Universidad de Deusto
Biblioteca

D. THOMAE

VOL. V

IN LIBROS ETHICORUM

ET

POLITICORUM

Universidad de Deusto
Biblioteca

483933
369157
1(45)"12"
T 62

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tomus Quintus

D. THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI,

COMPLECTENS EXPOSITIONEM,

In Decem libros Ethicorum, et
In Octo libros Politicorum
ARISTOTELIS.

Quibus adiecta est eorumdem Politicorum antiqua interpretatio, per sectiones propriis restituta locis, quam D. Thomas olim exponendo sequutus est.

ROMAE M. D. LXX.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA BILBAO

Universidad de Deusto
Biblioteca

DIVI THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI

IN DECEM LIBROS ETHICORVM ARISTOTELIS AD NICOMACVM, EXPOSITIO.

LECTIO PRIMA.

IEVT dicit Philosophus in principio Metaphysicæ. Sapientis est ordinare, cuius ratio est, quia sapientia est potissima perfectio rationis, cuius proprium est cognoscere ordinem. Nam & si vires sensitiuæ cognoscant res aliquas absolute, ordinem tamen vnius rei ad aliam cognoscere, est solius intellectus, aut rationis. Inuenitur autem duplex ordo in rebus. Vnus quidem partiũ alicuius totius seu alicuius multitudinis adinuicem, sicut partes domus adinuicẽ ordinantur. Alius ẽ ordo rerum ī finem. Et hic ordo est principalior, quàm primus. Nam vt Philosophus dicit in vndecimo Meta. Ordo partiũ exercitus adinuicem, est propter ordinem totius exercitus ad ducem. Ordo autem quadrupli citer ad rationem comparatur. Est enim quidam ordo quem ratio non facit, sed solum considerat, sicut est ordo rerum naturalium. Alius autem est ordo, quem ratio considerando facit in proprio actu, puta cum ordinat conceptus suos adinuicem, & signa conceptuum, quę sunt voces significatiuæ. Tertius autem est ordo, quem ratio considerando facit in operationibus voluntatis. Quartus autem est ordo, quem ratio considerando facit in exterioribus rebus, quarum ipsa est causa, sicut in arcba & domo. Et quia consideratio rationis per habitum perficitur, secundum hos diuersos ordines quos proprie ratio considerat, sunt diuersę scientię. Nam ad philosophiam naturalem pertinet considerare ordinem rerum, quem ratio humana considerat, sed non facit, ita quòd sub naturali philosophia comprehẽdamus & metaphysicam. Ordo autem quem ratio considerando facit in proprio actu, pertinet ad rationalem philosophiam, cuius est considerare ordinem partium orationis adinuicem, & ordinem principiorum adinuicem & ad conclusiones. Ordo autem actionum voluntariarum pertinet ad considerationem moralis philosophiæ. Ordo autem quem ratio considerando facit in rebus exterioribus constitutis per rationem humanam, pertinet ad artes mechanicas. Sic ergo moralis philosophiæ, circa quam versatur præsens intentio, proprium est considerare operationes humanas, secundum quòd sunt ordinatæ adinuicem, & ad finem. Dico autem operationes humanas, quæ procedunt a voluntate hominis secundum ordinem rationis. Nam si quæ operationes in homine inueniuntur, quæ non subiacent voluntati & rationi, non dicuntur proprie humanæ, sed naturales, sicut patet de operationibus animæ vegetatiuæ, quæ nullo modo cadunt sub consideratione moralis philosophiæ. Sicut igitur subiectum philosophiæ naturalis est motus, vel res mobilis, ita subiectum moralis philosophiæ est operatio humana ordinata in finem, vel etiam homo, prout est voluntarie agens propter finem. Sciendum est autem, quòd quia homo naturaliter est animal sociale, vtpote qui indiget ad suam vitam multis, quæ sibi ipse solus præparare non potest, consequens est, quòd homo naturaliter sit pars alicuius multitudinis, per quam præ-

A sterur sibi auxilium ad bene viuendum, quo quidem auxilio indiget ad duo. Primo quidem ad ea, quæ sunt vitæ necessaria, sine quibus præsens vita transigi non potest, & ad hoc auxiliatur homini domestica multitudo, cuius est pars. Nam quilibet homo a parentibus habet generationem & nutrimentum, & disciplinam. Et similiter singuli, qui sunt partes domesticæ familiæ, seinuicem iuuant ad necessaria vitę. Alio modo iuuatur homo a multitudine, cuius est pars, ad vitæ sufficientiam perfectam, scilicet, vt homo non solum viuat, sed & bene viuat habens omnia quæ sibi sufficiunt ad vitam, & sic homini auxiliatur multitudo ciuilis, cuius ipse est pars, non solum quàtum ad corporalia, prout scilicet, in ciuitate sunt multa artificia, ad quæ vna domus sufficere non potest, sed etiam quantum ad moralia, inquantum scilicet per publicam potestatem coercentur insolentes iuuenes metu pœnę, quos paterna monitio corrigere non valet. Sciendum est autem, quòd hoc totũ, quod est ciuilis multitudo, vel domestica familia, habet solam vnitatem ordinis, secundum quam non est aliquid simpliciter vnũ. Et ideo pars eius totius, potest habere operationem, quæ non est operatio totius, sicut miles in exercitu habet operationem, quæ non est totius exercitus. Haber nihilominus & ipsum totum aliquam operationem, quæ non est propria alicuius partium, sed totius, puta conflictus totius exercitus. et tractus nauis est operatio multitudinis trahentium nauem. Est autem aliquid totum, quod habet vnitatem non solum ordine, sed compositione, aut colligatione vel etiam continuitate, secundum quam vnitatem est aliquid vnum simpliciter, & ideo nulla est operatio partis, quæ non sit totius. In continuis enim, idem est motus totius & partis, & similiter in compositis, vel colligatis, operatio partis principaliter est totius, & ideo oportet, quòd ad eandem scientiam pertineat talis consideratio & totius & partis eius. Non autem ad eadem scientiam pertinet considerare totum, quod habet solam ordinis vnitatem & partes ipsius. Et inde est, q' moralis philosophia in tres partes diuiditur. Quarum prima considerat operationes vnius hominis ordinatas ad finem, quæ vocatur Monastica. Secunda autem considerat operationes multitudinis domesticæ, quæ vocatur Yconomica. Tertia autem considerat operationes multitudinis ciuilis, quæ vocatur Politica. Incipiens igitur Aristotel. tradere moralem philosophiam a prima sui parte in hoc Libro, qui dicitur Ethicorum, idest moralium, præmittit prooemium, in quo tria facit. Primo enim ostendit de quo est intentio. Secundo modum tractandi, ibi. ¶ Dicetur autem vtique sufficienter, &c.¶ Lect. 3. Tertio, qualis debeat esse auditor huius scientiæ ibidem. ¶ Vnusquisque autem bene iudicat & cætera. ¶ Circa primũ duo facit. Primo præmittit quædam, quæ sunt necessaria ad propositum ostendendum. Secundo manifestat propositum, ibi. ¶ Si itaque est aliquis finis, & cætera. Circa primum Lect. 2.

ARISTOTELIS STAGIRITAE PERIPATETICORVM PRINCIPIS DE MORIBVS.

Ad Nicomacum.

LIBER PRIMVS.

ANTIQVA TRANSLATIO.

B Omnis ars, & omnis doctrina, similiter autẽ & actus, & electio, bonum quoddam appetere videntur.

IO. ARGIROPOLI TRANSLATIO.

B *Omnis ars, omnisque doctrina atque actus, itidem & electio, bonum quoddam appetere videtur.*

duo facit. Primo enim proponit necessitatem finis. Secundo, comparationem habituum, & actuum ad finem, ibi. {Multis autem operationibus &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit quòd omnia humana ordinantur ad finem. Secundo, finis istius finium ibi. {Differentia vero finium &c.} Tertio, proponit comparationem finium adinuicem ibi. {Quorum autē sunt fines, &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit quod intēdit. Secundo, manifestat propositum ibi. {Ideo bene enunciauerunt &c.} Circa primum considerandum est, quòd duo sunt principia humanorum actuum, scilicet intellectus seu ratio, & appetitus, quæ sunt principia mouentia, vt dicitur in tertio de anima. In intellectu autem vel ratione consideratur speculatiuū & practicum. In appetitu autē rationali considerat. electio & executio. Omnia autem ista ordinantur ad aliquod bonū sicut in finem, nam verum est finis speculationis. Quantum ergo ad intellectum speculatiuum, ponit doctrinam, per quam transfunditur scientia a magistro in discipulum. Quantum vero ad intellectum practicum ponit artem, quæ est recta ratio factibilium, vt habetur sexto huius. quantū vero ad actū intellectus appetitiui ponitur electio. quantum vero ad executionem ponitur actus. Non facit autem mentionem de prudentia, quę est in ratione practica sicut & ars, quia per prudentiam proprie dirigitur electio. Dicit ergo, q̄ singulum horum manifeste appetit quoddam bonū tanq̄ finem. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 53.

Lect. 3.

b ¶ Manifestat propositum per effectum boni. Circa quod cō siderandum est, quòd bonum numeratur inter prima, adeo q̄ secundum Platonicos, bonum est prius ente. Sed secundum rei veritatem bonum cum ente conuertitur. Prima autem nō possunt notificari per aliqua priora, sed notificantur per posteriora, sicut causæ per proprios effectus. Cum autem bonum proprie sit motiuum appetitus, describitur bonum per motum appetitus, sicut solet manifestari vis motiua per motum. Et ideo dicit, quòd Philosophi bene enunciauerunt bonum esse id, quđ omnia appetunt. Nec est instantia de quibusdam, qui appetūt malum: quia non appetunt malum nisi sub ratione boni, inquantum scilicet, extimant illud bonum, & sic intentio eorum per se fertur ad bonum, sed per accidens cadit supra malum. Quod autem dicit, Quòd omnia appetunt, non est intelligendum solum de habentibus cognitionem, quæ apprehendunt bonum, sed etiam de rebus carentibus cognitione, quæ naturali appetitu tendunt in bonum, non quasi cognoscant bonum, sed quia ab aliquo cognoscente mouentur ad bonum, scilicet ex ordinatione diuini intellectus, ad modum quo sagitta tendit ad signum ex directione sagittantis. Ipsum autem tendere in bonum, est appetere bonum. Vnde & omnia dixit appetere bonum, inquantum tendunt ad bonum. Non autem est vnum bonum in quod omnia tendunt, vt infra dicetur. Et ideo non describitur hic aliquod bonum, sed bonum communiter sumptū. Quia autem nihil est bonum, nisi inquantum est quædam similitudo & participatio boni summi, ipsum summum bonum quodam modo appetitur in quolibet bono. Et sic potest dici, quòd verum bonum est, quod omnia appetunt. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit differentiam finium. Circa quod considerandū est, quòd finale bonum in quod tendit appetitus vniuscuiusli-

b Ideo bene enunciauerūt bonum, quod omnia appetunt.

c Differētia vero finium quædam videtur. Hi quidem enim sunt operationes. Hi vero præter has, opera quædam.

d Quorum autē sunt fines quidam præter operationes, in his meliora exiſtunt operationibus opera.

e Multis autem operationib' exiſtentibus & artibus & doctrinis, multi sunt & fines. Medicinalis quidē enim sanitas. Nauifactiuæ vero nauigatio. Militaris vero victoria. Iconomicæ vero diuitiæ.

f Quæcumq; autem sunt taliū sub vna quadam virtute, quem admodum sub equestri frenifactiua, & quæcumque aliæ equestriū instrumentorū sunt. Hæc autem & omnis bellica operatio sub militari. Secūdū eundē itaq; modū, alię sub alteris.

g In omnibus itaque architectonicarum fines sunt desiderabiliores his, quæ sunt sub his. Horum enim gratia & illas prosequuntur.

bet, est vltima perfectio. Prima autem perfectio se habet per modum formæ. Secunda autem per modum operationis. Et ideo oportet hanc esse differentiam finium, quòd quidam fines sunt ipsæ operationes, quidam vero sunt ipsa opera, idest operata quædam, quæ sunt præter operationes. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd duplex est operatio, vt dicitur in nono Meta. Vna quæ manet in ipso operante, sicut videre, velle, & itelligere, & huiusmodi operatio proprie dicitur actio. Alia autem operatio tranliens ī exteriorem materiā, quæ proprie dicitur factio. Quandoque enim aliquis exterio rem materiam assumit solum ad vsum, sicut equum ad equitandum, & cytharā ad cytharizandum. Quandoque autem assumunt materiam exteriorem, vt mutent eam in aliquam formam, sicut cum artifex facit domum aut lectum. Prima igitur & secunda operationum, non habent aliquid operatum, quod sit finis, sed vtraque earum ē finis. Prima tamē nobilior, quam secunda inquantum manet ī ipso operāte. Tertia vero operatio est sicut generatio quędā cuius finis est res generata. Et ideo in operationib' tertii generis, ipsa opera sunt fines. Deinde cū dicit.

T. com. 16.

d ¶ Ponit tertium dicens, quòd in quibuscumque operata, quæ sunt præter operationes sunt fines, oportet q̄ in his opera sint meliora operationibus, sicut res generata est melior generatione. Nam finis est potior his, quæ sunt ad finem. Nam ea, quæ sunt in finem, habent rationem boni ex ordine ad finem. Deinde cum dicit.

e ¶ Agit de comparatione habituum & actuum ad finem. Et circa hoc quatuor facit. Primo manifestat, quod diuersa ordinantur ad diuersos fines: et dicit, quòd cum multæ sint operationes & artes & doctrinæ, necesse est quòd earum sint diuersi fines, quia fines, & ea quę ad finem sunt, sunt proportionabilia. Quòd quidem manifestat per hoc, quòd artis medicinalis finis est sanitas, nauifactiuæ vero nauigatio, militaris autem victoria, yconomicæ vero, idest dispensatiuæ domus, diuitiæ: qđ quidem dicit secundum multorum opinionem. Ipse autem probat in primo Politicæ, quòd diuitiæ non sunt finis yconomicæ, sed instrumenta. Secundo ibi.

Cap. 2. 8.

f ¶ Ponit ordinem habituum adinuicem. Contingit enim vnum habitum operatiuum, quem vocat virtutem, sub alio esse. Sicut ars quæ facit frena, est sub arte equitandi, quia illo, qui debet equitare, præcipit artifici qualiter faciat frenum. Et sic est architector, idest principalis artifex respectu ipsius. Et eadem ratio est de aliis artibus, quæ faciunt alia instrumenta necessaria ad equitandum, puta sellas, vel aliquid huiusmodi. Equestris autem vlterius ordinatur sub militari. Milites enim dicebantur antiquitus non solum equites, sed quicumque pugnatores ad vincendum. Vnde sub militari non solum continetur equestris, sed omnis ars vel virtus ordinata ad bellicam operationem, scilicet sagitteria, fundibularia, vel quæcumque alia huiusmodi, & per eundem modum aliæ artes sub aliis. Tertio ibi.

g ¶ Proponit ordinem finium, secundum ordinem habitum. Et dicit q̄ in omnibus artibus vel virtutibus, hoc communiter est verum, q̄ fines architectarum sunt simpliciter quo ad omnes magis desiderabiles, quām fines artium vel virtutum, quę sunt sub principalibus. Quod probat per hoc, quòd homines persequuntur,

sequuntur, idest quærunt illa, idest fines inferiorum artium vel virtutum gratia horum, idest propter fines superiorum. Litera autem suspensiua est, & sic legenda. Quęcumque sunt taliū, & sub vna quadam virtute, in omnibus itaque architectonicarum fines, & cætera.

h ¶ Ostendit, non differre quantum ad ordinem finiū, vtrū finis sit opus vel operatio. Et dicit, quòd nihil differt quātum ad ordinē pertinet, quòd fines earū sint operationes, aut aliquid operatum præter operatiōes, sicut apparet in prædictis doctrinis. Nam frenefactiuæ finis est operatum frenū, equestris vero, quæ est principalior, finis est operatio, scilicet equitatio. Econtrario autē se habet in medicinali & in exercitatiua. Nam medicinalis finis est aliquod operatum, idest sanitas. Exercitatiuæ vero, quæ sub ea continentur finis est operatio, idest exercitium.

A

B

C

D

LECTIO II.

Ræmissis his, quæ sūt necessaria ad propositum ostēdendū, hic accedit Philosophus ad manifestandum propositum, scilicet ad ostendendū, quid principaliter respiciat huius scientiæ inuētio. Et circa hoc tria facit. Primo, ostēdit ex præmissis esse aliquem finem optimū in rebus humanis. Secundo, ostendit quòd necessarium est habere cognitionem de ipso, ibi. {Igitur ad vitam &c.} Tertio, ostendit ad quam scientiam pertineat eius cognitio, ibi. {Videbitur autem vtiq; principalissime.} Circa primum vtitur triplici ratione: quarū prima est, quòd omnia appetunt finem. Secunda ibi. {Si autē finium &c.} Tertia ibi. {Quorum autē sunt fines &c.} Circa primum tria facit. Primo ostendit, quòd est aliquis finis operabilium, quem propter seipsum volumus, alia vero propter illum & non omnia propter alterum desideramus, procedit enim in infinitum, sicque esset vacuum & inane desiderium. Manifestū quoniam hic vtique erit bonus & optimus.

b Igitur & ad vitam cognitio eius magnum habet incrementum, & quemadmodū sagittatores signum habentes: magis vtiq; adipiscemur qđ oportet.

c Si autem sic, tentandum est figuraliter accipere illud, quid quidem est, & cuius disciplinarum aut virtutum.

d Videbitur autē vtique principalissime & maxime architectonicæ esse. Talis vtique & ciuilis apparet.

LECTIO II.

Igitur, si quispiam rerū agendarum est finis, quem nos propter seipsum, cætera autem propter hunc volumus, neque fit, vt omnia propter aliud expetamus (esset enim hoc modo sine vllo fine progressus, atque hinc nostrer appetitus inanis esset & vanus.) Constat hunc talem finem summum bonum ipsumque optimum esse.

Et ad humanam igitur vitam magnā huius cognitio opem affert. Nā, vt Sagittarii signum habentes, magis id quod oportet attingere possumus.

Quod si ita sit, enitendum est hunc ipsum figura quid nam sit comprehendere, & cuius sit scientiæ uel facultatis percipere.

Videbitur autem eius esse, quæ maxime dominatur, maximeque rationē subit architecturæ. Talem autem sese offert ipsa ciuilis faculta.

Atq; nihil interest siue fines actuū ipsæ sint operationes, siue præter ipsas aliquid aliud, vt in his, quæ dictæ sunt facultates.

LECTIO II.

Ostendit, quòd huius finis cognitio, est homini necessaria. Et circa hoc duo facit. Primo ostēdit, quòd necessarium est homini cognoscere talem finem. Secundo, ostendit quid de eo cognoscere oporteat ibi. {Si autē finium tentandum est, &c.} Concludit ergo primo ex dictis, quòd necessaria est homini, ex quo est aliquis optimus finis rerum humanarum cognitio eius, quia habet magnum incrementum ad vitam, idest, multum auxilium cōfert ad totam vitam humanā. Quod qui dem apparet, tali ratione. Nihil quod ī alterum dirigitur potest homo directe assequi, nisi cognoscat illud, ad quod dirigendum est. Et hoc apparet per exemplū sagittatoris, qui dirēcte emittit sagittam, attendens ad signum ad quod eam dirigit, sed tota humana vita oportet quòd ordinetur in optimum, & vltimum finē humanæ vitæ. Necesse ē ergo habere cognitionem de vltimo & optimo fine humanę vitæ. Et huius ratio est, quia semper ratio eorum quæ sunt ad finem, sumenda est ab ipso fine, vt etiam in Secundo Physic. probatur. Deinde cum dicit.

T. c. 89.

c ¶ Ostendit, quid circa illum finem sit cognoscendum. Et dicit, q̄ ex quo sic est, quòd cognitio optimi finis necessaria est ad vitam humanam, oportet accipere quis sit iste optim' finis, & ad quam speculatiuam scientiam vel practicam pertineat ei' consideratio. Per disciplinas enim, intelligit scientias speculatiuas, per virtutes autem, scientias practicas: quia sunt aliquā operationum principia. Dicit autem, q̄ tentandum est determinare, ad insinuandum difficultatem, quæ est in accipiendo vltimum finem in humana vita, sicut in considerando omnes causas altissimas. Dicit autem q̄ oportet illud accipere figuraliter, idest verisimiliter, quia talis modus accipiendi conuenit rebus humanis, vt infra dicetur. Horum autem duorum, primum quidem pertinet ad tractatum huius scientiæ, quia talis consideratio est circa rem, de qua hæc scientia considerat. Sed secundum pertinet ad prooemium, in quo manifestatur intentio huius doctrinæ. Ideo statim consequenter cum dicit.

C. 10. le. 2.

d ¶ Ostendit, ad quam scientiam pertineat huius finis consideratio. Et circa hoc duo facit. Primo, ponit rationem ad propositum ostendendum. Secundo, probat quoddam, quod suppoſuerat ibi. {Quas enim esse est debitum, &c.} Primo ergo ponit rationem ad propositum, quæ talis est. Optimus finis pertinet ad principalissimam scientiam, & maxime architectonicam. Et hoc patet ex his, quæ supra præmissa sunt. Dictum est enim, quòd sub scientia vel arte, quæ est de fine continentur illæ, quæ sunt circa ea, quæ sunt ad finem. Et sic oportet quòd vltimus finis pertineat ad scientiam principalissimam, tanquam de fine primo & principalissimo existentem, & maxime architectonicam, tanquam præcipientem aliis quid oporteat facere. Sed ciuilis scientia videtur esse talis, scilicet principalissima, & maxime architectonica. Ergo ad eam pertinet considerare optimum finem. Deinde cum dicit.

e ¶ Probat quod supposuerat, scilicet quòd ciuilis sit talis. Et primo probat quòd sit maxime architectonica. Secundo ꝙ ciuilis principalissima, ibi. {Si enim idem est vni, &c.} Circa primum duo facit. Primo attribuit Politicæ siue ciuili, ea quæ pertinent ad scientiam architectonicæ. Secundo ex his concludit propositum. {Vtente autem hac, &c.} Duo autem pertinet ad architectonicam. Quorum vnum est, quòd ipsa præcipit scientię vel arti, quæ est sub ipsa, ꝙ re debeat operari, sicut ea quæ in medicinis præcipit fabrefactiuæ. Aliud autem est, quòd vtitur ea ad suum finem.

Primum autem horum convenit Politicæ vel ciuili, tam respectu speculatiuarū scientiarum, quam respectu practicarū, aliter tamē & aliter. Nam practicæ scientiæ præcipit Politica, & quantum ad vsum eius vt operetur vel non operetur, & quātū ad determinationem actus. Præcipit enim fabro non solū quòd sua arte vtat, sed etiā quod sic vtatur, tales cultellos faciens. Vtrumque n. ordinatum est ad finem humanæ vitæ. Sed scientiæ speculatiuę præcipit ciuilis solum, quantum ad vsum, non autē quātum ad determinationem sui operis. Ordinat enim Politica, quòd aliqui doceāt vel addiscāt geometriam. Huiusmodi enim actus inquantum sunt voluntarij, pertinent ad materiam moralis, & sunt ordinabiles ad finem humanæ vitæ. Non autem præcipit politicus geometricę, quæ de triangulis concludat, hoc enim non subiacet humanæ volūtati, nec est rationabile humanæ vitæ, sed dependet ex ipsa rerum ratione. Et ideo dicit, quòd Politica præordinat quas disciplinarum debitum est esse in ciuitatibus, scilicet tam practicarum quam speculatiuarum, & quis quam debeat addiscere, & vsque ad quod tempus. Alia autem proprietas scientiæ architectonicæ, scilicet vti inferioribus scientiis pertinet ad Politicam solum respectu practicarum scientiarum, vnde subdit, quod præcipuissimas, idest nobilissimas virtutum, idest artium operatiuarum, videmus esse sub Politica, scilicet militarem, & yconomicam, & rethoricam, quibus omnibus vtitur politica ad suū finem, idest ad bonum commune ciuitatis. Deinde cum dicit.

f ¶ Ex præmissis duabus concludit propositum. Et dicit. Cum Politica vtatur reliquis practicis disciplinis, sicut supra dictum est. Et cum ipsa legem ponat quid oporteat operari, & a quibus abstinere, vt prius dictum est, consequens est, quòd finis huius tanquam architectonicæ complectitur, idest sub se continet fines aliarum scientiarum practicarum. Vnde concludit, quòd scilicet finis Politicæ est humanum bonum, idest optimus in rebus humanis. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit, quòd Politica sit principalissima ex ipsa ratione proprii finis. Manifestum est enim quòd vnaqueque causa tanto prior est & potior, quanto ad plura se extendit. Vnde & bonum, quod habet rationem causæ finalis, tanto potius est quanto ad plura se extendit. Et ideo si idem bonum est vni hominī & toti ciuitati, videtur maius & perfectius suscipere, idest procurare & saluare illud, quod est bonum totius ciuitatis, quàm id, quod est bonum vnius hominis. Pertinet quidem ad amborum, qui debet et vnum homines, quòd homo conseruet bonum etiam vni soli hominī. Sed multo melius & diuinius est, quòd hoc exhibeatur toti genti & ciuitatibus. Vel aliquando amabile quidem est, quòd hoc exhibeatur vni soli ciuitati, sed multo diuinius est, quòd hoc exhibeatur toti genti, in qua multæ ciuitates continentur. Dicitur autem hoc esse diuinius, eo quòd magis pertinet ad dei similitudinem, qui est vltima causa omnium bonorum. Hoc autē bonum, scilicet quod est commune vni vel pluribus ciuitatibus intendit methodus, idest quædam ars, ꝙ vocatur ciuilis. Vnde ad ipsam maxime pertinet considerare finem vltimum humanæ vitę, tanquam ad principalissimam. Sciendum est autem, quòd Politicam dicit esse principalissimam, non simpliciter, sed i genere actuarum scientiarum, quę sunt circa res humanas, quarum vltimum finem Politica considerat. Nam vltimum finem totius vniuersi considerat scientia diuina, quę est respectu omnium principalissima. Dicit autem ad Politicam pertinere considerationem vltimi finis humanæ vitæ, de quo tamen in hoc libro determinat, quia doctrina huius libri, cōtinet prima elementa ad totię Politicæ.

Quæ enim & quas scientias in ciuitatibus esse, & quales quemque discere, & quousque oportet instituere solet. Eas præterea facultates, quæ summas afferuntur honoribus ut rei militaris, reliquæ similiaris facultatem, ac oratoriam artē hanc subesse videmus.

Cum igitur cæteris actuis scientijs hanc utatur, & leges ferat atque instituat, quid quisque agere & a quibus abstinere debeat, huius finis cæterarū omnium facultatū continet fines. Quo fit, ut hic finis sit bonum ipsum humanum.

Quāquàm enim unius hominis idē & ciuitatis est bonum, ciuitatis tamen comparare conseruareque bonum maius atq; perfectius & habetur & est. Nam amabile est & si uni soli, maius autem atque diuinius est, si genti ciuitatibusue sit acquisitum partumq; conseruetur. Hæc igitur appetit hæc doctrina, cum sit facultas quæda ciuilis.

LECTIO III.

Quæ debita sunt ciuilibus, & quales oportet esse ciues, qui ciuilem scientiam addiscere debent, & quousque debet extendi.

Quas.n.esse debitū est disciplinaru & ciuitatib⁹, & quales vnuquemq; addiscere, & vsque quo hæc præordinat. Videmus aūt & pręciosissimas virtutum sub hac existēres, vtputa Militare, Iconomicā, & Rhetoricam.

f Vtente vero hac reliquis practicis disciplinis. Amplius autē legem proponente quid oportet operari, & a quibus abstinere, hniōi finis cōplectitur vtriq; eos qui aliarum. Quapropter hic vtriq; erit humanū bonum.

g Si enim idem est bonum vni & ciuitati, maiusque & perfectius, quod ciuitati videtur, & suscipere, & saluare. Amabile quidem enim & vni soli melius vero & diuinius, genti & ciuitatibus. Methodus quidem igitur hæc appetit, ciuilis quædam existens.

LECTIO III.

Dicetur autē vtique sufficienter, si secundū subiectam materiā manifestetur. Certum.n. non similiter in omnib⁹ sermonib⁹ quæ rendum ē, quemadmodū neq; in conditis. Bona autē & iusta, de quibus ciuilis intendit, rātā habēt differētiā & errorē, vt videant lege sola ee, natura vero non. Talem autem quendā errorē habent & bona, quia multis contingunt detrimenta ex ipsis. Iam enim quidam perierunt propter diuitias, alii vero propter fortitudinem, amabile igitur de talibus & ex talib⁹ dicētes grosse & figuraliter veritatem ostēdere, & de his, quæ vt frequentius & ex talibus dicentes, talia & concludere.

Hæc enim & quas scientias in ciuitatibus esse, & quales quemque discere, & quousque oportet instituere solet. Eas præterea facultates, quæ summas afferuntur honoribus ut rei militaris, reliquæ similiaris facultatem, ac oratoriam artē hanc subesse videmus.

Cum igitur cæteris actuis scientijs hanc utatur, & leges ferat atque instituat, quid quisque agere & a quibus abstinere debeat, huius finis cæterarū omnium facultatū continet fines. Quo fit, ut hic finis sit bonum ipsum humanum.

Quāquàm enim unius hominis idē & ciuitatis est bonum, ciuitatis tamen comparare conseruareque bonum maius atq; perfectius & habetur & est. Nam amabile est & si uni soli, maius autem atque diuinius est, si genti ciuitatibusue sit acquisitum partumq; conseruetur. Hæc igitur appetit hæc doctrina, cum sit facultas quæda ciuilis.

LECTIO III.

Ostquàm Philosophus ostendit quid sit bonū, quod principaliter intenditur in hac scientia, hic determinat modum huic scientiæ conuenientem. Et primo ex parte doctoris. Secundo auditoris ibi. {Bodē autem vtique modo &c.} Circa primum ponit talem rationē. Modus manifestandi veritatem in qualibet scientia, debet esse conueniens ei, quod subiicitur sicut materia in illa scientia. Quidquid manifestat ex hoc, ꝙ certitudo non potest inueniri, nec est requirenda, similiter in omnibus sermonibus, quibus de aliquare ratiocinamur. Sicut neque etiam in conditis, idest, his ꝙ fiunt per artem, non est similis modus operandi in omnibus, sed vnusquisque artifex operatur ex materia, secundum modū ei conuenientem, aliter quidem ex terra, aliter ex luto, aliter ex ferro. Materia autem moralis talis est, ꝙ non est ei conueniens perfecta certitudo. Et hoc manifestat per duo genera, quæ videtur ad materiam moralis pertinere. Primo namque & principaliter ad materiam moralem pertinēt opera virtuosa, quæ vocat hic iusta, de quibus principaliter intēdit ciuilis scientia. Circa quæ non habetur certa sententia hominum, sed magna differentia est in hoc, ꝙ homines de iis iudicant. Et in hoc multiplex error contingit. Nam quedam, quæ a quibusdā reputātur iusta & honesta, a quibusdam reputant iniusta & inhonesta, ex differentiam temporū, & locorum, & personarum. Aliquid enim reputatur vitiosum vno tempore, aut in vna regione, quod in alio tempore, aut in alia regione, nō reputatur vitiosum. Et ex ista differentia contingit quosdam opinari, ꝙ nihil est naturaliter iustum vel honestum, sed solum secundum legis positionē. De qua quidem opinione plenius aget in secundo huius. Secundo autem ad materiam moralem pertinent bona exteriora, quibus homo vtitur ad finem. Et circa etiam ista bona contingit inuenire prædictum errorem, quia non semper eodem modo se habent in omnib⁹.

Quidam enim p ea iuuantur, quibusdam vero, ex ipsis prouenit detrimenta. Multi enim homines occasione suarum diuitiarum perierunt, vtpote a latronibus interfecti. Quidam vero occasione suæ fortitudinis corporalis, ex cuius fiducia i caute se periculis exposuerunt. Et sic manifestum est, ꝙ materia moralis est varia & difformis, non habēs omnimodam certitudinem. Et quia secundum artem demonstratiuę scientiæ, oportet principia esse conformia conclusionibus, amabile est & optabile, de talib⁹ idest tam variabilib⁹ tractatum facientes, & ex similibus procedentes, ostēdere veritatem: primo quidem grosse, idest applicando vniuersalia principia, & simplicia ad singularia, & composita, i quibus est actus. Necessariū est enim in qualibet operatiua scientia ve procedatur modo cōposito. Ecōuerso autem, in scientia speculatiua, necesse est vt procedatur modo resolutorio, resoluendo composita in principia simplicia. Deinde oportet ostendere veritatem figuraliter, idest verisimiliter, & hoc est procedere ex ꝓpriis principiis huius scientię. Nam scientia moralis est de actibus voluntariis, voluntatis autem motiuum est, non solum bonum, sed apparens bonum. Tertio oportet vt cum dicturi simus de his, quæ vt frequentius accidunt, idest de actibus voluntariis, quos voluntas non ex necessitate producit, sed forte inclinat magis ad unum, ꝙ ad aliud, vt etiam ex talibus procedamus vt principia sint conclusionibus conformia. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit, quòd auditorem oporter acceptare in moralib⁹ prædictum modum determinandi. Et dicit, quòd debitum est, ꝙ vnusquisque recipiat vnumquodq;, quod sibi ab alio dicitur. Eodem modo, idest secundum ꝙ conuenit materiæ. Quia ad hominem disciplinatum, idest bene instructum pertinet, vt tā tum certitudinis quærat in vnaquaque materia, quantum natura rei patitur. Non enim potest esse tanta certitudo in materia variabili & contingenti, sicut in materia necessaria, semper eodem modo se habente. Et ideo auditor bene disciplinatus, non debet maiorem certitudinē requirere, nec minori esse contentus, quàm sit conueniens rei de qua agitur. Propinquum.n. peccatum esse videtur, si aliquis acceptet aliquem Mathematicum persuasionibus rhetoricis vtentem, & si experat a Rhetorico demonstrationes certas, quales debet proferre Mathematicus. Vtrumque enim contingit ex hoc, quòd non consideratur modus materiæ conueniens. Nam Mathematica est circa materiam, in qua inuenitur omnimoda certitudo. Rhetorica autem negociatur circa materiam ciuilem, in qua multiplex variatio accidit. Deinde cum dicit.

Eodem modo & unumquemq; audito rem ea, quæ dicuntur accidere oportet. Est enim eruditi exactum ipsum eatenus in unoquoque genere fla gitare, quatenus fert ipsius rei natura. Simile namque uidetur esse Mathematicum suadentem probare, & ab Oratore demonstrationes exigere.

Atqui bene quisq; iudicat ea, quæ cognoscit, & ipsorum bonus est iudex. Is ergo in unaquaque re bene iudicat, qui in illis est eruditus. Absolute autem, qui est in omnibus eruditus.

Quapropter iuuenis, ciuilis disciplinæ non est idoneus auditor. Est enim rudis actuum uitæ. Ex his autem & de his ipsæ rationes efficiuntur.

Præterea, cum perturbationes sequatur, incassum & sine fructu audiet, quippe cum finis non cognitio sit, sed actio. Interest autem nihil iuuenis sit ætate an moribus iuueni similis. Non enim defectus est ob tempus. Sed quia uiuit & persequitur singula cum perturbatione. Talibus enim inutilis fit ipsa cognitio, perinde atque incontinentibus ipsis.

c ¶ Ostendit, qualis debeat ee auditor hnius scientiæ. Et primo ostendit quis sit sufficiens auditor. Secundo, quis sit inutilis, ibi. {Amplius aūt passionum, &c.} Tertio, ostendit quis sit auditor conueniēs, ibi. {Secundum rationem, &c.} Circa primum duo facit. Primo, ꝓmittit quædam quæ sunt necessaria ad propositum ostendendum. Et dicit, ꝙ vnusquisq; nō potest habere bonū iudicium nisi de his, quæ cognoscit. Et sic ille, qui est instructus circa vnum aliquod genus, bene potest iudicare de his, quæ pertinēt ad illud genus. Sed ille, qui est bene instructus circa omnia, potest simpliciter bene iudicare de omnib. Secūdo ibi. d ¶ Concludit propositum, scilicet, ꝙ iuuenis non est conueniens auditor Politicæ & totius moralis scientiæ, quæ sub Politica comprehendit, quia sicut dictū est, nullus potest bene iudicare nisi ea, quæ nouit. Omnis autē auditor, oportet ꝙ bene iudicet de his, q audit, vt.l. bene dicta recipiat, non autem ea quæ male dicunē. Ergo oportet, ꝙ nullus sit auditor conueniens nisi habeat ali quam notitiam eorū q debet audire. Sed iuuenis nō habet notitiam eorum, quæ ꝓtinent ad scientiam moralem, quæ maxime cognoscūtur per experientiam. Iuuenis autem est inexpertus operationū humanę vitæ propter tēporis breuitatem, & tamen rationes moralis scientiæ procedūt ex his, quæ pertinent ad actus humanæ vitæ, & etiā sunt de his. Sicut si dicatur, ꝙ liberalis minora sibi reseruat, & maiora aliis tribuit, hoc iuuenis propter inexperientiam forte non iudicabit verum esse, & idem est in aliis ciuilibus. Vnde manifestū est, ꝙ iuuenis non est cōueniens auditor politicæ. Deinde cū dicit.

e ¶ Ostendit, quis sit inutilis auditor huius scientiæ. Vbi cō siderandum est, quòd scientia moralis, docet homines sequi ratione, & discedere ab his, ad quæ passiones animæ inclināt, quæ sunt concupiscentia, ira, & similia. In quę quidem, aliqui tendunt dupliciter. Vno modo ex electione, puta cum aliquis hoc proponit, vt concupiscentię suæ satisfaciat. et hos vocat sectatores passionum. Et alio modo, cum aliquis proponit quidem a noxiis delectationibus abstinere, vincitur tamen interdum impetu passionis, vt contra suum propositum, impetum passionis sequatur. et talis vocatur incontinens. Dicit ergo, quòd ille qui est sectator passionum, inaniter, idest sine aliqua efficacia, audiet hanc scientiam, & inutiliter,

ideſt abſque conſecutione debiti finis. Finis enim huius ſcientiæ non eſt ſola cognitio, ad quam forte peruenire poſſent paſſionum ſectatores. Sed finis huius ſcientiæ eſt actus humanus, ſicut & omnium ſcientiarum practicarum. Ad actus autem vituoſos non perueniunt, qui paſſiones ſectantur. Et ſic nihil differt quantum ad hoc, an auditor huius ſcientiæ ſit iuuenis ætate, vel iuuenis moribꝰ, ideſt, paſſionum ſectator.

Quia ſicut iuuenis ætate, deficit a fine huius ſcientiæ, qui eſt cognitio: ita ille qui iuuenis eſt moribus, deficit a fine, q eſt actio, non enim eſt defectus eius propter tempus: ſed propter hoc, quòd vivit ſecundum paſſiones: & ſequitur ſingula, ad quæ paſſiones inclinant. Talibus autem ſit inutilis cognitio huius ſcientiæ, ſicut etiam incontinẽtibus, qui non ſequũtur ſcientiam, quam de moralibus habẽt. Deinde cum dicit.

f ¶ Oſtendit, quis ſit conueniens auditor huius ſcientiæ.

Et dicit, quòd multum eſt vtile ſcire de moralibus illis, qui ſecundum ordinem rationis impleant omnia ſua deſideria, & exterius operantur. Vltimo autem epilogat ea, quę dicta ſunt in hoc procemio, dicens, quòd tanta ſunt dicta prœmialiter de auditore, qđ fuit vltimum: & quis ſit modus demonſtrandi, quod ſuję mediũ, & quid proponimꝰ, ideſt, quid ſit illud, de quo iſta ſcientia principaliter intendat, quod fuit primum.

∴

LECTIO IIII.

Remiſſo procemio: hic Ariſto. accedit ad tractatum huius ſcientiæ. Et diuiditur in partes tres. In prima determinat de fœlicitate quæ eſt ſummum inter humana bona, perducens ad hoc, conſideratione fœlicitatis: quod eſt operatio ſecundum virtutem. In ſecunda parte determinat de virtutibus, ibi. {Si autem eſt fœlicitas operatio quædam ſecundum virtutem, &c.} In tertia complet ſuum tractatum de fœlicitate, oſtendens, qualis & quæ virtutis operatio ſit fœliciras. Et hoc, in 10. Lib. ibi. {Poſt hoc autem de delectatione, &c.} Circa primum duo facit. Primo dicit de quo eſt intentio. Secundo exequitur propoſitum, ibi. {Nomine quidem, &c.} Dicit ergo primo, reſumendo quod ſupra dictum eſt, quòd cum omnis cognitio & electio deſideret aliquod bonum, ideſt, ordinetur ad aliquod bonum deſideratum ſicut in finem. Dicendum eſt, quid ſit illud bonum, ad quod ordinatur ciuilis ſcientia: quod ſcilicet, eſt ſummum omnium operatorum, ideſt, inter omnia ad quæ operatio humana peruenire poteſt. Hęc enim duo, ſupra dictum eſt, oportere conſiderari de vltimo fine humanorum bonorum, ſcilicet, quid ſit, quod hic proponitur conſiderandum, & ad quam ſcientiã pertineat: qđ ſupra in procemio tractatum eſt. Deinde cum dicit.

Lect. 19.

a Secundum rationem aũt deſideria facientibus & operantibus, multum vtiq; vtile erit de his ſcire. Et quidem de auditore: & qualiter demonſtrandum ſit & quid proponimus: prohemialiter dicta ſunt tanta.

LECTIO IIII.

Dicamus autem reſumẽtes, quoniã omnis cognitio & electio, bonum aliquid deſiderat, quid eſt hoc, quod dicimus ciuilem deſiderare. Et quid eſt, omnium operatorum ſummum bonum.

b Nomine quidem igitur ferè a plurimis confeſſum eſt. Fœlicitatem enim & multi & excellentes dicunt. Bene autem viuere & bene operari, idem eſtimant ei, quod eſt eſſe fœlicẽ.

c De fœlicitate autem, quę eſt, altercant. Et non ſimiliter multi ſapientibus crediderunt. Hi quidem enim apertorum quid & manifeſtorum, vtputa, voluptatem aut diuitias, aut honorem, alii autẽ aliud, multoties autẽ & idem ipſe alterũ, ęgrotans enim quidem ſanitatem. Mendicans autem diuitias, cõſcii autem ſibiipſis ignorantiæ I eos, qui magnum aliquid & ſuper ipſos dicunt, admirantur. Quidam autem exiſtimauerũt præter hæc multa bona, aliud eſſe ſecundum ſeipſum, quod & omnibꝰ cauſa eſt eſſendi bonũ.

a Omnes quidem igitur perſcrutari opiniones, inane fortaſſis eſt. Sufficiens autem eas maxime, quę ſupficietenus apparent, vel extimantur habere aliquam rationem.

e Non lateat autẽ nos quoniã differunt, quæ a pricipiis rationes: & quæ ad principia. Bene enim & Plato dubitauit hoc & quęſiuit: vtrum a principiis vel ad principia ẽ via quemadmodum in ſtadiis ab athlotetis ad terminũ vel econuerſo. Incipiẽdum quidẽ igitur a cognitis. Hęc autẽ dupliciter ſunt. Hæc quidem, n. nobis. Hæc aũt ſimpliciter. Forte igitur nobis incipiendũ eſt a nobis cognitis.

f Propter quod oportet conſuetudinibus duci bene: de bonis & iuſtis: & totaliter ciuilibus auditorũ ſufficienter. Principium enim hoc: & ſi ſufficienter nihil opus erit eo, quod propter quid. Talis autem habet: vel ſuſcipit vtique principia faciliter. Cui autem neutrũ exiſtit horum: audiat, quæ Heſiodi. Iſte quidẽ optimus, qui omnia intellexerit. Bonus autem rurſus & ille, qui benedicenti obediet. Qui autem neque ipſe D met intelligit neque alium audiens in animo ponit, hic rurſus inutilis vir.

LECTIO V.

Nos autẽ dicamus vnde diſceſſimus: ſummum bonũ. n. & fœlicitatem nõ irrationabiliter videtur ex his, q̃ huiꝰ vitę ſunt, exiſtimare.

Iis autem, qui ſuas rationi ſubiicunt appetitiones cum ratione eq; agit, magnam afferre poteſt utilitatem. De auditore igitur, & quonam modo rationes accipi debeant, quæ proponimus, tot exordia loco dicta ſunt.

LECTIO IIII.

Sed nũc repetẽtes dicamus. Cum omnis cognitio atque electio bonum quoddam affectet, quidnam ſit id, quod ciuilem appetere dicimus facultatem. Et quid id quod omnium rerum agendarum ſupremum eſt bonum.

Nomine igitur omnes feré de ipſo conſentiunt. Nam & vulgus & elegantes, fœlicitatem inquunt eſſe. At que bene uiuere beneque agere & fœlicem eſſe, eadem eſſe putant.

De fœlicitate autem, quænam ſit diſſentunt, & non ſimiliter uulgus ac ſapientes eam aſſignant, quidam enim unum quid eorum, quæ clara manifeſtaque ſunt, ipſam eſſe putant, ut uoluptatem, aut diuitias, aut honorem, quidam aliquid aliud. Perſæpe etiam unus idemque diuerſum, nam cum ægrotat ſanitatem, cum pauper eſt diuitias. Ignorãtiæ uero conſciũs, eos admirantur, qui magnum aliquid & ultra uires ipſorum dicunt. Quidam autem præter hæc plura bona, aliud quoddam per ſe eſſe putabant, quod quidem & his uniuerſis, ut ſint bona, conjuncta cauſam eſſe.

b ¶ Determinat de fœlicitate. Et circa hoc duo facit. Primo, proſequitur opiniones aliorum de fœlicitate. Secundo, determinat de ipſa ſecundum propriam ſententiam, ibi. {Rurſus autem redeamus ad quæſitum bonum, &c.} Circa primum duo facit. Primo, ponit opiniones aliorum de fœlicitate. Secundo, Lect. 5. inquirit de eis, ibi. {Nos autem dicamꝰ vn diſceſſimus, &c.} Circa primum duo facit. Primo, ponit opiniones de vltimo fine humanorũ. Secũdo, determinat qualiter de huiuſmodi opinionibus ſit inquirendum, ibi. {Omnes igitur perſcrutari.} Circa primũ duo facit. Primo oſtẽdit, in quo omnes conueniũt. Secũdo, in quo differant, ibi. {De fœlicitate autem, quæ ẽ &c.} Ponit ergo primo duo, in quibus omnes conueniunt ſecundum vltimum finem. Primo quidẽ, ibi. {Fœlicitatem. n. multi} dicens, quòd & multi: ideſt populares: & excellentes, ideſt ſapientes nominauerunt ſummũ bonũ humanorum bonũ ſeli citate. Secundo, quãtum ad quandam cõmunem nominis rationem: quia omnes exiſtimant bene viuere & bene operari, idem eſſe, quod eſſe fœlicem. Deinde cum dicit.

c ¶ Oſtẽdit, in quo differunt opiniones hominum circa fœlicitatem. Et dicit, q̃ circa fœlicitatem qđ ſit in ſpeciali, altercantur, ideſt diuerſificantur homines. Et hoc tripliſi differentia. Quarum prima accipitur ſecundum quòd multitudo popularium non ſimiliter hoc ſentit cum ſapientibus. Nam populares exiſtimant fœlicitatem eſſe aliquid eorum, quæ ſunt in aperto manifeſto: vt ſunt illa, quæ in ſenſibilibus conſiderant, quæ ſola manifeſta ſunt multitudini: & adeo aperta, quòd non indigent expoſitione referante, ſicut ſunt voluptas, diuitiæ, & honor, & alia huiuſmodi. Quid autem ſapientes ſuper hoc ſentiant, vltimo ponit. Secunda autem differentia eſt popularium adinuicem. Quorum, alii aliud ſenſibile bonum extimant eſſe fœlicitatem, ſicut auari diuitias, intemperati voluptates, ambitioſi honores. Tertia autem differentia eſt eiuſdem ad ſeipſum. Eſt enim conditio vltimi finis, vt ſit maxime deſideratum. Vnde illud quod maxime deſideratur, populus exiſtimat eſſe fœlicitatem. Indigentia autem alicuius boni, auget deſiderium. Vñ eger, qui indiget ſanitate, iudicat ipſam ſummum bonũ. Et pari ratione, mendicus diuitias. Et ſimiliter illi, qui recognoſcunt ſuam ignorantiam, admirantur quaſi fœlices eos, qui poſſunt dicere aliquod magnum, & quod eorum intellectũ excedat. Et omnia iſta pertinent ad opiniones multitudinis. Sed quidam ſapientes, ſcilicet Platonici, præter hæc diuerſa bona ſenſibilia, exiſtimauerunt eſſe vnum bonum, quod eſt ſecũdum ſeipſum, ideſt, q̃ eſt ipſa eſſentia bonitatis ſeparata, ſicut n. formam ſeparatam hominis, dicebant per ſe hominẽ, ſic bonum ſeparatũ per ſe bonum, quod omnibus bonis eſt cauſa, q̃ ſint bona, inquantũ ſcilicet, participant illud ſummũ bonum. Deinde cum dicit.

d ¶ Oſtendit, qualiter oporteat inquirere de prædictis opinionibus. Et circa hoc tria facit. Primo, oſtendit de quibus harũ opinionum oportet inquirere. Secundo, quo ordine, ibi. {Non lateat autem nos &c.} Tertio, qualiter oporteat auditorem diſpoſitum eſſe, ad hoc q̃ bene capiat ea quę dicentur, ibi. {Propter quod oportet conſuetudinibus, &c.} Dicit ergo primo, quòd perſcrutari oẽs opiniões quas aliqui habent de fœlicitate, eſſe magis vanum, q̃ deceat philoſophũ, Quia quædam omnino ſunt irrationabiles: ſed ſufficit illas opiniones maxime perſcrutari, quæ in ſuperficie habent aliquam rationem, vel propter apparentiam aliquã, vel ſaltem propter opinionem multorum hoc exiſtimantium. Deinde cum dicit.

e ¶ Oſtẽdit quo ordine ratiocinandum ſit de huiuſmodi opiniõibus, et ſimpliciter in tota materia moꝛali, et aſſignat differentiam in proceſſu ratiocinandi. Quia quædam rationes ſunt, quæ procedunt a principiis, id eſt, a cauſis in effectꝰ: ſicut demonſtrationes propter quid. Quædam autem eõ ucrſo ab effectibꝰ ad cauſas ſiue principia quæ non demonſtrat propter quid, ſed ſolum quia. Et hoc etiã Plato prius diſtinxit inquirens, vtrum oporteat procedere a principia. Et ponit exemplum de curſu ſtadiorum. Erant enim quidam Athlothetæ, i. ꝓpoſiti athletis currentibus in ſtadio. Qui quidem Athlothetæ, ſtabãt in principio ſtadiorũ. Quãdoque igitur athletę incipiebant currere ab athlothetis & procedebant vſq; ad terminum: quandoque autem econuerſo. Et ſic etiam eſt duplex ordo in proceſſu rationis, vt dictum eſt. Et vt accipiatur quo ordine oporteat procedere in qualibet materia, conſiderandum eſt q̃ oporteat incipere a magis cognitis, quia per notiora deuenimus ad ignota. Sunt autem aliqua notiora dupliciter. Quædam quidem quo ad nos, ſicut compoſita & ſenſibilia. Et quędam ſimpliciter & quo ad naturam, ſcilicet ſimplicia & intelligibilia. Et quia nos ratiocinando notitiam acquirimus, oportet, q̃ procedamus ab his, quæ ſunt magis nota nobis: & ſi quidem eadem ſunt magis nota nobis & ſimpliciter, tunc ratio procedit a principiis: ſicut in mathematicis. Si autẽ alia magis nota ſint ſimpliciter, & alia quo ad nos, tunc oportet econuerſo procedere, ſicut in naturalibus & moralibus. Deinde cum dicit.

f ¶ Oſtendit qualiter oportet eſſe diſpoſitum talium auditorum. Et dicit q̃ quia in moralibus oportet incipere ab his, quę ſunt magis nota quo ad nos, ideſt a quibuſdam effectibus conſideratis circa actus humanos: oportet illum, qui ſufficiens auditor vult eſſe moralis ſcientiæ: quòd ſit manu ductus & exercitatus in conſuetudinibus humanæ vitæ, ideſt, de bonis exterioribus & iuſtis, ideſt de operibus virtutum: & vniuerſaliter de omnibus ciuilibus: ſicut ſunt leges & ordines politicarum: & ſi qua alia ſunt huiuſmodi. Quia oportet in moralibus accipere, vt principium quia ita eſt. Quod quidem accipitur per experientiam & eõſuetudinem, puta quòd concupiſcentiæ perabilinentiam ſuperãtur. Et ſi hoc ſit manifeſtum alicui, non multum eſt neceſſarium ei ad operandũ cognoſcere propter quid. Sicut medico ſufficit ad ſanandum ſcire quòd hæc herba curat talem ægritudinem. Cognoſcere autẽ propter qđ, requiritur ad ſcientiam, quod principaliter intenditur in ſcientiis ſpeculatiuis. Talis autem, qui ſcilicet eſt expertus in rebus humanis, vel p ſeipſum habet principia operabilium, quaſi per ſe ea conſiderans, vel de facilẽ ſuſcipit ea ab alio. Ille vero, cui neutrũ horum conuenit, audiat ſententiam Heſiodi poetæ. qui dixit, quòd ille e optimus, qui ſcilicet poteſt per ſeipſum intelligere. Et ille etiã eſt bonus, qui recipit quæ ab alio dicũtur. Ille autem, qui neque per ſeipſum poteſt intelligere, neq; alium audiẽs poteſt in animo reponere, eſt inutilis quantum ad acquiſitionẽ ſcientiæ.

Omnes igitur opiniones ſcrutari ſuperuacaneum eſt fortaſſe. Satis autem erit ſi eas ſcrutabimur, quæ maxime extant: aut rationem aliquam habere uidentur.

At enim ne lateat nos eas inter ſe rationes differre, quæ a principiis proficiſcuntur, & quæ ad principia pergunt. Recte enim & Plato dubitabat atque quærebat: utrum a principiis, an ad principia ſit ipſa via. Vt in ſtadio ad calcem ex iis, quæ præmia ponunt, an contra. Enimuero ſemper eſt a notis incipiendum. Hæc autem duobus modis talia ſunt. Alia namq; ſunt nobis: alia ſimpliciter nota. Nobis igitur forſitan ex iis incipiendum eſt, quæ nobis ſunt nota.

Quocirca bene inſtitutum moribus euꝫ eſſe oportet: qui de honeſtis & iuſtis & omni ciuili ratione eſt ſufficiẽter auditurus. Eſt enim principium eſſe. Atq; ſi hoc ſatis conſtet, non opus erit ipſo cur & quam ob cauſam eſt. Talis autem aut habet principia: aut accipere facile poteſt. Cui uero neutrum horum ineſt: is Heſiodi ſententiã audiat biſce carminibus explicatã. Optimus ille quidem eſt ex ſeſe, qui omnia nouit.

Perceptis quæ poſt, et ſp ſint meliora. Is rurſus bonꝰ ẽ, paret q recta monẽti. At qui ex ſe neſcit, cuiquam nec porrigit aures.

Vt bona percipias demẽs et inutilis ille ẽ.

LECTIO V.

Sed nos eõ redeamus, unde digreſſi ſumus. Summum enim bonum fœlicitatemq; non ſine ratione exiſtimandi modo uidentur exiſtimare.

LECTIO V.

Oſtquam Philoſophus recitauit opiniones diuerſas de fœlicitate: hic inquirit veritatem de prædictis opinionibus. Et primo inquirit de opinione loquentium de fœlicitate moraliter, ſcilicet ponentibus in aliquo bonorum huius vitæ fœlicitatem. Secundo, inquirit de opinione loquentium de fœlicitate: non moraliter ponentium in quodam bono ſeparato, ibi. {Quod autem vniuerſale.} Circa primum duo facit. Primo ponit illud quod eſt omnibus commune huiuſmodi opinionibus. Secundo, inquirit de diuerſitate opinionum, ibi. {Multi quidem & grauiſſimi.} Quia ergo videbatur philoſophus digreſſionem feciſſe a principali propoſito q̃ dum modum procedendi determinauit, redit ad principale propoſitum, vnde diſceſſerat, ideſt ad opiniones de fœlicitate. Et dicit, quòd non irrationabiliter aliqui videntur exiſtimare finale bonum, quod fœlicitas dicitur: eſſe aliquid ex his, quæ pertinent ad banc vitam, ſcilicet humanam. Eſt enim finis omnium operum vitæ. Ea autem, quæ ſunt ad finem, proportionantur huic. Vnde probabile eſt, quòd fœlicitas ſit de numero bonorum, pertinentium ad hanc vitam. Sed de hoc infra dicetur, quid verum ſit. Deinde cum dicit.

Lect. 6.

b ¶ Inquirit veritatem circa ea in quibus diuersificantur. Et circa hoc duo facit. Primo inquirit de opinionibus, quę magis videntur accedere ad veritatem. In secunda, de opinione recedente magis a veritate, ibi. (Pecuniosus autem violenter quis, &c.) Circa primum tria facit. Primo inquirit de opinione ponente forsitan veritatem in his, quę pertinent ad vitam voluptuosam. Secundo de opinione, ponente felicitatem in his, quæ pertinent ad vitam ciuilem, ibi. (Qui autē excellentes & operatiui, &c.) In tertia facit mentionem de vita contemplatiua, ibi. (Tertia autem é, &c.) Circa primum tria facit. Primo, proponit opinionem. Secundo, ex incidenti distinguit vitas, ibi. (Tres enim sūt, &c.) Tertio inquirit de veritate propositæ opinionis, ibi. (Multi q dem: ergo &c.) Dicit ergo primo, quòd inter bona huius vitæ, quidam eligunt voluptatem, in ea felicitatem ponentes. Et hi quidē sunt nō solū multi, idest populares homines, qui fere omnes ad voluptates declinant, sed etiam quidā qui sunt grauissimi, vel propter auctoritatē scientiæ & doctrinæ, vel propter vitę honestatem. Nam etiā pycurei, qui voluptatē summum bonū extimabant, diligēter colebant virtutes. Sed tamen propter voluptatem, ne scilicet p contraria vitia eorū voluptas impediretur. Gula enim per immoderantiam tibi, dolores corporis generat. Propter furtū aliquis carceri mancipatur. Et ita diuersa vitia diuersimode voluptatem impediūt. Et quia vltimus finis est maxime diligibilis, ideo illi qui ponunt voluptatem summum bonum, maxime diligunt vitam voluptuosam. Deinde cum dicit.

c ¶ Distinguit triplicem vitam scilicet voluptuosam, quæ dicta est nunc ciuilem, & contemplatiuam. Et has dicit maxime excellentes. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod sicut infra in 9. Libro dicetur, vnusquisque id ad quod maxime afficit reputat vitam suam: sicut philosophus philosophari, venator venari, & sic de alijs. Et quia homo maxime afficitur ad vltimū finem, necesse est, q̄ vitæ diuersificentur secundum diuersitatē vltimi finis. Finis autem habet rationem boni. Bonum autem in tria diuiditur, in vtile, delectabile, & honestum. Quorum duo, scilicet delectabile & honestum, habent rationem finis: quia vtrumque est appetibile propter seipsum. Honestum autem dicitur, quod est bonum secundum rationem: quod quidem habet delectationem annexam. Vnde delectabile, quod contra honestum diuiditur, est delectabile secundum sensum. Ratio autē est & speculatiua & practica. Vita ergo voluptuosa dicitur, quæ finem cōstituit in voluptate sensibili. Vita vero ciuilis dicitur, quæ finem constituit in bono practicæ rationis: puta in exercitio virtuosorum operum, vita autem contemplatiua, quæ constituit finem in bono rationis speculatiuæ, vel in contemplatione veritatis. Deinde cum dicit.

d ¶ Inquirit de prædicta opinione. Et circa hoc duo facit. Primo improbat eam. Secundo inducit rationem inducentem ad ipsam, ibi. (Adipiscuntur autem, &c.) Circa primum considerandum est, q̄ vita voluptuosa, quæ ponit finem circa delectationem sensus, necesse habet ponere finem circa maximas delectationes, quæ sequuntur naturales operationes, quibus, secundum speciem per misturam seminum. Huiusmodi autem delectationes sunt communes hominibus & bestijs: vnde multitudo hominum ponentium finem in huiusmodi voluptatibus, videntur omnino bestiales, quasi eligentes talem vitam, i qua pecudes simul nobiscum communicant. Si enim in hoc fœlicitas hominis cōsisteret, pari ratione bestiæ fœlices essent, fruētes delectatione cibi & coitus. Si igitur fœlicitas est proprium bonum hominis, impossibile est, quòd in his consistat fœlicitas. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit rationē inducentem ad hanc opinionem. Et dicit, q̄ illi qui ponūt hanc opinionem, recipiūt pro ratione, q̄ multi illorū q̄ sunt in maximis potestatibꝫ cōstituti, sicut Reges, & principes, q̄ fœlices sunt apud vulgus reputantur, simili patiuntur cuidam regi assyriorum nomine Sardanapalo, q̄ fuit voluptatibꝫ deditus. Et ex hoc reputant voluptatem esse optimum, vtpote, quæ ab optimatibꝫ maxime diligitur. Deinde cum dicit.

f ¶ Inquirit de opinionibus pertinentibus ad vitam actiuā siue ciuilem. Et primo quantum ad honorem. Secundo quātum ad virtutem, ibi (Forsitan autem & magis, &c.) Et hoc rationabiliter. Nam vita ciuilis siue actiua intendit bonum honestum. Dicitur autem honestum, quasi honoris status. Vnde ad hoc pertinere videtur & ipse honor & virtus, quæ est honoris causa. Circa primum tria facit. Primo ponit opinionem. Et dicit, q̄ illi qui sunt excellentes, idest virtuosi & operatiui, idest dediti vitæ actiuæ, ponunt fœlicitatem in honore. Secundo ibi.

g ¶ Inducit ad hoc rationem. Quia fere totius ciuilis vitæ finis videtur esse honor, qui redditur hanc operantibus in vita ciuili quasi præmium. Et ideo colentibus ciuilem vitam, probabile videtur fœlicitas in honore consistere. Tertio ibi.

h ¶ Improbat hanc opinionem duabus rationibus. Quarum primam ponit dicens, q̄ ante assignatum rationem fœlicitatis diximus, idest conclusimus fœlicitatem esse quoddam bonum quod est propriū ipsi fœlici, vtpote ad ipsum maxime pertines: & quod difficile ab eo auferetur. Hoc autem non conuenit honori, quia honor videtur magis consistere in actu quodam honorantis, & in eius potestate, q̄ magis etiam qui honoratur. Ergo honor est quoddam magis extrinsecum & superficiale q̄ bonū, quod quæritur, s. fœlicitas. Secundam rationem ponit ibi.

i ¶ Quæ talis est. Fœlicitas est quoddā optimū, qđ nō quæritur p̄p aliud. Sed honore est aliqd melius, illud videlicet, p̄p quod quæritur. Ad hoc. n. homines videnē honorē quærere, vt & ipti firmā opinionē accipiāt de seipsis, q̄ sunt boni & q̄ ab alijs hoc credāt. Et ideo, q̄runt honorari a prudentibus, qui sunt recti iudicij, & apud eos, a quibꝫ cognoscunt, qui melius possunt de eis iudicare. Et q̄runt honorari de virtute, p̄ quā aliquis est bonus, vt in secundo dicetur. Et sic virtus e aliquid melius honore p̄p quā honor q̄rit̄ur. Non ergo in honore cōsistit. Deinde cū dicit.

k ¶ Inquirit de opinione ponentium fœlicitatem in virtute. Et circa hoc duo facit. Primo proponit opinionem, et dicit, q̄ forsitan aliquis extimabit magis esse finem ciuilis vitæ virtutem q̄ honorem, ratione prædicta. Secundo ibi.

l ¶ Improbat eam duplici ratione. Quarum prima talis est. Fœlicitas videtur esse quoddam bonum perfectissimum. Sed virtus non est talis. Inuenitur enim quandoque sine operatione quæ est perfectio: vt patet in his qui dormiunt, & tamen habitum virtutis habent, & in his qui habent habitum virtutis & in tota vita sua non occurrit eis faculras operandi secundum illam virtutem: vt maxime paret in magnanimitate & magnificentia: quia alii quis paup habet habitum huiusmodi, qui tamen nunquā potest magnifica facere. Non ergo virtus est idem fœlicitati. Secundam rationem ponit ibi.

m ¶ Quæ talis est: contingit aliquē habitum habentem virtutis infortunatum esse. Sed nullus dicet talem esse fœlicē nisi aliquis, qui vellet pertinaciter positionem suam defendere contra ratiōes manifestas. ergo fœlicitas non est idē virtuti. Et hoc dicit ad propositum satis esse. Sed de his sufficiēter dictum est in Enkidijs, idest in quibusdam circularibus versibus, quos de fœlicitate composuit. Deinde cum dicit.

n ¶ Facie mentionē de vita contemplatiua. Et dicit quòd de tercia vita, scilicet cō templatiua perscrutabitur inferius, scilicet in x. Deinde cum dicit.

o ¶ Inquirit de quadā alia opinione minus rationabili, quę ponit fœlicitatem in aliquo, quod habet rationem boni vtilis, scilicet i pecunia. Et hoc repugnat rationi vltimi finis. Nam vtile dicitur aliquid ex hoc, quòd ordinatur ad finē: quia tamen pecunia habet vniuersalem vtilitatem respectu omnium bonorum temporalium, ideo probabilitatem quandam habet hæc opinio, quæ in pecunijs ponit felicitatem. Improbat autem eam Aristoteles duplici ratione. Quarum prima talis est. Pecunia per violentiam acquiritur & per violentiam perditur. Sed hoc non conuenit fœlicitati, quæ est finis voluntariarum operationum: ergo fœlicitas non consistit in pecunijs. Secundam rationem ponit ibi.

p ¶ Quæ talis est. Nos quærimus fœlicitatem tanquam aliqd bonum, quod non quæritur propter aliud: Sed pecunia quæritur propter aliud, quia habet rationem boni vtilis, vt dictum est. ergo in ipsa non consistit fœlicitas. Concluditur autem vlterius, quod illa, quæ supra dicta sunt, scilicet voluptas, honor, & virtus, possunt existimari vltimi fines, quia propter se requiruntur, vt dictum est: Et tamen neque in illis est vltimus finis, vt ostensum est, quāmuis a diuersis fiat multi sermones compositi, ad asserendum felicitatem in prædictis bonis consistere. Sed istæ opiniones sunt hic relinquendæ.

LECTIO VII.

Postquam Philosophus reprobauit opiniones ponentium felicitatem in aliquo manifestorum bonorum, hic improbat opinionem ponentium felicitatem in quodam bono separato. Et circa hoc duo facit. Primo ondit q̄ necessarium ē inquirere de hac opinione. Secundo incipit eam improbare ibi. {Ferentes autē opinionem hāc &c.} Circa primū tria facit. Primo proponit vtilitatem huius inquisitionis. Secūdo, ostendit quid videatur huic inquisitiōi repugnare, ibi {Et si ardua tali quæstione facta &c.} Tertio ondit, quòd illud non debeat retrahere ab inquisitiōe huius veritatis, ibi {Videtur autem vtique melius &c.} Circa primum considerādum est, quòd illud bonū separatū in quo Platonici ponebant hominis felicitatem cō sistere, dicebant vniuersale bonum: per cuius participationē omnia bona dicuntur. Dicit ergo q̄p perscrutari de hoc vniuersali bono an sit, & inquirere qualiter esse ponatur, forsitā est melius, quām inquirere de præmissis opinionibus: eius. n. inquisitio est magis philosophica: vtpote magis pertinens ad considerationem veri boni & vltimi finis, quām præmissę si ipsæ opiniones secūdum se considerentur. Si autem considerentur secundum quòd pertinet ad propositū inquirere de præmissis opinionibus, magis videt fuisse conueniens proposito. Et ideo dixit forsitan, quod est aduerbium dubitandi. Deinde cum dicit.

b ¶ Ponit quid possit eum retrahere ab inquisitione talis opinionis. et dicit, quòd huius inquisitio est contraria suæ voluntati, propter hoc quòd erat introducta a suis amicis, scilicet a Platonicis. Nam ipse fuit Platonis discipulus. Improbando autem eius opinionem, videbatur eius honori derogare. Ideo autem potius hic, hoc dicit quām in alijs libris, in quibus, opinionem Platonis improbat, quia improbare opinionem amici non est contra veritatem, quæ quæritur principaliter in alijs speculatiuis. Est autem contra bonos mores: de quibus principaliter agitur in hoc libro. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, quòd hoc eum non debet retrahere. Quia videbitur melius esse, idest magis honestum, & ad bonos mores pertinens & omnino oportere: vt homo non vereatur oppugnare familiares suos pro salute veritatis. Est enim hoc adeo necessarium ad bonos mores, vt sine hoc virtus conseruari non possit. Nisi enim homo veritatem familiaribus præferret, consequens esset, quòd homo falsa iudicia & falsa testimonia proferret pro defensione amicorum: quod est contra virtutem. Et quamuis vniuersaliter ratione pertinente ad omnes homines veritas sit

LECTIO VI.

Quod autem vniuersale melius forte perscruta ri & quærere qualiter dicitur.

b Et si ardua tali quęstione facta propter amicos veros intro ducere ideas.

c Videbitur autem vtique melius esse forsitan, & oportere & pro salute veritatis, & familiaria destruere: specialiterque & Philosophos existentes. Ambobus enim existentibus amicis, sanctam præhonorare veritatē.

Verum & ipsa imperfecta est. Videtur enim posse virtutem habens & dormire, aut non agere quicquam per uitam.

Et insuper maximis malis, atque aduersa fortuna laborare. Eum vero qui ita se habet, nemo fœlicem dixerit: nisi qui positionem conseruat. Sed hæc hactenus. Satis enim de his est & in conuersionibus dictum.

De contemplatrice autē vita, quam tertiam diximus, in sequentibus considerationem faciemus.

Ea uero, quæ pecuniis incumbit: violenta quædam est uita.

Ipsæque diuitiæ non sunt id quod quærimus bonum: utiles enim sunt & ob aliud quæri solent. Quapropter, ea, quæ prius sunt dicta, potius quispiam fines esse existimauerit, quippe cum propter se expetantur. At neque etiam illa sunt, quanquam ad ipsa complures iactæ sunt rationes. Hæc igitur missa faciamus.

LECTIO VI.

Rectat fortasse de uniuersali bono considerare: & quonam modo dicitur dubitare.

Quanquam hæc quæstio per ardua nobis est: propterea quòd amici sunt, qui formas ipsas introduxerunt.

Verum melius forsitan & oportere uidebitur sua quoque, præsertim Philosophos, pro ueritatis salute refellere. Nam cum ambo sint amici, sanctum est, honore ueritatem præferre.

Universidad de Barcelona Biblioteca

sit præferenda amicis specialiter: tamen hoc oportet facere Philosopho, qui sunt professores sapientiæ, quæ est cognitio veritatis. Quod autem oporteat veritatem præferre amicis, ostendit hac ratione. Quia ei, qui est magis amicus, magis est deferendum. Cum autem habeamus amicitiam ad ambo, scilicet, ad veritatem & hominem: magis debemus amare veritatem, quam hominē, quia hominem præcipue debemus amare, propter veritatē, & virtutem vt i viij. huius dicetur. Veritas autem est amicus huiusmodi superexcellens: cui debetur reuerentia honoris. Etiā veritas est quodam diuinum. In deo enim primo & principaliter inuenitur: & ideo concludit, quòd sanctum est præhonorare veritatem hominibus amicis. Dicit enim Andronicus peripateticus, quòd sanctitas est, quæ facit fideles & seruantes ea, q̄ ad deum. Iuxta hoc etiam est sententia Platonis: qui reprobans opinionem Socratis magistri sui dicit, quòd oportet magis de veritate curare, quàm de aliquo alio: & alibi dicit: Amicus quidem Socrates sed magis amica veritas. Et in alio loco. De Socrate qui dem parum est curādum, de veritate multū. Deinde cū dicit.

d ¶ Improbat Platonis positionem dicentem, quòd felicitas hominis consistit in quadam communi idea boni Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quòd nō est vna communis idea boni. Secundo ostendit, quòd etiam si esset, non consisteret in ea humana felicitas, ibi. { Sed forte hoc quidem relinquendum est nunc &c. } Circa primum duo facit. Primo ostendit, quòd non sit vna communis idea boni. Secundo inquirit de modo loquendi, quo Platonici hanc ideam nominabant, ibi. { Quæreret autem quis vtique &c. } Circa primum considerandum est, quòd Arist. non intendit improbare opinionem Platonis quantum ad hoc, quòd ponebat vnū bonum separatum, a quo dependerent omnia bona. Nam ipse Aristot. in. 12. Metaphy. ponit quoddam bonum separatum a toto vniuerso, ad quod totum vniuersum ordinatur: sicut exercitus ad bonum ducis. Improbat autem opinionem Platonis quantum ad hoc, quòd ponebat bonum separatum esse quandam ideam communem omnium bonorum, ad quod quidem improbandum, vtitur triplici ratione. Quarum prima sumitur ex ipsa positione Platonicorum, qui non faciebant aliquam ideam in illis generibus, in quibus inuenitur prius & posterius, sicut patet in numeris. Nam binarius naturaliter prior est ternario, & ideo non dicebant Platonici, quòd numerus cōmunis, esset quædam idea separata, ponebant autem singulos numeros ideales separatos, puta binarium, ternarium, & similia. Et huius ratio est, quia eam quibus inuenitur prius & posterius, non videntur esse vnius ordinis, & per consequens, nec æqualiter vnam ideam participare, sed in bonis inuenitur prius & posterius: quod manifestat ex hoc, quòd bonum inuenitur in eo, quod quid est, ideſt ſubſtantia: & ſimiliter in qualitate, & etiam in alijs generibus. Manifestum est autem, quòd illud quod est ens per seipsum, scilicet, substantia, est naturaliter prius omnibus his, quæ non habent esse, nisi in comparatione ad substantiam: sicut est quantitas: quę est mensura substantiæ: & qualitas quæ est dispositio substantię: & ad aliquid, quod est habitudo substantiæ. Et idem est in alijs generibus, quæ omnia assimilantur propagini entis, ideſt ſubſtantiæ: quæ est principaliter ens, a qua propaginantur & deriuantur omnia alia genera. Quæ etiam in tantum dicuntur entia, inquātum accidunt substantiæ. Et ex hoc concludit, quòd non potest esse quædam cōmunis idea boni.

Secundam rationem ponit, ibi.

e ¶ Ad cuius euidentiam sciendum est, q̄ Plato ponebat ideas esse rationem & essentiam omnium eorum, quæ ideam participant: Ex quo sequitur, quòd eorum, quorum non est vna ratio communis, nō possit esse vna idea: Sed diuersorum prædicamentorum non est vna ratio communis. nihil enim vniuoce de his prædicatur. Bonum autem sicut & ens, cum conuertatur cum eo, inuenitur in quolibet prædicamento: Sicut in quod quid est .i. substantia, bonum dicitur Deus, in quo non cadit malitia & intellectus, qui tamen per se est rectus. In qualitate autem virtus, quæ bonum facit habentem. In quantitate autem commensuratum, quod est bonum in quolibet, quod subditur mensuræ. In ad aliquid autem bonum, quod est vtile, quod est bonum relatum in debitum finem. In quando autem tempus, scilicet, opportunum, & in vbi locus congruus ad ambulandum, sicut dicta. Et idem patet in alijs generibus. Manifestum est ergo, quod non est aliquid vnum bonum, quòd scilicet sit idea, vel ratio communis omnium bonorum, alioquin oporteret, quòd bonum non inueniretur in omnibus prædicamentis, sed in vno solo. Tertiam rationem ponit, ibi:

f ¶ Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd sicut Plato ponebat, quòd res extra animam existentes assequuntur formam generis, vel speciei per hoc, quòd participant ideam: ita q̄ anima non cognoscit lapidem nisi per hoc, quòd participat ideam lapidis, ita anima illarum, scientiam & cognitionem participat per hoc, quòd ipsarum formæ, siue ideę in ipsa imprimuntur. Ex quo sequitur, quòd omnium eorum, quæ habent vnam ideam, est vna scientia. Si ergo omnium bonorū esset vna idea, sequeretur quòd omnia bona pertinerent ad considerationem vnius scientiæ. Hoc aūt videmus esse falsum, ēt quantū ad bona: quæ sunt in vno p̄dicamento. Quod addit, ne aliqs diuersificatiōes sciētiarū attribuat diuersitati p̄dicamētorū. Videmus aūt, quòd tēpus cōsiderat quidē in rebus bellicis militaris. In ægritudinibus aūt medicinalis. In laboribꝰ aūt exercitatiua. Relinquitur igitur, quòd nō est vna communis idea bonorum.

LECTIO.

Lectio. 3.

d Ferentes autem opinionem hanc non faciebāt ideas, in quibus prius & posterius dicebant. Propter quod, neq; numerorū ideam constituebāt. Bonum autem dicitur & in eo, quod quid est, & in quali, & in ad aliquid. Quod est autem & secundum seipsum, & substantia, prius natura eo, quod est ad aliquid. Propagini enim hęc assimilantur & accidenti entis. Quare, neque vtique erit communis quędam in his idea.

e Amplius autem, quia bonū equale dicitur enti: (Etenim in eo quod quid est dicitur: vt puta, Deus & intellectus: & in quali virtutes: & in quanto mensuratum: & in ad aliquid vtile: & in tempore mora: & in loco dieta: & altera talia.) Manifestum quòd nō vtiq; erit commune quid vniuersale & vnum. Non enim vtique dicere tur in omnibus prædicamētis, sed in vno solo.

f Amplius autem, quia eorum quæ secūdum vnam ideam vna est & scientia, & bonorum omnium, esset vtique vna quędam scientia. Nunc autem sunt multæ, & eorum quæ sub vno sunt prędicamento: vt puta temporis. In bello enim quidem militaris. In ęgritudine autem medicinalis. In laboribus autem exercitatiua.

Qui igitur hanc attulerunt opinionem: in his rebus non faciebant ideas, in quibus prius & posterius esse dicebant. Iccirco, neque numerorum ideam ponebant. At bonum & in substantia dicitur, & in quali, & in eo quod est ad aliquid. Atque id quod est per se substantiaue, prius est eo natura, quod est ad aliquid. Est enim hoc appendici & accidenti eius quod est simile. Quibus efficitur, vt non sit in omnibus, communis quædam idea.

Præterea, cum bonum æque, atque id quod est dicatur. (Nam & in substantia dicitur bonū: vt mens & Deus: & in quali virtus: & in quanto mediocre: & in relatione vtile: & in tempore occasio: & in loco mora: & alia istiusmodi.) Constat non esse commune quicquam uniuersale, ac unum. Non enim in omnibus prædicamentis, sed in uno tantummodo diceretur.

Præterea, cum eorum quæ vnam habent ideam, una sit & scientia bonorum: etiam omnium una scientia quædam esset. Nunc autem plures sunt & eorum quæ sub eodem prædicamento sunt collocata: ut temporis. In bello quidem militaris facultas: In ægritudine autem ars medendi. & mediocris in alimento quidem medicina: in laboribus autem ars corporis exercendi.

Lectio. 10.

Lectio. 7.

Tex. cō. 52.

LECTIO VII.

Strendit supra Philosophus, quòd non est idea communis omnium bonorum: sed quia Platonici illud bonū separatum nō solum vocabant ideam boni: sed etiam per se bonum, hic intendit inquirere Arist. vtrum cō uenienter dicatur. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quòd illud bonum separatum nō conuenienter nominatur per se bonum. Secundo ostendit, quòd ponere bonum separatum esse p se bonum repugnat ei, quod dicitur esse communem ideam omnium bonorum, ibi. { His autem quæ dicta sunt &c. } Circa primum tria facit. Primo ostendit, quòd illud bonum, separatum non conuenienter dicitur per se bonum. Secundo excludit quandam responsionem, ibi. { Sed neque quidem perpetuum est &c. } Tertio comparat hoc dictum opinioni Pythagoricorū, ibi. { Probabilius autem videntur &c. } Circa primum cōsiderandum est, quòd illud bonum separatum, quod est causa omnium bonorum, oportet ponere in altiori gradu bonitatis, quàm ea, quæ apud nos sunt: eo quòd est vltimus finis omnium. Per hoc autem dictum videtur, quòd non sit altioris gradus in bonitate, quàm alia bona. Et hoc manifestat per hoc, quòd vnusquodq; separatorum vocabant per se: vt per se hominem, & etiam per se equum. Manifestum est autem, quòd vna & eadem ratio est hominis, qui est apud nos, & p se hominis, ideſt separati. Et hoc manifestat p hoc, q̄ homo separat⁹ & homo, qui est in materia, non differunt in hoc, quòd homo: differunt autem quantum ad quæda alia, puta quòd ille homo est in materia. Sicut aīal commune & homo non differunt in ratione animalis.

Sed differūt in hoc, quòd homo addit rationale sup animal. Ita etiam videtur, q̄ in ratiōe hominis nō differat homo separat⁹ ab hoc homine. Sed in hoc, quòd hic homo addit materiā supra hominem. Eadem ratiōe bonum, quod nominauit per se bonum, nō erit alterius rationis in bonitate, quam hoc particulare: poterit autem esse differentia quantum ad aliqua alia, quæ sunt præter rationem boni.

Deinde cum dicit.

b ¶ Excludit quandam responsionem. Posset enim aliquis respondere, quòd illud per se bonum est melius: quia est perpetuum. Hęc autem bona sunt corruptibilia. Quod autem est diuturnius videtur esse melius, & magis eligendum. Sed ad hoc excludendum dicit, quòd neque hoc, quod est perpetuum esse, facit illud per se bonum esse magis bonum. Perpetuum enim a non perpetuo differt duratione. Differentia autem durationis alicuius rei est prēter rationem speciei: sicut vita, quæ est vnius diei, & vita quæ est diuturna, non differunt in ratione vitæ: sed solum differunt in durationē. Sic ergo si accipiatur bonum quasi vna species, duratio erit prēter rationem boni. Et ita ex hoc, quod est aliquid diuturnius, non differt secundum rationem boni quia si existens melius, quàm si esset vnius diei tantum. Sed si ponamus non esse vnam speciem, vel ideam boni, vt Platonici posuerunt: sed quòd bonum dicitur sicut ens in omnibus generibus, hoc ipsum quod est diuturnitas erit bonum in tempore.

LECTIO VII.

Vnde adderet ad bonitatem. Et sic quod est diuturnius, erit melius. Sed hoc non potest dici, si bonum sit vna species per se. & ita sequitur, quòd neque sit melius ex hoc, quòd est perpetuum. Deinde cum dicit.

c ¶ Comparat prædictam positionem positioni Pythagoricorum. Circa quod considerandum est, quòd secundum Platonicos eadem erat ratio boni & vnius. Et ideo ponebant idem esse per se vnum & per se bonum. Vnde necesse erat, quod ponerent unum primum bonum: quod quidem Pythagorici non faciebant. Sed unum ponebant aliquid eorum, quæ continentur sub coordinatione boni: sub quo ponebant.

Lumen	Masculinum	
Vnum	Dextrum	
Intellectum	Finitum	
Quietem	Par	
	Rectum	
	Quadratum	

Econtrario autem sub malo ponebant.

Tenebras	Fœmininum	Curuum
Multitudinem	Sinistrum	Alteram parte longius
Opinionem	Infinitum	
Motum	Imparem.	

Dicit ergo, quòd quantum ad hoc, probabilius dixerunt Pythagorici, quàm Platonici: quia non cogebantur ponere unam rationem boni. Vnde & Speusippus, qui fuit nepos Platonis, filius sororis eius, & successor eius i scholis, in hoc non fuit secutus Platonem: sed magis Pythagorā. Dicit autē, quòd de his habet fieri alī⁹ sermo, scilicet in metaphysica. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit, quòd dicere illud bonum separatū esse p se bonum, repugnat ei, q̄ est unam esse ideam omnium bonorum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quòd per se bonum non potest esse communis idea omnium bonorum. Secundo, quòd non potest esse communis idea esse omnium, quæ dicuntur per se bona, ibi. { Diuidentes igitur &c. } Tertio respondet cuidam quæstioni, ibi. { Sed qualiter utique. } Dicit ergo primo, quòd contra ea quæ dicta sunt a Platonicis occulte, apparet quædam dubitatio propter hoc, quia cū loquitur de illo per se bono, non videtur de omni bono sermones dici quātum ad ipsam apparētiam uerborum: & fieri quantum ad cōuenientiam rerum. Et hoc ideo, quia diuersæ sunt species, uel rationes bonorum. Dicuntur enim secundum unam speciem, uel rationem boni, illa quę secūdum seipsa sunt prosecuta, ideſt quęsita, uel desiderata, uel dilecta, ideſt amata. Et secundum aliā rationem dicūtur bona illa, quę sunt aliqualiter gratia illorum, quæ sunt secundum se bona. Tertio uero modo dicuntur aliqua bona, quæ sunt prohibitiua contrariorum. Sic igitur manifestū est, quòd bonum dupliciter dicitur. Quædam enim sunt bona secundum seipsa, scilicet prima, de quibus dictum est, quòd propter se quęruntur, utraque uero alia, scilicet factiua, vel conseruatiua, & etiam prohibitiua contrariorum dicuntur bona propter illa, quę sunt secundum se bona. Et sic manifestum est, quod

Vnde adderet ad bonitatem. Et sic quod est diuturnius, erit melius. Sed hoc non potest dici, si bonum sit vna species per se. & ita sequitur, quòd neque sit melius ex hoc, quòd est perpetuum. Deinde cum dicit.

c ¶ Comparat prædictam positionem positioni Pythagoricorum. Circa quod considerandum est, quòd secundum Platonicos eadem erat ratio boni & vnius. Et ideo ponebant idem esse per se vnum & per se bonum. Vnde necesse erat, quod ponerent unum primum bonum: quod quidem Pythagorici non faciebant. Sed unum ponebant aliquid eorum, quæ continentur sub coordinatione boni: sub quo ponebant.

Lumen	*Masculinum*	
Vnum	*Dextrum*	
Intellectum	*Finitum*	
Quietem	*Par*	
	Rectum	
	Quadratum	

Econtrario autem sub malo ponebant.

Tenebras	*Fœmininum*	*Curuum*
Multitudinem	*Sinistrum*	*Alteram parte longius*
Opinionem	*Infinitum*	
Motum	*Imparem.*	

Dicit ergo, quòd quantum ad hoc, probabilius dixerunt Pythagorici, quàm Platonici: quia non cogebantur ponere unam rationem boni. Vnde & Speusippus, qui fuit nepos Platonis, filius sororis eius, & successor eius i scholis, in hoc non fuit secutus Platonem: sed magis Pythagorā. Dicit autē, quòd de his habet fieri alī⁹ sermo, scilicet in metaphysica. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit, quòd dicere illud bonum separatū esse p se bonum, repugnat ei, q̄ est unam esse ideam omnium bonorum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quòd per se bonum non potest esse communis idea omnium bonorum. Secundo, quòd non potest esse communis idea esse omnium, quæ dicuntur per se bona, ibi. { Diuidentes igitur &c. } Tertio respondet cuidam quæstioni, ibi. { Sed qualiter utique. } Dicit ergo primo, quòd contra ea quæ dicta sunt a Platonicis occulte, apparet quædam dubitatio propter hoc, quia cū loquitur de illo per se bono, non videtur de omni bono sermones dici quātum ad ipsam apparētiam uerborum: & fieri quantum ad cōuenientiam rerum. Et hoc ideo, quia diuersæ sunt species, uel rationes bonorum. Dicuntur enim secundum unam speciem, uel rationem boni, illa quę secūdum seipsa sunt prosecuta, ideſt quęsita, uel desiderata, uel dilecta, ideſt amata. Et secundum aliā rationem dicūtur bona illa, quę sunt aliqualiter gratia illorum, quæ sunt secundum se bona. Tertio uero modo dicuntur aliqua bona, quæ sunt prohibitiua contrariorum. Sic igitur manifestū est, quòd bonum dupliciter dicitur. Quædam enim sunt bona secundum seipsa, scilicet prima, de quibus dictum est, quòd propter se quęruntur, utraque uero alia, scilicet factiua, vel conseruatiua, & etiam prohibitiua contrariorum dicuntur bona propter illa, quę sunt secundum se bona. Et sic manifestum est, quod

ratio

ratio per se boni, non potest aptari omnibus bonis. Deinde F
cunq; dicit.

¶ Ostendit, quòd ratio per se boni nō potest competere om nibus per se bonis. Et primo dicit de quo est intentio. Circa qđ considerandum est, quòd factiua, vel conseruatiua secundū se bo norum, vel prohibiti ua contrariorum dicūtur bona, sicut vtilia, & talibus nō aptatur ratio per se boni. Separemus ergo inquit, ab eis illa, quæ sunt secundum se bona, & videam' si posse dici bona secundum vnā ideam, quā dicunt per se bonū. Secundo ibi.

¶ Ad hoc inuestigandū, proponit quādam quæstionē, qualia scilicet, sint ponēda secundum se bona. Et hanc quæstionem determinat per duo membra. Quorum primum est, vtrum dicenda sint se cūdum se bona, quecunq; quærūtur solitaria, scilicet, etiam si sola essent, vt scilicet, nulla alia vtilitas ex eis sequeretur: sicut scire, videre, & voluptates quædam & honores. Huiusmodi enim, quis quandoque quærantur propter aliquid aliud, ad quod sunt vtilia: tamen si ad nihil aliud valerent, secundum se essent bona & desiderabilia. Secundum autem membrum q̄stionis est, vtrum nihil aliud sit per se bonum nisi sola idea. Tertio, ibi.

¶ Deducit hoc secundum membrum immediate præmissum. Et concludit, q̄ si nihil aliud sit per se bonum nisi idea, erit idea quasi exemplum quoddam rerum similitudo sit aliis impressa. Exemplar autem est supervacuum, si nulli assimilatur. Vnde sequitur, quòd idea sit inanis, si nihil aliud sit secundum se bonum. Quarto ibi.

¶ Deducit primum. Et dicit, quòd si omnia prædicta sint secundum se bona participando ideam, quæ est per se bonū, oportebit, quòd in omnibus appareat eadem ratio bonitatis, sicut in nive & cerusa est eadem ratio albedinis, eo quòd participant vnam formam. Sed hoc non apparet esse verum in prædictis. Honor enim & prudentia, & voluptas, habent diuersas rationes nō solum proprias, prout scilicet ratio honoris inquantum est honor, differt a ratione prudentiæ inquantum est prudentia: sed inquantum est bona. Non enim est vna ratio bonitatis in omnibus his, nec secundum eandem rationem sunt appetibilia. Vnde relinquitur, quòd id quod dicunt per se bonum, non est aliquid commune, velut vna idea communis omnium bonorum. Deinde cum dicit.

¶ Respondet cuidam quæstioni. Et hæc quidem quæstio locū habet. Quia aliquid dicit de multis secūdum diuersas rationes, contingit dupliciter. Vno modo, secundum rationes omnino di uersas, non habentes respectum ad vnum. Et ista dicuntur æqui uoca a casu, quia scilicet casu accidit, quòd vnum nomen vnus homo imposuit vni rei & alius alij rei, vt præcipue patet in diuersis hominibus vno nomine nominatis. Alio modo, vnū nō men dicitur de multis secundum rationes diuersas, non totaliter, sed in aliquo vno conuenientes. Quādoque quidē in hoc, quod referuntur ad vnum principium, sicut res aliqua dicitur militaris, vel qa est instrumentum militis, sicut gladius, vel quia est tegumentū eius sicut lorica, vel quia est vehiculum ei', sicut equus. Quādoque vero in hoc, quod referuntur ad vnū finem, sicut medicina dicitur sana, eo quòd est factiua sanitatis, dieta vero, eo quòd est conseruatiua sanitatis, vrina vero, eo quòd est sanitatis significatiua. Quandoque secundum proportiones diuersas ad idem subiectum, sicut qualitas dicitur esse ens, quia est dispositio p se entis, idest, substātiæ: quātitas vero eo quòd est mensurā entis, & sic de aliis, vel secundum vnam proportionem ad diuersa subiecta. Eandem enim habēt proportionē, visus quo ad corpus, & intellectus ad animam. Vnde sicut visus est potentia organi corporalis, ita etiam intellectus est potentia aīæ absque participatione corporis. Sic ergo dicit, quòd bonū dicitur de multis, non secundum rationes penitus differentes, sicut accidit in his, q̄ sunt a casu æquiuoca, sed magis secundum analogiā, idest proportionem eandem, inquantum omnia bona dependent ab vno primo bonitatis principio, vel in quantum ordinantur ad vnum finem. Non enim voluit Arist. quòd illud bonum separatum sit idea, & ratio omnium bonorum, sed principium & finis. Vel etiam dicuntur omnia bona magis secundum analogiam, idest proportionem eandem, sicut visus est bonum corporis, & intellectus est bonum animę. Ideo hunc tertium modum præfert, quia accipitur secundum bonitatem inhærētem rebus. Primi autem duo modi secūdum bonitatem separatam, a qua non ita proprie aliquid denominatur.

e Diuidētes igitur ab vtilibus quæ secūdum seipsa, intueamur si dicuntur secundum vnā ideā,

f Secundum seipsa autem qualia ponet quis vtique, vel quæcunque & solitaria prosequuntur, vtputa scire & videre, & voluptates quædam & honores. Hæc enim & si ppter aliud quidem persequimur, tamen secundum se bonorum ponet vtique aliquis. Vel neque aliud aliquid præter ideam.

g Quare inanis erit idea.

h Si autem & hæc sunt eorum quę secm seipsa, boni rationem in omnibus ipsis eādē apparere oportebit, quemadmodu in nive & in cerusa eam, quæ albedinis. Honoris autem & prudētiæ & voluptatis aliæ & differentes sunt rationes, ita secundum qđ bona. Non igitur est bonum cōmune quid secundum vnā ideā.

i Sed qualiter vtique dicuntur? Non enim assimilantur a casu æquiuocis. An certe ei quod est ab vno esse, vel ad vnum omnia contendere, uel magis secundum analogiam. Sicut enim in corpore visus, in anima intellectus, & aliud vtique in alio.

LECTIO VIII.

Sed forte hoc quidem relinquendū est nūc. Certificare. n. de ipsis, alterius vtiq philosophiæ erit magis proprium. Similiter autē & de idea. Si enim est vnum quid cōmuniter prędicatum bonū, vel separabile quidē ipsum secū

Seiunctis igitur per se bonis a bonis vtilibus, consideremus si ea quæ sunt per se, vna idea boni dicantur.

At quænam quispiam posuerit per se bona? an ea quæ & sine alijs persequimur, quale est sapere & videre, & voluptates nonnullæ atque honores? Hæc enim, tametsi propter aliud quispiam persequimur, tamen ex ijs esse posuerit quispiam, quæ sunt per se bona. An nihil aliud præter ideam ponendum est.

Quare forma res quædam erit inanis.

Quòd si hæc quoque per se sunt bona, eandem in iis omnibus ipsius bonitatem inesse oportebit: perinde atque albedinis ratio eadem est in nive, atque cerusa. At honoris prudentiæ, voluptatis hoc ipso quo bona sunt, diuersæ sunt rationes ac differentes. Ipsum ergo bonum non est quid commune una idea.

At quonam modo dicuntur? Non enim hisce similia sunt, quæ nomine eodem fortuito nuncupantur. Dicuntur ne igitur, quia sunt ab uno, aut ad unum omnia conferunt? An comparatione potius rationum? Etenim ut est in corpore uisus, sic est in anima mēs, & aliud item in alio.

LECTIO VIII.

Sed hæc in præsenti forsitan omittenda sunt. Nam exacte ipsa dęcutere, ad aliam magis spectat philosophiam. Et de idea similiter. Constat enim & si est aliquod unum bonum, quod communiter dicatur, aut separatum quid ipsum per se, non tamen, aut agi

Itē tem quidem igitur &c. } Dicit ergo primo hoc, scilicet qualiter bonum dicatur secundum vnam, vel diuersas rationes de bonis, oportet nunc relinquere, quia per certitudinem determinate de hoc, pertinet magis ad aliam Philosophiam, scilicet ad Metaphysicam. Et similiter etiam considerato de idea, boni, non est propria præsenti intentioni. Et horum rationem assignat, quia si esset unum bonum vniuoce de omnibus prędicatum, vel etiam si esset per seipsum separatum existens, manifestū est, quòd non erit tale aliquid qđ fit vel operatum, vel possessum ab homine. Nunc autem tale aliquid quærimus. Quærimus enim fælicitatem, quæ est finis humanorū actuū. Finis autem hominis, vel est ipsa eius operatio, vel est aliqua res exterior. Quę quidem potest esse finis hominis, vt quia ē operata, sicut domus est finis ædificationis, vel quia est possessa sicut res quæ venit in vsum. Manifestum est autem, q̄ illud bonum commune, vel separatū, nō potest ee ipsa hominis operatio, nec etiam est aliquid per hominem factum. Nec etiā videtur aliquid ab homine possessū, sicut possidentur res quę veniunt in vsum huius vitæ. Vnde manifestū est, quòd illud bonū cōmune, vel separatū non est bonū humanum, quod nūc quærimus. Deinde cum dicit.

¶ Ponit quandam responsionem. Posset enim aliquis dicere, quòd illud bonum separatum, quāuis non sit operatū, vel possessum ab homine, est tamen exemplar omnium operatorum & possessorum bonorum. Expedit autem intueri exemplar ei, qui vult peruenire ad exemplata. Et ideo videtur expedire, quod aliquis ipsum bonum separatum cognoscat propter bona possessa & operata. Quia habentes illud bonum separatum, sicut quoddam exemplum, magis poterimus cognoscere, & per consequens melius adipisci ea, quæ sunt nobis bona, sicut inspicientes ad hominem aliquem, magis possunt proprie depingere eius effigiem. Deinde cum dicit.

¶ Excludit præmissam responsionem duabus rationibus. Quarum prima sumitur ex eo, quod communiter obseruatur. Et dicit, quòd sermo prædictæ rationis videtur esse probabilis. Sed tamen videtur dissonare ab eo, quod obseruatur in omnib' scientiis. Omnes enim scientiæ & artes appetunt quoddam bonum, vt supra habitum est. Et vnaquæque vtitur eo, quod est necessarium sibi ad consequendum finem intentum. Nulla autem vtitur cognitione illius boni separati. Quod non esset rationabile, si ex eo aliquod auxilium præberetur. Non ergo aliquid cōferet ad operata & possessa bona, cognitio illius boni separati. Secundam rationem ponit ibi.

¶ Quę sumitur ab ipsa natura rei. Et dicit, quòd illud bonū considerandum est omnino inutile ad scientias & artes, & quan

dū seipsū, manifestū q̄ nō vtiq; erit opatū, neq; possessū bonū. Nūc aūt tale aliquid quæritur.

b Forte aūt alicui videbitur, vtiq; melius esse cognoscere ipsū ad possessa & operata bonorū. Velut enim exemplum hoc habentes magis sciemus, & quæ nobis sunt bona. Et si sciamus, adipiscemur ipsa.

c Probabilitatem quidem igitur quandā habet sermo. Videtur autē sciētijs dissonare. Omnes. n. bonū quoddā appetētes, & quo indigent inquirentes derelinquūt cognitionem ipsius. Tantum autē auxilium omnes artifices ignorare, & neq; inquirere, non est bene rationabile.

d Inutile aūt. Et quid iuuabi textor & faber ad suā artē sciēs ipsū bonū? Vel qualiter magis medicus? vel magis miles erit, q̄ ideam ipsam contemplatus est? Videtur quidem enim, neq; sanitatem ita intendere medicus: sed eam, quę hominis, magis autem forte eam, quæ huius. Secūdum vnumquemq; enim medicabitur. Et de his quidem igitur, intantum dictum sit.

LECTIO IX.

Vrsus autem redeamus ad quęsitum bonum, qđ vtiq; sit. Videtur quidē enim aliud in alia operatione & arte. Aliud enim in medicinali, & militari, & reliquis simili-

aut acquiri ab homine possit. Nunc autem tale quæritur.

Fortasse autem cuipiam melius esse uidebitur cognoscere ipsum ad ea bona, quæ possideri ac agi possunt. Nam velut exemplaria habentes, magis ea, quæ nobis sunt bona sciemus, & si sciremus, assequemur.

Hæc igitur ratio habet quidem quādam probabilitatem, a scientiis autem discrepat. Vniuersæ namque bonū affectantes quoddam, idque quod deest perquirentes, huius prætermittunt cognitionem. Tantam tamen opem omnis artifices ignorare, & non perquirere, non est consentaneum rationi.

Dubium autem est. Et quidnam ad suam artem, aut textori confert, aut fabro, si ipsum scierit bonum? Aut quonam modo, uel medicus, uel dux euadet peritior, qui ideam ipsam aspexerit? Neque enim ualitudinem hoc modo medicus, sed hominis, immo uero huius fortasse considerat, quippe cum singulis hominibus medeatur. Sed de his hactenus.

LECTIO IX.

Nunc rursus redeamus ad id, quod quærimus bonum, & qui tandem sit ipsum, meminisse gemus. Esse enim aliud in alia actione constat & arte. Aliud est enim in medicina, & in re militari, & in cæ

facit. Primo ostendit, quid sit felicitas. Secundo ostendit, quòd præmissæ sententiæ concordant omnia, quæ dicuntur de felicitate, ibi. { Scrutandum ergo de ipsis &c. } Circa primum duo facit. Primo proponit quasdam rationes communes, & cōditiones felicitatis, quæ quasi omnibus sunt manifestæ. Secundo inquirit q̄ licitatis essentiam, ibi. { Sed forte fælicitatem quidem &c. } Circa primum duo facit. Primo ponit fælicitatem esse vltimū finē. Secundo ponit conditiones, quæ competunt vltimo fini, ibi. { Hoc autem ad hoc magis explanare &c. } Dicit ergo primo, q̄ expeditis his, quæ pertinent ad opiniones aliorum, rursus oportet redire ad bonum, circa quod nostra veritatur inquisitio, { ibi. } et ad fælicitatem, vt inuestigemus quid sit. Circa quod primum considerandum est, quòd in diuersis operationibus & artibus videtur, aliud & aliud esse bonum intentum. Sicut in medicinali sit bonum intentum est sanitas, & in militari arte, bonū intentum est victoria, & in aliis artibus, aliquod aliud bonum. Et si quæratur, quid sit bonum intentum in vnaquaque arte, vel in vnoquoque negocio. Sciendum est, quòd hoc est illud, cuius gratia omnia alia fiunt. In medicina enim omnia fiunt propter sanitatem. In militaribus autem fiunt propter victoriam. Et in ædificatiua omnia fiunt propter domum construendam. Et similiter in quolibet alio negocio, aliquod aliud est bonum intentum, cui us

Lectio. 11.

Lectio. 10.

Lectio. 11.

Lectio. 12.

Lectio. 13.

ius gratia omnia alia fiunt. Hoc autem bonum intentum in vna quaque operatione, vel electione dicitur finis. Quia finis nihil aliud est, quàm illud cuius gratia alia fiunt. Si ergo occurrat ista etim aliquis finis, ad quem ordinentur omnia, quæ operãtur oẽs artes & operationes humanæ, talis finis erit operatum bonum simpliciter, idest qđ intenditur ex omnibus operibus humanis. Si autem ad hoc occurrant plura bona, ad quæ ordinentur diuersi fines diuersarum artiũ, oportebit, quòd inquisitio rationis nostræ transcendat ista plura, quousque perueniat ad hoc ipsum, idest ad aliud vnum. Necesse est enim vnũ esse vltimum finem hominis inquantum est homo, ꝓpter vnitatem humanæ naturæ, sicut vnus est finis medici inquantũ est medicus, propter vnitatem medicinalis artis. Et iste vltimus finis hominis dicitur humanum bonum, quod est fęlicitas. Deinde cũ dicit.

b ¶ Ponit duas conditiones ultimi finis. Prima quidem, quòd sit perfectum. Secunda, quòd sit per se sufficiens, ibi. ⸗ Videtur autem & per se sufficientia &c. ⸗ Vltimus enim finis est vltimꝰ terminus motus naturalis desiderij. Ad hoc autem, quòd aliquid sit vltimus terminus motus naturalis, duo requiruntur. Primo quidẽ, quòd sit habens speciem, non autem in via ad speciem habendam. Sicut generatio ignis nõ terminatur ad dispositionem formæ, sed ad ipsam formã. Quod autẽ formam habet, est perfectum. Quod autem est dispositum ad formã, est aliquid imperfectum. Et ideo oportet, quòd bonum qđ est vltimus finis, sit bonum perfectum. Secundo requiritur, quòd id quod est terminus motus naturalis sit integrum, quia natura nõ deficit in necessarijs. Vnde finis generationis humanæ, non est homo diminutus membro, sed homo integer. Et similiter finis vltimus, qui est terminus desiderij, necesse est, quòd sit per se sufficiens, quasi integrum bonum. Circa autem perfectionem finalis boni considerandum est, quòd sicut agens ad finem mouet, ita finis mouet desiderium agentis. Vnde oportet gradus finium proportionari gradibus agentis. Est autem triplex agens. Vnum imperfectissimum, quod nõ agit per propriam formam, sed solum inquãtum est motum ab alio, sicut martellus agit cultellum. Vnde effectus secundum formã adeptam, non assimilatur huic agenti, sed ei a quo mouetur. Aliud autem est agens perfectum, quod agit quidem secundum suam formam, vnde assimilatur ei effectus, sicut ignis calefacit: sed tamen indiget moueri ab aliquo principali priori agente.

ter. Quoniam igitur vnicuique bonũ, gratia cuius reliqua operata sunt. Hoc quidem in medicinali sanitas: in militari vero, victoria: in ædificatiua autem domus, in alio vero aliud. In omni autem operatione & electione, finis. Huius em gratia reliqua operantur oẽs. Quare siquis operatorum omnium est finis, hic vtiq; erit operatum bonum. Si vero plures, plura hæc: transcendens vtique sermo ad hoc ipsum perueniet.

b Hoc aũt adhuc magis explanare tẽtandũ. Qm̃ aũt plures videntur & fines, horũ aũt eligimus quosdã propter alterũ, vt puta, diuitias, fistulas, & oĩa organa. Manifestũ igitur, qm̃ non sunt oẽs pfecti, at optimus autẽ perfectus quis videtur, quapropter, siquidem est aliquod vnũ solũ perfectũ, hoc vtiq; erit, qđ quæritur: si vero plura, pfectissimum horum. Perfectius aũt dicimus, quòd secũdũ seipsum est prosequibile eo, quod propter alterum. Et quod nunquã propter aliud eligibile his, quæ secũdũ seipsa, & propter aliud eligibilius. Et simpliciter vtique perfectum, quod secundũ seipsum eligibile semper, & nũquã propter aliud. Tale itaque felicitas maxime vtique esse videt, hanc. n. eligimus semper pp se ipsam, & nũquã propter aliud. Honorem vero & voluptatẽ & intellectũ & omnẽ virtutẽ eligim⁹ qdẽ & pp ipsã, nullo. n. adueniente eligeremus vnũqđq; ipsorũ. Eligimus aũt hæc & fęlicitatis gratia, propter hoc suspicantes & fælices fore. Fælicitatẽ aũt nullus eligit horũ gratia, nec omnino pp aliud.

c Videtur autẽ & ex per se sufficientia idẽ accidere. Perfectũ quæ licet secundum se appetantur, tamen appetuntur etiam propter aliud. Et ita simpliciter perfectũ est, quod est semper secundum se elegibile, & nunquam propter aliud. Talis autẽ videtur esse fęlicitas, quam nequaquã eligimus propter aliud, sed semper propter seipsam. Honorem uero & uoluptates & intelligentiam & uirtutem eligimus quidẽ propter seipsa. Eligeremus. n. ea uel appeteremus, etiam si nihil aliud ex eis nobis proueniret. Et tũ eligimus ea propter fælicitatem, inquantum per ea credimus nos futuros fælices. Fælicitatẽ autem nullus eligit propter hoc, nec propter aliquid aliud. Vnde relinquitur, quòd fælicitas sit perfectissimum bonorum, & per consequens ultimus & optimus finis. Deinde cum dicit.

c ¶ Agit de per se sufficientia fælicitatis. Et primo quantum ad id quod pertinet ad rationem sufficientiæ. Secundo inquantũ ad id

F Et quantum ad hoc habet aliquid imperfectionis, quasi participans cum instrumento. Tertium autem est agens perfectissimũ, quod agit quidem secundum formam propriam, & ab alio non mouetur. Et similiter est in finibus. Est enim aliquid quod appetitur, non propter aliquam formalem boniratem in ipso existentẽ, sed solum inquantum est vtile ad aliquid, sicut medicina amara. Est autem aliquid quod est qui dem appetibile propter aliquid quod in se habet, & tamen appetitur ꝓpter aliud, sicut medicina valida sapida. Et hoc est bonum perfectius. Bonum autem perfectissimum est, quod ita appetitur ꝓpter se, quòd nũquam appetitur ꝓpter aliud. Hos igitur tres gradus bonorum distinguit hic Philosophꝰ. Et dicit, quòd hoc quod dictum est de vltimo fine, oportet adhuc magis explanare inquirendo cõditiones, quæ requiruntur ad vltimum finem. Videntur autem esse plures gradus finium, quorum quosdam eligimus ꝓpter aliud solum, sicut diuitias, quę non appetuntur nisi inquantum sunt utiles ad vitã hominis, & fistulas, quibus canitur, & vniuersaliter omnia organa, q̃ non quæruntur nisi propter vsum eorũ. Vnde manifestũ est, quòd omnes illi fines sunt imperfecti. Optimus autẽ finis, qui est vltimus, oportet quòd sit perfectꝰ. Vnde si vnũ solũ sit tale, oportet hoc esse vltimũ finẽ quę quærimus. Si aũt sint multi pfecti fines, oportet ꝙ perfectissimus horũ sit optimus & vltimus. Manifestũ est aũt, quòd sicut id quod est fm se appetibile, est magis perfectũ eo, qđ est appetibile propter alterũ, ita illud quod nunq̃ appetitur propter aliud est pfectius, his

teris simili modo. Quid igitur vnicuique bonum est? An id gratia cuius cætera aguntur? Hoc autem in medicina quidem est sanitas: in rei vero militaris facultate, victoria, & in extruendarum edium arte, domus, & in alia aliud. In actione etiam omni electioneue id quod est finis. Huius enim gratia omnes agunt. Quare, siquis omnium rerum agendarum sit finis, is ipsum bonum agendum erit. Sin vero plures, hi ipsi. Oratio igitur migrando ad idem accessit.

Enitendum autẽ est magis hoc declarare. Cum itaque plures sint fines, & horum quosdam ob alios expetamus, vt diuitias, fistulas, instrumentaque, omnino perspicuum est, non omnes fines esse perfectos. At finem optimum perfectum quid esse conflat. Quare si tantum vnus perfectus sit finis, is hic erit, qui quæritur. Sin plures, is qui horum est perfectissimus. Eum autem, qui per se est expetibilis, perfectiorem eo dicimus esse, qui est propter alium expetendus, & eum qui numquam ob alium expetitur ijs vniuersis, qui per se & propter illum etiam expetuntur. Et cum igitur perfectum simpliciter, qui per se semper est, & nunquam ob alium expetendus. Talis autem finis ipsa fælicitas maxime esse videtur. Hanc enim propter seipsam semper, & nunquam ob aliud quicquam expetimus, honorem autem voluptatem, mentem, virtutem denique omnem & propter se expetimus. Quippe cum ipsorum vnum quodque expeteremus si nihil inde etiam proueniret, & fælicitatis etiam gratia, per hæc ipsa fælices fore nos arbitrantes. Sed illorum gratia fælicitatem, aut ob aliud prorsus expetit nemo.

Idem & ex sufficientia videtur accidere. Perfectum namq; bonum suffi-

ad id quod additur per se, ibi. ⸗ Amplius autem omnium &c. ⸗ Dicit ergo primo, quòd idem videtur sequi ex per se sufficientia, sicut & ex perfectione, scilicet quòd fælicitas sit optimus & vltimus finis. Hæc enim duo se consequuntur. Nam bonũ perfectũ videtur esse per se sufficiens. Si enim quantum ad aliquid nõ sufficit, iam nõ videtur perfecte desiderium quietare, & ita non erit perfectũ bonũ. Dicitur autem esse per se sufficiens bonum, non quia sit sufficiẽs vni soli homini, viuenti vitã solitariã, sed parentibus & filijs, & vxori, & amicis, & ciuibus, vt scilicet sufficiat eis in tẽporalibus prouidere necessaria auxilia ministrando, & in spiritualibus sustinendo, vel consiliando. Et hoc ideo, quia homo naturaliter est animal ciuile. Et ideo non sufficit sibi desiderio, ꝙ sibi prouideat, sed et quòd possit alijs prouidere. Sed hoc oportet intelligere vsque ad aliquem terminũ. Si enim aliquis velit hoc extendere, non solum ad consanguineos, & amicos proprios, sed etiam ad amicos amicorum, pcederet hæc in infinitum, & sic nulli posset sufficientia prouenire, & ita nullus posset esse fælix, si fælicitas hanc infinitã sufficientiam requireret. Loquitur enim in hoc libro Philosophus de fælicitate, qualis in hac vita potest haberi. Nam fælicitas alteriꝰ vitæ omnem inuestigationẽ rationis excedit. Quis autem sit terminus, vsque ad quem oportet fælicem esse sufficientem, rursus perscrutandũ alibi erit, scilicet in yconomica, vel Politica. Et qa exposuerat cui debeat esse sufficiens bonum perfectum, qđ fælicitas dicitur, qa scilicet non soli vni homini, sed sibi & omnibus quorum cura ad ipsum spectat, consequenter exponit quid sit quod dicitur per se sufficiens. Et dicit, quòd per se sufficiens dicitur illud, quod etiam si solum habeatur, facit vitam eligibilem, & nullo exteriori indigentem. Et hoc maxime conuenit fælicitati, alioquin, non terminaret motũ desiderij, si extra ipsam remaneret aliquid, quo homo indigeret. Omnis enim indigens, desiderat adipisci id quo indiget. Vnde manifestum est, quòd fælicitas est bonum per se sufficiẽs. Deinde cum dicit.

d ¶ Exponit rationem per se sufficientiæ, quãtum ad hoc, quod dicit per se. Dicitur autem aliquid per se sufficiens, ex eo quòd seorsum ab alijs acceptum, est sufficiens. Quod quidem potest dupliciter contingere. Vno modo sic, quòd illud bonum perfectum, quod dicitur per se sufficiens, non possit recipere augumẽtum bonitatis ex alio bono addito. Et hoc quidem est conditio eius, quod est totale bonum, scilicet Dei. Sicut enim pars connumerata non est aliquid maius, quàm totum, quia ipsa pars in totum ineluditur, ita etiam quodcunque bonum connumeratum, Deo non facit aliquod augmentum bonitatis, quia non est bonum, nisi per hoc, quòd participat bonitatem diuinã. Aliquid autem dicitur etiam solitarium, vel nullo alio connumerato esse sufficiens, inquãtum continet omne illud, quo indiget homo ex necessitate. Et sic fælicitas de qua nũc loquitur, habet de se sufficientiam, quia in se continet omne illud quod potest homini aduenire. Vnde potest melior fieri aliquo alio addito. Non tamen remanet desiderium hominis inquietum, quia desiderium ratione regulatũ, quale oportet esse fælicis, non habet inquietudinem de his, quæ non sunt necessaria, licet sint possibilia adipisci. Hoc est ergo quod dicit, maxime inter omnia conuenire fælicitati, ꝙ etiam ipsa non connumerata alijs, sit eligibilis. Tamen, si cõnumeretur alicui alteri in minimo bonorum, manifestum est, quòd erit eligibilior. Cuius ratio est, quia per appositionẽ fit superabundantia, vel augmentum boni. Quanto autẽ aliquid est magis honũ, tanto est magis eligibile. Vltimo autem concludit epilogando quod dictum est, scilicet quòd fælicitas cum sit omnium operatorũ vltimus finis, est perfectum bonum, & per se sufficiens.

enim bonũ per se sufficiens esse videtur. Per se sufficiens autem dicimus, non ipsi soli viuenti vitam solitariam, sed & parentibus, & filijs, & vxori, & vniuersaliter amicis, & ciuibus, quia natura ciuile homo. Horum autem assumẽdus terminus quis. Extendenti enim ad parẽtes & propinquos, & amicos amicorum, in infinitum procedit. Sed hoc quidem rursus perscrutandum. Per se sufficiens autem ponimus, quod sufficientem solitariam & eligibilem facit vitã, & nullo exteriori indigentem. Talem autem fælicitatem existimamus esse.

d Amplius autem omniũ maxime eligibilem non connumeratam. Connumerata autẽ manifestum, quòd eligibilior cum oĩno esse putemus bonorũ. Superabundãtia. n. bonorũ fit, eo quod appositum est. Bonorũ autẽ maius eligibilius semp. Perfectum vtique quidem vt & per se sufficiens fælicitas, omnium operatorum existens finis.

LECTIO X.

Ed forte fælicitatẽ quidem & optimum dicere cõfessum quidem videtur. Desideratur autem manifestius quid est adhuc dici.

b Forte vtiq; fiet hoc, si sumatur opus hominis. Quemadmodum enim tibicini, & statuifico, & omni artifici, & omnino quorum est opus aliqđ & actus in opere, videtur bonum esse & bene, ita videtur vtique & hominis opus esse, si sit aliquis actus. Carpentario quidem & sutori, existentibus quidem actus & opera, homini autem nihil actus? An natura quidem otiosus? Quemadmodum autem oculo & manui & pedi & omnino membro alicui actus videtur esse, ita homini existimandum est actum esse præter hæc omnia. Quis igitur actus? Vita quidem videtur communis esse & plantis. Manifestum autem quærimus. Quare nutritiua augmentiua quærenda. Deinde vita sensitiua. Videtur autem & hæc communis esse equo & bouo & omni animali. Relinquitur igitur actiua quædam vita rationalis eius quod habet rationem. Et hoc quidem duplex, hoc autem secundum actum dicimus. Videtur autem hoc magis dici. Principium enim addit ad id quod dicitur. Actus autem principium. Dicitur autem actus multipliciter. Sicut enim & scientia dicitur, & quod habens scientiam speculatur, & quod habens operatur, & quod habens potentia existens, & quod habens actu existens, & quod habens, & quod factum habens, similiter & in actu. Dicimus enim actum & scientiam speculandi & operandi. Videtur autem actus magis significare quod est operari, secundum quod & scientia dicitur. Et hoc quidem communiter dicitur. Quod autem secundum actum dicitur, aut omnium aut quorundam bonorum, hoc quidem manifestum. Quare bonum hominis fit secundum animam virtus, & bonum perfectum secundum virtutem, si plures virtutes, secundum optimam & perfectissimam. Addendum autem in vita perfecta. Vna enim hirundo non facit ver, neque una dies. Neque vnus autem beatum & felicem horam facit aut diem. Sic autem & beatum & felicem vnus aliquis terminus temporis.

LECTIO X.

Ed forsitan fælicitatem quidem summum esse dicere bonum ab vniuersis cõceditur. Desideratur autẽ, vt dilucidius quidnam sit ipsa dicatur.

Hoc igitur fortaße fuerit si opus hominis caperetur. Vt enim modulatoris, statuarij, cæterorumque artificum, & eorum omnium omnino, quorum est opus aliquod actione. Bonum, & id quod bene esse habet in ipso opere videtur consistere, sic & hominis opus esse videtur, si actus quidam sit. Sufficiens autem dicimus non ipsi soli, qui vitam solitariam agit, sed & parentibus, & natis, & vxori, & amicis omnino, ac ciuibus. Quandoquidem homo natura ciuilis est, atque sumendus est in his terminus quidam, nam si ad parentes hoc ipsum & natorum natos, & amicorum amicos extenderis, in infinitum fiet progressio. Sed de hoc considerandum est postea. Id autem sufficiens esse ponimus, quod solum a cæteris segregatum expetibilem vitam facit, reique nullius indigentem. Talem autem fælicitatem ipsam esse existimamus.

Et insuper cum non numeratur, cum cæteris maxime omnium expetibilem, cum numeratur magis, ut par est expetibilem, cum minimo bonorum esse putamus. Augmentum enim bonorum fit id quod adiungitur. Id autem semper magis est expetibile, quod maius est bonum. Perfectum igitur quid & sufficiens est fælicitas, cum sit rerum agendarum omnium finis.

LECTIO X.

Ostquam Philosophus posuit quasdam conditiones fælicitatis, hic inuestigat diffinitionẽ eius. Et circa hoc tria facit. Primo, ostendit necessitatẽ huius inquisitionis. Secundo venatur diffinitionem fælicitatis, ibi. {Forte vtique fiet hoc &c.} Tertio ostẽdit, quòd præmissa diffinitio non est sufficiens, sed adhuc oportet amplius dicere, ibi. {Circumscribatur quidem &c.} Dicit ergo primo, ꝙ omnes confitentur fælicitatem esse aliquod optimũ, ad quod pertinet, quòd fælicitas sit vltimus finis & perfectum bonum per se sufficiens. Sed adhuc manifestius oportet dicere aliquid de fælicitate, vt sciatur quid ipsa sit in speciali. Deinde cum dicit. Lectio. 11.

b ¶ Inuestigat diffinitionem fælicitatis. Et circa hoc duo facit. Primo inquirit genus eius. Secundo differentias eius, ibi. {Si autem opus hominis.} Circa primum tria facit. Primo ostendit, ꝙ fælicitas est operatio hominis. Secundo ostendit, quòd hominis sit aliqua propria operatio, ibi. {Vtrum igitur textoris &c.} Tertio ostendit, quæ sit propria operatio hominis, ibi. {Quid igitur &c.} Dicit ergo primo, quòd quid sit fælicitas potuit manifestum esse, si sumatur operatio hominis. Cuiuslibet enim rei habentis propriã operationem, illa est bonum suum, & hoc qđ bene

bene est ei, consistit in eius operatione. Sicut tibicinis bonum F consistit in eius operatione. Et similiter eius, qui facit statuam, & cuiuslibet artificis. Et huius ratio est, quia bonum finale cuiuslibet rei est eius vltima perfectio. Forma autem est perfectio prima, sed operatio est perfectio secunda. Si autem aliqua res exterior dicatur esse finis, hoc non erit nisi mediante operatione, per quã scilicet, homo ad rem illam attingat, vel faciendo, sicut ædificator domum, aut quia vitur, seu fruitur ea. Et sic relinquitur, quòd finale bonum cuiuslibet rei in eius operatione sit requirendum. Si igitur hominis est aliqua operatio ppria, necesse est, quòd in eius operatione propria, consistat finale bonum ipsius, quod est fœlicitas. Et ita fœlicitas è propria operatio hominis. Si autem dicitur in aliquo alio fœlicitas consistere, aut hoc erit aliquid, quo homo redditur idoneus ad huiusmodi operationẽ, aut erit aliquid, ad quod per suam operationẽ attingit, sicut deus dicitur esse beatitudo hominis. Deinde cum dicit.

c ¶ Probat, quòd sit aliqua propria operatio hominis. Et hoc dupliciter. Et primo quidem per ea, quæ accidunt homini. Accidit enim homini, quòd sit textor, vel coriarius, aut grammaticus, vel musicus, siue aliquid aliud huiusmodi. Sed nihil istorum est, quod nõ habeat propriã operationẽ. Alioquin sequeretur, quòd huiusmodi ociosæ & frustra homini aduenirent. Multo autẽ magis inconueniẽs est, quòd sit ociosum & frustra id quod est secundũ naturam, qđ est ordinatum rationẽ diuina, quàm id quod est ordinatum ratione humana. Cum igitur homo sit aliquid existens secundum naturam, impossibile est, quòd sit naturaliter ociosus, quasi non habens propriam operationem. Est igitur aliqua operatio hominis propria, sicut eorũ, quæ ei accidũt. Cuius causa est, quia vnumquodq; vel naturale, vel artificiale, est per aliquam formam, quæ est alicuius operationis principiũ. Vnde sicut vnaquæque res habet propriũ esse per suam formã, ita etiam habet propriam operationem. Secundo ibi.

d ¶ Ostendit idem per hominis partes. Eamdem enim operationem oportet extimare in toto, & in partibus, quia sicut anima est actus totius corporis, ita quædã partes animę sunt actus quarumdam partium corporis, vt visus oculi. Sed quæ libet pars hominis habet propriam operationem, sicut oculi operatio est videre, & manus palpare, & pedum ambulare, & sic de alijs particulis, relinquitur ergo, quòd totius hominis sit aliqua propria operatio. Deinde cum dicit.

e ¶ Inquirit, quid sit propria operatio hominis. Manifestum

mini. Siquidem est opus aliquod ipsi.

c Vtrum igitur textoris quidẽ, & coriarij sunt opera quædam & actus, hominis vero nullũ est, sed ociosum naturaliter est.

d Vel quemadmodum oculi, G & manus, & pedis, & omnino vniuscuiusque particularum videtur aliquod opus, ita & hominis: propter hæc omnia ponet aliquis vtique opus aliquod.

e Quid igitur vtique inquam? Viuere quidẽ videtur cõmune & plantis. Quæritur autem prorium. Separandum ergo nutritiuam & augmentatiuam vitã. Sequens autem sensitiua quædã vtique erit. Videtur vero & hęc H communis & equo, & boui, & omni animali. Relinquitur operatiua vtique quędam rationẽ habentis. Hoc aũt quidẽ, vt persuasibile ratiõe. Hæc vero, vt habens & intelligens. Dupliciter aũt & hęc dicta, eam quæ secundum rationẽ ponendum. Principalius enim videtur dici.

f Si autẽm est opus hominis animę operatio secũdum rationem, vel non sine ratione, idem I autẽ dicimus opus esse genere huius, & huius studiosi, quemadmodum citharistę & studiosi citharistę, & simpliciter vtiq; hęc in omnibus apposita secundum virtutem abundantia ad opus. Citharistę quidem enim citharizare, studiosi autem bene. Si autem sic, hominis ponimus opus vitam quandam, hãc autem animę operationem, & actum cũ ratione. Studiosi autẽ

est autem, quòd ipsa operatio est vniusiuisque rei, quæ competit ei secundum suam formam. Forma autem hominis est anima, cuius actus dicitur viuere, non quidem secundũ quòd viuere est esse viuentis, sed secundum quòd viuere dicitur aliquod opus vitę, puta intelligere & sentire. Vnde manifestum est, quòd in aliquo opere vitæ consistit hominis fœlicitas. Non autem potest dici, quòd secundum quodcũq; viuere, attendatur hominis fœlicitas, quia viuere est cõmune plãtis. Sed fœlicitas quæritur sicut quoddam propriũ hominis bonum. dicitur enim bonum humanum. Pari autem ratione species vitæ, quæ dicitur nutritiua: vel augmentatiua, separanda è a fœlicitate, quia etiam hæc communia sunt plantis. Et ex hoc accipi potest, qđ fœlicitas non consistit, neq; in sanitate, neque in pulchritudine, neque in fortitudine, neq; in proceritate corporis. Omnia enim hæc acquiruntur per operationes huius vitæ. Post vitam autem nutritiuam & augumẽtatiuã, sequitur vita sensitiua, quæ etiam non est propria homini, sed conuenit equo, & boui, & cuilibet animali. Vnde nec in hac vita consistit fœlicitas. Et ex hoc accipi potest, qđ humana fœlicitas nõ cõsistit in aliqua sensibili cognitione, seu delectatione. Post vitam autem nutritiuã & sensitiuam, non relinquitur nisi vita, q̃ est operatiua secundum rationem. Quę quidem vita propria est homini. Nam homo speciem sortitur ab hoc, quod est rationale. Sed rationale est duplex. Vnum quidem participatiue, inquantum scilicet, persuadetur & regulatur a ratione.

Aliud vero est rationale essentialiter, quod scilicet, habet ex seipso ratiocinari & intelligere. Et hæc quidẽ pars principalius rationalis dicitur. Quia quod est per se, semp est principalius eo, quod est per aliud. Quia igitur fœlicitas est principalissimũ bonum hominis, consequens est, vt magis consistat in eo, quod est rationale essentialiter, quàm in eo, quod est rationale per participationem. Ex quo potest accipi, quòd fœlicitas principalius consistat in vita contemplatiua, quàm in actiua, & in actu rationis, vel intellectus, quàm in actu appetitus ratione regulati. Deinde cum dicit.

f ¶ Inuestigat differẽtias fœlicitatis. Et diuidit in partes duas, secundum duas differentias quas inuestigat. Secũda pars incipit, ibi. {Amplius autem &c.} Primo igitur accipitur ex præmissis, quòd proprium opus hominis sit operatio animæ, quæ est secũdum ipsam rationem, vel non sine ratione. Quod dicit propter operationem appetitus regulati ratione. Hoc autem in omnib' communiter inuenitur, quòd idẽ est opus alicuius rei in genere

hominis bonum in opere ipsius esse cũ stabũ, si sit ipsius aliquod opus.

Fabri ne igitur, & sutoris opera sunt quædam, actiones ve, hominis autem nullum est opus, sed est ociosus homo natura.

An vt oculi, manus, pedis, & cuiusque omnino partis aliqđ opus est, sic & hominis: præter hæc omnia quisquam aliquod posuerit opus.

Quid igitur id fuerint tandem? Viuere enim cum plantis cõmune est. Opus autem proprium ipsius hominis quærtur. Segregãda est ergo nutriendi augendique vita. Hanc sentiendi sequitur vita. At ipsam etiam homini cum equo, ac boue omnique animali constat esse communem. Restat igitur actiua quædam vita rationẽ habentis. Huius autem aliud est, vt obediens rationi, aliud, vt eam habens atque intelligens. Sed cum hæc etiam bifariam dicatur, ea ponenda est, quæ est actu. Hæc enim magis proprie dicitur uita.

Est igitur opus hominis, operatio animæ per rationem, aut non sine ratione. At uero opus huius, ac studiosi huius idem esse genere dicimus, ut Citharedi, studiosique citharedi. Et hoc in omnibus absolute operi adiũcta perfectione, quæ est a propria uirtute. Citharedi nanque opus, est citharam pulsare, studiosi uero, bene pulsare. Eodẽ modo cũ hõis opus uitã quandam esse ponamus, & hanc ipsam operationem animæ, atque actius cum ratione. Studiosi profectlo uiri hæc ipsa sunt, cum bene, rectęque

acceptæ, & opus illius rei si sit bona, nisi quòd oportet apponere A ex parte operationis id quod pertinet ad virtutem, sicut opus citharistæ & citharizare. Opus autem boni citharistæ est bene citharizare. Et similiter est in omnibus alijs. Si igitur opus hominis consistit in quadam vita, prout scilicet homo operatur secũ secũdum rationem,

sequitur qp boni hominis sit bene opari dum rationẽ, & optimi hominis, scilicet fœlicis optime hoc facere. Sed hoc ptinet ad rationẽ virtutis, quòd vnusquisq; habens virtutem secundum eam bene operetur, sicut virtus equi est secũdum quã bene currit. Si ergo operatio optimi hominis, scilicet fœlicis est, vt bene & optime operetur secundum rationem, sequitur quòd humanum bonum, scilicet fœlicitas sit operatio secundum virtutem, ita scilicet, quòd si sit vna tantũ virtus hominis, operatio quę est secundum illam virtutem erit fœlicitas. Si autẽ sunt plures virtutes hominis, erit fœlicitas operatio, quæ est secundũ illarum optimam.

Quia fœlicitas non solum est bonum hominis, sed optimum. Deinde cum dicit.

g ¶ Inuestigat aliam differentiam fœlicitatis. Requiritur enim etiam ad fœlicitatem continuitas & perpetuitas quantum possibile est. Hoc enim naturaliter appetitus habentis intellectum desiderat, vtpote apprehendens nõ solum esse, vt nunc, sicut sensus, sed etiã esse simpliciter. Cũ autem esse sit secundum seipsum appetibile, consequens est, quòd sicut animal p sensum apprehendens esse, vt nunc, apperit nunc esse, ita etiam homo per intellectum apprehendens esse simpliciter, apperit esse simpliciter & semper, & non solum, vt nunc. Et ideo de ratione perfecte fœlicitatis est continuitas & perpetuitas, quam tamen præsens vita non patitur. Vnde in præsenti vita non potest esse perfecta fœlicitas. Oportet tamen, quòd fœlicitas qualis possibilis est esse præsentis vitæ, sit in vitam perfectam, idest per totam hominis vitam. Sicut enim vna hirundo veniens non demonstrat ver, nec vna dies temperata, ita nec etiã vna operatio solum facta, facit hominem fœlicem, sed quando homo per totã vitam continuat operationem bonam. Sic ergo patet, qđ fœlicitas, est operatio propria hominis secũdũ virtutẽ in vita pfectã.

LECTIO XI.

Postquam Philosophus inuestigauit diffinitionem ipsius fœlicitatis, nunc ostendit, quid post hoc agendum relinquatur. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, qđ restat agendum. Secũdo, quomodo id agere oporteat, ibi. {Meminisse autem & prędictorum &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit quid sit factum, & quid restat agẽdum. Et dicit, quòd ita sicut supra habitum est, circumscribitur bonum finale hominis, quod est fœlicitas. Et vocat circumscriptionem

viri bene hoc & optime. Vnum quodque autem bene secundũ propriam virtutem perficitur. Si autem hoc humanum bonũ animæ operatio sit secundum virtutẽ. Si aute plures virtutes scdm pfectissimã & optimam.

g Amplius autem in vita perfecta. Vna enim hirundo nõ facit ver, nec vna dies. Ita vtique nec beatum & fœlicẽ vna dies, neque paruum tempus. B

LECTIO XI.

Ircumscribitur quidẽ igitur bonum ita. Oportet enim forte figuraliter dicere primum, deinde posterius describere.

b Videbitur autem vtique hominis esse perducere & particulatim disponere, quę bene habentia circumscriptionem. C

c Et tempus talium inuentor? vel cooperator bonus esse. Vnde & artium facta sunt additamenta. Omnis enim est apponere, quod deficit.

d Meminisse autẽ & prędictorũ oportet, & certitudinẽ nõ i omnibus similiter exquirere, sed in singulis secundũ subiectã materiam, & in tantum, quantum proprium est doctrinę. D

e Etenim rector & geometra differẽter qdẽ inquirunt rectã. Hic quidẽ enim inquantum est

notificationem alicuius per aliqua communia, quę ambiũt quidem ipsam rem, non tamẽ adhuc per ea in speciali declarant natura illius rei. Quia vtipse dicit, oportet quòd aliquid prius figuraliter dicatur, idest secundum quandam similitudinariam & extrinsecam quodammodo descriptionem, & deinde oporteat, vt manifestatis quibusdam alijs, resumatur illud quod fuit pri* figuraliter determinatum, & sic iterato plenius describatur. Vnde & ipse postmodum in fine libri de fœlicitate tractatum complebit. Secundo ibi.

b ¶ Assignat rationẽ eius, quod dictũ est, dicens, quòd naturã cuiuslibet hominis pertinere videtur, vt ea, quæ bene continent descriptionem alicuius rei, perducat de imperfecto ad perfectum particulatim disponendo. Primo, scilicet vnam partẽ, & postea aliam inuestigando. Ad hominis enim naturam pertinet ratione vti ad veritatis cognitionẽ. Rationis autem prorium est, nõ statim apprehendere veritatem. Et ideo ad hominem pertinet paulatim in cognitione veritatis proficere. Substantiæ vero separatæ, quæ intellectuales dicuntur, statim absque inquisitione notitiam veritatis habent. Tertio ibi.

c ¶ Ostendit, per qd homo ad prędicta inuenitur. Et dicit, quòd eorum, quæ bene se habẽt ad aliquid circumscribendum, videtur tẽpus esse quasi adinuentor, vel bonus cooperator, non quidem, quòd tẽpus per se ad hoc aliquid operetur, sed secundum ea, quæ in tempore aguntur. Si eñ aliquis tempore procedente det operam in uestigandæ veritati, iuuatur ex tempore ad veritatem inueniendã, & quantũ ad vnũ & eundẽ hominẽ, qui postea videbit, quod prius non viderat, & etiã quantũ ad diuersos, vtpote cum aliquis intuetur ea, quæ sũt a prædecessoribus inuenta, & aliquid superaddit. Et per hũc modum facta sunt additamenta in artibus, quarum a principio aliquid modicum fuit adinuentum, & postmodũ per diuersos paulatim profecit in magna quantitate, quia ad quamlibet pertinet superaddere id quod deficit in consideratione prædecessorum. Si autem econtrario, exercitium studij prætermittatur, tempus est magis causa oblitionis, vt dicitur in. 4. Physic. & quantũ ad vnum hominẽ, qui si se negligentiæ dederit, obliuiscetur quod sciuit, & quantum ad diuersos. Vnde uidemus multas scientias, quæ apud antiquos viguerunt, paulatim cessantibus studijs in obliuionem abijsse. Deinde cum dicit. Tex. 1. 8.

d ¶ Ostẽdit, qũo sit prosequẽdũ id qđ restat. Et primo hoc proponitur in generali reducẽs ad memoriã ea, quæ supra in prooemio dicta sunt, qp. f. non oportet similiter exquirere certitudinẽ in oibus, sed in singulis scm subiectã materiã, prout. f. proprium est illi doctrinæ, quæ circa illã materiã uersatur. Secundo ibi.

e ¶ Manifestat, quod dixerat in speciali. Et primo, quantum ad id, quod diuersimode in diuersis obseruari oportet. Secundo,

quantum ad id, quod communiter in omnibus obseruandum est, ibi. ¶ Pertransire autem oportet &c. ¶ Circa primum tradit triplicem diuersitatem. Quarum prima est secundum differentiam scientiæ practicæ & speculatiuæ. Vnde dicit, quòd tector. i. artifex operatiuus, & geometra, qui est speculatiuus, differenter inquirunt de linea recta. Artifex quidem operatiuus, vtpote carpentarius inquirit de linea, inquantũ est vtile ad opus, vtpote ad secandum lignum, vel aliquid aliud huiusmodi faciendum, sed Geometra inquirit quid est linea, & quale, & qd sit, considerando proprietates & passiones ipsius, quia Geometra intendit solã speculationẽ veritatis. Et secundũ hunc modum faciendum est i alijs scientijs operatiuis, vt non sequatur hoc inconueniẽs, vt in scientia operatiua fiant sermones plures, ad opera non pertinentes: puta, si in hac scientia morali aliquis vellet pertractare omnia, quæ pertinent ad rationẽ & alias partes animæ, oporteret de hoc plura dicere, quàm de ipsis operibꝰ. Est enim in vnaquaque scientia vitiosum, vt homo moretur in his, quæ sunt extra scientiam. Aliam autem diuersitatem tangit, ibi.

f ¶ Quæ attenditur secundum differentiam principiorum, & eorum quæ sunt ex principijs. Et dicit, quòd non est in omnibus eodem modo causa inquirenda. Alioquin procederetur in infinitum in demonstrationibus. Sed in quibusdã sufficit, quòd bene demonstretur, idest manifestetur, quòd hoc ita est, sicut in his, quę accipiuntur in aliqua scientia, vt principia, quia principiũ oportet esse primũ. Vnde non potest resolui in aliqd prius. Ipsa autem principia non eodẽ modo manifestantur. Sed quædã cõsiderantur inductione, quæ est ex particularibus imaginarijs, vtputa qꝫ omnis numerus est par, aut impar. Quædã vero accipiũtur sensu, sicut in naturalibus, puta quòd omne quod viuit, indiget nutrimento. Quædam vero consuetudine, sicut in moralibus, vtpote quòd concupiscentiæ diminuuntur, si eis non obediamus. Et alia etiam principia aliter manifestantur, sicut in artibus operatiuis accipiuntur principia per experientiam quandam. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat modum quantum ad id quod est communiter obseruandum in omnibus. Et dicit, quòd homo debet insistere ad hoc, quòd singula principia pertranseat, scilicet eorum notitiã accipiendo, & eis vtẽdo, ꝓm qꝫ nata sunt cognosci, & studendum qualiter determinẽtur in hois cognitione, vt scilicet sciat distinguere principia abinuicem, & ab alijs. Cognitio enim

F principiorum multum adiuuat ad sequentia cognoscenda, principiũ enim videtur plus esse, quàm dimidiũ totius, quia. s. oia alia quæ restant, continentur in principijs. Et hoc est quod subdit, quòd per vnum principium bene intellectum & consideratum, multa fiunt manifesta eorum quæ quærunturin scientia.

LECTIO XII.

Crutandum vtique de ipso non solum ex cõclusione, & ex quibus sermo, sed ex dictis de ipso. Vero quidem enim omnia consonant existentia. Falso autem cito dissonat verum.

vtile ad opus. Hic autem, quid est, vel quale quid. Speculator enim est veri. Secundum eundem itaque modum, & in alijs est faciendum, vt nõ extra opera operibus plura fiant.

f Non expetẽdũ autẽ, neq; causam in oĩbus similiter. Sed sufficiens, & in quibusdã hoc sufficiẽter determinãtur bene: vtputa, sicut circa principia. Hoc autem primum est & principium. Principiorum autem hæc quidem inductione cõtemplata sunt. hæc vero sensu. hæc autem consuetudine quadã. et alia ãt aliter.

g Pertransire aũt, vt oportet tẽtandum singula secũdũ qꝫ innata sunt, & studendum qualiter terminentur bene. Magnũ enim habẽt auxilium ad sequẽtia. Videtur igitur enim, plusquàm dimidiũ totius esse principium, & multa manifesta fieri ꝑ ipsum eorũ, quæ quærũtur.

LECTIO XII.

Onsiderãdum est igitur de ipsa, non ex conclusione solum, & ijs ex quibus est ipsa ratio, sed ex ijs etiam, quæ de ipsa dicuntur. Vero namque omnia quæ competũt, consona sunt, a falso autem cito ipsum discrepat verum.

Alter quid nam sit, & quale quid ipsum inquirit. Contemplator enim est veritatis. Idem modus, & in cæteris est seruandus, ne his, quæ instituimus agere, plura fiant ea, quæ fines illorum egrediuntur.

Nec in omnibus simili modo causa postulanda est. Sed sat est in quibusdam si bene demonstrata fuerint esse. Quod quidem, & in ipsis principijs sit, atque hic modus primus est, & principium. Principium autem alia inductione, alia sensu, alia assuetudine quadam, alia alio modo perspiciuntur.

Enitendum est autem singula pertractare, vt suapte natura percipi possunt, & adhibenda est diligentia, ut bene definiantur. Nam magnam ad ea quæ sequuntur, afferunt opem. Principium enim plusquam dimidiũ totius esse videtur, & eorum, quæ quæruntur complura per ipsum manifesta fieri solent.

LECTIO XII.

Onsiderãdum est igitur de ipsa, non ex conclusione solum, & ijs ex quibus est ipsa ratio, sed ex ijs etiam, quæ de ipsa dicuntur. Vero namque omnia quæ competũt, consona sunt, a falso autem cito ipsum discrepat verum.

Cum igitur bona in tria sint diuisa, & alia externa, alia circa animam, alia circa corpus bona dicantur, ea quæ sunt circa animam proprijssime maxime dicimus bona. At actus & operationes animæ circa animam esse ponimus, quare hac opinione cum antiqua tum a philosophantibus concessa bene dicitur.

b Diuisis itaq; bonis tripliciter, et his quidem exterius dictis. His autem circa animam, & corpora. Circa animã principalissime dicimus & maxime bona. Actus autem & operationes animales circa animam ponimus. Quare bene vtiq; dicẽtes hãc opinionẽ antiquam existẽtẽ & cõfessã a Philosophis.

mala, secundum hoc, quòd aliquid retinẽt de bono. Et similiter omnia falsa concordant vero, inquantum aliquid retinent de similitudine veritatis. Nõ enim est possibile, quòd intellectus opinantis aliquod falsum, totaliter priuetur cognitione veritatis. Sed per uerum statim dijudicatur falsum, utpote ab eo deficiẽs. Et hoc est quod subdit, quòd falso dissonat uerum, sicut ab obliquo dissonat rectum. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur intentum. Et primo quantũ ad ea quæ ab alijs de fœlicitate dicuntur. Circa primum duo facit. Primo ostendit, quòd prædictæ sententiæ (quantum ad ea, quę ab ipso supra de fœlicitate sunt dicta, ibi. Confessã autẽ de fœlicitate) cõueniũt ea, quæ concorditer ab alijs dicuntur. Secundo, ꝓ cõueniunt ei ea in quibus alij discordant, ibi. ¶ Videntur autẽ & quæsita &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit, quòd dictæ descriptioni fœlicitatis concordant ea, quæ communiter a sapientibus dicuntur.

dicuntur. Secundo ostendit idem de his, quæ dicuntur communiter ab omnibus, ibi. ¶ Consonat autem rationi, &c. ¶ Primum ostendit dupliciter. Primo quidem diuidendo bona humana in tria. Quorum quędam sunt exteriora, sicut diuitiæ, honores amici & alia huiusmodi, quædam vero interiora, & hęc rursus diuiduntur in duo genera. Quia quædam eorum pertinent ad corpora, sicut robur corporis, pulchritudo & sanitas: quædã vero pertinẽt ad animam, sicut scientia & virtus & alia huiusmodi, inter quæ bona, principalissima sũt ea, quæ pertinent ad animam, nam res exteriores sunt propter corpus: corpus autẽ propter animam, sicut materia propter formam, & instrumẽtum propter agens principale. Et hæc est communis sententia omnium Philosophorũ, scilicet quòd bona aiæ sunt principalissima. Sed circa alia bona diuersimode senserunt Stoici & Perhypatetici, nã Stoici posuerunt alia bona non esse hominis bona, eo quòd eis nõ sit homo bonus. Perhypatetici autẽ, idest sectatores Arist. posuerunt bona quidẽ exteriora esse minima bona, bona autẽ corporis quasi media, sed bona principalissima ponebãt bona animæ, quibus homo est bonus. Alia vero secundum eos dicũtur bona, inquãtum instrumentaliter ipsis principalibus deseruiunt. Et sic fœlicitas cum sit principalissimum bonum, in bonis animę est ponendum. Vnde manifestum est, quòd ponere fœlicitatem in operatione animæ rationalis, vt suprà diximus, conueniens est secundum hãc opinionem antiquam & communem omnibus Philosophis, ꝓ scilicet principalissima bonorum sint ea, quæ sunt secundum animam. Secundo, ibi.

c ¶ Ostendit idem alio modo. Est enim duplex genus operationum animæ. Quarum quædam transeunt in exteriorem materiam, sicut texere & ædificare. Et huiusmodi operationes non sunt fines, sed operata ipsorum, scilicet pannus contextus, & domus ædificata. Quædam vero operationes animæ sunt in ipso operante manentes, sicut intelligere & velle. Et huiusmodi operationes sunt fines. Recte ergo dictum est, quòd ipsi actus & operationes sunt fines, dum scilicet ponimus fœlicitatem esse operationem, & non aliquid operatum. Sic enim fœlicitas ponitur aliquid bonorum, quæ sunt circa animam, & non aliquid eorũ, quæ sunt exterius. Operatio enim manens in agente, ipsamet est perfectio & bonum agentis. In operibus autem, quæ procedunt exterius, perfectio & bonum in exterioribus effectibus inuenitur. Vnde non solum premissa sententia conuenit positioni Philosophorum, ponentiũ bona animæ esse principalissima, per hoc, ꝓ fœlicitatẽ ponimus circa operationẽ aĩæ, sed etiã per hoc, ꝓ ipsam operationẽ ponimus fœlicitarẽ. Deinde cũ dicit.

d ¶ Ostendit, quòd præmissæ sententiæ conueniunt illud etiã in quo omnes de fœlicitate conueniunt. Dictum est enim suprà, ꝓ bene viuere, & bene operari, idem existimant omnes, quòd fœlicem esse. Et huic rationi, idest notificationi fœlicitatis conuenit prædicta assignatio, quia fere nihil aliud videtur esse bona vita, quàm bona operatio, qualis videtur esse fœlicitas. Viuere enim il-

A la dicuntur, quæ ex se mouẽtur ad operandũ. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit, quòd præmissæ sententiæ conueniunt etiam ea in quibus alij differũt. Et circa hoc tria facit. Primo proponit ea, in quibus homines differunt circa fœlicitatem. Secũdo ostendit, quòd singulę eorum præmissæ sententiæ conueniunt, ibi. ¶ Dicentibus quidẽ &c. ¶ Tertio, mouet ex præmissis quandam quæstionem, & soluit, ibi ¶ Vnde & quæritur, &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo proponit, quod intẽdit, scilicet quòd omnia, quę sunt a diuersis diuersimode circa fœlicitatem quæsita, videtur existere dictis. s. saluari cum prædicta opinione. Secundo ibi.

f ¶ Ponit diuersas opiniones de fœlicitate. Quarum prima est, quòd felicitas sit virtus. Et hæc subdiuiditur in tres. Quidam enim posuerũt, ꝓ vniuersaliter quæ libet virtus sit fœlicitas, vel specialiter virtus moralis, quæ est perfectio appetitꝰ rationis. Alij autem dicunt, quòd fœlicitas sit perfectio intellectus speculatiui. Secunda opinio est, quòd omnia, vel aliquod horum sit fœlicitas, sed oporteat addiungi voluptatem, & hæc subdiuiditur in partes duas. Nam quidam posuerũt virtutem cum voluptate, quasi ex æquo esse fœlicitatem. Alij vero posuerunt, quòd fœlicitas est virtus non sine voluptate, quasi secundario se habente ad fœlicitatem. Tertia opinio est, quòd quidam cum his comprehendunt ad complementum fœlicitatis abundantiam exteriorum bonorum, puta diuitiarum, & aliorum huiusmodi. Tertio ibi.

g ¶ Assignat differentiam opinantium prædicta. Et dicit, quòd quædam dicta prædictorum, scilicet quòd voluptas & diuitiæ requirantur ad fœlicitatem, dixerunt multi, idest vulgares homines & antiqui viri, qui scilicet erant in talibus minus exercitati. Alij vero, scilicet ꝓ in bonis animæ esset fœlicitas dixerunt pauci & gloriosi viri, idest in scientia famosi. Non est autem probabile, quòd aliqui eorum in omnibus errauerint, sed quilibet eorum in vno, vel in pluribus recte sensit. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit, quòd prædictæ opiniones conueniunt cum præmissa assignatione fœlicitatis. Et primo ostendit de prima opinione, quæ posuit virtutem esse fœlicitatem. Secundo de secunda, quæ addit voluptatem, ibi. ¶ Est autem & vita ipsorum &c. ¶ Tertio de tertia, quæ addit exteriora bona, ibidem ibi. ¶ Differunt autem. ¶ Videtur tamen eorum &c. Circa primum duo facit. Primo ostendit, quòd prima opinio conueniat cum sua sententia. Secundo ostendit in quo sua sententia melior sit. Dicit ergo quòd illis qui dicunt fœlicitatem esse virtutem omnẽ, vel aliquam, concordat ratio fœlicitatis superius posita, quòd scilicet sit operatio secundum virtutem. Manifestum est enim, quod operatio secundum virtutẽ, est aliquid virtutis. Deinde cũ dicit.

i ¶ Ostendit, quòd suum dictum melius sit. Et primo per rationem. Secundo per humanam consuetudinem, ibi. ¶ Quemadmodum. Dicit ergo primo, quòd sicut non parum differt

Lectio. 4.

Lectio. 13.

in exterioribus rebus, quod quis optimum ponat in possessione alicuius rei, vel in vsu eius, qui est manifestè melior, quam sit possessio, ita etiam se habet circa habitum virtutis & operationem, quæ est vius eius qui est melior. Potest enim esse habitus in eo, qui nullum bonum facit, sicut in dormiente, vel in eo, qui qualitercumque est otiosus. Sed de operatione non est hoc possibile. Ex necessitate enim sequitur, quòd ille operetur, cui inest operatio, & quòd bonum operetur sibi ei operatio secundū virtutem. Vnde operatio secundum virtutem est perfectior q̄ ipsa virtus. Deinde cum dicit.

k ¶ Manifestat idem per cōsuetudines humanas. Circa quod sciendum est, quòd i Macedonia est quidam mōs altissimus, qui vocatur Olympus, in quo hebant quidam ludi ad exercitium pugnæ, qui vocabantur Olympiades, in quibus non coronabantur aliqui ex hoc, quòd fortissimi essent pugnatores & optimi, sed solum illi qui agonizabant, quorum aliqui vincebant. Qui autem non pugnabant non poterant vincere. Ita etiam de numero ipsorum, qui sunt boni & optimi in vita virtuosa, illi soli fiunt illustres & fœlices qui rectè operantur. Vnde melius dicitur, quòd operatio secundum virtutē sit fœlicitas, quàm ipsa virtus.

LECTIO XIII.

POstquam Philosophus ostēdit de prima opinione, quæ ponit fœlicitatē esse virtutem, in quo conueniat cum diffinitione supra posita, & in quo ab ea deficiat, ostendit nunc idē circa secundam opinionem, quæ posuit fœlicitatem esse virtutem cum delectatione. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit in quo conueniat hæc positio cū sua sententia. Secundo ostendit in quo deficiat, ibi. {Nihil autem indiget voluptate &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositū, ibi {Delectari quidem enim &c.} Dicit ergo primo, q̄ vita eorum, qui operantur secundum virtutem, est secundum se delectabilis. Et ita fœlicitati quam ponimus in operatione virtutis, nō deest delectatio, quā secundū istos fœlicitas requirit. Deinde cū dicit,

b ¶ Probat propositum. Et primo ostendit, quòd in operatione virtutis sit delectatio. Secundo ostendit, quòd hæc delectatio est potior alijs, ibi. {Multis quidem igitur &c.} Dicit ergo primo, quòd delectari est proprium animalium. Quamuis enim appetitum aliquem naturalem attribuamus rebus inanimatis, delectationem tamen non attribuimus nisi cognitionem habēti. Ex quo datur intelligi, quòd delectatio proprie pertinet ad operationes animæ, in quibus ponitur fœlicitas. In huiusmodi enim operationibus, vnicuique est delectabile id, cuius dicitur esse amicus. Sicut enim amans desiderat rem si absens fuerit, ita delectatur in ea si fuerit præsens. Sicut equus est delectabilis amanti equum, & spectaculum amanti spectaculum. Vnde manifestū est, quòd vnusquisque virtuosus, amat operationē propriæ virtutis, vtpote sibi conuenientem. Vnde iusto inquantū amat iustitiam, delectabile est operari iusta. Et vniuersaliter operationes, quę sūt secundum virtutem suam delectabiles virtuosis virtutem amā tibus. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit hāc delectationem esse potiorem alijs. Et proponit quod ea, quæ sunt delectabilia multitudini vulgarium hominum, sunt contraria adinuicem. Sicut prodigus delectatur in effusione, illiberalis in superflua retentione. Et hoc ideo est, quia delectationes tales non sunt secundum naturā hominis, quæ est omnibus cōmunis. Nō enim sunt secundum rationem, sed secundum corruptionem appetitus a ratione deficientis. Sed illis, qui amāt bonum virtutis sunt delectabilia ea, quæ sunt secū dum naturam delectabilia, quæ scilicet conueniunt homini secundum rationem, quæ est perfectio naturæ ipsius. Et propter hoc, omnes virtuosi in eisdem delectantur. Tales autem sunt operationes secūdum virtutem, scilicet naturaliter delectabiles homini, eo quòd secundum rationem rectā. Et ideo non solum sunt delectabiles quo ad ipsos homines, sed etiam sunt delectabiles secundū seipsas. Operatiōes aūt vitiosæ, sūt delectabiles quo ad ipsos hoies, q̄bus sūt cōformes, f̄m habit⁹ corruptos quos habent. Cū igitur id q̄ est f̄m se & naturaliter tale sit potē, delectatio secūdū opationē virtutis erit delectabilior alijs. Deinde cū dicit.

d ¶ Ostendit quomodo prædicta positio deficiat a veritate. Et circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi. {Cum dictis enim &c.} Est ergo considerandum circa primum, quòd dicentes virtutem cum voluptate esse fœlicitatem, videbantur innuere, quod virtus ad complementum fœlicitatis indigeat extrinseca voluptate. Sed ipse hoc excludit dicens, quòd vita eorum qui operātur secundum virtutem, non indiget voluptate, quasi aliquo extrinseco adiuncto, sed habet voluptatem in seipsa. Deinde cum dicit.

e ¶ Manifestat quod dixerat. Et circa hoc tria facit. Primo probat, quòd vita virtuosa habet delectationē in seipsa. Secūdo ostendit, quòd insuper habet pulchritudinem & bonitatem secundum excellentiam, ibi. {Quinimmo & pulchre &c.} Tertio excludit quandam sententiā falsam, ibi. {Et nō diuisa sunt &c.} Dicit ergo primo, quòd dictis rationibus quibus ostensum est operationes secundum virtutem esse naturaliter delectabiles, etiam addendum est hoc, quòd delectatio est de necessitate virtutis, & pertinet ad rationem ipsius. Nullus enim est virtuosus qui nō gaudet bonis operibus. Et hoc manifestat per inductionem, quia nullus dicet eū esse iustū, qui nō gaudet de hoc q̄ opatur iusta. Et idē est in liberalitate, & in qualibet alia virtute. Cuius ratio est, quòd vnicuique virtuoso, operatio propriæ virtutis est ei cōueniens secundū proprium habitū, & per consequens fit ei delectabilis. Ex quo patet quòd operatiōes secundum virtutes, sunt secundū seipsas delectabiles. Et sic nō requirūt delectationē exterinsecam. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit, quòd operationes secundū virtutem non solum sunt delectabiles, sed etiam pulchræ & bonæ. Delectabiles quidem sunt in ordine ad operantem cui cōueniunt secundū proprium habitum. Pulchræ autem secundū ordinem debitū circūstantiarum quasi quarumdā partium. Nam in debita commensuratione partium pulchritudo cōsistit. Bonæ autem sunt, secundum ordinem ad finem. Addit autem, quòd vnumquodque horū triū maxime cōuenit eis. Et hoc probat per iudicium studiosi. Qui cum habeat rectum sensum circa operabilia humana, verum habet iudicium circa ea. Sicut ille qui habet gustum sanum, verum habet iudicia circa sapores. Sed studiosus iudicat operationes secundum virtutem esse maxime delectabiles & pulchras & bonas, vtpote pro quib⁹ omnia delectabilia & pulchra, & bona præmittit. Cum igitur in operationibus virtutum consistat fœlicitas, consequens est quòd fœlicitas sit optimum & pulcherrimū & delectabilissimum. Deinde cum dicit.

g ¶ Excludit a proposito quandam opinionem. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd apud Deios in templo Apollinis erat suprascriptum quod optimum est, id quod est iustissimum. Desideratissimum est, sanum esse. Delectabilissimum autem est id quo quis optat frui. Sed Philosophus dicit, quòd ista tria non conueniunt diuersis, sed omnia conueniunt operationibus. Neque enim iustum vtique aliquis diceret, non gaudentem iusta operatione, neq; liberalem non gaudentem liberalibus operationibus. Similiter aūt & in alijs. Si aūt sic, secū dū seipsas vtriq; erūt secundum virtutē opatiōes delectabiles.

f Quinimmo, & pulchræ & bonæ. Et maxime horum vnumquodque si bene iudicat de his studiosus. Iudicat autem vt diximus. Optimum ergo & pulcherrimum & delectabilissimum fœlicitas.

g Et non diuisa sunt hæc secundum Deliacam superscritionē. Optimum iustum. Desideratissimum autem sanum esse. Delectabilissimū vero quo qs optat frui. Omnia enim existunt hæc optimis operationibus. Has autem vel vnam harum optimam dicimus esse fœlicitatem.

h Videtur tamen & corū quæ exterius sunt bonorū indigēs, quemadmodum diximus.

i Impossibile.n. vel non facile bona operari impotentem tribuere existentem. Multa quidē enim opata sunt, quēadmodū diximus per organa, p amicos, per diuitias, & per ciuilem potentiā. Quibusdam autem denudati coinquinant beatitudinē, vtputa nobilitate, bona prole, pulchritudine. Non omnino enim fœlix, qui specie turpissimus, vel ignobilis, vel solitari⁹, & sine prole. Amplius autē forte fœlix minus, si cui pessimi filij sunt, vel amici, vel boni existentes mortui sunt. Quemadmodum igitur diximus videtur indigere & tali p̄speritate.

k Vnde in idem ordinant quidam bonam fortunam fœlicitati. Quidam vero virtutem.

nibus, quæ sunt secundum virtutem, in quibus vel in quorum optima consistit fœlicitas. Vnde vnum est, scilicet fœlicitas, q̄d est optimum & pulcherrimum desiderabilissimum, siue delectabilissimum. Deinde cum dicit.

h ¶ Accedit ad tertiam opinionem, quæ ponebat, quòd ad fœlicitatem requiritur exteriora bona. Et circa hoc tria facit. Primo proponit in quo hęc opinio veritati conueniat. Secūdo, manifestat propositum, ibi. {Impossibile enim &c.} Tertio inducit conclusionem ex dictis, ibi. {Vnde in idē &c.} Dicit ergo primo, q̄ tertia opinio suprapositā, quantum ad hoc vera videtur cē, quòd fœlicitas indiget exterioribus bonis, vt supra dictū est. Deinde cum dicit.

i ¶ Manifestat propositum. Circa quod considerandum est, quòd exteriorum bonorum quibusdā indiget fœlicitas, sicut instrumentis quibus indigemus ad exercendum opera virtutis, in quibus consistit fœlicitas. Et quātum ad hoc dicit, q̄ est impossibile vel difficile, quòd homo, q nō habet diuitias de quibus possit donare & expendere, operetur quædam virtuosa opa. Multa enim opera virtuosa facimus per amicos, & p diuitias, & per ciuilem potentiam, puta per hoc quòd aliquis est Rex vel Proconsul. Quædam vero exteriorum bonorum sunt, quæ faciūt quandam pulchritudinem fœlicitatis, in quantum scilicet, reddunt hominem placitum in oculis aliorum, quod pertinet ad rationem pulchritudinis. Et quantū ad hoc subdit, quòd denudari quibusdam exteriorum bonorū, coinquinat beatitudinē, inquantum scilicet reddit hominē aliqualiter contemptibilē in oculis aliorū, sicut patet de eo q̄ caret nobilitate, vel bona prole, aut etiā pulchritudine corporali. Non enim est omnino fœlix, qui est turpis specie, quia ex hoc redditur in oculis aliorum contemptibilis & despectus. Et eadem ratio est de eo, qui est ignobilis, vel qui caret bona prole. Et multo minus est fœlix, si habeat pessimos filios vel amicos, quia impeditur ab operatione virtutis. Et similiter etiam repugnat fœlicitati, si amici quos bonos habebat, mortui sunt, quia ex hoc aliqua causa tristitiæ remanet in corde eius. Sic igitur videtur, quod fœlicitas exteriori prosperitate indigeat. Deinde cum dicit.

k Infert conclusionem. Quia.n. fœlicitas cō sistit in operationibus, quæ sunt secundum virtutem, in quibus vel in quorum optima consistit fœlicitas. Vnde vnum est, scilicet fœlicitas, q̄d est optimum & pulcherrimum desiderabilissimum, siue delectabilissimum. Deinde cum dicit.

h ¶ Accedit ad tertiam opinionem, quæ ponebat, quòd ad fœlicitatem requiritur exteriora bona. Et circa hoc tria facit. Primo proponit in quo hęc opinio veritati conueniat. Secūdo, manifestat propositum, ibi. {Impossibile enim &c.} Tertio inducit conclusionem ex dictis, ibi. {Vnde in idē &c.} Dicit ergo primo, q̄ tertia opinio suprapositā, quantum ad hoc vera videtur cē, quòd fœlicitas indiget exterioribus bonis, vt supra dictū est. Deinde cum dicit.

i ¶ Manifestat propositum. Circa quod considerandum est, quòd exteriorum bonorum quibusdā indiget fœlicitas, sicut instrumentis quibus indigemus ad exercendum opera virtutis, in quibus consistit fœlicitas. Et quātum ad hoc dicit, q̄ est impossibile vel difficile, quòd homo, q nō habet diuitias de quibus possit donare & expendere, operetur quædam virtuosa opa. Multa enim opera virtuosa facimus per amicos, & p diuitias, & per ciuilem potentiam, puta per hoc quòd aliquis est Rex vel Proconsul. Quædam vero exteriorum bonorum sunt, quæ faciūt quandam pulchritudinem fœlicitatis, in quantum scilicet, reddunt hominem placitum in oculis aliorum, quod pertinet ad rationem pulchritudinis. Et quantū ad hoc subdit, quòd denudari quibusdam exteriorum bonorū, coinquinat beatitudinē, inquantum scilicet reddit hominē aliqualiter contemptibilē in oculis aliorū, sicut patet de eo q̄ caret nobilitate, vel bona prole, aut etiā pulchritudine corporali. Non enim est omnino fœlix, qui est turpis specie, quia ex hoc redditur in oculis aliorum contemptibilis & despectus. Et eadem ratio est de eo, qui est ignobilis, vel qui caret bona prole. Et multo minus est fœlix, si habeat pessimos filios vel amicos, quia impeditur ab operatione virtutis. Et similiter etiam repugnat fœlicitati, si amici quos bonos habebat, mortui sunt, quia ex hoc aliqua causa tristitiæ remanet in corde eius. Sic igitur videtur, quod fœlicitas exteriori prosperitate indigeat. Deinde cum dicit.

k Infert conclusionem. Quia.n. fœlicitas cō sistit in operatio-

LECTIO XIII.

HAEC autem vita ipsorum secundum seipsam delectabilis.

b Delectari quidem enim animalium est. Vnicuique autem est delectabile ad quod dicitur amicus, vtputa equus quidem amanti equum: spectaculum autem amanti spectaculum. Eodem autem modo & iusta amanti iustum, & omnino, quę secundum virtutem amanti, virtutem.

c Multis quidem igitur delectabilia aduersantur adinuicē, quia non naturalia sunt. Amantibus autem bonum sunt delectabilia, quę natura sunt delectabilia. Tales autem secundū virtutem operationes. Quare & his delectabiles & secundum seipsas.

d Nihil autē indiget voluptate vita eorum quasi adiuncto aliquo. Sed habet voluptatem in seipsa.

e Cum dictis n. nullus est bonus, q non gaudet bonis operationibus. Neque enim iustum vtique aliquis diceret, non gaudentem iusta operatione, neq; liberalem non gaudentem liberalibus operationibus. Similiter aūt & in alijs. Si aūt sic, secū dū seipsas vtriq; erūt secundum virtutē opatiōes delectabiles.

f Quinimmo, & pulchræ & bonæ. Et maxime horum vnumquodque si bene iudicat de his studiosus. Iudicat autem vt diximus. Optimum ergo & pulcherrimum & delectabilissimum fœlicitas.

g Et non diuisa sunt hæc secundum Deliacam superscritionē. Optimum iustum. Desideratissimum autem sanum esse. Delectabilissimū vero quo qs optat frui. Omnia enim existunt hæc optimis operationibus. Has autem vel vnam harum optimam dicimus esse fœlicitatem.

h Videtur tamen & corū quæ exterius sunt bonorū indigēs, quemadmodum diximus.

i Impossibile.n. vel non facile bona operari impotentem tribuere existentem. Multa quidē enim opata sunt, quēadmodū diximus per organa, p amicos, per diuitias, & per ciuilem potentiā. Quibusdam autem denudati coinquinant beatitudinē, vtputa nobilitate, bona prole, pulchritudine. Non omnino enim fœlix, qui specie turpissimus, vel ignobilis, vel solitari⁹, & sine prole. Amplius autē forte fœlix minus, si cui pessimi filij sunt, vel amici, vel boni existentes mortui sunt. Quemadmodum igitur diximus videtur indigere & tali p̄speritate.

k Vnde in idem ordinant quidam bonam fortunam fœlicitati. Quidam vero virtutem.

an in operatione summum consistere bonum putare. Fieri enim potest, vt habitus quidem & si ineſt, nullum efficiat bonum, vt in dormiente, vel etiam alio modo quodam otioso facto, vt operatio autem nihil efficiat boni fieri nequit, qui namque operatur: aget utique necessario, & bene etiam aget.

Atque ut in Olympia non hi, qui sunt elegantissimi forma, præstantissimique robore, sed ii qui decertant coronis afficiuntur, ipsorum enim aliqui vincunt, sic & qui bene agunt eorum, que sunt in uita pulchra bonaque compotes fiunt.

LECTIO XIII.

HAEC autem uita ipsorum per se iocunda.

Nam uoluptate quidem affici ex his est, quæ ad animam pertinent. Id autem est cuique uoluptati, cuius amator dicitur unusquisque, ut equus equorum amatori, & spectaculum spectaculorum idemidem amatori. Eodem modo & amatori iustorum iusta, & omnino uirtutum amatori, ea quæ per uirtutem efficiuntur.

Quæ igitur uoluptati sunt uulgo, eo repugnantia sunt, propterea quod non naturalia talia sunt, sed amatoribus honestatis, ea sunt uoluptati, quæ sunt natura iocunda. Tales autem hæ sunt actiones, quæ a uirtute emanant. Quare & his ipsæ sunt uoluptati, atque per seipsas iocundæ.

Ipsorum igitur uita non indiget uoluptate tanquam aliqua foris adiungenda, sed habet in seipsa uoluptatem.

Præter enim ea, quæ dicta sunt, ne que bonus is est, qui bonis & honestis

actionibus non delectatur. Nam neque iustum eum quisquam dixerit, qui iustis non gaudet, neque liberalem enim qui liberalibus actionibus non delectatur, & in cæteris eodem modo. Quod si hæc ita sunt, actiones esse, quæ a virtute proficiscuntur per seipsas sunt voluptati, atque iocundæ.

At vero bonæ quoque sunt & etiā pulchræ, atque horum vnumquodque maxime ipsis competit, si recte de his ipse iudicat studiosus, iudicat autem vt est dictum. Optimum ergo & pulcherrimum, & iocundissimum est ipsa fœlicitas.

Et non se iungūt hæc perinde atq; in illo Deliaco carmine separantur.

„ Summe est pulchrum ex Astræa, quod gignitur alma.

„ Optima si valeas, res est, quod quilibet optat.

„ Sūme ēiocūdū si re potiaris amata.

Hæc.n. operationibus oīa cōpetūt. Has autē ipsas, aut vnā ipsarū, quæ sit optima fœlicitatē ipsam dicimus esse.

Videtur tamen & externis indigere bonis, vt diximus.

Fieri enim non potest, aut non facile sit, vt is res agat præclaras, cui facultates desunt. Multa namque per amicos, per diuitias, per ciuilem potentiam, tanquam per instrumenta aguntur, quibusdam autem carentes vt nobilitate, bona prole, pulchritudine beatitudinem maculant. Non enim satis ad fœlicitatem idoneus est, qui pen tus est deformis, aut ignobilis, aut solitarius sine prole, & minus etiam fortasse si cui perpraui sint filii, uel amici, aut boni mortui sint. Vt igitur diximus, uidetur fœlicitas, & talis indigere prosperitatis.

Vnde quidam prosperitatem fortunæ, quidam uirtutem fœlicitatem esse dicunt.

ne virtutis, Indiget tamen aliqualiter exterioribus bonis, quæ dicuntur bona fortunæ, quia multoties fortuito adueniunt hominibus, vel recedunt. Inde est, quòd quidam idem posuerunt esse bonum fortunam & fœlicitatem. Quidam vero dixerunt idem esse fœlicitatem & virtutem, vt suprà dictum est.

F

LECTIO XIIII.

POstquam Philosophus ostẽdit, quomodo diuersæ opiniones concordant diffinitioni fœlicitatis suprapositæ, hic inquirit ex consequẽti de causa fœlicitatis. Et primo mouet quæstionem. Secundo determinat eam, ibi. ¶ Si quidem igitur &c. ¶ Circa primum considerandũ est, quòd necesse est fœlicitatem procedere, vel a causa per se & determinata, vel a causa per accidens & indeterminata, quæ est fortuna. Si autem a causa determinata, & per se, aut hoc erit a causa humana, aut a causa diuina. A causa autem humana fit aliquid in nobis tripliciter. Vno modo addiscendo, sicut scientia. Alio modo assuescendo, sicut virtus moralis. Tertio modo exercitando, sicut militaris industria, & alia huiusmodi. Proponit igitur quæstionem trium membrorum, quorum primum pertinet ad causam humanã. Et hoc est, qđ quærit, vtrum fœlicitas sit aliquid disciplinabile, sicut scientia, vel assuescibile, sicut virtus moralis, vel aliqualiter exercitabile, sicut industria artificialium operationum. Secundum membrum pertinet ad causam diuinam, & hoc est quod quærit, vtrum fœlicitas sit in nobis, secundum quandam diuinam particulam, & secundum qualemcunque participationem alicuius diuinorum super hoiem existentiũ. Tertiũ aũt membrũ ad causam pertinet per accidens, & indeterminatã. Et hoc est quod quærit, vtrum fœlicitas adueniat homini propter fortunam. Deinde cũ dicit.

K

b Determinat prædictam quæstionem. Et primo quasi per modum diuisiuum considerando singula membra quæstionis. Secundo, per rationem communem sumptam ex diffinitione fœlicitatis, ibi. ¶ Manifestum est autem ex ratione &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo ostendit, quòd maxime rationabile est, quòd fœlicitas sit ex causa diuina. Secũdo oñdit, qp tolerabile est qp fœlicitas sit ex causa humana, ibi. ¶ Videtur autem &c. ¶ Tertio ostendit, quòd inconueniens est, quòd sit ex causa fortuita, ibi. ¶ Si autem est ita &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd si aliquid aliud ex dono Deorum, idest substantiarum separatarum, quas antiqui Deos vocabant, datur hominibus, rationabile est, quòd fœlicitas sit donum Dei supremi, quia ipsa est optimũ inter bona humana. Manifestũ est. n. qp ad altiorẽ finẽ aliquid perducitur ab altiori virtute, sicut ad altiorem finem perducit ars militaris, quàm frenefactiua. Vnde rationabile est, quòd vltimꝰ finis, scilicet fœlicitas, ueniat homini ex suprema omnium virtute, scilicet Dei summi. Quòd autem a substantijs separatis aliquid detur hominibus, euidens sit ex ipsa conuenientia hominum ad substantias separatas, secundum intellectualem virtutem. Sicut enim corpora inferiora recipiunt suas plectiones a corporibus superioribus, ita intellectus inferiores ab intellectibus superioribus. Circa hoc autem nõ diutius moratur, sed hoc dicit magis proprium alterius perscrutationis, scilicet, Metaphysicæ. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, tolerabiliter dici, quòd fœlicitas sit a causa humana. Quãmuis enim sit a Deo principaliter, tamẽ ad hoc homo aliquid cooperatur. Hoc autẽ ostẽdit dupliciter. Primo quidẽ per hoc quòd si est a causa humana, non remouetur id quod est propriũ fœlicitatis, scilicet, qꝰ sit aliquid optimum & diuinum. Et dicit, quòd si fœlicitas non sit aliquod donum missum immediate a Deo, sed adueniat homini propter virtutem, sicut aliquid assuescibile, vel propter aliquam disciplinam, sicut aliqđ disciplinabile, vel propter aliquam exercitationem sicut aliqđ exercitabile, nihilominꝰ fœlicitas esse videtur aliquid diuinissimum, quia cum sit præmium & finis virtutis, sequitur qꝰ sit optimum & diuinum aliquid & beatum. Non enim dicitur aliquid diuinũ propter hoc solum, quia est a Deo, sed & quia nos Deo assimilat propter excellentiam bonitatis. Secundo ibi.

d ¶ Ostendit idem per hoc, quòd hæc positio conueniat fœlicitati, id quod pertinet ad finem alicuius naturę, vt scilicet sit commune aliquod his, quæ habent naturam illam. Nõ enim natura deficit ab eo quod intendit nisi in paucioribus. Et ita si fœlicitas est finis humanę naturę, oportet quòd possit esse communis omnibus vel pluribus habentibus humanam naturam. Et illud saluatur si sit ex causa humana. Quia si sit per quandam disciplinam & studium, poterit prouenire omnibus non habentibus aliquod impedimentum ad operandum opera virtutis, vel per defectũ naturæ, sicut q. sunt naturaliter stulti, aut p malã cõsuetudinẽ, q̃ imitat naturã. Ex quo patet, qꝰ fœlicitas de qua Philosophus loqt̃, nõ cõsistit in illa cõtinuitate ad intelligẽtia separatã, per quã homo intelligat oĩa, vt quidã posuerũt. Hoc enim nõ prouenit multis, immo nulli in hac vita. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit intolerabile esse, quòd fœlicitatis causa sit fortuna. Et hoc duabus rationibus. Quarum prima talis est. Ea quæ sunt secundum naturam optime se habent, sicut apta nata sunt. Et idem est etiam de omnibus, quę fiunt secundum artem, vel secundum quamcunque causam, & maxime secundũ optimã causam, a qua videtur fœlicitas dependere, cũ sit quoddam optimũ. Huius autem ratio est, quia & ars & omnis causa agens agit propter bonum. Vnde consequens est, quòd vnumquodque agens optime disponat id quod agit quanto melius potest.

E

LECTIO XIIII.

NOnde, & quæritur vtrum est discibile, vel assuescibile, vel aliter qualiter exercitabile, vel secundum quandam diuinam prouidentiam, vel propter fortunam aduenit.

G

b Siquidem igitur, & aliud aliquod Deorum est donum hominibus, rationabile & fœlicitatem Dei datum esse & maxime humanorum quanto optimum. Sed hoc quidem forte alterius erit vtique perscrutationis magis proprium.

c Videtur autẽ, & si nõ a Deo immissum est, sed propter virtutem, & quandam disciplinam & exercitationẽ hæc aduenit diuinissimorum esse. Virtutis enim præmium & finis optimum videtur, & diuinum quid, & beatum.

H

d Erit autem vtiq; & multum commune. Possibile enim existere omnibus non orbatis ad virtutem per quandam disciplinam & studium.

e Si autẽ est ita, melius quàm propter fortunam beari, & rationabile habere sic. Siquidem, quæ secundum naturam, vt possibile optime habere sic nata sunt. Similiter autem & quę secundum artem, & omnem causam, & maxime secundum optimam.

I

LECTIO XIIII.

NOnde & dubitatur, vtrum disciplina: an assuetudine, an alio quodam modo per exercitium acquiri possit, an aliqua diuina sorte, an & ob fortunam proueniat.

Si igitur, & aliquid aliud Deorum est munus hominibus, consentaneum est rationi & fœlicitatem a Dijs ipsis dari, & eo magis, quo cæteris humanis bonis est præstabilius. Verum hoc ad aliam magis considerationem forsitan pertinet.

Videtur tamen, & si non a Dijs immortalibus mittitur, sed virtute disciplinaue quadam vel exercitatione cõparatur, diuinissimum esse. Præmium enim finisque virtutis optimum & diuinum quoddam, atque beatum esse constat.

Est præterea multum commune. Fieri namque potest vt disciplina quadam, ac diligentia ab vniuersis ijs cõparetur, qui nullo principio labefactato, idonei sũt ad cõsequẽdã virtutẽ.

Quòd si melius est hoc mõ, quàm ob fortunam fœlicem esse rem, ita se habere consentaneum est rationi. Siquidem ea quæ sunt secundum naturam, vt quàm optime sese habere possunt, sic se habent suapte natura & ea similiter, quæ per artem conficiuntur, atq; ab oĩ prouenunt causa, & ea maxime, q̃ a pstabilissima proficiscuntur.

Et hoc præcipue videtur de Deo, qui est totius naturæ causa, & ideo ea, quæ sunt secundum naturam, videntur se habere quanto melius nata sunt esse. Sed melius est quòd fœlicitas sit ex aliqua causa per se, vel diuina, vel humana quàm a fortuna, quæ est causa per accidens. Quia semper quod est per se, potius est eo, quod est per accidens. Ergo fœlicitas non est a fortuna. Secundam rationem ponit, ibi.

A

f ¶ Quæ talis est fœlicitas est maximum omnium bonorũ humanorum, quia omnia alia ad ipsam ordinantur, sicut ad finem. Esset autem maxime permitiosum, si hoc a fortuna dependeret: quia multomagis alia humana bona essent fortuita, & ita cessaret humanum studium circa humana bona exequenda, quod esset periculosissimum. Sic ergo fœlicitas nõ est fortuita. Deinde cum dicit.

g ¶ Soluit prædictã quæstionem. Et dicit manifestum esse ex diffinitione fœlicitatis suprapositã, quid sit verum circa id, qđ quæritur in præmissa quæstione. Dictũ ẽ enim supra, quòd fœlicitas est operatio animæ rationalis secũdum virtutem. Id autem quod est secundum virtutem, est secundum rationẽ motã ab aliqua causa diuina. Quod autẽ est secundum fortunam, est præter rationem. Fœlicitas igitur non est a fortuna: sed ab aliqua alia causa humana prima, a causa autem diuina principaliter & primo Cõcurrunt autẽ ad fœlicitatẽ quædam alia bona, in quibus fortuna aliquid operatur. In eis tamen nõ principaliter consistit fœlicitas. Sed eorum quædam necessaria sunt ad decorem quendã fœlicitatis. Quædã vero instrumentaliter cooperantur ad fœlicitatem, vt suprà dictum est.

B

Vnde propter ista bona secundaria, non oportet fœlicitatem fortunæ attribuere. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit, quòd prædicta fœlicitatis diffinitio non solum cõsonat opinionibus aliorum de fœlicitate, sed etiam his, quæ sunt secundum suam opinionem. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quòd consonat his, quæ ab eo suprà de fœlicitate sunt dicta. Secundo, concludit, quid secundum hanc sententiã rẽte dicendum sit, ibi. ¶ Decenter igitur neque bouem &c. ¶ Dicit ergo primo hoc, scilicet fœlicitatem esse operationem secundum virtutem, confessa sunt, idest consona his, quæ in prooemio diximus. Posuimus enim ibi, quòd optimum humanorum bonorum, scilicet fœlicitatis sit finis Politicæ, cuius finis manifeste est operatio secundum virtutem. Politica enim ad hoc præcipuum studium adhibet ferendo leges, & præmia, & pœnas adhibendo, vt faciat ciues bonos, & operatores bonorum.

Quod est operari secundum virtutem. Deinde cum dicit.

i ¶ Concludit ex præmissa ratione a quibus fœlicitas sit superabenda secundum ea, quæ conuenienter dicuntur. Et primo dicit, quòd nullum animal irrationale dicitur esse fœlix. Et hoc conuenienter, quia nullum eorum potest communicare in operatione virtutis, quæ est secundum rationem, quam diximus esse fœlicitatem. Secundo ibi.

k ¶ Excludit a fœlicitate etiam pueros. Et dicit, quòd propter eãdem causam, etiam puer non potest dici fœlix. Quia propter defectum ætatis, nondum plenũ habet visum rationis, vt possit esse operator virtuosarũ operationum. Et si aliquando dicũtur beati, hoc est propter ipsam futuræ perfectionis, quæ ex aliquibus indiijs de eis concipitur. Ideo autem in præsenti non sunt fœlices, quia fœlicitas, vt suprà dictum est, indiget virtute perfecta, ad hoc quòd sit, non solum bona, sed optima operatio & vita perfecta, ad hoc quòd sit bona operatio, cõtinua & diuturna.

Id autem quod maximum atque pulcherrimum est, fortunæ asscribere, absurdum videtur in primis.

Patet etiam ex ipsa ratione, quod quæritur. Dicta est enim operatio animæ per virtutem. Cæterorum autem bonorum, alia insunt necessario, alia B adiuuant, suntque vtilia ut instrumenta.

Hæc & his consona sunt, quæ in principio diximus. Ipsum enim finem facultatis ciuilis optimũ ponebamus. Hæc autem magnam adhibet diligentiam: vt ciues ipsos disponat bonosque faciat, & ad honestas res agendas idoneos reddat.

Merito igitur nec bouem, nec equum, nec aliud quicquam animantium dicimus fœlix. Quippe cum fieri nequeat ut ipsorum quicquam talis sit particeps operationis.

Hanc autem ob causam, neq; puer est fœlix; nondum enim est idoneus ad res tales agendas propter ætatem. Qui dicuntur fœlices ob spem dicuntur. Est enim opus ut diximus, & perfecta virtute & perfecta etiam vita.

LECTIO XV.

D

MVltæ autem transmutationes vitę fiunt & omnimode fortune secundum vitam. Et contingit maxime abũdantẽ magnis calamitatibus incidere in senectute, quemadmodũ in Heroicis de Priamo narratur. Talibus autẽ vsum fortunis, & finientem misarabiliter null' vtiq; fœlicitat.

LECTIO XV.

MVltæ namque mutationes in vita fiunt uariæque fortunæ. Atque fieri potest ut is, qui maxime bonis abundat, in magnas incidat in senectute calamitates: ut in Heroicis de Priamo dicitur. Eum autem qui tali fortuna est usus, & miserabiliter obiit: nemo fœlicem dicet.

B

tationes vitæ fiunt, raro enim esse puta omnibus modis in paucis stabilis est, & huiusmodi transmutationes fiunt de bono in malum, & de malo in bonum. Quandoque quidem, secundum aliquid parum, quandoque autem secundum aliquid magnum, quandoque autem secundum aliquid mediocriter se habens. Huiusmodi autem mutationes fieri contingit secundum totam hominis vitam, pura in adolescentia, iuuentute vel senectute. Contingit enim quandoque, quòd aliquis, qui per totam vitam suam habuit maximam abundantiam exteriorum bonorum, in senectute incidit in maximas calamitates, sicut de Priamo narrat Homerus in versibus heroicis. Nullus autem dicet eum fœlicem esse, qui talibus vsus est bonis fortuitis, & postea finit miserabiliter: quia hoc ad augumentum miseriæ pertinere videtur, quòd aliquis de magna prosperitate in magnam miseriam deueniat. Deinde cum dicit.

Universidad de Sevilla Biblioteca

b ¶ Mouet dubitationem intentã. Et primo ꝓponit quæstionẽ. Secundo obijcit ad eam, ibi. {Si autem vtique &c.} Tertio excludit quendam respondentem, ibi. {Si autem non dicimus &c.} Proponit ergo primo quæstionẽ, de opinione Solonis, qui fuit vnus de septem sapientibus, & condidit Athenientium leges.

Qui considerans humanam vitam fortunæ mutationibus esse obnoxiam, dixit, quòd nullus debet dici fœlix quamdiu viuit, sed tãlum in fine vitæ suæ. Est ergo quæstio, vtrum propter ea quod accidit circa Priamũ, nullus alius homo sit dicendus beatus quamdiu viuit, sed secundum sententiã Solonis optimũ est cõsiderare hunc vitæ, si fœlicitas perseueret vsque in finẽ, vt sic aliquis fœlix dicatur, vel non oporteat hoc obseruare. Deinde cum dicit.

c ¶ Obijcit ad quæstionem prædictã, improbando dictum Solonis. Si em aliquis ita ponat sicut Solon dixit, sequitur qꝺ homo sit fœlix tantum quãdo moritur. Sed hoc videtur inconueniens, & ꝓpter aliãs rationes, vtputa, quòd mors est maximꝰ defectus, cũ fœlicitas sit summa perfectio. Et etiã propter hoc qꝺ supra diximus, quòd fœlicitas é operatio quædã. Mortuus autem non videtur habere operationẽ aliquam. Nõ ergo mortui possunt dici fœlices. Est notandum, qꝺ Philosophus non loquitur hic de felicitate futurę vitæ, sed de felicitate præsentis vitæ, verum attribui possit homini dũ viuit vel solũ in morte. Deinde cũ dicit.

d ¶ Excludit responsionem. Et hoc duabus rationibus. Quarum secundam ponit, ibi {Sed reuertẽdo ad prius quæsitũ &c.} Circa primum duo facit. Primo, proponit responsionem & improbat eam. Secundoꝰ, ex hoc mouet quandam quæstionem, ibi. {Quæstionẽ autẽ & hæc tribuũt &c.} Circa primum considerandum est, quòd præcedens Arist. ratio ostendebat, quòd aliquis non est fœlix in morte. Concedet autẽ hoc aliquis dicens, mortuum non esse fœlicem, nec Solonem hoc dicere voluisse, quòd scilicet, aliquis cum moritur sit fœlix. Sed voluit dicere, quòd aliquis tunc cum moritur potest firmã dare de eo sententiam, quòd fuit beatus. Quia iam est extra periculum malorum & infortuniorum, vt de cætero non possit dubitari de fœlicitate ipsius. Sed hanc responsionem excludit dicens, quòd hoc habet quandam dubitationem. Mortuus enim a viuo differt in hoc quòd caret sensu. Contingit autem quòd homini viuenti proueniat aliquod bonum vel malum, sed illud non sentiat, puta si eo ignorante infametur, vel filij eius occidantur, aut dimittæ eius diripiantur, ergo pari ratione videtur, quòd mortuo possit bonum vel malum accidere, quamuis non sentiat. Et loquitur de malo vel bono vitæ ciuilis, vt patet per exempla quę subdit, dicens. Honores & inhonorationes. Quandoque enim mortuis aliqui honores exhibentur, sicut quòd laudantur, & memoria eorum celebratur. Et similiter fiũt eis quędam exhonorationes, puta cum extumulantur & eorum ossa cõburuntur. Similiter etiam videntur aliqua bona vel mala eis posse accidere, secundum prosperitates & infortunia filiorum & nepotum. Sic igitur videtur, quòd nec etiam mortui omnino sunt extra mala & infortunia. Et ita etiam in morte non posset dici, quòd essent fœlices. Deinde cum dicit.

e ¶ Interponit quãdam quæstionem occasione præmissorũ. Et dicit, quòd ista, scilicet prosperitates & infortunia filiorũ, & nepotum afferunt quæstionẽ. Contingit enim quandoqꝫ, quòd aliquis fœliciter viuit, vsque ad senectutem, & moritur fœliciter secundum rationem fœlicitatis assignatam. Et tamen postea fiũt multæ transmutationes circa filios eius. Quorum quidã sũt boni secundum dignitatẽ patris. Quidam econtrario se habent. Manifestum est enim, quòd secundum omnem modũ contingit diuersificari filios a parentibus, vtpote, quòd bonorum parentum sint mali filij, & diuitum pauperes. Hac autem positione facta, incõueniens ex vtraque parte sequi videtur. Nam inconueniens est si mortuus transmutetur propter huiusmodi infortunia, vt qui aliquando sit fœlix, rursus fiat miser. Et ex alia parte inconueniens videtur si ad minus aliquo vicino tempore, illa quæ contingunt filijs in nullo pertineant ad parentes etiã mortuos, vt ex hoc eorum fœlicitas impediatur. Deinde cum dicit.

f ¶ Ponit secundam rationem ad excludendum responsionem præmissam. Et dicit, quòd prætermissa secunda quæstione, reuertendum ad primam quæstionem, ex cuius solutione videri poterit veritas quæstionis secundæ. Videtur autem quòd prędicta responsio non sit conueniens. Si enim oportet respicere ad finem humanæ vitæ, & tunc dicere aliquem fœlicem, non quòd tunc vere beatus sit, sed qꝺ prius beatus erat, hoc videtur esse inconueniens, quòd cum aliquis est fœlix, non vere dicatur de eo, quòd est fœlix, cum veritas propositionis de præterito, fundetur super veritate propositionis de præsenti. Ideo enim aliquid verum est fuisse, quod verum fuit esse. Sed aliqui nolebant dicere hominem esse fœlicem, propter transmurationes præsentis vitæ. Et propter hoc, quòd existimabant fœlicitatem esse quoddam permanens, & non de facili transmutabile, alioquin non quiesceret desiderium naturę. Desideret enim vnusquisque naturaliter firmiter permanere in bono quod habet. Sed fortunæ multoties circulariter reuoluuntur circa eosdem vt scilicet, de bonis veniant in mala, & econuerso. Et sic manifestum est, quòd si in iudicando de fœlicitate, sequamur considerationẽ fortunæ, & dicamus in hac vita de aliquo quòd sit fœlix, multoties de vno & eodem dicemus quòd sit fœlix, & rursus quòd sit miser. Et sic annunciabimus aliquem esse fœlicem ad modũ Camaleontis. Qui scilicet é animal mutans colorem, secundum colores diuersorum corporum appositorum. Et annunciabimus fœlices esse debiliter firmatos. Quod est contra rationem fœlicitatis.

LECTIO XVI.

Remissa dubitatione, hic dubitationem philosophꝰ solvit. Et primo, soluit principalem dubitationem. Secundo, secundariam ibi. {Pronepotum autem fortunas &c.} Circa primum duo facit. Primo, præmittit quod dam, quod est necessarium ad quæstionis solutionem. Secundo, applicat ad solutionem præsentis quæstionis ibi. {Testatur autem sermoni &c.} Circa primũ considerandum est, quòd fœlicitas essentialiter cõsistit in operatione virtutis. Bona autem exterioꝛa, quæ subiacent fortunæ, pertinent quasi instrumẽtaliter ad fœlicitatem. Et ideo dicit quòd non debemus sequi fortunas iudicando aliquẽ esse miserum vel fœlicem. Quia bonũ vel malum hominis, qꝺ attenditur secũdum rationem, non consistit principaliter in his. Sed humana vita indiget his instrumẽtaliter, sicut dictum est. Sed operationes secundũ virtutem sũt principales & dominium habentes in hoc, quòd est aliquem esse fœlicem, vt scilicet ex hoc dicatur principaliter aliquis esse fœlix, quod operatur secundum virtutem. Et contrariæ operationes, scilicet vitiosæ, habent principaliteꝛ & dominium in contrario, scilicet in miseria, vt scilicet ille vere sit miser, qui vitiosis operationibus insistit. Deinde cum dicit.

b ¶ Adaptat quod dictum est ad solutionem quæstionis. Et primo ostendit, quòd operationes secundum virtutem, maxime inueniuntur permanentes inter omnes res humanas. Secundo ostendit, qꝺ secundum prædicta poterit fœlicitas permanere per totam vitam ibi. Existet autem vtique, &c.} Tertio ostendit, qꝺ secundum prædicta euitantur omnia inconuenientia ibi.

Si autem fiunt operationes dominæ vitæ &c.} Dicit ergo primo, qꝺ huic sermoni, quo scilicet dicimus operationes secundũ virtutes esse principales in fœlicitate, attestatur illud, quod parum supra quæsitum est de permanẽtia fœlicitatis. Nihil enim humanorum inuenitur esse ita constanter permanens, sicut operationes secundũ virtutem. Manifestum est enim, quòd exteriora bona, & etiam interiora bona ad corpus pertinentia, cum sint materialia & corporalia, per se subiecta sunt mutationi. Ea vero, quæ ad animam pertinent solũ per accidens. Vnde minus subiacent mutationi. Eorum vero quæ ad animam humanam pertinent, quædam pertinent ad intellectum, sicut scientiæ, quędam vero ad operationes vitæ, sicut virtutes. Quæ qꝺem permanẽtiores sunt ipsis disciplinis, ideſt scientiis demõstrationis. Quod quidem intelligendum est, non quantum ad materiam. Nam scientiæ demõstrationęs sũt circa necessaria, quę impossibile est aliter se habere. Sed est intelligendum quantũ ad exercitium actus. Non enim imminet nobis ita cõtinuum exercitiũ speculationis scientiarum, sicut operationum secundum virtutem. Continue enim occurrũt nobis ea in quibꝰ oportet nos agere secundum virtutẽ, vel contra virtutem, sicut vsus ciborum, cõsortia mulierum, collocutiones hominũ admittẽdę, & alia huiusmodi, in quibus continue versatur vita humana. Vnde oportet, qꝺ habitus virtutis magis per consuetudinẽ firmetur in homine, quam habitus scientiæ. Et inter ipsas virtutes illæ, quæ sunt honorabilissimę, videntur esse permanẽtioꝛes, tum quia magis intensę, tum quia magis continue operantur homines ad hoc, quòd secundum eas viuant. Et tales sunt operationes virtutum, in quibus consistit felicitas quia sunt perfectissimę, vt dictũ est, & istud naturaliter est causa, quare homo non obliuiscitur esse virtuosus, quia scilicet cõtinue in his homo exercitatur. Est & alia causa, quia scilicet virtutes consistit principaliter in appetitus inclinatione, quæ per obliuionem non tollitur. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, quòd secũdum prędicta fœlicitas poterit per totam vitam durare. Et dicit, qꝺ cum operationes secundum virtutes sint permanentissimæ, vt dictum est, si in eis principaliter ponatur fœlicitas, vt dixim', sequetur quòd fœlici inerit id, quod quæsitum est in præterita quæstione, scilicet quòd erit talis per totam vitam suam. Et hoc primo probat per ipsas operationes, ibi. {Semper enim &c.} Ille enim qui habet habitum perfectum,

LECTIO XVI.

Et fortunas quidem se qui nequaquam rectũ. Non enim in his bene vel male. Sed indiget his humana vita, quemadmodũ dixim'. Dominæ autem sunt, quę secundum virtutem operationes fœlicitatis. Contrarię autem contrarii.

b Testatur autẽ sermoni & qꝺ nunc quæsitum est. Circa nihil enim sic existit humanorũ operum constantia, vt circa operationes, quæ secundum virtutẽ sunt. Permanentiores. n. disciplinis hęc videntur esse. Earundem autem honorabilissimę permanentiores propter maxime intendere, & maxime cõtinue viuere in ipsis beatos. Hoc. n. assimilatur causæ eius, qꝺ est non fieri circa ipsas obliuionem.

c Existet autem vtique quod q̃ situm est fœlici. Et erit per vitã talis. Sẽper. n. vel maxime omnium operabitur & speculabit quæ secundum virtutem.

LECTIO XVI.

Nfortunam sequi nullo modo est rectum. Non est enim in ipsa bene vel male viuere ipsum, sed indiget humana vita ipsius, vt diximus. Operationes autem hæ quidem, quæ a virtute proficiscuntur fœlicitatis, hæ vero, quæ sunt contrariæ, contrarii dominæ sunt.

Attestatur huic sententiæ, & id quod nunc dubitauimus. Etenim nullis in operibus humanis tanta est firmitas, quanta est in operationibus hisce, quæ a virtute proficiscuntur, hæ namque stabiliores, & scientijs ipsis esse videntur. Harum autem ipsarum hæ, quæ cæteris antecellunt, maxime stabiles, sunt propterea quod in his ipsi beati & maxime & continuatissime viuunt. Hoc enim simile est causæ vt ipsarum non fiat oblimo.

Id igitur quod quæritur, competit ipsi fœlici, & erit talis per vitam, nam semper aut maxime ea aget & contemplabitur, quæ producunt a virtute.

Lectio. 17.

Lectio. 10.

perfectum, semper potest operari secundum illum habitum, vel maxime continue inter omnes. Felix habet perfectam virtutē vel sine habitum est. Ergo ipse semper vel maxime poterit ope ratiōn vita activa, quæ sunt secundum virtutem, & speculari in vita contemplativa. Secundo ibi.

d ¶ Ostendit idem ex bonis fortunę, quę sunt secundaria in fœlicitate. Et dicit, q̄ sę lix optime feret omnes fortunas, et in omnibus se habebit omnino prudenter, vtpote qui ē vere bonus, non secundum apparentiam solum. Et est tetragonus sine vituperio, ideſt p fectus quatuor virtutibus cardinalibus, vt quidam exponūt. Sed hoc non videtur esse secundum intentionem Aristot. qui nunquam inuenitur talem enumerationē facere. Sed tetragonum nominat perfectum in virtute ad similitudinem corporis cubici, habentis sex superficies quadratas, propter quod bene stat in qualibet superficie. Et similiter virtuosus in qualibet fortuna bene se habet. Quia igitur ad virtutem pertinet omnes fortunas bene ferre, patet quòd propter nullam fortunæ mutationem, desisteret fœlix ab operatione virtutis. Et hoc cōsequenter in speciali ostendit qualiter per modū diuisionis, cum subdit.

e ¶ Et dicit, quòd quum multa bona & mala secundum fortunam eueniant, quę differunt magnitudine & paruitate, manifestum est, q̄ parvæ prosperitates, & similiter parua infortunia, non inclinant vitam de fœlicitate ī miseriam, vel econtrario. Si autem fuerint multa & magna, aut erunt bona, aut mala. Si bona, conferēt ad hoc q̄ vita hominis sit beatior. Quia sicut supra dictum est, fœlicitas indiget exteriorib⁹ bonis, vel ad decorem, vel inquantum sunt instrumenta operationis secundum virtutem. Et quantum ad primum dicit, quòd nata sunt simul decorare vitā fœlicis. Quātum autem ad secundum dicit, q̄ vsus exteriorum bonorum ē bonus & virtuosus, inquantum, scilicet virtus vtitur eis, vt quibusdam instrumentis ad bene agendum. Si autem accidant econtrario, vt scilicet sint multa & magna mala, inferunt quidē fœlici quandam tribulationem exterius, & conturbationem interius. Quia interius inferunt tristitias, & exterius impediunt a multis bonis operationibus. Non tamen per eas tollitur totaliter operatio virtutis. Quia etiam ipsis infortuniis virtus bene vtitur, et sic refulget in eis bonum virtutis, inquantum scilicet aliquis faciliter sustinet multa & magna infortunia, non propter hoc q̄ non sentiat dolorem seu tristitiam, sicut Stoici posuerunt, sed quia tanquam virilis & magnanimus huiusmodi tristitiis eius ratio non succumbit. Hæc enim fuit diuersitas inter Stoicos & Peripateticos, quorum princeps fuit Arist. quòd Stoici posuerunt tristitiam nullo modo cadere in virtuosum, quia in corporalibus & exterioribus reb⁹, nullum bonum hominis consistere ponebant. Peripatetici autem ponebant in homine virtuosum tristitiā ratione moderatam, non autem quæ rationē subuerteret. Ponebant, n. q̄ in corporalibus & exterioribus rebus, aliquod hominis bonum consistit, non q̄dem maximum, sed minimum, inquantum, scilicet adiuuāt. Sed aduertendum, q̄ aliqua transmutatio posset accidere, quæ omnino auferret ei⁹ fœlicitatem, impedīdo totaliter operationem virtutis, puta si per ægritudinem furiam vel insaniā, vel quamcunque amentiā incurrat. Sed cū fœlicitas non quæratur nisi in vita humana, quæ est secundū rationem, deficiente vsu rationis, deficit talis vita. Vnde stat⁹ amentię reputandus est quantum ad vitā humanam, sicut status mortis. Et ideo ādem videtur esse dicendum de eo qui q̄ mansit in opere virtutis vsque ad amentiam, sicut si permansisset vsq; ad mortē. Deinde cum dicit.

f ¶ Ex præmissis excludit inconuenientia, quæ sequi videbantur. Et dicit, q̄ si operationes virtuosæ habent dominiū in fœlicitate, vt dictū est, non sequitur q̄ beatus fiat miser propter infortunia, q̄ quæ non operabitur aliqua odibilia & mala, scilicet virtuti contraria. Sed possumus existimare de eo probabiliter q̄ propter virtutem perfectam, quam habet beatus, tā quam vere bonus & sapiens omnes fortunas feret decenter, q̄ est secundum virtutem operati in qualibet fortuna. Et si non eisdem operationes faciet in qualibet, sed secundum ea, quæ existunt, scilicet prospera vel aduersa, semper operabitur optime quasi vtens his, quæ affert fortuna, sicut quibusdam datis, prout scilicet ad bonum ducē pertinet, vt exercitu dato maxime vtat bellicose secundum exercitus conditionem. Alia tamen facit si habeat in exercitu milites expertos, & alia si habeat exercitū tyronum. Et similiter ad inciſorem coriorū pertinet, q̄ ex datis coriis optimum calciamentum faciat. Meliora tamen calciamēta faciet ex vno corio q̄ ex alio, & idem etiam est in omnibus aliis artificibus. Et si ita est, nunquām miser per aliqua prospera superuenientia efficietur fœlix. Quia illis prosperis male vtetur & operans vitiose, semper miser remanebit. Et similiter ille, qui est fœlix, non incidet in infortunia Priami. Primo quidem, quia prudenter ea præcauebit. Secundo, quia si supponiāt ex improuiso optime ea ferat, vt dictū est. Et ita non facile transmutabitur a fœlicitate ad miseriam, nec per quęcunque infortunia, sed p multa & magna, per quę ab operatione rationis abduceretur. Et si sit factus infœlix, nō rursus d facili fiet fœlix, sed multo tempore abundantiam accipiet bonorum & magnorū, tum per exercitium virtuosi act⁹, tum per reparationē exteriorū fortunæ. Deinde cum dicit.

g ¶ Concludit suā sententiam de fœlicitate. Et dicit, quòd nihil prohibet dicere illum esse fœlicem q̄ operatur secundū virtutem quidem perfectam, & habet exteriora bona sufficientia ad operationem virtutis, nō quidem in aliquo paruo tempore, sed in vita perfecta, ideſt per longū tempus. Et hoc quidē sufficit ad hoc q̄ aliquis possit dici fœlix in hac vita. Sed si volumus accipere fœlicitatem secundum optimum quod esse potest, sic apponendum est ad rationem fœlicitatis, quia fit victurus, sicut dictū est, per totam vitā & finiturus, ideſt moriturus, secundum q̄ conuenit rationi. Ratio autem, quare hæc conditio videtur apponenda, est, quia futurum ignotum est nobis. Ad rationem autem fœlicitatis, cum sit finis vltimus, videtur pertinere omne id quod est perfectum & optimum. Et hoc secundo modo loquebatur Solon de fœlicitate. Et si ita est, vt dictum est, illos de numero viuentium beatos dicemus in hac vita: quibus existunt in præsenti, & existēt in futuro ea, quæ dicta sunt. Sed quia illa videntur non vsquequaque attingere ad cōditiones supra de fœlicitate positas, subdit, q̄ tales dicimus beatos, sicut homines qui in hac vita mutabilitati subiecti, non possunt perfectam beatitudinem habere. Et quia non est inane naturæ desiderium, recte existimari potest, q̄ reseruatur homini perfecta beatitudo post hanc vitam. Vltimo epilogat dicens, q̄ de his intantum dictum est.

LECTIO XVII.

Postquam Philosophus soluit principalem dubitationem, quæ erat de transmutatione fortunæ circa fœlicem, hic determinat dubitationem superinductā, scilicet de mutatione fortunæ circa amicos. Et circa hoc duo facit. Primo comparat fortunia & infortunia circa amicos, contingentia his, quæ contingunt circa ipsum hominē.

Secundo comparat ea quę contingunt circa mortuum, his quæ contingunt circa viuum ibi. {Differre autem passionum &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit q̄ ea quę circa amicos contingunt, redundant in ipsum hominem. Secundo ostendit, quæ & qualia, ibi. {Multis autem & omnimodas &c.} Dicit ergo primo, q̄ si aliquis vellet dicere q̄ fortunę bonę vel malę pronepotum, vel quorumcunque posterorum & omnīū amicorū nequaquam conferrent ad fœlicitatem hominis viuētis seu mortui, videt hoc esse inconueniēs duplici ratione. Primo quidē, quia hoc esset cōtra rationem amicitiæ, quæ ē quædam vnio amicorum ita q̄ vnus eorum reputat ea quæ sunt alterius quasi sua. Secūdo, quia hoc esset contrarium opinioni communi, quæ nō potest totaliter eē falsa. Deinde cū dicit.

h ¶ Ostendit quæ & qualia amicorum accidentia conferant ad fœlicitatem amici. Et dicit, q̄ cum ea quæ accidunt secundum fortunia bona vel mala sint multa, & omnib⁹ modis differentia, puta secundum speciem, secundum quantitatem, secundum tempus, & secundum alia huiusmodi, quorum quædam magis redundāt & quædam minus, si aliquis vellet omnia singillatim determinare, quid scilicet redunder ex his in hominem & quid non, esset valde longum, immo penitus infinitum, quia huiusmodi diuersitas infinitis modis cōtingit. Sed sufficit q̄ dicatur in vniuersali & in typo, ideſt figuraliter, ideſt superficialiter vel similitudinarie: si dicatur q̄ fortunarum quæ sunt circa ipsum hominem, quædam scilicet magnę habent aliquod pōdus, ideſt vim immutandi conditionem vitæ humanæ, & conferunt auxilium ad fœlicem vitam: quædam autem sunt leuiores ex quib⁹ non multum iuuatur vita hominis. Ita etiam contingit in his, quæ eueniunt circa quoscunque amicos, ita tamen q̄ magis redundant ea quæ accidunt circa propinquiores, licet sint minora in quantitate. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit ex quo accidentia amicorum redundant ad hominem, & hoc magis manifestum est ad hominem, dum viuit, qualiter etiam hoc se habeat circa mortuum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo differenter se habeat quantum ad hoc circa viuos & mortuos. Secundo inquirit vtrum accidentia amicorum redundent ad mortuos, cum manifestum sit q̄ redundant ad viuos. Et hoc ibi. {Magis autem fortassis.} Circa primum considerandum est, q̄ mortui possint esse extra vitam præsentem, cuius fœlicitatem Arist. hic inquirere intendit, vt ex præmissis patet. Attingunt autem mortui hanc vitam solū secundum q̄ remanent in memoriis hominum viuentium. Et ideo hoc modo se habent mortui ad viuentes secundum considerationem huius vitæ, sicut se habent ea quæ nunc actu contingunt, ad ea quæ olim fuerunt, & nunc recitantur, puta bella troiana

Universidad de Navarra Biblioteca

Troiana vel aliquid huiusmodi. Dicit ergo quòd hoc, quod quę cunque passionum, ideſt accidentium fortuitorum contingat circa viuos vel circa mortuos, multo magis differt quàm quòd aliqua iniuſta, puta homicidia vel rapina, & mala, ideſt infortunia quæcunque præexiſtant in tragediis, ideſt a Poetis recitentur, vel in exiſtentia, vel quòd nũ fiant. Quia in primo ſumitur idem ex parte fortuiti euentus, & differentia ex parte perſonarũ, quarum quędã ſunt actu in rebus humanis, q̃dam autem ſunt ſolũ in memoria. In ſecũdo autem econuerſo accipitur idẽ ex parte perſonarum, quæ ſunt in rebus humanis, & differentia ex parte fortuitorũ euẽtuum, quorum quidam ſunt actu in rebus humanis, quidã autem ſolum ſecundum commemorationem recitationem.

Et quia fœlicitas ad perſonas pertinet magis quàm ad res exterius contingentes, iõ philoſophus dicit q̃ prima differẽtia, quã tum pertinet ad propoſitũ, ſcilicet ad mutationem fœlicitatis, maior eſt quàm ſecũda. Et ex iſto ſimili inducto de differentia euentuum, dicit eſſe ſyllogizandũ differentiam in propoſito. Manifeſtum eſt enim, quòd præterita mala recitata, & ſi quodam modo pertineant ad audiẽtem, qui aliquo modo ad ea afficitur, non tamen ita quòd immutent cõditionem ipſius. Vnde multo minus fortunia immutant conditionem mortui. Et hoc quidem induxit philoſophus quaſi ſoluens rationẽ ſupra poſitam, quæ concludebat q̃ ſi aliquid redundat ad viuos non ſentientes, q̃ redundat etiã ad mortuos. Deinde cũ dicit.

d ¶ Inquirit vltimo, vtrũ aliquo modo redundet ad mortuos quæ contingunt circa amicos. Et primo inquirit propoſitum. Secundo concludit principale intentum ibi. {Conferre quidẽ, &c.} Dicit ergo primo, quòd magis videtur eſſe inquirendum circa eos qui mortui ſunt, ſi aliquo modo communicant vel bonis vel malis, quæ accidunt in hac vita, quia quòd non immutetur aliquis ex eis a fœlicitate in miſeriam, vel econuerſo, ſatis videtur manifeſtum. Quia ſi aliquid ex his quæ hic aguntur ad eos redundat, ſiue bonum ſiue malum, erit fragile & parum vel ſimpliciter, vel quantum ad ipſos. Si autem hoc ita eſt, non erit tantum & tale, vt faciat fœlices eos qui non ſunt, neque his, qui ſunt auferat beatitudinem. Dictum eſt enim, quòd parua accidentia non faciunt mutationem vitæ. Si ergo ex his, quæ aguntur, parum aliquid redundat ad mortuos, ſequitur q̃ ex hoc eorum conditio circa fœlicitatẽ non immuterur. Deinde cũ dicit.

e ¶ Concludit ſuam ſententiam. Et dicit, quòd bona amicorum, quæ agunt, vel mala quæ eis accidunt, conferre videntur aliquid mortuis, & ſimiliter infortunia in eos redundare, tamẽ ſub tali modo, & tanta quantitate, vt neque fœlices faciant nõ fœlices, neque non fœlices faciant fœlices, neque tranſmutant eos ſecundum aliquid talium, puta ſecundum tapientiam & virtutem, vel aliquid huiuſmodi. Poteſt autem eſſe conſtructio ſuſpenſiua ab illo loco. Si autem non tantum & tale &c. & tunc conueniens conditionalis erit conferre quidem &c. & ſuperabũ dabit illatiua coniunctio. Videtur autem ſecundum intentionẽ Ariſt. ea quæ hic dicuntur, eſſe intelligenda de mortuis, non ſecundum quòd ſunt in ſeipſis, ſed ſecundum quòd viuunt *in memoriis hominum*. Sic enim videtur redundare in eos quæ amicis eorum contingunt poſt mortem, prout ex hoc redditur eorum memoria, & gloria magis delectabilis vel magis obſcura. Sed hoc quidem dicit eſſe fragile quoddam. Quia nihil eſt fragilius eo, quod in ſola opinione hominũ conſiſtit. Dicit autem eſſe parũ quoddam, & maxime quo ad ipſos, quia non pertinet ad eos niſi ſecũdum q̃ ſunt in memoriis hominũ. Quę rere autẽ, vtrum homines poſt mortem aliqualiter viuant ſecundum animam, & vtrum cognoſcãt ea quæ hic aguntur, aut ſi ex his aliquo modo immutantur, nõ pertinet ad propoſitum, cum philoſophus hic agat de fœlicitate præſentis vitæ, ſicut ex ſuprадictis patet. Et ideo huiuſmodi quæſtiones quæ longa diſcuſſione indigerent, hic p̃termittẽdæ ſunt, ne in hac ſcientia quæ ẽ operatiua, plures ſermones extra opera fiant, quod ſupra philoſoph⁹ reprobauit. Sed alibi hęc pleniꝰ diſſeruimus.

in tragediis recitentur. Animaduertenda eſt igitur differentia hoc etiam modo.

Immo uero conſiderandum forſitan eſt, ſi cuiuſpiam boni uel mali participes ſiant defuncti. Videtur igitur etiam, ſi quippiam ex his ad ipſos perueniat ſiue bonum, ſiue contrarium, exile quid ac paruum aut ſimpliciter, aut illis eſſe, ſi minus tantum ac tale, ut neque beatos eos efficiat, qui beati non ſunt, neque beatitudinem auferat a beatis.

Videntur igitur tam proſperitates, quàm aduerſitates amicorum, aliquid defunctis afferre. Tale autem ac tantum, ut neque fœlices infœlices, nec aliud quicquàm huiuſcemodi faciat.

LECTIO XVIII.

Determinatis autẽ his, ſcrutemur de fœlicitate, vtrũ laudabiliũ eſt vel magis honorabilium. Manifeſtum enim quoniã potentiarum non eſt.

LECTIO XVIII.

Is determinatis, de fœlicitate conſideremus, utrũ laudabile ſit, an potius honorabile. Conſtat enim potentiam non eſſe,

b Videtur autem omne laudabile in quale quid eſſe & ad aliquid qualiter habere laudari.

Omne laudabile ex eo laudari uidetur, quia ẽ affectũ aliqua qualitate, & aliquo modo ſeſe habet ad aliquid.

{Videtur autem omne laudabile &c.} Dicit ergo, quòd poſt diffinitionem prædictorum, neceſſe eſt perſcrutari, vtrum fœlicitas ſit de numero bonorum honorabilium vel laudabilium. Et quòd neceſſe ſit fœlicitatem contineri ſub altero genere horum bonorum, probat per hoc, quòd fœlicitas non eſt de genere potentiarum. Non enim aliquis laudatur, vel honoratur ex eo quòd habet potentiam ad bonum, ſed ex eo quòd aliqualiter eſt ad bonum diſpoſitus. Ad huius autem quæſtionis euidẽtiam conſiderandum, quòd honor & laus dupliciter differunt. Primo quidem, ex parte eius in quo conſiſtit honor vel laus. Sic enim honor in plus ſe habet quàm laus. Honor enim importat teſtimonium manifeſtans excellentiã alicuius, ſiue hoc fiat per verba ſiue facta, vtpote cum aliquis penſſecit alteri vel aſſurgit ei. Sed laus conſiſtit ſolum in verbis. Secundo differunt quantum ad id, cui exhibetur laus & honor. Vtrumque.n. exhibetur alicui excellentiæ. Eſt autem duplex excellentia: vna quidem abſoluta, & ſic ei debetur honor: talia autem eſt excellentia in ordine ad aliquem finem, & ſic debetur ei laus. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat motam quæſtionem. Et primo oſtendit fœlicitatem eſſe de numero bonorum honorabilium, ex hoc quòd eſt quoddam perfectum & optimum. In ſecunda parte ex hoc, quòd habet rationem principii ibi. {Videtur autem ita habere, &c.} Circa primum duo facit. Primo oſtendit, qualiũ ſit laus. Secundo concludit q̃ optimorum non eſt laus, ſed aliquid melius ibi. {Si autem eſt &c.} Circa primum duo facit. Primo ponit qđ intendit. Secundo manifeſtat propoſitũ ibi. {Iuſtũ. n. &c.} Dicit ergo primo, q̃ omne qđ laudatur, videt eſſe laudabile ex duob⁹ ſimul, ex hoc. ſ. q̃ i ſe habet aliqualẽ diſpoſitionẽ, & ex hoc q̃ habet aliqualẽ habitudinẽ ad aliqđ aliud. Deide cũ dicit.

c ¶ Manifeſtat

c ¶ Manifeſtat propoſitum. Et primo ex laudibus humanis. Secundo ex laudibus diuinis ibi. { Manifeſtũ autem eſt hoc & ex his.} Circa primum conſiderandum eſt, quòd homo laudatur & propter virtutem animi, & propter virtutem corporis. Secundum virtutem autem animi laudatur & ipſe homo habẽs virtutem animi, puta iuſtus & fortis, & cõmuniter bonus ſecũdum quamcunq; virtutem. Et etiam laudatur ipſa virtus, & hoc propter aliquid aliud, ſcilicet propter opera & actꝰ. Ex hoc autem laudatur virtuoſus, & ipſa virtus inquantum ordinatur ad exequendum opus virtutis. Secundo vero virtute corporis laudatur aliqs, quia eſt fortis ad pugnandũ, & agilis ad currendum, & ſic de aliis ſimilibꝰ, ex hoc quòd homo aliqualiter ordinatur ad aliquid quod eſt bonũ in ſe & ſtudioſũ, qua ſi ſtudio dignum. Et eſt attendenda differentia inter virtutes animi & corporis. Nam ad laudes virtutis animę ſufficit, q̃ aliqs bene ſe habeat ad proprium actum virtutis. Quia bonũ hominis in ipſo actu virtutis ẽ. Sed in virtutibus corporalibus non ſufficit quòd aliquis bene ſe habeat ad actum illius virtutis, puta ad currendũ vel luctandũ. In his enim non cõſiſtit bonũ hominis. Poteſt enim aliquis currere vel luctari vł pugnare, & propter bonũ, & propter malũ. Et ideo loquens de laude virtutum animæ, dixit, quòd laudant ꝓpter opera & actꝰ. Sed loquens de virtutibus corporalibꝰ determinauit quòd laudantur in ordine ad aliud. Deinde cum dicit.

d ¶ Manifeſtat qđ dixerat per laudes diuinas. Si enim aliqđ eſſet laudabile abſolute, & non ſecundum habitudinem ad aliquid aliud, ſequeretur quòd idem in omnibus eſſet laudabile. Hoc autem manifeſte apparet falſum, ſi quis cõſideret laudes, quibus laudamꝰ ſubſtantias ſeparatas, quas Deos nominat. Si quis enim laudes eorum referret ad ea, quę in hominibus laudantur, deriſibile videretur, puta ſi quis laudaret de hoc, quòd non vincatur a concupiſcentia vel timore. Et hoc ideo contingit, quia laudes ſũt per relationem ad aliquid, vt eſt dictum. Deinde cum dicit.

e ¶ Ex præmiſſis concludit propoſitum. Et primo ponit concluſionem in hunc modum. Laus eſt eorum, quorum bonitas conſideratur in ordine ad aliquid aliud. Sed optima non ordinantur ad aliquid aliud, quinimmo alia ordinantur in ipſa. ergo optimorum non eſt laus, ſed aliquid melius laude. Sicut etiã in ſpeculatiuis, principiorum non eſt ſcientia, ſed aliquid ſcientia altius, ſcilicet intellectus. Scientia enim eſt concluſionum, quæ cognoſcuntur propter principia. Et ſimiliter laus eſt eorũ, quorum bonitas eſt propter alia. Honor autem aliquid melius laude, eſt eorum ad quæ alia ordinantur. Secundo ibi.

f ¶ Manifeſtat concluſionem præmiſſam per ea quæ communiter dicuntur. Et primo quantum ad ea quorum eſt aliquid melius laude. Secundo quantum ad ea, quorum eſt laus ibi. {Laus quidem enim &c.} Circa primum duo facit. Primo inducit ad propoſitum manifeſtandum id qđ cõmuniter videtur. Secundo id quod viſum fuit vdoxo, ubi { Videtur autem & Eudoxus &c.} Dicit ergo primo, q̃ optimorum eſſe aliquid melius laude, videt communiter omnibus. Quod manifeſtum ẽ ex hoc, quod Dijs quaſi aliqd melius laude attribuentes, dicimus eos beatos & fœlices, & ſimiliter optimos virorũ in quibus apparet q̃dam diuina ſimilitudo propter eorũ excellentiam: & ſicut optimis perſonarum attribuimus aliquid melius laude, ita etiã optimis de numero bonorum, ſicut fœlicitatis. Nullus enim laudat fœlicitatem p modum quo laudat hominem iuſtũ, vel virtuoſum, ſed attribuit ei aliquid maius, dum dicimus eã eſſe beatitudinem. Deinde cum dicit.

g ¶ Inducit ad idẽ dictum Eudoxi. Qui in voluptate conſtituebat primitias bonorum, ponens ſcilicet voluptatem eſſe ſummum bonum. Et hoc denunciari exiſtimat, quòd cum ſit de numero bonorũ, non laudatur, eo q̃ ipſa in ſe eſt aliquid melius laudabilibus, non enim laudatur aliquis propter voluptatẽ, & tale eſt Deꝰ, & quicquid aliud eſt per ſe bonum, quia ad huiuſmodi quæ ſunt per ſe bona, etiã alia referuntur, quorum, ſcilicet bonitas laudatur in hoc quòd ſe aliqualiter habent ad ea, quæ ſunt per ſe bona. Deinde cum dicit.

h ¶ Manifeſtat quod dixerat quantum ad ea quorum eſt laus. Et dicit, quòd laus eſt virtutis, per quam ſumus operatores bonorum. Laudatur enim aliquis propter actus corporis vel animę, vt ſupra dictum eſt. Sed conſideranda ea de quibus conſueuerunt homines laudari magis proprie pertinet ad Rhethores, quorum ſtudium inſudat circa laudes. Pertinet enim ad demõſtrationum genus cauſarum, quod eſt vnum de tribus, quæ cadunt ſub conſideratione Rhetoricę, vtpatet per Philoſophum primo Rhetoricæ, & per Tullium in rhetorica ſua, ſed quantum ad nos manifeſte apparet ex prædictis, quòd fœlicitas eſt de numero honorabilium, eo quòd eſt quoddam bonum perfectum. Deinde cum dicit. Cap. 3.

i ¶ Probat

Universidad de Deusto
Biblioteca

j ¶ Probat propositum ex ratione principii. Id enim quod est principium & causa bonorum ponimus honorabile, quasi quod dam diuinum existens. Nam deus est primum principium omnis boni. Sed fœlicitas est principium omnium bonorum humanorum. Quia propter ipsam omnes homines operantur omnia quæ agunt. Finis autem in operabilibus, & appetibilibus habet rationem principii. Quia ex fine sumitur ratio eorũ, quę sunt ad finem. Vnde sequitur, quòd fœlicitas sit quoddã bonum honorabile.

LECTIO XIX.

POstquàm Philosophus determinauit de fœlicitate, hic incipit determinare de virtute. Et primo premittit quædam, quæ exiguntur ad cõsiderationem virtutis. Secundo incipit determinare de virtute in principio secundi Libri ibi. {Duplici autẽ virtute existente, &c.} Circa primum tria facit. Primo ostẽdit, quòd ad hanc scientiam pertineat de virtute cõsiderare. Secundo, assumit quædam, quæ cognoscere oportet de partibus animæ, ibi. De virtute autẽ &c.} Tertio, secundũ diuisionem partium animæ diuidit virtutem ibi. {Determinatur autẽ virtus &c.} Primum ostendit dupliciter. Primo quidem ratione assumpta ex parte fœlicitatis. Dictum est enim supra, quòd fœlicitas est operatio quædã secundum virtutem perfectam. Et sic per cognitionem virtutis melius poterimus de fœlicitate considerare. Vnde & in Lectio. 10. decimo Libro determinando de omnib⁹ virtutibus, complet tractatum de fœlicitate. Cum igitur scientia hæc principaliter quærat bonum humanum quod est fœlicitas, conueniens é quòd ad hanc scientiam pertineat de virtute scrutari. Secundo ibi.

i Videtur autem ita habere & propter esse principium. Huius n. gratia reliqua omnia oẽs operantur. Principiũ autẽ & causam bonorũ honorabile quid, & diuinum ponimus.

LECTIO XIX.

SI autẽ est fœlicitas operatio quædam secũdũ virtutem perfectam, de virtute scrutandum. Forte enim vtiq; ita & melius de fœlicitate contemplabimur.

b Videtur autẽ & secundũ veritatem ciuilis circa hãc maxime insudare. Vult. n. ciues bonos facere, & legum obauditores. Exemplũ aut horũ habem⁹ H Cretẽsium & Lacedemoniorũ legislatores & siqui alii tales fuerũt. Si vero Politicę est perscrutatio hæc, manifestum qm̃ fiet vtique quæstio secundũ eã, quæ a principio electionem.

c De virtute autem perscrutãdũ, humana videlicet. Etenim bonum humanum quærebam⁹ & fœlicitatem humanã. Virtutem autem dicimus humanam non eam, quę corporis, sed eã I quæ animæ. Sed & fœlicitatem operationem animæ dicimus. Si autem hæc ita habent, manifestum qm̃ oportet Politicũ scire aliqualiter, quæ circa animã quemadmodum & eũ qui oculos curat & omne corpus, & magis, quãto honorabilior & melior Politica medicinali. Sed & medicorũ excellẽtes multa negociãtur circa corporis cognitionem. Contemplandum itaque & ciuili de anima.

d Contemplandum autem horum gratia, & inquantum sufficienter habet ad quæsita. Inplus enim certificare, operosũ est propositis.

b ¶ Probat propositum ex propria ratione huius scientiæ. Ciuilis enim scientia secundum rei veritatem maxime videtur studere & laborare circa virtutem. Intendit enim ciues bonos facere & legibus obedientes, sicut patet per legislatores Cretensiũ & Lacedemoniorum, qui habebant ciuitatem optime ordinatã, vel siqui alij sunt similes leges ponentes ad faciendum homines virtuosos. Sed consideratio præsentis scientiæ ad Politicam pertinet. Quia in hac scientia traduntur principia Politicæ. Vnde manifestum est, quòd quæstio de virtute huic conuenienter huic scientiæ secundum id quod in proœmio elegimus Politicam præ omnibus aliis disciplinis, inquirentem vltimum finem humanorum. Deinde cum dicit.

Videtur autem & ex eo sic se habere quia principium est. Cætera enim gratia eius agimus omnes. Principiũ uero causamque bonorum honorabile quoddam & diuinum dicimus esse.

LECTIO XIX.

G

VM autem fœlicitas animæ quædam per uirtutem perfectam sit operatio, de uirtute considerandum oportet. Hoc enim modo melius fortasse de fœlicitate etiã contemplabimur.

Videtur autem & is, qui uere ciuilis est, circa hanc maxime elaborare. Vult enim ipsos ciues bonos efficere legibusque obtemperantes. Atque horum exemplum legumlatores, tum Cretensium, tum Lacedemoniorum habemus, & siqui alii tales fuere. Quòd si hæc consideratio ciuilis est facultatis, constat inquisitionem hanc, perinde ut ab initio proposuimus ac in stituimus fore.

De uirtute autem humana considerandum est. Bonum enim humanum fœlicitatemue quærebamus humanã. Virtutem uero humanam diximus, nõ eam, quæ corporis est, sed eam, quæ animæ. Et fœlicitatem enim operationem animæ dicimus. Quæ cũ ita sint, patet ipsum ciuilem, aliqua ex parte de anima scire oportet, quemadmodũ & eum qui curaturus est oculos, totũque corpus de ipsis scire oportet. Et eo magis, quod facultas ciuilis honorabilior est atque præstabilior medicina. Elegantes etiam medici multa plane circa cognitionẽ corporis tractant. Et ciuilis igitur ipse de anima contemplatur oportet.

K

Horum autem gratia & quoad satis est ad ea, quæ hic quæruntur. Nã ulterius exactiusue cõsiderare magis est opus difficiliusue fortasse, quàm ea quæ proponuntur.

c ¶ Assumit quædã de partib⁹ animæ necessaria ad cognitionem virtutũ. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quòd necessarium est huiusmodi assumi in hac scientia. Secundo assumit ea ibi. {Dicuntur autẽ de hac &c.} Circa primum duo facit. Primo ostẽdit, quòd ẽ necesse huic scientiæ, quòd consideret quædam de partibus animæ. Secundo ostendit, qualiter debeat ea considerare ibi. {Contemplãdum autem &c.} Dicit ergo primo, quòd cum nos intẽdamus perscrutari de virtute, intelligimus hoc de virtute humanã. Dictum est enim supra, quòd quærimus in hac scientia bonũ humanum & fœlicitatem humanam. Et ideo si virtutem quærimus propter fœlicitatem, necesse est ꝙ virtutem humanam quæram⁹. Virtus autem, quæ est proprie humana, non est ea, quę est corporis, in qua communicat cũ aliis rebus, sed ea q̃ est animæ, quæ est ꝓpria sibi. Sed ad hoc etiam cõpetit id qũ supra dixim⁹, qꝫ fœlicitas ẽ operatio animæ. Sic ergo se habet Politicus ad considerandum de anima, cuius virtutem quærit, sicut medicus ad considerandũ de corpore, cuius sanitatem quærit. Vnde manifestum est, ꝙ oportet Politicũ aliqualiter cognoscere ea, quæ pertinent ad animam, sicut medicus, qui curat oculus, & totũ corpus, oportet ꝙ consideret de oculis & de corpore toto. Et tanto magis hoc pertinet ad Politicum, vt consideret animam, cuius virtutem inquirit, quanto est melior ipsa, q̃ scientia medicinæ, vt ex supradictis patet. Et ideo oportet, ꝙ eius consideratio sit magis completa. Videmus autem ꝙ excellentes medici multa tractant circa cognitionem corporis, & non solũ circa medicinales operationes. Vnde Politicus habet aliquam considerationem de anima. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit, qualiter de his debeat considerare. Et dicit, quòd in hac scientia contemplandum est de anima, gratia horũ ideſt

ideſt virtutum & actuum hominis, de quibus est hic principalis intentio. Et ideo intantum cõsiderandum est de anima, quãtum sufficit ad ea, quæ principaliter quærimus. Si autem aliqs vellet plus certificare de anima, quam sufficit ad propositum, requireret hoc maius opus quàm ea, quæ in proposito quærũtur. Et ita est in omnibus aliis, quæ quæruntur propter finẽ, quòd eorum quantitas est assumenda secundum quòd competit fini. Deinde cum dicit.

e ¶ Assumit ea, quæ sunt hic consideranda de partib⁹ animę. Et primo diuidit partes animæ in rationale & irrationale: Secundo ibi. {Irrationalis autem &c.} sub diuidit irrationale. Tertio ibidem. {Si autem oportet hoc &c.} subdiuidit aliud membrũ diuisionis primæ, scilicet rationalem animæ partẽ. Circa primum duo facit. Primo ponit diuisionem. Secundo dicit prętermittendam quandam dubitationem ibi. {Hæc autem vtrum &c.} Dicit ergo primo, ꝙ de anima sufficiẽter quædam sunt dicta i Libro de anima, quę vocat exteriores sermones, vel quia scripsit Librum illum per modum epistolæ ad aliquos longe existẽtes. Libri enim quos solebat docere suos auditores, vocabantur auditus, sicut libri physicorum dicũtur de physico auditu. Vel melius, exteriores sermones vocãtur qui sunt extra propositam scientiã. His autem, quæ ibi dicta sunt, hic est vtẽdum, puta quòd quędam pars animæ est rationalis, quædam irrationalis, vt dicit in Tertio de anima. Deinde cum dicit.

f ¶ Mouet quandã dubitationem esse in proposito prætermittendam, verum scilicet hæ duæ partes animæ rationalis & irrationalis sint distinctæ adinuicem, subiecto, loco, & situ, sicut partes corporis, vel cuiuscumq; alterius continui diuisibilis. Sicut Plato posuit rationale esse in cerebro, concupiscibile esse in corde, & nutritiuum in epate, vel potius hę duæ partes non dinidantur secundũ subiectũ, sed solũ secundũ rationẽ, sicut in circunferentia circuli, curuũ, ideſt cõuexum, & concauũ non diuidũtur subiecto, sed solũ ratione. Et dicit quòd quantum pertinet ad propositum, non differt quid horũ dicatur. Et ideo prætermittit hanc quæstionẽ ad propositum non pertinentem.

Lect. 20.

Lect. 41.

LECTIO XX.

A

RRationalis autem hęc quidẽ assimilatur cõmuni & plãtatiuo. Plãtatiuũ autẽ dico causam eius, quod est nutriri & augeri. Talẽ enim virtutem animæ in omnibus, quæ nutriuntur ponet aliquis vtique, & in embrionibus eandem vtiq; hanc & in imperfectis: rationabili⁹ enim quàm aliam aliquam.

b Hæc quidem igitur commnis quędam virtus & nõ humana apparet.

c Videtur. n. in somnis operari maxime particula hęc & virtus. Bonus aũt & malus nequaquã manifesti sunt sm̃ somnũ. Vñ dicũt nihil differre sm̃ dimidiũ vitæ fœlices a miseris. Contingit aũt hoc decẽter. Somnus .n. est quies animæ, sm̃ ꝙ dicit studiosa & praua. Verumtamẽ si quo paulatim pertranseunt q̃dã motuũ. Et ita meliora fiunt fantasmata studiosorũ, q̃ quorũlibet. Sed de his quidẽ igitur sufficienter. Et nutritiuam igitur relinquẽdam, quoniam humanæ virtutis expers est.

LECTIO XX.

ARtis autem ratione uacantis alia quidem communis est & uegetatiua. Loquor autem de ea, quæ causa est ut id quod ipsam habet nutriatur, incrementaque suscipiat. Talem enim animæ potentiã in uniuersis, quæ nutriuntur quispiam posuerit & in fœtibus, & hanc eandẽ etiam in perfectis. Est enim magis cõsonum rationi eandem, quàm aliquam aliam ponere.

Huiusmodi igitur uirtus communis quædam, & non humana uidetur.

Nam hæc pars & potentia, in somnis maxime operatur. Bonus autem & malus minime in somno discernitur. Qua propter, inquiunt, a miseris fœlices in dimidio uitæ nihil differre. Hoc autem recte accidit. Somnus enim ocium est animæ, tam studiosæ, quàm uitiosæ, nisi parum per motus proueniant aliqui, atq; ita mode florum meliora, quàm quorumuis uisa fiant. Sed de his quidem hactenus. Et nutriendi potẽtia cum expers sit humanæ uirtutis, omittenda est.

Dicuntur autem & in externis sermonibus aliqua de ipsa sufficienter. Et uidetur esse ipsis. Vt partium eius aliam ratione uacare, aliam rationem habere.

Atque nihil in præsenti refert distincte sint hæ perinde atque corporis partes & omne partibile, an ratione quidem sint duæ, re uero seiungi non possint, ut in circumferentia sese habent concauum & conuexum.

LECTIO XX.

POstquàm philosophus diuisit partes animæ per rationale & irrationale, hic subdiuidit partem irrationalem. Et primo ponit vnum membrum diuisionis. Secundo ponit aliud ibi. {Videtur vtiq; & alia quæ

celebratur. Id autem quod est propriũ hominis secundũ quòd homo dicitur bonus vel malus, non multum operatur in somno. Nec secundum somnum manifestatur quis sit bonus vel malus. Vnde prouerbialiter dicunt, quòd fœlices non differunt a miseris secundum somnum, qui est dimidium vitæ, quia in somno ligatur iudicium rationis, & non operantur exteriores sensus, operatur autem fantasia, & vis nutritiua. Hoc autem contingit rationabiliter, scilicet quòd secundum somnum non differat bonus & malus, fœlix & miser, quia in somno quiescit a sua operatione illa pars, secundũ quam homo dicitur bonus. Et bonus & malus in somno differunt, non propter differẽtiam, quæ fit in dormiendo, sed propter differentiam, quæ fuit in vigilando, inquantum scilicet motus vigilantiũ paulatim pertranseunt ad dormientes, prout scilicet ea quæ homo vidit, vel audiuit, vel cogitauit vigilando, occurrũt fantasiæ dormientis. Et per hunc modũ, in dormiendo fiunt meliora fantasmata virtuosorum, qui circa honesta se occupãt in vigilando, quàm quorumcumque

Universidad de Navarra Biblioteca

sumcumque aliorum, qui vanis & inhonestis vigilantes se occupant. Et de his sufficiat quod dictum est. Relinquitur autem ex præmissis quòd pars animæ nutritiua, non est nata esse participans humanæ virtutis. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit aliud membrum diuisionis. Et primo proponit, qđ intendit. Secundo ꝓbat propositum ibi. {Incontinentis enim, &c.} Dicit enim primo, ꝙ præter nutritiuam partem animę videtur esse quædam alia pars, irrationalis quidem sicut nutritiua, sed aliquàlr participans rationem, i quo differt a nutritiua, quæ omnino ē expers humanę virtutis, vt dictum est. Deinde cum dicit.

e ¶ Probat propositum. Et primo, ꝙ sit alia quædam pars animæ irrationalis. Secundo, quòd participat rationem ibi. {Ratione autem & hoc videtur, &c.} Primum autem probat, ratione sūpta ex parte continentis & incontinentis, in quibus laudamus partē animæ, quæ habet rationem, eo quòd ratio eorum rectè deliberat & ad optima inducit quæstio deprecando, vel persuadēdo, vterque enim horum eligit abstinere ab illicitis voluptatibus. Sed in vtroque eorū videtur esse aliquid naturaliter eis inditum præter rationem, quod cōtrariatur rationi & obuiat ei, ideſt impedit ipsam in executione suæ electionis. Vnde patet, quòd est quoddam irrationale, cum sit rationi contrariū. Et hoc est appetitus sensitiuus, qui appetit, id quod est delectabile sensui, qđ interdum contrariatur ei, quod ratio iudicat esse simpliciter bonum. Hoc autem in eo, qui est continens vincitur a ratione, nam cōtinens habet quidem concupiscentias prauas, sed ratio eas non sequitur. In incontinente autem vincit rationem, quæ deducitur a concupiscentiis prauis. Et ideo subdit exemplum, quòd sicut corporis membra sunt dissoluta, quia scilicet, non possunt omnino contineri a virtute corporis regitiua, sicut accidit in paralyticis & ebriis, qui mouentur in partem sinistram, quando eligunt in dexteram moueri, ita etiam verum est ex parte animæ in incontinentibus, quòd mouentur ad contraria eorū, quæ ratio eligit. Sed hoc non ita apparet in partibus animæ, sicut in partibus corporis. Quia in partibus corporis manifestè videmus quomodo aliquid inordinatè mouetur, sed in partibus animæ non ita manifestè videmus hoc. Nihilominus existimādum est, quòd aliquid sit in homine, quod contrariatur & obuiat rationi. Sed qualiter hoc fit alterum a ratione, vtrum scilicet subiecto, vel solum ratione, hoc non refert ad propositum. Deinde cum dicit.

d Videtur vtique, & alia quædam natura animę irrationalis esse participans quidem aliqualiter ratione.

e Incontinentis.n.& cōtinentis rationē habens laudamus. Rectè.n.& ad optima deprecatur ratio. Videtur autē in ipsis aliud G quidem præter rationem innatū, quod aduersatur & obuiat rationi. Similiter.n. quēadmodum dissolutę corporis partiqulę in dextram prę[illegible]gentium mouere, in sinistram præue ferūtur, & in anima sic. Ad contraria.n. motus incontinentiū sed in corporibus quidem videmꝰ, ꝙ peruersę motū est, in anima vero non videmus. Fortassis autem nihil minus in anima existimandum esse aliquid præter rationem, contrarians huic & obuians. Qualiter autem alterum nihil differt.

f Ratione autē & hoc videtur participare quemadmodū diximus. Obedit igitur rationi, quod continentis est. Amplius autem forsitan subiectus est qđ fobrii & fortis. Omnia enim cōsonant rationi.

g Videtur vtiq; & irrationale I dupliciter. Plantatiuū quidem .n. nequaquam cōmunicat rationi. Cōcupiscibile vero & vniuersaliter appetibile, participat aliqualiter secundū ꝙ exaudibile est ei & obedibile. Ita vtique & patris & amicorum dicimus habere rationē, & nō quēadmodum mathematicorum.

h Quoniam autē suadetur aliqualiter a ratione irrationale nunciat, & suasio, & omnis increpatio & deprecatio.

f ¶ Ostendit, quòd huiusmodi irrationale participat rationē. Et primo manifestat hoc ex his, quæ intra hominem aguntur. Secundo ex his, quæ aguntur extra hominem ibi. {Quoniam autem suadetur, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit, quòd hoc irrationale participat rationem. Secundo, concludit differentiam huiusmodi irrationalis partis ad eam, quæ supra posita est ibi. {Videtur vtique & irrationale, &c.} Dicit ergo primo, quòd irrationale de quo nunc dictū est, videtur aliqualiter participare rationem, sicut supra dictum est. Et hoc manifestum est i homine continente, cuius appetitus sensitiuus obedit rationi. Quāmuis enim habeat cōcupiscentias prauas, non tamen secūdum eas operatur sed secundum rationem. Et multo amplius subiicitur huiusmodi pars animæ rationi i homine sobrio, ideſt tēperato, qui ita habet appetitum sensitiuum ex motum per rationē, quòd non sunt in eo concupiscentiæ prauæ vehementes. Et eadē ratio est de forti & quolibet habente habitum virtutis moralis. Quia in talibus ferè omnia cōsonant rationi, ideſt non solum exteriores actus, sed etiam interiores concupiscentiæ. Deinde cum dicit.

g ¶ Concludit ex præmissis differentiā vtriusque irrationalis. Et dicit, quòd videtur secundum præmissa dupliciter esse irrationale. Nam ūtritinum, quod inuenitur in plāntis, in nullo communicat cum ratione. non enim obedit vllo modo rationis. Sed vis concupiscibilis & omnis vis appetitiua, sicut irascibilis, & voluntas participant aliqualiter rationem, secundum quòd exaudiūt rationem mouētem & obediunt ei, vt imperanti. Et ita rationem dicimus habere se in loco patris imperantis & amicorum amouentium. Et non se habet per modum speculantis tantum, sicut ratio mathematicorum. Tali enim ratione hæc pars animæ rationalis in nullo participat. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit ꝙ irrationale participat rationem per ea, quæ exterius aguntur. Signat enim hoc, vt ipse dicit, & suasio, quæ est ab amicis, & increpatio, quę est a maioribus, & deprecatio, quæ est a minoribus ad hoc, ꝙ homo suas concupiscentias non sequatur. Hæc autem omnia frustra essent, nisi huiusmodi pars animæ irrationalis participare posset rationem. Et ex hoc apparet, ꝙ ratio non subditur motibus passionum appetitus sensitiui, sed potest eos reprimere. Ideo non subditur motibus cœlestium corporum, ex quibus immutatione corporis humani potest fieri aliqua immutatio circa appetitum animæ sensitiuum.

Videtur autem & alia quædam esse natura animæ nacans rationē, aliqua tamen ex parte particeps rationis.

Continentis enim & incontinentis rationem, idque animæ, quod rationē habet laudare solemus. Recte namque & ad optimas res inuitat. In ipsis autem & aliud quid præter rationem in esse constat, quod quidem repugnat resistitque rationi. Nam ut dissolutæ corporis partes si ad dexteram mouere uelis, in sinistram feruntur. Sic plane fit & in anima. Ad contraria enim incontinentium appetitiones feruntur. Verum in corporibus quidem cernimus ea, quæ ad contrariam partem se ruunt. In anima uero non cernimus. Fortasse autem non minus et in anima putandum est esse aliquid præter rationem, quod huic aduersatur & obstat. Dicere uero quomodo est diuersum, nihil refert.

Videtur autem & hoc rationis uti diximus particeps esse. Patet enim in ipso continente rationem, & in temperante ac forti magis forsitan eidem obtemperat. Omnia enim in illis sunt consona rationi.

Pars igitur animæ ratione uacans est duplex. Vegetatiua namque nullo modo rationis est particeps. Sed cupiē diuisi, et omnino appetendi rationis est quodāmodo particeps ea ratione qua obedit ipsi atque obtemperat. Sic & patris & amicorum, & non ut rerum mathematicarum dicimus rationem habere.

Hanc autem partem ratione uacā tem rationi obtemperare admonitiones, & increpationes, & cohortationes etiam indicant.

dum quòd exaudiūt rationem mouētem & obediunt ei, vt imperanti. Et ita rationem dicimus habere se in locu patris imperantis & amicorum amouentium. Et non se habet per modum speculantis tantum, sicut ratio mathematicorum. Tali enim ratione hæc pars animæ rationalis in nullo participat. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit ꝙ irrationale participat rationem per ea, quæ exterius aguntur. Signat enim hoc, vt ipse dicit, & suasio, quæ est ab amicis, & increpatio, quę est a maioribus, & deprecatio, quæ est a minoribus ad hoc, ꝙ homo suas concupiscentias non sequatur. Hæc autem omnia frustra essent, nisi huiusmodi pars animæ irrationalis participare posset rationem. Et ex hoc apparet, ꝙ ratio non subditur motibus passionum appetitus sensitiui, sed potest eos reprimere. Ideo non subditur motibus cœlestium corporum, ex quibus immutatione corporis humani potest fieri aliqua immutatio circa appetitum animæ sensitiuum.

Cum

Cum enim intellectus, vel ratio, non sit potentia alicuius organi corporalis, non subditur directe alicuius virtutis corporeæ actioni, i. e eadem ratione nec voluntas, quę est in ratione, vt dicitur in tertio de anima. Deinde cum dicit. A

7. & 10

i ¶ Subdividit aliud membrum diuisionis primæ, scilicet rationalem animę partem. Et dicit, ꝙ si oportet dicere illa partem animę, quæ participat rationem esse aliqualiter rationalem, duplex erit rationale. Vnum quidem sicut principaliter & i seipso rationem habens, quod est essentialiter rationale. Aliud autē est, quod est natū obedire rationi, vt & patri. Et hoc dicimus rationale p̄ participationē. Et sm hoc vnum mēbrum continetur & sub rationali & irrationali. Est.n. aliqd irrationale tamē hucusque pars animę nutritiua. Quędam vero ē rationalia ūm, sicut intellectus & ratio. Quæda vero est sm se quidē irrationalis, participatiue aūt rationalis, vt appetitus sensitiuus, & voluntas. Deinde cū dicit. B

k ¶ Diuidit virtutē sm prædictam differentiā partiū animæ. Et dicit, ꝙ virtus determinatur. i. diuiditur sm prædictam differentiā partium animæ. Cum.n. virtus humana sit per quā bene perficitur opus hominis, quod est secundū rationē, necesse est, ꝙ virtus humana sit in aliquo rationali. Vnde cū rationale sit duplex. s. per essentiā & per participationē, consequens est, ꝙ sit duplex humana virtus. Quarū quæda sit in eo, quod est rationale per seipsum, quæ vocatur intellectualis, quæda vero est in eo ꝙ est rationale per participationē, ideſt in appetitiua animæ parte, & hæc vocatur moralis. Et ideo dicit, ꝙ virtutum quasdā dicimus esse intellectuales, quasdam vero morales: sapientia enim, & intellectus & prudentia dicuntur esse intellectuales virtutes, sed liberalitas & sobrietas morales. Et hoc probat per laudes humanas, quia cum volumus aliquē de moribus suis laudare, nō dicimus, ꝙ sit sapiēs, & intelligēs, sed quòd sobrius & mitis. Nec solū laudamꝰ de moribus aliquē, sed etiā laudamus aliquem ꝙ habitum sapientiæ. Habitus autē laudabiles dicūtur virtutes, præter ergo virtutes morales, sunt etiam aliquæ intellectuales, vt sapiētia, intellectus, & aliquæ huiusmodi. Et sic terminatur primus liber. C

Quod si oportet hanc quoque partem dicere rationem habere, duplex & ea pars erit, quæ rationem habet. Et una quidem proprie & in seipsa. Altera uero ut is qui obtemperat patri.

Diuiditur autem & uirtus hac differentia. Virtutum enim, alias intellectuales dicimus, alias morales. Sapientiam, intellectum, prudentiam. Liberalitatem autem & temperantiam morales. Nam cum de moribus cuiusquam loquimur, non sapientem illum aut sagacem, sed mitem aut temperatum dicimus esse. Laudamus autem & sapientem ob habitum. At habituū, eos, qui laudabiles sunt, uirtutes appellare solemus.

i Si autem oportet & hoc dicere rationem habere, dupliciter erit, & rationem habens. Hoc quidem principaliter & in seipso, hoc autē quemadmodum a patre audibile aliquid.

K Determinatur aūt virtus secundū differentiā hāc. Dicimꝰ.n. harū has qdē intellectuales, has aūt morales. Sapientiā quidē & intellectū & prudentiā intellectuales. Liberalitate aūt & sobrietatē, morales. Diceres.n. de moribus, non dicimus quoniam sapiens, vel intelliges, sed quoniā mitis, vel sobrius. Laudamus autē & sapientem secūdum habitū. Habituum aūt, laudabiles virtutes dicimus.

ARISTOTELIS
MORALIVM
AD NICOMACVM
LIBER SECVNDVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

Postquàm philosophus determinauit ea, quæ sunt p̄ambula ad virtutem, hic incipit de virtutibus determinare. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de ipsis virtutibus. In secunda de quibusdam, quæ consequuntur ad virtutes, vel comitantur eas in septimo libro, ibi. {Post hæc autem dicendū, aliud facientes principium &c.} Prima aūt pars diuiditur i duas partes. In prima determinat de virtutibus moralibus. In secunda de intellectualibꝰ in 6. lib. ibi. {Quia autē extitimus prius dicentes, &c.} Et ratio ordinis est. Quia virtutes morales sūt magis notæ, & per eas disponimur ad intellectuales. Et prima pars diuiditur in partes duas. In prima determinat ea, quæ pertinent ad virtutes morales in communi. In secunda determinat de virtutibus moralibus in speciali. Et hoc ibi. {Quoniam quidem igitur moralis medietas est &c.} Prima autem diuiditur in duas partes. In prima determinat de virtute morali in communi. In secunda determinat de quibusdam principiis moralium actuum in 3. lib. ibi. {Virtute itaqi & circa passiones &c.} Prima autē pars diuiditur in partes tres. In prima inquirit de causa virtutis moralis. In secunda inquirit quid sit virtus moralis, ibi. {Post hæc autem quid sit virtus &c.} In tertia parte ostēdit quomodo aliquis possit fieri virtuosus, ibi. {Quæ quidē igitur est virtus moralis &c.} Circa primū tria facit. Primo ostendit, quæ sit causa generationis virtutis. Secundo, quid sit causa corruptiōis ibi. {Adhuc ex eisdē &c.} Circa primū tria facit. Primo proponit ꝙ virtus moralis fit in nobis ex consuetudine operum. Secundo ostendit ꝙ non est in nobis a natura, ibi. Ex quo & manifestū &c.} Tertio manifestat quod dixerat p̄ signū, ibi. {Testatur aūt quòd sit &c.} Dicit ergo primo, ꝙ cum duplex sit virtus. s. intellectualis & moralis. Intellectualis virtus in plurimū & generatur & augetur ex doctrina: cuius ratio est, quia virtus intellectualis ordinatur ad cognitionē, quæ quidē acquiritur nobis magis ex doctrina q̄ ex intētione. Plures.n. sunt, qui possunt cognoscere veritatē ab aliis addiscēdo q̄ per se inueniendo. Illa ra etiā vnusquisq; inuenies ab alio discet q̄ per seipsum inueniat. Sed quia in addiscendo non proceditur in infinitū, oportet ꝙ multa cognoscant homines inueniēdo. Et quia eis cognitio nostra ortū habet a sensu, & multoties sentire aliquid, fit ex experimentū. Ideo consequēs est vt intellectualis virtus indigeat experimento longi temporis. Sed moralis virtus fit ex more i. ex

Libro. 3. Lect. 14.

Lectio. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

consuetudine. Virtus enim moralis est in parte appetitiua. Vnde importat quandam inclinationē in aliquid appetibile. Quæ quidem inclinatio, vel est a natura quæ inclinat in id quod est sibi conueniens, vel ex consuetudine quæ vertitur in naturam. Et inde est, quòd hoc nomen morales, sumitur a cōsuetudine patrum in de declinans.

Nam in græco ethos per. E breue scriptū, signat morem siue moralem virtutem. Ithos autē scriptum per y. græcum, quod est longum, significat consuetudinem. Sicut etiam apud nos nomen moralis significat quandoque consuetudinem, quandoque autē id quod pertinet ad vitium, vel virtutem. Deinde cum dicit.

b ¶ Probat ex præmissis, quòd virtus moralis non sit a natura peduas rationes. Quarum prima talis est. Nam eorū, quæ sunt natura, nullum variatur propter assuetudinē. Et hoc manifestat per exemplum, quia cum lapis naturaliter feratur deorsum: quantumcumque proiiciatur sursum, nullo modo cōsueſcet sursum moueri, & huius ratio est quia ea quæ naturaliter agunt, aut agunt tantum, aut agunt & patiuntur. Si agunt tantum, ex hoc nō immutatur ſ eis principium actionis. Et manente eadem causa, semper remanet inclinatio ad eundem effectum. Si autē sic agunt, quòd etiam patiantur nisi fit talis passio, quæ remoueat principium actionis, nō colligetur inclinatio naturalis, quæ inerat. Si vero fit talis passio, quæ auferat principium actionis, iam nō erit eiusdem naturæ. Et sic non erit sibi naturale, quē fuerat prius. ideo ꝙ hoc, quòd naturaliter aliquid agit non immutatur circa suam actionem. Et similiter etiam si moueatur contra naturam, nisi forte sit talis motio, quæ naturam corrumpit. Si vero naturale principium actionis maneat, semper erit eadem actio. Et ideo in his, quæ sunt secūdum naturam, & in iis, quę sunt contra naturam, consuetudo nihil facit. In his autem quæ pertinent ad virtutes, consuetudo aliquid facit, cuius ratio est, quia virtus moralis pertinet ad appetitum qui operatur secundum quòd mouetur a bono apprehenso. Et ideo simul cū hoc, quòd multoties operatur, oportet quòd multoties moueatur a suo obiecto. Et ex hoc consequitur quandam inclinationem ad modum naturæ, sicut etiam multæ gutt

F

tæ cadentes, lapidem cauant. Sic igitur patet, quòd virtutes morales non sunt in nobis a natura, neque sunt nobis contra naturam. Sed ineſt nobis naturalis aptitudo ad suscipiendum eas, in quantum scilicet appetitiua vis in nobis nata est obedire rationi. Perficiuntur autem in nobis per assuetudinem inquantum scilicet ex eo, qd multoties agimus secundum rationem, imprimitur forma vi rationis in appetitiua. Quæ quidē impressio, nihil est aliud q̄ virtus moralis. Secūdā rationem ponit ibi. c ¶ Quæ talis est. In omnibus illis quę nobis insunt ex natura, prius inest nobis potentia, quam operatio. Et hoc patet in sensibus. Non enim ex hoc, quòd multoties vidimus, vel audiuimus, accepimus sensum visus & auditus. Sed econuerso ex hoc, quòd habuimus hos sensus vt eis cepimus, non autem ex hoc, quod eis vſi sumus factum ē, vt eos haberemus. Sed operando secundum virtutem accepimus virtutes, sicut etiam cōtingit in artibus operatiuis, in quibus homines faciendo addiscunt ea, quæ oportet facere postquam didicerūt. Sicut ædificando fiūt ædificatores, & citharizando citharistæ. Et similiter operando iusta, aut temperata, aut fortia, fiunt homines iusti, aut tē perati, aut fortes. Ergo huiusmodi virtutes non sunt in nobis a natura. Deinde cum dicit.

d ¶ Manifestat qđ dixerat per signū. Et dicit, ꝙ ei quod dictum est, ꝙ operādo efficimur virtuosi, ad testatur hoc, ꝙ fit in ciuitatibus, q̄a legislatores assuefaciēdo homines p̄cepta, præmia, & pœnas, ad opera virtutū: faciūt eos virtuosos, & ad hoc debet ferri intentio cuiuslibet legislatoris. Qui vero hoc nō bñ faciūt, peccāt in legislatione. Et hoc cū ciuilitas differt a recta ciuilitate secundū differētiā boni & mali. Deide cū dicit.

e ¶ Ostendit ꝙ ex operibus eisdem fit & corrūpitur virtus. Et primo ostendit propositum. Secundo infert quoddā correlariū ex dictis ibi. {Propter qđ oportet, &c. } Dicit ergo primo, quòd eadem sunt principia ex quibus diuersimode acceptis, fit & corrumpitur virtus. Similiter est de qualibet arte. Et manifestat hoc primo in actibus, q̄a ex hoc ꝙ citharizatur aliqualiter homines fiūt & boni & mali citharistæ, ſ proportionaliter accipiat. Et eadem ratio est ædificatoribus, seu omnibus aliis artificibus.

Ex quo patet, nullam fieri virtutē morum in nobis natura. Nihil n. eorū quæ sunt natura, aliter assuescit. Vt lapis, cui quidē natura copetit ferri deorsum, nunquam assuescit ferri sursum, neque si millies ipsum assuefaciendi causa quispiā sursum proiecret. Simili modo, nec ignis ferri deorsum, nec aliud quicquam aliter quam sibi natura cōpetet assuesceret. Neque igitur natura, neque præter naturā virtutes in nobis efficiuntur, sed idonei quidē ad ipsas suscipiēdas sumus natura. Suscipimus autem ipsas atque perficimur per consuetudinem.

Præterea, eorum quæ in nobis fiūt natura, potentias prius accipimus, deinde reddimus operationes. Quod quidem in ipsis sensibus intueri licet. Nō enim ex eo, quia vidimus, vel audiuimus sæpe, sensus accepimus. Sed contra, habentes vſi sumus, non vſi accepimus. At virtutes accipimus operati prius, quemadmodum & in artibus. Quæ namque postea quam didicerimus facere oportet, ea facientes discimus. Ædificatores etenim ædificantes, & citharedi pulsantes citharam fiunt. Pari modo iusta agētes iusti, & moderata modesti, fortiaque fortes efficimur.

Testatur hoc & id quod in ciuitatibus fieri solet. Legum namque latores, ipsos ciues assuefaciētes, bonos efficiunt. Atque omnis quidem legum latoris hoc est voluntas. Qui vero non bene id faciunt peccant, at; hoc ipso, Respublica bona a mala differt.

Insuper ex eisdem & per eadem omnis virtus & ars similiter fit, & corrūpitur, ex eo namq; quia pulsant citharam, et boni & mali sunt citharedi. Simili ratione & ædificatores et cæteri omnes. Nam ex eo, quia bene ædificant boni. Et ex eo, quia male, mali sunt ædificatores, & fabri. Quod nisi ita ſese haberet, nō esset opus docente,

a Ex quo manifestū, quoniā neque vna moralium virtutū natura nobis insit. Nullum enim natura existentium aliter assuescit, puta lapis natura deorsum lat' non vtique assuescit sursum ferri, neque si decies millies assuescat quis, eum sursum iaciens. Neq; ignis deorsum neq; aliud aliquod eorū, quę aliter innata sunt, aliter vtiq; assuescet. Neq; igitur natura neq; præter naturam insunt virtutes, sed innatis quidē nobis suscipere eas, perfectis aūt per assuetudinem.

b Adhuc quæcumq; nobis natura quidem aduenium, potentias horum prius ferimus, posterius aūt operationes horum reddimus. Quod in sensibus manifestū. Non.n. ex multoties videre aut ex multoties audire sensus accipimus: sed econuerso habētes vſi sumus, nō vtētes habuimus. Virtutes autem accepimus operantes prius, quēadmodū & in aliis artib'. Quæ enim oportet discentes facere hæc faciētes discim'. Puta ædificātes ędificatores fiūr, & in cithariſtę. Sic aūt & iusta quidem operantes iusti efficimur. Temperata autem tē perati. Fortia vero fortes.

c Adhuc autem ex eisdem, & per eadem, & fit omnis virtus & corrūpitur. Similiter aūt, & ars. Ex citharizate.n. & boni & mali fiunt citharistæ. Proportionaliter autē & ædificatores & reliqui oēs. Ex bene quidem ędificare boni erūt ædificatores ex male āt mali. Si.u. nō sic

d Testatur autem & quod sit in ciuilitatibus. Legislatores enim ciues in ciuitatibus faciunt bonos. Et volūtas quidē cuiuslibet legislatoris hęc esse. Quicūq; vero hęc nō bñ facitūt, peccāt. Et differt horū ciuilitas a ciuilitate, vt bona a mala.

e Adhuc autem ex eisdem, & per eadem, & fit omnis virtus & corrūpitur. Similiter aūt, & ars. Ex citharizate.n. & boni & mali fiunt citharistæ. Proportionaliter autē & ædificatores & reliqui oēs. Ex bene quidem ędificare boni erūt ædificatores ex male āt mali. Si.u. nō sic

Quia ex hoc, quòd frequenter bene ædificant, fiunt boni ædificatores, & ex male ædificando, mali. Et si hoc non esset verum, non indigerent homines ad discendum huiusmodi artes aliquo docente, qui dirigeret eorum actiones, scilicet ad omnes qualitercumque operarentur fierent, vel boni, vel mali artifices. Et sicut se habet in artibus, ita se habet in virtutibus. Qui.n. in commutationib', quæ sūt ad homines bene operantur, fiūt iusti, qui autem male, iniusti. Et similiter qui operantur in periculis & assuescūt timere, vel cōsidere, si hoc bene faciunt, fiunt fortes, si autem male, timidi. Et ita ē etiam de temperantia & mansuetudine circa concupiscētias & iras. Et vniuersaliter vt vno sermone dicatur, ex similibus operationibus fiunt similes habitus. Deinde cum dicit.

f ¶ Dicit ꝙ oportet studium adhibere quales operationes aliquis faciat, q̄a secundum harū differentiam sequuntur differentiæ habituū. Et ideo concludit, ꝙ non parum differt, ꝙ quòd aliquis statim a iuuentute assuescat vel bene, vel male operari, sed multum differt, quin potius totum ex hoc dependet. Nam ea, quæ nobis a principio imprimuntur, firmius retinemus.

LECTIO II.

Postquam philosophus ostē dit, quòd virtutes causantur in nobis ex operationibus, inquirit hic quomodo hoc fiat. Et circa hoc duo facit. Primo, ostendit quales sint operationes ex quibus virtus causatur in nobis. Secundo' ostendit quid sit signum virtutis iam generatæ in nobis, ibi. { Signum autem oportet facere, &c. } Circa primū tria facit. Primo, ostendit necessitatem præsentis inquisitionis. Secūdo, determinat modum inquirendi, ibi. {Illud autem præcōfessum sit, &c. Tertio ostendit ex quibus operationib' causantur virtutes. Circa primum duo facit.

haberet, nihil vtiq; opus esset docente: sed oēs vtiq; fierēt boni, vel mali. Sic vtiq; & in virtutibus habet. Operātes etiam in cōmunicationibus, quę sūt ad homines, efficiūtur hi quidem iusti, hi autē iniusti. Operantes aūt etiā in periculis & assueti timere, vel confidere: hi quidem fortes, hi aūt timidi. Similiter aūt & q̄ circa cōcupiscētias habent & iras: hi quidē enim temperati & mites fiunt, hi autē intemperati & iracūdi: hi quidē bene ex sic in eis conuersari, hi autē ex sic male. Et omnino & vno vtiq; sermone ex similibus operationibus habitus fiunt.

f Propter quod, oportet operationes quales reddere. Secundum harū enim differentias, ſe quuntur habitus. Non parum ergo differt sic, vel sic ex iuuene confestim assuefieri, sed multum, magis autem omne.

LECTIO II.

Primo, ostendit necessitatem præsentis inquisitionis. Secundo ostendit quid oporteat hic supponere, ibi. {Secundum rectam quidem ergo, &c. } Circa primum considerandum est, ꝙ in speculatiuis scientiis, in quibus non quæritur nisi cognitio veritatis, sufficit cognoscere, quę sit causa talis effectus. Sed in scientiis operatiuis, quarum finis est operatio, oportet cognoscere ꝙ bus moribus, seu operationibus talis effectus a tali causa sequatur. Dicit ergo, ꝙ præsens negotiū. i. moralis philosophiæ, non est ꝙ contemplatione veritatis, sicut alia negocia scientiarum speculatiuarū, sed est ꝙ operationē. Non .n. in hac scientia scrutamur, quid sit virt' ad hoc solū, vt sciam' huius rei veritatē, sed ad hoc, ꝙ acquirētes virtutē, boni efficiamur. Et huius rationē assignat, quia si in quisitio huius scientiæ esset ad solā scientiā veritatis, parū esset vtilis. Non .n. magnum quid est, nec multū pertinēs ad p fectionē intellectus, ꝙ aliquis cognoscat variabilē veritatē cōtingentiū operabiliū circa quæ est virtus. Et quia ita est, cōcludit, ꝙ necesse est per scrutari circa operationes nostras, quales sint fiendæ. Quia sicut supra dictū est, operationes habēt virtutē & dīnium super hoc, ꝙ in nobis gene rentur habitus boni vel mali. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostēdit ꝙ hoc debet supponi tāquā quoddā cōmune circa qualitatē operationū causantiū virtutē, ꝙ scilicet sint ſm rationē rectā, cuius ratio est, quia bonum cuiusq; rei ē in hoc, ꝙ sua operatio fit cōueniens suæ formæ. Propria autē forma hois est ſm quam est animal rationale. Vnde oportet, ꝙ operatio hominis sit bona ex hoc, ꝙ est ſm rationē rectā. Peruersitas .n. rationis repugnat naturæ rationis. Posterius aūt determinabitur. i. in 6. Li. quid sit recta ratio, quę. i. pertinet ad virtutes intellectuales, & qualiter ſe habeat ad alias virtutes, scilicet ad morales. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat modū inquirēdi de talibus. Et dicit, ꝙ illud oportet primo suppone re, ꝙ ois sermo, q̄ est de operabilibus, sicut est ille, debet tra

Quapropter, tales, quasdam operationes reddere oportet. Ipsarum namque differentias habitus ipsi sequuntur. Non igitur parum, sed plurimū, quin potius totum refert sic, an non sic, homines ab adolescentia consuescant.

LECTIO II.

Vtrum autem præsens tractatio non contemplationis sit, vt cæterę, gratia. (Non enim, vt sciamus quidnam sit virtus: sed vt efficiamur boni consideramus: nam nulla ipsius esset vtilitas.) De actibus quonam modo sint agendi considerare necesse est. Hi namq; sunt auctores, vt tales quidam ipsi habitus fiāt: quemadmodum diximus.

Agere igitur ratione recta commune est & supponatur. Posterius autē de ipso dicetur: & quid est ipsa recta ratio: & quomodo ad cæteras ſese habet virtutes.

Illud autē antea consiteamur oportet: omnem sermonem, qui est de rebus agendis, figura & non exacte fieri debere: quemadmodum & ab initio diximus: rationes inquam ut materia postulat, semper esse effligitādas. Actiones autem & ea, quæ prosunt, nullam habent stabilitatē, quēadmodū neq; salubria ipsa. Atq; cū talis sit sermo universalis, multo minus is sermo certitudinis habet, qui de singularibus est. Nā neq; sub artē, neq; sub perceptionē

di typo. i. exēplariter, vel similitudinarie, & nō ſm certitudinē, sicut dictū est in ꝓmio totius libri. Et hoc iō, q̄a sermones sunt

Universidad de Biblioteca

exquirēdi ſm conditionē materiæ, vt ibidē dictū eſt. Videmus autē, q̄ ex, quæ ſunt in operationibus moralib⁹, & alia, quæ ſunt ad hoc vtilia, ſ. bona exteriora, nō habent in ſeipſis aliquid ſtās per modū neceſſitatis, ſed omnia ſunt cōtingentia & variabilia. Sicut etiā accidit in operibus medicinalibus, q̄ ſunt circa ſanā. Quia ipſa diſpoſitio corporis ſanādi & res quæ aſſumūtur ad ſanandū multipliciter variantur, etc cū ſermo moralium etiam in vniuerſalibus ſit incert⁹ & variabilis, adhuc magis incert⁹ eſt, ſi quis velit vlterius deſcendere tradendo doctrinam de ſingulis in ſpeciali. Hoc enim, non cadit neque ſub arte, neq; ſub aliqua narratione. Quia cauſę ſingularium operabilū variātur in infinitis modis. Vnde iudicium de ſingulis relinquitur prudentiæ vniuſcuiuſque. Et hoc eſt, quod ſubdit, quod oportet ipſos operantes per ſuam prudentiam intendere ad cōſiderandum ea, quæ conuenit agere ſecū dum præſens tēpus, conſideratis omnib⁹ particularibus circūſtantiis, ſicut oportet medicum facere i medicando, & gubernatorem in regimine nauis. Quamuis autem hic ſermo ſit talis ideſt vniuerſaliter incertus, in particulari autem inexhauribilis, tamen attēdere debemus, vt aliquod auxilium ſup hoc homini conferamus, per quod. fiditi gaſ in ſuis operibus. Deinde cum dicit.

d ¶ Oſtendit qualiter operationes ſint quæ cauſent virtutē. Et circa hoc duo facit. Primo oſtēdit ex qualibus operationibus cauſatur virtus. Secundo, oſtendit, q̄ virtus cauſata ſimiles operationes producit, ibi. ¶ Sed non ſolum generationes, &c.} Dicit ergo primo, hoc eſſe primo conſiderandū, quōd virtutes ſiue operationes cauſantes virtutes, natæ ſunt corrumpi ex ſuperabundantia & defectu. Et ad hoc manifeſtandum oportet aſſumere quædam manifeſtiora ſigna & teſtimonia, ſcilicet ea quę accidunt circa virtutes corporis, quæ ſunt manifeſtiores, q̄ virtutes animæ. Videmus enim, q̄ fortitudo corporalis corrūpitur ex ſuperabundantibus Gymnaſiis. i. exercitiis quibuſdā corporalibus quibus aliqui nudi decertabant, eo q̄ per nimiū laborē debilitatur virtus naturalis corporis. Similiter defectus horū exercitiorū, corrūpit fortitudinē corporalē, quia ex defectu exercitii mē-

bet certitudinem. Neq; .n. ſub arte neque ſub enarratione aliqua cadit. Oportet autē ipſos ſemp operantes ea, quæ ad tempus intendere, quēadmodum i medicinali habet & i gubernatiua. Et quāuis exiſtente tali, p̄ ſenti ſermōe tētādū auxiliari.

d Primum igitur hoc ſpeculādum q̄m talia innata ſunt ab in digētia & ſuperabūdantia corrumpi. (Oportet.n. de immanifeſtis, manifeſtis ſignis & teſtimoniis vti) quemadmodū in fortitudine & ſanitate videm⁹. Superabundantia.n. Gymnaſii & deficientia, corrumpunt fortitudinem. Similiter autē & potus & cibi. Amplius & minus effecti corrumpunt ſanitatem. Quæ autē commenſurata ſunt, faciunt, & augēt, & ſaluant. Ita igitur & in tēperātia & fortitudine habet, & aliis virtutibus. Qui.n.omnia timet & fugit & nihil ſuſtinet, timidus efficitur. Et qui nihil omnino timet, ſed ad omnia vadit, audax. Similiter autē & qui omni voluptate potitur, & neq; ab vna recedit, intēperatus eſt. Qui aūt omnes fugit quēadmodum agreſtis, inſenſibilis. Corrūpitur enim temperantia & fortitudo a ſuperabundantia & defectu, a mediocritate autē ſaluatur.

e Sed nō ſolū generationes, & augmentationes, & corruptiones ex eiſdem, & ab eiſdē fiunt ſed & operationes i eiſdē erūt. Etenim in aliis manifeſtiorib⁹ ita ſe habet, puta i fortitudine. Fit enim ex multū cibū ſumere & multos labores ſuſtinere. Et maxime poteſt hoc facere fortis. Ita aūt & in virtutibus. Ex recedere enim a voluptatibus, efficimur tēperati. Et effecti maxime poſſumus recedere ab ipſis. Similiter aūt in fortitudine. Aſſueti.n. contemnere terribilia & ſuſtinere ipſa, efficimur fortes. Et effecti maxime poſſumus ſuſtinere terribilia.

bra remanēt mollia & debilia ad laborandū. Et ſimiliter etiā eſt in ſanitate. Nā ſiue aliquis ſumat nimis de cibo, vel potu, ſiue ēt minus q̄ oporteat, corrūpitur ſanitas. Sed ſi aliquis p debitā mēſura vtatur exercitiis, & cibis, & potibus, fiet in eo fortitudo corporalis, & ſanitas augebit & cōſeruabitur. Et ita ſe habet in virtutibus animæ, puta fortitudine & tēperātia & aliis virtutib⁹. Ille.n. qui omnia timet & fugit, & nihil ſuſtinet terribiliū, efficit timidus. Et ſimiliter qui nil timet & ad omnia pericula p̄cipitanter vadit, efficit audax. Et ita etiā eſt ex parte tēperantiæ. Ille.n. qui potiē qualibet voluptate, & nullā vitat, efficit intēperatus. Qui aūt tē oēs vitat, ſicut homines agreſtes, abſq; ratione faciunt, iſte efficitur inſenſibilis. Nec tn ex hoc accipitur, q̄ virginitas, q̄ abſtinet ab omni delectatiōe venerea, ſit vitiū. Tū quia p hoc non abſtinet ab omnib⁹ delectationib⁹. Tum quia ab his delectationib⁹ abſtinet ſm rōnem rectā, quē admodū etiā non eſt vitioſum, q̄ aliq; milites abſtinēt ab omnibus delectationib⁹ venereis, vt liberius vacent reb⁹ bellicis. Hæc autē ideo dicta ſunt, q̄ temperantia & fortitudo corrūpuntur ex ſuperabūdantia & defectu, a mediocritate aūt ſaluantur. Quę quidē mēdictas accipitur non ſm quantitatē, ſed ſm rationem rectā. Deinde cum dicit.

o ¶ Oſtendit q̄ virtus ſimiles operationes p̄ducit eis, ex q̄bus gñatur. Et dicit, q̄ ex eiſdē operibus fiunt generatiōes virtutū & augmētationes & corruptiones, ſi contrario modo accipiant. Et operationes virtutū generatarū in eiſdē conſiſtūt. Et hoc patet & i corporalibus, quæ ſunt manifeſtiora. Sicut .n. fortitudo corporalis cauſat ex hoc, q̄ poteſt multū ſumere cibū & multos labores ſuſtinere. Et q̄ factus eſt fortis, p̄ iſta maxime facere, ita etiam habet ſe in virtutibus animæ, quia ex hoc, q̄ recedimus a voluptatibus efficimur temperati, & quando facti ſumus temperati, maxime poſſumus recedere a voluptatibus. Et ſimiliter ſe habet in virtute fortitudinis, quia per hoc, q̄ ſumus aſſueti contemnere & ſuſtinere terribilia, efficimur fortes. Et facti fortes, maxime hoc poſſumus facere, ſicut etiam ignis generatus ex calefactione, poteſt maxime calefacere.

Primum igitur hoc contemplemur oportet, res iſtiuſmodi tales eſſe, ut a nimio corrumpantur & pauco, ut in uiribus uidemus ac ualitudine fieri. Nam pro rebus obſcuris claris inditis, utamur oportet. Nimii namque labores paucique, uires corrumpunt. Similiter potus cibique, tam nimii quàm pauci, ualuudinem auferunt. Moderati uero faciunt, augent & conſeruant. Sic igitur & in fortitudine, ac temperantia cæteriſque uirtutibus res ſeſe habet. Qui namque cuncta fugit atque formidat, neque quicquam ſubire perferreque patitur, is timidus fit. Qui nihil omnino timet, ſed aggreditur omnia, is audax nimirum efficitur. Simili modo, qui uoluptate omni potitur, nec excepit ullam, intemperās. Qui cunctas fugit perinde atq; agreſtes homines, inſenſatus euadit. Teneri tam temperantia, quàm fortitudo, a nimio quidem & pauco corrumpitur, a mediocritate autem conſeruatur.

At.n. non ſolū ortus & incrementa corruptioneſue ex eiſdē & ab eiſdē efficiuntur, ſed & operationes in eiſdē etiā erunt. Nā & in cæteris, quæ ſunt manifeſta, magis res ita ſeſe habere uidetur, ut in uiribus. Vires .n. non tam copia cibi, q̄ multorū laborū tolerantia cōparantur. Et robuſtus ipſe multum ſumere cibū, & multos labores tolerare maxime poteſt. Sic ſit & in uirtutibus ipſis. Nā abſtinēdo a uoluptatibus, efficimur tēperati. Et facti iā tēperati maxime ab ipſis poſſumus abſtinere. Idē & in fortitudine fit. Etenim aſſueſcendo formidoloſas res paruipēdere ſubireq; ipſas atq; perferre, fortes euadimus, factique fortes maxime res formidoloſas poterimus ferre.

recedimus a bonis, ideſt virtuoſis operibus. Vnde ſicut Plato dixit, oportet eū, qui rendit ad virtutē, ſtatim a iuuentute aliqua liter manuduci, vt gaudeat & triſtetur, de quibus oportet. Hæc eſt .n. recta diſciplina iuuenū, vt alliciantur, q̄ delectētur in bonis operibus, & triſtentur de malis. Et ideo inſtructores iuuenū eū bene faciunt, applaudunt eis, eū male faciunt, increpant eos. Secundam rationem ponit ibi.

e ¶ Quæ quidē ſumitur ex materia virtutis moralis in hoc modū. Omnis virtus moralis eſt circa actiōes difficiles, quę eſt circa emptiones & vēditiones & alia huiſmodi vel circa paſſiones ſi eut manſuetudo, quę eſt circa iras, & ſic de aliis. Sed ad omnem paſſionē ſequitur delectatio, vel triſtitia. Quia paſſio animæ nihil aliud eſt, q̄ motus appetitiue virtutis in proſecutione boni, vel in fuga mali. Cum ergo proueniat bonū in quod appetitus tendit, vel cum vitat malū, quod refugiebat, ſequitur delectatio. Qñ autē eſt econuerſo, ſequitur triſtitia. Sicut iratus qñ conſequitur vindictā, lętatur, & ſimiliter timidus, qñ euadit pericula. Qñ aūt econuerſo ſe habet, triſtatur. Relinquit ergo, q̄ omnis virtus moralis ſit circa delectatiōes & triſtitias, ſicut circa quædam finalia. Tertiam rationem ponit ibi.

d ¶ Et ſimiliter ex medicina animæ. Sicut .n. medicinæ ad ſanitatē reſtituendam ſunt quædam amaræ potiones exhibitę, & delectabiles ſubtractę, ita etiā & pœnæ ſunt quędā medicinæ ad reparanda virtutē, quę quidē fiunt per ſubtractionē aliquarū delectationū, vel adhibitionē aliquarum triſtitiarum, quia medicinæ natæ ſunt fieri per contrarium, ſi cui quando ſuperabundat calor, medici adhibent frigida. Ergo etiam virtus moralis eſt circa aliquas delectationes & triſtitias. Quartam rationem ponit ibi.

e ¶ Quæ ſumitur ex eo, quod eſt contrariū & corruptiuū virtutis. Et dicit, q̄ omnis habit⁹ naturā habet ad hæc, & circa hæc operāda, quibus fit deterior & melior, ideſt a quibus augetur in bonitate ſi ſit habitus bonus, vel in malitia ſi ſit malus, vel pōt intelligi, a quibus innatus eſt fieri deterior, vel melior. i. a quibus natus eſt generari, vel augeri, quod eſt fieri meliorē, ſiue corrūpi, vel diminui, quod eſt fieri deteriorē. Videm⁹ aūt, q̄ homines fiunt praui per corruptionē virtutis, ex eo, q̄ ſequuntur voluptates & fugiūt triſtitias, vel quas nō oportet, vel qñ nō oportet, vel qualitercūq; aliter deuiet aliquis a ratione recta. Et ex hac occaſione mota fuerunt Stoici, vt dicerent, q̄ virtutes ſunt quædā impaſſibilitates & quietes. Cum .n. videbāt, q̄ homines fiunt malī p delectationes & triſtitias, cōſequens eſſe putauerūt q̄ virtus in hoc conſiſtat, q̄ omnino trālimutationes paſſionū ceſſent. Sed in hoc male diſcerunt, quod totaliter a virtuoſo volūt excludere animæ paſſiones. Pertinent .n. ad bonū rationis, vt regulentur per eā appetitus ſenſitiuus, cuius motus ſunt paſſiones.

LECTIO III.

Poſtquam Philoſophus oſtendit quales debeant eſſe operationes, ex quibus cauſantur virtutes, hic oſtēdit quid ſit ſignum virtutis iam generatæ. Et circa hoc duo facit. Primo proponit, quod intendit. Secundo probat propoſitum, ibi. ¶ Propter voluptatem quidem &c.} Circa primum conſiderādum, quōd cum virtus ſimilia operetur his operationibus, ex quibus generata eſt, vt ſupra dictū eſt, differre exercitio huiuſmodi operationis poſt virtutē & ante virtutem. Nā ante virtutem facit homo ſibi quandam violentiam ad operādum huiuſmodi. Et ideo tales operationes, habent aliquam triſtitiam admixtā. Sed poſt habitū virtutis generatum, huiuſmodi operatiōes ſunt delectabiliter. Quia habitus ineſt per modum cuiuſdā naturæ. Ex hoc autē eſt aliquid delectabile, quōd conuenit alicui ſecundum naturam. Dicit ergo, q̄ ſignum habituum iā generatorum, vel bonorum, vel malorū, accipitur ex delectatione, vel triſtitia, quæ ſuperuenit operationibus. Et hoc manifeſtat per exempla. Ille enim, qui in hoc gaudet, quōd recedit a voluptatibus corporalibus eſt temperatus, quia operatur id quod eſt conueniens ſuo habitui. Et ſimiliter ille, qui ſuſtinet pericula delectabiliter, vel ad minus ſine triſtitia, eſt fortis. Specialiter enim in actu fortitudinis ſufficit non triſtari, vt infra dicetur in tertio. Ille aute in qui cum triſtitia pericula ſubſtinet, timidus eſt. Cauſam autem eius, quod dixit aſſignat ex hoc, quōd omnis moralis virtus eſt circa voluptates & triſtitias. Quod quidem non eſt ſic intelligēdum, q̄ omnis virtus moralis ſit circa voluptates & triſtitias, ſicut circa propriam materiam. Materia.n. vniuſcuiuſlibet virtutis moralis eſt id, circa quod, modū ratio imponit. Sicut iuſtitia circa operationes, quæ ſunt ad alterum. Fortitudo circa timores & audacias. Temperantia circa quaſdā delectationes. Sed ſicut dicetur in ſeptimo huius, delectatio eſt principalis finis omnium virtutū moralium. Hoc .n. requiritur in omni virtute morali, vt aliquis delectetur & triſtetur, in quibus oportet. Et ſm hoc, hic dicit, q̄ moralis virtus eſt circa voluptates & triſtitias, quia intentio cuiuslibet virtutis moralis eſt, ad hoc, quōd aliquis recte ſe habeat in delectando & triſtando. Deinde cum dicit.

b ¶ Probat propoſitū. Et primo rationibus ſumptis ex his, q̄ pertinent ad virtutē. Secundo ex parte ipſius hominis virtuoſi ibi. ¶ Fiet aūt vtiq;, &c.} Circa primū ponit quatuor rationes. Quarū prima ſumitur ex ſtudio hominū tendentiū in virtutē. Oſtenſum eſt .n. ſupra, q̄ ex eiſdē contrario modo factis, virtus generatur & corrūpitur. Videmus .n. q̄ per voluptatē & triſtitiā virtus corrūpitur, quia pp concupiſcentiam delectationū operamur mala, pp triſtitiā, quam timemus in laboribus honeſtis,

Ostquam Philoſophus oſtendit quales debeant eſſe operationes, ex quibus cauſantur virtutes, hic oſtendit quid ſit ſignum virtutis iam generatæ. Et circa hoc duo facit. Primo proponit, quod intendit. Secundo probat propoſitum, ibi. ¶ Propter voluptatem quidem &c.} Circa primum conſiderandum, quod cum virtus ſimilia operetur his operationibus, ex quibus generata eſt, vt ſupra dictum eſt, differre executio huiuſmodi operationis poſt virtutem & ante virtutem. Nam ante virtutem facit homo ſibi quandam violentiam ad operandum huiuſmodi. Et ideo tales operationes, habent aliquam triſtitiam admixtam. Sed poſt habitum virtutis generatum, huiuſmodi operationes ſunt delectabiliter. Quia habitus ineſt per modum cuiuſdam naturæ. Ex hoc autem eſt aliquid delectabile, quod conuenit alicui ſecundum naturam. Dicit ergo, quod ſignum habituum iam generatorum, vel bonorum, vel malorum, accipitur ex delectatione, vel triſtitia, quæ ſuperueniunt operationibus. Et hoc manifeſtat per exempla. Ille enim, qui in hoc gaudet, quod recedit a voluptatibus corporalibus eſt temperatus, quia operatur id quod eſt conueniens ſuo habitui. Et ſimiliter ille, qui ſuſtinet pericula delectabiliter, vel ad minus ſine triſtitia, eſt fortis. Specialiter enim in actu fortitudinis ſufficit non triſtari, vt infra dicetur in tertio. Ille autem qui cum triſtitia pericula ſubſtinet, timidus eſt. Cauſam autem eius, quod dixit aſſignat ex hoc, quod omnis moralis virtus eſt circa voluptates & triſtitias. Quod quidem non eſt ſic intelligendum, quod omnis virtus moralis ſit circa voluptates & triſtitias, ſicut circa propriam materiam. Materia.n. vniuſcuiuſlibet virtutis moralis eſt id, circa quod, modū ratio imponit. Sicut iuſtitia circa operationes, quæ ſunt ad alterum. Fortitudo circa timores & audacias. Temperantia circa quaſdam delectationes. Sed ſicut dicetur in ſeptimo huius, delectatio eſt principalis finis omnium virtutum moralium. Hoc .n. requiritur in omni virtute morali, vt aliquis delectetur & triſtetur, in quibus oportet. Et ſm hoc, hic dicit, quod moralis virtus eſt circa voluptates & triſtitias, quia intentio cuiuslibet virtutis moralis eſt, ad hoc, quod aliquis recte ſe habeat in delectando & triſtando. Deinde cum dicit.

b ¶ Probat propoſitum. Et primo rationibus ſumptis ex his, quę pertinent ad virtutem. Secundo ex parte ipſius hominis virtuoſi ibi. ¶ Fiet autem vtique, &c.} Circa primum ponit quatuor rationes. Quarum prima ſumitur ex ſtudio hominum tendentium in virtutem. Oſtenſum eſt .n. ſupra, quod ex eiſdem contrario modo factis, virtus generatur & corrumpitur. Videmus .n. quod per voluptatem & triſtitiam virtus corrumpitur, quia pp concupiſcentiam delectationum operamur mala, pp triſtitiam, quam timemus in laboribus honeſtis,

LECTIO III.

Ignum autem oportet facere habituum, ſuperuenientem voluptatem vel triſtitiam operibus. Qui quidem .n. recedit a corporalibus voluptatib⁹ & hoc ipſo gaudet temperatus. Qui autem triſtatur intēperatus. Et qui quidem ſuſtinet pericula & gaudet, vel non triſtatur, fortis. Qui autē triſtat, timidus. Circa voluptatē .n. & triſtitias é moralis virt⁹.

Propter voluptatē quidē .n. mala operamur. Propter triſtitiam autē a bonis recedimus.

Propter qd oportet duci qualiter confeſtim ex iuuenibus, vt Plato ait. Quare, & gaudere, & triſtari in quibus oportet. Recta enim diſciplina hæc eſt.

Adhuc autē, ſi virtutes ſunt circa actus & paſſiones. Omni autem actui & paſſioni conſequitur delectatio & triſtitia. Et propter hoc vtique erit virtus circa delectatiōes & triſtitias.

Demonſtrant autē & pœnæ factę propter hæc. Medicinę .n. quædā ſunt. Medicinæ aūt per contraria innatę ſunt fieri.

Adhuc ſicut prius diximus. Omnis animæ habitus a quib⁹ innatus eſt fieri deterior & melior, ad hęc & circa hæc natura habet. Propter voluptates .n. & triſtitias praui fiunt in proſequēdo has & fugiēdo, vel quas non oportet, vel quando non oportet, vel vt non oportet, vel

Et quæ ſumitur ex materia virtutis moralis in hoc modū. Omnis virtus moralis eſt circa actiones difficiles, quę eſt circa emptiones & vēditiones & alia huiſmodi vel circa paſſiones ſicut manſuetudo, quę eſt circa iras, & ſic de aliis. Sed ad omnem paſſionē ſequitur delectatio, vel triſtitia. Quia paſſio animæ nihil aliud eſt, quam motus appetitiuę virtutis in proſecutione boni, vel in fuga mali. Cum ergo proueniat bonū in quod appetitus tendit, vel cum vitat malū, quod refugiebat, ſequitur delectatio. Quando autē eſt econuerſo, ſequitur triſtitia. Sicut iratus quū conſequitur vindictā, lętatur, & ſimiliter timidus, quū euadit pericula. Quando aūt econuerſo ſe habet, triſtatur. Relinquit ergo, quod omnis virtus moralis ſit circa delectationes & triſtitias, ſicut circa quædam finalia. Tertiam rationem ponit ibi.

Et ſimiliter ex medicina animæ. Sicut .n. medicinæ ad ſanitatem reſtituendam ſunt quædam amaræ potiones exhibitę, & delectabiles ſubtractę, ita etiam & pœnæ ſunt quędam medicinæ ad reparanda virtutem, quę quidem fiunt per ſubtractionem aliquarum delectationum, vel adhibitionem aliquarum triſtitiarum, quia medicinæ natæ ſunt fieri per contrarium, ſicut quando ſuperabundat calor, medici adhibent frigida. Ergo etiam virtus moralis eſt circa aliquas delectationes & triſtitias. Quartam rationem ponit ibi.

Quæ ſumitur ex eo, quod eſt contrarium & corruptiuum virtutis. Et dicit, quod omnis habitus naturam habet ad hæc, & circa hæc operanda, quibus fit deterior & melior, ideſt a quibus augetur in bonitate ſi ſit habitus bonus, vel in malitia ſi malus, vel poſſet intelligi, a quibus innatus eſt fieri deterior, vel melior. i. a quibus natus eſt generari, vel augeri, quod eſt fieri meliore, ſiue corrupi, vel diminui, quod eſt fieri deteriore. Videmus autem, quod homines fiunt praui per corruptionem virtutis, ex eo, quod ſequuntur voluptates & fugiunt triſtitias, vel quas non oportet, vel qñ non oportet, vel qualitercunque aliter deuiet aliquis a ratione recta. Et ex hac occaſione mota fuerunt Stoici, vt dicerent, quod virtutes ſunt quędam impaſſibilitates & quietes. Cum .n. videbant, quod homines fiunt mali per delectationes & triſtitias, conſequens eſſe putauerunt quod virtus in hoc conſiſtat, quod omnino trālimutationes paſſionum ceſſent. Sed in hoc male diſcerunt, quod totaliter a virtuoſo volunt excludere animæ paſſiones. Pertinent .n. ad bonum rationis, vt regulentur per eam appetitus ſenſitiuus, cuius motus ſunt paſſiones.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vnde ad virtutem non pertinet, quòd excludat omnes passiones, sed solum inordinatas, quæ scilicet sunt vt non oportet, & quando non oportet, & quæcunque alia adduntur pertinentia ad has circũstantias. Ex his ergo concludit supponendum esse, quòd circa voluptates & tristitias virtus optima operetur. Malitia autem, quæ est habitus virtuti cõtrarius, mala. Deinde cum dicit.

f ¶ Inducit ad propositũ alias quatuor rationes sumptas ex parte hominum, ex quibus inest virtus, & delectatio & tristitia. Quarum prima sumitur ex communitate delectationũ. Et dicit, quòd tria sunt, quæ cadunt sub electione humana, scilicet bonum, idest honestum, cõferens, idest vtile & delectabile. Quibus tria cõtrariatur, scilicet malum, idest vitium, qđ opponitur honesto, nocium, quod opponitur vtili, & triste, quod opponitur delectabili, circa omnia autem hæc bonũ recte se habet. Malus autem homo peccat, & præcipue circa delectationem, quæ est cõmunior inter prædicta, duplici cõmunitate. Primo quidẽ, quantum ad ea, quæ delectantur, delectatio enim inuenitur i omnibus animalib⁹, quia non solum est secundum partẽ intellectiuam, sed est etiam secundum sensitiuam, sed vtile & honestum pertinent ad solam partem intellectiuam. Nã honestum est, quod fit secũdum rationem, vtile autem importat ordinem alicuius in alterum. Ordinare autem proprium est rationis. Alia autem communitas est, ex parte ipsarum rerum de quibus est delectatio, consequitur eni ad omnia, quæ cadũt sub electione. Honestum enim est delectabile homini secũdum quòd est conueniens rationi, vtile autem est delectabile propter spẽ finis. Non autem est econuerso, quòd omne delectabile sit vtile, vel honestũ, vt patet in delectationibus secũdum sensum. Secundam autem rationẽ ponit ibi.

g ¶ Quæ sumitur ex connaturalitate delectationis, simul enim cum omnibus nutritur a pueritia ipsa delectatio, quia puer mox natus, delectatur qualitercunq; aliter a rõne determinatur. Ideoque determinant virtutes impassibilitates quasdã & quietes. Nõ bene aũt qm̃ simpliciter dicunt. Sed vt non oportet, & quãdo nõ oportet, & quęcunque alia apponũtur. Supponitur ergo virtus eẽ talis circa voluptates & tristitias optimorum operatiua. Malitia autem contrariorum.

f Fiet autem nobis manifestũ ex his adhuc de eisdem. Tribus .n. existentibus, quę circa electiones, & tribus, quę in fugis bono conferente delectabili, & tribus contrariis malo nociuo tristi. Circa hæc quidẽ omnia, bonus directiuus est, malus aũt peccans. maxime autem circa delectationem. Cõmunis enim hæc animalibus & omnib⁹, quę sub electione assequuntur. Et enim bonum & conferens & delectabile videtur.

g Adhuc autem ex puero omnibus nobis connutritur. Propter quod difficile est conterere hanc passionem comparatam vitæ.

h Regulant autẽ operationes hi quidem magis, hi quidẽ minus delectatiõe & tristitia. Propter hoc igitur, necessarium est circa hæc esse omne negocium. Non .n. parũ in operationes bene, vel male gaudere & tristari.

i Adhuc autẽ difficilius voluptati pugnare, q̃ irę, quemadmodũ ait Heraclitus. Circa difficilius aũtẽ semper & ars sit & virtus. Etenim bene & melius in hoc. Quare & ꝓpter hoc circa delectatiões & tristitias omne negocium & virtutis & politicę. Qui quidẽ enim bene his vtitur, bonus erit. Qui autem male, malus.

K Quoniam quidem igitur, & virtus circa delectationes & tristitias. Et quoniã ex quibus fit ab his & augetur & corrumpitur, non similiter factis. Et quoniã ex quibus fit circa hęc & operatur, dictum est.

in lacte. Et ideo difficile est, quòd homo possit subiugare hanc passionem, quæ comparatur vitæ, in hoc scilicet, quòd incipit cum homine a principio vitæ. Et ideo circa delectationem maxime est virtus moralis. Tertiam rationem ponit ibi.

h ¶ Quæ sumitur ex humano studio. Omnes enim homines regulãt operationes suas delectatione & tristitia, vt scilicet, operationibus intendentes, in quibus delectantur, & ab eis abstinentes, de quibus tristantur. Et iõ necesse est, quòd circa delectationem & tristitiam sit totum negociũ moralis virtutis, quæ scilicet ordinatur ad bene operandum. Non enim parũ pertinet ad operationes, quòd aliqs bene, vel male gaudeat, vel tristetur. Quia si gauderet de bonis, bene operatur. Si autem de malis, male. Quartam rationem ponit ibi.

i ¶ Quę sumitur ex cõparatione eius ad iram, quia vt dixit Heraclitus, difficilius est pugnare cõtra voluptatẽ, quàm contra iram, quum tamen pugnare contra irã videatur difficillimum propter eius impetum. Sed concupiscentia delectationis & communior ẽ & naturalior, & magis durat. Circa difficilius autem semper consistit ars & virt⁹. Nam in facilibus qui liber potest bene operari. Sed bene operari in difficilibus, est solum habentis virtutem & artem. Et ideo manifestum est ex prædictis, quòd totum negocium virtutis & Politicę, idest ciuilis cõuersationis, consistit circa delectatiões & tristitias. Quibus qui bene vtitur, bonus erit. Qui male autem vtitur, erit malus. Deinde cum dicit.

K ¶ Epilogat, quæ dicta sunt scilicet, ꝙ virtus sit circa delectatiões & tristitias, & quòd eadem sunt ex quibus virtus generatur & augetur, & ex quibus eriam corrumpitur contrario modo factis, & eadem sunt ex quibus generatur virtus, & quę operatur virtus iam generata.

∴

tione talia præscribuntur. Quapropter & sunt, qui dicunt virtutes, affectuum ipsas inquiunt esse nacuitates tranquillitatesue quasdam. Sed nõ recte, quia simpliciter dicunt & non addunt, ut oportet, & quando oportet, & cætera, quæ adduntur. Virtus ergo talis supponitur esse facultas agẽdi res optimas circa uoluptates atque dolores, uitium autem contrarium.

Fuerit autem nobis de ipsis, & ex his etiam manifestum, nam cum tria sint ob quæ quispiam expetit, honestũ, utile, iucundum. Et tria illis contraria ob quæ fugit, turpe, inutile, atque molestum. Bonus quidẽ uir circa hæc omnia recte agit. Malus autem peccat. Et maxime circa uoluptatem. Hæc enim & communis est animalibus, & omnia quæ in expetitionem eadunt comitatur. Quippe cum & honestum, & utile uideatur esse iucundum.

Præterea cunctis una cum hominibus ab ipsis incunabulis est enutrita. Quapropter arduum est hunc affectum insitum uitæ extrudere.

Iudicamus etiam & actiones ipsas alii magis, alii minus uoluptate atque dolore. Iccirco, totum ipsum negocium circa hæc esse necesse est. Non enim parum potest ad actus bene, aut male gaudere aut dolere.

Difficilius est etiã, ut Heraclito placet, uoluptati repugnare, quàm iræ. At circa difficilius semper & ars fit & uirtus. Id enim, quod in hoc efficit bene, præstabilius est. Quare propter hoc etiam circa uoluptates doloresque totum negocium est & ipsius uirtutis, & ciuilis etiam facultatis. Qui namque bene his utitur, bonus erit. Qui uero male, malus.

Dictum sit igitur, uirtutem circa uoluptates doloresque uersari, & ex quibus fit, ab iis ipsis augeri, & cum non eodem modo fiunt corrumpi, & circa illa etiam operari, ex quibus est orta.

LECTIO IIII.

Postquam philosophus ostendit, quòd virtutes causantur ex operibus, hic mouet quandam dubitationem. Et circa hoc tria facit. Primo mouet dubitationem. Secundo soluit eam ibi. {Vel neque in artibus, &c.} Tertio ex determinatione quæstiõis inducit conclusionẽ principaliter intentã ibi. {Bene igitur dicitur, &c.} Est ergo dubitatio, quam primo mouet talis: ita se habet in virtutib⁹ sicut in artibus, sed i artibus ita se habet, quòd nullus operatur opus artis nisi habens artem, sicut nullus facit opera grammaticalia nisi grammaticus existens, neque opera musicalia, nisi musicus existẽs. Ergo ita se habebit i virtutibus, quòd qui cumque facit opera iusta est iam iustus, & quicumque facit opera temperata, est iam temperatus. Non ergo videtur verum esse, quod dictum est, quòd homines faciẽdo iusta, fiunt iusti, & faciendo temperata, fiunt temperati. Deinde cum dicit.

b ¶ Soluit dubitationem prædictam. Et primo interimendo id quod assumebatur de artibus. Secundo interimendo similitudinem, quæ apponebat inter virtutes & artes. ibi {Adhuc autem neque simile, &c.} Dicit ergo primo, quòd in artibus non ita se habet, sicut assumebatur scilicet, quòd qui cumque facit grammaticalia, iam sit grãmaticus. Contingit enim quandoque ꝙ aliquis idiota a casu pronunciet congruã locutionem, quando quę etiam hoc contingit alio suppposito, ad cuius scilicet exẽplar operetur, puta si aliquis minus representet locutionẽ congruam quam aliquis grammaticus profert. Sed tũc aliquis est iudicandus grammaticus, quando facit opus grammaticale & grãmaticaliter, idest secundum scientiam grammaticæ, quam habet. Deinde cum dicit.

c ¶ Ponit secundã solutionem. Circa quã duo facit. Primo interimit similitudinẽ artiũ ad virtutẽ. Secundo cõcludit solutionem ibi. {Res quidẽ igitur iuste, &c.} Dicit ergo primo, ꝙ non est simile in artibus & virtutibus. Quia opera quę fiunt ab artibus, habent in seipsis, qđ pertinet ad bene esse artis. Cuius ratio est, quia ratio est ars recta factibiliũ, vt dicetur in. 6. huius. Facere aũt est operatio transiens in exteriorẽ materiã. Talis aũt actio est perfectio facti. Et ideo in hmõi actionibus, bonũ consistit in ipso facto. Et ideo ad bonũ artis sufficit, ꝙ ea quæ fiũt bene se habeant. Sed virtutes sunt principia actionũ, quæ nõ transeunt in exteriorẽ materiã, sed manent in ipsis agentib⁹. Vnde tales actiones sunt ꝑfectiones agentiũ. Et ideo bonũ harũ actionum, in ipsis agentibus cõsistit. Et ideo dicit, ꝙ ad hoc, ꝙ aliqua fiant iuste, vel tẽperate, nõ sufficit, ꝙ opera quæ fiũt bene se habeant, sed requiritur ꝙ operans, debito modo operetur. In quo modo tria dicit ee attendẽda. Quorũ primũ pertinet ad intellectũ siue ad rationẽ, vt. s. si qui facit opa virtutis, nõ operetur ex ignorãtia, vel a casu, sed sciat quid faciat. Secũdũ accipitur ex parte virtutis appetitiuæ. In quo duo attẽduntur. Quorũ vnũ est, vt nõ operetur ex passiõe, puta cũ facit ex timore aliqđ opa virtutis, sed operetur ex electione, ita ꝙ electio operis virtuosi nõ sit ꝓpter aliquid aliud, sicut cũ aliquis operatur opus virtutis ꝓp lucrum, vel ꝓpter inanem gloriã. Sed sit ꝓp hoc, ꝙ ꝓpter ipsum opus virtutis, quod ẽt sic placere ei, qui habet habitum virtutis, tanquã conueniens. Tertiũ aũt accipitur secundum rationẽ habitus vt. s. aliquis firme .i. constanter quantum ad seipsum, immobiliter, idest a nullo exteriori ab hoc remoueatur, quin habeat electionẽ virtuosam & operetur secundũ eam. Ad artes aũt nõ requiritur nisi primũ horũ, quod est scire. Potest .n. aliquis esse bonus artifex, etiã si numquã eligat operari secundũ artẽ, vel si non perseueret in suo opere. Sed scientia, pauũ, vel nullũ habet momẽtum ad hoc, ꝙ homo sit virtuosus. Sed totum cõsistit in alijs. Quæ quidẽ adueniunt homini ex frequẽti operatione virtuosa. Et sic immobiliter se habet. Deinde cũ dicit.

d ¶ Concludit solutionem prædictæ dubitationis. Et dicit, ꝙ res quæ fiunt, dicũtur iustæ & tẽperatæ quæ sunt similes illis quas iustus & tẽperatus operatur, sed nõ oportet, ꝙ quicumque hæc operatur, sit iustus & tẽperatus, sed ille qui sic ea operatur, sicut operãtur iusti & tẽperati, scilicet ẽm tria ẽmissa, dicitur iustus & tẽperatus. Sic igitur homines primo operãtur iusta & tẽperata, nõ codẽ modo quo iusti & tẽperati vtũtur, & ex talibus operationibus causãtur habitus. Si quis aũt quæratꝙmodo ẽ possibile, cũ nihil reducat se de potẽtia in actũ? Dicendũ est, ꝙ perfectio virtutis moralis, de qua nũc loquimur, cõsistit in hoc, ꝙ appetitus regulẽtur ẽm rationẽ. Prima aũt rationis principia sunt naturaliter nobis indita, ita in operatiuis, sicut in speculatiuis. Et ideo sicut ꝑ principia præcognita facit aliquis inueniẽdo se scientẽ in actu, ita agẽdo ẽm principia rationis practicæ, facit aliquis se virtuosum in actu. Deinde cum dicit.

LECTIO IIII.

Været autem vtiq; aliquis, qualiter dicimus quoniam oportet qui dem iusta operãtes iustos fieri, temperata autem, tẽperatos. Si enim operantur iusta & temperata, iam sunt iusti & tẽperati: quemadmodũ si grãmatica & musica, grammatici & musici.

b Vel neque in artibus ita habet. Contingit .n. grammaticũ, quid facere a casu, & alio suppposito. Tunc igitur grammaticus, si grammaticũ quid faciat & grammatice, hoc autem est secundum eam, quæ in ipso est grammaticam.

c Adhuc autem neq; simile est in artibus & in virtutibus. Quę .n. ab artibus fiunt, bene habẽt in eis. Sufficit igitur hæc qualiter habentia fieri. Quæ aũt secũdum virtutes fiunt, neq. si hæc qualiter habeant iuste, vel temperate operata sunt. Sed si operans qualiter habens operetur. Primum quidem si sciens, deinde si eligens, & eligẽs propter hæc. Tertium aũtem, & si firme & immobiliter habeat & operetur. Hæc autem ad alias quidem artes non connumerãtur præter ipsum scire. Ad virtutes autem scire quidẽ parum, aut nihil potest. Alia autem non parum, sed omnia possunt, quæ ex multotiens operari iusta & tẽperata adueniunt.

d Res quidẽ igitur iustæ & tẽperatæ dicuntur quando sunt tales, quales vtique iustus & tẽperatus operabitur. Iustus autem & temperatus est, non qui hæc operatur, sed qui vt iusti & temperati operantur.

LECTIO IIII.

Vbitauerit autem quispiam quonam modo dicimus iusta agentes, iustos, & temperata temperatos fieri oportere. Nã si iusta temperataque agunt, iam iusti sunt & temperati, perinde atque si grammatica musica ue faciunt, grammatici sunt atque musici.

An nec in artibus res ita se habet? Fieri namque potest, ut grammaticũ aliquod quispiam faciat & fortuna & alio admonente. At tunc erit grammaticus, cum & grammaticum quippiam & grammatice faciet, idest secundum eam, quæ est in ipso grammaticam artem.

Præterea, nec simile in artibus & in uirtutibus est. Nam ea, quæ ab artibus fiunt, bonum ipsum in seipsis habent. Sufficit igitur, si ipsa aliquo modo sese habentia fiant. At ea quæ a uirtutibus prodeunt, non iuste aut temperate aguntur, si sint iusta aut temperata. Sed si & agens sic sese habens agat. Primo quidem si sciens, deinde si eligens, & eligens propter ipsa. Tertio si firmo animo ac immutabili agat. Hæc autem ad habitus quidem cæteros habendos non requiruntur præter ipsum scire. Ad uirtutes autem, scire quidem parum, aut nihil potest. Cætera uero non parum, sed totum possunt. Quæ quidem & ex eo, quia per sæpe res iustæ temperatæque aguntur, prouenium.

Res igitur iustæ temperatæque dicuntur, cum sunt tales, quales uir iustus ageret aut temperatus. Iustus autem ac temperatus est, non is, qui has agit, sed qui sic etiam agit, ut iusti tẽperatique agunt.

Universidad de Biblioteca

¶ Concludit conclusionem principaliter intentam. Et primo concludit propositum. Secundo arguit quorundam errores, ibi. {Sed iusti quidem, &c.} Concludit ergo primo, quòd bene supra dictum est, quòd homo fit iustus, ex eo quòd iusta operatur, & temperatus, quia temperata. Qui autem non operatur, nec studiũ apponit, nũquam fiet bonus. Deinde cum dicit.

e Bene igitur dicitur qm̃ ex iusta operari iustus fit, & ex tẽperata temperatus. Ex non operari autem hæc, nullus vtiq; neq; curabit fieri bonus.

f ¶ Arguit quorũdam errorem, qui nõ operantur, opera virtutis, sed confugiendo ad ratiocinãdum de virtutib⁹, æstimãt se fieri bonos philosophando. Quos dicit esse similes infirmis, qui solicite audiunt ea, quæ dicuntur sibi a medicis, sed nihil faciunt eorum quæ sibi præcipiunt, Ita n. se habet philosophia ad curationẽ animæ, sicut medicina ad curationẽ corporis. Vnde sicut illi, qui audiunt præcepta medicorum & non faciunt, numquã erunt bene dispositi secũdum corpus, ita neq; illi, qui audiũt documenta moraliũ philosophorũ & non faciunt ea, numquã habebunt animã bene dispositam.

f Sed multi hęc quidẽ non operantur. Ad rationem autem fugientes existimant philosopha- G
ri, & sic fore studiosos, & simile
aliquid facientes laborantib⁹,
qui medicos audiunt quidem studiose, faciunt autẽ nihil horum, quæ præcepta sunt. Quem admodũ igitur neque illũ bene habebũt corp⁹ ita curati, neq; isti animã ita philosophantes.

LECTIO V.

Lectio. 10.

Lect. 8.

Lect. 7.

Lect. 6.

POstquam Philosophus determinauit de causa virtutis. Hic incipit inquirere quid sit virtus. Et diuiditur in partes duas. In prima ostendit quid sit virtus. In I secunda determinat de oppositione virtutis ad vitium ibi. {Tribus autem dispositionibus, &c.} Prima autem pars diuiditur ĩ partes duas. In prima determinat quid est virtus in generali. In secunda manifestat diffinitionem assignatam in singulis virtutibus ibi. {Oportet autem non solum vniuersaliter dici.} Prima autem diuiditur in partes duas. In prima inuestigat diffinitionem virtutis. In secunda concludit diffinitionem ibi. {Est ergo virtus habitus, &c.} Circa primum duo facit. Primo inuestigat genus virtutis. Secundo differentiam eius ibi. {Oportet autem non solum &c.} Inuestigat autem genus virtutis per viã diuisionis. Vnde circa primum tria facit. Primo proponit diuisionem. Secundo exponit membra eius, ibi. {Dico autem passiones quidem igitur, &c.} Tertio ex diuisione posita argumentatur, ibi. {Passiones. Dicit ergo primo, quòd ad perscrutandum quid est virtus, oportet assumere, quòd tria sunt in anima, scilicet passiones, potentiæ, & habitus, quorum alterum necesse K
est esse virtutẽ. Dixit enim supra, quòd virtus est principiũ quarumdam operationum animæ. Nihil autem est in anima, quod sit operationis principium, nisi aliquod horum trium. Videtur enim homo aliquando agere ex passione, puta ex ira. Quandoque vero ex habitu, sicut ille qui operatur ex arte. Quandoque vero ex nuda potentia, sicut quando homo incipit primo operari. Ex quo patet, quòd sub hac diuisione, non comprehenduntur absolute omnia, quę sunt in anima, quia essentia animæ nihil horum est, nec etiam operatio intelligibilis, sed solum hic tanguntur illa, quæ sunt principia alicuius actionis. Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat membra prædictæ diuisionis. Et primo manifestat, quæ sunt passiones. Secundo quę sunt potentiæ, ibi. {Potentias autem, &c.} Tertio qui sunt habitus, ibi. {Habitus autem secundum quos, &c.} Circa primum considerandum est, q̃ secundum vegetabilem animam, non dicuntur passiones animę eo quòd vires huius partis animæ, non sunt passiuæ, sed actiuæ tam in parte sensitiua, quàm intellectiua. Vires autem apprehensiuæ & appetitiuæ sunt passiuæ præter intellectum agentẽ. Et quamuis sentire & intelligere sit pati quoddam, non tamen dicuntur passiones animæ secundum apprehensionem sensus, vel intellectus, sed solum secundum appetitum. Quia operatio potentiæ apprehensiuæ, est secundũ quòd res apprehensa est in apprehẽdẽte per modum apprehendentis. Et sic res apprehẽsa quodammodo erat hitur ad comprehendentem. Operatio autem potentiæ appetitiuæ est secundum quòd appetens inclinatur ad appetibile. Et quia de ratione patiẽtis est, quòd trahatur ab agẽte, & nõ econuerso: inde est, q̃ operationes potẽtiarum apprehensiuarum, nõ dicuntur proprie passiones, sed solũ operationes potentiarum appetitiuarum. Inter quas etiam operatio appetitus intellectiui nõ proprie dicitur passio, Tum quia nõ est secundum transmutationem organi corporalis, quæ requiritur ad rationẽ passionis proprię dictæ, Tum quia etiã secundum operationẽ appetitus intellectiui, qui est voluntas, homo non agitur tamquam patiens, sed potius seipsum agit tãquam Dominus sui actus existens. Relinquitur ergo, q̃ passiones proprie dicantur operationes appetitus sensitiui, quæ sunt secundum trãsmutationem organi corporalis, & quibus homo quodammodo ducitur. Appetitus autem sensitiuus diuiditur i duas vires, scilicet in concupiscibilem, qui respicit absolute bonum sensibile, quod scilicet est delectabile secundum sensum, & malum et contrarium, & irascibilem, qui respicit bonum sub ratione cuiusdam altitudinis, sicut victoria dicitur esse quoddam bonum, quamuis non sit cum delectatione sensus. Sic igitur quecumque passiones respiciunt bonum vel malum absolute, sunt in concupiscibili. Quarum quædam sunt respectu boni, & sunt tres. Amor qui importat quãdam connaturalitatem appetitus ad bonum amatum. Desiderium, quod importat motum appetitus in bonum amatum. Et delectatio, quæ importat quietem appetitus in bono amato. Quibus opponuntur in ordine ad malum scilicet, Odium amori. Auersio siue fuga desiderio. Et tristitia delectationi. Illæ vero passiones, quæ respiciunt bonum, vel malum sub ratione cuiusdam ardui, pertinent ad irascibilẽ, sicut timor & audacia respectu mali. Spes & desperatio respectu boni. Quintum est ira, quæ est passio cõposita, vnde nec contrarium habet. Et ideo enumerando passiones dicit, q̃ passiones sunt concupiscentia, quam nominamus desideriũ, & ira & timor & audacia & inuidia, quæ continentur sub tristitia, & gaudium, quod cõtinetur sub delectatione. Est enim delectatio nõ corporalis, sed interiori apprehẽsione consistens, & amicitia & odium & desiderium. Quod differt a concupiscentia, eo q̃ concupiscentia est delectationis corporalis. Desiderium autem cuiusliber alterius delectabilis. Addit autem zelum & misericordiam, quæ sunt species tristitiæ. Nam misericordia est tristitia de malis alienis, zelus autem est tristitia de hoc, q̃ homo deficit ab his, quæ alii habent. Addit autem q̃ vniuersaliter ad omnia prædicta sequitur delectatio & tristitia, quia omnia alia important motus quosdam in bonum & malum, ex quorum superẽtu causatur delectatio, vel tristitia. Vnde omnes aliæ passiones terminantur ad delectationem & tristitiam. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat, quæ sunt potentiæ nõ quidẽ in generali, sed circa materiam moralem secundum differentiam ad passiones. Dicit enim, quòd potentiæ dicuntur secundum quas dicimur passibiles prædictarum passionum, idest potentię pati passiones prædictas. Puta potentia irascibilis est secundum quam possumus irasci. Potentia autem concupiscibilis est secundũ quam possumus tristari, vel misereri. Deinde cum dicit.

LECTIO V.

Rectè igitur dicitur iustum fieri agentem iusta, & temperatum etiam temperata. Qui uero hæc non agit, numquam euasurus est bonus.

Verum plerique hæc quidem non agunt. Ad sermones autem confugiẽtes sese philosophari putant, & studiosos hoc fore modo. Atque perinde, ut ægroti faciunt, qui medicos quidem diligenter audiunt, nihil autem eorum agunt, quæ præcipiuntur ab illis. Vt igitur illis corpus non bene sese habebit, si ita curantur, sic nec his animus plane, si ita philosophantur.

POst hæc quidnã sit ipsa uirtus consideremus oportet. Cum igitur tria sint, quæ fiunt in anima. Affectus, Potentiæ, Habitus. Horum aliquid ipsam uirtutem esse necesse est.

Atque affectus quidem uoco, cupiditatem, iram, metum, fiduciam, inuidiam, gaudium, amicitiam, odiũ, desiderium, æmulationem, misericordiam. Ea omnino, quæ uoluptas comitatur aut dolor.

d ¶ Manifestat, qui sint habitus, & hoc ét non in generali, sed in materia morali p comparationem ad passiones. Et dicit, q̃p habitus dicuntur secũdum quos nos habemus passiones bene, vel male. Habitus est. n. dispositio quædam, determinãs potentiam per comparationem ad aliquid. Quę quidem determinatio si sit secundum quod conuenit naturæ rei, erit habitus bonus disponens ad hoc, quòd aliquid fiat bene. Alioquin est habitus malus, & secundum ipsum aliquid fiet male. Et exemplificat, quòd secundum aliquem habitum habemus nos, vt irascamur, vel male, si hoc fiat vehementer, vel remisse, idest secundum superabũdãtiam, aut defectũ, vel bene, si hoc fiat medio modo. Deinde cum dicit.

c Potentias autem secundum quas passibiles horũ dicimur, puta secundum quas potentes irasci, vel tristari, vel misereri.

d Habitus autem secũdũ quos ad passiões habemus bene, vel male. Puta ad irasci, siquidem vehementer, vel remisse male B
habemus. Si autẽ medie bene. Similiter autem & ad omnia.

e Passiones quidem igitur nõ sunt neque virtutes, neque malitiæ. Quoniam neque dicimur secundũ passiones studiosi, vel prauí. Secundum autem virtutem, vel malitiam dicimur.

f Et quoniam secundũ passiones quidem, neq; laudamur, neque vituperamur. Nõ. n. laudatur qui timet, neq; qui irascit. Neq; vituperatur, qui simpliciter irascitur, sed q̃ qualiter. Secũdũ virtutes aũt, vel malitias laudamur, vel vituperamur.

g Adhuc irascimur quidem & timemus, non sponte. Virtutes autem electiones quędam vel non sine electione.

h Adhuc autem secundum passiones quidẽ moueri dicimur. Secundum virtutes autem, vel malitias non moueri, sed dispo- D
ni qualiter.

i Propter hoc autem, neque potentię sunt. Neq; enim boni dicimur propter posse pati simpliciter, neque mali. Neque laudamur, neque vituperamur.

K Et adhuc potentes sumus natura. Boni autem vel mali, non efficimur natura. Diximus au- E
tem de hoc prius.

l Si igitur neque passiones sũt virtutes, neq; potẽtiæ, relinquitur habitꝰ eas eẽ. Quid quidem igit genus est virtutis, dictũ est.

e Potentias autem secundum quas passibiles horũ dicimur, puta secundum quas potentes irasci, vel tristari, vel misereri.

Potentias autem eas quibus ad hos effectus suscipiendos idonei dicimur esse, vt quibus dolere possumus, vel irasci, uel misereri.

d Habitus autem secũdũ quos ad passiões habemus bene, vel male. Puta ad irasci, siquidem vehementer, vel remisse male B
habemus. Si autẽ medie bene. Similiter autem & ad omnia.

At habitus eos quibus bene, vel male nos ad affectus ipsos habemus, ut ad irascendum si uehementer, aut remisse simus dispositi, male habemus, si mediocriter, bene, & ad cætera affectus simili modo.

e Passiones quidem igitur nõ sunt neque virtutes, neque malitiæ. Quoniam neque dicimur secundũ passiones studiosi, vel prauí. Secundum autem virtutem, vel malitiam dicimur.

Virtutes igitur uitiaque non sunt affectus, nam affectibus quidem studiosi, uel uitiosi non dicimur. Virtutibus autem & uitiis dicimur.

f Et quoniam secundũ passiones quidem, neq; laudamur, neque vituperamur. Nõ. n. laudatur qui timet, neq; qui irascit. Neq; vituperatur, qui simpliciter irascitur, sed q̃ qualiter. Secũdũ virtutes aũt, vel malitias laudamur, vel vituperamur.

*Et ob affectus neque laudamur, neque uituperamur. Non enim qui C
metuit, aut irascitur, aut laudatur, neque qui simpliciter, sed qui modo quodam irascitur uituperatur. At ob uirtutes uitiaque laudamur, aut uituperamur.*

g Adhuc irascimur quidem & timemus, non sponte. Virtutes autem electiones quędam vel non sine electione.

Præterea irascimur quidem & timemus sine electione. Virtutes autem electiones sunt quædam, aut non sine electione.

h Adhuc autem secundum passiones quidẽ moueri dicimur. Secundum virtutes autem, vel malitias non moueri, sed dispo- D
ni qualiter.

Insuper affectibus quidem moueri dicimur. Virtutibus autem, aut uitiis non moueri, sed aliquo modo disponi.

i Propter hoc autem, neque potentię sunt. Neq; enim boni dicimur propter posse pati simpliciter, neque mali. Neque laudamur, neque vituperamur.

Propter hæc eadem neque potentiæ sunt. Nam neque boni, uel mali dicimur, neque laudamur, aut uituperamur, quia possumus simpliciter affici.

K Et adhuc potentes sumus natura. Boni autem vel mali, non efficimur natura. Diximus au- E
tem de hoc prius.

Et insuper potentes quidem sumus natura. Boni uero non efficimur, aut mali natura, quemadmodum antea diximus.

l Si igitur neque passiones sũt virtutes, neq; potẽtiæ, relinquitur habitꝰ eas eẽ. Quid quidem igit genus est virtutis, dictũ est.

Quòd si uirtutes, neque affectus sunt, neque potentiæ, restat ipsas habitus esse. Quid igitur sit ipsa uirtus genere, diximus.

f ¶ Quæ accipitur ex laude & vituperio, quæ sunt testimonia quæda bonitatis, uel malitiæ. Dicit ergo, q̃ ℔m uirtutes laudamur. Secũdũ aũt malitias oppositas uituperamur. Sed secũdũ passiones absolute cõsideratas, neq; laudamur, neq; uituperamur. Nõ. n. aliquis laudatur, neq; uituperatur ex hoc, q̃ absolute timet, uel irascitur, sed solum ex hoc, q̃ aliqualiter timet, uel irascitur, idest secundum rationem, uel præter rationẽ. Et idem est intelligendum in alijs passionibus animæ. Ergo passiones animæ, neq; sunt uirtutes, neq; malitię. Tertiam rationẽ ponit ibi.

g ¶ Quæ sumitur ex modo agendi secundum virtutem. Virtutes enim, vel sunt electiones, vel non sunt sine electione. Potest enim virtus dici ipse actus virtutis. Et sic, si accipiamus principales actus virtutum, qui sunt interiores, virtus est electio. Si autem exteriores, virtus nõ est sine electiõe. quia exteriores actus virtutis ab interiori electione procedunt. Si autem accipiatur virtus pro habitu ipso virtutis, sic etiam virtus non est sine electione, sicut causa non est sine proprio effectu. Passiones autem aduenium nobis sine electione, qa interdum præueniũt deliberationẽ rationis, quæ ad electionem requiritur. Et hoc est, quod dicit, q̃p irascimur & timem⁹ non sponte, idest ex arbitrio rationis. Ergo passiões non sunt virtutes. Quartã rationem ponit ibi.

h ¶ Et sumitur secũdum ipsam essentiã virtutis. Passiones enim sunt motus quidam secundum quos nos moueri dicimur. Virtutes & malitiæ sunt quædam qualitates secũdum quas nõ dicimur moueri, sed aliqualiter, idest bene, vel male disponi ad hoc, quòd moueamur. Ergo passiones non sunt virtutes, neque malitiæ. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostẽdit, quòd virtutes non sunt potẽtiæ duabus rationibus. Quarum prima sumitur secũdum rationem boni & mali, sicut etiam & supra probauit de passionibus. Et est ratio talis, nullus bonus, vel malus dicitur, neque laudatur, neque vituperatur ex hoc, quòd potest pati secũdum aliquam passionem, puta ex hoc, quòd potest irasci, vel timere. Sed secundum virtutes & malitias dicimur boni, vt mali & laudamur, vel vituperamur. Ergo virtutes & malitię non sunt potentiæ. Secundam rationem ponit ibi.

k ¶ Quæ sumitur ex causa. Et est talis. Potentiæ insunt nobis a natura, quia sunt naturales proprietates animæ. Sed uirtutes & malitiæ secundum quas dicimur boni uel mali, non sunt nobis a natura, ut supra probatum est. Ergo uirtutes & malitiæ non sunt potentiæ. Deinde cum dicit.

l ¶ Concludit propositum, quia scilicet si uirtutes non sunt passiones neque potentię, relinquitur quòd sunt habitus secundum diuisionem præmissam. Et sic concludit, quòd manifestum est, quid sit uirtus, secundum suum genus, quod scilicet, est in genere habitus.

LECTIO

LECTIO VI.

POstquam Philosophus ostendit quid sit genus virtutis, hic inquirit quæ sit propria differentia eius. Et primo proponit, quod intendit. Et dicit, ꝙ ad hoc, ꝙ sciatur quid est virtus, oportet non solum dicere, quòd sit habitus per quem innotescit genus eius, sed etiam qualis habitus sit, per quē manifestatur differentia eius. Secundo ibi. b ¶ Manifestat propositum. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat in communi quandam conditionem virtutis. Secundo ex illa conditione virtutis manifestat propriam differentiam eius, ibi. { Qualiter autem &c. } Dicit ergo primo, quòd omnis virtus subiectum cuius est, facit bene habere, & opus eius bene se habens. Sicut virtus oculi est, per quam & oculus est bonus, per quam bene videmus, quod est propriū opus oculi. Similiter etiā virtus equi est, quæ facit equum bonum, & per quam equus bene operatur opus sui, qđ est velociter currere, & suauiter ferre ascensorem, & audacter expectare bellatores. Et huius ratio est, quia virtus alicuius rei attenditur secundum vltimum, quod potest, puta in eo, quòd potest ferre centum libras, virtus eius determinatur nō ex hoc, qđ fert quinquaginta, sed ex hoc, quòd centum, vt dicitur primo cœli. Vltimum autem ad qđ potentia alicuius rei se extendit, est bonū opus. Et ideo ad virtutem cuiuslibet rei pertinet, quòd reddat bonum opus. Et quia perfecta operatio non procedit nisi a perfecto agente, cō sequens est, quòd secundum virtutē propriā vnaquæque res & bona fit, & bene operetur. Et si hoc est verum in omnibus alijs, vt per exempla iam patuit, sequitur quòd virtus hominis erit habitus quidam, vt supra dictum est, ex quo homo fit bonus, formaliter loquendo, sicut albedine fit aliquis albus, & per quē aliquis bene operatur. Deinde cū dicit. c ¶ Secundum præmissam conditionem virtutis inquirit differentiam propriam virtutis. Et hoc tripliciter. Primo quidem secundum proprietatem operationum. Secundo secundum naturam virtutis, ibi. { Adhuc autem & hoc erit manifestum &c. } Tertio secundum propriam rationem boni, vel mali, ibi. { Adhuc peccare quidem &c. } Dicit ergo primo, ꝙ qualiter homo fiat bonus, & qualiter bene operetur, iam supra dictum est. Dictum est enim supra, quòd per operationes, quæ sunt in medio, efficimur boni secundum vnamquamque virtutem. Et effecti boni similes operationes operamur. Relinquitur ergo, si virtus est quæ facit hominem bonum & bene operantem, quòd sit in medio. Deinde cum dicit.

Tex. 116.

Lect. 7. Lectio. 4.

LECTIO VI.

Portet non solum ita dicere virtutem habitum esse, sed etiam qualisnam habitus sit.

Dicendum est igitur omnem virtutem & idipsum cuius est virtus bene esse habere facere, & opus ipsius reddere bene. Oculi nanque virtus, & oculum, & opus ipsius studiosum facit. Quippe cum videamus virtute oculi bene. Virtus itidem equi studiosum efficit equum, & bonum ad currendum portandumque equitem, & expectandum etiam hostem. Quod si idipsum ita esse habet in omnibus, & virtus ipsius etiam hominis habitus is erit, a quo bonus efficitur homo, & quo bene suum opus ipse reddet efficietque.

Quomodo autem id erit, & antea quidem diximus.

Et nunc etiam magis patebit, si contemplabimur qualis nam sit ipsius virtutis natura. In omni itaque re continua diuisibilique, aliud plus, aliud minus, aliud æquale, uel ex parte ipsius rei, uel respectu nostri accipi potest. Æquale autem, medium est quoddam inter exuperationem atque defectum.

Atque rei quidem ipsius medium id esse dico, quod ab extremorum utroque distat. Idque est apud omnes unum & idem. Respectu autem nostri, quod neque exuperat, neque deficit. Idque non est apud omnes unum & idem.

Vt si decem sint multa, & duo pauca, sex ipsius rei media capiuntur, æque nanque excedunt & excedūtur. Atque hoc in Arithmetica comparatione, rationum medium esse constat.

Lectio. 6.

b Dicendum igitur, quoniam virtus omnis cuius vtique fuerit virtus, & id bene habens pficit, & opus eius bene reddit. Puta oculi virtus & oculum studiosum facit & opus eius. Oculi enim virtute, bene videmus. Similiter & equi virtus equum studiosum facit, & bonum ad currendum, & ferendum ascensorem, & expectandum bellatorem. Si itaque hæc in omnibus ita habet & hominis virtus erit vtique habitus ex quo bonus homo fit, & a quo bene opus suum reddit.

c Qualiter autē hoc erit, iam quidem diximus.

d Adhuc autem & hoc erit manifestum, si speculati fuerimus, qualis quidē est natura ipsius. In omni itaque continuo & diuisibili est accipere, hoc autem plus, hoc quidem minus, hoc vero æquale. Et hoc, vel secūdū ipsam rem, vel ad nos. Aequale autem medium quidem est superabundantiæ & defectus.

e Dico vtique rei quidem medium, quod æqualiter distat ab vtroque extremorum, quod est vnum & idem in omnibus. Ad nos autem, quod neque abundat, neque deficit. Hoc autem neq; vnum, neq; idē omnibus.

f Puta si decem multa, duo autē pauca, sex media accipiūtur secundū rem. Aequaliter enim excedunt & exceduntur. Hoc autem medium est secundum Arithmeticam proportionem.

d ¶ Probat idem p naturam virtutis &c. Et circa hoc tria facit. Primo præmittit quædā quæ sunt necessaria ad propositū ostendendum. Secundo, concludit propositum, ibi. { Si itaque omnis scientia &c. } Tertio, exponit conclusionem, ibi. { Dico autem moralē &c. } Circa primum duo facit. Primo proponit ea, quæ sunt necessaria ad propositum ostendendum. Secundo manifestat qđdixerat, ibi. { Dico vtiq; &c. } Dicit ergo primo, ꝙ adhuc magis manifestum erit, qualiter efficiamur boni & bene operantes, si consideremus qualis sit natura virtutis. Ad cuius euidentiam oportet præaccipere, ꝙ tria quędam, ideſt plus, & minus, & æquale, tam in contingentibus continuis, quàm etiā in quolibet alio diuisibili, contingit accipere, siue diuidatur secundum numerum, sicut omnia discreta, siue per accidens, puta per intensionem & remissionem qualitatis in subiecto. Hæc autem tria ita se habent, ꝙ æquale est medium inter plus, quod pertinet ad superabūdātiam, & minus, quod pertinet ad defectū. Et hoc quidem potest dupliciter accipi. Vno modo secundū absolutam quantitatem rei. Alio modo secundum proportionem eius ad nos. Deinde cum dicit. e ¶ Manifestat qđ dixerat de differentia secundum rem, & quo ad nos. Et primo per rationem. Secundo per exempla, ibi. { Puta si &c. } Dicit ergo primo, quòd medium secundum rem est, quod æqualiter distat ab vtroq; extremorum. Et quia consideratur secundum quantitatem absolutā rei, idem est quo ad omnes. Sed mediū quo ad nos est, quia neque superabundat, neque deficit a debita proportione ad nos. Et propter hoc, istud medium non est idē quo ad omnes. Sicut si accipiatur in calceo medium quo ad nos, quod neque excedit mensuram pedis, neque deficit. Et quia non omnes habent eandem quantitatem pedis &c. Hoc medium non est idem quo ad omnes. Deinde cum dicit. f ¶ Manifestat quod dixerat per exempla. Et primo de medio rei, quod ꝙqualiter distat ab extremis, sicut sex media accipiuntur inter decem, quę sunt multa, & duo, quæ sunt pauca, quia æqualiter sex excedunter a decem & exceſūt duo, scilicet in quatuor. Medium autem, quod sic accipitur in numeris secundum ꝙquidistantiam a duobus extremis, dicitur esse secūdum Arithmeticam proportionem. quæ considerat ipsam numeri quantitatem. Medium autē, quod accipitur secundum æqualitatē proportionis quo ad nos, dicitur esse secundū Geometricam proportionem, vt infra patebit in Quinto. Secundo ibi.

g Quo autem ad nos, non ita sumendum. Non enim alicui si decem minas comedere multum. Duas autem paucum, magister sex minas præcipiet. Est enim forsitan & hoc multum sumenti, vel paucum. Miloni.n. quidem paucum, dominatori autem Gymnasiorū multum. Similiter & in cursu & in palestra. Ita vtique omnis sciens superabundantiam fugit, medium autem quærit & hoc desiderat. Medium autē, non quod rei, sed quo ad nos.

h Si vtiq; ois scientia sic opus bene perficit ad medium respiciens, in hoc ducens opera, vnde consueuerūt dicere bene habentibus operibus, quoniā, neque auferre est, neque apponere, vt superabundātia quidem & defectu corrumpente, bene autem medietate saluante, boni autem artifices, v diximus, ad hoc respicientes operantur. Virtus aût oī arte certior & melior est, quēadmodū & natura, medij vtique erit coniectatrix.

i Dico autem moralem. Hæc enim vtique erit circa passiones & operationes. In his enim est superabundātia & defectus, & medium. Puta & audere, & timere, & concupiscere: & auerti, & irasci, & misereri, & vniuersaliter delectari, & tristari est, & magis & minus. Et vtraque non bene. Quando autem oportet & ī quibus, & ad quos, & cuius gratia, & vt oportet, & medium & optimum, quod est in virtute. Similiter autem circa operationes est superabundantia & defectus & medium. Virtus autem circa passiones & operatiōes est. In quibus qui dem superabundantia vitiosa est, & defectus vituperatur. Mediū autem laudatur & dirigit. Hæc antē ambo virtutis. Medietas quædam ergo est virtus conjectatrix existens medij.

Lectio. 6.

Ad id quod est nostra ex parte medium, non eodem sumendum est modo. Non enim sicut decem quidem minas comedere nimium est, duas autem parum, sex ei minas ludi magister præcipiat. Est enim & hoc fortasse nimium ei, qui accepturus est, aut parum. Miloni nanque parum. Incipienti vero sese exercere nimium est. Simili modo res sese habet in cursu ac in palestra. Hoc igitur modo quiuis artifex exuperationem quidem fugit atque defectum, medium autem quærit & expetit, non quidem rei, sed quod ad nos medium dicitur.

Quod si omnis scientia suum hoc modo bene conficit opus, ad medium ipsum respiciens & in hoc sua rediגens opera. Vnde & dici solet in rebus, quæ bene sese habent operibus, nec auferri quicquam, nec addi posse, propterea que bonum ipsum corrumpunt nimium & parum, mediocritas vero conseruat. At boni artifices ad hoc respicientes, vt diximus, operantur. Virtus autem omni arte exactior est & præstantior, quemadmodum & natura. Ipsa profectō virtus medij ipsius est coniectatrix.

Loquor autem de morum virtute. Hæc enim circa affectus actusque versatur, in quibus est nimium & parum & medium. Fit enim, vt magis & minus quispiam, & metuat, & confidat, & cupiat, & abhorreat, & irascatur, & misereatur, & omnino delectetur ac doleat. Et vtroque modo non bene. Et etiam quando oportet & pro quibus, & ad quos & cuius gratia, & vt oportet. Hoc autem medium est & optimum, quod est ipsius virtutis. Similiter circa actus nimium est, & parum, & medium.

Virtus autem circa affectus actusque versatur, in quibus exuperatio quidem peccatum est, & defectus vituperatur, medium autem laudatur & recte conficitur, quorum utrumque uirtutis ipsius est. Virtus igitur mediocritas est quædam, cum sit ipsius medij coniectatrix.

i ¶ Exponit conclusionem inductam. Et dicit, quod dictū est, debet intelligi de virtute morali, quæ est circa passiones & operationes, in quib⁹ est accipere superabundantiam & defectum & medium. Et exemplificat primo in passionibus. Dicit enim, quòd contingit timere, audere, & concupiscere, & auerti, ideſt fugere aliqd, & irasci, & misereri, & vniuersaliter delectari & tristari magis & minus, quàm oportet. Quorum vtrumque non bene fit. Sed si aliquis timeat & audeat, & sic de alijs, quæ oportet, & in quibus oportet, & ad quos oportet, & cuius gratia oportet, & eo modo quo oportet, hoc est medium in passionibus. Et in hoc consistit optimum virtutis. Sic similiter circa operationes est superabundantia & defectus & medium. Virtus autem moralis circa passiones & operationes est, sicut circa materiam propriam, ita quòd in eis superabundantia est vitiosa & defectus vituperabilis, sed medium laudatur & recte se habet. Hęc autem duo ad

Universidad de Navarra Biblioteca

uirtutem pertinẽt, scilicet rectitudo, quæ opponitur peruersitati vitiorũ, & laus, quæ opponitur vituperio, quæ consequuntur ex primis duobus. Et sic concludit, quòd virtus moralis & in se considerata est quædam medietas, & est medij coniectatrix, inquantum, scilicet respicit medium, & medium operatur.

LECTIO VII.

PRemissis duab⁹ rationibus, hic ponit Philosophus tertiã, quæ sumitur ex ratione boni & mali. Et dicit quòd multipliciter cõtingit peccare, quia malum qđ includitur in ratione peccati, pertinet ad infinitum secundum Pythagoricos, & bonum secundum eos pertinet ad finitum, per oppositum est intelligendum ꝙ recte agere contingit solum vno modo.

Huiusmodi autẽ ratio accipi potest ex eo, qđ Dionysius dicit 1 lib. de Diui. no. quia bonum contingit ex vna & integra causa, malum autem ex singularibus defectibus, sicut patet in bono & malo corporali. Turpitudo enim quæ est malum corporalis formæ, contingit quodcunque membrum indecenter se habeat. Sed pulchritudo non contingit, nisi omnia membra sint bene proportionata & colorata. Et similiter ægritudo, quę est malum cõplexiõis corporalis, prouenit ex singulari deordinatione cuiusliber humoris. Sed sanitas esse non potest nisi ex debita proportione omnium humorum. Et similiter peccatũ in actione humana contingit quæcunque circũstantiarũ inordinate se habeat qualitercunque, vel secundum superabundantiam, vel secundum defectum. Sed rectitudo eius non erit nisi in omnibus circumstantijs debito modo ordinatis. Et ideo sicut sanitas vel pulchritudo contingit vno modo, ægritudo autẽ & turpitudo multis, immo infinitis modis, ita etiam rectitudo operationis vno solo modo contingit, peccatum autem in actione contingit infinitis modis. Et inde est, quòd peccare est facile, quia multipliciter hoc contingit. Sed recte agere est difficile, quia non contingit nisi vno modo. Et ponitur exemplum, qa facile est & recedere a contactu signi, idest puncti siue in centro circuli, siue in quacunque alia superficie determinate signati, qa hoc contingit infinitis modis. Sed tangere signum, est difficile, quia contingit vno solo modo. Manifestum autem quod superabundantia & defectus multipliciter contingunt, sed medietas vno mõ. Vnde manifestũ est, quòd superabũdantia & defectus ad malitiam, medietas autem ad virtutem pertinent, quia boni sũt aliqui simpliciter, idest vno modo, sed mali sunt multifarie idest multipliciter, vt dictum est. Deinde cum dicit.

b ¶ Concludit ex præmissis diffinitionem virtutis. Et primo ponit ipsam diffinitionem. Secundo manifestat eam, ibi. ⁋ Medietas autem duarum &c. ⁋ Tertio excludit errorem, ibi. ⁋ Non autem suscipit omnis &c. ⁋ In diffinitione autem virtutis ponit quatuor. Quorum primum est genus, quod tangit cum dicit, ꝙ virtus est habitus, vt supra habitum est. Secundum est actus virtutis moralis. Oportet enim habitum diffiniri per actum. Et hoc tangit cum dicit, electinus, idest secundum electionem operans. Principale enim virtutis est electio, ut infra dicetur. Et qa oportet actum determinari per obiectum. Ideo tertio ponit obiectũ siue terminum actionis, in hoc, quòd dicit existens in medietate quo ad nos. Ostensum est enim supra, quòd virtus inquirit & operatur medium non rei, sed quo ad nos. Dictum est autẽ similiter, quòd virtus moralis est in appetitu, qui participat rationẽ. Et ideo oportuit quarram particulam apponi, quæ tangit cautam bonitatis in virtute, cum dicit. Determinata ratione. Non enim inquirere medium est bonum, nisi inquantũ est secundum rationem determinatam, verum quia contingit rationem esse & rectam & erroneam, oportet virtutem secundum rationẽ rectam operari, vt supra suppositum est. Et ad hoc explicandum subdit. Vt vtiqs sapiens determinabit &c. scilicet medium. Sapiens autẽ hic dicitur non ille, qui est sapiens simpliciter, quasi cognoscens altissimam causam totius vniuersi, sed prudens qui est sapiens rerum humanarum, vt infra in sexto dicetur. Nam & iste qualitercunq; determinatur quid bonum sit fieri secundum iudicium sapientis in arte illa. Et ita est in omnibus aliis artibus. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat præmissam diffinitionẽ quantum ad hoc, ꝙ dixit virtutem in medietate consistere. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quorum sit medietas. Secũdo respectu cuius attendatur medietas, ibi. ⁋ Et adhuc &c. ⁋ Tertio concludit quoddam corrollarium, ibi ⁋ Propter quod secundum subitantiam &c. ⁋ Dicit ergo primo, quòd virtus ipsa est quędã medietas inter duas malitias, & inter duos habitus vitiosos, eorum scilicet, qui est secundum superabundantiam, & eius, qui est secundum defectum. Sicut liberalitas est medietas inter prodigalitatem, quæ vergit in superabundantiam, & illiberalitatem quæ vergit in auaritiam. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit, respectu cuius attenditur superabundantia & defectus & medium. Et dicit, adhuc esse considerandum, quod quędam malitiæ per comparationem ad aliquid deficiunt, aliæ vero superabundant, tam in passionibus, quam in operationibus ad eo, scilicet quod oportet a quo quidam deficiunt & quidam superabundant. Sed virtus inquantum seruat id quod oportet, dicitur medium inuenire per rationem, & eligere per voluntatem, & sic pater, quòd virtus ipsa est medietas, & iterum medium operatur, medietas quidem est inter duos habitus, sed medium operatur in actionibus & passionibus. Deinde cum dicit.

e ¶ Infert quoddam corollarium ex dictis, scilicet quòd virtus, secundum suam substantiam, & secundum rationem diffinitiua est medietas. Sed inquantum habet rationem optimi in tali genere, & bene operantis siue disponentis est extremitas. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd sicut dictum est, tota bonitas virtutis moralis dependet ex rectitudine rationis. Vnde bonum conuenit virtuti morali, secundum quòd sequitur rationem rectam, malum autem vtriq; vitio, scilicet superabundantiæ, & inquantum recedit a ratione recta. Et ideo secundum rationem bonitatis & malitiæ, ambo vitia sunt in vno extremo, scilicet in malo quod attenditur secundum recessum a ratione. Virtus autem est in altero extremo, scilicet in bono, quod attenditur secũdum sequelam rationis. Non tamẽ ex hoc virtus & oppositа vitia consequuntur speciẽ, quàm diffinitio signat. Quia ratio recta se habet ad appetitum rectũ, sicut motiuum & regula extrinseca. Appetitus autẽ peruersus per vitium, non intendit a ratione recta deficere, sed præter intentionem hoc ei accidit: per se autẽ intendit id, in quo superabundat vel deficit. Quod autẽ est præter intentionem est per accidẽs, id autem quod est extrinsecum, & per accidẽs non constituit speciem, sed species habitus sumitur, secundum obiectum in qđ per se tendit. Secundum obiecta autem medium cõpetit virtuti, extrema autem vitijs. Et ideo dixit quòd secundum rationem boni, virtus est in extremo, sed secundum speciẽ sub stantialem est in medio. Deinde cum dicit.

f ¶ Excludit quendam errorem. Posset enim aliquis credere, quòd in operationibus & passionibus virtus teneret medium, vitia autem tenerẽt extrema, quod hoc contingeret in omnibus operationibus & passionibus. Sed hoc ipse excludit dicens, quòd non omnis operatio, vel passio animæ, suscipit medietatem, quæ scilicet ad virtutem pertineat. Et hoc manifestat, ibi. ⁋ Quædam enim &c. ⁋ Et primo per rationem, quia quædam actiones & passiones in ipso suo nomine implicãt malitiam, sicut gaudiũ de malo, & inuerecũdia, & inuidia. In operationibus autẽ adulterium, furtum, homicidiũ. Omnia.n. illa & similia, secundum se sunt mala, & non solum superabũdantia ipsorum vel defectus. Vnde & circa hoc, non contingit aliquem rectè se habere, qualitercũque hoc operetur, sed semp hoc facies, peccat. Et ad hoc exponendum subdit, quòd bene, vel non bene non contingit in talibus, ex eo quòd aliquis faciat aliquod eorum, puta adulterium sicut oportet, vel quando oportet, vt sic fiat bene, male autem, quando secundum quòd non oportet. Sed simpliciter, qualitercunq; aliquod horum fiat est peccatum. In se enim quodlibet horum importat aliquid repugnans ad id quod oportet. Secundo ibi.

g ¶ Manifestat idem per exempla in vitijs. Et dicit, quòd quia ista secundum se malitiam important, simile est querere in istis medium & extrema, sicut si aliquis attribueret medietatem superabundantiæ & defectum circa hoc quod est iniuria facere, & timidum, vel incõtinentem esse, quod quidem esset incõueniens. Cũ enim ista importent superabundatiam & defectum, sequeretur quòd superabundantia & defectus essent medietas, quod est oppositum in adiecto. Et quòd superabundantiæ esset superabuntia, & defectus esset defectus ꝗrendus, quod in infinitum abiret. Tertio ibi.

h ¶ Manifestat idem per simile in virtutibus. Manifestum est enim, quòd quia temperãtia & fortitudo de se important medium, non est in eis accipere superabundantiam & defectũ, quasi aliqs sit superabundanter, vel defficienter temperatus aut fortis. Medium enim non potest esse extremum. Et similiter quia illa de se important extrema, nõ potest esse illorũ medietas, neque superabundantia & defectus. Sed qualitercũque operatũ est vnũquodque eorum vitiosum est. Vltimo autem concludit, ꝙ nullius superabundantiæ, vel defectus potest esse medietas, aut superabuntia aut defectus medietatis.

LECTIO VIII.

POstquam Philosophus ostẽdit quid est virtus in generali, hic manifestat diffinitionem positam in speciali per singulas virtutes. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit hoc esse necessarium. Secundo prosequitur intentum, ibi. ⁋ Circa timores quidem igitur &c. ⁋ Dicit ergo primo, quòd oportet non solum dici vniuersaliter quid est virtus, sed etiam adaptare in speciali ad singula. Et rationem huius assignat, quia in sermonibus qui sunt circa operationes vniuersales, sunt magis inanes, & particulares sunt magis veri

LECTIO VII.

DHuc, peccare quidem multis modis dicitur. Malũ enim est infiniti vt Pythagorici existimauerũt. Bonum autem finiti. Dirigere autem vno modo. Ideoque hoc quidem facile, hoc autem difficile. Facile quidem non contingere signum, difficile autem contingere. Et propter hoc igitur malitiæ quidẽ & superabundantiæ defectus. Virtutis autẽ medietas. Boni.n. quidẽ simpliciter, multifariæ autem mali.

b Est igitur virtus habitus electiuus in medietate existẽs quoad nos, determinata ratione, & vt vtique sapiẽs determinabit.

c Medietas autem duarum malitiarum. Huius quidem, secundum superabundãtiam, huius autem, secundum defectum.

d Et adhuc, huic has quidem deficere, has autem superabundare eb eo quod oportet & in passionibus, & in operationibus. Virtutem autem medium inuenire & eligere.

e Propter quod, secundũ substantiam quidem & rationem quod quid est esse dicẽtem, medietas est virtus. Secundũ optimum autẽ & bene extremitas.

LECTIO VII.

RAterea, peccare quidẽ multis modis contingit. Malum enim est infiniti, vt Pythagorici putant, bonum vero finiti. Et recte agere unice. Quapropter & alterum facile, alterum difficile est. Facile quidem non attingere signum, difficile autem illud attingere. Et ob hoc igitur nimium quidẽ atque parum vitio asscribuntur, mediocritas vero virtuti. Vno nanque modo bonus est, malis que nefandus.

Est igitur virtus habitus electiuus in mediocritate consistens, ea, que est ad nos definita ratione, & ut definierit ipse prudens.

Mediocritas autem duorum est vitiorum: unius per exuperationem, alterius per defectum.

Et ex eo etiam quia illa quidem partim deficiunt, partim exuperant id quod oportet & in affectibus, & in actibus. Virtus autem medium ipsum & inuenit, & expetit.

Quapropter ipsa uirtus essentia quidem & ratione quid est dicente, mediocritas est. Ad optimi respectu & bene esse habentis extremitas.

f Non suscipit autẽ omnis operatio, neque omnis animæ passio medietarẽ. Quædam.n. confestim nominata conuoluta sũt cum malitia, puta gaudium de malo, & inuerecundia, & inuidia, & in operationibus, adulterũ, furtum, homicidium. Hęc B euim omnia, & quæ talia dicũtur secundum seipsa mala esse, sed non superabundantię ipsorum, neque defectus. Nõ igitur est vmquã circa hæc dirigere, sed semper peccare. Neque est bene, vel non bene circa talia in eo, quod oportet, vt oportet & quando, & qũo, puta adulterari. Sed simpliciter facere quodcũque horũ, peccatũ est.

g Simile igitur attribuenti, C & circa iniusta facere & timere, & incontinentẽ esse, esse medietatem, & superabundantiã, & defectum. Erit enim sic superabundantiæ & defectus medietas. Et superabundantiæ superabundantia, & defectus defectionis.

h Quemadmodum autem tẽperantiæ & fortitudinis nõ est superabundantia & defectus, D proptet medium non esse aliqualiter extremum, ita neque illorum medietas, neque superabundantia & defectus, sed vt vtique operatum est, vitiosum est. Vniuersaliter ergo, neque superabundantię, neque defectus medietas est, neque medietatis superabũdãtia & defectus.

LECTIO VIII.

POrtet autem non solũ vniuersaliter dici, sed & de his, quæ sunt secũ E dum singula aptare. In his, qui circa operationes sermonibus vniuersales quidem inaniores sunt, particulares autem verio res. Circa singularia enim operationes, oportunum autem in his concordare. Sumendum igitur hoc ex descriptione.

Non autem omnis actus, nec omnis affectus suscipit mediocritatem. Sunt enim affectus nonnulli qui continuo nomine suo sunt cum prauitate connexi, vt maliuolentia, vt imprudentia, vt inuidentia. Et actus identidem, vt adulterium, furtum, homicidium. Hæc enim uniuersa, & talia ita dicuntur, quia ipsa sunt prouа, sed non exuperationes ipsorum atque defectus. Circa igitur talia nullum est tempus recte agendi, sed semper delinquitur. Neque fit ut quisquam bene, uel male talium quicquã agat, qui cum oportet, & quando, & ut oportet adulterium committendo. Sed Simpliciter quicquid istorum efficiatur, delinquitur.

Simile igitur est & circa iniustitiã timiditatem, & luxuriam mediocritatem ponendam esse censere, & id quod nimium dicitur & parum. Hoc enim modo exuperationis & defectus erit utique mediocritas, & exuperationis exuperatio, & defectus item defectus.

Sed ut temperantiæ fortitudinisue non est exuperatio atque defectus, quia medium ipsum est modo quodam extremum, sic nec illorum est mediocritas, nec exuperatio & defectus, sed ut cũque agantur semper delinquitur. Omnino namque nec exuperationis, nec defectus est mediocritas, nec mediocritatis exuperatio & defectus.

LECTIO VIII.

T enim idipsum non solum uniuersaliter dicere, sed ad ipsa singula etiam accommodare oportet. Sermonum enim eorum qui circa actus uersantur, uniuersales quidem magis communes, particulares uero magis sunt ueri. Actus namque circa singula sunt, quibus sermones, rationesque consentaneas esse oportet. Hæc igitur ex descriptione sumenda sunt.

Universidad de Sevilla Biblioteca

Libri. I. Lectio. 3.

ferri. Et huius rationem assignat, eo quòd operationes sunt circa singularia. Et ita oportunum est, quòd sermones qui sunt de operabilibus, concordent cum particularibus. Si ergo dicantur sermones operationũ solum in vniuersali, erunt in vanum, Tũ quia non consequuntur finem suum qui est directio particularium operationum, Tum etiam, quia nõ possunt vniuersales sermones in talibus sumi, qui nõ deficiãt in aliquo particularium propter varietatem materiæ, vt supra dictum est. Sed particulares sermones sunt efficaciores, vtpote apti ad dirigẽdum operationes, & sunt etiam veriores, quia accipiuntur secundum id, in quo vniuersales sermones verificantur. Et ideo quod dictũ est in vniuersali de virtute, sumendum est ex descriptione circa singulas virtutes.

Deinde cum dicit.

b ¶ Exequitur intẽtum, ostendens per singula, quòd mediũ est bonum & laudabile. Extremum autẽ malum & vituperabile. Et primo ostendit in virtutibus. Secundo in passionibus, ibi {Sunt autẽ & in passionibus &c.} Et primo ostendit in virtutibus. Circa primum considerandum est, quòd virtutes dupliciter aliqui distinxerũt. Quidam enim attendunt distinctionem earum secũdum quosdam generales modos virtutum, qui quidem sunt quatuor. Nã radix virtutis consistit in ipsa rectitudine rationis, & secundum eam oportet quascumque actiones & passiones dirigere. Aliter tamen sunt dirigibiles actiones, quàm passiones. Nam actiones quantum est de se, non habent aliquam resistẽtiam ad rationem, sicut emptio & venditio, & alia huiusmodi. Et ideo circa eas non requiritur nisi quòd ratio, quandam æqualitatem rectitudinis statuat. Sed passiones important inclinationem quandã, quæ potest repugnare rationi dupliciter. Vno modo ex eo, quòd ratione trahit ad aliud, sicut patet de omnibus passionibus, quæ pertinent ad prosecutionem appetitus, sicut concupiscẽtia spes, ira, & alia huiusmodi. Et circa has passiones, oportet quòd ratio rectitudinem statuat reprimendo & refrenando eas. Alio modo ex eo, quòd passio retrahit ab eo quod est secundum rationem, vt in omnibus passionibus, quæ important fugam appetitus, sicut timor, odium, & similia. Et in huiusmodi passionibus, oportet quòd ratio rectitudinem statuat, firmando animum in eo, quod est secundum rationem. Et secundum hoc, quatuor nominamus virtutes, quę a quibusdam principales dicuntur. Nam ad prudentiam pertinet ipsa rectitudo rationis. Ad iustitiam vero, æqualitas in operationibus constituta. Ad fortitudinem autem, firmitas animi. Ad temperantiam, repressio passionum, sicut ipsa nomina sonant. Quidam igitur istas virtutes generaliter acceperunt, putantes omnem cognitionem veritatis ad prudentiam pertinere, omnium æqualitatem actionum ad iustitiã, omnem firmitatem animi ad fortitudinem, & omnem refrenationem vel repræssionem ad temperantiam. Et sic locuti sunt de his virtutibus. Tullius & Seneca, & alij quidam. Vnde posuerunt has virtutes esse quasi generales, & dixerunt omnes virtutes esse earum species. Sed ista virtutum distinctio, non videtur esse conueniens. Primo quidem, quia prædicta quatuor sunt talia, sine quibus nullla virtus potest esse. Vnde per hoc non possunt species virtutis diuersificari. Secundo, species virtutum & vitiorum non accipiuntur ex parte rationis, sed ex parte obiecti, vt supra dictum est. Et ideo conuenientius Arist. virtutes distinxit secundum obiecta, siue secundum materias. Et sic prædictæ virtutes quatuor, non dicuntur principales, quia sunt generales, sed quia species earum accipiuntur secundũ quædam principalia, sicut prudentia, quæ non est circa omnem cognitionem veri, sed specialiter circa actum rationis qui est præcipere. Iustitia autem non est circa omnem æqualitatem actionum, sed solũ in his, quæ sunt ad alterum, vbi melius est æqualitatem constituere. Fortitudo non est circa quamlibet firmitatem, sed solum in timoribus periculorum mortis. Temperantia non est circa omnem refrenationem, sed solum in concupiscentijs & delectationibus tactus. Aliæ vero virtutes sunt quidam secundaria. Et ideo possunt reduci ad prædictas, non sicut species ad genera, sed vt secundariæ ad principales. His igitur præsuppositis, sciendum est, quòd de iustitia, & prudentia, hic Philosophus non agit, sed infra in quinto & sexto. Agit autem de temperantia & fortitudine, & quibusdam alijs secũdarijs virtutibus.

Quæ omnes sunt circa aliquas passiones. Sed omnes passiones animæ respiciunt aliquod obiectũ, quod quidem pertinet, vel ad ipsam hõis corporalem vitam, vel exteriora, vel ad humanos actus. Primo ergo facit mentionem de virtutibus, quæ sunt circa passiones, quarum obiecta pertinent ad corporalẽ vitam. Secũdo de illis {Circa dationem autẽ &c.} Tertio de illis, quæ respiciunt exteriores actus, ibi. {Sunt autem & alię tres medietates &c.} Circa primum duo facit. Primo loquitur de fortitudine, quæ respicit pericula interimentia vitam. Secundo, de temperantia, quæ respicit ea, quæ sunt utilia ad conseruandam vitã, scilicet cibos, quibus conseruatur vita in individuo, & venerea, quibus conseruatur in specie, ibi. {Circa delectatiões autem & tristitias &c.} Dicit ergo primo, quòd fortitudo est medietas circa timores & audacias, inquantũ, scilicet respiciũt pericula mortis. Sed eorum, qui superabundanter, ille qui superabundat in hoc, quòd est esse intimidum, qui etiam deficit in timẽdo, est innominatus, quia raro hoc accidit. Et multa similiter sunt innominata propter hoc, quòd homines ea non aduertunt communiter, ut sic ipsis nomina imponerent. Ille uero qui superabundat in audendo, uocatur audax. Et differt ab intimido. Nam ille dicitur secundum defectum timoris, audax autem secundum excessum audaciæ. Ille uero qui superabundat in timẽdo, & deficit in audendo, uocatur timidus. Deinde cum dicit.

c ¶ Inducit de temperantia. Et dicit quod temperantia est medietas, non circa omnes delectationes & tristitias, sed circa eas, quę sunt tactus pertinẽtes ad cibos & uenerea. Minus est autem circa tristitias, quàm circa delectationes. Nam huiusmodi tristitię causantur ex sola absentia delectationum. Superabundantia autem in talibus uocatur intemperantia. Sed defectus non multum sit propter hoc, quòd omnes naturaliter appetunt delectationem. Et inde est, quòd iste defectus est innominatus. Sed ipse imponit nomen, & uocat tales insensibiles, eo quòd huiusmodi delectationes sensũ percipiuntur. Et ideo ille, qui refugit has delectationes præter rationem rectam, conuenienter uocatur insensibilis. Deinde cum dicit.

d Introducit de uirtutibus, quæ respiciunt exteriora. Et primo de his, quæ sunt circa concupiscentias exteriorum bonorum. Secundo de uirtute, quæ respicit exteriora mala, ibi. {Est autem & circa iram &c.} Exteriora autem bona, sunt diuitiæ & honores. Primo igitur introducit de uirtutibus, quæ respiciunt diuitias. Secundo de his, quæ respiciunt honores, ibi. {Circa autem &c.} Circa primum duo facit. Primo introducit de liberalitate, quæ est circa mediocres diuitias. Secundo, de magnificentia, quæ est circa magnas, ibi. {Circa pecunias autẽ &c.} Dicit ergo primo, quòd liberalitas est medietas circa dationem & acceptionem pecuniarum. Sed prodigalitas & illiberalitas se habent secundum superabundantiam, & defectum contrario modo. Nam prodigus superabundat in datione & deficit in acceptione. Illiberalis autem econtrario, superabundat in acceptione, & deficit in datione hæc autem hic dicuntur typo, idest exemplariter, & in capitulo, idest summarie, sed postea & de his, & de alijs determinabitur certius.

Deinde cum dicit.

e ¶ Introducit de magnificentia. Et dicit, quòd præter prædictas dispositiones, vt liberalitatẽ & opposita vitia, sunt etiã quædam aliæ circa pecunias, circa quas etiam magnificentia est medietas quędã. Sed differt magnificus a liberali, in hoc quòd magnificus est circa magna, sed liberalis est circa parua. Sed superabũdantia respectu magnificentiæ vocatur apyrocalia, ab a, quod est sine & pyros, quod est ignis, & calos bonum, quasi sine experientia boni, quia scilicet multum expendentes, nõ curãt qualiter bene expendãtur. Vocatur etiã hæc superabundantia, banausia, a banos, quod est fornax, quia scilicet ad modum fornacis omnia consumũt. Sed defectus vocatur paruificentia. Et hę etiã extremitates differunt ab his, quæ cõtrariantur liberalitati. Quomodo autem differant, dicetur posterius in quarto.

LECTIO IX.

Ostitis virtutib⁹, q̃ respiciũt diuitias, hic ponit virtutes, quæ respiciunt honores. Et primo ponit virtutem, quæ respicit magnos honores. Secundo virtutem, quę respicit mediocres, ibi. {Sicut autem dicimus &c.} Dicit ergo primo, quòd magnanimitas est medietas circa honorẽ, & inhonorationem. Superabundantia autem in prosequendo ea, quæ pertinent ad magnum honorem, est quædam dispositio, quæ dicitur chaunotes, ex eo quòd ardet in ijs, quæ pertinent ad appetitum honoris. Nam cauma, incendium dicitur, sed capnos i græco idem est quod fumus. Potest etiam si sic scribatur chapnotes dici, quasi fumositas. Consueuimus. n. eos qui nimis anhelãt ad ascendẽdũ aliquam altam vel magnã, vocare ventosos vel fumosos. Sed defectio opposita magnanimitati vocatur pusillanimitas. Deinde cum dicit.

Lectio. 6.

Lectio. 7.

b Sicut autem dicimus habere ad magnificentiam liberalitatem circa parua differentem, ita & habet quædam & ad magnanimitatem circa honorem existentem magnum, hæc autẽ circa paruum existentem. Est enim, vt oportet appetere honorem & magis quam oportet & minus. Dicitur autem qui superabundat quidem desiderijs philotimus, qui autem deficit, aphilotimus. Medius autem innominatus. Innominatę autem & dispositiones. Verumtamen philotimi & philotimia. Vnde contendunt extremi de media regione. Et nos autẽ quandoq; medium philotimũ vocamus, est autem quando aphilotimũ. Propter autem causam hoc facimus in his, quæ deinceps dicentur. Nunc autem de reliquis dicamus secundum enarratum modum.

b ¶ ponit aliam virtutem, quæ est circa mediocres honores. Et dicit, quòd sicut dictum est, quòd liberalitas differt a magnificentia in eo quòd liberalitas est circa parua, cum magnificentia sit circa magna, ita etiam ad magnanimitatem, quæ est circa magnum honorem, se habet quędam virtus, quæ est circa honorẽ paruum. Et quòd circa hoc oporteat esse aliquam virtutem in medio existentẽ, manifestat p hoc quod subdit, quòd contingit etiam mediocrẽ honorem appetere, sicut oportet, qd pertinet ad medium virtutis, & magis quàm oportet, quod pertinet ad superabundãtiam, & minus quàm oportet, quod pertinet ad defectum. Ille autem qui superabũdat in desiderio honoris, vocatur philotimus, idest amator honoris. Ille vero, qui deficit in desiderio honoris, vocatur aphilotimus, idest sine amore honoris. Ille autem, qui medio modo se habet, est innominatus. Et similiter dispositiones, idest habitus vitiorum, aut virtutis mediæ, sunt innominatæ. Possumus tamẽ fingere nomina, vocantes dispositionem quæ quis est philotimus, philotimiã, & dispositionẽ qua quis dicitur aphilotimus, aphilotimiam. Sed quia medium nõ est nominatum, ideo illi qui sunt in extremo, contendunt de media regiõe & vterque se dicit esse in medio existentem. Quod manifestat, & loquitur ad similitudinem duarum ciuitatum, inter quas solet esse contentio de medijs finibus, qñ non est certus limes præfixus, dum vtraq; dixit territoriũ mediũ ad se pertinere. Sed quia hoc fere cõmune est in omnib⁹ vitijs, quòd vterque extremorum reputat se esse i medio & virtuosum in altero extremo, sicut timidus reputat fortẽ audacem, quem audax reputat timidum, cõsequenter ponit qd est proprium in hac materia, quia non solum vitiosi ascribunt sibi nomen virtutis, Sed etiã virtuosi propter hoc quòd medium virtutis est innominatum, vtuntur nomine vitij, quasi nomine virtutis. Et hoc est quod subdit, quod etiam nos rationabiliter loquentes, quandoque illum, qui est in medio vocamus philotimum, & quandoque vocamus illum aphilotimum

Lect 7.

LECTIO IX.

Circa honorem & eius oppositum mediocritas quidem est magnanimitas. Expetatio vero lenitudo quædam, & defectus pusillanimitas dicitur.

Vt autem ad magnificentiam sese habere diximus liberalitatem, hoc differentem ab illa, quòd circa parua versatur, sic sese habet & ad magnanimitatem, quæ quidem circa honorem magnum, alia quædam dispositio, quæ circa paruum versatur. Fit enim ut appetatur honor ut oportet, & magis quàm oportet & minus. Atque is quidem, qui in honorum excedit appetitione ambitiosus uocatur. Is autem qui deficit appetitione, uacans honoris. Et medius nomine caret. Dispositiones etiam ipsæ præter unam nomine carent. Ambitiosi namque ambitio uocitatur. Quocirca, fit vt extremi de medio loco decertent. Nos quoque medium hunc, modo ambitiosum, modo uacantem honoris appetitione uocamus. Et nunc ipsum ambitiosum, nunc alterum laudamus. Cur autem id fiat, in sequentibus explanabitur. Nunc de exteris eundem seruantes modum dicamus.

philotimum. Quandoque enim laudamus hominem, ex eo quòd philotimus. Consueuimus enim dicere aliquem laudantes, quòd est homo curans de honore suo, & sic virtuosum ipsum vocamus philotimum. Quandoque etiam laudamus aphilotimum, sicut cum in laudem alicuius dicimus, quòd non curat de honoribus hominum, sed de veritate. Et sic philotimum vocamus virtuosum. Quæ autē hoc accidit, dicetur in sequentibus, scilicet in Quarto. Sed nunc oportet nos prosequi de reliquis mediocritatibus lecundū prædictum modum, scilicet exemplariter.

Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit virtutem, quæ respicit exteriora mala, ex quibus homo prouocat ad iram. Et dicit, quòd circa iram est superabundātia defectus, & medium. Et quamuis omnia ista sint vt plurimum innominata, medium tamen consueuimus nominare mansuetum, & mediocritatem mansuetudinem. Illum autem qui superabundat in hoc, vocamus iracundum, & dispositionem eius iracundiam. Illum autem qui deficit, vocamus insensibilem & defectum insensibilitatem. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit virtutes, quę respiciunt humanos actus. Et primo ostendit earum distinctionem. Secundo exemplificat de ipsis, ibi {Circa verū quidem igitur &c. } Dicit ergo primo, qđ sunt tres mediocritates, quæ quantum ad aliquid differunt, & quantum ad aliquid conueniunt. Conueniūt qdē quātū ad hoc, quòd omnes sunt circa verba & opera, quibus homines adinuicem communicant. Differūt autem quantum ad hoc, quòd vna earū est circa veritatem talium verborum & factorum. Aliæ autem circa delectationem ipsorum, ita tamen quòd vna earum respicit delectationem eorum, quę dicuntur vel fiunt ludo, alia vero in his, quæ pertinent ad communem vitam, scilicet in seriosis. De his etiam dicendum est, et magis appareat, quòd in omnib⁹ mediocritas est laudabilis, extrema autem non sunt laudabilia, sed vituperabilia. Plura autem horum sunt innominata. Sed sicut in aliis fecimus, tentabimus ponere nomina, vt fiat manifestum quod dicitur, & propter bonum quod inde cōsequitur, quia finis huius scientiæ no est manifestatio veritatis sed bonū operis. Deinde cū dicit.

f ¶ Exemplicat de præmissis virtutibus & primo de ea, quæ est circa verum. Et dicit, quòd circa verū medius est ille, qui dicitur verus, & mediocritas dicitur veritas, sed fictio falsi, quę est in plus quando scilicet aliquis fingit maiora de se quam sunt, vocatur iactantia, & talis fictor vocatur iactator. Sed fictio, quæ est ad minus, scilicet quando aliquis fingit de se quædam vilia, vocatur yronia, ideſt irrisio, & talis fictio vocat yron, scilicet irrisor. Secundo ibi.

g ¶ Exemplificat de virtute, quę est circa ludos. Et dicit, quòd circa delectationem, quæ est in ludis, ille, qui medium tenet, vocatur eutrapelus, quasi bene vertens ad omnia, & dispositio vocatur eutrapelia. Ille autem qui superabundat, vocatur bomolochus a bomos, quod est altare, & lochos qđ est raptus. Et dicitur ad similitudinem militis, qui semper volabat circa aras ydolorum: in quibus volabant, ut aliquid raperent. Et similiter ille qui excedit in ludo, tempt. insistit ad hoc, quòd rapiat verbum vel factum alicuius, vt in ludum conuertat. Dispositio autem vocatur bomolochia. Ille autem qui deficit, vocatur agroicus. Iagrestis, & dispositio vocatur agroichia. Tertio ibi

h ¶ Exemplificat de tertia dictarum virtutum. Et dicit, circa reliquum delectabile, quòd est in vita, quantum ad ea, quæ serio agūtur, medius vocatur amicus, non ab effectu amandi, sed a decenti conuersatione, quem possumus affabilem dicere. Et ipsa mediocritas vocatur amicitia vel affabilitas. Ille autē qui superabundat in hoc, si non faciat hoc nisi causa delectandi, vocatur placidus, si autem hoc propter aliquam

d Est autem & circa iram superabūtia & defectus & medietas. Fere autem innominatis existētibus ipsis, medium mansuetū dicentes, & mediocritatem mansuetudinem vocamus. Extremorum autem, qui quidem superabundat, iracundus sit. Malitia autem iracundia. Qui autem deficit inirascibilis quidē, defectio autem inirascibilitas.

e Sunt autem & aliæ tres mediocritates, habentes quidem quādam similitudine adinuicem, differentes vero adinuicem. Omnes enim quidem sunt circa verborum & operationū cōmunione. Differūt autē, qm hæc quidem est circa verum, qđ est in ipsis. Hæc autē circa delectabile. Huius autē hęc quidē in iu[illegible], hæc aūt in omnibus, quę secundum vitā. Dicendū igitur de his vt magis cognoscamus, qm in omnibus medietas est laudāda. Extrema autem non recta, nec laudabilia, sed vituperabilia sunt. Sunt quidem igitur, & horum plura innominata. Tentandum autem, quòd & in alijs ipsis noia fingere manifestationis gratia & boni, qđ cōsequit.

f Circa verum quidem igitur, medius quidem verus quis, & medietas veritas dicat. Fictio autē, quæ quidem ad maius, iactantia, & qui habet eam, iactator. Quæ autem ad minus, yronia, & yron.

g Circa delectabile autem, qđ quidem in ludo medius quidē, eutrapelus, & dispositio, eutrapelia. Superadundantia autem, bomolochia: & qui habet eam, bomolochus. Qui autem deficit, agroicus quis, & habitus agroichia.

h Circa reliquum autem delectabile, quod in vita qui quidē vt oportet delectabilis est amicus, & medietas amicitia. Qui autem superabundat, si quidem nullius gratia placidus. Si autem vtilitatis alicuius, sui blāditor. Qui autem deficit & in omnibus indelectabilis litigiosus quis, discolus.

Est igitur & circa iram mediocritas & nomen atque parum. Atque cum fere nominibus careant, medium mansuetum dicentes, mediocritatem mansuetudinem appellabimus. Extremorum autem is quidem qui superabundat iracundus, & animum iracundia nuncupetur. Is uero qui deficit ira iracundus, quidam & defectus iræ nuncupetur.

Sunt & aliæ tres mediocritates, quæ tamesi similitudinem quandam & conuenientiam inter se habent, differunt tamen. Omnes enim sunt circa uerborum actionumue communem usum. Sed differunt, quòd earum una circa uerum, quod est in ipsis, cætere circumcundum uersantur. Quod quidem parum est in loco, parum in cæteris congressionibus uniuersis. Et de his igitur est dicendum, ut magis cernamus in uniuersis mediocritatem quidem laudabilem esse, extrema uero neque recta, neque laudabilia, sed uituperabilia esse. Atque horum etiam plerasque nominibus careant. Verum emendum est & his perinde atque cæteris ponere nomina adiudicandi gratia, & ut facile sequi possimus.

Circa uerum igitur, medius quidem uir existit quidam, mediocritas ueritas appellatur. Fictio uero si ad maiora fert gloriationem, & arrogans qui ipsam habet dicetur. Sin ad minora dissimulatio nuncupetur, & qui habet ipsam dissimulator.

Circa iucundum, quod in ioco conuiuio; medius quidem comis & urbanus, & dispositio comitas atque urbanitas appelletur. Exuperatio autem scurrilitas, & qui ipsam habet, scurra. Et qui deficit rusticus quidam, & habitus rusticitas nuncupetur.

Circa uero reliquum iucundum quod est in uita, is quidem qui est, ut oportet iocundus amicus dicatur, & mediocritas amicitia. Is autem qui exuperat, si nullius gratia rei, placidus. Sin sui emolumenti causa, adulator est appellandus. At is qui deficit, & in cunctis est iniucundus contentiosus quidam difficilisque dicatur.

aliquam propriam vtilitatem, puta proprer lucrum, vocatur blanditor vel adulator, qui autem in hoc deficit, & non vult contristare eos cum quibus viuit, vocatur litigiosus & discolus. Deinde cum dicit.

i ¶ Ponit exemplum de quibusdam passionibus laudabilibus. Et primo de verecundia. Et dicit, quòd etiam in passionibus & adiūctis sunt quædam medietates. Verecundia enim non est virtus, vt in Quarto ostendetur. Sed tamen verecundus laudatur, eo quòd in talibus est medium accipere. Ille autē qui superabundat, vt de omnibus verecundetur, vocat cataplex, ideſt stupidus. Ille autem qui deficit, vel nihil verecundatur, vocatur inuerecundus, medius uero verecūdus. Tertio ibi.

k ¶ Agit de alia passione, quæ vocatur nemesis, ideſt reprehēsio, quę est medietas inuidiæ epicacotharchiæ, tarchus enim dicitur gaudēs, chachos malum, epi. sup, ac si dicatur gaudium de malo. Sunt autem hæ dispositiones circa delectationem & tristitiam, de his, quæ eueniūt proximis. Nemesiticus enim, ideſt reprehensor, tristatur, si aliqui mali prosperantur i sua malitia, inuidus autem superabundat vt tristetur de omnibus, qui prosperantur siue bonis, siue malis. Sed ille qui dicit epicacotharcos, tantum deficit a tristando, vt etiam gaudeat de malis, qui in sua malitia prosperātur. Sed de his alibi dicitur, scilicet in 2. Rhet. Vltimo autē, quia iustitia habet diuersas species, in quibus non similiter accipitur medium, de iustitia post dicetur in Quinto, & qualiter partes eius sint i medio, & similiter postea dicetur in. 6. de virtutibus rationalibus, ideſt intellectualibus.

i Sunt autem & in passionibus & iis his, quæ circa passiones medietates. Verecundia enim virtus quidem non est, laudatur autem & verecundus. In his enim hic quidem dicitur medius. Qui autem superabundat vt cataplex, qui omnes verecundatur. Qui autem deficit, vel nequaquam verecunda tur, inuerecundus. Medius autem verecundus.

k Nemesis autem medietas in uidiæ & epicacotharchię. Sunt autem circa tristitiam & delectationem in his, quę accidunt proximis factas. Nemeseticus quidem enim tristatur de indigne bene operantibus. Inuidus autem superexcedens hunc, in oībus tristatur. Epicacotharchię autem tantum deficit a tristādo, vt & gaudeat. Sed de his quidem igitur & aliás tempus erit. De iustitia autem, quia nō simpliciter dicitur post hoc diuidētes de vtraq; dicemus qualiter medietates sunt. Similiter & de rationalibus virtutibus.

LECTIO X.

Postquam Philosoph⁹ in cōmuni ostendit quid est virtus, & diffinitionē applicauit ad speciales virtutes. Hic determinat de oppositione virtutum & vitiorum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit in his esse duplicem contrarietatem: vnam quidem virtutis adinuicem, aliā autem vitiorum ad virtutem. Secundo ostendit, quòd maior est contrarietas vitiorum adinuicem, ibi. { Sic autem oppositis adinuicem &c. } Tertio ostendit, quomodo vnum vitiorum magis opponitur virtuti quam reliquū, ibi. { Ad mediū aūt &c. } Circa primū tria facit. Primo proponit quod intendit. Secūdo probat propositum, ibi. { Quemadmodum enim æquale &c. } Tertio infert quoddam corollariū ex dictis, ibi. { Propter quod & proijciunt. Dicit primo, quòd cum sint tres dispositiones, quarum duæ sunt vitiosæ, vna scilicet secundum superabundantiam, alia vero secundum defectum, vna vero est secundum virtutem, quę est in medio, quælibet harum aliqualiter opponitur cuilibet, qa extremæ dispositiones & adinuicem sūt contrariæ, & etiam eis contrariatur media dispositio. Deinde cum dicit.

b ¶ Probat quod dixerat. Non fuit autem necessarium probare, quòd duo vitia, quæ se habent secundum superabundantiam & defectū sint contraria, eo quòd sint maxime distantia, sed hoc videbatur esse dubium, qđ dictum est virtutem contrariari vitijs, qa cum virtus sit in medio vitiorum non distat maxime ab vtroque eorum, cum tamen contrarietas sit maxima distantia, ut dī in .10. Meteo. Et ideo hoc specialiter hic Philosophus ostendit, quòd virtus contrarietur utrique vitiorum. Circa qđ considerandum est, quòd cum medium participet aliqualiter utrumque extremū, inquātū participat unū eorū cōtrariatur alteri, sicut æquale qđ ē mediū inter magnū & paruū, est quidē i cōparatione ad magnū paruū, & in cōparatione ad paruū est magnū. Et ideo æquale & magno opponit ſm rationem parui, & paruo ſm rōnem magni. Et propter hoc est motus a contrario in

Tex.cō.13.

LECTIO X.

Ribus autem dispositionibus duabus quidem malitijs, hac quidem secundum superabundantiam, hac autem secundum defectum, vna autem virtute medietate omnis omnibus opponitur aliqualiter. Extremæ quidem enim & mediæ, & adinuicem contrarię sunt. Media autem extremis.

b Quemadmodum æquale ad minus quidem maius, ad maius autem minus, ita medij habitus ad defectum quidem superabundant, ad superabundantiā autem deficiunt, & in pasionibus autem, & in operationibus. Fortis enim ad timidum quidē audax videtur, ad audacem qui dem timidus. Similiter autē & temperatus ad insensibilē quidem intemperatus, ad intemperatum autem insensibilis. Liberalis autem ad illiberalē quidem prodigus, ad prodigum autem illiberalis.

Sunt & in affectibus, & in ijs, quæ sunt circa affectus mediocritates. Verecundia namque virtus quidem non est, laudatur tamen & ipse etiam verecundus. Nam & hic dicitur esse medius & exuperans atque deficiens, & exuperat quidem is, qui in uniuersis verecundatur, qualis est ipse passidus. Qui uero deficit, aut nulla in re uerecundatur, appellatur impudens. Medius uero dicitur verecundus.

Indignatio autem mediocritas est inuidiæ & maliuolentiæ. Versantur autem circa dolorem & uoluptatem, quæ oriuntur ex ijs, quæ proximis accidunt. Indignans enim dolet cum aliqui prosperitate fortunæ indigne fruuntur. Inuidus autem hunc exuperans de omnibus dolet. Sed maliuolus adeo deficit in dolendo, vt gaudeat. Verum de his erit & alio loco tempus dicendi. De iustitia uero posthea pertractabimus. Atque cum non dicatur simpliciter, distinguemus ipsam, & de utraque dicimus quomodo mediocritas est. Et similiter de rationis uirtutibus.

LECTIO X.

Vm autem tres sint dispositiones, & duæ quidem sint uitia, quorum alterum in exuperatione, alterum in defectu consistit. Vna autem uirtus, quæ quidem est mediocritas omnes inter se, & si non æque suscipiunt oppositionē. Extremæ namque cum mediæ, tum inter sese contrariæ sunt, media uero extremis.

Nam ut æquale maius quidem est, cum comparatur ad minus, minus autem cum comparatur ad maius, sic & habitus medii respectu quidem defectuum exuperāt, respectu autem exuperationum deficiunt, tam in affectibus, quām etiam actibus. Fortis enim cum ad timidum comparatur audax, cum ad audacem, timidus esse uidetur. Pari modo temperans respectu quidem insensati intemperans, respectu autem intemperantis insensatus. Liberalis etiam prodigus si ad illiberalem, illiberalis si cum prodigo conferatur.

Universidad de Navarra Biblioteca

Text.cō.6. medium, sicut & in contrarium, vt dicitur in. 5. Physic. Sic igitur medij habitus constituti tam in passionibus, quàm in operationibus se habent, vt superabundantes ad eum, qui est in defectu, & vt deficientes ad eum qui superabundat. Sicut fortis in comparatione ad timidum, est audax. In comparatione autem ad audacem est timidus.

Et similiter temperatus in comparatione ad insensibilē, est intemperatus. In comparatione autem ad intemperatum, est insensibilis. Ita etiam de liberali, qui est prodigus in comparatione ad liberalem. Liberalis autem in cōparatione ad prodigum. Et sic patet, q̄ virtus contrariatur vtriq; extremorum. Deinde cum dicit.

c ¶ Infert quoddā corolariū ex dictis. Quia enim habitus medius se habet in comparatiōe ad vnū extremum secundū rationē alterius, inde est quòd extremi proijciunt mediū alter ad alterum, idest vterque in extremitate existens, estimat medium, quasi alterū extremum sibi oppositum. Sicut timidus fortē vocat audacē, & audax vocat eum timidum. Quod etiā signū est eius, quod dictū est. s. quòd virtus contrarietur vtriq; extremorum. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit, quòd maior est oppositio vitiorum adinuicē, quàm ad virtutem, & hoc duabus rationibus. Quarum prima est, quòd quanto magis aliqua a se distāt, tanto magis sunt cōtraria, quia contrarietas est quēdā distantia. Magis autem distant extrema adinuicē, quàm a medio, sicut magnum & paruum magis distant ab inuicem, quàm ab æquali, quod est medium inter ea. Ergo vitia magis opponūtur adinuicem, q̄ ad virtutem. Est autem hoc considerandum, quod loquitur hic de oppositione vitiorum ad vitia, non secūdum rationem boni & mali, quia secundum hoc ambo vitia continentur sub vno extremo, sed loquitur prout virtus secundum propriam speciem est in medio duorum vitiorum. Secundam rationem ponit ibi.

e ¶ Quæ talis est. Virtutis ad vnum extremorum est aliqua similitudo sicut inter fortitudinem & audaciam, & inter prodigalitatem & liberalitatem. Sed inter duo vitia extrema, est omnimoda dissimilitudo. Ergo maxime contrariantur adinuicem, quia contrarietas importat maximam distantiam, vt dictum est. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit, q̄ virtuti vnum extremorum magis contrariatur quàm aliud. Et circa hoc duo facit. Primo proponit, quod intendit. Secundo rationem assignat, ibi. {Propter duas aute &c.} Dicit ergo primo, q̄ in quibusdam magis contrariatur medio virtutis vitium, quod est in defectu, in quibusdam autem magis vitium, quod est in excessu. Sicut fortitudini non maxime contrariatur audacia, quæ maxime pertinet ad superabundantiam, sed timiditas quæ pertinet ad defectum. Econtrario autem tēperantiæ non maxime contrariatur insensibilitas ad quam pertinet indigentia & defectus, sed intemperantia ad quam pertinet superabundantia. Deinde cū dicit.

g ¶ Assignat duas rationes eius quod dixerat. Quarum vna sumitur ex parte ipsius rei. i. ex ipsa natura virtutum & vitiorum. Dictum est enim supra, quòd est quædā similitudo alterius extremi ad medium virtutis. Et ex hoc ipso, q̄ vnum extremorū est propinquius & similius medio virtutis quàm illud, sequitur q̄ nō ipsum, quod est similiꝰ sit magis contrarium virtuti, sed illud qđ ei opponitur. Sicut si audacia est similior fortitudini, & proximior, sequitur q̄ timiditas sit dissimilior, & per cōsequēs magis cōtraria. Quia illa, quę magis sūt distantia a medio, videtur esse magis contraria. Horum autem rationem oportet accipere ab ipsa natura passionum. Contingit enim hoc quod hic dicit, in virtutibꝰ moralibus, quæ sunt circa passiones, ad quas pertinet conservare bonum rationis contra motum passionum. Passio autē dupliciter corrumpere potest bonum rationis, vno modo vehementia sui, impellendo ad plus faciendum, quod ratio dictat, præcipue in cō cupiscentijs delectationum, & alijs passionibus, quæ pertinent ad profectionem appetitus. Vnde virtus, quę est circa huiusmodi passiones, maxime intendit passiones tales reprimere. Et propter hoc vitium, quod est in defectu, magis ei assimilatur, & quod est in superabundantia, magis ei contrariatur, sicut patet de temperantia. Quædam vero passiones corrumpunt bonum, retrahendo in minus ab eo quod est secundum rationem, sicut pātet de timore, & alijs passionibus ad fugam pertinentibus. Vnde virtus, quæ est circa huiusmodi passiones, maxime intendit firmare aliquem in bono rationis contra defectum. Et propter hoc vitium, quod est in defectu, magis ei contrariatur. Deinde cum dicit.

Quapropter & extremorum vterq; medium ipsum a se compeli ad alterum. Atque fortem audax quidem timidum, timidus autem audacem appellat. Et in cæteris simili modo.

Hæc cum hoc modo inter sese opponātur, maior est vtique contrarietas extremorum inter sese, quàm ad medium. Longius enim hæc inter se, quàm a medio distant. Et perinde atque magnum magis a paruo, paruumque a magno, quàm ab æquali utrumque distat.

Extremis insuper nonnullis ad medium similitudo quædā esse videtur, vt audaciæ ad fortitudinem, & prodigalitati ad liberalitatem. At extremorum inter sese maxima est dissimilitudo. Atque ea, quæ plurimum inter se distant diffinientes contraria dicunt. Quo fit, vt ea quæ magis distant, magis contraria sint.

At uero medio in quibusdam exuperatio, in quibusdam defectus magis opponitur. Fortitudini namque, non audacia, quæ est exuperatio, sed timiditas, quæ est defectus magis opponitur. Temperantiæ uero non insensibilitas, quæ quidem est defectus, sed intemperantia, quæ est exuperatio magis contraria est.

Id autem ob duas accidit causas. Atque una quidem est ex ipsius rei natura. Nam quia propinquius atque similius est extremorum alterum medio, ideo non hoc ipsi sed contrarium oppositum esse magis asserimus. Vt cum audacia quidem similius fortitudini uideatur atque propinquius esse, timiditas autem dissimilius, hanc illi magis oppositam esse censemus. Etenim ea, quæ plus a medio distant, eidem contraria magis esse constat. Hæc igitur una est causa, quæ quidem est ex ipsius rei natura.

h ¶ Aliam

h ¶ Aliam rationem assignat ex parte nostra. Cum enim ad virtutem pertineat vitia repellere, intentio virtutis est ad illa vitia potius repellenda, ad quæ maiorem etiam inclinationem habemus. Et ideo illa vitia ad q̄ sumus qualitercūq; magis nati, ipsa sunt magis contraria virtuti. Sicut magis sumus nati ad prosequendum delectationes, quàm ad fugiēdum eas: propter hoc facillime mouētur ad intemperantiam, quæ importat excessum delectationū. Sic igitur illa vitia magis dicimus esse contraria virtuti, quæ magis nata sunt crescere in nobis, pp hoc q̄ naturaliter inclinamur ad ipsa. Et ideo intēperātia ad quā pertinet superabundantia delectationis, magis est contraria temperantiæ, quàm insensibilitas, vt dictum est.

LECTIO XI.

Lectio. 2.

Ostquam Philosophus determinauit de virtute q̄d sit, hic ondit quō aliquis possit virtutē acquirere, quia sicut supra dictū est, finis huius doctrinæ non est cognitio veritatis, sed vt boni efficiamur.

Circa hoc aūt duo facit. Primo ostēdit, q̄ difficile est hominē fieri virtuosum. Secūdo ondit, qualiter ad hoc possit peruenire, ibi. Propter qđ oportet collectā em &c. } Circa primum duo facit. Primo resumit ea quæ dicta sunt. Et dicit, q̄ sufficiēter supra dictū est, q̄ virtꝰ moralis sit medietas, & qualiter sit medietas, qa s. nō scḋm rē, sed quo ad nos, & quorū sit medietas, quia. s. est medietas duarū malitiarū, quarū vna se habet secūdū superabūdātiam, alia vero scḋm defectū. Dictū est ēt, quare virtꝰ sit medietas, quia. s. est cōlectatrix medij, mediū inquirendo. s. & eligēdo. s. tā i passiōibus, quàm in actionibus. Secundo, ibi.

b ¶ Cōcludit ex posītis, q̄ difficile est esse studiosū. i. virtuosum. Quia i oibꝰ hoc videmꝰ, q̄ accipere mediū difficile est, declinare aūt a medio ē facile. Sicut accipere mediū in circulo nō ē cuiuslibet, sed scientis. i. Geometræ. Declinare aūt a cētro quilibet pōt & faciliter. Et similiter dare pecuniā, & cōsumere eā. Sed q̄ aliq; aliq̄ det, cui oportet dare & quātū oportet, & qñ oportet, & cuiꝰ gra oporter, & qualiter oportet, p qđ intelligitur bene dare, non est cuiuslibet, nec est facile, sed propter suam difficultatem est rarum, & est difficile, laudabile, & virtuosum, inquantum est secundum rationem. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostēdit modos, quibus aliqs pōt peruenire ad hoc q̄ fiat virtuosus. Et circa hoc duo facit. Primo ondit, qualiter aliqs possit ad mediū inuentā peruenire. Secūdo agit de ipsa inuētione medij, ibi. {Dubicile aūt forsitan &c.} Circa primū ponit tria documenta. Quorum vnū ponit qđ sumit ex ipsa natura rei. Et dicit, qa virtuosū fieri, & accipere mediū est difficile. Propter hoc oportet eū, qui cōlectat mediū qui. s. intēdit ad mediū peruenire, principaliter ad hoc intendere, vt recedat ab extremo, qđ magis contrariat virtuti. Sicut si aliqs vult peruenire ad mediū fortitudinis debet principale studiū adhibere ad hoc, q̄ recedat a timiditate, quę magis opponit fortitudini, quàm audacia, vt dictū est. Et ponit exēplū cuiusdā Circes, q̄ ammonebat nautigātes, vt principaliter caueret maxima pericula maris, q̄ sūt vndę subuertētes naues, & tumoūtates nebularū impedientes aspectū nautarū. Et hoc est, quod dicit: extra fumū & vndā custodi nauem, quasi dicat, ita naue custodias, vt fugias fumositates & vndas. Rationē ḋicti documēti assignat dicens, q̄ vnū extremorū vitiorū, illud. s. quod est magis cōtrarium virtuti est maꝰ peccatū, illud aūt extremū, qđ est minꝰ cōtrariū virtuti est minus peccatū. Et ideo qa valde difficile est cōtingere mediū virtutis, iō debet hō niti vt saltem maiora pericula vitet, q̄. s. sunt virtuti magis cōtraria, sicut nauigantes dicūt q̄ post primā nauigationē in qua hō nihil periculi sustinet, secunda nauigatio est, vt homo sumat minima periculorū. Et simile accidit circa vitā humanā, eo modo quo dictū est, ut. i. hō principaliter niteretur vitia, q̄ maxime cōtrariant virtuti. Secūdū documētū ponit ibi.

Quapropter difficile est studiosū. Est enim difficile in unoquoque mediū capere, ut circuli mediū inuenire non cuiuslibet. sed scientis est tantum. Pari modo irasci quidē & dare argentū sumptuose facere cuiuslibet est & facile. Sed cui & quantum, & quādo, & quomodo, & gratia cuius oportet, non cuiuslibet est, neq; facile, quod quidem est ipsum rectum, & est peiarum & laudabile, & perpulebrum.

Iccirco, eum qui medium ipsum cōlectat, primum quidem a magis contrario discedere oportet, & perinde atque Circe monebat.

Extra undam & fumum longe compelle carinam.

Extremorum enim altero magis, altero minus delinquitur. Cum igitur cōsequi medium summe sit difficile, secūda vt inquiunt nauigatione minima malorum sunt capienda. Idque erit hoc maxime modo quem diximus.

Considerare autem oportet & ad quæ nos sumus propensiores. Nam alii ad alia, natura sumus procliues. Quod qdē ex uoluptate dolereue inde

LECTIO XI.

Virtutem igitur moris mediocritatem esse. & quomodo, & utiorum duorum mediocritatem esse vnius per exuperationē, alterius per defectum, & talem esse propterea quòd coniectatrix est eius mediꝰ, quod in affectibus est atq; actibus, satis iam diximus.

d ¶ Et sumitur ex parte nostra, quantum scilicet ad ea, quæ sunt propria unicuique. Et dicit quòd oportet eum, qui vult fieri virtuosus, attendere quid sit illud ad quod magis appetitus eius natus est moueri, diuersi enim ad diuersa naturaliter magis inclinantur, ad quid autem unusquisque naturaliter inclinetur cognoscere potest, ex delectatione & tristitia, quæ circa ipsum est, quia unicuique est delectabile id quod est sibi conueniens,

Universidad de Biblio

secundum naturam. Vnde si aliquis in aliqua actione vel passio- p
ne multum delectetur, signum est q naturaliter inclinetur in illud. Homines autē vehementer tendunt ad ea, ad quæ naturaliter inclinātur. Et ideo de facili circa hoc homo trāscendit mediū. Et p̄ hoc oportet q̄ incontrariū nos attrahamus, quantum possumus. Quia qñ damus studiū ad hoc quod multum recedamus a peccato, ad quod proni sumus, sic tandē vix perueniemus ad medium. Et quòd similitudinē dicit de lignis q̄ dirigunt ligna distorta, qui dū volūt ea dirigere, torquent in aliam partē & sic reducuntur ad mediū. Et est hic cōsiderandū, q̄ hæc via acquirendi virtutes est efficacissima, vt s. homo nitatur ad cōtrariū eius ad quod inclinatur, vel ex natura vel cōsuetudine. Via tamen quam Stoyci posuerunt esse facilior, vt s. hō paulatim recedat ab his in quæ inclinatur, vt Tullius narrat in lib. de Tusculanis q̄stionibus. Via ēt quā hic Arist. ponit, cōpetit his qui vehementer desiderant recedere a vitijs, & ad virtutē p̄uenire. Sed via Stoycorū magis cōpetit his, qui habent debilem & tepidam volūtatem. Tertiū modum ponit ibi.

e ¶ Et hoc etiā documentū sumitur ex parte nostri, non quidem secūdum id qđ est propriū vnicuiq;, vt dictum est de secūdo documēto, sed secundum id quod est cōmune oībus. Omnes.n. naturaliter inclinantur ad delectationes. Et ideo dicit, q̄ vniuersaliter maxime debent tendentes in virtutem cauere sibi a delectationi b̄: propter hoc enim quòd homines maxime inclinantur in delectationem, delectabilia apprehēsa de facili mouēt appetitū.

tione & tristia facta circa nos. In contrarium autem nos ipsos trahere oportet. Multum enim abducentes a peccato in mediū ueniemus. Quod tortuosa lignorum dirigentes faciunt.

e In omni autē maxime obseruandum delectabile & delectationem. Non n. non accipientes iudicamus eam. Quod igitur plebis senes patiebantur ad Helenam, hoc oportet pati & nos ad delectationē & in omnibus illorū dicere vocē. Sic igit abijcientes ipsam minus peccabimus. Hoc igitur facientes vt in capitulo dicamus, maxime poterimus medium adipisci.

f Difficile autē forsitan hoc & maxime in singularibus. Nō. n. facile determinare, qualiter, & quibus & in qualibus, & quātū tēpus sit irascendū. Etenim nos qñq; quidē deficiētes laudam' & mansuetos dicimus, qñq; autem grauātes viriles vocamus.

g Sed qui quidē parū bene trāsgreditur nō vituperatur, neq; ad maius, neq; ad minus. Sed qui ad plus. Ille enim nō latet.

h Hic aūt vsquequo & inquantū vituperabilis nō facile sermone determinare, neq; .n. aliud aliquid sensibilium. Talia autē in singularibus & in sensu iudicium. Hoc quidem igitur tantū ostenditur, quoniā medius habitus in omnibus laudabilis. Declinare autem oportet quāndoque quidem ad superabundantiam, quandoque autem ad defectum. Sic enim facile mediū & quod bene adipiscemur.

Et ideo dicit, quòd non possumus de facili dijudicare delectationem immorando, scilicet circa considerationem eius, quia appetitus accipiat ipsam prosiliendo scilicet in concupiscentiā eius. Et ideo, quod seniores plebis Troianæ patiebantur ad Helenam, iudicantes eam esse abijciendam, hoc oportet nos pati ad delectationem, & in omnibus respectu delectationis dicere vocem illorum, vt scilicet abijciamus a nobis corporales delectationes. Et sic abijcientes delectationem minus peccabimus, quia concupiscentia delectationum ducit homines in plurima peccata. Concludit ergo, quòd facientes ea, quæ in capitulo, scilicet summarie dicta sunt, maxime poterunt adipisci medium virtutis. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit, qualiter sit determinandum medium virtutis. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit eius difficultatem. Secundo ostendit, quid sufficiat ad medium determinandum, ibi. { Sed qui quidem parum &c. } Tertio, respondet tacitæ quæstioni, ibi.

{ Hic autem vsquequo &c. } Dicit ergo primo, quòd hoc, scilicet inuenire medium est difficile, maxime considerando singulas circunstantias in singularibus operabilium. Quia non est facile determinandum qualiter sit faciendum, & respectu quorum, & in qualibus rebus & quantum tempus sit irascendum. Et huiusmodi difficultatis signum ostēdit, quia illos qui deficiunt, puta in irascēdo, quandoque laudamus, & dicimus mansuetos. Et quāndoque laudamus illos qui magis aggrauant puniendo vel resistendo, & vocamus illos viriles. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit, quid sufficiat ad medium virtutis. Et dicit, q̄ ille qui parum transgreditur ab eo quod bene sit secundū virtutem, non vituperatur, neque si declinet ad maius, neque ad minus, quia modicus recessus a medio virtutis latet propter difficultatē medij, sed ille qui multum recedit vituperatur, quia non latet. Deinde cum dicit.

h Respondet cuidā tacitę quæstioni. Posset enim aliquis quærere, quantus recessus a medio vituperetur & quantus non. Sed ipse respondens dicit, quòd non potest de facili determinari aliquo sermone vsque ad quātum terminum, & quantum, aliquis recedens a medio vituperetur. Sicut nec aliquid aliud sensibilium, quæ magis sensu decernuntur, quam ratione determinari possint. Huiusmodi autem, quæ ad operationes virtutum pertinent in singularib' consistunt. Et propter hoc eorum iudicium consistit in sensu, & si non in exteriori, saltem in interiori, per quem aliquis bene æstimat de singularibus, ad quem pertinet iudicium prudentiæ, vt infrà dicetur in Sexto. Sed hoc tantum hic sufficit, vt ostendatur, quod medius habitus in omnibus sit laudabilior. Sed quandoque oportet declinare ad superabundantiam, quandoque autem ad defectum vel propter ipsam naturam virtutis, vel propter inclinationem nostram, vt ex supradictis patet. Et per hunc modum facile deprehendetur medium secundum quod aliquid bene sit.

Et in hoc terminatur secundus liber.

Finis secundi libri Ethicorum Aristotelis.

proueniente percipietur. Atque nosipsos ad contrarium oportet retrahere. Longe namque a delinquendo secedentes, ad ipsum tandem medium accedemus, vt solent ij facere, qui ligna obliqua ad rectitudinē redigunt.

G *In vniuersis autem cauendum est maxime a uoluptate. Non enim incorrupti iudicamus de ipsa. Vt ergo Troianorum senes erga Helenam sese habuerunt, sic & nos ad uoluptatem ipsam esse affectos, in omnibusque illorum dicere uocem oportet. Hoc enim modo remouentes a nobis ipsam minus peccabimus. Hæc igitur facientes (vt in summa dicam,) maxime medium attingere consequique poterimus.*

Id autem ipsum difficile est fortasse & in singulis maxime. Non enim facile determinari potest quomodo, & quibus, & pro quibus, & quanto in tempore irascendum est. Etenim nos interdum eos, qui deficiunt laudamus, & mites dicimus esse. Interdum ipsos infensos appellamus uiriles.

Verum qui parum a recto exorbitat, non carpitur siue ad defectum, siue ad exuperationem se flectat. Qui uero multum, uituperatur. Non enim latet egressus.

Facile autem non est excipere ratione, quousque & quantum a recto quispiam egressus carpendus est. Neque enim aliud quicquam sensibilium determinari facile potest. Talia uero in singulis sunt & iudicium est in sensu. Verum illud est manifestū, medium habitum in uniuersis laudabilem esse. Oportet autem nunc ad exuperationem, nunc ad defectum declinare. Hoc enim modo facillime medium ipsum & rectum attingemus ac assequemur.

ARISTOTELIS MORALIVM AD NICOMACHVM LIBER TERTIVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

Lectio. 4.

Rōsquam Philosophus determinauit de virtute in cōmuni: hic determinat de quibusdā principijs actuū virtutis. Dixerat enim diffiniens virtutem, quòd virtus est habitus electiuus, eo scilicet quòd virtus per electionem operatur, & ideo nunc consequenter de electione determinat, & de volūtario, & volitate. Horum autem voluntarium commune est. Nam voluntariū dicitur oē quod sponte fit. Electio autē est eorum, quę sunt ad finē. Sed voluntas respicit ipsum finē. Dividitur ergo pars ista in partes duas. In prima determinat de tribus prędictis principijs virtuosorum actuū. In secunda pare cōparat huiusmodi principia ad actus virtutum, ibi. { Existente vtique inuolūtario &c. } Circa primum tria facit. Primo determinat de voluntario & inuoluntario. Secundo determinat de electione, ibi. { Determinatis autem &c. } Tertio determinat de voluntate, ibi. { Voluntas autem, quæ quidem finis &c. } Circa primum duo facit. Primo ostēdit, quòd præsentem doctrinā considerare pertinet de voluntario & inuoluntario. Secundo de eis, ibi { Videntur autem non voluntaria &c. } Circa primum ponit duas rationes. Quarū prima sumitur, ex eo qđ est proprium præsenti considerationi, quę est de virtutibus. Et concludit ex præmissis, q̄ virtus moralis, de qua nunc agitur, est circa passiones & operationes, ita. s. q̄ in his quæ sunt volūtaria circa operationes & passiones, siūt laudes, cū aliquis operat̄ fm virtute, & vituperia qñ aliquis operat̄ fm vitiū. Qñ aūt aliq; inuoluntarie operat̄, si quidē id qđ est secūm virtutē, nō meretur laudē, si aūt cōtra virtutē, meretur veniā ex eo q̄ inuolūtarie agit, vel s. minus vitiperetur. Qñq; aūt meret misericordiā, vt. s. totaliter a vituperio reddat immunis. Vel pōt distingui venia a misericordia, vt dicatur venia, qñ diminuitur, seu totaliter dimittetur vituperiū, seu pœna ex iudicio rationis. Misericordia autē ex hoc, q̄ fit ex passione. Laus autē & vituperiū proprie debentur virtuti & vitio. Et ideo voluntarium & inuoluntariū secundum quæ diuersificatur rō laudis & vituperij, debet determinari ab his, qui intendunt de virtute cōsiderare. Secūdā rōnē ponit ibi.

b ¶ Quæ sumit ex cōsideratiōe Politica, ad quā pſens cōsideratio ordinatur. Et dicit, q̄ vtile est legislatoribus, q̄ considerēt voluntarium & inuoluntarium ad hoc, quòd statuant honores, bone agentibus, vel pœnas peccantibus, in quibus diuersitatem facit voluntarij & inuoluntarij differentia. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat de voluntario & inuoluntario. Et primo de inuoluntario. Secundo de voluntario, ibi. { Existente autem inuoluntario &c. } Et ratio ordinis est, quia inuoluntarium ex simplici causa procedit, puta ex sola ignorantia, vel ex sola violētia, sed ad voluntarium oportet plura concurrere. Circa primum tria facit. Primo diuidit inuoluntarium. Secundo determinat de uno membro diuisionis, ibi. Violentū autem &c. } Tertio determinat de alio, ibi. { Quod propter ignorantiam &c. } Dicit ergo primo, q̄ inuoluntaria uidentur esse aliqua dupliciter, scilicet uel illa, quę fiunt per violentiam, uel illa q̄ fiunt propter ignorantiam. Et ratio huius diuisionis est, quia inuoluntarium est priuatio voluntarij. Volūtariū autē importat motū appetitiuæ uirtutis, quæ præsupponit cognitionem apprehensiuæ virtutis, eo q̄ bonum apprehensum mouet virtutem appetitiuā. Dupliciter autem aliqđ est inuoluntarium. Vno modo per hoc quòd excluditur ipse motus appetitiuæ virtutis. Et hoc est in uolūtarium per violentiam. Alio modo, quia excluditur cognitio virtutis apprehēsiuę. Et hoc est uolūtariū p̄ ignorantiā. Deinde cū dicit.

d ¶ Determinat de uoluntario per violentiā. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quid sit violentum. Secūdo excludit errorem, ibi. { Si quis autem delectabilia &c. } Circa primū tria facit. Primo ostendit quid sit violentum secundum quid, ibi. { Quæcunque autē propter timorem. } Tertio epilogat, ibi { Qualia utique & eo dem &c. } Dicit ergo primo, quòd violentum est cuius est principium extra. Dictum est enim, quòd violēta excludit motum appetitivum. Vnde cum appetitus sit principium intrinsecum, conueniens est quòd violentum sit a principio extrinseco. Non omne tamen cuius principium est extra, est violentum, sed solū quod ita est a principio extrinseco, q̄ appetitus interior non cōcurrit in idē. Et hoc est, qđ dicit, q̄ oportet tale violentū esse in quo nihil conferat. s. per proprium appetitum. Homo ēt dicitur operans inquantum facit aliquid per violentiā, & dicitur pati inquantum violentiam patitur. Et ponit exemplū, puta si spiritus, idest uentus per suam violentiam impellat rem aliquam ad aliquem locum, uel si homines dominium & potestatē habentes, expulerūt aliquē cōtra suam uoluntatem. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit quid sit violētum secundū quid. Et circa hoc tria facit. Primo mouet dubitationem. Secundo soluit, ibi. { Miltæ

Lectio. 5.

Lectio. 10.

Lectio 2.

Lectio. 2.

Lec. seque. quidem igitur sunt &c.} Tertio solutionem manifestat, ibi. {In operationibus autem &c.} Dicit ergo primo, quòd quædã sunt quę aliquis operatur propter timorem maiorum malorum, quæ scilicet timet incurrere, vel propter bonum aliquod, quod scilicet timet amittere, puta si aliquis tyrannus habens in suo domi-

nio & potestate parentes & filios alicuius, & præcipiat ei, ꝙ aliquid turpe operetur tali conditione, vt si operetur, nõ occidantur, si non operetur, occidantur. Est ergo dubitatio: vtrũ illa, quæ ex tali timore fiunt, sint dicenda voluntaria, vel potius inuoluntaria. Et ponit aliud exemplum, de his qui in tempestatibus maritimis existentes, ejiciunt res i mare. Quod quidẽ simpliciter loquendo, nullus facit voluntarius. Sed ad hoc, ꝙ ipse, & illi qui cum eo sunt, saluentur, faciũt hoc omnes, qui habent intellectum bene dispositum.

Deinde cum dicit.

f ¶ Soluit præmissã dubitationem concludens ex eo quòd dictum est, quòd prędictæ operationes, q̃ ex timore fiunt, sunt mixtæ, scilicet habentes de vtroque: de involuntario quidem, inquãtũ nullus vult simpliciter res suas i mare ejicere: de voluntario autem, inquantum quidem sapiens, vult hoc pro salute suæ personæ & aliorum. Sed tamen magis accedũt ad voluntarias operatiões, quàm ad inuoluntarias. Cuius ratio est, quia hoc quòd est ejicere res i mare, vel quicquid est huiusmodi, potest dupliciter considerari. Vno modo absolute, & in vniuersali, & sic est inuoluntarium. Alio modo secundum particulares circumstantias, quæ occurrunt in tempore i quo est hoc agendum. Et secũdum hoc est volũtarium. Quia vero actus sunt circa singularia, magis est iudicanda cõditio actũ secundum considerationes singularium, quàm secundum considerationem vniuersalium. Et hoc est quod dicit, quòd prędictæ operationes factæ sunt voluntariæ tunc, quando sunt operatæ, idest consideratis omnibus singularibus circumstantijs, quę pro tempore illo occurrunt, & secundum hoc singulare tempus est finis & complementum operationis. Et ideo dicendum est proprie aliquid voluntarium & inuoluntarium secundum considerationem temporis, quando aliquis operatur. Manifestum est autem, quòd tunc operatur volens. Quod patet ex hoc, quòd in talibus operationibus principium mouẽdi organicas partes, idest applicãdi mẽbra corporis ad operãdũ, est in ipso hoie. Ali-

quod, puta si tyrãnus præcipiat turpe aliquod operari, dominũ existens parentum & filiorum, & operante quidem saluentur, non operante autem moriantur, dubitationem habet: vtrũ inuoluntaria sint, vel voluntaria. Tale autem aliquid accidit & circa eas, quę in tempestatibus electiones. Simpliciter autem nullus ejicit voluntarius, in salute autem sui & aliorum omnium intellectum habẽtes.

LECTIO II.

I

IN operationibus autẽ talibus quandoque & laudantur, quando turpe aliquid vel triste sustinent ꝓ magnis & bonis, cum autem econuerso vituperantur. Turpissima enim sufferre pro nullo bono, vel modico parui.

b In aliquibus autem laus non fit quidem, venia autem quando propter hæc operatur aliqs, quæ non oportet, quę humanã naturam excedunt & nullus vtique sustineret.

f Mixtę quidem igitur sunt tales operationes. Assimilantur autem magis voluntarijs, volũtarię enim sunt tũc cum operatæ sunt, finis autem operatiõis secundum tempus est, & voluntarium autem & inuoluntariũ, quando operatur dicendũ, operatur autẽ volens, & enim principium mouẽdi organicas partes in talibus operationibus in ipso est. Quorum autem in ipso principiũ, in ipso & operari & non, voluntaria itaque talia, simpliciter autem forsitan inuoluntaria. Nullus enim vtique eligeret secundum seipsum talium aliquid.

F ter tñ esset, si ipse non moueret mẽbra, sed ab aliquo potentiori moueretur. Ea autem quæ fiunt ex principio intrinseco, sunt in potestate hominis, vt ea operetur vel non operetur, quòd pertinet ad rationem voluntarij. Vnde manifestum est, quòd tales operationes proprie & vere sunt voluntariæ. Sed tamen simpliciter. i. in vniuersali cõsiderãdo eas, sunt inuoluntariæ, quia nullus quãtũ est i se, eligeret operari aliquid talium nisi propter timorem, vt dictum est.

LECTIO II.

NActibus autem huiusmodi, nõnumquam homines & laudantur, cum pro magnis & honestis rebus aliquid turpe ferũt, aut molestũ. Si uero contrafaciunt, uituperantur. Est enim improbi pro nullare honesta uel mediocri, res turpissimas ferre.

In quibusdam autem laus quidem non fit, sed uenia locum habet, cum K *ea, quæ non agere oportet quispiam egerit ob huiusmodi res, quæ naturam humanam superant nemoque perferret.*

turpe iuberet, habens in potestate & parentes & liberos, hac lege, vt si illud agat, illi sint incolumes, si non agat dispereant, controuersiam habere uidentur, utrum hæc inuiti, an sponte faciant homines. Tale etiam quid accidit & circa iactus eorum qui in tempestatibus sunt. Simpliciter enim G *nemo suas fortunas ejcit sponte. Sed omnes propter suam cæterorumque salutem eiciunt, modo sint mentis sanæ.*

Tales igitur actus misti quidẽ sunt, ijs autem magis sunt similes quos sponte homines agunt, expetuntur enim tum cum aguntur. Atque finis actionis in temporis conditione consistit, & H *sponte igitur, & inuitum unumquemque dicendum est agere cũ agit, agit autem sua sponte. Est enim in ipso principium mouendi partes eas, quæ sunt in huiusmodi actibus instrumenta. At quorum principium est in ipso, ea agere, uel non agere in ipso est situm. Talia igitur sua sponte quisque agit, at simpliciter fortassis inuitus, nemo namque talium quicquam per se expeteret unquam.*

LECTIO II.

OStendit Philosophus solutionẽ motam circa ea, quæ fiũt pp metum, ostẽdens hmõi operationes esse volũtarias, hic solutione manifestat p hoc, quòd laus & vituperiũ, honor & pœna, debentur hmõi operationibus voluntarijs. Et circa hoc duo facit. Primo ostẽdit, qualiter hmõi operationibus debeat laus & vituperiũ, honor & pœna. Secundo manifestat difficultates circa hoc imminentes, ibi. {Est autẽ difficile &c.} Circa primum ponit tres gradus operationum talium, quæ fiunt per metum quantũ ad hoc, quòd mereantur laudem vel vituperium. Et quantum ad primum ostendit, quòd in talibus operationibꝫ, quas dixit esse mistas ex voluntario & inuolũtario, q̃nq; uli qui laudantur, ex eo ꝙ sustinẽt aliqd turpe, nõ quidẽ peccati, sed ignominiam aliquã, vel etiã aliqd triste i. aliqd contristatiuũ, pp hoc ꝙ persẽuerant in aliquibus magnis & bonis, puta in aliquibus virtuosis actibus. Quando autẽ accidit econuerso, vituperantur, quia proprium praui hominis esse videt, vt sustineat turpissima, idest aliquas magnas cõfusiones pro nullo vel modico bono. Nullus.n. sustinet aliqd malũ pro cõseruatione alicuius boni, nisi illud bonũ præpõderet in corde suo alijs bonis, quibus ꝙ mala opponũtur sustinet. Pertinet aũt ad inordinationẽ appetitus, quòd aliquis parua bona præeligat magnis, quæ tolluntur p magna mala. Et ideo hoc esse dicit praui hominis. i. qui habet appetitum inordinatum. Secundum gradum ponit ibi.

b ¶ Dicit, quòd in quibusdam operationibus propter metum factis, non meretur aliquis laudẽ, sed solum veniã, ut (supple) aliquis inde non multũ vituperetur, quod scilicet operatur quędã, quæ non oportet, non aliqua, puta decẽtia ad statum suum, cũ ita non sint multum grauia, propter timorem aliorum malorum, quorum

quorum sustinentia excedit humanam naturam, & quæ nullus A posset sustinere, præcipue propter hanc causam, puta si aliqui immineret sustinere ignis adustionẽ, nisi diceret aliquod iocosum mendacium. Vel nisi aliqua vilia abiecta opera faceret, quæ non decerent eius dignitatem. Tertium gradum ibi.

c ¶ Dicit quòd quædam operationes sũt adeo malæ, quòd ad eas faciendas nulla coactio adhiberi potest, sed magis debet homo sustinere mortem patiendo durissima tormẽta, quàm talia operari, sicut beatus Laurentius sustinuit adustionẽ craticulæ, ne y dolis immolaret. Et hoc ideo Philosophus dicit, vel quia morieti ꝓpter virtutem remanet post mortem gloria, vel quia fortiter perhistere i bono virtutis, est tantum bonum, vt ei æquiparari non possit diuturnitas vitæ, quam homo mortẽdo perdit. Et ideo dicit, ꝙ Alcmeona, idest carmina Alcmeone, facta ab Euripide poeta, vidẽtur esse derisoria, in quibus narratur, ꝙ Alcmeõ coactus fuit matrem occidere ex præcepto patris sui, qui hoc sibi præceperat i bello Thebano moriens, ad quod erat ex vxoris consilio. Deinde cũ dicit.

d ¶ Ponit duas difficultates, quæ imminent circa prædictas operationes. Quarũ prima pertinet ad iudicium rationis. Et dicit, quòd quandoque difficile est iudicare quid sit eligendum, propter hoc ꝙ aliquis euitet malũ, & quid mali sit sustinẽdum propter hoc quòd non deficiat ab aliquo bono. Secunda difficultas ptinet ad immutabilitatem affectus. Quam ponit ibi.

e ¶ Et dicit, quòd adhuc difficilius est morari perseuerantes in his, quæ homo cognoscit per iudiciũ rationis, quàm recte iudicare. Et assignat rationem difficultatis dicẽs, ꝙ vt plurimũ cõtingit ꝙ ea, quæ expectãtur tristitia, i. afflictiua vel dolorosa, illa autem ad quæ homines coguntur p timorẽ sunt turpia. Difficile est aũt, ꝙ affectus hominis ex timore doloris non moueat. Et cũ illa ad quæ aliqs p hmõi cogitur, sunt turpia, conueniens est ꝙ circa eos, qui coguntur ad huiusmodi agẽda per timores tristium fiant vituperatiꝫ circa eos aũt, ꝙ ad hoc cogi non possunt, fiant laudes. Deinde cum dicit.

f ¶ Epilogat, quæ dicta sunt & quorumdam rationem assignat. Et primo resumit quæstionem principalem, scilicet qualia sunt dicenda violenta. Secundo resumit responsionem quantum ad ea quæ absolute violenta sunt, quorum causa est exterius, ita ꝙ ille qui operatur, ꝓpter violentiã, nihil cõferat. Tertio resumit de operationibus mixtis. Et dicit, quòd illa quæ secundum seipsa, idest absolute, & vniuersaliter considerata sunt inuoluntaria, efficiuntur voluntaria secundum certum tempus & propter certos euentus. Horum autem quamuis secundum se sint inuoluntaria, principium est in operatiõe, & ideo dicenda volũtaria in cundum hoc tẽpus, & pro istis causis. Et sic patet ꝙ assimilãtur magis voluntarijs ꝙ inuoluntarijs, quæ sunt voluntaria, considerans singularibus, in quibus operationes consistunt.

Quarto resumit qđ dixerat de difficultate in talibus contingente. Et dicit, quòd non est facile tradere qualia oporteat ꝓ qualibus eligere. Et rationẽ assignat, ex hoc quòd multæ differentię sunt in singularibus. Et ideo in dictum de his, nõ potest sub certa regula comprehendi, sed relinquuntur existimationi prudentis. Deinde cum dicit.

g ¶ Excludit errorem quorumdam de his, quæ per violentiam fiũt, quia enim homo est id qđ est secundum rationem, visum est quibusdam quòd illud solum homo p se, & quasi volũtarie faciat, quod facit secundum rationem. Quãdo autem contingit, quòd homo contra rationem vel propter concupiscentiam alicuius delectationis facit, vel propter cupiditatem alicuius exterioris boni, violenter facit. Et ideo dicebant, quod delectabilia & exteriora bona, puta diuitiæ, sunt violenta effectiue, inquantũ scilicet cum sint quædam extrinseca, cogunt hominẽ ad agẽdum contra rationẽ. Sed hoc improbat quinque rationibus. Quarum prima talis est. Si exteriora inquantũ sunt delectabilia, & videntur bona, violentiam inferunt, sequitur ꝙ oia quæ agim⁹, sint violẽta in rebus humanis, & nihil sit volũtariũ, qa oẽs hoies q̃cũq; operãtur, gr̃a horũ operantur, i. pp aliqd delectabile, vel pp aliqd quocũq; mõ bonũ. Hoc autem est inconueniens. ergo & primum. Secundum rationem ponit ibi.

h ¶ Quæ talisẽ. Oẽs q operanť ex violẽtia, & inuolũtario, operanť cũ tristitia. Vñ & y. Met. bene dicit, ꝙ necessarias ẽ cõtristãs, qa cõtrariat volũtati. Sed illi q operant pp aliqd bonũ, seu pp aliqđ delectabile adipiscẽdũ, operanť cũ delectatione. Non ergo operantur per violentiã & nolentes. Tertiam rationẽ ponit ibi. Tex.cõ.6.

i Et dicit quòd ridiculum est causare, idest causare exteriora bona, & non iocusare seipsum ex eo, quòd reddit se venabile, idest

permittit se superari a talibus delectabilibus, non enim voluntas nostra ex necessitate mouetur a talibus appetibilibus, sed potest eis inhærere & non inhærere, eo quòd nihil eorum habet rationem vniuersalis & perfecti boni, sicut fœlicitas, quam omnes ex necessitate volumus. Quartam rationem ponit ibi.

k Et dicit quòd ridiculum est, quòd aliqs dicat seipsum esse causam bonarũ & virtuosarum operationum, & quòd delectabilia sint causa turpium operationum, inquantum alliciunt concupiscentiam. Ideo autẽ hoc dicit esse ridiculum, quia contrariæ operationes, reducuntur in eandem potentiam rationalem, sicut in causam. Et ideo oportet, quòd sicut ratio secundum seipsam agens, est causa virtuosæ operationis, ita etiam sit causa vitiosæ operationis sequendo passiones. Quintam rationem ponit ibi.

l ¶ Et dicit, quòd violentum est cuius principiũ est extra, ita quòd ille qui patitur, inde nil conferat ad actionem. Sed ille qui agit propter bona exteriora confert aliquid actioni. Ergo quamuis principium inclinãs eius voluntatem sit extra, non tamen eius operatio est violenta, neque simpliciter, quia aliquid confert ad operationem, neque per aliquam missionem, quia in operatiõibus missis, nõ redditur aliquid simpliciter voluntarium, sicut accidit hic. Et ideo homo operatur ibi cum tristitia, hic autem cũ delectatione, vt dictum est.

k Et bonorum quidem seipsum. Turpium autem delectabilia.

l Videtur vtique violentum esse cuius extrinsecum principiũ nihil conferente vim passo.

LECTIO III.

QVod aũt propter ignorantiam, non inuoluntarium quidẽ omne est. Inuoluntarium autẽ, quod triste & in pœnitudine. Qui enim propter ignorantiam operatur quodcunque, nihil tristatus in operatione, volens quidem nõ operatus est, quod non sciuit, neque rursum nolens non tristatus de eo, qđ propter ignorantiam, qui quidem in pœnitudine nolens videtur, qui autem non pœnitet, quia aliter sit non volens, quia enim differt, meli⁹ est habere nomẽ ꝓpriũ.

b Alterum autem videtur & propter ignorantiam operari ab eo, quod est ignorantem facere. Ebrius enim, vel qui iracitur, nõ videtur propter ignorantiam operari, sed propter aliquid eorum, quæ dicta sunt, non sciens autem, sed ignorãs. Ignorat quidem igitur omnis malus, quæ oportet operari, & a quibus fugiendum. Et propter tale peccatum, iniusti & vniuersaliter mali fiunt.

c Involuntarium aũt vult dici nõ siquis ignorat, quod cõfert.

LECTIO III.

POstquã Philosophus determinauit de inuolũtario ꝓ violẽtiã, hic determinat de inuolũtario ꝓ ignorãtiã. Et circa hoc duo facit. Primo ondit, qũo sit aliqđ inuoluntariũ ꝓ ignorantiã, Secũdo manifestat qđã q̃ dixerat, ibi. {Forte igitur nõ malum &c. } Circa primum ponit tres differentias circa ignorantiam. Quarum prima attenditur secũdum quòd aliquid quod fit propter ignorantiam, diuersimode se habet ad voluntatem. Quandoque enim est voluntati contrarium, & tunc proprie dicitur inuoluntarium. Quandoque autem non est contrarium voluntati, sed est præter voluntatem, inquantum ignoratur. Et hoc non dicitur inuoluntarium, sed nõ volũtarium. Dicit ergo, ꝙ hoc, qđ fit propter ignorãtiã, ita scilicet quòd ignorantia sit causa eius, vniuersaliter est non voluntarium, ex hoc, quòd actus voluntatis non fertur in illud. Non enim potest actus voluntatis ferri in id, quod est penitus ignoratum, cum obiectum voluntatis sit bonum cognitum. Sed tũc solum id quod ex ignorantia causatur, dicitur inuoluntarium quasi voluntati contrariũ, quando postquam cognoscitur inducit tristitiam & pœnitudinẽ, quæ est tristitia circa ea, quæ quis fecit. Ex hoc enim est aliquid contristans, quòd est voluntati cõtrarium, vt dicitur. 5. Metaph. Ille enim, qui propter ignorantiam operatur aliquid, & non tristatur de hoc, quòd operatus est, postquam illud cognouit, puta si accipiat argentum estimans se accipere stamnum, non poterit dici, quòd volens acceperit argentum, cum non cognouerit illud esse argentum, nec potest dici, quòd nolens, idest contra suã voluntatem acceperit argentum, cum non tristetur de eo, quòd propter ignorantiam argẽtum accepit. Ille enim videtur esse nolẽs, qui habet tristitiã & pœnitudinem de eo, qđ propter ignorantiam fecit. Sicut si aliquis accepisset econuerso stamnum putans accipere argentum.

Et bonestorum quidem se, turpium autem ea quæ afferunt voluptatẽ cen sere causam esse.

Id igitur violentum est, cuius principium est foris, nihil prorsus eo conferente cui uis est illata.

LECTIO III.

OMne autem, quod ob ignorationem est actum, non sponte quidem est actum.

Ab inuito tamen id effectum est omne, pro quo dolet, qui egit, ipsumq; pœnitẽtiam subit, qui namque ob ignorationem aliquid egit, & non fert moleste se illud egisse, sponte quidem sua non egit, quod nesciebat, non tamen egit inuitus, quippe cum non doleat ob idipsum. Qui igitur ob ignorationẽ quippiã egit, si ipsũ pœniteat, inuitus fecisse videtur, si nõ peniteat, cũ is ali⁹ sit, nõ spõte dicatur egisse, cũ.n. differat, melius ẽ, vt propriũ habeat nomẽ.

At enim hæc etiam ipsa ob ignorationem (inquam) agere & ignorantem agere diuersa sunt. Nam ebrius aut iratus, non videtur ob ignorationem agere, sed ob aliquid eorum, quæ dicta sunt, non sciens, sed ignorans. Omnis igitur prauus ignorat, quæ agere oportet & a quibus est abstinendum. Et ob huiuscemodi errorem, iniusti homines, maliq; omnino sunt.

Inuitus autẽ dicitur quispiam agere, non si ignorat id quod conducit.

comitans operationem, & non sicut causa eius. Et ex hoc concludit, quòd sicut qui iracitur, operatur ignorans, non autem propter ignorantiam, sed propter iram, ita omnis malus operatur non quidem propter ignorantiam, sed ignorans in particulari, quæ bona oportet facere, & a quibus malis oporteat fugere, inquantum scilicet estimat hoc malum sibi nũc esse faciendum, & ab hoc bono sibi nunc esse cessandum. Et propter hoc peccat, quia scilicet operatur, quæ non oportet. Ignorantes autẽ vniuersaliter fiunt iniusti quo ad alios, & mali quo ad seipsos. Ex quo patet, quòd ex hoc, quòd aliquis operatur ignorãs, & non propter ignorantiam, non causatur inuoluntarium, quia nullus ꝓpter id quod inuoluntarius facit, est iniustus, vel malus. Tertiam differentiam ponit ibi.

c ¶ Quæ quidem sumitur ex parte eius, quod ignoratur: vbi cõsiderandum est, quòd duplex potest esse ignorantia. Vno modo, secundum quòd aliquis ignorat quid oporteat facere, vel vitare. Et hanc ignorantiam, dicit esse eius, quod confert, idest qđ operari oportet. Talis autem ignorantia non causat inuoluntarium, quia ignorãtia huiusmodi nõ potest homini haberi vsum rationis prouenire, nisi ex negligentia, quia quilibet tenetur adhibere solicitudinem ad sciendum quid oporteat eum facere, vel vitare. Vnde si ipsa ignorantia reputatur voluntaria,

dum homo eam non vult vitare sicut tenetur, consequens est, quòd nec illud quod per huiusmodi ignorantiam fit, inuoluntarium iudicetur. Et hoc est, quod dicit, quòd inuoluntarium vult, idest natum est dici, non siquis ignorat, quod confert. i. ꝙ est expediens ad operandum. Hoc autem potest aliquis ignorare dupliciter. Vno modo in aliquo particulari eligibili, puta cum aliquis propter concupiscentiã estimat sibi nunc esse fornicandum. Alio modo in vniuersali, vt patet in illo, qui opinatur omnem fornicationem esse licitam. Vtraque autem ignorantia est eius, quod confert. Vnde neutra inuoluntariũ causat. Et hoc est qđ dicit, quòd illa ignorantia, quæ est in electione, per quam scilicet, existimat hoc malum sibi nũc esse faciendum, non est causa inuoluntarii, sed ẽ magis causa malitiæ, idest peccati. Neque etiam ignorãtia, quæ est in vniuersali est causa inuolũtarii, quia ꝓpter ignorantiam huiusmodi aliquis vituperatur. Non autem vituperatur aliquis propter inuoluntarium, vt supra habitũ est. Alia autem est ignorãtia singulariũ conditionum, puta quòd ista mulier sit vxor, vel ꝙ iste vir sit pater, vel ꝙ iste locus sit sacer. Et ista sunt circa quæ & in quibus, est operatio humana, ꝓ quorum iustam ignorantiam aliquis meretur misericordiam & veniam, eo quòd ille q̃ ignorat aliquod horum, operatur inuoluntarie. Vnde patet, quòd ignorantia talium singularium circunstantiarum, causat inuoluntarium, non autem ignorantia eius, quod confert. Deinde cum dicit,

d ¶ Manifestat quod dixerat, scilicet quæ sunt istæ circunstantiæ, quarum ignorantia causat inuoluntarium. Et circa hoc tria facit. Primo proponit, quæ sunt istæ circunstantiæ. Secundo, qualiter ignorentur, ibi. {Omnia quidem igitur, &c. } Tertio, qualiter earum ignorantia inuoluntarium causat, ibi. {Sunt omnia vtique, &c. } Circa primum considerandum est, quòd circunstantiæ, nihil aliud sunt, quàm quædam singulares conditiones humani actus, quæ quidem possunt accipi, vel ex parte causarum actus, vel ex parte ipsius actus. Causa autem actus est efficiens, vel finis. Efficiens est autem, vel agens principale, vel instrumentale. Ex parte autem actus, tria accipi possunt, scilicet ipsum genus actus. Materia, siue obiectum ipsum. Et modus agendi. Et secundum hoc ponit Philosophus hic sex circunstantias. Et dicit, quòd non est malum, immo optimum determinare, quæ & quot sint ista singularia, quorum ignorantia inuoluntarium facit, & vtitur aduerbio dubitandi, sicut in multis aliis locis in hoc Libro, propter incertitudinem moralis materiæ. Enumerans ergo hæc singularia, dicit, Quis, quod pertinet ad personam principalis agentis. Et quid, scilicet agat, quod pertinet ad genus actus. Et circa quid, quod pertinet ad materiam, vel obiectum. Apponit autem & circa hoc id, quod pertinet ad mensuram actus, vt agentis, idest locum, vel tempus, cum dicit. Vel in quo operatur, quia omnes res exteriores videntur habitudinem habere ad actum humanum. Tullius autem hoc, qđ dicitur circa quid, comprehendit sub hoc, quod dicitur quid. Quod autẽ dicitur in quo, diuidit i duas circunstantias, scilicet in quando & vbi. Quantum autem ad agens instrumentale, subdit. Quandoque autem, & quo, puta instrumento. Non enim omnis actio fit per instrumentũ, puta intelligere, & velle. Loco autem huius ponitur a quibusdã, quibus auxiliis. Nã ille cui prębetur auxilium, vtitur auxiliis sicut instrumentis. Quantum ad finem dicit, & cuius gratia, puta cum medicus vulnerat, causa salutis. Quantũ autem ad modum agendi, dicit, & qualiter, puta quiete, idest leuiter, vel vehementer, idest fortiter. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit, qualiter prędictæ circũstantiæ ignorentur. Et dicit, quòd nullus est, qui omnes prædictas circunstantias ignoret, nisi sit totaliter insanus. Et inter cæteras circunstãtias, manifestum est, quòd nõ potest ignorare quid sit operãs, quia sic ignoraret se ipsum, quod est impossibile. Potest autẽ ignorare illud qđ quis operatur, sicut illi, qui dicũt aliqua, quæ non erant dicenda, dicunt excusando seipsos, quòd excidit a memoria eorum, vel quòd nunquam sciuerunt, ꝙ talia erant ineffabilia idest, ꝙ talia non erant dicenda, sicut reuelata sunt mystica, idest secreta Eschyli, idest cuiusdam Poetæ. Ille vero qui talia loquitur, ignorat quid faciat, quia nescit hoc esse reuelationem secretorum. Et ponit aliud exemplum quorum ad facta, sicut sagittator, qui vult monstrare discipulo suo qualiter sit sagittandum, & mittit in aliquid. i. telum. Talis enim nescit quid facit, quia nescit se dimittere telum. Deinde ponit exemplum de ignorantia eius, quod est circa quid, sicut si aliquis filium suum credat esse hostem, ꝙ impugnet domum eius, & interficiat eum. Sicut quædã mulier Meropes, interfecit filium suum. Et sic patet, ꝙ in tali facto scit homo quid facit, quia scit se interficere, sed non scit circa quid facit, quia non scit se interficere filium. Præterea, ponit exemplum de ignorantia instrumenti, sicut si aliquis i hastiludio vtatur hasta lanceata, quam putat esse rotundatam. i. per amotionem ferri, vel siquis estimat lapidem quo vtitur esse pumicem. Vlterius aũt, ponit exemplũ de ignorantia finis. Et dicit, ꝙ si aliquis medicus, vel minutor, percutiens hominem propter salutem corporalẽ, vel magister propter salutem occidat. Ille habet ignorantiam finis, non quidẽ eius quẽ intendebat, sed eius, qui ex opere consequitur. Ignorabat enim, ꝙ opus eius ad talẽ finem perueniret. Vltimo aute ponit exemplum de ignorantia modi actionis, puta cum aliquis estimat se leuiter ducere manũ ad offendendum qualiter sit percutiendum, sicut faciunt pugiles, & percutiat fortiter. Talis enim, ignoranter fortiter percutiet. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit, quomodo prædictorum ignorantia inuoluntariũ causat. Et primo dicit, ꝙ cum ignorantia possit esse circa quodlibet

Universidad de Sevilla Biblioteca

bet prædictorum quinque, quæ concurrunt ad operationem, f
ille videtur nolens siue inuoluntarius operari, qui ignorat aliquod prædictorum. Non autem æqualiter quantum ad omnia, sed præcipue si sit ignorantia in principalissimis circumstantiis. Secundo ibi.

g ¶ Manifestat quæ sunt principalissimæ circunstantiæ. Et dicit, quòd principalissimæ circunstantiæ esse videntur, in quib⁹ est operatio, idest obiectum siue materia act⁹. Et cuius gratia, idest finis. Quia actus specificantur secundum obiecta. Sicut autem materia é obiectum exterioris act⁹, ita finis est obiectum interioris actus voluntatis. Tertio ibi.

h ¶ Dicit q⁹ ignorantia istorum non sufficit ad inuoluntarium. Et dicit, quòd cum inuoluntarium esse dicatur secundū prædictam ignorantiam, adhuc requirit inuolūtarium, quòd operatio fit cum tristitia & penitudine, vt supra dictum est.

LECTIO IIII.

Postquàm Philosophus determinauit de inuoluntario, hic determinat de voluntario. Et primo ostendit quid sit voluntarium. Secundo excludit circa hoc quendam errorem, ibi. {Forsitan enim nō bene dicit, &c.} Circa primum considerandum, q⁹ quāuis inuoluntariū videatur dici secundū remotionem voluntarii, tamen si respiciamus ad causas, dicitur aliquid voluntarium per remotionem eorum, quæ causant inuoluntarium, vt violentiæ & ignorantiæ. Et quia vnūquodq; cognoscitur per suam causam, ió diffinitionem voluntarii tradit remouendo causas inuoluntarii. Et dicit, quòd cum inuoluntarium fiat propter vim illatam & propter ignorantiam, vt supra dictum est, voluntarium videtur esse, cuius principium est in ipso operante. Et sic excluditur violentia, ita tamen, quòd ipse operans sciat singulas circumstantias, quæ concurrunt ad operationem. Et per hoc excluditur ignorantia, quæ causat inuoluntarium. Deinde cum dicit.

b ¶ Excludit quendam errorem. Et primo ponit ipsum. Quidam enim putabant non omne id esse voluntarium, cuius principium est intra, cum scientia circumstantiarum. Potest enim contingere q⁹ illud principium, quod est intra, non sit appetitus rationalis, qui dicitur voluntas, a qua denominatur voluntarium, sed aliqua passio appetitus sensitiui, puta ira, vel concupiscentia, vel aliquid aliud huiusmodi, quod philosophus dicit non esse bene dictum. Et notandum, q⁹ quia passiones appetitus sensitiui excitantur a rebus exterioribus apprehensis p sensum, hic error eiusdem rationis esse videtur cum eo, quem supra remouit, secundum quem dicebatur, q⁹ res exteriores inferunt violentiam, sed illud fuit ibi dicendum, vbi agebatur de violento, cuius principium est extra. Hoc autem est hic agendum, vbi agitur de volūtario, cuius principium est intra, nam passiones intra nos sunt. Secundo ibi.

c ¶ Improbat prædicta opinionē quinque rationibus. Quarum prima talis est. Quæcumq; operantur bruta animalia & pueri, operantur secundum passionem appetitus sensitiui, non autem secundū appetitum intellectiuum, quia carent vsu rationis. Si ergo, quę per iram & concupiscentiam & alias passiones appetitus sensitiui fiunt, essent inuoluntaria, sequeretur q⁹ neq; bruta animalia, nec pueri voluntarie operarētur. Dicuntur autem voluntarie operari, nō quia operetur ex voluntate, sed quia primo motu sponte agunt, ita q⁹ a nullo exteriori mouentur. Hoc enim dicim⁹ voluntarium, quod qs sponte & primo motu operatur. Eam ergo, quæ propter iram, vel concupiscentiam fiunt, sunt voluntaria. Secundam rationem ponit ibi.

d ¶ Quæ talis est. Si ea, quæ fiunt propter iram, vel concupiscentiam, non sunt voluntaria, aut hoc est vniuersaliter verum, aut hoc est verum in malis non in bonis, vt scilicet bona, quæ quis facit ex passione, voluntarie faciat, mala autē nō volūtarie. Quod forte ita dicebant, quia bona concordant rationi, cui mala contrariantur. Voluntas autem in ratione est. Sed hoc secundū videtur esse ridiculosū eū sit vna causa omniū, quæ homo facit, siue sint bona, siue mala. f. voluntas. Non n. quantumcunq; ira, vel concupiscentia increscat, homo prorūpit ad agendū, nisi adueniat cōsensus rationalis appetitus. Similiter etiā inconueniens videtur primū. s. q⁹ aliquis dicat non volūtaria bona, quæ oportet appetere, & fm passionē. Nam ad ea, quæ oportet appetere, ratio p voluntatē inducit. Oportet aūt in quibusdā irasci, puta ad coercendum peccata. Et similiter oportet concupiscere quædā, puta sanitatē, vel disciplinā. Relinquit ergo falsum esse, q⁹ ea quæ pp passionem fiunt, non sint voluntaria. Tertiam rationem ponit ibi.

e ¶ Quæ talis est. Violenta sunt cum tristitia. Sed illa quę fiunt secundum concupiscentiam, fiunt cum delectatione. Non ergo sunt inuoluntaria. Quartam rationem ponit ibi.

f ¶ Quæ talis est. Sicut supra habitum est, peccata quæ sunt voluntaria, sunt vituperanda, & fugienda. Quod non potest dici de inuoluntariis, quia neque potest ea homo fugere, neque propter ea vituperatur. Sed sicut peccata, quæ fiunt secundum cogitationem, idest per deliberationem sunt fugienda & vituperabilia, ita etiam peccata, quę fiunt propter iram, vel aliam passionem. Potest enim homo per voluntatem passioni resistere. Vnde si propter passionē aliquid turpe operetur, vituperatur. Non ergo differunt ea, quæ fiunt ex deliberatione quantum ad hoc, quòd sunt voluntaria. Quintam rationem ponit.

g ¶ Quę talis est. Passiones irrationales, idest appetit⁹ sensitiui, videntur esse humanæ inquantū, scilicet appetitus sensitiuus potest obedire rationi, vt supra dictum est. Ergo & operationes, q⁹ sunt ab ira & concupiscentia & aliis passionib⁹ sunt humanæ. Sed nulla operatio inuoluntaria est humana. Non enim attribuūtur homini, qui operatur inuoluntarius, neque ad laudem neque ad vituperium. Inconueniens est ergo dicere, quòd ea q⁹ fiunt ex passione, sint inuoluntaria.

LECTIO V.

Postquàm Philosophus determinauit de voluntario & inuoluntario, hic determinat de electione. Et primo determinat de ipsa electione. Secundo de consilio, quod in diffinitione electionis, ponitur, ibi. {Consiliū autem, vtrum de omnibus, &c.} Circa primū duo facit. Primo ostendit, q⁹ ad præsentem doctrinā pertinet considerare de electione. Secundo inquirit, quid sit electio, ibi. {Electio vtique voluntarium.} Dicit ergo primo, q⁹ postquam determinatum est de voluntario & inuoluntario, cōsequens est pertranseunter de electione determinare, quia scilicet breuiter proponit ea, quę sunt necessaria ad considerandū de electione: quòd autem ad hanc doctrinam pertineat de electione determinare, probat hic, quia electio maxime videtur esse propria virtuti, de qua ad præsens principaliter intenditur & huiusmodi ratio manifestatur ex eo, q⁹ cum ex habitu virtutis procedat, & interior electio, & exterior operatio, mores virtuosi, vel vitiosi magis diiudicantur ex electione, quàm ex operibus exterioribus. Omnis enim virtuosus eligit bonum, sed quandoque non operatur propter aliquod exterius impedimentum. Et vitiosus quandoque operatur opus virtutis, non tamen ex electione virtuosa, sed ex timore, vel propter aliquem inconuenientem finem, puta propter inanem gloriam, vel propter aliquid aliud huiusmodi, vnde patet, q⁹ ad præsentem intentionem pertinet considerare de electione. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit, quid sit electio. Et primo inquirit genus eius. Secundo differentias ipsius, ibi. {Dicentes autem ipsam, &c.} Tertio concludit diffinitionem eius, ibi. {Quid igitur, vel quale, &c.} Genus autem electionis est voluntarium, quia prædicatur vniuersaliter de electione, & est in plus. Vnde dicit primo, q⁹ omnis electio est quoddam voluntarium, non tamen omne quod est voluntarium est idem electio & voluntarium, sed voluntarium est in plus. Quod probat duplici ratione. Quarum primam ponit, ibi. {Voluntaria quidem enim, &c.} Quæ talis est. Pueri & alia animalia communicant ipso voluntario, inquantū scilicet propriō motu aliqd spōte operantur, vt supra dictum est. Non autem communicāt electione, quia non operantur ex deliberatione, quod requiritur ad electionem, ergo voluntarium est in plus, q⁹ electio. Secundam rationem ponit, ibi. {Et repente, &c.} Quę talis est. Ea quę repente facimus, dicimus esse voluntaria, quia scilicet principium in nobis est, non autem dicuntur esse secūdum electionem, quia scilicet nō fiunt ex deliberatione. Ergo voluntariū est in plus, quàm electio. Deide cū dicit.

c ¶ Inuestigat differentias electionis p bando, scilicet ea differre ab his cum quibus videtur conuenire. Et circa hoc duo facit. Primo proponit, quod intendit. Secundo probat propositum, ibi. {Non enim cōmune, &c.} Dicit ergo primo, q⁹ quidam dixerunt electionem esse concupiscentiam, quia scilicet verumque importat motum appetitus in bonum. Quidam autem posuerūt electionem esse iram forte propter hoc, q⁹ in vtraque est quidā vsus rationis. Iratus enim videtur ratione, inquantū indicat iniuriam illatā esse diguam vindicta. Quidam vero considerantes, q⁹ electio est fine passione, attribuunt electionem parti rationali, vel quātum ad appetitum, dicentes eam esse voluntatem, vel quantum ad apprehensionem, dicentes eam esse quandam opinionem. Et simpliciter in his quatuor comprehenduntur omnia principia humanorum actuum, quæ sunt ratio ad quam pertinet opinio appetitus rationalis, qui est voluntas: appetitus sensitiuus, qui diuiditur in irascibilem, ad quem pertinet ira, & concupiscibilem, ad quem pertinet concupiscentia. Dicit autem Philosoph⁹, quòd non videntur recte dicere, qui dicunt electionem esse aliquid eorum. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat propositum. Et primo ostendit, q⁹ electio non sit concupiscentia. Secundo, q⁹ non sit ira, ibi. {Ira autem, &c.} Tertio, q⁹ non sit voluntas, ibi. {Sed neque voluntas, &c.} Quarto, quòd non sit opinio, ibi. {Neq; iam opinio, &c.} Circa primum ponit quatuor rationes. Quarum prima est communis concupiscentiæ & iræ, & est talis. Concupiscentia & ira communiter inueniuntur in hominibus & in animalibus irrationalib⁹. Sed in animalibus irrationalibus non inuenitur electio, vt dictum est. Ergo electio non est concupiscentia, neque ira. Secundam rationem ponit ibi.

e ¶ Quæ talis est. Si electio esset concupiscentia, quicumque operator eligens, operaretur concupiscens, & econuerso. Hoc autem est falsum, quia incontinens operatur secundum concupiscentiam,

Affectus autem rationis expertes, non minus humani esse videntur, & actus ipsius hominis ab ira cupiditate que fiunt. Absurdum est igitur hæc ab inuitis agi censere.

LECTIO V.

Eterminatis his eo (inquā) quod sponte, & eo quod inuitus quispiam agit, consequens est, vt de electione dicamus. Ipsa namque uirtus est familiarissima & magis quàm ipsi actus diiudicat, mores atque expendit.

Electio itaque sponte quidem nostra uidetur fieri. Non tamen est idē quod illud quod sponte fit. Sed quod sit sponte ad plura sese extendit. Est enim cum pueris & animalibus cæteris nobis commune. Electio uero non est communis. Et ea quæ a nobis repente fiunt, sponte quidem nostra fieri dicimus, electione uero non dicimus.

Qui uero dicunt, ipsam esse cupiditatem, uel iram, uel uoluntatem, uel opinionem quandam, non recte dicunt.

Etenim electio non est commune homini cum rationis expertibus, ai cupiditas est & ira.

Et incontinens cupiens quidem, non tamen eligens agit. Continens autem contra, eligens quidem, ai non cupiens agit.

Lectio. 4.

Lectio. 5.

Universidad de Navarra Biblioteca

cupiscentiam, non autem secundum electionem, quia non immutat proprie electionem propter concupiscentiam. Continens autem conuertitur operatur ex electione, non autem ex concupiscentia cui per electionem resistit, vt infra in septimo patebit. Ergo electio nō est idē concupiscenq. Tertiā rationē ponit ibi.

f ¶ Quæ talis est. Concupiscentia contrariatur electioni, i eo scilicet, qui est cōtinens, vel incontinens. Contrarium enim eligit vterque secundum rationem et quod concupiscit secūdum appetitum sensitiuum, neutro autem concupiscentia contrariatur concupiscentiæ. Quia tota concupiscentia vtriusque ad idem tendit. scilicet ad delectabile sensus. Non est autem intelligendum, quòd nulla cōcupiscentia cōtrariatur alteri concupiscentiæ. Inueniuntur n concupiscentiæ contrariorum, puta cum vnus concupiscit moueri & alius quiescere. Ergo patet, q electio non sit idem cōcupiscentiæ. Quartam rationem ponit ibi.

g ¶ Quæ talis est. Concupiscentia semper est cum delectatione, scilicet propter præsentiam rei concupitæ, vel cum tristitia propter eius carentiam. Ad omnem enim passionem sequitur delectatio & tristitia, vt in secundo habitum est. Sed electio non est ex necessitate cum delectatione, vel tristitia. Potest enim esse absque omni passione, ex solo iudicio rationis. Ergo electio nō est concupiscentia. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit quòd electio non sit idem irę. Et dicit quo ad hoc, q electio minꝰ est ira, quam concupiscentia, quia etiam secundum apparētiam, ea, quæ facta sunt propter iram, non videntur esse facta secundum electionem, eo q propter velocitatem motus iræ, ea quæ fiunt ex ira maxime sunt repentina. Quamuis enim in ira sit aliquis vsus rationis, inquantum scilicet iratus incipit audire rationem iudicantem, q iniuria debet vindicari, non tamen perfecte audit eam determinantem modum & ordinem vindictæ. Vnde maxime excludit deliberationem, quæ requiritur ad electionem. Concupiscentia autem non ita repente operatur. Vnde ea quæ fiunt secundum concupiscentiam, non videntur esse remota ab electione, sicut ea quæ fiunt per iram. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit differentiam electionis ad voluntatem. Et primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi. {Et electio quidem enim, &c.} Tertio concludit radicem differentiæ voluntatis & electionis, ibi. {Vniuersaliter autem.} Dicit ergo primo, q neque etiam electio est voluntas, quamuis videatur esse propinqua voluntati. Vtrumque enim pertinet ad vnam potentiam, scilicet ad appetitum rationalem, qui voluntas dicitur. Sed voluntas nominat huiusmodi potentiæ actum relatum in bonum absolute. Electio autem nominat actum eiusdem potentiæ relatum in bonum, secundum quòd pertinet ad nostram operationem, per quam in aliquod bonū ordinamur. Deinde cum dicit.

k ¶ Probat propositum tribus rationibus. Quarum prima talis est. Electio enim quia refertur ad nostram operationem, nō dicitur esse impossibilium. Et si quis dicat se eligere aliqd impossibilium, vicebitur esse stultus. Sed voluntas quia respicit bonum absolute potest esse cuiuscunque boni, licet sit impossibile. Sicut si quis potest velle esse immortalis quod est impossibile secundū statum humus corruptibilis vitæ. Ergo electio & voluntas non sunt idem. Secundā rationem ponit ibi.

l ¶ Voluntas alicuius potest esse circa ea quæ non sunt q ipsum, sicut alie, qui circumspicit duellū, potest velle, q vincat aliquis hypocrita, licet simulatam gerens personam, puta qui ingreditur campum, quasi pugil, cū non sit pugil, vel ea vt vincat ille, qui vere & athleta. Secundus eligit talia, quæ fiunt per alium, sed solum ilia, quæ existimat posse fieri per ipsum. Ergo electio differt a voluntate. Tertiam rationē ponit ibi.

m ¶ Dicit q voluntas magis est finis, q eius, quod c ad hoc, quia ea, quæ sunt ad finem volumus p̄ter finem. Propter quod autem vnumquodq; illud magis. Sed electio est solum eorum, quæ sunt ad finem, non autem ipsius finis, quia finis præsupponitur, vtpote prædeterminatus. Ea vero quæ sunt ad finem, inquiruntur a nobis disponenda in finem. Sicut sanitatē, quæ est finis medicinalis volumus principaliter. sed eligimus medicinalia per quæ sanemur. Et similiter volumus esse felices quod est vltimus finis, & hoc dicimus nos velle. Sed non conuenit dicere, quòd eligamus nos esse fœlices. Ergo electio non est idem voluntati. Deinde cum dicit.

n ¶ Ponit radicē totius differentiæ ad quam vniuersaliter omnes prædictæ differentiæ reducuntur. Et dicit, q electio videtur esse circa ea, quæ sunt in potestate nostra. Et hæc est causa, quare nec est impossibilium, neque eorum, quæ per alios fiunt, neque finis, qui vt plurimum præconstituitur nobis a natura.

Lect. 3.

e 2, 3, 15, 1.

Et cupiditas quidē aduersatur electioni: cupiditati uero cupiditas non repugnat.

Cupiditas præterea iucundi est & molesti. Electio uero neque molesti neque iucundi.

Ira etiam minus esse uidetur, quippe cum ea, quæ fiunt ira, minime per electionem fieri uideantur.

At uero neque uoluntas est, tamet si finitima hæc esse apparent.

Electio namq; non est eorum, quæ fieri nequeunt. Quod si quis eligere dixerit ea, amens esse uidebitur: Voluntas autem est, ut immortalitatis.

Et uoluntas quidem est & circa ea quæ per ipsum: qui uult nequaquam ageretur. Voluntas enim histrionē aliquem uincere, uel certantem. At eligit talia nemo: sed ea quæ per se ipsum existimat fore posse.

Præterea, uoluntas quidem magis est ipsius finis: electio autem eorum quæ ferunt ad finem: ut sani quidem esse uolumus: eligimus autem ea quibus erimus sani: & fœlices quidem esse uolumus atque dicimus: eligi mus autem non conuenit dicere.

Atque omnino in his uersatur electio, quæ in nostra sunt potestate.

LECTIO VI.

Eque iam opinio vtiq; erit. Opinio quidē .n. videtur circa omnia esse, & nihil minus circa æterna & impossibilia, & ea quæ in nobis. Et falso & vero diuiditur, non autē malo & bono. Electio autem his magis. Vniuersaliter

LECTIO VI.

Pinio quoque non est. Opinatio nāque circa unius facultatis uidetur esse: nec manus circa æterna & ea quæ fieri nequeunt, quàm circa quæ nostra in potestate sunt collocata. Et falso ueroque diuiditur: non malo bonoque. Electio autem hisce magis. Electionem

LECTIO VI.

Ostquàm Philosophus ostendit, q electio non est idem, neque concupiscentiæ, neque iræ, quæ pertinent ad appetitum sensitiuum, neque etiam voluntati, quæ pertinet ad appetitum rationale, hic ostendit, q non est idem opinioni, quæ pertinet ad ipsam rationem.

Et circa

Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, q electio non est idem cuilibet opinioni. Secundo, q non est idem specialiter opinioni, quæ est de operandis a nobis, ibi. {Sed neque cuidam, &c.} Tertio mouet quandam dubitationem, quam insolutam relinquit ibi. Si autē præsit. Dicit ergo primo, q secundū prædicta apparet, q electio nō est idē, q opinio vniuersaliter sumpta, & hoc probat duabꝰ rationibus. Quarum prima talis est. Opinio potest esse circa omnia, & nihil minus circa æterna & impossibilia, q̄ circa ea, quæ sunt in potestate nostra. Sed electio est solum circa ea, q̄ sunt in nobis, vt dictum ē. Ergo electio non est idem opinioni. Secundam rationem ponit, ibi. {Et falso & vero, &c.} Quæ talis est. Ea quę diuersis differentiis diuiduntur, differunt, nec sunt idem. Sed opinio diuiditur vero & falso, quia pertinet ad vim cognitiuam, cuius obiectum est verum, non autē diuiditur bono & malo quibus diuiditur electio, quæ pertinet ad vim appetitiuam, cuius obiectū est bonum. Et ex hoc concludit, q electio non est idē opinioni vniuersaliter acceptæ. Et hoc est adeo manifestum, quòd nullus contrarium dicit. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit q electio nō est idem cuidam opinioni, quæ scilicet ē de his, quæ cadūt sub nostra operatione. Et hoc ostē dit duabꝰ rationibꝰ. Quarum prima talis est. Ex hoc, q eligimus bona, vel mala, dicimur quales quidem, idest boni, vel mali. Non autem ex hoc, q opinamur bona, vel mala, aut vera vel falsa dicimur boni, vel mali. Ergo electio non est idē opinioni, quæ est de eligibilibus. Huius differentiæ autem ratio ē, quia bonus vel malus dicitur aliquis, non secundum potentiam sed secundum actum, vt habetur in nono metaphysice, idest nō ex hoc, q̄ est potens bene operari, sed ex hoc, quod bene operatur. ex hoc autem, q̄ homo est perfectus secundum intellectum fit homo potens bene operari, non autem bene operatur, sicut ille, qui habet habitum grammaticæ ex hoc ipso est potens bene loqui congrue. Sed ad hoc, q̄ congrue loquatur, requiritur q̄ hoc velit, quia habitus est quo quis agitcum voluerit, vt dicit Commen. in tertio de anima. Vnde patet, q̄ bona voluntas facit hominem bene operari, secundum quamcumque potentiā vel habitum rationi obedientem. Et ideo aliquis dicitur simpliciter bonus homo ex hoc, q̄ habet bonam voluntatem. Ex hoc autem, q̄ habet bonum intellectum, non dicitur bonus homo simpliciter, sed secundum quid, puta bonus grāmaticus, vel bonus musicus. Et ideo, quia electio pertinet ad voluntatem, opinio autem ad intellectum, ex electione dicimur boni vel mali, non autem ex opinione. Secundam rationem ponit ibi.

quidē igitur opinioni non idē. Forsitan neque dicit aliquis.

b Sed neque cuidam. In eligendo quidem enim bona, vel mala, quales quidē sumus. In opinando autem non.

c Et eligimus quidem accipere, vel fugere, vel aliquid taliū. Opinamur autem quid est, vel cui confert, vel qualiter. Accipere autem, vel fugere nō multum opinamur.

d Et electio quidem laudatur in essendo, cuius oportet magis vel recte. Opinio autem in essendo, vt vere.

e Et eligimus quidem quę maxime scimus bona existentia. Opinamur autem quando non multum scimus.

f Et videntur non idem & eligere optima & opinari. Sed quidam opinari quidē melius, propter malitiam autem eligere, quæ non oportet.

g Si autem præsit opinio electioni vel subsequatur, nihil differt. Non enim hoc intendimus, sed si idem est opinioni cuidam.

h Quid igitur, vel quale quid est, quoniam dictorum nihil? uoluntarium quidem videtur. Voluntarium autem nō omne eligibile, sed certe, quod præconsiliatum. Electio enim cum ratione & intellectu. Subsignare autem videtur & nomen, vt ens præ aliis eligibile.

c ¶ Electio præcipue respicit actiones nostras. Eligimus enim quod accipiamus hoc vel fugiamus, vel quicquid est aliud quod ad actiones nostras pertinet, sed opinio principaliter respicit res. Opinamur enim quid est hoc, puta q̄ est panis, vel ad quid conferat, vel qualiter ut eo vtendum. Non est autem opinio principaliter circa operationes nostras, puta q̄ opinemur nos accipere aliquid vel fugere, quia actiones nostræ sunt quædam singularia contingentia & cito trāseuntia. Vnde earū cognitio, vel opinio, non multum quærit propter veritatē, quæ sit in eis, sed solum propter opus. Ergo electio non est idem opinioni. Tertiam rationem ponit ibi.

d ¶ Quæ talis est. Bonum electionis in quandam rectitudinē cōsistit, puta prout. s. appetitus recte ordinat aliquid in finem. Et hoc est, q̄ dicit, q electio magis laudatur in hoc, qd est eius cui' oportet quasi recte. Sed opinio laudatur in hoc q̄ vere est alicuius. Et sic bonum & perfectio opinionis est veritas. Quorum autem sunt diuersæ perfectiones, & ipsa sūt diuersa. Ergo electio non est idem opinioni. Quartam rationem ponit ibi,

e ¶ Quæ talis est. Electio est cum quadam certitudine. Illa enim eligimus, q̄ maxime scimus esse bona. Sed opinio est sine certitudine. Opinamur enim illa q non multum scimus esse vera. Ergo non sunt idem. Quintā rationem ponit ibi.

f ¶ Si enim opinio & electio essent idē, oporteret q̄ idē cēnt illi, qui eligunt optima, & qui habent veram opinionē de eis. Sed hoc patet esse falsum. Quidā enim vere opinantur in vniuersali quid sit melius, sed propter malitiam non eligunt, quod melius est, sed quod ē deterius. Ergo electio & opinio non sunt idē. Deinde cū dicit.

g ¶ Mouet quandam dubitationem, vtrum scilicet opinio præcedat electionem, vel sequatur ad ipsam. Et dicit, q̄ hoc nihil differt ad propositum, quia nunc non intendimus determinare ordinem eorum, sed solum vtrum electio sit idem alicui opinioni. Sciendum tamen, q̄ opinio quum pertineat ad vim cognoscitiuam, per se loquendo, præcedit electionem, quæ pertinet ad vim appetitiuam, quæ mouetur a cognoscitiua. Per accidens tamen contingit quandoque, q̄ opinio sequitur electionē. Puta, cum aliquis ex affectu eorum quæ diligit, mutat opinionem, quam prius habebat. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit quid sit electio, et dicit, q̄ cum non sit aliquod quatuor prędictorum, oportet considerare quid sit secundū genus, vel quale quid est secundum differentiam. Et quantum ad genus videtur, q̄ sit voluntarium. Non tamen omne voluntarium est eligibile, vt supra dictum est, sed voluntarium præconsiliatum.

At nec etiam est idem, quod opinato quædam. Eligendo namque bona, uel mala, quales quidem sumus. Opinando autem non sumus.

Et eligimus quidē capere aliquid, aut fugere, aut aliquid talium. Opinamur autem quidnam sit, uel cui conferat, uel quo pacto conducat, sed capere, aut fugere, non nimium opinamur.

Et electio quidem laudatur ex eo, quia est eius, quod oportet magis, uel quia est recta. Opinio uero ex eo, quia est uera.

Et eligimus quidem quæ maxime scimus esse bona. Opinamur autem ea quæ non nimium scimus.

Videntur præterea idem homines non eligere optima atque etiam opinari. Sed quidā opinari quidem melius, ob uitium autem non ea, quæ oportet eligere.

Nihil autem refert, si antecedat electionem aut comitetur opinio, non enim idipsum nunc perscrutamur, sed si idem sit electio, quod opinatio quædam.

Quid igitur aut quale quid est electio, cum nihil sit eorum, quæ diximus? Videtur itaque sponte quidem a nobis fieri. Attamen, non omne quod sponte agimus est eligibile, sed id, cuius consultatio antecessit. Electio namque cum ratione est atque mente. Subsignificare autem id & nomē uidetur inuenies ipsum ex aliis eligibile esse.

filiatum. Et quòd hæc differentia sit attendenda, manifestat per hoc, q̃ consilium est actus rationis, & ipsa electio oportet, q̃ sit cum actu rationis & intellectus. Et hoc videtur subsignare, idest occulte signare ipsum nomen eius, quod signat, vt aliquid præ aliis accipiatur. Hoc autem pertinet ad rationem conferentem, vt vnum aliis præferatur.

LECTIO VII.

Lectio. 9.

Lectio. 8.

OStquàm Philosophus determinauit de electione, hic determinat de consilio. Et primo de consilio secundum se. Secundo per comparationem ad electionẽ ibi. ¶ Consiliable autem, &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit de quibus debeat esse consilium. Secundo determinat de modo & ordine consiliandi, ibi. ¶ Cõsiliamur autem non de finibus, &c. ¶ Circa primũ duo facit. Primo ostendit de quo est intentio. Secundo exequitur propositum, ibi. ¶ De æternis autem, &c ¶ Circa primum duo facit. Primo proponit quæstionem, quã tractare intendit. Et est quæstio, vtrũ homines cõsilientur de omnibus rebus, ita q̃ vnumquodque sit consiliable, aut quædam sint de quibus non est consilium. Secundo ibi.

b ¶ Exponit propositam quæstionem. Et inquit, q̃ non dicitur illud consiliabile. de quo quandoq; consiliatur aliquis insipiẽs, qui scilicet habet vsum rationis, sed peruersum, vel insanus, qui totaliter vsu rationis caret. Sed illud vere dicitur consiliabile, quo consiliãtur homines habentes intellectum rectæ dispositum. Tales. n. non consiliatur nisi de rebus, quæ in natura sua talia sunt, vt de eis consilium haberi debeat, quæ proprie dicuntur consiliabilia. Insipientes enim quandoque consiliantur etiam de his, quæ in natura sua sunt talia, vt de eis consilii haberi nõ debeat. Deinde cũ dicit.

c ¶ Ostendit, de quibus sit consilium. Et primo distinguendo res secundum causas suas. Secundo distinguendo eas secundum causas quascumque, ibi. ¶ Et quidem circa causas quascumque, &c. ¶ Tertio distinguendo eas secundum ipsarum rerum conditiones, ibi. ¶ Consiliari autem oportet, &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit de quibus non sit consilium. Secundo, cõcludit de quibus sit consilium, ibi. ¶ Consiliamur autem, &c. ¶ Tertio ostendit conclusionem sequi ex præmissis, ibi. ¶ Hæc autem & sunt reliqua, &c ¶ Circa primum quinque facit. Primo dicit, q̃ nullus consiliatur de æternis, idest de his, quæ semp sunt & sine motu. Huiusmodi autem sunt, vel illa quorum substantiæ motui non subduntur, sicut substantiæ separatæ, & ipsa mundi vniuersitas. Vel etiam ea, quæ, & si secundum esse sint in materia mobili, tamen secundum rationem ab huiusmodi materia abstrahuntur, sicut sunt mathematica. Vnde ponit exemplum de diametro quadrati & costa, idest latere eius, de quibus nullus consiliatur, an sint commensurabiles. Secundo ibi.

d ¶ Dicit, q̃ nullus etiam consiliatur de his, quæ etsi mouean tur, motus tamen eorum semper est vniformis, siue vniformitas motus eorum sit ex necessitate non propter aliquam aliã causam, sicut ea, quæ sunt necessaria p se ipsa, siue hoc sit propter naturã corporũ mobilium, siue hoc sit p̃ pter aliquam causam separatam, prout ponuntur substãtiæ immateriales, mouentes orbes cælestes, de quibus hic loquitur. Vnde exẽplificat de verbonibus, idest de circularibus motibus Solis & orbibus eius, &c. Tertio ibi.

e ¶ Dicit, q̃ neque etiam est consilii de his, quæ in motu cõsistunt, & vt in pluribus eodẽ modo fiunt aliquando tamen licet i paucioribus aliter accidunt, sicut siccitates, quæ vt frequentius accidunt i Æstate, & hymbres, q̃ vt plurimum accidũt in Hyeme, licet quandoque aliter accidat. Quarto ibi.

f ¶ Dicit, q̃ neque consilium est in his, quæ fiunt a fortuna, sicut de inuentione thesauri. Sicut enim ea, de quib⁹ supra habitum est, nõ sunt ex operatiõe nostra, ita quæ ꝙa fortuna non possũt esse ex nostra præmeditatione, q̃ sunt improuisa & p̃ter intentionem. Quinto ibi.

g ¶ Dicit, q̃ non solum homines non cõsiliantur de necessariis & naturalibus & fortuitis, sed nec etiã de omnibus reb⁹ humanis, sicut Lacedemonii non consiliantur qualiter Scythæ, qui sunt ab eis valde remoti, optime debeant conuersari. Et subiungit rationem communem respondentem omnibus prædictis, cum dicit. Non enim fiet, &c. Quia scilicet nihil eorum, quæ scilicet, vel sunt necessaria, vel naturalia, vel fortuita, vel per alios homines facta, fit per nos. Deinde cum dicit.

h ¶ Dicit, quasi concludens ex præmissis de quibus sit consilium. Et dicit, q̃ consiliamur de operabilibus, quæ in nobis, idest in nostra potestate existunt. Consilium enim ad operationem ordinatur. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit hoc sequi ex præmissis, quia scilicet præter præmissa de quibus dictum est, q̃ non est consilium, ista sola sunt reliqua idest ea, quæ sunt in nobis, de quibus dicimus esse consilium. Et hoc probat diuidendo causas. Videntur enim causæ quatuor rerum scilicet natura, quæ est principium motus, siue eorum, quæ semper eodem modo mouentur siue eorum, quæ vt in pluribus vniformiter motus seruant. Et necessitas, quæ est causa eorũ, quę semper eodẽ modo sunt sine motu. Et fortuna, quæ est causa per accidens, præter intentionem agentis, sub qua etiam comprehenditur casus. Et præter has causas adhuc est causa intellectus, & quicquid est aliud, quod producit id quod p hominem fit, sicut voluntas & sensus, & alia huiusmodi principia. Et hæc causa diuersificatur secundum diuersos homines, ita q̃ singuli homines consiliantur de his operabilibus, quæ possunt fieri p ipsos, ex quo de his, quæ per alias causas fiunt, cõsilium non est, vt dictum est. Deinde cum dicit.

LECTIO VII.

AT est ne de omnibus consultatio, & omne quoduis est consultabile, an de quibusdam non est consultatio.

Atque dicendum est forsitan consultabile, non id esse de quo quispiam insipiens, uel mente captus, sed id, de quo sanæ mentis uir consultauerit.

De æternis autem nemo consultat, ut de mundo, uel de communis mensuræ diametri lateriſque uacuitate.

Sed neque de üs, quæ consiſtunt quidem in motu, semperque fiunt eodem modo, siue necessitate, siue natura, siue propter aliquam aliam causam, ut de Solſtitiis atque exortu.

Neq; de üs, quæ alids aliter sese habent, ut de siccitatibus, imbribuſue.

Nec item de üs, quæ eueniũt a fortuna, ut de thesauri inuentione.

Sed neque de humanis omnibus rebus. Nam quonam modo Reſp. Scytharum optime gubernaretur, Lacedemoniorum consultat nemo. Nihil enim horum per noſipſos fieri poteſt.

Consultamus autẽ de üs rebus agẽdis, quæ in noſtra sunt poteſtate.

Hæ enim & reſtant. Causæ nam que uidentur eſſe, natura, neceſſitas, fortuna, & mens inſuper, ac omne, quod per hominem efficit. Quiſque autem de üs conſultat, quæ agi per ipſum poſſunt.

k Et quidem igitur circa certas & per se sufficientes discipli narum non est consilium, puta de literis. Non enim dubitamus qualiter scribendum, sed quæcumque fiunt per nos.

l Non similiter autẽ semper de his consiliamur, puta de his, q̃ secundum medicinalem & negociatiuam & circa gubernatiuam magis q̃ gymnasticã, quã to minus certificata est, & adhuc de reliquis similiter.

m Magis autem & circa artes, quàm disciplinas, magis enim circa ipsas dubitamus.

n Consiliari autem oportet & in his, quæ vt sepius.

o Incertis aũt qualiter eueniẽt & in quibus indeterminatum.

p Consiliatores autem assumimus in magna discredentes vel ut nobisipsis insufficientibus dignoscere.

LECTIO VIII.

OStendit de quibus debeat esse consilium, considerando conditiones ipsarum rerum. Et circa hoc ponit tres conditiones rerum, de quibus est consilium. Et primo dicit, q̃ oportet consiliari de his, quæ sepius accidunt. Tamen quia possunt aliter euenire, incertum est qualiter contingant. Si quis enim vellet in consilium deducere ea, quæ rarissime accidunt, puta si Pons lapideus p quẽ transeundum est, cadat, nũquam homo aliquid operaretur. Secundo ibi.

o ¶ Dicit, q̃ oportet consiliari de illis in quibus non est determinatũ qualiter oporteat agere. Iudex enim nõ cõsiliat qualiter debeat sententiare in his, quæ sunt lege statuta. Sed forte in casibus in q̃ bus non est aliquid lege determinatum. Tertio ibi.

p ¶ Dicit, q̃ assumimus nobis alios ad consiliandum in rebus magnis, quasi nõ credentes nobis ipsis vt simus sufficientes ad discernendũ, quid oporteat nos facere. Et sic patet, q̃ consilium non debet esse d̃ minimis quibuscumque, sed de rebus magnis.

LECTIO VIII.

Onſultamus autem non de finibus, ſed de iis, quæ ad fines ipſos perducũt. Nec enim Medicus ſi ſanabit, nec Orator ſi perſuadebit, nec Reipublice gubernator ſi bene rectèque legibus ciuitatem inſtituet, nec denique cæterorũ quiſquam de fine deliberat.

*Sed omnes poſito quodã fine, quẽadmodum et per quæ fieri ille conſideratio quiſitionis terminum, ibi. ¶ Videtur autem quemadmodũ, &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ponit modum consiliandi. Secundo manifestat, quæ dixerat, ibi. ¶ Qui enim consiliatur, &c. ¶ Cum autem consilium sit quædam inquisitio practica de operabilibus, necesse est, q̃ sicut in inquisitione speculatiua supponũtur principia, & quædã alia inquiruntur, ita etia in consilio fiat. Vnde primo ostendit, quid supponitur in consilio. Secundo, q̃d in consilio quæratur, ibi. ¶ Sed ponentes finẽ, &c. ¶ Est autẽ considerandum q̃ in operabilibus, finis est sicut principiũ, quia ex fine dependet necessitas operabiliũ. Ve dicitur in secundo Phy T. com. 74.
sicorũ. Et ideo oportet fine supponere. Et hoc est, quod dicit, q̃ non consiliamur de finibus, sed de his, quæ sunt ad fines, sicut in speculatiuis nõ inquiritur de principiis, sed de conclusionibus. Hoc autẽ, quod dixerat manifestat per exẽpla, quia. s. Medicus non consiliatur an debeat sanare infirmũ, sed hoc supponit quasi finẽ. Nec etia Politicus. i. rector ciuitatis consiliaẽ an debeat facere pacem, quæ se habet ad ciuitatem, sicut sanitas ad corpus hominis, quę consistit in conuenientia humorum, vel pax in conuenientia voluntatum. Et sic nullus aliorum operantium consiliatur de fine. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit de quibus, & quomodo sit inquisitio cõsilii. Circa quod tria ponit. Quorum primum est, q̃ supposito aliquo fine.

fine. Prima intentio consilliantium est', qualiter ideat, quo motu, vel actione possit peruenire ad illum finē, & per quæ instrumenta oportet moueri, vel agere ad finem, puta per equum, vel nauem. Secunda autem intentio est, quando ad finem aliquem per plura potest veniri, siue instrumenta, siue actiones, per quid eorum facilius & melius perueniatur. Et hoc pertinet ad iudicium, in quo quandoq; aliqui deficiūt bene se habentes in inuentione viarū ad finem. Tertia autem intentio est, si contingat, ꝙ per vnum solum instrumentū, vel motum, vel per vnum optime perueniatur ad finem, vt ꝙ curetur qualiter per hoc ad finem perueniatur. Ad quod requiritur constantia, & solicitudo. Et si id per quod est deueniē dum ad finem nō habeatur in promptu, oportet inquirere vlterius, propter quid haberi possit. Et similiter de illo quousque perueniatur ad causam, quæ occurit primo in operando, quæ est vltima in inuentione consilii.

Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat qđ dixerat per similitudinem inquisitionis speculatiuæ. Et dicit, ꝙ ideo causa, quę prima est in operatione est vltima in inuentione, quia ille, qui cōsiliatur videtur inquirere, sicut dictum est, per modum resolutionis cuiusdam.

Quemadmodū Dyagramma quæ est descriptio geometrica, in qua qui vult probare aliquam conclusionem, oportet ꝙ resoluat conclusionem i principia, quousq; peruenit ad principia prima in demonstrabilia. Omne autem consiliū est quæstio, idest inquisitio quædam, & si nō omnis quæstio, idest inquisitio sit consilium sicut inquisitio Mathematica. Sola enī inquisitio de operabilibus est consilium. Et quia consilians resolutiue inquirit, necesse est, quòd eius inquisitio perducatur vsque ad id, quod est principium in operatione, quia id quod est vltimum in resolutione, est primum in generatione, siue in operatione.

Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit effectum consilii. Et primo ostendit propositū. Secundo manifestat quædam quæ dicta sunt, ibi. ⁊ Quæruntur autem quandoque, &c. ⁊ Dicit ergo primo, quòd postquam inquisitio consilii peruenerit ad id, quod oportet primum operari, si inueniant cōsiliantes illud esse impossibile, discedunt, idest dimittunt totum illud negocium quasi desperantes. Puta si ad negocium aliquod prosequendum, quidem indiget homo pecuniis ad dandum aliquibus, & non possit eas dare, oportet dimittere negocium. Si autem appareat, ꝙ sit possibile illud quod inuentum est per consilium, statim incipiunt operari, quia vt dicunt. Et si per plura quidem videatur fieri, per quod facillime & optime intendunt. Si autem per vnum procuratur qualiter hoc erit, & id, p quid, quousq; vtique veniant ad primam causam, quę inuētione vltima est.

c Qui enim consiliatur, videtur quærere & resoluere dicto modo, quemadmodū Dyagrāma. Videtur autem quæstio qui dem non omnis esse consilium, puta Methematicę. Consilium autem omne quæstio. Et quod vltimum est in resolutione, primum esse in generatione.

d Et si quidem impossibile inueniant discedunt, puta si pecuniis indigent, has autem nō possibile est, tribui. Si autē possibile videatur, incipiunt operari. Possibilia autē, quę per nos fiūt vtique. Quę enim per amicos, per nos aliqualiter sunt. Principium enim in nobis.

e Queruntur autem quādoq; instrumenta, quandoque aūt necessitas eorum. Similiter autem & in reliquis. Quandoque quidem per quid, quandoque autem qualiter vel pp quid.

f Videtur aūt quemadmodum dictū est, homo esse principium operationum. Consilium autē de operabilibus ab ipso.

g Operationes autem aliorum gratia. Non vtiq; igitur erit cōsiliabilis finis, sed quæ ad fines.

h Neq; vtiq; singularia, puta si panis hoc, vel digestū ē, vt oportet, vel factū est, vt oportet. Sensus. n. hæc certificat. Si aūt semp consiliabitur in infinitū veniet.

dictum est, oportet esse primum in operatione id, ad quod terminatur resolutiua inquisitio consilii. Possibile autem dicitur aliquid operanti non solum secundum propriam potentiam, sed etiam secundum potentiam aliorum. Vnde dicit, quòd possibilia sunt, quæ fiunt per amicos, quia ea quæ fiunt per amicos, aliqualiter fiunt per nos, inquantum scilicet principiū horum est in nobis, puta ut ipsi fruitu nostro hoc faciunt. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat qđ dixerat, videlicet q̄ sunt illa inquisita, q̄ quandoque inueniūtur possibilia, quandoque non. Et dicit, quòd quandoque in quiruntur per consiliū instrumēta, puta equus aut gladius.

Quandoque autem necessitas, idest opportunitas eorum, idest qualiter oporteat vti. Et ita etiam ē in reliquis. artib⁹ ꝙ quandoq; quæritur per quid aliquid fiat. quandoque autem qualiter vel propter quid, quæ pertinent ad necessitatem prædictam. Deinde cū dicit.

f ¶ Cōcludit quòd sit terminus siue status in inquisitione cōsilii. Et hoc quidem secundum tria. Primo quidem ex parte ipsius operantis. Vnde dicit, quòd sicut supra dictum est, Homo est principiū suarum operationū. Consiliū autē vnius cuiusq; hominis est de his, quæ sunt operabilia ab ipso. Et ideo quando inquisitio consilii peruenit ad id quod homo habet in sua potestate, vt faciat, ibi termina tur consilium. Secundo ibi.

g ¶ Ostendit quòd consilium habet terminum, vel statum ex parte finis. Et dicit, quòd operationes omnes sunt aliorū gratia, idest finis. Vnde de ipso fine nō est consilium, sed de his, quæ sunt ad finem. Et sic patet, quòd finis est in inquisitione consilii, & ex parte finis & ex parte agentis. sicut in demōstrationibus, & in sursum, & in deorsum, quasi ex parte vtriusque extremi. Tertio ibi.

h ¶ Ostendit ꝙ est status in inquisitione consilii ex parte singularium instrumētorum, quibus vtimur in operibus, sicut quibusdam mediis ad perueniendum in finem. Et dicit, ꝙ neq; etiā consilium est de rebus singularibus, qualia sunt, puta, si hoc, qđ proponitur sit panis, vel si est digestus, idest coctus, vel conficitur sicut oportet. Hic enim discernit sensus. Quod autem secundū hæc tria in consiliis sit status, sicut & in demonstrationibus patet per impossibile: quia si aliquis semper consiliaretur, deueniret hoc in infinitum, quod sub ratione non cadit, & per consequens neque sub consilio, quod est quædam ratiocinatiua inquisitio, sicut dictum est.

rant. Atque si per plura posse fieri videretur, per quod illorum facillime optimeque fiet perquirunt. Sin per unum, quonam modo per illud fiet, & illud item per quid efficietur considerant, idque faciunt donec ad primam perueniant causam, quæ quidem in inuentione est ultimum.

Qui namque consultat, is quærere videtur, dictoque modo perinde atq; designationem linearum resoluere. Non autem omnis perquisitio consultatio est. Mathematicæ namq; perquisitiones, consultationes non sunt. Omnis autem consultatio est continuo perquisitio. Idque quod ultimum est in resolutione, primum esse constat in generatione.

Atque si consultantes in aliquid inciderint, quod quidē fieri nequeat desistunt, ut si sit pecuniis opus, has autē habere non possit. Quod si videatur fieri posse tunc agere aggrediuntur. Ea uero dicimus fieri posse, quæ per nosipsos fieri possunt. Nam ea, quæ per amicos fiunt, per nosipsos quodā modo fiunt, quippe cum principium sit in nobis.

Quæruntur autem quandoque qui dem instrumenta, quandoque autem usus ipsorum, & in reliquis simili modo. Interdum per quod, interdum quo nam modo, aut per quem solet quæri.

Videtur igitur (ut dictū est) homo principium actuum esse, & de iis esse consilium, quæ agi ab ipso possunt.

Et actus aliorum esse gratia. Finis igitur non erit consultabilis, sed ea, quæ deducunt ad fines.

Nec etiam singula, ut si panis sit hoc, uel cōfectum sit, ut oportet. Hæc enim sensus ipsius sunt. Quod si semper quispiam consultauerit, in infinitum abibit.

LECTIO IX.

POstquàm Philosophus determinauit de consilio absolute, hic determinat de consilio per cōparationem ad electionem. Et circa hoc duo facit. Primo comparat consilium ad electionem. Secūdo ex hoc concludit quid sit electio, ibi. ⁊ Ex existente autem eligibili. ⁊ Circa primum duo facit. Primo proponit, quod intendit. Secundo ꝓbat propositum, ibi. ⁊ Qđ enim ex consilio, &c. ⁊ Comparat ergo primo consiliū ad electionem dupliciter. Vno quidem modo quātū ad obiectum siue materiam vtriusque in quo cōueniunt. Et quantum ad hoc dicit, ꝙ idem est consiliabile & eligibile, quia videlicet, tam cōsilium, quam electio est de his, quę operantur propter finem. Alio autem modo quantum ad ordinē vtriusque. Et quātum ad hoc dicit, ꝙ quando iam determinatum est aliquid ꝙ consilium, tunc primo eligitur quasi cōsilio præcedente electionem. Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat qđ dixerat. Et primo quidem per rationē sumptam ex his, quę supra dicta sunt de consilio. Et dicit, quòd iō determinatio consilii præcedit electionem, quia oportet, quòd post inquisitionem cōsilii sequatur iudicium de inuentis per consilium. Et tunc primo eligitur id quod prius est iudicatum. Et quòd iudicium rationis consequatur inquisitionem consilii, manifestat per hoc, ꝙ vnusquisque qui inquirit consiliando qualiter debeat operari, desistit a cōsiliando, quādo inquisitionē suā resoluendo perducit ad id, quod ipse potest operari. Et ꝯ plura potest operari, quando reduxit in antecedēs, idest in id quod ei primo operandum occurrit. Et hoc est quod eligitur. s. quod primo operandum occurrit. Vnde relinquitur ꝙ electio præsupponit determinationem consilii. Secundo ibi.

c ¶ Probat quod dixerat per exemplum. Et dicit, ꝙ hoc. s. ꝙ electio debeat sequi determinationem cōsilii, patet ex antiquis vrbanitatibus, ideſt ex consuetudine antiquarum ciuilitatum, secundum quam Reges non habebant dominatiuam potestatē in multitudine, vt facerent omnia prout eis videretur, sed erāt rectores multitudinis ad quā pertinebat eligere ea, quæ a principibus consilio determinata erant. Et ideo dicit, quòd antiqui sui Reges annunciabant plebi ea, quæ ipsi elegerant per determinationem sui consilii, vt sic plebs eligeret, quod ab eis determinatum erat. Et hoc secutus fuit Homerus, inducens principes græcorum, ea quæ in consilio determinauerāt plebi annūciantes. Deinde cum dicit.

LECTIO IX.

Onsiliabile aūt & eligibile idem. Veruntamē determinatum est, iā eligibile.

b Quod enim ex consilio prēiudicatum est, eligibile est: quę scit enim vnusquisque quærens qualiter operabitur, quādo in seipsum reducet principium & ipsum in antecedens, hoc enim est quod eligitur.

c Manifestum autē hoc ex antiquis vrbanitatibus, quas Homerus imitat' est. Reges enim, quæ exigebant, annunciabant plebi.

d Existente autem eligibili cōsiliabili desiderabili eorū, quæ in nobis. Et electio vtique erit consiliabile desiderium eorum, quę in nobis. Ex consiliari enim iudicantes desideramus secundum consilium.

e Electio quidem igitur typo: nunc non vt cōsuerū est dicere secundū subscriptionē: sed vniuersaliter dicta sit & circa quę lia est, & qm̄ eorū quæ ad fines.

LECTIO X.

Oluntas autem quoniam quidem finis est, dictum est.

b Videt aūt his quidē ꝙ se boni esse. his autem apparētis boni.

c Cōtingit autem per se bonū voluntabile dicentibus, nō esse voluntabile, quod vult qui non recte vult. Si enim erit voluntabile & bonum erit, si sic autem contingit malum.

LECTIO IX.

Onsultabile autem & eligibile idem est. Ipsum tamen eligibile definitum iam est.

Quod enim cæteris ex consultatione prætulimus id eligibile est. Desinet enim tunc demum unusquisque perquirere quonā aget modo, cum in seipsum principium redegerit, & in id ipsum, quod antecedit, hoc est enim, quod eligit.

Patet hoc ita esse ex uetustissimis rebus pub. quas imitabatur Homerus. Quæ namque reges eligerent, ea populo renunciabant.

Cum igitur ipsum eligibile sit consultabile appetibile ex us, quæ in nostra sunt potestate, & ipsa electio deliberatiua appetitio rerum erit earū, quæ in nostra sunt potestate. Nam simulatque diiudicauimus ex consultatione affectamus deliberationem.

Quid est igitur electio figura sui dictum, & circa quæ uersatur, & eorum esse, quibus ad ipsos fines acceditur.

LECTIO X.

Oluntatem finis quidem ipsius est, iam psaloante diximus.

Sed uidetur aliis quidem esse ueri boni, aliis apparentis boni.

Atque si sententia quidem eorum qui uerum bonum id esse censent, qđ est affectabile uoluntate, ut id non sit affectabile uoluntate, quod is qui non recte expetit uult. Nā si sit, erit & cōtinuo bonum, at erat forte malum.

Lect. 5. in fine.

d ¶ Improbat secundam positionem. et dicit, ꝙ illis, qui dicunt, ꝙ voluntabile sit apparens bonum, sequitur, quòd nihil sit secundum naturam voluntabile, sed vnicuique sit voluntabile id quod sibi videtur. Diuersis autem diuersa videntur voluntabilia, & quandoque contraria. Sicut si non esset visibile color, sed id quod videtur esse color, sequeretur quòd nihil esset naturaliter visibile, hoc autem est inconueniens, quia cuiuslibet potentiæ naturalis est aliquod obiectum naturaliter determinatum. non ergo verum est, quòd voluntas sit apparentis boni. Deinde cum dicit.

e ¶ Soluit prædictã dubitationẽ. Et primo ponit solutionẽ secundum quandam distinctionem. Et dicit, si dicta inconuenientia, quæ consequuntur ad ambas prædictas opiniones non acceptantur. Dicendũ est distinguendo, ꝙ simpliciter & secundum veritatem voluntabile est ꝑse bonum. Sed secundũ quid, idest per respectum ad hunc, vel ad illum, est volibile id quod ei videtur bonum. Secundo ibi.

f ¶ Ostendit cui cõueniat vtrunque mẽbrum distinctionis ꝓmissæ. Et dicit, quod studioso illud est voluntabile, quod est voluntabile secundũ veritatem, idest simpliciter bonum, sed prauo, idest vitioso homini, idest voluntabile, quod contingit, idest, quicquid sit illud indeterminate, quod sibi videtur bonum. Et adhibet exẽplum in corporalib⁹, videmus enim, quòd hominibus quorum corpora sunt bene dispositi, sunt sana illa, quæ secundum veritatẽ sunt talia. Sed infirmis sunt sana q̃dam alia, quæ scilicet sunt tẽperatiua malitiæ complexionis eorum. Similiter etiam amara & dulcia secundum veritatem videntur illis, q̃ habent gustum bene dispositum. et calida iis, qui habent tactum bene dispositũ, & grauia bene diiudicant illi, qui habẽt virtutẽ corporalẽ bene dispositã. Hic.n. qui sunt debiles, leuia vident grauia. Tertio ibi,

g ¶ Manifestat quod dixerat. Et primo quantum ad virtuosos. Et dicit, quòd virtuosus singula, quæ pertinent ad operationes humanas rectè diiudicat. In singulis enim videtur ei esse bonum illud quod vere est bonum. et hoc ideo, quia vnicuique habituum naturaliter videntur delectabilia ea, quæ sunt ei propria, idest ea quæ ei conueniunt. Habitui autem virtutis conueniunt ea, quæ sunt secundum veritatem boni, quia habitus virtutis moralis diffinitur ex hoc, ꝙ est secundum rationem rectam, Ideo ea quæ sunt secundum rationem, quę sunt simpliciter bona, videntur ei bona. Et in hoc plurimum differt studiosus ab aliis, quòd in singulis operabilibus videt quid vere sit bonum, quasi existens regula & mẽsura omnium operabilium, quia scilicet in eis iudicandum est aliquid bonum, vel malum, secundũ ꝙ ei videtur. Secundo ibi.

h ¶ Manifestat qd dixerat quantum ad prauos. Et dicit, ꝙ multis scilicet prauis deceptio in discretione boni, vel mali accidit præcipue propter delectationem, ex qua contingit, ꝙ delectabile, quod non est bonum, desideretur tanquam bonum, & aliquid tristabile ipsis, quod in se est bonum, fugiant tanquã malum. Quia scilicet non sequuntur rationem, sed sensum.

d Rursus autem apparens bonum voluntabile dicẽtibus nõ esse natura per se bonum voluntabile, sed vnicuique quod videtur. alii autem aliud videtur. et sic contingit contraria.

e Si autem vtique hęc non placent, ergo dicendum simpliciter quidem & secundum veritatem voluntabile esse per se bonum. Vnicuiq; autẽ, qd videt.

f Studioso quidẽ igitur, quod secundum veritatem esse, prauo autẽ, quod contingit. Quẽadmodum & in corporibus bene dispositis, sana sunt secundũ veritatem talia existentia, infirmis autem altera. Similiter autem & amara, & dulcia, & calida, & grauia, & aliorum talia singula.

g Studiosus enim singula iudicat recte, & in singulis verum ei apparet. Secundum vnumquẽque enim habitũ propria sunt, & bona & delectabilia. Et differt plurimum forsitan studiosus hoc: verũ in singulis videre quemadmodum regula & mensura existens ipsorum.

h Multis autem deceptio propter delectationem videtur fieri. non enim existens bonũ videtur. desiderant igitur delectabile, vt bonum: tristitiam autem male fugiunt.

Sententia autem eorum, qui bonum apparens inquiunt esse quod est affectabile voluntate, ut nihil sit prorsus, quod suapte natura sit affectabile voluntate, sed id quod unicuique videtur. At aliud alii uidetur, & repugnantia forte.

Quod si hæc non placent, dicendum est simpliciter quidem & vera, uere bonum esse affectabile uoluntate. Vnicuique uero id quod unicuique uidetur.

Studioso igitur, idest affectabile uoluntate, quod uere est bonum. Vitioso uero quicquid contigerit. Fitq; hoc perinde atque in corporibus ipsis. His enim, quorum corpora bene sese habent, salubria sunt, ea quæ uere talia sunt. Iis autem, quorum corpora sunt ægrota, non hæc ipsa, sed alia. Similiter & amara ac dulcia, & calida, atque grauia, & cætera id genus.

Studiosus enim homo recte singula iudicat & singulis in rebus id ipsi uidetur, quod uere est tale. In unoquoque enim habitu sunt propria quædam honesta atque iucunda. Atque in singulis plurimũ fortaßе præstat uir studiosus in dignoscendis iis, quæ uere talia sunt, propterea, quòd est ut norma quædam atque mensura ipsorum.

Multitudo uero decipitur ob uoluptatem. Ipsa namque bonum quidem non est, bonum tamen esse apparet. Persequuntur igitur ipsam tamquam bonum, dolorem autem fugiunt tamquam malum.

LECTIO XI.

Existente vtique voluntabili quidẽ finis. Cõsiliabilibus autẽ & eligibilibus eorum, quæ ad finem. Quæ circa hæc operationes secundum electionem erũt vtiq; & voluntarie. virtutum autem operationes circa hęc. in nobis autem & virtus.

b Similiter autem & malitia. In quibus.n. in nobis operari &

LECTIO XI.

Vtigitur finis sit affectabilis uoluntate. Ea uero quibus itur ad finem consultabilia sint atque eligibilia, fit ut actus ii qui circa hæc uersantur, ab electione proficiscantur, nostraque sponte fiant. at operationes uirtutum circa hæc ipsa uersantur. Nostra igitur in potestate ipsæ uirtutes.

Et idemidẽ uitia collocantur. quibus enim in rebus nostra in potestate

quia si operari est in potestate nostra, oportet etiam, quòd non operari sit in potestate nostra. Si enim non operari non esset in potestate nostra, impossibile esset nos non operari, ergo necesse esset nos operari, & sic operari non esset ex nobis, sed ex necessitate. Et similiter dicit, quòd in quibus rebus non operari est in potestate nostra, per consequẽs, quòd etiam operari sit in potestate nostra. Si enim operari non esset in potestate nostra, impossibile esset nos operari. Ergo necesse esset nos non operari, & sic nõ operari non esset ex nobis, sed ex necessitate. Sic ergo dicendũ est, quòd in quibuscumque rebus, affirmatio est in nobis & negatio. Et econuerso. Operationes autem virtutum & vitiorum differunt secundum affirmationem & negationem: puta, si honorare parentes est bonum & actus virtutis, nõ honorare parentes est malum, & ad vitium pertinens. Et si non furari pertineret ad virtutem, furari pertineret ad vitium. Vnde consequens est, quòd si operatio virtutum est in nobis, ve probatum est, quòd etiã operatio vitii sit in nobis. Et ita per consequens ipsum vitiũ erat in nobis, idest in potestate nostra. Deinde cum dicit.

c ¶ Assignat rationem prædictæ consequentiæ scilicet ꝙ si operationes sint in nobis, ꝙ & habitus sint in nobis. Et dicit, ꝙ si in potestate nostra est operari, vel non operari bona vel mala, vt nunc ostensum est, quum per hoc, ꝙ homo operatur, vel non operatur bonũ, vel malũ, fiat bonus, vel malus, vt in Secundo ostensum est, consequens est, quòd in potestate nostra sit esse decentes, idest bonos secundum habitum virtutis, & prauos ſm habitũ vitii. Deinde cum dicit.

d ¶ Excludit errorem circa prædicta. Et primo excludit ipsum errorẽ. Secundo radices eius, ibi. {Sed forsitan talis, &c.} Circa primũ tria facit. Primo ponit errotis exclusionẽ. Secundo mouet super hoc dubitationẽ, ibi. {Vel in nunc dictis, &c.} Tertio determinat veritatem, ibi. {Si autẽ hæc videntur, &c.} Circa primum considerandũ est, ꝙ quidam dixerunt, ꝙ nullus est malus volens, neq; aliquis est beatus, vel bonus nolens. Quod ideo dicebant, quia voluntas per se tendit in bonum. nam bonũ est, quod omnia appetunt. et per consequens, voluntas per se refugit malum. Dicit ergo, ꝙ vnum horum veri similiter apparet esse mendacium, scilicet ꝙ nullus sit malus volens, quia malitia è quoddam voluntarium. alterum autẽ videtur esse verum scilicet, ꝙ nullus sit bonus ac beatus nolens. Deinde cum dicit.

non operari & in quibus non & etiam. Quare, si operari bonũ existens in nobis est, & non operari in nobis erit malum existens. Et si non operari bonum existens in nobis & operari malum existens in nobis.

e Si autẽ in nobis bona operari & mala, similiter autẽ & non operari, per hoc autem erat bonos & malos esse, in nobis erit decentes & prauos esse.

d Dicere autem, ꝙ nullus volens est malus. neq; nolens beatus, assimilatur hoc quidem mẽdaci, hoc autem veraci. Beatus quidem enim nullus erit nolẽs. Malitia autem voluntarium.

e Vel in nunc dictis dubitandũ & hominem non dicendũ principium esse, neq; genitorẽ operationum, quemadmodum & natorum.

f Si autem hæc videntur, & nõ habemus in alia principia reducere prẽter ea, quę i nobis, quorum & principia i nobis, & hęc in nobis & voluntaria.

g His autem videntur testificari & propria, quæ a singulis, & ab ipsis legislatoribus. Puniunt enim & cruciant facientes mala quotquot non vi aut propter ignorãtiam, cuius non ipsi causa. Bona autẽ operantes honorant, velut hos quidẽ prouocantes, hos autem prohibentes. Et quæcumque neq; in nobis sunt, neque voluntaria, nullus prouocat operari, vt nihil ante opus existens suadere, puta non cale fieri, vel dolere, vel esurire, vel aliquid quodcumq; talium. Nihil enim minus patiemur hæc.

situm est agere in iis & non agere. Et in quibus non agere, in iis est & agere. Quare, si agere bonum, quod honestum est in nobis est situm, & nõ agere, quod est turpe in nobis est collocatum. Et si non agere malum, quod est honestum in nostra est potestate, & agere, quod est turpe in nobis est situm.

Quod si in nobis est situm tam honesta, quàm turpia agere, & simili modo non agere. Hoc autem erat bonos & malos esse. In nobis ergo est si iam nos probos & improbos esse.

Dicere autem sua sponte neminem prauum nec inuitum quemquam beatum esse, alterum falso est simile, alterum uero. Nam beatus quidem nemo est inuitus. Sponte autem nostra prauitas comparatur.

Vel obstandum est iis, quæ modo sunt dicta, & hominem non esse principium est dicendum, neque procreatorem, actuum perinde ac liberorum.

Quod si hæc uera uidentur, nec in alia ulla principia nostros actus, q̃ in ea, quæ sunt in nobis reducere possumus, quorum principia sunt in nobis, ea quoque in nobis sunt sita, sponteque a nobis fiunt.

Hæc ita esse testes sunt, & priuatim singuli homines & ipsi legumlatores. Nam eos quidem qui prauа faciunt, si modo non ui, nec ob ignorationem eam cuius ipsi nõ fuerunt causa illa agant, castigant ac puniunt. Iis autem, qui honesta agunt honores instituunt, ut homines partim horteutur, partim prohibeant. Ad ea agenda, quæ nec in nostra sunt potestate, nec nostra sponte efficiuntur, nemo prorsus hortatur, quippe cum uanum sit persuasum esse cuipiam nõ calere, aut non dolere, aut non esurire, aut quiduis aliud tale, nam nihilominus hæc ipsa patietur.

cuius, s. ignorãtiæ ipsi non sunt causa. Si.n. per vim aut ignorantiam operarentur, nõ essent eorũ opera volũtaria, vt ex supradictis patet. Vñ manifestũ est, ꝙ puniunt eos tanquã voluntarie operãtes. Et similiter honorãt operãtes bona volũtarie, quasi ꝑ honores ꝓuocantes bonos ad bona, & ꝑ penas ꝓhibẽtes malos a malis. Nullus autẽ ꝓuocat aliquẽ ad operandũ ea, q̃ nõ sunt i potestate nr̃a, neq; voluntaria, quia in talib⁹ suasio ante opus, est omnino inutilis. Sicut si aliqs suadeat alicui, vt i Ethiopia nõ caleat, vel i infirmitate nõ doleat, vel subtractis cibis nõ esuriat, vel si aliqd aliud tale est, qd̃ non sit in potestate nr̃a, quia nihil minus ꝑ ꝓ suasionẽ pateremur hæc. Si ergo nõ ꝓuocamur ad ea, q̃ nõ sunt in nobis, ꝓuocamur autẽ ad faciendũ bona, & vitandum mala, consequens est, ꝙ ista insint nobis. Deinde cum dicit.

Lectio. 1.

Lect. 1.

Lectio. 12.

Lect. 2. & 3

Universidad de Sevilla Biblioteca

Lectio. 3

h ¶ Manifestat idem in his, quæ videntur habere aliquid de involuntario. Ignorantia aũt inuoluntarium causat, vt supra dictum est, si tamen nos sumus ignorantiæ causa, erit ignorantia voluntaria, & pro ea puniemur, potest autem homo esse causa suæ ignorantiæ dupliciter. Vno modo directe aliquid agendo, sicut patet de his, qui se inebriãt, & ex hoc redduntur ignorantes, q̃ dupliciter sunt increpandi. Primo quidem, quia se inebriauerunt. Secũdo, quia ex ebrietate aliquod peccatum fecerunt. Principium.n. ebrietatis est in potestate ipsius hominis, quia homo est dominus eius, quòd nõ inebrietẽ, idest in sua potestate hoc habet, ebrietas aũt est causa ignorantiæ. Et sic per consequẽs est homo ignorantiæ causa. Alio modo, homo est causa ignorantiæ indirecte, per hoc, q̃ non agit id quod agere debet, propter hoc ignorantia eorum, q̃ scire tenetur & põt, reputatur volũtaria, & propterea homines puniũtur, & hoc est quod dicit, quòd legislatores puniunt ignorantes ea, quę sunt lege statuta, quę omnes scire oportet, sicut quòd non est furandum, & non difficilia iuris, quæ nõ tenentur omnes scire, quia nec possent. Et idem etiã in aliis q̃cumque homines videntur ignorare propter negligentiã, qa in potestate eorum erat, vt non ignorarent, Domini enim sunt sui, & in potestate sua habent, vt sint diligentes & nõ negligentes.

h Etenim ipso ignorante puniunt, si causa videatur esse ignorantię. Puta ebrius duplices increpationes. principium enim in ipso. dominus enim est eius, quod est non inebriari. hoc autem ignorantiæ causa. Et ignorantes aliquid eorum, quæ in legibus, quæ oportet scire, & non difficilia sunt, puniuntur. Similiter & in aliis quæcumque propter negligentiam ignorare videntur, vt in ipsis existente non ignorare. Eius enim, quod ẽ diligentes esse, Domini sumus.

LECTIO XII.

Ed forsitan talis aliquis est, vt non diligẽs sit.

b Sed eius q̃d est tales fieri ipsi sunt causa viuentes remisse, & eius quod est iniustos vel incontinentes esse. Hi quidem mala facientes. hi autẽ in potationibus, & in talibus degentes.

c Quæ enim circa singula operationes tales faciunt. Hoc autem manifestum ex mediantibus ad quamcumque agoniam vel operationem. Perficiunt.n. operantes. Ignorare quidẽ igitur, q̃n ex operari circa singula habitus fiũt penè insensibilis.

d Adhuc aũt irrationabile iniusta facientẽ nõ velle iniustũ eẽ aut stuprantẽ incontinentem.

LECTIO XII.

Postquàm Philosophus exclusit errorem dicentium, quòd nullus est voluntarie malus, hic excludit huiusmodi erroris radices. Et primo quidem, quantum ad interiorem dispositionem, ex qua posset aliquis inclinari ad malum præter suam voluntatem. Secundo, quantũ ad vim apprehensiuam, qua aliquid iudicatur bonum vel malũ, ibi. {Si autem quis dicat.} Circa primum duo facit. Primo p̃ponit id cui posset aliquis inniti ad sustinendum errorem prædictum. Secundo hoc improbat, ibi. {Sed eius, quod est tales.} Dixerat autem Philosophus, quòd in hominis potestate est, q̃ quis sit diligens vel negligens circa aliquid. Sed hoc posset aliquis negare dicens, quòd aliquis naturaliter talis est, vt non sit diligens. Sicut videmus phlegmaticos naturaliter esse pigros, cholericos aũt iracundos, melancholicos tristes, & sanguineos iucundos. Et secundum hoc sequitur, quòd non sit in potestate hominis, quòd sit diligens. Deinde cum dicit.

b ¶ Excludit quod dictum est. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd aliquis potest dici aliqualis dupliciter. Vno modo secundum dispositionem corporalem, siue consequentem corporis complexionem, siue consequentem impressionem cælestium corporum, & ex huiusmodi dispositione non potest immediate immutari intellectus vel voluntas, quę sunt penitus in corporeæ potentiæ, non vtentes organo corporeo, vtpatet per Philosophum in 3. de anima. Potest autem per huiusmodi dispositionem sequi aliqua mutatio ex parte appetitus sensitiui, qui vtitur corporeo organo, cuius motus sunt animę passiones. Et secundum hoc ex eius dispositione nihil amplius mouetur ratio & voluntas, quæ sunt principia humanorum actuum, q̃ ex passionib⁹ animæ de quibus similiter i Primo dictum est, q̃ sunt suasibiles ratione. Alia autẽ est dispositio ex parte animæ, quę quidem est habitus, ex quo inclinatur volũtas vel ratio in operationes. Et ideo Philosophus prætermissis dispositionibus vel qualitatibus corporalibus, agit de sola dispositione habituum. Et circa hoc duo facit. Primo enim ostẽdit, quòd habitus animę secundum quos aliquis est negligẽs vel iniustus, sunt voluntarii ex hoc, q̃ prospter eos aliquis virtuperatur. Secundo ostendit quòd etiam defectus corporales, qui sunt increpabiles, sunt voluntarii, ibi. {Non solum autem animæ malitiæ &c.} Circa primum duo facit. Primo ostẽdit quòd habitus animæ sunt voluntarii, quantum ad eorũ generationem. Secundo ostẽdit quòd non sunt voluntarii, post quam iam eorum generatio est completa. Circa primũ duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi. {Quæ.n. circa singula &c.} Est autem considerandum, q̃ habitus mali differunt, sicut & actus mali. Quidam enim sunt mali habitus, ex eo q̃ retrahunt a bene agendo, & quantum ad hmõi habitus dicit, q̃ ipsi homines sibiipsis sunt causa, vt fiant tales. i. non diligentes ad bene operandum, per hoc q̃ viuunt remisse. i. absque conatu ad bonas operationes. Alii autem habitus mali sunt, per quos aliquis inclinatur ad male agendum, siue hoc sit in nocumentũ aliorum, siue in propriam deordinationem. Et quantũ ad hoc dicit, q̃ homines sibiipsis sunt causa q̃ sunt iniusti, inquantum mala faciunt aliis, & incontinentes, inquãtum vitam suam ducunt in superfluis potibus, & in aliis huiusmodi, quæ ad delectabilia tactus pertinent. Deinde cum dicit.

c ¶ Probat propositum. Et primo per simile in aliis, videmus enim quòd in singulis operationes faciunt tales. i. dispositiones ad similia operanda, & istud manifestum est ex illis, qui student, & operam dant ad quodcumque exercitium, puta luctæ vel militiæ, aut quamcumque operationem. Omnes enim ex hoc quòd operantur, multories fiunt tales, vt possint similia perfecte facere, cum ergo hoc videmus contingere in omnibus, hoc videtur esse hominis quasi sensu carentis, quod ignoraret ex operationibus habitus generati. Secundo ibi.

d ¶ Ostendit idem ratione sumpta ex ordine actus ad habitũ. Si.n. aliquis vult aliquam causam ex qua scit sequi talem effectũ consequens est q̃ velit illum effectum, & quamuis forte non velit illum effectum secundum se, potius tamen vult illum effectũ esse, quàm causa non sit. Sicut si quis velit ambulare in estu, præsciens se sudaturum, consequens est, quòd velit sudare.

Quamuis

Quãmuis enim hoc secundum se non velit, vult tamen potius sudorem pati quàm ab itinere abstinere. Nihil enim prohibet aliquid non esse secundum se voluntarium, quod tamen est voluntarium propter aliud, sicut potio amara propter sanitatem. Aliter autem esset, si homo nesciret q̃ talis effectus sequeretur ex tali causa. Puta si aliquis ambulãs in via, incidit in latrones, non efficitur hoc voluntarium, quia non fuit præscitum. Manifestum est aũt q̃ homines iniusta facientes, fiunt iniusti, & stupra committentes, fiunt incontinentes. Ergo irrationabile est, q̃ quis velit in iusta facere, & tamen nõ velit esse iniust⁹, aut velit stupra facere & non velit esse incontinens. Et manifestum est, q̃ si non ignorãs operatur voluntarie illa, ex quibus sequitur quòd sit iniustus, voluntarie erit iniustus. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit quòd habitus mali non subiacẽt volũtati, postquàm sunt generati, et dicit. Non ideo, quia volũtarie sit aliquis iniustus, quãdo cumq; volet desinet esse iniustus & fiet iustus. Et hoc probat p̃ simile in dispositionibus corporalibus. Si enim sit aliquis q̃ quum sanus esset volens in ægritudinem incidat per hoc, q̃d viuit incontinenter, vtẽdo scilicet immoderato cibo & potu, & non obediẽdo medicis, a principio erat in potestate nõ ægrotare. Sed postquam emisit actionem sumpto iã superfluo, aut nocuo cibo, non adhuc est in potestate eius vt non ægrotet. Sicut ille qui proiicit lapidem, potest non proiicere, non tamẽ in potestate eius est, quòd resumat quando proiecit. Et tamẽ dicimus quòd emittere vel proiicere lapidem sit i hominis potestate, quia a principio in potestate hominis erat. Sic est & de habitibus vitiorũ quia a principio i potestate hominis est, quòd non fiat iniustus vel incontinens. Vnde dicimus, q̃ homines volentes sunt iniusti & incontinentes, quamuis postquam facti sunt tales non adhuc sit in eorum potestate, vt scilicet statim desinant esse iniusti vel incontinentes, sed ad hoc requirit magnũ studiũ & exercitiũ. Deinde cũ dicit.

f ¶ Ostendit per similitudinem corporalium defectuum q̃ habitus vitiosi sint voluntarii. Et dicit quòd non solum malitiæ animæ sunt voluntariæ, sed in quibusdam defectus corporales. Et tales homines iuste increpamus. Nullus enim iuste increpat eos qui sunt turpes naturaliter, sed solum eos, qui sunt turpes propter aliquam negligentiam debiti cultus. Similiter si habẽt debilitates aut cæcitates. Nullus enim iuste improperabit ei q̃ est cæcus a natiuitate, vel ex infirmitate, vel ex aliqua plaga, quod non est voluntarium. sed propter hoc homines magis miserentur eorum. Et sic patet quod malitiarum & defectuum corporalium illi increpantur, qui sunt in potestate nostra. Vnde manifestum est q̃ in aliis, idest in his, quæ pertinẽt ad animam malitiæ, idest habitus vitiosi, in nostra ptate existũt.

Si autem non ignorans aliquis operatur ex quibus erit iniust⁹, volens iniustus vtique erit.

e Non tamẽ si velit iniustus existens requiescet & erit iustus. non.n. qui ægrotat sanus. Et sic contingit, volẽs ęgrotat, incontinẽter viuens, & inobediẽs medicis, tunc quidem igitur in erat ei non ægrotare, emisso autem non adhuc, quẽadmodum neq; dimittenti lapidem adhuc ipsum possibile resumere, sed tamen in ipso mittere & proiicere. Principium.n. in ipso, sic autem & iniusto & incontinenti, ex principio quidem inerat tales non fieri, propter quod volentes sunt. Factis autem non adhuc inest non esse.

f Non solum animę malitiæ voluntarię sunt, sed quibusdam & quę corporis, quos & increpamus. Propter naturam.n. quidẽ turpes nullus increpat, sed eos qui propter desidiam & negligentiam. Similiter autem & circa imbecillitatem & turpitudinem & orbitatem. Nullus.n. vtique improperabit cęco natura, vel ex infirmitate, vel ex plaga sed magis miserebitur. Eum autem qui ex vini potatione, vel alia incontinẽtia omnis vtique increpabit. Earum autem, quę circa corpus malitiarum, quæ in nobis, increpantur, quæ autem non in nobis, non, si autem sic & in aliis quę increpantur malitiæ, in nobis vtique erunt.

LECTIO XIII.

Sed autẽ quis dicat quoniam omnes desiderant apparens bonũ, fantasię autem non domini sed qualiscumque vnusquisque est talis & finis videtur ei.

LECTIO XIII.

Postquàm Philosophus exclusit radicem ponẽtium malitiam non esse volũtariũ ex parte dispositionis, inclinantis appetitũ, hic excludit aliam radicẽ ex parte virtutis cognoscitiuæ. Et circa hoc duo facit. Primo proponit dictam radicẽ. Secundo excludit eã ibi. {Siquidem igitur &c.} Circa primum considerandum est, quòd bonum mouet appetitum, inquantũ est apprehensum. Sicut enim appetitus, seu inclinatio naturalis, sequitur formã naturaliter inhærentem, ita appetitus animalis sequitur formã apprehensam. Ad hoc igitur quòd aliquid appetatur, præexigitur quod apprehendatur vt bonum. Et inde est, q̃ vnusquisque desiderat id quod apparet sibi esse bonum. Potest ergo aliquis dicere, q̃ hoc non est in potestate nostra, q̃ hoc videatẽ vel appareat nobis bonum. Quia non sumus domini fantasiæ, idest apparitionis vel visionis. Sed qualis est vnusquisque, talis finis videtur ei, idest tale aliquid videtur ei appetendum, quasi bonũ & finis. Secundum enim propriam formam est aliquid vni cuique conueniens, sicut igni ferri sursũ, & terræ ferri ad medium. Et sic etiam videmus in animalibus, quòd vnumquodq; animal appetit aliquid tanquam bonum & finem, secundũ dispositionem suæ naturæ. Vnde diuersa animalia habent diuersos actus & operationes, quamuis omnia animalia vnius speciei habeant similes motus & operationes. In specie autem humana inueniuntur diuersi, habentes diuersos motus & operationes. Vnde estimauerunt aliqui, hoc esse propter naturalem dispositionem, propter quam videtur huic, hoc bonum, alii vero illud, ita quòd hoc non subiaceat hominum dominio siue potestati. Deinde cum dicit.

b ¶ Excludit

Universidad de Deusto
Biblioteca

b ¶ Excludit radicem prædictam. Et circa hoc tria facit. Primo ponit rationem remouentem quod dictum est. Secundo in contrarium subdit solutionem interimentem ibi. ¶ Si autem nullus &c.¶ Tertio improbat eam ibi. ¶ Si vtique hæc sunt vera. ¶ Circa primum considerandum est, quòd aliquid potest alicui bonum apparere dupliciter. Vno modo in vniuersali. q. speculatiua quadam consideratione. Et huiusmodi iudicium de bono non consequitur aliquam particularem dispositionē, sed vniuersalem virtutionis syllogizatis in operationibus, sicut & in his, quæ sūt a natura. Sed quia operabilia sunt cōtingentia, non cogitur ratio ad assentiendū huic vel illi, sicut accidit in demonstrationibus, sed in potestate habet homo, q̄ assentiat vni vel alii parti contradictionis, sicut accidit in omnib⁹ operabilibus, & maxime circa operabilia i quibus plurima attenduntur, secundū quorum quodlibet aliq̄d potest iudicari bonum. Alio modo potest aliquid apparere bonum alicui. q. practica cognitione per comparationem ad opus. Et de huiusmodi iudicio nunc Philosoph⁹ loquitur, qd quidem potest super aliquo terri, quod sit bonum dupliciter.

Vno modo, vt aliqd videatur alicui simpliciter & secundum se bonum, & hoc videtur bonum secundum rationem finis. Alio autē modo, vt videatur aliquid alicui bonum non simpliciter & secundum se, sed prout nunc.

Cum autem appetitus inclinetur in aliquid dupliciter. Vno modo secundum animæ passionem. Alio modo secundum habitum. Ex passione contingit q̄ aliquid iudicetur bonum prout nunc. Sicut illi, qui timet submersionem propter passionem timoris videtur bonū, vt nunc, q̄ merces in mare proiciantur: & concupiscenti, q̄ fornicetur. Sed iudicium quo homo iudicat aliquid esse bonum secundum se & simpliciter, prouenit ex inclinatione habitus, & de hoc nunc agitur. Et ideo dicit, cum homo aliqualiter sit causa sui habitus mali propter consuetudinem peccandi, vt ostensum est, consequens est, quòd ipse etiam sit sibi causa fantasiæ cōsequentis talem habitū, idest apparitionis qua sibi videtur hoc esse secundū se bonum. Deinde cum dicit.

c ¶ Ponit responsionem aduersarii interimentis, quod dictum est. Et dicit, q̄ forte aliquis ponet q̄ nullus est sibi causa q̄ male faciat. Sed hoc facit vnusquisq; propter ignorantiam finis, in quantum. f. æstimat optimum aliquid consequi per id quod male operatur. Quòd autem aliquis desiderat debitum finem, nō prouenit homini propria sponte, sed oportet q̄ ex sua natiuitate hoc ei conueniat vt. f. sicut homo visum exteriorem, quo homo bene iudicat colores, habet ex sua natiuitate, ita etiā ex sua natiuitate habeat bonam dispositionem interioris visus quo bene iudicet, & desideret id quod est secundum veritatem bonū. Et sic ille dicendus erit bonam natiuitatem habens, cui prædictum iudicium inditum est ex sua natiuitate. Illa enim videntur esse perfecta, & vere bona natiuitas per quam homini bene & optime innascitur illud quod est maximum & optimum, & quod non potest homo alterius auxilio, vel disciplina accipere, sed oportet quòd tale id habeat, quale inditum est sibi a natura. Ergo, q̄ homo hoc bene habeat ex sua natiuitate, duplici de causa, reddit natiuitatem laudabilē. Vno modo pp excellentiam huius boni. Alio modo pp impossibilitatem, aliter acquirendi. Considerandum est autem q̄ hæc videtur esse positio quorumdam mathematicorum ponētium, q̄ homo in sua natiuitate disponē ex virtute cælestium corporū, vt hoc vel illud agat. Quā quidem positionē Aristo. in Libro de anima attribuit his, qui non ponebant differentiā inter sensum & intellectum. Si enim aliquis dicat, sicut ibi dicitur. Talis est voluntas hominibus, qualē inducit pater virorūm deorumq;, ideſt Cælū vel Sol, consequēs erit q̄ voluntas & ratio in qua est voluntas, sit aliquid corporeum, sicut ē sensus. Non enim est possibile, q̄ id quod in illo est incorporeum, a corpore moueatur. Et sic intellectus & voluntas habebūt organum corporale, & in nullo differunt a sensu & appetitu sensitiuo. Vnde & hic similitudinē ponit visus sensitius, & visus quorem iudicat. Est ergo dicēdum, q̄ ex cælestibus corporib⁹ potest aliqua dispositio causari in humano corpore, ex qua inclinatur appetitus sensitiuus, cuius motus ē passio animę. Vtcūq; inclinatione corporū cælestiū non habet inclinationē, ad hoc q̄ iudicet aliquid esse bonū simpliciter & ēm se, sicut per habitum electiuū virtutis & malitiæ, sed ad iudicādū aliquid esse bonū, vt nunc, sicut per passionē. Et idē dicendum est de inclinatione, quæ accidit ex complexione corporis. Nunc vero nō sūmitur de iudicio quo iudicatur aliquid bonū ex passione, quia voluntas potest hoc non consequi, vt dictū est, sed de iudicio quo iudicatur aliquid esse bonum per habitum. Vnde ista responsio non excludit Aristotelis rationem. Deinde cum dicit.

d ¶ Excludit prædictā responsionē ex suppositione eorū, quæ aduersarius supponebat. Supponebat. n. q̄ virtus ē quoddā voluntariū, quod de malitia negabant. Et ideo resumens ea, quæ dicta sunt, quæ vsq; huc suspenduntur, dicit, q̄ si ista sunt vera. f. q̄ desiderium finis insit homini a natura, dicit q̄ nō est maior rō quare magis virtus, q̄ malitia sit voluntariū. Similis. n. rō est q̄ ambob⁹. f. virtuoso & vitioso ifit finis a natura, vel qualitercunq; aliter ei videatur quantum ad apprehensionem, & adiaceat quātum ad appetitum. Et quāmuis operatio virtutis & vitii non solum sit circa finem, sed etiam circa ea, quæ sunt ad finem, sed tamen reliqua ideſt ea, quæ sunt ad finem homines operantur referendo ad finem non a natura, sed qualitercunque eis videtur. Siue ergo dicatur quòd finis non videtur vnicuique esse talis a natura, sed apud ipsum est, ideſt in potestate eius vt inhæreat tali vel tali fini, siue etiam finis naturalis sit, & in reliqua operando homo fiat voluntarie virtuosus, virtus tamen erit voluntaria. Et similiter malitia quia similiter & vitioso competit id qd̄ est propter finem in operationibus, sicut & virtuoso, quemadmodum & similiter se habent i fine, sicut supra ostensum est. Ergo si virtutes sunt voluntariæ, ex eo q̄ nos sumus causæ habituum, ex quibus disponimur ad hoc quòd talem finem ponamus, sequitur q̄ etiam malitiæ sint voluntariæ, quia similis ratio est d̄ vtrisque. Deinde cum dicit.

e ¶ Epilogat ea quæ supra dicta sunt. Et primo ostendit quid iam dictum sit de virtutibus. Secundo qd restat dicendum. Dicit ergo primo, quòd dictum est de virtutibus in communi & earum genus typo, ideſt figuraliter, manifestum est. Deinde dictum est quòd sunt medietates, quod pertinet ad genus propinquum, & quòd sunt habitus, quod pertinet ad genus remotum sub quo & continentur vitia. Dictum est etiam, quòd eaſdem operationes generant ex quibus causantur, dictum est etiam quòd sunt in potestate nostra, & quòd sequuntur rectam rationem, & quòd aliter sunt voluntariæ operationes quām habitus, quia nos sumus domini operationum a principio vsque ad finem, dummodo sciamus circumstantias singulares. Sed domini habituum non sumus a principio. Postmodum autem nobis ignorantibus per singulas operationes adiicitur aliquid in generatione habituum. Sicut etiam accidit in ægritudinibus creatis ex voluntariis actibus, vt supra dictum est. Sed quia a principio erat in potestate nostra, vt sic vel non sic ageremus, propter hoc ipsi habitus dicuntur voluntarii. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit quid restat dicendum. Et dicit, q̄ oportet iterato resumere considerationem de virtutibus, vt dicamus de vnaquaque quid sit, & circa qualē materiā, & qualiter operetur. Et sic manifestū erit quot sunt virtutes. Et primo dicet de fortitudine.

LECTIO XIIII.

Ostquām determinauit de virtutibus moralibus in cōmuni, hic incipit determinare de singulis in speciali. Et primo determinat de virtutibus quæ sunt circa passiones interiores. Secundo de iustitia & iniustitia, q̄ est circa operationes exteriores ¶ 5. lib. ibi. ¶ De iustitia autē &c. ¶ Prima autē pars diuiditur in duas partes. In prima determinat de virtutibus moralibus, q̄ sunt circa principales passiones, respicientes ipsam hominis vitam. Secundo determinat de virtutibus moralibus, quæ sunt circa quasdam secundarias passiones, respicientes exteriora hois bona, in 4. lib. ibi. ¶ Dicemus autē de inceps &c. ¶ Circa primū duo facit. Primo determinat de fortitudine quæ est circa passiones respicientes corruptiua humanæ vitę. Secundo de tēperantia quæ est circa passiones respicientes ea, quibus humana vita conseruatur, scilicet cibos & venerea ibi. ¶ Post hoc de tēperantia &c. ¶ Circa primū tria facit. Primo inuestigat materiā fortitudinis. Secūdo determinat modū operationis ipsius ibi. ¶ Terribile autem non in omnibus quidem &c. ¶ Tertio determinat quasdā virtutis ꝓprietates, ibi. ¶ Circa audacias autē & timores &c. ¶ Circa primū duo facit. Primo resumit quod manifestū est ex præmissis de materia fortitudinis. f. circa quas passiones sit. Secundo inquirit obiecta illarū passionū, prout circa eas ē fortitudo, ibi. ¶ Timemus autē &c. ¶ Dicit ergo, q̄ iā supra dictū est in secundo, q̄ fortitudo ē quędā medietas circa timores & audacias. Importat enim fortitudo quādam animi firmitatē, per quam animus consistit immobilis contra periculorum timores. Deinde cum dicit. ¶

b ¶ Inuestigat obiecta passionum prædictarum secundum q̄ circa eas est fortitudo, & specialiter ex parte timoris, circa quem principalius est fortitudo, vt infra dicetur. Eadem autem sunt obiecta timoris, & audaciæ. Nam illud idem quod per timorem aliquis refugit, per audaciam alius aggreditur. Circa hoc ergo tria facit. Primo ostendit quæ sint obiecta timoris. Secundo, ostendit circa quod genus horum sit fortitudo, quia circa timorem mortis. ibi ¶ Non enim circa omnia &c. ¶ Tertio ostendit in speciali circa cuius mortis timorem sit fortitudo. ibi. ¶ Videtur autem vtiq; &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd terribilia sunt quæ timemus, quasi timoris obiecta. Huiusmodi autem sunt vniuersaliter quæcūque mala. Vnde & philosophi diffiniunt timorem dicentes, q̄ est expectatio mali. Et sumitur hic expectatio communiter ꝓ quolibet motu appetitus in aliquod futurum, cum tamen expectatio proprie loquendo, non sit nisi boni sicut nec spes. Manifestum est igitur, quòd omnes timemus aliqua mala, vt malam opinionem, ideſt infamiam, quæ cōtrariatur honestati, inopiā & paupertatē, quæ contrariantur bonis fortunæ exterioris, ægritudinem, & inimicitias, & mortem, quæ contrariantur bonis personalibus. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit circa quorum malorum timorē sit fortitudo. Et primo ostendit circa quæ nō sit. Secundo, cōcludit circa quid sit

e Communiter quidem igitur de virtutibus dictum est nobis, & genus typo, quoniam medietates sunt & qm̄ habitus & a quibus fiunt, quoniam harum operatiuæ & sm̄ seipsas, & quoniā in nobis & voluntarię sint vtiq;, vt recta ratio precipiet. Non similiter autem operationes voluntariæ sunt & habitus. Operationū quidem enim a principio vsque ad finem domini sumus sciētes quæ sm̄ singula. habituum autē principii eorum. Quæ sm̄ singula autem adiectio non cognita: quemadmodum in ęgotationibus. Sed qm̄ in nobis erat sic vel non sic vti, ꝓpter hoc volūtarii.

f Resumentes itaq; de vnaquaque dicemus, quæ sunt, & circa qualia, & qualiter. Simul autem erit manifestum & quot sunt. & primum de fortitudine.

LECTIO XIIII'.

Communiter igitur dictum est de virtutibus: & genus ipsum figura: mediocritates, inquam ipsas esse ac habitus: & a quibus fiunt, & principia esse illa per se agendi, nostraque in potestate collocatas esse, & nostra fieri sponte, atque ita ut ipsa recta ratio iubet. Verum non similiter nostra sponte actus ac habitus fiunt. Actum enim a principio usque ad finem domini sumus ipsi singula cognoscentes, habituum uero principii. Singulorum autem additio non est nota, quēadmodū & in aduersa fit ualetudine. Sed nostra sponte ideo fiunt: quia nostra erat in potestate sic, aut non sic agere atque uti.

At nunc repetentes de singulis dicamus uirtutibus, quænam sint & circa quæ uersentur, & quo etiam modo. Ex quibus & illud simul emerget quot sunt ipsæ uirtutes, atque de fortitudine primum dicamus.

LECTIO XIIII'.

Ortitudinem itaq; circa metus mediocritatem esse fidu ciasue, perspicuum iam euasit.

Metuimus autem ea, quæ terribilia sunt, atque hæc simpliciter dicendo sunt mala. Quapropter & ueteres metum definientes, expectationem inquiunt esse mali. Metuimus igitur omnia mala, ut infamiam, paupertatem, morbos, inimicitias, mortem.

At non circa hæc omnia uir fortis esse uidetur.

aūt & iniustitia &c. ¶ Prima aūt pars diuiditur in duas partes. In prima determinat de virtutibus moralibus, q̄ sunt circa principales passiones, respicientes ipsam hominis vitam. Secundo determinat de virtutibus moralibus, quæ sunt circa quasdam secundarias passiones, respicientes exteriora hois bona, in 4. lib. ibi. ¶ Dicemus aūt de inceps &c. ¶ Circa primū duo facit. Primo determinat de fortitudine quæ est circa passiones respicientes corruptiua humanæ vitę. Secundo de tēperantia quæ est circa passiones respicientes ea, quibus humana vita conseruatur, scilicet cibos & venerea ibi. ¶ Post hoc de tēperantia &c. ¶ Circa primū tria facit. Primo inuestigat materiā fortitudinis. Secūdo determinat modū operationis ipsius ibi. ¶ Terribile autem non in omnibus quidem &c. ¶ Tertio determinat quasdā virtutis ꝓprietates, ibi. ¶ Circa audacias aūt & timores &c. ¶ Circa primū duo facit. Primo resumit quod manifestū est ex præmissis de materia fortitudinis. f. circa quas passiones sit. Secundo inquirit obiecta illarū passionū, prout circa eas ē fortitudo, ibi. ¶ Timemus autē &c. ¶ Dicit ergo, q̄ iā supra dictū est in secundo, q̄ fortitudo ē quędā medietas circa timores & audacias. Importat enim fortitudo quādam animi firmitatē, per quam animus consistit immobilis contra periculorum timores. Deinde cum dicit. ¶

b ¶ Inuestigat obiecta passionum prædictarum secundum q̄ circa eas est fortitudo, & specialiter ex parte timoris, circa quem principalius est fortitudo, vt infra dicetur. Eadem autem sunt obiecta timoris, & audaciæ. Nam illud idem quod per timorem aliquis refugit, per audaciam alius aggreditur. Circa hoc ergo tria facit. Primo ostendit quæ sint obiecta timoris. Secundo, ostendit circa quod genus horum sit fortitudo, quia circa timorem mortis. ibi ¶ Non enim circa omnia &c. ¶ Tertio ostendit in speciali circa cuius mortis timorem sit fortitudo. ibi. ¶ Videtur autem vtiq; &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd terribilia sunt quæ timemus, quasi timoris obiecta. Huiusmodi autem sunt vniuersaliter quæcūque mala. Vnde & philosophi diffiniunt timorem dicentes, q̄ est expectatio mali. Et sumitur hic expectatio communiter ꝓ quolibet motu appetitus in aliquod futurum, cum tamen expectatio proprie loquendo, non sit nisi boni sicut nec spes. Manifestum est igitur, quòd omnes timemus aliqua mala, vt malam opinionem, ideſt infamiam, quæ cōtrariatur honestati, inopiā & paupertatē, quæ contrariantur bonis fortunæ exterioris, ægritudinem, & inimicitias, & mortem, quæ contrariantur bonis personalibus. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit circa quorum malorum timorē sit fortitudo. Et primo ostendit circa quæ nō sit. Secundo, cōcludit circa quid sit

ibi. ¶ Circa qualia vtique terribilium &c.} Circa primum, duo facit, primo proponit quod intendit, scilicet quòd fortitudo nō videtur esse circa timorem omnium malorum. Secundo ibi. d ¶ Probat propositum. Et primo quòd fortitudo non sit circa timorem infamiæ. Fortis enim laudatur ex eo quòd non timet. Sed quędā sunt quæ oportet timere ad bene viuendum: Et bonū est ea timere, in quantum scilicet ipse timor non solum necessarius ē ad honestatem conseruandam, sed etiam ipse timor est quoddam honestū. Quòd autem aliquis non timeat huiusmodi mala, est quoddam malum inhonestum. Vt patet de infamia.

Quā qui timēt laudatur quasi decens. i. compositus in moribus & verecundus. Ille autem qui huiusmodi malum non timet, vituperatur quasi inuerecundus. Ergo patet, quòd fortitudo non est circa timorem talium malorum. Quandoque tamen ille qui non timet infamiam a quibusdam metaphorice nominatur fortis: quia assimilatur fortis inquantum est impauidus.

e ¶ Ostendit quòd fortitudo non est circa timorem paupertatis. Et dicit, quòd paupertatē nō oportet timere prout dicebatur de infamia, sed neque ægritudinem, sicut neque aliquid eorum quæ nō pertinent ad malitiā hominis, cuius ipse ē causa. Frustra enim homo timet illa quæ vitare nō potest. Hoc igitur debet homo circa talia timere, ne ex propria malitia i aliquod horum incidat. Quia sic timor vtilis est ad ista vitanda, non autem aliter. Tamen quamuis ista non oporteat timere, qui circa hæc est impauidus, non vocatur fortis nisi forte secundum similitudinem. Quia non timere paupertatem, uidetur ad aliam virtutē pertinere. s. liberalitatem, ex cuius actu aliqui laudantur: inquā tum audacter audent pecunias expendere: qui tamen in maioribus periculis bellicis simpliciter timidi dicuntur. Nō ergo circa timorem inopię est fortitudo. Tertio ibi.

f ¶ Ostendit, quòd fortitudo non est circa quoscunque timores malorum personalium. Et dicit, q̄ homo non dicitur timidus ex eo q̄ timet ne iniurietur vel inuideatur sibi aut filijs: aut vxori, vel quodcūq; aliud huiusmodi. neq; aliquis dē fortis: qa nō timeat flagella, sed audacter flagella sustineat: qa nō sunt maxime terribilia. Sed fortis simpliciter est, ex eo q̄ est fortis circa maxime terribilia. Qui aūt in aliquibus aliis est intrepidus, nō dicitur fortis simpliciter, sed in genere illo. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit circa quorum malorū timorem sit fortitudo, di

d Quædam. n. & oportet timere & bonū, quod autem nō, & malum. Puta malam opinionē, qui quidem. n. timet, decens dicitur & verecundus, qui autē nō timet, inuerecundus. Dicitur autem a quibusdam fortis, secundum metaphoram. Habet enim aliquid simile forti. Impauidus enim quis est & fortis.

e Inopiam autem forsitan nō oportet timere neq; ęgritudinem, neq; vniuersaliter quæcūque non a malitia neq; propter seipsum. Sed neq; qui circa hæc impauidus, fortis. Dicimus aūt & hūc secundū similitudinem. Quidam n in bellicis periculis timidi existētes liberales sunt, & ad pecuniarum emissionem bene audenter habent.

f Neque vtique siquis iniuriā circa pueros, vel vxorem timet vel inuidiā vel aliquid talium, timidus est. Neque si audet flagella, fortis.

g Circa qualia igitur terribilium fortis? vel circa maxima? Nullus enim magis sustinet pericula. terribilissimum autem mors. Terminus enim & nihil adhuc mortuis videtur, neque bonum neque malum esse.

h Videbitur autem vtique neque circa mortem quę in omni fortis esse, puta in mari vel in ęgritudinibus. In quibus igitur? vel in oportunis. Tales autem qui in bello.

i In maximo enim, & optimo periculo.

k Concordes autem his sunt & honores in ciuitatibus, & apud monarchias.

cens, q̄ aliquis dicitur simpliciter fortis ex eo q̄ est intrepidus circa ea quæ sunt maxime terribilia. Virtus. n. determinatur fm vitiorum in potētia, vt dicitur in Primo de Cælo, ideo oportet q̄ virtus fortitudinis sit circa ea quæ sunt maxime terribilia, ita q̄ nullus magis sustineat pericula q̄ fortis. Inter oīa aūt maxime terribile ē mors. Et huius rō est, quia mors ē terminus totius p̄ritis vitæ, & nihil post mortē videtur esse hoī bonum aut malū, de his quæ pertinent ad p̄xlen tē vitā, quæ nobis in ferūt mortē. Eorū, q̄ pertinēt ad statū aut marū post mortem, non sunt visibilia nobis. valde autē terribile est id p quod homo perdit omnia bona. Vnde videtur q̄ fortitudo proprie sit circa timorem periculorum mortis. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit circa cuius mortis timorē sit fortitudo. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit circa qđ genus mortis sit fortitudo. Secundo ostendit quo ordine se habeat circa oīa genera mortis ibi. ¶ Principaliter aūt &c.} Circa primū duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum ibi. ¶ Maxime autē &c.} Dicit ergo primo, q̄ neq; etiā fortitudo est circa mortem, q̄ aliquis sustinet in quocūque casu vt negocio, sicut in mari, vel in ægritudine, sed circa mortē quā quis sustinet p̄ optimis rebus, sicut contingit cum aliqs moritur in bello p̄ patriæ defensione. Et eadem ratio est d̄ quacumq; alia morte, quā qs sustinet p̄ bonū virtutis. Sed specialiter facit mentionem de morte in bello, quia in tali negocio vt frequētiꝰ homines sustinēt mortē p̄pter bonū. Deinde cum dicit.

i ¶ Probat dupliciter propositū. Primo quidem, quia mors q̄ est in bello, est in maximo periculo, quia de facili ibi moritur. Homo etiam est in periculo optimo, quia homo pericula sustinet hic propter bonum commune, quod est optimū, vt in principio dictum est. Virtus autem est circa maximum & optimum. Ergo virtus fortitudinis maxime est circa mortem quæ est in bello. Secundo ibi.

K ¶ Probat idem ex hoc quòd moriētibus tali morte, vel qui fortiter se exponunt periculo huiusmodi mortis, exhibentur honores tam in ciuitatibus quæ viuunt in communitate, quàm etiam apud monarchias, idest apud reges qui soli dominantur. Quia fortiter in bello dimicantibus, & in vita & post mortem honores exhibebantur. Honor autem est præmium virtutis. Ergo circa huius mortem considerat̄ virtus fortitudinis. Deinde cum dicit.

Sunt enim nonnulla mala, quæ qui dem metuere oportet, & honestum est, & non metuere turpe. Infamiam namque qui timet, est probus & verecundus, qui non timet, impudens. Fortis tamen translatione dicitur a quibusdam, quippe cum aliquid simile videatur habere. Est enim & ipse fortis interritus quidam.

Paupertatem autem metuere fortis tan non oportet, nec morbum, nec omnino quicquam eorum, quæ nec a vitio, nec a nobismetipsis proueniunt. Nec tamen is est fortis, qui hæc non metuit, sed hunc etiam fortē similitudine quadam uocamus. Nonnulli enim homines in bellicis quidem periculis meticulosi sunt, liberales autem sunt, & ad erogandas pecunias animose se habent.

At neque siquis pro filiorum atqi uxoris pudicitia timet, aut inuidiā metuit, aut aliquid tale, timidus est. Neque etiam fortis, si cum est uerberibus cædendus confidit.

Circa quæ igitur terribilia uir fortis uersatur? An circa ea, quæ sunt maxima? Etenim nemo tolerantior est malorum homine forti. Mors autem maxime omnium est terribile. Est enim ultimū uitæ, & nihil post homini mortuo, aut bonū, aut malū esse uidetur.

At enim neque circa omne genus mortis uir fortis est & habetur. Non enim circa mortem eam, quæ sit in mari, aut euenit morbis. Circa quam ergo mortem uir fortis erit? An circa eā quæ est pulcherrima. Talis autem est ea, quæ fit in bello.

In maximo namque sit, & pulcherrimo certe periculo.

Eodem accidunt & ipsi honores, qui tum a ciuitatibus, tum a regibus sunt instituti.

l ¶ Ostendit quo ordine se habeat fortitudo circa omnia genera mortis. Et primo quomodo se habeat in timendo mortem. Secundo, quomodo se habeat in audacia, q̄ quæ sit circa huiusmodi pericula, ibi. ¶ Similiter autem viriliter &c.} Circa primū duo facit. Primo, ostendit circa quam mortem principaliter sit fortitudo. Et dicit q̄ principaliter dicitur aliqs fortis ex eo, q̄ impauide se habet circa bonā mortem, sicut & omnis virtus ordinatur ad bonum & circa pericula illatiua mortis, præcipue si sint repentina. In his enim quę repente oportet operari maxime ostendi, quòd aliquis ex habitu operetur. In alijs autem potest aliquis ex præmeditatiōe operari similia ijs quæ fiunt ex habitu. Maxime talia autem sunt ad bonū pertinentia, & repentina pericula bellica. Vnde circa istā p̄cipaliter est intrepidus fortis. Deinde cum dicit.

m ¶ Ostendit quomodo se habeat impauide fortis circa alias mortes. Et dicit quòd consequenter & in mari, & ægritudinibus fortis est intrepidus, quia videlicet non stupescit, & nō turbatur propter timorem talium. Aliter tamen sunt intrepidi fortes in mari, quàm marinarij. Nā fortes etiam si non sperent saluari, tamē non timent contemnentes hāc mortem. Non enim tantū de ea curant vt inordinate commoueātur. Sed marinarij sūt intrepidi i periculo maris, inquātum sperāt se bene posse euadere propter experientiam. Deinde cum dicit.

n ¶ Ostendit q̄ non solum fortitudo est principaliter circa timorem mortis, sed etiam circa audacias talium periculorum. Et dicit, quòd similiter fortes viriliter agunt aggrediendo pericula in illis rebus, in quibus laudabilis est fortitudo, vel in quibus bonum est mori, sicut est in rebus bellicis. Bonum est enim quòd homo vitam suam exponat pro bono communi. Sed in prædictis corruptionibus, scilicet morte quæ est in mari, vel in ęgritudine, nec est fortitudo laudabilis, neque ex morte aliquod bonum sequitur. Vnde audacter aggredi talia pericula, non pertinet ad virtutem fortitudinis.

LECTIO XV.

Postquam Philosophus inquisiuit materiam fortitudinis, hic determinat de actu ipsius. Et primo distinguit actum eius ab actibus vitiorum oppositorum. Secundo determinat de quibusdam, quæ habent actum similem fortitudini, ibi. ¶ Dupliciter autem aliæ &c.} Circa primum duo facit. Primo determinat, quomodo actus diuersificari possunt circa materiam supra inquisitam. Secundo ostendit, quis sit proprius actus fortitudinis per cōparationem ad actus oppositorum vitiorum, ibi. ¶ Qui quidem igitur oportet &c.} Circa primum duo facit. Primo assignat rationem diuersificandi actus circa prædictam materiam. Secundo ostendit quomodo diuersificantur, ibi. ¶ Fortis autem in stupefactibilis &c.} Dicit ergo primo, quòd non est idem terribile quo ad omnes. Cū enim timor sit in irascibili, cuius obiectū est arduum, non est timor nisi alicuius mali quod est aliqualiter eleuatum sup. facultatem timentis. Vnde aliquid est terribile puero, quod nō est terribile viro perfecto. Est autem aliquod malum quod excedit facultatē humanam, per quam ei resisti non potest, sicut terræ motus, inūdationes maris, & alia huiusmodi mala, vnde huiusmodi mala sunt terribilia cuilibet homini sapienti, qui habet rectum iudicium intellectus. Illud autem terribile quod est secūdum hominē quasi non excedēs facultatem ad resistendū, differt dupliciter. Vno modo secundū diuersam rei magnitudinem. Puta maius terribile est si conueniant multi hostes, quàm si pauci. Alio modo secundum magis & minus, puta quòd magis vel minus odiunt, vel magis & minus appropinquant. Et qđ dictum est de terribilibus, est similiter dicendum de audibilibus, quia circa idem sunt timor & audacia, vt supra dictū est. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit secundum prædictam rationem, quomodo diuersificatur actus circa materiam prædictam. Et dicit, quòd cum dicitur, quòd secundum quod conuenit homini, qui si habeat suum intellectum, timebit ea quæ sunt supra hominem. Vnde & fortis talia timebit. Sed tamen in casu necessitatis, vel vtilitatis, sustinebit talia sicut oportet, & sicut iudicabit recta ratio quæ propria est homini. Ita scilicet quòd propter timorem talium non discedet a iudicio rationis, sed sustinebit huiusmodi terribilia quantuncumque magna, propter bonum, quod est finis virtutis. Contingit autem quandoque, quòd aliquis magis vel minus timet terribilia, quæ sunt supra hominem, vel secundum hominem magis vel minus quàm ratio iudicat, & adhuc quod est plus, contingit quòd ea quæ non sunt terribilia, timet quasi terribilia, & in hoc consistit peccatū hominis, quod est principaliter contra rationem rectam. Et sicut ægritudo contingit in corpore per inordinationem cuiuscumque humoris, ita etiam peccatum cōtra rationem contingit in anima ex inordinatione cuiuscūque circumstantiæ. Vnde circa timorem quandoque peccatur ex hoc quod aliquis timet quod non oportet timere, quandoque vero ex hoc quòd timet, quando non oportet timere. Et idem dicendum

l Principaliter autē dicetur vtique fortis qui circa bonā mortem impauidus, & quæcumque mortem inferunt repentina existentia. Talia autem maxime quæ secundum bellum.

m Sed adhuc & ī mari, & ī ęgritudinibus impauidus quidē fortis. non sic autē ut marinarij. Hi quidem enim desperant salutem, & mortem talem aspernātur. Hi autem bene sperantes sunt propter experientiam.

n Simul autem & viriliter agūt in quibus est fortitudo & bonū mori. In talibus autem corruptionibus neutrum existit.

Is igitur homo fortis proprie dicitur, qui circa honestam mortem & ea omnia, quæ repente eueniunt atque afferunt ipsam interritus est, huiusmodi vero sunt ea, quæ in bello contingunt.

Quin etiam & in mari, & in ipsis morbis vir fortis timore uacat. Non tamen ita ut nautæ. Fortes enim & de salute sua desperant & genus tale mortis moleste ferunt. Illi uero spe propter experientiam sunt freti.

Simul autem & uiriliter fortiterq; agunt in quibus uires habent locum, aut honestum est mori, quorum neutrum est in tali genere mortis.

LECTIO XV.

Non est idem uniuersis terribile. Et dicimus etiam aliquid esse quod facultatem superat hominis. Id igitur unicuique terribile est homini sanæ mētis. At ea quæ metas facultatis non egrediuntur humanæ, magnitudine differunt & intentione remissioneque. Similiter autem & ea in quibus confidimus.

Fortis itaque impauidus est vt homo, atq; timebit quidem & huiuscemodi res formidolosas. Verum ut oportet, & ut dictat ratio tolerabit honestatis causa. Hæc. n. ipsius uirtutis est finis. Fit autem ut hæc & magis & minus timeant homines, & etiam ut ea q̄ non terribilia sunt, ut terribilia metuant. Atq; delinquitur, cū metuūt, aut ea quæ non oportet metuere, aut non quē ad modū oportet, aut non quando oportet, aut aliqd tale. Similiter peccatur & circa ea in quibus confidimus.

fortis non obstupescit propter timorem, intelligendum est secundum quod conuenit homini, qui si habeat suum intellectum, timebit ea quæ sunt supra hominem. Vnde & fortis talia timebit. Sed tamen in casu necessitatis, vel vtilitatis, sustinebit talia sicut oportet, & sicut iudicabit recta ratio quæ propria est homini. Ita scilicet quòd propter timorem talium non discedet a iudicio rationis, sed sustinebit huiusmodi terribilia quantuncumque magna, propter bonum, quod est finis virtutis. Contingit autem quandoque, quòd aliquis magis vel minus timet terribilia, quæ sunt supra hominem, vel secundum hominem magis vel minus quàm ratio iudicat, & adhuc quod est plus, contingit quòd ea quæ non sunt terribilia, timet quasi terribilia, & in hoc consistit peccatū hominis, quod est principaliter contra rationem rectam. Et sicut ægritudo contingit in corpore per inordinationem cuiuscumque humoris, ita etiam peccatum cōtra rationem contingit in anima ex inordinatione cuiuscūque circumstantiæ. Vnde circa timorem quandoque peccatur ex hoc quod aliquis timet quod non oportet timere, quandoque vero ex hoc quòd timet, quando non oportet timere. Et idem dicendum

Universidad de Deusto
Biblioteca

eendum est de alijs circunstantijs supra positis. Et quod dictum est de terribilibus, intelligendum est etiam de audibilibus, de quibus est etiam eadem ratio sicut dictum est. Deinde cum dicit.

c Ostendit quis sit actus fortitudinis per comparationem ad vitia opposita. Et circa hoc duo facit. Primo ponit actum virtutis & vitiorum. Secundo comparat virtutem ad quædam quæ similia videntur, ibi. ¶ Et audaces quædam &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo determinat actus virtutis & vitiorum quantum ad timorē & audaciam. Secundo quantum ad ipsem & desperationem, ibi ¶ Desperans vtique &c. ¶ Tertio epilogat ibi. ¶ Circa hoc quidem igitur &c. ¶ Circa primū duo facit. Primo determinat actum virtuosi. Secundo actus vitiosorum, ibi. ¶ Superabundantiam autem &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo proponit qđ intendit. Secundo manifestat quoddam quod dixerat, ibi. ¶ Finis autē oīs &c. ¶ Dicit ergo primo, qđ ille qui sustinet quæ oportet sustinere, & fugit per timorē, ea quæ oportet vitare, & facit hoc cius gratia cuius oportet, & eo modo quo oportet, & quando oportet vocatur fortis.

Qui etiam similiter audet quę oportet, & cuius gratia &c. Et huius rationem assignat dicens, quia fortis & virtuosus patitur per timorem, & operatur per audaciam secundū quod dignum est, & secundum quòd recta ratio dictat. Omnis enim virtus moralis est secundum rationem rectam vt supra habitum est. Deinde cum dicit.

Lib. 2. lec. 2

d ¶ Manifestat quod dā quod dixerat, scilicet cuiꝰ gratia oportet operari. Et inquit, quòd finis cuiuslibet operationis virtuosæ est secundum conuenientiam proprij habitus. Mouet enim habitus ex consuetudine causatus per modum naturę, eo quòd consuetudo est sicut quædam natura, sicut dicitur in libro de Memoria & remi. Finis autem vltimus agentis naturalis operantis est bonum vniuersi, quod est bonum perfectum: sed finis proximus est vt similitudinem suam in aliud imprimat, sicut finis calidi est, vt per suam actionem calidum faciat. Similiter autem & finis virtutis operantis, vltimus quidem est fœlicitas, quæ est bonum perfectum, vt in primo habitum est. Sed finis proximus & proprius est, quòd similitudo habitus existat in actu. Et hoc est quod dicit, quòd bonum quod intendit fortis, est fortitudo. Non quidem habitus fortitudinis, qui iam præexistit, sed similitudo ipsius in actu. Et hoc etiam est finis, quia vnumquodque quod est propter finem, determinatur secundum proprium finem, quia ex fine sumitur ratio eorum, quæ sunt ad finem. Et ideo finis fortitudinis est aliquid ad rationē fortitudinis per

c Qui quidem igitur quæ oportet, & talis gratia sustinet & timet vt oportet & quando. Similiter autem & audet fortis. Secūdum dignitatem enim & vt ratio patitur, & operatur fortis.

d Finis autem omnis operationis est qui secundum habitum, & forti autē fortitudo bonum. talis autem & finis. Determinatur enim vnumquodque fine. Boni vtique gratia fortis sustinet & operatur quæ secundum fortitudinem.

e Superabundantiam autem, qui quidem in pauiditate innominatus. Dictum est autem nobis in prioribus, quoniam multa sunt innominata. Erit autem vtique aliquis insanus, vel sine sensu doloris, si nihil timeat, neque terremotum, neque inundationes, quemadmodum aiūt Celtæ.

f Qui autem in audendo superabūdat, circa terribilia audax. Videtur autem & superbus esse audax, & fictor fortitudinis. Vt igitur ille circa terribilia habet, sic iste vult videri. In quibus igitur potest imitatur, propter quod sunt & multi ipsorū audaces timidi. In his enim audentes terribilia non sustinent.

g Qui autem in timēdo superabundat timidus, & enim quæ non oportet, & vt non oportet, & omnia talia sequūtur ipsum. Deficit autem & in audendo, sed in tristitijs superabundans magis manifestus est.

tinens. Sic igitur fortis sustinet & operatur gratia boni. Et hoc est inquantum intendit operari ea, quæ sunt secundum fortitudinem. Deinde cum dicit.

e ¶ Determinat actus vitiosorum. Et primo eius, qui deficit in timendo. Secundo eius, qui superabundat in audendo, ibi. ¶ Qui autē in audēdo &c. ¶ Tertio eius, qui abundat in timendo, ibi. ¶ Qui autem in timendo &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd inter vitia ad superabūdantiam pertinētia, ille est innominatus, qui superabundat in impauiditate, qui sci licet nil timet. Supra autem dictum est, qꝺ multa sunt innominata. Et hoc præcipue contingit in his quæ raro accidunt. Talis autem impauiditas raro accidit. Non enim contingit nisi in aliquo insano, vel in aliquo, qui nō habet sensum doloris, quòd scilicet nihil timeat, puta neq; terremotū, nec inundatiōes, nec aliquid talium, sicut dicitur accidere quibusdam qui vocantur Celtæ, quod est nomen gentis. Hic autem dicit esse sine sensu doloris, quia eadem sunt, quæ timemꝰ futura, & de quibus cum sunt præsentia dolemus. Deinde cum dicit.

f ¶ Agitur de his, q superabundant in audendo & dicit, qꝺ ille qui circa terribilia superabūdat in audendo, vt scilicet audacter terribilia aggrediatur vltraquā ratio dictat, vocatur audax. Est autem aliquis, qui non est vere audax, sed videt scilicet superbus, quoniā fingit se esse fortem. Vnde sicut fortis vel audax se habet circa terribilia, ita superbus quęrit apparere. Et propter hoc, quando potest, ne periculo imitatur opera fortis vel audacis. Vnde multi eorum, qui videntur fortes vel audaces, sunt timidi. Qui cum se habeant vt audax in his quę habent parum periculi, quando ea quæ sunt multum terribilia superueniunt, non sustinent. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat de eo, qui superabundat in timendo. Et dicit, quòd talis vocatur timidus qui timet, quæ non oportet timere, & eo modo quo non oportet, & similiter secundum alias circumstantias. Et iste quidem qui superabundat in timendo, deficit in audendo. Nulla est enim ratio quare aliquis non aggrediatur aliqua terribilia ad destruenda ipsa, nisi propter timorem; sed defectus timoris potest esse absque audacia aggrediendi. Non enim sequitur, quòd quicunque non fugit sicut oportet, magnanimitatem habeat plus quàm oportet. Sed quicumque deficit ab inuadendo quæ oportet, non facit hoc nisi propter timorem, & ideo defectum timoris separauit a superabundantia audaciæ, sed superabundantiam timoris coniungit defectui audaciæ. Et quamuis timidus superabundet in timendo, & deficiat in audendo, magis tamen

Qui igitur, & ea quæ oportet, & gratia cuius oportet, & vt oportet, & quādo oportet fert, & metuit, & idem tidem considit, is homo est fortis. Fortis enim per habitum, & vt ipsa ratio iubet tam patitur, quàm etiam agit.

Finis autem operationis omnis is est, qui accommodatur habitui, & viro etiam forti bonestum est ipsa fortitudo. Talis igitur & ipsius est finis, singula namque suo fine definiuntur. fortis igitur bonestatis causa subit & agit ea, quæ ad ipsam fortitudinem pertinent.

Exuperantium autem is quidem, qui in non metuendo exuperat nomine caret. Atque dictum est antea nominibus complura vacare. At vocari potest insanus quidem uel stupidus, si nihil omnino neque motus terræ, neque fluctus, ut de Celtis dicitur, metuat.

Sed is qui circa res formidolosas exuperat confidendo, audax est. Videtur autem ipse audax & arrogans esse & fortitudinis simulator. Qualis igitur est fortis circa res ipsas formidolosas, talis & ipse uideri uult. Itaque imitatur illum in quibus potest. Quapropter & complures ipsorum audaces simul & timidi. In his enim audentes res formidolosas non sustinent.

Is autem qui-metuendo exuperat timidus est. Nam timet ea, quæ non oportet, & ut non oportet, & omnia talia ipsum sequuntur. Deficit autem & in confidendo. Sed in doloribus exuperans, magis est manifestus.

gis tamen manifestatur ex hoc, quòd superabundat in timore tristitiarum, quàm ex hoc quòd deficit in audendo, quia defectus, non ita percipitur sicut abundantia. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit quomodo prædicta se habeant ad spem & desperationem. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd audacię & timoris obiectum, est malum. Spei autem & desperationis obiectum, est bonum. In bonum autem per se appetitus tendit, sed per accidēs refugit ipsum ratione alicuius mali adiuncti. Similiter etiam malum per se fugit appetitꝰ. Quod autem est per se, est causa eius, quod est per accidens, & ideo ipes cuius est tendere in bonum, est causa audaciæ, quæ tendit in malum quod aggreditur ex eadem ratione timor qui refugit malum, est causa desperationis, quæ recedit a bono. Et ideo dicit, quòd timidus est desperans inquantum timet circa omnia deficere. Fortis autem econtrario, inquātum audet est bonæ spei. Deinde cum dicit.

i ¶ Epilogat quę dicta sunt concludens ex prędictis quòd circa prędictas passiones sunt & timidus, & audax, & fortis, sed differenter se habent ad eas. Nam audax & timidus superabundant & deficiūt in audendo & timendo. Sed fortis medio modo se habet i his, sicut oportet, & secundum rationem rectam. Deinde cum dicit.

k ¶ Comparat fortitudinem ad quædam sibi similia. Et primo ostendit differētiam fortis & audacis. Secundo ad eum qui mortem sustinet propter vitādas aliquas molestias, ibi. ¶ Quę admodum igitur dictum est &c. ¶ Timidi autem in nullo videtur cum fortibus conuenire, & ideo non curat inter eos differētiam assignare. Dicit ergo quòd audaces ante pericula sunt præuolantes & volantes, idest velociter & ardenter ad ipsa currentes, quia mouentur ex impetu passionis præter rationem. Quando autem sunt in ipsis periculis, desecdunt, quia motus passionis præcedentis vincitur a difficultate immanente. Sed forte qñ sunt in ipsis operibus difficilibus sunt acuti, quia iudicium rationis, ex quo agunt, non vincitur ab aliqua difficultate. Sed priusquam ad pericula veniant sunt quieti, quia non agunt ex impetu passionis, sed ex deliberatiōe rationis. Deinde cū dicit.

l ¶ Ostendit differentiam fortis ad eum qui sustinet mortem vt vitet molestias. Et dicit quòd supra dictum est, quòd fortitudo est medietas circa terribilia quæ sunt mala, & in quibꝰ dictū est scilicet in periculis mortis, & desiderat operari virtuose, & sustinet talia pericula, vt eueniat aliquod bonum, scilicet honestū, vel vt fugiat aliquod turpe scilicet inhonestum. Sed quod aliquis moriatur sibiipsi manus injiciens, vel ab alio mortem illatam libenter patiens ad fugiendum inopiam, vel cupiditatem alicuius rei quam non potest habere, vel quicquid est aliud qđ ingerit tristitiam, non pertinet ad fortem, sed magis timidum. Duplici ratione. Primo quidem, quia videtur esse quædam mollicies animi contraria fortitudini, quòd aliquis non possit sustinere laboriosa & tristia. Secundo, quia non sustinet mortem propter bonum honestum, sicut fortis, sed fugiendo malum tristabile. Vltimo autē concludit, quòd ex prędictis potest sciri quid sit fortitudo.

h Desperans autem vtiq; quis timidꝰ, omnia enim timet. Fortis autem contrarius. in audendo enim bonę spei est.

i Circa hęc quidē igitur est & timidus, & audax, & fortis. differenter autem habent ad hæc. Hi quidem enim superabundāt & deficiunt, hic autem medio modo habet, & vt oportet.

k Et audaces quidem præuolātes & volantes ante pericula, in ipsis autem desecndunt. Fortes autem in operibus acuti, prius autem quieti.

l Quemadmodum dictum est, fortitudo medietas est circa audibilia & terribilia in quibus dictum est, & quoniam bonū desiderat & sustinet, vel quoniam turpe non. Mori autem fugientem inopiam v. l cupidinē, vel aliquid triste, nō fortis, sed magis timidi. Mollities enim fugere laboriosa. Et non quoniam bonum sustinet, sed fugiens malum. Est quidem igitur fortitudo tale quid.

LECTIO XVI.

Icuntur autem, & aliæ secundum quinque modos. Primum quidem Politica, maxime enim assimilatur. Videntur autem sustinere pericula ciues, propter eas, quę ex legibus increpationes & opprobria & propter honores. Et propter hoc fortissimi videntur esse apud quos timidi inhonorati, fortes honorati.

Meticulosus igitur male sese habet circa spem, quippe cum vniuersa metuat. Fortis vero contra sese habet, confidere namq; bene sperantis hoīs est.

Circa igitur hæc uersatur & audax & meticulosus, & fortis, sed diuerso modo sese habent ad ipsa. Illi namque exuperant & deficiunt. At hic mediocriter sese habet & ut oportet.

Et audaces quidem præcipites sunt ante ipsa pericula & uolunt ea. sed cum in ipsis sunt, tergiuersantur. Fortes autem in ipsis quidem operibus feruidi sunt, antea uero quieti.

Vt igitur dictum est, fortitudo mediocritas est circa ea, quibus confidimus, & ea quæ terribilia sunt in ijs, quæ diximus, & eligit, atque fert ipsa, qui est bonestum, & quia est turpe non subire atque perferre. Mortem autem sibi cōsciscere ob fugiendā paupertatem, aut amorem, aut molestum aliquid, non fortis est hominis, sed potius timidi. Est enim mollicies laboriosa fugere. Atque non quia res est bonesta appetit mortem, sed quia malum fugit. Fortitudo igitur tale aliquid est.

LECTIO XVI.

Icuntur & aliæ fortitudines quinque modis. Atque prima est ipsa ciuilis. Maxime autem similis est, ciues enim ob increpationes, quæ sunt ex legibus & probra honoresue, pericula subeunt. propterea fortissimi quidem uidentur esse. Apud quos timidi quidem infames sunt, fortes autem efficiuntur honore.

sustinendo propter armorum peritiam, reputat sibi non esse periculosum in bello confligere, sicut apparet in militibus, aut qa eligit aliquis pericula sustinere, sed non propter illum finem, propter quem eligit fortis, sed propter honores vel pœnas, quæ a rectoribus ciuitatum proponuntur. Secundum hoc ergo dividitur pars ista in quinque partes. In prima parte determinat de fortitudine Politica siue ciuili. In secunda de fortitudine militari, ibi. ¶ Videtur autem ex pertentia &c. ¶ In tertia parte de fortitudine, quæ est per iram, ibi. ¶ In fortorem autem &c. ¶ In quarta parte de fortitudine, quæ est per spem, ibi. ¶ Neque vtiq; Lectio. 17
bonæ spei &c. ¶ In quinta de fortitudine, quæ est per ignorantiam, ibi. ¶ Fortes autem videntur & ignorantes &c. ¶ Circa primum ponit tres gradus Politicæ fortitudinis. Quorum primus est eorum, qui sustinent pericula propter honorem. Secundo eorum, qui sustinent propter timorem pœnarum, ibi. ¶ Ponet autem vtique &c. ¶ Tertio eorum qui aggrediuntur & sustinent periculosa propter præsentē coactionē, ibi. ¶ Et qui præcipuē &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo proponit hunc gradum fortitudinis, & dicit cum præter fortitudinem veram dicantur quædā

aliæ

Universidad de Biblioteca

…ia fortitudines secundum quinque modos. Primum locum in ter eas tenet fortitudo Politica, idest ciuilis, eo quòd talis fortitudo maxime assimilatur veræ fortitudini, sustinent enim ciuiles pericula vt vitent increpationes & opprobria, quæ secundū statuta legum ciuiliū inferuntur timidis, & vt adipiscantur honores qui secundum easdem leges fortib⁹ exhibentur. Et inde est quòd apud illas ciuitates in quibus timidis adhibentur vituperia, fortibus autem honores, viri inueniuntur inde fortissimi secūdum hāc fortitudinem, & fortissis etiam secundū veram, propter assuetudinē. Secundo ibi. b ¶ Inducit exempla ex Homero, qui describens Troianū bellum, inducit taliter fortes, scilicet propter honores vel vituperia, puta Dyomedem ex parte græcorum, & Hectorem ex parte Troianorum. Inducit enim Hectorem dicentē hæc verba. Polidamas, idest quidam dux Troianorum, primum redargutionem reponit mihi, idest primo redarguet me, si non fortiter egero. Et Diomedes dicebat seipsum exhortās ad fortiter agendum, Hector cōtionādo apud Troianos dicere vt laudet se, & me vituperet. Thydides, idest Diomedes, qui sic nominatus est a patre; a me, scilicet fugit & victus est. Tertio ibi. c ¶ Manifestat quod dixerat, scilicet quòd ista fortitudo maxime assimilatur veræ. Et dicit quòd Politica fortitudo maxime assimilatur ei, de qua supra dictū est, quòd sit propter virtutem. Hæc enim Politica fortitudo fit p̄ter verecundiam, q̄ est timor de turpi, in quantum scilicet aliquis fugit opprobria, & sic propter bonū, idest honestū desiderium, inquantū ista fortitudo quærit honorem, qui est testimonium honestatis, & ideo hoc exponēs subdit, q̄ huiusmodi fortitudo sit propter honorem & propter fugam opprobrij, q̄d turpe existit, quia honor igitur propinquum aliquid est bono honesto, & vituperium turpi inhonesto, inde est, quòd fortitudo ista propinqua est veræ fortitudini, quæ intendit honestum, & fugit inhonestum. Deinde cum dicit.

b Tales autem & Homerus, facit, puta Diomedē & Hectora Polydamas mihi primū redargutiōes reponet & Diomedes. Hector enim aliquando dicet in Troianis concionans. Thytides autem a me.

c Assimilatur autem hæc maxime eis quę prius dicta est, quoniam propter virtutem sit. Propter verecundiam enim & boni desiderium. Honoris enim gratia & fugę opprobrij turpis existentes.

d Ponet autem vtique aliquis, & a principibus coactos in idē. Deteriores autem quando non propter verecundiam, sed propter timorem id operantur, & fugientes non turpe, sed triste. Cogunt enim domini, quemadmodum Hector. Quem autē ego sine bello timente intelligam, non sibi sufficiens erit fugere canes.

e Et qui percipiunt, & si recedant percutientes id operātur, & qui ante muros & foueas, & talia præordinat. Omnes enim cogunt. Oportet autem nō propter necessitatem fortem esse, sed quoniam bonum.

f Videtur autem & experiētia circa singularia fortitudo esse. Vnde & Socrates existimauit scientiam esse fortitudinem. Tales autem alij quidem in alijs. in bellicis autem milites. Videtur autem multa esse inania belli, quę maxime cōspexerūt isti. Videtur vtique fortes, quoniā non sciūt alij qualia sunt. Deinde facere sed non pati maxime possunt experientia, & custodire & percutere potentes vti armis. Et talia habētes qualia vtique erunt, & ad facere, & ad nō pati fortissima. Quemadmodum igitur inermibus armati pugnant & athletæ idiotis. Et enim in talibus agonibus nō fortissimi pugnacissimi sunt, sed maxime potentes & corpora optima habentes.

d ¶ Ponit secundū gradum fortitudinis Politicæ, quæ est propter timorem pœnæ. Et dicit, quòd ad eundem etiam modū Politicę fortitudinis possunt reduci illi, qui sunt fortes propter hoc quòd timore pœnarum cogūtur a principibus ciuitatis. Sunt tamen deteriores præmissis, inquantum non agunt fortiter propter verecūdiam sed propter timorē pœnæ. Et hoc est quod subdit, q̄ non fugiunt turpe. i. inhonestum, sed triste aliquid, idest dolorosum vel damnosum ex quo aliqs tristatur. Per hoc enim domini cogunt suos subditos fortiter pugnare. Sicut secundū Homerum, Hector Troianis comminabatur dicēs. Ille quē intelligam fugientē sine bello, idest sine hoc quòd fortiter pugnet, ita male tractābo eum, quòd nō erit sufficiens ad fugiendum canes. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit tertiū gradum Politicæ fortitudinis, prout scilicet aliqui coguntur a principibus p̄ticialiter, & non solum timore futurarum pœnarum. Et hoc est q̄d dicit, quòd idem operantur suas actiones principes, qui præcipiunt subditis, vt nō fugiant a prælio & eos, qui recedunt a prælio percutiunt. Et similiter ille, qui ante pugnā, ne fugere possint, constituunt muros & foueas & alia huiusmodi impedimenta fugere. Omnes enim principes talia facientes, cogūt subditos ad pugnandum. Sed illi, qui sic coguntur, non sunt vere fortes, quia oportet virtuosum esse fortem nō propter necessitatē quam patitur, sed propter bonum virtutis. Deinde cum dicit.

¶ f Determinat de fortitudine militari. Et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit quid inducat milites ad fortiter agendum. Secundo comparat militarem fortitudinem ad Politicam, ibi. ‡ Milites autem timidi sunt.‡ Dicit ergo primo, quòd in singulis experientia videtur esse quædā fortitudo. In quolibet enim negotio audacter, & sine timore operatur ille, qui est expertus, sicut Vegetius dicit in libro de re militari. Nemo facere dubitat, quòd se bene didicisse cōfidit. Et propter hoc Socrates æstimauit, quòd fortitudo esset scientia,

Tales & Homerus assert, vt Diomedem ac Hectorem. Dicit enim Hector, nam me Polydamas ante omnis ipse reprehendet, & Diomedes, inter enim dicet Troianos optimus Hector. Tydides me metuens puppes confugit ad altas.

Hæc autem ex eo maxime similis est ei de qua supradixi, quia fit ob virtutem. Ob pudorem enim & appetitionem honestæ rei, honoris inquam, & ob fugiēdam reprehensionem quæ quidem est turpis.

In eodem posuerit quispiam, & eos qui compelluntur a magistratibus, uerum deteriores eo sunt, quòd non ob pudorem, sed ob metum id faciunt. Et fugiunt non rem turpem, sed molestam.

Cogunt enim ij qui potestatem habēt. Vt Hector.

Quem procul a pugna trepidantem forte videbo.

Is canib⁹ fiet, fiet quoq; vulturis esca.

Idem faciunt & qui imperant, & si recedunt uerberibus afficiunt. Et qui ante fossas, & huiusmodi loca construunt aciem. Omnes enim cogunt. At non necessitate, sed quia res est honesta, fortem esse oportet.

Videtur etiam & ipsa singularium rerum peritia fortitudo esse. Quapropter & Socrates fortitudinem scientiam esse putauit. Tales autem alij quidem in aliis sunt. In rebus autem bellicis milites. Sunt enim in bello cōplures res uanæ, quæ quidem maxime ipsis sunt notæ. Atq; ideo fortes uidentur, quia quales sunt illæ, alii nesciunt. Deinde & aduersarios offendere, & seipsos tueri maxime experientia possunt, & euitare hostis conatus, & illū percutere, cum armis uti possint, & talia habeant, ut & ad faciendum sint & non patiendum aptissimi. Quibus efficitur ut ipsi tamquam aduersus inermes armati, & tamquam aduersus rudes ludi magistri decertent. Etenim in huiuscemodi certaminib⁹, nō q̄ sunt pugnacissimi, qui fortissimi sunt, sed q̄ uires amplissimas habent, & optime sese habent corporibus.

Lectio. 11

scientia, quę etiam per experientiam acquiritur, æstimauit etiā omnes alias virtutes esse scientias. Sed de hoc infra in 6. agetur. Sic ergo cum quidam alij sint fortes per experientiā in quibusdam, in rebus bellicis milites sunt fortes per experientiam. Ex qua quidem duo consequuntur. Quorum primum est, q̄ in bellis multa sunt maiora, qui scilicet inexpertis timorem incutiunt, quamuis parum, vel nihil periculi habeant, sicut fragor armorum, concursus equorum, & alia huiusmodi. Quę quidē maxime aspexerunt per experientiam non esse terribilia. Vnde videntur fortes cū talibus sine timore se ingerunt, quę alijs scilicet inexpertis, periculosa videntur, qa nesciūt qualia sint. Secundo consequuntur ex experientia quod possunt facere, idest grauare aduersarios & non pati, idest grauari ab eis custodiendo scilicet se ab ictibus & percutiendo alios inquantum habent potestatem ad bene vtendum armis, & alia huiusmodi habēt, quæ sunt efficacia ad hoc quòd ipsi possint lędere alios, ita quòd non lædantur. Vnde manifestum est, q̄ ipsi pugnāt cum alijs sicut armati cum inermibus. Quasi enim inermis videtur qui armis non potest vti aut nescit, & simile est de athletis, idest pugilibus fortibus & instructis cum idiotis, idest rusticis inexpertis, quia in talibus agonibus, scilicet athletarum, non illi qui maxime possunt pugnare sunt fortissimi, sed illi qui sunt potentes secundum virtutem corporalē, vt habentes corpora bene dispositā. Deinde cum dicit.

g ¶ Comparat militarem fortitudinem ad politicā. Et dicit quòd milites tamdiu fortiter agunt, quamdiu non vident pericula imminere. Sed quando periculum excedit peritiam, quam habent in armis, & quando non habent multitudinem secum, vel alias præparationes bellicas, tunc efficiuntur timidi. Et tunc primi fugiunt, non enim propter aliud erant audaces, nisi quia existimabant sibi periculum non imminere. Et ideo quando vident periculum, primi fugantur. Sed illi qui sunt ciuiliter fortes, permanentes in periculis moriuntur. Sicut accidit in quodam loco vbi militibus fugientibus, ciues remanserunt, quia ciues turpe reputabant fugere & magis eligebant mortem quàm saluari per fugam. Sed milites a principio exponunt se periculis extimantes se potentiores. Sed postquam cognouerunt aduersarios esse potentiores, fugiunt, magis timentes mortem quàm turpem fugam. Non est autem ita de forti, qui magis timet turpitudinem, quàm mortem.

g Milites autem timidi sunt quando superextenditur periculum & deficiunt multitudini bus & præparationibus. Primi enim fugiunt. Ciuilia autē permanentia moriuntur. Quod in Hermeo contingit. his quidem enim turpe fugere, & mors tali salute eligibilior. Hi autem & ex principio periclitabantur vt meliores existentes. Cognoscentes autem fugiunt mortem magis turpi timentes. fortis autē non talis.

LECTIO XVII.

T furorem autem super fortitudinem inferunt. Fortes enim esse videntur, & qui propter furorem quē admodum ferę in vulnerantes feruntur, quoniam & fortes furoris speciem habent. Impetuosissimus enim furor ad periculā. Vnde & Homerus. Virtutem immitte furori. et Virtutem & furorem erige. et Austeram autem per singulas nares virtutē emittebat & ebulliuit sanguis. Omnia enim talia videntur significare furoris erectionem & impetum.

b Fortes quidem igitur propter bonum operantur. Furor autem cooperatur eis.

c Ferę autem propter tristitiā. Propter vulnerari enim vel propter timere. Quia si in sylua vel in palude essent non aduenirēt. Non vtique sunt fortes a dolore & furore impulsi ad periculū nihil periculorum præuidentes.

LECTIO XVII.

Ositis duobus modis fortitudinis non verę, hic ponit tertium modum, scilicet qui est per iram impellē tem ad actum fortitudinis. Et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit, quomodo furor incitat ad actum fortitudinis. Secundo ostendit differentiam ad veram fortitudinem, ibi ‡ Fortes quidem igitur &c.‡ Dicit ergo primo, quòd homines in communi vsu loquendi, inferūt furorem supra fortitudinem, dum scilicet fortitudini attribuunt ea, quæ per furorem furentes vel irati faciunt. Nam furentes vel irati videntur esse fortes. Sicut & bestię, quæ in furorem concitatæ irruūt in homines, qui eas verberant. Habet.n. fortitudo quandam furoris similitudinē, inquantū scilicet furor cum maximo impetu inducit in periculā. Fortis autem cū magna virtute animi in pericula tēdit. Et inducit ad hoc versus Homeri, qui amonendo quendam dicit. Virtutem immitte furori, vt scilicet furor per virtutē animi reguletur. Et virtutem erige & furorem, vt scilicet per irā virtus animi prōptior ad actum reddatur. Et alibi dicit de quibusdam, quòd p singulas nares emittebant austeram virtutem, scilicet furorē, qui propter calefactionem cordis facit cum magno impetu respirare, intantum quòd aliquando ex impetu irę bullit sanguis per nares. Et dicit Philosophus, quòd prædicta verba Homeri videntur significare, quòd furor exigatur, & impetū

At vero milites tunc timidi fiunt cum excrescit periculum, & inferiores sunt copijs ac apparatu. Primi namque fugam arripiunt, vrbanæ vero copiæ manent atq; intereunt. Quod quidem, & in Hermeo accidit. Hæ namque turpe fugere & mortem tali salutis præferendam esse censent. Illi vero vt superiores ab initio sese obiectant periculis. Re autem intellecta, fugam arripiūt, mortem magis, quam dedecus formidantes: sed uir fortis non est talis.

Fortes igitur ob honestatem agunt & ipsa ira subministrat.

Feræ autem ob dolorem. Quia namque uulnus acceperunt, uel quia timent. Nam si suis in lustris sint, non inuadunt. Non igitur sunt fortes propterea quòd a dolore concitatæ, ac ira ad periculum irruunt, nihil prouidentes malorum. Nam hoc

faciat ad actus fortitudinis. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit differentiam huius fortitudinis ad veram fortitudinem. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quid conueniat veræ fortitudini. Secundo, quid conueniat furori bestiarum, ibi. ‡ Feræ autem propter tristitiam &c.‡ Tertio, quid conueniat furori humano, ibi. ‡ Et homines vtique.‡ Dicit ergo, q̄ fortes nō impelluntur ad opera fortitudinis per agendā ex impetu furoris, sed ex intentione boni, sed furor secundario se habet in actu eorum admodum cooperantis. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit quomodo ira bestiarum se habeat ad actum fortitudinis. Et dicit, quòd ferę aggrediuntur pericula propter tristitiam, idest malorum, quæ actu patiuntur. Puta cum vulnerantur. vel propter timorem eorum, quæ timent se passuras. Puta si timent se vulnerandas, ex hoc incitatæ ad iram homines inuadunt. Quia si essent in sylua vel in palude, non vulnerarentur, nec timerent vulnerari, & ita non venirent ad inuadendos homines. Vnde patet, q̄ in eis non est vera fortitudo, quia impelluntur ad pericula solum dolore & furore, cum tamen nihil

periculorum

periculorum præuideant. Sicut illi, qui ex electione fortiter operantur. Si enim bellitæ, quæ ex passione agunt fortes essent, paritatione & asini essent fortes, qui propter concupiscentiam cibi non desistunt a pascuis, quando esuriunt licet percutiantur. Et similiter etiam propter concupiscentiam venereorum, multa audibilia aggrediuntur, nec tamen in his est vera fortitudo, quia non operatur ex electione boni, sed propter passionē. Et sic patet, quòd nec etiā animalia, quæ propter dolorem impelluntur ad pericula habent veram fortitudinem. Et quāmuis posita sit similitudo de concupiscentia & furore, inter omnes tamen passiones illa fortitudo videtur, et se connaturalior veræ fortitudini, quæ est propter furorem, ita quòd si præaccipiat electionē & debitum finē cuius gratia operetur, erit vera fortitudo. Et signāter dicit præaccipiēs, quia in vera fortitudine furor debet sequi electionem, non præire. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quid conueniat fortitudini, quæ est ex ira in hominibus, qui quidem videntur ex electione operari & aliquem finem intendere, scilicet punitionē eius contra quem irascitur. Vnde dicit, ꝙ homines irati dolent propter iniuriam illatam & nōdum vindicatam. Sed quando iam puniunt, delectātur, vtpote suum desiderium implentes. Qui autem propter hoc fortiter operantur, possunt quidem dici pugnantes, sed non fortes, quia non operantur bonū, neque ductu rationis, sed propter passionē, propter quam vindictam appetunt. Habent tamen aliquid simile veræ fortitudini, vt ex prædictis patet. Deinde cū dicit.

e ¶ Ponit quartum modū fortitudinis, secundum quòd aliqui fortes dicuntur propter spem. Et circa hoc tria facit. Primo ponit hunc modum fortitudinis. Secundo comparat hunc modum ad veram fortitudinem, ibi. {Consimiles autem &c.} Tertio infert quoddam correlarium ex dictis, ibi. {Propter quod fortioris &c.} Dicit ergo primo, quòd sicut illi, qui propter iram fortiter agunt non sunt vere fortes, ita neque illi qui propter solam spem victorię vere fortes dicuntur. Est enim in eis aliqua præeminentia per quam differūt ab aliis, quia propter hoc, quòd multoties vicerunt in periculis existentes, confidunt etiam nunc victoriam obtinere, non propter aliquam peritiam, quam per experientiam sint adepti. Hoc enim quia sic & asini fortes essent esurientes. percussi enim non desistunt a pascuis. Sed & adulteri propter concupiscentiam & audaciam multa operantur. Non vtique sunt fortia per dolorem vel furorem impulsa ad periculum. Naturalissima autem videtur, quæ propter furorem esse, & præaccipiens electionem & cuius gratia, fortitudo esse.

d Et homines vtique irati quidem dolent, punientes autem delectantur. Qui autem propter hęc pugnaces quidem, non fortes autem. Non enim propter bonum, neque vt ratio, sed propter passionem. Simile autem habent aliquid.

e Neque enim bonæ spei differentes existentes fortes. Propter multoties enim & multos vicisse confidunt in periculis.

f Consimiles autem quoniam ambo audaces. Sed fortes quidem propter prędicta audaces. Hi autem propter extimare meliores esse, & nihil contra pati. tale autem faciunt & inebriati. bene sperantes enim fiunt. quando autem ipsis non accidunt talia fugiūt. Fortis autem erit terribilia homini existētia, & non apparētia sustinere, quoniam bonum, & turpe non.

g Propter quòd fortior is videtur esse in repentinis timoribus & impauidum, & inturbatū esse quām ī præmanifestis. Ab habitu. n. magis vel quoniam minus ex præparatione. Præmanifesta quidem. n, si ex ratione & cogitatione aliquis præeligat. Repētina autem secundum habitū.

h Fortes autem vidētur & ignorantes. Et sunt non longe ab his qui bonę spei. Deteriores autē quanto dignitatem nullam habent. Illi autem propter quod & permanent per aliquod tempus. Hi autem decepti, quoniā si cognouerint aliud quām suspicantur, fugiunt. Quod Argipatiebantur incidentes Laconibus & Sycionijs. Et fortes vtiq; dicti sunt quales quidam, & existimati fortes.

LECTIO XVIII.

Ostquam Philosophus determinauit materiam & actū fortitudinis, hic determinat quasdā proprietates fortitudinis secundum quòd fortitudo se habet ad delectationem vel tristitiā. Et circa hoc duo facit. Primo ponit fortitudinis proprietates. Secūdo excludit eas a militari fortitudine. {Milites aūt vel forsitan &c.} Circa primum tria facit. Primo ostendit quō se habet fortitudo ad timorem & audaciam. Secūdo, quo modo fortitudo se habeat ad tristitiam, ibi. {Sustinendo vtique &c.} Tertio quō se habeat ad delectationem, ibi. {Sed & adhuc videtur &c.} Dicit ergo primo, ꝙ cum fortitudo sit circa audacias & timores, non æqualiter est circa vtrūq; . Sed magis laus hui⁹ virtutis est in hoc, ꝙ aliquis bene se habet circa terribilia. Ille. n. qui in terribilibus non perturbatur, sed circa ea se habet sicut oportet, magis cōmendatur, ꝙ sit fortis, quām ille q̄ bene se habet circa audacias. Et hoc ideo, q̄a timor imminet homini ab aliquo fortiori contra ipsum insurgente. Audacia autē consurgit ex hoc, quòd aliquis estimat cū quē inuadit, suā nō excedere potestatem. Difficilius autem est stare contra fortiorem, quam insurgere in æqualem vel minorem. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit qualiter fortitudo se habeat circa tristitiam. Ad cuius euidentiam considerandum est, ꝙ idē est obiectū timoris & tristitiæ, scilicet malum. Sed differunt secundū differentiā præteriti & futuri. Nam malum futurum est terribile, malum autem præsentialiter imminens est contristans. Ad fortem autem pertinet nō solum stare contra timores futurorum periculorū, sed etiam in ipsis periculis persistere, sicut prius dictum est. Et ideo dicit, quòd præcipue dicuntur fortes, ex eo quòd bene sustinent tristia, idest præsentialiter imminentia, puta percussiones & vulnera. Et inde est ꝙ fortitudo habet tristitiā adiunctā. Et ex hoc iuste laudat, ꝙ non recedit a bono virtutis ad hoc ꝙ fugiat tristitiam. Rationabiliter autē ex hoc fortitudo est maxime laudabilis, quia laus virtutis maxime cōsistit in hoc ꝙ aliquis bene operetur circa difficilia. Difficilius autē est ꝙ aliquis sustineat tristitia, quā pertinet ad fortitudinem, ꝙ ꝙ abstineat a delectabilibus, quod pertinet ad temperantiā. Vñ laudabilior est fortitudo q̄ temperātia. Deinde cū dicit.

c ¶ Ostēdit qūo fortitudo se habeat circa delectationem. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit propositū. Secūdo excludit errorem, ibi. {Et quāto vtiq; &c.} Tertio infert quoddā correlariū ex dictis, ibi. {Nō vtique in oibus &c.} Dicit ergo primo, ꝙ cum fortitudo sit in sustinendo tristia, videtur quidem fortis habere aliquā delectationem in assequutione finis propter quē fortiter agit sed ista delectatio euanescit, idest debiliter sentitur propter circūstantes tristitias sicut accidit in agonibus gymnasticis, in quibus. s. pugiles nudi pugnant. Delectātur n. pugiles i fine, cuius gratia pugnāt, scilicet quia coronantur & honorantē. Sed sustinere percussiones est eis dolorosum. Et hoc negare, est negare eos esse carnales. Quia si habent carnem sensibilē, necesse est ꝙ lętetur inferāt eis dolorem. Et similiter omnis labor quē sustinēt in pugnādo, est eis tristabilis. Et ea quę habent pro fine est aliquid parū, non videntur aliquam delectationē sentire, quia delectatio absorbetur a maiori tristitia. Et ita etiā accidit in actu fortitudinis, quia mors & vulnera sunt dolorosa forti, quāuis fortis ea sustineat propter assequendum bonū virtutis, & propter vitandam turpitudinem vitiosam, qui quidē finis est potior quām pugilum. Vnde magis remanet aliquid de delectatione finis. Deinde cum dicit.

d ¶ Excludit errorem Stoicorum, qui ponebant quòd virtuosi nullam tristitiam habent. Circa hoc duo facit. Primo ostendit, quòd forti imminet maxima tristitia. Secundo, quòd per hoc nō minuitur

aggrediuntur esse simpliciter, & in seipsis periculosa. Et illi qui sunt bonæ spei cognoscunt qualia sint in se ea, quæ aggrediuntur. Sed tamen non reputant ea esse sibi periculosa. Vnde illi qui sunt ignorantes, tanto sunt deteriores illis, qui sunt bonæ spei, quanto nullam dignitatem habent, sed ex solo defectu sciētiæ ad pericula currunt. Illi autem qui sunt bonæ spei, etiā postquam cognoscūt pericula, permanent per aliquod tempus, donec scilicet magnitudo periculi superet eorum spem. Sed illi qui per ignorātiā sunt fortes, statim vt cognoscunt aliud esse quām suspicabantur fugiunt. Quod passi sunt Argini qui erant quidam ciues Græcię, qui dum putarent contra Sycionios pugnare, qui erant alij ciues eis infirmiores, incidērūt in quosdam alios fortiores. Vltimo autē concludit, quòd hi de quibus dictum est dicuntur fortes inquantum estimātur fortes, propter similitudinem, nō quòd vere sint fortes.

LECTIO XVIII.

Circa audacias autem & timores fortitudo existens non similiter circa ambo est, sed magis circa terribilia. In his enim imperturbatus, & circa hæc vt oportet habens fortis, magis quām qui circa audacias.

b In sustinendo vtique tristia, vt dictū est, fortes dicūtur: propter quòd & triste fortitudo & iuste laudatur. Difficilius enim tristia, vt dictum est, sustinere, quām a delectabilib⁹ abstinere.

c Sed & adhuc videbitur vtiq; esse, qui secundū fortitudinem finis delectabilis. Ab his autē, quę circa finē euanescere, quale & ī gymnasticis agonibus fit. Pugilibus enim finis delectabilis, cuius gratia corona & honores. Percuti autē dolorosum, si carnales & triste oīs labor. Propter multa autem hæc esse, parum existens cuius gratia nihil delectabile videtur habere. S. vtique tale est, & quod circa fortitudinem mors quidem & vulnera tristia forti & volēti erūt. Sustinet autē hęc quoniam bonum, vel quoniam turpe non.

d Et quanto vtique virtutem habeat omnē & felicior sit, magis in morte tristior erit. tali. n. maxie viuere dignū. Et ille maximis bonis priuatur idipsum sciēs, quod quidē dolorē affert.

bent, illi autem habent. Quapropter & aliquo tempore manet. Hi vero decepti si cognouerint vel suspicati fuerint aliud esse quām putabant, fugiūt. Quod quidem Argiuis contigit, cum in Lacedemonios tamquām in Sycionios incidissent. Dictum igitur quales nam sint ipsi fortes, & ij quoque qui fortes esse videntur.

LECTIO XVIII.

Sed quāquām circa fiducias metusue fortitudo versatur, tamen non simili modo circa vtrumque, sed magis circa res formidolosas cernitur. Qui namque non turbatur in his, atque se habet circa has vt oportet, magis ē fortis, q̄ is q circa eas ī qb⁹ cōfidatur se habet ut oportet.

Fortes igitur ex eo dicuntur, quia res ut dictum est, inferentes dolores tolerant. Iccirco fortitudo dolores affert & non iniuria laudatur. Difficilius. n. est dolores ferre, quām a voluptatibus abstinere.

Enimuero fortitudinis finis iocundus est, uerum ab euenientibus doloribus obfuscatur, ut & in certaminibus fieri solet. Nam pugilibus finis quidem ipse iocundus est, gratia cuius certant, coronæ inquam, atque honores. Sed cedi molestum est, cum sint e carne, doloreque affert, & omnis omnino labor. Atque quia hæc sunt multa, ideo id gratia cuius certant, cum sit res parua nihil iocundi uidetur habere. Quod si tale & circa fortitudinem est mors quidem atq; uulnera forti uiro molesta erunt atque inuito. Feret tamen, quod honestum est ea ferre, uel turpe non ferre.

Atqui quo magis oīs uirtute pollet & felicior est, eo magis ob mortem sane dolebit. Vir. n. talis maxime dignus est uita, maximisq; bonis priuatur idipsum sciēs, quod quidē dolore affert.

Universidad de Navarra Biblioteca

minuitur eius fortitudo, sed augetur, ibi. { Triste autem &c. } Ar-
gnit autem in prima parte, ex eo q̃ supponebãt Stoici. s. q̃ nihil
esset bonũ hõis nisi virtus. Et ideo dicebãt virtuosum non trista-
ri, quia in proprio bono nõ patitur aliquod detrimẽtũ. Sed cõ-
tra hoc Philosophus dicit, q̃ quãto aliquis est magis perfectus in vir-
tute, & magis fœlix secundum felicitatem præsentis vitæ, tã-
to magis imminet ei tristari in morte fm̃ considerationẽ bo-
norũ præsentis vitæ. Duo. n. sunt quæ augent tristitiam alicu-
ius hominis in amissione alicuius boni. Primo quidẽ, qñ pri-
vatur bono quo dignus erat, Secundo, propter magnitudi-
nem boni quo priva-
tur. Et vtrunq; acci-
dit in proposito, qa
virtuoso maxime di-
gnũ est, q̃ viuat. Pri-
uatur etiam virtuo-
sus scienter maximis
bonis. s. optima vita
& virtutibus quas a-
mittit quantũ ad vsũ
præsẽtis vitæ. Et hoc
infert ei tristitiã, etiã
dato q̃ nõ immineat
ei tristitia respectu
quorũcũq; aliorũ ma
lorũ quæ tolerantur
salua vita. Considerã
dũ tñ, q̃ aliquib⁹ vir
tuosis propter spem
futuræ vitæ fit mors
desiderabilis. Sed ne
q; Stoici sic loquebã
tur. Neq; ad Philoso
phum pertinebat de
his quæ ad statũ alte
rius vitæ pertinẽt in
præsenti ope loqui.
Deinde cum dicit.

e ¶ Dicit q̃ p̃dicta tristitia non minuit fortitudinem. Sed ex hoc dicitur aliq; magis fortis, ex eo q̃ bonũ fortitudinis quod quæritur in bello, eligit præ illis bonis q̃ moriẽdo amittit, magis appetẽs vnũ magnum bonum facere quam multa minora bona seruare, sicut infra nono huius dicetur. Deinde cum dicit.

f ¶ Cõcludit ex præmissis, q̃ licet in Primo & Secũdo dictũ sit, Lectio. 13.
q̃ operationes virtutũ sunt delectabiles, non tamẽ in oibus virtutib⁹ existit optio delectabilis, nisi fm̃ q̃ attingit finẽ. Et hoc dicitur propter fortitudinẽ, vt ex dictis patet. Deinde cũ dicit.

g ¶ Excludit prędictas proprietates a militari fortitudine. Et dicit, q̃ nihil prohibet aliquos esse optimos milites, qui non sunt tales quales descripsimus esse fortes. Sed forte illi q̃ sunt minus fortes sunt milites meliores, & nullum aliud bonum attendũt, sicut nec fortitudinis. Sunt enim parati ad pericula, nõ propter aliquod bonum virtuti, sed vitam suam quam exponunt diminui quoddammodo commutant ad parua lucra, puta stipendiorum & prædarum. Deinde cum dicit.

h Epilogat q̃ dicta sunt. Et dicit q̃ põt figuraliter accipi qd é fortitudo. Vt dicamus q̃ fortitudo est virtus medio modo se habẽs secundũ rationẽ rectã circa timores & audacias propter bonũ.

LECTIO XIX.

POstquam Philosophus determinauit de fortitudine, quę respicit terribilia, quæ sunt corruptiua humanæ vitæ, hic agit de temperantia quæ respicit delectabilia, quibus humana vita conseruatur. s. cibos & veneream. Et circa hoc duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secũdo exequitur propositum, ibi. { Quoniam quidẽ &c. } Dicit ergo primo, q̃ post hæc quę dicta sunt de fortitudine, dicendum est de tẽperantia. Et rationem cõtinuationis assignat ex hoc, quòd istæ duæ virtutes conueniunt in subiecto. Vtraq; enim est irrationabilium partiũ, prout. s. irrationalis pars animæ dicitur, quæ nata est & conuenire, & obedire rationi, vt supra in principio habitũ est. Huiusmodi autẽ est appetitus sensitiuus, ad quem pertinent animæ passiones. Vnde oportet, q̃ in appetitu sensitiuo sint omnes virtutes quæ sunt circa passiões. Est autem fortitudo circa passiones timoris & audaciæ, quę sunt in irascibili, temperantia vero est circa delectationes & tristitias quę sunt in concupiscibili. Vnde fortitudo est in irascibili, sed temperãtia est in concupiscibili. Cõsiderãdum tamẽ est, quòd delectationes circa quas est temperantia, sunt communes nobis & brutis. s. delectationes ciborũ & venereorum. Et si militet timores circa quos é fortitudo sũt communes nobis & brutis, scilicet timores mortis. Et ideo specialiter dixit, q̃ hę duę virtutes sunt irrationabilium partium, quia ad irrationales partes animæ pertinent, non solũ propter ipsas passiones, sed etiã propter passionum obiecta. Sunt enim quædam passiões, ex quarum obiectis bruta animalia non patiuntur, sicut diuitiæ & honores, & alia huiusmodi. Deinde cum dicit.

b ¶ Incipit determinare de temperantia. Et primo inquirit { sit materia temperantiæ. Secundo, determinat actũ ipsius & oppositorum vitiorum, ibi. { Concupiscentiarum autem. } Circa primum duo facit. Primo proponit in generali materiam temperantiæ. Secundo inquirit materiam specialem, ibi. { Circa quales igitur &c. } Circa primum resumit tria, quæ supra in secundo dicta sunt. Quorum primum est, quòd temperantia medietatem tenet circa delectationes. Secundum est, q̃ ipsa etiam est circa tristitias, quæ scilicet proueniunt ex absentia delectabilium. Minus tamen temperantia est circa tristitias, quam circa delectationes, quia efficacius aliquid agit per suam præsentiam, quàm per suam absentiam. Tertium autem, quòd intemperantia similiter est circa delectationes & tristitias, eo quòd contraria fiunt circa idem. Deinde cum dicit.

c ¶ Inquirit specialem materiam temperantiæ. Et circa hoc tria facit. Primo dicit de quo est intentio. Secũdo distinguit delectationes, ibi. { Determinãtur autem &c. } Tertio ostendit circa quales delectationes sit temperantia, ibi. { Quia circa tales &c. } Dicit ergo primo, quòd cum temperantia sit circa delectationes, oportet nunc determinare circa quales delectatiões sit, vt in speciali ratio temperantiæ cognoscatur. Deinde cum dicit.

d ¶ Distinguit delectationes. Et dicit quòd earum, quædam sunt animales, quædam corporales. Corporales quidem delectationes sunt, quæ consumuntur in quadã corporali passione exterioris sensus. Animales autem delectationes sunt quæ consumuntur ex sola apprehensione interiori. Et exemplificat de delectationibus animalibus, incipiens a causa delectatiõis, quæ est amor. Vnusquisque enim delectatur ex hoc quòd habet id quod amat. Inuenitur autẽ in quibusdã amor honoris, & in quibusdam amor disciplinę, quę nõ apprehenduntur exteriori sensu, sed interiori apprehensione animæ. Vnde vterque eorum, scilicet & ille qui est amator honoris, & ille q̃ é amator disciplinæ gaudet per id qđ amat, dum scilicet habet ipsum. Et hoc gaudiũ non fit per aliquam corporis passionem, sed per solam apprehensionem mentis. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit quòd circa animales delectationes non est tẽperantia. Et designat tria genera harũ delectationũ. Quædam enim sunt animaliter delectabilia, quæ habent quidam speciẽ honestatis, sicut honor & disciplina, sicut præmissum est. Et ideo dicit circa huiusmodi delectationes non dicuntur aliqui neque temperati, neque intemperati, qa temperantia & intẽperantia videntur respicere aliquas delectationes turpitudinem habentes. Sunt tamen & circa delectationes honoris & disciplinæ, qđa alia media & extrema pertinentia ad alias virtutes, vt patebit in Quarto. Secũdo ibi.

f ¶ Ponit quasdam alias delectatiões animales, quæ consistũt in dictis vel factis hominum. Et dicit, q̃ sicut temperãtia nõ est circa delectationes honoris & disciplinæ, ita etiam non est circa alias delectationes, quæ non sunt corporales. Illos enim qui amant audire fabulas & narrare, & totum diem terunt vel expendunt in quibuscumque contingentibus dictis vel factis, scilicet non necessarijs, neque vtilibus, dicimus esse garrulos, sed non dicimus eos esse intemperatos. Quia intemperantia non solum habet vanitatem, sed etiam turpitudinem quandam. Tertio ibi.

g ¶ Ponit tertium genus animalium delectationum, quæ sunt respectu externarum rerum, sicut sunt pecuniæ & amici. Vnde dicit quòd illi, qui inordinate contristantur in subtractione pecuniarum & amicorum, non dicuntur intemperati. Sed possunt dici secundum aliquid vitiosi, quia tales tristitiæ non habent turpitudinem, sed solam inordinationem appetitus. Et ex his concludit, quòd ex quo temperantia non est circa aliqđ genus animalium delectationum, quòd sit circa corporales delectationes. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit quòd temperantia non sit circa omnes delectationes corporales, sed circa aliquas. Et primo ostendit, quòd tẽperantia non sit circa delectationes trium sensuum, qui per extra-

honoris, amor disciplinę: vtroq; enim horum gauderet cuius amatiuus est. nihil patiente corpore, sed magis mente.

e Qui autem circa tales delectationes neque temperati neque intemperati dicuntur.

f Similiter autem neq; qui circa alias quæcũque non corporales sunt. Amatores enim fabularum & narratores, & de cõtingentibus contrahentes dies, garrulos, intemperatos autem non dicimus.

g Neque contristatos in pecunijs vel amicis. Circa corporales aũt erit vtique intẽperantia.

h Non omnes autem neq; has. Qui enim gaudent his quæ per visum, puta coloribus & figuris & scriptura, neq; temperati neque intẽperati dicuntur, quàmuis videantur vtique esse, & vt oportet gaudere, & his & secundum superabundantiam & defectum.

i Similiter autem in his & quæ circa auditum. Superabundãter enim gaudẽtes melodiis vel hypocrisi, nullus intemperatos dicit. Neq; enim eos qui vt oportet temperatos.

k Neq; eos qui circa odorẽ prẽter secundũ accidens. Gaudentes. n. malorũ, vel rosarum, vel thimiamatum odoribus, nõ dicimus intemperatos, sed magis eos, qui vnguentorum vel pulmentorum. Gaudent enim his

traneum medium sentiunt. Secundo ostendit, quomodo se habent ca delectationes duorum sensuum, qui sentiunt per medium coniunctum, ibi. { Videntur aũt vtique & gustu &c. } Circa primum tria facit. Primo ostendit, quòd temperantia non sit circa delectationes trium sensuum prædictorum. Secundo ostendit, quòd huiusmodi delectationes non conueniunt animalibus brutis, ibi. { Non est autem, neque in aliis &c. } Tertio infert quandam cõclusionem ex dictis, ibi. { Circa tales igitur &c. } Circa primum tria facit. Primo manifestat, quòd temperantia non sit circa delectationes visus. Et dicit, quòd temperantia non est circa omnes delectationes corporales, quæ fiunt per exteriores sensus. Illi enim qui delectantur in visibilibus, non dicuntur ex hoc temperati, neque intemperati. Et exemplificat de tribus generibus visibilium. Quorum quædam sunt sensibilia propria visus, sicut colores. Quędam autem sensibilia cõmunia, quæ tamẽ per visum maxime cognoscuntur, sicut figuræ. Quędam autem sunt sensibilia per accidens, sicut scriptura, ratione cuius quod per scripturam significatur. Nec hic dicitur quin in his possit virtus esse & vitium. Contingit enim quòd in talibus aliqs delectetur, sicut oportet, ideſt medio modo secundum superabundantiam & defectum, q̃ pertinent ad curiositatem, non autem ad intemperãtiam, quæ est circa delectatiões vehementiores. Secundo ibi.

i ¶ Ostẽdit, quòd tẽperantia non est circa delectationes proprias auditus. Et dicit, q̃ scilicet circa eas non est temperantia vel intemperantia. Si. n. aliquis in melodijs. i. in consonantijs humanarũ vocũ, & hypocrisi. i. simulatione humanæ vocis, quæ fit per instrumenta, aliqs gaudeat, vel superabundanter, vel secundum quod oportet, non ex hoc dicetur tẽperatus, vel intemperatus. Quia nec etiam hæ sunt multum vehementes delectationes. Possẽt autem pertinere ad aliam virtutem vel vitium. Tertio ibi.

k ¶ Ostendit quòd temperantia non sit circa delectationes olfactus. Circa quod considerandum est, quòd sicut in libro de Sensu & sensato dicitur, species odorum dupliciter distinguuntur. Vno modo secũdum se. Alio modo per comparationem ad species saporum. Dicit ergo, quòd neque illi dicuntur temperati vel intemperati, qui delectantur in odoribus in se consideratis, secundũ quòd oportet vel plusquam oportet, sed solũ si delectentur secundũ accidẽs. i. secundũ qđ coincidunt odores cũ delectabilibus gustus & tactus. Illos. n. qui gaudent odoribus pomorũ vel rosarum, vel thimiamatum, quæ sunt species odoris secundum se, non dicimus intemperatos, sed illos qui delectãtur

odoribus pulmentorum vel vnguentorum, quibus mulieres P
vngũtur. In his enim delectantur intemperati propter memo-
riam quorundam aliorum, quæ concupiscunt. Et hoc mani-
festat per exemplum eorum, qui esuriunt qui gaudent odorti-
bus, in quibus non delectantur cum sunt repleti. Et sic patet q

non delectantur in odoribus secundum se, sed per accidens. Sic enim gaudere odoribus pertinet ad intemperatum, cui sunt concupiscibilia ea, q̃ per odores representantur. Deinde cum dicit.

l ¶ Ostendit quòd delectationes prædictorum sensuum nõ conueniunt aliis animalibus per se, sed solum per accidens. Et dicit quòd in alijs animalibus non sit delectatio secundũ præ dictos tres sensus nisi per accidens, idest in ordine ad gustum & tactum. Et hoc manifestat primo in sensu olfactus, quia canes non delectantur in odore leporum, propter ipsum odorem, sed propter cibũ quẽ sperãt, cuius sensum per odorẽ accipiunt. Secũdo ostendit idẽ in sensu auditus. Et dicit, quòd leo delectatur in voce bouis propter comestionẽ quam appropinquare cognoscit per vocem. vnde videtur gaudere voce bouis. sed hoc est per accidens. Tertio manifestat idem in visu. Et dicit, quòd etiam leo non delectatur in aspectu cerui & capre, quam vocat agrestem capram, quando inuenit aliquid huiusmodi, sed delectatur in spe habendi cibum. Horum autem ratio est, quia appetit' animaliũ aliorum mouetur solo in stinctu naturæ. Et ideo non delectatur nisi in his, quę pertinent ad sustentationem naturæ, propter quam dantur eiusmodi sensus animalib'. Sed hominibus dantur propter cognitionem sensibilium, ex quibus proceditur ad cognitionem rationis, quæ monet hominis appetitum. Et inde est, quòd homo delectatur in ipsa sensibilium conuenientia secundum se consideratorum, & si non ordinentur ad sustentationem naturę. Deinde cum dicit.

m ¶ Concludit ergo ex præmissis, quòd temperantia est circa tales operationes, seu delectationes, in quibus & reliqua animalia communicant cum homine. Et similiter intemperantia. Vñ huiusmodi delectationes videntur esse seruiles & bestiales, quia id in quo communicamus cum bestijs in nobis est seruile & naturaliter rationi subiectum. Huiusmodi autem sunt delectationes tactus & gustus, qui sunt duo sensus præter tres prædictos.

intemperati, quoniam per hoc rememoratio fit eis concupiscibilium. Videbit autem vtique aliquis & alios quando esuriunt gaudentes ciborum odoribus. Talibus autem gaudere intemperati. Huic enim concupiscibile hoc.

G

l Non est autẽ hoc neq; in alijs animalibus secundum hos sensus delectatio præter secundum accidẽs: neq; enim odoribus leporum canes gaudent, sed cibatione. Sẽsum autem odor fecit, neq; leo voce bouis, sed comestione. quoniam autem prope est per vocem sentit, & gaudere vtique hac videtur. Similiter autem, neque videns vel inueniẽs ceruum vel agrestem capram, H
sed quoniam cibum habebit.

m Circa tales vtique temperãtia & intemperantia est, quibus reliqua animalia communicãt. vnde seruiles & bestiales videntur. Hæ autem sunt tactus, & gustus,

LECTIO XX.

Identur autem vtique & gustu in parum vel in nihil vti. Gustus. n. I
est iudicium saporum, quod faciunt qui vina probant, & pulmenta condiunt. Non multum autem gaudent his vel non intemperati. sed vsu qui fit omnis per tactum & in cibis, & potibus, & venereis dictis.

b Propter quod & orauit quidam Phyloxenus Erichius pulmonorax exiſtens, guttur ipſius longi' Gruis fieri, vt delectat' tactu.

K

c Communissimus autem sensuum tactus, secundum quẽ intemperãtia. Et videtur vtiq; iuste exprobabilis esse, quoniam

LECTIO XX.

Ostquam Philosophus ostendit, quòd temperantia & intemperantia non sunt circa delectationes trium sensuum, sed circa delectationes duorum, scilicet gustus & tactus, hic ostendit, qualiter sit circa delectationes vtriusque. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quòd directe temperantia non est circa delectationes gustus, sed circa delectationes tactus. Secundo manifestat, quod dixerat per exemplũ, ibi. {Propter quod & orauit &c.} Tertio infert conclusionem ex dictis, ibi. {Communissimus autem &c.} Dicit ergo primo, q̃ temperantia & intemperantia parum vel nihil videntur vti eo quod proprie pertinet ad gustũ, Proprie scilicet ad gustum pertinet iudicare de saporibus. Sic autem vtuntur gustu illi q̃ probant vina, vel condiunt pulmenta, & experiuntur vtrum conuenientem saporem pulmentis dederint. In hoc autẽ non multum delectantur intemperati, vel eũ non subtrahitur ea multum de delectatione, si ciborum sapores non bene discernant, sed tota earum delectatio consistit in vsu quarundam rerum delectabilium, puta in sumptione ciborũ & potuum, & vsu venereorum, qui quidem vsus fit per tactũ. Vnde manifestum est, q̃ delectatio intemperati, directe est circa tactum. Circa gustũ autem, non est nisi secundum quòd sapores faciunt delectationem vsum ciborum. Et ideo dixit supra, quòd parum vtitur intemperatia gustu, scilicet secundum illud, quod ordinatur ad tactum, vel, nihil quantum ad id quod secundum se competit gustui. Deinde cum dicit.

Quæ quidẽ & cæteris animalibus sunt communes. quocirca seruiles & ferinæ videntur. Hæ autem sunt, quæ tactu gustuque suscipiuntur.

Circa voluptates igitur tales temperantia intemperantiaque uersatur,

T enim & gustus parum intemperantes uel minime uti uidentur. Gustu enim officiũ saporum iudicium est. Quod quidẽ ij faciunt, qui vina probant & epulas condiunt. Non nimium awẽ hisce gaudent intemperãtes, sed uoluptate, quæ fit omnis per tactum & in esculentis, ac poculentis, et in hisce, quæ uenerea nuncupantur.

Quapropter & quidam uoluptatibus deditus epularum, Phiboxenus in quãm Erixius, precatus est, ut longius sibi guttur quam gruis fieret, propterea quòd tactu delectabatur.

Sensuum igitur maxime communis est is circa quem intemperantia uersatur, atque propterea iure uituperanda est, quòd hominibus non ratione, quia

b ¶ Manifestat quod dixerat per exemplum. Quidã enim Phyloxenus nomine, Erichius patria, cum voraciter comederet pulmẽtum, desiderauit vt guttur eius fieret longius gutture Grutis: vt scilicet diu cibus in eius gutture remaneret. Ex quo patet, q̃ non delectabatur gustu, qui non viget in gutture, sed in lingua: sed delectabatur solo tactu. Deinde cum dicit.

c ¶ Infert quoddã corollariũ ex dictis. Sẽsus. n. tact', circa quẽ est tẽperãtia, cõmunissimus est inter oẽs sensus, q̃ a in hoc scilicet cõicat oĩa a ĩalia. Et ideo intẽperãtia vt esse iuste exprobrabilis, quia nõ ineſt hominibus quantũ ad id, quod est propriũ hominis, sed quantum ad id in quo cõmunicat cũ alijs animalibus.

Delectati

Delectati autem in talibus, & huiusmodi diligere tanquam maxima bona, videtur esse maxime bestiale. Et inde est quòd vitia intemperantiæ maximam turpitudinem habent, quia per ea homo bestijs assimilatur. Et inde est, quòd ex huiusmodi vitijs redditur homo maxime infamis, & vituperabilis. Et quia A
posset aliquis dicere, quòd etiam in his, q̃ ad tactum pertinent, est aliquod proprium bonum, quod nõ est bestiale, ideo ad hãc obiectionem excludẽdam subdit, quòd temperantiæ subtrahuntur illæ delectationes tactus, quæ sunt maxime liberales, vtpote hominibus appropriatæ, & secundum rationem factę, sicut delectationes, quæ fiũt in gymnasijs, idest in exercitijs ludorũ per vnctionẽ & calefactionẽ, dũ aliqui, q̃ adinuicem luctantur, aut aliter exercentur, nõ per ordinem ad concupiscentias ciborũ, vel venereorum. Delectatio enim tactus quam intemperatus quærit, non est circa totum corpus, sed circa quasdam corporis partes. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit qualis sit actus temperãtiæ circa prædictam materiam & oppositorũ vitiorum. Et circa hoc duo facit. Primo ostẽdit propositum. Secundo comparat vitia intemperantiæ ad quædã alia vitia, ibi. {Voluntario autem magis assimilatur &c.} Circa primum tria facit. Primo determinat de intemperantia, ostendens qualiter operetur circa præinquisitam materiam. Secũdo determinat de insensibilitate, ibi. {De ficiente autem &c.} Tertio de temperantia, ibi. {Temperatus autem medie &c.} Circa primum duo facit. Primo ostẽdit, quomodo temperantia se habeat circa delectationes. Secundo, quomodo se habeat circa tristitias, ibi. Circa tristitias autem &c. {Sicut autem supra dictum est, quòd ad idem ordinantur timor & tristitia, quia tristitia est præsentium malorum, sicut timor futurorum, ita etiam in idem ordinantur concupiscentia, quæ est futurorum bonorum, & delectatio, quæ est præsentium. Temperantia enim est in ratione circa concupiscentias & delectationes. Primo ergo ponit quandam diuisionem concupiscentiarum. Secundo manifestat eam, ibi. {Puta quæ &c.} Tertio, ostendit qualiter intemperantia sit circa vtrasq; cõcupiscẽtias, ibi. {In naturalibus quibus igitur &c.} Dicit ergo primo, quòd quædam concupiscentiæ sunt communes, & quædam sunt propriæ, quæ se habent per appositionem quandam ad communes. Deinde cum dicit.

e Manifestat diuisionem præmissam. Et primo manifestat, quæ sunt concupiscentiæ communes. Et dicit, quòd concupiscentia cibi in communi est naturalis, vtpote consequens totam naturam speciei atque generis. Et inde est, quòd omnis homo ad subueniendum indigentię naturę concupiscit siccum alimentũ, quod dicitur cibus, vel humidum quod dicitur potus. Et quandoque vtrumque, sicut Homerus dicit, quòd omnis homo tam iuuenis, quam crescens, idest adolescẽs, cõcupiscit lectum in quo requiescat. Secundo etiam ibi.

f ¶ Ostẽdit quæ sint proprie delectationes. Et dicit, quòd nõ homines concupiscunt talem, vel talem lectum, puta stratum plumis, aut præciosis tegumẽtis. Similiter etiam non omnes desiderant talem, vel talem cibum, puta præciosum, aut delicate paratum. Neque omnes idem concupiscunt, sed quidam in talibus cõcupiscunt hoc, quidam aliud. Vnde huiusmodi cõcupiscibilia videntur esse nostra, quia scilicet ad ea non inclinamur ex natura, sed poti' ex nostra adinuentione. Nihil etiã prohibet i his esse aliquod naturale, quod pertinet ad naturam indiuidui, licet non pertineat ad naturã generis vel speciei. Videmus enim, q̃ diuersa sunt delectabilia diuersis, secundum diuersas cõplexiones eorũ. Et quibusdam sunt quædã delectabiliora quàm alia indifferẽter, propter naturalem complexionem eorum. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit qualiter sit intemperantia circa cõcupiscẽtias prædictas. Et dicit, quòd in concupiscẽtijs naturalibus quæ sunt communes, pauci peccant. Et non est peccatum in hoc nisi vno modo. s. secũdũ quod plus sumit aliquis quàm natura requirit. Contingit enim quòd aliquis comedit vel bibit quod ei detur: si tamen hoc faciat vsque ad superfluam repletionem, in quo est superabundantia respectu multitudinis cibi quàm natura requirit. natura enim non concupiscit nisi quod suppleatur indigentia. Vnde quòd aliquis assumat vltra indigentiam, est excessus supra naturam: & ideo tales dicuntur castrimargij, a castir qđ est venter, & marges quod est furor vel insania, quasi furor vel insania ventris, quia scilicet impleant naturam præter indigentiam. Et tales sunt aliqui, qui sunt multum bestiales, quia videlicet ad hoc solum adhibent curam, vt ventrem impleant absq; discretione, sicut & bestiæ. Secundo ibi.

h ¶ Ondit qualiter se habeat intẽperãtia circa ꝓprias cõcupiscẽtias siue delectatiões. Et dicit, q̃ circa eas multi multipliciter peccãt. s. ẽm oẽs circũstãtias. Illi n. q̃ sunt amatores taliũ delectationũ peccãt in eo, q̃ gaudẽt in his, in quib' nõ oportet, puta in sumendo cibos non conuenientes eis, vel etiam peccant, quasi

magis gaudentes eis quibus oportet, puta si quis nimis delectetur in sumptione conuenientiū ciborum, vel etiam, quia in his delectantur absq; discretione, sicut stultorū multitudo, vel etiā non secundū debitum modum in delectatione sicut oportet. In omnibus autē his superabundant intemperati, quia gaudēt de quibusdā, de quibus nō oportet gaudere, qa sunt indecentia, & secundum suam naturam odibilia. Et si in quibusdā talīū oportet gaudere, gaudēt magis quām oportet absq; discretione, sicut multi gaudent. Et sic vltimo concludit, qp cum intemperantia sit superabundātia circa huiusmodi delectationes, qp est vituperabilis, sicut & aliæ superabūdātię, vt supra in Secūdo libro dictū est.

Lectio. 21.

LECTIO XXI.

POstquam Philosophus determinauit qualiter temperantia sit circa delectationes, hic ostendit quomodo sit circa tristitias. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quod diuersimode se habeat circa tristitiam fortis, tēperatus, & intemperatus. Secundo manifestat quod dixerat, ibi. ¶ Intēperatus quidem igitur &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd non similiter se habent circa tristitiam fortis, temperatus, & intemperatus. Fortis enim patitur quidē magnas tristitias, sed laudatur: hoc, quod bene sustinet eas, vt supra dictum est, sed tēperatus nō laudat, ex eo qp sustinet tristitias. Neq; intēperatus vituperat in hoc, qp nō sustineat eas, sicut vituperatē timidū, sed vituperatur intēperatus de hoc, qp magis tristari q̄ oportet. Et est ei tristitia non ex aliquo læsiuo imminenti, sicut est tristitia timidi, sed tristat de hoc, qp non adipiscitur delectabilia quæ cōcupiscit. Et sic delectatio p suam absentiam causat in eo tristitiā. Econtrario autē, temperatus laudatur in hoc, qp non tristatur, & in hoc qp sustinet a delectationibus abstinere, qđ nō multū concupiscit. Est autē potior effectus qui cōsequitur ex præsentia causæ alicuius, quàm qui consequitur ex absentia. Et ideo fortitudo principalius est circa tristitias quæ consequuntur ex præsentia nociuorum. Temperantia autē secūdario est circa tristitias, quę cōsequuntur ex absentia delectationum, principaliter autem circa delectationes, quæ ex delectabilium præsentia consequuntur. Deinde cum dicit.

do quibus non oportet, vel vt magis, vel vt multi, vel vt non oportet. Secundum omnia autem intemperati superabundant. etenim gaudent quibusdā, quibus non oportet gaudere, quippe cum sint odio digna. Et quāmuis talibus quibusdam oportet gaudere, magis illis gaudent quām oportet, & quām ut ipsa gaudet multitudo. Eam igitur exuperationem quæ est circa uoluptates intemperantiam esse & uituperabilem constat.

LECTIO XXI.

TIrca uero dolores, non ut in fortitudine, sic in ipsa temperantia fit, ut temperans quidem dicatur quispiam ferendo dolores, intemperans autem non ferendo. Sed intemperans quidem ex eo dicitur, quia dolet magis quām oportet cū uoluptate non patitur, atque ipsum dolorem affert ei ipsa uoluptas. Tēperans aūt ex eo, quia absentia rerum earum quæ efficiunt uoluptatē, nō dolet.

Intemperans igitur ea omnia quæ afferunt uoluptatem, uel ea quæ maxime concupiscit. et a cupiditate, adeo ducitur, ut illa cæteris omnibus anteponat. Quapropter & non adipiscens & cupiens, dolet. cupiditas enim est cum dolore. Absurdo autem est persimile ob uoluptatem dolere.

At qui deficientes in uoluptatibus et minus gaudentes homines quām oportet, nō nimium fiunt. non est.n. insensibilitas talis humana. Etenim animalia cætera cibos discernunt. et quibusdam quidem gaudēt, a quibusdam uero abhorrēt. Quòd siquis sit cui nullus prorsus est uoluptati, nec ullus ab alio differt, is longe ab homine distat. Nomen autem non habuit, talis, quia non facile fit.

Vir autem temperans in his mediocriter sese habet. Nec.n. iis gaudet quibus intemperans maxime delectatur, sed potius molestē fert. nec iis omnino quibus delectari nō decet. nec uehemē

F b ¶ Manifestat quod dixerat. s. qp intēperato delectatio tristitiam faciat. Hoc.n. accidit quia intēperatus concupiscit delectabilia omnia. appetit.n. delectatione pp seipsam. et ideo appetit omnia, quæ delectationē faciunt, vel appetit ea quæ maxime sunt delectabilia, in cōparatione quorū, alia delectabilia minus curat. Et inde est, qp eius delectatio nō regitur ratione, sed dicitur a concupiscentia vt eligat delectabilia, & præcipue q̄ maxime sunt talia supra alia bona, quæ sunt vtilia vel honesta. Posponunt.n. intēperati vtile & honestū, vt delectationē assequant. Et ideo intemperatus tristatur, qñ non adipiscitur delectationem q̄ concupiscit. Concupiscentia. n. qñ non adipiscitur rē concupitā est cū tristitia. Et licet hoc videatur esse inconueniēs secūdum superficialē verisimilitudinem, q̄ aliquis propter delectationē tristetur, tamen verum est. intēperatum propter delectationem tristari. Non.n. tristatur nisi propter eius absentia, sicut & nauis pp̄ter gubernatoris absentiam. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat de vitio temperātiæ opposito, quod dicit circa delectationes. Et inquit, qp nō multum contingit, qp aliqui deficiāt circa delectationes, ità vt minus gaudeant q̄ oportet. i. q̄ requiratur ad sanitatem & bonam habitudinem corporis & ad decētem cōuersationē cū aliis in quo cōsistit vitiosus defectus, quam supra ī Secundo, nominauit insensibilitatē, quæ non cōuenit humanæ naturæ, quia etiam reliqua animalia discernunt cibos, in quorum quibusdā delectantur, in aliis autē non. Et sic accēptare aliquas delectationes videtur pertinere ad communem naturam generis. Vnde, si aliquis sit cui nihil sit delectabile, iste videtur longe ab humana natura, sed quia raro hoc contingit, ille qui sit deficit, nō habet aliquod nomē, nisi qp cum supra vocauit insensibilē. Nō autē ad hāc insensibilitatē pertinet, qp aliqui a delectationib⁹ abstineāt propter aliquē finē vtilē vel honestū, sicut negociatores propter lucra, & milites propter victoriā. Hoc.n. non sit præter id quod oportet, quod pertinet ad vitium defectus. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit qualiter temperatus se habeat circa prædictam materiam. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit a quibus temperatus abstineat. Secundo quibus, & qualiter vtatur, ibi. [Quæcunq; ad sanitatē &c.] Dicit ergo primo, qp tēperatus medio modo se habet circa pdicta. i. circa delectationē, tristitiā, & concupiscentiā. Nā primo quidē quantū ad delectationes nō delectatur in illis turpibus, inquibus maxime delectatur intemperatus, sed magis tristatur. si qñ aliquid tale occurrat. Et vniuersaliter nō delectatur, in quibus non oportet. Neq; etiam vehementius delectatur quām oportet. Et similiter secūdū nullā aliā circūstātiā superabundat. Secūdo, quantū ad tristitias non superflue tristatur in absentia delectabiliū. Tertio autē quantū ad concupiscentiā nō concupiscit delectabilia absentia, quia nō multū curat de eis, vel cō cupiscit ea cū debita mēsura quam nō excedit, neq; concupiscit magis q̄ oportet, neq; concupiscit, qñ non oportet, neq; secundū aliquā alia circūstantiā quæ mensurā rationis excedit. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostēdit quibus & qualiter vtatur tēperatus. Et dicit, qp quæcūq; delectabilia expediūt ad sanitatem corporis vel ad bonā habitudinē, vt. s. sit promptus & expeditus ad ea quæ habet facere huiusmodi tēperatus appetit. Et tamen ſm debitā mensurā, & ſm qp oportet. Si qua autē sunt talia delectabilia, quę nō sunt necessaria ad duo prędicta appetit ea temperatus, tripliciter cōsiderando obseruata. Primo quidē vt non sint impedimenta sanitatis & bonę habitudinis, sicut est superfluus cibus vel potus. Secundo, vt nō sint præter bonū. i. præter honestatē, sicut ē delectatio adulterij. Tertio, vt nō sint sup substantiā. i. vt nō excedāt facultatē hominis, sicut si pauper velit vti cibarijs nimis sumptuosis. Ille.n. q sic se habet vt appetat delectationes impeditiuas sanitatis & bonæ habitudinis, atque contrarias honestati, vel excedentes diuitias suas, magis delectatur, quàm dignum sit. Quod non conuenit temperato, qui amat eas secundum rationem rectam.

A bat duabus rationibus: quarū prima sumitur ex eo, qp proprie consequitur ad voluntariū & inuoluntariū. Vnusquisq; n. delectatur in eo, qđ est volūtarie agit, tristatur autē in eo, qđ est inuoluntariū. Manifestū est autē qp intēperatus agit pp delectationē quām concupiscit. Timidus autē agit pp tristitia quā fugit. Horū autē duorū delectatio est delectabilis, quia nō solum delectatur ille, qui delectatiōe actualiter frui, sed et ille, qui delectationē quærit pp̄ter ipē delectationis cōsequēdę. Tristitia aūt est fugienda, & per consequē inuoluntaria. Et sic manifestū est, qp intēperantia mouet ab eo qđ est per se volūtariū. Timiditas autē mouet ab eo, qđ est fugiendū & inuoluntariū. Plus igitur accedit ad volūtariū in tēperantia q̄ timiditas. Secundam rationem ponit ibi.

b ¶ Quæ sumit ex ignorantia, quæ causat inuolūtariū. Quia eīm tristitia cōsequit ex præsentia alicuius principij cōtrarij & nociui, sequit qp tristitia stupefaciat & corrūpat naturā eius qui habet tristitiā. Et inde est qp sensus hominis ex tristitia impeditur a propria cognitione. Sed delectatio causatur ex præsentia conuenientis, qđ nō corrūpit naturā. Vñ delectatio nō stupefacit, neq; corrumpit sensum eius, qui delectat. Ex quo sequitur qp intēperātia, q̄ operatur propter delectationem plus habeat de volūtario, quàm timor q̄ mouetur propter tristitiam. Deinde cum dicit.

c ¶ Cōcludit, qp quæ volūtarijs debēt laus in bonis, & vituperiū ī malis, qp vitiū intēperantię sit exprobrabilius quàm vitium timiditatis, quod habet minus de volūtario. Ad quod addit etiam aliam rationem, ex eo quòd tanto aliquod vitium est magis exprobrabile, quanto facilius vitari potest. Vitari autem potest vnumquodque vitium per assuetudinem ad contrarium. Facile autem est assuescere bene operari in his, circa quæ est temperantia duplici ratione. Primo quidem, quia delectabilia ciborum & potuum, & aliorū huiusmodi, multoties occurrunt in vita humana. Vnde non deest homini occasio assuescendi bene operari circa talia. Secundo, quia assuescere bene operari circa talia non habet periculum. Non enim est magnum periculum, si aliquis abstineat aliquando ab aliquo delectabilium tactus. Sed in vitio timiditatis est econuerso, quia etiam raro occurrunt bellica pericula. Et huiusmodi aggredi periculosum est. Vnde consequens est, quòd exprobrabilius sit vitium intemperantiæ quàm timiditatis. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit, quòd non eodem ordine voluntarium inueniatur in vtroque vitio. Et primo ostenditur quo ordine inuenitur in timiditate. Secundo quo ordine inueniatur in intemperantia, ibi. [Intemperato &c.] Dicit ergo primo, quòd timor non videtur similiter voluntarium habere in vniuersali & in

LECTIO XXII.

VOluntario autem magis assimilatur intemperantia quām timor. Hæc quidem enim propter delectationem. hic autem propter tristitiam. Quorum hoc quidē desiderabile, hoc autē fugibile.

b Et tristitia quidem stupefacit & corrumpit naturam habentis. Delectatio autem nihil tale facit. Magis autem voluntarium.

c Propter quod & exprobrabili⁹. etenim assueti facile ad hoc. Multa enim in vita talia & assuetudines sine periculo. In terroribus autem econuerso.

d Videbitur aūt vtiq; non similiter voluntariū timor esse his, q̄ sm̄ singula. Hoc quidē.n. sine tristitia. Hæc aūt propter tristitiā stupefaciunt: & vt arma proijciant, & alia deformiter faciāt. Propter qđ & vñr violenta esse.

B

C

D

E

LECTIO XXII.

Ostra autem sponte magis in temperantia quām timiditas comparatur. Hæc enim ob uoluptatem. Timiditas fit ob dolorem. Quorum alterum expetimus, alterum fugimus.

Et dolor quidē distrahit atque corrumpit naturam eius, qui habet ipsum. Voluptas autem nihil tale facit. Magis igitur intemperantia nostra sponte, quām timiditas acquiritur.

Quapropter et reprahēsibile magis ē digna. Nā ad res afficiētes uoluptate facilius est assuescere, Sunt.n. cōplexiones tales in uita. Et assuetudo fit sine periculo. In reb. aūt formidolosis cōtra.

Videbitur etiam timiditas non perinde atque singula sponte agendi principio subūci. Hæc enim dolore uacat. Sed illa adeo dolore distrahunt, ut & arma proūcere, & cætera contra decus agere compellant. Quapropter et uiolenta esse uidentur.

brabilius quàm vitium timiditatis, quod habet minus de volūtario. Ad quod addit etiam aliam rationem, ex eo quòd tanto aliquod vitium est magis exprobrabile, quanto facilius vitari potest. Vitari autem potest vnumquodque vitium per assuetudinem ad contrarium. Facile autem est assuescere bene operari in his, circa quæ est temperantia duplici ratione. Primo quidem, quia delectabilia ciborum & potuum, & aliorū huiusmodi, multoties occurrunt in vita humana. Vnde non deest homini occasio assuescendi bene operari circa talia. Secundo, quia assuescere bene operari circa talia non habet periculum. Non enim est magnum periculum, si aliquis abstineat aliquando ab aliquo delectabilium tactus. Sed in vitio timiditatis est econuerso, quia etiam raro occurrunt bellica pericula. Et huiusmodi aggredi periculosum est. Vnde consequens est, quòd exprobrabilius est vitium intemperantiæ quàm timiditatis. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit, quòd non eodem ordine voluntarium inueniatur in vtroque vitio. Et primo ostenditur quo ordine inuenitur in timiditate. Secundo quo ordine inueniatur in intemperantia, ibi. [Intemperato &c.] Dicit ergo primo, quòd timor non videtur similiter voluntarium habere in vniuersali & in

singularibus. Vniuersalia enim videntur esse sine tristitia, puta quòd aliquis vadat ad pugnam & inuadat hostes. Sed singularia quę operantur, puta quòd aliquis vulneretur, depellatur, & alia huiusmodi patiatur, tantam tristitiam ingerunt, vt homines propter eiusmodi stupeant, & tantù quòd proijciant arma & alia huiusmodi tur piter faciant. Vnde quia i vniuersali sũt volũtaria & in singulari inuolũtaria reddũntur, videntur esse violenta, inquantum scilicet ab exteriori principio homo inducitur, quòd deferat hoc qđ prius volebat. Deinde cũ dicit.

e ¶ Ostẽdit quis sit ordo circa intemperantiam. Et dicit, q̃ ibi est ordo conuersus, quia singularia sunt maxime voluntaria, quia prouenĩũt secundum quòd homo concupiscit & apperit. Sed totum in vniuersali considerantem est minus volũtarium, puta quòd aliquis adulterium faciat. nullus enim cõcupiscit esse intemperatus in vniuersali. Sed singularia quib⁹ homo fit intemperatus sunt delectabilia. huiusmodi autẽ differentiæ ratio sumenda est ex hoc, quòd tristitia, quę mouet timorem, pertinet ad inuoluntarium, sicut delectatio, quæ mouet intemperantiam pertinet ad voluntarium. Omnis autem affectio animæ circa singularia vehementior est. Et ideo circa singularia timiditas plus habet de inuoluntario, intẽperãtia vero plus de volũtario. Et ideo in vitijs intemperantiæ maxime nocuũ est immorari in cogitatione, per quam homo ad singularia descendat, quæ alliciunt voluntatem. Deinde cum dicit.

f ¶ Comparat vitium intemperantiæ ad peccata puerorum. Et primo conuenientiam ponit quantum ad nomen. Secundo rationem conueniẽtiæ assignat, ibi. { Non male autẽ videtur &c. } Dicit ergo primo, quòd nomen intemperantiæ transfertur ad peccata puerorum, quod quidem in lingua nostra magis appareret ex parte virtutis quàm ex parte vitij. Dicimus enim castitatem temperantię speciem, sicut pueros disciplinatos dicimus castigatos. eos autem qui sunt indisciplinati, possumus dicere incastigatos: sicut & ille qui nũ est castus, dicitur incestuosus. Et huiusmodi translationis ratio est, quia habent quandam similitudinem eiusmodi peccata, vt postea ostendetur. Sed qui horum nominetur ab alio, non refert ad propositum. Manifestum est tamen, quòd id cui est positum nomen, posterius nominatur ab eo, cui fuit impositum prius. Deinde cum dicit.

g ¶ Assignat rationem prędictę translationis nominis secundum similitudinem peccati temperantiæ ad peccata puerorum. Et primo quantum ad necessitatem castigationis, siue refrenationis. Secundo quantum ad modum castigandi, & refrenandi, ibi. { Propter quod oportet &c. } Dicit ergo primo, quòd non male videtur esse facta translatio huius nominis ab vno peccato ad aliud. et hoc propter similitudinem, secundum quam translationes fiunt. Oportet enim puniri, idest castigari, & refrenari eũ qui praua appetit, & cuius malus appetitus multum augetur. In quo conueniunt concupiscentia, & puer. Et hæc conueniẽtia videtur esse rationabilis, quia pueri maxime viuunt secundum concupiscentiã, quia ipsi appetunt maxime delectationem, quod pertinet ad rationem concupiscentiæ: causa autem quare appetant delectationem, dicetur in septimo. Et ideo si pueri & concupiscentia non bene ratione persuadẽtur, ad qđdam dominiũ, & ad multum augmentũ perueniunt, ita scilicet quòd dominabitur delectationis appetitus, qui est concupiscentia. Et huius ratio est, quia appetitus delectationis est insatiabilis, quinimo, quanto plus gustatur, plus concupiscitur, eo quòd est secundum se appetibilis. Et inde est, quòd sicut puero & insipiẽti, ita etiam concupiscentiæ propria operatio auget conatũ, idest, hoc qđ est esse imole. Nam si puer, & insipiens dimittatur operari secundũ suã insipientiam, magis in eo insipientia crescit. Et si homo concupiscentiæ satisfaciat, magis concupiscentia crescit in homine, & dominatur. Et præcipue si concupiscentiæ, vel delectationes sint magnæ, ex parte obiecti, idest de rebus multum delectabilibus, & vehemẽtes ex parte eius, qui cõcupiscit & delectatur, qui multum ex eis afficitur, in tantum, quòd impedit hominis cognitionẽ siue rationicinationẽ, quæ quãto magis remanet, tanto minus concupiscentia potest dominari. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit similitudinem vtrorumque peccatorum, quantum ad modum castigandi, siue refrenandi. Et dicit, quòd quia concupiscentia, & delectatio sit vehemens, facit sui augmentũ ideo oportet, quòd sint mensuratæ, idest non excedentes in magnitudine, siue in vehementia affectionis, & paucæ secundum numerum, & quòd nil contrarientur rationi quantum ad speciem concupiscentiæ, seu delectationis, quæ sumitur ex parte obiecti. Et illud quod ita se habet in concupiscentijs, & delectationibus, dicimus esse bene persuasum, & punitum, idest castigatum a ratione. Sicut enim oportet, quòd puer viuat secundum præcepta pedagogi, sic oportet, quòd vis concupiscibilis consonet rationi. Intentio enim vtriusque, scilicet rationis, & pedagogi est ad bonum. Et ita se habet concupiscibile in homine temperato, q̃ cõcupiscit, q̃ oportet, sicut oportet, & qñ oportet, quę ordinat ratio. Vltimo autem concludit, quòd ista sunt, quæ dicta sunt a nobis de temperantia. Et in hoc terminatur Tertius Liber.

Atemperantia sit contra. Singula nanque sponte agendi principio magis subiiciuntur, Quippe cũ intẽperãs ea percupiat atq; affectet. Totũ aũt minus. Nemo.n. cupit intemperans esse.

Nomen aũt intemperantiæ, & ad puerilia delicta transferimus: hẽt.n. similitudinem quandam. Vtrum autem ab vtro dicatur, nihil ad præsentem refert sermonem. Constat tamen a priore posterius dici.

Atq; non absurde videtur esse trãslatum. Est.n. castigandũ, & tẽperãdum id oẽ quod turpia concupiscit, & intemperãtũ suscipit magnum atq; luxuriat. Tale aũt ẽ ipsa cupiditas maxime atq; puer. Nam & pueri cupiditate viuũt, & in his ipsis maxime viget appetitio rerum earum, quæ voluptate afficiunt. Si igitur non obtemperet, neq; subijci patiatur, nimirum efferetur. Est.n. voluptatum appetitio insatiabilis, & vndique adest imprudenti. Et ipse cupiditatis actus id quod eiusdem generis est auget. Quod si magnæ sint vehemẽtesque cupiditates, rationem quo; extrudunt atque eiciunt.

Quamobrem mediocres sint ipsæ, & perpaucæ, et rõni non aduersentur oportet. Atq; id quod est tale, obediẽs, & tẽperatum castigatumq; uocamus. Sed ut viuere pueriũ iub pedagogi præcepiis oportet: sic & cupiendi uis cupere debet, perinde atque ratio iubet. Eccirco temperantis cupiditatem concordẽ esse cũ rõne oportet, nã utriusq; propositum est honestas. Atq; sic temperans ea cupit, quæ cupere oportet, & ut oportet, & quando oportet. hoc autem modo, & ipsa ratio dictat. Hæc igitur sint de temperantia dicta.

ARISTOTELIS MORALIVM AD NICOMACHVM LIBER TERTIVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

POstquam Philosophus determinauit de fortitudine, & temperantia, quæ respiciunt ea, quibus conseruatur ipsa hominis vita. Hic incipit agere de alijs medietatibus, quæ respiciũt quæda iocũdaria bona, vel mala. Et primo determinat de medietatibus, laudabilib⁹ quæ sunt virtutes. Secundo de his, quę virtutes nõ sunt, sed passiones, ibi. { De verecundia autem &c. } Circa primum duo facit. Primo determinat de virtutibus respicientibus res exteriores. Secundo, de virtutibus pertinẽtibus ad actus humanos, ibi. { In colloquijs autem &c. } Circa primum duo facit. Primo determinat de virtutibus, quæ respiciunt exteriora bona. Secundo de virtute mansuetudinis, quę respicit exteriora mala, ibi. { Mansuetudo autem est, quædam medietas, &c. } Circa primum duo facit. Primo determinat de virtutibus respicientibus diuitias. Secũdo de his quæ respiciunt honores, ibi. { Magnanimitas autem &c. } Circa primum duo facit. Primo determinat de liberalitate. Secundo de magnificentia, ibi. { Videtur enim esse &c. } Circa primum duo facit. Primo inquirit materiam liberalitatis, & oppositorũ vitiorum. Secundo determinat actus eorum circa propriam materiam, ibi. { Quorum autem est aliquã vtilitas &c. } Circa primum duo facit. Primo ostendit, q̃ liberalitas est circa pecunias. Secundo, ostendit quòd circa istam materiam sunt opposita vitia, ibi. { Est autem prodigalitas &c. } Circa primum tria facit. Primo ostendit de quo est intentio. Secundo, ostendit materiam liberalitatis, ibi. { Videtur autem esse &c. } Tertio exponit quod dixerat, ibi. { Pecunias autem &c. } Dicit ergo primo, quòd post temperantiam dicendum est de liberalitate, & hoc propter conuenientiam liberalitatis ad temperantiam. Sicut enim temperantia moderatur cõcupiscẽtias delectationũ tactũ, ita liberalitas moderat cupiditatẽ acquirẽdi, vel possidẽdi res exteriores. Deinde cum dicit.

Lectio. 17.

Lectio. 14.

Lectio. 13.

Lectio. 8.

Lectio. 6.

LECTIO I.

Dicamus autẽ deinceps de liberalitate.

b videtur autem esse circa pecunias medietas. Laudatur.n. liberalis non in bellicis, neque in quibus tẽperat⁹. Rursus neq; in iudicijs, sed circa dationẽ pecuniarũ, & sumptionem, magis aũt in dationẽ. Pecunias aũt dicimus oia quorũcũq; dignitas nummismate mensuratur.

c Est autem prodigalitas, & illiberalitas circa pecunias super abundantia, & defectus.

p Et illiberalitatẽ quidẽ copulam⁹ semper magis quàm oportet circa pecunias studentibus.

e Prodigalitatẽ aũt inferim⁹, qñ que cõplectẽtes intẽperatis hominib⁹. Incõtinẽtes.n. & intẽperatos cõsumptores ꝓdigos notam⁹. Propter qđ, & prauissimi videnter eẽ. multas.n simul malitias habẽt, nõ aũt ꝓprie appellãtur: vult.n. ꝓdigus eẽ, q vnũ aliqđ malũ het corrũpere substantiã. Prodig⁹ n. q pp seipsum pditus, vt aũt perditio quędã ipsius eẽ, & substãtiæ corruptio, vt viuere p has existẽte. Sic vtique prodigalitatẽ accipimus.

Videtur itaque mediocritas circa pecunias esse. Non enim bellicis in rebus ipse vir liberalis, nec in quibus laudatur vir temperans, nec etiam in iudicijs, sed in dandis capiendisue, & magu in dandis pecunijs laudatur.

Atque pecunias ea dicimus vniuersa, quorum estimatio mẽsuratur nummo.

Est autem & circa pecunias exuperatio quidem prodigalitas, defectus autem illiberalitas.

Et illiberalitatem quidem ac auaritiam ijs semper accomodamus, qui magis quàm oportet pecunijs student.

Prodigalitatẽ vero nescietes nominaquam efferimus. Nam eos hoẽs, qui sunt incõtinẽtes, & ob intẽperantiã pecunias profligãt, prodigos vocitamus. Quæ pp tales hoẽs sunt flagitiosissimi, multa nãq; vitia simul habent. At non proprie tali nomine nuncupãtur. Est.n. prodigus, qui multũ unũ aliqđ habet, corrũpere inquam patrimoniũ. Prodigus.n. est qui ob seipsum pditur. Videtur aũt, & patrimonii dissipatio interitus qđã ipsius esse, propterea q̃ patrimonio ac facultatib⁹ uiuitur. Hoc igitur modo prodigalitatẽ accipimus.

LECTIO I.

Nunc dicamus de liberalitate.

Videtur itaque mediocritas circa pecunias esse. Non enim bellicis in rebus ipse vir liberalis, nec in quibus laudatur vir temperans, nec etiam in iudicijs, sed in dandis capiendisue, & magu in dandis pecunijs laudatur.

Atque pecunias ea dicimus vniuersa, quorum estimatio mẽsuratur nummo.

Est autem & circa pecunias exuperatio quidem prodigalitas, defectus autem illiberalitas.

Et illiberalitatem quidem ac auaritiam ijs semper accomodamus, qui magis quàm oportet pecunijs student.

Prodigalitatẽ vero nescietes nominaquam efferimus. Nam eos hoẽs, qui sunt incõtinẽtes, & ob intẽperantiã pecunias profligãt, prodigos vocitamus. Quæ pp tales hoẽs sunt flagitiosissimi, multa nãq; vitia simul habent. At non proprie tali nomine nuncupãtur. Est.n. prodigus, qui multũ unũ aliqđ habet, corrũpere inquam patrimoniũ. Prodigus.n. est qui ob seipsum pditur. Videtur aũt, & patrimonii dissipatio interitus qđã ipsius esse, propterea q̃ patrimonio ac facultatib⁹ uiuitur. Hoc igitur modo prodigalitatẽ accipimus.

etiã circa pecunias se habẽt secundũ superabũdantiã, & defectũ prodigalitas, & illiberalitas. Mediũ.n. & extrema circa idẽ sunt. Vnde cũ prodigalitas & illiberalitas sint extrema liberalitatis, consequẽs est, quòd etiam ipsã sint circa pecunias. Secundo ibi, d ¶ Ondit specialiter de illiberalitate, quòd semper copulam⁹ eam, i. attribuimus illis, qui student, i. sollicitatur acquirendas, vel conseruandas pecunias magis quàm oportet. Tertio ibi, e ¶ Ostendit, qõo prodigalitas se habeat circa pecunia. Et dicit, quòd nomen prodigalitatis, quandoq; extendimus attribuentes ipsum intemperatis hominibus. Vocamus.n. quandoq; prodigos illos, qui incontinenter viuunt, & consumũt diuitias suas intemperantia, siue eiborum, siue venereorum. Vnde tales vidẽtur prauissimi in hoc genere, quòd similiter habet multa vitia, idest intemperantiam, & prodigalitatem. Et quamuis, quandoque tales vocentur prodigi, non tamen nomen prodigalitatis proprie competit eis, quia nomen prodigi impositum est ad significandum vnum vitium, quod consistit in indebita corruptione, vel consumptione substantiæ, idest proprietarum

Universidad de Navarra Biblioteca

diuitiarum. Et hoc probat ex ipso nomine prodigalitatis. Nam prodigus dicitur quasi perditus, inquantum, scilicet homo corrumpendo proprias diuitias, per quas viuere debet, videtur sua esse destruere, quod per diuitias conseruatur. Sed oportet, quod hoc conueniat ei propter seipsum, quia vnumquodque habet speciem, & denominationē ab eo, quod conuenit ei per se.

Idem ergo vere dicitur prodigus, cui per se hoc conuenit, quod consumat suas diuitias, quasi non habens curam debitam de eis. Ille vero, qui consumit suam substantiam propter aliquid aliud, puta propter intemperantiā, nō per se est consumptor diuitiarū, sed per se est intemperatus. Contingit enim quandoque, q̄ homines cupidi, & tenaces propter vim concupiscentiæ bona sua consumunt. Si ergo nunc de prodigalitate loquimur, prout scilicet aliqui consumunt proprias diuitias secūdum se, & nō propter aliud. Deinde cum dicit.

¶ Ostendit qualiter liberalitas, & opposita vitia circa prędictam materiam operantur. Et circa hoc duo facit. Primo determinat de liberali. Secundo de prodigo, ibi. ¶ Qui autem superabundat &c. } Tertio de illiberali, ibi. ¶ Illiberalitas autem, &c. } Circa primum duo facit. primo determinat de actu liberalitatis. Secundo ponit quasdam proprietates ipsius, ibi. ¶ Liberalitas autē est, &c. } Circa primum duo facit. Primo, ostendit quid sit præcipuus actus liberalitatis. Secundo, ostendit qualis esse debeat, ibi. ¶ Quæ autem secundum virtutem &c. } Circa primum duo facit. Primo ostendit, quòd actus liberalitatis est bonus vsus pecuniæ tali ratione. Quæcunque sunt ad aliquid vtilia contingit ea vti bene, vel male. Sed diuitiæ quærūtur tanquam ad aliquid vtiles. Ergo contingit eis vti bene, vel male. Sed si aliquibus rebus contingit vti, bonus vsus illarum rerum pertinet ad virtutem, quæ est circa illas res. Ergo bene vti pecunijs pertinet ad liberalitatem, quæ est circa pecunias. ut supra ostensum est. Secundo ibi.

¶ Ostendit quis sit vsus pecuniæ, & dicit, quòd vsus consistit in emissione eius, quæ quidem fit per sumptus expensarum, & per dationes. Et accipere, vel custodire pecunias non est vti pecunijs, sed est possidere eas. nam per acceptionem pecuniæ acquiritur eius possessio, per custodiam autem conseruatur. acceptio enim est sicut quædam pecuniæ generatio, custodia autem est sicut quædam habitualis retentio. Vsus autem non nominat generationem, vel habitum, sed actum. Tertio ibi.

¶ Infert quandam conclusionem ex dictis. Et primo ponit eam concludens ex præmissis, quòd magis pertinet ad liberalem dare pecuniam, quibus oportet, quod est bene vti eis, quàm accipere vnde non oportet, quod pertinet ad pecuniæ generationem debitam, & non accipere vnde non oportet, quod pertinet ad remotionem contrarij. Secundo ibi.

¶ Confirmat inductam conclusionem quinque rationibus. Quarum prima talis est. Magis pertinet ad virtutem benefacere, quàm bene pati, quia benefacere est melius, & difficilius. Sic etiam magis pertinet ad virtutem bene operari, quàm abstinere a turpi operatione. Quia recessio a termino est principium motus, cui assimilatur vitatio turpis operationis. Sed operatio boni assimilatur pertentioni ad terminum, quæ perficit motum. Manifestum est autem, quòd aliquis dat, benefacit, & bene operatur. Ad assumptionem autem, ideſt receptionem pertinet bene pati, inquantum, scilicet aliquis recipit vnde oportet, vel non turpe operatur, inquantum, scilicet non recipit vnde non oportet. Ergo consequens est, quòd ad virtutem liberalitatis magis pertinet bene dare, q̄ bene accipere, vel abstinere a malā acceptione. Secundam rationem ponit ibi.

¶ Quæ talis est. Operationis virtutis debetur laus, & gratia tum actio, sed virtuosus, vt delectabilis, vel saltem est sine tristitia, vel si oportet aliquā tristitiam ammittere minimū habebit pr̄ comparationem ad alios homines, sicut supra dictum est de forti, qui si non multum delectetur in suo actu, tamen non tristatur, vel saltem minus tristatur inter omnes q̄ huiusmodi pericula subeunt in aliquo actu suo. Deinde cum dicit.

¶ Ostendit, quòd aliæ dationes non pertinent ad liberalem. Et primo de dationibus, quibus desunt debitæ circūstantiæ. Et dicit, quòd ille, q̄ dat quibus non oportet, vel non propter honestatem, sed propter aliquam aliam causam luctam, vel illicitam, non dicitur liberalis, sed alio nomine nominatur secundum differentiam finis propter quem dat, ex quo moralia speciem, & nomen sortiuntur. Secundo ibi.

¶ Ostendit, q̄ ille, qui dat cum tristitia non est liberalis, quia ex hoc ipso, q̄ tristatur in dando, videtur, q̄ magis eligeret pecunias q̄ operationem virtuosam honestæ dationis. Qđ non pertinet ad liberalem. Deinde cum dicit.

¶ Ostendit quales sint operationes liberalitatis, secundariæ sicut acceptio, & alia huius modi. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quid vitet liberalis in accipiēdo. Secundo ostendit qd obseruet, ibi. ¶ Vnde autem oportet, &c. } Circa primum duo ponit. quorum primum est, q̄ liberalis non accipit, vnde non oportet. Sic.n. accipere non videtur competere homini, qui non appreciatur pecunias. Secundum est, q̄ liberalis non é promptus ad petendum. Sicut enim in naturalibus, quod est multum actiuum est parum passiuum, vt ignis, ita etia in moralibus, liberalis, qui est promptus ad benefaciendum donando, non de facili vult beneficia ab alio recipere, quod est bene pati. Deide cū dicit.

¶ Ostendit quod obiciunt liberalis in accipiendo, vel retinendo, & ponit tria. Quorum primū est, quod liberalis accipit vnde oportet, scilicet a propriis possessionibus, & non ab alijs, quia non quærit pecuniam, quasi per se bonū, sed quæ sit necessarium ad dandum. Secundum est, q̄ liberalis non negligit procurationē bonorum propriorū quia vult habere vnde sufficiat ad dandū alijs. Tertium est, q̄ liberalis non dat qui buscumque, sed retinet ad hoc, q̄ possit dare quibus oportet & loco, & tempore debito. Deinde cum dicit.

¶ Ponit quatuor proprietates liberalitatis, quarum prima est, quòd ad liberalem pertinet, vt vehementer superabūdet in datione. Non quidem sine ratione recta, sed ita, quod datio in ipsa superabundet retentionē. quia minus sibi relinquit, quam alius det. Paucis enim in seipso contentus est, sed dum vult multis prouidere, oportet q̄ pluribus largiatur. Non enim pertinet ad liberalē, quòd sibi soli attendat. Secunda proprietatē ponit ibi.

¶ Et dicit, q̄ liberalitas commodatur secundum proportionem substantiæ, ideſt diuitiarum. Non enim datio indicatur liberalis ex multitudine donorum, sed ex habitu, ideſt ex facultate, &

LECTIO II.

Postquam Philosophus ostendit quid sit præcipuus actus liberalitatis. hic ostendit qualis debeat esse. Et primo ostendit qualis sit præcipuus actus eius. Secundo, quales sint actus eius secundarij, ibi. ¶ Neq; accipiet. } Circa primum duo facit. Primo, ostēdit qualis debeat esse liberalitatis datio, quæ est præcipuus actus eius. Secūdo ostendit, q̄ aliæ donationes non pertinent ad liberalitatem, ibi. ¶ Qui dat quibus non oportet, &c. } Circa primum duo facit. Primo ostēdit, quòd datio liberalis debeat circumstantijs esse vestita, quia, scilicet omnes operationes, quæ sunt secundum virtutem debent esse bonæ, rectificatæ a ratione secundum debitas circumstantias, & virtuosa ordinatę per intentionem ad bonū finem. Cum igitur datio sit præcipuus actus liberalitatis, cō sequens est, q̄ liberalis det propter bonū finem, & quod recte, ideſt secundum regulam rationis, inquantum, scilicet dat quibus oportet, & quomodo oportet, & q̄cumque alię debitæ circumstantiæ, quæ pertinent ad rectā rationem. Secundo ibi.

¶ Ostendit, q̄ datio liberalis debet esse delectabilis. Et hoc est quod dicit, q̄ liberalis dat delectabiliter, vel saltem sine tristitia. Ira enim est in omni virtute, vt ex supradictis patet, q̄ actus virtuosus, vt delectabilis, vel saltem est sine tristitia, vel si oportet aliquā tristitiam ammittere minimū habebit pr̄ comparationem ad alios homines, sicut supra dictum est de forti, qui si non multum delectetur in suo actu, tamen non tristatur, vel saltem minus tristatur inter omnes q̄ huiusmodi pericula subeunt in aliquo actu suo. Deinde cum dicit.

¶ Ostendit, quòd aliæ dationes non pertinent ad liberalem. Et primo de dationibus, quibus desunt debitæ circūstantiæ. Et dicit, quòd ille, q̄ dat quibus non oportet, vel non propter honestatem, sed propter aliquam aliam causam luctam, vel illicitam, non dicitur liberalis, sed alio nomine nominatur secundum differentiam finis propter quem dat, ex quo moralia speciem, & nomen sortiuntur. Secundo ibi.

¶ Ostendit, q̄ ille, qui dat cum tristitia non est liberalis, quia ex hoc ipso, q̄ tristatur in dando, videtur, q̄ magis eligeret pecunias q̄ operationem virtuosam honestæ dationis. Qđ non pertinet ad liberalem. Deinde cum dicit.

¶ Ostendit quales sint operationes liberalitatis, secundariæ sicut acceptio, & alia huius modi. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quid vitet liberalis in accipiēdo. Secundo ostendit qd obseruet, ibi. ¶ Vnde autem oportet, &c. } Circa primum duo ponit. quorum primum est, q̄ liberalis non accipit, vnde non oportet. Sic.n. accipere non videtur competere homini, qui non appreciatur pecunias. Secundum est, q̄ liberalis non é promptus ad petendum. Sicut enim in naturalibus, quod est multum actiuum est parum passiuum, vt ignis, ita etia in moralibus, liberalis, qui est promptus ad benefaciendum donando, non de facili vult beneficia ab alio recipere, quod est bene pati. Deide cū dicit.

¶ Ostendit quod obiciunt liberalis in accipiendo, vel retinendo, & ponit tria. Quorum primū est, quod liberalis accipit vnde oportet, scilicet a propriis possessionibus, & non ab alijs, quia non quærit pecuniam, quasi per se bonū, sed quæ sit necessarium ad dandum. Secundum est, q̄ liberalis non negligit procurationē bonorum propriorū quia vult habere vnde sufficiat ad dandū alijs. Tertium est, q̄ liberalis non dat qui buscumque, sed retinet ad hoc, q̄ possit dare quibus oportet & loco, & tempore debito. Deinde cum dicit.

¶ Ponit quatuor proprietates liberalitatis, quarum prima est, quòd ad liberalem pertinet, vt vehementer superabūdet in datione. Non quidem sine ratione recta, sed ita, quod datio in ipsa superabundet retentionē. quia minus sibi relinquit, quam alius det. Paucis enim in seipso contentus est, sed dum vult multis prouidere, oportet q̄ pluribus largiatur. Non enim pertinet ad liberalē, quòd sibi soli attendat. Secunda proprietatē ponit ibi.

¶ Et dicit, q̄ liberalitas commodatur secundum proportionem substantiæ, ideſt diuitiarum. Non enim datio indicatur liberalis ex multitudine donorum, sed ex habitu, ideſt ex facultate, &

LECTIO II.

Væ autem secūdum virtutem operationes bonæ, & boni gratia. Et liberalis dabit boni gratia, & recte. Quibus enim oportet, & quando, & quæcunque oportet, & alia quæcunque sequuntur & recte dationem.

Et hoc delectabiliter, vel sine tristitia. Quod enim secundum virtutem delectabile, vel nō triste, vel minime triste.

Qui autem dat quibus non oportet, vel nō boni gratia, sed propter quādam aliam causam non liberalis, sed alius qs dicet.

Neq; qui triste. Magis enim vtique eligeret pecunias bona operatione. Hic autem non liberalis.

Neque accipiet vnde non oportet. neque enim est non honorantis pecunias proprium talis acceptio non vtique erit petitiuus. non.n. est benefacientis aliis, ut sibi bene fiat faciliter.

Vnde autē oportet accipiet, puta a propriis possessionibus non vt bonum: sed vt necessariū vt habeat dare. Neque non curabit propria nolēs per hoc qui busdam insuccere. Neq; quibus liber dabit vt habeat dare quibus oportet, & quando, & vbi bonum.

Liberalis autem est vehemēter, & superabundare in datione: ut dereliquat sibi ipsi minora. Non respicere enim ad seipsum liberalis.

Secundum substantiam vtiq; liberalitas dicitur. Non enim in multitudine datorum quod liberale, sed in dantis habitu. Hic autem secundum substantiam dat. Nihil autem prohibet liberaliorem esse minora dantem si a minoribus det.

Mines autem actus virtutū honesti sunt, & honestatis causa fiunt. Et liberalis igitur honestatis causa dabit, & recte. Dabit enim quibus oportet, et quot oportet, & cum oportet, exteraque omnia obseruabit, quæ dandi actum rectum sequuntur.

Et etiam cum uoluptate, uel sine ullo dolore. Id enim, quod per uirtutem efficitur, affert uoluptate, aut sit ea in dolenda sane, minīe uero affert dolore.

At is, qui dat quibus non oportet, aut non honestatis gratia, sed ob aliquam aliam causam non liberalis, sed alius quidem dicetur.

Et itidem is, qui dando dolet, bonestis enim actibus talis pecunias anteponet, quod quidem non est liberalis.

At uero neque capiet unde non oportet. Talis enim acceptio non est eius, qui pecunias non magnifacit. Nec etiam ad postulandum propensus erit, facile nāque suscipere beneficia nō est hominis beneficia cōferentis.

Verum unde oportet, accipiet, ex propriis inquam rebus, non quia idipsum honestum sit, sed quod necessariū ut donare possit. At neque res suas negliget, quippe cum per illas quibusdam non affectet opem afferre. Neq; qui bus is dabit, ut quibus oportet, & quādo, & ubi est honestum donare possit.

Ad hominem præterea liberalem pertinet inprimis, ut in dando adeo excuperet, ut sibipsi pauciora relinquat. Est enim liberalis non ad seipsum respicere.

At enim pro facultatibus ipsa liberalitas dicitur. Liberalis enim actio non in multitudine rerum, quæ dantur, sed in habitu dantis consistit. Hic autem pro facultatibus erogat. Nihil igitur prohibet eum magis esse liberalem, qui pauciora donat, si modo minores ei sint facultates.

rere, & voluntate dantis, qui scilicet dat secundum modū sua- E
rum diuitiarum. Vnde nihil prohibet, quòd aliquis, qui minora dat, liberalior iudicetur, si a minoribus diuitijs det. Tertiam propter hoc ponit ibi.

i ¶ Et dicit, quòd qui suscipiunt diuitias a parentibus sunt magis liberales, quam illi, qui proprio labore eas acquirunt. Et huius assignat duas rationes. Quarum prima est, quòd illi, qui suscipiunt diuitias a parentibus nunquam fuerunt experti indigentiam. Vnde non timent expendere, sicut illi, qui aliquando experti sunt paupertatem. Secunda ratio est, quia naturale est, ꝙ omnes diligunt sua opera sicut parentes diligunt suos filios, & poetæ sua poemata. Illi autem qui acquirunt proprio labore diuitias reputant eas quasi sua opera. Vnde magis volunt eas conseruare. Quartā proprietatem ponit ibi.

k ¶ Circa hoc tria facit. Primo ponit ꝓprietatem. Et dicit, quòd nō est facile ditetur homoliberalis, quum non de facili accipiat, nec multū custodiat diuitias, sed magis a se emittit eas dando, & expendendo. Et non appreciatur diuitias propter ipsas, sed solum propter dationem. Secundo ibi.

l ¶ Manifestat, qđ dixerat per quoddā signum. quia enim liberales de facili nō fiunt diuites. Homines vulgares accusāt fortunam, cui attribuunt diuitias, quia non sunt diuites illi, qui maxime essēt digni, scilicet liberales, qui aliis largiuntur. Sed ipse dicit, quòd hoc non irrationabiliter accidit, quia nō ē possibile, ꝙ homo habeat pecunias, qui non multum curat habere, sicut etiam non est possibile, ꝙ aliquid aliud habeatur, de quo homo nō curat. Tertio ibi.

m ¶ Excludit falsam opinionem. Non enim propter hoc dictum est, quòd non curet diuitias, quia det quibus non oportet, vel quando non oportet vel indebite secundum quamcunque aliam circumstantiam. Tum quia talia operatio non esset liberalis, tum quia per hoc impediretur ab operatione liberali, dum inutiliter consumens non haberet, quòd optime consumeret. Sicut enim dictum est, liberalis dicitur, qui expendit secundum proportionem proprie substantiæ, & in ea quæ oportet.

LECTIO III.

i Liberāliores autem esse videtur non possidentes, sed accipiētes substantiam. Inexperti enim indigentiæ. Et omnes diligunt magis sua opera, vt parentes, & poetæ.

k Ditari autem non facile est liberalem, neq; acceptiuum existentem, neque custoditiuum, emissiuum autem, & non honorantem propter ipsas diuitias, sed gratia dationis.

l Propter quòd, & accusāt fortunam, quoniā maxime digni existentes, nequaquam ditātur. Contingit aut non irrationabiliter hoc. non enim possibile pecunias habere non curantem vt habeat, quemadmodum neque in aliis.

m Non tamen dabit quibus nō oportet, neque quando non oportet, neque quecunque alia talia. Non enim vtique ad hęc comparabitur secundum liberalitatem. Et in hoc consumens non vtiq; habebit in quę oportet consumere. Quemadmodū enim dictum est, liberalis est, q secundum substantiam expendit, & in quæ oportet.

LECTIO III.

Postquam Philosophus determinauit de liberali, hic determinat de prodigo. Et primo determinat de eo, qui est totaliter prodigus. Secundo de eo, qui est partim prodigus & partim liberalis. ibi. Sed multi prodigorum, &c. Circa primum duo facit. Primo determinat de prodigo absolute. Secūdo cōparat prodigum illiberali. ibi. Dicitur autem a nobis, &c. Circa primum duo facit. Primo ostendit, qualis sit prodigus superabundans. Secūdo ostendit, quales sit prodigi actus, ibi. Liberalitate vtique, &c. Circa primum duo facit. Primo ostendit, quis liberalis ex hoc, quòd expendit secundum ꝓportionem suæ substantiæ, prodigus dicitur, qui superabundat proportionē suæ substantię expendendo, vel dando. Et ex hoc concludit, quòd Tyranni, qui habent indeficientem diuitiarum abundantiā, vtpote omnia, quæ sunt communia sibi vsurpantes, non dicūtur prodigi. Quia propter multitudinem eorum, quæ pollident, non videtur facile, quòd in dando, & expendendo superabundent proportionem ipsarum diuitiarum. Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat, qualis sit actus prodigi, & quia opposita ex inuicem manifestantur. Primo resumit ea, quæ dicta sunt de actu liberali. Secundo ostendit, quales sit actus prodigi. ibi. ¶ Prodigus autem, &c. Circa primum duo facit. Primo resumit, qualiter liberalis se habeat circa ea, quæ principaliter ad eum pertinent, scilicet circa dationem, & delectationem dationis. Secundo qualiter se habeat in his circa quæ secundario dicitur liberalis, ibi. ¶ Et accipiet vtique, &c. Dicit ergo primo, quòd eum liberalitas sit quædam medietas circa dationem, & acceptionem pecuniarum, liberalis emittit pecunias dando, & expendendo, & hoc secundum rationem rectam, in quæ oportet, & quæcunque oportet, & alia huiusmodi, quæ obseruare oportet, per quod differt liberalis a prodigo. Et hoc facit tam in paruis, quam in magnis. per quod differt liberalis a magnifico, qui est tantummodo circa magna, vt infra dicetur. Et hoc facit delectabiliter, per q̄d differt ab illiberali, qui emissione pecuniarum contristatur. Deinde cum dicit.

c ¶ Resumit quomodo liberalis se habeat circa ea, quæ secundario ad liberalitatem pertinent. Et primo quomodo se habeat circa acceptionem. Secundo quomodo se habeat circa tristitiā, ibi. {Si autem præter oportunum, &c. & bene. &c.} Dicit ergo primo, quòd liberalis accipit vnde oportet, & obtinet quæcunque oportet in accipiendo obtinuari. Cum enim liberalitatis virtus medium teneat circa vtrūq;, scilicet, acceptionem & dationem, liberalis vtrumque facit sicut oportet, quia ad decentem dationem sequitur, q̄ fit decēs acceptio. Sed si acceptio non sit decens, contraria est decenti dationi, quia ex contrariis causis procedunt. Decens enim datio ꝓcedit ex hoc, quòd homo ꝓfert bonum rationis cupiditati pecuniæ. Sed indecens acceptio p̄uenit ex hoc, quod cupiditatē pecuniæ ꝓponit bono rationis. Et quia ea, quæ scinbicem consequūtur simul fiunt in eodem. quæ vero sunt contraria simul esse non possunt, inde est ꝙ decens datio, & decens acceptio, quæ se inuicem consequuntur, simul adunantur in liberali. Sed indecens acceptio non simul inuenitur in eo cum decēti acceptione, cui contrariatur. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit, quomodo se habeat liberalis circa tristitiam, quæ est de ammissione pecuniæ. Et circa hoc tria facit. Primo ostēdit quomodo tristetur de inordinata datione. Et dicit, ꝙ si contingat ipsum aliquid de suis diuitiis consumere præter ordinem ad finem optimum, & præter hoc ꝙ bene se habeat in dando secundum debitas circumstantias, de hoc tristatur, sicut & quilibet virtuosus tristatur cū facit aliquid contra virtutē. Et tamē circa ipsam tristitiam modum rationis obseruat vt. s. tristitia sit moderata & secundum ꝙ oportet. quia ad virtutē pertinet, vt aliquis delectetur, & tristetur, in quibus oportet, & secundum ꝙ oportet. Secundo ibi.

e ¶ Ostendit, quomodo tristetur circa ablationem pecuniarum. Et dicit, quòd liberalis est bene communicatiuus in pecuniis, ideſt promptus ad hoc, quòd pecunias suas quasi communes cum aliis habeat. Potest enim absque tristitia sustinere, quòd aliquis ei in pecuniis iniurietur, eo quòd non multum pecunias appreciatur. Tertio ibi,

f ¶ Ostendit, qualiter circa indebitam retentionem pecuniæ grauatur. Et dicit, ꝙ magis grauatur, ideſt tristatur si non cum iumte dando, vel expendendo, quam tristetur, si consumat aliquid, quod non oportebat consumere, & hoc ideo, quia magis ad ipsum pertinet dare, quām accipere, & conseruare, quamuis hoc non placeret Simonidi, ideſt, cuidam poetę, qui contrarium fieri oportere dicebat. Deinde cum dicit,

g ¶ Ostendit ex p̄missis qualis sit actus prodigi. Et dicit, ꝙ in omnib⁹ prædictis pdigus peccat, ideſt non solum in dando & accipiendo, sed ēt in delectando, & tristando, quia neq; delectatur, neque tristatur, in quibus oportet, & secundum qđ oportet. Et hoc erit magis manifestum ī sequentibus. Deinde cum dicit.

h ¶ Comparat prodigalitatem illiberalitati. Et primo quantum ad oppositionē. Secundo quantū ad quantitatem peccati ibi. {Quæ quidē igitur, &c.} Dicit ergo primo, quòd dictum est supra, quòd prodigalitas, & illiberalitas se habent secundum superabundantiam, & defectum in duobus, scilicet in acceptione, & datione. Et hoc ideo, quia expensę, quæ ad liberalitatem pertinēt, sub datione comprehenduntur. Cōtrarie autem in his superabūdat, & deficit prodigus, & illiberalis. Prodigus enim superabundat in dando, & in hoc, ꝙ non accipiat. Illiberalis autē econtrario deficit in dando, & superabundat in accipiendo nisi forte in paruis, quę illiberalis dat, & non curat accipere.

LECTIO IIII.

Postquam Philosophus ostēdit oppositionē prodigalitatis ad illiberalitatē, hic ostendit, ꝙ illiberalitas excedit in gravitate peccati. Et hoc tribus rationibus. Quarum prima sumitur ex mutabilitate prodigalitatis, quia non de facili augeē, sed de facili mouetur. Vnde dicit, quòd ea, quæ pertinent ad prodigalitatem, non multum possunt simul augeri, vt scilicet aliquis nullo modo accipiat, & superflue omnibus det, eo ꝙ substantia, ideſt diuitiæ velociter deserit eos, qui dant indiscrete, quasi quidam idiotæ, & irrationales. Et tales videntur esse prodigi. Et quia vitium, quod non multū augetur, sed de facili curatur

LECTIO IIII.

Vi autē superabundat prodigus. Propter qđ tyrannos nō dicimus prodigos. Multitudine enim possessionis non uidetur facile esse dationibus, & expensis superabundare.

p

b Liberalitate vtique medietate existente circa pecuniarum dationem, & acceptionē; liberalis & dabit, & expēdit in quę oportet, & quæcunque oportet. Similiter in paruis, et māgnis. Et hoc delectabiliter.

LECTIO IIII.

Vi autem quidem igitur prodigalitatis nō multum coaugetur. Non enim facile ex nulla parte accipientē omnibus dare. Ve-

LECTIO IIII.

Vi uero exuperat, prodigus est. Quocirca tyrānos prodigos non dicimus; non enī facile uidetur esse dando ac erogando, tantam rerum quas habent copiā exuperare.

Cum igitur liberalitas mediocritas sit circa dandas capiendasque pecunias, liberalis dabit in quibus oportet, & quot oportet, tam in paruis, quàm etiam in magnis, atque cum uoluptate.

Rodigalitatis igitur illa duo non nimium simul persistunt. Non est enim facile nulla ex parte capientem cunctis donare; cuo namque deficiunt patrimo

Et accipiet unde oportet, & quod oportet. Nam cum uirtus circa utrisque sit mediocritas utrumque faciet, ut oportet. Sequitur enim dationem bonam talis acceptio. Ea uero, quæ non est talis, contraria est. Hæ igitur quæ consequuntur fiunt in eodem simul: contrariæ uero non fiunt.

Quòd si præter id quod oportet, & bene esse habet contigerit ipsum pecunias erogare: dolebit fanc, moderate tamen, & ut oportet. Ad uirtutem. n. pertinet, ut pro quibus oportet, & ut oportet, uoluptas fiat ac dolor.

Est etiam in rebus pecuniariis lenis socius ipse uir liberalis: potest enim iniuriam pati quandoquidem pecunias non multi facit.

Magisque molestè fert, si quid cum oporteret non erogauerit; quàm dolet siquid oporteret erogauerit, Simonidisque sententia non probat.

Prodigus autem, & in his ipsis delinquit. Nec enim lætatur, nec dolet pro quibus oportet, & ut oportet: atque hoc magis patebit per ea quæ deinceps dicemus.

Diximus autē exuperationem quidem esse prodigalitatem, Defectum autem liberalitatem, & in his duobus, in datione atque acceptione. Et sumptum enim in datione ponimus. Prodigalitas igitur in dando quidem, et non in capiendo exuperat, in capiendo autem deficit, at illiberalitas ac auaritia deficit quidem in dando, exuperat autem in capiendo, in paruis tamen.

Universidad de Salamanca Biblioteca

gnator est minus grave. Inde est, q̃ prodigus non modicum g est melior, idest minus malus illiberali. Prodigus enim de facili fanabilis est a suo vitio ex duobus. Vno quidem modo ætate, quia quanto aliquis magis accedit ad senectutem, fit magis pronus ad retinendum, & ad non dandum. Quia enim diuitiæ appetuntur, vt per eas humanis defectibus subueniatur, consequens est, vt quanto aliquibus maiores fuerint defectus, tanto promptior sit ad retinendum, & ad non dandum. Secundo p̃pter paupertatẽ, quæ consequitur ex superflua prodigi datione. Paupertas autem impedit p̃digalitatem dandi, tum propter impossibilitatem dãdi, tum propter experientiam defectus. Secundam rationem ponit ibi.

b ¶ Quæ sumitur ex similitudine eius ad liberalitatem. Vnde dicit, q̃ prodigus de facili potest reduci ad medium virtutis propter cõueniẽtiam quam habet cũ liberali. Habet enim prodigus, quæ habet liberalis, quia, scilicet libẽter dat, & nõ de facili accipit. Differt autem a liberali, quia neutrum horũ facit secũdum quòd oportet, & bene, i. secundum rationem rectam. Et ideo si p̃ducatur ad hoc, q̃ faciat prædicta secundum q̃ oportet, siue per assuetudinem, siue per quamcunque aliam transmutationem ætatis, vel fortunæ erit liberalis, vt scilicet quibus oportet, & non accipiat vnde non oportet. Et ex hoc concludit, quòd prodigus non videtur esse prauus secundum id quod pertinet proprie ad virtutem moralem, quæ respicit directe appetitiuam potentiam. Non enim pertinet ad malum siue corruptum appetitum, neque ad defectũ virilis animi, q̃ aliquis superabundat in dando, & in non accipiẽdo. Sed videtur pertinere ad insipientiã quandam. Et sic videtur, q̃ prodigalitas non tam ptineat ad malitiam moralem, quæ respicit pronitatem appetitus ad malum, quam rationis defectum. Tertio ibi.

c ¶ Ponit tertiam rationem, quæ sumitur ex defectu prodigalitatis. Vnde dicit, q̃ prodigum esse multo meliorem illiberali non solum apparet propter prædictas duas rationes; sed etiam propter hanc tertiam, quoniam prodigus multis prodest per suam dationem, licet sibi noceat inordinate dando. Sed illiberalis nulli prodest inquantum deficit in dando, nec etiam prodest sibi ipũ inquantum deficit in expendendo. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat de eo, qui est commixtus ex prodigo, & illiberali. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo aliqui prodigi aliquid illiberalitatis habeat. Secundo, infert quasdam conclusiones ex dictis ibi. { Propter quod intemperati, &c. } Circa primum duo facit. Primo ostendit quomodo prodigi male se habent in accipiendo. Secundo quomodo se habent in dando, ibi. { Propter quod neque liberalis, &c. } Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit, & dicit quòd multi ex prodigi secundũ superfluam dationem, sunt etiam secũdum aliquid illiberales in quantum accipiunt vnde non oportet. Secundo ibi.

e ¶ Assignat duas rationes. Quarum prima talis est, quia tales proni sunt ad accipiẽdum propter hoc q̃ volunt cõmetere sua superflue danda, & expendendo, & de facili consumũt: quia ea, quæ habent cito eos deserunt. Vnde ad hoc q̃ impleri possint voluntatem suam circa superfluas dationes, & expensas, coguntur aliunde inordinate acquirere, quæ non habent. Secunda ratio est, quia magis dant ex quadam concupiscentia dandi, & ex ratione recta, quia si intendentes ad id quod bonum, vndè volunt quidem dare, sed qualiter, aut vnde, nihil apud eos differt, & ideo nullam curam habent de bono: & sic indifferenter vndecunq; accipiunt. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit quomodo deficiant circa dationes. Et dicit, q̃ quia nullam curam habẽt de bono, idcirco dationes eorum non sunt liberales nec bonæ, neque propter bonum, neque modum debitum habẽdum. Deinde cum dicit.

g ¶ Inducit duas conclusiones ex præmissis. Quarum prima est, q̃ propter præmissa multi prodigorum sunt intemperati. Et hoc apparet ex duobus. Primo quidem, quia cum sint faciles ad consumendum sua, de facili consumunt in intemperantias, puta in cibis & in venerea, a quibus multi retrahuntur timore expensarum.

Secundo, quia cum non ordinent vitam suam ad bonum honestum, consequens est, q̃ declinent ad voluptates. Hæc n. duo, sunt propter se appetibilia. Honestũ quidem, secundũ appetitum rationalem. Delectabile, secundũ appetitum sensitiuũ. Vtile autem refertur ad vtrumque horũ. Secundam conclusionem ponit, ibi.

h ¶ Et dicit, quòd ex præmissis patet, quòd prodigus si nõ potest induci ad virtutem, transit ad prædicta vitia. Si autem potiatur studio, scilicet virtutis pueniet de facili ad medium, scilicet vt det, & abstineat ab accipiendo secũdum q̃ oportet, vt supra dictum est.

LECTIO V.

POstquàm Philosophus determinauit de prodigalitate, hic determinat de illiberalitate. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quandam conditionem illiberalitatis. Secundo distinguit illiberalitatis modos, seu species ibi. {Extenditur autem in multis, &c.} Tertio comparat illiberalitatem ad suum oppositum ibi. { Cõstat vtique illiberalitati, &c. } Dicit ergo primo, q̃ illiberalitas est insanabilis, & huius assignat duas rationes. Quarũ prima est, q̃ vita humana, & etiam res mundanæ, vt plurimum tendũt in defectum. Manifestum est autẽ experimento, q̃ senectus, & quælibet alia impotentia, vel defectus, faciunt homines illiberales, qa videt homini quòd pluribus indigeat. Et ideo magis cupit res exteriores, quibus humanæ indigentiæ subuenitur. Secunda ratio est, quia illud ad quod homo naturaliter inclinatur, non de facili remouentur ab eo: magis autem inclinatur homo ad illiberalitatem, quàm ad prodigalitatem. Cuius signum est, q̃ plures inueniuntur amatores, & conseruatores pecuniarum, q̃ datores. Id autem quod naturale est, in pluribus inuenitur. In tantum autem natura inclinat ad amorem diuitiarum, inquantum per eas vita hominis conseruatur. Deinde cum dicit.

b ¶ Distinguit modos, seu species illiberalitatis. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, q̃ illiberalitas attenditur secundum duo, scilicet secundum superfluum in accipiendo, & defectum in dando. Secundo ponit species, quæ accipiuntur, secundum defectum in dando, ibi. { Qui quidem. n. in talibus, &c. } Tertio ponit species, quæ accipiuntur secundũ superfluam acceptionẽ ibi. { Hi sunt rursus secundũ acceptionem, &c. } Dicit ergo primo, q̃ illiberalitas in multum augetur, ad multa enim se extendit, & multiformis est, inquantũ scilicet sũt multi modi illiberalitatis. Cũ enim illiberalitas in duobus existat, scilicet in defectu dationis, & in superabundantia acceptionis, non omnes illiberales peccant in vtroq; quasi totam rationẽ illiberalitatis habentes. Sed diuiditur ali quando in diuersis, ita q̃ quidam superabũdant in acceptione, qui tamen in datione non deficiunt, sicut de prodigo supra dictum est. Alii vero deficiunt in datione, & tamen non superabundant in acceptione. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat modos eorum, qui in dãtione deficiunt. Et dicit, q̃ tales appellantur parci, eo q̃ parũ expendunt, tenaces a defectu datiõis quasi multum retinentes dicuntur, etiam cimibiles, quasi venditores cimini a quodam superexcessu tenacitatis, quia scilicet, nec minimũ aliquod darent absque recompensatione. Et tamen isti non superabundant in acciendo, quia nec alie na appetunt, nec oblata multum curant accipere. Et hoc propter duas rationes. Quarum prima est, quia scilicet, hoc dimittunt propter morum moderantiam, & propter timorem turpitudinis. Videntur n. custodire sua. Et hoc etiam dicunt verbo, ne si sua dent, cogantur aliquando propter penuriam turpe aliquid operari. Vnde est etiam, q̃ nolunt recipere aliena, turpe hoc existimantes, vel etiam dubitant ne ab his, qui eis darent inducerentur ad aliquid indecens. Et de eorum numero videtur esse cimibiles, idest Cimini venditor, qui sic nominatur propter hoc, q̃ super abundat in hoc, q̃ nulli dare vult. Et eadem ratio est de omnibus simílibus. Secunda ratio est, quia aliqui abstinent ab accipiendo

g Propter quod intẽperati ipsorum sunt multi. Facile enim consumentes, & in intemperantias consumptiui sunt, & propter nõ ad bonum viuere, & ad voluptates declinant.

h Prodigus quidem igitur inducibilis effectus transit. Potitus autem studio, in medium, & ad quod oportet aduenit vtique.

LECTIO V.

ILliberalitas autem insanabilis est. Videtur enim senectus, & omnis impotentia illiberales facere. Et magis connaturale homi nibus prodigalitare. Multi n. amatores pecuniarum magis quàm datores.

b Extenditur autem in multũ & multiforme est. Multi enim modi videntur illiberalitatis esse. In duobus enim existens, & defectu dationis, & superabundantia acceptionis. Non omnibus integra aduenit; sed quandoque diuiditur. Et hi quidem adeptione superabundant. Hi autem datione deficiunt.

c Qui quidẽ igitur in talibus appellationibus, puta parci, tenaces, cimibiles omnes datione deficiunt. Aliena autem non appetunt, neque volunt accipere. Hi quidẽ pp quãdam moderãtiam, & reuerentiã turpium. Videntur enim quidã vel dicũt propter hoc custodire, vt nõ ali quando cogantur turpe aliquid operari. Horum autem, & cimi niuenditor, & omnis talis nomi natus est aute a superabũdãtia eius, quod est nulli vtique dare. Hi aũt rursus propter timorem abstinẽt ab alienis, vt nõ facile ipsumq; aliorum accipere, quę autem ipsius alios non. Placet igitur eis, neque dare, neque accipere.

Quamobrem & plerique ipsorum intemperantes sunt. Nam cum facile erogent, proni sunt, & ad sumptus in flagitys faciendos. Atque, quia non ad honestatem viuunt, ad voluptates declinant.

Prodigus igitur si nullam prorsus habeat emendationem ad hæc transgredatur; cura uero diligentiaque adhibita, ad medium, & ad id quod oportet tandem deueneret.

LECTIO V.

AT illiberalitas ac auaritia incurabilis est. Etenim, & senectus, et imbecillitas omnis auaros efficit. Estque hominibus insita magis quàm prodigalitas. Plerique namque cupidi sunt magis pecuniarum, quàm ad dandum proclives.

Extenditur præterea longe, & plures species subit. Complures enim sunt illiberalitatis ac auaritiæ modi. Nam cum in duobus hisce consistat, in defectu, inquam dandi, & exuperatione accipiendi, non in omnibus inest tota, sed interdum seiungitur, & quidam in capiendo exuperant, quidam in dando deficiunt.

Qui namque talibus appellationibus nuncupantur parci, tenaces, aridi, omnes in dando deficiunt, aliena uero non appetunt, neque accipere uolunt. Quidam enim in dando deficiunt propter modestiam quandam, turpiumque rerum cautionem, uident tur enim nonnulli uel falsem aiunt, ob eam rem sua conseruare, ne compellerentur aliquando turpe aliquid agere. Ex is est, & ipse cuminisector, & quisquis talis, qui quidem ab exuperatione non dandi cuiquam nomen habuit tale. Quidam uero ob metum ab stinent alienis, quippe cum non facile sit ipsos aliena, & non alios res ipsorum accipere. Itaque nec accipere ip sis, nec dare placet.

Universidad de Sevilla Biblioteca

siendo alʒena propter hoc, ꝙ timent ne oporteat eos dare qua non oportet facile, vt ipse ea quæ sunt aliorum accipiat, & alii nõ accipiant ex quæ sunt eius, & ideo placet eis ꝙ ne que dent, neque accipiant. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit modos illiberalitatis. Et primo quantum ad eos, qui turpiter accipiunt.

Secundo, quantum ad eos, qui iniuste, ibi. {Aleator quidé, &c. } Dicit ergo primo, ꝙ quidam illiberales superabundant in acceptione, non curantes, quid, vel vnde accipiant, seu lucrentur. Quorum quidam lucrantur ex vilibus, & seruilibus operationibus. Qui dam vero lucrantur de turpibus, & illicitis, puta de meretricio, vel de aliquo simili, sicut lenones. Quidam vero lucrãtur per improbã exactionem, sicut vsurarii, & qui saltem aliquid paruum volunt lucrari i aliquo multo, quod dãt, vel mutuant. Omnes enim prædicti accipiũt vnde non oportet, scilicet de seruilibus, vel turpibus operibus, vel quantum non oportet, sicut vsurarii qui accipiunt vltra sortem. Quibus omnibus commune est, & lucrum, & hoc parum, quia illi qui magna lucrantur, & ꝙ turpiter lucrantur inquantum scilicet substinent, vt opprobrio habeantur propter aliquã, accipiunt vnde nõ oportet, vel quæ non oportet, sicut tyranni, qui depredantur ciuitates, & templa, non dicũtur illiberales, sed magis pernitiosi, & iniusti homines, & impii in deum, quasi legis transgressores. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit illiberales, qui accipiunt iniuste sicut aleator, ꝙ lucratur ex ludo taxillorum. & ille qui spoliat mortuos, qui antiquitus cum magno apparatu sepelie bantur. & latro qui spoliat viuos. Omnes enim isti turpiter lucrantur inquã tum propter lucrum negocia quædam faciunt, vnde sunt opprobria, secundum qđ etiam de superioribus dictum est. Sed in istis est aliqua specialis ratio turpitudinis. Quidam enim horum, scilicet spoliator mortuorum, & latro, exponunt se magnis periculis, propter lucrum agentes ea quę legibus puniuntur, alii vero, scilicet aleatores volunt lucrari ab amicis cum quibus ludunt, cum tamen magis conueniat secundum liberalitatem amicis aliquid dare. Et sic patet, quod vtrique dum volũt lucrari, vnde non oportet sunt turpes lucratores. Et sic oportet, ꝙ omnes prædictæ sumptiones ideſt acceptiones, sint illiberales. Deinde cum dicit.

f ¶ Determinat de illiberalitate per comparationem ad oppositum vitium. Et dicit, ꝙ illiberalitas congrue denominatur ab oppositione liberalitatis. Semper enim petius vitium magis opponitur virtuti. Illiberalitas autem est petior prodigalitate, vt supra ostensum est, vnde relinquitur, ꝙ magis opponatur illiberalitati. Secunda ratio est, quia homines magis peccant secũdum vitium, qđ dicitur illiberalitas, quam secundum vitium, quod dicitur prodigalitas. Et propter hoc nomen datur a priuatione liberalitatis, quia pluries ꝙ hoc vitium corrumpitur liberalitas. Vltimo autem epilogat quę dicta sunt dicens, tanta dicta esse de liberalitate, & de oppositis vitiis.

d Hi autem rursus secundũ acceptionẽ superabundant in vndique accipiendo, & omne, puta illiberales operationes operãtes, & de meretricio pasti, & omnes tales, & vsurarii, & i paruo, & i multo. Omnes enim isti vnde non oportet accipiunt, & quantum non oportet. Cõmune autem i ipsis turpis lucratio apparet. Omnes enim gratia lucri, & huius parui opprobria sustinent. Eos enim, qui magna, non vnde oportet accipiunt, neque quæ oportet non dicimus illiberales, puta tyrannos ciuitates desolantes, & sacra prædãtes, sed pernitiosos magis & impios, & iniustos.

e Aleator quidem & mortuorum spoliator, & latro illiberalium sunt turpes lucratores. Lucri enim gratia vtrique; negociãtur, & opprobria sustinent. Et hi quidẽ pericula maxima gratia lucri. hi autem ab amicis lucrantur, quibus oportet dare. Vtrique vtique vnde non oportet lucrari volẽtes turpes lucratores. Et omnes vtiq; tales sumptiones illiberales.

f Congrue itaque liberalitati illeberalitas contrarium dicit. maius enim est malum prodigalitate. et magis in hanc peccant quàm secundum dictam prodigalitatem. De liberalitate quidem igitur, & oppositis malitiis tanta dicta sunt.

Quidam autem in capiendo exuperant undique, & quoduis capientes, quales sunt ii, qui operationes illiberales exercent, ut lenones omnes, & omnes tales fæneratores, & qui dant parua pro magnis, hi namque omnes unde non oportet, & quantum non oportet accipiunt. Communis autem ipsis omnibus esse uidetur turpis comparatio lucri. Vniuersi namque gratia lucri, & huiusce quidem parui probra sustinent. Eos enim qui grandia unde non oportet, & quæ non oportet accipiunt, ut tyrannos ciuitates expugnãtes, & templa spoliantes, non illiberales, sed pernitiosos, sed impios, sed iniustos potius appellamus.

Aleatores tamen, & fures, atque latrones, illiberales sunt. turpi enim uersantur in lucro. Omnia namq; cauſa quæstus agunt, & sustinent probra. Atque fures quidem capiendi gratia maxima pericula subeunt. Aleatores autem ab amicis, quibus dare oportet lucrantur. Vtrique igitur unde non oportet lucrari uolentes, turpi in lucro uersantur, & omnes tales accipiẽdi actus illiberales sunt.

Merito autem illiberalitas liberalitati contraria dicitur. Nam & maius est malum, quàm prodigalitas. Et homines magis ac ipsa peccant, quàm ea quam diximus prodigalitate. De liberalitate igitur, & uitiis ipsi contrariis, hæc dicta sufficiant.

LECTIO VI.

Idebitur autẽ vtiq; cõsequens esse & de magnificentia pertransire. Videtur etenim hæc ipsa circa pecunias, quędã virtus esse.

b Non quemadmodum liberaliras extenditur circa omnes, q̃ in pecuniis operationes, sed circa sumptuosas solum. In his autem superexcellit liberalitatem magnitudine, quemadmodum nomen ipsum significat. In magnitudine enim decens sumptuosus est.

LECTIO VI.

Equitur iam de magnificentia disseramus. Est enim, & ipsa uirtus quædam circa pecunias.

Non tamen sese extendit, ut liberalitas ad omnes pecuniarios actus, sed ad sumptus tantum. Atque in his ipsis

c Magnitudo autẽ ad aliquid. Non enim idem sumptus triarcham, & architheoro decens, vtique ad ipsum, & in quo, & circa quæ.

d Qui autem in paruis, vel in mocratis secundum dignitatem expendit, non dicitur magnificus. Puta hoc multotiens dare, & tanti, sed qui in magnis iste. Magnificus quidem enim liberalis. Liberalis autem nihil magis magnificus.

e Talis autẽ habitus defectus quidem paruificentia vocatur: superabundantia autem est bãnausia, & apirocalio, & quęcunque tales non superabundantes magnitudine, circa quę oportet, sed in quibus non oportet, & vt non oportet, præclare. Posterius aũt de ipsis dicemus.

f Magnificus autem scienti assimilatur. Decens enim potest speculari, & expendere magna prudenter. Quemadmodum enim in principio diximus, habitus operationibus determinatur, & quorum est. Magnifici vtique sumptus magni, & decentes. tália vtique. & opera. sic enim erit magnus sumptus, & decens operi. Quare opus quidem sumptu dignum oportet esse, sumptum autem opere, vel superabundare.

Magnitudo autem est ad aliquid. Non enim idem sumptus triremi, & spectaculorum præfectum decet. Decens igitur est & ad ipsum, & in quo, & circa quæ fit.

Qui uero paruis in rebus ac mediocribus pro dignitate sũptus facit, qualis est ille, qui dicit. Atque ego sæpe peregre dedi uenientibus ultro, non dicitur magnificus, sed is, qui in magnis. Nam magnificus quidem liberalis est, at liberalis non continuo magnificus est.

Talis autem habitus defectus quidem circa decorum pusillitas nuncupatur, exuperatio uero sordidus, & circa decorum ruditas appellatur, & quot sunt tales non circa quæ oportet exuperantes magnitudine, sed in quibus non oportet, & quemadmodũ non oportet, quærẽtes sibi splendorem, de quibus posterius dicemus.

Magnificus autẽ scienti similis est, nam decorum ipsum contemplari potest, & magnos concinne facere sumptus. Vt enim in principio diximus, habitus operationibus, & ijs quorum est definitur. Sumptus igitur magnifici magni sunt, & decentes, Talia autem, & opera sunt, sic enim magnus erit sumptus, & decens ad opus, ut sumptu quidem opus, opere uero dignus sit, uel etiam exuperet sumptus.

LECTIO VII.

Ostquam Philosophus determinauit de liberalitate, hic determinat de magnificentia. Et diuiditur pars ista i duas partes. In prima inquirit materiam magnificentię, & oppositorum vitiorum. In secunda ostendit qualiter magnificentiæ, & opposita vitia, circa propriam materiam operantur, ibi. {Magnificus aũt scientię assimilatur, &c. } Circa primum, duo facit. Primo ostendit, quæ sit materia magnificentiæ. Secundo ostendit, quæ sint vitia ei opposita. ibi. {Tales autem habitus, &c. } Circa primum tria facit. Primo proponit materiam communẽ magnificentiæ, & liberalitati. Secundo, ostendit differentiam inter vtrũque ibi. {Nõ quemadmodum liberalitas, &c. } Tertio probat propositũ ibi. {Qui autem in paruis, &c. } Dicit ergo primo, ꝙ posit liberalitatẽ videtur esse conueniens, ꝙ sequatur tractatus de magnificentia. Et ratio conuenientiæ est, quia magnificentia videtur esse quædam virtus circa pecunias, sicut & liberalitas. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit differentiam quantum ad materiam inter magnificentiam, & liberalitatem. Et circa hoc duo facit. Primo ꝙponit differentiam. Secundo manifestat quod dixerat. ibi. {Magnitudo autem, &c. } Circa primum ponit duas differentias. Quarum prima est, ꝙ liberalitas se extendit ad omnes operationes, quæ sunt circa pecunias, ideſt ad expensas, acceptiones, & dationes. Sed magnificentia est solum circa sumptus, ideſt expensas. Secunda differentia est, ꝙ etiam in sumptibus siue in expensis, magnificentia excedit liberalitatem magnitudine expensarum. Magnificentia enim est solum circa magnas expensas, sicut ipsum nomen demonstrat. Sed liberalitas potest esse etiam circa moderatas, vel immoderatas. nec tamen intelligendum est, ꝙ quia magnitudo importat excessum quendam, ꝙ magnificus ita magnos sumptus faciat, ꝙ excedat id quod debet fieri secundum rationem: sed sumptus magnifici ita sũt cum magnitudine, ꝙ cum hoc etiam seruatur decens. Decet enim & personam facientis, & opus, in quo fiunt expensæ, vt infra dicetur. Deinde cum dicit.

c ¶ Exponit quod dixerat, scilicet, qualiter magnitudo sumptus conueniat magnifico. Et quia magnum dicitur relatiue, vt habetur in Prędicamentis, ideo, & hic dicitur, ꝙ magnitudo sumptus accipitur per respectũ ad aliquid aliud, puta ad illud, in quo fiũt expensæ, vel ad personam expendentis, quia non idem sumptus dicitur esse magnus per comparationem ad Triarcham, ideſt principem gazarum, quæ habent tres ordines remorũ, vnde, & trieres, vocãtur, & Architeorum, ideſt principem speculationis. Puta si aliquis fuerit præfectus templi, vel etiam studii. Oportet enim sumptum esse decentem per comparationem ad ipsum qui expendit, & per comparationẽ ad id, in quo expendit. Circa qđ etiam oportet considerare circa quæ illud fiat. Puta, si sunt expensæ i ædificatione domus, oportet, vltra considerare, cui domus illa ædificetur, vtrum, scilicet principi, vel priuatæ personæ, quia scilicet secundũ hoc diuersi sumptus requiruntur. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat quod dixerat, scilicet ꝙ ad magnificentiam pertinet magnitudo sumptus, quia ille, qui expendit in paruis, vel etiam moderatis secundum ꝙ dignum est, non dicitur magnificus, puta si multotiens duntaxat expenderet multa in paruis rebus, ita quòd omnes illę expensæ congregatæ facerent quid tantum, quantum illud quod expendit magnificus, nihilominus tamen magnificus non diceretur, & si prompte, & liberaliter illa parua expenderet, quia omnis magnificus est liberalis, non tamen sequitur, quòd omnis liberalis sit magnificus. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit, quæ sint vitia opposita magnificentiæ. Et dicit quod vitium oppositum habitui magnificentiæ per modum defectus vocatur paruificẽtia. Sed vitiũ quod opponitur ei per modum superabundantiæ vocatur bannausia, a bannos, quod est fornax, quia tales sicut in fornace omnia sua consumunt. Vocantur apirocalia, quasi sine experientia boni, quia scilicet inexperti sunt qualiter operteat bonum operari, & si quæ etiam sunt aliæ tales nominationes. Quę quidem important superabundantiam, non quia excedant magnificum in magnitudine expẽsarum, circa quæ oportet expendere. Sed superabundãt in hoc, ꝙ excedunt rationem rectam in hoc, ꝙ faciunt magnos sumptus cum quadã præclaritate, in quibus non oportet. Ex quo patet, ꝙ medium, & extrema in virtutibus moralibus non accipiuntur secundũ quãtitatem absolutam, sed per respectum ad rationẽ rectam. Subdit autem, quòd de illis vitiis posterius dicetur in hoc eodẽ capitulo. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit quomodo magnificentia & oppolita vitia circa prædictam materiam se habeant. Et primo determinat đ magnificentia. Secũdo de vitijs oppositis ibi. {Superabundans autem, &c. } Circa primum duo facit. Primo ponit quasdã proprietates magnifici pertinẽtes ad modum expendendi. Secundo ostendit, in quib⁹ magnificus expendat, ibi. {Est autem sumptuum &c. } Circa primum ponit sex proprietates magnifici: quarum prima est, quod magnificus assimilatur scienti, quia, scilicet habet ad scientem artificem pertinet cognoscere proportionem vnius ad aliud, ita etiam ad magnificũ pertinet cognoscere proportionem expensarum ad id in quo fiunt expensæ. Potest enim magnificus ex virtute sui habitus, considerare quid deceat expendere, & sic faciet magnas expensas prudẽter, quod requiritur ad omnem virtutem moralem, vt scilicet prudenter operetur. Hoc autem quod dictum est, manifestat Philosophus per hoc quod supradictum est in Secundo, quòd quilibet habitus determinatur per operationes, & per obiecta quorum est habitus, quia scilicet determinati habitus sunt determinatarum operationum, & obiectorum. Et quia operationes magnificentiæ sunt expensæ, & obiecta operationum sunt ea, in quibus expensæ fiunt magnæ, consequens est, quòd ad magnificum pertinet considerare, & facere magnos sumptus, & conuenientes, quod non potest fieri sine prudentia. Per hunc enim modum expensæ erunt magnæ, & conuenientes operationi, puta domui edificandæ, vel alicui huiusmodi. Sic igitur oportet, quòd opus in quo fiunt expensæ sit tale, quod sit dignum eiusmodi sumptu, scilicet expensa: sumptum autem, ideſt expensam oportet esse, vt proportionetur operi, vel quòd superabundet. Quia enim difficillimum est medium attingere, si contingat a medio declinare semper virtus declinat in id quod minus habet de malo, sicut dicitur fortis in minus timendo, & liberalis in dando, & sic magnificus in plus ex pendendo. Secundam proprietatem ponit, ibi.

¶ Quæ

Universidad de Sevilla Biblioteca

¶ Quæ sumitur ex parte finis. Et dicit, q magnificus consu F
net in expendendo talia magna, & decentia propter bonũ honestum sicut propter finem. Operari autem propter bonum est commune omnibus virtutibus. Tertiam rationem ponit ibi.

h ¶ Et dicit, quòd ad magnificum pertinet delectabiliter magna expendere, & emissiue, idest prompte, & sine dimicultate emittendo, quia quòd aliquis sit multum diligens in ratiocinio, idest computatione expensarum pertinet ad parsificentiam. Quarum proprietatem ponit ibi.

i ¶ Et dicit, quòd magnificus magis intendit quomodo faciat opus optimum, & decentissimum, q̃ quomodo minimum possit expendere ad opus intentum faciẽdum. Quintam proprietatem ponit ibi.

K ¶ Et dicit, quòd necessarium est quòd magnificus sit liberalis. Quia ad liberalẽ ptinet expendere ea quæ oportet, & sicut oportet. In hoc etiã magnificus: expẽdit enim circa magna, & decentia opera, vt dictum est. Et hoc facit delectabiliter & emissiue, & propter bonum. Sed ad magnificum proprie pertinet, quòd aliquid magnũ circa hoc faciat, ac magnificentia nihil aliud sit q̃ quædam magnitudo liberalitatis circa prædicta. Sextam proprietatem ponit ibi.

l ¶ Et dicit, q̃ dũ magnificus aliquo magno opere facit magnas expensas constituit opus magis magnificum ex qualitate expensarum, quia non ad idem pertinet virtus, idest vltimum, & optimũ in possessione diuitiarum, & in opere quo diuitiæ expendunt. Quia virtus, idest maximum, & optimum in possessionibus est illud, quod est pluri mo precio dignum, & hoc est aurum, & quòd homines maxime honorant, idest appreciantur. Sed virtus operis est, quod sit magnum, & bonum, quia consideratio talis operis inducit admirationem. Et tale est opus magnificentiæ, vt scilicet sit admirabile. Et sic patet, quòd virtus operis, idest optima excellentia eius, est secundum magnificẽtiam cum magnitudine expensarum.

LECTIO VII.

Ostquàm Philosophus ostendit, qualiter magnificus se habeat in expendendo, hic ostendit in quibus magnificus principaliter expendat. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit in quibus magnificus expendat. Secundo ostendit quomodo seruat proportionem sumptus ad ea, in quibus expendit, ibi. {Fit in singulis decens, &c. } Circa primum duo facit. Primo proponit in quibus principaliter magnificus expendat. Secundo, in quibus expendat secundario, ibi. {Proprionum autem, &c.} Circa primum tria facit. Primo ostendit, quæ sunt principalia, in quibus magnificus expendat.

At qui magnificus honestatis causa tales facit sumptus. Hoc enim omnibus est commune uirtutibus.

Et etiam cũ uoluptate, & sine parsimonia erogando. Exacta namque ratio ad pusillatem nimirum attinet.

Atque potius quonam modo pulcherrimum maximeque decens fuerit ipsum opus considerabit, quàm quanti constiterit, & quonam modo confectum perquàm minimus fuerit sumptus.

Necesse est igitur ipsum magnificum liberalem etiam esse. Etenim liberalis sumptus faciet quos oportet, & ut oportet. In his autem est magnum ipsi magnifici, ut magnitudo circa hæc liberalitatis.

Et ab æquali sumptu magnificentius faciet opus, non enim eadem est uirtus rei, quæ possidetur, & operis. Etenim illa quidem est ea, quæ quàm plurimo precio digna est, & præciosissima, ut aurum, & opus quod magnũ est atque pulchrum. Talis enim operis aspectus est admirabilis. At quod est magnificum, est admirabile, atque uirtus operis est magnificentia in magnitudine.

LECTIO VII.

Mpensæ uero sunt hæ quas dicimus honorabiles, ut ea quæ Deorum Heroumque causa fiunt, dedicationes inquam, & extructiones ac sacrificia. Et ea quæ ad Rempublicam liberaliter fiunt. Vt si aliquo in loco ludos splendide facere oportere putant, aut præfecturas subire nauium, aut etiam epulum publicum exhibere.

Atque in uniuersis, ut diximus, & ad agentem habetur respectus quisnam sit, & quas habeat facultates.

g Consumet autem talia magnificus boni gratia. Commune enim hoc virtutibus.

h Et adhuc delectabiliter, & emissiue. Ratiocinii diligentia paruifica.

i Et qualiter optimum, & decentissimum intendet vtiq; magis quàm quanto, & qualiter minimo. G

k Necessarium autem, & liberalem magnificum esse. Etenim liberalis expẽdet, quę oportet, & vt oportet. In his.n. magnum magnifici velut magnitudo circa hęc liberalitate existente.

l Et ab æquali sumptu opus faciet magis magnificum. Non H enim eadem virtus possessionis & operis. Possessionis enim quidem uirtus quod plurimo dignum & honorarissimum, puta aurum. operis enim magnum & bonum. talis enim speculatio admirabilis. Magnificu aũt admirabile, & est operis virtus magnificentia in magnitudine.

LECTIO VII.

I

St autẽ sumptum qualia dicim⁹ honorabiliſsima. Puta circa Deos dona reposita, & Præparatiões, & sacrificia. Similiter autem, & quæcumq; circa omne diuinũ. Et quæcumque ad cõmune magnifica sunt. Puta si alicubi largiri quale oportere pręclare, vt trieris esse principium, vel etiã conuiuare ciuitatem.

b In omnibus autem, quemadmodum dictum est, & ad operãtem refertur quis est, & quarũ K exercitus nauium, vel galearum, quod circa executionem officii faciat magnos sumptus. Vel etiam qui communium facit quòd communitati, sicut solitum erat, vt habetur Secundo Politicæ. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit, quibus competit tales sumptus facere. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit in generali, quibus competit tales sumptus facere. Secundo concludit in speciali, quibus non competat, ibi {Propter quod inops quidem.} Tertio, ostendit in speciali, quibus competunt, ibi {Decet autem & eos, &c.} Dicit ergo primo, quòd in omnibus, quæ expenduntur, sicut supra dictum est, oportet haberi respectum, non solum ad ea in quibus expendit, vt scilicet consideretur quis est, qui expendit, vtrum scilicet sit princeps, vel priuata persona, nobilis aut ignobilis, & etiam consideretur quas possessiones habeat, vtrum scilicet

scilicet magnas, vel paruas. Oportet enim expensas esse dignas A
idest bene proportionatas his, scilicet conditioni personæ, & diuitiis, ita quòd expensæ non solum deceant tale opus, in quo expenditur, sed etiam deceant facientem. Deinde cum dicit.

c ¶ Concludit quos non deceant tales sumptus. Et dicit, q propter prædicta inops, idest qui habet paruas diuitias, non potest esse magnificus, quia non habet tot ex quibus possit conuenienter multa consumere. Et si tentet vltra expendere esset insipiens, quia hoc esset contra dignitatem, & præter ad quod oportet fieri. Et ita non pertinet ad virtutem magnificentiæ, quia secundum virtutẽ omnia fiunt recte, idest secundum quod oportet. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quos deceat facere prædictos sumptus. Et accipit hoc secundum duo. Primo quidem secundum quantitatem diuitiarum. Vnde dicit, quòd prædictos sumptus facere debent illi homines, quibus talia præ existunt, idest qui habent diuitias magnas ex quibus possunt multa consumere decenter, siue habeant huiusmodi diuitias abundantes p seipsos, puta acquirendo eas per propriam industriam, siue etiam habeãt eas per progenitores, q̃bus succedunt, siue etiam per quoscumque alios, per quos ad eos transeunt diuitiæ, puta cum relinquunt hęredes extraneorum. Secundo accipit propositũ per conditionem per sonarũ. Decet enim, quòd faciant magnos sumptus nobiles genere, & glorioſos, puta in honoribus constitutos, & quęcumque similia sint. Omnia enim eiusmodi habent in se quandã magnitudinẽ, & quãdam dignitatem, vt deceat tales magnos sumptus facere. Deinde cum dicit.

e ¶ Epilogat, quæ dicta sunt. Et dicit, quòd talis est magnificus, qualis supradictus est. Et in talibus sumptibus est magnificentia sicut dictum est, scilicet in rebus diuinis, & communibus, huiusmodi enim inter alia humana sunt maxima, & honorabilissima. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit in quibus secundario magnificus expendit. Et ponit tres gradus. Quorum primus est, quòd magnificus magnos sumptus facit in his, quę proprie ad ipsum pertinent, quæ semel tantum fiunt, puta nuptiæ, militia, & si aliquid tale est. Secundum gradum ponit ibi.

g ¶ Et dicit, quòd si tota ciuitas, vel princeps ciuitatis studet ad aliquid faciendum, et circa hoc faciet magnos sumptus, erit magnificus. Sicut si oportet honorifice suscipere aliquos extrancos, puta principes, vel reges, si oportet eis mittere magna opsonia, vel etiã si oporteat eis præsentialiter dona magna offerre. Vel si oporteat eis retribuere pro aliquibus beneficiis impensis, in omnibus his magnos sumptus faciet magnificus. Non est.n. sumptuosus in seipsum, vt scilicet multum expendat in proprium vsum. Sed facit magnos sumptus in communia. Dona autem, quæ magnifice aliquibus dantur, habent aliquid simile cum his quæ dantur Deo, quia scilicet sicut Deo dona consecrantur, non quia Deus eis indigeat, sed propter reuerentiam, & honorem, ita etiam & magnis viris dona offerũtur magis propter honorem, quam propter indigentiam. Tertium gradum ponit ibi.

h ¶ Et dicit, quòd ad magnificentiam p tinet præparare domum conuenienter ppris diuitiis, quia habere decentem domum pertinet ad hominis ornatum. Et in ędificiis faciendis magis intendit magnificus facere sumptus circa opera diuturna, & permanentia, quàm circa aliquos fragiles ornatus, puta circa colũnas marmoreas in domo, quàm circa lenestras vitreas. Illa.n. quæ sunt magis permanentia sunt optima. Sic igitur ex prædictis patet, quòd magnificus principaliter expedit circa res diuinas, & publicas. Sed circa ea, quæ pertinent ad priuatas personas expendit secundario propter tres cõditiones. Primo, quia semel fiunt. Secundo, qa cõmuniter ad hoc instituitur. Tertio, quia sunt diuturna. Hæc enim sunt quę afferunt in rebus priuatis magnitudinem. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit quomodo magnificus conseruat debitam proportionem sumptuum ad ea, in quibus expendit. Et dicit, quod magnificus in singulis expendit illud, quod decet, & secundum

Digna enim his esse oportet, & non solum opus, uerum & ipsum facientem decere.

Quocirca, pauper non erit magnificus, quippe cum ei non sint ea e quibus multos decenter faciat sumptus. Qui uero aggreditur fatuus est. Nam præter dignitatem facit, & id quod oportet. Id uero quod recte sese habet a uirtute emergit.

Decent autem & eos, quibus talia antecedunt, aut per seipsos, aut per maiores, aut per eos rectè, ad quos ipsi se referunt propinquitatis aliqua ratione. Et nobiles etiam, & glorioſos, & quot quot sunt huiusce modi. Hæc enim uniuersa amplitudinem habent, & dignitatem.

Maxime igitur talis est ipse magnificus, & in talibus impensis uersatur ipsa magnificentia quemadmodum diximus, & maximæ enim, & honorabilissimæ sunt.

E priuatis uero hæ pertinẽt ad magnificum quæ semel fiunt, ut nuptiæ, & si quid aliud tale.

Et si circa aliquid tota ciuitas, aut qui sunt in dignitatibus studeant, & circa hospitum susceptiones, & missiones, & munera. Non enim ad seipsum, sed ad publica sumptus facere magnificus solet. Ipsa autem munera simile quid habent iis, quæ Diis dedicantur.

Ad magnificum etiam pertinet, & domum a se extructam, ut diuitias decet habere. Est enim quoddam, & hæc ornamentum. Et item in iis magis operibus sumptus facere, quæ diutur no tempore persistere possunt. Hæc enim sunt maxime pulchra.

Atque in singulis decorum ipsum seruare. Non enim eadem diis, & hominibus ad templum atque sepulchrũ accomodantur. Est autem unusquisq; sumptus magnifici suo in genere magnus. Et magnificentissimus quidem is est, qui est magnus in magno. Hic aũt, qui est in his magnus. Et differt

possessionum. Digna enim oportet his esse, & non solum operi, sed & facienti decere.

c Propter quod inops quidem non vtiq; erit magnificus. non enim sunt a quibus multa consumet decenter. Tentans autẽ, & insipiens. Præter dignitatem B enim, & oportunum. Secundũ virtutem autem recte.

d Decet autem, & eos quibus talia præexistunt per seipsos, vel per genitores, vel per quos ad ipsos transeunt, & nobiles, & glorioſos, & quæcumque talia, omnia enim hęc magnitudinẽ habent dignitatem:

e Maxime quidem igitur talis C magnificus, & i talibus sumptibus magnificentia. Quemadmodũ diximus maxima enim, & honorabiliſsima.

f Propriorum autem quæcumque semel fiunt, puta nuptiæ & si quid aliud tale.

g Et si circa aliquid tota ciuitas studet, vel qui in dignitatibus. Et circa peregrinorũ aũt susceptiones, & emissiones, & dationes, & retributiones. non.n. D in seipsum sumptuosus magnificus, sed in cõia dona, aut Deo sacratis habẽt aliquid simile.

h Magnifici autem, & habitationem pręparare decenter diuitiis. ornatus quidem etenim & hæc. Et circa hæc magis sumptus facere quæcumque diutur na operum. Optima enim hęc.

î Et in singulis decens. Non.n. E idem congruit diis & hominibus, neq; in tẽplo & sepulchro. Etenim in sumptibus vnumqd que magnum in genere. Magnificentiſsimum quidem quod in magno magnum. Hoc autem quod in his magnum. Et differt

Universidad de Deusto
Biblioteca

speciem, & secundum quantitatem. Manifestum est enim, quòd non idem secundum speciem, aut quantitatem congruit exhibere diis & hominibus, neque in templo, & sepulchro conducit. Hoc tamen obseruabis, quòd semper faciet magnum sumptum in genere illo. Vnde magnificentissimus erit, quando in magno facto, magnum sumptum faciet. Sed hic, idest in hoc facto, faciet id quod est magnum in tali genere. Sic ita quã dodiæ differt magnũ respectu operis ab eo quod est simpliciter magnum in expẽsa, puta, q̃ aliquis faciat pulcherrimã sphæram, idest pilam, vel lechitum, idest aliquod vasculũ ad dandum alicui puero, habet magnificentiam in genere puerilis doni, & tamen pretium pulcherrimæ sphęræ secundum se consideratum est paruum, & non pertinens ad liberalem donationẽ. Et propter hoc manifestum est, quòd ad magnificum ptinet, quod in quolibet genere, magnum aliquid opus faciat. In quo etiam facit sumptus secundum operis dignitatem. Tale autẽ factum, scilicet quod est in genere suo magnum, habens sumptus conuenientes, non est de facili superabile. Vltimo autẽ epilogando concludit, quòd magnificus est talis, qualis dictus est. Deinde cũ dicit.

K ¶ Determinat de oppositis vitiis. Et primo de superabundantia. Secundo de defectu, ibi. {Paruificus autem, &c.} Tertio determinat communiter de vtroque, ibi. {Sunt quidem, &c.} Dicit ergo primo, quòd ille qui superabundat in sumptibus magnis, qui vocatur banausus, quasi in fornace sua consumens, excedit magnificum, non quidem in absoluta sumptuum quantitate, sed in expendendo præter id quod oportet, quia in superfluis sumptibus multa cõsumit, & vult splendidos sumptus facere præter melodiam, ideſt præter debitam proportionem, quod est parabolice, vel methaphorice dictum. puta, quia facit nuptialia conuiuia histrionibus, & comœdis, ideſt representatoribus multa tribuit, & viam cooperit purpura, sicut faciunt Megarenses, qui erant quidam ciues Græciæ. Et omnia hæc, & similia facit, non propter aliquod bonum, sed solum ad ostendendum diuitias: per hoc existimans quòd in admiratione habeatur. Nec tamen vbique superflue expendit, sed quandoque deficit, quia vbi oporteret multa expendere, in opere magnum ab eo, quod est i sumptu. Sphera quidem. n. vel lechitus pulcherrima, magnificentiam habet puerilis doni. Huius autem pręcium paruum & illiberale, propter quod est magnificũ in quo vtique faciat genere magnifice facere. Tale enim non facile superabile, & habens sm dignitatẽ sumptus. Talis quidẽ igitur magnificus.

k Superabundans autem, & banausus in præter quod oportet consumẽdo superabundat, quẽ admodum dictum est. In paruis enim sumptuum multa consumit, & resplendet præter melodiam & est parabola quędam puta histriones nuptialiter cibans, & comœdis tribuens, in trantitu purpuram interẽs, quẽadmodum Megares, & omnia talia non boni faciet gratia, sed diuitias ostentans, & propter hoc existimãs admirari, & vbi quidem oportet multa consumere pauca consumens, vbi autem pauca, multa.

l Paruificus autẽ circa omnia deficiet, & maxima consumens in paruo bonũ perdit. Et quodcumque facit tardans, & intendens qualiter minimum consumat vtique. Et hoc tristatur. Et omnia existimans maiora facere quam oportet.

m Sunt quidem hi igitur habitus malitiæ. Non tamen opprobria quidem inferunt, propter quòd neque nociuos proximo esse, neque valde turpes.

LECTIO VIII.

Magnanimitas autẽ circa magna quidem, ex nomine videtur esse. Circa qualia autem est, primũ accipiamus. Differt autẽ nihil habitum, vel eum qui secundũ habitum intendere.

magnum quod est in opere a magno, quod est in sumptu. Pila namque pulcherrima, aut pulcherrimus urceus, puerilis quidem muneris magnificentiam habet, præcium autem eius pusillum est, atque illiberale. Quapropter magnificet est quocumque in genere facta, magnifice facere. Tale namque, G ne; facile superari potest, & sese habet ut sumptus dignas postulat. Talis est igitur ipse magnificus.

Is autem qui exuperat atque sordidus est sumptus faciẽdo ultra id quod oportet, exuperat, ut est dictum. Nam paruis in rebus multa cõsumit, & splẽdorem in concinne captat, nũc hus qui pecunias conferunt ad cõuinia sibi paranda nuptiali apparatu epulum præbens, nunc submistrans comœdis exhibens in eorum transitu purpuram, ut facere Megarenses consueuerunt, & omnia talia non honestatis, sed ostẽtationis diuitiarum causa facit, & ut admiratione propter hæc ut putat afficiatur. Atque ubi quidem multos facere sumptus oportet, paruos facit, ubi uero opus est paruis, magnos.

Pusillus autem in decoro circa uniuersa deficit, & maximis factis sumptibus, in paruo perdit decorum. Et quicquid facit, tarde differendoque facit. Considerat quonam modo quam minimos faciat sumptus. et etiam quæ rtur, cunctaque maiora quam oportet se facere putat.

Sunt igitur hi duo habitus, nitia quidem, non tamen afferunt probra, propterea quòd neq; detrimẽto sunt aliis, neque nimium sunt deformes.

LECTIO VIII.

Magnanimitas circa magna quidem, uel ex ipso nomine uersari uidetur. Circa quæ uero uersatur, primũ accipiamus oportet. Atque nihil refert siue habitum ipsum, siue eum consideremus, qui habitum habet.

{ Maxime quidem igitur, &c. } Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi. { Videtur magnanimus, &c. } Dicit ergo primo, ex ipso nomine magnanimitatis apparet, quòd magnanimitas est circa magna. Oportet autem primo accipere circa qualia magna sit. Et determinat de modo considerationis, quòd nihil differt, siue loquamur de ipso habitu magnanimitatis, vel de eo, qui habet. Deinde ponitur secundum habitum, ideſt magnanimo. Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat propositum. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat materiam magnanimitatis in generali. Secundo in speciali, ibi. {Si autem vtique magnus, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quòd magnanimitas est circa magna. Secũdo ostendit, quomodo circa eadem fiunt vitia opposita, ibi. {Qui autem magnis seipsum dignum facit, &c.} Tertio, quomodo virtus consistit in medio, ibi. {Est autem, &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit, qd intendit dicẽs, quòd ille videtur esse magnanimus, qui dignũ seipsum estimat magnis, ideſt vt magna faciat, & magna ei fiant, cum tamen sit dignus. Secundo ibi.

c ¶ Ostendit, quòd ad magnanimum requiratur, quòd sit dignus magnis. Ille. n. qui magnis se dignificat non secundũ dignitatem, ideſt quorum non est dignus, est insipiens. Sapientis enim est in omnibus debitum ordinẽ seruare. Non autem virtuosus est insipiẽs vel stultus, quia virtus operatur secundum rationem rectã, vt in Secundo habitum est. Sic ipitur patet, quòd magnanimus est ille, qui dictus est, qui scilicet dignus est magnis quibus seipsum dignificat. Tertio ibi.

d ¶ Ostendit, quòd magnanimus dignificet seipsum magnis. Ille enim, qui est dignus paruis, & his se ipsum dignificat potest dici temperatus, prout temperãtia sumitur pro quacumque moderatione. Non tamen potest dici magnanimus, quia magnanimitas consistit in quadã magnitudine, sicut pulchritudo propriẽ consistit in corpore magno. Vnde illi qui sunt parui possunt dici formosi ptopter decentiam coloris, & propter debitam cõmensurationem mẽbrorum, non tamen possunt dici pulchri propter magnitudinis defectum. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit, quomodo circa magna se habeant oppẽsita vitia. Et primo quomodo se habeat circa magna vitium quod est in excessu. Secundo, quomodo se habeat circa magna vitium quod est in defectu, ibi {Qui autem minoribus quam dignus, &c.} Dicit ergo primo, quòd ille qui estimat seipsum dignum magnis, cum sit indignus, vocatur chaymus, ideſt fumosus quẽ possumus dicere ventosum, vel presumptuosum. Sed ille qui est dignus magnis, & adhuc maioribus se dignum estimat, non semper vocatur chaymus, eo quòd difficile est mensuram rectã

A attingere, vt aliquis non maioribus seipsum dignum estimet. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit, quomodo se habeat ad magna vitium quod est in defectu. Et dicit quòd ille, qui estimat seipsum dignum minoribus, quam sit dignus, vocatur pusillanimus. Et hoc siue sit dignus magnis siue mediocrib⁹, siue paruis, dum tamen ad huc minoribus seipsum dignificet. Maxime tamen vocatur pusillanimus ille, qui ẽ dignus magnis, si illis magnis intendere recusat, & intendit aliquibus minoribus. Multo enim magis ad parua se deiceret nisi esset magnis dignus. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quomodo magnanimitas sit in medio. Videtur enim si est circa magna, quod sit extremo. Nam cum æquale medio sit inter magnum, & paruum, magnũ habet rationem extremi. Vnde dicit quòd magnanimus quidẽ quãtum ad magna quib⁹ seipsum dignificat in extremo consistit. Sed inquantum hoc facit secũdum quod oportet, consistit in medio, quia scilicet seipsũ dignificat magnis secundum suam dignitatem. Mediũ enim virtutis non attẽditur secundũ quãtitatem rei, sed secũdum rationem rectã. Vnde quantumcumque sit opus quod homo faciat, dummodo a ratione rectã nõ recedat, non propter hoc est extra mediũ virtutis. Sed vitia opposita superabundãt & deficiunt ab eo, quod oportet. Deinde cum dicit.

h ¶ Manifestat materiam magnanimitatis in speciali. Et circa hoc tria facit. Primo ostẽdit, quòd magnanimitas est circa honorem. Secundo ostendit, quomodo circa hoc se habeant vitia opposita, ibi. { Pusillanimitas autem, &c. } Tertio, ostẽdit quomodo magnanimitas se habeat ad alias virtutes. ibi. {Magnanimitas autẽ si quidẽ, &c } Primũ autẽ ostendit duplicit er. Primo quidẽ per rationẽ dicens, quòd si magnanim⁹ dignificet seipsum magnis, tanquã eis dignus existens, cõsequens est q̃ maxime dignificet seipsum maximis. Et vlterius, q̃ magnanimitas sit pcipue circa vnũ, quia id quod per excellentia dicit vni attribuitur. Cum autẽ dicit esse aliquibus dignus, talis dignitas refert ad bona exteriora, q̃ homini pro fmio dantur. Illud autẽ oportet ponere maximũ quod deo attribuitur, & qđ maxime desideratur ab his, qui sunt in dignitate, & qđ est præmium

Itaque magnanimus is est, qui magnis est dignus, & dignum sese magnis censet.

Qui namque nõ pro dignitate hoc facit, stolidus est. At eorum, qui præditi sunt uirtute nemo demens, nemo stolidus est. Is igitur quem diximus, magnanimus est.

B

Qui namque parua mæretur, & hisce dignum sese censet, modestus quidem at non magnanimus est. Magnanimitas enim in magnitudine, sicut & pulchritudo corpore in magno consistit. Parui uero, formosi quidem sunt, & membris apti, sed non pulchri.

Is autem qui est indignus, & magnis dignum seipsum censet, lętus est.

C *Non est autem omnis lentus, qui maioribus quàm meretur dignum seipsum censet.*

At is quisse dignũ minoribus quàm dignus sit opinatur, pusillanimus est, siue magna, siue mediocria mereatur, siue parua quidem, minoribus uero se dignum esse existimet. Et maxime ui debitur is, qui magnis est dignus. Quid enim fecerat si tantis non esset dignus?

D *Est igitur ipse magnanimus magnitudine quidem extremus, ratione autem eius quod oportet medius. Dignũ enim eo seipsum censet quod ad dignitatem suam accommodatur. Illi uero exuperant, & deficiunt.*

Quòd si magnitudine animi prædituus magnis se dignum censeat, & sit dignus, et maxime maximis, circa unũ genus maxime uersabitur ipse. Dignitas autẽ ad externa dicitur bona. Maximum uero id asseruerint omnes esse quod diis ipsis tribuimus, & quod maxime homines, qui sunt in dignitate assectãt, quodque dari præmium ob res pulcherrimas solet. Talis autem est ipse honor, hoc est enim bonorum maximũ externorũ. Circa igitur honores, et

B

optimorum

Lectio. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

optimorũ actuũ. Hmõi aũt est honor. honorem.n, deo exhibemos. honor etiã est quem requirunt hi, qui sunt in dignitate. honore etiã præmiantur virtuosi actus. Vnde manifestũ est: ꝙ honor est optimum inter omnia exteriora bona. Et ita sequit, ꝙ magnanimitas maxime attendat circa honores, & opposita i quantum, scilicet magnanimus se habet circa talia secundum quòd oportet. Secundo ibi.

i ¶ Manifestat propositum per experimentum dicẽs: quòd etiam sine ratione apparet quòd magnanimitas sit maxime circa honorem ex hoc, quòd per experimentum videmus, quòd magnanimi maxime dignificant seipsos honore: sed non supra dignitatem. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit quomodo opposita vitia se habeant circa prędictam materiam. Et dicit quòd pusillanimus deficit per respectũ ad seipsum, quia scilicet dignificat se minoribus quàm dignus sit. & etiam per respectum ad dignitatem magnanimi, quia scilicet dignificat seipsum minoribus, quàm magnanimus sit dignus. Sed Chaymus, ideſt præsumptuosus superabundat quidem per respectũ ad seipsum. quia scilicet magnificat seipsum maioribus, quàm sit dignus, non tamen superabũdat magnanimum, quia scilicet non dignificat seipsum maioribus, quàm magnanimus sit dignus. Deinde cum dicit.

l ¶ Determinat de magnanimitate per comparationem ad alias virtutes. Et circa hoc duo facit. Primo ostẽdit quòd magnanimitas non est sine alijs virtutibus. Secundo manifestat quasdam conclusiones ex dictis. ibi. (Videtur quidem igitur, &c.) Circa primum duo facit. Primo ostẽdit per rationem communem ꝙ magnanimitas nõ est sine alijs virtutibus. Secundo ostendit idem per ea, quæ in singulis apparent. ibi. (Secundum singula autem, &c.) Circa primum duo facit. Primo ostẽdit quid facit magnanimitatem esse specialiter virtutem. ibi. (Videtur aũt esse, &c.) Secundo excludit quendã errorem. ibi. (Et nequaquã vtiqs &c.) Dicit ergo primo, ꝙ cum magnanimus dignificet seipsum maximis bonis, & ei dignus existit: consequens est vt sit optimus. Maiori enim bono semper melior est dignus. & per consequens ille qui maximis est dignus, oportet quòd sit optimus. Oportet ergo, quòd magnanimus vere sit bonus, alioquin non esset dignus maximis honoribus. Deinde cum dicit.

m ¶ Ostendit per quid magnanimitas sit specialis virtus cum comitetur alias virtutes. Et dicit, ꝙ ad magnanimitatẽ videtur pertinere id quod est magnũ in vnaquaq; virtute propter hoc, ꝙ non est dignus magno honore, qui non operatur magnũ vir-

tutis actum. Sic igitur circa actum alicuius alterius virtutis operatur illa virtus attendens id quod est proprium sibi. Puta fortitudo intendit fortiter agere: magnanimitas attendit magna operari in fortiter agendo. Et quia moralia speciem habent ex fine quem intendunt: manifestum est ꝙ magnanimitas, & fortitudo specie differunt. licet circa idem operentur: quia scilicet non ad candẽ rationem motui attendit vtraque virtus. Deinde cum dicit.

n ¶ Excludit quendam errorem. Videtur enim quibusdam ꝙ ad magnanimum pertineat, vt suo sensui semper imitatur, & nullius ammonitionem sequatur. et ꝙ non dubitet coacumq; iniustitiam facere. Sed philosophꝰ dicit hoc esse falsum. Quia nullus operatur aliquid indecens nisi propter appetitum alicuius. Sed magnanimus non tanti appreciatur quacunque rem exteriorẽ: vt propter eam aliquid turpe operari velit. Deinde cum dicit.

o ¶ Manifestat quod dictũ est per ea, quæ in singulis apparent. Et dicit quod si quis velit ad singularia intendere, omnino videbitur derisibilis ille qui reputat se magnanimũ nisi sit bonus: quia si sit malus, non erit dignus honore. nam honor est præmium virtutis. vnde magnanimus dignificat seipsum magnis honoribus: vnde nõ potest esse ꝙ aliquis malus sit magnanimus. Deinde cum dicit.

p ¶ Infert duas conclusiones ex præmissis. Quarum prima est, quòd magnanimitas videtur esse ornatus quidam oĩum virtutum, quia per magnanimitatẽ omnes virtutes efficiuntur maiores: eo ꝙ ad magnanimitatem pertinet operari magnum in omnibus virtutibus, et ex hoc crescũt virtutes. et iterum non sit magnanimitas sine alijs virtutibus, ex hoc videtur superaddi alijs tanquã ornatus earum. Secunda conclusio est, ꝙ difficile est esse vere magnanimum, quia magnanimitas nõ potest esse sine bonitate virtutis: & etiam sine magna virtute, cui debeatur magnus honor. Hoc autem consequi est difficile. vnde difficile est hominem magnanimum esse.

LECTIO IX.

MAxime quidẽ igit circa honores, & inhonorationes magnanimus est.

rius bonorum. Circa honores vtique & inhonorationes, magnanimus est, vt oportet.

i Et sine ratione. Videntur autem magnanimi circa honores esse. honore autem magni maxime magnificant seipsos secundum dignitatem.

k Pusillanimus autem deficit, & ad seipsum, & ad magnanimi dignitatem. Chaymus vero, & ad seipsum quidem superabundat, non tamẽ ad magnanimũ.

l Magnanimus autem siquidẽ maximis dignus, optimus vtiq; erit. Maiori enim semper melior dignus, & maxime optimꝰ vt vere. Ergo magnanimum oportet bonum esse.

m Videbitur aũt esse magnanimi, quod in vnaquaque virtute magnum.

n Et nequaquam vtique congruit magnanimo fugere commouentem, neque iniusta facere. Cuius enim gratia operabit turpia, cui nihil magnum?

o Secundum singula aũt intendenti, omnino derisibilis vtiq; videbitur magnanimus non bonus existens. Non erit aũt vtiq; neq; honore dignus prauus existens. Virtutis.n. præmium honor, & attribuitur bono.

p Videtur quidem igitur magnanimitas quidam ornatus eẽ virtutum. Maiores enim ipsas facit. & nõ fit sine illis. Propter hoc difficile est secundũ veritatem magnanimum esse. Non.n. possibile sine bonitate.

LECTIO IX.

MAgnitudo igitur animi, maxime circa honores, & oppositum uersatur.

oppositũ eorumdem uersatur, ut oportet ipse magnanimus.

Et sine etiam ratione. Magnanimi circa honores esse uidentur. Viri namque magni, maxime se dignos esse honore pro dignitate censent.

Sed pusillanimus deficit tam ad se ipsum, quàm ad ipsius magnanimi dignitatem. Lentus autem respectu quidem sui exuperat, non tamen ipsum magnanimum.

Atqui magnanimus ipse cum sit maximis dignus, fuerit optimus sane. Melior enim maiora semp meretur, & optimus maxima. Eum ergo qui uere magni est animi, bonum esse oportet.

Atque magnanimi uidebitur id esse, quod est in unaquaque uirtute magnum.

Nulloque modo conuenit magnanimo pericula fugere ob timorem, aut iniuriam facere. Gratia namque cuius is aget turpia, cui nihil est magnum?

Singula uero consideranti magnanimus is non sit bonus, ridiculus omnino uidebitur. Nec etiam dignus erit honore si prauus sit, quippe cum honor præmium sit uirtutis ac bonis hominibus tribuatur.

Videtur igitur ipsa magnitudo animi, tanquam ornamentum quoddam esse uirtutum. Nam maiores efficit ipsas, & sine illis ipsa non sit. Quam obrem difficile est uere magnanimum esse, non enim esse potest is non omnis probitas adsit.

LECTIO XI.

QVoniam Philosophus inquisiuit materiam magnanimitatis, & oppositorum vitiorum, hic determinat de actibus, & proprietatibus eorũ. Et primo determinat de magnanimitate. Secundo de oppositis vitijs. ibi. (Deficiens aũt pusillanimus, &c.) Circa primũ duo facit. Primo ostendit qualiter magnanimus operetur circa propriam materiam. Secundo determinat proprietates magnanimi. ibi. (Non

Lec. 10. (Non est autem, &c.) Circa primum duo facit. Primo ostendit quomodo se habeat circa honores, qui sunt materia propria magnanimitatis. Secundo, quomodo se habeat circa alia. ibi. (Sed adhuc, & circa diuitias, &c.) Circa primum duo facit. Primo resumit quod supra dictum est de materia magnanimitatis. Et dicit, quòd ex supradictis patet, quòd maxime, & principaliter dicitur esse aliquis magnanimus: eo quòd bene se habet circa honores, & opposita, scilicet inhonorationes. Eadem enim virtus est circa opposita: sicut fortitudo circa timores, & audacias. Sed to ibi.

b Et in magnis, & studiosis moderate delectabitur vt propria adipiscens, vel minora. Virtuti enim perfectæ non vtiq; fiet dignus honor. Sed tamen, & ad huc recipiet in non habendo ipsos maiora ipsi tribuere.

c Eum autẽ qui a contingentibus, & in paruis omnino parui pendet. non.n. his dignus.

d Similiter autem, & inhonoratione. Non enim erit iuste circa ipsum. Maxime quidem igitur est quemadmodum dictum est, magnanimꝰ circa honores.

e Sed adhuc circa diuitias, & potentatũ, & omnẽ bonã fortunam, & infortunium moderate habebit quomodocumq; fiant. Et neq; benefortunatus vtique gaudiosus erit, neq; infortunatus tristis, neq; enim circa honorem ita habet, vt maximũ ens. Potentatus enim & diuitiæ, pp honorem fient delectabilia Habentes igitur ipsa, honorari per ipsa volunt. Cui autẽ & honor paruum est huic & alia. Propter quod despectores videtur esse.

f Videntur autem & bonæ fortunæ conferre ad magnanimitatem. Nobiles enim dignificãtur honore, & potentes, & ditãtes. In superexcellentia enim. Bono autem superexcellens oẽ honorabilius. Propter quod, & talia magnanimiorem faciunt. Honorantur enim a quibusdã. Secũdum veritatem autem bonus solus honorandus. Cui autem ambo exiitunt, magis dignus sit honore.

c ¶ Ostendit quomodo se habeat circa paruos honores. Et dicit, quòd si exhibeantur sibi honores a contingentibus, & si honoretur pro quibuscumque alijs rebus præter virtutem, puta si honoretur propter diuitias, vel propter aliquid huiusmodi. vel si honoretur aliquibus paruis honoribus, tales honores contemnet: quia reputat se non esse talibus honoribus dignum. Non enim sufficit virtuoso, vt honoretur tanquam dives. Tertio ibi.

d ¶ Ostendit quomodo se habeat circa inhonorationes. Et dicit, quòd in hoc se habet moderate. Sicut enim non extollitur magnis honoribus, ita animus eius non deijcitur per contumelias, quia considerat iniuste eas sibi inferri. Sic igitur manifestum est quòd magnanimus maxime laudatur circa honores. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostẽdit quomodo se habeat magnanimus circa quasdam secundarias materias, puta circa diuitias, & circa alia huiusmodi. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo magnanimus circa talia operetur. Secundo, ostendit quomodo talia conferant ad magnanimitatem. ibi. (Videtur autem & bonæ fortunæ, &c.) Dicit ergo primo, quòd quamuis magnanimus principaliter sit circa honores, est tamen adhuc secundario circa diuitias, & potentatus. & omnia, quę pertinent ad bonam fortunam, inquantum scilicet propter hoc aliquis honoratur. Et iterum tam circa ista quam circa infortunia magnanimus moderate se habebit quantercũque sibi accidat. ita scilicet quòd neque si sit benefortunatus superflue gaudebit: neque si sit infortunatus superflue tristabitur. Quod probat per hoc, quod supra dictum est, quòd moderate se habet circa honores: qui tamen sunt maximũ quid inter omnia exteriora bona. Quod patet ex hoc, quòd tam potẽtatus, quàm diuitiæ desiderantur propter honorem: prout scilicet homines habentes talia, volunt honorari per ipsa. Si ergo magnanimus ipsum honorem paruũ estimat, vt non superflue pro ipso gaudeat multo magis, & alia reputabit parua: ita quòd non superflue gaudebit pro eis. Et inde est, quòd a quibusdã iudicantur esse despectores, pro eo quod exteriora bona contemnunt, & sola interiora bona virtutis appreciantur. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit quomodo exteriora bona fortunæ conferãt ad magnanimitatẽ. Et primo ostendit, quòd conferunt ad magnanimitatem agendo eam, quando sunt cum virtute. Secundo ostẽdit, quòd sine virtute non possunt magnanimum facere. ibi. (Quæ autem sine virtute) Dicit ergo, quòd omnia exteriora bona fortunæ videntur aliquid conferre ad magnanimitatem: inquantum scilicet propter ea aliqui reputantur digni honore. puta nobiles, & potentes, vel diuites. Omnia enim ista constant in quadam superexcellentia, prout nobiles excedunt ignobiles. & sic de alijs. Omne autem illud quod superexcedit in bono, est magis honorabile. Honor enim est quædam reuerentia, quæ debetur superexcellenti bono. Et quia magnanimus est dignus honore, inde est quòd talia faciunt homines magis magnanimos: prout, scilicet honorantur a quibusdam vulgaribus hominibus, qui sola hæc bona cognoscunt. Sed secundum rei veritatem, solus bonus, ideſt virtuosus, est honorandus, quia scilicet honor est proprium præmium virtutis. Si aliquis habeat ambo simul, scilicet virtutem, & bona fortunæ, fiet magis dignus honore, inquantum scilicet vtraque materia est honorabilis. Et secundum veritatem, & opinionem ipsa etiam bona fortunæ organice deseruiunt ad operationes virtutum. Deinde cum dicit.

Atque magnanimus pro iis quidẽ honoribus, qui & magni sunt, & a studiosis hominibus offeruntur moderate lętabitur, tanquam accommodatos sibi, uel minores etiam adipiscens. Virtuti enim cumulatæ nullus dignus honor fieri potest. Accipiet tamen, quia maiora nequeunt exhiberi.

Sed eos honores quos quiuis homines, & paruis tribuunt parupendet omnino. Non est enim his dignus.

Similiter & id quod est honori cõtrarium. Non enim iure fuerit circa ipsum. Vt igitur dictũ est, uir magnanimus maxime circa honores uersatur.

Et circa tamen diuitias, & potestates, & omnem prosperitatem aduersitatemq; fortunæ quocumq; cuenerit modo, moderate sese habebit. Et neq; uehementer in prosperitate lętabitur, neque nimium in aduersitate dolebit, neq; enim circa honorem ita sese habet, qui quidem maximum bonum est, potestates enim diuitiæq; propter honorem expetuntur, itaque, qui hæc habent, per ipsa honoribus affici nolunt, cui igitur, & honor est paruum, huic, & cætera parua sunt. Quapropter ipsi magnanimi contemptores sunt.

Videntur autem, & prosperitates fortunæ ad magnanimitatem conducere. Nobiles enim & ii, qui sunt in potestatibus constituti, uel diuites, digni censentur honore. In excellentia namque consistunt. Atque omne bonum quod excellit dignum est magis honore. Quapropter, & talia magis magnanimos faciunt. A quibusdam enim honorantur. Re autem uera solus bonus est honorabilis. Atque ii quidem quibus insunt, ambo digni magis honore censentur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ Ostendit quòd bona fortunę sine virtute non possunt facere magnanimum. Et dicit quòd illi, qui habent talia bona sine virtute, non possunt reputare se dignos magnis honoribus. Vnde nec rectè magnanimi dicuntur, quia quòd sit dignus magis, & quòd sit magnanimus, non potest contingere sine virtute perfecta, vt supra dictum est. Sed qui virtute carent propter excellentiā exteriorū despiciūt alios, & inuriantur eis, & in similia mala incidunt, eo quòd non est facile, quòd quis moderatè ferat bona fortunæ sine virtute. Hoc enim est magnū opus virtutis, vt aliquis moderatè se habeat in bonis fortunæ. Vnde cum illi qui carent virtute, non possint bene ferre fortunas, dum existimant quòd simpliciter excellant aliquos quos diuitiis excellunt, contemnūt eos. Et quia non reputant aliquam excellentiam operari secundum virtutem, ideo non curant operari aliquid boni, sed operantur quicquid venit ad cor. Volunt enim imitari magnanimum, cum tamen non sint ei similes.

Imitantur autem eū in quibus possunt, non quidem in hoc quòd operentur secundum virtutem, quod maxime facit magnanimus, sed in hoc, quòd contemnunt alios, non tamen eodem modo sicut magnanimus. Nam magnanimus iuste contemnit scilicet malos, & vere glorificat, scilicet bonos: Sed multi, qui carent virtute contemnunt, & glorificant indifferenter qualitercumque, contemnendo scilicet interdum bonos, & glorificādo malos.

g Qui autem sine virtute talia bona habent, neq; iuste magnis seipsos dignificant, neque rectè magnanimi dicuntur. sine virtute.n. perfecta non sunt hæc. Despectores autē, & iniuriatores, & talia habentes, efficiūtur mali. Sine virtute.n. non facile ferre moderate bōas fortunas. Non potentes autē ferre, & existimantes alios superexcellere: illos quidem contemnunt, ipsi autem quodcūque vtique continget operantur. Imitantur.n. magnanimum non similes existētes. Hæc aūt operantur in quibus possūt. Quæ quidem igitur secundum virtutē non operāntur, contemnunt autem alios. Magnanimus autem iuste contemnit. Glorificat enim vere, multi autem contingenter.

LECTIO X.

NOn est autē mirochindinos, neq; philochindinos propter pauca honorare. Megalochindinos autem.

b Et cum periclitetur non parcens vitę, vt non dignū existens omnino viuere.

c Et potens benefacere. beneficiatus autem verecūdatur. Hoc quidem enim superexcellentis. hoc autem superexcelsi.

d Et retributiuus plurimum. Ita enim erit debitor, qui incipit, & erit bene passus.

c Videtur.n. & in memoria habere eos quibus vtique faciant bene. Eos autem a quibus vtiq; vel passi fuerint bene, aut patiatur bene, non. Minor enim qui patitur bene, eo qui facit. Vult autem superexcellere.

LECTIO X.

POstquàm Philosophus ostendit, qualiter magnanimus operetur circa propriam materiam, hic determinat proprietates magnanimi. Et circa hoc duo facit. Primo proponit proprietates magnanimi, quæ accipiuntur per comparationem ad materias virtutum. Secundo ponit proprietates, quæ accipiuntur secundum dispositionē ipsius magnanimi. ibi. { Neque admiratiuus, &c. } Circa primum duo facit. Primo proponit proprietates magnanimi, quæ accipiuntur per comparationem ad res exteriores. Secundo per comparationem ad humanos actus. ibi. { Et ociosum esse, & tarde, &c. } Circa primum tria facit. Primo ponit proprietates magnanimi per comparationem ad exteriora pericula, quæ sunt materia fortitudinis. Secundo, per comparationem ad exteriora beneficia, quæ proprie pertinent ad liberalitatem. ibi. { Et potens bene facere, &c. } Tertio per comparationem ad honores, qui proprie pertinent ad magnanimitatem. ibi. { Et ad eos autē, qui in dignitate. } Prætermittit aūt dicere de materia temperantię, quia non habet de se aliquam magnitudinem, sed est circa ea, quæ sunt nobis & bruris communia, vt in tertio habitum est. Magnanimitatis autem est operari magnum in omnibus virtutibus, vt supra habitum est. Circa primum ponit duas proprietates, quarum prima est, quòd magnanimus non est mirochindinos, ideſt pro paruis periclitās neque est philochindinos, ideſt amator periculorū, quasi prōte, & de facili se ad pericula exponens. Et hoc ideo, quia nullus exponit se periculo, nisi propter aliquid quod multum appreciatur. Ad magnanimum autē pertinet pauca tantum appreciari, quòd proeis se velit periculis exponere. Vnde non de facili, neque pro paruis rebus periculā subit. Est autem magnanimus megalochindinos, ideſt magnis periclitans, quia se exponit quibuscumque periculis pro magnis rebus, puta pro salute communi, pro iustitia, pro cultu diuino, & aliis huiusmodi. Secundam proprietatem ponit ibi.

Qui uero sine uirtute talia bona habent, immerato se dignos magnis honoribus estimant; neque magnanimi rectè dicuntur. Non enim sunt hæc sine cumulata uirtute. contemptores autē petulantesque fiunt. non est enim facile sine uirtute res moderate ferre secundas. Atque cum æqualiter ferre non possunt, putentque se cæteris antecellere, illos quidem despiciunt. ipsi uero quicquid contigerit agunt. Imitantur enim magnanimum, & si similes ei non sunt, idque faciunt in quibus possunt. Ea igitur quæ a uirtute proficiscuntur non agunt, despiciunt autem cæteros. Sed magnanimus iure despicit: opinatur enim uere, uulgus autem ut contingit.

LECTIO X.

NOn autem parua pericula subit, nec periculorum est cupidus, propterea quòd res paucas multifacit, sed subit magna.

Atque cum periculo uersatur uitæ quę nō parcens, quasi non sit dignum omnino uiuere.

Est etiam talis, ut beneficia conferat, & pudeat ipsum si suscipiat beneficia. Illud enim superioris est, hoc inferioris.

Et in retribuendo maiora beneficia cōferat. hoc.n. mō debitor insup fiet is, q prim⁹ contulit, at ille suscipiet beneficiū.

Videtur etiam, & eorum quidem meminisse in quos beneficia contulit, eorum autem non meminisse a quibus ipse suscepit. Est enim is qui suscepit inferior eo, qui contulit beneficium, ipse uero nullo superior esse.

Circa primum ponit duas proprietates, quarum prima est, quòd magnanimus non est mirochindinos, ideſt pro paruis periclitās neque est philochindinos, ideſt amator periculorū, quasi prōte, & de facili se ad pericula exponens. Et hoc ideo, quia nullus exponit se periculo, nisi propter aliquid quod multum appreciatur. Ad magnanimum autē pertinet pauca tantum appreciari, quòd proeis se velit periculis exponere. Vnde non de facili, neque pro paruis rebus periculā subit. Est autem magnanimus megalochindinos, ideſt magnis periclitans, quia se exponit quibuscumque periculis pro magnis rebus, puta pro salute communi, pro iustitia, pro cultu diuino, & aliis huiusmodi. Secundam proprietatem ponit ibi.

b ¶ Et dicit, quòd magnanimus quando periculis se exponit hoc facit vehementer, ita vt non parcat vitæ quasi non sit dignum, quòd magis velit viuere, quam magna bona permortem consequi. Deinde cum dicit.

c ¶ Ponit quinque proprietates magnanimi, quæ accipiuntur per comparationē ad beneficia, quæ sunt propria liberalitati. Quarum prima est, quòd magnanimus est potens benefacere, ideſt promptus ad beneficia largienda, sed verecundatur ab alijs beneficia accipere, nam beneficia dare est excellentis, beneficia autem recipere est eius, qui exceditur. Magnanimus autem semper intendit ad hoc, quòd superexcedat in bono. Secundam proprietatem ponit ibi.

d ¶ Dicit q̄ si magnanimus beneficia accipiat semper studet, vt retribuat maiora. Sic.n. alle qui incepit beneficia conferre, erit magis bene patiens, ideſt beneficia recipiens inquantum plura accepit, quàm dederit. Tertiam proprietatem ponit ibi.

e ¶ Et hæc quidem proprietas non est ex electione magnanimi, sed consequitur ex dispositione ipsius. Ita enim est dispositus magnanimus, vt delectetur beneficia dare. inuitus autem beneficia recipiat, Ea vero, quæ nos delectant frequenter cogitamus, & per consequens in memoria habemus. Ea verò, quæ non sunt nobis delectabilia raro cogitamus, & per consequens non multum in memoria retinemus. Et inde est, q̄ magnanimi videntur in memoria habere eos, quibus dant beneficia, non autem eos a quibus recipiunt. Hoc enim est contrarium voluntati eius, secundum quod vult superexcellere in bono. Ille autem, qui bene patitur recipiendo, scilicet beneficia, est minor eo, qui beneficia confert. Secundum electionem autē, magnanimus non oblinisci tur beneficiorū, sed studet ad hoc, q̄ maiora recompensetur sicut dictū est. Quartam rationem ponit ibi.

f ¶ Et dicit, quòd magnanimus delectabiliter audit beneficia, quę ipse contulit, non autem delectabiliter audit beneficia, quæ recepit. Delectari siquidem potest i amore eius cui beneficia cōtulit. Sed de hoc, quòd ipse beneficia recepit non delectatur. Et circa hoc ponit duo exempla. Quorum primū sumitur ex dictis Homeri, qui introducit Thetim, quam dicebant esse deam aquarum, accedentem ad Iouem, quem dicebant esse regem omnium deorum. Et q̄ Thetis non dixit Ioui beneficia, quæ ipsa Ioui contulerat, quasi hoc non esset ei acceptum, sed potius beneficia, quæ ipsa a Ioue acceperat, quod Iupiter libentius audiebat.

Aliud autem exemplum sumit ex historia Grecorum in qua narratur, quòd quidam cives Lacones, Athenienſium auxilium implorātes, nō dixerunt eis beneficia, quæ fecerant. sed quæ receperāt. Quintam proprietatē ponit ibi.

g ¶ Et dicit, quòd ad magnanimum pertinet, quòd exhibeat se tanquam nullo indigentem, vel non de facili, inquantum scilicet non petit aliquid, neque accipit, sed quòd sit promptus ad hoc quòd alijs beneficium ministret. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit proprietatem magnanimi per comparationem ad honores. Et circa hoc tria facit. Primo ponit proprietatem. Et dicit, q̄ ad magnanimum pertinet, vt se magnum, & honorabilem exhibeat ad illos, qui sunt in dignitate, & excellentia bonorum fortunæ. Sed ad mediocres moderationem quandā exhibet, non vtendo magnitudine sua ad eos. Secundo ibi.

i ¶ Inducit duas rationes eius quod dixerat. Quarum prima est, q̄ omnis virtus nititur ad id quod est difficile, & honorabile. Quòd autem aliquis excellat in bono magnos viros est difficile, & venerabile. Sed q̄ aliquis excellat mediocres viros facile est. Secunda ratio est, nam quòd aliquis inter magnos viros exhibeat se venerandum, pertinet ad quandam animi virilitatem. Sed q̄ aliquis velit magnam reuerentiam sibi exhiberi ab infimis personis, est eorum, qui sunt aliis onerosi. Tertio ibi.

k ¶ Ponit exemplum. Et dicit, quòd simili modo hoc quod dictum est, est virtuosum, sicut quòd aliquis exhibeat se fortem contra imbecilles, & q̄ non aggrediatur difficilia, quæ sunt honorabilium, & in quibus alii præcellunt. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit proprietates magnanimi secūdum actus humanos. Et primo quantum ad seipsum. Secundo per respectum ad alios, ibi { Necessarium, &c. } Dicit ergo primo, quòd ad magnanimum pertinet, quòd sit otiosus, ex eo scilicet, quòd non multis negociis se ingerit, & quòd sit tardus, ideſt non de facili se ingerat negociis. Sed solum illis actibus insistit, qui pertinent ad aliquē magnum honorem, vel ad aliquod magnum opus faciendū. Et sic magnanimus ē operatiuus paucorū. Sed operatur magna & quę sunt digna nomine magno. Deinde cum dicit.

m ¶ Ponit proprietatē magnanimi circa actus humanos, qui sunt per comparationem ad alium. Et primo quantum ad veritatem. Secundo quantum ad delectationē. (hæc enim præcipue requiruntur in conuictu ad alios, vt infra dicetur.) ibi. { Et ad aliū nō posse viuere. } Circa primū ponit quatuor proprietates. Quarum prima respicit interiorem affectum. Et dicit quòd necessarium est, quòd magnanimus manifestus sit amicus, & manifestus inimicus, quia quòd aliquis latenter amet, vel odiat provenit ex aliquo timore. Timor autem magnanimo repugnat. Secundam proprietatem ponit ibi.

n ¶ Et dicit, quòd ad magnanimum pertinet, quòd magis curet de veritate, quàm de opinione hominum. Non enim propter humanam opinionem recedit ab eo, quod facere debet secundum virtutem. Tertiam proprietatem ponit ibi.

o ¶ Et dicit, q̄ ad magnanimum pertinet, q̄ manifeste loquatur & operetur, eo quòd ipse est contemptivus aliorum. Et inde est, q̄ ipse propalat sua dicta, & facta. Quòd enim aliquis occultet ea, quę facit, vel dicit, provenit ex hoc quòd timet alios. Nullus autem timet eos quos contemnit. Vnde ista duo adinuicem conuertuntur, vt scilicet aliquis sit libere propalativus, & contemptivus. Non autem dicitur magnanimus esse contemptivus, eo quòd despiciat aliquos, quasi priuans eos debita reuerentia, sed quia non appreciatur eos vltra quàm debeat. Quartam proprietatem ponit ibi.

p ¶ Et dicit, q̄ magnanimus in verbis suis non falsum, sed verum dicit, nisi forte aliqua ironice loquatur ex lodo. Vtitur autem ironia in societate multorum. Deinde cum dicit.

Et cum uoluptate quidem audit ea, quæ contulit, sine autem uoluptate ea quæ ipse accepit. Quapropter, & Thetis non enarrat beneficia Ioui. nec Athenienſibus Lacedemonii, quæ cōtulerunt in illos, sed quæ susceperunt ab illis.

Est etiam magnanimi, nemine, aut uix indigere, ministrare autem prompte.

Et ad eos quidem homines, qui in dignitate sunt constituti prosperitatibusque utuntur fortunæ magnū esse, ad medios autem mediocrem.

Illos enim superare difficile est & gloriosum, hos autem facile. Et inter illos quidem gloriari non est ingenerosum, inter humiles autem est impertinum.

Quemadmodum uiribus contra imbecillos cōtendere. Est etiam magnanimi nō adire ea, quæ afficiuntur bonore, & ubi alii priuas occupāt partes.

Et ociosum esse, ac tardum, nisi ubi magnus est bonos, uel opus, & paucas quidem agendas res aggredi, magnas autem, & preclaras.

Necesse est etiam palam ipsum tā odisse, quàm etiam amare, quippe cū metuentis sit occultare.

Et magis ipsi curæ ueritatē, quàm opinionem esse.

Et aperte loqui, ac agere. Est enim hoc contemptoris. Quapropter utitur libertate. Est enim, & libertate utentis. Iccirco contemptor est.

Et etiam uerax, nisi dissimulatione utatur, qua quidem ad multitudinem utitur.

f Et hoc quidem delectabiliter audit. hoc autem indelectabiliter. Propter quod Thetim non dicere beneficia Ioui. neq; Lacones ad Athenienſes, sed quæ passi sunt bene.

g Magnanimi autem, & nullo indigere, vel vix, ministrare autem prompte.

h Et ad eos quidem, qui in dignitate, & bonis fortunis magnum esse. Ad medios autem moderatim.

i Hos quidem enim superexcellere difficile, & venerabile. hos autem facile. Et in illis quidem venerari non inuirile. in humilibus autem onerosum.

k Quemadmodum ad imbecilles fortem esse, & ad honorabilia non ire, vel vbi præcellunt alii.

l Et ociosum esse, & pigrum, sed vel vbi honor magnus, vel opus, & paucarum quidem operationum: magnorum autē nominabilium.

m Necessarium autem, & manifestum oditorē esse, & manifestū amatorē. Latere.n. timidi.

n Et curare veritatem magis quàm opinionem.

o Et dicere, & operari manifeste. Liber.n. propalator, quia cōtemptiuus est. Contemptiuus autem, propter quod & libere: propalatiuus enim propter qđ contemptiuus.

p Et veridicus. Verumtamen quęcumque nō propter ironiā. Ironia autem ad multos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

p ¶ Ponit proprietatem magnanimi circa delectationem, quæ est in conuictu. Et dicit, quod ad magnanimum pertinet, vt nõ sit promptus ad conuiuendum cum aliis nisi cũ amicis. Quod enim aliquis ingerat se familiaritatibus omnium, est seruilis animi. Vnde & omnes blanditores, qui volunt omnibus indifferẽter placere, sunt obsequiosi, idest ad seruitẽdum parati. Et conuersio, omnes humiles, qui scilicet sunt abiecti animi, sunt blanditores. Deinde cum dicit.

q Et ad alium nõ posse viuere, sed vel ad amicũ. seruile enim: propter quod, & omnes blandi tores obsequiosi seruiles, & humiles blanditores.

r ¶ Ponit proprietates magnanimi, q̃ accipiuntur secundũ dispositionẽ ipsius. Et primo ponit quasdam, quæ consistunt in corde. Secundo quasdam, quę consistunt in locutione, ibi {Neque humani loquus, &c.} Tertio ponit illas, quę consistunt in exteriori conuersatione, ibi. {Et potens possedisse, &c.} Circa primum ponit duas proprietates. Quarum prima est, quòd magnanimus nõ est prõptus ad admirãdum, quia admiratio est de rebꝰ magnis. Sed magnanimo non est aliquid magnum eorũ, quæ exterius occurrere possunt, quia tota sua vita versatur circa interiora bona quæ sũt vere magna. Secundam proprietatem ponit ibi.

r Neque admiratiuus. Nihil.n. magnum ipsi est.

s ¶ Dicit, quòd magnanimus non multum recordatur malorum, quę passus ẽ. Et ad hoc inducit duas rationes. Quarum vna est, quia nõ conuenit magnanimo multa recordari, sicut neque admirari. Eorum enim solemus recordari, quæ tanquam magna admiramur. Alia ratio est, quia ad magnanimum spectat per tinet obliuisci malorum, quæ passus est, inquantum scilicet, ea despicit, vtpote a quibus minorari non potuit. Vnde de Iulio Cęsare Tullius dicit, quòd nullius obliuisci solitus erat, nisi iniuriarum. Deinde cum dicit.

s Neq; memor mali. non.n.magnanimi recordari mala aliqua liter. sed magis despicere.

t ¶ Ponit duas proprietates magnanimi circa locutionẽ eius. Quarum prima est, quòd non multum loquitur de hominibus, quia particularis res hominum non multum appreciatur: sed tota eius intentio est circa bona communia, & diuina. Vnde nec de seipso multum loquitur, neque de aliis. Non enim est sibi curæ, quòd ipse laudetur, neque quòd alii vituperentur. Vnde neque ipse multum laudat alios, neque male loquitur de aliis, nec etiam de inimicis, nisi propter iniuriam sibi ab eis illatam repellendam. Tertiam proprietatem ponit ibi.

t Neq; humaniloquus. neq; n. de seipso loquitur. neq; de alio. neq; n. vt laudetur cura est ipsi, neque vt alij vituperẽtur. Neq; rursus laudatiuus est. Propter quod neq; maliloquus, neq; de inimicis, nisi propter iniuriam.

u ¶ Et dicit, quòd de necessariis ad vitam humanam, vel qui buscumque aliis rebus, neque est plangitiuus, scilicet conquerendo, vel murmurando si ei desint, neque deprecatiuus, vt ei exhibeantur. Hoc enim pertinet ad illum, qui studet circa necessaria vitæ, quasi circa aliqua magna, quæ sunt contraria magnanimitati. Deinde cum dicit.

u Et de necessariis, uel paruis planctiuus, & deprecatiuus. Studẽtis enim sic haberi circa hoc.

x ¶ Ponit proprietates per comparationem ad exteriora. Et primo quantum ad exteriores possessiones. Et dicit quòd magnanimus est promptus magis ad possidendum quædam bona, scilicet honorabilia, & vtuosa, idest quæ non sunt lucrosa, quam aliqua, quæ sunt lucrosa, & vtilia, quia magis pertinent ad hominem sibi sufficientem, q̃ non indigeat aliunde lucrari. Secundo ibi

x Et potẽs possedisse magis bona vtuosa fructuosis, & vtilibus. Sufficienter enim magis.

y ¶ Ponit proprietatẽ magnanimi quantũ ad motus corporales. Et dicit, q̃ motus magnanimi videtur esse grauis. & vox videtur eẽ grauis, & locutio eius esse stabilis, & tarda. Et horũ rationem assignans dicit, q̃ non põt motus magnanimi esse festinus: cum ipse ad pauca operãda intendat. Similiter ẽt magnanimus non est cõtentiosus: quia nihil exteriorum magnũ existimat. Nullus aũt contendit nisi pro aliquo magno. Acuitas autem vocis, & velocitas locutionis accidit propter cõtentionem. Patet ergo q̃ ipsa affectio magnanimi requirit grauitatẽ vocis, & tarditatem locutionis, & motus. Et dicit Philosophus in Prædicamentis, q̃ si aliquis naturaliter inclinatur ad aliquã passionem puta ad verecundiam, operatur cum naturaliter habere talem colorem, qui cõpetat verecundiæ. Vnde si aliquis habet naturalẽ aptitudinem ad magnanimitatẽ, consequens est etiã, q̃ naturale habeat dispositionẽ ad hmõi actus dentia. Vltimo vero cõcludit epilogãdo, q̃ magnanimus talis est, qualis dictus est.

y Et potẽs possediſſe magis bona intructuosa fructuosis, & vtilibus. Sufficienter enim magis.

y Sed & motꝰ grauis magnanimi vr esse, & vox grauis, & locutio stabilis. Non n. festinus, qui circa pauca studet. neq; cõtentiosus, qui nihil magnum existimat. Acumen aũt vocis, & velocitas propter hæc. Talis quidẽ igitur magnanimus.

LECTIO XI.

DEficiẽs aũt pusillanimus superabundãs aut chaymus. nõ mali qdẽ igitur vñr esse isti. Non n. malefactores sunt, peccantes autem.

b Pusillanimus enim quidẽ dignus existens, bonis seipsum priuat, quibus dignus est.

c Et videtur malum habere ali quod ex nõ dignificare seipsum inquantum scilicet, ea despicit, vtpote a quibus minorari non potuit. Vnde de Iulio Cęsare Tullius dicit, quòd nullius obliuisci solitus erat, nisi iniuriarum. Deinde cum dicit.

LECTIO XI.

S autẽ qui deficit pusillanimus est. qui uero exuperat lentus. Nec igitur hi mali homines sunt, quippe cum mala non faciant: sed aberrant.

Pusillanimus enim meretur quidem bona. His tamẽ seipse priuat, quibus est dignus.

Atque malum quoddam habet, quia bonis se dignum non censet. Et

LECTIO XI.

Ostquàm Philosophus determinauit de magnanimitate, hic determinat de vitijs oppositis. Et circa hoc duo facit. Primo determinat illud, qd̃ est cõe vtriq; vitio: Secũdo determinat de vtroq; sm̃ se, ibi. {Pusillanimus quidem. n. &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit propriũ actũ pusillanimi. Et dicit, q̃ pusillanimus cũ sit dignus bonis, priuat seipsum illis quibus dignus est, dum .s. non conatur ad operandum, vel consequendum ea, quæ sibi competerent. Secundo ibi

c ¶ Ostendit causam pusillanimitatis. In qua quidẽ causa tria considerãda sunt per ordinẽ. Quòd .n. aliquis se priuet bonis quibus dignus est. Primo quidẽ contingit ex hoc, q̃ non reputat se dignum talibus bonis, cum tamen sit dignus, hoc autem secũdum contingit ex hoc, q̃ ignorat suam conditionẽ. Cum enim proprium bonum sit cuilibet appetibile, si seipsum cognosceret pusillanimus, appeteret ea quibus dignus est, cum sint quędam bona, & appetibilia. Huiusmodi autem ignorantia non contingit ex insipientia, qã insipientes non sunt digni magnis, sed magis contingit ex quãdam pigritia, per quam cõingit, q̃ no sunt magnis se ingerere secundum suam dignitatem. Et hoc ẽ tertium ex quo alia duo oriuntur. Tertio ibi.

bonis. sed & ignorare seipsum. appeteret enim vtique quibus dignus erat, bona existẽtia. Sed non tamen insipientes tales videntur esse, sed magis pigri.

d ¶ Ponit effectum pusillanimitatis. Et dicit, q̃ talis opinio p quam alicui videtur, q̃ homo nõ sit dignꝰ bonis quibus est dignus, videtur homines facere deteriores. Singuli .n. homines appetunt illa, quæ cõueniunt eis secundũ propriam dignitatẽ. Et ideo q̃n nesciunt suã dignitatẽ, duplex detrimentum patiunẽ suæ bonitatis. Primo quidẽ, quia recedunt ab ipsis operationibus virtutum, & adinuentionibus speculabilium veritatũ, quasi indigni, & insufficientes ad talia existentes, ex hoc autem, quòd magna bona prætermittũt efficiuntur peiores, quia magnorum bonorũ exercitatio facit homines meliores. Secũdo, quia per prædictam opinionem recedit ab aliquibus exterioribus bonis qui bus sunt digni, quæ instrumentaliter ad operationes virtutũ deteriorant. Deinde cum dicit.

d Talis autem opinio videtur, & deteriores facere. Singuli eñ appetunt quæ secundum dignitatem. Discedũt autem ab operationibus bonis, & ab inuentionibus, vt indigni existentes. Similiter autem, & ab exterioribus bonis.

e ¶ Determinat de vitio qd̃ est per excessum. circa hoc duo facit. Primo enim ponit causam huius vitij. Et dicit, q̃ chaymi, idest presumptuosi, & sunt insipientes, & ignorant suam cõditionẽ, nõ quidẽ propter pigritiã, sicut pusillanimes, sed pp insipientiam. Et hoc apparet manifestum, quia conantur ad agendũ, vel consequendum aliqua honorabilia, ad quæ eorum dignitas nõ se extendit, vt qñ in eorũ operatione, vel consecutione deficiunt, manifeste redarguendi apparent. Secundo ibi.

e Chaymi autem insipientes, & seipsos ignorantes. Et hoc manifeste, vt enim digni existentes ad honorabiliora conantur. deinde redarguuntur.

f ¶ Ponit actum huius vitij, quod consistit in quadã exteriori magnificatione, inquantũ .s. magnificat seipsos, primo quidẽ quibusdam exterioribus signis, dum scilicet, ornatis vruntur vestibus, & etiam figura ornantur, pompose incedentes, & alia huiusmodi faciunt ad manifestandum excellentiam suam in exterioribus bonis fortunę. Secundo, quia hmõi verbis manifestant, quasi per hoc volentes assequi honorẽ. Deinde cum dicit.

f Et veste ornantur, & figura, & talibus. & volunt bonas fortunas manifestas esse ipsorum. & dicunt de seipsis, vt per hęc honorandi.

g ¶ Comparat prædicta vicia adinuicem. Et dicit, quòd pusillanimitas magis opponit magnanimitati, quàm chaymotes, idest præsumptio. Et de huiusmodi assignat duas rationes. Quarũ prima est, quia sicut in Secundo habitum est, vitium quod magis accidit propter maiorem inclinationem naturæ humanæ in ipsum, magis opponitur virtuti, quæ est ad hoc præcipue, vt reprimantur humanæ inclinationes ad malum. Manifestum est autem, quòd magis accidit, aliquos eẽ pusillanimes, qui scilicet omittunt facere bona, quæ possent, quàm quòd se extendant ad faciẽdum bona, quæ no possunt. Vnde pusillanimitas magis opponitur virtuti. Alia ratio est, quia pusillanimitas deterior est, vtpote ficiẽs homines deteriores, vt supra habitũ est. Quod autem est pei, magis virtuti opponitur. Et sic patet, pusillanimitatem magis opponi virtuti. Vltimo autẽ concludit epilogando, quòd magnanimitas est circa magnum honorẽ, vt dictum est.

g Opponitur autem magnanimitati pusillanimitas magis quàm chaymotes. & sic magis, & deterius est. Magnanimitas quidẽ igit circa honorẽ est magnum, quemadmodũ dictũ est.

LECTIO XII.

VIdetur autem, & circa hunc esse virtus quædã, quemadmodum in primis dictum est, quę videbitur vtique similiter habere ad magnanimitatem, quemadmodũ & liberalitas ad magnificentiã. Ambæ enim quidem istæ a magno diftant. Circa moderata autem, & parua disponunt nos, vt oportet.

b Quemadmodũ autem in acceptione, & datione pecuniarũ medietas est, & superabundantia & defectus, ita & in honoribus agimus distãt ab illis, duabus .s. magnificentia, & magnanimitate, sicut a quodã magno, quia scilicet magnanimitas est circa magnos honores, sed magnificentia circa magnos sumptus. Sed duæ virtutes, scilicet liberalitas, & illa de qua nunc agimus, disponũt nos circa parua, & moderata, vel honores, vel diuitias. Deinde cum dicit.

LECTIO XII.

ST etiam circa honores, vt antea diximus, & alia quædam virtus, quæ quidẽ permixe ſeſe habet ad animi magnitudinem, atque ſeſe habet ad magnificentiam liberalitas. Hæ namque virtutes ambæ a magnitudine quidem diſcedunt, circa vero mediocria paruaque nos, ut oportet diſponunt.

Atque ut in capiendis dandiſque pecuniis mediocritas eſt, & nimium, atque parum, ſic & in honorum appetitione ſit, ut magis quàm oportet, & minus magis opponit magnanimitati, quàm chaymotes, idest præsumptio. Et de huiusmodi assignat duas rationes. Quarũ prima est, quia sicut in Secundo habitum est, vitium quod magis accidit propter maiorem inclinationem naturæ humanæ in ipsum, magis opponitur virtuti, quæ est ad hoc præcipue, vt reprimantur humanæ inclinationes ad malum. Manifestum est autem, quòd magis accidit, aliquos eẽ pusillanimes, qui scilicet omittunt facere bona, quæ possent, quàm quòd se extendant ad faciẽdum bona, quæ no possunt. Vnde pusillanimitas magis opponitur virtuti. Alia ratio est, quia pusillanimitas deterior est, vtpote ficiẽs homines deteriores, vt supra habitũ est. Quod autem est pei, magis virtuti opponitur. Et sic patet, pusillanimitatem magis opponi virtuti. Vltimo autẽ concludit epilogando, quòd magnanimitas est circa magnum honorẽ, vt dictum est.

LECTIO XII.

Postquam Philosophus determinauit de magnanimitate, quæ est circa honorem magnũ. Hic determinat de quadam alia virtute innominata, quæ est circa mediocres honores. Et circa hoc tria facit. Primo proponit esse aliquã talem virtutem. Secundo, probat quod dixerat ibi. {Quẽadmodum autẽ in acceptione, &c.} Tertio ostendit quomodo considerentur medium, & extremum in hac virtute, ibi {Innominata autẽ aũt esse &c.} Dicit ergo primo, sicut prædictum est in Secundo huius, quædam virtus vr esse circa hunc honorem, quæ ita se habet ad magnanimitatem, sicut liberalitas ad magnificentiã. Ambæ.n. istæ virtutes. Liberalitas, & illa de qua nũc agimus distãt ab illis, duabus .s. magnificentia, & magnanimitate, sicut a quodã magno, quia scilicet magnanimitas est circa magnos honores, sed magnificentia circa magnos sumptus. Sed duæ virtutes, scilicet liberalitas, & illa de qua nunc agimus, disponũt nos circa parua, & moderata, vel honores, vel diuitias. Deinde cum dicit.

b ¶ Probat quod dixerat. Et primo per rationem, a simili sumptam. Secundo per communẽ vsum loquẽdi, ibi {Philotimũ. n. &c.} Dicit ergo, quòd sicut in acceptione, & datione pecuniarũ paruarũ .s. mediocriũ est medietas, & superabũdãtia & defectꝰ, vt supra habitũ est, ita ẽ in appetitu honoris parui, vel mediocris

Universidad de Deusto
Biblioteca

contingit aliquē se habere plus quàm oportet, & minus quàm oportet quantū ad intētionē appetitus. Et etiā ex causa, vnde nō oportet, inquantū. f. vnus ex pluribus, vel maioribus cupit honorari, quàm oporteat, & alius ex paucioribus, vel minoribus. Cōtingit etiam, ꝙ aliquis appetat honorari secundum ꝙ oportet quantum ad omnia.

Et sic patet, ꝙ circa paruos, vel moderatos honores est accipere medium virtuosum, & extrema vitiosa, sicut & circa moderatas pecunias. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat propositum per communem vsum loquendi. Et circa hoc duo facit. Primo proponit communem vsum loquendi. Secundo ex eo argumentatur ad propositum, ibi. ¶ Manifestum autē, &c. ¶ Dicit ergo primo, ꝙ quandoque vituperamus philotimum. i. amatorem honoris, quasi appetat honorē, magis quàm oportet, & vnde non oportet. Et similiter qñdoque vituperamus eum, qui non est amator honoris, quasi nō velit bona operari ex quibꝰ honoretur. Econtrario autē, qñque laudamus eum, qui est amator honoris, quasi existentem virilem, idest magnū animum habentem, & quasi amatorē boni, scilicet virtuosi actus, cui debetur honor. Et similiter quādoque laudamus esi, qui non est amator honoris, quasi moderantem, & temperantem seipsum, vt non excedat suam conditionem, sicut dictum est in Secundo. Deinde cum dicit.

d ¶ Argumentatur ex prædicto vsu loquēdi. Et dicit, quòd quandoque laudamꝰ amatorem honoris, quandoque vituperamus. Manifestum est autem quòd multipliciter dicitur amator honoris, & ideo non ad idem referimus laudem, & vituperium. Sed laudamus amatorem honoris, prout magis

tis appetitu magis quàm oportet, & minus, & vnde oportet, & vt oportet.

c Philotimum enim vituperamus, vt magis quàm oportet, & vnde non oportet honorem appetentem. Et non amatorem honoris, vt neque in bonis eligentem honorari. Est autem, G quoniam amatorem honoris laudamus, vt virilem, & amatorem boni, non amatorem autē honoris, & moderatum, & temperatum. Quemadmodum in primis diximus.

d Manifestum autem, quoniā multipliciter amatore talium dicto, non in idipsum semper ferimus amatorem honoris. Sed laudantes quidem magis quàm multi. Vituperantur autem H magis quàm oportet.

c Innominata autem existente medietate, vt deserta, videntur dubia esse extrema.

f In quibus autem superabundantia, & defectus, & medium. Appetunt autem honorem, & magis quàm oportet, & minus, etiam, & vt oportet.

g Laudatur igitur habitus hic medietas existens circa honorē innominatus. Videtur autē ad I amorem honoris quidem non amor honoris, ad non amorem honoris autem, amor honoris, ad vtraque autem vtraque qualiter, videtur autem hoc esse circa alias virtutes.

h Opponi autem hic extrema videntur, propter nō esse nominatum medium.

LECTIO XIII.

K Ansuetudo autē est quædā medietas circa iras. Innominata autem existens honoris, quàm vulgaris multitudo. Vituperamus autem inquantum magis cupit honores, quàm oportet. Et eadem ratio est de non amatore honoris, vnde sequitur, quòd medium circa hoc est laudabile, pront scilicet honor, & appetitus contemnitur secundum quòd oportet. Extrema autem sunt vituperabilia, inquantum scilicet appetitur plus, vel minus, quàm oportet. Deinde cum dicit.

e ¶ Determinat de medio, & extremo circa hanc virtutem. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit dubietatem, quæ circa hoc contingit. Secundo ostendit, quid ex illa dubietate sequatur, ibi ¶ Opponi autem &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo proponit dubietatem. Et dicit, quòd quia medietas circa appetitus honoris est innominata, & ne videtur esse quasi deserta, quia non designatur aliquo nomine, inde est, quòd extrema videntur esse dubia, inquantum quandoque laudantur, quandoque vituperantur. Secundo ibi.

minus, & vnde oportet, & vt oportet appetantur honores.

Reprehendimus enim ambitiosum hominem, atque honoris appetitione vacātem. Illum, quia plus quàm oportet, & vnde non oportet honorem appetit: hunc, quia ne ob res quidem honestas honoribus affici vult. Interdum autem illum tamquam virilem, & rei cupidum pulchræ. Interdum hunc tamquam moderatum modestūque laudamus, quemadmodum & antea diximus.

Constat autem, cum pluribus modis quispiam alicuius cupidus rei dicatur non ad idem nos semper ambitiosum ipsum referre. Sed cum laudamus ad plerosque, quia magis quàm plerique honores cupit. Cum reprehendimus ad id quod oportet, quia magis quàm oportet honores affectat.

Cum autem nomine mediocritas uacet contendere de ipsa tamquam regione uacua uidentur extrema.

In quibus uero nimium est, atque parum in ijs est, & medium. At honores magis quàm oportet affectatur, & minus. Ergo fit, ut affectentur, & ut oportet.

Laudatur igitur hic habitus, quo ut oportet affectantur honores, cū sit mediocritas circa honorē nomine uacans. Atque ad ambitionem quidem uacuitas appetitionis honoris, ad uacuitatē autem appetitionis honoris ambitio, ad utrumque quodam modo esse uidetur, quod quidem, & in cæteris esse uirtutibus constat.

Extremi autem hic opponuntur, quia medio nullum est positum nomē.

LECTIO XXIII.

M *Ansuetudo est quidem mediocritas circa iram. At cū medium, & extrema fere*

pter hoc quòd est innominatum.

LECTIO XIII.

R Ostquam Philosophus determinauit de virtutibus respicientibus bona exteriora, scilicet diuitias, & honores, hic determinat de mansuetudine, quæ respicit exteriora mala, ex quibus aliquis prouocatur ad iram. Et circa hoc duo facit. Primo determinat de mansuetudine, & vitijs oppositis. Secundo respondet tacitę quæstioni, ibi ¶ Quod autem in prioribus dictum est. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit qualiter in hac materia se habet veritas circa medium, & extrema. Et dicit, quòd in quibuscūque inuenitur superabundantia, & defectus, ibi etiam oportet esse mediū. Et ideo cum aliqui appetant honorem, & magis, & minus ꝙ oportet, consequens est, quòd & aliqui appetant secundum ꝙ oportet, quod pertinet ad rationem medij. Tertio ibi.

g ¶ Ostendit rationē prædictę dubietatis. Quia enim est medium accipere circa honores, habitus medius laudatur. Et quia est innominatus nominatur nominibus extremorum, inquantum per comparationem ad vnū extremū videtur habere similitudinē ad alterum extremum. Habitus enim medius per comparationē ad superfluum amorē honoris videtur esse ad temptus honoris, per comparationem autem ad contemptum honoris videtur esse amor honoris per comparationem ad vitiosque videtur esse vitiosque aliqualiter. Et hoc etiam apparet in alijs virtutibus, nam fortis per comparationem ad timidum videtur esse audax, & per comparationem ad audacem videtur timidus. Sic ergo in proposito extrema vituperantur secundum se contraria, laudantur autem secundum quod accedunt medio. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit, quòd ex prædicta dubietate sequitur, quòd extrema vitia solum ad inuicem videantur opposita, non autem ad medium virtutis, pro-

mo ostendit, quomodo circa iram inuenitur medium, & extremum. Secundo de eis determinat, ibi. ¶ Passio quidem enim &c. Dicit ergo primo, quòd mansuetudo est quędam medietas circa iras. In qua tamen materia medium proprie acceptum est innominatum, fere etiam extrema, quia non expressis nominibus distinguuntur. Nomē autem mansuetudinis assumitur ad significandum medium, cum tamen ex vi nominis magis declinet ad defectum iræ. Dicitur enim aliquis mansuetus ex eo, ꝙ non irascitur, quasi manu assuetus ad similitudinem bestiarum, quæ iracundiā deponunt manibus hominum assuetæ. Ipse etiam defectus inordinatus iræ est innominatus. Dicitur enim aliquis mansuetus qualitercumque non irascatur, siue bene, siue male. Sed superabundantia vocatur iracūdia. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de mansuetudine & vitijs oppositis. Et primo de mansuetudine. Secundo de vitijs oppositis. Circa primum duo facit. Primo, ostendit quid cōueniat mansuetudini, secundum quòd ponitur virtus. Secūdo, quid cōueniat ei secundum nominis proprietatem, ibi. ¶ Peccare autem videtur &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd iracundia ponitur vitiū extremum, quia importat superexcessū iræ, q̄ est passio quædam, quæ ex multis, & differentibus rebꝰ fit. Et ita secundum eorum diuersitatem contingit in ira accipere medium, & extremum. Ille igitur, qui irascitur in quibus rebus oportet, & quibus pſonis oportet, & insuper medio modo irascendi, quia irascitur, sicut oportet, & quando oportet, & quanto tempore oportet, talis homo laudatur, si tamē nomen māsuetudinis in laude accipiatur. Videtur enim ad hoc disponi mansuetus, vt primo quidem interius iudicium rationis non turbetur ab ira. Secundo, in exteriori electione non deatur ab ira, sed secundum ordinationem rationis in his rebus, & in tanto tempore irascatur. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit quid pertineat ad mansuetum secundum nominis proprietates, et dicit, quòd secundum hoc videtur magis pecare in hoc quod accedit ad defectum. Cum enim dicitur aliquis mansuetus, signatur quòd nō sit punitiuus, sed magis remittat, & condonet pœnas, quod pertinet ad defectum iræ. Nam ira est appetitus vindictæ, quæ fit per pœnam. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat de vitijs oppositis. Et primo de vitio defectus. Secundo de vitio superabundantiæ, ibi. ¶ Superabundantia autem &c. ¶ Tertio comparat hęc duo vitia adinuicem, ibi. ¶ Man-

A suetudini autem magis &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd defectus a medio in ira, siue vocetur inirascibilitas per oppositionem ad iracundiam, siue qualitercūque aliter vituperatur. Et quia Stoici dicebant omnem iram vituperabilem, ideo consequenter ostēdit, quòd defectus irę quandoque est vituperabilis triplici ratione, quarū prima ponit, ibi. ¶ Non irasci enim &c. ¶ Et est talis. Omne quod pertinet ad insipientiā, est vituperabile. quia laus virtutis est si hoc quòd operatur secūdum rectam rationē prudētiæ, sed ad insipientiam videtur pertinere, quòd aliquis non irascatur in quibus oportet irasci, & eo modo, & tempore quo oportet irasci, & quibus personis irasci oportet. Manifestum est enim, quòd ira causatur ex tristitia. Tristitia autem est sensus nocumenti. Si igitur aliqs non irascitur in quibus oportet irasci, conicquens est, quòd non doleat de eis, & ita quòd non sentiat ea esse mala, quod pertinet ad insipientiam. Patet ergo quòd defectus iræ est vituperabilis. Secundam rationem ponit ibi.

c ¶ Et est talis Ira est appetitus vindictæ. Qui igitur non irascitur in quibꝰ debet irasci, sequitur ꝙ non vindicet ea, quæ oportet vindicare, quod est vituperabile. Nō est autem hæc ratio sic intelligēda, quasi non possit alia vindicta fieri ex iudicio rationis sine ira, sed quia motus iræ exercitatus ex iudicio rationis facit prōptiorem ad rectę iudicādum. Nisi enim appetitus sensitiuus adiuuaret ad exequendum iudicium rationis, frustra esset in humana natura. Tertiam rationē ponit ibi.

f ¶ Et dicit, quòd ad seruilem animum pertinet, quòd aliquis despiciat familiares suos, & quòd sustineat iniuriantes sibi, ita scilicet quòd non repellat iniurias debito modo. Hoc enim consequitur ex defectu iræ, quia per hoc redditur homo piger, & remissus ad repellendum iniurias. Vnde patet, quòd defectus iræ est vituperabilis. Deinde cum dicit.

g Determinat de superabundantia iræ. Et primo ostendit, q̄ hoc vitium multipliciter contingit. Secundo determinat de speciebus ipsius, ibi. ¶ Hi quidem iracundi &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd superabundantia iræ potest fieri secundum omnes circūstantias, inquantum scilicet, contingit quòd aliquis irascatur quibus personis non oportet, & in quibus rebus non oportet, & magis quàm oportet, & velocius etiam prouocetur ad iram, & pluri tempore duret ira, quàm oportet. Non isti tamen omnes excessus inueniuntur in vno homine, tum propter molestiā, & quam

stente medio, ferè autē, & extremis. Ad mediū mansuetudiné ferimus ad defectum declinantem innominatum existentem. Superabundantia autem iracūdia quædam dicetur vtique.

b Passio quidem enim est ira. Facientia autem multa, & differētia. Qui quidem igitur in quibus oportet, & etiā quibus oportet irascitur, adhuc autem, & ut oportet, & qñ, & quanto tempore, laudatur. Mansuetus autem iste vtique erit. Siquidem mansuetudo laudatur, vult mansuetus imperturbatus esse, & non duci a passione, sed secundum quòd vtique ratio ordinabit, ita & in his, & in tantum tempus irasci.

c Peccare autem videtur magis ad defectum, non enim punitiuus mansuetus, sed magis cōdonatiuus.

d Defectus autem siue inirascibilitas quædam est, siue quodcūque vituperatur. Nō irasci enim in quibus oportet insipientis esse videtur, & qui non vt oportet, neque qñ, neque quibus oportet. Videtur autem non sentire, neque tristari.

e Et non iratus non esse vindicatiuus.

f Iniuriantem autē sustinere, & familiares despicere, seruile.

g Superabundantia autem secundum omnia quidem fit. Etenim quibus non oportet, & in quibus non oportet, & magis q̄ oportet, & velocius, & pluri tēpore. Non tamen omnia eiusdē existūt. nō .n. vtiq; posset esse. Malum n. & seipsum destruit, & si integrum sit, importabile fit.

nomine uacent, ad medium quidem mansuetudinem ipsam adducimus, cū ei quod est parum, & nomine uacat proprior sit quàm nimio, quod iracundia quædam dici potest.

Etenim affectus quidam est ira. Ea uero, quæ ipsam efficiunt multa sunt, & diuersa. Is igitur pro quibus, & quibus oportet, & ut oportet, & cum oportet, & quanto in tempore oportet irascitur, laudatur. Estque hic mansuetus, siquidem laudatur ipsa mansuetudo. Mansuetus enim ac mitis perturbatione uacare, & non ab affectu duci, sed pro his, & tanto in tempore irasci solet, perinde atque ratio iubet.

B

C *Peccare autem circa defectum magis uidetur. Non est enim iudex ipse mansuetus, sed potius clemens, & ad ueniam propensior dandam.*

Defectus uero siue sit quædam iræ uacuitas, siue aliquid aliud, uituperatur. Qui namque non irascuntur pro quibus oportet, & ut oportet, & cum oportet, & quibus oportet, fatui sunt. Nam neque sentire, neque dolere uidentur.

D *At qui non irascitur, non est aptus ad ulciscendum.*

Perferre autem contumelias, & suos negligere, seruile est sane.

Exuperatio uero per omnia quidē fit. Nam fit, & in quibus non oportet, & pro quibus non oportet, & magis, & uelocius, & maiore in tempore quàm oportet. Non tamen uniuersa eidem insunt, quippe cum esse nō possit. Malū .n. & seipsum perdit, & si integrum sit, intollerabile fit.

B

quam ipse ex sua ira patereτur, Tam etiam, quia alijs molestus existens inter homines viuere nō posset. Et ita etiam est vniuersaliter loquendo de malo, quia si esset integrū seipsum destruere. Sicret enim importabile tollendo subiectum a quo portari debet si sit. Quod enim nihil est, non dicitur malum, cum malū priuatio boni sit.

Quodlibet autē ens, inquātum huiusmodi, est bonum. Vnde patet, quòd malū non auferτ totum bonum, sed aliquod particulare bonū, cuius est priuatio. Sicut cecitas aufert visum, non autem aufert animal, quo sublato, iam non esset cęcitas. Ex quo patet, quòd malum non potest esse integrum, qa sic auferendo totum bonum, auferret seipsum. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit triplicē speciem superabundantiæ in ira. Circa quarum primam dicit, quòd alli, qui dicuntur iracūdi, idest prompti ad iram, velociter irascuntur, & etiam personis, quibus non oportet, & in quibus rebus non oportet, & vehementius, quàm oportet, non tamen multo tēpore durat eorū ira, sed velociter ab ea requiescunt. Et hoc est optimum quod i eis accidit, quia non retinent iram interius in corde, sed statim prorumpit exterius, quia vel retribuunt statim vindictam, vel qualitercumque manifestant iram suam per aliqua signa propter velocitatem motus iræ, & sic ira exterius exalante requiescunt, sicut etiam calor inclusus magis cōseruatur, euaporans autem citius euanescit. Ad hanc autem speciem iræ maxime videntur disponi clerici propter subtilitatem, vel velocitatem coleræ. In hac autem velocitate superabundantiam obtinēt acrocholi, idest extremi in ira, ab athos quod est extremum, & colos quod est ira, quia sunt acuti, & prompti, vt irascantur. Secundam speciem ponit ibi.

i ¶ Et dicit, quòd amari secundum iram dicuntur, quorum īra difficile dissoluitur, & diu irascuntur, quia retinent iram in corde. Tunc autem eorum ira quiescit, quando retribuunt vindictam pro iniuria illata, punitio enim facit quiescere impetum iræ, dum loco tristitiæ præcedentis, inducitur delectatio, inquātum scilicet aliquis delectatur de vindicta, sed si hoc non fiat, scilicet quòd non puniant grauiter, affliguntur interius, quia non manifestant iram suam. Et nullus potest persuadendo eorum iram mitigare, qę ignoratur. Sed ad hoc, quòd eorum

h Hi quidem igitur iracundi, velociter quidem irascuntur. & quibus non oportet, & in quib⁹ non oportet. & magis q̄ oportet. Quiescunt enim velociter, quod & optimum habent. Accidit autem ipsis hoc, quoniā non retinent iram, sed reddunt secūdum quòd manifesti sunt propter velocitatē, deinde requiescunt. In superabundantia autē sunt atocholi acuti, & ad omne iracundi, & in omni. Vnde, & nomen.

i Amari autem difficile solubiles, & multo tēpore irascuntur, retinent enim iram. quies autē fit cum retribuerint. Punitio. n. quietat impetū iræ delectationem pro tristitia faciēs, hoc autem non effecto graue habent. Propter non manifestum. n. esse neque suadebit ipsis aliquis. In ipso autem digeri iram, tempore in diget. Sunt autem tales sibiipsis molestissimi, & maxime amicis.

k Difficiles autem dicimus in quibus non oportet irascentes, & magis quàm oportet, & pluri tempore, & non commutatos sine cruciatu, vel punitione.

l Mansuetudini autē magis superabundantiam opponimus. etenim magis fit. Humanius. n. magis punire, & ad conuiuere difficiles deteriores.

m Quod autē in prioribus dictum est, & ex dictis manifestū, non enim facile determinare qualiter, & in quibus, & qualibus, & quanto tempore irascendum, & vsquequo recte facit, vel peccat. Qui quidem enim parum transgreditur non vituperatur, neque in maius, neque in minus. Quandoque enim deficientes laudamus, & mansuetos dicimus, & irascentes viriles, & vt potentes principare. Quantum autem aliter, & qualiter transgrediens vituperabilis, non facile rationem reddere. In singularibus enim, & sensu iudicium.

n Sed quod quidem tale manifestum, quoniam quidem medius habitus laudabilis secundum quem quibus oportet irascimur, & in quibus oportet, & vt oportet. Et omnia talia superabundantia. & defectus vituperabiles. Et in parū quidē facta quiescibiliter, in plus autē magis, & in multū vera valde. Manifestū aūt quoniam medio habitui adherendum, qui quidem circa irā habitus dicti sunt.

F rum ira digeratur, est necessarium longum tempus, pęq̄ paulatim tepefiat, & extinguatur accensio iræ. Tales qui sic iram tinent diuturnam, sunt sibipsis molestissimis, & præcipuæ amicis, cum quibus delectabiliter non possunt conuiuere, & propter hoc vocantur amari. Ad hanc aūt speciē superabundantiæ maxime videntur disposti esse melancolici, in quibus impressiones susceptæ diu propter humoris grossitiem perseuerant. Tertiam speciem ponit ibi.

Iracundi igitur cito quidem irascūtur, & quibus non oportet, & pro quibus non oportet, & magis quàm oportet. At cito desistunt, quod quidem & optimum habent. Hoc autem ideo fit, quia non detinent iram, sed reddunt, iccirco, & manifesti sunt ob celeritatem, deinde cessant. Exuperatione autē sunt celeres, & ad quidquis, & pro quouis iracundi, qui summæ sunt bilis. Vnde & summæ bilis homines appellantur.

k ¶ Et dicit, quòd illos dicimus difficiles siue graues, qui irascuntur in quibus non oportet, & magis quàm oportet, & pluri tēpore quàm oportet, & non commutantur ab ira sine hoc, quòd cruciant, vel puniant eos quibus irascuntur. Non enim est in eis diuturnitas iræ ex solo retentione, vt possit tempore digeri, sed ex proposito firmato ad puniendum. Deinde cum dicit.

Amari autem cum difficultate placantur, & longo tempore sunt sub ira. Detinent enim ipsam, sed vbi reddiderint cessant. Vltio namque ponit iræ mōdum, pro dolore voluptatem efficiens. Quod si hoc non fiat, habent ipsum pondus. Etenim quia non est manifestum, nemo persuadet ipsis, vt in se autem concoctio fiat iræ, tempore opus est. Sunt autem tales homines, & sibypsis, & amicissimis per molesti.

l ¶ Comparat prædicta adinuicem. Et dicit, quòd superabundantia iræ magis opponitur mansuetudini, quàm defectus, quod probat duplici ratione. Primo quidem, quia in pluribus accidit. Homo enim magis inclinatur naturaliter ad puniendum post iniuriam sibi illatā, licet quando non est iniuriam passus, naturaliter inclinetur homo ad mansuetudinem. Secundo, quia illi qui superabundant in ira, magis sūt difficiles ad conuiuendum. Et in hoc sunt deteriores, unde magis contrariantur bono virtutis. Deinde cum dicit.

Insensos autē eos dicimus, qui pro quibus non oportet, & magis quàm oportet, & longiore tempore irascuntur, sineque vltione, vel pœna non reconciliantur.

Mansuetudini autem magis exuperationem opponimus. Fit enim magis quippe cum humanius sit punire. Et ipsi insensi difficiliores sunt ad vitam simul agendam.

m ¶ Respondet tertiæ quæstioni, scilicet in quibus, & qualiter homo debeat irasci. Et circa hoc duo facit. Primo ponit, ꝙ hoc non possit determinari per certitudinem. Secundo, quid sit in hoc manifestū, ibi. { Sed quòd quidē tale &c. } Dicit ergo primo, quòd sicut dictum est in Secundo, & ibidem manifestatur, non est facile terminare qualiter sit irascendum, & in quibus, vel qualibus rebus, & quanto tempore, & vsque ad quem terminum recte facit, qui irascitur, vel peccat. Ille enim qui parum recedit a medio, vel in maius vel in minus, non vituperatur, sed potius quandoque eos qui deficiunt in ira, laudamus, & vocamus eos mansuetos: illos autem qui parum excedunt vocamus viriles, quasi potentes, & aptos ad principandum propter promptitudinem ad vindictam, quæ competit principibus: sed per quantum & qualem recessum a medio aliquis vituperetur, vel, non vituperetur, non de facili potest ratione determinari.

Quia

quia huius rei consistit iudicium in singularibus, & in sensu, non tā exteriori, quàm interiori extimatione. Deinde cū dicit.

n ¶ Ostendit quid sit in talibus manifestum. Et dicit manifestum esse, quòd laudabilis est medius habitus, secundum quem irascimur quibus oportet, & in quibus rebus oportet, & similiter de alijs circunstātijs, & quòd superabundantia, & defectus sunt vituperabiles, ita tamen, quòd si parum fiant, tolerabile est. si autem plus fiāt magis vituperabile est. si autem multū fiant valde vituperabile est. vnde semper se debet aliquis ad medium trahere. Vltimo autem epilogat quòd dictum est de habitibus, qui sunt circa iram.

LECTIO XIIII.

Lectio. 16.

POst quam Philosophus determinauit de virtutibus, q̄ respiciunt res exteriores, hic determinat de virtutibus, q̄ respiciunt actus humanos. Et primo in seriis. Secundo in ludicris, ibi. { Existente autē requie &c. } In actibus autem seriosis est cōsiderare duo, scilicet delectationē, & veritatem. Primo ergo determinat de virtute, quæ est circa delectationes, & tristitias, ex seriosis actibus hominum. Secūdo de virtute, quę est circa veritatem, ibi. { Circa eadem autem fere &c. } Circa primum duo facit. Primo ostendit circa delectationes, & tristitias humanorū actuū esse medium, & extrema. Secūdo determinat de eis, ibi. { Nomen autem redditur &c. } Circa primum tria facit. Primo, proponit vitium pertinens ad superabundantiam delectationis. Et dicit, quòd circa colloquia humana, per quæ maxime homines adinuicem conuiuunt secūdum proprietatē suę naturæ, & vniuersaliter circa totum conuictum humanum, qui fit per hoc, quòd homines sibi inuicē communicantur in sermonibus, & in rebus, quidam videtur esse placidi, quasi hominibus placere intēdētes. Vñ ola laudāt, q̄ ab alijs dicūtur, & sūt ad hoc, ꝙ delectabiles se eis exhibeat. Et in nullo cōtradicāt eis, quibus conuiuūt, ne eos cōtristent æstimantes, ꝙ oportet olbus cōuiuere sine tristitia. Secundo ibi.

LECTIO XIIII.

IN colloquijs autem, & conuiuere, & sermonibus, & rebus communis care. Hi quidem placidi videntur esse, omnia ad delectationē laudantes, & nihil contra tendētes, sed existimantes oportere sine tristitia esse.

b Qui autem ecōtrario his ad omnia cōtrariantes, eius quod est contristare, neque quodcūque curantes, discoli, & litigiosi vocantur.

c Quoniam quidem igitur dicti habitus vituperabiles sunt, non immanifestum, & quoniā medius horum laudabilis secūdum quem recipiet, quæ oportet, & vt oportet, similiter autem, & spernet.

d Nomen autem redditur ipsi aliquod.

e Assimilabatur autem maxime amicitiæ. Talis enim est, qui secundum medium habitum, puta qualem volumus dicere moderatum amicum diligere assumentem.

f Differt autem ab amicitia, quoniam sine passione est, & di

b ¶ Ponit vitium quod pertinet ad defectum in talibus. Et dicit, quòd illi, qui contrario modo se habent ad placidos volunt contrariari omnibus, quæ dicuntur, vel fiunt, quasi intendentes alios contristare, & nihil curantes prætermittere ne alios contristent, & isti vocantur discoli, vel litigiosi. Tertio ibi.

c ¶ Concludit, ꝙ medius habit⁹ sit laudabilis. Et dicit, ꝙ qa prędicti habitus, qui sunt in extremo sunt illaudabiles, manifestum est, quòd medius habitus est laudabilis, secundum quòd aliqs acceptat ea, quæ ab alijs dicūtur, vel fiunt, vel etiā deipicit, & contradicit secundum quod oportet. Deinde cū dicit.

d ¶ Determinat de prædictis. Primo de medio. Secundo de extremis, ibi. { Condelectantis autē &c. } Circa primum duo facit. Primo determinat de nomine medij habitus. Secundo, de eius proprietate, ibi. { Vniuersaliter quidem igitur &c. } Circa primum tria facit. Primo, proponit medium habitū esse innominatum. Secundo ibi.

e ¶ Nominat ipsum per similitudine amicitię. Et dicit, quòd ista virtus maxime assimulatur amicitiæ, quia conuenit cum ea in actu exteriori, maxime proprio ei, qui est delectabiliter cōuiuere ad amicos. Ille enim, qui est dispositus secundū medium habitum huius virtutis, taliter se habet in delectabili cōuictu ad alios, sicut dicim⁹ cōpetere amico, cuius scilicet amicitia moderatur rōne, quod pertinet ad amicitiam honesti. Non enim oīs amicitia est secundum virtutem, vt infra dicetur. Et si ita esset, ꝙ ille qui habet illa virtutem, assumeret affectum dilectionis, ad eos quibus conuiuit, esset cuiuscunq talis, qualis est omnino virtuosus. Tertio ibi.

f ¶ Ostendit differētiā huius virtutis ad veram amicitiam. Et circa hoc duo facit. Primo ponit differētiam. Secundo excludit falsum intellectū, ibi. { Verumtamen &c. } Dicit ergo primo, quòd hæc virtus differt a vera amicitia, quia est sine amore, qui est passio appetitus sensitiui, & sine dilectione ad eos, quibus colloquitur, quæ pertinent ad appetitum intellectiuū. Non enim acceptat singula ab alijs dicta,

Quidam contra in omnibus aduersantes, neque curam ullam habentes si dolorem afferant, difficiles contentiosique uocantur.

Patet igitur hos duos habitus esse uituperandos, medium autem inter hos laudandum, quo quidem quispiam ea quæ oportet, & ut oportet accipiet, & similiter egre feret.

Verum ipsi nomen nullum est positum.

Persimilis autem est amicitiæ. Talis est enim is, qui medium hunc habet habitum, qualem probum hominem amicum dicere solemus, sumpta dilectione.

Sed differt ab amicitia, quòd est sine affectu dilectioneque eorum qui-

& in singulis &c. } Dicit ergo primo, quòd hæc virtus differt a vera amicitia, quia est sine amore, qui est passio appetitus sensitiui, & sine dilectione ad eos, quibus colloquitur, quæ pertinent ad appetitum intellectiuū. Non enim acceptat singula ab alijs dicta,

Universidad de Deusto Biblioteca

dicta, vel facta, sicut oportet, quia afficiatur ad eos odio, vel amore, sed quia est ita dispositus secūdum habitū, & huius signū est, quòd obseruat hoc non solum ad amicos, sed cōmuniter ad omnes ignotos, & notos, consuetos, & inconsuetos, & est simile de liberalitate. Amicus enim dona confert amicis propter amorem. Liberalis autem non ex eo, quòd amat, sed ex eo, q̄ est talis, vt facile emittat pecuniā. Deinde cum dicit.

g ¶ Excludit falsum intellectū prædictorū, quia dixerat, q̄ similiter se habet hæc virtus ad ignotos, & notos. Posset autem aliquis intelligere similitudinem istam, quantum ad omnia. Est autem intelligenda prædicta similitudo quantum ad hoc cōmune, qđ est delectabiliter oībus cōniuere. Et est differentia quantū ad speciales modos conuiuendi, quia in singulis facit secundū quod cōgruit. non autem cōtingit, quòd similiter aliquis delectetur, aut contristet consuetos, & extraneos. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit proprietates quinq; huius virtutis. Quarū prima sumitur ex mō colloquendi. Et dicit, q̄ sicut dictum est, in vsi oīb' colloquit, sicut oportet. Secūda proprietatē ponit ibi.

i ¶ Quæ sumitur ex parte finis. Et dicit, quòd tēdit ad hoc, q̄ sine tristitia, vel etiā cū delectatione alijs conuiuat. Et hoc refert ad bonum honestum, & ad conferēs, idest vtile, quia est circa delectatiōes, & tristitias, quæ fiunt i colloquijs, in quibus principaliter, & proprie consistit conuictus humanus. Hoc enim est propriū hominum respectu aliorum animalium, quæ sibi in cibis, vel in alijs huiusmodi communicant. Tertiam ꝓprietatē ponit ibi.

k ¶ Quæ sumitur p comparationē ad tristitiam. Et dicit, quòd quandoque habens hanc virtutem refugit delectare alium, immo quandoq; eligit cōtristare ipsum. Et hoc dupliciter. Vno quidem modo ex parte suiipsius, puta si non sit ei honestum, vt cum alius loquatur verba turpia, aut & si sit sibi nociuum, vt cum alius lo-

ligendi affectu quibus colloquitur. Non enim in amando, vel inimicando recipit singula, vt oportet, sed in eo, qđ talis est. Similiter aūt ad ignotos, & notos, & consuetos & inconsuetos id faciet.

g Verumtamen, & in singulis, vt congruit: non enim similiter cōuenit consuetos, & extraneos curare, neque rursus cōtristari.

h Vniuersaliter quidem igitur dictum est, quoniam, vt oportet colloquitur.

i Referens autem ad bonum, & conferens conijciet non contristare, vel delectare. Videtur enim circa delectationes, & tristitias esse in colloquijs factas.

k Horum autem quicumque quidem ipsi est non bonum nociuum delectare aspernabitur, & eliget contristare, & si facienti autem deformitatem ferat, & hanc non paruam, vel nocumentum, contrarietas autem paruam tristitiam non recipiet, sed aspernabitur.

l Differenter autē colloquitur his, qui sunt in dignitatibus, & quibuscumque, & magis, vel minus notis. Similiter autem, & secundum alias differentias singulis tribuens quod decet.

m Et per se quidem desiderans condelectare, contristare autē renuens, considerans euentura si sint maiora. Dico autem bono, & conferente. Et delectationis autem gratia eius, quæ est in posterum maxime parum contristabit. Medius quidem igitur talis est, nō nominatus aūt est.

n Condelectātis autē, qui quidē est qđ est delectabile esse cōiectatiu' nō ꝓpter aliqd aliud, placidus. Qui autem vt vtilitas aliqua ipsi fiat in pecunijs, & q̄cumq; per pecunias, blanditor.

o Qui autem omnes cōtristat, dictum est quoniam litigiosus, & discolus est.

p Opponi autem videntur extrema sibijpsis, propter innominatum esse medium.

bus cum is congreditur, qui hunc habitum habet. Non enim amore, vel odio, sed quia talis est, ipse probat singula, vt oportet. Nam similiter tam ad notos, quàm ad ignotos, tam ad familiares, quàm ad non familiares idipsum aget.

G *In singulis tamen, ut conuenit. Nō enim æque familiarium, & externorum curam habere, neque dolore similiter eos afficere oportet.*

Vniuersaliter igitur dictum est ipsum congredi, vt oportet.

Respiciens autem ad honestatem utilitatemue, coniectabit dolorem non afferre, uel delectare. Videtur enim circa uoluptates doloresque eos uersari, qui in congressionibus sunt.

H *Atque quibus uoluptatibus nō est honestum ipsi, uel affert damnum delectare eas moleste feret, & eliget dolorem inferre, & si facienti deformitatem non paruam afferat aut damnum, oppositio uero paruum dolorem non probauit, sed ægreferet.*

Diuerso autem modo cum ijs, qui sunt in dignitatibus, & cum priuatis,
I *& cum magis minusue notis, & cum aliarum identidem differentiarum hominibus congredietur, singulis tribuens id quod decet.*

Et per se quidem expetens delectare. Cauens autem dolorem afferre, & sequens ea quæ eueniunt si sint maiora, honestum inquam, & id quod conducit. At uoluptatis gratia magnæ, quæ eueniet, dolorem affert paruum. Talis est igitur ipse medius, sed nomen non habet.

K *Is autem, qui delectat si id studēs esse iocundus non ob aliud quicquam, placidus uocatur. Si uero emolumenti causa sui, ut inde sibi proueniat in pecunijs, & in ijs, quæ pecunijs comparantur utilitas, adulator.*

Eum uero, qui moleste fert omnia, difficilem contentiosumque quendam dicimus esse.

Videntur autem extrema inter sese oppositionem suscipere, quia medium nomine uacat.

F quitur in detrimētum eius. Alio modo ex parte illius, cui vi... puta si dicat, vel faciat aliquid quod ad propriam ... gnam inhonestatem pertineat, vel etiam sit ei multum nocu... Et per hoc, quòd ei contradicitur, ingeritur ei parua tristitia. S... enim non acceptabit virtuosus, quod ab alijs dicitur, vel fic... magis reprehendet. Quartam proprietatem ponit ibi.

l ¶ Quæ sumit p comparationē ad diuersas psonas, & dicit, q̄ virtuosus diuersimode colloquit, & conuersatur cū his, qui sunt in dignitatibus constitutis, & quibuscuq; priuatis psonis. Et similiter diuersimode cū magis, vel minus notis, & sic alias diuersitates psonarū. Singulis n. attribuit, q̄ est cōuenie... Quintam proprietatem ponit ibi.

m ¶ Quæ sumit... cōparationē delectationis ad tristitiam. Et dicit, q̄ p se q... intendit delectare, & renuit cōtristare, ... aliqñ parū cōtristat considerās futura, ... præpōderēt p̄senti contristationi, q... ad honestatē, & ... tatē, vel etiā q... ad futurā cōsidera... nē magnā, cui ... paratur p p̄sentē ... tristatione. Cōcl... aūt, q̄ talis est m... habitus, cū tñ sit ... nominat', licet a... nos posset affabi... nominari. Deinde cum dicit.

n ¶ Determinat ... oppositis vitijs. ... circa hoc tria facit. Primo determinat ... vitio, qđ ptinet ad superabūdātiā delectatiōis. Et dicit, q̄ ... qui supabūdat ... lectādo, si hoc ... ciat pp aliud, ... placidus, si aūt h... ciat, vel pp adip... dā pecunia, vel q... quid aliud pecu... æstimari pōt, voca... blanditor, siue ad... tor. Secundo ibi.

o ¶ Determinat ... opposito vitio. ... cit, quòd ille qui ... nes contristat voca... tur litigiosus, & di... scolus, vt supra di... ctum est. Tertio ibi.

p ¶ Comparat p... dicta duo vitia ad... uicem. Et dicit, qu... extrema vidētur op... poni sibiinuicem, non autem vir... tuti, qa mediū virtutis est innominatū.

LECTIO

LECTIO XV.

POstquam Philosophus determinauit de virtute, quæ tenet medium in humanis actibus quantum ad delectationem, hic determinat de virtute, quæ tenet medium, quantum ad virtutem in eisdem humanis actibus, quæ dicitur veritas. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit de quo est intentio. Secūdo determinat propositum, ibi. {Videtur vtiq; iactator &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit quandam virtutem mediam esse oppositam iactantię. Secundo ostendit, q̄ de hac virtute est tractandum, ibi. {Non malum autem &c.} Tertio, ostendit differentiam huius virtutis ad præcedentem. ibi. {Conuiuere vtique &c.} Dicit ergo primo, q̄ medietas opposita iactātiæ est ferè circa eadem cum prædicta virtute, q̄a est circa actus humanos. Sed non secundum idem, quia non secundum delectationem, sed secundum aliquid aliud, vt postea dicetur. Et etiā ipsa medietas est innominata, sicut, & p̄dicta virtus. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit quare necessariū sit d'terminare de hac virtute. Et ponit ad hoc duas rationes. Cira quarū primā dicit, q̄ nō est malum, immo vtile ad scientias Morales pertranseunter tractare de virtutibus, quia per hoc magis sciemus ea, quæ pertinent ad mores, si p transeamus tractando ea, quæ pertinent ad singulos habitus. Quia cognitio rerū Moralium perficitur per hoc, quòd particularia cognoscunt. Secundam rationem ponit ibi.

c ¶ Et dicit, quòd considerando in singulis, ita se habere, magis certificabimur, quòd virtutes sint medietates quædam. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat differentiam huius virtutis ad præcedentem. Et dicit, quòd illis, qui aliqualiter se habent ad delectationē, vel tristitiam in conuictu, & collocutione, dictum est. Restat autem dicendum de illis, qui secundum veritatem & falsitatē se habēt in sermonibus, & operationibus, vel secundum fictionem factis. Deinde cum dicit.

e ¶ Determinat de virtutibus, & vitijs. Et primo ponit virtutē, & vitia cōtraria. Secūdo determinat de eis, ibi. {De vtrisq; dicemus &c.} Circa primum tria facit. Primo ostendit, quid pertineat ad mediū, & extrema in hac materia. Secūdo ośdit, qualiter ea, quæ dicta sunt, pertineat ad mediū habitū, & extremos, ibi.

LECTIO XV.

CIrca eadem ferè est, & iactantiæ medietas. Innominata autē, & ipsa.

b Non malum autē, & tales ptransire. Magis enim vtiq; sciemus, quæ circa mores singulos pertranseuntes.

c Et medietates esse virtutes credemus vtiq;, in omnibus sic habere conspicientes.

d In conuiuere vtique qui quidem ad delectationem, vel tristitiam colloquuntur, dicti sunt. De veridicis autem, & falsidicis dicemus similiter in sermonibus, & operationibus, & fictiōe.

e Videtur vtique iactator simulatiuus gloriosorum esse, & non existentium, & maiorum quàm existāt. Iron autem econuerso, negare quæ existunt, vel minora facere. Medius autē anthetocastos quis existens verax, & vita sermone existentia confitens esse circa ipsum, & neque maiora, neque minora.

f Est autem eorum singula, & gratia alicuius facere, & nullius. Vnusquisque autem qualis est, talia dicit, & operatur. & sic viuit, si non alicuius gratia operetur.

g Per seipsum autē mendaciū prauū, & fugiendū. Verum aūt, & bonum, & laudabile. Sic autē, & verax quidem medius existēs laudabilis. Qui aūt mendaces, ambo quidē vituperabiles. Magis autem iactator.

h De vtrisque autem dicemus. Prius autem de veraci. Non.n. de veridico in confessionibus

LECTIO XV.

CIrca eadem ferè uersatur, & arrogātiæ mediocritas. Quæ quidē, & ipsa nomine caret.

a. Atque non inutile fuerit de his etiā pertractare. Nam & ea magis, quæ
B *ad morem pertinēt percipiemus, si de singulis fuerit pertractatum.*

Et virtutes etiam ipsas mediocritates esse credemus, si id in omnibus fuerit. ita sese habere perspectum.

De ijs igitur, qui in conuictu ad voluptatem congrediuntur, atque dolorem, iam diximus. Sed nunc de veracibus mendacibusue simulater, & in verbis, & in actibus, & in fictione
C *dicamus.*

Arrogans itaque præclara, & ea quæ non insunt, & maiora quàm insunt sibi inesse fingit. Dissimulator autem contra, negare, quæ sibi insunt, aut imminuere solet. At medius cum sit talis, vt vnumquodque quale est ipsum dicat, atque ostendat tam vita, quàm verbis est verax, ea sibi inesse confitendo, quæ insunt, & neque maiora, neque minora.

Fit autem, vt horum vnumquodq; quispiam, & alicuius, & nullius rei
D *causa faciat. Atque qualis est vnusquisque, talia tam dicit, quàm agit, & ita viuit, nisi alicuius gratia agat.*

Per se autem mendacium quidem improbum est, & vituperabile, verū autem probum, ac laudabile. Itaque verax quidem cum sit medius, est laudabilis, mendaces autem ambo uituperabiles sunt, sed arrogans magis.

E *At enim de utroque dicamus oportet. prius autem de ueraci. Atque nō de illo nunc dicimus, qui in stipula-*

A {Est aūt horū singula &c.} Tertio mediū habitū, esse laudabilē, extremos aūt eē vitiosos, ibi. {Per se aūt &c.} Dicit ergo primo, quòd iactator, qui peccat p superabundātiā simulat aliqua gloriosa. Et hoc dupliciter. Vno mō, q̄a simulat sibi inesse aliqua gloriosa, q̄ nō sunt. Alio mō, q̄a dicit ea esse maiora, quàm sint. Ille autem qui peccat p defectum, yron dicitur. Ille vero, qui mediū tenet dicitur anthetocastos, idest p se admirabilis, quia non quærit magis in admiratione esse, q̄ sibi conueniat secundum se. Vel dicitur ancophastos, idest p se manifestus, quia talem se manifestat qualis est. Est enim verax, inquantum de se confitetur ea q̄ sunt, & hoc non solum sermone, sed etiā vita, inquantū scilicet exterior sua conuersatio conformis est sue conditioni, sicut & sua locutio. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit, qualiter prædicta pineat ad tres habit' dictos. Et dicit, quòd vnum quemque prædictorum actuum contingit dupliciter facere. Vno modo propter aliquid aliud, puta cū aliquis negat se esse talem, qualis est propter timorem. Alio modo, non propter aliquid aliud, sed propter hoc, quòd in tali actu delectatur. Et hoc proprie pertinet ad habitum. Quia vnusquisque secundum qualitatem sui habitus loquitur, & operatur, & vitā ducit, nisi aliquādo aliter operetur propter aliquid aliud emergēs. Deinde cū dicit.

g ¶ Ostendit, quid i dictis habitib' sit laudabile, & vituperabile. Et dicit, quòd mēdacium, secundum se est prauum, & fugiendum, verum autem, bonum, & laudabile. Ad hoc enim signa sunt instituta, quòd repræsentent res secū dum quod sunt. Et ideo, si aliquis repræsentat rē aliter, quam sit mentiendo, inordinate agit, & vitiose. Qui autem verum dicit ordinate agit, & virtuose. Manifestum est autem, quòd ille, q̄ verum dicit, medium tenet, quia signat rem secundum quòd est. Veritas enim in æqualitate consistit, quæ est medium inter magnum, & paruum. Qui autem mentitur est in extremo, quia vel secundum superabundantiam, quia plus dicit quàm sit, vel secundum defectum, quia minus quàm sit. Vnde patet, quòd ambo sūt vituperabiles, sed magis iactator qui excedit ad plus, quia plus recedit a vero, in æquali enim inuenitur minus, non autem maius. Deinde cum dicit.

h ¶ Determinat de prædictis habitibus. Et primo de virtute. Secundo de vitijs oppositis, ibi. {Maiora enim existētibus &c.} Circa primum tria facit. Primo determinat de quo veraci sit agendum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

agendum. Secundo ostendit quid ad eum principaliter pertineat, ibi. {Videbitur vtique talis &c.} Tertio, ostendit ad quod extremum magis declinet, ibi. { In minus autem &c. } Dicit ergo primo, quòd de prædictis habitibus dicendum est, sed prius de veraci. Non autem intendimus nunc de eo, qui in veritate loquitur in cõfessionibus iudiciorũ, puta cum aliquis interrogat a iudice, confitetur quod verum est, neque etiam de eo, qui verum dicit in quibuscunque pertinentibus ad iustitiam. Hoc enim pertinet ad aliam virtutem, scilicet ad iustitiã. Sed de illo veridico intendimus, q verum dicit in vita, & sermone i talibus, quinon habent differentiam iustitiæ, & iniustitiæ. Sed verũ dicit solum propter dispositionem habitus, sicut etiam supra dictum est de virtute præmissa, quòd de lectabiliter vult alijs conuiuere, non propter amorem, sed pp dispositionem habitus sui. Ita etiam, & hæc virtus verũ ostẽdit, non propter obseruandam iustitiã, sed propter aptitudinem quam habet ad verum dicendum.

Lectio. 24.

Deinde cum dicit.

i ¶ Ostẽdit quid maxime pertineat ad veracem de quo intendit. Et dicit, quòd talis videtur in suis factis moderationẽ habere vitando excessum, & defectum. Amat enim veritatẽ, & verum dicit etiam in illis, in quibus nõ multum refert ad nocumentum, vel perfectum, & multo magis in illis, in quibus dicere verum, vel falsum, facit aliquã differentiam ad nocumentum, vel iuuamẽtũ alterius. Et hoc iõ, quia abhorret mendacium secundum se tamquam quoddam turpe, & non solum secundum quod cedit in nocumentum alterius, talem autẽ dicit esse laudabilem.

Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit ad quod extremum magis declinat. Et dicit, q si aliquando difficile sit omnino ad punctum dicere veritatem, magis vult declinare ad minus, quàm ad maius. Hoc enim videtur magis ad prudentiam pertinere, eo quòd homines superabundant, & de seipsis loquentes, efficiunt alijs onerosi, quia per hoc videntur alijs se velle præferre.

Deinde cum dicit.

l ¶ Determinat de vitijs oppositis. Et circa hoc tria facit. Primo determinat de vitio, quod pertinet ad superabundantiam. Secundo de vitio, quod pertinet ad defectum ibi. { Irones autem &c. } Tertio, determinat oppositionem vitiorum adinuicem, ibi. { Opponi autem videtur. } Circa primum tria facit. Primo ostendit, quot modis committatur vitium iactantiæ, quod excedit in plus. Secundo, ostendit secundum quæ præcipue vitium iactantiæ attendatur, ibi. { Non impossibile autem &c. } Tertio, ostendit in quibus vitium iactantiæ præcipue committatur, ibi. { Qui quidem gloriæ gratia iactant &c. } Dicit ergo primo, quòd quandoque aliquis iactat de se quæ nõ sunt, vel maiora, q̃ sint, non propter aliquẽ alium finem. Sed quia i hoc delectatur. Et talis dicitur habere quandam mali similitudinem, alioquin non gauderet de mendacio. Hoc enim est inordinatiõe animi peruenit. Non tamen talis est omnino malus, quia nõ intendit malum quam malitiam. Sed est vanus, inquantum delectatur in re, quæ secundum se, nec est bona, nec vtilis. Secundo modo dicit, quòd aliquis se iactat propter appetitũ gloriæ, vel honoris. Et talis dicitur non esse multum vituperabilis, inquantum finem gloria, & honor habent quandam finitatem cum rebus honestis, ppter quas aliqui laudantur, & honorantur. Tertio modo aliqui se iactant causa argenti, vel cuiuscumque alterius, quod argento æquipollet. Et talis dicit esse magis deformem, quia propter minus bonum mentitur. Deinde cum dicit.

m ¶ Ostendit secundum quid præcipue attenditur iactantia. Et dicit, quòd non videtur aliquis iactator, ex eo, quod habet, vel non habet, vnde se possit iactare, sed ex eo, quod eligit. Dicitur enim aliquis iactator secundum habitum quem consequitur talis electio, sicut etiam & quicumque mendaci, qui dicitur mendax eo quòd eligit mentiri, vel quia gaudet de ipso mendacio, vel quia mentitur propter appetitum gloriæ, vel lucri.

Deinde cum dicit.

n ¶ Ostendit, de quibus præcipue aliqui se iactent. Manifestum est autem, quòd illi, qui de ipsa iactantia gaudent, indifferenter de quibuscumque se iactant. Illi uero, qui iactant se causa gloriæ, fingunt talia, quæ uidentur esse laudabilia, sicut sunt uirtuosa opera, uel quæ pertinent ad fœlicitatem, sicut nobilitas, diuitiæ, & alia huiusmodi. Illi uero, qui iactant se causa lucri, fingunt talia in quibus aliqui delectantur, alioquin nihil lucrarentur. Et iterum obseruandum est, quòd sint talia, de quibus se iactant, quæ si non sint uera, possibile est hoc latere, ita quòd eorum mendacium non deprehendatur. Et ponit exemplum de duobus, scilicet de his, quæ pertinent ad medicinam, quia omnes desiderant sanitatem, nec potest a quolibet cumque deprehendi, utrum aliquis in medicando erret. Alia autem sunt, quæ pertinent ad diuinationes futurorum, de quibus naturaliter homines sollicitantur, & circa quæ non de facili mendacium deprehenditur. Et ideo illi, qui iactant se ppter lucrum, præcipue fingunt se esse medicos, vel sapientes indiuinando, vel potest hoc, quod dicit sapientem referri ad hoc, quod tales se iactant de cognitione diuinorũ, quæ desiderabilis est, & latens. Deinde cum dicit.

o ¶ Determinat de vitio, quod pertinet ad defectum. Et circa hoc duo facit. Primo comparat hoc vitiũ iactantiæ. Secundo, ostendit diuersitatẽ huius vitij, ibi. { Maxime autem &c. } Dicit ergo primo, quòd hyrones, qui minus de seipsis dicũt q̃ sit, videntur habere mores gratiosiores quàm iactatores, quia non videntur talia dicere gratia lucri, sed quasi fugientes tumore superbiæ. Deinde cum dicit.

p ¶ Ostendit, quomodo diuersimode hoc vitium contingit. Et dicit, quòd quidam sunt, qui maxime de se negant ea, quæ videntur ad magnam gloriam pertinere sicut Socrates, qui negabant se esse scientem. Quidam vero sunt, qui & in quibusdam paruis, & manifestis uolunt ostendere, quòd non fingant de se maiora, quàm sint. Et isti vocantur Blathopanurgi, quasi in quadam astutia simulationis suas delitias habentes. Panurgi enim Græcæ dicunt astuti. Blathon autem idem est, quod delitiose. Hos autem dicit esse de facili contemptibiles, quia nimis manifesta est eorum simulatio. Et talis defectus in exterioribus, quandoque ad iactantiam pertinere videtur, dum per hoc volũt ostendere se meliores, & magis moderatos. Sicut Laconij, qui deferebant vestimenta magis despecta, quàm decebat statũ eorum, quia tam superabundantia exteriorum, quàm immoderatus defectus, videtur ad iactantiam pertinere, inquantum per vtrumque ostenditur quædam hominis excellentia. Quidam vero sunt, qui moderate vtuntur hoc vitio, quia neque omnino negant de se gloriosa, neque etiam assumunt aliqua nimis parua, & vtuntur hoc vitio in his, quæ non sunt prompta, & manifesta, & tales videntur esse gratiosi, vt supra dictum est.

Deinde cum dicit.

q ¶ Determinat de oppositione vitij ad virtutem. Et dicit, q magis videtur opponi veridico iactator, inquãtum est deterior, sicut dictũ est. Semper.n. peius vitiũ magis virtuti opponitur.

dicemus, neque quęcumque ad iustitiam, vel iniustitiam contẽdunt. alterius enim erunt hæc virtutis. Sed in quibus nullo tali differente, & in sermone, & in vita verum dicit, eo quòd talis est secundum habitum.

i Videbitur vtique talis mode ratus esse. Amator enim veri. Et in quibus non differt verum dicens, verum dicet, & in quibus differt adhuc magis. Vt enim turpe, mendacium verebitur, quod secundum se verebatur, talis laudabilis.

k In minus autem magis a vero declinans. Prudentius enim videtur propter onerosas super abundantias esse.

l Maiora autem existẽtibus fingens nullius gratia, prauo quidem assimilatur Non vtiq; gaudere, & mendacio. Vanus autẽ videtur magis quàm malus. Si autem gratia alicuius, qui quidem gloriæ, vel honoris nõ valde vituperabilis, vt iactator. Qui autem argenti, vel quæcũque in argentum, deformior.

m Non aũt in potẽtia est iactator, sed in electione. Secundum habitum enim. & in eo quòd talis est, iactator est quẽadmodũ, & mendax Hic quidem mendacio ipso gaudet, hic autem gloriam appetens, vel lucrum.

n Qui quidẽ igitur gloriæ gratia iactant, talia fingunt in quibus laus, vel fœlicitas. Qui autẽ lucri, quorum & lucrum est propinquius, & quę pertransire est, non existentia, puta medicum, vel diuinatorem, vel sapientem, & propter hoc plures fingunt talia, & iactant. Sunt enim in ipsis, quę dicta sunt.

tionibus uerum dicit, & in iis quæ ad iustitiam, & iniustitiam pertinent, hæc ad aliam uirtutem accommodaxtur, sed de eo, qui in quibus hoc nihil refert, & in uerbis, & in uita ex eo uera dicit, quia habitu talis est.

Atque talis æquus, & bonus esse uidebitur. Qui namque uerum amat, & in quibus nil refert uera dicit, is multo magis uera dicet, in quibus refert. Vt turpe enim mendacium fugiet, quod & per se fugiebat.

Talis uero laudabilis est. Magis autem ad defectum ueritatis declinat. Hoc enim æquabilius est, propterea quod exuperationes sunt permolestæ.

Sed qui res sibi maiores, quàm insunt fingit, si nullius causa rei, prauo quidem est similis, non enim mendacio gauderet. Vanus tamen magis quàm malus est. Sin alicuius gratia, si gloriæ, uel honoris non nimium est uituperandus, ut arrogans. Sin argenti, & eorum, quæ ad argentum rediguntur, deformior est.

Arrogans autem non in potentia, sed in electione consistit. Habitu namque, quia talis est, arrogans est, sicut & mendax, quidam ipso mendacio gaudent, quidam gloriam, aut lucrum affectans.

Qui igitur gloriæ causa sunt arrogantes. ea simulant pro quibus homines laudantur, aut beati esse dicuntur. Qui uero gratia lucri, ea quorum usus ad proximos transit, & quæ non in esse latere possunt. Fingunt enim se medicos, uel uates egregios. Quapropter, plerique talia simulant, ac arroganter sibi assumunt. Sunt enim in ipsis ea, quæ dicta sunt.

o Hyrones autem minus dicentes, gratiosiores quidem secundum mores videntur, non enim lucri gratia videtur dicere, sed fugientes molestum, & tumidũ.

p Sed & maxime autem isti gloriosa negant, vt Socrates facit. Qui autem parua, & manifesta fingũt, Blathopanurgi dicũtur, & facile contemptibiles sunt. Et quandoque iactantia videtur, puta laconiorũ vestis. Etenim superabundantiam, & vel de defectus iactantium. Qui autem moderate vtuntur hyronia. & circa quæ nõ valde prompta, & manifesta hyronizant, gratiosi videntur.

q Opponi autem videtur iactator veridico. Deterior enim est.

LECTIO XVI.

Xistente autem requie in vita, & in hac conuersatione cum ludo, videtur, & hoc esse collocutio quædam consona, & qualia oportet dicere. & vt oportet, similiter autem, & audire. Differt autem in dicendo in talibus, vel talia audire. Manifestum autem quoniã circa hoc est, & superabũdãtia quædam, & defectus medij.

b Qui quidem in derisione superabundant homolochi videntur esse. & onerosi desiderantes omnino risum, & magis coniectantes risum facere, quàm dicere decora, & non contristare derisum conuitiatum.

At dissimulatores extenuãtes sua, elegantiores sunt moribus, non enim id lucri causa facere videntur, sed fugientes tumiditatem.

Maxime autem hi negant ea, quæ sunt præclara, vt & Socrates faciebat, sed qui parua manifestaque dissimulant, q̃ delicati simul malitiosique dicuntur, & facile sperni possunt. Atque id ipsum arrogantia videtur interdum, qualis est Lacædemoniorum vestitus. Nam, & nimium & parum ad arrogantiam pertinent, sed qui moderate dissimulatione vtuntur, nec ea dissimulant, quæ nimis ante oculos sunt, & extant, gratiosi sunt.

Arrogans veraci opponitur, est enim dissimulatore deterior.

LECTIO XVI.

Vm vero sit, & requies in vita, atque in hac ipsa loco sese recreent homines, videtur & hic esse quædam æquabilis congressio, & dicendo, & audiendo ea, quæ oportet, & vt oportet. Differt autem, & dicendo inter tales, & audiendo tales. Atque patet etiam in his esse nimium atque parum.

Qui igitur in ridiculis exuperant scurræ sunt, ac importuni, affectantes omnino ridiculum, & magis coniectantes facere risum, quàm honeste loqui, & non afficere eum dolore in quem facere dicunt.

Postquam Philosophus determinauit de virtutibus, q̃ sunt circa humanos actus seriosos, hic determinat de quadam virtute, quæ est circa ludos. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, q̃ circa ludos potest esse virtus, & vitium. Secundo determinat de virtute, quæ circa ludos existit, & de vitijs oppositis, ibi. { Qui quidem in derisione &c. } Tertio, ostendit differentiam huius virtutis ad supradictas, ibi. { Tres igitur, quæ dictæ sunt &c. } Circa primum considerandũ est, quòd circa id quod est secundum se malum, & non potest habere rationem boni, non est virtus, & vitium secundum quæ ostensum est. Si ergo ludus nullam rationem boni posset habere, non esset circa ludum aliqua virtus. Habet autem ludus aliquam rationẽ boni, inquãtum est vtilis humanæ vitæ. Sicut enim homo indiget a corporalibus laboribus, interdũ desistendo quiescere, ita etiam indiget ab intentione animi, qua rebus serijs homo intendit, interdum vt anima hominis requiescat, quod quidẽ fit per ludũ. Et ideo dicit, quòd cum sit quædam requies hominis ab anxietate solicitudinum i hac vita, & in conuersatione humana per ludum, & sic ludus habet rationem boni vtilis, consequẽs est, quòd in ludis possit esse quædam conueniens collocutio hominum adinuicem, vt scilicet homo dicat, & audiat, qualia oportet, & sicut oportet. Et tamen in talibus multum differt dicere, & audire. Multa enim aliquis homo decenter audit, quæ non decenter diceret. Vbicumq; autem est differẽtia eorum, quæ oportet fieri, & eorum, quæ nõ oportet fieri, ibi non solum est medium, sed etiam superabundantia, & defectus a medio. Vnde circa ludum contingit esse medium virtutis, & extrema. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de medio, & extremis. Et primo dicit, quid sit circa vnumquodque eorum. Secundo ostendit, quid vnicuique eorum conueniat, ibi. { Medio autem habitui &c. Circa primum tria facit. Primo ostendit, quid sit medium, & extremum in ludo. Secundo ostendit, quòd hoc pertineat ad diuersitatem horum, ibi. { Moris enim &c. } Tertio ostendit, quòd quandoque extremum accipitur pro medio, ibi. { Redundante autem risu &c. } Circa primum tria facit. Primo ostendit quid pertineat ad superabundantiam, & dicit quòd illi, qui superabundant in derisione ludi, dicuntur homolochi, ideſt raptores templi ad similitudinem Miluorum, qui volabant circa templum vt raparent intestina animalium immolatorum. ita & isti insidiantur ad hoc quòd possint aliquid rapere, quod conuertant in derisionem. Et ideo tales sunt onerosi, quia desiderant vndecumque facere risum, ad quod magis student, quàm ad hoc, quòd dicant aliqua decora, ideſt honesta, & quòd non turbent illum, cui ingerunt conuitium ex ludo. Magis enim volunt dicere aliqua turpia, vel ex quibus alij turbentur, quàm quòd inducant homines ad risum. Secundo ibi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

e ¶ Ostendit, quid sit vitium per defectum. Et dicit, quòd illi, qui neque volunt dicere aliquod ridiculum, & molesti sunt his qui dicunt, dum ex hoc rationabiliter turbantur, videntur esse agrij, idest agrestes, & duri i quales, qui non molliuntur delectatione ludi. Tertio ibi.

d ¶ Ostendit, quid sit medium in ludo. Et dicit, quòd illi, qui moderate se habent in ludis vocantur eutrapeli, quasi bene vertentes, quia scilicet ea, quæ dicuntur ac fiunt conuenienter, in risum cõuertunt. Deinde cũ dicit.

e ¶ Ostendit, quòd prædicta pertinẽt ad diuersitatem morũ. Et dicit, quòd prædicti motus, scilicet q̃ aliquis velit facere risum, vel superabũdanter, vel diminute vel moderate, est quoddam inditium interioris moralis dispositionis. Sicut.n. per motus corporales exteriores discernũtur interiores corporum dispositiões, sic ex operationibus exterioribus cognoscũtur interiores mores. Deinde cũ dicit.

f ¶ Ostendit, quomodo extremum quandoque sumitur pro medio. Et dicit, quòd quia risus ad multos redundat, & multi sunt, qui magis q̃ oportet delectantur in ludo, & in hoc q̃ dicant alijs conuitia iocosa, inuenitur, quòd apud eos homolochi vocantur eutrapeli, quia sunt eis gratiosi. Superabundat enim in ludo quem plures homines superabundanter diligunt. Differunt tamen non parum homolochi ab eutrapelis, vt ex supradictis patet. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quid proprie pertineat ad predictos habitus. Et primo ostendit, quid proprie pertineat ad medium virtutis. Secundo, quid ad extremum superabundantiæ, ibi. { Homolochus autem &c. } Tertio ostendit, quid pertineat ad extremum defect', ibi. { Agryos aũt &c. } Circa primũ duo facit. Primo oñdit, qualiter se habeat eutrapelus ut̃ circa ludũ. Secundo, qualiter se habeat spectaliter circa cõuitia iocosa, ibi. { Et utrũ igit &c. } Circa primũ tria facit. Primo ponit, q̃ ad mediũ habitũ pertinet cõuenientibus ludis uti. Et dicit, q̃ ad mediũ habitũ huius uirtutis pertinet id qd est propriũ ephydexiotis. i. bene aptati, & dispositi ad hoc, q̃ cũ hominibus cõuersetur. Ad tales.n. pertinet, q̃ dicãt, & audiãt talia ludicra, quæ congruant uiro modesto, & liberali, qui .s. liberum animum habet a seruilibus passionibus. Secundo ibi.

c Qui autem neque vtique ipsi dicunt aliquid ridiculum, & dicentibus molesti sunt, agrij, & duri videntur esse.

d Moderate autem ludentes eutrapeli appellantur, puta bene vertentes.

e Moris enim videtur tales motus esse: quemadmodum autem corpora ex motibus iudicantur, ita & mores.

f Redundante autem risu, & pluribus gaudentibus ludo, & ipso conuitiari magis quam oportet, & homolochi eutrapeli appellantur, & gratiosi. Quoniam autem adhuc differunt non parum ex his, quę dicta sunt manifestum.

g Medium autem habitui proprium ephidexiotis est. Ephidexij autem est talia dicere, & audire, qualia, & modesto, & liberali congruunt.

h Est enim quædam decentia talem dicere in ludi parte, & audire. Et liberalis ludus differt ab eo, qui seruilis, & disciplinati, & indisciplinati.

i Videbit autem vtiq; aliquis, & ex comœdiis veterum, & modernorum, his quidem enim erat derisio turpiloquium, his autem magis suspitio. Differunt autem non parum hæc ad honestatem.

k Vtrum igitur bene conuitiantem determinandum in dicendo, quæ decent liberalem, vel in non tristando audiẽtem, vel etiam delectando?

l Et tale quid indeterminatũ. Aliud enim alij odibile est, & delectabile. Talia autẽ audiet. Quæ enim sustinet audiens, hæc & facere videtur.

h ¶ Probat, & inducit rationem ad hoc, quod dixerat. Quia scilicet vbicunque est inuenire aliquid quod decenter fieri possit, hoc pertinet ad virtutem. Sed contingit aliquem iudentem dicere, & audire quædam conuenientia. Et hoc patet ex differentia ludorum. Ludus enim liberalis hominis, qui scilicet intendit propria sponte bonum agere, differt a ludo hominis seruilis, qui circa seruilia occupatur. Et ludus hominis disciplinati qui scilicet instructus est qualiter deberet ludere, differt a ludo hominis indisciplinati, qui nulla disciplina in ludo refrenatur. Vnde manifestũ est, quòd ad mediũ habitum virtutis pertinet decentia in ludo dicere, & audire. Tertio ibi.

Qui vero neque dicerent quicquam ridiculi, neque alios dicere paterentur, rustici sunt, & duri.

At is, qui cũ moderatione iocatur, comis atq; vrbanus vocatur, talẽ sane moris ĩa habitũ assecutus, ut ad bene rectęq; iocandum sese flectere possit.

Huiuscemodi namq; motiones, mores ipsius esse uidentur. Atque uti corpora, sic & ipsi mores motionibus discernuntur.

Cum autem exundet ipsum ridiculum, plurimique iocosalibusue magis quàm oporteat gaudeant, scurræ quoque eodem nomine nuncupatur, ut gratiosi eleganter, sed eos differre, atque non parum ex iis, quæ diximus constat.

Accomodatur autem huic habitui medio, & ipsa dexteritas, atque ipsius est dextri ea dicere, & audire, quæ ad modestum uirum liberalemq; accommodantur.

Sunt enim quædam, quæ ioco dicere, & audire talem hominem decet. Atq; ipsius liberalis iocus, & eruditi, a seruilis ioco rudisque differt.

Licet hoc, tam in antiquis, quàm in nouis comœdijs intueri. Quibusdam enim uerborum obscenitas, quibusdam potius subintellectio ridiculum erat, atque hæc non parum honestatis differunt ratione.

Is ne igitur dicendus est recte facetius uti, qui dicit ea, quæ liberum hominem decet, an is, qui eum audu dolore non afficit, uel etiam delectat?

An & hoc indefinitũ esse constat? Est enim aliud alij odio, & iocundum. Talia autem, & audiet, quæ namque fert audiendo, ea uidetur & facere.

i ¶ Inducit quoddã signum ad supradicta, quòd scilicet differat ludus disciplinati, & indisciplinati. Et dicit, quòd hoc maxime apparet consistendo tam in veteribus, quàm in nouis comœdijs, idest representationibus colloquutionum, hominum adinuicem, quia si alicubi in talibus narrationibus occurreret aliquod turpiloquium, ex hoc quibusda generabatur derisio, dũ talia turpia in risum vertebantur. Quibusdam vero generabatur suspitio, dum scilicet, suspicabantur eos, q̃ turpia loquebantur habere aliquid malum in corde. Manifestum est autem, quòd non parum refert ad honestatẽ hominis, vtrum dicat, vel ludendo turpia, vel honesta. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit qualiter se habeat virtuosus circa conuitia iocosa. Et circa hoc tria facit. Primo mouet quæstionem, vtrum scilicet determinandum sit, quòd aliquando bene conuitiari in ludo ex parte eius, quæ dicit, quia scilicet dicit ea, quæ decet dicere liberalem hominẽ virtuosum, & modestum, vel ea determinat penes hoc, bene cõuitiãs, sed potius ex parte finis, vel effectus, q̃.s. intẽdit nõ cõtristare auditẽ, vel etiã, q̃d plus est, intendit eum delectare. Secundo ibi.

l ¶ Respondet quæstioni, quantum ad secundum membrum. Et dicit, quòd est indeterminatum, quid scilicet contristet, vel delectet audientem, quia scilicet diuersis diuersa sunt odibilia & delectabilia. Talia enim unusquisque libẽter audiet, quæ sibi delectabilia. Illa enim, quę aliquis patienter sustinet audire, hęc facere uidetur, scilicet ingerendo ea alijs, dummodo non intendat eos contristare. Tertio ibi.

m ¶ Ostendit aliquid esse determinatũ quantum ad primum membrum, scilicet quantum ad conuitia, quæ dicuntur. Manifestum est enim, quòd virtuosus non facit, idest non proponet omne conuitium, quia conuitium est quædam contumelia dum tale quid in conuitio dicitur, ex quo homo infamatur, & hoc prohibet dicere legis positores. Sunt autem quædam cõuitia, quę non prohibent, quæ oportet dicere propter delectationem, vel propter hominũ emendationem, quæ sit dummodo fiat absque infamia. Ille.n. qui se habet in cõuitiando sicut gratiosus, & liberalis, videtur esse sibijpsi lex, dum scilicet per propriam electionem vitat ea quæ lex prohibet, & vtitur his, quæ lex concedit. Vltimo autem concludit, q̃ talis qualis est dictus medius, siue nomine ephidexus, idest aptus, seu eutrapelus, idest bene vertẽs. Deinde cum dicit.

n ¶ Determinat de malo superabundantiæ. Et dicit, quòd homolochus est minor derisore, quia scilicet derisor intendit aliquem confundere, quod non intendit homolochus, sed solum intendit risum facere, & non recedit a seipso, vel ab alijs, quando intendit risum facere, quia scilicet, exempla sua, & aliorum dicta & facta, conuertit in risum, & talia dicit, quorum nullum diceret homo gratiosus, & virtuosus, & quædam eorum non solum non diceret virtuosus, sed nec et audiret. Deinde cũ dicit.

o ¶ Determinat de vitio defectus. Et dicit, quòd ille, qui est agryos, idest agrestis est inutilis ad tales collocutiones ludicras. Nihil enim confert ad eas, sed in omnibus contristatur. Et i hoc est vitiosus, dum totaliter abhominatur ludum, qui est necessarius ad vitam humanam sicut requies quędam. Deinde secundo, ibi.

p ¶ Infert differentiam huius virtutis ad prædictas duas. Et dicit, quòd tres sunt medietates prædictæ in humana uita, quę omnes sunt circa communicationes sermonum, & operum. Differunt autem abinuicẽ, quia una earum consistit circa ueritatem in dictis, vel factis. Aliæ uero circa delectabile. Quarum una consistit circa delectationẽ, quę est in ludis, alia uero circa delectationem, quæ est in colloquijs, quæ est secundum uitam existentem, scilicet in seriis.

m Non vtique omne faciet. Cõuitium enim contumelia quædam est. Legum positores autẽ quædam contumeliosa dicere prohibent. Oportebat autem forte, & conuitiari. Gratiosus vtique & liberalis sic habebit, puta lex existens sibijpsi. Talis quidem igitur medius siue ephidexus, siue eutrapelus dicitur.

n Homolochus autem minor est derisore, & neque a seipso, neque ab alijs recedens, si risum faciat, & talia dicens, quorũ nullum diceret vtique gratiosus, quædam autem neque audiret.

o Agryos autem ad tales collocutiones inutilis. nihil enim cõferens in omnibus tristatur. Videtur autem requies, & ludus in vita esse necessarium.

p Tres autem, quæ dictæ sunt in vita medietates. Sunt autem omnes circa sermonum quorundam & operum communicationem. Differunt autem, quoniam hæc quidem circa veritatem est, hęc autem circa delectabile. Earum autẽ, quæ circa delectationem. hæc quidem in ludis, hęc autem in his, quæ sẽcũdum aliam vitam colloquijs.

LECTIO XVII.

Erecundiã autẽ, vt quãdam virtutẽ non conuenit dicere. Passioni.n. magis assimilatur, q̃ habitui.

b Determinatur igitur timor quidem ingloriationis.

c Perficitur autem verecundia circa pericula timori consimiliter. erubescunt enim verecundati. Mrtem autem timentes pallescunt. Corporalia vtique videntur aliqualiter esse vtraque, quod videtur passionis magis quàm habitus esse.

LECTIO XVII.

Ostquam Philosophus determinauit de medietatibꝰ, quæ sunt virtutes, hic determinat de quadam medietate, quæ non est virtus, idest de verecundia. Et primo ostendit verecũdiam non esse virtutem. Secundo ostendit simile de continẽtia, quæ cum sit laudabilis, non est virt', ibi. { Non est autem, neque incontinentia &c. } Circa primum duo facit. Primo inquirit genus verecundiæ. Secundo, ostendit subiectum ipsum ibi. { Non est vtique ætati &c. } Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Et dicit, q̃ de verecundia nõ cõuenit loqui sicut de quadam virtute. Sed magis assimilatur passioni, quàm habitui, qui est genꝰ virtutis. Secundo ibi.

b ¶ Probat propositum dupliciter. Primo quidem per diffinitionẽ verecundiæ. Dicitur enim verecũdia esse timor ingloriationis, idest confusionis, quæ opponitur gloriæ. Sed timor est passio quędam. Ergo verecundia est in genere passionis. Secundo ibi.

c ¶ Probat idem p effectum verecũdiæ. Circa quod considerandum est, quòd passiones sunt motus appetitus sensitiui, qui vtitur organo corporali. Vnde passiones omnes cum aliqua corporali transmutatione fiunt. Et similiter se habent in genere tali verecundia, & timor, qui est circa pericula mortis, quantum ad hoc scilicet, quòd vtraque passio iudicatur per transmutationem coloris corporalis. Sed i speciali differũt, quia illi, q̃ verecũdantur erubescũt, illi aũt, qui timẽt mortẽ pallescũt. Cuius differẽtiæ rõ est, q̃ natura spũs & humores transmittit ad locũ ubi sentit defectũ. Sedes aũt vitę est in corde, & iõ, q̃n periculũ vitæ timet, spũs & humores concurrunt ad cor. et ideo exteriora quasi deserta pallescũt. Honor aũt, & cõfusio i exteriorib' é. Et iõ q̃n hõ timet p verecũdiã privationẽ honoris, recurrẽtib' humoribꝰ, & spiritibus ad exteriora hõ erubescit. Sic ergo patet, q̃ & verecundia, & timor mortis sũt q̃dã corporalia, inquãtũ. s. habẽt trãsmutationẽ annexam, quod uidetur magis ad passionem, quàm ad habitum pertinere. Et ita patet, quòd verecundia non est virtus. Deinde cum dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Ostendit quid sit subiectum conueniés verecundiæ. Et primo, ostendit cui ætati conueniat. Secundo ostendit cui conditioni, ibi. ¶ Neque isti studiosi &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, scilicet quòd non conuenit omni ætati, sed iuuenili. Secundo ibi.

b Non omni vtiq; ætati hæc passio congruit, sed iuuenili.

c ¶ Probat, quòd iuuenili ætati cõgruat verecundia. Et hoc dupliciter. Vno modo per proprietatem iuuentutis. Quia scilicet iuuenes ꝓpter feruorem ætatis viuunt secundum passiones. Et ideo proni sunt ad multipliciter peccandum. Et ab hoc prohibentur per verecũdiã, per quam turpitudinem timẽt. Et ideo iuuenes decet verecundia. Alio modo, probat idem per humanã consuetudinẽ: Iuuenes cũ verecundos laudare consueuimus. Tertio ibi.

d Nõ omni vtiq; ætati hæc passio congruit, sed iuuenili.

e Existimamus enim oporteret tales verecũdos esse eo quòd secundũ passiones viuentes multi peccant, a verecundia autem prohibentur. Et laudamus quidem iuuenes verecundos.

f ¶ Ostendit, ꝙ aliæ ætati, scilicet senili non congruit verecũdia. Et dicit, ꝙ nullus laudat senem de hoc, quòd est verecũdus, quia existimamus, quòd non oporteat eum aliquod turpiũ operari, pro quibus consueuit esse verecũdia. Tum, quia propter longitudinẽ ẽporis reputamus eos esse expertos. Tũ, cessante feruore ætatis reputamus, quòd propter passionem non debeant aliquid turpe operari. Deinde cum dicit.

f Senem autem nullus vtique laudabit, quoniam verecundabilis. Nihil enim existimamus oportere ipsum operari, in quibus est verecundia.

g ¶ Ostẽdit, cui cõditioni competit verecundia, vel non cõpetat. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quòd non competat virtuoso. Secũdo, excludit quasdam cauillationes cõtra propositum, ibi. ¶ Sunt hæc quidẽ &c.} Dicit ergo primo, ꝙ neq; ad virtuosum pertinet verecundia. Verecundia enim est respectu prauorum. Sed virtuosus non operatur praua: quia virtus est, qua bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Ergo verecundia non competit virtuoso. Deinde cum dicit.

g Neq; enim studiosi est verecundia. siquidem sit in prauis. Non enim operandum talia.

h ¶ Excludit tres obiectiones circa prædicta. Quarum prima est. Quia posset aliquis dicere, ꝙ verecundia non solũ est de his, quæ secundum veritatem sunt turpia, quæ contrariantur virtuti, sed etiam de his, quæ sunt turpia secundũ opinionẽ, sed ipse dicit, quòd nihil differt ad propositũ, quia virtuoso neutra sunt operanda, scilicet neque turpia secundum veritatem, nec turpia secundum opinionem. Et ideo non imminet virtuoso, quòd de aliquo verecundetur: sed hoc pertinet ad prauum, vt sit talis, ꝙ operetur aliquid turpium, vel secundum veritatem, vel secundum opinionem. Secundam obiectionem ponit, ibi.

h Sic enim sunt hæc quidem secundum veritatem turpia, hoc autem secundum opinionẽ, nihil differre. Neutra enim operãda. Quare neque verecundandum. Praui autem & tale, puta, operari aliquid turpium.

i Posset enim aliquis dicere, quòd licet virtuosus non habeat aliquid de quo verecunderur est tamen ita dispositus, vt si aliquid talium operaretur, de hoc verecundaretur. Si quis ergo propter hoc existimaret, quòd verecundia competeret studioso, probat hoc esse inconueniens dupliciter. Primo quidem, quia verecundia proprie loquendo, nõ respicit nisi voluntarios defectus, quibus debetur vituperium. Sed hoc repugnat virtuti, quòd aliquis voluntarie operetur malum. Ergo non competit etiam verecundia propter rationem prædictam. Secus autem esset si verecundia esset eorum, quæ inuoluntarie possunt accidere, sicut ægritudo inuoluntarie accidit homini. Vñ virtuoso etiam sano potest competere curare de medico propter infirmitatem, quæ posset accidere. Secundo excludit prædictam obiectionem ibi.

i Sic enim sunt hæc quidem secundum veritatem turpia, hoc autem secundum opinionẽ, nihil differre. Neutra enim operãda. Quare neque verecundandum. Praui autem & tale, puta, operari aliquid turpium.

k ¶ Dicit, quòd si secũdum prædictam obiectionem verecũdia esset quoddam virtuosum ex suppositione, quia scilicet verecundaretur virtuosus sit turpia operaretur. Hoc autẽ non est de his, quæ proprie conueniunt virtuosis. Immo absolute eis conueniũt sicut patet circa omnes virtutes. Vñ relinquitur, quòd verecundia non proprie conueniat virtuoso. Tertiam obiectionẽ ponit ibi.

k Erit autem vtique verecundia ex suppositione studiosum. Si enim operetur verecundabitur vtique. Non est autem hoc circa virtutes,

l ¶ Posset enim aliquis concludere, ꝙ quia inuerecundia, & non verecundari de turpi operatione est quoddam prauum ꝓpter hoc non recundari sit virtuosum. Sed ipse dicit hoc non esse necessarium, quia verisimile scilicet tam verecundia, quam inuerecũdia supponit turpem operationem, quæ non competit virtuoso. Qua tamen supposita conuenientius est, quòd ea aliquis aspernetur per verecundiam, quã de ea non curet per inuerecundiam. Et hoc etiam apparet, quòd verecundia nõ sit virtus, nam si esset virtus inesset virtuoso. Est autem attendendum, quòd supra posuit passionem laudabilẽ Nemesim, de qua & hic mentionem non facit, quia non est intentionis suę de passiõibus hic determinare, hoc enim magis pertinet ad Rethoricam, vt patet in secundo Rethoricorum, vnde nec hic de verecundia determinauit, nisi ostendens eam non esse virtutem. Deinde relinquit idem intelligendum de Nemesi. Deinde cum dicit.

l Si autem inuerecundia prauum, & non verecũdari turpia operari, nihil magis talia operantem verecũdari studiosum.

m ¶ Inducit simile de continentia, quæ cum sit laudabilis, non est virtus, sed habet aliquid virtutis annixtum. Continens enim sequitur rationem rectam, quod pertinet ad virtutẽ. Patitur tamen concupiscentias prauas vehementes, quod pertinet ad defectum virtutis. Et de his dicetur infra Septimo. Satis autẽ conuenienter inducit similitudinem de continentia, quia verecundia maxime requiritur, vbi abundant passiones prauæ, quod conuenit continentibus, vt dicũm est. Vltimo autem continuat se ad sequentia dicens, quòd dicendum est de conceps de iustitia. Et in hoc terminat sententia quarti libri.

m Non autem ad quamuis ætatem is affectus, sed ad iuuenilẽ accommodatur.

Censemus enim eos, q huius ætatis sunt, verecundos esse oportere, vt cum non sine perturbatione viuant, multumque ob hoc peccent a verecundia prohibeantur delinquere. Atque laudamus quidem eos iuuenes, qui sunt verecundi.

Sed nemo ex eo seniorem hominem laudabit, quia est verecundus. Nihil enim eorum ipsum oportere censemus agere, pro quibus emergere verecundia solet.

Neq; n. homini probo verecundia competit, quippe cũ pro vebus improbis fiat. Non n. sunt res tales agendæ.

Quòd si quædam re vera, quædam opinatione sunt turpes, nihil refert, neutræ namque sunt agendæ. Quare non est erubescendum. Sed improbi est, & talem esse, vt aliquid turpe agat.

Probum autem ideo quempiam esse putare, quia ita se habet, vt si turpe quid egerit verecundetur, absurdum est sane. Verecundia namque sit pro ijs, quæ sua sponte quispiam facit. Sed numquam sua sponte vir bonus res aget turpes.

Erit autem verecundia probum ex suppositione. Nam si egerit, verecundabitur. Hoc autem in ipsis virtutibus non est.

Quòd si impudentia, & quempiã non pudere res turpes agentem improbum est, nihilo magis ob idipsum probum erit, quempiam res turpes agentem erubescere.

Atuero neque continentia virtus est, sed est quædam permixta. Ostendetur autem de ipsa post paulo. Nunc de iustitia dicamus, oportet.

ARISTOTELIS MORALIVM AD NICOMACHVM LIBER QVINTVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

POstquam Philosophus determinauit de virtutibus moralibus, quæ sunt circa passiones, hic determinat de virtute iustitię, quæ est circa operationes, & dividitur in partes duas. In quarum prima determinat de iustitia proprie dicta. In secunda determinat de iustitia metaphorica, ibi. ¶ Vtrũ autem contingit sibipsi iniustum facere &c.} Circa primum duo facit. Primo determinat de virtute iustitiæ. Secundo determinat de quadam virtute, scilicet epyichia, quæ est communis iustitiæ directiua ibi, ¶ De epyichia in illud &c.} Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intẽtio. Secundo, exequitur propositũ ibi. ¶ Videmus vtique &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit de quo intendat, quia iustitia, & iniustitia. Et ꝓponit tria circa iustitiam considerãda, i quibus differt iustitia a ſupradictis virtutib⁹. Quorum primum tangit, cum dicit, quòd intendendum est circa quales operationes fiunt iustitia, & iniustitia. Virtutes enim, & vitia de quibus supra dictum est, sunt circa passiones, quia scilicet in eis principaliter cõsideratur, qualiter homo interius afficiatur secundum passiones, sed qd exterius operetur non consideratur nisi ex consequenti, inquantum scilicet operationes exteriores ex interioribus passionibus proueniunt. Sed circa iustitiam, & iniustitiam præcipue attenditur, quid homo exterius operatur. Qualiter autem afficiatur interius non consideratur nisi ex consequenti, prout scilicet aliquis iuuatur, vel impeditur circa operationem. Secundum autẽ tangit, cum dicit. Et qualis medietas est iustitia, & iustum, scilicet est obiectum iustitiæ. In præhabitis enim virtutibus accipitur medium rationis, & non rei. Sed iniustitia accipitur medium rei, vt infra dicetur. Tertium autem tangit, cum dicit. Et quorum est medium. Quælibet enim supradictarum virtutum est medium duorum vitiorum, iustitia autem non est medium duarum malitiarum, vt infra patebit. Secundo ibi.

LECTIO I.

DE iustitia iam, & iniustitia consideremus oportet circa quales actus uersentur, & qualis nam mediocritas sit ipsa iustitia, & inter quæ iustum ipsum medium est.

a Intentio autem nobis sit secundum eandem methodum his, quæ dicta sunt.

b ¶ Ostendit, secundum quem modum tractanda sunt prædicta. Et dicit, quòd intendendum est tractare de iustitia secundum eã dem artem, secundum quam tractatum est de prædictis virtutibus, scilicet figuraliter, & alijs huiusmodi modis. Deinde cum dicit.

b Videmus vtiq; omnes talem habitum volentes dicere iustitiam, a quo operatiui iustorum sunt, & a quo iusta operãtur, & volunt iusta. Eodẽ autẽ modo, & de iniustitia a quo operatiui iniustorum sunt, & a quo iniusta faciunt, & volũt iniusta. Propter quod & nobis primum, vt in typo supponantur hæc.

c ¶ Incipit determinare de iustitia. Et primo distinguit iustitiam particularem a iustitia legali. Secundo determinat de iustitia particulari, de qua intendit principaliter, ibi. ¶ Eius autem, quæ secundum partem &c.} Circa primum tria facit. Primo diuidit iustitiam in legalem, & particularem. Secundo ostẽdit, quę, & qualis sit iustitia legalis, ibi. ¶ Quia autẽ illegalis &c.} Tertio ostendit, quòd præter iustitiã legale est quædã particularis iustitia, ibi. ¶ Inquirimus autem eam &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit, quid significet nomine iustitiæ, vel iniustitiæ. Secundo, distinguit vtrumque, ibi. ¶ Consequitur. } Circa primum tria facit. Primo notificat iustitiã, & iniustitiam. Secundo ostendit notificationem esse conuenientem, ibi. ¶ Neque eundem habet &c.} Tertio infert correlarium ex dictis, ibi. ¶ Multotiens quidem igitur. } Dicit ergo primo, quòd omnes videntur velle, quòd iustitia sit talis habitus per quem causantur tria in homine. Primo quidem, inclinatio ad opus iustitiæ, secundum quam dicitur homo operatiuus iustorum. Secundum est, operatio iusta. Tertium autem est, quòd homo velit iusta operari. Et idẽ dicendum est de iniustitia, quòd est habitus a quo homines sunt operatiui iniustorum, & faciunt, & volunt iniusta, & ideo hoc nobis præsupponendum est de iustitia, sicut id quod figuraliter apparet in his. Et est considerandum, quòd conuenienter notificauit iustitiã per voluntatem, in qua non fiunt passiones. Et tamen est exteriorum actuum principium, vnde est proprium subiectum iustitiæ quę non est circa passiones. Deinde cum dicit.

c Videmus itaque omnes talem habitum dicere iustitiam velle, quo homines apti sunt ad res iustas agendas, & quouis agunt, & volunt iusta. Eodem modo talem habitum, & ipsam iniustitiam dicere quo iniurias agunt homines resque uolunt iniustas. Quapropter, & nobis hæc primum, vt in figura subiiciuntur.

d Neque enim eundem habet modum, & in scientijs, & in potentijs, & in habitibus. Potentia quidem enim, & scientia eadem esse. Habitus autẽ contrarius cõtrariorum nõ. Vtputa a sanitate nõ fiunt contraria, sed sana solum. Dicimus enim sane ambulare, quando ambulat vt vtique sanus existens.

d ¶ Ostendit prædictas notificationes esse conuenientes quantum ad hoc, scilicet ꝙ iustitia notificata est per hoc, ꝙ habet se ad volendum, & operandum iusta: & iniustitia ad volẽdũ, & operandum iniusta. Non enim eodem modo se habet in habitibus, sicut in scientijs, & potentijs. Contraria enim pertinent ad eandem potentiam, sicut album & nigrum ad visum, & ad eandem scientiam, sicut sanum & ægrũ ad medicinã. Sed habitus contrarius non se habet ad contraria sibi. Et ponit exemplum de habitibus corporalibus. Nam a sanitate nõ procedũt ea, quæ sunt cõtraria sanitati, sed solum ea, quæ sanitati cõgruũt. Sicut dicimus, quòd aliquis sane ambulat, quando ambulat, sicut ille qui sanus

Exti. S. Tho. H 3 existit

Universidad de Deusto
Biblioteca

exiſtit. Vnde ipſa ſcientia licet ſecundum quòd eſt cognitio quedam ad contraria ſe habeat, inquantum unum contrariorũ eſt ratio cognoſcendi aliud, tamen inquantum eſt habitus quidam ſe habet tantum ad vnum actum, qui eſt cognoſcere veritatem, non autem ſe habet ad errorem contrarium. Sic igitur conuenienter dictum eſt, q̃ per iuſtitiam operamur iuſta, per iniuſtitiam iniuſta. Deinde cum dicit.

e ¶ Infert correlarium ex dictis. Quia enim contrarij habitus ſunt contrariorum, & vnus actus eſt determinate vni⁹ obiecti, inde eſt, q̃ multotiens vnus habitus contrarius cognoſcitur per alium, & multotiens cognoſcit ex ſuo obiecto, quod eſt quaſi materia ſubiecta operationi habitus. Et hoc manifeſtat per exemplum. Si euecxia ſit manifeſta, ideſt bona diſpoſitio, & cachexia eſt manifeſta, ideſt mala diſpoſitio. Et ſic habitus cognoſcitur a ſuo cõtrario. Cognoſcitur autem ex obiecto, quia ex his, quæ faciunt hominem bene ſe habere ſit manifeſta euecxia. Et hoc vlterius manifeſtat ſpecialius, quia ſi ad euecxiam pertinet, quòd homo habeat carnes bene denſas, neceſſariũ eſt, quòd ad chachecxiã pertineat, quòd homo habeat carnes raras quaſi incompactas propter indigeſtos humores. Et iterum neceſſarium eſt, quòd illud, quod facit hominem bene ſe habere, ſit illud quod faciat eum habere carnes bene denſas. Deinde cũ dicit:

f ¶ Diſtinguit iuſtitiam, & iniuſtitiam. Et primo ponit diuiſionem. Secundo, membra diuiſionis, ibi. { Quia autem auarus &c. } Circa primum tria facit. Primo oſtendit, quòd multiplicitas iniuſtitiæ manifeſtat multiplicitatem iuſtitiæ.

Quia vt in pluribus, conſequens eſt, vt ſi vnum oppoſitorum dicatur multipliciter, & reliquũ. Et ita etiã ſe hẽt de iuſto, & iniuſto. Secundo ibi.

g ¶ Oſtendit qualis ſit horũ multiplicitas. Et dicit, q̃ eã iuſtitia, q̃ iniuſtitia pòt multipliciter dici, ſed multiplicitas eorũ ẽ latẽs, propter hoc, qđ ea, q̃ faciũt æquiuocationẽ sũt ꝓpinqua adinuicem ſecũdũ cõuenientiã ipſorum. In his autẽ, quæ multum diſtãt magis manifeſtatur æquiuocatio, ſi idem nomen eis imponatur, eo quòd ſecundum prompta apparet multa differentia ipſorum, quæ eſt ſecundum ideam, ideſt ſecundum propriam rationem propriæ ſpeciei. Sicut nomen clauis æquiuoce dicitur de inſtrumẽto quo clauduntur hoſtia, & de quodam cooperculo, quod cooperit artẽriam, quæ eſt in collo animalium. Tertio ibi.

h ¶ Oſtendit, quot modis prædicta dicãtur, & dicit quòd primo conſiderandum eſt, quotiens dicatur iniuſtus. Dicitur enim tripliciter, vno modo illegalis, qui ſcilicet facit contra legem. Alio modo dicitur iniuſtus auarus, qui vult plus habere de bonis. Tertio modo dicitur iniuſtus inæqualis, qui ſcilicet vult minus habere de malis. vnde manifeſtũ eſt, q̃ iuſt⁹, dicet dupliciter. Vno modo dicitur iuſt⁹ legalis, ideſt ille, qui eſt obſeruator legis. Alio modo dicitur iuſtus ẽqualis, qui ſcilicet vult æqualiter habere de bonis, & malis. Æquale enim opponitur in vtroq; ſcilicet & ei quod eſt in plus, & ei quod eſt in minus. Et ex hoc cõcludit vlterius, quòd iuſtũ dicit legale, & æquale, & iniuſtum illegale, & inæquale, inquantum obiecta notificantur per habitus, vt ſupra dictum eſt. Deinde cum dicit.

i ¶ Manifeſtat membra præmiſſæ diuiſionis. Et primo oſtendit, qualiter auarus dicatur iniuſtus. Et dicit, quòd quia auarus qui vult plus habere eſt iniuſtus, conſequens eſt, q̃ circa bona, quorum abundantiam homines appetunt. Non tamen circa omnia bona, ſed ſolum circa ea, circa quæ eſt fortunium, & infortunium. Huiuſmodi autem ſimpliciter, ideſt abſolute & ſi conſideraras ſũt bona, & nõ ſemper ſunt bona alicui, quia non ſemper ſunt proportionata homini, & non ſemper ea expediunt. Homines autem appetunt hæc a Deo, & a oratione, & ſuo deſiderio hoc in quantũ, quaſi ſemper ea eſſet bona. Et ex hoc efficitur auari, & iniuſti. Nõ ãt ita fieri oporteret, ſed oportet orãdo a Deo petere, vt ea quæ sũt ſm ſe bona, efficiant homini bona, ita ꝙ vnuſquiſq; eligat id qđ eſt ſibi bonũ. ſ. operari recte ſm virtutẽ. Secũdo ibi.

k ¶ Manifeſtat quomodo inæqualis dicatur iniuſtus. Et dicit, ꝙ iniuſtus non ſemper dicitur aliquis, ex eo, quòd plus eligit, ſed ex eo quod minus eligit in his, quæ ſimpliciter, & abſolute conſiderata ſunt mala, ſicut ſunt labores, inopia, & alia huiuſmodi, ſed quia etiam minus malum videtur aliqualiter eſſe bonum inquantum eſt eligibile, cum auaritia ſit bonum, ſicut dictũ eſt, videtur propter hoc, quòd ille, qui appetit minus habere de malo, ſit quodammodo auarus. Sed verius dicitur, quòd ſit inæqualis, quia hoc continet vtrumque, & eſt commune ad plus, & ad minus. Tertio ibi.

l ¶ Manifeſtat quomodo iniuſtus dicitur illegalis. Et dicit quòd etiam illegalis dicitur iniuſtus. Hęc enim illegalitas ſecundum quam dicitur aliquis illegalis, quæ etiã eſt inæqualitas, inquantum homo non adæquatur regulæ regis, continet vniuerſaliter omnẽ iniuſtitiam, & eſt quoddam commune reſpectu omnis iniuſtitiæ, vt infra patebit.

LECTIO II.

Poſtquam Philoſoph⁹ diſtinxit iuſtitiam, hic determinat de iuſtitia legali. Et primo determinat de ipſo iuſto legali, qđ eſt obiectum legalis iuſtitiæ. Secundo de ipſa legali iuſtitia determinat, ibi. { Ipſa quidem igitur &c. } Circa primum duo facit. Primo oſtendit, quod iuſtum legale determinatur ſecundum legem. Secũdo, oſtendit qualia ſunt illa, quæ lege determinantur, ibi. { Leges autẽ dicũt &c. } Dicit ergo primo, quòd quia ſupra dictum eſt, quòd illegalis eſt iniuſtus, & legalis eſt iuſtus, manifeſte conſequitur, quòd omnia legalia ſunt aliqualiter iuſta. Dicit autem aliqualiter, quia omnis lex datur in ordine ad aliquam politiã, nõ autẽ in omni politia eſt ſimpliciter iuſtũ, ſed in quibuſdã eſt iuſtũ ſolũ ſecũdũ quid, vt patet in tertio Politicæ. Nã in politia Democratica, in qua populus totus vult dominari, attenditur iuſtũ ſm quid, ſed nõ ſimpliciter, ve ſcilicet quia oẽs ciues ſunt æquales ſm quid, ſcilicet ſecundum libertatem, ideo habeantur æquales ſimpliciter. Vnde ea quæ ſecundum legem Democraticam ſtatuuntur, nõ ſunt ſimpliciter iuſta, ſed aliqualiter. Dicit autem illa eſſe legalia, quæ ſunt ſtatuta, & determinata per legem politiuam, quæ competit legislatoribus. Et vnumquodque eorum ſic determinatorum dicitur aliqualiter iuſtum. Deinde cum dicit.

b ¶ Oſtendit qualia ſint, quæ lege ſtatuuntur. Et circa hoc duo facit. Primo, oſtendit cuius finis gratia aliquid lege ſtatuatur. Secundo, oſtendit de quibus aliquid ſtatuatur lege, ibi. { Præcipit autem lex. } Dicit ergo primo, quòd leges de omnibus loquuntur, ſecundum quod poteſt conuinci, ꝙ pertineat ad aliquid vtile communitati. Sicut eſt in rectis politijs, in quibus intenditur bonum commune, vel ad aliquid quod ſit vtile optimis, ideſt aliquibus maioribus de ciuitate, per quos ciuitas regitur, qui & optimates dicuntur, vel ad aliquid vtile dominis, ſicut contingit in politijs, quæ reguntur regibus, vel tyrannis. Semper enim in legibus ferendis attenditur id quod eſt vtile ei, quod eſt principale in ciuitate.

Quod autem aliqui habeantur, vt optimi, vel vt dominantes, contingit quidẽ vel ſecundum virtutem ſicut in Ariſtocratica politia, vt qua aliqui propter virtutem principantur, vel ſecundum aliquem alium modum, puta in politia Oligarchica, in qua aliqui pauci principãtur ꝓpter diuitias, vel potentiam. Et quia omnis vtilitas humana finaliter ordinatur ad fœlicitatem, manifeſtum eſt, quod ſecũdum vnum modum iuſta legalia dicũtur ea, quæ ſunt factiua fœlicitatis, & particularum ipſius: eorũ q̃ ad fœlicitatem ordinantur, vel principaliter ſicut virtutes, vel inſtrumentaliter ſicut diuitiæ, & alia huiuſmodi exteriora bona, & hoc per cõparationẽ ad cõmunitatem politicam, ad quã reſpicit legis poſitio. Deinde cum dicit.

c ¶ Oſtendit de quibus aliquid lege ſtatuatur. Et dicit, quòd lex præcipit ea, quę pertinẽt ad ſingulas virtutes. Præcipit eñ facere opera fortitudinis, puta cum præcipit, quòd miles nõ derelinquat aciem, & quòd non fugiat, neque proijciat arma. Similiter etiam præcipit ea, quæ pertinent ad temperantiam, puta cum præcipit, quòd nullus mæchetur, & quod aliquis faciat mulierem aliquã cõuitiũ in propria perſona. Et ſimiliter præcipit ea, q̃ pertinẽt ad mãſuetudinẽ, ſicut cũ præcipit, ꝙ vnus non percutiat aliũ ex ira, & quòd non contendat cum eo, opprobria inferendo. Et ſimiliter eſt de aliis virtutibus quibus actus leges iubent, & de aliis malitijs, quarũ actus prohibet. Et ſi quidẽ lex recte ponatur ad hoc dicẽs lex recta, alias vero dicitur lex apoſchediaſmenos, ab a, quod eſt ſine, & poſchedias, quod eſt ſcientia, & menos, ꝙ eſt perſcrutatio, quaſi lex poſita ſine perſcrutatione ſcientiæ, vel ſchedos, qđ dicitur dictamẽ ex improuiſo ædirum, inde ſchediazo. i. ex improuiſo aliquid facio, vnde potẽt dici lex apoſchediaſmenos, ideſt quę caret debita prouidentia. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat qualis ſit iuſtitia legalis. Et circa hoc duo facit. Primo, oſtendit conditionem legalis iuſtitiæ. Secundo oſtendit, qualiter legalis iuſtitia ſe habeat ad virtutes, ibi. { Iniuſtitia. } Dicit ergo primo, quòd ipſa iuſtitia eſt quædã virtus perfecta non ſimpliciter, ſed in comparatione ad

Sæpe igitur contrarius habitus ex contrario cognoſcitur. Sæpe etiam habitus ex ſubiectis. Nam ſi bona corporis habitudo ſit nota, & ipſa mala corporis habitudo ſit manifeſta. Et ex ijs, quæ bonam habitudinẽ efficiunt corporis ipſa bona habitudo ſit nota, & ex ipſa rurſus ea, quæ facilit ipſam. Si.n. habitudo bona ſit ſpiſſitas carnis, & mala habitudinẽ raritatẽ eſſe carnis, & id quod efficit habitudinem bonam efficere ſpiſſitatem i carne, neceſſe eſt.

At uero plerumque ſequitur, ſi alterum pluribus modis dicatur, & alterum pluribus dici, ut ſi iuſtum, & ipſum iniuſtum.

Videtur autem tam iuſtitia, quàm iniuſtitia pluribus modis dici. Sed quia propinqua eſt ipſarum æquiuocatio latet, & non ita uidijs, quæ longe diſtant eſt manifeſta, multum enim talia differunt forma. Patet enim eam quæ ſub collo eſt animalium, & eam quæ oſtia clauduntur.

Sumatur igitur quot iniuſtus dicitur modis. Atq; uidetur iniuſtus ẽe, et qui a legibus exorbitat, & qui plus capit, atque iniquus. Quare patet, & iuſtum eſſe eum, qui legitime facit, & eum qui æquus eſt. Iuſtum ergo eſt quod eſt legitimum, & quod eſt æquum, iniuſtum uero quod eſt contra leges, & quod eſt iniquum.

Cum autem iniuſtus, & pluris ſit auidus, non erit ipſe circa omnia bona, ſed circa ea, duntaxat in quibus conſiſtit proſpera fortuna, atque aduerſa, quæ ſimpliciter quidem ſemper ſunt bona, alicui uero non ſemper. Homines autem illa ſibi optant, atque perſequuntur. At non oportet, ſed optare quidem ea, quæ ſunt ſimpliciter bona, & ſib ipſis eſſe bona, expetere autem ea, quæ ſibiipſis ſunt bona oportet.

Iniuſtus autem non ſemper plus, ſed minus etiam expetit in ijs, quæ ſunt ſimpliciter mala. Sed quia uidetur, & minus malum quodammodo bonum

e Multotiens quidem igitur cognoſcitur contrarius habitus a contrario, multotiens autem habitus a ſubiectis. Si enim eſt manifeſta euexia, & cachexia manifeſta fit. Et ex bene habentibus eſt euexia, & ex hac bene habentia. Si enim eſt euexia denſitas carnis, neceſſarium, & cachexiam eſſe raritatem carnis, & bene habens factiuum denſitatis in carne.

f Conſequitur autem vt in multum, ſi alterum multipliciter dicitur, & reliquum multipliciter dici, puta ſi iuſtum, & iniuſtum.

g Videtur autem multipliciter dici iuſtitia, & iniuſtitia. Sed propter propinquam eſſe æquiuocationem ipſarum latet. Et non quemadmodum in his, quę de longe manifeſta magis. Differentia enim multa, quę ſecundum ideam, puta quoniam vocatur clauis æquiuoce, & quę ſub collo animalium, & qua hoſtia clauduntur.

h Sumatur autem iniuſtus quotiens dicitur. Videtur autem ille legalis iniuſtus eſſe, & auarus, & inęqualis. Quare manifeſtum quoniam & iuſtus erit, & legalis, & æqualis. Iuſtum quidem igitur, & legale, & æquale. Iniuſtum autem illegale, & inæquale.

i Quia autem auarus iniuſtus circa bona erit, non omnia, ſed circa quęcũque bona fortunę, & infortunium. Quæ ſunt autem ſimpliciter bona ſemper. alicui autem non ſemper. Homines autem hęc orant, & perſequuntur. Oportet autem non, ſed orare quidem bona ſimpliciter, & ipſis bona eſſe, eligere autem quæ ſibi ipſis bona,

k Iniuſtus autem ſemper non plus eligit, ſed & minus in ſimpliciter malis. Sed quoniam videtur, & minus malũ bonũ ali-

ſed ex eo quod minus eligit in his, quæ ſimpliciter, & abſolute conſiderata ſunt mala, ſicut ſunt labores, inopia, & alia huiuſmodi, ſed quia etiam minus malum videtur aliqualiter eſſe bonum inquantum eſt eligibile, cum auaritia ſit bonum, ſicut dictũ eſt, videtur propter hoc, quòd ille, qui appetit minus habere de malo, ſit quodammodo auarus. Sed verius dicitur, quòd ſit inæqualis, quia hoc continet vtramque, & eſt commune ad plus, & ad minus. Tertio ibi.

l ¶ Manifeſtat quomodo iniuſtus dicitur illegalis. Et dicit quòd etiam illegalis dicitur iniuſtus. Hęc enim illegalitas ſecundum quam dicitur aliquis illegalis, quæ etiã eſt inæqualitas, inquantum homo non adæquatur regulæ regis, continet vniuerſaliter omnẽ iniuſtitiam, & eſt quoddam commune reſpectu omnis iniuſtitiæ, vt infra patebit.

qualiter eſſe, boni autẽ eſt auaritia, propter hoc videtur auarus eſſe. Eſt autem inæqualis. Hoc enim continet, & commune.

l Et illegalis. hæc autem illegalitas, aut inęqualitas continet omnẽ iniuſtitiam, & commune eſt omni iniuſtitiæ.

LECTIO II.

Via autem illegalis iniuſtus erat, legalis autem iuſtus, manifeſtum quoniam omnia legalia ſunt ęqualiter iuſta. Determinata autem a lege poſitiua, legalia ſunt. Et vnumquodque horum legaliũ iuſtum eſſe dicimus.

b Leges autem dicũtur de omnibus coniectantes, vel communiter conferentes omnibus, uel optimis, vel dominis vel ſecundum virtutem, vel ſecũdum alium quem modum alium. Quare ſecundum vnum quidem modũ iuſta dicim' factiua, & cõſeruatiua fœlicitatis, & particularũ ipſi' politica communicatiõe.

c Præcipit autem lex; & fortis opera facere, puta non derelinquere aciem, neq; abijcere arma, & quæ temperati, puta non męchari, neq; cõuitiari, & quæ manſueti, puta non percutere, neque contendere. Similiter autem, & ſecundum alias virtutes, & malitias. Hæc autem quidem iubens, hæc autem prohibens. Recta quidem eſt poſita recte. Deterior autem apoſchediaſmenos.

d Ipſa quidẽ igitur iuſtitia virtus quidem eſt perfecta, ſed

eſſe, & plus habendi cupiditas ipſius eſt boni, ſit vt pluris ob idipſum videatur auidus eſſe. Eſt autẽ iniquus, hoc enim continet, & eſt commune.

Et legum tranſgreſſor, hæc enim legum tranſgreſſio, ideſt iniquitas, omnem iniuſtitiam continet, & eſt ad iniuſtitiam omnem commune.

LECTIO II.

Vtm autem legum tranſgreſſor ſit iniuſtus, qui vero legitime facit iuſtus, conſtat omnia legitima eſſe quodammodo iuſta. Ea namque, quæ a facultate ſecundum legum ſunt diffinita, legitima ſunt, & horum vnumquodque iuſtum dicimus eſſe.

Ipſæ autem leges de omnibus diſtant, coniectantes, aut communem omnium vtilitatem, aut optimorum, aut principum, vel virtute, vel aliquo alio tali modo. Quare, vno modo dicimus iuſta ea, quæ fœlicitatem eiuſque partes ſocietati cmili efficiunt, & conſeruant.

Præcipit autem lex, & ea agere, quæ ad virum pertinent fortem, vt nõ deſerere locum in acie, non fugere, non abijcere arma. Et item ea, quæ ſunt temperantis, vt non committere adulterium, non libidine vti. Et etiã ea quæ ſunt manſueti, ut non pulſare, non conuitiis dicere. Et in cæteris identidem uirtutibus, atque uitiis alia iubens, alia uetans. Recte quidem ea quæ recte poſita eſt, deterius autẽ ea, quæ inconſulte eſt exarata.

Hæc igitur iuſtitia perfecta quidem eſt virtus, at non abſolute, ſed ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

alterum. Et quia esse perfectum non solum secundum se, sed in comparatione ad alterum potius est, propter hoc multotiens dicitur, quòd hæc iustitia sit præclarissima inter omnes virtutes, & prouerbium inde sumitur, quòd neque hesperus, ideſt stella præclarissima matutina ita fulget sicut iustitia. Deinde cum dicit,

c ¶ Ostendit ex hoc quod dictum est qualiter iustitia legalis se habeat ad virtutes. Et circa hoc tria facit. Primo proponit, qđ intendit. Secundo, manifestat ppositũ, ibi. Perfecta autẽ est &c.} Tertio, determinat quoddam quod poterat esse dubium ex dictis, ibi. { Quid autem differt virtus &c.} Dicit ergo primo, quòd quia iustitia legalis cõsistit in vsu virtutis, quæ est ad alterum, & secundum omnem virtutẽ de qua lex præcipit, inde est, quòd in ipsa iustitia simul comprehenditur omnis virtus, & ipsa etiam est virtus maxime perfecta. Deinde cũ dicit,

f ¶ Ostendit quod propositum est. Et primo, quòd iustitia legalis sit virtus maxime perfecta. Secũdo, quòd comprehẽdat omnem virtutẽ, ibi. { Hæc quidẽ igitur iustitia &c.} Dicit ergo primo, quòd ideo iustitia legalis est p fecta virtus, qa ille, qui habet hanc virtutem, potest vti virtute ad alterum, & non solum ad seipsum, quod quidẽ nõ cõuenit omnibus virtuosis. Multi enim possunt vti virtute i proprijs, qui non possunt ea vti in his, quę sunt ad alterum. Et ad præmissorum manifestationem inducit duo, quę communiter dicuntur, siue prouerbialiter. Bias enim, qui fuit vnus de septem sapientib⁹ dixit, quòd principatus ostendit virum, verum, scilicet si per fectus, vel insufficiẽs. Ille enim, q est princeps iam se habet in communicatione ad alterum, quia ad eũ pertinet disponere ea quę ordinantur ad bonum commune. Et ita ex hoc habetur, quòd perfectio virtutis ostenditur ex hoc, quòd vnus se habet ad alterum. Aliud autem prouerbialiter dictum, inducit ad ostendendum, quòd iustitia legalis sit ad alterum. Propter hoc enim sola iustitia videtur esse alienum bonum, quod est ad alterum, inquantum operari intendit ea, quę sunt vtilia alteri, scilicet vt ipsi communitati, vel principi communitatis, alię vero virtutes intendunt operari bonum proprium, puta Temperantia intendit quietare animum a turpibus concupiscentijs. Eadem est in alijs virtutibus: concludit ergo, quòd sicut pessimus est ille, qui vtitur malitia, non solum ad seipsum, sed etiam ad amicos, ita optimus dicitur ille, qui vtitur virtute, non solum ad seipsum, sed etiam in comparatione ad alterum. Hoc enim maxime est difficile. Sic igitur patet, quòd iustus legalis est optimus, & iustitia legalis est perfectissima virtus. Deinde cum dicit,

g ¶ Concludit, q iustitia legalis includit omnem virtutẽ. Ad eam enim pertinet uti virtute ad alium. Qualiter autem virtute potest aliquis uti ad alterum. Vnde manifestum est, quòd iustitia legalis nõ est quædam particularis virtus, sed ad eam pertinet tota virtus. Neque contraria malitia est pars malitiæ, sed tota malitia, quæ similiter qualibet malitia potest homo vti ad alterum. Deinde cum dicit,

h ¶ Manifestat qđam quod posset esse dubium circa præmissa. Et dicit, quod ex dictis manifestum est, in quo differunt virtus, & iustitia legalis, quia secundum substantiam eadem, sed secundũ rationem non est idem, sed per comparationem ad alterum dicitur iustitia, inquantum autẽ ad habitus operativus talis boni, est simpliciter virtus. Hoc autem intelligendum est quantum ad ipsum actum iustitiæ, & virtutis. Actus enim idem subiecto producitur a iustitia legali, & a virtute simpliciter dicta, puta non mæchari, tamen secundum alia, & aliam rationem. Verum, quia ubi est specialis ratio obiecti etiam in materia generali, oportet esse specialem habitum, inde est, quòd ipsa iustitia legalis est determinata virtus, habens speciẽ ex hoc, quòd intendit ad bonum commune.

non simpliciter, sed ad alterũ. Et propter hoc multotiens pręclarissima virtutum esse videtur iustitia, & neque hesperus, neque lucifer ita admirabilis. Et propter hoc prouerbium dicentes, aimus.

alium, atque ob idipsum iustitia præclarissima persepe uirtutum esse videtur, & neque est Hesperus ita, neqs lucifer admirabilis. Et prouerbio dicere consueumus.

c In iustitia autem simul omnis virtus est, & perfecta maxime virtus, quoniam perfectę virtutis vsus est.

Iustitia in seſe uirtutes continet omnes. Atque perfecta maxime uirtus est, quia perfectæ uirtutis est vſus.

f Perfecta autem est, quoniam habens ipsam ad alterum potest virtute vti, sed nõ solum ad seipsum. Multi enim in proprijs quidem virtute possunt vti. In his autem, quæ ad alterum non possunt. Et propter hoc bene videtur habere hoc Biantis, quoniam Principatus virum ostendit. Ad alterum enim, & in cõmunicatione iam princeps. Propter hoc autem ipsum, & alienũ bonum videtur esse iustitia sola virtutum, quoniam ad alterum est. Alij autem conferentia operatur, vel principi, vel communi. Pessimus quidem igitur, qui ad seipsum, & ad amicos vtitur malitia. Optimus autem, nõ qui ad seipsum virtute, sed qui ad alterum. Hoc enim opus difficile.

Idque est ex eo, quia non ad se solum, sed ad alium etiam is, qui ipsam habet uti uirtute potest. Complures enim in propriis quidem uti uirtute possunt, sed in iis, quæ sunt ad alium nequeunt. Et propterea sententia Bian tis illa bene seſe habet. Magiſtratus uirum ostendet. Ad alium enim est, & in societate iam ipse magiſtratus cõstitut. Ob id autem ipsum, & alienum bonũ ipsa iuſtitia sola ex omnibus uir tutibus, & habetur, & est, cum sit ad alium. Agit enim ea quæ alii, uel principi, uel reipublicæ conferunt. Peſſimus est qui ad seipsum, & ad amicos utitur prauitate. Optimus autem non qui ad seipsum, sed qui ad alium utitur ipsa uirtute, hoc enim est opus difficile.

g Hęc quidem igitur iustitia, non pars virtutis, sed tota virtus est, neque contraria, iniustitia pars malitię, sed tota malitia.

Hæc igitur iuſtitia non pars uirtutis, sed tota est uirtus. Similiter, & iniuſtitia huic contraria non utiũ pars, totum utium est.

h Quid autem differt virtus, & iustitia hoc manifestum ex his, quę dicta sunt. Est quidẽ enim eadem esse subiecto, ratione autem non idem, sed secundum quòd ad alterum quidem iustitia, secundum autem quòd talis habitus, simpliciter virtus.

Quid autem interest inter hanc iuſtitiam, & uirtutem, ex iis quæ diximus innotescit, sunt enim idem, esſe autem non est idem. Sed quo quidem est ad alium est iuſtitia, quo uero talis est habitus, simpliciter uirtus.

LECTIO III.

Værimus autem eã, quę in parte virtutis iustitiam. Est. n. quædam vt quæ dicta sunt & ostendit, quæ restant dicenda, ibi. { Quot quidem igitur sunt iustitiæ, &c.} Dicit ergo primo, q cum iustitia legalis sit communis virtus, non eam nunc principaliter quærimus, sed illam, quæ est pars totius virtutis, sicut quædam particularis virtus. Est enim quædam talis iustitia sicut communiter dicitur. Et similiter etiam intendimus de iniustitia particulari. Deinde cũ dicit.

b ¶ Ostendit propositum. Et circa hoc duo facit. Primo ostẽdit, q præter iustitiã legalem, quę est omnis virtus, est quædã iustitia quæ est particularis virtus. Secundo assignat rõnẽ quare cõmunicat in nomine cum iustitia legali, ibi. { Vniuoca quoniam diffinitio, &c.} Circa quod considerandum est, q ad ostendendũ esse quãdam particularis virtus, sed ad eam pertinet tota virtus. Neque contraria malitia est pars malitiæ, sed tota malitia, quæ similiter qualibet malitia potest homo vti ad alterum. Deinde cum dicit.

h ¶ Manifestat qđam quod posset esse dubium circa præmissa. Et dicit, quod ex dictis manifestum est, in quo differunt virtus, & iustitia legalis, quia secundum substantiam eadem, sed secundũ rationem non est idem, sed per comparationem ad alterum dicitur iustitia, inquantum autẽ ad habitus operativus talis boni, est simpliciter virtus. Hoc autem intelligendum est quantum ad ipsum actum iustitiæ, & virtutis. Actus enim idem subiecto producitur a iustitia legali, & a virtute simpliciter dicta, puta non mæchari, tamen secundum alia, & aliam rationem. Verum, quia ubi est specialis ratio obiecti etiam in materia generali, oportet esse specialem habitum, inde est, quòd ipsa iustitia legalis est determinata virtus, habens speciẽ ex hoc, quòd intendit ad bonum commune.

LECTIO III.

Ostquam Philosophus ostendit qualis sit iustitia legalis, quæ est communis virtus, hic ostendit, quòd præter eam est quædam particularis iustitia. Et circa hoc tria facit. Primo proponit, quod intendit. Secũdo ostendit propositum, ibi. { Signum autẽ &c.} Tertio epilogando,

quæ dicta sunt & ostendit, quæ restant dicenda, ibi. { Quot quidem igitur sunt iustitiæ, &c.} Dicit ergo primo, q cum iustitia legalis sit communis virtus, non eam nunc principaliter quærimus, sed illam, quæ est pars totius virtutis, sicut quædam particularis virtus. Est enim quædam talis iustitia sicut communiter dicitur. Et similiter etiam intendimus de iniustitia particulari. Deinde cũ dicit.

b ¶ Ostendit propositum. Et circa hoc duo facit. Primo ostẽdit, q præter iustitiã legalem, quę est omnis virtus, est quædã iustitia quæ est particularis virtus. Secundo assignat rõnẽ quare cõmunicat in nomine cum iustitia legali, ibi. { Vniuoca quoniam diffinitio, &c.} Circa quod considerandum est, q ad ostendendũ esse quãdam particularis virtus, sed ad eam pertinet tota virtus. Neque contraria malitia est pars malitiæ, sed tota malitia, quæ similiter qualibet malitia potest homo vti ad alterum. Deinde cum dicit.

h ¶ Manifestat qđam quod posset esse dubium circa præmissa. Et dicit, quod ex dictis manifestum est, in quo differunt virtus, & iustitia legalis, quia secundum substantiam eadem, sed secundũ rationem non est idem, sed per comparationem ad alterum dicitur iustitia, inquantum autẽ ad habitus operativus talis boni, est simpliciter virtus. Hoc autem intelligendum est quantum ad ipsum actum iustitiæ, & virtutis. Actus enim idem subiecto producitur a iustitia legali, & a virtute simpliciter dicta, puta non mæchari, tamen secundum alia, & aliam rationem. Verum, quia ubi est specialis ratio obiecti etiam in materia generali, oportet esse specialem habitum, inde est, quòd ipsa iustitia legalis est determinata virtus, habens speciẽ ex hoc, quòd intendit ad bonum commune.

dicimus. Similiter autem, & de iustitia, quæ secundum partem.

b Signum autem, quoniam est secundum alias quidẽ enim malitias, qui operatur iniuste quidem facit, facit autem nihil, puta qui abiecit clypeum p pter timorem, vel qui maledixit, ppter iram vel qui nõ adiuuit pecuniis propter illiberalitatem. Quando autem auare facit multotiens, neque secundũ vnam talium, sed tamen neque secundum omnes. secundũ malitiam autem quandam. Vituperamus enim, & secundum iustitiam. Est ergo alia quędam iniustitia, vt pars iustitiæ quædam particularis, assumit probandum. q est quędam iniustitia quæ e particularis malitia. Nã supra dictum est, q habitus ex cõtrarijs manifestantur. Induxit autem ad hoc tres rationes. Quarũ prima sumitur secundũ separationem iniustię ab aliis malitiis, inquantum scilicet, iniustitia inuenitur sine aliis malitiis, & econuerso. Ex quo patet, q iniustitia est quædam particularis malitia ab aliis distincta. Dicit ergo, q hoc signum habemus, q sit quædam particularis iustitia, & iniustitia, quia ille qui operatur secũdum alias particulares malitias facit quidem iniuste secundum iniustitiã legalem, non tamen facit auare, vt scilicet aliquid accipiat de alieno, sicut cum aliquis miles abiicit clypeũ in bello propter timiditatem, vel qui alicui dicit opprobrium propter iram, vel qui non prestitit auxilium amico suo i pecuniis propter vitium illiberalitatis. Et sic aliæ malitiæ possunt esse sine auaritia, quæ est specialis iniustitia. Quandoque autem est econuerso, q aliquis peccat per auaritiam tollendo aliena, & tamen non peccat, fm vnam aliquam aliarum malitiarum, neque secundum omnes, & tamen peccat secundum quandam malitiam. Quod patet, quia propter hoc vituperatur, quasi iniustus. Vnde patet, q est quædam alia iustitia, quæ est pars virtutis, sicut quædã specialis virtus. Et sic etiã patet, quòd est quoddã iniustum, quod est pars iniusti legalis, quod est cõiniustum. Secundã rationẽ ponit ibi. c ¶ Quæ sumitur ex ordine ad finem. Manifestum est enim, q si actus vitii, vel malitiæ ordinetur ad alium finem indebitũ, ex hoc ipso sortitur quandam nouam speciem malitiæ. Sit ergo aliquis, qui adulterium committit causa lucri, vt scilicet spolier mulierem, vel qualitercumq; ab ea accipiat. Contingit etiã

A quandoque, q aliquis absolute adulterium committit propter concupiscentiam, non quidem vt lucretur, sed magis apponit de suo, & in rebus suis patitur iacturam, talis proprie videtur esse luxuriosus per se loquendo, quia vitium luxuriæ, proprie ordinatur ad satisfactionem concupiscentiæ. Ille autẽ, qui mæchat vt accipiat aliena, nõ videtur esse luxuriosus per se loquẽdo, quia non intendit luxuriæ finem, sed magis videtur esse iniustus, quia propter lucrum cõtra iustitiam facit. Sic ergo patet, q iniustitia est quædam specialis malitia. Tertiam rationem ponit ibi.

d ¶ Et sumitur per comparationẽ ad iustitiam legalem. Sicut enim nihil est in genere, quod non sit in aliqua specie, ita omne, quod fit secũdum iniustitiam legalẽ reducitur ad quandam particularẽ malitiam. Si aliquis facit contra iustitia legalem męchãdo, hoc refertur ad vitium luxuriæ. Si autem aliquis miles à bello de reliquit ducẽ exercitus, inducitur hoc ad malitiam timiditatis. Si autem inordinate percussit proximum, hoc reducitur ad malitiam iræ. Si vero aliquis inordinate lucratus è furripiens aliena, hoc non reducitur ad aliquam aliam malitia, sed ad solam iniustitiam. Vnde relinquitur, q sit quædam iniustitia particularis, ꝑter aliam iniustitiam, quę est tota malitia. Et eadem ratione è alia iustitia particularis ꝑter iustitiam legalem, quę è tota virtus. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit quare huiusmodi particularis virtus etiam iustitia nominetur. Et circa hoc duo facit. Primo enim assignat rationem huius ex conuenientia particularis iustitiæ cũ legali. Secundo, ostẽdit differentiam inter ea, ibi. {Si hoc quidem, &c.} Dicit ergo primo, q iustitia particularis est vniuoca, ideſt cõueniens in nomine cum legali. Sit hoc quidem, quia conueniunt in diffinitione, secundum idem genus, inquantum vtraque est in eo, quod est ad alterum, licet iustitia legalis attendatur in ordine ad aliquid, qđ est bonum commune, iustitia autem particularis ordinatur ad alterum, quod pertinet ad aliquam personam priuatam. Deinde cum dicit,

f ¶ Ostendit differentiam vtriusque iustitiæ, & iniustitiæ ex parte materiæ. Et dicit, q iustitia particularis est circa illa, secũdum quæ attenditur communicatio inter homines, sicut honor, & pecunia, & ea quæ pertinent ad salutem, vel dispendiũ corporis, & circa alia huiusmodi. Est etiam particularis iustitia non solum circa res exteriores, sed propter delectationem, quæ consequitur

iniustitiam eam, quæ pars uitii quædam est.

Esse autem hanc iniustitiam hoc indicat signum. Qui namque cæteris uitiis operatur iniuriam quidem facit, at non plus capit, ut qui clypeum timiditate proiecit, aut qui conuitia obiracundiam dixit, aut qui non attulit ob illiberalitatem per pecunias opem. At cum quispiam sepe plus capit, nullo tum eiusmodi uitio is operatur, nec etiam uniuersis, aliqua autem prauitate. Vituperamus enim illum atque ob iniustitiam. Est ergo alia quædam, & iniustitia, ut pars totius iniustitiæ quædam, & iniustum uidem quoddam, ut pars totius iniusti, quod quidem est præter legem.

B

Præterea si quidam lucrandi causa facit adulterium, atque pecunias accipit, quidam erogat damnumque patitur ob cupiditatem. Hic quidem intemperans potius quam pluris auidus, ille autem iniustus, sed non intemperans esse uidebitur. Patet ergo talem illum uideri, quia lucratur.

C

Insuper aliæ quidem omnes iniuriæ ad aliquod semper uitium referũtur, ut si commiserit quispiam adulterium ad intemperantiam. Si deseruerit in acie socium ad timiditatem. Si pulserit quempiam ad iracundiam. Sed si lucratus fuerit ad nullam aliam prauitatem, quam ad iniustitiam ipsa referetur. Q uare perspicuum est præter totam, aliam esse quandam iniustitiam, ut partem.

D

Vniuocam, quia definitio genere est in eodem. Ambæ namque id possunt, ut sint ad alium.

Verum hæc quidem circa honorẽ uersatur, uel pecunias, uel salutem, uel si quo uno nomine complecti hæc

E

dit differentiam inter ea, ibi. {Si hoc quidem, &c.} Dicit ergo primo, q iustitia particularis est vniuoca, ideſt cõueniens in nomine cum legali. Sit hoc quidem, quia conueniunt in diffinitione, secundum idem genus, inquantum vtraque est in eo, quod est ad alterum, licet iustitia legalis attendatur in ordine ad aliquid, qđ est bonum commune, iustitia autem particularis ordinatur ad alterum, quod pertinet ad aliquam personam priuatam. Deinde cum dicit,

f ¶ Ostendit differentiam vtriusque iustitiæ, & iniustitiæ ex parte materiæ. Et dicit, q iustitia particularis est circa illa, secũdum quæ attenditur communicatio inter homines, sicut honor, & pecunia, & ea quæ pertinent ad salutem, vel dispendiũ corporis, & circa alia huiusmodi. Est etiam particularis iustitia non solum circa res exteriores, sed propter delectationem, quæ consequitur

Universidad de Deusto
Biblioteca

consequitur ex lucro, per quod scilicet aliquis accipit aliena vltra, q̃ debeat. Sed iustitia legalis, & iniustitia est vniuersaliter circa totam materiam moralem, qualitercumq; potest dici aliquis circa aliquid studiosus, vel virtuosus. Deinde cum dicit.

g ¶ Epilogat, quæ dicta sunt, & ostendit quid restat dicendũ. Et primo, proponit hoc in generali. Secundo resumit in speciali, ibi. {Determinatum est vtique, &c.} Dicitur ergo primo, quòd manifestum est ex præmissis, quòd sunt plures iustitiæ, scilicet legalis, & æqualis, & q̃ præter iustitiam legalem quę est tota virtus, est quædam alia particularis iustitia. Sed q̃, & qualis sit posterius determinãdũ est. Deinde cũ dicit.

h ¶ Ostendit in particulari, quid sit dictum, & quid restat dicendum. Et primo resumit hoc, quod dictum est de diuisione iustitiæ, & iniustitię. Et dicit, quòd determinatum est, quòd iniustũ dicitur illegale, & inæquale, siue in plus, siue in minus. Sed iustum eõtrario dicit legale, & æquale. Secundo ibi.

i ¶ Resumit, quod dixit, scilicet, q̃ sicut duplex est iustum, ita duplex est iustitia. Et dicit, q̃ secundum in iustũ illegale est quædã iniustitia, de qua supra dictum est, quę est omnis malitia. Et similiter secundũ iustum legale est quædam iustitia legalis, quæ est omnis virt⁹is sed quia iniustum inæquale, & iniustum illegale non sunt pœnitus idem, sed alterum se habet ad alterum, vt pars ad totũ ita scilicet, q̃ omne iniustum inęquale ẽ illegale, sed non conuertitur, & iterũ omne quod se habet in plus est inæquale, sed non cõuertitur, quia est etiam quædam in iustitia illegalis, in hoc, q̃ est habere minus de malo. Quia (inquam) vnum, iniustum est pars alterius iniusti, & non sunt pœnitus idem, ideo similiter iniustitia, q̃ dicitur inæqualitas, non est pœnitus idẽ cum iniustitia illegali, sed cõparatur ad ipsam, vt pars ad totum, & similiter iustitia æqualitatis comparatur ad iustitiã legalem. Tertio ibi.

ne comprehendere hæc omnia, vel propter delectationem, quę a lucro. Hæc autẽ circa omnia circa quæcumque studiosius.

g Quoniam quidẽ igitur sunt iustitiæ plures, & quoniã est quędam altera præter totam virtutem manifestum est. Quæ autẽ & qualis quædam, sumendum.

h Determinatum est vtique in iustum, & illegale, & inęquale. Iustum autem, & legale, & æquale.

i Secundum quidem igitur illegale prius dicta iniustitia est. Quia autẽ inæquale, & plus nõ idem, sed alterum, vt pars ad totum. Inęquale enim omne illegale. illegale autem non omne inęquale. plus quidẽ igitur omne inęquale. Inæquale autẽ non omne plus, & iniustum, & iniustitia non eadem, sed altera ab illis, hæc quidem vt partes, hæc vt tota. Pars enim hęc iniustitia totius iniustitiæ. Similiter autẽ, & iustitia iustitię.

k Quare de ea, quę in parte iustitia, & de ea, quæ in parte iniustitia dicendum, & de iusto, & de iniusto similiter.

l Secundum quidem igitur totam virtutem ordinata iustitia & iniustitia, hęc quidem totius virtutis existens vsus ad alium, hęc autem malitiæ dimittatur, & iustum, & iniustum. Secundũ has enim manifestum quomodo determinandum. Fere enim multa legalium tota virtute p̃cepta sunt. Secundũ vnamquãque enim virtutem præcipit viuere, & secundum vnamquamque malitiam prohibet lex.

m Factiua autẽ totius virtutis sunt legalium quæcumque lege posita sunt circa disciplinã, quę ad cõe. De ea autem quę secundum vnamquamque disciplinã secũdum quam simpliciter vir bonus est, vtrũ politicæ est. vel alterius, posterius determinandum. Non enim forte idem, & viro bono esse, & ciui omni.

F k ¶ Ostendit de qua horum sit agendum. Et circa hoc tria facit. Primo dicit, quod agendum est infra de iustitia particulari, similiter de iusto, & iniusto particulariter dicto. Secundo ibi.

l ¶ Ostendit, q̃ non est hic agendum de iustitia legali. Et dicit, q̃ dimittenda est ad præsens iustitia legalis, quæ ordinatur secundum totam virtutem, inquantum ad eam pertinet vsus totius virtutis ad aliũ. Et similiter dimittenda ẽ iustitia ei opposita, inquantum ad eam pertinet vsus totius malitiæ. Manifestum est enim, quomodo debeat determinari, id quod dicitur iustum, vel iniustum, secundum huiusmodi iustitiã, vel iniustitiam, quia ea sunt, q̃ determinatur lege. Maior. n. pars legaliũ præceptorũ p̃cipiuntur, secũdum q̃ conueniunt toti virtuti, inquantum scilicet lex præcipit viuere, secundũ quã cumque virtutem, & prohibet viuere, secundum quamcumque malitiam. Sunt vero quædã lege determinata, quæ non pertinent directe ad vsus alicuius virtutis sed ad aliquam dispositionem exteriorum bonorũ. Tertio ibi.

m ¶ Mouet quandam dubitationem. Est enim manifestũ, q̃ illa quæ sunt lege posita, sunt factiua totius virtutis, secũdum suam disciplinã qua instruitur homo in ordine ad bonum commune. Est autẽ quædam alia disciplina secundum quam instruitur homo ad actus virtutis, secundum quod competit singulariter sibi. f. ad proprium bonum, in quantum per hoc homo efficitur bonus in seipso. Potest ergo esse dubitatio, vtrũ huiusmodi disciplina p̃tineat ad Politicam, vel ad aliquam aliã scientiã. Et hoc dicit, posterius esse determinandum. f. in lib. Politicæ in tertio. n. lib. Politicæ ostenditur, q̃ non est idem simpliciter esse virũ bonum, & esse ciuẽ bonum, f̃m quãcumq; Politiam. Sunt enim quædam Politiæ, nõ rectæ, f̃m quas aliqs potest esse ciuis bonus, qui nõ est vir bonus, sed f̃m optimã Politiã non est aliquis ciuis bonus, qui non est vir bonus.

uniuersa possumus, & circa uoluptatem, quæ fit a lucro. Illa uero circa omnia ea, in quibus studiosus uersatur.

Iustitias igitur esse plures, & aliã quandam esse præter ipsam totam uirtutem, perspicuum iam euasit. Sed G *quæ nam sit, & qualis sumamus deinceps oportet.*

Determinatum est itaque iniustum quidem esse, quod est contra leges, & quod est iniquum. Iustũ autem, quod est legitimum, & quod est æquum.

Iniustitia igitur antea dicta est, a qua proficiscitur id iniustũ, quod contra leges dicimus esse. At cum iniquũ & plus non eadem sunt, sed alterum sese habeat ad alterum, ut pars se habet ad totum. Omne namque plus est H *iniquum, sed non omne iniquum est plus. Iniustum etiam, & iniustitia nõ eadem sunt, sed diuersa ab illis, & hæc sunt ut partes, illa ut tota. Hæc enim iniustitia totius ẽ iniustitiæ pars, & iustitia iustitiæ simili modo.*

Quare de iustitia, quæ quidem est pars, & de iniustitia similiter est dicendum, & de iusto etiam, & de in- I *iusto.*

Ea igitur iustitia, quæ perinde atque tota uirtus est ordinata, & ea iniustitia, quæ aduersatur illi, quarum altera uirtutis, altera uitii totius ad aliũ usus est, omittatur, & iustum id, & in iustum quod ad has attinet, patet quonam sit modo definiendum. Et enim pleraque legittima ea fere sunt, quæ a tota uirtute aguntur. Lex enim iubet uniuscuiusque uirtutis uiuere ratio K *ne, & uetat uitii cuiusuis uiuere modo.*

Necnon legitima, quæ ad publicam pertinent disciplinam ea sunt, quæ uirtutem totam efficere possunt. Sed de singulorum disciplina, qua qui dem uir bonus est absolute, utrum sit ciuilis, an ad aliam facultatem pertineat, determinabitur postea. Non est enim idem fortasse uirum esse bonum & ciuem bonum.

LECTIO IIII.

Ostquam Philosophus distinxit iustitiam particularem a iustitia legali, hic incipit de iustitia particulari determinare prætermissa legali. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de iustitia particulari, in communi per comparationem ad proprium obiectum. In secunda ad subiectum applicado, ibi. {Quia aũt iniustum facientem, &c.} Circa primum duo facit. Primo diuidit iustitiam particularẽ. Secundo ostendit qualiter in ea accipiatur medium, ibi. {Quia autem, & iniustus inæqualiter, &c.} Circa primum tractat. Primo ponit vnã speciem particularis iustitiæ. Et dicit, quòd vna species eius, & similiter iusti, q̃ secundum ipsam dicitur, ẽ illa, quæ consistit in distributionibus aliquorum communiũ, quæ sunt dividenda inter eos, qui cõmunicant ciuili communicatione, siue sit honor, siue sit pecunia, vel quicquid aliud ad bona exteriora pertinens, vel etiã ad mala, sicut labor, expensę & similia. Et quòd hoc pertineat ad particularem iustitiã probat, quia in talibus contingit accipere vnius ad alterũ æqualitatem, vel inæqualitatem, quæ pertinẽt ad iustitiam, vel iniustitiam particulã ẽ vt supra dictum est. Secundo ibi.

b ¶ Ponit secundã spẽ particularis iustitię. Et dicit, q̃ vna alia species particularis iustitiæ est, quæ constituit rectitudinem iustitię in commutationibus, secũdum quas transfert aliquid ab vno in alterum, sicut prima species iustitiæ attendebatur, secundũ quod transfertur aliquid a communi ad singulos. Tertio ibi.

c ¶ Subdiuidit iustitiam commutatiuam, secundum differentiam commutationum. Et hoc dupliciter. Primo enim dicit, q̃ iustitię commutatiuæ sunt duæ partes, eo q̃ duo sunt genera commutationum. Quædam enim sunt voluntariæ, quędam involuntariæ. Dicuntur autem voluntariæ, propter hoc, q̃ principium commutationis est voluntarium ex vtraque parte, sicut patet in venditione, & emptione, quibus vnus transfert dominium rei suæ in alterum propter præcium inde acceptum. Et in permutatione secundum quam aliquis tradit rem suam alteri, vt æquale recipiat. Et in fideiussione per quam aliquis voluntarie se constituit debitorem pro alio. Et in vsu, quo aliquis vsum rei suę alteri gratis concedit, reseruato sibi dominio rei. Et in depositione, per quam, scilicet aliquis deponit rem suam apud aliũ in custodiam. Et in coductione per quam aliquis vsum rei alienæ accepit pro præcio. Secundo ibi.

d ¶ Subdiuidit alterum membrum commutationum. Et dicit, q̃ involuntariarũ commutationum, quædam sunt occultæ sicut furtum, quo accipit aliquis rem alterius eo inuito. Mechia,

LECTIO IIII.

Ius autem, quæ secundum partẽ iustitiæ, & secundum ipsam iusti, vna quidẽ est species, quę in distributionibus honoris, vel pecuniarum, vel aliorum quæcũque cõmunium partibilia communicãtibus vrbanitate. In his enim est, & inæquale habere, & æquale alterum ab altero.

b Vna autem, quæ in commutationibus directiua.

c Huius autem partes duæ. Cõmutationum enim, hæ quidem voluntariæ sunt, hę autem inuoluntariæ. Voluntariæ quidẽ tales, puta vẽditio, emptio, mutatio, fideiussio, vsus, depositio, conductio. Voluntariæ autem dicuntur, quoniã principiũ cõmutationum harũ voluntariũ.

d Inuoluntariarũ autẽ. hæ quidem occultę, puta furtum, męchia, veneficium, proagogia, serui seductio, dolo occisio, falsum testimonium. Hæ autem violentæ, puta verberatio, vinculum, mors, rapina, orbatio, accusatio, iniuriatio.

e Quia autẽ, & iniustus inæqualis & iniustum inæquale, manifestum est, quoniã & mediũ aliquod est iniusti, hoc autem est æquale. In quali enim operatione plus & minus est. & æquale. Si igitur iniustum est inæquale. Iustum æquale, quod & sine ratione videtur omnibus. Quia autem æquale medium, iustum medium quoddam vtique erit.

LECTIO IIII.

Vsiliæ autem eius, quæ est pars, & eius quod ad ipsã attinet iusti, una quidẽ spe B *cies est ea, quæ in distributione consistit, aut honoris, aut pecuniarum, aut ceterarum rerum, quæ inter eos diuidi possunt, qui in eadem ciuili societate uersantur. In his enim fit, ut quispiã non ut æquum habeat ad alium, & etiam æquum.*

Alia autem ea, quæ in commertiis est hominum emendandis.

Cuius sunt duæ partes. Commertia namque quædam sua sponte faciunt homines, quædam inuitis ipsis efficiuntur. Et ea quidem, quæ sponte faciunt C *talia sunt uenditio, emptio, mutatio, nadimonium, locatio, depositio, mercede conductio. Atque propterea spontanea hæc fieri dicuntur, quod principiũ ipsorum sponte procedit ac agitur.*

Ea uero quæ inuitis hominibus fiũt aut clandestina sunt, ut furtum, adulterium, ueneficium, lenocinium, seruorum seductio, ea des cum dolo, falsum testimonium. Aut uiolenta, ut uerberatio, uincula, mors, rapinæ, membrorum captio, conuitium, contumelia.

Cum iniustus sit iniquus, & iniustum iniquum, constat, & aliquod me D *dium esse iniqui. Atque hoc est ipsum æquum. Quo enim in actu plus est, & minus, in eodem est etiam æquum. Si igitur iniustum est iniquum, iustum est æquum. Quod quidem, & absque ratione patet omnibus. At cum æquũ sit medium, iustum medium quoddam erit.*

A idest adulterium, quo aliquis occulte accedit ad vxorem alterius. Veneficium, quando scilicet aliquis occulte alteri venenũ procurat, vel ad occidendum, vel ad ledendum qualitercumq; Vnde & magis venefici dicuntur, inquantum per aliqua malefi cia occulte homicidium siue nocumenta procurant. Paragogia, idest deductio, vel deductio puta cum aliquis occulte dirigit aquã alterius ad alium locum. Serui seductio, cum aliquis scilicet seruum alterius seducit, vt a domino suo fugiat. Dolo occisio, quæ scilicet fit per vulnera fraudulenter illata. Falsum testimoniũ quo scilicet aliqs veritatem occultat mẽdacio. Quædã vero sunt inuoluntariæ cõmutationes, quæ fiunt per violentiam manifestam, siue aliquis inferat violentiam i personam verberando, vel ligando, vel occidendo, siue etiã in res, puta rapiendo bona, vel orbando parentes per occisionẽ filiorum, siue etiam inferatur violentia p infamiã, quod fit accusando, & iniuriando siue contumelias irrogando. Est enim considerandum, q̃ volũtarium, & inuoluntarium in commutationibus diuersificat iustitiæ speciem, quia i cõmutationibus voluntariis fit subtractio solius rei, quam oporteat recompensari secundum æqualitatem iustitiæ. In cõmutationibus autem inuoluntariis fit etiam quædam iniuria. Vnde raptor nõ solum cõpellitur reddere rem quã rapuit, sed etiam vltra puniri, propter iniuriam quam intulit. Et quia inuoluntarium ẽ duplex, scilicet per violentiam, & per ignorantiam, vt in Tertio dictum est, ideo inuoluntarias commutationes diuidit in occultas, quasi per ignorantiam factas, & in eas, quæ manifeste per violentiam fiunt. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit qualiter medium in prædictis accipiatur. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo iustum sit medium. Secundo quomodo iustitia sit medium. ibi. {Determinatis autem his, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quomodo determinetur iustum in medio existens secundum vtramq; iustitiam. Secundo excludit errorem, ibi. {Videtur autem aliquibus, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit, quomodo accipiatur iustum in medio, secundum iustitiam distributiuam. Secundo, secundum iustitiam commutatiuam, ibi. {Reliqua autem vna, &c.} Circa primum duo facit. Primo probat, q̃ medium iustitiæ distributiuę accipiatur secundum quandam p portionalitatem. Secundo ostendit qualis sit illa proportionalitas, ibi. {Inest ergo iustum proportionabile.} Circa primum duo facit. Primo ostendit propositum ex ipsa ratione iustitiæ. Secundo ex ratione dignitatis, ibi. {Adhuc ex eo, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit ex ipsa ratione iniustitiæ, q̃ iustum sit quoddam medium. Secundo ostendit, q̃ sit medium, secundum

Universidad de Buenos Aires Biblioteca

secundum aliquam proportionalitatem, ibi. {Est autem æquale, &c.} Dicit ergo primo, ꝙ sicut supra dictum est, iniustus est inæqualis, & iniustum est inæquale, & secundum plus, & secundū minus. In quibuscumque autem est plus, & minus ibi oportet accipere æquale. Aequale enim est mediū inter plus, & minus. Vnde in quibuscum

que é inuenire æqualitatem, ibi est inuenire medium. Patet ergo, ꝙ si iniustum est quoddam inæquale, & iustū est quoddam æquale. Et hoc etiam absque vlla ratione probante, est omnibus manifestū, ꝙ scilicet iustum est quoddam æquale.

Quia ergo æquale é medium inter plus & minus, vt dictum est, consequens est ꝙ iustum sit quoddam medium. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit, ꝙ iustum sit medium, secundum aliquam proportionalitatem. Et ad hoc probandū assumit, ꝙ æquale ad minus cōsistit in duobus, inter quæ consideratur æqualitas.

Cum ergo iustum sit & medium, & æquale, oportet quidem, ꝙ inquantum est iustū sit ad aliquid, idest p respectum ad alterū, vt patet ex supra dictis, inquantum autē est æquale sit in quibusdam rebus, secundum quas, scilicet attenditur æqualitas inter duas personas, & sic patet, ꝙ si consideremus iustum, inquātum est medium sic é medium inter duo, q̄ sunt plus & minus, inquantum autem é æquale, oportet ꝙ sit duarum rerum, sed inquantum est iustum oportet ꝙ sit aliquo tū, ad aliquos alios, quia iustitia ad alterum est. Plus autem & minus respicit iustitia, secundum q̄d est mediū, velut quædam extrinseca, sed duas res & duas personas respicit, quasi intrinseca, in quibus scilicet constituitur iustitia. Sic ergo patet, ꝙ necesse est iustum ad minus in quatuor consistere, duo enim sunt homines, quibus obseruatur iustitia, duæ sunt res, in quibus eis iustitia fit. Et oportet ad rationem iustitiæ, ꝙ sit eadem æqualitas personarum quibus fit iustitia, & rerum in quibus fit, vt scilicet sicut se habent res adinuicem ita & personæ, alioquin non habebunt æqualia sibi, sed ex hoc fiunt pugnæ, & accusationes, quasi sit iustitia prætermissa, quia vel æquales non recipiunt æqualia in distributione bonorum communium, vel nō æqualibus dantur æqua, puta si inæqualiter laborantibus dantur æqualia stipendia, vel æqualiter laborantibus dantur inæqualia. Sic igitur patet, ꝙ medium distributiuæ iustitiæ accipitur secundum proportionalitatem quādam. Deinde cum dicit,

g ¶ Ostendit idem secundum rationem dignitatis, & dicit, ꝙ etiam ex ratione dignitatis manifestum est, ꝙ iustum consistit in quadam proportionalitate. Sic enim aliquid dicitur esse iustum in distributionibus, inquantum vnicuiq; datur secūdum dignitatem, prout cuique dignum est dari, in quo designatur proportionalitas quædam, vt scilicet, ita hoc sit dignum vni, sicut aliud est dignum alteri. Non tamen dignitatem distributionis omnes secundum idem attendunt, sed in Democratica Politia scilicet, in qua omnes dominantur, attenditur dignitas secundū libertatem. Quia enim Plebei sunt aliis æquales in libertate, ideo reputant dignū esse, vt æqualiter eis distribuatur. Sed in Oligarchia politia, in qua aliqui pauci principantur, mensuratur dignitas secundum diuitias, vel secūdum nobilitatem generis, vt scilicet illi qui sunt excellentiores genere, vel diuitiis, plus habeāt de bonis communibus. Sed in Politia Aristocratica, in qua aliqui principātur propter virtutem, mensuratur dignitas secūdum virtutem, vt scilicet ille plus habeat, qui plus abundat in virtute. Et sic patet, ꝙ medium iustitiæ distributiuæ accipitur secūdum proportionalitatem.

Ipsum autem æquum in minimis est duobus. Necesse est igitur ipsum iustum, & medium esse, & æquum, & ad aliquid, & quibusdam. Atque quo medium quidem est hoc aliquorū est, quæ quidem plus sunt, & minus. Quo autem æquum est, duobus est. At quo iustum est, quibusdam est. Ipsum ergo iustum in minimis quatuor consistat, necesse est. Homines enim quibus est iustum duo sunt, & res in quibus, & ipse duæ sunt. Atque eadē est æqualitas, quibus atque in quibus. Nam ut sese habet ea in quibus, sic sese habent & illa. Si enim non sunt æqui, non æqua habebunt. Sed hinc pugnæ nascuntur, & incusationes, atque quærelæ cum æqui non æqua, aut æqua non æqui habent ac potiuntur.

LECTIO V.

Ostquām Philosophus ostēdit, quōd medium iustitiæ distributiuæ accipitur secundum proportionalitatem, hic ostendit secundum quam proportionalitatē accipitur, & quomodo. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quomodo iustum accipiatur secundū quādam proportionalitatem. Secundo ostendit quomodo iniustū præter illam proportionalitatem accipitur, ibi. {Iustum igitur, &c.} Circa primum tria facit. Primo præmittit quædam de proportionalitate in communi. Secundo ostēdit, quomodo iustum in proportionalitate quadam consistit, ibi. {Est autem, & iustum in quatuor, &c.} Tertio ostendit qualis sit proportionalitas, secūdum quam attenditur iustum in distributiua iustitia, ibi. {Vocant autem talem, &c.} Circa primum præmittit duo: quorū primum est, ꝙ non inconuenienter iniustum dicitur esse secūdum proportionalitatem, quia proportionalitas non solum inuenitur in numero vnitatum, qui est numerus simpliciter, & hic vocatur numerus monadicus, sed vniuersaliter inuenitur proportionabilitas in quibuscumque inuenitur numerus. Et hoc ideo, quia proportionalitas nihil aliud est quām æqualitas proportionis, cum scilicet æqualem proportionem habet hoc ad hoc, & illud ad illud. Proportio autem nihil est aliud quām habitudo vnius quantitatis ad aliam. Quantitas autem habet rationem mēsuræ, quæ primo quidem inuenitur in vnitate numerali, & exinde deriuatur ad omne genus quantitatis, vt patet decimo Meth. Et ideo numerus, primo quidem inuenitur in numero vnitatum, & exinde deriuatur ad omne aliud quantitatis genus, quod secundum rationem numeri mensuratur. Secundum ponit ibi.

Id ita esse ex eo, quod pro dignitate fit, constat. Iustum enim, quod in distributionibus est, omnes uno ore pro dignitate quadam oportere esse dicūt. Ipsam tamen dignitatem non eandem omnes inquiunt esse, sed populares quidem libertatem, Pauci uero potentes opulentiam, nonnulli nobilitatem, Optimates uero uirtutem.

LECTIO V.

Vstum ergo rationum quandam comparationem subit. Comparationem namq; rationum subire, non absoluti numeri solum, sed numeralis etiam omnino proprium est. Etenim comparatio rationum æqualitas est rationum.

b ¶ Et dicit, quōd omnis proportionalitas ad minus consistit in quatuor. Est enim duplex proportionalitas: vna quidem disiuncta, & alia continua. Disiuncta quidem proportionalitas est æqualitas duarum proportionum, non conuenientium in aliquo termino. Cum ergo omnis proportio sit inter duo, manifestum est, quōd proportionabilitas, disiunctam quatuor terminis consistit: vt si dicam. Sicut se habet sex ad tria: ita se habet decem ad quīque, vtrobiq; enim est dupla proportio. Continua autē proportionalitas est æqualitas duarū proportionum conuenientium in vno termino, puta si dicam. Sicut se habent octo ad quatuor: ita se habēt quatuor ad duo. vtrobique enim est dupla proportio. In hac igitur continua proportionaliter, sunt quoddammodo quatuor termini inquantum. Sed vtimur vno termino, vt duobus: vnū terminum bis dicēdo, scilicet in vtraq; proportione, vt si dicā. Quæ est proportio A, ad B, idest octo ad quatuor: eadem est proportio B, ad C, idest quatuor ad duo. Vtrobique enim est dupla. Sic ergo B, dicitur bis. Vnde, quāmuis B, sit vnum subiecto, quia tamen accipitur vt duo, erunt quatuor proportionata. Deinde cum dicit,

b Et in quatuor minimis. Diuisū ēta quidem igitur, quoniam in quatuor manifestum est. Sed & continua. Vno enim, vt duobus vtitur, & bis dicit, puta quæ A, ad eam, quę B, ita quæ B, ad eā quæ G. Bis igitur, quę B, dicta est. Quare si quæ B, ponatur bis quatuor erunt proportionata.

c Est autem & iustum in quatuor minimis, & proportio eadem. Diuisa enim sunt similiter & quibus, & quæ. Erit ergo vt A, terminus ad B, ita G, ad D. Et permutatim, ergo vt A, ad G. B, ad D. Quare, & totum ad totum, quod distributio coniūgit. Et si sic componat, iuste cōiungit. Ergo A, termini cum G, & B, cum D, coniunctio in distributione iustum est, & medium. Iniustum vero est præter proportionale. Proportionale enim medium. Iustum autem proportionale.

d Vocāt autem talem proportionalitatem geometricam Mathematici. In geometria enim accidit totū partium ad totū, quod quidem comparari alterum ad alterum.

xij.	vi.	viij.	iiij.	
Achilles	Aiax	Munus	Achillis	Menus	Aiacis
A.		B.	C.	D.	

xij.	viij.
Achilles	Munus Achillis
A.	C.
vi.	iiij.
Aiax	Munus Aiacis
B.	D.

e ¶ Ostendit, quomodo secundum proportionalitatem mediū distributiuæ iustitiæ accipiatur. Et dicit, ꝙ sicut proportionalitas, ita & iustum ad minus in quatuor inuenitur, in quibus atté ditur eadem proportio, quia scilicet secundum eandem proportionem diuiduntur res quæ distribuuntur, & personæ quibus distribuuntur. Sit ergo A, vnus terminus, puta duæ libræ B autem sit vna libra, G autem sit vna persona, puta Sortis, qui duo bus diebus laborauit, D autem sit Plato, qui vno die laborauit. Sicut ergo se habet A, ad B, ita se habet, G ad D, quia vtrobiq; inuenitur dupla proportio, ergo permutatim sicut se hēt, A ad G, ita B, ad D. Quæcumque autem sunt adinuicem proportionabilia, & permutatim proportionabilia sunt, sicut patet in prædicto exemplo. Sicut se habet decem ad quinque, ita octo ad quatuor. Ergo commutatim sicut se habet decem ad octo, ita se habet quinque ad quatuor, vtrobique est sexquiquarta proportio. Sic ergo, & permutatim erit verum dicere, quōd sicut se habet A, ad G, idest duæ libræ ad eum, qui duobus diebus laborauit, ita B, ad D, idest vna libra ad eum, qui vno die laborauit. Etiam est in talibus considerandum, quōd in his, quę sic sunt proportionalia, quōd quæ est proportio vnius ad alterum, eadem est proportio totius ad totum. Puta, si quæ est proportio decem ad octo, eadem est proportio quinque ad quatuor, sequitur vlterius, quōd quæ est proportio decem ad octo, & quinq; ad quatuor, eadem sit proportio decem, & quinque simul acceptorum, quæ sunt quindecim ad octo, & quatuor simul accepta, quæ sunt duo decim, quia hic etiā est sex quiquarta proportio. Et vnde? quia quindecim continet duodecim, & quartā eius partem, scilicet ternarium: in proposito sequitur, quōd si sicut se habet ista res ad istam personam, ita se habet illa ad illam personam, ita etiam se habet totū ad totum: ideſt vtraque res simul accepta ad vtramque personam simul acceptam & hoc est quod distributio coniungit. Et si ita aliquis distribuendo res hominibus coniungat, iuste facit. Patet ergo, ꝙ coniunctio A, cum G, ideſt res duplæ cū psona duplo dignio re, & B, cum D, ideſt dimidii cum dimidio, est iustum distributum, & tale iustum est medium. Iniustū autem est præter hic proportionalitatem. Proportionale enim est medium inter excessum, & defectum, quia proportionalitas est æqualitas proportionis, vt dictum est. Et sic iustum cum sit quoddam proportionale, est medium. Deinde cum dicit.

Et in quatuor minus est. Et seiunctam quidem in quatuor esse constat. At uero continua in quatuor est. Vno namque termino utitur, ut duobus, & bis illum sumit, hoc modo.

xij.	vi.	iij.
A.	B.	C.

ut A, sese habet ad B, sic B, sese habet ad C. Bis igitur dictum est ipsum B. Quare si B, bis positum fuerit, quatuor erunt ea, quæ comparationem subeunt rationum.

Est autem & ipsum iustum in quatuor minimis. Et ideo eadem est. Sunt enim seiuncta similiter, & quibus, & quæ. Erit ergo ut est A, terminus ad B, terminum, sic C, terminus ad terminum D. Et mutato ergo ordine, ut A, sese habet ad C, ita B, sese habebit ad D. Quare & totum ad totum, quod quidem distributio ipsa coniungit. Et si ita compositum fuerit, iuste coniungit. Coniunctio igitur A, termini cum C, & B, cum D, iustum est id quod ad distributionem accommodatur, & est medium eius quod comparationem rationum non subit. Quod.n. subit ipsam medium est. Iustum autem subit.

Talem autem rationum comparationem Mathematici Geometricam uocat. In Geometria namque sit, ut & totum ad totum perinde sese habeat, atque ad utrumque sese habet utrumque.

d ¶ Ostendit, qualis sit proportionalitas secūdum quam hoc iustum accipiatur. Et circa hoc duo facit. Primo dicit, quōd prędicta proportionalitas, quæ attenditur secundum æqualitatem proportionis a Mathematicis vocatur geometrica, in qua scilicet accidit, quod ita se habet totum ad totum, sicut altera partiū ad altam, vt in præmissis dictum est. Non autem hoc accidit in proportionalitate Arithmetrica, de qua infra dicetur. Secundo, ibi.

e ¶ Et dicit,

e ¶ Et dicit, quòd ista proportionalitas, quę attenditur in iu
stitia distributiua, non potest esse continua, quia ex vna parte
iustitiæ, & ex alia parte sunt personæ. Et ita non potest accipi
aliquid, quasi terminus communis, quæ sit persona, cui datur,
& res quæ datur. Deinde cum dicit.

f ¶ Agit de iniusto
in distributionibus.
Et dicit, ꝙ quia iustū
est proportionabile.
Sequitur, ꝙ iniustū
sit præter proportio-
nale, quod quidem
sit, vel in plus, vel in
minus, q̃ exigat equa
litas proportionis, vt
patet in ipsis operib⁹
iustæ, vel iniustæ di-
stributionis. Ille.n.
qui iniustū facit circa
bona plus accipit
sibi, qui autem in-
iusta patit habet mi-
nus. In malis autem
est econuerso, quia
minus malum habet
rationē boni per cō-
parationem ad mai⁹
malum, minus enim
malum est magis eli-
gibile, q̃ maius malū.
Vnumquodque autē
eligitur sub ratione
boni. Et iō illud qd
magis eligitur, habet
rationem maioris bo
ni. Sic igitur vna est
species iustitię, quæ
dicta est.

e Est autem non continua hæc
ꝓportionalitas. Non.n. fit vnus
numero terminus cui, & quod.

f Iustum quidē igitur hoc pro-
portionale, iniustum aūt quod
præter proportionale. Fit ergo
hoc quidem plus: hoc autē mi-
nus. Quod & in operationibus G
accidit. Qui quidem enim in-
iustum facit, plus habet: qui au
tem iniusta passus, minus boni.
In malo autem ecōuerso. In bo
ni enim ratione fit minus malū
ad maius malum. Est enim mi-
nus malū magis eligibile maio-
ri. Eligibile aūt bonū. & magis
maius. Species quidem igitur
vna iusti hæc est.

LECTIO VI.

H

Reliqua autem vna dire
ctiuum eius quod fit,
& in voluntariis com
mutationibus, & inuoluntariis.

b Hoc autem iustum aliam spe
ciem habet a priori.

LECTIO VI.

Ostquàm Philoso-
phus ostē
dit quo-
modo accipiatur me
diū in iustitia distri-
butiua, hic ostendit
quomodo accipiatur
mediū in iustitia cō-
mutatiua. Et circa
hoc tria facit. Primo
ostendit esse quandā
speciem iustitiæ præ
ter distributiuam. Se
cundo, ostendit diffe
rentiam huius ad il-
lam, ibi. ¶ Hoc autē
iustum, &c. ¶ Tertio
ostēdit quomodo ac
cipiatur medium in
hac iustitiæ specie,
ibi. ¶ Quemadmodū
linea, &c. ¶ Dicit er-
go primo, ꝙ præter
prædictam speciē iu-
stitię, quæ consistit
in distributionib⁹ re
linquitur vna, quæ ē
est directiua in com-
mutationibus tā vo-
luntarijs, quàm inuo
luntarijs. Deinde
cum dicit.

c Distributiuū quidē enim iu-
stum cōmunium semper secun
dum proportionalitatem est di
ctum. Et enim a pecuniis com-
munibus si fiat distributio erit
secundum ꝓportionem eandē
quam habent adinuicem illatā. I
Et iniustum oppositū iusto huic
præter proportionale est.

d In commutationibus autem
iustū est quidē ęquale: & iniu-
stū inęquale: sed non secundum
proportionalitatē illam: sed se-
cūdum arisimetricā. Nihil enim
differt si studiosus prauum pri-
uabit, vel prauus studiosum.
Nec si mœchatus est studiosus,
vel prauus. Sed ad nocumēti dif
ferentiā solū respicit lex, & vti- K
tur vt ęqualibus. Siquidem hic
iniustum facit, hic autem iniu-
stum patitur, & si hic quidem
læsit, hic autem læsus erit. Qua
re iniustum hoc inæquale exi-
stens, ꝙquare tentat iudex.

b ¶ Ostendit differentiam huius speciei ad præmissa. Et circa
hoc duo facit. Primo proponit quod intendit, dicens, ꝙ illud
iustum quod consistit in commutationibus, est alterius speciei a
supradicto iusto, qđ consistit in distributionibus. Secundo ibi.
c ¶ Assignat differentiam. Et primo resumit quid pertineat ad
distributiuam iustitiam. Secundo, ostendit quid pertineat ad iu
stitiam commutatiuam, ibi. {In commutationibus autem, &c.}
Dicit ergo primo, ꝙ iustum supradictum semper est distributi-

uum communium bonorum secundum supradictam proportio
nalitatem scilicet Geometricam, quæ attenditur circa æqualita
tem proportionis. Et hoc manifestat, quia si communes pecu-
niæ ciuitatis, vel aliquorum hominum debeant distribui in sin-
gulis, hoc erit ita faciendo, vt singulis detur aliquid de commu
ni, secundum illam proportionem, secū
dum quam ipsi intulerint in communi.
Puta in negotiationi-
bus, quāto aliquis
plus posuit in socie-
tatem, tanto maiorē
partem accipit. Et in
ciuitatibus, quanto
aliquis plus seruiuit
communitati, tanto
plus accipit de bonis
communibus. Et si-
cut iustum distributi
uum consistit in hac
ꝓportionalitate, ita
iniustum oppositum
consistit in hoc, ꝙ
prætermittitur hu-
iusmodi proportio-
nabilitas. Deinde
cum dicit.

*Non est autem continua hæc com
paratio rationum. Non enim fit termi
nus unus numero, cui, & quod.*

*Iustum igitur hoc in comparatione
rationum consistit. Iniustum autē est
id quod a comparatione rationū exor-
bitat. Fit igitur aliud plus, aliud mi-
nus: quod quidem & in ipsis actioni-
bus accidit. In bonis enim, qui iniuriā
facit plus habet, qui iniuriam patitur
minus, In malis autē contra. Boni nā-
que rationem subit minus malum ad
maius malum. Minus enim malū ma
gis quā maius ē expetibile. Ad quod
expeditur bonum est: & quod magis
maius. Hæc est igitur una species
iusti.*

LECTIO VI.

Est ad iustum, quod fit in
emendandis commertiis:
tam iis, quæ sua sponte fa-
ciunt homines, quam iis quæ inuitis
ipsis efficiuntur,

*Hoc autem aliam habet speciem a
priore.*

*Iustum enim distributiuum eorum
quæ communia sunt in dictis semper
comparatione rationum cōsistit. Nam
si pecuniis publicis distributio fiat, ea
dē erit ratione quam habent inter sese
ea, quæ in Rēpublicā sunt collocata, et
iniustum quod huic opponitur, idest
quod a comparatione rationum exor-
bitat.*

*Iustum autem, quod est in com-
mertiis est quidem æquum quoddam,
& iniustum iniquum: sed non illa com
paratione rationum, sed arithmetica.
Nihil enim refert si probus prauo de
traxerit: an prauus probo, neque si
adulterium probus an prauus com-
miserit. Sed ad differentiam nocu-
menti lex respicit tantum, et utitur
ut æqualibus, si hic iniuriam fa-
cit, ille patitur, & si hic nocuit, ille
est læsus. Quare iniustum hoc cum
sit iniquum, iudex æquare conatur.*

eadem vtrobiq;. Nam sex se habet ad quatuor in sexqualtera
proportione. Octo autem ad sex, in sexquitertia. Econtrario ve
ro secundum Geometricam proportionalitatem medium exce
ditur, & excedit secundum eandem proportionem, sed non se-
cundum eandem quantitatem, sic enim sex est medium inter no
uem, & quatuor. Vtrobique enim inuenitur sexqualtera pro-
portio, sed non eadem quantitas. Nouem enim excedunt sex ꝑ
tribus, Sex vero quatuor in duobus. Quo ergo in cōmutatiua

iustitia

iustitia attendatur æquale secundum Arismetricam proportio A
nem manifestat per hoc, ꝙ non consideratur ibi diuersa propor
tio personarum. Nihil enim differt quantum ad iustitiam com
mutatiuam, si aliquis bonus priuauit per furtum, vel rapinam
aliquem malum re sua, vel econuerso. Neque etiam differt si bo
nus, vel malus com-
misit adulteriū. Sed
lex attēdit solum ad
differentiam nocu-
menti, vt scilicet qui
plus nocuit, plus recō
penset, cuiuscumque
conditionis sit. Et sic
pater, ꝙ si vnus duo
rum iniustum faciat,
& alter iniustum pa-
tiatur, & vnus lædat,
et alius lædatur, lex
vtitur his quasi equa
libus, quantumcum-
que sint inæquales.
Vnde, & iudex, qui
est minister legis,
hoc attentat, vt illud
iniustū quo vnus læ
sit alium, quod habet
quandam inęqualita
tem, reducat ad equa
litatem, constituen-
do scilicet æqualitatē
in ipsi quantitate re
rum, non secundum
proportionem diuer
sarum personarum.
Deinde cum dicit.

e ¶ Manifestat per
exemplum, quod di
xerat. Et primo pro
ponit exemplum. Se-
cūdo remouet quod-
dam dubiū, ibi. {Di
citur enim vt simpli
citer, &c.} Primo.n.
ponit exemplum de
Læsione personali, in
qua minus est mani-
festum. Et dicit, ꝙ si
duorum vnus vulne
retur, & alius percu-
tiat, vel etiam alius
occidat, & alius mo-
riatur, diuisa est hæc
actio, & passio in in-
æqualia, quia scilicet
percutiens, vel occi-
dens habet plus de
æstimato bono, in-
quantum. s. implevit
voluntatem suam, &
ita videtur esse quasi
in lucro. Ille autem
qui vulneratur, vel
occiditur, habet plus
de malo, inquantum
scilicet priuatur in-
columitate, vel vita contra suam voluntatem, & ita videtur esse
quasi in damno. Sed iudex tentat hoc adæquare, detrahens a lu
cro, & apponens damno, inquantum. s. aufert aliquid percutię B
ti, vel occidenti contra suam voluntatem, & exhibet incommo
dum, vel honorem vulnerati, vel occisi. Deinde cum dicit.

f ¶ Remouet quoddam dubium, quod posset oriri circa nomi
na lucri, & damni. Et dicit, ꝙ vt simpliciter loquamur lucrum,
& damnum dicuntur in talibus. Quando. s. aliquis habet plus,
vel minus. Et proprie accipiuntur hæc nomina in bonis posses-
sis, sed in aliquibus ista nomina non videntur proprie compete
re, puta in iniuriis personalibus, vt cum vnus percutit, & alius
percutitur, & in hoc quoddam damnum patitur, eo ꝙ non pōt
certa mēsura accipi actionis & passionis in hmōdi iniuriis
personalibus, vt sic id quod est plus, possit dici lucrum, & quod
est minus, possit dici damnum. Sed quando passio est mensurata
scilicet ꝑ mensuram iustitiæ, tunc id quod est plus, vocatur lu-
crum, & id quod est minus, vocatur damnū. Deinde cum dicit.

e Etenim cum hic quidem vul
neretur, hic autē percutiat, vel
& occidat, hic autē moriatur,
diuisa est passio, & actio in inę-
qualia. Sed tentat damno æqua
le auferens a lucro.

f Dicitur enim, vt simpliciter
dicere in talibus, & si nō aliqui
bus proprium nomen erit lucrū
puta percutienti, & damnum
patienti. Sed quando quidem
mensurata est passio. Vocatur
hoc quidem damnum, hoc au-
tem lucrum.

g Quare pluris quidem, & mi-
noris æquale medium. Lucrum
autem. & damnum, hoc quidē
plus. hoc autem minus. Contra
ria quidem enim boni plus, ma
li autem minus lucrum. Contra
rium autem damnum. Quorū C
erat medium æquale quod dici
mus esse iustum. Quare directi
um vtique erit medium dam-
ni, & lucri.

h Propter quod, & quando du
bitant ad iudicem refugiunt.
Ad iudicem autem ire est ire ad
iustum. Iudex enim vult esse ve
lut iustum animatum. Et quę-
runt iudicem medium. Et vo-
cant quidem medios tanquam
si medium attingant iustū adi-
pisscentes. Medium ergo iustum D
siquidem, & iudex. Iudex au-
tem adæquat.

LECTIO VII.

Et quemadmodum etiā
linea ad inæqualia se-
cta, quo maior sectio
medietatem superexcedit, hoc
abstulit & minori sectioni appo

*Nam cum hic quidem percussus
est, aut occisus, ille uero percussit,
aut occidit, passio atque actio diuisa
est in partes non æquas, sed ad æqua-
litatem auferendo lucro damni respe-
ctu, nititur redigere iudex.*

*Dicuntur enim hæc in talibus absо-
lute dicendo. Atque quanquam hæc
nomina quibusdam accommodata non
esse uidentur, ut ei, qui percussit, lu-
crum, & ei qui passus est, damnum,
cum mensurata tamē fuerit passio, hoc
damnum, illud lucrum uocatur.*

*Quare æquum quidem inter plus
& minus medium est, lucrum autem
atque damnum plus sunt, & minus,
contrario modo plus boni, & minus
mali lucrum, contrarium autem dam
num, quorum medium est ipsum æ-
quum, quod quidem dicimus esse iu-
stum. Quare iustum emendatiuum,
medium est inter damnum, & lu-
crum.*

*Quapropter, & controuersiam ha
bentes ad iudicem ipsum confugiunt.
Ire autem ad iudicem est ire ad ipsum
iustum. Iudex enim ut iustum, est ani
matum suapte natura, & querunt iu-
dicem medium. Et uocant nonnulli
mediatores, ut ipsum iustum assecutu
ri, si medium iustum consequantur.*

*Medium ergo quoddam est ipsum iu-
stum, siquidem, & iudex medium ē.
Iudex autem ad æqualitatē redigit.*

LECTIO VII.

Et perinde atq; si linea duas
in inæquales partis diuisa,
id quod maior pars dimi-
dium excedit abstulerit, minorique
addiderit parti, eumque totum diui-

LECTIO VII.

Ostquàm Philosophus ostendit differentiam inter
iustum quod est directiuum commutationum, &
iustum distributiuum, hic ostendit qualiter accipia
tur medium in hoc iusto, quod est iustum directiuū
commutationum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit pro-
positum. Secundo manifestat originem horum nominum dam
num, & lucrum, quibus vsus fuerat, ibi. { Venerunt autem, &
nomina, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit, quomo
do inueniatur medium commutatiuæ iustitiæ circa eaſdem res.
Secūdo, quomodo inueniatur circa res diuersarum artium, ibi.
{ Fit autem, & in aliis artibus, &c.} Circa primum duo facit.
Primo inducit exemplum ad ostendendum qualiter accipiatur
medium in commutatiua iustitia. Secundo, manifestat quod di
xerat, ibi. { Si enim duobus æqualibus, &c.} Circa primum duo
facit. Primo proponit exemplum ad propositum ostendendū.

Secundo

Secundo ostendit conuenientiam exempli ex ipso modo loquẽ
di, ibi. {Propter quod, & nominatur, &c.} Dicit ergo, ꝙ ita iu
dex ad æqualitatem reducit, sicut si esset vna linea diuisa in par
tes inæquales, ille qui vellet ad æqualitatem reducere, auferret
a maiori parte id, in quo excedit medietatem totius lineæ, &
apponeret id minori parti, ita quòd medietas totius lineæ, esset
quædam dicha, idest regula, vel mensura, per quam inæqualia re
duceret ad æqualitatem, & sic quum totũ quod est duorum ho
minum diuiditur in tali dicha, idest mensura, tunc dicunt, quòd
vnusquisque habet quod suum est, inquantum scilicet accipiũt
æquale, quod est medium inter maius, & minus, secundum arith
meticam proportionalitatem, quia scilicet quãtum medium iu
stitiæ excedit ab eo,
qui habebat plus, tã
tum excedit illum q
habet minus, quod
pertinet ad propor
tionabilitatẽ arith
meticam, vt prius
dictum est. Deinde
cum dicit.

b ¶ Manifestat exẽ
plum præmissum esse
conueniens per mo
dum loquendi apud
Græcos. Et dicit, ꝙ
quia medium huius
iustitiæ est sicut quæ
dam dicha, inde est,
ꝙ iustum apud Græ
cos vocatur dicheon,
sicut si aliquis volẽs
huiusmodi nomina
variare, dicat ꝙ di
cheon est iustum, &
dicastes est iustus, &
dicastæ iustitia. De
inde cum dicit.

c ¶ Manifestat qđ
dixerat. ſ. ꝙ oporteat
subtrahere ab eo, q
habet plus, vel i quo
excedit medietatem,
& apponere ei, qui
habet minus. Et pri
mo manifestat quod
dictum est. Secundo
exponit in terminis,
ibi. {Aequalia in qui
bus, &c.} Dicit ergo
primo, ꝙ si sint duo
æqualia, quorũ vtrũ
que habet duas men
suras, puta duas pal
mas, aut duos pedes,
& medietas auferatur
ab vno, & apponat
alteri. Manifestum ẽ,
ꝙ illud quidem cui
apponitur superexce
dit alterũ in duob⁹,
quia ei cui subtrahit
nõ remanet nisi vnũ,
illud autem cui sup
additur habet tres.
Sed si id quod subtra
hitur ab vno non op
ponatur alteri, mani
festum est, ꝙ nõ erit
excessus nisi in vno,
per id autem cui ni
hil additur, nec sub
trahitur, intelligitur
ipsum medium iustitiæ, quia habet quod suum est, nec plus nec
minus. Per id autem cui additur, intelligitur ille, qui plus ha
bet. Per id autem cui subtrahit, intelligitur ille, qui minus ha
bet. Sic ergo patet, ꝙ ille qui plus excedit medium in vno, qđ
scilicet est sibi super additum, medium autem excedit id, a quo
ablatum est in vno, quod. ſ. est sibi subtractum. Hoc ergo medio
cognoscemus, & quid debet auferre ab eo, qui plus habet, & ꝙ
oportet apponere ei, qui minus habet, & quòd oportet auferre
a maximo idest ab eo, qui plus habet, in quo mediũ superexce
dit ab eo. Et quia oportet apponere minus habenti, in quo
medium excedit ipsum. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit, quæ dicta sunt in terminis. Sint. n. tres lineæ æqua
les, in quarum vna scribatur in terminis a a, in alia b b, in ter
tia gg, linea ergo bb, maneat indiuisa, linea vero aa, diuidatur
per medium in puncto e, linea vero gg, diuidatur per medium
in puncto 3. auferatur ergo a linea
quæ est aa, vna pars, quæ est a e, &
apponatur lineæ, quæ est gg, & vo
cetur hoc appositũ g d. hic ergo pa
tet, ꝙ tota linea d g, excedit eam,
quæ est a e, in duobus, scilicet in eo
quod est g g, & in eo
quod est g d, sed linea
quæ est bb, excedit i
vno solo, quod est g
d. sic ergo patet, ꝙ id
quod est maximum
excedit medium in
vno, minimum autẽ
in duobus ad modũ
arithmeticæ propor
tionabilitatis. Dein
de cum dicit.

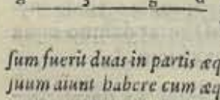

e ¶ Ostendit, ꝙ il
lud quod dictum est,
obseruari oportet in
cõmutatione diuer
sorum artium. De
structurentur enim ar
tes, si ille, qui facit ali
quod artificium non
patereturꝫ, idest non
reciperet pro illo ar
tificio tantum & tale,
quantum & quale fe
cit. Ideo oportet cõ
mẽsurari opera vnius
artificis operibus al
terius, ad hoc ꝙ sit iu
sta commutatio. De
inde cum dicit.

f ¶ Ostendit origi
nẽ horũ nominũ, dã
nũ & lucrũ. Et dicit,
ꝙ ista nomina proue
niunt ex commuta
tionibus volũtariis,
in quib⁹ primo visus
fuit talium nominũ.
Cum. n. aliquis plus
haberet, quam prius
habuerat, dicebatur
lucrari, quando autẽ
minus, dicebatur da
mnificari, sicut in emp
tionibus, & vendi
tionibus, & in omni
bus aliis commuta
tionibus, quæ sunt li
citæ secundum legẽ.
Sed quãdo aliquis nõ
plus, neq; minus ha
bebant eo, quod a
principio habuerãt,
sed ipsa reportabant
in æquali quantitate
per commutationem
eorum, quæ actule
rant, tunc dicebã
tur habere ea, quæ
eorum sunt, & nihil
lucrari, neque amit
tere. Concludit autem vltimam conclusionem principaliter in
tentam. Ex præmissis enim patet, quòd iustum, de quo
nunc agitur, est medium damni, & lucri, quod qui
dem iustum nihil est aliud, quàm habere æqua
le ante commutationem, & post etiam præ
ter voluntatem, vtpatet in eo, qui in
dice cogẽte restituit alteri, quod
plus habebat.

suit. Cum autem dicha diuidatur totum, tunc aiunt habere, quod ipsius est, cum accipiant æquale. Aequale autem mediũ est maioris & minoris secundu arithmeticã proportionalitatẽ.

b Propter quod, & nominatur dicheon quoniã dicha est, quẽadmodum siquis dicat dicheon & dichastes, & dichastæ.

c Si. n. duobus æqualibus auferatur ab altero, ad alterum autẽ apponatur, duobus his superexcedit alterum. Si autẽ ablatum quidem fit, non sit autem appositum, vno vtique solum superexcellit mediũ. Mediũ ergo vno, & mediũ a quo ablatũ est vno. Hoc ergo cognoscimus, & quid auferre oportet a plus habente, & quid apponere minus habenti. Quo quidem enim medium superexcedit, hoc apponere oportet minus habenti, quo autẽ superexcedit, auferre a maximo.

d Aequales in quibus aa, bb, gg, adinuicem, ab aa, auferatur a e, & apponatur gg, quod in quibus g d, quare tota d gg, eam quæ est a e, superexcedit eo quod est g d. & eo quod est g b. Eam ergo, quę est bb, eo quod est g d.

e Est autẽ in aliis artibus hoc. Destruerentur enim vtique, si non facit faciens, & quãtum, & æquale, & patiẽs pateretur hoc & tantum, & tale.

f Venerunt autẽ nomina hæc, & damnum, & lucrum ex volun

sum fuerit duas in partis æquales, tum juum aiunt habere cum æquum acceperint. Aequum autem medium est inter maius, & minus in Arithmetica comparatione rationum.

Propter quod & nominatur dicheon, quoniam dicha est, quemadmodum siquis dicat, & dichastes, & dichastæ.

Nam si sint duo æqualia, & ablatam ab altero quantamuis partem addideris alteri, talibus duabus excedit partibus alterum. Si emm ablata fuisset, & non addita, una sola parte excederet. Excedit ergo medium una, & ipsum medium excedit id, a quo est ablatio facta una. Hoc ergo cognoscemus, & quidnam auferendum ab eo sit, qui plus habet, & quid addendum sit ei, qui minus habet. Id enim quo medium excedit, addendum est ei, qui minus habet. Id autem auferendum a maximo, ex quo exceditur medium.

Sint æquales lineæ tres a b, c d, e f, atque ab a b, pars auferatur a g, & addatur ipsi lineæ e f. Sitque illa h e. Quare tota linea h e f, excedit g b, lineam parte h e, & parte e, excedit ergo mediam c d, lineam h e, parte.

		H.
		l
A.	C.	E.
l	l	l
G.	l	l
l	l	l
B.	D.	F.

Est autem hoc, & in cæteris artibus, etenim e medio tollerentur nisi agens ageret, & quantum, & quale, & patiens pateretur hoc, & tantum, & tale.

Nomina autem hæc, damnum inquam, & lucrum, ex iis contractibus,

LECTIO VIII.

Postquam Philosophus ostendit qualiter accipiatur medium in vtraque iustitiæ specie, hic excludit quã dam falsam sententiam circa acceptionem medii iustitiæ. Et circa hoc tria facit. Primo proponit sẽtẽtiam erroneam. Secundo improbat eã, ibi. {Et cõtrapassum autem, &c.} Tertio ostendit, in quibus, & qualiẽ habeat veritatem, ibi. {Sed in commutationibus, &c.} Dicit ergo primo, quòd quibusdã visum est, quòd vniuersaliter loquendo, nihil aliud esset iustum, quàm contrapassum, vt scilicet aliquis pateretur secundum quod fecerat. Et hęc fuit sententia Pythagoricorum, q determinabãt, quòd simpliciter iustum é idem quod cõtrapassum. Deinde cum dicit.

b ¶ Improbat prædictam positionem. et hoc dupliciter. Primo quidem quantum ad distributiuã iustitiam dicens, ꝙ contrapassum nõ cõgruit circa iustum distributiuum, & huius ratio manifesta est. Iustum enim distributiuum non attenditur secundum ꝙ vnus duorum, quos oportet per iustitiã æquari agit in alium vel patitur ab alio, quod requiritur ad rationem contrapassi, sed quòd aliquid communium bonorũ distribuatur, vtrique secundum æqualitatẽ proportionis. Secundo ibi.

c ¶ Improbat prædictã positionẽ quantum ad iustitiam cõmutatiuam. Et proponit primo, quod ad hanc iustitia intendebat, & dicit, ꝙ contrapassum non cõgruit etiam omnibus modis circa iustum, quod est directiuum commutationũ, quarum illi, qui protulerunt prædictam sententiam hoc voluerunt dicere, ꝙ in commutationibus sit idem iustum, quod contrapassum, quod patet per hoc, ꝙ quidam legislator nomine Rhadamantus, introduxit talẽ iustum, quòd si aliquis patiatur illa quæ fecit, recta vindicta fit. Secundo ibi.

d ¶ Improbat quod dictum est duabus rationibus. Circa quarum primam dicit, ꝙ in multis locis talis vindicta inuenitur dissonare verę iustitiæ, vt si aliquis in principatu constitutus percusserit aliquam priuatam personam, non requirit hoc iustitia, ꝙ princeps repercutiatur. Sed si aliquis percutiat principem, oportet, ꝙ non solum repercutiatur, sed ꝙ grauius puniatur. Videtur autem hoc esse contra id quod Philosophus supra dixerat, ꝙ in iustitia commutatiua non attenditur diuersa condition personarũ, sed lex vtitur omnibus quasi æqualibus. Sed attẽdendum est quod ibidem Philosophus dixerat, ꝙ in commutati

LECTIO VIII.

Idebitur autem aliquibus, & contrapassum esse simpliciter iustũ, vt Pythagorici dixerunt. Determinabant enim simpliciter iustum contrapassum alii.

b Cõtrapassum aũt nõ cõgruit neq; indistributiuũ iustum.

c Neque indirectiuum, quamuis voluerit hoc dicere, & Rhadamantis iustum. Si patiatur, quæ fecit vindicta recte sit.

d Multis enim ĩlocis dissonat. Puta si principatum habens percussit, non oportet repercuti. Et si principem percussit, non percuti solum oportet, sed & puniri.

e Adhuc inuoluntarium, & voluntarium differt multum.

f Sed in commutationibus quidem commutatiuis continet tale iustum contrapassum secundum proportionalitatem, & nõ secundum æqualitatem.

ua iustitia, lex attenditur solum ad differentiã nocumenti. Manifestum est autem, ꝙ quando nocumentum attendit circa iubtractionem rei exterioris, puta pecuniæ, non variatur quãtitas nocumenti secundum diuersam conditionem personæ, sed qñ est nocumentum personale, tunc necesse est, ꝙ quantitas nocumenti diuersificetur ſm conditionem pſonæ. Manifestũ est .n. ꝙ maius est nocumentũ qñ aliquis pcutit Principẽ, ꝙ qđ non solũ personã ipsius, sed totã rempublicã ledit, q̃ si percutit aliquã priuatã pſonam. Et ideo non competit iustitiæ in ralib⁹ simpliciter cõtrapassum. Secundã rationem ponit ibi.

c ¶ Et dicit, ꝙ circa vindictas interendas multũ differt utrum iniuriam intulerit voluntarius, aut inuoluntarius. ſ. propter ignorãtiam, vel vim, aut merũ. Grauius enim debet vindicari si voluntarius peccauerit, q̃ si inuoluntarius. et hoc duplici ratione. Primo quidem, quia in vindictis nõ solum attenditur, ꝙ æqualitas iustitię reparetur, per hoc, ꝙ aliquis restituat alteri, qđ ei subtraxit, sed etiam, ꝙ pro peccato commisso pœnam sustineat, & ppter hoc lege alicui puniuntur etiam pro peccatis, pro quibus nulla iniuria, vel damnum alii irrogatur, & fur cõpellitur non solum restituere quod accepit, per qđ æqualitas iustitię reintegratur, sed etiam ulterius punitur pro culpa commissa. Culpa autem aggrauatur vel diminuit ex hoc, ꝙ aliquis peccat voluntarius, vel inuolũtarius. vnde grauius punitur voluntarius q̃ inuoluntarius. Secundo, quia maior é iniuria volũtarie peccãtis, additur. n. exteriori nocumento interior contemptus. Deinde cum dicit.

quos sua sponte faciunt homines tracta sunt. Qui enim emendo, vendendo cæteraqua agendo, quæ lege concessa sunt, plus habent quàm suum, ii lucrari. qui minus quàm in principio, ii damnum pati dicuntur. Sed qui neque plus, neque minus habent, sed sua per seipsa sunt facta, ii se sua inquiunt habere, & neque damnum pati, neque lucrari. Quare iustum medium est inter lucrum quoddam, & damnum, quæ fiunt inuitis hominibus. Aequale inquam, & prius, & posterius habere.

LECTIO VIII.

Idetur nonnullis, & ipsa repassio simpliciter esse iustum, vt Pythagorici censuerunt, qui quidem absolute definientes iustum, repassionem esse dicebant.

Verum repassione, nec ad distribuiuum iustum.

Nec ad emendatiuum accommodatur. Quanquam eã ipsam, & Rhadamanti ipsius iustum asserunt esse. Si q̃ fecerat, hæc ẽt patietur, et ipse. Iudicium fuerit per rectum atque exitus æquus.

Persæpe enim discrepat. Nam si quis magistratum gerens percusserit quempiam, non decet eum repercuti. Et si quispiam eum, qui magistratum gerit percusserit, is non solum repercutiendus est, uerum etiam supplicio afficiendus.

Præterea multum inter se differũt, id quod sponte, & id quod inuitus qui spiam fecit.

Sed in societatibus commertiorum tale iustum, repassio inquam, per comparationẽ rationum, & non per æqualitatem continet ciuitatem.

f ¶ Ostendit in quibus, & qualiter sit verum, quod dictum é, scilicet ꝙ contrapassum iustum sit. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, ꝙ contrapassum oportet fieri in commutationibus secundum proportionalitatem. Secundo manifestat formã huius proportionalitatis, ibi. {Facit enim rectibuttonem, &c.} Tertio ostẽdit qũo forma talis obseruari possit, ibi. {Propter quod omnia comparabilia, &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit, quod intendit. Secundo probat propositum, ibi. { Per contrafacere enim, &c.} Dicit ergo, ꝙ in communicationibus commutatiuis verum est, ꝙ tale est iustum, quod continet in se contrapassum, non quidem secundum æqualitatem, sed secundum proportionalitatem. Videtur autem hoc esse contra id, quod supra dictum est, ꝙ scilicet in commutatiua iustitia, mediũ accipitur non quidem ſm Geometricam proportionalitatem, quæ consistit in ꝙualitate proportionis, sed secundum arithmeticã,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ cõsistit in æqualitate quãtitatis. Dicendum est autem, ꝙ circa iustitiam commutatiuam, semper quidem oportet esse equalitatem rei ad rẽ non tamen actionis, & passionis, quod importat cõtrapassum. Sed in hoc oportet adhiberi proportionalitatem ad hoc ꝙ fiat æqualitas rerum, eo ꝙ actio vnius artificis maior est quam actio alterius, sicut ædificatio domus, q̃ fabricatio cultelli, vnde, si ædificator commutaret actionẽ suã pro actione fabricationis, non esset qualitas rei datæ, & acceptæ: puta domus, & cultelli. Deinde cum dicit.

g ¶ Probat propositum dicens, ꝙ per hoc manifestum esse potest, quòd iustum commutatiuum contineat contrapassum secundum proportionalitatem, quia per hoc commanent ciues sibijnuicem in ciuitate: quòd sibiinuicem proportionabiliter comparãtur, prout scilicet si vnus pro alio facit aliq̃d, alius studet proportionabiliter facere ꝙ eodem. Et manifestum est, quòd omnes ciues hoc quærunt, vt eis proportionabiliter contrafiat. Per hoc enim cõmanent homines adinuicem, ꝙ sibiinuicem faciunt, quod quærunt, nunquam ergo male quærunt, quod. s. eis proportionabiliter contrafiat. Si autẽ non quęrunt hoc male: uidetur esse seruitus, si uni facienti, alius non contrafaciat proportionabiliter. Seruile .n. est, ꝙ aliquis non adipiscatur ex suo opere aliquid, quod non male quærit, uel dicemus, ꝙ non solum non male quęrunt homines sibi proportionabiliter contrafieri, sed etiam bene, & sic si non contrafiat eis proportionabiliter non fiet retributio debita: per hoc autem homines commanent adinuicem, ꝙ vnus retribuat alteri pro his, quæ ab eo acceperit. Et inde est, ꝙ boni homines prompte exhibent suis benefactoribus gratiarum actionem, quasi quoddam sacrum vt ꝙ hoc eis retribuant, retribuere enim proprie pertinet ad gratiarum actionem. Oportet enim, ꝙ homo iterum seruiat ei, qui sibi fecit gratiam, idest gratuitum beneficium impendit, & quòd non sit contentus tantum facere, quantum accepit: sed ꝙ rursus ipse incipiat amplius exhibendo, quàm accepit, vt sic ipse gratiam faciat. Deinde cum dicit.

h Manifestat formam proportionabilitatis, secũdum quam debet fieri contrapassum. Et primo ponit exemplum in coriario, & ædificatore. Secundo ostendit idem esse in aliis artibus. ibi. (Est autem, &c.) Dicit ergo primo, quòd coniugatio, quæ est secundum diametrum facit in commutationibus retributionem, vel contrapassum secundum proportionabilitatem. Ad cuius intellectũ describatur quadratum A, B, C, D, & ducantur duo diametri se intersecãtes. s. A, D, & B, C, sit ergo ędificator A, coriarius B, domus quæ est opus ædificatoris C, calciamentũ quod est opus coriarii D, oportet igitur, ꝙ quandoque ædificator accipiat a coriario opus eius. s. calciamentum. Debet autem & ipse pro retributione dare ei opus suum. Si ergo primo adinueniatur secundum proportionabilitatem æqualitas, vt. s. constituant ex vna parte tot calciamenta contra vnã domum, nam plures expensas facit ędificator i vna domo, q̃ coriarius in vno calciamẽto. Deinde fiat contrapassum, vt. s. ædificator accipiat multa calciamẽta ad æquata vni domui, & coriarius vnã domum, erit quod dicitur. s. retributio, secũdum proportionẽ factam per diametralẽ coniunctionem, quæ. s. calciamenta ꝓportionata dantur ædificatori, cui secundũ diametrum opponitur, & domus coriarii: autem non fiet retributio, non erit æqualitas rerum commutatarum, & sic homines non poterunt adinuicem cõmanere, eo quòd nihil prolubet opus vnius artificis esse melius, q̃ opus alterius, sicut domus, q̃ calciamentũ, & ita oportet hæc adinuicẽ adęquari, sm dictã proportionabilitatẽ, ad hoc, ꝙ fiat iusta cõmutatio. Deinde cum dicit.

F *Ciuitas enim tum conseruatur cum retributio fit, ut comparatio flagitat rationum. Nam homines aut reddere malum quærunt, quod ni faciant seruitus esse uidetur, aut retribui sibi bonum, quod nisi fiat actus dandi beneficium que non sit. At ciuitates his conseruantur. Quamobrem, & Gratiarũ templum in ciuitate media condunt, ut retributio fit, hoc enim gratiæ propriũ est. Nam is qui suscepit subministret uicissim ei, qui munus contulit, & ipse rursus incipiat conferre oportet.*

Coniunctio autem, quæ per diametrũ est facit eam retributionem, quæ per comparationem rationum efficitur hoc modo: sit ædificator quidem A, sutor autem B. Domus in C. Et Calceus collocetur in D. Aedificatorem

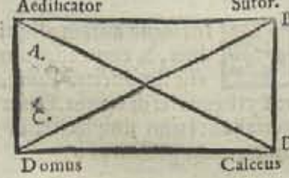

igitur a sutore accipere opus illius, & ipsum illi suum dare oportet. Si igitur primum sit id iustum, quod comparatione rationum est æquum, deinde repassio fuerit, erit quod dicitur, sin minus, non erit æquum, neque constabit societas. Nihil enim prohibet, unius opus alterius opere præstabilius esse. Hæc igitur ad æqualitatem rediganturoportet.

Est autem hoc, & in cæteris artibus. Etenim e medio tollerentur, nisi agens ageret, & quantum, & quale patiens pateretur hoc, & tantum, & tale. Non enim duobus ex medicis fit societas, sed ex medico atque agricola et ex diuersis omnino ac inæqualibus, uerum hi rediganturad æqualitatem oportet.

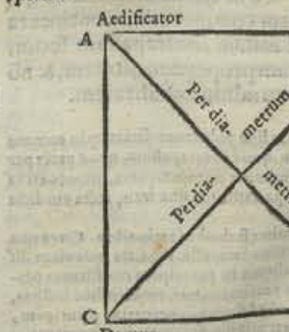

i Est autem hoc, & in aliis artibus. Destruerentur enim si non fecerit faciens, & quantũ, & quale, & patiens passus est, & hoc, & tantum, & tale. Non enim ex duobus medicis fit cõmutatio, sed ex medico, & agricola, & omnino alteris, & non ęqualibus. Sed hos oportet æquari.

i ¶ Ostendit idem esse in aliis artibus. Et dicit, ꝙ hoc quod dictum est de ędificatore, & coriario, est etiam obseruandum in aliis artibus, vt scilicet fiat contrapassum, & coniunctio, secũdum proportionabilitatem diametralem. Destruerentur enim artes, si non tantum, & tale reciperet aliquis, quantum, & quale faceret. Et hoc oportet adinuenire, secundum modum prædictum. Non enim semper communicant sibi mutuo sua opera duo homines vnius artis, puta duo medici, sed plerumque homines diuersarum artium, puta medicus, & Agricola, & omnino diuersi, & inæquales, quos tamen oportet ęquari, secũdum modum prædictum.

LECTIO IX.

POstquam Philosophus proposuit formam proportionabilitatis, secundum quã contrapassum est idẽ in commutationibꝰ, hic ostendit qualiter prædicta forma proportionabilitatis posit obseruari. Et primo ostendit propositum. Secundo manifestat quædam, quæ dicta sunt, ibi. ¶ Quoniam autem indigentia, &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit, quomodo per huiusmodi commensurationem fiat iuste contrapassum in cõmutationibus, ibi. ¶ Erit vtique cõtrapassum, &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo proponit quid sit illud ꝙ quod omnia commensurantur. Secundo ostendit quomodo talis commẽsuratio in cõmutationibus fiat, ibi. ¶ Quanta quidẽ vtique, &c. ¶ Tertio assignat rationem prędictæ commensurationis, ibi. ¶ Oportet enim vno, &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd ad hoc, ꝙ opera diuersorum artificũ adequẽtur, & sic commutari possint, oportet, ꝙ omnia illa quorum potest esse commutatio, sint aliqualiter adinuicem comparabilia, vt scilicet sciatur quid eorum plus valeat, & quid minus. Et ad hoc inuẽta est moneta, idest denarius per quam mensurantur præcia talium rerum. Et sic denarius hic quoddam medium, inquantum, scilicet omnia mensurat, & superabundantiam, scilicet & defectum, inquantum vna res superexcedit aliam, sicut supra dictum est, ꝙ medium iustitiæ est, quasi dicat, quæ mesurat superabundantiam, & defectum. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit quomodo secundum commensurationem prædictam fit commutatio. Licet ergo domus sit magis in præcio, q̃ calciamentum, tamen aliquanta calciamenta adæquant in p̃cio vnam domum, vel cibum vnius hominis per aliquod longũ tempus. Oportet igitur ad hoc, ꝙ sit iusta commutatio, vt tanta calciamenta dentur pro vna domo, vel pro cibo vnius hominis, quantum ædificator, vel agricola excedit coriarium in labore, & in expensis, quia si hoc non obseruetur non erit cõmutatio: verum, neque homines sibiinuicem sua bona communicarent, illud autem quod dictum est, scilicet ꝙ aliqua calciamenta dentur pro vna domo, non poterit esse nisi aliqualiter sint æqualia calciamenta domui. Deinde cum dicit.

c ¶ Assignat rationem prædictæ commensurationis, quæ sit p̃ nummismã. Et dicit, ꝙ ideo possunt omnia adæquari, quia omnia possunt commensurari p aliquid vnũ, vt dictum est, hoc autem vnum, quod omnia mensurat, secundum rei veritatem ẽ indigentia, quæ continet omnia commutabilia, inquantum omnia referuntur ad humanam indigentiam, nõ enim appręciantur secundum dignitatem naturæ ipsorũ, alioquin vnus Mus, quod ẽ animal sensibile, maioris p̃cii esset, q̃ vna Margarita, quæ ẽ res inanimata, sed rebus præcia imponuntur, secundum quod homines indigent eis ad suum vsum. Et huius signum est, ꝙ si homines nullo indigerent, nulla esset commutatio, vel si non similiter indigerent. i. non his rebus non esset eadẽ cõmutatio, quia nõ darẽt id qđ habent p eo, quo nõ indigerent. Et ꝙ ẽm rei veritatem indigẽtia omnia mensuret, manifestum est per hoc, ꝙ nummisma factum est secundũ cõpositionem, idest secundum conuentionem quandam inter homines, propter cõmutationem necessitatis, idest rerum necessariarũ. Est enim conditum inter homines, ꝙ afferẽti de narium detur id quo indiget. Et inde est, ꝙ denarius vocatur nummisma, nomos .n. lex ẽ, quia. s. denarius nõ est mẽsura p naturã, sed nomo. i. a lege: est .n. in potestate nostra trãsmutare denarios, & reddere eos inutiles. Deinde cum dicit.

LECTIO IX.

VT propter ea uniuersa, quorum est permutatio inter se se comparabilia quodammodo esse oportet, pro quo nummus in usum hominum uenit, & sit quodãmodo medium. Metitur .n. cuncta. Quare, & nimium atque parum.

Quot nam calcei domui, uel uictui sunt æquales. Oportet igitur, quòd est ædificator ad sutorem, tot pro domo, uel alimento calceos esse. Quod si hoc non fuerit, non erit permutatio, neque societas, hoc autem non erit, si non æqua quodammodo fuerint.

Oportet ergo aliquo uno mensurari cuncta, sicut & antea diximus. Hoc autem est uenera quidem indigentia ipsa, quæ omnia continet, nam si non indigeant, aut non similiter, nõ erit permutatio, aut non eadem erit. Nummus autem ex instituto factus est, ut pro indigentia sit. Et propterea nomen hoc habet, quòd non natura conflat, sed lege, & in nobis est situm ipsum mutare, atque inutilem facere.

Erit igitur tunc repassio cum redacta fuerint ad æqualitatem, ut quod est ad sutorem Agricola, id sit opus sutoris ad Agricolæ opus. Oportet autem in figuram comparationis rationum ducere cum permutare uoluerint, si minus alterum extremum plus in se habebit, & minus quidem. Sed cum habent sua sic æquales, & socii sunt, quia hæc æqualitas, in ipsis fieri potest.

d ¶ Ostendit qõo sm prædictã mensurationẽ contrapassum iuste in cõmutationibus fiat. Et primo manifestat propositũ. Secũdo ponit in terminis, ibi. ¶ Agricola aũt, &c. ¶ Dicit ergo primo, ꝙ ex quo omnia mensurant per indigentiã naturaliter, & p denarium, sm contradictũ hominũ, tunc iuste fiet contrapassum, qñ omnia sm prædictũ modũ adęquabunt, ita. l. ꝙ quãtũ Agricola, cuius opus est cibꝰ hominis, excedit Coriariũ, cuius opus ẽ calciamentũ, in tanta ꝓportione excedit, sm numerũ opus Coriarii opus Agricolæ, vt. s. calciamenta multa dentur p vno modio tritici, & ita qñ fit cõmutatio rerũ, oportet ducere res cõmutandas in diametralẽ figurã proportionabilitatis, vt supra dictũ est, & si hoc nõ fieret, alterũ extremũ haberet vtrasq; superabundantias. Puta, si Agricola daret modiũ Tritici pro calciamento, haberet superabundantiã laboris in opere, & haberet superabũdantiã ẽr damni, quia. s. plus vellet dare, q̃ accipere. Sed qñ oẽs habent, quę sua sunt, sic sunt æqualia, & subinuicẽ cõmunicãt, quia prædicta æqualitas põt fieri in ipsis. Deinde cum dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

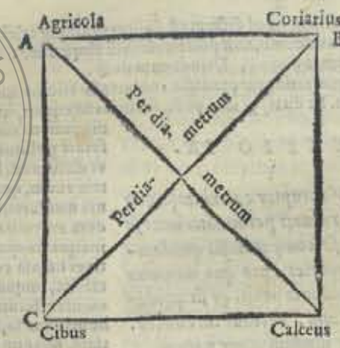

e ¶ Ponit in terminis, quod dictum est de figura proportionalitatis. Describatur ergo sic, & prius quadratum A, B, C, D, & duo diametri se intersecãtes A, D, B, C, & sit ergo agricola A, cibus quod é opꝰ eius C, puta modius tritici, coriarius sit B. D, sit opus coriarii adæquatum, i. tot calciamenta, quæ valent modium tritici. Erit ergo iuste cõtrapassum, si coniũgatur A, cum D, & B, cum C, & si non fit talis contrapassio, homines nõ cõmunicabunt res suas inuicẽ. Deinde cum dicit.

f ¶ Manifestat plenius, quod supradictum est. Et primo, manifestat, qũo res mensurantur. Secundo, quomodo cõmensurateꝙ commutẽtur, ibi. ⁊ Propter quòd oportet. ⁊ Circa primum duo facit. Primo ostendit, qꝙ necessitas sit mensura, secundum rei veritatẽ. Secundo, qũo denarius sit mensura, secũdum legis positionẽ, ibi. ⁊ Pro futura autẽ &c. ⁊ Dicit ergo primo, qꝙ hoc quod dictum est, qꝙ indigentia humana continet omnia, sicut vna quædam mensura ostenditur per hoc, qꝙ quãdo homines hoc modo se habent adinuicem, qꝙ vel vterq; vel saltem alter non indigeat re, quam alius habet, non cõmutãt adinuicem, sicut cõmutant cum aliquis qui habet frumentũ indiget vino, quod habet alius, & ita dat frumẽtũ pro vino, vt .s. tantũ de frumento deꝰ, ꝙtũ valet vinũ. Deinde cum dicit.

g ¶ Manifestat quomodo denarius mensurat. Circa quod cõsiderandum est, quòd si semper homines in præsenti indigerẽt e Agricola A, cibus C, coriarius B. opus ipsi adequatum D. Si autem sic non erat contrapãti, non vtique erat communicatio.

f Quoniam autem indigentia continet quemadmodum vnũ quid ens ostenditur, quoniam cum non in necessitate sunt adinuicem, vel vterq; vel alter nõ cõmunicant, quemadmodum cũ quo habẽt ipse idiget qs, puta vino, dãtes frumẽt ẽductionem. Oportet ergo hæc equari.

g Pro futura autẽ commutatione, si non nihil indiget, quoniã erit si indigeat nũmisma. puta fideiussor est nobis. Oportet.n. hoc ferenti omne accipere. Patitur quidẽ igitur, & hoc idẽ. Nõ .n. semper equale potest, verum tamen vult manere magis.

h Propter quod oportet omnia appreciari. sic enim erit sẽper commutatio. Si autem hoc cõmunicatio, numisma vtique quemadmodum mensura commensurata faciens æquat. Neq; enim vtique non existente commutatione cõmunicatio erit, neque commutatio æqualitate non existente, neque æqualitas non existente cõmensuratione.

i Secũdum veritatem quidem impossibile tantum differentia commensurata fieri. Ad opus autẽ conuenit sufficienter. vnũ vtique oportet esse. hoc autem ex suppositione. Propter quod & nummisma vocatur. Hæc.n. omnia facit commensurata. Mensurantur enim omnia nummismate.

F re bus quas inuicem habent, non oporteret fieri commutationem nisi rei ad rem, pura frumenti ad vinum, sed quandoque contingit, quòd ille, cui superabundat vinum, ad præsens nõ indiget frumento, quod habet ille, qui indiege vino, sed forte postea indigebit, vel aliqua alia re. Sic ergo pro necessitate futuræ commutationis, nummisma, idest denarius est nobis quasi fideiussor, quòd si in presenti homo nullo indiget, sed indigeat in futuro, aderit sibi afferenti denarium illud quo indigebit. Oportet enim esse istam virturem denarii, vt quãdo aliquis ipsum affert, statim contingat accipere illud, quo homo indiget. Verum est autem, quòd etiam denarius patitur hoc idem, quod aliæ res, quòd scilicet non semper pro eo accipit homo, quod vult, quia non semper potest æquale, idest non semper est eiusdem valoris, sed tamen taliter debet esse institutus, vt magis gmaneat in eodem valore, quàm aliæ res. Deinde cum dicit.

G h ¶ Manifestat quomodo secundum mensurationem denarium fit commutatio rerum, quę denariis commensurantur, & circa hoc tria facit, primo ostendit qualiter fit commutatio rerum, quæ denariis mensurantur. Secundo ostendit, secundũ quam rationẽ denarii mensurent, ibi. ⁊ Secundum veritatẽ quidem, &c. ⁊ Tertio ponit, quod dictum est in terminis, ibi. ⁊ Domus in quo autem, &c. ⁊ Dicit ergo primo, qꝙ sicut quædam mensura mensurans propter hoc denariꝰ diutius manet i suo valore, oportet omnia appreciari denariis. Per hũc enim modum poterit esse commutatio rerum, & per consequens cõmunicatio inter homines. Nummisma quidem adæquat res commutabiles, sicut quædam mensura faciens res commensuratas. Manifestat autem quę dicta sunt, per hoc, quòd communicatio esse non poterit, si non fit cõmutatio, quæ nõ erit si non constituatur æqualitas in rebus, quæ non erit, si non sit commensuratio. Deinde cum dicit.

Atque sit Agricola quidem A, et alimentum C, sutor autem B, & opus ipsius, quod inæqualitatem iam est vocatum D. Quòd si hoc pacto non esset repassio, non esset sane societas.

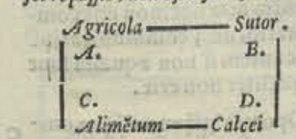

H *Ipsam autem indigentiam continere, ut quid unum hoc sane declarat. Cum enim aut ambo sese non indigent mutuo, aut aliter, non fit permutatio, sicut fit cum eius quispiam indiget hoc habet ipse, ut uini pro quo dat ille triticum exportandum. Oportet igitur hæc redigi ad æqualitatem.*

Quòd si nunc non indigeat, nummus intercedit pro permutatione futura, ipsam si indiguerit fore. Liceat enim oportet hunc afferenti accipere. Patitur igitur idem, & ipse, non enim semper æquale potest, attamen magis ipse persistere solet.

I *Iccirco definitæ sint præcio res omnes oportet, sic enim erit permutatio semper. quæ si erit, societas erit. Nummus igitur ut mensura res ipsas metiendo redigit ad æqualitatem. Etenim neque societas fuerit sine permutatione, neque permutatio sine æqualitate, neque æqualitas sine communi mensura.*

K *Atque re quidẽ uera fieri nequit, ut ea quæ adeo differunt, conueniant communi mensura, attamen indigentiæ ratione satisfieri potest. Vnum quid igitur esse oportet, atque hoc ex positione, quapropter nummus uocatur. Hoc enim facit ut omnia mensura conueniant, mensurantur enim omnia nummo.*

mensurata, inquantum omnia mensurantur nummismate. Deinde cum dicit.

K ¶ Manifestat

K ¶ Manifestat quod dictum est in terminis, dicens sit A, domus, quæ valet quinque libras, b, sit lectus, qui valeat vnam libram, & sic lectus erit in valore quinta pars domus. Vnde manifestum est quot lecti sint æquales in valore vni domui, scilicet quinque. Et manifestum est qꝙ sic fiebat commutatio antequam essent denarii, dabantur enim quinqs lecti pro vna domo. Nihi autem differt verum dentur quinque, vel quantum valent quinque. Vltimo autem epilogando concludit, qꝙ dictũ est, quid est iustum, & quid est iniustum.

LECTIO X.

POstquam Philosophus ostẽdit quomodo iustum sit medium, hic ostendit quo modo iustitia sit medium. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi. ⁊ Hæc quidem iustitia. ⁊ Tertio epilogat, quæ dicta sunt, ibi. ⁊ De iustitia quidẽ igitur. ⁊ Quia vero habitus cognoscitur per actus. Circa primũ duo facit. Primo proponit, qꝙ operatio iustitiæ sit medium. Secundo quo modo ipsa iustitia sit medium, ibi. ⁊ Iustitia autem medietas, &c. ⁊ Dicit ergo primo, qꝙ ex præmissis, ⁊ determinata sunt, manifestum est, qꝙ operatio iusta, quæ est operatio iustitiæ sit medium inter iniustum facere, & inter iniustum pati, quòrũ alterum est plus habere, ⁊ sit sibi debitum, scilicet iniustum facere, alterum autem .i. iniustum pati est minus habere qꝙ hoc, qꝙ privatur aliqs cõ, ⁊ sibi debetur, actus autem iustitiæ est facere æquale, quod est medium inter plꝰ & minus, vnde manifestũ sequitur ex præmissis, qꝙ iusta operatio medium est inter iniustum facere, & iniustum pati. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit qualiter iustitia sit medium. Et dicit, qꝙ iustitia nõ est medietas eodem modo, quo aliæ virtutes morales, quarum vnaquęq; medietas est inter duas malitias, sicut liberalitas, quæ est media inter illiberalitatem & prodigalitatem, sed iustitia non est media inter duas malitias. Potest autem dici medietas effective, inquantum. s. est constitutiua medii, quia factus eius est iusta operatio ⁊ quę est medium inter iniustum facere, & iniustum pati, quorũ quorum alterum tantum .s. iniustum facere pertinet ad malitiã scilicet iniustitiam, quæ est extremorum, inquantum accipit sibi plus de bonis & minus de malis, sed iniustum pati, non pertinet ad aliquam malitiam, sed magis est pœna. Deinde cũ dicit.

c ¶ Probat quod dictum est, scilicet qꝙ iustitia non sit medietas duarum malitiarum, sicut alię virtutes morales. Et circa hoc duo facit. Primo assumit quid sit iustitia. Secundo adiungit quædam ad concludendũ propositum, ibi. ⁊ Iniustificationis autẽ, &c. ⁊ Circa primum duo facit. Primo ponit quid sit iustitia. Secundo quid sit iniustitia, ibi. ⁊ Iniustitia autem, &c. ⁊ Dicit ergo primo, qꝙ iustitia est habitus, secundum quem ille qui ẽ iustus, dicitur esse operatiuꝰ iusti, & hoc secundum electionẽ quia sicut supra Lect. 7. Secundo dictum est, virtus moralis est habitus electiuus. Hoc autem, quod dicitur operatiuus iusti, potest referri ad iustitiã directiuam commutationum, in qua apparet magis ratio iustitiæ propter æqualitatem rei, vnde addit, & distributiuus, vt comprehẽdat etiam iustitiam distributiuam, quæ consistit in æqualitate ꝓportionis. Potest autem aliquis secundũ electionem operari iustum tam in commutationibꝰ, ꝙ in distributionibꝰ dupliciter. Vno modo inter se & alterum, & quantum ad hoc dicit, & ipsũ sibi ad alium. Alio modo inter duos alios, qũ pertinet ad iudicem, vel arbitrum. Vnde subdit, & alteri ad alterũ. Quomodo aũt iustus operetur iustũ manifestat per exclusionem contrarii subdens, qꝙ non sic facit, qꝙ de rebus eligibilibus, puta divitiis, & honoribus plus conferre sibi, & minus proximo, & de rebus nocuis, idest laboriosis, & pœnalibus ecõtrario plus proximo, ⁊ sibi, sed æqualiter secundum proportionem, & hoc observat non solum inter se, & alium, sed etiam inter duos alios. Deinde cum dicit.

d ¶ Proponit quid sit iniustitia, & dicit, qꝙ iniustitia econtrario est habitus ẽx electionẽ operativus iniusti, quod quidẽ cõtingit in superabundantia, vel defectu rerũ vtilium, vel nocuarũ, quas accipit prter debitã proportionem, qꝙ quod sicut iustitia dicit medietatem, qꝙ est operativa medii, ita et iniustitia dicitur superabundantia & defectus, quia est factiva superabundantiæ & defectus, ita quidẽ, qꝙ iniustꝰ attribuit sibiipsi superabundantiã rerum, quæ sunt simpliciter

Domus —— Minæ decẽ —— Lectica.
A. —— B. —— C.

LECTIO X.

DEterminatis autẽ his, manifestũ, qꝙ iusta operatio medium est eius quod est iniustum facere, & iniustum pati. Hoc quidem enim plus habere, hoc aũt minus est.

b Iustitia autem medietas est, non secundum eundem prædictum modum prędictis virtutibus, sed medii est. Iniustitia autem extremorum.

c Et quidem iustitia est habitꝰ secundum quem iustus dicitur operatiuus secundum electionẽ iusti, & distributiuus. & ipsi ad alium, & alteri ad alterum.

d Non sic, quoniã eligibilis qui dem plus ipsi, minus autem proximo, nociui autem econuerso sed ęqualis eius, quod secundũ proportionalitatem. Similiter autem alii ad aliũ Iniustitia aũt contrarium iniusti. Hoc autem est superabũdantia & defectus vtilis, vel nociui præter proportionale, propter quod superabũdãtia & defectus iniustitia est, quoniã superabundantiæ. & defectus est in seipso quidem superabundantiæ simpliciter vtilis, defectus autem nociui. In aliis autem totum quidẽ similiter. Quod pter autẽ proportionale qualitercumque contingit.

Domus —— Vncię decẽ —— Lectica.
A. —— B. —— C.
V. —— I.

ECTIO X.

C *Is autem determinatis, constat iuris actionem mediũ inter hæc esse, agere inquã ac pati iniustitiam. Alterum enim est plus habere, alterum minus.*

Iustitia autem non eodẽ modo quo priores uirtutes mediocritas est. Sed quia medii est, iniustitia uero extremorum.

Et iustitia quidem est, qua iustus dicitur actiuus electione iusti, atque distributiuus, & sibiipsi ad alium, ac alii ad alium.

D *Non hoc modo, ut commodi quidẽ plus sibi tribuat, & proximo minus, incommodi autem econtra, sed æqui quod ex comparatione rationum exoritur, & alii simili modo ad alium.*

Iniustitia autem contra iusti, hoc autem est nimium & parum, commodi uel incommodi contra comparationem rationum. Quapropter iustitia exuperatio est, & defectus, quia est exuperationis & defectus. Insequidem exuperationis eius quod est simpliciter commodum, & defectus eius quod est incommodum. In aliis autem totius quidem similiter, eius uero, quod a comparatione rationum exorbitat, ut contigerit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vtiles, defectum autem rerum nociuarum, sed aliis quidem simuliter attribuunt totum idest superabundantiam, & defectum, sed non in eisdem, sed defectum quidem vtilium, superabundantiam vero nociuorum. Non tamen est determinatum qualiter iniustitia debitam proportionem relinquat, idest quantum plus vel quantum minus debito accipiat, sed hoc facit qualitercūque contingit, idest prout sibi occurit. Deinde cum dicit.

e ¶ Adiungit quædam necessaria ad cōcludendum propositum. Et dicit, quòd duplex est iniustificatio, vna quidem, quæ consistit in minus habere de bonis, ad quā refertur plus habere de malis, quod est eiusdem rationis, & hoc est iniustum pati. Alia autem iniustificatio est habere magis de bonis, & minus de malis, & est iustum facere: ex his sic poterit argumētari. Ad iniustitiam pertinet iniustum facere, sed habere minus ī bonis, vel plus in malis, non est iniustum facere, sed iniustū pati, ergo hoc non pertinet ad malitiam iniustitiæ, iustitia vero est mediū inter plus habere & minus habere, vt supra habitum est, ergo iniustitia non est medium inter duas malitias. Deinde cū dicit.

f ¶ Epilogat, quæ dicta sunt. et dicit, quòd dictum est de iustitia & iniustitia, quæ sit natura vtriusque, & similiter de iusto & iniusto in vniuersali, nam quoslibā particulares modos iusti & iniusti postea determinabit.

e Iniustificationis autē quod quidem minus, iniustum pati est. quod autem maius, iniustum facere.

f De iustitia quidē igitur & iniustitia, quę vtriusque est natura, dictum sit secundum hunc modum. Similiter & de iusto & iniusto vniuersaliter.

LECTIO XI.

VIa autem est iniustum facientem nondum in iustum esse, quales autem iniustificationes faciens iā iniustus ē secundū vnamquāq; iniustitiā, puta fur, vel mæchus, vel latro, vel sic quidem nihil differt. Etenim si commiscebit mulieri sciens hoc cui, sed non propter electionis principium, sed propter passionem, iniustū quidem facit igitur, iniustus autem non est, puta neque fur, furatus est autem, neque mæchus, mæchatus est autem. Similiter autem & in aliis.

b Qualiter quidem igitur habet contrapassum ad iustum, dictum est prius.

c Oportet autem non latere, quoniam quidem est & simpliciter iustū & politicum iustum,

d Hoc autem est communicatio vitæ ad esse per se sufficiētiā liberis & equalibus, vel secundū proportionalitatem, vel secundum numerum.

LECTIO XI.

POstquam Philosophus determinauit de iustitia & iusto & oppositis horum absolute, hic determinat de eis per comparationem ad subiectum, ostendendo scilicet, qualiter aliquis faciendo iniustum, fiat iniustus. Et circa hoc duo facit. Primo determinat veritatem. Secūdo mouet quasdam dubitationes circa prædeterminata, ibi, {Dubitabit autem vtique aliquis, &c.} Circa primum tria facit. Primo mouet quæstionem. Secundo interponit quædam, quæ sunt necessaria ad quęstionis solutionem, ibi. {Oportet autem non latere, &c.} Tertio soluit quæstionem, ibi. {Existentibus autem iustis, &c.} Circa primum duo facit. Primo mouet quæstionem intentam. Secundo ostendit quandam aliam quæstionem prius esse determinatam, ibi. {Qualiter quidem igitur habent, &c.} Dicit ergo primo, quòd contingit aliquem qui facit aliquam rem iniustam, nondum esse iniustum. Et ideo quærendum est, quales iniustificationes, idest operationes iniustorum oportet esse ad hoc, quòd ille, qui facit iniusta, iam sit iniustus in vnaquaque specie iniustitiæ, puta furti, vel adulterii, vel latrocinii. Vel potest dici remouendo prædicta, quòd sic quidem nihil differt ad hoc, quòd homo sit iniustus, secundum quas operationes iniusta faciat. Ideo autem quæritur

secundum quales iniustificationes contingit, quia multipliciter contingit aliquid facere iniustum, quia contingit, quòd aliquis commiscetur mulieri, quæ est vxor alterius, non ignorans personam, quod faceret inuoluntarium, sed sciens, cui committetur, non tamen hoc facit ex electione, sed ex passione. Talis igitur facit quidē rem iniustam, non tamen videtur esse iniustus, quia non operatur ex electione, sicut etiam in specialibus possumus dicere, q̄ aliquis non est fur, licet sit furatus, quia nō est furatus ex electione, & similiter nō est mæchus, licet sit mæchatus, & similis ratio est in aliis. Deinde cum dicit.

Iniuria autem minor quidem est in iuriam pati, maior autem iniuriam facere.

De iustitia igitur, ac iniustitia, quæ nam sit utriusque natura, sit dictum hoc modo, similiter & de iusto vniuersaliter atque iniusto.

LECTIO XI.

VIm uero fieri possit, ut iniuriam quispiam faciat, & nondum sit ipse iniustus, quales nam iniurias quispiam faciens unaquaque iniustitia iam est iniustus, fur inquam uel adulter, uel latro, an hoc modo, nihil interierit. Etenim fieri potest ut quispiam coeat cum muliere sciens cum qua coit, sed non ob electionis principium, sed ob affectum. Atque iniuriam quidem agit, sed iniustus non est, ueluti, neque fur, furatus est tamen, neque adulter, adulterium tamen fecit, & eodem de cæteris modo.

Quomodo igitur sese habet ad ipsum iustum repassio, dictum est antea.

Oportet autem non latere iustum quod nunc quæritur, id esse, quod est simpliciter iustum, ipsum inquam iustum ciuile.

Hoc autem est inter socios uitæ, ut sit sufficientia liberorum atque æqualium, aut in comparatione rationum consistens, aut in numero.

b ¶ Ostendit quandam dubitationē ī esse solutam, scilicet qualiter se habeat cōtrapassum ad iustum de quo prius dictum est. Deinde cum dicit.

c ¶ Interponit quędam, quæ sunt necessaria ad solutionem propositæ quæstionis. Et primo quid sit simpliciter iustū. Secundo quid sit iustificatio, ibi. {Differt autem iustificatio, &c.} Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo exequitur propositū, ibi. {Hoc autem est, &c.} Dicit ergo primo, quòd ad euidentiam quæstionis, quæritur, quali operatione aliquis faciens iustum vel iniustum dicitur iustus vel iniustus, oportet non latere, quòd iustum de quo quæritur, est iustum simpliciter, quod est iustum politicum. Deinde cū dicit.

d ¶ Exequitur propositum. Et primo ostendit quid sit iustum politicum. Secundo diuidit ipsum, ibi. {Politici autem iusti, & cætera.} Circa primum duo facit. Primo proponit, quod intendit, scilicet quid sit iustum politicum. Secundo manifestat propositum, ibi. {Est enim quibus iustum, & cætera.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quid sit iustum politicum. Secundo concludit, quod sunt quædam alia iusta ab hoc differentia, ibi. {Quare quantis, & cætera.} Dicit ergo primo, quòd iustum politicum consistit in quadam communitate vitæ, quæ ordinatur ad hoc, quòd sit per se sufficientia eorum, quæ ad vitam humanam pertinent. Et talis est communitas ciuitatis, in qua debent omnia inueniri, quæ sufficiant humanæ vitæ. Hoc autem iustum consistit in liberis, non autem in seruis, quia dominorum ad seruos non est politicum iustum, sed dominatiuum, vt infra dicetur. Consistit autem iustum politicum in personis æqualibus, scilicet quarum vna non subditur alteri naturali ordine, vel ciuili, sicut filius patri, inter quos, vt infra dicetur, non est politicum iustum, sed paternum. Hoc autem iustum politicum, vel est secundum proportionalitatem, idest secundum æqualitatem proportionis quantum ad iustitiam distributiuam, vel secundū numerum, idest æqualitatem numeralis quantitatis, quantum ad iustitiam commutatiuam. Deinde cum dicit.

e ¶ Concludit quædam alia iusta a prædicta differentia dicēs, q̄ ex quo iustum politicum consistit in liberis, & æqualibus, quibus non inest hoc scilicet q̄ sine liberi, & æquales, his non est adinuicem politicum iustum, quod est iustum simpliciter, sed quoddam iustum idest dominatiuum, vel paternum, quod est secundum quid, inquantum habet similitudinem aliquā politici iusti. Deinde cum dicit.

f ¶ Manifestat, qđ dictum est. Et primo quantum ad iustum politicum, quod est iustum simpliciter. Secundo quantū ad iustum dominatiuū, vel paternum, quod est iustum secundum quid, ibi. {Dominatiuum autem iustū, &c.} Circa primum duo facit. Primo manifestat quod dictū est, scilicet quod iustum politicum sit in liberis, & æqualibus. Secundo infert quædam correlaria ex dictis, ibi. {Propter qđ non sinimus.} Dicit ergo primo, q̄ ideo dictum est, q̄ iustum politicum est in liberis, & æqualibus, qa cum iustum politicū determinetur lege, necesse est, q̄ in illis sit ad quos dat lex. Lex autem nō datur principaliter pro seruis, qui cohibentur a dominis, neque pro filiis qui cohibentur a patribus, sed pro liberis, & æqualibus. Quod autem in talibus sit politicum iustum, ad quos datur lex, manifestum est per hoc, q̄ iustitia & iniustitia in eis sunt, lex autem ad illos se extendit, in quibus potest esse iniustitia, quod patet ex hoc, q̄ vindicta, quæ sit secundum legem, nihil aliud est q̄ iudicium de iusto & iniusto. Et ex quo lex est, in quibus est iustitia, sequitur, q̄ sit in quibus est iniustum, & per consequens, in quibus iustum, quia in quibuscumque est iniustitia in his inuenitur iniustum facere, sed non conuertitur. Dictum est enim in secundo, q̄ contingit aliquid facere virtuosum absque virtute, & similiter vitiosa absque habitu vitii, hoc autem iniustum nihil aliud est quām quod aliquis attribuat sibiipsi plus de his, quæ sunt simpliciter, & absolute bona, sicut sunt diuitię & honores, & minus de his quæ sunt simpliciter, & absolute mala, sicut sunt contraria prędictorum. Deinde cum dicit.

g Propter qđ non sinimus principari hominē, sed rationē, quoniam sibiipsi hoc facit, & fit tyrannus. Est autem princeps custos iusti, & si iusti, & æqualis.

h Quia autem nihil ipsi plus esse videtur si quidem iustus. Non enim tribuit pl' simpliciter bono ipsi. si non ad ipsum proportionale est, ideo alteri laborat. Et propter hoc alienum aiunt esse bonam iustitiam, quemadmodum dictum est prius.

i Merces autem ergo quędam danda, hæc autē honor, & gloria. Quibus autem non sufficiē tia hæc, isti sunt tyranni.

k Dominatiuū aūt iustū, & paternū, non idem his, sed simile.

l Non enim est iniustitia ad q̄ ipsius simpliciter. Possessio autē & filius vsquequo vtique sit pelicon, & seperetur, quemadmodum pars ipsius. Seipsum autē nullus eligit nocere. Propter qđ non est iniustitia ad seipsum. Non ergo iniustum.

m Neque iustum politicum. Secundum legem enim erat, & in quibus natum erat esse lex. Isti agat, quia si princeps sequitur passiones humanas, faciet hoc sibi scilicet q̄ plus accipiet de bonis, & minus de malis, & ita fiet tyrannus, quum hoc sit contra rationem principis. Ad hoc .n. princeps institutus est, vt custodiat iustitiam, & per consequens æqualitatem, quam præterit dum sibi vsurpat plus de bonis, & minus de malis. Secundum correlarium ponit ibi.

Quare quantis non est hoc, non est his adinuicem politicū iustum, sed quoddam iustum, & secundum similitudinem.

Est enim iustum, quibus & lex ad ipsos. Lex autem in quibus iniustitia. Vindicta enim iudicium iusti, & iniusti. In quibus autem iniustum facere, non omnibus iniustitia. Et hoc autem est plus ipsi tribuere simpliciter bonorum, minus autem simpliciter malorum.

Quare in quibus hoc non est, inter eos ciuile iustum non est, sed quoddā iustum & per similitudinem quandam.

In iis enim est iustum quibus inter se ponitur lex. Lex autem iis ponitur, in quibus est iniustitia. Iudicium enim diudicatio est iusti, atque iniusti. In quibus uero est iniustitia in iis est etiam iniuriam facere, sed non in omnibus est iniustitia, in quibus est in iuriam facere. Hoc autem est plus quidem ex simpliciter bonis, minus autē ex simpliciter malis, sibi tribuere.

Iccirco non sinimus hominem dominari, sed rationem, quia sibiipsi id facit, & fit tyrannus. Magistratus autem custos est iusti. quod si iusti, & æqui.

Atque quia nihil sibiipsi plus tribuendum esse censet, si est iustus. Ex simpliciter enim bono plus sibi non tribuit, nisi cōparatione rationum sit ad ipsum accommodatum, ideo alii non sibiipsi laborat. Atq; ob idipsum alienum bonum inquiunt iustitiam esse, sicut & antea diximus.

Merces ergo quædam tribuenda est ipsi, honos inquam & præmium, sed quibus hæc non sufficiunt, ii fiunt tyranni.

Herile autem paternumque iustū non idem, sed his est simile.

Non est enim iniustitia ad sua simpliciter. Id autem, quod possidetur, & filius quamdiu sit paruus, & non separatus, ut pars ipsius est patris. Se uero nemo uult lædere. Quapropter non est ad seipsum iniustitia.

Neque ergo iustum, neque iniustum ciuile, est enim lege, atque in his est in quibus lex esse pōt. Qui quidē ii

idem his iustis, quę sunt politica, sed habent aliquā similitudinē cum eis, secundū q̄ aliqualiter est ad alterum. Secundo ibi.

l ¶ Ostendit quod dictum est, quantum ad hoc, q̄ dominatiuum, vel paternum iustum non est simpliciter iustum, manifestum est enim, q̄ non potest esse simpliciter iniustitia hominis ad ea, quæ sunt ipsius, sicut nec iustitia, quia vtrumq; est ad alterum. Sed seruus est dñi sicut possessio, & filius quousq; est pelicon i. magnus, & separet a patre p emācipationē, est quasi quæ dā pars patris. Et q̄ non sit iniustitia ad seipsum patet per hoc, q̄ nullus eligit nocere sibiipsi. Vnde patet, q̄ simpliciter loquendo nō est iustitia, vel iniustitia ad filium, vel seruū. Tertio ibi.

m ¶ Ostendit, quòd dominatiuum & paternum iustum, etiam si esset simpliciter iustum, non esset politicum iustum, quia

Universidad de Bibliotec

iustum politicum est secundum legem, & in quibus nata est esse lex. Et huiusmodi sunt illi quibus competit æqualitas quantum ad hoc, ꝙ est principari, & subiici, ita scilicet, ꝙ vnus eorum subiiciatur alteri, sicut seruus subiicitur domino, & filius patri. Vides in his non est politicum iustum. Deinde cum dicit, n ¶ Determinat de iusto vxorio, & dicit, ꝙ quia vxor minus est subiecta viro, q̃ seruus domino, vel filius patri, ideo plus habet de ratione iusti illud quod est viri ad vxorem, quàm illud quod é patris ad natos, ideſt filios, & domini ad possessiones, ideſt seruos. Iustum enim quod est viri ad vxorē est œconomicum, quia vir præest in domo sicut princeps in ciuitate. Hoc tamen iustū œconomicum est alterū a politico, sicut domus est aliud a ciuitate.

autem erant quibus exiſtit æqualitas, quod est principari, & subiici.

n Propter quod ad uxorem magis est iustum, quàm ad natos & possessiones. Hoc enim œconomicum iustum. Alterum autem est & hoc a politico.

LECTIO XII.

LECTIO XII.

Ostquàm Philosophus ostēdit quale sit politicum iustum quod est simpliciter iustum, hic ponit diuisionem huius iusti politici. Et primo dividit iustum politicum in species. Secūdo tāgit diuisionem huius iusti in individua, ibi. ¶ Iustorum autem, & legalium, &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo proponit diuisionem. Secundo exponit eam, ibi. ¶ Naturale quidem, &c. ¶ Tertio excludit errorem contra diuisionem, ibi. ¶ Videtur autem quibusdam, &c ¶ Dicit ergo primo, ꝙ politicum iustum dividitur in duo, quorum vnum est iustum naturale, aliud est iustum legale. Est autem hæc eadem diuisio cum diuisione quā iuristæ ponunt, scilicet ꝙ iuris aliud est naturale, aliud est positiuum. Idem enim nominant ius, quod Aristoteles iustum nominat. Nam & Isidorus dicit in libro Aetymologiarum, ꝙ ius dicitur quasi iustum. Videtur autem esse contrarietas quantum ad hoc, ꝙ politicum idem est quod ciuile, & sic id quod apud Philosophum ponitur vt diuisum, apud iuristas videtur poni vt dividens, nam ius ciuile ponunt partem iuris positiui. Sed attendendum est, ꝙ aliter sumitur politicū, vel ciuile hic apud Philosophum, & aliter apud iuristas. Nam Philosophus hic nominat politicum iustum vel ciuile ex vsu, quo ciues vtuntur. Iuristæ autem nominant ius politicum, vel ciuile ex causa, q̃d scilicet ciuitas aliqua sibi constituit. Et ideo hoc conuenienter a Philosopho nominatur legale ideſt lege positum, quod & illi dicunt positiuum. Conuenienter autem per hæc duo dividitur iustum politicum. Vtuntur enim ciues & iusto eo quod natura mēri humanę indidit, & eo q̃d est positū lege. Deinde cū dicit.

b ¶ Manifestat membra diuisionis præmissę. Et primo manifestat iustum naturale dupliciter. Vno modo secundum effectū vel virtutem dicens. Iustum naturale est, quod habet vbiq; eādem potentiam, & virtutem ad inducendum ad bonum, & ad arcendum a malo, quod quidem contingit, eo ꝙ natura quę est huius iusti causa, eadem est vbique apud omnes. Iustum vero ex positione alicuius ciuitatis, vel principis apud illos tantum est virtuosum, qui subduntur iurisdictioni illius ciuitatis, vel principis. Alio modo manifestat hoc iustum, secundum causam cum dicit, ꝙ iustum naturale non consistit in videri, vel non videri, ideſt non oritur ex aliqua opinione humana, sed natura. Sicut enim in speculatiuis sunt quædam naturaliter cognita, vt principia indemonstrabilia, & quæ sunt propinqua his, quædam vero studio hominum adinuenta, & quę sunt propinqua, ita etiā in operatiuis sunt quædam principia naturaliter cognita quasi indemonstrabilia principia, & propinqua his, vt malum esse vitandum, nullī esse iniuste nocendum, non furandum, & similia.

Illis vero sunt per industriam hominum excogitata, quæ dicūtur hic iusta legalia. Est autem considerandum, ꝙ iustum naturale est, ad quod hominem natura inclinat. Attenditur autem in homine duplex natura. Vna quidem, secundum ꝙ est animal quæ sibi, & aliis animalibus est communis, alia autem natura est hominis, quæ est prprie sibi inquantum est homo, prout ideſt secundum rationem discernit turpe, & honestum. Iuristę autē illud tantum dicunt ius naturale, q̃d consequitur inclinationem naturæ communis homini, & aliis animalibus, sicut coniunctio maris, & fœminę, educatio natorum, & alia huiusmodi. Illud autem ius, quod consequitur ꝑpriā inclinationem naturæ humanæ inquantum. ¶ homo est rationale animal, vocant iuristæ ius gentium, quia eo omnes gentes vtuntur, sicut ꝙ pacta sint seruanda, & qd legati apud hostes sint tuti, & alia huiusmodi. Virtūque autem horū cōprehenditur sub iusto naturali, quia hic a Philosopho accipit. Secundo ibi

c ¶ Manifestat iustum legale. Et videtur ponere tres differentias huiusmodi iusti. Quarum prima est, cum vniuersaliter, vel communiter aliquid lege imponitur illud est legale. Et quantum ad hoc dicit, ꝙ legale iustum ponitur, quod ex principio quidem .s. antequā lege statuatur, nihil differt vtrum sic, vel aliter fiat, sed quando iam ponitur ideſt statuitur lege, tunc differt, quia hoc seruare est iustum, præterire iniustum. Sicut in aliqua ciuitate statutum est, ꝙ captiuus redimatur, certo precio & ꝙ sacrificentur capræ, nō autem, ꝙ sacrificentur duo oues. Alia vero differentia iusti legalis est, secundum quod aliquid lege statuitur in aliquo singulari, puta cum ciuitas, vel princeps alicui personæ concedit aliquod priuilegium, quod dicitur lex priuata. Et quantum ad hoc dicit, ꝙ adhuc sunt iusta legalia non solum illa, quæ communiter statuuntur, sed quęcumque homines ponunt pro lege in aliquibus singularibus, sicut in quadam ciuitate statutum fuit, ꝙ sacrificetur cuidam viro nomine Brasidas, quæ magnam vtilitatem ciuitati attulerat. Tertia differentia iusti legalis est, prout sententiæ a iudicibus dicuntur quædam iusta legalia. Et quantū ad hoc subdit, ꝙ etiam sententialia sunt iusta legalia. Est autem hic considerandum, ꝙ iustum legale siue positiuum oritur secundum naturali, vt Tullius dicit in sua rhetorica. Dupliciter tamen aliquid potest oriri a iure naturali. Vno modo sicut conclusio ex principiis, & sic ius positiuum, vel legale, nō potest oriri a iure naturali: præmissis enim existentibus necesse est conclusionē esse, sed cum iustum naturale sit semper & vbique, vt dictum est, hoc non competit iusto legali, vel positiuo. Et ideo necesse est, ꝙ quicquid ex iusto naturali sequitur quasi cōclusio, sit iustum naturale, sicut ex hoc, q̃d est, nulli est iniuste nocendum, sequitur non esse furandum, quod quidem ad naturale pertinet. Alio modo oritur aliquid ex iusto naturali per modum determinationis, & sic omnia iusta positiua, vel legalia, ex iusto naturali oriuntur. Sicut furem esse puniendum est iustum naturale, sed ꝙ sit etiam puniendus tali, vel tali pœna, hoc est legale positiuum. Attendendum est etiam, ꝙ iustum legale dupliciter oritur a naturali, secundum modum prædictum. Vno modo cum permixtione alicuius modo sine permixtione alicuius humani erroris, & hoc per exempla Arist. demonstratur. Naturale enim iustum est, ꝙ ciui non ob culpā suam oppresso subueniat, & per consequens, ꝙ captiuus redimat, taxatio aūt precii potuit ad iustū legale, q̃d procedit ex pacto iusto naturali absq; omni errore, fit naturale iustum, ꝙ benefactori honor exhibeat, sed ꝙ honor diuinus

Iustum politicum est quod ad uxorem magis est iustum, quàm ad natos & possessiones.

Iccirco magis ad uxorem iustum esse uidetur, quàm ad filios, & ea quæ possidentur. Hoc enim est rei familiaris iustum. Verum et hoc, aliud est a ciuili.

Naturale quidem quod ubique uim habet eandem: & non quia uidetur, uel non uidetur.

Illis iusti aliud est naturale, aliud legitimum.

Et naturale quidem est, quod ubique uim habet eandem: & non quia uidetur, uel non uidetur.

Legitimum autem quod a principio quidē nihil refert, sic an aliter habeat, quum uero positum fuerit refert: quale est, mina captiuos redimi, uel capram Dijs. sed non duas oues macta re, & etiam ea, quæ de singulis lege iubentur, ut sacra Brasidæ facere, & quæ publicis decretis instituuntur.

Legitimum autem quod a principio quidē nihil refert, sic an aliter habeat, quum uero positum fuerit refert: quale est, mina captiuos redimi, uel capram Dijs. sed non duas oues macta re, & etiam ea, quæ de singulis lege iubentur, ut sacra Brasidæ facere, & quæ publicis decretis instituuntur.

diuinus exhibeatur homini, & tale est, quòd sacrificetur hoc est ex errore humano. Sententialia vero iusta, sunt applicationes iustorum legalium ad particularia facta. Deinde cum dicit.

d ¶ Excludit errorem contra prædictam diuisionē. Et circa hoc tria facit. Primo, proponit errorem cum sua ratione. Secundo soluit, ibi. ¶ Hoc autē non est &c. ¶ Tertio, mouet quādam quęstionem ex solutione eorum. Dicit ergo primo, quòd quibusdam est visum, quòd omnia iusta sint talia, scilicet lege posita, ita quòd nihil sit iustū naturale. Quæ quidem fuit opinio sectatorum Aristippi Socratici. Et mouebātur tali ratione, quia illud, quod est secundum naturam, est immobile & vbicumq; sit, habet eandem virtutem, sicut patet de igne, & in Græcia, & in Perside, quod non videtur esse verū circa iusta, quia omnia iusta videntur aliqñ esse mota. Nihil enim videtur esse magis iustum, quàm quòd deponenti depositum reddatur, & tamen non est reddendum depositum furioso reposcenti gladium, vel proditori patriæ reposcenti pecunias ad arma: sic ergo videtur, quòd nulla sint naturaliter iusta. Deinde cum dicit.

d Videtur autem quibusdam omnia esse talia: quia quod quidem natura, immobile & vbicumque eandem habet potentiam, quemadmodum ignis. & hic, & in Persis ardet. Iusta autem mota conspiciunt.

e ¶ Ponit solutionē. Et dicit, quòd hl qd dictum est, quòd naturalia sint immobilia, non ita se habet vniuersaliter, sed in aliquo est verum, qa natura rerum diuinarum nequaquam aliter se habet, puta sub stantiarum separatarum, & cœlestiū corporum, quam antiqui Deos vocabant, sed apud nos hominēs, qui sumus inter res corruptibiles, est aliquid quidem secūdum naturam, & tamen quicquid est in nobis est mutabile, vel per se, vel per accidens. Nihilominus tamen est in nobis aliquid naturale, sicut habere duos pedes, & aliquid non naturale, sicut habere tunicam. Sic igitur omnia quæ sunt apud nos iusta aliqualiter mouentur, nihilominus tamen quædam eorum sunt naturaliter iusta. Deinde cum dicit.

e Hoc autem non sic habens, sed vt quamuis apud Deos nequaquam sit aliter habēs. Apud nos autem est quidem aliquid natura mobile, quia quidem omne, sed est tamen hoc quidē natura, hoc autem non natura.

f Quale autem natura contingentium & aliter habere, & quale non, sed legale, & compositiōe, si ambo mobilia similiter

f ¶ Mouet quandam dubitationem ex præcedenti solutione ortam. Et circa hoc duo facit. Primo ponit quęstionem. Secūdo eam soluit, ibi. ¶ Manifestum, & in alijs. ¶ Primo igitur proponit talem quæstionem. Si omnia iusta humana mobilia sunt, restat quæstio inter ea, quæ contingit aliter se habere, quale sit iustum secundum naturam, & quale non sit iustum secundum naturam, sed secundum legis positionem & ad placitum hominum, ex quo ambo sunt similiter mobilia. Deinde cum dicit.

g Manifestum, & in alijs eadem congruit determinatio. Natura enim dextera melior, quamuis contingit ambidextros fieri

g ¶ Soluit prędictam quæstionem. Et circa hoc duo facit. Primo, ostendit qualiter iusta naturalia sint mobilia. Secundo, qualiter iusta legalia, ibi. ¶ Quæ autem secūdum compositione &c. ¶ Dicit ergo manifestum esse, quòd in alijs naturalibus, quæ sunt

h Quæ autem secundum compositionem, & cōferens iustorū, similia sunt mēsuris. Non enim sunt vbique æquales vini, & frumenti mensuræ. Sed vbi quidē æmūtur maiores, vbi autē vēdūtur minores. Similiter aūt, & nō naturalia. sed humana iusta nō eadem vbiq;, quòd neque vrbanitas, sed vna solum vbiq; secundum naturam optima.

h ¶ Ostendit quid sit iustificatio, & iniustificatio. Et primo qd sit iniustificatio, Secundo quid sit iustificatio, ibi. ¶ Similiter autem, & iustificatio &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd iniustificatio, & iniustum differunt, quia iniustum est aliqua res, quæ est contra iustitiam, vel secundum naturam, vel secundum ordinationem humanam, sicut furtum, sed hoc quando aliquis operatur, puta

apud nos eadem determinatio congruit, sicut & in naturalitec iustis. Ea enim quę sunt naturalia apud nos, sunt quidem eodē modo, vt in pluribus, sed vt in paucioribus deficiunt, sicut naturale est, quod pars dextra sit vigorosior, quàm sinistra, & hoc in pluribus habet veritatem, & tamen contingit vt in paucioribus aliquos fieri ambidextros, quia sinistram manum habēt ita valentem, vt dextram, ita etiā, & ea, quæ sunt naturaliter iusta, vtpura depositum esse reddendum, vt in pluribus est ob seruandum, sed vt in paucioribus mutat. Est tamen attendendum, quòd quia rationes rerum mutabilū sunt immutabiles, sic quicquid est nobis naturale quasi pertinens ad ipsam hominis rationem, nullo modo mutatur, puta hominem esse animal. Quæ autem cōsequuntur naturam, puta dispositiones actiones & motus, mutantur vt in paucioribus. Et similiter etiā illa, quæ pertinent ad ipsam iustitiæ rationem, nullo modo possunt mutari, puta non esse furandum, quod est iniustum facere. Illa vero quæ consequuntur, mutātur, vt in minori parte. Deinde cū dicit.

Videntur autem quibusdam omnia talia esse, propterea quod omne quod natura constat immobile est, & uim eandem habet ubique, sicut ignis hic, & apud Persas urit. Iusta autem moueri uident.

Verum hoc non ita se habet, sed aliquo modo. Atque apud Deos quidem nihil ullo modo forsitan est, quod ita se habet. Apud nos autem est quidem aliquid etiam natura constans mutabile, uerum non omne. Attamen aliud est natura, aliud non natura.

Patet autem quidnam eorum, quæ possunt & aliter se habere, natura constet, & quid non, sed lege, ac instituto, si ambo mutari similiter possunt.

Et ad cætera eadem accommodabitur definitio. Dextra namque manusualidior est leua natura, & tamen fieri potest, ut omnes euadant apti ad utē dū manu sinistra perinde ac dextra.

Iusta autem ea, quæ ex instituto sunt, & ob utilitatem, similia sunt mensuris. Nō enim omnibus in locis æquales sunt uini triticiq; mensuræ, sed ubi quidem æmuntur maiores sunt, ubi autem uenduntur minores. Simil modo, & ea, quæ non naturalia sunt, sed humana iusta non eadem sunt ubique, nam neque respublica, sed una tantum ubique secundum naturam est ipsa optima.

Vnumquodque autem iustum, & legamum uniuersale sese habet ad singula. Et enim ea quæ aguntur sunt multa. Vnumquodque autem illorum est unum, est enim uniuersale.

Interest autem inter iniuriam, & iniustum, & inter ius, & iustum. Iniu-

i ¶ Agit de diuisione iusti in particularia, & dicit quòd vnumquodque iustorum particularium, & legalium se habet ad res humanas, vt vniuersale ad singularia, quia ea quæ operantur secundum iustitiam sunt multa, sed vnumquodque iustorum est vnum quasi quod dam vniuersale, sicut depositum esse reddendum est vnum, quod se habet ad multas res. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit quòd sit iustificatio, & iniustificatio. Et primo qd sit iniustificatio, Secundo quid sit iustificatio, ibi. ¶ Similiter autem, & iustificatio &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd iniustificatio, & iniustum differunt, quia iniustum est aliqua res, quæ est contra iustitiam, vel secundum naturam, vel secundum ordinationem humanam, sicut furtum, sed hoc quando aliquis operatur, puta

i Iustorum autem, & legalium vnumquodq; vt vniuersalia ad singularia habet. Operata quidem enim multa. Illorum autem vnumquodque vnum. vniuersale enim.

k Differt autem iniustificatio, & iniustum, & iustificatio, & iu-

puta furādo, vocatur iniustificatio quasi executio iniustitiæ, sed antequam quis hoc operetur, non vocatur iniustificatio, sed iniustum. Deinde cum dicit.

l ¶ Ostendit quid sit iustificatio. Et dicit, quòd similiter iustificatio est quando quis operatur iustum, quod est naturale, vel ordine legis. Sed apud Græcos operatio iusti in communi magis vocatur dicopragma, ideſt operatio iusti, iustificatio autem non videtur dici quælibet operatio iusti, sed solum quando aliquis dirigitur iniustificatione, scilicet reducendo id qđ est iniustum ad iustitiam. Vltimo autem dicit, quòd qualis, & quot, & quæ sint species iusti, secundum vnumquodque iustorum, scilicet naturalis, & legalis, posterius est videndū, scilicet in Politica.

LECTIO XIII.

POstquam Philosophus oñdit qd sit iustum simpliciter, & quid sit iustificatio, & iniustificatio, hic iam soluit quæstionē quā prius mouerat, scilicet secundū quales iustificationes, vel iniustificationes aliquis sit iustus, uel iniustus. Et circa hoc duo facit. Primo ostēdit propositum. Secūdo inducit quandam diuisionem ad manifestationem prędictorū, ibi. ¶ Inuoluntariorum hæc quidem &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostēdit, quando sit iustum, vel iniustum, sine hoc, quòd sit iustificatio, vel iniustificatio. Secundo ostēdit, quòd est iustificatio, vel iniustificatio sine hoc, quòd ille qui operatur sit iustus, vel iniustus, ibi. ¶ Voluntariorum autem &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit propositum. Secundo manifestat, quod dixerat, ibi. ¶ Dico autem voluntariū quidē &c. ¶ Dicit ergo primo, qꝫ cum iusta, & iniusta sint talia, qualia supra dicta sunt, tunc aliquis facit iniustū, ita quòd sit iniustificatio, vel dyachapragma, quando aliquis operatur ipsa, scilicet iustum, & iniustum volens. Sed quando

stum. Iniustum quidem est natura, vel ordine. Idem autē hoc quando operatum est, iniustificatio est, ante quidē quàm operatum est, nequaquam, sed iniustum.

l Similiter autem, & iustificatio. Vocatur autem commune G magis diceopragma. Iustificatio autem directio iniustificationis. Secundum vnumquodque autem ipsorum, & quales species, & quot, & circa quæ existunt, posterius videndum.

LECTIO XIII.

XIstentibus autem iustis, & iniustis dictis, iniustum facit quidem, & H iustū operatur, qñ volēs quis ita operatur. Quando aūt nolens, neque iniustum facit, neq; iustū operatur, sed vel secundū accidēs. Quibus. n. accidit iustis esse, vel iniustis operantur. Iustificatio autē, & dychapragma determinantur voluntario, & inuoluntario. Cū. n. voluntariū sit vituperatur. Simul autē, & iustificario tūc est, quare iniustū aliqd erit quidē, iniustificatio aūt nequaquā, si nō volūtariū adsit. I

b Dico aūt voluntariū quidē, quemadmodum prius dictū est, quod vtiq; aliquis in seipso existentiū sciens, & non ignorans operatur, neq; quē, neq; quo, neque cuius, puta neq; quem percutit, & quo, & cuius gratia, & illorum vnumquodque non secundum accidens. Neq; vi, quēadmodum siquis accipiens manum ipsius percutit alterum, nō volens autem, non. n. in ipso, cōtingit autē percussum patrem esse, hunc autem quoniam quidem homo, vel præsentium aliquis cognoscit, quoniam autē pater ignorat. Similiter autem tale determinetur, & in his cuius grā, & circa opationē totā, ignoratū vtiq;, vel non ignoratū, nō i ipso aūt ens, vel vi inuoluntariū. Multa. n. & natura existentiū scientes, & operamur, & patimur, quorū nullū, neq; voluntarium, neq; inuoluntarium est, puta senescere, vel mori.

aliquis operatur ipsa nolens, non est ibi facere iniustū, vel operari iniustum, nisi forte per accidens, inquantum scilicet accidit præter intentionem operantis, quòd illa, quæ quis facit sint iusta, vel iniusta. Illa enim dicimur per se facere, & non per accidens, quę intendimus facere. Nihil autem specificatur per illud, quod est per accidēs, sed solum per illud, quod est per se, & iō iustificatio, & dichapragma, ideſt operatio iusta, & similiter iniustificatio determinatur per voluntarium, & inuoluntarium, ita scilicet qꝫ cum aliquid sit voluntarium laudatur qꝫ, vel vituperatur. Vnde manifestum est, qꝫ erit ex parte ipsius operati quid iniustū, sed non erit iniustificatio quantum ad speciem operationis, si non sit voluntariū ex parte operantis. Et eadem ratio est de iustificatione. Deinde cum dicit.

Stum enim est natura, vel institutio. Id autem ipsum cum actum fuerit, iniuria est, antea vero quàm sit actum, nullo modo est iniuria, sed iniustum.

Pari modo, & ius. Vocatur autem magis iuris actio ipsum commune, ius autem iniuriæ emendatio. Quæ vero, & quot species uniuscuiusque ipsorum sint, & circa quæ uersantur, considerandum est postea.

LECTIO XIII.

VTrum autem iusta sint, & iniusta ea quæ diximus, iniuriam quidem quispiā facit. & ius agit cum ea sua sponte egit, sed cum inuitus, non iniuriam facit, neque ius agit. Agit enim ea quibus accidit ut sint iusta, aut iniusta. Iniuria autem atque iuris actio tunc est, cum a sponte agente fit. Tunc enim uituperatur, & simul tunc iniuria est. Quare erit quid iniustum quidem, sed nondum iniuria, si non a sponte agente sit factum.

Equidem id a sponte agente fieri dico, quemadmodum & prius est dictum, quod quispiam in se situm sciens agit, & non ignorans, neque quem, neque quo, neque gratia cuius, ut quem pulsat, & quo, & gratia cuius, & unumquodque illorum, neque per accidens, neque ui, ut si quispiam ui mouens manum ipsius alium pulset. Sponte enim ipse, tum sua non pulsat, quippe cum non sit in se situm. K *Fieri etiam potest, ut qui pulsatur sit pater, ipse autem sciat quidem illum hominem esse, uel aliquem eorum, qui adsunt, ignoret autem esse patrem. Idem dicendum est, & de eo gratia cuius agitur, & circa totum etiam actum. Quod igitur ignoratur, aut non ignoratur quidem, non est autem in ipso situm, sed ui fit, id omne agitur ab inuito. Et eorum enim, quæ nobis natura competunt, complura scientes agimus, atque patimur, quorum nihil, aut nostra sponte, aut inuitis sit nobis, ut senescere, aut mori.*

ti t cognoscit quidem, quòd percussus est homo, vel aliquis de A præsentibus, sed ignorat, quòd ipse sit pater suus, & sic cognouit patrem per accidens, inquantum cognoscit eum cui accidit esse patrem. Et sicut dictum est, ex parte eius qui percutit similiter est determinandum, & ex parte eius, cuius gratia est circa totam operationem .i. circa omnes circunstantias operationis. Et ex hoc quod dictum est quid sit voluntarium, potest sciri quid sit inuoluntarium, quia si aliquid sit ignoratum, vel cessante ignorantia nō sit in potestate eius qui operatur, vel magis fiat per violentiam, hoc erit inuoluntarium. Ideo autem additum est per violētiam, quia multa quæ sunt ī nobis, non sunt inuoluntaria, multa enim sunt naturalia, quæ & operamur, & patimur scientes, puta senescere, vel mori, quorum tamen nullū est voluntarium, vel inuoluntarium, quia vtrumque eorum est circa ea quæ sunt nata in nobis esse, si autem accidat per violentiam, quòd aliqd eorum non sit in nobis, tunc dicitur inuoluntarium. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat id quod dictum est circa iusta & iniusta. Circa iusta quidem, puta si aliquis reddat pignus ei cuius est, non quidem voluntate, sed propter timorem, non dicitur, quòd ibi sit operatio iusti, nisi per accidēs. Et similiter si aliquis coactus, & nolēs desistat reddere pignus, per accidens dicitur facere iniusta, vel operari injusta. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quando est iustificatio, vel iniustificatio, & tamen ille qui operatur nō est iustus, vel iniustus. Et circa hoc tria facit. Primo, præmittit quandam diuisionem necessariā ad propositum ostendendum. Secundo, ostendit propositum, ibi. ¶ Tribus vtique existentibus. ¶ Tertio manifestat quædam quæ dicta sunt, ibi. ¶ Propter quod bene &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd voluntariorum, quædam operamur prælegentes, & quædam non prælegentes. Ex electione, operamur illa quæcumque ex precedenti consilio, vel deliberatiōe facimus, sed illa sunt ineligibilia, ideſt sine electione facta, quæcūque fiunt impræconsiliatō, ideſt absq; præcedenti deliberatione. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit propositum. Et primo resumit, quando fit iniustum absque iniustificatione. Secundo, quando est iniustificatio sine hoc, quòd ille qui operatur sit iniustus, ibi. ¶ Quando autem sciens quidem &c. ¶ Tertio ostendit, quando est iniustus cū iniustitia, & malitia eius, qui operatur, ibi. ¶ Quando autem ex

c Est aūt similiter in iniustis, & in iustis, & qđ secundū accidēs. Etenim si pigñ reddat quis nolens, & propter timorem, neq; iusta operari, neq; diceopragin dicendum, sed vel secundū accidens. Similiter autem, & coactū contra voluntatem pignus non reddentem, secundum accidēs dicendum iniustū facere, & iniusta operari.

d Voluntariorum quidem hoc autem præeligentes operamur. hoc autem non pręconsiliātes. Præeligentes quidem quæcumque præconsiliantes. Ineligibilia, autem quæcumque impræconsiliata.

e Tribus vtique existētibus nocumentis eorum quæ in communicationibus, quæ quidem cum ignorantia peccata sunt, q̄ neque quem, neque quod, neq; quo, neque cuius gratia existimauit, sed accidit nō cuius gratia existimauit, puta nō vt vulneret, sed vt pungat, vel nō quē, vel non vt. Quandoquidem igitur paralogice nocumētum fit, infortunium, quando autem non paralogice, sine malitia autem peccatum, peccat quidem enim cum in seipso principium fit causæ. Infortunat autem cum extra.

f Quando autem sciens quidē, non prēconsilians autem, iniustificatio. Puta quæcumque propter irā, & alias passiones quales cumque necessarias, vel naturales accidunt hominibus. Hic enim nocentes, & peccantes iniustum faciunt quidem & iniustificationes sunt, non quidem iniusti propter hoc neque mali, neque enim propter malitiam nocumentum.

Est autem in iniustis, ac iustis similiter id quod per accidens dicimus. Nam si quispiam depositum inuitus, & ob timorem reddiderit, non est dicendum hunc iustum, aut ius agere nisi per accidens. Similiter est dicendum, & cum iniuriam facere, atque iniusta per accidens agere, qui cogitur, atque inuitus non reddit depositum. B

Eorum autem quæ sponte agimus, alia cum electione agimus, alia sine electione. Ea cum electione agimus, quæ antecessit deliberatio. Ea sine electione, quæ non antecessit deliberatio.

Cum igitur læsio sit in societatibus triplex, tunc sunt cum ignoratione peccata cum quispiam egerit, aut circa quem, aut quod, aut quo, aut gratia cuius agere non putauit. Nam aut non percutere, aut non hoc, aut non hunc, aut non gratia huiusce putauit, sed accidit id cuius gratia non putauit, non vt vulneraret, sed vt pungeret, aut non quem, aut non modo hoc. Atque cum extra rationem fit læsio infortunium est. Cum non extra rationem sine tamen vitio, peccatum. Etenim peccat quidem quispiam, cum in ipso est principium causæ. Aduersa vero fortuna vitiur, cum est foris. C D

Cum autem sciens quidem, sed non deliberatione præmissa, quispiam lædit, iniuria est. Cuius generis ea sunt vniuersa, quæ per iram efficiuntur aliasque animi perturbationes, quæcumque necessario, vel natura hominibus accidūt. Hæc enim iniuriæ sunt, atque ij qui ob hæc nocent, ac peccant, iniuriam quidem faciunt, tamen non dum ob hæc ipsa sunt iniusti, uel praui, non enim nocent ob prauitatem. E

electione &c.} Dicit ergo primo, quòd sicut ex supra dictis apparet, tripliciter contingit aliquod nocumentum inferri circa communicationes hominum adinuicem. Vno modo per ignorantiam, & inuoluntarie. Alio modo, voluntarie quidem, sed sine electione. Tertio modo, voluntarie & cum electione. Illa igitur peccata fiunt per ignorantiam, quando aliquis nescit qd faciat, neq; circa quē, neque quo instrumēto, neque cuius gratia etiam existimauit se aliquid facturum, operatus est, puta si non existimauit se percutere hoc instrumento, puta lancea ferrata, sed rotunda. Vel existimauit se percutere non hunc, puta non patrem, sed hostem. Vel non existimauit se huius gratia percussurum, sed accidit illud cuius gratia nō existimauerit. Puta cum existimauerit percutere non ad vulnerandum, sed ad pungendum. Et similе est cum est ignorantia quantum ad quomodo percutiat, puta lente, vel fortiter. Sed circa hoc cōsiderandum est, quòd quando nocumentū infertur paralogice, ideſt præter rationē, siue intentionem, tūc est omnino infortuniū. Puta cū quis putat vibrare telum, & iacit. Sed quando aliquis infert nocumētum non paralogice, ideſt non absque intentione nocēdi, sed sine malitia, quia fortasse licet non putat multum nocere, vel non putat tali pœnæ nocere, tūc est aliquod peccatum licet non tantum. Peccat enim aliquis cum principiū inordinati actus sit in ipso per hoc, qꝫ intendit aliquid operari, sed quando principium operationis est totaliter ab extra, quia præter intentionem operatur, tūc est infortunium, cum fortuna sit causa intellectiua agens præter rationem, vt dicitur in Secundo Phy-

sicorum. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit quando fit iniustificatio sine malitia, siue iniustitia operantis. Et dicit, quòd quando aliquis sciens quidem nocumentum inferre, sed non præconsilians, ideſt absque deliberatione, tunc est quædam iniustitia, sicut quæcumque aliquis cōmittit per iram, & alias passiones, si tamen non sunt naturales, & necessariæ hominibus, sicut concupiscentia cibi, & potus in extrema necessitate, quæ excusat a subtractione rei alienæ. Illi igitur, qui propter prædictas passiones alijs nocent peccant, & faciūt quidē iniustū, & actus eorū sunt iniustificatiōes, nō tamen propter hoc ipsi sunt iniusti, & mali, qa nō inferūt nocumētū propter malitiam, sed propter passionem. Et tales sunt, qui dicuntur propter iniseriam peccare. Deinde cum dicit.

h ¶ Manifestat

Universidad de Deusto
Biblioteca

f ¶ Ostendit quando sit iniustificatio cum iniustitia operantis. Et dicit, quòd quando aliquis ex electione inducit alteri nocumentum, est iniustus, & malus. Et talis dicitur ex certa malitia peccare. Deinde cum dicit.

h ¶ Manifestat, quæ dicta sunt, & quia primum trium prædictorum, scilicet de his quæ fiunt ex ignorantia, supra manifestũ est, manifestat primo secundum, scilicet de his quæ fiunt ex infirmitate, vel passione. Secũdo tertium scilicet de his, quæ fiunt ex electione, ibi. ¶ Si autem ex electione &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd quando aliqui peccant ex ira, non propter hoc sunt mali, vel iusti, propter hoc bene possumus hoc signum accipere prædictorum, quia ea, quæ fiunt ex ira non iudicantur esse facta ex prouidentia. Et hoc consequenter, ibi. ¶ Non enim &c. ¶ Probat duplici ratione. Quarum prima talis est, quia ille, q facit aliquid per iram non incipit ipse nocere, sed ille qui eum ad iram prouocauit. Et ita nõ videtur ex prouidentia nocumẽtum processisse. Secũdam rationem ponit ibi.

i ¶ Et dicit, quòd qñ aliquis infert nocumentum ex ira, non versatur tunc in dubiũ, vtrum faciat vel non faciat, sed vtrum iuste faciat. Ira enim est quędam iniustitia manifesta, idest manifeste operans. Vult enim iratus vindictam esse manifestam, sed videtur sibi, quòd iuste molestetur. Non enim ita est apud iratos sicut in commutationibus iniustis, puta in furto, & in similibus, in quibus dubitatur an factum sit, oportet n. alterum eorum esse malũ, puta dare, vel non dare, peccatur enim quandoque p omissionem, quando que per transgressionem, nisi forte excusetur per oblitionẽ, sicut cum aliqs obliuiscitur reddere debitum creditori tempore statuto, sed operantes ex ira confitẽtur de re, idest de facto, sed dubitãt, an sit iniustũ id qđ fecerit, qđ nõ contingit illis, qui ex electione insidiose operãtur, qui nõ ignorãt se iniuste agere. Quare hic. i. insidiosus existimat iniuste pati illũ, cui nocet, sed hic. i. iratus nõ existimat hoc. Et ita patet, quòd ille, qui ex ira iniustum facit, non agit ex prouidentia. Deinde cum dicit.

g Quando autem ex electione iniustus, & malus.

h Propter qđ bene, quia ex ira non ex prouidentia iudicantur. Non. n. incipit, qui ira aliquid facit, sed qui ad iram prouocat.

i Adhuc autem neque de fieri, vel non dubitatur, sed de iusto. Immanifesta enim iniustitia ira est. Non enim, quemadmodum in cõmutationibus de fieri dubitatur, quorum necessarie alterum est malum, si non propter obliuionem id operentur, sed confitentes de re qualiter iniustum dubitant. Qui autem insidiantur non ignorant. Quare hic quidem existimat iniuste pati, hic autem non.

k Si autem ex electiõe noceat, iniustum facit. Et secũdum has iam iniustificationes iniustum faciens iniustus est, cum præter proportionale sit, vel præter æquale. Similiter autem, & iust', cum præeligens iustum operetur. Iustum operatur autem si solum volens operetur.

l Inuoluntariorum autem hæc quidem enim venialia sunt, hęc autem non venialia. Quæcumque quidem enim non solum ignorantes, sed propter ignorantiam peccãt, venialia. Quæcumque autẽ non propter ignorantiam, sed ignorantes quidẽ, propter passionem autem, neq; naturalem, neque humanam, non venialia.

LECTIO XIIII.

Dubitabit autem vtique aliquis si sufficienter determinatum est de iniustum pati, & iniustum facere. Primum quidẽ igitur si est, quẽ admodum Euripides dixit dicens, inconuenienter matrem occidi meam, breuis sermo volens volentem, vel volentem non volens.

k ¶ Manifestat tertium scilicet de his, quæ fiunt ex electione. Et dicit, quòd si aliquis ex electione noceat, manifestum est, quòd facit iniustum per se loquendo, quia voluntarie operatur. Et secundum huiusmodi iniustificationem iam dicitur ille, qui facit iniustus, quum hoc fit præter proportionabile, idest contra iustitiam distributiuã vel præter æquale, idest contra iustitiã commutatiuam. Et similiter aliquis dicitur iustus cum ex electione operatur iustum. Si autem volẽs operetur & non eligens, dicetur iustus operãs, vel iustificãs. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit quandam diuisionem ad manifestationem prædictorũ. Et dicit, quòd inuoluntariorũ quædam sunt venialia. i. venia digna, & quædam non. Illa peccata sunt venia digna, quæ homines faciũt non solum ignorantes, idest habentes ignorantiam concomitantem, sed propter ignorantiam, & quasi habentes ignorantiam causantem, & quod accidit illis, q quando cognoscunt dolent. Sed illa non sunt venia digna, q aliqui peccant nõ propter causantem ignorantiam, sed peccant ignorantes propter passionem, quę non est naturalis, neque humana, neque ratione recta. In talibus enim passio causat ignorantiam, & peccatum, & de his supra i Tertio plenius dictum est.

Sed cum nocet electione, iniustus est atque prauus.

Quapropter perrecte ea, quæ proficiscuntur ab ira, nõ dijudicãtur ex prouidetia fieri. Non. n. incipit, qui facit ira, sed is, qui prouocauit ad iram.

Præterea non sit in aliquibus controuersia, si factum sit, nec ne, sed si iure sit factum. Ira namque ob apparentem oriri iniustitiam solet. Non. n. de facto perinde atque in commertijs contendunt, vbi necesse est alterum improbum esse si non id faciat obliuione. Sed de re conuenientes iure an iniuria sit facta, disceptant. Qui autem fecit insidias, non ignorat. Quare alter putat iniuriam pati, alter non putat.

Quòd si electione nocuerit iniuriam facit. Atque his iam iniurijs est iniustus qui iniuriam facit, cum comparationem rationum, aut æqualitatem transgreditur. Pari modo iustus etiam est cum ius agit electione. Ius autem agit, si solum sua sponte agit.

Eorum autem, quæ ab inuitis fiunt alia sunt venia digna, alia non sunt venia digna. Nam ea, quæ non solum ignorantes, sed ob ignorationem etiã faciunt, ignoscenda sunt. Sed ea, quæ faciunt non ob ignorationem, sed ignorantes quidem ob affectum non naturalem, neque humanum, non sunt venia digna.

LECTIO XIIII.

Obiget autem quispiam si determinatum sit satis de faciendo patiendoque iniuriã, atque si ita sit, vt Euripides inquit absurde dicens.

Quæris parentem, quomodo occidi meam?

Sermo est breuis, nõ exitus lõgos bẽt.

Volens volentem, vel uolentem non uolens.

Circa primum duo facit. Primo proponit quęstionem. Secundo, prosequitur eam, ibi. ¶ Iustum enim operari. ¶ Circa primũ duo facit. Primo proponit materiam quæstionis. Secũdo formut quæstionẽ, ibi. ¶ Vtrum enim vt vere est &c. ¶ Materia autẽ quæstionis. Primo quidem sumitur ex his, quæ supra determinata sunt. Vnde

dicit, quòd aliquis potest dubitare, vtrum per præmissa sit sufficienter determinatum de iniustum pati, & de iniustum facere. Dictum est enim, quòd iustum facere est voluntarium, vnde potest dubitari, vtrum hoc referendum sit ad iniustum pati. Secundo materia dubitationis sumitur ex verbo Euripidis poetæ, qui inconuenienter videtur introducere quendam dicentem. Matrem occidi meã, & vt breuiter dicam, vel volens occidi, vel ignorãs occidi, vel ego nõ volens, occidi volente occidi. In quorum vtroque intelligitur, quod mater occidi voluerit. Deinde cum dicit.

b ¶ Format quæstiones. Et circa hoc duo facit. Primo proponit vnam quæstionẽ, vtrum scilicet vere conueniat dicere, q aliquis volens patiatur iniustũ, vel hoc non sit verum, sed omne pati iniustum. sit inuoluntarium, sicut & omne facere iniustum est voluntarium. Secundo ibi.

c ¶ Mouet aliã quæstionem. Et est quæstio, vtrum omne iniustũ pati sit sic, vel illo modo, ita scilicet quòd vel omne iniustum pati sit uoluntarium, vel inuoluntarium. Sicut enim hæc quæstio potest moueri de hoc, quod est iniustum facere, vtrum omne sit voluntarium, aut quoddam sit voluntariũ, & quoddam inuolũtarium, similiter etiã potest moueri eadẽ quæstio de pati iniustum. Deinde cum dicit.

d ¶ Prosequit primam motam quæstionem. Et circa hoc tria facit. Primo argumentatur ad hoc, quòd omne iustum pati sit voluntarium, vel omne sit inuoluntarium. Secundo argumentatur ad hoc, quòd nõ omne iniustum pati sit uoluntarium, ibi. ¶ Inconueniens autẽ vtiq; videbitur &c. ¶ Tertio argumentatur ad hoc, quòd nõ omne iniustum pati sit inuoluntarium, ibi. ¶ Si autem simpliciter &c. ¶ Ad primũ ergo argumentatur sic. ¶ Omne quod est operari iustum, est voluntarium, vt ex supradictis patet, sed operari iustum est oppositum ei, quod est pati iustum, rationabile igitur videtur, quòd iustum vel iniustum pati simili modo opponantur secundum vtrumq;, scilicet voluntarium, & inuoluntarium, ita vt omne hoc sit voluntatium, vel omne hoc sit inuoluntarium. Deinde cum dicit.

e ¶ Argumẽtatur ad hoc, quòd non oẽ iniustũ pati sit voluntariũ. Et circa hoc tria facit. Primo argumentat ad propositũ, & dicit, q inconueniẽs vr si ponatur, q oẽ iniustũ pati sit voluntariũ. Manifeste. n. quidam patiuntur non volentes iniustum, sicut illi qui verberantur, vel quibus alij sua furantur. Secundo ibi.

b Vtrum enim vere est volentẽ iniustum pati, vel non. Sed inuoluntarium esse, quemadmodũ & iniustum facere omne voluntarium.

c Et vtrum est sic, vel illo modo, quemadmodum & iniustũ facere omne voluntarium, vel hoc quidem voluntarium, hoc autem inuoluntariũ. Similiter autem, & iniustum pati.

d Iustum operari enim omne voluntarium. Quare rationabile quidem opponi similiter secũdum vtrumque, & iniustum pati, & iustum pati, & voluntariũ, & inuoluntarium esse.

e Inconueniens autem vtique videbitur & iniustũ pati, si omne voluntarium. Quidam enim iniustũ patiuntur nõ volentes.

f Quare & hoc dubitabit vtique aliquis, vtrum iniustum passus, iniustum patitur omnis.

g Vel quẽadmodũ in operari, & in pati est secũdũ accidẽs. Cõtingit. n. in vtrisq; trãsumere iustis, similiter autem manifestũ quoniam & iniustis. Non. n. idẽ iniusta operari ei, quod est iniustũ facere. Neq; iniusta pati ei, quod est iniustũ pati. Similiter autem & iniustum operari & in iustum pati. Impossibile enim iniustum pati non iniustum faciente aliquo, vel iustum pati non iustum operante aliquo.

h Si autem est simpliciter iniustum facere, nocere volẽtem alicui, volentẽ autem scientẽ, & quem, & quod, & vt.

i Inconueniens autem volens nocet ipse sibi, volens vtique in iustum patitur. Et contingit ipse sibi iniustum facere.

f ¶ Mouet circa hoc quandam quæstionem, vtrum scilicet omnis qui patitur id, quod est iniustum materialiter, & per accidẽs, possit dici, quòd sit iniustum patiens formaliter, & per se. Sic. n. posset aliquis obuiare prædictæ rationi, dicendo, quòd ille qui nolens patitur rapinas, vel verbera, patitur quidem id, cui accidit esse iniustum, nõ tamen se habet quasi per se patiens iniustum. Tertio ibi.

g ¶ Soluit motã quæstionem. Et dicit, q sicut se habet circa facere, ita se habet & circa pati, quia i vtroque contingit transumere, idest accipere id quod est secundũ accidens circa iusta, similiter circa iniusta. Et hoc manifestat quia operari ex quibus accidit esse iniusta, non est idem ei, quod est per se facere iniustum. Dictum est enim, quòd quandoque aliquis ignorans facit per accidẽs, scilicet quod est iniustum, non tamẽ per se loquendo iniustificat. Et similiter pati ea quibus accidit esse iniusta, non est idem ei, quod iniustum pati per se. Similiter impossibile est, quòd ista sint eadem in eo, quod est iustum operari, & in eo, quod est iustum pati, & quòd sit eadem ratio circa facere, & pati, tam circa iusta, quam circa iniusta. Quod manifestat consequenter p hoc, quòd non contingit aliquid pati iustum, vel iniustum p se loquẽdo, quia passio est affectus actionis, si ergo aliquis facit iustum id qđ est per accidens, & non iniustificetur per se, consequens est, quòd nec ille qui patitur, per se iniustum patiatur. et eadem ratio est de iusto. Deinde cum dicit.

h ¶ Argumentatur contra hoc, quòd omne iniustum pati sit inuoluntarium. Et primo argumentatur ad propositum. Secũdo soluit, ibi. ¶ Vel non recta diffinitio &c. ¶ Circa primum ponit duas rationes. Circa quarum primam tria facit. Primo ponit quandam diffinitionem eius, quod est iniustum facere, quæ supra posita est, scilicet quòd simpliciter & per se iniustum facere non est aliud, q quòd aliquis volens noceat, & in hoc quòd sit volens, intelligitur, quòd sciat, & quid lędat, & quod nocumentum inferat, & vt, id est qualiter, & alias huiusmodi circũstantias. Secũdo ibi.

i ¶ Argumentatur ex præmissa definitione, manifestũ est enim, quòd incontinens volens nocet sibiipsi, inquantum scilicet volens operatur id, quod scit sibi esse nociuum. Si ergo ad iniustũ facere sequitur iniustũ pati, sequit q ipse volẽs iniustũ patiatur a seipso, ita q contingat aliquem sibi iniustum facere, & sic sequitur, q non omne iniustum pati sit inuoluntariũ. Tertio ibi.

Vtrum enim reuera sua sponte quispiam iniuriam patiatur, an nemo, sed omnes inuiti, quemadmodum & omnes qui iniuriam agunt, sua faciunt sponte.

Et vtrum omnes hoc modo, an quidam sponte, quidam inuiti similiter, & cum patiuntur homines ius.

Nam omnes, cum ius agunt, sua faciunt sponte. Quare consentaneum est rationi similiter opponi eos, qui iniuriam, & qui ius patiuntur, vt aut sponte patiantur, aut inuiti.

At absurdum uidebitur, si omnes etiam ius pati sua sponte dixerimus.

Nonnulli namque nõ sua sponte ius patiuntur.

Enimuero de hoc quoque quispiam dubitauerit, si omnis qui passus est in iustum, iniuriam patiatur.

An ut in agendo, sic & in patiendo res sese habet. Etenim sit, ut ad utrũque per accidens ipsa iusta accommodentur, & eodem modo iniusta. Non enim est idem iniusta agere, & iniurias agere, neque iniusta pati, & iniurias pati. Similiter & in agendo patiendoque ius. Fieri enim non potest, ut patiatur quisquam iniuriam, nisi quis iniuriam faciat, aut ius patiatur, nisi ius quispiam agat.

Quòd si simpliciter iniuriam facere sit sua sponte quempiam lædere, & idipsum sponte, inquam lædere, sit lædere scientẽ, & quẽ, & qđ, atq; quõ.

Incontinens autem ipse sibi sua noceat sponte, ipse nimirum iniuriam patitur sua sponte, fierique potest, ut sibiipsi iniuriam faciat.

Universidad de Deusto Biblioteca

k ¶ Mouet quandam quæstionem incidentem, vtrum scilicet contingat, quòd aliquis sibiipsi faciat iniustum. Sed hanc quæstionem postea prosequetur. Secundam rationem ponit ibi.

l ¶ Et dicit, quòd si contingit de aliquo, quòd propter incontinentiam sciens & volens lædatur ab aliquo, puta cum aliquis captus amore meretricis permittit se ab ea spoliari. Contingit igitur, quòd aliquis volens patiatur iniustum, & sic non omne iniustum pati est inuoluntarium.

Deinde cum dicit.

m ¶ Ponit solutionē. Et circa hoc tria facit. Primo corrigit definitionē supra posita eius qđ est iniustū facere. Et ex hoc concludit veritatem quæstionis. Et dicit, quòd definitio simpliciter posita eius quod est iniustū facere, non est recta. Sed debet apponi, vt dicatur, qđ iniustū facere est nocere aliquē sciētē circunstantias alicui præter illius voluntatem. Et ex hoc sequitur, quòd licet aliquis volens lædatur, & patiatur per accidens ea, q̄ sunt iniusta, tñ nullus volēs patitur iniustū, p se loquendo, ex quo per se iniustū facere, est inferre nocumentū alicui præter eius voluntatē. Secundo ibi.

n ¶ Soluit primā rationē, & dicit, quòd nullus vult completa voluntate pati iniustū, neque etiā incontinēs, sed incontinēs operatur sibi nociua præter voluntatē. Habet.n. per se voluntatē boni, sed per concupiscentiā trahitur ad malū. Et hoc qđ dictū est, probat per hoc, quòd cum voluntas apparentis sit boni, nullus vult id qđ nō existimat esse bonū. Incontinens aūt extra passionem existens non reputat bonū illud, qđ facit, vñ absolute non vult illud, sed tō operatur illud, qđ existimat non oportere operari propter concupiscentiam, quæ est in appetitu sensitiuo, voluntas autē est in ratione. Tertio ibi.

o ¶ Soluit secundā rationē de eo, qui volēs ab alio lædit. Et dicit, q̄ non patitur, per se loquendo, iniustū ille qui volens dat sua, sicut Homerus narrat de quodam Glauco nomine, quòd dedit Diomedi aurea arma p̄ æreis, & centū boues p̄ nouē bobus. Ideo aūt talis non patitur iniustum, quia in potestate hominis est, quòd ipse det sua, sed iniustum pati non est in potestate eius, qui iniustū patitur, sed oportet existere aliquē, qui faciat iniustū. Ideo ergo iniustum pati est inuoluntarium, iniustum autem facere voluntariū, quia principium actionis est in agente, quod pertinet ad rationē voluntarij: principium autē passionis non est in patiente, sed in alio, & hoc pertinet ad rationem inuoluntarij.

Vltimo autem epylogando cōcludit manifestū esse, quòd iniustum pati est inuoluntarium.

LECTIO XV.

POstquam Philosophus soluit vnam dubitationem, hic accedit ad aliam. Et primo ponit ipsam. Secūdo prosequitur eā, ibi. ¶ Si enim contingit &c. ¶ Dicit ergo primo, q̄ circa ea, q̄ ad iustitiam & iniustitiam pertinēt, adhuc sunt duo, q̄ præ alijs eligit dicere. Quorum primū est, quis duorum faciat iniustitiam circa distributiones, vtrum ille, qui dat aliquid alicui præter dignitatem, vel ille qui recipit. Secundum est, vtrum contingat, q̄ aliquis faciat sibipsi iniustum, quam etiā supra mouit, & inferius prosequitur.

Deinde cum dicit,

b ¶ Prosequitur primam quæstionem. Et primo obijcit ad partem falsam. Secundo soluit, ibi. ¶ Vel neque hoc etiā, &c. ¶ Tertio determinat veritatem, ibi. ¶ Manifestum est autem &c. ¶ Dicit ergo primo, q̄ si contingat illud, qđ prius dictū est, scilicet quòd male distribuens facit iniustū, & non ille, qui plus accipit, videtur sequi inconueniens. Potest enim esse, quòd aliquis alteri plus quam sibi tribuat sciens, & volens, & sic videtur, q̄ iste faciat iniustum sibi, quod est inconueniens, quia moderatihomines hoc videntur facere vt sibipsi minora retineāt. Pertinet enim ad virum modestū, quòd sit minoratiuus, h. minora sibi accipiens.

Deinde cum dicit.

c ¶ Soluit duabus solutionibus. Quarum prima est, quòd hoc quando non videtur simpliciter verum esse, quòd distribuens minora sibi retineat. Quamuis enim retineat sibi minora de bonis exterioribus, tamen superbundat in altero bono, idest gloria, vel simpliciter bono, idest honestо. Secundam solutionem ponit ibi.

d ¶ Quæ procedit secundum definitionem supra positam eius, quod est iniustum facere. In qua additum est, quòd hoc sit præter voluntatē patientis. Iste autem distributor nihil patitur præter suam voluntatem. Et ideo sequitur, quòd non patitur iniustum, sed solum patitur quoddam nocumentum.

Deinde cum dicit.

e ¶ Determinat veritatem dicens manifestum esse, quòd ille qui distribuit præter dignitatem facit iniustū, nō tamen semper ille, qui plus accipit, sed quandoque, scilicet quando ad hoc operatur. Secundo ibi.

f ¶ Probat propositum tribus rationibus. Quarum prima est, quòd ille non dicitur facere iniustū, cui inest iniustum, quia sic ille, qui lædit, faceret iniustum, sed ille facit iniustū, cui accidit, quòd volens hoc faciat, idest in quo est principiū actionis, quod quidem est in eo, qui distribuit, non autem in accipiente, ergo distribuens facit iniustum, non autē accipiens. Secundam rationem ponit ibi.

g ¶ Et dicit, q̄ multipliciter dicitur aliquis facere. Vno modo sicut principale agens facit. Alio modo sicut instrumenta faciunt. Et hoc modo potest dici, quòd quædam inanimata, puta lapides, gladij, vel sagittæ occidunt, vel quòd manus occidit, & quòd famulus præcipientis occidit, quorum nihil per se loquendo facit iniustum, quamuis fiant ea, quibus accidit esse iniusta, quia iniustum facere cū sit voluntarium, competit ei in quo est principium actionis, vt dictum est. Manifestū est autem quòd in distributiōe distribuēs se habet vt principale agens, recipiens autem se habet vt instrumentale per modum obedientis, vnde relinquitur, quòd distribuens faciat iniustum. Tertiam rationem ponit ibi.

h ¶ Et dicit, quòd si aliquis per ignorantiam legalis iusti male iudicet, per se loquendo, non facit iniustum, neq; iudiciū sed m

quòd est actio eius est iniustum per se, sed tamen est quasi iniustum, quia id quod iudicatur iniustum est. Ideo autem dicit esse ignorantia legale iusti, quia alterum est legale iustum, quod ignorari potest, alterum iustum scilicet naturale, quod non potest ignorari, quia naturaliter est menti humanę impressum, sed si aliquis cognoscens iustū legale iudicet iniuste, tunc ipse facit auare, idest iniuste, vel pp gratia alicuius acquirēdā, vel propter pœnā euitādā. Siquis.n. velit per partes inæquales diuidere iniustificationē, ille qui pp hoc in iuste iudicat, vt acquirat gra alicuius, plus habet de bono, quam sibi comperat, & ita auare facit, licet non plus habeat de illo bono, in quo alterū damnificat, qa & in illis, q manifeste pp auaritiā lucri iniuste adiudicauit alicui aliquē agrū, nō accepit ab eo agrū, sed argentū. Ita aūt se habet distribuens in distributionib⁹, sicut index ī cōmutationibus, vñ sicut iudex male iudicās sciēter iniustū facit, ita & ille qui iuste distribuit. Deinde cum dicit.

i ¶ Excludit quosdā errores. Et circa hoc duo facit. Primo, excludit quasdā falsas opiniōes ex parte factētis iustū vel iniustū. Secūdo, oñdit in quibus cōsistat iusta, vel iniusta, ibi. ¶ Sunt aūt iusta. ¶ Circa primū excludit tres falsas opiniones. Quarū prima est circa facilitatē eius, qđ est ēe se iniustū, & dicit, q̄ multi existimant, q̄ est statim ī promptu habeāt facere etiā in iustā, vñ reputāt q̄ facile sit aliquē esse habitualiter iniustum, sed hoc nō est ita. Facile.n. est, & statim in potestate hominis, q̄ aliquis faciat ea, quæ sunt iniusta, puta, q̄ cōmisceat cū vxore vicini sui, & quòd p̄cutiat proximū, & q̄ tollat argentū de manu alterius, vel q̄ domanu sua det aliquis argentū ad procurandū homicidiū, vel aliquid huiusmodi, sed q̄ homines huiusmodi faciant sic se habentes scilicet prōpte & delectabiliter, non est facile, neque statim in potestate hominis, sed ad hoc peruenitur per longam consuetudinem. Secundo ibi.

k ¶ Excludit falsam opinionem circa cognitionem iustorum & iniustorum. Et dicit, quòd quidam non existimant esse magnæ

---

k Est autem & hoc vnum aliqđ dubitatorum, si contingit ipsum sibijpsi iniustum facere.

l Adhuc volens siquis propter incontinentiam ab alio lędatur volente. Quare vtique erit volentem iniustum pati.

m Vel non recta diffinitio. Sed apponēdū, ei qđ est nocere sciētem, & quem, & quo, & vt, præter illius voluntatem. Lædit̄ quidem igitur aliquis volens, & iniusta patitur. Iniustum autē patitur nullus volens.

n Nullus enim vult neque incōtinens, sed præter voluntatem operatur. Neq; enim vult null⁹, quod non existimat esse studiosum. Incontinens autem, qđ non existimat oportere operari, operatur.

o Qui aūt quæ ipsius dat quem admodum Homerus ait. Dare Glaucū Diomedi aurea p̄ęreis, centum boues pro nouem bobus non iniustum patitur. In ipso enim est dare. Iniustum autē pati, non ī ipso sed iniustum facientem oportet existere. De iniustum pati autem quidem igitur quoniam non uoluntarium, manifestum.

LECTIO XV.

ADhuc autem, quę prælegimus duo est dicere. Vtrum quidem iniustū facit, qui tribuit præter dignitatem plus vel qui habet. Et si est ipsum sibi iniustum facere.

b Si enim cōtingit prius dictū, & distribuens iniustum facit, sed non habens plus, siquis plus alteri quàm sibijpsi tribuit sciēs & volens, ita ipse sibi iniustum facit, quod videntur moderati facere. Modestus enim minoratiuus est.

c Vel neque hoc simpliciter. Altero enim bono, si contingat, superabundat, puta gloria, vel simpliciter bono.

Atque hoc etiā ipsum vnū quid est eorū, quæ dubitantur, si fieri inquā possit, vt sibijpsi quispiā iniuriam faciat.

Prætereā fit vt sua sponte quispiam ob incontinentiam ab alio sponte nocē te lædatur. Quare fit vt sua sponte aliquis iniuriam patiatur.

An definitio dicta non recte sese habet, sed huic lædere inquam scientem, & quem, & quo atque quomodo, hoc est addendum, præter illius voluntatem. Lædit̄ igitur aliquis sua sponte, patitur atque iniusta, sed iniuriam sua sponte, patitur nemo.

Nemo namque vult, neque incontinens ipse, sed præter voluntatem agit. Neque enim vllus id vult, quod non extimat esse bonum. Incontinens autem id agit, quod non putat esse agendum.

Qui uero dat sua, quemadmodum arma Diomedi Glaucus dedit, ut dicit Homerus.

Proque nouem centum pro ferro tradidit aurum.

Is iniuriam non patitur. Dare namque est collocatum in ipso, sed ut iniuriam patiatur non est in potestate ipsius situm, sed is sit qui iniuriam agat oportet. Patet igitur sua sponte neminem iniuriam pati.

LECTIO XV.

INsuper ex iis, quæ proposuimus, hæc duo restant de inceps dicenda, uter iniuriam faciat, is ne qui plus præter dignitatem tribuit, an is qui illud habet. Et si fieri possit, ut sibūpsi quispiam iniuriam faciat.

Etenimsi sit illud, quod prius est dictum, ut qui distribuit, non qui plus habet, iniuriam faciat, si quispiam plus alij quàm sibi tribuat sciens sponteqi, quod quidem moderati homines faciunt, bonus enim, & æquus minore sibi tribuere solet, it profecto sibūpsi iniuriam facit.

An neque hoc simplex est. Ex alio namque bono plus forte consequitur, ut gloriam, aut absolute honestum,

d Adhuc soluit secūdū definitionē eius, quod est iniustū facere. Nihil.n. patitur p̄ter ipsi⁹ voluntatem. Quare nō iniustū patitur propter hoc, sed quidem nocumentum patitur solum.

e Manifestum autem, & quoniam distribuens iniustū facit, sed non plus habens semper.

f Non.n cui iniustum inest iniustum facit, sed cui volēte hoc facere. Hic autem vnde principium actionis, quod est i distribuente, sed non in accipiente.

g Adhuc multipliciter facere dicitur. Et est vt inanimata occidunt, & manus, & famulus p̄cipientis non iniustum facit, facit autem iniusta.

h Adhuc siquidem ignorans iudicauit non iniustum facit secundum legale iustum, neq; iniustū iudicium est. Est autē vt in iustū. Alterum.n. legale iustū & primum. Si autem cognoscens iudicauit iniuste, & auare fecit ipse, vel gratia, vel pena. Quēad modum igitur, & siquis patiatur iniustificationem, & qui p̄pter hoc iudicauit iniuste plus habet, Etenim in illis, qui agrū iudicauit, non agrum, sed argentum accepit.

i Homines autem in seipsis existimant esse iniustū facere, propter quod & iniustum esse facile, hoc autem non. Commiscēri quidem enim ei, quæ vicini, & percutere proximum, & dare manu argentum facile & in ipsis. Sed sic habentes hoc facere, neque in ipsis.

k Similiter autem & cognoscere iusta, & iniusta nihil existimat sapiens esse, quoniam de quibus leges dicunt, non difficile intelligere. Sed non hæc sunt iusta, sed secundum accidens, sed aliqualiter operata, & aliqualiter distributa iusta, hoc autem plus opus, quàm sana scire. Quia & illic mel, & vinum, elle

Soluitur prætereā & per diffinitionem agendi iniuriam. Nihil enim ipse præter suam patitur voluntatem, quare non iniuriam patitur ob idipsum, sed si minus capit, lædit̄ tantū.

Putet autem & distribuentem iniuriam agere, sed non eum semper qui plus habet.

Non enim is iniuriā facit, cui inest iniustum, sed is, cui potestas inest id faciendi sponte. Hæc autem est vnde est principium actus, quod quidem in ipso est distribuente, non in accipiēte.

Prætereā cum facere multis dicatur modis, & modo quodam expertia animæ, & manus, & seruus occidat hero iubente, iniuriam quidem non agit, iniusta autem facit.

Insuper si iudicauit ignorans, non iniuriam facit legitimo iusto, nec est iniustum iudicium. Est tamen aliquo modo iniustum. Aliud enim est legitimum iustum, aliud primum & naturale. Sin vero cognoscens iudicauit iniuste, plus habet, & ipse vel gratiam, vel vindictam. Perinde igitur, & his qui ob hæc iudicauit iniuste plus habet, atque si quispiam acceperit iniuriæ partem, nam in illis, qui fundum peruerso iudicio tribuit, non fundum cœpit sed argentum,

At qui putant homines in seipsis esse situm iniurias facere. Quapropter & iniustum esse facile arbitrātur, hoc autem non ita se habet. Coire namque cum vxore vicini, & pulsare proximum dareque argentum manu facile est, & collocatur in ipsis. Sed hæc agere sic se habentes, neque facile est, neque in ipsis est situm.

Simili modo cognoscere iusta, atq; iniusta nullam sapientiam esse putāt, propterea quod, non est difficile ea de quibus leges dictant intelligere. At non hæc sunt ipsa iusta nisi per accidens. Sed tunc sunt iusta, cum quodam aguntur modo, & quodam distribuuntur modo. Id autem difficilius est quàm ea, quæ sanitatem efficiunt scire. Et ibi namque mel, vinum, ne-

Universidad de Navarra
Biblioteca

sapientiæ, quòd aliquis cognoscat iusta & iniusta propter hoc, quòd non est difficile intelligere ea, quæ leges dicunt, quæ sunt iusta legalia. Sed decipiuntur, quia hęc simpliciter considerata non sunt iusta, nisi secundum accidens, inquantum accidit ea esse iusta. Sed vere iusta sunt, si aliqualiter operantur, & distribuuntur, idest attribuuntur, aliqua liter negocijs, & personis, hoc autem, scilicet accómodare cõuenienter negocijs, & personis est magis operosum, & difficile, quàm scire sanatiua, in quo cõsistit tota ars medicinę. Maior enim est diuersitas rerum voluntariarum, in quibus cõsistit iustitia, quàm complexionũ, in quibus consistit sanitas, quia & in sanatiuis scire virtutẽ melli, & vini, & ellebori, & effectum vtionis, & incisionis facile est, sed distribuere ista ad sanandum, sicut oportet, & cui oportet, & quando oportet, tanti operis est, quanti, & medicum esse, quia hoc sciens medicus est. Tertio ibi.

¶ Excludit falsam opinionem circa facilitatem eius, quod est iustum operari, & iniusta. Et dicit, quòd propter prædicta ęt homines ęstimant, ꝙ iustus non minus potest iniustum facere, quàm quicũq; alius, quia per hoc, quòd aliquis est iustus, non minus est magis fait, & potest operari vnumquodq; horum, quæ dicũtur iusta, sicut commiscere mulieri alterius, & percutere aliũ, & dimittere clipeũ in bello, & quod aliquis facit insultum in quẽcumque Sed decipiũtur, quia quòd aliqs faciat opera timiditatis, & facere iniustũ, non est facere prædicta, ni secundum accidens, inquantum scilicet accidit ista, quæ sunt esse iniusta, sed facere iniustum per se, est prędicta facere sic se habentem, scilicet quòd sit volens, & promptus ad hoc, sicut est circa medicinam medicari, & sanare non consistit in hoc solum, quòd est incidere, vel non incidere, vel dare farmacum. i. medicinã laxatiuam, vel nõ dare, sed in hoc, quòd aliquis det ficut oportet. Deinde cum dicit.

¶ Ostendit in quibus competant iusta. Et dicit, ꝙ iusta competunt in illis personis quibus possunt adesse ea, quæ sunt bona simpliciter, & absolute sicut diuitiæ, & alia huiusmodi, & tamen habent quandoque circa hoc superabundantiam, & defectum, sicut sunt communiter homines. Quibusdam enim circa talia non est aliqua superabundantia, sed semper vtitur optime talibus bonis, sicut conuenit hominibus ꝑfectis in virtute, & forte dijs, non errorem eorum, qui ponebant eos talibus vti. Quibusdam vero idest valde malis, & insanabilibus a sua malitia nulla particula talium rerũ est vtilis, sed omnia eis nocent. Quibusdam vero non omnia nocent, sed vsque ad aliquem determinatũ terminum. Vnde patet, quòd iustitia est humanum bonum, quia respicit communem hominũ statũ.

borum, & vstionem, & incisionem scire facile. sed qualiter oportet distribuere ad sanitatẽ, & cui, & quando tantum opus quantum medicum esse.

Ob id autem ipsum & iusti non minus esse putant iniuriam facere, quia vir iustus non minus, sed etiam magis horum singula facere potest, vitiare inquam uxorem cuiuspiam, & pulsare aliquem, & nũr fortis in acie proiicere clipeum, tergisque uersis fugam surripere. At timide agere, & iniuriam facere non est hæc facere nisi per accidens, sed sic se habentem hæc facere. Quemadmodum & mederi, atque curare non est incidere, uel non incidere, aut medicamenta dare, aut non dare, sed hoc modo sese habentem hæc agere.

LECTIO XVI.

Ostquam Philosophus determinauit de iustitia communi. Hic determinat de epyichia, quæ est communis iustitię directiua. Et primo dicit de quo est intentio. Secundo ꝓsequitur propositum ibi. {Neque autem, vt communem &c.} Dicit ergo primo, ꝙ proximum prædictis est, vt dicatur de epyichia, quę nominat quendam habitum, & de epyiches, quod est obiectũ eius, & dicẽdum est de eis qualiter quidẽ epyichia se habeat ad iustitiã, & qualiter eius obiectum, quod dicitur epyiches se habeat ad iustum quod est iustitiæ obiectũ, dicitur autẽ in Greco epyiches, quasi id quod est conueniens, vel decens, ab epyi, ꝙ est supra, & icos, ꝙ est obediens, quia vt dicit per epyichiã aliquis excellentiori modo obedit, dum obseruat intentionẽ legislatoris, vbi dissonant verba legis. Deinde cum dicit.

¶ Profequitur ꝓpositũ. Et circa hoc tria facit. Primo determinat de obiecto epyichiæ. Secũdo de subiecto eius, ibi. {Manifestum autem ex hoc &c.} Tertio de ipso habitu, ibi. {Et habitus iste &c.} Circa primum duo facit. Primo mouet dubitationem. Secundo soluit, ibi. {Habent autem omnia &c.} Dicit

Iusta autem in ijs sunt qui participes sunt eorum, quæ sunt simpliciter bona. Habent autem & exuperationem in his, & defectum. Nam quibusdam non est ipsorum exuperatio, ut dijs fortasse. Quibusdam uero nulla pars est utilis, incurabilibus (inquam) & malis, sed omnia nocent. Quibusdam autem usque ad aliquem terminum, atque hoc est humanum.

LECTIO XVI.

Einceps dicendum est de æquitate & bonitate, atq; æquo, & bono, quonam modo ipsis habet, æquitas quidem, & bonitas ad iustitiam, æquum autem, & bonum ad iustum.

Nam considerantibus, neque simpliciter idem, neque genere diuersum esse uidetur. Atque interdum laudamus æquum & bonum utrumque tale, quare & ad alia laudantes transferimus pro bono, ipsum æquius declarantes melius esse. Interdum rationem sequentibus uidetur incõueniens, si epyches præter iustum quid existens laudabile est, uel enim iustum non studiosum, vel epyiches aliud, uel si ambo studiosa idem sunt. Dubitatio quidem igitur fere accidit propter hoc circa epyichies.

Dicit ergo primo, quòd si aliqui diligenter attendant, non videtur, quòd epyiches, & iustum sit simpliciter idem, quia aliquando recedit a iusto legali, neque etiam videtur, quòd omnino sit differens genere, a iusto. Et horum assignat rationem, quia quandoque laudamus, id quod est epyiches, dicentes hoc esse bene factum, & similiter laudamus talem virum, qui hoc operatur, vel dicimus eum virum, idest virilem & perfectum. Et sic patet, quòd cũ transferimus laudem ad id, quod est epyiches, vel ad hominem, quasi ad aliqd magis bonum in hoc ostẽdit, quòd epyiches sit aliquid melius, quàm iustum. Vnde non videtur esse idem simpliciter cũ iusto. Ex alia vero parte, si volumus sequi rationẽ, videtur esse inconueniens, si id quod est epyiches sit laudabile, & sit aliquid præter iustum. Oportet enim, vt videtur, ꝙ vel iustum nõ sit studiosum, idest bonũ, vel quòd id quod est epyiches si sit aliud a iusto non sit bonum, quia bonum conuenit vno modo, vt in Secundo dictum est, vel oportet, quòd si ambo sint bona, ꝙ sint idem. Et sic concludit, quòd circa id quod est epyiches accidit dubitatio propter prædicta, quia ex vna parte videt, quòd non sit idem in quantum laudatur, vt melius quàm iustum. Ex alia parte videtur, quòd sit idẽ cum iusto, inquantũ id quod est præter iustum, non videtur esse bonum, & laudabile. Deinde cum dicit.

¶ Soluit motã quæstionem. Et circa hoc duo facit. Primo proponit veritatem. Secundo rationem assignat, ibi. {Facit autem dubitationem &c.} Dicit ergo primo, quòd omnia, quę dicta sunt pro vtraque parte dubitationis quodammodo recte se hãbent, & si quis recte intelligat, nulla contrarietas ibi latet. Verum est enim, quòd id quod est epyiches, est quoddam iustum, & est melius quodã iusto, quia vt supra dictum est, iustum quo ciues vtuntur, dividitur in naturale, & legale, est autem id quod est epyiches melius iusto legali, sed continetur sub iusto naturali. Et sic non dicitur melius quàm iustum, quasi sit quoddam aliud genus separatum a genere iusti. Et cum ambo sint bona, scilicet iustum legale, & epyiches, melius est illud quod est epyiches. Deinde cum dicit.

¶ Assignat rationem prædictorum. Et circa hoc tria facit. Primo assignat rationem veritatis propositę, ibi. {Causa autem &c.} Tertio concludit veritatem intentam, ibi. {Propter quod iustum quidem &c.} Dicit ergo primo, quòd hoc est, quod faciebat dubitationem, quòd id quod est epyiches, est quidem aliquod iustum, sed non est legale, sed est quædam directio iusti legalis. Dictum est enim, quòd continetur sub iusto naturali a quo oritur iustũ legale. Deinde cum dicit.

¶ Assignat rationem veritatis propositæ, scilicet, quare iustum legale indigeat directione. Et circa hoc tria facit. Primo proponit iusti legalis defectum. Secundo ostendit, quòd talis defectus nõ excludit eius rectitudinẽ, ibi. {Et est nil minus &c.} Tertio concludit directionis necessitatem ibi. {Cum igitur dicat lex &c.} Dicit ergo primo, quòd causa quare iustum legale indiget directione est ista, quòd omnis lex datur vniuersaliter. Quia enim particularia sunt infinita, non possunt comprehendi ab intellectu humano, vt de singulis particularibus lex ferratur, & ideo oportet, quòd lex in vniuersali feratur, puta quòd quicumque fecerit homicidium occidatur. Manifestum est autem, quòd de quibusdam intellectus noster potest aliquid verum dicere in vniuersali, sicut in necessarijs, in quibus non potest defectus accidere, sed de quibusdam non est possibile, quòd dicatur aliquid verum in vniuersali sicut de contingentibus, de quibus, & si aliquid sit verum, vt in pluribus, vt in paucioribus tamen deficit. Et talia sunt facta humana, de quibus dantur leges. Quia igitur in talibus necesse est, quòd legislator vniuersaliter loquatur pro pter impossibilitatẽ comprehendẽdi particularia, nec tamen est possibile, quòd in omnibus recte se habeat, quod dicitur p pter hoc, quòd deficit in paucioribus legislator accipit id quod est, vt in pluribus, & tamen non ignorat, quòd in paucioribus contingit esse peccatum, sicut etiam naturalis dicit, quòd homo quinque digitos habet, & tamen nouit, quòd propter errorem naturæ, vt in paucioribus accidit, aliquos habere plures, vel pauciores. Deinde cum dicit.

Recte autem aliquo modo se habẽt omnia, & nihil prorsus ipsis aduersatur. Nam æquum, & bonum iustum est, & est aliquo iusto melius, & non vt aliquod aliud genus melius est ipso iusto. Idem est ergo iustum, atque æquum, & bonum, & vtrumque quidem est studiosum, præstabilius autem est ipsum æquum, & bonũ.

Fit autem hæc dubitatio, quia æquum, & bonum iustum quidem est, non autem lege, sed emendatio legitimi iusti.

Causa autem est, quia lex quidem omnis vniuersalis est. Fieri autem nõ potest ut de quibusdam vniuersaliter recte dicatur. In quibus igitur vniuersaliter quidem dicere necesse est, fieri autem non potest, vt recte dicatur, in ijs lex id accipit quod sit plerumque non ignorans peccatum.

Et est nihilominus recta. Peccatũ enim non est in lege, nec in legislatore, sed in ipsa rei natura. Continuo namque rerum earum, quæ sub actionem cadunt, materia talis est.

Cum igitur lex quidem vniuersaliter loquitur, in his autem præter vniuersale quippiam accidit, tum recte sese habet vt ea parte, qua legislator omisit atque peccauit absolute locutus emendetur defectus. Quod & ipse legislator si adesset, hoc modo dixisset, & si sciuisset, iubentem legem tulisset.

¶ Ostendit, quòd prædictus defectus non tollit rectitudinem legis, vel iusti legalis, dicens, quòd licet peccatum accidat in aliquibus ex obseruantia legis, nihilominus lex recta est, quia peccatum illud non est ex parte legis, quia rationabiliter posita est, neque ex parte legislatoris, qui locutus est secundum conditionem materiæ, sed est peccatum ex natura rei. Talis enim est materia operabilium humanorum, quòd non sunt vniuersaliter eodem modo, sed vt in paucioribus diuersificantur, sicut reddere depositum secundum se iustum est, & vt in pluribus bonum. In aliquo tamen casu potest esse malum, puta, si reddatur gladius furioso. Deinde cum dicit.

¶ Concludit necessitatem directionis iusti legalis. Et dicit, ꝙ cum lex proponit aliquid in vniuersali, & in aliquo casu non, sit vtile illud obseruari, ratio recte se habet, quòd aliquis diligat illud quod deficit legi, vbi scilicet legislator reliquit casum particularem, in quo lex deficit non determinatum & peccauit, idest rem defectibilem proposuit in hoc, quòd simpliciter, idest vniuersaliter dixit. Quia & ipse legislator si præsens esset, vbi talis casus acciderit sic determinaret, & esset dirigendum. Et si a principio præsciuisset, posuisset hoc in lege, sed non potuit comprehendere omnes casus particulares, sicut in quadam ciuitate statutum fuit sub pœna capitis, quòd peregrini non ascenderent muros ciuitatis, ne scilicet possent

Universidad de Deusto
Biblioteca

dominium ciuitatis vsurpare. Hostibus autem inuadentibus pregrini quidam ascendentes muros ciuitatis defendunt ciuitatem ab hostibus, quos tamen non est dignum capite puniri. Esset enim contra ius naturale, vt benefactoribus pœna rependeretur. Et ideo secundum iustum naturale oportet hic dirigere iustum legale. Deinde cum dicit.

h ¶ Concludit veritatem inuentam. Et dicit, quòd propter prædicta manifestũ est, quod est epyches est quidem iustum, & est melius quodã iusto, non quidem iusto naturali quod simpliciter, idest vniuersaliter proponitur. Vnde hæc est natura eius qđ est epyches, vt sit directius legis, vbi lex deficit propter aliquem particularem casum.

Quia enim lex deficit in particularibus ista est causa, quòd non omnia possunt determinari secundum legem, quia de quibusdam, quæ raro accidunt impossibile est, quòd lex ponatur, eo quòd non possunt omnia talia ab homine prouideri. Et propter hoc necessaria est post legem latam sententia iudicium, per quam vniuersale dictum legis applicatur ad particulare negocium.

Quia enim materia humanorum operabilium est indeterminata, inde est quòd eorum regula, quæ est lex, oportet quòd sit indeterminata, quasi non semper eodem modo se habẽs. Et ponit exemplum de regula Lesbiç ædificationis. In Lesbia enim insula sunt lapides duri, qui non possunt de facili ferro præscindi vt dirigantur ad omnimodam rectitudinem, & ideo ædificatores vtuntur ibi regula plumbea. Et sicut illa regula cõplicata adapteatur ad figuras lapidis, & non manet in eadem dispositione, ita oportet, qꝑ sententia iudicis adapteetur ad res secundum earum conuenientiam.

Sic ergo epylogando concludit, manifestum esse ex prædictis, quòd id quod est epyches, est quoddam iustum quod est melius quodam iusto, scilicet legali. Deinde cum dicit.

i ¶ Determinat de subiecto epyichiæ, & dicit manifestum esse ex hoc quod dictum est, quis homo sit epyches, ille scilicet qui eligit, & operatur ea, quæ dicta sunt. Et ponit quandam proprietatem talis virtuosi, & dicit, quòd talis non est attribody kayos, idest diligenter exequens iustitiam ad deterius, idest ad puniendum, sicut illi, qui sunt rigidi in puniendo, sed diminuunt pœnas quãmuis habeant legem adiuuantem ad puniendum. Nõ enim pœnę sunt per se intentæ a legislatore, sed quasi medicina quædam peccatorum. Et ideo epyches non plus apponit de pœna, quam sufficiat ad cohibenda peccata. Deinde cum dicit.

h Propter quod iustum quidẽ est, & quoddam melius iusto non eo quòd simpliciter aliud, sed eo quòd per simpliciter peccatum. Et est hæc natura quæ epyches directio legis vbi deficit propter vniuersale. Hæc n. causa, & eius, quòd non omnia secundum legem esse, quoniam de quibusdam impossibile ponere legem, quare sententia indiget. Indeterminati enim indeterminata regula est, quemadmodum, & Lesbiæ figurationis plumbea regula est. Ad figuram enim lapidis trasmutatur, & non manet regula, & sententia ad r s. Quid quidem est igitur epyches, & qm iustũ, & qm melius iustum, manifestum est.

i Manifestum autem & ex hoc, quoniam epyches quis est. Talium enim electiuus, & operatiuus, non atribody kayos ad deterius, sed minoratiuus; quamuis habens legem adiuuantem, epyches est.

k Et habitus ipse epyichia iustitia quędam existens, & non alter quidem habitus.

LECTIO XVII.

Vtrum autem contingat sibijpsi iniustum facere, vel non, manifestum ex his, quæ dicta sunt.

b Quædam enim sunt iustorũ, secundum omnem virtutẽ a lege ordinata, puta, non iubet seipsum interficere lex. Quod autem non iubet, prohibet.

c Adhuc autem, cum præter legem noceat non contra nocens

k ¶ Determinat de ipso habitu virtutis. Et dicit, quòd ipse habitus, qui dicitur epyichia est quædam species iustitiæ, & non est alius habitus a iustitia legali, sicut & de eius obiecto dictum est, habitus enim per obiecta cognoscuntur.

LECTIO XVII.

Quapropter iustum quidem est, & præstabilius aliquo iusto, non tamen simpliciter iusto, sed eo quòd peccat. Propterea quod simpliciter dictum est. Atque hæc est natura ipsius æqui, & boni. Emendatio legis ea, ex parte qua deficit ob vniuersale, hoc enim est causa. Et vt non omnia sint lege, quia de quibusdam impossibile est ponere legem. Quare decreto est opus. Indefinitæ namque rei indefinita & regula est, sicut & ædificationis Lesbiæ plumbea norma. At lapidis enim figuram mutatur, & non manet, & decretum ad res ipsas similimodo. Patet igitur, quid est æquum, & bonum, & esse iustum, & quo iusto præstabilius.

Ex quo etiam patet, & quid nam sit homo bonus, & æquus. Est enim is qui talia eligit, & agit, & qui non exacte iustum in deteriorem exequitur partem, sed imminuit, tametsi legem adiutricem ad illud habet.

Et habitus hic æquitas, & bonitas dicitur. Quæ quidem iustitia quædam est, & non alius quisquam habitus.

LECTIO XVII.

Tacet ex iis, quæ diximus si fieri possit, vt sibijpsi quispiam iniuriã faciat, nec ne

Iusta enim quædam ex omni virtute a lege sunt ordinata, & lex non iubet seipsum quemquam occidere, quæ vero non iubet, vetat.

Præterea, cũ quispiam contra legẽ lædit non lacessitus, tum is iniuriationes, ex quibus vꝫ qꝑ aliquis possit sibijpsi iniustũ facere. Quarũ prima talis est. Manifestũ est, ſm supradicta, qꝑ illa q̃ sunt iusta secundum quamcumque virtutẽ ordinantur a lege. Vnde illud qđ in nullo casu ordinatur a lege, nõ videtur esse iustum, secundum aliquam virtutẽ, & ita videtur esse iniustum. In nullo enim casu lex iubet, quòd aliquis se interficiat. Illa autem quæ lex non iubet tamquam iusta, prohibet tamquam iniusta. Quod non est sic intelligendum, quasi nihil sit medium inter præceptum, & prohibitionem legis, cum multa sint a lege, quæ nõ præcipiuntur, nec prohibentur, sed permittuntur hominũ voluntati, sicut emere rem aliquam, vel non emere, sed est sic intelligendum, qꝑ illa sola lex in nullo casu iubet, q̃ sunt prohibita quasi per se iniusta, & ita videtur, qꝑ occidere seipsum sit per se iniustum, cum hoc lex numquam præcipiat. Secundam rationem ponit ibi.

c ¶ Et dicit, quòd ille, qui nocet alteri præter legis præceptum, vt cum lex præcipit aliquid puniri, dummodo non sit contra nocens

nocens, idest resistens nocumento sibi ab altero illato, puta cum repercutit percutientem, talis inquam facit volens ſiniustum. Et in hoc quod dico volens, intelligitur, quòd sciat quod, & quomodo faciat, & alias circunstantias. Sed ille, qui occidit seipsum propter iram operatur prꝑter rectam legem, volens hoc quod non permittit lex. ergo facit iniusta. Ergo videtur, qꝑ aliquis possit sibiipsi iniustum facere. Deinde cum dicit.

d ¶ Soluit prædictam dubitationẽ. Et primo ponit solutionem, & confirmat. Secũdo ponit radicem solutionis, ibi. ¶ Totaliter autem soluitur &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo soluit dubitationem supra motam, quantũ ad iustitiam legalẽ. Secundo quantũ ad iustitiam particularem, ibi. ¶ Adhuc secundum quòd iniustus &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo proponit solutionem. Et dicit, quòd ille qui interficit seipsum, facit quoddã iniustum. Sed considerandum est cui iniustum faciat. Facit enim iniustum ciuitati, quam priuat vno ciue, sed non facit iniustum sibiipsi. Secundo ibi.

e ¶ Confirmat solutionem positam. Et primo quantum ad hoc, quòd non facit iniustum sibi, si enim volens patitur occisionem, nullus autem patitur iniustũ volens vt supra habitum est, ergo iste nõ patitur iniustum. Nõ ergo facit sibi iniustum. Tertio ibi.

f ¶ Confirmat solutionem quantum ad id quod facit iniustum ciuitati. Et hoc per quoddam signũ. Videmus enim, quòd ciuitas infert damnũ quale possibile est, scilicet inhonorationem siue vituperium ei qꝑ occidit seipsum, puta quòd faciat trahi cadauer eius, vel dimittit ipsum insepultum, vt per hoc detur intelligi, quòd ille fecit iniuriam ciuitati. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit, quòd nullus facit sibijpsi iniustum, secundum iustitiam particularem. Et primo proponit quod intendit. Et dicit, quòd secundum quod aliquis dicitur iniustus, non quasi totaliter prauus secundum omnem malitiam, sed solum quasi faciens iniustum particulare. Secundum inquam hoc iniustum nõ contingit, quòd aliquis sibijpsi faciat iniustum. Hoc enim iniustum particulare est aliud ab iniusto legali, de quo supra loquebamur. Contingit enim, quòd aliquis dicatur iniustus, secundũ aliquẽ modũ, non quasi habens totam malitiã, sed quasi habens aliquã particularẽ malitiã. Sicut aliquis dicitur timidus secundum particularẽ malitiã. Vñ nec secundum istam iniustitiam particularem contingit, qꝑ aliquis sibiipsi faciat iniustum. Secundo ibi.

h ¶ Probat propositum quatuor rationibus. Quarũ prima est, quòd ille qui facit iniustum secundum iniustitiam particularem habet plus quàm sibi debeatur, ille autem qui patitur, habet minus. Si ergo sibijpsi aliquis faciat iniustũ, sequeretur, quòd vni & eidem auferretur aliquid de suo, & adijceret sibi, quæ sunt opposita. Ergo impossibile est, quòd idem sit iustũ faciẽs, & iniustum patiẽs a seipso. sed tam iustũ, quàm iniustum necesse est in pluribus personis inueniri. Secũdã rõnẽ ponit ibi.

i ¶ Et dicit, qꝑ iniustum facere oportet esse voluntarium, & cũ electione, & oportet quòd sit prius, q̃ iniustum pati. Ille enim qui primo passus est iniustũ, & idẽ contra facit secundũ quod lex permittit, nõ videtur facere in iustum, puta si reaccipit rem sibi ablatã. Sed si aliquis sibi ipsi noceat eadem simul & patitur, & facit. Non ergo videtur sibijpsi facere iniustũ. Tertiam rationẽ ponit ibi.

k ¶ Volũtarie enim aliquis sibijpsi nocet. Si igitur talis iniustũ patitur a seipso, sequitur, quòd iniustum pati sit voluntarium, quod supra improbatum est. Quartã rationẽ ponit ibi.

l ¶ Quia si quis cõsideret in particularibus iustificationibus. i. in speciebus particularis iniustitiæ maxime apparet, quòd nullus sibijpsi facit iniustum. Est. n. vna species particularis iniustitię męchia, idest adulterij. Nullus autem męchatur idest adulterat vxorem suam, neque aliquis dicitur suffossor murorum, quod pertinet ad aliam iniustitię speciẽ propter hoc, qꝑ suffodit proprium murum, neq; dicitur aliquis fur si accipiat clam bona sua. Vnde patet, quòd non contingit sibijpsi iniustum facere. Deinde cum dicit.

m ¶ Ponit principalẽ radicẽ p̃dictæ solutionis. Et dicit, qꝑ totaliter soluit p̃dicta q̃stio de eo, qđ est iniustũ facere sibijpsi ſm hoc qđ supra determinatũ est de hoc, qđ impossibile est volũtarie alit qđ iniustũ pati. Ex hoc. n. maxime sequit, qꝑ nullꝰ iniustũ nolẽs facit cũ iniustũ facere sit volũtariũ, vt supꝫ dictũ ẽ. Deide cũ dicit.

n ¶ Comparat adinuicem ista duo. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quòd vtrumque eorum est malum. Secundo, quòd

volens iniustum facit. Volens autem, & sciens, & quæ, & quid, & vt. Qui autem propter iram seipsum occidit volens, hoc operatur prꝑter rectã legem, quod non finit lex. Iniustum facit ergo.

d Sed cui? vel ciuitati. sibi autem non.

e Volens enim patitur iniustũ. Patitur autem nullus volens.

f Propter qđ & ciuitas damnificat, & quædam inhonoratio adest seipsum corrumpenti, vt ciuitati iniustum facienti.

g Adhuc autem secundum qꝑ iniustus solum quidem iniustũ faciens, & non totaliter prauus non est iniustum facere sibiipsi. Hoc enim aliud ab illo. Est em aliqualiter iniustus sic malus, quemadmodum timidus nõ vt totam habens malitiam. Quare neque secundum hanc iniustum facit.

h Simul enim eidem vtiq; erit auferri, & adiicere eidem. Hoc autem impossibile, sed semper in pluribus necessarium iustum esse, & iniustum.

i Adhuc autem voluntarium, & in electione, & prius. Cui. n. primo passus est, & contra facit, non videtur iniustum facere. Ipse autem a seipso eadem simul, & patitur, & facit.

k Adhuc erit volentem iniustum pati.

l Cum in his autem siue secundum partem iniustificatiõibus nullꝰ iniustũ facit. Mechatur. n. nullus eam vxorem, quę suiipsius, neq; suffodit suiipsius murũ, neq; furatur, quę suipsius.

m Totaliter autem hoc soluitur sibiipsi iniustum facere secũdum definitionem eã, quæ prꝑter voluntarie iniustum pati.

n Manifestum autẽ, & quoniã ambo quidem prãua, & iniustũ

sponte facit. Sponte autem is iniuriam facit, qui scit, & cum cui facit, & modum quo facit. At qui seipsum ob irã occidit, sponte id quod lex non permittit, contra legem efficit rectam, in iuriam ergo facit.

Sed cui nam quæso? an ciuitati, non sibiipsi.

Nam sua patitur sponte, nemo vero sponte iniuriam patitur.

Quapropter & ciuitas mulctat, & instituta est ignominia quædam aduersus eum qui sibi mortem conscíuit, vt ciuitati iniuriam facientem.

Præterea fieri non potest, ut sibiipsi quispiam iniuriam faciat ea ratione qua iniustus est, qui solum iniuriã facit, & non omnino est nitiosus. Hic enim differt ab illo. Homo namque iniustus est modo quodam sic prauus, ut ipse timidus, non ut totam habens prauitatem. Quare nec hac iniustitia sibiipsi quispiam iniuriam facit.

Nam idem simul ablatum ab aliquo, ac idem additum esset, quod fieri nequit, sed semper inter plures iustum, atque iniustum esse necesse est.

Præterea qui iniuriam facit sponte agit, & electione, & prior. Qui namque læsus idem vicissim facit iniuriam facere non videtur. Ipse autem sibiipsi eadem patitur sibique facit.

Præterea sua sponte quispiam iniuriam pateretur.

Insuper sine singulis iniurijs iniuriam facit nemo. At nemo adulterium sua cum vxore committit, nemo parietem confodit suum, nemo res suas furatur.

Omnino autem hoc sibi inquam iniuriam facere, soluitur definitione iniuriam patiendi. Sua namque sponte patitur iniuriam nemo.

At vero constat utrũque prauum esse, facere, inquam iniuriam atque

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd iniustũ facere per se est peius, ibi. {Sed tamẽ deterius &c.} Tertio ostendit, quòd per accidens potest esse econtra, ibi. {Secundum accidens autem &c.} Dicit ergo primo, quòd ambo, scilicet iniustum facere, & iniustum pati, sunt prauа. Quod quidem probat per hoc, scilicet quòd iniustum pati est minus habere, quam medium iustitiæ requirat.

Hoc autem, scilicet iniustum facere, est plus habere, quàm sit mensura iustitiæ. Medium autem iustitiæ, quod dicitur iustum, ita se habet in cõmutationibus, & distributionibus, sicut sanum in medicinali, & bene habitũ in arte exercitatiua. Vnde sicut in medicinali, & exercitatiua illud qd est plus, vel minus est malũ, ita etiam circa iustitiam. Deinde cum dicit.

o ¶Ostendit, quòd peius sit iniustum facere, quàm iniustum pati. Quod quidem probat per hoc, quòd iniustum facere est vituperabile, & cum malitia, quod quidem intelligendum est, vel de malitia perfecta, & simpliciter, puta cum aliquis iniustum facit non solum voluntarie, sed ex electione, vel se habet proxime ad perfectam malitiam, vt patet de eo qui iniustum facit non ex electione, sed ex ira, vel alia passione. Ostensum est enim supra, quòd non omne voluntarium est cũ iniustitia. Quandoque enim aliquis iniustum facit, & tamen, non est iniustus, nihilominus tamen vituperatur. Sed iniustum pati est omnino sine malitia, & iniustitia. Ille enim, qui iniustũ patitur, nullo modo potest haberi iniustus, vel malus. Manifestum autem est, illud esse magis malum, a quo denominatur aliquis malus, quàm a quo non denominatur malus, sicut albedo in actu qua denominatur aliquis albus, magis est albedo, quàm albedo in potentia, a qua non denominatur aliquis albus. Sequitur igitur, quòd in iustum pati, secundum se sit minus malum, quàm iniustum facere. Deinde cum dicit.

p ¶Ostendit, quòd secundum accidens potest esse econtrario.

pati, & iniustum facere. Hoc quidem enim minus, hoc autem plus est habere medij. Et quemadmodum sanum quidẽ in medicinali, bene habitum autem in exercitatiua.

o Sed tamen deterius iniustum facere. Iniustum facere enim cũ malitia quidem, & vituperabile erit. Et malitia, vel perfecta, & simpliciter, vel proxime. Nõ enim voluntarium omne cum iniustitia. Iniustum pati autem sine malitia, & iniustitia. Secundum se quidem igitur ipsum in iustum pati, minus prauum.

p Secundum accidens autẽ, nihil prohibet maius malũ, sed nihil cura est artis, sed pleuresim dicit maiorem ægritudinem esse offensione pedis, quamuis fiat vtique aliquando alterum secũdum accidens maius, si offendentẽ propter cadere accidat ab aduersarijs capi, & mori.

q Secundum metaphoram autem, & similitudinem est, non ipsius ad ipsum iustum, sed eorum, quæ ipsius aliquibus. Non omne autem iustum, sed dominatiuũ, vel dispensatiuũ. In his autẽ sermonibus diuisa est pars animę ad irrationalem, in quæ vtique respiciunt. Et videtur esse iniustum ad seipsum, quoniã in his est pati aliquid præter sui ipsius appetitum. Quemadmodum igitur imperanti, & imperato esse adinuicem iniustũ aliquod & his. De iustitia quidem igitur, & aliis moralibus virtutibus determinatum sit secundum hunc modum.

Erdicit, quòd nihil prohibet quin iniustum pati per accidens sit malum magis, quam iniustum facere, puta cum aliquis ex hoc, quod iniustum patitur pronocatur ad maiores iniustitias faciendas, sed hoc est per accidens, sed quod est per accidens non curat ars, sed solum iudicat secundum id quod est per se, sicut ars medicinæ, dicit pleuresim, quę est apostema sub costis periculosum, & mortale, maiorem esse ægritudinem, quàm sit offensio pedis, licet per accidens possit esse peior, puta cum aliquis propter hoc, q̃ habet pedem læsum cadit, & sic accidit, quòd ab aduersario capiatur, & mortatur. Deinde cum dicit.

q ¶Ostendit, qualis sit metaphorica iustitia. Et dicit, quòd secundum quandã metaphoram, & similitudinem contingit, non quidem, quòd sit iustum, vel iniustum totius hominis ad seipsum, sed quòd sit quędam species iusti inter aliquas partes hominis adinuicem. Non tamen inter eas est omne iustum, sed solum iustum dominatiuum, vel dispensatiuum, scilicet iconomicũ, quia secundum has rationes dominij, vel dispensationis videtur distare rationalis pars animæ ab irrationali, quæ dividitur in irascibilem, & concupiscibilem. Nã ratio dominatur irascibili, & concupiscibili, & gubernat eas. Et ad ista respiciunt aliqui, quibus videtur, quòd sit iustitia hominis ad seipsum propter hoc, quòd in talibus contingit aliquem pati propter proprios appetitus, puta cum ex ira, vel concupiscentia aliquis facit contra rationem. Sic igitur in his est quoddam iustum, & iniustum, sicut inter imperantem, & eum cui imperatur. Non autem est verum iustum, quia non est inter duos, sed est similitudinarium iustum, inquantum diuersitas animæ assimilatur diuersitati personarum. Vltimo autem epilogando concludit, quòd determinatum est de iustitia, & aliis virtutibus moralibus, secundum modum prædictum. Et in hoc terminatur sententia Quinti libri.

pati. Alterum enim est plus, alterum minus habere medio. Quod qui dem perinde sese habet, atque in medicina quidem quod ad sanitatem, in exercendi autem arte, quod ad habitudinem corporis bonam conducit.

Peius tamen est iniuriam facere. Hoc enim cum vitio est, atque vituperatur, & vitio, vel perfecto, & simpliciter, vel prope. Non enim omne, quod sponte fit cum iniustitia est, sed pati iniuriam sine vitio, & iniustitia est. Pati igitur iniuriam per se quidem minus est malum.

Per accidens autem, nihil prohibet maius esse malum. At non curæ est arti, sed dolorem lateris maiorem morbum, quàm pedis offensionem esse dicit. Quamquam fieri potest nonnum quam contra per accidens, si euenerit vt quispiam offenso pede, caperetur ab hoste, ut trucidaretur.

At qui per translationem, atque similitudinem est iustum non sibi ad seipsum, sed suorum quibusdam. Non omne autem iustum, sed herile, uel rei familiaris. His enim rationibus distat ea pars animæ, quæ rationem habet ab ea parte, quæ est rationis expers. Ad quas inspicientibus, ad seipsum iniustitia esse uidetur, propterea quod in his est pati aliquid, contra suas appetitiones. Vt igitur est quid iustum magistratum gerenti, & quibus ipse præest, sic & his etiam esse uidetur. Sed de iustitia quidem cæterisque morum uirtutibus, hoc sit modo determinatum.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

Postquam Philosophus determinauit de virtutibꝰ moralibus, in hoc Sexto libro determinat de intellectualibus. Et primo prohemialiter dicit de quo est intentio. Secundo determinat propositum, ibi. {Prius quidem igitur dictum est &c.} Circa primum tria facit. Primo dicit, quòd dicendũ est de ratione recta. Secundo ostendit, quid de eadem dicendum est, ibi. {In omnibus eꝝ dictis habitibꝰ.} Tertio continuat se ad præcedentia, ibi. {Animæ autem virtutes &c.} Dicit ergo primo, quod quia supertius in Secundo dictum est, quòd in virtutibus moralibꝰ, de quibus supra dictum est, oportet eligere medium, & prætermittere superabũdantiam, & defectũ. Medium autem determinatur secundũ rationem rectam, vt in Secundo habitum est, consequens est, vt rationem rectam, idest virtutem intellectualem, quæ est rectitudo rationis, dicamus ipsius species, sicut & similiter diuisimus virtutes morales. Deinde cũ dicit.

Lec. 6. & 7.

b ¶ Ostendit quid dicendum sit de ratione recta. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quid de ratione recta haberi possit, per ea quæ dicta sunt supra. Secundo ostendit, quòd hoc non sufficit, ibi. {Est autẽ dicere qdẽ &c.} Tertio concludit qd oporteat amplius dicere, ibi. {Propter quod oportet &c.} Dicit ergo primo, qꝝ in omnibus prædictis habitibus, idest virtutibus moralibꝰ, sicut in alijs rebus, puta in artificialibus est aliquid quasi signũ, ad quod respicit ille, qui habet rectam rationem, & si intendit, & remittit, idest addit, vel minuit, vel constituit per hoc signum quis est terminus medietatum, idest quo modo debeat determinari medietas in vnaquaque virtute, quã quidem medietatem dicimus esse quoddam medium inter superabundantiam, & defectum, & hoc secundum rationem rectam. Hoc autem signum, quod est virtuosꝰ, sicut regula artificij, est id quod decet, & conuenit, a quo non oportet deficere, nec vltra addere. Et hoc est medium virtutis, quæ quidem supra in Secundo manifestata sunt. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, quòd hoc non sufficit cognoscere circa rationem rectam. Et dicit, quòd id quod dictum est, est quidem verum, sed non est sufficienter manifestum, prout requiritur ad vsum rationis rectæ. Est enim id quod dictum est, quoddam commune, quod verificatur in omnibus humanis studijs, in quibus homines secundũ scientiam practicam operantur, puta in militia, & medicina, & in quibuscumque negocijs. In quibus omnibus verum est dicere, quòd neque plura, neque pauciora oportet, aut facere, aut negligere, sed ea, quę medio modo se habent, & secundum quòd ratio recta determinat. Sed ille, qui hoc solum commune habet, non propter hoc scit amplius procedere ad operandum. Puta si quæratur qualia oportet dare ad sanandũ corpus, aliquis respõderet, quòd illa debent dari, quæ præcipit ars medicinæ, & ille, qui habet hanc artem, scilicet medicus, non propter hoc interrogans sciret quid deberet dare infirmo. Sic autem se habet ratio recta prudentiæ in moralibus, sicut recta ratio artis in artificialibus, vnde patet, quòd non sufficit id quod dictum est. Deinde cum dicit.

d ¶ Cõcludit, quòd simili ratione circa animæ habitus non sufficit, quòd solum aliquid vere dicatur in cõmuni, sed quòd distincte determinetur, quę sit ratio recta, & quis sit terminus, i. definitio rationis rectæ, vel etiam fm quid rõ recta determinari possit. Deinde cũ dicit.

e ¶ Continuat se ad præcedentia. Et dicit, quòd cum supra diuiserimus in fine primi, virtutes animæ, hoc modo, quòd quasdam diximus esse morales, quasdam intellectuales. Ex quo de

LECTIO I.

Via autem extitimus prius dicentes, quoniã oportet medium eligere, neque superabundantiam, neque defectum, medium autem est, vt recta ratio dicit, hoc diuidamus.

b In oĩbus enim dictis habitĩbus, quemadmodum & in alijs est quoddam signum, ad quod inspiciens rationem habens intendit, & remittit, & qui est terminus medietatum, quas inter medium dicimus esse superabũdantiæ, & defectus, existentes secundum rectam rationem.

c Est autem dicere siquidẽ verũ, nihil aũt manifestũ. Etenim in alijs studijs circa quęcumq; est scientia, hoc verum quidem dicere, quoniã, neq; plura, neq; minora oportet laborare, neq; negligere, sed media, & vt recta ratio. Hoc autem solum habens vti; aliquis, nihil vtiq; sciet amplius, puta qualia, oportet afferri ad corpus. Si quis dicat quæcumque medicinalis iubet, & vt qui hanc habet.

d Propter quod & oportet, & circa animæ habitus non solum vere esse hoc dictum, sed & determinatum, & quæ est recta ratio, & huius quis terminus.

e Animæ autem virtutes diuisimus. Et has quidem esse moris diximus, has autem intellectus.

LECTIO I.

Vm antea dictum sit mediũ expetendum esse, non id quod nimium est, atque parum, & medium perinde sese habeat, atque recta ratio dictat, hoc ipsum de inceps diuidamus oportet.

In omnibus enim dictis habitibus, quemadmodum & in cæteris est qꝺdam signum, ad quod is inspiciens, qui rationem habet, intendit atque remittit. Estque quidam terminus mediocritatum, quas inter exuperationem defectumque dicimus esse, ita sese habentes, vt recta ratio statuit.

Atque sermo talis est quidem verus, non tamen dilucidus. Nam & in quauis opera, atque cura circa quã versatur scientia verum est dicere, neque nimium, neque parum esse elaborandum, vel quiescendum, sed mediocriter, & vt ratio recta præscribit. Atqui hoc tantum habet nihil plus scie vit, vt si quispiam dixerit ea esse corpori afferenda, quæ medicina, & ut is qui hanc habet scientiam iubet.

Quapropter, & circa habitus animi non modo vere hoc dictum esse oportet, sed etiam determinatum quænam sit ipsa ratio recta, & quæ eius sit definitio.

Virtutes itaque animæ superioribus in locis diuisimus. Et alias moris, alias mẽtis dixim⁹ esse. Atqi de moris

Universidad de Deusto
Biblioteca

moralibus dictum est, restat, quòd determinemus de intellectualibus, secundum quas ipsa ratio rectificatur, ita tamen, quòd prius aliqua dicenda sunt de ipsa anima, sine cuius cognitione non possunt cognosci animæ virtutes, vt supra in fine primi dictum est. Deinde cum dicit.

Lectio. 2.

f ¶ Incipit prosequi propositum. Et primo determinat, quę dicenda sunt de anima. Secundo prosequitur de virtutibus intellectualibus, ibi. {Sumendū ergo vnusquisq; horū &c.} Circa primū tria facit. Primo resumit diuisionē partium animæ, supra positam in fine primi. Secundo subdiuidit alterū membrum ibi. {Nunc autem de rationem habente &c.} Dicit ergo primo, quòd prius dictum est, quòd duæ sunt partes animæ.

Vna quæ est habens rationem: alia quæ est irrationalis. Dictum autē est supra, quòd id quod est rationem habens per essentiam, perficitur per virtutes intellectuales: id autem, qđ est irrationale, participans tamen ratione, perficitur per virtutes morales. Deinde cum dicit.

g ¶ Subdiuidit alterum membrum prædictę diuisionis. Et circa hoc tria facit. Primo proponit diuisionem. Secundo probat membra diuisionis, ibi. {Ad ea enim, quæ genere altera &c.} Tertio imponit nomina membris diuisionis, ibi. {Dicatur autem &c.} Dicit ergo primo, quòd quia intendimus de virtutibus intellectualibus, quæ perficiunt partem animæ rationalem, ideo ad distinguendum virtutes intellectuales, oportet dividere rationem habens eodem modo quo supra diximus partes animæ, non quasi ex principali intentione, sed secundum quòd sufficit ad propositum. Supponatur ergo, quòd pars rationalis dividitur in duas. Vna quidem est per quam speculamur illa entia, scilicet necessaria, quorum principia non possunt aliter se habere. Alia autem pars per quam speculamur cōtingentia. Deinde cum dicit.

h ¶ Probat præmissam diuisionem tali ratione ad obiecta, quæ differunt genere necesse est, quòd diuersa genera partium animę adaptentur. Manifestum est autem, quòd contingens, & necessariū differunt genere, sicut habetur de corruptibili, & incorruptibili. 10. Metaph. Relinquitur ergo, qđ sit diuersum genus partium animæ rationalis, quo cognoscit necessaria, & contingentia. Maiorem autem propositionem probat ibi.

Tex.cō.26.

i ¶ Et hoc sic. Partibus animæ inest cognitio, secundum quod habent similitudinem quandam ad res cognitas, non quidē ita, quòd res cognita actu sit in natura potentiæ cognoscentis. Sicut Empedocles posuit, quòd terra, terram cognoscimus, igne, igne, & sic de alijs, sed inquantum quælibet potentia animæ, secundum suam proprietatem est proportionata ad talia cognoscenda, sicut visus ad cognoscendos colores, & auditus ad cognoscendos sonos, sed eorum, quæ sunt inuicem similia, & proportionata est eadem ratio distinctionis. Ergo sicut cognita per rationem differunt genere, ita & partes aiæ rationalis. Deinde cum dicit.

k ¶ Imponit nomina prædictis partibus. Et dicit, quòd prædictarum partium animæ rationalis, vna quidem, quę speculatur necessaria, potest dici scientificum genus animæ, quia de necessarijs est scientia. Alia autem pars potest dici ratiocinatiua, secundum quòd ratiocinari, & consiliari pro eodem sumitur. Nominat enim consilium quandam inquisitionem nondum determinatam, sicut & ratiocinatio. Quæ quidem indeterminatio maxime accidit circa contingentia, de quibus solis est consilium. Nullus enim consiliatur de his, quæ non contingunt aliter se habere. Sic ergo sequitur, quòd ratiocinatiuum sit vna pars animę rationem habentis. Videtur autem quod hic Philosophus determinat dubitationem habere. Ipse enim in Tertio de Anima, distinguit intellectū in duo, scilicet agens, & possibile, & dicit, quòd agens est quo est omnia facere, possibilis autem est quo est omnia fieri. Sic ergo tam intellectus agens, quàm possibilis, secūdum suam rationem ad omnia se habet. Esset ergo contra rationem vtriusque intellect', si alia pars animæ esset, quę intelligit necessaria, & quæ intelligit contingentia. Rursum, verum necessarium, & verum contingēs videntur se habere, sicut perfectum, & imperfectum in genere veri: eadē autem potentia animæ cognoscimus perfecta, quæ imperfecta in eodem genere, sicut visus lucida, & tenebrosa, multo igitur magis eadem potentia intellectiua cognoscit necessaria, & contingentia. Item vniuersali' se habet intellectus ad intelligibilia, quàm sensus ad sensibilia. Quanto enim aliqua virtus est altior, tanto est magis vnita, sensus aūt visus participat, & incorruptibilia & cælestia corpora, & corruptibilia. Inferiora vnibus proportionaliter respondere videtur necessariū, & cotingens: multo igitur magis eadē intellectiua potentia cognoscit necessaria, & contingentia. Videtur autē probatio, quā inducit efficax nō esse. Nō. n. quælibet diuersitas generis obiecti requirit diuersas potentias, alioquin nō eadē potētia visiua videremus plantas, & alia animalia, sed sola illa diuersitas, quæ respicit formalē rationē obiecti, puta si esset diuersum genus coloris, vel luminis, oportet esse diuersas potentias visiuas. Obiectū autē intellectus propriū est, qđ quid est cōmune oībus substātijs, & accidentibus, licet non eodē modo, vnde & eadē intellectiua potentia cognoscimus substātias, & accidentia. Pari ergo ratione diuersitas generis necessariorum, & contingentium non requirit diuersas potētias intellectiuas. Hęc autem dubitatio de facili soluitur, si quis consideret, quòd contingentia dupliciter cognosci possunt. Vno modo secundum rationes vniuersales, alio modo secundum quod in particularibus. Vniuersales quidem igitur rationes contingentium immutabiles sunt, & secundum hoc de his demonstrationes dantur, & ad scientias demonstratiuas pertinet eorum cognitio. Non. n. sufficientia naturalis solum est de rebus necessarijs, & incorruptibilibus, sed etiam de rebus corruptibilibus, & contingentibus. Vnde patet, quòd contingentia hę cōsiderata ad eandē partē animæ intellectiuę pertinent, ad quam & necessaria, quam Philosophus vocat hic scientificum, & sic procedunt rationes inductę. Alio modo possunt accipi contingentia, fm quod sunt in particulari, & sic variabilia sunt, nec cadit supra ea intellectus, nisi mediantibus potentijs sensitiuis. Vnde & inter partes animæ sensitiuas ponitur vna potentia, quæ dicitur ratio particularis, siue vis cogitatiua, quæ est collatiua intentionum particularium. Sic aūt hic accipit Philosophus contingentia, ita enim cadunt sub consilio, & operatione, & propter hoc ad diuersas partes animæ rationalis pertinere dicit necessaria, & contingentia, sicut vniuersalia speculabilia, & particularia operabilia.

De moralibus quidē igitur pertransiuimus. De reliquis autem, de anima primum dicētes, dicimus sic.

f Prius quidem igitur dictū est duas esse partes animæ, & rationem habens, & irrationalem.

g Nunc autem de rationem habente secundum eundem modum dicendum. Et supponant duo rationem habentia. Vnum quidem quo speculamur talia entium, quorum principia non contingit aliter se habere. Vnū autem quo contingentia.

h Ad ea. q. quę genere altera, & animæ particularum alterū genere ad vtrūq; aptum natum.

i Si quidem secundum similitudinem quandam, & proprietatem cognitio existit ipsius.

k Dicatur autem horū hoc quidem scientificum, hoc autem ratiocinatiuum. Et consiliari enim, & ratiocinari idem. Nullus autem consiliatur de non cōtingentibus aliter habere. Quare ratiocinatiuum est vna quædam pars rationem habentis.

quidem virtutibus iam transegimus, de reliquis uero dicamus 'oportet, prius hisce de anima declaratis.

Duas igitur esse animæ partes antea diximus. Eam quæ rationis est particeps, & eam, quæ eiusdē est expers.

Nunc autem identidem pars, ea quæ rationem habet est diuideda. Atque sit suppositum duas esse partes, quæ sunt participes rationis. Vna qua contemplamur ea quorum principia, ut aliter sese habeant minime fieri potest. Alteram qua perspicimus ea, quæ aliter sese habere possunt.

Eæ namque animæ partes diuersæ sunt genere, quæ sunt aptæ ad res eas cognoscendas, quæ genere differunt.

Siquidem ipsis ineſt rerum cognitio similitudine quadam, atque accommodatione.

Atque harum altera uis sciendi, altera uis subducendi rationem uocetur. Consultare namque rationemque subducere eadem possunt. Nemo autem de ijs rebus consultat, quæ aliter se habere non possunt. Quare uis subducē di rationem una pars eius partis est animæ, quæ rationis est particeps.

LECTIO II.

Lectio. 10.

Lectio. 3.

Tex.cō.26.

Tex.cō.48. &c.56.

POstquam Philosophus distinxit partes animæ rationem habentis, secundum quod est necessarium ad propositum, hic incipit agere de ipsis virtutibus intellectualibus, quib' vtra

LECTIO II.

SVmendum ergo vtriusque horum quis optimus habitus. Hæc enim virtus vtriusque. Virtus autem ad opus proprium.

b Tria autem sunt in anima dominatiua actus, & veritatis, sensus, intellectus, appetitus.

c Horum autem sensus, neque vnius principium actus. Manifestum autem, eo quòd bestiæ quidem sensum habent, actum autem non communicant.

d Est autem quod in mente affirmatio, & negatio, hoc in appetitu, & prosecutio, & fuga.

e Quare, quia moralis virtus habitus electiuus. Electio autem appetitus consiliatiuus. Oportet quidem propter hoc rationem veram esse, & appetitum rectum, siquidem electio studiosa. Et eandem hanc quidem dicere, hunc autem prosequi. Hęc quidem igitur mens, & veritas practica.

f Speculatiuæ autem mentis, & non factiuæ, neque practicæ bene & male, verum & falsum. Hoc enim est omni intellectiui opus. Practici autem & intellectiui, veritas confesse habens appetitui recto.

A d ¶ Ostendit quomodo opera duorum reliquorum, scilicet intellectus, & appetitus possunt adinuicem concordare. Et primo ostendit, quomodo eorum actus sunt sibi proportionabiles. Intellectus enim iniudicando habet duos actus, scilicet affirmationem, qua assentit vero, & negationem qua dissentit a falso. Quibus duobus, respondent duo proportionabiliter in vi appetitiua, scilicet prosecutio qua appetitus tēdit in bonū, & inhęret ei, & fuga qua recedit a malo, & dissētit ei. Et secundū hoc intellectus, & appetitus possunt conformari, inquantum id quod intellectus affirmat bonum, appetitus prosequitur, & id, quod intellectus negat esse bonum appetitus fugit. Deinde cum dicit.

e ¶ Concludit quomodo in moralibus virrutibus prædicti actus intellectus, & appetitus sibi cōcordāt. Virtus enim moralis est habitus electiuus, vt dictum est in Secundo. Electio autem appetitus est consiliatiuus, inquantū scilicet appetitus accipit, vt præconsiliatum est, vt dictum est in Tertio. Consiliari autem est actus vnius partis rationis, vt supra habitū est. Quia igitur ad electionem concurrit, & ratio, & appetitus, si electio debeat esse bona', quod requiritur ad rationem virtutis moralis, oportet, quòd & ratio sit vera, & appetitus sit rectus, ita scilicet qđ eadem quę ratio dicit, idest affirmat, appetitus prosequatur. Ad hoc enim quòd sit perfectio in actu, oportet quòd nullum principiorum eius sit imperfectum. Sed hæc mens, siue ratio, quæ sic concordat appetitui recto, & veritas eius est practica. Deinde cum dicit.

Lectio. 7.

Lectio. 10.

Lectio 8.

f ¶ Ostendit quid sit opus rationem habentis, secundum vtrāq; partem. Et primo ostendit, quomodo vtraq; pars se habeat ad veritatē. Secundo, quō se habeat ad actū, ibi. {Actus quidē igitur &c.} Dicit ergo primo, qđ bonæ & malę mentis, idest intellectus, vel rationis, quæ est speculatiua, & nō practica, cōsistit simpliciter in vero & falso, ita scilicet quòd verū absolutū est bonū eius, & falsum absolutū est malū ipsius. Dicere enim verū & falsum, est opus pertinēs ad quemlibet intellectū. Sed bonū practici intellectus non est veritas absoluta, sed veritas consensa se habens i. concorditer ad appetitum rectum, sicut ostensum est, quòd sic virtutes morales concordāt. Videtur autē hic esse quod dam dubium, nam si veritas intellectus practici determinatur in comparatione ad appetitum rectum, appetitus autem rectitudo determinatur per hoc, quòd consonat rationi verę, vt prius dictum est, sequitur quędam circulatio in dictis determinationibus. Et ideo dicendum est, quòd appetitus est finis, & eorum quæ sunt ad finem, finis autem determinatus est homini a natura, vt scilicet in Tertio habitum est. Ea autem quæ sunt ad finem, non sunt nobis determinata a natura, sed per rationem inueniganda. Sic ergo manifestum est, quòd rectitudo appetitus per respectum ad finem est mensura veritatis, in ratione practicæ. Et secundum hoc determinatur veritas rationis practicæ secundum concordiam ad appetitum rectum.

Mentis autem eius, quæ contemplandi, non agendi, neque faciendi principium est bonum ac malum, uerum est, atque falsum. Hoc enim mentis est omnis opus. Sed actiuæ mentis ueritas est consentanea appetitui recto.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ipsa autem veritas rationis prędictæ est regula rectitudinis appetitus circa ea, quæ sunt ad finẽ. Ric ideo secundum hoc dicitur appetitus rectus, qui prosequitur, quæ vera ratio dicit. Videtur hæc etiam esse dubium de hoc, quòd prosequitur de speculatiuo & practico intellectu, quasi de duabus partibus suprapositis, scilicet scientifico, & ratiocinatiuo, cum tamen supra dixerit esse diuersas partes scientificum, & ratiocinatiuum, quod de intellectu speculatiuo, &
Tex.cõ.49. practico in Tertio de anima negat. Dicendum est ergo, quòd intellectus practicus principium quidem habet in vniuersali consideratione, & secundum hoc est idẽ subiecto cum speculatiuo, sed terminatur eius consideratio in particulari operabili.
Tex.cõ.58. Vnde Philosophus dicit in Tertio de anima, quòd ratio vniuersalis, non mouet sine particulari. Et secundum hoc, ratiocinatiuum ponitur diuersa pars a scientifico. Deinde cũ dicit,
g ¶ Ostendit, quòd vtraque ratio se habet ad actum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quòd mens est principium actus. Secundo ostendit, quæ mẽs est principium actus, ibi.
{ Mẽs autẽ ipsa &c. } Tertio ostendit circa qualia obiecta mens est principium actus, ibi. { Non est autem eligibile. } Concludit ergo primo ex his, quæ supradicta sunt, quòd ex quo electio est appetitus consiliatiuus, sequitur, q̃ sit actus principium vnde motus, idest per modum causæ
Tex.cõ.49. efficientis, sed nõ cuius gratia, idest per modum causæ finalis. Dictum est enim in Tertio de Anima, quòd appetitus est mouens in animalibus, sed ipsius electionis sunt principia appetitus, & ratio, quæ est gratia alicuius, idest quæ ordinantur ad aliquẽ operabile sicut ad finem. Est enim electio appetitus eorum, quæ sũt ad finem. Vnde ratio proponens finem, & ex eo procedes ad ratiocinandum, & appetitus tendens in finem comparatur ad electionem per modum causæ. Et inde est, quòd electio dependet ab intellectu sive mente, & ab habitu morali, qui perficit vim appetitiuam, ita quòd non est sine vtroque eorum. Et hoc probat per signum. Effectus enim electionis est actio, vt dictum est. Actio autem bona, & contrarium in actione, idest mala actio non potest esse sine mente, & more, idest sine morali, idest quacumque dispositione ad appetitũ pertinente. Vnde nec electio bona vel mala, est sine more, & mente. Deinde cum dicit,
h ¶ Ostendit, quæ mens, vel ratio sit principium actus. Et primo ostendit propositum. Secundo infert quoddam correlarium ibi. { Ex dictis propter quod, vel appetitus &c. } Dicit ergo primo, quòd quamuis mens sit principium actus, tamen mens ipsa, secundum se absolute considerata, idest ratio speculatiua, nihil mouet, quia nihil dicit de prosequendo, vel fugiendo, vt
Vti supra. dicitur in Tertio de Anima, & sic non est principium alicuius actus, sed solum illa quæ est gratia huius, idest, quæ ordinatur ad aliquod particulare operabile sicut ad finem, & hæc est ratio, vel mens prædicta, quę quidem non solum principatur actiuæ operationi, quę non transit in exteriorem materiam, sed manet in agente, vt concupiscere, & irasci, sed etiam factiuæ, quæ transit in exteriorem materiam, sicut vrere, & secare.

g Actus quidem igitur principium electio, vnde motus, sed non cuius gratia. Electionis autem appetitus, & ratio. quæ gratia alicuius. Propter quod neq; sine intellectu, & mente, neque sine morali habitu est electio. Bona actio enim & contrarium in actione sine intellectu, & mente, & more non est.

h Mens autem ipsa nihil mouet, sed quæ gratia huius, & practica, hæc enim & factiuæ principatur. Gratia enim huius facit omnis faciens, & non finis simpliciter, sed ad aliquid, & alicuius factum, sad non actum. Bona actio enim finis, appetitus autem huius.

i Propter quod, vel appetitiuus intellectus electio, vel appetitus intellectiuus, & tale principium homo.

k Non est autẽ eligibile, neque factum, puta nullus eligit Ilion captam fuisse, ne; n. consiliantur de facto, sed de futuro consiliantur. Factum autem non contingit non fieri. Propter quẽ recte Agathon. Solo enim ipso Deus priuatur ingenita facere, quæ sunt facta.

l Vtrarũq; vtriq; intellectiua: ũ particularum veritas opus.

m Secundum quosigitur maxime habitus dicit, verum vtraq; ipsi virtutes ambabus.

F Et hoc probat per hoc, quòd omnis faciens, puta faber, aut ædificator, facit suum opus gratia huius, idest propter finem, & non propter finẽ vniuersalem, sed ad aliquod particulare, quod est factum, idest constitutũ in exteriori materia, puta cultellus, aut domus, & non est finis aliquid actum, idest aliquid agibile in agente existens, puta recte concupiscere, aut irasci. Facit enim omnis faciẽs propter aliquid, quod est alicui⁹, i. quod habet aliquem vsum, sicut vsus domus est habitatio, & talis quidẽ est finis facientis. i. factũ, & non actũ. Ideo autem nõ actum, quia in agibilibus ipsa bona actio est finis, puta bene cõcupiscere, vel bene irasci. Et sicut mens practica est gratia huius finis, vel facti, vel actionis, ita etiã appetitus est alicuius particularis finis. Deinde cũ dicit,
i ¶ Infert quoddã correlarium ex præmissis. Quia enim electio principium actũ, & electionis principia sunt appetitus, & ratio siue intellectus, aut mens, quæ mediãte electione principia sunt actus, consequens est, quòd electio sit intellectus appetitiuus, ita scilicet quòd electio sit essentialiter actus intellectus, secundum quòd ordinat appetitum, vel sit appetitus intellectiuus, itaq; electio sit essentialiter actus appetitus, secundum quòd dirigitur ab intellectu. Et hoc verũ est, quod patet ex obiectis. Obiectum enim electionis est bonũ & malũ, sicut & appetitus, non autẽ verum, & falsum, quæ pertinent ad intellectum. Et tale principium est homo. s. agens eligendo propter intellectum, & appetitum. Deinde cum dicit,
k ¶ Ostendit circa qualia mens sit principiũ actus per electionem. Et dicit, quòd nullum factum, idest nullum præteritum est eligibile, sicut nullus eligit Ilion, idest Troiam fuisse captã. Cuius ratio est, quia electio est appetitus præconsiliati, vt dictum est. Nullus autẽ consiliatur de facto, idest de præterito, sed de futuro, & contingenti, & hoc probat, quia consilium nõ est nisi de aliquo contingenti, vt supra habitum est: factum autẽ, quod est præteritum, non est contingens, quia non contingit ipsum non fieri, idest quòd non sit factum, & ad hoc inducit verbum Agathonis, qui recte dixit, quòd solo isto posse priuatur Deus, vt scilicet ingenita, idest non facta, quæ sunt facta. Et hoc recte dixit. Necesse est enim, quòd potestati cuiuslibet causæ subsit omne illud, quod potest contineri sub proprio obiecto virtutis eius, sicut ignis potest calefacere omne calefactibile. Virtus autẽ Dei, qui est vniuersalis causa entium, extendit se ad totum ens, vnde solum illud subtrahitur diuinæ potestati, quod repugnat rationi entis, vt hoc, quod implicat contradictionem. Et tale est, quod factum est, non fuisse. Eiusdem enim rationis est aliquid esse dum est, & fuisse dum fuit, & non esse quod est, & non fuisse quod fuit. Deinde cum dicit.
l ¶ Concludit ex præmissis, quòd cognitio veritatis est propriũ opus vtriusque particulæ intellectus scilicet practici, & speculatiui, vel scientifici, & ratiocinatiui. Deinde cum dicit.
m Concludit vltimũ, quòd illi habitus sunt virtutes ambabus partibus intellectus, per quos contingit verum dicere, quod est bonum intellectiuæ partis.

Electio igitur actus principium est vnde est motus, sed non id gratia cuius. Appetitus autem eaque ratio, quæ alicuius est gratia electionis principium est. Iccirco neque sine intellectu menteque, neque sine habitu moris, est ipsa electio. Sine namque mente, atque more, non est actio bona, nec
G *item contraria.*

Mens autem ipsa nihil mouet, sed ea, quæ alicuius est gratia, & actiua, hæc enim, & effectrici menti præst. nam omnis qui facit, gratia huius facit. Et non est simpliciter finis, sed ad aliquid, & alicuius id quod efficitur, sed non id quod agitur. Ipsa namque bona actio finis est, & huius est appetitus.

Quapropter electio, vel intellectus est appetitiuus, vel appetitus intellectiuus. Et tale principiũ est homo.
H *Nulla autem res facta est eligibilis. Nemo enim eligit Ilium expugnasse. Neque enim de eo quisquam consultat quod factum est, sed de futuro, ac contingente. Factum autem non contingit non factum esse. Quapropter recte Agatho dixit.*
Hoc et ipse Deus solo; carere uidetur. Infectum ut faciat, quod factum est, atque peractum.

Opus igitur vtriusque partis intellectiuæ veritas est.

Quare quibus habitibus maxime pars vtraque verum dicit, ij sunt ambarum virtutes.
I

LECTIO

LECTIO III.

Lect. 8.

Postquam Philosophus inuestigauit rationẽ, secundũ quam accipiendæ sunt intellectuales virtutes, hic iã incipit de ipsis intellectualibus virtutibus determinare. Et primo determinat de virtutibus intellectualibus principalibus. Secundo de virtutibus quibusdam adiũctis vni earũ, scilicet prudẽtiæ, ibi. {Oportet autem assumere, &c.} Circa primum duo facit. Primo enumerat intellectuales virtutes. Secundo determinat de singulis earum, ibi. {Scientia quidem igitur quid est, &c.} Dicit ergo primo, q̃ ex quo posita est ratio accipiendi virtutes intellectuales, debemus ratiocinari ab eo, qđ superius determinatum est, vt sic tractemus de ipsis intellectualibus virtutibus. Dictũ est enim prius, quòd virtutes intellectuales sunt habitus, quibus anima dicit verum. Sunt autem quinq; numero, quibus anima semper dicit verum, vel affirmando, vel negando scilicet ars, scientia, prudentia, sapientia, & intellectus. Vnde patet, q̃ illa sunt quique virtutes intellectuales. Ab horũ autem numero excludit suspitionem, quæ per aliquas coniecturas habetur de aliquibus particularibus factis. Et opinionem, quæ per aliquas coniecturas habetur de aliquibus vniuersalibus. Quamuis enim per ista duo quandoque verum dicatur, tamen contingit, q̃ eis quandoque dicitur falsum, quod est malum intellectus, sicut verum est bonũ intellectus: est autẽ contra rationem virtutis, vt sit principiũ mali actus. Et sic patet, q̃ suspicio & opinio, nõ possunt dici intellectuales virtutes. Deinde cũ dicit.
b ¶ Determinat de virtutib⁹ intellectualibus enumeratis. Et primo determinat de singulis earum: secundo ostendit, quæ sit principalior inter eas, ibi. { Quemadmodum caput habens, &c. } Circa primum duo facit. Primo determinat de virtutibus intellectualibus perficientibus intellectum circa ea, quæ sunt ex principiis. Secundo determinat de habitibus intellectualibus perficientibus intellectum, circa prima principia, ibi. { Quia scientia de vniuersalibus, &c. } Circa primum duo facit. Primo determinat de scientia, quæ perficit intellectum circa necessaria. Secundo determinat de habitibus perficientibus intellectum circa contingentia, ibi. { Contingentia enim aliter habere, &c. } Circa primum duo facit. Primo notificat scientiam ex parte materiæ. Secundo ex parte
Lect. 6.
Lectio. 5.

A causæ, ibi. {Adhuc docibilis omnis, &c.} Dicit ergo primo, q̃ manifestum potest esse quid sit scientia ex his, quæ dicuntur, si oportet per certitudinem scientiam cognoscere, & non sequi similitudines, secundum quas quandoque dicimur scire sensibilia de quibus certi sumus, sed certa ratio scientiæ hinc accipitur, q̃ omnes suspiscamur de eo, quod scimus, q̃ non contingat illud aliter se habere, aliquin non esset certitudo scientis, sed dubitatio opinantis. Huiusmodi autẽ certitudo, q̃ scilicet nõ possit aliter se habere, non potest haberi circa cõtingentia aliter se habere. Tunc enim solum potest de eis certitudo haberi, cum cadunt sub sensu. Sed quando fiunt extra speculari, idest quando desinunt videri, vel sentiri, tunc latet vtrum sint, vel non sint. Sicut patet circa hoc, qđ est sortem sedere. Sic ergo patet, q̃ omne scibile est ex necessitate. Ex quo concludit, q̃ sit æternum, quia omnia quæ sunt simpliciter ex necessitate, sunt æterna. Huiusmodi autem non generantur, neque corrumpuntur. Talia ergo sunt de quibus est scientia. Potest autẽ etiã de generabilibus & corruptibilibus esse aliqua scientia, puta naturalis, non tamen secundum particularia, quæ generationi, & corruptioni subduntur, sed secũdum rationes vniuersales, quæ sunt ex necessitate, & ip.
Deinde {cum dicit.
c ¶ Notificat scientiam per causam. Et dicit, q̃ omnis scientia videtur esse docibilis, idest potens doceri, vnde in primo Metha. dicitur, q̃ signum scientis est posse docere. Per id. n. quod est actu reducit alterum de potentia in actum. Et eadem ratione omne scibile est discibile, ab eo scilicet qui est potẽtia. Oportet autem, q̃ omnis doctrina, seu disciplina fiat ex aliquibus præcognitis, sicut dictum est in principio Posteriorum analyticorum. Non enim possumus in cognitionem alicuius ignoti venire, nisi per aliquod notum. Est autẽ duplex doctrina ex cognitis. Vna quidem per inductionẽ: alia vero per syllogismum. Inductio autem inducitur ad cognoscendum aliquod principium, & aliquod vniuersale, in quod deuenimus per experimenta singularium, vt dicitur in Primo Metha. Sed ex vniuersalibus principiis prædicto modo præcognitis procedit syllogismus. Sic ergo patet, q̃ sunt quædam principia, ex quibus syllogismus procedit, quæ non certificantur per syllogismum, aliquin procederetur in infinitum in principiis syllogismorum, quod est impossibile, vt probatur in Primo posteriorũ.

LECTIO III.

Ncipientes igitur superius rursum de ipsis dicamus. Sunt vtiq; quibus verum dicit anima affirmãdo, vel negando quinque secundum numerum. Hęc autẽ sunt ars, scientia, prudentia, sapientia, & intellectus. Suspicione vero, & opinione contingit falsum dicere.

b Scientia quidem igitur quid est, hinc manifestum si oportet certificare, & non sequi similitudines. Omnes enim suspicamur, quod scimus non contingere aliter se habere. Contingẽtia autem aliter, cum extra speculari fiant latent, vel si sunt vel nõ sunt. Ex necessitate ergo scibile. æternum ergo. Ex necessitate enim entia simpliciter omnia æterna. Aeterna autem ingenita, & incorruptibilia.

c Adhuc docibilis omnis sciẽtia videtur esse, & scibile discibile. Ex præcognitis autem omnis doctrina quemadmodum in Analyticis diximus. Hæc. n. quidem per inductionem, hęc autẽ per syllogismo. Inductio quidẽ igitur principium est, & credulitas vniuersalis. syllogismus autem ex vniuersalibus. Sunt igitur principia ex quib⁹ syllogismus, quorum non est syllogismus. Inductio ergo. Scientia quidem ergo est habitus demonstratiuus, & quæcumque alia determinauimus in Analyticis. Cum enim aliqualiter credita, & cognita ipsi sint principia, scit. Si enim non magis conclusione, secundum accidens habebit scientiam. De scientia quidẽ igitur determinatum sit per hunc modum.

LECTIO III.

De ipsis igitur rursus dicamus oportet, aliunde initio sumpto. Sint itaque ea qui bus verum anima dicit affirmando, aut negando numero quinque. Hæc autem sunt, ars, scientia, prudentia, sapientia, intellectus. Fieri enim potest ut falsum existimatione, opinione que dicat.

Scientia igitur quidnam sit, hinc perspicuum est, si exacte dicere oportet, & non similitudines sequi. Omnes enim putamus, id quod scimus aliter esse habere non posse. Quæ uero possunt aliter se habere post contemplationem latent si sint, an non sint. Ipsum ergo scibile necessario est. Ergo est æternum. Quæ enim necessario simpliciter sunt, æterna sunt omnia. At æterna, ingenita, & incorruptibilia sunt.

Præterea, omnis scientia doceri, et scibile disci posse uidetur. At ex antea notis, ut in resolutiuis etiam diximus fit omnis doctrina. Nam alia per inductionem, alia per ratiocinationem efficitur. Atque inductio quidem principium est ipsius uniuersalis. Ratiocinatio autem est ex uniuersalibus. Sunt enim principia ex quibus ipsa ratiocinatio constat, quorum non est ratiocinatio, ergo inductio. Scientia ergo de monstratiuus est habitus, & cætera. quæ in resolutiuis determinauimus. Tum enim quispiam scit, cum aliquo modo credit, & sunt ipsi principia nota. Si enim non sint magis quàm conclusio nota, per accidens habebit scientiam. De scientia igitur sit hoc modo determinatum.

B

C

D

E

Tex.cõ.6.

Sic

Universidad de Deusto
Biblioteca

Lectio. 8. & lect. 34

Sic ergo relinquitur, ꝙ principiorum syllogismi sit inductio. Non autem quilibet syllogismus est disciplinalis i. faciens scire, sed solus demonstratiuus qui ex necessariis necessaria cõcludit. Sic ergo manifestũ est, ꝙ scientia est habitus demonstratiuus. i. ex demonstratione cautatus obseruatis omnibus illis, quæcunque circa scientiam demonstratiuã sunt in posteriorib⁹ analyticis. Oportet.n. ad hoc ꝙ aliqs sciat ꝙ principia ex quibus scit per aliquem modum sint credita & cognita, etiam magis ꝙ conclusiones, quæ sciuntur. Alioquin nõ per se, sed per accidens habebit scientiam, inquantũ. s. potest contingere, ꝙ istam cõclusionem scit per quædam alia principia, & non per ista, quæ non magis cognoscit, ꝙ conclusionem. Oportet enim ꝙ causa sit potior effectu. Vnde id quod est causa cognoscendi, oportet esse magis notum. Et ita per hunc modum determinatum est de scientia. Deinde cũ dicit. d ¶ Determinat ⁊ habitibus, qui perficiũt intellectũ circa contingentia. Et circa hoc tria facit. Primo ostẽdit duos esse habitus circa contingentia. Secundo determinat de vno eorũ scilicet de arte ibi. {Quia aũt ædificatiua, &c.} Tertio determinat ⁊ altero. s. prudẽtia, ibi. {Est autẽ ars, &c.} Dicit ergo primo, ꝙ cõtingens aliter se habere diuidit in duo. s. in aliqd qd est agibile, & aliqd qd ẽ factibile et⁹ & p hoc cognoscẽs, ꝙ alterum est actio, & alterũ est factio. Et his possum⁹ assentire p rõnes exteriores. i. per eas, q̃ determinata sunt extra istam scientiam. s. in No no Methi bi enim ostenta est differentia inter actionem, & factionem. nam actio manens in ipso agente operatio dicitur⁹ videre, intelligere, & velle. Sed factio est operatio transiens in exteriorem materiam ad aliquod formandũ ex ea, sicut ædificare, & secare. Quia enim habitus distinguuntur ẽm obiecta, consequens est, ꝙ habitus qui est actiuus cum ratione, quæ est prudentia, sit alius ab habitu qui est cum ratione, qui est ars, & ꝙ vnus factiuus eorum non contineat sub alio, sicut neq; actio, & factio continentur subinuicem, quia neq; actio est factio, neque factio est actio. Distinguuntur.n. oppositis differentiis, vt ex dictis patet. Est autem considerandũ, ꝙ quia contingentiũ cognitio non potest habere certitudinẽ veritatis repellente falsitatẽ, ideo quantũ ad solã cognitionẽ pertinet, contingentia præterimittũtur ab intellectu, qui perficitur p cognitionẽ veritatis. Est autem vtilis contingentiũ cognitio, ẽm ꝙ est directiua humanæ operationis, quæ circa contingentia est, ideo contingentia dui sit tractans de intellectualibus virtutibus solũ, ẽm ꝙ subiiciunt humanæ operationi. Vnde & solũ scientiæ practicæ sunt circa contingentia, inquantũ contingentia sunt, scilicet in particulari. Scientię aũt speculatiuæ non sunt circa contingentia nisi ẽm rationes vniuersales, vt suprà dictum est. Deinde cum dicit.

d Contingentis aũt aliter se habere est aliqd & factibile, & agibile. Alterum autem est factio & actio. Credimus autem de ipsis, & exterioribus rationibus. Quare, & cum ratione habitus actiuus alterum ẽ ab eo, qui cũ ratione factiuo habitu. Et neque continẽtur subinuicẽ actio & factio. Neque.n. actio est factio, neq; factio actio est.

e Quia autem ædificatiua ars quædam est, & etiam habitus quidam cum ratione factiuus. Et nulla, neque ars est, quæ non cum ratione factiuus habitus ẽ. Neque talis, quæ non ars: idem vtique erit & ars, & habitus cũ ratione vera factiuus.

f Est autem ars omnis circa generationẽ, & artificiare, & speculari. Qualiter vtique fiat aliquid contingentium & esse, & nõ esse, & quorum principium in faciente, sed non in facto.

g Neque.n. de his, quę ex necessitate sunt, vel fiunt ars est.

h Neque de his quę secundum naturam. In seipsis enim habẽt hæc principia.

i Quia autem factio, & actio alterum, necessarium artem factionis, sed non actionis esse.

k Et secundum modum aliquẽ circa eadem est fortuna, & ars, quemadmodũ & Agathon ait. Ars fortunam dilexit, & fortuna artem.

F e ¶ Determinat de arte. Et primo de ipsa arte ẽm se. Secundo per comparationem ad oppositum. ibi. {Ars quidẽ igitur, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quid sit ars. Secundo quæ sit artis materia, ibi. {Est autem ars omnis, &c.} Primum manifestat per inductionem. Videmus enim ꝙ ædificatiua est ars quædam, & iterũ, ꝙ est habitus quidã ad faciẽdum aliquid cum ratione. Et nulla ars inuenitur cui hoc non conueniat, quia scilicet sit habitus factiuus cum ratione, neq; etiam inuenitur talis habitus factiuus. s. cum ratione qui non sit ars, vnde manifestum est ꝙ idem est ars quod habitus factiuus cum vera ratione. Deinde cum dicit.

f ¶ Determinat ria teriam artis. Et circa hoc tria facit. Primo proponit artis materiam. Secundo a quibus differat, secundũ suam materiam, ibi. {Neq; enim de his.} Tertio ostendit cuius conueniat in materia, ibi. {Et secundum modum quendam, &c.} Circa materiam artis duo est considerare, scilicet ipsam actionem artificis, quæ per artem dirigitur, & opus quod est per artem factũ. Est autẽ triplex operatio artis. Prima quidem est considerare qualiter aliquid fiat ciendũ. Secunda autẽ est operari circa materiam exteriorem. Tertia autem est constituere ipsum opus. Et ideo dicit, ꝙ omnis ars est circa generationem, aut circa cõstitutionem, & cõplementum operis, quod ponit⁹ aliquem finem artis, & est enim circa artificiale, idest circa operationẽ artis, quę disponit materiam, & est etiam circa speculari qualiter aliquid fiat per artem. Ex parte verò ipsius operis duo est considerare: quorum primum est, ꝙ ea quæ sunt per artem humanam sint contingentia esse, & non esse, quod patet ex hoc ꝙ quando fiunt incipiunt esse de nouo. Secundum est ꝙ principium generationis artificialium operum est in solo faciente quasi extrinsecum, sed non est in facto tanquam intrinsecum. Deinde cum dicit.

g ¶ Manifestat quod dictum est, ostendens differentiam artis ad tria. Primo quidem ad scientias diuinas, & Mathematicas, quę sunt de his, quæ ex necessitate sunt, vel fiunt de quibus non est ars. Secundo ibi.

h ¶ Ostendit differentiam ad scientiam naturalem, quæ est de his, quæ sunt secundum naturam. De quibus non est ars. Habent enim ea, quę sunt secundum naturam in seipsis principium motus, vt dicitur in Secundo Physicorum. Quod non competit operibus artis, vt dictum est. Tertio ibi.

i ¶ Ostẽdit differentia artis ad prudẽtiã. Et dicit, ꝙ quia actio & factio sunt altera inuicẽ, necesse est ꝙ ars sit factionis directiua, & non actionis, cuius directiua est prudẽtia. Deide cũ dicit.

K ¶ Ostendit cum quo conueniat ars in materia. Et dicit, ꝙ fortuna, & ars sunt circa ea, quæ fiunt per intellectum, sed ars cum ratione, fortuna sine ratione. Et hanc cõuenientiã Agathon ponit dicens: ꝙ ars dilexit fortunam, & fortuna artem, inquantum. s. in materia conueniunt. Deinde cum dicit.

b Determinat de arte per comparationem ad eius oppositum. Et dicit, ꝙ sicut ars sive prædictum est: est quidam habitus factiuus cum vera ratione, ita atechnia. i. inertia econuerso est habitus factiuus cum ratione falsa circa contingens aliter se habere.

LECTIO IIII.

POstquam Philosoph⁹ determinauit, de arte, hic determinat de prudentia. Et primo ostendit quid sit prudentia. Secundo ostendit quid sit obiectum eius. ibi. {Duabus autem entibus.) Circa primum duo facit. Primo ostẽdit quid sit prudentia. Secundo differẽtia eius ab arte, quantum ad rationẽ virtutis. ibi. {Sed tamen artis quidem, &c.} Circa primũ duo facit. Primo ostendit quis sit prudens. Secundo quid sit prudentia. ibi. {Consiliatur aũt nullꝰ, &c.} Circa primum tria facit. Primo determinat modum agendi. Et dicit, quòd hic oportet assumere de prudentia quid sit considerando, qui dicantur prudentes. Secundo ibi.

b ¶ Ostendit ꝙ sunt prudentes. Et dicit, ꝙ ad prudentem videtur pertinere, ꝙ sit potens ex facultate habitus bene consiliari circa ꝓpria bona, & vtilia, non quidem in aliquo particulari negocio: pura qualia sint bona, vel vtilia ad sanitatem, vel fortitudinem corporalem: sed circa ea quæ sunt bona, & vtilia ad hoc, quòd tota humana vita sit bona. Tertio ibi.

c ¶ Manifestat qđ dictũ est per signum, quia scilicet illi quidem dicuntur prudẽtes non simpliciter, sed circa aliquid determinatum: qui possunt bene ratiocinari, quæ sunt bona, vel vtilia ad aliquem finẽ determinatum: dummodo ille finis sit bonus, quia ratiocinari de his, quæ pertinent ad malum finem est contrarium prudentiæ: dummodo hoc sit circa ea, quorum non est ars, quia bene ratiocinari de hoc non pertinet ad prudentiam, sed ad artem. Si ergo ille qui est bene consiliatiuus ad aliquid particulare est prudens particulariter in aliquo negocio, consequens est, ꝙ ille sit totaliter, & simpliciter etiã prudens, qui est bene consiliatiuus de his, quæ pertinent ad totam vitam. Deinde cũ dicit.

d ¶ Ostendit quid sit prudentia. Et primo ponit diffinitionem prudentiæ. Secundo manifestat eam per signa. ibi. {Propter quod particula, &c. & talis, &c.} Circa primum tria facit. Primo ostendit ex prædictis differentiam prudentiæ ad alios habitus supra positos. Scientiam, & artem. Secundo concludit diffinitionem prudentiæ. ibi. {Relinquitur ergo, &c.} Tertio assignat rationem cuiusdam, quod dixerat. ibi. {Factionis quidem igitur, &c.} Dicit ergo primo, ꝙ nullus cõsiliatur, neque de his quę sunt simpliciter impossibilia aliter se habere, neque de his, quæ non sunt in potestate sua. Accipiamus ergo ea, quæ supra dicta sunt, scilicet quòd scientia est per demonstrationẽ. Et iterum, quòd demonstratio non põt esse de his, quorum principia contingit se aliter habere: aliter omnia, quæ ex principiis illis consequuntur, possent aliter se habere. Nõ.n. potest esse, ꝙ principia debilius esse habeant, ꝙ ea, ꝙ sunt ex principiis. Coniugamus autem cum his ea, quæ nunc dicta sunt, ꝙ scilicet consilium non sit de his, quæ sunt ex necessitate, & quòd prudentia sit circa consiliabilia, quia dictum est suprà, ꝙ prudentis est bene consiliari, ex quibus omnibus sequitur, ꝙ prudentia, neque sit scientia, neq; ars. Et ꝙ non sit scientia per hoc patet, ꝙ agibilia de quibus est consilium: & circa quæ est prudentia cõtingit aliter se habere, & circa talia nõ est scientia. Quòd autem prudentia nõ sit ars patet per hoc, quòd aliud est genus actionis, & factionis. Vnde prudẽtia, quæ est circa actiones, differt ab arte, quæ est circa factiones. Deinde cum dicit.

c ¶ Concludit ex prẽmissis diffinitionem prudentiæ. Et dicit, ꝙ ex quo prudentia non est scientia, quæ est habitus demonstratiuus circa necessaria, & non est ars ꝙ est habitus cum ratione factiuus, relinquitur, quòd prudentia sit habitus cũ vera ratione actiuus, non quidem circa factibilia, quæ sunt extra hominem, sed circa bona, & mala ipsius hominis. Deinde cum dicit.

f ¶ Assignat rationem eius quod dixerat. s. quòd prudentia sit habitus actiuus circa hominis bona, & mala. Manifestum est.n. quòd semper finis factionis est aliquid alterum ab ipsa factione. Sicut finis ædificationis est ædificium constructum. Ex quo patet, ꝙ bonũ ipsius factionis non est in faciente, sed in facto. Sic igitur ars, quæ est circa factiones, non est circa hominis bona vel mala, sed circa bona, vel mala artificiatorum. Sed finis actionis non semper est aliquid alterum ab actione, quia quandoqi eupraxya. i. bona operatio est finis ipsi. i. subiecti, vel etiam agenti, quod tamen non est semper. Nihil enim prohibet actionem ordinari

A Primo ostendit ex prædictis differentiam prudentiæ ad alios habitus supra positos. Scientiam, & artem. Secundo concludit diffinitionem prudentiæ. ibi. {Relinquitur ergo, &c.} Tertio assignat rationem cuiusdam, quod dixerat. ibi. {Factionis quidem igitur, &c.} Dicit ergo primo, ꝙ nullus cõsiliatur, neque de his quę sunt simpliciter impossibilia aliter se habere, neque de his, quæ non sunt in potestate sua. Accipiamus ergo ea, quæ supra dicta sunt, scilicet quòd scientia est per demonstrationẽ. Et iterum, quòd demonstratio non põt esse de his, quorum principia contingit se aliter habere: aliter omnia, quæ ex principiis illis consequuntur, possent aliter se habere. Nõ.n. potest esse, ꝙ principia debilius esse habeant, ꝙ ea, ꝙ sunt ex principiis. Coniugamus autem cum his ea, quæ nunc dicta sunt, ꝙ scilicet consilium non sit de his, quæ sunt ex necessitate, & quòd prudentia sit circa consiliabilia, quia dictum est suprà, ꝙ prudentis est bene consiliari, ex quibus omnibus sequitur, ꝙ prudentia, neque sit scientia, neq; ars. Et ꝙ non sit scientia per hoc patet, ꝙ agibilia de quibus est consilium: & circa quæ est prudentia cõtingit aliter se habere, & circa talia nõ est scientia. Quòd autem prudentia nõ sit ars patet per hoc, quòd aliud est genus actionis, & factionis. Vnde prudẽtia, quæ est circa actiones, differt ab arte, quæ est circa factiones. Deinde cum dicit.

c ¶ Concludit ex prẽmissis diffinitionem prudentiæ. Et dicit, ꝙ ex quo prudentia non est scientia, quæ est habitus demonstratiuus circa necessaria, & non est ars ꝙ est habitus cum ratione factiuus, relinquitur, quòd prudentia sit habitus cũ vera ratione actiuus, non quidem circa factibilia, quæ sunt extra hominem, sed circa bona, & mala ipsius hominis. Deinde cum dicit.

f ¶ Assignat rationem eius quod dixerat. s. quòd prudentia sit habitus actiuus circa hominis bona, & mala. Manifestum est.n. quòd semper finis factionis est aliquid alterum ab ipsa factione. Sicut finis ædificationis est ædificium constructum. Ex quo patet, ꝙ bonũ ipsius factionis non est in faciente, sed in facto. Sic igitur ars, quæ est circa factiones, non est circa hominis bona vel mala, sed circa bona, vel mala artificiatorum. Sed finis actionis non semper est aliquid alterum ab actione, quia quandoqi eupraxya. i. bona operatio est finis ipsi. i. subiecti, vel etiam agenti, quod tamen non est semper. Nihil enim prohibet actionem ordinari

1 Ars quidem igitur vt dictum est, habitꝰ quida cũ ratione vera factiuus est. Atechnia autẽ econtrario, cum ratione falsa factiuus habitus circa contingens aliter se habere.

LECTIO IIII.

B DE prudentia autem sic vtique assumamus speculantes quos vtique dicimus prudentes.

b Videtur autem prudentis esse posse bene cõsiliari circa ipsa bona, & cõferentia nõ secundũ partem, puta, qualia ad sanitatem, vel fortitudinem: sed ad bene viuere totum.

c Signum aũt, qm̃ & circa aliquid prudentes dicimus quando ad finẽ aliquem studiosum bene ratiocinabuntur, quorum non est ars. Quare, & totaliter erit prudens consiliatiuus.

d Consiliatur aũt nullus de impossibilibus aliter se habere, neque non cõtingentibus ipsi agere, Quare si scientia quidẽ cum demostratione. Quorũ autem principia contingit aliter habere, horũ non est demonstratio. (oĩa enim cõtingunt, & aliter habere:) & non est cõsiliari: de his, quæ ex necessitate sunt: nõ utique erit prudẽtia, sciẽtia, neque ars. Scientia quidem, quoniã cũtingit agibile aliter habere. Ars autem, quoniã aliud genus actionis, & factionis.

e Relinquitur ergo ipsam esse habitũ uerũ cũ ratione actiuũ circa hominis bona, & mala.

f Factionis quidẽ enim alterũ finis. Actionis aũt non semper. Est enim ipsi eupraxia finis.

Ars igitur, vt diximus habitus est quidam faciendi uera cum ratione. Cõtrarium autem artis habitus est faciendi falsa cum ratione circa id, quod sese aliter habere potest.

LECTIO IIII.

DE prudentia uero quænam sit percipiemus: si contemplabimur quosnã ipsos prudentes dicimus esse.

Videtur itaque prudentis esse bene consulere posse circa ea, quæ sibi sunt bona, ac prosunt: non aliqua ex parte: ut quænam ad sanitatem, uel uires: sed quæ ad bene uiuendum omnino conducant.

Argumẽto est id ita esse: eos etiã qui circa aliquid uersantur prudentes dici, cũ bene ad finẽ studiosum aliquẽ excogitauerint ea quorũ nulla est ars. Quare & omnino prudens is est: qui ad consultandum est aptus.

Consultat autem de iis nemo: quæ aliter sese habere non possunt, aut de iis, quæ ipse agere neqt. Quare si sciẽtia quidẽ est cũ demonstratione. Quorum autẽ principia aliter sese habere possunt, eorum non est demonstratio (cuncta enim, & aliter sese habere possunt) neque de his, quæ sunt necessario consultatio fieri potest: ipsa prudentia profecto, neque scientia, neque ars esse potest. Scientia quidem, quia quod sub actionem cadit aliter sese habere potest. Ars autem, quod aliud actionis; aliud effectionis est genus.

Restat ergo habiũ ipsam esse agẽdi uera cum ratione circa ea, quæ sunt bona homini, atque mala.

Finis enim effectionis est qd aliud ꝑter ipsam effectionẽ. Actionis uero nõ semper. Est.n. ipsa bona actio finis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ordinari ad aliam sicut ad finem, sicut consideratio effectuum ordinatur ad considerationem causæ. Finis autem est bonum uniuscuiusque. Et sic patet quòd bonum actionis est in ipso agente. Vide prudentia, quę est circa actiones, dicitur esse circa hominis bona. Deinde cum dicit.

g ¶ Manifestat diffinitionem propositã per duo signa. Quorum primum est, ꝙ quia prudentia est circa hominis bona, & mala, propter hoc quidam qui dicebãt Pericles, & alios similes existimantur prudentes, ex eo, ꝙ possunt cõsiderare, quæ sunt bona nõ solum sibipsi, sed etiã aliis. Tales autem si qui sibi, & aliis possunt bona speculari existimamus iconomicos, ideſt defensatores bonorum, & politicos, i. gubernatores ciuitatis. Secundũ signũ ponit ibi.

h ¶ Et dicit, ꝙ quia prudẽtia est circa bona, vel mala agibilia, inde est, ꝙ temperantia vocatur in græco sophrosynin, quasi saluans mentẽ, a qua etiam prudentia dicitur fronesis. Temperantia autem inquãtum moderatur delectationes & tristitias tactus, saluat talẽ existimationem, quæ .s. est circa agibilia, quæ sunt hominis bona, vel mala. Et hoc patet per contrarium, quia delectabile, & triste, quod moderat temperantia, non corrumpit .s. totaliter, neque peruerterit contrariũ inducẽdo quãcumque existimationem, puta speculationem .s. ꝙ triangulus habeat, vel non habeat tres angulos æquales duobꝰ rectis. Sed delectatio, & tristitia corrumpit, & peruertit existimatiões, quę sunt circa operabilia. Qualiter autẽ fiat talis corruptio ostendit consequenter. Manifestũ ẽ enim ꝙ principia operabilium sunt fines cuius gratia fiunt operabilia, quæ ita se habent in operabilibus, sicut principia in demonstrationibus, vt habẽt in secundo Physicorum, quando autem est vehemens delectatio, vel tristitia, apparet homini, ꝙ illud sit optimum, per quod consequitur delectationem, & fugit tristitiam, & ita corrupto iudicio rationis, non apparet homini verus finis, qui est principium prudentiæ circa operabilia existentis, nec appetit ipsum, neque etiam videtur sibi, ꝙ oporteat omnia eligere, & operari propter verum finem, sed magis propter delectabile. Quęlibet enim malitia, ideſt habitus vitiosus corrumpit principium, inquantum corrumpit rectam existimationem de fine. Hanc autẽ corruptionem maxime prohibet temperantia. Et sic concludit, ex prædictis signis, ꝙ necesse est prudentiam esse habitum operatiuum circa humana bona cum ratione vera. Deinde cũ dicit.

i ¶ Ostendit differentiam duplicem inter artem, & prudentiã secundum rationem virtutis humanæ. Quarum prima est, ꝙ circa artem requiritur virtus moralis, quę .s. rectificet vsum eius. Potest enim esse ꝙ aliquis habeat vsum artis, quo potest bonã domum ædificare, tamen non vult ꝓpter aliquam aliam malitiam. Sed virtus moralis, puta iustitia facit, quod artifex recte vtatur arte sua. Sed circa vsum prudentiæ non requiritur aliqua virtus moralis. Dictum est .n. ꝙ principia prudentiæ sunt fines, circa quos conseruatur rectitudo iudicii per virtutes morales: Vade prudentia, quæ est humana bona, ex necessitate habet secum adiunctas virtutes morales tãquã saluantes sua principia, non autem ars, quæ est circa bona exteriora. Sed postquãm ars habetur, ad hoc requiritur virtus moralis, quæ rectificet vsum eius. Secundam differentiam ponit ibi.

k ¶ Manifestum ẽ enim ꝙ si aliquis peccat in arte ex propria voluntate, reputatur melior artifex, quãm si hoc non faciat ignorãte, ꝙ tũc videretur ex imperitia artis procedere, sicut patet de his, qui loquuntur incongrue propria sponte. Sed circa prudentiam minus laudatur qui volens peccat, ꝙ qui nolens, sicut & circa virtutes morales. Et hoc ideo, quia ad prudentiam requiritur rectitudo appetitꝰ circa fines ad hoc ꝙ sint ei salua sua principia. Ex quo patet, quod prudentia non est ars, quasi in sola veritate rationis consistens, sed est virtus ad modum omnium virtutum requirens rectitudinem appetitus. Deinde cũ dicit.

l ¶ Ostendit quid sit subiectum prudentiæ. Et dicit, ꝙ cum duæ sint partes animæ rationalis, quarum vna dicitur scientifica, & alia ratiocinatiuã siue opinatiuã, manifestũ est, ꝙ prudentia est virtus alterius horũ .s. opinatiui. Opinio .n. est circa ea ꝙ contingit aliter se habere, sicut & prudẽtia. Et tũ quãuis prudentia sit in hac parte rõnis sicut in subiecto, rõne cuius dicitur virtus intellectualis, non tũ est cum sola ratione sicut ars, vel scientia, sed requirit rectitudinẽ appetitus. Et huius signũ est, quia habitus qui est in sola ratione, põt obliuioni tradi, sicut ars, & scientia, nisi sit habitus naturalis sicut intellectus: prudentia aũt non datur obliuioni per diffuetudinẽ. Aboletur aũt cessante appetitu recto, qui quamdiu manet, continue exercetur circa ea, quæ sunt prudentiæ, ita ꝙ obliuio subrepere non potest.

Quo circa Periclem, & uiros tales arbitramur esse prudentes, quia quæ sibiipsis, & quæ cæteris hominibus sunt bona perspicere possunt. Esse autem eos tales putamus ut ad rem familiarem atque ad rempublicam administrandam sunt apti.

Vnde & temperantiam conseruatricem prudentiæ appellamus. Conseruat autem talem existimationem. Voluptas enim, & dolor, non omnem existimationem corrumpit. Non enim hunc triangulum tres angulos æquales duobus rectis habere. Sed eas, quæ circa id habentur, quod cadit in actionem. Nam principium quidem rerũ agendarum, ideſt gratia cuius sumip sæ. Enimuero, qui corruptus est ob uoluptatem aut dolorem, continuo non uidebitur principium ipsum, nec huius gratia, ac propter hoc ipsum expetenda esse uniuersa, atque agenda. Vitium enim principii corruptiuum ẽ. Quare prudentiam habitum esse agẽdi circa humana bona, uera cum ratione necesse est.

At uero artis quidẽ est uirtus, prudentiæ uero non est.

Et in arte quidem, qui sua sponte peccat magis est expetendus. Circa uero prudentiam minus, quemadmodum & circa uirtutes. Patet igitur prudentiam uirtutem quandam esse, non artem.

Cum autem duæ sint animæ partes rationem habentes, alterius erit ipsa prudentia uirtus, ipsius inquam opinatiuæ. Nam & opinatio circa id uersatur, quod aliter sese habere potest, & prudentia ipsa. At qui neque habitus est cum ratione solum. Huius autem indicium est, talis quidem habitus obliuionem esse, prudentiæ uero non esse.

a Propter hoc Periclem, & tales prudentes existimamus esse quoniam ipsis bona, & aliis possunt speculari. Esse autem tales existimamus dispensatiuos, & politicos.

b Hinc & temperantiã hoc appellamus nomine sophrosynin, velut saluantem prudentiam. saluat uatem talem existimationem. Non enim omnem existimationẽ corrumpit, neque peruertit delectabile, & triste, puta quoniam trigonum duobus rectis æquales habet, vel non hẽt, sed eas, quæ circa operabile. Principia quidem enim operabilium quod cuius, gratia operabilia. Corrupto autem propter delectationem, vel tristitiam, consestim non apparebit principium neq; oportere huius gratia, neque pp hoc eligere omnia, & operari. Est .n. malitia corruptiua principii. Quare necesse prudentiã habitũ esse cũ rõne vera circa humana bona operatiuũ.

c Sed tamen artis quidẽ est virtus, prudentiæ autem non est.

d Sed tamen artis quidẽ est virtus, prudentiæ autem non est. Et in arte quidẽ volens peccãs eligibilior. Circa prudentiam autem minus, quemadmodum & circa virtutes. Manifestũ igitur, quoniam prudentia virtus quædam est, & non ars.

e Duabus autem entibus partibus animæ rationẽ habentium, alterius erit vtique virtus. s. opinatiuę. Opinio .n. circa contingens aliter habere est, & prudẽtia. Sed tamen neq; habitus cũ ratione solum. Signũ autẽ quoniam obliuio talis quidẽ habitꝰ est, prudentiæ aũt non est.

LECTIO

LECTIO V.

Postquãm Philosophus determinauit de virtutibus intellectualibus, quæ perficiunt intellectum circa ea quæ sunt ex principiis, hic determinat de virtutibus intellectualibus perficientibus intellectum circa ipsa principia. Et duo facit. Et primo quidem determinat de intellectu, qui est circa principia demonstrationis. Secundo determinat de sapientia, quæ est circa principia entium, ibi. {Sapientiam autẽ in artibus, &c.} Ostendit ergo primo, quòd præter alias virtutes intellectuales, necesse est esse intellectum circa principia demõstrationis. Est enim scientia, quædam existimatio de vniuersalibus, & de his, quæ sunt de necessitate. Particularia enim, & contingentia nõ possunt attingere ad certitudinem scientiæ, quia non sunt nota nisi secundum quod cadunt sub sensu. Est autem considerãdum circa scientiam eorum, quæ demõstrantur, quòd ipsius scientiæ, quæ est circa demõstrabilia necesse est quædam esse principia. Quod ex hoc patet, quòd scientia est cum ratione demonstratiua procedente ex principiis in conclusiones. Quia ergo ita se habet circa scientiã, necesse est, quòd principium scientiæ, neque sit scientia, neque ars, neque prudentia, de quibus iã dictum est. Quòd autem horũ non sit scientia, patet, quia id de quo est scientia est demonstrabile, principia autem prima demonstrationum sunt indemonstrabilia, alioquin procederetur in infinitum. Quòd autem non sit horum principiorũ ars, vel prudentia, patet per hoc, quòd hæ duæ virtutes sunt circa ea, quæ contingunt aliter se habere, quod non potest dici de principiis demonstrationis. Oportet enim principia esse certiora conclusionibus, quæ sunt ex necessitate. Ex hoc etiam patet, quòd horum principiorum non potest esse sapientia, quæ est alia virtus intellectualis, de qua postea dicetur, quia ad sapientem pertinet, quòd habeat demonstrationem de aliquibus rebus, ideſt de primis causis entium, principia autem sunt indemonstrabilia, vt dictum est. Si ergo virtutes intellectuales de quibus ita verum dicimus, quòd eis numquam subest mendacium siue circa necessaria, quæ non contingit aliter se habere, siue circa contingentia sunt isti habitus, scientia prudentia sub qua comprehendit artem, quę est etiam circa contingentia, & iterum sapientia, & intellectus, cum nullum trium, quæ sunt prudentia, sapientia, & scientia, possit esse circa principia inde monstrabilia, vt ex prædictis patet, relinquitur, quòd horum Principiorum sit intellectus. Accipitur autem hic intellectus nõ pro ipsa intellectiua potentia, sed pro habitu quodam, quo homo ex virtute luminis intellectus agentis naturaliter cognoscit principia indemonstrabilia. Et satis congruit nomen. Huiusmodi enim principia statim cognoscuntur cognitis terminis, cognito enim quid est totum, & quid pars, statim scitur, quòd omne totum est maius sua parte. Dicitur autem intellectus ex eo, quòd intus legit, intuendo essentiam rei. Vide, & in Tertio de anima dicitur, quòd obiectum proprium, intellectus, est quod quid est. Et sic conuenienter cognitio principiorum, quæ statim innotescũt, cognito quod quid est, intellectus nominatur. Deinde cum dicit. Tex.cõ 10.

b ¶ Determinat de sapientia. Et primo ostendit, quid sit sapientia. Secundo infert quoddam corollarium ex dictis, ibi. {Oportet ergo sapiẽtem, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quid dicatur sapientia particulariter sumpta. Secundo, quid sit sapientia simpliciter, ibi. {Esse autem quoddam, &c.} Dicit ergo primo, quòd inter artes nos assignamus nomen sapientiæ certissimis artibus, quæ scilicet cognoscentes primas causas in genere alicuius artificii dirigunt alias artes, quæ sunt circa idem genus, sicut architectonica ars, dirigit manualiter operantes. Et secundum hũc modũ dicimus Phydiam fuisse sapientẽ laterum, & lapidum ineisorem, & Polycletum sapiẽtem ita tunificem, ideſt factorem statuarum, vbi nihil aliud dicimus sapiẽtiam, quam virtutem artis, ideſt vltimum, & perfectissimum in arte, qua scilicet aliquis attingit ad id, quod est vltimum, & perfectissimum in arte. Hoc enim est virtus vniuscuiusque rei, vt dicitur in Primo de Cęlo. Deinde cum dicit. Tex.cõ.16.

c ¶ Ostendit quid sit sapientia simpliciter. Et dicit, quòd sicut existimamus quosdam esse sapientes in aliquo artificio, ita etiam existimamus quosdam esse sapientes totaliter, ideſt respectu totius generis entium, & non secundum aliquam partem, etiam si non sint sapientes circa aliquod aliud artificium, sicut Homerus dicit de quodam, quòd Dii eum posuerant non fossorem, neque aratorem, neque secundum aliquod aliud particulare artificium, sed posuerunt eum sapientem simpliciter. Vnde manifestum est, quòd sicut ille, qui est sapiens in aliquo artificio est certissimus in illa arte, ita illa, quæ est sapientia absolute, simpliciter, est certissima inter omnes scientias, inquantum scilicet attingit ad prima principia entium, quę secundum se sunt notissima, quamuis aliqua illarum, scilicet immaterialia sint minus nota quo ad nos. Vniuersalissima autem principia sunt etiam quo ad nos magis nota, sicut ea, quæ pertinent ad ens, inquantum est ens, quorum cognitio pertinet ad sapientiam sic dictam, vt patet in Quarto Metaphysicæ. Deinde cum dicit. Tex.cõ.1.

Sapiẽtiam in artibus his tribuimus, qui in ipsis sunt exactissimi. Phydiam enim sapientem sculptorem lapidum dicimus, & Polycletum statuarum iti dem sapientem. Atque hic per sapientiam nil aliud intelligimus, quàm ipsius artis uirtutem.

At quosdam etiam esse sapientes omnino, non aliqua ex parte nec aliquid aliud quàm sapientes arbitramur ut in Margite dixit Homerus.

Diuum is munere, nec fossor, nec durus arator.
Nec sapiens alia ulla nimirum extitit arte.

Quare constat exactissimam scientiarum ipsam sapientiam esse.

d ¶ Infert

d ¶ Infert

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Infert quoddam correlatium ex dictis. Et dicit, q̃ quia sapientia est certissima. Principia autem demonstrationũ sunt certiora conclusionibus, oportet, q̃ sapiens non solum sciat ea quæ ex principiis demonstrationum concluduntur circa ea, de quibus considerat, sed etiam, q̃ verum dicat circa ipsa principia prima, non quidem q̃ demonstret ea, sed inquãtum ad sapiẽtes pertinet notificare communia, puta totum & partẽ, æquale & inæquale, & alia huiusmodi, q̃ bus cognitis, principia demonstrationũ innotescunt. Vnde & ad huiusmodi sapientem pertinet disputare contra negãtes principia, vt patet in Quarto Metaphysicę. Sic ergo vlteriº concludit, q̃ sapientia, inquantum dicit verum circa principia, est intellectus, inquantum autẽ scit ea quæ ex principiis concludũtur, est sciẽtia. Distinguitur tamen a scientia communiter sumpta pp eminẽtiam quam habet inter alias scientias, est enim virtus quædam omniũ sciẽtiarum.

Tex. cũ. 8.

LECTIO VI.

OStquam Philosophus determinauit de singulis virtutibus intellectualibº hic ostendit, quæ sit præcipua inter eas. Et primo ostendit, q̃ sit præcipua simpliciter. Secundo, quæ sit præcipua in genere agibilium humanorum, ibi. ¶ Erat autẽ vtique, &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit, q̃ sapiẽtia sit simpliciter præcipua inter oẽs. Secundo infert quoddam correlarium ex dictis, manifestans p signum quoddam ea quæ dicta sunt, ibi. ¶ Propter quod Anaxagoras, &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo, excludit errorem contrarium, ibi. ¶ Inconueniens enim, &c. ¶ Tertio concludit veritatem, ibi. ¶ Ex dictis vtique manifestum, &c. ¶ Dicit ergo primo, q̃ sapientia nõ est qualitercumque scientia, sed scientia rerum honorabilissimarum, ac diuinarum, ac si ipsa habeat rationẽ capitis inter omnes sciẽtias. Sicut enim per sensus, qui sunt in capite diriguntur motus & operationes omnium aliorum membrorum, ita sapientia dirigit omnes alias scientias, dum ab ea omnes aliæ sua principia supponunt. Deinde cum dicit.

Lectio. 19.

b ¶ Excludit quorumdam errorem, qui attribuebant principalitatem inter omnes scientias politicæ, per quam gubernatur multitudo, aut prudentiæ per quam aliquis gubernat seipsum, attendentes ad vtilitatem magis q̃ ad scientiæ dignitatem. Sciẽtiæ.n. speculatiuæ, vt dicitur in principio Metaphysicæ non quæruntur, quasi ad aliquid vtiles, sed sicut per se honorabiles, vnde circa hoc duo facit. Primo excludit hunc errorem. Secundo remouet quandam obiectionem, ibi. ¶ Si autem, quoniam optimum, &c. ¶ Circa primum ponit duas rationes. Circa quarum primam dicit, q̃ inconueniens est si quis politicam, vel prudentiam existimet esse scientiam studiosissimam, idest optimam inter scientias. Quod quidem esse non posset nisi homo esset optimum eorum, quæ sunt in mundo. Scientiarum.n. vna melior & honorabilior altera ex eo q̃ est meliorum, & honorabilium, vt dicitur in primo de anima. Hoc autẽ est falsum, q̃ homo sit optimum horum quæ sunt in mundo, ergo nec politica, seu prudentia, quæ sunt circa res humanas, sunt optimæ inter scientias. Secundam rationẽ ponit ibi.

c ¶ Quæ quidem procedit ex hoc, q̃ quędam sunt, quorũ ratio consistit in proportione, & habitudine ad aliquid. Sic ideo hmõi non possunt esse eadem quantum ad omnia. Sicut patet, q̃ non idem est sanum, & bonum hominibus, & piscibus. Quædam vero dicuntur absolute, sicut album in colotibus, & rectum in figuris. Et quia sapientia est de his, quę in se, & absolute sunt talia, est autem de primis entibus, oportet ab omnibº dici, q̃ idem sit, quod est sapiens in omnibus, & q̃ sit eadem sapientia simpliciter recipiẽtibus omnium. Sed id, quod est prudens, oportet, q̃ sit alterum apud diuersos, propter hoc, q̃ prudentia dicitur secundum proportionem, & habitudinem ad aliquid. Idem.n. qui potest bene speculari singula, q̃ pertinẽt ad seipsum, dicitur esse prudens, & tali conceditur & attribuitur prudentia. Et inde est, q̃ per quandam similitudinẽ, homines quasi bestias dicũt ee prudentes, quæcumq; videntur habere quandam potentiam propriæ ad prudentiam pertinet. Sic igitur manifestum est, q̃ sapientia, quæ est præcipua, non est idem quod politica. Si enim poneremus q̃ illa scientia, quæ est circa vtilia, qualis est politica, esset sapientia, quæ est omnium caput, sequeretur, q̃ essent multæ sapientiæ. Non enim potest esse vna aliqua ratio circa ea, quæ sunt bona omnibus animalibus, sed oportet, q̃ circa singula animalia sit altera consideratio considerans quid sit bonum vnicuique. Et eadem ratio est de medicina, quæ non potest esse vna omnium. Dictum est enim supra, q̃ sicut sanum, ita & bonum est alterum hominibus, & piscibus. Oportet autem esse vnam solam sapientiam, quia ad eam pertinet considerare, quæ sunt communia omnibus entibus. Vnde relinquitur, q̃ politica, quæ est gubernatiua humanæ multitudinis, nõ potest esse sapientia simpliciter, & multo minus prudentia communiter dicta, q̃ est gubernatiua vnius. Deinde cum dicit.

d ¶ Excludit quandam obiectionem. Posset enim aliquis dicere, politicam, seu prudentiam, cum sit de rebus humanis, esse principũ, quia homo est excellentior inter alia animalia. Sed hoc nihil refert ad propositum, quia quædam alia secundum suam naturam sunt multum diuiniora propter sui excellẽtiam, q̃ homo. Et vt taceamus de deo, & substantiis separatis, quæ non subiacent sensibus, etiam ipsa, quæ manifestissima sunt sensui ex quibus constant mundus, s. cœlestia corpora, sunt homine potiora, siue comparemus corpus corpori, siue comparemus substãtias motores animæ humanę. Deinde cum dicit.

c ¶ Concludit veritatem, scilicet q̃ sapientia sit scientia, & intellectus, vt prius dictum est, non circa quæcumq;, sed circa honorabilissima. Et hoc est ex dictis manifestum. Quia si aliqua scientia esset honorabilior, hoc præcipue conueniret politicæ, & prudentiæ, q̃d supra est improbatũ. Deinde cũ dicit.

f ¶ Infert quoddam corollarium ex præmissis per quod manifestatur quædam quæ prædicta sunt. Et circa hoc duo facit. Primo inducit corollariũ. Secundo manifestat quandam ipsius partem, ibi. ¶ Neque prudentiæ, &c. ¶ Dicit ergo primo, q̃ quia prudẽtia est circa bona humana. Sapientia autẽ circa ea, q̃ sunt homine meliora, inde est, q̃ homines dicũt Anaxagoram, & quendam alium Philosophum qui vocabatur Thales, & alios similes esse quidem sapientes, non autẽ prudentes, eo q̃ homines videẽt eos ignorare ea, quæ sunt sibiipsis vtilia, & dicunt eos scire inutilia, & admirabilia quasi excedentia cõmunem hominũ notitiam, & difficilia, q̃ indigent diligenti inquisitione, & diuina propter nobilitatem naturæ. Ponit autẽ specialiter exẽplũ de Thalete, & Anaxagora, quia specialiter iuꝑ hoc reprehẽsũ fuit. Cum.n. Thales exiret domum, vt astra consideraret, incidit in foueam, coq; lugẽte, dixit ad eum quædam vetula. Tu quidem o Thales, quæ ante pedes sunt, nequis videre, & quæ i cœlo sunt, puras cognoscere? Anaxagoras autem cum nobilis, & diues esset paterna bona suis dereliquit, & speculationi naturalium se dedit, non curans de politicis, vnde vt negligens reprehendebatur. Et dicenti sibi, non est tibi cura patriæ? Respondit. Mihi patria valde cura est, ostenso cœlo. Ideo autem homines dicunt eos scire inutilia, quia non inquirunt de bonis humanis, pp quod etiam non dicuntur esse prudentes. Nam prudentia est circa bona humana, de quibus contingit consiliari. Prudentis autem maxime videtur esse opus bene consiliari. Nullus autem consiliatur de necessariis, quæ impossibile est aliter se habere, cuiusmodi sunt res diuinæ, de quibus Sapientes prędicti considerant. Neq; etiam

Sapientem ergo non solum ea scire quæ ex principiis cognoscuntur, sed etiam circa principia dicere uera oportet. Quare sapientia, intellectus est, & scientia.

LECTIO VI.

Et ut caput habens scientia rerum earum, quæ summis afficiuntur honoribus.

Perabsurdum est enim si quispiam facultatem ciuilem, aut prudentiam studiosissimam esse putet, si non sit homo eorum optimum, quæ sunt in mundo.

Quòd si saluare quidem, ac bonũ aliud est hominibus, aliud piscibus, album autem, & rectum semper est idem, & sapiens omnes idem profecto, prudens uero diuersum dixerint esse, quod enim circa seipsum recte, singula perspicit id prudentiam habere dixerint, & huic ipsa commiserint. Quapropter, & nonnullas belluas prudentiam habere dicunt quæcumq; in sua uita prouidendi uim habere uidentur. Constat igitur eandem non esse sapientiam, & facultatem ciuilem. Nam si eam facultatem sapientiam esse dicent, quæ circa commoda propria uersatur, multæ sane sapientiæ erunt. Non enim una circa omnium animalium bonum, sed alia atque alia circa unumquodque uersatur, nisi de omnibus, quæ sunt, una sit & facultas medendi.

Quòd si homo præstantissimum esse cæterorum animalium diceretur nil refert. Etenim homine sunt alia longe

c Si vtiq; sanum quidem & bonum alterum hominibus, & piscibus, album autem & rectum idem semper, & sapiẽs idem oẽs de diuinis vtique dicerent, prudens aũt alterum. Circa seipsũ enim singula quidem bene speculans diceretur vtiq; esse prudens. Et huic concederent ipsa. Propter quod & bestiarum quidem prudentes aiunt esse, quęcumq; circa ipsarum vitam videntur potentiã habere prouisiuam. Manifestum autem vtiq; erit, quoniã non vtiq; erit sapiẽtia, & politica eadẽ. Si enim ea, quæ circa vtilia ipsis dicunt sapientiam, multæ erunt sapientiæ. Non enim vna circa omniũ bonum animalium, sed altera circa singula. Sed nõ & medicinalis vna de omnibus entibus.

d Si autem quoniam optimum homo animalium aliorum, nihil differt. Etenim homine alia

diuiniora natura, ut ea manifestissima ex quibus ipse constat mundus.

Patet igitur ex his, quæ diximus, sapientiam scientiam esse, & intellectũ eorum, quæ honorabilissima sunt natura.

Quapropter Anaxagorã, & Thalem, & similes sapientes quidem, at non prudentes inquiunt esse eum uident ipsos propria comoda ignorare. Et superflua quidem & admirãda, & difficilia cognitu diuina, scire ipsos, Sed inutilia dicunt, quia non quærunt bona humana. Prudentia autem circa humana uersatur, & in quibus habet consultatio locũ. Prudentia enim hoc maxime opus dicimus esse bene inquã consulere. Consultat autem de his nemo, quæ aliter sese habere non possũt, & quorum non est aliquis finis atque is bonum agendum. Is autem ad bene consuleudum est simpliciter aptus, qui coniectura, quod est homini optimum eorum, quæ cadunt in actionem, excogitando mente capere potest.

Neque prudentia est uniuersaliũ solum, sed singula etiã oportet cognoscere. Est enim actiua. Et actio circa singula ipsa uersatur. Quapropter et nescientes nonnulli magis quàm non nulli scientes idonei sunt ad agẽdum, & cæteris ii, qui sunt experti. Nam si quispiam sciat leues carnes facile concoqui, ac esse salubres, quæ uero sint leues ignoret, non efficiet sanitatem. Sed qui scit autem carnes leues esse, atq; salubres, is efficiet magis. Prudẽtia aũt est actiua. Quare utrãq; cognitionẽ, aut hãc potius habere oportet.

naturam sunt multum diuiniora propter sui excellẽtiam, q̃ homo. Et vt taceamus de deo, & substantiis separatis, quæ non subiacent sensibus, etiam ipsa, quæ manifestissima sunt sensui ex quibus constant mundus, s. cœlestia corpora, sunt homine potiora, siue comparemus corpus corpori, siue comparemus substãtias motores animæ humanę. Deinde cum dicit.

c ¶ Concludit veritatem, scilicet q̃ sapientia sit scientia, & intellectus, vt prius dictum est, non circa quæcumq;, sed circa honorabilissima. Et hoc est ex dictis manifestum. Quia si aliqua scientia esset honorabilior, hoc præcipue conueniret politicæ, & prudentiæ, q̃d supra est improbatũ. Deinde cũ dicit.

f ¶ Infert quoddam corollarium ex præmissis per quod manifestatur quædam quæ prædicta sunt. Et circa hoc duo facit. Primo inducit corollariũ. Secundo manifestat quandam ipsius partem, ibi. ¶ Neque prudentiæ, &c. ¶ Dicit ergo primo, q̃ quia prudẽtia est circa bona humana. Sapientia autẽ circa ea, q̃ sunt homine meliora, inde est, q̃ homines dicũt Anaxagoram, & quendam alium Philosophum qui vocabatur Thales, & alios similes esse quidem sapientes, non autẽ prudentes, eo q̃ homines videẽt eos ignorare ea, quæ sunt sibiipsis vtilia, & dicunt eos scire inutilia, & admirabilia quasi excedentia cõmunem hominũ notitiam, & difficilia, q̃ indigent diligenti inquisitione, & diuina propter nobilitatem naturæ. Ponit autẽ specialiter exẽplũ de Thalete, & Anaxagora, quia specialiter iuꝑ hoc reprehẽsũ fuit. Cum.n. Thales exiret domum, vt astra consideraret, incidit in foueam, coq; lugẽte, dixit ad eum quædam vetula. Tu quidem o Thales, quæ ante pedes sunt, nequis videre, & quæ i cœlo sunt, puras cognoscere? Anaxagoras autem cum nobilis, & diues esset paterna bona suis dereliquit, & speculationi naturalium se dedit, non curans de politicis, vnde vt negligens reprehendebatur. Et dicenti sibi, non est tibi cura patriæ? Respondit. Mihi patria valde cura est, ostenso cœlo. Ideo autem homines dicunt eos scire inutilia, quia non inquirunt de bonis humanis, pp quod etiam non dicuntur esse prudentes. Nam prudentia est circa bona humana, de quibus contingit consiliari. Prudentis autem maxime videtur esse opus bene consiliari. Nullus autem consiliatur de necessariis, quæ impossibile est aliter se habere, cuiusmodi sunt res diuinæ, de quibus Sapientes prędicti considerant. Neq; etiam

multum diuiniora, secundũ naturam. Puta manifestissima ex quibus mundus constat.

e Ex dictis vtique manifestum, quoniam sapientia est scientia, & intellectus honorabilissimorum natura.

f Propter quod Anaxagoram, & Thaletem, & tales sapientes quidem, prudentes aũt nõ, aiũt esse, cum videant ignorantes cõferẽtia sibiipsis & superflua quidem, & admirabilia, & difficilia & diuina scire ipsos aiunt, inutilia autẽ q̃m non humana bona quærunt. Prudentia autem circa humana, vel de quibus est cõsiliari. Prudentis enim maxime hoc opus esse dicimus bene cõsiliari. Consiliatur autẽ nullus de impossibilibus aliter habere, neque de quibuscumque non finis aliquis est, & hoc operabile bonum. Simpliciter aũt bonus consiliator est optimi boni operabilium coniectatiuus, secundum ratiocinationem.

g Neque est prudentia vniuersalium solum, sed oportet & singularia cognoscere. actiua.n. actio autem circa singularia. Propter quod & quidã non sciẽtes quibuldam sciẽtibus magis, & in aliis experti. Si enim sciat, quoniam leues bene digestibiles carnes & sanę, quales autem leues ignorat, non faciet sanitatem. Sed sciens, q̃m quę volatilium leues & sanæ faciet magis. prudentia aũt actiua. Quare oportet ãbas hãc, vel hãc magis.

LECTIO VII.

Rit autem quędam vtique, & hæc architectonica.

b Est autem, & politica, & prudentia quidẽ idem habitus, esse quidem non idem ipsis.

LECTIO VII.

Verit autem quædam et hæc architecturæ subiens rationem.

Atqui ciuilis facultas, & prudentia idem est habitus, esse tamen ipsarũ non idem est.

poteſt esse consilium, de quibuscumque rebus non ordinatis ad aliquem finem, qui est operabile bonum, de quibus considerant scientiæ speculatiuæ, etiam si sint circa corruptibilia. Ille autẽ est simpliciter bonus consiliator, & per consequens prudens, q̃ ratiocinando potest cõsequi quid sit optimum hominꝭ ad operandum. Deinde cum dicit.

g ¶ Manifestat quod dam, quod dixerat, a signũ. s. rationẽ, quare prudentia sit circa operabilia. Prudentia enim non solum considerat vniuersalia, in quibus non est actio, sed oportet, q̃ cognoscat singularia eo q̃ est actiua, idest principium agendi. Actio autem est circa singularia. Et inde dicit, q̃ quidam nõ habẽtes sciẽtiã vniuersalium sunt magis actiui circa aliqua particularia, q̃ illi, q̃ habent vniuersalem scientiam, eo q̃ sunt in aliis particularibº experti. Puta si aliqs medicus sciat, q̃ carnes leues sunt bene digestibiles, & sanæ, ignoret autem quales carnes sint leues, non poterit facere sanitatem. Sed ille, q̃ scit, q̃ carnes volatilium sunt leues, & sanæ, magis poterit sanare. Quia igit prudentia est ratio actiua, oportet q̃ prudẽs habeat vtramque notitiam. s. & vniuersalium, & particularium, vel si alteram contingat ipsum habere, magis debet habere hãc scilicet notitiam particularium, quæ sunt propinquiora operationi.

LECTIO VII.

OStquam Philosophus ostẽdit quid sit præcipuum simpliciter inter omnes virtutes intellectuales, hic ostendit, quid sit præcipuum circa res humanas. Et primo ostẽdit propositum. Secundo, manifestat quoddam quod supra dixerat, ibi. ¶ Signum autem est eius, &c. ¶ Circa primam tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi. ¶ Est autem politica. ¶ Tertio excludit quendam errorem, ibi. ¶ Quæ circa seipsum, &c. ¶ Dicit ergo primo, q̃ quamuis in cognitione rerum humanarum non consistat sapientia, quæ est simpliciter principalis inter omnia, tamen est quędam architectonica, idest principatiua, & dominatiua ratio huc notitiæ hic, idest in gene re rerum humanarum. Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat propositum, distinguens ea quæ pertinent ad notitiam rerum humanarum. Et primo distinguit politicam, & prudentiam. Secundo determinat de politica, ibi. ¶ Est autẽ, quæ circa ciuitatem, &c. ¶ Tertio determinat de prudentia, ibi.

¶ Videtur

Universidad de Deusto
Biblioteca

Lectio. 2.

{Videtur autem, & prudentia, &c.} Dicit ergo, ꝙ prudentia, & politica sunt idem habitus, secundum subſtantiam, quia vtraq; eſt recta ratio rerū agibilium circa humana bona, vel mala, ſed differunt, ſecundum rationē. Nam prudentia eſt recta ratio agibilium, circa vnius hominis bona, vel mala, ideſt ſuipſius. Politica autem circa bona, vel mala totius multitudinis ciuilis. Ex quo patet, ꝙ ita ſe habet politica ad prudentiam, ſicut iuſtitia legalis ad virtutem, vt ſupra in Quinto habitum eſt. Poſitis autem duobus extremis intelligit medium. Œconomica, quæ medium eſt inter vnum hominem, & ciuitatem. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat de politica. Et diſtinguit eā in duas partes dicens, ꝙ eius habitus, qui eſt circa totam ciuitatem, vna pars eſt quaſi prudētia architectonica, quæ dicit legis poſitiua. Dicit enim pars architectonica, quæ determinat aliis quid ſit agendū. Vnde principes imponentes legem ſuis ſubditis, ita ſe habet in ciuilibus ſicut architectores in artificialibus. Et propter hoc, ipſa lex poſitiua ideſt ratio recta, ſecūdum quam principes leges rectas ponūt, dicitur architectonica prudentia. Alia autē pars politicæ cōmuni nomine vocat politica, quæ. ſ. conſiſtit circa ſingula operabilia. Leges enim cōparātur ad opera humana ſicut vniuerſalia ad particularia, vt de iuſtis legalibus dictum eſt in Quinto. Et ſicut legis poſitiua eſt præceptiua, ita & politica eſt actiua, & conſeruatiua, eorumque lege ponuntur. Et hoc patet, ꝙ ad eiuſmodi politicam executiuam pertinet ſententia, quæ nihil aliud eſt, q̄ applicatio rationis vniuerſalis ad particulare operabile. Non enim dicitur ſententia, niſi de aliquo operabili. Et quia omne operabile eſt ſingulare, inde eſt, ꝙ ſententia eſt alicuius extremi, ideſt ſingularis, quod dicitur extremum, quia & ab eo incipit noſtra cognitio ad vniuerſalia procedens, & ad ipſum terminatur in via deſcenſus. Poteſt etiam & ipſa ſententia dici extrema, quia eſt applicatio legis vniuerſaliter poſitæ ad ſingulare operabile. Et quia iſta executiua legis poſitiuæ retinet ſibi commune nomen politicæ, inde eſt, ꝙ illi ſoli, qui exequuntur leges poſitas, dicūtur conuerſari ciuiliter qaſi ſoli operantur in ciuilibus, ſicut chirotechnæ, ideſt manuales artifices in artificialibus, & comparantur ad legis politores ſicut ad architectores. Deinde cum dicit.

d ¶ Agit de prudentia. Et primo oſtendit, quæ dicatur prudētia. Secundo infert quoddam corollarium ex dictis, ibi. { Species quidem igitur, &c.} Dicit ergo primo, ꝙ quamuis politica tam legis poſitiua, q̄ executiua ſit prudentia, tamen maxime videtur eſſe prudentia, quæ eſt circa vnum tantum, ſcilicet circa ſeipſum. Et talis ratio ſuipſius gubernatiua retinet ſibi cōmune nomen prudentiæ, quia alię partes prudētiæ habent propria nomina, quibus nominantur. Earum enim quędā dicitur œconomica, ideſt prudentia diſpenſatiua domus, quædam vero dicitur legis poſitio, ideſt prudentia ponendi leges, quędam vero eſt politica, ideſt prudentia exequendi leges. Et quælibet earū diuidicitur in conſiliatiuam, & iudicatiuam. Oportet enim in agibilibus primo per inquiſitionem conſilii aliquid inuenire, ſecundo de inuentis iudicare. Eſt autem conſiderandum, ꝙ ſicut ſupra dictum eſt, prudentia non eſt in ratione ſolum, ſed habet aliqd in appetitu. Omnia ergo de quibus hic fit mentio in rātum ſunt ſpecies prudentiæ, inquantum non in ratione ſola conſiſtunt, ſed habent aliquid in appetitu. Inquantum enim ſunt in ſola ratione, dicuntur quædam ſcientiæ practicæ ſcilicet architectonica, œconomica, & politica. Eſt etiam conſiderandum, ꝙ quia totum é principalius parte, & per conſequens ciuitas q̄ domus, & domus q̄ vnus homo, oportet, quòd prudētia politica ſit principalior, quam œconomica, & hoc q̄ illa, quæ eſt ſuipſius directiua. Vnde & legis poſitiua eſt principalior inter partes politicæ, & ſimpliciter principua circa agibilia humana. Deinde cum dicit.

e ¶ Infert quoddā corollarium ex dictis. Et dicit, quòd ex quo prudentia, quæ eſt circa ſeipſum, eſt pars communis prudentiæ, conſequens eſt ꝙ ſcire ea quę ſuipſi bona ſunt, q̄ pertinet ad hanc partem dentiam, ſit quædam ſpecies cognitionis humanæ, q̄ habet multam differentiam, vel ab aliis ſpeciebus cognitionis humanæ, vel propter diuerſitatem eorum, quæ ad vnum hominem pertinent. Deinde cum dicit.

f ¶ Excludit quendam errorem. Et primo ponit ipſum. Secundo inducit probationem eius, ibi. {Propter quod, & Euripidem, &c.} Tertio ſoluit improbans errorem, ibi. {Quamuis forte, & cætera.} Dicit ergo primo, quòd quibuſdam videtur ſolus alle prudens, qui habet ſcientiam, & exercitium circa ea, quæ ad ſeipſum pertinent. Illi autem, qui ſunt politici non videntur eſſe prudentes, ſed magis polipragmones, ideſt intromittentes ſe de multis, ſcilicet quæ ad multitudinem pertinent. Deinde cum dicit.

g ¶ Inducit probationem prædicti erroris. Et primo quidem per dictum Euripidis poetæ, qui inducit quendam profiteri militantem talia dicentem. Qualiter ego eſſem prudens, quum, ſcilicet mihi aderam innegocioſe, ideſt cum ego mea negocia non tractarem, ſed quum fui numeratus inter multos participo militia æqualli mihi, & aliis. Secundo ibi.

h ¶ Inducit ad idem rationem. Et dicit, quòd quidam dicūt politicos non eſſe prudentes, tamquam ſuperfluis, ideſt ſuperuacaneis rebus intendentes, & tamquam operantes aliquid amplius, quàm ad eos ſpectet. Homines enim propter priuatum amorem, quem inordinate ad ſeipſos habent, quærunt ſolum id quod eſt ſibiipſis bonum. Et exiſtimant, ꝙ hoc ſolum operetur vnumquodque operari, quod ſcilicet ſibi eſt bonum. Et ex hac opinione hominum venit, quòd illi ſoli ſint prudentes, qui propriis negociis intendunt. Deinde cum dicit.

i ¶ Excludit hunc errorem. Et dicit, quòd proprium bonum vnuſcuiuſque ſingularis perſonæ non poteſt eſſe ſine œconomia, ideſt ſine recta diſpenſatione domus: neque ſine vrbanitate, ideſt ſine recta diſpenſatione ciuitatis, ſicut nec bonum partis poteſt eſſe ſine bono totius. Vnde patet, quòd politici, & iconomici non intendunt circa aliquid ſuperfluum, ſed circa id quod ad ſeipſos pertinet. Nec tamē ſufficit politica, & iconomica ſine prudentia propriorum, quia recte diſpoſita ciuitate & domo, adhuc eſt immaniſeſtū, qualiter oportet diſponere ea, quæ ad ſe ipſum pertinent. Et ideo oportet ad hoc intendere per prudentiam, quæ eſt circa proprium bonū. Deinde cum dicit.

k ¶ Manifeſtat quod dam, quod ſupradictū eſt, ſcilicet quòd prudentia non ſit ſolum circa vniuerſalia, ſed etiam circa ſingularia. Et circa hoc duo facit. Primo oſtēdit propoſitum. Secundo ex hoc comparat prudentiā ſciētiæ, & intellectui. ibi. { Quoniam autē prudentia. } Circa primum ponit duas rationes. Circa quarū primam duo facit. Primo oſtendit propoſitum per ſignum quoddam. Secundo circa hoc quandam quæſtionem inducit. ibi. { Quia, & hoc vtique aliquis, &c. } Dicit ergo primo, ꝙ ſignum eius quod ſupradictum eſt, ſcilicet quòd prudentia non ſit ſolum circa vniuerſalia, ſed etiā circa particularia eſt, qa iuuenes fiunt geometrici & diſciplinati, ideſt in ſcientijs diſciplinalibus ſiue mathematicis doctī, & ſiunt ſapientes in talibus, ideſt ad perfectionem iſtarum ſcientiarum pertingentes, non autem videtur, quòd iuuenis fiat prudens. Cuius cauſa eſt, quia prudentia eſt circa ſingularia quæ fiunt nobis cognita per experientiam. Iuuenis autem non poteſt eſſe expertus, quia ad experientiam requiritur multitudo temporis. Deinde cum dicit.

l ¶ Mouet circa hoc quæſtionem. ſ. quare puer poteſt fieri mathematicus, nō autem poteſt fieri ſapiens, ideſt methaphyſicus, vel phyſicus, ideſt naturalis. Ad hoc reſpondet Philoſophus, quia hæc quidem, ſ. mathematicalia cognoſcūtur per abſtractionem a ſenſibilibus quorum eſt experientia: & ideo ad cognoſcendum talia non requiritur temporis multitudo. Sed principia naturalia, quæ nō ſunt abſtracta a ſenſibilibus per experientiam conſiderantur, ad quam requiritur temporis multitudo. Quantum autē ad ſapientiam ſubiungit: quòd iuuenes ſapientialia quidē ſcilicet methaphyſicalia non credunt, ideſt non attingunt mente, licet dicāt ore, ſed circa mathematica nō eſt immaniſeſtum eis, quod quid eſt, quia rationes mathematicorum ſunt rerum imaginabilium, ſapientialia autem ſunt pure intelligibilia. Iuuenes autē de facili capere poſſunt ea, quæ ſub imaginatione cadunt. Sed ad illa, quæ excedunt ſenſum, & imaginationem non attingunt mente, quia nondum habent intellectum exercitatum ad tales conſiderationes, Tum propter paruitatem temporis, Tum propter plurimas mutationes naturæ. Erit ergo congruus ordo addiſcendi: vt primo quidem pueri logicalibus inſtruatur, quia logica docet modum totius philoſophiæ. Secundo autem inſtruendi ſunt in mathematicis, quæ {nec experientia indigēt, nec imaginationem tranſcendunt. Tertio autē in naturalibus, quę & ſi non excedunt ſenſum, & imaginationē: requirunt tamen experientiam. Quarto in moralibus, quæ requirunt experientiam & animum a paſſionibus liberum, vt in Primo habitum eſt. Quanto autem in ſapientialibus & diuinis, quæ tranſcendunt imaginationem, & requirunt validum intellectum. Secundam rationem ponit ibi.

m ¶ Dicitum eſt. n. quòd prudētis opus eſt bene conſiliari. In cōſiliando autem dupliciter contingit peccare. Vno modo circa vniuerſale, puta, an hoc ſit verum, quòd oēs aquæ ponderoſæ ſint prauæ. Alio modo circa ſingulare, puta, an hæc aqua ſit ponderoſa. Ergo oportet, ꝙ prudentia ſit directiua: & circa vniuerſalia, & circa ſingularia. Deinde cum dicit.

n ¶ Comparat prudentia ſecundū prędicta Primo quidem ſcientię. Secundo autem intellectui. ibi. { Attingibiles quidē igitur, &c.} Dicit ergo primo, ꝙ ex prædictis eſt manifeſtū, ꝙ prudentia non eſt ſciētia. Scientia enim eſt vniuerſalium: vt ſupra habitū eſt: prudentia autē extremi, ideſt ſingularis, quia eſt operabilis, quod eſt ſingulare. Et ſic patet, quòd prudentia non eſt ſcientia. Deinde cum dicit.

o ¶ Comparat prudentiam intellectui. Et primo oſtendit conuenientiam. Secundo differentiam. ibi. { Quærere autem, &c.} Dicit ergo primo, quòd tam ſcientia, quam prudentia ſunt ſuſceptibiles: vel attingibiles ſecundum aliam literam intellectui, ideſt habent aliquam conuenientiam cum intellectu: qui eſt habitus principiorum. Dictum eſt enim ſupra, quòd intellectus eſt quorundam terminorum ſiue extremorum: ideſt principiorum indemonſtrabilium: quorum non eſt ratio, quia non poſſunt per rationem probari: ſed ſtatim per ſe innoteſcunt. Hæc autem. ſ. prudentia eſt extremi. ſ. ſingularis operabilis: ꝙ oportet accipere vt principium in agendis, cuius quidem extremi non eſt ſcientia, quia non probatur rōne, ſed eius eſt ſenſus, quia aliquo ſenſu percipitur: nō quidē illo quo ſentimus ſpēs proprioꝝ ſenſibiliū: puta coloris, ſoni, & hmōi, qui eſt ſenſus proprius, ſed ſenſui interiori: quo percipimus imaginabilia, ſicut in mathematicis cognoſcimus exttemū trigonū. i. ſingulare triāgulum imaginatū, qa et illic i. in mathematicis ſtatur ad aliquod ſingulare imaginabile: ſicut et in naturalibus ſtatur ad aliquod

Eius autem, quæ circa ciuitatem. hæc quidem, vt architectonica prudentia legis poſitiua. hæc autem vt ſingularia cōmune habet nomen politica. Ipſa autem actiua, & conſiliatiua. Sēſentia enim operabilis vt extremi. Propter quod ciuiliter conuerſari hos ſolum dicunt. Soli enim operātur iſti, quemadmodum chirotechnæ.

Eius autem, quæ in ciuitate uerſatur, ea quidem, quæ eſt ut architectura prudentia, legum eſt ferendarum faculras. Quæ uero in ſingulis uerſatur ciuilis nomine comunis uocatur. Hæc autem eſt actiua deliberatiua. Decretum enim in actionem uenit, ut ultimum. Iccirco rem ciuilem hos ſolos gerere dicunt. Hi namque ſoli agunt, perinde atque ii, qui ſuis manibus artis conficiunt opus.

d Videtur autem & prudentia maxime eſſe. quę circa ſeipſum & vnū. et habet ipſa commune nomen prudentia. Illarum aūt hæc quidē œconomia. hæc autem legis poſitio. hæc autē politica. Et huius hæc quidē conſiliatiua. hæc aūt iudicatiua.

Videtur autem ea maxime prudentia eſſe, qua ſibiipſi quiſpiam uni quærit, ac proſpicit bona. Atque hæc ipſa communi nomine prudentia nuncupatur. Illarum autem alia gubernandæ rei familiaris, alia ferendarum legū facultas, alia ciuilis uocatur. Atq; huius alia eſt deliberatiua, alia iudicialis.

e Species quidē vtiq; igitur q̄dā erit cognitiōis ſibiipſi ſcire, ſed habet differentiā multam.

Cognitionis igitur quædam ſpecies fuerit ea, quæ bona ſunt ſibi ſcire. Sed magnam differentiam habet.

f Et videtur, qui circa ſeipſum ſciens, & exercitans prudens eſſe. Politici autem polypragmones.

Atque qui ſciunt ea, quæ ſibiipſis ſunt bona, in illiſque uerſantur, prudentes eſſe uidentur. Ciuiles autem negocioſi.

g Propter quod & Euripides. Qualiter autem vtique prudēs eſſet cui aderam innegocioſe, & multis numeratus militia æqualiter participare.

Quapropter, & Euripides dixit. Qui nāque prudēs ſum negocio ſine. Licebat inter milites, cui uiuere. Æquamue partem habere cunctis ex bonis.

h Superfluos. n. & aliquid operantes amplius. Quærunt. n. ſibiipſis bonū, & exiſtimāt oportere operari. Ex hac igitur opinione venit hos prudētes eſſe.

Quærunt enim quod ſibiipſis eſt bonum, & hoc arbitrantur eſſe agendum. Ex hac igitur opinione eſt ortū prudentes hos eſſe.

Quàmuis forte nō eſt hoc ipſius ſine œconomia, neque ſine vrbanitate. Adhuc autem, quæ ipſius qualiter oportet diſponere immaniſeſtum, & intendendum.

Et tamen propriū uniuſcuiuſq; bonum non eſt fortaſſe ſine rei familiaris gubernatione, atque ciuilis. Præterea quonam modo ſua ciuiliſque adminiſtranda ſint res, non eſt manifeſtum, atque conſiderandum eſt.

k Signum autem eſt eius, quod dictum eſt, & quia geometrici quidem iuuenes, & diſciplinati fiunt, & ſapientes talia: prudentes aūt non videntur fieri. Cauſa aūt, quoniam & ſingularium eſt prudentia, quæ fiunt cognita experientia. Iuuenis autem expertus non eſt. Multitudo enim temporis faciet experientiam.

Indicatur id quod dicitur illo ſigno, Geometræ enim iuuenes, & mathematici, ac ſapientes in talibus fiunt: prudentes autem fieri non uidentur. Cauſa autem eſt: quod & ſingularium rerum eſt ipſa prudentia, quæ quidem per experientiam notæ fiunt. Iuuenis autem non eſt expertus. Experiētiam enim temporis efficit longitudo.

l Quia, & hic vtique aliquis intendet, propter quid mathematicus quidem puer fiet vtique, ſapiens autem vel phyſicus nō. Vel quia hæc quidē per abſtractionem ſunt. Horū autem principia experientia. Et hæc quidem non credunt iuuenes, ſed dicunt. Horum autem quod quidē eſt non immaniſeſtum.

Nam & hoc quiſpiam conſiderauerit, cur puer mathematicus quidem fieri poteſt, ſapiens autem, aut naturalis non poteſt. An quia mathematica quidem ſunt per abſtractionē. Horum uero principia experientia innoteſcunt: quòd hæc quidem adoleſcentes non credunt, ſed dicunt. Illorum autem diffinitiones non ſunt obſcuræ.

m Adhuc peccatum. vel circa vniuerſale in conſiliando, vel circa ſingulare. Vel enim quoniam omnes ponderoſæ aquæ prauæ. Vel quoniam hæc aqua ponderoſa.

Præterea peccatum quod ſit in conſulendo, aut circa uniuerſale, aut circa ſingulare fieri ſolet. Ignorare nam quę quiſpiam poteſt, aut omnes aquas ponderoſas eſſe prauas, aut hanc ponderoſam eſſe.

n Quoniam autem prudentia non eſt ſciētia, manifeſtum. Extremi enim eſt quemadmodum dictum eſt. Operabile enim tale quidem.

Prudentiam autem non eſſe ſcientiam, patet: eſt enim ut dictum eſt ipſius extremi. Tale enim id quod cadit in actionem.

o Attingibiles ſunt quidem vtique intellectu. Intellectus quidem eſt terminorum quorum non eſt ratio. Hęc aūt extremi, eſt operabilis, quod eſt ſingulare. Et ſic patet, quòd prudentia non eſt ſcientia. Deinde cum dicit.

Opponitur igitur intellectui. Hic enim eſt terminorum ratio quorum nō eſt. Hæc autem eſt ultimi cuius nō eſt ſciētia: ſed ſenſus non proprius quidē.

singulare sensibile. Et ad istum sensum, idest interiorem magis pertinet prudentia, per quam perficitur ratio particularis ad recte existimandum de singularibus intentionibus operabiliū. Vnde & animalia bruta, quæ habent bonam existimatiuam naturalem, dicuntur prudentia. Sed illius sensus, qui est circa propria sensibilia, est quidam alia species per actiuā, puta industria quædam differendi colores, & sapores, & alia huiusmodi. Et sic prudentia conuenit cum intellectu in hoc, quòd est alicuius extremi. Deinde cum dicit.

p ¶ Ostendit differentiam inter prudētiam, & intellectum. Intellectus enim nō est inquisitiuus, prudentia autem est inquisitiua, est enim consiliatiua. Consiliari autem, & quærere differunt sicut proprium & commune. Nam consiliari est quoddā quærere, vt i Tertio dictum est.

LECTIO VIII.

Postquam Philosophus determinauit de prudentia, & aliis virtutibus intellectualibus principalibus, hic determinat de quibusdam virtutibus adiunctis prudentiæ. Et primo determinat de singulis earum, secundum se. Secundo cōparat eas adinuicem, & ad prudentiam, ibi. ¶ Sunt omnes habitus, &c.¶ Circa primum tria facit. Primo inquirit genus eubuliæ. Secundo de syneſi, ibi. ¶ Est autem synesis.¶ Tertio de gnome, ibi. ¶ Vocata autem gnome, &c.¶ Circa primum tria facit. Primo inquirit genus eubuliæ, ostendens q̄ sit quædam rectitudo. Secundo ostendit cuius sit rectitudo, ibi. ¶ Neque scientiæ autem, &c.¶ Tertio ostendit qualis sit rectitudo, ibi. ¶ Quia autem rectitudo, &c.¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit de quo est inquirentio. Secundo exequitur, ibi. ¶ Scientia quidem, &c.¶ Dicit ergo primo, q̄ post tractatum de principalibus virtutibus intellectualibus, oportet assumere ad complementum cognitionis prædictarum virtutum de eubulia, quæ dicitur bona consiliatio quid sit, vtrum scilicet sit scientia quædam, vel saltē opinio, vel etiam eustochia, idest bona coniecturatio, vel in quo alio genere sit. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit quid sit genus eubuliæ. Et primo ponit in quo genere non sit. Secundo concludit genus eius, ibi. ¶ Sed quia q̄ quidem, &c.¶ Circa primum tria facit. Primo ostendit, q̄ eubulia non sit scientia. Secundo ostendit, q̄ non sit eustochia, ibi. ¶ Sed tamen neq; eustochia, &c.¶ Tertio ostendit, q̄ non sit opinio, ibi. ¶ Neque vtique opinio, &c.¶ Dicit ergo primo, q̄ eubulia non sit scientia. Quod quide patet per hoc, q̄ habentes scientiam iam non quærunt de illis, de quibus sciunt, sed habent cer-

tam notitiam de eis. Eubulia autem, cum sit quoddam consilium, est cum quadam inquisitione. Ille enim, qui consiliatur quærit & ratiocinatur. Sed ratio habetur in termino inquisitionis. Ergo eubulia non est scientia. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, quòd eubulia non sit eustochia duplici ratione. Quarum prima talis est, eustochia, idest bona coniecturatio est sine rationis inquisitione, & est velox. Contingit.n. aliquibus ex hoc, q̄ habēt prompti iudiciū intellectā, vel sensitiuę partis ad recte existimandū de aliquo p̄p subtilitatē spirituū, & bonitatem imaginationis, & puritatē sensituorum organorum. Cooperatur et ad hoc multa experientia. Et hæc duo desunt eubuliæ. Eubulia enim, vt dictū est, est cum inquisitione rationis, & ex alia parte non est velox, sed magis boni consiliatores cōsiliatur multo tempore, vt diligenter perquirant omnia, quæ pertingunt negotium. Vnde, & prouerbia dicunt, q̄ oportet ea quæ sunt determinata in cōsilio, velociter exequi, sed consiliari tarde. Vnde pater, q̄ eubulia non est eustochia. Secundā rationem ponit ibi. d ¶ Quæ talis est. Si eubulia esset idem quod eustochia, oportet inquirere quid sit cōsilium, & circa qd sit. Et hęc supra determinata sunt i Tertio, vnde non oportuit, quòd hic resumerentur. Deinde cum dicit.

m ¶ Ostendit qualis rectitudo sit eubulia. Et circa hoc determinat quatuor conditiones eubulię per ordinem. Dicit ergo primo, q̄ rectitudo multipliciter dicit. Vno modo proprie, alio modo metaphoricę. Proprie quidem dicitur in bonis. Secundum similitudinem autem dicitur i malis, vt si dicamus, q̄ aliquis dicitur rectus fur, sicut dicimus, q̄ est bonus fur. Manifestum est autē, q̄ non omnis rectitudo consilii est eubulia: non enim est rectitudo consilii in malis, sed in bonis tantum, incontinens enim & prauus quandoque adipiscitur per suam ratiocinationem illud quod proponit cognoscere, puta cum inuenit viam per quam possit peccatum perpetrare. Vnde per similitudinem dicitur recte consilians, inquantum, scilicet inuenit viam efficaciter ducentem in malum finem. Sed tamen assumit pro fine quoddam magnum malum, puta furtum, vel adulterium. Sed bene consiliari, quod significat nomen eubuliæ, videtur esse quoddam bonum. Vnde manifestum est, quod talis rectitudo consilii est eubulia, per quam aliquis adipiscitur bonum finem. Secundam conditionem ponit ibi.

n ¶ Vbi considerandum est, q̄ contingit in syllogisticis aliquā concludi veram conclusionem per falsum syllogismū. Et ita est in operabilibus contingit quandoque p̄ uenire ad bonum finem p̄ aliquod malū. Et hoc est quod dicit, q̄ cōtingit aliqñ fortiri bonū finē quasi falso syllogismo, ita .s. q̄ aliquis consiliando pueniat ad id qđ̄ oportet facere, sed nō per qđ̄ oportet, puta cum aliquis furatur, vt subueniat pauperi. Et hoc est ac si aliquis in syllogizando, vt veniat ad verā conclusionem assumeret medium, aliquē falsum terminum. Licet.n. in intentione, finis sit sicut principium, & medius terminus, tñ i via executionis quā inquirit cōsiliator, finis se habet sicut cōclusio, & id quod est ad finē, sicut medius terminus. Manifestū est autem q̄ non dē recte syllogizare, qui veram conclusionem per falsum medium cōcluderet, vnde consequens est, q̄ nō sit vere eubulia, sm quam aliquis adipiscitur finem quem oportet, non autem per viam per quam oportet. Tertiam ponit ibi.

o ¶ Et dicit, q̄ quādoq; contingit, q̄ aliquis multū tepus ponit in consilio, ita q̄ forte aliquādo elabitur oportunitas exequendi. Cōtingit ēt, q̄ aliquis nimis velociter, & præcipitāter consiliat. Vnde nec ista est vere eubulia, sed talis rectitudo cōsilii, quæ attendit id quod est vtile ad finē ad quem oportet, & modum, & tempus. Quartam conditionem ponit ibi.

p ¶ Et dicit, q̄ contingit aliquem esse, q̄ bene consiliatur simpliciter ad finē totius vitæ. Contingit etiā aliquē esse, qui recte consiliatur ad aliquē finem particularem. Vnde eubulia simpliciter erit, quæ dirigit cōsilium ad finem cōmunem humanæ vitæ. Illa autem, quæ dirigit ad quendam finem particularem non est eubulia simpliciter, sed eubulia quędam, quia cum prudentium sit bene consiliari, oportet, q̄ eubulia sit simpliciter rectitudo consilii in ordine ad illum finem circa quem veram extimationem habet prudentia simpliciter dicta, & hic est finis communis totius humanæ vitæ, vt supra dictum est. Ex omnibus ergo, quæ dicta sunt accipi potest, q̄ eubulia est rectitudo consilii ad finem bonū simpliciter per viam congruā, & tempore conuenienti.

eius nō est scientia, sed sensus non qui propriū, sed quali sentimus, quoniā in mathematicis extremū trigonū. Stabit.n. & illic. Sed iste magis sensus prudētia, ille autem alia species.

Sed qualis est lis quo sentimus id quod ultimum in mathematicis est triangulum esse. Stabitur enim, & ibi. Sed prudentia magis est hic sensus, illius autem est alia species.

p Quærere autem, & consiliari differūt. Consiliari enim quæ G rere quoddam est.

At uero quærere, ac consultare differunt. Consultare namque est aliquid quærere.

LECTIO VIII.

b Scientia quidem vtique non est. Non enim quærunt de quibus sciunt. Eubulia autem consilium quoddam. Cōsilians autem quęrit, & ratiocinatur.

Portet autem & de bona consultatione quidnam sit accipere. Vtrum scientia quædam sit, an opinio, an coniectatio bona, an aliquod aliud genus.

Scientia igitur non est. non enim de his quærunt quæ sciunt. At bona consultatio, quædam est consultatio: Qui uero consultat quærit, rationemque subducit,

c Sed tamen neq; eustochia. Sine ratione. n. & velox quidē eustochia est. Consiliantur autem multo tempore. Et aiunt operari quidē oportere velociter consiliata, consiliari autē tarde.

Atqui neq; bona coniectatio est, ipsa namq; sine ratione, & cito fit. Ad consultationem uero longum temporis spatium adhibetur. Atq; aiunt celeriter quidem deliberata esse egēda: cum mora autem consulendum.

d Adhuc solertia alterū, & eubulia. Est autem eustochia quædam solertia.

Præterea diuersa sunt solertia, & consultatio bona. Solertia uero bona quædam est coniectatio.

e Neque vtiq; opinio eubulia, neque vna. I

At neque opinio ulla est,

f Sed quia qui quidem male cōsiliatur, peccat: qui autem bene, recte consiliatur, manifestū quoniam rectitudo quædam eubulia est.

Sed cum is, qui male deliberat peccat, is autem qui bene consulat recte deliberat. constat bonam consultationem rectitudinem esse quandam.

g Neq; scientiæ, neq; opinionis.

Non autē scientiæ, neq; opinionis.

h Scientiæ quidem enim non ē rectitudo, neq; etiā peccatum.

Scientiæ namq; non est rectitudo, quippe cum neque peccatum sit,

e ¶ Ostendit, q̄ eubulia non sit opinio, ita scilicet q̄ non solum non omnis opinio sit eubulia, sed q̄ nec vlla opinio sit eubulia. Et hoc patet eadē ratione quam supra posuit de scientia. Licet.n. opinans non sit certus, tamen iam determinauit se ad vnum, quod non contingit consilianti. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit qđ̄ sit verū genus eubuliæ per hoc, q̄ ille qui male consiliatur, dicit peccare in consiliando, qui aūt bene consiliatur, dicit recte consiliari. Et talis est eubuleus. Vnde manifestū est, q̄ eubulia est quædā rectitudo. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit cuius sit rectitudo. Et primo ostendit cuius non sit rectitudo. Secūdo cuius sit, ibi. ¶ Sed rectitudo quędā, &c.¶ Circa hoc duo facit. Primo proponit, qđ intendit. Et dicit, q̄ eubulia nō est rectitudo, neq; scientiæ, neq; opinionis. Secūdo ibi.

h ¶ Ostēdit propositū. Et primo quātu ad scientiā. Illud.n. videt indigere rectitudine, qua rectificet, in quo cōtingit eē peccatū. Sed peccatū in scientia nō cōtingit esse, cū sit sp verorū, & necessariorū. Ergo eubulia nō est rectitudo scientiæ. Tertio ibi.

i ¶ Ostendit

i ¶ Ostendit propositum quantum ad opinionem. Et hoc duplici ratione. Quarum prima talis est. Opinionis quidem, quia in eo contingit peccatum, potest esse aliqua rectitudo. Sed rectitudo eius non dicitur bonitas, sed veritas, sicut & peccatum eius dicitur falsitas. Ergo eubulia, quæ a bonitate denominatur nō est rectitudo opinionis. Secundam rationem ponit ibi.

Opinionis autem rectitudo, ueritas est.

k ¶ Et dicit, q̄ omne illud de quo habetur opinio iam ē determinatum quantū ad opinantem, licet non sit determinatū quantum ad rei veritatem. Et in hoc eubulia deficit opinione, quia non est sine ratione inquirente. Eubulia enim non ē enunciatio alicuius rei, sed inquisitio. Econtrario autem opinio non est inquisitio, sed quædam enūciatio opinātis. Opinans enim dicit verū esse, quod opinatur. Sed ille, qui consiliatur bene, vel male ad hoc quęrit aliud, & ratiocinatur, vnde nondum enunciat, ita esse, vel non esse. Ergo eubulia non est rectitudo opinionis. Deinde cum dicit.

Similiter autem & determinatum est iam omne, cuius opinio est. Sed tamen neque sine ratione eubulia. A mente ergo deficit. ipsa enim nequaquā enunciatio. Etenim opinio, non quæ B sitio, sed enūciatio quędam iā. Consilians autem siue bene, siue male consilietur, quærit aliquid, & ratiocinatur.

l ¶ Ostendit, cuius sit rectitudo eubulia. Et dicit, q̄ ex quo nō est rectitudo sciētiæ, neque opinionis, relinquitur, q̄ sit quædam rectitudo consilii, vt ipsum nomen significat. Et inde ē, q̄ ad perfectam notitiam eubuliæ oportet inquirere quid sit cōsilium, & circa qđ sit. Et hęc supra determinata sunt i Tertio, vnde non oportuit, quòd hic resumerentur. Deinde cum dicit.

Sed rectitudo quędam est eubulia consilii. Propter quod cōsilium quærēdum primum quid & circa quid.

m ¶ Ostendit qua lis rectitudo sit eubulia. Et circa hoc determinat quatuor conditiones eubulię per ordinem. Dicit ergo primo, q̄ rectitudo multipliciter dicit. Vno modo proprie, alio modo metaphoricę. Proprie quidem dicitur in bonis. Secundum similitudinem autem dicitur i malis, vt si dicamus, q̄ aliquis dicitur rectus fur, sicut dicimus, q̄ est bonus fur. Manifestum est autē, q̄ non omnis rectitudo consilii est eubulia: non enim est rectitudo consilii in malis, sed in bonis tantum, incontinens enim & prauus quandoque adipiscitur per suam ratiocinationem illud quod proponit cognoscere, puta cum inuenit viam per quam possit peccatum perpetrare. Vnde per similitudinem dicitur recte consilians, inquantum, scilicet inuenit viam efficaciter ducentem in malum finem. Sed tamen assumit pro fine quoddam magnum malum, puta furtum, vel adulterium. Sed bene consiliari, quod significat nomen eubuliæ, videtur esse quoddam bonum. Vnde manifestum est, quod talis rectitudo consilii est eubulia, per quam aliquis adipiscitur bonum finem. Secundam conditionem ponit ibi.

Quia autem rectitudo multipliciter, manifestum, quoniā non omnis. Incontinens enim, & prauus quod proponit videre, ex ratiocinatione adipiscet. Quare, recte erit consilians, magnum autem malum assumens. Videtur autem bonum, quædā bene consiliari. Talis enim rectitudo cōsilii eubulia, quæ boni adeptiua.

n ¶ Vbi considerandum est, q̄ contingit in syllogisticis aliquā concludi veram conclusionem per falsum syllogismū. Et ita est in operabilibus contingit quandoque p̄ uenire ad bonum finem p̄ aliquod malū. Et hoc est quod dicit, q̄ cōtingit aliqñ fortiri bonū finē quasi falso syllogismo, ita .s. q̄ aliquis consiliando pueniat ad id qđ̄ oportet facere, sed nō per qđ̄ oportet, puta cum aliquis furatur, vt subueniat pauperi. Et hoc est ac si aliquis in syllogizando, vt veniat ad verā conclusionem assumeret medium, aliquē falsum terminum. Licet.n. in intentione, finis sit sicut principium, & medius terminus, tñ i via executionis quā inquirit cōsiliator, finis se habet sicut cōclusio, & id quod est ad finē, sicut medius terminus. Manifestū est autem q̄ non dē recte syllogizare, qui veram conclusionem per falsum medium cōcluderet, vnde consequens est, q̄ nō sit vere eubulia, sm quam aliquis adipiscitur finem quem oportet, non autem per viam per quam oportet. Tertiam ponit ibi.

Opinionis uero rectitudo, ueritas est.

Et insuper determin. tum iam est id omne, cuius est opinatio. At uero neque sine ratione est ipsa consultatio bona. Deficit ergo a mente. hæc enim nondum est enunciatio. Etenim opinatio non inquisitio. sed quædā iam enunciatio est. Qui uero consultat, siue bene, siue male consultet, quærit aliquid rationemque subducit.

o Adhuc enim multum tempus consiliantem sortiri, hunc autem velociter. Igitur neq; illa aliqualiter eubulia, sed rectitudo, quæ secundum vtile, & cuius oportet, & vt, & quando.

o ¶ Et dicit, q̄ quādoq; contingit, q̄ aliquis multū tepus ponit in consilio, ita q̄ forte aliquādo elabitur oportunitas exequendi. Cōtingit ēt, q̄ aliquis nimis velociter, & præcipitāter consiliat. Vnde nec ista est vere eubulia, sed talis rectitudo cōsilii, quæ attendit id quod est vtile ad finē ad quem oportet, & modum, & tempus. Quartam conditionem ponit ibi.

Sed ipsa consultatio bona, consilii quædam est rectitudo. Quapropter quærendum est primum, quidnam sit consilium, & circa quid ipsum uersetur.

p Adhuc ē simpliciter bene cō B siliari, & ad quendam finem. Ea quidem vtique simpliciter, quæ ad finem quidem simpliciter dirigens. Quædam autem, quæ ad quendam finem. Si vtique

p ¶ Et dicit, q̄ contingit aliquem esse, q̄ bene consiliatur simpliciter ad finē totius vitæ. Contingit etiā aliquē esse, qui recte consiliatur ad aliquē finem particularem.

Cum uero multipliciter rectitudo dicatur, constat non omnem rectitudinem bonam consultationem esse. Incōtinens enim & prauus id quod uidere proponi, attinget cogitando, rationem que subducendo. Quare, recte quidē consultabit, malum autem magnum existimauit. Bene uero consultasse, bonum quoddam esse cōstat. Talis enim rectitudo consilii, qua bonum quispiā assequi potest, bona est consultatio.

At potest quispiam & hoc per ratiocinationem falsam attingere, & id quod facere oportet assequi. Non autem per quod oportet, sed falsus medius terminus esse potest. Quare, nec ipsa bona est consultatio, qua quispiā adipiscitur id quod oportet, non tamen per quod oporteret.

Præterea fieri potest, ut alius lōgo deliberans tēpore id cōsequatur, alius cito. Igitur nec illa bona est consultatio. Sed ea rectitudo bona est, quū qui spiā ratione cōducentis assequitur, qđ̄ oportet, & ut oportet, & cū oportet.

Insuper si, ut & absolute quispiam bene consuluit, & ad aliquem finem. Atque bona quidem consultatio absolute est ea, qua ad eum finem, qui est absolute finis, pergitur recte. Quædā aūt ea, qua ad aliquē finē. Q̄ si bene

Vnde eubulia simpliciter erit, quæ dirigit cōsilium ad finem cōmunem humanæ vitæ. Illa autem, quæ dirigit ad quendam finem particularem non est eubulia simpliciter, sed eubulia quędam, quia cum prudentium sit bene consiliari, oportet, q̄ eubulia sit simpliciter rectitudo consilii in ordine ad illum finem circa quem veram extimationem habet prudentia simpliciter dicta, & hic est finis communis totius humanæ vitæ, vt supra dictum est. Ex omnibus ergo, quæ dicta sunt accipi potest, q̄ eubulia est rectitudo consilii ad finem bonū simpliciter per viam congruā, & tempore conuenienti.

LECTIO IX.

OSTquàm Philosophus determinauit eubulia, hic determinat de synesi. Et circa hoc duo facit. Primo cõparat synesim scientiæ, & opinioni. Secundo comparat synesim prudentiæ, ibi. {Propter quod, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostẽdit, quòd non omnis scientia, vel opinio est synesis. Secundo ostendit q̃ nulla scientia est synesis, ibi. {Neq; aliqua vna, &c.} Dicit ergo primo, q̃ synesis p quã dicimus aliquos esse synethos, i. sensatos, & contrariũ eius, qđ est eusyneſia secundum quam dicimus aliquos esse asinetos, idest insensatos, non est totaliter idem, quod scientia, vel opinio. Nullus enim est, qui non habeat aliquam scientiã, vel opinionem. Si ergo omnis scientia, vel opinio esset synesis, sequeretur, q̃ omnes homines essent sensati. Quod patet esse falsum. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostẽdit, q̃ nulla scientia sit synesis. Et dicit, q̃ synesis nõ est aliqua scientiarũ particularium, quia si esset medicina esset de sano, & ægro. Si autem esset geometria esset circa magnitudines. Quædam autẽ aliæ scientiæ sunt de rebus sempiternis, & immobilib⁹ sicut scientiæ diuinæ, circa quas non dicitur esse synesis. Neque etiam dicitur esse de his, quæ fiunt siue a natura, siue ab homine, de quibus sunt scientiæ naturales, & artificiales, sed est de illis, de quibus aliquis potest dubitare, & consiliari. Et sic patet, q̃ synesis nõ est aliqua scientia. Deinde cũ dicit.

c ¶ Comparat synesim prudentiæ. Et primo concludit ex prædictis, conuenientiam vtriusque, quia .n. synesis è circa cõsiliabilia, circa quæ etiam est prudentia, vt supra ostensum est, sequitur, q̃ synesis sit circa ea, circa quæ est prudentia. Secundo ibi.

d ¶ Ostendit differentiam vtriusque. Et primo ostendit, q̃ synesis non est prudentia. Secundo, q̃ non sit prudentiæ generatio, ibi. {Est autem non habere prudentiam, &c.} Dicit ergo primo, q̃ quamuis synesis, & prudentia sint circa eadem, non tamen sunt omnino idem. Ad cuius euidentiam considerandum, q̃ in speculatiuis, in quibus nõ est actio, est solum duplex opus rationis, scilicet inuenire inquirendo, & de inuentis iudicare, & hæc quidem duo opera sunt rationis practicæ, cuius inquisitio è consilium, quod pertinet ad eubuliam, iudicium autem de consiliatis pertinet ad synesim. Illi enim dicuntur sensati, qui possunt bene iudicare de agendis. Non autem stat hic ratio practica, sed vlterius procedit ad agendum. Et ideo necessarium est rectum opus quasi finale, & completiuum, scilicet præcipere, quod procedatur ad actum, & hoc proprie pertinet ad prudentiam. Vnde dicit, q̃ prudentia est præceptiua, inquantum scilicet est finis ipsius determinare quid oporteat agere. Sed synesis est solum iudicatiua. Et pro eodem accipitur synesis, & eusyneſia, idest bonus sensus, sicut & idem dicuntur synethi, & eusynethi, idest sensati, & bene sensati, quorũ est bene iudicare. Et sic patet, quòd prudentia est eminentior quàm synesis, sicut & synesis quam eubulia. Inquisitio enim ordinat ad iudicium, sicut ad finem, & iudicium ad præceptũ. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit, quòd synesis non est generatio prudentiæ. Et dicit, q̃ sicut synesis non est idem quod prudentia, ita non è idem cum hoc, quod est habere prudentiã aut cum hoc, quod è sumere, idest acquirere eam. Sed sicut in græco, discere, quod è quidam vsus scientiæ, dicitur syniene, sic & synience dicit in hoc, q̃ aliquis vtitur opinione practica ad hoc q̃ iudicat de his in quibus est prudentia. Quod quidem veluti ab alio potest dici iudicare bene, Eu. n. in græco est idem, qđ bene. Vnde nomen synesis, secundũ quã dicuntur aliqui eu y neti quasi bene iudicantes, vel bene sensati, venit ex eavoce synience, quæ dicit circa hoc, qđ è discere. Multotiens .n. discere nominam⁹ syniene. Est ergo sensus, q̃ synience in greco significat aliquè vsum alicuius intellectualis habit⁹, qui quidem vsus nõ solum est discere, sed etiam iudicare. Synesis aũt dicit a synience, ratione illi⁹ vsus qui est iudicare, non ratione illius vsus, q̃ est discere. Vnde synesis non est idẽ, qđ habere, vel discere prudentiã, vt quidã putauerũt. Deinde cũ dicit.

f ¶ Determinat de tertia virtute, q̃ vocatur gnome. Et ad huius virtutis euidentiã sumendũ est, qđ supra dictũ est, de dria epyichiæ, & iustitiæ legalis. Iustum .n. legale determinatur ẽm id quod in pluribus contingit. Sed id qđ est epyiches est directiuũ iusti legalis, ex eo q̃ necesse est legem deficere in paucioribus. Sicut ergo synesis importat iudicium rectũ circa ea, quę vt in pluribus contingunt, ita gnome importat iudiciũ rectum circa directionem iusti legalis. Et ideo dicit, q̃ illa virtus, q̃ vocatur gnome, ẽm quã aliquos dicimus eugnomonas, idest bene sententiantes & habere gnomen, idest attingere ad rectam sententiã, nihil est aliud q̃ rectum iudiciũ eius, qđ est obiectum epyichiæ. Et hinc signum est, quòd hominem, qui est epyiches maxime dicimus esse

prudentiũ bene consiliari eubulia erit vtiq; rectitudo, quæ sin conferẽs ad quendã finẽ, cuius prudentia vera suspicatio est.

LECTIO IX.

SAũt & synesis, & eusyneſia, secundv quas dicimus synetos, & eusynetos, neque totaliter idem sciẽtiæ, vel opinioni. Omnes enim erunt synetι.

b Neq; aliqua vna earum, quæ secundum partem scientiarum, puta medicinalis, de sanis enim vtiq; erit. Geometria circa magnitudines. Neq; enim de semper entibus, & immobilibus synesis est. Neque de factis cuicũque, sed de quib⁹ dubitabit vtique aliquis, & consiliabitur.

c Propter quod circa eadẽ qui dem prudentia est.

d Non est autem idem synesis, & prudentia. Prudentia quidẽ enim præceptiua est. Quid enĩ oportet agere, vel non, finis ipsius est. Synesis autem iudicatiua solum. Idem enim synesis, & eusyneſia, & etiam synetι & eusynetι.

e Est autẽ neque habere prudẽtiam, neque sumere synesis. Sed quemadmodũ discenti dicitur syniene, qñ vtitur sciẽtia, sic in vti operationẽ iudicare de his de quibus prudentia est, alio dicente, & iudicare bene. Eu. n. ei quod est bene idẽ. Et hinc venit nomen synesis, sin quã eusynetι ex ea, quæ est in discere. Dicim⁹ .n. discere syniene multotiẽs.

f Vocata autem gnome, secundum quam eugnomonas & habere aimus gnomen epyiches ẽ iudicium rectum. Signum aũt

consultare prudentium est, consultatio bona rectitudo est ea, qua ratione conferentis ad aliquem pergitur finẽ, cuius ipsa prudẽtia ẽ existimatio uera.

LECTIO IX.

SAũt & ipsa sagacitas, cui contrarium est hebetudo. Quibus sagaces dicimus, ac bebetes nec idem omnino quod scientia, aut opinio. Omnes enim scientes, uel opinantes sagaces essent.

Nec ulla quædam scientia, ut aut medicina de sanis, aut geometria circa magnitudines. Neque enim de his est, quæ sunt semper, & non mouentur, neque de quouis eorum quæ fiunt, sed de quibus dubitauerit quispiam, aut consultauerit.

Quapropter est quidem de his, circa quæ uersatur prudentia.

Non est autem idem sagacitas, & prudentia. Prudentia namque præceptiua est. Finis enim ipsius est quidnã sit agendum, aut non agendum, præcipere. Sagacitas autem uis iudicandi duntaxat. Idem est enim sagacitas, & bona intelligentia, quippe cum sagaces sint, & boni intelligentes.

Neque autem habere, neque accipere prudentiam est ipsa sagacitas, sed in opinationis usu ad ea bene iudicanda, de quibus est prudentia, alio dicente consistit. Fitque hic perinde atque cum discipulus ea discit, ac comprehendit, quæ a scientiam tradente præcipiuntur.

Ea uero, quæ uocatur sentẽtia qua bene sentientes homines dicimus, sententiamque habere, iudicium est rectum æqui, & boni uiri, cuius hoc

esse signomonicum, quasi per quandam clementiã contemperãtem sententiam. Et id quod est epyches maxime dicitur habere signomen, idest quandam contemperantiam veniç. Et ipsa virtus, quæ dicitur signome est recte iudicativa eius, quod est epyches. Et in hoc est recta, q̃ verum iudicat. Deinde cũ dicit.

g ¶ Comparat prædictas virtutes adinuicem, & ad prudentiã. Et circa hoc tria facit. Primo ponit cõ uenientiam inter hos habitus. Secũdo probat, ibi. {Et in eodẽ quidem, &c.} Tertio infert quoddam corrolarium ex dictis, ibi. {Propter quod & principium, &c.} Dicit ergo primo, q̃ omnes prædicti habitus tẽdunt in idem. Et hoc rationabiliter. Et q̃ in idem tendant patet, q̃ eisdem attribuuntur. Nomi nam⁹ enim gnomin, & synesim, & prudẽtiam, & intellectum, eisdem attribuentes habere gnomin, & intellectum, quos dicimus prudentes, & synetos. Et q̃ rationabiliter eis attribuatur patet per hoc, q̃ omnia prædicta, quæ vocat potẽtias, quia sunt actionum principia, sunt circa singularia, quæ in operabilibus sunt sicut extrema, sicut supradictũ est, de prudentia. Deinde cum dicit.

h ¶ Probat, quod dixerat. Et primo p rationem. Secundo per signum, ibi. {Propter quod & naturalia.} Circa primum duo facit. Primo ostẽdit synesim, & gnomen esse circa extrema, & singularia, sicut & prudentia. Secundo ostendit idem de intellecto, ibi. {Intellectus, &c.} Dicit ergo primo. Manifestum est synesim, & signomin esse extremorum singularium inquãtum synethus engnomen, idest bene sententians, vel si gnomen, idest contẽperanter sentẽtias è iudicativus de illis d quibus prudens præcipit. Ea enim quæ sunt epychia, de quibus est gnomi, posũt communiter se habere ad omnia bona humana, quorũ est prudentia, inquantum vnumquodq; eorum se habet ad alium, qđ est de ratione iustitiæ. Dictum est enim supra, q̃ epyiches est quoddã iustum. Sic igitur bene dictum est, q̃ gnomi sit de his, de quibus est prudentia. Quòd autẽ omnia hæc circa singularia & extrema patet per hoc, q̃ operabilia sunt singularia, & extrema, prudentia autẽ & synesis, & gnomin circa operabilia sunt. Vnde patet, q̃ sunt circa extrema. Deinde cum dicit.

Epyichia enim maxime aimus esse syngnomonicum, & epyiches habere circa quædam syn gnomen. Syngnome autem est iudicatiua epyiche, recta autem veri.

g Sunt autem omnes isti habitus rationabiliter in idem tendentes. Dicimus enim gnomen & synesim, & prudentiam, & intellectũ inferentes gnomẽ habere, & intellectum, ideo & prudẽtes, & synetos. Omnes enim potentiæ hæ extremorum sunt, & singularium.

h Et in eo quidem q̃ iudicatiuus est de quibus prudens synetus, & eugnomum, vel syngnomum. Epyichia enim omnia bonorum omnium sunt in eo q̃ ad alterum. Sunt autem singularium, & extremorum omnium operabilia. Et enim prudentem oportet cognoscere ipsa, & synesis, & gnome circa operabilia, hæc autem extrema.

i Et intellectus extremorum in vtraque. Etenim primorum, & extremorum intellectus est, & non ratio. Hic quidem secundũ demonstrationes immobilium terminorum, & primorum, hic autẽ in practicis extremi, & contingentis, & alterius propositionis, principia enim eius quod ẽ cuius gratia ipse, ex singularib⁹ enim vniuersale. Horum igitur oportet habere sensum, hic autem est intellectus.

k Propter quod & naturalia videntur esse hæc. & natura sapiẽs quidem nullus. Gnomen autẽ habet, & synesim, & intellectũ. Signum autem quoniam & ætatibus existimamus sequi. Et hęc aliqua ætas intellectum habet, & gnomen, vt natura causa existente.

i ¶ Ostendit, q̃ intellectus sit circa extrema. Et dicit, q̃ intellectus in vtraque cognitione, scilicet tam speculatiua, quàm practica est extremorum, quia primorum terminorum, & extremorum, a quibus, scilicet ratio incipit est intellectus, & non ratio. Est autem duplex intellectus: quorum hic quidem est circa immobiles terminos, & primos, qui sunt secũdum demõstrationes, quæ procedunt ab immobilibus, & primis terminis, idest a principiis indemonstrabilibus, quæ sunt prima cognita immobilia, qa scilicet eorum cognitio ab homine remoueri non potest. Sed intellectus, qui est in practicis est alterius modi extremi, scilicet singularis, & contingentis, & est alterius propositionis .i. non vniuersalis, quæ est quasi maior, sed singularis, quę est minor in syllogismo operatiuo. Quare aũt huiusmodi extremi dicatur intellectus, patet per hoc, q̃ intellectus è principiorum. Huiusmodi autem singularia, quorum dicimus esse intellectum, principia sunt eius, quod è gratia cuius, idest sunt principia ad modum causæ finalis. Et q̃ singularia habeãt rationem principiorũ, patet, quia ex singularibus accipitur vniuersale. Ex hoc enim quòd hęc herba fecit huic sanitatem, acceptum est, q̃ hæc species herbę valet ad sanandum. Et quia singularia ,prie cognoscuntur per sensum, oportet, q̃ homo horum singulariũ, quæ dicimus eẽ principia & extrema, habeat sẽsum non solum exteriorem, sed etiam interiorem, cuius supra dixit esse prudentiã, scilicet vim cogitatiuam siue extimatiuã quæ dicitur ratio particularis. Vnde hic sensus vocatur intellectus, qui è circa sensibilia, vel singularia. Et hunc Philosoph⁹ vocat i Tertio de anima intellectum passiuum, qui est corruptibilis. Deinde cũ dicit.

K ¶ Manifestat qđ dixerat per signum. Quia enim prædicti habitus sunt circa singularia, oportet, q̃ aliquo modo attingant virtutes sensitiuas, quæ operantur per organa corporea. Et ideo prædicti habitus videntur esse naturales, non q̃ totaliter sint a natura, sed q̃ ex naturali dispositione corporis aliqui sunt prompti ad hos habitus, ita q̃ per modicam experientiã complentur in eis, quod nõ accidit circa habitus intellectuales, q̃ sunt circa naturalia, puta

iudicium est. Bonum enim, & æquũ uirum ad ignoscendum procliuem dicimus esse, & ueniam in aliquibus dare bonum & æquum esse. Et uenia sententia est iudicativa recta æqui & boni uiri, recta autem est ea, quæ est ipsius ueracis.

Omnes autem habitus non sine ratione ad idem tendunt. Nam sententiam, sagacitatem, prudentiam, & mentem ad eosdem afferentes, prudẽtes illos atque sagaces, & sententiam habere mentemque dicimus. Omnes enim hæ potentiæ extremorum sunt, ac singularium.

Atque idem ea ratione qua est idoneus ad ea iudicãda de quibus est prudens sagax est, beneque sentiens, aut ad dandam ueniam aptus. Bona enim & æqua omnibus sunt communia bonis, ea ratione qua ad alium tendunt, sunt autem singularia, & extrema ea omnia, quæ agi possunt. Et prudentem oportet ipsa cognoscere. Et sagacitas, & sententia circa hæc ipsa uersatur. hæc autem sunt extrema.

Et intellectus extremorum est ad partem utramque. Etenim primorum terminorum, & extremorum intellectus est, & non ratio. His quidem, qui ad demonstrationes attinet immobilium terminorum, atque primorum. His autem qui in agendis rebus uersatur extremi, & contingentis atque alterius propositionis. Hæc enim principia sunt eius gratia cuius. Ex singulis enim oritur ipsum uniuersale. Horum igitur sensum habere oportet. hic autem est intellectus.

Quapropter & naturalia hæc esse uidentur. Atque sapiens quidem natura est nemo, sententiam autem habet, & sagacitatem, & intellectum natura. Signum autem est nos hæc ætates etiam sequi putare, atque hæc ætas intellectum, & sententiam habet, tanquam causa sit ipsa natura.

Lectio. 7.

geometriam, vel metaphysicam. Et hoc est, quod subdit. Nullus dicitur sapiens. i. metaphysicus, nec geometer, secundū naturam, non quin aliqui, secundum naturam sint magis apti ad hoc quàm alii. Sed hoc est secundū dispositionem remotam, & non propinquam, secundum quam aliqui dicuntur naturaliter habere gnomen, & synesim, & intellectū quem dicemus esse circa singularia. Et signum, q huiusmodi, secundum naturā iudicat aliquibus, est, quia existimamus, q consequuntur ætates hominum, secūdum quas trāsmutatur natura corporalis. Est enim aliqua ætas. s. senilis, quæ propter quietationē trāsmutationū corporaliū, & animalium habet intellectum, & gnomē, quasi natura horum sit causa. Deinde cum dicit.

l ¶ Infert duo corollaria ex dictis. Quorum primum est, q intellectus, qui est bene discretiuus singularium in practicis, non solum se habet circa principia, sicut in speculatiuis, sed etiam sicut ūnis. In speculatiuis n. demōstrationes procedunt ex principiis quorū est intellectus non tamen demonstrationes dātur de eis. Sed in operatiuis demōstrationes, & procedunt ex his, scilicet singularibus, & dantur de his, scilicet de singularibus. Oportet enim in syllogismo operatiuo, secundum quem ratio mouet ad agendum, esse minorem singularem, & etiam conclusionem, quę concludit ipsum operabile, quod est singulare. Secundum correlariū ponit ibi. ¶ Quia enim dictum est iupra, quòd intellectus, qui est principiorum operabilium, consequitur per experientiam, & ætates, & perficitur per prudentiam: inde est, quòd oportet attendere his, quæ opinantur, & annunciant circa agibilia homines experti, & senes, & prudentes, quāmuis nō inducant demonstrationes non minus, quàm ipsis demonstrationibus, sed etiam magis. Huiusmodi n. homines propter hoc q habent experientiam visuum, ideſt rectum iudicium de operabilibus, vident principia operabilium. Principia autem sunt certiora conclusionibus demonstrationum. Est autem considerandum circa ea, quæ hic dicta sunt, q sicut pertinet ad intellectum in vniuersalibus iudicium absolutum de primis principiis ad rationem autem pertinet discursus a principiis in cōclusiones, ita & circa singularia vis cogitatiua vocatur intellectus, secundū q habet absolutum iudicium de singularibus. Vnde ad intellectū dr pertinere prudentiā, & synesim, & gnomen. Dicit aūt ratio particularis, secūdū q discurrit ab vno in aliud. Et ad hāc pertinet eubulia, quā philosophus his non connumerauit. Vnde dixit eā esse extremorū. Vltimo aūt epylogat, dicens, q dictū est, quid sit prudentia, quæ est principalis in agibilibus. Et sapientia, quæ est principalis in speculatiuis, et circa quæ sunt vtraque earum, et q non sint in eadē parte animæ rationalis.

LECTIO X.

Vbitabit autem vtique aliquis de ipsis, ad qd vtiles sunt.

b Sapientia quidem enim nihil speculatur ex quibus erit fœlix homo. Neque vnius enim ē generationis.

c Prudentia autē hoc idem habet. Sed cuius gratia opus est ipsa? Siquidem prudētia quidem est quæ circa iusta, & pulchra, & bona homini. Hæc autē sunt, quæ boni est viri operari. Nihil autem magis operatiui in eo, quod est scire ipsa, sumus. Siquidem operatiui habitus virtutes sunt. Quemadmodum neq; sana, neque bene habentia quæcūque non in eo quod est facere, sed in eo quod ab habitu esse dicuntur. Nihil. n. magis operatiui in eo quod est habere medicinalem, & exercitatiuā, sumus.

LECTIO X.

Ostquàm Philosophus determinauit de virtutibus intellectualibus, mouet quasdā dubitationes de vtilitate ipsarū, & circa hoc duo facit. Primo proponit dubitationes. Secundo soluit eas. ibi. ¶ Primū quidē dicimus. ¶ Circa primū duo facit. Primo mouet dubitationē de vtilitate sapientiæ, & prudētiæ, ad quas alię reducuntur sicut ad principaliores. Secundo, de cōparatione harū duarū adinuicem. ibi. ¶ Adhuc autem responsionem excludit duabus rationibus. Quarū prima est, q ex quo homines essent studiosi, scilicet virtuosi ad nihil esset vtilis prudētia, quod maxime videtur inconueniens. Secundam rationem ponit ibi.

Quocirca, principium & finis est intellectus. Ex his enim & de his ipsæ demonstrationes efficiuntur.

Quare non minus eorum, qui sunt experti, & seniorum, uel prudentiū in demonstrabilibus sententiis opinionibusue, quàm ipsis demonstrationibus mentem adhibere oportet. Quia namque iam experientia usum habēt, principia ipsa cernunt. Quid igitur prudentia, & sapientia est, & in quibus utraque uersatur, & diuersarum animæ partium utramque uirtutem esse, iam diximus.

LECTIO X.

Vbitauerit autem quispiam, ad quidnam habitus hi sint utiles.

Nam sapientia quidem nihil eorū contemplatur ex quibus fuerit homo fœlix. Nullius enim est generationis.

Prudentia autem hoc quidem habet. Sed cuiusnam gratia opus est ipsa? Si prudentia quidem est ea, quæ circa iusta, & honesta bonaque homini uersatur. Hæc autem sunt ea quæ uiri boni est agere, atque ipsa scīdo non magis ad agendum nos sumus idonei si uirtutes sunt habitus, quemadmodum nec ea sana, quæ non efficiunt bonam corporis habitudinem, sed ab ipsa prouenient. non enim magis apti sumus ad hæc agenda medendi artem, aut exercendorum corporū facultatem habendo.

Quòd si non horum gratia sit ponenda prudentia, sed ut studiosi homines fiant, his non fuerit utilis sane, qui iam sunt studiosi.

At nec etiam his, qui studiosi non sunt. Nihil enim refert siue ipsi habeant, siue aliis habentibus pareant. Atque hoc satis est nobis, quemadmodum & in sanitate. Nam & si valere uolumus, medicinam tamen non discimus.

Insuper absurdum sane uidebitur si prudentia, quæ quidem est inferior sapientia, sit magis domina, quàm ipsa magisque princeps. Nam ea, quæ agit, dominatur in singulis, atque iubet. De his igitur est dicendum. Nūc enim de ipsis dubitauimus tantum.

Primum itaque dicimus has expetēdas necessario per seipsas esse, quippe cum sint partium utrarumque uirtutes, etiam si neutra ipsarum quicquam efficiat.

Dinde & faciunt quidem, at non ut medicina sanitatem, sed ut sanitas sic sapientia fœlicitatem. Nam cum sit pars totius uirtutis, fœlicem efficit ex eo, quia habetur, ac operatur.

Præterea opus ipsum, & per prudentiam, & per uirtutem moris efficitur. Etenim uirtus quidem propositum ipsum efficit rectum. Prudentia autem ea, quæ in illud perducunt. Quartæ autem partis animæ, quæ quidem est principium uegetandi, nulla est talis uirtus, quippe cum in ipsa nō sit agere, aut non agere situm.

d ¶ Excludit quandam responsionem. Posset enim aliquis dicere, q licet homo ex quo est virtuosus, non magis est operatiuus operum virtutis per hoc, q cognoscit ea, secundum prudētiam, est tamen prudentia necessaria ad hoc, q homo fiat virtuosus sicut ars medicinę necessaria est, non ad hoc, q sanus operetur sanitatis exequatur, sed ad hoc, q fiat sanus. Et sic ponendū est, q homo debet ēs se prudens non gratia horū, scilicet operum virtutis, sed gratia eius, quod est esse virtuosum. Hanc autem responsionem excludit duabus rationibus. Quarū prima est, q ex quo homines essent studiosi, scilicet virtuosi ad nihil esset vtilis prudētia, quod maxime videtur inconueniens. Secundam rationem ponit ibi.

e ¶ Videtur enim, q secundum responsionem prędictā etiā non habentibus virtutem non esset necessaria prudentia. Videtur enim, q nihil differat ad hoc, q aliqui fiant virtuosi, vtrum ipsi habeant prudentiam, vel persuadeantur ab aliis q habent, quū per hoc sufficienter se habet homo ad hoc, q fiat virtuosus, sicut patet circa sanitatem. Cum enim volumus sani esse non propter hoc curamus addiscere medicinam, sed sufficit nobis vti consilio medicorum. Ergo, pari ratione ad hoc, q efficiamur virtuosi, non oportet, q nos ipsi habeamus prudentiam, sed sufficit, q a prudentibus instruamur. Deinde cum dicit.

f ¶ Mouet dubitationem circa comparationem prudentiæ & sapientiæ. Ostensum est enim supra, quòd prudentia est deterior, & inferior in dignitate, q̄ sapientia, & tamen videtur esse principalior, ideſt magis principatiua, quàm prudētia, quia operatur, & præcipit circa singula. Continetur n. sub prudētia etiam politica: dictum est. n. in prœhæmio libri, q politica præordinat quas disciplinas debitum est esse in ciuitatibus: & quales vnūquemque addiscere, & vsq; quo. Et sic videtur prudentia principari sapientiæ: cū præcipere sit opus iudicantis. Hoc autem videtur inconueniens, q deterior principetur meliori. Subdit autem se continuans ad sequentia dicens, q de his quæ proposita sunt, dicendum est, nunc autem tacta sunt per modū dubitationis. Deinde cum dicit.

g ¶ Soluit præmissas dubitationes. Et primo soluit dubitationem de vtilitate sapientię, & prudentiæ. Secundo de comparatione vtriusque, ibi. ¶ Sed tamen neque principalis. ¶ Circa primum duo facit. Primo soluit dubitationem communiter, quantum ad sapientiam, & prudentiam. Secundo specialiter, quantum ad prudentiam. ibi. ¶ Adhuc opus, &c. ¶ Circa primum ponit duas solutiones. Quarum prima ostendit, q rationes, quas inducit non efficaciter concludunt. Non enim sequitur, q per sapientiam, & prudentiam nihil operatur homo ad

d Si autem non horum gratia prudentem ponēdum, sed eius quod est fieri existentibus studiosis, nihil vtique erit vtilis.

e Adhuc autem neque non habentibus. Nihil enim differret ipsos habere, vel aliis habentibus persuaderi sufficienter, q habeat vtique nobis quemadmodū circa sanitatem. Volēres enim sani esse, tamen non discimus medicinalem.

f Adhuc autē inconuenientis est se vtiq; videbitur, si deterior sapientia existens principalior ipsa erit. Faciens enim principatur, & percipit circa singulum. De his autem dicendum. Nunc aūt dubitatum est de ipsis solū.

g Primum quidem igitur dicimus, quia secundum seipsas necessariū eligibiles ipsas esse virtutes quidem existētes vtraq; vtriusque particulæ, & si non faciunt nihil neutra ipsarum.

h Deinde & faciunt quidē, non vt medicinalis autem sanitatē, sed vt sanitas, sic sapientia fœlicitatem. Pars enim existens totius virtutis in haberi facit etiā operari fœlicem.

i Adhuc opus perficitur & secūdum prudentiam, & moralem virtutem. Virtus quidem enim intentionem facit rectam. Prudentia autem, quæ ad hanc. Quartæ autē particulę animæ, non est virtus talis, scilicet nutritiuę. Nihil enim in ipsa operari, vel non operari.

est. &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd adhuc specialiter quantum ad prudentiam fallit, quod objiciebatur, quòd per prudentiam nō sumus magis operatiui operationum virtutis. Hoc enim potest esse falsum, quia opus virtutis perficimus, secundum vtrumque scilicet, secundum prudentiam, & secundum moralem virtutē. Duo enim sunt necessaria in opere virtutis. Quorum vnum est, vt homo habeat rectam intentionem de fine, quod quidem facit virtus moralis, inquantum inclinat appetitum in debitum finem. Aliud autem est, quòd homo bene se habeat circa ea, quæ sunt ad finem, & hoc facit prudentia, quæ est bene consiliatiua, & iudicatiua, & præceptiua eorum, quæ sunt ad finem. Et sic ad opus virtutis concurrit, & prudentia, quæ est perfectiua rationalis per essentiam, & virtus moralis, quæ est perfectiua appetitiuę, quæ est rationalis per participationem. Sed quare alterius particulæ animæ, quæ est penitus irrationalis, scilicet nutritiuę non sit talis virtus, quæ concurrat ad operationem humanam, ratio in promptu est, quia in nutritiua potentia non est operari, & non operari. Et hoc requiritur ad operationē virtutis humanæ, vt ex supradictis patet. Deinde cum dicit.

k ¶ Soluit

fœlicitatem, q propter hoc sint inutiles, quia etiam si neutra ipsarum haberet aliquam operationem tamen essent secundum se eligibiles, cum sint virtutes perficientes vtramque partē animæ rationalis, vt ex dictis patet. Vnicuiq; autem est eligibilis sua perfectio. Secundo soluit per interemptionem. ibi.

h ¶ Et dicit, q sapientia, & prudentia faciunt quidem aliquid ad fœlicitatem. Sed exemplū, quod inducebatur nō erat conueniens. Non enim hoc modo se habent sapientia, vel prudentia ad fœlicitatem, sicut ars medicinæ ad sanitatem, sed magis sicut sanitas ad opera sana. Ars enim medicinæ facit ad sanitatem, sicut quoddam opus exterius operatum: sed sanitas facit opera sana, quasi quendam vsum habitus sanitatis. Fœlicitas autem non est opus exterius operatum: sed est operatio procedens ab habitu virtutis. Vnde cum sapientia sit quædam species virtutis communis, sequitur, q ex hoc ipso, q aliquis habet sapientiā & operatur secūdum eam est fœlix. Et eadem ratio est de prudentia. Sed specialiter expressit sapientiam, quia in operatione eius consistit potior fœlicitas, vt scilicet infra in Decimo dicetur. Deinde cum dicit. Lectio. 12.

i ¶ Soluit ea, quæ specialiter ad prudētiam pertinent. Et primo, quantum ad hoc, quod objiciebatur, q prudentia nihil facit ad opera virtutis. Secundo, quātum ad hoc, quòd objiciebatur, q prudentia nō est necessaria ad hoc, quòd homo sit virtuosus. ibi. ¶ De eo autem, quod Lectio. 16.

Universidad de Sevilla Biblioteca

Lectio. seq.

K ¶ Soleit id, quod ostendebatur, q̃ sine prudentia possit aliquis esse, & fieri virtuosus. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, q̃ prudentia non possit esse sine virtute morali. Secundo ostendit, q̃ virtus moralis non possit esse sine prudentia, ibi. {Intendendum vtique rursus, &c.} Circa primum tria facit. Primo ostendit, q̃ ad hoc, q̃ aliquis sit virtuosus, requiritur non solum virtus moralis sed etiam quoddam aliud operatiuũ principium. Secundo ostendit quid sit illud, ibi. {Dicendum autem, &c.} Tertio ostendit, q̃ prudentia supereminet illud principium addit adiunctionem virtutis moralis, ibi. {Est autẽ prudentia, &c.} Dicit ergo primo, q̃ ad soluendũ hoc, qd dictum e, q̃ propter prudentiam non magis homo operabitur bona, & iusta ad hoc, q̃ fiat virtuosus, oportet parum superius inciper, resumẽtes quædam eorum, quæ dicta sunt. Et incipiemus hinc, q̃ sicut supra dictum est, quidam operatur iusta, & tamen non dicimus eẽ iustos sicut eum aliqui operatur ea, quæ sunt statuta legibus, vel inuiti, vl propter ignorantiã, aut aliquam aliã eam, puta propter lucrum, & nõ propter amorem ipsorũ operum iustitiæ, & tales inquam, non dicuntur iusti, quãuis operentur ea, quæ oportet eos facere, & etiã ea, quę oportet facere bonum virum. Et ita etiam in singulis virtutibꝰ oportet hominẽ aliqualiter operari, ad hoc q̃ sit bonus, vel virtuosus, vt scilicet operetur ex electione, & quia placeant ipsa opera virtutis. Iam autem supradictum est, q̃ virtus moralis facit electionem rectam quãtum ad intentionem finis, sed quæ natã sunt fieri propter finem, non pertinent ad virtutem moralẽ, sed ad quandam aliã potentiam, idest ad quoddam aliud operatiuum principium quod inueniat vias ducentes ad fines. Et sic huiusmodi principium est necessarium, ad hoc quòd homo sit virtuosus. Deinde cum dicit.

Lectio. 16.

l ¶ Ostendit, quid sit illud principium. Et dicit, q̃ de prædictis aliquid est vlterius dicendum vt manifestius sciantur. Est itaque quædam potentia, idest operatiuum principium, quam vocant dinoticam, quasi ingeniositatem quãdam siue industriã, quæ talis est, vt per eam homo possit operari ea, quę ordinantur

k De eo autem, quod est nihil esse magis operatiuos propter prudentiam bonorum & iustorum, parum superius incipiendum sumẽtes principium hoc, Quemadmodum.n. iusta dicimus operãtes quosdam nequaquam iustos esse, puta a legibus ordinata facientes, vel nolẽtes, vel propter ignorantiã, vel propter alterum quidem, & non propter ipsa: quamuis operãtur quidem, quæ oportet, & quæcũque oportet studiosum: sicut videtur esse qualiter habentem operari singula velut sit bonus. Dico autem, puta propter electionem, & ipsorum gratia operatorum. Electionem quidem igitur rectam facit virtus, Quæcunque autem illius gratia nata sunt fieri, non sunt virtutis: sed alterius potentiæ.

l Dicendum autem scientibus manifestius de ipsis. Est vtique quædam potentia quam vocãt dinotica. Hęc autem est talis, vt ad suppositam intentionem cõtendentia posit hæc operari, & sortiri ipsis. Siquidem igitur intentio sit bona laudabilis est. si autem praua, astutia. Propter quod & prudentes dinoticos, & astutos aimus esse.

m Est autẽ prudentia non hæc potentia, sed non sine potentia hac. Habitus autem visui huic fit animæ, non sine virtute vt dictum est. et est manifestum. Syllogismi.n. operabilium principium habentes sunt, quia talis finis, & optimus qualiscunque ens. Sit.n. sermonis gratia quod cunque. Hoc autẽ nisi bono nõ apparet. peruertit.n. malitia, & mẽtiri facit circa practica principia. Quare manifestum, quoniã impossibile prudentem esse non entem bonum.

LECTIO XI.

Intendendũ utiq; rursũ & de virtute. Etenim virtus similiter hẽt, vt

Lectio. 17.

ad intentionem quam homo præsupposuit siue bonam, siue malam, & q̃ per ea, quæ operatur possit sortiri, idest consequi finẽ. Etsi quidem intentio sit bona huiusmodi ingenerositas fit laudabilis: si autem sit praua, vocatur astutia, quæ sonat in malum, sicut prudentia sonat in bonum. Et quia dinotica communis ẽ vtrique, inde est, q̃ tam prudẽtes, quam astutos, dicimus esse dinoticos, idest ingeniosos, siue industrios. Deinde cum dicit.

De eo uero, quod dictum est non esse magis aptos ob prudentiam homines ad honesta iustaque agenda, paulo altius incipiendum est, hoc principio sumpto. Nam ut & iusta agentes quosdam nondum iustos esse dicimus, ut eos, qui faciunt ea, quæ legibus sunt instituta, inuiti, uel ob ignorationem, uel ob aliquid aliud & non ob ipsa, & si agunt ea, quæ oportet, & quod uirum oportet agere studiosum, sic (ut uidetur) agere singula unũquẽque que oportet modo quodam affectum, ut sit homo bonus ob electionem inquam, & ipsorum gratia, quæ aguntur. Electionem igaur rectam efficit uirtus. Sed ea, quæ illius gratia sunt agenda, non sunt ipsius uirtutis, sed ad aliam potentiam spectant.

n Dicendum autem de ipsis dilucidius est. Est igitur quædam potentia quam habilitatem uocant. Hæc talis est ut ea possit agere, atque attingere, quæ ad suppositam intentionem conducunt. Si igitur propositum sit bonestum, laudabilis est, sin improbum, uersutia est. Quapropter, & ipsos prudentes habiles, & uirtuosos dicimus esse.

Ipsa uero prudentia non est quidẽ hæc dicta potentia. Non tamen est sine ipsa. Habitus autem ipse huic oculo imprimitur animæ, neque absque uirtute sicut diximus, atque constat. Ratiocinationes enim agendarum rerum principium habent cum talis sit ipse finis, & ipsum optimum, quicquid tandem sit illud. Sit autem uerbi gratia quiduis. Hoc autem non nisi bono uiro uidetur. Prauitas enim peruertit, facitque ut circa principia rerum agẽdarum homo fallatur. Quare patet, prudentem neminem esse posse nisi sit bonus.

LECTIO XI.

Onsiderandũ est iterũ, & de uirtute. Etenim, ut prudentia sese habet ad habilitatẽ, teſt esse sciens, qui erraret circa principia demonstrationis.

LECTIO XI.

Ostquàm Philosophus ostendit, q̃ prudentia nõ pot esse sine morali virtute, hic ostendit, q̃ moralis virtus nõ pot esse sine prudẽtia. Et circa hoc tria facit. Primo ostẽdit ꝓpositũ. Secũdo ex hoc solvit quãdã dubitationem

dubitationem incidentẽ, ibi. { Sed & ratio sic dissoluetur &c.} Tertio concludit principale intentum, ibi. { Manifestum autem quamuis &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit propositum per rationem. Secundo per dicta aliquorum, ibi. {Propter quòd autem homines &c.} Dicit ergo primo, quòd ex quo ostensum est, quòd prudentia nõ potest esse sine virtute morali, rursus intendendum est de virtute morali, virum scire possit ee sine prudẽtia. Ita enim se habet circa virtutẽ moralem, sicut dictum est de prudẽtia, & dinotica, quòd licet nõ sint idem pœnitus, tamen habent aliquam similitudinem adinuicem, inquantum vtraque adinuenit cõuenientes vias ad finem propositũ. Ita etiam videtur se habere circa virtutẽ naturalem, & principalem idest moralẽ, quæ est perfecta virtus. Quòd autem videtur virtus naturalis, quę præsupponitur morali, patet per hoc, q̃ singuli mores virtutum, vel vitiorum videntur existere aliquibus hominibus naturaliter, statim enim quidam homines a suã natiuitate videntur esse iusti, vel temperati, vel fortes propter naturalẽ dispositionẽ qua inclinantur ad opera virtutum, quę quidẽ naturalis dispositio, quantum ad tria pertinet attendi. Primo quidem, ex parte rationis, cum naturaliter indita sint prima principia operabiliũ humanorum, puta nulli esse nocendum, & similia. Secundo, ex parte voluntatis, quę de se naturaliter mouetur a bono intellecto sicut a proprio obiecto. Tertio, ex parte appetitus sensitiui, secundum quòd ex naturali complexione quidã sunt dispositi ad iram, quidam ad concupiscentias, vel ad alias passiones, aut magis, aut minus, aut mediocriter, in quo consistit virtus moralis, sed prima duo communia sunt hominibus omnibus. Vnde secundum hoc dicit Philosophus, quosdã esse naturaliter fortes, vel iustos, & tamen requiritur in his, qui naturaliter sunt tales, aliquid, q̃ sit principaliter bonum, ad hoc quòd prædictæ virtutes, secundum perfectiorem modum in nobis existant, quòd prædicti naturales habitus, siue inclinationes in pueris, & in bestijs insunt, sicut Leo naturaliter est fortis, & liberalis, sed tamẽ huiusmodi habitus naturales videntur esse nociui, nisi ad sit discretio intellectus. Et videtur, quòd sicut in motu corporali si corpus fortiter moueatur absque visu dirigente, accidit, quòd id quod mouetur impingat, & fortiter lædatur, ita etiã & hic. Si enim aliquis habeat fortem inclinationem ad opus alicuius virtutis moralis,

A & non adhibeat discretionem ad opus illud virtutis moralis, accidet grauis læsio, vel corporis proprij, sicut in eo, qui inclinatur ad abstinentiam sine discretione, vel respectu exteriorum si inclinetur ad liberalitatem, & simile est in alijs virtutibus, sed si huiusmodi inclinatio coaccipiat in operando intellectum, vt scilicet cum discretione operetur, tunc multum differt secundũ excellentiam bonitatis. Et habitus, q̃ erit similis tali operatiõi cum discretione factæ, erit proprie & perfecte virtus, quæ est moralis. Sicut igitur in parte animæ operatiuę duæ species sunt principiorum operatiuorum, scilicet dinotica, & prudentia, ita etiam in parte appetitiua, quæ pertinet ad morales, sunt duę species, scilicet virtus naturalis, & moralis, quæ est principalis, & hæc non potest haberi sine prudentia, sicut ostensum est.

Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat propositũ per dicta aliorum. Et primo per dictum Socratis. Secundo per dictum eorũ, qui suo tempore erãt ibi. {Signũ autẽ &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit dictum Socratis. Et dicit, quòd propter prædictam affinitatem virtutis moralis ad prudentiam Socrates dixit, omnes virtutes morales esse prudentias. Secundo ibi.

c ¶ Ostendit in quo deficiebant. Et dicit, quòd in hoc dicto Socratis, inquisitio quãtum ad aliquid erat recta, quantum autẽ ad aliquid, peccabat. In hoc enim, quòd æstimabat omnes virtutes morales eẽ prudentias, peccabat, cũ virtutꝰ moralis, & prudentia sint in diuersis partibus animæ. Sed quantum ad hoc bene dicebat, quòd virtus moralis non potest esse sine prudentia. Deinde cum dicit.

prudentia ad dinoticã, non idẽ quidem, simile autem, sic & naturalis virtus ad principalem. Omnibus enim videtur singulos morum existere natura aliqualiter. Etenim iusti, & temperati, & fortes, & alia habemus confestim a natiuitate. Sed tñ quærimus alterum quidem principaliter bonum esse, & talia secundũ modum alterũ existere. Etenim pueris, & bestijs naturales exsistunt habitus. Sed sine intellectu nociui videntur existentes. Veruntamen tantum videtur videri, qm quemadmodum corpori forti sine visione moto, accidit falli fortius propter nõ habere visum, sic & hic. Si autẽ accipiat intellectum in operari differt. Habitus autem similis existens tũc erit proprie virtus. C quare quemadmodum in opinatiuo, duæ sunt species, dinotes, & prudẽtia, sic ī morali duæ sunt: hæc qdẽ virtus naturalis, hæc autem principalis, & harũ principalis nõ fit sine prudẽtia.

b Propter quod aiunt, omnes virtutes prudentias esse.

c Et Socrates sic quidem recte quęrebat, sic autem peccabat. Quoniã quidem.n. prudentias æstimabat esse oẽs virtutes, peccabat, quoniam autem non sine prudentia, bene dicebat.

d Signum autem etenim nunc omnes, quando diffiniunt virtutem apponunt habitum dicentes, & quę est secundum rectam rationem. Recta autem, quæ secundum prudentiam. Videntur vtique diuinare aliqualiter omnes, quoniam talis habitus virtus est, quę scdm prudẽtiã. e Oportet autem parum transcendere. Non enim solum, qui

quæ non est idem sed simile, sic & proprie virtus sese habet ad naturalem virtutem. Omnibus enim singuli mores ineße quodammodo natura uidentur. Etenim & iusti natura forteſque, atque ad temperantiam nati apparẽt, ceteraque continuo habemus ex ipso ortu, sed esse tamen quærimus aliquid aliud, quod est proprie bonum, & talia modo alio nobis ineße. Pueris enim ac belluis naturales habitus insunt. At absque mente nocere uidentur. Atqui ut robusto sit in corpore sine oculis se mouente (errat enim uehementer ex eo, quia non habet uisum,) sic & hic accidit. Si uero mentem acceperint in agendo differt. Atque habitus ille si talis tunc erit proprie uirtus. Quare ut in opinatiuo duæ sunt species habilitas, atque prudentia, sic & in morali sunt duæ, una naturalis uirtus, altera proprie uirtus. Atque harum ea, quæ est proprie uirtus, non fit sine prudentia.

Quapropter inquiunt, uirtutes omnes prudentias esse.

Et Socrates partim recte quærebat, partim peccabat, peccabat, quia uirtutes omnes prudentias esse putabat. Bene dicebat, quòd non esse sine prudentia ipsas aiebat.

Hoc autem huius indicium est. Etenim nunc omnes, cum uirtutem definiunt dicentes, ipsam habitum esse, & afferẽtes ea, circa q̃ uersatur, addunt, secundum rectam rationem. At recta est ea, quæ est secundum prudentiam. Videntur igitur oẽs uaticinari quodam modo talem habitum esse uirtutem, qui est secundum prudentiam.

Oportet autem parum per migrare. Est enim is habitus uirtus, qui non so-

d ¶ Confirmat idem per dicta modernorum. Et primo ponit dictum eorum. Secundo ostendit in quo deficiant, ibi. Oportet autem &c.} Dicit ergo primo, quòd signum huius, quòd virtus moralis non sit sine prudentia est, quia etiam inter omnes diffinientes virtutem, ponentes eam in genere habitus, dicunt ad quæ se extendat virtus, & quòd hoc sit secundum rationem rectam. Manifestum est autem ex præmissis, quòd ratio recta in agibilibus est, quæ est secundum prudentiam. Si igitur omnes sic diffinientes, & si non distincte determinent, videntur tamen aliqualiter diuinare, seu coniecturare, quòd virtus est talis habitus, qui est secundum prudentiam. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit in quo deficiant sic dicentes. Et dicit, quòd oportet parum transcendere eorum dictum, aliquid addendo. Non enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim solum habet hoc virtus moralis, quòd sit secundum rectam rationem, quia sic posset aliquis esse virtuosus moraliter sine hoc, quòd haberet prudentiam per hoc, quòd esset instructus per rationem alterius, sed oportet vlterius dicere, quòd virtus moralis est habitus cum ratione recta, quæ quidem est prudentia. Sic igitur patet, quòd Socrates plus dixit, quàm oportuerit dum existimauit, quòd omnes virtutes morales essent rationes, & non cum ratione, quia dicebat eas esse scientias, siue prudentias. Alij vero minus dixerũt, quàm oportet ponẽtes esse solum secundum rationem. Aristoteles vero mediũ tenet, ponens virtutem moralem esse secundum rationem, & cum ratione. Sic igitur manifestũ est ex dictis, quòd non est possibile aliquem hominem esse bonũ principaliter, idest secundum virtutem moralem sine prudẽtia, neque etiam prudentem sine morali virtute. Deinde cum dicit.

f ¶ Soluit ex præmissis quandam inicidentem quæstionem. Et primo mouet dubitationem. Secundo soluit, ibi. { Hæc enim secundum quidem &c.} Dicit ergo primo, quòd per præmissa potest solui ratio, quam quidam inducunt disputãtes ad hoc, quòd virtutes abinuicem separentur, ita scilicet quòd vna virtus absque altera possit haberi. Videmus enim, quòd non idem homo est inclinatus ad omnes virtutes, sed alius ad liberalitatem, alius ad temperantiam, & sic de alijs. Facile enim vnusquisq; perducitur in id, ad qđ naturaliter inclinatur. Est autem difficile aliquid assequi cõtra naturæ impulsum. Sequitur ergo, quòd homo, qui est naturaliter dispositus ad vnam virtutem, & non ad aliam sciuit, idest assecutus est hanc virtutem, ad quam naturaliter erat dispositus. Et loquitur secundum Socratem, qui ponebat virtutes esse scientias, hanc autem scilicet virtutem, ad quam non est naturaliter dispositus, nequaquam consequetur. Deinde cum dicit.

f ¶ Quod dictum est, verificatur secundum virtutes naturales, non autem secundum virtutes morales, secundum quas aliquis dicitur simpliciter bonus. Et hoc ideo, quia nulla earum potest haberi sine prudentia, nec prudentia sine his, vt ostensum est. Et sic quando prudentia, quæ est vna virtus, inest alicui, simul inerunt cum ea omnes, quarum nulla erit prudentia non existente. Signanter autem dicit uni existenti, quia si essent diuersæ prudentiæ circa materias diuersarum virtutum moralium, sicut sunt diuersa artificiorum genera, non prohiberet unam virtutem moralem esse sine alia, unaquaque earum habente prudentiam sibi correspondentem, sed hoc non potest esse, quia eadem sunt principia prudentiæ ad totam materiam moralem, ut scilicet omnia redigantur ad regulam rationis, & ideo propter prudentiæ unitatem, omnes virtutes morales sunt sibi connexæ. Potest autem contingere, quòd alicui habenti alias morales virtutes, dicatur aliqua virtus deesse propter defectum materiæ, sicut pauperi virtuoso deest magnificentia, qa non habet unde faciat magnos sumptꝰ. Ex ipsa tamen prudentia, quam habet, est taliter constitutus, ut in promptu habeat magnificẽ fieri, si materia non deesset. Deinde cũ dicit.

h ¶ Concludit principale intentum per logas quę dicta sũt. Et dicit, manifestum esse ex dictis, quòd etiam si prudẽtia nõ esset operatiua, quòd homo indigeret ipsa propter hoc, quòd est virtus perfectiua cuiusdam particulæ animæ. Et iterum manifestum est, quòd est operatiua, quia electio recta, quæ requiritur ad operationem virtutis, nõ est sine prudentia, & virtute morali, quia virtus moralis ordinat ad finem, prudentia autem dirigit ea, quæ sunt ad finem. Deinde cum dicit.

i ¶ Soluit dubitationem moram de comparatione prudentiæ, & sapientiæ. Et dicit, quòd prudentia non principatur sapientiæ, neque ipsi, qđ est deterius principatur meliori, & inducit ad hoc duo exempla. Quorum primum est, quia ars medicinæ præcipit quidem quid debeat fieri ad sanitatem consequendam, non tamen principatur sanitati, quia non utitur ipsa sanitate, qđ est proprium artis, uel scientię principatis, ut scilicet utatur ea, cui principatur præcipiendo illi, sed ars medicinæ, præcipit qualiter fiat sanitas, ita quòd præcipit propter sanitatem, sed non sanitati. Et similiter prudentia etiam politica non utitur sapientia præcipiens illi, qualiter debeat iudicare circa res diuinas, sed præcipit propter illam, ordinans scilicet qualiter homines possint ad sapientiam peruenire. Vnde sicut sanitas est potior quam ars medicinæ, cum sit eius finis, ita sapientia prudentiæ præeminet. Secundum exemplum est, quòd cum politica præcipiat de omnibus, quæ sunt in ciuitate, consequens est, quòd præcipiat de his, quę pertinent ad cultum diuinum, sicut præcipit de his, quæ pertinent ad studium sapientię. Simile igitur est propter hoc prudentiã, aut politicam præferre sapientię, ac si aliquis præferret eam Deo, quod manifestum est inconueniens. Et sic terminatur Sexti libri sententia.

secũdum rectam rationem, sed qui cum recta ratione habitus virtus est. Recta autem de talibus ratio prudentia. Socrates quidem igitur rationes virtutes æstimabat esse. Scientias enim esse omnes. Nos autem cum ratione. Manifestum igitur ex dictis, quoniam non possibile bonum esse principaliter sine prudentia, neque prudentem sine morali virtute.

g Hoc enim secundum quidem naturales virtutes contingit. Secundum quas autem simpliciter dicitur bonus, non contingit. Simul enim prudentiæ vni existenti omnes inerunt.

h Manifestum autem quamuis si non esset practica, quoniam indigeret vtiq; ipsa propter particulę virtutem esse, & quoniã non erit electio recta sine prudẽtia, neque sine virtute. Hæc quidem enim finem, hæc autem quæ ad finem facit operari.

i Sed tamen neque & principalis est sapientię, neque melioris particulę, quemadmodum neque sanitatis medicinalis. Non enim vtitur ipsa, sed videt qualiter fiat illa, cuius gratia præcipit, sed non illi. Adhuc simile, & siquis politicam dicat principati dijs, quoniam præcipit circa omnia, quæ in ciuitate.

lum est secundum rationem rectam, sed cum recta etiam ratione. Recta autem de talibus ratio ipsa est sane prudentia. Socrates igitur virtutes ipsas rationes esse arbitrabatur. Omnes enim scientias esse dicebat. At nos cum ratione esse censemus. Patet igitur ex dictis fieri non posse, vt sine prudentia sit homo proprie bonus, & absque morum virtute prudens.

At enim, & ea ratio, qua quispiam dissuerit separari virtutes hinc salui potest. Non enim idem ad omnes suscipiendas aptissimus est ingenio, quare aliam iam accepit, aliam nondum accepit.

Hoc enim in naturalibus quidem virtutibus fieri potest. At in his, quibus absolute dicitur homo bonus fieri nequit. Etenim cum prudentia, quæ est vna simul inerunt uniuersæ.

Constat autem, & prudentia opus esse, etiam si non esset actiua, quia partis est virtus. Et sine prudentia, sineque virtute electionem rectam non fore. Altera namque finem, altera ea quæ sunt ad finem agere facit.

At uero, neque sapientiæ præest, neq; præstabilioris est partis, sicut neque ars medendi præsidet sanitati. Nõ enim utitur ipsa, sed uidet ut fiat. Illius igitur gratia non illi iubet. Præterea simile est, & si quispiam facultatem ciuilem principem esse Deorum dicat, propterea quòd præcipit de omnibus, quæ aguntur in ciuitate.

ARISTOTELIS MORALIVM AD NICOMACHVM LIBER SEPTIMVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

Postquam Philosophus supra determinauit de uirtutibus moralibus & intellectualibus, hic incipit determinare de quibusdam, quæ se sequuntur adinuicem. Et primo de incontinentia, quæ est quoddã imperfectum in genere uirtutis. Secundo de amicitia, quę est quidam effectꝰ uirtutis i Octauo libro, ibi. { Post hæc autem de amicitia &c.} Tertio de fine uirtutis in Decimo libro. { Post hæc autem de electione, &c.} Circa primum duo facit. Primo determinat de cõtinentia, & eius oppositio. Secundo de delectatione, & tristitia, quę sunt earum materia, ibi. {De delectatione autem &c.} Circa primum duo facit. Primo distinguit continẽtiam ab alijs, quæ sunt eiusdẽ generis. Secundo determinat de ea, ibi. { Videtur utique continentia, &c.} Circa primum duo facit. Primo distinguit continẽtiã, & eius oppositum ab alijs, quæ sunt eiusdẽ generis. Secundo ostẽdit de quib⁹ corũ sit dictum, & de quibus restet dicendum, ibi. { Sed de hac quidẽ dispositione &c.} Circa primum duo facit. Primo enumerat habitus, seu dispositiones circa moralia uituperabiles. Secundo ponit earum opposita, ibi. { Contraria autem &c.} Dicit ergo primo, quòd post ea quæ dicta sunt de virtutibus moralibus, & intellectualibus ad hoc, quòd nihil moralium prętermittatur, oportet ab alio principio resumere, vt dicamus, quòd eorum quæ sunt circa mores fugienda, tres species sunt, scilicet malitia, & incontinentia, & bestialitas. Et horum quidem differentiam oportet sic accipere. Cum enim vt in Sexto dictum est, bona actio non sit sine ratione practica, & appetitu recto per hoc quòd aliquid horum duorum peruertitur, contingit, quòd aliquid sit in moribus fugiendum. Si quidem igitur sit peruersitas ex parte appetitus, vt ratio practica remaneat, recta erit incontinentia, quæ scilicet est, quando aliquis rectam æstimationem habet de eo, qđ est faciendum, vel vitandum, sed propter passionem appetitus in contrarium trahit. Si vero intantum inualescat appetitus peruersitas, vt rationi dominetur, ratio sequitur id, in quo appetitus corruptus inclinat, sicut principium quoddam, extimãs illud, vt finem optimum. Vnde ex electione operabitur peruersa, ex quo aliquis dicitur malus, vt dictum est in Quinto. Vnde talis dispositio dicitur malitia. Est autem considerandum, quòd peruersitas in vnaquaque re contingit ex eo quòd corrumpitur temperantia debita illius rei. Sicut ægritudo corporalis in homine, prouenit ex eo quòd corrumpitur humorum debita proportio huic homini. Et similiter peruersitas appetitus, qui interdum rationem peruertit in hoc consistit, quòd corrumpitur cõ-

Let. 14.

LECTIO I.

Post hæc autem dicendum, aliud facientes principium, quoniam circa mores fugiendorum tres sunt species, malitia, incontinẽtia, & bestialitas.

b Contraria autem duobus manifesta, hoc qdẽ.n. virtutẽ, hoc autem continentiam vocamus.

c Ad bestialitatem maxime cõgruit, dicere supra nos virtutem heroycam quandam, & diuinam.

d Quemadmodũ Homerus de Hectore fecit dicẽtem Priamũ, quoniam valde erat bonus, neque videbat viri mortalis puer existere, sed Dei. Quare si quem admodum aiunt ex hominibus fiunt Dij, propter virtutis super excellentiam, talis quidem vtiq; erit, videlicet bestialitati oppositus habitus.

mensuratio affectionum humanarum. Talis autem corruptio non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem quandam, vt patet de temperantia humorum in corpore humano. Saluatur enim natura humana cum maiori, vel minori caliditate. Et similiter contemperantia vitæ humanæ saluatur, secundum diuersas maneries affectionum. Vno igitur modo potest contingere peruersitas in tali cõsonãtia, ita quòd nõ excatur extra limites humanæ vitæ, & tũc dicetur simpliciter incontinentia, vel malitia humana, sicut ægritudo humana corporalis, in qua saluari potest natura humana. Alio modo potest corrumpi contẽperantia humanarũ affectionũ, ita quòd progrediatur vltra limites humanæ vitæ in similitudinem affectionum alicuius bestiæ, puta leonis, aut porci. Et hoc est quod vocatur bestialitas. Et est simile, sicut si ex parte corporis complexio alicuius mutaretur in cõplexionem leoninã, vel porcinam. Deinde cum dicit.

b ¶ Ponit cõtrarias dispositiones prædictis. Et primo proponit duo, de quib⁹ manifestum est. Et dicit, quòd contraria duorum prædictorum sunt manifesta, nam malitiæ contrariatur virtus, incontinentia vero continentiæ. Secundo ibi.

c ¶ Ostendit quid opponatur tertio, scilicet bestialitati. Et primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum. ibi. { Quemadmodum Homerus &c.} Dicit ergo primo, quòd bestialitati conuenienter dicitur opponi virtus, quæ communem modum hominum excedit, & vocari potest heroyca, seu diuina. Heroas enim Gentiles vocabant animas desanctorum virorum insignium, quos etiam esse deificatos dicebant. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd anima humana media est inter superiores substantias, & diuinas, quibus communicat per intellectum, & animalia bruta, quibus communicat in sensitiuis potentijs: sicut ergo affectiones sensitiuæ partis, aliquando in homine corrumpuntur, vsque ad similitudinem bestiarum, & hæc vocatur bestialitas supra humanam malitiam, & incontinentiam, ita etiam rationalis pars, quandoque in homine perficitur, & formatur vltra communem modum humanæ perfectionis quasi ad similitudinem substãtiarũ separatarũ, & hæc nominat virtꝰ diuina supra humanã virtutẽ, & cõem. Ita.n. se hẽt retũ ordo, vt mediũ ex diuersis partib⁹ attingat virtũs extremũ. Vñ ẽt i humana natura ẽ aliqd, qđ attingit ad id, quod est superius aliqd, qđ cõiungitur inferiori, aliquid vero, quod medio modo se habet. Deinde cum dicit.

d ¶ Manifestat quod dixerat. Et primo manifestat, quòd sit in hominibus quædam virtus heroyca, vel diuina. Secundo ostendit

Universidad de Bibliotec

sit, quòd talis virtus opponatur bestialitati, ibi. { Etenim quemadmodum &c. } Primum autem manifestat dupliciter. Vno modo per dictum Homeri, qui introduxit Priamum de filio suo Hectore dicentem, quòd erat excellenter bonus, ita quòd non videbatur mortalis hominis existere filius, sed Dei, quia quoddam diuinum apparebat in eo vltra communem hominũ modum. Secundo manifestat idem per communem dictum Gentilium, qui dicebant quosdã homines deificari, quod Arist. nõ dicit esse credẽdum, quantum ad hoc, q̃ homo vertatur in naturam diuinam, sed propter excellentiã virtutis supra communem modum hominum. Ex quo patet esse i hominibus aliquibus quandam diuinam virtutem, & concludit hanc virtutem esse bestialitati oppositam. Deinde cum dicit.

e ¶ Probat propositum duplici ratione. Primo quidem, quia malitiam, vel virtutem dicimus propriã homini. Vnde neque malitia attribuit bestiæ, quæ est infra hominem, neque virtus Deo, qui est supra hominem, sed virtus diuina est honorabilior virtute humana, quam simpliciter virtutem nominamus. Peruersitas autẽ bestiæ est quoddam alterũ genus malitiæ, a malitia humana, quæ simpliciter malitia dicitur. Secundam rationem ponit ibi.

f ¶ Et dicit, quòd homines, in quibus inuenitur tanta boni tas, quæ raro inuenitur in hominibus, videntur diuini viri. Vnde Lacones, scilicet quidam Græciæ ciues, quando valde admirantur alicuius hominis bonitatem dicunt. Iste est vir diuinus. Et similiter ex parte malitiæ bestialis raro inuenitur inter homines. Et ponit tres modos, secundũ quos aliqui fiunt bestiales, quorum primus est, ex consuetudine gentis, sicut apud barbaros, qui rationabilibus legibus non vtũtur propter malã cõsuetudinem, aliqui incidunt in malitiam bestialem. Secundo contingit aliquibus propter ægritudines & orbitates, ideſt amissiones charorum ex quibus in amentiam incidunt, & quasi bestiales fiunt. Tertio propter magnum augmentum malitiæ, ex qua contingit, quòd quosdam superexcellenter diffamamus dicentes eos bestiales. Quia igitur sicut virtus diuina raro in bonis inuenitur, ita & bestialitas raro in malis, videntur sibi per oppositum respondere. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quid de talibus sit dictum, & quid restat dicendum. Et primo continuat, se ad precedentia, & sequentia, secundo demonstrat modum agendi, ibi. { Oportet autem &c. } Dicit ergo primo, quòd de hac dispositione, scilicet bestiali, posterius fiet quædam recordatio, scilicet in hoc eodem libro. De malitia autem virtuti opposita dictũ est prius, vbi determinatum est de virtutibus moralibus. De incontinentia autem quæ vituperatur circa delectationes, & mollitie, & delitijs, quæ vituperãtur circa tristitias, dicendum est nunc. Et similiter de continentia, quæ laudatur circa delectationes. Et perseuerantia, quæ laudatur circa tristitias, ita tamẽ, quòd nõ æstimemus hos habitus, neque eosdem virtuti, & malitiæ, neque ut genere diuersos. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit modum procedendi. Et dicit, quòd oportet hic procedere sicut i alijs rebus, vt scilicet positis his, quæ videtur probabilia circa prædicta, prius indiscamus dubitationes, & sic ostendemus omnia, quæ sunt maxime probabilia circa prædicta, & si non omnia, quia non est hominis, vt nihil a mente eius excidat, oſtẽdemus plurima, & principalissima. quia si in aliqua materia dissoluantur difficultates, & declarentur quasi ueras illa, quę sunt probabilia, sufficienter est determinatum. Deinde cum dicit.

i ¶ Determinat de continentia, & incontinentia, & perseuerantia, & mollicie, & secundum hoc, q̃ determinatum est. Primo proponit probabilia. Secundo inducit dubitationes, ibi. { Dubitabit autem vtique aliquis. } Tertio soluit, ibi. } Primũ quidem igitur. Circa primum tria facit. Primo proponit probabilia circa ipsam continentiam, & incontinentiam. Secundo circa comparationem eorum ad alia, ibi. { Et temperatum quidem est &c. } Tertio circa eorum materiam, ibi. { Adhuc incontinentes &c. } Circa primum ponit tria probabilia, quorum primum pertinet ad bonitatem, & malitiam prædictorum, & dicit quòd probabiliter videtur, quòd continentia, & perseuerantia sint studiosa, & laudabilia, incontinentia autem, & mollicies sint praua, & vituperabilia. Secundum pertinet ad rationes diffinitiuas ipsorum. Et dicit, quòd idem videtur esse continens quod ille, qui permanet in ratione, ideſt in eo, quod secundum rationẽ iudicat esse agendum. Incontinens autem videtur qui egreditur a iudicio rationis. Tertium pertinet ad operationes eorum. Et dicit, quòd incontinens scit aliqua esse praua, & tamen agit ea propter passionem.

Continens autẽ patitur quasdam concupiscẽtias quas scit esse prauas, & non sequitur eas propter iudicium rationis. Et hęc duo sunt etiam extendenda ad perseuerantiam, & ad mollicié circa tristitias. Deinde cum dicit.

k ¶ Ponit duo probabilia circa comparationem eorum ad alia, quorum primum, accipitur secũdum comparationẽ continentiæ ad temperantiam. Et dicit, quòd videtur temperatus esse continens, & perseueratiuus. Sed quidam dicũt, quòd omnis continens, & perseueratiuus est tẽperatus, quidam autem dicũt, quòd nõ. Circa opposita vero, eorum quidã dicũt, quòd omnis intemperatus est incontinens, & econuerso, confuse. i. absque aliqua distinctiõe. Quidam autem dicunt eos esse alteros. Secũdum accipitur per cõparationem ad prudentiã. Et dicit, q̃ndque dicunt homines, quòd non contingit Prudentem esse incõtinentem, quandoq; autem dicunt, q̃ quidam prudentes, & diuini, i. ingenioſi, sunt incontinentes. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit vnũ probabile circa materiã prædictorũ. Et dicit, q̃ quãdoq; dicuntur aliqui incontinẽtes, non solũ concupiscẽtiarũ, sed etiã iræ, honoris, & lucri. Ista igitur sunt sex, quæ cõmuniter solẽt dici circa cõtinẽtiã, & incontinentiã, & perseuerantiam, & mollicię.

Etenim, ut feræ, neque uitium est, neque uirtus, sic neque Dei, sed hæc quidem præstabilius est uirtute, illa autem diuersum quid a uitio genus.

Atque vt raro sit virum esse diuũ, vt appellare Lacones consueuere, cũ valde aliquem admirantur (dicunt enim vir diuus hic est,) sic & ferus, atque immanis est inter homines raro. Maxime vero inter nationes Barbaras est, fiunt autem quidam tales, & ob morbos, lesioneſque principii. Et eos etiam homines, qui in vitiis exuperãt, hac infami consuetudine appellatione notare.

Sed de tali quidem dispositione mẽtio aliqua posterius fiet. De vitio uero prius est dictum. Nunc de incontinentia, mollitie, luxuque, & de continentia, atque constantia est dicendũ. Neque enim, vt idem quod virtus, & uitium, neque ut diuersum genus hæc sunt putanda.

Atque ut in cæteris egimus afferre ea quæ uidentur oportet, & dubitare primum. Deinde omnia, quæ probabilia sunt, aut saltem plurima maximeque præcipua circa hos affectus ostendere. Nam si soluantur quidem ea quæ difficultatem afferunt, relinquantur autẽ ea, quæ probabilia sunt, satis sane fuerit demonstratum.

Videtur itaque continentia quidem constantiaque studiosa esse, ac laudabilis. Incontinentia vero, & mollities praua, & uituperabilis, & idem esse continens, & in ratione persistens, & idem etiam incontinens, & rationem egrediens. Et incontinens quidem improba sciens, improba esse agit ob perturbationem. Continens autem, cupiditates sciens prauas esse, non sequitur ob rationem.

k Et temperatum quidẽ continẽtẽ. & perseueratiuũ. Talẽ aũt hi quidẽ oẽm temperatũ, hi autẽ non. Et inteperatũ incontinẽtem, & incontinẽtem inteperatum confuse, hi autem alterum esse aiunt. Prudentem autem, quandoque quidem, non aiunt contingere esse incontinẽtem. Quandoque autem quosdam prudentes existentes, & diuos incontinentes esse.

l Adhuc incontinentes quidẽ dicuntur, & iræ, & honoris, & lucri. Quæ quidem igitur dicuntur, hæc sunt.

LECTIO II.

DVbitabit autem vtique aliquis qualiter æstimans rectè, incontinẽs est quis.

b Scientem quidem igitur non aiunt quidam posibile esse, dutum enim scientia existente, vt existimabat Socrates, aliud quidem imperare, & trahere ipsum quemadmodum seruum. Socrates quidẽ enim totaliter pugnabat ad rationem, vt non existente incontinentia. Nullũ enim existimantem operari prẽter optimum, sed propter ignorantiam.

c Iste quidem igitur sermo dubitat de apparentibus manifeste. Et optimum quærere circa passionem, si propter ignorantiam, quis modus sit ignorantię. Quoniã enim non existimat quidem incontinens existẽs autẽ passionem, fieri manifestum.

d Sunt autem quidam qui hoc quidem concedunt, hoc autem

Primam quidem circa tertium probabile de actu continentis, & incontinentis. Secundo ponit aliam circa quintum, quod erat de comparatione ad prudentiam, ibi. { Prudentia autem contra eandem. } Tertia dubitatio est circa quartum dubitabile, q̃ erat de comparatione ad tẽperantiam, ibi. { Adhuc si in. } Quarta dubitatio est circa secũdum probabile, quod erat de diffinitione continentiæ, & incontinentiæ, ibi. { Adhuc si oi opiniõni. { Quinta dubitatio est circa primum probabile, quod erat de bonitate, & malitia cõtinentiæ, & incontinẽtiæ ibi. { Adhuc inpsuaderi &c. } Sexta dubitatio est circa sextum probabile de materia continẽtię, & incontinentiæ, ibi. { Adhuc si circa omnia &c. } Circa primũ, primo proponit dubitationem.

Et temperantem quidem continentem esse aiunt, atque constantem. Talem autem, alii temperantem esse omnem, alij nullam dicunt. Et item intemperantem incontinentem esse, & incontinentem intemperantem confuse, nonnumquam diuersos inquiunt esse. Interdum etiam ipsum prudentem incontinentem esse non posse. Interdum nonnullos homines, qui prudentes, ac habiles sunt, incontinentes esse dicunt.

Præterea incontinentes, & iræ, & honoris, & lucri dicuntur. Ea igitur, quæ dicuntur, hæc sunt.

LECTIO II.

DVbitauerit autem quispiam, qui fit, vt recte aliquis existimans agat incontinenter.

Scientem igitur inquiunt quidam impossibile esse. Nam absurdum est, vt arbitrabatur Socrates, si scientia in sit aliud quippiam vincere, & ipsum perinde, atque mancipium trahere. Socrates enim omnino contra orationem ipsam pugnabat, incontinentiamque exterminabat. Neminem enim existimantem præter id quod est optimum agere, sed ob ignorationem dicebat.

Hæc igitur sententia bis aduersatur, quæ manifeste apparent. Atque quærere oportet quisnam in ipsa perturbatione, si ob ignorationem agit, ignorationis sit modus. Constat enim incontinentem non putare illud esse bonum, antequam in perturbatione sit constitutus.

Sunt autem, qui hæc partim concedunt, partim non concedunt. Etenim

Et circa hoc dicit, q̃ aliquis potest dubitare, quomodo aliquis, qui habet rectã æstimationem est in continens operando contraria. Secundo ibi.

b ¶ Prosequitur dubitationem. Et primo obijcit ad unam partem. Secundo, obijcit ad aliam, ibi. { Iste quidem igitur &c. } Tertio excludit quorundam solutionem, ibi. { Sunt autẽ quidam &c. } Dicit ergo primo, quòd quidam dicunt non esse possibile, quòd aliqs existimans rectè, ita quòd sit sciens, sit incontinens. Nõ enim fortius vincitur a debiliori. Cum igitur scientia sit quid fortissimum i homine, videtur, quòd existẽte scientia in homine, aliquid aliud imperet scientiæ, & trahat ipsam quasi seruam, cum magis ratio, cuius pfectio est, magis dominetur, & imperet sensibili parti sicut seruæ. Et hæc fuit ratio Socratis. Vnde totaliter insistebat huic rationi, quasi incontinentia non sit. Putabat enim quòd nullus recte existimans operatur aliquid prẽter id quod est optimum, sed q̃ omne peccatum accidat propter ignorantiam. Deinde cũ dicit.

c ¶ Obijcit in contrarium. Et dicit, quòd iste sermo Socratis dubitationem inducit contra ea, quæ sunt apparentia. Manifeste enim videmus aliquos operari illud, quod sciunt esse malum. Et si ita sit, quòd peccent propter ignorantiam, quæ adueniat eis dum sunt in passione, puta concupiscentiæ, vel iræ, optimum est quærere, qualis ignorãtia sit ista. Manifestum est enim, quòd incontinens antequam passio superueniat, non existimat faciendum id, quod per passionem postea facit. Deinde cum dicit.

d ¶ Excludit solutionem quorundam. Et primo ponit eam dicens, quòd quidam concedunt quędam dictorum a Socrate, scilicet quòd scientia non trahitur. Quidam autem non concedunt,

Universidad de Deusto Biblioteca

dunt, scilicet quòd nullus peccet nisi propter ignorantiam: cõtentur enim, quòd nihil est melius, & fortius, quàm scientia, quòd scilicet possit eam trahere. Non tamen confitentur, quòd nullus possit operari præter id quod opinatur esse melius. Et in de est, quòd dicunt, quòd incontinens, qui superatur a uoluptatibus, non habet sciẽtiam, sed opinionẽ. Secundo ibi.

e ¶ Excludit solutionem prædictam. Et dicit, quòd incontinens, aut habet opinionem fortem, aut debilẽ. Si fortem, eadem ratio videtur de ea, & de sciẽtia, quæ non minus inheret vni quàm alij, vt infra dicetur. Si autẽ non sit fortis opinio tendens contra concupiscentias, sed est quieta, idest remissa, & debilis, sicut accidit in his, qui dubitant, videtur hoc nõ esse imputãdum, sed venia dignum, quòd scilicet homo nõ immaneat debiliter opinatis contra concupiscentias fortes. Nõ autem datur venia, neque malitiæ, neq; alicui aliorum vituperabiliũ, inter quæ est incontinentia, ita scilicet quòd totaliter ei nõ imputetur. Deinde cum dicit.

f ¶ Mouet dubitationem circa comparationem continentiæ ad prudẽtiam, quod erat quintum probabile. Et primo obijcit ad vnam partem, cõcludẽs ex præmissis, q̃ aliq̃s potest esse incontinens, licet habeat prudentiã, quę i contrarium tẽdat. Si enim incontinẽs habet opinionem contratendentem concupiscentijs prauis, & non habet debilem, quia sic non esset eis imputandum, relinquitur ergo, quòd habeat fortem opinionem contratendentem. Sed inter opiniones prudentia est fortissima. Ergo incontinens maxime habet prudentiam contratendentem. Secundo ibi.

g ¶ Ostidit hoc esse inconueniẽs duplici ratione, quarum prima est, quòd secundum hoc sequetur, q̃ idẽ simul sit prudens, & incontinẽs, qđ videtur impossibile. Nullus n. dicit ad prudẽtiã pertinere, q̃ velẽs operetur prauissima. Dictum est enim superius in Sexto, quòd circa prudentiam peior est, qui voluntarius peccat. Secundam rationem ponit ibi.

h ¶ Est enim supra ostẽsum, quòd prudens nõ solum est cognoscitivus, quia est aliquid extremorum. i. habens estimationem rẽtam circa operabilia singularia, quæ supra in Sexto dixit extrema esse, seu est etiam habẽs alias virtutes, scilicet morales, vt

non. Scientia quidem enim nihil esse melius confitentur. Nullus autem operari præter opinatum melius non confitentur. Et propter hoc incontinentem aiunt non scientiam habentem imperari a voluptatibus, sed habentem opinionem.

e Sed tamen siquidem opinio, & non scientia, neque fortis suspicatio cõtratendens, sed quieta, quemadmodum in dubitantibus. Venia ei, quod est nõ manere in his ad concupiscentias fortes: malitiæ autem nõ venia. neque aliorum nulli vituperabilium.

f Prudentia ergo contratendẽte, hoc enim fortissimum.

g Sed inconueniens, erit enim idem simul prudens, & incontinens. Dicet autem vtique nullus, prudẽtis esse, operari volentem prauissima.

h Cum his autem ostensum est prius, quoniam actiuus quidem extremorum Prudens enim aliquis, & alias habens virtutes.

i Adhuc siquidem in eo quòd est concupiscentias habere fortes & prauas cõtinent, non erit temperatus continens, neq; cõtinens temperatus: neque enim quod valde temperati neq; prauas habere. Sed tamen oportet quidem, siquidẽ enim bonæ cõcupiscẽtiæ prauus prohibẽs habitus non sequi, quare continẽtia non omnis studiosa. Si autem infirmę, & non prauæ, nihil venerabile, neque si prauę, & infirmæ nihil magnum.

k Adhuc si omni opinioni permanſiuum facit cõtinentia, prauа, puta, & si falsę.

l Et si ab omni opinione incontinẽtia egressiuum, erit aliqua studiosa incontinentia. Puta Sophoclis Neoptolemus in Philoctethe. Laudabilis enim nõ manẽs quibus suasus est ab Vlysse propter tristari mentiens.

m Adhuc sophistic' sermo mẽtiens dubitatio, propter inopinabilia enim velle arguere, vt sapientes sint cũ attingunt, falsus syllogismus dubitatio fit. Ligata est enim mens, cum manere non velit propter non placere conclusum. Procedere autẽ non posit, propter soluere non habere sermonem.

n Accidit autem ex quodam sermone imprudentia cum incontinentia virtus. Contraria enim operatur, quorum opinatur propter incontinentiam. Opinatur autẽ bona mala esse, & non oportere operari, quare bona, & non mala operabitur.

o Adhuc̃ persuaderi operãs, & persequens delectabilia, & eligens melior vtiq; videbitur eo, qui non propter ratiocinationem, sed propter incontinentiam. Sanabilior enim propter dissuaderi vtique. Incontinens autẽ reus prouerbio quo aimus. Quando aqua suffocat, quid oportet adhuc bibere? siquidẽ enim persuasus esset, quæ agit dissuasus vtique quiesceret. nunc autem non suasus nihil minus talis agit.

p Adhuc, si circa omnia incontinentia est & continentia, quis simpliciter continens? nullus enim oẽs habet incontinentias. aimus autem esse quosdam simpliciter.

q Dubitationes quidem igitur tales quędam accidunt. Horum autem hoc quidem interimere oportet, hoc autem relinquere. Solutio enim dubitationis inuentio est.

LECTIO III.

Primum quidem igitur intendendum, vtrum scientes, vel nõ, & qua

Lectio. 9.
Lec. 10.

scientia quidem nihil validius consitentur. At huic non assentiuntur neminem agere præter id, quod visum est melius. Quapropter, inquiunt incontinentem a voluptatibus superari non scientiam quidem, sed opinionem habentem.

G

At uero, si sit opinio non scientia, neque uehemens existimatio quæ resistit, sed remissa sicut in ambigentibus, uenia danda est, si non in his persistit aduersus uehementes cupiditates. At prauitati non est uenia danda, nec aliorum cuiquam, quæ uituperabilia sunt.

Est ne igitur id quod resistit prudentia? hæc enim est ualidissimum.

H

At est absurdum. Erit enim idem prudens, atque incontinens simul. Nemo autem dixerit, prudentis esse, ea sponte agere, quæ prauissima sunt.

Et insuper demonstratum est antea, prudentem aptum ad agendum esse. Etenim quidam extremorum, & cæteras uirtutes habere.

Præterea si cõtinens est ex eo, quia uehementes, ac prauas habet cupiditates, neque temperans continens erit neque continens temperans. Etenim, neque uehementes habere cupiditates, neque prauas est temperantis, at oportet. Nam si cupiditates sint bonæ, prauus est habitus ille, qui prohibet non sequi, quare non omnis continentia est studiosa, sint imbecilles, & nõ prauæ, non est quid egregium, nec etiam magnum quid, si sint prauæ, ac imbecilles.

Præterea si continentia in quauis opinione facit persistere, prauа est. ui si, & in falsa.

Et si incontinentia a quauis opinione dimouet, erit aliqua incontinentia studiosa, quale fecit Neoptolemus

in Sexto ostẽsum est. Vnde non videtur possibile, quòd aliquis prudens contra virtutes operetur. Deinde cum dicit.

i ¶ Mouet dubitationem circa comparationem continentiæ, & temperantiæ, quod erat quartum probabile. Oportet enim alterum trium dicere, quorum primum est, quòd continens dicatur aliquis ex eo, quòd habet cõcupiscentias prauas, & fortes, a quibus nõ deducatur cõtra rõnẽ. Et si hoc est verum, temperatus non erit continẽs, neque cõtinens erit temperatus. Ille n. qui est perfectę temperatus, non habet prauas concupiscẽtias. Et sic habere prauas concupiscentias vehementes, repugnat ei, quod è temperatũ esse. Oporteret autem, quòd temperatus haberet prauas concupiscentias si esset continẽs, ita ẽta priori suppositione. Secundum autem horum est, q̃ continẽs habeat concupiscentias non prauas, sed bonas. Et sic sequeretur, quòd quicunq; habit⁹ prohibet eum sequi, sit prauus. Talis autem habitus est continẽtia. Ergo nõ oĩs continentia erit studiosa. Tertiũ trium est, quòd concupiscentiæ quas habet continens, non sint vehementes, sed imbecilles & debiles. Et tunc si non sunt prauæ, nec continẽtem, nec erit venerabile, nec laudabile. Et si sint prauæ, & tamen debiles, non erit magnum eis resistere. Et tamen continentia habetur tanquã aliquid magnum, & venerabile. Videtur ergo sequi inconueniẽs quicquid horum trium dicatur. Deinde cum dicit.

k ¶ Mouet quandã dubitationem circa ipsam diffinitionem continentię, quod erat secundum probabilium proponendi. Et primo mouet dubitationem circa relationem continẽtiæ prout supra dictum est, quòd idem est continens, & permanens in ratione. Et dicit quòd si continentia facit permanhugnare omni opinioni, idest si facit homini esse in ratione, quæcunque opinione siue ratione, sequetur, quòd aliqua incontinentia sit bona, cum tamen semper virtuperetur, vt mala. Et hoc ideo, quia aliqua opinatiua ratio persuader aliquod malum fieri, quod vitare est bonum. Et ponit exemplum de hoc, quòd quidam poeta nomine Sophocles narrat, quòd Neoptolemus, qui fuit in bello Troiano, persuasus fuit ab Vlysse, quòd mentiretur Philoctetæ, propter quandã cautam, quæ videbatur honesta, qui tamen postea non permansit in opinione, quę sibi fuerat persuasa. Propter hoc, quod erat ei triste, & graue mentiri, & in hoc est laudabile. Secundam rationem ponit ibi.

m ¶ Et dicit, quòd ratio sophistica mentiens, idest concludẽs falsum, est dubitatio, idest dubitationis causã, quia enim sophistæ ad hoc, quòd appareant sapientes, volunt concludere inopinabilia, cũ ad hoc pertingant syllogizando. Syllogismus factus inducit dubitationẽ, mẽs. n. audientis manet ligata, cum ex vna parte non velit permanere in eo quod ratio cõcludit, propter id quod conclusio ei non placet, & ex alia parte non potest procedere ad contrarium, quia nõ habet in sua potestate solutionem argumentationis. Non tamen propter hoc, q̃ iste non permanet in ratione quam soluere nescit, est vituperabilis. Non ergo videtur, q̃ egredi a quacunque ratiõe sit incontinentia. Tertiã rationem ponit ibi.

n ¶ Si enim egredi aquacunque ratione sit incontinentia, sequitur secundum quandam rationem, quòd imprudẽtia in continẽtię iuncta sit virtus. Et sic virtus componetur ex duobus vitijs, quod est impossibile. Et quòd sequatur id quod dicũ est videtur. Hoc enim q̃ aliquis operatur contraria his quæ opinat, est propter incontinẽtiam. Opinatur autem q̃ bona sint mala, & quòd non oporteat ea operari, quòd est imprudentię. Vnde sequetur, quod operetur bona, & non mala, quod videtur esse virtutis. Deinde cum dicit.

o ¶ Mouet dubitationem circa bonitatem, & malitiam continentiæ, & incontinentię. Videtur enim, quòd ille qui operatur mala ex eo quòd est sibi persuasum quòd sint bona, & inde est, quòd prosequitur, & eligit delectabilia tamquam per se bona, quod facit intemperatus, sit melior eo, qui operatur mala

suasum, quòd omni opinioni immoretur non recedens ab ea quetur, quòd quædam continentia sit prava. Contingit enim aliquam opinionem esse falsam, a qua discedere est bonum, vtique de ab ea detineri est prauum, cum tamen continentia laudetur quasi aliquod bonum. Secundo ibi.

l ¶ Objcit contra rationem incontinentiæ, prout supra dicta est, quòd incontinens est egressiuus a ratione, & hoc tribus rationibus, quarum prima est, quòd si incontinentia sit egressiua

A non propter ratiocinationem, qua sit deceptus, sed propter incontinentiam. Ille enim qui est persuasus, videtur esse laudabilior propter hoc, quòd de facili potest sibi dissuaderi, quod credit, sed incontinens nõ videtur iuuari ex aliqua bona suasione. Quinimo videtur esse reus prouerbij, quòd si aqua cuius potus retinet sitientem, suffocat bibentem, quid adhuc valet ei bibere? Et similiter si aliquis ageret aliqua mala quasi persuasus, idest decepẽs, desisteret agere dissuasus, idest remota illa suasione. Sicut sitis cessat adhibito potu aquæ. Nunc autem incontinens sua sponte est, & credit ea, quæ recta sunt, & nihilominus agit alia, vnde aqua bonæ suasionis cum nõ iuuat, sed suffocat. Deinde cum dicit.

p ¶ Mouet dubitationem circa materiam continentiæ, & incontinentiæ, quod erat sextum propositorum. Et dicit, quòd si continentia, & incontinentia, non solum sunt circa concupiscentias, sed circa iras, & lucrum, & omnia huiusmodi, non poterit determinari quis sit simpliciter incontinens, nullus enim inuenitur, qui habeat omnes incontinentias. Dicimus autem esse quosdam simpliciter incontinentes. Non ergo videtur verum esse, qđ supra dictum est, q̃ continentia, & incontinentia sit circa omnia. Vltimo autem ibi.

q ¶ Epylogando cõcludit, quòd tales quidem dubitationes accidunt circa prius proposita. Et quasdam harum dubitationum oportet interimere, quasi falsum intendentes, & quasdam relinquere, quasi concludentes verum. Hæc est enim vera solutio dubitationis cum inuenitur qđ sit verum, circa id quod dubitatur.

∴

apud Sophoclem in Philoctete. Est enim Laudabilis, quia non persistit in his, quæ insuserat Vlysses ob mentiendi dolorem.

Præterea captio mentiens dubitatio est, quia namque admirabilia præterque opinionem sophistæ inferre volunt redarguendo, vt cum attigerint videantur acuti, ratiocinatio facta dubitatio fit. Ligatur enim mens cum manere quidem non vult, quia conclusio non placet, procedere autem non potest, quia rationem soluere nequit.

Fit autem aliqua ratione, vt imprudentia cum incontinentia sit virtus, qui namque habet vtrumque, contraria his, quæ existimat ob incontinentiam aget. Existimat autem bona esse mala, & agere non oportere. Quare bona aget, & non mala.

Præterea, qui persuasus agit voluptateque sequitur, atque eligit melior eo videbitur esse, qui non ob rationem, sed ob incontinentiam agit. Nam facilius curari potest, quippe cum possit illi dissuaderi. At incontinens obnoxius est ei prouerbio, quo dicimus. Quid insuper bibere opus est, cum strangulat aqua? Etenim si non persuasum esset ipsi ea, non agenda esse, quæ agit, dissuasus tandem cessasset. Nunc vero persuasum est ei, & nihilominus talia agit.

Insuper si circa uniuersa continentia sit atque incontinentia, quisnam sit ille, qui est incontinens absolute? Nemo enim habet incontinentias omnis. Dicimus autem quosdam simpliciter continentes esse.

Tales igitur quædam hæc in materia dubitationes emergunt. Horum autem alia tollere, alia relinquere oportet. Dubitationis enim solutio inuentio est.

LECTIO III.

Primum itaque considerandum est, si incontinentes scientes agunt, necne, &

LECTIO III.

Ostquam Philosophus, positis quibusdam probabilibus circa continentiam, & incontinentiam, mouit circa singula dubitationes, hic accedit ad soluẽdum. Considerandum est autem, quòd non eodem ordine solutiones inducit, neque probabilia præsupponit, neque quo dubitationes induxit, sed secundum quòd exigit ratio doctrinæ,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Lect.7.

Etiæ, prout scilicet vnius dubitationis solutio ex altera dependet. Primo igitur dicit de quo est intentio. Secundo exequitur propositum, ibi. ¶ Est autem principium &c.} Dicit ergo primo, quòd ad soluendum prædictas dubitationes. Primo est considerandum vtrum aliquis cum hoc, quòd sunt scientes, possunt esse incontinentes, vel non. Et si sic, per quem modum fiat. Et hic dubitatio primo soluitur, quia ei⁹ solutio pertinet ad considerãdum an sit incontinẽtia, vel nõ. Dictum est enim supra, quòd contentio Socratis ad hoc erat quasi incontinentia non esset. Prius autẽ de vnoquoque oportet cõsiderare an est. Deinde secũdo oportet considerare circa qualia debeamus ponere aliquem esse incontinentem, vel cõtinentem, vtrum scilicet circa omnem delectationem, & tristitiã, vel circa quasdam determinata. Et hæc dubitatio secundo soluitur, licet fuerit sexto loco proposita, quia principiũ inquirẽdi quid sit aliquis habitus, est considerare materiam ipsi⁹, sicut patet ex modo procedendi Arist. in præcedentibus. Et quia continens, & perseueratiuus secundũ materiam differũt, si mul cum hoc considerandum est, vtrum secundum rationem differãt. Et similiter considerãdum est de omnibus alijs, quæcunque habent coniunctionem, & conuenientiam cum hac consideratione. Deinde cum dicit.

b ¶ Incipit soluere dubitationes supra motas. Et primo determinat an sit continentia, & incontinentia, determinando primam dubitationem, quæ mouebatur circa tertium probabile. Secundo, determinat materiã continentiæ, & incõtinẽtiæ, soluẽdo sextam dubitationem, quæ mouebatur circa sextum probabile. Et quia temperantia, & continentia conueniunt in materia, simul in hac parte ostendit differentiam temperantiæ, & continẽtiæ, soluendo tertiam dubitationem, quæ mouebatur circa quartum probabile. Ostendit etiam quis sit peior, vtrum intemperatus, vel incontinens, soluendo quintam dubitationem, quæ mouebatur circa primum probabile. Et hæc secũda pars incipit, ibi. ¶ Vtrum autem aliquis incontinens &c.} Tertio ostendit qd Lect.seq. sit continentia, & incontinentia, soluendo quartam dubitationem, quæ mouebatur circa secundum probabile, & cum hoc soluit secundam quæstionem, quæ mouebatur circa quintum probabile, ostendendo, quòd prudens non potest esse incontinens. Et hæc tertia pars incipit, ibi. ¶ Vtrum igitur continens est &c.} Circa primum tria facit. Primo præmittit quædam, quæ sunt necessaria ad soluendum. Secundo excludit falsam solutionem, ibi. ¶ De eo quidem igitur &c.} Tertio ponit veram, ibi. ¶ Sed quia dupliciter &c.} Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo exequitur, ibi. ¶ Neque enim &c.} Dicit ergo primo, quòd ad determinandum prædicta, oportet primo intendere, vt sciamus hæc duo, quorum primum est: vtrum continens, & incontinẽs habeant differentiã, scilicet specificam, per quam ab omnibus alijs differant, & circa quæ, ideſt ex hoc, quòd habeant materiam determinatam, circa quam sint, sicut differentia mansuetudinis est ex hoc, quòd est circa iras, vel etiam quæliter, ideſt in modo se habendi circa quicunque materiam, sicut prudentia est circa omnem materiã moralem, non tamẽ eodem modo, sicut virtutes morales. Et ad exponendũ, quod dixerat subdit, quòd considerandum est, vtrum aliquis dicatur incontinens solum ex hoc, quòd est circa aliquam materiam, vel etiam solũ, vt ideſt solũ ex hoc, quòd aliquo modo se habeat indifferenter circa omnem materiam, vel non solum per hoc, vel per id dicatur aliquis continens, vel incontinẽs, sed ex ambob⁹, ideſt & ex determinato modo, & ex determinata materia. Secundõ, quod oportet prædõsiderare est, si continentia, & incontinẽtia sint circa omnia, vel non, sed circa determinatã materiã. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat qd dixerat. Et primo secundum dicẽs, quòd continens, & incontinens non dicitur aliquis simpliciter circa omnia, sed circa aliquam determinatã materiã, circa quã dicitur aliqs tẽperat⁹, vel intẽperat⁹. ſ. circa cõcupiscẽtias, & delectatiões tact⁹. Secũdo ibi.

d ¶ Determinat primum, & dicit, quòd non dicitur aliquis continens, & incontinens solum in hoc, ideſt respectu alicuius determinatæ materiæ. Sic enim idem essent temperatus, & intemperatus, cum sint circa eandem materiam, sed dicitur aliquis incontinens in sic habere, ideſt ex hoc, quòd aliqualiter se habet circa determinatam materiam, quia hic, scilicet intemperatus ex electione ducitur ad peccandum, quasi existimans, quòd semper aliquid debeat prosequi, ideſt accipere delectabile sibi præsentialiter oblatum, sed incontinens non hoc existimat, sed tamen prosequitur delectabile, quando est sibi præsens. Deinde cum dicit.

e ¶ Excludit falsam solutionem etiam quam supra tetigit. Et dicit, quòd nihil differt ad præsentem rationem si dicatur, quòd illa cognitio præter quam aliqui incontinenter agunt sit vera scientia, sed non sit scientia. Ex facti enim euidentia constat quòd quidam incontinenter operantium, non habent debilem inhęsionem quasi dubitantes, sed ęstimant se per certitudinem scire illud, contra quod agunt, si ergo aliquis dicere velit, quòd propter hoc magis opinantes præter hanc opinionem agunt, quàm scientes, quia quiete, ideſt debiliter inherent opinatis, cõsiderãdum est, quòd in hoc nihil differt scientia ab opinione. Quidam enim non minus inhærent opinionibus etiã falsis, quàm alij scientiæ veræ, & hoc potest videri per Heraclitum, qui adeo firmiter tenebat omnia semper moueri, & non esse veritatem aliquã diu permanẽdi in rebus, quod in fine vitæ suę nolebat loqui, ne veritas interim transmutaretur, sed solum mouebat digitũ, ad aliquid enunciandum, vt dicitur in Quarto metaphys. ec. Deinde cum dicit.

f ¶ Ponit veram solutionem. Et primo soluit dubitationem per quasdam distinctiones. Secundo per naturam ipsius operatiuæ scientiæ, ibi. ¶ Adhuc autem, & si naturaliter &c.} Circa primũ ponit duas distinctiones, quarũ prima est, quòd dupliciter dicimus aliquẽ scire, vno enim modo dicitur scire ille, qui habet habitum, sed non vtitur eo, puta geometer, qui non considerat geometricalia. Alio modo dicitur scire ille, qui vtitur sua scientia, scilicet considerando ea, quæ illius scientiæ. Multum autem differt vtrum aliquis agat ea quę nõ oportet habens habitum scientiæ, sed nõ vtens, vel quòd aliquis habeat habitũ, & vtatur speculando, hoc enim videtur esse durum, scilicet quòd aliquis agat contra id quod actu speculatur, non autem videtur esse durum, scilicet quòd aliquis agit contra id qđ habitualiter scit, sed non considerat. Secundam distinctionem ponit ibi.

quorum modo scientes, deinde circa quæ sit incontinens ponendus, & continens. Vtrum circa voluptatem omnem atque dolorem, an circa definitas quasdam voluptates, atque dolores. Et vtrum idem sit an diuersus continens, atque constans, similiter, & de cæteris, quæ ad hanc attinent contemplationem.

Est autem considerationis initium, vtrum continens, & incontinens, his circa quæ uersantur differant, an modo, dico autem sic, vtrum incontinens ex cosolum sit continens, quia circa hæc uersatur, an non sed ipso modo, an utrisque, deinde si continentia, & incontinentia sint circa uniuersa, nec ne.

Neque enim circa omnia uersatur is, qui est incontinens absolute, sed circa ea, circa quæ est intemperans.

Neque simpliciter sese habet ad illa. Esset enim incontinentia, ac intemperantia idem, sed hoc modo, nam ille quidem eligens ducitur putans semper oportere persequi uoluptatẽ præsentem. Incontinens autem non putat quidem, persequitur tamen.

Sitaque uera sit opinio, sed non scientia, qua transgredientes incontinenter homines agunt, nihil refert ad rationem. Nonnulli namque eorum, qui opinantur non ambigunt, sed arbitrantur exacte se scire. Si igitur opinantes ex eo, quia remisse credunt magis quàm scientes contra suam agent existimationem, nihil differret ab opinione scientia. Sunt enim, qui non minus opinioni suæ, quàm alij suæ scientiæ credunt, ut ex Heraclito patet.

Sed quia dupliciter dicimus scire. Etenim habens quidẽ non vtens autem scientia, & vtẽs dicitur scire, differt hic habentẽ quidem non speculantem autẽ, & hic speculantẽ agere, quę nõ oportet agere ab eo, quod est habentem, & speculantem, hoc enim videtur durum, sed non si non speculans.

Cum autem dupliciter dicatur scire, nam & is qui scientiam quidem habet non autem utitur ipsa, & is, qui vtitur dicitur scire, hæc inter sese differant, habentem, inquam, scientiam, ac non contemplantem, & habentem contemplantem, agere ea, quæ agere non oportet, hoc enim videtur absurdum, sed non si agat non contemplando.

Præterea, cum propositionum duo sint modi, nihil prohibet, vt quispiam agat contrarium eius, quod scit, si habeat quidem vtraque, vniuersali tamen, & non particulari propositione vtatur, nam ea quæ aguntur, singularia sunt, differt autem & ipsum vniuersale, nam aliud est in ipso, aliud in re, ut omni homini sicco conducunt, & hic est homo, vel sic eum, est quod est tale, sed si hoc sit tale, aut non habet, aut non operatur. Magna igitur per hos emerget vtique differentia modos, atque adeo, vt hoc quidem modo non absurdum esse, alio vero modo mirabile videatur.

Præterea sit ut homines scientiam habeant alio modo quàm nuper diximus, nam in habendo quidem, sed non in vtendo differentem cernimus habitum, ut quispiam, & habeat quodammodo, & non habeat ipsum, qualis est dormiens, & furens, ac ebrius. At hoc modo disponuntur ij, qui sunt in perturbatione constituti, nam iræ, & cupiditates uenereæ cæteraque similia, corpus etiam manifeste permutant, atque nonnullos, & in furorem, ac insaniam adigunt. Patet igitur dicendum esse incontinentes perinde se se habere, atque hi sunt affecti.

Dicere autem eas sententias, quæ a scientia proficiscuntur nullum est signum, etenim ij, qui sunt in hisce perturbationibus constituti, demõstrationes,

g Adhuc, quia duo modi propositionum quibus oportet vti, habentem quidem vtraque nihil ꝓhibet operari, quæ præter scientiam vtentẽ quidẽ vniuersali, sed non ea, quę secundũ partẽ operabilia n singularia, differt autem vniuersale, hoc quidem enim in seipso, hoc autem in re est, puta quoniã omni homini conferunt sicca, & qm̃ iste homo, vel siccum quod tale, sed si tale, vel nõ habet, vel non operatur, secundum vtique hos differt modos. Impossibile tamẽ, vt videatur sic quidem scire, nihil inconueniens, aliter autem admirabile.

h Adhuc habere scientiam, secundum aliũ modũ a nũc dictis existit hominib⁹. In habere quidem enim, non in vti autem differentem videmus habitũ, quare & habere aliqualiter, & non habere, puta dormientem, & violentum, sed tamen sic disponũtur in passionibus existentes. Iræ enim & concupiscentiæ venereorum, & quedam taliũ manifeste, & corpus transmutãt. quibusdam autem & insanias faciunt. Manifestum igitur¦, quoniam similiter habere dicẽdum incouuenientes his.

i Dicere aũt sermones eos, q a sciẽtia nullũ signũ eius, qđ est operari secundũ scientiam, etenim ī passionibus his existẽtes demõstratiões, & verba dicunt

demõstrationes,

Secundam distinctionem ponit ibi.

E ¶ Et dicit, quòd quia duo sunt modi propositionum, quibus vtitur ratio practica, scilicet vniuersalis propositio, & singularis, nihil autem prohibere videtur, quòd aliquis operetur præter scientiam, qui habitu quidem cognoscit vtramque propositionem, sed in actu considerat tantum vniuersalem, & non particularem. Et hoc ideo, quia operationes sunt circa singularia, vnde si aliquis non consideret singulare, non est mirum si aliter agat. Sciendum tamen, quòd dupliciter potest accipi vniuersale, vno quidem modo prout est in seipso, puta si dicamus, quòd omni homini conferunt sicca, alio modo secundum quòd est in singulari, puta si dicamus, quòd iste homo, vel talis cibus est

A siccus. Potest ergo contingere, quòd aliquis sciat, & in habitu, & in actu vniuersale, secundum se consideratum, sed vniuersale consideratum in hoc singulari, vel non habet, ideſt in habitu non cognoscitur in actu. Secundum igitur hos modos sciendi differentes, in tantum differt impossibile quòd Socrati videbatur, vt nullum inconueniens videatur eum, qui incontinẽter agit, vno modo scire, scilicet in vniuersali tantum, vel etiam in singulari in habitu, sed nõ in actu, si autem alio modo sciret ille qui incontinenter agit, videretur esse inconueniens, scilicet si sciret singulare in actu. Tertiam distinctionem ponit ibi.

h ¶ Et primo ponit distinctionem. Secundo excludit obiectionem, ibi. ¶ Dicere autem sermones &c.} Dicit ergo primo, ꝙ præter dictos modos adhuc inuenitur in hominibus alius modus sciendi, quod enim aliquis sciat habitu, & non actu differentiam quandam videtur habere, aliquando enim est habitus solutus, vt sic tam possit exire in actum cum homo voluerit, aliquando autem est habitus ligatus, ita quòd no possit exire in actum, unde quodammodo videtur habere habitũ, & quodammodo nõ habere, sicut patet in dormiente, vel in maniaco, aut inebriato. Et hoc modo sunt dispositi homines, dũ sunt in passionibus. Videm⁹ enim, quòd iræ, & concupiscentię venereorum, & quædam huiusmodi passiones, manifeste transmutant corpus exterius, Puta cum ex his incalescit corpus, & quandoque tãtum increscunt huiusmodi passiones, ꝙ quodam in insanias deducunt. Et sic manifestum est, quòd incontinẽtes similiter disponuntur dormiẽtibus, aut maniacis, aut ebriosis, qui scili

B *sed non si agat non contemplando.*

C

D

E

demõstrationes, & verba dicunt

cet habent habitum scientiæ practicę in singularibus ligatum. Deinde cum dicit.

i ¶ Excludit obiectionem, posset enim aliquis obijcere contra prædicta, ꝙ incontinentes quandoque dicunt verba scientifica, & in singulari, & ita videtur, quòd non habeant habitũ ligatum, sed ipse hoc remouet dicens, quòd hoc, quòd dicunt sermones scientiæ non est signum, quòd habeant habitum solutum, & hoc probat per duo exempla, quorum primum est, quòd etiam illi qui sunt in passionibus prædictis, puta ebrij, & maniaci, proferunt voce demonstrationes, puta geometricas, & dicunt verba Empedoclis, quæ erant difficilia ad intelligendum, quia metrice philosophiam scripsit. Secundum

Universidad de Deusto
Biblioteca

exemplum est de pueris, quando primo addiscunt, qui coniungunt sermones, quos ore proferunt, sed nondum eos sciunt, ita scilicet, quòd mente intelligant. Ad hoc enim requiritur, ꝙ illa, quæ homo audit, fiant ei quasi connaturalia propter perfectam impressionem ipsorum in intellectum, ad quod homo indiget tempore, in quo intellectus per multiplices meditationes firmatur in eo, quod accepit, & ita est etiam de incontinente, & si enim dicat, non est mihi bonum nunc prosequi tale delectabile, tamẽ non ita sentit in corde, vnde sic existimãdum est, quòd incontinentes dicant huiusmodi verba quasi simulantes, quia scilicet aliud sentiũt corde, & aliud proferũt ore. Deinde cũ dicit,

k ¶ Propositam dubitationem soluit secundum naturalem processum practicæ scientiæ, applicando predictas distinctiones ad propositum. Et primo determinat veritatem quæstionis. Secundo respondet obiectioni Socratis, ibi. ¶ Quia autem vltima. ¶ Circa primum duo facit. Primo proponit naturalem processum scientiæ practicæ in agendo. Secundo ostendit impedimentum, quod accidit in incontinente, ibi. ¶ Quandoquidẽ igitur &c. ¶ Dicit ergo primo, ꝙ si aliquis velit considerare causam, quare incontinentes præter scientiam agant secundum naturalẽ processum scientiæ practicæ oportet scire, quòd in eius processu est duplex opinio, vna quidem vniuersalis, puta, omne inhonestum est fugiendum, alia autem singularis circa ea, quæ proprie secundum sensum cognoscuntur, puta, hoc est inhonestum. Cũ autem ex his duabus opinionibus fiat vna ratio, necesse est, ꝙ sequatur conclusio, sed in speculativis anima solum dicit cõclusionem. In factiuis autem statim operatur ea, vt si opinio vniuersalis sit, quòd omne dulce oportet gustare. Opinio autem particularis sit, quòd hoc (demõstrato aliquo particulari) sit dulce, necesse est, quòd ille qui potest gustare statim gustet, nisi sit aliquid prohibens. Et hoc quidem fit in syllogismo temperati, qui non habet concupiscentiam repugnantem rationi proponenti, quòd omne inhonestum est vitandum, & similiter in syllogismo intemperati, cuius ratio concupiscentiæ non repugnat proponenti, quæ inclinat ad hoc, quòd omne delectabile sit sumendum. Deinde cum dicit.

l ¶ Ostendit qualiter accidat defectus in incontinente. Et primo ostendit aliquid esse in eo prohibens. Secundo ostendit causam, ibi. ¶ Non contrariæ autem &c. ¶ Tertio, ostendit qualiter ista prohibitio cesset, ibi. ¶ Qualiter &c. ¶ Circa primũ cõsideran dum est, ꝙ in incontinente, rõ non totaliter obruitur a concupiscentia, quin in vniuersali habeat veram scientiam. Sit ergo ita, quòd ex parte rationis proponatur vna vniuersalis, prohibẽs gustare dulce inordinate, puta si dicatur, nullum dulce est gustandum extra horã, sed ex parte concupiscentiæ ponatur, ꝙ omne dulce est delectabile, quod est per se quæsitum a concupiscentia, & quia in particulari concupiscentia ligat rationẽ, non assumitur sub vniuersali ratione, vt dicatur, & hoc est præter horam, sed assumitur sub vniuersali concupiscentiæ, vt dicatur, hoc est dulce, & ita sequitur conclusio operationis: & sunt in hoc syllogismo incontinentis quatuor propositiones, sicut iam dictum est. Et quòd hoc modo se habeat quandoque rationis processus practicæ patet per hoc, quòd sopite insurgente concupiscentia, ratio dicit hoc concupiscibile esse fugiendum, secundum vniuersalem sententiam, vt dictum est: concupiscentia autem ducit ad hoc, libere proponendo, & assumẽdo absque prohibitione rationis, quæ est ligata, quia concupiscentia quando est vehemens, potest mouere quãlibet partem animæ, etiã rationem, si non sit solicita ad resistendum, & sic accidit conclusio operationis, vt scilicet aliquis agat incontinenter contra rationem, & opinionem vniuersalem. Deinde cum dicit.

m ¶ Ostendit causam prædictæ repugnantiæ. Et dicit, ꝙ non est ibi contrarietas ex parte rationis per se, sicut accidit in dubitantibus, sed solum per accidens, inquantum. s. concupiscentia contrariatur vniuersali rationi rectæ, nõ autẽ aliqua opinio per se contrariatur rectæ rationi, sicut quidã dicebãt. Et ex hoc inducit quoddã correlariũ, ꝙ. s. bestiæ non dicuntur cõtinentes, aut incontinentes, quia non habent vniuersalem opinionẽ moventem, cui contrariatur concupiscentia, sed mouentur solum ex fantasia, & memoria singularium. Deinde cum dicit.

n ¶ Ostendit qualiter cessat talis repugnantia. Et dicit, quòd qualiter soluitur ignorantia, quam incontinens habet circa particulare, & rursus recedit ad rectam scientiam, eadem ratio est de vinolento, & dormiente, quæ quidem passiones

& carmina dicunt Empedoclis, & qui primum discunt, nec tunc quidem orationes, sed nõdum sciunt, oportet enim ipsorum insideant menti ad quod tempore opus est. Quare putandum est, ut histriones poemata reddant: sic & incontinenter agentes scientias dicere.

Insuper & hoc modo quispiam naturaliter inspexerit causam. Opinionũ enim alia est vniuersalis: alia de singularibus, quibus iam ipse præsidet sensus. Atque cum ex ipsis ratio fuerit una: anima concluſum ipsum incontemplandis quidem dicat, in agendis autem rebus continuo agat necesse est. Nam si omne dulce gustare oportet, & hoc est dulce ut unum quid singularium, is hoc simul, & agat, qui ꝙ ꝙ est nec prohibetur necesse est.

Cum igitur una quidem uniuersalis inest opinio gustare uetans. Alia uero dicit omne dulce uoluptatem afferre, & hoc esse dulce, hæc autem operatur: atque inest forte cupiditas, illa quidem hoc fugere dicit. Cupiditas autem ducit. Mouere enim singulas partes potest. Quare fit, ut a ratione quodammodo, & opinatione incontinenter agatur.

Non tamen per se contraria, sed per accidens. Cupiditas enim rectæ rationi, sed non opinatio aduersatur, quare, & propter hoc bestiæ non sunt incontinentes, quia non uniuersalem existimationem, sed singularium imaginationem atque memoriam habent.

Quomodo autem soluitur ignoratio, ac rursus fit incontinens sciens: eadem est ratio, & de ebrio, & dormiente. Et non est huius propria perscrutationis, quam quidem a naturalibus audire oportet.

Empedoclis, & primum discentes complectuntur quidem sermones. Sciunt aũt nequaquam, oportet enim connasci, hoc autem rpe indiget. quare quemadmodum simulantes sic existimãdum dicere, & incontinentes.

k Adhuc aũt, & sic naturaliter G
vtiq; aliquis respiciet causam, hæc quidem enim vniuersalis opinio, altera autem de singularibus est quorũ sensus iam proprius. Cũ aũt vna fiat ex ipsis. necessariũ concluſum hoc quidẽ dicere animã. in factiuis aũt operari confestim. Puta si omne dulce gustare oportet; hoc autem dulce vt vinum, aut aliquod singularium: necessarium potentem, & non prohibitum H
simul hoc, & operari.

l Quando quidẽ igitur vniuersalis insit prohibẽs gustare, hoc autem quoniã omne dulce delectabile, hoc autem dulce. hoc operatur. Si forte autem concupiscentia inexistente, hæc quidẽ dicit fugere hoc, concupiscentia autem ducit Mouere enim vnamquamque potest particularum. Quare accidit a ratione aliqualiter, & opinione incontinenter agere. I

m Non contrarię autẽ secundũ seipsam, sed secundum accidẽs. Concupiscentia enim contraria: sed non opinio rectæ rationi. Quare & propter hoc bestias non incontinentes, quoniam non habent vniuersalem opinionem, sed singularium fantasiam & memoriam.

n Qualiter autẽ soluitur ignorantia & rursus fit sciens incon K
tinens, eadẽ ratio, quæ & de vinolento & dormiente. Et non ppria huius pscrutationis quã oportet a philiologis audire.

dubitantibus, sed solum per accidens, inquantum. s. concupiscentia contrariatur vniuersali rationi rectæ, nõ autẽ aliqua opinio per se contrariatur rectæ rationi, sicut quidã dicebãt. Et ex hoc inducit quoddã correlariũ, ꝙ. s. bestiæ non dicuntur cõtinentes, aut incontinentes, quia non habent vniuersalem opinionẽ moventem, cui contrariatur concupiscentia, sed mouentur solum ex fantasia, & memoria singularium. Deinde cum dicit.

n ¶ Ostendit qualiter cessat talis repugnantia. Et dicit, quòd qualiter soluitur ignorantia, quam incontinens habet circa particulare, & rursus recedit ad rectam scientiam, eadem ratio est de vinolento, & dormiente, quæ quidem passiones

soluuntur, facta aliqua transmutatione circa corpora, & similiter, quia per passiones animæ, puta per concupiscentiam, vel iram transmutatur corpus, oportet cessare hanc transmutationem corporalem, ad hoc, quòd homo redeat ad sanam mentem, & ideo hæc ratio non est propria huius considerationis, sed magis oportet eã audire a Philiologis, ideſt naturalibus.

Deinde cum dicit.

o ¶ Secundum præmissa soluit rationẽ Socratis, & dicit, ꝙ propositio, & opinio vltima, scilicet singularis, accipitur ꝙ sensum, & principatur i actionibus, quæ sunt circa singularia, huiusmodi autem propositionem, aut opinionem ille, qui est in passione, vel omnino non habet habitum, vel habet habitum ligatum, vt non possit in actu scire, sed hoc modo loquitur de his, sicut ebri dicit verba Empedoclis, quia ergo ista sunt vera, & quia vniuersale, quod per scientiam comprehẽditur non est extremus terminus operabilium, videtur sequi illud, quod Socrates quærebat. Patet etiã ex prædictis, quòd passio non stat in præsentia principalis scientiæ, quæ est circa vniuersale, quum passio sit solum in particulari, neque vniuersalis scientia trahitur a passione, sed solum extimatio sensibilis, quæ non est tantę dignitatis. Vltimo autem epylogat tanta dicta esse de hoc, ꝙ sciens incontinenter agat, vel ille, qui non est sciens, vel quomodo incõtinens sit sciẽs.

LECTIO IIII.

Postquam Philosophus oñdit quòd præter scientiam potest aliquis prava opera operari, per qđ sciri potest, an continentia, & incontinentia sit, hic determinat de materia continentiæ, & incontinentiæ. Et primo ostendit quæ sit materia vtriusque. Secundo comparat ea alijs habitibus, qui sunt circa eandem materiam, ibi. ¶ Circa eas autem, quæ per tactum &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo manifestat propositum, ibi. ¶ Quoniam quidem igitur &c. ¶ Est autem considerandum, quòd supra sextam dubitationem proponens dixit, quòd si continentia, & incontinentia essent circa omnia, nullus esset simpliciter incontinens. Et ideo hanc dubitationem soluere intendens, duo proponit tractanda, quorum primum est, vtrum aliquis sit simpliciter incontinens, vel omnes dicantur incontinentes particulariter. Secundum est, si aliquis est simpliciter incontinens circa qua-

o Quia autem vltima propositio, & opinio sensibilis, & principalis actionũ, hanc vel non habet in passiõe ens, vel sic habet, vt nõ erat in habere scire sed dicere, quemadmodum vinolentus, quæ Empedoclis, & ꝓpter non vniuersale, neque scientificum similiter esse videri extremum terminum vniuersalium, & videtur, quod quærebat Socrates accidere, non enim principaliter visa scientia præsente fit passio, neque ipsa attrahitur propter passionem, sed sensibilis. De eo quidem igitur, quod est scientem, vel non, & qualiter scientem contingit incontinenter operari, tãta dicta sunt. B

LECTIO IIII.

Vtrum autẽ est aliquis incontinẽs simpliciter, vel omnis secundũ partem, & si est, circa qualia est dicendum deinceps. C

b Qm̃ quidem igitur circa delectatiões, & tristitias sũt, & cõtinẽtes, & perseuerãtes, & incontinentes & molles, manifestum.

c Quia autem sunt hæc quidẽ necessaria facientiũ delectationem, hæc autem eligibilia, secundum seipsa, habent autem superabundantiam, necessaria quidem sunt corporalia, dico autem talia, & qę circa cibum, & venereorum oportunitatem. & talia corporalium, circa quæ intemperantiam posuimus, & temperantiam, necessaria quidem, non eligibilia autem secundum seipsa, dico autẽ, puta victoriam, honorẽ, diuitias, & talia bonorum delectabilium. D

d Eos quidem igitur, qui adhuc præter rectã rationẽ superabundantiam, puta quæ pertinent ad cibum, vel potum, & venerea, & alia huiusmodi corporalia, circa quæ supra posuimus temperantiã, & intemperantiam, sed eligibilia, secundum seipsa, non autem necessaria dicit esse sicut victoriam, honorem, diuitias, & alia huiusmodi bona, & delectabilia. Deinde cum dicit. E

d ¶ Ostendit, quomodo circa prædicta dicatur aliquis continens, vel incontinens. Et primo, quomodo circa non necessaria. Secundo, quomodo circa necessaria, ibi. ¶ Eorum autem, quæ circa corporales &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd illi, qui circa prædicta bona non necessaria superexcellenter student præter rectã rationem, quæ in ipsis est, non ducuntur simpliciter incontinentes, sed cum aliqua additione, puta incontinentes pecuniarum-

Cum autem vltima propositio rei sit sensibilis opinatio, atque actuum domina, hanc incontinens, aut non habet dum est in perturbatione, aut sic habet vt in habendo non sit scire, sed dicere perinde, atque temulentus Empedoclis carmina profert, & quia terminus extremus non est vniuersalis, nec ad scientiam, ut uniuersalis attinet, atque id accidere videtur, quod Socrates quærebat, non enim ea, quæ proprie scientia est præsente fit perturbatio, nec ipsa ob perturbationem distrahitur, sed sensitiua. De his igitur si sciens inquam incontinens an non sciens, & quonam modo sciens incontinenter agat, tot a nobis sint dicta.

LECTIO IIII.

Vtrum sit aliquis incontinens absolute, an aliqua ex parte sint omnes, & si sit, in quibusnam sit dicendum deinceps est.

Patet igitur continentes, atque constantes, & incontinentes, ac molles, circa uoluptatem doloresque versari.

Quoniam eorum, quæ uoluptatem efficiunt, alia sunt necessaria, alia per se quidem expetibilia sunt, exuperationem autem habent, atque necessaria quidem dico, quæ ad ipsum pertinent corpus, alimentum inquam, ueneris usum, & huiusmodi extera, circa quæ temperantiam intemperantiamque posuimus, non necessaria uero, per se autem expetibilia, victoriã, honorem, diuitias, & quæ sunt similis generis, quæ bona sunt, & delectant.

Eos quidem, qui in his præter rectã rationẽ, quæ est in ipsis exuperant

c ¶ Inquirit specialem materiam prædictorum. Et primo ostendit quomodo diuersimode dicatur cõtinentia circa diuersas delectationes. Secundo comparat incontinentias diuersarum delectationũ adinuicẽ, ibi. ¶ Quoniam autem est minus turpis &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit, quo modo dicãt aliquis diuersimode continens, vel incontinens, secundum differentiam humanarum delectationũ ad bestiales, ibi. ¶ Quia autem sunt quidam &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit propositum. Secũdo manifestat quędam, quę dixerat, ibi. ¶ Quia autem concupiscentiarum &c. ¶ Circa primũ tria facit. Primo distinguit delectationes humanas. Secundo ostẽdit, quo modo circa eas diuersimode dicitur qs continens, vel incontinens, ibi. ¶ Eos quidem igitur &c. ¶ Tertio infert quędã correlaria ex dictis, ibi. ¶ Et ꝓpter hoc idẽ. ¶ Dicit ergo primo, ꝙ eorum quæ faciunt delectationem homini, quædam sunt necessaria ad vitam humanam, quædam autem non sunt necessaria, sed secundum se cõsiderata sunt eligibilia homini, quãuis possit in eis esse superabundantia & defectus, quod apponit ad differentiã virtutum, in quibus non potest esse superabundantia, & defectus. Et dicit necessaria esse corporalia ꝙ

Universidad de Deusto
Biblioteca

centiæ, vel lucri, vel honoris, aut iræ, quasi alteri sint simplici F ter incontinentes, & illi, qui secundum similitudinem incontinentes dicuntur, quod signat appositio, sicut cum dicitur homo qui vicit in Olympia, circa hunc quidem communis ratio hominis parum differt a propria, quam appositio designat, sed tamen aliquo modo est alia. Et inducit signum ad hoc, quòd circa prædicta nō dicatur aliquis simpliciter incontinens, qa incontinentia vituperatur, nō solum, vt peccatum quoddam, quod potest contingere etiam cum aliquis prosequitur ali quod bonum, sed inordinate. Vituperatur autem incontinē tia sicut malitia quædam, per quam scilicet tenditur in aliqd malum, quę quidem, vel est malitia simpliciter, puta cum ratio & appetitus tendunt in malum. Et hæc est vera malitia, quæ opponitur virtuti, vel secundum quandam partem, quia scilicet appetitus tendit in malum, non autem ratio, sicut contingit in incōtinentia, sed nullus prædictorum incontinentium vituperatur vt malus, sed solum vt peccās, quia in bonum tendit, sed vltra quàm oportet, vnde nullus eorum est incōtinēs simpliciter. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit qualiter dicatur aliquis incontinens circa necessaria. Et dicit, qp illi qui male se habet circa corporales voluptates, circa quas est temperantia, & intemperantia, non ita, quòd ex electione prosequantur superabundantias delectationum, & effugiant tristitias, puta famem, & sitim, & alia huiusmodi, quę pertinent ad gustum, & tactum, sed præter rectam electionē, quam habent, & præter intellectum rectum, qui in eis est, prosequuntur & fugiunt prædicta, tales nunquam dicuntur incontinentes, nō quidem cum aliqua additione, sicut dicebatur incontinens iræ, sed simpliciter. Et ad hoc inducit signum, quia molles, qui sunt propinqui incontinentibus, dicuntur aliqui circa huiusmodi tristitias, puta, quia non possunt pati famem, aut sitim, aut aliquid huiusmodi, non autem circa alia quid aliorum, puta, quia non possunt sustinere paupertatem, aut aliquid eiusmodi. Deinde cum dicit.

f ¶ Infert quædam correlaria ex dictis, quorum primum est, quòd in idem ponuntur incontinens & intemperatus, & continens & temperatus. Non ita, quòd vnum eorum sit alterum, sed quia sunt aliqualiter circa eadem, scilicet corporales voluptates, & tristitias, sed non eodem modo, sed temperatus & intemperatus cum electione, continens & incontinens sine electione, secundum quod ex hoc sequitur, ponit ibi.

g ¶ Et dicit, quòd ex prædictis patet quòd magis peccat & vituperatur intemperatus, eo quòd magis peccat prosequendo superfluas delectationes, & fugiendo moderatas tristitias, non quia patiatur cū cupiscentiam, vel patitur quiete, idest remisse, & ideo est peior quàm homo, qui peccat in prædictis propter vehementem concupiscentiā, qualis est incontinens, qui enim sine concupiscentia peccat, qd faceret, si adesset ei fortis concupiscentia, qualis est inuenum, & fortis tristitia circa indigentia necessariorum? Deinde cum dicit.

h ¶ Manifestat qd dixerat assignans causam, quare circa non necessaria nouissime incontinentia. Et primo ostendit, quare circa non necessaria, non sit simpliciter incontinentia. Secundo, quare circa ea dicatur incontinentia cum additione, ibi. ℈ Propter similitudinem autem &c. ℈ Circa primum tria facit. Primo proponit, quales sint huiusmodi delectationes non necessariæ. Secundo concludit, quale sit studium circa ea, ibi. ℈ Propter quod quanti. ℈ Tertio concludit vlterius, quòd circa ea non est malitia, neque incōtinentia simpliciter, ibi ℈ Malitia quidem igitur &c. ℈ Ostendit ergo primo, quòd quædam concupiscentiæ & delectationes sunt eligibiles, ad quę scilicet natura inclinat, quædam autem sunt contraria his, sicut ea, quę sunt contra inclinationem naturę, quædam vero sunt media inter ista, sicut patet de pecunia, & lucro, & victoria, & honore. Vnde circa huiusmodi omnia intermedia non vituperantur aliqui ex hoc solum, quia patiuntur eorum concupiscentiam, & amorem, sed ex modo concupiscēdi, qui est superabundās. Deinde cū dicit.

i ¶ Concludit ex prāmissis, quale sit studium hominum circa prædicta. Et dicit, quòd illi prærer rationem vel habent, vel prosequuntur aliquid eorum, quę sūt naturaliter pulchra & bona, non vituperantur quasi mali, puta illi, qui student circa honorem adipiscēdum, vel circa curam filiorum, vel parentū magis quàm oportet, hęc enim sunt bona, & laudantur illi, qui circa illa studentes sicut oportet, sed tamen in talibus potest esse quędam superabundantia vitiosa, sicut si aliqua mulier propter amorem filiorum superfluum contra Deum rebelles, puta propter filiorum mortem, sicut legitur de quadam muliere, quæ vocatur Nyobe, vel sīgs propter nimium amorē parentum aliquid insipienter agat, sicut quidam nomine Satyrus, qui nominatus est Philopater, idest amator patris, valde videbatur desipere propter amorē quem circa patrē habebat. Deinde cum dicit.

k ¶ Concludit, qp circa prædicta nō est malitia, propter hoc scilicet, quòd vnum quodq; eorum in se consideratum, est naturaliter eligibile, sed solum superabundātiæ eorum sunt prauæ, & fugiendæ, & similiter, nec incontinentia est simpliciter circa prædicta, quia incontinentia nō solum est aliquid fugiendum sicut peccatum, sed etiam vituperabile sicut turpe. Et ideo circa delectationes corporales, q̄ sunt turpes, & serviles, vt in Tertio dictū est, proprie est incontinentia, nec sunt huiusmodi delectationes apprehendæ homini, nisi propter necessitatem. Deinde cum dicit.

l ¶ Ostendit, quare dicatur circa non necessaria incontinentia cum additione, & dicit, quòd hoc accidit propter similitudinē passionis, quia scilicet, sicut aliquis immoderate concupiscit voluptates corporales, ita pecuniam, & alia prædicta. Et est simile, sicut cum dicimus, aliquem hominem esse malum medicum, vel hypocritam, idest representatorem, qui tamen non dicit simpliciter malus. Sic igitur in his, quę sic dicuntur mala, non dicimus mali tiam simpliciter circa vnumquodque eorum, sed secundum proportionalem similitudinem, quia scilicet ita se habet malus medicus ad ea, quæ sunt medici, sicut malus homo ad ea, quę sūt hominis. Ita etiam in genere continētiæ, solam illam dicimus simpliciter continentiam, & incontinentiam, quæ est circa eadem temperantiæ, & intemperantiæ, sed circa iram dicimus incontinentiam secundum similitudinē, & ideo addimus incontinentem iræ, sicut incontinentem honoris, & lucri.

LECTIO V.

Ostquam Philosophus ostē dit, quòd diuersimode dicitur aliquis continens, & incontinens, secundum diuersas concupiscentias, & delectationes humanas, hic ostendit, quòd diuersimode dicitur aliquis continens, & incontinens circa concupiscentias, & delectationes humanas, & bestiales. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit diuersitatē concupiscentiarum, & delectationum humanarum, & bestialium. Secundo ostēdit, quomodo diuersimode circa eas dicatur continentia, & incontinentia, ibi. ℈ Quantis quidē igitur &c. ℈ Circa primum duo facit. Primo proponit differē tiam delectationum. Secundo manifestat, quod dixerat per exempla, ibi. ℈ Dico autem bestiales &c. ℈ Dicit ergo primo, quòd delectabilium, quædam sunt delectabilia secūdum naturam, quædam autē nō secundum naturā. & vtrūque eorū subdividi-

quædam natura eligibia, quædam autem cōtraria horū, quædam autem intermedia, quemadmodum diuisimus prius, puta pecuniæ, & lucrum, & victoria, & honor. Ad omnia autem & talia, & intermedia non in pati, & concupiscere, & amare vituperantur, sed in aliqualiter, & superabundare. B

i Propter quod, quāti quidē pter rationē, vel detinentur, vel prosequuntur eorum quę natura aliquid pulchrorū, & bonorū, puta circa honorē, & magis quàm oportet ostēdentes, veluti circa filios, & parētes: etenim hic bonorū & laudātur, qui circa hæc studēt, sed tamē est quædam superabundantia, & in his, si quis quemadmodum Niobe C rebellet, & ad Deos: vel quemadmodum Satyrus Philopater cognominatus circa patrem, valde enim videbatur desipere. k Malitia quidem igitur nulla circa hæc est, propter qđ dictum est, quoniam natura eligibilium vnumquodque est propter seipsum. Prauæ autē, & fugiendæ sunt ipsorum superabundantię, similiter aūt neq; incōtinentia: incōtinētia n. nō solū fugienda, sed & vituperabiliū est. D

l Propter similitudinē autē passionis apponentes ad incōtinētiam, circa vnumquodq; dicūt, puta malum medicum, & malū hypocritam, quem simpliciter vtique non dicerent malum. Quemadmodū igitur neq; hic propter non malitiam esse vnāquamq; ipsarum sed hic secundum analogum similem sic videlicet, & illic existimandum, solā incontinentiam, & continentiam esse, quæ est circa eadem E temperantię, & intemperātię. Circa iram autem secundum similitudinem dicimus, propter quod & apponentes incontinē tem irę, quemadmodum honoris, & lucri aimus.

LECTIO V.

Via autem sunt quædā quidem delectabilia natura. Et horum, hęc

eligibilis, ad quę scilicet natura inclinat, quædam autem sunt contraria his, sicut ea, quę sunt contra inclinationem naturę, quædam vero sunt media inter ista, sicut patet de pecunia, & lucro, & victoria, & honore. Vnde circa huiusmodi omnia intermedia non vituperantur aliqui ex hoc solum, quia patiuntur eorum concupiscentiam, & amorem, sed ex modo concupiscēdi, qui est superabundās. Deinde cū dicit.

quædam natura eligibia, quædam autem cōtraria horū, quædam autem intermedia, quemadmodum diuisimus prius, puta pecuniæ, & lucrum, & victoria, & honor. Ad omnia autem & talia, & intermedia non in pati, & concupiscere, & amare vituperantur, sed in aliqualiter, & superabundare.

i Propter quod, quāti quidē pter rationē, vel detinentur, vel prosequuntur eorum quę natura aliquid pulchrorū, & bonorū, puta circa honorē, & magis quàm oportet ostēdentes, veluti circa filios, & parētes: etenim hic bonorū & laudātur, qui circa hæc studēt, sed tamē est quædam superabundantia, & in his, si quis quemadmodum Niobe rebellet, & ad Deos: vel quemadmodum Satyrus Philopater cognominatus circa patrem, valde enim videbatur desipere. k Malitia quidem igitur nulla circa hæc est, propter qđ dictum est, quoniam natura eligibilium vnumquodque est propter seipsum. Prauæ autē, & fugiendæ sunt ipsorum superabundantię, similiter aūt neq; incōtinentia: incōtinētia n. nō solū fugienda, sed & vituperabiliū est.

l Propter similitudinē autē passionis apponentes ad incōtinētiam, circa vnumquodq; dicūt, puta malum medicum, & malū hypocritam, quem simpliciter vtique non dicerent malum. Quemadmodū igitur neq; hic propter non malitiam esse vnāquamq; ipsarum sed hic secundum analogum similem sic videlicet, & illic existimandum, solā incontinentiam, & continentiam esse, quæ est circa eadem temperantię, & intemperātię. Circa iram autem secundum similitudinem dicimus, propter quod & apponentes incontinētem irę, quemadmodum honoris, & lucri aimus.

LECTIO V.

Vm aūt quædā, natura voluptatem efficiant, quorū alia simpliciter, alia generibus

bilia sunt natura, quædam hisce contraria, quædam media, quemadmodum prius distinximus, vt pecuniæ, lucrum, honor, victoria. In omnibus talibus, atque medijs non ex eo vituperantur homines, quia his afficiuntur, cupiunt atque amant, sed ob modum, & quia exuperant.

Quapropter, qui præter rationem, aut vincuntur, aut sequuntur quippiam eorum, quæ natura sunt honesta, & bona, non laudantur, vt ij, qui circa honorem magis quàm oporteat studēt, aut erga filios, & parentes. Etenim bona sunt hæc, & laudantur, qui circa hæc student. Attamen est & in his exuperatio quædam, si quispiam vt Niobe, & aduersus Deos contenderet, aut sic erga patrem afficeretur, vt Satyrus ille, qui patris amator appellabatur, insanire namque nimium videbatur.

Circa igitur hæc, nulla est prauitas, propterea quòd vnumquodque per se, vt diximus natura est expetibile. Exuperationes tamen ipsorum improbæ sunt, ac fugiendæ, similiter, nec incontinentia. Etenim incontinentia, non solum est fugienda, sed etiam vituperanda.

Ob perturbationis autem similitudinem adiungentes singula incontinentiam, circa vnumquodque dicunt, vt malum medicum, aut malum hystrionem, quem absolute non dicerent malum. Vt igitur neque hic absolute dicitur malus, quia non est vitium quicquam ipsorum, sed rationum comparatione simile, sic & illic solam existimandum est incontinentiam, & continentiam esse, quæ in his est, circa quæ temperantia intemperantiaque uersatur. Circa autem iram per similitudinem dicimus. Quapropter, & ipsam addentes incontinentem dicimus iræ, quemadmodum & honoris, & lucri.

LECTIO V.

Vm aūt quædā, natura voluptatem efficiant, quorū alia simpliciter, alia generibus

tur. Eorum enim, quæ sunt delectabilia secundum naturam, quædam sunt delectabilia omni habenti sensum, puta

Universidad de Deusto Biblioteca

quidem simpliciter. Hæc autem secundum genera, & animaliū, & hominum, hæc autē nō sunt, sed hæc quidem propter passiones siue orbitates. hæc autē propter cōsuetudines fiunt, hæc autem propter vitiosas naturas est & circa horum singula, similes videre habitus.

b Dico autem bestiales, puta esse hominem, quem dicunt prægnantes recidentem pueros deuorare, vel qualiter bestialitate gaudere aiunt quosdā siluestriū circa Pontum. hos quidem crudis, hos autem hominum carnibus, hos autem pueros comedere adinuicem in conuiuium, vel circa Phalarem dictum, hi quidem bestiales.

c Hi aūt ꝑpter ęgritudīes fiūt, & maniam quibusdam, quemadmodū matrem sacrificās, & comedens, & conserui hepar, hi autem ægritudinales.

d Vel consuetudine, puta pilorum euulsores, & vnguium corrosores, adhuc autem carbonū & terræ. Cum his autē, quæ venereorum masculis, hos quidē enim natura his autem ex consuetudine accidunt, puta assuefactis ex pueris.

e Quantis quidem igitur natura causa, hos vtique nullus diceret incontinentes, quemadmodum neque mulieres, quoniam non ducunt, sed ducuntur, similiter autem, & ægrotatiue habētibus propter consuetudinem.

f Habere quidem igitur singula extra terminos est malitiæ, quēadmodum, & bestialitas.

F *animalium uoluptatem, atque hominum afferunt, quædam non natura, sed partim ob morbos, partim ob consuetudinem, partim ob naturas prauas delectent, licet & circa horum singula, similes habitus cernere.*

G *Dico autem ipsos immanes, vt mulierem illam, quam grauidas rescindentem fœtus deuorare aiunt, aut qualibus ferunt nonnullos circa Pontum efferatos homines delectari, quorum alios inquiunt crudis, alios humanis carnibus gaudere, alios suos filios in conuiuiis comedendos mutuo dare, aut id quod de Phalaride dicitur, atque hi quidem ferini habitus sunt.*

H *Alii autem quibusdam ob morbos, & ob insaniam fiunt, vt qui mactauit matrem, atque comedit, quique conserui iecur item comedit.*

Alii sunt ex morbo, vel ex consuetudine, ut euulsiones pilorum, & unguium esus, & carbonum, & terræ, & insuper uenereorum habitus maribus, aliis enim natura, aliis ex consuetudine accidunt, ut iis, qui a pueritia consuescunt.

I *Quibus igitur causa est natura, eos nemo dixerit incontinentes, quemadmodum neque mulieres, quòd uenerē nō agant, sed patiātur. Pari modo neque eos, qui ob consuetudinem morbose se habent.*

Igitur singula quidem hæc habere, extra fines est uitii, quemadmodum & ipsa feritas.

K

dulce est naturaliter delectabile omni habenti gustum. Quædā vero sunt naturaliter delectabilia quibusdam differentijs, & animalium, & hominum. Alij enim cibi sunt naturaliter delectabiles animalibus comedentibus carnes, & animalibus comedentibus fructus. Similiter etiam inter homines, colericis delectabilia sunt naturaliter frigida, quæ temperant eorum complexionem, flegmaticis vero calida. Eorum vero, quæ sunt delectabilia non naturaliter, quædā fiūt propter orbitatem, i. propter aliquas superuenientes ægritudines corporales, aut etiam tristitias animales, ex quibus trāsmutatur natura ad aliam dispositionē. quædam vero fiūt delectabilia ꝑpter malam consuetudinem, quæ fit, quasi quædā natura, quædam vero fiunt delectabilia propter vitiosas naturas. Puta cum aliqui homines habent corruptas, & peruersas complexiōes corporales, & secundū hoc sequitur, quòd in his sint peruersissimæ apprehensiones imaginatiōis, quàm affectiones sensibilis appetitus, quæ quidem vires, cū sint organorum corporaliū act', necesse est, quòd sint corporali complexioni proportionatæ. Et quia secundum diuersitatē obiectorum diuersificantur habitus, necesse est, quòd singulis ꝑdictorum delectabilium respondeant similes habitus. Puta, quòd sint quidam habitus naturales, & quidā nō naturales. Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat per exempla singulas differentias innaturaliū delectabilium. Et primo de his, quæ sunt delectabilia propter pernitiosam naturā hominum, qui sunt quasi bestiales, quia propter corruptelā complexionis assimilantur bestijs, sicut de quodam homine dicebatur, ꝙ scindebat ventres prægnātiū mulierū, vt pueros in vtero cōceptos deuoraret. Et simile est si qs delectetur in talibus, quibus dicūt delectari quosdā siluestres hoies, in siluis. s. solitarios cōmorātes circa mare Ponticū. Quorū quidā comedūt carnes crudas, qdā vero carnes humanas, quidā vero sibijnuicē ad celebrandū cōuiuia suos filios accōmodant, & similia sunt ea, q dicuntur circa Phalarim quendam. s. crudelissimum tyrannum, qui in ipsis cruciatibus hominū delectabatur. Hi igitur qui in talibus delectantur, sunt quasi similes bestijs. Secundo ibi.

c ¶ Exemplificat de his, quę fiunt delectabilia, & quæ sunt contra naturam propter aliquas ægritudines, puta propter maniā, vel propter furiam, aut aliquid huiusmodi, sicut de quodam legitur, quod factus maniacus, sacrificauit matrem, & comedit eā, & occidit conseruum, & comedit hepar eius. Tertio ibi.

d ¶ Exemplificat de his, quæ sunt contra naturam delectabilia ex consuetudine. Et dicit, quòd quibusdam accidunt innaturales delectationes propter interiorem ægritudinē, vel corruptionem prouenientem ex consuetudine, sicut quidam propter cōsuetudinem delectantur euellere sibi pilos, & corrodere vngues, & comedere carbones, & terram, necnon & vti coitu masculorum. Omnia autem prædicta, quæ sunt cōtra naturam delectabilia, possunt reduci ad duo, quibusdam enim accidit ex natura corporalis complexionis, quam acceperunt a principio, quibusdam vero accidūt ex consuetudine, puta quia consueuerūt ad huiusmodi a pueritia, & simile est de his, qui in hoc incidunt ex ægritudine corporali. Nam praua cōsuetudo est quasi qdā ægritudo aiālis. Deinde cū dicit.

e ¶ Ostendit, quòd circa delectabilia prędicta innaturalia nō est incontinentia simpliciter, sed secundū quid. Et hoc dupliciter. Primo quidē ratione accepta ex conditione eorum, qui delectantur. Secundo ratione accepta ex conditione delectabilium, ibi. {Habere quidem igitur &c.} Dicit ergo primo, quòd nullus rationabiliter dicet hos esse simpliciter incontinentes, in quibus natura bestialis est causa taliū delectationum. Dictum est enim supra, quòd bestias non dicimus continentes, vel incontinentes, quia non habent vniuersalem opinionē, sed singularium fantasiam, & memoriā. Huiusmodi autē homines, qui propter pernitiosam naturā sunt bestijs similes, habent quidem aliquid vniuersalis apprehensionis, sed valde modicam, propter hoc, quòd ratio est in eis oppressa ex malitia complexionis, sicut manifeste opprimitur in infirmis propter dispositionem corporalem. Illud autē quod est modicum, quasi nihil esse videtur, nec contingit de facili, quòd modica vis rationis concupiscentias fortes repellat. Et ideo tales non dicuntur incontinentes simpliciter, neque continentes, sed solum secundum quid, inquantū remanet in eis aliquid de iudicio rationis. Et ponit exemplum de mulieribus, in quibus, vt in pluribus modicum viget ratio propter imperfectionem corporalis naturæ, & ideo, vt in pluribus non ducunt affectus suos secundum rationem, sed magis ab affectibus suis ducūtur, propter quod raro inueniuntur mulieres sapientes, & fortes. Et ideo non simpliciter possunt dici continentes, vel incontinentes, & eadem ratio etiam videtur de his, quæ ægrotatiue se habent, idest qui habent corruptam dispositionem propter malam consuetudinem, quæ etiam opprimit iudicium rationis ad modum peruersæ naturæ. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit, quòd circa innaturalia delectabilia, non est simpliciter

g Habentē autē superare, vel superari non simpliciter incontinentia, sed quæ secundū similitudinem: quemadmodū, & circa iras, habentem hunc modū passionis. Incontinentem autem non simpliciter dicendum.

h Omnis enim superabundans malitia, & insipientia, & timiditas, & intemperantia, & crudelitas, hæ quidem bestiales, hę autem ægritudinales sunt.

i Hæc quidem. n. natura talis, qualis timere omnia, & si sonū faciat mus secundū bestialē timiditatē timidus, hic autē catulū timuit propter ęgritudinem.

k Et insipientium. hi quidē ex natura irratiōales. & solum sensu viuentes bestiales, quemadmodum quædam genera longe barbarorum, hi autem propter ægritudines, puta epilenticas, vel manias ęgritudines.

l Horum autem est quidem habere quedā, qn̄que non superari aūt. Dico aūt, puta si Phalaris tenuit, cōcupiscēs puerū comedere, vel ad venereorū incōuenientē delectationē. Est autē & superari non solum habere.

m Quemadmodū & malitia, quæ quidem secundum hominē simpliciter dicitur malitia, quæ autem secundum appositionē, quoniam bestialis, vel ęgritudinalis, simpliciter autem non. Secundum eundem modum, scilicet & incontinentia est, hęc quidem bestialis, hęc quidem ægritudinalis, simpliciter autē quæ secundum humanam intemperātiā solū, qm̄ qdē incōtinētia, & cōtinētia est solū circa q̄ intēperātia & tēperātia, & qm̄ circa alia est alia species cōtinētię secd̄m metaphorā dicta, & non simpliciter manifestum est.

LECTIO VI.

QVoniam autem & minus turpis incōtinētia, quæ iræ quàm quæ concupiscentiarum speculabimur.

Habentem autem vincere, aut uinci, non est ea, quæ absolute est continentia, aut incontinentia, sed ea, quæ per similitudinem dicitur, quemadmodum & is, qui circa iram sic se habet dicendus est cum affectu, & non incontinens absolute.

B *Omne namque uitium exuperans, & dementia, & timiditas, & intemperantia, & acerbitas, aut est ferinum, aut ex morbo.*

Nam qui talis est natura, vt vniuersa formidet, etiam si obstrepuerit sorex, timidus est timiditate ferina. Quidam etiam felem ob morbū pertimescebat.

Et dementium, qui natura quidem ratione carent sensuque tantummodo uiuunt immanes sunt, quales nonnullæ nationes sunt longe habitantiū Barbarorum, C *qui uero non natura, sed ob morbos, aut comitialem, aut insaniam ꝗ sunt morbosi.*

Fieri autem potest, ut horum aliqua quispiam interdum habeat tantū, sed non superetur, ut si Phalaris puerum percupiens comedere sese detineret, aut ab nefanda libidine abstineret. Fit etiam ut non solum habeat, uerum etiam superetur.

Vt igitur, & prauitas ea quidem, quæ est humana absolute dicitur prauitas, alia uero cum additione ferina D *inquam, aut ex morbo, & non absolute, sic & incontinentia alia est ferina, alia ex morbo. Absolute autem ea est sola, quæ intemperantiæ humanæ non ægreditur fines. Perspicuum igitur est, incontinentiam, & continentiam in his esse duntaxat circa quæ intemperantia temperantiaque uersatur, & in cæteris speciem aliam incontinentiæ esse, quæ quidem non absolute, sed per translationem incontinentia dici solet.*

E

LECTIO VI.

POst hæc, minus esse turpem iræ, quàm cupiditatum incontinentiam ostendamus.

pliciter incontinentia, sed secundum quid ex conditione ipsorum delectabilium. Et primo proponit, quòd intendit. Secundo manifestat propositum, ibi. {Omnis enim superabundans &c.} Primo autem duo proponit, quorum primum est, quòd habere singula horū, i. pati cōcupiscentias prædictorū delectabilium, excedit terminos malitię humanæ, sicut, & de bestialitate dictum est supra. Secūdum ponit ibi.

g ¶ Et dicit, quòd si aliquis habeat concupiscentias, & superet, non dicetur simpliciter continens, sed secundum similitudinem, vel si superetur ab eis, nō dicetur incontinens simpliciter, sed secundum similitudinem, sicut & supra, de incontinētia iræ dictum est. Deinde cum dicit.

h ¶ Manifestat quod dixerat. Et primo quantum ad malitiā. Secundo quantū ad continentiam, & incontinentiam, ibi. {Horum autē &c.} Circa primum consiu derandum, quòd huiusmodi excessus malitiæ potest esse circa vitia omnibus virtutibus opposita, sicut circa insipientiam, quę opponitur prudentiæ, circa timiditatem, quę opponitur fortitudini, circa intemperātiam, quæ opponitur temperātiæ, & circa crudelitatem, quæ opponitur mansuetudini, & circa singula eorū, quædā enim sunt dispositiones bestiales propter pernitiosam naturam, quædam vero ægritudinales, quæ sunt propter ægritudinem corporalem, vel animalē, quę est ex mala consuetudine. Et quia supra exēpla posuit circa intēperantiam, & crudelitatem, hic exemplificat, primo quidē de timiditate. Secundo ibi.

i ¶ Et dicit, quòd aliquis ē naturaliter sic dispositus, vt omnia timeat etiam sonitū muris. Et talis est timidus bestialiter, quidam vero propter ægritudinem incidit ī talem timiditatem, quòd timebat mustelam. Tertio ibi.

k ¶ Exemplificat circa insipientiam, & dicit, quòd quidam naturaliter sunt irrationales, non quia nihil habeant rationis, sed valde modicam, & circa singularia, quæ sensu apprehendunt, ita quòd viuunt solum secundum sensum. Et tales sunt quasi secundum naturam bestiales, quod præcipuę accidit circa quosdam barbaros in finibus mundi habitantes. Vbi propter intemperiem aeris etiā A corpora sunt malæ dispositionis, ex qua impeditur vsus rationis in eis. Quidam vero efficiuntur irrationales propter aliquas ęgritudines, puta æpylepsiam, vel maniam. Et hi sunt ægritudinaliter insipientes. Deinde cum dicit.

l ¶ Manifestat quod dixerat quantum ad incontinentiam. Et primo quomodo circa prædicta est quædam similitudo continentię, & incontinentiæ, & dicit, quòd contingit, quandoqꝫ quòd aliquis homo habeat quasdam prædictarum passionum innaturalium, & nō superetur ab eis, qđ est simile continentiæ, puta si Phalaris tyrannus teneat puerum, & concupiscit eum, vel ad vsum comestionis, vel ad incongruam delectationem veneream, & nō tamen eo vtatur, quādoque autem contingit, quòd homo non solum habeat huiusmodi concupiscentias, sed etiam ab eis superetur, & hoc est simile incōtinentiæ. Secundo ibi.

m ¶ Ostendit, quòd in talibus nō est simpliciter continentia, vel incontinentia. Et dicit, quòd sicut malitia, quæ est secundū modum humanū, simpliciter dicitur malitia, quæ autem est nō naturalis hōi dicitur cum additione, malitia bestialis, vel ægritudinalis, & non malitia simpliciter, eodem modo, & incontinentia non naturalis dicitur cum additione, puta bestialis, vel ægritudinalis, sed simpliciter incontinentia dicitur sola illa, quæ est secūdum temperantiam humanā. Vltimo autem æpylogando cōcludit manifestum esse ex prædictis, quòd continentia, & incōtinentia simpliciter solum est circa illa, circa quę est temperantia, & intemperātia. Circa alia uero est quędam species īcontinentiæ, quæ dicitur methaphorice, & non simpliciter.

LECTIO VI.

POstquam Philosophus ostendit, quō ē diuersimode incontinentia, circa diuersa, hic cōparat diuersas incontinentias adinuicem. Et primo incontinentiam concupiscentiarum tactus, quæ est incontinentia simpliciter, ad continentiam irę, quæ est incontinentia secundum quid. Secundo comparat incontinētiam humanam ad incontinentiam bestialem, vel ægritudinalem, ibi. {Ipsarum autem harum &c.} Circa primum duo facit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Primo proponit quod intendit. Et dicit considerandum esse, q̃ p incontinentia iræ est minus turpis, quàm incontinentia concupiscentiarum tactus, circa quas est temperantia, & intemperantia. Secundo ibi,

b ¶ Probat propositum quatuor rationibus. Circa quarum primam dicit, quòd ira videt aliqualiter audire rationē, inquantū scilicet iratus, quodammodo ratiocinatur, quòd propter iniuriam sibi factam debeat inferre vindictam, sed obaudit imperfectè audit rationem, quia non curat attendere iudiciū rationis circa quantitatem, & modū vindictæ. In animalibus autem carentibus ratione, inuenitur quidem ira, sicut & alia opera rationi similia ex naturali instinctu. Inducit autem ad manifestationem propositi duo exempla, quorum primum est de ministris, qui sunt valde veloces, q̃ antequam audiāt totum, quod eis dicitur, discurrūt ad exequēdum, & sic sequitur, quòd peccent in executione mādati, quod nō perfectè audierunt. Aliud exemplum est de canibus, qui ad primum sonitum pulsantis ad ostium latrant, antequam attendant si ille qui pulsat ad ostium, ut aliquis de familiarib⁹, vel amicis. Et ira est de ira, quod audit quidem in aliquo rationem, sed propter naturalē caliditatem, & velocitatem coleræ commouentis ad iram, antequam audiat totum præceptum rationis mouet ad puniendū, quomodo autē hoc fiat, ostendit subdēs. Manifestat enim homini, quòd sic sibi facta iniuria, vel contemptus, quandoque autē per rationē, sicut quando hoc verū est, quandoque autem per fantasiam, puta cū homini ita videtur, licet non sit verum. Homine autē irato, quasi syllogizante, quòd iniuriantē oportet impugnare, & determinate modū iudebitū, & statim iracitur mouē se ad vindictā, antequā determinetur ei a ratione modus vindictæ, sed cōcupiscētia statim q̃ denunciatur sibi delectabile per rationē, vel sensum, mouet ad fruendū illud delectabile absq; aliquo syllogismo rationis. Et huius differētiæ rō est, quia delectabile habet rationē finis p se appetibilis, qui est sicut principiū in syllogizatū, nocumentū autē infert nōdū alicui nō est per se appetibile, vt finis, qui habet rationē principij, sed sicut vsus ad finē, quod habet rationē conclusionis in agibilibus. Et ideo cōcupiscētia nō mouet syllogizās, sed ira mouet syllogizās, & inde est, q̃ ira aliqualiter cōsequitur rationē, nō aūt concupiscentia, quæ sequitur solum impetū prōpter. Per hoc autem est aliquid turpe in rebus humanis, q̃ est p̃ræter rationem. Sic igitur patet, quòd incontinens concupiscentiæ est turpior, quàm incontinens iræ, quia incontinens iræ aliqualiter vincitur a ratione, non autem incontinens concupiscentię. Secundam rationem ponit ibi.

Ira namque aliqua ex parte, & nō perfectè rationem audire videtur, perinde, atque veloces ministri, qui quidem anteaquàm totum id audirent, quod dicitur, excurrunt, deinde in agēdo aberrant. Canes etiam anteaquam considerent si sit amicus si tantum pulsauerit ostium latrant. Sic & ira propter caliditatem celeritatemque naturæ, audita quidem ratione non præcepto autem audito, ad ipsam properat vltionem. Ratio namque, vel imaginatio contumeliam, aut paruipensionem esse ostendit. Illa autem ac si ratiocinatione facta cōcluserit oportere tali bellū inferre, statim insurgit. At cupiditas si solum dixerit ratio, aut sensus hoc afferre voluptatem pergit ad fruendum, quare ira quidem sequitur quodammodo rationem. Cupiditas autem non sequitur, turpior igitur est. Nam incontinens quidem iræ a ratione quodammodo vincitur, cupiditas autem non est a ratione, sed a cupiditate.

c ¶ Dicit, quòd si aliquis peccat circa ea, quę naturaliter appetit, magis meretur veniam. Et huius signū est, quia concupiscentijs communibus, vt puta cibi, & potꝰ magis datur venia, quia sunt naturales, si tamen accipiantur inquantum sunt communes. Nam concupiscentia cibi est cōmunis, & naturalis, non autem concupiscentia cibi præparati. Ira autem naturalior est, & difficilius ei resistitur, quàm cōcupiscentijs, non quidem cōmunibus, quę sunt necessariæ, & naturales, circa quas non multū peccatur, sed illis concupiscentijs quibus quędam superflua cōcupiscuntur, q̃ non sunt necessariæ, circa quas supra in Tertio dixit esse temperantiam, & intemperantiam. Est quidē enim naturale homini, vt sit animal mansuetum, secundum cōmunem naturā speciei, inquantū est animal sociale. Omne enim animal gregale est naturaliter tale, sed secundum naturam alicuius individui, quę in corporis complexione consistit, quandoque contingit magna pronitas ad iram propter caliditatem, & siccitatem humorum facile inflammabilium. Concupiscentia autem superfluorum, puta cibi delicati, magis sequitur imaginationem, & est passio animalis, magisquàm naturalem complexionem sapiens, vnde pronitas ad iram de facili propagatur a patre in filium, quasi consequens naturalē cōplexionē, vt patet in exemplo, quod subdit. Quidā.n.p̃fem pcutiēs reprehēsus rūdit, q̃ ille.i.p̃f suꝰ pcusserat ēt p̃fem suū, & ille ēt pcusserat superiorē p̃fem, ēt ollo filio suo dixit, & iste ēt q̃n veniet ad virilē ætatē, me pcutiet. Hoc est.n.cōnaturale gñi nōi. Ponit ēt aliud exēplū de eo, q̃ cū traheret a filio suo dixit, q̃ qescceret qū puenerat ad ostiū, qa ipse vsque ad illū locū traxerat patrē suū. Sic ergo, qa ira naturalior est minus turpis est incontinēs iræ. Tertiam rationem ponit ibi.

d ¶ Et dicit, quòd illi qui insidijs peccant sunt iniustiores, quia cum hoc quòd lędunt, etiam decipiunt. Iracundus aūt nō agit tamquā insidiator, sed manifestè vult inferre vindictā, non enim esset contentus, nisi ille, qui ab eo lædit sciret se propterea esse læsum, quia eum offenderat. Neq; ira etiam insurgit latenter, & insidiosè, sed cum quodam impetu. Sed concupiscentia delectabilium insurgit latenter, & quasi insidiosè. Quia enim delectabile per se natum est mouere appetitum statim cū apprehensum fuerit trahit ad se appetitum, nisi ratio fuerit diligens ad prohibendum. Vnde quidam de Venere loquentes dicunt. Dolosæ Cyprigenæ. nā Venus fuit Regina Cypri. vnde dicitur cyprigena, quasi in cypro genita. Et attribuūt ei aliquid, quasi dolosæ. Et eius corrigiam dicunt esse variam, per quā intelligitur concupiscentia, quę mentes ligat. Sic dicitur esse varia, quia tendit in aliquid, quod apparet bonum inquātum est delectabile, & tamen est simpliciter malum. & Homerus dicit, quòd deceptio Veneris est furata intellectum spissę, idest multum sapientis, quia ligat in dictum rationis singulari operabili. Vnde hæc incontinentia, q̃ est circa concupiscentias est iniustior, & turpior, quam quæ est circa iram. Et si hoc est verum, sequitur, quòd sit simpliciter incontinentia, quæ est circa concupiscentias, vt supra dictum est, & quod sit aliqualiter malitia, inquantum est infidiosa, non quia ex ratiōe agat: sed quia latenter subintrat. Quartam rationem ponit ibi,

e ¶ Et dicit, q̃ nullus cum tristitia ages iniuriatur. Ostēsum est.n. supra in Quinto, quòd ille qui inuoluntarie aliquid facit, per se loquendo, non facit iniustum, sed per accidens, inquantum accidit, id quod agit esse iniustum. Quod autem cum tristitia faciens, inuoluntarie facere videmur. Omnis autem qui statim per iram facit hoc, tristatur, non quia tristet de vindicta quā infert, sed magis de ea gaudet: tristatur autem de iniuria sibi illata, & ex hoc mouetur ad iram, & sic non est simpliciter inuoluntarius, quia nullo modo ei imputaret, quod facit, sed habet voluntarium mistum cum inuoluntario. Vnde ei minus imputatur, quòd facit inquantum prouocatus facit. Ille autem qui in iuriatur quasi per se iniustum faciens, operatur voluntarius & cum delectatione. Si ergo illa videntur esse iniustiora, contra quæ iuste maxime irascimur, sequitur, quòd incontinentia, quę est propter concupiscentiam sit iniustior, quia contra eam iustius irascimur, vtpote contra male agentem totaliter voluntarie, & cum delectatione. In ira autem non est primo iniuria, sed magis in eo, qui ad iram prouocatur. Vnde minus iuste irascimur contra iratum, qui prouocatus cum tristitia peccat, & sic minus est iniustus. Sic ergo ꝛpylogando concludit manifestum esse, quod incontinentia, quæ est circa concupiscenti as, est turpior ea, quæ est circa iram, & quòd incontinentia, & continentia simpliciter est circa concupiscentias, & delectationes. Deinde cum dicit.

f ¶ Comparat incontinentiam humanam incontinentiæ bestiali. Et circa hoc tria facit. Primo resumit differentiam concupiscentiarum, & delectationum. Secundo ostēdit circa quas harum sit temperantia, & intemperantia, & per consequens continentia, & incontinentia. ibi. ¶ Harum autem circa personas &c. ¶ Tertio comparat humanam malitiam, vel incontinentiam bestiali. ibi. ¶ Minus autē bestialitas, &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd quia continentia, & incontinentia sunt circa delectationes corporales, oportet assumere earū differentias. Sunt.n. quædam earum, vt prius dictum est, humanæ, & naturales, idest consonę humanæ naturæ, & quantū ad genus, quod consideratur secūdum ea, quæ appetuntur: & quantum ad magnitudinem, quæ attenditur secundum modum appetendi, vel intensum, vel remissum. Alię vero non sunt naturales, sed bestiales propter vitiosum naturam. Vel ad veniunt propter orbitates, & ęgritudines, inter quas computantur etiam prauæ consuetudines.

Deinde cum dicit,

g ¶ Ostendit circa quas harum concupiscentiarum sit temperantia. Et dicit, q̃ temperantia, & intemperantia est solū circa concupiscentias, scilicet humanas, & naturales. Et inde est, quòd bestias non dicimus proprie loquēdo, neque temperatas neque intemperatas, sed forte metaphorice loquendo de vno animali per cōparationē ad aliud: prout scilicet vnum genus animalium differt ab alio in contumelia, hoc est, quòd vnum est magis contumeliosum, idest turpe, & immundam habens vitam, quàm aliud, sicut porcus, quàm ouis: et finamoria, idest omnino stultitia, in hoc scilicet quòd vnum est stultius alio: sicut asinus equo, & in hoc, quòd vnus est vorax in omnibus, sicut lupus. Vnde per comparationem horum animalium, quæ superfluunt in talibus, alia genera animalium dicuntur secundum similitudinem temperata, vel prudentia: non autem proprie, quia nullum eorum habet electionem, neque potest ratiocinari, sed est separatum a natura rationali, sicut etiam omnes insani amiserunt vsum rationis. Dictum est autem supra, quòd temperatus, & intemperatus agit cum electione, & ideo temperantia, & intemperantia, non est in bestijs, neque in bestialibus hominibus, neque etiam circa bestiales concupiscentias. Deinde cum dicit.

h ¶ Com-

Et Homerus halteum ipsi tribuit, in quo fraudem etiam ineſſe dicit. Fraus quoque inest, quæ prudentem per sæpe fefellit. Quare si cupiditas magis sit iniusta, quàm ira & incontinentia, quæ ē circa ipsam turpior erit ea, quæ est circa iram, & absolute incontinentia, atque quodammodo vitium.

Insuper, nemo nititur libidine dolens. sed qui facit per iram, dolens omnis facit. Qui uero exequitur libidinem, id facit cum uoluptate. Si igitur ea sunt magis iniusta quibus irasci magis est iustum. Et incontinentia profecto, quæ fit ob cupiditatem, magis erit iniusta. Non est enim in ira libido. Incontinentiam igitur circa cupiditates turpiorem esse incontinentia circa iram, & continentiam, atque incontinentiam circa corporis cupiditates uoluptatesque uersari, ex his quæ diximus perspicuum erasit.

Harum autem ipsarum differentiæ sunt sumendæ. Nam ut ab initio diximus, aliæ sunt humanæ, ac naturales, & genere, & magnitudine, aliæ ferinæ, aliæ ob labefactatū principium, atque morbos emergunt.

Circa autem harum tantummodo primas temperantia intemperantiaque uersatur. Quapropter, & feras, nec temperatas, nec intemperatas nisi per translationem dicimus, & si quod omnino aliud genus animalium ab alio differt petulantia, cobitu, uoracitateque. Non enim habent electionem, nec rationem, sed demotæ sunt a natura. Perinde atque homines ij, qui sunt mente capti, atque insani.

Lectio. 14.

& variam corrigiam. Et Homerus. Deceptio, quæ furata est intellectum spissę sapientis. Quare siquidem iniustior, & turpior incontinentia hæc, ea quæ circa iram est, & simpliciter incontinentia, & malitia aliqualiter.

e Adhuc nullus iniuriatur tristatus. Quæ autem ira facit omnis facit tristatus. Iniurians aūt cum delectatione. Si igitur quibus irasci maxime iustum, hæc aūt iniustiora, & incontinentia, quę propter concupiscentiam. Non enim est iniuria in ira. Qđ quidem igitur turpior, quæ circa concupiscentias incontinentia ea, quæ circa iram, & quoniam est continentia, & incontinentia circa concupiscentias, & delectationes corporales: manifestum est.

f Ipsarum autem harum differentias assumendum. Quemadmodum enim dictum est secundum principia, hę quidem humanæ sunt, & naturales, & genere, & magnitudine, hæ autem bestiales, hæ autem & passiones, & ægritudines.

g Harum autem circa primas temperantia. & intemperantia est solum. Propter quod & bestias, neque temperatas, neque intemperatas dicimus. sed vel secundum metaphoram; & si aliquo taliter alio, ad aliud differt genus animalium contumelia, & finamoria & in omni vorax esse. Non enim habet electionem, neque ratiocinationem. Sed discessit a natura quemadmodum insanientes hominum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

A ¶ Comparat bestialem maliciam, vel incontinentiam humanæ. Et dicit, q̃ bestialitas minus habet de ratione malitiæ, si eo fideretur conditio bestiæ, vel hominis bestialis. Sed bestialitas est terribilior, qa facit maiora mala. Et q̃ minus habeat de malitia bestialitas probat per hoc, q̃ in bestia id quod est optimũ, scilicet intellectus, nõ remanet sicut corruptum, & depraua-tũ, prout remanet in homine malo, sed totaliter ita corruptum ẽ q̃ nihil habeat ẽ illo. Vnde simile ẽ bestiã homini malo comparare, vtrum sit peius, sicut comparare inanimatum animato. Inanimata quidem possunt plus lædere, sicut cum ignis vrit, aut lapis cõterit, sed plus recedit a ratiõe culpæ. Semper enim prauitas eius, qui nõ habet principiũ actionum innocẽtior est, quia min⁹ potest imputari aliquid ad culpam, quæ ꝓpter hoc homini imputatur, quia habet principiũ per quod est domin⁹ suorum actuum, qd quidem principiũ est intellectus, qui in bestiis non est. Sicut ergo cõparatur bestia ad hominem, ita cõparatur iniustitia ad hominem iniustum. Nam habitus iniustitiæ, secundũ propriã naturam habet inclinationem ad malum sed homo iniust⁹ habet in sua potestate i bonum, vel malũ inclinari. Est n. quodammodo vtrumq; peius, scilicet iniust⁹ homo, q̃ iniustitia, & homo mal⁹ q̃ bestia, quia vnus homo malus decies millies potest mala facere, q̃ bestia propter rationẽ, quam habet ad excogitãdum diuersa mala. Sic ergo sicut bestia minus habet de culpa, q̃ homo mal⁹, sed est terribilior, ita etiam bestialis malitia, seu etiam incontinentia terribilior q̃ dem est, sed minoris culpæ, & innocentior q̃ incontinentia, seu malitia humana. Vnde si aliqui amentes, vel naturaliter bestiales peccent, minus puniuntur.

h Minus autem bestialitas malitia, terribilius autem. Non. n. corruptum est optimum quemadmodum in homine, sed corruptum est, & non habet. Simile autem igitur quemadmodũ inanimatum comparare ad animatum vtrum peius. Innocentior enim prauitas semper, quæ G non habentis principiũ. Intellectus autem principium. Simile igitur cõparare iniustitiã ad hominẽ iniustũ. Est. n. vt vtrũq; peius decies millies, plura vtriq; mala facit hõ mal⁹, bestia.

K

LECTIO VII.

Circa eas autem quæ per tactum, & gustũ delectationes, & tristitias, H & concupiscentias, & fugas, circa quas, & temperantia, & intẽperantia determinata est prius. Est quidem sic habere, vt vinci, & quibus multi meliores. Est autem superare, & quibus multi minores.

b Horum hic quidem circa delectationes incontinens, hic autem continens. Hic autem circa tristitias mollis. hic autem perseuerãs intermedium, & plurium habitus, & si inclinant magis ad deteriores.

I

c Quia autem quędam delectationum necessarię sunt. hæ aũt non. et vsque ad quid. Superabundantiæ autem non neq; defectus. Similiter autem & circa concupiscentias habet, & tristitias. Superabundantias quidem perse-quens delectationum, vel secundum superabundantias, vel

LECTIO VII.

Postquam Philosophus ostendit quid sit materia, circa quam est continentia, & incontinentia simpliciter dicta, hic comparat ea ad alia, quę communicant eis in materia. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit differentiam incontinentis, & continẽtis ad perseueratiuũ, & mollem, & temperatum, & intemperatũ, in quo soluitur tertia dubitatio, quæ proponebatur contra quartum probabile. Secundo ostendit quis sit peior, vtrum incontinens, vel intemperatus, per quod soluitur quinta dubitatio, quæ proponebatur circa primum probabile, & hoc ibi. {Est autem intemperatus, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit differentiam inconti-

nentiæ ad alia. Secundo distinguit diuersas incontinentiæ speciẽ, ibi. {Incontinentiæ autem, &c.} Circa primum duo facit. Primo distinguit continentiam, & incontinentiam, a temperantia, & intemperantia, a perseuerantia, & mollicie. Secundo cõparat ea, secundum bonitatem, & malitiam, ibi. {Omnino autẽ vtriq; videbitur.} Circa primum duo facit. Primo distinguit cõtinentiã, & incontinentiã, a perseuerantia, & mollicie. Secũdo distinguit vtraq; a tẽperantia, & intemperantia, ibi. {Quia aũt hæc quidẽ.} Circa primum duo facit. Primo ponit conuenientia. Secundo differẽtiam, ibi. {Horũ aũt hoc quidẽ, &c.} Circa primũ dignat duas conuenientias. Quarũ prima est ẽx materiam, in qua ea cum tẽperantia cõcanr. Sunt. n. circa delectationes, & tristitias, & concupiscentias, & fugas, quæ pertinent ad tactũ, & gustum, circa quas etiã est tẽperantia, & intemperãtia, vt supra determinatum est in Tertio. Secunda cõuenientia est quantũ ad modũ se habendi circa passiones. Contingit. n. quosdã sic se habere circa ꝑdictas passiones, vt vincant a talibus passionibus quibus multi sũt meliores, idest fortiores, quasi dicat, quas multi vincunt. Cõtingit etiã, q̃ aliqui superẽt tales passiones, quib⁹ multi sunt minores, idest debiliores, quasi dicat, a quibus multi superantur. Deinde cum dicit.

b ¶ Ponit differentiam. Et dicit, q̃ horum, qui superant, & superantur, circa delectationes, & tristitias prædictas. Circa delectationes quidẽ, scilicet superatus a delectationibus tactus quas multi superant, est incontinens. Is autem. s. superans delectationes tactus, a quibus multi superantur est continens. Sed circa tristitias contrarias, hic. s. superatus ab his quas multi superant dicit mollis. hic autem. s. superans eas, a quibus multi superantur, dicitur perseuerans. Et quia diuersi sunt gradus delectationũ, & tristitiarũ, & hominũ, qui eas superant, & ab eis superantur, manifestum est, q̃ prædicti habitus possunt esse inter plura medii, sed tñ illi, q̃ sonant in malũ, magis declinant ad deteriores. Magis enim dicuntur incontinentes, vel molles, qui a minoribus delectationibus, vel tristitiis vincuntur, sicut & boni habitus magis declinãt ad meliores. Magis. n. dicuntur continentes, & perseuerantes, q̃ maiores delectationes, & tristitias superant. Potest etiam intelligi, q̃ homines inclinentur ad deteriores habitus, scilicet ad incontinentiam, & molliciem. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit differentiam prędictorum ad temperantiam & intemperantiam. Et dicit, q̃ delectationum gustus, & tactus, quędam necessariæ sunt, sicut cibi, & potus. Quędam non necessariæ, sicut

Feritas autem minus est malum, quàm uitium, sed terribilius. Non enim corruptum est id, quod est optimum, ut in homine, sed non habet. Fit igitur perinde, atque si quispiam inanimatum cum animato compararet utrum sit peius. Semper enim prauitas eius, quod non habet principium minus nocere potest. At mens est principium. Perinde est igitur, atque si quispiam iniustitiam ad iniustum hominem compararet. Est enim utrumque aliquo modo peius. Homo namque malus milies plura mala, quàm fera facere potest.

LECTIO VII.

Sit ut circa uoluptates doloresque per tactum gustumque, & cupiditates, ac fugas, circa quæ uersari temperantiam, & intemperantiam prius est definitũ ita sese habeat quispiam, ut autsuperetur ab his ipsis, quæ plerique superant hominum, aut superet ea ipsa a quibus plerique uincuntur.

Atque, si circa uoluptates ita sese habeat, primo quidem modo incontinens est, secundo autem continens. Sin circa dolores, primo quidem modo mollis est, secundo autem constans. In horum autem medio plurimorum hominum habitus collocantur, et si ad deteriores magis declinant.

Sed quoniam quædam uoluptates sunt necessariæ, quædam non necessariæ, et usque ad quendam terminum, Exuperationes uero defectusque non sunt necessarii. Et simili modo res sese habet, & in cupiditatibus, atque doloribus. Qui uoluptatum exuperationes aut exuperantes uoluptates ob electionem atque ob ipsas, & ob nullam rem

riæ, sicut diuersorum condimentorum. Et illæ quę necessarię A sunt, vsque ad aliquem terminum necessariæ sunt. Est enim aliqua mensura cibi, & potus homini necessaria. Sed superabundantiæ non sunt necessariæ, neque etiam defectus. Et ita se habet circa concupiscentias, & tristitias. Ille ergo intemperatus dicitur, qui perfequitur ex proposito superabundantias, quæ rit tamen secundum superabundantias, id est superabundanter cupiẽdo eas, vel etiã quærit eas ex electione, propter ipsas, & non propter aliquid aliud: habet enim eas quasi finem. Et quia ei immobiliter homo inhæret, quod propter se ex proposito quærit necesse ẽ, & intemperatus non pœnitet de delectationibus quas quærit, & ideo non potest sanari a suo vitio a quo null⁹ sanatur, nisi per displicentiã, qua virtus & vitium in voluntate est. Et sicut intẽperatus superabundat in quærendo delectationes: ita insensibilis: qui ei est oppositus, deficit in huiusmodi: vt in Tertio dictum est. Ille autem qui medio modo se habet circa huiusmodi, est tẽperatus. Et sicut intemperatus quærit ex electione corporales delectationes, ita fugit corporales tristitias non propter hoc, q̃ vincatur ab eis, sed propter electionem. Sed eorũ, qui non ex electione peccãt, hic quidem, scilicet incontinens ducitur ex vi delectationis: hic autem scilicet mollis ducitur ex horrore tristitiæ, quæ sequitur a cõcupiscentia, inquantum scilicet, priuatur aliquis re concupita. vnde patet, quòd differunt abinuicem incontinens, & mollis, & intemperatus. Est autẽ hic aduertendum, q̃ supra philosoph⁹ determinãs materiam cõtinentiæ, & incontinẽtiæ, ne error subreperet, ex incidenti tetigit differẽtiam intemperati, & incontinentis, quam hic ex principali intentione prosequitur. Deinde cum dicit.

d ¶ Comparat prædicta secundum bonitatem & malitiam. Et primo comparat incontinentem & mollem intemperato. Secundo incontinentem molli. ibi. {Opponitur autem, &c.} Dicit ergo primo, quòd omnino videtur esse deterior siquis operatur aliquid turpe omnino non concupiscens, vel quiete, ideest remisse concupiscens, quàm si vehementer concupiscens turpe operetur, sicut etiã deterior est, siquis non iratus percurit, quàm si iratus percutiat. Quid enim faceret passione superueniente, qui absque passione peccat? & inde est, quòd intemperatus, qui non vincitur passione, sed ex electione peccat, est deterior incontinente, qui concupiscentia vincitur. Et similiter horum duorũ, vnum magis pertinet ad speciem molliciei, scilicet vinci passione, scilicet fuga tristitiæ: aliud autem pertinet ad intemperatum, scilicet ex electione peccare. Vnde etiam deterior est intemperatus q̃ mollis. Deinde cũ dicit.

e ¶ Comparat mollem incontinenti, & perseuerantem continenti. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quis eorum sit melior. Secundo manifestat quandam continentiam supra positam, ibi. {Deficiens autem, &c.} Tertio excludit quendam errorem ibi. {Videtur autem luxuus, &c.} Dicit ergo primo, q̃ incontinenti opponitur continens, & molli opponitur perseueratiuus. Perseuerare autẽ dicitur aliquis ex eo quòd tenet se aliquis contra impellens. Sed continentia dicitur ex eo quòd est superare. Illud enim quod continemus, in nostra potestate habemus. Et hoc necessarium est, qa delectationes sunt refrenandæ, vel cohibendæ, contra tristitias autem est standum, vnde perseuerans ad continentem comparatur, sicut nõ vinci ad id quod est vincere, quod est manifeste melius. Vnde melior est continentia, quam perseuerantia. Mollicies autem videtur peior quam incontinentia, quia vtraque consistit in hoc, quod est vinci, sed incontinens vincitur a fortiori passione. Deinde cum dicit.

f ¶ Manifestat conuenientiam quandã, quam supra tetigit inter mollem & incontinentẽ, quia scilicet vincuntur a passionibus, quas multi superant. Et dicit, q̃ ille dicitur mollis, & delicatus, qui deficit in his, contra quæ multi etiam contendunt resistendo, & possunt vincendo. Mollis autem, & delicatus in idem ponuntur. Deliția enim est quædam species molliciei. Mollicies enim refugit inordinate omnem tristitiam, sed deliția propter refugit tristitiam laboris. Ille enim qui trahit vestimentum suum per lutum, vt non laboret se subcingendo, quod pertinet ad delicatum: vincitur secundum illam tristitiam quam reputat sibi imminere, si leuaret vestimenta. Et licet imitetur laborantem in hoc, quòd vestimenta trahit, & per hoc videtur non esse miser, habet tamen similitudinem cum misero, inquantum fugiens laborem, sustinet laborem.

aliam inde prouenientem persequitur intemperans est. Hunc enim non pœnitere necesse est, quare est incurabilis. Quem enim non pœnitet, is est incurabilis, qui uero deficit, oppositus est. At qui inter hos medius collocatur, temperans est. Similiter intemperans est, & qui non quia uincitur, sed ob electionem dolores corporis fugit. Eorum autem qui non eligunt: alius ob uoluptatem, alius ob eius fugam doloris, qui a cupiditate prouenit ducitur Quare inter sese differunt.

Cuilibet enim deterior esse uidebitur, siquis non cupiens aut remisse, quippiam ageret turpe, quam uehementer cupiens, & si non iratus pulsaret, quam concitatus ira. Quid enim ageret, si esset in perturbatione? Quapropter intemperans incontinente deterior est. At eorum quos diximus alter mollitudinis magis subiicitur speciei aliter est incontinens.

Atque incontinenti quidem continens: molli uero constans opponitur. Constantia namque in resistendo, continentia uero in superando consistit. Suntque diuersa resistere, ac superare, sicut non uinci, & uincere. Quapropter & continentia magis quàm constantia est expetenda.

Qui autem in his quibus plerique resistunt deficit, is mollis est, & delicatus. Deliția nàqs sunt mollities quædam, qui quidem uestem trahit, ne subeat laborem tollendi. Et cum imitetur ægrotantem, se non putat miserum esse, qui misero similis est. Similiter res sese habet, & circa continentiam, & incontinentiam. Non est enim mirum siquis a uehementibus, & exuperantibus, aut uoluptatibus, aut doloribus uincitur. Quin ignoscendum est,

borem. Et sicut dictum est de mollicie. Ita etiam se habet circa continentiam & incontinentiam. Non enim est admirabile, si quis vincitur a fortioribus, & superexcellentibus delectationibus, & tristitiis, vt propter hoc dici debeat incõtinens, vel mollis, sed magis ei condonatur si tamen nitatur resistere, & non stat im cedat. Et ponit exemplum de Philotete, de quo Theodectus poeta narrat, q̃ pcussus a vipera, grauem dolorem passus, incebatur continere planctum, sed nõ potuit. Et simile est de quadam muliere, q̃ vocabatur Melopes percussa a quodam, nomine Carcino. Et sicut etiã accidit his, qui tentant se continere a risu, & tamen superuincuntur, & repente effudunt, sicut accidit Xenophanto. Sed tunc dicitur aliquis incontinens, & mollis, siquis vincit a talibus tristitiis, & delectationibus contra quas multi possunt, sic tamen, q̃ hoc, q̃ nõ possit resistere huiusmodi passionibus non sit propter naturam generis, ex qua posset ei esse graue, quod aliis é leue, sed propter ægritudinẽ animi, quæ prouenit ex mala consuetudine, sicut mollicies p̃pter naturam generis inuenitur in Regib⁹ Scytharum, qui delicate nutriti, non possũt labores, & tristitias ferre, & sic est etiam de fœminis p̃ comparationẽ ad masculos propter infirmitatem naturæ. Deinde cum dicit.

g ¶ Excludit quendam errorem. Posset enim alicui videri, q̃ luſiuus, ideſt qui nimis amat ludere, sic intemperatus. Quia in ludo est quædam delectatio, ipse dicit, q̃ magis est mollis. Ludus enim est quædam quies, & remissio animi quam superabundãter quærit luſiuus. Vnde continetur sub molli, cuius é fugere difficultates, & labores. Deinde cum dicit.

h ¶ Distinguit species incontinentiæ. Et circa hoc tria facit. Primo ponit diuisionem. Et dicit, quòd incontinentia diuiditur in duo. Quorum vnum est præuolatio, & aliud debilitas. Secundo ibi.

i ¶ Exponit membra diuisionis. Et dicit, q̃ quidam incontinentes sunt, qui superueniente concupiscentia, consiliantur quidem, sed non permanent in his, quæ consiliati sunt propter passionem a qua vincuntur. Et talis incontinentia dicitur debilitas. Quidam vero ducuntur a passione propter hoc, q̃ non cõsiliantur, sed statim concupiscentia superueniente eam sequuntur. Et hæc incontinentia dicitur præuolatio propter sui velocitatem qua anticipat consilium. Si autem consiliarentur non

tibus delectationibus vincitur, vel tristitiis admirabile. Sed cõdonabile si cõtratendentes, quẽ admodũ Theodecti Philotetes a vipera pcussus, vel a Carcino Alopicercion, & quemadmodũ continere tentantes, risum repẽte effundũt, quale coaccidit Xenophanto. Sed siquis ad quas multi possunt abstinere ab his vincitur, nõ potest contendere pp naturam generis, vel pp ægritudinẽ, puta in Scytharũ Regibus mollities pp genᵉ. Et vt fœmininũ ad masculinũ distat.

g Videtur autẽ lusiuus intemperatus esse. est autẽ mollis. Ludus.n. remissio est siquidẽ igit quies. Ad hanc autem superabũdantium est lusinus.

h Incontinentiæ aũt hæc quidẽ præuolatio, hæc aũt debilitas.

i Hi quidem enim cõsiliantes, non immanent quibus consiliati sunt propter passionem. hi autem propter non consiliari ducuntur a passione. Quidã enim, quemadmodum prætitillantes non titillantur, sic, & præsentiẽtes, & præsuscitantes seipsos. & ratiocinationem, nõ vincuntur a passione, neque si delectabilis sit, neque si tristis.

k Maxime autem acuti, & melancolici sm̃ effrenatiuam incõtinentiam sunt incontinentes. Hi quidem.n. propter velocitatem, hi aũt propter vehementiam, non expectant rationem pp sequentes esse fantasiæ.

LECTIO VIII.

Est autem intemperatᵘ quidem quemadmodum dictũ est, nõ pœnitiuus. Immanet enim electioni. Incontinens autem pœnitiuus omnis. Propter quod non quemadmodum dubitauimus sic & habet. Sic igitur hic quidẽ insanabilis, hic aũt sanabilis.

LECTIO VIII.

Videtur autem & is, qui est ad iocum propensior intemperans esse, est tamẽ mollis. Nam iocus relaxatio est, siquidẽ requies ẽ. qui uero ad iocũ pro cliuis ẽ, ex his ẽ, qui in hac exuperãt.

At qui incontinentiæ alia est temitas, alia infirmitas.

Quidam enim deliberatione facta, non perſistunt in his quæ statuerunt ob perturbationem. Quidam ex eo quia non consultarunt, a perturbatione ducuntur. Sunt enim qui ante sentientes, & prouidentes, ac seipsos rationemque excitantes non superantur a perturbatione, siue uoluptatem id quod mouet, siue dolorem efficiat, per inde atque pretitillati non titillantur.

Maxime autem celeres, ac bilioſi atrabili temeraria incontinentia sunt incontinentes. Illi enim ob uelocitatẽ, hi ob uehementiam non expectant rationem, ex eo quia ipsius sunt imaginationis sequaces.

LECTIO VIII.

Et uero intemperantem qui dẽ non pœnitet, ut dictũ ẽ. In electione namque perſistit. Incontinens autem facilis est omnis ad pœnitentiam. Quocirca, non

Primo ostendit propositum. Secundo manifestat quoddam q̃ supposuerat, ibi. {Quia autem hic quidem, &c.} Circa primũ duo facit. Primo ostendit intemperatum esse peiorem incontinente. Secundo, ostendit similitudinem inter eos, ibi. {Quoniã quidem igitur, &c.} Circa primum duo facit. Primo comparat incontinentem intemperato. Secundo comparat duas species incontinentiæ adinuicem, ibi. {Iſorum autem, &c.} Circa primum ponit tres rationes, per quas ostenditur intemperatus peior incontinente. Circa quarum primam dicit, q̃ sicut supra dictum est, intemperatus non est pœnitiuus, quia peccat ex electione, in qua permanet, eo q̃ eligit delectationes corporales tanquam finem. Omnis autem incontinens de facili, pœnitet cessante

Lectio. 1.

cessante passione a qua vincebatur. Vnde patet, q̃ sicut supra dictum est, intemperatus est insanabilis. Hic autem scilicet incontinens est sanabilis. Et sic per intemperationem soluitur dubitatio supra posita, quæ procedebat ex hoc, q̃ incontinens sit insanabilior intemperato. Quia vero intemperatus est insanabilior potest concludi, q̃ sit peior, sicut & morbus corporalis, qui est incurabilis deterior est. Secundam rationem ponit ibi.

b ¶ Et dicit, q̃ malitia, scilicet intemperantia, assimilatur illis ægritudinibus, q̃ continue insunt homini, sicut hydropisis & pthysis. Sed incontinentia assimilatur ægritudinibus, q̃ non continue hominem inuadunt, sicut epylepsiæ. Et hoc ideo, quia intemperantia, & quælibet malitia ẽ continua. Habet.n. habitum permanentem, per quem eligit mala. Sed incontinentia non est continua, quia mouentur ad peccandum incontinẽs solum propter passionem, quæ cito transit. Et sic incontinentia est quasi quædam malitia nõ continua. Continuum aũt malum est peius non cõtinuo. Ergo intemperantia peior est q̃ incontinentia. Tertiã rationem ponit ibi.

c ¶ Et dicit, q̃ alterum genus est incontinentiæ, & malitiæ sub qua intemperantia continetur. Malitia enim latet ei, cui inest, qui é deceptus, vt estimet bonum illud quod facit. Sed incontinentia nõ latet eum, cui inest: scit enim per rationẽ malum esse id, in quod a passione ducitur. Malum autem latẽs est periculosius malo non latente. Ergo intemperãtia est peior incontinentia. Deinde cum dicit.

d ¶ Comparat species incontinentiæ ad inuicem. Et dicit, q̃ inter incontinentes meliores, ideſt minus mali sunt excessiui, ideſt præuolantes q̃ debiles, qui habent quidem rationem cõsiliantem, sed non p̃manent in ea. Duplex autem ratione sũt peiores debiles. Primo quidem, quia vincuntur a minori passione. nam præuolantes vincuntur a passione excedente, vel secũdum velocitatem, vel secundum vehementiam. Et secundum hanc rationem supra probauit, q̃ intemperatus est peior incontinente. quæ potest esse quarta ratio, adiuncta tribus prædictis. Secunda ratio est, quia debiles non sunt impræconsiliati, sicut alii, ideſt præuolantes. Et hæc ratio supra inducebatur de

A incontinente & intemperato, quasi incontinens esset præconsiliatus, non autem intemperatus. Et hoc est falsum, quia intemperatus præconsiliatus est. Peccat enim ex electione. Et ideo videtur hoc hic inducere ad ostendendum, q̃ ibi locum non habet. Ponit autem quoddam exemplum dicens,

ita res sese habet ut dubitauimus, sed ille quidem incurabilis, hic autem est curabilis.

Vitium enim morbis est bisce persimile aquæ intercuti, inquam, & tabi. Incontinentia uero morbo comitiali. Et enim illa continua, hæc non continua est improbitas.

B

Atque omnino diuersum est genus incontinentiæ, atque uitii. Vitium enim latet, incontinentia uero non latet.

Horum autem ipsorum, ij, qui ante rationem ducuntur meliores his sunt, qui rationem quidem habent, non autem perſistunt in ea. A minore namque perturbatione uincuntur. & non absque deliberatione, ut illi. Incontinens enim similis est his, qui cito fiunt ebrij. & pauco uino, & pauciore, quã plerique.

C

Patet igitur incontinentia uitium non esse, nisi aliqua ex parte fortasse. Nam hæc quidem est præter electionem, illud autem cum electione.

In actionibus tamen est similitudo, ut Demodocus in Milesios dixit. Milesij namque insipientes quidem non sunt: ea tamen faciunt, quæ agunt insipientes. Et incontinentes iniusti quidem non sunt, iniuriam tamen faciunt.

D

Cum autem alter sit talis, ut non ex eo quia est ipsi persuasum exuperantes corporis uoluptates præterque rationem rectam sequatur, illi quidem dißuaderi facile, huic autem haud facile potest. Principium enim ipsum uirtus quidem conseruat, uitium uero corrumpit. Id autem gratia cuius principium est in actibus: perinde ut suppositiones ipsæ in mathematicis, neque igitur ibi docendorum principiorum est ratio, neque hic. Sed uirtus, aut naturalis, aut assuetudine parta, causa est opinandi circa principium recte. Talis igitur

E

bonę. Et iste est incontinens. Alius autem est, scilicet intemperatus cui persuasum est, q̃ tales delectationes sint eligendæ, quia si per se bonæ, & hoc propter dispositionem, quam habet ex habitu. Vnde ille cui non est persuasum delectationes esse per se bonas ex habituali dispositione, sed solum ex passione, scilicet incontinens, sed habet falsam estimationem de eis in particulari, facile recedit a sua credulitate passione cessante. Ille autem, qui

debilis, ẽ similis illis qui velociter, ideſt ẽ facili inebriantur, & a pauco vino, & minori q̃ multi. Et licut isti peius sunt dispositi secũdum corpus, ita debiles, qui a minori passione vincuntur sunt peiores secundum animam. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit conuenientiam incontinentis ad intemperatum quãtum ad duo. Primũ quidem quantum ad hoc, scilicet q̃ incontinentia, & si non sit malitia simpliciter, tamẽ est malitia secũdum quid, sicut supra dictum ẽ, q̃ est quasi malitia non continua. Et q̃ non sit malitia simpliciter, patet, quia incontinentia peccat præter electionem, malitia autem cum electione. Secundam conuenientiam ponit ibi.

f ¶ Et dicit, q̃ incõtinentia & malitia habent similitudinẽ in actione, sicut quidam Demodocus, i. senior populi, qui dixit ad Milesios reprehendens eos. Milesii non sunt stulti, sed operantur similia operibus stultorum. Similiter etiam incontinentes non sunt mali, vel iniusti, vel intemperati, sed faciunt opera iniusta & mala. Deinde cum dicit.

g ¶ Assignat rationem eius quod supra dixerat, scilicet q̃ intemperatum non pœnitet sicut incontinens. Secundo quare incontinens pœnitet, ibi. {Est autem aliquis, &c.} Dicit ergo primo, q̃ aliqs est, qui profequitur superabundanter, & præter ordinem rectę rationis corporales delectationes, nõ quia sic est dispositᵘs, vt sit ei persuasum, q̃ tales delectationes sint sequendæ sicut

Universidad de Deusto Biblioteca

qui ex habituali dispositione estimat delectationes corporales F
prosequi esse eligendas. Intemperatus, non de facili recedit a sua
credulitate. Et huius rationem assignat consequenter dicens, q
virtus & malitia respiciunt principium operabilium, quod ma-
litia corrumpit, virtus autem saluat, principium autem in actio
nibus est finis, cuius

factiua, eius quod est recte opi
nari circa principium. Tempe-
ratus quidem igitur talis, intē-
peratus autem contrarius.

h Est autē aliquis propter pas-
sionem excessiuus præter rectā
rationem, quem quidem ad nō
agere secundū rectā rationē su
perat passio. Vt aūt sit talis qua G
lis psuasum habet prosequi im-
prohibite oportere tales dele-
ctationes non superat. Et iste in
continens est melior intēpera-
to, & neque prauus simpliciter.
Saluatur .n. optimū principiū.
Alius autem contrarius imman
sinus, & non excessiuus propter
passionem. Manifestum q̄ique
ex hoc, qm hic quidē studiosus
habitus, hic autē prauus.

LECTIO IX. H

Trum igitur continens
est qui qualicumq; ra
tioni, & qualicumque
electiói immanet, vel qui rectę.
Et incontinens autem, qui qua
licumque non immanet electio
ni, & qualicumque rationi, vel
qui falsę rationi. & electioni nō
rectæ, quemadmodum dubita-
tum est prius.

b Vel sīn accidēs, qui qualicūq. Secundū seipsum aūt, qui I
veræ rationi, & rectæ electioni.
hic quidem immanet, hic autē
non immanet. Si.n quis hoc pp
hoc eligit. & prosequitur, sīn se
ipsum quidē hoc eligit, & prose
quitur. secundū accidens autē
qđ prius. Simpliciter autē dici-
mus, q̄p sīn seipsum. Quare est q
dem vt qualicūq; opinioni. hic
quidem immanet, hic aūt exce
dit. Simpliciter aūt, qui veræ.

K
tinens, qui immanet rationi rectæ, & electioni. Et similis dubi-
tatio est, vtrum incontinens dicatur, qui non immanet qualicū-
que rationi, & electioni, vel solum, qui rectæ non immanet.
Vel potest sic moueri quæstio. An possit dici incontinens, qui
non immanet falsæ rationi, & electioni, sicut supra in dubitatio-
nibus positum est. Secundo ibi.

b ¶ Soluit propositam quæstionem, & dicit, q̄p potest dici cō-
tinens & incontinens, qui immanet, vel non immanet qualicū-
que rationi, secundum accidens. Sed per se loquendo, qui imma
net, vel non immanet veræ rationi, & rectæ electioni. Et hoc q̄-
dem sic exponit. Si enim aliquis eligit, vel prosequitur, idest quę
rit hoc propter hoc, idest, hoc loco huius, puta si eligit sel loco
mellis, quia scilicet propter similitudinem coloris estimat illud
esse mel, manifestum est, q̄p per se loquendo eligit, & quærit hoc
propter quod alterum eligit. & quærit, puta mel, sed per acci-
dens eligit id, quod prauum est, illud quod eligit loco alterius,
puta sel. Et ratio huius est, quia in appetibilibus illud est per se,
ad quod

LECTIO IX.

Postquam Philosophus determinauit dubitationem
per quam scitur an continentia, & incontinentia sint,
ostendit etiam materiam circa quam sint, hic de-
terminat dubitationem per quam scitur quid conti-
nētia est. Et circa hoc
duo facit. Primo .n.
ostendit vtrum conti-
nens sit immāsius
cuilibet rationi, & in
continens a qualibet
ægressiuus, per quod
soluitur quarta dubi
tatio proposita. Con
tra secundum proba
bile. Secundo ostēdi-
dit: vtrum prudens
possit esse incōtinēs,
per quod soluitur se
cunda dubitatio mo
ta circa quintum pro
babile, ibi. ¶ Neque
simul prudēte, &c. ¶
Circa primū duo fa-
cit. Primo, ostendit
quomodo continen-
tia se habeat ad pro-
priam rationem, quę
accipitur secundum
hoc, q̄p est immanere
rationi. Secūdo, ostē
dit quomodo se ha-
beat ad communem
rationem virtutis, q̄
consistit in hoc q̄p est
in medio esse, ibi.
¶ Quia autem est ali-
quis, &c. ¶ Circa pri-
mum tria facit. Primo ostendit cui ratio-
ni continens laudabi
liter manet, & a qua
incontinens vitupe-
rabiliter ægreditur.
Secūdo, ostendit quo-
modo aliqui rationi
vituperabiliter ima-
nent, ibi. ¶ Sunt autē
quos vocant, &c. ¶
Tertio quomodo alt
qui laudabiliter a ra-
tione ęgrediuntur,
ibi. ¶ Sunt autem qui
dam, &c. Circa pri-
mum duo facit. Pri-
mo mouet quæstio-
nem, quę quidem é.
Vtrum continens di
catur, qui immanet
qualicumque ratio-
ni, idest siue rectæ, si
ue falsæ, siue qualicū
que electioni siue re
ctæ, siue falsæ, vel so-
lum ille dicitur con-

*Horendum est utrum is sit continens, qui quauis in ra
tione electionemue perstat, an is, qui in recta perstita. Et utrum
is sit incontinens, qui non permanet in quauis electione rationeue, an is, qui
non perstitit in ratione falsa, & electione non recta, quemadmodum ante
a dubitauimus.*

*An per accidēs quidem in quauis, per se autem in ratione uera rectaque
electione alter perstat, alter non per
stat. Nam si quispiam hoc ob hoc ex-
petit, aut sequitur, per se quidem hoc
expetit, aut sequitur, per accidens au
tem ipsum prius. At quod est per se,
id simpliciter esse dicimus. Quare sit
ut aliquo quidem modo quauis in opi-
nione, absolute autem in uera alter p-
sistat, alter non persistat.*

*Est autem quidam alius ob pertur
bationem a recta ratione discedens.
Quem perturbatio, ut non agat qui-
dem, ut recta ratio iubet superat. Vt
sit autem talis, ut ipsi sit persuasum
oportere persequi uoluptates, libere ta
les non uincit. Atque hic est incontinens, qui quidem intemperante me-
lior est. Nec est absolute prauus, con
seruatur enim id in ipso, quod est opti
mum, principiū inquam ipsum. Alius
autem est huic contrarius, qui persi-
stit, & non ob perturbationem a ratio
ne discedit. Ex his igitur patet, hunc
quidem studiosum, illum autem im-
probum habitum esse.*

LECTIO IX.

*homo temperans est. At contrarius
est intemperans.*

*Est autem quidam alius ob pertur
bationem a recta ratione discedens.
Quem perturbatio, ut non agat qui-
dem, ut recta ratio iubet superat. Vt
sit autem talis, ut ipsi sit persuasum
oportere persequi uoluptates, libere ta
les non uincit. Atque hic est incontinens, qui quidem intemperante me-
lior est. Nec est absolute prauus, con
seruatur enim id in ipso, quod est opti
mum, principiū inquam ipsum. Alius
autem est huic contrarius, qui persi-
stit, & non ob perturbationem a ratio
ne discedit. Ex his igitur patet, hunc
quidem studiosum, illum autem im-
probum habitum esse.*

ad quod refertur intentio appetentis. Bonum enim inquantum A
est apprehensum, est proprium obiectum appetitus. Illud autē
quod est præter intentionem, est per accidens. Vnde ille qui in
tendit eligere mel, & eligit fel præter intentionem, per se quidē
eligit mel, sed per accidens fel. Sit ergo aliquis, qui falsam ratio
nem æstimet veram,
puta, siquis æstimet
hoc esse verum, quòd
bonum est fornicari.
Si ergo imaneat huic
rationi falsæ, putans
eam esse veram, per
se quidem immanet
veræ rationi, per acci
dens autem falsæ. In
tendit enim veræ im
manere. Et eadem ra
tio est de incontinen
te, qui ægreditur a ra
tione falsa, quam pu
tat esse veram. Sic er
go patet, q̄p continēs
vel incontinens per
se immanet, vel non
immanet rationi ve-
ræ, per accidens au-
tem falsæ. Simplici-
ter autē dicimus id,
quod est per se. Qđ
autē est per accidēs,
dicitur secūdū quid.
Et ideo secundum ali
quem modum conti
nens, vel incontinēs
dicitur, qui immanet
qualicumque opinio
ni etiā falsæ, sed sim-
pliciter, qui imma-
net, vel non imma-
net rationi, seu opi-
nioni veræ. Dein-
de cum dicit.

c ¶ Ostendit quo-
modo aliqui vitupe
rabiliter immanent
rationi. Et primo o-
stendit, qui sunt. Se-
cundo quomodo se
habeant ad continen
tem, ibi. ¶ Qui simi-
le quidem, &c. ¶ Ter
tio ostendit differen
tiam, ibi. ¶ Sunt autē
alteri, &c. ¶ Quarto,
quomodo se habeant
ad incontinētē, ibi.
¶ Sunt autem ischyro
gnomones, &c. ¶ Di-
cit ergo primo, quòd
sunt quidā nimis im
manentes propriæ opi
nioni. Et hi sunt illi
quos homines vocāt
ischyrognomonas .i.
fortis sententiæ, siue
pertinaces, quia scilicet difficile est persuadere eis aliquid. Et si
fuerit aliquid persuasum, non de facili transmutantur ab illa
suasione. Quod maxime videtur accidere melancolicis, qui dif
ficile recipiunt, sed recepta fortiter tenent ad modum terræ.
Deinde cum dicit.

d ¶ Comparat tales continenti. Et dicit, quòd tales videntur
aliquid simile habere continenti, quia per excessum habent id,
quod est continentis, sicut prodigus habet aliquid simile libera-
li, & audax confidenti, idest forti. Tales enim immanent ratio-
ni plusquam debent: continens autem secundum quod debet.
Secundo ibi.

e ¶ Ostendit differentiam, & dicit, quòd prædicti secundum
multa differunt a continente. Ad cuius euidentiam consideran
dum est, quòd dupliciter aliquis potest remoueri a sua opinio-
ne, Vno modo ex parte ipsius rationis: puta si superueniat ali-
qua ratio fortior. Alio modo ex parte passionis, quæ peruertit
iudicium rationis in particulari operabili præcipue. Igitur hæc

c Sunt autem quidam immansiui opinioni. Sunt autem quos
vocaut ischyrognomonas, puta difficile persuasibiles, & non
facile transuasibiles.

d Qui simile quidē aliquid ha
bent continenti, quale prodig'
liberali, & audax confidenti.

e Sunt autem alteri secundum
multa. Hic quidem .n. propter
passionem, & concupiscentiam
non transmutans continens.
quia facile persuasibilis est cū
contingat, & erit cōtinens. hic
autem non a ratione, quia con
cupiscentias assumunt, & ducū
tur multi a delectationibus.

f Sunt aūt ischyrognomones,
& idiognomones, & indisciplinati, & agrestes. Et hi quidem
idiognomones pp delectationē, & tristitiā. Gaudēt enim vin
centes, si non transuadeantur.
et tristantur si infirma quę ip-
sorū sint quemadmodū senten-
tiæ. Quare magis incontinentī
assimilantur, q̄ continenti.

g Sunt aūt quidam, qui his quæ
videntur non immanent, non p
pter incontinentiā, puta in Phi
loctete, q̄ Sophoclis Neoptole-
mus, quamuis propter delecta
tionem non immansit, sed bo-
nam. Verum dicere .n ipsi bo-
num erat. Persuasus est aūtē ab
Odisseo falsum dicere. Non .n.
omnis, qui propter delectatio-
nem aliquid operatur est intē-
peratus, siue prauus, siue incon-
tinens, sed qui pp turpem.

h Quia autem aliquis est talis,
qualis minus q̄ oportet corpo
ralibus gaudens, & non imanēs

est differentia, quia hic quidem, scilicet continens non transmu
tatur a ratione propter concupiscentiæ passionem, sed tamen
quando oportet bene persuasibilis erit ab alia ratione meliori
inducta. Vnde laudabilis est, quia non vincitur concupiscentia,
sed ratione. Hic autem scilicet, pertinax, non mutatur a sua opi
nione propter aliquā
rationem inductam,
sed recipit concupi-
scentias. Et multi co
rum ducuntur a dele
ctationibus extra ra-
tionem. Sic ergo vitu
perabiles sunt, quia
cum non permittant
se vinci ratione: vin
cuntur tamen a pas-
sione. Deinde cum
dicit.

f ¶ Ostendit, quo-
modo se habeant tales ad incontinentē. Et dicit, quòd isti,
quos dicimus ischyrognomones, dicuntur & idiognomones, idest proprię sen
tentiæ, siue proprij sensus homines, & sunt indisciplinati, quia nolūt ab aliquo
instrui, & sunt etiam agrestes, quia dum semper volunt sequi
propriū sensum, non de facili possunt cum aliis commorari. Sūt
autē idiognomones, idest proprii sensus propter hoc, q̄p ali-
quam delectationem nimis quærunt, & ali
quam tristitiam ni-
mis fugiunt. Gaudēt
enim quando confe-
rendo cum aliis vin
cunt, si scilicet nō trā
smutētur per aliquā
suasionem a sua opi
nione. Tristantur au
tem si ea quę sunt ip
sorum, scilicet senten
tiæ apparent infirmę
ita q̄p oporteat eas de
serere. Hoc autem est
proprium incontinē
tis, & mollis super-
abundanter appete-
re delectationes, & fu
gere tristitias. Vnde
patet, q̄p pertinaces
magis assimilantur in
continenti, quam cō
tinenti. Deinde cū
dicit.

g ¶ Ostendit, quo-
sunt, qui non immanent his quæ eis videntur non propter in-
continentiam, sed propter amorem virtutis. Sicut narratur in li
bro quem de Philoctete Sophocles scripsit, q̄p Neoptolemus nō
permansit in his, quæ ei videbantur, non tamen propter incon-
tinentiam, quamuis hoc fecerit propter aliquam delectationem
non malam, sed bonam. Appetebat enim quasi quoddam bonū
dicere verum, & hoc erat ei delectabile. Sed persuasum fuerat ei
ab Vlysse, quod diceret falsum propter vtilitatē patrię, cui qui-
dem persuasioni ipse non immansit propter delectationem ve-
ritatis. Nec tamen propter hoc fuit incontinēs. Non enim om
nis qui propter delectationem aliquid operatur est intempera
tus, siue prauus, siue incontinens, sed solum ille, qui propter tur
pem delectationem aliquid operatur. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit, quomodo continentia se habeat ad rationē vir
tutis, ad quam pertinet in medio esse. Et circa hoc duo facit.
Primo manifestat continentiam in medio esse, sicut & tempe-

*Sunt autem quidam in opinione p-
sistentes, quos pertinaces appellant.
Hi non nisi cum difficultate dimoueri
a sua sententia possunt.*

*Et simile quidem quid habent cum
continente, sicut & prodigus cum li-
berali, & audax cum confidente.*

*Sunt autem in multis ab illo diuer-
si. Continens enim non mutat senten-
tiam ob perturbationem, atque cupi-
ditatem. Nam cum acciderit facilem
sese offert recta persuadenti. Illi uero
non a ratione mutantur. Nam cupidi
tates cupiunt, atq; a uoluptatibus ple
rique ducuntur.*

*Sunt autem ii pertinaces, qui suæ
sunt sententiæ, & qui sunt indocti, ac
rustici. Atque suæ sententiæ homines
ob uoluptatem, atque dolorem sunt
pertinaces. Gaudent enim uincentes si
non e sua sententia dissuasione dimo-
ueantur, & dolent si sua sint irrita, ut
decreta. Quare potius sunt incontinē
ti, quàm continenti similes.*

*Sunt etiam qui non ob incontinen-
tiam in sententia non persistunt, ut
Neptolemus apud Sophoclem in Phi
loctete, quamquam ob uoluptatem nō
persistit, sed honestatem. Erat enim
honestum illi uera loqui. Ab Vlysse
autem fuerat illi persuasum mentiri.
Et enim non omnis qui propter uolu-
ptatem quippiam agit, intēperans est,
aut prauus, aut incontinens, sed qui
agit ob turpem.*

*Cum autem sit & quidam talis, ut
minus quàm oporteat corporis gau-
deat uoluptatibus, non persistens in*

modo aliqui discedunt laudabiliter a ratione. Et dicit, q̄p quidā

Universidad de Deusto
Biblioteca

rantia. Secundo ostendit, q̃ quandoq; continentia propter si-
militudinem temperantia nominatur, ibi. ¶ Quia autem se-
cundum similitudinem, &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo
ostendit, quorum continentia sit medium. Et dicit, q̃ aliquis
homo inuenitur sic dispositus, qui minus gaudet corporalibus
delectationibus, q̃ oporteat. Et hoc ē nō propter finem boni,
sed propter fastidiū. Propter quod non p manet in ratione iu-
dicante, q̃ oportet se cundum q̃ necesse ē talibus delectationi-
bus vti. De incontinente autem iam dictum est, q̃ non im-
manet rationi pro-
pter hoc, q̃ gaudet
talibus delectationi-
bus plusquam opor-
tet. Vnde hōrū duo-
rum medius est con-
tinens. Nam incon-
tinens non immanet
rationi propter ali-
quid maius. Ille autē
alius propter aliquid
minus, quia scilicet
ille vult plus vti dele
ctationibus, q̃ oporet, & iste minus. Sed
continens immanet
rationi, & non trans-
mutatur ab ea, nec p
pter alterum prædi-
ctorum, idest neque
propter maius, neq;
propter minus. Se-
cundo ibi.

i ¶ Ostendit quali
ter se habeant ad bo
nitatem, & malitiā:
manifestum est autē
ex dictis, q̃ continen
tia est aliquid bonū.
Vnde oportet, quōd
vtrique habitus, qui
ei contrariantur, scilicet & secundū plus
& secundum minus
sint mali, sicut appa-
ret ex hoc ipso, q̃ nō
immanent rationi,
sed accipiunt, aut
plus, aut minus. Ter
tio ibi.

K ¶ Respondet ta
citæ quæstioni, qua-
re scilicet sola incon
tinentia videatur es-
se contraria continē
tiæ, cum habeat duos
habitus contrarios.
Et dicit, q̃ hoc con-
tingit propter hoc,
q̃ alterum in paucis
accidit, q̃ scilicet aliquis ægrediatur a ratione in minus. Et ideo
non est adeo manifestum, sicut alterum extremum. Nam in plu
ribus accidit, q̃ circa delectationes corporales fiat ægressus a re-
cta ratione in plus. Et propter eandem rationem, temperantia
videtur esse contraria soli intemperātiæ, quia in insensibilitas nō
est manifesta propter hoc, q̃ in paucioribus accidit. Est autem
hic considerandum, q̃ continentiæ assignantur dupliciter extre
ma. Vno modo ex parte rationis, cui inhæret, & secundum hoc
supra dixit, q̃ pertinax se habet ad continentem, sicut prodi-
gus ad liberalem: alterum autem extremum est ad minus vitiū
instabilitatis. Alio modo assignantur ei extrema ex parte con-
cupiscentiæ quam vincit. Et sic continentia est medium inter
extrema nunc posita. Deinde cum dicit.

l ¶ Ostendit, q̃ continentia propter similitudinem quando-
que dicitur temperantia. Et primo comparat secundum hoc cō
tinentiam temperantiæ. Secundo incontinentiam intemperā-
tiæ, ibi. {Similis autem, &c.} Circa primum tria facit. Primo
proponit quod intendit. Et dicit, quōd quia multa nominantur
metaphorice siue secundum similitudinem, inde est, q̃ etiam
incontinentia consequitur quandoque nomen temperantiæ si
militudinarie. Se-
cundo ibi.

m ¶ Ostēdit in quo
sit similitudo. Con-
tinens enim habet fa
cultatem, vt nihil p̃-
ter rationem opere-
tur propter delectā-
tiones corporales.
Et hoc idem potest fa
cere temperatus.
Tertio ibi.

n ¶ Ponit duas dif
ferentias. Quarum
prima est, q̃ continēs
habet prauas concu-
piscentias, sed tem-
perat⁹ nō habet eas,
quia eius concupisci
bilis est per habitum
temperantiæ ordina
ta. Secunda differen
tia est quam ponit,
ibi. {Et hic quidem,
&c.} q̃ scilicet tem-
peratus est sic dispo-
situs per habitum tē-
perantiæ, vt non de
lectetur præter ratio
nem. Continens au-
tem est sic dispositus
vt delectetur quidē
præter rationem, sed
non ducatur a passio
ne. Deinde cū dicit.

o ¶ Comparat in-
continentiam intem
perantiæ. Et dicit, q̃
incontinens, & inte-
peratus sunt similes,
cum tamen differāt.
Vnde eodem modo
incontinens dicitur
intemperatus per si-
militudinem. Sunt
enim similes in hoc,
q̃ vtrique persequā-
tur, idest quærunt de
lectabilia corporalia.
Differunt autem in
hoc, q̃ intemperat⁹
existimat oportere
huiusmodi delectabi
lia sequi propter ha-
bitum peruertētem
iudicium de fine. In
continens autem nō
hoc existimat, q̃ sa
luatur in eo
principium,
vt supra di
ctum ē.

rationi. Talis huius, & inconti
nentis medius continens. Incō
tinens quidem enim non imma
net rationi propter maius ali-
quid, iste autem propter minus
aliquid. Continens autem im-
manet, & non propter alterum
transmutat.

G

i Oportet autem siquidem cō-
tinentia studiosum, vtroſq; cō
trarios habitus prauos, quem-
admodum, & apparent.

k Sed propter alterum in pau-
cis, & raro esse manifestū, quem
admodū tēperantia intēperan
tiæ videtur cōtrariū esse solum,
sic & cōtinentia incōtinentiæ.

l Quia autem secundū similitu
dinem multa dicuntur etiā con H
tinētia, quæ temperati secundū
similitudinem consecuta est.

m Etenim continens potēs ni-
hil præter rationē propter cor-
porales delectationes facere, &
temperatus.

n Sed hic quidem habens, hic
autem non habens prauas con-
cupiscentias. Et hic quidem ta
lis, qualis non delectari præter
rationem, hic autem qualis de
lectari, sed non duci.

o Similis autē & incontinens, I
& intemperatus alteri quidem
existentes. Vtrique autē corpo
ralia delectabilia prosequunt.
Sed hic quidē & extimans opor
tere, hic autē non extimans.

*rationē, inter hunc, & incontinentem
medius ipse continens collocatur. In-
continens enim non persistit in ratio-
ne, quia magis quàm oportet uolupta
tibus delectatur, hic uero non perma
net, quia minusquàm oportet eisdem
gaudet. At continens perstat, & ob
neutrum sententiam mutat.*

*Oportet autem si continentia sit stu
diosum, habitus utrosque contrarios
improbos esse, quemadmodum &
uidentur.*

*Sed quia per paucis alter hominī-
bus inest, raroque admodum fit, tem
perantia soli contrarium intemperan-
tiæ esse uidetur, sic & continentia soli
incontinentiæ aduersari putatur.*

*At uero cum ob similitudinem mul
ta dicantur, factum est, ut & tempe-
rans per similitudinem continens di-
catur.*

*Continens enim talis est, ut nihil
præter rationem ob uoluptatem corpo
ris agat, & temperans etiam talis est.*

*Sed ille quidem habet prauas cupi
ditates, hic autem non habet. Et hic
quidem est talis, ut nō delectetur præ
ter rationem, ille uero talis ut delecte
tur quidem, sed non ducatur.*

*Similes etiam sunt incontinens, &
intemperans, qui quidem diuersi sunt.
Vterque enim corporis semper uolup-
tates. Sed alter, & oportere putat,
alter non putat.*

LECTIO X.

Neque simul prudentē, & incontinentem con tingit esse eundem.

LECTIO X.

*At qui neque fieri potest ut
idem sit prudens, atque in
continens simul.*

LECTIO X.

Postquàm Philosophus ostendit, quomodo contī-
nens & incontinens immaneat, vel non immaneat
rationi. Hic ostendit vtrum contingat, quōd pru-
dentia quæ est recta ratio agibilium, sit simul cum
incontinentia. Et per hoc soluitur secunda dubita
tio, quæ mouebatur circa quintum probabile. Et circa hoc duo
facit. Primo ostendit, quōd numquam simul prudentem con-
tingit esse, & incontinentem. Secundo ostendit, quomodo se ha
bear incontinens ad prudentiam, ibi. {Et secundum quidem ra
tionem, &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit quod
intendit, & dicit q̃ non contingit, q̃ idem homo sit simul pru
dens, & incontinens. Secundo ibi,

b ¶ Probat

Lect. 10. b ¶ Probat propositum duabus rationibus. Quarum prima A
est, q̃ sicut supra in Sexto ostensum est, prudentia simul est cū
virtute morali. Et sic simul est aliquis prudens & studiosus, se-
cundum virtutem moralem. Sed incontinens non est studiosus
secundum virtutem moralem, quia non deduceretur a passioni
bus. Ergo non potest
esse, q̃ aliquis sit si-
mul prudens & in-
continens. Secundā
rationem ponit ibi.

c ¶ Non enim dici-
tur aliquis prudens
ex hoc solum, q̃ est
sciens, sed ex hoc ēt,
q̃ est practicus, idest
operatiuus. Dictum
Lect. 9. est enim supra in Se-
xto, q̃ prudentia est
præceptiua operum,
& non solum consi-
liativa, & iudicativa.
Sed incontinens de-
ficit ab eo, q̃ sit pra-
ctic⁹. Nō enim ope
ratur secundum ra-
tionem rectam. Pru-
dens ergo non potest
esse incontinens.
Tertio ibi.

d ¶ Assignat ratio
nem, quare quando
que videantur prudē
tes esse incontinētes.
Et dicit, q̃ nihil pro
hibet dynum, idest
ingeniosum, seu in-
dustriosum esse incō
tinentem. Et ex hoc
contingit, q̃ quando
que videtur, q̃ quidā
prudentes sint incō-
tinentes, quia scilicet
dyni reputantur pru
dentes propter hoc,
quod dynotica dif-
ferat a prudentia, secū
dum modum prædi-
ctum in Sexto, quasi
scilicet prudentia se
habeat ex additione
ad dynoticam. De-
inde cum dicit.

e ¶ Comparat incō
tinentem prudenti.
Et circa hoc duo fa-
cit. Primo comparat
incontinentem pru-
denti. Secundo com
parat incontinentes
adinuicem, ibi. {Sa-
nabiliores autem, &c.}
Circa primū duo fa-
cit. Primo comparā-
tionem ponit. Secun
do adhibet similitu-
dinem, ibi. {Assimi-
lat vtiq;, &c.} Circa
primū duo facit. Pri
mo ponit cōparatio-
nem. Secundo infert
corollarium ex dictis, ibi. {Quare semimalus, &c.} Circa pri-
mum tria facit. Primo proponit quod intendit. Et dicit, q̃ in-
continens secundum quid propinquus est prudenti scilicet secū
dum rationem, quia vterque habet rationem rectam. Sed diffe-
runt secundum electionem, inquantum prudens sequitur, in-
continens non sequitur. Secundo ibi.

f ¶ Manifestat qualiter sint propinqui secundum rationem.
Et dicit, quod hoc non est ita, quod incontinens sit sicut sciens
in habitu, & speculans, idest considerans in actu particularia
eligibilia. Sed se habet sicut dormiens, & vinolentus, in qui-
bus est habitus rationis ligatus, sicut supra expositum est.
Tertio ibi.

b Simul enim prudēs & studio
sus secundum morem, ostensum
est ens.

c Adhuc non in scire solū pru-
dens, sed & in eo quod practi-
cus. Incontinens autem nō pra-
cticus.

d Dynū autē nihil prohibet in B
continentē esse. Propterquod,
& videtur quādoque prudētes
esse quidā, incontinentes autē
propter dynoticā differre a pru
dentia secundū dictū modū in
primis sermonibus.

e Et secundum quidem ratio-
nē prope esse, differre autem se
cundum electionem.

f Neque vtique vt sciēs, & spe
culans, sed vt dormiens, & vi-
nolentus.

g Et volens quidem. Secūdum
modum enim quædam sciēs, &
quid facit, & cuius gratia. Ma-
lus autem non. Electio enim
est æpyiches.

h Quare semimalus, & non in-
iustus. nō enim insidiator. Hic
quidem enim ipsorum non im-
mansiuus, quibus vtique consi-
liabitur. Melancolicus autē ne-
que consiliatiuus totaliter.

i Et assimilatur vtique inconti
nens ciuitati, cui calculantur
omnia necessaria, & leges ha-
bet studiosas, Vtitur aūt nulla,
quemadmodū Anaxandrides
conuitiatus est. Ciuitas volebat
cui legum nihil est curæ. Malus
autem vtenti quidem legibus,
malis autem vtenti.

k Est autē incontinentia, & cō
tinētia circa superexcellēs mul E
torū habitum. Hęc quidē enim
magis immanet, hic autem mi-
nus plurium potentia.

*Est enim demonstratum prudentē
simul, & more studiosum eundem
esse.*

*Præterea, non solū ex eo quia scit
prudens est, sed ex eo etiam quia ido-
neus est ad agendum. At incontinens
non est idoneus ad agendum.*

*Habilem autem nihil prohibet esse
incontinentem. Quapropter, & inter
dum nonnulli prudentes esse uidētur,
atque incontinentes, quia differt habili
tas a prudentia eo modo, quem su pra-
diximus.*

*Et sunt ratione quidem propinquæ
electione uero diuersa.*

*Nec incontinens sese habet, ut is C
qui scit, ac contemplatur, sed ut is qui
dormit, aut est uinolentus.*

*Et sponte sua quidē agit. Scit enim
quodammodo, & quod & cuius gra-
tia facit. Malignus tamen non est.
Electio namque est bona.*

*Quare semimalignus est, & non
iniustus. non est enim insidiator. Nā
ipsorum alter quidem non perstitit in
his, quæ statuit consultando. Biliosus
autem atrabili, nec ad consultandum
omnino est aptus.* D

*Et similis est igitur incontinens ci-
uitati quæ decernat quidem omnia,
quæ sunt agenda, & leges habeat bo
nas, sed non utatur, ut Anaxandrides
facere dixit.*

*Vrbs consulebat, legesque negli-
gebat almas.*

*Malignus autem ciuitati, quæ legibus
quidem utatur, sed prauis.*

*Est autem continentia, atque incon E
tinētia circa id, quod multitudinis exu
perat habitum. Alter enim magis al-
ter minus persistit, quàm plurimi pos
sunt.*

g ¶ Manifestat, quod dixerat de differentia secundum electio-
nem. Et dicit, q̃ incontinens peccat quidem volens. Scit enim
quodammodo, scilicet in vniuersali, & illud quod facit, & cuius
gratia facit, & alias circumstantias. Vnde voluntarie agit. Non
tamen est malus, quia non agit ex electione. Sed electio sua est
æpyiches, idest bona,
quando est extra pas
sionem. Sed quando
superuenit passio cor
rumpitur eius electio
& vult malum. Et iō
secundum electionē
incontinens differt a
prudente, quia pru-
dentis electio nō cor
rūpitur. Incontinen
tis aūt corrumpitur.
Deinde cum dicit.

h ¶ Infert corollari
um ex dictis, quia. n.
incontinens ante pas
sionem habet bonā
electionem, sed per
passionem vult ma-
lum, sequitur, q̃ sic
ex media parte mal⁹,
inquātū scilicet vult
malum, & non sic in-
iustus, vel malus sim
pliciter, quia non est
insidiator quasi ex cō
silio, & electiōe agēs
malum. Incontinen
tium autem quidam,
scilicet debiles, con
siliantur quidem, sed
non immanent con-
siliatis, melancolici au
tem, & acuti, quos su
pra dixit præuolātes
totaliter non consi-
liantur. Vnde patet,
q̃ neutri ex consilio
& electione agūt ma
lum. Ex his autem q̃
dicta sunt, accipere
possumus quid sit su
biectum continentię
& incōtinentiæ. Nō
enim potest dici, q̃
vtriusque subiectum
sit concupiscibilis, q̃a
non differunt secun-
dum cōcupiscentias,
quas vterque, scilicet
continens, & inconti
nens habet prauas,
neq; etiam subiectū
vtriusque est ratio,
quia vterq; habet ra
tionē rectam. Relin-
quitur ergo, q̃ subie
ctum vtriusq; sit vo-
luntas, quia incon-
tinens volēs peccat, vt
dictum est. Continēs
volēs immanet rōni.
Deinde cum dicit.

i ¶ Adhibet simili-
tudinē ad prædicta.
Et dicit, q̃ incontinens assimilatur ciuitati, cui omnia necessaria calculā
tur, idest dispensantur, & quæ habet bonas leges, sed nulla earū
vtitur. Sicut Anaxandrides conuiciando dixit, q̃ ciuitas quę-
dam volebat leges, cui nihil erat curæ de obseruantia legum. Et
similiter incontinens non vtitur recta ratione quam habet. Ma
lus autem, puta intemperatus, assimilatur ciuitati vtēti legibus,
sed malis. Vtitur enim malus peruersa ratione. Secundo ibi.

K ¶ Manifestat quod dixerat, qualiter. s. incontinens sit simi-
lis ciuitati nō vtenti rectis legibus. Non. n. quilibet excessus ra
tionis rectæ facit incontinentē, sed continentia, & incontinēria
dicuntur ſm id, quod excellit habitū, idest facultatē multorū.

Lectio. 7.

Lectio. 7.

Continens enim immanet rationi rectæ, magis quàm multi possunt, quia vincit concupiscentias, a quibus multi superantur. Incontinens autem minus immanet rationi, quàm multi possint, quia vincitur a concupiscentiis, quas multi vincunt, vt supra dictum est. Deinde cum dicit.

l ¶ Comparat incontinentes adinuicem, secundum duplicem differentiam. Primo enim dicit, q̃ inter incontinentias illa ē sanabilior, qua melancolici incontinenter agunt, scilicet non præconsiliantes incontinentia eorū, qui consiliantur, sed non immanent, quia illi adhibito consilio videtur posse sanari, non autem isti, vt supra dictum est. Secundo ibi.

m ¶ Comparat incontinentes secundū aliam differentiam. Et dicit, q̃ illi, qui sunt incontinentes p̃ consuetudinem, sunt sanabiliores illis, qui sunt incontinentes p̃ naturam, scilicet corporalis complexiõis ad hoc inclinantis. quia facilius potest transmutari consuetudo, quàm natura. quia propter quod vnumquodque, & illud magis. Consuetudo autem propter hoc ē difficilis ad immutandum, quia assimilatur naturæ, sicut Ennius poeta dicit. Aio, idest dico diuturnam meditationem, idest consuetum studium, immanere amice, idest amicabiliter seu conformiter. Et dico hanc finientem, idest quando perficitur omnibus esse naturam. Vltimo autē epylogando concludit dictum esse quid sit continentia, & incontinentia, & perseuerantia, & mollities, & qualiter habent habitus hi adinuicem, dictum est.

l Sanabilior autem incontinẽtiarum sũ quam melãcolici incontinenter agunt, consiliantiũ non immanentium autem.

m Et per consuetudinem incõtinentes naturalibus. Facilius .n. consuetudinem transmutare natura. Propter hoc.n. consuetudo difficilis, quoniam naturæ assimilatur, quemadmodũ & Ennius dicit. Aio diuturnã meditationem immanere amice. Et vtique oportet hanc hominibus fnientem naturã esse. Quid quidem igitur continentia, & quid incontinentia, & pseuerantia & mollities, & qualiter habent habitus hi adinuicem, dictum est.

LECTIO XI.

DE delectatione autem & tristitia specularі, ei" qui politicam philosophatur.

b Iste enim architecton ad quẽ respicientes vnumquodque qui dem malum, hoc autem bonũ simpliciter dicimus.

c Adhuc autem necessariorum intẽdere de ipsis. Virtutem.n. & malitiam moralem circa tristitias. & delectatiões posuim⁹.

I d Et fœlicitatẽ plures cũ delectatione eẽ aiunt. Propter qd & beatũ d nominauerũt a gaudeꝛ.

e His quidẽ igitur videtur, neque vna delectatio esse bonum, nec sm̃ seipsam neq; sm̃ accẽs: non.n. esse idẽ bonũ. & delectationem. His autẽ quidẽ quædã esse bonæ, multæ autem prauæ. Adhuc horũ tertium. Si & omnes bonũ, tamen non contingit esse optimum delectationem.

LECTIO XI.

QVoniam Philosophus determinauit de continentia, & incontinentia, ostendens quòd sunt circa delectationes, & tristitias. Hic intendit determinare de delectationibus, & tristitiis. Et primo dicit, quòd hæc consideratio pertinet ad præsentem intentionem. Secundo exequitur propositum, ibi. {Hic quidem igitur, &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, & dicit, quòd considerare de delectatione, & tristitia, pertinet ad eum qui circa scientiam politicam philosophatur, ad quam tota moralis doctrina reducitur, sicut ad principalem, vt in principio habitum est. Secundo ibi.

b ¶ Probat propositum tribus rationibus. Quarum prima est quia sicut finis architectonicę artis est ille ad quem respiciunt, p sicut ad quandam mensuram omnia, quæ sub illa arte continẽtur, ita se habet delectatio in his, quæ pertinent ad moralem doctrinam. Respiciendo enim ad delectationem, dicimus esse aliquid malum, & aliquod similiter bonum. Illum enim dicimus esse bonum, qui in bonis delectatur. Malum autem eum, qui in malis. Et in his etiam quę sunt idem iudicium obseruatur. Iudicamus.n. malum esse id, quod ex delectatione mala procedit. Bonum autem, quod ex bona. In qualibet autẽ scientia maxime considerandum est id, quod habeant pro regula. Vnde ad Philosophum moralẽ maxime pertinet considerare de delectatione. Secundam rationem ponit ibi.

c ¶ Ostendit, quòd non solum cõuenies est morali considerare de delectatione, sed etiam est ei necessarium, quia ad ipsum pertinet considerare virtutes, & malitias. Ostensum est autem suprà in Secundo, quòd virtus & malitia moralis sunt circa delectationes, & tristitias. Ergo necessarium est morali considerare de delectatione & tristitia. Tertiam rationẽ ponit ibi.

d ¶ Ad Philosophũ enim moralem pertinet considerare felicitatem, sicut vltimũ finem. Sed plures ponunt esse felicitatem cum delectatione, inter quos etiam est ipse. Vnde etiam apud Græcos nominatur beatus a gaudendo. Ergo ad moralẽ Philosophũ pertinet determinare de delectatione. Deinde cum dicit.

e ¶ Determinat de delectatione, & tristitia. Et primo determinat de eis in communi. Secũdo specialiter determinat de corporalibus delectationib⁹, circa quas posuit esse continentiã & incontinentiam, ibi. {De corporalibus aũt vtique, &c.} Circa primũ duo facit. Primo prosequitur opiniones impugnantium delectationẽ. Secundo determinat contrariã veritatẽ, ibi. {Sed tamen qm̃, & tristitia malũ, &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit opiniones impugnantiũ delectationes. Secundo inducit rationes corũ, ibi. {Totaliter quidẽ igitur, &c.} Tertio soluit, ibi. {Qui aũt non accidit, &c.} Circa primũ ponit tres opiniones. Quibusdam.n. videbatur, q̃ nulla delectatio esset bona, neque per se, neque per accidens. Et si contingat, q̃ aliquod delectabile sit bonum, non tamen idẽ est in eo id, quod est bonũ & delectatio. Alii autem dixerunt, q̃ delectationes quædã sunt bonæ, sed multæ sunt prauæ. Et ita non omnis delectatio est bonum. Tertii autem dixerunt, q̃ etiam si omnes delectationes essent bonę, non tamen contingeret aliquam delectationem esse optimum. Deinde cum dicit.

Facilius autem ea curari potest incontinentia, qua bilioſi atrabili incontinenter agunt, quàm eorum, qui deliberant quidem, sed non persistunt.

Et ũ facilius curari possunt, qui p̃ assuetudinem, quàm ii, qui naturã incontinentes sunt. Est enim facilius cõsuetudinem, quam naturam mutare.

G *Ideo enim, & consuetudinem mutare difficile est, quia similis est naturæ quẽ admodum, & Euenus poeta dixit.*

Vsus longus mos est, ac meditatio crebra.

Hunc tandem affero naturam mortalibus esse.

Quid igitur continentia sit & incontinentia, & quid constantia mollitiæ, & quomodo inter sese habeant habitus hi, iam diximus.

LECTIO XI.

H

DIpsum autem ciuilem philosophum pertinet de voluptate contemplarique, atque dolere.

Hic enim architectus est finis, ad quem respicientes, unumquodque, aut malum, aut bonum simpliciter dicimus.

Insuper & necessarium est de ipsis considerare. Et virtutem enim morum, & vitium circa dolores voluptatesque posuimus.

Et fœlicitatem plurimi cum voluptate asserunt esse.

Quibusdam igitur nulla voluptas, aut per se, aut per accidens bonum esse videtur. Non enim idem bonum & se putant, ac voluptatem. Quibusdã nonnullæ quidem bonæ, pleræque autem prauæ esse videntur. Sunt & qui tertio censent, & si omnes sunt bonæ, summum tamen bonum voluptatem

K *esse non posse.*

Lectio. 7.

f ¶ Inducit rationes ad prædictas opiniones. Et primo ad primam. Et secundo ad secundam, ibi. { Huiusmodi autem &c. } Tertio ad tertiam, ibi. {Quod autem, & non optimum, &c. } Circa primum ponit sex rationes. Quarum prima sumitur ex diffinitione delectationis quam ponebant dicentes, q̃ delectatio est quædam sensibilis generatio in naturam. Dum enim aliqd sensibiliter aggeneratur naturę nostræ, quasi nobis connaturale ex hoc delectamur, sicut patet in sumptione cibi, & potus. Nulla autem generatio est degenere finium, sed potius generatio est via in finem, sicut ædificatio non est domus: sed bonum habet rationem finis. ergo nulla generatio, & per consequẽs nulla delectatio est bonũ. Secũdã rationẽ ponit ibi.

g ¶ Quę talis est. Nullus virtuosus laudatur ex hoc q̃ fugit quod bonum est. Temperatus autẽ laudatur ex hoc q̃ fugit delectationes. Ergo delectatio aliqd bonum non est. Tertiã rationem ponit ibi.

h ¶ Quæ talis est. Sicut prudens persequitur, idest quærit non tristari, ita etiã quærit non delectari: sed tristitia non ē bonum. Ergo neque delectatio. Quartã rationem ponit ibi.

i ¶ Quæ talis est. Nullo bono impeditur prudentia: impeditur autem per delectationes, & tanto magis, quanto sunt maiores, ex quo videtur, q̃ per se & non per accidens impediant, sicut patet, q̃ delectatio venereorũ quæ est maxima intẽ impedit rationẽ, q̃ nullus in ipsa delectatiõe actuali potest aliquid actu intelligere, sed tota intẽtio animæ trahitur ad delectationem, ergo delectatio non est aliquid bonum. Quintã rationẽ ponit ibi.

k ¶ Quæ talis est. Omne bonum humanum videtur esse opus alicuius artis, quia bonum hominis ex ratione est. Sed delectatio non est opus alicuius artis, quia nulla ars est ad delectandũ. Ergo delectatio nõ est aliquid bonũ. Sextam rationẽ ponit ibi.

l ¶ Quæ talis est. Illud quod est in homine puerile & bestiale, vituperatur. Sed pueri & bestiæ prosequuntur, idest quærunt delectationes. Ergo delectatio non est aliquid bonum. Deinde cum dicit.

m ¶ Ostendit, q̃ non omnes delectationes sunt bonæ. Et dicit, q̃ huius quod est non omnes delectationes esse bonas, ostenditur, q̃ sunt quædam delectationes turpes, idest inhonestæ & probrosæ, idest infames, &c. Et cum his etiam quædam delectationes sunt nociuæ. Quod patet ex hoc, q̃ quædam delectabilia inducunt homini ægritudinem. Et sic patet, q̃ non omnes delectationes sunt bonæ. Deinde cum dicit.

f Totaliter quidem igitur non bonum. quoniam omnis delectatio generatio est in naturam sensibilis. Neque vna autem generatio cognata finib⁹, puta neque vna ædificatio domus.

g Adhuc temperatus fugit dejectationes.

h Adhuc prudens non tristeꝛ q̃ sequitur, non delectabile.

i Adhuc impedimentum ei, qđ est prudentem esse, delectationes. Et quo magis gaudet, eo magis impediunt puta ea, quæ venereorũ. Nullũ enim vtique posse intelligere aliquid in ipsa.

k Adhuc ars neque vna delectationis, quamuis esse bonum artis opus.

l Adhuc pueri, & bestię prosequuntur delectationes.

m Huiusmodi autem non oẽs studiosas, quoniam sunt & turpes, & probrosæ, & quoniam nociuæ. Aegritudinalia enim quæ dam delectabilium.

n Adhuc autem non optimum delectatio, quoniam non finis, sed generatio. Quę quidem igitur dicuntur hæc sunt.

LECTIO XII.

VOniam autem non accidit propter hoc non esse bonũ, nec optimũ ex his manifestum.

b Primum quidem quoniã bonum dupliciter, hoc quidem enim simpliciter, hoc autẽ alicui & natura, & habitus consequenter. Quare, & motiones, & generationes, & prauę esse in se.

A n ¶ Probat, q̃ nulla delectatio sit optimum, & si omnes essent bonæ. Finis enim est id, quod est optimum. Delectatio autem non est finis, sed magis generatio quædam. Ergo delectatio nõ est optimum. Vltimo autem æpilogando concludit, q̃ ea quæ dicuntur de delectatione fere hæc sunt.

LECTIO XII.

Non bonum igitur omnino esse putatur, quia omnis voluptas generatio est sensibilis ad naturam. Generatio uero nulla genus idem subit quod fines. Nulla enim ædificatio domus est.

B *Præterea uir temperans fugit ipsas uoluptates.*

Præterea prudens persequitur uacuitatem doloris, non id quod afficit uoluptate.

Præterea uoluptates impedimento prudentiæ sunt. Atque quo magis hisce quispiam gaudet, eo magis impeditur, ut in uenerea sit uoluptate. Nemo namque dum est in illa mente quic quam perspicere potest.

Præterea, ars nulla est uoluptatis, & tamen omne bonum artis est opus.

C *Insuper & pueri, & ferę, ipsas uoluptates sequuntur.*

Non esse autẽ omnes studiosas existimatur. Quia sunt & turpes, atque infames, & quia afferunt detrimentũ. Eorum enim quæ uoluptatem efficiũt, nonnulla pariunt morbos.

Ex eo uero uoluptas summum bonum non esse putatur, quia non est finis, sed generatio. Hæc igitur fere sũt quæ de uoluptate dicuntur.

LECTIO XII.

D

ON effici ob ea quæ dicta sunt ut uoluptas bonum nõ sit, nec id, quod est optimũ ex hisce sane constabit.

Primum namque cum bonum sit duplex. Est enim aliud absolute, aliud alicui bonum, & naturæ ipsi, & habitus hæc sequenter, quare sequentur & motus & generationes. Atque earum quæ prauæ uidentur esse.

LECTIO XII.

ROstquàm Philosophus posuit rationes ad opiniones præmissas. Hic intendit eas soluere. Et primo proponit quod intendit dicere, q̃ ex sequentibus erit manifestum, quòd propter prædictas rationes non sequitur, q̃ neque delectatio nõ sit bona, neq; quòd non sit optima. Prætermittit autem mediam opinionem, q̃ ponebat non omnes delectationes esse bonas, quia aliqualiter est vera. Has autem duas simul commemorat, quia habent consimiles rationes. Vnde etiam soluuntur simul. Secundo ibi.

b ¶ Soluit prædictas rationes. Et primo præmittit quasdã distinctiones, p̃ quas potest sciri qualiter delectatio sit bona, vel non bona. Secundo soluit rationes inductas, ibi. { Adhuc non necessariũ. } Circa primũ ponit duas distinctiones. Quarum vtraque sumitur secundum distinctiones boni, quod est delectatiõis obiectũ. Dicit ergo primo, q̃ bonum dupliciter dicitur. Vno modo, id quod est bonum simpliciter. Alio modo id quod est bonũ alicui. Et qa animalia ĩ bonum tendunt, cõsequenter ad hoc se habent, & naturæ, & habitus, qui scilicet ordinãtur vel ad bonum simpliciter, vel ad id quod est alicui bonum. Et quia motiones & generationes ex quibusdam naturis, & habitibus procedunt, oportet scilicet quædam earum sint bonæ simpliciter, & quædam sint bonæ alicui. Sic igitur supponendo, q̃ delectationes sunt motiones & generationes, vt aduersarius dicit, distinguenda sunt quatuor genera delectationum. Quarum quædam sunt bonæ simpliciter, sicut delectationes in operibus virtutum. Quædam autem delectationes simpliciter videntur prauæ, sed quantum ad aliquem modũ nõ sunt pranę, sed eligibiles alicui ꝓpter aliquam necessitatem, sicut infirmanti sumere medicinalia. Tertio autem gradu, quædã neq; huic sunt semper eligibiles, sed aliqñ, & per paucum tempus: non.n. sunt ei eligibiles simpliciter, sicut furari cibum in articulo extremæ necessitatis. Quarto autẽ gradu sunt quædam delectationes, quæ etiam non sunt veræ delectationes, sed apparenter, propter corruptam dispositionem

Universidad de Deusto
Biblioteca

eius, qui in talibus delectatur, sicut quæcumque delectationes sunt cum tristitia, vel dolore, & assumuntur vt medicinæ illius doloris. Sicut patet de his, in quibus delectantur laborantes, i. infirmantes. Delectabile enim videtur quandoque infirmo vtere se per lectum, & sumere aliqua acerba, vel aliquid simile.

Secundam distinctionem ponit ibi.

c ¶ Dicit, q̃ dupliciter est bonũ, quoddam quidem quod se habet per modum operationis sicut contemplatio, quoddam autem per modũ habitus sicut scientia. Horum autem operatio est, sicut bonum perfectum, quia est perfectio secunda. Habitus autẽ est sicut bonum imperfectũ, qa est perfectio prima. Vnde, & delectatio vera, & perfecta consistit in bono, quod est in operatione. Ille vero actiones, seu motiones, quæ cõstituũt hominem in habitũ naturalem, idest quæ sunt naturalis habit⁹ constitutiuæ, sunt quidem delectabiles, sed secundum accidens. Nondũ enim habent rationem boni, quia præcedunt etiam ipsum habitum, qui est perfectio prima. Sed secundum ordinẽ ad hoc bonũ habent rationem boni & delectabilis. Manifestum est autẽ, q̃ operatio delectabilis, quæ est cum concupiscentia, non est operatio habitus perfecti, quia in perfectione habitus nõ remanet aliquid ad concupiscendum, qđ ad illum habitum pertineat. Vnde oportet, q̃ talis operatio procedat ex aliquo principio habituali, seu naturali, quod ẽ cum tristitia. Non.n. est absque tristitia, q̃ aliquis cõcupiscat perfectionem naturalẽ, quam nõdum habet. Quòd autẽ non omnes operationes delectabiles sint tales, patet, quia inueniuntur quædam delectationes, quæ sunt sine tristitia, & concupiscentia, sicut patet de delectatione, quæ est circa operationes speculationis. Talis enim delectatio non est cum aliqua indigentia naturæ, sed potius procedit ex naturæ perfectione, puta ex ratione perfecta per habitum scientiæ. Sic ergo vere, & per se delectationes sunt illæ, quæ sunt circa operationes procedentes ex habitibus, seu naturis, & formis iam existentibus. Illæ autem delectationes, quæ sunt constitutiuæ habituum, & naturarum, non sunt veræ, & simpliciter delectationes, sed per accidens. Et huius signum est, quia si essent huiusmodi veræ, & simpliciter delectabilia, in omni statu delectabilia essent, quod patet esse falsum, quia non eodem delectabili gaudet natura superimplera, puta cum homo nimis comedit, & natura constitutа, idest bene dispositа. Natura enim bene dispositа gaudet his, quæ sunt simpliciter delectabilia, quæ.s. sunt conuenientia naturæ humanæ. Sed natura superimplera gaudet in quibusdam cõtrariis his, quæ sunt simpliciter delectabilia. Gaudent enim homines repleti quibusdã acutis, & amaris, eo q̃ faciunt digerere cibum, cum tamen nihil eorum sit naturaliter delectabile, quia non est simile naturæ humanæ, sed in excessu se habens. Ex quo sequitur, q̃ neque etiam sunt delectationes simpliciter, quæ ab eis causantur. Quia sicut se habet delectabilia adinuicẽ, ita etiam se habent & delectationes, quæ ab eis causantur. Deinde cum dicit.

Hæ quidẽ enim simpliciter prauę. alicui autem non, sed eligibiles huic: quædam autem neque huic, sed aliquando, & secũdum paucum tẽpus. eligibiles autem non. Hię aurem neque delectationes, sed videntur quęcũque cũ tristitia & medicinæ gratia, puta quæ laborantium.

d Adhuc, non est necessariũ alterum quid esse melius delectatione, quemadmodum quidã aiunt sinẽ generatione. Non.n. generationes sunt, neque cũ generatione omnes, sed operationes, & finis. Neque factorum accidunt, sed vtentiũ. Et finis non omnium alterum quid, sed imperfectionẽ ducentium naturæ. Propter quod & nõ bene habet sensibilem generationẽ dicere esse delectationem. Sed magis

Quædam sunt, sed expetibiles huic. quædam nec huic, sed nonnumquam & tempore paruo, expetibiles uero non sunt. Quædam neque uoluptates sunt, sed uidentur, quæ sunt dolore, & medicaminis gratia, quales sunt ægrotantium.

Præterea, cum bonorum aliud sit operatio, aliud habitus, operationes quæ naturalem constituunt habitum, per accidens afficiunt uoluptate. Est igitur operatio in cupiditatibus indigẽtis habitus, atque naturæ. Nam & sine dolore cupiditateue sunt uoluptates, ut operationes contemplandi non deficiente natura. Signum autem est, quòd non eisdem gaudent homines, cum replentur, & cum est constituta natura. Sed cum est constituta his, quæ simpliciter afficiunt uoluptate, cũ repletur, & contrariis. Nam & acribus gaudent, & amaris, quorum nihil prorsus, aut natura, aut simpliciter afficit uoluptate. quare nec uoluptates. nam ut ea quæ uoluptatem efficiunt inter sese distant, sic & uoluptates eæ, quæ ab illis proueniunt.

Atqui nõ necesse est aliquid aliud esse præstabilius uoluptate, ut quidã inquiunt generationis ipsius finem. Non enim generationes, neque cum generatione sunt omnes, sed operationes & finis. Nec eueniunt, dum fiũt sed cum fit usus. nec omniũ est finis aliud quicquam, sed earum, quæ ducunt ad perfectionem naturæ. Quapropter & non bene sese habet, uoluptatẽ dicere generationẽ esse sensibilẽ. Sed dicendũ est potius operationẽ eius habitus esse, qui ẽ secũdũ naturã,

ad perfectionem naturæ, quæ sunt cũ concupiscentia. Et ex hoc etiam tollitur diffinitio delectationis, quæ inducebatur in prima ratione primæ opinionis. Non enim bene se habet dicere, q̃ delectatio sit generatio sensibilis, quod conuenit imperfectis delectationibus, sed magis dicendum secundum q̃ conuenit perfectis delectationibus, q̃ delectatio sit operatio habitus connaturalis iam existentis. Et loco eius, q̃ potuerũt sensibilis, ponamus nos non impeditam, vt sit secundum hoc diffinitio delectationis. Delectatio est operatio non impedita habitus, qui est secundum naturam, idest qui naturæ habentia congruit. Impedimentum autem operationis difficultatem causat in operando, quæ delectationem excludit. Ideo autem quibusdam visum est q̃ delectatio sit generatio quædam, quæ delectatio est circa id, quod est principaliter bonum, idest circa operationem quã existimant esse idem generationi, cum tamen non sit idem, sed aliquid posterius. Nam generatio est via in naturam. Operatio autem est vsus naturalis formę, aut habitus. Deinde cum dicit.

e ¶ Soluit rationem inductam pro secunda opinione. Et dicit, q̃ hoc, quod probatur esse quædam delectationes prauæ, quia sunt quædam delectabilia inducentia ægritudinem, idem est ac si concluderetur, q̃ quædam sanatiua sunt praua, quia nocent pecuniæ, quæ in eis expenditur. Dicendum est igitur, q̃ ambo, scilicet delectabilia & sanatiua, sunt praua ex vna parte, scilicet inquantũ nocent delectabilia quidem sanitati. Sanatiua vero pecunię, sed non sunt praua secũdum hoc, ideſt inquãtum sunt sanatiua, vel delectabilia. Quia secundum eãdem rationem posset cõcludi, q̃ speculatio veritatis esset praua, qa aliquando nocet sanitati. Deinde cum dicit.

f ¶ Soluit rationes inductas pro prima opinione. quarũ prima iam soluta est. Vnde primo soluit quartam. Secundo quintam, ibi. {Artis autem non esse, &c.} Tertio simul secundam, tertiam, & sextam, ibi. {Tempera tum autem fugere, &c.} Dicit ergo primo, q̃ non præstat impedimentum, neque prudentiæ, neq; alicui alii habitui delectatio propria, quæ scilicet ẽ ab vnoquoque, sed alienæ delectationes vnicuique impedimentum præstant. Immo delectationes ꝓprie coadiuuant ad vnumquodque. Sicut delectatio qua quis delectatur in speculando, & discendo facit hominẽ magis speculari, & discere. Et sic nõ sequitur, q̃ delectatio sit mala alicui. Deinde cum dicit.

g ¶ Soluit quintam rationem. Et dicit, q̃ rationabiliter accidit q̃ nulla delectatio sit opus artis. Quia .n. ea, quæ est vere, & proprie delectatio cõ sequitur operationẽ, non autẽ generationem. Ars autem est factiua generationis, quia est recta ratio factibilium, vt in Sexto dictum est, non est ars factiua operationis, sed potentię alicuius ex qua procedit operatio. Quãuis posset solui per interemptionem, quia pigmentaria ars, & pulmentaria videntur ordinari ad delectationem, tamen non sunt ipsius delectationis factiuæ, sed delectabilium. Deinde cum dicit.

h ¶ Soluit simul secundam, tertiam, & sextam rationem. Et dicit, quòd hoc, quòd temperatus fugit delectationes, quæ erat secunda ratio. Et hoc quòd prudens, quærit vitam sine tristitia, quæ erat tertia ratio. Et hoc, quòd pueri, & bestię quærunt delectationes, quę erat sexta ratio, omnia habent eandem solutionem. Dictum est enim, q̃ quædam delectationes sunt bonæ simpliciter, & quomodo non omnes sunt tales. Et huiusmodi delectationes, quæ scilicet non sunt bonę simpliciter quærunt pueri, & bestiæ, & harũ tristitiam fugit prudens. Et loquimur de corporalibus delectationibus, quę sunt cũ concupiscentia, & trãstitia. Et tales sunt huiusmodi delectationes, scilicet nõ bonę simpliciter. Et secundum harũ superabundantias dicitur aliqs intemperatus. Vnde & etiam hæ sunt illæ delectationes quas tẽperatus fugit. Sunt autem quędam delectationes proprię tẽperati, prout scilicet i operatione propria delectatur, & has nõ fugit, sed quærit.

dicendum operationem eius, q̃ secũdum naturam habitus. Pro eo autem, quòd est sensibilẽ nõ impeditam. Videtur autem generatio quædam esse, quoniam principaliter bonum. Operationem enim generationem existimant esse. est aũt posterius.

e Esse autem prauas, quoniam ægritudinalia quædam delectabilia idem, quoniam sana quidem praua ad pecuniam. Hæc igitur praua ambo, sed non prau a secundum hoc, quia & speculari aliquando nocet ad sanitatem.

f Impedit autem neque prudẽtiæ, neque habitui, neque vni, quę ab vnoquoque est delectatio, sed alienæ. Quia, quæ ad speculari, & discere magis faciunt speculari, & discere.

g Artis autẽ non esse opus, neque vnam delectationẽ rationabiliter accidit. Neque.n. alteri⁹ operationis, neque vnius ars ẽ, sed potentiæ. Quamuis & pigmentaria ars, & pulmentaria, videtur delectationis esse.

h Temperatum autẽ fugere, & prudentem persequi non tristẽ vitam, & pueros, & bestias, & persequi, eodem soluuntur omnia. Quia & dictũ est qualiter bonæ simpliciter, & qualiter non bonæ omnes delectationes. Et tales, & pueri, & bestiæ persequuntur. Et harum non contristationem prudens, eas quæ cum concupiscentia & tristitia, & corporales. Tales enim hæ, & harum superabundantias fugit, secundum quas intemperatus, intẽperatus est. Propter quod temperatus fugit has, quia sunt delectationes, & temperati.

LECTIO XIII.

Lectio. 3.

Sed quoniam, & tristitia malum confessum est, & fugibile. Hic quidẽ enim simpliciter malũ, hęc autem in eo qđ quo impeditiua.

& pro hoc sensibilem, sine impedimẽto. Videtur autẽ ex eo generatio quædam esse, quia ẽ proprie bonum. Operationem enim generationem esse existimant, est autem diuersum.

At uero si uoluptates esse prauas ex eo censent, quia nonnullæ uerum afferentium uoluptatem morbos efficiunt, idem & in salubribus rebus censebunt. Nonnullæ namque obsunt pecuniariæ rei. Hoc igitur modo prauæ sunt ambæ. at nõ sunt ob idipsum prauæ. nam obest interdum ad sanitatẽ, & contemplatio.

Impedit autem neque prudentiam neq; habitum ullum uoluptas ea, quæ ab unoquoque prodit, sed alienæ. Nã eæ uoluptates, quæ a contemplatione emergunt, & disciplina, conferunt potius ad cõtemplandũ, atque discendũ.

Id præterea quod dicitur, nullam ullius artis opus uoluptatem esse, cũ ratione accidit. nec enim ulla alia operatio artis est, sed potentiæ, quamquã & unguentaria ars, & coquinaria uoluptatis esse uidentur.

Temperantem autem fugere uoluptatem, & prudentem sequi uacuitatem doloris, pueros denique persequi beluasque afficientes res uoluptate, eodem omnia modo soluuntur. Nam cũ uoluptatum, ut dictum est, aliæ sint absolute bonæ, aliæ non bonæ, tales uoluptates tam pueri, quàm beluæ persequuntur, & harum indolentiam prudens, quas cupiditas comitatur, & dolor, quæque corporis sunt. Hæ namque tales sunt, & harum exuperationes, quibus intemperans, intemperãs est. Quapropter has temperans fugit. nam sunt uoluptates, & temperantis.

LECTIO XIII.

At qui malum, & ipsum dolorem esse, ac fugiendum conceditur. Alius enim est simpliciter malum, alius aliqua ex parte, ex eo quia affert impedimentũ.

num. Manifestum est autem, q̃ ei quod est malum & fugiendũ inuenitur duplex contrarium. Vnum quidem, quod est fugiendum & malum. Aliud autem, quod est bonum. Sicut timiditati quæ est mala, contrariatur fortitudo tamquam bonum, & audacia tamquam malum. Tristitiæ autem cõtrariatur delectatio, sicut quoddam bonum. Vnde concludit necesse esse, q̃ delectatio est quoddam bonum. Deinde cum dicit.

b ¶ Excludit quandam solutionem prædictæ rationis. Videtur enim prædicta ratio non valere, eo q̃ concludit a diuisum totius ad alteram eius partem, scilicet si fugibili contrariatur bonum, vel fugibile, videtur q̃ delectatio quæ contrariatur tristitiæ fugibili, sit aliquid bonum. Et ideo Speusippus, qui fuit nepos, & successor Platonis in schola, soluebat dicens, q̃ sicut maius contrariatur minori, & æquali, ita tristitia contrariatur delectationi, non quidem tanquã æquali, sed sicut maius minori, & econtrario. Et non sicut malum extremũ bono medio, sed sicut vnum malum extremum alteri, puta qđ est i defectu ei, quod est in excessu, aut econtrario. Sed Aristoteles dicit, hanc solutionem nõ esse cõuenientem, quia sequeretur, q̃ delectatio esset vere malũ, scilicet secundum p̃priam suam rationẽ, sicut superabundantia, vel defectus. Sed hoc nullus dicit. Platonici enim quorum erat hęc opinio, q̃ delectatio non sit bonum, non ponebant q̃ delectatio sit malum simpliciter, & secundum se, sed negabant eam esse bonũ aliquid inquantum ẽ quoddã imperfectũ, vel impedimentũ virtutis, sicut patet ex processu præmissarũ rationum. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit quòd aliqua delectatio sit optimum. Et primo ostendit propositũ. Secundo assignat causam erroris, ibi. {Sed assumpserunt. } Primum ostendit duabus rationibus, quarum secunda incipit, ibi. {Et prosequi autem, &c.} Circa primum duo facit. Primo ponit rationem. Secundo manifestat quod dixerat p̃ quædam signa, inferendo quædam corollaria ex dictis, ibi. {Et propter hęc omnes &c.} Circa primũ duo facit. Primo excludit quandam rationem in contrarium. Videtur enim quædam delectationes esse prauæ, ex quo potest aliquis existimare, q̃ delectatio non sit aliquid optimum. Sed ipse dicit, q̃ hoc nihil prohibet, quin delectatio sit optimum, sicut etiam videmus, q̃ aliqua scientia est optima, scilicet sapientia, vt in Sexto dictum ẽ, & tamen quædam scientiæ sunt prauæ, nõ quidem inquantum scientiæ sunt, sed propter aliquem defectum quem habent, vel ex defectu principiorum, quia scilicet procedũt ex falsis principiis, vel ex defectu materiæ, sicut patet in scientiis operatiuis, quarum vsus inducit ad malum. Secundo ibi.

Lectio. 6.

Fugibili autem contrarium, vel fugibili aliquid, & malum, vel bonum. Necessarium igitur delectationem quoddã esse bonũ.

b Vt enim Speusipp⁹ soluebat non conuenit solutio quemadmodum maius minori & æquali contrarium. Non enim vtiq; G dicet, quòd vere malum quidẽ esse delectationem.

c Optimum aũt nihil prohibet delectationẽ aliquã esse, si quædam prauę delectationes. Quẽ admodum, & scientiã quandã, quibusdã prauis existentibus.

d Forte autem & necessarium, siquidem vniuscuiusque habit⁹ sunt operationes non impeditæ siue omnium operatio est fœlicitas, siue est alicuius ipsorum, vtique si fuerit non impedita eligibilissimam esse. hæc autẽ est delectatio. Quare erit aliqua delectatio optimum, multis delectationbus prauis existẽtibus, si contingit simpliciter.

c Et propter hoc, omnes fœlicem delectabilẽ existimant vitã esse, & implicant delectationem in fœlicitatẽ rationabiliter. neque vna.n. operatio perfecta impedita. fœlicitas aũt pfectorũ.

f Propter quod indiget fœlix I his, quæ i corporis bonis, & his, quæ exterius, & fortuna vt non impediat hęc. Rotatum autem & infortuniis magnis incidentem, fœlicem dicentes esse si est bonus, vel volentes, vel nolentes nihil dicunt.

g Propter indigere autem fortuna videtur quibusdam idem esse bona fortuna fœlicitati nõ existens. quia & ipsa supra excellens impediens est. Et forte non adhuc bonam fortunã vocare iustum. ad fœlicitatem.n. terminus ipsius.

d ¶ Inducit rationem ad propositum. Et dicit, quòd vniuscuiusque habitus sunt operationes aliquæ non impeditæ. Fœlicitas autem est operatio non impedita, vel omnium bonorum habituum, vel alicuius eorum, vt patet in his quæ in primo dicta sunt. Vnde necessarium est huiusmodi operationes non impeditas esse per se appetibiles. Operatio autem non impedita est delectatio, vt supra dictum est. Vnde consequens ẽ, quòd aliqua delectatio sit optima, illa scilicet in qua consistit fœlicitas, licet multæ delectationes sint prauæ simpliciter. Deinde cum dicit. Lectio. 1

At contrarium fugiendo, quo fugiendum quid est, atque malum, est bonum. Igitur voluptatẽ bonum quid esse necesse est.

Eo namque modo, quo Speusippus soluebat, non conuenit solutio, ut minori maius, & æquali uoluptatem contrarium esse. Non enim sub malo uoluptatem ipsam, ut speciem dixerit sub genere collocari.

At uero nihil prohibet uoluptatẽ aliquam optimum esse, si nõnullæ uoluptates sunt prauæ, quemadmodum & scientiam aliquam, si sunt nonnullæ scientiæ prauæ.

Quin potius forsitan, et necesse est expetibilem esse aliquam summe, si sunt uniuscuiusque habitus operationes sine impedimento, siue omnis operatio sit fœlicitas, siue unius cuiuspiam ipsorum uacans impedimento. hoc autem est uoluptas. Quare fit ut aliqua uoluptas ipsum sit summum bonum, etiam si forte pleræque uoluptates sint simpliciter prauæ. Lectio. 2

Atque ob idipsum fœlicem uitam iocundum esse omnes arbitrantur, ne ĉtuntque ipsam uoluptatem cum fœlicitate non absque ratione. Nulla nam que operatio perfecta est, si impediatur. At fœlicitas operatio ẽ perfecta.

Quapropter fœlix indiget bonis, & corporis, & externis, ipsaque fortuna quo non impediatur. Qui autem aiunt, eum qui rota torquetur, & magnis in calamitatibus est constitutus, fœlicem esse, si modo sit bonus, nihil profecto dicunt, aut sua sponte, aut inuiti.

Quia uero fœlix indiget, & fortuna, ideo quibusdam fortunæ prosperitas, et fœlicitas idem esse uidetur. Q̃ non est ita. Nam & ipsa si exuperet impedimentum affert. Atque fortasse iure tum non est prosperitas appellanda. Definitio enim ipsius est ad ipsam fœlicitatem.

g ¶ Et dicit, quòd quia fœlicitas indiget bona fortuna, aliquibus visum est, quòd idem sit fœlicitas, & bona fortuna, quod tamen non est verum, quia ipsa superexcellentia bonorum fortunæ est impediti ua fœlicitatis, inquantum scilicet aliqui per hoc impediuntur ab opere virtutis, in qua consistit fœlicitas. Et tunc non est iustum, quòd talis superexcellentia vocetur bona fortuna, quia terminus, ideſt finis, vel ratio bonæ fortunæ, est per comparationem ad fœlicitatem. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit secundam rationem ad ostendendum, q̃ fœlicitas sit aliquid optimum. et sumitur per quoddam signum. Vnde primo ponit ipsum. Et dicit, q̃ hoc, q̃ omnes prosequuntur, ideſt quærunt delectationem est quoddam signum, q̃ aliqualiter delectatio sit optimum. Illud enim in quod omnes, vel plures consentiunt, non potest esse omnino falsum. Vnde in puerbio dicitur, quod non perditur omnino fama, quæ apud multos populos diuulgatur. Et huius ratio est, quia natura nõ deficit, neque in omnibus, neque in pluribus, sed solum in pauciorib⁹. Vnde id quod inuenitur ī omnibus, aut in pluribꝰ, videtur eẽ ex inclinatione naturæ. Quæ non inclinat, neque ad malũ, neque ad falsum. Et sic videtur, q̃ delectatio in quam concurrit omnium appetit⁹ sit aliquid optimum. Secundo ibi.

i ¶ Excludit quoddam quod posset reputari contrarium, q̃ scilicet nõ omnes appetunt eandem delectationem. Sed ipse ostendit, q̃ per hoc non impeditur principale propositũ duplici ratione. Primo quidem, quia non est eadem natura, & habitus omnium optimus, neque secundũ veritatem, neque secundum apparentiã. Alia enim ẽ optima dispositio hominis, alia equi. Item alia iuuenis, alia senis. Et quia voicuiq; est delectabile id quod est sibi conueniens, inde est, q̃ non omnes appetunt eandem delectationem, quamuis omnes appetant delectationem. Quia. s. delectatio est optimũ omnibus, sed non eadem sicut nec eadem dispositio naturæ est omnibus optima. Secundam rationem ponit ibi.

K ¶ Et dicit, q̃ potest dici, q̃ omnes homines appetunt eandem delectationem, secũdum naturalem appetitũ, non tamen secundum proprium iudicium. Non oês enim existimant corde, neque dicunt ore eandem delectationẽ optimam. Naturaliter tamen omnes inclinantur in eandem delectationem, sicut in optimam, puta in contemplationem intelligibilis veritatis, secundum q̃ omnes homines natura scire desiderant. Et hoc contingit, quia omnia habent in seipsis quoddam diminum, scilicet inclinationem naturæ, quæ dependet ex Principio primo, vel etiam ipsam formam, quæ est huius inclinationis principium. Deinde cum dicit.

l ¶ Assignat rationem, quare aliqui opinati sunt delectationẽ non esse bonum, aut optimum. Et dicit, q̃ ratio huius est, quia

corporales delectationes assumpserunt sibi, quasi hereditarie nomen delectationis propter hoc, q̃ frequentius inclinamur in ipsas, vtpote adiunctas necessariis vitæ, & quia omnes participat ipsas, vtpote sensibiles, & omnibus notas. Et quia ipsæ solæ sunt cognitæ communiter, propter hoc existimant has solas esse delectationes. Et ideo, q̃ huiusmodi delectationes non sunt optimæ existimant quidam, quòd delectatio non sit optimum. Deinde cum dicit.

m ¶ Ostendit propositum ducendo ad inconuenientia. ducit autem ad tria inconuenientia. Quorum primum est, q̃ si delectatio, & operatio delectabilis non sit quoddam bonum, sequitur q̃ fœlix nõ viuat delectabiliter. Cum enim fœlicitas non sit per se bona, non requireret delectationem vita fœlicis, si delectatio non esset quoddam bonũ. Secundo ibi.

n ¶ Et dicit, q̃ si delectatio non sit aliquod bonum, contingit, q̃ viuere in tristitia non sit aliqđ malum. Si enim delectatio non sit neque bona, neque mala, sequetur idem de tristitia, quæ ei contrariatur. Et sic tristitia nõ esset fugienda. Tertio ibi.

o ¶ Ducit ad tertiũ inconueniens. Sequitur enim, q̃ vita virtuosi non sit delectabilis, si operationes eius nõ sunt delectabiles, quod iam esset si delectatio non esset aliquid bonum. Manifestum est enim quòd virtus operatiua boni est.

h Et prosequi aũt omnia & bestias, & homines delectationẽ, signũ quoddam eius, quod est esse aliqualiter optimũ ipsam. Fama autẽ non omnino perditur, quam populi multi famant-

Illud etiam beluas hominesq; persequi uoluptatem, indicat ipsam esse quodammodo summum bonum. Quã populi celebrant omnino fama perire nulla potest.

i Sed quoniam non eadem, neque natura, neq; habitus optimus, neque est, neque videtur, neque delectationẽ persequuntur eãdem omnes, delectationẽ quidem omnes.

Sed quoniam eadem natura habitusque optimus neque est, neque videtur, nec uoluptatem eandem omnes sequuntur. Voluptatem tamen omnes sequuntur.

k Forte autem & prosequunt, non quam extimant, neq; quã vtique dicerent, sed eandem. Omnia.n. natura habent quoddam diuinum.

Fortasse non eam quam putant, neque quam dicerent, sed eandem. Omnia namque diuinum quid habent natura.

l Sed & assumpserunt nominis hereditatẽ corporales delectationes propter & plures inclinare in ipsas, & omnes participare ipsas. Propter solas igit cognitas esse has solas existimãt esse.

Sed corporis uolupt ates ex eo sibi nomen hoc uendicarunt, quia sepissime occurrunt, & omnes sunt ipsarum participes. Solas igitur has esse putãt, quia solæ sunt notæ.

m Manifestum autem, quoniã & si non delectatio bonum, & operatio nõ erit viuere delectabiliter fœlicẽ. Cuius enim gratia indigeret vtique ipsa, siquidem non bonum?

Patet etiam nisi uoluptas, & operatio sit bonum, fœlicem uiuere cum uoluptate non posse. Cuius namque gratia ipsa est opus, si bonum non est?

n Sed & triste contingit viuere. Neque malum.n. neq; bonum tristitia. Siquidem enim neque delectatio. Quare propter qđ vtique fugeret?

At simul, & cum dolore ipsum uiuere contingit. Dolor enim neque malum est, neque bonum, si neque uoluptas. Cur nam itaque fugiet?

o Neque vtique delectabilis vita studiosi, si non operationes ipsius.

Neque igitur studiosi ipsius uita iocunda erit, si non sint, & operationes ipsius iocundæ.

LECTIO XIIII.

DE corporalibus autem delectationibus vtiq; intendendum dicenti bus, quoniam quędam delectationes eligibiles valde, puta bonæ. Sed non corporales, & circa quas intemperatus.

LECTIO XIIII.

De corporis uoluptatibus cõsiderandum est eis, qui dicunt nonnullas uoluptates expetibiles esse ualde, & honestas, sed non corporis, & in quibus intemperans ipse uersatur.

b Propter quid igitur contrariæ tristitiæ malæ? Malo enim bonum contrarium.

Cur igitur contrarii dolores sunt praui? Malo namque bonum contrarium est.

LECTIO XIIII

Postquàm Philosophus determinauit de delectatione & tristitia in generali, hic specialiter determinat de delectationibꝰ corporalibꝰ, circa quas est continentia, & incontinẽtia. Et circa hoc tria facit. Primo proponit intentum. Secundo mouet dubitationem, ibi. {Propter quid igitur, &c.} Tertio assignat causam quorumdã, quæ accidũt circa delectationes, ibi. {Nõ semp aũt, &c.} Dicit ergo primo, q̃ post ea, quæ dicta sunt de delectatione in cõi, intendendũ est nobis de corporalibus ẽt delectationibꝰ, vt dicamus, q̃ quædã delectationes sunt valde eligibiles, s. illę quæ naturaliter sunt bonæ. Corporales aũt delectatiões, circa quas aliquis fit intemperatus, non sunt tales. Deinde cum dicit.

b ¶ Mouet dubitationẽ circa prædicta. Et primo ponit dubitationẽ. Secundo soluit eã, ibi. {Vel sic bonæ, &c.} Tertio assignat causam dictorũ, ibi. {Quia aũt nõ solũ oportet &c.} Est aũt circa

Universidad de Deusto
Biblioteca

primũ, ôsiderandũ, q̃ Philosophus supra ad probandũ delectationẽ, esse bonũ, sumpsit argumentũ a malitia tristitiæ. Et quia nunc dixerat corporales delectationes non esse bonas, resumit idẽ medijũ pro obiectione: Si n. malo contrariatur bonũ, remanet dubitatio, ex quo delectationes corporales dicuntur esse nõ bonę, quare contrarię tristitiæ sint malæ. Deinde cum dicit.

c ¶ Soluit obiectionem dupliciter. Primo cum dicit, q̃ delectationes corporales sunt aliqualiter bonæ, inquantum, scilicet sunt necessariæ ad depellẽdas cõtrarias tristitias. quia etiam per hunc modum omne illud qd nõ est malum, ex sua natura potest dici bonum. Secundam solutionem ponit ibi. ¶ Et dicit, q̃ delectationes corporales sunt quidem bonæ, nõ autem absolute, sed vsq; ad hoc, idest ad certum terminũ. Et huius rationem assignat. Cũ enim omnis delectatio consequatur habitum aliquem, & motum siue operationem, oportet, q̃ si habituũ, & motuum siue operationum, nõ potest esse superabũdantia melioris, idest superexcessus a bono, q̃ neque delectationis consequentis possit esse excessus, sicut huius operationis, quæ est contemplatio veritatis, non potest esse superexcessus melioris, quia quanto plus aliquis veritatẽ contemplatur, tanto melius est, vnde & delectatio consequens est bona absolute, & non solum vsque ad aliquam mensuram. Si autem habituũ, & motuum siue operationũ sit superexcessus melioris, ita etiã se habebit, & circa delectationẽ consequẽtem. Manifestum est autem, q̃ circa corporalia bona potest esse superabũdantia melioris. Et huius signum est, q̃ ex hoc aliquis dicitur prauus, q̃ horum bonorum superabundantiã quærit, etiam si nulli alii noceat. Non tamen ex hoc ipso, q̃ quærit corporalia bona, & delectatur, est prauus, quia omnes homines aliqualiter gaudent pulmento, vino, & venereis, sed ex hoc vituperantur aliqui, q̃ gaudent in eis, non secundum q̃ oportet: ex quo patet, q̃ delectatio corporalis est bona vsque ad aliquã mensuram, superabundantia autem ipsius est mala. Econtrario autem se habet in tristitia, quia non solum eius superabundantiam fugit virtuosus, sed totaliter omnem tristitiam. Tristitia enim non est contraria superabundantiæ delectationis corporalis, quia sic aliquis non tristaretur, nisi de maximo recessu a superabundantia delectationum. Quę quidem tristitia non multum vituperabilis esset, sed aliqualiter toleranda. Sed magis tristitia inheret ei, qui persequitur superabundantiam delectationum. ex hoc enim contingit, q̃ ex modico defectu delectabilũ tristatur. Et inde est, q̃ sicut superabundantia delectationum corporalium est malitia & tristitia. Deinde cum dicit.

e ¶ Assignat rationem prædictorum. Et primo dicit de quo é intentio. Secundo exequitur propositum, ibi. {Primum quidẽ vtique, &c.} Dicit ergo primo, q̃ non solum oportet dicere solutionem dubitationis, sed assignare causam falsitatis, quæ erat in obiectiõe. Hoc n. multum confert ad hoc, q̃ fides adhibeatur veritati. Cum n. appareat ratio propter quam videtur esse verum illud, quod non est verum. Hoc facit magis credere veritati. Et ideo dicendũ est, quare corporales delectationes videantur multis esse eligibiliores aliis delectationibus, cum tamẽ illæ sint bonę absolute. Corporales autem solum vsq; ad aliquam mensuram. Deinde cum dicit.

f ¶ Exequitur propositum. Et primo assignat rationem, quare delectationes corporales videntur magis appetibiles. Secundo assignat rationẽ, quare alię sint magis appetibiles, secundũ rei veritatẽ ibi. {Qui autem sine tristitia.} Circa primũ assignat duas rationes. Quarum secũda ponitur ibi. Adhuc prosecutæ sunt, &c.} Circa primum duo facit. Primo assignat rationẽ, quare delectationes corporales nõ videantur magis appetibiles. Secundo assignat rationem, quare delectationes corporales non videntur bonæ vniuersaliter, ibi. {Et non studiosum vtique, &c.} Dicit ergo primo, q̃ prima ratio, quare delectationes corporales videantur magis esse eligibiles est, quia expellunt tristitiam. Et quia delectatio corporalis ꝓpter sui superabundantiam est medicina contra tristitiam. Non enim quælibet delectatio tollitur, sed vehementi, inde est, q̃ homines quærũt delectationẽ superabundantem, & corporalẽ, cui tristitia contrariatur. Delectationi aũt intellectuali, puta quæ est in considerando, non cõtrariatur aliqua tristitia, quia nõ est in fieri, sed in facto esse, vt supra est habitum. Ex hoc autẽ ipso, q̃ corporales delectationes sunt medicinæ contra tristitias, videntur esse vehementes, quia mensurantur non solũ ex sui natura, sed etiã ex contrario, quod expellunt. Et inde est, q̃ valde quæruntur propter hoc, q̃ magis apparent circa suũ contrariũ positæ, sicut delectatio potus magis appareret, si afficeret sitis. Et ideo illi, qui quærunt delectationẽ potus præparant sibi sitim per commessionẽ salsorum, vt magis in potu delectentur. Deinde cum dicit.

g ¶ Assignat rationem, quare delectationes non videantur vniuersaliter bonum. Et dicit, q̃ propter delectationes corporales, sicut etiam supra dictum est. Visæ sunt quibusdam, q̃ delectatio non esset aliquid bonum, in delectationibus enim corporalibus duo inueniuntur. Quædam enim eorum sunt prauæ naturaliter, vtpote consequentes prauas operationes, quæ quidem sunt appetibiles quibusdam, ab ipsa sua natiuitate, sicut bestijs, & bestialibus hominibus: quibusdam autem sunt appetibiles propter consuetudinem, sicut delectationes prauorum hominum, quædam vero delectationum corporalium sunt medicinæ contra aliquem defectum, & huius signum est, quia non sunt nisi indigentis, non enim aliquis delectatur in cibo, quãdo non indiget, & sic delectatio cibi est medicina contra tristitiam famis, & manifestum est, quòd melius est habere aliquẽ imperfectum, quam fieri: huiusmodi autem delectationes, quas dicimus esse medicinales accidũt his qui perficiuntur, nõ autem his, qui iã sũt perfecti. causantur. n. ex hoc, quòd per id quod sumitur tollitur naturæ indigentia: sic igitur patet, q̃ non sunt bonę secundum se, sed per accidens, inquantum scilicet sunt ad aliquid necessarię, & has duas rationes supra tetigit in duabus solutionibus, nam illæ delectationes excedunt mensuram debitam, quæ consequuntur prauas operationes, quia ergo corporales delectationes non sunt secundum se bonæ, cum tamen videantur magis appetibiles, quidã æstimauerũt vniuersaliter delectationes, non esse bonas. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit secundam rationẽ. Et circa hoc duo facit. Primo proponit rationem. Secũdo manifestat quoddam, quod supposuerat, ibi. {Etenim multis &c.} Dicit ergo primo, quòd quia corporales delectationes sunt vehemẽtes, quærũtur ab his, qui non possunt alijs delectationibus gaudere, scilicet ab hominibus, qui solum sensibilibus inhærẽt, & delectatiões intellectuales non percipiunt. Et inde est, quòd tales homines præparant sibijpsis quandam sitim talium delectationum, dum scilicet sponte seipsos incitant ad earum concupiscentiam, sicut dictum est de illis, qui comedunt salsa, vt concupiscant potum, & ideo, quia prędicti homines non habent alia delectabilia, in quibus recreentur, non est increpabile, si corporales delectationes accipiant, dum tamẽ tales delectationes non noceant, nec eis, nec alijs, si autem sint nociuæ, hoc est praunm & increpabile, sicut patet de delectatione adulterij, & cibi nociui. Deinde cum dicit.

i ¶ Assignat rationem cuiusdam, quod supposuerat, scilicet q̃ omnes homines indigeant aliqua delectatione recreari. Et primo assignat huiusmodi rationem communiter quantum ad omnes. Secundo quantum ad iuuenes, ibi. {Similiter autem &c.} Tertio quantum ad melancolicos, ibi. {Melancolici autẽ &c.} Dicit ergo primo, quòd ideo non est increpabile, quòd aliqui vtantur delectationibus corporalibus, cum non habeant alias, quia indigent eis, sicut medicina contra tristitias: quantum. n. ad multa, tristitia adueniunt hominibꝰ propter naturales motus, & operationes. Semper enim animal vigilans est in labore. Labor autem est contristatiuus, sicut naturales sermones testantur, qui dicũt, quòd videre, & audire iugiter, tristitiam causat, inquantum est laborioſum, ratione cuius animal indiget quiete sommi, vt dicitur in libro de Somno & vigilia, sed ideo non percipimus huiusmodi tristitiã, quia iam sumus consueti continue eam pati, videre tamen & audire, & si habeãt laborem & tristitiã naturalem ex parte organorum corporalium, habent tamen delectationem animalem ratiõe cognitionis sensibilium. Deinde cum dicit.

k ¶ Assignat rationem, quare iuuenes maxime indigent delectatione. Et dicit, q̃ in iuuenibus propter augmentũ sunt multe commotiones ꝑ spiritum, & humorũ, sicut etiam accidit vi nolentis. Et ideo propter huiusmodi laborem, iuuentus maxime quærit delectationem. Deinde cum dicit.

l ¶ Assignat rationem ex parte melancolicorum. Et dicit, quòd melancolici, secundum naturalẽ dispositionem semper indigent medicina contra tristitias, quia corpus eorum patitur corrosionem quandam, propter sic citatem complexionis, & iõ hãc vehemẽ tem appetitum delectationis, per quam huiusmodi tristitia repellatur. Delectatio enim expellit nõ solum tristitiam contrariam, puta delectatio cibi tristitiam famis, sed si delectatio sit fortis, expellit quandoque aliam tristitiam, quia omnibus tristitijs contrariatur, secundum genus, licet non secundum speciem, & quia melanconici vehementer appetunt delectationes, inde est, quòd frequenter fiunt intemperati, & praui. Deinde cum dicit.

m ¶ Assignat rationem, quare delectationes intellectuales, secundum rei veritatem sunt meliores. Et dicit, quòd quia huiusmodi delectationes, non habent contrariam tristitiam, quam expellant, inde est, quòd non habent superabundantiam, ex qua reddantur vitioſæ: huiusmodi enim delectationes, sunt circa ea, quæ sunt delectabilia secundum sui naturam, & non secundũ accidens,

An necessariæ uoluptates sic sunt bonæ. quia & id quod est non malum, est bonum?

An usque ad aliquem terminum bonæ sunt. Habituum enim eorum, ac motuum, quorum non est melioris exuperatio, neque uoluptatis est. Eorum autem quorum est, est & uoluptatis exuperatio. At bonorum corporis est exuperatio, & prauus in persequendo exuperationem, sed non necessarias uoluptates consiſtit. Omnes enim gaudent quodammodo, & æpulis, & uino, & uenere, sed non ut oportet, Contra autem in ipso dolore facit. Nõ enim exuperationem, sed omnino fugit dolorem. Non est enim exuperationi dolor contrarius, nisi ipse persequenti exuperationem.

At enim, cum non solum ipsum uerum, sed etiam falsi causam oporteat dicere. hoc enim ad faciẽdam fidem conducit. Nam cum id rationi consentaneum fuerit uisum, ob quod uerum esse uidetur, quod nõ est uerum, facit ut ipsi uero magis assentiamur. Dicendum est, cur corporis uoluptates expetibiliores uidentur.

Primum igitur ex eo quia pellunt dolorem, atque ob exuperationes doloris uoluptatem exuperantem uti medelam, & omnino uoluptatem corporis persequuntur. Ipsæ autem medelæ uehementes fiunt, quapropter & ipsas sequuntur. Et quia tales uidentur cum contrarium adest.

Et propter hæc igitur duo, sicut dictum est, uoluptas non studiosum esse uidetur, quia aliæ prauæ natura sunt operationes, aut ob ortũ, quemadmodum feræ, aut & ob consuetudinem, quales prauorum sunt hominum.

c Vel sic bonæ, vt necessariæ, quoniam & non malum, bonum est?

d Vel vsq; ad hoc bonę. Habituum quidem. n. & motuũ quorumcumq; non est melioris superabundãtia, neq; delectationis. quorumcumq; aũt est. & delectationis est. Corporaliũ autem bonorum est superabundantia. Et prauus prosequendo superabundantiã, est prauus, sed non necessarias. Omnes. n gaudent aliqualiter, & pulmẽtis, & vino, & venereis, sed non vt oportet. contrarie aũt in tristitia. Non. n. superabundantiã fugit, sed totaliter. non. n. est superabundantię tristitia contraria, sed ꝑsequenti superabundantiam.

e Quia autem non solum oportet dicere verum, sed & causam falsi. hoc enim confert ad fidẽ. Cum enim rationabile appareat propter quid videtur verum nõ ens verũ, facit credere magis. Quare, dicẽdum propter quid videntur corporales delectationes eligibiliores.

f Primum quidem vtique quoniam expellit tristitiam. & superabundantias tristitiæ, vt existente medicina delectationes pro sequuntur superabundantes, & totaliter corporales. Vehementes autem fiunt medicinæ. Propter quod & quęrũtur propter iusta contrarium apparere.

g Et non studiosum vtique videtur delectatio, propter duo hæc quemadmodũ dictum est, quoniam hę quidẽ prauę naturæ sunt operationes. Vel ex natiuitate, quemadmodũ bestiæ,

vel propter consuetudinẽ, quẽadmodum, quæ prauorum hominum. Medicinæ autem hæ quoniam indigentis, & habere melius quàm fieri, hæ autem accidunt his, qui perficiuntur. secũdũ accidẽs quidẽ studioſæ.

h Adhuc prosecutæ sunt propter vehementes esse a non potentibus alijs gaudere. Ipsi igitur sibiipsis sitim quandam præparant, quando quidem igitur innocuas, nõ increpabile. quãdo autem nocuas, prauum, neque enim habent altera, in quibus gaudent.

i Etenim multis triste propter naturam, semper. n. laborat animal, quemadmodum & naturales sermone testantur, videre audire dicentes esse triste, sed ea assueti sumus, vt aiunt.

k Similiter autem, & in iuuentute quidem propter augmentationem, quemadmodum vinõ lenti disponuntur, & delectabile viuentis.

l Melancolici autem secundũ naturam indigent semper medicina, etenim corpus corrusurã patiens perseuerat propter cõplexionem, & semper in appetitu vehementi sunt: expellit autem delectatio tristitiam & quę contraria. & quæ contingens, si sit fortis, & propter hoc intemperati, & praui sunt.

m Quæ autem sine tristitia nõ habent superabundantiam, hę autem quæ natura delectabiliũ, & non secundum accidẽs, dico autẽ secundũ accidens delectabilia medicantia, quoniã enim accidit medicatum esse sustinẽte sano operãte aliquid propter hoc delectabile videtur esse. Natura autem delectabilia, quę faciũt actũ talis alicuius naturę.

Aliæ sunt medicamenta, quia sunt indigentes, & melius est habere quàm fieri, aliæ accidunt dum perficiuntur. Per accidens igitur sunt studioſæ.

Præterea ipsas, quia sunt vehementes, ij persequuntur, qui aliis nequeunt gaudere. Ipsi itaque sitim quãdam sibi comparant, quæ cum sine quidem nocumento fit, non est increpandum. Cum vero cum detrimento, perprauum est, neque enim habent alia quibus gaudent.

Et nec aliud habere plerisque permoleſtum est ob naturam, nam animal semper laborat, vt naturales etiã sermones testantur videre, ac audire dolorem inferre dicentes, sed consueti tam sumus, ut aiunt.

Similiter in iuuentute quidem ob incrementa perinde disponuntur ac uinolenti, & iuuentus ad uoluptates propensior est.

Bilioſi autem atrabili natura, semper egent medicamento, semper enim corpus ob complexionem mordetur, & semper in appetitione sunt uehementi, uoluptas autem contraria, & quæuis etiam modo sit uehemens pellit dolorem, & propterea intemperantes homines prauique sunt.

Voluptates autem hæ, quæ sine dolore sunt, exuperationem non habent. atq; hæ proficiscuntur ex his, quæ natura, & non per accidens afficiunt uoluptate. Eæ uero dico per accidens afficere uoluptate, quæ medentur, etenim quia fit ut homini medeatur, eo quod sanum permanet aliquid agente, ideo talia afficere uoluptate uidentur. At ea natura uoluptate afficium, quæ faciunt operationem talis naturæ.

nes. Secundo quantum ad iuuenes, ibi. {Similiter autem &c.} Tertio quantum ad melancolicos, ibi. {Melancolici autẽ &c.} Dicit ergo primo, quòd ideo non est increpabile, quòd aliqui vtantur delectationibus corporalibus, cum non habeant alias, quia indigent eis, sicut medicina contra tristitias: quantum. n. ad multa, tristitia adueniunt hominibꝰ propter naturales motus, & operationes. Semper enim animal vigilans est in labore. Labor autem est contristatiuus, sicut naturales sermones testantur, qui dicũt, quòd videre, & audire iugiter, tristitiam causat, inquantum est laborioſum, ratione cuius animal indiget quiete sommi, vt dicitur in libro de Somno & vigilia, sed ideo non percipimus huiusmodi tristitiã, quia iam sumus consueti continue eam pati, videre tamen & audire, & si habeãt laborem & tristitiã naturalem ex parte organorum corporaliũ, habent tamen delectationem animalem ratiõe cognitionis sensibilium. Deinde cum dicit.

k ¶ Assignat rationem, quare iuuenes maxime indigent delectatione. Et dicit, q̃ in iuuenibus propter augmentũ sunt multe commotiones ꝑ spiritum, & humorũ, sicut etiam accidit vi nolentis. Et ideo propter huiusmodi laborem, iuuentus maxima quærit delectationem. Deinde cum dicit.

l ¶ Assignat rationem ex parte melancolicorum. Et dicit, quòd melancolici, secundum naturalẽ dispositionem semper indigent medicina contra tristitias, quia corpus eorum patitur corrosionem quandam, propter sic citatem complexionis, & iõ hãc vehemẽ tem appetitum delectationis, per quam huiusmodi tristitia repellatur. Delectatio enim expellit nõ solum tristitiam contrariam, puta delectatio cibi tristitiam famis, sed si delectatio sit fortis, expellit quandoque aliam tristitiam, quia omnibus tristitijs contrariatur, secundum genus, licet non secundum speciem, & quia melanconici vehementer appetunt delectationes, inde est, quòd frequenter fiunt intemperati, & praui. Deinde cum dicit.

m ¶ Assignat rationem, quare delectationes intellectuales, secundum rei veritatem sunt meliores. Et dicit, quòd quia huiusmodi delectationes, non habent contrariam tristitiam, quam expellant, inde est, quòd non habent superabundantiam, ex qua reddantur vitioſæ: huiusmodi enim delectationes, sunt circa ea, quæ sunt delectabilia secundum sui naturam, & non secundũ accidens,

Universidad de
Biblioteca

accidens, & hic duo exponit. Primo quidem, quid sit delectabile, secundum accidens, & dicit, quòd illa sunt delectabilia secundum accidens, quę delectant inquantum medicatiua, quia enim dum aliquis patitur sanationem, accidit quòd sanum ibi aliquid operetur, propter hoc videtur operatio esse delectabilis. & inde est, quod quã do quæruntur huiusmodi delectationes vltra necessitatem medicinæ, sunt delectationes inordinatæ.

Consequenter autẽ exponit, quòd delectabilia secũdum naturam, sunt illa quæ faciunt operationem talis naturæ, vnicuique enim naturæ delectabilis est operatio propria cum sit eius pfectio, & ideo homini delectabilis est operatio rationis. Deinde cum dicit.

n ¶ Assignat duorũ rationem, quæ accidunt circa delectationes humanas, quorum vnum est, quòd nihil idem est semper delectabile homini, & huius rationẽ dicit esse, quia natura nostra non est simplex, sed composita, & ex vno in aliud transmutabilis, inquantum subiacet corruptioni, & ideo si homo secũdum aliquã sui dispositionem agat aliquam actionẽ sibi delectabilẽ, hæc delectatio est pręternaturalis homini secundum alterã eius dispositionem, sicut contemplari est naturale homini ratione intellectus, sed pręternaturale homini ratione organorum imaginationis, quæ laborant in contemplando, & ideo contemplatio non est semper homini delectabilis, & est simile de sumptione cibi, quæ est naturalis homini indigenti, pręter naturam autem corpori iam repleto. Cum autem homo appropinquat ad contrariam dispositionem, tunc illud quod prius erat delectabile secundum præcedentem dispositionem, neque adhuc videtur triste, quia nondum contraria dispositio totaliter

n Non semper aũt nullũ delectabile idẽ propter non simplicem esse nostrã naturam, sed esse aliquid, & alterũ sm q corruptibilia, quare, si quidem alterũ agat, hoc alteri naturæ pręter naturã. Cum aũt appropriet, neque triste videtur, neq; delectabile, quod operatum est.

o Quare, si huius natura simplex sit, semper eadẽ actio delectabilissima erit, propter quod Deus semper vna & simplici gaudet delectatione, non enim solum motus est operatio, sed etiã imobilitatis, & delectatio magis in quiete est q̃ in motu.

p Transmutatio autẽ omnium dulcissimum, secundum poetã propter malitiam quandam. Quemadmodũ enim homo facile transmutabilis, qui malus, & natura quæ indiget transmutatione, non enim simplex, neq; ępyiches. De continentia quidẽ igitur, & incontinentia, & delectatione & tristitia dictũ est, & quid vnũqdq;, & qualiter hoc quidem ipsorum bonũ est, hæc autem mala. Iam autem, & de amicitia dicemus.

Nulla autem ex eo nos semper delectat, quia non est simplex nostra natura, sed inest & aliquid aliud, quo corruptibiles sumus: quare, si quippiã agat alterum, idest alteri naturæ pręter naturam. At cum æquatur, neque molestum, neque iocundum videtur, quod agitur.

Quòd si alicuius natura sit simplex, semper eadem operatio iucundissima erit. Iccirco Deus una semper simplicique gaudet uoluptate, non enim solum motionis est operatio, sed & immobilitatis, & uoluptas in quiete potius quàm in motu consistit.

Mutatio uero omnium dulcissimum est, secundum poetam ob pranitatem quandam, ut enim homo prauus facile est mutabilis, sic & natura prana est, quæ indiget mutatione, non est enim simplex nec bona. Sed de continentia quidem, atque incontinentia, & de uoluptate doloreue, & quid unumquodque ipsorum est, & quonam modo alia ipsorum sunt bona, alia mala, diximus, deinceps autem de amicitia dicemus.

adueuit, neque videtur delectabile, quia iam ferè alia dispositio necessit, & ex hoc concludit quoddam corrolarium, ibi. ¶ Et dicit, quòd si natura alicuius rei delectantis esset simplex & immutabilis, eadem actio esset sibi delectabilissima. Puta, si homo esset solum intellectus, semper in contemplando delectaretur: & inde est, qa Deus est simplex, & immutabilis, semper gaudet vna, & simplici delectatione, quam scilicet habet in contemplatione suipsius, non enim est opatio, quæ delectationem causat solum in motu cõsistens, sed etiam in immobilitate, sicut patet de operatione intellectus, & illa delectatio, quæ est absque motu, est maior quàm illa quæ est in motu, quia illa quę est in motu, est in fieri, illa autem, quæ est in quiete, est in esse perfecto, vt ex prædictis patet. Deinde cum dicit.

p ¶ Assignat causam secundi accidẽtis circa delectationes, q̃ scilicet transmutatio secundum dictum eius dam; Poetę, est maximæ delectabilis hominibus, & hoc dicit accidere ꝓpter quandam malitiam, idest defectũ naturæ, quæ non semper potest in eadem dispositione consistere, sicut cũ mali hominis est, quod de facili transmutetur, & non habeat mentem fixam in vno, ita est de natura, quæ indiget transmutatione, quia non est simplex, neque perfecte bona. Est enim motus actus imperfecti, vt dicitur in Tertio Physicorum: vltimo autem epilogando concludit, dictum esse in hoc Septimo libro de continentia & incontinentia, delectatione & tristitia, quid vnumquodque eorum est, & qualiter sint bona, vel mala: vnde iam dicendum est de amicitia, & sic terminatur sententia Septimi libri.

ARISTOTELIS MORALIVM AD NICOMACHVM LIBER OCTAVVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

Postquam Philosophus determinauit de virtutib⁹ moralibus, & intellectualibus, & continentia, quæ est quoddam imperfectum in genere virtutis, hic consequenter determinat de amicitia, quæ suprà virtutem fundatur, sicut quidam effectus virtutis. Et primo prohemialiter dicit de quo est intentio. Secundo incipit de amicitia tractare, ibi. ¶ Forte autem vtique &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit, q̃ ad moralem pertinet de amicitia tractare. Secundo ostẽdit, quę sunt circa amicitiam tractanda, ibi. ¶ Dubitatur autẽ de ipsa &c. ¶ Circa primum inducit sex rationes ad ostendendum, quòd de amicitia sit considerandũ. Dicit ergo primo, q̃ post prædicta considerandum est de amicitia pertranseundo, vt scilicet consideremus ea, quæ pertinẽt ad considerationem moralis Philosophię prætermissis his quę pertinent ad considerationem naturalis Philosophi. Et prima ratio quare de amicitia sit tractandũ, est, quia consideratio virtutis pertinet ad moralem philosophiam. Amicitia autem est quędam virtus, inquantum scilicet est habitus electiuus, vt infra dicetur, & reducitur ad genus iustitiæ, inquantum exhibet proportionale, vt infra dicetur, vel saltim est cũ virtute, inquantum scilicet virtus est causa veræ amicitiæ. Secundã rationem ponit ibi.

b ¶ Moralis enim Philosophia hẽt considerationẽ circa omnia, quæ sunt necessaria vitę humanæ, inter quæ, maxime necessarium est amicitia, intantum, quòd nullus bene dispositus eligeret viuere cum hoc, quòd haberet omnia alia exteriora bona sine amicis. Illis enim, qui maxime possident exteriora bona, scilicet diuitibus, & principibus, & potestatibus, maxime videtur esse necessarij amici. Primo quidem ad vsum horum bonorũ. Nulla enim est vtilitas bonorum fortunæ, si ex his aliquis nulli benefaciat, beneficium autem maxime & laudabilissime fit ad amicos. Secundo ad conseruationem talium bonorum, quæ nõ possunt conseruari sine amicis, quia bona fortuna quanto est maior, tanto est minus secura, quia habet plures insidiatores, nec solum in bona fortuna sunt vtiles amici, sed etiam in contraria, quia in paupertate homines existimant amicos esse singulare refugium. Sic ergo in omni fortuna amici sunt necessarij,

LECTIO I.

Post hęc autem de amicitia sequitur vtique per transire. Est enim virtꝰ quædam, vel cum virtute.

b Adhuc maxime necessarium in vita, sine amicis enim nullus vtique eligeret viuere, habens reliqua bona omnia. Etenim ditantibus, & principatus & potentatus possidẽtibus, videtur maxime amicis opus esse, quæ enim vtilitas talis bonæ fortunæ ablato beneficio, qđ fit maxime & laudatissimum ad amicos, vel qualiter vtique seruabitur, & saluabitur sine amicis? quanto enim maior, tanto minus secura. In inopia, & reliquis infortunijs solum existimant refugium esse amicos, & iuuenibus autem ad impeccabile, & senioribus ad famulatum, & ad deficientiam actionis, propter debilitatem adiutorij, his quidem, qui in summo ad bonas actiones, simulque duo venientes: etenim intelligere & agere potentiores.

c Naturaque inesse videtur ad id quod genuit genito, non solum in hominibus, sed in volatilibus, & plurimis animalium, & his qui vnius gentis adinuicem, & maxime hominibus, vnde & Philantropos laudamus, videbit autẽ vtiq; aliquis, & in erroribus, vt familiare omnis homo, oĩ homini, & amicum.

LECTIO I.

Post hæc consequens est de amicitia pertractare, est enim quædam virtus, aut est cum virtute.

Kes est pręterea summe necessaria in vita, nemo enim habens cætera omnia bona, sine amicis expeteret viuere, nam & locupletes, & principatu potęstateque constituti plurimum amicis indigere videntur: quid enim prodest talis prosperitas beneficio sublato, quod quidem maxime sit in amicos, ac maxime commendatur? aut quonam modo sine amicis custodiri conseruarique potest? quo namque magis abundat, eo magis periculis subiacet. In paupertate quoque cæterisque calamitatibus, vnicum esse confugium amici putantur. Iuuenibus etiam conferunt ad compescenda peccata, & senibus ad obsequium, atque ad eos actus perficiendos, quos ob imbecillitatem ipsi peragere nequeunt, & his itẽ, qui sunt in statu ad actiones honestas. Etenim si duo simul eant intelligere magis, atque agere possunt.

Inesse etiam amicitia videtur naturaliter ei, quod genuit, ad id quod est ortum ab eo, non in omnibus hominibus solum, sed in plurimis etiam animalibus, & his inter sese, quæ sunt eiusdẽ generis, & hominibus maxime, quapropter amatores hominum laudamus. Cernere etiam quispiam potest, & in ipsis erroribus, familiarẽ omnem hominem homini, atque amicum esse.

similiter est inuentibus necessaria amicitia, ad hoc quòd per amicos cohibeantur a peccato, sunt enim secundũ seipsos proni ad concupiscentias delectationum, vt in Septimo dictum est. Lectio.vlti. Senioribus autẽ sunt vtiles amici ad seruiendum propter defectus corporales, & quia deficiũt in suis actionibus propter debilitatem, sunt eis necessarij amici ad adiutorium. Illis autem, qui sunt in summo, idest in perfecta ætate, sunt vtiles ad bonas actiones exequendas, quando enim duo cõueniũt, sunt potentiores, & in opere intellectualis speculatiõis, dum vnus videt, qđ alius videre non potest, & ad opus exterioris actionis, in quo maxime vnus alij auxiliatur, & sic patet, q̃ de amicitia considerandum est, sicut de re omnibus necessaria. Tertiam rationem ponit ibi.

c ¶ Et dicit, quòd etiam amicitia inest secundum naturã generãtis ad genitum, & hoc non solum in hominibus, sed etiã in volatilibus, quę manifeste longo tempore studium adhibent ad educationẽ prolis, & idem etiam est in alijs animalibus: est etiam naturalis amicitia iter eos, qui sunt vnius gentis adinuicem, inquantum cõmunicant in moribus, & cõuictu. Et maxime est naturalis amicitia illa, quæ est ciuium hominũ adinuicem propter similitudinem naturæ speciei. Et ideo laudamus Philantropos. i. amatores hominum, quasi implẽtes id, quod est homini naturale, vt maxime apparet in erroribus viarũ. Reuocat. n. quilibet aliũ etiã ignotũ, & extraneum ab errore, quasi omnis homo naturaliter familiaris sit, & amicus omni homini. Ea autẽ quæ sunt naturaliter bona, sunt cõsideranda a morali. & sic debet de amicitia considerare. Quartam rationem ponit ibi.

d ¶ Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Et dicit, quòd per amicitiam videntur cõseruari ciuitates, vnde legislatores magis studẽt ad amicitiam conseruandam inter cines, quàm etiam ad iustitiam, quam quandoque intermittunt, puta in pœnis inferendis, ne dissensio oriatur, & hoc patet per hoc, quòd concordia assimilatur amicitiæ, quàm quidem, scilicet concordiam, legislatores maxime appetunt: contentionem autem ciuium maxime expellunt, quasi inimicam saluti ciuitatis, & quia tota moralis philosophia videt ordinari ad bonum ciuile, vt in principio dictum est, pertinet ad morale considerare de amicitia. Quintam rationem ponit ibi.

c ¶ Et dicit, quòd si aliqui sunt amici in nullo indigerent iustitia proprie dicta, quia haberẽt omnia, quasi communia cũ amicus sit alter ipse, non est autem iustitia ad seipsum, sed si sint iusti nihilominus indigent amicitia adinuicem, & illud quod est maxime iustum videtur esse conseruatiuum & reparatiuum amicitiæ, multo ergo magis ad moralem pertinet considerare de amicitia, quàm de iustitia. Sextam rationem ponit ibi.

f ¶ Et dicit, quòd non solum de amicitia considerandũ est, eo quòd est quoddã necessarium humanę vitæ, sed etiam quia est quoddam bonum, ideſt laudabile, & honestum. Laudamus enim Philophilos. i. amatores amicorum, & Philophilia, ideſt amicitia multorum videtur esse aliquid boni, intantum, q̃ quida existimãt eos de esse viros bonos, & amicos. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit, quæ sint de amicitia considerãda. Et primo præmittit quandam dubitationem, quæ circa amicitiam apparet. Secundo ostendit, quales dubitationes sint circa amicitiam determinandæ, ibi. ⁋ Naturalia quidem &c. ⁋ Tertio excludit errorem quorundam, ibi. ⁋ Vnam quidem enim &c. ⁋ Circa primum duo facit. Primo ponit diuersas opiniones quorundam in rebus humanis circa amicitiam. Secundo in rebus naturalibus, ibi. ⁋ Et de his ipsis &c. ⁋ Dicit ergo primo, quòd de amicitia non pauca dubitantur. Et primo hoc manifestatur ex diuersis opinionibus, quidam enim volunt, quòd amicitia sit quædam similitudo, & quòd similes sunt sibiinuicem amici, & ad hoc inducunt prouerbium, quod dicunt, quòd simile vadit ad suum simile coloyus ad coloyum, sunt autem quædam aues gregales, vt sturni, & inducunt quæcumque similia prouerbia. Alij vero econtra, dicunt quòd omnes figuli contrariantur sibiinuicem, inquantum scilicet vnus impedit lucrum alterius, est autem veritas quæstionis, quòd simile q̃ se loquendo, est amabile, habetur autem odio per accidens, in quantum scilicet est impedimentum proprii boni. Deinde cũ dicit.

h ¶ Ponit circa idẽ contrarias opiniones in rebus naturalibꝰ, & dicit, quòd de hac eadem quæstione quidam inquirunt superius, ideſt altius, & magis naturaliter, sicut Euripides, qui dixit, quòd terra desiccata, desiderat pluuiam, quasi amans sibi contrarium, & q̃ cælũ venerabile propter sui dignitatem, quando est impletũ pluuia, desiderat cadere in terram, ideſt quòd pluuiam in terram emittat, quod est contrarium eius alitudini, & plenitudini. Heraclitus etiam dixit, quòd contrarium confert suo cõtrario, sicut homini supercalefacto confert frigida, inquantum ex differẽtibus, & contrariis fit optima armonia, ideſt cõtemperantia, dixit autem cõtrarium esse conferens, inquantum omnia sunt facta secundum litem, per quam elementa prius cõfusa, sunt distincta, sed econtrario his dixerunt quidam alij, & præcipue Empedocles, qui dixit, quòd simile appetit sibi simile, sequitur autem hæc dubitatio eodem modo per hoc, quòd simile per se loquendo, est desiderabile naturaliter, per accidens autem desiderat contrarium, inquantum est conferens, & medicinale, sicut de delectationibus corporalibus supra dixit. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit quales dubitationes sint determinandæ circa amicitiam. Et dicit, quòd naturales quæstiones sunt relinquendæ, quia non sunt proprie præsentis intentionis, sed quecumque sunt humana, vtpote pertinentia ad mores, & passiones humanas, de his intendamus, sicut vtrum possit esse amicitia in omnibus hominibus, vel non possit esse in malis, & vtrum sit vna species amicitiæ, vel plures. Deinde cum dicit.

k ¶ Excludit

d Videtur autem ciuitates continere amicitia, & legis positores magis circa ipsam studẽt, quàm iustitiam. Concordia. n. simile aliquid amicitię videtur esse, hanc autem maxime appetunt, & contentionem inimicã existentem expellunt.

Ciuitates etiã amicitia continet, & legumlatores circa hanc magis quàm circa iustitiam studẽt. Concordia nãque simile quid amicitiæ esse videtur, hanc autem maxime affectant, seditionem autem, vt inimicam maxime expellunt.

e Et amicis quidem existentibus nihil opus est iustitia. Iusti autem existentes indigent amicitia, & iustorum quidem maxime amicabile esse videtur.

G *Et si sint quidem amici, iustitia nõ est opus, sin vero sint iusti, indigent amicitia, & id quod maxime iustum est, ad amicitiam attinet.*

f Non solum autem necessariũ est, sed & bonum. Phylophilos enim laudamus, Phyliophiliaq; videtur aliquid bonorum esse, & quidam eosdem existimant viros bonos esse, & amicos.

Non solum autem necessariũ est, sed & honestũ. Laudamus enim eos, qui amant amicos. Copiaque amicorum honestum esse putatur, & quidam eosdem viros bonos esse, atque amicos putant.

g Dubitantur autẽ de ipsa non pauca, hi quidem enim quandam similitudinem ponunt ipsam, & similes amicos, vnde simile aiunt ad simile, & coloyũ ad coloyum, & quæcumque talia, hi autem econtra contrarietatem figulos omnes tales adinuicem aiunt esse.

H *Est autem controuersia de ipsa non mediocris, quidam enim similitudinẽ quandam esse posuerunt, & similes esse amicos, vnde & similem ad similẽ pergere inquiunt, & monedulam ad monedulam, & similia, quidam contra figulos inter seſe omnis talis inquiunt esse.*

h Et de his ipsis superius quęrunt, & naturalius. Euripides quidem dicens desiderare quidem pluuiam terram siccatam, I desiderare autem venerabile cælum impletum pluuia cadere in terram, & Heraclitus contrarium conferens, & ex differentibus optimam armoniam, & omnia secundũ litem fieri, econtrario autem his alij, & Empedocles: simile enim, simile appetit.

Et de his ipsis altius naturaliusue perquirunt, Euripides quidẽ inquiens. Cum est sicca tellus, ipsa certe tum hymbrem amat.
Cum turget æther, hymber cum cælum tumet.
Affectat vt telluris in sinus cadat.
Heraclitus autẽ contrariũ dicens esse conducens, & ex differẽtibus pulcherrimũ concentũ oriri, & per discordiã omnia fieri, sed his contraria complures aliis sentiunt, & Empedocles, qui quidẽ simile appetere simile dicebat.

i Naturalia quidem igitur quęstionum relinquuntur, nõ enim propria præsentis intentionis, quæcumque autem sunt humana, & conuenientia ad mores, & passiones hic intẽdamus. Putaꝫ, vtrum in omnibus sit amicitia, vel num possibile malos existentes amicos esse, & vtrũ vna species amicitiæ est, vel plures.

K *Naturales igitur dubitationes omittamus, non enim ad hanc sunt accomodatæ considerationem, quæ uero sunt humanæ, & ad mores affectusque pertinent, eas consideremus, vt sit ne inter omnes homines amicitia, an impossibile est pravos esse amicos, & virũ vna species amicitiæ sit, an plures.*

k ¶ Excludit quorundam errorem, qui existimabant, quòd esset vna sola species amicitiæ, propter hoc, quòd omnes species amicitiæ sunt comparabiles secundum magis & minus, puta cũ dicimus, quòd maior est amicitia honesti, quàm vtilis, sed ipse dicit, quòd non credidẽrunt sufficienti signo, quia etiam ea quę differunt specie, recipiunt magis & minꝰ, inquantũ scilicet cõueniunt in genere, puta si dicamus, q̃ album est coloratius nigro, vel secundum analogia, puta si dicamus, quod actus est melior potentia, & substantia accidente. Vltimo autem dicit, quòd de prædictis, quæ pertinent ad res humanas circa amicitiam, dictum est superius, ideſt a priori bus incipiendo.

LECTIO II.

Postquam Philosophus prohemialiter ostendit, quòd oporter de amicitia determinare, & quæ sunt de ea determinanda, hic incipit de amicitia tractare. Et primo ostendit quid sit amicitia. Secundo distinguit species eius, ibi. ⁋ Differunt autem hæc &c. ⁋ Tertio ponit ꝑcierum amicitiæ proprietates in principio Noni libri, ibi. ⁋ In omnibus autem dissimilium ꝑcierum &c. ⁋ Circa primum duo facit. Primo inuestigat quatuor partes diffinitionis amicitiæ. Secundo concludit diffinitionẽ amicitiæ, ibi. ⁋ Oportet igitur &c. ⁋ Primo autem inuestigat particulam, quæ est ex parte obiecti. Circa qd tria facit. Primo determinat obiectum amicitiæ. Secundo mouet dubitationẽ, ibi. ⁋ Vtrũ igitur &c. ⁋ Tertio ponit solutionem, ibi. ⁋ Videtur autem &c. ⁋ Dicit ergo primo, quòd de prędictis quæstionibus forte fiet aliquid manifestum, si cognoscamus quid sit amabile, quod est obiectum amationis, a qua dicitur amicitia, non enim quodcumque indifferenter amatur, quia non amatur malum in quantum huiusmodi. Amatur autem amabile, quod quidem est vel per se bonum, ideſt honestũ, vel delectabile, vel vtile, hoc autem tertium, scilicet vtile, videtur esse id, per quod peruenitur ad bonum honestum & delectabile, quæ sunt propter se amabilia vt fines, vtile autem est amabile propter alterum, sicut id quod est ad finem. Bonum autem & delectabile si communiter sumerentur, non distinguerentur subiecto abinuicem, sed solũ ratione, nam bonum dicitur aliquid secũdum quòd est in se perfectum, & appetibile. Delectabile autem secundum quòd in eo quiescit appetitus, sed sic non sumitur hic, sed verum bonum hominis hic dicitur, quod ei conuenit secundum rationem, de-

k Vnam quidẽ enim existimantes, quoniam recipit magis & minus non sufficienti crediderunt signo, recipiunt enim magis & minus, & altera specie, dictum aũt est de ipsis superius.

LECTIO II.

Orte autem vtique de ipsis fiet manifestum cognitio amabili, videtur enim non omne amari, sed amabile, hoc autem esse bonum aliquid, vel delectabile, vel vtile, videtur autem vtique vtile esse ꝑ quod fit bonum aliquid, vel delectatio: quare amabilia quidem vtique erunt, & bonum, & delectabile, vt fines.

b Vtrum igitur bonum amant, vel quod ipsis bonum, dissonãt enim quandoque hęc, similiter autẽ, & circa delectabile ipsum.

c Videtur autem, & quod ipsi bonum amare vnusquisque, & esse simpliciter quidem bonũ amabile, vnicuique autem, quod vnicuique.

d Amat autem vnusquisque non ens ipsi bonum, sed apparens.

e Differt autem nihil, erit enim amabile apparens.

f Tribus autem entibus propter quæ amantur. Inanimatorum quidem amatio non dicitur amicitia, non est enim reda matio, neque voluntas illorum boni. Ridiculum enim forte vino velle bonum, sed quidem saluari vult ipsum, vt ipse habeat. Amico autem aiunt oportere bona velle ipsius gratia.

lectabile autem secundum quòd est sibi conueniens secundum sensum. Deinde cum dicit.

b ¶ Mouet circa hoc dubium, vtrum scilicet homines ament id, quod est bonum simpliciter, vel id quod est bonum ipsis, hæc enim quandoque abinuicem dissonant, sicut philosophari est bonum simpliciter, non tamen est bonũ indigenti necessarijs. Et eadem dubitatio est circa ipsum delectabile, nam aliquid est delectabile simpliciter, sicut dulce, q̃d non est delectabile huic, scilicet habenti gustum infectum. Deinde cum dicit.

Qui namque unam esse putant, quia magis est, atque minus, non sufficienti argumento ducuntur, nam & quæ sunt diuersa specie, magis sunt, atque minus, sed de bis antea diximus.

LECTIO II.

Ætebunt autem hæc fortaſse si ipsum amabile fuerit notum, non enim omne quodlibet amatur, sed ipsum amabile, hoc autem, aut bonum, aut iocundum, aut utile est, atque id utile uidebitur esse per quod efficitur aliquod bonum, aut uoluptas, quare fit ut amabilia sint ipsum bonum, & iocundum ut fines.

C *Vtrum igitur ipsum bonum ament homines, an id, quod ipsis est bonum, diſerepant enim nonnumquam hæc, si militer & ipsum iucundum.*

Videtur autem id quisque amare, quod bonum est sibi, & esse simpliciter quidem amabile ipsum bonum, unicuique autem id, quod est unicuique bonum.

D *Amat autem quisque non id, quod est sibi bonum, sed quod apparet.*

Neque quicquam id refert, erit enim ipsum amabile apparens.

Cum itaq; tria sint ea, propter quæ homines amant, circa beniuolentiam quidem inanimatarum rerum non dicitur amicitia, quippe cum non sit reciprocus amor, neque uoluntas boni illarum, est enim ridiculum forsitan, uino bonum quempiam uelle quod si vult, saluum illud uult esse, ut habeat ipse, at oportere aiunt amico bona illius gratia uelle.

E ta, puta vinum, aut aurum, non dicitur esse amicitia, & hoc ostendit dupliciter. Primo quidem, quia in tali amatione, non potest ee redamatio, quæ requiritur ad amicitiam, non enim vinum amat hominem, sicut homo amat vinum. Secundo, quia non sic amamus inanimata, vt sit nobis voluntas boni illorum. Rediculum enim esset dicere, quòd aliquis vellet vino bonum, sed hoc bonum, quod est vinum, homo vult sibi, vnde per hoc, quod homo amat vinum, non videtur esse beniuolus vino, sed sibi ipsi. Et si aliquis dicat, quòd homo vult bonum vino, quia vult q̃ cõseruetur, cõsideradũ est, q̃ hõ vult saluari vinũ, vt habeat illud, & ira nõ vult saluti vini inquãtũ est bonũ vinũ, sed inquãtũ est bonũ suiipsiꝰ. Et hoc est cõtra rõnẽ amicitię, dicitur. n. quòd oportet amico, velle bonũ gra illius, & nõ pp bonũ amantis. Tertia particula ptinet ad vicissitudinẽ amati, quã ponit ibi.

g ¶ Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

F ¶ Et dicit, quòd si aliqui velint bona alicui illius gratia, dicimus eos benevolos, sed non dicimus eos amicos, si non illud fiat ab illo, vt scilicet amatus velit bonum amanti eius gratia, quia amicitiam dicimus esse beniuolentiam in contrapassis, vt scilicet amans ametur, habet enim quandam commutationem amoris, secundum formam commutatiuę iustitię. Quarta particula sumitur secundum conditionę mutui amoris, & hanc ponit ibi.

g Volentes autem sic bona beniuolos dicunt, si non idem, & ab alio fiat, beniuolentiam .n. contra passis amicitiam esse.

h ¶ Et dicit, quòd ad hoc apponendum est ad complendam rationem amicitiæ, quòd sit beniuolentia mutua non latés, multi enim sunt beniuoli aliquib⁹, quos numquam viderunt, inquantum ex auditis existimant eos esse æpyches, idest virtuosos, vel vtiles sibi. & potest esse, quòd idē patiatur aliquis illorum ad eum, qui sic est beniuolus, huiusmodi ergo hominēs videntur esse beniuoli adinuicē, sed non possunt dici amici cum id lateat eos qualiter se habeant adinuicem. Deinde cum dicit.

h Vel apponendum non latentem, multi enim sunt beniuoli, quibus non viderunt, existimāt autem æpyches esse vel vtiles, hoc autē idem, & si illorum aliquis patiatur, adhuc beniuoli quidem igitur isti videntur adinuicem, amicos autem qualiter aliquis dicat latentes, vt habent sibiipsis.

i ¶ Cōcludit ex præmissis diffinitionem amicitiæ, & dicit, ꝙ oportet ad rationem amicitiæ, quòd per eam aliqui sibi bene velint adinuicem, & quòd hoc non lateat eos, & quòd hoc sit propter vnum aliquid prædictorum, scilicet propter bonum, vel delectabile, vel vtile.

i Oportet ergo bene velle adinuicem, & velle bona non latentes propter vnum aliquod dictorum.

LECTIO III.

Differunt autem hęc adinuicem specie, & amationes ergo & amicitię. Tres enim species amicitiæ sunt æquales numero amabilibus, secundum vnumquodq; enim est redamatio non latens, amantes autem adinuicem volunt bona adinuicem sic, secundum quòd amant.

LECTIO III.

POstquam Philosophus ostēdit quid est amicitia, hic distinguit species amicitię. Et circa hoc duo facit. Primo distinguit species amicitiæ. Secundo ostendit, in quibus amicitiæ speciebus fiunt accusationes, seu conquæstiones, ibi. { Trinis itaque existentibus &c. } Circa primum duo facit. Primo distinguit species amicitię, quę in æqualitate personarum saluatur. Secundo distinguit species amicitiæ, quæ est inter inæquales personas, ibi. { Altera enim est amicitiæ species &c. } Circa primum duo facit. Primo distinguit amicitiæ species. Secundo ostendit eas in æqualitate consistere, ibi. { Sunt autem differentiæ amicitiæ &c. } Circa primum tria facit. Primo distinguit amicitiæ species. Secundo determinat de eis per comparationem ad actum, ibi. { Quemadmodum autem in virtutibus &c. } Tertio per comparationem ad subiectum, ibi. { In seueris autem, & senibus &c. } Circa primum duo facit. Primo ponit speciem distinctionem. Secundo determinat de singulis speciebus, ibi.

{ Quę quidem igitur &c. } Dicit ergo primo, quòd cum sint tria amabilia, sicut dictum est, scilicet bonum, idest honestum simpliciter, delectabile, & vtile, hæc differunt specie abinuicem, non quidem sicut tres species ex æquo diuidentes aliquod genus, sed secundum prius & posterius se habent, & quia secundum differentiam obiecto rum diuersificantur actus, consequēs est, quòd amationes secundum hæc tria differant specie, vt scilicet alia sit species amationis, qua amatur aliquid propter bonum, & alia qua amatur aliquid propter delectabile, & alia qua propter vtile: & quia amicitiæ actus est amatio, consequēs est, quòd etiā sint tres species amicitiæ æquales numero amabilibus, quarū vna est amicitia propter honestum, quod est bonum simpliciter: alia propter delectabile, & tertia propter vtile. In singulis enim eorum saluatur ratio amicitiæ secundum propositæ, quia secundum vnumquodque horum trium potest esse aliquorum redamatio non latens, & secundū hęc tria possunt sibi bona velle adinuicem secundū quòd amant, puta, si amant se propter virtutem, volunt sibi inuicem bonum virtutis, si autem propter vtile, volunt sibijnuicem bona vtilia, & si propter delectationem, delectabilia. Deinde cum dicit.

Eos autem qui hoc modo volunt bona, beniuolos dicunt, si non idem, & ab illo fiat, mutuam namque beniuolentiam amicitiam esse dicunt.

An adiungendum est, non latentem, sunt enim complures hi beniuoli, quos non viderunt, putant autem studiosos esse, vel frugi, atque fieri posse ft, vt illorum etiam quispiam similiter ad hos afficiatur. Igitur hi mutuo quidem sibi beniuoli esse videntur, amicos autem ipsos tquonam modo quispiam dixerit latentes, vt erga sese mutuo sunt affecti.

Oportet ergo amicos mutuam hæbere beniuolentiam, & velle sibi mutuo bona non latentes, ob vnum quid eorum, quæ dicta sunt.

LECTIO III.

Differunt autem hæc specie & amores, ergo & amicitiæ. Tres igitur sunt amicitiæ species, æquales numero amabilibus ipsis. Ob unumquodque enim est mutuus amor non latens, atque qui se se mutuo amant, hoc bona sibi inuicem uoluntˌ quo amant.

Qui igitur ob utilitatem se mutuo amant, non per se amant, sed quo ali quod a se inuicem capiunt bonum, similiter & qui amant ob uoluptatem, non enim facetos amant, quia sunt tales, sed quia ipsis afferunt uoluptatem: qui igitur ob utilitatem amant, ob suum diligunt bonum, & qui ob uoluptatem, ob id, quod est ipsis iocundum, & non quo talis est is, qui amatur, sed quo est utilis, aut iucundus. Per accidens igitur hæ sunt amicitiæ, non enim amatur quo talis est is, qui amatur, sed quo uel bonum aliquod affert, uel uoluptatem.

amicitias ad istam, ibi. { Quę autem propter delectabile &c. } Circa primum duo facit. Primo ostendit quales sint species amicitiæ imperfectæ. Secundo quibus competunt, ibi. { Maxime autem in senibus. } Circa primum duo facit. Primo ostendit amicitiam vtilem, & delectabilem esse amicitias per accidens. Secundo ostendit, ꝙ sunt facile dissolubiles, ibi. { Facile dissolubiles vtique &c. } Dicit ergo primo, quòd illi qui amant se adinuicem propter vtilitatem, vnus non amat alterum propter suum, sed secundum quòd ab altero accipit sibi aliquod bonum, & simile est in his, qui se amant propter delectationem: non enim mutua societas est eis delectabilis, inquantum per hoc habet aliquam spem boni, ad quod sit eis vtilis talis societas. Tertio ibi.

f ¶ Dicit, quòd ad amicitias, quæ sunt propter vtilitatem, quidam reducunt etiam amicitiam peregrinorum, qui seinuicem amare videntur propter vtilitatem, quam vnus ab alio habet in sua peregrinatione. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quibus competat amicitia delectabilis. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quibus competat huiusmodi amicitia, & dicit, quòd amicitia, & dicit, quòd amicitia, quæ est propter delectationē maxime videtur esse iuuenum, quia uiuunt secundum quòd feruntur a passionibus nondum roborato i eis iudicio rationis, quo passiones ordinentur, & quia passiones omnes terminantur ad delectationē & tristitiam, ut in Secundo habitum est, consequens est, quòd ipsi maxime prosequuntur id quod est eis delectabile secundum præsens tępus. Passiones enim pertinent ad partem sensitiuam, quæ maxime respicit præsens, amare autē hoc, quia est factiuum delectationis in futurum, iam accedit ad rationem utilis. Secundo ibi.

h ¶ Ostendit horū amicitias esse facile mutabiles dupliciter. Primo quidem ex parte delectabilium, quia scilicet transeunte etate, fiūt eis alia delectabilia. Nō enim eadē sunt, in quibus delectantur pueri, & adolescentes, & iuuenes, & ideo tales de facili fiunt amici, & de facili desinant, quia simul tranmutatio delectabili, tranfit amicitia. Iuuenilis autē delectationis est uelox transmutatio, eo quòd tota eius natura in quadam transmutatione consistit. Secundo ibi.

i ¶ Ostendit idē ex parte amantium. Et dicit, quòd iuuenes sunt amatiui, idest prompti, & uehementes in amore, quia scilicet amant, non ex electione, sed secundum passionem, & inquantum concupiscūt delectationē: & ideo uehemēter intense amāt. & quia passio de facili tranfit, sicut & facile aduenit, inde est, ꝙ tales sicut de facili amare incipiunt, ita cito quiescunt ab amando, & multotiens eadem die amicitiam ineunt, & dissoluunt, sed quamdiu amicitia durat, volunt tales per totum diem sibi inuicem commanere, & conuiuere sibijpsis, inquantum sunt ibi mutuo delectabiles. Ito enim modo disponitur in eis amicitia. Deinde cum dicit.

k ¶ Determinat de amicitia principali, quę est propter bonum uirtutis. Et primo proponit huiusmodi amicitiam esse perfectā, & dicit,

est contrapelus, idest virtuose se habens circa ludos, sed solum inquantum est sibi delectabilis, & sic patet, quòd tam illi, qui amant propter vtile, amant propter bonum quod eis provenit, quam etiam illi, qui amant propter delectationem, amant propter delectabile, quod percipiunt, & ita non amant amicum secundum quòd ipse in se est, sed secundum id quod accidit ei, scilicet secundum ꝙ est vtile, vel delectabile, vnde patet, quòd huiusmodi amicitiæ nō sunt amicitiæ per se, sed per accidens, quia non amatur homo secundum id ꝙ ipse est, sed secundū quòd quid exhibet secundum vtilitatem, vel delectationem. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit huiusmodi amicitias facile esse dissolubiles, sūt enim propter aliqd quod accidit hominibus, qui amantur, in quo homines non permanent semper sibi similes, sicut nō semper idem homo est delectabilis, vel vtilis, quādo igitur illi qui amabantur desinunt esse delectabiles, vel vtiles, amici eorum quiescunt ab amando. Et hoc maxime manifestum est in amicitia vtilis, nō enim semper est idē vtile homini, sed aliud & aliud secundum diuersa tempora, & loca, sicut in egritudine est vtilis medicus, & in naufragando nauta, & sic de aliis quia ergo amicitia non habebatur ad ipsum hominem secūdum se, sed ad vtilitatem, quę ab ipso est, consequens est, quòd dissoluta amicitiæ causa, etiā amicitia dissoluatur, & simile cōtingit circa amicitiam delectationis. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quibꝰ huiusmodi amicitiæ competunt. Et primo ostendit, quibus cōpetat amicitia vtilis. Secundo quibus competat amicitia delectabilis, ibi. { Iuuenum autem amicitia &c. } Ponit autem tria genera hominum, quibus competit amicitia vtilis. Et primo dicit, quòd maxime talis amicitia videtur fieri in senibus, qui non quærunt delectabile, propter delectabilitatem corporis, & sensuum, sed quærunt vtile, inquantum scilicet indigent, vt subueniatur naturæ iam deficienti. Secundo ibi.

e ¶ Dicit, quòd hæc amicitia competit adolescentibus, & iuuenibus, qui quærunt vtile, & hi quidem non omnino sunt tales, vt se mutuo ament, neque etiam conuiuunt adinuicem, quia quandoque non sunt sibimuicem delectabiles, nec vnus indiget societate alterius nisi solum propter vtilitatem. Interdum mutua societas est eis delectabilis, inquantum per hoc habent aliquam spem boni, ad quod sit eis vtilis talis societas. Tertio ibi.

Tales autem amicitiæ facile dissoluipoßunt, non permanentibus ipsis similibus, nam si non vlterius iucundi sint, aut vtiles, amare desistunt, vtilitas autem nō permanet, sed aliās, alia sit. Dimoto igitur eo propter quod erant amici, dissoluitur & amicitia, vtpote quæ ob illud erat.

Maxime autem amicitia talis in senibus fieri constat, huius enim ætatis homines non voluptatem, sed vtilitatem sequuntur.

Et in ijs iuuenibus atque viris, qui suæ student vtilitati, tales autem nec multum simul viuunt, interdum enim nec sunt iucundi, nec indigent igitur tali congressione si nō sint utiles, nam eousque iucundi sunt, quousque boni consequendi spem habent.

Cum ijs amicitijs, & hospitalitium ponunt.

Iuuenum autem amicitia ob uoluptatem constat, uiuunt enim cum affectu, & id maxime sequuntur, quod sibipsis est iucundum, & præsens.

At cum mutatur ætas, alia fiunt & ipsa iucunda, quo circa, cito fiunt amici cutoque desistunt, nam simul cū eo quod ipsos afficit uoluptate, & amicitia ipsa mutatur, talis uero uoluptatis celeris fit mutatio.

Proni sunt etiam ipsi iuuenes ad amores. Plurimum enim amatoriæ amicitiæ perturbatione fiunt, & ob uoluptatem, quapropter amant, & cito desistunt eadem die propositum sæpe mutantes, bi uelut totos di xaud uer fari simulque uiuere, sic enim fit ipsis, id quod per amicitiam suam affectant.

Bonorum autem amicitia similiumque uirtute perfecta est amicitia.

sunt amatiui, idest prompti, & uehementes in amore, quia scilicet amant, non ex electione, sed secundum passionem, & inquantum concupiscūt delectationē: & ideo uehemēter intense amāt. & quia passio de facili tranfit, sicut & facile aduenit, inde est, ꝙ tales sicut de facili amare incipiunt, ita cito quiescunt ab amando, & multotiens eadem die amicitiam ineunt, & dissoluunt, sed quamdiu amicitia durat, volunt tales per totum diem sibi inuicem commanere, & conuiuere sibijpsis, inquantum sunt ibi mutuo delectabiles. Ito enim modo disponitur in eis amicitia. Deinde cum dicit.

k ¶ Determinat de amicitia principali, quę est propter bonum uirtutis. Et primo proponit huiusmodi amicitiam esse perfectā, & dicit,

& dicit, quòd illa amicitia, quæ est bonorum, & sibiinuicem similium secundum virtutem, est perfecta amicitia. Secundo ibi. ¶ Probat, quod dixerat ostendendo conditiones huiusmodi amicitiæ. Et primo ostendit, quòd huiusmodi amicitia, est per se, & non per accidens. Secundo ostendit, quòd nihil ei deest, ibi. ¶ Et vterque simpliciter bonus &c.¶ Tertio, quòd est rara, ibi. ¶ Raras autem verisimile &c.¶ Circa primum tria facit. Primo ostēdit, quòd predicta amicitia est per se, & non per accidens. Illi enim, qui sunt sibi similes i virtute, volunt sibiinuicem bona inquantū sunt boni, sunt autē boni, secundum seipsos, nā virtus est quædam perfectio faciēs hominem bonum, & opus ipsius. Ergo patet, quòd tales volūt sibi bona, secundum seipsos, vnde eorum amicitia est per se. Secundo ibi.

m Ex hoc cōcludit, quòd talis amicitia sit maxima, semper enim illud quod est per se, est potius eo quod est per accidēs. Cum igitur hæc amicitia sit per se, aliæ autem per accidens, consequens est, quòd virtuosi, qui volunt bonum amicis propter eos, & non propter aliquid, quod sibi ex eis proueniat, sunt maxime amici. Tertio ibi.

n ¶ Concludit viterius per hoc, quòd tales amāt seipsos propter hoc, quòd boni sunt, consequens est, quòd eorum amicitia permanet quousque sunt boni secundum virtutem, virtus autem est habitus permanens, & nō de facili transiens, vt patet ex his, quæ in Secundo dicta sunt, ergo talis amicitia ē diuturna. Deinde cū dicit.

o ¶ Ostendit, quòd huic amicitiæ nihil deest, quod pertinet ad rationē perfecti, vt patet i Tertio Physicorū. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quòd hæc amicitia comprehendit ea quæ sunt in alijs amicitijs, & dicit, quòd in ista amicitia vterque amicus est bonus, non solum simpliciter, scilicet secundum seipsum, sed etiam secundum comparationem ad suum amicum, quia illi qui sunt virtuosi, sunt etiam simpliciter boni, & vtiles sibijnuicem, & simpliciter delectabiles, & hoc ideo, quia vnicuique sunt delectabiles proprię actiones, & tales idest actiones similes proprijs. Actiones autem virtuosorum sunt quidem, quę vnius proprie sibi, & quæ alterius similes proprijs, non enim contrariantur sibi operationes, quæ sunt secundum virtutem, sed omnes secundum rationem rectam sunt, sic ergo manifestū est, quòd amicitia virtuosorum non solum habet bonum simpliciter, sed etiam delectationem, & vtilitatem. Secundo ibi.

Tex.cō. 64

l Isti enim bona similiter volūt secundum quòd boni, boni autem sunt per seipsos.

m Volentes autem bona amicis illorum gratia maxime amici, propter seipsos enim sic habent, & non secundū accidens.

n Permanet igitur horum amicitia vsquequo vtiq; boni sunt Virtus autem manſiuum.

o Et vterq; simpliciter bonus, & amico. Boni.n. & simpliciter boni vtiles adinuicem, similiter autem & delectabiles, boni.n. & simpliciter delectabiles adinuicem: vnicuique enim secundum delectationem sunt proprię actiones, & tales, bonorum autem tales, & similes.

p Talis.n. amicitia manſiua rationabiliter est, copulat.n. in ipsa omnia quęcumque oportet amicis existere. Omnis n. amicitia propter bonum est, vel propter delectationem, vel simpliciter, vel amanti, & secundum similitudinem quandam, huic autem existunt omnia dicta secundum seipsos, hac enim similes, & reliqua, & simpliciter bonū & delectabile simpliciter est.

q Maxime itaque hæc amabilia, & amare autem, & amicitia in his maxime, & optima.

r Raro autē verisimiliter cōueniēs tales esse, pauci enim tales.

ſ Adhuc autem indiget tempore, & consuetudine: secundum prouerbium.n. non est scire, adinuicem autem ante dictos sal cōsumere, neq; acceptari oportet prius, neque esse amicos antequam vterque vtrique appareat amabilis, & credatur.

p ¶ Concludit iterum, quòd talis amicitia rationabiliter est diu permanſiua, & non facile pertransiens, quia in ea coniunguntur omnia quæcumque requirūtur ad amicos. Omnis enim amicitia est propter bonum, vel propter delectationem, & hoc, vel simpliciter, puta cum id, quod amatur est simpliciter bonū, & delectabile, vel quia est bonum, vel delectabile amāti, & hoc est esse bonum, & delectabile non simpliciter, & proprie, sed secundum quandam similitudinem ad id, quod est verē, & proprie bonum, & delectabile. In hac enim amicitia omnia prædicta existunt nō per accidens, sed per se. Illi enim qui sunt similes secundum hāc amicitiam virtutis, & reliqua bona habēt, quia qđ est simpliciter bonum, eadē est delectabile, & hic quia huiusmodi amicitia habet omnia, quæ ad amicitiam requiruntur, non de facili dissoluitur. Illud enim prętermitti contueuit, in quo defectus aliquis inuenitur. Tertio ibi.

q ¶ Concludit iterum hanc amicitiam esse maximam, quia scilicet illa i quibus coniunguntur omnes rationes amādi, sunt maxime amabilia, & talia sunt bona honesta, quia & sunt bona simpliciter, & sunt delectabilia, & vtilia, vnde per consequens oportet, qđ amare in his maxime accidat, & amicitia horum sit maxima. Deinde cum dicit.

r ¶ Ostendit prędictam amicitiam esse raram, quod est ex magnum perfectionis, nam perfectio i quolibet genere rarissima uenitur. Circa hoc autem tria facit. Primo ostendit propositum. Secundo excludit oppositum, ibi. ¶ Qui autē cito &c.¶ Tertio æpilogum, ibi. ¶ Hoc quidē igitur &c.¶ Propositū autem ostendit duabus rationibus, quarū prima est: Quia hæc amicitia est virtuosorum. pauci autem sunt tales propter difficultatem attingendi medium, vt dictum est in Secundo, vnde verisimile est, quod tales amicitiæ sunt rarę. Secundam rationem ponit ibi.

s ¶ Quia scilicet amicitia talium indiget longo tempore, & mutua assuefactione, vt seinuicem possint cognoscere virtuosos, & amicos, quia secundum quòd dicitur in prouerbio, non contingit, quòd aliqui seinuicem cognoscant antequam simul comedant mensuram salis. Non oportet autem, quòd vnus accepter alium ad hoc, quòd sit eius amicus, antequam vnus apparcat alteri amandus, credaturq; ita esse, & hoc raro contingit, vnde tales amicitiæ sunt rarę. Secundo ibi.

Hi namque mutuo sibi bona similiter volunt, quo boni sunt, boni uero sunt per seipsos.

Atque ij maxime sunt amici, qui bona amicis illorum gratia uolunt, propter seipsos enim ita sese habent, & nō per accidens.

Permanet igitur horum amicitia quamdiu sunt boni, at uirtus res permanens est.

Atque horum uterque bonus est simpliciter, & amico, boni enim ipsi & absolute, & sibi mutuo boni sunt, & utiles, & iucundi simili modo. nam boni, & absolute, & sibi mutuo sunt iucundi, singulis enim proprie actiones sunt uoluptati, & quæ sunt tales, bonorum autem actiones tales sunt, aut similes.

Talis autem amicitia non sine ratione permanens est, coniunguntur enim in ipsa omnia, quæ in amicis esse oportet, nam omnis amicitia, aut est ob bonum, aut ob uoluptatem, uel simpliciter, uel amanti, & ob similitudinem quandam, hæc autem omnia bonorum per seipsos amicitiæ insunt, huic enim similes sunt & cæteræ, & id quod est absolute bonum est, & iucundum simpliciter.

Maxime igitur hæc sunt amabilia, & amare, ac amicitia in his est maxime, & optima amicitia.

Sunt autem merito tales amicitiæ rarę. Pauci enim sunt tales.

Tempore insuper, & consuetudine opus est: secundum enim prouerbium, non fit ut mutuo se cognoscant priusquam simul consumant dictam salis mensuram: nec igitur fit ut prius recipiant se, sintque amici, quàm amabilis utique uideatur esse, atque credatur uterque.

t ¶ Excludit obiectionē de illis, q videnē cito fieri amici, & dicit, quòd illi qui cito sibijnuicem exhibent opera amicitiæ, manifestant quòd uolunt esse amici, non tñ adhuc sunt, quousque sciant, qp sint amabiles inuicem, & sic patet, qp cito fit in homine voluntas amicitiæ, & tamen non ita est de amicitia. Tertio ibi.

i ¶ Aepylogando cōcludit, quòd prædicta amicitia est perfecta, & secundum tempus, quia est diuturna, & secundum reliqua, quę dicta sunt, & perficitur secundū omnia, quæ sunt in alijs amicitijs, & simile fit vtrique amicorum ab altero, qđ requiritur ad amicitiam propter hoc, scilicet quòd sunt similes in virtute.

t Qui autem cito adinuicem amicabilia faciunt, volūt quidē amici esse, non sunt aūt, si nō & amabiles, & hoc sciant, volūtas quidē igitur velox amicitiæ fit, amicitia autem non.

v Hæc quidem igitur, & secundum tempus, & secundum reliqua perfecta est. & secundū omnia hæc fit, & simile vtrique ab vtroque quod oportet amicis, existere.

LECTIO IIII.

Postquam Philosophus determinauit de tribꝰ amicitię speciebꝰ, hic cōparat eas adinuicem. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, in quo aliæ amicitię sunt similes perfectæ. Secūdo, in quo ab ea differant, ibi. ¶ Propter delectationem quidem igitur &c.¶ Tertio æpylogat ea, quæ dicta sunt, ibi. ¶ Species autem amicitiæ &c.¶ Circa primum duo facit. Primo ostēdit similitudinē aliarum amicitiarum ad perfectam quantum ad causam amandi, & dicit, quòd illa amicitia, quæ est propter delectabile habet similitudinem perfectæ amicitiæ inquātum virtuosi sunt sibiinuicem delectabiles, & similiter amicitia, quæ est propter vtile est similis perfectæ amicitiæ, inquantum virtuosi sunt sibiinuicem vtiles. Secundo ibi.

b ¶ Ostendit similitudinem quantū ad permanentiā amicitiæ. Et circa hoc duo facit. Primo ostēdit, qđ amicitiæ vtilis & delectabilis sūt pmanſiuę. Secundo, q earum sit permanentior, ibi. ¶ Quæ autē propter vtile &c.¶ Circa primum duo facit. Primo proponit duos modos, quibus pdictę duę amicitiæ sunt permanentes, & in hoc habent similitudinem perfectæ amicitię. Secundo ponit modos, in quibus deficiunt a permanentia, ibi. ¶ Qui autem non delectabile &c.¶ Primo ergo ponit primum modum permanentiæ dicens, quòd etiam in his, qui sunt amici propter vtile & delectabile, maxime sunt amicitiæ permanentes, cuin idem & æquale sibiinuicem rependant, puta delectationem pro delectatione, & quia secundum diuersā delectabilia sunt diuersę delectationes specie, & quantitate differentes, oportet, quòd ad permanentiam amicitiæ non solum rependatur delectatio, sed etiam ab eodem delectabili, sicut accidit in eutrapelis, quorum vnus delectatur in ludo alterius, non autem oportet sic esse, sicut accidit inter duas personas se amantes amore venereo, quia quandoque tales non delectantur in eisdem, sed amator delectatur i hoc, quòd videt amati pulchritudinem, amatus autem in hoc, quòd recipit seruitium ab amatore, quibus cessantibus, quandoque cessat amicitia delectabilis, dum scilicet ab vna parte cessat visio, & ex alia parte icessat seruitium. Secundum modum permanentiæ ponit ibi.

c ¶ Et dicit, quòd etiam in amicitia vtilis & delectabilis, multi permanent in amicitia, si vnus diligat mores alterius, sicut luxuriosus diligit mores alterius luxuriosi, vel vnus cupidꝰ lucri, diligit mores alterius, nō quòd tales mores sint secūdū se diligibiles, sed secundum consuetudinē, inquantum scilicet ambo sunt simili consuetudinis, similitudo autem est per se causa amicitiæ nisi per accidens impediat priuatum bonum, vt supra dictū est, vnde cum mores mali ex consuetudine acquisiti sint permanentes, sequitur quòd talis amicitia sit permanſiua. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit modum, quo amicitia deficit in permanendo, & dicit, quòd illi qui in amabilibus, non recompensant delectabile pro delectabili, sed vtile pro delectabili, sunt minus amici propter minorem similitudinem, vnde minus permanent in amicitia. Deinde cum dicit.

e ¶ Comparat permanentiam vtriusq; amicitiæ, & dicit, q illi qui sunt amici propter vtile, simul separantur ab amicitia cessante vtilitate, quia non erant adinuicem amici sui ipsorum, sed vtilitatis: delectatio autem magis prouenit ab ipso amato, secundum seipsum, quàm vtilitas, quæ est quādoque secundum aliquā rem exteriorē. Deinde cū dicit.

f ¶ Ponit duas differētias duarum amicitiarū ad perfectā. Primo ergo concludit ex præmissis, qp propter delectationē, & vtilitatē possunt sibijnuicē fieri amici hoīes cuiuscūque cōditionis, scilicet boni bonis, & mali malis, & ēt illi qui nō sunt virtuosi, nec vitiosi, & ad vtroslibet, & adinuicē, sed ꝑm perfectā amicitiam, qua homines ꝓpter seipsos amant, nō ꝑnt fieri amici nisi boni,

Qui uero ea celeriter inter sese mutuo faciunt, quæ ad amicitiam attinent, volunt quidem esse amici, sed non sunt, nisi sint amabiles, & idipsum sciant, amicitiæ namque voluntas, non amicitia celeriter fit.

Hæc igitur & tempore, & cæteris perfecta est amicitia, & per hæc omnia fit, & utrique similis est ab utroque, quod quidem amicis insit oportet.

LECTIO IIII.

Ea uero, quæ ob uoluptatē, & ea quæ ob utilitatem est similitudinem huius habent, boni namque, & iucundi & utiles sibi mutuo sunt.

Maxime autem & tales amicitiæ permanent, cum æquale fit ab utrisque, & uoluptas, & non solum hoc modo, sed etiam ab eodem, ut inter facetos sit, & non inter amatorem ac adamatum: hi namque non delectantur eisdem, sed ille quidem aspectu gaudet adamati, hic autem obsequio amatoris: desinente uero pulchritudine, amicitia, quoque nonnumquā desinit, illi namque aspectus non est iucundus, huic autem obsequium non præstatur.

Plerique autem in amicitia permanent, si ex consuetudine mores dilexerunt, eosdem mores habentes.

Sed qui non uoluptatem in amoribus, sed utilitatem commutant, ij & minus sunt amici, & minus permanent.

Qui uero sunt ob utilitatem amici, ii simul cum utilitate dissoluuntur, non enim bi sese mutuo, sed utilitatem amabant.

Fit igitur, ut in praui prauis, & boni prauis, & neutri quibusuis

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia in malis non inuenitur aliquid, vnde possint seinuicem amare, aut in se delectari, nisi propter aliquam vtilitatem. Secundam differentiam ponit ibi.

g ¶ Et dicit, quòd sola amicitia bonorum, quæ est perfecta, est de se intransmutabilis. Transmutatur enim amicitia maxime per hoc, quòd vnus amicorum inuenit in alio id, quod amicitiæ contrariatur, sed hoc non potest contingere i amicitia bonorum, quia homo nõ de facili credit aliquod malum de illo quem multo tempore probauit, & numquam inuenit cũ aliquid iniustum facientem, & in quo inuenit omnia, quæcumque reputantur digna ad veram amicitiã, vnde talis amicitia non dissoluitur, tum quia est per se, & non per accidens, tũ quia est perfecta, omnia in se continens quæ ad amicitiam requiruntur, quæ rationes sunt supra positę, tum etiam quia non compatitur impedimentum amicitiæ, quòd nunc propter hoc inducitur, sed in alijs amicitijs, nihil prohibet, quòd vnus credat malum de alio, quòd vnus iniustum faciat alij, vnde non essent secũdum has amicitias dicendi aliqui amici, sed quia homines cõsueuerunt tales vocare amicos tam illos, quàm qui propter vtile amant, sicut dicitur esse amicitia inter ciuitates propter vtilitatẽ compugnationis contra inimicos, quam eos qui diligunt seinuicem propter delectationem, sicut patet de pueris, ideo oportet, quòd etiam nos sequendo consuetudinem communiter loquentiũ tales nominemus amicos. Deinde cũ dicit.

h ¶ Epilogat, quæ dicta sunt de speciebus amicitiæ. Et dicit, quòd plures sunt amicitiæ species. Et primo quidem & principaliter est amicitia bonorũ, secũdũ quòd sunt boni: reliquæ aũt amicitiæ dicũtur secũdũ similitudinẽ eius. Imitãtur enim secundũ illas amicitias aliqui amici, inquantũ est ibi aliqua similitudo veræ amicitię. Manifestũ est enim, quòd delectabile videtur esse quoddã bonũ amatoribus delectationũ, & ita hæc amicitia habet aliquam similitudinem eius, quæ est simpliciter bonum, &

contingit amicos adinuicem esse, & æpyches prauis, & neutrũ quodcunque, propter seipsos autem palã, quia solos bonos: mali enim non gaudent seipsis, si non aliqua vtilitas fiat.

g Et sola autem bonorum amicitia intransmutabilis est, non G enim facile vlli credere de eo, q multo tempore ab ipso probatus est, & credere in his, & numquam vtiq; iniustum facere, & quæcumque alia in ea, quæ vt vere amicitia dignificãtur, in alijs autem nihil prohibet talia fieri, quia enim homines dicunt amicos, & propter vtile, quẽadmodum ciuitates, videntur enim cõpugnationes ciuitatibus fieri gratia conferentis, & eos qui propter delectationem adinuicem diligunt quemadmodum pueri, forte quidem oportet dicere, & nos amicos tales.

h Species autem amicitiæ plures, & primo quidem & princi paliter bonorum, & secundum quòd boni. Reliquas autem secundum similitudinem, secundum enim quòd bonũ aliquid, & simile aliquid sic amici; etenim delectabile bonum aliqd I amatoribus delectationum, nõ omnino autem hæc copulantur, neque fiunt amici propter vtile, & delectabile, non enim omnino coniunguntur, quæ secundum accidens, in has autẽ species amicitia distributa, prau quidem erunt amici propter delectationem, vel vtile sic similes existentes, boni autem propter seipsos amici, secundum quòd enim boni, isti quidem igitur simpliciter amici, illi autem secundum accidens, & in assimilari his.

LECTIO V.

SVemadmodũ aũt in virtutibus, hi quidẽ secundũ habitũ, hi autẽ secũdum operationem boni dicuntur, sic & in amicitia, hi quidem enim conuiuentis gaudent adinuicem, & tribuunt bona,

amici sint ob uoluptatem, atque vtilitatem, sed boni soli sunt propter seipsos amici, mali namque seipsis non gaudent nisi vtilitas proueniat aliqua.

In sola etiam bonorum amicitia nullum calumnia locum habet, non enim facile cuique quispiam de eo credere potest, quem ipse diuturno tempore comprobauit. In his ipsis est, & sibi mutuo credere, & numquam iniuriam facere, cæteraque omnia, quæ amicitiæ veræ censentur ineße, in cæteris autem amicitiis, nihil prohibet ea, quæ sunt hisce contraria fieri, interdum namque homines eos etiam dicere consueuerunt amicos, qui ob vtilitatem amant, vt ciuitates, Societas e- H *nim a ciuitatibus vtilitatis gratia fieri videtur, & item eos, qui se propter uoluptatem mutuo diligunt, ut pueri, nos etiam fortaße tales quidam amicos dicere oportet.*

Et ußerere ſpecies amicitiæ plures eße, atque primo quidem, & proprie amicitiam eam eße, quæ bonorum est hominum ratione ſane qua boni ſunt, cæteras autem per ſimilitudinem, quo namque bonum quoddam in ipſis eſt, & ſimile; hoc ſunt amici, id enim quod afficit uoluptate bonum quoddam his eſt; qui uoluptatem amant, non autem multum hæ copulantur, nec idem ob utilitatem uoluptatemque ſiunt amici; nam ea quæ per accidens ſunt, non nimium coniunguntur, in has autem ſpecies amicitia diſtributa, praui quidem erunt ob uoluptatem, aut utilitatem amici; hac ratione ſimilitudinem ſubeuntes, boni autem ſunt propter ſeipſos amici, ea namque ratione, qua boni ſunt, hi igitur ſunt abſolute amici, illi uero per accidens, & quia ſunt ſimiles his.

LECTIO V.

ET autem in uirtutibus alij habitu, alij actu boni dicuntur, ſic & in amicitia, amicorum enim alii ſimul uiuentes gaudent ſe mutuo bonaque conferunt, alii dormientes, aut locis ſeiunctis, nõ operantur quidẽ, ſed ita ſeſe

eadẽ ratio est de amicitia vtilis, nec tamẽ hæ duæ amicitiæ semper coniunguntur, vt scilicet sint idẽ amici, pp vtile, & delectabile, quia ea q̃ sunt p accẽs, nõ cõiugunt vlr, vt musicũ, & albũ, prædictæ aũ amicitiæ sunt p accẽs, sicut supra dictũ est, vñ non iem̃p coniunguntur, sicgiẽ cũ in pdictas species amicitia diuidat, mali possunt sibijnuicem esse amici, inquãtũ, scilicet sunt sibi similes i altero horũ, sed soli boni sunt simpliciter amici, alij autem sunt amici secũdum similitudinem, inquantum scilicet assimilantur bonis.

LECTIO V.

POstquam Philosoph⁹ distinxit spẽs amicitiæ, hic determinat de eis per cõparationẽ ad actũ ꝓprij amicitię. Et circa hoc duo facit. Primo distinguit amicitiã per habitum, & actum. Secũdo probat quod supposuerat, ibi. ¶ Assimilatur autẽ amatio &c. Circa primũ tria facit. Prio distinguit amicitias p habitũ, & actũ. Secũdo ostendit, q̃ quidã priuantur amicitia pp defectũ actⁱ, ibi. ¶ Sic diuturnam &c. Tertio ondit amicitiã bonorũ maximã esse ex ratiõe ipsius actus amicitiæ, ibi. ¶ Maxime quidẽ igitur &c. Dicit ergo primo, q̃ sicut est in alijs virtutibus, quòd quidã dicũtur boni, idest virtuosi secũdũ habitũ, puta fortes, vel liberales, etiam quando actũ virtutis nõ exercent, quidam vero dicũtur virtuosi secundum hoc, quòd actu exercent operationẽ virtutis, ita etiam est & in amicitia, quòd quidam dicuntur actu amici inquantũ conuiuunt cum delectatione adinuicem, & sibijnuicem benefaciunt, quę duo videntur pertinere ad actum amicitiæ, quidam vero non operãtur actu opera amicitię, sed tamẽ sic sunt dispositi secundũ habitum, vt inclinent ad operandum hoc modi opera, sicut patet de amicis quãdo dormiunt, vel quando abinuicem loco separantur: non enim ipsa amicitia simpliciter dissoluitur propter distantiam locorum, sed sola amicitiæ operatio, & sic patet, quòd amicitia remanet per habitum, etiã operatione cessante. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit

b ¶ Ostendit, quomodo in quibusdam deficit amicitia propter A delectum actus, Et primo ostendit propositum. Secundo probat, quod supposuerat, ibi. ¶ Nihil enim sic est &c. ¶ Ostendit autem propositum circa tria genera hominum. Primo quidem circa eos, qui diu abinuicem separantur, vnde dicit, quòd si abtentia amicorum abinuicem sit diuturna, videtur facere obliuionem amicitiæ præcedentis, sicut & alij habitus per dissuetudinem operandi debili tantur, & tandem deficiũt, oportet enim sicut habitus per consuetudinem operum acquiruntur, ita per idem conseruentur, nam vnumquodque conseruatur per suã causam, & ideo dictũ est in prouerbio, q̃ multæ amicitiæ dissoluuntur per hoc, q̃ vnus alium non appellat, & non colloquitur, & conuiuit alteri. Secundo ibi.

c ¶ Ostendit idẽ circa senes, & seueros, & dicit, quòd neque etiam senes, neque seueri, idest homines austeri in verbis, & conuictu videntur esse amatiui, idest apti ad amicitiã, propter hoc, scilicet quòd nõ sunt apti ad amicitię actum, qui est conuiuere, parum enim inuenitur in eis de delectatione, & ideo non possunt de facili conuiuere, quia nullus potest per diem, idest per longum tempus morari cum homine, qui contristat, vel cũ eo qui non delectat, maxime enim videtur secundum naturam hominibus, & alijs animalibus, quòd fugiant tristitiam, & appetant delectationem, quæ nihil aliud esse videtur, quàm quies appetitus i bono desiderato. Tertio ibi.

d ¶ Ostendit idem circa tertium genus hominum, qui scilicet recipiunt se adinuicem in hoc, scilicet quòd vnus acceptat mores, & cõuersationem alterius, & tamen propter aliquã causam numquã conuiuũt adinuicem, & dicit, quòd tales magis sunt similes beni uolis, quàm amicis, quia amicitia conuictum per aliquod tẽpus requirit. Deinde cum dicit.

e ¶ Probat quod supposuerat, scilicet quòd conuiuere requiratur ad amicitiam, sicut proprius actus eius. Et dicit, quòd nihil est proprium amicorum, sicut conuiuere, posuit enim duo supra ad actum amicitiæ pertinere, scilicet conuiuere,

hi autem dormientes, vel separati loci, non operantur quidẽ, sic autem habẽt, vt operari amicabiliter: loca enim non dissoluunt amicitiam simpliciter, sed operationem.

b Si autem diuturna absentia fiat, & amicitię videtur obliuio B nẽ facere, vnde dictum est, multas vtique amicitias, non appellatio dissoluit.

c Non videntur autem, neque senes, neq; seueri amatiui esse, propter non habere in ipsis q̃d delectationis, nullus autem potest per diem commorari cũ tristi, neque cum non delectabili, maxime enim natura videtur triste quidem fugere, appetere autem delectabile.

d Qui autem recipiuntur adinuicem, non conuiuentes autem beniuolis assimilantur magis quàm amicis.

e Nihil enim sic amicorum, vt conuiuere, vtilitatem quidem enim indigentes appetunt, commorari autẽ simul per diẽ etiã beati, solitarijs quidem enim est se his nequaquam conuenit, cõuersari autem adinuicem non D est non delectabiles existentes, neque gaudentes eisdem, quod continuatiua videtur habere.

f Maxime quidem igitur est amicitia, quæ bonorum, quẽadmodum multotiens dictum est. videtur enim amabile quidem, & eligibile, q̃d simpliciter bonum, vel delectabile, vnicuique autem, quod ipsi tale. bonus autem bono propter ambo hæc. E

g Assimilatur.n. amatio quidẽ passioni, amicitia aũt habitui.

h Amatio enim non minus ad inanimata est, redamat autẽ cũ electione, electio autem ab habitu.

i Et bona volunt amicis illorum gratia, non secundum passionem, sed secũdum habitum, pus requirit. Deinde cum dicit.

habent, ut operentur amice, loca namque non dissoluunt amicitiam absolute, sed operationem.

Quod si diuturna absentia fuerit, amicitiæ quoque videtur obliuionem efficere, unde dictum est, taciturnitas amicitias complures dissoluit.

At qui neque ſenes, neque ſeueri uidentur eße ad amicitiam apti, exigua enim afficiunt uoluptate, nemo autem conuerſari cum eo poteſt, qui dolorem afferat, aut non ſit iocundus, maxime namque natura videtur molestiam quidem fugere, oblectamenta C *autem affectare.*

Qui vero ſe quidem mutuo accipiunt, non ſimul autem uiuunt, ij beniuolis magis ſunt ſimiles, q̃ amicis.

Nihil enim tam proprium eſt amicorum, quàm uiuere ſimul, nam egentes quidem utilitatem affectant, ſimul autem uiuere, & ipſi beati, etenim ſolitarios quidem hos eſſe minime conuenit ut ſimul autem degant fieri non poteſt, niſi ſint iucundi eiſdemque gaudeant. quod quidem amicitia ſodalitia uidetur habere.

Bonorum igitur amicitia maxime eſt, ut ſæpe diximus, nam amabile quidem id, & expetibile eße conſtat, quod eſt abſolute bonum, aut iucundum, unicuique uero, quod ipſi eſt tale, bono autem propter hæc utraque bonus.

At uero amor quidem ſimilis eſt affectui, amicitia uero habitui.

Amor namque non minus eſt ad inanimata, amici autem amant ſe mutuo cum electione, electio uero ab habitu proficiſcitur.

Et uolunt his bona, quos amant illorum gratia, non per affectum, ſed habitum.

& tribuere inuicem bona, quod est vtilitatem afferre amico, quam quidem vtilitatem non omnes in amicis quærunt, sed soli indigentes, sed morari simul per diem, idest per aliquod longum tempus cum amicis appetunt etiam beati, idest homines in bonis abundantes, quibus non conuenit, quòd sint solitarij. nec possunt simul homines adinuicem cõuersari, si non sint sibi mutuo delectabiles, & non gaudeant in eisdem, quæ duo inueniuntur in amicitia eorum, qui sunt simul nutriti. Sic ergo patet, quòd præcipuus actus amicitiæ est conuiuere amico. Deinde cum dicit.

g ¶ Probat qđ supra posuerat, scilicet q̃ amicitia non solum dicatur secundum actum, sed etiam secũdum habitum. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit, & dicit, q̃ amatio videtur importare passionem, sed amicitia videtur importare habitum, & esse similis alijs habitibus. Secundo ibi.

h ¶ Probat propositum duabus rationibus, quarum prima est, quòd amatio simplex potest esse etiam ad inanimata, sicut dicimur amare vinum, vel aurum, sed redamare, quod pertinet ad rationem amicitiæ, vt supra dictum est, est cum electione: non est enim nisi rationabilium adinuicem, quod autem fit ex electione, non fit ex passione, sed magis ab habitu. Ergo amicitia est habitus. Secundam rationem ponit ibi.

i ¶ Et dicit, quòd homines volunt secundum amicitiam bona

Universidad de Deusto
Biblioteca

amicis propter ipsos amicos, nam si eis vellent bona propter se ipsos, hoc magis esset diligere se, quam alios, amare autem alios eorum gratia, non est secundum passionem, quia passio cum pertineat ad appetitum sensitiuum, non excedit proprium bonum amantis, vnde relinquitur propter hoc, quòd sit secundum habitum, & sic amicitia est habitus. Tertio ibi.

k ¶ Respondet cuidam obiectioni tacite, dicens est enim supra, quòd vnicuique est amabile, quod est ei bonum, contra quã videtur esse, quòd homo amat amicum illius gratia, sed ipse respondet, quòd illi, q̃ amant amicũ, amãt id, quod est bonũ sibijpsis, nam quando ille, qui est bonus in se, est factus amicus alicui, fit etiam bonum amico suo, & sic vterque dũ amat amicum, amat quod sibi bonũ est, & vterque retribuit æquale suo amico, & quantum ad voluntatem, inquãtũ scilicet vult ei bonum, & quantũ ad speciem voluntatis, inquantum scilicet ei bonum, nõ sui sed illius gratia, quia amicitia quãdam æqualitas est, inquantum scilicet requirit mutuam amationẽ, & hoc videtur addere supra modum virtutis: nam i qualibet virtute sufficit actus virtuosi, sed in amicitia non sufficit actus vnius, sed oportet, q̃ concurrãt actus duorum mutuo se amantium, & ideo Philosophus non dixit absolute, quòd est virtus, sed addidit, vel cum virtute, quia videtur aliquid addere supra rationem virtutis, hęc autem quæ dicta sunt de amicitia, maxime videntur inueniri in amicitia bono rũ.

k Et amantes amicum, quòd ipsis bonum amãt, bonus enim amicus factus, bonũ fit cui amicus, vterq; igitur amat, & quod ipsi bonum, & æquale tribuit voluntati, & speciei, dicitur enim amicitia æqualitas, maxime itaque ei, quæ bonorum hæc existunt.

LECTIO VI.

IN seueris autem, & senibus minus fit amicitia, quãto magis discoli sũt & minus colloquijs gaudẽt, hęc enim maxime videntur esse amicabilia, & factiua amicitię, propter quod iuuenes fiunt amici cito senes autem non, nõ enim fiunt amici quibus vtique non gaudent, similiter autem neque vtique seueri, sed tales beniuoli sunt adinuicem, volũt enim bona, & obuiant ad necessitates, amici autem non omnino sunt, propter non commorari, neque gaudere adinuicem, quæ vtique maxime esse videntur amicabilia.

b Multis aũt esse amicũ, sed m̃ perfectam amicitiam non contingit, quemadmodum neq; amare multos simul, assimilatur eñ superabundãriæ, tale autem ad vnum natum est fieri.

c Multos autem simul eidẽ placere valde non facile, forte autem neque bonum esse.

d Oportet autem, & experientiam accipere, & in consuetudine fieri, quod omnino difficile.

e Propter vtile autem, & delectabile multi placere cõtingit, multi enim tales, & in pauco tẽpore ministrationes,

LECTIO VI.

POstquam Philosophus distinxit diuersas amicitiæ species, hic determinat de huiusmodi amicitijs per cõparationem ad subiectum, quod sunt ipsi amici. Et circa hoc tria facit. Primo enim agit de aptitudine, & inepti tudine quorundam ad amicitiã. Secundo agit de multitudine amicorum, ibi. {Multis enim esse &c.} Tertio de distinctione eorum ibi. {Quæ autẽ in potentibus &c.} Dicit ergo primo, q̃ in hominibus seueris, & senib⁹, tanto minus fit amicitia, quãto magis sunt discoli, q̃. d. de seipsis præsumentes sensum suum sequũtur, & ideo cum aliis concordare non p̃nt, minus aũt gaudẽt colloquijs aliorum, tum quia sibiipsis intendunt, tũ propter suspitionẽ quam de aliis habent. Ista autẽ maxime videntur esse amicitiæ opa, & causatiua ipsius. i. cõcordia, & colloquiũ amicorũ, & inde est, q̃ iuuenes, qui multũ in colloquijs gaudent, & de facili alijs assentiũt, cito fiunt amici, quod non contingit de senibus, non enim p̃nt fieri amici illis, de quorũ conuictu, colloquio nõ gaudent. Et eadẽ ratio est de seueris, qui scilicet sunt litigiosi, & mordaces cor, quæ ab alijs aguntur, tales autẽ scilicet senes, & seueri, possunt esse beniuoli, inquantum alijs bona volunt in affectu, & etiã in effectu subueniũt & in necessitatibus, nõ tñ sunt vere amici, propter hoc, q̃ nõ cõiuñt, neq; gaudẽt in societate amicorũ, q̃ maxime videntur esse amicitiæ opa. Deinde cũ dicit.

b ¶ Agit de multitudine amicorũ. Et circa hoc tria facit. Primo enim ostendit, q̃ sm̃ perfectã amicitia, quę est bonorũ, non cõtingit habere multos amicos. Secundo ondit, q̃ hoc in alijs duabus amicitijs contingit, quæ. s. sunt p̃ utile, & delectabile, ibi. {Propter utile aut tẽ &c.} Tertio cõparat utrosque amicos adinuicẽ, ibi. {Horũ autẽ magis.} Ostendit ergo primo, q̃ secundũ perfectã amicitiam, quæ est propter bonũ utrumq; non contingit aliquẽ multis esse amicũ trãs rationibus, quarũ prima est, quia cũ talis amicitia sit perfecta, & maxima, habet similitudinẽ cuiusdam superabundãtię in amando. si cõsideretur quantitas amoris, sed si consideratur ratio amandi, nõ p̃t esse superabundantia, non. n. contingit virtutẽ, & virtuosum ab alio virtuoso qui ratione ordinat suos affectus, nimis amari, superabundãs autẽ amor, nõ est nat⁹ fieri ad multos, sed ad unum tantum, sicut patet i amore uxorio, secũdum quẽ nõ cõtingit, q̃ unus homo simul multas mulieres superabundanter amet, ergo p̃fecta amicitia bonorum non potest haberi ad multos. Secũdam rationem ponit ibi.

c ¶ Quæ talis est, Secũdum perfectam amicitiam amici ualde de inuicem sibi placent, sed non est facile, quòd simul eidem multi ualde placeant, quia non multi inueniuntur, in quibus non inueniatur aliquid, quod displiceat homini aliqualiter affecto propter multos defectus hominum, & contrarietates eorum adinuicem, ex quo fit, ut dum unus multum placet, alius multum placere non possit: forte etiam non esset bonum & expediens, ut uni homini multi ualde placerent, quia dum multis conuiueret, non posset sibipsi intendere, non ergo secundum perfectam amicitiam sunt multi amici. Tertiam rationem ponit ibi.

d ¶ Quę talis est. In amicitia perfecta oportet ex assuetudine experientiam accipere de amico, hoc autem est ualde difficile, & sic non potest in multis contingere: non ergo secundum perfectam amicitiam sunt plures amici. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit, quòd in alijs duabus amicitijs, quæ scilicet sunt propter utile & delectabile, contingit quòd homo habeat multos amicos, quibus placeat, & hoc propter duo. Primo quidẽ, quia

Et amantes amicum, id amant, qđ sibiipsis est bonum, ut enim bonus factus amicus, bonum fit ei, cui iam est amicus, uterque igitur, & id quod sibi bonum est amat, & par reddit voluntate, atque iocunditate, dicitur enim amicitia æqualitas, maxime autem bonorum, hæc amicitiæ insunt.

G

LECTIO VI.

IN seueris autem atque senibus tanto minus fit amicitia, quãto difficiliores sunt, & minus congressionibus gaudẽt, hæc enim ad amicitiam maxime spectare, & ipsam efficere videntur, quocirca, iuuenes quidem cito, senes autem non cito fiunt amici, non enim fiunt his amici, quibus non delectantur, similiter nec seueri, sed tales beniuoli quidem mutuo sibi sunt, etenim & bona volunt, & prompti sunt ad necessitates, amici uero non ualde sunt, propterea quòd non simul degunt, neque sese mutuo delectantur, quæ quidem ad ipsam amicitiam pertinet maxime.

H

Non fit autem vt amicitia perfecta multis quispiam fit amicus, quemadmodum, nec ut complures simul adamet, est enim exuperationi similis, tale autem ad vnum aptum fuerit.

I

Multos vero eidem vehementer placere non facile est, fortasse autem, nec bonum esse,

Oportet autem & experientiam accipere, & consuetudinem fieri, quod quidem est perdifficile.

Ob vtilitatem autem, ac voluptatem multis placere, quis potest, complures enim sunt tales, & submissiones manifeste breui in tempore fiũt.

K

multi inueniuntur tales, qui possunt esse vtiles, & delectabiles secundo, quia non requiritur experientia longi temporis, sed sufficit ad tales amicitias, vt in pauco tempore sibijnuicem subministrent, vel delectationem, vel etiam aliquam vtilitatem. Deinde cum dicit.

f ¶ Comparat amicos duarum amicitiarum adinuicem. Et primo proponit, quod intendit, & dicit, quòd inter amicos prædictos, qui possunt esse multi, magis videtur esse amicitia eorum, qui propter delectabile sunt amici, si tamen idem fiat ab ambobus, vt scilicet vterq; alteri exhibeat delectationem, sic enim in eisdem adinuicem gaudent, quod est p̃rium amicitiæ, est enim signũ, quòd sit eorum vna delectatio, qui i eisdem gaudent, sed hoc non cõtingit, quãdo ex vna parte exhibetur delectabile, & ex alia parte vtile, sunt autẽ tales amicitiæ inuenũ, qui scilicet ꝓpter delectabile ex vtraque parte se amant. Secũdo ibi.

g ¶ Propositum probat duabus rationibus, quarum prima est, quòd in amicitia delectabilis amici magis liberaliter se amãt quam in amicitia vtilis, in qua requiritur recõpensatio lucri, & sic huiusmodi amicitia videtur esse, quasi negociatio quædã, & ita amicitia, quæ ẽ propter delectabile ẽ potior, vtpote similior perfectæ amicitiæ, quæ est maxime liberalis, inquantum secundum ipsam propter se amici amantur. Secundam rationem ponit ibi.

h ¶ Quæ talis est homines beati, idest homines abundantes non indigent vtilibus amicis, qui beati sunt sibi sufficientes. Indigent autem amicis delectabilib⁹, quia oportet, quòd aliquibus conuiuant, quod non potest fieri sine delectatione, sustinent enim hoies aliquid triste per modicum tẽpus, sed nullus posset continue aliquid triste sustinere, neque etiam ipsum bonum honestũ si esset ei triste: & inde est, quòd homines, qui non delectãtur in operibus virtutis, non possunt in eis perseuerare, sic ergo patet, quòd amicitia delectabilis potior est, quàm amicitia vtilis, vtpote pluribus, & melioribus necessaria. Tertio ibi.

i ¶ Infert quoddam corrolariũ ex dictis, quia enim bonũ honestũ si sit triste, nõ potest aliquis cõtinue sustinere, inde etiã est, q̃ amicos ꝓpter virtutes, oportet esse delectabiles inuicẽ, oportet etiã insu. q̃ sicut sunt boni in se, ita etiã sint boni sibijnuicem,

f Horum autem magis videtur amicitia, quæ propter delectabile cum eadẽ ab ambobus fiãt & gaudeant adinuicem, vel eisdẽ, quales iuuenum sunt amicitiæ.

g Magis quidem enim in his liberale, quę autem propter vtile negociatorum.

h Et beati autem vtilibus quidẽ nihil indigẽt delectabilib⁹ autẽ, cõiuere n. volũt aliquibus. Triste autẽ paucum quidem tẽpus ferunt, continue autẽ vtiq; nullus sustineret, neque ipsum bonum, si triste ipsi erit.

i Propter quod amicos delectabiles quærunt, oportet autem forte, & bonos tales existentes. & adhuc sibiipsis existunt quęcumque oportet amicis.

k Qui autem in potestatibus, diuisis videntur vti amicis, alii enim ipsis sunt vtiles, & alteri delectabiles, ambo autem idẽ non omnino,

l Neque. n. delectabiles cum virtute querunt, neque vtiles in bona, sed hos quidẽ eutrapelos, delectabile appetentes, hos autem dinos operari, quod præceptũ est, hæc autẽ non omnino fiunt n eodem.

m Delectabilis autem & vtilis simul dictum est, quoniam studiosus, sed superexcellenti non fit talis amicus. si non & virtute superexcelletur, si autem nõ: non adęquatur, secundum analogiam superexcessus, non oino autẽ consueuerunt tales fieri.

n Sunt autem igitur dictę amicitiæ in æqualitate, eadem enim fiunt ab ambobus, & volunt ad inuicem, vel alterum pro altero commutant, puta delectationem pro vtilitate.

A

Harum autem ea magis est similis amicitiæ, quæ est ob voluptatem, cum eadem ab vtrisque proueniunt, & sese mutuo gaudent, aut eisdem, quales sunt iuuenum amicitiæ.

Ineśt enim magis in his liberalitas, at ea quæ ob vtilitatem constat, eorum est hominum, qui quæstui uacant.

B

Beati etiam vtilibus non indigent, sed iucundis, cum quibusdam enim simul viuere uolunt, & moleśtum paruo quidem tempore ferunt, continue uero nemo, nec ipsum bonum toleraret, si dolore ipsum afficeret.

Quare iucundos quærunt amicos, sed forsitan, & bonos oportet, cum sint tales, & etiam ipsis, sic enim ipsis inerunt, quæ amicis ineśse oportet.

C

Qui autem sunt in potestatibus constituti, diuisis uti uidentur amicis, alii enim sunt ipsis utiles, alii iucundi, ut autem ambo sint idem, non nimium fit.

Neque enim cum uirtute iucundos quærunt, neque utiles ad honesta, sed facetos quidem quærunt voluptatem appetentes, habiles autem vt agant ipsum præceptum, atque hæc homine in eodem non nimium fiunt.

D

Studiośus autem homo iucundus est simul, ut diximus, atque utilis, sed talis amicus non sit excedenti, si non & uirtute excedatur, sin minus, non æquatur cum rara sit inferior ratione, non nimium autem tales fieri solent.

Hæ igitur amicitiæ dictæ in æquali tate consiśtunt, eadem enim ab utrisque fiunt, & sibi mutuo uolunt, aut aliud pro alio, ut uoluptatem pro utilitate commutant.

E

uitijs, tantum estimant se meliores, non autem consueuerunt inueniri tales potentes, qui etiam in virtute excedant, aut virtuoso deferant tamquam melioribus. Deinde cum dicit.

n ¶ Ostendit, quòd prædictæ amicitiæ species in æqualitate consistunt. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum concludens ex præmissis, quòd prædictæ amicitię in æqualitate consiśtunt, & quia de amicitia, quæ est propter bonum, hoc est manifestum, probat propositum in amicitia vtili & delectabili, quia scilicet vel eadem volunt, & faciunt sibijnuicẽ, scilicet

scilicet recompensantes delectationem delectationi, aut vtilitatem vtilitati, vel commutant alterum pro altero, scilicet vtilitatem pro delectatione, aut econtrario. Secundo ibi.

o ¶ Ostendit, quomodo duæ species se habeant ad rationem amicitiæ, & dicit manifestum esse ex prædictis, quæ sunt minus amicitiæ, minus permanent, quàm perfecta amicitia, quæ est bonorum, secundum cuius similitudinem & dissimilitudinem, videntur esse amicitiæ, & non esse, inquantum enim habent similitudinem ad perfectam amicitiam videntur esse amiciuæ, prout scilicet vna earum habet delectabile, & alia vtile: sed perfecta autem amicitia habet, & vtrumque, sed quantum ad alia sunt dissimiles, prout scilicet perfecta amicitia est immutabilis, & permansiua, aliæ vero velociter transmutãtur, differunt etiam in multis aliis, vt ex prædictis patet, & propter hanc dissimilitudinem, non videntur esse verę amicitiæ.

LECTIO VII.

Ostquam Philosophus distinxit amicitiarum species, quæ in equalitate cõstituunt, hic distinguit species amicitiæ, quę est inter inæquales personas. Et circa hoc duo facit. Primo determinat ea, quæ in communi pertinent ad taliam amicitiarũ distinctionem. Secũdo determinat de distinctione harũ amicitiarum secundum speciales earum rationes, ibi. ¶ Videt quẽadmodum autẽ &c. } Circa primum duo facit. Primo agit de amicitijs superexcedentis ad superexcessum, sicut patris ad filium, viri ad vxorẽ. Secundo agit de amicitijs, quæ sunt inter contrarios, vt pauperem & diuitem, & huiusmodi, ibi. ¶ Ex contrarijs autem &c. } Circa primum tria facit. Primo distinguit huiusmodi amicitiæ genus a præcedentibus amicitijs. Secundo distinguit huiusmodi amicitias abinuicem, ibi. ¶ Differunt autem &c. } Tertio ostendit, quomodo huiusmodi amicitiæ conseruentur, ibi. ¶ Eadem quidem vtiq; &c. } Dicit ergo primo, quòd præter prædictas amicitias, quas diximus in æqualitate consistere, eo quòd sunt similium secundum virtutem, vel vtilitatem, vel delectationem: est quędam alia species amicitiæ, quę est secundum superabundantiam, inquantum scilicet vna persona excedit aliam, sicut amicitia, quæ est patris ad filium, & vniuersaliter senioris ad iuniorem, & viri ad vxorẽ, & vniuersaliter omnis qui habet imperium superaliquẽ, ad eũ super quem habet imperium. Deinde cum dicit.

o Quoniã aũt & minus sunt hæ amicitiæ & manent, dictum est. videntur autem & per similitudinẽ, & dissimilitudinẽ eiusdẽ, & esse, & non esse amicitiæ, secundum similitudinem enim eius, quæ est secundum virtutem videntur amicitię, hæc quidem enim delectabile habet, hæc autem vtile, hæc autem existunt & illi: in eo autem, quod est hanc quidem impermutabilẽ, & manſiuam esse, has autem velociter transcendere, alijsque differre multis nõ videtur amicitię propter dissimilitudinem illius.

LECTIO VII.

ESt & alia species amicitiæ, quæ in excellentia consistit, ut amicitia patris ad filium, & omnino senioris ad iuniorem, virique ad vxorem, & principis omnis ad eos, qui ipsi subijciuntur.

Atque hæ inter sese etiam differunt, non est enim eadem amicitia parentibus ad liberos, & principibus ad subditos, nec patri ad filium, & filio ad patrem, nec viro ad vxorem, & vxori ad virum.

Diuersa enim est uniuscuiusque horum virtus, ac opus.

Diuersa etiam sunt, & ea propter quæ amant, diuersi ergo & amores, & amicitiæ,

Atque eadem quidem utrique ab altero, nec fiunt, nec sunt quærenda, sed cum liberi quidem ea parentibus tribuunt, quæ tribuenda sunt genitoribus, parentes autem filijs, quæ natis tribui debent, stabilis talium, & bona est amicitia.

Oportet autem & amorem omnibus in amicitijs, quæ in excellentia cõmo oñdit, quõ p̃dictæ amicitiæ cõseruãtur p hoc, q̃ sibi inuicem exhibẽt, q̃ oportet. Secũdo oñdit, q̃ illa cõsiderant ẽ analogiã, ibi. ¶ Analogõ aũt &c. } Tertio oñdit, quõ hoc diuersimode cõpetat iustitiæ, & amicitiæ, ibi. ¶ Nõ fit aũt &c. } Dicit ergo prio, q̃ in his amicitijs, nõ fiũt eadẽ ab vtraq; pte amicorũ, neq; et oportet eadẽ requirere, q̃ aliqs facit, sicut filius nõ debet requirere a pre reuerẽtiã, q̃ ei exhibet, sicut i p̃dictis amicitijs p delectatiõe requirebat delectatio, & p vtilitate vtilitas, sed qñ illi exhibẽt parẽtibus, q̃ oportet exhibere principijs suæ generationis, & parẽtes exhibẽt filijs, quę oportet exhibere se genitis, talium amicitia erit gmanſiua, & æpyches, idest virtuosa. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit qualiter exhibeatur quod oportet in his amicitijs, & dicit, q̃ in omnibus amicitijs, quæ sunt secundum superabundantiam

b ¶ Ponit differentiam harum amicitiarum adinuicem. Et primo ponit, quod intendit, & dicit, quòd huiusmodi amicitiæ differunt specie abinuicem, & assignat duas differentias, vnam quidem secundum diuersas relationes superabundantię, alia enim est amicitiæ species patris ad filios, & alia imperãtis ad subditos, quibus imperat, alia vero differentia est, secundum diuersam relationem excedentis, & excessi, non. n. eadem est amicitia patris ad filium, & filij ad patrem, neque eadẽ est viri ad vxorẽ, & vxoris ad maritũ. Secundo ibi.

c Ostendit propositum duabus rationibus, quarum prima est, quia cum amicitia dicatur secundũ habitum, & secundũ actum, necesse est, q̃ cuilibet amico insit aliqua habitualis virtus ad exequendum ea, quæ aũt amicitię, & etiam ipsum opus amicitiæ. Manifestũ autem est in singulis prędictorum, quòd non est idem opus, puta patris ad filium, & viri ad vxorem, aut etiam filij ad patrem, & per consequens nõ est eadem virtus, ergo etiã sũt diuersæ amicitiæ. Secundam rationẽ ponit, ibi.

d ¶ Quę talis est in prædictis amicitijs inueniũtur diuersæ rationes propter quas amant, alia enim ratione pater amat filium, & filius patrẽ, & vir vxorem, sed secundum diuersas rationes amãdi, sunt diuersæ amationes, & per cõsequens diuersæ amicitiæ. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit, quomodo prędictæ amicitię conseruantur. Et primo ostẽdit, quòd cõseruatur per hoc, q̃ inuicẽ sibi exhibẽs quæ oportet secundũ amare, & amari. Secũdo ostendit, quomodo amare, & amari se habeant ad amicitiã, ibi. ¶ Multi autem videntur &c. } Circa primũ tria facit. Primo proponit signum. Et dicit, q̃ hoc quod dictum est, scilicet quòd æquales requiratur primo in amicitia, manifestum est per hoc, q̃ si sit multa distantia, vel virtutis, vel malitiæ, vel cuiuscũq; alterius, nõ remanent hoies amici, neq; digne reputãt, q̃ aliqui abundantiam vnius personę ad aliam, oportet fieri amationem secundum proportionem, vt scilicet melior plus ametur quàm amet, & similis ratio est de vtiliori, & delectabiliori, vel qualitercumque aliter excellentiori: cum enim vterque amatur secundum dignitatem, tunc fiet quædam æqualitas, scilicet proportionis, quæ videtur ad amicitiam pertinere. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit, quomodo hoc diuersimode conueniat iustitiæ, & amicitiæ. Et primo ponit differẽtiam. Secundo manifestat per signũ, ibi. ¶ Manifestum autem &c. } Tertio soluit quandam dubitationem, ibi. ¶ Et vnde dubitatur &c. } Dicit ergo primo, quòd æqualitas, & proportio, quæ secundum dignitatem attenditur, non similiter se habet in iustitia, & amicitia, nã sicut supra in Quinto dictum est, circa iustitiam oportet, quòd primo attendatur vel æstimetur dignitas secundum proportionem, & tunc fiet commutatio secundum æqualitatẽ, sed in amicitia oportet econuerso, quòd primo attendatur aliqua æqualitas inter personas mutuo se amantes, & secundo exhibeat vtrique qđ est secundum dignitatem, & huius diuersitatis ratio est, quia amicitia est quædam vnio siue societas amicorum, quę non potest esse inter multum distantes, sed oportet, quòd ad æqualitatem accedant, vnde ad amicitiam pertinet æqualitate iam constituta æqualiter vti, sed ad iustitiam pertinet inæqualia ad æqualitatem reducere. Aequalitate autẽ existente, stat iustitię opus, & ideo æqualitas est vltimũ i iustitia, sed principiũ i amicitia. Deide cũ dicit.

h ¶ Manifestat qđ dixerat per signum. Et circa hoc tria facit. Primo proponit signum. Et dicit, q̃ hoc quod dictum est, scilicet quòd æquales requiratur primo in amicitia, manifestum est per hoc, q̃ si sit multa distantia, vel virtutis, vel malitiæ, vel cuiuscũq; alterius, nõ remanent hoies amici, neq; digne reputãt, q̃ aliqui habeant amicitiã cũ his, quia inter se multũ distant. Secũdo ibi.

i ¶ Ponit tripliciter exemplum. Primo quidem de his, qui plurimum superexcellunt homines in omnibus bonis, vnde non habent amicitiam cum hominibus, vt scilicet conuersentur, & conuiuant cum eis, vocant autem Deos more gentium substantias separatas. Secundum autem exemplum ponit de regibus, quorum amicitia non sę reputant dignos illi, qui multũ ab eis deficiunt. Tertium exẽplum ponit de optimis, & sapientissimis viris, quibus non fiũt amici illi, q̃ sũt nõ indigni. Tertio ibi.

k ¶ Respondet tacitæ quæstioni. Posset enim aliquis quærere in quanta distãtia possit amicitia saluari, & in quanta nõ, sed ipse respondet, q̃ in talibus nõ potest dari certa determinatio, sed hoc in generali sufficit scire, q̃ multis ablatis ab vno, quę insunt alij, adhuc remanet amicitia, & si multum distent, puta sicut homines a Deo, non adhuc remanet talis amicitia, de qua loquimur. Deinde cũ dicit.

l ¶ Soluit quandã dubitationem incidentẽ. Et primo mouet eam, & dicit, q̃ ex prædictis dubitatur: vtrum amici velint suis amicis maxima bona, puta esse Deos, vel reges, aut virtuosissimos, & videtur quòd nõ, quia iam non remanebũt eis amici, & ita perdent ipsi magna bona, scilicet ipsos amicos. Secundo ibi.

m ¶ Soluit prædictã dubitationem, dupliciter. Primo quidẽ, quia cum dictum sit supra, quòd amicus vult bona amico eius gratia, oportet supponere, quòd habitis illis bonis, ille ipse remaneat qualitercumque est, vult enim maxima bona amicus amico tamquam existenti homini, non tã quam translato ad Deos. Secundam solutionem ponit ibi.

n ¶ Et dicit, quòd amicus vult bona amico, non magis quàm omnibus alijs, quia vnusquisque vult maxime sibi bona, vnde non oportet, quòd velit amico illa bona, per q̃ ipse perdet amicũ, quod est magnum bonum.

existentibus amicitiis, & amationem oportet fieri, puta meliorem magis amari, quàm amare, & vtiliorem, & aliorum vnũquodque similiter. Cum enim secundum dignitatem amatio fiat, & fit aliqualiter æqualitas, quod vtique amicitiæ esse videtur.

g Non similiter enim æquale, & in iustis, & i amicitia videtur conuenire, est enim in iustis quidem æquale, primo quòd secundum dignitatem, quod autem secundum quantum, secundo. In amicitia autem, quod quidem secundum quantum primo, quod autem secundum dignitatem, secundo.

h Manifestum autem si multa distantia fiat virtutis, vel malitię, vel abũdantiæ alicuius alterius, non enim adhuc amici sunt, sed neque digniſicant.

i Manifestum autẽ hoc in dijs. Plurimum enim isti in omnibus bonis superexcellunt, manifestum autem & in regibus, non enim his dignificãt esse amici, qui multum deteriores, neque optimis, neque sapientissimis, qui nullo digni.

k Certa quidem in talibus igitur non est diffinitio vsquequo amici, multis enim ablatis adhuc manet, multum autem separari, puta homines a deo, non adhuc.

l Vnde & dubitatur ne forte non velint amici, amicis maxima bonorum, puta Deos esse, non enim adhuc amici erunt ipſis, neque vtique bona, amici enim per se bona.

m Si vtique bene dictum est, quoniam amicus amico vult bona illius gratia, manere autem vtique oportet qualiscumq; est ille, homini autem enti volet, maxime esse bona.

n Forte autem non omnia, sibiipsi enim maxime vnusquisq; vult bona.

habeant amicitiã cũ his, quia inter se multũ distant. Secũdo ibi.

i ¶ Ponit tripliciter exemplum. Primo quidem de his, qui plurimum superexcellunt homines in omnibus bonis, vnde non habent amicitiam cum hominibus, vt scilicet conuersentur, & conuiuant cum eis, vocant autem Deos more gentium substantias separatas. Secundum autem exemplum ponit de regibus, quorum amicitia non sę reputant dignos illi, qui multũ ab eis deficiunt. Tertium exẽplum ponit de optimis, & sapientissimis viris, quibus non fiũt amici illi, q̃ sũt nõ indigni. Tertio ibi.

k ¶ Respondet tacitæ quæstioni. Posset enim aliquis quærere in quanta distãtia possit amicitia saluari, & in quanta nõ, sed ipse respondet, q̃ in talibus nõ potest dari certa determinatio, sed hoc in generali sufficit scire, q̃ multis ablatis ab vno, quę insunt alij, adhuc remanet amicitia, & si multum distent, puta sicut homines a Deo, non adhuc remanet talis amicitia, de qua loquimur. Deinde cũ dicit.

l ¶ Soluit quandã dubitationem incidentẽ. Et primo mouet eam, & dicit, q̃ ex prædictis dubitatur: vtrum amici velint suis amicis maxima bona, puta esse Deos, vel reges, aut virtuosissimos, & videtur quòd nõ, quia iam non remanebũt eis amici, & ita perdent ipsi magna bona, scilicet ipsos amicos. Secundo ibi.

m ¶ Soluit prædictã dubitationem, dupliciter. Primo quidẽ, quia cum dictum sit supra, quòd amicus vult bona amico eius gratia, oportet supponere, quòd habitis illis bonis, ille ipse remaneat qualitercumque est, vult enim maxima bona amicus amico tamquam existenti homini, non tã quam translato ad Deos. Secundam solutionem ponit ibi.

n ¶ Et dicit, quòd amicus vult bona amico, non magis quàm omnibus alijs, quia vnusquisque vult maxime sibi bona, vnde non oportet, quòd velit amico illa bona, per q̃ ipse perdet amicũ, quod est magnum bonum.

Fiſtant comparatione fieri rationum, magis enim amari præſtabiliorem utlioremue, quàm amare oportet, & cæterorum vnumquemque similiter, nam cum amor est pro dignitate, tunc fit aliquo modo æqualitas, quod quidem amicitiæ esse videtur.

Æquale autem in iuſtitia, & in amicitia non similiter ſese habet, est enim in iuſtis quidem æquale primo, quod est pro dignitate, ſecundo, quod est in quantitate. In amicitia autem id quidem quod est in quantitate primo, id autem quod est pro dignitate, ſecundo.

Conſtat autem ſi in virtute, uel vitio, vel diuitiis, uel in aliqua alia re magna diſtantia fiat, non enim vlterius ſunt amici, nec dignum putant ſe eſſe amicos.

Maxime autem hoc eſt manifeſtũ in ipſis dijs immortalibus, hi namque plurimum bonis omnibus antecellunt. Conſtat autem, & in regibus, nec enim his ſe eſſe amicos dignum ij putant, qui ſunt valde inferiores, nec item optimis viris, aut ſapientiſſimis, ij qui nullius ſunt præcij.

Exacta igitur in talibus non eſt definitio, quouſque ſint amici, multis enim ablatis, adhuc amicitiæ manent, quod ſi nimis fuerint ſeparati, vt a deo non permanet.

Vnde, & dubitatur ſi amici uelint amicis ea bona, quæ maxima ſunt, ut Deos eſſe, non enim ulterius erunt ipſis amici, quare nec bona, amici nãque bona ſunt ſuis amicis.

Quod ſi bene ſit dictum, amicum amico bona illius gratia uelle, manere oportet qualiſcumque ſit ille, homini autem maxima bona ineſſe.

Et fortaſſe non omnia, ſibi enim ipſi maxime quiſque uult ipſa bona.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LECTIO VIII.

POstquam Philosophus posuit, quòd amicitia inequalium personarum fiuatur secundum hoc, quòd est amare & amari proportionabiliter, hic ostendit quali geramur, & amare se habeant ad amicitiã. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quòd amare magis proprium est amicitiæ, quàm amari. Secundo ostendit, q̃ per hoc qd̃ est amare secundum dignitatẽ, seu proportionabiliter, amicitia conseruatur, ibi. ¶ Magis autem amicitia &c. ¶ Circa primũ tria facit. Primo ostendit, quare aliqui magis volunt amari, quam amare. Secundo comparat id, qd̃ est amari ei, quod est honorari ibi. ¶ Non propter seipsum autem &c. ¶ Tertio ostẽdit, quòd amare magis ꝓpriũ est amicitiæ, quàm amari, ibi. ¶ Videtur autem in amari magis &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Et dicit, q̃ multi videntur magis velle amari, quàm amare, & hoc qa sunt amatores honoris.

Pertinet enim ad excellentiores, quibus debetur honor, quòd magis amẽtur, quàm ament. Secundo ibi.

b ¶ Probat, quod dixerat per signum. Ex hoc enim, quòd multi magis volunt amari, quàm ament, procedit, quòd multi sũt amatores adulatiõis, qui scilicet delectantur in hoc, quòd aliquis eis adulatur, adulator enim, vel in rei veritate est amicus superexcessus, quia minorum est adulari, vel adulando aliquis fingit se talem, & quòd magis amet, quàm ametur. Tertio ibi.

c ¶ Exponit quoddam quod dixerat, quòd scilicet propter amorem honoris cõtingat, quòd homo velit magis amari, q̃ amet. Et dicit, quòd amari videtur esse ꝓpinquũ ei, quod est honorari, quòd desideratur a multis, honor enim est quoddã signum bonitatis eius, qui honoratur, amatur autem vnumquodque quod est bonum, vel apparens bonum. Deinde cum dicit.

d ¶ Comparat id, quod est amari, ei quod est honorari. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quare aliqui volunt honorari. Et dicit, quòd homines videntur desiderare honorem, non propter ipsum honorem, sed per accidens. A duobus enim generibus hominũ maxime quærunt homines honorari. Multi enim gaudent si honorentur a potentibus, non propter ipsum honorem, sed propter spem, quam inde concipiunt, existimant enim ab his a quibus honorantur se adepturos aliquid quo indigent, & ita gaudent de honore, quasi de quodam signo bonæ possessionis, idest bonæ affectionis honorantium ad eos: Alij autem sunt, qui appetunt honorem ab ꝓpychibus, ideſt a virtuosis, & ita pientibus, quia per hoc appetunt firmare propriam opinionem de sua bonitate, & ita per se gaudent de eo quòd sunt boni, quasi hoc credentes iudicio proborũ, qui hoc ipso quòd eos honorant, videntur dicere eos esse bonos. Secundo ibi.

e ¶ Docet, quòd homines gaudẽt de hoc quòd amantur, etiã secundum ipsum, quia hoc ipsum q̃ est habere amicos, videtur esse præcipuũ inter exteriora bona Tertio ibi.

f ¶ Concludit propositum, quare cum id quod est per se, sit potius eo quod est per accidens, sequitur ex præmissis, q̃ amari sit melius eo quod est honorari, in quãtum amicitia est secundum se eligibilis. Deinde cũ dicit.

g ¶ Ostendit in quo consistat magis amicitiæ virtus, utrum in amare, vel in amari, & dicit, quòd magis consistit in amare. amicitia enim dicitur per modum cuiusdam habitus, vt supra ostensum est, habitus autem determinant ad operationes, amare autem est bene operari, amari autem est potius quasi bene pati, vnde magis est proprium amicitiæ amare quàm amari, & hoc manifestat per quoddam signum, Matres. n. quarum est vehementissima amicitia ad filios, delectatur magis i hoc, quòd amant filios, quàm quòd amẽtur ab eis, quædam enim matres dant suos filios alijs ad nutriendum, & scientes eos esse filios, amant eos, nõ tamẽ multũ quærunt quòd ab eis reamentur, quia hoc fieri non potest, sed videtur eis sufficere, quòd videant quòd bene agant, & bene se habeant, & ita amant filios, quamuis ipsi non possint attribuere matri conuenientem amorem propter ignorãtiam, quia scilicet ignorant eas esse matres. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit, quomodo per hoc quòd est amare secundum dignitatẽ, siue ꝓportionaliter, amicitia cõseruat. Et primo ostendit, quomodo

LECTIO VIII.

MVlti autem videntur propter amorem honoris velle amari, magis quam amare.

b Propter quod amatores adulationis multi, superexcessus autem amicus adulator, vel fingitur talis, & magis amare, quàm amari.

c Amari autem prope esse videtur ei, quod est honorari, quod vtique multi appetunt.

d Non propter seipsum autem videtur desiderare honorem, sed secundum accidens, gaudẽt enim multi ab his, qui in potestatibus honorari, propter spem: existimant enim adipisci ab his quo indigẽt, vt itaque signo bonæ passionis gaudẽt honore, & ab epiychibus autem, & scientibus appetentes honorem, firmare enim propriam opinionẽ de ipsis appetunt, gaudent vtique, quòd sint boni, credentes dicentium iudicio.

e In amari autem secundum se ipsum gaudent.

f Propter quod, videbitur vtique melius esse eo, quod est honorari, & amicitia secundum seipsam eligibilis esse.

g Videtur autem, & in amare magis quàm in amari esse, signum autem. matres eo quod est amare gaudentes, quędam enim dant filios suos nutriri, & amant quidem scientes, redamari autem non quærũt, si vtraque non contingant, sed sufficiens ipsis videtur esse videant bene operantes, & ipsæ amant ipsos, & si illi non possunt matri quæ conueniũt tribuere propter ignorantiam.

h Magis autem amicitia existẽte in amare, & amicis laudatis,

LECTIO VIII.

LEricque autem ob ambitionem magis amari, quàm amare velle videntur.

Quapropter plerique amant ipsos adulatores. Adulator enim inferior est amicus, aut fingit se talem, & magis amare, quàm amari.

Amari autem propinquum huic esse constat, affici inquam honore, quod quidem plerique affectant.

Non per se autem, sed per accidens videtur honorem appetere, nam plerique gaudent cum honorantur ab his, qui sunt in potestatibus propter spem, putant enim se si quo indigeant id ab illis impetraturos, gaudent igitur ipso honore, vt signo beneficii suscipiendi, qui autem appetunt a bonis viris, atque scientibus honorari, confirmare opinionem eam quam ipsi habent de se affectant, gaudent igitur, quia sunt boni, credentes eorum iudicio, qui id dicunt.

Amari autem per se gaudent.

Quapropter præstabilius ipsum erit, quàm honorari, & amicitia expetenda per seipsam esse.

Videtur autem magis in exhibendo amorem, quàm in suscipiendo consistere, argumento sunt matres, amando gaudentes, nonnullæ namque suos tollendos filios dant, & amant quidem scientes, vt amentur autem ab illis non quærunt, si vtrumque fieri nequeat, sed satis est ipsis si in prosperitate uident illos esse constitutos, amantque illos, & si illi non possunt ob ignorationem ea quæ sunt exhibenda retribuere matri.

Cum igitur amicitia magis in amando consistat, & laudentur, qui amant

quomodo amicitia sit permansiua, secundum hoc q̃ est amare proportionaliter. Secundo comparat quantum ad prædicta diuersas amicitiæ species, ibi. ¶ Maxime quidem eorum, &c. ¶ Dicit ergo primo, q̃ cum amicitia magis consistat in amare quam in amari, amici laudantur ex hoc q̃ amant, non ex eo q̃ amãtur. Hæc enim est laus amantium. Et quia vnusquisq; laudatur secundum propriam virtutem, consequẽs est, q̃ amatoris virtus attendatur secundum hoc, q̃ est amare. Et ideo in quibuscunque hoc contingit q̃ament amicos, secundum proportionem dignitatis eorũ, tales permanent amici, & eorum amicitia est perseuerans. Sic enim dum semiuicẽ amant secũdum suã dignitatem, etiam illi qui sunt inæqualis conditionis poterũt esse amici, quia per hoc æquabũtur, dum vnus eorum, quo magis deficit in bonitate aut in quacunq; excellentia, eo plus amat, & ita abundantia amoris recompensat defectum conditionis. Et sic per quãdam æqualitatem & similitudinem, quæ proprie pertinet ad amicitiam fiunt, & p seuerant amici. Deinde cum dicit.

k ¶ Comparat diuersas amicitiæ species secundum prædicta. Et primo ostendit quæ amicitia sit maxime permãsiua, & dicit, q̃ similitudo quæ est amicitiæ factiua & cõseruatiua, maxime videtur esse inter virtuosos. Ipsi enim & permanent similes in seipsis, qa non de facili mutantur ab vno in aliud, & permanent etiam in amicitia adinuicẽ. Et hoc ideo, quia vnus eorum non indiget q̃ alius pro eo faciat aliquid prauũ, quod esset contra facientis virtutem: et neuter eorũ sic alteri seruit de aliquo prauo Sed si potest dici, q̃ inter virtuosos sit aliquid prauum, magis vnus eorum prohibet alterum praue operari. Ad bonos enim pertinet, q̃ neque ipsi peccent, neque sustineant quòd amici eorum peccata exhibeant. Secundo ibi.

l ¶ Ostendit quæ amicitia sit minime permansiua. Et dicit, q̃ homines mali, non habent aliquid firmum & stabile in seipsis. Quia enim malitia cui insistunt est secundum seipsam odibilis & ita affectus variatur dum nihil inueniunt, in quo volũtas eorum quiescere possit, ita neque sibiipsis diu permanent similes. Sed volunt contraria eorum, quæ prius voluerunt, & sic ad paucum tempus fiunt amici, quamdiu scilicet gaudent malitia, in qua concordant. Tertio ibi.

m ¶ Ostendit, quæ amicitiæ circa hoc medio modo se habeãt.

A Et dicit, q̃ amici vtiles, & delectabiles sibiinuicem magis permanent in amicitia, quàm mali. Vtilitas enim & delectatio in se habet, vnde amentur. Vnde tantum durat talium amicitia, quãdiu mutuo sibi tribuunt delectationes, vel vtilitates. Secus autem est de his, qui sunt amici propter malitiam, quæ secundum se amabilitatis nihil habet. Deinde cum dicit.

n ¶ Determinat d̃ amicitia contrariorũ adinuicem. Et primo ostendit, in qua specie amicitiæ hoc contingat, q̃ videatur eẽ amicitia inter cõtraria. Secundo ostendit quomodo contrarium appetat suũ cõtrarium, ibi. ¶ Forte autem, &c. ¶ Circa primũ tria facit. Primo ostendit, q̃ huiusmodi contrarietas amicorũ maxime videtur esse propter vtilitatem, inquantum scilicet vnus amicorum appetit ab alio, id quo ipse indiget, & redonat ei aliquid aliud, sicut pauper appetit consequi diuitias a diuite, pro quibus impẽdit obsequũ. Secundo ibi.

o ¶ Ostendit, quomodo & hoc possit pertinere ad amicitiam delectabilem. Et dicit, q̃ ad hunc modum amicitiæ, potest etiam quis attrahere amorem veneréũ quo amator amat amatum. Est enim quandoq; contrarietas, sicut inter pulchrum, & turpe. In amicitia autem quæ est propter virtutem nullo modo habetur contrarietas, quia in tali amicitia est maxima similitudo, vt supra dictum est. Tertio ibi.

p ¶ Infert quoddã corollariũ ex dictis. Et dicit, q̃ quia inter amatorem & amatũ est quandoque contrarietas, sicut inter turpe & pulchrum, inde est, q̃ quandoq; videtur deridere amatores, qui reputant se dignos, vtantũ amẽtur quantum amãt. Quod qdem dignũ est, si æqualiter sint amabiles. Sed si nihil habeant tale, quo scilicet sint digni tantũ amari, ridiculum est si hoc quærunt. Deinde cum dicit.

q ¶ Ostendit, quomodo contrarium appetit suum contrariũ. Et dicit, q̃ hoc non est secundum se, sed secũdum accidens. Per se enim appetitur medium, quod est bonum subiecto, quod afficitur per vnum contrarium in excessu. Puta, si corpus alicuius hominis sit valde siccum, nõ est ei bonum, & appetibile fieri humidum per se loquendo, sed venire ad medium, quod accidit superueniente humido. Et eadem ratio est de calido, & huiusmodi contrariis. Et quia hæc magis pertinent ad physicam considerationem, ideo dicit hic esse prætermittenda.

LECTIO

quomodo amicitiæ circa hoc medio modo se habeãt.

Amicorum virtus amare videtur. Quare in quibus hoc fit secundum dignitatem isti mãsiui amici, & talium amicitia. Sic autem vtique, & inæquales maxime erunt amici. æquabuntur enim vtique. Aequalitas autẽ & similitudo amicitia.

k Et maxime quidem eorum quæ secundum virtutem similitudo. Mansiui. n. existentes sũ seipsos, & adinuicẽ manent. Et neq; indigent prauis, neq; ministrant talia, sed vt dicere contingit, & prohibent. Bonorum. n. neque ipsos peccare, neque amicis concedere ministrare.

l Mali autem firmum quidem non habent. Neque enim sibiipsis permanent similes existẽtes. In paucũ. n. tps̃ fiunt amici, gaudentes adinuicem malitia.

m Vtiles autem & delectabiles in plus permanent. Vsque enim vtique tribuant delectationes, vel vtilitates adinuicem.

n Ex cõtrariis autem maxime quidẽ videtur propter vtile fieri amicitia: puta pauper diuiti: in disciplinatus scienti. Quo enim existit aliquis indigens ens, hoc appetens redonat aliud.

o Huc autem vtique aliquis attrahit, & amatorem, & amatũ, & pulchrum, & turpe.

p Propter quod videntur amatores ridiculi, quandoque dignificantes amari, vt amãt. Sed tamen amabiles existentes forte dignificandum. Nihil autem tale habentes, ridiculum.

q Forte autẽ neque appetit cõtrariũ, secundum seipsum, sed secundum accidens. Appetitus autem appetibiles. Sed si nihil habeant tale, quo scilicet sint digni tantũ amari, ridiculum est si hoc quærunt. Deinde cum dicit.

Amicorum virtus amare videtur. Quare in quibus hoc fit secundum dignitatem, illi stabiles sunt amici, & amicitia talium est stabilis. Hoc autem modo, & qui sunt inæquales, maxime fuerint amici, æquales enim fieri possunt. Aqualitas autem & similitudo est amicitia.

Et maxime quidem eorum similitudo qui similes sunt virtute. Nam cum stabiles per seipsos sint, & tales inter se sunt. Et neque indigent prauis, neque talia subministrãt, quin potius prohibent. Est enim bonorum hominum, neque ipsos delinquere, neque amicos permittere prava subministrare.

Praui autem stabilitatem quidem non habent, quippe cum neque sibiipsis similes perseuerent. Breui uero tempore fiunt amici, sua gaudentes mutuo prauitate.

Vtiles autem & iucundi permanent magis, permanent enim quouisq; uoluptates, aut commoda sibi mutuo præstant.

Ex contrariis autem maxime uidetur ea fieri amicitia, quæ ob utilitatem efficitur. Nam sit amicus pauper diuiti, ac indoctus scienti. Cuius enim quis indiget, id affectans aliud affert pro ipso.

Huc trahere quispiam, & amatorem, ac adamatum, & pulchrum, ac turpem potest.

Quapropter, & amatores ridiculi, uidentur interdum dignum esse censenter perinde amari, ut amant. At si similiter quidem amabiles sint, amandi sunt fortasse, & censent. Si uero nihil amabilis habeant, ridiculum est profecto sese, ut amant amari oportere censere.

Fortasse autem neque contrarium per se contrarium appetit, sed per accidens. Appetitio uero ipsius est me-

Universidad de Deusto
Biblioteca

LECTIO IX.

OStquàm Philosophus tetigit diuersas species amicitiarum, quæ sunt inæqualium personarum. Hic distinguit huiusmodi species secundum proprias rationes earum. Et circa hoc duo facit. Primo ostẽdit, ꝙ huiusmodi amicitiarum species secundum distinctiones cõ sequuntur Politicas communicationes. Secundo distinguit amicitiarum species, secundum distinctiones Politicarum, ibi. {Politicę autem sunt tres, &c.} Circa primum ponit talem rationem. Omnis amicitia in communicatione consistit. Omnis communicatio reducitur ad Politicã. Ergo oẽs amicitię, secundum politicas cõmunicatiões sunt accipiendæ. Circa hoc tria facit. Primo probat primum. Secundo secundũ, ibi. {Cõmunicationes autem omnes, &c.} Tertio infert conclusionem, ibi. {Omnes itaque communicationes, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostẽdit ꝙ amicitia omnis in communicatione consistit. Secundo ostendit, ꝙ amicitia, secundum diuersitatem communicationis diuersificatur, ibi {Sunt autem fratribus, &c.} Primũ ostẽdit tripliciter. Primo quidem per rationẽ, quæ talis est. Sicut supra dictum est, circa eadem est iustitia, & amicitia, sed iustitia consistit in communicatione. quælibet enim iustitia est ad alterum, vt in Quinto dictum est. Ergo, & amicitia in cõmunicatione consistit. Secundo ibi.

Lectio. 7.

b ¶ Ostendit idem ex vsu loquendi. Homines enim consueuerunt appellare amicos eos, qui secundũ aliquam communicationem sibi communicant, puta connautigatores, qui communicant in nauigando & commilitones, q̃ communicant in militia. Et eadem ratio est in aliis communicationibus, quia intantum videtur esse amicitia iter aliquos inquantum sibi communicant. Quia & secundum hoc est etiam inter eos iustitia. Tertio ibi.

c ¶ Probat idem per commune prouerbium. Vulgo enim dicitur, ꝙ amicorum omnia sunt communia. Ergo amicitia in cõmunicatione consistit. Deinde cum dicit.

autem medii est, hoc enim bonum, puta sicco, non humidum fieri, sed ad medium venire, & calido similiter. Hæc quidẽ igitur dimittantur. etenim est magis alienum.

LECTIO IX.

VIdetur aũt quemadmodum in principiis dictum est circa eadem, & in eisdem esse, & amicitia, & iustum. In omni enim communicatione videtur aliquod iustũ esse, & amicitia autem.

b Appellãt igitur vt amicos cõ nauigatores, & commilitones, similiter autẽ & eos, qui in aliis cõmunicationibus. Secundum quantum.n. communicant, intãtũ est amicitia. etenim iustũ.

c Et prouerbium, communia quæ amicorum recte. In communicatione enim amicitia.

d Sunt autem fratribus quidẽ, & connutritis omnia communia, aliis autem discreta. Et his quidem plura, his autem minora. Etenim amicitiarũ hę quidẽ magis, hæ autem minus.

i Differunt autem & iusta. Non enim eadẽ parentibus ad filios, & fratribus adinuicem, neq; cæteris & ciuibus. Similiter autẽ & in aliis amicis. Altera aũt itaque & iusta ad singulos horũ.

f Et augmentationem accipiũt in magis ad amicos esse: puta pecuniis priuare. Est enim quidẽ durius, q̃ ciuem, & non iuuare fratri, q̃ extraneo, & percutere patrem, q̃ quæcumq; alium. Augmentari autẽ natum est simul amicitiæ, & iustum, vt eiusdem entia, & ad æquale ptingentia.

g Communicationes autẽ omnes particulis assimilantur politicę. Cõueniunt enim in aliquo conferente, & acquirentes aliquid eorum, quę ad vitam. Sed & politica communicatio conferentis gratia videt, & ex prin-

F d ¶ Ostendit, ꝙ secundum diuersas communicationes differũt amicitiæ. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit diuersitatẽ amicitiarum secundum diuersitatem communicationis. Videmus enim ꝙ fratribus, & personis, i. a coniunctis sunt omnia cõmunia, puta domus, mensa, & alia huiusmodi. Aliis autem amicis sunt quædã discreta. Et quibusdam plura, & quibusdam pauciora. Et secundum hoc etiam amicitiarum q̃dam sunt maiores. f. inter illos, qui habẽt plura cõia, & quædã amicitię sunt minores, vt quæ sunt inter illos, qui in paucioribus communicant. Et ex hoc maxime apparet, ꝙ si nulla esset cõmunicatio, non posset esse amicitia. Secundo ibi.

e ¶ Ostendit, ꝙ iustitia diuersificatur, secũdum diuersas cõmunicationes. Non enim idem est iustũ in qualibet communicatione, sed differens, sicut patet, ꝙ non idem est iustum inter patrem & filios & inter fratres adinuicem. Et similiter aliud est iustum inter ethaicos, idest coetaneos, & connutritos, & inter ciues, qa alia sibi mutuo tamquã debita exhibent. Et eadem ratio est in aliis amicitiis. Et sic patet, ꝙ altera iusta sunt inter singulos p̃ dictorũ. Tertio ibi.

f ¶ Ostendit, quomodo iustitia diuersificatur secundũ differentiam amicitię. Et dicit, ꝙ iustitia & iniustitia accipiũtur augmentum ex hoc, ꝙ sunt ad magis amicos, quia scilicet magis amico bene facere quidem est iustius nocere iniustius, sicut ꝙ aliquis priuet pecuniis per fortum, aut rapinam hominẽ sibi familiarem, & cõnutritum est durius, & iniustius, quàm priuauit ciuem. Et si militer, si subtrahat auxiliũ fratri, quàm si subtrahat extraneo & si percutiat patrẽ, q̃ si percutiat quemcumque alium. Quæ autem simul augentur amicitia, & iustum ꝙ cedit ex hoc, ꝙ in eisdem existunt, & vtrũque pertinet ad quãdam æqualitatem cõmunicationis. Et per hoc signũ confirmatur, quod supra dictũ est. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit, ꝙ omnes communicationes ad politicam communicationem reducuntur. Et circa hoc duo facit. Primo ostẽdit, ꝙ omnes communicationes similitudinem habent cum cõmunicatione politica. Secundo ostendit, ꝙ omnes communicationes

cipio conuenire, & permanere. Hoc.n. & legis positores coniectant, & iustum esse aiunt, quod communiter conferens.

h Aliæ quidem igitur communicationes secundum partes cõferens apperunt, puta nauigatores quidem, quod secundum nauigium ad operationes pecuniarum, vel aliquid talium. Cõmiliones autem secundum bellum siue pecuniã, siue victoriã, siue ciuitatem appetẽtes. Similiter autem & tribules, & plebei.

i Quædam autem communicationes propter delectationẽ videntur fieri, scilicet conchoreantium, & æraniſtarum. Hæc enim gratia sacrificii, & connubii.

K Omnes autem hę sub politica consueuerunt esse. Nõ enim præferens cõferens politica appetit, sed in omnem vitam. Et sacrificia faciẽtes, eas & quę circa has congregationes honores que tribuentes diis, & sibiipsis requiem acquirentes cum delectatione. Antiqua enim sacrificia, & congregationes videtur fieri post fructũ collectiones, puta primitiæ. Maxime enim vacabant in his temporibus.

l Oẽs vtiq; cõmunicationes videntur particulæ politicæ esse. Consequẽter aũt rales amicitię talibus communicationibus.

LECTIO X.

POliticæ autem sunt species tres, æquales autẽ & transgressiones, puta corruptiones harum. Sunt autem politicæ quidem Regnum, Aristocratia. tertia autem quæ a præciis quam Tymocratia dicere conueniens videtur, politicam autem cõsueuerunt ipsam plures vocare.

A quod particulare, & præsens commodum, sed intendit id, quod est vtile per totam vitam. Et hoc specialiter ostendit circa communicationes delectantium, & maxime in sacrificiis, de quibus minus videtur. Et dicit, ꝙ illi qui faciunt sacrificia in huiusmodi congregationibus, intendunt honorem tribuere Deo, & sibi ipsis acquirere requiem cum aliqua delectatione, quod ordinatur ad vtilitatem vitæ. Vnde & apud antiquos poti collectionem fructuum. f. in autumno, fiebant sacrificia, & congregationes hominum, puta ad soluendum primitias. Hoc erat enim tempus aptum ad hoc, quod homines vacarent, tum vt requiescerent a præcedentibus laboribus, tum quia suppetebat eis copia victualiũ. Et sic patet, ꝙ omnia ista subduntur ordinatiõi polyticæ, qua si pertinentia ad vtilitatem vitæ. Deinde cum dicit.

Hoc enim, et latores legum coniectãt. Et iustum id inquiunt esse, quod publice prodest.

Cæteræ igitur societates per partes utilitatem appetunt. Nautæ quidem eam, quæ ex nauigatione prouenit, acquisitionem inquam pecuniarum, B *aut aliquid tale. Milites autem eam, quæ fit ex bello, siue pecuniam, siue victoriam, siue ciuitatem appetẽtes. Eodem modo contribulesque, & populares.*

Nonnullæ autem societates gratia uoluptatis constant, ut eorum qui chboros simul exercent, aliaque similia, & eorum, qui pecunias conferunt ad cõiuuia sibi paranda. Hæ namque sacrificii conuictusque causa fiunt.

C *Omnes autem hæ sub ciuili societate collocantur. Non enim præsens cõmodum ciuilis affectat, sed ad omnem uitam. Atque sacrificia, & cetus circa hæc faciunt honorem diis tribuentes, & sibiipsis requietem præstantes cum uoluptate. Vetusta namque sacrificia conuentusque post frugum perceptionem ut primitiæ celebrantur. Hoc enim in tempore maxime ocio indulgebant.*

Societates igitur uniuersæ partes esse ciuilis manifestum est. Tales autem amicitiæ, tales societates sequuntur.

LECTIO X.

EIpublicæ tres sunt species, & totidem etiam transgressiones. & quasi labes illarum. Et ille quidem sunt regnum, & D *optimorum potestas. & tertia est ea, quæ e censibus fit, quam censu potestatem dicere accommodatum uidetur. Plurimi autem Rempublicam appellare consueuerunt.*

LECTIO X.

OStquàm Philosophus ostẽdit, quòd amicitiæ species reducuntur ad politicam communicationem. Hic distinguit eas, secundum distinctionem politicæ cõmunicationis. Et circa hoc duo facit. Primo distinguit amicitiarũ species, secundum distinctionem politicę communicationis. Secundo, subdiuidit huiusmodi amicitiæ species, ibi. {In communicationem quidem igitur, &c.} Circa primum duo facit. Primo distinguit politicas communicationes adinuicem. Secundo distinguit, secundum eas amicitiarum species, ibi. {Secundum vnamquamque autem, &c.} Circa primũ duo facit. Primo distinguit species communicationis politicæ. Secundo ad earum similitudinem assignat species communicationis iconomicæ, ibi. {Similitudines autem, &c.} Circa primũ tria facit. Primo assignat species politicarum. Secundo comparat eas adinuicem, ibi. {Harum autem, &c.} Tertio ostendit, quomodo corrumpantur, ibi. {Transgressio autem regni, &c.} Dicit ergo primo, ꝙ tres sunt species politicæ communicationis, & totidem sunt corruptiones siue transgressiones earum.

Rectæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rectæ quidem politicæ sunt tres scilicet regnum, quod est principatus vnius. Aristocratia, quæ est potestas optimorum, eo q̃ huiusmodi ciuilitas per virtuosos gubernatur. Videtur autem contingens, q̃ sit quædam alia species licet quidam eam nõ ponant, vt patet in Quinto politicorum, quæ conuenienter nominatur tymocratia a tymos, tymos enim præcium dicitur, qa videlicet in hac politica pcia dantur pauperibus, & damna inferunt diuitibus, si non conueniant ad politicas cõgregationes, vt patet in Quarto politicæ. Quidam autem consueuerunt eam vocare communi nomine politicam eo q̃ est communis diuitibus, & pauperibus, vt patet in Quarto politicæ. Deinde cum dicit.

Lect. 11.

Lectio. 2.

b ¶ Comparat huiusmodi politicas ad inuicem. Et dicit, q̃ inter eas optima est regnum, in quo vn⁹ optim⁹ principatur. Pessima autem, idest minus bona est tymocratia, vbi plures mediocres principantur. Media autem est aristocratia, in qua pauci optimi principantur, quorum tamen non est tãta potestas ad bene agendum, sicut vnius optima agentis habentis plenitudinem potestatis. Deinde cum dicit.

c ¶ Agit de corruptione siue transgressione prædictarũ politicarum. Et primo de corruptiõe regni. Secũdo de corruptione aristocratiæ, ibi. ¶ Ex aristocratia aũt, &c. ¶ Tertio de corruptione democratiæ, ibi. ¶¶ Ex democratia autem, &c. ¶ Circa primũ duo facit. Primo quidem p̃ ponit, quod intẽdit. Et dicit, quod transgressio siue corruptio regni vocatur tyrannis. Et hoc manifestat primo quidem p̃ hoc, q̃ genere conueniunt. Ambo enim sũt monarchiæ, idest principatus vnius, sicut n. in regno principatus vnus, ita & in tyrannide. Secundo assignat differentiam eorum adinuicem. Et dicit, q̃ plurimum differunt. Et ex hoc apparet, q̃ sunt contraria. Contraria enim sunt, quæ plurimũ differunt, & in eodem genere. Hanc autem differentiam manifestat dicens, q̃ tyrannus intendit in suo regimine, quod est vtile sibiipsi. Rex autem intendit, quod est vtile subditorũ, & hoc probat per hoc, q̃ non potest vere dici Rex, qui non per se est sufficiens ad regendum, vt scilicet sit superexcellens in omnib⁹ bonis, & animæ, & corporis, & exteriorum rerum, vt sit dign⁹, & potens ad principandum. Cum autem talis, sit nõ indiget aliquo, & ideo non intendet ad vtilitatem suam, quod est indigentium, sed ad hoc, q̃ bene faciat subditis, quod est superabundãtium. Ille enim qui non est talis, scilicet superexcellens in omnibus bonis, magis potest dici clerotes, quasi forte assumptus ad principandum, quam Rex. Sed tyrannus se habet per contrariũ ad regem quia quærit bonum sibi. Vnde patet, q̃ ipsa corruptio est pessima. Pessimum enim est contrarium optimo. Transgreditur autem aliquis ex regno, qd est optimum. Sicut dictum est in tyrannide, quæ nihil est aliud, quam prauitas monarchiæ & principatus vnius. Et rex quãdo fit malus, dicitur tyrannus vnde patet, q̃ tyrannis est pessima. Deinde cum dicit.

d ¶ Agit de corruptiõe aristocratiæ. Et dicit, q̃ ex aristocratia fit transpressio in oligarchiam, quæ est principatus paucorum. Et hoc propter malitiam eorũ, qui principantur, q̃ bona ciuitatis nõ distribuunt, secundum dignitatem, sed omnia bona ciuitatis, vt plurima eorum sibi vsurpant sibiipsis, & semper principatus ciuilẽ conferunt hoc plurimum intendentes, vt ditentur ipsi, & amici eorum. Et ex hoc contingit, q̃ loco maximè virtuosorum, qui præsunt aristocratiæ principantur pauci, & mali. Deinde cum dicit.

e ¶ Agit de corruptione dimocratiæ. Et dicit, q̃ corrumpitur in democratia, quæ est potestas populi. Ambæ enim hæ politiæ sunt communales, idest vicinæ. Assimilantur. n. in duobus. Primo quidem, quia eciam tymocratia, quæ est potestas præciorum, est principatus multitudinis, sicut & democratia. Secundo quia in vtraque politia, omnes qui sunt in honoribus constituti sunt æquales. Differunt autem, q̃ in tymocratia intendunt commune bonum diuitum, & pauperum. In democratia autem intẽditur solum bonum pauperum. Vnde minima peruersitas est democratiæ, parum enim recedit a tymocratia, quæ est rectæ politicæ species. Concludit igitur, q̃ politicæ maxime transmutantur inuicem, & ita de talibus corrumpuntur, sicut prædictum est. Deinde cum dicit.

f ¶ Distinguit secundum prædictorũ similitudinem inter politicas, & iconomicas. Et primo ostendit quid in his respondeat regno, & tyrannidi. Secundo, quid aristocratiæ, & oligarchiæ, ibi. ¶ Viri autem, & vxoris, &c. ¶ Tertio, quid tymocratiæ, & democratiæ, ibi. ¶ Tymocraticus autem, &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo proponit, quod intendit. Et dicit, q̃ similitudo & exemplum prædictarum politicarum, potest accipi in rebus domesticis. Secundo ibi.

Atque harum optima quidem est Regnum. Deterrima uero censu potestas.

Transgressio autem regni quidem tyrannis est. In utraque enim unus est princeps. Sed inter sese plurimum differunt. nam tyrannus quidem suum, Rex autem eorum qui ab ipso reguntur, considerat commodum. Non est enim rex, nisi sit ex sese sufficiens, & bonis omnibus antecellat. talis autem nullius indiget rei. Non ergo suas ipse, sed eorum qui reguntur utilitates considerat. Qui namque talis non est, forte potius quidã est princeps. quam rex. Tyrannis autem est contraria regno. Suum namque bonum sequitur ipse tyrannus. quo magis patet ipsam esse pessimam. Pessimum enim id est quod est contrarium optimo. Fit autẽ in tyrannidem ex regno transgressio. Tyrannis enim eius principatus ẽ prauitas, & in quo unus est princeps. Prauus autem rex fit tyrannus.

Ex optimarum uero potestate ad paucorum potentiam fit transgressio uitio principum, qui res ciuitatis præter dignitatem distribuunt, & cuncta bona sibi, uel plurima tribuunt, & magistratus semper eisdem plurimi diuitias facientes. Pauci igitur, & praui pro optimis dominantur.

Sed ex censu potestate ad populare fit transgressio. Sunt enim hæ finitimæ. nam & censu potestas multitudinis esse solet, & pares sunt omnes, qui sunt in censu. Minime uero prauũ est popularis potestas, parum enim reipublicæ transgredatur speciem. Res igitur publicæ hoc maxime modo mutantur. Minima enim atque facillima fit ipsarum migratio.

Similitudines autem ipsarum, & quasi exempla quispiam, & in domibus accipere potest.

b Harum autem optima quidẽ regnum, pessima tymocratia.

c Transgressio aũt regni tyrannis. Ambæ. n. monarchiæ. differunt autẽ plurimum. Tyrannus quidem enim sibiipsi conferens intendit, Rex autem, quod subditorum. Non enim est rex, qui non per se sufficiens, & omnib⁹ bonis superexcellens. Talis aũt nullo indiget. Vtilia igitur sibi ipsiquidem non vtiq; intendet subditis autem. Qui enim non talis, clerotes vtiq; quidem magis erit, quàm Rex. Tyrannus autem ex contrarietate huic, sibi enim bonum prosequitur, & manifestius in hac quonã pessima. Pessimum autem contrariũ optimo. Transgreditur autẽ ex regno in tyrannidem. Prauitas enim monarchiæ tyrannis. Malus autem rex tyrannus fit.

d Ex aristocratia autem in oligarchiam malitiam principum qui tribuunt, quæ ciuitatis præter dignitatẽ, & omnia, vel plurima bonorum sibiipsis, & principatus semper eisdem de pluri mo facientes ditari. Pauci igitur principãtur, & mali pro his, qui maxime epyiches.

e Ex timocratia autem vtiq; in democratiam. Conterminales enim sunt hę. Multitudinis enĩ vult, & timocratia esse. et æquales omnes, qui in honoratione. Minimum autem malum est democratia, in parum enim transgreditur politicæ speciem. Trãsmutantur quidem igitur maxime sic politicæ. Manifestum. n. fic, & faciliter transgrediũtur.

f Similitudines autem ipsarum & velut exemplũ accipiet aliqs vtique & in domibus.

g ¶ Ostendit quid in huiusmodi respondeat regno. Et dicit q̃ communicatio, quæ est inter patrem & filios habet similitudinem regni, quia pater habet curam filiorum, sicut Rex subditorum. Et inde est, q̃ Homerus Iouem propter regiam potestatẽ appellauit patrem. Principatus enim patris in domo est, quasi quoddam regnum. Tertio ibi.

h ¶ Ostendit quid respondeat in domibus tyrannidi, & ponit duos modos, quorum vnus est, secundum quem apud Persas patres se habent ad filios, qui vtuntur filiis quasi seruis. Secundus autem mod⁹ est quo domini se habent ad seruos, quia domini vtuntur seruis intẽdendo ad sui ipsorum vtilitatem. Hi autem duo modi differunt, nam vnus magis videtur esse rectus, quo scilicet domini vtuntur seruis ad suam vtilitatem. alius autem esse peruersus, quo scilicet patres vtuntur filiis quasi seruis. Oporteat enim, q̃ diuersis aliquis diuersimode principetur. Vnde peruersum est, q̃ aliquis principetur similiter libertis, & seruis. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit quid in domibus respondeat aristocratiæ, & eius oppositõ. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quid respõdeat aristocratiæ, et dicit, q̃ principatus quo vir & vxor dominãtur in domo, est aristocraticus, qa vir habet dominium & curã circa ea quę pertinent ad virum secundum suam dignitatem, & dimittit vxori illa, quæ pertinent ad eam. Secundo ibi.

k ¶ Ponit duos modos respondentes oligarchiæ. Quorũ vn⁹ est, quando vir vult omnia disponere, & nullius rei dominiũ relinquit vxori. Hoc enim non est secundum dignitatem, nec secundum q̃ melius est. Alius autem modus est, quando vxores totaliter principãtur, eo q̃ ipsę sunt hęredes, & tunc principatus non fit secũdũ virtutem, sed ppter diuitias, & potentiã, sicut accidit i oligarchiis. Deinde cum dicit.

l ¶ Ostendit quid respondeat tymocratiæ, & eius oppositõ. Et primo quid respondeat tymocratiæ. Et dicit, q̃ principatus quo fratres dominantur in domo, videtur esse tymocraticus, eo q̃ fratres sunt æquales, nisi inquantum differunt, secundũ ætatem, in qua si multum differant, non videtur fraterna amicitia, sed quasi paterna. Secundo ibi.

m ¶ Ostendit quid respondeat democratiæ. Et dicit, q̃ quædam similitudo democratiæ est in habitationibus, quæ non habent dominum, sicut cum socii morantur in hospitio. Ibi enim omnes sunt æquales, & si aliquis principetur, habet debilẽ principatum, sicut qui præficitur ad expensas faciendas, & vnusquisque sociorum habet potestatem in domo, sicut in democratiis quilibet de populo habet potestatẽ quasi ex æquali, & principes harum possunt.

Societas enim patris ad filios regni præsefert effigiem. nati namque patri sunt curæ. Hinc & Homerus Iouem patrem appellat. Ipsum namque regnum imperium est suapte natura paternum.

Patris autem apud Persas imperium tyrannicum est. Suis enim filiis utuntur, ut seruis. Heri etiam ad seruos tirannicum est. nam in ipso utilitas agitur heri. Atque hoc quidem rectum esse uidetur, sed Persarum aberrat. Diuersorum enim diuersa sunt imperia.

Viri autem, & uxoris societas similis est optimatum potestati. Pro dignitate namque uir præsidet, & in his, quæ uirum oportet. Quæ uero uxori accommodantur, hæc illi tribuitur.

Quòd si in omnibus uir dominetur in paucorum potestatẽ mutatur. Præter dignitatem enim hoc facit, & non ea ratione, qua præstabilior est. Interdum autem dominantur uxores ob amplitudinem patrimonii. Non igitur sunt imperia ob uirtutem, sed ob diuitias, & potentiam perinde atque in paucorum fit potestate.

Fratrum uero societas similis est ei, quæ in potestati. Sunt enim pares, præter differentiam ætatis. Quocirca, si multum ætatibus differant, non fraterna inter ipsos fit amicitia.

Popularis autẽ potestas in his maxime habitationibus est, quæ dominio carent. Hic enim omnes sunt æquales, & in quibus princeps est imbecillis, & unicuique inest potestas.

LECTIO XI.

Secundum vnamquãq; aũt vrbanitatẽ amicitia videtur inquãtum & iustum.

b Regi quidem enim ad subiectos in superabundantia beneficii. Benefacit enim subditus. Si quidem bonus ens curam habet

LECTIO XI.

Vnaquaque autem respublica tantum amicitiæ constat esse, quantum & iusti.

Atque regis quidem amicitia ad eos, qui reguntur, in excellentia beneficii consistit. Confert enim in eos beneficia, qui ab ipso reguntur. Siquidẽ

inter regem, & subditos est amicitia superabundantiæ secundũ rationem beneficii, sicut est beneficientis ad beneficiatum. Pertinet enim ad regem, vt benefaciat subditis. Si enim sit bonus

habet

Universidad de Deusto
Biblioteca

nosset curam subditorum, vt bene operentur, intendit enim subditos facere virtuosos. Vnde & nominatur ex hoc, quod dirigit subditos, sicut pastor oues. Propter quod, Homerus regem Agamenonem nominauit pastorem populorum. Deinde cũ dicit.

c ¶ Comparat paternam amicitiam regali. Et circa hoc quatuor facit. Primo cõparat amicitiam paternam regali. Et dicit, q̃ amicitia paterna est talis .s. similis regali. Secundo ibi.

d ¶ Ostendit differentiam vtriusq; amicitię. Et dicit, q̃ prædictæ duæ amicitiæ differunt secundum magnitudinem beneficiorum. Quamuis enim beneficium regis simpliciter sit maximum inquantum respicit totam multitudinem, tamen per comparationẽ advnã personam, beneficiũ patris est maius. Est enim pater filio causa trium bonorũ maximorum. Primo.n. generando est sibi cã essendi, quod reputatur esse maximum. Secundo, educando ẽ sibi causa nutrimenti. Tertio, est sibi causa disciplinæ. Hæc autem tria non solum tribuuntur patribus respectu filiorum, sed etiam progenitoribꝰ, ideſt auis, & proauis respectu nepotum, & pronepotum. Tertio ibi.

e ¶ Probat, quod dixerat scilicet q̃ talis sit amicitia paterna sicut & regalis. Naturaliter.n. pater principatur filio, & progenitores nepotibus sicut & rex subditis. Vnde & filii sunt in potestate patris, & nepotes i potestate aui, sicut & subditi in potestate regis. Quarto ibi.

f ¶ Ostẽdit in quo cõueniant omnes huiusmodi amicitiæ. Et ponit duo. Quorum vnum est, q̃ omnes huiusmodi amicitiæ, consistunt in quodã superexcessu vnius ad alterum. Et quia in rege, & subditis hoc est manifestum, manifestat hoc circa patres, & filios. Quia enim pater est superexcedens, inde est, q̃ parentes honorantur a filiis. Honor enim superexcellenti debetur, vt in primo habitum est, & idem dicendum est circa progenitores. Aliud autem est, q̃ in huiusmodi amicitiis non est idem iustum ex vtraq; parte, vt scilicet rex idẽ faciat subdito, quod subditus regi, vel pater filio, quod filius patri, sed attenditur vtrobique iustum secundum dignitatem, vt scilicet vterque faciat alteri, quod dignum est, quia sic etiam amicitia inter eos consideratur, vt vnus alterum amet, secundũ q̃ dignum est. Deinde cum dicit.

Lectio. 11.

g ¶ Ostendit qualiter sit amicitia: secundum aristocratiam. Et dicit, q̃ amicitia, quæ est inter virum & vxorẽ est talis sicut ea quæ est in aristocratia, in qua præficiuntur aliqui secundum virtutem, & propter eam amantur. Et quia illi qui præficiuntur sunt meliores, ideo attribuitur eis plus de bono, inquantũ, scilicet aliis præeruntur, & vnicuique tamen attribuitur id quod ei conuenit. Virtuosi enim in principatu constituti non subtrahunt subditis bonũ quod eis congruit. Et per hunc etiam modum conseruatur iustitia, secundum aristocratiam, & ita est etiam in amicitia viri, & vxoris. Vir.n. quia melior est, præficitur vxori, tamen vir non præripit ea quæ sunt vxoris. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit qualiter amicitia accipiatur, secundum tymocratiam. Et dicit, q̃ amicitia, quæ est inter fratres assimilatur ęqualitati, i. amicitiæ coetaneorum. Fratres enim sunt ęquales, & coetanei. Et tales videntur esse vnius disciplinæ, et vnius moris, vt plurimum, eo q̃ mores sequuntur consuetudinem vitę, vt in Secundo habitum est. Et ex hoc patet, q̃ tali amicitiæ assimilatur amicitia, quæ est secundum tymocratiam, in qua ciues, q̃ præficiuntur, sunt ęquales, & ępyiches. i. virtuosi. Vnde iustũ est, q̃ in parte principentur, ita scilicet q̃ vnus non habeat totum principatũ, sed particularem, ita q̃ i principatu ẽt ęquetur. et sic etiam est amicitia inter eos. Et hoc etiam manifeste obseruatur in amicitia fratrum, & coetaneorum, siue cõiuratorum. Deinde cũ dicit.

i ¶ Ostendit qualiter sit amicitia secundum politias corruptas. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit q̃ in huiusmodi politiis est parum de amicitia. Secundo, ostendit in qua earum sit plurimum de amicitia, ibi. ‡ Et minime in pessima. Tertio ęqua earum sit plurimum, ibi. ‡ Quę autem in democratiis, &c. ‡ Dicit ergo primo, quòd in transgressionibus, ideſt in politiis corruptis, sicut parum est de iustitia, ita etiam est ibi parum de amicitia, quæ est quodammodo circa idem iustitiæ. Deinde cum dicit.

K ¶ Ostendit in qua corruptarum politiarum sit minimum de amicitia. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi. ‡ In quibus enim nihil, &c. ‡ Tertio ostendit qualiter debeat intelligi, quod dictum est ibi. ‡ Secundum quod quidem igitur, &c. ‡ Dicit ergo primo, q̃ cum in corruptis politiis sit parum de amicitia, consequens est q̃ minimum sit de amicitia in pessima politiarum corruptarum, scilicet in tyrannide, in qua, aut nihil, aut valde parum est de amicitia. Deinde cum dicit.

ipsorum, vt bene operentur, quẽ admodũ pastor ouium. Vnde & Homerus Agamennona pastorem populorum dixit.

c Talis autem & paterna.

d Differunt autem magnitudine beneficiorum. Causa enim essendi, quod nunc putatur maximum existimari maximi esse, & nutrimẽti, & disciplinę, sed & hęc ꝓgenitoribus attribuũtur.

e Et natura enim principatur pater filiorum, & progenitores nepotum, & rex subditorum.

f In superexcessu autem amicitiæ hę. Propter quod & honorãtur parentes. Et iterum vtique in his non idem, sed secundum dignitatem. Sic enim vtique & amicitia.

g Sed & viri ad vxorem eadem amicitia, & aristocratia, secundum virtutem enim, & meliori plus bonum, & congruens vnicuique, sic autem & iustum.

h Quę autem fratrum, & ætayrichæ assimilatur. Aequales enĩ coetanei. Tales autem vnius disciplinæ, & vnius moris, vt in multum. Assimilatur huic vtiq; & quæ secundum tymocratiã. Aequales enim ciues volunt, & epyiches esse. In parte itaque principari, & ex æquali sit vtiq; & amicitia.

i In transgressionibus autẽ quẽ admodum, & iustum paruum ẽ, sic & amicitia.

k Et nequaquã est in pessima: in tyrannide enim nihil aut parum amicitiæ.

cum sit bonus curam ipsorum habet, quo bene sese habeant, vt ouium pastor. Vnde & Homerus Agamennonem, populorum nuncupauit pastorẽ.

Talis autẽ est & amicitia paterna.

Beneficiorũ uero magnitudine differt. Est enim eſſẽdi causa pater, quod maximum eſſe certum est, & enutritionis, ac eruditionis. Hæc eadem, & cæteris maioribus tribuuntur.

Natura namque pater filiorum, et aui nepotum, & Rex eorum quibus præsidet imperium obtinet.

Hæ autem amicitiæ in excellentia consistunt. Quapropter & honorantur ipsi parentes. Et iustum igitur in his non idem est, sed quod efflagitat dignitas. Sic enim sese habet & amicitia.

Et uiri etiam ad uxorem eadem est amicitia, & in optimatum potestate. Est enim, ut uirtus postulat. Et præstabiliori plus tribuitur boni, & quod unicuique accommodatur. Sic autem sese habet & ipsum iustum.

At amicitia fratrum similis est sodalitiæ. Sunt enim pares, atque æquales ætate Tales autem eiusdem pleriũque disciplinæ, & eorumdem sunt morum. Similis est huic, & quæ est in censu potestate. Ciues enim pares esse solent, ac boni. Et quisque nunc dominatur, nunc paret, & æque. Sic igitur est in ipsis, & amicitia.

In transgressionibus autem quemadmodum & iustum sit, & amicitia exigua est.

Et minima est in ea, quæ est pessima. In tyrannide namque nihil, aut perparum est amicitiæ.

l ¶ Probat propositum. Quia enim amicitia in communicatione consistit, vt supra ostensum est, manifestum est, q̃ si inter imperantem & imperatum nihil sit commune, puta cum imperans suum proprium bonum intendit, neque amicitia inter eos esse poterit, sicut neque iustitia est inter eos, inquantum scilicet imperans vsurpat sibi totum bonum, quod debetur imperato. Hoc autem accidit i tyrannide, quia tyrannus, non intendit bonum commune, sed proprium, & ita se habet ad subditos, sicut artifex ad instrumẽtum, & anima ad corpus, & dominus ad seruum. Vtitur.n. tyrannus subditis, vt seruis. Hæc enim tria quæ dicta sunt, iuuãtur ab his, quæ vtuntur eis inquantũ mouentur ab eis, scilicet seruus a domino, corpus ab anima, instrumentum ab artifice. Non tamen est amicitia vt entium ad ea, quibus vtuntur, quia & si in aliquo prosit eis, non intendunt hoc bonum eorum nisi secundum q̃ refertur ad proprium bonum. Et hoc præcipue manifestum est de artifice in comparatione ad instrumẽta inanimata ad quæ non est amicitia, neque iustitia, quia nõ communicat in operatione humanæ vitæ. Et similiter non est amicitia ad equũ, & bouem, quamuis sint animata. Et ita etiam non est amicitia domini ad seruũ. inquantũ est seruus, quia non habet aliquid commune, sed totum bonum serui est domini, sicut totũ bonum instrumenti est artificis. Seruus enim est quasi instrumentum animatum, sicut & econuerso, instrumentum est quasi seruus inanimatus. Deinde cum dicit.

m ¶ Ostendit qualiter sit intelligendũ, quod dictum est. Et dicit, q̃ secundum pmissa non est amicitia domini ad seruum, inquantum est seruus, est tamen amicitia ad ipsum inquantum est homo. Potest enim esse aliqua amicitia cuiuslibet hominis ad omnem hominẽ, inquantum possunt communicare aliqua lege, & in aliqua operatione, ideſt in aliquo pacto, vel promisso. Et ẽm hunc modum potest esse amicitia domini ad seruum inquantum est homo. Et sic patet, q̃ in tyrannide, in qua principes vtũtur subditis, vt seruis, parum est de amicitia, & iustitia. Deinde cum dicit.

n ¶ Ostendit in qua politiarum corruptarum sit plurimũ de amicitia. Et dicit, q̃ in democratia, quia in hac politica, illi qui principantur in multis intendunt ad commune bonum, inquantum volunt æquari populares insignibus intendentes principaliter ad bonum popularium. Oligarchia aũt medio modo se habet, quia neq; intendit ad bonum multitudinis, sicut democratia, neq; ab bonum vnius, sicut tyrannus, sed ad bonũ paucorũ.

LECTIO XII.

Postquam Philosophus distinxit species amicitiæ, secundum species politicæ, & iconomicæ communicationis, hic subdiuidit prædictas amicitiarum species, & circa hoc duo facit. Primo ponit communeprincipium diuidendi, & subdiuidendi amicitias. Secundo specialiter agit de quibusdam amicitiis, ibi ‡ Sed & cognata, &c. ‡ Circa primũ tria facit. Primo proponit commune principiũ distinguendi amicitias, concludens ex præmissis, q̃ sicut supra dictum ẽ, omnis amicitia in communicatione consistit. Secundo ibi.

b ¶ Distinguit secundum communicationem species amicitiæ, de quibus minus videtur. Et dicit q̃ secundum diuersã tatem communicationis potest aliquis distinguere abinuicẽ & ab aliis amicitiam cognatam, ideſt quæ est inter consanguineos, & ęthayricam, ideſt quę est inter cõnutritos. Cognati.n. communicant in origine. Athayri autẽ in nutritione. Tertio ibi.

c ¶ Distinguit, secundum hoc amicitias, de quibus magis videtur. Et dicit, q̃ amicitiæ politicæ .s. quæ sunt inter conciues, & quæ sunt cõ tribulium, ideſt inter homines eiusdem tribus, & quæ sunt con nauigantium ideſt inter eos, qui simul nauigant, & quæcumque aliæ tales, puta commilitarium, vel studentium, magis habent similitudinẽ communicationis, ĩq cognata, & æthayrica. In his enim amicitiis manifeste confiteri oportet, q̃ ratio amicitiæ sit communicatio, iter quas potest ordinari amicitia, quæ est inter eos qui simul peregrinãtur. Sed in amicitia cognata, & æthayrica, non est aliquid præsens & permanens, in quo communicatur. Vnde magis latet. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat specialiter de quibusdam amicitiis. Et primo de amicitia cognata. Secundo de amicitia, quæ est inter virum & vxorem, ibi. ‡ Viro autem & vxori, &c. ‡ Circa primum duo facit. Primo distinguit cognatam amicitiam. Secundo proprietates partium singularium assignat, ibi. ‡ Est autem ad parentes quidem, &c. ‡ Circa primum tria facit. Primo agit de amicitia patris ad filium. Secundo de amicitia fratrum adinuicem, ibi. Fratres autem adinuicem, &c. ‡ Tertio de amicitia aliorum consanguineorum, ibi. ‡ Nepotes autem, &c. ‡ Circa primum tria facit. Primo proponit, quomodo se habeat paterna amicitia ad alias consanguineorum amicitias. Et dicit, q̃ cum amicitia cognatorũ videatur esse multifaria, ideſt in multas species diuisa, propter

1 In quibus enim nihil commune est imperãti, & imperato, neque amicitia, neq; enim iustũ, sed velut artifici ad organum, & animæ ad corpus, & domino ad seruum. Iuuantur quidem.n. hic ab eis, quibus vtuntur ad vtilitatem. Amicitia autem non ẽ ad inanimata, sed neq; ad equũ vel bouem, neque ad seruum secundum q̃ seruus: nihil enim commune est. Seruus enim, animatum organum. organum autem, inanimatus seruus.

In quibus enim nihil est commune imperanti, atque parenti, nec amicitia est, nam neque iustum. Sed tale quidem est, quale est artifici ad instrumentum, & animæ ad corpus, & hero ad seruum. Hæc enim omnia utilitatem quidem ab his suscipiunt, qui ipsis utuntur. Sed amicitia non est ad inanimata, nec iustum, quin neque ad bouem, uel equum, neque ad seruum ea ratione, qua seruus est: non est enim quicquam commune, Seruus enim, animatum est instrumentum. Instrumentum autem, inanimatus est seruus.

m Secundum q̃ quidem igitur seruus non est amicitia ad ipsũ, sed secũdum q̃ homo. Videtur enim quoddam esse iustũ omni homini ad omnem potentẽ cõmunicare lege, & compositiõe, & amicitia vtique, sed inquantum homo. In parum vtiq;, & i tyrannidibus amicitiæ & iustũ.

Ad seruum igitur hoc ipso, quo seruus est, non est amicitia, sed quo est homo, nam omni homini iustum quoddam est ad omnem hominem, qui communicare secum legem pactionemq; potest, quare & amicitiam, ratione qua homo est. Perparum igitur, & in tyrannide est amicitiæ, atque iusti.

n Quæ autem in Democratiis in plurimum. Multum.n. cõmunia æqualibus existentibus.

In popularibus autem potestatibus plurimum. Complura enim his sunt communia cum sint pares.

LECTIO XII.

N cõmunicatione quidem igitur omnis amicitia est, quemadmodum dictum est.

Omnis igitur amicitia, ut dictum est, in societate consistit.

b Diuidet autem vtiq; aliquis cognatam, & æthayricam.

Consanguineam autem quispiam sequetur, ac sodalitiam.

c Politicæ autem, & quę contribulum, & quęcumq; connauigantium & quęcumq; tales, communicatiuis assimilantur magis. Quasi enim, secundum confessionem quandam videtur esse. In has autem ordinabit vtiq; aliquis, & peregrinam.

Ciuium autem amicitiæ, & contribulum, & simul nauigantium, & quotquot sunt tales, magis in societate consistunt. Nam stipulatione quasi quadam constare uidentur. Inter has quispiam, & hospitalitiam collocauerit.

d Sed & cognata videntur multifaria esse, & dependere omnis ex paterna.

Consanguinea uero multiplex est. Pendet autem omnis ex paterna.

propter diuersos consanguinitatis gradus, omnes tamen huiusmodi amicitiæ dependent ex paterna, sicut ex principio, vt ex sequentibus patebit. Secundo ibi.

e ¶ Assignat rationem huius amicitiæ. Et dicit, quòd parentes diligunt filios eo quòd sunt aliquid ipsorum. Ex femine.n. parentum filii procreantur. Vnde filius est quodammodo pars patris ab eo separata. Vnde hæc amicitia propinquissima é dilectioni, qua quis amat seipsum, a qua omnis amicitia derivatur, vt in Nono dicetur. Vnde rationabiliter paterna amicitia ponitur esse principium. Filii autem diligunt parentes, in quantum habent esse ab eis, sicut si pars separata diligeret totũ, a quo separatur. Tertio ibi.

f ¶ Comparat amicitiam paternam ad filialem. Et circa hoc tria facit. Primo præfert amicitiam paternam filiali. Secundo præfert amicitiã maternam paternæ, ibi. ‡Ex his autem manifestum, &c.‡ Tertio manifestat quoddam quod dixerat, ibi. ‡ Parentes quidem enim, &c.‡ Circa primum ponit tres rationes. Quarum prima talis est. Tanto aliquod rationabile est magis amare, quãto magis cognoscit dilectionis causam. Sicut autem dictum est, causa quare parẽtes amant filios est, quia sunt aliquid ipsorum. Causa autẽ quare filii diligunt é, quia sunt a parentibus. Magis autem possunt scire patres, qui sint ex eis nati, quàm filii ex quibus parentibus sint orti. Parentibus enim nota fuit generatio, nõ autem filiis, qui nondum erant. Vnde rationabile est, quod parentes ament magis filios, quàm econuerso. Secundam rationem ponit ibi.

g ¶ Quæ talis est. Ratio dilectionis in omni amicitia cognata, est propinquitas vnius ad alterum. Sed ille a quo, scilicet generans propinquior est genito, quàm factũ facienti, & quàm genitum generanti. Genitum enim sicut dictum est, est quasi quædam pars generantis separata. Vnde videtur comparari ad generantem, sicut partes separabiles ad totum, puta dens, vel capillus, vel si quid aliud est huiusmodi. Huiusmodi autem partes, quæ separantur a toto, propinquitatem habent ad totum, quia totum in se continet ipsas. Non autem econuerso. Et ideo ad partes nihil videtur attinere totum, vel minus, quàm econuerso. Pars enim, & si sit aliquid totius, non tamen est idem ipsi toto, sicut tota pars concluditur in toto. Vnde rationabile est, quòd parentes magis filios diligant, quàm econuerso. Tertiam rationem ponit ibi,

h ¶ Manifestum est enim, quòd amicitia per diuturnitatem temporis confirmatur. Manifestum est autem, quòd in maiori multitudine temporis ipsi parentes diligunt filios, quàm econuerso. Parentes enim diligunt filios statim natos, sed filii diligunt parentes processu temporis, quando accipiunt intellectũ, ideſt intellectus vsum, vel ad minus sensum ad discernendum parentes ab aliis. Nam a principio omnes viros appellant patres, & fœminas matres, vt dicitur in Primo Physicorum. Vnde rationabile est, quòd parentes plus diligant filios, quàm econuerso. Deinde cum dicit. Tex.cõ.5.

e Parentes quidẽ enim diligũt filios, vt sui ipsorum aliquid existentes. Filii autem parentes, vt ab illis aliquid existentes.

Parentes enim diligunt natos, ut aliquid sui. Nati uero parentes, ut aliquid ex illis.

f Magis autem sciunt parentes qui ex ipsis, quàm geniti, quoniam ex ipsis.

Atque magis sciunt parentes eos, qui sunt ex ipsis, quam nati se esse ex illis.

G

g Et magis coaproximantur, quod a quo genitum, q̃ factum facienti. Quod enim ex ipso ꝓpinquum, ei a quo, puta dens, vel capillus vel quodcumq; habenti. Illi autem nihil, quod a quo, vel minus.

Magisque coniunctum est id, ex quo natum est ipsi nato, quàm factum ei, quod fecit. Est enim ei ex quo est ortum proprium id, quod ex ipso est ortum, ut dens, crinis, & quoduis habenti. Nulli autem illorum id ex quo orta sunt, aut minus.

h Sed & multitudine temporis hi quidem enim confestim natos diligunt. Hi autem processu temporis parentes, intellectum, vel sensum accipientes.

H

Accedit eodem & temporis longitudo. Parentes enim natos continuo diligunt, illi uero parentes incrementis tempore susceptis, & mentis comprehensione, uel sensus.

i Ex his autem manifestum, ꝓpter quę amant magis matres.

Ex his autem patet, & cur magis diligant matres.

k Parentes quidem.n. diligunt filios, vt seipsos. Qui.n. ex seipsis velut alteri ipsi separati. Filii aũt parentes, vti ab illis nati.

Parentes igitur natos, ut seipsos amant. Qui namque ex ipsis sunt orti, sunt quasi ipsi alii separatione. Nati uero parentes, ut orti ex illis.

l Fratres autem adinuicem, & ex eisdem nasci. Ad illa.n. idem titas adinuicem idem facit. Propter quod aiunt idem sanguinẽ & radicem, & talia. Sunt autem idẽ aliqualiter, & in diuisis. I

Fratres autem seſe mutuo diligunt quòd ex eisdem sunt orti. Identitas.n. quæ est ad illa, idem inter ipsos facit. Quapropter eundem sanguinem dicunt, & stirpem, & talia. Sunt igitur quodammodo idem, & in diuisis.

m Magnum aũt ad amicitiam connutritũ, & quod secundum ętatem. Coetaneus enim coetaneum, & qui vnius moris ęthayri. Propter quod frarerna ęthayricæ assimilatur.

Magnum autem ad amicitiam est, & enutritos simul esse, & ætatis æqualis. Æqualis enim æqualem delectat et ipsi familiares sodales sunt. Et ideir eo fraterna amicitia sodalitiæ similis est.

n ¶ Determinat de amicitia aliorum consanguineorum. Et dicit, ꝙ nepotes & alii consanguinei appropinquant sibinuicem propinquitate generis, & amicitiæ, inquantum sunt ex his, ideſt inquantum procedunt ex fratribus, qui sunt filii eorumdem parentum. Ex hoc enim dicuntur consanguinei, ꝙ ab eisdem procedunt. Dicuntur autem huiusmodi magis, vel minus propinqui, inquantum sunt propinquiores, vel remotiores a producente, ideſt a prima radice consanguinitatis. Primum enim oportet accipere mensurã in omnibus. Deinde cum dicit.

n Nepotes autem, & reliqui cognati ex his, quo approximantur: in ab eisdem enim esse. Fiunt autẽ hi quidem proximiores, hi autem magis alieni, in prope, vel longe producere eẽ.

o ¶ Ponit proprietates prædictarũ amicitiarum. Et primo paternæ. Secundo fraternę, ibi. ‡Sunt autem, & in fraterna, &c.‡ Tertio eius, quę est inter alios cõsanguineos, ibi. ‡Analogum autem, &c.‡ Circa primũ ponit duas proprietates. Quarũ prima est, ꝙ filii habent amicitiã ad parentes, sicut ad quod dam bonum superexcellens, quia ipsi sunt maxime benefactores, inquantum ipsi sunt filiis causa essendi, & nutriendi, & disciplinæ, & talis ẽ etiam amicitia hominis ad Deum. Secundam proprietatẽ ponit ibi.

o Est autem ad parentes quidẽ amicitia filiis, & hominibus ad Deos, vt ad bonum, & superexcellens. Bene enim fecerunt maxime: essendi enim & nutriendi causæ, & natis eius, quod est disciplinari. B

p Habet etiam delectabile, & vtile talis amicitia, magis alienorum, quanto & communior vita ipsis est.

q Sunt autẽ & in fraterna quæcumque quidem & in hetericа, & magis in his, qui epyiches & totaliter similibus, quanto ꝓximiores & ex natiuitate existẽtes diligũt adinuicem, & vt magis vnius moris, qui ex eisdem, & connutriti, & disciplinati. Si militer & secundum tempus ꝓbatio plurima, & fortissima. C

r Analogum autem & in reliquis coguatorum amicabilia.

f Viro autem & vxori amicitia videtur secundum naturam exiſtere. Homo enim natura coniugale magis quàm politicum, & quanto prius & necessarium magis domus ciuitate, & filiorum procreatio communius animalibus. D

t Aliis quidem igitur intãtum communicatio est. Homines

Patrueles uero cæterique propinqui ex his sunt coniuncti, propter ea quod sunt ex iisdem. Atq; alii magis, alii minus sunt ex eo coniuncti, quia prope est, aut distat origo.

Amicitia autem quæ filiorum est ad parentes, & hominum ad Deos, ut ad bonum est, atque excellens. Nam maxima beneficia contulerunt. Fuerunt enim essendi causa, & alimenti, ac educationis.

Habet autem et uoluptatem, & utilitatem talis amicitia, magis quàm ex trancorum, quanto & uita communior ipsis est.

Sunt autem & in fraterna amicitia ea, quæ & in sodalitia sunt, & magis in bonis, & omnino in similibus quanto coniuncti sunt magis, atque ab ortu seſe mutuo diligunt. Et quãto sunt magis similium morum, qui ex eisdem sunt orti, & simul nutriti, & similiter educati, ac eruditi. Probatio enim quæ quidem fit tempore, plurima est, atque firmissima,

Sunt etiam & cæteris in consanguineis, ea quæ ad amicitiam attinent, ut rationum comparatio flagitat.

Viro autem & uxori secundum naturam amicitia uidetur ineſſe. Homo namque natura coniugale magis est quàm ciuile, quanto prius & necessarium magis est domus, quàm ciuitas, et procreatio communior animalibus.

Atque cæterorũ quidem animaliũ hic societatis est terminus. Homines

magis est secundum naturam animal coniugale, quam politicũ. Deinde cum dicit.

t ¶ Assignat propriam rationem amicitiæ coniugalis, quę cõuenit tantum hominibus, concludens ex præmissis, quòd in aliis animalibus est coniugatio inter marẽ, & fœminam, intantum, sicut dictum est, ideſt solum ad procreationem filiorum, sed in hominibus, mas & fœmina communicant non solum causa procreationis filiorum, sed etiam propter ea quæ sunt necessaria ad humanam vitam. Statim enim apparet, quòd opera humana, quæ sunt necessaria ad vitam, sunt distincta inter marem, & fœminam, ita quòd quædam conueniunt viro, puta ea quæ sunt exterius agenda, & quædam vxori, sicut nere, & alia quæ sunt domi agenda. Sic igitur sibiinuicem sufficiunt, dum vterque propria opera redigit in commune. Vnde patet, quòd amicitia coniugalis in hominibus, non solum est naturalis, sicut in aliis animalibus, vtpote ordinata ad opus naturæ, quod est generatio, sed etiam est iconomica, vtpote ordinata ad sufficientiam vitæ domesticæ. Deinde cum dicit.

u ¶ Determinat de amicitia viri & vxoris determinat. Et circa hoc tria facit. Primo assignat rationes huius amicitię. Secundo, ostendit per quid huiusmodi amicitia confirmetur, ibi. ‡Coniunctio autem, &c.‡ Tertio respondet cuidam quæstioni, ibi. ‡Qualiter autem conuiuendum, &c.‡ Circa primum duo facit. Primo ponit proprias rationes huius amicitiæ. Secundo ostendit, quomodo hęc amicitia se habeat ad rationes communes amicitiæ, ibi. ‡Propter hoc autem.‡ Circa primum duo facit. Primo ponit propriam rationem huius amicitiæ, quæ conuenit tã hominibus quàm aliis animalibus. Secundo, ponit aliam rationem, quæ proprie se habet ad homines, ibi. ‡Aliis quidẽ igitur, &c.‡ Dicit ergo primo, ꝙ inter virũ & vxorem videtur esse quædam amicitia naturalis. Et hoc probat per locum a maiori. Homo enim est aial naturaliter politicum, & multo magis est in natura hominis, quod sit animal cõiugale. Et hoc probat duabus rationibus. Quarum prima est, quòd ea quæ sunt priora & necessaria, magis videntur ad naturam pertinere, societas autem domestica ordinatur ad actus necessarios vitæ, scilicet generationem, & nutritionem. Vnde patet quòd homo naturalius est animal coniugale, quàm politicum. Secunda ratio est, quia procreatio filiorum ad quam ordinatur coniunctio viri & vxoris, est cõmunis aliis animalibus, & ita sequitur naturam generis. Et sic patet, quòd homo E

Universidad de Bibliotecas

c ¶ Ostendit qualiter hæc amicitia se habeat ad cõmunes amicitiationes. Et dicit, q̃ ex prædictis apparet, q̃ amicitia coniugalis habet vtilitatem, inquantum scilicet per eam fit sufficitia vitæ domesticæ. Habet etiam delectationem in actu generationis sicut & in cæteris animalibus. Et si vir & vxor sint epiyches, idest virtuosi, poterit eorum amicitia esse propter virtutem. Est enim aliqua virtus propria vtriusque scilicet viri, & vxoris, propter quã amicitia redditur iucunda vtrique. Et sic patet, q̃ huiusmodi amicitia potest esse, & propter virtutem, & propter vtile, & p̃pter delectabile. Deinde cum dicit.

x ¶ Ostendit per quid firmetur huiusmodi amicitia. Et dicit, q̃ causa stabilis, & firmæ coniunctionis videtur esse filii. Et inde est, q̃ steriles quæ scilicet carent p̃le, citius ab inuicem separãtur. Fiebat.n. apud antiquos separatio matrimonii sterilitatis causa. Et huiusmodi ratio est, qa filii sunt cõmune bonum amborũ scilicet viri, & vxoris, quorũ coniunctio est p̃ter prolem. Illud autem quod est commune, cõtinet & conseruat amicitiam, quæ etiã, vt supra dictum est, in cõiunctione consistit. Deinde cũ dicit,

y ¶ Respondet cuidam quæstioni, scilicet qualiter debeant cõuiuere vir & vxor, sed ipse respondet, q̃ quærere hoc, nihil ẽ aliud, q̃ quærere qualiter se habeat id qd̃ iustum est inter virũ & vxorem. Sic enim debent adinuicẽ conuiuere, vt vterq; seruet alteri, quod iustum est. Quod quidem diuersificatur secundum diuersos. Non enim idem iustum videtur esse obseruandum ad amicũ & extraneum, & connutritum, & discipulum, & ideo huiusmodi consideratio p̃tinet ad Iconomicã, seu Politicam.

autem nõ solum procreationis filiorum gratia cohabitant, sed etiam eorum quæ in vitam. Cõfestim enim diuisa sunt opera, & sunr altera viri, & vxoris: sufficiunt igitur adinuicem ad commune ponentes propria.

u Propter hoc autem, & vtile G esse videtur, & delectabile ī hac amicitia. Erit autem & vtique propter virtutẽ si epyiches sint. est autem vtriusque virtus, et gaudebunt vtique tali.

x Coniunctio autem, filii videtur esse. Propter quod & citius steriles dissoluuntur. Filii enim commune bonum ambobus: cõtinet autem commune.

y Qualiter autem conuiuendũ H viro ad vxorẽ, & totaliter amico ad amicum, nihil alterum videtur queri, quàm qualiter iustum. Non enim idem videtur amico ad amicum, neque ad extrancum, & hethærum, & condiscipulum.

LECTIO XIII.

Rinis itaq; existentib⁹ amicitiis (quẽadmodum ī principio dictũ I est) sm̃ vnamquamq; his quidẽ in æqualitate amicis existentibus, his autem sm̃ superexcellẽtiam. Etenim similiter boni fiũt amici, & melior deteriori. Similiter autem & delectabiles, & propter vtile æquantes vtilitatibus & differentes. Aequales quidem sm̃ ęqualitatem oportet in amare, & reliquis æquare, inæquales autem analogum superexcellentiis assignare.

K

b Fiunt autem accusationes, & querelæ in ea, quę secundũ vtile amicitia vel sola, vel maxime rationabiliter.

c Qui quidẽ enim propter virtutem existunt bene operari ad inuicem prompti sunt. Hoc.n.

LECTIO XIII.

Ostquam Philosophus distinxit amicitiæ species, hic ostendit qualiter in eis fiant accusationes, seu conquæstiones. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quid oporteat in amicitiis obseruari ad quærimonias vitandas. Secũdo ostendit, in quibus amicitiis fiunt quęrimoniæ, ibi. {Fiunt autem accusationes, &c.} Tertio ostendit, quæ sit ratio quærimoniæ, ibi. {Videtur autem quemadmodum iustum, &c.} Dicit ergo primo, q̃ sunt tres species amicitiæ, sicut supra dictum est, scilicet propter virtutem, propter delectationem, & propter vtile. Et secundum vnamquamque earum possunt amici se habere, vel secundum æqualitatem, vel secundum superexcellentiam. Et hoc manifestat per singulas species. In amicitia.n. quæ est secundũ virtutem possunt amici fieri, & illi qui sunt æqualiter boni, & ẽt melior peiori. Et similiter in amicitia delectabili possunt esse æqualiter delectabiles, vel in hoc, secundum excellentiam, & defectum se habere. Et iterum in amicitia quæ est propter vtile, possunt secundũ vtilitates adæquari, & etiam differre secundum magis & minus. Si igitur sint æquales amici secundum quãcumque speciem amicitiæ, oportet, q̃ adæquentur, & quantum ad hoc q̃ ẽt amare, vt scilicet æqualiter vterq; ab altero diligatur, & quantum ad relaq̃, sicut sunt obiter quia amicorum. Si autem fuerint inæquales, oporter, quod vtrique eorum alligneturaliquid, secundum proportionem excessus, & defectus. Deinde cum dicit.

Vm tres sint amicitiæ, ut ab initio dictum est, & in una quaque alii sint pares amici, alii impares. Nam similiter boni fiunt amici & præstabilior deteriori, similiter & iucundi, & ob utilitatem etiam in commodis pares, & differentes. Pares quidem tam amando, quàm cæteris æquales esse oportet. Impares autem id reddere, quod excellentiæ ratio flagitat.

Fiunt autem in amicitia, quæ utilitatis est gratia, uel sola, uel maxime incusationes non sine ratione, atque querelæ.

Qui namque sunt ob uirtutem amici, pröpti sunt ad beneficia sibi mutuo conferenda. Hoc .n. est, & uirtutis,

b ¶ Ostendit in quibus amicitiis fiant querelæ. Et primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi. {Qui quidẽ.n. &c.} Dicit ergo primo rationabiliter contingere, q̃ accusationes & querelæ, prout licet vnus amicus accusat alterum, vel conqueritur de altero, fiunt vel in sola amicitia, quæ est propter vtile, vel maxime in ea. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat propositum. Et primo ostendit, q̃ in amicitia quæ est propter virtutem, non fit accusatio, vel querela. Secundo, quòd nec etiam multum fit in amicitia quę est propter delectabile, ibi. {Non omnino autẽ &c.} Tertio ostendit q̃ maxime fit accusatio, & querela in amicitia, quæ est propter vtile, ibi. {Quæ autem propter vtile, & cætera.} Dicit ergo primo, quòd illi qui sunt amici propter virtutem, prompti sunt ad hoc, quòd sibiinuicem beneficiant. Hæc enim est propria operatio, & virtutis amicitiæ, scilicet bene operari ad amicum. Et cũ ita sit, q̃ vterque ad hoc intendat, vt obsequatur

vt obsequatur amico, non potest contingere, q̃ exinde proueniant accusationes, & pugnæ. Nullus enim vult contristare eũ, qui se amat, & sibi bene facit, sed si gratus est ille qui recipit beneficium, studet ad retribuendum per aliud beneficium. Et si detur, q̃ vnus eorum sit superexcellens, quamuis non tantum recipiat, quantum impendit, tamen si sortitur illud quod appetit, non accusabit amicum suum. Hoc autem quod ab vtroque appetitur est bonum, idest cõuenies & honestum, & hoc est illud quod nõ excedit facultatem amici. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit qualiter se habeat circa amicitiam delectabilis. Et dicit, q̃ neque etiam in amicitiis, quæ sunt propter delectationẽ, passim fiũt accusationes, & quæ relæ. Et si aliquando contingant, hi enim in mutua societate gaudent, vterque habet quod quærit, scilicet delectationem. Et ideo nullus est locus querelæ. Si autẽ vnus ab altero delectationem non recipiat, ridiculum est, quòd alter eorum accuset illum qui delectationem non exhiber, cum in sua potestate habeat cum illo non morari. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit qualiter se habeat in amicitia vtilis. Et dicit, q̃ illa amicitia, quæ est propter vtile maxime patitur accusationes, & quærelas. Illi enim qui vtuntur se inuicem ad vtilitatem, semper plus indigent, quam eis detur. Et existimant, q̃ minus recipiant q̃ eis conueniat. Et iõ conqueruntur, quòd non tanta recipiant quantis indigent, p̃sertim cum sint tantorum digni. Econtrario autem benefactores dicunt, q̃ non possunt ad tanta danda sufficere, quantis indigent illi, qui ab eis bene patiuntur. Deinde cum dicit.

f ¶ Assignat rationem, quare contingit querela in amicitia vtilis. Et primo quãtum ad æquales. Secundo quantum ad inæquales, ibi. {Differunt autem in hoc, & cætera.} Circa primum duo facit. Primo assignat rationem. Secundo mouet dubitationem, ibi. {Dubitationem autem habent, &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit rationem quærelarum, quæ sunt in amicitia vtilis. Secundo docet huiusmodi querelas vitare, ibi. {Potenti autem, &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit rationem. Secundo exponit quod dixerat, ibi.

virtutis ẽ, & amicitię adhuc autem contendentium non sunt accusationes, neque pugnę. Amantem enim, & benefacientẽ nullus contristat, sed si sit gratus, retribuit bene operans. Superexcellens aũt sortiens quod appetit, nõ vtiq; accusabit amicum. Vterq;.n. bonum appetit.

d Non omnino aũt neq; in his, qui propter delectationem. Simul .n. ambobus fit quod appetunt, si in cõmorari gaudent. Ridiculus aũt vtiq; videbitur, & accusans non delectantem cum pos sit non commorari.

e Quæ autem propter vtile ac cusatiua. In vtilitate enim vtentes adinuicem semper pluri indigent, & minus habere existimant conueniente. Et conqueruntur, quoniã non quantis indigent. tantis sortiuntur digni existentes. Benefacientes autẽ non possunt sufficere ad tanta, quantis patientes indigent.

f Videtur autem quemadmodum iustum est duplex, hoc qui dem non scriptũ, hoc aũt secundũ legẽ, & eius quæ secundũ vtile amicitię: hæc quidẽ moralis, hæc autem legalis esse. Sunt igitur accusationes maxime, cum non secundum eandẽ cõmutabunt, & dissoluuntur.

g Est autem legalis quidem in dictis, hęc quidem omnino venalis ex manu in manum. Liberalior autem in tempore, secundum confessionem quidem autem quid pro quo. Manifestum autem in hac debitum, & non ambiguum. Amicatiuã aũt dilationẽ habet. Propter quod, apud quosdã horũ nõ sunt iusta, sed existimãt oportere diligere eos, qui secũdũ fidẽ cõmutant.

h Moralis autem nũ in dictis, sed vt amico donat, vel cuicũq; alii. Conferri autem dignificar ęquale vel plus non vt dans, sed accommodans. Non similiter autem commutans, & dissol

A { Est autem legalis quidam, &c. } Dicit ergo primo, q̃ duplex est iustum. Vnum quidem, quod non est scriptum, sed rationi inditum quod supra nominauit iustum naturale. Aliud autem est iustum, secundum legem scriptum, quod supra in Quinto nominauit iustum legale. Et similiter est duplex vtilitas, quam oportet in amicitiis consequi. Quarum vna est moralis, quãdo scilicet vnus exhibet vtilitatem alteri, secundum quod pertinet ad bonos mores. Et hæc vtilitas respondet iusto nõ scripto. Alia autem est vtilitas legalis, prout scilicet vnus exhibet vtilitatem alteri, secundum quod est lege statutum. Maxime igitur fiunt accusationes in amicitia vtilis, quando non secundum idem fit cõmutatio vtilitatis, puta cum vnus exhibet vtilitatem secũdum exigentiam legis, alter vero requirit eã secundum conueniẽtiam bonorum morum. Et sic fit dissolutio amicitiæ. Deinde cum dicit.

g ¶ Manifestat qd̃ dixerat. Et primo q̃tum ad vtilitatem legalem. Secundo quãtum ad moralem, ibi. {Moralis autẽ, &c.} Dicit ergo primo, q̃ legalis vtilitas consistit in dictis, idest in conuentionibus, quę fiunt ex cõdicto vtriusque. Et hæc est duplex. Quædã enim est omnino formalis, idest per modum emptionis, & venditionis, quæ scilicet ẽ ex manu in manum, scilicet cum aliquis statim accipit, quod ei promittitur pro obsequio impẽso. Alia autem est liberalior, quæ habet tẽpus dilationis, sed tamẽ determinatum est quid pro quo debeat dari. Et sic non est dubiũ, sed manifestum, quid sit debitum. Est enim hęc quędam amicabilis dilatio, eius qd̃ debeẽ. Et ideo apud quosdã talium, non oportet per aliquem iudicẽ exhibere iustitiam, sed fidelitatẽ seruant in commutationibus, & estimãt q̃ pp hoc sint diligẽdi. Deinde cũ dicit.

B *& amicitiæ. Atque cum ad hoc certatim properent, nullæ prorsus inter ipsos accusationes, nec rixæ fiunt. Nemo enim amanti, & beneficia conferẽti succenset, sed si sit gratus beneficiis respondet. Atque qui in beneficiis cõferendis exuperat, cum id aßequatur quod cupit, non incusabit amicũ. Vterque enim bonum affectat.*

Nec in his, quæ ob uoluptatem cõflat querelæ nimium fiunt. Nam si simul degere gaudent, fit id simul utrisque, quod appetunt. Ridiculus autem uidetur & est, qui non delectantem incusat cum liceat non conuersari.

At in ea quæ utilitatis gratia conflat, locum incusationes habent, atq; querelæ. Nam cum sese mutuo pro utilitate utantur, semper indigent pluris, & minus quàm oportet sese habere putant, & quæruntur ex eo, quia non tot aßequuntur quot indigent cũ sint digni. Qui uero conferunt beneficia, nequeunt tot conferre quot indigent ũ, in quos beneficia conferuntur.

C *Videtur autem, ut duplex est iustum, aliud sine scripto, aliud lege. Sic & eius amicitiæ, quæ utilitatis est gratia, alia moralis, alia legitima esse. Fiunt igitur incusationes tum maxime cum non per eãdem commutatur, atque dissoluitur.*

D

Atq; legitima quidem est ea, quæ in definitis consistit. Et quædam est omnino sordida de manu in manum. Quædam liberalior ad tempus, sed per pactionem quid pro quo. Est id quod debetur in manifestum, & non ambigitur. Habet autem dilationem ad amicitiam attinentem. Quapropter apud nonnullos tales non sunt iudicia sed arbitrantur eos oportere contentos esse, qui fide commutarunt.

E *Moralis autem non indefinitis consistit, sed ut amicum quidem munere afficit, aut aliquid aliud in illũ cõfert. Accipere autẽ dignum esse censet æquale, aut plus, quasi non dederit, sed mutuauerit. Atque si non ut commuta*

h ¶ Exponit, quæ sit moralis vtilitas. Et dicit, q̃ moralis vtilitas non consistit in dictis, scilicet in conuentionibus, quæ fiunt ex condicto, sed sicut consueuit aliquid gratis dari amico, ita vnus dat cuicumque alii sine pacto foris expresso, sed tamen quantum ad intentionem, ille qui dat dignum reputat, vt reportet aliquid æquale, vel etiam maius, ac si non esset dans gratis, sed accommodans. Si autem non hoc modo

Universidad de Navarra Biblioteca

tio commutatiua, vt scilicet ille qui accepit restituat, & soluat aequalia, aut manus, ille qui dedit, accusabit recipientem, & conquæretur de eo. Consequenter autem assignat prædictorum causam. Et dicit, q̃ hoc quod dictum est, scilicet q̃ ille qui gratis dat retributionem quærat, ideo accidit, quia omnes, vel plures volunt, idest approbant honesta, sed tamen in suis actibus eligunt ea quæ sibi sunt vtilia. Quòd ali quis autē beneficiat alteri non ea intentione, vt contra patiatur restitutionem beneficii est honestū. Et ideo, vt homines sint aliis accepti, volunt videri hoc modo benefacere. Sed q̃ aliquis beneficia recipiat est vtile. Et ideo homines eligunt vtile quantumcunque aliud prætendant.

Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit, quo modo huiusmodi q̃rimonia sit vitanda. Et dicit, q̃ ille qui recipit beneficium, si potest, debet retribuere secundum dignitatem eorū quę recepit, & hoc propria sponte, quia nō debet aliquis facere amicum sibi inuolutarium, vt scilicet velit gratis accipere ab eo, qui noluit gratis dare. Sed in hoc peccauit a principio ille qui beneficium accepit, q̃ hoc passus est ab eo, a quo non oportuit. Non enim recepit beneficium a vero amico, neq; ab homine, qui beneficiū contulit propter ipsum, cui datum est, sed propter vtilitatē inde speratam. Ille igitur qui beneficiū recepit, debet soluere danti, sicut fit in dictis, idest in connētionibus, quę fiunt ex condicto. Et si potest reddere æquale ei quod recepit, debet conficere, scilicet protestando se tamē restituisse. Si vero nō possit reddere, neque ille qui contulit, neque etiam ille qui accepit beneficium dignum reputat, vt sit ab eo exigendum.

Est ergo hoc obseruādum, q̃ tali benefactori, qui retributionem insendit, sit retribuendum, si recipiens possit. Sed a principio, quādo homo beneficium recipit, debet attendere, a quo recipiat, vtrum scilicet ab amico gratis dante, vel ab eo qui retributionem quærit. Et similiter debet attendere homo, in quā re beneficium recipiat, vtrum, scilicet possit recompensare, vel non, vt sic sustineat se beneficiari, vel non. Deinde cum dicit.

nens accusabit. Hoc autem accidit propter velle quidem omnes, vel plures bona eligere autem vtilia. Bonum autem benefacere non vt contra patiatur, vtile aūt beneficiatum esse.

i Potenti autem retribuendum sīn dignitatem eorum quæ passus est, & sponte. Nolentem .n. G amicum, non faciendum vt vtique peccantem in principio, & bene patientem, a quo non oportuit. Non enim ab amico neq; propter ipsum hoc operante. Quemadmodum in dictis beneficiatum dissoluendum: sed & confiteri vtique si potens reddere: impotentem aūt neque dās dignificauit vtique. quare si potens reddendum. In principio autem intendendum, a quo beneficiatur, & in quo vt in his sustineat, vel non. H

k Dubitationem autem habet vtrum oportet patientis vtilitatem mensurari, & ad hanc facere redditionem, vel operantis beneficio.

l Patientis quidem .n. tali aiūt accipere a beneficis, quæ parua erant illis, & erant ab alteris accipere paruificantes, hi autem econuerso. Maxima eorum, quę apud ipsos, & quæ ab aliis non I erat, & in periculis, vel talibus necessitatibus.

m Igitur proprer vtile quidem amicitia existente patientis vtilitas mensura est. Ille enim indigens, & sufficit ipsi, & assumens æquale, tantum igitur fiet adiutorium quantum iste iuuatur, & reddendum est ipsi quantum acceperit, & plus & melius .n. In his autem quę secundū virtutem accusationes quidem nō K sunt: mensuræ autem assimilatur operantis electio. Virtutis enim & moris in electione principale est.

LECTIO XIIII.

DIfferunt autem in his, q̃ sīn superexcellentiā amicitiis. Dignificat

F K ¶ Mouet dubitationem circa prædicta. Et primo proponit dubitationem. Et dicit, quòd dubitatio est, vtrum ad retributionem faciendam oporteat mensurare, secundum vtilitatem eius, qui recepit beneficium, vel secundum operationem eius, qui dedit beneficium. Secundo ibi.

uit dissolutio sit, incusabit. Hoc autem ideo accidit, quia omnes uel plurimi uolunt quidē honesta, anteponunt aūt ea quæ prosunt. Atque honestū quidē est beneficia conferre, non ut uicissim suscipiantur. Vtile uero suscipere.

Si potest igitur dignum reddere oportet beneficium is qui accepit, & sponte quidem. Inuitus enim non est faciendus amicus. Vt errore igitur in principio facto, & beneficio a quo accipere non oportebat suscepto: non enim ab amico, nec ob idipsum faciente, dissoluere ipsum oportet, ut beneficio pro diffinitis suscepto, atque polliceri cum posset reddere. Nam si non posset nec dignum is qui dedit, ipsum suo munere censuisset. Quare reddendum est, si habeat facultatem. In principio autem considerandum est a quo nam beneficium, & pro quo conferatur ut pro his suscipiat, aut non suscipiat illud.

Existit autem dubitatio: utrum qui suscepit utilitate metiri oporteat id, quod reddi debet, an eius qui contulit beneficium.

Qui namque beneficium acceperunt extenuantes idipsum ea dicunt se se cepisse, quæ parua erant illis, quæque ab aliis l cebat accipere. Ille uero contra, ea quæ maxima rerum erant suarum quæque ab illis assequi non poterant, & in periculis, aut necessitatibus talibus.

An quia amicitia est ob utilitatem, utilitas eius qui beneficiū suscepit mēsura est statuenda? Hic est .n. qui indiget, & huic fert opem, ut accepturus æqualē. Tantum igitur auxilium fuit quantū utilitatis habuit hic. Et reddendum est igitur tantū, quantum ipse cōsecutus est, uel etiam plus. Est .n. magis honestū. In amicitiis aūt quæ sunt ob uirtutē accusationes quidē nō sunt, mensuræ aūt similis ē electio eius qui beneficium contulit. Id enim quod est uirtutis ac moris præcipuum in electione consistit.

LECTIO XIIII.

AT uero dissentiūt, & in amicitiis, quæ excellentia consistunt. Nā uterq; dignū

Osquam onditqua liter hic accusatio

nes in amicitia vtilis, quæ est secundum æquantatem, hic ostendit, quo fiant accusationes in amicitiis, quæ sunt ē superexcellentiam. Et circa hoc tria facit. Primo ponit controuersiā, quæ in talibus amicitiis fieri consuevit. Secundo assignat controuersiæ rationem, ibi. ¶ Existimant enim, &c. ¶ Tertio determinat veritatem

veritatem, ibi. ¶ Videtur autem vtique, &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd etiam in amicitiis, quæ sunt secundum superexcellentiam est quędam differentia, & discordia inter amicos, dum vterque, scilicet & maior, & minor dignum reputat, quod ipse plus habeat. Et si hoc non fiat, dissoluitur propter hoc amicitia.

Deinde cum dicit.

b ¶ Assignat rationem prædictæ discordiæ. Et primo ponit rationem, quæ mouet maiores. Secundo rationem quam inducunt minores, ibi. ¶ Indigens autē, &c. ¶ Dicit ergo primo, q̃ quantum ad amicitiam, quæ est secundum virtutem, ille q̃ est melior, existimat conueniens esse sibi quòd plus habeat. Si enim bono debetur bonum, conueniens est q̃ meliori plus de bono attribuatur. Et similiter in amicitia, quæ est secundum vtile, ille qui est vtilior, estimat quòd ipse debeat plus habere. Non enim oportet sicut dicunt, quòd ille qui est minus vtilis, æqualia recipiat ei qui vtilior est. Esset enim quædam mintstratio, idest seruitus & non amicitia, si cōmoda, quæ ex amicitia prouenirent non distribuerentur secūdum dignitatem operum, vt scilicet ille qui melius operatur plus habeat. Existimatur enim, quòd sicut in mercationibꝰ ex cōmuni pecunia plura recipiunt illi qui plus posuerunt, ita etiam debet fieri in amicitia, quòd qui plura apposuit ad amicitiam, plura recipiat. Deinde cum dicit.

c ¶ Ponit rationes quas inducunt inferiores. Econuerso .n. loquuntur indigens in amicitia vtilis, & deterior in amicitia virtutis. Dicunt .n. quòd ad amicum excellentem in bono pertinet, quòd ille sufficienter prouideat amicis indigentibus. Nulla enim videretur esse vtilitas, si aliquis inferior esset amicus alicui virtuoso, vel potenti, si nihil ab eo recipere deberet. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat veritatem. Et primo proponit veritatem. Secundo manifestat eā, ibi. ¶ Virtutis quidem, &c. ¶ Tertio infert quoddam corollariū ex dictis, ibi. ¶ Propter quod & vtique, &c. ¶ Dicit ergo primo quòd vterque, scilicet superior, & inferior recte videtur æstimare id quod dignum est, quia vtrique aliquid plus oportet dare, non tamen de eodem, sed ei qui superexcellit debet plus dari de honore, ei autem qui indiget, debet plus dari de lucro.

Deinde cum dicit.

e ¶ Manifestat qd dictum est. Et primo per rationem. Secundo per exemplum, ibi. ¶ Sic autem habere, &c. ¶ Tertio probat quoddam quod dixerat, ibi. ¶ Possibile enim, &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd ideo superexcellenti debet dari plus de honore, qui honor est propria retributio pro operibus virtutis, & pro beneficiis præstitis, in quibus excedunt maiores. Sed per lucrum præstatur auxilium contra indigentiam, quam patiuntur inferiores. Deinde cū dicit.

f ¶ Manifestat idem exemplum. Sic enim videmus accidere in vrbanitatibus. Non enim honoratur ille qui bonum nullum tribuit in communitate. Sed ei qui aliquod beneficium cōmunitati cōtulit, datur commune bonū, quod est honor. Non enim de facili contingit, quòd aliquis a communitate, simul & diuitias, & honores recipiat. Non .n. aliquis sustineret, q̃ haberet minus quantum ad omnia, scilicet & quantum ad diuitias, & quantū ad honores. Sed ei qui diminutus est in pecuniis propter expēsas quas in seruitium communitatis fecit, tribuit ciuitas honorem. Ei vero, qui propter sua seruitia expectat dona tribuūt pecunias. Dictum ē enim supra, quòd id quod est, secundum dignitatem obseruatum, & exhibitum, facit æqualitatē proportionaliter in amicis, & sic amicitias cōseruat. Sicut ergo ciuitates quibusdā exhibent honores, qui busdam pecuniam, secundum eorum dignitatem: sic faciendum est, quando sūt amici inæquales, vt ei qui suo beneficio in pecuniarum exhi-

A

B

C

D

E

autem vterque plus habere. Cū autem non hoc fiat, dissoluitur amicitia.

b Existimat enim melior conuenire ipsi plus habere. Bono enim tribui plus. Similiter autem, & vtilior. Inutilem enim existentē non aiunt oportere æquale habere. Ministrationem enim fieri, & non amicitiam, si non secundum dignitatem operum erunt, quæ ex amicitia. Existimant enim quemadmodum in pecuniarum communicatione plura accipiunt, conferentes plura, sic oportere & in amicitia.

c Indigens autem, & deterior, econuerso. Amici enim boni esse sufficere indigentibus. Quid enim aiunt, vtile studioso, vel potenti amicum esse, nihil recepturum?

d Videtur autem vterque recte dignificare, & oportere vtique plus tribuere ex amicitia, non ex eodem, sed superexcellenti quidem honoris, indigenti autem lucri.

e Virtutis quidem enim, & beneficii honor, est retributio. Indigentię autem auxilium, lucrum.

f Sic autem habere hæc, & in vrbanitatibus videtur. Non .n. honoratur, qui nullum bonum communi tribuit. Commune enim datur ei, qui commune benefecit. Honor autem commune. Non enim est simul ditari a communibus, & honorari. In omnibus enim minus nullus expectat. Ei autem qui circa pecuniam minoratur honorē tribuunt, & dona expectanti pecunias, quod secundum dignitatē enim adæquat, & saluat amicitiam, quemadmodum dictum est. Sic itaque, & inæqualibus associandum, & ei, qui in pecunias vtilis est, vt in virtute honorem reddendum tribuentem quod contingit.

existimat plus habere. Atque cum hoc non fit dissolutur amicitia.

Qui namque præest abilior est, plus habere oportere se putat. Plus enim tribuendum est bono. Eadem censet, & qui magis utilis est. Si nam que quispiam inutilis sit, non æquale inquiunt ipsum habere oportere. Sub ministrationem enim & non amicitiā fieri dicunt, si non pro dignitate operum ea fuerint, quæ ab amicitia fiunt. Nam ut in pecuniarum societate plus ii capiunt, qui plures pecunias conferunt, sic arbitrantur & in amicitia fieri oportere.

Qui uero eget, & qui est inferior, contra. Ad amicum namque bonum spectare censet egentibus opem ferre. Quid enim prodest inquiunt, amicum esse quempiam studioso uiro, aut potē tiī si nihil consecutus sit inde?

Videtur autem uterque recte censere. Atque plus quidem utrisque est ex amicitia tribuendum, non tamen eiusdem rei. Sed excellenti quidem honoris, egenti autem lucri.

Virtutis enim, et beneficientiæ præmium honor est, indigentiæ uero auxilium, lucrum.

Hoc ita se habere, & in rebus politicis constat. Non enim is honoratur, qui nihil boni reipublicæ præstat. Id enim quod est publicum ei tribuitur, qui beneficia in rempublicam confert. At honor publicum est. Non enim fit, ut simul quisquam pecunias a republica, atque honorem accipiat. Nemo namque fert in omnibus minus habere. Qui igitur in pecuniis imminuitur ei honorem tribuunt. Qui uero munera suscipit ei pecunias dant. Quod enim sit pro dignitate, id æquat, & conseruat amicitiam, ut est dictum. Sic igitur, & in iis est agendum atque congrediendum, qui impares sunt. Et is, qui in pecuniis, aut uirtute utilitatem accipit, reddat honorem oportet id reddendo, quod potest.

bitione vtilis fuit, vel qui opera virtuosa peregit, reddatur honor, ita q̃ retributio fiat, & si non de æquivalenti, tamen de eo, quod fieri potest. Deinde cum dicit.

f ¶ Probat, q̃ fuſſi ſit reddere q̃ contingit, quia amicitia requirit id quod eſt poſſibile amico, non autem ſemper id q̃ eſſet dignum, quia quandoque omnino eſſet impoſſibile. Nõ enim poteſt in omnibus beneficiis retribui cõdignus honor, ſicut patet in honoribus, qui exhibentur Deo & parentibus, quibus nullus poteſt aliquando retribuere condignum. Tamẽ ſi aliquis ſtudiatur Deo & parentibus, ſecundum ſuam potentiam videtur eſſe ſpyches. i. virtuoſus. Deinde cum dicit.

h ¶ Infert quoddã corollariũ ex dictis, & primo cõcludit ex dictis q̃ non licet filio abnegare patrem, ſed patri licet abnegare q̃que filium, Secundo ibi.

i ¶ Manifeſtat q̃ dictum eſt duabus rationibus. Quarũ prima eſt, q̃ filius cum ſit conſtitutus debitor patri, propter ſuſcepta beneficia, debet ei retribuere, nec poteſt aliquid dignum facere beneficiis receptis. Vnde ſemper remanet debitor. Et

g Poſſibile. n. amicitia requirit non quod ſit dignitatem. Neq; enim eſt in omnibus quemadmodum in his, quæ ad Deos honoribus, & parentes. Nullus. n. ſecundũ dignitatem aliquando vtiq; retribuet. In potentiã aũt famulans, epyiches eſſe videtur.

h Propter quod, vtique videbitur non licere filio patrẽ, abnegare. Patri autẽ filium.

i Debentem enim reddendum. Nihil autem faciens dignum eorum, quæ ſubluerũt operat" eſt, quare ſemper debet. Quibus autem deberur poteſtas dimittere. Et patri vtique.

k Simul autem forte nullus aliquãdo recedere videtur niſi ſuperexcellente in malitia. Sine enim naturali amicitia auxiliationem, humanum non expelli. Huic autem fugiendum, vel nõ feſtinandum ſufficere malo exiſtenti. Bene pati. n. multi volũt, facere autẽ fugiunt, vt inutile. De his aũt intantum dictũ eſt.

Amicitia namq; id expoſcit, quod fieri poteſt, non id quod eſt pro dignitate. Neque enim in omnibus eſt, ut in honoribus erga Deos, aut parentes. Nemo enim unquam dignum reddere poteſt. Sed qui quoad poteſt obſequitur, bonus & æquus eſſe videtur.

Quapropter conſtat patrem quidem non licere filio abdicare. Filium autem patri licere.

Debentem enim reddere oportet. At quicquid egerit, nihil unquam his dignum fecerit, quæ a patre ſuſcepit. quare ſemper debet. Quibus autem debetur poteſtas eſt dimittendi. Igitur & patri.

Simul autem nemo forſitan unquã ſe mouere uidetur, niſi ille exuperet prauitate. Nam abſque amicitia naturali humanum eſt auxilium non negare. Illi autem fugiendum eſt, aut non ſtudendum opem afferre cum ſit prauus. Plerique enim ſuſcipere beneficia uolunt, conferre autem nolunt, ac fugiunt ut inutile. Sed de his quidem eouſque ſit dictum.

ideo non licet ei abnegare patrem. Sed illi quib' debetur, habent poteſtatem dimittendi eos, qui ſibi debent. Et ita pater habet poteſtatem dimittendi filium. Secundam rationem ponit ibi.

K ¶ Et dicit, quòd nullus filius videtur recedere a patre abnegando ipſum, niſi forte per excellentẽ malitiam, quia propter amicitiam naturalẽ quæ eſt inter patrẽ & filium, humanum eſt q̃ aliquis non expellat eum, qui ſibi auxiliatus eſt. Et ita iniquiſſimum eſt, q̃ filius expellat patrẽ. Sed ſi filius ſit malus, pater debet fugere ea vel ad minus non dare magnam operam ad prouidendum ei ſufficienter, quia per hoc in malitia creſceret. Multi enim ſunt qui volunt bene pati ab aliis, ſed fugiunt benefacere, ac ſi hoc eſſet inutile. Vltimo autẽ epilogando concludit, q̃ de his quæ ad ſpecies amicitiæ pertinent, tantum dictum eſt. Et ſic datur ſententia Octaui libri.

ARISTOTELIS MORALIVM AD NICOMACHVM LIBER NONVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclariſsimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

POſtquam Philoſophus oſtendit quid eſt amicitia, & determinauit de amicitiæ ſpeciebus, hic in Nono libro determinat de amicitię proprietatibus. Et primo ponit proprietates amicitiæ. Secundo mouet quãſdam dubitationes circa prædeterminata. ibi. ¶ Dubitatur autem vtrum oporter, &c. ¶ Circa primũ duo facit. Primo determinat ea, quæ pertinent ad conſeruationem, & diſſolutionem amicitiæ. Secundo determinat de amicitiæ effectibus. ibi. ¶ Amicabilia autem quæ ad amicos, &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo determinat ea, quæ pertinent ad conſeruationem amicitiæ. Secundo, determinat quædam, quæ pertinent ad diſſolutionem ipſius. ibi. ¶ Habet autem dubitationem de eo, &c. ¶ Circa primũ tria facit. Primo proponit id quod eſt amicitiæ cõſeruatiuum. Secũdo oſtendit, quomodo propter huiuſmodi defectũ amicitia turbatur. ibi. ¶ Hic quidem ergo inuẽta eſt, &c. ¶ Tertio docet remedia contra huiuſmodi perturbationẽ. ibi. ¶ Dignitatem autem, &c. ¶ Et quia in amicitiis æqualium manifeſtũ eſt, quòd amicitia conſeruatur per hoc, q̃ æquale redditur. Manifeſtat primo, qualiter poſſit conſeruari amicitia, quæ eſt diſſimilium perſonarũ adinuicem, q̃ magis dubium eſſe videbatur. Et dicit, q̃ in omnibus talibus amicitiis diſſimilium perſonarum; puta patris ad filium, regis ad ſubditum, & ſic de aliis: adæquat, & conſeruat amicitiam hoc, q̃ exhibetur analogum. ſ. id, quod eſt proportionale vtrique. Et hoc manifeſtat per exemplum eius, quod eſt in politica iuſtitia, ſecundum quam in Quinto dictum eſt, q̃ coriario pro calciamentis, quæ dedit retributio ſecundum dignitatem, quæ eſt ſecundum proportionem, & idem eſt de textore, & de reliquis artificibus. Deinde cum dicit.

Lect. 9.

b ¶ Oſtendit qſo propter defectum analogi turbatur amicitia. Et circa hoc duo facit. Primo ponit cauſam: quare huiuſmodi perturbatio contingere non poteſt circa iuſtitiæ commutationem. Et dicit, q̃ hic. ſ. in commutationibus politicis inuenta eſt quædam communis menſura. ſ. denarius ad quem, ſicut ad

B menſuram omnia commutabilia referuntur. Et eorum preciũ per denarios menſuratur. Et ideo certum eſſe poteſt, quid pro quo reddendum ſit. Sed ea, quæ ſecundum amicitiam commutantur, puta affectus, & obſequia amicorum appreciari pecunia non poſſunt. Et ideo ſecundo ibi.

LECTIO I.

IN omnibus autem diſſimilium ſpecierũ amicitiis, analogum vtiq; æquat & ſaluat amicitiam, quẽ admodum dictum eſt, puta, & in politica coriario pro calciamentis retributio fit ſecundum dignitatẽ, & textori, & reliqs.

C

b Hic quidem igitur inuenta ẽ communis mẽſura nummiſma. Et ad hoc vtique omnia referũtur, & hoc menſurantur.

c In amicitia autem quandoq; quidem amator accuſat, quoniam ſuperamans non redamatur nihil habens amabile, ſi ſic contingat. Multotiens aũt amatus, quoniam prius repromittẽs omnia, tamen nihil perficit.

D

d Accidunt autem talia cũ hic quidem propter delectationem amatum amet, hic autem pp vtile amatorem. hæc autem nõ ambobus exiſtunt. Propter hæc enim amicitia exiſtente diſſolutio fit, cum non fiant, quorum gratia amabant. Non enim ipſos amabant, ſed exiſtentia non manentia entia. Propter q̃d tales, & amicitiæ. Quæ aũt morũ ſm̃ ſeipſam exiſtens manet, quẽadmodum dictum eſt.

E

LECTIO I.

IN omnib' aũt amicitiis, quæ ſunt diſſimiles ſpecies comparationi rationum æquat, atque conſeruat amicitiam, ut eſt dictum, ut in ciuili ſocietate, ſutori pro calciamentis, & textori, et cæteris pro dignitate permutatio ſit.

Atque hic quidem communis habetur menſura nummus ipſe, ad quem omnia referuntur, & quo menſurantur.

In amatoria autem amicitia, interdum amator quæritur, quòd ſupra modum amans, non uiciſſim amatur, nihil habens forte amabile. Interdum is qui adamatur, quod cum prius cuncta polliceretur, nunc nihil facit.

Fiunt autem talia, cum ille quidem ob uoluptatem adamatum, hic autem ob utilitatem diligit amatorem, & hæc non aſſunt utriſque. Nam cũ propter hæc ſit amicitia, ſit diſſolutio, cum ea non ſiunt, gratia quorum amabant. Non enim ſe mutuo amabant, ſed ea quæ inerant, quæ non permanent. Quapropter tales & amicitiæ ſunt. Morum uero amicitia cum per ſe ſit, permanet, ut dictum eſt.

c ¶ Oſtendit quomodo propter defectum analogi amicitia perturbatur. Et primo oſtendit ex eo q̃ non ſit recompenſatio ab vno amico alteri. Secundo ex eo q̃ non recompenſatur illud, quod quærebatur. ibi. ¶ Continuant autẽ, &c. ¶ Circa primũ duo facit. Primo proponit cauſam perturbationis amicitiæ. Secundo oſtendit in quibus amicitiis hoc contingat. ibi. ¶ Accidunt autem talia, &c. ¶ Circa primum conſiderandum eſt, q̃ recompẽſatio amicitiæ attenditur ſecũdum duo. Primo quantum ad interiorem affectum amoris. Et quantum ad hoc dicit, q̃ quandoq; in amicitiis contingit, quod amator accuſat eum quem amat, quoniam cum ipſe ſuperabundãter amet, nõ redamatur ab eo quem amat. Et quandoque ſua accuſatio eſt iniuſta: puta ſi contingat, q̃ nihil habeat in ſe, unde ſit dignus amari. Secundo ſit recompenſatio amicitiæ quantum ad exteriora dona, vel obſequia. Et quãtum ad hoc dicit, q̃ multotiens ille, qui amatur accuſat amatorem, quia cũ prius repromiſerit ſibi oĩa, tandem nihil perficit. Deinde cũ dicit.

In 8. lect. 3.

d ¶ Oſtendit in quibus amicitiis hæc contingant. Et dicit, q̃ prędictæ mutuę accuſationes inter amatorẽ, & amatũ accidũt, quãdo amator amat propter delectationẽ, amicus autem amat amatorẽ, propter vtile. Cõtingit autẽ quandoque, q̃ iſta nõ exigunt, quia. ſ. nec amatori amatus exhibet delectationẽ, nec amator amator amato vtilitatẽ. Ideo ſit diſſolutio amicitiæ cũ non permaneant illa, propter quæ ſola amicitia erat. Non. n. ſeinuicẽ, propter ſeipſos amabant, ſed propter prædicta. ſ. vtilitatẽ, & delectationẽ, quæ non ſunt permanentia, & ideo nec tales amicitiæ ſunt permanentes. Sed ſicut ſupra dictũ eſt, amicitia quæ eſt propter bonos mores eſt permanens, quia ſecundũ eã amant ſeinuicem amici propter ſeipſos. Deinde cum dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

d ¶ Ostendit, quomodo amicitia turbatur per hoc, q̃ non recompenſatur illud quod quærebatur, ſed aliud. Et dicit, q̃ multotiens amici contendunt adinuicem eum non recompenſentur eis illa, quæ appetunt, ſed quædam alia. Cum enim aliquis non potitur eo quod deſiderat, ſimile eſt, ac ſi nihil ei fieret. Et ponit exemplum de quodam cytharœdo, cui quidam repromiſit, q̃ quanto melius cantaret, tanto ei plꝰ daret. Cum autem i mane poſt cãtum petiiſſet repromiſſiões ſibi adimpleri, reſpondit promiſſor, q̃ ipſe pro delectatione reddiderat ei delectationem, quia verſꝰ vice 10 aliquo eum delectauerat. Et ſi quidẽ cytharœdus quærebat delectationem ſufficienter ſe habet recompenſatio facta. Si vero promiſſor q̃rebat delectationem, cytharœdus autem lucrum, non eſt bene facta commutatio, quia vnus eorum habet, quod quærebat. alius autem non. Ille enim qui exhibet aliquid ad illa attendit quibus indiget, & horum gratia dat illa quæ dat. Deinde cum dicit.

e ¶ Docet remedia contra prædictas amicitiæ turbationes. Et circa hoc duo facit. Primo docet, q̃ ſint obſeruanda ad hoc, q̃ pax amicitiæ conſeruetur. Secundo determinat quando dubitationem, ibi. {Dubitationem autẽ habent, &c.} Circa primum duo facit. Primo oſtẽdit, q̃ æſtimatio dignæ recompenſationis pertinet ad eum, qui primo accepit beneficiũ. Secundo oſtẽdit, quomodo ex eius defectu ſequitur accuſatio in amicitiis, ibi. {Poſt accipientes autem, &c.} Dicit ergo primo, q̃ ordinare dignitatem recompenſationis pertinet ad vtrumque ſed eum, qui ante dedit, & ad eum, qui ante accepit beneficium. Sed tamen ille qui ante dedit videtur concedere iudicium recompenſationis illi, qui accepit, ſicut dicitur de Prothagora philoſopho, q̃ cũ doceret diſcipulos, iubebat q̃ diſcipulus honoraret eum in muneribus quantumſibi videbatur dignum dare pro his, quæ eo docẽte ſciebat, & tantum accipiebat ab vnoquoque eorũ. In talibus enim amicitiæ obſequiis ſufficit quibuſdam, q̃ eis redditur, ſecundũ eſtimationem recipientiũ beneficia. Et ſic videntur ſufficienter mercedem recipere, quia merces datur viro ſcilicet beneficio, nõ autem rei exhibitæ. Et ideo ſufficies videtur eſſe merces, quæ ſufficit viro, etiam ſi non æquiparet beneficiũ. Deinde cum dicit.

f Dignitatem autem vtriuſque ordinare eſt ante dantis. vel pre accipientis? Qui enim ante dat videtur concedere illi, quod aiunt, & Prothagorã facere. Cũ enim doceret quemq; honorare diſcentem, inſſit quanto videtur digna ſcire. Et accipiebat tantum. In talibus autem quibuſdam ſufficit hoc: merces autem viro.

g Præaccipientes aũt argentũ. deinde nihil faciẽtes eorũ, q̃ dixerunt pp̃ ſuperabundantias repromiſſionũ conueniẽter in accuſationibus fiunt. Non n perſiciũr, quæ cõteſti ſunt. Hoc autẽ facere forte ſophiſtæ cogantur, pp̃ nullum utique dare argẽtũ, pro quibus ſciunt. Iſti quidem igitur quorum accipiebãt mercedem non facientes, conueniẽter in accuſationibus ſunt.

h In quibus aũt non fit pp̃ conſeſſionẽ miniſtrationis hi quidẽ pp̃ ſeipſos ante dãtes, dictum ẽ, q̃n inaccuſabiles. Talis.n ſecũdum virtutẽ amicitia, & retributionem faciẽdam ſin electionẽ. Hæc.n.amici, & virtus. Sic aũt & videtur, & philoſophia communicantibus. Non.n.ad pecunias dignitas mẽſuratur, preciũ que æquiponderans non vtiq; fiet, ſed forte, quod ſufficiens, quemadmodum ad Deos, & parentes contingens.

Diſſentiunt autem, & cum alia fiũt ipſis, & nõ ea quæ appetunt. Eſt enim ſimile, ac ſi nihil fieret cum non id aſſequatur, quod affectat. Quale ſecit, et qui Cytharœdo pollicebatur quãto melius cantaret, ſe plura daturum. Poſtricie nero repoſcenti promiſſa, voluptatem reddidiſſe dixit pro voluptate. Si igitur utergꝫ hoc affectaret ſatis utique habcret. Sin nero ille voluptatem, hic lucrum affectabat, alter habet, alter non habet, non bene ſeſe habet ipſa ſocietas. Quorũ enim indiget unuſquiſque, hæc & aſſequi uult, & horum gratia dabit ea, quæ habet.

Vtrius autem eſt eſtimationem facere? eius ne qui dat, an eius, qui primo accepit? Nam qui dat uidetur illi permittere, quod quidem & Prothagoram feciſſe aiunt. Cum enim docuiſſet ea, quæ profitebatur, diſcipulum eſtimare iubebat, quanti ipſi uiderentur ea quæ ſcit, & tantum accipiebat. Nonnullis autem in talibus ſatis eſt illud. Sufficiens ſocio merces ſane eſt ſtatuenda.

Qui nero prius acceperunt argentum, deinde nihil eorum, quæ promiſerunt ob exuperationem promiſſionũ efficiunt, merito incuſantur. Non.n. perficiunt ea, quæ pepigerunt. Hoc autem fortaſſe ſophiſtæ facere compelluntur, quia nemo daret pro his, quæ ſciunt argentum. Hi igitur ea pro quibus acceperunt mercedem non efficientes, merito accuſantur.

Eorum autem in quibus ſubminiſtrationis non ſit pactum, qui propter ſeipſos exhibẽt, incuſationibus cavẽt, ut diximus. Talis eſt enim ea amicitia quæ ob uirtutem conſtatur. Remuneratioque facienda eſt electione. Hæc enim eſt amici, atque uirtutis. Sic eſt faciendum, & in ſocietate, quæ ſit ob philoſophiã. Nõ enim tantæ dignitati rei pecuniæ æquari poſſunt. Nec ho nos paris umquam fiet momento. Sed ſatis eſt forſitan, ut & ad Deos, atque parentes id quod fieri poteſt.

i Non tali autem exiſtente datione, ſed in aliquo, maxime quidem forte oportet retributionem fieri viſam ambobus ſecundum dignitatem eſſe: ſi autem hoc non accidat, non ſolum neceſſariũ eſſe videbit vtiq; prẽhabentẽ ordinare, ſed etiã iuſtum. Deinde cum dicit.

k Quantum enim vtique iſte adiutus eſt, vel quanto delectationem vtique vellet: tãtum recipiens habebit adhoc dignitatem. etenim in emptionibus ſic videtur factum.

l Alicubi autem ſunt leges, ſcilicet voluntariarũ cõuentionũ vindictas non eſſe, vt oportunũ cui credidit: diſſolui ad hunc quẽ admodum communicauit, cui enim conceſſum eſt hunc, exiſtimant iuſtius eſſe ordinare concedente, multa enim nõ æquali appreciantur habentes, & volẽtes accipere, propria enim, & quæ dant ſingulis videntur multo digna, ſed tamen retributio fit ad tantum, quantum vtique ordinant accipientes.

m Oportet autẽ forte non tanto appreciari, quanto habenti videtur dignum, ſed quanto ante habere appreciatus eſt.

LECTIO II.

Dubitationem autẽ habent & talia, puta vtrũ oportet omnia patri attribuere, & obedire, vel laborãtem quidem medico obediendum, ducem autem exercitus ad ordinandum bellicoſum, ſimiliter autem amico magis, vel ſtudioſo miniſtrandum, & bene factori reddẽdum gratiam magis, vel amico dandum, ſi ambobus non contingit.

b Igitur omnia talia certe quidẽ determinare nõ facile, multas.n. & omnimodas habẽt differẽtias, & magnitudine, & paruitate, & bono, & neceſſario, quoniam autem non omnia eidẽ reddendũ nõ immanifeſtũ.

quam quis addiſcit, poteſt menſurari ſecundum pecuniam, nec poteſt diſcipulus æquale pręcium magiſtro reddere, ſed forte reddendum eſt illud, quod ſufficit, heur Deo, & parentibus. Deinde cum dicit.

i ¶ Oſtendit qualiter fiat recompenſatio in alijs amicitijs. Et circa hoc tria facit. Primo proponit, qđ intendit. Secundo ꝓbat propoſitum, ibi. {Quantũ enim &c.} Tertio reſpondet tacitæ quæſtioni, ibi. {Oportet autem forte &c.} Dicit ergo primo, quòd ſi non ſit talis datio, quòd ſcilicet aliquis det amico propter ſeipſum, ſed in aliquo recipiẽdo ſit dantis intẽtio, oportet quòd fiat retributio, quæ videt ambobus digna, ſcilicet & danti, & accipienti, & ſi hoc non contingat debet æſtimare dignam compẽſationẽ, ille qui prius habuit beneficiũ. & hoc non ſolum eſt neceſſarium, ſed etiã iuſtum. Deinde cum dicit.

k ¶ Probat propoſitum. Et primo per rationem. Secundo per authoritatem legis, ibi. {Alicubi autem &c.} Dicit ergo primo, quòd quantum aliquis eſt adiutus ꝓ beneficium amici in amicitia utili, aut quãtum acceptat delectationem in amicitia delectabilitatum, dignum eſt, quòd recompenſet, quia ſic etiam uidetur fieri i emptionibus, quòd ſcili. et quantum aliquis extimat rem, tãti emit eam, quantũ autem aliquis ſit adiutus ex beneficio, vel quantum accepit delectationem, ipſe maxime ſcire poteſt qui eſt adiutus, vel delectatus, & ideo neceſſarium & iuſtum eſt, quòd ſecundum æſtimationem, eius commutetur recompenſatio. Deinde cum dicit.

l ¶ Oſtendit idẽ ex authoritate legis, & dicit, quòd in aliquibus ciuitatibus lege ſtatuitur, quòd non ſiat aliqua vindicta circa voluntarias cõuentiones, ſi poſtea aliquis eorum ſe deceptum reputet, quia oportet, vt ſi aliquis voluntarie credidit alicui beneficiũ ſuũ, vel obſequium, quòd ſoluatur ſecundum eius iudicium, cui credidit ſecundum modum primę commutationis, exiſtimant. n. legiſlatores, quòd ille, cui a principio conceſſum eſt magis iuſte debet ordinare recompenſationem, quàm ille, qui eĩ conceſſit. Et hoc ideo, quia multa ſunt, quæ non æqualiter appreciantur, illi qui iam habent ea, & illi qui de nouo volunt ea accipere, videtur enim ſingulis, quòd propria bona, quæ dãt, ſint digna multo pręcio, ſed tamen retributio debet fieri intantum quantum æſtimant recipientes. Deinde cũ dicit.

m ¶ Reſpondet tacite quæſtioni dicẽs, quòd ille, qui recipit beneficium, debet appreciare ipſum, non ſecundum hoc, quod ei videtur dignũ poſt quam iam habet, ſed quantum appreciabatur antequam haberet, ſolent enim homines appreciare bona temporalia adepta, minus quàm qũ ea non habita cupiebant, & pręcipue in neceſſitate exiſtẽtes.

Quòd ſi datio non ſit talis, ſed pro aliquo, maxime quidem oportet forſitan retributionem fieri, vt utriſque uidetur eſſe pro dignitate, ſi uero hoc nõ accidat non ſolum neceſſarium, uerum etiam iuſtũ eſſe uidebitur, ipſum præhabentem hanc ipſam ſtatuere.

Nam ſi quantum hic utilitatis habuit, aut pro quanto voluptatem expetiit, tantum ille receperit digna. de hoc remunerationem habebit: etenim in rebus uænalibus ita fieri conſtat.

Et quibuſdam in locis ſunt legrs, quæ uetant ſponte actorum contractuum iudicia eſſe. propterea quòd oportet unumquemque ad unum qui credidit ſic diſſolutionem facere, ut ſocietatem contraxit, putant enim cum iuſtius eſſe ſtatuere, cui permiſſum eſt, quàm eum qui permiſit, etenim plerumque non æque eſtimant, qui habent, & qui accipere uolunt, ſua enim cuique, & ea quæ dat multo uidentur præcio digna, attamen retributio fit ea (quam ſtatuunt ij, qui capiunt) quantitate.

Oportet autem fortaſſe non tanti æſtimare, quanti uidetur dignum habenti, ſed quanti æſtimabat antea, quàm haberet.

LECTIO II.

Habent autem & talia dubitationem, utrum oporteat omnia patri tribuere, in omnibusque obtemperare an ægrotanti quidem parendum ſit medico, deligẽti uero ducem exercitus diligẽdus ſit rei militaris pertiſſimus homo, ſimili modo utram amico ſit potius an ſtudioſo ſubminiſtrandum, & benefactori reddenda ſit gratia, an ſodali potius dandum, ſi utrumque fieri nequeat,

Omnia igitur talia exacte determinare, non eſt facile, multas enim, ac uarias habent differentias, & magnitudine, & paruitate, & boneſtate, atque neceſſitate, uerum non omnia eidem eſſe tribuenda non eſt obſcurum.

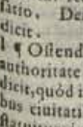

Lectio. 11

Oſtquàm Philoſophus oñdit, quòd amicitia conſeruatur per recompenſationem proportionalẽ, hic mouet quaſdam dubitationes circa amicorum beneficia, & recompenſationes eorum. Et primo mouet dubitationes. Secundo ſoluit eas, ibi. {Ergo omnia talia &c.} Circa primum mouet tres dubitationes, quarum prima eſt: vtrum circa omnia oportet magis exhibere beneficia patri, & obedire ei quàm quibuſcumque alijs perſonis, vel circa quędam ſit magis obedẽdum alijs, puta, quòd laborans ideſt infirmus magis debet obedire medico, quàm patri, & homo bellicoſus magis debet obedire præcepto ducis exercitus, quàm præcepto patris. Secunda dubitatio eſt: vtrum aliquis magis debeat miniſterium exhibere amico ſuo, vel hoi virtuoſo. Tertia dubitatio eſt: vtrum homo magis debeat retribuere benefactori, ꝓ gratia ſuſcepta, quàm dare amico, ſi ita contingat, quòd homo non poſſit vtrique ſatisfacere. Deinde cum dicit.

b ¶ Soluit prædictas quæſtiones. Et primo ſoluit in generali. Secundo in ſpeciali, ibi. {Et beneficia quidem.} Dicit ergo primo, quòd omnia huiuſmodi per certitudinem determinare nõ eſt facile, quia circa prædicta poteſt attendi differentia multipliciter,

citer,& secundum omnem modum, scilicet secundum magnitudinem & paruitatem, puta quòd aliquis est virtuosus,vel amicus, vel benefactor,vel multum, vel parum, & similiter quãdoque est differentia secundum bonum & necessarium, puta ministrare virtuoso,seu amico videtur esse melius,sed ministrare benefactori videtur ipse magis necessariũ, hoc tamen in talibus est manifestũ, quòd non omnia sunt eidem exhibenda, sed quædam eis, quædã alijs. Deide cũ dicit.

c ¶ Soluit præmissas quæstiones in speciali.Et primo soluit tertiam dubitationẽ. Secundo soluit primam, per quam etiã datur intelligi solutio secũdæ,ibi. ¶ Quoniã quidẽ igitur non eadẽ &c.¶ Circa primum tria facit. Primo docet quid sit cõmuniter obseruãdũ, & dicit,quòd in pluribus magis debet homo retribuere benefactori, q̃ daregratis amico si vtrumq; fieri non possit,sicut etiã magis debet reddi mutuũ, quàm gratis dari amico, eodẽ enim modo homo tenetur secundum moralem honestatem ad retribuendum beneficia, sicut secundum legalem iustitiam ad mutuum reddendũ. Secundo ibi.

d ¶ Ponit casum, in quo fallit hoc quod dicit.Et dicit, quòd forte hoc quod dictũ est, nõ est semper obseruandum, puta in casu, in quo aliquis potest liberari a latronibus,& potest esse dubitatio quid horum ttium sit potius faciendum, quorum primum est, vtrum scilicet homo debeat liberare de manu latronum eũ qui quãdoque ipsum soluit a vinculis,quicunq; ille sit. Secũdum est, si benefactor non sit captus, & petat sibi in aliquo alio satisfieri, an sit ei retribuendum. Tertium est:vtrum homo debeat liberare patrem a latronibus, & hoc tertium est præ omnibus magis eligendum, videtur enim quòd homo debeat magis liberare patrẽ etiam, quàm seipsum. Tertio ibi.

e ¶ Ostendit qualiter sit obseruandum quod prius dictum est. Et primo ostendit propositum. Secundo infert quoddam corollarium ex dictis,ibi.¶ Quod quidem ergo &c.¶ Dicit ergo primo,quòd illud quod dictum est,scilicet quòd debitum sit reddẽdum magis quàm gratis dandum,est vniuersaliter obseruandũ, sed si gratuita donatio excedat in bono virtutis,puta si sit alicui

c Et beneficia quidẽ retribuẽdum, vt in multũ magis quàm donandum amicis. Et quemadmodum mutuum cui debet reddendum, magis quàm amico dandum.

d Forte autem neque hoc semper,puta liberãti a latronibus. G vtrum soluentem contra liberãdum, & vtique quicunque sit, vel non capto petenti autẽ reddendum, uel patrem liberandum, videbitur enim vtique, & seipso magis patrem.

Quod igitur dictum est vniuersaliter quidem debitum reddendum. Si autem superexcedat datio bono, vel necessario adhoc declinandum. quandoque enim neque est æquale prę existẽtiam retribuere, cum hic quidem studiosum sciens benefaciat, huic autem redditio fiat quem existimat:malum esse.Neque enim accommodanti, quãdoque reaccommodandum, existimans quidẽ enim lucrari accommodauit epyicei existenti. hic autem non sperat lucrari a malo, siue igitur veritate sic habet non æqualis dignitas, siue habet quidem, non sic autẽ existimans, non vtique videbitur inconuenientia facere.

f Quod quidem multotiens dictum est circa passiões,& actiones rõnes, similiter habẽt determinatum his, circa quæ sunt.

g Quoniam quidem igitur nõ eadem omnibus reddendum, neque patri omnia, quemadmodum neque Ioui sacrificantur, non immanifestum,quia autem altera parentibus,& fratribus, & amicis, & benefactoribus singulis propria, & congruentia attribuendum,sic autem & facere videntur,ad nuptias quidem enim vocãt cognatos:his enim cõmune genus,& quę circa hoc vtique actionem,& in cedia autem maxime existimant cognatos obuiare propter idem.

multum virtuoso ministrandum, vel si excedat in necessitate, puta cum alicui imminet liberare patrem debet magis ad hoc declinare:quandoque enim contingit,quòd non possẽt æquiparari hoc,quòd aliquis retribuit beneficijs præexistentibus alicui gratuitę dationi, puta cum ex vna parte aliquis beneficium cõferet ei,quẽ scit esse virtuosum,& ex alia parte sic retributio ei quem existimat malũ esse, nec est mirũ, si benefactori quandoque non est reddẽdum,quia neque etiã accommodanti, quãque debet homo accõmodare, contingit enim quandoque,ꝙ aliquis malus accommodet alicui virtuoso,estimãs se acquirere aliquod lucrũ ex eo: virtuosus autem non sperat lucrum si mutuet malo:si ergo secundum veritatem ita se habet,quòd ille sit malus, manifestum est,quòd nõ est æqualis dignitas, ꝙ retribuatur ei, & ꝙ detur bono, si autem non ita se habet, ꝙ benefactor sit malus, sed ita estimat ille, ꝙ recepit beneficium, non videtur esse inconueniens facere, si magis det gratis studioso. Deinde cum dicit.

f ¶ Infert quoddam correlariũ ex dictis. Patet enim ex his, ꝙ nunc dicta sunt, verum esse illud, quod multotiens dictũ est, scilicet quòd ratiões, quę sunt circa actiones, & passiones humanas, non possunt habere aliquid determinatum, secundum certitudinem, sicut nec ea,circa quæ sũt. Deinde cum dicit.

g ¶ Soluit primã dubitationem. Et primo ostẽdit, quòd nõ oia sunt patri exhibẽda. Secundo determinat,quæ quib' exhibenda sunt,ibi. ¶ Videbitur autem vtiq; &c. ¶ Dicit ergo primo non esse immanifestum,quòd nõ sunt eadem omnibus reddenda, vnde nec patri sunt reddẽda omnia, sicut nec apud Gentiles omnia sacrificantur Ioui, sed quædam alijs Dijs: quia ergo alia debentur parentibus,& fratribus,& amicis,& benefactoribus,singulis eorum est,& sunt attribuenda ea,quæ sunt eis propria,& quæ ad eos pertinent,& eadem ratio est de virtuosis,& hoc etiam homines obseruare videntur,quia ad nuptias secundum quas fit propagatio generis, vocant homines cognatos, quibus est commune genus,& similiter ad actiones,quę sunt circa nuptias vocantur consanguinei,& pp eandem rationem estimant homines, quòd consanguinei debeant

Atque beneficia plerumque reddenda sunt potius quam est largiendum amicis, sicut & mutuum reddendum est potius cui debeas, quàm dandum sodali.

Fortasse autem neque hoc agendũ est semper, ut redemptum a prædonibus, utrum eum qui ipsum redemit, redimere uicissim oporteat quicumque is sit, aut non capto quidem, re petenti vero mutuum reddere, an redimere patrem? uidebitur enim patrem potius quàm se, etiam redimere illum oportere.

Debitum igitur ut diximus simpliciter est reddendum, si vero datio honestate, aut necessitate excedat, ad hæc ipsa est declinandum. Interdum enim neque est æquum beneficium re tribuere, cum alter quidem in studiosum sciens studiosum esse contulit beneficium, alter autem illum flagitiosum esse existimat, nonnũquam enim, nec ei, qui mutuauit vicissim est mutuandũ, nam ille quidem putans se recepturum bono mutuauit uiro, hic autem non sperat a prauo recipere, siue igitur re vera hoc sic se habeat, non æqualis est dignitas, siue non, ita quidem sic se habeat, putet autem sic se habere, non uidebitur absurde facere.

Quod igitur sæpe est dictum, sermones, qui de affectibus actibusue fiunt, perinde habent definitionem, vt ea, circa quæ sunt.

Non eadem igitur vniuersis esse reddenda, neque patri cũcta (quemad modũ neque Ioui sacra omnia dantur) non est obscurum, quod si diuersa tribuenda sunt parentibus, & fratribus, & sodalibus, & beneficis tribuenda sunt singulis sua quęque ad quemque accommodãtur, sic autem & facere videntur, nam ad nuptias uocant cognatos, genus enim his est commune, quare & actus qui circa hoc sunt, & ad sponsalia etiam maxime cognatos propter idẽ putant accedere oportere.

beant occurrere in cedea,ideſt in conuentione,qua tractatur de nuptijs agendis. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit,quæ quibus sint attribuenda. Et primo manifestat propositum.Secundo ostendit,in quibus hoc sit facile, & in quibus difficile,ibi.¶ Eorum quidem ergo &c.¶ Dicit ergo,quòd in his quæ pertinẽt ad sustentationem, quæ est per nutrimẽtum, videtur quòd si hij maxime debeant sufficientiam prębere parentibus, sunt enim in hoc debitores eis,sicut causis essendi per generationẽ, vnde & circa hæc quæ pertinẽt ad conseruationẽ ipsius esse, magis debent subuenire parentibus quàm sibijpsis, similiter etiam parentibus debent homines honorem tamquam causis essendi, sicut & Dijs, non tamen omnem honorem debent homines parentibus,quia neque eũdem honorem debẽt patri,& matri,neque iterũ patri debet homo honorem, qui debetur sapienti, vel q debetur duci exercitus, sed patri debet homo honorem paternum,& matri maternum, similiter ẽt in ciuilibus seni debetur honor propter ætatem in assurgendo,& inclinando eis, & huiusmodi,amicis autẽ & fratribus debet homo fiduciam, & communicationẽ rerum,& similiter cũ sanguineis,& his q sunt vnius tribus, & conciuibus, & reliquis huiusmodi, & semper tẽtandum est attribuere id,quod est proprium vnicuique,& adaptare singulis ea, quæ eis competunt secundum proprietatem, puta ætatis,& virtutis,puta sapientiæ,& vsum officij,sicut duci exercitus. Deinde cũ dicit.

i ¶ Ostendit in quibus hoc sit facile, & difficile. Et dicit, ꝙ iudicium de talibus est facile in his, qui sunt vnius generis, puta,quòd magis est subueniendum magis consanguineo in ter duos consanguineos,vel magis sapiẽti inter duos sapientes, sed difficilius est iudicare de differentibus, puta vtrũ magis sit subueniendum sapientiori, vel magis consanguineo,& quamuis hoc sit difficile determinare, non tamen oportet recedere ab huiusmodi consideratione, sed determinare id quod dictum est,sicut fieri potest.

h Videbitur autem vtique nutrimento quidem parentibus oportere maxime sufficere, vt debentes, & causis essendi,melius quam sibijpsis,in hoc sufficere & honorem quidem quem admodum Dijs, non omne autem parentibus, neque enim eũdem patri, & matri, neque rursus eum, qui sapientis, vel eum qui ducis exercitus, sed paternum, similiter autem & maternum,sed & omni seni honorem eum,qui secundum ætatem assurrectione, & inclinatione, & talibus:ad amicos autẽ rursus, & fratres confidentiam,& omnium communicationem, sed & cognatis,& ciuibus,& contribulibus, & reliquis oibus semp tentandum proprium attribuere,& coaptare, quæ singulis exi C stentia secundum proprietatẽ, & virtutem, vel vsum.

i Eorum quidem igitur, quæ vnius generis facile iudiciũ, differentium autem difficilius, nõ tamen propter hoc quidem recedendum, sed vtique contingit sic determinandum.

LECTIO III.

Abet autem dubitationem,& de eo quod est dissolni amicitias, vel non ad non permanentes.

b Vel ad eos quidem qui propter vtile, vel propter delectabile amici existunt cum non adhuc hoc habeant, nihil inconueniens dissolui, illorum enim erant amici, quibus deficientibus rationabile non amare.

c Accusabit autem vtique aliquis,si propter vtile,vel propter delectabile amans, simul& propter morem,quod enim in principio diximus plures differentię fiunt amicis, cum non similiter existimant, & sint amici. Cum quis igitur decipiatur, & suspicetur amari, propter morem, nihil illo tale operante, se-

LECTIO III.

Ostquam Philosophus determinauit de his, quæ pertinent ad conseruationem amicitiæ, hic determinat ea quæ spectant ad eius dissolutionem. Et circa hoc duo facit. Primo inquirit,quãdo debeat dissolui amicitia.Secundo ostendit,qualiter homo se debeat habere ad amicum post amicitiæ dissolutionem,ibi. ¶ Vtrum ergo nihil alicuius &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo inquirit de dissolutione amicitię ad eos,q̃ immutantur a pristina conditione.Secũdo de dissolutione amicitię ad eos,qui in eodem statu permanent, ibi. ¶ Si autem hoc permanet &c.¶ Circa primum tria facit. Primo proponit dubitationem.Secundo ponit solutionem quantum ad amicitiam vtilis, & delectabilis,ibi.¶ Vel ad eos quidem ¶ Tertio quãtum ad amicitiam, q̃ est propter virtutem, ibi. ¶ Si autem accepter &c. ¶ Dicit ergo primo,quòd dubitatio est: vtrum debeat dissolui amicitia, vel non debeat ad eos,q̃ non permanẽt in eadem conditione,secũdũ quam amici erãt. Deinde cum dicit.

b ¶ Soluit dubitationem quantum ad amicitiam vtilem,vel delectabilem. Et primo ostẽdit, qualiter huiusmodi amicitiæ dissoluantur. Secundo ostendit,quomodo circa eas fiant iustæ accusationes,ibi. ¶ Accusabit autem &c ¶ Dicit ergo primo, quòd non est inconueniens,si dissoluat amicitia ad eos qui sunt amici propter vtile, vel propter delectabile cessante vtilitate,vel delectatione,quia secũdũ has amicitias homines amant delectationem, & vtilitatẽ, & non personas hominum propter seipsas, vnde deficiente vtilitate,vel delectatione,rationabile est, quòd deficiat amicitia. Deinde cũ dicit.

c ¶ Ostendit, quomodo circa huiusmodi amicitias oriantur iustæ accusationes.Et dicit,quòd iuste aliquis accusabit illum,qui cum amet propter vtilitatem, vel delectationem, simulat se amare propter moralem virtutem, vt enim in principio huius tractatus dictum est,plures sunt differẽtię amicitiæ,vnde potest contingere, quòd non similiter, ideſt

Eorum igitur qui generis sunt eiusdem,facile est iudicium, differentium autem est difficilius, non tamen ob hoc desistendum est, sed vt fieri potest, ita est distinguendum.

LECTIO III.

EST etiam dubitatio, si dissoluendæ sint amicitiæ,nec ne, ad eos qui non permanent.

An ad eos, qui ob vtilitatem, aut uoluptatem amici sunt, cum hæc non habent, nec est absurdum dissoluiꝰ illorum enim erant amici, quibus deficientibus, rationi consonum est non amare.

Incusauerit autem quispiam si ob vtilitatem, aut uoluptatem amans ob mores simulet amare, quod enim superius diximus, plurimæ fiunt incusationes inter amicos, cum non similiter optant, & sunt amici: cum igitur quispiam sua se opinione fefellerit putaueritque ob mores amari, nihil illo tale agente, tum seipsum is accusare debet, cum vero a simulatione illius

Universidad de Barcelona Biblioteca

secundum vnam amicitiæ speciem aliqui sunt amici, secundum quam existimantur esse, puta, si sunt amici propter vtilitatem, & existimantur esse propter virtutem, & in hoc casu si ille, qui se existimat amari propter virtutem decipiatur ex seipso, ita ꝙ ille quærens amat nihil operetur ad huiusmodi deceptionem, ille qui deceptus est, debet accusari contra seipsum, sed quãdo decipitur per alterius simulationem iustum est, quòd accuset decipientem, multo magis quam eos, qui corrumpũt nummismata, inquãtum maliguitas illi⁹, qui simulat virtutẽ consistit in operatione quę est circa rem honorabiliorẽ, multo. n. honorabilior vir⁹ quam pecunia: vnde qui falso simulant virtutem, maligniores sunt his qui tangunt falsam monetã. Deinde cũ dicit.

f ¶ Soluit præ dictã quæstionem quantũ ad amicitiam, quæ est secundum virtutem. Et primo ostendit, quòd ad eos qui non permanent i virtute est amicitia dissoluenda. Secundo, quomodo sit dissoluenda, ibi. ⁋ Vtrũ igitur &c.⁋ Circa primum duo facit. Primo iterat quæstionem, si enim aliquis acciperet ad suã amicitiam aliquem quasi bonum, & ꝓsoltea fiat malus, ita quòd ei⁹ malitia videatur manifeste: quæstio è vtrũ debeat postmodũ amari. Secũdo ibi.

g Soluit iteratã quæstionẽ. Et dicit duo, quorum vnum est, ꝙ non est possibile, ꝙ ille cuius malitia manifestatur, ametur a virtuoso, qa virtuoso nõ põt esse amicabile qdcũq;, sed solũ bonũ honestũ: sed hm est, ꝙ nõ oportet eũ, q iã factꝰ est malus amari. i. nõ ẽ vtile neq; decẽs, qa nõ oportet ꝙ hõ amet malũ, neq; assimilet prauo viro, & hoc sequeret si cõseruaret amicitia ad eũ, q est malus, dictũ est. n. supra, ꝙ simile simili est amicũ, & ita nõ potest esse, quòd diu cõseruetur amicitia ad malum nisi sit aliqua similitudo malitiæ. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit qualiter sit talis amicitia dissoluenda. Et primo proponit quæstionem, vtrum scilicet homo statim debeat dissoluere amicitiam ad eum, qui factus est malus. Secundo ibi.

i ¶ Soluit quæstionẽ. Et dicit, ꝙ hoc nõ est faciẽdũ i oĩb⁹, vt statim amicitia dissoluat, sed solũ in illis, q pp magnitudinẽ malitiæ nõ sunt sanabiles. i. nõ possunt de facili reduci ad statũ virtutis, si aũt aliq; sunt, q suscipiãt directionẽ, vt. i. possint reduci ad statũ rectitudinis, magis est ei auxiliũ ferendũ ad recuperãdũ bonos mores, q̃ ad recuperãda substãtiã amissam, inquantũ virtus melior est, & magis propria amicitię, q̃ pecunia, cũ aũ aliqs dissoluat amicitiã ad eũ q factus est malus, nõ vt aliquid inconueniens facere, quia nõ erat amicus huic, vel tali, idest vitioso, sed virtuoso, & ideo ex quo alteratur a prima dispositione amicus, qui non potest eum reducere ad salutem, conuenienter recedit ab eius amicitia. Deide cũ dicit.

k ¶ Agit de dissolutiõe amicitię. Et primo mouet quæstionem, si enim vnus amicorum permanet in pristino statu, alius autem fit magis virtuosus, ita quòd fiat magna differẽtia virtutis inter vtrumq; : quæstio est vtrum ille qui profecit in virtute debeat vti vt amico, illo qui non profecit. Secundo ibi.

l ¶ Soluit quæstionem. Et dicit, ꝙ hoc non est possibile, vt scilicet proficiens cõseruet amicitiam ad non proficientem, & hoc maxime apparet in magna distantia amicorum, puta in amicitijs, quę fiunt ex pueritia, si enim vnus permanet puer secundum mentem, alius autem fit optimus vir, non poterit remanere amici, cũ non complaceant sibi in eisdem, neque etiam de eisdem gaudeant, & tristentur, & sine hoc non põt amicitia conseruari, ad quam maxime requiritur, quòd amici conueniant, non possunt autem sibijnuicem conuenire, nisi eadem eis placeant, & de eisdẽ gaudeant, & tristentur, & de his dictum est supra. Deinde cum dicit.

m ¶ Inquirit qualiter aliquis se debeat habere ad amicum post amicitiæ dissolutionẽ. Et primo monet quæstionem, vtrũ scilicet post dissolutionem amicitiæ nihil alienius, vel familiarius se debeat homo habere ad amicũ, quàm si nũquam de præterito fuisset amicus. Secundo ibi.

n ¶ Soluit quæstionem. Et dicit, quòd quia oportet habere memoriam præteritæ consuetudinis, sicut existimamus, quòd magis debeat homo aliquis se exhibere amicis, quàm extraneis, ita etiam & his, qui in præterito fuerunt amici, debet homo magis se exhibere propter præteritam amicitiam, nisi in vno tãtum, scilicet quando propter abundantem malitiam facta est dissolutio amici, tunc enim nihil familiarius homo debet exhibere ei ad quem dissoluit amicitiam.

deceptus fuerit, tũ eum qui decipit in iustum est accusare, & magis quàm eos, qui nummos adulterinos conficiunt, quanto malefícium ipsum circa præstabilius est.

Quòd si acceptat vt bonum, factus est autem prauus, atque apparet, est ne amandum?

An impossibile est? siquidem non omne quodais est amabile, sed bonum, neque autem dignum est prauum amicum habere, neque oportet, nam amatorem prauorum non esse oportet, neque similem euadere prauo, dictum est autem, simile simili esse amicum.

Est ne igitur statim amicitia dissoluenda?

An non omnis, sed in qua est incurabilis ob prauitatem? qui autem emendari possunt, his magis ferendum est in moribus auxiliũ quàm in pecunijs, quanto præstabiliores sunt, & magis amicitiæ proprij, nihil autem absurdi videbitur facere, qui amicitiam dissoluit, nõ enim huic, aut tali amicus erat, cum igitur mutatum ad priores mores redigere nequeat, sese ab illo seiungit.

Quòd si alter permaneat, alter magis bonus euadat, multumque virtute differat, est ne vtendum amico?

An fieri nequit? in magna autem distantia maxime manifestum fit, vt in amicitijs quæ a pueritia contrahuntur, nã si alter mẽte permaneat puer, alter in optimum virum euaserit, quonam modo fuerint amici, cum neque eadem ipsis placeant, neque eisdẽ gaudeant, dolcantque? neque enim hæc erunt in ipsis, sine vero his esse amici non possunt, simul enim ipsos viuere impossibile est, atque de his ante diximus.

Oportet ne igitur ipsum si secus ad illum sese habere, quàm si amicus numquam fuisset?

An factæ memoriam consuetudinis habere oportet? atque vt amicis potius quàm alienis arbitramur gratificari oportere, sic & his, qui fuerunt

LECTIO

LECTIO IIII.

Postquam Philosophus determinauit de conseruatione, & dissolutione amicitiæ, hic agit de eius effectib⁹. Et primo ostendit, qui sunt effectus amicitiæ. Secundo determinat de eis, ibi. ⁋ Beniuolentia autẽ &c.⁋ Circa primum tria facit. Primo ponit, qui sint effectus amicitiæ. Secundo ostendit, quomodo ad eos se habeant boni, ibi. ⁋ Ad seipsum &c.⁋ Tertio, quomodo ad prędicta se habeant mali, ibi. ⁋ Videntur autẽ dicta &c.⁋ Circa primum duo facit. Primo ponit originem effectuum siue actũ amicitiæ. Secundo enumerat huiusmodi effectus, vel actus, ibi ⁋ Ponunt enim amicum &c.⁋ Dicit ergo primo, quòd amicabilia, & amicitiæ operã, quibus aliquis ad amicos vtitur, & secundum quæ determinantur amicitiæ, videtur processisse ex his quæ sunt homini ad seipsum, sic enim videtur esse vir⁹ homo alterius amicus, si eadem agit ad amicum, quę ageret ad seipsum. Deinde cum dicit.

b ¶ Enumerat operã amicitiæ. Et ponit tria, quorum vnum consistit in voluntaria exhibitione beneficiorum. Et dicit, quòd homines ponunt istum esse amicum, qui vult, & operatur ad amicum bona, vel apparentia, gratia ipsius amici, dicit autem volentẽ, & operantem, quia vnum sine altero, nõ sufficit ad amicitiam, neque enim videtur esse amicabilis beneficentia, si vn⁹ alteri beneficiat inuit⁹, vel si voluntatem opere explere negligat: dicit autem bona, vel apparentia, quia interdum aliquis ex amicitia exhibet alteri, quæ estimat ei bona, & si non sint: dicit autem illius gratia, quia si homo exhiberet voluntarius alicui beneficia, non quasi intendens bona illius, sed suipsius, sicut cum aliquis nutrit equum propter commodum suum, non videtur verus amicus illius, sed suipsius. Secundũ pertinet ad beniuolentiam, quod ponit ibi.

c ¶ Et dicit, quòd amicus vult suum amicum esse & viuere, gratia ipsius amici, & non propter seipsum, vt scilicet quærat ex eo solum proprium commodum, & hoc patiuntur matres ad filios, quòd scilicet volunt eos esse & viuere. & similiter amici, cum interuenit aliqua amicitiæ offensa, & si enim non velint propter offensam amicabiliter amicis conuiuere, saltem volunt eos esse, & viuere. Tertium pertinet ad concordiam, quod ponit ibi.

d ¶ Quæ quidem potest attendi quantum ad tria. Primo quãtum ad exteriorem conuictum. Secundo quantum ad electionem. Tertio quantum ad passiones, ad quas omnes sequitur gaudium, & tristitia, vnde dicit, quòd quidam dicunt illum esse amicum, qui conuiuit quantum ad primum, & qui eadem eligit

giri, sic & factis attribuendum aliquid propter antefactam amicitiam, cum propter superabũdantiam malitiæ dissolutio fiat.

LECTIO IIII.

Micabilia autem quę ad amicos, & quibus amicitiæ determinantur, videntur ex his, quæ ad seipsum venisse.

b Ponunt enim amicum volentem, & operantem bona vel apparentia, iliũs gratia.

c Vel volentem esse, & viuere amicum, ipsius gratia, quod matres ad filios passæ sunt, & amicorum offensi.

d Hi autem conuiuentem, & eadem eligentem, vel condolentem, & congaudentem amico, maxime autem & hoc circa matres accidit, horum autem aliquo, & amicitiam determinãt.

e Ad seipsum autem horum vnumquodque epyichei existit, reliquis autem secundum quòd tales existimant esse.

f Videtur enim quemadmodũ dictum est, mensura vnicuique virtus, & studiosus esse.

g Iste. n. consentit sibijpsi, & eadẽ apperit sũ omnem animã, & vult vtique sibijpsi bona, & apparẽtia, & operatur. boni enim bonum elaborare, & suiipsius gratia, intellectui enim gratia, quòd vnusquisque esse videtur.

amici tribuendum est aliquid ob amicitiam, quæ antea fuit, cum non ob exuperationem prauitatis est dissolutio facta.

LECTIO IIII.

Ea vero, quæ ad amicos attinent, & quibus amicitiæ definiantur, ex his, quæ ad seipsum quisque facit profecta esse videntur.

Ponunt enim eum amicum esse, qui vult, & agit bona, vel quæ videntur, amici gratia.

Aut eum qui vult esse vinerequae amicum, gratia ipsius amici, quod quidem matribus ad suos accidit filios, & his amicis, qui sunt offensi.

Quidam autem eum esse dicunt, qui uersatur vnà cum amico, & eadem expetit, aut eũ qui dolet und, atq; gaudet cum amico, maxime autem & hoc matribus accidit, horum etiam aliquo, & amicitiam ipsam definiunt.

Vnumquodque autem horum viro competit erga se bono, reliquis uero ea ratione, qua tales esse existimant.

Videtur autem ut dictum est, uirtus, & studiosus ipse unicuique esse mensura.

Hic enim sibũpsi consentaneus est, ac eadem affectat anima omni, & uult igitur sibupsi bona, & quæ apparent ac agit, est enim uiri boni bonum agere, & suiipsius gratia, mentis quippe causa, quæ quidem unusquisque esse uidetur.

Videtur autem ut dictum est, uirtus, & studiosus ipse unicuique esse mensura.

Hic enim sibũpsi consentaneus est, ac eadem affectat anima omni, & uult igitur sibupsi bona, & quæ apparent ac agit, est enim uiri boni bonum agere, & suiipsius gratia, mentis quippe causa, quæ quidem unusquisque esse uidetur.

c ¶ Ostendit qualiter circa hoc se habeant boni. Et primo ostendit qualiter se habeat circa huiusmodi bonus ad seipsum. Secundo, quomodo se habeat ad alterum, ibi. ⁋ Ad amicum &c.⁋ Tertio mouet quandam quæstionem, ibi. ⁋ Ad seipsum &c.⁋ Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo assignat rationem cuiusdam quod dixerat, ibi. ⁋ Videtur enim &c.⁋ Tertio manifestat principale propositum, ibi. ⁋ Iste enim &c.⁋ Dicit ergo primo, quòd vnumquodque prædictorũ conuenit homini vir tuoso respectu suiipsius, aliis autem qui non sunt virtuosi in tantum prędicta conueniunt respectu sui ipsorum, inquantũ se estimant virtuosos esse. Deinde cum dicit.

f ¶ Assignat rationem eius, quod in Secundo dictum est, Ideo enim vnusquisque amicabilia patitur ad seipsum, secundum quòd estimat se virtuosum, quia virtus, & virtuosus videtur esse mensura vnicuique homini, in vnoquoque enim genere habetur pro mẽsura id, quod est perfectum in genere illo, inquantum scilicet omnia alia iudicantur vel maiora, vel minora, secundũ propinquitatem, vel remotionem a perfecto virtuosus sit perfectus in specie humana, conueniens est, ut ex hoc accipiatur mensura in toto humano genere. Deinde cum dicit.

g ¶ Manifestat principale propositum. Et primo ostendit, ꝙ virtuoso conuenit respectu suiipsius id, quod pertinet ad beneficientiam. Secundo id, quod pertinet ad beniuolentiam, ibi. ⁋ Et viuere autem ⁋ Tertio id, quod pertinet ad concordiam. ⁋ Sed & viuere &c.⁋ Dicit ergo primo, quòd virtuosus maxime vult sibijpsi bona & uera & apparentia, eadem enim sunt apud ipsum uera, & apparentia bona, vult enim sibi bona virtutis, quæ sunt uera hominis bona, nec huiusmodi uoluntas in eo est una, sed huiusmodi bona, etiam operatur ad seipsum, quia boni hominis est, ut laboret ad perficiendum bonum, dictum est enim in Secundo, quòd uirtus facit habentem bonum, & opus etiam eius reddit bonum, & hoc vult & operatur, gratia suiipsius, i. gfa intellectiuę pt̃is q̃ est principalis i hoĩe, unusquisq; aũt uf id maxime esse, qd est principale in eo: uirtuosus aũt ad hoc tendit, semp, ut operetur id, qđ est conueniens rationi, & sic patet, ꝙ semper uult sibi bonum, secundũ seipsum. Deinde cũ dicit.

h ¶ Ostendit,

Lectio. 4.

Universidad de Bibliotecas

h Et viuere autē vult seipsum, & saluari, & maxime hoc quo sapit, bonū enim studioso esse, vnusquisque autem sibijpsi vult bona, factus autem alius, nullus eligeret omnia habere illud, qđ factum est, habet enim & nunc Deus bonum, sed ens quidem, quod aliquando est, videbitur autem vtique intelligens vnusquisque esse vel maxime.

i Sed & conuiuere talis sibiipsi vult, delectabiliter enim ipsum facit, operatorum enim delectabiles memoriæ, & futurorum spes bonæ, tales autem delectabiles, & Theorematibus autem abundat mente.

k Condoletq; & cōdelectatur maxime sibiipsi, omniū.n. est idem & triste, & delectabile, & non aliud alii, impentibilis enim vt est dicere, in existere itaque, quæ ad seipsum singula horum epyichei.

l Ad amicum autem habere quemadmodum ad seipsum, est enim amicus alius ipse, & amicitia horum esse aliquid videtur, & amici quibus hæ existunt.

m Ad seipsum autem, vtrū est vel non est amicitia, relinquatur in præsenti, videbitur autem vtique sic ésse amicitia secundum quòd ē duo, vel plura ex dictis, & quoniam superabundantia amicitiæ ei quæ est ad seipsū assimilatur.

n Videntur autē dicta, & multis existere quamuis existentibus prauis, igitur secundum qp placent sibi ipsis, & existimant epyiches esse sic participant ipsis, quia & valde prauorum, & nepharíorum nulli hæc existūt, sed neque videntur, fere autem neque prauis,

hoc enim facit delectabiliter: vno modo quantum ad memoriā præteritorum, quia memoria bonorum quæ operatus est,] est sibi delectabilis. Secundo quantum ad spem futurorum, habet. n. spem bene operandi in futuro, quę est sibi delectabilis. Tertio quantum ad cognitionem præsentium, abundat enim secundū mentem theorematibus, ideſt considerationibus veris, & vtilibus. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit, quòd virtuosus habet concordiam ad seipsum secundum passiones. Et dicit, quòd ipse maxime condolet, & condelectatur sibijpsi, quia toti sibi, ideſt quantum ad partem sensitiuam & intellectiuam, est idem triste, & delectabile, & non aliud alij, quia uidelicet pars sensitiua in eo, adeo est rationi subiecta, quòd sequitur motum rationis; uel saltem non uehemēter retinetur, non enim ducitur a passionibus sensitiuæ partis, ut postea passione cessante pœniteat de eo, quod iam fecit contra rationem, sed quia semper secundum rationem agit, non de facili pœnitet, & ita maxime consentit sibijpsi, ultimo autē epilogando concludit, quòd prædicta cōueniunt uirtuoso respectu suipsius. Deinde cum dicit.

Et vult etiam se viuere saluumque esse, atque id maxime quo sapit, est enim bonum homini studioso esse, unusquisque autem sibi uult ipsa bona, factus vero alius nullus expetit cuncta habere illud, quod est factum, habet autem & nunc Deus summum bonū, sed est id, quod est ipse, videtur autem id vnusquisque esse, quod intellegit, aut maxime.

Atque talis secum degere vult, libenter enim hoc cum uoluptate que facit, nam & actarum rerum recordatio periocunda est, & futurarum spes bona, talis autem afficit uoluptate, & insuper contemplationibus mente abundat.

Præterea maxime secum una dolet, atque lætatur, idem est enim omnino ipsi molestum, atque iucundum, & nō alias aliud, est.n. sine pœnitētia prorsus, ex eo igitur, quia unūquodq; ipsorum ad seipsum competit studioso.

Ad amicum autem sic se habet, ut ad seipsum, amicus enim est alius ipse, Et amicitia uidetur horum aliquid esse, & quibus hæc insunt uidentur esse amici.

Quærere uero, utrum ad seipsum sit, an non sit amicitia, & nunc omittamus, uidebitur autem hoc amicitia esse quo duo, uel plura ex his habet, quæ dicta sunt, & quæ maxima amicitia simlis est ei, quæ est ad seipsum.

At uero uidentur ea quæ dicta sunt, & ipsis multis in esse quamuis sint prauis, an hoc participes ipsorum sunt, quo sibiipsis placent, & bonos se esse existimant? nam eorum qui uehementer sunt prauis, atque nefarii, nemini hæc insunt, sed nec ineſse uidentur, fere autem neque prauis.

dit, quòd non possunt conuenire malis. Secundo infert quoddam correlarium ex dictis, ibi. ¶ Si utique &c.] Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi. ¶ Differt autem.] Dicit ergo primo, quòd prædicta amicitię opera uidentur multis conuenire respectu suipsorum, quāmuis sint praui, tamen considerandum est, quòd in tantum participant prædictis amicitiæ operibus ad seipsos, inquantum placent sibijpsis, & estimāt se esse uirtuosos, sed nulli eorū qui sunt ualde prauis, & nepharij, neque prædicta conueniūt, neque conuenire uidentur, & fere nullis prauis uidentur conuenire prędicta, raro enim inueniuntur homines praui, qui estimēt se uirtuosos suam malitiā non cognoscentes. Deinde cū dicit.

o ¶ Manifestat propositum. Et primo ostendit, quòd prauis nō conuenit respectu suipsorum opus amicitię, quod pertinet ad beneficentiam. Secundo, quòd neque illud quod pertinet ad beniuolentiam, ibi. ¶ Quibus autem multa.] Tertio, quòd nec etiam illud, quod pertinet ad concordiam, ibi. ¶ Quæcumque mali.] Dicit ergo primo, quòd mali dissentunt a seipsis, inquantum scilicet alia concupiscunt secundum partem sensitiuam, & alia volunt secundū rationem, sicut patet de incontinentibus, qui loco eorum quæ secundum rationem iudicant esse sibi bona, appetunt delectabilia, quę sunt eis nociua, alij autem propter timiditatem, & pigritiam prætermittunt operari ea quæ secundum rationem iudicant sibi bona, & sic dupliciter carent beneficentia ad seipsos, uno modo inquātum operantur sibi nociua, alio modo inquantum vitant si bi proficua. Deinde cum dicit.

p ¶ Ostendit, quòd eis non conuenit ad seipsos opus, quod competit ad beniuolentiam. Et dicit, qp illi a quibus facta sūt multa, & grauia mala, ita quod propter seipsos ab hominib⁹ odiuntur, non volūt se esse & viuere, sed est eorum vita eis tediosa, cognoscentes se hominibus cē graues, & ita fugiunt viuere intantum quòd quandoque interimunt seipsos. Deinde cum dicit.

q ¶ Ostendit, quòd non conueniat malis opus quod pertinet ad concordiam. Et primo quantum ad conuictum, non enim posſūt mali sibijpsis conuiuere reuertendo ad cor suū, sed quærunt alios cū quibus commorentur colloquendo, & cooperando eis secū dū exteriora verba & facta: & hoc ideo, quia stārim secum cogitando de seipsis recordantur multa, & grauia, & mala, quæ in præterito commiserunt & præsumunt se similia facturos in futurum, quod est eis dolorosum, sed quando sunt cum alijs hominibus diffundendo se ad exteriora, obliuiscuntur suorum malorum, & sic cum nihil in seipsis habeant, quod sit dignum amari, nihil amicabile patiuntur ad seipsos. Secundo ibi.

r ¶ Manifestat, quòd non habent secum concordiam quantum ad passiones. Et dicit, quòd tales, neque congaudent, neque condolent sibijpsis, anima enim eorum est in quadam contentione contra seipsam, inquantum scilicet pars sensitiua repugnat rationi, & ex vna parte dolet si recedat a delectabilibus propter malitiam in eo dominantem, quæ causat huiusmodi tristitiam in parte sensitiua, ex alia autem parte delectatur secundum rationem, quæ iudicat mala esse vitanda, & sic vna pars aīæ trahit hominem malū ad vnam partem, alia autem pars trahit eū ad partem cōtrariā, ac si anima eius in diuersas partes discerperetur, & contra se ipsam discreparet. Tertio ibi.

s ¶ Remouet quandam dubitationem: si enim aliquis diceret non esse possibile, quòd homo prauus simul de eodem doleat, & delectetur, & hoc quidem verū est quantum ad sensum vtriusque, quāuis causa vtriusque simul ineſse possit, secundum diuersas animę partes: dicit ergo, quòd non sit possibile, quòd homo prauus simul tristetur, & delectetur, tamen parum post delectationē tristatur de hoc ipso, quod delectatus est, & vellet quòd huiusmodi delectabilia non recepisset, homines enim prauī replentur pœnitentia, quia videlicet impetu malitię vel passionis cessante, quo mala faciunt, secundum rationem cognoscunt se mala egisse & dolent, & sic patet, quòd prauus nō disponuntur amicabiliter ad seipsos propter hoc, quòd non habent in seipsis aliquid amicitia dignū. Deinde cum dicit.

t ¶ Concludit ex præmissis, qp sit ualde miserum est sic se habere absque amicitia ad seipsum intense, ideſt vehementi studio fugere debemus malitiam, & conari ad hoc, quod simus virtuosi, per hunc modum enim se habebit aliquis amicabiliter ad seipsum, & hoc etiā alijs amicus.

o Differunt autem a seipsis, & altera quidē concupiscunt alia autem volunt, puta incontinētes: eligunt enim pro eis, quę vidētur sibiipsis bona esse delectabilia nociua entia, hi autem rursus propter timiditatem, & desidiam recedunt ab operari, quę existimāt ipsis optima esse.

p Quibus autem multa, & dura operata sunt, & propter malitiam odiuntur, fugiunt viuere, & interimunt seipsos.

q Quærunt itaq; mali cum quibus commorentur, seipsos autē fugiunt, recordantur enim multorum, & difficilium, & talia alterā sperant secundum seipsos entes, cum aliis autem entes obliuiscuntur, nihilque amabile habentes, nihil amicabile patiuntur ad seipsos.

r Neque gaudent, neque condolent tales sibi ipsis, contendit enim ipsorum anima, & hic quidem propter malitiam dolet recedens a quibusdam, hic autem delectatur, & hæc quidē huc, hæc autem illuc trahit, quē admodum discerpentia.

f Si autem non posſibile simul tristari, & delectari, sed post parum tristatur, quoniam delectatus est, & non vtique vellet delectabilia hæc fieri ipsis penitudine enim praui replentur, non itaque videtur prauus. neq; ad seipsum amicabiliter disponi, propter nihil habere amabile.

t Si itaque sic habere valde est miserum, fugiendum malitiam intense, & tentandum epyichē esse, sic enim & ad seipsum amicabiliter vtique habebit, & alteri amicus fiet.

LECTIO V.

Beniuolentiam autē amicitiæ quidē assimilat, non tamē est amicitia.

Dissident enim secum, & alia quidem cupiunt, alia autem volunt, vt incontinentes, nam his quæ bona sibi videntur anteponunt ea, quæ voluptate afficunt, atque nocent, quidam rursus ob formidinem, atque inertiam eas agere res omittunt, quas putant sibijpsis optimas esse.

Qui vero multas res graues, atque nefandas egerunt, vitam ob prauitatē odio habent, ac fugiunt, sibique mortem consciscunt.

Quærunt præterea alios ipsi flagitiosi, quibus cum uersentur, se uero ipsos fugiunt, nam si sint secum, recordantur multarum grauiumque rerū, & sperant alias tales, si cum aliis autem sint obliuiscuntur, atque cum nihil habeant, quod sit amabile, nulla re prorsus afficiuntur ad seipsos, quæ ad amicitiam attinet.

Neque igitur unà secum gaudent, atque dolent, est enim eorum anima in seditione, atque interdum ob prauitatem dolet, ibi sinens a quibusdam interdum lætatur, & hæc quidem pars huc, illa autem illuc trahit, ut diuellentes.

Quòd si fieri nequeat, ut doleat simul atque lætetur, at paulopost dolet, quod lætatus fuit, & nollet sibijpsi illa uoluptati fuisse, improbi namque pœnitentia sunt referti, improbus igitur ne erga se quidem amice affectus est, propterea quòd nihil habet, quod sit amabile.

Quòd si ita sese habere uehementer est miserum, totis uiribus fugienda est prauitas, & enitendum est bonum esse, sic enim & ad seipsum habebit amice, & alij amicus poterit.

LECTIO V.

Beniuolentia autem amicitiæ quidem est similis, non tamen est amicitia.

LECTIO V.

Postquam Philosophus ostendit, quæ sunt opera amicitiæ, & quibus conueniant, hic determinat de singulis eorum. Prædicta autem amicitię opera reducuntur ad tria, scilicet beneficiētiam, beniuolentiā, & con-

& concordiam, vt dictum est, & ideo de his tribus nunc determinat. Primo quidem de beniuolentia, quæ consistit in interiori affectu respectu personæ. Secundo de concordia, quæ etiam in affectu consistit, sed respectu eorum, quæ sunt personæ, ibi. ¶ Amicabile autem &c. ¶ Tertio de beneficientia, quæ consistit in exteriori effectu, ibi. ¶ Benefactores autem &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit, quòd beniuolentia nō est amicitia. Secūdo ostēdit, quòd est amicitiæ principium, ibi. ¶ Videtur vtiq; ¶ Circa primum duo facit. Primo ostēdit, quòd beniuolētia non est amicitia, quæ significatur per modum habitus. Secundo, quòd non est amatio, quæ significatur per modum passionis, vt in Octauo dictum est, ibi. ¶ Sed neque amatio. ¶ Circa primum duo facit. Primo proponit, quod intēdit, & dicit, quòd beniuolentia videtur esse aliquid simile amicitiæ, inquantum scilicet oportet omnes amicos esse beniuolos, non tamen est idem, quod amicitia. Secundo ibi.

Lectio. 5.

b ¶ Propositum probat per duo media, quorum primum est, quòd beniuolentia potest fieri ad homines ignotos, quorum scilicet experiētiam aliquis non accepit, cum eis familiariter cōuersando, sed hoc nō potest esse in amicitia. Secundum medium est, quòd beniuolentia potest esse latens eum, ad quem beniuolentiam habemus, quod de amicitia dici non potest, & hæc supra in principio Octaui dicta sunt. Deinde cum dicit.

Lectio. 2.

c ¶ Oenilit, quòd beniuolentia non sit amatio duplici ratione, quarū prima est, quòd beniuolētia nō habet distentionem animi, neque appetitum, idest passionē in appetitu sensitiuo, quæ animum suo impetu distendit, qua si cum quadam violentia ad aliquid mouens, quod quidem accidit in passionibus amationis, non autem in beniuolentia, quę consistit in simplici motu voluntatis. Secundam rationem ponit ibi.

d ¶ Et dicit, quòd amatio fit consuetudine, importat enim amatio, vt dictum est, quendam vehementem impetum animi, non autem consueuit animus statim vehementer ad aliquid moueri, sed paulatim ad maius perducitur, & ideo per quandam consuetudinem amatio crescit, sed quia beniuolentia importat simplicem motum voluntatis, potest repente fieri, sicut accidit hominibus videntibus pugnas Agonistarum, fiunt enim beniuoli

& concordiam, vt dictum est, & ideo de his tribus nunc determinat. Primo quidem de beniuolentia, quæ consistit in interiori affectu respectu personæ. Secundo de concordia, quæ etiam in affectu consistit, sed respectu eorum, quæ sunt personæ, ibi. ¶ Amicabile autem &c. ¶ Tertio de beneficientia, quæ consistit in exteriori effectu, ibi. ¶ Benefactores autem &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit, quòd beniuolentia nō est amicitia, quæ significatur per modum habitus. Secundo, quòd non est amatio, quæ significatur per modum passionis, vt in Octauo dictum est, ibi. ¶ Sed neque amatio. ¶ Circa primum duo facit. Primo proponit, quod intēdit, & dicit, quòd beniuolentia videtur esse aliquid simile amicitiæ, inquantum scilicet oportet omnes amicos esse beniuolos, non tamen est idem, quod amicitia. Secundo ibi.

b ¶ Propositum probat per duo media, quorum primum est, quòd beniuolentia potest fieri ad homines ignotos, quorum scilicet experiētiam aliquis non accepit, cum eis familiariter cōuersando, sed hoc nō potest esse in amicitia. Secundum medium est, quòd beniuolentia potest esse latens eum, ad quem beniuolentiam habemus, quod de amicitia dici non potest, & hæc supra in principio Octaui dicta sunt. Deinde cum dicit.

c ¶ Oenilit, quòd beniuolentia non sit amatio duplici ratione, quarū prima est, quòd beniuolētia nō habet distentionem animi, neque appetitum, idest passionē in appetitu sensitiuo, quæ animum suo impetu distendit, qua si cum quadam violentia ad aliquid mouens, quod quidem accidit in passionibus amationis, non autem in beniuolentia, quę consistit in simplici motu voluntatis. Secundam rationem ponit ibi.

d ¶ Et dicit, quòd amatio fit consuetudine, importat enim amatio, vt dictum est, quendam vehementem impetum animi, non autem consueuit animus statim vehementer ad aliquid moueri, sed paulatim ad maius perducitur, & ideo per quandam consuetudinem amatio crescit, sed quia beniuolentia importat simplicem motum voluntatis, potest repente fieri, sicut accidit hominibus videntibus pugnas Agonistarum, fiunt enim beniuoli

b Fit enim beniuolentia, & ad ignotos, & latens, amicitia autem non, prius autem talia dicta sunt.

c Sed neque amatio est, non enim habet distentionem, neque appetitum, amationem autem hæc sequuntur.

d Et amatio quidem cum consuetudine, beniuolentia autē, & ex repentino, quemadmodū & circa Agonistas accidit, beniuoli enim ipsis fiunt & complacent: cooperabuntur autem vtique nihil, quod enim diximus repente beniuoli fiunt, & superficialiter diligunt,

e Videtur vtique principiū amicitiæ esse, quemadmodum eius, quod est amare ea, quæ per visum delectatio, nō enim præde lectatus specie nullus amat, gaudens autem specie nihil magis amat, sed cum absentem desiderat, & præsentiam concupiscit, sic vtique & amicos non possibile esse nisi beniuolos factos, beniuoli autem nihil magis amant, volunt enim solum bona quibus sunt beniuoli, cooperabuntur autem vtiq; nihil, neque turbantur pro ipsis, propter quod transferens dicet quis vtique ipsam ociosam amicitiam, diuturnam autem, & in consuetudinem aduenientem, fieri amicitiam.

f Non eam, quæ propter vtile, neque eam, quę propter delectabile.

g Non.n. beniuolētia in his fit, beneficiatus quidem pro quibus passus est, retribuit beniuolentiam iusta operans, volens autem aliquem bene operari spē habēs abūdātiæ per illum, nō videtur beniuolus illi esse, sed magis sibijpsi, quemadmodum neque amicus, si curet ipsum propter vsum quendam.

h Totaliter autem beniuolentia propter virtutem, & epyichiam quandam fit, cum huic bonus quis appareat, vel fortis, vel aliquid talium, quemadmodum & in agonisticis dicimus.

e Videtur vtique principiū amicitiæ esse, quemadmodum eius, quod est amare ea, quæ per visum delectatio, nō enim præde lectatus specie nullus amat, gaudens autem specie nihil magis amat, sed cum absentem desiderat, & præsentiam concupiscit, sic vtique & amicos non possibile esse nisi beniuolos factos, beniuoli autem nihil magis amant, volunt enim solum bona quibus sunt beniuoli, cooperabuntur autem vtiq; nihil, neque turbantur pro ipsis, propter quod transferens dicet quis vtique ipsam ociosam amicitiam, diuturnam autem, & in consuetudinem aduenientem, fieri amicitiam.

f Non eam, quæ propter vtile, neque eam, quę propter delectabile.

g Non.n. beniuolētia in his fit, beneficiatus quidem pro quibus passus est, retribuit beniuolentiam iusta operans, volens autem aliquem bene operari spē habēs abūdātiæ per illum, nō videtur beniuolus illi esse, sed magis sibijpsi, quemadmodum neque amicus, si curet ipsum propter vsum quendam.

h Totaliter autem beniuolentia propter virtutem, & epyichiam quandam fit, cum huic bonus quis appareat, vel fortis, vel aliquid talium, quemadmodum & in agonisticis dicimus.

Fit enim beniuolentia, & ad ignotos, & latens, amicitia vero non fit, hæc autem antea diximus.

At nec etiam est amatio, non enim habet extensionem, nec appetitum, amationem autem hæc sequuntur.

Et amatio quidem est cum consuetudine, beniuolentia autem fit, & repente, vt fit & erga certantes, spectantes enim beniuoli fiunt ipsis, & volunt bona, nihil autem agerent simul, quod enim diximus, repete fiunt beniuoli, & leuiter diligunt.

Videtur igitur beniuolentia principium amicitiæ esse, sicut & adamandi voluptas ea, quæ per aspectum efficitur, nemo namque adamat si non antea delectatus fuerit forma, qui vero gaudet forma non continuo, & adamat, sed cum absentem desiderat præsentiamque affectat, sic igitur & amicos impossibile est esse, nisi beniuoli fuerint, beniuoli vero non continuo & amant, uolunt enim duntaxat eis bona quibus beniuoli sunt, sed nihil agerent simul, neque pro eis molestiam susciperent ullam, quapropter quispiam per translationem principii ipsam amicitiæ dixerit esse, diuturnam autem factam, & ad consuetudinem accedentem amicitiam fieri.

Non eam quidem, quæ ob vtilitatem, neque eam quæ ob uoluptatē est.

Neque enim pro bisce beniuolentia fit, qui namque beneficium accepit, retribuit pro his, quæ accepit beniuolentiam, faciens iusta, qui uero uult aliquem prosperitatem habere, spe cōmodi alicuius consequēdi per illum, non illi, sed sibi potius beniuolus est,

ad alterum pugnantium, & placeret aspicientibus, quòd hic, vel ille vinceret, tamen nullam operam ad hoc darent, quia vt dictum est, homines sunt repente beniuoli, & diligunt superficialiter, idest secundum solum & debilem motum voluntatis, non prorumpentem in opus. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit, quòd beniuolentia sit principium amicitiæ. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit beniuolentiam esse amicitiæ principium. Secūdo ostendit cuius amicitiæ principium sit, ibi. ¶ Non eam q̄ propter vtile. ¶ Dicit ergo primo, quòd beniuolentia dicitur esse principium amicitiæ, sicut delectatio in aspectu alicuius mulieris, est principium amationis eius, nullus enim incipit amare aliquam mulierē, nisi prius fuerit delectatus in eius pulchritudine, nec tamē tantum cum gaudet in aspectu formæ mulieris amat eam, sed hoc est signū amationis completæ, quando sit absens, desiderat eam, quasi grauiter ferens eius absentia, & præsentiam concupiscens, & similiter se habet de amicitia, & beniuolentia, non enim possibile est aliquos esse amicos, nisi prius facti fuerint beniuoli, nec tamen propter hoc quòd sunt beniuoli possunt dici amici, quia ad beniuolos pertinet hoc solum, quòd velint bona illis quibus sūt beniuoli, ita tamen, quòd nihil pro eis tali cerent, neque pro eorum malis turbarentur: vnde potest aliquis translatiue loquendo dicere, quòd beniuolentia est quędam amicitia ociosa, quia scilicet non habet operationē amicabilem adiunctam, sed quando diu durat hō i beniuolētia, & cōsuescit hīs velle, alicui, firmat animus eis ad volēdū bonū, ita quòd voluntas nō erit ociosa, sed efficax, & sic fit amicitia. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit cuius amicitiæ beniuolentia sit principium. Et primo ostendit cuius non sit principium. Secundo cuius sit principium, ibi. ¶ Totaliter autem. ¶ Circa primum duo facit. Primo ponit, quod intendit, & dicit, quòd beniuolentia per diuturnitatem, & consuetudinem non perducitur ad veram speciē amicitiæ, quæ est propter vtile, aut delectabile. Secūdo ibi.

g ¶ Probat propositum, non enim beniuolentia in illam amicitiam transit, in qua beniuolentia locum non habet, non autē locum habet beniuolentia in prædictis amicitijs, & hoc quidē manifeste apparet in amicitia delectabili, in qua vterque amicorum vult sibi ex altero delectationem, quæ quandoque est

cum malo alterius, & sic tollitur beniuolentia, sed in amicitia vtili potest esse beniuolentia quantum ad eum, qui iam recepit beneficia, qui si iuste operetur, retribuit saltem beniuolentiam pro beneficijs quæ recepit, sed si aliquis de aliquo velit, quòd bene se habeat, & bene operetur propter spem quam habet, vt per illū in bonis abūdet, non videtur esse beniuolus ad illum, per quem sperat se abundare, sed magis ad seipsum, sicut etiā non videtur amicus alicuius, qui aliquā curā apponit ad bonum eius propter alicuius vtilitatem, scilicet vt ad aliquid ipso vtatur. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit cuius amicitiæ beniuolentia sit principium, & dicit, quòd vniuersaliter beniuolentia videtur esse ad aliquē propter aliquā eius virtutem, & epyichiam, cum scilicet alicui videatur, quòd ille ad quem est beniuolus sit bonus, aut fortis, aut aliquid huiusmodi, propter quę homines consueuerunt laudari, sicut dictum est de agonistis, quibus efficimur beniuoli propter fortitudinem, quæ apparet in eis, vel propter aliquid huiusmodi.

LECTIO VI.

Ostquàm Philosophus determinauit de beniuolentia, hic determinat de cōcordia. Et primo ostēdit, quid sit concordia. Secundo, quomodo se habeat ad amicitiam politicam, ibi ¶ Politica autē &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo determinat genus cōcordiæ. Secundo materiā ipsius, ibi. ¶ Neque circa quodcūque. ¶ Dicit ergo primo, quòd cōcordia videtur ad genus amicitiæ pertinere, dictum est enim supra, quòd ad amicos pertinet, q̄ eadem eligant, in quo consistit ratio concordiæ, & ex hoc patet, quòd concordia non est homodoxia, per quod significatur vnitas opinionis, potest enim cōtingere, quòd sint eiusdem opinionis etiam illi, qui se inuicē non cognoscunt, inter quos tamen non est concordia, sicut nec amicitia. Deinde cum dicit.

Lectio. 4.

b ¶ Inquirit materiam concordiæ. Et primo ostendit, circa quæ non sit concordia. Et dicit, quòd non dicuntur concordare homines, qui concordant circa quodcumque, sicut illi, qui consentiunt sibijpsis in speculatiuis, puta de his quæ pertinent ad corpora cœlestia, consentire enim sibi inuicem in ipsis non pertinet ad rationem amicitiæ, quia amicitia ex electione est,

A iudicium autem de rebus speculatiuis non est ex necessitate electionis, & ideo nihil prohibet aliquos amicos diuersa circa huiusmodi sentire, & aliquos inimicos in his sibi consentire, vnde patet concordiam, quæ ad rationem amicitiæ pertinet, circa talia non esse. Secundo ibi.

quemadmodum nec amicus, si illi propter aliquem vsum obsequiū præstat.

Omnino autem beneuolentia ob uirtutem, ac bonitatem aliquam fit, cum cuipiam quispiam pulcher, aut fortis, aut aliquid tale videtur, vt in certantibus diximus.

B

LECTIO VI.

Micabile autem & concordia videtur propter quod non est homodoxia, hæc quidem enim, & ignorantibus adinuicē exīstet vtiq;.

b Neque circa quodcumque cōsentientes, concordare aiūt, puta eos, qui de cœlestibus. non enim amicabile de his concordare.

C

c Sed ciuitates cōcordare aiūt cum de conferentibus consentiant, & eadem eligant, & operentur communiter opinata, circa operabilia itaque concordant.

d Et horum circa quæ magnitudine, & contingentia ambobus exīstere, vel omnibus, puta ciuitates, cū omnibus videātur principatus eligibiles esse, vel cōpugnare Lacedemonijs, vel principari Pittacum, quando & ipse voluit: cum autem vterque seipsum velit quemadmodū qui in Phœnissis contendūt, non enim est concordare sibiipsi vtrumque bene velle quodcumque, sed quod in eodem, puta cum & plebis, & epyiches optimos principari, sic enim omnibus sit quod appetunt.

D

e Politica autem amicitia videtur concordia, quemadmodum & dicit, circa cōferentia enim est & quæ ad vitā conuenientia.

E

LECTIO VI.

Et qui concordia etiā ad amicitiam attinet, quapropter non est eadem opinatio, hæc enim & his, qui sibi mutuo sunt ignoti inesse potest.

Nec eos qui de re quauis sunt eiusdem sententiæ concordes dicunt, velut eos, qui de cœlestibus eadem sentiunt, non enim ad amicitiam pertinet de his esse concordes.

C

Sed ciuitates concordes inquiunt esse, cum de his, quæ conferunt eadem sentiunt eliguntque, atque agunt ea, quæ publice visa sunt, circa igitur ea quæ in actionem veniunt, concordes sunt homines.

Et horum circa ea quæ in magnitudine sunt, possuntque vtrisque vel omnibus inesse, vt ciuitates concordes sunt, cum omnibus videtur magistratus esse deligendos, aut societatem cū Lacedemonijs ineundam esse, aut magistratum gerere Pittacum, cum vellet & ipse, at cum uterque seipsum uult, ut u uolunt, qui in Phœnissis sunt, seditionem habent, concordes enim est non est idem utrumque intelligere quicquid tandem id sit, sed in eodem idem, ut cum & populus & boni rempublicam optimates gerere uolunt, sic enim fit omnibus, quod exoptant.

E

Ciuilis autem amicitia uidetur ipsa concordia esse sicut & dicitur, nam circa commoda, & ea quæ pertinent ad uitam uersatur.

c ¶ Ostendit circa quæ sit concordia. Et primo ostendit in generali, quòd est circa operabilia. Et dicit, quòd ciuitates dicuntur concordare sibijnuicem, quando consentiunt circa vtilia, ita quòd eadem eligunt, & communiter operantur ea quæ opinantur esse vtilia, & sic patet, q̄ concordia est circa opabilia. Tertio ibi.

d ¶ Ostendit in speciali circa quæ operabilia sit concordia. Et ponit duo, quorū vnum est, quòd concordia attendit circa ea quæ habent aliquam magnitudinē, non enim tollitur cōcordia aliquorum, ex eo quòd in aliquibus minimis dissentiunt, aliud autē est, quòd illa circa quę est concordia sint talia, quæ possint conuenire vtrique concordantium, vel etiā omnibus siue hominibus, siue ciuibus vnius ciuitatis, si enim aliquis consentiat alicui, quòd habeat id, quod nullus potest habere, non multum pertinet ad concordiam, & inducit exemplum de ciuitatibus, in quibus dicitur esse concordia, quando omnibus ciuibus idem videtur, puta, q̄ principes assumantur per electionem, non autem sorte, vel per successionē, vel cum videtur Atheniēsibus, quòd ineant societatem cum Lacedæmonijs ad simul pugnādum contra hostes, vel quādo omnibus ciuibus videtur, q̄ talis homo puta Pittacus principetur, si tamen & ipse voluerit principari, tunc enim qui hoc volunt, ei concordant, sed cū quilibet vult seipsum principari sequit, q̄ cōtēdāt, sicut de quibusdā recitat in Phœnissis. i. in quibusdā poematib⁹, nō. n. cōsistit cōcordia ī hoc q̄ vterq; velit sibi ipsi bonū, quāuis videat similitudo volūtatis, ī proportionē, qa vterq; vult bonū sibi, quinimo hoc est cōtētionis cā, sed oportet ad hoc q̄ sit cōcordia, q̄ cōsentiāt in eodē ī numerū, sicut cū in aliqua ciuitate tā plebs, q̄ virtuosi in hoc cōcordēt, q̄ optimi principētur, per hūc. n. modū oībus fit illud qđ desiderāt, qñ in eodē oēs cōsentiūt. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit qualiter se habeat concordia ad amicitiam politicam. Et dicit, quòd amicitia politica siue sit ciuium vnius

ciuitatis adinuicē siue sit inter diuersas ciuitates, videtur idē esse quod concordia. Et ita etiam homines dicere consueuerunt. s. q̄ ciuitates, vel ciues concordes habent amicitiam adinuicem. Est enim amicitia politica circa vtilia, & circa ea, quæ conueniāt ad vitam humanam, circa qualia dicimus esse concordiam. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit quibus conueniat concordia. Et primo ostēdit, q̄ inuenitur in bonis. Secundo ostendit, q̄ non inuenitur in malis. ibi. Prauos autem, &c. Dicit ergo primo, q̄ concordia talis, qualis determinata est, inuenitur in his qui sunt virtuosi. Huiusmodi. n. homines sicse habēt, q̄ quilibet eorum, & ipsis concordat, & etiā concordant adinuicem inquantum immobiliter permanent in eisdem, & electionibus, & operibus, quia sicut supra dictum est, boni sunt quasi impentibiles. Sed addit, vt est dicere, quia non est possibile, q̄ homines in hac vita omnimodā immutabilitatem habeant. Et ad expositionem dictorū subdit, quòd ideo dicuntur in eisdē existentes, quia voluntates talium hominū manent fixæ in bono, & non transfluunt de vno in aliud: sicut Eurípus. i. quidam locus maritimus in Grecia, in quo aqua fluit & refluit. Et huiusmodi homines virtuosi volunt iusta, & vtilia, & talia cōmuniter appetunt. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit, q̄ in prauis non est cocordia. Et dicit, quòd praui nō possunt cōcordare nisi forte parum, sicut & parum possunt esse amici. Ideo autem concordare non possunt, qa volunt superabundanter habere in omnibus vtilibus: sed volunt deficere imminus habere in laboribus qui communiter fiunt, & imminēt sustinendi, vel in ministrationibus. i. quibuscunque tributis, vel seruitiis. Et dum sibi vnusquisque vult hoc, scilicet superabundare in bonis, & deficere in malis, inquirit de proximo suo, & impedit eum ne hoc adipiscatur, quod ipse cupit. Et ita dum non seruatur bonum commune, quod est iustitia destruitur inter eos communitas concordiæ. Et sic accidit inter eos contentio dum vnus cogit alium ad hoc, quod seruet ei, id quod est iustum, sed idem ipse nō vult alteri iustitiam facere, sed vult superabundare in bonis, & deficere in malis, quod est cōtra æqualitatem iustitiæ.

f Est autem talis concordia in his, qui epyiche. Isti. n. & sibiipsis concordant, & adinuicem, & in eisdem existentes, vt dicere. Talium enim manent voluntates, & non transfluunt, quemadmodum euripus. Voluntq; iusta, & conferentia. Hæc autē, & communiter appetunt.

g Prauos autem non posſibile cōcordare, tamen nisi parū, quē admodum, & amicos esse super abundantiam appetentes in vtilibus, in laboribus autē, & ministrationibus deficientes. Sibiipsi autem unusquisque volens hoc, proximum perſcrutatur, & prohibet. Non. n. ſeruantium cōmune perditur. Igitur accidit ipsis cōtendere ad inuicem quidem cogentes, ipsos autem non volentes iusta facere.

LECTIO VII.

Benefactores autem beneficiatos uidētur magis amare, quàm bene patientes operantes.

b Et ut præter rationem factū quęritur.

c Pluribus quidem igitur videtur, quoniam hi quidem debēt. his autē debetur: quemadmodum igitur in mutuis debentes quidē volunt nō esse quibus debent. Accomodātes autē, & curant debentiū ſalutem, ſic & benefacientes velle esse patientes, vt lucrantes gratias. his autem non esse curam reddere. Epycharmus quidē igitur forte vtique dicet, hoc dicere ipsos ex malo uidentes. Asſimilatur autem humano. Immemores. n, multi, & magis bene pati, quàm facere appetunt.

d Videbitur aūt utiq;. & naturalior esse causa, & non ſimilis

LECTIO VII.

Postquam Philosophus determinauit de beniuolentia. & concordia. Hic determinat de beneficientia. Et primo proponit id, quod circa eam accidit. Et dicit, q̄ benefactores magis videntur amare eos, quibus benefaciunt, quàm illi, qui bene patiuntur ab eis, amentoperantes ſibi bona. Secundo ibi.

Eſt autem talis concordia in bonis. Nam & ſecum quiſque horū eſt concors, & omnes inter ſe ſunt concordes quippe cum in eiſdem omnino ſint. Talium enim uoluntates manent, & non refluunt, ut Euripus. volantque ſemper ea quæ iuſta ſunt. & quæ pro ſunt. Hæc autem, & communiter aſſe ctant.

Prauos uero concordes eſſe impoſſibile eſt: niſi breui in tempore. quem admodū & amicos eſſe. In rebus quidem utilibus plus, in ſubeundis uero laboribus ſubminiſtrationibuſue minus habere percupientes. Vnuſquiſq; autem hæc ſibi uolens proximum perſcrutatur, & prohibet. Perit. n. res ipſa communis eum ab ipſis non conſeruatur. Fit igitur ut in ſeditione uerſentur. Et ſeſe quidem uicißim urgentes, quæ iuſta ſunt agere nolunt.

LECTIO VII.

Vidētur aūt ÿ, q̄ beneficia cōtulerūt, magis eos amare in quos beneficia sūt collocata, q̄ ipſi q̄ acceperūt, eos qui contulerunt,

Atque ut præter rationem eueniēs quæritur.

Plurimis igitur uidetur id ex eo fieri, quia bi quidem debent, illis uero debetur. Vt igitur in mutuis debitores quidem uolunt ſuos creditores nō eſſe, bi uero de ſalute quoque debitorum diligentiā adhibent, ſic & eos inquit qui beneficia cōtulerunt uelle eos eſſe, erga quos fuere benefici, ut gratias ac cepturos. Illis uero non eſſe curā reddendi. Epicharmus igitur fortaſſe dixerit hæc ipſos dicere aſpicientes ad malum. Videtur autem hoc eſſe humanum. Plerique enim immemores ſunt, & ſuſcipere potius, quàm conferre beneficia appetunt.

Videbitur autem cauſa naturalior eſſe, & non ſimilis eis quæ de creditoribus dicitur, non enim eſt amatio circa illos, ſed eius quod eſt ſaluari voluntas lucri gratia, benefacientes autem amant & diligūt bene patiētes, & ſi nihil ſint vtiles, neque poſterius fiāt vtique.

Quod quidem & artificibus accidit, magis enim unuſquiſque propriū amat opus, quàm ipſe ab opere amaretur, ſi animæ particeps eſſet, maxime uero forſitan hoc circa poetas accidit, hi namque ſua diligunt poemata ſupra modum, & perinde atque filios amant, tale igitur ſimile eſt, & id quod faciunt ÿ, qui beneficia contulerunt, quod enim ſuſcepit beneficium ipſorum eſt opus, hoc igitur & amat magis, quàm opus eum. qui fecit, huius autem cauſa eſt, quòd uniuerſis eſt expetibile, atque amabile eſſe, ſumus autem actu, nam uiuendo ſumus, atque agendo, qui igitur fecit, eſt actu ſuum quodammodo opus, diligit itaque ipſum opus, quia amat & eſſe, hoc autem eſt naturale, quod. n. eſt potentia, id opus ipſum actu declarat.

Et inſuper ei quidem, qui contulit beneficium, honeſtum eſt id quod egit. quare gaudet eo, in quo eſt hoc, at ei qui accepit, nihil eſt honeſti in eo, qui contulit, niſi conferens, quod quidem minus eſt iucundum, atque amabile.

Eſt autem præſentis quidem operatio, futuri autem ſpes, facti uero memoria iucunda, ſed iucundiſſimum eſt quod eſt actu, & amabile ſimili modo ei igitur qui contulit beneficium permanet ipſum opus, diuturnū eſt enim ipſum honeſtum. ſed ei qui cepit, tranſacta eſt ipſa utilitas.

Memoriaque honeſtarum quidem rerum eſt periucunda, utilium autem non nimium, aut minus: expectatio uero contra ſeſe habet.

te accommodantium, accōmodantes enim non amant illos, quibus accommodant, ſed quòd volunt eos conſeruari in eſſe nō est ex amore, ſed propter lucrum, ſed benefactores amant, ſecundū appetitum ſenſitiuum, & diligunt ſecundum electionem eos, q̄ ab eis bona recipiunt, etiam ſi in nullo ſint eis vtiles in præſenti, nec expectent aliquā vtilitatem in futuro. Secundo ibi.

e ¶ Ponit primā rationem, & dicit, q̄ idem accidit de benefactoribus ad beneficiatos, quod accidit i artificibus reſpectu ſuorum operum, omnis enim artifex diligit propriū opus magis quam diligatur ab eo, etiā ſi eſſet poſſibile, q̄ op⁹ illud fieret animatū, & hoc maxime videtur accidere circa poetas, q̄ ſuperabundanter diligunt propria poemata, ſicut parentes amant filios. Poemata enim magis ad rationem pertinent, ſecūdum quam homo eſt homo, quàm alia mechanica opera, & huic aſſimilatur hoc quod accidit circa benefactores diligentes eos, quibus benefaciunt, quia ille, qui bene patitur ab aliquo, eſt quaſi opus eius, & ideo magis diligunt benefactores opus ſuum, ideſt beneficatos, quàm ecōuerſo: poſitis autem exemplis ſubiungit communem rationē, & dicit, q̄ cauſa prædictorū eſt, quia omnibus hominibus eſt eligibile, & amabile ſuum eſſe, vnūquodque enim inquantū eſt, eſt bonum, bonū autem eſt eligibile, & amabile, eſſe autē noſtrum conſiſtit in quodam actu, eſſe. n. noſtrum eſt viuere, & per conſequens operari, non eſt. n. vita abſque vitæ operatione quacumque, vnde vnicuique eſt amabile operari opa vitæ, faciens autem in actu eſt quodammodo ipſum opus facientis. Actus enim mouentis & agētis eſt in moto & patiente, ideo itaque diligunt opus ſuum, & artifices, & poetæ, & benefactores, quia diligūt ſuū eſſe, hoc autem eſt naturale. i. q̄ vnumquodque ſuum eſſe amat, rationē aūt huius cōſequentiæ. i. q̄ diligāt opus, quia diligūt eſſe, manifeſtat ſubdēs, q̄ eſt potentia hoc actu opus nunciat, homo. n. eſt inquantū habet animā rationalē, anima autem eſt actus primus corporis Phiſici potentiā vitam habentis, ideſt quod eſt in potentia ad opera vitæ, ſic igitur primum eſſe hominis conſiſtit in hoc, quòd habeat potentiā ad opera vitę, huiuſmodi autem potentiæ reductionē in actu denunciat ipſum opus, quod homo facit, exercendo actu operā vitæ. Secundam rationem ponit ibi.

similis ei, quæ circa accommodantes, non enim eſt amatio circa illos, ſed eius quod eſt ſaluari voluntas lucri gratia, benefacientes autem amant & diligūt bene patiētes, & ſi nihil ſint vtiles, neque poſterius fiāt vtique.

e Quod. & in artificibus accidit, omnis enim proprium opus diligit magis quàm diligat vtique ab opere animato facto, maxime autem forte hoc circa poetas accidit: ſuperdiligunt enim poemata propria iſti diligentes quemadmodum filios, tali vtique aſſimilatur, & quod benefactorum, bene paſſum. n. opus eſt ipſorum, hoc vtique diligunt magis quàm opus faciētes, huius autem cauſa, quoniā eſſe omnibus eligibile & amabile, ſumus autem in actu, in viuere. n. & operari actu vtique faciens, eſt opus quodammodo, diligūt namque opus, quia & eſſe, hoc autem naturale, quod enim eſt potentia, hoc actu opus nūciat.

f Similiter autem, & benefactori quidem bonum quod ſecundum actum, quare gaudet in quo hoc, patienti autem nullum bonum in operante, ſed ſiquidem conferens, hoc autem minus delectabile, & amabile.

g Delectabilis autē eſt præſentis quidem operatio, futuri autem ſpes, facti autem memoria, delectabiliſſimum autem quod ſecundum actum & amabile ſimiliter, ei quidem igitur qui fecit opus manet, bonum enim diuturnum, patienti autē vtique tranſit.

h Et memoria bonorum quidem delectabilis, vtilium autem non omnino, vel minus. expectatio autem econuerſo habere videtur.

f ¶ Circa quod duo facit. Primo ponit rationem dicens, quòd vnuſquiſque diligit proprium bonum, bonum autem beneficiis cōſiſtit in ſuo actu, quo. ſ. beneficia tribuit, eſt enim actus virtutis, & ideo benefactor delectatur i beneficiato, ſicut in quo in uenitur eius bonum, ſed patiens, qui ſcilicet recipit beneficium, non habet aliquod bonum honeſtum in operante, ideſt in benefactore, non enim uirtutis actus eſt recipere ab alio beneficia, ſed ſi habet aliquod bonum, hoc eſt bonum vtile, quod eſt minus delectabile & amabile, quàm bonum honeſtū, & ita patet, quòd min⁹ eſt amabilis benefactor beneficiato, quàm econuerſo. Secundo ibi.

g ¶ Probat, quod ſupposuerat dupliciter. Primo quidē vtile, quia delectabile quidē circa præſens eſt ipſe actus, ſiue operatio, circa futurum autem ſpes, circa factum autem, ſiue præteritum memoria, inter quæ tria delectabiliſſimū eſt actus, & ſimiliter magis amabilis, quàm ſpes, vel memoria, benefactori autem manet honeſtas proprij operis, quia bonum honeſtum non cito tranſit, ſed eſt diuturnum, & ita delectatur in eo, cui benefecit, ſicut præſenti ſuo bono, ſed vtilitas quā patiens recepit, de facili tranſit, & ita beneficiatus delectatur in benefactore ſecundum memoriam præteritorum: magis ergo eſt delectabile, & amabile benefactori bonum honeſtum quod habet in beneficiato, quàm beneficiato bonum vtile, quod habet in benefactore. Secundo ibi,

h ¶ Probat idem dicens, quòd memoria bonorum, ideſt honeſtorum quæ quis in præterito fecit, eſt delectabilis, ſed memoria bonorum vtilium, quæ quis quandoq; habuit, vel omnino non eſt delectabilis, puta cum circa eorum amiſſionē eſt quis contriſtatus, vel minus eſt delectabilis, quàm memoria honeſtorum, puta, quia aliquid ex eis remanet, ſed circa expectationem futurorum videtur econtrario ſe habere, ſcilicet quòd magis eſt delectabile expectare vtilia, quàm expectare honeſta, huius autem diuerſitatis ratio eſt, quia bonum ignotum non delectat, ſed ſolum bonum cognitum: honeſtum autem nemo cognoſcit, niſi qui habet, vnde cognoſcuntur ſi ſint præterita, non autem ſi ſolum ſint futura, bona autem vtilia cognoſcuntur, & præterita, & futura, ſed aux um præteritorum iam pertranſit, auxilium autem, quod ex eis in futurum expectatur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

expectatur delectat, quasi remedium quoddam contra futuras necessitates, vnde plus delectatur homo in spe vtilium quàm in memoria eorundem, vel etiam quàm in spe honestorum, sed in memoria honestorum plus delectatur homo, quàm in memoria vtilium, benefactor autem in beneficiato habet memoriam boni honesti, beneficiatus autē in benefactore memoriam boni vtilis, delectabilior ergo, & amabilior est benefactori beneficiatus, quàm econuerso. Tertiā rationē ponit ibi.

i ¶ Et dicit, quòd amare assimilatur ei quod est facere, pertinet enim ad amantem, quòd velit & operetur ei bonum quem amat, sed amari assimilatur ei qđ est pati, facienti autem superexcellit patienti, & ideo rationabiliter his qui superexcellunt in agēdo, scilicet benefactoribus, & artificibus, & poetis consequitur quòd ament, & habeant ea quæ ad amorem conlequuntur. Quartam rationem ponit ibi.

k ¶ Illa enim quæ laboriosè fiūt ab omnibus magis diliguntur, sicut illi qui proprio studio, & laboriosè possident diuitias, magis amāt eas quàm illi qui recipiunt eas ex successione parentum, vel ex gratuito dono alicuius, vnde sic accipientes magis sunt liberales, vt in Quarto dictū est. Quòd autem aliquis recipiat beneficium ab aliquo, est sine eius labore, sed quòd aliquis alteri benefaciat est operosum, idest requirens operam & laborem: vnde rationabile est, quòd benefactores magis ament beneficiatos quàm econuerso: & hanc rationem confirmat per exemplū matrum, quæ magis amant filios quàm patres, tum quia magis laborant circa eorum generationem, portando & pariendo eos, quàm patres, tum etiam quia matres magis possūt scire, quòd sint earū filij, quàm patres, & hoc etiam videtur esse proprium beneficiorum, vt scilicet amēt beneficiatos inquantum circa eos laborant.

LECTIO VIII.

POstquam Philosophus determinauit de conseruatione, & dissolutione amicitię, & iterum de amicitiæ operibus, hic mouet quasdam dubitationes circa amicitiam. Et primo ex parte amantis. Secundo ex parte amatorum, ibi. {Verum igitur quàm plurimos &c.} Circa primum duo facit. Primo soluit dubitationem de amore amantis quem habet ad seipsum. Secundo de amore amantis quem habet ad alterum, ibi. {Dubitatur autem, circa &c.} Circa primū tria facit. Primo proponit dubitationem. Secundo ostendit eam esse rationabilem, ibi. {Inerepant enim &c.} Tertio soluit ibi. {Forte igitur tales &c.} Dicit ergo primo quòd dubitatio est, verum oporteat, quòd aliquis diligat seipsum maxime, vel aliquem alium magis quàm se. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit dubitationem esse rationabilem. Et primo obijcit pro vna parte. Secundo pro alia, ibi. {Rationibus autem his &c.} Tertio concludit dubitabilitatē quæstionis, ibi. {Dubitatur autem &c.} Circa primum duo facit. Primo inducit hoc, quòd homines increpant illos, qui maxime amant seipsos, & hoc quòd alii qui sint amatores suī reputatur quasi ad malum. Secundo ibi.

c ¶ Inducit, quòd homo prauus omnia facit propter suā vtilitatem, & tanto hoc magis obiectus, & to peior, & quanto magis facit, magis accusāt ab hominibus, velut qui nihil facit extra seipsum, idest quod sit propter bonum aliorum, sed solum propter suum, sed homines virtuosi non agunt solum propter seipsos, sed magis agunt bonum honestū, & propter seipsos, & propter amicos: propter quod plerūque prætermittunt suas vtilitates. Deinde cum dicit.

d ¶ Obijcit pro parte cōtraria. Et dicit, quòd a premissis rationibus dissonāt ea quę hoies maxime oñdunt amare seipsos, & hoc nō irrationabiliter. Primo quidē, qa sicut cōtingit hoies dicū, oportet hoiem maxime amare. Secūdo, qui maxime est nobis amicus, ille alicui maxime est amicus: & maxime vult ei bonū eius gra, & si

comparatione ad alios prouenium ex amicabilibus, quæ patitur homo ad seipsum. Tertio ibi.

f ¶ Inducit ad idem quædam prouerbia. Et dicit, quòd omnia prouerbia, quę vulgariter dicuntur, consentiunt in hanc partē, quòd homo diligat maxime seipsum, sicut quòd dicitur vnam esse animam duorum amicorum, & quòd ea quæ sunt amicorum sunt cōmunia, & quòd amicitia est quædam æqualitas, & quòd amicus se habet ad amicum, sicut genu ad tibiam. quæ habent maximā propinquitatem, per hęc autem omnia datur intelligi, quòd amicitia in quadam vnitate consistit, quæ maxime est alicuius ad seipsum, & sic omnia prędicta maxime verificantur de aliquo respectu suipsius, & hoc ideo, quia homo maxime est amicus sibipsi, & sic homo maxime debet seipsum amare. Deinde cum dicit.

g ¶ Concludit dubitationem quæstionis. Et dicit, quòd cōuenienter dubitatur quas rationes prædictorum sit debitū sequi, cum ambæ habeant aliquid credibile. Deinde cum dicit.

h ¶ Soluit præmissam dubitationem. Et primo determinat modum soluendi. Secundo soluit ibi. {In opprobrium quidē igitur.} Dicit ergo primo, quòd tales sermones, qui habent rationes probabiles p vtraque parte oportet distinguere, & determinare quantum ex vtraque parte verum dicatur, & i quo, & sic iaccipiam' qua liter aliquis dicatur amator sui secundū vtramque partē obiectionum, fier verum illud quod quæritur. Deinde cum dicit.

i ¶ Soluit distinguēdo prędictam dubitationem. Et primo ostendit qualiter dicatur amator sui, secundum quòd vituperatur. Secūdo qualiter dicatur, secundum quòd laudatur ibi. {Videbitur autem vtique &c.} Circa primum duo facit. Primo manifestat propositum. Secundo probat quod dixerat, ibi. {Quoniam autem talia &c.} Dicit ergo primo, quòd illi qui in opprobriū reputant esse amatorem sui, illos vocant sui amatores, qui tribuūt sibijpsis plus in bonis corporalibus, scilicet in pecunijs, & honoribus, & in delectationibus corporalibus, quales sunt ciborum, & venereorum: huiusmodi enim bona multitudo hominum appetit, & attendunt ad ipsa homines, ac si essent optima, & quia multi quærunt in his superabundantiam, quam nō possunt omnes simul habere, sequitur quòd circa huiusmodi bona, fiant pugnæ & contentiones: illi autem qui circa talia plus abundant, horum abundantiam conuertunt ad satisfaciendum concupiscentijs, & vniuersaliter alijs passionibus, & per consequens irrationali parti animæ, ad quam pertinent passiones, & sic illi qui talia bona appetunt, amant seipsos secundum partem animæ irrationalem, scilicet sensitiuam, multitudo autem hominum talis est, quòd magis sequitur sensum q̄ intellectum, & ideo ipsa appellatio amantis seipsum, sumpta est ab eo quod est prauum, quod multis cōuenit, & sic philautus, idest amator suijpsius, secundum hanc acceptionē potest in pluribus inueniri, & iuste exprobratur. Deinde cum dicit.

k ¶ Probat, quod dixerat. Et dicit manifestum esse, quoniam multi consueuerunt illos dicere philautos, idest amatores suijpsorum, qui plus tribuunt sibi de bonis prædictis, quæ pertinent ad partem irrationalem, quia si aliquis velit superabundare in bonis rationis, quæ sunt opera virtutum, puta si velit maxime inter alios agere opera iustitię, vel temperantiæ, vel quæcumque alia virtutis opera, ita quòd semper velit sibi bonum honestum acquirere, nullus de prædicta multitudine vocabit eū philautum, idest amatorem sui, vel si aliquis sapiens vocet eum philautum, hoc non dicet in eius vituperium.

LECTIO IX.

POstquam Philosophus oñdit qualiter dicatur aliquis amator sui, secundum quòd est exprobrabile, hic oñdit qualiter aliquis dicatur amator sui secundū, quòd est laudabile. Et circa hoc duo facit: Primo oñdit esse quendam modū, quo aliquis est amator sui, alium a prædicto. Secundo oñdit, quòd secundum hunc modum esse amatorem sui, est laudabile, ibi. {Circa quā igitur &c.} Circa primū tria facit. Primo oñdit illū esse amatorē sui, qui sibi tribuit abundantiā bonorū rōnis. Secundo oñdit, qp virtuosus est talis, ibi. {Qū quidem igitur &c.} Tertio oñdit hunc modū amādi se, esse differentem a prędicto, ibi. {Secundū alteram speciē &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, & dicit, quòd talis qui studet excellere in operibus virtutis magis videtur esse philautus, idest amator sui, quàm ille, qui tribuit sibi superabundantiam bonorum sensibilium. Secundo ibi.

i Et amatio quidem factioni assimilatur, amari autem ei quod est pati, superexcellentibus autem vtique circa actum sequitur amare, & amicabilia.

k Adhuc autem, quę laborioſe fiunt omnes magis diligunt, puta, & pecunias possidentes accipiētibus: videtur itaque bene pati quidem illaboriosum esse, benefacere autem operosum: propter hoc autem, & matres amatrices magis filiorum, laboriosior enim generatio, & magis sciunt, quoniam ipsarū, videbitur autem vtique hoc, & benefactoribus proprium esse.

LECTIO VIII.

Vbitatur autem vtrum oportet amare seipsum maxime, vel aliū aliquem.

b Increpant enim eos, qui seipsos maxime diligunt, & vt inturpi, amatores sui vocant.

c Videturque prauus suijpsius gratia oīa agere, & quanto vtique deterior sit, tanto magis, accusant itaq; ipsum, puta quoniā a seipso nihil agit, epyiches autem propter bonum, & quanto vtique melior fit, magis propter bonum, & amici gratia, quæ autem suijpsius pręterit.

d Rationibus autem his opera dissonant non irrationaliter, aiunt enim oportere amare maxime, maxime amicum: amicus autem maxime, cui vult maxime bona illius gratia, & si nullus sciat, hæc autem existuut maxime ipsi ad seipsum.

e Et reliqua vtique omnia quibus amicus determinatur, dictum est enim, quoniam ab ipso omnia amicabilia, & ad alios perueniunt.

Et amare quidem simile est actioni, amari autem passioni, Eos igitur qui circa actum excellunt, sequitur amare, & ea quæ ad amicitiam attinent.

Præterea, ea quæ facta sunt cum labore, ea magis diligunt omnes, vt & pecunias magis diligunt, qui acquisierunt, quam qui ab aliis acceperūt. At beneficium quidem accipere sine labore esse constat, beneficium autem conferre difficile. Propter hæc, & matres filios magis amant. Generatio namque laboriosa est magis, & magis sciunt esse suos. Videbitur autē hoc & his accommodatum esse, qui beneficia contulerunt.

LECTIO VIII.

Vbitatur autem & vtrum oporteat seipsum amare maxime, an aliquem alium.

Increpant enim eos, qui seipsos maxime amant, & vt turpe, sui amatores appellant.

Atque prauus quidem sui gratia cuncta agit, & tanto magis, quanto prauior est. Incusant igitur ipsum, quia nihil nisi sibi agit. Probus autem ob honestatē, & tanto magis, gratiaq; amici, quanto præstabilior est: sua uero negligit.

Ab his autem uerbis non sine ratione ipsa opera discrepant, nam eum inquiunt oportere summe amare, qui maxime est amicus. Is autem maxime est amicus, q̄ ult̄i cui ult̄ bona, illius gratia, si nullus etiā scierit, at hæc ipsi ad seipsum maxime competunt.

Et cætera omnia quibus definitur amicus, Dictū est enim ab ipso ea omnia, quæ ad amicitiam attinent, & ad cæteros peruenire.

nullus alius sciret, quę q̄dē maxime existūt homini ad seipsum: vnusquisq; n. maxime vult sibi bona: sic ergo pater, q̄ homo a me debet amare seipsū. Secūdo ibi.

e ¶ Inducit pro hac parte id quod supra dictum est. Et dicit, quòd reliqua omnia quibus determinatur, & diffinitur quid sit amicus, maxime existunt homini ad seipsum, vt supra dictum est, quia omnia amicabilia, quæ considerantur in comparatione

f Sed & prouerbia omnia consentiūt, puta hæc, vna anima, & communia, quæ amicorum, & æqualitas amici, & genu tybiæ propinquum: hęc enim omnia ad seipsum maxime existūt, maxime enim amicus sibipsi, & amandum maxime seipsum.

g Dubitatur autē inconuenienter, vtrum debitum sequi ambobus habentibus credibile.

h Forte igitur tales oportet sermonem diuidere, & determinare, inquantum vtrique, & quo verum dicunt, si autem accipiamus amans sui, qualiter vtrique & quo verum dicunt, forte vtique fiet manifestum.

i In opprobrium quidē igitur ducētes ipsum, amatores sui vocant ipsos, qui sibiipsis tribuūt plus in pecuniis, & honoribus, & delectationibus corporalibus, hæc enim multi appetūt, & studentcirca ipsa, vt optima entia, propter quod & circumpugnabilia sunt, circa hæc vtique plus habentes largiuntur, & cōcupiscentiis, & toraliter passionibus, & irrationabili animę, tales autem sunt multi, propter quod & appellatio facta est a multū prauo existente, iuste vtique sic philautus exprobratur.

k Quoniam autem talia sibiipsis tribuentes consueuerunt dicere multi philautos non immanitestum, si enim quis semper studet iusta agere, ipse maxime omnium vel temperata, vel qua liacumque alia eorum, quæ secūdū virtutes, & totaliter bonū semp sibi acquirit, nullus dicet philautū hūc neq; vituperabit.

LECTIO IX.

Videbitur autem vtique talis magis esse philautus.

Eodem accedunt, & prouerbia uniuersa, ut anima una, & amicorum omnia sunt communia, & amicitia est æqualitas, & tibiæ genu propinquius, hæc enim vniuersa ipsi ad seipsum maxime competunt, maxime namque amicus est sibi, & se igitur ipsum maxime amare oportet.

Dubitatur autē merito, vtris oporteat assentiri, cum utriusq; videatur esse credendum.

Fortasse igitur tales sermones distinguendi determinandique sunt, quousque, & quonam modo sint veri, si itaque sumpserimus quonam vtrique modo sui amatorem dicunt, fuerit forsitan manifestum.

Qui igitur hoc reprehendendum esse existimant, eos amatores sui appellant, qui sibi plus tribuunt in pecuniis, & honoribus, & uoluptatibus corporis, hæc enim ipsa multitudo affectat, & ipsis ut optimis omni studio incumbu: quapropter, & in certamen veniunt: qui igitur in hisce plus habere pergunt ij cupiditatibus, & omnino affectibus, eique parti animæ quæ rationis est expers gratificantur, tales autem sunt ipsi multi, iccirco, & appellatio orta est ex multitudine, quæ quidem est prava, ergo iuste uituperantur ij, qui ita se amant.

Non est autem obscurum uulgus eos, qui sibiipsis talia tribuunt sui amatores dicere consueuisse, nam siquis semper studeat agere iusta maxime omnium, aut temperata, aut quæuis alia quæ a uirtutibus proficiscuntur, honestatemque omnino sibiipsi semper uendicet, atque usurpet, hunc nemo dicet amatorem sui, neque uituperabit.

LECTIO IX.

Magis autem uidebitur talis homo sui amator.

dicto. Secundo ostendit, quòd secundum hunc modum esse amatorem sui, est laudabile, ibi. {Circa quā igitur &c.} Circa primū tria facit. Primo ostendit illū esse amatorē sui, qui sibi tribuit abundantiā bonorū rōnis. Secundo oñdit, qp virtuosus est talis, ibi. {Qū quidem igitur &c.} Tertio oñdit hunc modū amādi se, esse differentem a prędicto, ibi. {Secundū alteram speciē &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, & dicit, quòd talis qui studet excellere in operibus virtutis magis videtur esse philautus, idest amator sui, quàm ille, qui tribuit sibi superabundantiam bonorum sensibilium. Secundo ibi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

b ¶ Probat propositum duabus rationibus, quarum prima est, quia tanto magis aliquis amat seipsum, quanto maiora bona sibi attribuit, sed ille qui studet superexcedere in operibus virtutis, tribuit sibi optima, quę scilicet sunt maxime bona scilicet bona honesta, ergo talis maxime diligit seipsum. Secundam rationem ponit ibi.

b Tribuit enim sibiipsi optima, & maxime bona.

c Et largit suiipsius principalissima, & omnia huic obediũt.

d Quemadmodum autem, & ciuitas principalissimum maxime esse videtur, & omnis alia cõgregatio, sic & homo. & philautus vtique maxime hoc diligens, & huic largiens.

e Et contiuens igitur, & incontinẽs dicit in tenere itellectũ vel non, vt hoc vnoquoque ente.

f Et egisse videntur ipsi, & voluntarie, quæ cũ rõne maxime.

g Quoniam quidẽ igitur hoc vnusquisq; est, vel maxime non immanitestũ, & quoniam epyiches magis hoc diligit, propter qđ philautus maxime vtiq; erit.

h Secundum alteram speciẽ exprobrati, & differens tantũ, quãtũ secundũ rationẽ viuere aut secundũ passionẽ, & appetere bonum, vel visum conferre.

i Circa bonas quidem igitur actiones differenter studentes omnes recipiunt, & laudant.

k Omnibus autem contendentibus ad bonum, & intendentibus optima agere, & communiter vtique omniũ erunt, quibus indigetur, & propria vnicuiq; maxima bonorũ, siquidem virtus tale est.

l Quare bonum quidẽ oportet philautum esse: etenim ipse iuuabitur bona agens, & alios iuuabit, malũ autẽ non oportet, lędet enim & ipsum, & proximos prauis passionibus sequens.

m Malo quidem igitur dissonant, quæ oportet agere, & quæ agit, omnis enim intellectus eligit bonum sibi ipsi, epyiches autem obedit intellectui.

Lectio. 5.

Lectio. 6.

d ¶ Probat, quod suppositum fuerat, scilicet quòd ille q̃ amat id quod est principalissimum in ipso, scilicet intellectum, vel rationem, maxime amat seipsum, & hoc ostendit tribus rationibus, quarũ prima est, quòd ciuitas maxime videtur esse, illud, quod est principalissimum in ea, vnde illud quod faciũt rectores ciuitatis in ea dicitur tota ciuitas facere, & eadem ratio est de omni alia re ex pluribus constituta, vnde & homo maxime est id, quod est principale i eo scilicet ratio, vel intellectus, & sic ille qui diligit intellectum, vel rationem, & et largitur bona, maxime videtur esse philautus, ideſt amator sui. Secundam rationem ponit ibi.

e ¶ Dicit. n. aliquis continẽs, q. se tenẽs, & incontinens, q. nõ se tenens, & hoc inquantũ hõ retinet intellectũ sequendo eius iudiciũ, vel nõ retinet propter incontinẽtiã. q. vnusquisque hõ sit hoc. i. suus intellect⁹. Et ita vr, q̃ ille homo vere se amet, q̃ amat intellectũ. Tertiã rõnẽ ponit ibi.

f ¶ Et dicit, q̃ illa q̃ homes faciũt per rõnẽ maxime videntur ipsimet fecisse, & volũtarie facta esse, q̃ aũt hõ facit p cõcupiscẽtiã, vel irã. q. nõ vr ipse fecisse ꝓpria volũtate, sed extraneo motu ductus, & sic patet, q̃ hõ est pcipue id qđ est ẽm intellectũ, & rõnẽ, vñ maxime se amat, q̃n amat intellectũ, & rõnẽ. Deinde cũ dicit.

g ¶ Ostendit, cui competit secundum prædictum modum esse amatorem sui. Et dicit manifestum esse ex prædictis, quòd vnusquisque est hoc, scilicet intellectus, vel ratio, vel quia aliqua alia concurrunt ad esse hominis, poterit dici quòd homo maxime est hoc, scilicet intellectus vel ratio, quia hoc est formale, & completuum speciei humanæ: manifestum est etiam quòd virtuosus maxime diligit, hoc scilicet, intellectũ & rationẽ, q̃a totaliter cõsernat ipsum, & in omnibus obedit ei: vñ manifestum est, q̃ virtuosus maxime est philautus. i. amator sui. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit hunc modum amandi se differre specie a præmisso. Et dicit, quod virtuosus est amator sui, secundum alterã speciẽ amãdi se ab eo quod exprobratur, vt supra dictum est, & assignat duas differentias, quarum vna est ex parte actionis: virtuosus. n. amat seipsum inquantum viuit secundum rationem, sed ille qui vituperatur, viuit secundum passionem, sequitur. n. passiones irrationalis animæ, vt supra dictum est, alia vero differentia est ex parte finis, nam virtuosus amat seipsum, inquãtum apperit sibi id, quod est simpliciter bonum. Ille autẽ qui vituperatur amat seipsum, inquãtum apperit sibi id, quod apparet bonum vtile, cum tamen sit nociuũ. Deinde cũ dicit.

i ¶ Ostendit, quòd amare seipsum hoc secũdo modo est laudabile. Et primo ostẽdit propositum. Secũdo excludit ab eo, q̃ secundo modo amat seipsum, id propter quod amator sui vituperatur, ibi. ¶ Vnũ enim quod. ¶ Circa primum tria facit. Primo ostendit, q̃ ille, qui amat seipsum secũdum rationẽ est laudãdus, talis enim, vt dictũ ẽ ad hoc studet, vt superexcellat in operibus virtutis: manifestum est autẽ, quòd oẽs acceptant, & laudãt eos, qui student ad bonas actiones differẽter ab aliis: ideſt superabundantius aliis, & sic patet, quòd ille qui amat se ẽm virtutẽ, est laudabilis. Secundo ibi.

k ¶ Ostendit, quòd etiam est vtilis, & sibi & aliis, dictum est enim, quòd ille, qui amat seipsum secundum virtutẽ, studet superexcellenter bene agere, si autẽ omnes contenderent ad bonum, ita scilicet q̃ vnusquisque intenderet excellere alium in bonitate optime agendo, sequeretur, quòd omnes communiter haberent ea, quibus indigent, quia vnus alteri subueniret, & propria vniuscuiusque fierent illa, quæ sunt maxima bonorum, scilicet uirtutes. Tertio ibi.

l ¶ Infert duo corelaria ex prædictis, quorum primũ est, optimum esse, quòd bonus homo amet seipsum, quia bona agendo, & se & alios iuuabit, sed nõ oportet quòd malus amet seipsum, quia prosequendo prauas passiones, & seipsum lædet priuando se uirtutibus, & proximos priuando eos bonis senũbilibus. Secundum ponit ibi.

m ¶ Et dicit, quòd in malo homine cõtraria sunt ea quæ agit, & quæ oportet ipsum agere, agit enim contra intellectum, & rationem, omnis autem intellectus eligit id quod est optimum sibiipsi, & ita malus non agit ea quæ oportet ipsum agere, sed hoc conuenit uirtuoso, qui in omnibus obedit intellectui. Deinde cum dicit.

Nam ea sibi tribuit, quæ pulcherrima maximeque bona.

Et gratificatur ei, quod suiipsius potissimũ in omnibusque illi obtemperat.

Vt autem & ciuitas id esse maxime videtur, quod est potissimum, & alius omnis conuentus, sic & homo, amator igitur is est maxime sui, qui illud amat illique gratificatur.

Et cõtinẽs igitur dicitur, & incontinẽs, quia mens vincit, aut nõ vincit, propterea q̃ ipsa est hominũ quisque.

Et egisse ipsi & sua sponte ea vdẽtur, quæ cum ratione maxime egerũt.

Non igitur est obscurum, hoc esse maxime unumquemque, & hoc maxime virum bonum amare, quapropter maxime sui est amator.

Diuersa specie ab eo, qui reprehenditur, tantumque differt, quantum uita cum ratione differt a uita cum perturbatione, & appetitio, aut honesti, aut eius quod conferre videtur.

Eos igitur, qui circa res honestas egregie student, omnes complectuntur, & laudant.

Qui si omnes ad consequendam honestatem, & ad res agendas pulcherrimas decertarent, atque contenderẽt, & omnibus publice ea, quæ oportet, & unicuique priuatim maxima bona inessent, siquidem uirtus est tale.

Quare bonum quidem hominem amatorem esse sui oportet, nam & sibiipse, & exteris proderit agendo honesta, prauum autẽ nõ oportet, & sibi namque nocebit & propinquis, affectus prauos sequendo.

Ea igitur, quæ uir improbus agit abhis discrepant, quæ agere oportet: at probus, q̃ oportet ea, & agit, mens. n. omnis id expetit, quod est optimum sibi, & probus obtemperat menti.

n ¶ Excludit

n ¶ Excludit ab eo, qui amat se secundum virtutem id quod supra positum est in accusationem amantis seipsum, scilicet quòd nihil facit propter alium. Et circa hoc tria facit. Primo proponit, quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi. ¶ Paucum enim tempus &c. ¶ Tertio epilogando concludit veritatem quæstionis, ibi. ¶ Sic quidem igitur &c. ¶ Dicit ergo primo, verum esse quod dicitur de virtuoso, q̃ multa faciet gratia amicorum, & patrię, ideſt maxime inter omnes alios, & etiã si oporteat eum mori nõ deseret amicum, pecunias vero & honores, & omnia alia exteriora bona circa quę homes pugnãt, quasi proijciet, & cõtemnet propter amicum, per quæ omnia procurat sibiipsi bonum, scilicet honestũ quod est eminẽtius, vnde & in hoc etiam magis amat seipsum, quòd si magis bonũ procurat. Deinde cum dicit.

o ¶ Manifestat qđ dixerat. Et primo, quantum ad mortẽ quam virtuosus sustinet pro amico. Secundo quantum ad hoc, quòd propter amicũ contemnit exteriora bona, ibi. ¶ Et pecunias &c. ¶ Tertio quantũ ad actiones virtuosas, quas quandoq; virtuosus amico concedit, ibi. ¶ Cõtingit aũt &c. ¶ Dicit ergo primo, ꝙ ideo moriẽs pro amico procurat sibiipsi bonum, quia magis eligit per paucum tẽpus multum delectari in magno opere virtutis, quàm per multũ tempus quiete, ideſt mediocriter delectari in mediocribus operib⁹ virtutis, & magis eligit excelenter bene viuere p vnum annum quàm per multos annos mediocriter, & similiter etiam magis eligit vnam actionem bonã & magnã, quàm multas bonas & paruas: hoc autẽ accidit his, qui moriuntur propter virtutem, quia licet minus viuant, in vna tamen sola actione, qua se pro amico exponunt malus bonum faciunt, quàm in alijs multis actionibus, & ita in hoc, quòd se exponunt morti pro amicis virtuose agendo, magnum bonum sibiipsis eligunt, & in hoc manifestum est, q̃ maxime se amant. Deinde cum dicit.

p ¶ Manifestat idem quantum ad contemptum exteriorum bonorum. Et primo quantum ad pecuniam, & dicit, quòd virtuosi causa amicorum proijciunt, ideſt contemnunt, vel dispergunt pecunias, ita scilicet, quòd eorum amici plura circa pecunias accipiunt, & in hoc etiam magis se amant secundum veritatem, dum enim aliquis pecuniam concedit amico, & sibiipsi acquirit bonum honestum, manifestum est, quòd magis bonũ sibiipsi attribuit, & sic magis se amat. Secundo ibi.

q ¶ Ostendit idem circa honores, & circa dignitates, & dicit, q̃ eodem modo se habet circa honores, & principatus, omnia enim hæc virtuosus de facili derelinquet propter amicum, quia hoc ipsum est quoddam bonum opus virtutis, & laudabile: & sic patet, q̃ virtuosus conuenienter facit loco omnium exteriorum bonorum, eligens bonum virtutis, quod est magnum, & sic maxime diligit seipsum. Deinde cum dicit.

r Ostẽdit idem quãtum ad ipsas actiones virtutis. Et dicit, quòd contingit quãdoque, quòd virtuosus etiam actiones virtuosas concedit suo amico, puta si sit aliquod opus virtutis faciendum per ipsum vel alterum, concedit quòd fiat per amicum, vt ex hoc proficiat & laudetur, & tamen in hoc etiam accipit sibi id quod est melius, melius est enim & magis virtuosum, quòd ipse sit causa amico suo talia faciendi, quàm etiam si ipse faceret, præsertim cum sibi remaneat opportunitas, aliàs talia vel maiora faciendi: sic ergo patet, quòd virtuosus plus sibi tribuit de bono quãtum ad omnia laudabilia, & sic maxime amat seipsum, vltimo autem epylogando cõcludit, quòd oportet esse amatorem sui sic, sicut dictum est de virtuoso, non autem sicut multi homines, qui scilicet non sunt virtuosi amant seipsos.

n Verum enim quod de studioso, & amicorum gratia multa agere & pati, & si oporteat mori. Proijciet enim & pecunias, & honores, & totaliter circumpugnabilia bona procurans sibiipsi bonum.

At qui verum est illud, quod de studioso dicitur, complura, inquam, ipsum agere, & amicorum, & patriæ gratia, & si opus fuerit mortem obire, & pecunias enim, & honores abijciet, & ea bona omnino, de quibus homines decertant sibi vendicãs honestatẽ.

o Paucum enim tempus delectari valde magis eliget vtique, quàm multum quiete, & viuere bene annum, quàm multos annos qualitercumque, & vnam actionem bonam & magnam, quàm multas & paruas: moriẽtibus aũt hoc forte accidit, eligũt autẽ magnũ bonũ sibiipsis.

Expetit enim potius voluptatẽ breui tempore vehementem, quàm longo leuem, & vitam honestam vno anno, quàm quamuis multis, & unum actũ honestum magnumue, quàm multos & paruos, atque his, qui pro amicis, qui pro patria mortem obeunt hoc forsan accidit: magnam igitur sibiipsis eligunt honestatem.

p Et pecunias proiiciũt vtiq;, in quo plura recipiẽt amici, fiũt enim amico quidem pecuniæ, ipsi autem bonum, maius autẽ bonum sibiipsi tribuit.

Abijcientque pecunias, ut amici capiant plures, hinc enim amicus facultates, ipse consequitur honestatem, atque sibi maius tribuit bonum.

q Et circa honores autem, & principatus idẽ modus, omnia enim amico proiiciet, bonum enim ipsi hoc. & laudabile: conuenienter vtique videtur studiosus esse, prę omnibus eligens bonum.

Eundem & circa honores modum magistratusque seruabit, nam hæc omnia amico suo concedet, est enim hoc honestum ipsi, ac laudabile, merito igitur studiosus esse uidetur, anteponens omnibus honestatem.

r Contingit autem, & actiones amico proiicere, & eẽ meli⁹ eo quàm est ipsum operari causam amico fieri, in omnibus laudabilibus studiosus videtur sibiipsi boui plus tribuens, sic quidem igitur oportet philautum esse, quemadmodum dictũ est, vt autem multi non oportet.

Fit etiam, ut & res agendas concedat amico, sitque honestius seipsum fuisse causam, ut agat illas amicus, quàm si ipsemet agat: in uniuersis igitur laudabilibus ipse studiosus plus bonestatis tribuere sibiipsi uidetur, sic igitur suuipsius (uti diximus) amatorẽ esse oportet, ut ipsi autem multi sunt non oportet.

LECTIO X.

Dubitatur autem circa fœlicem si indigebit amicis, vel non.

LECTIO X.

EST autem controuersia, & de ipso fœlici, si indigeat amicis nec ne.

b Nihil enim aiunt opus esse amicis beatis, & per se sufficiẽtibus, existunt. n. ipsis bona per se: sufficientes igitur entes nullo indigere, amicum autem aiunt alterum ipsum entem tribuere, quæ per seipsum non potest.

Non esse enim inquiunt ipsis beatis, & ex sese sufficientibus opus amicis, insunt enim ipsis omnia bona, cum igitur ex sese sint sibi sufficientes, nullius indigẽt rei, amicũ aũt inquiũt, cũ sit alter ipse, ea afferre amico, quæ ipse per se amicus consequi nequit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

partem. Et primo obijcit ad partem negatiuam. Secundo ad partem affirmatiuam, ibi. {Assimilatur autem &c.} Circa primum obijcit dupliciter. Primo quidem per rationem: dicit enim quidam quod beati cum sint sibi per se sufficientes nō indigent amicis, cum enim omnia bona ipsis existant habentes per se bonorum sufficientiam, nullo alio videntur indigere: amicus autem videtur esse necessarius, quia cū sit alter ipse, tribuit ea quæ homo per seipsum habere non potest, & sic videtur, q̄ beatus non indigeat amicis. Secundo ibi. c ¶ Induxit aū idem quoddā prouerbiū, quòd tempore Gentilium dicebatur, scilicet cum demon aliquid boni dat, nō est opus amico, ponebāt enim Gentiles, & maxime Platonici, talē esse prouidentiæ ordinem, quòd res humanæ mediantibus dæmonibus per diuinam prouidentiā gubernarēturdæmonū tamen dicebāt quosdam esse bonos, quosdam esse malos: est ergo prouerbiū, quòd cum per diuinam prouidentiā homini bona prouenirent, sicut videtur contingere fœlicibus, quòd non indiget homo auxilio amicorum. Deinde cum dicit.

d ¶ Obijcit ad partē contrariam tribus rationibus, videtur enim esse inconueniēs, quòd omnia exteriora bona dentur fœlici, & amici non sibi dentur, cum tamen amicus sit quoddam maximum inter exteriora bona. Secundā rōnem ponit ibi. e ¶ Et circa hoc duo facit. Primo ponit rationē, vt enim supra dictum est, magis pertinet ad amicum benefacere, quam benepati, proprium autē est virtutis benefacere, fœlicitas autē consistit in operatione virtutis, vt in Primo dictum est, & sic necesse est fœlicem esse virtuosum, & per cōsequens, quòd benefaciat, melius autem est, quòd homo bene faciat amicis, quam extraneis ceteris paribus, quia hoc homo delectabilius, & promptius facit. Ergo fœlix cum sit virtuosus, indiget amicis, quibus benefaciat. Secundo ibi.

f ¶ Concludit ex præmissis quandam dubitationem, vtrum scilicet homo magis indigeat amicis in bonis fortunis, quam in infortunijs: in vtraque enim fortuna videtur homo indigere amicis, infortunatus enim indiget amicis, qui ei beneficiant, sed bene fortunatus amicis, quibus ipse benefaciat: hanc autem dubitationē inferius prosequitur. Tertiā rationē ponit ibi.

Lectio. 7.

c Vnde cum demon bene det, quid opus est amicis?

d Assimilatur autem incontienti, hæc omnia attribuentes bona felici amicos non assignare, quod videtur exterius bonorum, & maximum esse.

e Si autem amici magis est benefacere, quàm pati, & est boni, & virtutis benefacere melius autem benefacere amicis, quàm extraneis, bene passis quibus indigebit studiosus.

f Propter quod rursus, & quæritur vtrum in bonis fortunis magis opus est amicis, vel in infortunijs, vt infortunato benefactris indigente, & benefortunatis quibus benefacient?

g Inconueniens autem forte hoc, & solitarium facere beatū, nullus enim eligeret vtique secundum seipsum omnia habere bona. Politicum enim homo, & conuiuere aptus natus, & fœlici itaq; hoc existit, quæ enim bona natura habet, manifestū est autem, quòd cum amicis, & his q̄ sunt epyiches melius q̄ cū extraneis, & qbuscūq; cōmorari, opus est ergo fœlici amicis.

h Quid igitur dicunt primi, & quomodo verū dicunt? vel quoniam multi amicos existimant vtiles esse, & talibus quidem igitur non indigebit beatus, quia bona existūt ipsi, neq; vtiq; his, qui propter delectabile, vel i parū, delectabilis. n. vita ens nihil indiget supinducta delectatiōe, non indigens autē talibus amicis nō videtur indigere amicis.

Lectio. 10.

i Hoc aūt nō ē forte verū, i prīcipio. n. dictū ē. qm̄ fœlicitas opatio q̄dā est. opatio. n. manifestū q̄m̄ sit, & non existit quēadmodū possessio quędā, si aūt fœlix esse est in uiuere, & opari, boni

g ¶ Et dicit, quòd hoc videtur esse inconueniens, quòd beatus ne solitarius, hoc enim est contra omnem omnium electionem, nullus enim eligeret, vt semper viueret secundum seipsum, scilicet solus, etiam postquam omnia alia bona haberet, quia homo naturaliter est animal politicum & aptus natus conuiuere alijs, quia igitur fœlix habet ea quę sūt naturaliter bona homini, consequens est, quòd habeat eū quibus conuiuat, ma nifestum est autem, quod melius est ipsum conuiuere amicis & virtuosis, quàm extraneis, & quibuscumque, hic ergo manifestum est, quòd fœlix indiget amicis.

Deinde cum dicit. h ¶ Solvit prædictā dubitationem. Et primo ostendit, quomodo verum dicant, qui negant fœlicem indigere amicis. Secūdo, quomodo dicant falsum, ibi. {Hoc autē non est.} Dicit ergo primo, quòd cū probatum sit, quòd fœlix indigeat amicis, oportet considerare quid sit quod primi dicunt, negantes fœlicem indigere amicis, & quantum ad quid verum dicant, circa quod considerā dum, quòd multi existimant illos esse amicos, qui sunt eis vtiles, & in collatione exteriorum bonorum, quæ sola populares homines cognoscūt, talibus ergo amicis nō indiget beatus, quia sufficit sibi bonis quæ habet: similiter etiam non indiget amicis propter delectabile nisi parum, inquantum scilicet in conuersatione humana necesse est vti ludicris ad quietem, sicut in Quarto dictum est, fœlicis enim vita cum sit secundum seipsam, vt in Primo dictum est, non indiget super inducta delectatione, propter quam sint simpliciter necessarij amici, & cum non indigeat talibus amicis, scilicet vtilibus, & delectabilibus, videtur non indigere amicis. Deinde cum dicit.

Lectio. 11.

i ¶ Ostendit nō esse oīno verū quod dī. Et primo hoc ostendit, quibusdam rationibus moralibus. Secūdo p quandā rōnē magis naturalē, ibi. {Naturalius aūt inter dētibus &c.} Circa primum ponit tres rationes. Primo non esse verū quod dictū est. Cp fœlix nō indiget amicis vtilibus, & delectabilibus, Cp propter hoc nō indiget amicis: sunt. n. amici quidā pp virtutem quibus indiget, cuius prima ratio est, quia sicut in Primo dictum est, fœlicitas est operatio quædam, manifestum est aute, quod operatio consistit in fieri, & non est quiddam existens ad modum permanentium, sicut si esset aliqua possessio qua habita, esset homo fœlix. Sed q̄ non oporteret cum aliquid operari. Sed esse fœlicem consistit in viuere, & operari continue. Oportet autem, quia est per se bona, & delectabilis, secundū seipsam, sicut in primo Libro dictum est. Est autē operatio bona inter delectabilia propriū delectabile virtuosi. Non enim virtuosus esset, qui non delectaretur in operatione virtutis, vt in primo dictū est. Requiritur ergo ad fœlicitatem, Cp fœlix delectetur in opere virtutis. Non autem possumus delectari nisi in eo, q̄d cognoscim⁹. Magis autem possumus speculari proximos, quàm nos ipsos & actiones illorum, quam nostras, quia vnusquisque iudicium in propriis magis deficit propter priuatum affectum, quē habet ad seipsum. Sic igitur patet, Cp bonis hominibus delectabiles sunt actiōes eorum, qui sunt, & boni & amici, in quib⁹ inueniuntur ambo quæ sunt secundum naturā delectabilia, scilicet bonū, & amatum. Sic igitur beatus indigebit talibus amicis virtuosis, inquantum quærit cōsiderare bonas actiones viri boni, qui est amicus. Quia enim amicus hominis est quasi alter ipse, actiones amici sūt sibi quasi propriæ. Secundā rationem ponit ibi.

K ¶ Et dicit, Cp communiter existimant, Cp fœlicem oportet delectabiliter viuere. Est enim delectatio vnum eorum, quæ requiruntur ad fœlicitatem, vt in Primo dictum est. Ille autē qui solitarius viuit, patitur difficile, idest graue vitam. Oportet enim Cp interrūpatur sua delectatio, quæ operationem cōsequitur. Non enim est facile, Cp homo se cundū seipsum, idest solitarius existens cō tinue operetur. Sed hoc facile est, si cum altero existat. Fit enim quædam vicissitudo operationum dum ad sei inuicem bona operantur. Et sic continuatur delectatio. Si igitur homo cum amicis moretur, operatio eius, quæ est delectabilis, secundum seipsam scilicet virtuosa, erit magis continua. Et hoc oportet existere circa beatum, vt scilicet continuus delectetur in operibus virtutis. Virtuosus enim inquantum huiusmodi gaudet in actionibus virtuosis siue a se, siue ab aliis factis. Et contristatur in operibus contrariis, quæ ex malitia alicuius procedunt, sicut musicus delectatur in bonis melodijs, & offenditur in malis. Tertiam rationem ponit ibi.

A l ¶ Et dicit, quòd ex hoc, quòd virtuosus conuiuit amicabiliter bonis viris sic ascēsis, idest consociatio in virtute, sicut dixit Theognis, quidam poeta. Et talis societas oportuna est cuilibet virtuoso, ncut, & alia humana opera melius perficiuntur in societate.

LECTIO XI.

Ostquam Philosoph⁹ assignauit quasdam rationes morales, ex quibus apparet, Cp fœlix indiget amicis, nunc ostendit idem per quandā rationem magis naturalem. Et primo, ostendit, Cp fœlici eligibile est habere amicum. Secundo cōcludit vlterius, Cp fœlix amicis indigeę, ibi. {Quod autem est ipsi, &c.} Circa primū duo facit. Primo proponit, qđ intendit. Et dicit, Cp siquis velit cōsiderare per rationem magis naturalem manifeste apparebit, Cp virtuoso & fœlici, amicus virtuosus e naturaliter eligibilis, etiam magis quam alia, & exteriora bona. Secūdo ibi.

b ¶ Probat propositum. Et primo ostendit quid sit naturaliter eligibile, & delectabile virtuoso respectu sui ipsius. Secūdo ostendit quid sit sibi eligibile & delectabile respectu amici, ibi. {Vt autem ad seipsum, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostēdit, Cp virtuoso naturaliter est eligibile esse, & viuere. Secundo ostendit Cp est sibi delectabile & eligibile hoc sentire, ibi. {Videns autē, &c.} Circa primum ponit talem rationē. Omne quod est bonum naturaliter, est virtuoso bonum, & delectabile secūdum seipsum, vt patet in his, quæ supra in Primo dicta sunt. Sed esse, & viuere naturaliter est bonum, & delectabile viuentibus. Ergo esse & viuere ē, & bonum, & delectabile virtuoso, maiorper se patet in litera. Minorem ponit ibi.

c ¶ Circa quam tria facit. Primo enim manifestat in quo consistat viuere. Et dicit, Cp in omnibus animalibus cōmuniter determinatur viuere, secundum potentiam sensus. In hominibus autem determinatur, secundum potentiam sensus quantum ad id, quod habet commune cum alijs animalibus, vel secundum potentiam intellectus quantum ad id, quod est proprium sibi. Omnis autem potentia reducitur ad operationem, sicut ad perfectionem propriam. Vnde id quod est principale consistit in operatione, & non in potentia nuda. Est enim actus potior Cp potentia,

ac operando consistit, boni autem operatio studiosa, & iucunda per se, vt initio diximus, resque propria ex his est, quæ delectant, atque magis propinquor, quàm nos ipsos, & actus illorum quàm nostros possumus contemplari, studiosorumque hominum actus si sint amici iucundi sunt ipsis bonis, (Habēt enim ambo ea quæ sunt natura iucunda) beatus profecto talibus indigebit amicis, si expetit actus bonos & proprios contemplari, talesq; sunt ipsius boni si sit amicus.

Arbitrantur autem homines fœlicem iucunde viuere oportere. Solitario igitur difficilis est vita. Non est enim facile Cp seipsum continue operari. Cum alius uero, atque ad alios facile. Erit igitur operatio continua magis cum sit per seipsam iucūda. Quod quidem esse circa beatum ipsum oportet. Studiosus enim hoc ipso quo studiosus est, gaudet q̄ quidem bis actibus, qui a uirtute proficiscuntur. Molestæ autem sert eos, qui a utilis prodeunt, perinde atq; musicus delectatur quidem eleganti cantu, offenditur autem prauo.

Fuerit etiam & quædam uirtutis exercitatio ex conuictu bonorum, ut & Theognidi placet.

LECTIO XI.

Naturalius autem considerantibus studiosus amicus expetibilis esse natura studioso uidetur.

Diximus enim id, quod est bonum natura, studioso bonum, & iucundum esse per se.

Definiunt autem ipsum uiuere animalium quidem potentia sensus, hominum autem sensus, uel intellectionis. Potentia uero ad operationem red-

Lectio. 14.

bile virtuoso, maiorper se patet in litera. Tex. cō. 19

Text. co. 19. potentia, vt probatur in Nono Metaphysi. Et ex hoc patet, q̃ principaliter viuere animalis, vel hominis est sentire, vel intelligere. Dormiens enim quia non actu sentit, vel intelligit non perfecte viuit, sed habet dimidium vitæ, vt in Primo dictum est. Secundo ibi.

Text. 20. d ¶ Ostendit, q̃ videre sit naturaliter bonum, & delectabile. Et dicit, q̃ ipsum viuere est de numero eorum, quæ secundum seipsum bona, & delectabilia sunt. Et hoc probat per hoc, q̃d est determinatum. Illud autem quod est determinatum pertinet ad naturã boni. Ad cuius euidentiam considerãdum est, q̃ potentia quantũ est de se indeterminata est, quia se habet ad multa, determinatur autem per actum, sicut patet in materia, & forma. Potentia autẽ sine actu, est potentia cum priuatione, quæ facit rationẽ mali, sicut perfectio, quæ est per actum facit rationem boni. Et ideo sicut aliquid in quantum est indeterminatũ est malum, ita determinatum in quãtum huiusmodi, est bonum. Viuere autem determinatũ est, præsertim secundum q̃ principaliter in operatione consistit, vt dictum est, vnde patet, q̃ viuere est naturaliter bonum. Id autem quod ẽ naturaliter bonum etiã virtuoso bonum est, cum virtuosus sit mẽsura in genere humano, vt dictum est. Et ideo, quia viuere est naturaliter bonum, videmus q̃ omnib' est delectabile. Tertio ibi.

e ¶ Remouet dubiũ dicens, q̃ in eo quod dictum est, q̃ viuere est naturaliter bonũ & delectabile, nõ oportet accipere vitã malã, idest vitiosam, & corruptã, idest recedentem a vero ordine, neque etiam vitam, quæ est in tristitiis. Talis enim vita non ẽ naturaliter bona, quia est indeterminata, ideſt debita perfectione carens, sicut & ea quæ circa ipsam existũt. Quia enim vnumquodque determinatur per id, quod in eo existit, si illud fuerit indeterminatum, & ipsum indeterminatum erit, puta si ægritudo est indeterminata, & corpus ægrum erit indeterminatum & malum, sicut & ipsa malitia, & corruptio, seu tristitia. Et hoc magis erit manifestum in habitis, ideſt in consequentibus, in quibus de tristitia agetur. Deinde cum dicit.

rationem reducitur. principale autem in operatione. Videtur autem viuere esse principaliter sentire, vel intelligere.

d Viuere autem eorum, quæ secundum seipsum bonorũ, & delectabilium. determinatum. n. Determinatum autẽ eius, quæ G boni natura. Natura autem bonũ. & epyichi bonũ: pp quod vi debitur omnib' delectabile eẽ.

e Nõ oportet aũt accipere malam vitam, & corruptam neque ī tristitiis. Indeterminata enim quemadmodum exiſtentia ipsi. In habitis autem de tristitia erit manifestius.

f Si autem ipsum viuere bonũ, & delectabile, videtur autem & H ex eo, quòd est omnes appetere ipsum, & maxime epyiches, & beatos. His. n. vita eligibilior, & horum beatissima vita.

g Videns autẽ quia videt, sentit, & audiens, q̃m audit, & vadens q̃m vadit, & in aliis similiter est aliquid sentiens q̃m operamur. Sẽtiemus vtique q̃m sentimus, & intelligemus quoniam intelligimus. Hoc aũt quoniam sentimus, vel intelligimus quoniam sumus. Esse. n. erat sentire, vel intelligere. Sentire aũt quoniam viuit delectabilium secundum seipsum. Natura. n. bonũ vita. Bonum aũt existens in seipso sentire delectabile. eligibile aũt & viuere & maxime bonis quoniã esse bonũ est ipsis, & delectabile simul. Sentientes. n. q̃ sm̃ seipsum bonũ delectant.

h Vt aũt ad seipsum habet studiosus, & ad amicũ. alter. n. ipse amicus est. Quẽadmodũ igitur seipsum esse eligibile est vnicuique, sic & amicũ, vel proximẽ. Esse aũt eligibile erat pp sẽ tire ipsum bonũ esse entẽ. talis aũt sensus delectabilis, sm̃ seipsum. Consentire igitur oportet amicũ, quoniã est. Hoc autẽ

f ¶ Infert conclusionem prædictę rationis. Et dicit, q̃ si ipsum viuere est naturaliter bonum, & delectabile, q̃ non solum apparet ex ratione prædicta, sed etiam ex hoc, q̃ omnes appetunt ipsum, sequitur q̃ maxime virtuosis, & beatis sit bonum, & delectabile viuere. Quia enim horum vita est perfectissima, & beatissima, ideo est ab eis magis eligenda. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quòd sentire se viuere, est eligibile, & delectabile virtuoso. Ille enim qui videt se videre, ẽ tit suam visionem, & similiter est de illo, q̃ audit se audire, & similiter contingit in aliis, q̃ aliquis sentit se operari. In hoc autem, q̃ nos sentimus nos sentire, & intelligimus, itelligere sentimus, & intelligimus nos, nos esse. Dictũ est enim supra, q̃ esse & viuere hoĩs principaliter ẽ sentire, vel intelligere. Quòd autem aliquis sentiat se viuere, est de numero eorum, quæ sunt secundum se delectabilia, quia sicut supra probatum est, viuere est naturaliter bonũ. Quòd autẽ aliquis sentiat bonum esse i ipso est delectabile. Et sic patet, q̃ cũ viuere sit eligibile, & maxime bonis quibus est bonum esse, & delectabile, quòd etiam percipere se sentire, & intelligere est eis delectabile, q̃ simul cum hoc sentiunt id quod est eis secundũ se bonum, scilicet ẽ & viuere, & in hoc delectantur. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit ex p̃missis quid sit virtuoso, & fœlici eligibile, & delectabile respectu amici. Et dicit, q̃ virtuosus ita se habet ad amicum sicut ad seipsum, quia amicus quodammodo est alter ipse. Sicut igitur vnicuique virtuoso ẽ eligibile, & delectabile q̃ ipse sit, sic est ei eligibile, & delectabile, q̃ amicus sit. & si non æqualiter tamẽ propinque. Maior enim vnitas naturalis, quæ ẽ alicuius ad seipsum, q̃ vnitas affectus, quę est ad amicum. Dictum est autem supra, q̃ virtuoso est eligibile suum esse, & viuere propter hoc, q̃ sentit suum esse, & viuere esse bonum. Talis autem sensus est delectabilis, secundum seipsum, quo scilicet aliquis sentit bonum sibi inesse. Sicut ergo aliquis delectatur in suo esse, & viuere sentiendo ipsum, ita ad hoc q̃ delecteꝛ in amico, oportet q̃ simpliciter sentiat ipsum esse. Quod quidem continget cõuiuendo sibi secundum

citur, & ipsum præcipuum in operatione consistit. Ipsum autem uiuere uidetur proprie esse ipsum sentire, uel intelligere.

At ipsum uiuere de bis est, quæ sunt per se bona, atque iucunda. Est enim definitum. Definitum autem natura est bonum. Quod uero natura ẽ bonum, id & bono esi bonum, quapropter ommbus iucundum esse uidetur.

Non oportet autem uitam sumere prauam, atque corruptam, neque in doloribus constitutam. Indefinita nãque est talis, quemadmodum ea, quæ insunt ipsi. Eritque hoc manifestum magis in sequentibus de dolore.

Si uero ipsum uiuere bonum est, & iucundum etiam est. Quod uel ex eo uidetur, quia omnes appetunt ipsum, & maxime boni, atque beati. His. n. uiuere maxime est expetibile, & horum uita est beatissima.

Qui autem uidet uidere sentit, & qui audit audire, & qui ambulat ambulare, & in cæteris similiter est aliquid sentiens nos operari. Sentire uero nos sentire, & intelligere nos intelligere possumus. Quod quidem est, nos ẽse. Esse enim, sentire uel intelligere. Sentire autem se uiuere de bis ẽ, quæ per se sunt iucunda. Vita namque natura est bonum. Bonum autem sibi quempiam ineſse sentire, uoluptate afficit. Ipsum uero uiuere expetibile est, & maxime bonis, propterea q̃ esse bonum est ipsis, atque iucundum. Sentientes enim id quod est per se bonum, uoluptate afficiuntur.

At studiosus ut erga seipsum, sic se se habet, & ad amicum. Amicus. n. est alter ipse. Vt igitur seipsum esse ẽ unicuique expetibile, sic & suum amicum esse, uel similiter. Esse autem io est expetibile, quia sibi bonum ẽse ipsum sentit. At talis sensus iucundus q̃ seipsum est. Sentiat ergo, & ipsum amicum ẽse oportet. Hoc autem fieri potest, cum ipso simul uiuendo, &

cundum communicationem sermonum, & considerationẽ mentis. Hoc enim modo homines dicuntur proprie sibi conuiuere, secundum scilicet vitam quæ est homini propria, non autem secundum hoc, q̃ simul pascantur, sicut contingit in pecoribus. Sic ergo ex omnibus præmissis concludit id, quod proposuerat dicens, q̃ si beato est secundum se eligibile suum esse, inquantum ẽ naturaliter bonum & delectabile, cum esse & vita amici sint quantum ad eius affectum propinqua propriæ vitæ, cõsequens est, q̃ etiam amicus sit eligibilis virtuoso, & fœlici. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit vlterius, q̃ fœlici sint necessarii amici. Quod enim est fœlici eligibile, oportet ei esse, alioquin remanebit indigentia, quod est contra rationem fœlicitatis, quæ requirit sufficientia. Requirit ergo, q̃ ille q̃ est in statu fœlicitatis, opus habeat amicis virtuosis. Loquitur autem hic de fœlicitate qualis potest esse in hac vita, sicut in Primo dictum est.

LECTIO XII.

Ostquàm Philosophus pro sequutus est quasdam dubitationes circa amicitiã ex parte amantium. hic prosequitur dubitationes ex parte eorum, qui amantur. Ponit autẽ circa hoc tres dubitationes. Quarũ prima est de numero amicorum. Secunda de necessitate ipsorũ, ibi. {Vtrũ autem ī bonis, &c.} Tertia de cõiunctu eorum, ibi. {Vtrum igitur quemadmodum, &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit dubitationem, vtrum scilicet aliqs debeat sibi facere q̃ plurimos amicos, vel non, sed sicut prudẽter videtur esse dictũ de peregrinatione in prouerbio cuiusdam dicentis, Non vocer multum peregrinus, neque non peregrinus, ideſt nõ dicatur ẽ me, q̃ nimis discurram per diuersas terras inutiliter, neque etiam, q̃ numquam extra domum exeam peregrinationis causa, ita etiam congruit, & circa amicitiam esse, vt scilicet neque aliquis nulli sit amicus, neque etiam sit amicus multis secundum superabundantiam. Secundo ibi.

b ¶ Soluit prædictam quæstionem. Et primo quantum ad amicitiam vtilis. Et dicit, q̃ illud quod dictum est de vitanda superflua multitudine amicorum, totaliter videtur congruere in amicis, qui sunt ad oportunitatem, ideſt ad vtilitatem, quia si homo habeat multos tales amicos, a quibus recipiat obsequia, oportet q̃ etiam econuerso multis obsequatur. Et hoc est valde laboriosum, ita q̃ non sufficit tempus vitæ his, qui hoc volunt agere. Si igitur sint plures amicis vtiles, q̃ sint necessarii ad propriam vitam, nimis distrahunt hominẽ, & impediunt ipsum ad bona vitæ, quæ consistit ī operatione virtutis, quia dũ homo superflue intẽdit negociis aliorum, consequẽs est, q̃ non possit debitum curã gere re de seipso. Et ita patet, q̃ non est opus homini habere plures amicos vtiles. Secũdo ostẽdit idẽ ibi.

c ¶ Et dicit, q̃ etiã ad delectationem sufficiunt pauci amici. Delectatio enim exterior, quæ per tales amicos exhibetur q̃ tur ī vita humana, sicut condimenta in cibo, qui etiam si parum sit, sufficit. Vnde, & pauci amici sufficiunt homini ad delectationem, vt cum eis per aliquod tempus recreetur. Tertio ibi.

d ¶ Soluit quæstionem quantũ ad amicos secundum virtutem. Et primo ostendit propositũ per rationem. Secundo p̃ experimentum, ibi. {Sic autem videtur, &c.} Circa primum tria facit. Primo resumit quæstionem. Et dicit, q̃ remanet considerandum, vtrũ aliquis debeat sibi facere amicos virtuosos plures numero, ita q̃ quanto plures habet, melius sit, vel oportet quandã mẽsuram adhibere circa multitudinẽ amicorum, sicut patet de multitudine ciuitatis, quæ non constat ex decem hominib' tantum, sed nec constat ex decem miriadibus, ideſt centũ millibus, (nam mirias idem est quod decẽ millia.) Nã præ multitudine non erit ciuitas, sed quędam regio. Sed quanta multitudo sit necessaria ad ciuitatem, non est determinatum secũdum aliquid vnum, quia potest esse ciuitas maior, & minor. Sed possunt accipi duo extrema, inter quæ quicquid est medium potest determinari, vt congruens multitudini ciuitatis. Secundo ibi.

e ¶ Soluit quæstionem dicens, q̃ non debet esse immensa multitudo amicorum, sed debet esse quædam determinata multitudo eorum. Et hoc probat tribus rationibus. Quarum prima est, q̃ plures possint esse amici cum quibus possit homo conuiuere hoc

uerba mentemue commutando. Sic enim in hominibus dici uidetur simul uiuere, & non ut in pecoribus eodem in loco pasci. Si igitur ipsum esse per se est expetibile uero beato, cum natura sit bonum, atque iucundum, simile autem est, & amici ipsius esse. Amicus etiam ex bis est profecto, quæ expetibilia sunt beato.

At quod est expetibile beato, id adsit ipsi oportet, uel egens erit hac parte. Opus est igitur ei qui fœlix futurus sit, studiosis amicis.

LECTIO XII.

Vnt ne igitur quàm plurimi faciendi amici, an ut de hospitalitate dictum conuenire uidetur.

Hospite ne careas hospes, neque pluribus esto.

Sic et ad amicitiam accommodabitur, neque sine amicis esse, neque rursus nimium multos habere amicos.

Ad eas igitur amicitias, quæ sunt ob utilitatem, & ualde id, quod dictũ est accommodatur. Multis enim uicissim subministrare laboriosum est, neque ad hoc agendũ facultates ipsæ sufficiunt. Plures igitur bis, qui sunt ad facultates proprias satis, supuacanei sunt, atque ad bene uiuendum impedimento. Non ergo opus est ipsis.

Ii quoque, qui comparantur ob uoluptatem sufficiunt pauci, ut in epulis condimentum.

At sunt ne studiosi plurimi comparandi? An & multitudinis amicorum est quidam numerus, perinde ac ciuitatis? Nec enim decem ex hominibus ciuitas constare potest, nec etiam est ex centum milibus ciuitas. Sed quantitas non est forsitan una quædam determinata, sed omnis ea quæ est media inter quasdam multitudines definitas.

Et amicorum igitur multitudo quædam est definita. Atq; ii fortasse sunt plurimi cum quibus quispiam uiuere

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc enim inter cætera magis videtur esse amicabile, ideſt conſtituens amicitiæ, quæ eſt ſecundum virtutem. Manifeſtum eſt autem q̃ non eſt poſſibile q̃ homo conuiuat immoderate multitudini hominum, & q̃ quodammodo diſtribuat ſe inter multos. Et ſic patet, q̃ non poſſint eſſe multi amici ſecundum virtutem. Secundam rationem ponit ibi.

f ¶ Manifeſtum eſt enim q̃ amicos oportet adinuicem conuiuere. Et ita ſi aliquis habeat multos amicos, oportet q̃ omnes etiã illi ſint amici ſibiinuicem. Aliter enim non poſſũt adinuicem commorari, & per cõſequẽs neque cõuiuere amico. Hoc autem eſt difficile, quod in multis ſeruatur, ſcilicet vt ſint amici adinuicẽ. Et ita nõ videtur poſſibile, q̃ vnus homo habeat plures amicos. Tertiam rationem ponit ibi.

Lectio. 14.

g ¶ Dictũ eſt enim ſupra, q̃ amicus congaudet amico. Difficile eſt autem, q̃ aliquis familiariter congaudeat, & condoleat multis. Veriſimiliter enim concidet, q̃ oporteat cum vno delectari, & cum alio triſtari, quod eſt impoſſibile. Et ita non eſt poſſibile habere plures amicos. Tertio ibi.

h ¶ Concludit propoſitum ex dictis ſcilicet q̃ non bene ſe habet, q̃ homo inquirat heri amiciſſimus multis, ſed tot quot poſſent ſufficere ad conuictum, q̃ etiam hoc non videtur eſſe contingens, q̃ homo ſit valde amicus multis. Vnde etiam ſecundũ amorẽ libidinoſum, vnus homo non amat plures mulieres intenſo amore, quia perfecta amicitia in quadam ſuperabundãtia amoris conſiſtit, quæ nõ poteſt obſeruari niſi ad vnum, vel ad valde paucos. Semper enim id quod eſt abũdans, paucis competit, quia non poteſt in multis contingere q̃ ad ſummam perfectionem perueniatur pp multiplices defectus, & impedimẽta. Deinde cum dicit.

i ¶ Oſtendit propoſitum per experientiam. Ita enim videmus in rebus contingere, q̃ vnus ad paucos habet amicitiam. Non enim inueniuntur eſſe multi amici vnius ſecundum amicitiam hetæricam. i. ſodalium, vel coniunctorum. Quod probat quodam prouerbio, quo dicuntur aliqui hymnizare in duobus. Conſuetum eſt .n. vt plurimum, q̃ iuuenes ſocialiter bini incedunt cantantes. Sed poteſt quis conuiuere, & diſtribuere ſeipſum, non immaniſeſtum. hoc.n. uidebatur amicabilius eſſe. Quoniam autem nõ poſsibile multis conuiuere, & diſtribuere ſeipſum non immaniſeſtum.

f Adhuc autem & illos oportet amicos adinuicẽ eſſe, ſi debent oẽs adinuicẽ cõmorari. Hoc autẽ operoſum in multis exiſtere.

g Difficile aũt fit, & cõgaudere, & condolere familiariter multis. Veriſimile.n. concidere ſimul huic qdẽ cõdelectari, huic autem contriſtari.

h Forte igitur bene hæc non quærere, ut multis amicisſimũ eſſe, ſed tot, quot in conuiuere ſufficientes. Neque.n. contingere videbiturvtique multis eſſe amicũ valde propter quod neque amare plures. Superabũdantia n. quædam eſſe uult amicitiæ Hoc autem ad unũ, & valde utique ad paucos.

i Sic autem uidetur habere in rebus. Non ſunt.n. multi amici, ſecundum hetæricã amicitiã. Hymnizare autẽ in duobus dicuntur. Poliphyli autem, & omnibus familiariter patiẽtes nulli uidentur amici, tamen politice quos placidos uocant.

k Politice quidẽ igitur in multis eſſe amicũ, & nõ placidũ entẽ, ſed ut uere epyiche. Propter uirtutem aũt, & propter ſeipſos non eſt ad multos. Amabile aũt & ad paucos inuenire tales.

LECTIO XIII.

VTrum autẽ in bonis fortunis amicis opus eſt magis, uelĩ ĩfortuniis? In ambobus enim requitũtur. Et enim infortunati indigenti auxilio, & fortunati conuiuentibus, & quibus beneſaciãt, Volunt enim bene operari.

poliphili, ideſt amatores multorum, qui ſcilicet omnibus familiariter potiuntur, non videntur eſſe veri amici alicui, quia nulli diu conuiuunt, ſed pertranſeuntes ſe habent familiariter ad vnumquemque. Sed tamen tales vocantur amici politice, ideſt ſecundum quod eſt conſuetum in ciuitatibus, in quibus amicitia ex talib⁹ applauſibus, & familiaritatibus iudicatur. Hos autem qui ſic ſunt amici multorum, vocant homines placidos, quod ſonat in vitium ſuperabundantiæ in condelectãdo, vt ſupra in Quarto dictum eſt. Deinde cum dicit. Lec. 19

G *Præterea illos etiam inter ſeſe amicos eſſe oportet, ſi ſimul omnes uicturi ſunt. Hoc autem difficile eſt in multis,*

Eſt etiam perdifficile gaudere familiariter cum multis atque dolere. Concurrere enim hæc ſimul poſſunt, cum uno inquam dolere, & cum alĩo gaudere.

H *Forſitan igitur bene eſt non quærere quãm plurimos amicos habere, ſed quot ad communem uitam habendam ſufficiunt. Neq;.n. poſſe uidetur multis uehementer amicum eſſe, quapropter neque ad amare plures. Exuperatio enim quædam amicitiæ eſt. Hoc autem eſt ad unum, et uehementer igitur amare ad paucos erit.*

Hoc & in ipſis rebus ita ſe habet. Amicitia namque ſodalitia non ſunt multi amici, et quæ fama celebrantur inter duos fuiſſe dicuntur. Qui uero multos amicos habent, & omnibus ſeſe familiariter offerunt, ĩ nemini ſunt amici, niſi ciuiliter, quos & placidos appellant,

Fit igitur ut ciuiliter multis ſit quispiam amicus, tam ſi non ſit placidus: ſed uere uir probus. Sed ob uirtutem, & ſeipſos amicitia non eſt ad multos. Amabile autem eſt, & paucos inuenire tales.

LECTIO XIII.

I *TVtra ĩ fortuna magis opus eſt amicis? Vtrũ in proſpera an in aduerſa? In utraq; náq; quærũtur. Nã et q̃ fortunã habẽt aduerſam, indigent ope. Et q̃ ſunt ĩ re vũ proſperitate, eorũ indigent quibus cũ uiuãt, & in quos beneficia cõferãt. Volunt.n. donare beneficiaq; cõferre.*

magis in bonis fortunis, vel infortuniis. Manifeſtum eſt enim, q̃ in vtraque fortuna requiruntur amici. In infortunijs enim homo habet opus amicis, qui ei ferant auxilia contra infortunia. In bonis autem fortunis, homines habent opus amicis a quibus conuiuant, & quibus beneſaciant. Si enim ſunt virtuoſi, volunt bene operari. Deinde cum dicit.

b ¶ Ponit

b ¶ Ponit ſolutionem quæſtionis concludens ex præmiſſis, q̃ habere amicos eſt homini magis neceſſarium in infortuniis, in quibus indiget auxilio, quod hic per amicos, vt dictum eſt. Et inde eſt, q̃ in tali ſtatu homo habet opus amicis vtilibus, qui ei auxilium ferant. Sed in bonis fortunis eſt melius, ideſt magis honeſtum habere amicos. Et inde eſt, q̃ in hoc ſtatu quærunt homines amicos virtuoſos, quia eligibilius eſt talibus bene facere, & cum eis cõuerſari. Deinde cũ dicit.

c ¶ Probat quod ſuppoſuerat, ſcilicet, q̃ amicis in vtraque fortuna ſit opus. Et primo proponit qd intendit, et dicit, q̃ ipſa præſentia amicorum eſt delectabilis tam in bonis fortunis, quãm in infortuniis. Secundo ibi.

d ¶ Probat propoſitum, & primo quãtum ad infortunia. Secundo quãtum ad fortunas bonas, ibi. ¶ In bonis fortunis, &c. ¶ Tertio infert quoddam corollariũ ex dictis, ibi. ¶ Propter quod videbitur &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo manifeſtat propoſitum. Et dicit, q̃ homines qui ſunt in triſtitia, alleuiationem quandam ſentiunt ex præſentia amicorum eis condolentium. Secundo ibi.

e ¶ Inquirit, quæ ſit cauſa huius quod dictum eſt. Et ponit duas cauſas ſub dubitatione, quæ earum potior ſit. Quarum prima ſumit ex exẽplo eorum qui portant aliquod pondus graue, quorum vnus alleuatur ex ſocietate alterius onus illud ſecum ſumentis. Et ſimiliter videtur, q̃ onus triſtitiæ melius ferat vnus amicorũ, ſi alius ſecum idem onus triſtitiæ ferat. Sed hæc ſimilitudo non videtur cõgruere quãtum ad ipſam triſtitiam. Nõ enim eiuſdem triſtitiæ numero, quam quis patitur, alius partem ſibi aſſumit; vere ex hoc alterius triſtitia minuatur. Poteſt tamẽ congruere quantum ad triſtitiæ cauſam, puta ſi aliquis triſtatur ex damno quod paſſus eſt, dum amicus partem damni ſubit, minuitur damnum alterius, & per conſequens triſtitia. Secunda cauſa melior eſt, & competit quantum ad ipſam triſtitiam. Manifeſtum eſt enim, q̃ quælibet delectatio ſuperueniens triſtitiã minuit. Amicus autem præſens, & condolens delectationẽ inferit, dupliciter. Vno modo, quia ipſa præſentia amici eſt delectabilis. Alio modo, quia dum intelligit eum ſibi condolere, delectatur in eius amicitia, & ſic eius triſtitia minoratur. Et quia

b Neceſſarium quidem enim magis utique in infortuniis. Propter quod utilibus hic opus eſt. melius autem in bonis fortunijs. Propter quod, & epyiches quærunt, hos enim eligibilius beneficiare, & cum his conuerſari.

c Eſt.n. & præſentia ipſa amicorum delectabilis, & in bonis fortunijs, & in infortuniis.

d Alleuiantur.n. triſtati cũ dolentibus amicis.

e Propter quod, & ſi dubitabit aliquis: vtrum quemadmodum graue tranſumunt, vel hoc quidem non. Præſentia autem ipſorum delectabilis exiſtens, & intellectus eius, quod eſt condolere minorem triſtitiam facit. ¶ Siquidem igitur propter hoc, vel propter aliud ælìquid alleuiantur, dimittãtur. Accidere autẽ videtur, quod dictum eſt.

f Videtur autem præſentia mixta quidem ipſorũ eſſe. Ipſum quidem enim uidere amicos delectabile ſpecialiterq;, & in fortunato, & quoddam ſit auxiliũ ad non triſtari. Conſolatiuum enim amicus, & uiſione, & ſermone ſi ſit epydeſius. Nouit.n. morem, & in quibus delectatur & triſtatur. Triſtatum autẽ ſentire in ipſius infortuniis triſte. Omnis enim fugit, triſtitiæ cauſam eſſe amicis.

g Propter quod, uiriles quidẽ ſecundum naturam reuerentur contriſtari amicos ipſis. Et ſi nõ ſuper tendat in triſtitia eã, quæ illi fit triſtitiam, non ſuſtinet totaliter. Neque in complorantibus complacet, propter neque ipſos eſſe ploratiuos. Muliebriter autem, & tales viri coangũſtatis gaudent, & amant vt amicos, & condolentes. Imitari autem in omnibus oporter, videlicet meliorem.

Amicos igitur habere neceſſariũ quidem eſt magis in aduerſa fortuna, Quapropter hic utilibus amicis eſt opus. Honeſtius autem eſt in proſperitate fortunæ, Iccireo & bonos quærunt. In hos enim beneficia conferre, atque cum his una degere magis eſt expetibile.

B *Eſt enim & ipſa præſentia amicorum iucunda in utraque fortuna,*

Nam leuantur ipſi dolentes condolentibus ipſis amicis.

Quapropter, & dubitauerit quiſpiam, ſi doloris, ut onerit amici participes ſiunt. An hoc quidem non ſit. Ipſorum autem præſentia cum ſit iucunda condolendique ſenſus minuit ipſum dolorem. Verum ſi ob hæc, aut ob aliquid aliud leuantur miſſum faciamus. Id quod dictum eſt euenire ſane uidetur.

Ipſorum autem præſentia inmixta quidem eſt. Nam aſpicere quidem amicos iucũdum eſt, præſertim ei, qui calamitatibus præmitur, fert præſidiũ aliquod aduerſus dolores. Conſolationem.n. ipſe amicus, & aſpectu, et uerbis afferre poteſt, modo ſit dexter, Scit namque mores, quibus gaudet, atque dolet. Atque ſentire ſuas ob erũnas dolere amicum affert dolorem. Nam omnes fugiunt ſe cauſam doloris eſſe amicis.

Quapropter uiriles quidẽ natura cauent, ne amici ſecum condoleãt. Et ſi non exuperent indolentia dolorem, quo illi afficiuntur non ferunt. Atque omnino ſimul plorantes merenteſque non admittunt, quia nec ipſi ſunt propenſi ad luctus. Mulierculæ uero, & huiuſcemodi uiri gaudent his, qui unà cum ipſis gemunt, et amant eos tãquã amicos, & condolentes. Oportet autem omnibus in rebus præſtabiliorẽ imitari.

auxilium, quod ab amicis ſibi præberur ad triſtitiam amicorum. Suſtinent enim q̃ per modicam amicorũ triſtitiam ſua triſtitia ſubleuetur. Et vniuerſaliter virilibus hominibus non complacet habere comploratores, quia ipſi viriles homines non ſunt ploratiui. Sunt autem quidam viri muliebriter diſpoſiti, qui delectantur in hoc, q̃ habeant aliquos ſimul ſecum angũſtiatos, & amant eos, qui ſibi condolent, quaſi amicos. Sed in hac diuerſitate hominum oportet imitari quantum ad omnia meliores, videlicet viriles. Deinde cum dicit.

f ¶ Oſtendit, q̃ præſentia amici condoléntis habet quidam triſtitiam admiſtam. Et primo oſtendit propoſitum. Secundo infert corollarium ex dictis, ibi. ¶ Propter quod viriles, &c. ¶ Dicit ergo primo, q̃ præſentia amicorum condolentium videtur quandam mixtionem habere ex delectabili & triſtabili. Ipſa enim viſio amicorum eſt delectabilis, & ꝓpter aliam rationem cõmuné, & ſpecialiter homini infortunato qui ab amico adiuuatur, ad hoc q̃ non contriſtetur, inquantum amicus conſolatur ſuum amicum, & ex viſione, & etiam ex ſermone ſi ſit epidexius, ideſt indone⁹ ad conſolandum. Cognoſcit enim vnus amicus mentem alterius, & in quibus amicus ſuus delectatur & triſtatur, & ſic poteſt ei conueniens remedium adhibere cõtra triſtitiã. Per hũc ergo modum præſentia amici condolentis eſt delectabilis. Sed ex alia parte eſt triſtis, inquantũ homo ſentit amicũ ſuũ contriſtari in ſuis infortunijs. Quilibet enim homo bene diſpoſi⁹, refugit quantum poteſt eſſe cauſa triſtitiæ ſuis amicis. Deinde cum dicit.

g ¶ Concludit ex præmiſſis, q̃ homines, qui ſunt virilis animi naturaliter verentur, & cauent ne amici eorũ propter ipſos contriſtentur. Eſt enim de natura amicitiæ, q̃ amicus velit beneficere amico, non autem eſſe ei cauſa alicuius mali. Et nullo modo ſuſtinent viriles homines, q̃ amici eorum propter eos contriſtẽtur niſi ſuperexcedat non contriſtandum

h ¶ Oſtendit

Universidad de Deusto
Biblioteca

h ¶ Ostendit secundam partem propositi, scilicet ꝙ præsentia amicorum in bonis fortunis sit laudabilis. Et dicit, ꝙ in bonis fortunis præsentia amicorum duo delectabilia habet. Primo quidem conuersationem amicorum. quia delectabile est cum amicis conuersari. Secundo hoc, ꝙ homo intelligit amicos suos delectari in propriis bonis. Quærit enim vnusquisque esse amicis suis delectationis causa. Deinde cum dicit.

h In bonis fortunis autē, amicorum presentia, & cōuersationem delectabilem habet, & intelligentiam, quoniam delectātur in ipsius bonis.

i ¶ Infert quoddā corollariū ex dictis, continens in se quædam documenta moralia. Et primo quantum ad eos qui conuocant amicos. Secūdo quantum ad eos qui spōte ad amicos accedunt, ibi. {Ire autem, &c.} Circa primum ponit tria documenta moralia. Primo quidem concludens ex præmissis ꝙ quia delectabile est, ꝙ homo intelligat amicos i propriis bonis delectari, oportet, ꝙ homo prompte vocet amicos ad suas bonas fortunas, vt eas scilicet amicis communicet. Oportet enim ꝙ bonꝰ homo benefaciat amico. Secundum documentum est, ꝙ homo tarde, & cū quadā pigritia vocet amicum ad sua infortunia. Debet enim homo tradere amico de suis malis quantum minimum potest. Et ad hoc inducit proverbium cuiusdam dicentis. Sufficienter ego infortunas, q. d. sufficit, ꝙ ego infortunium patior. Non oportet ꝙ etiā amici mei hæc patiātur. Tertium documentum est, ꝙ tunc maxime sunt amici ad infortunia vocandi, quando cum pauca sua turbatione possunt amico magnum iuuamē præstare, &c. Deinde cum dicit.

i Ptopter quod videbitur vtiq; oportere ad bonas fortunas qui dem vocare amicos prompte. beneficū enim oportet esse bonum. ad infortunia autem pigritantem: tradere enim oportet vt minimum malorum. vn de hoc: sufficienter ego infortunans. Maxime ad vocādum cum debeant pauca turbati, magna ipsum iuuare.

K ¶ Ponit tria documēta ex parte spōte euntium ad amicos. Quorum primū est, quòd ad amicos in infortuniis existentes oportet aliquando prompte ire, etiam non vocatum, quia amici proprium est benefacere amicis, & maxime illis, qui sunt in necessitate, & qui non dignificant, idest qui non dignum ducunt hoc requirere ab amico. Sic enim dum auxilium præstatur non requirenti, ambobus, scilicet præstanti, & requirenti fit melius, idest honestius. Quia & ille qui dat videtur magis sponte dare, & ille qui recipit virtuose agit, nolendo grauare amicum. Est etiam ambobus delectabilius, quia & recipiens non patitur a verecundia, quam quis patitur in requirendo amicum, & etiam dans magis delectatur, quasi ex seipso non prouocatus faciens opus virtutis. Secundum documentum est, ꝙ ad bonas fortunas amici prōpte se debet homo offerre ad cooperandum ei, cum necesse fuerit, quia ad hoc indiget homo amicis, vt scilicet ei cooperētur. Tertium documentum est, ꝙ ad hoc ꝙ homo bene patiatur ab

K Ire aūt econuerso forte con gruit ad infortunatos quidē nō vocatū, & prompte. Amici.n. benefacere, & maxime his, qui in necessitate, & hoc non dignificantibus: ambobus.n. melius & delectabilius. Ad bonas fortunas autem cooperāte quidem prompte. etenim ad hoc necessitas amicorū. ad bonā passionē aūt quiete. Non.n. bonū promptum fieri iuuari. Opinionem autem delectationis immorari forte reuerendum: quandoque enim accidit. Præsentia itaque amicorum in omnibus vtique eligibilis videtur.

LECTIO XIIII.

TRum igitur (quēadmodum in amantibus videre delectabilissimū est, & magis eligūt habere hunc sensum, q̄ alios, vt secundū hūc maxime amore ente, & facto) sic & amicis eligibilissimum est conuiuere.

b Communicatio.n. amicitia. *Amicitia namq; cōmunicatio est.*

amico bene fortunato debet homo accedere quiete, idest remisse, & non de facili. Non enim est bonum, ꝙ homo reddat se promptum ad suscipiendum iuuamen ab amico. Sed homo debet vereri, & cauere opinionem delectationis, idest ne hanc fraudem incurrat, ꝙ ipse non sit delectabilis amico in hoc, quòd est onerosum esse, idest propter hoc, ꝙ ipse se reddit onerosum amico. quod manifestum est quandoq; accidere. Dum enim aliqui se nimis ingerunt beneficiis recipiendis, reddunt se onerosos, & indelectabiles suis amicis. Vel secundum aliam literam. Debet homo reuereri, idest cauere opinionem delectationis in immorari, idest ꝙ amicus eius opinetur de eo, ꝙ delectetur immorari circa ipsum propter beneficia. Vltimo autem ex præmissis concludit, ꝙ præsentia amicorum in omnibus videtur esse eligibilis.

At amicorum prosperis in rebus præsentia, & voluptatem affert omnimodam, & cognitionem delectat, ꝙ in ipsius bonis lætantur.

Quapropter, videbitur oportere in prosperitatibus quidem prompte vocare amicos. Est enim honestum beneficum esse: in aduersitatibus autem pigre. Minime namque facere participes malorum ipsos oportet. Vnde & illud dicitur.

Sat est grauis tristisque, si me fors præmit.

Maxime tamen vocandi sunt tūc amici, cum parua suscepta molestia, multum prodesse possunt.

Contra autem fortasse congruum est ad calamitosos quidem ire non vocatum, & prompte. Est enim amici beneficia conferre, præsertim in eos qui indigent, & antea quàm illi requirāt. Vtrisque namque honestius, atque iucundius est. Ad fortunatos autem prōpte quidem accedere ad operandum una cum illis. Est enim ad hæc opus amicis. Lente autem pro beneficiis cōsequendis. Non est enim honestū utilitatis suæ causa properare. Cauenda autem est forsitan opinio iniucunditatis in repellendo. accidit enim non numquam. Præsentia igitur amicorū uniuersis expetibilis est.

LECTIO XIIII.

AT est ne (ut adamantibus amabilissimū est ipse aspectus magisq; hunc sensum quàm cæteros expetunt, propterea quòd per hunc maxime est atque oritur amor) sic & amicis maxime expetibile conuersari simulque uiuere?

uatur. Prouocatur enim talis amor præcipue ex pulchritudine, quam visus percipit. Est ergo quæstio, quid sit proportionale visioni in amicitia, vtrum scilicet ipsum conuiuere, vt scilicet sicut amantes maxime delectantur in mutuo visu, sic amici in mutuo conuictu. Secundum tamen aliam literam non inducitur hoc per modum quæstionis, sed per modum conclusionis, quæ quidem litera, sic habet. Iam igitur quemadmodum, &c. Et potest hoc concludi ex eo, quod supra probatum est, præsentia amicorum in omnibus esse delectabilis. Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat veritatem præmissæ siue quæstionis, siue conclusionis, triplici ratione. Quarum prima est, quia amicitia in cōmunicatione consistit, vtpatet ex his, quæ dicta sunt in Octauo. maxime autem seipsos sibiinuicem communicant in conuictu. Vnde conuiuere maxime videtur esse proprium, & delectabile in amicitia. Secundam rationem ponit ibi.

c ¶ Sicut

c ¶ Sicut homo se habet ad seipsum, ita se habet ad amicum, vt ex supradictis patet. Ad seipsum autē ita se habet, ꝙ est sibi eligibile, & delectabile, & sentire seipsum. Ergo hoc etiā est ei delectabile circa amicum. Sed hoc fit in conuiuendo, quia per mutuas operationes quas vident sibiinuicē esse sentiūt. Conuenienter ergo amici appetunt adinuicem conuiuere. Tertiam rationē ponit ibi.

d ¶ Quæ sumitur ab experimento. Videmus enim ꝙ homines volunt cum suis amicis conuersari, secūdum actionem, in qua principaliter delectantur quam reputant suum esse, & cuius gratia eligunt suū viuere, quasi ad hoc totam vitā suam ordinantes. Et inde est, ꝙ quidam cum amicis volunt simul potare, quidam autem simul ludere ad aleas quidam autē exercitari, puta in tornea mentis luctationibꝰ, & aliis huiusmodi; vel etiam simul venari, vel simul philosophari, ita ꝙ singuli illa actione volūt cō morari cum amicis quam maxime diligunt inter omnia huius vitæ. Quasi enim volentes conuiuere cum amicis huiusmodi actiones faciunt, in quibus maxime delectantur, & in quibus reputant cōsistere totam vitam suā. Et in talibus actionibus cōmunicant amicis, quarum communicationē existimāt esse conuiuere. Et sic patet, ꝙ conuiuere é eligibilissimum in amicitia. Deinde cū dicit.

c Et ut ad seipsum habet, sic & ad amicum. Circa seipsum aūt sensus, quoniam est eligibilis, & circa amicum vtique. Operatio autem fit ipsius in conuiuere. quare cōueniēter hoc appetūt.

d Et quod aliquando est in singulis esse, vel cuius gratia eligūt viuere in hoc cum amicis volūt cōuersari. Propter quod hi quidem compotant, ij autem colludunt ad aleas. Alii autem co exercitantur, & conuenantur, & comphilosophantur. Singuli in hoc communicantes quodcū que maxime diligunt eorum, q̄ in vita. Conuiuere enim volentes cum amicis hoc faciunt, & his communicant quibus existimant conuiuere.

e Fit igitur prauorum quidem amicitia mala. Communicant enim prauis, instabiles entes. Et mali autem fiunt assimilati adinuicem.

f Quæ autem eorum, qui epyiches coaucta colloquiis. Videntur autem & meliores fieri operantes, & degentes adinuicem. Recipiūt enim adinuicem quibus & complacent. Vnde bona quidem a bonis. De amicitia igitur intantum dictum sit. Sequens autem vtique erit pertransire de delectatione.

Et ut ad seipsum quisq; sic sese habet, & ad amicum. Sensus autem cuique de seipso est expetibilis. Igitur & de amico. At operatio ipsis insunt uiuendo sit. Quare non immerito uiuere simul affectant.

At quod tandem est singulis esse, uel gratia cuius uiuere expetunt, in eo cum amicis uersari degereque uolunt. Quocirca alii compotant, alii talorum ludo simul incumbunt, alii simul sese exercent, & una uenantur aut philosophantur, singuli totos dies id simul agentes, quod maxime amāt. Viuere enim simul cum amicis uolentes hæc faciunt. Et ea cum his communicant, quibus cum una uiuere expetunt, quæ maxime ipsos in uita delectant.

Fit igitur amicitia quidem improborum flagitiosa. Communicant enim praua, suntque instabiles, & peiores etiam fiunt moribus similes euadentes.

Proborum autem proba congressionibus suscipiens incrementa. Videtur etiam tales, & præstabiliores euadere, tam agendo, quàm se mutuo emendando. Eliciunt enim ex sese mutuo ea quæ placent. Vnde illud dicitur recte.

Disces ex studiosis nimirum optima semper.

Sed hactenus de amicitia. deinceps de uoluptate dicamus.

& ꝙ consequenter dicendum de delectatione. Et sic terminatur sententia Noni Libri.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS MORALIVM AD NICOMACHVM LIBER DECIMVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

POstquam Philosophus determinauit de virtutibus moralibus, & intellectualibus, & etiam de continentia, & amicitia, quæ quandam affinitatem cum virtute habent. In hoc decimo Libro intendit determinare de fine virtutis. Et primo quidem de fine virtutis, quæ est hominis in seipso. Secũdo autem de fine virtutis in respectu ad bonum commune, quod est bonum totius ciuitatis ibi. {Vtrum igitur si & de his, &c.} Circa primum duo facit. Lectio. 14. Primo determinat d delectatione, quæ a quibusdam esse ponitur virtutis finis. Secundo de fœlicitate determinat, quæ secundum omnes est finis virtutis, ibi. {Dictis autem his, &c.} Circa primũ duo facit. Lect. 9. Primo premittit quod intendit. Et dicit, q̃ post prædicta, consequens est vt pertranseunter, idest breuiter de delectatione tractetur. Tractauerat quidem supra in Septimo de delectatione inquantum est materia cõtinentiæ. Vnde ibi potissime sua cõsideratio versabatur circa delectationes sensibiles, & corporales. Nunc autem intendit determinare de delectatione secundum quod adiungitur fœlicitati. Et ideo præcipue determinat de delectatione intelligibili, & spirituali. Secundo ibi. Lect. 1. Secundo proponit, quod intendit. Et dicit, q̃ post prædicta, consequens est vt pertranseunter, idest breuiter de delectatione tractetur. Tractauerat quidem supra in Septimo de delectatione inquantum est materia cõtinentiæ. Vnde ibi potissime sua cõsideratio versabatur circa delectationes sensibiles, & corporales. Nunc autem intendit determinare de delectatione secundum quod adiungitur fœlicitati. Et ideo præcipue determinat de delectatione intelligibili, & spirituali. Secundo ibi.

LECTIO I.

ROst hæc autem de delectatione forte sequitur pertransire,

b Maxime quidem videtur cõ appropriari generi nostro. Propter quod erudiũt iuuenes cæacizõtes delectatione, & tristitia.

c Videtur autem, & ad moris virtutem maximum esse gaudere quibus oportet, & odire, quę oportet. Protendunt enim hæc per omnem vitam inclinationẽ habentia, & potẽtiam ad virtutem, & fœlicem vitam. Delectabilia quidem enim eligunt, tristia autem fugiunt. Pro talibus autem nequaquã videbitur eligendum esse.

d Specialiterq;, & multam habentes dubitationem, ii quidẽ enim bonum delectationem dicunt, ii autem econtrario, valde prauum, ii quidem forte persuasi sic, & habere, ii autẽ existimãtes melius esse ad vitam nostrã enunciare delectationẽ prauorum, & si nõ est. Inclinare enim multos ad ipsam, & seruire delectationibus, pp quod oportere in contrariũ ducere. Venire.n. vtique sic ad medium.

e Ne forte autem nõ bene hoc dicitur. De his quidem enim q̃ in passionibus, & actionibus sermones minus sunt credibiles operibus. Cum igitur dissonent his, quæ secundum sensum contempti, & verum cointerimũt. Et vituperans.n. delectationẽ, visus aliter appetens, inclinari videtur ad ipsam, vt talem existentem omnem. Determinare enim non est mutorum. Videntur igitur veri sermonum nõ solum ad scire vtilissimũ ee, sed & ad vitam. Conuenientes enim entes operibus creduntur. Propter quod prouocant intelligentes viuere secundum ipsos. Talium quidem igitur sufficiẽter: dicta autem delectatione superueniamus.

LECTIO II.

VDoxus igitur delectationem per se bonum existimabat esse, propter omnia videre desiderantia ipsam & rationalia, & irrationalia. In omnibus autem esse eligibile epyches, & maxime potissimum. Omnia autem ad idẽ ferri, vt omnibus optimum nunciat. Vnũquodq;.n. sibi ipsi bonũ inuenire, quẽadmodum & cibũ. Omnib' igit bonũ, & q̃d omnia appetunt per ie bonum esse.

b Credebantur autem sermones pp moris virtutem magis q̃ propter ipsos. Differenter .n. videbatur temperatus esse: non itaque vt amicus delectationis hęc dicere videbatur. Sed sic habere secundum veritatem.

c Non minus autem existimabat esse manifestum ex contrario. Tristitiam.n. secundum se ipsum omnibus fugiendũ esse, si militer igitur cõtrariũ eligibile,

d Maxime aũt eligibile esse, & quod non pp alterum, neq; alterius gratia eligimus. Tale autẽ

e ¶ Reprobat id quod vltimo dictum est. Non enim videtur esse bene dictum, q̃ homines falso enuncient delectationes esse malas ad hoc, q̃ homines retrahantur ab eis, quia circa actiones & passiones humanas minus creditur sermonibus, q̃ operibus. Si enim aliquis operetur, quod dicit esse malum, plus prouocat exemplo q̃ deterreat verbo. Et huius ratio est, quia vnusquisq; videtur eligere id, quod sibi videtur esse bonum in particulari, circa q̃d sunt passiones, & operatiões humanæ. Quãdo ergo sermones alicuius dissonant operib' sensibiliter in ipso apparentibus, tales sermones contemnuntur. Et per consequens in terminatur verum q̃d per eos dicitur. Et ita accideret in proposito. Si enim aliquis vituperans omnem delectationem videretur ad aliquam delectationem inclinari, daret intelligere, q̃ omnis delectatio esset eligenda. Multitudo enim vulgaris nõ potest d̃ terminare distinguendo hoc esse bonum & hoc malũ, sed indistincte accipit esse bonum, quod in vno bonum apparet. Sic ergo sermones veri non solum videtur esse vtiles ad sciẽtiam, sed etiam ad bonam vitã. Creduntur enim eis inquãtum cõcordant cum operibus. Et ideo tales sermones prouocant eos, qui intelligunt veritatem ipsorum vt secundum eos viuant. Vltimo autẽ epilogando concludit, q̃ de talibus sufficienter dictum est. Oportet autem procedere ad ea, quæ dicta sunt ab aliis de delectatione.

LECTIO II.

POstquam Philosophus ostẽdit, q̃ determinandum est de delectatione, hic incipit de ea tractare. Et primo prosequitur opiniones aliorum. Secundo determinat veritatẽ, ibi. {Quid autem est, vel quale, &c.} Circa primum duo facit. Primo prosequitur opinionem ponentium delectationem in genere bonorum. Secundo prosequitur opinionem contrariam, ibi. {Tali vtique ratione, &c.} Circa primum duo facit. Primo ponit rationes ex quibus probabat Eudoxus delectationem esse in genere bonorum. Secundo ponit rationes, ex quibus probabat eas esse maximum bonum, ibi. {Maxime autem eligibile, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit, quomodo Eudoxus probabat delectationem esse de genere bonorum ex parte ipsius delectationis. Secundo, quomodo hoc probabat ex parte contrarii, ibi. {Non minus autem, &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit opinionem, & rationem Eudoxi. Secundo ostendit, quare eius opinioni, & rationi credebatur, ibi. {Credebantur autem, &c.} Dicit ergo primo, q̃ Eudoxus existimabat d̃ lectationẽ esse de genere bonorum, quia videbat, q̃ omnia desiderant ipsam tam rationalia scilicet homines, q̃ irrationalia scilicet bruta animalia. Illud autẽ q̃d est apud omnes eligibile, videtur esse epyches, idest bonum, & maxime potẽs in bonitate, ex quo potest trahere ad se omnem appetitum. Et sic, q̃ omnia ferãtur ad idẽ scilicet ad delectationem denunciat, q̃ de lectatio non solum ẽ bonum, sed etiã quoddam optimum. Manifestum est enim q̃ vnumquodque quęrit inuenire id, quod est sibi bonum, sicut cibus est bonus omnibus animalibus, a quibus communiter appetitur. Sic ergo patet, delectationem q̃d omnia appetunt esse aliquod bonum. Deinde cum dicit. b ¶ Ostendit quare Eudoxo maxime credebatur. Et dicit, q̃ sermones Eudoxi magis credebantur p̃pter moralem virtutem dicentis, q̃ etiã propter eorum efficaciam. Ipse enim erat temperatus circa delectationes differenter, quasi excellẽtius aliis. Et ideo cum laudabat delectationẽ, nõ videbatur hoc dicere quasi amicus de lectationis, sed quia sic se haberet, secundum rei veritatem. Deinde cum dicit. c ¶ Ponit rationem Eudoxi, quæ sumebatur ex parte contrarii. Et dicit, q̃ Eudoxus existimabat manifeste delectationẽ esse de genere bonorum non minus ex contrario, scilicet ex parte tristitiæ, q̃ ex parte illius d̃lectationis. Manifeste enim apparet, q̃ tristitia secundum se, est omnibus fugienda. Vnde contrarium, s. delectatio, videtur esse omnibus eligendum. Deinde cum dicit. d ¶ Inducit duas rationes Eudoxi ad ostendendum, q̃ delectatio sit maximum bonum. quarum prima est. Illud.n. videtur esse maxime eligibile, & per consequens maxime bonum, quod non eligitur propter alterum, quod ei accidat, neque gratia alicuius, sicut finis. Hoc autem manifeste confitentur omnes

Fortasse autem hoc non bene dicitur. Sermones enim qui de affectibus sunt, & actibus minus creduntur, si opera. Cum igitur ab his discrepant, quæ sensu percipiuntur, tum spreti ueritatem etiam ipsam interimunt. Qui namque uoluptatem uituperat, is si eam uisus nonnumquã fuerit, affectare ad ipsam inclinari uidetur, ut talem omnem. Distinguere namque non est ipsius multitudinis imperitæ. Sermones igitur ueri non solum ad sciendum, sed ad uiuendum etiam perutiles sunt. Creduntur enim cum sunt operibus cõsentanei. Quapropter hortantur eos, qui ipsos intelligunt ad ita uiuendum, ut ipsi desiderant. Sed de his hactenus. Nunc ea quæ de uoluptate dicta sunt referamus.

LECTIO II.

VDoxus itaq; uoluptatẽ ex eo summũ bonũ esse putabat, quia cernebat omnia ipsam affectare, & quæ rationẽ habẽt, & quæ experta sunt eiusdẽ. Atq; in cunctis quod est expetibile, bonũ esse, & quod maxime ẽ expetibile, optimũ esse. Vniuersa uero ad idẽ ferri declarat omnibus illud optimũ esse. Vnumquodq; .n. quod est sibi bonũ inuenire dicebat, quẽadmodũ & alimentũ. Q̃d igitur uniuersis ẽ bonũ quodq; cuncta affectant, id esse summũ bonũ aiebat.

Huius autem uiri rationes ob moris magis uirtutem, quàm propter seipsas credebantur. Valde enim uidebatur esse modestus. Non igitur ut uoluptatis amicus, hæc dicere uidebatur, sed quia uere res ita se habet.

Non minus autem hoc manifestũ ẽsse censebat, & ex contrario. Dolorem enim etiam dicebat fugiendum p se omnibus esse, itaque contrarium expetibile esse simili modo.

Maxime autem id expetibile esse, quod non ob aliud, neque cuiusquã ex petimus gratia. Atque tale ipsam eẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

circa delectationem. Nullus enim quærit ab alio, cuius gratia velit delectari, quasi delectatio sit secundum seipsam eligibilis. Ergo delectatio est maxime bonum. Secundâ rationẽ ponit ibi.
e ¶ Et circa hoc duo facit. Primo ponit ipsam rationem. Hoc enim apparet circa delectationem, q̃ apposita cuicumq; bonorum, facit ipsum eligibilius. Sicut si apponatur ei, quod est iuste agere, vel temperatum esse, auget horum bonitatem. Melior enim est qui delectatur in operatione iustitiæ, seu temperantiæ. Et ex hoc volebat concludere, quod delectatio esset optimum, quasi omnibus bonitatem augens. Secundo ibi.
¶ Ostendit defectum huius rationis. Et dicit, q̃ prædicta ratio videtur concludere, q̃ delectatio sit de genere bonorum, non autem q̃ sit magis bonũ aliquo alio. De quocũque enim bono, hoc etiam verificatur, q̃ alteri bono coniunctum, est melius, quàm si sit solitarium per seipsum. Deinde cum dicit.
g ¶ Prosequitur opinionem ponentiũ delectationem non esse bonum. Et primò ostendit, quomodo obuiat præmissis rationibus. Secundo ponit rationes eorum, quas incontrarium adducunt, ibi.
Lect. 3. {Non tamen si non, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostẽdit, quomodo ratione superius inducta ad ostendendum delectationẽ esse optimum, vtebantur ad contrarium. Secundo ostendit, quomodo obuiabant aliis rationibus, ibi. {Instãtes autem, &c.} Circa primũ duo facit. Primo manifestat, quomodo Plato vtebatur præmissa ratione ad oppositum. Secundo soluit processum Platonis, ibi. {Manifestum est autem, &c.} Dicit ergo primo, q̃ per rationem immediate præmissam, Plato qui erat contrariæ opinionis intendere conabatur, quod dictũ est, ostendendo q̃ delectatio non est per se bonum. Manifestũ est enim, q̃ delectatio est eligibilior si adiungatur prudentiæ. Quia igitur delectatio commixta alteri melior est, concludebat, q̃ delectatio non sit per se bonum. Illud enim quod est per se bonũ, non fit eligibilius per appositionem alterius. Circa quod sciendum est, q̃ Plato per se bonum ponebat id quod est ipsũ essentia bonitatis; sicut per se hominem ipsam essentiam hominis. Ipsi autem essentiæ bonitatis nihil potest apponi, q̃ sit bonum alio modo, q̃ participando essentiã bonitatis. Et ita quicquid bonitatis est in eo, qđ additur est derivatũ ab ipsa essentia bonitatis. Et sic p̃ se bonũ nõ fit melius aliquo addito. Deinde cũ dicit.
h ¶ Improbat Aristoteles processum Platonis. Manifestum est, q̃ secundum hanc rationem, nihil in rebus humanis erit p confessum est esse delectationẽ. Nullum enim interrogare cuiꝰ gratia delectatur, vt secundum seipsam existentem eligibilem delectationem.

c Appositamque cuique bono rum eligibilius facere, puta ei, quod est iuste agere, & temperatum esse: augeri, vtique bonum ipsum suipsius.

f Videtur autem iste sermo bonorum ipsam enunciare, & nihil magis altero. Omne enim cum altero bono eligibilius, quàm solitarium.

g Tali vtique ratione, & Plato interemit, quoniam non est delectatio per se bonum. Eligibiliorem enim esse cum prudentia delectabilem vitam q̃ sine. Sin autẽ mixtum melius, nõ esse delectationem per se bonũ. Nullo enim apposito ipsi per se bonum eligibilius fieri.

h Manifestum autem q̃ neque aliud per se bonum vtique erit quod cum aliquo, secundum se ipsũ bonorũ eligibilius sit. Quid igitur est tale, quo nos communicemus? tale enim quæritur.

i Instantes autem, q̃ non bonũ, quod omnia appetunt, nihil dicunt. Quod enim omnibus videtur hoc esse aimus. Interimens autem hanc fidem, nõ omnino credibiliora dicit. Siquidem, n. quæ sine intellectu appetunt ipsas. Erat vtique aliquid, quod dicitur. Si autem & quæ sapiũt qualiter dicent vtique aliquid? Forte autem & in prauis est aliquod naturale bonum, melius q̃ secundum seipsa, quod appetit proprium bonum.

sine controuersia uoluptatem. Nemi nem enim interrogas, cuius nam gratia capiat uoluptatem: propterea quod per seipsam expetibilis est ipsa uoluptas.

Facereque ipsam quoduis bonum expetibile magis si illi addatur, ut iustas operationes temperatas, & incrementa fuscipere bonum ipsum seipso.

Videtur autem hæc ratio uoluptatem ostendere bonum esse, & non magis quàm aliud bonum. Omne enim bonum expetibilius est cum alio bono, quàm solum.

Tali itaque ratione, & Plato tollit uoluptatem summum esse bonum. Vi tam enim iucundam cum prudentia di cit expetibiliorem esse, quàm si sit sola. Quod si mixtum est, præstabilius, uoluptatem summum bonum nõ esse: nullo enim addito, summum bonum se expetibilius fieri.

Conflat autem, nec aliud quicquã summum esse bonum, quod cum eorũ aliquo, quæ sunt per se bona, fit expetibilius. Quid igitur est tale, cuius & nos participes sumus? Nam tale quæritur bonum.

Qui uero negant bonum id esse, qđ omnia appetunt, ii nihil omnino dicũt. Quod enim uniuersis uidetur, id esse dicimus. Qui autem fidem hanc tollit, non multo credibiliora dicet. Nam si ea solum quæ mente carent ipsum ap peterent, esset aliquid, quod dicitur. Sin uero ea, & quæ prudentiã habent ipsam affectant, qui fit, ut aliquid dicant? Fortasse autem & in prauis est aliquod naturale bonum, præstabilius quàm ipsa per se sunt, quod proprium appetit bonum.

& sic non oporteret delectationẽ esse bonũ simpliciter, sed solũ q̃ sint bonũ, vt nunc, sed cum etiã habentes sapientiã appetant aliquam delectationẽ, ꝯno non videtur aliquid dicere. Verũ tamen si etiã ois, quæ agũt sine intellectu appeterent delectationem, adhuc esset probabile, q̃ delectatio esset quoddã bonũ, q̃ etiam in prauis hominibus est quoddã naturale bonũ, quod inclinat in appetitũ conuenientis boni, & hoc naturale bonũ est melius, q̃ prani homines inquantũ hmõi. Sicut. n. virtus est perfectius naturæ, & pp hoc virtus moralis ẽ melior q̃ virtus naturalis, vt in Sexto dictũ est, ita cũ malitia sit corruptio naturæ, bonũ naturale est melius, sicut in tegrũ corruptõ. Manifestũ est autẽ q̃ si id qđ ad malitiã pertinet, prani homines differrent. Sunt enim malitiæ sibiinuicẽ cõtrariæ. Et ideo id ẽm quod homines vtrunq; conueniunt, scilicet delectationem appetere, videtur magis ad naturam, q̃ ad malitiam pertinere. Deinde cum dicit.
¶ Ostendit

k ¶ Ostendit, quomodo obuiabant rationi, quæ sumebatur ex parte tristitiæ. Dicebant enim, q̃ non sequitur, si tristitia est malum, q̃ propter hoc delectatio sit bonum, quia inuenitur, q̃ malum opponitur non solum bono, sed etiam malo, sicut audacia non solum fortitudini, sed etiam timiditati, & ambo, scilicet bonum, & malũ opponũtur ei, quod non est bonum neq; malum, sicut extrema opponuntur medio. Est autem aliqd tale secundum suam speciem consideratũ, sicut leuare festucam de terra, vel aliquid huiusmodi. Sed hũc processum Aristoteles improbans dicit, q̃ non dicunt male quantum ad istã oppositionem mali ad malum, sed tamen non dicunt verum in proposito. Nõ enim tristitia opponitur delectationi, sicut malũ malo. Si enim amb o essent mala, oporteret, q̃ ambo fugienda essent. Sicut enim bonum inquantum huiusmodi est appetibile, ita malum inquantum huiusmodi est fugiendum. Si autem neutrum eorum esse t malũ, neutrum eorum esset fugiendum, vel similiter se haberet circa vtrumque. Sed nunc omnes videntur fugere tristitiam tamquam malum, & appetere delectationẽ tanquam bonum. Sic ergo opponuntur ad inuicem, sicut bonũ & malum.

LECTIO III.

Postquam Philosophus remouit obiectionẽ Platonicorum ad rationes Eudoxi, hic ponit rationes eorum contra ipsam positionem Eudoxi. Et circa hoc duo facit. Primo proponit rationes ad ostendendum, quòd delectatio non sit de genere bonorum. Secundo ponit rationes ad ostendendum, quòd delectatio non sit per se, & vniuersaliter bonum, ibi. {Manifestare autem videtur, &c.} Et quia primæ rationes falsum concludunt, ideo Aristo. simul ponendo eas, destruit eas. Ponit ergo circa primum quatuor rationes. Quarum prima talis est. Bonum videtur ad genus qualitatis pertinere, quærenti enim quale est hoc, respondemus, quoniam bonum. Delectatio autem non est qualitas. Ergo non est bonum. Sed hoc Aristoteles, remouet dicens, q̃ non sequitur, si delectatio non sit de genere qualitatum, quòd propter hoc non sit de genere bonorum. Bonum enim dicitur non solum in qualitate, sed etiam in omnibus generibus, sicut in Primo dictum est. Secundam rationem ponit ibi.
b ¶ Et primo ponit ipsam rationem Platonicorum, dicebant enim quòd esse bonum est determinatum, vtpatet ex his, quæ supra in Nono dicta sunt. Delectatio autem vt dicunt, est indeterminata. quod probabant per hoc, quòd recipit magis & minus. Et sic concludebant, quòd delectatio non esset de genere bonorum. Secundo ibi.
c ¶ Destruit huiusmodi processum. Circa quod considerandum est, quòd dupliciter aliquid recipit magis & minus. Vno modo in concreto, alio modo in abstracto. Semper enim dicitur aliquid magis, & minus per accessum ad aliquid vnum, vel recessum ab eo. Quando ergo id, quod inest subiecto est vnum & simplex, ipsum quidem in se non recipit magis & minus. Vade nõ dicitur magis, & minꝰ in abstracto. Sed potest dici, secundũ magis & minus in concreto, ex eo quòd subiectum magis & minus participat huiusmodi formam. Sicut patet in luce, quæ est vna, & simplex forma. Vnde non dicitur ipsa lux secundum magis & minus. Sed corpus dicitur magis vel minus lucidum, eo q̃ perfectius, vel minus pfecte participat lucem. Quando autem est aliqua forma, quę in sui ratione importat quandam proportionem multorũ ordinatorum ad vnũ, talis forma etiam secũdum propriam rationem recipit magis & minꝰ. Sicut patet de sanitate & pulchritudine, quorum vtrumque importat proportionem conuenientẽ naturæ eiꝰ, qđ dicitur pulchrum vel sanũ. Et quia huiusmodi ꝓportio potest esse, vel magis, vel minus cõueniẽs: inde est, q̃ ipsa pulchritudo, vel sanitas in se considerata, dicitur secundum magis & minus. Et ex hoc patet, q̃ vnitas secundum quam est aliqd determinatũ, est causa q̃, aliquid non recipiat magis & minus. Quia ergo delectatio recipit magis & minus, videbatur non esse aliquid determinatum, & p̃ consequens non esse de genere bonorum. Aristoteles ergo huic obiectionẽ obuiando dicit, q̃ si Platonici dicant delectationem esse quid indeterminatum, ex eo quòd recipit magis & minus in concreto, videlicet per hoc, quòd contingit aliquem delectari magis & minus, erit idem dicere circa iustitiam, & alias virtutes, secundum quas aliqui dicuntur aliqua magis & minus. Sunt enim aliqui magis & minus iusti & fortes. Et idem etiam accidit circa actiones. Contingit enim, quòd aliquis agat iuste & temperate, magis & minus. Et secundum hoc, vel virtutes non erunt de genere bonorum, vel prædicta ratio non remouet delectationem esse de genere bonorum. Si vero dicant delectationem recipere magis & minus ex parte ipsarum delectationum, considerandum est, ne forte eorum ratio non referatur ad omnes delectationes, sed assignent causam, quòd quædam delectationes sunt simplices & immixtæ, puta delectatio, quæ sequitur contemplationem veri, quædam autem delectationes sunt mixtæ, puta quæ sequuntur contemperantiam aliquorum sensibilium, sicut, quæ sequitur armoniam sonorum, aut commixtionem saporum, seu locorum. Manifestum est enim, quòd delectatio simplex secundum se non recipiet magis & minus, sed sola mixta, inquantum scilicet, contemperantia sensibilium, quæ delectationem

Non uidetur etiam, & de contrario recte dici. Inquiunt enim, non si dolor sit malum, uoluptatem continuo bonum esse. Aduersatur enim & malum malo, & ambo ei, quod neutrum est. Atque hæc non male dicunt, non tamen uere in his quæ sunt dicta. Si enim ambo essent mala, oporteret, & fugienda utraque esse. Sin neutra neutrum, aut similiter. Nunc uero illum quidem fugere, ut malum, hanc autẽ expetere tamquam bonum uidentur. Sic igitur, & opponuntur.

LECTIO III.

Et qui neque si uoluptas non est qualitas, propter hoc bonum non est, neq; enim operationes uirtutis sunt qualitates, neque fœlicitas ipsa.

Dicunt etiam bonum quidem ipsum definitum esse, uoluptatem uero indefinitum, quia suscipit intensionem remissionemue.

Si igitur ex eo quia magis uoluptas minusue capitur hoc iudicant, erit idẽ & circa iustitiam ceteraſque omnis uirtutes, quibus manifeste dicunt magis minusue, tales eos esse, qui ipsas habent. Nam magis sunt iusti fortesue. Et si, ut & iuste agatur, ac temperate, magis et minus. Sin in uoluptatibus hoc inquiunt esse, uideant ne fortasse non dicant causam, si uoluptatum aliæ sint mixtæ, aliæ immixtæ. Quid autem prohibet, ut sanitas, quæ definita est, magis est atque

causat, potest magis, vel minus conuenire naturæ eius, qui delectatur. Sed tamen neque etiam delectationes, quæ secundum se magis & minus recipiunt ratione suæ commutationis, oportet non esse determinatas, neque bonas. Nihil enim prohibet quid delectatio recipiens magis & minus sit determinata sicut & sanitas. Huiusmodi.n. determinata dici possunt inquantum aliqualiter attingunt id ad quod ordinantur, licet possent propinquius attingere. Sicut commixto humorum habet rationem sanitatis ex eo q attingit conuenientiam humanæ naturæ, & ex hoc dicitur determinata, quasi proprium terminum attingens. Sed complexio, q nullo modo ad hoc attingit nō est determinata, sed est procul a ratione sanitatis. Ideo autem sanitas secundum se recipit magis & minus, quia non est eadem commensuratio humorum in omnibus hominibus, neq; etiam in vno, & eodem est semper eadē. Sed etiam si remittatur permanet ratio sanitatis, vsque ad aliquem terminum. Et sic differt sanitas secundum magis & minus. Et eadem ratio est de delectatiōe mixta. Tertiam rationem ponit ibi.

d ¶ Et circa hoc duo facit. Primo proponit ipsam rationem. Ponebant enim Platonici id quod est p se bonum, esse quoddam perfectum. Omnes autem motiones & generationes sunt imperfectæ. Est enim motus actus imperfecti, vt dicitur in Tertio Physicorum. Vnde nullam motionē, seu generationem ponunt esse de genere bonorum. Nituntur autem affirmare, q delectatio si motio, vel generatio. Vnde concludunt, q delectatio non est per se bonū. Secundo ibi.

e ¶ Excludit hanc rationem dupliciter. Primo quidem quantum ad hoc, q dicūt delectationē esse motionem. Et dicit, q non bene videtur dicere, dum dicunt delectationem esse motionē. Omnis enim motio videtur esse velox, aut tarda. Velocitas autem & tarditas, non conueniunt motioni absolute secundum seipsam, sed per respectum ad aliud. Sicut motio mundi ideſt motus diurnus, quo reuoluitur totū cælum, dicitur velox per respectum ad alios motus. Et huius ratio est, quia sicut in Sexto Physicorum habetur. Velox est, quod in pauco tempore multum mouetur. Tardum autē, quod in multo paucum. Multum autē, & paucū dicuntur ad aliquid, vt habetur in Prædicamentis, sed delectationi non competit neq; velocitas, neque tarditas. Contingit quidem q aliquis velociter peruenit ad delectationē, sicut aliquis velociter prouocatur ad ira. Sed q aliquis delectetur velociter, vel tarde, non dicitur. Neq; etiam per respectum ad alterum, sicut velociter dicitur aliquis, aut tarde ire, aut augeri, & omnia huiusmodi. Sic ergo patet q cōtingit velociter & tarde, q aliquis transponatur in delectationem, ideſt q perueniat ad ipsam. Et hoc ideo, quia per aiquem motum potest pertransiri ad delectationem. Sed non cōtingit velociter operari, secundum delectationem, vt scilicet aliquis velociter delectetur, quia ipsum delectari magis est in facto esse, q in fieri. Secundo ibi.

f ¶ Excludit rationem Platonicorū q tum ad hoc, q ponebant delectationem esse generationem. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, q delectatio non sit generatio. Secundo ostendit originem huius opinionis, ibi. ¶ Opinio autem, &c. ¶ Dicit ergo primo, q delectatio non videtur esse generatio. Non enim videtur quodlibet bonum ex quolibet generari. Sed vnumquodque ex quo generatur in hoc dissolui. Et oportet si delectatio est generatio, q ipsi dem tristitia sit corruptio, cuius delectatio est generatio. Et hoc quidem Platonici asserunt. Dicūt.n. q tristitia est defectus, q ēm naturam. Videmus enim q ex separatione eius, q̄ naturaliter vnitur sequitur dolor, sic sinit dicunt, q delectatio sic repletio, q cū apponitur aliquid alicui, quod ei cōuenit ēm naturam, sequitur delectatio. Sed hoc ipse reprobat, q separatio & repletio sunt corporales passiones. Si ergo delectatio est repletio ex quod est ēm naturā, sequitur illud dilectari, i quo est repletio.

Sequitur ergo, q corpus delectetur. Sed hoc non videtur esse verum, quia delectatio est passio animæ. Patet ergo, q delectatio non est ipsa repletio, seu generatio, sed quoddam ad hoc consequens. Facta enim repletione aliquis delectatur, sicut facta incisione aliquis dolet, & tristatur. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit originem huius opinionis. Et dicit, q hæc opinio, quæ ponit delectationem esse repletionē, & tristiciā subtractionem,

determinata existēs recipit magis & min', sic & delectationē? non enim eadem commensuratio in omnibus, neque in eodē vna semper, sed remissa permanet vsque ad quid. Et differt in magis & minus.

c Non bene aūt videntur dicere, neque esse motionē. Omni.n. motui propriū esse videt velocitas, & tarditas, & si nō secūdum seipsum, puta q mundi ad aliud. Delectationi aūt horum neutrum existit, delectarū fuisse quidem n. est velociter, quēadmodum iratū fuisse, delectari autem nō, neq; ad alterum, ire aūt & augeri, & omnia talia: trāspone re quidē igitur in delectationem velociter, & tarde est. Operari autē secundū ipsam velociter non est, dico aūt delectari.

f Et generatio, qualiter vtique erit? Videtur.n. nō ex quocūq; qdcūq; fieri, sed ex quo fit ī hoc dissolui. Et cuius gnātio delectatio, huius tristitia corruptio. Et dicunt autem tristitiā quidē defectum esse eius quod secūdum naturam, delectationem aūt repletionem. Hæ autē corporales sunt passiones. Si igitur eius. qd secundum naturam repletio delectatio, in quo repletio hoc vtique delectabitur. corpus ergo. non videtur autem. Non est ergo repletio delectatio, sed facta quidem repletione, delectabitur vtique aliquis, & incisus tristabitur.

g Opinio aūt hæc videtur facta esse ex his, quæ circa cibū tristitiis, & delectationibus. Indigētes.n. factos & prætristatos delectari repletione. Hoc aūt nō circa oēs accidit delectatiōes. Sine

minus, sic & uoluptates esse? Non.n. eadem in cunctis est temperatio. Nec una quædam semper est in eodē. Sed cum remittitur, permanet usq; ad aliquem terminum. Et differt ex eo, quis magis est atque minus. Tale igitur, et in uoluptate esse potest.

Præterea summum quidem bonum perfectum esse, motiones autē & generationes imperfectas esse, ponentes uoluptatem motionem esse generationēue ostendere eniituntur.

Sed non dicere bene uidentur, nō enim motus. Omni namque motui propria est celeritas, tarditasue, & si non per seipsum ut motui ipsius mundi at ad aliud. At neutrum horum competit uoluptati. Fit enim ut aliquis cito sit constitutus in uoluptate, quemadmodum, & in ira. Vt uelociter autem delectetur non fit, neque ad alium. Sed fit ut uelociter ambulet, & accrescat, & omnia id genus. Fit igitur, ut celeriter operetur, ideſt delectetur.

Generatio uero, quonam fuerit modo? Etenim non ex quouis fieri, quoduis, sed ex quo fit, in id dissolui uidetur. Et cuius generatio esset, uoluptas, eius esset corruptio dolor. Dicunt autem dolorem quidem indigentiam eius esse, quod est secundum naturam, uoluptatem uero repletionem. Hi autem affectus corporis sunt. Si igitur uoluptas repletio eius est, quod est secundum naturā, id & uoluptate afficitur, in quo est repletio. Corpus ergo capit uoluptatem. At non uidetur. Non est ergo uoluptas repletio, sed cum fit repleto, in uoluptate quispiā afficitur, & dum secatur dolet.

Opinio aūt hæc ex doloribus circa alimentum, & uoluptatibus orta est. Nam indigentes facti, et antea affecti dolore, repletione capimus uoluptatē. Sed hoc non circa oēs accidit uoluptates, nā sine dolore sunt, et ipsæ mathematicæ uoluptates, & quæ per olfatum, & auditum fiunt, ac uisum, & spes quamplures: item & recordationes uoluptate afficiunt. Cuius igitur hæ generationes erunt? Nullius enim rei fuerunt indigentiæ, cuius repletio fuerit.

ctionem videt prouenisse ex tristitiis, & delectationibus, quę sūt circa cibum. Illi enim qui prius fuerunt tristati propter indigēdicit circa omnes delectationes, in quibus non est repletio alicuius defectus. Delectationes enim quæ sunt in considerationib⁹ mathematicis, nō habent tristitiam oppositam, quam ponunt in defectu cōsistere. Et ita huiusmodi delectationes, non sunt ad repletionem defectus. Et idem apparet in delectationibus q̄ sunt secundū sensus, puta per olfatum, auditum, visum præsentium sensibilium. Sūt etiam multæ spes memoriæ delectabiles, nec causa potest assignari, cui⁹ generationes sunt huiusmodi delectationes, quia non inueniuntur ali qui defectus præcedētes, quorū fiat repletio per huiusmodi delectationes. Dictum est autem supra, q cuius generatio est delectatio, eius corruptio est tristitia. Vnde si aliqua delectatio inuenitur absque defectu tristitiæ, sequitur, q non omnis delectatio sit tristitia.

LECTIO IIII.

POstquam Philosophus excluserit tres rationes Platonicorum concludentium delectationem nō esse de genere bonorū, hic excludit quartā, quæ sumitur ex turpitudine quarumdā delectationum. Platonici enim proferebāt in medium quasdam opprobriosas delectatiōes, puta adulteriorum, & ebrietatum, vt ex his ostenderent delectationes nō esse de genere bonorū, sed ad hoc Aristripliciter obuiat. Primo quidem vt aliquis dicat, q huiusmodi turpia nō sunt simpliciter delectabilia. Non enim sequitur. Si aliqua sunt delectabilia hominibus male dispōtis, q̄ propter hoc sint delectabilia simpliciter, sed q̄ sunt delectabilia hic, ideſt male dispositis. Sicut etiam neque sunt simpliciter sana, quæ videntur sanis infirmis, neque etiam sunt simpliciter dulcia, vel amara, quę videntur huiusmodi habentibus gustum infectum, neque etiā sunt simpliciter alba, q̄ videntur talia his, qui patiūtur ophthalmiam. Et hęc quidem solutio procedit secundum q̄ delectabile dicitur simpliciter homini id, quod est ei delectabile secundum rationem. Quod nō contingit de huiusmodi corporalibus quā

tristitia .n. sunt mathematicæ, & earum, quæ secundum sensus, & quæ per olfatum. Sed & auditiones, & visiones. multæ aūt & memoriæ, & spes. Cuius igitur hæ generationes erunt? Nullius n. defectus facti sunt, cuius fiat vtique repletio.

LECTIO IIII.

ADproferentes aūt pro brosissimas delectationes dicet quis vtique, quoniā nō sunt hæc dlectabilia. Non.n. si male dispositis delectabilia hęc sunt, existimādū ipsa, & delectabilia esse simpliciter. nisi in his. Quemadmodū neque laborantibus sana, vel dulcia', vel amara, nec rursus alba, quę videntur patientibus ophthalmiam.

b Vel sic vtique dicetur. quoniam delectationes quidem eligibiles sunt, non tamen ab his. Quemadmodum & ditari, prodenti autem nō. Et sanum esse, non tū quodcūque comedenti.

c Vel specie differunt delectationes. Alteræ autem, quæ a bonis, ab his quę a turpibus. Et nō est delectari ea quæ iusti nō entem iustum, neque ea quæ musici non entem musicum. Similiter autem & in aliis.

d Manifestare autē videtur, & amicus alter ens ab adulatore non existentē bonū delectationē, vel differentes specie. Hic quidem.n. ad bonū colloqui vī, hic aūt ad dlectationē, & hic quidē vituperatur, hic aūt laudatur, vt non ad altera colloquentem.

e Nullusque vtique eligeret viuere pueri mentem habens per vitam delectatus, in quibus pueri, vt existimant maxime. Neq; gaudere faciens aliquid turpissimorum, nequaquam debens tristari.

LECTIO IIII.

DEos autem qui proferunt uoluptates eas, quæ sunt ob scœnæ ac improbæ dicere quispiam potest ea, quæ tales asserunt uoluptates non esse iucunda. Non.n. si prauæ dispositis sunt iucunda, putandum est, & iucunda simpliciter esse nisi illis. Quemadmodum neque salubria, aut dulcia, aut amara, quæ ægrotantibus, aut alba, quæ lippis uidētur. Vel hoc modo dicatur.

Voluptates expetibiles quidem esse, non tamen ab illis. Quemadmodū & diuitem esse expetibile quidem est, at non ex patriæ proditione. Et sanum esse, at non quodcumque edendo.

An uoluptates differunt specie? Diuersæ namque sunt, quæ ab honestis rebus, & quæ a turpibus prodeunt. Et non fit ut quispiam iusti capiat uoluptatem si non sit iustus, aut musici si non sit musicus, & in cæteris simili modo,

Ostendere autem uidetur, & ipse amicus, cum sit ab adulatore diuersus, non esse uoluptatem bonum, aut specie uoluptates differre. Hic enim ad bonum, ille ad uoluptatem congreditur. Et ille quidem uituperatur, hunc autem laudant, ut ad diuersum congredientem.

Nemo præterea expetet ita uiuere ut mētem habens per uitam pueri his ex rebus capiat uoluptatē, quibus pueri maxime delectantur, ut putant, aut gaudere, turpissimum quid faciendo, nullum umquam suscepturus dolorem.

uis sint delectabilia secundum sensum. Secundam obuiationē ponit ibi.

b ¶ Potest enim dici, q̄ omnes delectationes sint eligibiles, non tamen omnibus. Sicut & ditari bonum est', non tamen est bonum, quòd ditetur ille, qui est proditor patriæ, quia sic potest magis nocere. Si militer etiam esse sanum bonum est, non tamen est bonum ei, qui comedit aliquid nocium. Sicut serpens comestus, quando curat leprosū, licet perimat sanum. Et similiter delectationes bestiales, bestiis quidem sunt apperibiles, non autem hominibus. Tertiam obuiationem ponit ibi.

c ¶ Et dicit, q̄ delectationes specie differunt. Aliæ enim sūt secundum speciē delectationes, quæ causantur a bonis operibus ab illis, quæ causantur a turpib⁹. Differūt enim passiones secundum obiecta. Et ille qui non est iustus, non potest delectari delectatione, q̄ est propria iusti, sicut nec ille qui non est musicus potest delectari delectatiōe musici. Et idem est de alijs delectationibus. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat q̄ delectatio non sit per se, & vniuersaliter bonum. Et hoc tribus rationib⁹. Circa quarum primam dicit, q̄ hoc, q̄ delectatio nō sit bonum, vel q̄ sint diuersæ species delectationis, quarum q̄dam sunt bonæ, & quædam malæ, manifestat differentia quę est inter amicum, & adulatorem. Amicus enim colloquitur amico propter bonū, adulator autem propter delectationem. Vnde adulator vituperatur, amicus autē laudatur. & sic patet, q̄ propter diuersa colloquuntur. Est ergo aliud delectatio, & aliud bonum. Secundam rationem ponit ibi.

e ¶ Et dicit, q̄ nullus eligeret per totā vitam suam habere mentem pueri, ita q̄ semper delectaretur in quibus pueri delectantur, qui tamen estimantur maxime delectari. Neque etiam aliquis eligeret gaudere faciendo turpissima per totam vitam suam, etiam si numquā deberet tristari. Quod dicit contra Epycureos, qui ponebant q̄ turpes delectationes non sunt vitandæ nisi propter hoc, q̄ inducūt in maiores tristitias. Et sic patet, q̄ delectatio non est per se bonum, quia quolibet modo esset eligēda. Tertiam rationem ponit ibi.

Universidad de Navarra Biblioteca

e ¶ Manifestum est enim multa esse, ad quę homo studeret, etiã si nulla delectatio ex his sequeretur, sicut videre, recordari, scire, virtutes habere. Nihil autem differt ad propositum si ex his sequantur delectationes, quia etiam prędicta eligerentur, nulla delectatione ab his facta. Id autem quod est per se bonum, tale est, sine quo nihil est eligibile, vt patet de felicitate. Sic ergo delectatio non est p se bonũ. Vltimo aũt epilogando cõcludit, q manifestum videtur esse ex præmissis, q delectatio non sit per se bonum, & q nõ omnis delectatio sit eligibilis. Et quia quædam delectationes sunt eligibiles, q vel secundum seipsas differunt specie a malis delectationibus, vel secundum ea, a quibus causantur. Et sic sufficienter tractatum est de his, quæ abaliis dicũtur de delectatiõe, & tristitia.

LECTIO V.

POstquã Philosophus determinauit de delectatione secundum aliorum opinionem. Hic determinat de ea, secundũ veritatem. Et primo ostendit delectationem non esse in genere motus, siu generationis sicut a Platonicis ponebatur. Secũdo determinat naturam, & proprietatem ipsius, ibi. {Sensus autem omnis, &c.} Circa primum tria facit. Primo dicit de quo ẽ intentio, & modum agẽdi. Et dicit, q manifestius fiet per sequentia, quid sit delectatio, secundum genus suum, vel quale quid sit, idest verũ sit bona, vel mala, si a principio resumam̃ considerationem de ipsa. Secundo ibi. b ¶ Exequitur propositum. et circa hoc tria facit. Primo præmittit quoddam principium necessarium ad propositum ostendendũ. Secundo ostendit propositum, ibi. {Propter quod neq; motus, &c.} Tertio concludit principale intentum, ibi. {Ex his autem manifestum, &c.} Dicit ergo primo, q operatio sensus visus, quæ dicitur visio, est perfecta ſm quodcumq; tẽpus. Non.n. indiget aliquo posterius adueniente, quod perficiat eius speciẽ. Et hoc ideo, quia visio completur in primo instanti tẽporis. Si autem requireret tẽpus ad eius complementum, non quodcũque tempus ad hoc sufficeret, sed oporteret esse tempus determinatum, sicut accidit in cæteris, quæ fiunt in tempore, quorũ generatio certam temporis mensuram requirit. Sed visio statim in momento perficitur. Et idem est de delectatione. Est enim delectatio quoddam totum, idest completũ in primo instanti, quo incipit esse, ita q nõ potest accipi aliquod tempus, in quo fiat delectatio, quod requirat amplius tempus ad speciem delectationis perficiendam, sicut contingit in his, quorum generatio est in tempore. Potest enim accipi aliquod tempus generationis humanæ, quod requirit amplius tempus ad speciem humanã perficiendam. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit propositum duabus rationibus. Quarũ prima talis est. Omnis motus, seu generatio ſbi citur in determinato tẽpore, in cuius parte nondum est motus perfectus. Hoc autẽ non accidit circa delectationem. Ergo delectatio non est motus, neq; generatio. Circa hanc autem rationem primo ponit conclusionem cõcludens ex præmisso principio, in quo virtualiter tota ratio continetur, q delectatio non est motus. Secundo ibi.

d ¶ Ponit maiorẽ præmissę rationis, vidz delicet, q omnis motus est in tẽpe, & omnis motus est alicuius, idest hũs aliquę finẽ, ad quẽ ordinãt, ad quẽ determinato tpe peruenit. Et hoc manifestat primo quidem circa generationem. Ars.n. ædificatiua perficit suã operationẽ, quãdo perficit id quod intendit, s. domum, qđ quidẽ fit in toto aliquo determinato tpe, in cuius partibus cõtinuis generationes sunt imperfectæ, & differunt ipsa tota generatione cõpleta, & ab inuicẽ. Cuius rõ est, quia generatio speciẽ recipit ſm formã, quæ est finis gñonis. Est autem aliud forma totius, & aliud sunt forme singulariũ partium. Vñ & generationes eorũ sunt spẽ abinuicẽ. Si.n. aliquod tempũ ædificet domum, aliquam partem illius tẽporis ponunt lapides ad parietis constructionẽ. In alia vero parte tẽporis virgant columnæ. i. in modũ virgarum sculpuntur. Sed in toto tpe construit ipsum tẽplũ. Et hęc tria dñt spẽ. s. lapidũ cõpositio, columnarũ virgatio, & tẽpli ædificatio. Est tñ circa hoc cõsiderandũ, q sicut forma totius tẽpli est pfecta, formæ aũt partiũ sunt imperfectæ, ita et ipsa cõstructio tẽpli est gñio pfecta. nullo.n. exteriori indiget ad propositum ædificatoris explendũ, sed gñio fundamenti est imperfecta, & sic gñio tricsulpturi. i. columnarum sculpturarũ in tres ordines dispositarum supra fundamentum. Et verumq; horum est gñio partis, quæ habet rationem imperfecti. Sic ergo patet, q prædictæ gñones totius & partium differunt spẽ, & q non est accipere, q spẽs motus perficiatur in quocumque tempore, sed perficitur in toto tempore. Secundo ibi.

f Et circa multa studiũ faceremus vtiq;, & si neque vnam inferant delectationẽ puta videre, recordari, scire, virtutes habẽ. Si aũt ex necessitate sequuntur his delectatiões, nihil differt. Eligeremus.n. vtiq; hęc, & si nõ fieret vtiq; ab his delectatio. Quoniam quidẽ igitur, neque per se bonum delectatio, neq; omnis eligibilis, manifestum videtur esse, & quoniam sint quædã eligibiles ſm seipsas, differẽtes specie vel a quibus. Quæ quidẽ igitur dicũtur de delectatione, & tristitia, sufficienter dicta sunt.

LECTIO V.

VId autem ẽ, vel quale quid, manifestius fiet vtique a principio resumentibus.

b Videtur.n. visio quidẽ ſm qđ cumq; tẽpus pfecta esse. Nõ.n. indigens ullo, qđ in posterius factũ perficiat ipsius speciẽ. Tale aũt videtur, & dlectatio, totũ quiddã.n. est, & ſm nullũ tẽpus accipiet aliquis vtiq; delectationem cuius in plus tempus factæ pficietur species.

c Propter quod neq; motus ẽ.

d In tempore.n. omnis motus, & finis alicuius, puta ædificatio perfecta, cũ faciat quod appetit vel in omni tpe vtiq;, vel in hoc: in partibus aũt temporis oẽs imperfectę & altera specie, & a tota, & abinuicẽ. Lapidum.n. cõpositio altera a columnæ virgatione, et hęc a templificatione, et tẽpli quidẽ pfecta. Nullo.n. indigẽs ad propositũ, fundamẽti aũt, & trisculpti imperfecta. Partis.n. vtraq;. Specie igitur differunt, & non est in quocũq; tẽpore accipere motũ pfectũ specie, sed si quidem in omni.

Et quàm pluribus indulgeremus rebus, etiam si nullam voluptatem afferrẽt. Damus enim operam, ut videamus, ut memmerimus, ut sciamus, ut habeamus virtutes. Quòd si necessario hæc sequatur voluptas, nihil refert: expeteremus enim hæc, etsi nulla prorsus ab ipsis prouentura esset voluptas. Voluptatem igitur neque summũ bonum esse, neque expetibilem omnẽ, & voluptates nonnullas esse per se expetibiles, specie differentes, aut ea a quibus prouenium perspicuum esse cõstat. Ea igitur quæ de voluptate dolore reue dicuntur, satis sint dicta.

LECTIO V.

ED quidnam, aut quale sit, magis patebit si sermonem paulo altius repetemus.

Visio enim quouis in tempore perfecta est. Nihil enim ipsi deest, quod postica factum speciem ipsius perficiet. Tali persimilis est, & ipsa voluptas. Est enim quoddam totum, nulloque in tempore voluptatem quispiam accipit cuius species si maiore tempore fiat, perficietur.

Quocirca, nec motus est.

In tempore.n. est omnis motus, & alicuius etiam finis. Vt ædificatio tunc erit perfecta, cum id fecerit quod affectat in toto tẽpore, aut in hoc. In partibus aũt tẽporis omnes sunt imperfectæ, & a tota, & inter sese diuersa specie sunt. Cõpositio namque lapidũ diuersa est ab erectione columnæ, et hæ rursus a tẽpli effectione, & tẽpli quidem est perfecta. Nullius.n. ad propositum indiget rei. Fundamentorum autem & laquearium imperfecta. Est enim utraque pars. Differunt igitur spẽ, & fieri non potest, ut quouis in tempore motus specie perfectus, accipiatur nisi in toto.

Tex. 6. 7.

Af ¶ Quæ talis est, Non contingit moueri in nõ tempore, vt in Sexto Phisicorum probatum est. Delectari autem contingit in nõ tempore. Sic enim dictum est, q delectari est aliquid totum, quia contingit etiam delectari in nunc, & statim habet suum cõplementum. Ergo delectatio non est motus. Et est considerandum, q differẽtia ex qua procedit hæc ratio est causa differentiæ, ex qua prima ratio procedebat. Ideo enim species delectationis est perfecta, in quocumque tempore, nõ autem motus, quia delectatio est in instanti, motus aũt omnis in tẽpore. Et hic designat ipse modus loquendi Philosophi cum dicit. Videbitur autem vtiq; hoc, & ex non contingere, &c. Deinde cum dicit.

g ¶ Concludit ex præmissis principale intentũ. Et dicit manifestum esse ex præmissis, q non bene dicunt dicentes delectationem esse motum, vel generationẽ. Ratio enim motus, & generationis nõ potest cuique attribui, sed solum diuisibilibus, quæ non sunt tota. i. quæ non statim habent suum complementum. Neq; enim potest dici, q generatio sit visionis, ita. s. q visio successiue cõpleatur. Sic etiam nõ potest dici de puncto & vnitate. Hæc enim non generantur, sed consequũtur generationem quorũdam. Similiter non potest his attribui motus. Vnde nec delectationi, quæ etiã est quoddam totum, idest indiuisibili perfectionem habens.

LECTIO VI.

POstquã Philosophus ostẽdit, q delectatio nõ est in genere motus, sicut quidam poluerunt. Hic ostendit naturam, & proprietates delectationis. Et primo ostẽdit quid sit delectatio. Secundo agit de differentia delectationũ adinuicẽ, ibi. {Vñ videnẽ &c.} Circa primũ duo facit. Primo ostendit quid sit delectatio. Secundo ex hoc determinat quasdã delectationis ꝓprietates, ibi. {Vsquequo aũt, &c.} Circa primũ duo facit. Primo ostendit, q delectatio est quædã operis pfectio. Secũdo manifestat quæda, quæ dixerat, ibi. {Secundũ vnũquodq; aũt, &c.} Circa primũ tria facit. Primo ostendit, quæ sit pfecta operatio. Secũdo ostendit, q perfectio operis sit delectatio, ibi. {Hoc aũt vtiq;, &c.} Tertio ostendit, qualiter delectatio operationẽ pficiat, ibi. {Perficit aũt operationem, &c.} Circa primũ duo facit. Primo ostendit propositũ. Et dicit, q cuiuslibet sensus operatio est alicuius operãtis in respectu ad sensibile, quod est sensus obiectũ. Sic ergo in operatione sensus duo cõsiderantur. Scilicet sensus, qui est operationis principiũ, & sensibile, quod est operationis obiectum. Ad hoc ergo, quòd

Similiter res sese habet, & in ambulatione, & motionibus cæteris. Nam si latio motus ẽ, quo quidẽ ex hoc ad hoc itur, et huius differentiæ specie uolatio, ambulatio, saltatio, & talia, motiones sunt, quibus ex hoc ī hoc similiter itur. Non solũ aũt in his res ita sese habet, sed in ipsa etiam ambulatione. Termini namque non sunt idem in stadio toto, atque in parte, & in alia, atque alia parte. Neque idem est pertransire lineam hanc, & illam. Non solum.n. lineam, sed etiã in loco collocatam pertransit. Atque hæc & illa in diuersis sunt locis. Sed exacte quidem de motu aliis in locis est dictum. Videtur autẽ non in omni tẽpore esse perfectus. Sed multi sunt imperfecti specieque diuersi, siquidem ipsi termini speciei sunt effectores. At uoluptatis species quouis in tempore est perfecta. Patet igitur uoluptatem, & motum diuersa esse, et uoluptatem ex his esse, quæ tota sunt, & perfecta.

Id & ex eo ita esse constat, quia moueri quidem in non tempore nihil potest, uoluptate autem affici potest. Quod enim in ipso nunc est, totum est quoddam.

Ex his autem patet, non bene dici uoluptatem motum esse, uel generationem. Non enim omnium hæc dicuntur, sed partibilium, & non totorum. neque enim uisionis, neque puncti, neque unitatis est generatio, neque quicquam horum est motus, uel generatio. Quare neq; uoluptas. Est enim quoddam totum.

LECTIO VI.

TVero sensus oĩs ad sensibile ẽ operatio quædã. Perfecta aũt eius, qui bene est dispositus ad id quod ẽ pulcherrimũ eorum, quæ ipsi subiiciuntur: tale.n. maxime uidetur eẽ operatio ipsa perfecta.

e Similiter aũt, & in ambulatione, & reliquis. Si.n. est latio motus vnde & quo, & hmõi differre, secũdũ species volatus, ambulatio, saltatio, & talia. Non solũ autem sic, sed in ipsa ambulatione, hęc.n. vnde & quo, nõ idẽ in stadio, & in parte, & in altera, & in altera parte, neq; pertransire lineam hanc, & illã non solũ autem lineam pertransit, sed in loco existentem, in altero aũt hæc ab illa. Per certitudinem quidẽ igitur de motu in aliis dictũ est. Videtur autem non in omni tẽpore perfectus esse, sed multi imperfecti, & differentes specie. Si quidẽ quod vnde & quo speciſ cum. Delectationis autẽ in quocumque tempore perfecta species. Manifestum igitur, quòd & alterę erunt abinuicem, & totorum aliquid, & perfectorum delectatio.

f Videbitur autem vtique hoc, & ex nõ contingere moueri nõ in tempore, delectari autem. Quod in ipso nunc totum aliquid.

g Ex his autẽ manifestũ, & qm̃ non bene dicunt motũ, & generationem esse delectationem. Non.n. omnium hæc dicunt, sed partibilium, & nõ totorũ. Neq; .n. visionis ẽ generatio, neq; pũcti, neq; vnitatis, neq; horũ nihil motus, neq; vtiq; delectationis. Totum.n. quoddam.

LECTIO VI.

SEnsus autem omnis ad sensibile operantis pfecte, & bene dispositi ad pulcherrimũ sub sensu iacentium. Tale enim maxime esse videtur perfecta operatio.

operatio sensus sit perfecta, requiritur optima dispositio ex parte vtriusque, scilicet sensus, & obiecti. Et ideo subdit, q̃ tunc p̃fecte sensus operatur, quando est operatio sensus bene disposita ad aliquid pulcherrimum, idest conuenientissimum eorum, quæ sensui subiacent. Hæc enim maxime videtur esse perfecta operatio, quę scilicet a sensu progreditur in comparatione ad tale obiectum. Secundo ibi.

b ¶ Facit mentionẽ de quadã dubitatione. Quia enim dixerat sensum esse operantem, et in Primo de anima dictum est q̃ anima non operatur, sed homo operatur per animam, ideo subiũgit, q̃ nihil differt ad propositum, vtrũ ipse sensus operetur, vel homo siue animal, in quo é sensus, quia quicquid horum dicatur manifestum est, q̃ circa vnumquodque, optima operatio est operantis optime dispositi per respectum ad id, quod est potissimum inter ea, quæ subiacent virtuti talis operantis. Ex his enim duob⁹ videtur maxime dependere operationis perfectio, scilicet ex principio actiuo, & obiecto. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit q̃ delectatio sit operationis perfectio. Videmus enim q̃ eadem operatio quam diximus esse perfectissimam, est etiam delectabilissima. Vbicũque enim inuenitur in aliquo cognoscente operatio perfecta, ibi etiam inuenitur operatio delectabilis. Est enim delectatio non solum secũdum tactum & gustũ, sed etiam secundum omnem sensum. Nec solum secũdũ sensum, sed etiam secundum speculationem intellectus, inquantum s. speculatur aliquidve rorum per certitudinem. Et inter huiusmodi operationes sẽsus & intellectus, illa est delectabilissima, quæ est perfectissima. Perfectissima autem operatio est, quæ est sensus, vel intellectus bene dispositi in cõparatione ad optimum eorum, quæ subiacent sensui, vel intellectui. Si ergo operatio perfecta est delectabilis: perfectissima autem delectabilissima, consequens est, q̃ operatio inquantum é perfecta sit delectabilis. Delectatio ergo est operationis perfectio. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit qualiter delectatio perficiat operationem. Et dicit, q̃ non eodem modo delectatio perficit operationẽ, puta sensus, sicut perficit eam obiectum, quod est sensibile, & principiũ actiuum, quod est sensus, quæ omnia sunt quædam bona, & bonitatem operationi tribuentia. Sicut etiam eius quòd est sanari, non eodem modo est causa sanitas, & medicus, sed sanitas quidem per modum formæ, medicus autem per modum agentis.

Tex. cõ. 66.

b Ipsum autem dicere operari vel in quo est nihil differat. Secundum vnumquodque optima est operatio optime disposi ti ad potissimum eorum, quæ sub ipsam.

c Hæc aũt vtique perfectissima & delectabilissima erit. Secundũ omnẽ. n. sensum est delectatio. Similiter aũt & sm̃ intellectũ & speculationẽ: delectabilissima aũt pfectissima. Perfectissima autẽ, quæ bene habentis ad studiosissimum eorum, quæ sub ipsa.

d Perficit autem operationem delectatio. non secundũ eundẽ aũt modum & delectatio perficit, & sensibile, & sensus studiosa entia. Quemadmodũ neq; sanitas, & medicus similiter causa est eius, quod est sanari.

e Secundũ vnumquemq; autẽ sensum, qm̃ fit delectatio manifestũ. Aimus. n visiones, & auditiones esse delectabiles.

f Manifestũ aũt, & qm̃ maxime cũ sensus sit potẽtissimus, & ad tale operet. Talibus aũt entib⁹, & sensibili, & sensato, semp erit delectatio, existente faciẽte quidem, & patiente.

g Perficit autẽ operationẽ delectatio non habitus qui inest', sed vt superueniens quidã finis velut iuuenibus pulchritudo.

h Vsquequo autẽ sensibile, vel itelligibile sit quale oportet, puta vtiq;, & discernens, vel speculans, erit in operatione delectatio. Similibus. n. entibus, & adinuicẽ sm̃ eundẽ modũ habentibus, & passiuo, & factiuo idem aptum natum est fieri.

F Similiter autem perficit operationem, per modum quidem formæ delectatio, quæ est ipsa perfectio eius. Per modum autẽ agẽtis perficit ipsam sensus bene dispositus, sicut mouens motum. Sensibile autem conueniens, sicut mouens non motum. Et eadem ratio est circa intellectum. Deinde cum dicit.

Atque nihil interſit ſiue ipſe, ſiue id, in quo eſt, ipſe operari dicatur. In omni quoque genere præſtabiliſſima eſt eius operatio quod optime diſpoſitum ad id, quod eſt præſtabiliſſimum eorum, quæ ipſi obiiciuntur.

Hæc autem perfectiſſima eſt, & iucundiſſima. In omni namque ſenſu uoluptas eſt, & in mente ſimilimodo contemplatiuaue. Iucundiſſima autẽ eſt ea, quæ eſt perfectiſſima. Perfectiſſima autem eſt ea quæ eſt eius, qũ bene ſeſe habet ad id, quod eſt ſtudioſiſſimum eorũ, quæ cadunt ſub ipsã.

Voluptas autem perficit operationem. Atque non eodem modo uoluptas perficit, ac ſenſibile & ſenſus, ſi ſunt ſtudioſa. Quemadmodum neque ſanitas medicinſue ſimiliter cauſæ ſunt ut quiſpiam ualeat.

In unoquoque autem ſenſu uoluptatem fieri conſtat. Dicimus enim uiſiones, ac auditiones uoluptatem afferre.

Conſtat autem, & maxime tum cũ ſenſus eſt præſtantiſſimus, & circa tale operatur. Atque cum talia ſunt ipſum ſenſibile, & id quod ſentit erit ſemper uoluptas, ſi eſt quod agat, & quod patiatur.

Perficit autem operationem uoluptas non ut habitus, ſed ut pultulans quidam finis, perinde atque pulchritudo in his, qui uigent ætate.

Atque quouſque ipſum ſenſibile, uel intelligibile, & id quod diſcernit, uel contemplatur tale ſit, quale eſſe oportet, erit in operatione uoluptas. Nam cum ſunt ſimilia ipſum paſſiuũ, atque actiuum, & inter ſeſe modum habent eundem, idem ſemper natura fieri ſolet.

e ¶ Manifestat quæ dixerat. Et primo dicit manifestum esse, q̃ secundum vnumquemque sensuum ẽ delectatio, vt supra dictum est. Per hoc quod dicimus, & experimur visiones esse delectabiles puta pulchrarum formarum, & etiam auditiones, puta suauium melodiarum. Secundo ibi.

f ¶ Manifestat aliud præmissorum dicens, manifestum esse per experimentum, q̃ visio & auditio, & quælibet operatio sensus, maxime est delectabilis, quando & sensus est potẽtissimus, idest optime vigens in sua virtute, & quando operatur respectu talis obiecti, idest maxime conuenientis. Et quãdiu in tali dispositione manet, & animal habens sensum tamdiu manet delectatio, sicut & in aliis apparet. Et quamdiu permanet eadem dispositio facientis & patientis, necesse est, q̃ permaneat idẽ effectus. Tertio ibi.

g ¶ Manifestat qđ supra dictum est de modo, quo delectatio perficit operationẽ. Dictũ est enim q̃ delectatio perficit operationem non efficiẽter, sed formaliter. Est aũt duplex formalis perfectio. Vna quidem intrinseca, quæ constituit essentiam rei. Alia autem quæ superuenit rei iã suæ specie cõstitutæ. Dicit ergo primo, q̃ delectatio p̃ficit operationem, non sicut habitus, q̃ inest ei, non sicut forma intrinseca essentiæ rei, sed sicut quidã finis, idest quædam perfectio superueniens, sicut pulchritudo venit iuuenibus, non quasi existens de essentia iuuentutis, sed quasi consequens bonam dispositionem causarum iuuentutis. Et similiter delectatio consequitur bonam dispositionem causarum operationis. Deinde cum dicit.

h ¶ Determinat rationes quarumdam proprietatum delectationis ex his, quæ determinata sunt de eius quiditate. Et primo agit de duratione delectationis. Secundo de eius appetibilitate, ibi. {Appetere autem, &c.} Circa primum tria facit. Primo ostendit quamdiu debeat durare delectatio. Et dicit, q̃ tamdiu erit delectatio in operatione, quamdiu ex vna parte obiectum quod est sensibile, vel intelligibile est in debita dispositione, & ex alia parte ipsum operans, quod est discernens per sensum, vel speculans per intellectum. Et huius ratio est, quia quamdiu

quandiu in actiuo, & passiuo manet eadem dispositio, & habitudo eadem adinuicem, tandiu manet idem effectus, vnde si bona dispositio patientis cognoscitiuæ, & obiecti est causa delectationis ea durante necesse est delectationẽ durare. Secũdo ibi.

i ¶ Assignat rationem, quare delectatio nõ possit esse continua, & dicit, quòd ideo nullus continue delectatur, quia laborat in operatione quam consequitur delectatio, & sic operatio nõ efficitur delectabilis: hoc autem ideo est, quia omnia quæ habent corpora passibilia, non possunt continue operari, propter hoc, quòd eorũ corpora immutãtur a sua dispositione p motum, qui coniungitur operationi, cui libet enim operationi rei habentis corpus, ipsum corpus aliqualiter deseruit, vel immediate sicut operatiõi sensitiuæ, q̃ p organum corporeũ producitur, vel mediate sicut operationi intellectiuę, quæ vtitur operationibus virtutum sensitiuarũ quæ fiunt per organa corporea: sic igitur ex quo nõ potest esse cõtinua operatio, neque etiam delectatio potest esse continua, delectatio enim consequitur operationem, vt dictũ est. Tertio ibi.

k ¶ Assignat rationem quare noua magis delectant, & dicit, quòd quãdo sunt noua magis delectant, postea autem non equaliter delectant, & huius ratio est, quia a principio mens inclinatur studiose circa huiusmodi propter desiderium, & admirationem, & ita intense, idest vehementer circa huiusmodi operatur, & ex hoc sequitur delectatio vehemens, sicut patet de illis, qui studiose aspiciunt aliquid, quod prius nõ viderunt propter admirationem, postea autem quando consueti sunt videre, non fit talis operatio, vt scilicet ita attente videant, vel quodlibet aliud operentur, sicut prius, sed negligenter operantur, & ideo etiam delectatio obscuratur, idest minus sentitur. Deinde cum dicit.

l ¶ Assignat rationem, quare delectatio ab omnibus appetatur. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat propositum, & dicit, q̃ ideo aliquis potest rationabiliter existimare, quòd omnes appetunt delectationem, quia omnes naturaliter appetunt viuere, vita autem secundum suam vltimam perfectionem in quadam operatione consistit, vt in Nono ostensum est, & inde est, quòd vnusquisque circa illa maxime operatur, & his operationibus insistit, quæ maxime diligit, sicut musicus maxime insistit ad audiendum melodias, & ille, qui est amator sapientiæ maxime insistit ad hoc, quòd mente theoremata, idest considerationes specu-

i Qualiter igitur continue nullus delectatur, vel laborat (omnia enim habentia corpora nõ possunt continue operari) non fit ergo neque delectatio, sequitur enim operationem.

k Quædã autem delectant noua entia, posterius autẽ non similiter propter hoc, quia primum quidem enim per desideria inclinata est mens, & intense circa eadem operatur, quem admodum secũdum visum aspicientes, postea autẽ nõ fit talis operatio, sed neglecta, propter quod & delectatio obscuratur.

l Appetere autem delectationem existimabit quis vtiq; omnes, quoniam & viuere omnes appetunt, vita autem operatio quædam est, & vnusquisque circa hæc, & in his operatur, quæ & maxime diligit, puta musicus quidem auditu circa melodias, amator autem disciplinæ mente circa theoremata, sic autem & reliquorum vnusquisq;, delectatio autem perficit operationes, & viuere autem quod appetunt: rationabiliter igitur, & delectationẽ appetũt, pficit. n. vnicuiq; viuere eligibile ens.

m Vtrum autem propter delectationem viuere eligimus, vel propter viuere delectationem, dimittatur in præsenti, coniungi quidem enim hæc videntur, & separationem non recipere, sine operatione enim non fit delectatio.

LECTIO VII.

Nde videntur, & specie differre, altera enim specie sub alteris existimatur, vnde cum delectatio perficiat operationem, vt supra dictum est, consequens est, quòd perficiat ipsum viuere, quod omnes appetunt, & ita rationabile est, quòd omnes appetant delectationem ex eo quòd perficit viuere, quod est omnibus eligibile. Secundo ibi.

Quomodo igitur nemo continue uoluptatem capit, aũt defatigatur (omnia humana nequeunt continue operari) neque uoluptas igitur continue fit, ſequitur enim operationem.

Nonnullæ autem res cum nouæ ſunt delectant, ſed poſtea non ſimiliter propter hæc ipſa, primo namque imitatur mens, & circa illas operatur intenſe, quemadmodum operantur uiſu, qui inſpiciunt, deinde non fit talis ipſa operatio, ſed negligtior, qua propter, & uoluptas extenuatur, ac offuſcatur.

Putauerit autem quiſpiam omnes ideo uoluptatem appetere, quia uiuere etiam omnes affectant, uita uero quædam eſt operatio, atque circa ea quilibet, & his operatur, quæ & maxime amat, ut muſicus quidem auditu circa cantus, auidus uero diſcendi, mente circa res contemplandas, eodem modo, & ſinguli cæterorum, uoluptas autem perficit operationes, & ipſum etiam uiuere quod appetunt, cum ratione igitur, & uoluptatem affectant, perficit enim ipſum uiuere uniuſcuiuſque, quod expectibile eſt.

Quærere uero, utrum ob uoluptatem uiuere expetamus, an uoluptatem ob uitam, miſſam in præſentia faciamus, coniuncta enim hæc eſſe uidentur, & non ſuſcipere ſeparationẽ. Nam & ſine operatione uoluptas non fit, & omnem operationem perficit ipſa uoluptas.

LECTIO VII.

Nde & ſpecie uoluptates differunt, nam ea quæ ſunt diuerſa ſpecie, a diuerſis

m ¶ Mouet quandã dubitationem ex dictis, dictum est enim, quòd omnes appetũt delectationem. & ſimiliter omnes appetunt viuere, quod in operatione perficitur: appetibilia autẽ habent ordinem adinuicem, sicut & scibilia: potest ergo dubitatio esse, vtrum homines appetant vitã propter delectationẽ vel econuerso delectationẽ propter vitam, & dicit, quòd dubitatio dimittẽda est ad præsens, quia ista duo ita coniunguntur adinuicem, quòd nullo modo separantur, non enim fit delectatio sine operatione, neque rursus potest esse perfecta operatio sine delectatione, vt dictum est supra, videtur autẽ principalius esse operatio, quàm delectatio, nã delectatio est quies appetitus in re delectante, qua quis per operationem potitur, non autem aliquis appetit quietẽ in aliquo, nisi inquãtum existimat sibi conueniens. Et ideo ipsa operatio, quæ delectat, sicut quoddam conueniens videtur per prius appetibilis quàm delectatio.

LECTIO VII.

POstquam Philosophus ostendit naturam delectationis, & proprietates ipsius, hic determinat differentiam delectationum adinuicem. Et circa hoc duo facit. Primo determinat de differẽtia delectationum, quæ sumitur ex parte operationũ. Secundo de differentia delectationum, quæ sumitur ex parte subiecti, ibi. {Videtur autem &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit, quomodo delectationes differant specie, secundũ differentiam operationum. Secundo, quomodo differant in bonitate & malitia, ibi. {Differentibus autem &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit per rationem, quòd delectationes differunt specie, secundum differentiam operationum. Secundo manifestat idem per signa, ibi. {Apparebit autem &c.} Dicit ergo primo, quòd cum delectatio sit operationis perfectio, consequens est, quòd sicut operationes differunt specie, ita etiam & delectationes differre videantur, ita existimamus communiter, quasi per se notum, quòd ea quæ sunt diuersa secundum speciem perficiuntur perfectionibus specie differentibus, quod quidem manifestum est circa perfectiones essentiales, quæ constituunt speciem.

Lectio. 8.

Universidad de Navarra Biblioteca

speciem. Idem autem necesse est esse, & circa alias consequentes perfectiones, dum modo sint propriæ, quia consequantur ex essentialibus principijs speciei, & hoc videmus accidere tam circa naturalia, quàm circa artificialia: circa naturalia quidem, quia alia est perfectio animalium, quæ scilicet consistit in perspicacitate sensus, & alia arborum, quę cõsistit in earum fœcunditate: circa artificialia vero, quia alia est perfectio picturarũ, vt scilicet sint delectabilibus coloribus distinctæ, & alia est perfectio imaginum, vt scilicet bene representent ea quorum sunt imagines, similiter etiam alia est perfectio domus, vt scilicet sit firmum aceptaculum, & alia vtilis, vt scilicet sit bonę capacitatis, vñ oportet quòd operationes specie differẽtes perficiantur a delectatiõibus specie differentibus, manifestũ est autem, quòd operationes mẽris, idest intellectus differunt specie ab operationibus sensus, & similiter operationes sensuum abinuicem: diuersificantur enim secundum obiecta, & secundum potentias, quæ sunt operationum principia, vnde relinquitur, quòd delectationes quæ perficiunt operationes, differunt specie.

Deinde cum dicit.

b ¶ Manifestat idẽ per signa. Et primo per hoc, quòd operatio per propriam delectationem confortatur, ibi. {Adhuc autem &c.} Dicit ergo primo, quòd hæc scilicet differentia delectationum, secundũ operationes apparet ex eo, quòd quælibet delectatio quadã affinitate appropriatur operationi, quam perficit, quia vnaquæq; operatio per propriã delectationem augetur, sicut quidlibet natum est augeri per id, quod est sibi simile & conforme, videmus enim quòd illi qui delectabiliter operantur quodcunque opus rationis, magis possunt singula dijudicare, & per certitudinem exquirere ea circa quę delectabiliter negociantur, sicut Geometræ, qui delectantur in cõsiderationibus geometriæ, magis possunt intelligere singula huiusmodi considerationis, quia minus magis detinetur in eo, in quo delectatur, & eadem ratio est de omnibus alijs, sicut de his, qui amant musicalia, & delectantur in eis, & de his, qui delectantur in arte ædificatiua, & de omnibus alijs, quòd per hoc, quòd gaudent in tali opere magnum augmentum faciunt ad proprium opus, & sic patet, quod delectationes augent operationes: manifestũ est autem, quòd ea quæ augent sunt propria his, quæ augentur, vnde oportet, quòd diuersa diuersis augeantur: si igitur operationes quę augentur per delectationes specie differunt, vt ostensum est, consequens est, quòd & ipsæ delectationes augentis specie differant. Deinde cum dicit.

c ¶ Inducit aliud signum, quod sumitur ex impedimento, quod affertur operationibus per extraneas operationes. Et primo ex hoc ostendit differentiam delectationum. Secundo comparat extraneas delectationes propijs tristitijs, ibi. {Fere enim alienæ.} Dicit ergo primo, quòd id quod dictum est de differentia delectationum, secũdum operationes, magis apparet ex eo quòd operationes impediuntur per delectationes ab alijs operationibus factas, ideo autem p hoc magis manifestatur propositũ, quia hoc, quòd delectationes augent operationes, posset attribui communi rationi delectationis, non autem propriæ secũdum quam differunt delectationes adinuicẽ, sed manifestè apparet, quòd delectationes specie differẽtes diuersificant, & dum inuenitur, quòd propria delectatio augeat operationem, & extranea impedit, vi demus enim, quòd illi qui sunt amatores sonitus fistularum, non possunt attendere sermonibus, qui eis dicuntur, quando audiunt aliquem fistulantem, ex eo quòd magis gaudent in operatione fistulatiuæ artis, quàm in præsenti operatione, scilicet in auditione sermonum sibi dictorũ, & sic patet, quòd delectatio quæ fit secũdum operationem fistulatiuæ artis, corrumpit operationes factas dum sermonem, & ita videmus accidere in alijs cum occurrit alicui, quòd simul circa aliqua duo operetur: manifestũ est enim quòd delectabilior operatio excludit aliam intantum, quòd si sit magna differentia in excessu delectationis, homo totaliter omittit operari secundum operationem minus sibi delectabilẽ, & inde est, quòd quando vehementer delectamur in aliquo quocunque, nihil aliud possumus operari, sed quando aliqua placent nobis quiete, idest remisse, vel parum, possumus etiam quæ-

mus perfici, sic enim videntur, & naturalia, & quæ ab arte, puta animalia, & arbores, & picture, & imagines, & domus, & vasa: similiter autem operatiões differentes specie a differentibus specie perfici: differunt autem quæ mẽtis ab his quæ sñ sensus, & hæ ipse secundum speciem. & perficiẽtes itaque delectatiões.

b Apparebit autem vtiq; hoc, & ex eo appropriari delectationum vnamquamque operationi quam perficit, coauget enim operationem propria delectatio, magis enim singula iudicant, & certius exquirunt cum delectatione operantes, puta Geometrici fiunt gaudentes, eo quod est geometrizare, & intelligunt singula magis: similiter autem & amantes musicam, & amantes ædificatiuam, & aliorum singuli augmentant ad proprium opus gaudẽtes ipso, coaugent autem delectationes, coaugentia autẽ propria, alteris aũt specie, & propria altera specie.

c Adhuc autem magis hoc vtique apparebit ex eo quod est ab alteris delectationes impeditiuas operationibus esse, amantes enim fistulas non possunt sermonibus attendere, si audiant fistulantem, magis gaudentes fistulatiua, quàm præsenti operatione: secundum fistulatiuam igitur delectatio eamque circa sermonem operationem corrũpit, simul autem hoc, & in alijs accidit, cũ simul circa duo operetur, delectabilior enim alteram expellit, & si multum differat secundum delectationem magis, vt neq; operet sm alterã: propter qđ gaudentes quocũq; vehemẽter nõ operamur alterũ, & alia facimus alijs quiete placentes, puta & in theatris legumina comedẽtes cũ praui agoni zantes sint, tũc maxime ipsum operamur: quia aũt quidẽ propria delectatio cõfirmat operationes, & diuturniores, & melio

perfici putamus, sic enim sunt, & ea quæ a natura, & ea quæ ab arte consistuntur, vt animalia, arbores, pictura, statua, domus, vas, & similia. similiter igitur, & operationes differentes specie a differentibus specie perficiuntur, operationes autem mentis ab operationibus sensus, & hæ rursus inter (se differunt specie. igitur & voluptates, quæ ipsas perficiunt.

Hoc autem & ex eo patebit, quia vnaquæq; voluptas est ei propria operationi quam perficit, propria enim voluptas auget operationem, qui namque cum voluptate operantur, singula magis discernunt, atque exactius cõprehendunt, veluti Geometræ fiunt, qui geometrica gaudent contemplatione, magisque intelligunt singula. similiter, & qui musicam amant, & qui ædium extruendarum delectantur arte, cæteroruque singuli omnes in opere proficiunt proprio, hoc ipso se oblectantes: voluptates igitur augent operationes, at ea quæ augent propria sunt, quæ vero diuersis specie propria sunt, & ipsa diuersa specie sunt.

Præterea, magis hoc ex eo videbitur ita esse, quia voluptates, quæ a diuersis sunt impediunt actiones, qui namque fistulis delectantur, nequeunt mẽtem sermonibus adhibere, si quem piam audierint modulantem, magis modulandi gaudentes arte, quem operatione præsenti, voluptas igitur ea, quæ a modulandi facultate prodit, operationem, quæ est circa sermones corrumpit, hoc idem & in cæteris usu uenit, cum circa duo simul quispiam operatur, operatio namque iucundior alteram excludit, & simul tum voluptate præcellat, magis extrudit, atque adeo, ut neque operetur per illam, quo circa cum uehementer aliquare gaudemus non nalde aliud agimus, & alia facimus, cum parum nobis alia placent, ut & in spectaculis, qui bellaria ædunt, ũ id maxime faciunt, cum uiles sunt qui contendunt, cum igitur propria quidem uoluptas exactas operationes reddat, & diuturniores, ac meliores efficiat,

quantum ad bonitatem moralem. Secundo quantum ad bonitatem naturalem, quæ attenditur secundum puritatem & integritatem, ibi. {Differunt autem &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit, quod intendit. Secundo probat propositum, ibi. {Etenim concupiscentiam &c.} Dicit ergo primo, quòd cũ operationes differunt secundum epyichiã, & prauitatem, idest secundum virtutem & malitiam, ita scilicet quòd quædam operationes sũt eligibiles, sicut operationes virtuosæ, quędam autem fugiẽdæ, sicut operationes vitiosæ, quædam autẽ secundum suam speciem, neutro modo se habent, sed possunt ad vtrũque trahi, ita etiam se habet, & circa delectationes, quia cum vnicuique operationi sit aliqua delectatio propria, vt supra habitũ est, delectatio quæ ẽ propria virtuosæ operationi, est virtuosa, & illa quæ est propria prauæ operationi, est mala. Deinde cum dicit.

b ¶ Probat propositum ratione sumpta ex parte concupiscẽtiarum, videmus enim quòd concupiscẽtiæ quibus aliqua bona, idest honesta concupiscuntur, sunt laudabiles, puta si aliquis concupiscat iurari, aut mœchari, manifestum est autẽ, quòd magis sunt propinquæ, & propriæ operationibus delectationes, quibus in ipsis operationibus delectamur, quàm concupiscentiæ, quibus eas cõcupiscimus, concupiscẽtiæ enim distinguũtur ab operationibus tempore, ante enim concupiscimus aliquid operari, quàm illud operemur, distinguuntur etiam secundum naturam, quia operatio est actus perfecti, concupiscentia autẽ imperfecti, & non dum habentis, sed delectationes sunt propinquæ operationibus, quia vtrumque est alicuius perfecti, sunt etiã & indiscretę secundum tempus, quia si nondum aliquis operatur in tali operatione non delectatur, eo quòd delectatio est rei præsentis, sicut concupiscentia rei futuræ, & in tantum delectatio propinqua est operationi, quòd videtur esse dubitabile, vtrũ operatio sit idem delectationi, nec tamen dicendum est, quòd sic ita: non enim potest esse delectatio, nisi in operatione sensus, vel intellectus, ea enim quę cognitione carent, delectari non possunt, nec tamen est idem, quod operatio intellectus, neque idem quod operatio sensus, nam delectatio magis ad appetitiuam partem pertinet, est autem inconueniens si delectatio alicui videatur esse idem operationi, propter hoc, quòd ab operatione

cent nobis quiete, idest remisse, vel parum, possumus etiam quædam alia facere, sicut patet de his, qui in theatris, idest in spectaculis ludorum delectantur, quia qui parum ibi delectantur in his, quæ vident, possunt intendere comestioni leguminum, quæ non est multum delectabilis, & hoc maxime faciunt homines, qui inspiciũt aliquos non bene pugnantes in agone, ita quòd in spectatio talis pugnę non sit ei delectabilis, quia ergo propria delectatio confirmat operationes ex quibus consequitur, vt scilicet homo vehementius eis intendat & facit eas diuturniores, vt scilicet homo magis in eis perseueret, & facit eas melio res, idest perfectius si quem attingentes, & cum hoc delectationes alienæ, idest quæ consequuntur quasdam alias operatiões officiunt, idest nocẽt manifeste, consequitur, quòd delectationes multum differũt adinuicẽ, quia quòd vna delectatio iuuat, alia impedit. Deinde cum dicit.

d ¶ Comparat alienas delectationes tristitijs propijs, vt ex hoc magis appareat delectationum differentia, & dicit, quòd fere eundem effectũ habet circa aliquam operationem delectatio aliena si quę causatur ex aliqua alia operatione, & tristitia propria secundũ quam, scilicet aliqs tristatur de ipsa operatione, manifestum est enim quòd tristitia, quæ est de aliqua operatione, corrumpit ipsam, sicut si alicui scribere, vel ratiocinari sit non delectabile, vel magis triste, neque scribet, neque ratiocinabitur propter tristitiã sibi aduenientem ex tali operatione, sic ergo circa operationes contrariam effectum habẽt delectationes propriæ, & tristitiæ propriæ, quasi scilicet ex ipsis operationibus causantur, alienæ autem sunt, quæ causantur ex alijs operationibus, & dictum est, quòd extraneæ delectationes faciunt aliquid propinquum tristitiæ propriæ, ex vtraque enim parte corrumpitur operatio, non tamen similiter, sed magis per tristitiam propriam, quę directe, & secundum se delectationi contrariatur, aliena vero delectatio contrariatur secundum aliud, scilicet secundum operationem.

aliena uero extenuẽt, atq; corrũpãt, cõstat ipsas iter se uehemẽter distare.

Alienæ namque uoluptates id ferè quod proprii dolores efficiunt, etenim proprii dolores operationes ipsas corrumpunt, ut si huic scribere, illi rationem subducere iniucundum est, atque molestum, hic non scribit, ille rationem non subducit, quippe cum dolorem afferat operatio, circa igitur operationes contrarium a propriis voluptatibus accidit, & doloribus, atque voluptates doloresue proprii sunt, qui in operatione per seipsam fiunt, alienas uero uoluptates simile quid & facere diximus, quod ipsi dolore, efficiunt, corrumpunt enim, & si non similiter operationes.

LECTIO VIII.

Differentibus autem operationibus epyichia & prauitate, & his quidẽ eligibilibus existentibus, his autem fugiendis, his autem neutris, similes habẽt & delectationes, secundum enim vnãquãq; opationẽ ppria delectatio est, q quidẽ igit studiosæ ppria, epyiches, quæ autem prauæ, praua.

b Etenim concupiscentiæ bonorum laudabiles, turpium autem vituperabiles, magis autẽ proprię operationibus, quæ in ipsis delectationes concupiscentiis, hæ quidem enim discretæ sunt temporibus, & natura, hæ autẽ propinque operationibus, & indiscretæ, sic vt & habeat dubitationem, si idem est operatio delectationi, non tamen videtur quidem delectatio mens esse, neque sensus, (incõueniens enim) sed propter non separari videtur idem quibusdam, quẽadmodum igitur operationes aliæ, & delectationes.

LECTIO VIII.

Vm autem operationes probitate differant, atque improbitate, & aliæ quidem sint expetendæ, aliæ uero fugiendæ, & aliæ neutræ, similiter sese habent, & voluptates, nam unicuique operationi est propria quædam uoluptas, quæ igitur studiosæ propria est, ea & proba, quæ uero prauæ, ea est improba.

Etenim, & cupiditates honestarũ quidẽ laudabiles sunt, turpiũ uero uituperabiles, magis autem propriæ sunt operationibus uoluptates, quæ sunt in ipsis, quam ipsæ cupiditates, nam hæ quidem seiunctæ sunt, & temporibus, & natura, illæ uero propinquæ sunt operationibus, atque adeo in distinctæ, ut contentio sit, si idem sit operatio, & uoluptas, non tamen ipsa uoluptas mentis esse uidetur operatio, neque sensus, est enim absurdum. sed quia non separatur, idem quibusdam uidetur, ut igitur operationes sunt diuersæ, sic & uoluptates.

LECTIO VIII.

Postquàm Philosophus ostendit, quòd delectationes secundum differentiam operationum differunt specie, hic ostendit, quòd secundum operationum differentiam differunt in bonitate, & malitia. Et primo

Universidad de ... Biblioteca

tione tempore non separatur, sic ergo patet, quòd sicut operationes sunt alterę, secundum virtutem, & malitiam, ita etiã & delectationes, ex quo patet inconuenienter enunciasse quosdam de delectationibus, quòd sint bonæ, & malæ. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit differentiam delectationum, secundum puritatem & impuritatem, manifestum est enim, quòd operationes sensuum secũdum puritatem differunt, purior est enim operatio visus, quàm tactus, & similiter operatio auditus, & olfatus, quàm operatio gustus: dicitur autem aliqua operatio purior, quæ est immaterialior. Et secũdum hoc inter omnes sensitiuas operationes purissima est operatio visus, quia est immaterialior ve luti minus habẽs admixtum de dispositionibus materiæ, & ex parte obiecti, qđ sit sensibile in actu p lumen, quod deriuatur a corpore cœlesti, & ex parte medij, quod sola spirituali transmutatione immutatur: & propter easdem causas operatio tactus est maxime materialis, quia eius obiecta sũt conditiones materię passibilis, & medium non est extrinsecum, sed coniunctum, & eadem differentia puritatis attenditur inter delectationes sensuum adinuicem, sũt etiam operationes, & delectationes intellectus puriores operationibus, & delectationibus sensitiuis, vtpote magis immateriales. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quæ sit differẽtia delectationũ ex parte obiecti. Et primum quantũ ad animalia diuersorum specierum. Secundo quantum ad homines, quæ sunt vnius speciei, ibi. ¶ Differunt aũt &c. ¶ Dicit ergo primo, q̃ cum delectatio consequatur operationẽ, videtur, quòd vnicuique rei sit propria delectatio, sicut & propria operatio, quòd autem sit propria operatio vniuscuiusque rei apparet ex hoc, quòd operationes sequuntur formas rerum, secundum quas res specie differunt, quòd autem singulorum sit propria delectatio apparet, si quis velit in vnoquoque considerare, manifestum est enim, quòd alia est delectatio equi, & alia canis, & alia hominis, sicut Heraclitus dicit, quòd asinus magis eligit secundum, quàm aurum, quia delectabilius est sibi nutrimentum, quod exhibetur ei per secundum, quàm aurum: sic igitur patet, quòd eorum quæ differunt specie sunt delectationes specie differentes, sed eorum, quę non differunt specie rationabile est, quòd sit indifferens delectatio consequens naturam speciei. Deinde cum dicit.

c Differt autẽ visus a tactu puritate, & auditus, & olfatus a gustu, similiter vtique, & delectationes ab his. quæ circa mentem, & vtræque abinuicem.

d Videtur autem esse vniuscuiusque delectatio propria, quẽadmodum & opus, quę enim secundum operationem, in vnoquoque autem speculanti hoc vtique apparebit, altera enim equi delectatio, & canis, & hominis, quemadmodum Heraclitus ait, Asinum fœnum vtique eligere magis quàm aurum, delectabilius enim nutrimentum auro asinis, quæ quidem igitur diuersorum specie differunt specie, eas autem quæ eorũdem indifferentes, rationabile esse.

e Differunt autem non parum in hominibus; eadem quidem enim hos delectant, hos autem contristant, ex his quidem tristia, & odibilia sunt, his autem delectabilia, & amicabilia, & in dulcibus autem hoc accidit, nõ enim eadem videntur, & febricitanti, & sano, neque calidum esse debili, & bene habenti, similiter aũt & ĩ alteris hoc accidit.

f Videtur autem & in omnibus talib⁹ esse quod videtur studioso, si autẽ hoc bene dicitur, quemadmodum videtur, & est vniuscuiusq; mensura virtus, & bonus secundum quòd talis, & delectationes erunt vtique, quę huic videntur, & delectabilia quibus iste gaudet, quæ autem huic tristia, si huic apparent delectabilia nihil admirabile, multæ n. corruptiones, & nocumenta hominum fiunt, delectabilia autẽ non sunt, sed his, & sic dispositis: confessas quidem igitur turpes manifestũ, q̃ nõ dicẽdũ delectationes eę, pter q̃ corruptis.

F

e ¶ Ostendit differentiam delectationum in hominibus. Et primo ostendit, quòd hominum sunt diuersæ delectationes. Secundo ostendit, quòd in virtuoso sit verior delectatio, ibi. ¶ Videtur autem &c.¶ Tertio ostendit, quæ sit potior delectatio inter delectationes virtuosi, ibi. ¶ Erat autem &c.¶ Dicit ergo primo, quòd quamuis rationabile videatur, quòd indifferentium specie sit indifferens delectatio, & ita sic in alijs animalibus, tamen in hominibus, qui omnes sunt eiusdem specie, multum differunt delectationes, sicut & operationes, cuius ratio est, quia operationes, & delectationes aliorum animalium consequuntur naturalem inclinationem, quæ est eadem in omnibus animalibus eiusdem speciei, sed operationes & delectationes hominum proueniunt ex ratione, quæ non determinat ad vnũm & inde est, quòd quę dam quosdam homines delectãt, & quosdam contristant, & quibusdam sunt tristabilia, & odibilia, quibusdam autem & delectabilia & amicabilia, quæ quidem sic consequuntur, quia vnusquisque delectatur eo, quod amat, & accidit hoc, quia quidam sunt melius, vel peius dispositi secundum rationem, & idem accidit circa gustum dulcium, quia non videntur eadẽ dulcia febricitanti, qui habet gustum insectum, & sano qui habet gustum bene dispositum, quia nõ videtur idem esse calidum ei, qui habet debilem tactum, & ei qui bene se habet, & ita etiam est in alijs. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit, quòd delectatio virtuosorum sit potior inter delectationes humanas, & dicit, quòd in omnibus talib⁹, quæ pertinent ad passiones, & operationes humanas, illud videtur esse verum, quod apparet studioso, qui habet rectum iudicium circa talia, sicut circa dulcia, & si hoc bene dicitur, sicut videtur, ita quòd virtus sit mensura secundum quam iudicetur de omnibus rebus humanis, & bonus inquantum est virtuosus, sequitur, quòd ille sint veræ delectationes, quæ videntur virtuoso, & illæ sint veræ delectabilia, quibus virtuosus gaudet, si autem aliqua delectabilia quibus tristatur virtuosus apparẽant alijs delectabilia, non est admirandum, hoc enim accidit propter multas corruptiones, & multiplicia hominum nocumenta, ex quibus peruertitur rationis & appetitus, & sic illa, quę repudiat virtuosus, non sunt simpliciter delectabilia, sed solum male dispositis, sic ergo manifestum est, quòd delectationes quas omnes confitentur esse turpes, non dicendę sunt delectationes nisi hominibus corruptis. Deinde cum dicit.

Differt autem visus tactu puritate, & auditus, ac odoratus a gustu, similiter igitur, & voluptates differunt, & ab his item ea, quæ sunt mentis, & hæ rursus differẽtiã inter sese suscipiũt.

Videtur autem, unicuique animalium, & propria quædam esse voluptas, sicut & opus, est enim ea quæ comitatur operationem, in singulis etiã intuenti id ita esse patebit, alia namque voluptas est equi, alia canis, alia hominis, quemadmodum & Heraclitus dicit, asinum stramina magis optare, quàm aurum, asinis enim pabulum auro iucundius est, voluptates igitur eæ, quæ sunt diuersorum specie, differunt specie, eas uero, quæ sunt eorundem, consentaneum rationi, diuersas non esse.

In hominibus aũt nõ mediocriter differepant, eadem enim alios dolore afficiunt, alios delectant, & alijs quidem molesta sunt, odioque habentur, aliis uero iucunda, ac amabilia, hoc & in dulcibus accidit, non enim eadem dulcia febricitanti, atque sano uidentur, neque calidum idem infirmo, atque optimam habitudinem habenti uidetur: similiter & in aliis accidit.

In omnibus autem talibus id esse tale constat, quod studioso uidetur, quod si hoc recte dicitur, quemadmodum & apparet, & est atque uirtus, & bonus hoc ipso quo talis est, omnium est mensura, erunt & uoluptates profecto, quæ huic uidentur, & iucunda quibus gaudet ipse, atque non mirum est, si ea quæ huic molesta sunt, alicui uideantur esse iucunda, multæ nãque corruptelæ de prauationesque hominum fiunt, iucunda autem non sunt, sed bis, & ita dispositis: eas igitur, quæ sunt sine controuersia turpes, constat non esse dicendum uoluptates esse, nisi corruptis.

A

g Earum autem quæ epyiches esse videtur, qualem, vel quam, dicendum hominis esse, vel ex operationibus manifestum, his enim sequuntur delectationes: siue igitur vna est, siue plures, quæ perfecti, & beati viri has perficientes delectationes, principaliter vtique dicentur homini delectationes esse, reliquę aũt secũdo & submultipliciter, quemadmodum operationes.

B

LECTIO IX.

Dictis autem his, quæ circa virtutes, & amicitias, & delectationes, reliquum de fœlicitate typo trãsire, quia finem ipsam ponimus humanorum, resumentibus autẽ prædicta, cõpendiosior erit vtique sermo.

C

b Diximus autem, quoniam omnino nõ est habitus, etenim dormienti per vitam existeret vtique, plantæ viuenti vitam, & infortunato maxime, si vtique hęc non placent, sed magis in operatiouem quandam ponendum, quemadmodum in his, quæ prius dicta sunt.

c Operationum autem, hę quidem sunt necessariæ, & propter altera eligibiles, hæ autem secundum seipsas.

D

d Manifestum, quoniam fœlicitatem earum, quæ secundum se ipsas eligibilium aliquam ponẽdum, & non earũ, quæ propter aliud, nullo enim indigens fœlicitas, sed per se sufficiens: secundum seipsas autem sunt eligibiles, de quib⁹ nihil quæritur prę ter operationem.

E

Earum vero, quæ probæ uidentur esse, qualem aut quam, dicendum est hominis esse, an ex operationibus constat? has enim ipsæ voluptates sequuntur, siue igitur vna sit, siue plures operationes perfecti viri atque beati, ex voluptates, quæ has perficiunt propriæ dicẽdæ sunt hominis voluptates, cæteræ vero secundo & perparum, quemadmodum & operationes.

LECTIO IX.

Dictis autem his, quæ ad ipsas uirtutes, ac amicitias uoluptatesque pertinent, de fœlicitate figurã dicere restat, quippe cum finem humanarum rerum ipsam esse ponamus, frigitur ea quæ prius sunt dicta repetierimus, orationem sane fecerimus breuiorem.

Diximus itaque fœlicitatem habitũ nõ ee, ineset.n. dormiẽti, per uitã & plantarũ uita uiuẽti, & in calamitatibus maximis constituto, quòd si hæc non placent, sed ponendum est potius ipsam operationem esse quandam, ut prius est dictum.

Et operationum, aliæ sunt necessariæ, & ob alia, aliæ per seipsas sunt expetibiles.

Perspicuũ est, fœlicitatem earum aliquam operationem esse, quæ sunt per se, & non ob aliud expetendæ, fœlicitas enim nullius indiget rei, sed est ex sese sufficiens, operationes autem eæ per se sunt expetibiles, a quibus nihil præter operationem quæritur.

R

Primo proponit quandam operationum diuisionem, & dicit, quòd operationum, quædam sunt necessariæ ad aliud, & eligibiles, propter quædam alia, vtpote non appetibiles, nisi propter finem, quædam vero sunt eligibiles secundum setipsas, quia & si nihil aliud ab eis proueniret, tamen in seipsis habent, vnde appetantur. Secundo ibi.

d ¶ Ostendit, quòd fœlicitas contineatur sub illis operationibus, quę sunt eligibiles, secundum seipsas, non autem secundũ illas, quæ sunt eligibiles propter aliud, de ratione enim fœlicitatis est, quòd sit per se sufficiens, & non indigeat aliquo alio, vt patet ex his, quæ dicta sunt in Primo, illæ autem operationes dicuntur secundum se eligibiles, ex quibus nihil aliud quæritur præter ipsam operationem, quasi nullo alio indigentes, ad hoc quòd sint eligibiles, illæ vero, quæ sunt eligibiles propter aliud, indigent

Lectio. 10.

Lectio. 9.

Universidad de Navarra Biblioteca

Indigent aliquibus ad hoc, quòd sint eligibiles, & sic patet, quòd
felicitas est operatio, secundum se eligibilis. Deinde cũ dicit.
c ¶ Subdiuidit operationes, secundum se eligibiles, & dicit, q
primo quidem tales esse videntur operationes, quæ sunt secũ-
dum virtutem, quia hoc est per se eligibile homini, quòd eli-
gat ea, quæ sunt per
se bona & honesta,
vnde & honestum a
quibusdam dicitur,
quod suauis nos tra-
hit, & sua dignitate
nos allicit. Secundo
videntur esse per se
eligibiles, etiam ope
rationes delectabiles,
quæ sunt in ludo, nõ
enim videntur, quòd
homines tales opera
tiones, propter aliquam vtilitatem eligant, cum magis per tales operationes homines lædatur, quam iuuentur, videntur homines enim, propter ludos negligere, & corpora, quæ laboribus & periculis exponunt, & possessiones, propter expensas, quæ in ludis fiunt. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit sub quibus harum continetur fœlicitas. Et primo ostendit, quare videatur quibusdam fœlicitatem esse in operatione ludi. Secundo excludit rationem ad hoc inductis, ibi {Nullũ autẽ &c.} Tertio determinat veritatẽ, ibi. {Etenim inconueniens &c.} Dicit ergo primo, q multi eorum, qui apud homines reputantur fœlices, confugiunt ad tales conuersationes, volentes scilicet in ludis conuersari, & inde est, q tyranni approbãt in cõuersatione ludi eutrapelos, qui scilicet sciunt conuenienter ludere, vocat autem huiusmodi potentes tyrannos, quia non videntur communi vtilitati intendere, sed propriæ delectationi, qui in ludis cõuersantur, ideo autem tyranni approbant eutrapelos, quia tales lusores exhibent se tyrannis delectabiles, in his quæ ipsi tyranni appetunt, scilicet in delectationib⁹ ludi, ad quas indigent talibus hominibus, sic ergo fœlicitas in talibus consistit, propter hoc quòd huiusmodi vacant illi, qui sunt in potestatibus constituti, quos homines reputant fœlices. Deinde cum dicit.

g ¶ Excludit prædictam rationem, & dicit, quòd ex huiusmodi potentibus, non potest accipi sufficiens signum, quod fœlicitas in ludo consistat, in his enim non invenitur excellentia præ aliis hominibus, nisi secundum potentiam mundanam, ex qua

c Tales autẽ esse videntur, quæ secundum virtutem actiões, bona enim & studiosa agere, eorũ quæ propter seipsa eligibilium, sed, & ludorum delectabiles, nõ enim propter altera ipsos eligunt, leduntur enim ab ipsis magis quam iuuantur, negligentes corpora, & possessionem.

f Refugiunt autem ad tales cõuersationes fœlicitantium multi, propter quod apud tyrannos approbantur in talibus cõuersationibus eutrapeli, quę enim appetũt, in his tibuunt seipsos delectabiles, indigent autem talibus, videntur quidem igitur fœlicitantia hæc quidem esse propter eos, qui in potentatibus his vacare.

g Nullum forte signum, tales sunt, non enim in potentem esse virtus, neque intellectus a quibus studiosæ operationes, neq; si ingustabiles isti existentes delectationis sinceræ, & liberales ad corporales refugiunt, propter hoc has existimandum eligibiliores esse, etenim pueri, quæ apud ipsos preciosa, optima existimãt esse: ratiõabile vti- I que, quemadmodum pueris, & viris altera videntur præciosa, sic & prauis, & his qui videntur epyches. quemadmodum igitur multotiens dictum est, & preciosa & delectabilia sunt, quæ studioso talia entia, vnicuique autem, quæ secundum propriũ habitum, eligibilissima operatio, & studioso aũt secũdũ virtutem, nõ in ludo ergo fœlicitas.

h Etenim inconueniens, finem K esse lusum, & negociari, & malum pati secundum vitam omnem ludendi gratia. omnia enim (vt est dicere) alterius gratia eligimus præter fœlicitatem, finis enim hæc: studere autem, & laborare ludi gratia insipiens videtur, & valde puerile, ludere autem, vt studeat secundum

F non sequitur, quòd operationes eorum sint virtuosæ, quia virtus moralis & intellectualis, quæ sunt principia bonarum operationum, non consistit in hoc, quòd aliquis sit potens, & ideo non oportet, quòd operationes ludi, quibus potentes vacant, sint optimæ, & similiter etiam quantum ad

Tales vero videntur esse actus ij, qui a virtute proficiscuntur, honesta namque studiosaque agere ex his est, quæ per se expetuntur, & item ludorum, ij qui sunt iucundi, non enim ob alia ipsos expetunt, damna namque potius ex ipsis, quàm commoda suscipiunt, & corpus & patrimonium negligentes.

G

Confugiunt autem ad talia oblectamenta, & plerique eorum, qui beati esse dicuntur, quæ propter apud tyrannos in precio habentur ii, qui in talibus oblectamentis sunt dextri, in his enim seipsos præbent iucundos, quæ illi affectant, indigent autem talibus, videntur igitur hæc ad fœlicitatem pertinere, propterea quòd hisce vacant homines, ij qui sunt in potestatibus constituti.

H

At nullum fortasse signum, tales sunt homines, nam nec virtus in potestatibus, nec intellectus consistit a quibus operationes studiosæ proficiscuntur, nec si illi cum sinceram liberalemque voluptatem non degustarint, ad corporis confugiunt voluptates, propterea putandum est has magis expetibiles esse, & pueri enim quæ apud seipsos in precio sunt præstabilissima esse putant: consentaneum igitur est rationi, ut pueris, & viris diuersa præciosa esse videantur, sic & prauis, & studiosis videri, ut igitur sæpe dictum est & præciosa, & iucunda sunt ea, quæ studioso vtro talia sunt, vnicuique autem ea est operatio maxime expetibilis, quæ ab habitu proprio prodit, & studioso igitur ea, quæ proficiscitur a virtute: fœlicitas ergo non in ludo iocoue consistit.

Etenim absurdum foret, humanum finem iocum esse, & negocia multa molestiasque per totam vitam causa iocandi suscipere, cuncta enim fere præter fœlicitatem alterius expetimus gratia, hæc enim est finis, studere autem, & laborare gratia ioci, stultum profecto nimisque puerile habetur, & est, iocari uero ut studeas, secundum sententiam Anacharsidis, recte sese habet,

videtur esse stultum & valde puerile, sed econuerso, recte se vi- A
detur habere, secundum sententiam Anacharsis, quòd aliquis
ludat ad horam, & ad hoc, quòd postea diligentius studeat, quia
in ludo est quædam relaxatio & requies, homines autem cum
non possunt continue laborare, indigent requie, vnde patet, q
ludus siue requies nõ
est finis, quia requies
est propter operatiõẽ, vt scilicet homo postea vehementius operetur, & sic patet, quòd fœlicitas non cõsistit in ludo. & cundam rationem ponit ibi.

i ¶ Ideo enim ponunt aliqui fœlicitatem in ludo propter delectationem, quæ in ludo est, habet autem fœlicitas delectationem quãdam, qa est operatio secundum virtutem, quæ cum gaudio existit, non tamen cum gaudio ludi, quia cum fœlicitas sit summum bonũ hominis, oportet quòd in optimis consistat, meliora autem dicimus virtuosa, quæ serio agũtur, quam ridiculosa, q̃ sunt ludo, & hoc sic patet, quia operatio, quæ est melioris partis est melior, & per consequens fœlicior, potest autem cõtingere, quòd corporalibus delectationibus potest potiti quicumque homo, etiam bestialis, non minus quàm optimus quicumque vir, fœlicitatem autẽ nullus attribuit homini bestiali, neque etiam parti animæ brutali, sicut non attribuitur ei vita, quæ est propria hominis, & sic patet, quòd in talibus cõuersationib⁹, scilicet in delectatiõibus corporalibus, inter quas computantur delectationes ludi, non consistit fœlicitas, sed solum in operationibus, quæ sunt secundum virtutem, sicut etiam prius dictum est.

Anacharsim, recte habere videtur, requiei enim assimilatur ludus, impotentes autem continue laborare, requie indigent, nõ vtique finis requies, sit enim gratia operationis.

i Videtur autem fœlix vita secundum virtutem esse, hæc autem cum studio, sed non in ludo, melioraque dicimus studiosa ridiculis, & cum ludo, & melioris semper particulæ, & hominis studiosorem operationẽ, quæ autem melioris, melior, & fœlicior iam, potietur vtique corporalibus delectationibus, quicumque & bestialis non minus optimo, fœlicitatem autem nullus bestiali tribuit, si non & vitam, non enim in talibus conuersationibus fœlicitas, sed in his, quæ secundum virtutẽ operationib⁹, quẽadmodũ & prius dictum est.

LECTIO X.

SI autem est fœlicitas secundum virtutẽ operatio, rationabile secũdum optimam, hæc autem erit optimi, siue igitur intellect⁹ hoc siue aliud aliquid, quod vtique secundum naturã videtur principari, & dominari, & intelligẽtiam habere de bonis, & diuinis, siue diuinũ ens & ipsum, siue eorum, quæ in nobis diuinissimũ, huius operatio secundum propriam virtutem, erit vtique perfecta fœlicitas.

b Quoniam autem est speculatiua, dictum est, confessum autem hoc vtiq; videbitur esse, & his, quæ prius, & ipsi vero.

LECTIO X.

OStquam Philosophus ostendit, quòd fœlicitas est operatio secundum virtutem, hic incipit ostendere cuius virtutis sit operatio, & primo ostendit hoc in generali. Secundo in speciali, ibi. {Quoniã autẽ est &c.} Dicit ergo primo, quòd cum fœlicitas sit operatio secundum virtutem, sicut & in Primo ostensum est, rationabiliter sequitur, quòd sit operatio secundum virtutem optimam, ostensum est enim in Primo, quòd fœlicitas est optimum inter omnia bona humana, cum sit omnium finis, & quia melioris potentiæ melior est operatio, vt suprà dictum est, consequens est, quòd operatio optima hominis sit operatio eius, quod est in homine optimum, & hoc quidem secundum rei veritatem est intellectus, sed

Iocus enim requieti similis est, atque cum continue nequeant homines laborare, indigent requiete, non est igitur ipsa requies finis, sit enim gratia operationis.

B *At vero vita fœlix in virtute consistit, hæc autem vita cum studio est, & in seriũ, sed non in ioco consistit, atque ea, quæ studiosa sunt seriaue, præstabiliora ridiculis, & his quæ ioco fiunt, & operationem semper melioris, & partis, & hominis studiosam magis dicimus esse, melioris uero præstabilior est, & ad fœlicitatem tã magis attinens, frui præterea quiuis, & mancipium voluptatibus corporis non minus, quàm optimus homo potest, at fœlicitatem nemo mancipio tribuet, nisi & vitã tribuerit studiosam, fœlicitas enim non in talibus consistit modis viuendi, sed in operationibus, quæ a virtute proficiscuntur, ut prius etiam diximus.*

C

LECTIO X.

VOd si fœlicitas operatio est per uirtutem, consentaneũ est rationi per eã esse. quæ est præstabilissima, hæc autẽ eius fuerit quod est optimum: siue igitur mens sit hoc, siue aliquid aliud, quod quidẽ D. *natura dominari uidetur, ac imperare, & animaduersionem habere de honestis diuinisque rebus, aut quia diuinum & ipsum est, aut quod eorum quæ sunt in nobis est diuinissimum: huius operatio per virtutem propriam ipsa fœlicitas fuerit beatitudoq; perfecta.*

Dictum est autem ipsam esse contemplatiuam, atque consentaneũ hoc & antea dictis, & ueritati uidebitur esse.

E quoddam diuinum, sed est diuinissimum inter omnia, quæ sunt in nobis propter maiorem conuenientiam quam habet cũ substantijs separatis, secundum quod eius operatio est sine organo corporeo, quocumque autem modo se habeat, necesse est secundum prædicta, quòd perfecta fœlicitas sit operatio huiusmodi optimi secundum virtutem propriam sibi, non enim potest esse perfecta operatio, quod requiritur ad fœlicitatem, nisi potentiæ perfectæ per habitum, quod est ipsius virtus, secundum quam reddit operationem bonam. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit in speciali cuius virtutis operatio sit perfecta fœlicitas, & circa hoc duo facit. Primo ostendit, quòd in operatione speculatiuæ virtutis consistit perfecta fœlicitas. Secundo cõparat fœlicitatem perfectam ad res exteriores, ibi. {Opus erit autem &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit, quòd perfecta fœlicitas consistit in operatione speculationis. Secundo præfert hanc fœlicitatem fœlicitati, quæ cõsistit in actione, ibi. {Secundo autem qui &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit, quòd

Lectio. 13.

Lectio. 14.

Universidad de Los Andes
Biblioteca

die, quòd fœlicitas cõsistit in operatione speculatiua. Secundo ostendit qualiter se habeat ad hominem, ibi. { Talis autem vtique &c. } Circa primum duo facit. Primo proponit, quod intendit, & dicit, quòd ex supra dictis in Sexto manifestum est, quòd speculatiua operatio est intellectus secundum propriam virtutẽ eius, scilicet secundũ sapientiam principaliter, quæ comprehendit intellectum, & scientiam, & quòd in tali operatione cõsistat fœlicitas videtur esse cõsonum eis, quæ in Primo dicta sunt de fœlicitate, & etiam ipsi veritati. Secundo ibi.

Lectio. 11. Lectio 6.

Lectio. 12.

c ¶ Probat propositum sex rationibus. Prima ergo talis est, dictum est prius, q̃ fœlicitas est optima operatio, optima autem operatio inter operationes humanas est speculatio veritatis, & hoc patet ex duobus, ex quibus pensatur dignitas operationis: vno modo ex parte potẽtiæ, quę est operationis principium, & sic patet hanc operationem esse optimam, si cut, & intellectus est optimum eorum, quæ in nobis sunt, vt prius ostensum est, alio modo ex parte obiecti, quod dat speciem operationi, & secundum hoc etiam hęc operatio est optima, quia inter omnia cognoscibilia optima sunt intelligibilia, & præcipue diuina, & sic in eorum speculatione consistit perfecta humana fœlicitas. Secundam rationem ponit, ibi.

d ¶ Ostensum est. n. in Primo, quòd fœlicitas est maxime cõtinua, & permanens, inter omnes autem operationes humanas continuissima est speculatio veritatis, manifestum est enim, quòd magis continue potest homo perseuerare in speculatione veritatis, quàm in quacumque alia operatione, cuius ratio est, quia necesse est discontinuari operationem nostram, propter laborem quem non possumus continue ferre, labor autem, & fatigatio accidit in operationibus nostris, propter passibilitatem corporis, quod alteratur & remouetur a naturali dispositione sua, vnde cum intellectus in sua operatione minimum vtatur corpore, sequitur quòd minimum eius operationi adueniat labor, & fatigatio, quæ nulla essent, si intellectus in speculando non indigeret fantasmatibus existentibus in organis corporis, & sic patet, q̃ maxime inuenitur fœlicitas in speculatione veritatis propter eius facilitatẽ. Tertiã rationẽ ponit ibi.

Lectio. 13.

e ¶ Et dicit, quòd sicut in Primo dictum est, communiter existimamus, quòd fœlicitati delectatio adiungatur, inter omnes autem operationes virtutis delectabilissima est contemplatio sapientiæ, sicut est manifestum, & concessum ab omnibus: habet enim Philosophia in sapientiæ cõtemplatione delectationes admirabiles, & quantum ad puritatem, & quantum ad firmitatẽ, puritas quidem talium delectationum attenditur ex hoc, quòd sunt circa res immateriales, firmitas autem earum attenditur secundum hoc, quòd sunt circa res immutabiles, qui enim delectatur circa res materiales, incurrit quãdam impuritatem affectus, ex hoc quòd circa inferiora occupatur, qui autem circa res mirabiles delectatur non potest firmam delectationem habere, quia

c Optima etenim hęc opatio: etenim intellectus eorum, quæ in nobis, & cognoscibilium circa quæ intellectus.

d Est autem continuissima, speculari etenim possumus continue, magis quàm operari quod cumque.

e Existimamusque oportere delectationem ad mixtam esse fœlicitati, delectabilissima autem eorum quæ secundum virtutẽ operationum, quæ secundum sapientiam confessa est, videtur n. philosophia admirabiles delectationes habere puritate, & firmitate, rationabile autẽ scientibus, quàm quęrentibus delectabiliorem conuersationem esse.

f Et quę dicitur autarchia circa speculatiua maxime vtique erit, ad ũiuere qdẽ. n. necessarijs, & sapiens, & iustus, & reliqui qdem indigent, talibus autem sufficienter largitis, iustus quidem indiget ad quos iuste operetur, & cum quibus, similiter autem, & temperatus, & fortis, & aliorum vnusquisque, sapiès autem secundũ seipsum ens potest speculari, & quanto vtique sapientior fuerit magis, melius autem forte cooperatores habere, sed tamen per se sufficientissimus.

g Videbitur autem vtique ipsa sola ꝓpter seipsam diligi, nihil enim ab ipsa fit præter speculari: ab operabilib⁹ aũt, vel pl⁹ vel minus acquirimus præter actionẽ, inter omnes autem operationes humanas continuissima est speculatio veritatis, manifestum est enim, quòd magis continue potest homo perseuerare in speculatione veritatis, quàm in quacumque alia operatione, cuius ratio est, quia necesse est discontinuari operationem nostram, propter laborem, & fatigationem accidit in operationibus nostris, propter passibilitatem corporis, quod alteratur & remouetur a naturali dispositione sua, vnde cum intellectus in sua operatione minimum vtatur corpore, sequitur quòd minimum eius operationi adueniat labor, & fatigatio, quæ nulla essent, si intellectus in speculando non indigeret fantasmatibus existentibus in organis corporis, & sic patet, q̃ maxime inuenitur fœlicitas in speculatione veritatis propter eius facilitatẽ. Tertiã rationẽ ponit ibi.

e ¶ Et dicit, quòd sicut in Primo dictum est, communiter existimamus, quòd fœlicitati delectatio adiungatur, inter omnes autem operationes virtutis delectabilissima est contemplatio sapientiæ, sicut est manifestum, & concessum ab omnibus: habet enim Philosophia in sapientiæ cõtemplatione delectationes admirabiles, & quantum ad puritatem, & quantum ad firmitatẽ, puritas quidem talium delectationum attenditur ex hoc, quòd sunt circa res immateriales, firmitas autem earum attenditur secundum hoc, quòd sunt circa res immutabiles, qui enim delectatur circa res materiales, incurrit quãdam impuritatem affectus, ex hoc quòd circa inferiora occupatur, qui autem circa res mirabiles delectatur non potest firmam delectationem habere, quia

mutata re, aut corrupta, quæ delectationem asserebat, delectatio cessat, & quandoque in tristitiam vertitur, dicit autem delectationes Philosophiæ esse admirabiles propter inconsuetudinẽ talium delectationum apud multitudinem hominum, qui in rebus materialibus delectantur, speculatio autem veritatis est duplex, vna quidem, q̃ cõsistit in inquisitione veritatis, alia vero, quæ consistit in contemplatione veritatis iam inuentæ, & hoc pertinet ad finem, & finis inquisitionis, vnde & maior est delectatio in consideratione veritatis iam cognitæ, q̃ in inquisitione eius, & ideo dicit, quòd delectabilius cõsentiuntur illi, qui iam sciũt veritatem, habentes intellectum perfectũ per intellectualẽ virtutem ipsius, vnde perfecta fœlicitas consistit in quacumque speculatione, sed in ea, quę est secundum propriam virtutem ipsius: quarum rationem ponit, ibi.

Lectio. 8.

f ¶ Ostensum est enim in Primo, quòd per se sufficiẽtia, quę Græce dicitur autarchia requiritur ad fœlicitatem, huiusmodi autem per se sufficientia maxime inuenitur circa speculatiuam operationem, ad quam homo non indiget nisi his, quæ sunt necessaria omnibus ad communem vitam, indiget enim necessarijs vitæ, eam sapiens, scilicet speculatiuus, quàm etiam iustus, & reliqui habentes virtutes morales, quę perficiunt vitam actiuam, si autem alicui desint sufficienter necessaria vitæ, adhuc pluribus indiget virtuosus, secundum virtutem moralem, indiget enim iustus ad suam operationem alijs, & primo quidem illis ad quos debet iuste agere, quia iustitia ad alterum est, vt dictum est in Quinto. Secundo autem indiget aliquibus, cum quibus operetur iustitiam, ad quod indiget homo frequenter multorum auxilio, & eadem ratio est de temperato, & forti, & de alijs virtuosis moraliter, sed non est ita de sapiente speculatiuo, qui potest speculari veritatẽ, etiam si solus secundum seipsum existat, quia contemplatio veritatis est operatio penitus intrinseca ad exterius nõ procedẽs, & tanto aliquis magis poterit solus existens speculari veritatẽ, quanto fuerit magis perfectus in sapiẽtia, quia talis plura cognoscit, & min⁹ indiget ab alijs instrui, aut iuuari: nec hoc dicitur, quia contemplationem non iuuet societas, quia vt in Octauo dictum est, duo simul venientes, intelligere & agere magis possunt, & ideo subdit, melius esse sapienti, quòd habeat cooperatores circa considerationem veritatis, quia interdum vnus videt, quod alteri: licet sapientiori, non occurrit, & quamuis sapiẽs ab alijs iuuetur, tamen inter omnes ipse per se magis sibi sufficit ad propriam operationem, & sic patet, quòd maxime in operatione sapientiæ inuenitur fœlicitas. Quintam rationem ponit ibi.

Lectio. 9.

g ¶ Ostensum est enim in Primo, quòd fœlicitas est ita per se appetibilis, quòd nullo modo appetitur propter aliud, hoc autem apparet in sola speculatione sapientiæ, quòd propter ipsam diligatur, & non propter aliud, nihil enim homini accrescit ex contemplatione veritatis, præter ipsam veritatis speculationem,

culationem, sed in exterioribus operabilibus semper homo acquirit aliquid præter ipsam operationem, aut plus, aut minus, puta honorem & gratiam apud alios, quę non acquirit sapiens ex sua contemplatione nisi per accidens, inquantum scilicet veritatem contemplatam alijs enunciat, quod iam pertinet ad exteriorem actionem, sic ergo patet, quòd fœlicitas maxime cõsistat in operatione contemplationis.

LECTIO XI.

Ostitis quę quidem rationibus, ex quibus ostendebatur quòd fœlicitas consistit in speculatione veritatis, secundum conueniẽtiam ad ea q̃ supradicta sunt, hic addit sextam, quæ procedit ex quadam cõditione fœlicitatis, quam supra non posuerat, fœlicitas enim consistit in quadam vacatione: vacare. n. dicitur aliquis, quando non restat ei aliquid agendum, quod contingat cum aliqua iam ad finem peruenerit, & ideo subdit quòd non vacamus, vt vacemus, idest laboramus operando, quod est non vacare, vt perueniamus ad quiescẽdum in fine, quod est vacare, & hoc ostendit per exẽplum bellatorum, qui ad hoc bella gerunt, vt ad pacem optatã perueniant: est tamẽ considerandum, quòd supra Philosoph⁹ dicit, quòd requires fit gratia operationis, sed ibi locutus fuit de requie, qua intermittit operatio ante consequutionem finis propter impossibilitatẽ continuationis operandi, quæ quidem requies ordinatur ad operationem sicut ad finem, vacatio autẽ est requies in fine ad quam operatio ordinatur, & sic fœlicitas, quæ est vltimus finis, maxime cõprehendit vacationẽ, quę quidem non inuenitur in operationibus virtutum practicarũ, quarũ præcipuę sunt illæ, quæ consistunt in rebus politicis, vtpote ordinantes bonum commune, quod est diminutissimum, vel in rebus bellicis, quibus ipsum bonum commune defenditur contra hostes, & tamen his operibus non competit vacatio, sit primo quidem circa bellicas operationes hoc est pœnitus manifestum, quia nullus eligit bella gerere, aut præparare bella solum gratia bellandi, quod esset vacationem habere in rebus bellicis, quia si in bellis gerendis finem suum cõsequerentur, sequeretur quòd esset violentus & occisor, in tantũ, quòd etiam de amicis faceret impugnatores ad hoc quòd possit pugnare, & occidere. Secundo manifestum est in actionibus politicis, quòd non est in eis vacatio, sed præter ipsam conuersationem ciuilem vult homo acquirere aliquid aliud, puta potentatus, & honores, vel quia in eis nõ est vltimus finis, vt in primo ostensum est, magis est decens, quòd per ciuilem conuersationem aliquis velit acquirere fœlicitatẽ sibi ipsi & cuilibet, ita quòd huiusmodi fœlicitas quam anteo dicit aliquis acquirere per politicam vitam, sit altera ab ipsa vita politica, sic enim per vitam politicã, quærimus eam quasi alteram existentem ab ipsa, hęc est enim fœlicitas speculatiua, aꝑ quam tota vita politica videtur ordinata, dum per pacem, quæ per ordinationẽ vitæ politicæ statuitur & cõseruatur, datur hominibus facultas contemplandi veritatem. si igitur inter omnes actiones virtutum moralium excellunt politicæ & bellicæ, tam pulchritudine, quia sunt maxime honorabiles, quàm etiam magnitudine, quia sunt circa maximum bonũ, quod est bonum cõmune, cum huiusmodi operationes nõ habeant in seipsis vacationem, sed agantur propter appetitũ alterius finis, & non sunt eligibiles propter seipsas, non erit in operationibus virtutum moralium perfecta fœlicitas, sed operatio intellectus, quę est speculatiua, videtur a præmissis operationibus differre secundum rationẽ studij, quia scilicet homo vacat huiusmodi operationi, propter seipsam, ita quòd nullum alium finem præter ipsam appetit, habet etiam huiusmodi operatio propriã delectationem ex ipsa procedentem, quæ auget eam: sic igitur patet, quòd secundum huiusmodi operationem speculatiuã intellectus, manifeste apparet omnia existere in homine quæcumque solent attribui beato, scilicet, q̃ sit per sufficiẽs, & q̃ vacet, & q̃ non laboret. & hoc dico quantũ possibile est homini moralẽ vitã agenti, in qua vita non potest esse perfecte existere, sic igitur in contẽplatione intellectus consistit perfecta fœlicitas hois, dũmodo adsit diuturnitas vitæ, quæ quidẽ requiritur ad bene esse fœlicitatis, sicũ q̃ oportet nihil eorũ quæ pertinẽt ad fœlicitatẽ esse imperfectũ. Deinde cũ dicit.

b ¶ Ostendit qualiter huiusmodi vita speculatiua se habeat ad hominem. Et primo ostendit propositũ. Secũdo excludit errorẽ, ibi. { Oportet autem non &c. } Dicit ergo primo, quòd talis vita, quæ vacat

LECTIO XI.

Ideturque fœlicitas in vacatione esse, non vacamus enim vt vacemus, & bellamus vt pacem ducamus, practicarum quidem virtutũ in politicis & bellicis operationes sunt: quæ autem circa hæc actiones videntur non vacãtes esse, bellicæ quidem, & penitus, nullus enim eligit bellare, eius quod est bellare gratia, neq; præparare bellũ, videtur enim vtique omnino violentus occisor quis esse, si amicos oppugnatores quidem faceret, vt pugnæ & occisiones fierent: est autem, & quæ politici non vacãs, & præter ipsum ciuiliter cõuersari acquirens potentatus & honores, vel magis, & fœlicitatem ipsi, & ciuibus alteram existẽtem a politica, quam & quærimus, vt alteram existentem, si vtique eas q̃dem, quę secundũ virtutes actiones politicę & bellicæ pulchritudine, & magnitudine præcellunt hæ non vacantes, & finẽ aliquem appetunt, & non propter seipsas sunt eligibiles, intellect⁹ autem operatio studio differre videtur speculatiua existens, & præter ipsam nullum appetere finem, habereque delectationem propriam, hæc autem coauget operationem, & per se sufficiens vtique & vacatiuum, & illaboriosũm, vt humanum, & quæcũq; alia beato attribuuntur, sũ hãc operationẽ apparẽt entia, ptẽcta igitur fœlicitas hęc vtiq; erit hois accipiẽs lõgitudinẽ vitæ perfectã, nihil. n. imperfectũ est eorum, quæ fœlicitatis,

b Talis vtique melior erit vitã ad humanã vitam, non secũdũ,

LECTIO XI.

Ideturque etiam in ocio fœlicitas ipsa consistere, negocia namque suscipimus, vt ocio habeamus, & bellum gerimus, vt in pace degamus, operationes igitur actiuarum virtutum ciuilibus, aut bellicis in rebus uersantur: actiones autẽ quæ in his fiunt negociosæ sunt, atque bellicæ quidem & omnino, nemo nam; bellum expetit gerere gerendi gratia belli, neque bellum ob bellum parat: videbitur enim crudelis quidam & sanguinolentus pœnitus esse, si faciet amicos hostes, vt pugnæ cædesq; fiãt, at & ipsius ciuilis negociosa est, & præter ipsam administrationem potestates comparantis, atque honores, aut fœlicitatem sibi ipsi, & ciuibus, quæ qui dẽ diuersa est a ciuili & quã quærimꝰ, vt diuersam. Si igitur ciuiles quidem, & bellicæ actiones cæteris actibus, quæ virtutibus proficiscuntur pulchritudine magnitudineque præcellunt, hæ ne gocioſæ sunt, atque aliquem finẽ affectant, & non propter seipsas sunt expetibiles, mentis autem operatio, & studio antecellit, cum cõtemplatiua sit, & preter seipsam nullum affectare penitus finem, habereque uoluptatem propriam, quæ quidem operationem ipsam exuget, sufficientia insuper, ocium, defatigationis uacuitas, & humana, & quæcumque alia uirtuti huiuntur beato per hanc operationem illi inesse uidentur, perfecta fœlicitas hominis fuerit hæc profecto sumpta longitudine uitæ perfecta, nihil enim fœlicitatis est imperfectum.

Talis autẽ uita superat hominis natura, non enim hoc ipso quo homo est

contemplationi veritatis est melior quàm vita, quæ est secundũ hominem. cum enim homo sit compositus ex anima & corpore, habens sensitiuam naturam & intellectiuam, vita hominũ cõmensurata videtur consistere in hoc, quòd homo secundum rationem ordinet affectiones & operationes sensitiuas, & corporales, sed vacare soli operationi intellectus videtur esse proprium superiorum substantiarum, in quibus inuenitur sola natura intellectiua, quam participant secũdum intellectum, & ideo manifestans quòd dictũ est, subdit quòd homo sic viuens, scilicet vacando contemplationi non vivit secũdum quòd homo, q̃ est compositus ex diuersis, sed secundum quòd aliquid diuinũ in ipso existit: prout scilicet secundum intellectum diuinam similitudinem participat, & ideo quantum intellectus in sua puritate cõsideratus differt a composito ex anima & corpore, tantum distat operatio speculatiua ab operatione, quæ fit secundum virtutẽ morale, quæ proprie est circa humana, sicut ergo intellectus per comparationem ad hominẽs est quoddã diuinum, ita & vita speculatiua, quę est secundum intellectũ, comparatur ad vitã moralem, sicut diuina ad humanam.

Deinde cum dicit.

c ¶ Excludit quorũ dam errorẽ, qui suadebant, quòd homo deberet intendere ad sapiendum humana, & mortales ad sapiẽdum mortalia, & fuit hoc dictum Symonidis poetæ, vt patet in principio metaphysicæ, quod quidẽ Philosophꝰ dicit esse falsum, quia homo debet intendere ad immortalitatem quantum potest, & secundum totũ posse suũ facere ad hoc, quòd viuat secundum intellectũ, qui est optimum eorũ, quæ sunt in homine, qui quidem est immortalis, & diuinus, quamuis in hoc optimum sit paruũ mole, quia est incorporeũ & simplicissimũ, & per consequens caret magnitudine molis, tñ quãtitate virtutis & preciositatis, multũ excedit oĩa, quæ in homine sunt, virtute quidẽ excedit in suis operatiõibus, quibus superioribus cõiungitur, & inferioribus principatur, & sic quodãmodo oĩa cõplectitur: præciositate aũ quantũ ad dignitatẽ suæ naturę, quia intellectus est immaterialis, & simplex incorruptibilis, & impassibilis, vnũquodq; aũ. ſ. totus homo vt esse hoc. ſ. intellectus, sita est, immo qa ita est, q̃ intellectus est principalius, & melius, qđ sit in hoie, dictũ est. n. supra in Nono, q̃ vnũquodq; potissime vt esse id, qđ est principalius in eo, qa oĩa alia sunt quasi instrumẽta illius, & sic dũ hõ vivit sm operationẽ intellectus, vivit secundũ

Lectio. 9.

Lectio. 9.

quòd homo est sic viuet, sed secundum quòd diuinum aliquid in ipso existit: quanto autem differt hoc a cõposito, tãto & operatio ab ea, quæ secundum aliam virtutem: si itaque diuinum intellectus ad hominem & quę secũdum hanc diuina vita, ad humanam vitam.

c Oportet autem non secundũ suadentes humana sapere hominem entẽ, neque mortalia mortalem, sed inquantum contingit immortaleꝫ facere & omnia facere ad viuere, secundum optimum eorum quæ in ipso, si enim & mole paruum est potentia, & præciositate multum magis omnibus, superexcellit: videbitur autem, & vnũquodque esse hoc, siquidem principale melius. inconueniens ergo fiet vtique si non suũipsius vitam eligat, sed alicuius alterius, quod prius nunc dictum congruet: proprium. n. vnicuique natura optimum, delectabilissimũ est vnicuiq;, & homini vtique, quæ secundum intellectum vita, siquidem maxime hic homo, iste ergo fœlicissimus.

LECTIO XII.

SEcundo autem, quæ secundum aliam virtutem.

b Secundum ipsam enim operationes humanæ, iusta enim & fortia, & alia, quæ secundum virtutes ad inuicem agimus in cõmutationibus, & necessitatibus & actionibus omnimodis, & in possessionibus, qđ decet vnicuique conseruantes, hæc autem esse videtur omnia humana, quædã horũ aũt, & accidere a corpore videnť & multũ coappropriari passionibꝰ moris virtus.

vita viuet, sed quo est quid in ipso diuinum: quantum igitur hoc ab ipso compositio differt, tantum & huius operatio distat ab ea quæ a virtute alia proficiscitur, quòd si mens diuinum ad ipsum hominem est, & vita, quæ ab ea manat, diuina est, vt spectu ipsius vitæ humanæ.

Oportet autem non quemadmodum monent quidam humana nos sapere cum simus homines, aut mortalia cum simus mortales, sed quo ad fieri potest immortales nosipsos facere, cunctaq; efficere, vt ea vita viuamus, quæ ab eo manat, quod est eorum, quæ in nobis insunt præstabilissimum, nam tam & si parum est mole, ui tamen, & præcio multum omnibus antecellit. Videbitur autem & unusquisque hoc esse siquidem præcipuum est & melius, absurdum igitur esset si non suum, sed alicuius alterius expeteret vitam, Id insuper quod dictum est antea, nunc etiam accommodabitur, quod est enim natura unicuique proprium id optimum vnicuique & iucundissimum est, & homini igitur ea uita, quæ ab ipsa proficiscitur mẽte, siquidẽ maxime hoc est homo, hæc ergo & fœlicissima uita.

LECTIO XII.

SEcundo autem est ea uita, quæ a uirtute alia manat.

Operationes enim quæ ab hac prodeunt humanæ sunt, nam iusta & fortia, & cætera, quæ a uirtutibus proficiscuntur, inter nosipsos agimus in commertiis, & necessitatibus, atque actibus communibus, & item affectibus unicuique seruantes decorum, hæc autem omnia constat esse humana, nonnulla autẽ, & a corpore prouenire uidentur, & multũ uirtus moris cũ affectibus iuncta est, cõiuncta est etiã, & prudẽtia moris uirtuti, & hæc prudentiæ,

mo proponit qđ intendit dicens, q̃ cũ ille qui vacat speculationi veritatis sit fœlicissimus, secundario est fœlix ille, qui vitã secundũ aliã virtutẽ. ſ. secundum prudentiã, q̃ dirigit oĩs quorũlibet virtutes, sicut. n. fœlicitas speculatiua attribuitur sapiẽtię, q̃ cõprehẽdit in se alios habitus speculatiuos tamquã principaliter existens, ita etiã fœlicitas actiua, quæ est secundũ operationes moralium virtutum attribuitur prudentiæ, ut in Sexto ostensum est. Secundo ibi.

b ¶ Ostendit propositum quatuor rationibus, quarũ prima est, quia operationes, quę sunt secundum alias virtutes actiuas, sunt operationes humanæ, sunt enim circa res humanas. Primo quidem circa res exteriores, quæ in vsum hominis veniunt, operes enim iustitiæ & fortitudinis, & aliarum uirtutũ, quæ adhuc agimus

agimus existunt in commutationibus, prout secundum iustitiã A homines inuicem sua bona commutant, existunt etiam in necessitatibus, prout scilicet vnus homo alteri subuenit in sua necessitate, existunt etiam in quibuscumque actionibus, & passionibus humanis, circa quas secundum virtutes morales conseruatur id, quod conuenit vnicuique, omnia autem prædicta videntur esse quędã humana. Secundo antẽ quędam ad virtutes pertinentia videntur pertinere ad corpus, & ad animæ passiones, quibus virtus moralis secundũ quandam affinitatẽ appropriatur, multę enim moralium virtutum sunt circa passiones, sicut ex prædictis patet: sic ergo virtus moralis est circa humana bona, inquantũ est circa bona exteriora, & circa bona corporis, & circa animæ passiones, moralis autem virtuti coniungitur prudẽtia intellectualis virtus existens, ẽm quãdam affinitatem, & conuersio, quia principia prudentiæ accipiuntur secundum virtutes morales, quarum fines sunt principia prudentiæ, rectitudo autem moralium virtutum accipitur secũdum prudentiam, qa facit rectam electionem eorum, quæ sũt ad finem, vt patet ex his quæ in Sexto dicta sunt, ea etiam sciẽs licet virtus moralis, & prudentia simul copulantur cum passionibus, quia scilicet secundum vtrũque modificatur passiones, passiones autem sunt communes totius compositi ex anima & corpore, cũ pertineant ad partẽ sensitiuam, vnde patet, quòd tam virtus moralis, quàm prudentia sunt circa cõpositum, virtutes autem compositi proprie loquendo sunt humanæ, inquantũ homo est compositus ex anima & corpore, vnde & vita, quæ est secũdum has scilicet secundum prudentiam & virtutem moralem, est humana, quæ dicitur vita actiua & per consequens fœlicitas, quæ in hac vita consistit est humana, sed vita, & fœlicitas speculatiua, quæ est propria intellectus est separata & diuina, & tantum dicere ad præsens de ipsa sufficiat, quod autem magis per certitudinem explicetur, est aliquid maius quàm pertineat ad propositum, agitur enim de hoc in Tertio de anima, vbi ostenditur, quòd intellectus est separatus, sic igitur patet, quòd fœlicitas speculatiua est potior, quàm actiua, quanto aliquid separatum & diuinum est potius quàm id, quod est compositum, & humanum. Secundam rationem ponit ibi.

c ¶ Et dicit, quòd speculatiua vita & fœlicitas videtur parum, vel saltem minus, quàm moralis indigere, quòd homini largiantur exteriora bona, verum est enim, quòd ambobus, ideſt tã speculatiuæ, quàm morali opus est habere necessaria vitæ, puta cibũ & potum, & alia huiusmodi, quantuis circa corpus magis laboret actiuus quàm speculatiuus, quia exteriores actiones per corpus aguntur, tamen quantum ad hoc non est magna differentia, quin æqualiter necessarijs vtraque indigeat, sed quantum ad operationes vtriusq; magna est, quia virtuosus multis indiget ad suas operationes, sicut patet, quòd liberalis opus est pecunijs ad agendum liberaliter, & similiter iustus indiget pecunijs ad hoc, quòd reddat illa quæ debet, & si quis dicat, quòd actus liberalitatis est etiam velle dare, & actꝰ iustitiæ velle reddere, quod potest esse etiã sine pecunijs, cõsiderandum est, quòd voluntates hominum non sunt manifestæ nec operationibus exterioribus, multi enim qui non sunt iusti, simulant se velle iuste agere, sed ad hoc quòd sit manifestũ de aliquo an sit fortis, indiget aliquo exteriori, & sic debet aliquod opus exterius fortitudinis perficere, & similiter temperatus indiget potestate vtendi delectationibus ad hoc, quòd manifestet temperantia, aliter enim nisi adsit facultas operandi, non poterit esse manifestus, neque ille virtuosus, scilicet temperatus, vel fortis, neque aliquis alius, & ideo potest quæri quid si principalius in virtute morali, vtrũ electio interior, vel actiones exteriores, cũ vtriusq; ad virtutem exigatur, & quãtus electio sit principalior in virtute morali, vt supra dictũ est, tamen manifestũ est, quòd ad omnimodã perfectionem virtutis moralis requirit non solũ electio, sed etiam operatio exterior, ad actiones autẽ exteriores opus est

Lectio. 10.

coniugata est enim prudentia moris virtuti, & hæc prudentię, siquidem prudentię quidẽ principia, secundũ morales sunt virtutes, rectum autem moralium secundum prudentiam, coniocopulatę autem, & hæ passionibus circa compositum vtique erũt, compositi autem virtutes humanæ, & vita vtique, quæ secundum has fœlicitas, quæ autem intellectus separata, tantum enim de ipsa dictum est, certius enim dicere maius ꝓposito est.

c Videbitur autem vtiq;, & exteriori largitione in parum, vel minus indigere morali, necessarijs quidẽ enim ambobus opus exæquali fit, & si magis laborat circa corpus politicus, & quæcumque talia, parum vtiq; quidem differt, ad operationes autem multum differt: liberali quidem enim opus erit pecuniis ad agere liberalia, & iusto vtiq; ad redditiones: volũtates enim in manifestę: simulant enim & nõ iusti iuste agere velle, forti autẽ potentia siquidem perficit aliquid eorum, quæ secundum virtutem, & temperato potestate: qualiter enim manifestus erit, vel iste, vel aliorum aliquis? quæritur autem quidem vtrum principalius virtutis electio, vel actiones, vt in ambabus existẽtis? perfectum vtique: manifestum, quòd in ambabus vtique erit, ad actiones autem multis opus est, & quanto vtique maiores sunt, & meliores pluribus, speculanti autem nullo talium ad operationem necesitas sed vt conuenit dicere, & impedimenta sunt ad speculationem, secundum autem quòd homo est & pluribus conuiuit, eligit secundum virtutẽ agere, opus habebit igitur talibus ad humaniter conuersari.

si principia quidem prudentiæ a virtutibus ipsis emergant, rectum vero moris virtutum a prudentia manat, cum autem hæ sese sic habeant, ut a se mutuo pendeant, simique coniunctæ affectibus, circa ipsum compositum fuerint, ai compositi uirtutes humanæ sunt, quare & ea uita, quæ ab ipsis proficiscitur, & fœlicitas humana est, mentis autem est separata, atque tantum de ipsa sit dictum, exactè namque dicere propositio maius est.

Videbitur autem & externa affluentia perparum, aut minus indigere, quam moralis, opus est enim utrisque necessariis rebus, atque sit æque, quamquam circa corpus, & res tales, quales homo magis elaborat, parua enim differentia fuerit, in operationibus autem non mediocriter different, etenim liberali quidem ad liberalitatis operationes exercendas, & iusto ad retributiones pecunijs opus erit, uolun tates enim non sunt manifestæ, simulant autem, & qui non sunt iusti, agere iuste uelle, forti autem opus est potentia, si agit aliquid eorum, quæ a uirtute proficiscuntur, & potestate etiam temperanti: quo namque modo, aut hic, aut cæterorum quisquam manifestus erit, quæritur autem utrum magis proprium sit uirtutis electio, an ipsi actus? quippe cum in utrisque uirtus consistat, atque constat in utriusque perfectum ipsum consistere, ad actus autem multis indiget, & quo maiores pulchrioresque sunt, eo pluribus indiget: at contemplanti nullis huiusce modi rebus ad operationem est opus, quin & impedimento fere sunt ad contemplationem, sed hoc ipso quo homo est, atque cum pluribus uiuit expetit ea agere, quæ a uirtute proficiscuntur: indigebit igitur talibus ad ea agenda, quæ ad hominem spectant.

homini, quòd habeat multa, & tanto plura, quanto actiones debent esse maiores & meliores, sed ille qui vacat speculationi, nullo talium indiget ad suam operationem, quinimmo potest dici, quòd exteriora bona impediunt hominem a speculatione propter solicitudinem, quæ ex eis ingeritur homini distrahens animum hominis, ne totaliter possit speculationi vacare, sed si homo speculatiuus indigeat exterioribus rebus, hoc erit inquantum est homo indigens necessarijs, & inquantum conuiuit pluribus, quos interdum oportet iuuare, & inquantum homo contemplatiuus eligit viuere, secundum virtutem moralem, & sic indigebit talibus ad hoc, quòd humaniter conuersetur: sic igitur patet, quòd fœlicitas speculatiua est potior quàm actiua, quæ est, secundum virtutem moralem. Tertiam rationem ponit ibi.

Universidad de Navarra Biblioteca

d ¶ Dicit, quòd hoc, quòd fœlicitas perfecta consistat in quadam speculatiua operatione ex hoc apparet, quòd Dijs, idest substantijs separatis maxime videtur competere, quòd sint fœlices, & beati, nullatenus possumus eis attribuere actiones moralium virtutum, si quis enim attribueret eis iustitiæ operationes, apparerent deridendi, vtpote commutationes facientes, vel etiã sua bona apud alios deponentes, vel quæcunque alia opera iustitiæ exercentes, & similiter non potest eis attribui fortitudo, vt scilicet sustineant terribilia, & pericula propter bonum commune, si militer etiam non competit eis liberalitas, prout est virtus humana, non enim est assignare eis, cui mortalium det huiusmodi dona, quæ dant homines liberaliter, qã inconueniens est, si aliquis dicat eos, vt ad dandum denarios, vel alijs huiusmodi, si autem aliquis attribuat eis temperantiã, huiusmodi laus magis esset onerosa Deo, quàm grata, non enim est laudabile Deo, q̃ nõ habeat prauas cõcupiscentias, quia nõ est natus eas habere, sic ergo pertranseundo omnes actiones moralium virtutum apparet, quòd sunt parua, & idigna Dijs, idest substantijs superioribus, sed tamẽ opinantur, quòd viuant, & per consequens, quòd operentur, non enim conuenit eis, q̃ nihil operẽtur, sicut dormientes, sicut dicitur de quodam Philosopho, qui diu vixit dormiens, si igitur a vita diuina auferamus agere moralium virtutum, & prudentiæ, & adhuc multo magis auferamus a diuina vita facere, quod est proprium actus, nulla alia operatio Dei, quæ excellit in beatitudine est nisi speculatiua, & speculatione sapientiæ suæ omnia facit, ex quo patet, q̃ inter operationes humanas illa, quę est simillima diuinæ speculationi est fœlicissima. Quare tam rationem ponit ibi.

e ¶ Et dicit, quòd signũ huius, quòd perfecta fœlicitas consistat in cõtemplatione sapientiæ est, quòd animalia irrationalia, quæ carent fœlicitate omnino sunt priuata tali operatione, quia non habent intellectum, quo nos speculamur veritatem, aliquo autem modo participant operationes virtutum moralium, licut leo actu fortitudinis, & liberalitas. Cyconia actu pietatis ad parentes, & hoc rationaliter, Dijs enim, idest substantijs separatis, quia habent solam intellectualem vitam, tota eorum vita est bona, homines autem in tantum sunt beati, in quantum existit in eis quædam similitudo talis operationis, scilicet speculatiuæ, sed nullum aliud animalium est fœlix, quia in nullo communicant speculatione, & sic patet, quòd quantum se extendit speculatio, tantum se extendit fœlicitas, & quibus magis speculari, magis cõpetit esse fœlices, & non secundum accidens, sed secundũ speculationem, quæ est secundum se honorabilis, vnde sequitur, quòd fœlicitas principaliter sit quædam speculatio.

d Perfecta autẽ fœlicitas, quoniam speculatiua quædã est operatio, & hinc vtique apparebit, Deos enim maxime suspicati sumus beatos, & fœlices esse, actiones autem quales attribuere debitũ ipsis? vtrum iustas? vel ridiculi apparebunt commutationes, & dispositiones dantes, & quæcunque alia talia: sed fortes? sustinentes terribilia & pericl ntes quoniam bonum, vel liberales? cui autem dabunt? inconueniens autem, & si erit ipsis nummisma, vel aliquid tale: si autem temperati, quid vtique erunt? vel onerosa laus quoniam non hãbent prauas concupiscentias, pertranseuntibus autem omnia apparebunt vtique, quæ circa actiones parua, & indigna Deis: sed tamẽ viuere omnes suspicati sunt ipsos, & operari ergo, non oportet enim dormire quemadmodũ Endymionã, viuenti vtique ab agere ablato, adhuc autem magis a facere quid relinquitur præter speculationem, quare Dei operatio beatitudine differens, speculatiua vtique erit? & humanarum vtique quæ huic cognatissima fœlicissima.

Atque fœlicitatem perfectam contemplatiuam quandam operationem esse hinc quoque fuerit manifestum, Deos enim maxime beatos esse putamus, atque fœlices: at quos nam actus tribuere illis oportet iustos ne? an ridiculi videbuntur, si commutent, & deposita reddant, & huiusmodi cætera agant? at fortes ne? propterea quod form dolosas rerum sustinent periculaque subeunt honestatis ipsius causa? at liberales? at cui nam dabunt? absurdum est insuper si nummos etiam habeant, aut aliquod tale: at temperantes? ad quid nam fuerint? an laus est importuna, si prauas Dii cupiditates non habere dicantur? ita per omnia discurrent, cuncta quæ sunt circa actus parua quædam, & non digna Diis immortalibus sane videntur, at uero uiuere ipsos uniuersi putant, quare & operari, non enim oportet illos, ut Endymionem aiunt dormire, uiuenti igitur eis, cui actio, & multomagis affectio non tribuitur, quidnam aliud præter contemplationem restat? quare Dei operatio præcellens beatitudine contemplatiua sine controuersia fuerit, & humanarum igitur operationum ea homo est summe fœlix, quæ illi maxime est cognata.

e Signum autem, & non participare reliqua animalia fœlicitate, tali operatiõe priuata perfecte. Dijs quidem enim omnis vita beata, hominibus autem inquantum similitudo quædã talis operationis existit, aliorum autẽ animaliũ nullũ fœlix est, quia nequaquam communicat speculatione, inquantum vtiq; protendit speculatio, & fœlicitas, & quib⁹ magis existit speculari, & fœlices esse non secundũ accidẽs, sed secundũ speculationem, hæc enim secundũ seipsam honorabilis, quare erit vtique fœlicitas speculatio quædã.

Signum est huius, & animalia cætera fœlicitatis expertia esse, tali panitus operatione priuata, nam Diis quidem tota est uita beata, talem habentibus operationem, hominibus autem quoad ipsos talis operationis quædam inest similitudo, at animalium cæterorum nullum prorsus est fœlix, quippe cum nulla ex parte particeps sit contemplationis, quousque igitur contemplatio sese extendit, eousque sese extendit, & fœlicitas ipsa, & quibus cõtemplatio magis inest, his, & fœlicitas magis inest, non per accidens quidem sed per ipsam utique contemplationẽ, hæc.n. per seipsam est præciosa, quare fœlicitas contemplatio fuerit quædam.

LECTIO XIII.

Pus erit autem, & exteriori prosperitate homini enti, non enim p se sufficiens natura ad speculari, sed oportet, & corpus sanum esse, & cibum, & reliquum famulatum existere.

LECTIO XIII.

EST autem opus huic, & prosperitate externa, cum sit homo, natura namque ipsa non est ad contemplandum sufficiens, sed corpus sanum esse oportet, & alimenta reliquumque famulatum adesse.

per infirmitatem debilitantur vires sensitiuæ, quibus homo vtitur in speculando, distrahitur etiam intentio mentis ab attentione speculationis, indiget etiam homo cibo, & nutritione corporis, & reliquo famulatu, scilicet sibi ministrẽtur omnia alia, quę sunt sibi necessaria ad vitam humanam. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit, quòd homo non indiget multis exterioribus rebus ad fœlicitatẽ, & dicit, quòd etsi nõ cõtingat aliquem esse beatum beatitudine huius vitæ absque exteriorib⁹ rebus ne cessarijs ad vitam humanam, non tamen est existimandum, q̃ ad hoc, quòd aliquis fiat fœlix, indigeat multis & magnis diuitijs, quod enim aliquis sit sibi per se sufficiens, quòd requiritur ad fœlicitatem, non consistit in superabundantia diuitiarum, paucis enim indiget natura, superabundantia autẽ facit minus per se sufficientes, indiget.n. homo multorum auxilio, seu ministerio ad custodiendas, & gubernandas superabundantes diuitias, similiter etiam recti tudo iudicij tam rationis speculatiuæ, q̃ practicæ, & exterior actio virtuosa potest esse absq; diuitiarũ abundantia, & quia hoc manifestum erat quantum ad iudiciũ rationis, manifestat hoc cõsequẽter quãtum ad actionẽ virtutis, quę pluribus indigere videtur, vt supradictum est, & dicit, quòd possibile est quòd illi qui nõ sũt principes terræ & maris, quasi in diuitijs non superabundantes, bene operari possint, si enim ali quis moderate habeat de bonis exterioribus, poterit operari secundum virtuem, quod manifesto apparet experimento, homines enim idiotæ, idest populares & priuatam vitã agentes, videtur agere virtuosa non minus quàm potentes, nam potentes impediuntur a multis virtuosis actibus, tum propter nimias occupationes, & solicitudines, tum etiam propter superbiam, & abundantiam diuitiarum, sufficit autem ad fœlicitatem, quòd homo tantum habeat de exterioribus bonis, quòd possit virtuosa operari, quia si aliquis operetur secundum virtutem, esset vita eius fœlix, cum fœlicitas in operatione virtutis consistat, sicut prius dictum est. Deinde cum dicit

b Non tamen existimãdũ multis & magnis indigere futurum fœlicem, si non contingit sine exterioribus bonis beatum esse, non enim in superabundantia p se sufficiens, nec iudicium, neque actio, posibile autem, & non principes terræ, & maris agere bona, etenim a moderatis poterit vtique aliquis agere secundum virtutem, hoc autem est videre manifeste: idiotæ eñ potentibus non minus videntur studiosa agere, sed & magis. sufficiens autem tãta existere, erit enim vita fœlix secundum virtutem operantis.

Non tamen putandum est multis, ac magnis ei opus fore, qui futurus est fœlix, si fieri non potest, vt sit beatus sine bonis externis, neque enim sufficientia, neque iudicium, neque actus in exuperatione consistit, sed fieri potest, vt & non principes terræ, ac maris agant honesta, etenim a mediocribus facultatibus potest quispiam agere per uirtutem, atque id clare cerne re licet, priuati namque nõ minus agere uidentur res bonas, quàm qui sunt in potestatibus constituti, immo etiã magis, satis autem est tot faculiates habere, erit enim eius vita fœlix, qui per ipsam operatur virtutem.

c Et Solon autem fœlices fore enunciauit benedicens moderate his, quę extra ditatos, agentes autem optima existimabat, & viuentes temperate, contingit enim moderata posidẽtes, agere quę oportet.

Solon etiam bene fortasse de fœlicibus sensit, qui quidem eos esse fœlices dixit, qui mediocriter res habuerunt externas, & pulcherrimas res, vt putahat egere, modesteque vixere, fieri enim potest, vt mediocria possidẽtes, agant ea quæ agere oportet.

d Videtur autem & Anaxagoras non diuitem, neque potentẽ existimare fœlicem dicens, quoniam non vtique admiratur, siquidem incõueniens appareat multis, isti enim iudicant his, quæ extra, hæc sentientes solũ.

Videtur autem & Anaxagoras nõ locupletem, neque potentem fœlicem ipsum extimasse, cum dixisset se non mirari, si absurdum quidem multitudini videatur, hæc enim sentiens res solum externas bis iudicare tantummodo solet.

e Consonare itaque rationibus videntur sapientum opiniones, fidem quidem igitur, & talia habent quandam, verum autem in operabilibus ex operibus, & vita iudicatur, in his enim dominans, intendere autem prædicta oportet ad opera, & vitam inferentes, & cõsonantibus quidem operibus acceptandum, disonantibus autem sermones suspicandum.

Consentanee igitur nostris sententiis, & sapientum opiniones sunt, at enim habent quidem, & talia quandam fidem, veritas tamen in his, quæ in actionem ueniunt ex operibus iudicatur & uita, in his enim præcipue certitudo ueritatis consistit, considerare enim oportet ea quæ antea dicta sunt ad opera referentes, & uitam, etsi consona sunt operibus accipiẽda sunt, sin uero discrepant, uerba sunt tantum putanda.

f Secundum intellectum autẽ operans, & hunc curans, & dispositus optime, & Dei amantissimus videtur esse, si enim quædã cura humanorũ Dijs sit, quẽ

At uero, qui mente operatur, & eã colit, disponitur optime, is & amantissimus Diis immortalibus est, nam si Dii curam humanarum rerum, ut existimatur, aliquam habent, rationi sane

Lectio. 12.

Lectio. 2.

quæcunq excellit in eo, quod optimum hominis est, & etiam amantissimus Deo, suppositio enim, sicut res veritas habet, quòd Deus habeat curam, & prouidentiam de rebus humanis rationabile est, & quòd delectetur circa homines, de eo quod est optimum in eis, & quod est cognatissimum, idest similimum deo, quod quidem est intellectus, vt ex præmissis patet, & per cõsequens rationabile est, quòd Deus maxime beneficiat his, q amant intellectum & honorant, ipsum bonũ intellectus omnibus alijs præferentes, quasi ipsi Dij curent de his, qui recte & bene operantur, manifestum est autẽ, quòd omnia prædicta conueniunt sapienti, sapiens enim diligit & honorat intellectum, qui maxime amatur a Deo inter res humanas: sapiens etiam bene & recte operatur, relinquitur ergo, quod ipse sit Deo amãtissimus, ille autem est fœlicissimus, qui maxime amatur a Deo, qui est fons omnium bonorum, relinquitur etiam secũdum hoc, quòd quia fœlicitas hominis dicitur esse per hoc, quòd amatur a Deo, quòd sapiens est maxime fœlix, ex quo patet, q vltimam fœlicitatem humanam ponit Aristoteles in operatione sapientiæ, de qua supra in Sexto determinauit, non autem in continuatione ad intelligentiam agentem, vt quidam fingunt: attendendum etiam, quòd in hac vita non ponit perfectam fœlicitatem, sed talem, qualis potest competere humanæ, & mortali vitæ, vnde & supra i Primo dixit, beatos autẽ, vt homines &c.

admodũ videt & erit vtiq; gaudere rationabile ipsos optimo, & cognatissimo, hoc autem vtique erit intellectus, & diligentes maxime hoc, & honorantes beneficiare, vt de amicis ipsis cũrantibus, & recte, & bene operantes. quoniam autem hæc omnia sapienti maxime existũt, nõ immanifestum, deo amantissimus est ergo: eundem autem verisimile & fœlicissimum, quare & si sic erit, sapiens maxime fœlix.

LECTIO XIIII.

VTrum igitur si de his, & virtutibus, adhuc autem de amicitia, & delectatione sufficienter dictũ est in typis, finem habere existimandum electionem?

b Vel quẽadmodũ dicitur, nõ est in operabilibus finis speculari singula, & cognoscere, sed magis operari: ipsa nihil igitur? de virtute sufficiens scire, sed habere, & vti tentãdum, vel si aliqualiter aliter boni efficiamur.

c Siquidem ergo essent sermones per se sufficientes ad facere studiosos, multę vtique mercedes, & magnę & iuste fierent secundum Theognim, & oportebit vtique has tribuere, nunc autem videntur prouocare qui dem, & mouere iuuenum liberales posse sermones, & morem nobilem, & vt vere amantem bonum facere vtiq; catacochimum ex virtute, multos autem non posse ad bonitatem prouocare: non.n. nati sunt verecũdiæ obedire, sed timori, neq; recedere a prauis propter turpe, sed

LECTIO XIIII.

POstquam Philosophus determinauit de hac virtutis, considerato in ipso homine virtuoso, qui est delectatio, vel fœlicitas, hic determinat in alium finem, qui accipitur per comparationem ad bonum commune, ostendens, quòd præter prædictam doctrinam moralium, necesse est esse aliam legis positiuam, quę intendit ad bonum commune, & circa hoc tria facit. Primo ostendit necessarium esse legis positionem, Secundo necessarium esse, quòd aliquis fiat legis positiuus, ibi. ¶ In sola autem &c. ¶ Tertio ostendit qualiter possit fieri legis positiuus, ibi. ¶ Igitur post hoc &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo mouet quæstionẽ, vtrũ. s. si sufficienter dictum est in typis, idest in quantum typice, & figuraliter dici debuit, de his. s. quæ pertinent ad fœlicitatem, & virtutibus, & de amicitia, & delectatione existimandum sit, quod electio verũ habeat finẽ, & complementum, qua scilicet eligimus tractare de bono huma-

Lectio. 16.

Lectio. 15.

Lectio. 16.

no, vel adhuc etiam aliquid superaddendum. Secundo ibi. b ¶ Determinat veritatem, ostendens q adhuc aliquid aliud requiritur. Et primo ostendit, quòd requiritur aliquem fieri bonum, Secundo ostendit, quòd ad hoc, q aliquis fiat bonus, requiritur cõsuetudo vitę bonæ, ibi. ¶ Siquidem igitur essent &c. ¶

Tertio ostẽdit, quòd ad hanc consuetudinem habẽdam requirit legis positio, ibi. ¶ Hix iuuene aũt &c. ¶ Dicit ergo primo, q finis scientiæ quæ est circa operabilia, non est cognoscere, & speculari singula, licet scientijs speculatiuis, sed magis facere ipsa, & quia secundum virtutem iumus boni, & operatores bonorum, non sufficit ad scientiam quæ intendit bonum humanum, quòd aliquis cognoscat virtutẽ, sed tentandum est quòd aliquis habeat eam, scilicet secundum habitum, & vtatur ea. Si secundum actum, vel si aliquis estimet q per alium modũ possit homo fieri bonus, quàm per virtutem, tentandum est illud habere. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, quòd ad hoc quòd aliquis fiat bonus requiritur consuetudo, & primo ostendit, quòd ad hoc nõ sufficit solus sermo persuasiuus. Secundo ostendit, q necessaria est consuetudo, ibi. ¶ Amabile autem &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd si sermones persuasiui q se sufficerent ad inducẽdũ homines studiosos multæ & magnæ mercedes deberentur alicui secundũ Theognim, idest propter artem persuadendi ad bonum, & esset omnino necessarium, quòd magnæ mercedes retribuerentur persuasoribus, sed non ita est vniuersaliter, videmus enim quòd sermones persuasiui, possunt prouocare, & mouere ad bonum iuuenes liberales, qui scilicet non sunt subjecti vitijs, & passionibus, & qui habent nobiles mores, inquantum sunt apti ad operationes virtutũ, & qui vere amãt bonũ possunt fieri caracochimi, idest repleti virtute & honore: tales.n.q sunt bene dispositi ad virtutẽ, ex bonis suasionibus prouocãtur ad p fectionẽ virtutis, sed multi hominũ nõ pũt p sermones q uocari ad bonitatẽ, qa nõ obediũt verecũdię, q timet turpitudinẽ, sed magis exercẽtur timore pœnarũ, nõ.n. recedũt a prauis operibus propter eorũ turpitudinẽ, sed propter pœnas quas timẽt, q a.n. virũt secundũ passiones, & nõ secundũ rationẽ, p quas passiones proprie magis in eis accrescũt, & fugiũt tristitias cõtrarias q istis delectationibus, quæ p pœnas eis inferũtur, nõ aũt intelligũt id, q dicit vere bonũ, & delectabile, neq; etiã dulcedinẽ eius gustũ propere pũt, tales autẽ homines nullo sermone trãsmutari pñt ad hoc.n. q aliqs sermone trãsmuteť, requirit q ponatur homini aliq̃d, quod accepter, ille autem, cui non sapit bonum honestum, sed inclinatus ad

I

K

ad passiones, non acceptat quicquid proponatur sermone indecente ad virtutem. Vnde non est possibile, vel saltem non est facile, q aliquis per sermonem possit hominẽ transmutare ab his quæ per antiquam consuetudinem comprehendit. Sicut etiam in speculatiuis, nõ posset reduci ad veritatẽ ille, qui firmiter adherret cõtrarijs pri

A

cipiorum, quibus in operabilibus propor

tionantur fines, vt supra dictum est. De

mile cum dicit.

d ¶ Ostendit, q requiritur consuetudo ad hoc q aliquis fiat bonus. et dicit, q nõ debemus esse contenti solis sermonibꝰ ad acquirendum virtutem, sed multum debet esse earum nobis, si etiam habitis omnibus per quæ homines videtur fieri virtuosi cõsequamur virtutem. Circa quæ triplex est opinio. Quidam enim dicunt, q homines fiunt boni per naturam, puta ex naturali complexione cum impressione corporum cælestiũ: quidam vero dicunt, q homines fiũt boni per exercitiũ, alii vero dicunt, q homines fiũt boni per doctrinam, & hęc quidẽ tria aliqualiter vera sunt. Nam & natura lis dispositio proficit ad virtutem secundũ

Ethic. 2.

q in Sexto dictum ẽ, q quidam mox a nativitate videntur fortes, vel temperati, secundum quãdam naturalẽ inclinationẽ. Sed huiusmodi naturalis virtus est imperfecta, vt ibidem dictũ est. Et ad eius perfectionem exigitur, q superueniat p'fectio i tellectꝰ, seu rationis. Et propter hoc exigitur doctrina, quæ suf ficeret, si in solo intellectu seu rãtione virtus consisteret, secundum opinionem Socratis, q ponebat virtutem esse scientiam. Sed quia requiritur ad virtutem rectitudo appetitus, necessaria etiam est consuetudo per quam appetitꝰ inclinetur ad bonum. Sed illud quod ad naturam pertinet, manifestum est, q nõ existit in potestate nostra. Sed prouenit hominibus ex aliqua diuina causa, puta ex impressione cælestium corporum, quantũ ad corporis humani dispositionem, & ab ipso Deo, qui solus est supra intellectum, quãtum ad hoc, q mens hominis moueatur ad bonum. Et ex hoc homines vere sunt bene fortunati, q per diuinam causam inclinantur ad bonum, vtpatet in capitulo de bona fortuna. Dictum est autem supra, q sermo & doctrina nõ habet efficaciam in omnibus, sed oportet ad hoc q habeat efficaciam in aliquo, q auditoris anima ex multis bonis consuetudinibus sit præparata ad gaudendum de bonis, & ad odiendũ mala, sicut oportet etiam terrã esse bene cultam ad hoc q nutriat bene semen. Sic enim se habet sermo auditus in anima, sicut se

B

propter pœnas: passione enim viuentes, p̃prias delectationes p sequuntur per quas ipsæ erũt, fugiũt autem oppositas tristitias, boni aũt & vere delectabilis, neque intellectũ habent nõ gustatiui existẽtes. Tales aũt, quis vtique sermo transformaret? non enim possibile, vel nõ facile, quę ex antiquo consuetudinibus cõprehensa, sermone trãsmutare.

d Amabile aũt forte est. si omnibus existentibus per quæ epyiches videmur fieri: accipiamus virtutem. Fieri aũt bonos existimant, ij quidẽ natura, ij autẽ consuetudine, ij aũt doctrina. Quod quidẽ igitur natura manifestũ, q nõ in nobis existit: sed sin aliquam diuinam causam vt vere bene fortunatis existit, sermo autem & doctrina nequando non in omnibus potest. Sed opus est præparatam esse cõsuetudinibꝰ auditoris animam ad bene gaudere, & odire: quemadmodum terram nutrientem semen. Non enim vtique audiet sermonem commonentẽ, neq; intelliget, qui sin passionem viuit. Sic aũt habẽtẽ, qualiter possibile persuaderi? Totaliter aũt nõ videtur sermoni cedere passio, sed violẽtię. Oportet vtique morem præexistere aliqualiter proprium virtutis diligentem bonum, & aspernantem turpe.

C

e Ex iuuene aũt ductione recta sortiri ad virtutem difficile nõ talibus nutritum legibus. Temperate enim viuere, & perseueranter, non delectabile multis: specialiterq; iuuenibus. Propter quod legibus oportet ordinatã esse nutritionem ipsorum, & ad inuentiones. Nõ erunt enim tristia consueta facta.

D

f Non sufficiẽs aũtem forte iuuenes existentes, nutritione, & *proprias vel ꝓpatas, et ea quæ illas efficiunt. Fugiũt aũt dolores oppositos. Honestatis autem voluptatisque vere nullam prorsus habent animaduersionem: quippe cũ eas non degustarint. Tales igitur, quæ nã uerba traducere moderarique possent? Fieri enim non potest: aut non facile pt, vt ea uerbis mutentur, ac extrudantur, quæ impressa sunt moribus temporeque diuturno retenta.*

Amabile autem est fortasse si cum omnia essent, quibus boni fieri uidemur, participes uirtutis efficiamur. Fieri uero bonos alij natura, alij consuetudine, alii doctrina putant. Natura igitur ut constat, non in nostra est potestate: sed ineſt his hominibus per causam quandam diuinam: qui uere sunt fortunati. Verba autem præceptioneſue, non in omnibus uires habent, sed opus est auditoris animum antea moribus esse cultum ad recte gaudendum, ac abhorrendum, perinde: atque terrã, quæ semina sit nutritura, qui nãque uiuit cum perturbatione non audiet ea uerba, quæ dehortantur, ne que intelliget. Is uero, qui ita dispositus est, ut fieri potest ut dissuadẽti obiemperet? Omnino aũt non uerbis ipsa perturbatio, sed ui cædit: mores igitur præcedant aliquo modo uirtuti familiares oportet amantes bonum, atque abhorrentes a turpi.

Difficile autẽ est, ut ab adolescentia recte quis ad uirtutem instituatur non sub talibus legibus educatus. Modeste nãque uiuere cõmenterque plerisque hominibus pro sertim & iuuenibus nõ est iucundum: ita propter educationem atque officia a legibus instituta esse oportet, non enim dolorem afferent si fuerint consueta.

Fortasse autem nõ sufficit dum sunt adolescentes, rectam educationem, &

E

bonas leges, ex quibꝰ quodammodo iuuenes compellantur consuescere ad bona, quæ quando iã in consuetudinem venerunt, non erunt tristia, sed magis delectabilia. Deinde cum dicit,

f ¶ Ostendit q̃ etiam alii indigent legis latione. Et dicit, q non sufficit, quòd homines solum dum sunt iuuenes bene nutriantur secundum leges, & bona cura de his habeatur, sed etiã plus quando aliquis factus est vir, oportet q adinueniat vias honestas ad operandum, & q in talibus consuescat. Et ad hoc indigemus legibus, & non solum a principio, quando scilicet aliqs incipit fieri vir, sed etiam vniuersaliter per totam vitam hominis. Multi enim sunt, qui magis obediunt necessitati, idest coactioni, q̃ sermoni. Fit magis obediunt iacturæ, idest damno, quod incurrunt pro pœnis, q̃ bono honesto. Deinde cum dicit.

Lectio. 14.

g ¶ Inducit

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ Inducit quoddam signum ad propositū. Et dicit, q̄ quia ad bonam vitam hominis requiritur necessitas inducta per legem, inde est, quòd quidā legis positores extimant, quòd oportet homines aduocare ad virtutem, ita.s. vt virtuosi, qui propria sponte obediunt rebus honestis, per præcedentes consuetudines prouocēt ad bonum: puta ostendendo honestatem eius, quòd proponitur. Sed his qui sunt inobedientes, & mores degeneres habēt, apponunt pœnas corporales, puta flagella & diuersas punitiones, vituperādo eos & in proprijs rebus damnificando. Illos autem, qui sunt totaliter insanabiles exterminant, sicut eum suspendunt latronē. Et hoc ideo, quia virtuosus, qui suam vitam ordinat ad bonū soli sermoni obedit, quo bonum proponitur. Sed homo prauus, qui appetit delectationem: debet puniri per tristitiam, seu dolorem: quemadmodū subiugale, idest sicut asinus ducitur flagellis. Et inde est, quod sicut dicunt oportet tales tristitias adhibere, quæ maxime contrariantur amatis delectationibus, puta si aliquis inebriauit se, q̄ detur ei aqua ad bibendum. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit, quod lex est necessaria, ad hoc quòd homo fiat bonus. Et hoc duab⁹ rationibus. Quarum prima est; quia oportet eum, qui est futurus bonus, bene nutriri & consuescere, & quòd postea viuat secundum adinuentiones rectarum viarum, ita quòd abstineat a prauis, sine propria voluntate, si ne etiam cōtra suam voluntatem coactus. Quod quidem non cōtingit, nisi vita hominis dirigatur per aliquem intellectū, qui habeat, & rectū ordinē ad hoc quòd ducat ad bonum, & habeat fortitudinem: idest vim coactiuam, ad hoc quòd compellat nolentes. Quam quidem vim coactiuam non habet præceptum patrernū: neque cuiuscunque alterius hominis persuadentis: qui non sit Rex, vel in aliquo alio principatu constitutus. Sed lex habet coactiuam potestatem, inquantum est promulgata a rege, vel principe. Et est sermo procedens ab aliqua prudentia, & intellectu dirigente ad bonum. Vnde patet, quòd lex necessaria est ad faciendum homines bonos. Secundum rationem ponit ibi.

i ¶ Et dicit, quòd homines, qui volunt contrariari moribus alicuius, habentur odio ab eo, cui contrariantur, & si recte hoc faciant. Estimatur enim, quòd faciant hoc ex aliquo malo zelo. Sed lex, quæ præcepit honesta, nō est onerosa, idest grauis vel odiosa, quia communiter proponitur. Vnde relinquitur, quod lex est necessaria ad faciendū homines bonos.

cura potiri recta, sed oportet & virum factum adinuenire ipsa & assuefieri. Et circa hæc indigemus legibus, & totaliter vtique circa omnē vitam. Multi enim necessitati, magis q̄ sermoni obediunt, & iacturæ quàm bono.

g Propter quod existimāt legis positores opertere quidem aduocare ad virtutem, & prouocare boni gratia, vt obedientibus his, qui epyiches consuetudinibus præcedentibus, inobediēti bus aūt, & degenerioribus existentibus, & pœnas, & punitiōes apponere. Insanabiles aūt totaliter exterminare. Epyichē qui dem enim ad bonum viuentem sermonibus obedire, prauū aūt delectationem appetentem tristitia puniri, quēadmodum subiugale. Propter quod & aiunt, oportere tales fieri tristitias, quæ maxime contrariātur amatis delectationibus.

h Si igitur quemadmodum dictum est, futurum bonum oportet nutriri bene, & assuefieri, deinde sic, & adinuentionibus studiosis viuere, & neque nolentes neq; volentes agere praua. Hæc autem vtique fient viuentibus secundum quendam intellectū, I & ordinem rectum habentē fortitudinem. Paterna quidem igitur præceptio non habet forte, neque coactum, neque totaliter quæ vnius viri, nō regis existentis, vel alicuius talis. Lex autem coactiuam habet potentiā, sermo ens ab aliqua prudentia, & intellectu.

i Et hominū quidam odiunt cōtrariari moribus, & si recte hoc ipsū operentur. Lex aūt non est K onerosa præcipiens epyiches.

LECTIO XV.

NSola autē Lacedæmoniorum ciuitate cum paucis legispositor curam videtur fecisse, & nutritionis, & adinuentionum. In pluribus autem ciuitatum neglectū est de talib⁹, & viunt vnusquisq; suam ordinationem, filios regens, atque uxorem. Præstabilissimum igitur est diligentiam rectamque curam adhibere communem, idque ipsum facere posse. Quod si neglegitur, publice ad unumquemq; pertinet filios suos, atque amicos ad uirtutem dirigere, uel saltem uelle dirigere. Atque maxime idipsum posse uidebitur ex his quæ diximus, idoneus ad leges ferendas factus.

cum curam esse adeptos, sed cum oporteat uiros quoque factos ipsa agere, ac assuescere, & in his, & omnino omni in uita legibus esi opus. Multitudo enim necessitati, potius quàm rationi, & pœnis, quàm honestati paret.

Iccirco sunt qui legumlatores oportere censent ad uirtutem inuitare, ac prouocare honestatis gratia, propterea quòd ü, qui probi sunt ob consuetudinem præcipue obtemperabunt. Aduersus autem inobedientes, & bebetiores ingenio, castigationes pœnasq; instituere. At eos, qui curari ac emēdari nequeunt, extrudere, atque exterminare. Probum enim hominem, & ad honestatem uiuentem rationi ob temperaturum inquiunt esse. Improbum uero uoluptatem affectantem dolore afficiendum esse, perinde atque iumentum. Quapropter & eos dolores afferri oportere dicunt, qui maxime concupitis uoluptatibus aduersantur.

Et hominū quidā eos odiße solent, qui appetitionibus aduersantur, & si recte idipsum faciunt. Lex autem non est eis molesta probitatem iubens.

Quòd si eum, qui bonus futurus sit bene educatum, ut dictum est, ac moribus bonis assuefactum esse oportet, deinde bonis in exercitiis uiuere, & neque inuitum, neque sponte res agere prauas, hæc autem fuerint si mente aliqua rectoque ordine uires habente uiuatur. Igitur patris quidē præceptio uires non habet, neq; necessitatē, neq; ullius omnino unius uiri, nisi sit rex, aut aliquis talis. Lex aūt uim habet cogentē, quæ quidem est sermo ab aliqua prudentia, atque mente profectus.

LECTIO XV.

NSola autem Lacedæmoniorū ciuitate cū aliis paucis curā adhibuiße in educatione, atque officiis legislator uidetur. In pluribus autem ciuitatibus tales res sunt neglectæ. Et ita unusquisque uiuit, ut sibi placet ritu Cyclopū filios regens, atque uxorem. Præstabilissimum igitur est diligentiam rectamque curam adhibere communem, idque ipsum facere posse. Quòd si neglegitur, publice ad unumquemq; pertinet filios suos, atque amicos ad uirtutem dirigere, uel saltem uelle dirigere. Atque maxime idipsum posse uidebitur ex his quæ diximus, idoneus ad leges ferendas factus.

aliquis fiat legis positiuus idest si acquirat idoneitatem, qua pōt A fit condere rectas leges. Et sic est legis positiuum principaliter competit publicæ personæ. Secundario tamen competit etiam priuatæ. Deinde cum dicit.

b ¶ Probat propositū per duas rationes. Dicit ergo primo manifestum esse, q̄ communes curæ, scilicet quæ fiūt per publicas personas, quarum est leges condere, fiunt per leges. Sic enim videntur de aliquib⁹ curæ, inquantum super his leges statuūt. Bonę aūt curę sunt q̄ fiunt p bonas leges. Nec differt ad propositum, vtrum hoc fiat per leges scriptas, vel non scriptas, vel per leges quibus vnus instituatur, aut plures. Sicut etiam patet in musica, & exercitatiua, & in aliis eruditionibus, q̄ non differt quantum ad præsens opus, vtrum documētum proferatur cum scripto, vel sine scripto. Nam scriptura adhibetur ad conseruationem memoriæ in futurum. Similiter etiam nō differt, vtrū in talibus documentum proponatur vni aut pluribus. Et ita videtur eiusdē rationis esse, q̄ aliquis paterfamilias instituat filium suum, vel pauc̄os domesticos sermone ammonitorio siue scriptura, & q̄ aliquis princeps ferat lege scriptā adordinā dū totā multitudinē ciuitatis. Sicut.n. se habēt leges publicæ, & mores p eos introducti in ciuitatib⁹, sic se habent in domib⁹ paterni sermones, & mores per eos inducti. Hæc autem sola differentia est, q̄ paternus sermo non habet plenarie vim coactiuā, sicut sermo regis, vt supra dictū est. Consequēter autem ostendit, q̄ quantum ad aliquid hoc magis competit priuatæ personæ, q̄ publicæ ex cognatione, & beneficiis, .s. propter quæ filii diligunt parentes, & de facili obediunt naturali amicitiæ, q̄ est filiorum ad patrē. Sic igitur licet sermo regius magis possit q̄ viam timoris, tamē sermo paternus magis potest p viā amoris: quæ quidem via ē efficacior in his, qui nō sunt totaliter male dispositi. Secundā rationem ponit ibi.

c ¶ Et dicit, q̄ disciplina, quæ est vtilis in communi, habet aliquam differentiam circa aliquod particulare, sicut patet in arte medicinali, quia in vniuersali febricitantibus vtilis est abstinentia & quies, vt natura non graueter per abundantiam cibi, & calor non exciteter per motum. Sed forte alicui homini febricitanti hoc non expedit, quia abstinentia nimis debilitaret virtutem, & forte aliqua febricitans mortu indiget ad hoc, q̄ resoluantur grossi humores. Et idem etiā patet in agonistis, quia pugil non vtitur eodem modo pugnandi contra vnumquēque. Et secundū hoc certum videbitur procedi in operatione vnuscuiusq; artis actiuæ, si adhibeat propria cura circa vnum quodque. Sic enim vnusquisq; magis potierur eo, q̄d sibi conuenit. Sed tamē optime adhibebitur cura ad aliquid faciēdum, si medicus, & exercitatiuus, & q̄liber ali⁹ artifex operatiu⁹, cognoscat vniuersaliter puta quid communi rei omnibus hominibus, vel quid cōueniat omnibus talibus, puta tolericis. Et hoc iō quia scientię, & dicūtur esse & sunt de cōmunibus. Optime ergo contingit poterit, q̄ ex scientia vniuersali procedit ad curandum de aliquo particulari. No tamen solum hoc modo medicus potest curare, sed etiam quatum ad cu rationē alicuius particularis hominis nihil prohibet, q̄ bene curet eum, etia si nesciat communia, dū tamen propter experientiam cōsideret diligenter accidētia cuiuscumque particularis hominis, sicut & quidam videtur esse optimi medici suipsorum propter hoc, q̄ sunt experti accidentia propria, non tamen sufficiunt ad adiuuandum alios. Quāuis autem aliquis sine scientia vniuersali possit bene operari circa aliquod particulare, nihilominus ille qui vult fieri artifex, debet tendere ad cognitionem vniuersalē, vt aliquo modo illud cognoscat, sicut hoc etiam necessarium est ei, qui vult esse speculatiuus, puta geometra, vel naturalis. Dictum est.n. q̄ scientiæ sunt circa hoc

filios regens, atque uxorem. Præstabilissimum igitur est diligentiam rectamque curam adhibere communem, idque ipsum facere posse. Quòd si neglegitur, publice ad unumquemq; pertinet filios suos, atque amicos ad uirtutem dirigere, uel saltem uelle dirigere. Atque maxime idipsum posse uidebitur ex his quæ diximus, idoneus ad leges ferendas factus.

Publicas igitur diligentias, atque curas per leges fieri constat. bonas autem per studiosas. Nec interesse quicquam uidetur, scriptæ sint, an non scriptæ: unus, an plures per illas instituantur, ut & in musica exercitandique facultate, & eruditionibus cæteris hoc nihil referi. Nam ut in ciuitatibus leges ac mores, sic & in domibus possunt paterni sermones ac mores. Quin etiam magis ob cognationē beneficiaque collata. Sunt enim ipsi filii iampridem affectione deuincti, & facile obtemperantes natura.

Differunt insuper & instituta priuata a publicis, perinde atque in medicina. Vniuersaliter enim febricitanti confert medicina, & quies. At alicui forsitan non conducit. Magister quoque ludi non omnibus fortasse pugilibus eandem pugnam imponit. Singula autem magis exacte fieri uidebūtur, adhibita cura diligentiaque prima. Magis enim id adipiscitur unusquisque quod congruum est. Atque optime quidem in singulis curam, ac diligentiam adhibuerit, & medicus, & ludi magister, & quiuis alius, qui hoc uniuersale scit, omnibus inquam, aut talibus hoc esse accommodatum. Scientiæ enim communis ipsius esse dicuntur, & sunt, nihil tamen fortasse obstat quin & is, qui scientiæ quidem est expers, exacte autem ea perspexit experientia, quæ in unoquoque accidunt rectam in uno aliquo diligētiam adhibeat, atque curam, quemadmodum & quidam optimi sibiipsis esse medici uidentur, qui tamen nulli alii possunt opem afferre. Verum non minus forsitan oportere uidebatur eum, qui uulti artifex, & contemplator euadere, ad uniuersale pergere, atque illud ut fieri potest cognoscere. Dictum est enim scientias circa hoc ipsum uersari. Fortasse autem & is, qui nulli sua cura diligētiaue meliores faceret, siue multos, siue paucos, emitatur oportet, ut adfe-

hoc,scilicet circa vniuersalia. Et ita etiam se habet in his, qui F
curam adhibent,vt faciant bonos. Possibile enim est, q̃ sine arte
& scientia,qua cognoscatur vniuersale,aliquis possit hunc,vel il
lum hominem facere bonum propter experientiam, quam ha
bet de ipso. Tameu si aliquis velit per suam curam aliquos face-

vtique. Quamcũque .n. & ꝓpo
sitam disponere bene,non est cu
iuscumque sed siquidem alicuius scientis,quẽadmodũ in me
dicinali,& reliquis quorum est cura aliqua,& prudentia.

LECTIO XVI.

Gitur post hæc intendẽ
dum,vnde,vel qualiter
legis ꝓpositiuus fiet vti
que quis.

b Vel quemadmodum aliis a politicis. Particula enim videbitur politicæ esse.

c Vel non simile in politica, & reliquis,& scientiis,& potẽtiis? In aliis quidem enim videntur idem & potentias tradentes,& operationes ab ipsis,puta medi ci scriptores. Politica autem re promittunt quidem docere sophistæ. Agit autem ipsorum nul lus, sed ciuiliter conuersantes.

d Qui videbuntur vtique potẽ tia quadam hæc agere,& expe rientia magis quàm mente.

e Neq; n.scribentes neq; dicen tes de talib' videnſ, quãuis me lius erat forre, q̃ sermones iudi catiuos,& concionatiuos. Neq; rursus politicos faciẽtes suos fi lios, vel aliquos alios amicorũ. Rationabile aũt erat docef eos siquidẽ poterant. Neq; n. ciuita tibus melius, nil relinquerẽt vti que,n eq; sibiipsis exist re elige rent vtique magis tali potentia, neque vtique amicissimis.

f Non tamẽ parũ videtur expe rientia cõferre. Neq; n.vtiq; fie rent p politicã cõsuetudinẽ ma gis politici. Propter qd consideK
derãtibus de politica scire, opꝰ esse videtur,& experientia.

LECTIO XVI.

G

AEc cum ita sint, considerare post hoc oportet,unde nam, & quomodo quispiã legumlator euaserit.

An ab his qui remp. gerunt,quem admodum & in cæteris facultatibus fieri solet? Nam pars ciuilis est ipsa ferendarum legum facultas.

An non similiter in ciuili, & cæteris facultatibus sit, & scientias? Nam in cæteris quidem iidem tradunt facultates, & per ipsas operantur, ut medici, atque pictores. Res autem ciuilis docere quidem pollicentur ipsi sophistæ, nemo autem ipsorum agit, sed ii, qui rempublicam gerunt.

Qui quidem potentia quadam id agunt, & experientia potius quàm mente.

Neque enim scribunt de talibus, neque loquuntur. Quod tamen præclarius forsitan esset, quàm iudiciales orationes, uel deliberatiuas componere. Neque filios suos, aut amicorum ullos idoneos ad gubernandum rempublicam efficiunt. Erat autem consentaneum rationi si possent. Neq; enim melius quicquam ciuitatibus reliquissent, neque sibiipsis, aut charissimis, aliud magis optassent, quàm talia posse.

Non tamen parum experientia cõferre uidetur. Non enim fierent per ciuilem consuetudinem ad gubernandum rempublicã aptiores. Quapropter his, qui de re ciuili cupiunt scire, experientia insuper opus esse constat.

Et primo proponit eorum diuersitatem. Secundo ostendit eorũ insufficientiam, ibi. {Videbuntur, &c.} Dicit ergo primo, q̃ quãuis rationabile videretur, q̃ similiter esset in hoc, sicut in aliis, tamen non videtur simile obseruari circa politicã, & circa alias artes operatiuas, quæ dicuntur scientiæ quãtum ad id quod habent cognitionis, potentiæ vero inquantum sunt operatiõis principia. In aliis .n. artib' operatiuis idẽ videntur esse, qui tradunt huiusmodi artes, scilicet docendo eas, & qui operantur secundum ipsas, sicut medici, & medicinam docent, & secundum medicinam operant. Et eadem ratio est de scriptoribus, & quibuscumque aliis, secũdum artem operantibus. Sed circa politicam aliter esse videt. Quidam enim, scilicet sophistæ profitentur se docere legis positiuam, cum tamen nullus eorum secundum eã agat. Sed quidam alii videntur ea vti, illi scilicet qui ciuiliter conuersantur. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit insufficientiam vtrorũq;. Et primo ciuiliter cõuersantium. Secundo sophistarum, ibi. {Sophistarum autẽ, &c.} Circa primum tria facit. Primo ponit, quod intendit de dicto ciuiliter cõuersantium, quia scilicet opera ciuilia, q̃ exercent, magis videtur facere ex quadam potẽtia, idest ex quodam habitu per consuetudinem acquisito, & ex quadam experientia, q̃ ex mẽte, i. intellectu vel scientia. Secundo ibi.

e ¶ Probat propositum per duo signa. Quorum primum est, q̃ illi qui agunt secũdum scientiam possunt tradere scripto, vel verbo rationes eorum quæ agunt. Sed illi qui ciuiliter conuersantur, non videntur neque scripto, neque verbo aliqd tradere circa politicam, quãmuis esset multo melius scribere, q̃ sermones iudicatiuos, ſm quos.s. aliqui instruuntur per quaslibet leges positas qualiter debeãt iudicare, & cõcionatiuos p quos. taliquis instruuntur concionari, ſm rethoricã. Secundũ signũ est, quia illi qui operantur ſm scientiam possunt facere alios operatores instruendo eos. Huiusmodi aũt homines, qui politice cõuersantur non faciunt politicos, neque filios suos, neq; aliquos amicorum suorum. Et tamen rõnabile est, q̃ facerent si possent. Nihil enim melius possent præstare suis ciuitatibus, quod relinqueretur post eos, q̃ si facerent aliquos esse bonos politicos. Similiter etiam nihil esset magis eligibile quantum ad ipsos, q̃ habere potentiam faciendi alios esse politicos, neq; etiam amicissimis suis possent aliquid vtilius conferre. Tertio ibi.

f ¶ Excludit errorem: Posset enim aliquis ex præmissis existimare, q̃ experientia conuersationis ciuilis non esset vtilis. Sed ipse dicit, q̃ quamuis non sufficiat, non tamen parum aliquid confert, ad hoc q̃ homo fiat politicus. Alioquin non fierent alii qui magis politici per consuetudinem politicæ vitæ. Et his qui desiderant scire aliquid de politica, videtur esse necessaria experientia vitæ politicæ. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit defectum quem patiũtur sophistæ. Et circa hoc tria facit. Primo ponit quod intendit. Et dicit, q̃ sophistæ, qui promittũt se docere politicam, videntur valde esse longe ab hoc q̃ doceant. Videntur enim totaliter ignorare, & quales scientia sit politica, & circa qualia consistat. Secundo ibi.

h ¶ Ostendit propositum per signa. Et primo quantũ ad hoc quod dixerat eos nescire quale quid est. Si enim hoc scirent, non ponerent q̃ politica esset eadem cũ rhetorica. Rhetorica enim potest persuadere ea circa laudes, & vituperia alicuius personæ, tam in conciliis, q̃ etiam in iudiciis, secũdum triplex genus causæ, demonstratiuum deliberatiuum, & iudiciale. Sed secundum istos politica persuasiua est solum in iudiciis. Reputant enim illos esse bonos politicos, qui sciunt inducere leges ad aliqd iudicium. Secundum signum ponit quantum ad hoc, q̃ dixerat eos nescire circa qualia sit politica. Si enim hoc scirent nõ existimarent q̃ facile esset ponere leges, secundum legis positiuam quæ est principalis pars politicæ ꝓ hoc scilicet, q̃ ad ponendum leges sufficit q̃ aliquis congreget diuersas leges approbatas, & eligat optimas earum, & illas instituat. In quo quidem quãtum ad duo peccant. Vno modo quantũ ad hoc qd ponunt, q̃ congregare leges, & optimas earum eligere sit sufficiens, ad hoc q̃ fiat legis positiuus, cum per legispositiuã aliquis non solum debeat iudicare de inuẽtis legibus, sed etiam nouas adinuenire, & instituere aliquam artem operatiuã. Medicus enim non solum habet iudicium de remediis adinuentis ad sanandum, sed etiam noua remedia adinuenire potest. Alio modo, quem tangit primo prætermisso, quia hoc non est facile, q̃ aliquis eligat optimas leges, sicut electione non pertinente ad solum intellectum, & iudicio recto existente quodam circa singula, habent rectum iudicium de operibus, & intelligũt per quas vias, & qualiter huiusmodi opera ꝓfici possunt, & quaA
lia opera qualibus personis, vel negociis concordant. Sed rationabile est, q̃ inexpertos lateat, vtrum bene vel male fiat opus, secundum q̃ inueniunt traditum in scriptura. Latet enim eos applicatio eius, qd in scriptura inueniunt ad opus. Leges autem instituendæ assimilantur operibus politicis. Instituuntur enim quasi regulæ politicorum operum. Vnde illi qui nesciunt qualia sunt opera conuenientia, non possunt scire quales sũt leges conuenientes. Sic igitur ex legibus cõgregatis non potest heri aliquis legis positiuꝰ vel iudicare quales leges sint optimæ nisi habeat experientiã. Sicut etiam nõ videtur hominẽ posse fieri bene medicantes per sola scripta remedia, quamuis illi qui tradunt in scriptis illa remedia, conentur ponere nõ solum curas, sed etiam modos sanãdi, qualiter oporteat distribuere remedia ad singulas habitudines hominum. Sed tamẽ omnia hæc videtur esse vtilia solis expertis. Illis aũt qui nesciunt singularia propter inexperientiã videntur esse inutilia. Tertio ibi.

i ¶ Concludit ex pmissis exclusionẽ cuiusdam erroris, quo aliquis possit opinari, q̃ congregatio legum scriptarum esset omnino inutilis. Et dicit, q̃ sicut dictum est se habet circa remedia medicinalia conscripta, ita etiam se habet in proposito, scilicet quod congregare leges,& politias idest ordinationes ciuitatum diuersarum vtile est illis, qui propter consuetudinem possunt considerare & iudicare, quę opera aut leges bene, vel male se habeant, & qualia qualibus conueniant. Sed illi qui non habẽt habitum per consuetudinem acquisitum, & solũt tales conscriptiones pertransire, non possunt de talibus bene iudicare nisi casualiter. Fiunt tamen magis dispositi ad intelligendũ talia per hoc q̃ transcurrunt leges,& politias conscriptas. Deinde cum dicit.

Sophistæ autem ii, qui facultatem hanc profitentur tradendi uiam ignorant. Neque enim quale quid est, neque circa quæ uersetur omnino sciunt.

Non enim ipsam,& oratoriam facultatem idem, neque inferiorem ponerent. Nec putarent esse facile leges ferre, congregatis his legibus, quæ sunt probatæ. Fieri enim posse dicunt, ut optime deligatur proinde quasi ille tho non esset sagacuatis, & iudicare recte non esset maximum, ut in musicis, qui namque sunt in singulis experti recte opera iudicant, & quibus aut quomodo perficiuntur,& quæ sunt his consona comprehendunt inexpertis autem satis est si non lateat ipsos bene an male factum sit opus, ut in pictura. Leges autem operibus similes ciuilibus sunt. Quonã igitur modo quispiã ex his legum fuerit lator, aut eas,quæ sunt optime indicauerit? neque enim medici ex libris fiunt,& tamen dicere conãtur non solum curationes, ed etiã ægrotantes curari posse, & ut curare oportet habitu uniuscuiusq; distinctio. Hæc autem expertis quidem utilia, his uero, qui scientia carent, inutilia sunt.

Et legum igitur forsitan,& rerum publicarum congregationes his quidẽ qui prospicere, atque discernere possunt, quidnam recte sese habet, uel cõtra, aut quæ quibus accommodantur utiles esse possunt. Sed ii, qui sine habitu talia tractant recte quidem iudicare non possunt, nisi fortuito. Magis autem ad ea comprehendenda fortasse fuerint apti.

Cum igitur nostri maiores ea quæ ad facultatem ferendarum legum pertinent sine perscrutatione reliquerint, nos ipsos illa fortasse præstat cõsiderare,& omnino de Republica ptractare oportet, ut quoad fieri potest ea philosophia pficiatur, quæ circa res humanas uersatur.

1 ¶ Ostendit

Universidad de Deusto
Biblioteca

I Quidq; quo ordine dicendum sit. Et dicit, quod primo tractabit de certan scientia circa politicam a progenitoribus, idest a priorib⁹ sapientibus. Quod faciet in secundo politicæ, deinde ex diuersis politiis considerabit quales politiæ sunt rectæ, scilicet politiæ rectæ, quæ sunt regnum, aristocratia, & politica, & quales corrumpuntur, scilicet per pessimas politias, quæ sunt tyrannis vnius scilicet, oligarchia, & democratia. Et iterum considerandum est qualia conseruent, vel

I Primũ quidẽ igitur si quid sm̃ F
partẽ dictũ est bene a progenitoribus tentemus pertransire. Deinde ex congregatis politiis speculari qualia saluant, & corrũpunt ciuitates, & qualia singulas politias, & pp quas causas hæ quidẽ bene, hæ autẽ contrarium ciuiliter aguntcõsideratis .n. his, forte vtiq; magis conspiciem', & qualis politia optima, & qualiter vnaqueq; ordinata, & quibus legib', & cõsuetudinib' vtẽs Dicam' igit incipientes,

Primum itaq; siquid recte sit a maioribus dictum, diligenter recensere. Deinde ex congregatis rebus publicis considerare, quæ nam ciuitates, & rerum publicarum singulas euertunt, atque conseruant. Et quas ob causas aliæ recte gubernantur, aliæ contra. His enim perspectis, magis fortasse percipimus quænam sit respublica optima, & quomodo unaquæque disposita quibusue legibus uteni, ac moribus bene fuerit constituta. Dicamus igitur hoc initio sumpto, G

bus dicit se incæpturum. Quod quidẽ est politicæ, & terminatio summę totius Libri Aethicorum.

corrumpant singulas politias, & pp quas causas quædam ciuitates bene agunt ciuiliter, quædam aũt male, & hoc determinabit a tertio libro Politicæ vsque ad Septimum, vbi post prædicta considerata, incipit conspicere, qualis sit optima politia, & qualiter debeat cõordinare, & quibus legibus, & consuetudinibus vratur. Sed ante omnia hæc, ponit quædam principia politicæ ex libro primo, a quibus dicit se incæpturum. Quod quidẽ est continuatio ad librũ

Expositionis D. Thomæ in moralia ad Nicomacum. Finis.

REGISTRVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S.

Omnes sunt Quaterniones, præter S, qui est Ternius.

ROMAE,
Apud hæredes Antonij Bladij, & Ioannem Osmarinum Liliotum socios.
M D L X X.

DIVI THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI

IN OCTO LIBROS POLITICORVM ARISTOTELIS.

EXPOSITIO.

LECTIO PRIMA.

Text. 22. SIcut Philosophus docet in Secundo Physicorum, Ars B imitatur naturam. Cuius ratio est, quia sicut se habent principia adinuicem, ita proportionabiliter se habent operationes & effectus. Principium autem eorum quæ secundum artem fiunt, est intellectus humanus, qui secundum similitudinem quandam derivatur ab intellectu diuino, qui est principium rerum naturalium. Vnde necesse est, ꝙ & operationes artis imitentur operationes naturæ, & ea quæ sunt secundum artem, imitentur ea quæ sunt in natura. Si enim aliquis instructor alicui' artis opus artis efficeret, oporteret discipulũ, qui ab eo artem susceperet, ad opus illius attendere, vt ad eius similitudinem & ipse operaretur. Et ideo intellectus humanus ad quem intelligibile lumẽ ab intellectu diuino deriuatur, necesse habet in his quæ facit, informari ex inspectione eorum, q̃ sunt naturaliter facta vt similiter operetur. Et inde est ꝙ Philosophus dicit, Quòd si ars faceret ea q̃ sunt naturæ, similiter operaretur sicut & natura, & econuerso, si natura faceret ea quæ sunt artis, similiter faceret sicut ars facit, sed natura quidem non perficit ea quę sunt artis, sed solum quædã principia præparat, & exemplar operandi quodammodo artificibus præbet. Ars vero inspicere quidem potest ea quæ sunt naturæ, & eis vti ad opus proprium perficiendum, perficere vero ea non potest. Ex quo patet, ꝙ ratio humana eorum quæ sunt secundum naturam, est cognoscitiua tantum, eorum vero quæ sunt secundum artem, est & cognoscitiua & factiua: vnde oportet ꝙ scientiæ humanæ quæ sunt de rebus naturalibus, sint speculatiuæ: quæ vero sunt de rebus ab homine factis, sint practicæ, siue operatiuę secundum imitationem naturę. Procedit autem natura in sua operatione ex simplicibus ad composita, ita ꝙ in eis quæ per operationem naturæ fiunt, quod est maxime compositum, est perfectum & totum, & finis aliorum, sicut apparet in omnibus totis respectu suarum partium. Vnde & ratio hominis operatiua ex simplicibus ad composita procedit, tamquam ex imperfectis ad perfecta. Cum autem ratio humana disponere habeat non solum de his, quæ in vsum hominis veniũt, sed etiam de ipsis hominibus, qui ratione reguntur, in vtrisque procedit ex simplicibus ad compositum. In illis quidem rebus, quæ in vsum hominis veniunt, sicut cum ex lignis constituit naue̅m, & ex lignis & lapidibus domum. In ipsis autem hominibus, sicut cum multos homines ordinat in vnam quandam communitatem, quarum quidem communitatum cum diuersi sint gradus & ordines, vltima est communitas ciuitatis ordinata ad per se sufficientia vitæ humanæ. Vnde inter omnes communitates humanas ipsa est perfectissima. Et quia ea quę in vsum hominis veniunt, ordinantur ad hominem, sicut ad finem, qui est principalior his quæ sunt ad finem, ideo necesse est, ꝙ hoc totum, quod est ciuitas, sit principalius omnibus totis, quæ ratione humana cognosci, & constitui possunt. Ex his igitur quæ dicta sunt circa doctrinam Politicam, quam Aristoteles in hoc libro tradit, quattuor accipere possumus. Primo quidem necessitatem huius scientiæ: omnium enim quæ ratione cognosci possunt, necesse est aliquam doctrinam tradi ad perfectionẽ humanæ sapientiæ: quæ philosophia vocatur. Cum igitur hoc totum, quod est ciuitas sit cuiusdã rationis iudicio subiectum, necesse fuit ad complemẽtum philosophiæ de ciuitate doctrinã tradere, quæ Politica nominatur, idest ciuilis scientia. Secũdo possumus accipere genus huius scientiæ. Cum enim scientiæ practicæ a speculariuis distinguantur in hoc, ꝙ speculatiuę ordinantur solum ad scientiam veritatis, practicæ vero ad opus, necesse est hanc scientiam sub practica philosophia contineri, cum ciuitas sit quoddam totum, cuius humana ratio nõ solum est cognoscitiua, sed etiam operatiua. Rursumque cum ratio quædam operetur per modum factionis, operatione in exteriorem materiam trãseunte, quod proprie ad artes pertinet, quæ mechanicæ vocantur, vtpote fabrilia, & naufactiua, & similes. Quædam vero operetur per modum actionis, operatione manente in eo qui operatur, sicut est consiliari, eligere, velle, & huiusmodi, quæ ad moralem scientiam pertinent. Manifestum est politicam scientiam, quæ de hominum considerat ordinatione, non contineri sub factiuis scientiis, quæ sunt artes mechanicæ, sed sub actiuis, quæ sunt scientiæ morales. Tertio possumus accipere dignitatem & ordinem politicæ ad omnes alias scientias practicas. Est enim ciuitas principalissimum eorum, quæ humana ratione constitui possunt. Nam ad ipsam omnes communitates humanę referuntur. Rursumque omnia tota, quæ per artes mechanicas constituuntur ex rebus in vsum hominum venientibus, ad homines ordinantur, sicut ad finẽ. Si igitur principalior scientia est, quæ est de nobiliori & perfectiori, necesse est politicam inter omnes scientias practicas esse principaliorem, & architectonicam omnium aliarum, vtpote considerans vltimum & perfectum bonum in rebus humanis. E Et propter hoc Philosophus dicit in fine Decimi Ethicorum, ꝙ Cap. vlt. ad politicam perficitur philosophia, quæ est circa res humanas. Quarto ex prædictis accipere possumus modum & ordinem huiusmodi scientiæ. Sicut enim scientię speculatiuæ quæ de aliquo toto considerant ex consideratione partium, principiorum notitiam de toto perficiunt, passiones & operationes totius manifestando, sic & hæc scientia, principia & partes ciuitatis considerans, de ipsa notitiam tradit, partes & passiones & operationes eius manifestans, & quia practica est, manifestat insuper quomodo singula perfici possunt, quod est necessarium in omni practica scientia.

ARISTOTELIS STAGIRITAE PERIPATETICORVM PRINCIPIS, Politicorum seu de rebus Ciuilibus, LIBER PRIMVS.

ANTIQVA TRANSLATIO.

VOniam omnem ciuitatem videm⁹ cõmunitatem quandam existentem, & omnem cõmunitatem boni alicuius institutã. Eius enim quod videtur boni gratia, oĩa operãtur oẽs. Manifestum ꝙ omnis bonũ aliquod cõsecturat.

LEONARDI ARETINI TRANSLATIO.

VOniam videmus omnem ciuitatem esse societatiẽ quandam, & omnem societatem boni alicuius gratia constitutam. Nã eius gratia quod bonum uidetur, omnia omnes agunt, patet quòd bonum aliquod omnes consectant.

Aphor. 25.

Tho. sup Poli. A His

Hi igitur prælibatis, sciendum est, ꝙ Aristoteles in hoc libro præmisit quoddam proœmium, in quo manifestat intentionem huius scientiæ, deinde accedit ad propositum manifestandum, ibi. ¶ Quoniam quibus aũt manifestũ ex partibus, &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit dignitatem ciuitatis, de qua est politica ex eius fine. Secundo ostendit comparationem ciuitatis ad alias communitates, ibi. Quicumq; igitur quidem &c. ¶ Circa primum duo intendit ꝓbare, quorum primũ est, ꝙ ciuitas ordinetur ad aliquod bonũ sicut ad finem. Secundo, ꝙ bonũ ad quod ordinatur ciuitas, sit principalissimum inter bona humana, ibi. ¶ Maxime autẽ principalissimum omniũ &c. ¶ Circa primum ponit talem rationẽ. Omnis communitas ẽ instituta, gratia alicuius boni. Sed omnis ciuitas est cõmunitas quædam, vt manifeste videmus. Ergo omnis ciuitas est instituta, grãtia alicuius boni. Quia igitur minor manifesta est, maiorem sic probat. Omnes homines omnia quæ faciunt operãtur, gratia eius qd videtur bonum, suo sit vere bonum, siue non. Sed omnis communitas est instituta aliquo operante. Ergo omnes communitates coniectant aliquod bonum, ideſt intendũt aliquod bonum sicut finem. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit ꝙ illud bonum, ad quod ordinatur ciuitas, est principalissimum inter bona humana, tali ratione. Si omnis cõmunitas ordinatur ad bonum, necesse est ꝙ illa communitas, quæ est maxime principalis, maxime sit coniectatrix boni, qũ est inter omnia humana bona principalissimum. Oportet enim ꝙ proportio eorum quæ sunt ad finem, sit secundum proportionem finium. Quæ autem communitas sit maxime principalis, manifestat per hoc quod addit. ¶ Et omnes alias circumplectens. ¶ Ille enim communitas quoddam totum, in omnibus autem totis, talis ordo inuenitur, ꝙ illud totum quod in se includit aliud totum principalius, sicut paries est quoddam totum, & quia includitur in hoc toto quod est domus, manifestum est ꝙ domus est principalius totum, & similiter communitas quæ includit alias communitates, est principalior. Manifestum est autem, ꝙ ciuitas includit omnes alias communitates. Nam & domus & vici sub ciuitate comprehenduntur, & sic ipsa communitas politica, est communitas principalissima. Est ergo coniectatrix principalissimi boni inter omnia bona humana, intendit enim bonum commune, quod est melius & diuinius quam bonũ vnius, vt dicitur in principio Ethicorũ. Dein le cũ dicit.

Lectio 2. Cap. 1.

c ¶ Comparat ciuitatem ad alias communitates, & circa hoc facit tria. Primo ponit quorundam falsam opinionem. Secundo ostendit quomodo positæ opinionis falsitas innotescere possit, ibi. ¶ Hæc aũt vera non sunt &c. ¶ Tertio secundum assignatum modum ponit veram comparationem ciuitatis ad alias cõmunitates, ibi. ¶ Necesse itaque primum combinare, &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ponit falsam opinionem. Secundo inducit eorum rationem, ibi. ¶ Multitudine enim & paucitate, &c. ¶ Circa primum considerandum est, ꝙ duplex est cõmunitas omnibus manifesta, scilicet ciuitatis & domus. Ciuitas autem duplici regimine regitur, scilicet politico & regali. Regale quidem est regimen, quando ille qui ciuitati præest, habet plenariam potestatem. Politicum autem regimen est, quando ille qui præest, habet potestatem coarctatam secundum aliquas leges ciuitatis. Et similiter duplex est regimen domus, scilicet œconomicum & despoticum. Despotes quidem vocatur omnis habens seruos. Œconomus autem vocatur procurator, vel dispensator alicuius familiæ. Vnde despoticum regimen est, quo aliquis dominus suis seruis præsidet, œconomicum autem regimen est, quo aliquis dispensat ea, quæ pertinent ad totam familiam, in qua continentur non solum serui, sed etiam liberi multi. Posuerunt ergo quidam, sed non bene, quod illa regimina non differunt, sed sunt omnino idem. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit rationem eorum, quæ talis est. Quæcunque differunt solum multitudine & paucitate, non differũt specie, quia differentia, quæ est secundum magis & minus, non diuersificat speciẽ. Sed prædicta regimina differunt solum multitudine & paucitate, igitur sic manifestabant. Si enim communitas, quæ regitur sit paucorum, sicut in aliqua parua domo ille qui præest dicitur Patrefamilias, ad quem pertinet despoticus principatus. Si autẽ sit adhuc plurium, ita quòd non solum contineat seruos, sed etiam multitudinem liberorum, dicitur ille qui præest œconomus. Si autem sit ad huc plurium, puta non solum eorum, qui sunt vnius domus sed vnius ciuitatis, tunc dicitur regimen politicum aut regale. Quod quidam dicebant tamquam nihil differre domus a ciuitate nisi magnitudine & paruitate, ita quòd magna domus sit parua ciuitas, & econuerso, quod ex sequentibus patebit esse falsum. Similiter etiam politicum & regale regimen, ponebant differre solum multitudine & paucitate. Quando enim ipse homo præest simpliciter & secundum omnia, dicitur hoc regimen regale. Quando vero secundum rationem talis seruitutis in parte præsidet, ideſt secundum leges positas per ciuilem politicam, est regimen politicum, quasi secundum partẽ principatus capitur, quantum ad ea, scilicet quæ eius potestati subsunt, & secundum partem sit subiectus, quantum ad ea, in quibus subiicitur legi. Ex quibus omnibus concludebant, ꝙ omnia prædicta regimina, quorum quædam pertinent ad ciuitatem, quædam ad domum, non differant specie. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit modum manifestandi falsitatem prædictæ opinionis, & dicit, quòd ea quę dicta sunt non sunt vera, & hoc erit manifestum secundum hanc doctrinam considerantibus, id est secundum artem considerandi talia quæ infra ponentur. Modus autem huius artis est talis. Quòd sicut in aliis rebus ad cognitionem totius necesse est dividere compositum vsque ad incomposita, ideſt vsque ad indivisibilia, quæ sunt minimæ partes totius, puta, ad cognoscendum orationem, necesse est dividere vsque ad literas. Et ad cognoscendum corpus naturale mixtum, necesse est dividere vsque ad elementa, sic, si consideremus ex quibus ciuitas componatur, magis

Maxime uero principalissimũ ómnium, quæ est principalissima, & ceteras omnes complectitur. Est autem hæc, illa quæ ciuitas appellatur & ciuilis societas.

Quicumque uero putant gubernatoris ciuitatis & regis, patrisque familias, & domini, eandem esse rationẽ, non bene dicunt.

Multitudine enim & paucitate sed non specie, illorum singulos putant differre, ueluti si paucorum quidem, dominum, si uero plurium, patrem familias. Si etiam plurium, gubernatorem ciuitatis uel regem, quasi nihil differat magna domus, & parua ciuitas, gubernatorque ciuitatis & rex, quando quidem idem præsidet & regit. Quando uero secundum rationẽ talis scientiæ in parte præsidet, & in parte subest, gubernator ciuitatis.

Sed hæc uera non sunt, quod manifestum erit secundum hanc doctrinam considerantibus. Vt enim in aliis compositum usque ad incompossita diuidere necessarium est, hæ namque sunt minimæ totius particulæ, ita ciuitatem ex quibus componitur considerantes, & quid illa differant inter se, & siquid artificii recipiunt singula ipsorum, intuebimur.

poterimus videre de præmissis regiminibus quid vnumquodq; sit secundum se, & quid differant adinuicem, & vtrum aliquid secundum vnumquodque eorum possit artificialiter considerari. In omnibus enim ita videmus, ꝙ siquis inspiciat res secundum ꝙ oriuntur ex suo principio, optime poterit in eis contẽplari veritatem. Et hoc sicut est verũ in aliis rebus, ita est verũ in his de quib⁹ in rendimus. In his aũt verbis philosophi cõsiderandum est, ꝙ ad cognitionem compositorum, primo opus est via resolutionis, vt scilicet dividamus compositum vsq; ad indiuidua. Postmodum vero necessaria est via cõpositionis, vt ex principiis indiuisibilibus iam notis diiudicemus de reb⁹ q̃ ex principiis causãtur. Deinde cũ dicit.

f ¶ Secundum præmissum modum ponit veram comparationem aliarum communitatum ad ciuitatem, & circa hoc duo facit. Primo agit de aliis communicatib⁹ quæ ordinãtur ad ciuitatem. Secundo de communitate ciuitatis, ibi. ¶ Quæ autem ex pluribus pagis &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo proponit communitatẽ per sonæ ad personam. Secundo ponit communitatem domus q̃ complectitur diuersas personarum communicationes, ibi. ¶ Ex his duabus igitur &c. ¶ Tertio ponit communitatem vici, quæ est ex pluribus multitudinibus, ibi. ¶ Sed quæ ex pluribus domibus, &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ponit duas communicationes personales. Secundo comparat eas adinuicem, ibi. ¶ Natura quidem igitur, &c. ¶ Duarum autem communicationum personalium, primo ponit eam quæ est maris & fœminę, & dicit, Quòd quia oportet nos diuidere ciuitatem vsque ad partes minimas, necesse est dicere, ꝙ prima combinatio est personarum, quæ fine se inuicem esse non possunt, scilicet maris & fœminæ. Huiusmodi enim combinatio est propter generationem, per quam producuntur & mares & fœminæ. Et ex hoc patet ꝙ sine seinuicem esse non possunt. Sed qualiter ista combinatio sit prima, ostendit per hoc quod subdit. ¶ Quod non ex electione. ¶ Vbi considerandum est, ꝙ in homine est aliquid quod est proprium eius, scilicet ratio, secundum quam ei competit ꝙ ex consilio & electione agat. Inuenitur etiam aliquid in homine, quod est commune ei & aliis, & huius est generatio. Hoc igitur non competit eis ex electione, ideſt secundum ꝙ habet rationem eligentem, sed competit eis, secundum rationem communem sibi & animalibus, & etiam plantis. Omnibus enim his ineſt naturalis appetitus, vt post se derelinquat alterum tale quale ipsum est, vt sic per generationem conseruetur in specie, quod idem numero conseruari non potest. Est quidem igitur huiusmodi naturalis appetitus etiam in omnibus aliis rebus naturalibus corruptibilibus. Sed quia &, viuentia, scilicet plantæ & alia, habent specialem modum generandi, vt scilicet generent ex seipsis, ideo specialiter de plantis & animalibus mentionem facit. Nam etiam in plantis inuenitur vis masculina & fœminina, sed coniuncta in eodem individuo, licet in vno abundet plus vna, in alio altera, ita scilicet vt imaginemur plantam omni tempore esse talem, qualia sunt rosa & fœmina tempore coitus. Deinde cum dicit.

Imperans uero natura & parens, propter conseruationem. Nam quod potest mente prospicere, natura imperat ac dominatur, quod autem potest corpore hoc facere, paret natura & seruit, quapropter domino & seruo idem confert.

Natura igitur distincta sunt fœmina & seruus, nihil enim natura facit tale quale statuarii Delphicum gladiũ ob inopiam, sed unum ad unum. Sic enim optime instrumenta proficient, si eorum singula non multis, sed uni deseruiant.

Verum apud barbaros fœmina & seruus eodem gradu habentur.

g ¶ Ponit secundam communicationem personarum scilicet principantis & subiecti, & hæc etiam communicatio est a natura propter salutem. Natura enim non solum intendit generationem, sed etiam ꝙ generata saluentur, & ꝙ hoc quidem contingat in hominibus per communicationem principantis & subiecti, ostendit per hoc, ꝙ ille est naturaliter principãs & dominans, qui suo intellectu potest prævidere ea quę congruũt saluti, puta cauſando proficua & repellendo nociua: ille autẽ qui potest per fortitudinem corporis implere opere quod sapiens mẽte præuiderit, est naturaliter subiectus & seruus. Ex quo manifeste patet, ꝙ idem expedit vtrique ad salutem, scilicet ꝙ iste principetur, & ille subiiciatur. Ille enim qui ꝓpter sapientiam potest mente præuidere, interdum saluari non posset deficientibus viribus corporis, nisi haberet seruum qui exequeretur, nec ille qui abundat viribus corporis, posset saluari, nisi alterius prudentia regeretur. Deinde cum dicit.

h ¶ Comparat prædictas cõmunicationes adinuicem, & primo secundum veritatem. Secundo excludit errorem, ibi. ¶ Inter barbaros autem &c. ¶ Concludit ergo primo ex prædictis, ꝙ fœmina & seruus naturaliter distinguuntur. Fœmina enim naturaliter est disposita ad generandum ex alio, non est autem robusta corpore quod requiritur in seruo. Et sic prędictæ duæ communicationes abinuicem differunt. Cauſas autem præmissæ distinctionis assignat ex hoc, quòd natura non facit aliquod tale sicut illi qui fabricant ex ære, ideſt ex metallo Delphicum gladium pro aliquo paupere. Apud Delphos enim fiebant quidam gladii, quorum munus ad plura ministeria deputabatur, puta, si vnus gladius esset ad incidendum, ad limandum, & ad aliqua alia huiusmodi. Et hoc fiebat propter pauperes, qui non poterant plura instrumenta habere. Natura autem sic non facit vt vnum ordinet ad diuersa officia, sed vnum deputat ad vnum officium. Et propter hoc fœmina non deputatur a natura ad seruiendum, sed ad generandum, sic enim optime fient omnia, quando vnum instrumentum non deseruit multis operibus, sed vni tantum. Sed hoc est intelligendum quando accideret impedimentum in vtroque vel altero duorum operum, quibus idem instrumentum attribueretur, vtputa, si oporteret vtrumque opus frequenter simul exercere. Si autem per vices diuersa opera exercearentur, nullum impedimentum sequitur, si vnum instrumentum pluribus operibus accommodetur. Vnde & lingua congruit in duo opera naturæ, scilicet in gustum & locutionem, vt dicitur in secundo de partibus animalium. Non enim hæc duo opera secundum idem tempus sibiinuicem coincidunt. Deinde cum dicit.

Cap. 16 & cap. vlt.

i ¶ Excludit errorem contrarium, & primo ponit errorem. Secundo ostendit cauſam erroris, ibi. ¶ Cauſa autem quia &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd apud barbaros fœmina & seruus habentur quasi eiusdem ordinis, vtuntur enim fœminis quasi seruis. Potest autem hic esse dubium, qui dicantur barbari.

Universidad de Antioquia
Biblioteca

Dicunt enim quidam, omnem hominem barbarum esse ei qui
1. Cor. 14. linguam eius non intelligit. Vnde & Apostolus dicit. Si nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquar barbarus, & qui loquitur mihi barbarus. Quibusdam autem videtur illos barbaros dici, qui non habent literalem locutionem in suo vulgari idiomate. Vnde & Beda dicitur in linguam anglicam liberales artes transtulisse, ne Anglici barbari reputarentur. Quibusdam autē videtur barbarus esse eos qui ab aliquibus cuiuslibet legibus nō reguntur. Et quidem omnia aliqualiter ad veritatem accedunt, in nomine enim barbari extraneam aliquod intelligitur. Potest enim aliquis homo extraneus dici, vt simpliciter vt quo ad aliquem. Simpliciter quidem extraneus videtur ab humano genere, qui deficit ratione secundum quam homo dicitur, & ideo simpliciter barbari nominantur illi, qui ratione deficiunt, vel propter regionem cęli quam intemperatā sortiuntur, vt ex ipsa dispositione regionis hebetes vt plurimum inueniantur, vel etiam propter aliquam malam consuetudinem in aliquib⁹ terris existentem, ex qua prouenit, vt homines irrationales & quasi brutales reddātur. Manifestum est autem, q̄ ex virtute rationis procedit, q̄ homines rationabili iure regantur, & q̄ in literis exercitentur. Vnde barbaries conuenienter hoc signo declaratur, q̄ homines vel non vtuntur legibus, vel irrationabilibus vtuntur: & similiter, q̄ apud aliquas gentes non sint exercitia literarum, sed quo ad aliquem dicitur esse extraneus, qui cum eo non communicat. Maxime autem homines nati sunt sibi communicare per sermonem, & secundum hoc, illi qui suum inuicem sermonem nō intelligūt, barbari ad seipsos dici possunt. Philosophus autem loquitur hic de his, qui sunt simpliciter barbari. Deinde cum dicit.

k ¶ Assignat causam prædicti erroris. Et dicit, q̄ causa eius est, quia apud Barbaros non est principatus secundum naturam. Dictum est enim supra, q̄ principāns secundum naturam est, qui potest mente præuidere: seruus autē qui potest opere exequi. Barbari autem vt plurimum inueniuntur corpore robusti & mente deficientes. Et ideo apud eos non potest esse naturalis ordo principatus & subiectionis. Sed apud ipsos fit quædam cōmunicatio seruæ & serui, idest communiter vtuntur serua, scilicet muliere & seruo: & quia naturaliter non est principatus in barbaris, sed in his qui mente abundant, propter hoc dicunt poetæ, q̄ congruum est q̄ Græci qui sapientia prediti erant, principentur barbaris, ac si idem sit naturaliter esse barbarum,
Eccl. 10. & esse seruum. Cum autem econuerso est, sequitur peruersio & inordinatio in mundo secundum illud Salomonis. Vidi seruos in equis, & principes ambulantes sicut seruos super terram. Deinde cum dicit.

l ¶ Determinat de communitate domus, quæ constituitur ex pluribus communicationibus personalibus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit ex quibus consistit ista communitas. Secundo ostendit ad quid sit, ibi. {In omnem, &c.} Tertio ostendit quomodo nominantur qui in hac cōmunitate sunt, ibi. {Quos Charondas, &c.} Dicit ergo primo, q̄ ex prædictis duabus communitatibus personalibus, quarum vna est ad generationem, alia ad salutem, constituitur prima domus. Oportet enim in domo esse virum & fœminam, & dominum & seruum. Ideo autē dicitur domus prima, quia est & alia communicatio personalis, quæ inuenitur in domo, scilicet patris & filii quæ ex prima causatur. Vnde primæ duę sunt primordiales, & ad hoc inducit verbum Hesiodi poetæ qui dixit, q̄ domus habet hęc tria, dominum qui præmineat, & mulierem, & bouem ad arandū. In paupere enim domo bos est loco ministri. Vtitur enim homo boue ad exequendū aliquod opus sicut & ministro. Deinde cum dicit.

m ¶ Ostendit ad quid ordinetur communitas domus. Vbi considerandum est, q̄ omnis humana cōmunicatio est secundum aliquos actus. Actuum autem humanorum quidā sunt quotidiani, sicut comedere, calefieri ad ignem, & alia huiusmodi. Quidam autē non sunt quotidiani sicut mercari, pugnare, & alia huiusmodi. Naturale est autem hominib⁹, vt in vtroque genere operum sibi communicent se inuicem iuuantes. Et ideo dicit, q̄ nihil aliud est domus, q̄ quædam communitas secundum naturā cōstituta in omnem diem, idest ad actus qui occurrunt quotidie agendi. Et hoc manifestat consequenter per nomina. Quidam enim Charundas nomine, nominat eos qui communicant in domo homositios, quasi vnius pulmenti, quia communicant in cibo. Quidam autem alius nomine Epimenides natione Cretensis, vocat eos Homocapnos, quasi vnius fumi, quia sedent ad eundem ignem. Deinde cum dicit.

n ¶ Ponit tertiam communitatem, scilicet vici. Et primo ostēdit ex quibus sit ista communitas & propter quid. Secundo ostēdit quod sit naturalis, ibi. {Maxime vero secundum naturam, &c.} Dicit ergo primo, q̄ prima communicatio quæ est ex pluribus domibus, vocatur vicus, & dicitur prima ad differentiam secundæ quę est ciuitas, hæc autem communitas non est constituta in diem sicut dicit de domo, sed est instituta gratia vtis nō diurnalis. Illi enim qui sunt conuicanei, non communicant sibi in actibus quotidianis, in quibus communicant sibi illi qui sunt vnius domus, sicut est comedere, sedere ad ignem & huiusmodi, sed communicant sibi in aliquibus exterioribus actibus non quotidianis. Deinde cum dicit.

o ¶ Ostendit q̄ cōmunitas vici sit naturalis. Et primo ostēdit propositū per rationē. Secūdo per quædā signa, ibi. {Propter q̄ & primum &c.} Dicit ergo primo, q̄ vicinia domorū, quæ est vicus, maxime videt esse ſm naturam. Nihil.n. est magis naturale quàm propagatio multorū ex vno in animalibus, & hoc facit vicinā domorū. Hos.n. qui habent domos vicinas, quidā vocant collactaneos, pueros q̄s, idest filios, & puerorū pueros, idest nepotes, vt intelligamus quòd hmói vicinia domorū ex hoc primo processit, q̄ filij & nepotes multiplicati instituerūt diuersas domos iuxta se habitantes. Vnde cū multiplicatio prolis sit naturalis, sequitur q̄ cōmunitas vici sit naturalis. Deinde cū dicit.

p ¶ Manifestat idem per signa. Et primo ſm ea quæ videmus in hominibus. Secundo secundum ea quę dicebantur de diis, ibi.

ibi. {Et deos autem, &c. Dicit ergo primo, quòd quia ex multiplicatione prolis constituta est vicinia. ex hoc processit quòd à principio quælibet ciuitas regebatur a rege, & adhuc aliquæ gentes habent regem, & si singulæ ciuitates singulos reges non habeant, & hoc ideo quòd ciuitates & gentes constituuntur ex his qui sunt subiecti regi. Quomodo autē signum hoc respondeat præmissis, ostendit per hoc quod subditur. Quia omnis domus regitur ab aliquo antiquissimo, sicut à patrefamilias reguntē filij. Et exinde contingit: quòd etiā tota vicinia quæ erat instituta ex consanguineis, regebatur propter cognationē ab aliquo qui erat principalis in cognatione, sicut ciuitas regitur a rege. Vnde Homerus dixit, quòd vnusquisq; vxori & pueris suis instituit leges, sicut rex in ciuitate. Ideo autem hoc regimen à domibus & vicis processit ad ciuitates, quia diuersi vici sunt, sicut ciuitas dispersa in diuersas partes. & ideo antiquitus habitabāt homines dispersi per vicos, non autem cōgregati in vnam ciuitatem. Sic ergo patet, quòd regimen regis super ciuitatem vel gentem processit à regimine antiquioris in domo vel vico. Deinde cum dicit,

q ¶ Ponit aliud signum per ea, quæ de Dijs dicebantur. Et dicit, quòd propter præmissis, ostendit per hoc quod subditur. Quia omnis domus regitur ab aliquo antiquissimo, sicut à patrefamilias reguntē filij. Et exinde contingit: quòd etiā tota vicinia quæ erat instituta ex consanguineis, regebatur propter cognationē ab aliquo qui erat principalis in cognatione, sicut ciuitas regitur a rege. Vnde Homerus dixit, quòd vnusquisq; vxori & pueris suis instituit leges, sicut rex in ciuitate. Ideo autem hoc regimen à domibus & vicis processit ad ciuitates, quia diuersi vici sunt, sicut ciuitas dispersa in diuersas partes. & ideo antiquitus habitabāt homines dispersi per vicos, non autem cōgregati in vnam ciuitatem. Sic ergo patet, quòd regimen regis super ciuitatem vel gentem processit à regimine antiquioris in domo vel vico. Deinde cum dicit,

q ¶ Ponit aliud signum per ea, quæ de Dijs dicebantur. Et dicit, quòd propter præmissa ostendit per hoc quod subditur. Quia omnes gentiles dicebant, quod eorū dij regebantur ab aliquo rege, dicentes hoc esse regē Deorum, & hoc ideo, q̄ homines adhuc aliqui regibus regūtur. Antiquitus autem fere omnes regebantur regibus, hoc autem fuit primum regimen, vt infra dicetur homines autem sicut assimilant sibi species Deorum, idest, formas eorum, æstimantes Deos esse in figura quorundam hominum, ita & assimilat sibi vitas Deorum, idest, conuersationes: æstimantes eos conuersari secundum quod vident conuersari homines. Hic Aristoteles nominat more Platonicorum substātias separatas à materia ab vno tantum summo Deo creatas, quibus gentiles erronee & formas & conuersationes hominum attribuebant, vt hic philosophus dicit.

r ¶ Postquam philosophus determinauit de communitatibus ordinatis ad ciuitatem, hic determinat de ipsa communitate ciuitatis. Et diuiditur in partes tres. Primo ostendit qualis sit ciuitatis communitas. Secundo ostendit, quòd est naturalis, ibi. {Propter qđ omnis ciuitas, &c.} Tertio agit de institutione ciuitatis, ibi. {Ex his igitur manifestū, &c.} Circa primum ostēdit conditionē ciuitatis quantum ad tria. Primo ostendit ex quibus fit ciuitas. Quia sicut vicus constituitur ex pluribus domibus, ita ciuitas ex pluribus vicis. Secundo dicit, quòd ciuitas est communitas perfecta, quod ex hoc probat, quia cum omnis communicatio omnium hominum ordinetur ad aliquid, necessarium vitæ, illa erit perfecta communitas quæ ordinatur ad hoc quòd homo habeat sufficienter quicquid est necessarium ad vitam, talis autem communitas est ciuitas. Est enim de ratione ciuitatis quòd in ea inueniantur omnia quæ sufficiunt ad vitam humanam, sicut contingit esse. Et propter hoc componitur ex pluribus vicis, in quorum vno exercetur ars fabrilis, in alio ars textoria, & sic de alijs, vnde manifestum est, quòd ciuitas est communitas perfecta. Tertio ostendit ad quid ciuitas ordinata fit: est.n. primitus facta gratia viuēdi, vt scilicet homines sufficienter in uentrent vnde viuere possent, sed ex eis esse prouenit, quòd homines non solum viuant, sed quod bene viuant, inquantū per leges ciuitatis ordinatur vita hominum ad virtutes. Deinde cum dicit.

s ¶ Ostendit, quòd communitas ciuitatis ē naturalis. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quòd ciuitas est naturalis. Secundo, quòd homo est naturaliter animal ciuile, ibi. {Ex his igitur patet, &c.} Tertio ostendit, quid sit prius secūdum naturam, vtrum vnus homo aut domus vel ciuitas, ibi. {Et certe secundū naturā, &c.} Circa primum ponit duas rationes, quarū prima talis est. Finis rerum naturaliū est natura ipsarum. Sed ciuitas est finis prædictarum communitatum, de quibus ostensum est quòd sunt naturales, ergo ciuitas est naturalis. Quòd autē natura sit finis rerum naturalium, probat, ibi. {Quale enim, &c.} tali ratione. Illud dicimus esse naturam vnius cuiusque rei, quod conuenit ei quando est ei⁹ generatio perfecta, sicut natura hominis est, quam habet post perfectionem generationis ipsius, & similiter est de equo & de domo, vt ſn natura domus intelligatur forma ipsius, sed dispositio rei quam habet perfecta sua generatione, est finis omnium eorum quæ sunt ante generationē ipsius ergo illud quod est finis naturalis principiorū ex quibus aliquid generatur, est natura rei. Et sic cū ciuitas generet ex præmissis cōmunitatibus quæ sunt naturales, ipsa erit naturalis. Secundā rationē ponit, ibi. {Insuper cuius gratia, &c.} Quæ talis est. Illud quod est optimum in vnoquoq; est finis & cuius gratia aliquid fit, sed habere sufficientiā est optimum ergo habet rationē finis. Et sic cū ciuitas sit cōmunitas habens per se sufficientiam vitæ, ipsa est finis præmissarum cōmunitatum. Vnde patet, quòd hæc secunda ratio inducitur vt probatio minoris præcedentis rationis. Deinde cum dicit.

t ¶ Ostendit, q̄ homo sit naturaliter ciuile animal: & primo cōcludit hoc ex naturalitate ciuitatis. Sed q̄ hoc sit per operationē propriam ipsius, ibi. {Ex quo patet sociale animal, &c.} Circa primū duo facit. Primo ostēdit propositū. Sūo excludit dubitationē, ibi. {Et qui absq; ciuitate est, &c.} Cōcludit ergo primo ex præmissis, q̄ ciuitas est eorū quæ sunt ſm naturam. Et cum ciuitas nō sit nisi congregatio hominū, sequit, q̄ hō sit animal naturaliter ciuile. Posset autē hoc alicui venire in dubiū ex hoc, q̄ ea quę sunt ſm naturam omnibus insunt. Non autem omnes homines inueniuntur

inueniuntur esse habitatores ciuitatum. Et ideo ad hanc dubitationem excludendam consequenter dicit, quòd aliqui sunt non ciues propter fortunam, vtpote, quia sunt expulsi de ciuitate, vel propter paupertatem necesse habent excolere agros, aut animalia custodire. Et hoc patet quod non est contrarium ei quod dictum est, ꝙ homo sit naturaliter ciuilis, ꝙa & alia naturalia aliquando deficiunt propter fortunam, puta, cum alicui amputantur manus, vel cum priuatur oculo. Sed si aliquis homo habeat ꝙ non sit ciuilis, ꝓp naturam, aut nequam est, vtpote, cum hoc contingit ex corruptione naturæ humanę, aut est melior ꝙ homo, inquãtum scilicet habet naturam perfectiorem aliis hominibus cõmuniter, ita quod per se sibi possit sufficere absq; hominum societate, sicut fuit in Ioanne Baptista, & beato Antonio heremita. Adducit ad hoc dictum Homeri maledicentis quendam, qui nõ erat ciuilis propter prauitatem. Dicit.n. de ipso ꝙ erat sine terribus, quia non poterat cõtineri vinculo amicitiæ: et sine iure, ꝙa non poterat contineri sub iugo legis: et sceleratus, quia non poterat cõtineri sub regula rationis. Qui autem est talis secundum naturam, simul cum hoc oportet ꝙ habeat ꝙ sit cupidus belli, quasi litigiosus & sine iugo existens. Sicut videmus ꝙ volatilia, quę non sunt socialia, sunt rapacia. Deinde cum dicit.

u ¶ Probat ex propria operatione hominis ꝙ sit animal ciuile, magis etiam ꝙ apis & ꝙ quodcumque gregale animal tali ratione. Dicimus enim ꝙ natura nihil facit frustra, quia semper operatur ad finem determinatum. Vnde si natura attribuit alicui rei aliquid quod est de se ordinatum ad aliquem finem, sequitur ꝙ ille finis detur illi rei a natura. Videmus enim ꝙ cum quædam alia animalia habeant vocem: solus homo supra alia animalia habet loquutionem. Nam & si quædam animalia loquutionem humanam proferant, non tamen proprie loquuntur: quia non intelligunt quid dicunt, sed ex usu quodam tales uoces proferunt. Est autem differentia inter sermonem & simplicem uocem. Nam vox est signum tristitiæ & delectationis: & per consequens aliarum passionum: vt iræ & timoris: quę omnes ordinantur ad delectationem & tristitiam: vt in secundo Ethicorum dicitur. Et ideo vox datur alijs animalibus: quorum natura vsque ad hoc peruenit, quòd sentiant suas delectationes & tristitias. & hoc sibiinuicem significent per aliquas naturales uoces. sicut leo per rugitum: & canis per latratum: loco quorum nos habemus interiectiones. Sed loquutio humana significat quid est utile & quid nociuum. Ex quo sequitur quòd significet iustum & iniustum. Consistit enim iustitia & iniustitia ex hoc quòd aliqui adæquentur vel non adæquentur in rebus vtilibus & nociuis. Et ideo loquutio est propria hominibus, quia hoc est proprium eis in comparatione ad alia animalia quòd habeant cognitionem boni & mali. ita & iniusti & aliorum huiusmodi quæ sermone significari possunt. Cum ergo homini datus sit sermo a natura, & sermo ordinetur ad hoc quòd homines sibiinuicem communicent in vtili & nociuo: iusto & iniusto: & aliis huiusmodi, sequitur: ex quo natura nihil facit frustra: quòd naturaliter homines in his sibi cõmunicent. Sed communicatio in istis facit domum & ciuitatem. Igitur homo est naturaliter animal domesticum & ciuile. Deinde cũ dicit.

x ¶ Ostendit ex præmissis: quòd ciuitas sit prior secũdum naturam quam domus: vel quam vnus homo singularis tali ratione. Necesse est totum esse prius parte, ordine scilicet naturæ & perfectionis. Sed hoc intelligendum est de parte materiæ, non de parte speciei, vt ostenditur in septimo Metaphy. Et hoc sic probat. quia destructo toto homine, non remanet pes neque manus nisi æquiuoce, eo modo quo manus lapidea pollex dicitur. Et hoc ideo quia talis pars corrumpitur corrupto toto. Illud autem quod est corruptum non retinet speciem, a qua sumitur ratio diffinitiua. Vnde patet quòd non eadem ratio nominis: & sic nomen æquiuoce predicatur. Et quòd pars corrumpatur corrupto toto, ostendit per hoc, ꝙ omnis pars diffinitur per suam operationem: & per virtutem qua operatur. Sicut diffinitio pedis est, quòd sit membrum organicum habens virtutem ad ambulandum. Et ideo ex quo iam non habet talem virtutem & operationem, non est idem secundum speciem, sed æquiuoce dicitur pes. Et eadem ratio est de alijs huiusmodi partibus quæ dicuntur partes materiæ: in quarum diffinitione ponitur totum: sicut & in diffinitione semicirculi ponitur circulus. Est enim semicirculus media pars circuli. Secus autem est de partibus speciei quæ ponuntur in diffinitione totius, sicut lineæ ponuntur in diffinitione trianguli. Sic igitur patet, quòd totum est prius naturaliter quàm partes materiæ, quamuis partes sint priores ordine generationis. Sed singuli homines comparantur ad totam ciuitatem, sicut partes hominis ad hominem. Quia sicut manus aut pes non potest esse sine homine, ita nec vnus homo est per se sibi sufficiens ad uiuendum separatus a ciuitate. Si autem contingat quòd aliquis non possit communicare societate ciuitatis ꝓpter suam prauitatem: est peior quam homo & quasi bestia. Si uero nullo indigeat, & quasi habens per se sufficientiam, & propter hoc non sit pars ciuitatis, est melior quàm homo. Est enim quasi quidam deus. Relinquitur ergo ex præmissis, quòd ciuitas est prius secundum naturam quam vnus homo. Deinde cum dicit.

y ¶ Agit de institutione ciuitatis, concludens ex præmissis, ꝙ in omnibus hominibus est quidam naturalis impetus ad communitatem ciuitatis, sicut & ad virtutes. Sed tamen sicut virtutes acquiruntur per exercitium humanum, vt dicitur in Secundo Ethicorum, ita ciuitates sunt institutæ humana industria.

Lectio 1. Cap. 1.

Ille autẽ qui primo instituit ciuitatem, fuit causa hominibus maximorum bonorum. Homo enim ẽ optimum animaliũ si perficiatur in eo virtus, ad quam habet inclinationem naturalem. Sed si sit sine lege & iustitia, homo est pessimum omniũ animalium, quod sic probat. Quia iniustitia tanto est seuerior, quanto plura habet arma, ideſt adiumenta ad male faciẽdum, homini autem secundum suam naturam conuenit prudentia & virtus quæ de se sunt ordinata ad bonum: sed quando homo est malus, vtitur eis quasi quibusdam armis ad male faciendum, sicut per astutiam cogitat diuersas fraudes, & per abstinentiam potens sit ad tolerandũ famẽ & sitim, vt magis in malitia perseueret, & similiter de alijs: & inde est ꝙ homo sine virtute quãtum ad corruptionẽ irascibilis est maxime sceleſtus & siluestris, vtpote crudelis & sine affectione. Et quantum ad corruptionem concupiſcibilis est pessimus quãtum ad venerea, & quantum ad voracitatem ciborum. Sed homo reducitur ad iustitiam per ordinẽ ciuilem, quod patet ex hoc, ꝙ eodem nomine apud græcos nominantur ordo ciuilis communitatis & iudicium iustitię, scilicet diki. Vnde manifestum est, ꝙ ille qui ciuitatem instituit, absoluit hominibus, ꝙ essent pessimi, & reduxit eos adhoc ꝙ essent optimi secundum iustitiã & virtutes.

y Natura quidem igitur impetus in omnibus ad talem cõmunitatem. Qui autem primus instituit maximorum bonorũ causa. Sicut enim perfectũ optimũ animalium homo est, sic & separatim a lege & iustitia pessimũ omnium. Sæuissima enim iniustitia habens arma, homo autẽ habens arma nascitur, prudẽtia & virtute, quibus ad contraria est vti maxime, propter qđ scelestissimum & siluestrissimum sine virtute, & ad venerea & voracitatem pessimum, iustitia autem ciuile Diki enim ciuilis communitatis ordo est. Diki autem iusti iudicium.

LECTIO II.

Voniam autem manifestum ex quibus partib' ciuitas constat, necessarium primum de œconomia dicere. Omnis enim componitur ciuitas ex domibus. Domus autem partes, ex quibus autẽ rursum instituta domus est.

b Domus autẽ perfecta ex seruis & liberis. Quoniam autẽ ex minimis primum vnumquodq; quærendum, primæ autẽ & minimæ partes, domus, Dominus, & seruus, & maritus & vxor, & pater & filii, de tribus iis considerandum vtiq; erit, quid vnũquodque, & quale oportet esse. Hæc autẽ sunt despotica & Nuptialis. Innominata enim fœminæ & viri coniugatio, & tertiũ tecnofactiua: etenim hæc non ẽ nominata proprio nomine. Sũt autem tres, quas diximus.

c Est autem quædam pars, quę videtur iis quidem esse œconomia. His autẽ maxima pars ipsius, quomodo autem habet se, considerãdum. Dico autem de vocata chrismatica.

LECTIO II.

Posito procœmio in quo ostendit conditionem ciuitatis & partium eius, hic accedit ad tradendum scientiam politicam. Et primo secundum præassignatum modum determinat ea quæ pertinent ad primas partes ciuitatis. Secundo determinat ea quæ pertinent ad ipsam ciuitatem in secundo libro, qui incipit, ibi. ¶ Quia considerare volumus, & cætera. ¶ Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo exsequitur propositum, ibi. ¶ De his vtique, &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo dicit de quibus intendit determinare. Secundo quo ordine, ibi. ¶ At primum de seruo & domino, &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo dicit ꝙ est determinandum de his quæ pertinent ad domum. Secundo enumerat ea quæ pertinent ad domum, ibi.

Natura igitur omnibus ad huiusmodi societatem est appetitus. Qui autem primus instituit, maximorum bonorum causa fuit, ut enim perfectione suscepta optimum cunctorum animalium est homo, ita si alienus fiat a lege & a iudicijs, pessimum est omniũ animalium. Sæuissima est enim iniustitia tenens arma. Homo uero arma tenet per innatam prudentiam atque uirtutem, quibus plurimum ualet contrariũ uti. Itaque impiissimum & immanissimum est sine uirtute, & ad libidinem cibationemque deterrimum. Iustitia uero ciuile quiddam est. Nam ius, ordinatio est ciuilis societatis. Iudicatio autem, iusti iudicium.

LECTIO II.

Voniam uero declaratum ẽ quibus ex partibus sit constituta ciuitas, necessarium uidetur primum de re domestica dicere. Omnis enim ciuitas ex domibus cõstat. Rei domesticæ rursus partes sunt ex quibus domus est constituta.

Domus autem perficiur ex seruis, & liberis. Cum uero prima quæque sint in minutissimis perquirenda. Primæ uero ac minutissimæ partes domus existãt, dominus et seruus, maritus & uxor, pater & filii. De his utique tribus considerandum fuerit, quid unumquodque & quale esse oportet, hoc est, de domestica, de coniugali, de paterna disciplina.

Est insuper quædam pars quæ uidetur quibusdam esse disciplina rei familiaris, quibusdam uero maxima eius pars. Loquor autem de illa parte quæ uersatur circa acquirendum, quæ & ipsa quemadmodum se habeat, considerandum erit.

{Domus autem perfecta, &c. } Dicit ergo primo, ꝙ manifestũ est per præmissa, ex quibus partibus ciuitas constat, & oportet ad cognoscendum totum præcognoscere partes, vt supra habitũ est. Necesse ẽ ergo vt primũ dicamus d iconomia quæ est dispensatiua vel gubernatiua domus, quia omnis ciuitas componitur ex domibus sicut ex partibus. Deinde cum dicit.

b ¶ Enumerat ea quæ pertinent ad domum. Et primo ea quæ pertinent ad ipsam sicut partes. Secundo ea quæ pertinent sicut necessaria partibus, ibi. { Est autem quędam pars, &c. } Dicit ergo primo, ꝙ partes dom' sunt ex quibus dom' constituitur. Omnis autem domus, ideſt domestica familia si sit perfecta, constat ex seruis & liberis. Dicit autẽ perfecta, quia in domo pauperis est bos pro ministro, vt supra dictũ est. Et quia vnumqđque, quod in multis cõsiderari potest, primo quærendum est in pauciorib', & similioribus, vt facilior sit doctrina: ideo dicendum est, ꝙ primæ & minimæ partes dom' sunt hæ tres combinationes, scilicet domini & serui, mariti & vxoris, patris & filii, quæ quidem tertia ex secunda oritur, & ideo supra eam prætermisit. Et ideo de istis tribus considerandũ est qđ vnumquodq; sit. Et consequenter ponit nomina harum combinationum & dicit. Quòd cõbinatio domini & serui vocat despotica, ideſt dominatiua. Combinatio autem viri & fœminæ non erat nominata suo tempore, sed ipse nominat eam coniugalem, quam nos matrimonium vocamus. Similiter & tertia combinatio patris & filii nõ habebat propriũ nomen, sed ipse uocat eam paternam. Deinde cum dicit.

c ¶ Ponit quartũ quod pertinet ad necessaria domus, & dicit. quòd est quædã alia pars œconomiæ quę vocatur pecunialis, ꝙ quibusdã videtur esse tota œconomia, quibusdam vero maxima pars eius est, eo ꝙ dispensatio domus maxime consistit in acquisitione & conseruatione pecuniæ. Et de hac etiã parte considerandum est quomodo se habeat. Deinde cum dicit.

Universidad de Sevilla Biblioteca

a ¶ Dicit quo ordine de his sit agendum, & dicit q primo dicendum est de domino & seruo, & hæc consideratio ad duo erit vtilis. Primo quidē vt possimus cognoscere ea quæ sunt opportuna vtrisq; alterius, scilicet ad exercendum dominium in seruos. Secundo valeat ad scientiam, vt per hoc possimus accipere aliq d melius his, quæ anti qui sunt opinati de dominio & seruitute. Deinde cū dicit.

b ¶ Determinat ea quæ proposuit, & diuidit in partes duas. In prima determinat de combinatione domini & serui. In secunda de aliis duab' cōbinationibus, ibi. ‡ Quoniam autē tres partes œconomiæ, & cætera. ‡ Prima diuiditur in duas. In prima determinat de cōbinatione domini & serui. Et quia seruus est quædā possessio, ideo in secunda parte determinat de alia parte œconomiæ, q̄ est pecuniatiua vel possessiua, ibi. ‡ Totaliter autem de vniuersa possessione, &c. ‡ Circa primum duo facit. Primo narrat opiniōes quorūdā de dominio & seruitute. Secundo determinat veritatem de eis, ibi. ‡ Cū igitur possessio &c. ‡ Circa primū ponit duas opiniones, quarum vna est, q̄ despotica, idest dominatiua, est quædā scientia, qua aliquis scit dominari seruis, & q̄ est idem cū iconomia qua aliqs scit gubernare domum, & cum politica & regnatiua, qua aliquis scit gubernare ciuitatē, sicut in proœmio dictum est. Alia opinio est, q̄ habere seruum sit præter naturam, & q̄ sola lege sit ordinatum quod quidam sunt serui, & q̄dam liberi, & q̄ nulla differentia sit inter eos secundum naturam. Vnde vlterius inducūt quōd est iniustum esse aliquos seruos. Ex quadam enim violentia prouenit q̄ quidam alios sibi subiecerit in seruos. Deinde cum dicit.

Lectio. 10.

c Primum autem de despotica & seruo dicam⁹, vt & quę ad necessariam opportunitatē videamus, & vt vtiq; si quid ad scire de ipsis poterimus accipere, melius nunc opinatis.

d Iis quidem enim videtur scientia quędam esse despotica, & eadē œconomica & despotica & politica, & regnatiua, sicut diximus incipientes. Ijs autem præter naturam despotizare. Lege enim, hunc quidem seruum ee, hunc autem liberum, natura autem nihil differre, ꝓpter quod neq; iustum, sed violentum.

e Iis quidem enim videtur scientia quędam esse despotica, & eadē œconomica & despotica & politica, & regnatiua, sicut diximus incipientes. Ijs autem præter naturam despotizare. I ege enim, hunc quidem seruum ee, hunc autem liberum, natura autem nihil differre, ꝓpter quod neq; iustum, sed violentum.

f Quoniā igitur possessio pars domus, & possessiua, pars œconomiæ. sine enim necessariis impossibile est viuere. Quemadmodum autem determinatis artibus, necessarium vtique erit existere conuenientia organa, si debeat perfici opus, sic & œconomico. Organorum aūt hæc quidem inanimata, hæc autem animata, velut gubernatori. Gubernaculum quidem inanimatum, prorarius autem animatus, minister enim in organi specie artibus, sic & res possessa organum ad vitam esse, & possessio multitudo organorū est, & seruus res possessa animata, & sicut organum ante organa omnis minister. Si enim posset vnumquodq; organorū iussum & præsentiens perficere suū opus, quemadmodum quę Dedali aiūt, aut Vulcani tripodas, quos ait Poeta spōtaneos, diuinū subinduere agonem, vel per artificium humanum, vel per artem necromanticam, per seipsos, quasi spontanei violentur subinduere diuinum agonem, quasi concertando ad ludendum in ministerio templi. Tertio, ibi. ‡ Quæ igitur instrumenta dicuntur, &c. ‡ Ponit secundam diuisionem organorum, organa enim artium dicuntur organa factiua, sed res possessa, quæ est organum domus, est organum actiuum. Et hanc diuisionem duplici ratione probat. Primo quidem, quia organa factiua dicuntur, ex quibus fit aliquid præter ipsum vsum instrumenti. Et hoc videmus in ipsis instrumentis artis, sicut ex pectine, quo vtuntur textores, fit aliquid alterum præter vsum ipsius scilicet pannus. Sed ex rebus possessis, quæ sunt instrumenta domus, non fit aliquid aliud præter vsum ipsius, sicut ex vestitu & lecto, non fit nisi vsus eorum. Ergo ista organa non sunt factiua sicut organa artium. Secundam rationem ponit. ibi. ‡ Præterea. cum specie differant, & cætera. ‡ Quæ talis est. Diuersorum diuersa sunt instrumenta. Sed actio & factio differunt specie. nam factio est operatio, per quam aliquid fit in exteriori materia, sicut secare & vrere: actio autem est operatio permanens in operante, & pertinens ad vitam ipsius, vt dicitur nono Metaphysi. Ambæ autem hæ operationes indigent instrumentis. Ergo instrumenta eorum differunt specie. Sed

Lectio. 6.

g Quoniā igitur possessio pars domus, & possessiua, pars œconomiæ. sine enim necessariis impossibile est viuere. Quemadmodum autem determinatis artibus, necessarium vtique erit existere conuenientia organa, si debeat perfici opus, sic & œconomico. Organorum aūt hæc quidem inanimata, hæc autem animata, velut gubernatori. Gubernaculum quidem inanimatum, prorarius autem animatus, minister enim in organi specie artibus, sic & res possessa organum ad vitam esse, & possessio multitudo organorū est, & seruus res possessa animata, & sicut organum ante organa omnis minister. Si enim posset vnumquodq; organorū iussum & præsentiens perficere suū opus, quemadmodum quę Dedali aiūt, aut Vulcani tripodas, quos ait Poeta spōtaneos, diuinū subinduere agonem, vel per artificium humanum, vel per artem necromanticam, per seipsos, quasi spontanei violentur subinduere diuinum agonem, quasi concertando ad ludendum in ministerio templi. Tertio, ibi. ‡ Quæ igitur instrumenta dicuntur, &c. ‡ Ponit secundam diuisionem organorum, organa enim artium dicuntur organa factiua, sed res possessa, quæ est organum domus, est organum actiuum. Et hanc diuisionem duplici ratione probat. Primo quidem, quia organa factiua dicuntur, ex quibus fit aliquid præter ipsum vsum instrumenti. Et hoc videmus in ipsis instrumentis artis, sicut ex pectine, quo vtuntur textores, fit aliquid alterum præter vsum ipsius scilicet pannus. Sed ex rebus possessis, quæ sunt instrumenta domus, non fit aliquid aliud præter vsum ipsius, sicut ex vestitu & lecto, non fit nisi vsus eorum. Ergo ista organa non sunt factiua sicut organa artium. Secundam rationem ponit. ibi. ‡ Præterea. cum specie differant, & cætera. ‡ Quæ talis est. Diuersorum diuersa sunt instrumenta. Sed actio & factio differunt specie. nam factio est operatio, per quam aliquid fit in exteriori materia, sicut secare & vrere: actio autem est operatio permanens in operante, & pertinens ad vitam ipsius, vt dicitur nono Metaphysi. Ambæ autem hæ operationes indigent instrumentis. Ergo instrumenta eorum differunt specie. Sed

Lectio 3.

h Determinat veritatem de dominio & seruitute, & primo determinat rationem seruitutis. Secundo inquirit de opinionibus præmissis, ibi. ‡ Vtrum vero sit aliquis naturalis, &c. ‡ Circa primum duo facit. Primo præmittit quædam necessaria ad cognoscendum rationem seruitutis. Secundo concludit ex præmissis diffinitionē serui, ibi ‡ Quæ quidē igitur sit natura, &c. ‡ Circa primū quattuor ponit, quorum primū est, q̄ possessio sit quædam pars domus, & q̄ ars possessiua sit quædam pars œconomiæ. Et hoc ideo, quia impossibile est viuere in domo sine necessarijs ad vitam, quæ per possessiones habentur, & hoc probat per similitudinem in artibus, videmus enim q̄ vnicuique arti necessarium est habere conuenientia instrumenta, si debeat perficere opus suum, sicut fabro necesse est habere martellum, si debeat facere cultellum. Et hoc modo gubernatori domus necesse est habere res possessas ad proprium opus sicut quædam instrumenta. Secundo, ibi. ‡ Organorum autem &c. ‡ ponit vnam diuisionem instrumentorum dicens, q̄ instrumentorum quædam sunt animata & quędam inanimata, sicut gubernatori nauis inanimatum instrumentum est gubernaculum, instrumentum autem eius animatum est prorarius, idest ille qui custodit anteriorem partem nauis, quæ vocatur prora, & obedit gubernatori. Minister enim in artibus habet rationem instrumenti, quia sicut instrumentum mouetur ab artifice, ita etiam instrumentum mouetur ad imperiū præcipientis. Et sicut est in operibus artis duplex instrumentum, ita etiam in domo ē instrumentum inanimatū ipsa res possessa, puta, lectus vel vestis, quæ est instrumentum quoddam deseruiens vitæ humanæ. Et multitudo talium instrumentorum est tota possessio domus. Cum autem seruus sit quædam res possessa animata, sequitur q̄ sit organū animatum deseruiens vitæ domesticę. Est autē huiusmodi organum animatum, quod est minister in artibus, & seruus in domo ē instrumentum super alia instrumenta, a scilicet ipse vsi alijs instrumentis & moueat ea, & ad hoc indigem⁹ ministris & seruis. Principales enim artifices qui architectores dicuntur, non indigerent ministris, nec⁹ domini domorum indigerent seruis, si vnumquodque instrumentum inanimatum posset ad imperiū domini, agnoscens ipsum, perficere opus suum, puta, q̄ pectines per se cytharizarent, & plectra per se cytharizarent, sicut dicitur de statuis quam fecit Dedalus, q̄ per ingenium artificis mouebat se ipsas. Et similiter quidam Poeta dicit, q̄ in quodam templo Vulcani, qui dicebatur Deus ignis, tripodes quidam erant sic præparati, q̄ per artificium humanum, vel per artem necromanticam, per seipsos, quasi spontanei violentur subinduere diuinum agonem, quasi concertando ad ludendum in ministerio templi. Tertio, ibi. ‡ Quæ igitur instrumenta dicuntur, &c. ‡ Ponit secundam diuisionem organorum, organa enim artium dicuntur organa factiua, sed res possessa, quæ est organum domus, est organum actiuum. Et hanc diuisionem duplici ratione probat. Primo quidem, quia organa factiua dicuntur, ex quibus fit aliquid præter ipsum vsum instrumenti. Et hoc videmus in ipsis instrumentis artis, sicut ex pectine, quo vtuntur textores, fit aliquid alterum præter vsum ipsius scilicet pannus. Sed ex rebus possessis, quæ sunt instrumenta domus, non fit aliquid aliud præter vsum ipsius, sicut ex vestitu & lecto, non fit nisi vsus eorum. Ergo ista organa non sunt factiua sicut organa artium. Secundam rationem ponit. ibi. ‡ Præterea. cum specie differant, & cætera. ‡ Quæ talis est. Diuersorum diuersa sunt instrumenta. Sed actio & factio differunt specie. nam factio est operatio, per quam aliquid fit in exteriori materia, sicut secare & vrere: actio autem est operatio permanens in operante, & pertinens ad vitam ipsius, vt dicitur nono Metaphysi. Ambæ autem hæ operationes indigent instrumentis. Ergo instrumenta eorum differunt specie. Sed

At primum de seruo & domino dicamus, ut quæ necessaria sunt, inueniamur, & siquid de his melius comprehendere possimus, quàm ea quæ nunc existimamur.

Quibusdam porro uidetur scientia quædam esse dominatio, eademque esse disciplina domestica, & dominatio gubernatoque, ciuilis & regia, ut in principio diximus. Aliis autem præter naturam uidetur esse dominatio, quoniam natura nihil differat, sed lege duntaxat inductum sit, ut alii liberi sint, alii serui. Quapropter inusitū, uiolentum enim.

Cum igitur possessio sit pars domus certe & illa per qua acquirimus, pars erit domesticæ disciplinæ. Nam sine necessariis impossibile est, & uiuere, & bene uiuere. Vt uero in artibus necessarium est subesse propria instrumenta, si opus modo confici debeat: sic etiam in re familiari. Instrumentorū uero quædam inanimata sunt, quædā animata, ueluti gubernatori, nauis quidem gubernaculum inanime est, qui uero proram regit, animatus: nam minister in artibus locum instrumentorum obtinet, sic & res possessa, instrumentum est ad uitam, res autem possessæ, multitudo instrumentorum, & seruus possessum quiddam animatum, & tanquam instrumentum ante instrumentum, omnis minister. Si enim possent instrumenta ad iussum uel nutum domini opus suum conficere, quemadmodū Dedali, aut Vulcani tripodes, quos inquit Poeta sponte sua diuinum prodiisse in certamen, sic & pectines te-

Tex. obsc.

Sed vita idest, conversatio domestica non est factio, sed actio, ergo seruus est minister & organum eorum quæ pertinēt ad actionem, nō autē eorum quæ pertinent ad factionem, Quarto ibi. ‡ Id autem quod possidetur &c. ‡ Ostendit qualiter seruus se habet ad dominū, & dicit, quōd eadem est comparatio rei ad possessorem & partis ad totum, quantum ad hoc quōd pars nō dicitur solum pars totius, sed etiam dicitur simpliciter esse totius, sicut dicimus manum hominis, & non solum dicimus quōd sit pars hominis: & similiter res possessa, puta vestis, non solum dicitur, q̄ sit possessio hominis, sed quōd simpliciter est huiusmodi hominis, vnde cum seruus sit quædam possessio, seruus non solum est seruus domini, sed est simpliciter illius. Ille autem qui est dominus, non est simpliciter serui, sed solum est dominus eius. Deinde cum dicit.

i ¶ Concludit ex præmissis diffinitionem serui & dicit, q̄ manifestū est ex prædictis quæ sit natura serui, & potestas ei⁹, quod est officium ipsius, nam virtus ad actionem refertur, officium autem est cuiusque actus alicuius. Cum enim seruus sit hoc ipsum quod est alterius, vt dictū est, quicumq; homo nō est naturaliter suiipsius sed alterius, ipse est naturaliter seruus, ille autem homo non est naturaliter suiipsius, sed alterius qui non potest regi nisi ab alio, hoc autem cōsequitur scilicet, quōd quicumque est res possessa, vel seruus alterius, est homo alterius, de ratione autē rei possessę est, quōd sit organum actiuum & separatum, vnde potest talis diffinitio serui concludi, Seruus est organum animatū, actiuum, separatum, alterius homo existens. Et in ista diffinitione, organū ponitur tamquam genus, & addūtur quinque differentiæ: per hoc enim quōd dicitur, animatū, distinguitur ab instrumētis inanimatis: per hoc autem quōd dicitur, actiuū, distinguitur a ministro artificis, qui est organū animatū tactiuū, per hoc aūt q̄ dicitur, alterius existēs, distinguitur a libero qui quidoq; ministratur in domo, non sicut res possessa, sed sponte vel mercede conductus. Per hoc aūt q̄ dicitur, separatum, distinguitur a parte quæ est alterius non separata, sicut manus: per hoc q̄ dicitur, homo existens, distinguitur a brutis animalibus, quæ sunt res possessæ separatæ.

LECTIO III.

Trum autem est aliquis natura talis aut nō, & vtrū dignius & iustius alicui seruire quàm nō? Sed omnis seruitus præter naturam est, post hoc considerandum.

b Non difficile autem & ratione cōtemplari & ex his quæ fiūt addiscere. Principari enim & subijci, non solum necessariorum sed etiam expedientium est, & statim ex natiuitate quædam segregata sunt, hæc quidem ad subici, hæc autē ad principari, & species multæ & subiectorū sūt & principantiū. Et semper me-

LECTIO III.

Ostquam Philosophus ostendit rationem & virtutē serui, hic procedit ad inquisitionem de opinionib⁹ suprapositis, Et primo inquirit, vtrum seruitus sit naturalis. Secundo, vtrū dominatiua sit idem quod politica, ibi. ‡ Patet autem ex his &c. ‡ Circa primum tria facit. Primo mouet dubitationem. Secundo determinat eam, approbādo vnā partem, ibi. ‡ Non difficile &c. ‡ Tertio ostendit quomodo etiā alia pars dubitationis, habet aliqualiter veritatem, ibi. ‡ Quōd autem & contraria &c. ‡ Dicit ergo primo, quod post prædicta considerandum est, vtrū aliquis sit naturaliter seruus vel non, & iterum, virum alicui magis sit dignum & iustum quōd seruiat quàm quōd non seruiat, an non, sed omnis seruitus, præter naturā sit, quod quidē remittit ad duas præmissas quæstiones, si enim omnis seruitus est præter naturam, tunc nullus est naturaliter seruus, & iterum, non erit iustum, neque dignum quōd aliquis seruiat: quod enim est præter naturam, non est dignum neque iustū. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat propositam quæstionē, ostendens duo, scilicet quod aliquis homo naturaliter ē seruus, & quōd alicui dignum & expediēs est seruire. Et circa hoc duo facit. Primo ponit modū quo hæc ostendenda sunt, dicit ergo primo, q̄ non est difficile, quod aliquis contempletur prædictarum quæstionum veritatem & rationem, & quōd etiam veritatē addiscat ex his, quæ in rebus accidunt, secunda ib. ‡ Imperare enim &c. ‡ Secundum duos præmissos modos ostendit propositū. Et primo ex his quæ fiunt. Secundo ex ratione, ibi, ‡ Ni quęcūque &c. ‡ Circa primum quattuor proponit, quorum primū est, quōd principari & subijci nō solum est de numero eorum, quæ ex necessitate vel violentia prouenium, sed etiam est de numero eorum, quæ expediunt ad salutē hominum, & hoc pertinet ad secundam quæstionem. Quod enim expediēs est alicui, videtur esse dignum & iustum ei. Secūdum est quod in hominibus ex ipsa natiuitate videmus, quōd est quædam distinctio, ita quōd quidam sunt apti ad hoc, vt subijciantur, quidam vero ad hoc, quōd principentur, & hoc pertinet

Quæ igitur sit natura serui, & quæ potestas, ex his patet, qui enim suipsius non est secundum naturam, sed alterius homo, hæc natura est seruus, alterius autem est qui possidetur, homo existens, res vero possessa, est instrumentum ad acquirendum, actiuum & separabile.

LECTIO III.

Trum vero sit aliqui natura talis uel non, & utrum melius ac iustius sit alicui seruire uel non? sed omnis seruitus sit præter naturam, considerandum postea erit.

Nec sane difficile est ratione perspicere, & ex his quæ fiunt, cognoscere, imperare enim, & parere non solum necessariorum est, uerum etiam utilium, ac statim ex generatione quædam distincta sunt, alii quidem ad imperandum, alia uero ad parendum, & species multæ & imperantium, & parentium, & semper melius imperium, meliorum parentium est, ceu

tinet

Universidad de Navarra Biblioteca

tinet ad primam quæstionem i quod enim ex natiuitate consti-
tuit alicui, videtur esse naturale. Tertiũ est, quòd sunt mul-
tæ speciẽ eorum qui subijciuntur & eorum qui principãtur, ali-
ter enim principatur vir fœminæ, aliter dominus seruo, aliter
rex regno, & hoc etiam pertinet ad eandem quæstionem, nam
ea quę naturaliter in
sunt rebus, secundũ
eorum diuersitatem
diuersificãtur. Quar
tum est, quòd sem-
per est melior prin-
cipatus qui est me-
lior subiectorum, si-
cut melior est princi
patus quo quis prin-
cipat hominj, quàm
quo qs principatur
bestię, & hoc probat
tali ratione: omnis
principatus & subie-
ctio ad aliquod opus
ordinatur: obedit. n.
qui subijcitur princi
panti in aliquo ope-
re, sed opus quod fit
a melioribus est me-
lius, ergo & principa
tus melior, & hoc e-
tiam quartum perti-
net ad primam quæ-
stionem, nam quæ
naturaliter insunt,
tanto sunt meliora
quãto sunt meliorũ.
Deinde cum dicit.
c ¶ Ostendit propo
situm ex ratione. Et
primo ponit rationẽ
ad ostendendum, qp
aliqui sunt naturali-
ter serui, quibus ex-
pedit seruire. Secun-
do ostendit, qui sint
tales, ibi. { Quicũq;
igitur &c.} Circa pri
mum ponit talẽ ra-
tionem, quęcumq;
sunt ex pluribus con
stituta, in his est ali-
quid principans &
aliquid subiectũ na-
turaliter, & hoc ex-
pedit, sed hominum
multitudo est ex plu
ribus constituta, er-
go naturale est & ex
pediens, quòd vnus
principetur, & alius
subijciatur: huius au
tem rationis minor
manifesta est ex præ-
missis, in quibus ostẽ
sum est, quòd homo
est naturaliter ani-
mal politicum, & ita
naturale est quòd ex
multis hominibus constituatur vna multitudo, vnde ea præter-
missa probat maiorem, & sic in hac ratione tria facit. Primo
ponit maiorem. Secundo probat eam, ibi. { Et hoc ex oium natu
ra &c. } Tertio infert conclusionem, ibi. { Eodem modo &c.}
Dicit ergo primo, quòd quæcumque sunt constituta ex pluri-
bus quòd ex eis fiat vnum commune, siue in plura sint coniun
cta sicut membra corporis coniunguntur ad constitutionem to-
tius, siue sint diuisa, sicut ex multis militibus constituitur vnus
exercitus, in omnibus his inuenitur esse principans & subiectũ,
& hoc est naturale & expediens, vt per singula patebit exempla.
Deinde cum dicit.
d ¶ Probat propositum quadrupliciter. Primo quidem in re-
bus inanimatis. Secundo in partibus hominis, ibi. { Animal aũt
primum &c. } Tertio in genere animalium, ibi. { Rursum in
homine &c.} Quarto in differentia sexuum, ibi. { Est autem
masculus &c.} Dicit ergo primo, quòd veritas præmissæ propo

lior principatus, qui meliorum
subiectorũ, puta hominis quàm
bestię: quod enim efficitur a me
lioribus, melius opus, vbi autẽ
hic quidem principatur, hic qui
dem subijcitur etiam aliquod
horum opus.

c Quandocumq; enim ex plu-
ribus constituta sunt, & fiunt
vnum aliquod commune, siue
ex coniunctis, siue ex diuisis, in
oibus vĩ principans & subiectũ.

d Et hoc ex omniũ natura inest
animatis, etenim in non parti-
cipantibus vita est quidem par-
ticipatus, puta armonię, sed hæc
quidem forte magis extrinsecæ
sunt speculationis.

e Animal autem primum con-
stat ex anima & corpore, quorũ
hæc quidem principans est na-
tura, hoc autẽ subiectum, opor-
tet autem intendere ex secun-
dum naturam habentibus, ma-
gis quàm natura & non in cor-
ruptis, propter quod & optime
dispositum & secũdum corpus,
& secundum animam hominẽ
considerandum, in quo hæc pa-
lam. Pestilentium enim & prau
se habentium videbitur prin
cipari multoties corpꝰ animæ,
propter praue & præter naturã
habere, est quidem sicut dicimꝰ
primum in animali contempla
ri & despoticum principatum
& politicum: anima quidẽ cor-
pori enim dominatur despoti-
co principatu: intellectus enim
appetitui politico & regali, in
quibus manifestum est quòd se-
cundum naturam & expediens
corpori regi ab anima, & pasi-
bili parti ab intellectu & parte
rationẽ habẽte, ex quo autẽ aut
econtrario nociuum omnibus.

*hominis quàm bestiæ, nam quod a me
lioribus perficitur, melius est opus, vbi
vero aliud imperat, aliud paret,
est aliquod horum opus.*

*Nam quæcumque ex pluribus con
stant, & vnum quid commune sunt,
siue ex continuis, siue ex discretis, in
omnibus apparet, & quod imperat,
& quod paret.*

*Et hoc ex tota natura inest animas
tis, & in his, quæ expertia sunt vitæ,
est quoddam imperium instar harmo
niæ, sed hæc forsan aliena sunt ab ista
consideratione.*

*Animal vero constat primum ex
anima & corpore, quorum alterum
imperat secundum naturam, alterum
paret. Oportet autem considerare na
turam non in corruptis, sed in his quæ
magis se habent secundum naturam:
quo circa is, qui & animo, & corpo
re optime dispositus sit, inspiciendus
est, in quo certe id manifestum est,
nam prauorum quidem, aut praue di-
spositorum sæpe inueniretur corpus
imperare animo, ex eo quia peruerse,
ac præter naturam se habent: est igi-
tur, ut dicimus, primum in animali
prospicere imperium dominicum &
ciuile, nam animus quidem in cor-
pus dominicum habet imperium, mẽs
vero in appetitum ciuilem & regium,
in quibus clarum est secundum natu-
ram & vtilitatem imperari ab animo
corpori, & ab ea parte, quæ habet ra-
tionem ei parti, quæ subiacet per-
turbationi, æqualitatem vero, ac vi-
cissitudinem omnibus nocere.*

corporis commodo animæ: & hoc ideo, quia sunt male dispositi
& præter naturam. Ostendit autem consequenter, quòd prin-
cipatus qui est in partibus animalis, habet quandam similitudi
nẽ exterioris principatus: possumꝰ enim in animali quod est ho
mo considerare duplicem principatum ad partes eius scilicet de-
spoticum, quo dominus principatur seruis, & politicum, quo
rector ciuitatis principatur liberis: inuenitur enim inter partes
hominis, quòd anima dominatur corpori, sed hoc est despoti-
co principatu, in quo seruus in nulla potest resistere domino, eo
quòd seruus, id quod est, simpliciter est domini, vt supra dictum
est, & hoc videmus in membris corporis, scilicet manibus & pe
dibus, quòd statim sine contradictione ad imperium animę ap
plicantur ad opus, inuenimus etiam quòd intellectus, seu ra-
tio dominatur appetitui, sed principatu politico & regali qui est
ad liberos, vnde possunt in aliquibus contradicere, & similiter
appetitus aliquando non sequitur rationem: & huiusmodi dis-

uersitatis ratio est, quia corpus non potest moueri nisi ab ani-
ma, & ideo totaliter subijcitur ei, sed appetitus potest moueri nõ
solum a ratione sed etiam a sensu, & ideo non totaliter subijci-
tur rationi, in vtroque autem regimine manifestum est, quòd
subiectio est secundum naturam & expediens, est enim natura-
le & expediens cor-
pori, quòd regatur
ab anima, & simili-
ter est naturale & ex
pediens parti passibi
li, id est appetitui qui
subijcitur passioni-
bus vt regatur ab in-
tellectu vel ratione,
& vtrobique esse no-
ciuum, si id quod de-
bet subijci se haberet
ex equo, vel econtra
rio ei quod debet prĩ
cipari, corpus enim
corrumperetur nisi
subijceretur animæ,
& appetitus esset in-
ordinatus nisi subij-
ceretur rationi. De-
inde cum dicit.
f ¶ Probat idem in
genere animaliũ. d.
quòd similiter se ha-
bet i homine & aliis
animalibus, quòd na
turale & expediens
est vt homo aliis do-
minetur: videmus. n.
quòd animalia man
sueta quibus homo
dominatur, dignio-
ra sunt secundum na
turam siluestribus in
quantum participãt
aliqualiter regimine
rationis, sed & om-
nibus animalibus ex
pedit, quòd ab homi
ne regantur, quia sic
in multis casibus adi
piscũtur salutem cor
poralem quam per se
consequi nõ possent,
sicut patet, cum eis
copiosa pabula & re-
media sanitatis ab
hominibus exhiben
tur. Deinde cũ dicit.
g ¶ Probat idem in
differentia sexuum,
& dicit, quòd eodem
modo etiam se habet
masculinum ad fœmi
ninum, quòd natu-
raliter masculinum
est melius, & fœmi-
ninum deterius, &
masculus principans, fœmina autem subiecta, est autem atten-
dendum quòd prima duo exẽpla sunt de toto integrali, alia duo
de toto vniuersali, quod est genus vel species, & sic patet quòd
prædicta propositio in vtrisque locum habet. Deinde cum dicit.
h ¶ Concludit propositum scilicet quod eodem modo se ha-
bet in hominibus sicut in præmissis, scilicet quòd naturale & ex
pediens est quòd quidam principentur, & quidam subijciantur.
Deinde cum dicit.
i ¶ Ostendit qui sunt qui naturaliter principantur & subijciũ
tur. Et primo quales sunt secundum animam. Secundo quales
secundum corpus, ibi. { Vult qdem &c.} Circa primum duo fa-
cit. Primo ostendit quales sunt secundum animam qui natura-
liter principantur & subijciuntur. Secundo ponit comparatio-
nem inter homines, qui naturaliter sunt serui, & bruta anima-
lia, quæ etiam naturaliter seruiunt, ibi. { Et cõmunicans &c.}
Dicit ergo primo, quòd cum anima naturaliter dominetur cor
pori & homo bestijs, quicumque tantum distant ab alijs, sicut
anima a corpore & homo a bestia propter eminentiam rationis
in quibusdam & defectum in alijs, illi sunt naturaliter domini

f Iterum in homine & in aliis
animalibus similiter se habet,
mãsueta quidem enim ! syluestri
bus digniora secundum naturã,
his autem omnibus melius regi
ab homine, adipiscuntur enim
salutem sic.

g Adhucautem & masculinum
& fœmininum, natura hoc qui
dem melius, hoc autẽ deterius,
& hoc autem principans, & hæc
autem principata.

h Eodem autem modo necessa
rium esse & in hominibus.

i Quicumque quidem igitur
tantum distant quantum anima a corpore, & homo a bestia
disponũntur autem hoc modo.
Quorumcumque est opus cor-
poris vsus, & hoc est ab ipsis
optimum, isti quidem sunt na-
tura serui, quibus melius est re-
gi hoc principatu, siquidem &
dictis creditur, nã. n. seruus qui
potest alterius esse, propter qđ
& alterius est,

k Et communicans ratione tã-
tum quantum ad sensum reci-
pere, sed non habere: alia enim
animalia non ratione sentiẽtia,
sed passionibus seruiunt, oppor
tunitas variatur modicum, ad
necessaria enim corpori auxiliũ
fit ab ambobus, & a seruis, & a
domesticis animalibus.

l Vult quidem igitur natura &
corpora differentia facere, quæ
liberorum & seruorum, hæc qui
dẽ fortia ad necessarium vsum,
hæc autem recta & inutilia ad
tales operationes, sed vtilia ad

*aliorum, secundum quòd etiam Salomon dicit, quòd qui stul-
tus est, seruiet sapienti. Disponuntur autem hoc modo, scilicet
quòd ad eos se habeant aliqui, sicut homo ad bestias, vel anima
ad corpus, illi quorum opus principale est vsus corporis, & qp
hoc est optimum quod ab eis haberi potest: sunt enim validi ad
exequenda opera cor
poralia, impotentes
autem ad opera ratio
nis, & isti sunt natu
raliter serui, quibus
melius est quòd re-
gantur a sapiẽtibus,
siue conueniens est
quòd credatur ratio
nibus supradictis, qa
in hoc fortiuntur re-
gimen rationis, & qp
isti sint naturaliter
serui patet per hoc,
quia ille est naturali
ter seruus, qui habet
aptitudinem naturalem vt sit alterius: in
quantum scilicet nõ
potest regi propria
ratione, per quam
homo est dominus
sui, sed solum ratio-
ne alterius: propter
quod naturaliter alte
rius est quasi seruus.
Deinde cum dicit.
k ¶ Comparat secũ
dum conuenientiam
& differentiam ho-
minem naturaliter
seruũ ad animal bru-
tum, & dicit quòd il
le qui est seruus na-
turaliter, communi-
cat ratione solũ quã-
tum ad hoc, quòd re
cipit sensum ratio-
nis, sicut edoctus ab
alio, sed non quan-
tum ad hoc, quòd ha
beat sensum rationis
per seipsum, sed alia
animalia seruiũt ho-
mini non quasi reci-
pientia aliquem sen-
sum rationis ab ho-
mine, inquantum sci
licet memoria corũ,
quæ sunt bene vel
male passa ab homi-
ne, timore vel amore
incitantur ad seruien
dum, & sic quantum
ad modum seruiẽdi
est differentia, in-
quantum naturaliter
seruꝰ seruit ratione,
quisita per memoriam bene vel male patiendi ab homine, sed
opportunitas, idest vtilitas quæ ex vtriusque seruitio prouenit,
modicum variatur: ab eadem enim præbetur nobis auxilium &
a seruis, & a domesticis animalibus, scilicet ad necessaria corpo
ri: non enim naturaliter seruus cum defecerit ratione, potest au-
xiliari per consilium, vel ad aliquod opus rationis, in corpora-
libus autem pluribus modis potest seruire seruus quàm animal
brutum, propter rationem. Deinde cum dicit.
l ¶ Ostendit quales sint serui secundum corpus. Et primo pro
ponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi. { Nam
id quidem &c.} Dicit ergo primo, quòd natura vult, idest habet
quendam impetum siue inclinationem ad hoc vt faciat differen-
tiam inter corpora liberorum & seruorum, ita scilicet quòd cor
pora seruorum sint fortia ad exercendum vsum necessarium qui
eis competit, scilicet ad fodiendum in agro, & alia similia mini-
steria exercenda, sed corpora liberorum debent esse recta, id est
bene dispositia secundum naturam & inutilia ad tales operatio-
nes seruiles, quod exigit complexio delicata, sed tamen deben*

Prouer. 11.

esse

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse vtilia ad ciuilem vitam, in qua liberi homines conuersantur, ille autem qui habet membra vtilia ad ciuilem vitam, habet dispositionem diuisam in bellicam opportunitatem & pacificam, vt scilicet tempore belli habeat membra apta ad pugnandum, & ad alia militaria opera, tempore vero pacis ad exercendum alia ciuilia opera: & quamuis natura habeat inclinationē ad predictam differetiam corporum causandam, tamen quandoque deficit in hoc, sicut etiam in omnibus alijs quæ generātur & corrumpūtur, cōsequitur natura effectū suum vt in pluribus, deficit vero in paucioribus: quando ergo in hoc natura deficit, accidit multoties contrarium ei quod dictum est, vt scilicet illi qui habēt animas liberorum, habeant corpora seruorum vel econuerso: est autem considerandum, quòd Philosophus hic inducit concludens ex præmissis, in quibus agebat de dispositione animæ, quia cum corpus sit naturaliter propter animam, natura intendit formare tale corpus quale sit cōueniens animæ, & ideo intēdit his qui habent animas liberorum dare corpora liberorum, & similiter de seruis, & hoc quidem quantum ad interiores dispositiones semper cōsonat. non enim potest esse quòd aliquis habeat animam bene dispositam, si organa imaginationis & aliarū virium naturaliū & sensitiuarum sint male dispōsita, sed in figura & quātitate exteriori, & alijs dispositionibus exterioribus, potest inueniri dissonantia, vt hic dicitur. Deinde cum dicit.

m ¶ Probat, quod dixerat. Et primo quantum ad corpus. Secundo quātum ad animam, ibi. {Si aūt in corpore &c.} Dicit ergo primo, quòd natura inclinari ad hoc, quòd fiat diuersa corpora seruorum & liberorum ex hoc est manifestum, si inter aliquos inueniatur tanta differentia solummodo ex parte corporis, vt videatur tantum alios extolliere, ac si essent quædam imagines deorum, sicut solemus communiter dicere, quando videmus aliquos elegantis formæ, quòd videntur esse sicut angeli, tunc omnes dicerent, quòd illi qui deficiunt a tanta elegantia formæ corporalis, sunt digni vt seruiant eis qui super excellunt, secundum illud, Species Priami digna est imperio, & cum hoc sit manifestum in maxima differentia, idem etiam est sciendum quantum ad intentionem naturæ, si non fuerit tanta differentia. Deinde cum dicit.

n ¶ Probat idem ex parte animæ & dicit, quòd si hoc est verum ex parte corporis, quòd illi qui deficiunt sunt digni seruire excellentibus, tanto iustius est hoc determinari ex parte animę, quanto anima nobilior est corpore, sed tamen excellentia pulchritudinis animæ, non ita de facili potest cognosci, sicut pulchritudo corporis, & ideo magis vulgariter iudicatur, quòd aliqui sint digni ad dominandum ex parte corporis quam ex parte animæ, vltimo autem concludit epilogando duas conclusiones intēras in hoc capitulo, scilicet q̄ quidam sunt naturaliter serui, & quidam naturaliter liberi, & quòd his qui sunt naturaliter serui expedit seruire, & iustum est quòd seruiant.

LECTIO IIII.

POstquam Philosophus ostendit, q̄ quidam naturaliter sunt serui quibus expedit seruire & iustum est, hic ostendit, quòd etiam contraria opinio est secundum aliquam partem vera. Et circa hoc duo facit. Primo ponit modum seruitutis, secundum quem negatur a quibusdam seruitus esse naturalis & iusta. Secundo super hoc dubitationē mouet & soluit, ibi. {Hoc itaq; iustum &c.} Dicit ergo primo, q̄ nō difficile est videre, q̄ illi qui dicūt contrarium his quæ determinata sunt, asserendo scilicet nullam seruitutem esse naturalem & iustā, secundum modum alium quem recte dicunt: dupliciter enim dicitur seruire & seruus. vnus quidem modus est secundum aptitudinem naturalem, vt supra dictum est, alius est secundum quem est aliquis seruus vel seruiens secūdum legem inter homines positam: posita enim quædam promulgatio legis, vtilis qui sunt victi bello, dicuntur esse serui eorum, qui contra eos prævaluerūt, & hoc iure quasi omnes gentes vtuntur. vnde & ius gentium nominatur. Deinde cum dicit.

b ¶ Mouet dubitationē de ista seruitute legali. Et circa hoc tria facit. Primo ponit diuersas opiniones. Secundo assignat rationes diuersitatis, ibi. {Causa aūt &c.} Tertio soluit dubitationem, ibi. {Omnino retinentes &c.} Dicit ergo primo, quòd multi qui intromiserunt se de legibus scribendis, scripserunt q̄ iustum prædictæ legis est de numero iniquorum, & inducit quēdam qui vocabatur Orator, cui durum videbatur, si ille qui est passus violentiam sit seruus, & subiectus ei qui potuit violentiam inferre, & non est melior, nisi quia est potentior: vnde quibusdam sic videtur, quòd scilicet sit iniustum, alijs autem videtur alio modo, & ista diuersitas non solum est inter populares, sed etiam inter sapientes. Deinde cum dicit.

c ¶ Assignat causam prædictæ diuersitatis. Et primo proponit quiddam quod est manifestum. Secūdo de quo fit dubitatio, ibi. {Sed

{Sed de iusto &c.} Dicit ergo primo, quòd causa præmissæ dubitationis, vnde variantur verba sapientum est ex hoc, quòd virtus quæ est per aliquem modum, idest siue per sapientiam, siue per constantiam, siue per fortitudinem corporalem, siue quocumque alio modo, si fortiatur successum, idest nisi contrarium eueniat per infortunium, potest maxime compati secum, quòd violentiā inferat, & sic manifestum est, quòd ille q̄ superat semper est in excessu alicuius boni, nisi per infortunium aliter accidat, & ex hoc videtur, q̄ violentia numquam fit sine qualicumque virtute eius qui violentiam infert, & hoc est per se manifestū. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostēdit quid remaneat sub dubitatione, & dicit quòd de hoc solum remanet dubitatio, vtrum sit iustum quòd propter excellentiā quā isti quique virtutis aliquit debeant principari qui superāt, & ideo circa hoc sunt diuersæ opiniones, quidā enim dicunt, quòd hoc iustum prædictæ legis est per beniuolentiā, idest i fauorē victorum introductū, vt propter hoc homines ad fortiter pugnandū incitarētur: quibusdam autem videtur quòd hoc ipsū quandam rationem iustitię habet, quòd ille qui apparet melior in hoc quòd vincit, principetur secūdum quòd Salomon dicit in Prouerb. Manus fortium dominabitur, quæ autem remissa est, tributis seruiet: & hoc quidem ideo dicunt, quia si huiusmodi rationes operationum remouentur de medio, in primo aspectu apparet, quòd illæ rationes quæ dicunt, quòd non oportet principari & dominari illū qui est melior, secundum virtutem quæ victorum extitit, non habeat aliquid quod sit efficax ad mouendum rationem, neque etiam habent aliquam probabilitatem, sed ea quæ communiter hominibus videntur. Deinde cum dicit.

e ¶ Soluit prædictam dubitationem. Et primo ostendit quando sit iustum seruire. Et secundo quomodo sit expediens, ibi. {Quod igitur hęc &c.} Circa primum duo facit. Primo ponit solutionem. Secundo manifestat eam, ibi. {Principium. n. &c.} Dicit ergo primo quòd vt totaliter & complete veritatem huiusmodi dubitationis determinemus, dicendum est, quòd qui dam attendentes ad quoddam iustum, idest ad iustum secundum quid, quale potest esse in rebus humanis, quod quidem iustum lex tradit, ponunt seruitutem quæ ex bello prouenit esse iustā: non autem dicunt quòd omnino, idest simpliciter sit iusta, approbat igitur secundum opinionem, & exponit eam, ostendens quòd non loquebantur de iusto simpliciter, sed de iusto secundum quid, quale est iustum legis humanæ: dicitur enim iustum simpliciter, quod est iustum secundum suam naturam, iustum autem secundum quid, quod refertur ad commoditatem humanam, quam lex intendit, quia propter vtilitatem hominum omnes leges ponitę sunt, quia igitur hoc non est iustum secundum naturam, quòd quicumque ab hostibus vincuntur sint serui, cū plerumque contingat sapientes ab insipientibus superari, dicit hoc non esse simpliciter iustum, est tamen ad commodum humanæ vitę: est enim hoc vtile & illis qui vincuntur, quia propter hoc a victoribus conseruantur, vt saltem subiecti viuant, vnde & serui a seruando dicuntur, & etiam illis qui vincunt: quia per hoc homines incitantur ad fortius pugnandum, & quòd sint aliqui fortes pugnatores expedit conuersationi humanæ ad prohibendum malitias. si autem potuisset lex humana determinare efficaciter qui essent meliores mente, illos procul dubio sequens naturam dominos ordinasset, sed quia hoc fieri non poterat, accepit lex aliud signū præeminentiæ, scilicet ipsam victoriam, quæ prouenit ex aliqua excellentia virtutis, & ideo statuit victores esse dominos eorum qui vincunt: & ideo hoc iustū dicitur esse secundum quid vt possibile fuit legem poni, non tamen est iustum simpliciter, & tamen seruandum est hoc etiā homini virtuoso secundum mentem, quia cum bonum cōmune sit melius q̄ bonum proprium vni⁹, non est infringendū quòd conuenit bono publico, quamuis nō conueniat alicui priuatæ personæ. Deinde cum dicit.

f ¶ Manifestat solutionem præmissam. Et primo per rationes. Secundo per ea quæ communiter dicuntur, ibi {Propter quod non &c.} Circa primō ponit duas rōnes. Prima est illud qđ̄ ꝓuenit ex principio iniusto non est simpliciter iustum: sed principiū bellorū cōtingit esse iniustum, puta cum aliquis non habet iustam causam assumendi bellū, ergo seruitus quæ sequitur ex tali bello nō est simpliciter iusta. Secunda ratione ponit, ibi. {Et indignū &c.} quæ talis est, contingit per bellū aliquē superari, cui indignū est seruire, sed nulla pōt dicere q̄ ille quē indignū est seruire iuste sit seru⁹, ergo nō pōt dici, q̄ seruitus quæ est ex bello simpliciter sit iusta: memoré aūt probat, q̄ si aliquis diceret iuste seruū esse cum quem indignum est seruire, accideret qñ̄, eos qui sunt de generosissimo genere esse seruos si caperentur in bello, & si contingeret eos vendi, sequeretur vlterius q̄ filij eorū essent serui ex seruis nati, quod videtur esse inconueniens. Deinde cum dicit.

g ¶ Probat propositū per ea quę cōmuniter dicuntur. Et primo per ea quę cōmuniter dicuntur de seruitute. Secundo per ea quę cōmuniter dicuntur de libertate, ibi. {Eodem⁹ modo &c.} Circa primū duo facit. Primo proponit dictā cōe. Secūdo ostēdit qualiter intelligat, ibi. {Et quidē cum hoc. &c.} Dicit ergo primo, q̄ propter prædictū inconueniens vitandū non volūt homines dicere q̄ nobiles homines, quando capiuntur in bello fiant serui, sed solum barbari cum capiuntur fiunt serui. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit quomodo intelligatur, & dicit, quòd illi qui hoc dicunt, videntur dicere solum de naturali seruitute quæ est in barbaris propter defectum mentis, non autem est in nobilibus viris captis in bello, quia sicut supra dictū est, necesse est ab ipso principio

Sed circa iustum solum, esse ambiguitatem, propter hoc enim alijs quidem beniuolentia videtur esse iustum, alijs hoc ipsum videtur iustum, potentiorem dominari, discordantibus inuicem huiusmodi sermonibus, cum alteri nec validum quicquam, neque persuasiuum contineant, quòd non oporteat meliorem secundum virtutē præesse ac dominari.

Omnino retinentes quidam, vt aiūt, aliquid iusti, nam lex iustum quid est, seruitutem quæ ex bello prouenit iustam posuere, & simpliciter non aiūt.

Nam fieri potest vt belli principium nequaquam sit iustum, & indignum seruire nemo diceret esse seruum, alioqui contingeret eos qui nobilissimi videntur, seruos esse, atque ex seruis si contingat eos capi atque venundari.

Itaque istos non uolunt seruos dicere, sed barbaros.

Atqui cum ista dicunt, nihil quæruntur aliud quàm natura seruos, ut ab initio diximus, necesse est enim dicere alios ubique esse seruos, alios necubi.

principio natiuitatis esse quosdam naturaliter seruos, & quosdam non. Deinde cum dicit.

i ¶ Ponit ea quæ dicunt homines de libertate. Et primo ponit dictum. Secundo ostendit, quomodo sit intelligendum, ibi. ¶ Cum autē hoc dicant &c.¶ Dicit ergo primo, quòd secundum eundem modum loquuntur homines de ingenuitate, idest de libertate, nam ingenuus est, qui neque est seruus, neque liberius, dicunt enim quòd homines nobiles sunt ingenui non solum cū sunt apud seipsos, idest cum sūt in propria domo & potestate, sed etiam vbique terrarum, sed barbari qui sunt naturaliter serui propter defectum rationis, solum domi sunt liberi propter defectum & carētiam dominantium, tamquā aliqui sint simpliciter liberi vel ingenui scilicet qui sunt bene dispositi secundū mentem, alij autem secundum quid, sicut barbari, & inducit ad confirmationē præmissorum verba Theodecti. Helena inquit: ex dijs ab vtraque stirpe prognatam quisquam appellabit seruam secundum errorem Gentilium, qui magnos principes, deos vocabant. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit qualiter id quod dictum est sic intelligēdum, & dicit, quòd illi qui hoc dicunt, nihil aliud dicere videntur, quàm quòd libertas & seruitus, nobilitas & ignobilitas determinantur virtute mentis, ita quòd illi qui sunt virtuosi mente, sint liberi & nobiles, qui autem sunt vitiosi, sunt serui & ignobiles, secundum quòd Dominus dicit in libro Regum. Qui contemnunt me erunt ignobiles, & hoc ideo, quia homines reputant dignum, quòd sicut ex homine generatur homo, & ex bestijs bestia, ita ex bonis viris generetur bonus vir, & inde processit honor nobilitatis, dum filij bonorum honorari sunt tamquam similes patribus in bonitate, & verum est quòd natura habet inclinationem ad hoc faciendum, proueniet enim ex bona corporis complexione & natura, quòd aliqui inclinantur magis vel minus ad opera virtutum vel vitiorum, sicut aliqui naturaliter sunt iracundi, & aliqui mansueti, & hæc quidem scilicet natura corporalis a patre deriuatur ad posteros vt in pluribus, sicut & aliæ dispositiones corporales, puta pulchritudo, fortitudo, & alia huiusmodi, sed propter aliquod impedimentum, quandoque deficit, & ideo ex bonis parentibus nascuntur multoties boni filij, sed propter aliquod impedimentum non potest natura semper hoc facere, & ideo quandoque ex parentibus bene dispositis ad virtutem oriuntur filij male dispositi, sicut ex parentibus pulchris turpes filij, & ex magnis parui: contingit autem quòd filij diuersificantur a parentibus in bonitate vel malitia, non solum propter dispositionem naturalem corporis, sed etiam propter rationem, quæ non ex necessitate sequitur naturalem inclinationem: vnde contingit, quòd homines qui sunt similes parentibus in dispositione naturali, propter aliam instructionem & consuetudinem, sunt in moribus dissimiles: si igitur bonorum parentum filij sint boni, erunt nobiles & secundum opinionem & secundum veritatem, si autem sunt mali, erunt nobiles secundū opinionem, ignobiles autem secundum rei veritatem, econtrario autem est de filijs malorum. Deinde cum dicit.

l ¶ Ostendit, quomodo seruire aliquibus sit expediens vel non, concludens ex præmissis, quòd dubitatio, quæ supra mota est, habet quandam rationē, ita quòd quædam libertatis & seruitutis distinctio nō est secundum naturam, sed secundum legem, sed in quibusdam distinguitur per naturam, & in talibus expedit, huic quòd seruiat, & illi quòd dominetur, & hoc etiam iustum est. Et hoc probat, quia opportunum est, quòd vnusquisque subijcia tur vel principetur, secundum quòd habet aptitudinem naturalem, vnde & his qui habent aptitudinem naturalem ad hoc, expedit quòd dominentur seruis, sed si male dominentur, & contra aptitudinē naturalem, inutile est ambobus, quod probat per hoc, quia videmus quòd idem expedit parti & toti scilicet vt pars continetur in toto, & similiter corpori & animę, vt scilicet corpus regatur ab anima: quòd autem seruus comparetur ad dominum sicut corpus ad animam supra dictum est, sed quòd etiam comparetur ad ipsum, sicut quædam pars eius, ac si esset quoddam organum animatum, quod esset quædam pars corporis separata, hoc enim distinguit seruum a parte vt dictum est, & ideo patet ex præmissis, quòd seruo & domino, qui sunt digni esse tales secundum naturam, expedit adinuicem quòd vnus sit dominus, & alius seruus, & ideo potest esse amicitia inter eos, quia communicatio duorum in eo quòd expedit vtrique, est ratio amicitiæ: sed illi qui non sic se habent adinuicem secundum naturam, sed solum secundum legem & violentiam, contrario modo se habent, quia non habent amicitiam adinuicem, nec expedit eis, quòd vnus sit dñs & alius seruus.

1. Reg. 2.

i Eo autem modo & de ingenuitate, ipsos quidem enim nō solum apud ipsos ingenuos, sed etiam vbique putant, barbaros autem domi solum, tamquam sit aliquod, hoc quidem simpliciter ingenuum & liberum, hoc autem non simpliciter, quemadmodum Theodecti Helena inquit. Ex ambab⁹ diuinis progenitricibus natam, quis vtique dignificabit addicere seruam?

k Cum autem hoc dicant, nihil aliud quàm virtus & malitia determinant seruum & liberum, & nobiles, & ignobiles, diguificant enim, quemadmodum ex homine hominem, & ex bestijs fieri bestiam, sic & ex bonis bonum, natura autem vult quidem hoc facere multoties, non tamen potest.

l Quod quidem igitur habet quandam rationem dubitatio, & non sint ii quidem natura serui, ij autem liberi, palam, & q̄ in quibusdam determinatum, quòd tale, quorum quidā huic expedit seruire, huic autem dominari, & iustum est, & oportet hunc quidem subijci, hunc autem principari, quo nati sunt principatu, principari: quare & despotizare, male aūt inutiliter est ambobus, idē.n. expedit parti & toti, & corpori, & animæ, seruus autem pars quædam Domini, velut animatum aliqd corporis, separata autem pars corporis, propter quod & expediens aliquid est, & amicitia seruo & Domino adinuicem, ijs qui natura tales dignificantur, ijs autem qui non secūdum hūc modum, sed secundum legem & violentiam passis, contrariū.

Eodemque modo de nobilitate, non solum enim apud seipsos nobiles, sed ubique existimant, barbaros uero domi solum nobiles, quasi existat alia simpliciter nobilitas, alia non simpliciter, ut Theodecti Helena inqui, Ex dijs ab utraque stirpe prognatam, quisquam appellabit seruam?

Sed cum hoc aiunt, nullo alio quàm uirtute & uitio diffiniunt seruum & liberum, nobilesque & ignobiles, putant enim ut ex hominibus hominem & ex bestijs bestiam, sic ex bonis bonum generare, sed natura quidem hoc uult, attamen plerumque non potest.

Quòd igitur hæc dubitatio habet rationem quandam, & quòd sint alii natura serui, alii liberi, manifestum est, & quod in quibusdam determinatum est, esse tale aliquid, quibus prodest & iustum est alium seruire, alium esse liberum, & conuenit alium imperare, alium parere eo imperio, quod innatum est, quare & dominari: male autem, utrisque inutiliter fit, nam idem prodest toti & parti, & animæ & corpori, at seruus, pars quædam est domini, quasi animatum quiddam corporis, sed separata pars, quapropter aliquid est quod simul prosit, & amicitia est seruo & domino inuicem secundum naturam ita dispositis, illis uero qui secundum legem & per uiolentiam, contrarium.

LECTIO V.

Quam Philosophus inquisiuit de veritate opinionis ponentis seruitutem non esse naturalem, hic accedit ad inquirendum de alia opinione ponente, q̄ dominatiua est eadē politicæ, & quòd est scientia quædam. Et primo excludit primum modum. Secūdo secundum ibi. ¶ Despotes quidem igitur &c.¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit quòd despotica, idest domi natiua non est idem, quòd politica. Secundo, quòd œconomica non est idē quòd politica, ibi. ¶ Et Oeconomica qdē &c.¶ Dicit ergo prio, q̄ ex prædictis potest esse manifestū, talsam esse opinionem quorundam qui dicebant, q̄ despotica, idest domi natiua & politica, & quilibet principatus sunt vnum adinuicē, quia politica est principatus eorum, qui sunt liberi secundum naturam. Despotica autem est principatus seruorum: dictū est autē supra¶ quòd secundum diuersitatem subiectorum & principantium est diuersitas principatiua, ita quòd melioru subiectorū est melior principatus, non est ergo idem principatus, despotica & politica, sed politica est præeminentior. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit differentiam politicæ ad œconomicam, sub qua despotica continetur, cum despotica sit principatus seruorum. Oeconomica vero omnium qui habitant in domo, quorum quidam sunt seruili & quidam liberi, differt ergo œconomica a politica in hoc, quòd œconomica est quædam monarchia, idest principatus vnius, omnis enim domus regitur ab vno qui est paterfamilias, sed politica est principatus liberorum & equalium: vnde communitantur personæ principantes & subiectæ propter equalitatem, & constituuntur etiam plures principantes vel in vno, vel in diuersis officijs: videtur autem hæc differentia non esse conueniens. Primo quidem, quia non omnis œconomica videtur esse monarchia, sed solum cum pater domū regat, cum vero vir & vxor dominantur est aristocratia, cum vero fratres in domo est chimocratia vel politica, vt dicitur in Octauo Ethi Secundo etiam quia monarchia est vna politicarū, vt in Tertio dicetur. Dicendum autem ad primum, quòd Philosophus loquitur hic de domus principatu secundum optimum statum qui perseuerare potest, quòd autem fratres principentur in domo, hoc non est ad semper, sed quousque hereditatem diuidant, & vnusquisque domum suam regat. Principatus autem vxoris in domo non est simpliciter: sed secundum quòd ipsa fit subiecta viro, & si aliter accidat est inordinatio & corruptio domus. Ad secundum dicendum, quòd hic loquitur de principatu politicę, secundum quòd politicum distingui

LECTIO V.

Manifestum autē & ex ijs, quoniam non idē est despotica & politica, nec omnis ad inuicem principatus, sicut quidam aiunt, hic quidem enim liberorum natura, hic autem seruorum.

b Et Oeconomica quidem monarchia: ab vno enim regiē omnis domus, politica autē liberorum & equalium principatus.

c Despotes quidem igitur non dicitur secūdum scientiam, sed eo quòd talis sit, similiter autē & seruus & liber.

d Scientia autem vtique erit, & Despotica, & seruilis. Seruilis quidē, qualē quidem, qui in Syracusis erudiuit. ibi enim accipiens quis precium, docuit ancillaria ministeria pueros, erit autem vtique & ad plus horum disciplina, velut pulmentaria & alia talia genera ministratioīs, sunt enim alia alijs, hæc quidē honorabiliora opera, hæc autē necessariora, & secundum prouerbium, seruus ante seruum, vt domin⁹ ante Dominū, tales qui dē igitur oēs seruiles scientię sūt.

e Despotica autem scientia est, quę est vsiua seruorum. Despotes enim, non in possidendo seruos, sed in vtendo seruis.

f Est aurē hæc scientia nihil magnum habens, neque venerandum, quæ enim oportet seruum scire facere, illum oportet hæc

Latet autem ex his, quòd non idem est dominatio & gubernatio Reipublicæ, nec omnes inter se principatus, vt quidam aiunt, nam aliud liberorum secundum naturam, aliud seruorum est.

Et in re familiari imperium est regnus, nam ab vno regitur omnis domus, in Rep. autem liberorum & æqualium est gubernatio.

Dominus ergo non dicitur secundum scientiam, sed quia est talis, eodemq; modo & seruus & liber.

Scientia vero est liberalis & seruilis, seruilis, qualem Siracusij ille docebat, nam ibi quidam mercede pueros docebat seruitutem, ceu coquinariam, & alium huius generis famulatum: sunt autem ministeria aliorum quidem honestiora, aliorum vero necessaria magis, & vt est in prouerbio, seruus præ seruo, dominus præ domino: hæ igitur omnes scientiæ seruiles sunt.

Domini autem scientia est, per quam utitur seruis, nam dominus est non in possidendo seruos, sed in utendo.

Continet autem hæc scientia nō magnum aliquid, neque gloriosum, quæ enim seruum scire facere oportet, illum oportet scire iubere: itaque qui-

tur a regali, vt supra habitum est. Deinde cum dicit.

c ¶ Improbat prædictam opinionem quantum ad hoc, quòd ponebat despoticam esse scientiam. Et primo ostendit, quòd nō est scientia. Secundo, quòd habet quandam scientiam adiunctā, ibi. ¶ Scientia autē &c.¶ Dicit ergo primo, quòd despotes non dicitur secundū scientia, quia scilicet sciat dominari, sed ex eo quòd est sic dispositus secundum naturā vel legē quòd dominetur. Et similiter dicendum est de seruo & libero, sed despotica est qua aliquis denominaē despotes, ergo despotica non est scientia. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quòd despotica habet sciē tiam adiunctam. Et circa hoc duo facit. Primo proponit qd intendit, dicēs, quòd est quædam scientia despotica, idest dominativa, & quæda seruilis. Sed oibi ¶ Seruilis qualē q dē &c.¶ Manifestat de vtraque, & primo de seruili. Secundo de despotica, ibi. ¶ Despotica aūt scientia &c.¶ Dicit ergo primo, q̄ seruilis scientia est qualem quidam in ciuitate Siraculanorū docuit, qui accepto præcio docuit pueros quædam ancillaria ministeria, idest docuit eos facere q̄dam ministeria, quæ ancillæ facere consuerunt vel alij serui, & hæc sciētia ad plus se extendit quàm ad præparanda pulmenta, & alia huiusmodi ministeria facienda, quorum tamen ministeriorum differētia attenditur secundū duo, scilicet secundum dignitatem & necessitatem: quædā enim sunt honorabiliora, tamen nimis necessaria, sicut ministerium de delicatis cibarijs præparandis, quędam autem sunt ministeria magis necessaria, sed minus honorabilia, sicut ministerium de pane faciendo, vnde & prouerbium inoleuit, quòd nō omnes serui sunt æquales, sed seruus præfertur seruo, sicut dominus domino, quia igitur talia ministeria sunt seruorum, manifestum est, quòd omnes tales scientiæ sunt seruiles, vnde ad harum differentiam dicuntur eliquæ artes liberales, quæ deputantur ad actus liberorum. Deinde cum dicit.

e ¶ Manifestat quæ sit despotica scientia, & circa hoc tria facit. Primo manifestat propositum. Secundo ostendit conditionem despoticæ scientiæ, ibi. ¶ Est autem hæc scientia &c.¶ Tertio agit de quadam scientia affini, ibi. ¶ Acquisitiua autē altera &c.¶ Dicit ergo primo, quòd despotica scientia dicitur per quam aliquis scit bene vti seruis, non autem illa per quam aliquis acquirit seruos, & hoc probat per hoc, quòd aliquis dicitur despotes, idest dominus, non in possidendo, idest in acquirendo seruos, sed magis in hoc quòd vtitur ipsis Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit conditionē huius scientiæ, & dicit, quòd hæc scientia non est magnæ estimationis, aut venerationis, & hoc probat primo per rationem, quia scilicet dominatiua scientia in

hoc

hoc consistit, vt homo sciat vti seruis præcipiendo eis, & hoc non est magnum: eadem enim sunt quæ scire oportet seruum ad faciendum, & dominum ad præcipiendum, vnde patet quòd non est magni momenti talis scientia. Secundo manifestat idem per consuetudinem humanam, quia enim hæc scientia non reputatur alicuius momenti, ideo quicumque possunt se expedire, vt non patiantur hoc malum, idest vt non impediantur circa curam seruorū, ipsi expediunt se, & vacant vel vitæ politicæ, seu ciuili, vel vitæ philosophicæ: curam autem seruorum committunt alicui procuratori. Deinde cum dicit.

g ¶ Quia dixerat, ꝙ despotica scientia nō consistit in acquirendo seruos, subdit, ꝙ quædam alia scientia est acquisitiua seruorum, quæ differt a seruili, & a dominatiua: & hæc est multiplex. Exemplificat autem de duabus, per quarum vnam acquirit homo homines i seruos, & hæc est scientia peragendi iusta bella, in quibus qui capiuntur, iure serui efficiuntur, si autē bellum esset iniustū, non esset iusta acquisitio seruorum, vnde non esset secūdū scientiam: alia autem scientia est, per quam homo acquirit bestias i seruos, & ista est scientia venandi: vltimo autem epilogādo cōcludit, quòd de domino & seruo intantum determinatū sit, præcipere. propter quod quibuscumque potestas, quòd non ipsi malum patiantur: procurator accipit hunc honorem, ipsi autem ciuiliter viuunt, aut philosophantur.

g Acquisitiua autem, altera ab vtrisque ijs, velut quæ iusti bellica, q̃dā existēs, aut venatiua, de seruo quidem igitur & Dño, determinatum sit hoc modo.

LECTIO VI.

POstquam Philosophus determinauit de domino & seruo, qui est possessio quædam, hic determinat consequenter de omni possessione,

Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de ea quantū ad scientiam. In secunda quantum ad vsum, ibi. ¶ Quoniam autem quę ad scientiam &c.¶ Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo mouet dubitationem, ibi. ¶ Primū quidē igitur dubitabit &c.¶ Dicit ergo primo, ꝙ quia dictum est de seruo, quòd seruus est quædam possessio, oportet considerare eo modo, quo tractauimus de seruo, vniuersaliter de omni possessione, & de arte, quæ est de pecunijs. Deinde cum dicit.

b ¶ Mouet quasdam dubitationes. Primo mouet eas. Secundo incipit eas soluere, ibi. ¶ Quòd quidem igitur &c. Prima autem dubitatio diuiditur in duas, quarum prima est, vtrum ars pecuniatiua, idest acquirendi pecunias sit omnino eadem œconomicæ, vel sit potius pars quædam ipsius, aut non sit eadem, neque pars, sed potius subministratiua: manifestum est enim, quòd pecuniatiua aliquo modo ad œconomicam pertinet, vnde oportet quòd aliquo istorum modorum se habeat ad eam, non autem idem est, quòd aliqua ars sit pars alterius, & quòd sit subministratiua ei, nam ars dicitur esse pars alterius artis, quæ

A considerat partem eius, quam considerat alia ars, sicut ars quæ facit cultellum, est ars fabrilis, quia cultellus est quædam species operum ex ferro factorum. Ars autem subministratiua dicitur, quæ facit aliquid in ministerium alterius artis, sicut ars quę fundit ferrum, subministrat arti fabrili, & quia pecunia est in ministerium domus, ideo magis videtur esse subministratiua quàm pars, & ideo mouet secundam dubitationem, inuenitur enim, ꝙ vna ars ministrat alij dupliciter: vno modo præparando ei organum quo operatur, sicut ars quæ facit pectinem cū quo textitur, ministrat arti textili proprium instrumentum, alio modo, quia exhibet ei materiam qua operatur, sicut ars quæ præparat ær deseruit arti, quę facit statuam ex ære, & illa quæ præparat lanam deseruit textori, est ergo dubitatio, vtrū ars acquirendi pecuniam deseruiat œconomicę, sicut præparans materiam, vel sicut præparans instrumentum. Deinde cum dicit.

c ¶ Incipit soluere prædictas dubitationes. Et primo ostendit, quod pecuniatiua non est eadem œconomicæ. Secundo inquirit, vtrum sit pars eius, aut subministratiua, vel potius sit aliquid extraneum ab ea, ibi. ¶ Vtrum autem pars ipsius &c.¶ Primo ergo soluit primam dubitationem, ostendens quòd pecuniatiua no sit omnino eadem œconomicæ, quia ad pecuniatiuā pertinet acquirere pecunias, sed œconomicam autem pertinet vti eis, nulla enim alia ars est ad quā pertinet vti eis quæ sunt vtilia

B domui, nisi œconomicæ, manifestum est autem etiam in alijs, quòd ars quæ necessaria est, alia ab ea quę facit vel acquirit, sicut ars gubernatoria, est alia a nauifactiua, ergo œconomica est alia a pecuniatiua, ex quo etiam manifestum est, quod pecuniatiua magis est ministratiua quàm pars: semper enim ars factiua deseruit arti vtenti, sicut quæ facit frænum militari. Ex quo etiam manifestum fit, quòd pecuniatiua magis subministrat per modum præparantis instrumenta, quàm per modum præparantis materiam. Pecunia enim & omnes diuitiæ sunt quædam instrumenta œconomicæ, vt infra dicetur. Deinde cum dicit.

d ¶ Inquirit, vtrum pecuniatiua sit pars œconomicæ vel aliquid extraneum ab ipsa, & diuiditur in partes duas. In prima mouet dubitationem. In secunda prosequitur eam, ibi. ¶ Si enim est pecuniatiui &c.¶ Dicit ergo primo, quòd cum pecuniatiua non sit eadem œconomicæ, quæ vniuersaliter vtitur diuitijs & possessionibus, dubitari potest, vtrum pecuniatiua sit quędam pars ipsius œconomicæ, aut sit altera species ab œconomica. Deinde cum dicit.

C

D

E

F

G

H

I

K

LECTIO VI.

POstquam Philosophus determinauit de domino & seruo, qui est possessio quædam, hic determinat consequenter de omni possessione,

Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de ea quantū ad scientiam. In secunda quantum ad vsum, ibi. ¶ Quoniam autem quę ad scientiam &c.¶ Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo mouet dubitationem, ibi. ¶ Primū quidē igitur dubitabit &c.¶ Dicit ergo primo, ꝙ quia dictum est de seruo, quòd seruus est quædam possessio, oportet considerare eo modo, quo tractauimus de seruo, vniuersaliter de omni possessione, & de arte, quæ est de pecunijs. Deinde cum dicit.

b ¶ Mouet quasdam dubitationes. Primo mouet eas. Secundo incipit eas soluere, ibi. ¶ Quòd quidem igitur &c. Prima autem dubitatio diuiditur in duas, quarum prima est, vtrum ars pecuniatiua, idest acquirendi pecunias sit omnino eadem œconomicæ, vel sit potius pars quædam ipsius, aut non sit eadem, neque pars, sed potius subministratiua: manifestum est enim, quòd pecuniatiua aliquo modo ad œconomicam pertinet, vnde oportet quòd aliquo istorum modorum se habeat ad eam, non autem idem est, quòd aliqua ars sit pars alterius, & quòd sit subministratiua ei, nam ars dicitur esse pars alterius artis, quæ

buscumque est facultas a laboribus cessandi: vicarius quidem hunc honorem suscipit, ipsi vero aut Reipublicæ administrandæ, aut studiis philosophiæ intendunt.

Acquirendi uero disciplina, alia est ab vtraque istarum, ceu bellica quædam iusta, aut venatica: de seruo igitur & domino in hunc modum determinatum sit.

LECTIO VI.

DOtaliter autem de vniuersa possessione & quæstu inuebimur, secundum antecedentem modum, quando & seruus possessionis erat pars.

Primum igitur dubitaret vtique aliquis, vtrum illa disciplina, quæ ad acquirendum spectat, idem sit quod res familiaris, vel pars aliqua eius, vel ministra: & si ministra, vtrum quæmadmodum pectinaria textoriæ: aut quemadmodum æraria statuariæ, non enim eodem modo subministrant, sed altera quidem organa præbet altera materiam, dico autem materiā, ceu id quod subiacet, ex quo aliquod perficitur opus, ceu textori lana, statuario æs.

Quod quidem igitur non sit eadem rei familiaris disciplina, illi quæ pertinet ad acquirendum, manifestum est, nam huius quidem parare est, illius uero uti: quæ enim utitur his, quæ sunt in domo, nisi rei familiaris disciplina?

Sed utrum sit eius pars, uel alia species, dubitationem habet.

e ¶ Prosequitur prædictam dubitationem. Et primo ostendit differentiam pecuniatiuæ ad aliam possessiuam. Secundo determinat propositam quæstionem, ibi. ¶ Palam autem & quòd dubitans &c.¶ Circa primum tria facit. Primo mouet dubitationem de differentia pecuniatiuæ ad alias possessiuas. Secundo determinat de alia possessiua, ibi. ¶ Insuper species multæ ciborum &c.¶ Tertio determinat de pecuniatiua, ibi. ¶ Est aliud genus &c.¶ Dicit ergo primo, quòd cum ad pecuniatiuā pertineat considerare, vnde pecuniæ acquirantur, multa autem alia possidentur præter pecuniam, sicut terræ nascentia, & alia huiusmodi, quæstio est de agricultura, per quam ali quæ diuitiæ acquirūtur, vtrum sit quædam pars pecuniatiuæ, vel aliud genus artis, & quia agricultura ordinatur ad acquirendum cibum, eadē quæstio potest moueri de arte, quæ ordinatur ad acquirendum vniuersaliter. Deinde cū dicit.

f ¶ Soluit propositam quæstionem. Et primo diuidit acquisitionem ciborum in multas partes. Secundo ostendit qualis sit ibi. ¶ Talis quidem igitē acquisitio &c.¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit diuersitatem ciborum in animalibus. Secundo in hominibus, ibi. ¶ Similiter autem & hominum &c.¶ Dicit ergo primo, quòd multæ sunt ciborum species, & ex hoc diuersificantur modi viuēdi, tam in animalibus, quàm in hominibus, cum enim nō sit possibile viuere sine cibo, necesse est quòd secundum differentiam ciborum differat modus viuēdi in animalibus: videmus enim quòd quædā bestiæ viuunt congregata in multitudine, & quædam viuunt diſperſa & separata secundum ꝙ expedit ad cibum ipsorum: quædā enim ipsorum sunt comedentia animalia, quędam vero comedunt fructus, quædam vero comedunt indifferenter omnia, vnde non distinxit vitas eorū, sed cibos quos eligunt naturaliter, & secundum quòd vi

A uunt in desidia vel in pugna, nam ea quæ comedunt alia animalia, oportet esse pugnatiua, & quòd diſperſa viuant, aliter enim non possent cibum inuenire, sed animalia quæ comedunt cibū, qui de facili potest inueniri, viuunt simul. Et quia in quolibet dictorum generum diuersa sunt delectabilia diuersis animalibus, non enim omnia animalia comedentia carnes delectantur in eisdem carnibus, & similiter nec omnia animalia comedentia fructus, delectātur in eisdem fructibus, inde contingit quòd etiā animalium quæ comedunt carnes, sunt diuersi modi viuendi, & similiter eorū quæ comedunt fructus. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit diuersitatem ciborum in hominibus, & dicit quòd etiam secundū diuersitatem ciborū in multis differunt vitæ hominum: tripliciter enim acquirunt aliqui nutrimentum, quidam acquirunt cibum, & neque laborant, neque depredantur, & isti sūt ociosissimi, & isti sūt, scilicet pastores, qa cibus qui fit a domesticis animalibus, puta ab ouibus, absque labore fit hominibus viuentibus in ocio, sed habent solum laborem hunc, quòd cum fuerit necessariū pecoribus propter pascua tranſire de loco ad locum, tunc & ipsi coguntur sæpe tam quam si colerent quēdam agrum, qui viueret & moueretur, alij vero sumunt nutrimentum ex præda, vel quasi acquirunt ab hominibus sicut latrones, vel quam acquirunt ex aquis stagnorum, paludum, fluuiorū, & in alijs, sicut piscatores, vel ex agris & siluis, sicut venatores auiū & bestiarum. Tertium genus viuendi est, quod pluribus hominum conuenit, quòd viuunt ex his quæ nascuntur in terra, & ex domesticis fructibus, & isti habent cibum elaboratum. hę igitur vt plurimum sunt vitæ hominum, præter eos enim qui habent cibum elaboratum & qui viuūt de negociatiōe, de qua intra agitur, sunt quatuor vitę simplices, scilicet pascualis, furatiua, piscatiua

Nam si est diligentis patris familias uidere quomodo pecuniæ & possessio adsint. Possessio autem & pecuniæ multas complectuntur partes, itaque primum dubitatio est, agricultura, utrum pars aliqua sit illius diligentiæ, an aliud quoddam genus & totaliter circa alimentum cura & acquisitio.

B

Atqui species alimentandi multæ sunt, nam & uitæ plures sunt animalium & hominum, non enim fieri potest ut uiuatur sine alimento: itaque diuersitates alimentorum diuersas faciunt animalium uitas, nam ferarum quidem aliæ gregales sunt, aliæ solitariæ, ut hoc uel illo modo illis conducit ad uictum, quoniam aliæ uiuis animalibus, aliæ fructibus, aliæ cunctis pascuntur: quare ad facultatem uictus atque delectum earum, uitas natura distinxit: cum uero non idem cuique dulce sit secundum naturam, sed alis alia, & illarum quæ animalia, & illarum quæ fructus comedunt, uitæ inter se differunt.

C

Hoc idem est in hominibus, differunt enim eorum uitæ, nam plerumque qui sunt, pastoralem uitam sequuntur, quoniam a mansuetis animalibus sine labore educatio prouenit ociosis, cumque sit necesse mutare locum animalibus, & ipsi coguntur una sequi, quasi agriculturam quandam uitam colentes: alii uero ex præda uiuunt, & præda quidem alia alii, ceu alii uenantes, alii piscantes, ut qui paludes, & stagna, & flumina, & mare accoluunt, alii ab auibus, & feris, sed maxima pars hominum a terra uiuit, & a fructibus non siluestribus. uitæ igitur fere tot sunt, quot secundum propriam & innatam habent operationem, non per commutationem & commertia sibi præparant alimentum, pastoralis, agricultura, prædatoria, piscatoria, uenatoria: sunt & qui ista miscentes iucunde uiuant, supplentes deficientem uitam, qua deficiens est, ut sufficientia adsit, ceu pastoralem simul quidam & prædatoriam, alii agriculturam & uenationem, eodem modo & circa alias, ut indigentia compellit, in hunc modum degunt.

D

E

piscatiua & venatiua, vt ex dictis pater, sed cum vita hominum sit debilissima, eo quòd multis indiget, quidam ad hoc quòd per se ipsi sufficiant, exercent simul & miscent prædictas vitas, & sic habitabiliter vnum, supplentes sibi ex vna quod deest sibi ex altera, sicut quidam exercentes simul vitam pascualem & furatiuam, quidam simul agriculturam & venatiuam, & similiter alias vitas secundum quòd vnicuique est opportunum. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit qualis sit prædicta possessiua, quę est acquisitiua cibi. Et primo ostendit quòd est naturalis. Secundo quòd est pars œconomicæ, ibi. { Vna quidem igitur acquirendi species &c. } Tertio quòd non est infinita, ibi. { Et videtur veræ diuitiæ &c. }

Circa primum ponit talem rationẽ, sicut natura prouidet animalibus statim i prima eorum generatione, ita & postquam eorum generatio fuerit perfecta. Prouidet autem eis de nutrimento in prima eorum generatione, & hoc patet in diuersis animalibus, sunt.n. quędam animalia nõ generãtia animal perfectũ, sed faciũt oua, sicut aues, vel vermes quoslibet loco ouorũ, sicut pater in formicis & in apibus, & i alijs huiusmodi, & huiusmodi animalia simul pariunt cũ proprijs fœtibus tantum de nutrimento, quãtum sufficere possit, quousque animal generatum perueniat ad perfectum, sicut patet in ouo, cui.n rubeum cedit in nutrimentum pulli, qui generat ex albo oui, & hoc quandiu pullus est intra testam, simile est in vermibus, quędam autem animalia sunt, quæ generant animal perfectum, sicut equi, & alia huiusmodi, & in talibus, animalia q̃ pariunt, habent vbi; ad aliquod tempus cibum in seipsis ad nutrimẽtum genitorũ, qui quidem cibus vocatur lac, & sic patet, quòd in prima generatiõe, natura prouidet animalibus de cibo, vnde manifestũ est, quòd postquam iam animalia sunt perfecta, natura prouidit eis de cibo, ita quòd plantæ sunt propter alia animalia, vt ex eis nutriantur, alia vero animalia sunt propter homines, domestica quidem & propter cibum, & propter alias vtilitates, syluestria vero & si non omnia, tamen plurima eorum cedunt in cibum hominis, vel aliquo alio modo in auxilium eius, inquantum homo ex eis acquirit vestitum, scilicet de pellibus eorum, vel etiam alia instrumenta, vt puta de cornibus, ossibus, aut dentibus, & sic manifestum est, quòd homo indiget ad suam vitam alijs animalibus & plantis sed natura, neque dimittit aliquid imperfectum, neque facit aliquid frustra. ergo manifestum est, quòd natura fecit animalia & plantas ad sustentationem hominum, sed quando aliqs acquirit id, quod natura propter ipsum fecit, est naturalis acquisitio, ergo possessiua quæ huiusmodi acquiruntur, quæ pertinent ad necessitatem vitę est naturalis, & pars eius est prædatiua, quæ oportet vti ad bestias, quæ naturaliter sunt sub ecte hominibus, & ad homines barbaros, qui sunt naturaliter serui, vt supra dictum est, ac si hoc sit bellum iustum secundum naturam. dixit autem prędatiuam esse partẽ huiusmodi possessiuę, quia alia pars est agricultiua, quæ acquirit nutrimentum ex plantis. Deinde cum dicit.

i ¶ Concludit ex præmissis, quòd quædam naturalis species possessiuæ, de qua iam dictum est, pars est quędam œconomicæ, secundum quòd pars dicitur esse, quæ est subministratiua: subministrat enim non solum œconomicæ, sed etiam politicæ, & hoc ideo, quia oportet ad actum politici & œconomici, vt acquirantur illę res quæ thesaurizantur ad necessitatem vitæ, & vtilitatem communitatis, tam domus quãm ciuitatis, quia neque domus, neque ciuitas potest gubernari sine necessarijs vitæ. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit, quòd prædicta possessiua, non est infinita, & dicit quòd veræ diuitiæ sunt ex huiusmodi rebus, quibus sub uenit necessitas naturæ, ideo autem iste sunt veræ diuitiæ, quia possunt colligere indigentiam, & facere sufficientiam habenti eas, vt scilicet homo sibi sufficiens ad bene viuendum: sunt autem quædam aliæ diuitiæ, quarum possessio est infinita, vt infra dicetur, de quibus Solon, q̃ fuit vnus de septem sapientibus, dicit in suo Poemate, quòd nullus est terminus diuitiarum potest præfiniri hominibus: vnde tales nõ sũt veræ diuitiæ, quia non replent hominis appetitum, quòd sũt veræ diuitiæ, quæ consistunt ex rebus necessarijs ad vitam sine hac probat tali ratione. Nullius actus instrumentum est infinitum in multitudine, neque magnitudine, ars enim fabrilis non habet infinitos martellos, neque etiam vnum aliquem martellum infinitum, sed prædictę diuitiæ sunt quædam organa œconomici & politici, quia eis vtuntur ad gubernationem domus vel ciuitatis, vt dictum est. ergo huiusmodi diuitiæ non sunt infinitæ, sed est eis aliquis terminus, & vltimo epilogando concludit, quòd est quædam naturalis possessiua, quæ est necessaria & œconomicis & politicis, & propter quam causam manifestum est ex dictis.

Talis igitur acquisitio ab ipsa videtur natura hominibus data, vt statim post genituram, sic etiam ad perfectionem deductis, nam ab ipso generationis initio, quædam animalium simul exprimunt tantum alimenti, vt sufficiat donec poteri; sibiipsi acquirere quod generatum est, vt quæcumque ex putredine, uel ex ouis generantur: quæ uero pariunt uiuentia, alimentum habent in seipsis ad natorum educationem, usque ad tempus quoddam, quam lactis naturam dicimus, quare similiter est de perfectis quoque existimandum, plantasque animalium esse gratia, & cætera animalia hominum causa, mansueta quidem propter utilitatem & cibum, fera uero & si non omnia, at plurima illorum propter cibum, & alia adiumenta, ut uestis, ac cætera instrumenta ex illis fiant. Si igitur natura nihil, neque imperfectum facit, neque frustra, necessarium est illa omnium hominum gratia fecisse naturam: quapropter & bellica, secundum naturam quodammodo acquisitiua erit, nam & uenatoria pars illius est, qua uti oportet contra bestias, & contra eos homines, qui ad parendum nati sunt, nec uolunt parere, ut natura id bellum iustum existat.

Vna igitur acquirendi species secundum naturam, pars est rei familiaris, quam oportet subesse iam, aut illam parare, quo ea subsint, quarum est comparatio rerum in uita necessariarum, & utilium ad societatem ciuitatis & domus.

Et uidentur uerę quidem diuitiæ ex his constare, nam sufficientia huius possessionis, ad uitam bonorum non infinita est, ut Solon carminibus inquit. Diuitiarum nullus est finis constitutus hominibus, at certe cõstitutus est, ut in alijs artibus: nullum.n. instrumentũ cuiusquam artis infinitum est, neq; multitudine, neque magnitudine, diuitiæ autẽ sunt multitudo instrumentorum

a Tertio determinat de commutatione pecuniaria, ibi. {Ex hac ratione &c.} Dicit ergo primo, quòd ad considerãdum de pecuniatiua, debemus hinc accipere principium: est enim vniuscuiusq; rei dũplex vsus, & conueniunt in hoc, quòd vterque est secundum se & non per accidens, differunt autem in hoc, quòd vnius rei familiaris, & Reipublicæ: quod igitur sit aliqua acquisitio secundum naturam patribus familias, & gubernatoribus Reipublicæ, & propter quã causam patet.

LECTIO VII.

EST aliud genus acquirendi, quod maxime vocãt, & merito vocari debet pecuniarũ, in quo nullus finis esse videtur diuitiarum & possessionis, quod esse vnum & idem cum illo. de quo supra diximus, plerique crediderunt propter vicinitatem, sed neque est idem, neque ualde remotum: est enim alterum illorum secundum naturam, alterum non secundum naturam, sed magis secundum peritiam & artem.

De quo dicere sic exordiamur. cuiusque rei, quæ possidetur, duplex est vsus, vterque uero secundum ipsam rem, sed non similiter, uerum alter proprius, alter non proprius, ceu calcei quidem est calceatio & uenditio, uterque enim usus calcei est, nam qui calceum indigenti uendit, pro pecunia uel cibo, utitur calceo quo calceus est, sed nõ secundum proprium usum, non enim commutationis gratia factus est calceus, eodem modo se habet in alijs rebus quas possidemus.

Est enim permutatio in omnibus cæpta quidem ab initio, ex eo quod est secundum naturam, quod alii plura quam opus sit, alii pauciora habeant, ex quo manifestum est, pecuniariam non esse secundum naturam eius, quæ pertinet ad acquirendum: quoad. n. ipsius sufficeret, necessarium erat per mutationem fecisse.

In prima igitur societate, id est in domo, manifestum est nihil opus esse illius, sed iam maiori existente societate, alii enim illorum communiter habebant omnia, alii seperatim, multa rursus & alia, quorũ secũdũ indigẽtiã necesse erat permutationẽ facere,

LECTIO VII.

EST aũt genus aliud possessiuæ quam maxime vocãt, & iustũ est, ipsũ vocari pecuniatiuã: propter qd̃ nullus vr̃ esse terminus diuitiarũ & possesionis, quã vt vnã & eandẽ dictæ multi putãt pp vicinitatẽ: est autẽ neq; eadẽ dictæ, neq; longe posita, est aũt hoc quidẽ natura, hoc aũt nõ natura ipsarum, sed per experientiam quãdam & artem fit magis.

b Sumamus aũt de ipsa principiũ hinc: vniuscuiusq; n. rei duplex vsus est, ambo aũt sũ se, sed nõ similiter secũdũ se, sed hic q̃dẽ proprius, hic aũt nõ proprius rei, puta calciamẽti calciatio & cõmutatio, ambo.n. calciamẽti vsus, etenim cõmutãs, cũ eo, qui indiget calciamento pro numismate, aut cibo, vtitur calciamẽto secũdũ quod calciamẽtũ, sed nõ secundũ propriũ vsum: nõ.n. commutationis gratia factum est, eodem autem modo se habet, & de alijs possesis rebus.

c Est.n. permutatiua oĩum quæ incipit, primo quidẽ ab eo qd̃ secundum naturã, eo quod hic quidem plura, hic autẽ pauciora sufficiẽtiũ habẽt homines: quare & palam, quòd non est secundum naturam pecuniatiuæ campsoria, quantum enim sufficiens ipsis, necessarium erat fieri commutationem.

d In prima quidẽ igit̃ cõmunitate (hæc q̃dẽ est dom⁹) manifestũ, q̃ nullũ opus ipsius, sed iã ampliori cõmunitate existẽte, ij q̃dẽ.n. ipsorũ cõmutabãt omnibus, ij autẽ segregati, multis rursum & alijs, quorum secundũ

In prima igitur societate, id est in domo, manifestum est nihil opus esse illius, sed iam maiori existente societate, alii enim illorum communiter habebant omnia, alii separatim, multa rursus & alia, quorũ secũdũ indigẽtiã necesse erat permutationẽ facere,

a natura. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quo est introducta talis permutatio, & dicit, q̃ in prima cõmunitate, q̃ est cõmunitas vnius domus, nõ erat opus alia tali cõmutatiõe, eo q̃ oĩa necessaria vitæ erãt patrifamiliæ, qui oĩa prouidebat, sed q̃n iã facta est amplior cõmunitas, scilicet vici & ciuitatis, propter hoc, quòd aliqui hominum communicabant cum omnibus {, inter quos non poterat fieri

Universidad de Deusto
Biblioteca

commutatio, alij vero erant separati, & in multis alijs rebus, F ideo necessarium fuit illarum rerum, quæ diuitiæ erant, fieri cõmutationes, vt scilicet dum vnus acciperet ab alio, quod alter habebat, ipse retribueret ei, quod ipse habebat, quod adhuc seruatur apud multas barbaras nationes, apud quas non est vsus denariorum, quæ nihil plus communicant nisi ea quæ sunt eis opportuna ad vitam, sicut dando & accipiendo vinum & triticum & alia huiusmodi. Deinde cum dicit.

e ¶ Concludit ex præmissis, quòd talis commutatiua nõ est præter naturã, quia est de rebus quas ministrat natura, neq; est species pecuniatiuę, quia non fit per denarios, & quòd nõ fit præter naturã probat per hoc, quòd est in supplementum p se sufficientiæ, idest vt homo per huiusmodi commutationẽ habeat ea quæ sunt necessaria sufficiẽter ad sustentationẽ humanæ vitę. Deinde cum dicit.

f ¶ Determinat de commutatione pecuniaria, & circa hoc duo facit. Primo ostẽdit, quomodo hæc cõmutatio est per rationem inuenta, cum non sit a natura. Secundo ostendit, quòd sit infinita ibi, ¶ Et in finitę vtique diuitię &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo determinat de prima inuentione pecuniarię commutationis. Secundo de quadam cõmutatione pecuniaria superueniente, ibi. ¶ Facto igit iam nummismate &c. ¶ Tertio determiat de pecuniatiua, quæ est circa huiusmodi cõmutationes, ibi. ¶ Propter qđ videtur &c. ¶ Dicit ergo primo, q̃ ex prima commutatione, quæ erat ipsarum rerum necessariarum adinuicem, processit quædã alia commutatio secundum rationem inuẽta, cum enim auxiliũ hominum adinuicẽ per commutationes esset factum magis peregrinum, quia scilicet homines non solum ad propinquos, sed etiam ad remotos cæperunt vti commutatione, adducendo ad se ea, quibus indigebãt & mittendo illis ea, in quibus ipsi abundabant: propter istam necessitatem inuentus est vsus denariorum, eo quòd non poterant de facili portari ea, quæ sunt necessaria secundum naturam ad remotas terras, puta vinum, aut triticum, aut aliquid huiusmodi: & ideo ad huiusmodi commutationes in remotis faciendas ordinauerunt, quòd aliquid sibijnuicem daret & acciperent, quod de facili & expedite portari posset, & tamen de se haberent aliquam vtilitatem, & huiusmodi sunt metalla, puta æs, ferrum, & argentum, & alia huiusmodi: hæc enim sunt secundum se vtilia, inquantum ex eis fiunt vasa vel aliqua instrumenta, & tamen de facili portari poterant ad remotum locum, quia modicum de illis propter eorum raritatem, valebat multum de alijs rebus, sicut etiam modo homines, qui debent longum iter peragere, pro suis expensis loco denariorum æreorum, portant argenteos vel aureos propter prædictam necessitatem commutationis ad loca remota. Primo fuit determinatum metallum solo pondere & magnitudine, sicut apud quasdam gentes habetur formæ argeti nõ monetati, sed posita vt homines liberarentur a necessitate mensurandi vel ponderandi, imprimebant aliquem characterem, qui ponitur in signum, quòd metallum sit tantæ quantitatis, licet etiam in aliquibus locis imponuntur quædam signa publica ad mensuram vini vel frumenti, sic ergo patet, quòd primo denarij sunt inuenti pro cõmutatione rerum necessariarum. Deinde cum dicit.

g ¶ Determinat de alia commutatione superueniente, & dicit, quòd postquam iam facti sunt denarij ex prædicta commutatione, quæ est ex necessitate facta propter res necessarias, ex remotis locis habendas, subintroducta est species cõmutationis pecuniarię, secundum quam denarij pro denarijs cõmutantur, & hæc vocatur nũmularia, qua scilicet vtuntur campsores denariorum, & hoc quidem primo factum est simpliciter, & quasi a casu, puta, quòd ex aliquibus terris in aliis aliqui denarios trãsferentes, cariùs eos expẽderint, quàm acceperint: vnde postea per experientiã factum est artificiale, vt homo, scilicet consideret de quo loco denarij sint translati, & quomodo possint facere maximum lucrum, & hoc pertinet ad artem nummulariam. Deinde cum dicit.

h ¶ Determinat de pecuniatiua, & circa hoc duo facit. Primo concludit ex præmissis, quæ sit materia & actus huius artis. Secundo determinat quandam dubitationem, ibi. ¶ Etenim diuitias &c. ¶ Concludit ergo ex præmissis, quòd ex quo inuenerunt denarij ad denarios commutari propter lucrum quòd artificiali modo, ars quæ est circa denarios vocatur pecuniatiua, & actus eius est, quòd possit considerare vnde possit prouenire homini multitudo pecuniarum. Ad hoc enim est ordinata finis cuiuslibet artis, vt faciat multitudinem pecuniarum & diuitiarum. Deinde cum dicit.

¶ Determinat quandam dubitationem circa præmissa, quia A enim dixerat, quòd pecuniatiua est factiua diuitiarum & pecuniarum, posset aliquis dubitare, vtrum sint omnino idem pecuniæ & diuitiæ. Circa hoc ergo tria facit. Primo ponit quorumdam opinionem. Secundo inducit rationes in contrarium, ibi. ¶ Alterum rursus deliramentũ &c. ¶ Tertio cõcludit determinationem veritatis, ibi. ¶ Propter quod quęrunt &c. ¶ Dicit ergo primo, q̃ multoties homines opinantur, quòd diuitię nihil aliud sint quàm multitudo pecuniarum, eo quòd pecuniatiua & campsoria, cuius finis est multiplicare diuitias, tota consistit circa pecunias, sicut circa propriã materiã. Deinde cum dicit.

k ¶ Ponit opinionem contrariam dicens, quòd aliquando videtur fatuitas quędam dicere, quòd nihil eorum quę sũt secundum naturam, sint diuitiæ, puta triticum & vinum, & alia huiusmodi, & q̃ totæ diuitiæ sint denarij introducti per legem, & ad hoc introducit duas rationes, quarum prima est, quia non sunt verę diuitiæ illę, quæ variata hominum dispositione, nullam dignitatem, neque vtilitatem habent ad necessitatem vitæ, sed transmutata dispositione hominum qui vtuntur diuitijs, denarij nulli⁹ sunt precij, nec aliquid afferunt ad necessitatem vitæ, puta si placeat regi vel communitati, vt non valeant. Ergo illud est dicere, quòd diuitiæ totaliter nihil sint, nisi multitudo pecuniarum. Secũdam rationẽ ponit ibi, ¶ Et nummismate dites &c. ¶ quæ talis est. Inconueniens est dicere, q̃ ille qui est dives, indigeat cibo vel pereat fame, sed multoties potest contingere, q̃ homo abũdãs in denarijs, egeat cibo, & moriatur fame, sicut dicit fabulose de quodã, Mida nomine, q̃ ex hoc q̃ habebat insatiabile desiderium pecuniæ, petijt a Deo & impetrauit, quòd omnia quæ sibi exhiberetur fierent aurea, & sic peribat fame, habens multitudinem auri, omnibus cibis sibi appositis conuersis in aurum. ergo denarij non sunt verę diuitię. Deinde cum dicit.

l ¶ Concludit determinationem veritatis, & dicit, quòd illi, qui recte sapiunt propter prædictas rationes, dicunt aliud esse diuitias & pecuniam, siue pecuniatiuam, sunt enim quædam diuitiæ secundum naturam, scilicet de rebus necessarijs ad vitam, sicut supra dictum est, & talis acquisitio diuitiarum proprie pertinet ad œconomicam, sed illa pecuniatiua, quæ est campsoria, multiplicat pecunias non omnibus modis, sed solum per denariorum permutationem, vnde tota consistit circa denarios, quia denarius ẽ principium & finis talis commutatiõis, dum denarius pro denario datur. Patet ergo secundum hoc, quòd ditiores sunt, qui abundant in rebus necessarijs ad vitã, vere loquendo, q̃ illi qui abundant in denarijs.

LECTIO VIII.

Postquam ostendit Philosophus quòd pecuniatiua cõmutatio est introducta p̃ legem, hic ostendit, quomodo sit infinita talis acquisitiua pecunię, & circa hoc duo facit. Primo ostẽdit propositum. Secũdo assignat causam præmissorum, ibi. ¶ Causa autem huius dispositionis &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit propositum. Secundo soluit ex hoc quãdam dubitationem, ibi. ¶ Propter quod sic quidem &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd diuitiæ, quæ acquirũtur ab hac pecuniatiua, scilicet campsoria, quæ tota est circa denarios est infinita, & hoc probat tali ratione. Desiderium finis in vnaquaque arte est in infinitũ: desiderium autem eius, quod est ad finem, nõ est in infinitũ, sed habet terminum secundũ regulã & mẽsurã finis, sicut ars medicinalis intendit ad sanandum in infinitũ, cum inducit sanitatẽ, quantumcunque potest, sed medicinam non dat quantumcunque potest, sed secundum mensuram, quę est vtilis ad sanandum, & ita est in alijs artibus, & ratio huius est, quia finis est secundum se appetibilis, quod autẽ fm se ẽ tale, si magis fuerit, erit magis tale, sicut si albũ disgregat visum, magis albũ, magis disgregat:

Nam & diuitias plerumque ponunt esse multitudinem pecuniæ, ex eo videlicet, quòd circa illam intendunt pecuniaria, & quæstuaria.

Contra uero interdum futile quiddam uidentur nummus & lex omnino, & ne quicquam secundum naturam, quoniam mutatis his qui utuntur, nullius precii, aut utilitatis est ad aliquod necessariorum, & locuplex nimis penuriam patietur necessarii alimenti, atqui, absurdum est tales esse diuitias affirmare, quarum abundans quis fame perire possit, ut de Mida fabulis traditur, cui propter insatiabilitatem desiderii, quicquid apponebatur fiebat aurum.

Quamobrem quærũt diuitias alias, & aliam acquirendi rationem, & recte quidem: est enim alia acquirendi ratio & diuitiæ secundum naturam, & hæc quidem rei familiaris disciplina, illa uero pecuniaria pecuniarum effectiua, non simpliciter, sed per ipsarũ pecuniarum commutationem, & uidetur circa nummum ista uersari, nã nummus primum est & ultimum in commutatione.

LECTIO VIII.

Et infinitæ sunt huiusmodi diuitiæ, quæ ab hac ratione rei augendæ proficiscuntur, ut enim medicina sanitatis in infinitũ extẽdit, & unaqueque ars, finis in infinitum, nam quàm maxime uolunt illum efficere, eorum uero quæ sunt ad finem non in infinitum, finis enim extremum omnibus, sic & huius rationis augendæ rei nõ est finis terminus, finis autem tales diuitiæ, & pecuniarum possessio, sed rei familiaris non augendæ rei est finis, non enim hoc rei familiaris est opus.

Quapropter in hac quidem uidetur necessarium, ut sit finis omnium diuitiarum, sed contra uideo fieri, omnes enim in infinitum augent, qui pecunijs studeni.

sed pecuniæ se habent ad pecuniatiuã campsoriã, sicut finis, hæc enim intẽdit acquirere pecunias. Ad œconomicã aũt nõ se habet sicut finis, sed sicut ordinatum ad finẽ, qui est gubernatio domus, ergo pecuniatiua quærit pecunias absque termino, œconomica autem cum aliquo termino. Deinde cum dicit.

b ¶ Soluit dubitationẽ quandã ex præmissis. Et circa hoc duo facit. Primo mouet eam. Secundo soluit, ibi. ¶ Causa autem &c. ¶ Dicit

Universidad de Navarra
Biblioteca

Dico ergo primo, quòd propter prædictam rationem videtur, quòd necessarium sit esse aliquem terminum diuitiarum in œconomica, sed si quis consideret in his, quæ accidunt, videtur esse contrarium, omnes enim œconomici augent denarios in infinitum, volentes habere denarios pro rebus, quæ sunt ad vsum vitæ. Deinde cũ dicit.

c ¶ Soluit præmissam dubitationem & dicit, quòd causa prædictę diuersitatis videtur esse propinquitas pecuniatiuæ illius, scilicet quæ deseruit œconomicæ, quę quærit pecunias pro cõmutatione rerum necessariarum, & nummularię, quæ quærit denarios propter ipsos, vtriusque enim pecuniatiuæ est idẽ actus, scilicet acquisitio pecuniarũ, sed non eodem modo, sed i pecuniatiua œconomica hoc ordinatur ad aliquem finẽ, scilicet ad gubernationem domus, in pecuniatiua autem, scilicet nummularia ipsa augmentatio pecuniæ est finis, & ideo propter propinquitatem nummulariæ ad œconomicam, videtur quibusdam œconomis quòd ũ eorũ effectum illud quod pertinet ad nummularios, vt scilicet insistent ad conseruandum & multiplicandum denarios in infinitũ. Deinde cãdicit.

d ¶ Assignat causã eius quod dixerat, q̃ dispensatores domorum interdum perseuerant ad augẽdum pecunias in infinitũ, & quia ex causa, quã assignat sequũtur q̃dam abusiones, ideo hæc pars diuiditur in tres, secundum tres abusiones quas ponit. Secunda pars incipit, ibi. ¶ Et altera species &c. } tertia ibi. {Sit ũ pro non pecuniatiua &c.} Dicit ergo primo, q̃ causa huius dispositionis, quòd scilicet dispensatores domorũ quæ runt augere pecunias in infinitum est, quia homines indigent ad viuendum qualitercunque, non autem ad viuendum bene, quod est viuere secundum virtutem. Si enim intenderent viuere secundum virtutem, essent contenti his, quæ sufficiunt ad sustentationem naturæ, sed quia prætermisso hoc studio, student ad viuendum vnusquisque secundum suam voluntatem, ideo vnusquisque intendit acquirere ea per quę possit suam voluntatem implere, & quia concupiscentia hominum tendit in infinitum, ideo in infinitum desiderant ea per quæ possint satisfacere suæ concupiscentiæ, quidam etiam sunt, qui habent studium vt bene viuant, sed ei, quod est bene viuere addũt id, quod pertinet ad delectationes corporales: dicunt enim non esse bonam vitam, nisi cum in talibus delectationibus homo viuat, & ideo quærunt ea per quæ possunt implere delectationes corporales, & quia hoc videtur hominibus posse euenire per multitudinem diuitiarũ, ideo omnis cura eorum est se videtur ad acquirendum multas pecunias: & est considerandum, quòd assignat causam eorum, quæ pertinent ad dispensatorem domus ex intentione humanæ vitæ, quia dispensator domus habet pro fine bonum vitæ eorum quæ sunt in domo, sic igitur prima abusio est, quòd homines propter hoc, quòd non habent rectum studium boni vitę, intendunt ad acquirendum pecunias in infinitum. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit secundam abusionem, quia enim dispensatores domorum studentes circa acquisitionem pecuniarum, propter hoc inducitur in eorũ domus altera species pecuniatiuæ, scilicet nummularia, præter eam, quæ est propria œconomicis, scilicet acquisitarum necessariarum vitæ, sed quia in excessu intenduntur delectationibus corporalibus, propter hoc quærunt ea, quæ possunt facere hunc modi excessum, scilicet multum inuenire diuitiarum: & sic est secunda abusio, quòd pecuniatiua non naturalis, neque necessaria alligatur ad œconomicam. Tertio ponit tertiã abusionem, ibi. {Et si pro nõ pecuniatiua &c.} Et dicit, q̃ quia homines nõ ponunt in eo finem, sed in pecuniatiua acquirunt sufficienter ea, q̃ quæ sufficiunt ad vitam, semper excessus delectationum

Causa uero huius est illarum propinquitas, uariatur enim usus eiusdem rei cum sit utriusque acquisitionis: ipsius enim usus acquisitio, sed non secundum idem, at huius quidem, alius finis, illius uero amplificatio. Itaque uidetur quibusdam hoc esse rei familiaris opus, & perseuerant existimantes oportere, aut conseruare, aut augere pecuniam in infinitum.

Causa uero huius dispositionis, studium uiuendi, sed non bene uiuendi, cum ergo cupiditas in infinitum extendatur, illa quoque, quæ efficiunt infinita, cupiunt. Sed qui bene uiuere student, ad fruitionem corporis diuitias quærunt, unde cum hoc quoque in acquisitione consistere uideatur, omnis eorum cura circa acquirendum est.

Et altera augendi species hinc processit, cum enim fruitio modum excedat, illam adhibent, quæ huiusmodi excessum adimplere possit. Et si per has acquirendi species nequeant parare, per aliam causam efficere conantur, unaquaque freti potentia non secundum naturam: fortitudinis enim non est pecunias parare, sed fiducia animi, neque rei militaris, aut medicinæ, sed huius quidem victoriam, illius uero sanitatem, at illi cuncta ad pecuniam conuertunt, quasi hic sit finis, ad finem uero cuncta oporteat tendere: de illa igitur acquirendi specie quæ necessaria non est, & quæ nam ea sit, & propter quam causam illa indigemus, diximus, & de illa, quæ necessaria est, quod altera ab illa, & disciplina uel familiaris secundum naturam circa alimentum, nec infinita, sicut illa, sed finem habens, ex hoc patet id de quo ab initio dubitabatur, utrum gubernatoris domus & ciuitatis sit acquirere, uel nõ, sed oportet prius esse acquisitum: sicut enim homines nõ facit R. sp. sed factos a natura suscipiens, nutrit illis, fit & alimentum oportet naturam præbere, aut a terra, aut a mari, aut alio quopiam: sed quemadmodum hoc administranda sint, ad gubernationem pertinet domus, neque enim textoris est lanas facere, sed factis uti, & discernere qualis sit bona & apta, & mala & inepta.

f Etenim dubitabit vtique aliquis propter quid pecuniatiua quidem pars œconomiæ, Medicinalis autem non pars? quamuis oportet sanari eos qui in domo, sicut & viuere aut aliud aliquid necessariorum, quoniam autem est quidem & œconomici, & principis etiam de sanitate videre, est aut vt non, sed Medici, sic & de pecunijs est quidẽ vt œconomici, est autem vt nõ, sed subseruientis.

g Maxime autem, quemadmodũ dictũ est prius, oportet naturæ hoc existere, naturæ.n. opus est cibũ genito exhibere. Omni enim ex quo fit cibus qđ relinquitur est: propter quod secũdũ naturam est pecuniatiua omnibus ex fructibus & animalibus.

h Duplici autẽ exñte ipsa quẽ-admodum diximus, & hac quidem campsoria, hac autem œconomica, & hac quidem necessaria & laudata, hac autem translatiua vituperata iuste, non.n. secundum naturã sed ab inuicẽ est, rationabilissime odio habetur obolostatica, eo quòd ab ipso numismate fit acquisitio & non super quo quidem acquisiuimus translationis enim gratia factum est vsura: tocos autẽ se ipsum facit amplius, vnde & nomen istud accepit, similia.n. parta generantibus ipsa sunt, tocos ãt fit numisma ex numismate: quare & maxime præter naturã ista pecuniarũ acqsitio est.

delectationum corporalium, attentant acquirere pecunias per alias causas, & abutuntur qualibet potentia, ideſt virtute vel arte, vel officio non secundum suam naturam, sicut fortitudo est quædam virtus, & eius opus proprium non est congregare pecunias, sed facere hominem audacem ad aggrediendum & sustinendum, vnde si aliquis fortitudine vtatur ad congregandũ diuitias, vtitur ea nõ secundum naturam, similiter etiam militaris ars est propter victoriam, & medicinalis propter sanitatem, neutra tamẽ est propter pecuniã, sed quidam & militarem artem & medicinalem cõuertunt ad acquirendum pecuniam, & ita faciunt vtramque esse pecuniatiuam, ideſt acquisitiuam pecuniæ, ordinantes huiusmodi artes ad pecuniam, sicut ad finẽ ad quẽ oportet ordinari omnia alia, & ideo dicitur in Eccl. Pecuniæ obediunt omnia. Cõcludit ergo epilogando ex præmissis, qđ dictum est de non necessaria pecuniatiua, quæ scilicet acquirit pecuniam in infinitum, sicut finem quæ sit causa, & propter quam causam homines indigent ipsa, scilicet propter concupiscentiam in infinitum: dictum est etiã de necessaria pecuniatiua, quæ scilicet est altera a præmissa. Acquirit enim pecunias vsque ad aliquem terminum propter aliũ finem, scilicet propter habenda necessaria vitæ, sed proprie œconomica est circa ea, quæ sunt secundum naturam, sicut alia, quę pertinẽt ad cibum, & hæc nõ est infinita sicut prima pecuniatiua, sed habet aliquem terminum, vel potest intelligi, quòd ipsa pecuniatiua quæ est necessaria, est altera a non necessaria, sed est œconomica & aliam non imitatur. { Palam autem & quod dubitabant &c. } Mouerat superius quæstionem, vtrum pecuniatiua sit pars vel subseruiens œconomicę, & distinxit pecuniatiuam ab alia possessiua, nunc soluit motam superius quæstionem. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quòd pecuniatiua subseruit œconomicæ. Secundo ostendit, quomodo pecuniatiua quædam est laudabilis, & quędam vituperabilis, ibi. { Duplici autem existente ipsa &c. } Circa primum tria facit. Primo soluit superius motam quæstionem. Secundo mouet aliã dubitationem, ibi. { Etenim dubitabit aliquis &c. } Tertio manifestat quoddam, quod dixerat, ibi { Maxime autem &c. } Dicit ergo primo, quòd iam ex præmissis potest esse manifestum illud, quod quærebatur a principio, vtrum pecuniatiua pertineat ad œconomicum & politicũ aut non, sed sit omnino extranea, & veritas est, quòd non est eadem pecuniatiua œconomicæ, vt supra dictum est, sed tamen ei subseruit, quia pecunias oportet exhibere ad hoc, quòd domus gubernetur, & hoc probat, per hoc, q̃ in domo & ciuitate oportet esse homines, & ea quæ sunt necessaria hominibus, homines autem non facit politica, sed accipit eos a natura generatos, & sic vtitur ipsis: similiter ergo politica vel œconomica non facit cibum, sed natura tradit ipsum vel ex terra sicut fructus, vel ex mari sicut pisces, aut ex aliqua alia re, facere igitur vel acquirere huiusmodi cibum non est proprium opus & immediatum politicæ vel œconomicæ, sed proprium opus eius est dispensare ista in domo, sicut oportet, sicut videmus, quòd textoris non est facere lanam, sed vti ipsa, & cognoscere qualis lana sit idonea ad suũ opus, qualis etiam sit prauа & inepta: sic igitur œconomicæ deseruit & natura, quæ generat homines & cibos, & iterum pecuniatiua, quæ acquirit, sicut etiã arti textoriæ deseruit & natura quæ producit lanam, & mercatiua quæ acquirit eam. Deinde cum dicit.

f ¶ Mouet quandã quæstionem, & est ista quæstio. Cum illi qui sunt in domo indigeant sanitate, sicut indigent his, q̃ sunt necessaria ad vitam, vt cibo & vestitu, quare ars medicinalis non est pars œconomicę, sicut pecuniatiua? Et respondẽdum, quòd ad dispẽsatorem domus & ad principẽ ciuitatis pertinet quodammodo considerare de sanitate, scilicet vtendo cõsilio medicorum ad sanitatem subiectorum, alio autem modo non pertinet ad eos, sed ad medicos, considerãdo scilicet ex quibus rebus sanitas conseruetur vel restituatur, similiter etiam ad dispensatorem domus quodammodo pertinet considerare de pecunia, scilicet vtendo ea iam acquisita, & vtendo etiam ministerio eorum, qui acquirunt, sed cõsiderare ex quibus reb⁹ pecunia possit acquiri & quomodo, hoc non pertinet ad œconomicum, sed ad artem subseruientem, scilicet ad pecuniatiuam. Deinde cum dicit.

Nam dubitaret utique aliquis, cur ea diligentia quæ ad acquirendum pertinet: pars rei familiaris sit, medicina uero non sit eius pars? Atqui sanam esse familiam eius oportet, quemadmodum & uictum habere, aut aliud quiddam necessariorum, sed cum sit ut patris familias & gubernatoris, de salute prouidere, sit etiam ut non, sed medici, ita etiam de pecunis est, ut patris familias, est etiam ut non sed ut lucro inseruientis.

Maxime uero, ut prius dictum est, a natura oportet hæc existere, naturæ enim opus est alimentum genito præbere. Cuique autem ex quo generatur alimentum est afferendum, itaque secundum naturam est parandi studium omnibus ex fructibus & animalibus.

Cum uero & hæc sit duplex, ut diximus, & altera pecuniaria, & altera disciplina rei familiaris, & hæc quidem necessaria & laudabilis, illa uero translata, & merito improbanda, quia non secundum naturam, sed ab hominib⁹ acquirit, rationabilissime habetur odio nummularia, quoniam a nummo ipso facit acquisitionem, & non quod inductus est, commutationis enim causa nummus inductus fuit. Fœnus autem seipsum maius facit, unde & nomen uenit, quoniam illa quæ pariuntur similia sunt gignentibus, in fœnore autem nummus nummum parit, itaque maxime præter naturam est hic acquirendi modus.

g ¶ Manifestat qđ supra dixerat. s. q̃ natura tradat ea q̃ sunt necessaria, & dicit q̃ sicut dictũ est prius, ea quibus vtit œconomica vel politica, maxime oportet existere a natura, a qua etiã accipiũt subseruiẽtes artes, & hoc p̃bat p hoc q̃ naturę opus est dare cibũ ei qđ generat ẽx natura, videm⁹.n. q̃ illud ex quo fit aliqd, quãtũ ad id qđ est residuũ gñationi, est cibus rei gñatę, sicut patet q̃ sãl gñatur ex sanguine mẽstruo, & id qđ est residuũ ex hac materia natura cõuertit in lac & præparat cibũ generato, & ideo qa hõ cõstitut⁹ est ex reb⁹ q̃ sunt ẽx natura, aliæ res quæ sunt secundũ naturã sunt ei cibus, & ideo omnibus hominibus est naturalis pecuniatiua. i. acquisitiua ciborũ, vel denariorũ q̃ cibo ex rebus naturalibus. i. ex fructibus & animalibus, quòd autem aliquis acquirat pecuniam non ex rebus naturalibus, sed ab ipsis denarijs, hoc non est secundum naturã. Deinde cum dicit.

h ¶ Positis duabus pecuniatiis ondit, q̃ earũ sic laudabilis, & q̃ vituperabilis, & dicit, q̃ duæ sunt pecuniatiuæ, quarũ vna vocatur cãpsoria, quæ, scilicet acquirit pecuniã ex pecunijs & propter ipsas pecunias, alia autẽ pecuniatiua est œconomica, quæ scilicet acquirit pecunias ex rebus naturalibus, puta ex fructibus & animalibus, vt dictum est, ista quidem secunda, est necessaria ad vitam hominum, vnde & laudatur, alia vero scilicet

Universidad de Deusto
Biblioteca

nummularia transfertur ab eo, quod est necessarium naturæ ad id quod requirit conuersantia, vt supra dictum est: & ideo iuste vituperatur, non enim ista pecuniatiua est secundum naturam, quia neque ex rebus naturalibus est, neque ad supplendam necessitatem naturæ ordinatur, sed ex denariorum adinuicem commutatione, inquantum scilicet homo denarios per denarios lucratur, & cui ista pecuniatiua, quæ est nummularia iuste vituperatur, Quædam alia acquisitiua pecuniæ est, quæ rationabilissime vituperatur & odio habetur, quę dicitur fœnus, per quod denarius seipsum adauget, & ideo hic vocatur: videmus enim, quòd ea quæ parinntur secundum naturam sũt similia generatibus, vnde fit quidam partus cum denarius ex denario crescit, & ideo etiam ista acquisitio pecuniarum est maximè præter naturam, quia secundum naturam est, vt denarij acquirantur ex rebus naturalibus, nõ autẽ ex denarijs, sic ergo vna pecuniatiua est laudabilis, & duæ vituperabiles, vt dictum est.

LECTIO IX.

ROquam Philosophus docuit cognoscere pecuniatiuæ originem & eius proprietates & partes, hic consequenter determinat ea, q̃ pertinent ad vsum ipsius. Et primo dicit de quo est intentio. Secundo exequitur propositum, ibi. {Sũt aũt pecuniatiuæ partes vtiles &c.} Dicit ergo primo, quòd quasufficienter determinauimus de pecuniatiua, in eo quod pertinet ad cognoscendum naturam ipsius, oportet breuiter ponere ea, quæ pertinẽt ad vsum eius, qualiter scilicet, sit ea vtendum, omnia enim huiusmodi, quæ pertinent ad operationes humanas, habent liberam, idest expeditam contemplationem, quia facile est ea considerare in vniuersali, sed tamen necesse est, q̃ habeatur experientia circa ipsa, ad hoc quòd homo possit perfectum vsum eorum habere. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat ea, quæ pertinent ad vsum pecuniatiuæ. Et circa hoc duo facit. Primo distinguit partes ipsius. Secundo ponit quædam documenta vtilia pecuniatiuæ, ibi. {Quoniam autem a quibusdam &c.} Circa primum duo facit. Primo assignat partes pecuniatiuæ, quæ est necessaria ad vitam humanam. Secundo partes pecuniatiuæ non necessariæ, ibi. {Translatiuæ maximũ quidem mercatura &c.} Dixit autem supra, necessariam esse pecuniatiuam, per quam homo acquirit pecuniam ex rebus quas natura ministrat ad necessitatem vitæ, huiusmodi autem ponit

LECTIO IX.

VOniam vero illa, quæ ad cognitionem pertinebant, determinauimus sufficienter, illa quæ ad vsum pertinent discutienda sunt, cuncta enim hæc considerationem habent liberalem, experientiam uero necessariam.

Sunt autem circa acquirendum partes utiles rerum ipsarum, quæ acquirendæ sunt, peritiam habere, quæ optima sint, & ubi, & quomodo, ceu quales equi comparandi sint, quales boues & pecudes, eodem modo in aliis animalibus, oportet enim peritum esse, quæ istorum potissima, & ubi, & qualia, nam alia alibi potiora gignuntur, deinde agriculturæ, eiusq; speciorum, ut nudi soli, & consiti, & apum, & aliorum animalium, ex quibus sit utilitas prouentura, maxime propriæ igitur acquisitionis istæ sunt partes & primæ.

Eius uero, quæ per translationem dicitur, potissima pars est mercatura, & huius partes tres, naugatio, deuectio, negociatio, differunt autem hæc inter se, cum alia securiora sint, alia fructuosiora. Secunda pars est fœneratio, tertia mercenaria, & huius alia uilium artium, alia sine arte solo corpore ministrãte, est & quarta acquirendi species, media inter hanc & primam, habet enim partem eius, quæ est secundum naturam, & partem eius, quæ per translationem dicitur, & est in his omnibus, quæ a terra, & ab his, quæ terræ sunt, non a fructibus, sed ab utilibus, ceu silua cædua & metallica, hæc rursus multas complectitur partes, nam multæ sunt metallorum species.

duas partes, quarum prima est secundũ quam homo ex emptione & venditione talium rerum potest pecuniam acquirere, & circa hanc partem dicit, quòd pecuniatiuæ sunt istæ partes vtiles. i. vtilia quædam documenta, vt homo sit expertus circa bona huiusmodi: quæ ab hominibus possidentur, quæ eorum sunt maximi præcij, & vbi maximo precio vendantur, & quomodo, puta quo tempore, vel secundum alias conditiones, & exponit de quorum bonorũ possessione dicat: est enim quædam possessio equorum, & bouum, & ouium, & aliorum animalium. Oportet autẽ eum, qui ex his vult lucrari pecuniam, esse expertum, quæ eorum sint maxime cara, & in quibus locis, quia alia istorum in alijs regionibus abundant. vt scilicet emat in loco, vbi abundant, & vendat in loco, vbi sunt cara. Secunda autem pars huiusmodi possessiuæ est, vt homo acquirat copiam harum rerum venalium, quod quidem est per culturam terræ, siue nudæ, hoc est absque arboribus, sicut sunt campi, in quibus seminatur triticum, siue plantatæ, sicut sunt vineæ, & horti & oliueta. Per huiusmodi enim culturam acquirit homo abundantiam tritici, & vini, & aliorũ hmõi, & oportet etiam esse hominem expertum de cultura apum & aliorum animalũ tam natatilium, scilicet piscium, quam etiam volatilium, scilicet auium, a quibus cumque enim cõtingit acquirere auxilium ad vitam humanam, quia per eorum abũdantiam potest fieri acquisitio pecuniarum. sic ergo patet, q̃ istę sunt primæ & primissimæ partes pecuniatiuæ, & dicuntur primæ & propriissimæ, quia sic acquiritur pecunia ex rebus naturalibus, propter quas inuenta est primo pecunia. Deinde cum dicit.

c ¶ Distinguit partes pecuniatiuæ translatiuæ. Dixit autem supra, pecuniatiuam translatiuam esse per quam acquiritur pecunia non ex rebus necessarijs ad vitam, sed ex quibusdam alijs rebus: & dicitur translatiua, quia pecunia translata est de rebus naturalibus ad huiusmodi. Circa primum tria facit. Primo distinguit partes huiusmodi pecuniatiuæ. Secundo excusat se de diligentiori consideratione harum partium, ibi. {De vnaquaque horum &c.} Tertio manifestat quædam, quæ dixerat, ibi. {Sunt aũt maxime &c.} Circa primum ponit quatuor partes pecuniatiuæ, quarum prima & maxima est mercatiua: mercatores enim maxime pecunias acquirũt: & hãc primã partem secũdo distinguit in tres partes, quarũ prima est nauigatio, quæ scilicet, mercationes exercet per mare. Alia autẽ dicitur deuectio, idest oneraria, quæ scilicet

scilicet exercet mercationes in terra per deportationem onerũ A in curribus vel iumentis. Tertia autem vocatur negociatio, puta cum aliquis non defert merces nec per mare nec per terram, sed assistit mercatoribus per communicationem pecuniæ vel rerum, & istę partes differunt adinuicem, quia quædam eorum sunt certiores, sicut mercationes terræ, quædam autem faciunt magis excrescere lucrum sicut mercationes maris, quæ tamen sunt magis periculosæ. Secunda autem pars principalis huius translatiuæ pecuniatiuæ est fœneratio, quæ scilicet per vsuras pecuniam acquirit. Tertia autem pars est mercenaria, sicut eorum qui labores suos locant pro mercede pecuniarũ, in hac est quædã differentia, quia quędã mercenaria sit per artes vtiles, sicut est ars coquorum & huiusmodi ministeriũ. Quædam autem sit per labores non artificiales, & qui sunt vtiles soli corpori, & in quibus etiam solũ corpus est vtile, sicut illi qui mercede conducuntur ad fodiendum in agro, vel ad aliquid aliud huiusmodi. Quarta autẽ pars est media inter translatiuam & primam, quæ est necessaria habẽs aliquid de vtraque illa, quæ scilicet acquirit lucrum per incisionem lapidum vel metallorum de terra, habet enim hoc commune cum prima pecuniatiua, quia est a terra & ab his, quæ generantur ex terra, sicut agricultura circa ea est, quæ generantur ex terra. Cum translatiua autem cõuenit in hoc, q̃ huiusmodi metalla non faciunt aliquẽ fructum pertinẽtem ad necessitatem vitæ, sicut faciunt campi, & animalia: sunt tamen huiusmodi vtilia ad alia, puta ad ędificandas domos vel ad aliqua instrumenta construenda. Et ista quarta pars complectitur sub se diuersa genera fm diuersas species metallorũ, quæ sunt aurum, argentum, ferrum, & hmõi. Deinde, cum dicit.

d ¶ Excusat se a perfecta horũ determinatione, & dicit quod dictum est nunc vtiliter de istis partibus: esset autẽ vtile ad operationes eorum qui volunt pecuniam acquirere, q̃ diligentius determinaretur particulariter de singulis, sed tũ graue est diu morari circa talia tendentibus ad maiora. Deinde cum dicit.

e ¶ Exponit quædam quæ dixerat de operationibus vilibus & inartificialibus, & dicit q̃ illę operationes sunt maxime artificiales, in quibus minimum operatur fortuna, hoc enim a fortuna fieri dicimus quod fit præter præuisionẽ rationis, in qua ars consistit. Vnde operationes illæ, quorum euentus multum subiacent fortunæ, parum sunt artificiales, sicut eorum qui piscantur hamo, & aliorũ huiusmodi, & econtrario operationes quarum effectus parum subiacent fortunę, sunt maxime artificiales sicut fabrorum & aliorum artificum. Illæ autem operationes sunt maxime abiectæ & viles, quibus corpora maxime maculãtur, sicut sunt coquorum & eorum qui purgant plateas & aliorũ huiusmodi. Illæ autem operationes sunt maxime seruiles, vbi maior pars vsus est ex parte corporis & parum ex parte rationis, sicut eorum qui deferunt onera & cursorum & huiusmodi. Illæ autem sunt ignobilissimæ inter oẽs, ad quas requirit minimum de virtute vel animi vel corporis, sicut in aliquibus prędictarum apparet. Deinde cum dicit.

f ¶ Proponit documenta vtilia ad partes ꝓmissas pecuniatiuæ. Et primo docet huiusmodi documenta considerare ex scripturis. Secundo ex exemplis, ibi. {Similiter autẽ & ab aliis, &c.} Dicit ergo primo ꝙ quia quidam sapientes de præmissis scripserunt, sicut quidam Charetes nomine, Parius origine, & Appollodorus Lẽnius scripserunt de cultura terræ tam nudæ q̃ plantatæ, velut & apud latinos Palladius, & ab aliis scriptum est de aliis præmissarum partium. Quicumq; habet curam plenius præmissa cognoscere, consideret ex eorũ libris. Deinde cum dicit.

g ¶ Proponit documẽtum de exemplis considerandis, & primo proponit qd intendit. Secundo subiungit exempla, ibi. {Puta & qđ Thalis, &c.} Dicit ergo primo, ꝙ non solũ oportet cõsiderare libros eorum, qui artes de prędictis partibus cõstruxerunt, sed etiã si quæ dicuntur exempla dispersa in diuersis narrationibus per quæ aliqui acquisiuerunt magnam pecuniam, oportet huiusmodi cõsiderare, hęc

d De vnaquaq; horum autem vniuersaliter quidem dictum est nunc, particulariter autẽ diligentius dicere vtile quidem ad operatiões, graue aũt imorari.

e Sunt aũt maxime artificiales quidem operationum, vbi minimum fortunæ, maxime autem banausicæ, in quibus corpora maculantur maxime. Maxime autem seruiles vbi corporis plurimi vsus. Ignobilissimæ aũt vbi minimum requiritur virtutis.

f Quoniã autẽ a quibusdã scripta sunt de his, puta a Charete Pario, et Apollodoro Lẽnio de terræ cultura & nudæ & plãtatę.

g Similiter autem & ab alijs de alijs, hæc quidem ex his cõsiderentur cuicumque est cura. Adhuc autem & dicta sparsim per quæ adepti sunt quidã pecunijs intendentes oportet colligere. Omnia enim hæc proficua sunt honorantibus pecuniatiuam.

h Puta, & quòd Talis Milesij hæc enim est consideratio quædam pecuniatiua, sed illi quidẽ propter sapientiam adaptant, contingit autem vniuersale aliquid existẽs. Exprobrãtibus. n. ipsi propter paupertatem tamquam inutili philosophia existente. Aiunt ipsum cõsiderasse oliuarum vbertatem futurã ex Astrologia, adhuc quoq; hyeme existente abundantem pecunijs paucis arabones dedisse oliuarũ cultoribus, his qui in Mileto & Chio omnibus modico pretio dato, tanquã nullo adijciente. Quando autem tempus venit, multis quęrentibus simul & subito præcium taxans quomodo voluit, cum multas pecu-

De singulis horum in genere dictũ est nunc, in specie uero de his dicere utile quidem foret ad opera conficienda, sed graue nimis, in his edocendis persistere.

Sunt enim operationes illæ artificiosissimæ, in quibus minimum est fortunæ. Illæ sordidissimæ in quibus maxime inquinatur corpus. Illæ seruilissimæ, in quibus corporis est opus plurimum. Illæ ignobilissimæ in quibus minimum requiritur uirtutis.

Cum uero sit a quibusdam de his scriptum, ut a Charete Pario, & ab Appollodoro Lemnio de cultu agrorum, tam nudorum, quam consitorũ.

Et similiter ab aliis de aliis, ea quidem consideret, cui cura est, præcepta etiam quædam a frugi patribus familias dicta colligere oportet, hæc enim omnia utilia sunt his, qui augere patrimonium curant.

Quale est illud Thaletis Milesii, id enim consideratio quædam est ad acquirendum, sed illi quidem attributum propter sapientiam: est autem uniuersale quiddam, cui cum obiiceretur philosophiæ studium propter inopiam quasi inutile & infructuosum, prospexisse illum ferunt per astrologiam, oliuarum ubertatem futuram. Cumque coegisset pauxillum pecuniarum, hyeme adhuc uigente, emptionẽ olei fecisse in Mileto & in Chio pro paruo admodum præcio, utpote nemine plus offerente, arrasque dedisse. Cum itaque postea tempus uenisset, multis subito quærentibus uendidisse oleum, quanti ipse uoluit, ac magnam uim pecuniarum inde superlucratum, ostendisse amicis, per facile esse philoso-

.n. erũt vtilia his q̃ intendũt acquirere pecunias. Deinde cũ dicit.

h ¶ Subiungit duo exempla, quorum secundum incipit, ibi. {In Sicilia &c.} Circa primum duo facit, primo proponit exẽplum. Secundo ostendit ad quid est vtile, ibi. {Est autem, &c.} Sciendum est ergo circa primum, ꝙ Thales Milesius fuit vnus de septem sapientibus qui primus incœpit studere in philosophia naturali, aliis sex sapientibus circa res humanas occupatis, cuius factum habet quandam considerationem vtilem ad acquirendũ pecunias, quamuis ascribatur non ad cupiditatem pecuniæ, sed ad sapientiam, potest tamen ex eius facto sumi quoddã vniuersale documentum acquirendi pecunias. Cum enim exprobraretur sibi ab aliquibus ꝙ pauper esset, & ꝙ sic sua philosophia esset sibi inutilis, cõsiderauit per astrologiam, cuius erat peritus, ꝙ in futuro anno, futura esset vbertas oliuarum præter consuetudinem, nam in præcedenti anno etiam fuerat oliuarũ vbertas

Laert. in Thal.

Universidad de Barcelona Biblioteca

F ut plurimum autem oliuæ deficiunt post vbertatem. Cum igitur adhuc in hyeme esset abundantia oliuarum, dedit cultoribꝰ oliuetum in duabus ciuitatibus, scilicet Mileto & in Chio pauca pecunias pro arra fructus futuri anni, qui parum credebatur excrescere. Quando ergo venit tempus oliuarum, multis simul & subito quærentibꝰ emere oliuas, taxauit præcium, sicut voluit & hic colligens multas pecunias, ostēdit, qꝫ philosophis facile est ditari si volunt, sed non est studium eorum ad hoc, & per hunc modum Thales ostendit suam sapiētiam. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit ad qd est vtile pecuniatiuæ huiusmodi exemplū & dicit, qꝫ hoc est valde vtile ad acquirendum pecunias, siquis possit præparare singularem venditionē, vt scilicet ipse solus vendat res aliquas in ciuitate. Deinde cū dicit.

K ¶ Ponit secundū exemplum, & primo narrat factum. Secūdo ostendit, qꝫ redit in idem cum primo. Dicit ergo primo, qꝫ cum quidam in Sicilia haberet pecuniā apud se reconditam, emit simul omne ferrum de minerijs in quibus fundebatur. Vnde cū venissent mercatores, ipse solus vēdebat, non tamen faciebat magnū excessum præcii vt expeditius venderet, tamen lucratus est de quinquaginta talentis cētum. Dionysius autē tyrannus Siracusanorum, sentiens hūc valde ditatum, mandauit ei qꝫ vlteriꝰ nō habitaret in Siracusis, permittens tamē ei portare suas secum pecunias. Quod cū aliqui ciues multum ditentur, reputant sibi tyranni esse inconueniens, vt infra dicetur. Deinde cum dicit.

l ¶ Ostendit quòd illud in idem redit cum primo, quia & ille Siculo & Thalethi philosopho idem visum fuit, vt scilicet exerceret monopoliam, & est etiā vtile qꝫ politici considerēt quia multis ciuitatibus necesse est acquirere pecunias sicut & domibus, & adhuc magis, quanto ciuitas pluribus indiget. Et ideo quidam qui studēt circa regimina ciuitatum, ad hoc principaliter videntur intendere, vt multiplicent pecuniam in ærario publico.

nias collegisset, demonstrauit, quia facile ē ditari philosophis si uolūt, sed non est hoc circa qđ studēt. Thales quidē igitur hoc modo ostēsionē feciſſe sapiētię.

i Est autem quēadmodum diximus vniuersale quod tale pecuniatiuū, siquis potuerit Monopoliā preparare sibi, propter quod & ciuitatum quædam hoc modo faciunt diuitias cū egeāt pecunijs. Monopoliam enim vendalium faciunt.

K In Sicilia autē quidam repositō apud se numismate, simul emit omne ferrū de ferri mineris. Post hoc autem vt venerunt de nundinis mercatores, vendebat solus, non multum faciens excessū precij, sed tamen in quinquaginta talentis, sup alsumpsit centū. Hoc igitur Dionysius sentiens pecunias quidem iussit asportare, non tamen amplius manere in Syracusis, tā quā diuitias inuenientē, sui ipsius rebus inconuenientes.

l Quod vero visum fuit Thali, & huic, idem est. Vtriq; enim sibi ipsis studerunt fieri Monopoliam. Vtile autē notificare hoc politicis. Multis .n. ciuitatibus opus ē pecuniæ acquisitione & talibus diuitiis quemadmodū domibus. magis aūt propter qđ & quidā ciuiliter conuersantiū, ciuiliter cōuersant per hoc solū.

LECTIO X.

QVoniam aūt tres partes œconomicæ erāt, vna quidē despotica đ qua dictū prius, vna aūt paterna, tertia aūt nuptialis. Etenim mulieri præest & natis, tamquā liberis quidem ambobus. Non eodem aūt modo principat', sed mulieri quidē Politice, natis aūt regaliter. Masculus .n. natura, fœmellā principalior, nisi aliqualiter constet prēter naturā, & senius & pfectū, iuniore & impfecto.

LECTIO X.

Postquàm philosophus determinauit de coniugatione domini & serui, addito etiam vniuersali tractatu de possessione, hic determinat de aliis duabus coniugationibus domesticis, quas supra posuerat, scilicet viri ad vxorem & patris ad filium, & diuiditur in partes duas. In prima determinat quēdam de huiusmodi coniugationibus. In secunda excusat se a diligentiori horum consideratione, ibi. ¶ De viri autē & mulieris &c.¶ Circa primum duo facit. Primo determinat de prædictis coniugationibus, comparans eas aliis principatibus. Secundo mouet quandam quæstionem communem de omnibus, ibi. ¶ Primo igitur quidem, &c.¶ Circa primum tria facit. Primo ponit comparationem prædictarum coniugationū ad alios principatus. Secundo cōparationem prędictā manifestat, ibi. ¶ In Politicis quidem igitur officiis, &c.¶ Tertio ostendit qꝫ sollicitudo œconomiæ maxime circa huiusmodi coniugationes versatur, ibi. ¶ Manifestum igitur, &c.¶ Dicit ergo primo, qꝫ cū prius dictum sit, qꝫ tres sint partes œconomicæ, idest gubernatiuæ domus secundum tres coniugationes prędictas: de vna earum iam dictum ē, scilicet de despotica, quæ pertinet ad dominum & seruum, vnde restat dicere de secunda, quæ est paterna pertinēs ad patrem & filium, & de tertia quæ est nuptialis, pertinens ad virū & vxorem, de quibꝰ tria dicit. Primo quidem qꝫ in vtraque harum coniugationum est quædam prælatio siue quidam principatus. Vir enim præest mulieri & pater filiis, non quidē sicut seruis, sed sicut liberis, in quo differunt hi duo principatus a principatu despotico. Secundū est, qꝫ hi duo principatus non sunt vniusmodi sed vir principat mulieri politico principatu, idest sicut aliquis qui eligitur in rectorem, ciuitati præest, sed pater præest filiis regali principatu: & hoc ideo, quia pater habet plenariam potestatem super filios, sicut & rex in regno: sed vir non habet plenariam potestatem super vxorem quantum ad omnia, sed secundum qꝫ exigit lex matrimonii, sicut & rector ciuitatis habet potestatem super ciues secundum

phis ditari, si uellent, sed hoc non esse illis curæ. Thales igaur in hunc modum dicitur sapientiam suam ostendisse.

Est autem ut diximus uniuersalis hic quærendi modus, siquis possit sibi soli uenditionem comparare. Quapropter ciuitates quædam hunc faciunt quæstum, cum indigent pecuniis, uenditionem enim sibi solis reseruant.

In Sicilia, quidam cum apud eum pecunia reposita esset, ferri quicquid erat ex ferrariis emit, postea uero mercatoribus illuc accedentibus, uendebat solus, non magnum excessum præcii faciens, sed tamen ita ut pro quinquaginta talentis, centum conficeret. Hoc itaque sentiens Dionysius, pecunias quidem illi non abstulit, sed amplius Siracusis morari uetuit, ut qui redditus reperisset suis rationibus inutiles.

Iste uidit aliquid tale quale Thales uiderat, uterque enim sibi soli uenditionem parauit, hoc est utile uidere etiam in rep. Nam ciuitates pecuniis indigent, & huiusmodi quæstibus quē admodum domus, sed magis. Quam obrem in repu. quidam huic soli parti intendunt.

Voniam uero tres erant partes rei domesticæ. Vna dominica, de qua supra diximus, alia paterna, tertia coniugalis, nam & uxori præest & filiis, tamquā liberis quidem ambobus, sed non eodē modo, sed uxori quidem ciuiliter, filiis autem regie. Masculus enim quàm fœmina principalior est, nisi aliubi contra naturam consliterit, & antiquius & perfectum, iuniore & imperfecto.

secundum statuta. Tertio autem manifestat hos duos principatus esse secundum naturam, quia semper quod est principalius in natura, principatus, vt supra habitum est. Sed masculus est naturaliter principalior fœmina, nisi aliquid accidat præter naturam, sicut in hominibus effeminatis, & similiter pater est naturaliter principalior filio, sicut antiquius tamiore, & perfectū imperfecto. ergo naturaliter masculꝰ præcipitur fœminę & pater filius. Deinde cū dicit.

b ¶ Manifestat cōparationes prędictas, & primo nuptialis principatus ad politicum. Secundo paternus ad regalem, ibi. ¶ Puerorum aūt principatus, &c.¶ Ostendit ergo primo comparationem quātum ad differentiam, quia in ciuilibus principatibus transmutantur personæ principiatæ & subiectæ, qui enim fuerit in officio principatus vno anno, subditi sunt alio, & hoc ideo, quia ralem principatum competit esse inter eos qui sunt æquales secūdum naturam & in nullo differēt naturaliter, sed tātum tempore quo vnus principatur & alii subiiciuntur. In diuitia vero humana adinuenit quandam differentiam & quātum ad figuram, quæ consistit in exterioribus insignibus & quātum ad sermones, qꝫ aliter nominantur qꝫ prius, & aliter eos homines alloquuntur, & similiter quantum ad honores, quia scilicet ciues, quasdam reuerentias exhibēt ei qui est in principatu, quas ante nō exhibebant, sicut Amasis Poeta dixit de lotore pedum, ille enim qui est lotor pedum, circumponeretur sibi huiusmodi insignia & aliad uo donabi exhiberentur, nō videretur a principe ciuitatis differre, sic. ergo patet, qꝫ politicos principatus permutatur de persona in personā, sed hoc non contingit in principatu mariti ad fœminam: non enim qui est uxor postea fit fœmina, aut econuerso, sed semper manet eodem modo. Deinde cum dicit.

c ¶ Comparat principatum paternum ad regalem secundum similitudinem, & dicit qꝫ principatus patris respectu filiorum est regalis. In hoc enim principatu duo attenduntur, scilicet qꝫ pater qui generat principatur secundum amorem, nam naturaliter amat filios, & iterum principatur secundum senectutem, quasi habens quandam naturalem prærogatiuam ætatis supra filios, & quantum ad hoc est species, idest similitudo principatus regalis, & inde est qꝫ Homerus appellauit Iouem, idest summum Deum, patrem virorum & deorum, idest regem omnium & hominum, & superiorum substantiarum, quas Deos vocabat. Oportet enim qꝫ ex eo qui perpetuo principatur & plenariam potestatem habet in omnibus potestatem, differat a subditis secundum naturam in quadam magnitudine bonitatis, & tamen qꝫ sit genere idem eis, ad minus secundum speciem humanam, melius autem erit, & si etiam vnitate generis, & hæc etiam est comparatio senioris ad iuniorem, & generantis ad genitum, qꝫ scilicet habet naturalem prærogatiuā perfectionis: ideo autem oportet regē naturaliter differre ab aliis, nisi enim esset naturali quadam bonitate melior, non esset iustum, qꝫ semp dominaretur plenaria potestate sibi æqualibus, vt infra in Tertio dicet. Sic igitur naturalis differētia separat principatum regalem a politico, qui est ad æquale secundum naturam, amor autem separat principatum regalē a tyrannico, qui nō principatur propter amorem quem habet ad subditos, sed propter commodum ꝓprium. Deinde cum dicit.

d ¶ Concludit, qꝫ principalis intentio œconomici est circa istas duas coniugationes principaliores q̄ circa alia. Magis .n. intendit circa homines q̄ circa possessionem inanimatorum, sicut tritici & vini & aliorum huiusmodi, & magis debet intendere ad virtutem, per quam homines bene viuunt, q̄ ad virtutes possessionis, per quā possessio bene procuratur & multiplicatur, quod significatur nomine diuitiarum, & similiter etiam magis studet ad virtutem liberorum q̄ seruorum, & huiusmodi ꝛō potest assignari, qꝫ principalis intentio cuiuslibet est de fine. Res autem inanimatæ quærūtur propter homines, sicut ꝓpter finē, & serui propter liberos, vt eis ministrent. Deinde cum dicit.

e ¶ Quia fecerat mētionem de virtute liberorum & seruorum, mouet de hoc quæstionem, & circa hoc tria facit. Primo mouet quæstionem, secundo soluit eam, ibi. ¶ Manifestum igitur, &c.¶ Tertio ex solutione mouet iterū aliā quæstionem, ibi. ¶ Dubitabit autem vtique aliquis, &c.¶ Circa primum duo facit. Primo mouet quæstionem circa dominum, & seruum. Secundo circa alios principatus, ibi. ¶ Fere autem idē &c.¶ Dicit ergo primo, qꝫ de seruis potest esse quædam dubitatio, manifestum est enim, qꝫ seruus debet habere quandam virtutem organicam & ministratiuam, per quā scilicet sciat & possit exequi mandatum domini & ei seruire, sicut supra dictum ē, qꝫ sunt quædam seruiles scientiæ. Sed dubitatio est, vtrum prēter huiusmodi virtutes sit aliqua alia dignior virtus conueniens seruo, sicut sunt virtutes morales, vt temperantia, fortitudo, iustitia, & alia huiusmodi, vel nulla virtus competat seruo nisi quæ pertinet ad corporalia seruitia, & dicit qꝫ ex vtraq; parte videtur esse

In ciuilibus igitur officiis ; lerumque commutatur is qui præest, & is qui subest, nam æquales esse uolunt se secundum naturam, nec quicquam differre, attamen cum hic quidem præest, ille uero subest, requiritur differētia figuris, & sermonibus, & honoribus, ut Amasis inquit de pedum lotore. Enumero masculus ad fœminam semper ita se habet.

Filiorum autem imperium, est regium, quod enim genuit, quodque per amicitiam præest, & per ætatem, id ipsum est idem quod species quædam regii imperii. Ideo bene Homerus de Ioue inquit. Hominum pater atque deorum, sic appellans horum omnium regem. Natura enim excellere regem oportet, genere autem esse eundem, quod accidit seniori ad iuniorem, & parenti ad natum.

Manifestum autem, quòd plus studii domesticæ disciplinæ est circa homines, quàm circa possessiones inanimatorum, & circa horum uirtutes, quàm circa uirtutes possessionis, quas diuitias appellamus, & circa liberos magis, quàm circa seruos.

Dubitatur autem, utrum præter ministeria & corporalia opera, sit alia quæ uirtus serui excellentior, puta modestia, fortitudo, & iustitia, & alia huiusmodi habitus, uel non sit alia præter corporalia ministeria. Ambiguitatem sane id habet, nam siue sit aliqua, excellentiores erunt serui quàm liberi, siue non est aliqua, cum sint homines rationis participes, absurdum uidebitur.

esse dubitatio: quia & competit seruis hab ere huiusmodi virtutes sicut & liberis: in nullo videbuntur differre a liberis, immo excellentiores videbuntur, qui & seruorum & liberorum virtutibus polleant. Ex alia parte inconueniens videtur, si cum sint homines ratione communicantes non habeant virtutes, quibus homines viuunt, secundum rationem. Deinde cum dicit,

f ¶ Mouet eandem quæstionem in aliis principatibus, & dicit q̃ idem quod quæritur de seruo, potest etiam quæri de muliere & puero, vtrum scilicet, oportet esse mulierem temperatam & fortẽ & iustã: & similiter puerũ uel non. & hæc etiã quæstio potest moueri vniuersaliter in omni principatu, vtrũ scilicet sit eadem virtus principantis & subiecti, vel non, & obiicit ad vtramq; partem, quia si oportet & principantem & subiectũ participare bonitate virtutis, nulla ratio erit, q̃ vnus debeat subiici & alius principari semper, idest per totam vitam suam, secus autẽ esset si successiue subiicerentur & principarentur, sicut accidit in politico principatu, nec potest dici q̃ virtus principantis & subiecti differant secundũ magis & minus, magis enim & minus non variant speciem, sed principari & subiici differunt specie. Vnde non videtur sufficere ad differentiam principantis & subiecti, q̃ vn⁹ habeat pl⁹ de virtute q̃ alius. Ex alia parte si dicatur, q̃ oportet vnum habere virtutem, non autem alium, sequitur etiam inconueniens, quia si ille qui principatur non erit sobrius & iustus, non poterit bene principari. Si vero subiectus non habeat has virtutes, non poterit bene subiici, quia propter intemperãtiam vel timorem frequenter omittet facere ea quæ oportet, & sic non bene subiiceret. Deinde cum dicit,

g ¶ Soluit propositam dubitationem, & primo proponit solutionem in generali, secundo in speciali, ibi. ¶ Palam autem hoc, &c ¶ Concludit autem primo ex rationibus inductis ad vnam partem q̃ necesse est q̃ tam principans q̃ subiectus participent virtute, aliter enim neque vnus bene principaretur, neque alius bene subiiceretur, sed est quædam differentia virtutis vtriusque, & hoc manifestat per ea quæ subiiciuntur aliis naturaliter, & ponit exemplum in partibus animæ, cuius vna pars naturaliter subiicitur, scilicet pars irrationalis, vt irascibilis & concupiscibilis. Ponimus autem vtriusque partis esse aliquam

f Ferè autẽ idem est, q̃ quæstio de muliere & puero, vtrũ & horũ sunt virtutes, & oportet mulierem esse tẽperatã & fortẽ, & iustã, & puer est intẽperatus & tẽperatus, aut nõ. Vniuersaliter itaq; hoc est considerandum de subiecto natura & principãte, vtrũ eadẽ virtus aut altera. Siquidẽ.n. oportet ambos participare calocagathia, pp quid hũc quidẽ principari oportebit vtique, hunc aũt subijci secundũ semel: neq; n. per magis & minus possibile est differre, subijci quidem.n. & principari specie differũt. Magis aũt & minus nihil. Si aũt hunc quidẽ oportet, hũc aũt non, mirabile. Si .n. principans non erit sobrius & iustus, qũo principabitur bene? si vero subiectus, qũo subiicietur bene? Intẽperatus n. & formidolosus nihil faciet eorũ quæ oportet.

g Manifestũ igitur, quia necesse quidẽ participare vtroſq; virtute, hmõi aũt esse differentiq̃, quẽ admodũ natura & subiectorũ, & hoc statim exẽplificatur circa animam. In hac.n. est natura, hoc quidẽ principans, hoc autẽ principatũ, quorũ alterum dicamus esse virtutem, puta ratione abundantis, & irrationalis. Manifestũ igitur, q̃ eodem modo se habet & in aliis. Quare natura quæ plura principantia & subiecta, alio.n. modo liberum seruo principatur & masculꝰ fœminæ, & vir puero. Et omnibus insunt quidẽ partes animæ, sed insunt differenter. Seruus quidẽ.n. oio non habet, quod cõsiliatiuũ, fœmina habet quidẽ sed inualidũ, puer aũt habet quidẽ sed imperfectũ, similiter igitur necessariũ habere, & circa morales virtutes existimandũ oportere quidem participare omnes sed non eodem modo, sed quãtũ vnicuiq; ad sui ipsius opus, pp quod principẽ qdẽ perfectã habere oportet moralẽ virtutem, opus.n. est simpliciter Architectõ, aliorũ aũt vnusquisq; quantũ immittit ipsis. Itaque manifestũ, qm̃ est moralis virtus & dictorũ omniũ, & non eadẽ tẽperantia mulieris & viri neq; fortitudo & iustitia, quem admodũ putauit Socrates, sed hęc quidẽ principatiua fortitudo, hæc aũt subministratiua. Similiter aũt se hẽt & circa alias.

h Palã autẽ hoc, & particulariter magis considerantibus. Vniuersaliter.n. dicẽtes decipiũt seipsos, quia habere bene animã, virtute aut recte operari aut aliquid taliũ. Multò enĩ melius dicunt enumerãtes virtutes, sicut Gorgias, quàm siqui sic determinãt. Propter quod opotet sicut Poeta dixit de muliere; sic putare de omnibus habere, mulieri ornatũ silentiũ præstat, sed viro non iam hoc. Quoniã autẽ puer impfectus, palã q̃ huius quidẽ virt', nõ ipsius ad seipsũ, sed ad finem & ductorẽ: similiter autẽ & serui ad dominũ: posuimus autẽ ad necessaria vtilẽ esse seruũ, quare palã q̃ & virtute indiget parua & tanta, vt neque propter intẽperantiã, neq; propter timiditatem deficiat ab operibus.

LECTIO XI.

Vbitabit autẽ vtiq; aliquis de nũc dicto. si verũ, ergo & artifices oportebit habere virtutẽ. multotiens .n. propter intemperantiã deficiunt ab operibus.

b Aut differt ab his plurimum. Seruus quidẽ n. particeps vitę, hic tamen remotius & tantũ immittit virtutis, quãtũ & seruitutis. Banausus.n. artifex determinatã quandã habet seruitutem, & seruus quidem eorum, quæ natura. Coriarius autẽ nullus, neq; aliorum artificum.

Eadem est fere quæstio de muliere & puero, utrum & horum sint virtutes, & oporteat mulierem esse modestam & fortem & iustam, & an puer sit intemperans & modestus, uel non. Et uniuersaliter id quærendum est de natura imperantis & parentis, utrum eadem uirtus, an alia. Si enim oportet utrosque participes esse uirtutis, cur tandem alter imperare, debet, alter parere? Non enim secundum magis & minus possunt differre, nam imperare & parere specie differunt, & non secundum magis & minus. Sin uero alium oportet, alium non, admirabile est, nam si imperans non erit temperatus & iustus, quomodo bene imperabit? Si is cui imperatur, quomodo bene parebit? Intemperatus enim & timidus nihil faciet, ut oportet.

Constat igitur, oportere utrosque habere uirtutem, sed in ipsa uirtute esse differentiam, quemadmodum in his quæ natura obediunt. Id aperte in animo inspicitur: est enim in animo quod natura imperat, & quod paret, quorum diuersam censemus esse uirtutem, & ut rationem habentis & irrationalis. Patet eodem modo se habere in aliis. Itaque pleraque sunt natura imperantia & parentia, alio enim modo liber præest seruo, & mas fœminæ, & uir puero, & omnibus insunt partes animæ, sed differunt. Seruus enim omnino non habet deliberandi arbitrium, mulier uero habet quidem, sed inualidum, puer autem habet, sed imperfectum. Eodem modo se habere necesse est circa morales uirtutes, putandum est autem omnes participes esse oportere, sed non eodem modo, sed quantum cuique opus est. Ex quo fit, ut is qui imperat, perfectam uirtutem habere debeat moralem, nam eius opus est simpliciter præcipientis, ac præsidentis, ratio autem præcipit atque præsidet moralẽ uirtutem, opus.n. est simpliciter Architectõ, aliorũ aũt vnusquisq; quantũ immittit ipsis. Itaque manifestũ, qm̃ est moralis virtus & dictorũ omniũ, & non eadẽ tẽperantia mulieris & viri neq; fortitudo & iustitia, quem admodũ putauit Socrates, sed hęc quidẽ principatiua fortitudo, hæc aũt subministratiua. Similiter aũt se hẽt & circa alias.

Patet autem id magis particulariter considerantibus, nam qui uniuersaliter dicunt, quòd bene se habere animum uirtus est, & recte agere, aut aliquid tale, seipsos decipiunt. Multo enim melius dicunt qui enumerant uirtutes, quemadmodũ Gorgias, quàm qui ita diffiniunt. Quapropter oportet, sicut poeta de muliere dixit, ita censere in omnibus. Mulieri decus affert taciturnitas, sed non item uiro, Cum uero puer sit imperfectus, patet quòd & huius uirtus non ipsius ad seipsum est, sed ad perfectum & ducem, similiter & serui ad dominum. Posuimus autem seruum esse utilem ad necessaria, itaque patet ipsum uirtute indigere parua, & tanta, ut neque propter intemperantiam, neque propter timiditatem in operibus deficiat.

LECTIO XI.

Vbitabit uero aliquis, si uerum est quod nunc diximus, utrum artifices oportet habere uirtutem, nam sæpe propter intemperantiam deficiunt in operibus.

An hoc longe differt? nam seruus quidem adhæret nobis communione uitæ, ille autem remotior est, & tantum sibi competit uirtutis, quantum seruitutis. Vilis enim artifex determinatam quandam habet seruitutem, & seruus est secundum naturam, sed nemo sutor, aut alius opifex.

cit. Non des filio tuo potestatem in iuuentute, & ne despicias cogitatus illius: similiter etiam virtus serui est in ordine ad dominum. Dictum est enim supra, q̃ seruus ẽ vtilis ad necessaria vitæ, vnde indiget eadem virtute, sed parua, & tanta, vt non deficiat ab his quæ debet operari propter intemperantiam concupiscentiæ vel propter timiditatem.

LECTIO XI.

Oluta prędcędti dubitatiõe, hic mouet quandam aliã dubitationem quæ ex prẽmissa solutione orit, & circa hoc tria facit. Primo mouet dubitationem: secundo soluit eam, ibi. ¶ Aut differt ab his plurimum &c. ¶ Tertio inducit quoddam corẽlariũ ex solutione posita, ibi. ¶ Manifestum igit &c. ¶ Est ergo dubitatio de hoc quod supra dictum est. Si .n. verum est, q̃ oportet seruum habere quandam virtutem, ne pp intemperantiam aut timorem deficiat ab operibus, pari ratione videbitur q̃ artifices ad hoc q̃ sint boni artifices, oporteat habere aliquam virtutem, cũ multoties contingat, q̃ propter intemperantiam vel aliã vitia defectum faciant in suis operib⁹, vtputa negligẽter agentes dum aliis intendunt. Deinde cũ dicit.

b ¶ Soluit propositam dubitationem & dicit, q̃ magna differentia est inter seruũ & artificem, & hoc p hat per duas ratiões, quarum prima est, quia seruus in aliquo est particeps vitæ, i. cõuersationis humanę inquãtum est seruus. Dictum est enĩ supra, q̃ seruus est instrumentum in his q̃ pertinẽt ad actionẽ, ideſt ad conuersationem hominum, & ideo cũ virtutes morales perficiant hominem in cõuersatione humana, oportet q̃ seruus ad hoc q̃ sit bonus, participet aliqd de virtute morali, sed

In præcedẽti lect.

Lectio 2.

artifex remotius se habet a conuersatione humana, non enim operatio artificis inquantum huiusmodi, est circa agibilia conuersationis humanæ, sed circa aliqua artificiata, quæ dicuntur factibilia, vnde aliquis dicitur bonus artifex, vtputa bonus faber ex hoc, q̃ sciat & poteſt facere bonos cultellos, etiam si male vtatur vel negligenter sua arte, sed tamen intantũ immittit de virtute in sua operatione, inquantum exhibet de seruitute ad conuersationem humanam, sicut videmus, q̃ aliqui artifices, ideſt mercennarii, vtputa coqui, habent quandam de ordinatam seruitutem, dum deputãtur ad quædam specialia ministeria & seruiunt,

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

siunt, & secundum hoc indigent virtute morali, ad hoc q̃ sint F
boni ꝛo ministerio. Secundam rationem ponit, ibi. ¶ Et seruus
est secundum naturam, &c.} Quia seruus est de his, quæ sunt a
natura, probatum est enim supra, q̃ aliqui sunt naturaliter ser
ui, sed nullus est coriarius vel vllius artis artifex a natura, sed
oēs artes sunt adinuē
tæ per rationē. Vir-
tus autem ad ea se ha
bet, q̃ sunt nobis
a natura. Habemus
enim naturalem quā
dam inclinationē ad
virtutem, vt dictum
Lect. 1. est in secundo Ethi-
corum, vnde patet,
q̃ ad hoc, q̃ aliquis
sit bonus seruus, in-
diget virtute morali,
non autem ad hoc q̃
sit bonus artifex. De
inde cum dicit.
c ¶ Infert quoddā
corollariū ex dictis.
Dictum est enim, q̃
seruus indiget virtu-
te: oportet autem, q̃
homo qui habet in-
clinationem ad virtu
tem, consequatur vir
tutem studio alicui⁹
gubernantis, sicut ci-
ues debent fieri vir-
tuosi per legislatorē,
vt dicitur in secundo
Lectio. 1. Ethicorū. Vnde ma-
nifestum est, q̃ hu-
iusmodi virtutis, quā
seruus debet habere
ad hoc q̃ sit bonus,
dominus eius debet
ei esse causa instruen
do eum qualiter age
re debeat, & puniendo si male facit, & remunerando si bene: sed non est dicēdum q̃ ad dominum pertineat, q̃ habeat dominalem quandā scientiam, quę doceat opera seruilia ipsum seruum, puta q̃ doceat ipsum coquinare vel aliqua huiusmodi facere, sed debet eū docere, quomodo sit tēperatus, & humilis & I
patiens & alia huiusmodi. Vnde non dicunt bene qui dicunt, q̃ non est ratione vtendum ad seruos sed solo præcepto. Magis.n. debemus seruos monere ad virtutem q̃ filios pueros, quia nondum sunt ita capaces monitionis, & de his quidem sic determinatum sit. Deinde cum dicit.
d ¶ Excusat se a diligentiori determinatione de duabus aliis coniugationibus, & circa hoc tria facit. Primo exponit excusationem, secundo assignat rationem dictorum, ibi. { Quoniam

e Manifestū igitur, q̃ talis virtu
tis causam eē oportet seruo do-
minū, sed non doctrinatiua ha-
bentē, operū despoticā. Propter
quod dicunt non bene, ratione
seruos priuantes & dicentes præ
cepto vtendum solum: monen-
dum enim magis seruos, q̃ pue-
ros: sed de ijs quidē determina
tum sit isto modo.
d De mulieris aūt & viri, & na-
torū & patris, ea quæ circa vnū
quēque ipsorū virtute, & ea quę
ad se ipsos homelia, quid quod
bene, & non bene, & quō opor-
tet quod quidē bene, persequi,
quod autē male, fugere. In iis,
quæ circa politicas necessarium
peruenire.
e Quoniam .n. domus quidem
omnis pars ciuitatis, hæc aūt do
mus, eā quæ partis ad eā quæ to
tius, oportet videre virtutē, ne-
cessariū ad politicā recipientes H
erudire & pueros & mulieres.
Sed quidē aliquid refert ad ciui
tatē esse studiosam, pueros esse
studiosos, & mulieres studiosas
necessariū autē refert. Mulieres
quidem enim dimidia pars libe
rorum, ex pueris autem dispen-
satores fiunt politicæ.
f Quare, quoniā de iis quidem
determinatū est, de reliquis aūt
in aliis dicendum. Dimittentes
tamquā finem habētes eos qui
nunc sermones, aliud principiū
facientes dicamus, & primo cō
sideremus de pronunciatis de
optima Politica.

enim domus, &c.} Tertio continuat prędicta dicēdis, ibi. {Qua
re quoniam de his, &c.} Dicit ergo primo, q̃ in his quæ dicen-
da sunt de ciuitatibus, necessarium est tractare de virtute mu-
lieris & viri, & patris & filiorum, & collocutione vel cōuersatio-
ne eorum adinuicem, quid in hoc sit bene, & quomodo illud
quod est bonum, sit
procurandum, & illud
quod sit malum, sit vi
tandum, & ita ad p̃-
sens antequam de po
liticis dicamus, deter
minari hic non pos-
sunt. Deinde cum
dicit.
e ¶ Assignat duas
rationes, quare prædi
cta oporteat determi
nari circa politias,
quarum prima est, qa
dispositionem partiu
oportet considerare
in comparatione ad
totum, sicut dispositionem fundamenti
in comparatione ad
domum, sed domus
est pars ciuitatis, ad
quam primo pertinent istæ duæ comuni-
cationes, scilicet pa-
tris & filii, viri & vxo
ris, vnde secundum
comparationē ad po
litiam oportet consi-
derare qualiter sint
erudiēdi pueri & vxo
res. Secundam ratio
nem ponit, ibi. {Sed
quidē aliquid refert
&c.} Ea enim quorū
dispositio facit differentiam circa bonita-
tem ciuitatis sunt cō
sideranda in politia.
Sed huiusmodi sunt
instructiones puero-
rum & mulierū quo-
modo vtriq; sint bo-
ni, quia mulieres sūt
media pars hominū
liberorum qui sunt
in ciuitate, ex pueris
autem crescunt viri,
quos oportet esse di-
spensatores ciuitatis,
ergo in politiis deter-
minandum est de in-

Patet ergo, quòd huius quidem virtutis causam esse oportet dominum seruo, non eum qui doctrinam habet in operibus dominicam. Quapropter non bene dicunt qui seruos spoliant ratione, dicentes præcepto uti dumtaxat, admonendi sunt enim serui magis quàm pueri. Et de his in hunc modum determinatum sit.

De uiri autem & mulieris, filiorumque & patris uirtute, & conuersatione adinuicem, quid rectè uel contra, & quomodo oportet hoc quidem facere, ab illo autem abstinere, in his quæ de rep. necesse est intueri.

Nam cum omnis domus sit ciuitatis pars, illi autem domus, partis autem uirtus ad totum respicere debeat, necessarium est respicientes ad rempublicam filios uxoresque instituere. Siquidem refert ad rectam institutionem reip. pueros & mulieres esse bene institutos. Enimuero referat necessarium est, nam mulieres media pars sunt hominum liberorum, ex pueris autem sumuntur, qui rempub. gubernant.

Quare, cum de seruis determinatum sit, de reliquis autem in aliis sit dicendum, omissis propositis, tamquam finem habentibus, alio sumpto principio disseramus, ac primum illa discutiamus, quæ tradita sunt de optimo ciuitatis statu.

structione filiorum & vxorum. Deinde cum dicit.
f ¶ Continuat dicta dicendis, & dicit q̃ quia determinatum est de præmissis, de reliquis autem dicendum est in aliis, idest sequentibus, quæ ad politias pertinent, debemus ad præsens dimittere istos sermones pertinentes ad dispensationem domus, tamquam iam consumationem habentes, & faciemus aliud principium, considerando ea quæ dicta sunt ab aliis de optima politia. Et sic terminatur Primus liber.

ARISTOTELIS
POLITICORVM
LIBER SECVNDVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

Postquàm Philosophus determinauit in Primo libro de his quæ pertinent ad domum quę sunt elementa quædam ciuitatis, hic incipit determinare de ipsa ciuitate secundum modum quem in fine Primi tetigit, & etiam in fine decimi Ethicorum. Primo enim ponit ea quæ ab aliis dicta sūt de politica communicatione. Secundo incipit determinare de ea secundum propriam sententiam in Tertio libro, ibi. {Et qui de Politica considerat, &c.} Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo p̃sequitur suam intentionem, ibi. {Principium autē &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit suā intentionem. Secundo excusat eam, ibi. {Adhuc autem, &c.} Dicit ergo primo, q̃ intentio nostra principalis est considerare de communicatione politica, vt sciam⁹ quis modus politicæ cōuersationis sit optimus, quemadmodū omnia ea secundum quæ possunt homines viuere maxime ad votum, ad hoc cō sequendum oportet considerare politias, ideſt ordinationes ciuitatis quas aliī tradiderunt, siue sint illæ quibus quædam ciuitatum vtuntur, quæ laudantur de hoc q̃ bene regūntur legibus, siue etiam sint ab aliquibus Philosophis & sapientibus traditæ, quę videntur bene se habere. Et hoc tō oportet considerare, vt appareat quid sit rectum & vtile, in conuersatione & regimine ciuitatis. Ex collatione enim multorū, magis potest apparere quid sit melius & vtilius. Notandum est autem, q̃ ad optimam politiam pertinere dicit, vt homines viuant quam maxime ad votum, ideſt secundum hominum voluntatem, quia voluntas hominis principaliter est de fine humanæ vitæ, ad quem ordinatur tota politica conuersatio. Vnde secundum q̃ homines diuersimode existimant de fine vitę humanæ, secundum hoc diuersimode homines existimant de conuersatione ciuitatis. Qui enim finem humanæ vitæ ponunt delectationes, vel potentiam aut honores, existimant illam ciuitatem esse optime dispositam, in qua homines possint viuere delitiose, vel acquirere multas pecunias, aut consequi magnos honores, vel multis dominari. Qui vero finem p̃sentis vitæ ponūt in bono quod est præmium virtutis, existimant illam ciuitatē esse optime dispositam, in qua homines maxime pacifice & secundum virtutem viuunt. Vnde simpliciter verum est, q̃ optima dispositio ciuitatis est secundum quorumlibet opinionem, prout in ciuitate potest viuere homo ad votum. Item notandū est, q̃ dicit se consideraturum de politiis communitatum, quę bene dicuntur regi, & de ordinationibus ciuitatum a sapientibus traditis, qui videntur bene se habere, quia ad inueniendum veritatem, non multum prodest consideratio eorum, quę sunt manifeste falsa, sed eorum quæ probabiliter dicuntur. Deinde cum dicit.
b ¶ Excusat propriam intentionem, & dicit, q̃ non oportet alicui videri, q̃ hoc ipsum quod est quærere aliquid aliud in ordinationibus ciuitatum, præter ea quæ ab aliis dicta sunt, procedat ex hoc, q̃ ipse intendat suam sapientiam ostētare, sed iō interserit hanc aūtē, quia ea quæ ab aliis dicta sunt, in multis videntur non bene se habere. Deinde cū dicit.
c ¶ Prosequitur suā intentionem, prosequēdo ea quę ab aliis dicta sunt de ordinatione ciuitatis, & primo ponit diuersas ordinationes ciuitatum traditas a diuersis. Secundo, ostēdit qui fuerunt & quales, q̃ de huiusmodi se intromiserunt, ibi. {Eorum autē qui de Repub. aliquid &c.} Prima autem pars diuiditur in duas, secundum diuersitatē quā in præmissis tetigit. In prima enim ponit ordinationes ciuitatis q̃ sunt ab aliquibus sapientibus traditæ. In secunda ponit eas quæ i quibusdam ciuitatibus ordinate viuentibus obseruantur, ibi. { De ea autem quæ Lacedemoniorum Repub. &c.} Prima diuiditur in tres. Primo ponit ordinationem ciuitatis quam tradidit Socrates, vel Platonis discipulus eius, qui in suis libris Socratem loquētem introducit. In secunda ponit ordinationem ciuitatis traditam a quodam, q̃ Phaleas dicebatur, ibi. {Propter quod Phaleas, &c.} In tertia ponit ordinationem Hyppodami, ibi. {Hyppodamus autē &c.} Circa primum duo facit. Primo pertractat equanda in quæstionē de quadam ordinatione, quam Plato dixit esse vtilissimam ciuitati. Secundo prosequitur de ordinatione ipsius quantum ad aliq̃ ibi. {Fere autem, &c.} Circa primum duo facit. Primo mouet quandam quæstionē. Secundo prosequitur eam, ibi. {Continet porro &c.} Circa primum tria facit. Primo mouet quandam quæstionem trimembrem. Secundo excludit vnum membrum ipsius, ibi. {Nullo quidem igitur &c.} Tertio quærit de aliis duobus, ibi. {Sed vtrum quibuscumque, &c.} Dicit ergo primo, q̃ principium huius considerationis faciendū est ab eo, quod primo considerandum occurrit secūdum naturam ciuitatis. Cum enim ciuitas sit communitas quædam, necesse est primo considerare, vtrum omnes ciues debeant communicare in omnibus, aut in nullo, aut in quibusdam, & in quibusdam non. Deinde cum dicit.
d ¶ Excludit vnum trium membrorum. Impossibile est enim dicere, q̃ ciues in nullo communicent, quod probat dupliciter. Primo quidem, quia ciuitas est quædam communicatio. Vnde contra rationem ciuitatis esset, q̃ ciues in nullo cōmunicarent. Secundo, quia manifestum est, q̃ omnes ciues necesse est communicare,

LECTIO I.

Via considerare voluimus d̃ cōmunione politica, quæ sit optima omniū, tis qui possunt viuere q̃ maxime ad votum, oportet & alias considerare politias, quib⁹ vtuntur quædā ciuitatū earū, q̃ bene regi legibus dicuntur & si quæ aliæ exiſtunt a quibusdā dicte & visæ bene se habere, & vt recte habens appareat & vtile.
b Adhuc autē quærere p̃ter ipsas alterū non videatur esse, omnino sophizare volentiū, sed pp non bene se habere, has nūc existentes, propter hoc, hanc videamur inferere methodum.
c Principium aūt primo faciendum, quod quidē natum est esse principiū speculationis. Necesse .n. aut omnes omnibus cōmunicare ciues, aut nullo, aut quibusdā quidē, quibusdā aūt non.
d Nullo quidē igitur cōmunicare, manifestū q̃ impossibile.

LECTIO I.

Voniam proposuimus considerationem facere de ciuili societate, quæ sit optima omnium, potentibus viuere maxime ad uotum, oportet alias quoque considerare Resp. quibus utitur ciuitates aliquæ earum, quæ bene legibus instituæ uidentur, & si aliquæ sint aliæ ab aliquibus scriptæ, quæ bene se habere uideantur, ut recta institutio utilitasque appareat.

Nec putetur esse ad ostentationem & superfluitatem quærere aliud quippiam præter illas, sed quia illæ non bene habent, ideo hunc laborem a nobis esse susceptum.

Incipiendum est autem ab eo, quod est secundum naturam huius considerationis principium. Necessarium quidem est, aut omnia esse communia inter ciues, aut nulla, aut quædam.

Enimuero nulla esse communia, impossibile constat esse, cum ciuitas

Lectio 8.
Lectio 10.
Lectio. 6.

municare, saltem in loco, quia vnus est locus vnius ciuitatis. Cū F
cæteris autem dicuntur, qui sunt socij in vna ciuitate, vnde oportet
eos communicare in loco. Deinde cum dicit.

e ¶ Colloquit duo alia membra sub dubitatione scilicet, vtrū
melius sit, q̄ ciuitas quæ debet bene conuerſari communicet in
quibuſcunq; contin
git aliquos cōmunica
re, vel in quibuſdam
eorū cōmunicet, & in
quibuſdā non. Quæ
dā enim sunt in quibus
nullo modo contingit communicare, ſicut in omnibus perſonalibus, puta in mē
bris corporis. Sed in
filiis & vxoribus &
poſſeſſionibus cōtin
git ciues communica
re adinuicē, ſicut tra
ditur in politica Pla
tonis: ibi enim dixit
Socrates, q̄ oportet
ad optimam ciuitatē
q̄ ſint cōmunes poſ
ſeſſiones omnium ci
uium & communes
vxores, ita ſcilicet, q̄
indifferenter omnes
accedant ad omnes,
& per conſequens ſe
quitur, q̄ illi ſint cō
munes propter incer
titudinem filiorum,
& hoc tangit in prin
cipio Thimei. Quæ-
rendum eſt ergo, vtrū
melius ſit habere cō-
uerſationem politi-
cā ſicut nunc, aut ſi
legē qua Socrates in
ſua politica ſcripſit.
Deinde cum dicit.

f ¶ Inquirit de præ
dicta quæſtione, &
primo oſtendit inco
uenientiam prędictę
poſitionis de cōmu-
nitate vxorū & poſ-
ſeſſionum. Secundo
oſtendit eius inſuffi-
cientiam, ibi. ¶ Cauſa
autem deuiationis
Lect. 5. Socratis &c. ¶ Circa
primū tria facit. Pri-
mo improbat legem
Socratis quantum ad
communitatem vxo
rum & filiorum. Se-
cundo quantum ad
communitatem poſ-
ſeſſionum, ibi. ¶ Habi
tum autem iis, &c. ¶
Tertio communiter
quātum ad vtrāq;, ibi. ¶ Adhuc aūt & ta
les difficultates &c. ¶
Lect. 3. Circa primum duo
facit. Primo propo-
nit ea ſecundum quę
poteſt apparere poſi-
tio Socratis de com-
munitate vxorum in
conueniens. Secūdo
proſequitur illa, ibi.
¶ Dico autem vnam eſſe, &c. ¶ Circa primum ponit quatuor,
quorum primum eſt, q̄ iſta ordinatio de communitate mulie-
rum habet multas alias difficultates, præter ea inconuenientia,
quæ ſtatim tangentur. Secundum eſt, q̄ cauſa propter quam So
crates dixit, hoc oportere lege ordinari, non videtur eſſe ratio-
nabilis. Tertium eſt, q̄ per iſtam legem non poſſet peruenīri
ad finem & vtilitatem ciuitatis, quam Socrates exiſtimabat.

Ciuitas enī cōmunicatio quædā
eſt: & primū neceſſe loco cōmu-
nicare. Locus quidē enim vnus,
quòd vnius ciuitatis.

e Sed vtrum quibuſcunq; con-
tingat cōmunicare & melius eſt
cōmunicare futurā habitari ci-
uitatē bene, aut quibuſdā qdē,
quibuſdā autē non, melius. Cō-
tingit enim & pueris & mulieri-
bus & poſſeſſionibus cōmunica
re ciues adinuicē, quēadmodū
in politica Platonis. Ibi enī So-
crates ait, oportere communes
pueros, & mulieres eſſe, & poſ-
ſeſſiones. Hoc itaq;, vtrū vt nūc
ſit melius habere, aut ſecundū
in policia ſcriptam legem.

f Habet itaq; difficultates alias
multas omnīū eſſe mulieres cō-
munes, & cauſā propter quam,
inquit oportere lege ſtatui hoc
modo, Socrates non videtur aę-
cidens ex rationibus. Adhuc au-
tem ad finem, quem ait oportē-
re exiſtere ciuitati, vt quidem
dictum eſt nūc impoſſibile, quo
modo autem diuidere, nihil de-
terminatum eſt.

g Dico autem vnam eſſe ciuita
tem tanquam optimum ens, q̄
maxime omnem. Accipit enim
hanc ſuppoſitionem Socrates.

h Quāmuis manifeſtum ſit, q̄ I
procedens & facta vna magis,
neque ciuitas erit. Multitudo
enim quædam ſecundum natu-
ram eſt ciuitas factaq; vna ma-
gis, domus quidem ex ciuitate,
homo autem ex domo erit, ma
gis. n. vnam domum ciuitate di
cemus vtiq; & vnū domo. Qua-
re, ſi potens quis eſſet hoc ope-
rāri, non faciendum. Interim et
enim ciuitatem. Non ſolum au-
tem plurium hominum ciuitas, K
ſed & ex ſpecie differētibus: nō
enim fit ciuitas ex ſimilibus. Al
terum enim compugnatio & ci
uitas, hoc quidem enim quanti
tate vtile, quamuis ſit idem ſpe-
cie, auxilij enim gratia compu-
gnatio apta nata eſt, quēadmo-
dum vtique ſi pondus amplius

Quærtum eſt, q̄ ſufficienter tradidit, cum enim cōmunis non
poſſint ſingulis applicari, niſi ſecundum certum modum diſtri-
buendi, iple tamen faciens mulieres communes, non docebat
modum quo eſſent ſingulis diuidēdæ ad vſum. Deinde cū dicit.

g ¶ Proſequitur tria eorum quæ dixerat, nam quartum de in
ſufficientia eſt per ſe
manifeſtum. Primo
enim oſtēdit cauſam
huius ordinationis
a Socrate aſſignatam
eſſe irrationabilem.
Secundo oſtendit, q̄
per hanc legem ciui-
tas non poſſet conſe-
qui finem, quem So-
crates intendebat, ibi.
¶ At vero neq; ſi &c. ¶ Lect. 2.
Tertio oſtēdit, q̄ hęc
lex habet inuitas dif
ficultates, ibi. ¶ Ad-
huc autem & tales,
&c. ¶ Circa primum
duo facit. Primo pro
ponit cauſa legis quā
Socrates aſſignabat. Lect. 1.
Secūdo improbat eā,
ibi. ¶ Quamuis ma-
nifeſtum ſit &c. ¶ Di-
cit ergo primo, quòd
Socrates ſupponebat
hoc quaſi principiū,
q̄ optimum eſſet ci-
uitati, quòd eſſet vna
quantumcunq; poſ-
ſet propter hoc enim
volebat omnia eſſe
communia, etiam fi
lios & vxores, vt ci-
ues eſſēt maxime ad
inuicem vniti. De-
inde cum dicit.

h ¶ Improbat præ
dictam cauſam tri-
rationibus, circa qua
rum primā dicit, ma
niſeſtum eſſe, q̄ tan-
tum poſſet procedere
vnitas ciuitatis ma
gis q̄ deberet, q̄ non
re maneret ciuitas.
Dictum enim eſt ſu-
pra, q̄ ciuitas eſt na-
turaliter quędā mul
titudo, multitudo au-
tem opponitur vnita-
ti. Vnde ſi ciuitas
fuerit magis vna q̄ de
beret, iam nō eſſet ci-
uitas, ſed ex ciuitate
fieret domus, & ite-
rum, ſi hæc domus vni
retur plus q̄ deberet
ex domo, non rema-
neret nisi vnus ho-
mo. Nullus enim du-
bitat quin vna dom⁹
eſt magis vnum & ci-
uitas, & magis vnus
homo, eſt vnū, q̄ do
mus. Vnde ſi etiā ali
quis poſſet facere, q̄
in tota ciuitate eſſet
tanta vnitas, ſicut in
vna domo, non debe
ret hoc facere, quia
ſic deſtrueretur ciuitas. Sed quia poſſet aliquis dicere, q̄ Socra
tes non intelligebat de vnitate quæ excludit multitudinem, ſu-
ſonarum, ſed de vnitate quæ excludit diſſimilitudinem, ideo
ſubjungit, q̄ ciuitas nō ſolum debet eſſe ex pluribus hominī-
ſed etiam oportet eſſe ex differentibus ſpecie, ideſt ex homini-
bus diuerſarum conditionum. Non enim fit ciuitas ex homi-
nibus, qui ſunt totaliter ſimiles ſecundum conditiones. Et hoc
manifeſtat

*ſit communio quædam. Ac primo ne-
ceſſe eſt locum eſſe communem, nam
locus quidem, partas eſt vnius ciuita
s, ciues autem ſocij vnius ciuitatis.*

*Sed vtrum melius fuerit in bene in
ſtituenda rep. quæcunque recipere
communionem poſſint, ea omnia eſſe
communia, an quædam communia eſ-
ſe, quædam non eſſe. Nam fieri po-
teſt vt filij & vxores & res, quæ poſ-
ſidentur communes eſſent, quemad-
modum in Platonis rep. ibi enim So-
crates inquit, oportere communes eſ-
ſe filios, & mulieres, & facultates.
Id vero, vtrum præſtat ita fieri, vt
nunc fit, vel ſecundum legem illam in
republica ſcriptam.*

*Continet porro & alias turbatio-
nes permultas iſta mulierum communi-
tio, & id, propter quod cenſuit legem
hanc eſſe ferendam, non videtur con-
ſequi ex rationibus. Præterea, ad fi-
nem quem inquit oportere ciuitati exi-
ſtere, vt nunc quidem dictum eſt,
impoſſibile: quomodo autem tranſi-
gere oporteat, nihil ab eo determina-
tum eſt.*

*Quòd una videlicet, ſit ciuitas to-
ta, tanquam id ſit maxime opti-
mum, ſuſcipit enim hanc ſuppoſitio-
nem Socrates.*

*Atqui conſtat, quòd ea procedē-
te vt una fiat magis, ciuitas non erit.
Eſt enim ciuitas multitudo quædam
ſecundum naturam, quæ dum fit una
magis, domus erit ex ciuitate, & ho-
mo ex domo. Vnam enim magis do-
mum cenſemus eſſe quàm ciuitatem,
& hominem unum, quàm domum.
quare etiam ſi poſſet quiſpiam hoc fa-
cere, tamen non eſſet faciendum,
quia perimit ciuitatem. Nec ſolum
ex multitudine hominum conſtat ci
uitas, uerum etiam ex eorum mul-
titudine, qui ſpecie differunt. Non
fit enim ciuitas ex ſimilibus, aliud
enim ad bellum confœderatio quàm
ciuitas, illa enim quantitate prodeſt,
& ſi eadem ſit ſpecie, cum auxilij gra
tia fiat, ceu ſi pondus magis attra-
hat. Differret autem & eo modo ciui-*

Lect. 4

manifeſtat tripliciter. Primo quidem, quia aliud eſt ciuitas, & A
aliud eſt multitudo congregata ad ſimul pugnandū. Quia mul-
titudo congregata ad ſimul pugnandum, eſt vtilis ex ſola quan-
titate numerali, etiam ſi omnes ſint eiuſdem conditionis, quia
talis multitudo eſt adunata propter adiutorium, ſicut contingit
in illis, qui volunt
trahere aliquod pon
dus, & maior multi-
tudo hominum tra-
hit maius pondus, ita
etiam maior multitu
do militū ſimilium
magis auxiliatur ad
victoriam. Secundo
per hoc, q̄ ciuitas in
hoc q̄ ex diſſimilib⁹
conſtituitur, differt
ab illa gente in qua
multitudo non diui
ditur per habitatio-
nem diuerſarum ci-
uitatum aut vicorū,
ſed vnuſquiſque ſepa
ratim habitat per ſe
ipſum, ſicut accidit
apud Archades. Eſt
autem Archadia que
dam prouincia in Grę
cia, in qua vnuſquiſ-
que per ſe habitat, &
ſic ſunt quodāmmo-
do omnes æquales &
ſimiles. Tertio oſten
dit idem per hoc, q̄
ex quibus oportet
vnum aliquid perfe-
ctum fieri, differunt
ſpecie, vnde omne to
tum perfectum in re
bus naturalibus inue
nitur eē cōſtitutū ex
partibus diuerſis ſe-
cundum ſpeciem, vt
homo ex carnibus,
oſſibus, & neruis.
Totum vero quod cō
penitur ex partibus
eiuſdem ſpeciei, eſt
imperfectum in gene
re naturæ, ſicut aer
& aqua, & alia inani
mata corpora. Vnde
manifeſtum eſt, quòd
cum ciuitas ſit quod
dam totum perfectū,
oportet q̄ conſiſtat
ex partibus diſſimi-
libus ſecundum ſpe-
ciem. Et ideo dictum
eſt in Quinto Ethico
rum, q̄ ciuitas con-
ſeruatur per æquale
contrapaſſum, ideſt
per hoc q̄ alicui pro
portionaliter retri-
buatur equale ei qđ
fecit, quia hoc neceſ-
ſe eſt q̄ ſit in liberis
& æqualibus. Si enim
nō retribueretur ali-
cui ſecundum quod fecit, eſſet quędā ſeruitus, vt ibidem dictū
eſt. Hæc autem retributio quæ hic contrapaſſum dicitur in his
qui ſunt æquales ſecundum quantitatem, fit ſecundum æquali-
tatem quantitatis, vt quantum aliquis dedit, tantū recipiat, quā
tum fecit, tantum patiatur. In his autem qui non ſunt æquales
ſecundum quantitatem, ſed ſecundum proportionem, ſeruetur
etiam æqualitas proportionis, vtpote, quanto ille qui fecit iniu-
riam eſt minor, in eadem proportione plus puniatur. Maioris
enim culpę eſt q̄ aliquis percutiat dignioremperſonam q̄ inſe-
riorem. Sic igitur patet, q̄ cum de ratione ciuitatis ſit q̄ ciuitas
ex diſſimilibus conſtituatur, non eſt contra vnum, q̄ Socrates
putauit, q̄ oporteat ciuitatem eſſe maxime vnam, quia ſi tollā-

trahet, differet autē tali, & ciui-
tas a gente, cū nō p uicos fuerit
ſegregati multitudine, ſed velut
Archades. Ex quibus autē opor
tet vnum fieri; ſpecie differunt,
propter quod æquale contrapaſ
ſū, ſaluat ciuitates, quēadmodū
in Ethicis dictum eſt prius, quo
niā & in liberis & æqualibus ne B
ceſſe hoc eſſe. Similiter autē nō
poſſibile ē omnes prīcipari, ſed
aut ſecundū annū, aut ſecundū
aliqualē aliū ordinē aut tēpus,
& accidit vtiq; ſecundum hunc
modum vt omnes principētur,
quēadmodum vtiq; ſi tranſmu-
tarentur coriarii & fabri, & non
ſemper idē coriarii eſſent: quo-
niam aūt melius ſic habere, quę
circa cōmunitatem politicā, pa
lam, qūo eoſdem ſemper meli⁹
principari, ſi poſſibile. In quib⁹ C
aūt non poſſibile pp ſecundū na
turam equales eſſe oēs, ſimul au
tem & iuſtū ſiue bonū, ſiue pra-
uum principari oēs ipſo partici
pare, hoc aūt imitatur. ſ. in par-
te equales cedere hoc, tāquā ſi-
miles ſint a principio, ii quidē
n. principantur, ii aūt ſubiiciū-
tur tāquam vtique alii facti, &
eodem vtiq; modo principātiū.
Alii alios principātur principa-
tus. Manifeſtū igitur ex his, q̄ D
non aptum natū eſt vnam ſic eē
ciuitatem, vt dicunt quidā, & di
ctum vt maximum bonum in ci
uitatib⁹, qđ ciuitates interimit.
quāmuis vniuſcuiuſq; bonū ſal
uet vnumquodq;. Eſt autem &
per alium modū manifeſtū, quo
niam valde quærere vnire ciui-
tatē non ē melius, domus quidē
n. magis per ſe ſufficiēs vno, ciui
tas aūt domo, & vult iā tunc eē
ciuitas cū per ſe ſufficientē acci E
dit eſſe cōmunitatem multitudi
nis, ſiquidē igitur magis eligibi
le, qđ magis p ſe ſufficiēs & mi-
nus vnū, eo q̄ magis eligibili⁹.

*tas a gente: quando per pagos diuiſa
non ſit multitudo, ſed quemadmodum
Archades. Ex quibus autem unum
fieri oportet, ſpecie differunt. Qua
propter par repenſum ciuitatem con-
ſeruat, ut in Ethicis dictum eſt prius,
quoniam inter liberos & æquales ne-
ceſſarium eſt hoc eſſe. Nam omnes
ſimul magiſtratum gerere impoſſibile
eſt, ſed aut per annum, aut per aliā
præfinitionē et tempus, atque iſto mo
do fit ut omnes gerant magiſtratum,
ceu ſi mutarentur ſutores & fabri, nec
ſemper iidem ſutores ac fabri eſſent.
Cum uero melius ſit ita ſe habere ea
circa ſocietatem ciuilem, manifeſtum
eſt, melius fore ſi iidem ſemper magi
ſtratum gererent, modo id fieri poſ-
ſet, ſed in quibus hoc fieri nequit, pro
pterea quòd omnes natura ſunt pa-
res, ſimul & iuſtum eſt, ſiue bonus
ſiue prauus ſit gerere magiſtratum,
ut omnes huius muneris participes fiāt
& in eo imitari uiciſſim æquales, ce-
dendo inuicem alios aliis, nam alii re-
guntur, alii reguntur in parte, tamquā
ſi ipſi alii fiant. Eodem modo illorum
qui regunt, alii alios gerunt magiſtra
tus. Patet igitur ex his, quòd non re
cipitur ſic unam eſſe ciuitatem ceu di-
cunt quidam, & quòd maximum fore
commodum ciuitatibus dicebatur, id
interimit ciuitates. Atqui ſingulorū
bonum ſingula conſeruat. Patet etiā
alio modo, quòd quærere nimium uni
ue ciuitatem, non eſt melius, domus
enim magis ſufficiens eſt quàm unus,
ciuitas autem quàm domus, & nulli iā
eam quidem eſſe ciuitatem cum habet
ſufficientiam multorum ſocietas. Si
igitur magis expetendum eſt quod
magis ſufficientiam habet, certe &
minus unum, eo quod eſt magis ex-
petibilius.*

les, quia dum quidā eorum principantur & quidā ſubiiciuntur,
quodāmodo facti ſunt diſſimiles & diuerſi per gradū dignitatis.
Et ita etiā quædā diuerſitas ē inter eos q̄ ſimul principantur, dū
diuerſi in ciuitate diuerſos principatus vel officia gerunt. Et ſic
patet, q̄ ad ciuitatē requiritur principantiū & ſubiectorū diuer
ſitas vel ſimpliciter, vel ſm aliquod tēpus. Sic igitur manifeſtū
eſt ex prædictis, q̄ ciuitas nō eſt ſic nata eſſe vna, ſicut quidā di-
cunt, vt oēs ſint ſimiles. Et illud quod dicitur eſſe maximū bonū
in ciuitatibus. ſ. maxima vnitas, deſtruit ciuitatē. Vnde non pōt
eſſe bonū ciuitatis, quia vnūquęq; res ſaluat per id, quod eſt ſi-
bi bonū. Tertiā rationē ponit, ibi. ¶ Eſt autem & per alium mo-
dum manifeſtū, &c. ¶ Et procedit iſta ratio alio modo præmiſſis,

nam prima ratio somebatur ex partibus dissimilibus, ex quibus necesse est constitui ciuitatem. hec vero ratio sumitur ex fine ciuitatis, vt est sufficientia vitæ. Et hoc est quod dicit, quòd per alium modum potest manifestari, quòd non est melius quod homo quæreret valde vnire ciuitatem. Per hoc enim tollitur sufficientia vitæ. Manifestum est enim, quòd vna domus vel familia tota magis est sufficiés ad vitam quàm vnus homo, & ciuitas est magis sufficiés quam domus. Tunc enim iam debet esse ciuitas cum cõmunitas multitudinis est per se sufficiens ad vitam. Si igitur id quod est minus vnum, est magis per se sufficiens, vt domus homine, & ciuitas domo: manifeste sequitur quòd eligibilius est in ciuitate, quòd sit minus vna quantum ad distinctionem ciuiũ, quàm quòd sit magis vna. Tanto enim erit sibi sufficientior, quãto plures diuersitates hominum in ea inueniuntur. Vnde patet falsum esse, quod Socrates dixit, optimum esse in ciuitate quod sit maxime vna.

LECTIO II.

POstquàm reprobauit causam quã Socrates assignabat: legis ferendę de communitate mulierum & filiorum: ostendẽs non esse optimum in ciuitate quod maxime vna, hic incipit ostendere quòd ciuitas non consequitur maximam vnitatem per legẽ præmissam, & ponit ad hoc quatuor rationes, circa quarum primam dicit, q̃ dato, quòd hoc esset optimum ciuitatis vt esset maxime vna, non tamen hic videtur ostendi quòd ciuitas sit maxime vna: p hoc quòd omnes simul dicãt, hoc est meũ. Si enim omnia sint communia, nullus posset dicere, hoc est meum, & hoc est tuum. Et hanc rationem ponit sic. Dicit enim, quòd si omnes dicerent de vna & eadem re, hoc est meum, omniũ studia ferrentur in vnũ & sic, sicut putabat Socrates, ciuitas cẽt maxime vna: sed hęc nõ est causa, quia cum tu dicis, omnes dicerẽt hoc est meum: hæc propositio est duplex. eo q̃ ly omnes possit teneri distributiue vel collective. Si distributiue, esset sensus, q̃ vnusquisque per se ipsum posset dicere de tali re, hoc est meum, & tunc forte esset verũ quod Socrates dixit: quia vnusquisque vnum & eundem diligeret tanquam filium proprium, & similiter mulierem tanquam suam propriam. Et ita est etiam de substantia, idest de possessione. Sed illi qui vtuntur communibus vxoribus & pueris, non dicent omnes isto sensu, hoc est meum, sed omnes quidem dicent collectiue tanquam possidentes vnam rẽ communem, ita tamen quòd nullus per seipsum dicet, hoc est meum, & idem est, etiam si possessio sit communis, nullius enim secundum seipsum erit propria. Sic igitur patet, quòd quidam sophisticus syllogismus est secundum quem procedebat Socrates dicens, quòd dicere omnes hoc est meum, est signum perfectæ vnitatis, quia ille dictiones, omnes, & vterq; propter suam duplicitatem, etiam in vtrationibus, idest in disputationibus facit syllogismos linguosos, idest, sophisticos: puta si aliquis dicat propositis tribus ex vna parte, & tribus ex alia, vtraque istorum sunt paria, hoc enim est verum, si collectiue accipiatur, quia simul iuncta sunt paria. Si vero distributiue accipiatur, sunt imparia. Vnde dicendum est, quòd in vno sensu dicere, omnes de eodem, quòd sit suum esse bonum, scilicet secundum quod ly omnes tenetur distributiue: sed non est possibile: implicat enim contradictionem, ex hoc enim ipso quòd est proprium huius, non est alterius. Si autem nõ accipiatur sic: sed collective, non est consentaneum, idest, congruum ciuitati. Secundam rationem ponit ibi. {Adhuc autem aliud habet nocumentum. } Per quã ostendit, quòd dicta Socratis non solum non est vtile ciuitati, sed etiam infert maximum nocumentũ. Videmus .n. quę est cõmunorum valde parum curantur quia oẽs maxime curãt de ppriis. Sed de cõibus minus ratã curãt hoẽs, q̃ quantũ pertinet ad vnũquemq; ; ita q̃ ab omnib' fiat minus curãt, q̃ curaretur si esset vnius filius. Dum. n. vnusquisq; credit, q̃ alius faciat, oẽs negligũt, sicut accidit in seruitiis ministrorũ, q̃ multi seruientes quãdoque peius seruiũt, dum vnus expectat, q̃ alius faciat. Secundũ aũt legẽ Socratis sequitur, q̃ vnusquisq; ciuis haberet mille filios vel plures, & sic minus curabit de singulis, q̃ si haberet vnũ solũ. Et si addam', q̃ ipsi mille filii non sunt pprii vnusquisq; ciuiũ, sed incerti, q̃ multo min' curabũt. Vñ sequit, q̃ oẽs ciues similiter negligẽt curã puerorũ, & hoc erit maximũ dãnũ in ciuitate. Tertiã rõnẽ ponit ibi. {Adhuc sic unus quisque meus, &c. } Dicens, quòd isto modo, id est secundum positionem Socratis, vnusquisque ciuium diceret de vnoquoque ciuium bene operante, vel male, quotcumq; contingat eos esse, dicet inquam, hic est meus, aliquod secundum naturam existens, puta hic meus filius vel illius. Et hoc modo dicet de vnoquoq; mille vel quot contingat esse in ciuitate, & hoc dicet non quasi pro certo sciat hunc esse suum filium vel illius, sed cum dubitatione, q̃ si mulieres sint communes, multis accedẽtibus ad vnam, non potest esse manifestũ, ex quo patre contingat esse genitum filiũ quia multi sunt, qui non generant, & etiã incertum est cuius filium contingat esse seruatum in vita multis morientibus. Fit ergo considerandum vtrum melius sit, q̃ per modum istum aliquis appellet aliquẽ suum filium vel nepotem quemlibet de numero duorum millium, vel decem millium, aut magis, q̃ aliquis appellet aliquem iuuenem suũ proprium, sicut modo in ciuitatibus faciunt. Videmus enĩ, quòd vnum & eundẽ iuuenem quidam ciuium vocant filium suum, quidam nepotem, vel secundum quandam aliam propinquitatem, siue cõsideretur propinquitas propter consanguinitatem, siue propter aliquam familiaritatem, siue quia aliquis a principio habuit curam ipsius, puta quia fuit tutor eius vel instructor, aut ęt eorum, quæ ad ipsũ pertinent, & cũ vnũ dicat filium vel nepotem, alium dicet esse fratruelem vel contribulem. Dicuntur autem fratrueles, qui sunt ex duobus fratribus nati. Contribules autem qui sũt ex vna tribu, puta ex vna societate in ciuitate. Sic igitur patet, quòd non solum secundum legem Socratis multi ciues dicent de vno & eodem, hic est meus, sed etiã secundum consuetudinem quæ nunc in ciuitatibus obseruatur. Sed in hoc videtur esse præeminentia secundum legem Socratis, q̃ multi dicent hunc esse suum filium. Ex alia vero parte est præeminentia ex hoc, q̃ diuersi dicent vnum & eundem esse suum, non tamquàm communem, sed tamquàm proprium, vel nepotem, vel filium, vel fratrem, vel aliquid huiusmodi. Multo autem melius & efficacius est ad amicitiam & curam impendendam q̃ aliquis estimet esse aliquem proprium nepotem, q̃ eum æstimet eum filium communem per modum quo Socrates ponit, quia sicut dictum est, propria magis homines amant & procurant q̃ communia. Vnde patet q̃ lex Socratis magis affert ciuitati detrimentum quàm vtilitatem. Quartam rationem ponit, ibi. {Quinimo sed neque diffingere, &c. } Et dicit, q̃ quãuis Socrates putaret per cõmunitatem filiorum & mulierũ hoc euitare, vt nullus dicat esse suum proprium filium, vel fratrem, sed communiter hoc opinentur, tamen non potest hoc effugere, quin aliqui suspicentur de aliquibus, q̃ sint fratres eorum vel filii, vel patres, vel matres, & hoc propter similitudinem q̃ frequenter inuenitur inter filios, & patres vel matres. Vnde quidam eorum qui describunt periodũ terræ, & quomodo circularitas mundi est habitata, narrant q̃ in superiori Lybia quidam habent communes vxores, sed diuidunt filios secundum similitudines, ita q̃ vnusquisq; virorum accipit sibi pro filio illum qui sibi similatur. Et hoc etiam videmus contingere in fœminis aliorum animaliũ, sicut equæ & vaccæ, quæ naturaliter habent q̃ faciant filios similes patribꝰ. Sicut dicitur de quadam equa, quæ in terra Pharsaliæ ob hoc vocabatur Iusta, quia filios reddebat similes patribus. Vnde manifestum est quòd Socrates per legem quam dicit esse ferendam de communitate vxorum & filiorũ, non potest hoc consequi, vt non sint priuati affectus inter homines.

LECTIO III.

POstquàm Philosophus ostẽdit q̃ causa, quam Socrates assignabat suę legis non erat rationabilis, scilicet q̃ optimum esset ciuitati esse maxime vnam, & iterum q̃ maxima vnitas non prouenit ex communitate mulierum & filiorum, hic tertio vult ostendere multas difficultates & inconuenientia quæ cõsequuntur ex tali lege, & proponit sex rationes, circa quarum primam dicit, q̃ illis qui constituunt hanc communitatem mulierum & filiorum, nõ est facile q̃ deuitent has difficultates & inconuenientia quæ dicentur. Primo enim non potest contingere quin in ciuitate cõtingant vulnerationes & homicidia. Quandoque quidem inuoluntaria, puta cum casu fiunt. Quandoq; autem voluntaria, puta cum fiunt ex odio vel ira. Et iterum rixæ & maledictiones si ue opprobria, quæ omnia multo magis inconueniens est q̃ fiãt parentibus vel aliquibus propinquis fm cognationem, q̃ extraneis & remotis: quanto enim naturaliter aliquis magis inclinatur ad amorẽ alterius, tanto magis inconueniens est q̃ ei inferat nocumentũ. Et huiusmodi nocumenta puta vel iniuriæ multo magis

LECTIO II.

ATque vtrum præstat sic dicere suum, ita vocantes vnumquemque duorum millium, & decem millium, vel magis vt nunc in ciuitatibus suum vocant, hic quidem filium suum, ille fratruelem eundem, ille nepotem, aut per aliam quandam coniunctionem, & ex consanguinitate vel affinitate sui primum vel suorũ, & præterea alterum sodalem, alterũ contribulem, præstat enim esse proprium nepotem quam illo modo filiũ. Quinimmo nec vitari quidem potest, quin agnoscantur a quibusdam fratres & filii, & patres & matres. Nam per similitudines natorum ad parentes necessarium est, vt fidem recipiãt de sese inuicem quod tradunt scriptores quibusdam populis superioris Libiæ euenire. Habere enim mulieres communes, filios tamen partiri inter se secundum similitudines natorum.

Sunt enim mulieres quædam & animalia, ceu equi, & boues, quorum ea natura est, vt simillimos genitoribus edant fœtus, vt equa illa apud Pharsaliam Iusta nuncupata,

LECTIO III.

ADhuc autẽ & tales difficultates nõ facile deuitare, hãc cõstruentib' cõmunitatẽ puta vulnerationes & homicidia inuoluntaria, hæc aũt volũtaria, & pugnas & male dictiones, quorũ nullũ cõueniẽs est fieri ad prẽs & matres, & eos

ET præterea hmõi molestias nõ facile erit vitari ab his quæ statuunt cõmunitatem, puta plagas & neces, partim uoluntarias, partim inuoluntarias, & rixas, & iurgia, quæ nefas est committere aduersus parentes, & propinquos, magis quam aduersus extraneos,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sent ad illos de quibus nescitur pro certo, quòd sint filii eorum quibus inferunt tales iniurias, quàm apud illos de quibus pro certo scitur. Potest etiam cum hoc reperiri quòd sit facta aliqua dissolutio propinquitatis, sicut contingit quandoque quòd propinquitas tollitur vel propter longinquam generationem, vel quando etiam cõ sanguinei abdicãtur propter aliquam ostensam. Sed illi qui nesciunt propinquitatem, nullam possũt putare solutionem, propinquitatis eẽ factam. Vnde patet, ꝙ huiusmodi mala, quę in ciuitatibus proueniunt, erunt magis inconuenientia si ponatur cõmunitas mulierum & filiorum, quia scilicet contingeret, quòd frequenter fiant ad propinquos. Secundam rationem ponit, ibi. {Inconueniens autem, &c.} Et sumitur hęc ratio ex inconuenientibus, q̃ sequuntur ex concupiscentia libidinum, sicut prima sumebatur ex inconuenientibus, quæ sequuntur ex ira vel odio. Confiderandum est ergo, quòd apud omnes reputatum fuit inconueniens, & inhonestum, quòd filii coirent cum matribus, aut patres cum filiabus, & hoc oportebat accidere, si ponerentur communes filii, quia contingeret, ꝙ filiꝰ cognosceret matrem suam sicut & aliquã aliam mulierẽ, & similiter contingeret, quòd pater cognosceret carnaliter filiam suam, sicut & aliquam aliam. Socrates ergo prælentiens hoc inconueniens, voluit ipsum vitare tali statuto, vt per principes ciuitatis impediretur coitus filii cum matre, cum oportebat esse certũ ad minus apud principes ciuitatis, qui filium susciperẽt nutriendum, & similiter vt impediretur per eosdem principes coitus patris ad filiam, quãdo aliqua coniectura posset haberi, quòd hæc esset filia illius. Sed hoc statutum Socratis philosophus impugnat dupliciter. Primo quidem, quia hoc statutũ videtur esse insufficiens. Prohibebat enim filio solum coitum matris, non autem prohibebat ei amorem libidinosum, quia nõ indicabat ei, ꝙ hæc esset mater eius, neque etiam prohibebat ei alios vsus libidinosos, puta amplexus & oscula, quæ indecentissimum est esse inter propinquos, quia etiam amorem libidinosum inter eos esse est inconueniens. Secũdo improbat illud statutum propter causam, quam assignat. Dicebat enim, ꝙ interdicendus erat coitus matris filio, propter nullam aliam causam, nisi ad vitandum delectationem valde vehementẽ, quæ ex amore naturali matris & filii proueniret, qui supra adderetur libidinoso amori. Vehementiam autem delectationis in coitu ideo vitari volebat, ne homines nimis alliccrentur ad intemperantiam. Dicit ergo Aristoteles, quòd inconueniens est dicere, ꝙ propter istam solam causam debeat aliquis abstinere a coitu matris, & non ex hoc solo, quòd mater eius est. Et eadem ratio est de aliis propinquis: ex ipsa enim sanguinis propinquitate debent sibi cognati quãdam reuerentiam honestatis, quę tollitur per lasciuiam coitus. Tertiam rationẽ ponit, ibi. {Videtur autem magis terræ cultoribus, &c.} Et dicit quòd ista lex Socratis de communitate vxorum & filiorum, magis est vtilis agricolis & aliis infimæ conditionis hominibus, quàm custodibꝰ ciuitatis, idest principibus ciuitatis, & aliis magnis viris, qui agunt curam de rebꝰ communibus ciuitatis, quia filii agricolarum exaltabuntur, & filii magnorum deicientur, si omnes reputantur in communi. Et ex hoc sequitur, quòd minus erit amicitia inter magnos & plebeios: contenta enim amicitia inter eos in quantũ agricolæ, & alii huiusmodi sunt subiecti, quia vt dicitur in nono Ethicorum. Illud quod est proportionabile vnicuique, saluat amicitiam, subiectio autẽ conseruatur in hoc, quòd inferiores principibus obediant, & non insolescant: quod quidem accidet si æquiparantur maioribus in filiis & mulieribꝰ. Vnde patet, ꝙ hæc lex Socratis impedit amicitiam ciuitatis, quæ debet esse inter principes & subiectos. Quartam rationem ponit, ibi. {Totaliter autem accidere, &c.} Et dicit, ꝙ ex tali lege omnino accidit contrarium eorum, ad quæ intendunt illi qui ponunt rectas leges, & e contrario ei, propter qd Socrates putauit, ꝙ debeat ordinari lex de pueris & vxoribus. Omnes enim putamus, ꝙ amicitia sit maximũ bonum in ciuitatibus, & quia si sit amicitia inter ciues, minime facient seditiones, & ad hoc intendunt oẽs legislatores, vt ciuitas sit sine seditionibus. Vnde omnes, qui ponunt rectas leges ad hoc tendunt, vt sit amicitia inter oẽs ciues. Socrates etiam dixit, ꝙ optimũ in ciuitate erat, ꝙ esset vnaiunitas autem hominũ adinuicẽ est effectus amicitiæ, & sicut cõmuniter videtur omnibus & etiã sicut Socrates dixit. Vnde etiã Aristophanes dixit in sermonibꝰ quos de amore fecit, quòd seinuicem amantes desiderant, ꝙ essent facti ex duobus per naturã, & quia hoc non potest esse, desiderant ꝙ fiant vnum quantum possibile est. In hoc igitur casu in quo Aristophanes loquitur sequeretur, quòd vel ambo se amantes corrumperentur dum ex eis aliquid vnum fieret, vel alter eorum corrumperetur, quasi in alterum conuersus. Sed in ciuitate propter talem communionem mulierum & filiorum, sequetur quòd amicitia diminuatur, & minimum habebit de pondere ad amorem, quòd vel pater dicat de aliquo, iste est meus filius, cum simul dicat hoc de multis aliis in ciuitate existẽtibus, aut filius dicat de patre, hic est meus pater, cum etiam ipse hoc de multis aliis dicat. Videmus enim, quòd si aliquis aliqd modicum dulce immittat in multam aquam, fit insensibilis mixtio, sicut cum parum de melle imponitur in multa aqua, nihil sentitur de dulcedine mellis. Vnde familiaritas, quæ ex istis nominibus prouenit in ciuitate, qua vnus dicit, hic est meus pater, vel filius, aut frater, parum curabitur, si quilibet te antiquior de quolibet iuniore dicat cũ esse suum filium, & ecõuerso, quilibet iunior dicat quemlibet antiquiorem esse suũ patrem, & omnes coetanei dicant se esse fratres. Et huius ratio est, quia duo sunt quæ maxime faciunt homines sollicite curare de aliis, & maxime diligere eos, quorum vnum est, quòd sit proprium & singulare eorum. Vnde homines magis curant de rebus propriis, q̃ de cõmunibus sicut supra habitum est. Aliud est specialis amor, quem quis habet ad aliquem, qui quidem amor magis fit ad eum, quem aliquis singulariter diligit, q̃ ad eum quem simul cũ multis aliis diligit, sicut videmus quòd etiam parentes magis diligunt filios vnigenitos, quàm si multos habeant, quia si amor diminuatur per communicationem ad multos. Sic igitur patet, quòd si sit talis ordinatio ciuitatis, qualem Socrates lege ordinauit, diminueretur amicitia ciuium adinuicem, quod est contra intentionem legislatorum. Quintam rationem ponit, ibi. {At vero & de eo quod est transferri natos, &c.} Et dicit, quòd secundum ordinationem Socratis oportebat, quòd fieret transmutatio filiorum, vt illi scilicet, qui essent nati a quibusdam matribus, aliis darentur ad nutriendum, ita quòd nullus cognosceret proprium filium: quomodo autem hoc fieri posset, vt scilicet transferrentur filii agricultorum & artificum ad nobiles, qui custodiunt ciuitatem, aut econuerso, non de facili apparet, talis enim translatio magnam turbationem ciuibus afferret, & ex alia parte non posset omnino tolli opinio de propriis filiis, quia illi qui darent & transferrentur pueros, oporteret quòd scirent a quibus acciperent, & quibus darent. Vnde lex Socratis non consequeretur intentum, & cum hoc induceret magnam turbationem. Sextam rationem ponit, ibi. {Adhuc autem & antiqui, &c.} Et dicit, quòd propter huiusmodi translationem puerorum maxime in talibus accideret ea, quæ superius dicta sunt, scilicet vulnerationes, libidinosi amores, & homicidia inter propinquos. Videmus enim, quòd nunc pueri qui dantur ad custodiam & nutritionem aliorũ, non tanta affectione nominãt suos propinquos, sicut si apud eos nutriantur, & per consequens nõ multum verentur in suos propinquos aliquod prędictorũ cõmittere: multo igitur magis si non cognoscerent suos esse proprios propinquos, nihil talium vererẽtur facere. Vltimo autẽ epilogando cõcludit, quòd hoc modo determinatũ est de communione filiorum & vxorũ, quam Socrates iducere volebat.

qui non longe, quæ plus accidere necessariũ ignorantibꝰ, quàm scientibus, & factorũ scientibus quidẽ contingit putatas fieri solutiones, aliis aũt neque vnã. Inconueniens aũt & cõmunes facientes filios, coire solũ auferre ab amantibus, amare aũt non ꝓ hibere, neq; vsus alios, quos patri ad filiũ esse omnium est indecentissimũ, & fratri ad fratrem, quin & amare solum. Inconueniens aũt & coitum auferre ꝓꝓ aliam causam quidẽ neq; vnã, vt valde vehementi delectatiõe facta, quia autẽ hic quidẽ pater aut filius, ii aũt fratres adinuicẽ nihil putare differre. Videt aũt magis terræ cultoribus esse vtile, communes esse vxores & pueros quàm custodibus. Minus .n. erit amicitia cõmunibus existẽtibus pueris & vxoribus. Oportet aũt tales eẽ subiectos ad obedire, & ad non insolescere. Totaliter aũt accidere, necesse ꝓ talem legem contrariũ eorũ, quorum cõuenit rectẽ positas leges causas fieri, & ꝓ quam causam Socrates sic arbitratus est, oportere ordinare quæ circa pueros & vxores. Amicitiã quidem .n. putamꝰ maximũ esse bonorũ ciuitatibus: sic .n. vtique minime seditiones faciunt, & vnã esse ciuitatẽ collaudat maxime Socrates, quòd & videtur, & illeœẽ inquit, amicitiæ opus, quẽadmodum in amatiuis sermonibꝰ scimus dicentẽ Aristophanem, ꝙ amãtibus ꝓꝓ nimis diligere, desiderantibus, natura vnũ factos esse, & ambos fieri vnũ ex duobus existentibus. Hic quidẽ igit necesse ambos corruptos esse, aut vnum. In ciuitate autẽ amicitiã necessariam remissam fieri propter communionem talem, & minime dicere meum, aut filium patrem, aut patrem filiũ.

sed frequentius illa euenire necesse ẽ ubi ignorant, quàm ubi sciunt: & ea si contingant a scientibus expiari debito modo possunt: ab ignorantibus uero non possunt. Illud etiam absurdũ quòd filios communes fecerunt, coire solum amantes uetuerunt: amare uero non uetuerunt: nec alios usus quos esse patri ad filios; & fratri ad fratrẽ omnium deformissimum est: cum & amare solum absurdum etiam non aliã ob causam coitionem illorum uetuisse: nisi quia nimia uoluptas inde sit prouentura: sed quia pater sit, aut filius aut fratres, ob eã rem nihil putare referre. Videtur autem magis prodesse ut agricolis cõmunes sint mulieres & filij quàm custodibus: minus enim erit amicitia si communes sint nati & mulieres. Enim uero tales sint quibus imperatur, oportet quo ipsi pareant imperio: nec res nouas in ciuitate moliantur. Penitus autem contra euenit necessarium est ex huiusmodi lege, quàm quorum causa optimas leges esse oportet, & cuius gratia Socrates censet ita instituendum & de natis & de mulieribus. Amicitiam enim putamus maximum esse bonum ciuitatibus, nam sic minime seditionibus agitabuntur, & unam esse ciuitatem laudat maxime Socrates, quod & uidetur, & ipse inquit esse amicitiæ opus, ut in amatoriis sermonibus scimus dicẽ tem Aristophanem. Propter eximiã amãtium cupiditatem applicari simul, & ex duobus fieri unum. Hic ergo necessariũ est ambos corruptos esse, uel unũ. At in ciuitatibus necesse est amicitiam infirmam, fluxamque fieri, propter huius communitatẽ, & minime dicere suum, aut filiũ patrem, aut patrẽ filiũ. Vt.n. parũ mellis multa in aqua diffusum insensibilem facit mixtionem sic accidit communitatem istam nequaquam necessariam in tali Rep. a nomi nibus extimantibus uel patrem, ut filii uel filium ut patris, uel fratres inuicẽ exilem profectò beneuolẽtiã efficere.

Sicut.n. modicũ dulce in multã aquã mixtũ insensibilẽ facit mistionẽ, sic accidit & familiaritatem adinuicem eam quæ ex nominibus his curare, minime necessarium existens in politia tali, aut patrem, vt filii, aut filium vt patris, aut vt fratres inuicem. Duo.n. sunt quæ maxime faciũt sollicite curare homines & diligere propriũ & dilectũ, quorum neutrũ possibile ẽ existere his q̃ sic ciuiliter conuersant. At vero & de eo qd est transferri natos pueros, hos quidẽ ex cultoribus & artificibꝰ ad custodes, hos aũt ex his ad illos, multã habet turbationẽ, quo erit mõ, & cognoscere necessariũ dantes & transferentes quibꝰ quos dãt. Adhuc aũt & antiqua dicta magis i his necessarium accidere, puta vulnerationes, amores, homicidia, non adhuc appellant fratres & pueros, & patres, & matres, qui in alios ciues dati custodes, & rursum, qui apud alios ciues, vt vereant talium aliquid operari ꝓꝓ cognationẽ. De ea qdẽ igit q̃ circa pueros & vxores cõione determinatũ sit hoc modo.

Duo enim sunt, quæ faciunt homines curam habere, & amare, proprium scilicet & affectio, quorum neutrum sit, necesse est in hmõi repub. Insuper translatio illa natorum ex agricolis & artificibus in custodes, & ex his in illos, magnam continet difficultatem, quemadmodum tandem fiet, & cognoscant necesse est dantes & transferentes, quibus quos dedant. Præterea & superius dicta magis in his necessarium est euenire, puta rixas, & plagas, & amores, & cædes, nã non amplius appellant custodes, fratres & filios, & patres & matres, qui aliis ciuibus deputantur, & rursus, qui ex custodibus aliis ciuibus ut tale caueant aliquid perpetrare propter consanguinitatem. De communitate igitur natorum & mulierum, determinatum sit in hunc modum.

LECTIO IIII.

HAbitum autẽ iis, est cõsiderare de possessiõe, quomodo oportet cõstituere futuris conuersari secũdum optimam politiam, vtrum cõmunẽ aut non cõmunẽ oporteat esse possessionẽ. Hoc autem vtiq; quis considerabit, & seorsum extra legis statuta de pueris & vxoribus, dico aũt quæ circa possessionẽ: vtrũ & si sint illa seorsum sm̃ modum, secũdũ quẽ nunc se habent oẽs communes

LECTIO IIII.

HIs consequens est, de rebus quæ possidentur considerare, quomodo sit constituendum illis, qui in optima rep. uersari debeant, utrum communes esse debeant uel non communes, hoc seorsum seruandum est, nec simul cum his, quæ de natis & mulieribus constituuntur. Dico autem circa res, utrum & si sint nati mulieresque seperatim, quẽadmodum nunc sint omnibus, præsertim uxres esse cõmunes & usus: puta,

dum est seorsum, etiam si nihil esset statutum de communitate filiorum & vxorum, vtrum scilicet dato, ꝙ filii & vxores no sint communes, sed seorsum quilibet habeat propriam vxorem & possessiones & vsus earum sint communes omnibus ciuibus, quam ꝙ vnusquisque habeat propriam possessionem, sicut nunc est. Tertio, ibi. {Dico autem quæ circa &c.} Distinguit modus quibus possibile est ciues communicare in bonis possessis. Et ponit tres modos, quorũ primus est, quòd vnusquisque habeat seorsum proprium campum. Sed omnes fructus camporum deferãtur ad commune, & distribuantur in omnes, quod obseruabatur apud quasdam nationes. Secundus modus est, ꝙ econuerso, terra sit communis, & communiter colatur. Sed fructus agrorũ dividantur inter ciues ad proprium vsum cuiuslibet. Et hic modus apud quosdam barbaros obseruabatur. Tertius modus est, vt & campi & fructus sint communes, quod Socrates lege statuẽdum esse dicebat. Deinde cum dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

B ¶ Ostendit, quid sit verum circa propositam quęstionem, & primo improbat legem Socratis de communitate possessionum, ostendens quę mala ex ea sequerentur. Secundo ostendit, quæ bona per eam tollerentur, ibi. {Eodē autē modo &c.} Circa primum ponit tres rationes, quarum prima est, quia si possessiones essent cōmunes omnium ciuium, oporteret alterum duorum esse, scilicet quòd vel agri colerentur per aliquos extraneos, vel per aliquos ex ciuibus. Et si quidem per altos colerentur, haberet aliquam difficultatem, quia difficile eēt aduocare tot extraneos agricolas, tamen hic modus esset facilior, quàm si aliqui ex ciuibus laborarent, hoc enim exhiberet multos difficultates. Non enim esset possibile, quòd omnes ciues colerent agros, oporteret enī maiores maioribꝫ negociis intendere, minores autem agriculturæ, & tamen oporteret quòd maiores, qui minus laborarēt circa agriculturā plꝰ acciperent de fructibus, & sic non æqualiter secundum proportionem correspōderet perceptio fructuum operibus, siue laboribus agriculturæ, & propter hoc ex necessitate orirentur accusationes & litigia, dum minores qui plus laborāt, murmurarent de maioribus, quòd parum laborantes multum acciperent, ipsi autem econtrario minus acciperent plus laborātes. Et sic patet, quòd ex hac lege nō sequeretur vnitas ciuitatis vt Socrates volebat, sed potius diffidium. Secundam rationem ponit, ibi. {Omnino autem conuiuere, & cætera.} Et dicit, ꝙ valde difficile est, secundum quòd multi homines simul ducant vitam, quod cōmunicent in quibusdam humanis bonis, & præcipue in diuitiis. Videmus enim quòd illi qui in aliquibus diuitiis communicant, multas habent dissensiones adinuicem, vt patet in his qui simul peregrinantur: frequenter enim admiscem dissentiūt ex his, quæ expendunt in cibis & potibus computum faciendo, & aliquando pro modico seinuicem propulsant, & offendunt verbo vel facto. Vnde patet, ꝙ si omnes ciues haberent communes omnes possessiones, plurima litigia inter eos existerent. Tertiam rationem ponit, ibi. {Adhuc autem famulantium &c.} Et dicit, quòd homines maxime offenduntur suis famulis, quibus multum indigent ad aliqua seruilia ministeria, & hoc propter communitatem conuersationis virę, qui enim non frequēter simul conuersantur, non frequenter habent turbationes adinuicem. Ex quo patet, quòd communicatio inter homines existens, est frequenter causa discordiæ. Vltimo autem concludit, quòd præmissæ difficultates & aliæ similes sequerentur ex communitate possessionum in ciuitate. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit, quæ bona per prædictam legem tollerentur, & ponit tres rationes, circa quarum primā dicit, quòd si ita ordinetur in ciuitatibus, sicut nunc se habet, quòd scilicet possessiones sint ciuibus diuisæ, & hoc ordinetur pulchris consuetudinibus, & iustis legibus, habebit magnam differētiam in excessu bonitatis, & vtilitatis, respectu eius quod Socrates dicebat. Vtrobique enim inuenitur aliquid boni, scilicet & in hoc, ꝙ ponuntur possessiones propriæ, & in hoc, ꝙ ponuntur cōmunes. Sed si possessiones sunt propriæ, & ordinentur per rectas leges & cōsuetudines, quòd ciues sibi inuicem cōmunicent de suis bonis, habebit talis modus vtuendi bonum, quod est ex vtroq; felicies & ex communitate possessionū & distinctione earum: oportet enim possessiones simpliciter quidē esse proprias quātum ad proprietatem dominii. Sed secundū aliquem modum cōmunes. Ex hoc enim ꝙ sunt propriæ possessiones, sequitur ꝙ procurationes possessionum sunt diuisæ, dum vnusquisque curat de possessione sua. Et ex hoc sequuntur duo bona, quorum vnum est, ꝙ dū vnusquisque intromittit se de suo proprio, & non de eo quod est alterius, non fiunt litigia inter homines, quæ solent fieri quando multi habent vnā rem procurare, dum vni videtur sic, & alii aliter faciēdū. Aliud bonū est, ꝙ vnusquisque magis sugebit possessionē suam instans ei sollicitius tā quam propriā, & hoc modo erunt possessiones ditiſæ, sed propter virtutem ciuium, qui erunt in ciuitatibus liberales & benefici, erunt communes secundum vsum, sicut dicitur in Prouerbio, quòd ea quæ sunt amicorum, sunt communia. Et ne cui videatur impossibile, subiungit ꝙ in quibusdam ciuitatibus bene dispositis est hoc statutum, ꝙ quædam sint ipso facto communia quantum ad vsum, quædam autem fiant communia per voluntatem ab ipsis dominis, dum licet vnusquisque habens propriam possessionem, quædam de bonis suis facit prouenire in vtilitatem suorum amicorum, & quibusdam de bonis suis vtuntur amici sui per seipsos, tam quā rebus communibus. Sicut erat in ciuitate Lacedæmonia, in qua vnus poterat vti seruo alterius ad suum ministerium, ac si esset proprius seruus. Similiter poterant vti equis & canibus & vehiculis aliorum tamquam suis, si indigerent ire ad agros in eadem tamen regione. Vnde manifestum est, ꝙ multo melius est, ꝙ sint propriæ possessiones secundum dominium. Sed quòd fiant communes aliquo modo quantum ad vsum. Quomodo autem vsus rerum propriarum possit fieri communis, hoc pertinet ad prouidentiā boni legislatoris. Secundam rationem ponit, ibi. {Adhuc autem & ad delectationem &c.} Et dicit, ꝙ non potest de facili enarrari quantum sit delectabile reputare aliquid esse sibi proprium. Venit enim hæc delectatio ex hoc ꝙ homo amat seipsum, propter hoc .n. vult sibi bona. Nec hoc est vanum, ꝙ aliquis habet amicitiā ad seipsum, sed naturale est. Quandoque tamen iuste vituperatur aliquis ex hoc, ꝙ est amator sui ipsius. Sed quando hoc in vituperiū dicitur, nō est hoc simpliciter amare seipsū sed magis q̄ oportet, sicut & amatores pecuniarum vituperantur, quas tamen omnes aliquo mō amāt, quia amatores pecuniarum vituperātur inquantū amant eas magis q̄ oportet, hāc autem delectationē, quæ est de rebus propriis habendis, aufert lex Socratis. Tertiā rationem ponit, ibi. {At vero & largiri, &c.} Et dicit, ꝙ valde delectabile est, ꝙ homo donat vel auxilium ferat vel amicis vel extraneis vel quibuscumque aliis, quod quidem fit per hoc, ꝙ homo habet propriam possessionem, vnde etiam hoc bonum tollit lex Socratis, auferens proprietatem possessionum. Vltimo autem concludit, ꝙ ista incōuenientia accidūt his, qui volunt nimis vnire ciuitatem introducendo communitatem possessionū & vxorum & filiorū. Deinde cum dicit.

d ¶ Obicit simul contra vtramque positionem, scilicet de communitate vxorū & possessionum, & inducit etiam ad hoc tres rationes, quarū prima est, quòd illi qui volunt sic nimis vnire ciuitatem, manifeste interimunt opera duarum virtutum, scilicet temperantiæ inquantum est circa mulieres. Opus enim temperantiæ est abstinere a muliere aliena, quod non habebit locum si omnes mulieres sint communes. Similiter introducens communitatem possessionum, aufert actum liberalitatis. Non enim potest esse manifestum de aliquo an sit liberalis, nec aliquis poterit actum liberalitatis exercere, ex quo non habet proprias possessiones, in quarum vsu consistit opus liberalitatis. Prouidus homo propria expendit, & dat. Quòd autem aliquis det communia non est multum liberalitatis. Secundam rationem ponit, ibi. {Bonæ facies quidē igitur, & cætera.} Et dicit, quòd lex Socratis prædicta videtur bona in superficie. Et videtur, quòd sit amabilis ab hominibus, & hoc propter duo. Primo propter bonum, quod aliquis suspicatur futurum ex tali lege. Quando enim aliquis audit, quòd inter ciues sint omnia communia, suscipitur hoc cum gaudio, reputans amicitiam admirabilem futurā per hoc omnium ad omnes. Secundo propter mala, quæ putat tolli per hanc legem. Accusat enim aliquis mala, quæ nunc fiunt in ciuitatibus, sicut disceptationes hominum ad inuicem circa contractus & iudicia de testimoniis falsis, & hoc quòd pauperes adulantur diuitibus, tamquam omnia ista fiant propter hoc, quòd possessiones nō sunt communes. Sed si aliquis rectè consideret, nihil horum fit propter hoc, quòd possessiones nō sunt communes, sed propter malitiam hominum. Videmus enim, quòd illi qui possident aliqua in communi, multo magis dissident adinuicem, quàm illi qui habent separatas possessiones. Sed quia pauci sunt illi, qui habent possessiones communes respectu illorum, qui habent diuisas, propter hoc pauciora litigia veniunt ex communitate possessionum.

esse possessiones melius & vsus, puta cāpos quidē seorsum. fructus autē in commune ferentes expendere. Quod quidem quædam faciunt nationum, aut contrario modo, terrā quidem cōmunem esse & colere communiter, fructus autem diuidi ad proprios vsus. Dicuntur autem quidam & hoc modo communicare barbarorum, vt & campos & fructus communes.

b Alteris quidem igitur existētibus cultoribus, alius vtiq; erit modus & facilior, ipsis autem sibi laborantibus quæ circa possessiones, plures vtique exhibebant difficultates, etenim in fructibus & operibꝰ nō factis æqualibus, sed inæqualibꝰ necessariū accusationes fieri ad fruentes, si accipientes quidem multa, pauca autem laborantes, ab iis, qui minus quidem accipiunt, plus autem laborant. Omnino autē conuiuere & communicare humanis omnibus difficile, & maxime talibus. ostendunt cōpere grinantium communitates: fere enim plurimi dissidentes, ex iis quę in potibus & ex paruis ꝓpulsantes inuicem. Adhuc autē famulantium, iis maxime offendimur quibus plurimum indigemus administrationes ancillares: cōmunes quidem igitur esse possessiones, has & alias tales habet difficultates.

c Eodem autē modo quo nūc se habet super ornatum consuetudinibus & ordine legū rectarum non modicū vtique differret, habebit enim qđ ex ambobus bonum. Dico autem quod ex ambobus, quod ex communes esse possessiones, & quod ex proprias: oportet.n. aliquo mō quidē esse cōmunes, omnino autem proprias. Curæ quidē.n. diuisæ, litigia adinuicē nō faciēt, fundos proprios esse, fructus uero in commune conferre, quod apud quasdam sit gentes, uel contra, solum quidem commune esse, & communiter coli, fructus autem partiri in proprios usus, quod etiam facere dicuntur quidam barbarorū, uel & fundos & fructus esse communes.

Si ergo alicui forent agricolæ alius esset modus & facilior, sed cum ipsi sibi laborent, magnas ea res afferet difficultates: nam si in fruendo & laborando non sint pares, necesse est incusationes existant cōtra fruentes quidem & consumentes multa, parum uero laborantes ab his, qui minus consumunt & multum laborant. Omnino autem conuictus omnis & communitas hominum, difficilis est, & maxime in his rebus. Probant autem eorum, qui unà peregrinantur societates, quorum plerique ferè dissident inter se, de paruis nilibusque rebus offensi. Nos quoque ministris illis plurimum irascimur, quibus maxime utimur ad circularem famulatum. Communes igitur habere res, has & huiusmodi continet difficultates.

Eo autem modo quo nunc sit, si insuper moribus & moderatione legum rectarum honestetur, non parum præstabit: habebit.n. utriusque commoda: dico autē utriusq; uidelicet eius, quòd cōnes sint res, & eius quòd propriæ. Oportet.n. omnino ut res sint propriæ, sed quodāmodo communes. Curæ .n. diuisæ, incusationes non parient, immo proficient utpote ad propriū unoquoq; sedulo incumbente. At uero per uirtutē erunt ad usum, ut est in prouerbio.

in qua vnus poterat vti seruo alterius ad suum ministerium, ac si esset proprius seruus. Similiter poterant vti equis & canibus & vehiculis aliorum tamquam suis, si indigerent ire ad agros in eadem tamen regione. Vnde manifestum est, ꝙ multo melius est, ꝙ sint propriæ possessiones secundum dominium. Sed quòd fiant communes aliquo modo quantum ad vsum. Quomodo autem vsus rerum propriarum possit fieri communis, hoc pertinet ad prouidentiā boni legislatoris. Secundam rationem ponit, ibi. {Adhuc autem & ad delectationem &c.} Et dicit, ꝙ non potest de facili enarrari quantum sit delectabile reputare aliquid esse sibi proprium. Venit enim hæc delectatio ex hoc ꝙ homo amat seipsum, propter hoc .n. vult sibi bona. Nec hoc est vanum, ꝙ aliquis habet amicitiā ad seipsum, sed naturale est. Quandoque tamen iuste vituperatur aliquis ex hoc, ꝙ est amator sui ipsius. Sed quando hoc in vituperiū dicitur, nō est hoc simpliciter amare seipsū sed magis q̄ oportet, sicut & amatores pecuniarum vituperantur, quas tamen omnes aliquo mō amāt, quia amatores pecuniarum vituperātur inquantū amant eas magis q̄ oportet, hāc autem delectationē, quæ est de rebus propriis habendis, aufert lex Socratis. Tertiā rationem ponit, ibi. {At vero & largiri, &c.} Et dicit, ꝙ valde delectabile est, ꝙ homo donat vel auxilium ferat vel amicis vel extraneis vel quibuscumque aliis, quod quidem fit per hoc, ꝙ homo habet propriam possessionem, vnde etiam hoc bonum tollit lex Socratis, auferens proprietatem possessionum. Vltimo autem concludit, ꝙ ista incōuenientia accidūt his, qui volunt nimis vnire ciuitatem introducendo communitatem possessionū & vxorum & filiorū. Deinde cum dicit.

d ¶ Obicit simul contra vtramque positionem, scilicet de communitate vxorū & possessionum, & inducit etiam ad hoc tres rationes, quarū prima est, quòd illi qui volunt sic nimis vnire ciuitatem, manifeste interimunt opera duarum virtutum, scilicet temperantiæ inquantum est circa mulieres. Opus enim temperantiæ est abstinere a muliere aliena, quod non habebit locum si omnes mulieres sint communes. Similiter introducens communitatem possessionum, aufert actum liberalitatis. Non enim potest esse manifestum de aliquo an sit liberalis, nec aliquis poterit actum liberalitatis exercere, ex quo non habet proprias possessiones, in quarum vsu consistit opus liberalitatis. Prouidus homo propria expendit, & dat. Quòd autem aliquis det communia non est multum liberalitatis. Secundam rationem ponit, ibi. {Bonæ facies quidē igitur, & cætera.} Et dicit, quòd lex Socratis prædicta videtur bona in superficie. Et videtur, quòd sit amabilis ab hominibus, & hoc propter duo. Primo propter bonum, quod aliquis suspicatur futurum ex tali lege. Quando enim aliquis audit, quòd inter ciues sint omnia communia, suscipitur hoc cum gaudio, reputans amicitiam admirabilem futurā per hoc omnium ad omnes. Secundo propter mala, quæ putat tolli per hanc legem. Accusat enim aliquis mala, quæ nunc fiunt in ciuitatibus, sicut disceptationes hominum ad inuicem circa contractus & iudicia de testimoniis falsis, & hoc quòd pauperes adulantur diuitibus, tamquam omnia ista fiant propter hoc, quòd possessiones nō sunt communes. Sed si aliquis rectè consideret, nihil horum fit propter hoc, quòd possessiones nō sunt communes, sed propter malitiam hominum. Videmus enim, quòd illi qui possident aliqua in communi, multo magis dissident adinuicem, quàm illi qui habent separatas possessiones. Sed quia pauci sunt illi, qui habent possessiones communes respectu illorum, qui habent diuisas, propter hoc pauciora litigia veniunt ex communitate possessionum.

Amicorum communia: est autem etiā nunc quibusdam in ciuitatibus in hunc modum subscriptum, ne putetur impossibile, & præcipue in his, quæ bene gubernantur aliqua sunt, aliqua esse possunt. Propria enim sua quibusque possidens, partim utilia facit amicis, partim utitur communibus, ut in Lacedæmone, seruis utuntur uicissim, tamquam forent uniuscuiusque, & præterea equis, & canibus, & uehiculis. Patet igitur esse melius, ut propriæ sint res, sed usu facere illas communes. Quemadmodum autem hoc fiat, legislatoris erit prouisio. Est sane inenarrabile quantum interfit ad uoluptatem, considerare aliquid esse proprium sui. Non enim frustra quisque ad seipsum amicitiam habet, est uero id naturale. Sed cum amatio sui reprehenditur, non illud reprehēditur, quia se amet, sed quia magis quàm oportet se amat, quemadmodum & amatio pecuniarū, nam amant omnes, ut ita dixerim, talia. Atqui & largiri, & opem ferre amicis, & hospitibus, & familiaribus, dulcissimum est, quod fit, si propriæ sint facultates. Hæc autem non contingunt illis, qui nimis unam efficiunt ciuitatem.

Et præterea duarum uirtutum opera manifeste tollunt, temperantiæ erga mulieres alienas, a quibus laudabile est se abstinere, & liberalitatis circa res possessas, neque enim discerni poterit liberalis, neque liberalem operationem faciet ullam. Nam in usu earum rerum, quæ ipsi possidemus, liberalitatis est opus. Illiusmodi itaque legis positio, faciem habet apparentem, & humana uideri potest quam auditor libenter recipit, putans fore mirabilem quandam amicitiam omnibus erga omnes, præsertim cum quis incommoda accusat rerumpublicarū nūc prouenientia, ex eo quia non sint communes omnium facultates, ceu litigia ex contractibus, falsorum testium accusationes,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tamen si omnes haberent communes, multo plor es litigia essēt. F Verūtam rationem ponit, ibi. ¶ Adhuc autem iustum &c. ¶ Et dicit, primo non solum debere considerare quorundā priuentur illi, qui habent communes possessiones & vxores, sed etiā quot bonis priuentur. Debet enim legislator sustinere aliqua mala, ne priuentur maiora bona: non autem bona priuantur per hāc legem Socratis, ꝙ videtur esse impossibilis talis conuersatio vitæ, vt paret per inconuenientia supra posita.

LECTIO V.

Ostendit Philosophus impugnauit legem Socratis, ostendens eam esse inconuenientem, hic impugnat eam ostendēs esse insufficientem & circa hoc duo facit. Primo ostēdit, quòd non habuit sufficiēs motiuum. Secundo ostendit, ꝙ id quod ponebatur insufficiens erat, ibi. ¶ Quinimo sed neq; modus &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit motiuum esse insufficiens, propter falsam suppositionem. Secūdo propter defectum experientiæ, quæ requiritur in legib⁹ cōdendis, ibi. ¶ Oportet autem non &c. ¶ Dicit ergo primo, ꝙ eā quare Socrates deuiauit a veritate circa legem de communitate possessionum filiorum & vxorū, oportet putare fuisse, quia supponebat quādam suppositionē non rectam, scilicet ꝙ summum bonum ciuitatum esset, ꝙ ipsa eēt maxime vna. Hęc autem suppositio ideo non est recta, quia ad ciuitatē & domū, sicut supra dictum é, requiritur aliqua vnitas, sed non omnimoda. Vnde in tantum potest procedere vnitas ciuitatis, quòd ia non erit ciuitas, puta si omnes sint vnius artis, & cohabirantes in vna domo. Intantum autem potest ꝓcedere vnitas, ꝙ erit in propinquo ad hoc ꝙ non sit ciuitas. Vnde sequitur, ꝙ sit peior, quia vnumquodque tanto deterius é, quanto magis appropinquat ad suum nō esse, sicut si tollat aliqua distinctio officiorum, quæ sunt necessaria ad bene esse ciuitatis, & ponit exemplum, sicut si aliquis faciat coacēcium vnuocum, ideſt omnes cantantes in vna voce, iam non erit symphonia & consonantia vocum, cui similatur ciuitas ex diuersis consistens. Similiter siquis faceret versum pedē vnum, ideſt carmen vno pede tantum numero constare, quia tunc carmen non esset, quod ex multis numero pedibus cōsitur. Et ita potest intantū procedere vnitas, ꝙ tollatur ciuitas, sed sicut supra dictum est, oportet in ciuitate esse quidem diuersorum multitudinem, sed ꝙ ciuitas fiat vna & communis propter quandam disciplinam legum rectæ positarum. Sed si aliquis, qui erat inducturus disciplinā ad vniendum ciuitatem putet per hāc legem de communitate filiorum & vxorum fieri ciuitatem bonam, in conueniens est, si ꝙlibet ꝙ per tales communitates possit rectificare ciuitatem, & non magis per bonas consuetudines & leges, & per sapientiam circa talia, sicut dictū est supra, ꝙ Lacedæmones possessiones proprias faciebāt cōmunes quantum ad vsum, & in Creta ce fecit legislator eē alia quæ communia, vt fierent quædam communia publica ciuibus, secundum aliqua tempora ad hoc iustificata vt inter eos maior familiaritas esset. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit insufficientiam motiui propter defectum experientię, & dicit, ꝙ ad hoc ꝙ leges bene ponantur, oportet hoc non ignorare, quia debet aliquis multo tempore considerare & multis ānis, vt manifestum sit per experiētiam, si tales leges vel statuta bene se habeant. Aestimandum est enim, ꝙ in longitudine præcedētium temporum fere omnia inuenta sunt circa conuersationē humanam, quæ excogitari possunt, sed quædam eorum non sūt inducta, ideſt non est vsque ad hoc in ciuitate processum, ꝙ lege ita tuerentur, quia statim eorum inconuenientia apparebat. Quædam vero sunt quidem statuta, sed recesserunt ab vsu dū cognouerūt homines ꝙ non erant utilia.

Et hoc

Et hoc maxime manifestum fit, siquis per experientiam ordinis inspiciat talem ordinem ciuitatis institutum, qualē Socrates dixit, impossibile enim est, quòd fiat ciuitas nisi per aliquam partitionem & segregationem, puta quòd de bonis communibus fiat distributio per diuersa conuiuia, vel per diuersa genera, aut per diuersas tribus,

c Quinimmo sed neq; modus totius politiæ quis erit cōmuni cantibus, neq; dixit Socrates, neque facile dicere, equidē multitudo ferè ciuitatis diuersorū ciuium multitudo, de quibus nihil determinatum est prius, & agricolis communes esse oportet possessiones, aut secundum vnūquēque proprias, adhuc autem vxores & pueros proprios aut cōmunes: siquidē.n eodem modo cōia omnia omnibus, qd differet itti ab illis municipib⁹, aut quid plus sustinentibus principatum, nisi aliquid sapiant tale, quale Cretēses: illi.n. alia hæc seruis dimittentes, solum negāt gymnasia & armorum possessionem, si autē quemadmodum in alijs ciuitatibus, & apud illos erunt talia. quis modus erit cōmunitatis? in vna enim ciuitate, duas ciuitates esse necessarium, & has subcontrarias inuicem, faciunt enim hos quidē municipes velut custodes, agricolas autem & artifices & alios ciues, accusationes autē & disceptationes, & quæcūque alia ciuitatibus existere inqt mala, oīa existēt & his, quamuis dicat Socrates, quòd non multis indigebūt legalibus pp disciplinam, puta legibus circa municipia, & circa torū, & alijs talibus, attribuēs solū disciplinā municipibus, adhuc autē Dominos facit rerū possessorū agricolas, oblationē ferentes, sed multo magis verisimile é graues eē & astutijs plenos, q̄ a quibusdā obsequia & humiliationes & seruitutes.

Modus uero totius Reipublicæ quis futurus sit in communione degēbus, neque Socrates ipse inquit, neque dictu facile est, atqui multitudo ciuitatis diuersorum ciuium est multitudo, de quibus nihil determinatum est, an & agricolis communes esse facultates oporteat, uel proprias singulorum.

Præterea: uirum mulieres & pueros proprios uel communes, si enim eodem modo communia sunt omnia omnium: quid differrent isti ab illis custodibus, uel quid plus acceder sustinentibus eorum imperium. uel quam ob causam imperium sustinebunt, nisi forte prætexunt aliquid tale, quale Cretenses, qui cætera omnia seruis permittentes, gymnasia solum illis retinuerunt, & armorum possessionem, quòd si ut in aliis ciuitatibus, ita apud illos talia erunt. quis modus erit communitatis? necesse est enim duas ciuitates in una esse ciuitate, & eas inter se contrarias, facit enim alios quidem custodes quasi in præsidio constitutos, alios agricolas & artifices, & cæteros ciues: litigia uero & iudicia, & quæcumque alia mala ciuitatibus prouenire inquit, omnia prouenient etiam illis, quamquam dicat Socrates fore, ut non multum legibus indigeant, propter disciplinam, uelut circa res urbanas & circa forum, & aliis huiusmodi legibus, tribuens solum disciplinam custodibus: insuper domi nos facit suarum rerum agricolas, ac tollere permittit, at multo magis putandum est fore illos graues & insolentes, quàm illas, quæ apud quosdam sunt ilotas, penestas, & periœcos.

LECTIO V.

Ausam uero Socrati huius erroris, putandum est fuisse suppositionem non rectam. Oportet enim quodammodo unam esse ciuitatem, & domum, sed non penitus. Est enim quo, si procedat, non erit ciuitas, est etiam quo erit quidē prope ut non sit ciuitas, deterior ciuitas, uelut siquis concentum faciat uni uocum, & uersum pedem unum. Sed oportet cum sit multitudo, ut prius diximus, per disciplinam, communem & unam efficere. Et qui disciplinam sit adhibiturus, uolens per illam studiosam facere ciuitatem, absurdum est, si per talia quædam instituendam putet, ac non per mores, & per philosophiam, & per leges, uelut seruorum iumentorumque possessionem in Lacedæmone, & conuiuationum in Creta legislator communem induxit.

Neque illud sane ignorandum est, quia oportet ad longum tempus, ac diuturnas consuetudines inspicere, in quibus haud quaquam poterit latere an recte se habeant. Ferme enim omnia inuenta sunt quidem, sed alia non inducta, alia ab expertis repudiata. Maxime autem id apparet, siquis per opera inspiciat rempub. sic instituta. Non aliter enim poterit feciſſe ciuitatem, nisi separet illa atque distinguat, partim in cōmeſtationes, partim in genera, partim in tribus. Itaque nihil aliud contingit lege prouiſum eſſe, niſi ut cuſtodes agros non colant, quod nunc Lacedæmonii facere cæptant.

A fuerunt ad principatus assumi, qui sunt nobiliores origine, vel excellentiores diuites: excellentia autem secundum virtutem non semper est ita manifesta, quòd secundum eam solam sufficienter possint inuenire homines, qui assumantur ad principatus. Posset autem aliquis dicere, quòd illi qui seruarent legem Socratis, susciperent tale aliquid obseruādum, quale obseruāt Cretenses, qui agriculturam & alia huiusmodi artificia dimittūt exercenda p seruos, quibus solū interdicunt gymnasia, ideſt exercitia corporalia, & vsum armorum, vt secūdum hoc non oporteat distinguere inter agricolas & alios municipes, quia exercentes agriculturam & artifices secundum hoc non erant ciues sed serui, sed si in ciuitate, quam Socrates intēdit instituere, erūt huiusmodi ordinata sicut in alijs ciuitatibus, vt scilicet quidā ciuium sint agricolæ & artifices, non videbitur esse vna communitas, quia in vna ciuitate necessarium erat esse quasi duas ciuitates sibi contrarias, ex vna enim parte erunt custodes, q̄ custodiunt ciuitatē, nihil aliud operātes, & ex alia parte erunt agricolæ & artifices operantes, quos oportet esse cōtrarios adinuicem, ex hoc ipso quòd quibusdam laborantibus, alij non laborant, & tamen plura de fructibus recipiunt, sicut etiam supra dictum est, si vero possessiones nō sunt communes, nō erit ex hoc litigiū, quia quilibet procurabit, quòd colantur agri sui vel per alium, vel per seipsum, & dū minores seruiēt maioribus, ab eis aliquod lucrum recipientes, erit vna communicatio inter eos. Secundam rationem ponit, ibi. ¶ Accusationes autem, & disceptationes &c. ¶ Et dicit, quòd in ciuitate habente omnia communia, sicut Socrates dixit, inuenientur mutuæ accusationes, & disceptationes, & omnia alia mala, quæ Socrates dicit nunc esse in ciuitatibus. Disceptabunt enim ciues adinuicem de hoc quòd non æqualiter laborant, nec æqualiter fructum recipiunt, & de multis etiam alijs, quāmuis Socrates putauerit, quòd ista mala in ciuitate in qua essent omnia communia, non essent. Et propter hoc dicebat, quòd propter huiusmodi disciplinam non indigeret ciuitas multis legibus, sed solum quibusdam paucis, scilicet circa habitationem municipij, & circa forum iudiciorum, vel etiam circa forum rerum venalium, & circa alia huiusmodi, sine quorum ordinatione ciuitas esse non potest, ita tamen, quòd huiusmodi disciplinam legum attribuebat solum custodibus ciuitatis, non autem agricolis, qui extra ciuitatem & municipium morabantur, & sic patet, quòd lex Socratis erat insufficiens, q̄a non poterat a ciuitate extirpare mala quæ tollere conabatur. Tertiam rationem ponit, ibi. ¶ Adhuc autem dominos &c. ¶ Et dicit, quòd Socrates committebat secundum suam legem totam dispositionem possessionum agricolis, quibus dicebat esse committendum,

mittendum, quòd fructus agrorum offerent quibuscunque circa alia vacantibus, & ex hoc putabar, quòd agricolæ propter hanc poteſtatem efficerentur obſequioſi & humiliter ſeruiẽtes alijs ciuibus: ſed totum contrarium accideret: multo enim magis eſt veriſimile, quòd ex quo haberent omnia in ſua poteſtate, quòd eſſent graues alijs ciuibus, & adinuenirent aſſutias ad defendandum eos, quam quòd humiliter eis ſeruirent, & ſic pateat, quòd lex Socratis de communitate mulierum & poſſeſſionum inſufficiẽs erat, quia non poterat implere, quod conabatur. Deinde cum dicit.

d ¶ Oſtendit inſufficientiam legis Socratis quantum ad alia conſequentia. Et primo in generali. Secũdo in ſpeciali, ibi. ⁋ At vero ſi vxores quidem faciet communes &c.⁋ Dicit ergo primo, quòd ſiue iſta, quæ Socrates poſuit de communitate mulierum & poſſeſſionum ſit neceſſaria ciuitati, ſiue non, tamen de conſequentibus nihil determinauit, ſcilicet qualis deberet eſſe ordinatio politicæ conuerſationis, & qualis diſciplina, & quales leges proprię eorum, qui ſic habent omnia communia. non enim de facili eſt inuenire aliquas tales, neque etiã oportet eos parũ differre ab alijs, qui præ dictam ciuitatem ferre poſſunt, vnde quibuſdam ſpecialibus legibus & ſpeciali diſciplina eſset imbuendi. Deinde cũ dicit.

e ¶ Oſtendit inſufficientiam in ſpeciali. Et primo quantũ ad mulieres. Secũdo quantum ad principes, ibi. ⁋ Inſecurum autem &c.⁋ Tertio quantum ad commune ciuitatis fœlicitatem, ibi. ⁋ Adhuc autem & fœlicitatem auferens a municipibus &c.⁋ Quantum ad mulieres autẽ duo tangit. Primo, quòd non poteſt ſufficienter ordinari de mulieribus ſi ſint communes cuſtodibus & agricolis, ſiue poſſeſſiones ſint propriæ & diſtinctæ vtriſque, ſiue ſint communes, quia ſi ſint communes, oportet, quòd agricolæ diſpenſent ea quæ ſunt in agris, non poterũt ſimul vti mulieribus in ciuitate exiſtentibus, & agros colere: ſed ſi facultates ſint proprię, mulieres communes, non poterunt intendere rei domeſticæ, ſicut viri poterunt intendere agriculturę, ſi econtra facultates ſint communes, & vxores propriæ agricolarum: ſimulenim poterunt & agros colere & vxoribus ſecũ habitantibus operam dare. Secundo circa mulieres dicit, quòd Socrates dicebat, quòd mulieres debebant eadem tractare cum viris, vt ſcilicet colerent agros & pugnarent, & alia huiuſmodi

d Sed ſiue neceſſaria ſimiliter, ſiue non, nunc nihil determinatum eſt, & de habitis quæ eorũ politia, & diſciplina, & leges quales: eſt autem neque inuenire facile, neque differens modicum, quales quoſdam eſſe hos, ad ſaluandum municipum communitatem.

e At vero ſi vxores qdẽ faciet communes, poſſeſsiones autem proprias, quis diſpenſabit, quãuis ſint communes poſſeſsiones & agricolarum vxores, quemadmodum quæ in agris viri ipſarum? Inconueniẽs autem & ex beſtijs fieri parabolam, quia oportet eadem tractare mulieres, viris quibus Oeconomiæ nihil attinet.

f Inſecurum autẽ & principes, quomodo inſtituit Socrates, ſemper enim facit eoſdem principes. hæc autem ſeditionis cauſa, & apud nullam dignitatem poſsidentes, ſi aliunde vtique apud animoſos, & bellicoſos viros. Quòd autẽ neceſſariũ ipſi facere eoſdem principes manifeſtum, non enim quandoque quidem alijs, quandoq; autem alijs mixtũ, animabus a deo aurum, ſed ſemper eiſdem, ait autem ijs quidem mox genitis miſceri aurum, his autem argẽtũ, æs autẽ & ferrum, artificibus futuris & agricolis.

g Adhuc autem & fœlicitatem auferens a municipibus, totam inquit oportere fœlicem facere ciuitatem legislatorem, impoſsibile autem fœlicitare totam, non pluribus, aut non omnibus partibus, aut quibuſdam habentibus fœlicitatem: non enim eorum fœlicitare, quorum & par, hoc quidem enim contingit toti in eſſe, partium autem neutri

F facerent ſicut viri, & accipiebat ſimilitudinem a beſtijs, in quibus fœminæ ſimilia operantur maſculis, ſed Ariſt. iſtud dicit eſſe inconueniens, nec eſſe ſimile: quia beſtiæ nihil participant de vita œconomica, in qua quidem vita mulieres habent quædam propria opera, quibus oportet eas intendere, & abſtinere ſemper ab operibus ciuilibus. Deinde cum dicit.

Enimuero ſiue neceſſaria ſunt hæc ſimiliter, ſiue non, nihil nunc quidem determinatum eſt, neque de conſequentibus, quæ ſit eorum adminiſtratio, & diſciplina, & leges quædam, eſt autem neque facile reperire, neque parum referens quales hos eſſe oporteat ad conſeruandam cuſtodum communion em

Atqui ſi mulieres faciet communes facultates vero proprias, quis curam habebit rei domeſticæ vt agriculturæ viri, ſi ſint communes faculatates & agricolarum mulieres? abſurdum etiam ex beſtijs facere ſimilitudinem, quòd conueniat eadem exercere mulieres, quæ viri, ad quos rei domeſticæ cura nequaquam pertinet.

H

Periculoſa eſt inſuper magiſtratuum conſtitutio, quam ſic facit Socrates, vt ſemper ſint iidem: at hoc ſeditionis eſt cauſa etiam apud illos, qui nullam poſſident dignitatem: quid ergo apud bellicoſos & animoſos viros? Quod autem ſibi neceſſarium ſit eoſdem ſemper magiſtratus facere, patet, non enim aliorum modo: & modo aliorum miſcetur animis diuinum illud aurum: ſed ſemper eiſdem: inquit autem quibuſdam ſtatim a genitura aurum miſceri, quibuſdam argentum, æs uero, & ferrum illis, qui artifices futuri ſunt: aut agricolæ.

I

Præterea cuſtodibus fœlicitatem auferens, totam inquit ciuitatem facere beatam oportet legislatorem, at impoſsibile eſt totam eſſe beatam, niſi aut plurimi, aut omnes partes, aut quædam habeant fœlicitatem, non enim eorumdem eſt fœlicitas, quorum & par, nam par contingit ineſſe toti, & ſi nulli partium inſit, ſed ineſſe fœlicitatem impoſsibile, quod ſi cuſtodes non erunt fœlices, qui tandem alii?

K

Socrates, quòd legislator debet ad hoc attendere, quòd faciat totam ciuitatem fœlicem, & quantum ad opera virtutis, & quantum ad exteriora bona, cum tamen Socrates per ſuam legem aufferret a ſingulis ciuibus fœlicitatem: quia volebat, quòd non haberent aliquid proprium, nec in poſſeſſionibus, nec in mulieribus, nec in filijs, quæ quidem pertinent ad fœlicitatem tamquam organice diſpoſitiua, vt dicitur in primo Ethicorum. Hoc autem eſt impoſſibile, quòd tota ciuitas ſit fœlix, niſi vel omnes, vel plures partes ciuitatis fœlicitatem habeant: non enim eſt fœlicitas ciuitatis ſicut numerus par, & alia ſimilia. Partes enim numeri paris quandoque ſunt impares, ſicut partes ſenarij ſunt duo trinarij. Et præterea ſi cuſtodes ciuitatis non ſunt fœlices, quia alij erunt fœlices, ad hoc q̃ in eis fœlicitas ciuitatis fraudari poſſit, non enim poteſt dici, q̃ agricolæ & mercennarij ſint fœlices, q̃ ſunt infimi in ciuitate, non enim fœlicitas, quæ eſt optimũ ciuitatis põt ſaluari in infima eius parte, vltimo aũt epilogã concludit, q̃ conuerſatio politica ciuitatis, de qua Socrates dixit, habet prædictas dubitationes, & quaſdam alias, non minores prædictis.

LECTIO VI.

POſtquam Philoſophus improbauit poſitionem Socratis de communitate mulierum & puerorum & poſſeſſionum, qđ non ponebat quaſi principale in ſua politica, hic inquirit de aliis conſequentibus legib⁹. Et primo narrat eas. Secundo diſputat contra eas, ibi ⁋ Superfluũ quidẽ igitur &c.⁋ Circa primũ duo facit. Primo dicit, de quo eſt intẽtio. Secundo proſequitur intentum, ibi. ⁋ Diuiditur autẽ &c.⁋ Dicit ergo primo, quòd ſicut hẽt multas dubitationes lex de cõmunitate mulierũ & poſſeſſionũ, ita etiam & alię eius cõſequẽtes leges, & ideo melius eſt, q̃ de tota ei⁹ politica aliqua pauca hic dicantur, quia de paucis in ſua politia determinauit. Socrates, ſcilicet de cõmunitate vxorũ & filiorũ & poſſeſſionis, quo debeant ſe habere, & ſuper hoc determinauit ordinẽ politicę conuerſationis. Deinde cum dicit.

b ¶ Recitat ea, quæ Socrates dixit de ordine politiæ, nam de cõmunitate ſatis ſupra dictũ eſt. Et primo quantum ad partes ciuitatis. Secũdo quantum ad diſciplinam ciuiũ, ibi. ⁋ Et de diſciplina qualẽ quidã &c.⁋ Circa primũ quatuor dicit, quorũ primũ eſt, q̃ Socrates totũ multitudinẽ habitãtiũ ciuitatẽ diuidebat in duas partes, quarum vna erat agricolarũ & aliorũ artificum, alia vero erat virorũ bellatorũ, addebat aũt & tertiã partẽ, ſcilicet cõſilium & principes ciuitatis. Secũdo dicit, quòd Socrates omiſit dicere de agricolis & artificibus, vtrũ debeant aliquẽ principatum habere, & vtrũ etiã debeant aliquo modo pugnare vel non. Tertiũ dicit, q̃ Socrates

fœlicitari autem impoſsibile, at vero, ſi municipes nõ fœlices qui alteri? non enim vtiq; artifices & multitudo banauſorum: politia quidem igitur, de qua Socrates dicit, has dubitationes habet, & his non minores alteras.

LECTIO VI.

ERè autẽ ſimiliter, & q̃ circa leges ſe habẽr, poſterius ſcriptas, pp qđ & de ea, quæ hic politia, cõſiderare modica, melius etenim in politia de paucis omnino determinauit Socrates, de vxorũ, & puerorũ cõmunione, quomodo habere oportet & de poſſeſsione, & politiæ ordinem.

b Diuiditur autem in duas partes multitudo habitantiũ, hæc quidem in agricolas, hæc autẽ in partem, quæ ad bellũ, Tertiũ autem ex ijs conſilians & principale ciuitatis: de agricolis autẽ & artificibus, vtrum nullo aut aliquo participant participatu, & vtrum arma oportet poſsidere & hos & cõpugnare, aut nõ, de ijs nihil determinauit Socrates, ſed vxores quidẽ exiſtimat oportere ſimul bellare, & diſciplina participare eadem municipibus, alia autem exterioribus repleuit ſermonibus.

c Et de diſciplina, qualem quãdam oportet fieri municipibus, legum autem plurima quidem pars leges exiſtunt entes, pauca autem de politia dixit, & hanc volens communionẽ facere ciuitatibus, ſecundum modicũ, circunducit iterum ad alteram Politiam: præter mulierum eñ communionem, & poſſeſsionis alia eadem tradit ambabus Politijs etenim diſciplinã eandẽ, & quòd abtoperibus neceſſarijs abſtinentes viuere & de cõiuiis ſimiliter, verũtamẽ in hac inqt, oportere eſſe cõiuia mulierũ, & hãc mille arma poſsidentiũ, hanc autem quinque milium.

d Superfluum quidẽ igitur habent omnes Socratis ſermones,

A exiſtimauit, q̃ oportebat mulieres bellare, & alia ſimilia facere viris. Quarto dicit, q̃ alias quidẽ partes ſuæ politicæ impleuit multis ſermonibus extraneis, qui non pertinebant ad materiam politicæ, interponẽs multa de naturalibus & de alijs ſcientijs. Deinde cum dicit.

non enim artifices quidem, neque uulgus, illa igitur Reſp. de qua Socrates locutus eſt, has continet difficultates, & alias his non minores.

LECTIO VI.

B

LECTIO VI.

Ermè autem ſimiliter circa leges quoque ſe habet poſtea ſcriptas, quapropter & de illa Reipublicæ parte hic cogitare parum melius erit: etenim in Republica de paucis admodum determinauit Socrates, ut de mulierum & natorum communitate, & de rebus poſſeſſis, ac de inſtitutione Reipublicæ.

C *Diuiſit enim in duas partes multitudinem habitantium, in agricolas, & propulſatores belli. Tertiam ex his ſecit eos, qui conſultant ac deliberant, & in quibus ſumma Reipublicæ conſiſtit auctoritas. Agricolæ vero & artifices, utrum nullius magiſtratus an alicuius participes ſint, & utrum arma poſſidere debeant, & vnà pugnare, nihil determinauit, ſed mulieres cenſet unà pugnare debere, ac diſciplinam habere eandem, quam cuſtodes, Cætera uero extraneis peregit ſermonibus.*

D *Et de diſciplina cuſtodum, qualem eſſe illam oporteret. Legum autem maxima quidem pars, leges exiſtunt publicæ. Pauca vero de Rep. dixit, quam dum pergit communionem facere, paulatim circũagit in aliam Remp. Præter communitatem enim mulierũ & rerum poſſeſſarum, cætera eadem utriſque attribuit, nam & diſciplinam eandem, & abſtinentes uiuere ab operibus neceſſarijs, & de commeſſationibus eodem modo, præterquam quod hic exiſtimat mulierum quoque comeſſationes eſſe debere, & hanc, mille habentium arma, illam uero quinque milium.*

Superfluum ergo quiddam, & compium, & nouum, & dubitatiuum,

d ¶ Objcit contra prædicta, alia quæ Socrates inducebat. Et primo objcit contra diſciplinam legum. Secundo contra ordinem

c ¶ Narrat, quid Socrates dixit de diſciplina ciuitatis, & circa hoc tria facit. Primo dicit in communi, quod Socrates dixit de diſciplina ciuitatis, quòd oportet aliquam diſciplinam habere cuſtodes ciuitatis. Secundo ibi. ⁋ Legum autem &c.⁋ ponit ea in quibus cõueniebat cũ alijs politijs, & dicit, quòd magna pars legum, quas Socrates ponebat, ſunt leges quæ modo in ciuitatibus obſeruantur, cum.n. ipſe dixerit de politia, ideſt conuerſatione ciuitatis, & induxerit quandam maiorem communitatem in ciuitate quam ſit conſuetum, paulatim inſtituẽdo leges deueniebat ad alterã politiam, quæ nunc obſeruatur, quia præter communionẽ mulierum & poſſeſſionis, quæ erat propria ſuæ politię, omnia alia tradidit, quæ poſſunt eſſe communia ambabus politijs, ſcilicet, & illi quæ obſeruat hanc communitatem, & illi quæ non obſeruat, eandẽ enim diſciplinam dixit eſſe vtrorumque, puta, q̃ homines viuerent de neceſſarijs operibus cum quadã moderantia & abſtinentia, & q̃ facerent quędam conuiuia in ciuitate ad maiorem ciuium familiaritatẽ, quæ etiam apud alias ciuitates obſeruabantur, quãuis oportuiſſet, quòd inſtituerent multo differentem diſciplinã, vt ſupra dictum eſt. Tertio cum dicit.

⁋ Præter mulierũ. n. communionem &c.⁋ narrat quædã ppria, quæ Socrates ponebat, quorum vnum erat, q̃ fierent etiã conuiuia mulierum, & non ſolum virorũ, aliud autẽ erat, q̃ determinabat numerũ bellatorũ. ſ. q̃ in ciuitate eſſet ad minus mille arma portãtes, & ad plus quinq; milia. Deinde cũ dicit.

Universidad de Deusto Biblioteca

Lectio 7.

nem partium ciuitatis, ibi. ¶ Coordinatio autem tota &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi. ¶ Quin nūc dictā multitudinē &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd sermones Socratis habent aliquid superfluum, inquantum replet suam politiam extra neis sermonibus: & leue, inquantum erat insufficientes rationes, & sine experientia prolatę; & nouum, inquantum erat contra communem consuetudinem, & erat quęstionibus plenū per multas difficultates consequentes, & quòd in omnibus bene diceret, difficile est assere re. Deinde cum dicit,

e ¶ Manifestat quod dixerat. Et primo improbat dicta Socratis quantum ad mensuram, quam ciuitati imponebat. Secundo quantū ad distinctionem, ibi. ¶ Qui quidē igitur dicūt &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo improbat dictum eius quātum ad numerū bellatorū. Secundo quātum ad quantitatem possessionis, quam taxabat, ibi. ¶ Multitudinem autem possessionis &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd siqs consideret prædictā multitudinem bellatorum, quam Socrates instituebat in ciuitate, manifestè apparet, quòd ciuitas talis indigebit maxima latitudine cāporum, sicut est circa Babyloniam, ad hoc vt nutriantur inde quinque millia bellatorum, qui nihil aliud operetur, & præter eos multo maior alia turba & mulierū & famulorum: & secū dum hoc oportet, ꝙ ille qui talem ciuitatem instituit, habeat multitudinem camporum ad votum, qd tamen non est impossibile: sed tamen hoc cōsiderandum, qd ille qui vult legem in ciuitate statuere, nō debet statuere legem secundum illud qd cogitat, quod sit possibile, sed respiciendo ad ea quæ ei existūt, & præcipue qui

Lectio 7.

& leue, & nouum, & quæstionibus plenum, bene autem omnia forte difficile.

e Quin nunc dictam multitudinem oportet nō latere, quia regione Babylonica, vel aliqua infinita opus erit, tot multitudinē ex qua ociosi quinquemillia nutriantur, & præter hos mulierū, & famulorum alia turba multo maior. oportet quidē igitur supponi ad votū, nihil tamē impossibile: dicitur autē ꝙ oportet legislatorē ad duo respicientē ponere leges, ad regionē & homines, adhuc autem bene se habet apponere & ad vicinorū loca: primū quidē si oportet ciuitatē viuere vitam politicam, non manifestā, non.n. solum necessariū H est, ipsam talibus vti ad bellū armis, quæ vtilia sint in sua regione, verum etiā, quæ in aliena. Quod siquis huiusmodi non recipit vitam, neque priuatim, neque publice, nihilominus tamen oportet terribilem esse hostibus, non venientibus solum in regionem, verumetiam abeuntibus.

I

De modo quoque rerum possidendarum videndum est, ne forsan melius sit aliter diffinire & clarius, tantas inquit possidere oportet, vt modeste viuatur, perinde ac si dicat. ut bene viuatur: uerum hoc est nimis generale, & est temperate viuere, erumnose tamen: at melius est dicere modeste & liberaliter, separatim enim vtrumque, alterum enim luxuriæ accommodabitur, alterum difficultati, cum solæ huiusmodi uirtutes habitus sint circa usum facultatum nostrarum, puta patrimonio mansuete uel fortiter uti non dicimur, at modeste & liberaliter dicimur, quare necessarium est circa illud ꝓstas uersari uirtutes.

K

Multitudinē autem possessionis videre oportet, ne forte meliusaltero modo determinatur plane magis, tantam enim inqt esse oportere, vt viuatur temperate. quēadmodum siquis dicat vt viuatur bene, hoc enim vtile magis. Adhuc autē est temperate quidem, misere autē viuere, sed melior determinatio, temperate, & liberaliter, separatim enim vtrumque, hunc quidem delitiari assequetur: hunc autē laborioſe viuere, quoniam soli ij habitus sunt virtutis, circa habitudines substantiæ, puta substantia, mansuete, aut fortiter vti non est, temperate autem & liberaliter est, quare & vsuhos necessarium esse circa ipsam.

F in exterioribus locis, in quibus conuersantur vel hostes vel amici. Secundo autem siquis non approbet vitam bellicosam, neqꝫ vt propriam alicuius hominis, neque vt communem totius ciuitatis, nihilominus tamen quantum ad hoc oportet ciues esse armatos & bellicosos, vt sint terribiles inimicis, non solum cum venerint in regionē, sed etiam quando discedunt. Deinde cū dicit.

f ¶ Improbat positionem Socratis quātum ad mensurā possessionum quam in ciuitate statuebat. Et circa hoc duo facit. Primo improbat mēsurationem possessionum a Socrate positā secundum se. Secundo quantum ad hoc quòd prætermisit mēsuram generationis, ibi. ¶ Inconueniens autē &c. ¶ Circa primum ponit duas rationes. Dicit ergo primo, quòd oportet cōsiderare ne forte alio modo possit planius determinari quantitas possessionū, quas ciuitas debet communiter habere, quam Socrates determinauerat. Dicit enim Socrates quòd tanta debet esse possessio ciuitatis, vt ex ea possint ciues viuere temperate, sed planius dicetur siquis diceret, quòd tanta debet esse possessio ciuitatis, vt ex ea viuatur bene: hæc enim determinatio est magis vtilis, eo quòd plura in se comprehendit bene viuere quām temperate viuere. Secundam rationem ponit ibi. ¶ Adhuc autē est tēperate quidē &c. ¶ Et dicit quòd contingit aliquem temperate viuere qui tamen misere viuit, idest cū magna penuria. Et sic patet quòd prædicta determinatio Socratis non sufficit, sed melior determinatio est vt dicatur, quòd tanta debet esse possessio, vt viuatur temperate & liberaliter. Sic enim alterum eorum separatim dicitur, sequetur inconueniēs, ex vna enim parte si dicatur quòd debeant viuere liberaliter, sequetur quòd homo in superfluis delitijs viuat. Ex alia vero parte si dicatur quòd debeat viuere temperate, sequetur ꝙ possit homo viuere cum penuria & labore: ideo ad excludendum vtrumque inconueniens, oportet dicere temperate & liberaliter: & hæc determinatio sufficit, quia solæ hæ duę virtutes faciunt hominem bene se habere circa vsum substantiæ, idest possessionis, & hoc patet in alijs virtutibus, non enim potest dici quòd aliquis vratur sua possessione mansuete aut fortiter. Mā suetudo enim est circa iras, & fortitudo circa timores & audacias, & sic in nullo respiciunt vsum possessionum, sed tempera

Inconueniens aūt, & possessiones adæquantē circa multitudinē ciuiū non cōstituere, sed finere puerorū procreationē infinitā, tamquām sufficiēter vtiqꝫ respondentē ad eandē multitudinē, propter sterilitates quantiscumqꝫ generatis, quia videt hoc etiam nunc accidere circa ciuitates oportet autē hoc nō similiter certe habere circa ciuitates tūc, & nūc. Nunc quidē. n. nullus dubitat, eo ꝙ partitæ sūt substantiæ ad quātamcūqꝫ multitudinē, tunc autē in diuisis existentibus, necesse deiectos nihil habere, siue pauciores sint secū dū multitudinē, siue plures: magis autē suspicabitur quis vtiqꝫ oportere determinatā esse puerorū procurationē, quām substantiā, vt non numero quodam plures generentur, hanc autem multitudinē ponere aspicientē ad fortunas, si accidat mori quosdā generatorū, & ad aliorū sterilitatē, finē autē quemadmodū in a ijs ciuitatibus, pauperta tis necessariam causam fieri ciuibus, penuria autem seditionē efficit, & malignitatem.

h Phedon quidem igitur Corinthius, existens legislator antiquorū, domus æquales opinatus est oportere permanere, & multitudinē ciuiū, & si primo inæquales habuissent sortes omnes, secūdū magnitudinē, in legibus aūt ijs contrariū est. Sed de his quidē quomodo vtiqꝫ extimamus melius habere, dicendū posterius. Derelictus est aūt legibus ijs, & quæ circa Principes, quomodo erunt differētes à subiectis: ait.n. oportere quemadmodū ex altero lanæ filatum fit, quām lini, sic & Principes habere oportet ad subiectos. quoniā aūt omnē substātiā finit fieri maiorē vsqꝫ quincuplū, pro-

A

B

C

D

E

numero determinato, cui sufficiant ciuitatis possessiones. Quinto, ibi. ¶ Vt non numero quodam &c. ¶ Ostendit quid debeat obseruari in tali determinatione, & dicit quòd oportet determinare multitudinem filiorum generandorum, respiciendo ad casus fortuitos, puta ad mortes eorum qui nascuntur, & ad sterilitatem mulierum quę non concipiunt, vt scilicet tantum permittatur ex alia parte superexcrescere generātorū numerus, vt huiusmodi defectus fortuiti suppleā tur. Sexto, ibi. ¶ Prætermittere, autē &c. ¶ Ostendit, quomodo oportet determinari multitudinem genatorum, & dicit quòd hoc ideo necessarium est, quia si permittatur quòd in infinitum homines generēt absque aliquo determinato numero, sicut communiter fit in ciuitatibus, ex necessitate sequitur, quòd ex hoc proueniat causa paupertatis ciuibus, multi.n. fil j pauperes erunt habentes id solum quod eorum pater dines habebat, ex pauperrate autem ciuiū sequitur quòd sint seditiosi & malignantes dum non habent necessaria vitæ, studentes acquirere fraudibus & rapinis. Deinde cum dicit.

h ¶ Improbat disciplinam legum Socratis quantum ad distinctionem, quam in ciuitate faciebat, & circa hoc quatuor facit. Primo ostendit, quomodo circa distinctionem discordabat ab alijs legislatoribus. Et dicit, quòd quidam legislator Corinthius, Phedō nomine, duo dixit esse obseruanda in ciuitate: quorum vnū est, vt domus antiquorum ciuium permanerent æquales adinuicem i diuitijs & dignitate, etiam si a principio inæquales sortes habuissent, quomodo autem reduci possint ad æqualitatem, infra dicetur, aliud est, vt multitudo ciuium

Itaque Phedon Corinthius, unus ex uetustis legumlatoribus, familias censuit æquales permanere debere, & ciuium multitudinem, quamuis sortitiones habebant prius omnes iniquas secundum magnitudinem, at in his legibus contrarium est, uerum de his quemadmodum statuēdum putemus, postea erit dicendum. Omissum est etiam in illis legibus quēadmodum differant præsides a subiectis, inquit enim, oportere quemadmodum ex alio lanæ filum ducitur, quàm lini, sic & eos, qui præsunt se habere debere ad eos, qui subsunt. Cum uero totam substantiam augeri dixerit usque ad quin cuplum, quare hoc utique non erit in regione usque ad aliquid, uidendum

semper æqualis remaneat, sed in legibus Socratis contrarium inuenitur, quia neque ordinat quomodo æqualitas multitudinis ciuium conseruetur, neque etiam statuit quòd sint æquales diuitiæ ciuium, sed permittit quòd quidam habeant majores diuitias alijs, vt postea dicetur, sed de hoc quid melius sit, vtrum scilicet quòd omnes ciues habeant diuitias æquales vel non, postea determinabitur. Secūdo ibi. ¶ Derelictus est aūt legibus &c. ¶ improbat legem Socratis quantum ad distinctionem principū. Et dicit, quòd per leges Socratis non fuit determinatum quomodo deberent distingui principes a subditis, cum tamen ipse diceret, quòd oporteret aliquam distinctionem esse inter eos vt sicut

Cap. 8.

sicut ex alia materia fit filum lanæ quàm filum lini, ita ex alia conditione oporteret aliquos assumi in principatum, & remanere aliquos in subiectione: non enim poterat eos distinguere per originem generis, ex quo ponebat pueros & vxores communes. Tertio ibi. { Quoniam autem omnem substantiã &c. } improbat positionem Socratis quãtum ad distinctionem possessionum, & dicit, q̃ Socrates p̃mittebat, quòd in rebus mobilibus diuitiæ vnius multiplicarentur supra diuitias alterius in quintuplum, & patiretione poterat p̃mittere idem in possessione terræ, vt nõ faceret omnes agros communes. Quarto ibi. { Et domicilij orũ autẽ diuisionẽ &c. } improbat distinctionem Socratis quantum ad domos. Et dicit, quòd oportet cõsiderare, ne forte distinctio domorum, quam introducebat Socrates, non sit vtilis œconomicæ. Dicebat enim, quòd quilibet ciuis debebat habere duo domicilia, forte propter separationem filiorum, sed hoc est difficile, quòd aliquis habeat tantã familiam, quòd possit inhabitare duas domos, & etiam damnosum œconomicæ, vt vnus homo faciat duas expẽsas in duabus familijs.

pter qd hoc nõ vtiq; erit in terra. vsq; aliquid, & domiciliorũ autẽ diuisionẽ oportet cõsiderare, ne forte nõ expediat ad Oeconomiam, duo enim domicilia, cuilibet distribuebat, diuidens seorsum, difficile autem domos duas habitare.

G

LECTIO VII.

LECTIO VII.

Oordinatio autẽ tota, vult quidẽ neq; democratia, neq; oligarchia, media autẽ harũ, quã vocãt Politiam, ex vtentibus enim armis est.

Ota vero constitutio vult esse neque plebis gubernatio, neque paucorum potentium, sed horum mediam, quam vocant Remp. Est enim ex his, qui arma ferunt.

b Siquidẽ igitur cõmunissimã hanc cõstituit ciuitatibus aliarũ politiarũ, benedixit forte, si aũt vt optima, post primã Politiã, nõ bene: forsitã. n. eam, quę laconorũ aliquis vtique laudabit magis, vel etiam aliã aliquã magis Aristocraticam.

H

Si igitur vt communissimam omnium hanc ciuitatibus cõstituit Remp. rectè forsan dixit, sin ut optimam Rem publicam non rectè, forsan enim Lacedemoniorum Rempublicã, quis magis probabit, uel aliam quandam magis optimatum.

c Qui quidẽ igitur dicũt, q̃ oportet optimam Politiã ex omnibus esse ciuibus mixtã, p̃p qđ & Lacedemoniorũ laudãt, esse enim ipsam, ij quidẽ ex Oligarchia & Monarchia, & Democratia aiunt, dicẽtes, Regnũ quidẽ Monarchiã, seniorũ aũt Principatũ, Oligarchiã. Democratice aũt principari secundũ plebeiorũ principatũ, p̃p ex populo esse Ephoros, alij aũt ephoriam quidẽ esse tyrãnidẽ. Democratice autẽ principari secundum conuiuia, & aliam vitam quotidianam.

I

Sunt qui dicant optimam Remp. ex omni genere gubernationum admixtam esse debere, atque ob id Lacedemoniorum laudant Remp. constare quidem illam ex paucorum potentia. Item, ex vno principe, & populari statu, ponentes regem illorum pro vnius gubernatione. Senatum uero, pro paucorum potentia. Ephoros autem, pro statu populari, quoniam Ephori ipsi ex plebe sumuntur, alij Ephoratum quidem tyrannidem putant, sed populariter regi per comessationes, & alium quotidianum victũ.

Ostquam Aristote. his improbauit positionẽ Socratis quãtum ad disciplinas legum, hic improbat eam quantum ad ordinem ciuitatis. Et primo quantum ad populum. Secundo quantum ad principes, ibi. { Qui quidẽ igitur &c. } Ad euidẽtiam autem eorum, quæ hic dicuntur, considerandum est, quòd sex sunt species ordinationis ciuitatum, vt in Tertio dicetur. Omnis enim ciuitas, aut regitur ab vno, aut a paucis, aut a multis. Si ab vno, aut ille vnus est rex, aut tyrannus. Rex quidem, si sit virtuosus tenens communem vtilitatem subditorum. Tyrannus autem, si sit malus omnia retorquẽs ad suum commodum, vtilitate subditorum contempta. Si vero regatur ciuitas a paucis, aut illi eligentur propter virtutem, qui bonum multitudinis procurent, & tale regimen dicitur potestas optimatum. Aut eligentur aliqui pauci propter potentiam aut diuitias, & non propter virtutem, qui omnia, quæ sunt multitudinis ad suam proprium vtilitatem retorquebunt, & tale regimen dicitur principatus paucorũ. Si vero ciuitas regitur a multis, similiter siquidem regatur a multis virtuosis, tale regimen vocabitur communi nomine Politia. Non autem contingit multos inueniri virtuosos in ciuitate, nisi forte secundum bellicam virtutem, & ideo hoc regimen est, quando viri bellatores in ciuitate dominantur. Si uero tota multitudo populi dominari velit, vocatur plebeius status. Dicit ergo primo, quòd secundum legem Socratis, tota coordinatio multitudinis, scilicet ciuitatis, neque est plebeius status, neque principatus paucorum, sed est media horum, quam communi nomine nominant aliqui Politiam, & constitit ex his, qui vtuntur armis. Cum enim Socrates multitudinem ciuitatis diuideret in duas partes, quarum vna erat pugnatorum, alia artificum & agricolarum, Agricolas autem oportet in agris manere. Relinquitur, quòd quasi tota multitudo habitantium ciuitatem, esset virorum bellatorum. Deinde cum dicit.

b ¶ Et dicit, quòd si ipse instituit talẽ ordinationem tamquã communissimam inter alias politias, forte bene dixit. Nam Ologarchia est solũ magnorum. Democratio vero est solũ infimorum, hæc vero Politia est ex his, qui sunt medij inter vtrosque, vnde communior est, vtpote cum vtrisque participans, sed si ipse instituit talem ordinationem quasi optimam post primam, non bene dixit. Primam autem ordinationẽ dicit regnum, vel quia est prima a tempore, (a principio enim omnes ciuitates regebantur) vel quia est optima, dummodo rex sit bonus. Post hanc autem primam politiam non potest dici, quòd politia virorum bellatorum sit optima, multo enim melior est principatus virtuosorum, per quem modum regebãtur Lacedemonij, vel si qui alij ciues optimarum potestate reguntur. Deinde cum dicit.

c Improbat ordinẽ quem Socrates in ciuitate statuebat quãtum ad principes. Et circa hoc duo facit. Primo ponit positionem eius. Secundo improbat eam, ibi. { Quas aut omnino &c. } Circa primum duo facit. Primo ponit, quòd expedit in ciuitatibus commisceri prędicta regimina. Secundo ostendit qualiter Socrates commiscebat, ibi. { In legibus autem ijs &c. } Dicit ergo primo, quòd quidam dicunt q̃ optimum regimen ciuitatis est, quod est quasi commixtum ex omnibus prædictis regiminibus. Et huius ratio est, quia vnum regimen temperatur ex admixtione alterius, & minus datur seditionis materia, si omnes habeant partem in principatu ciuitatis, puta si in aliquo dominetur populus, in aliquo potentes, in aliquo rex, & secundum hoc maxime laudabitur ordinatio ciuitatis Lacedemoniorum, de qua tamen erant duę opiniones. Quidam enim dicebant eam componi ex tribus ciuilitatibus, paucorum potestate, vno principe, & populari statu, habebant enim in ciuitate regem, quod pertinebat ad Monarchiam, habebant etiam seniores quosdã ex maioribus ciuitatis assumptos, quod pertinebat ad Oligarchiam, habebant etiam quosdã principes, qui eligebantur ex populo, & vocabantur Ephori, ideſt pares, & hoc pertinebat ad democratiam, aliorum autem opinio fuit, quòd principatus Ephororum pertineret ad tyrannidem, quia pro uoluntate dominabãtur, sed erant in ciuitate alij principatus, qui disponebant de conuiuijs communibus, & de alijs pertinentibus ad quotidianam vitam ciuitatis, puta de victualibus & alijs rebus venalibus, & id dicebant pertinere ad democratiam. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quomodo Socrates commiscebat suam politiam, & dicit quòd in legibus Socratis dictum est, quòd optima politia debet cõponi ex tyrannide & plebeio statu, forte p̃p hoc, vt potẽtia populi refrenaret p̃ potẽtiam tyranni, & iterum potẽtia tyranni refrenatur per potentiã populi. Deinde cũ dicit.

e ¶ Improbat quantũ ad hoc Socratis dictum. Et primo ostẽdit hanc ordinationẽ secũdũ se indecẽtẽ esse. Secundo ostẽdit, q̃ ea quæ statuebat, nõ erant conuenientia huic cõmixtioni, ibi. { Deinde neque ijs &c. } Dicit ergo primo, quòd prædictę duę politiæ scilicet tyrannis & plebeius, vel non sunt dicendæ politiæ, quia non sequuntur ordinem rationis, sed impetum voluntatis, vel sunt dicendæ pessimę inter omnes: vnde inconueniens est, quòd ex pessimis politijs componatur optima politia: multo igitur melius faciunt illi qui ex pluribus politijs commiscent ordinationem ciuitatis, quanto enim est ex pluribus commixta, tanto melior est, quia plures habent partẽ i dominio ciuitatis. Deide cũ dicit.

f ¶ Improbat dictũ Socratis quantũ ad hoc, quòd ea quæ instituebat, non conueniebant commixtioni prædictæ. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quòd ea quæ statuebat Socrates, non conueniebãt prædictæ cõmixtioni. Secundo quòd erant secundũ se periculosa, ibi. { Habet autem & circa &c. } Circa primum tria facit. Primo proponit qđ intendit. Secũdo manifestat propositum, ibi. { Pala autẽ &c. } Tertio ostendit, quo modo prædicta commixtio fieri posset, ibi. { Quo quidẽ igitur. } Dicit ergo primo, quòd cum Socrates vellet cõmiscere politiã ex plebejo statu & tyrannide, quæ est monarchia quædã, siquis consideret ea quę ipse statuit, nihil est ibi pertinẽs ad principatũ vnius, sed ea sunt pertinẽtia ad oligarchiã, ideſt porẽtes, & democratiã, ideſt ad populũm, sed magis declinat sua ordinatio ad paucorum potestatem. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit propositum. Et primo circa electionem principũ. Secundo circa electionẽ consiliorũ, ibi. { Et tentare plures &c. }

d In legibus autẽ ijs, est dictũ quod oportunum, componi optimam politiam ex Democratia & Tyrannide.

e Quas aut omnino, non vtiq; aliquis ponet politias, aut pessimas omnibus. melius igitur dicunt, qui plures commiscent, ex pluribus enim composita politia melior.

Sed in his legibus dictum est, optimã Remp. ex plebeio statu constare debere, ac ex tyrannide.

Quas aut non reponat quis omnino inter species Rerump. aut deterrimas omnium esse fateatur, melius ergo dicunt qui plures commiscent, nam quæ ex pluribus constat Resp. melior est.

f Deinde, neque ijs videtur monarchicum nullum, sed oligarchica & democratica magis autem determinare vult ad Oligarchiam.

Deinde nihil videtur habere ex vnius gubernatione, sed ex paucorum potentia, ac populari statu, verum ad paucorum potentiam inclinare magis.

g Palam autem ex principantium institutione, quod quidẽ enim ex electis sortiales, commune est amborum, quod autẽ abundantioribus necessariũ sit conuocare, & ferre Principes, aut facere aliquid aliud Politicorum, hos autem dimittere, hoc Oligarchicum.

Quod patet ex magistratuum creatione, nam quòd ex electis sortitio fiat, commune est vtrique, sed quòd necesse sit ditiores concionem habere, & magistratus creare, vel aliud quid piam huius publicorum negociorum facere, alios vero præteriri, id paucorum potentiæ est.

h Et tentare plures ex abundãtibus esse principes, & maximos, & maximis honorabilitatibus. Oligarchiam autem facit & cõsilij electionẽ. Eligunt quidẽ. n. oẽs necessario, sed ex prima honorabilitate, deinde ex secunda, deinde ex tertijs. Verum tamẽ non omnibus erat necessariũ his qui ex tertijs, aut quartis. Ex quarto autem quartorum, necessarium solis primis & secundis. Deinde ex his ex qualibet honorabilitate, ait oportere ostendere æqualẽ numerũ. Erunt autem plures qui ex maximis honorabilitatibus & meliores, ꝓpter quosdam popularium non eligere, quia non necessarium.

Insuper conari, vt plures ex diuitibus ad dignitates sumantur, & ad maximas quidem, ex maximo censu, paucorum potentia est, & senatus assumptio, assumuntur enim cuncti ex necessitate, sed ex primo censu, postea totidem ex secundo, postea ex tertio: verum non omnes necesse erat ex tertio vel quarto assumi: ex quarto autem quartorum solis necesse est primis & secundis, postea ex his æqualem ex singulis censibus, numerum esse sumendum inquit, erunt itaque plures & potentiores qui ex maximo censu sumuntur. Propterea quia ex plebe quidam non sumuntur, quia necesse non est.

i Quomodo quidem igitur ex Democratia & Monarchia oportet constare talẽ politiã, ex his manifestum, & ex posterius dicendis, cum inciderit de tali politia consideratio.

Quòd igitur non ex gubernatione plebis ac unius principatu constabit huiusmodi Resp. ex his patet. Patebit etiam postea, cum de ea specie Reip. tractabimus.

k Habet autẽ & circa electionẽ principum, scilicet quòd ex electis sortiales, commune est amborum, quod autẽ abundantioribus necessariũ sit conuocare, & ferre Principes, aut facere aliquid aliud Politicorum, hos autem dimittere, hoc Oligarchicum.

Habet etiam circa magistratuum creationem, delectorum delectum per

Dicit ergo primo, quòd hoc quòd dictum est, manifestum est ex institutione principum, quam Socrates determinat: dicit enim quòd debebant aliqui eligi ex quibus per sortem assumerentur Principes, & hoc cõe erat & plebeio statui & potentiæ paucorũ, quia isti electi erãt & de populo & de maioribus, sed quædã alia instituebat ptinẽtia ad potentiã paucorũ. s. q̃ ad diuites ciuitatis pertineret conuocare multitudinẽ, & q̃ ipsi deferrent principes electos ad populum, & oia huiusmodi quę prinebant ad communitatem ciuitatis volebat fieri per diuisiones, & in his alios admittebat: similiter etiam potentia paucorum erat, q̃ volebat plures principes fieri ex diuitibus, & in maioribus officijs constitutos. Deinde cum dicit.

h ¶ Dicit quomodo in electione consiliariorũ declinabat ad potestatem paucorũ, & dicit, quòd secundum Socratem ciues distinguebantur per quattuor gradus, & ex oibus gradibus alii erãt qui eligebãt consiliarios, sed oẽs qui erãt de primo cẽsu, ex necessitate cogebãtur ad eligendũ, illi vero quierant ex secundo, nõ oẽs eligebãt, sed aliqui æquales numero primis, & tamẽ illi ex necessitate rogebãtur eligere. Deide ex tertio gradu eligebãtur aliqui æquales, & similiter ex quartis, sed tamen non erat necessariũ, quòd omnes qui eligebantur ex tertijs vel quartis eligerẽt, sed ex quartu gradu q̃ erat quarũ, nullus poterat eligere consiliarios, nisi illi qui erãt de primo & secundo gradu, & ita dicebat Socrates, quòd æqualis numerus proueniebat de quolibet gradu ciuitatis: sed hoc non est necessarium, quinimo semper erũt plures & meliores ex maximis cẽsibus, eo quòd populares non omnes eligent, cum nõ habeãt necessitatẽ eligendi. Deinde cum dicit.

i ¶ Dicit, q̃ ex his q̃ dicta sunt, potest esse manifestũ qualiter oporteat instituere Remp. ex gubernatione plebis ac vnius principatu, & iterũ ex his quæ dicenẽ posterius, qñ incidet consideratio de Rep. sic commixta. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit, quòd electio principum quam Socrates instituebat, est periculosa. Et dicit, quòd periculosum est ciuitati, quam Socrates instituebat circa electionem principum, vt scilicet ex aliquibus

aliquibus electis, alij electi eligerentur. Illi enim primi electi ex quibus eliguntur principes, sunt pauci respectu totius multitudinis ciuitatis, & ideo facilius erit eos peruertere quàm totam ciuitatem, vnde si sint aliqui qui velint semper instituere in principatu, etiam si sint mediocres in multitudine, semper ad horum voluntatem eligent principes, qa mutuo se eligent, & mutuo sibi succedẽt in principatibus: vltimo epilogando concludit, quòd ea quę sunt in legibus circa Remp. Socratis habent hunc prædictũ modum.

LECTIO VIII.

POstquam Philosophus disputauit de politia Socratis siue Platonis, hic prosequitur de politia eiusdã qui Phaleas dicebatur. Et circa hoc tria facit. Primo narrat eius ordinationem. Secundo approbat eam quantũ ad id quod bene dicebat, ibi. ¶ Quia quidem igitur &c. ¶ Tertio improbat eam quãtum ad id in quo deficiebat, ibi. ¶ Sed est æqualitaté &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo comparat istam politiam & sequentes ad præcedentem ordinationẽ Socratis vel Platonis. Secundo enarrat huius politiæ ordinationem, ibi ¶ Videtur enim quibusdã &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd præter prædictas politias Socratis vel Platonis sunt etiam quædam aliæ politiæ, idest ordinationes ciuitatũ, quarum quædã sunt ab idiotis & illiteratis inuentę, quædam vero sunt adinuentæ a Philosophis & a quibusdam hominibus qui fuerunt prudentes & experti in ciuili conuersatione, & earum quædam sunt constitutæ tantum a suis actoribus, ita tamẽ, quòd in nulla ciuitate obseruantur, quædam vero sunt secundum quas aliqui ciuiliter conuersãtur. Omnes autem huiusmodi politię p̃pinquius se habent adinuicem, & ad id quod est conueniens ciuitati, quàm ambæ prædictæ politię Socratis vel Platonis, quarum prima supra posita est de communitate mulierum, filiorum & possessionum: alia vero posterius de legibus ab eo scriptis, nullus enim alius legislator adinuenit, neque communitatem filiorum & vxorum, quod pertinet ad primam politiam Socratis, neque ordinauit aliquid circa conuiuia mulierum, quod pertinet ad secundam, vt ex prædictis patet, sed incipiunt ordinare ciuitatem ab his quæ sunt magis necessaria. Deinde cum dicit.

b ¶ Narrat politiã quam Phaleas ordinauit. Et circa hoc quatuor facit. Primo ostendit ad quid plurimi legislatores intenderent. Et dicit, quòd quibusdam legislatoribus visum est maxime necessarium esse, quòd bene ordinẽt de substantijs, idest de possessionibus ciuiũ, quia ex his præcipue oriuntur omnes seditiones ciuitatum, quas principaliter legislatores remouere intendunt. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit quid circa hoc Phaleas ordinauit. Et dicit p̃ ipse primus circa hoc aliq̃d statuit. Voluit enim p̃ oẽs possessiones ciuium essent æquales, quod quidẽ dicebat non esse difficile fieri in ciuitatibus, quando a principio inhabitari incipiebant, quia poterant possessiones ex æquo diuidi inter ciues, sed in ciuitatibus inhabitatis quarum ciues habent inæquales possessiones, hoc difficilius erat: tamẽ esto posset reduci ad hãc regulam per dotes, ita scilicet, quòd diuites contrahentes cum pauperibus darent dotes, & non acciperent, & pauperes non darent quoniã omniũ possessiones adæquarentur. Sciendo ibi. ¶ Plato autem &c. ¶ Ostendit quomodo diuersimode circa hoc Plato ordinauit: dixit enim, p̃ nulli ciuiũ debebat dari potestas, vt haberet diuitias plusquam in quincuplũ supra eũ qui minimum haberet, sed hoc est intelligendũ quantum ad diuitias rerum mobilium, qa res immobiles cõmunes faciebat. Tertio ibi. ¶ Oportet autẽ &c. ¶ Ostendit in quo oẽs huiusmodi deficiebãt, latebat enim eos quoniam ex hoc quòd statuebant aliquid circa multitudinem diuitiarũ, oportebat etiam, quòd aliquid ordinarent circa multitudinem filiorum, puta, quòd aliquis posset certum numerum, generationi operam non daret, vel quòd postquam pueri erant nati in aliquo numero, quòd superexcrescentes viri mitterentur ad alias ciuitates constituendas, vel quocunque alio modo.

riculosum, nam si aliqui conspirare velint etiam mediocri numero, semper secundum horum voluntatem fiet assumptio. In legibus igitur illa Resp. ita se habet.

ctis eligibiles periculosum, si enim aliq̃ instituti velint & mediocres multitudine, semper ad horum eliguntur voluntatem: quæ quidem igitur circa politiam, quæ in legibus hunc habent modum.

LECTIO VIII.

SVnt autem quædam politiæ & aliæ, hæ quidem idiotarum, hæ autẽ philosophorum & ciuilium, omnes autem constitutarum, & secundum quas politice viuunt, nunc propinqui sunt, ijs ambabus, nullus enim neque eam, quæ circa pueros communitatem & vxores alius adinuenit, neque circa conuiuia mulierum, sed a necessarijs inchoant magis.

b Videtur enim quibusdam qđ circa substantias esse necessariũ maximum ordinari bene, de ijs enim fieri aiunt seditiones oẽs.

c Propter quod Phaleas Chalcedonius hanc intulit primus: ait enim oportere æquales esse possessiones ciuium, hoc autem eas quæ habitari incipiebant ciuitates quidem confestim non difficile existimabat facere, eas autẽ quæ iam habitabantur laboriosius quidem, tamen celerrime vtique regulari per dotes diuites dare quidem, accipere autẽ nõ, pauperes autem nõ dare quidẽ, accipere autem. Plato autem leges scribens vsq; ad aliquid quidem putabat oportere, plus autem quàm quintuplum esse minime possessionis nulli ciuiũ potestatem esse possidere, quemadmodum dictũ est & prius. Oportet autem neq; hoc latere sic leges ferẽtes, qđ latet nũc, qm̃ substãtiæ statuẽtes multitudinẽ, cõuenit & multitudinẽ filiorũ ordinare: si.n. excedat substãtiæ multitudinẽ puerorũ numerus, necesse legẽ solui, & sine solutione prauum multos ex diuitibus fieri pauperes: opus enim non insolescentes esse tales.

Vnt vero & aliæ quædam R. sp. tum idiotarum, tum philosophorũ & in administratione ipsarum versantium, omnes autem hæ propinquiores sunt illis, secundum quas nunc regunt quàm istæ duæ. Nullus enim neque de communitate filiorum, neque de mulieribus talem aliquam introduxit nouitatem, neque etiam de fœminarum comessationibus, sed a necessarijs magis inchoauit.

Videtur quibusdam maximum, ut de patrimonijs recte constituatur, nã hinc seditiones oriri cunctas asserunt

Quamobrem Phaleas carthaginẽsis ante omnia de hac parte constituit. Inquit enim patrimonia ciuium æqualia esse debere, hoc autem per facile factu esse, si statim ab ipsa conditione ciuitatis prouideretur, postquam uero condita foret, difficilius quidem, attamen satis mature adæquari posse, si diuites dotes dent, nec accipiant: Pauperes autem contra accipiant dotes, & non tradant, Plato autem in legibus suis vsque ad aliquid censuit esse permittendum, nam supra quincuplum eius quod foret minimum, nemini licere ciuium possidere, ut prius diximus, sed oportet ne id quidem latere legislatorem, quod certe nunc latet, quod qui patrimonio modum imponit, debet etiam filiorum numero modum imponere, nam si excedat multitudo filiorum patrimonij facultatem, necessarium erit legem abrogare, & sine illa abrogatione improba lex erit, quoniam ex diuitibus pauperes facit. Opus est ergo ne tales seditiosi efficiantur.

modo. Quia si numerus filiorũ q̃ nascunt excedat multitudinẽ diuitiarum, quę alicui homini taxantur, necesse est, quòd lex de æqualitate possessionum dissoluatur, puta si duorum ciuium habentium æquales possessiones, vnus generet quatuor filios, alius vero vnum tantum, ex necessitate sequetur, quòd filij eorum non habeant æquales possessiones, & propter hoc, q̃ soluatur lex. Sequetur etiam aliud malum, scilicet, quòd multi qui nascuntur ex diuitibus fiãt pauperes, dum substantia vnius diuitis in multos filios diuiditur, & hoc est malum, quia opus est ad pacem ciuitatis, vt filij diuitum qui insolescere possunt, non fiant pauperes, quia efficerẽtur latrones, sed si non taxetur alicui quantitas possessionis, hoc nõ sequetur, quia secundum quòd augeturei numerus filiorum, sic debitur aliquis in diuitijs crescere: sic igitur nihil statuẽdum est circa mensuram possessionum, vel simul cum hoc ordinãdum est aliquid circa numerum filiorum. Deinde cum dicit.

d ¶ Approbat prædictam ordinationẽ quantum ad hoc, q̃ ordinabat aliq̃d circa mensuram substantiarum, ne videatur propter prædicta inconuenientia ea reprobasse. Approbat autem hoc duplici ratione. Primo quidẽ per auctoritatem antiquorum legislatorum, & dicit, quòd quidam antiquorum legislatorum videntur cognouisse, quòd regulare substantias ciuium, habet magnã virtutem ad ciuilem communitatem bene conseruandam: vnde etiam Solon qui fuit vnus de septem sapiẽtib⁹, & statuit leges Athenienses, posuit pro lege, q̃ etiam apud alios obseruatur, vt non posset quis acquirere de terra ad possidendum quantum voluerit, sed vsque ad aliquem certum terminum: similiter etiam leges quædam sunt in aliquibus ciuitatibus, quæ prohibent, ne homines vendant suas possessiones, sicut in ciuitate Locrorũ quæ est in Calabria, lex fuit antiquitus, vt nullus venderet possessionem nisi monstraret, q̃ accidisset ei aliquod graue infortunium, puta, quòd esset captus ab hostibus, vel aliud aliquid huiusmodi passus, similiter etiam leges aliquæ sunt ordinantes, quòd antiquę sortes ciuium conseruentur illesæ, & hæc omnia pertinent ad hoc, q̃ substantiæ ciuium regulentur. Secundo ibi. ¶ Quod sublatum &c. ¶ Ostendit idem per inconuenientia quæ sequuntur, & dicit, quòd quia hoc fuit permissum in quadam ciuitate, consecutum est quòd eorum Resp. esset multum popularis, quia cum indifferenter cuilibet liceret possessiones emere, factum est quòd multi populares essent exaltati & maiores depressi, & ita sequebatur, quòd non eligerentur homines ad principatus ex aliquibus determinatis dignitatibus ciuium propter confusionem superuenientẽ in conditionibus ciuium. Deinde cum dicit.

e ¶ Improbat prædictam ordinationem, & primo quantum ad hoc, quòd aliqua prætermisit. Secundo quantum ad hoc, quòd substantias non cõuenienter regulauit ibi. ¶ Similiter autẽ &c. ¶ Tertio, quantum ad hoc, quòd de artificibus inconuenienter assignauit ibi. ¶ Videtur autem &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo ostendit, q̃ prætermisit ea, quæ pertinent ad disciplinam ciuium. Secundo, quòd prætermisit ea, quæ pertinent ad pacem ciuitatis, ibi. ¶ Adhuc dissidẽt &c. ¶ Tertio ex hoc, quòd prætermisit ea, quæ pertinent ad ciuilem conuersationem ibi. ¶ Adhuc multa &c. ¶ Circa primum ponit duas ratiões, quarum prima est, quòd contingit esse æqualitatem substantiæ inter ciues, & tamen potest esse vel valde multa, ita quòd ciues ex ea delitiose viuãt, & sic ciuium mores corrumpantur: vel valde modica, vt viuant ciues valde tenaciter, ita quòd vnus alteri subuenire non possit: & vtrũque eorum est nocium ad bonam disciplinam ciuium: vnde manifestum est, quòd non est sufficiens legislator ex hoc, quòd solum facit substantias ciuium æquales, sed oportet, quòd ipse determinet aliq̃d medium, ita scilicet, q̃ sit tanta quãtitas possessionum, vt neque superflue possint delitijs intendere, neq; etiam nimis parce viuere compellantur. Secundam rationem ponit ibi. ¶ Adhuc autem siquis &c. ¶ Et circa hoc duo facit. Primo ponit rationem & dicit, quòd etiam si aliquis omnibus ciuibus ordinet moderatam possessionem, adhuc istud non sufficit ad bonã vitã ciuiũ: magis.n. oportet regulare interiores concupiscentias animæ, vt.s. nõ immoderata cõcupiscãt, q̃ exteriores substantias, vt.s. nõ immoderata habeãt, sed q̃ cõcupiscentiæ hominũ regulentur, hoc non contingit nisi per hoc, quòd homines sint sufficienter instructi per debitas leges, quas Phaleas non posuit, vñ insufficienter tradidit ea, quæ pertinent ad disciplinam ciuium. Secũdo ibi. ¶ Sed forsan &c. ¶ Excludit responsionem Phaleæ, qui forte ad hãc tõnẽ respõderet, q̃ vtrũq; oportet eẽ in ciuitate. s. & æqualitatẽ possessiõis & æqualitatẽ disciplinæ, vt.s. oẽs ciues æquali disciplina informẽtur, sed contra hoc Arist. dicit, q̃ oportuisset eum dicere, quæ est ista disciplina, qua oportet oẽs ciues informare? Non enim sufficit dicere, q̃ sit vna & eadẽ oium, sed oportet eam esse talem, per quam ciues informẽtur, vt quidã eorum non velint excedere alios vel in diuitijs, vel in honoribus, vel simul in vtrisque: vnde cum talem disciplinam Phaleas prætermiserit, insufficiens legislator fuit. Deinde cum dicit.

Quòd igitur valet aliquid in Republica patrimoniorum exæquatio, & veterum aliqui videntur cognouisse, vt Solon constituit, & apud alios lege cauetur, vt non quantum quisque velit, sed quantum lex permittit, agri possideant. Eadem quoque ratione patrimonia sua alienare leges vetant, vt est apud Locros lege cautum, ne quis patrimonium alienare possit, nisi euidentem calamitatem ostenderit superuenisse. Præterea, vt antiquæ hereditates conseruentur, quod sublatum apud Leucada, valde popularem eorum ciuitatem efficit. Non enim amplius euenit ex taxatione census ad magistratus assumi.

Sed ad æqualitatem quidem patrimoniorum constituti, verum hæc aut ita magna esse, vt delitiari liceat, aut ita exigua, vt tenuiter victum agant. Patet igitur non sufficere patrimonia exæquata fuisse a legislatore, sed medium cõiectandum esse. Præterea, si quis mediocria statuat omnibus patrimonia, nulla vtilitas est. Magis enim cupiditates adæquandæ sunt quàm patrimonia, hoc autem fieri non potest nisi sufficienter disciplina ciuibus adhibita per leges: sed forsan responderet Phaleas hoc ipsum se dicere. Censet enim horum duorum æqualitatem ciuitatibus inesse debere, patrimonii scilicet ac disciplinæ, sed quæ tandem hæc disciplina sit, exprimendum fuit, & vnam eandemque esse nihil prodest, nam fieri potest, vt sit una eademque disciplina, uerum eiusceomodi, per quam cupidi fiant pecuniarum, aut honoris, aut utriusque.

Universidad de Deusto
Biblioteca

e ¶ Ostendit, quòd prętermisit ea quæ pertinent ad pacem ciuitatis. Et circa hoc ponit tres rationes, quarum prima est, qp ciues dissident non solum propter inæqualitatem possessionis, sed etiam propter inæqualitatem honorum, sed diuersimode tamen: nam multitudo popularium de honoribus non curat, sed solum de diuitijs, &

f Adhuc dissident non solũ propter inęqualitatem possessionis, sed etiam propter honorum inęqualitatẽ. Econtrario autẽ circa vtrumq; multi quidem cum enim ꝓpter inęquale circa possessiones: gratiosi autem de honoribus si æquales, vnde & indigent honore, hic quidẽ malus, hic autẽ bonus, nõ solum autẽ homines propter necessaria iniuriãtur, quorũ remediũ esse putat æqualitatẽ substantiæ, vt nõ spolient propter rigere, aut esurire, sed vt gaudeant & non concupiscant. si.n. maiorem habeãt concupiscentiam necessariorũ propter huius medicinam iniuriabuntur, non igitur propter hanc solum, sed & si desiderent vt gaudeãt sine tristitijs: delectationibus: quod igitur remediũ horum trium, ijs quidem substãtia modica & operatio, ijs autẽ temperantia, tertium autem si aliqui possunt per ipsa gaudere, non vtique quærent nisi a philosophia remedium, aliæ enim homines indigent vt gaudeant sine tristitijs, delectatiõibus. Iniuriantur autem maxime propter excellentias, sed non propter necessaria, puta Tyrannides exercent, non vt nõ rigeant, propter quod & honores magni si interficiat quis, non furem sed Tyrannum, itaque ad modicas iniurias auxiliatiuus solum modus Phaleæ.

g Adhuc multa opus est constituere, ex quibus ad se ipsos conuersentur bene, oportet autem ad vicinos & ad extraneos omnes, necessarium igitur politiã constituere ad bellicum robur, de qua ipse nihil dixit.

LECTIO IX.

Similiter autẽ & de possessione, oportet aũt nõ solum ad politicos vsus libus, quòd nullas tristitias patiantur, & ideo iniuriantur hominibus, per quos timent sibi posse inferri tristitias opprimendo eos. Oportet igitur ad pacem ciuitatis, quòd legislator excogitet remedia contra istas tres causas iniuriandi. Illis enim qui iniuriantur propter necessaria acquirenda, pro remedio sufficit modica possessio, & operatio propria, per quam sibi victus aliquis acquirat. Paucis enim natura contenta est: sed illis qui iniuriantur propter concupiscentias delectationum, remedium est temperantia, quæ moderatur in homine delectationu m ę cupiscentias, sed contra tertium scilicet, contra eos qui iniuriantur vt non tristentur, remedium adhibet philosophia, quantum ad eos, qui possunt huiusmodi delectationibus frui, quę sunt sine tristitia, quę etiam facit hominem non tristari in infortunijs, sed in alijs duobus potest homini auxilium ferri per

Insuper, seditiones oriuntur, non solum ob patrimoniorum, uerum etiam ob honorum inæqualitates, & hoc diuersum in alterutro, nam multitudo quidem grauiter fert inæqualitatem patrimoniorum, præstantes autem uiri honorum æqualitatem, unde illud natum est: Honori incumbit tam ignauus quam bonus, non solum uero homines propter necessaria iniuriantur, quorum remedia putant adæquationem patrimoniorum, ne spolient alios propter frigus, aut propter famem, uerum etiam ut gaudeant, neque concupiscant, nam si maiorem habeant necessariorum cupiditatem, ob huius modi delam iniurias inferunt, non ergo ob hanc solum, uerum etiam si concupiscant, ut molestia careant, & uoluptate fruantur. Quod igitur horum trium remedium est, his quidem exiguum patrimonium & opificium, illis autem temperantia. Tertium uero, siquis uelit per illa delectari, non aliunde quàm a philosophia quærat remedium, nam cæteræ quidem hominibus ægent. Cum iniurias inferunt plurimum propter superflua, non propter necessaria, puta tyrannidem inuadunt, non ut frigus repellant, Qua propter, bonos maximus habetur, non ei qui furem occiderit, sed ei qui tyrannum, itaque Phaleas paruis duntaxat iniurijs hac sua Reipublicæ constitutione succurrit.

Præterea multa statuere pergit, per quæ ad seipsos recte instituti erũt, sed oportebat quoque ad finitimos, & peregrinos omnes, necesse est ergo constitutam esse Rempublicam ad bellicum robur, de quo ille nil dixit.

LECTIO IX.

Eodem modo de facultatibus, tãtas n. esse oportet, ut nõ solũ ad ciuiũ usũ, uerũ etiã ad

homines, vnde cum ista duo secunda remedia Phaleas prætermiserit, solum cõtra primum remediũ ferens, videtur insufficienter ordinasse. Tertiam rationẽ ponit ibi. ¶ Iniuriantur autem &c. ¶ Et dicit, quòd homines maxime iniuriantur propter excellentias, diuitiarum & honorũ acquirendas, non autem propter necessaria conquirenda, sicut patet de illis qui exercent tyrannidẽ, non quidem propter hoc vt non patiãtur frigus aut famen, sed propter prædictas excellentias: & ideo qa isti maxime iniuriãtur in ciuitate, ꝓpter hoc, præmium datur magnorum honorũ in ciuitatibus his qui interficiũt tyrannos, nõ autem his qui interficiũt alios fures, & tamen contra iniurias tyrannorũ nullum remedium apposuit Phaleas: vnde patet, quòd modus ordinationis eius præbet sauxilium solum contra modicas iniurias, non autem contra magnas. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit, quòd ordinatio Phaleę insufficiens erat quantum ad ciuium conuersationem, quia oportet i ciuitate multa constitui, ex quibus ciues bene conuersantur adinuicẽ. Oportet etiã aliqua constitui, ꝑ quæ bene cõuersentur ad vicinos, & ad quoscũq; extraneos, & quia inter vicinos & extraneos quidam etiam sunt hostes, cum quibus est bellandum, ideo necesse est etiã ponere in ciuitate aliquam ordinationẽ in comparatione ad bellicam fortitudinẽ, quæ oĩa prædictus legislator prętermisit. vnde manifestum est, quòd insufficienter ciuitatem ordinauit.

LECTIO IX.

Postquam Philosophus improbauit politiam Phaleę quantum ad ea quæ prætermisit, quantũ ad disciplinã ciuium, pacẽ ciuitatis, & cõmunẽ conuersationẽ, hic improbat eam quantum ad hoc, qp insufficienter de substantijs ordinauit. Et circa hoc ponit quattuor rationes, circa

circa quarum primam dicit, quòd etiam de possessione non sufficienter determinauit, quamuis enim posuerit quandam possessionis regulam inter ciues adinuicem, vt scilicet omnium possessiones essent æquales, non tamen determinauit quanta deberet esse possessio totius ciuitatis, cuius mensuram oportet accipere, non solum in compa

A

ratione ad sufficientiam ciuilium vsuũ, qui pertinent ad victum & vestitum ciuium & alia huiusmodi, sed etiam per comparationem ad pericula, quæ possunt ab exterioribus imminere, & ideo duo sunt cõsiderãda circa quantitatem possessionis ciuitatis, quorum vnum est, quòd non sit tam magna, quòd vicini potentiores alliciantur ad eam concupiscendam, ita quòd ciues non possint sustinere eorum molestias, aliud est, quòd non sit tam parua vt non sufficiat ad prępara-

B

tionem belli, per quod ciues resistant sibi æqualibus & similibus. Oportet ergo scire, quòd multitudo possessionis prodest ciuitati, quia per hoc erũt ciues sufficientes, nõ solum ad expensas vitæ ciuilis, sed etiã ad exercitia bellica, sed tamẽ optimus terminus esse videtur multitudinis substãtiæ vt non sit tanta, vt propter abundantiam ciues de leui ꝓsumant inferre bellũ suis potentioribus, sed ita vt possint secure inferre bellum his qui non habent tantam substantiam, per quam eis possint resistere: vel potest aliter intelligi, vt talis terminus possessioni ciuium statuatur, vt potẽtiores nõ de facili moueantur ad bellum ciuitati inferre, allecti ex abundãtia possessionis eorũ, sed ita se habeant ad eos, sicut ad illos qui non habent roc diuitias propter quas diripiendas debeãt potentiores discrimen belli subire, & huic consonat exemplum quod subdit. Cum enim quidam princeps Autophardates nomine, vellet obsidere quandam ciuitatem, quæ Acarnea dicebatur, quidam sapiens Eubolus nomine, ac veluti bonus cõsiliarius induxit eũ, cõsideraret in quanto tempore posset capere ciuitatem, & cum hoc etiam computaret tanti temporis expensas, & si inueniret, quòd minus lucraretur capiendo ciuitatem quàm expenderet obsidendo, derelinqueret ipsam, cui consilio princeps ille consentiens, cessauit ab obsidione, non autem cessasset si maiores diuitias habuisset, vnde prædictus possessionis terminus, videtur esse vtilis ciuitati, quem cum Phaleas prætermiserit, videtur insufficienter de possessione ciuitatis ordinasse. Secundam rationem ponit ibi. Est quidem igitur &c. ¶ Et dicit, ꝙ in aliquo expedit ciuitati, quòd substantię ciuium sint æquales ad hoc, quòd nõ fiant seditiones adinuicẽ inter ciues, sed vt ita liceat dicere, hoc non est aliquid magnum, quia per hoc cessant seditiões inter paruos ciues: remanet autem materia seditionis maioribus ciuitatis. Illi.n. qui sunt in ciuitate gratiosi, vepore nobiles & virtuosi existẽtes, indignabuntur, si æqualia recipiant, cum sint digni maioribus: sicut enim contra iustitiam esse videtur vt æquales, inæqualia habeant, ita iniustitia est, vt inæquales æqualia habeant. Et ex hac causa frequenter maiores sunt alijs molesti & seditiones mouẽt. Per iustitiam enim conseruatur pax ciuitatis, transgressio vero iustitię est seditionis causa, sic igitur insufficienter de possessionibus statuit Phaleas. Tertiam rationẽ ponit ibi. ¶ Adhuc autem malitia &c. ¶ Et dicit, quòd si voluntas hominum quantum ad malitiã repleri nõ põt. Primo.n. homini, qui nihil habet vidĕtur sufficies, ꝙ habeat duos obolos, quos cum acquisierit, vel ex hereditate paterna acceperit, semper videtur, qꝙ in indigeat pluribus, & hoc vsque in infinitum. Et hoc ideo est, quia natura concupiscentię est infinita, non enim quęrit sola necessaria vitæ, sed omnia quæ possunt homini esse delectabilia, quæ sunt infinita. Vnde cum plurimi hominum ad hoc contendant, vt suam concupiscentiam

pericula externa sufficiant, quare nec ita magnas esse decet, vt finitimi concupiscant, quibus resisti non possit, nec rursus ita paruas, vt cum paribus & similibus bellum nequeant sustinere. Ille igitur nihil determinauit. Oportet autem neque id latere, quantas facultates habere conducat, forte recta determinatio fuerit, tantas esse debere ut lucrum superantibus bello afferre non possint, sed ita sint, quasi nihil superacquirant: quare Eubulus considerare iussit Autophardatem cũ Atharnea obsidere uellet, cogitaret quanto tempore circa expugnationem eius loci distineretur, ac existimare huius tẽporis iacturam, uelle enim pro minori precio, iam tunc Atharnea relinquere: quæ cum dixisset, Autophardatem in sententiam traxit, & obsidionem prætermittere fecit. Habet igitur utilitatem exæquatio patrimoniorum inter ciues, ne inde seditiones oriantur, uerum, ut ita dixerim, non admodum magnam, nam & præstantiores conqueri possent, quasi ipsi plus habere debeant, ex quo fit ut ipsi sæpe insurgant, ac seditiones concitent. Præterea improbitas hominum insatiabilis est, & primo quidem sufficere dicunt pauca atque minima, mox uero, ubi illa sunt consecuti, plura appetunt semper, quousque in infinitum procedant. Infinita est enim cupiditatis natura, ad cuius expletionem plurimi uiuunt. Horum igitur principium est magis quàm patrimoniorum exæquatio, ciuitatem sic instituere, ut boni quidem uiri, plus quàm sibi competat, habere non quærant. Improbi autem si quærant, habere non possint, hoc autem fiet si inferiores sint, nec iniuriam patiantur, nec uero in hac ipsa exæquatione patrimoniorum recte est ab eo dispositum, cum fundos & agros exæquet solum, sed sunt seruorum quoque, armentorumque, & pecuniarum diuitiæ, & apparatus ingens earum rerum, quas suppellectilem uocitamus. An igitur horum omnium exæquatio quæreda est, uel moderatio quædam mediocris, uel cuncta omitten da?

C

D

E

Universidad de Deusto
Biblioteca

repleant, sequitur q̃ eorum desiderium repleri non possit vsque in infinitum ex hoc autem, quòd aliqui desiderant ea quæ sunt aliorum, oritur in ciuitatibus seditiones. Oportet igitur, quòd legislator magis regulet principium horum, scilicet concupiscentiam quam etiam possessiones, sed hoc aliter fit quantum ad bonos, & aliter quantum ad malos. Oportet enim, quòd legislator illos qui sunt naturaliter virtuosi, ita instituat, quòd nõ velint agere auare. i. tollere aliena, quod quidem facere potest assuefaciendo eos ad amorem iustitiæ, sed homines prauos sic debet tractare, vt nõ possint aliena tollere etiam si velint: & ad hoc duo sunt necessaria, quorum vnũ est, vt praui in ciuitate sint minores, ideòt quòd dimittantur in infimo statu, vt alijs nocere non possint. aliud aũt est vt ea sint iuriæ nõ irrogent, ex quibus homes prouocãtur, vt alijs noceãt. Cum igitur hmõi disciplina Phaleas prætermiserit, insufficies in sua legislatiõe fuit se vr. Quartã rõnem ponit ibi. ¶ Nõ bene autẽ &c. ¶ Et dicit, q̃ Phaleas non sufficienter dixit de æqualitate substãtiæ, quia adæquauit substãtias ciuiũ solũ quãtũ ad bona immobilia. s. quãtũ ad possessionẽ terræ sunt aũt q̃dã aliæ diuitiæ, puta seruorũ, animaliũ, denariorũ, & aliorũ q̃ præparant ad vsum vitæ, q̃ suppellectilia dicũt, de quorũ æqualitate nihil dixit, oportet aũt, q̃ etiam tã mobiliũ, q̃ immobiliũ æqualitas statuat, aut secũdũ aliquẽ alium modũ ordinẽt de eis, aut q̃ oia prætermittatur, eadẽ. n. rõ est de mobilibus & immobilibus, qa ex vtrisq; seditiones oriuntur. Deinde cum dicit.

b ¶ Improbat ordinationẽ Phaleæ quãtum ad artifices, & dicit, quòd propter legem quam Phaleas circa artifices tulit, sequebatur, quòd ciuitas modica constitueretur: volebat enim, q̃ omnes artifices in communi operarentur, & eorum operã distribuerentur ciuibus secundum eorum necessitates, & secũdũ hoc artifices essent quasi serui communitatis, & nõ facerẽt aliquẽ̃ supplementũ ad multitudinẽ ciuitatis, vnde relinquebatur, q̃ ciuitas esset parua, cũ videamus nũc non modicam partem ciuitatis ex artificibus esse. Oportet tamen esse in ciuitate aliquos publicos operarios, qui operentur operã communia ciuitatis, sicut fieri natur in ciuitate Epidamnij, & sicut quidam legislator nomine Diophantus, aliquando statuit Athenis: vltimo autem epilogãdo concludit, quòd ex præmissis potest aliquis considerare circa politiam Phaleæ quid bene, vel non bene dixerit.

LECTIO X.

POstquam Philosophus prosecutus est de politia Phaleæ, hic incipit agere de politia Hippodami, & circa hoc tria facit. Primo exponit conditionem legislatoris. Secundo narrat politiam ipsius, quam ipse instituit, ibi. ¶ Constituxit autem &c. ¶ Tertio improbat eam quantũ ad aliqua ibi. ¶ Dubitabit autem vtique &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo dicit quid in arte politica Hippodamus adinuenit, & dicit, q̃ adinuenit distinctionem ciuitatis quantum ad diuersos ordines ciuium, & iterũ diuisit suburbia, adinuenit enim quomodo territorium ciuitatis per diuersa suburbia distingui deberet. Fuit autem Euryphontis filius, Milesius autem natione. Secundo exponit cõuersationem ipsius, & dicit, quòd quia erat honoris cupidus, quædam superflua obseruabat in propria vita priuata, q̃ est alia a ciuili, videbatur enim esse curiosius in multitudine capillorum & comæ, & iterum in vestitu, volebat tamen habere calida vestimenta non solum in hieme, sed etiam in æstate. Tertio exponit studium ipsius, voluit enim ratiocinari de tota natura rerum, & primus inter philosophos, qui non agunt ciuilem vitam sed cõtemplatiuam, conatus est determinare, quæ sit optima politia. Deinde cũ dicit.

b ¶ Enarrat ordinẽ politiæ ipsius. Et primo quantũ ad diuisionẽ quam adinuenit. Secũdo quantũ ad iudicia, ibi. ¶ Putauit autẽ &c. ¶ Tertio quantũ ad ciuium distinctionẽ, ibi. ¶ Adhuc aũt legẽ &c. ¶ Circa primũ duo facit. Primo ostendit quòd diuisit ciuitatem in tres partes. Secundo quòd diuisit ciuitatis possessiones ibi. ¶ Diuidebat aũt &c. ¶ Dicit ergo primo, q̃ Hippodamus determinabat optimã quãtitatẽ multitudinis in ciuitate, vt sit. x. miliũ virorũ, & hãc multitudinẽ diuidebat in tres partes, quarũ vna erat artificũ, alia agricolarũ, tertia pugnatorum. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit quòd diuidebat possessionẽ ciuitatis, & dicit, q̃ totã regionẽ. i. territoriũ ciuitatis diuidebat in tres partes, quarũ vnam volebat esse sacrã, de qua. s. fierẽt ea, quæ homines reputant fieri propter cultũ diuinũ, aliã volebat esse publicã vel communem, de qua viuerẽt bellatores, terciam volebat esse propriam, quæ distribueretur inter agricolas. Deinde cum dicit.

d ¶ Narrat ordinẽ politiæ ipsius quantum ad iudicia, & circa hoc tria facit. Primo dicit, quòd putauit leges iudiciorum esse solummodo tres, secundum tria, de quibus homines in iudicijs disceptant, quæ sunt iniuria, damnum, & mors, vt iniuria referatur ad ea, quæ fiunt in vituperium hominis, nocumentum autẽ ad ea, quæ fiunt in damnum rerum, sub morte autem comprehendantur omnia, quæ fiunt in nocumentum personæ. Secundo ibi. ¶ Ponebat quoque &c. ¶ Dicit, quòd Hippodamus instituit quandam principalem curiã ad quã reducerentur, quasi per appellationẽ omnes causæ quæ nõ viderentur esse bene iudicatæ: & volebat q̃ hoc iudicium committeretur quibusdã senibus ad hoc electis, qui & discretione & virtute essent probati. Tertio ibi. ¶ Iudicia enim i prætorijs &c. ¶ Ponit modum quem in iudicãdo volebat obseruari, cum enim esset aliqua sententia ferenda a multis iudicibus, putabat nõ oportere, quòd iudices cõferẽt adinuicem de sententia ferẽda, sed quòd vnusquisq; solitarius cogitaret de sententia ferenda, & illud quod cogitaret, deferret scriptum in pugillari, ita scilicet, quòd si sibi videretur quòd aliquis accusatus, esset condemnandus, simpliciter cõdemnationem ibi describeret, si vero sibi videretur, quòd esset simpliciter absoluendus, deferret pugillare vacuum. Si aũt sibi videretur quòd quantum ad aliquid esset condemnãdus, & quantum ad aliquid absoluendus, hoc etiam determinaret per scripturam. & sic ex omnibus scriptis eligeretur qd pluribus videretur, non autem putabat bonum esse hoc, q̃ nunc est lege statutũ, vt iudices adinuicem conferant antequam vnusquisque sententiam proferat: cum enim sint iurati dicere quod eis videtur, p hmõi disceptationes, q̃ i tali loco & circa talia fiũt, cogitur quodãmodo peierare, dũ aliqs nõ audet dicere qd sibi videt, multis cõtradicentibus. Deinde cũ dicit.

e ¶ Narrat ordinationem eius circa disciplinam ciuium. Et ponit eius quattuor leges, quarum prima est, quòd illi qui inuenerint aliquid ordinandum in ciuitate, quod esset ciuitati expediens, obtinerent aliquẽ honorẽ. Secundã legem ponit, ibi. ¶ Et pueris eorũ &c. ¶ Vt. s. filij eorũ qui moriũtur in bello pro ciuitate, nutriãtur de ærario publico, qd̃ quidẽ nondũ erat statutũ in ciuitatibus, nisi aũt illa lex obseruatur Athenis, & in quibusdã alijs ciuitatibus. Tertia legẽ ponit, ibi. ¶ Principes autem populo &c. ¶ Et hæc est de electiõe principũ, vt scilicet totus populus principes eligat. Dicebat autem esse populũ, tres prædictas partes ciuitatis, scilicet agricolas, artifices, & bellatores. Quartam legem ponit de officio magistratuum, ibi. ¶ Electos autem &c. ¶ Vt scilicet illi qui eligũtur in magistratus, haberẽt curã de rebus cõmunibus ciuitatis, & de peregrinis, & de orphanis & alijs impotentibus personis. Et vltimo concludit, quòd plurima & digne recitanda de his, quæ Hippodamus ordinauit, sunt ea quæ dicta sunt.

LECTIO XI.

POsita politia Hippodami, hic improbat ipsam. Et primo quantũ ad diuisionẽ quam instituit. Secundo quantũ ad ea, q̃ de iudicio dixit ibi. ¶ Non bene autẽ nec de iudicio &c. ¶ Tertio quantum ad ea, quæ instituit de disciplina ciuiũ ibi. ¶ De eo autem &c. ¶ Circa primũ duo facit. Primo improbat diuisionẽ institutam ab Hippodamo quã tũ ad partes ciuitatis. Secundo quantũ ad possessiones, ibi. ¶ Adhuc autẽ cõmunẽ &c. ¶ Circa primũ tria facit. Primo improbat diuisionẽ partiũ ciuitatis quantũ ad artifices. Secundo quãtũ ad bellatores, ibi. ¶ Sed oportet &c. ¶ Tertio quantũ ad agricolas, ibi. ¶ Adhuc agricolę &c. ¶ Dicit ergo primo: quòd prima dubitatio i politia Hippodami, accidit circa diuisionem multitudinis ciuium. Voluit enim, quòd tam artifices quãm agricolæ & quãm viri armati, omnes communicarent in ordine ciuitatis, ita tamen, quòd agricolę non haberẽt arma, sed haberẽt terrã: artifices aũt neq; haberẽt terrã, neque arma, ex qua ordinatiõe sequitur, q̃ artifices fere sunt serui eorum qui possident arma, quia nullatenus proprium possessionem habentes: quod videtur ad eorum vtilitatem pertinere: instituunt operibus in ministerium ciuitatis, & præcipue bellatorum,

LECTIO X.

Videtur autem ex ipsarum legum positione ciuitatem exiguam constituere, siquidem artifices omnes publici erunt, nec multitudinem augebunt ciuitatis, sed certe publicos esse eos qui publica faciunt opera oportet, quemadmodum Epidamnij, & quemadmodũ Diophantus quandoque Athenis constituit. De Phaleæ igitur Republica ferè ex his deprehendi potest, siquid ab eo sit bene dictum, vel non bene.

LECTIO X.

Ippodamus autem Euryphontis Milesius, qui & ciuitatum diuisionẽ inuenit, & pyreum abscidit, cum esset in cæteris quoque vita morosior, propter gloriæ cupitatem, vsque adeo, vt quibusdam videretur superfluus capillorum prolixitate, & ornatu sumptuoso. Præterea vestitu vili quidem, sed admodum sarcto, non in hyeme solum, verum etiam in æstate, studiosus autem de omni natura esse volens, primus omnium, qui non in Republica versati essent, aggressus est aliquid dicere de optimo ciuitatis statu.

Constituit autem ciuitatem multitudine decemmilium in tres diuisam partes. Faciebat enim unam partem artifices, alteram agricolas, tertiam propulsatores belli, atque arma tenentes.

Diuisit quoque regionem in tres partes, ut esset pars una sacra, alia publica, tertia priuata, unde cultus fieret, sacra: unde uero propulsatores belli alerentur, publica: quæ uero agricolarum foret, priuata.

Legum quoque tres esse species solum putabat, de quibus uero iudicia

Lectio. seq.

hoc tria facit. Primo dicit, quòd putauit leges iudiciorum esse solummodo tres, secundum tria, de quibus homines in iudicijs disceptant, quæ sunt iniuria, damnum, & mors, vt iniuria referatur ad ea, quæ fiunt in vituperium hominis, nocumentum autẽ ad ea, quæ fiunt in damnum rerum, sub morte autem comprehendantur omnia, quę fiunt in nocumentum personæ. Secundo ibi. ¶ Ponebat quoque &c. ¶ Dicit, quòd Hippodamus instituit quandam principalem curiã ad quã reducerentur, quasi per appellationẽ omnes causæ quæ nõ viderentur esse bene iudicatæ: & volebat q̃ hoc iudicium committeretur quibusdã senibus ad hoc electis, qui & discretione & virtute essent probati. Tertio ibi. ¶ Iudicia enim i prætorijs &c. ¶ Ponit modum quem in iudicãdo volebat obseruari, cum enim esset aliqua sententia ferenda a multis iudicibus, putabat nõ oportere, quòd iudices cõferẽt adinuicem de sententia ferẽda, sed quòd vnusquisq; solitarius cogitaret de sententia ferenda, & illud quod cogitaret, deferret scriptum in pugillari, ita scilicet, quòd si sibi videretur quòd aliquis accusatus, esset condemnandus, simpliciter cõdemnationem ibi describeret, si vero sibi videretur, quòd esset simpliciter absoluendus, deferret pugillare vacuum. Si aũt sibi videretur quòd quantum ad aliquid esset condemnãdus, & quantum ad aliquid absoluendus, hoc etiam determinaret per scripturam. & sic ex omnibus scriptis eligeretur qd pluribus videretur, non autem putabat bonum esse hoc, q̃ nunc est lege statutũ, vt iudices adinuicem conferant antequam vnusquisque sententiam proferat: cum enim sint iurati dicere quod eis videtur, p hmõi disceptationes, q̃ i tali loco & circa talia fiũt, cogitur quodãmodo peierare, dũ aliqs nõ audet dicere qd sibi videt, multis cõtradicentibus. Deinde cũ dicit.

e ¶ Narrat ordinationem eius circa disciplinam ciuium. Et ponit eius quattuor leges, quarum prima est, quòd illi qui inuenerint aliquid ordinandum in ciuitate, quod esset ciuitati expediens, obtinerent aliquẽ honorẽ. Secundã legem ponit, ibi. ¶ Et pueris eorũ &c. ¶ Vt. s. filij eorũ qui moriũtur in bello pro ciuitate, nutriãtur de ærario publico, qd̃ quidẽ nondũ erat statutũ in ciuitatibus, nisi aũt illa lex obseruatur Athenis, & in quibusdã alijs ciuitatibus. Tertia legẽ ponit, ibi. ¶ Principes autem populo &c. ¶ Et hæc est de electiõe principũ, vt scilicet totus populus principes eligat. Dicebat autem esse populũ, tres prædictas partes ciuitatis, scilicet agricolas, artifices, & bellatores. Quartam legem ponit de officio magistratuum, ibi. ¶ Electos autem &c. ¶ Vt scilicet illi qui eligũtur in magistratus, haberẽt curã de rebus cõmunibus ciuitatis, & de peregrinis, & de orphanis & alijs impotentibus personis. Et vltimo concludit, quòd plurima & digne recitanda de his, quæ Hippodamus ordinauit, sunt ea quæ dicta sunt.

LECTIO XI.

POsita politia Hippodami, hic improbat ipsam. Et primo quantũ ad diuisionẽ quam instituit. Secundo quantũ ad ea, q̃ de iudicio dixit ibi. ¶ Non bene autẽ nec de iudicio &c. ¶ Tertio quantum ad ea, quæ instituit de disciplina ciuiũ ibi. ¶ De eo autem &c. ¶ Circa primũ duo facit. Primo improbat diuisionẽ institutam ab Hippodamo quã tũ ad partes ciuitatis. Secundo quantũ ad possessiones, ibi. ¶ Adhuc autẽ cõmunẽ &c. ¶ Circa primũ tria facit. Primo improbat diuisionẽ partiũ ciuitatis quantũ ad artifices. Secundo quãtũ ad bellatores, ibi. ¶ Sed oportet &c. ¶ Tertio quantũ ad agricolas, ibi. ¶ Adhuc agricolę &c. ¶ Dicit ergo primo: quòd prima dubitatio i politia Hippodami, accidit circa diuisionem multitudinis ciuium. Voluit enim, quòd tam artifices quãm agricolæ & quãm viri armati, omnes communicarent in ordine ciuitatis, ita tamen, quòd agricolę non haberẽt arma, sed haberẽt terrã: artifices aũt neq; haberẽt terrã, neque arma, ex qua ordinatiõe sequitur, q̃ artifices fere sunt serui eorum qui possident arma, quia nullatenus proprium possessionem habentes: quod videtur ad eorum vtilitatem pertinere: instituunt operibus in ministerium ciuitatis, & præcipue bellatorum,

fierent, totidem esse numero, iniuriam, damnum, cædem. Ponebat quoque vnum iudicium principale, ad quod omnia male iudicata reducerentur, idque constituebat ex senibus qui hũsdam delectis. Sententias vero in iudiciis non calculis ferendas esse censebat. sed vnumquemque iudicem tabellam afferre, in qua scriberet, si condemnaret simpliciter, sententiam: sin absolueret simpliciter, vacuum, sin partim condemnaret, partim absolueret, idipsum diffiniret, nam vt nunc quidem fit, non recte prouisum a lege existimabat, quia cogũtur homines alterutrum iudicantes, peierare.

Ferebat quoque legem de his, qui vtile quidpiam ciuitati repperissent, ut honoribus afficerentur. Filios autem eorum qui pro patria bellando occubuissent, ex publico alendos esse, quasi id non prius fuerit lege prouisum, nam est nunc Athenis ea lex & in alijs quibusdam ciuitatibus, magistratuum vero omnium electiones populo attribuit, populum autem faciebant tria illa genera ciuium, qui uero delecti essent, eos Rerumpublicarũ curam habere debere, item hospitalium & pupillorum: plurima igitur ac maxime digna memoratu in Hippodami constitutione ista sunt.

LECTIO XI.

Sed primo dubitabit aliquis de partitione ciuium: nam & artifices, & agricolæ & qui arma tenent, omnes in Reipublicæ communione uersantur: uerum agricolæ quidem arma non habent, artifices autem neque arma, neque agros, itaque fiunt quodammodo serui eorum, qui habent arma. Participes ergo se igitur omnium bonorum impossibile est, cum sit quidem necessarium ex his, qui habent arma constitui belli duces, & custodes ciuium, & principalissimos, ut ita dixerim, magistratus, quòd si participes nõ sint Reipublicæ, quomodo bono animo esse poterunt in Republica?

Universidad de Deusto
Biblioteca

quos oportet maiorem partem in honoribus ciuitatis obtinere, non enim est possibile quòd artifices habeant partem in omnibus honoribus, quia duces exercitus, & rectores ciuium, & alij maiores principatus, indecens est, quòd instituantur ex artificibus, sed solum ex viris bellatoribus, qui sunt ad hoc magis idonei, non est autem possibile, quòd ex quo non habent partem in regimine ciuitatis, quòd ipsi ament talem ordinationem ciuitatis: vnde relinquitur seditionis materia, non igitur conuenienter ordinauit de artificibus. Deinde cū dicit.

b ¶ Improbat prædictam ordinationē quantū ad viros bellatores. Oportet. n. eos esse meliores, i. potéciores ambabus alijs partibus, scilicet & agricolis, & artificibus. Et hoc ideo quia ad viros bellatores pertinet, vt potestatem ciuitatis defendant, non solum cōtra impugnationē hostiū, sed etiam contra seditiones ciuiū, quos non possent reprimere nisi potentiores essent, quod quidem nō est facile, nisi fiat multitudine: si autem viri bellatores excedant & multitudine, & virtute, & dignitate, nulla necessitas fuit, quòd artifices & agricolæ partem haberet in regimine ciuitatis, & quòd ad eos pertineret institutio principum, quia semper hoc fiet ad arbitriū virorum bellatorū. Superflue igitur alijs committitur, vnde patet, quòd non conuenienter diuisit viros bellatores ab alijs. Deinde cū dicit.

c ¶ Improbat prædictam distinctionē quantum ad agricolas, de quibus nō est manifestum secundū prædictā ordinationem, quomodo sint vtiles ciuitati, de artificibus enim manifestum est, quòd sunt in ciuitate necessarij propter variam suppellectilem præparādam, & vita ciuium poterit bene procedere, per ea quæ præparantur ab arte, sicut accidit in alijs ciuitatibus, vel pōt intelligi, q̄ ipsi artifices possunt procedere. i. nutriri de sua arte, vñ nō indiget agricolis, vt ab eis sustentetur, sed viri bellatores quasi ab alijs distinguūtur, nō: possunt de suo officio sustētari: si indigent vt ab alijs sustētetur, si igitur agricolæ instituerētur ad hoc, q̄ acquireret cibū viris bellatoribus, rōnabiliter ponerētur esse pars ciuitatis. Oportet. n. q̄ pars totius coadiuuet ad bonū aliarū partiū, sed ēm prædictā operationē habebūt proprias possessiones & eas colēt, & ita alijs in nullo vtiles erunt, sed sibijpsis tantū, non ergo ponuntur agricolæ conuenienter pars ciuitatis. Deinde cum dicit.

d ¶ Improbat diuisionē possessionū. Ponebat. n. Hippodamus vnam partē possessionū ciuitatis cōmunē, ex qua viri bellatores nutrirentur. Est ergo considerandū, quis colet illā terrā cōmunē. Oportet autē, q̄ aliquo trisi modorū colatur, quorū primus est, vt ipsimet bellatores colāt terrā cōmunē, & sic quidē erūt pugnātes & agricolæ, sed Legislator voluit eos distinguere, inutilis ergo fuit distinctio. Secundus modus, vt q̄dā alij inter pugnatores & agricolas colentes possessiones proprias, colant terram communem: ex quo sequitur q̄ erit quædā quarta pars ciuitatis in nullo participans regimine ciuitatis, sed oīno ab hoc aliena, non enim admitterbant ad electionē principū, nisi tres partes prædictas. Tertius modus esse potest, vt ipsi agricolæ, qui colunt possessiones proprias, colant & communes, sed tūc sequetur, q̄ nō fit copia fructuū terræ in ciuitate, non enim erit facile q̄ vnus agricola sufficienter excolat tot terras, vñ tunc est necessarios duabus familijs administrer, si etiā iste tertius modus ponatur, videtur fuisse superflua possessionum diuisio in tres partes, potuisset. n. fieri vt a principio tota terra daretur agricolis, vt scilicet, vnusquisque agricola ex terra, q̄ ei veniret in sortem, sumeret cibum suæ familiæ, & aliquibus viris bellatoribus, ex igitur quæ Hippodamus dixit circa huiusmodi diuisiones, inducunt magnā turbationem. Deinde cum dicit.

e ¶ Improbat prædictam politiam quantum ad iudicium, scilicet quātum ad hoc, quòd statuit iudicia in prætorijs fieri, nō per sententię collationem. Et circa hoc duo facit. Primo improbat statutum. Secundo rationem statuti ibi. ⁋ Adhuc nullus &c. ⁋ Circa primum ponit duas rationes, circa quarū primam dicit, quòd lex quam ipse posuit de iudicio non bene se habet, per quam reputauit, quòd aliqui iudicarent diuidentes se abinuicem, ita q̄ quilibet per seipsum conscriberet id, quod sibi de causa videret, & secundū hoc volebat, q̄ iudex per seipsum diuisim reret quid esset iudicandū, sed ī tali disquisitione singulari, cōtingebat esse a pluribus simul disquiri, quia iudices poterant sibijnuicem colloqui de iudicio ferendo in domibus proprijs, ita tamen, quòd in prætorijs, idest in loco publico iudiciorum ī non colloquerentur adinuicem ad conferendum de sententia, & hoc erat magis periculosum, quia facilius poterat contingere, quòd vnus iudex peruerteret alium ad ferendum sententiam aliter quam sibi videretur, priuatim cum eo conferens, quam in prætorio publico omnibus audientibus, vnde esse contrarium huius multi legumlatores statuerunt, vt scilicet iudices non colloquantur adinuicem in priuato videlicet, sed solum in prætorijs adinuicem conferrent, videtur igitur, quòd prædicta lex periculosa fuerit, & aliorum legibus contraria. Secundam rationem potuit, ibi. ⁋ De inde quomodo non erit &c. ⁋ Et dicit, q̄ nō poterit iudicium absq; turbatione fieri per modum prædictum, potest enim cōtingere, quòd iudici non videbitur seorsum considerandum, vt reus tantum condemnetur quantum actor, qui litigat petit, sed forte actor petit, quòd reus condemnetur. 20. minas, iudex autem iudicabit, quòd condemnetur ad. x. minas, aut forte vnus iudicum cōdemnabit eum ad plus, alius autem ad minus, puta vnus ad quinque, alius ad quatuor, & per hunc modum oportet, q̄ iudices idem patiantur, ideſt vt conferant adinuicem post sententias scriptas, sicut si sententias singulariter non conscripsissent, quia forte quidam iudicum condemnabunt reū quantum ad omnia, quæ petit actor, quidam autē non. Quis ergo modus erit disputandi de sentētijs diuersis iudicū, nisi scilicet conferendo? & sic prædicta lex nō poterit vitare quod intendebat, scilicet collationem iudicū, vnde patet quòd superflua fuit. Deinde cum dicit.

f ¶ Improbat causam statuti, quæ erat vitatio periurij, & dicit, quòd si fiat collatio iudicum de condemnatiōe alicuius, nullus cogit propter hoc, quòd periurium committatur ab eo, qui iudicare debet, etiam si accusatio actoris fit iuste scripta, & iudex eam nō admittat, non enim iudicabit iudex, q̄ reus nihil debeat, sed forte iudicabit quòd 20. minas debeat, cū actor plus petit, sed magis reus, qui condemnatur peierare videtur, qui non putat etiam se debere viginti minas, & ita propter talem causam non oportebat hanc legem poni.

LECTIO XII.

Ostquam improbauit politiam Hippodami quantū ad diuisionem & iudicia, hic improbat eam, quantum ad disciplinam, quam ordinauit, quantum ad hoc, scilicet quod statuit, quòd qui inuenirent aliquid vtile ciuitati honorum consequerentur. Et circa hoc duo facit. Primo improbat statutum. Secundo mouet quasdam quæstiones, ibi. ⁋ Quoniam autem fecimus memoriam &c. ⁋ Dicit ergo primo, quòd non est secorum ciuitati, quòd prædicta lex statuatur, sed solum in primo aspectu, cum auditur, apparet bona, si enim eueniat, quòd talis lex statuatur, habebit multas calumnias, dum aliqui arbitrabuntur esse vtile illud adinuētum, & aliqui non, habebit etiam transmutationes politiarū, vna enim lege transmutata, quandoque totus status ciuitatis mutatur, sed istud statutum facit nos incidere in aliam quæstionem & in aliam considerationem, est enim dubium apud quosdam, vtrum sit expediens vel nociuum ciuitati, vt removeat patrias leges, si aliqua melior adinueniatur, & ideo huic dicto non facile est, quòd homo velociter consentiat, vt scilicet inuētores nouorum honorentur, & hoc si non expedit ciuitatibus, quòd leges primæ amouentur, continget autem per hoc statutū, quòd quidam dū provocantur ad nouorū inuentionem, vt adipiscantur honorem, inducant dissolutionem legum & totius politiæ sub specie cōmunis boni, quod quidem est valde periculosum, non ergo illud statutum est conueniens. Deinde cum dicit.

b ¶ Mouet quasdā dubitationes. Est primo, vtrum oporteat leges mutare. Secundo, si sunt mutādæ, a quibus & quomodo, ibi. ⁋ Adhuc autem si mutandæ &c. ⁋ Circa primū duo facit. Primo inducit rationes ad ostēdendum, q̄ oporteat mutare. Secundo inducit ad cōtrariū, ibi. ⁋ Alio autē modo. ⁋ Circa primū ponit quatuor rationes, circa quarum primā dicit, q̄ qa fecimus modicā mentionem de mutatione legum, melius est, quòd parum amplius super hoc nos dilatemus, quia vt dictum est, hoc hēt dubitationē, & quibusdā vī, q̄ melius sit leges antiquas amouere si aliqua melior inueniat, videm⁹. n. q̄ hoc multū profuit ī alijs scientijs, q̄. ſ. aliqua sūt mutata de his, quę a pūbus obseruabantur, scilicet in medicina. Nam posteriores medici multa adinuenerunt mutantes ea, quæ primi obseruabant. Et idem etiam est in gymnastica, ideſt in exercitatiua. Dicebantur enim gymnasia, quædam loca in quibus homines nudi se exercebant, a gymnos, quod est nudum. Et ita etiam videmus in omnibus alijs artibus & operatorijs

A mo improbat statutum. Secundo mouet quasdam quæstiones, ibi. ⁋ Quoniam autem fecimus memoriam &c. ⁋ Dicit ergo primo, quòd non est secorum ciuitati, quòd prædicta lex statuatur, sed solum in primo aspectu, cum auditur, apparet bona, si enim eueniat, quòd talis lex statuatur, habebit multas calumnias, dum aliqui arbitrabuntur esse vtile illud adinuētum, & aliqui non, habebit etiam transmutationes politiarū, vna enim lege transmutata, quandoque totus status ciuitatis mutatur, sed istud statutum facit nos incidere in aliam quæstionem & in aliam considerationem, est enim dubium apud quosdam, vtrum sit expediens vel nociuum ciuitati, vt removeat patrias leges, si aliqua melior adinueniatur, & ideo huic dicto non facile est, quòd homo velociter consentiat, vt scilicet inuētores nouorum honorentur, & hoc si non expedit ciuitatibus, quòd leges primæ amouentur, continget autem per hoc statutū, quòd quidam dū provocantur ad nouorū inuentionem, vt adipiscantur honorem, inducant dissolutionem legum & totius politiæ sub specie cōmunis boni, quod quidem est valde periculosum, non ergo illud statutum est conueniens. Deinde cum dicit.

b ¶ Mouet quasdā dubitationes. Est primo, vtrum oporteat leges mutare. Secundo, si sunt mutādæ, a quibus & quomodo, ibi. ⁋ Adhuc autem si mutandæ &c. ⁋ Circa primū duo facit. Primo inducit rationes ad ostēdendum, q̄ oporteat mutare. Secundo inducit ad cōtrariū, ibi. ⁋ Alio autē modo. ⁋ Circa primū ponit quatuor rationes, circa quarum primā dicit, q̄ qa fecimus modicā mentionem de mutatione legum, melius est, quòd parum amplius super hoc nos dilatemus, quia vt dictum est, hoc hēt dubitationē, & quibusdā vī, q̄ melius sit leges antiquas amouere si aliqua melior inueniat, videm⁹. n. q̄ hoc multū profuit ī alijs scientijs, q̄. ſ. aliqua sūt mutata de his, quę a pūbus obseruabantur, scilicet in medicina. Nam posteriores medici multa adinuenerunt mutantes ea, quæ primi obseruabant. Et idem etiam est in gymnastica, ideſt in exercitatiua. Dicebantur enim gymnasia, quædam loca in quibus homines nudi se exercebant, a gymnos, quod est nudum. Et ita etiam videmus in omnibus alijs artibus & operatorijs

b Sed oportet & meliores esse ad arma possidentes ambabus partibus, hoc autem non facile non multos existentes: si autem hoc erit, quid oportet alios participare politia, & diuersos esse constitutionis principium?

c Adhuc agricolæ quàm vtiles ciuitati, artifices quidem enim necessarium esse, omnis enim indiget ciuitas artificibus, & possunt procedere quēadmodū in alijs ciuitatibus ab arte. Agricolæ enim, acquirentes quidem arma possidētibus cibum, rationabiliter vtiq; essent aliqua pars ciuitatis, nunc autē propriā habent, & hanc propriam colent.

d Adhuc autē cōmunē a qua propugnantes habebūt cibum, si quidem ipsi colent, non vtiq; erit pugnans alterū & agros colentes, vult aūt legislator alterum esse. Si aūt alteri quidē erūt ab ijs qui propria colunt bellantibus. Quarta igitur pars erit, huī ciuitatis nullo participās, sed aliena a politia. At vero siqs eosdē ponat eos qui propriā & qui cōmunē colant, tunc multitudo deficiens erit fructuū, ex quibus vnusquisq; ministrabat duas domos, & cuius gratia nō statim ex terra & eisdē sortib⁹ si bijpsis cibum sumeret, & viris p̄ lij exhibebūt: hæc itaq; oīa multam habent turbationem.

e Non bene aūt, nec de iudicio habet lex iudicare, significans diuidēres causa simpliciter scripta & fieri iudicē disquisitorē, hoc autē in disquisitione quidē & pluribus contingit. Colloquū tur enim ad inuicē de iudicio, in prætorijs aūt non esse, sed cōtrarium huius legislatorū multi statuunt, vt iudices non colloquantur ad inuicē. Deinde quo modo nō erit plenum turbatio ne iudicium, cum debere iudex quidem existimauerit non tantum quantū litigans quidem viginti minas, iudex autem iudicat decem minas, aut hic quidē plus, hic autem minus, alius autem quinque, hic aūt quatuor: & hoc itaq; modo palā, q̄a patiētur, ij quidē oīa cōdemnabūt, ij aūt nō. Quis igit̄ modus erit disputationis sententiarum?

f Adhuc nullus deierare cogit simpliciter ab iudicātem, aut si quidem accusatio scripta est iuste. Non. n. nihil debere abindicans iudicat, sed viginti minas, secundum illud deiurat cōdemnatus, non computans debere viginti minas.

LECTIO XII.

DE eo aūt q̄ inueniētib⁹ cū aliquod ciuitati vtile oporteat fieri quendam honorem non est securum legem ferre, sed boni aspectus audire solum, habet enim calumnias & motus si eueniat politiæ: incidit autem in aliud problema & considerationem alteram. Dubitāt enim quidā, vtrū nociuū aut expediens ciuitatibus amouere patrias leges, si sit aliqua alia melior, ꝓpter quod quidē non facile dicto velociter consentire si quidē non expedit amouere: cōtingit aūt inducere quasdā legū solutiones aut politiæ aut commune bonum.

b Quoniam autē fecimus memoriam modicum amplius de ipso dilatare, melius. n. habet, quēadmodū diximus dubitationē, & videbitur vtiq; melius esse amouere, in alijs. n. sciētijs hoc contulit, puta medicinali mota extra paterna & gymnastica & totaliter artes oēs & virtutes. Quare, quoniam vnam harū po

sententia, cum iudex non putat tantum deberi quantum petitur, nam si petitor viginti minas postulabat, iudicum autem vnus decem iudicet, alter quinque, alter quatuor, & hóc modo diuident, & alij in totum condemnent, aly in nihilum, quis erit modus sententiarum concordandarum?

Præterea, nemo peierare cogit simpliciter condemnantem vel absoluentem, si simpliciter petatur, non enim cum absoluit, nihil deberi iudicat, sed viginti minas non debere, at ille periurat, qui cum putat viginti minas non deberi, tamen condemnat.

LECTIO XII.

DE eo autem, quòd inuenientibus aliquod commodum ciuitati honores tribuendi sunt non est tutum lege cauere, sed apparentiam solum probabilem habet, continet enim calumnias & motum forsan Reipublicæ. Sed incidit hæc in aliam quæstionem & considerationem aliam, Vtrum damnosum sit vel vtile ciuitatibus leges patrias mutare, si sit alia melior, quapropter non est facile dicto statim assentiri, si quidem non conducit mutare, fieri autem potest vt inducatur, ſaut legum, aut Reipublicæ dissolutio, tamquam commune bonum.

Sed cum in hanc mentionem incidimus, etiam pauca de eo perstringenda sunt. Habet enim, vt diximus, dubitationem, & melius videri potest ut mutationem recipiant, nam in alijs quidē scientijs hoc prodest, ceu si medicina ab ĩstitutis patrijs mutetur, & gymnastica, & aliæ artes, atq; facultates, quarū cū una ponenda sit, ciuilis disciplina, patet in ea quoq; eandem vōnē

est, hoc hēt dubitationē, & quibusdā vī, q̄ melius sit leges antiquas amouere si aliqua melior inueniat, videm⁹. n. q̄ hoc multū profuit ī alijs scientijs, q̄. ſ. aliqua sūt mutata de his, quę a pūbus obseruabantur, scilicet in medicina. Nam posteriores medici multa adinuenerunt mutantes ea, quæ primi obseruabant. Et idem etiam est in gymnastica, ideſt in exercitatiua. Dicebantur enim gymnasia, quædam loca in quibus homines nudi se exercebant, a gymnos, quod est nudum. Et ita etiam videmus in omnibus alijs ſartibus & operatorijs

potentijs, de quarum numero est politica, quæ est regitiua ciuitatis. ergo etiam in regimine ciuitatis oportet mutare ea, quæ a patribus sunt obseruata, dummodo meliora occurrant. Secundam rationem ponit, ibi. { Signum autem vtique &c. } Et dicit, quòd signum huius, quòd leges sint mutandæ, potest aliquis accipere ab ipsis operibus, idest ab his, quæ contingũt, videmus enim, quòd antiquæ leges fuerunt valde simplices & barbaricæ, idest irrationabiles, & extraneę, sicut hoc, quòd ab antiquo erat lex apud Græcos, quòd emebant vxores adinuicem, portantes ad talem emptionem terrum, quia forte alia metalla non erant in vsu. Et similiter videmus, quod siquæ leges adhuc remanent de antiquis, sunt omnia stulta. sicut apud Cumas erat talis lex circa homicidia, q̃ si aliquis de cognatis occisoris inducatur testis aduersus eum, censeretur reus homicidij, & hoc est omnino irrationabile, homines autem in legibus ponendis nõ debent quærere, quid fuerit a patribus obseruatum, sed quid sit bonum obseruandum, & ita cõueniẽs est antiquas leges mutari, si occurrant meliores. Tertiam rationem ponit ibi. { Verisimile quia prius &c. } Ad cuius intellectum considerãdũ est, quòd Arist. opinatus fuit mundum ab æterno fuisse, vt patet i Octauo Phyſicorũ, et in primo de Cœlo, & tamen manifestũ est per antiquas historias, q̃ ab aliquo certo tempore inceperunt regiones habitari, q̃d videtur contrariari æternitati mũdi, sed ad hoc soluẽdum inducebat Aristoteles, quòd multoties factæ sunt desolationes generales terrarum per aliqua diluuia, vel per quasicumque corruptiones, quibus cessantibus incœperunt de nouo regiones habitari, quod quidem potuit contingere dupliciter, vno modo, ita quòd homines generarentur ex terra. Posuerunt enim quidam, quòd ex terra aliquo modo proportionata naturaliter generaretur homo, sicut & murem certum est generari ex terra, sed hoc non videtur conueniens, quia natura ex determinatis principijs & per determinata media procedit in suos effectus, vnde animalia perfecta numquam possunt generari nisi ex semine, vnde non credimus, quòd ex terra possit homo fieri naturaliter, sed solum virtute diuina. Alio modo potuit contingere, quòd in generali corruptione aliqui homines conseruarentur vel in montibus, vel per aliquem alium modum, sicut nos ponimus, quòd Noe fuit conseruatus in Arca, tempore diluuij generalis, & Deucalion fuit conseruatus in montibus in diluuio, quod accidit tempore Ogygis regis in terra Græ

Lectio. 19. Tex. cõ. 82.

nendum etiã politicã palã, quia & circa hũc necessariũ similiter habere. Signũ aũt vtique fieri dicet aliquis in ipsis operibus: antiquas. n. leges valde simplices esse & Barbaricas, ferrũ. n. portabãt tũc græci & vxores emebãt adinuicẽ. Quæcũq; aũt reliqua antiquorũ sunt, alicubi legaliũ stulta oĩo sũt, puta i cume circa homicidia lex ẽ, si multitudo q̃ dã testiũ astiterit pſequẽs homicidã, q̃ suorũ eẽt cognatorũ reũ esse homicidij fugietẽ. Quærũt aũt totaliter, non quod patriũ, sed quod bonum oẽs. Verisimile quia pri⁹, siue terrigenæ erãt, siue ex corruptiõe quadã saluati sunt, similiter esse & contingẽtes & insensatos, quẽadmodũ & dicitur de terrigenis. Quare inconueniens manere in horũ dogmatibus. Adhuc aũt neq; scriptas si mobiles melius: sicut. n. & circa alias artes & circa politicũ ordinẽ impossibile diligenter oĩa scripta esse, vniuersaliter eĩ necessariũ scribere, act̃ autẽ de particularibus sunt, ex ijs qui dẽ igit̃ vt quia amonẽdę & quædam & quãdoque legum sunt.

c Alio aũt modo considerantibus reuerentiæ vtiq; videbitur esse multæ. Cum n fuerit quod quidẽ melius modicũ, assuescere aũt facile soluere legẽ prauum. Manifestũ q̃ sinendũ q̃dã peccata & legislatoribus & principibus, nõ. n. tm̃ proderit qui mutauerit, quantũ nocebit principibus rebellare assuescens.

d Mendax quoq; exemplum q̃d ab artibus, non enim simile mouere artem & legẽ. lex. n. robur nullũ habet ad pſuaderi præter consuetudinẽ. hoc autem nõ fit

F corum, sed quocumque horum modorum contingerit, videtur, quòd primi homines fuerint imprudentes & ignari, idest non excellentes, sicut fabulose dicitur de illis, qui dicuntur fuisse producti de terra, tempore Deucalionis, vnde inconueniens videtur, quòd aliquis permaneat in legibus & statutis ipsorum.

esse tenendam. Probari autem hoc dicet aliquis & in ipsis rebus, antiquas enim leges nimium rudes esse, & barbaras, armati siquidem incedebant Græci, & vxores emebant inuicem, & quotcumque vetusta iura alicubi extant, penitus rudia sunt, ceu a pud G *Cumas de cæde lex est, si accusator multos testes inducat ex agnatis propijs, reum esse cædis, contra quem probatur. Quærunt autem non patriũ, sed bonum omnes, putandumque est priscos illos homines, siue ex terra geniti fuerunt, siue ex corruptione aliqua seruati, simul fuisse ignaros & imprudentes, quod de terra natis dicitur, vt absurdum sit in eorum opinionibus persistere velle. Præterea neque leges scriptæ meliores sunt, si sint im-* H *mutabiles, vt enim in aliis artibus, sic etiam circa ciuilem constitutionem, impossibile est singula ad minimum vsque scriptis comprehendere, necesse est enim vt generaliter scribantur, at illa quæ aguntur particularia sunt, ex his ergo videtur & quasdam leges, & quandoque esse mutandas.*

Alio autem modo considerantibus cauendum videtur esse maxime. cum enim vtilitatis quidem accessio parua sit, assuescere uero faciliter leges mutare, improbandum. Constat uero errata quædam esse toleranda, & legislatorum, & magistratuum, non enim tantum proderit, qui corrigere perget, quantum nocebit assuefactio superioribus non parendi.

Mendax & de artibus exemplum, neque enim simile est mutare artem, atq; legẽ. nã lex nullã uim habet, ut ipsi pareatur nisi ex more, mos autem non fit nisi temporis longitudine. Qua K

tingere, quòd fit modicum melius illud, quod adinuicem, cõsuescere autem ad dissoluendum leges est valde prauum. Vnde manifestum est, quòd sustinendi sunt quidam modici defectus & errores, qui contingunt principibus & sapientibus in legibus ferendis, quia ille qui vult mutare propter aliquid melius, non tantum proficiet mutando, quantum nocebit, dum consuescunt ciues ad non obseruandum statuta præcepta principum. Deinde cum dicit.

d ¶ Soluit vnam inductarum rationum in cõtrarium. Et dicit, quòd illud exemplũ, quod sumebatur de artibus, in quibus profuit multa mutasse, inducit nos ad mẽdacium, q̃d nõ est simile de mutatione artis & legis, qa ea q̃ sunt, habẽt ex casu ex rõne, sed lex nullũ habet robur ad hoc q̃ persuadeat subditis, q̃ sit bonum, nisi per consuetudinem, quæ quidem non fit nisi per multum tempus. Vnde qui facile mutat leges, quantum est de se debilitat legis virtutem. Ad alias autem rationes patet solutio, quia non concludunt, q̃ leges sint de facili mutandę, sed q̃ aliquæ leges, scilicet malæ, sint aliquando mutandæ, quod verum est. Deinde cum dicit.

e ¶ Mouet aliam quæstionem & dicit, q̃ si leges sint aliquando mutandę, quæren

dum est, vtrum omnes sint mutandę & vtrum in qualibet politia vel non, & vtrũ sint mutandæ a quocumque, vel ab aliquibus determinatis. Multum enim differt quid circa hoc verum sit, & ideo hæc consideratio dimittitur ad præsens, & reseruatur in posterum.

LECTIO XIII.

Postquam Philosophus posuit politias institutas a sapientibus, nũc agit de politijs, quæ in ciuitatibus obseruabantur. Et primo de politia Lacedæmoniorum. Secundo de politia Cretensiũ, ibi. { Cretensiũ quidem, &c. } Tertio ẽ politia Carthaginensiũ, ibi. { Politizare autem videntes & Carchedoni, &c. } Harum enim ciuitatum politiæ commendabantur. Circa primum duo facit. Primo ponit modũ cõsiderationis necessariæ circa has politias. Secundo agit de politia Lacedæmoniorum, ibi. { Quod quidem igitur, &c. } Dicit ergo primo, quòd quę cõsiderationes incidunt circa politias Lacedæmoniorũ & alias politias, quarum vna est vt consideretur, vtrum illud, quod in eis lege ẽ sta tutum, sit conuenięs ordini virtutis. Hoc enim est finis omnis legis. Vnde si lex nõ sit proportionata ad virtutem, non erit lex. Alia consideratio est, vtrum in politia sit aliquid ordinatum, quod sit conueniens secundũ suppositionem & modũ, contrariæ politiæ ei, quæ præponitur, puta si aliquis intendat instituere politiã statuas popularis, & ponat leges conuenientes politiæ potentioris, quæ est contraria, sic etiam & in scientijs aliquid reprobatur, aut quia non conuenit veritati, aut quia non conuenit positioni. Deinde cũ dicit.

b ¶ Agit de politia Lacedæmoniorum. Et primo quantum ad ea, quæ habentur a ciuibus. Secundo quantum ad ordinem ipsorum ciuium, ibi. { At vero & quæ &c. } Circa primum tria facit. Primo prosequitur ea, quę pertinent ad seruos. Secundo

Lect. 15

Lect. 16.

Lect. seq.

nisi per tẽporis multitudinẽ. Ita que facile mutare existentibus legibus, ad alteras leges nouas facere est debilem legis virtutẽ.

e Adhuc aũt, si mutandæ, vtrũ oẽs & in omni politia, at nõ, & vtrũ quoeũque aut quibus, hæc. n habent magnam differentiã, propter q̃ nunc quidem dimittamus hanc consideration em, aliorũ enim est temporũ.

LECTIO XIII.

DE ea aũt quæ Lacedæmoniorũ politia ferè aũt & de alijs politijs, duæ sunt cõsideratiões. Vna qui dẽ, siqd bene vel nõ bene ad virtutis ordiné lege statutũ est. Altera aũt, siquid ad modum & ad suppositionem contrariæ propositæ ipsis politię.

b Quòd quidẽ igitur oportet future bene politice viuere necessariorũ existere scholã cõfessum est. Quo aũt mõ existere, non facile accipere. Thessalorũ. n. inopes molesti fuerũt multoties Thessalis. Similiter aũt Laconibus serui, quasi enim insidiãtes in infortunijs pseuerãt, circa Cretenses aũt nihil vnquã tale accidit. Causa aũt forte, vicinas ciuitates quamuis pugnãtes adinuicẽ, neq; vnã esse cõpugnantẽ distantibus pp nõ expedire, etiã ipsis possidẽtibus prædia circa domos: Laconibus aũt vicini inimici oẽs erant Argij, & Messenij, & Archades, q̃ũ & Thessalis a principio discedebãt ꝓpter bellare. Adhuc cũ Achaicis vicinis, & Perebijs, & Magnesibus, videtur aũt & si nihil alterũ, sed q̃d curæ q̃dẽ operosum esse, quo oporteat ad ipsos colloqui modo. Remissi quidẽ iniuriantur & æqualibus dignificãt se ipsos dominis, & male ferendo viuẽtes, insidiãt & odiũt, Palam igitur quod non ex inuenientibus optimũ modum quibus hoc accidit circa seruitutẽ.

ea, quæ pertinent ad mulieres, ibi. { Adhuc autem, &c. } Tertio ea, quæ pertinent ad possessiones, ibi. { Post ea enim quæ &c. } Hæc enim tria a ciuibus habentur. Dicit ergo primo, q̃ omnes contentur hoc, quòd opportunum est ciuitati, quæ debet bene viuere politice, q̃ in ea existat institutio necessariorum, idest seruorum, vel quorũ cumque, qui sunt necessarii administrandum, vt scilicet ipsi recta disciplina potiãtur, sed quomodo fiat non potest de facili accipi. Quod autem hoc sit necessarium, manifestũ est consequenter per inconuenientia, quæ ex eis sequũtur, quando non sunt bene disciplinati. Multoties enim contigit, q̃ pauperes in Thessalia molesti fuerunt diuitibus, & similiter Lacedæmonijs serui eorum frequenter fuerunt infesti: insidiabãtur. n. eis quando aliqua in fortunia eis contingebant, ita vt nõ possent eos reprimere, & in talibus infortunijs eos molestabãt. Sed Cretensibus nihil tale accidit, & forte huius causa est, qa quamuis ciuitates, q̃ sunt vicinę pugnent adinuicem, nulla tamen est ciuitas, quæ pugnet cõtra aliquos cines distantes, eo q̃ non expediat eis, pp hoc q̃ prædia possident prope ciuitatẽ, & domos suas, & sic, si longinquum bellũ susciperent, non possent suorum prædiorum curam habere, & quia Cretenses nõ habebant vicinos, q̃ contra eos pugnarẽt, puta in insula maris existentes, non frequenter imminebãt eis infortunia, in quibus serui vel inopes possent eis insidiari, sed Lacedæmonijs omnes vicini insidiabantur. Erant enim totaliter dediti rebus militaribus, vt Vegetius dicit in lib. de re militari, sicut & Athenienses philosophiæ. Inimicabantur enim Argiui, & Messeni, & etiam Arcades, & a principio etiam discordabant a Thessalis, habuerunt etiam bella cum Achęis vicinis eorum, & Pereis, & Magnesijs, & ideo multoties infortunia eis iminebant, quibus eorum serui insidiabantur. Sic igitur patet, q̃ necessariũ est vt serui & alii necessarii disciplinentur, sed q̃ hoc non sit facile, ostendit consequenter, & dicit, q̃ si nihil alterũ esset, istud videtur operosum esse quantum ad curam, quam oportet habere de seruis, quomodo oporteat ad eos colloqui, vel qualiter ũ que conuersari, quia ex vna parte, si homo benigne se habeat ad

re, faciliter mutare leges ex præsentibus in alias nouas, infirmam facere est uim legis.

Præterea, si mutandæ sunt leges, utrum omnes & in omni Repub. uel non, & utrum a quocumque, aut qui B *busdam. In his enim magna est differentia, quapropter nunc quidem omittamus considerationem hanc, nã aliorum est temporum.*

LECTIO XIII.

DE Lacedæmoniorum autem Repub. & Cretensium, fermè autem & de aliis, duo sunt considerauda. Vnum, siquid recte, uel non recte, ad optimam constitutionem in illis sit ordinatũ. Aliud, siquid ad suppositionem & modum subcontrariæ sibi propositæ Reipub.

Quòd igitur necessarium est in bene constituenda Rep. necessariorum adesse facultatem, omnes fatentur, sed quemadmodum id futurum sit, non facile est comprehendere, nam & Pene C *thiæ Thessalorum, multoties in ipsos Thessalos insurrexerunt. Et Ilotes Lacedæmoniorum in casibus eorum aduersis numquam insidiari destiterunt, uerum apud Cretenses nihil adhuc tale accidit. Causa forsan est, quia uicinæ ciuitates, quamuis inuicem bellum* D *gerant, tamen earum nulla rebelles recipit, quoniam id non conducit, quando & ipsæ Periœcos habent. At Lacedæmoniorum, finitimi: omnes nimici erant, Argiui, Messẽni, & Arcades, nam & Thessalis ab initio rebellarunt, dum cum finitimis Achæis, & cum Perrhæbis, & Magnesiis gererent bellum. Videtur autẽ & si nihil aliud,* E *attamen hoc ipsum esse perdifficile, quemadmodum cum eis sit conuersandum, nam si remisse erga illos te geras, superbunt illi quidem, ac se pares dominantibus extimant, sin aspere tractentur, insidiantur atque odio habẽt. Patet igitur nõ reperire optimum modum eos quibus ista contingunt, circa subiectos.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

eos insolescunt & efficiuntur iniurioſi, & reputantſe æquales dominis ſuis. Ex alia vero parte ipſi viuant, ſemper malæ ſuſtinẽt a dominis ſuis, odiunt eos & inſidiantur eis, vnde difficile eſt, vtere qualiter ſint tractandi. Oportet enim medio modo ſe habere eos habere, vt non iniuſte affligantur, nec tamen eis nimia familiaritas oſtẽdatur. Ex iſtis ergo concluditˢ, ꝙ Lacedæmonii, quibus hoc accidit, vt ſeruis ſuis moleſtarentˢ, nõ ſunt ex illis, qui optimũ modum inuenerunt circa gubernationem ſeruorum. Deinde cum dicit.

c ¶ Agit de politia Lacedęmoniorũ quãtum ad mulieres. Et circa hoc quatuor facit. Primo oſtendit, neceſſarium eſſe, ꝙ mulieres in ciuitate bene diſciplinentur. Secundo oſtendit qd circa hoc Lacedæmonii obſeruarent; ibi. {Quod quidem ibi, &c.} Tertio oſtendit, quæ inconuenientia ex hac obſeruãtia ſequerentur, ibi. {Itaque neceſſariũ, &c.} Quarto oſtendit, q fuerit cauſa huius obſeruantiæ, ibi {A principio quidem igitur &c.} Dicit ergo primo, ꝙ remiſſio legũ circa mulieres, vt ſcilicet abſque conuenienti diſciplina in ciuitate viuant, ad duo eſt nociua. Primo quidẽ ad electionem politiæ, quia ꝓ eãrum inordinationem totam politiam contingit immutari, vt dicetur. Secundo ad fælicitatem ciuitatis, quia propter eãrum inordinationẽ multa inconuenientia poſſunt in ciuitate ſequi, & hoc manifeſtat per hoc, ꝙ ſicut partes domꝰ ſunt vir & mulier, vt in Primo dictũ eſt, ita oportet quaſi totam ciuitatem, quæ ex domibus conſtituitur, in duo diuidi, conſiderata multitudine virorum & mulierum. Vnde ſequitur, ꝙ in quibuſcunque ciuitatibus male ſe habet ordinatio mulierum, reputandum eſt, ꝙ medietas ciuitatis non ſit bene ordinata ſecundum leges. Deinde cum dicit.

d ¶ Oſtendit, quid circa hoc obſeruaretur apud Lacedæmonios, ibi enim accidebat prędicta inordinatio mulierum, cum enim de intentione Legislatoris eſſet, ꝙ tota ciuitas eſſet potẽs ſuſtinere & abſtinere a delitiis, hoc quidem bene obſeruabatur quantum ad viros, ſed mulieribus hoc inſtituere legislator neglexit. Viuunt enim ibi mulieres voluptuoſe ſecundum omne genus intemperantiæ, & etiam delitioſe. Deinde cum dicit.

e ¶ Oſtendit quæ inconuenientia ſequebantur, & ponit quatuor, quorum primum eſt, ꝙ neceſſarium eſt in tali politia, in qua mulieres ſic delitioſe viuunt, ꝙ viri multum apprecient diuitias, & concupiſcant eas, vt ex his ſatisfacere poſſint delitiis mulierum, quæ ſine magnis ſumptibus eſſe non poſſunt. Hoc autem multum facit ad hoc, ꝙ mores corrumpantur in ciuitate quod multum curent de diuitiis. Ex hoc enim ſequitur, ꝙ omnia in ciuitate fiat venalia, quod corrumpit ſtatum ciuitatis. Secundum inconueniens ponit, ibi. {Alterique & ſi exiſtentes, &c.} Et dicit, ꝙ hic cogatur multitudo ciuium, vt nimis abſtineat a mulieribus, ſequitur ꝙ labantur ad turpe vitium, ſcilicet ad coitum maſculorũ, ſicut accidit militãtibus & bellicoſis viris, & quibuſcunque ſimilibꝰ. Qui enim primo fabuloſe indoxit, quod Mars fuit maritus Veneris, non irrationabiliter eſt locutus, a viri bellicoſi, qui ſũt martiales, luxurioſi ſunt, & inhiant vel ad coitum maſculorum, vel mulierum. Dicitur enim in libro de Problematibus, ꝙ equitantes cõtinue, luxurioſi magis ſiunt, quia propter caliditatẽ & motum, hoc patiuntur, quod accidit in coitu, hoc etiam quod frequenter vacant a negocijs, eos luxuriioſos facit. Et hoc etiam accidit Lacedæmonijs, propter hoc ꝙ ad nimiam continentiam mulierum legislator eos induxit. Tertiũ inconueniens ponit, ibi. {Et multa diſpendabitur, &c.} Et dicit, ꝙ mulieres in Lacedæmonia, ꝓpter hoc ꝙ delitioſe viuebant, præſumptuoſæ reddebantur, & volebant ſe de omnibus intromittere, ita ꝙ etiam in primis patibꝰ ciuitatis, multa diſpendabantur ꝙ mulieres, & tamen nihil differt, virum ipſæ mulieres, primi pentur, vel ipſi principes ſub mulieribus repantur, quòd eis ſubiecti ſunt propter inſolentiam mulierum. Idem enim accidit vtroque modo, vt ſcilicet ciuitas mala regatur, quia mulieres deficiunt ratione. Quartum inconueniens ponit, ibi. {Vtili enim exiſtente audacia ad nihil, &c.} Mulieres enim Lacedæmoniorum propter delitias inſolentes & audaces reddebantur. Audacia autem in ciuitate ad nihil circum adiacentium negociorum vtilis eſſe poteſt, niſi ad bellum, & tamen ad hoc etiam audacia illarum mulierum erat nocua, quod quidem manifeſtatum fuit in bello, quod habuerunt cum Thebanis, in quo mulieres ad nihil vtiles erant, nolentes facere miniſteria, quæ in aliis ciuitatibus mulieres faciunt. Sed viris pugnantibus, maiorem tumultum inferebant, quam etiam inimici, volentes forte de omnibus ſe intromittere. Vnde ex his patet remiſſionem mulierum nocuam fuiſſe. Deinde cum dicit.

f ¶ Oſtendit

f ¶ Oſtendit cauſam prædictæ obſeruantiæ, Et dicit, ꝙ rationabiliter Lacedæmonijs accidit a principio remiſſio diſciplinæ circa mulieres, quia propter militiam, cui totaliter dedita erat ciuitas, multo tempore peregrinabantur, extra domum, pugnãtes contra Argos & Arcades & Meſſenios. Et ideo mulieres, quę remanebãt domi abſque viris, ad libitum viuentes nullam diſciplinam a viris habentes, & ex hac etiã cauſa contigit, ꝙ viri facti ſunt virtuoſi in multis. Vacantes enim rebus bellicis ſe exhibebant prõptos ad obediendũ legiſlatori propter conſuetudinem militaris vitæ, quæ multas in ſe continet partes virtutis. Requirit enim talis vita maximam obedientiam & abſtinentiam a delitijs, & perſeuerantiam in laboribus, & rebus dolorioſis. Poſtmodum Licurgꝰ legiſlator Lacedæmoniorum conatus fuit mulieres reducere ad recta diſciplinam legum. Sed mulieres omnino reſtiterunt propter conſuetudinem, & ideo oportuit ꝙ legiſlator diſſireret ab incepto. Hę ſunt igitur cauſæ eorum, quæ fiebant apud Lacedæmones & poteſtatis mulierum, quę apud eos erat, & quãtum ex rationabili cã hoc acciderit abſque eorũ culpa, & ſic ſint excuſandi, tamẽ nos non cõſideramus modo, quibus oporteat dare veniam, vel nõ dare. Non enim intendimus eos laudare vel vituperare, ſed oſtendere, quid recte ſe habeat, vel non recte. Manifeſtum eſt enim, ꝙ ea quæ non bene ſe habebant circa mulieres, apud eos non ſolum erant indecentia ſecũdum ſe politiæ eorum, ſed etiam in animis ciuiũ aliquid addebant ad amorem pecuniæ, ſive dictum eſt. Deinde cum dicit.

g ¶ Agit de politia Lacedęmoniorũ quãtum ad poſſeſſiones. Et primo improbat politiam ipſorum circa poſſeſſiones, oſtendens eam eſſe nocuã ciuitati. Secũdo oſtendens eam eſſe contrariam legiſlatoris intẽtioni, ibi. {Contraria autem &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit, ꝙ apud eos erat irregularitas poſſeſſionum. Secundo oſtendit vnde prouenerit, ibi. {Hoc autem etiam &c.} Tertio oſtendit nocumentum, quod ex hoc eſt ſecutum, ibi. {Igitur cum poſſit regio, &c.} Dicit ergo primo, ꝙ poſt prædicta, quæ reprobanda ſunt in hac politia circa ſeruos & mulieres, poteſt etiam eos aliquis increpare, quia circa irregularitatem poſſeſſionis delinquebãt. Accidebat enim apud ipſos, ꝙ aliqui habebant valde magnas poſſeſſiones. Alii vero habebant valde modicas, ita ꝙ quaſi tota regio ad dominium paucorum peruenerat. Deinde cũ dicit.

h ¶ Oſtendit, vnde hæc irregularitas proceſſerit, & dicit, quòd hoc proceſſit ex prauа ordinatione legis. Statuit enim legiſlator apud eos, ꝙ ciuis nõ eſſet dominus vẽdendi & emendi, vt ſcilicet poſſet poſſeſſionem ſuam vendere, aut emere alienã quacunq; ex cauſa, Et hoc quidem bonũ fecit ad regulandas poſſeſſiones, non tamen recte, quia non ſufficienter. Dedit enim poteſtatem ciuibus, vt quibuſcunque vellent, daret inter viuos, vel etiam derelinqueret in Teſtamento bona ſua, ex quo etiam accidebat irregularitas poſſeſſionũ, ſicut ex emptione & venditione, ita ꝙ ſi totum eorum territorium diuideretur in quinq; partes, duæ illarum partium iam peruenerant ad mulieres. Tum, quia multæ earum erant inſtitutæ hæredes a viris morientibus, tum etiam quia quando nubebant, accipiebant magnas dotes, cum tamẽ multo melius ſit, ꝙ vel nulla dos detur, vel modica, vel moderata. Sed apud Lacedæmonios licebat cuilibet in Teſtamento dimittere hæredem bonorum ſuorũ quemcunque voluerit, & ſi in ſua morte non velit dimittere hæredem, poteſt diſtribuere bona ſua cuicunque voluerit. Deinde cum dicit.

i ¶ Oſtendit, quod nocumentum ſit inde ſecutum, & dicit, ꝙ cum tanta ſit eorũ regio, ideſt territorium, ꝙ poſſet nutrire mille quingentos equites, & ſuper hoc xxx. millia bellatorũ peditum, ad tantam paupertatem deuenerant, poſſeſſionibus deuenientibus ad paucos, ꝙ non erant niſi mille bellatores in ciuitate. Et ſic per opera eorum manifeſtum eſt, ꝙ ꝓdicta inſtitutio mala erat, quia ciuitas illa ex hoc deperiit, cum nullam grauem hoſtilem plagam ſuſtinuerit. Dicitur autem, ꝙ in antiquis temporibus extendebant politiam ſuam quantum poterant, vt haberent multitudinem bellatorum, ita ꝙ aliquando (vt dicitur) Lacedæmones habuerunt in exercitu ſuo x. millia armatorum. Sed ſiue iſta ſint vera, ſiue non, tamen oportunum eſt, ꝙ per regulatas poſſeſſiones ciuitas

viris

Præterea, lenitas in mulieres, & ad propoſitum Reipublicæ nocet, & ad directionem ciuitatis, ut enim domus partes, ſunt vir & uxor ita & ciuitatem bifariam diuidi cenſendum eſt, in virorum multitudinem, ac mulierum. Quocirca in quacunque Repu. male prouiſum eſt circa mulieres, in ea putandum eſt medietatem ciuitatis eſſe neglectam.

Quod ibi contingit, uolens enim legislator totam ciuitatem eſſe duram, ac laborum patientem. In uiris quidem id feciſſe conſtat, in mulieribus autem non feciſſe, uiuunt enim molliter, ac in omnem licentiam diſſolute.

Itaque neceſſarium in tali Republ. diuitias haberi in precio. Præſertim cum uiri ſint mulieribus obnoxii, quod accidit omnibus fermè militaribus, bellicoſiſque gentibus, præterquam Celtis, aut ſi qui alii coitum maſculorum palam receperunt. Videtur autem qui primus fabulatus eſt, non irrationabiliter Venerem Marti connunxiſſe, quoniam omnes huiuſcemodi homines proni ſunt ad uenerea, illiſque obnoxii, ita que apud Lacedæmonios hoc fuit. Multaque in eorum principatu a mulieribus adminiſtrabantur. At enim quid refert, utrum mulieres ipſæ gubernent, an eos qui gubernant, a mulieribus gubernari? Ita enim accidit. Cumque inſolentia ad nullum obſequium utilis ſit, niſi forte ad bellum, maxime nociuæ etiam ad hoc ipſum Lacedæmonum mulieres erant. Patefecerunt hoc in Thebanorum aduentu, non enim magis utiles præſtiterunt ſe, quàm alarum ciuitatum mulieres, & turbam in ferebant magis quàm hoſtes.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vtr̃ repletur, quod aliter fieri non potest. Quia si possessiones ad paucos deuoluantur, alii propter paupertatem desererẽt ciuitatem. Deinde cum dicit.

K ¶ Ostendit, q̃ prædicta irregularitas possessionum erat contraria intentioni legislatoris, qui proposuerat quandam legem circa filiorum generationem, cõtrariam prædictæ institutioni, ex qua procedebat irregularitas possessionum. Intendens n. legislator, ad hoc q̃ essent plures ciues in ciuitate, prouocauit eos, ad hoc q̃ generarent multos filios quibusdã immunitatibus: erat enim statutum lege apud eos, q̃ ille qui genuisset tres filios, esset sine custodia, quia scilicet non tenebatur ire ad custodiam ciuitatis, qui autem genuerat quatuor filios erat immunis ab omnibus vectigalibus & tributis, & tamen manifestum est, q̃ si obseruetur prædicta regularitas in diuisione possessionum, necesse erit, si generentur plures filii, quòd fiat multi pauperes in ciuitate, quod est nocuum ciuitati, vt supra dictum est.

LECTIO XIIII

ROstquàm Philosophus prosecutus ẽ de politia Lacedæmoniorum, quãtum ad ea quæ habentur a ciuibus, scilicet seruos, mulieres, & possessiones, hic prosequitur de eadem politia quantum ad ipsos ciues, & primo q̃tum ad principes. Secundo, quantum ad populum, ibi. ¶ Non bene autem &c.} Tertio quantum ad bellatores viros, ibi. ¶ De regno autẽ &c.} Erãt autem tres principatus apud Lacedæmones, vt etiam supra tactũ est, scilicet Ephori, ideſt prouisores, & de his primo tractat. Et iterum seniores quidam, & de his tractat secundo, ibi. ¶ Adhuc autem & electionem, &c.} Erat ẽt Rex in ciuitate, & de hoc tractat tertio, ibi ¶ De regno aũt &c.} Circa primũ improbat principatũ Ephororum quantum ad quinque. Primo quidẽ, quantum ad conditionem personarum, q̃ę in hoc principatu constituebãtur. Et dicit, q̃ ea quæ erant circa hunc principatũ prause habebant, hic enim principatus habebat dominium & potestatem super ea quæ erant maxima in ciuitate, puta circa

LECTIO XIIII.

AT vero & q̃ circa Ephoriam, praue se habent, principatus enim dominus quidã maximorũ ipsius est, fiunt aũt ex populo oẽs, vt I & multotiens incidãt homines valde pauperes in locum principũ, qui pp penuriã venales erãt: ostenderant autẽ multotiens & prius, & nũc aũt in Andriis, corrupti. n. argento quidã, quantũ in ipsis totam ciuitatem perdiderũt, & propter principatum esse valde magnum & ęquityranicum, regere populum seipsos cogebãt reges, vt & sic simul lædatur politia: Democratia autem ex Aristocratia accidebat, K continet quidẽ igitur politiam principatus hic, quiescet enim populus, eo quòd participet maximo principatu, itaq; siue propter legislatorẽ, siue ꝓpter fortunam hoc euenerit, vtiliter habet rebus. Oportet. n. politiam saluandã oẽs velle partes ciuitatis esse, & permanere bas. Reneq; mille multitudine erãt, factum est aũt per opera ipsorũ. Manifestũ, q̃ praue ipsis habebãt, quæ circa institutionẽ hãc, nullam enim plagam pertulit ciuitas, sed perijt propter hominum paucitatem, dicunt autem, quòd sub prioribus regib' deiciebant politiam vt non heri tunc hominum paucitas bellantibus multo tempore, & aiũt fuisse aliq̃n Spartiatas, & decẽ milia, attamẽ siue sint vera ista, siue non, melius per possessionẽ regulatã replere viris ciuitatẽ. k Contraria aũt, & q̃ę circa filiorũ procurationẽ lex ad hanc directionẽ. Volens. n. legislator vt plures sint Spartiatæ, prouocat ciues q̃ plures faciant pueros. Est aũt ipsis lex, eum qui genuerit tres filios Aphuron esse, eũ aũt q̃ quatuor sine vectigali oĩum, quãuis manifestũ q̃ multis factis, regione aũt sic diuisa, necessariũ multos fieri paupes.

F indicenda bella, vel faciendam pacem, & circa electiones militum, & alia similia. Et tamen ad istum principatum omnes eligebantur ex populo, ita q̃ quandoque accidebat, q̃ homines vel de pauperes assumebantur ad talem principatum, qui propter penuriam venales erant, & facile poterant corrumpi muneribꝰ, quod quidem prius multoties ostẽderãt. Sed nuꝑ ostenderũt in quodam negocio, quod habebant cum Andriis, corrupti. n. fuerunt ab eis argento, ita q̃ quantum in ipsis fuit, totam ciuitatem periculo exposuerunt. Secũdo ibi. ¶ Et propter principatum eẽ valde magnũ, &c.} Improbat prædictum principatum quãtum ad magnam potestatem quam habebat. Et dicit, q̃ ꝙ iste principatus erat valde magnus & quasi æqualis tyrannidi, ita attenuabat potestatem regiam, quòd eum cogebat, vt permitteret, q̃ populus seipsum regeret, parum obediens legi. Et sic corrũpebatur tota politia ipsorum, quia ex optimate de generabat in popularem statum, & tamen iste principatus quantum ad aliquid erat vtilis, quia continebat ciuitatem in pace, quiescebat enim populus a seditione, propter hoc, q̃ habebat partẽ in magno principatu. Et hæc vtilitas sequebatur q̃ experimentum in ipsis rebus, siue hoc fuerit ex intentione legislatoris, siue fortuito acciderit. Oportet enim, ad hoc q̃ politia cõseruetur, quòd omnes partes ciuitatis velint eam esse, & q̃ cuilibet parti ciuitatis, sufficiat q̃ permaneat in suo statu, & hoc ibi contingebat, nam reges acceptabant, propter honorem quem ibi habebant. Præstantes autem, ideſt virtuosi viri acceptabant, propter senatum. Ite. n. principatus erat virtutis præmium, ita q̃ nullus ad eũ assumebatur nisi virtuosus. Populus autem acceptabat propter principatum Ephororũ, qui cõmunicabatur omnibus. Tertio ibi. ¶ Sed eligibilem oportebat &c.} Improbat prædictum principatum quantum ad electionem. Erat enim commendabile, q̃ ad illum principatum assumerentur ex omnibus per electionem, sed modus eligendi erat valde puerilis, quia forte per sortes, vel alio inconuenienti modo eligebant, ita q̃ iste deueniebat quandoque ad inopes, sicut dictum est. Quarto, ibi. ¶ Adhuc autem & iudiciorũ &c.} Improbat prædictum principatum quãtum ad arbitrium, quod habebat. Et dicit, quod hoc erat improbabile, q̃ quicumque essent Ephori, habebant in sua potestate arbitrium iudicandi de reb⁹ magnis. Melius enim erat, q̃ non iudicarent secundũ proprium arbitrium, sed secundũ aliquas scripturas & leges. Quinto, ibi. ¶ Est aũt &c.} Improbat prædictũ principatum quantũ ad eorum conuersationem. Et dicit, q̃ eorum disciplina in cibis & vestibus & potibus, & aliis huiusmodi non consonabat voluntati ciuitatis, quia in quibusdã erat valde remissa, puta forte in vestibus vt in ocio. In aliis aũt puta forte in cibis & venereis, imponebatur eis dura lex, forte propter hoc, vt non emolleſcerent, ita q̃ non poterant eam sustinere, sed occulte transgrediebantur legem sibi positã fruentes corporalibus delectationibus. Et sic eorum conuersatio erat contrã intentionem ciuitatis. Deinde cum dicit.

b ¶ Improbat politiam prædictã quãtum ad principatum seniorum. Et primo quantum ad potestatem ipsorum. Secundo quantum ad electionem eorum, ibi. ¶ Insup creatio, &c.} Dicit ergo primo, q̃ apud Lacedæmones non bene se habẽt ea quę pertinẽt ad principatum seniorũ, manebant enim perpetuo in principatu. Si enim huiusmodi seniores possent inueniri, qui esset virtuosi, & sufficienter instructi ad virilem bonitatem, posset forte aliquis dicere, q̃ expedieus esset ciuitati q̃ perpetuo manerẽt in principatu, quamuis, etiam si essent perfecte virtuosi, formidabile eẽt ciuitati, q̃ aliqui essent habẽtes dominium & potestatem super magna iudicia ciuitatis, & hoc per totam vitam suã, quia sicut virtus corporis senectute debilitatur, ita etiam plerumque virtus mentis, quia postquam se resciunt homines, nõ habent nec illud robur animi, nec illam vivacitatem ingenii, quam habebãt in iuuentute propter debilitatem virtutum sensitiuarum deseruientium parti intellectiuæ. Multo plus igitur formidandum est aliquos principari per totam vitam, si sunt isto modo instructi ad bonum, sicut erant apud Lacedæmones, ita q̃ etiam legislator non confidebat de eis omnino, sicut de bonis viris, quia non omnia committit eis.

ges quidẽ igit propter ipsius honorẽ sic habẽt. Boni aũt ꝓpter senatũ: primum. n. principatus iste virtutis est populus aũt propter Euphoriã: constituit. n. ex oĩbus. Sed eligibilẽ oportebat principatũ esse hũc ex oĩbus qui dẽ, non aũt isto mõ quo nunc, puerilis. n. est valde. Adhuc aũt & iudiciorũ magnorũ sunt domini existentes quicũq; , pp qđ quidẽ non propria sentẽtia melius iudicare, sed secundum literas & leges. Est autem & diæta Ephororum non consona volũtati ciuitatis, hæc quidem. n. remissa valde, in aliis autem magis excedit ad durum vt nõ possint perseuerare, sed latenter legem transgredientes fruantur corporalibus delectationibus.

b Habent autem & q̃ę circa seniorum principatum, non bene ipsis. Placidis enim existentib' & eruditis sufficiẽter ad Andragathiã. i. ad virile bonitatẽ forsitan vtiq; dicet aliquis expedire ciuitati, quãuis p vitã dños esse iudiciorũ magnorũ, formidabile sit. Est. n. quẽadmodũ & corporis & mẽtis senectus, mõ aũt isto eruditis vt & legislator ipse diffidat vt nõ bonis viri nõ securũ. videtur aũt & velle videri datiui & inutiliter tribuẽtes multa cõiũ q̃ participes fuerũt principatus istius, ꝓpter q̃ melius ẽ ipsos nõsine correctiõe esse, nũc aũt sunt: videbit aũt vtiq; Ephorũ principatus oẽs corrigere principat'. Hoc aũt Ephorię magnũ valde donũ, & mõ non hoc dñis oportere dare correctiões.

c Adhuc autẽ & electionẽ quã faciunt seniorũ sm̃ iudicium, ẽ puerilis, & ipsum petere qui pricipatu dignificabit nõ recte habet. Oportet. n. & volẽtẽ, & non volẽtẽ principari q̃ dignus ẽ pricipatu. Nũc aũt qđ & circa aliã politiam legislator videtur faciens, amatores enim honoris constituens ciues hic vsus est ad electionem senum. Nullus enim vtiq; principari quæret nõ amator honoris existens, quãuis iniustitiarũ volũtariarũ plurima quidem accidant ferè propter amorem honoris, & amorem pecuniarum hominibus.

propter honorem suum ita se habebũt. Præstantes autem viri propter senatum, nam ea dignitas virtutis est præmium. Plebs autem propter Ephoriã, nam cõstituitur ex omnibus. Sed oportebat hunc magistratum sumi quidem ex omnibus, non tamen per hunc modum, per quem nunc fit. Est enim nimium puerile, præterea & iudicandi de magnis rebus potestatem habent homines contingentes, itaque melius foret non secundum propriam mentẽ eos iudicare, sed secundum literas, & leges. Est autem Ephororum uita nequaquam conueniens proposito ciuitatis, nam Ephori quidem molliter uiuunt. In cæteris autem tanta asperitas est uitæ, ut nequeant homines illã perferre, sed clam transgredientes legem uoluptatibus fruantur.

Senatorum quoque potestas non recte apud illos constituta est. Nam quòd sint uiri boni ac sufficienter ad uirtutem eruditi, dicet forsan aliquis ciuitati conducere. Enimuero, quòd per omnem uitam magnis de rebus decernendi potestatem habeant, periculosum est. Est enim ut corporis, sic etiam & mentis senectus. Per hunc autem modum eruditis, ut & legislator ipse diffidat, tamquam non bonis uiris, nequaquam tutum. Videntur autem hi, qui in hac potestate constituti sunt, largiendi, gratificandique per multam facultatem habere, qua propter melius erat eos rationi reddendæ subiectos esse, nunc autẽ non sunt. Videtur autem Ephororum magistratus omnes alios magistratus corrigere in hoc autem nimium certe illis permissum, & non per hunc modum dicimus rationem reddere oportere.

Insuper creatio ipsa senatorum, quam per suffragia faciunt, perleuis est, ac ipsum petere qui eligendus sit, non recte se habet: oportet enim & uolentem, & non uolentem ad magistratum assumere, si dignus sit eo magistratu. Nunc autem idem facere in hoc uidetur legislator, quod & in alia Repu. Ambitiosos enim faciens ciues, illis utitur ad senatorum delectum. Nemo enim magistratum petet, nisi honoris sit affectator, atqui pleraque eorum quæ homines iniuste faciunt, per ambitionem & auaritiam committuntur.

Frequenter autem tales volunt videri liberales in plebem, vt capiant sibi fauorẽ populi, & sic absque virtute ciuitatis dispergunt bona cõmunia. Vnde melio⁹ est, q̃ habeant quandam correctionem, talem scilicet, vt si deficientes inueniantur, possint amoueri, nũc autem sunt absque tali correctione. Habebant tamen aliquam correctionem, quia principatus Ephororum poterat corrigere oẽs principatus, impediẽdo scilicet ne sententiæ eorum procederent, sed videtur male facere, & hęc erat maxima dignitas Ephororum. Sed nos intelligimus de alia correctione, vt scilicet possint amoueri, quod Ephori facere non poterant. Deinde cum dicit.

c ¶ Improbat prædictum principatum quantum ad electionem ipsorum, & hoc duplici ratione, circa quarum primam dicit, q̃ electio seniorum, quæ fiebat apud eos, erat valde puerilis. Erat enim apud eos ordinatum, vt illi qui digni viderentur tali principatu, peterent ipsum, qđ nõ recte se habet, a secundum hoc nullus assumeret ad principatum nisi volens. Oportet autem aliquem, qui dignus est principatu, assumi ad principatum, siue velit, siue non velit, q̃a vtilitas communis ẽ præferenda propriæ voluntati ipsius. Secũdam rationem ponit, ibi. ¶ Quòd autẽ legislator &c.} Et dicit, q̃ per hanc ordinationem circa electionem senum, legislator videtur facere ciues amatores honoris, sicut & circa aliquam patrem politię ideſt circa electionẽ Ephororum, vel etiã circa quæcũque alia, quæ faciebant ciues honoris amatores. Et q̃ hoc faceret in electione senum, patet. Nullus enim peteret principatũ, nisi

principari

Universidad de Deusto
Biblioteca

principari volent, quod est amare honorem. Si ergo nullus haberet principatum nisi petens, sequeretur q̃ soli amantes honorem principarentur, & ita omnes prouocarentur ad amandū honorem, & hoc est valde periculosum ciuitati, quia maior pars iniustitiarum, quæ in ciuitate accidunt ex voluntate hominū, sicut sunt violentiæ, rapinæ, & huiusmodi fiunt propter amorē honoris & pecuniæ. Vnde patet, q̃ talis ordinatio est periculosa ciuitati. Deinde cum dicit,

d ¶ Improbat prædictam politiam quātum ad principatum regium, & dicit, q̃ vtrum expediat ciuitati habere regē vel non, tractabitur inferius, scilicet i Tertio, sed supposito, q̃ melius sit habere regem, non est hoc melius, sicut erat apud Lacedæmones, qui non y totam vitam regnabant, sed melius est q̃ vnusquisq; habeat iudicium regium per totam vitam suam; quia rex est vtilis ciuitati, vt sua potestate efficaciter conseruet statum ciuitatis. Quod fieri non posset nisi per vitam regnaueri, quia & ipse timebit alios offendere, & alii minus eum timebunt. Secus autē est de senioribus, qui ad consilia vel ad iudicia quædam eligebantur. Causa autem quare legislator apud Lacedæmones instituit non esse reges perpetuos, est ista, quia reputauit q̃ non posset facere ciues aliquos perfecte bonos. Vnde diffidit de ciuibus quasi de non perfecte bonis existentibus, & propter hoc quādo mittebant aliquos legatos seu nuncios, eligebant aliquos inimicos, vt dissentientes, vt vnus alium impediret, si vellet facere contra bonum ciuitatis. Et similiter putabant esse salutem ciuitatis, si reges dissentirent, q̃ sibiinuicem succederent, quia vnus emēdabat, quod alius male fecisset. Deinde cum dicit.

c ¶ Improbat prædictam politiam quātum ad ea, quæ pertinent ad populum, scilicet quantum ad cōtiuia publica quæ erant in ciuitate, & dicit, quòd lex non bene ordinauerat de huiusmodi conuiuijs, quia melius esset, quòd huiusmodi congregatio conuiuij fieret de expensis communibus ciuitatis, sicut fiebat apud Cretenses, quàm quòd fieret de his, quæ a singulis afferrentur, sicut fiebat apud Lacedæmones, apud quos etiā & ualdē pauperes oportebat aliquid ferre ad huiusmodi sumptus, & hoc erat destructio pauperum, qui non poterant expendere. Vnde circa hoc accidebat contrarium intentioni legislatoris qui instituit huiusmodi conuiuia, quasi aliquid in fauorem populi, vt scilicet populus aliquam recreationem haberet in huiusmodi conuiuijs, sed secundum hanc legem conuiuiorum sequebatur, quòd essent huiusmodi conuiuia in magnum detrimentum populi, quia secundum hoc populares non de facili poterant principari: erat enim lex apud eos, quòd qui nō ponerent aliquid ad huiusmodi sumptus, non haberent partem in politia ipsorum; quia nec poterāt fieri principes, nec habebant vocem in electione principum. Deinde cum dicit.

De regia uero potestate, utrum melius sit eam in ciuitatibus existere, nec ne: alia foret disputatio: attamen melius, non ut nunc quidem: sed pro uita cuiusque regis iudicare. Quòd autem ne ipse quidem legislator credit se facere bonos & honestos, manifestum est: diffidit enim quasi non sint ad suffi cientiam boni uiri. Itaq; legatos simul mittebant inimicos: ac salutem ciuitatis esse putabant seditiones regum.

Non bene etiam circa comessationes: quæ illi Phidicia nominant: constitutum est ab initio: oportebat enim magis ex publico esse conuentum, quemadmodum in Creta, sed apud Lacedæmonios unusquisq; conferre habet, & si sint quidam longe pauperrimi, qui huius sumptum nequeant conferre. Ex quo fit, ut legislatori contra eueniat, quàm ipse uoluerit. Volvit enim ciuitatem popularem facere per comessationes, sed contra accidit, cum non sit facile pauperibus comessationum esse participes. More enim maiorum sic apud eos diffinitur, ut qui comessationū participes esse nequeat, is ad Reip. gubernationem non admittatur.

Lege uero, quæ est circa præfectos classis, & alii quidem improbarunt. Recte quidem, est enim seditionis causa, nam cum reges sint belli duces, præfectura illa perpetua, ferè alterum est imperium.

Et sic suppositioni legislatoris succenseri potest, quod & Plato in legibus suis censuit. Ad partem enim uirtutis tota ordinatio illarum legum contendit, scilicet bellicam. Hæc autem utilis ad victoriam consequendam, itaque salui erant bellum gerentes, peribant uero rerum potiti, quoniam nec ocium agere, nec quicquā aliud exercere sciebant præstabilius, quàm rem militarem. Illud quoque erratum nō sane minus, quòd putauit bona illa, quæ ab bellum pertinent, ex uirtute magis, quàm ex uitio fieri, & in hoc quidem recte, sed quòd hæc potiora quàm uirtutem ipsam putant, in hoc non recte.

bellicam, propter hoc, quòd erat utilis ad dominandum aliis. Et ideo, quia bene se habebant in his, quæ pertinent ad bellum, male autem in his, quæ pertinent ad status politici gubernationem, sequebatur, quòd in bellis conseruabantur, sed quando iam adepti erant principatū, imminuebant eis multa pericula, quia

quia nesciebant uiuere in pace, neque erant exercitati aliqua alia meliori exercitatione, q̃ bellica, quod non erat paruū peccatum. In hoc enim bene opinabantur, q̃ putabant res bellicas melius tractari per virtutem hominum, q̃ etiam per militiam, quia, vt dicitur in tertio Ethicorum, homines virtuosi non parcunt vitæ, vbi bonū est persistere, milites vero quando superexistunt pericula, deficiunt, non enim cōfidunt vlterius posse liberari per experientiam & industriā armorum. Sed non bene opinabantur quātum ad hoc, q̃ putabant virtutem, qua homo bene se habet in bellis esse optimā, cum aliæ virtutes, scilicet prudentia, & iustitia, sint digniores fortitudine, & ipsum etiam bellum est propter pacem, non autem econuerso. Deinde cum dicit.

h ¶ Improbat prædictam politiam quātum ad stipendia militum vel circa æratium publicum, & dicit, q̃ apud Lacedæmones non erat bene ordinatum de cōmunibus pecuniis. Nihil enim habebat ciuitas in communi, cum tamen frequenter cogeretur magna bella agere, & iterum singuli ciues male ministrabant necessaria ad tales sumptus, nō enim requirebatur a singulis auctoritate alicuius potestatis publicæ, sed committebatur volūtati cuiuslibet, vt daret quod vellet. Quod ideo statuit legislator, qa ciues habebant multas possessiones, & poterāt sine aliquo gravamine multa dare: sed accidit cōtra vtilitatem, quā legislator intendebat, quia ipse reddidit ciuitatē sine pecuniis publicis, & priuatas personas & viles fecit amatores pecuniarum, dū conarentur tantū lucrari, q̃ possent & sibi & communitati p̃sidere. Vltimo autē epilogando cōcludit, q̃ ea quæ dicta sunt, videntur improbabilia in Politia Lacedæmoniorum.

h Praue autē habet & circa cōmunes pecunias Spartiatis, neq; enim in cōmuni ciuitatis est nihil, bella magna coactis p̃liari, inferūtq; male: eo.n. quòd Spartiatarum est plurima terra, non requirūt ab inuicē illationes: accidit autē contrarium legislatori q̃ expediebat. Ciuitatem qui dē enim fecit sine pecuniis. idiotas autem amatores pecuniarū. De Lacedæmoniorum quidē igitur politia in tantum dictum sit hæc enim sunt, quæ maxime vtique quis increpabit.

LECTIO XV.

Retensiū quidē autē politia proxima quidē ē huic, habet autē modica quidē nō deteri', plurimū autē minus, plane etenim videtur.

b Et dicitur quidē in plurimis imitari Creticā politiā, quę Lacedæmoniorū, plurima aūt antiquorū minus dearticulata sunt iunioribus, aiunt. n. Lycurgum cū procurationē Charillæ regis derelinquens peregrinatus est, plurimo tēpore conuersatum eē circa Cretam pp cognationem. Domestici. n. Cretenses Lacedæmonibus erant. Susceperunt aūt qui ad familiaritatē venerāt institutionē legū existentē in tunc habitatoribus: propter quod & nunc incolæ eodem modo vtuntur ipsis vt instituit Minos primus ordinem legum.

c Videtur aūt insula & ad principatū Græcorū apta esse, & poni bene, toti. n. supponitur mari ferè, Græcis collocatis circa mare omnibus. Distat quidem. n. a Polopis insula modicum versus Asiā ab eo loco, qui circa Triopiū & a Khodo, pp quod & maris principatū obtinuit Minos, & insulas has quidē subegit, has aūt habitari fecit, finaliter autē appositus Siciliæ vitam consumauit ibi circa Caminam.

LECTIO XV.

Ostquàm superius auctor prosecutus est de politia Lacedæmonica, hic prosequitur de politia Cretensi, & primo comparat hanc politiam ad præcedentē. Secundo improbat eam, ibi. {De quibus &c.} Circa primum tria facit. Primo ponit in communi comparationem politiarum. Secundo assignat rationem positæ comparationis, ibi. {Et dicitur quidem, &c.} Tertio explicat prædictam comparationem in speciali, ibi. {Habet autem proportionaliter &c.} Dicit ergo primo, q̃ politia Cretēsium est propinqua politiæ Lacedæmonicæ in quibusdam, tamen differt in aliquibus, in quorum paucis non se habet deterius q̃ politia Lacedæmonica, sed melius, sed in pluribus se habet minus nitide, idest minus expedite & conuenienter ad bonum statum ciuitatis. Deinde cū dicit.

b ¶ Assignat causā præmissæ comparationis, & primo ostē dit huius causam fuisse hoc, q̃ Lacedæmonica sumpta est a Cretensi. Secundo assignat causam quare Cretēsis fuit prior ibi. {Videtur autem insula &c.} Dicit ergo primo, q̃ causa p̃dictorum est, quia politia Lacedæmonica in pluribus imitatur politiam Cretēsium tamquam antiquiorem, & ideo politia Cretensis in pluribus melius se habet, quia videmus, q̃ plurima de his, quæ sunt ab antiquis inuenta, sūt minus dearticulata, idest diligēter distincta, q̃ ea quæ sunt inuenta a iunioribus. Dicunt enim q̃ Lycurgus, qui instituit politiam Lacedæmonicam, dimittens regnum Charilli regis Lacedæmoniorū, multo tempore conuersatus est apud Cretam propter amicitiam & affinitatem, quam habebant Lacedæmones ad Cretenses. Et ideo Lacedæmones, qui venerant Cretā causa familiaritatis, susceperunt institutæ legum, quę tunc erāt apud habitantes in Creta. Vnde videmus q̃ incolæ Cretenses eodem modo vtuntur legib' sicut & Lacedæmones, & hoc ē secundum institutionē Minois regis Cretensium. Deinde cū dicit.

c ¶ Assignat causā quare leges iter Græcos primo inuentæ sunt apud Cretam. Dicit enim, q̃ insula Cretensis videtur tenere secundum situm terrę optime esse dispositā ad principandū Græcis, qui fere omnes habitant circa mare. Insula autem illa quasi adiacet toti litori Græciæ, & distat modicum a quadam Peninsula, quæ vocatur Peloponnesus, quæ nunc dicitur Achaia, & similiter versus Asiā propinqua est loco qui dicitur Triopium, & insulę quæ dicitur Rhodus: & ideo Minos qui fuit rex Cretensis obtinuit principatum in toro mari Græciæ, & insulas quasdam prius habitatas per violentiam subegit, quasdam autem de nouo habitari fecit, singulis suas leges imponens. Vltimo autem transiuit in insulā Siciliæ, & ibi mortuus est circa Caminā. i. circa mōtē

Vulcani

Male etiā circa pecunias publicas constitutum apud illos est, quia neque in publico habent quicquam, & magna bella gerere coacti, pecunias ægre conferunt, nam quia sparciatarum est plurimum: agri, non examinant inuicē collationes, & euenit legislatori, contra quam commodum est, publice inopiam, priuatim auaritiam inducere. De Lacedæmoniorum igitur Republ. hactenus dictum sit, nam hæc sunt, quæ maxime quis reprehendat.

LECTIO XV.

Retensium uero Respubli. huic finitima est, habet autem quædam, non deterius, sed plurima minus nitide.

Videtur autem & fertur Lacedæmoniorum Respub. in pluribus imitata Cretensem. Vetusta autem pleraque rudiora sunt nouis. Ferunt enim Licurgum post dimissam Charilli regis tutelam, cum longo tempore peregrinaretur, in Creta plurimum fuisse diuersatum, propter cognationem: erant enim Lycii Lacedæmoniorum coloni, susceperant autem hi, qui in eam coloniam uenerant instituta legum, tunc in antiquis habitatoribus obtinentia. Quapropter & nunc Peræci eodem modo illis legibus utuntur, quomodo eas Minos constituit primus,

Videtur autem hæc insula ad principatum græciæ esse nata ac præclare sita, cuncto namque imminet mari, cū fere Græci omnes circum mare sint positi, abest enim hinc modicum a Peloponneso, illic uero ab Asia circa Triopium & Rhodum. Quare imperium maris obtinuit Minos, ac & insularum alias subegit, alias uero dudum incultas habitari fecit. Tandem Siciliam aggressus, circa Camerinam defunctus est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vulcani vel Ethnæ, ex quibꝰ ignis eructuat. Deinde cum dicit. d ¶ Explicat in speciali comparationem supra positam, & primo ostendit in quibus conueniunt ambę politię. Secundo in quibus politia Cretensis habet melius, ibi. ⁋ Quòd quidem igitur &c.⁋ Tertio in quibus habet peius, ibi. ⁋ Quæ autem circa Cosmos &c.⁋ Ostendit autem primo, qꝑ hæ duæ politiæ proportionaliter se habent, adinuicē in tribus conuenientes.

Primo quidē in agricultura, quam habet Lacedæmones quam exercēt Hilotæ serui apud Cretenses autē Perioeci, ideſt mistiti serui scilicet habitantes in insula. Secundo quantum ad cōmunia publica quæ apud vtrosque sunt, quæ quidē nūc apud Lacedæmones vocātur Phiditia, sed antiquitus vocabantur apud eos Andria, sic etiam vocantur nūc apud Cretenses. Vnde manifestum est, qꝑ Lacedæmones assumpserunt a Cretensibus Tertio quantū ad ordinem politiæ, quia Ephori apud Lacedæmones habebāt eandem potestatem, quam apud Cretas q̄dam qui dicebantur Cosmi, ideſt ornatores solo numero differentes, nam Ephori apud Lacedæmones erant quinque, Cosmi vero Cretensium, erant decem.

Similiter & seniores apud Lacedæmones erant æquales & numero & potestate senioribus Cretensiū, quos vocabant Consilium. Regnum autem primo fuit apud Cretenses, sicut & apud Lacedęmones, sed postmodū dissoluerunt regnum, & cōmiserunt Cosmis ducatum bellorum: vtrique etiam habent cōtionem, ideſt aduna tionem populi, quæ nullius rei habet potestatem, nisi approbandi sententias Seniorū & Cosmorū. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit in q̄bus melior erat politia Cretensis, & dicit qꝑ ordinatio conuiuiorum melior erat apud Cretēses quàm apud Lacedęmones quia i Lacedæmonia vnusquisque qui accędebat ad conuiuiū oportebat, qꝑ aliquid exhiberet secundum captū suum, alioqui non poterat participare politias, sicut prius dictum est: sed apud Cretenses erat observatio magis pertinens ad commune, quia de rebus publicis tam de fructibus terræ q̄ de pecoribus & de redditibus, quos reddebant incolæ qui colebant terras, erat institutum quædam pars, quę expenderetur in sacrificia, & quædam pars, quæ expendebatur in conuiuiis, vt in talibus communis homines & mulieres & pueri & viri nutrięntur de cōmuni. Hoc erat autem & aliud proprium politiæ Cretensium, qꝑ legislator eorum multa Philosophice induxit ad hoc, qꝑ modicum cōmederent, quasi hoc sit valde profiuū & singulis & communitati. Volens etiam, qꝑ non procrearēt multos pueros, ne multitudo hominum excederet quantitatē possessionis, voluit, qꝑ viri non multum commiscerentur mulieribus, & ad hoc concessit turpem masturlorū coitum, sed vtrū in hoc bene fecerit vel male, poſter us ex siderabitur. tamē hoc manifestum est, qꝑ ordinatio cōmuniorum melior erat apud Cretenses q̄ apud Lacedæmones. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostēdit in quo peior erat Cretensis politia, & dicit, quòd peior erat ordinatio apud Cretenses de Cosmis q̄ apud Lacedæmones ꝺ Ephoris. Verum enim malum est commune vtrique, q̄ scilicet apud vtrosque assumuntur ad huiusmodi principatum quicūq; ideſt homines tam probi q̄ non probi. Sed tamen apud Lacedæmones erat vnum bonum, quia poterant eligi de qualibet cōditione hominum, & ideo populꝰ quasi habens partem in maximo principatu bene volebat, qꝑ conseruaretur talis politia. Sed apud Cretenses non eligebātur Cosmi ex qualibet hominum conditione, sed solum ex aliquibus qui erant vel fuerant de numero Seniorū, & similiter Seniores eligebantur ex quibusdam qui fuerant Cosmi, quibus licebat dimittere suum principatum, vt infra dicetur. Et sic populus in principatu Cosmorum non habebat partem. Deinde cum dicit.

g De quibus eosdem vtique dicit aliquis sermones, & de iis, q̄ in Lacedęmonia fiunt: quòd. n. sine correctione & quòd per vitam maior senectus est dignitate ipsis, & non secundum literas principari, sed Autognomonas insecurum.

h Quiescere autem non participantem populum, nullum signū eius quod est ordinatam esse bene, neque enim sumptionis aliquid Cosmis sicut Ephoris: longe enim peregrinantur in insula differentium.

i Quam autem faciunt peccati huius medicinā, inconueniens, & non politica, sed oppressiua, multotiens enim eiiciunt conuenientes quidā Cosmos aut comprincipantium ipsorū, aut Idiotarum, licet autē & intermedie Cosmis abnegare principatum, hæc vtiq; omnia melius fieri secundum legem, quàm secūdum hominum volūtatem, non enim secure canon.

K Causam autem pessimam id quod Acosmię quā constituunt frequenter, cum non sententias velint dare potentum.

l Aut & palam quòd habet aliquid politiæ institutio, sed non politia est, sed potētat' magis: consueuerunt aūt assumētes populum & amicos Monarchiam facere, & seditiones mouere & pugnare adinuicē, equidē quid differt quod tale aut quod post quoddam tempus non iam ciuitatem esse talē, sed solū politicā cōmunionem, est autē periculosa valde sic habens ciuitas, volētibus inuadere & potētibus, sed quemadmodum dictum est, saluatur pp locum, ab expulsione & tyrannica, quod non est secundum rationem, sed per violentiam. Multoties enim apud eos conueniebant aliqui vel de principibus vel de priuatis personis & eiiciebant Cosmos per violentiam. Erat autem & aliud remedium, quia Cosmi poterant abrenunciare principatui in vita sua. Sed melius erat, quòd ista duo ordinarentur p legem, vt scilicet alia lex esset certa secundum quam Cosmi deberent expelli, vel cedere principatui, quàm quòd hoc fieret secundum volūtatem hominū, quæ non est certa regula, cum frequenter voluntas humana sit irrationabilis & iniusta. Deinde cū dicit.

K ¶ Ponit reliquū quod habebant contra ipsum officium, & dicit, quòd illud erat pessimum inter omnia remedia, qꝑ quando Cosmi volebant dare sententias contra aliquos potētes, frequenter inter eos instituebatur cessatio principatꝰ Cosmorum, interdicebant enim ad tempus omnino talē principatum, hoc autem dicit esse pessimum, quia non solum erat contra personas, sed contra totum officiū vel principatum, ex quo ęueniebat multa vtilitas ciuitati. Deinde cum dicit.

l ¶ Improbat prędicta remedia & dicit, qꝑ ista institutio vltima de vacatione Cosmorum habet aliquid politiæ in quantum fit de communi consensu populi, sed tamen non est vera politia, sed magis oppressio quædam per potentiam populi, & via quædam ad tyrānidem. Consueuerunt enim aliqui habentes odio Cosmos colligantes sibi populum & alios amicos suos facere monarchiam, vt scilicet aliquis eorum dominetur in ciuitate loco omnium, & quando hoc non possunt statim facere, mouent seditiones & pugnāt ciues adinuicem. Nihil autē hoc differt, quàm quòd post aliquod tempus iam nō sit ciuitas, sed soluatur tota communio politica. Non enim potest esse ciuitas, soluta concordia ciuium, & sic per seipsam dissoluitur. Sed etiam antequam per seipsam dissoluatur, imminet ei periculum ab hostibus, qui volunt & valent inuadere ciuitatem, quia dum ciues adinuicem pugnant, non possunt vnanimiter resistere hostibus, & quandoque vna pars, introducit hostes in

Habet autem conuenientiam Cretica institutio cum Laconica. Agriculturam exercent, apud hos quidem Ilotæ, apud illos uero Perioeci. Et communitationes sunt apud utrosque. Et antiquitus nūcupabant Lacedemonii has nun Phiditia sed Andria, quemadmodum Cretes: exquo palam est illas in de prouenisse, insuper autem & Reip. institutionem. Ephori namque eandē uim habent, quam in Creta hi qui Cosmi appellantur, nisi quòd Ephori quinque sunt. Cosmi autem decem. Senatores autē pares sunt Senatoribus, quos uocant Cretes Consilium. Regia autē potestas fuit primo apud Cretas, postea illam sustulerunt, imperio in bello ad Cosmos translato. Concio autem omnibus communis est, sed aliam nullam habet auctoritatem, quàm ea comprobandi, quæ a Senatoribus & Cosmis fuerint ante decreta.

Quæ igitur de comessationibus constituta sunt, melius apud Cretas, quàm apud Lacedæmonios se habētur, nam apud Lacedæmonios, unusquisque certum quid in singula capita taxatum solnit, quod nisi faciat, a rep. repellitur, ut prius diximus. At in Creta communius est, ex cunctis enim quæ a terra prouenium, uel armentis ex publicis, et his quæ afferunt Perioeci diuisio fit, ut pars una ad Deorū cultum et ad publica onera, pars ad comessationes deputetur, ac ita ex publico educari omnes, & mulieres, & pueros, & uiros. Ad temperantiam autem cibi, quasi utilis sit, multa legislator philosophatus est, & de mulierum diuortiis, ne superfluam pariant multitudinem prospexit, alio introducto usu, quod utrū praue, uel non praue constitutum sit, aliud erit considerandi tempus. Sed quòd circa commessationes melius prouisum sit apud Cretas, quàm apud Lacedæmonios manifestum est.

At circa Cosmos deterius quàm circa Ephoros, quod enim mali habet Ephororum magistratus, idem est & in illis, sumuntur enim quinis. Sed qđ in his prodest Reip. illic non est. Nā hic quia ex omnibus assumptio est, particeps populus amplissimi magistratus uult manere Remp. illic autem nō ex omnibus sumuntur Cosmi, sed ex quibusdam familiis, & senatores ex his, qui Cosmi iam fuerunt.

De quibus idem dici potest, quod de his, qui apud Lacedæmonios fiunt, nam esse liberum magistratum atque perpetuum, maius est munus quàm dignitas eorum mereatur, & non secundum legem scriptam iudicare, sed secundum quod sibi uidetur, periculosum est.

Quiescere autem plebem non participantem, nullum signum est bene constitutæ ciuitatis, nec quicquam susceptionis est Cosmis, quemadmodum Ephoris, abeuntque per insulam longe a contendentibus.

Medicina uero quam huic delicto adhibent, ridicula est, nec ciuilis sed tyrannica. Sæpenumero enim aut collegæ illorum, aut priuati homines insurgentes, per seditionem Cosmos ex pellunt, licet etiam Cosmis seipsos magistratu abdicare. Enimuero hæc omnia præstabat lege fieri quàm pro hominum uoluntate, non enim secura est regula.

Omnium uero deterrimum est potentiorum deturbatio, quam sæpe conuant, cum pœnas dare uolunt.

Perquàm manifestum est habere eam institutionem aliquid Reipub. sed non esse Rempub. at potentatum magis. Consueuerunt autem concita plebe & amicis, ad unius arbitrium rem deferre, seditionesque & prælia interse miscere. At uero id, quid differt ab eo, quòd tandem ea ciuitas non sis dissoluta ciuili societate. Est autem periculosus hic Reipub. status, si qui uelint possintque inuadere, sed ut supra diximus, seruatur propter locum, qui omnes aduenas excludit. Ita que Perioeci manent Cretensibus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sbi auxilium. Sed sicut dictum est, ab huiusmodi periculis ho- F
minum liberata fuit politia Cretensium propter locum, quia ha
bitabant in insula longe ab aliis ciuitatibus, & sic ipsa longin-
quitate fecit eos securos ab expulsione, ideſt quòd non expelle-
rentur de proprio loco ab hostibus. Et huius ponit duo signa,
quorum unum est, q̃

enim quod lõge facit, propter quod & incolarũ manet Cretẽsi
bus, ministri aũt recedũt frequẽ
ter, neq; n. extrinseco principa-
tu, participãt Cretẽses nupq̃ e
bellũ peregrinũ transiuit ad in-
sulam, qđ fecit manifestã infir-
mitatẽ earũ quæ ibi legum. De
hac quidẽ igitur politia, tantũ G
nobis dictum sit.

LECTIO XVI.

Olitizare autẽ videtur & Carchedoni bene & in multis abũdatius ad alios, maxime aũt quẽdã propi qua Lacædemonibus. hæ. n. po litiæ, tres adinuicẽ propiquæ ali qualiter sunt, & ab alijs multũ differunt, quæ Crætẽsiũ & Lace H dæmonica, & tertia ab ijs quæ Carchedoniorũ. Et multa institutorũ se habẽt apud ipsos bene Signum aũt politiæ co ordinatę populũ habentẽ permanere & institutione politię, & neq; sedi tionem quod indignum dici, fie ri, neque Tyrannum.

b Habet aũt similia Lacedemo num politia, cõiuia quidẽ so- I
cietatum, Phiditiorũ, eum aũt qui centũ & quatuor prĩcipatũ Ephoris, veruntamẽ nõ deterius Ij quidẽ. n. ex cõtingentib⁹ fiunt hunc autẽ eligunt principatum virtuosũ: reges aũt & Gerusiam proportionata ijs, quæ regibus & senibus etiam.

c Melius aũt Reges neq; p se eẽ genus, neq; hoc q̃ cõtingẽs, sed q̃ diferẽs ex ijs eligibiles magis q̃ secundũ ætatem. Magnorũ. n. domini cõstituti, si viles fuerint multũ lędunt & læserunt iam ci uitatẽ Carchedoniorũ. Plurima quidẽ igitur increpatorũ, vtiq; propter transgressiones contra ria exsiſtunt entia omnibus di- K
ctis politiis.

d Eorũ aũt q̃ ad suppositionem Aristocratiæ & politiæ, hæc qdẽ

Secũdo quantum ad regnũ ciuitatis, quia apud Carthaginẽses erat principatus centũ & iiij. virorum similis principatui Epho rorum qui erat apud Lacedæmones, tamen quantũ ad hoc non deterius sed melius se habebant Carthaginenses, quia Lacedæ monii instituebant Ephoros ex contingentibus, ideſt ex quibuscumq; personis, & etiam non appro batis in virtute. Sed Carthaginenses eligebant ad hunc prin cipatum solum homi nes virtuosos. Simi liter etiam Carthagi nenses habebant re ges sicut Lacedæmo nes, & habebant di gnitatem quandam vel honorabilitatem correspondentem se nioribus, qui erant apud Lacedæmones. Deinde cum dicit.

c ¶ Improbat prędictam politiam secũ dum duos modos su pra positos, & primo quidem quantum ad hoc, quòd non erat apud eos bene statu tum. Secundò quan tum ad hoc, q̃ non concordabat intẽ tioni legislatoris, ibi. {Eorum autem &c.} Dicit ergo primo, q̃ melius esset, q̃ reges non acciperentur ex uno solo genere, sed ex quibuscũque sin- L
tuosis, & si deberent ex vno genere accipi non deberet esse il lud genus qualecum que, sed tale, ex quo ve in pluribus boni prodirent, & iterum si eligatur aliquod ge nus differens boniz te ab aliis, ex quo as sumanturreges, me lius esset, q̃ ex illo genere aliquis eligere tur ad regnum p ele ctionem q̃ per gene putã, q̃ primogeni ti dominentur, quod dum aliter sit, neque ter contingit q̃, ho mines viles pertinge runt ad regnum, & hoc est value periculosum, si homines vi les constituantur ad habendum potestatẽ de reb⁹ magnis. Mul tum enim hoc lędit ciuitates, & tales vi les reges in multis la serunt ciuitatẽ Car thaginẽsium. Con cludit etiam ex præ dictis, q̃ eum tres alię politiæ sint similes, M

Verum Ilotes persæpe a Lacedæmoniis defecere. Non enim erat in Creta potentia ulla externa, sed nuperrime bellum peregrinum irrupit in eam insulam, quod patefecit imbecillitatem legum suarum. De hac igitur & publica hæc dixisse sufficiat.

LECTIO XVI.

Videtur etiam Carthaginensium Resp. bene constituta, multaq; habere pier alias, quædam uero maxime similia Lacedæmoniis. Tres enim istæ Resp. quodammodo inter se proximæ sunt, multumque distant ab aliis. Cretica dico & Laconica & Carthaginensis, multaque in ipsis prouisa sunt recte. Signum est Resp. bene institutæ, quòd populus in suo permanet loco, neque seditionem ullam (ut ita dixerim) umquam fecit, neque tyrannum.

Continet autem similia Lacedæmoniorum Respu. Comessationes quidem sodaliuorum, Phidicus, centum autem & quatuor uirorum potestas, Ephoris præter quam quòd non deterior, nam illi ex contingentibus sunt. Hanc autẽ potestatem suscipiunt optimates. Imperator uero & senatus conueniunt Lacedæmoniorum regibus & senibus.

Melius autem, quòd imperatorem non secundum genus neque ex uili, aut præcellenti magis eligunt, quàm secundum uirtutem, nam qui magnã habent potestatem si ipsi nullius precii sint, multum nocent, nocuerunt q; iam Lacedæmoniorum ciuitati. Plurima igitur reprehensorum propter transgressionem, communia sunt omnibus antedictis.

Sed quantum ad intentionem optimatum attinet & Reipu. quædam ad

cõmunia sunt omnibus ea q̃ sunt in eis increpatione digna. Et ideo q̃ dicta sunt in aliis, sunt ẽt hic intelligẽda. Deinde cũ dicit.

d ¶ Improbat hanc politiam quantum ad hoc, q̃ recedebat a proposita intentione. Et circa hoc ceria facit. Primo ostendit, q̃ in quibusdam diuertebat ad plebeium statum, in quibusdam ad paucorum potentiam. Secundo ostendit, q̃ magis diuertebat ad paucorum potentiam, ibi. {Transgreditur autem &c.} Ter tio improbat remedium, quod contra hoc apponebat, ibi. {Oli garchia autem, & cætera.} Dicit ergo primo, quòd cum ista sit suppositã

suppositã intentiõ legislatoris apud Carthaginenses vt institue A
ret politiam vel statum optimatum, quędam statuta eius decli nabant ad popularem statum, quædam ad paucorum potentiã. Erat enim apud eos statutum, quòd reges cum senioribus habe rent in sua potestate aliqua deferre ad populum, quæ non defer rent quando omnes consentirent, si autẽ non omnes consenti rent, populus habe bat in hoc iudicium quid fieri deberet. Si militer autem quan do de communi con sensu aliqua refere bant ad populum, nõ solum populus habe bat audire quod di cebatur & approba re, sed habebat pote statem diiudicãdi an esset bonum vel non, & si volebat populus poterat contradicere quod non fiebat in aliis præmissis politiis, & sic populus sta tuebat principibus quid esset faciendum, & hoc erat status ple bęius. Ex alia parte erant apud eos quidam principatus Quinqueviro rum, qui habebant se in tromittere de multis & magnis negocijs ci uitatis, & illi eligebã tur per solos princi pes. Similiter etiam per eos solos eligebã tur illi Centũ & qua tuor viri, de quibus supra dictum est. Si militer etiam maio res ciuitatis maiori tempore principabã tur, quàm alii, quia illi, qui præcesserant in principatu, erant socii i principatu eo rum, qui succedebãt, & sic duplicabaẽ eis tempus principatus, quod non fiebat aliis minoribus, & hoc erat potentię paucorum. Erat etiã apud eos aliquid pertinẽs ad statũ optimatum, quòd principes elige bantur absque præ cio dato ab eis. Et ite rum nõ eligebantur per sortem, sed pro pter virtutem, & quę dam alia huiusmodi. Et sic non in omni bus recedebãt ab op timatum statu. Ha bebant etiam aliud potentiæ paucorum, scilicet, quòd maxi mi principes iudica bant de omnibus sen tentiis. Non aũt erãt diuersi, qui ex diuer sis iudicarẽt, sicut fie bat i Lacedæmonia. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit, q̃ ista politia magis declinabat ad paucorũ po- B
tentiam, & hoc quantum ad duo, quorum secundum ponit ibi, {Prauum autem &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit

ad populũ declinant magis, hæc autem ad Oligarchiã. Eius quis dem n. quod est hoc quidem ad ducere, hoc autẽ non adducere ad populũ, Reges domini cũ se nioribus, si cõsenserint omnes, si autẽ non, & horum populus, quæcumq; autẽ intulerint, non audire solũ attribuunt populo qui statuit principibus sed do mini de iudicando sunt, & volẽ ti illatis contradicere, licet: qđ quidẽ in aliis politiis non est. Pẽ tarchias autẽ dominas exsistẽtes multorum & magnorũ, ab ipsis eligibiles esse, & eum qui centũ, hos eligere maximum principa tum. Adhuc autem, hos amplio ri principari tẽpore aliis, etenim prætériti principantur & futuri, Oligarchicũ. Quòd autem sine C
prætio & non sortiales, Aristocraticũ ponendũ, & si quid tale alterum & sententias a principi bus iudicari omnes, & nõ alias ab aliis, quemadmodum in La cedæmonia.

e Transgreditur aũt Aristocra tiæ institutio Carchedoniorum maxime ad Oligarchiã, secundũ quændã intellectum, vt videtur multis: non. n solum virtuosum, sed diuitẽ putant oportere eligi principẽ. impossibile. n. egentẽ bene principari, & vacare. Siqui D
dem igitur eligere diuitem Oli garchicũ, secundũ virtutem au tem Aristocraticũ. ille quidem igitur erit ordo tertius secundũ quem quidem ordinata sunt, & apud Carchedonas q̃ circa poli tiam: eligunt. n. ad duo hæc re spicientes, & maxime maximos reges, & duces exercitus.

f Oportet autem putare, pecca tum legislatoris esse transgres sionem hãc Aristocratię a prin E
cipio n. videre hoc, necessariis simum est, qualiter optimi pos sint vacare. & nihil dehouestari non solum Principes, sed neque singulariter viuentes.

g Si autem oportet aspicere & ad abundãtiam. gratia vacatio nis, prauum, maximos principa tuum venales esse, regnum. s. &

in quo declinabat ad paucorum pot entiam. Secundo improbat ibi. {Oportet autem putare &c.} Dicit ergo primo, q̃ institu tio politiæ Carthaginensis quam volebant esse optimatũ, ma xime declinabat ad paucorum potentiam sicut multis videtur. Putabant enim, quòd oporteret eligi principes non solum vir tuosos, sed etiam di uites, & mouebantur hac ratione: quia im possibile erat, q̃ ali quis pauper bene prĩ ciparetur & vacaret negociis ciuitatis. Non enim habebant eorum principes sala rium de communi. Vnde oportebat si pauperes virtuosi eli gerentẽ in principes, q̃ prætermissis nego ciis ciuitatis intende rent ad quærendum sibi victum. Quia au tem eligere principẽ diuitem ẽ status pau corum, eligere autẽ virtuosum est status optimatum, manife stum est, q̃ eligere di uitem virtuosum erit iam tertius ordo, qui obseruabatur apud Carthaginenses. Eli gebãt enim maximos principes reges & du ces exercitus respiciẽ tes simul ad diuitias & virtutes. Deinde cum dicit.

f ¶ Improbat prædictam ordinationẽ. Et primo rationem qua mouebantur. Se cundo ipsam ordina tionem, ibi. {Si autẽ oportet aspicere, &c.} Dicit ergo primo, q̃ iste recessus a statu optimatum ẽ imputandum legislatori, hoc enim fuit maxi me necessarium vide re a principio, qualiter homines optimi in virtute, possent va care operibus virtu tum absq; hoc, q̃ de honestarentur vacan do rusticanis operib⁹, & hoc non solum qũ principarentur, sed etiam quando ageret priuatam vitam, insti tuẽdo scilicet aliqua p̃mia virtutũ, ex qui bus nutrirenẽ virtuo si. Deinde cũ dicit.

g ¶ Improbat ipsã ordinationem dupli citer. Primo quidem ostendens eã esse pe riculosam. Si enim oportet in eligendis principibus aspicere ad diuitias, ad hoc q̃ possint vacare abiq; operibus, quib⁹ lucré tur victum, valde ma lum erit quòd maxi mi principatus. s. re gnum & ducatus exercitus, sint venales, ita scilicet, q̃ pro abũ dantia pecuniarum dentur. Ita etiam dicit esse prauum, quia ex hac lege sequitur, q̃ tota ciuitas sit amatiua pecuniæ, etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

magis quam virtutis. Quia ciues quicquid viderint esse præciosum in principibus, consequenter opinantur præciosum esse. Et sic quacunque ciuitate virtus non maxime honoratur vt scilicet tali virtute honor principatus deferatur. Vnde est impossibile, quòd in tali ciuitate homines secundum virtutem infallibiliter principentur, & ex quo propter diuitias principatus dãtur, quodammodo diuitijs emptus, probabile est, quòd ciues consueſcãt inhiare ad lucra pecuniæ quam cum expenderint, assequi poterunt principatum. Valde enim inconueniens est, si dicatur, quòd ille qui est pauper & virtuosus, velit lucrari in officio constitutus. Ille autem qui est deterior, non velit lucrari, postquam multa expenderit ad principatum acquirendum. Hoc enim est omnino improbabile, & ideo nõ oportet requirere, an sint diuites illi qui sint instituendi ad principatum. Sed siue sint diuites, siue pauperes, illi debent institui qui possunt principari secundum virtutem. Secundo, ibi. ¶ Dignius autem, si &c. ¶ improbat prædictam legem ex hoc q̃ prætermittit conuenientius remediũ quod posset adhiberi. Dignius enim esset si legislator præeligeret ad principatum paupertatẽ virtuosorum, non respiciens ad diuitias, & cum hoc curam aliquam apponeret, vt saltem in principatu existentes possent vacare. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit secundo, i quo declinabat ista politia ad statũ paucorum, & dicit hic esse prauum id quod obseruabatur apud Carthaginenſes vt idem obtineret plures principatus siue plura officia, quia vnum opus optime pficitur ab vno homine. Si autem vnus homo debeat plura opera exercere, necesse est, quòd impediatur in altero, vel in vtroque. Vnde legislatorem oportet attẽdere, vt nõ imponat plura opera vni homini, pura, quòd nõ præcipiat eidem tibicinem esse & sutorẽ. Et ideo, nisi paruitas ciuitatis impediat, ducatũ exercitus. lex n. ista diuitias facit, pręciosas magis virtute, & ciuitatẽ totã amatiuam pecuniarũ: quodcũq; autem existimat, præciosum eẽ quod principale, necesse & aliarũ politiarũ opinionẽ assequi iis. Vbi autem non maxime virtus honoratur, hãc politiã non est possibile firmiter sũ virtutẽ principari: rationabile aũt assueſcere lucrũ hoc ementes, qñ cum expenderint principentur, inconueniẽs quidẽ, si pauper quidẽ existens, epiiches aũt volet lucrari, deterior aũt vtique non volet, cũ expẽderit, propter q̃ oportet eos, qui posũt Aristocratizare, hos principari. Dignius aũt, si & præferet penuriã epiichorum legislator, sed & principantium curaret de vacatione.

h Prauum autem vtiq; videbitur esse, & plures principat' principari eundem, qđ quidem acceptat apud Carchedonios: vnum .n. opus ab vno optime perficit. Oportet autẽ hoc qualiter fiat, videre legislatorem, & non præcipere eundem fistulare, & coria incidere. Quare vbi non parua ciuitas, magis politicum est, plures participare principantibus & magis demoticũ. Cõmodius. n. sicut diximus & pulchri' vnumquodq; perficitur ab eisdem & velocius, palã aũt hoc in bellicis & nauticis. In iis. n. ambobus p omnes vt est dicere extenditur principari & subiici.

i Oligarchia autẽ existente politia, optime effugiunt iudicando, semp aliquã populi partem emittẽtes sup ciuitatem: hoc. n. faciunt & seruant mansurã politiam, sed hoc est fortunæ opus. Oportet aũt insediționales esse q̃ legislatorem. Nunc aũt si infortuniũ aliq̃d eueniat, & multitudo abscesserit subiectorũ, nullum est remediũ: quietis per leges. De Lacedæmoniorũ quidẽ igitur politia, & Cretensium & Carchedoniorum, quæ merito attemptãtur hoc habet modo.

LECTIO XVII.

Orũ aũt quæ pnunciauerunt de politia quidem qui non cõmunicauerunt a cõmunibus politicis

præturam. Hæc enim lex præciosas facit diuitias, quam virtutes: ac ciuitatem totam ad studium pecuniarum conuertit. Nam quicquid apud ciuitatis principes habetur in precio, necessarium est & aliorum ciuiũ opinionẽ subsequi. Vbi autem non maxime honoratur virtus ibi non est possibile firmum, optimorum esse in Rep. statum. Assuescere uero ad lucra rationabile est, quando per largitionem adipiscuntur dignitates. Absurdum est enim si pauper quidem aliquis uerum bonæ mentis lucrari uelit, improbior autem non uelit, cum sumptus fecerit. Quocirca, oportet eos qui possunt optime gerere magistratum, assumere ad magistratum. Probabiliusque fuit, si auctor legis opulentiam præstantium uirorum abiecisset: ac eorum qui in magistratu forent quieti prospexisset.

Prauum etiam uideri potest plures magistratus ab uno homine geri: quod in honore est apud Carthaginenses. Vnicum enim ab uno optime perficitur opus. Hoc autem ne fieret, prouidendum fuit a legislatore, neque cogendum eundem tibicinem esse atque sutorem. Quare, ubi non parua est ciuitas, magis ciuile est, ut plures sint participes magistratuum, magisque populare. Communius enim, ut diximus & melius singula conficiuntur atque celerius. Patet autem hoc in bellicis rebus & nauticis. In his enim ambobus per omnes (ut ita dixerim) transit imperare, & parere.

Sed cum ad paucorum potentiam uergat Resp. eorum optime illud effugiunt, ut semper aliqua plebis pars detur, ad oppida mittentes, per hoc illi arbitrantur, ac certe efficiunt statũ ciuitatis permanere, sed hoc est fortunæ opus. Oportebat uero non per fortunam sine seditionibus esse, sed per legislatorem id fieri. Nunc autem si diuersa fortuna incidat, & plebs a gubernatoribus secedat, nullum est remedium legis ad quietem adhibitum. Lacedæmoniorum igitur, & Cretensium, & Carthaginensiũ Resp. in hũc modum se habet.

LECTIO XVII.

Orum autem, qui de Republi. aliquid tradiderunt, quidam numquam uersati sunt in gubernatione ciuitatis,

ibi. ¶ Legislatores autem &c. ¶ Ponit ergo primo duas differentias eorum, qui de politijs, vel legibus tractauerunt, quarum prima est secundum diuersitatem vitæ. Quidam enim eorum vixerũt in vita priuata in nullo communicantes politicis actionibus, quia non fuerunt gubernatores aliquarum ciuitatum, sicut Plato, Phaleas, & Hippodamus, de quibus supra dictum est, quid fuit dignũ circa eos dicendum. Alii autem vixerunt vita politica, instituẽtes leges aliquibus ciuitatib', vel propriis vel extraneis. Secunda differentia est secundum ea quæ tractauerunt. Quidam enim tractauerunt condictores aliquarum legum siue leges, quod ordinarent aliquam politiam. Quidam vero etiam instituerunt politiam; quæ est ordinatio regiminis ciuitatis, & posuerunt quasdam leges, sicut Lycurgus, qui instituit Lacedæmonicam politiam, & Solon qui instituit Athenienſem. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur de instituentibus politias, & quia de politia Lacedæmonica, quam Lycurgus instituit supra dictũ est, restat dicendum de politia Athenienſiũ, quam instituit Solõ, & circa hoc tria facit. Primo ostendit quid Solon instituit. Secundo quomodo a quibusdam reprehendebatur, ibi ¶ Propter quod &c. ¶ Tertio excusat ipsum, ibi. ¶ Videtur autem &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd aliqui reputant Solonem fuisse bonum legislatorem, quia dissoluit paucorum statum, qui erat valde intemperatus, & immoderatus apud Athenas, & liberauit populum qui seruiebat ex immoderato regimine diuitum, & instituit popularem statum in patria sua, & miscuit bene politiã ciuitatis, dans aliquã partem populo in ea. Erat enim in Ariopa, idest in vico Martis, qui erat locus solennis apud Athenas, institutum concilium ciuitatis, scilicet quod erat paucorum, quia consiliarii ciuitatis erant ex diuitibus & potentibus. Sed quòd principes eligerentur, hoc erat optimatum. Prætorium autem, idest potestatem iudiciariam instituit ex popularibus, quod erat populare. Et sic Solon videtur non dubitasse illa, quæ prius erant, scilicet concilium paucorum & electionem populi, quæ erat optimatum. Sed de nouo instituit popularem quendam principatum, dum fecit prætoria, idest iudices ex omnibus ciuibus. Deinde cum dicit.

nullis, sed perseuerauerunt singulari vita viuentes, de quibus si quid sermone dignũ, dictum est fere de omnibus. Quidam autẽ legislatores fuerunt, ii quidem propriis ciuitatibus, ii autem & quibusdã extrancorum politicæ conuersationi ipsi, & horum qui dem ii fuerunt conditores legũ, ii aũt & politiæ, puta Lycurgus & Solon. Isti. n. & leges & politias instituerunt. De ea quidem igitur quæ Lacedæmoniorum dictum est.

b Solonem aũt aliqui quidem putant fuisse legislatorẽ studiosum. Oligarchiam. n. dissoluisse valde intemperata existentẽ, & seruientem populũ liberasse, & Democratiam patriã instituisse miscuisseque bene politiã, fuisse. n. quod in Ariopago cõsiliũ Oligarchicũ, quod aũt principatus eligibiles, Aristocraticum, prætorium autẽ, Demoticũ. Videtur autẽ Solon illa quidẽ existentia prius, non dissoluisse cõsilium. i. & principatum electionẽ, populum aũt instituisse prætoria faciens ex omnibus.

c Propter quod & quidẽ accusant ipsum, soluere vero alterã cum fecerit prætoriũ dominum omnium, cum sit fortiale. Cum .d. hoc inualuit sicut tyrãno populo largiẽtes politiã in eã quæ nũc Democratiã instituti sunt, & id quidem quod i Ariopago cõsilium Ephialtes prohibuit & Pericles: & hoc itaq; modo vnusquisque rectorum populi augẽs produxit in eam quæ nunc Democratiam.

d Videtur autem hoc non secũdum Solonis volũtatem factum fuisse, sed magis ab accidente. Nauarchiæ. n. in Medis populus factus causa astute cõcepit, & rectores populi accepit prauos q̃ politice cõuersantib' Epicheis. Qñ & Solon videtur necessariã

sed in priuata uita uoluisse uixerunt: de quibus si quid dignum relatum fuit: supra diximus. Quidam autem legislatores fuere, gubernauerunt, que uel in propria ciuitate, uel in alienis, & horum quidam quodammodo legum auctores fuere. Quidam etiam resp. constituendæ, ueluti Lycurgus & Solon. Hi enim leges & resp. condidere. Lycurgus quidem Lacedæmonis, ut dictum est, Solon autem Atheniensibus.

Existimant autem quidam Solonẽ legislatorem fuisse præclarum. Nam & paucorum potentiam sustulisse, quæ nimis intemperans erat, & plebem a seruitute liberasse, ac statum popularem in patria constituisse, optimeque Rempublicam temperasse. Nam esse consilium Ariopagi, paucorum gubernationis, delectus uero magistratuum, optimatum, iudiciariæ uero, popularis. Sed uidetur Solon illa duo, cum essent prius, non sustulisse consilium Ariopagi, & magistratuum delectus, at populum asseruisse, iudicijs ex omnibus constitutis.

Quapropter quidam illi succensent, quòd alterum dissoluerit, cum auctoritatem omnem ad iudicium traduxerit, quod per sortitionem est. Nam cum hoc inualuit, tamquam tyranno, gratificantes populo, in eum, qui nunc est, popularem statum Reip. redegerunt, & consilium Ariopagi Ephialtes inhibuit & Pericles. Iudicibus uero salaria Pericles induxit, ac per hunc modum unusquisque eorum, qui apud plebem posse uoluerunt, populum augere perseuerauerunt, donec in ista, quæ nunc est, licentia pueniret.

Apparet autem hoc non tam Solonis uoluntate quam casu euenisse. Nauali enim potentia aduersus medos ciuitas populus, maiora de sese sapere cepit, & accesserunt patroni seditiosi contra bonos & modestos ciues, qui Rempubl. gubernabant. Cum uideatur quidem Solon eam quæ maxime

A c ¶ Ostendit quomodo Solon a quibusdam reprehendebatur. Accusabant enim quidam ipsum, quòd ipse dissoluerat alterã politiam, quę prius erat, quando instituit iudicium, & quòd postea habuerit potestatem super omnia cum tamen illud officium esset fortuitum, quia fortasse eligebantur aliqui ex populo ad hoc officium, ideo autem dicit esse eum per hoc dissoluisse priorem politiam, quia cum inualuisset illud officium in ciuitate, prætores illi instituti ex populo, transtulerunt totum regimen ciuitatis in populum qui tyrannide opprimebat maiores, & ita dẽ nentum est ad honorarium statum popularem, qui erat apud Athenas. Primo enim Ephialtes, & Pericles qui fuerunt prætores populares, destruxerunt consilium quod ex antiquo erat in Ariopago, & continebat vnusquisque de electoribus populi auxit potestatem populi, quousque perducta est politia ad popularem statum q̃ tunc erat. Deinde cum dicit.

d ¶ Dicit ia Solonẽ & dicit, quod iste defectus videtur accidisse non ex intentione Solonis, sed ex quodam accidente. Cum enim rex Medorum inuaderet Athenienſes, illi cogitantes, quòd neq; suus suos tueri poterant neq; obsidionem ciuitatis sustinere, collocatis pueris & mulieribus & rebus quas habebant, in aliis græciæ ciuitatibus, omnia ciuitate transtulerũt bellum de terra ad mare. Et ita congregatus est populus tempore Medorum causa huius principatus naualis, & attribuẽtes cõcepit vt totam sibi potestatem vsurparet, & accidit, quòd loco virtuosiorum rectorum, populus habuit prauos rectores, qui intentionem populi sunt prosecuti. Quod autem Solon hoc non intendit, patet per hoc, quia Solon non dedit potestatem populo nisi illam, quæ est maxime necessaria, vt scilicet eligeret principes & corrigeret eorum errores. Hanc autem potestatem populi dicit esse necessariam, quia sine hoc populus esset seruus, si sine sua voluntate principes acciperentur, & non posset emendare mala, quæ principes faccrent, & cum seruitutem ferre non posset, fieret eueſsarius principibus. Sed omnes principatus instituit primo ex antiquis bus, idest nobilibus & diuitibus. Et secundario instituit ex censu quingentorum medimnorum, idest, qui haberent in bonis quingentos medimnos, & ingerum tollendum

Et certo instituebat' princeps ex equitib' qui erat tertius ordo, Quintus autem ordo erat mere uariorū, qui erant infima pars populi, ad quos nullus principatus pertinebat. Et sic patet, quòd in principatibus maiorem partem addidit maioribus quàm populo. Vnde non fuit eius intentio instituere statum popularem: sed consecuta est præter eius intentionē. Deinde cum dicit,

c ¶ Determinat de institutoribus legum. Et primo ostendit qui fuerunt: et quibus leges imposuerint. Secundo, quas leges tulerint. ibi. { De aliis quibusdam &c. } Circa primum duo facit. Primo agit de quibusdam legislatoribus in Italia: quæ quondam magna Grecia vocabatur. Secundo de quibusdam legislatoribus Græcis. ibi. { Fuit autē Philolaus &c. } Dicit ergo primo, quòd legislatores fuerunt quidam Zaleuchus nomine, qui imposuit leges Locris occidentalib' & est quedam ciuitas Calabriæ, que est ad occidentem Græciæ. Fuit etiam quidam legislator Charondas Catheniensis qui tulit leges suis ciuibus & quibusdam aliis ciuitatibus Chalcidicis, circa Italiam, & Siciliam. Ostendit autem, unde ipse ingressus eruditus in legislatione, & dicit quod quidam volunt colligere quòd in terris illis primus inuentus in illustrius in legislatione fuit quidam Onomacritus nomine, qui cum esset ciuis Locrensis exercitatus fuit circa legislationem in Creta, & postea præfectus fuit populo artificialiter regens ipsū & huius locum dicunt fuisse quendam Thaletem cuius auditores dicūt fuisse Licurgum Lacedæmonium & Zaleucum Locrum. Zaleuci autem dicunt auditorē fuisse Charondam Catanensē. Sed ista dicunt non considerantes bene tempus ipsorū, quod non erat conueniens huic narrationi. Deinde cum dicit

f ¶ Narrat de legislatoribus Græciæ. Et dicit, q̄ quidam Philolaus ciuis Corinthius tulit leges Thebanis. Et assignat causam quare de Corintho transiuit Thebas. Et dicit, quòd maxime potētiā attribuere populo, scilicet principat' eligere & corrigere, neque enim huius populus, existens dominus, seruus vtriq; esset, & aduersarius: principatus aūt ex insignib' & abūdātibus, instituit omnes ex quigētis Medimnis & Iugarijs, & tertio fine vocato equestri: quartū aūt quod mercenariū quib' nullus principatus attinebat.

e Legislatores autē fuerunt Zaleuchus Locrensis occidētalib', & Charondas Cataneus suis ciuibus. & alijs Calchidiæ ciuitatibus circa Italiā & Siciliā. Volunt aūt quidē colligere qualiter Onomacritus fuit primus industrius circa legislationē, exercitatū autem fuisse in Creta cū esset Locrus, & pfectum populo secundū artem, huius aūt fuisse sociū Thaletē, Thaletis autē auditorē Lycurgū & Zaleucum Zaleuci autē Carondam, sed hoc quidem dicunt incōsideratius tempore dicentes.

f Fuit aūt & Philolaus Corithi' legislator Thebeis, erat aūt Philolaus de genere quidē Bachidorum, amator aūt factus Dioclis qui vicit Olympiadē vt ille ciuitatem reliquit recordatus amorē matris Alcyones, abijt Thebas, & ibi vitam finierunt ambo & nūc adhuc ostēdūt sepulchra ipsorū, muicē quidē facile cōspectibilia existētia ad regionē aūt Corinthiorū, hoc quidē conspectibili, hoc aūt non cōspectibili: fabulātur enim ipsos sic ordinasse sepulturā. Dioclea quidem propter abstinentiam passionis, quatenus nō visibilis sit Corinthia à puluere, Philolaū aūt quatenus visibilis, habitauerūt quidē igitur propter talem causam apud Thebeos. Legislator aūt fuit ipsis philolaus.

g De alijs quibusdā & de puerorum procreatione quas vocāt illi leges politicas & hoc est singulariter ab illo lege statutū quatenus numer' saluetur sortium. Caronde aūt nihil est proprium nisi vīdictæ falsorū testiū: primus enim fecit cōsiderationem, diligentia autem est legum placentiorū & his qui nunc legislatoribus, Philolai autem propriū necessaria fuit potestatem, populo tradidisse, ut magistratus crearet, & malefacta corrigeret, nisi enim populus hanc haberet potestatem, seruus erit & inimicus, at magistratus omnis constituitur ex nobilibus ac locupletibus ex censu quingentorum medimnorum & iugerum. Tertium ex equitibus. Quartum ex opificibus sordidis equibus nullum magistratus assequendi ius erat.

Fuerunt etiam legum positores Zeleuchus apud Locros occidentales, & Charondas Catanensis ciuibus suis, cæterisque ciuitatibus Chalcidicis quæ sunt circa Italiam, & Siciliam. Tentant uero quidam inducere, quasi Onomacritus fuerit primus legum inuentor secundarum peritus. Hunc uero exercitatum in Creta, cum esset Locrus, perfectum autem per artem diuinationis huius familiarem fuisse Thaletem. Thaletis autem auditores fuisse Lycurgum & Zeleucum. Zeleuci autem Charondam. Sed quæ ista dicunt, tempora non supputant.

Fuit etiam Philolaus Corinthius legislator Thebanis. Erat autem Philolaus ex familia Bacchiadum, amicus uero Dioclis, qui olympia uicit. Sed ubi ille ciuitatem deseruit, commotus ob amorē matris Alciones, Thebas migrauit. Atque ibi ambo defuncti sunt, Monstrantur quoque etiam nunc illorum sepulchra, spectantia quidē sese. Verum ista constituta, ut ex Dioclis quidem sepulchro non sit prospectus in Corinthium agrum, ob animi infectionem. Ex Philolai autem sit prospectus. Habitarunt igitur ob huiusmodi causam apud Thebanos, legesque illis Philolaus descripsit.

Et de aliis quibusdam, & de sobole procreanda, quas illi leges proletarias appellant, & hoc est præcipue ab illo prouisum, ut numerus hereditatum conseruetur. Charondæ autem nihil est proprium, nisi iudicia falsorum testium. Primus enim de his legem posuit, diligentia autem & ciuitate etiam el gantior quam hi qui nunc sunt legum conditores. Philolai propriū est patrimoniorū disparitas.

Cum esset de genere Bacchidarum, ideſt eorum qui trahebant originem a Baccho, factus est amicus cuiusdam Dioclis, qui habuerat quandam victoriam in olympia. Postquam igitur Diocles reliquit ciuitatem, forte ex pulsus inde per aliquam iniuriam, Philolaus habens in memoriam amorem matris Dioclis, quæ vocabatur Alcione, quę forte nutriebat eum, simul cum eo abiit Thebas, & ibi ambo finiuerunt vitam, qui d vsque nunc eorū sepulchra ostendunt, quæ mutuo se respiciebant, & ex uno poterat conspici alterum. Sed ita erant disposita ex ius legione Corinthiorum, vt unum posset inde videri, aliud non. Narrant autem, q̄ ideò fuerunt sic constituti eorū sepulchra, vt Diocles non videret a Corintho, quasi volens ab ea abstinere propter ea quæ ab ea fuerat passus. Philolaus autem videri poterat, quia nihil ab eis fuerat passus. Ita igitur fuit causa, quare apud Thebanos habitauerunt, & eis leges tulerunt. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit, quid proprium vnuiusque legislatorum fuit. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quod Philolaus tulit leges Thebanis de quibusdam aliis, sed specialiter de filiorum procreatione, vt scilicet non insisterent pueri generationi, postquam certū numerum filiorum habuerint. Secundo ostendit, quod Philolaus, Thebanis qui vocabantur legislatoribus. Hoc autem de procreatione filiorum solus ipse instituit ad hoc, quòd conseruetur numerus sortium, scilicet quod non oporteat vnam partem possessionis vnius hominis diuidi in plures, sed tot pueri generentur, quod semper idem numerus ciuium conseruetur. Caronda autem nihil statuit ipse solus, nisi vindictas de falsis testimonijs, quod ipse primus considerauit, sed magis placuit propter hoc, quòd cum diligentia caueat ea, quæ necessaria erant in legislatoribus præ aliis legislatoribus, quam de hoc quod aliquid singulariter statueret. Sed

Sed Philolaus instituit aliquid proprium scilicet, vt tolleretur irregularitas possessionum. Plato autem quatuor propria instituit in suis legib', quorum vnum est, q̄ mulieres & pueri & possessiones sint cōmunes. Secundum ē, q̄ fierent conuiuia mulierū sicut in alijs ciuitatibus fiunt conuiuia virorum. Tertium est, q̄ instituit legem contra ebrietatem, vt scilicet soli sobrii possint esse principes conuiuiorum. Quartum autem statuit in re militari, vt scilicet homines per exercitium & studiū fierent ambidextri, vt scilicet vtraq; manus fieret eis vtilis ad bellandum. Consequenter dicit, q̄ in ueniuntur quædā leges Draconis, qui politiæ præexistenti imposuit quasdam leges, sed in legibus suis nihil fuit proprium quod sit memoria dignum, nisi q̄ seuerior pœna daretur quando maius damnum sequebatur ex

Est substātiarum irregularitas, Platonis autē mulierū & puerorum, & substantię cōmunitas & cōiuiua mulierū. Adhuc aūt lex circa ebrietarē, scilicet sobrios symposiarchizare, & exercitiū in bellicis, quatenus ambidexteri fiant, p studiū, vt opportunū est, non hac quidē manuū vtile esse, hac aūt inutile, Draconis aūt leges sunt, politię aūt existenti leges posuit: proprium aūt in legibus nihil est quod sit memoria dignū nisi fœuitia pp magnitudinem damni. Fuit aūt & Pittacus legū conditor sed non politiæ, lex aūt propria ipsius, ebrios si percusserint amplius damni ferre q̄ sobrios, quia pluries iniuriatur ebrii quàm sobrii, nō adveniam respexit, quia oportet ebrios habere magis, sed ad conferens magis. fuit aūt & Androdamas Rhegin' legislator Chalcidibus qui in Thracia. Cuius circa homicidialia & hæreditationes est. Attamen proprium ipsius nihil vtique habebit dicere aliquis. Quęquidē igitur circa politias principales, & circa dictas politias ab aliquibus, sint considerata hoc modo.

A Platonis autem mulierum, & natorū & patrimoniorum communitas, & cōmestationes fœminarum. Et præterea lex circa ebrietatem: ut reges conuiuiorum, sobrii sint & in rebus bellicis, exercitatio: per quam ambidextri fiāt, cum oporteat non alteram manum utilem, alteram inutilem habere. Draconis quoque leges sunt. Sed iam constituta, Rep. leges tulit. Proprium autē Draconis est, nihil quod sit memoria dignum, nisi rigiditas ob magnitudinem pœnarum. Fuit quoque Pittacus legum conditor: sed non in Repuersatus. Rex est propria illius, ebrios, si quem pulsauerint, maiori pœna damnari, quā m si sobrii fecissent. Quòd enim pluris delinquunt ebrii quàm sobrii, non ad id respexit, quod magis est ebrius uenia, sed ad utilitatem. Fuit etiam Androdamus Rheginus legum conditor Calcidensibus qui sunt in Thracia, de homicidio, & hereditatibus, nihil tamen huius proprium referre quis potest. De his ergo Rebusp. quæ principales sunt, & de his quæ sunt ab aliquibus scriptæ, in hunc modum cognouisse sufficiat.

ARISTOTELIS POLITICORVM

LIBER TERTIVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

POstquàm Philosophus in secundo Libro inquisiuit de politijs secundum traditionem aliorum, hic incipit prosequi de eis secundum propriam opinionem, & diuiditur in partes duas. In prima manifestat diuersitatem politiarum. In secunda docet qualiter optima politia sit instituenda, in principio septimi Libri, ibi. {De optima Rep. &c.} Prima autē pars diuiditur in duas. In prima distinguit politias. In secunda determinat de singulis earum. In quarto Libro, ibi. {In cunctis artibus, &c.} Prima aūt pars diuiditur in duas. In prima parte determinat id, quod pertinet ad politiam in communi. In secunda diuidit politias, ibi. {Quoniam autē hæc determinata, &c.} Prima pars diuiditur in duas. In prima dicit de quo est intentio. In secunda prosequitur propositum, ibi. {Eos quidem igitur qui &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit, q̄ ad tractandum de politijs, necesse est primo considerare de ciuitate. Secundo ostendit, q̄ ad tractādum de ciuitate, necesse est considerare quid sit ciuis, ibi. {Quoniam autem ciuitas &c.} Dicit ergo primo, q̄ ille qui vult considerare de politia, quæ vnaquæque sit secundum propriam rationem, & qualis sit, vtrum scilicet bona vel mala, iusta vel iniusta, necesse est, q̄ primo consideret quid sit ciuitas. Et hoc probat duplici ratione: quarum prima ē, quia de hoc potest esse dubitatio. Dubitant enim aliqui circa aliqua negocia, vtrum sint facta a ciuitate, puta cum sint facta a tyranno, vel a diuitibus ciuitatis. In quo casu aliqui dicunt, q̄ ciuitas hoc fecit, aliqui autem dicunt, q̄ non fecit hoc ciuitas, sed diuites principantes, vel etiam tyrannus, & sic videtur in dubium verti, vtrum soli diuites principantes sint ciuitas. Et quia dubium est, oportet q̄ determinetur. Secunda ratio est, quia tota intētio eorum qui tractant de politijs & legislatione, negociantur circa ciuitatem, quia politia nihil aliud est q̄ ordo inhabitantium ciuitatem. Deinde cum dicit.

LECTIO I.

QVi de politia cōsiderat, quid sit vna quæq; & qualisq;, quæ prima est cōsideratio de ciuitate videre, quid quidē sit ciuitas, nūc. n. dubitant ij quidē dicentes ciui-

LECTIO I.

Vi de Rep. cōsiderat, quæ sit unaqueq;, & qualis, ferè prima illa consideratio occurit, uidere quid sit ciuitas: nam ea nō nunquam in controuersiam uenit: cum aly dicāt a ciuitate factū: aly non esse

Universidad de Navarra Biblioteca

A ¶ Ostendit, q̃ necessarium est determinare de ciue duplici ratione, quarum prima talis est. In omnibus illis, quæ sunt cõposita ex multis partibus, necesse est prius considerare partes. Ciuitas autem est quoddam totum constitutum ex ciuibus sicut ex partibus, cum ciuitas nihil aliud sit quam quædam ciuiũ multitudo. Ergo ad cognoscendum ciuitatem, oportet considerare quis sit ciuis. Secunda ratio est, q̃ de hoc ĩtam contingit dubitationem cẽ, non enim omnes cõditer cõfitentur, q̃ idem sit ciuis. Aliquis enim popularis, qui est ciuis in statu populari, secundum quem populus principatur, non reputatur quandoque ciuis in statu paucorum, secundum quem diuites principantur, quia frequenter talis est, q̃ populus nullã habet ibi partem. Quare manifestum est, q̃ controuersia ẽ de ciue, quis sit ciuis & qualem oporteat dicere ĩcm. Deinde cum dicit.

c ¶ Prosequitur in tentum ĩuum, & diuidit in partes duas. In prima ostendit quid sit ciuis. In secũda ostendit quæ sit virtus, quæ facit bonum ciuem, ibi. ¶ His autẽ quæ dicta sunt, &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo determinat quis sit ciuis. Secundo mouet circa hoc quasdã dubitationes, ibi. ¶ Sed forte de eo &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit quid sit ciuis secundũ virtutem. Secundo excludit quandam falsam determinationẽ, ibi. ¶ Consueuerunt, &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ponit quosdam modos secundum quos aliqui sunt ciues secundum quid & non simpliciter. Secundo ostendit quid sit ciuis simpliciter, ibi. ¶ Ciuis simpliciter &c. ¶ Dicit ergo primo, q̃ debemus ad præsens dimittere illos qui dicuntur ciues secundũ aliquẽ modum, idest secundum metaphorã vel similitudinẽ, quia isti non sunt vere ciues. Et primus quidem modus est secundum habitationem. Non autem dicuntur vere ciues aliqui ex hoc, q̃ ciuitatem inhabitant, quia alieni & serui habitant in ciuitate, nec tamen sunt simpliciter ciues. Secundus modus est, q̃ aliqui possunt dici ciues, quia subduntur iurisdictioni ciuitatis, vt scilicet participent iustitia ciuitatis in hoc, quòd quandoque obtineãt

Lect. 3.

tatẽ, egisse actionẽ, ij aũt non ciuitatẽ sed Oligarchia vel tyrannum, politici autẽ & legislatoris videmus omne negociũ existẽs circa ciuitatẽ, politia autem est ordo quidã habitatiũ ciuitatẽ.

b Quoniã autem ciuitas est cõpositorũ, sicut a iud aliquod totorum quidem & cõstãtium ex multis partib⁹, palã quòd prius ciuis est inquirẽdus. ciuitas.n. ciuium quædam multitudo est. Quare quẽ oporteat vocare ciuem, & quis sit ciuis cõsiderandum: etenĩ ciuis dubitatur sæpe: non.n. eundẽ confitẽtur omnes esse ciuem, est enim aliquis qui in Democratia ciuis existẽs, in Oligarchia sæpe non est ciuis.

c Eos quidem igitur qui aliter qualiter sortiuntur hanc appellationẽ, velut poetales ciues dimittendi. ciuis autem non perhabitare alicubi ciuis est, etenĩ aduenticij & serui cõmunicant habitatiõe, neq; iustorũ participes, ita vt & sentẽtiã obtineãt & iudicẽtur. Hoc.n. inest & ijs qui a contractibus cõmunicant. In multis quidẽ, neq; ijs pfecte aduentitij participant, sed necesse tribuere astitorẽ. Quare imperfecte aliqualiter participãt, sed necesse tribuere astitorẽ. Quare imperfecte aliqualiter participant tali cõione, sed sicut & pueros qui nondum pp ætatem inscripti sunt, & senes, dimissos dicendũ esse aliqualiterquidem ciues non simpliciter aut valde, sed apponentes hos quidem imperfectos, hos aũt vltra proiectos, vel aliquod tale alterũ, nihil.n. differt, palã.n. quod dicit.

d Quatenus n. simpliciter ciuẽ & nullam talem habentem adiectionem opportunã directioni, quoniam & de vilibus & profugis est talia & dubitare & soluere, ciuis aute simpliciter nullo aliorum determinatur magis q̃ per participare iudicio & principatu, principatuum autem ii quidem sunt diuisi pro tẽpore,

F sententiam pro se, & quandoque iudicentur, idest condemnentur, quia hoc etiam conuenit illis qui habent aliquos contractus inter se, qui tamen non sunt vnius ciuitatis ciues, & quia in quibusdam ciuitatibus extranei non participant perfecte huiusmodi iustitia sicut ciues, sed necesse est, quòd si volunt iudicio contendere, quòd habeant patronum, idest fideiussorem de parendo iuri. Vnde patet, quòd aduenticii imperfecte participant communione iustitiæ, & ita secundum hoc non sunt simpliciter ciues, sed possunt dici ciues secundum quid. Sicut etiã Tertio modo dicimus pueros ciues, qui nõdum conscripti sunt in numero ciuium. Et sicut dicimus senes ciues, qui iam emissi sunt a numero ciuium, cum non possunt amplius exequi opera ciuium, vtrosque enim non dicimus simpliciter ciues, sed cum aliqua adiectione, Pueros quidem tanquam imperfectos, Senes autem tanquã vltra perfectos, quantũ requirit conditio ciuium. Vel si etiam aliud aliquid tale apponat nihil differt. Manifestum est enim illud quod secundo dicere: inquirimus enim nunc qd sit simpliciter ciuis absque aliqua additione, quæ sit necessaria ad dirigendum vel exponendum nomen ciuis. Est autem & quartus modus, in quo est eadem dubitatio & soluio, scilicet circa profugos & infames personas, q̃ scilicet tales sunt ciues secundum quid, & non simpliciter. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quis est ciuis simpliciter, & circa hoc tria facit. Primo ponit quandã determinationem ciuis. Secundo ostendit, q̃ illa determinatio non est communis in qualibet politia, ibi. ¶ Oportet autem non latere &c. ¶ Tertio ostendit quomodo possit corrigi vt sit communis, ibi. ¶ Sed habet directionem, &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd per nihil aliud, quàm per illud determinari ciuis simpliciter quàm per hoc, quòd participet in ciuitate iudicio, vt scilicet possit de aliquo iudicare ex potestate, vt scilicet aliquam habeat potestatem in negociis ciuitatis. Sed sciendum, quòd principatuum sunt duo genera. Quidam enim sunt determinati ad certum tempus, ita quòd apud quasdam ciuitates non licebat, q̃ idem homo

tate: sed a potẽtibus quibusdã, vel a tyranno. Gubernatoris autem Reipubl. ac legum positoris, totum negocium versari videmus circa ciuitatem. Est autem respubl. eorum quæ in ciuitate degunt, institutio.

Cum vero sit ciuitas compositum quiddam quemadmodum alia tota ex pluribus partibus consistentia. manifestum est primo de ciue esse perquirendum. Nam ciuitas est ciuium multitudo quædam. Quare & quem oporteat ciuem vocari; & qui sit ciuis est considerandum. nam & de ciue sæpe contẽdunt: nec eundem omnes esse fatentur ciuem & qui in popolari statu ciuis est, per sæpe in paucorum gubernatione non erit ciuis.

H

Eos igitur qui alio quodam modo appellationem sortiuntur: ceu eos qui ciuitate donati sunt omittamus. Nec habitans ciuem facit, nam isto modo necesse est, q̃ ciues circa nos habitent & serui ciues essent. Nec rursus qui fori ac iudicij ius habent. nam hæc existunt etiam illis qui simul contrahunt, cum per contractum forum sortiantur quã quam multis in locis peregrini, nec id quidem perfecte habeant, sed necesse est ut patronum accipiant. Ex quo fit, vt imperfecte quodammodo sint fori iudiciorumque participes. Sed vt pueri nondum ætate perfecti, & senes ob ætatẽ a muneribus publicis vacantes, non simpliciter ciues dicendi sunt, sed quodammodo ciues. At nos quærimus eum qui simpliciter ciuis dicatur, nec habeat aliquam adiunctionem quæ restringat & corrigat, cum & de infamibus & de exulibus eodẽ modo, vt supra, dubitari & responderi possit.

Ciuis simpliciter nulli alii re differtur magis quàm participatione potestatis publicæ iudicandi, & decernendi. Potestates aũt aliæ sunt determinatæ secundũ tẽpus: ita vt nõ liceat interdum nisi semel eandẽ habere: aut per alia tẽporũ spatia. Alis sunt indeterminata; ceu illius qui in concione deliberat & decernit, quanquam fortasse dicerit aliquis tales nõ esse in potestate

homo bis obtineat eundem principatũ, vel quòd obtineat q̃ determinata tempora, puta, q̃ exerceat aliquod officium ad annum, & postea nõ possit institui in eodem officio vsque ad tres vel quatuor annos: alius autẽ principatus est qui nõ determinatur, secundũ aliquod tempus, sed quocumque tempore potest homo illud officium exercere, sicut Prætor, qui scilicet habet potestatem iudicandi de aliquibus causis, & concionator, qui habet potestatem dicendi suã sententiã in concione ciuitatis: potest autem contingere, q̃ aliqui huiusmodi iudices vel concionatores non nominentur principes, & quòd dicatur, q̃ non habent propter hoc aliquem principatum, q̃ possint cõsociari vel iudicare, sed hoc nihil ad propositũ refert, qa ista dubitatio nõ est nisi i nomine, nõ enim inuenimus aliquod nõ commune iudici & concionatori, & ideo imponaẽ eis hoc non vt dicaẽ indeterminatus, sic igitur ponimus eos, qui participant huiusmodi principatu esse ciues, & ista videtur esse melior determinatio ciuis simpliciter. Deide cũ dicit

e ¶ Ostendit, q̃ huiusmodi determinatio ciuis non est communis in oĩbus politijs, & dicit q̃ oportet hoc manifestum esse, q̃ in omnibus rebus in quibus supposita differunt specie, & vnum eorũ est naturaliter primum, aliud secũdũ, aliud cõsequenter se habens, vel nihil simpliciter est cõmune eis quatenus talia sunt, sicut in æquiuocis, vel vix & obscure est aliquid commune, idest secũdũ aliquid modicũ. Politiæ autẽ, vt infra dicetur, differũt secũdũ speciem, & quædã eorũ sunt priores & quædam posteriores, quia illæ, quæ sũt ordinatæ secundũ rectã rationẽ, priores sunt aliis, quæ vero sunt vitiatæ & transgrediuntur rectum ordi

vt & quibusdã, nõ non liceat eundẽ bis principare vel per alia determinata tempora, alius autẽ indeterminatus, velut prætor & concionator. forte quidẽ igitur dicet vtiq; quis, neq; principes esse tales, neq; participare propter hoc principatu, sed differat nihil, de nomine enim rõ, innominatũ.n. q̃d cõmune in ptore & concionatore quid oporteat hæc ambo vocare, sit itaq; determinationis gratia indeterminatus principatus, ponimus itaq; ciues eos, qui sic participant. Qui quidem igitur maxime congruit vtique ciuis ad oẽs qui dicunt ciues, fere talis est.

e Oportet autẽ nõ latere quòd rerũ in quibus supposita differũt specie, & hoc quidẽ ipsorum est primũ, hoc aũt secũdũ, aliud autẽ habitũ, aut omnino, nihil est secundũ, quòd talia, q̃d cõmune, aut vix: politias autẽ videmus specie differẽtes ab inuicẽ, & has quidẽ posteriores, has autem priores existentes, vitiatas enim vt transgressas necessariũ posteriores esse non vitiatis, trã sgressas aũt quomodo dicimus, posterius erit manifestũ, quare, & ciuem necessarium alterũ esse eum qui secundũ vnãquamq; politiam, propter quod quidẽ dictus in Democratia quidem maxime est ciuis, in alijs autem cõtingit q̃dẽ, nõ tñ necessariũ, quibusdã.n. nõ est popul⁹, neq; eccleſiã putãt, sed cõuocatos, & sentẽtias iudicant secundũ partẽ, velut in Lacedæmonia, eas q̃ cõtractuũ iudicat Ephororum, alius alias. Senes aũt homicidiales, forte autẽ alius principatus, alias. Eodẽ autẽ modo & circa Carchedonẽ: omnes enim sentẽtias principatus aliqui iudicãt.

f Sed habet directionem ciuis diffinitio. In alijs enim politijs non qui indeterminatus princeps, est cõsociator & prætor, sed qui secundum principatum determinatus: horum enim, aut omnibus, aut quibusdam attribuitur consiliari & iudicare, vel de omnibus, vel de aliquibus. Quis quidẽ igitur sit ciuis ex ijs manifestum, cui.n. potestas cõmunicandi principatu consiliatiuo vel iudicatiuo, cui est iã dominus esse huius ciuitatis, Ciuitatẽ autẽ taliũ multitudinẽ sufficientem ad Autarciam vitę, vt simpliciter est dicere

A *constitutos, aliqui ridiculum foret, qui de maximis rebus deliberant & decernunt, eos potestatem dicere non habere, sed nihil referat cum de nomine sit quæstio: est enim absque nomine publica potestas iudicantis decernentisque in concione, sed sit diffinitionis gratia indeterminata potestas. Ponimus autem eos esse ciues, qui huius potestatis vnã cum aliis participes sunt. Maxime igitur proprie ciuis super omnes alios, qui ciues dicuntur,*

B *fere talis est.*

Nec latere nos debet, quòd in rebus quarum subiecta differunt specie, & aliud eorum est primum, aliud secundum, aliud consequens, aut omnino nihil est, quia talia sunt, commune, aut vix. Respublicas autem videmus specie differre, & alias esse posteriores, alias priores, quæ enim aberrauerunt, ac prolapsæ sunt, necesse est ut posteriores sint integris & incorruptis: quomodo autem dicamus eas lab, postea patebit, quare esse ciuem quoque alium atque alium, necesse est secundum differentiam Rerumpublicarũ, itaque ille de quo diximus in populari quidem statu maxime est ciuis, in aliis vero speciebus esse quidem potest, non tamen necesse est: in quibusdam enim ciuitatibus nec populus est, neque concionis usus, sed Senatum habent, & iudicia, alij alia exercent, ut apud Lacedæmonios de contractibus cognoscunt hi, qui Ephori nuncupantur, de cæde autem Senatus, & forsan alii de aliis iuris dicunt. Eodemque modo apud Carthaginenses, de omnibus quidem causis magistratus quidam cognoscunt.

Sed recipit correctionem quandam diffinitio ciuis, q̃d in aliis Rebus publicis non est indeterminata illa potestas, quæ in concione decernit & iudicat, sed determinata secundum iurisditionem: horum enim aut omnibus, aut quibusdam concessum est deliberare, ac iudicare vel de omnibus, vel de quibusdam. Quis igitur sit ciuis ex his patet, cui enim habilitas est participandi potestatis publicæ deliberatiuæ & iudiciariæ, hunc ciuem esse dicimus eius ciuitatis. Ciuitatem vero talium multitudinem, quæ ipsa per se sufficiens sit, ut simpliciter dixerim ad viuendum.

nem politiæ, sunt posteriores naturaliter politijs non vitiatis, sicut in quolibet genere perfectũ est naturaliter prius corrupto: quomodo autẽ aliquæ politiæ transgredientur secũ ordine, infra erit manifestũ, vnde oportet, quòd altera ne ratio ciuis in diuersis politijs, vnde prædicta determinatio ciuis maxime conueniat statui populari, in quo quilibet de populo habet potestatem iudicandi de aliquo & cõsiliandi, in alijs autem politijs quando quandoque contingit, quòd quilibet ciuis habet hanc potestatem, nõ tamen est hoc necessarium, quia in quibusdam non est populus habens aliquã potestatẽ, neque aliquid reputans cõgregationẽ populi, sed solum alios specialiter cõuocatos, & illi soli per partes iudicant aliquas sententias, sicut in Lacedæmonia Ephori iudicant sententias concinium, alij tamen alias sentẽtias dabãt, diuersique diuersas. Senes autem iudicãt de homicidijs, & alij principatus alios causas iudicabant, & ita etiam est apud Carthaginenses, quia oẽs sententiæ iudicãtur per aliquos principes, & sic populares ciues non participant iudicio, vnde prædicta determinatio ciuis in talibus politijs non conuenit. Deinde cũ dicit.

f ¶ Corrigit prædictam diffinitionẽ ciuis & dicit, quod prędicta diffinitio potest dirigi ad hoc, q̃ sit communis, quia i alijs politijs a popolari statu, concionator & prætor non habet determinatũ principatũ, sed hæc duo pertinent solum ad eos qui habent determinatos principat⁹, quia quibuldam horum, autem etiam omnibus conuenit iudicare, & cõsiliari, vel de quibusdã, vel de omnibus, & ex hoc potest esse manifestum quid sit ciuis: non.n. ille qui participat in iudicio & concione, sed ille qui potest cõ

stitui

situi in principatu consiliatiuo vel iudicatiuo. Illi enim qui nō possunt assumi ad talia officia, in nullo videntur participare politia, vnde non videntur esse ciues: vltimo autem ex hoc concludit, quòd ciuitas nihil est aliud, quàm multitudo talium, qui sic dicuntur ciues, vt per se sufficienter viuere possint simpliciter. Est enim ciuitas cōmunitas per se sufficiens, vt in Primo dictum est. Deinde cum dicit.

g ¶ Excludit quandam determinationē ciuis, quia quidā diffiniunt ciuem & dicunt, quòd quidā secundum consuetudinem sui determinant eum esse ciuē, quatus est ex ambobus parentibus ciuibus, & non ex alterō solum, scilicet patre, vel matre. Quidā autem amplius requirūt ad hoc, quòd aliquis sit ciuis, scilicet quòd deducatur eius generatio ad ciues auos vsque ad secundum gradum vel tertium, vel vltra, & sic determinetur ciuis ciuiliter, idest secundum consuetudinem quarundam ciuitatum, & succincte & ante debitam disquisitionem consurgit dubitatio, in quo modo est tertius, vel quartus auus fuit ciuis, secundum enim prædictam determinationem non poterit dici fuisse ciuis, nisi & eius generatio reducatur ad tertiū, vel quartum auum ciuem, & ita erit procedere in infinitum, sed hoc est inconueniens, quia politia non procedit in infinitum. quare manifestum est, quòd est deuenire ad tales ciues qui nati nō sunt ex ciuibus: circa hoc autem ponit dictum Gorgiæ siculi Leontini, qui quedam verba sapiētia ad prædictas determinatiōes dixit, siue quia non erat certus de veritate, siue quia ironice loquebat. Dixit, inquòd sicut mortaria sunt illa quæ fiūt ab artificibus mortariorum, ita & ciues sunt Larissei q sunt facti, idest geniti ab alijs ciuibus Larisseis, qui sunt factiui ciuium Larisseorum, hoc autem dictum est simpliciter & sine ratione, quia si aliqui participant politia secundum diffinitionē prædictam a nobis, oportet dicere, quòd sint ciues, etiam si non sunt progeniti ex ciuibus, alioqui ista determinatio, quam isti dant, non posset adaptari primis, qui ædificauerunt, aut inhabitauerunt ciuitatem, de quibus constat, quòd non fuerunt nati ex ciuibus illius ciuitatis: vnde sequeretur, quòd non fuerunt ciues, & per consequēs nec alij, qui ab eis deriuantur, quod est inconueniens.

LECTIO II.

Ed forte illi magis habent dubitationē quicūque participāt transmutatione facta politiæ, velut Athenis fecit Clisthenes post tyrannorū electionē: multos. n. ad tribus applicuit extraneos & seruos aduentitios, dubitatio autē ad hos est, nō qs ciuis, sed vtrū iniuste vel iuste. Equidē & cū hoc adhuc aliquis dubitabit, vtrū si nō iuste ciuis, nō ciuis, tāquām idē potēte iniuste & falso. Qm aūt vr̄, & principātes quosdā iniuste quos principari quidē dicemus, sed nō iuste, ciuis aūt principatu quodā determinatus est. Qui. n. cōmunicat tali principatu ciuis est, vt dicim⁹, palā quia ciues quidē esse faciēdū & hos. De eo aūt qđ est iuste vel non iuste, copulatur ad dictā prius dubitationē: dubitāt. n. quidē qñ ciuitas egit, & qñ nō ciuitas, puta qñ ex Oligarchia vel tyranni de fiat Democratia, tūc. n, neq; conuentiones volunt quidē dissoluere, tamquā non ciuitas sed tyrannus accepit, neq; alia multa taliū tamq. quædā politiarum sint in obtinēdo, sed non pp cōmuniter expediens. Siquidē igitur in Democratiā versi fuerant

Consueuerunt autem eum etiam dicere ciuem qui ex duobus ciuibus ortus sit, & non ex altero solum, ceu ex patre & matre, alii uero magis ultra requirunt, ceu auos, & proauos, & attauos, uel plures. His ita diffinitis, ciuiliter & succincte dubitāt quidam,

Tertius ille aut quartus quomodo erit ciuis Gorgias quidem Leontinus partim dubitans fortasse, partim ludens, inquit. Quemadmodum mortaria sunt illa, quæ a factoribus mortariorum fiunt, sic Larisseos esse, qui ab artificibus eorum fiunt. Esse namque aliquos Larisseorum fastores: est autem simplex, si enim participarent administrationis Reipublicæ secundum determinationem iam dictam, essent utique ciues. Etenim neque possibile est congruere diffinitionem illam primis conditoribus, aut habitatoribus, ut ex patre & matre ciuibus sint exorti.

LECTIO II.

Sed forsan de eo magis dubitari potest, cum facta mutatione recipiuntur quidam ad communionem Reipublicæ: quem admodū Athenis fecit Clisthenes post tyrannorum electionem: complures enim in tribus descripsit peregrinos, & seruos, & inquilinos, de quibus dubitari potest, non qui ciuis, sed an iuste uel iniuste, atque & de eo insuper quis dubitabit, an si non iuste ciuis, ne ciuis sit, quasi idem ualeat iniustus & falsus, sed cum uideamus quosdam iniuste se in magistratibus gerere, quos tamen magistratus esse dicimus, sed nequaquam iuste, ciuis autem potestate quadam diffinitus sit, nam qui particeps est talis potestatis, est ciuis, ut diximus, patet quòd hos quoque ciues esse, dicendum est. Iuste autem uel iniuste pertinet ad primam illam quæstionem, in qua quæritur, numquid a ciuitate factum sit, uel non a ciuitate, ceu cum ex paucorum potentia uel ex tyrannide ad popularem statum sit mutatio, tunc enim neq; mutuatam pecuniam soluere quidam uolunt, quasi non ciuitas eam susceperit, sed tyrannus, nec alia huiusmodi: per multa, quasi Respublica, ui ac uictoria constet non publica utilitate. Si igitur per hunc modum quædam in po-

vel non, iuste videtur esse coniunctum precedenti dubitationi, quæ in principio huius libri Tertij mota est, in transmutationibus enim politiarum circa aliquam ciuitatem dubitari solet, quando de quod ne, sic factum ciuitatis, & quando non, sicut cōtingit quandoque, quòd politia ciuitatis mutatur de tyrannide, vel potestate dum tum in potentiam popularem, & tunc populus potestatem politiæ accipiēs, inste quit adimplere consuētiones, quæ sunt factæ per tyrannum, vel per diuites prius dominantes: dicunt n. quòd si qua sunt data tyranno vel diuitibus ciuitatis, non accipit ea ciuitas, & ita est in multis talibus, quia in quibusdā potentijs, illi qui præsunt, obtinent aliqui ab alijs, non propter cōmunem vtilitatem ciuitatis, sed propter proprium cōmodū. Soluit autē hanc dubitationem, quòd si ciuitas manet eadē facta trāsmutatione politiæ, sicut est factū huius ciuitatis, illud quod fit ex populari statu, ita illud, quod fit ex paucorum potentia vel tyrannide; quia sicut tunc habebat in ciuitate potestatem tyrannus vel diuites, ita etiam in populari statu populus. Quartam dubitationem ponit, ibi, ¶ Videtur autem sermo &c. ¶ Et primo ponit hāc dubitationē in generali, & dicit, & proprius sermo ad soluendū territā dubitationē est, quomodo oporteat ciuitatem dicere eandem vel non eandē. Secundo ibi. ¶ Superficialis igitur &c. ¶ dividit prædictam dubitationem in duas partes, & dicit, quòd huiusmodi quæstio in ipsa superficie apparet, quòd est circa duo, scilicet circa locum ciuitatis, & circa homines inhabitantes ciuitatem. Contingit enim quādoque aliter separari homines a loco, puta cū omnes ciues expelluntur de ciuitate, & quidam ducuntur ad vnum locum, & quidam ad alium. Potest igitur esse dubitatio si superinducantur alij habitatores, vtrum sit eadem ciuitas vel non, & hæc quidē dubitatio senior est, idest facilior. Ciuitas. n. multiplicitèr dicit. Vno modo ipse locus ciuitatis, & sic ciuitas est eadem, alio modo populus ciuitatis, & sic ciuitas non est eadem, sed tunc remanet alia dubitatio, quam tangit, ibi. ¶ Similiter quoque &c. ¶ Si enim semper ijdem homines habitēt eundem locum, potest esse dubium, quando sit vna ciuitas, & quando non. Et primo excludit vnam rationem vnitatis, cum dicit ¶ Non enim vtique muris &c ¶ Et dicit, quòd non potest dici, quòd homines inhabitantes ciuitatem conseruent identitatem ciuitatis propter muros eosdem. Posset enim contingere, quòd

quidā secūdū hūc modū, similiter dicendū ciuitatis huius esse eas, quæ huius politiæ actiones, & eas quæ ex Oligarchia & tyrannide. videtur aūt sermo prius esse dubitatiōis huius, qualiter quidē oporteat dicere ciuitatē esse eandē aut nō eandē sed alterā. superficialis quidē igitur inquisitio dubitationis circa locū & homines est, contingit. n. diuisungi locū & homines, & hos quidē alterū, hos autē alterū habitare locū, hāc quidē igitur mirorē ponēdū dubitationē: multipliciter n. ciuitate dicta, est aliqualiter alleuiatio talis inquisitionis. Similiter autē & horum eundē locū habitantiū qñ oportet vnā esse ciuitatē, nō. n. vtiq; muris, erit. n. vtiq; Peloponnelo circūponere vnū murū, talis aūt forte est & Babylon, & oīs quæ habet circūscriptionē magis gētis quàm ciuitatis, qua quidē capta aiunt tertio die non sensisse quandam partē ciuitatis, sed de hac qdē dubitatiōe in aliud tēp⁹ opportuna speculatio: de magnitudine. n. ciuitatis. s. quantū & vtrū ges vna vel plures expediāt, oportet nō latere politicū.

b Sed eisdem habitantibus eundē locū, vtrū donec vtiq; sit genus idē habitantiū dicendū eandē esse ciuitatē, quāmuis semp ijs quidē corruptis, ijs autē generatis, sicut & fluuios consueuimus dicere eosdem & fontes eosdem, quamuis semper hoc quidem superueniente fluxu, hoc autem recedente.

c An homines quidem dicēdū esse eosdē propter talē causam, ciuitatē aūt alterā: siquidē n. est communicatio quædā ciuitas. est autē cōmunicatio ciuiū politica facta altera specie, & differentia, iuste videtur esse coniunctum

pulari statu fiunt, esse similiter dicendum, est huius ciuitatis actus & paucorum potentiæ, & tyrannidis, videtur autem proprius huius quæstionis locus, quomodo aliquando dicamus ciuitatem esse eandem & non eandem, sed ideam. Potissime igitur intelligatio dubitationis huius est circa locum & homines, fieri enim potest, ut sepe ueturlocus, & homines, & alios ibi habitare, sed hoc lenis est dubitatio. Nam cum multipliciter dicatur ciuitas, perfacilis est huiusmodi quæstio. Similiter quoque eorum, qui eundem inhabitant locum, quod dicendum sit unam esse ciuitatem, non enim mœnibus diffinitur, liceret enim Peloponnesum totam uno mœnibus circundari. Talis fortasse est Babylon, quæ capta cum esset ab hostibus, sentpartem aliquam eius ciuitatis tertia die nondum aliquid sensisse, similiter & quæcumque alia magis habet circumscriptionem gentis, quàm ciuitatis, sed huius quæstionis alio loco utilis erit consideratio, nam de magnitudine ciuitatis, & quantam esse utile sit, & utrum unam uel plures, latere non debet.

At manentibus eisdem habitatoribus eodem loco, utrum quoad sit idem genus habitantium, eandem esse ciuitatem dicendum sit, quamuis semper alii intereant, alii oriantur, ut & fluminasolemus eadem dicere, & fontes eosdem, quamuis semper unda nouasuperueniat ac defluat.

An homines dicendum est eosdem esse propter eandem causam, sed ciuitatem aliam? Nam si ciuitas est societas quædam, societas autem ciuium variata Reipublicæ gubernandæ forma, & alia effecta, necessarium uti-

c ¶ Soluens hanc dubitationem ostendit, veram rationem vnitatis ciuitatis, & dicit, quòd propter prædictam successionē hominum vnius generis potest aliqualiter dici eadem multitudo hominum, non tamen potest dici eadem ciuitas, si mutetur ordo politiæ, cum enim communicatio ciuium, quæ politia dicitur sit de ratione ciuitatis, manifestum est, quòd mutata politia non remanet eadem ciuitas, sicut videmus in illis, qui dicunt cantiones in choris, quòd non est idem chorus, si quandoque sit comicus, idest dicens cantiones comicas de factis infimarum personarum. Quandoque autem tragicus, idest dicens tragicas cantiones, de gestis principum, & ita etiam videmus in omnibus alijs quæ consistunt in quadam compositione vel communione, & quandocumque alia est species compositionis, non remanet idē

tit ⁹

Universidad de Deusto
Biblioteca

rice, ſicut nō eſt eadem harmonia, ſi quandoque ſit dorica, ideſt ſeptimi vel octaui toni, quandoque autem phrygia, ideſt tertij vel quarti: cum igitur omnia talia habeant hunc modum, manifeſtum eſt, quòd ciuitas eſt dicenda eadem, reſpiciendo ad ordinem politiæ, ita quòd mutato ordine politiæ, licet remaneat idē locus & ijdem homines, non eſt eadem ciuitas, quemadmodum materialiter ſic eadem: poteſt autem ciuitas ſic immutata vocari vel eodem, vel altero nomine, ſine ſine ijdem, ſiue alij, ſed ſi eſt eadē nomine, erit æquiuoce dictum: vtrum autem propter hoc, q̄ non remanet eadem ciuitas facta tranſmutatione politiæ ſit iuſtum, quòd conuentiones priotis politiæ adimpleatur vel non, pertinet ad aliā conſiderationem, qđ in ſequentibus determinabitur.

LECTIO III.

POſtquam Philoſophus oſtēdit, quid ſit ciuis, & ſoluit quaſdam dubitationes, hic inquirit de virtute ciuis, ſecundum quam determinatur, & diuiditur in partes duas. In prima oſtendit, quòd non eſt ſimpliciter eadem virtus ciuis & virtus boni viri. In ſecunda parte mouet circa hoc quaſdā dubitationes, ibi. ¶ His autem quæ dicta ſūt &c. } Circa primum duo facit. Primo oſtēdit, quòd non eſt eadem ſimpliciter virtus ſtudioſi ciuis & boni viri. In ſecunda oſtendit, quòd aliquis ciuis eſt eadem virtus, quę & boni viri, ibi. ¶ Sed forte &c. } Circa primum duo facit. Primo dicit de quo eſt intentio, quia poſt prædicta eſt conſequens cōſiderare, verū debeamus ponere eandem virtutem boni ciuis, & boni viri, vel non: quod eſt quærere, vtrum ab eodem dicatur aliqs bonus vir, & bonus ciuis: nā virtus eſt quæ bonum facit habentem, ad hoc autem quòd iſta quęſtio debitam inquiſitionē accipiat, oportet primo oſtendere, quę ſit virtus ciuis, ſub quadam figura & ſimilitudine. Secundo ibi. ¶ Nautarum

Lectio. ſeq.

rente politica neceſſariū eſſe videbitur, & ciuitatē eſſe nō eandē, ſicut & chorū, qñq; quidem Comicū, qñq; aūt Tragicū alterū eſſe dicimus eiſdē ſæpe hominibus exiſtentibus: ſimiliter aūt & omnē aliā cōmunionē & cōpoſitionē alterā, ſi ſpecies altera cōpoſitionis ſit, velut Harmonia, eorundē ſonorū alterā eſſe dicemus, ſi quandoq; quidē ſit Doria, qñq; autem Phrygia. ſi itaque hūc habet modū, manifeſtū q̄ maxime dicendum eandē ciuitatē ad politiā reſpiciētes, nomine aūt vocare altero vel eodē, vtiq; & eiſdē habitātibus ipſam, & oīno alteris hominibus. Si aūt inſtū diſſoluere vel nō diſſoluere, qñ ad alterā poſitiā trāſmittatur ciuitas, ratio altera.

LECTIO III.

IS aūt q̄ dicta ſunt, habitū eſt cōſiderare, vtrum eandē virtutē boni viri & ciuis ſtudioſi vel nō eandē. at vero ſiquidē hoc oportet fortiri inquiſitione eā quæ ciuis, typo quodam primo ſumēdum, ſicut igitur nauta vnus aliquis cōmuniū eſt, ita & ciuē dicimus, nautarū aūtē q̄uis diſſimiliū exiſtētiū potētia, hic quidē. n. eſt remigator, hic aūtē gubernator, hic aūt prorarius, hic aūt aliam quādā talē habēs denominationē, palā q̄ diligentiſima vniuſcuiuſq; ratio propria virtutis erit: ſimiliter aūt & cōmunis quędā cōgruet oībus. Salus. n. nauigationis opus eſt ipſorū oīum, hoc. n. deſiderat vnuſquiſq; nautārū. ſimiliter igitur ciuiū quāuis diſſimiliū exiſtētiū, opus eſt ſalus cōmunitatis, communitas autē eſt politia, propter qđ qđē neceſſariū eſt eſſe ciuis virtutem ad politiā, ſiquidē igit ſunt plures politiæ ſpecies, palā qđ non contingit ſtudioſi ciuis vnā eſſe virtutē perfectā, bonū aūt virū dicimus eſſe ſecūdū virtutē perfectā, qđ quidē igit cōtingit ciuē exiſtentē ſtudioſum nō poſſi dere virtutē ſecūdū quā ē ſtudioſus vir, manifeſtū. Quinimmo & ſm aliū modū eſt, dubitātes venire ad eādē rationē de optima

autem &c. } Oſtendit, quòd non ſit eadem virtus ciuis & boni viri tribus rationibus. In quarum prima præmittit ſimilitudine ad oſtendendum, quæ ſit virtus boni ciuis, & dicit, quòd ſicut nauta ſignificat aliquid commune multis, ita & ciuis: quòd autem nauta ſit communis multis, manifeſtat, quia cum multi diſſimiles in potentia, ideſt arte & officio dicantur nautæ, quidā eorū eſt remigator, qui monet nauem remis; quidam gubernator, qui dirigit motum nauis gubernaculo, quidam autem eſt prorarius, ideſt ille qui eſt anterior pars nauis, & alij habent alia officia. Manifeſtum eſt autē, quòd vnicuique horum conuenit aliqd ſecundum propriam virtutem, & aliquid ſecundum communem. Ad propriam enim virtutem vnuſquiſque pertinet, & habeat diligētem rationem & curam de proprio officio, ſicut gubernator de gubernatione, & ſic de alijs. Communis autē virtus eſt quædam, quæ conuenit omnibus: omnium enim eorū opus ad hoc tendit, vt nauigatio ſit ſalua, ad hoc enim redit deliderium & intētio cuiuslibet nautæ, & ad hoc ordinatur virtus cōmunis nautārū, quæ eſt virtus nautæ in quantū eſt nauta, ita etiam cum ſint diuerſi ciues habentes diſſimilia officia, & ſint diſſimiles p quos exercent proprias operationes in ciuitate, opus commune omnium eſt ſalus communitatis quædam commanitas cōſiſtit in ordine politiæ: vnde patet, quòd virtus ciuis inquantum eſt ciuis, conſiderabitur in ordine ad politiam, vt ſcilicet ille ſit bonus ciuis, qui bene operatur ad conſeruationē politiæ. Sunt aūtē plures ſpecies politiæ, vt infra dicetur, & ex ſuperioribus aliquas liter eſt manifeſtum. ad diuerſas aūtē politias ordinantur homines bene, ſecundum diuerſas virtutes. Alio enim modo conſeruatur ſtatus populatis, & alio modo potentia paucorum, aut tyrannidis, vnde manifeſtū eſt, quòd non eſt virtus perfecta

perfecta ſecundum quam ciuis poſſit ſim pliciter dici bonus, ſed aliquis dicitur virtuoſus, ſecundum vnam virtutem perfectam, ſcilicet ſecundum prudentiam, ex qua omnes virtutes morales dependent. Contingit igitur aliquem eſſe bonum ciuem, qui tamen non habet virtutem ſecūdum quam aliquis eſt bonus vir, & hoc i politijs, quę ſunt præter optimā politiam. Secundam rationem ponit, ibi. ¶ Quinimmo & ſecundum alium modum &c. } Et dicit, q̄ per alium modū poſſumus inquirendo ſiue objiciendo peruenire ad eandem rationem & circa optimā politiam, ſcilicet, q̄ non ſit eadem virtus boni ciuis, & boni viri, quia impoſſibile eſt quantumcumq; ſit bona politia, q̄ omnes ciues ſint virtuoſi, ſed tamē oportet, quòd vnuſquiſque faciat opus ſuū, quod ad ciuitatē pertinet bene, quod quidem ſit ſecūdum virtutem ciuis, inquantum eſt ciuis. Et ideo dico, quòd non poſſunt eſſe omnes ciues ſimiles, vt idem opus ad omnes pertineat. Et ex hoc ſequitur, quòd non ſit vna virtus boni ciuis, & boni viri, quam quidem conſequētiam ſic manifeſtat, quia in optima politia, oportet quòd quilibet ciuis habeat virtutem boni ciuis. Per hunc. n. modum ciuitas erit optima, ſed virtutē boni viri, impoſſibile eſt quòd omnes habeant, quia non omnes ſunt virtuoſi in vna ciuitate, vt dictū eſt. Tertiam rationē ponit ibi. ¶ Adhuc enim &c. } Et dicit, q̄ omnis ciuitas cōſtat ex diſſimilibus rebus, ſicut animal, animal enim componitur ſtatim ex diſſimilibus, ſcilicet ex anima & corpore, & ſimiliter anima humana conſtat diſſimilibus, ſcilicet ex vi rationabili & appetitiua, & iterum domeſtica ſocietas cōſtitit ex diſſimilibus ſcilicet ex viro & muliere, & acquiſitio etiā conſtat ex domino & ſeruo: ciuitas autē conſtat ex omnibus iſtis diuerſitatibus & ex multis alijs: dictum eſt autem in Primo, quòd non eſt eadem virtus principantis & ſubiecti, neque in anima, neque etiam in alijs: vnde relinquitur, quòd non ſit vna & eadem virtus omnium ciuium, ſicut videmus, quòd in choro non eſt eadem virtus ſupremi, ideſt illius, qui ducit chorum & aſſantis, ideſt illius, qui aſſiſtit. manifeſtum eſt autem, quòd vna & eadem eſt virtus boni viri, relinquitur ergo, quòd non ſit eadem virtus boni ciuis, & boni viri. Deinde cum dicit.

b ¶ Oſtendit, quòd alicuius ciuis eſt eadem virtus, quæ & boni viri. Et circa hoc tria facit. Primo oſtendit propoſitum. Secundo ex hoc concludit concluſionem probatam in præmiſſis, ibi. { Et diſciplinam autem &c. } Tertio mouet quandam dubitationem circa præmiſſa & ſoluit, ibi. { At vero laudat &c. } Dicit ergo primo, q̄ ſorte poterit dici, q̄ alicuius ciuis ad hoc quòd ſit bonus requiritur eadem virtus, quæ eſt boni viri. Nō enim dicitur aliquis eſſe bonus princeps, niſi ſit bonus per virtutes morales, & prudens. Dictū eſt enim in ſexto Ethicorum, quòd politia eſt quædam pars prudentiæ, vnde oportet politicum, ideſt rectorē politiæ eſſe prudentē, & per conſequens bonum virum. Deinde cum dicit.

Lec. 4. ca. 6.

c ¶ Concludit ex hoc, quòd non ſit eadem virtus boni ciuis ſimpliciter & boni viri. Et ad hoc probandum primo inducit, quòd quidam dicunt aliam eſſe diſciplinā principis, qua eſt inſtruēdus ad virtutem & diſciplinā ciuis, vt apparet ex hoc quòd filij Regū eruduntur in equeſtrem & bellicam diſciplinam. Vnde & Euripides dixit loquens ex pſona principis, Non ad me pertinet ſcire quæ ſunt ſpecioſa & alta, quę ſcilicet Philoſophi conſiderant, ſed ea quorum opus eſt ad regimen ciuitatis: & hoc dixit ad ſignificandū quòd eſt quędā propria diſciplina principis. Ex quo cōcludit, quòd ſi eadē ſit diſciplina & virtus boni principis, & boni viri, non autē omnis ciuis eſt princeps, ſed etiam ſubditi ſunt ciues, ſequitur, quòd non ſit ſimpliciter eadē virtus ciuis & viri boni, niſi forte alicuius ciuis illius ſcilicet, qui poteſt eſſe princeps. Et hoc ideo, quia nō eſt eadē virtus principis & ciuis. Propter qđ Iaſon dixit, q̄ grauiter ferebat quādo nō tyrannizabat, ac ſi neſciret viuere, ſicut priuata perſona.

d ¶ Mouet dubitationem circa præmiſſa. Et circa hoc duo facit. Primo obijcit contra præmiſſa. Secundo ſoluit, ibi. { Quoniam igitur &c } Dicit ergo primo, quòd quandoq; laudatur ciuis ex hoc, quòd poteſt bene principari & ſubijci. Si ergo virtus boni viri eſt, quę eſt virtus boni principis, virtus autem boni ciuis

politia. Si enim impoſsibile ex oībus ſtudioſis exiſtentibus eſſe ciuitatē, oportet aūt vnūquēq; quod ſecundū ipſum opus bene facere, hoc aūt a virtute, q̄m impoſsibile ſimiles eſſe oēs ciues, non vtiq; erit virtus vna ciuis & boni viri. Eam quidē. n. quæ ſtudioſi ciuis oportet oībus ineſſe: ſic. n. optimā neceſſariā eſſe ciuitatē, eā aūt quæ viri boni, impoſſibile, ſi nō oēs neceſſariū bonos eſſe eos qui in ſtudioſa ciuitate ciues. Adhuc. n. ex diſſimilibus eſt ciuitas, ſicut animal mox eſt ex aīa & corpore, & aīa ex tōne & appetitu, & domus ex viro & muliere. & poſſeſsio ex domino & ſeruo. Eodē modo & ciuitas ex oībus ijs, & adhuc ex alijs diſſimilibus ſpeciebus cōſiſti: neceſſe nō vnā eſſe ciuiū omnium virtutē, ſicut neq; Chorizantiū ſummi & aſtātis: qđ qdē igitur non eadem, manifeſtum ex ijs.

b Sed forte erit alicuius eadē virtus ciuis boni & viri ſtudioſi? Dicimus vtique principem ſtudioſum, eſſe bonum & prudentem, politicum autem, neceſſarium eſſe prudentem.

c Et diſciplinam autē mox alterā eſſe dicūt quidā principis, ſicut & videntur regū filij equeſtrē & bellicā eruditi, vt Euripides ait. Nō mihi quę vana altera, ſed quorū ciuitati opus eſt, tamquām ſit quędā principis diſciplina: ſi itaque eadē principis boni & viri boni ciuis autē eſt, & qui ſubditus, non eadē vtiq; erit ſimpliciter ciuis & viri. Alicuius tamē ſcilicet, potētis principari ſolius ciuis, non enim eadem principis & ciuis, & propter hoc Iaſon ait, Eſurire quādo non tyrannizat, tamquām neſciens idiota eſſe.

d At vero laudatur poſſe principari, & ſubijci. & „bati ciuis virtus eſſe poſſe principari & ſubijci bene, ſi igitur eam quidē quę

publicarum, nam ſi impoſſibile eſt ex omnibus ſtudioſis eſſe ciuitatem, & oportet ſingulos opus ſuum bene facere, hoc autem a virtute, ſit uero impoſſibile ſimiles eſſe ciues omnes, nequaquam una eſſet virtus ciuis, & uiri boni. Nam uirtutem ſtudioſi ciuis omnibus eſſe oportet, ſic enim optima foret ciuitas utique, at uiri boni uirtutem impoſſibile eſt omnibus eſſe, neceſſarium ſit in ſtudioſa ciuitate ciues omnes eſſe uiros bonos. Præterea, cū ex diſſimilibus conſtet ciuitas, ut animal ex anima & corpore, anima uero ipſa ex ratione & appetitu, & domus ex uiro & uxore, & acquiſitio ex domino & ſeruo. Eodem modo cum ciuitas ex his omnibus, ac præterea ex aliis diſſimilibus conſtet ſpeciebus, neceſſe eſt non unam eſſe ciuium omnium uirtutem, quemadmodum nec eborum agentium ſupremi & aſſiſtentis, quod igitur non eadem ſimpliciter ſit, ex his patet.

Sed an erit alicuius eadē uirtus ciuis ſtudioſi, & uiri boni? Dicimus utique ſtudioſum, in magiſtratu bonum eſſe atque prudentem, Ciuilem autem hominem neceſſarium eſt eſſe prudentem.

Et ſtatim aliam eſſe diſciplinam præſidentis aiunt quidam, ut patet in Regum filiis, qui ad equeſtrem, bellicamque diſciplinam in adoleſcentia eruduntur. Et Euripides inquit: Non mihi ſpecioſa, ſed ea quorum ciuitas indiget, tamquām ſit præſidentis diſciplina quædam, ſi autem eſt eadem uirtus regentis boni, ac uiri boni, ciuis autem eſt & qui regitur, non eadem uirtus ſimpliciter eſſet ciuis & uiri boni, ſed tamen cuiuſdam ciuis, non enim eadem uirtus eſt regentis & ciuis, Et ob hoc forſan Iaſon inquit: grauiter ſe ferre ſi non regnaret, quaſi neſciret, priuatus eſſe.

Sed nihilominus laudandum eſt poſſe imperare & parere, ac præclari ciuis uirtus eſt, poſſe præeſſe & ſubeſſe laudabiliter. Si ergo uirtutem

Universidad de Navarra Biblioteca

ciuis est quæ se habet ad vtrumque scilicet ad principandum, & subijciendum. Sequitur, quòd non sint ambo similiter laudabilia, scilicet esse bonum ciuem, & bonum virum, sed esse bonum ciuem sit multo melius. Deinde cum dicit,

c ¶ Solute prædictam dubitationem. Ibi primo ostendit, quomodo est eadem disciplina principis & subiecti, & quomodo non. Secundo ostendit, quomodo sit eadem virtus vtriusq; ibi. ¶ Horum autem virtus &c.] Circa primum tria facit. Primo proponit qđ intendit, & dicit, quòd quia sicut prædictū est, aliquando vtrūq; horum videtur, scilicet, quòd non oporteat eandem disciplinam differre principem & subditum, & iterum, quòd bonus ciuis debet scire vtrūque, scilicet, principari & subijci, quomodo vtrumq; sit verū, oportet considerare ex sequentibus. Secūdo ibi. ¶ Est.n. principatus &c.] Ponit vnū modum principatus, in quo verificatur vnum eorum quę dicta sūt, scilicet, quòd alia est disciplina principis & subditi. Et dicit, quòd est quidam principatus dominativus, i quo princeps est dominus subditorum, & talem principem non oportet, qđ sciat facere ea quæ pertinent ad ministeria necessaria vitæ, sed magis qđ sciat vti eis: alterum autem, scilicet posse seruire in his quæ pertinent ad actiones ministeriorum, non videtur esse principativum vel dominativū, sed magis seruile. Sunt autē diuersæ species seruorum secūdum diuersas operationes ministrātium, inter quos vnam partem tenent illi qui manibus operantur, sicut artifices coquinarij, & similes. Isti autem viuūt de operibus manuū, sicut ex nomine eorum significatur, & inter tales computātur viles artifices .i. qui opere suæ artis maculant corpus, vt in Primo dictum est, & quia operationes horum artificum nō sunt principatiuæ, sed magis seruiles, ideo antiquitus apud quosdam, artifices nō habebāt aliquam partem in principatu ciuitatis, & hoc dico

boni viri ponimus principatiuam, eam autem quæ ciuis ambo, non vtique erunt ambo laudabilia similiter.

e Quoniam igitur aliquādo videtur vtraque & non eadē oportere principē discere & subditum, ciuem autem ambo scire & pricipare ambob⁹, & hinc vtique considerabit aliquis. Est enim principatus despoticus, hunc autem quæ circa necessaria dicta scire facere principē, non necessarium, sed vti magis, alterum aut seruile: dico aūt alterum posse & seruire ministerialibus actionibus. Serui autem species plures dicimus, operationes enim plures, quarum vnā partē tenent manuales, isti aūt sunt sicut & nomen significat ipsos, qui viuunt de manib⁹ in quibus banausis artifex est: propter quod apud quosdā non participabant principatus antiquitus artifices, antequam fuisset populus deuius extremis. Opera quidem subditorū sic non oportet bonū neq; politicū, neq; ciuē bonū addiscere, nisi qñq; gratia oportunitatis sibi ad se ipsum, non n. adhuc accidit fieri hūc quidē despotū, hūc aūt seruū. Sed est quidā principatus secundū quē principatur similib⁹ genere & liberis: hūc.n. dicimus esse ciuilē principatū quē oportet principē subditū addiscere, velut equestrib⁹ principari eū, qui inter illos subditus fuit, & exercitū ducere in exercitu ductum, & qui ordini præfuit, & insidias disposui. Propter quod dicitur & hic bene, quod non est bene principari eum, qui nō sub principe fuit.

f Horum autem virtus quidem altera, oportet autem ciuem bonum scire, & posse principari & subijci, & hæc virtus ciuis, scire principatū liberorū ad vtraq;, & boni etiam viri ambo, & si altera species temperantiæ & iustitiæ principatiuæ. Etenim subiecti quidem, liberi aūt boni, palam quia non vna vtique erit virtus, puta iustitia, sed habens speciem secundum quas principabitur & subijcietur. Sicut.n.

boni viri posuimus præsidentem, ciuis autem virumque, non vtique forent ambæ similiter laude dignæ.

Cum ergo aliquando videatur vtraque, sed non eadem & cum qui imperat, & cum qui paret, addiscere debere. Cuem autem vtraque scire, & participare ambarum, quid sequatur deprehendere quis potest? Est enim præsidentia dominativa, hanc vero in his quæ necessaria vocantur, scire facere, nequaquam necessarium est ei qui præsidet, sed vti magis, alterum vero seruile est. Dico autem alterum posse exhibere eadem ministeria: seruorum autem species plures, cum sint ministeria plura, quorum partem vnā obtinent manuales. Hi sunt vt nomen significat, qui ex manibus viuunt, in quibus sunt opifices. Quapropter, apud quosdam antiquitus huiusmodi homines excludebantur a Reipublicæ honoribus, antequam populus extremus fieret. Hæc igitur opificia eorum qui ita subsunt, neque rectorem discere oportet, neque eum qui in Republica versatur, neque bonum ciuem, nisi forsitasse quandoque suipsius priuatim gratia. Non enim amplius contingeret esse alterum dominum, alterum seruum, sed est præsidentia quædam, per quam præest similibus genere, & liberis hominibus, & hanc dicimus esse ciuilem præsidentiam, quam eum qui præest, didicisse parendo oportet, ceu perfectum equitum esse, cum ipse prius sub alio fuerit, & exercitum ducere, cum ipse prius in exercitu per inferiores militiæ gradus ductus sit. Qua nobrem recte dicitur, Neminem bene imperare posse, qui non ipse prius sub imperio fuerit.

Sed horum diuersa est virtus, & oportet bonum ciuem scire, ac posse præesse & subesse. Et hæc est virtus ciuis, scire recte se habere in vtraque, parte, & boni viri quidem in utraque quamquam alia est species eius prudentiæ & iustitiæ quæ præest: nam eius qui subest, ac liber sit, non una profecto virtus esset, utputa iustitia alias species haberet, cum præsit: alias cum subest. Quemadmodum viri & mulieris alia temperantia, & fortitudo. Nam videretur utique timidus esse

antequam fuisset populus extremus, ideſt antequam infimi de populo acciperent potestatem in ciuitatibus. Sic igitur patet, qđ huiusmodi opera subditorum non oportet addiscere neque bonum politicum, ideſt gubernatorem ciuitatis, neq; etiā bonū virum, nisi quandoque propter aliquam vtilitatem ad seipsum, nō quòd in hoc seruiat alijs, quia iam non esset distinctio inter dominum & seruū. Sed huiusmodi seruilia opera domini exercerent. Tertio ibi. ¶ Sed est quidā principatus &c.] Ponit alium principatum i quo alia pars verificatur scilicet, qđ eadem debet addiscere & pri ceps, & subditus. Et dicit, quòd est quidā principatus secundū quem aliquis principatur, non sicut dominus seruis, sed sicut liberis, & sibi æqualibus, & hic est duplex principatus, scilicet secundum quem in ciuitatibus nunc hi, nunc alij assūmūtur ad principandum, & huiusmodi principē oportet subiectū addiscere qualiter debet principari, sicut principari equitibus addiscit aliquis, per hoc, quòd inter equites subiectus fuit, & esse dux exercitus addiscit aliquis, p hoc quòd fuit sub duce exercitus, & qui alicui particulari ordini præfuit, puta vni centuriæ, vel vni cohorti, & qui insidias disposuit ad mandatum ducis, magnum enim principatū exercere jaddiscit homo & per subiectionem, & per exercitium in minoribus officijs, & quantum ad hoc bene dicitur in Prouerbio, quòd Nō potest bene principari, qui non fuit sub principe. Deinde cū dicit. ¶ Ostendit, quomodo sit eadem virtus vel diuersa principis & aliorum. Et dicit, quòd etiam in hoc principatu est alterā virtus principis & subiecti, sed tamē oportet, quòd ille qui est simpliciter bonus ciuis, sciat & principari, & subijci principatu, scilicet nō dominativo, qui est seruorum, sed politico, qui est liberorum. Et hæc est virtus ciuis, vt ad vtrumque bene se habeat, & simpliciter boni viri sūt, ambo, scilicet, & bene principari, & bene subijci. Et sic boni ciuis inquantum est potens principari, est eadem virtus quæ & boni viri, sed inquantum est subiectus est alia virtus principis, & boni viri, a virtute boni ciuis, puta altera species est temperantiæ & iustitiæ principis, & temperantiæ, & iustitiæ subditorum. Subiectus enim qui est liber & bonus, non habet vnam tantum virtutem, puta iustitiam. Sed iustitia eius habet duas species, secundum vnam quā potest bene principari, & secundum aliam bene subijci, & ita etiam de alijs virtutibus. Et manifestat hoc per exemplum, quia alia est temperantia & fortitudo viri & mulieris, quia vir reputabitur timidus, si non sit magis fortis, quām fortis mulier, & mulier quām decet taciturnitas, reputabitur loquax, si ut secunda, sicut bonus vir. Et hoc ideo: quia etiam in dispensatione domus, aliud pertinet ad virum, aliud ad mulierem. Ad virum enim pertinet acquirere diuitias, ad mulierem autem conseruare. Et sic etiam se habet in ciuitate circa principem & subiectum. Nam propriē virtus principis est prudentia, quæ est regitiua & gubernatiua. Alias vero virtutes morales, quarum ratio consistit in gubernari & subijci secundū constitutiones & subditorum & principū, sed tamen aliquid prudentiæ participant subditi, vt scilicet habeant opinionem veram de agendis, per quam possint seipsos gubernare in proprijs actibus secundum gubernationem principis. Et ponit exemplum de illo, qui facit fistulas, qui se habet ad fistulatorem, qui vtitur fistulis, sicut subiectus ad principē operatur enim rectē faciendo fistulas, si habeat opinionem regulatam secundum mandatum fistulatoris, & ita est in ciuitate de subiecto & principe. Loquitur autem hic de virtute subditi, non inquantum est bonus vir, qui sic indiget habere prudentiam, sed loquitur de eo inquantum est bonus subditus: ad hoc enim non requiritur nisi quòd habeat opinionem veram de his quę ei mandantur. Vltimo autem epilogando concludit manifestum esse ex præmissis, an sit eadem vel altera virtus boni viri, & boni ciuis, & iterum quomodo sit eadem & quomodo altera, quia est eadem inquantum potest bene principari, alia autem inquantum potest bene subijci.

viri & mulieris alia tēperātia & fortitudo, videbitur.n. vtiq; timidꝰ vir esse, si sic fortis fuerit, sicut mulier fortis, & mulier loquax si sic ornata fuerit sicut vir bonus. Qm & œconomia altera viri & mulieris, huius quidē.n. acquirere, huius aūt seruare opꝰ est: prudentia aūt principis propria virtus sola, aliās.n. vī necessariū esse vel conueniēs subdito tū & principū, subditi aūt nō est virtus prudentia, sed opinio vera, sicut.n. fistularū factor subiectus, princeps autem fistulator qui vtitur, vtrum quidē igitur eadem virtus viri boni & ciuis studiosi vel altera, & quō eadē, & quō altera manifestum ex ijs.

LECTIO IIII.

Circa ciuem autē adhuc restat quædam dubitationū, vt vere.n. vtrūciuis est cui licet cōmunicare pricipatu aut banausus ciues ponēdum. Siquidē igitur & hos ponēdū quibus non interest principatuum, nō est possibile omnis ciuis esse talē virtutē, ipse.n. ciuis. Si autē nullus taliū ciuis, in qua parte ponendus vnusquisque? neq;.n. aduena, neq; peregrinꝰ. Aut propter hanc quidē rationem nullum dicemus accidere inconueniēs, neq; enim serui dictorum nullum, neq; libertini, hoc.n. verum, q̄ non omnes ponendum ciues, sine quibus non vtiq; erit ciuitas, quoniam neq; similiter ciues pueri & viri, sed ij quidē simpliciter, ij autem ex suppositione, ciues quidē enim sunt sed imperfecti. In antiquis quidem igitur tēporibus apud quosdam erat seruum, quod banausum vel peregrinum.

LECTIO IIII.

Restat adhuc una dubitatio circa ciuem, *Vtrum vera ciuis sit is solum, cui participatio est publicæ potestatis, uel opifices etiam ac mercenarii, sint ciues nuncupandi. Nam si ponamus hos quoque esse ciues, qui magistratuum sint expertes, nequaquam possibile est unūscuiusque ciuis talem esse uirtutem: si uero nullus horum est ciuis, in qua parte sunt huiusmodi homines reponendi? neque enim in eorum ministrorum loco, qui nobiscum habitant, neque rursus, ut peregrini. An secundum hanc rationem nihil dicemus euenire absurdum, neque enim serui supradictorum quicquam, neque liberti, Illud autem uerum quod non omnes illi dicendi sunt ciues, sine quibus ciuitas esse non potest, cum neque pueri ita ciues sunt, ut uiri. Sed hi qui dem simpliciter, hi uero ex suppositione, ciues enim sunt, sed imperfecti. Vetustis quidem temporibus apud quosdam opifices erant serui, aut peregrini.*

parte ponendi sunt artifices, si non ciues sunt, nō sequitur aliqđ inconueniens. Isti.n. sunt, qui nō sunt ciues, & tñ non sunt aduenæ neq; peregrini, sicut patet de seruis & libertinis, q sūt ex seruitute libertati restituti: verum est.n. q̄ non omnes sunt ciues, qui sunt necessarij ad complementum ciuitatis, sine quibus ciuitas esse non potest, quia non solum de seruis, sed etiam de pueris videmus, q̄ non sunt ita perfecti ciues, sicut & viri. Viri.n. sunt simpliciter ciues, quasi potentes operari ea quę sunt ciuium, sed pueri sunt ciues ex suppositione. i. cū aliqua determinatione diminutę. Sunt enim ciues imperfecti, & sicut serui, & pueri sunt quidem aliqualiter ciues, sed non perfecte, ita etiam est & de artificibus. Vnde in antiquis temporibus viles artifices & etiam peregrini apud quasdam ciuitates erant serui, sic etiam & modo multi sunt tales. Deinde cum dicit.

b ¶ Manife-

Universidad de Deusto
Biblioteca

b ¶ Manifestat prædictam solutionem, quia etiam in ciuitate optime disposita non possent esse opifices ciues, & si dicatur, q opifex est ciuis aliquo modo, tunc dicendum est, quòd virtus ciuis quam determinauimus, vt scilicet possit bene principari & subijci, nõ est ciuis, licet ciuis sit quomodocũq; dictus, sed oportet ad hoc, quòd ad eos pertineat huiusmodi virtus, q nõ solum sint liberi, sed etiam sint dimissi. i. absoluti ab operibus necessarijs vitæ. Illi enim qui sunt deputati talibus necessarijs operibus, siquidem in his ministrẽt vni tantum, hoc est proprie seruorum: consueuerunt enim serui huiusmodi ministeria exhibere dominis suis. Si autem hęc ministeria exhibeant cõmuniter qui buscumque, hæc pertinet ad mercenarios & sordidas personas, quæ seruiunt quibuscunque pro pecunia Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat propositam solutionẽ. Et circa hoc facit tria. Primo ostendit, quomodo aliquis diuersimode in diuersis politijs est ciuis. Secundo ostendit, q maxime ciuis est in qualibet politia qui põt participare principatu, ibi. ¶ Et species ciuis necessariũ. &c. ¶ Tertio epilogãdo colligit ea, quæ dicta sunt de virtute ciuis. Dicit ergo primo, quòd manifestũ erit, quomodo se habeat veritas circa p̃missa, ex parua consideratione eorum q̃ sequuntur. Si enim aliquis perfecte videat id quod dicẽ, fiet ei euidens quod dictum est: cũ enim sint plures politię species differentes, & ciuis dicatur in ordine ad politiã, vt dictum est, necesse est etiam, q̃ ciuis habeat plures species, & maxime ista differentia attenditur quantũ ad ciues subditos qui in diuersis politijs diuersimode se habent ad principatum, illi autem qui præsident in qualibet politia principantur. Vnde propter diuersificatẽ politiarum, & per cõsequens ciuium, necesse est, quòd in aliqua politia. ſ. in populari statu, in qua quæritur solum libertas, mercenarij sint ciues, poterunt enim ad principatum promoueri, cũ sint liberi, sed in aliquibus politijs est hoc impossibile, sicut maxime contingit in optimatum statu, in quo dantur honores digais secundũ eorũ virtutem, illi qui viuunt vita mercenaria non possunt ciuitati exhibere in suo regimine ea quę pertinent ad virtutem, quia nõ sunt in talibus exercitati: sed in statu paucorũ mercenarij quidem non possunt esse ciues, quia in huiusmodi politijs assumitur aliqui ad principatus propter diuturnos honores præcedentes & diuitias. Vnde de facili potest contingere, quòd mercenarij ad honores assumantur, qui vix per totam vitam suam rẽtum possunt congregare, vnde diuites fiant. Sed artifices in talibus politijs possunt esse ciues & principes, quia multi artifices cito ditantur, & ita possunt propter diuitias in statu paucorum assumi ad principatus, cum per aliquod tempus ab artificijs se abstinuerint, postquam fuerint diti, honorabilem duxerunt vitam, vnde apud Thebas erat statutum, q̃ ille qui abstinuisset a foro venalium rerum, decẽ annis, posset participare virtute. ſ. principatiua, sed quamuis peregrini, aduenæ, & abiectæ personę non possint esse ciues, quasi potentes principari in ciuitatibus bene institutis, tñ in multis politijs. ſ. popularibus restringiẽ lex de peregrinis, & aduenis, vt nõ sint ciues, quia in quibusdam ciuitatibus, ille qui est natus ex matre ciue, reputatur ciuis. licet pene sit aduena vel peregrinus. Et ita etiã est lex de spurijs apud multos, vt scilicet sint ciues, sed hoc faciũt pp indigentiã bonorũ ciuiũ, & pp paucitatẽ hominũ habentẽ defectũ curæ, in qua cõfectũ consistit potestas status popularis, vtitur talibus legibꝫ, vt primo eligant eos in ciues, qui sunt nati ex ciue vel ex serua, dummodo alter parentũ sit liber, deinde crescente multitudine, excludunt omnes filios seruorum, sed reputant ciues eos, qui sunt nati ex mulieribus ciuibꝫ, quamuis patres sint aduenæ, tandẽ autẽ dirigunt ad hoc, q̃ iudicẽt ciues illos, q̃ sunt nati ex ambabus liberis & ciuibus. Sic igitur manifestum est, quòd sunt diuersæ species ciuium, secundum diuersitatem politiarum. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit, quid sit maxime ciuis, & dicit quòd maxime ille dicit ciuis in qualiber politia, qui participat honoribꝫ ciuitatis Vnde.

Quapropter etiam nunc plerique tales sunt: optima quidem ciuitas num quam opificem faciet ciuem. Quod si hi ciues, ciuis autem uirtus est, quam diximus. Dicendum est non esse cuiusque ciuis, neque liberi modo, sed eorum qui a ministeriis necessariis sunt alieni, necessaria uero qui uni ministrat, seruus est, qui autem publice, uiles & sordidi.

Patebit autem hoc paulo adhuc considerantibus, quemadmodum in his res se habeat Hoc enim quod dixi mus, id ostendit, cum enim plures sint Rerumpublicarum species, plures quoque species ciuiũ necesse est sint. Ac maxime eorum ciuium qui subsunt, itaque in quadam Republica opifices & sordidi ciues erunt. In quibusdam uero, impossibile est ut ciues sint, puta in optimatum gubernatione, siqua illa est, in qua secundum uirtutem dantur honores, & secundum dignitatem. Neque enim uirtutem exercere potest, qui uilibus opificijs occupatus est. In paucorum quoque gubernatione tenues homines ad Rempublicam non recipiuntur, ex magno enim censu ad honores Reipublicæ peruenitur. Artifices tamen ad hanc speciem peruenire possunt, & si sordidi sint, quoniam plerumque diuitijs abundant. Apud Thebanos lex fuit, ut nemo habilis esset ad honores Reipublicæ suscipiendos, nisi decem annis a mercatura desitisset. In multis autem rebus publicis attrahuntur lege ad ciuitatem etiam peregrini. Est etiam lex in quibusdam ciuitatibus, ut satis sit ex matre ciue esse genitum, & spurios quædam recipiunt, atque propter defectum legitimorum ciuiũ tales faciunt ciues, paucitate enim hominum inducti, his utuntur legibus, quòd si abundent multitudine, paulatim excludunt, primo libertini generis homines, deinde eos qui ex matre solummodo ciues sint, nec nisi ex utroque parente natos ciues, pro ciuibus habent. Quòd igitur plures sint species ciuis, ex his patet.

Et quod maxime dicitur ciuis ille, qui habilis sit ad honores suscipiendos, ut Homerus inquit, sed ubi id occul-

b Propter quod multi tales, & nunc. Optima autem ciuitas nõ faciet banausum ciuem. Si autẽ & hic ciuis, sed ciuis virtutem quam diximus, dicendũ nõ oĩs vtiq; liberi solũ, sed quicũq; operibus necessarijs sunt dimissi. Necessariorũ aũt q quidẽ vni ministrantes talia, serui. qui aũt cõiter, banausi & mercenarij.

c Manifestũ aũt hinc parũ cõsiderãtibus, qũo habet de ipsis, ipsum. n. apparẽs qđ dictũ est facit euidens. Quoniam. n. plures sunt politiæ, & species ciuis necessariũ esse plures, & maxime subditi ciuis, quare in aliqua quidem politia necessariũ esse banausum & mercenariũ ciues, in aliquibus autẽ impossibile, puta siqua est, quam vocãt Aristocratiã, & in qua secundũ virtutẽ dantur honores, & secundũ dignitatẽ: neq; enim possibile est exhibere quæ virtutis viuentem vita banausa vel mercenaria. In Oligarchijs autem mercenariũ quidem nõ contingit esse ciuẽ, ab honorabilitatibus enim longis participatiões principatuũ, banausum aũt contingit. Ditantur. n. multi artificũ. In Thebis autẽ lex erat, eum qui decẽ annorũ non abstinuisset a foro, nõ participare virtute. In multis autem politijs cõtrahitur & peregrinorũ lex. Qui enim ex matre ciue in quibusdam Democratijs, ciuis est, eodẽ autẽ modo habent, & quæ circa spurios apud multos. Attamẽ quoniam propter indigentiam legitimorum ciuium, faciunt ciues tales, propter paucitatem enim hominum sic vtuntur legibus, defectum habentes turbæ paulatim eligunt eos qui ex seruo primũ vel serua. Deinde eos qui ex mulieribus, tãdẽ autẽ solũ eos qui ex ambobus ipsis, ciues faciunt. Quòd quidẽ igitur species plures ciuis, manifestum ex ijs.

d Et quòd dicitur maxime ciuis, qui participat honoribus, sicut & Homerus poetizauit, ac si

Vnde Homerus dixit poetice de quodam, quòd post alios surrexit; puta ad loquendum, sicut quidam inhonoratus, idest sicut quidam aduena, qui non erat ciuis. Sed ista ratio ciuis occultatur: decipiuntur enim ex eo, quòd simul habitant, existimantes propterea omnes, qui in ciuitate cohabitant, ciues esse. Sed hoc non est conueniens, quia ille qui non participat honoribus ciuitatis, est sicut aduena in ciuitate. Deinde cũ dicit.

e ¶ Colligit epilogãdo quę dixerat, & dicit, q̃ circa hanc quæstionem qua quærebatur, vtrum sit eadẽ virtus boni viri, & studiosi ciuis, ostensum est, q̃ in aliqua ciuitate, scilicet optimatum, idem est bonus vir, & bonus ciuis, in qua principatus dantur secundum virtutem, quæ est boni viri, in aliquibus autẽ alius est bonus vir, & alius bonus ciuis, scilicet in corruptis politijs, in quibus principatus dantur nõ secundũ virtutẽ. Et ille qui est idẽ cũ bono viro, nõ est quicũq; ciuis, sed ille qui est ciuilis, idest rector ciuitatis & dominans, vel potens esse dñs eorum, quæ pertinent ad curam cõmunitatis, vel solus, vel etiã cum alijs. Dicum enim est supra, quòd eadẽ est virtus Principis & boni viri. Vnde si ciuis accipiatur, q̃ est princeps, vel qui potest esse, ea dẽ est virtus ciuis & boni viri. Si autẽ accipitur ciuis. ſ. imperfectus, qui nõ potest esse princeps, nõ erit eadẽ virtus boni ciuis & boni viri, vt ex prædictis patet.

quẽdã inhonoratũ post exsurgentẽ. Sed vbi qđ tale occultũ ẽ gratia deceptionis cohabitãtiũ est. Sicut aduena enim est, q̃ honoribus non participat.

e Vtrũ quidẽ igitur alterã vel eandem ponendum, secundum quam vir bonus est & ciuis studiosus, palam quia alicuius qui dẽ ciuitatis, idẽ: alicuius autem alius, & ille autem non omnis, sed qui ciuis & dominus & potẽs esse dominus, vel secundũ se vel cum alijs curæ cõmunium.

LECTIO V.

Postquam Philosophus determinauit de ciue, ex cuius notitia cognosci potest quid sit ciuitas, hic consequenter intẽdit distinguere politiã in suas species, & diuiditur in partes tres. In prima distinguit politias. In secunda ostendit quid sit iustum in vnaquaque politia, ibi ¶ Sumendum autem prius &c. ¶ Tertio ostendit, quæ politiarum sit potior, ibi. ¶ Habet autem &c. ¶ Circa primũ tria facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo ostendit qd sit politia ibi. ¶ Est autẽ politia &c. ¶ Tertio diuidit politias, ibi. ¶ Supponendũ est itaque &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd determinatis prædictis, restat considerare, vtrum sit vna politia tantum, vel plures, & si sunt plures, quot, & quæ omnes sint, & quomodo adinuicem differant. Deinde cum dicit.

LECTIO V.

Voniã autẽ hæc determinata sunt, quod post hæc considerandũ, vtrũ vnam ponendũ politiã vel plures, & si plures, quæ, & quot, & differentię quæ sunt ipsarum.

b Est autem politia ordo ciuitatis aliorũ principatuum, & maxime dominantis omnium. Dominãs quidẽ enim vbiq; est: politeuma autẽ est, politia: dico autem, puta in Democraticis quidem dominans populus, pauci autem econtrario in Oligarchijs. Dicimus & politiam alteram esse eorum, eundem autem hunc sermonem dicemus de alijs.

c Supponendum itaq; primo, cuius gratia constructa est ciuitas, & principatus species quot, eius qui circa hominem, & circa communionem vitę.

d Dictum est autem in primis sermonibus, in quibus de œconomia determinatũ est, & de despotica, & qđ natura quidẽ est homo animal ciuile, propter qđ & nullo indigẽs eius, quæ ab inuicẽ politiæ, appetũt cõiuere. Quinimmo & communiter conferens colligit inquantũ adiacet & vnicuiq; pars vt viuat bene.

A b ¶ Ostẽdit quid sit Respu. & dicit, quòd Respu. nihil est aliud quam ordinatio ciuitatis quantum ad omnes principatus, qui sunt in ciuitate, sed præcipue quantum ad maximum principatum, qui dominatur omnibus alijs principatibus. Et hoc ideo, quia impositio ordinis in ciuitate, tota consistit in eo, qui dominatur ciuitati, & talis impositio ordinis est ipsa Respu. Vnde præcipue Respu. consistit in ordine summi principatus secũdum cuius diuersificatem Respu. diuersificantur, sicut in statu populari, dominatur populus, in statu paucorum, pauci diuites: & ex hoc est diuersitas harum politiarum. Sit eodẽ modo dicendum est de alijs politijs. Deinde cum dicit.

c ¶ Distinguit politias. Et primo dicit quomodo distinguũtur rectæ politiæ ab iniustis. Secũdo quomodo distinguantur veræ politiæ in suas species, ibi. ¶ Determinatis autẽ his &c. ¶ Circa primum tria facit. Primo ostẽdit ad qđ sit ciuitas ordinata. Secundo ostẽdit quo modo distinguuntur principatus adinuicẽ. Tertio concludit differentiã rectarũ politiarũ & iniquarũ, ibi. ¶ Manifestum ergo &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo incipit exequi propositum, ibi. ¶ Factum est aũt in prius &c. ¶ Dicit ergo primo, q̃ cum oporteat distinguere politias adinuicem, oportet primo duo præmittere, quorũ primum est, propter quid ciuitas sit instituta. Secundum est, quòd sicut differentiæ principatuum, qui sunt circa homines, ita & circa omnia, quæ veniunt in communionem vitæ. Ex his enim duobus poterit accipi differentia iustæ & iniustę politiæ. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostẽdit quid sit finis ciuitatis vel politiæ, & dicit, q̃ dictũ est in primo libro, in quo determinatũ est de œconomica & dominica, quòd homo naturaliter est animal ciuile, & ideo homines appetunt adinuicẽ viuere, & non esse solitarij etiã si in nullo vnus alio indigeret, ad hoc, q̃ ducerent vitã ciuilẽ, sed tamẽ magna vtilitas est communis, in communione vitæ socialis, & hoc quantum ad duo. Primo quidem quantum ad bene viuere, ad quod vnusquisque affert suam partem, sicut videmus in qualibet communitate, quòd vnus seruit communitati de vno officio, alius de alio, & sic omnes communiter bene viuunt,

Tum est, ex deceptione habitatorum, tamquam inhonoratum quendam reptiium repellunt, vt inquilinus enim est & aduena, qui honores capere non potest.

Vtrum igitur alia, an eadem virtus sit, per quam est vir bonus & ciuis studiosus, patet ex supradictis, quod cuiusdam ciuitatis idem, cuiusdam vero alius, & ille non omnis, sed qui præest Reipublicæ & potestatem habet, aut solus, aut cum aliis gubernationem exercens.

LECTIO V.

Is ita determinatis, videndum iam est, vtrum vna sit Respublica an plures, & si plures, quæ, & quot, & quænam differentiæ earum sint.

Est autem Respublica ordinatio ciuitatis, & circa magistratus alios, & maxime circa id, quod summam in ciuitate habeat auctoritatem, & sit principalissimum. Principalissimum autem est id, quod vbique gubernat, & regit ciuitatem, ceu in populari quidem, populus, in paucorum vero potentia, pauci. Diximus autem & Rem publicam aliam esse ab istis, eodemque modo dicemus de alijs.

Supponendum est primo, cuius gratia ciuitas sit constituta, & quot sint gubernandi species, circa hominem, & circa vitæ societatem.

In superioribus libris, vbi de gubernatione rei domesticæ, ac de domino, & seruo determinauimus, dictum est naturam hominẽ esse ciuile animal, ex quo fit, vt si etiam nihil indigeãt mutuo auxilio, nihilominus affectent vitæ societatem. Quinetiam & communis utilitas contingit eos, inquantum confert singulis partem bene viuendi. Maxime igitur hic est finis,

Lectio. seq.

Incipitur scilicet bene viuere, maxime est finis ciuitatis vel politiæ, & communiter quantum ad omnes, & sigillatim quantū ad vnumquemque. Secundo vtilis est vita communis etiam propter ipsum viuere, dum vnus in communitate vitæ existentiū alij inducit ad sustentationem vitæ, & pericula mortis, & propter hoc homines ad inuicem conueniūt, & conseruant politicam cōmunionem, quia etiam ipsum viuere secundum se cōsiderātū absq; alijs, quæ faciunt ad bene viuendum, est quoddam bonum & diligibile, nisi forte homo in vita sua patiatur aliqua valde grauia, & crudelia. Et hoc patet ex hoc, q̄ homines, etiā si multa mala sustineant, tamen perseuerant in affectu viuendi, quadam naturali dulcedine illecti ad desiderium vitæ, ac si ipsa vita haberet in seq̄dam solatium & dulcedinem naturalem. Deinde cum dicit,

e ¶ Distinguit species principatus. Et primo in œconomicis. Secundo in politicis, ibi ¶ Propter qđ & politicos &c. ¶ Dicit ergo, q̄ facile est distinguere modos principatus, qui dicūtur, quia a se etiā facta est mentio in externis sermonibus p̄ter principalem intentionem de ipsis, sicut in Octauo Ethicorum, & supra etiam in Secundo. Est autē in domesticis duplex principatus.

Lec. 10. c. 2.

Vnus quidem est domini ad seruos, qui vocatur dominatio, & quamuis idem sit secundum rei veritatem vtile ei qui est naturaliter seruus, & ei qui est naturaliter dominus, vt scilicet iste ab illo regatur, cum dominus participatur seruo ad vtilitatem domini, non autem ad vtilitatem serui, nisi forte per accidens, inquantum scilicet corrupto seruo cessat dominium. Alius autem est principatus ad liberos, sicut ad filios & vxorē & totam familiam, q̄ vocatur principatus œconomicus. In quo quidem principatu intendit vtilitas subditorum, vel etiam communis vtrorūque, per se quidem & principaliter, vtilitas subditorum, sicut videmus in alijs artibus, sicut ars medicinæ intendit principaliter vtilitatem eorum qui medicantur, & ars exercitatiua intendit principaliter vtilitatem eorum, qui exercitantur, sed per accidens contingit, quòd etiam vtilitas redundat in ipsos, qui habent artem. Ille enim q̄ exercitat pueros, etiam ipse simul exercitatur, aliquando etiā est de numero eorū, qui exercitantur, sicut gubernator vnus est nautarum, qui naui vehuntur. Sic igitur exercitator puerorum, & gubernator nauis, considerat per se subiectorum vtilitatem, sed quia ipse est vnus de numero eorū, qui exercentur & vehuntur, ideo vterque per accidens participat vtilitate communi, quā procurat. Et similiter pater participat vtilitate domus, quā procurat. Deinde cum dicit.

Maxime quidē igitur hoc est finis & cōmuniter omnibus & sigillatim, cōueniunt autē & admuicem gratia ipsius & cōtinet politicā communionē, forte.n. inest aliqua boni particula & secundū ipsum viuere solū, si non diris secūdū vitā excedatur valde. palam autē q̄ perseuerant multa mala sustinētes multi hominum inuiscati ad viuere, tam quam existente quodā solatio in ipso, & dulcedine naturali.

e At vero principat⁹ dictos modos facile diuidere, etenim in extrinsecis sermonibus determinam⁹ de ipsis sæpe. Despotia quidē.n. quāuis sit idē cōferens secundū veritatē ei q̄ natura seruus, & ei q̄ natura despotes, tū principatur ad cōferēs despotis nihil minus, Ad id aūt qđ serui secūdū accidēs. Nō.n. cōtingit corrupto seruo saluari despotiā. Principatus aūt puerorū & mulieris, & totius dom⁹, quē vtiq; vocamus œconomicū, vel subiectorū gratia est, vel alicuius cōis amborū secundū se quidē subiectorū, vt videmus & alias artes, puta medicinalem & exercitatiuam: secundū accidēs aūt & vtique ipsorū erūt, nihil.n. prohibet exercitia docentem pueros aliquando esse & ipsum eorū q̄ exercitantur, sicut gubernator est semper vnus nautarū. puerorum quidem igitur exercitator vel gubernator cōsiderat subiectorum bonum, quando autem vnus horum fuerit, & ipse, secūdum accidens participat vtilitates: hic quidem enim nauta, hic autem fit vnus eorum qui exercitantur, cum sit puerorum exercitator.

f Propter qđ & politicos principatus qñ fuerint secūdū æqualitatē ciuiū cōstituti & secundū similitudinē, secūdū partē digni ficant principari, prius quidem qua aptū natū erat dignificantes in parte ministrare & considerare aliqua. Rursum quòd ipsius bonū sicut ipse principās cōsiderabat qđ illius cōferēs. Nūc aūt propter vtilitates quæ a cōmunibus vt eas quæ ex principatu, volūt cōtinue principari,

& publicæ omnibus, & priuatim. Congregantur etiam ipsius vitæ gratia, forsan siquidem inest sibi aliqua partis culæ honesti, & continet ciuilem societatem etiam viuendi gratia solum, si non molestiæ in uita admodum exuperent. Patet autem, quòd tolerant homines multa aspera, propter viuendi cupiditatem, vt existente in eo quadam naturali dulcedine.

Atqui & modos imperii facile est diuidere, cum sæpe sit de his a nobis in externis sermonibus determinatū. Dominatio enim licet re vera vtilis existat, natura seruo, & natura domino. Nihilominus imperat pro domini vtilitate, pro vtilitate autem serui contingenter. Neque enim fieri potest ut seruo deficiente, seruetur dominatio, filiorum uero imperium & uxoris, & domus totius, quam uocamus rei familiaris gubernationem, aut gratia est eorum, qui gubernantur, aut gratia alicuius, quod sit utrisque communc. Gratia eorum qui gubernantur, ut uidemus & alias artes, ceu medicinam, & gymnasticam, illorum quibus imperatur, utilitatem quærere, contingenter tamen & eorum, qui præcipiunt esse potest. Nihil quippe uetat magistrum ipsum gymnasii esse unum eorum, qui exercentur, quemadmodum gubernator semper est unus ex his qui sunt in naui. Magister igitur gymnasii, & gubernator considerant semper eorum utilitatem quos gubernant. Sed quando horum unus est, per accidens ipse quoque suscipit utilitatem, hic quidem nauta, hic autem unus eorum, qui in gymnasio exercentur.

Quapropter ciuilia quoque imperia, cum sint secundum æqualitatem ciuium constituta, & secundum paritatem, uicissim exigunt ea gerere, quæ natura fert, censentes inuicem munera subire, & considerare uicissim quod dam illius bonum, quemadmodū ille prius dū præesset, considerauit utilitatē istius, nunc autem ratione commodorū ex Reipu. gubernatione prouenientiū, uolunt continua in potestate esse, ueluti si semp contingeret magistratum gerentibus, ex mala ualitudine,

esset infirmum esse. Sic enim videtur homines apperere principatum, sicut infirmi appetunt sanitatē. Deinde cū dicit,

g ¶ Cōcludit ex dictis distinctionē rectarum politiarū ab iniustis. Cum.n. iustis, q̄ principatus liberorum sit ordinatus ad vtilitatem sub ditorū, manifestū est, quòd in quibuscunque politijs principes intendunt cōmunem vtilitatē, illę sunt rectæ politiæ secundū iustitiā absolutam, in quibuscunque vero politijs intenditur sola vtilitas principantium, illæ sunt vitiatæ, & corruptiones quædam rectarum politiarum: non enim in eis est iustum simpliciter, sed iustum secundū quid, vt infra dicetur. Principatur enim dominatiuę ciuitati vtētes ciuibus, sicut seruis. Sad suam vtilitatē, & hoc est cōtra iustitiam, quia ciuitas est communitas liberorum, seruus enim nō est ciuis, vt supra dictum est.

LECTIO VI.

Postquam Philosoph⁹ distinxit politias rectas ab iniustis hic intēdit distinguere vtrasq; abinuicē, & circa hoc duo facit. Primo dicit de quo est intētio. Secūdo exequitur propositum, ibi. ¶ Quoniā autē &c. ¶ Dicit ergo primo, q̄ postquam prædicta determinata sunt, consequens est determinare de Politijs quot sint numero, & quæ sint, & hoc ordine, vt primo consideremus de politijs rectis. Secundo de iniustis. Deinde cum dicit.

b ¶ Distinguit politias. Et circa hoc tria facit. Primo ondit se cūdū qd accipiēda sit politiarū, distinctio. Secūdo distinguit politias, ibi. ¶ Vocare autē &c. ¶ Tertio obiicit cōtra p̄dicta, ibi. ¶ Oportet ūt paulo p̄lōgiora dicere &c. ¶ Dicit ergo primo, q̄ politia nihil é aliud q̄ ordo dominātium

sanos fieri, nam forsan ita magistratus amplecterentur.

Constat igitur, quòd quæcunque Respublicæ ad communem utilitatem intendunt, hæ rectæ sunt secundum simpliciter iustum. Quæcunque uero ad propriam eorum qui præsunt utilitatem solum, aberrant, sunt que omnes rectarum Rerumpublicarum trāsgressiones, & labes: gubernantur.n. quasi a dominis. Ciuitas autem est liberorum societas.

LECTIO VI.

Is determinatis, consequens est Respublicas considerare, quot sunt, & quæ, & primo quidem eas, quæ sunt rectæ, nā labes earum ex illis patescunt.

Cum uero gubernatio ciuitatis & regimen idem significent. Regimen autem est potestas & arbitrium ciuitatis, necesse est potestatem & arbitriū huiusmodi, aut penes unum esse, aut penes paucos, aut penes multos. quando igitur unus, uel pauci, uel multi communem utilitatem in gubernatione sequuntur, has esse rectas rerumpublicarū species necesse est: quando autē ad propriā utilitatē, uel unius, uel paucorū, uel multitudinis gubernātur, transgressiones sunt, & labes: aut.n. dicendū est, non esse ciues, aut ad participationem utilitatis sunt recipiendi.

Vocare autem consueuimus, cum unus ad utilitatem communem respiciens gubernat, regiam potestatem. Cum uero pauci gubernant, plures tamen uno, optimatum gubernationem, uel ex eo quia optimi presunt, uel ex eo quia ad optimum publicum administrant. Cum autem multitudo gubernat ad communem utilitatem, uocatur communi nomine omnium Rerumpublicarum Respublica. Contingit autem rationabiliter, unum enim excellere secundum uirtutem, aut paucos datur, ut uero multitudo excellat ad omnem uirtutem difficile est, sed maxime ad bellicam. Hæc enim in multitudine fit. Quare in hac Reipublicæ specie id, in quo robur belli consistet, & in his ipsis illi qui sunt in possessione armorum.

Prolabuntur uero ac transgrediuntur huiusmodi species, ex regia quidē gubernatione, in tyrannidem: ex optimatibus uero, in paucorum potentiā,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tyrannis quidē sit, ex iniq̄ Paucorū potentia ex optimatibus Populāris status ex Regno in quo cōmune bonū, ergo tyrannis est principatus vnius in tendēs vtilitatem priuatam. Paucorum ſtatus vero, eſt intendēs ad vtilitatē diuitum. Populāris status vero ad vtilitatem pauperum, nulla vero earū intendit ad vtilitatem communem.

Deinde cum dicit. e ¶ Obijcit contra prædicta, & circa hoc tria facit. Primo dicit de quo eſt intentio, & repetit quæ prædicta ſunt. Secundo ponit dubitationem ibi. ¶ Prima autē dubitatio &c. ¶ Tertio ponit ſolutionem, ibi. ¶ Videtur igitur ratio &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd oportet aliquantulum à remotiori diſcutere, quæ ſit vnaquæq; politiarum prædictarū, cum habeat quaſdā dubitationes. Ille qui philoſophatur in vnaquaque arte, quaſi cōſideratus veritatē, non ſolum reſpicit ad id quod eſt vtile ad agendum, & nihil debet deſpicere vel prætermittere, ſed in ſingulis declarare veritatem. Dictum eſt autem, quòd Tyrānis eſt quædam Monarchia, dominatiua politicæ communitatis, quia ſcilicet vtitur ciuibus, vt ſeruis. Paucorum vero ſtatus eſt, quando dominantur politiæ illis, qui abundant in diuitijs. Populāris vero ſtatus eſt, quando dominantur politiæ non illi, qui poſſident multitudinem diuitiarum, ſed magis pauperes. Deinde cum dicit.

f ¶ Mouet dubitationem. Et primo ponit dubitationem. Secundo excludit quādā ſolutionem, ibi. ¶ At vero ſiquis. &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd oportet aliquantulum à remotiori diſcutere, quæ ſit vnaquæq; politiarum prædictarū, cum habeat quaſdā dubitationes. Ille qui philoſophatur in vnaquaque arte, quaſi cōſideratus veritatē, non ſolum reſpicit ad id quod eſt vtile ad agendum, & nihil debet deſpicere vel prætermittere, ſed in ſingulis declarare veritatem. Dictum eſt autem, quòd Tyrānis eſt quædam Monarchia, dominatiua politicæ communitatis, quia ſcilicet vtitur ciuibus, vt ſeruis. Paucorum vero ſtatus eſt, quando dominantur politiæ illis, qui abundant in diuitijs. Populāris vero ſtatus eſt, quando dominantur politiæ non illi, qui poſſident multitudinem diuitiarum, ſed magis pauperes. Deinde cum dicit.

f ¶ Mouet dubitationem. Et primo ponit dubitationem. Secundo excludit quādā ſolutionem, ibi. ¶ At vero ſiquis. &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd oportet aliquantulum à remotiori diſcutere, quæ ſit vnaquæq; politiarum prædictarū, cum habeat quaſdā dubitationes. Ille qui philoſophatur in vnaquaque arte, quaſi cōſideratus veritatē, non ſolum reſpicit ad id quod eſt vtile ad agendum, & nihil debet deſpicere vel prætermittere, ſed in ſingulis declarare veritatem. Dictum eſt autem, quòd Tyrānis eſt quædam Monarchia, dominatiua politicæ communitatis, quia ſcilicet vtitur ciuibus, vt ſeruis. Paucorum vero ſtatus eſt, quando dominantur politiæ illis, qui abundant in diuitijs. Populāris vero ſtatus eſt, quando dominantur politiæ non illi, qui poſſident multitudinem diuitiarum, ſed magis pauperes. Deinde cum dicit.

e Oportet aūt paulo p longiora dicere quæ ſit vnaquæq; harū politiarū. Etenim habet quaſdā dubitationes. ei aūt q circa vnamquamq; Methodū philoſophāt & nō ſolū aſpicit ad agendū, cōueniēs eſt nō deſpicere, neq; p termittere, ſed declarare circa vnūquodq; veritatē. Eſt aūt tyrānis quidē Monarchia ſicut dictū eſt, deſpotica politicę cōitatis, Oligarchia aūt q̄n fuerint domini politiæ q ſubſtātias habēt. Democratia aūt ecōtrario, quando quī non poſſident multitudinem ſubſtātiæ, ſed egeni.

f Prima autē dubitatio ad diſſinitionē eſt; ſi.n. fuerint qui plures exiſtentes diuites domini ciuitatis. Democratia autem eſt quando fuerit domina multitudo, ſimiliter autē rurſum vtique ſi alicubi accidat egenos pauciores quidem eſſe diuitibus, meliores autē exiſtentes dominos eſſe politiæ, vbi autē pauca multitudo domina, Oligarchiā eſſe aiunt, non videbitur vtique bene diffinitum eſſe de politijs.

g At vero ſiquis connectēs abū dātię quidē paucitatē, penuriq autē & multitudinē ſic appellet politia, Oligarchiā quidē i qua principatus habēt q diuites pauci multitudine exiſtētes. Democratiā aūt inqua qui egeni multi exiſtentes multitudine, aliam habet dubitationē. Quas.n. dicemus modo dictas politias eā in qua plures opulēti, & in qua pauciores egeni, domini aūt vtriq; politiarum, ſiquidē nulla alia politia eſt præter dictas.

h Videtur igitur rō facere palā quod paucos quidē vel multos eſſe dominos aceidēs eſt, hocq̄dē Oligarchijs, hoc autē Democratijs, propterea q̄ opulēti q̄dē pauci, egeni autē multi ſunt vbiq;, propter quod etiam nō accidit dictas cauſas fieri differentiæ, quo autem differunt. Democratia & Oligarchia abinuicem, penuria & diuitiæ ſunt, & neceſſarium quidem vbicumq; quidē igitur eſt Monarchia ad conferens monarchiantis, Oligarchia autem ad id quod abū dātium. Democratia autem ad conferens egenorum. Ad id autem quod expedit cōmuni, nullam ipſarum.

I

K

ex Repu. aūt in populavē ſtatū. Tyrānidē. m. eſſe dicimus dominatū vnius ad propriū cōmodū intendentis. Paucorum autem potentiam, cum ad opulentorum commodum gubernatur, popularem autem ſtatum cum ad commodum egenorum, harum enim nulla ad communem vtilitatem reſpicit.

Oportet autem paulo vberius explicare, quæ ſit vnaquæque iſtarum, habent.n. dubitationes quaſdam. Philoſophantis vero circa ſingulorum diſciplinam, & non ſolum ad agendum reſpicientis, proprium eſt nihil negligere, neque prætermittere, ſed demonſtrare in ſingulis veritatem. Tyrannidem eſſe diximus vnius dominationē ciuili ſocietate præſidentis. Paucorum autem potentiam, quando Rempu. tenent opulenti & diuites. Popularem vero gubernationem, cum tenues homines & non poſſidentes diuitias, gubernant.

Prima igitur dubitatio eſt circa diſſinitionem. Nam ſi plures ſint opulenti & diuites, ac Rempublicam teneāt, popularis autem gubernatio ſit, cum multitudo regit, eodemque modo, ſicubi contingat inopes eſſe pauciores, quàm opulenti, ſed potentiores, ac Rempublicam teneant, & vbi pauci Rempublicam obtinent, paucorum potentiam nuncupamus, non recte viderentur iſtæ diſſinitiones eſſe poſitæ.

Enimuero ſiquis adiungens, opulentiæ quidem paucitatem, inopiæ uero multitudinem, ſic appellet Rerum publicarum ſpecies, vt dicat paucorum potentiam eſſe, in qua gubernationem Reſpublicæ habent opulenti, numero pauci. Popularem uero, in qua inopes Rempu. tenent, multi exiſtentes, aliam habet dubitationem: quas enim dicemus eas Reſpublicas eā videlicet in quibus plures opulenti, & eam in quibus pauciores inopes gubernant, ſiquidem nullæ ſunt Reſpublicæ præter ſupradictas.

Videtur igitur ratio iſta oſtendere, quòd paucos eſſe uel multos, qui gubernant, contingēs eſt, aliud paucorū potentiæ, alterum populari, propterea quod ubiq; accidit, vt pauci ſint opulenti, multi uero inopes. Ex quo fit, vt huiuſmodi cauſæ non faciant differentiā, ſed in eo differat popularis gubernatio, a paucorū potētia, q alibi opulenti, alibi inopes Rempu. obtinent, neceſſariūq; eſt ubicūq; p opes ac diuitias præſint, ſiue bi pauciores ſint, ſiue plures, ſiue pauciores, quòd ibi ſit ſtatus multorum. Similiter autē ſi aliter contingat, quòd pauperes ſint pauciores, ſed ſint meliores & fortiores & dominētur ciuitati, ſequetur ſm hoc, quòd ſit ibi ſtatus paucorū. Non ergo vt, q̄ ſit bene diffinitū de politijs, cū ſit, q̄ ſtatus multorum eſt dominiū pauperū. Status paucorum dominium diuitum. Deinde cum dicit.

g ¶ Excludit quandā reſponſionē. Poſſet enim aliquis dicere, q̄ in diffinitione paucorū potētiæ eſt coniungenda paucitas diuitijs: & in diffinitione potentiæ multorū, eſt coniungēda multitudo paupertatis, ita. ſ. quòd ſit paucorū potentia, in qua pauci diuites participantur, multorū vero, in qua multi pauperes. Sed hoc iterū haber aliā dubitationem. Nimi.n. ſufficienter diuiſę ſunt politiæ, ita. ſ. q̄ nulla ſit alia politia p̄ter p̄dictas, nō erit dare ſub qua politia cōprehendantur duæ prædictæ politiæ. ſ. q̄n principantur vel multi diuites vel pauperes. Deinde cum dicit.

h ¶ Cōcludit ex ſ̄missis ſolutionē dubitationis, & dicit, q̄ rō p̄missæ dubitationis vt manifeſtatur, q̄ principes eſſe multos, p accidens ſe habeat ad regimē multorū, & eos eſſe paucos, p accidēs ſe habeat ad regimen paucorū, eo q̄ vbiq; inueniuntur plures pauperes, q̄ diuites, & ſm hoc nomina ſuē poſita, proprie in pluribus inuenitur. Sed quia id q̄ accidens eſt, non eſt differentia ſpecifica ideo paucorū potētię non diſtinguuntur a multitudinis potētia per ſe loquēdo ſecundū paucitatē, ſed id, quo per ſe differunt, ſunt paupertas & diuitiæ. alia.n. eſt ō regiminis, q̄d ordinatur ad opulentiā, & eius q̄d ordinatur ad libertatem, quæ eſt finis politię. Et ideo neceſſe eſt, quòd vbicumq; aliqui dominātur propter diuitias, ſiue ſint plures,

plures, ſiue pauciores, quòd ibi ſit ſtatus paucorum, & vbicumque dominantur pauperes, ibi ſit ſtatus multorum, ſed per accidens eſt, quòd hi ſint multi & illi pauci. Pauci enim ſunt, qui abundant diuitijs, ſed omnes participant libertate, & propter hæc duo altercantur ſibijnuicem, dum pauci volunt præeſſe propter exceſſum diuitiarum, & multi volunt prævalere paucis, quaſi æquivalētes eis propter libertatem.

LECTIO VII.

Poſtquam Philoſophus declarauit per quid diſtinguuntur popularis ſtatus & paucorum, in parte iſta oſtendit per quid antiqui iſtas politias determinauerunt. Et quia determinauerunt huiuſmodi politias per iuſtum quoddam, ideo determinat in parte iſta de iuſto paucorum potentia & multorum, & quomodo verum dixerunt, & quomodo non, & diuidit in partes duas. In prima præmittit intentum ſuum. Secundo proſequitur, ibi. ¶ Omnes enim tangunt &c. ¶ In prima dicit, quòd poſtquam determinatū eſt quid eſt paucorū ſtatus & multorum, & quòd diſtinguuntur per diuitias & penuriam, primo accipiendum diffinitiones, quas antiqui aſſignauerunt de ipſis. Diffiniunt autē iſtas per iuſtum, quia politia eſt ordo inhabitantium in ciuitate, & iſte ordo attenditur ſecundum aliquā iuſtitiam, ideo huiuſmodi politias diffinierunt per iuſtum, propter quod videndum eſt quid ſit iuſtum multorum. Deinde cum dicit.

b ¶ Proſequitur intentum ſuum. Et quia antiqui, vt dictū eſt, iſtas politias diſtinxerunt per iuſtum, vult determinare, q̄ huiuſmodi iuſtum ſit iuſtum ſecundum quid, non ſimpliciter. Et primo oſtendit quid ſit iuſtum ſecundum quid. Secundo ſpecialiſſimum &c. ¶ Adhuc prima in duas, quoniam primo declarat, quòd iſti tetigerunt iuſtū ſecundū quid, non ſimpliciter. Secūdo aſſignat cauſam cuiuſdam dicti, ibi. ¶ Cauſa autē quia &c. ¶ In prima dicit, q̄ oēs antiqui determinantes de paucorū ſtatu, & de multorum, tangunt iuſtū ſecundū quid, non ſimpliciter procedentes vſq; ad aliquid, & dicūt nō eſſe illud, qđ eſt proprie iuſtū, & ſimpliciter iuſtū, ſed illud quod eſt improprie, & ſecūdū quid iuſtū: & hoc apparet, quia iuſtū attenditur ſecūdū aliquā proportionē, & ſecundū aliquam dignitatem, ſaltem in iuſtitia diſtributiua: & ideo vbi eſt iuſtū ſecundū proportionē, quæ eſt ſecundū dignitatē reſpectu boni ſimpliciter, ibi eſt bonū ſimpliciter, vbi autē non eſt reſpectu boni ſimpliciter, ſed ſecūdū q̄d, ibi eſt iuſtū non ſimpliciter, ſed ſecūdū quid. Hoc autē eſt in ſtatu multorū & paucorū. In ſtatu.n. paucorū attenditur iuſtū penes diuitias, in ſtatu vero multorum penes libertatē. Et manifeſtū eſt, quòd iſta non ſunt bona ſimpliciter, bona enim ſimpliciter ſunt bo-

principātur propter diuitias ſiue pauciores, ſiue plures, hanc eſſe Oligarchiam, vbi autē egeni Democratiam, ſed accidit ſicut diximus, hos quidem paucos eſſe, hos autem multos, abūdant enim pauci, libertate autem participant omnes, propter quas altercantur vtique de politia.

LECTIO VII.

SVmendum autē prius quos terminos dicunt Oligarchiæ & Democratiæ, & quidē q̄d iuſtū eſt Oligarchicū exiſtens & Democraticū.

b Omnes enim tangunt iuſtū quoddam, ſed vſque ad aliquid procedunt & dicunt non omne quod proprie iuſtum, puta videtur æquale eſſe quod iuſtum eſt, & eſt, ſed non omnibus, ſed æqualibus, ij autem hoc auferunt ſcilicet, quibus & iudicant male.

c Cauſa aūt, qa de ſe ipſis iudiciū, fere aūt plurimi ſunt iudices praui de proprijs, quare q̄n q̄d iuſtū aliquib⁹ & diuitū eſt, codē mō in rebus & quibus, ſicut dictum eſt prius in Ethicis, rei quidem æqualitatem confitentur, eā autē q̄ quibus dubitāt maxīe qdē pp dictū modū, quia iudicant de ſe ipſis male.

d Deinde aūt, & quia dicere vſquequo vtroſq; iuſtum aliqd, putāt iuſtum dicere ſimpliciter.

A na virtutis: quare manifeſtum eſt, quòd iſti tetigerunt iuſtum ſecundum quid, non ſimpliciter, iterum hoc apparet. Iuſtum.n. æquale videtur eſſe vel conſiſtere in quadam æqualitate ſecūdū proportionē, quæ non ſolum attenditur ex parte rerū, quæ diſtribui debent, ſed ex parte ſuppoſitorū, quibus debet fieri diſtribu

plures, hanc eſſe ſpeciem illam, quæ vocatur paucorum potentia: ubicumque autem inopes hanc eſſe popularem gubernationem, ſed accidit, vt diximus, hos quidem paucos eſſe, illos vero multos. Opibus enim ac diuitiis pauci abundant, libertatis tantum

B *omnes participes ſunt, propter quas cauſas contendunt vtrique de Republica.*

LECTIO VII.

SVmendum eſt prius quos terminos eſſe dicunt paucorum potentiæ, & popularis gubernationis, & quid ſit iuſtum in vtraque.

Omnes enim attingunt iuſtum quoddam, ſed uſque ad aliquid, & aiunt nō

C *omne iuſtum proprie, puta, videtur æqualitas iuſtum quiddam eſſe & eſt quidem, ſed non omnibus, at æqualibus. Et inæqualitas videtur iuſtum eſſe, & eſt quidem, ſed non omnibus, at inæqualibus. Aliū uero hoc auferunt perſonis, & male iudicant.*

Cauſa vero eſt, quia de ſeipſis iudicium ſit, qui vero de ſeipſis iudicant, ut plurimum non recti ſunt iudices. Itaque cum iuſtum aliquibus &

D *diuitum ſit, eodem modo in rebus & perſonis, ut diximus in Ethicis, æqualitatem rei confitentur, ſed de perſoniis contendunt maxime, vt dictum eſt, quia de ſeipſis non recte iudicant.*

Denique, quia uſque ad aliquid utrique eorum iuſtum quoddam dicentes, putāt ſe dicere ſimpliciter iuſtū, hi.n. ſi

E

tionē, in iuſtitia enim faciendā etiam attenditur æqualitas proportionis ex parte p ſonarū, quibus debet fieri iuſtitia ſecundū aliquam dignitatem, & eandem oportet eſſe proportionem rerum quæ diſtribuuntur, vt ſi ſint æquales ſecundum virtutes, æqualiter diſtribuat eis de bonis. Si autē inæquales ſecūdum virtutem, diſtribuat eis æqualiter ſecundum proportionē, vt quanto excedit vnus alium in virtute, tanto plus diſtribuatur ei de bonis cōmunibus: ſimiliter etiam ſi quantum ad aliqđ attendatur dignitas, & antiqui decertātes de iuſto paucorū potentiæ & multorum, conceſſerūt bene æqualitatem ex parte rerum & tetigerunt, æqualitatem autem ſuppoſitorū prætermiſerūt, & male quātum ad hoc iudicauerunt: quare manifeſtum eſt, q̄ non tetigerunt iuſtum ſimpliciter, quare, male ipſum iudicauerunt. Deinde cum dicit.

c ¶ Aſſignat cauſam cuiuſdam dicti, dixit enim, quòd male iudicauerunt de iuſto, & aſſignat cauſā huiuſmodi, & diuiditur in duas, ſecundum q̄ dupliciter aſſignat. Secunda ibi. ¶ Deinde autem &c. ¶ In prima dicit, q̄ cauſa quare male iudicauerūt de iuſto, non conſidérantes æqualitatē ſonarū ſed rerū, hæc fuit, qa de ſeipſis iudicauerūt, ſerè aūt plures prauū iudiciū dant de ſeipſis, & ratio huius eſt, qa ad iudiciū requiritur prudētia. Prudentia aūt præſupponit appetitū rectū per virtutem moralē: qđ ergo peruertit appetitum, peruertit iudicium rationis. Iudicium autem de ſeipſo peruertit appetitus malus & peruerſus. Homo autem habet vt in pluribus peruertit ſum appetitum reſpectu ſui ipſius, quia vnuſquiſque nimis afficitur ad ſeipſum. Et ideo propter nimiā dilectionē & affectionem quā habet ad ſeipſum, voluntas peruertitur a fine recto, & ideo iudicantes de ſeipſis praue iudicant. & dicit. ¶ Ferè autem &c. ¶ Quia ſapientes non male iudicant de ſeipſis, habēt enim prudētia & appetitum rectum, & cognoſcunt ſe ſicut ſunt, & ideo non inordinate afficiuntur ad ſeipſos, propter quod recte iudicant de ſeipſis, ſicut de alijs. Cum ergo iuſtum ſit æquale eodem modo, & ex parte rerum, & ex parte perſonarum, ſicut dictum eſt in Ethicis. Ipſi vero antiqui erant perſonæ, quibus fiebat diſtributio, & iudicabant de ſeipſis. Conceſſerunt æqualitatem ex parte rerum, non perſonarum, quare manifeſtum eſt, quòd male iudicauerunt de iuſto. Deinde cum dicit.

d ¶ Hoc idem probat ſecunda ratione, & dicit, quòd iterum manifeſtum eſt, quòd hi qui fauent ſtatui paucorum & multorum, male iudicauerunt de iuſto, & propter cauſam dictam, &

quia tangentes iustū secundū quid, putauerūt tetigisse iustū simpliciter. sed nō tetigerūt, quia dixerūt fautores status paucorū, q̄ si aliqui sunt inæquales secūdū quid, sunt inæquales simpliciter, videlicet si sunt inæquales secūdū diuitias, vt vn⁹ sit ditior alio, sunt inæquales simpliciter. Et ideo nō tātū debent distribui de bonis cōibus vni quantum alteri. Fautores status multorū dixerūt, q̄ si aliqui essent æquales in libertate, essent æquales simpliciter, & æqualiter debebant recipere de bonis cōibus. Si autē inæquales in libertate inæquales simpliciter, & inæqualiter deberent recipere, & sic manifestū est, q̄ non tangūt iustū simpliciter, sed secūdū q̄d. Augustin. n. a secūdū quid ad simpliciter. est æqualis secūdum diuitias. ergo æqualis, & est æqualis in libertate, ergo æqualis simpliciter. Deinde cū dicit.

e ¶ Probat specialiter, q̄ isti non intenderūt iustum simpliciter. Et primo quantū ad statū paucorū. Secūdo quātū ad omnes, ibi. ⁋ Neq; ijs qui principio &c. ⁋ In prima dicit, q̄ isti dimiserunt principalissimū iustū. ii. natu esse, q̄ ciuitas esset instituta finaliter propter diuitias & possessiones, & hoc ēt affert & conuenissent propter eas, tantū participaret ciuitate quātum diuitijs. Et tunc veritatē haberet sermo eorum, qui de statu paucorū scribunt, vt qui æquales essent in diuitijs, equaliter reciperent de cōi, si vero non, non. Nō. n. videtur eis esse iustū, si cōitas habeat in bonis centum talēta, q̄ tantum recipiat de centum talentis, qui ad cōe non apposuit nisi vnam minam. i. aliquam paruam mensuram, sicut ille qui totum residuū dedit. Iterum non videtur esse iustū, q̄ ille qui minus apposuit ad cōe, tantum recipiat de illis quæ habuit cōmunitas a principio, nec de illis quæ postmodum acquisita sunt, nunc autē ciuitas nō est K instituta propter diuitias finaliter, cum diuitiæ ad aliquid ordinentur: quare manifestum est, q̄ isti qui statui paucorum fauēt, non tetigerunt iustum simpliciter. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit vniuersaliter, quòd nec isti, nec alij tetigerunt iustum simpliciter, & quia iustum attenditur in ordine ad finem ciuitatis in operationibus, quæ sunt ad alterum, ideo Philosophus declarat finem ciuitatis, vt ex hoc apparcat quid sit iustū simpliciter, & quid iustum secundum quid. Et diuiditur in partes duas. Primo ostendit, gratia cuius finis ciuitas sit instituta. Secundo infert correlarium, ex quo apparet illud quod intendit principaliter, ibi. ⁋ Quapropter &c. ⁋ Prima in duas. Primo ostendit, q̄ ciuitas non est instituta gratia alicuius boni particularis, & secundum quid. Secundo ostendit, gratia cuius est instituta, ibi. ⁋ Sed ipsius bene viuere &c. ⁋ Adhuc prima in duas. Primo ostendit, q̄ non est instituta gratia ipsius viuere absolute. Secundo, quòd nec gratia commutationis, aut compugnationis, ibi. ⁋ Neque compugnationis gratia &c. ⁋ In prima dicit, quòd si ciuitas non sic instituta finaliter propter diuitias, nec instituta est gratia ipsius viuere solum, ita quòd ipsum viuere secundum se sit finis vltimus ciuitatis, sed magis ipsum viuere bene, si enim viuere absolute esset finis ciuitatis, quicquid attingeret ad viuere, attingeret ad finem ciuitatis, sed serui & bruta animalia attingunt ad viuere absolute, quare attingerent ad finē ciuitatis: sed non attingunt, quia fœlicitas, finis est ciuitatis: ipsa autem non participant fœlicitatem, nec attingunt ad ipsum viuere secundum electionem, quare manifestū est, quòd ciuitas non est instituta, gratia ipsius viuere absolute. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit, quòd nec gratia cōpugnationis & commutationis eorum adinuicem. Et diuiditur in duas, secūdum quòd hoc dupliciter probat, secunda, ibi. ⁋ Quòd autem hoc modo &c. ⁋ Adhuc prima in duas. In prima ponit conclusionem rationis quā intendit. In secunda probat eam, ibi. ⁋ Etenim vtique Thirheni &c. ⁋ In prima dicit, quòd ciuitas non est instituta gratia cōpugnationis ad inimicos, vt a nullo possint pati iniustitiam, nec gratia commutationis faciendæ, nec propter aliquos contractus, vel vsus, qui possunt fieri inter homines adinuicem. Deinde cum dicit.

h ¶ Probat & dicit, quòd si ciuitas esset instituta propter ista quæ dicta sunt, tunc Thusci & Carthaginenses, qui habent aliquos cōtractus ad inuicem, essent sub vna ciuitate: sed hoc est falsum, quare ciuitas non est instituta gratia

Hi quidē. n. si secūdū aliqd inæquales sint: puta secundū pecunias, totaliter putant inæquales esse, ij autē si secundum aliquid æquales, puta secundum libertatem totaliter æquales,

in aliquo sint superiores, ceu opibus & diuitiis, alios omnino putant impares esse. Hi uero si in aliquo sint pares, puta libertate, omnino putant esse pares.

e Quod autem principalissimū non dicunt, siquidē. n. possessionū gratia communicassent & cōuenissent tantum participant ciuitate, quantum & possessione, quare Oligarchicorum sermo videbitur vtiq; inuelescere: non enim esse iustum, æquum participare centum minis vnum qui intulit minam vnam cum eo qui dedit residuum totum.

f Neq; ijs, qui a principio neq; post acquisitis. Si aūt neq; ipsius viuere gratia solū, sed magis ipsius bene viuere, etenim seruorū vtiq; & aliorū aialium esset ciuitas, nūc aūt non quia non participant fœlicitatem, neque ipso viuere secundum electionem.

g Neq; compugnationis gratia quatenus a nullo iniustitiā patiātur, neq; propter cōmutationes, vt eum vsum qui adinuicē.

h Etem vtiq; Tyrrheni & Carchedonij, & omnes quibus sunt contractus adinuicem & vnius vtiq; ciuitatis ciues essent, sunt enim ipsis pacta de introducibilibus, & conuentiones de non iniustitia faciendo, & scripturæ de compugnatione.

i Sed neq; principatus omnibus communes in ijs constituti sunt, sed alij apud vtrosque.

Cæterum, quod est principalissimum, nō dicunt. Si enim possessionum gratia societatem iniissent, atque una conuenissent, tantum caperent ciuitatis, quantum possessionis. Itaque ratio illa ualeret, quæ est paucorum potentum, qui aiunt non esse iustum, ut qui unum contulit, tantum percipiat de centum minis, quantum is qui contulit omne reliquum.

Neque eorum quæ ab initio, neque eorum quæ postea superuenunt, quòd si non uiuendi solum gratia, sed magis bene uiuendi. Nam sic seruorum & aliorum animalium ciuitas esse posset, quod non est ex eo, quia fœlicitatis non sunt capacia, nec uiuendi secundum electionem.

Neque societatis gratia bellicæ, ne a quoquam iniuria afficiantur, neque propter commercia, ac mutuam uiditatem.

Nam sic Thusci & Carthaginenses, & omnes hi, quibus est commercium inuicem, tamquam ciues essent unius ciuitatis. Sunt nempe illis fœdera circa res importandas & pacta, ne iniuria afficiantur, & scripturæ circa mutuam bellorum societatem.

Sed neque magistratus communes his deputati sunt, uerum alia apud alios.

tia alicuius commutationis nec compugnationis. Circa illam rationem sic procedit. Primo probat consequentiam. Secundo destruit consequens ibi. ⁋ Sed neq; magistratus. In prima dicit, quòd si ciuitas esset instituta, gratia compugnationis & commutationis, & contractuum, qui possunt fieri adinuicem, tunc Thusci & Carthaginēses & omnes inter quos sunt, & fiunt aliqui cōtractus, essent sub vna ciuitate, sunt enim istis pacta de introducibilibus, sine de rebus apportabilibus adinuicem, vt res vnius ciuitatis possint apportari ad aliam ciuitatem & cōmutari. Item rum conuentiones habent, q̄ non faciant sibi adinuicem iniustitiam de compugnatione, quare isti essent sub vna ciuitate contra inimicos iuuando se adinuicem. Deinde cum dicit.

i ¶ Destruit consequens, probando ipsum esse falsum. Et diuiditur in duas, secundum quòd dupliciter probat. Secunda ibi. ⁋ Neque quales quodam &c. ⁋ In prima dicit, quòd manifestum est, quòd non sit vna ciuitas, quia ciuitas vna vnum principatum haber, sed ciues Thusci & Cartaginenses, & alij quibus sunt contractus adinuicem, non sunt sub vno principatu, sed sub diuersis principatibus. Alius est enim principatus Thuscorum & Carthaginensium, quare, manifestum est quòd isti non sunt sub vna ciuitate. Deinde cum dicit.

k ¶ Ponit

k ¶ Ponit secundam rationem ad destruendum consequens. Et dicit, quòd manifestum est, quòd isti non sunt sub vna ciuitate, quia isti Thusci non curant quales debent esse secundum virtutem Carthaginenses, nec econuerso, nec curant quomodo nullus eorum iniustus sit, nec qualiter nullus habeat malitiam, nec ad hoc laborant, nec ad hoc cooperantur, sed solum intendūt, quòd non faciant sibi adinuicem iniustitiam, sed quicumque curāt de bona legislatione, considerant de virtute & malitia, vt malitiam repellāt a ciuibus, & faciant eos virtuosos: hoc. n. intendit bonus legislator: quare manifestum est, quòd bona & vera ciuitas, & nō secundum sermonē tātum debet esse sollicita de virtute, vt faciat ciues virtuosos, quamuis tamen isti non curēt adinuicē, quales sint secundū virtutem, nec ad hoc laborent, habent tñ aliquam cōmunicationem, nam iuuant se in pugnando contra inimicos, & communicant in commutationibus & in contractibus, & de alijs. Similiter dicendū est ita, quòd si sint duæ ciuitates remotæ secundum situm, quādoq; tamen in commutatiōibus & alijs contractibus communicant & iuuāt se adinuicem in compugnādo contra inimicos, differentes tantum in hoc a propinquis secundum locū, quia istæ propinquę, illæ remotæ. Et pactū est eis lex, quòd non faciant sibi adinuicem iniustitiam, non quòd faciant se bonos ciues, sicut prouerbialiter dixit Lycophron sophista, q̄ pactū inter aliquos habitū fideiussor est, quòd non faciant sibi adinuicem iniustitiam, non quòd bonos seinuicē faciant, nec & quales sint secūdum virtutem scilicet boni vel iusti. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit secundam rationem ad probandum, quòd ciuitas non est instituta gratia compugnationis & commutationis, & aliorum contractuū. Posset enim aliquis dicere, q̄ si Thusci & Carthaginenses essent propinqui & commorarentur simul in vno loco, & communicarēt in cōmutationibus & cōtractibus alijs, essent vna ciuitas, hoc remouet per istam rationem. Et diuiditur in duas. In prima ponit rationem quasi procedens narratiue. Secundo cōcludit cōclusionē principaliter intentā, ibi. ⁋ Ex quo patet &c. ⁋ In prima dicit palam esse ex dictis, q̄ hoc modo se habeat sicut dictum est, q̄ ciuitas nō instituta sit gratia cōpugnationis, nec cōmutationis nec aliorū contractuū. Si. n. duæ ciuitates distinctæ, sicut Megarensium & Corinthiorum essent propinquæ secundum situm, ita quòd se tangerent & circunuoluerētur vno muro, adhuc non esset vna ciuitas, quia posset cōtingere, q̄ haberēt diuersos principatus & diuersas politias: & manifestū est, q̄ tūc non esset vna ciuitas, etiam dato q̄ cōmunicarēt sibi ad inuicē secundū connubia, vt aliqui ciuiū Megarensium cōtraherent cū aliquibus Corinthiorū, quāmuis ista communicatio sit vna de pprijs cōmunicationibus, quæ sunt in ciuitatibus. Homines enim vnius ciuitatis frequenter contrahunt cum alijs ciuibus ciuitatis, adhuc tamen nō esset vna ciuitas, quia istud possent facere diuersæ ciuitates. Eodem modo, si aliqui separati essent secundum locum, & haberent diuersas habitationes, nō tamē tantum distarent, q̄ non possent adinuicē communicare, sed haberent leges, quòd in cōmutatiōibus faciendis adinuicē nō inferrent iniuste sibi molestias: vel si aliquis esset faber, alius coriarius, alius agricola, alius haberet aliquam artem aliam, & essent i aliqua magna multitudine, sicut si essent decē millia, & in nullo alio cōmunicarent ad inuicem, quām in commutatione rerum, & in compugnando cōtra inimicos, adhuc nō esset vna ciuitas, quia ista possunt contingere habitatibus in diuersis ciuitatibus: quæ igitur est causa propter quam non est ciuitas vna? non est dicendum, q̄ propter hoc non sūt propinquæ secundū situm, cum non sint sub vna ciuitate, ita quòd nō esse propinquos secundum iustū faciat ciuitatē esse vnam, quia si aliqui sic conuenirēt, q̄ essent propinqui secundum situm & cōmunicarent adinuicem, si tamē qui libet haberet domum suam, & vteretur ea, sicut ciuitate quæ cōmunis est pluribus, & iuuarent se adinuicem contra inimicos in iuriantes eis, sed in nullo alio communicarent, non esset ciuitas vna. Et hoc manifestum est diligenter considerantes, quia possibile est, quòd sint sub diuersis principatibus & politijs, & tunc manifestum est, quòd non sunt sub vna ciuitate. Iterum dato q̄ sic essent congregati, vel adinuicem colloquerentur & diuisim de cōtractibus faciendis, adhuc nō esset ciuitas vna, quia possibile est, q̄ haberent diuersas politias & principatus. Deinde cū dicit.

Nec quales esse oportet alteri de alteris cogitant, neque ut nemo eorum iniustus sit, qui sub fœdere comprehendantur, neque ut prauitatem nullam habeant, sed solum, ut non inuicem se iniuria officiant. At enim de uirtute ac de uitio publice cogitant, quicumq; curam habent bene instituendi ciuitatem. Ex hoc manifestum est de virtute curam esse habendam ei, quæ re vera ciuitas sit nominanda, non orationis gratia. Nam sit communicatio societas aliorum ad bellum loco solum differens ab aliis sociis longe existentibus. Et lex pactio, ut ait Lycophron sophista, fideiussor inuicem iustorum, sed non talis, ut bonos & iustos ciues efficiat.

Et quòd ita se habeat patet, nam si quis coniungat loca in unum, ut Megarensium Corinthiorumq; ciuitates sese inuicem contingant mœnibus, nihilominus una non erit ciuitas, nec si simul coniugia ineant, quamquam hoc unum sit de his communionibus, quæ proprie sunt ciuitatum. Eodemque modo si qui habitent separati quidem, non tamen ita longe, ut nequeant simul communicare, legesque habeant iniuriam sibi inuicem ex commerciis prohibentes, ceu si unus faber, alter agricola, alter sutor, alter aliquis huiusmodi foret, essentque hi decem millia numero, nec alia eis foret communio, nisi talium rerum, puta contractuum bellorum & confœderationis, nec siquidem ciuitas adhuc foret, propter quam tandem utique causam? nō enim quia non propinqua sit communicatio, nam si in unum conuenirent ita communicantes, unusquisq; tamen uteretur propria domo, ut ciuitate, ac sibi ipsis ut confœderati auxilium ferant contra iniuriantes solum, ne sic quidem ciuitas esse uideretur recte considerantibus. Si quidem eodem modo conuersarentur simul coniunctim & separatim.

m ¶ Concludit conclusionem principalem. Et dicit, quòd manifestum est, quòd ciuitas non est communicatio loci, nec ciuitas hoc modo instituta est, vt adinuicem non faciant iniusta, nec gratia commutationis, tamen si debeat esse ciuitas, oportet ista existere, aliter enim non esset ciuitas, tamen istis solum existentibus non est primo.

Deinde cum dicit.

n ¶ Ostendit, gratia cuius institura est. Et diuiditur in duas. In prima ostendit quid est ciuitas simpliciter. In secunda ostendit quis est finis ciuitatis gratia cuius instituta est ibi. { Finis est &c. } In prima dicit, quod bene dictum est, quòd communicatio loci non est ciuitas, sed communicatio bene viuendi composita ex domibus & diuersis generibus gratia vitæ perfectæ, & per se sufficientis est ciuitas. Et propter hoc, quòd dicit communicatio bene viuendi, innuit causam formalem semper hoc, quòd dicit composita ex domibus, tangit causam materialem propinquam, per hoc, quod dicit ex diuersis generibus, tangit causas materiales remotas: per hoc, quod dicit gratia vitæ perfectæ &c. tangit causam finalem, sed hæc non contingunt esse nisi habitantibus eidem locum, & nisi coniungantur secundum connubia. Et propter hoc in ciuitate fiunt affectiones amicitiæ factiuæ & conseruatiuæ & confinitates, quæ sunt cõmunicationes adinuicem in comestionibus & potibus vel in alijs. Similiter fiũt sacra & conuersationes & solaria ppter ipsum conuiuere, & ratio huius est, quia amicitia multum necessaria est in ciuitate. Amicitia enim eligitur propter conuiuere, sine autem conuiuere non est ciuitas: quare amicitia necessaria est ad ciuitatem, sed ista quę dicta sunt, necessaria sunt ad amicitiã, & ideo ista ordinata sunt in ciuitate. Deinde cum dicit.

m Manifestum igitur, quòd nõ est ciuitas cõmunio loci, & eius quod est non iniusta agere ad se ipsos, & mutuæ dationis gratia, sed hoc quidem necessariũ existere si erit ciuitas. Attamen neque existentibus omnibus ijs, est iam ciuitas.

n Sed ipsius bene viuere cõmunicatio & domibus, & generib' gratia vitæ perfectæ & per se sufficientis, non erit tamen hoc, nõ vnũ & eundẽ locum habitantiũ & vrentium connubijs: propter quod affectiones factæ sunt in ciuitatibus & fraternitates, & immolationes, & deductiones ipsius conuiuere. Quod autem tale amicitiæ opus, conuiuendi enim electio amicitia est.

o Finis quidẽ igit̃ ciuitatis bene viuere, hæc autẽ finis gratia, ciuitas autẽ generum & vicorũ cõmunitas vitę perfectæ, & p se sufficientis, hoc autẽ est, vt diximus viuere feliciter & bene. bonarũ ergo actionũ gratia ponẽdum esse politicam communionem, sed non ipsius conuiuere.

p Proprer quod quidẽ quicũq; adijciunt plurimũ ad talẽ cõmunionẽ ijs ciuitatis attinet plusquã æqualibus secundũ libertatẽ & genus vel maioribus, secundũ politicã autẽ virtutẽ inæqualibus vel excedentibus secundũ diuitias, secundũ virtutẽ autem excelsis. Quod quidem igitur omnes qui de politijs altercantur partem quandam iusti dicant, manifestum est ex dictis.

LECTIO VIII.

Aber autem dubitationẽ quid oportet esse dominatiuũ ciuitatis, aut enim multitudinem, aut diuites, aut Epijces, aut optimum virum omnium, aut tyrannum.

o ¶ Ostendit, gratia cuius finis instituta est ciuitas. Et dicit, q̃ finis ciuitatis propter quod ciuitas instituta est, est ipsum bene viuere. Ciuitas autem & illa quę ordinantur ad ciuitatem sunt propter finem ciuitatis. Ciuitas enim est communicatio bene viuendi cõposita ex generibus diuersis, & gratia vitæ perfectæ & per se sufficientis. Hoc autem est viuere feliciter, bene autẽ vel feliciter viuere in politicis, est operari secũdum optimam virtutem practice. Et propter hoc manifestum est, quòd communicatio politica consistit in communicatione bonarum actionum, & non consistit in ipso viuere absolute. Apparet igitur, q̃ finis propter quem instituta est ciuitas bene ordinata, est secundum virtutem perfectam viuere vel operari & non ipsum conuiuere. Deinde cum dicit.

p ¶ Infert correlarium, ex quo apparet principale intentum. Et dicit, quòd cum finis ciuitatis sit feliciter viuere practice. Feliciter autem viuere sit operari secundum optimam virtutẽ practicam, quæ est prudentia & communicatio politica consistit in huiusmodi actionibus, manifestũ est, quòd illi qui plus addunt ad talem cõmunionem, plus addunt ad ciuilitatem, & plus ciuitatis pertinet ad istos quàm ad illos, qui sunt æquales in libertate, vel genere, & quam ad illos qui sunt maiores in genere, tamen minores & inæquales secundum virtutem politicam. Iterum plus attinet illis de eis quæ pertinẽt ad ciuitatem, quàm illis qui excedunt alios in diuitijs, sed exceduntur ab alijs in virtutibus. Ex quo apparet, quòd si iustum æquale aliquarum rerũ aliquibus personis secũdum dignitatem in ordine ad finem, quod in politia illa, in qua pontitur rectus finis est iustum simpliciter. Iustum enim, vt dictũ est, attenditur secundum dignitatem in ordine ad finem, sicut in regno & politijs rectis vniuersaliter est in politia autem in qua ponitur finis non rectus, nõ est iustum simpliciter. Tales autem sunt status popularis & paucorum, & ideo in talibus non est iustum simpliciter q̃ erat principale intentum, gratia cuius induxit totam inquisitionẽ de fine ciuitatis mũ recapitular & dicit, quòd manifestũ est ex determinatis. Q̃ omnes illi qui adhuc sanctur de iusto, non cognoscunt iustum simpliciter, sed iustum secundum quid tantum.

Ex quo patet, quòd ciuitas non est communicatio loci, & non iniuriandi sibipsis, & comercii gratia, sed ista quidem ut adsint, necessarium est siquidem futura sit ciuitas, nec tamen si ista adsint omnia, ciuitas adhuc erit.

At bene viuendi societas & domibus, & generibus vitæ perfectæ gratia, & per se sufficientis, hoc tantum non erit nisi vno, eodemque loco habentibus, & coniugia simul ineuntibus: propter quod propinquitates in ciuitatibus extiterunt, & sodalitia, & sacra, & conuersationes familiarium. Idque est amicitiæ opus, nam simul viuendi electio amicitia est.

Finis est igitur ciuitatis, bene viuere, Illa uero gratia finis. Ciuitas autem est generum, pagorumque societas, vitæ perfectæ ac per se sufficientis, hoc est, vt diximus, bene ac beate uiuere. Bene igitur agendi gratia, ponendum est esse ciuilem societatem, non autem gratia simul viuendi.

Quapropter, quicumque plus conferunt ad huiusmodi societatem, his plus iuris competit in ciuitate, quam his qui libertate ac genere pares sunt, vel maiores, sed ciuili uirtute sunt impares, & quam his qui diuitijs superant, sed uirtute superantur. Quod igiur omnes qui de Republica contendunt partem aliquam iusti dicunt, manifestum est ex supradictis.

LECTIO VIII.

Si autem dubitatio quid oportet dominans esse in ciuitate: Numquid populum, an eos qui diuitias habent, an bonos & æquos, uel unum qui sit optimus omnium, uel tyrannum.

LECTIO VIII.

Postquam Philosophus distinxit politias secundum distinctionem principatuũ, & declarauit cuius gratia ciuitas est instituta. In parte ista inquirit, quem oportet esse principãtẽ in ciuitate, & q̃ principatus debet distribui ſm excessũ alicuius boni, inquirit ſm cuius ex. debet distribui ſm excessũ alicuius boni, inquirit ſm cuius ex cessum debeãt distribui. Et ſm hoc diuidit ista pars in duas partes. In prima inquirit quẽ oportet esse principantem in ciuitate. Secundo inquirit, secũdũ cuius excessum debeat distribui, ibi. { Quo-

{ Quoniam autem &c. } Prima in duas. In prima mouet dubitationem tangens quas̃ solutionem. Secundo arguit contra solutionem, ibi. Sed hæc &c. } In prima dicit, q̃ postquam determinatum est, q̃ politię debent distingui secundum distinctionem principatuum, sequitur dubitatio, scilicet quem oportet dominantem esse in ciuitate. Cum autẽ oporteat aliquem eẽ dominantem, aut dominabitur multitudo, sicut in politia q̃ est status popularis, aut diuites vt in statu paucorũ, aut virtuosi, sicut in statu optimatum, aut vn' optimus, sicut in regno, aut vnus pessimus, sicut in tyrannide. Deinde cũ dicit.

b ¶ Arguit contra ista singula & ad minus contra plura. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est. Secũdo specialiter inquirit, vtrũ magis expediat multitudinem dominari aut paucos virtuosos ibi. { De his. } Prima adhuc in duas. Primo arguit, q̃ non expedit dominari multitudinem, aut diuites. Secundo, quòd nec vnũ studiosum, ibi. { Sed vnum, &c. } Adhuc prima in duas. Primo ostẽdit, quòd non expedit multitudinem dominari. Secundo, quòd nec paucos diuites, ibi. { Ergo ne pauciores, &c. } Prima in tres, secundum quòd probat per tres rationes q̃ non expedit multitudinẽ dominari. Secunda, ibi. { Rursũ que, &c. } Tertia, ibi. { Adhuc, & actiones, &c. } In prima dicit, quòd omnia ista videntur habere difficultatem. Si enim dicatur, q̃ expedit multitudinem pauperum dominari, cum huiusmodi multitudo potentiam habeat & sine virtute, sequetur, q̃ diripient propter indigentiam & potentiam bona ditium. Sed est ne hoc iniustum? quasi dicerẽ, sic, secundũ enim virtutem ciuitas debet habere dominium iustum. Quare, manifestum est, quòd iniustitia extrema est hæc, id est, pessima. Deinde cum dicit.

c ¶ Ponit secundam rationem. Et dicit, q̃ si dicatur quòd expedit multitudinem dominari, sequetur sicut prius, quòd diripient bona diuitum & paucorum, sicut virtuosorum, sed hoc est destruere ciuitatem. Sed virtus non destruit illud cuius est, q̃ habet eam, nec quod iustum est corrumpit ciuitatem, quare manifestum est, quòd illa lex quæ præcipitur multitudinem dominari, non est iusta, non igitur expedit multitudinem dominari. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit tertiam rationem. Et dicit, quòd omnes operationes, quas facit tyrannus, vt tyrannus est, iniustæ sunt, quia tyrannus per potentiam suam violentiam facit, & accipit bona subditorum, talis autem operatio iniusta est. Sed vbi multitudo dominatur facit violentiam diuitibus ad modum tyranni diripiẽdo bona eorum. & ideo manifestũ est, quòd multitudo est sicut tyrannus, quare operationes multitudinis sunt iniustæ, ergo nõ expedit multitudinem dominari. Deinde cum dicit.

A e ¶ Ostendit, quòd non est iustum dominari paucos diuites. Et diuiditur in duas. In prima ostendit, quòd non expedit paucos diuites dominari. Secundo, quòd nec virtuosos, siue paucos siue plures, ibi. { Sed species. } In prima dicit quasi interrogando, est ne iustum pauciores diuites dominari in ciuitate? q.d. nõ est iustum pauciores dominari, quia per potentiam suam diripient bona pauperum. & possessiones, sicut econtrario, multitudo si dominaretur, & si iustum esset diuites diripere bona multitudinis, & econtrario, iustum esset multitudinem diripere bona diuitũ, sed hoc est iniustum: vt visum ẽ, quare manifestum est, q̃ prauũ & iniustum est & nõ studiosũ diuites paucos dominari. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit, quòd non est iustum dominari virtuosos, siue plures, siue paucos. Aliquis enim diceret, quòd verum est, quòd non expedit dominari nec paucos diuites, nec multitudinem, sed bene expedit & iustum est virtuosos dominari, & esse dominos inter omnes, sed istud videtur esse falsum, quia si soli virtuosi principentur, oẽs alii erunt inhonorati: quia nõ attingunt ad honorẽ principatus quia prĩcipat' honores sunt. Sunt enim præmiũ virtutis, & hoc est honor, sicut dicitur Primo & quarto Ethi. ergo qui non attingit ad principatum, non attingit ad honorem. Principantibus igit̃ virtuosis alii remanent inhonorati sed hoc est inconueniẽs. Est enim hoc causa dissensiõis, omnes enim appetũt honorem naturaliter, propter quod appetunt honorari a bonis, & sapientibus qui melius & rectius possent iudicare. Si ergo auferatur eis honor, sequitur dissensio, & multa mala in ciuitate, quare non est iustum virtuosos dominari. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit, quòd non est iustum dominari vnum virtuosũ. Et diuiditur in partes duas. In prima facit quod dictum est. In secunda, quia posset aliquis dicere, quòd non expedit hominem principari, sed hominem per legem, ostendit contrarium, ibi. { Sed forte dicet, &c. } In prima dicit, quòd non expedit vnum virtuosum valde principari, quia si vnus valde virtuosus dominetur, plures erunt inhonorati honore principatus, sed hoc est inconueniens. Ex hoc enim sequũtur dissensiones in ciuitate & perturbationes, sicut dictum est. Iterum videbitur politia peior esse quàm status paucorum, quia in principatu paucorum pluribus impenduntur, in ista autem vni soli, hoc autem peius videtur esse, quia malum, quanto magis diuisum est, tanto minus existit, & tolerabilius est: quare manifestum est, quòd non expedit vnum virtuosum dominari. Deinde cum dicit.

h ¶ Quia diceret aliquis, quòd lex debet dominari non homo, arguit contra hoc. Et primo ponit rationem, per quam videtur, quòd lex debet dominari. Secundo arguit in contrarium ibi. { Si igitur, &c. } In prima dicit, quod prauum & iniustum est

Verum hæc omnia uidẽtur habere difficultatem. Quid enim inopes, quia plures sint, partientur ea quæ sunt opulentorum, hoc nonne iniustũ est? Decreuerunt enim qui potestatem habẽt, iniuria igitur summa quæ tandem dicenda est?

Rursusque omnibus acceptis, si plures ea sibi tribuant, quæ sunt paucorum, constat, quòd ciuitatem corrumpunt. Atqui uirtus numquam corrumpit id, quod eam habet, neque iustum, ciuitatis corruptiuum est. Ex quo patet legem istam non posse iustam esse.

Præterea illa quoq; quæ facta fuerunt a tyranno, necessarium foret iusta eẽ omnia. Vim enim affert propter potentiam, quemadmodum multitudo diuitibus.

Sed an paucos & opulentos iustũ est dominari? an ergo, si & illi hæc agant, & rapinas exerceant, auferũt que multitudinis bona, hoc ne erit iustum? alterũ ergo. Hæc igitur omnia constat esse praua.

Verum bonos & æquos dominari oportet, auctoritatemque habere omnium. Ergo alii omnes, cum magistratus non capiant, inhonorati manebũt. Nam honores quidem magistratus potestatesq; appellamus quos si boni sem per habeant, necessarium est alios ex cludi ab honoribus Reipu.

Sed numquid unus, qui sit optimus, dominari debet? At enim hoc etiã grauius est, quoniam plures erunt ab honoribus exclusi.

Sed forsan dicet aliquis, legẽ dominari debere, non aũt hominem, in quẽ cadunt animi perturbationes.

b Sed hæc omnia videtur habere difficultatem. Quid.n. si pauperes quja plures sunt, diripiẽt ea quæ diuitum, hoc nõ iniustũ est? Videbatur .n. vtique per Iouem dominatio iuste, iniustitiã igit̃ qd opottet dicere extremã.

c Rursumq; omnibus acceptis, qui plures ea quæ paucorũ si diripiãt, manifestum quòd corrũpunt ciuitatem. At vero non quidem virtus corrũpet, quod ipsã habet, neq; iustum ciuitatis corruptiuum. Quare palã quod & legẽ hãc nõ est possibile eẽ iustã.

d Adhuc & actiones quasc ũq; tyrann' egit, necessariũ esse oẽs iustas. Vim.n. ifert potẽtior existẽs, sicut & multitudo diuitib'.

e Ergo ne pauciores principari iustũ & diuites? si igitur & illi hoc faciant, & diripiant, & possessiones auferant multitudinis, hoc est iustũ. Alterũ ergo. Hoc quidem igitur q̃ sint praua omnia & nõ studiosa, manifestum.

f Sed Epijces principari oportet & dominos esse omniũ, igit̃ necesse alios omnes inhonoratos esse, qui non honorantur politicis: principatibus autẽ semper eisdem necessariũ esse alios inhonoratos.

g Sed vnum studiosissimũ principari melius, Sed adhuc hoc magis Oligarchicũ. Qui enim inhonorati plures.

h Sed forte dicet vtiq; aliquis, dominatiuum totaliter hominẽ esse habentẽ accidẽtes passiões circa animã, sed nõ legẽ prauũ,

hominem

Universidad de Deusto
Biblioteca

hominem principari & non legem, quia homo habet passiones sibi coniunctas. Passiones autem distrahunt voluntatem, & faciunt deuiare a recto fine, & per consequens peruertunt iudicium rationis. Lex autem multas habet passiones, quare per legē non contingit deuiare a recto iudicio rationis. Cum igitur melius & iustius sit illū principari, qui nō potest deuiare a recto fine, q̄ illum qui potest. Et homo potest deuiare a recto fine, lex vero non, manifestū est, q̄ iustum est legē dominari, non hominem. Deinde cum dicit.

i ¶ Arguit in contrarium & dicit, q̄ non videtur esse verum, q̄ legem sit iustum dominari vniuersaliter, quia contingit leges esse pertinentes ad potentiam paucorum, vel multorum, & tales leges dare & ordinare aūt in ordine ad finem illarum. In illis autem non supponitur rectus finis simpliciter, sicut prædictum est, ergo nec leges illę aūt iustæ simpliciter.

Quare manifestum est, q̄ non differt q̄ dicatur, siue legem, siue aliud alicui hominum principari, quia semper idem accidit inconuenientes, sicut prius ostensum est de omnibus. Deinde cum dicit.

K ¶ Omissis aliis, specialiter descendit ad inquirēdum vtrū magis expediat multitudinem, aut paucos virtuosos dominari. Et diuiditur in duas. In prima præmittit, quòd omissis aliis, de quibus non est argutum, quia altera ratio est: manifestum est enim, q̄ nūquam optimum non expedit dominari, & quia hoc est per se manifestum. Altera ratio de hoc & de aliis, quia de aliis est dubium, sed de hoc non, ideo philosophus non arguit ad illud. Sed inquirendum est, vtrum multitudinem magis expediat dominari, q̄ virtuosos, paucos tamen. Hoc enim videtur habere dubium & solutionem qua dissoluitur ratio, quæ in oppositum adducebatur prius, & magis videtur esse verum & expediens, multitudinem principari debere q̄ paucos virtuosos. Deinde cum dicit.

l ¶ Prosequitur, & primo ostendit, q̄ magis expediat multitudinem dominari q̄ paucos virtuosos, secundo soluit dubitationem, & quandam aliam annexam illi, ibi. ⁋ Qua propter &c. ⁋ Prima in duas. Primo declarat vnam propositionem. Secundo arguit ex illa, ibi. ⁋ Si igitur &c. ⁋ Adhuc prima in duas. Primo manifestat illam propositionem: secundo ponit differentiam inter aliqua, de quibus erat mentio facta, ibi. ⁋ Multos.n. &c. ⁋ In prima dicit, q̄ si sint multi non virtuosi simpliciter, cum conuenient in aliquod vnum, facient vnum aliquod studiosum, non sic quidem, vt quilibet faciat aliquid studiosum per se, & aliquid melius, sed omnes simul faciant vnum aliquid studiosum, & sunt aliquid melius q̄ quilibet diuisim acceptus, & hoc declarauit per simile, & dicit, q̄ sicut illi qui faciunt cœnam ad communes expensas, & quilibet modicum apportat, quod aūt collectum est ex omnibus apportatis, magnę quantitatis est, sic est

i Si igitur sit lex quidē, Oligarchia aūt vel Democratia, quid differret de dubitatis? accident enim similiter dicta prius.

K Dealijs quidē igitur altera sit aliqua ratio. Quòd aūt oportet dominās esse magis multitudinem, quàm optimos quidē, paucos autē, videbitur vtiq; solui & alicuius habere dubitationē, forte aūt vtiq; veritatem.

l Multos.n. quorū vnusquisq; est non studiosus vir, tamē contingit cum conuenerint esse meliores illis, non vt singulum, sed vt simul oēs, veluti comportare cœnā, iis quæ ex vna expēsa clarę sunt. Multis.n. existentibus vnūquodq; partem habere virtutis & prudentię, & fieri cógregatorum quasi vnum hominem multitudinem multorū pedum & multarum manuū, & multos sensus habentem, sic & quæ circa mores & circa intellectū: propter quod & melius qui multi, & quæ musicæ opera & quæ poetarum, Alii enim aliam particulam aliquam, omnia autem omnes.

m Sed hoc differunt studiosi virorum ab vnoquoque multorū, sicut a nō bonis bonos aiunt & picta p artē a veris, eo qd̄ collecta sint dispersa seorsum i vnū, quoniam separatum quidē pulchrius habere picto, hoc quidē oculum, aliquo autem altero alteram particulam.

in proposito, si sint multi & quilibet aliquid habeat virtutis & prudentiæ, cum conuenerint in vnum, facient vnum aliquid magnum & virtuosum. In quo enim vnus deficit, contingit alterum abundare, vel si vnus non inclinetur ad fortitudinem, alter inclinabitur, & si alius non inclinetur ad temperantiam alter inclinabitur, & vbi vnus non poterit pręuidere bene, alter poterit, & sic cum cōuenerint, facient quasi vnum hominē virtuosum & perfectū: hominem dico habentem multitudinē sensuum, per quos discerneē possit, & multitudinem manuum & pedū, per quæ possit moueri ad operationem & operari. Similiter etiam quantum ad mores, & quantum ad intellectū se habet. Ex omnibus enim cum conuenerint, efficietur quasi vnus homo perfectus secundum intellectū, quantum ad virtutes intellectuales, & secundum appetitum quantum ad morales. Et adducit aliud simile dicēs, q̄ propter hoc, q̄ multi sunt aliquid melius simul iuncti, q̄ quilibet illorum, contingit, q̄ opera musicalia, & opera poetarum melius facta sunt, & ducta ad perfectionem per plures, q̄ per vnum. Sic enim inuentæ fuerūt artes, & scięntiæ, quia primo vnus inuenit aliquid & illud tradidit, & forte in ordinato, & postea hoc accrescens illud, & addidit, & totum tradidit, & magis ordinate, & sic consequenter donec perfecte artes & scięntiæ inuentę sunt: & manifestum est, q̄ aliqui inuenerūt, sed omnes simul omnia, & manifestum ē, q̄ plus est & perfectius illud quod omnes inuenerunt, q̄ illud quod quilibet per se. Deinde cum dicit.

m ¶ Ponit differentiam inter vnum virum studiosum simpliciter, & quemlibet illorum, ex quibus cum conuenerint in vnū, factum est aliquid studiosum. Et dicit, q̄ viri studiosi, siue virtuosi differūt a quolibet illorum multorum, ex quibus cum conuenerint in aliquid vnum sic aliquid virtuosum, sicut bonus dicitur a nō bono, quoniam viri virtuosi, boni simpliciter sunt, sed quilibet istorum secundum se acceptus non est bonus, quia non est virtuosus perfecte. Iterum differunt viri studiosi ab istis dicitis, sicut picta per artem differunt a veris, circa quod intelligo, q̄ pictor volens aliquid pingere per artem, sicut imaginem hominis, cōsiderat bonam dispositionem oculorū in illo, dimittens malas dispositiones aliorum membrorum, similiter considerat bonam dispositionem manus in alio, dimittens malas dispositiones aliorum membrorum, & sic cōsiderat meliores dispositiones aliorum membrorum in diuersis & dimittit turpitudines ex omnibus istis collectis, facit imaginem pulchriorem q̄ sit quilibet illorum, ex quibus aliquid accepit. Et manifestum est, q̄ quilibet illorū ex quibus aliquid accepit, aliquid pulchritudinis habet, sed non simpliciter, illud autem quod acceptum est ex istis, simpliciter pulchrum est, sic similiter in proposito quilibet

quilibet ist orum multorum aliquid habet virtutis, sed non est simpliciter virtuosus: id autem quod simpliciter collectum est ex ipsis, simpliciter virtuosum est. Et hoc est quod intendit cū dicit, artificiosè, eo q̄ illa vera simpliciter accepta sunt collecta in vnum, & imago illa, quæ componitur simul ex partibus bene dispositis in diuersis existētib⁹, pulchrior est q̄ vnumquodque illorum, in quorum vno inuenit pulcher oculus, in alio autem pulchra manus; conuenit enim bene inuenire seorsum vnū habentem oculū pulchriorem q̄ sit pictus quamuis in aliis deficiat, similiter aliquē habentem pulchram manum, q̄ sit picta, quamuis in aliis deficiat, similiter ā aliis particulis. Similiter in proposito, differt vir studiosus ab vno quoque illorum qui dicti sunt, quia oēs bonas dispositiones secundum animā habet coniunctim, & in vno suppositō vnusquisque illorum vnā aut in qua forte potest excedere virtuosum, simpliciter tamē excedetur ab eo. Deinde cum dicit.

n ¶ Ex ista propositiōe declarata arguit dicens, q̄ immanifestum est verum huiusmodi differentiā contingat esse circa multitudinē, & circa populum totum ad pauc os virtuosos, q̄ licet tota multitudo melior sit, q̄ illi pauci virtuosi, tamen secundum virtutem in quibusdam ē impossibile, hoc est enim quædam multitudo bestialis, cuius homines inclinantur ad actus bestiales, & parum rationis habēt. Et in tali multitudine non est verum, q̄ ex illis hominib⁹ possit fieri aliquid virtuosum, si conueniant in vnum. Alia est multitudo in qua quisque habet aliquid virtutis & prudentiæ, & inclinantur ad actum virtutis: & in tali verum est, q̄ illud quod fit ex istis, cum conueniunt in vnum, est aliquid virtuosum. Et hoc est quod dicit philosophus, q̄ in aliqua multitudine non ē verum, q̄ illa multitudo faciat aliquid virtuosum, de qua multitudine potest habere veritatem. Ex quo potest formari ratio sic. Melius est principari, quod melius & studiosius est: sed contingit aliquam multitudinem esse meliorem, & magis studiosā paucis virtuosis vt probatum est, ergo &c.

LECTIO IX.

Postquàm Philosophus monuit dubitationem, vtrum magis expediat multitudinem dominari q̄ virtuosos, in parte ista soluit eam, & quandam annexam illi, & habet duo. Primo infert solutionem quæstionis ex determinatis, & ponit quæstionem annexam. Secūdo soluit illam ibi. ⁋ Participare &c. ⁋ In prima dicit, q̄ propter ea quæ dicta sunt potest solui dubitatio, qua quæritur: vtrum magis expediat dominari multitudinem q̄ paucos virtuosos: apparet.n. ex dictis, q̄ duplex est multitudo. Vna quidem bestialis, in qua

n Siquidem igitur circa totum populum & circa totā multitudinem, contingit hanc esse differentiā multorum ad paucos studiosos immanifestū. Forte autē per Iouem, palā quòd de quibusdam impossibile, eadem.n. vtiq; ratio & in bestiis congruet: equidem quid differunt quidā a bestiis? vt cōsequens est dicere, sed circa aliquā multitudinē nihil prohibet qd̄ dictū est, esse verū.

LECTIO IX.

Propter qd̄ & prius dictam dubitationē soluet vtiq; quis per hoc & habitam ipsi, quorū oportet dominos esse liberos & multitudinem ciuiū, tales autē sunt qui cumque neque dignitatem habent virtutis nullam.

b Participare quidem.n. ipsos principatibus maximis, non securum, propter iniustitiam.n. & propter imprudentiam, hoc quidem iniuste agere vtiq;, hoc autem peccare ipsos.

c Non tradere aūt neque participare, terribile. Cum.n. inhonorati multi & panperes extiterit, necessarium ciuitatem hanc esse plenam seditionibus.

d Restat vtiq; eo qd̄ est cōsiliari & iudicare participare ipsos.

e Propter quod quidem & Solon & aliorum legislatorum ali qui, statuūt fieri electiones prin

nullus habet rationem vel modicam, sed inclinatur ad bestiales actus, & manifestum est, q̄ istum non expediat dominari aliquo modo, quia sine ratione est & coniunctim & diuisim. Alia est multitudo vbi omnes aliquid habent rationis & inclinātur ad prudentiam, & bene similiabiles sunt a ratione, & talem expedit magis dominari, q̄ paucos virtuosos: q̄uis enim quilibet nō sit virtuosus, tamen quod fit ex omnibus cum conueniunt, est virtuosum. Et sic apparet solutio quæstionis, quia vbi est talis multitudo, expedit eam magis dominari q̄ virtuosos, vbi non est talis, sed bestialis, nullo modo expedit. Poterit etiā per hoc solui quæstio alia cōsequenter se habens ad illam, scilicet: vtrū oporteat multitudinem & liberos dominos eligere, & eos corrigere, & quorum expedit eos esse dominos, si expediat, & q̄ sunt illi, de quibus mouet quæstionē ex ponit: huiusmodi.u. sunt qui non habent aliquam dignitatem siue bonum virtutis. Deinde cum dicit.

b ¶ Soluit quæstionem, & primo soluit eam. Secundo solutionem confirmat p leges antiquorum, ibi. ⁋ Quapropter & cætera. ⁋ Prima in tres. In prima ostēdit q̄ inconueniens, & non securū est multitudinem principari. Secundo, q̄ terribile est eos nullo modo participare aliquo modo ibi. ⁋ Non tradere. ⁋ Tertio q̄ expedit aliquo modo ibi. ⁋ Restat vtique, &c. ⁋ In prima dicit, q̄ liberos, & multitudinem attingere ad principatum, maximum & primum periculū est: isti enim iniustitiam & imprudentiam habent, & propter imprudentiam deficerent a recte iudicando, & propter iniustitiam inclinabuntur ad opera iniusta: & ideo sequetur q̄ multa mala facient quantū ad seipsos, & multa iniusta quantum ad alios, eis iniuriando & molestando: hoc autem est periculosum, ergo tales participare principatui, inconueniens est maximum. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit q̄ terribile videtur esse, eos nullo modo participare honoribus, & q̄ si nullo modo concedatur eis principatus, nec attingant ad ipsum, inconueniens & terribile videtur, quia reputabunt se inhonoratos, & cum sint multi & pauperes, sequetur seditio & turbatio in ciuitate, sed istud est terribile. Deinde cum dicit.

d ¶ Concludit tertiū, & dicit, q̄ ex quo sequuntur multa mala in ciuitate, si nullo modo attingant ad principatum, relinquitur, q̄ participare debent principatu aliquo modo, saltem quantum ad consiliatiuum & iudicatiuum. Deinde cum dicit.

e ¶ Confirmat solutionem per leges & ordinationes antiquorum, & diuiditur in partes duas. In prima facit quod dictum ē. In secunda arguit contra ordinationes illorum, ibi. ⁋ Habet autem ordinatio &c. ⁋ In prima dicit, q̄ quia dictum est, si multitudo nullo modo participet principatu, sequentur multa mala, sicut seditio & turbatio in ciuitate, Solon legislator Athienſium,

sium, & quidam alii legislatores statuerunt multitudinẽ in eligendo, & corrigendo principes, tamen noluerunt ꝙ quilibet ciuis haberet potestatem in eligendo & corrigendo, & hoc rationabiliter, quia quilibet secundum se virtutem non habet, & ideo deficeret in eligendo & corrigendo, & dicimus, ꝙ isti noluerũt, ꝙ quilibet haberet potestatem in eligendo & corrigendo principantẽ propter causam dictam, sed omnes insimul. Et ratio huius est, qa quamuis quilibet nõ habeat virtutem perfectam, vnde recte se possit habere in principatu, tñ tota multitudo sufficienter virtutẽ habet, & discretionem in eligẽdo & corrigendo in ista. n. multitudine sunt sapiẽtes & virtuosi aliqui, & aliqui non, & plus valet ꝙ sumantur isti omnes simul, q̃ si sumerentur virtuosi & sapientes solum, sic enim est hic, sicut est de alimẽto: alimentum enim impurum sumptum cũ puro, plus proficit q̃ alimentum impurũ, si per se assumatur, impuri enim alimenti malitia, & improbitas per purum sibi permixtum corrigitur, & ex eis commixtis fit bonum alimẽtum, & impurum ad æqualitatem redigitur, sic in Repu. insipientes in consulendo & decernẽdo quodammodo rectificantur a sapientibus, vt possint aliquo modo Reipub. prodesse.

Deinde cum dicit.

f ¶ Obiicit contra istam ordinationem antiquorum, & diuiditur in duas secundum ꝙ dupliciter obiicit. Secunda, ibi. {Alia autem est habita &c.} Prima i duas. In prima tangit obiectionẽ. Secundo soluit, ibi. {Sed forte &c.} Adhuc prima in duas. Primo præmittit duas propositiones. Secundo arguit ex illis, ibi. {Quare secundum, &c.} Prima in duas secundum ꝙ duas propositiones proponit, secunda ibi. {Deinde circa electionem, &c.} In prima dicit: ita dictum est, ꝙ Solon & quidam alii legislatores ordinauerunt, ꝙ multitudo haberet potestatem in eligendo, & corrigendo principatum, videtur ꝙ hæc ordinatio habet dubitationem, & ad declarationem præmittit istam propositionem. Cuius est aliquem medicari & sanare ab ægritudine præsente, cius est iudicare quis recte sanatus est, hoc autem facit medicus. Et ratio propositionis est, quia cuius est aliquid facere per deductionem ex causis & principiis, eius est resoluere ipsum vsque ad primas causas, considerando ex quibus & qualibus causis est & habet esse: hoc autem est iudicare, ergo eiusdẽ est aliquid constituere, & iudicare de ipso: similiter est in aliis artibus: sicut. n. medicus in medicinalibus iudicat & corrigit, similiter & alii in suis artibus. Vlterius dicit ꝙ medicus triplex est, vnus quidem est qui non nouit artem, sed ordinata ab aliis aliqualiter scit applicare ad opus. Alius est artifex principalis qui nouit simpliciter omnes causas & principia medicinæ, & tertius est expertus qui aliqua nouit, sed non simpliciter. Cum igitur dicimus medicum iudicare de eo quem sanat, intelligimus de medico secundo & tertio modo. Et sicut circa medicinã est considerare triplicem medicum, scilicet practicum, scientem, & expertum, sic circa omnes alias artes fere: in omnibus autem ipsis iudiciũ rectũ, de his quæ iub ipsis sunt nõ minus, ideſt parũ minus expertis q̃ ipsis scientibus. Dicit autem nõ minus, quia scientes simpliciter in omnibus, melius iudicant. Deinde cum dicit.

g ¶ Proponit secundam propositionem & dicit, ꝙ sicut è circa iudicium, sic è circa electionem, quòd scienciis est recte eligere, & hoc est opus eius, sicut geometra iudicat recte de geometricis. Et gubernator de gubernatione, & hic de aliis. Et ratio huius est. Electio enim est appetitus q̃ consiliantis, consilium autem est rationatio de eis quę sunt ad finem, ratiocinant autem recte de his q̃ sunt ad finem scientis est. Quare manifestũ est, ꝙ opus scientis est iudicare, & recte eligere. Et si dilectæ aliqua recte eligãt non tamen sicut scientes nec magis ipsis, quia si recte eligant, vel iudicent, hoc est a casu, non ex arte autem sapientes. Deinde cum dicit.

h ¶ Ex istis duobus arguit, ꝙ non expedit populum habere potestatem in eligendo & corrigendo principatũ, dicens, ꝙ manifestũ est ex dictis, ꝙ non expedit multitudine habere dominium in electione & correctione principum, quia sicut dictum est, scientis est eligere, & corrigere prudentis, sed multitudo & ignorans & imprudens est, quare non expedit multitudinem dominari in eligendo & corrigendo. Deinde cum dicit.

i ¶ Soluit istam dubitationem, & diuiditur in duas, secundũ ꝙ dupliciter remouet ipsam, Secunda ibi. {Et quia de quibusdam &c.} In prima dicit, ꝙ forte omnia ista non habent veritatem, nec bene dicta sunt, & hoc propter rationem superius dictam. Si enim sit multitudo non vilis, siue bestialis, sed aliquid habens rationis & virtutis, bene etiam suasibilis, habens sapientes a quibus recte suadeatur, talem multitudinem simul sumptã bene expedit habere potestatem in eligendo & corrigẽdo principem, & si vnusquisque illorum non habeat sufficienter rationem & virtutem, per quam possit recte eligere & corrigere, tamen omnes simul habent, & constitutum ex omnibus cum cõmen omnes simul habent, & constitutum ex omnibus cum cõmen ueniunt, virtuosum est simpliciter. Ex quo apparet, ꝙ Philosphus respondet per interemptionem minoris, cum dicebatur, ꝙ multitudo est imprudens & ignorans, verum est, si fuerit talis, sicut dictum est, & dicit forsan, quia in aliqua politia non expedit multitudinem habere potestatem in eligendo & corrigendo, sicut in regno. In regno enim si vnus sit simpliciter prudens, & alii regantur

cipatuum & correctiones principũ, principari autem singulariter, non permittunt. Omnes quidẽ enim habent congregati sufficientem sensum, & admixti, melioribus ciuitatibus prosunt, sicut non purum alimentũ cum puro totũ facit vtilius pauco, sigillatim autem vnusquisq; circa iudicare imperfectus est.

f Habet aũt ordinatio hęc politiæ, dubitationẽ: primũ quidem quia videbitur vtiq; eiusdẽ esse iudicare quis recte medicat' est, cuius quidẽ & medicari & facere, sanũ laborantẽ ab egritudine præsente. Iste autem ẽ medicus'. Similiter autem & hoc & circa alias experientias & artes, sicut enim medicũ oportet dare correctiões ī medicinis, ita & alios in similibus: medicus aũt & qui operator & qui architectonicus & tertius qui eruditus circa artem, Sunt. n. aliqui tales circa omnes vt ẽ dicere artes: atribuimus autẽ iudicare nihil minus eruditis quàm scientibus.

g Deinde circa electionẽ eodẽ vtiq; modo videbit̃ habere: etenim eligere recte scientiũ opus est, veluti Geometrã Geometricorum, & gubernatorẽ gubernatiuorum, etenim si de quibusdã operibus & artibus participant etiam idiotarũ aliqui. Sed non quidẽ scientibus magis.

h Quare secundũ hanc quidem rationẽ non vtiq; erit faciendũ multitudinẽ dominorũ, neque electionum principatuum, neq; correctionum.

i Sed forte non oĩa hæc dicunt̃ bene propter eam quę olim rationẽ, si sit multitudo nõ nimis

rationes, & ad suffragia, electionesq; magistratuum admittunt, solis autem magistratus committantur, nequaquam permittunt: dum enim cum aliis una decernunt atque consultant, capiunt omnes simul sufficientem sensum, & permixti melioribus prosunt Reip. quemadmodum non purum alimentum una cum puro, totum facit utilius quàm paucum, separati uero utri que imperfecti sunt ad iudicandum.

Sed habet dubitationem huiusmodi ordinatio Reipu. primum, quia uideretur eiusdem esse hominis scire iudicare, quis recte medelam attulit, qui ipse sciat etiã mederi ac sanitatẽ ægrotantibus afferre, hic autem est medicus. Eodem modo de aliis facultatibus & artibus. Vt enim medicum rationẽ suæ medelæ apud alios medicos reddere oportet, ita & alios apud similes. Medicus autem est, & ille qui agit, & ille qui præcipit, & ostendit, & tertio loco, ille qui a pueritia expertus ẽ circa artem: sunt enim quidam tales in cunctis, ut ita dixerim, artibus. Tribuimus uero iudicium non minus expertis quàm scientibus.

Deinde & circa electionem eodem se uidetur modo habere, nam recte eligere, scientis est opus, ceu geometrã in geometria, & gubernatorem in nauigatione. Et si enim in quibusdam operibus & artibus concurrunt, alii quidam ignorantes, non tamen melius iudicant quàm scientes.

Itaque secundum hanc rationẽ auctoritas multitudini danda non esset, neque in electionibus magistratuum, neque in rationibus administratorum reposcendis.

Etenim forsan hæc omnia non bene dicuntur, etiam propter superiorem sermonem, si sit multitudo non nimis

vilis, erit enim vnusquisq; quidẽ deterior iudex scientibus. oẽs autem cõgregati meliores, aut non deteriores.

k Et quia de quibusdã neq; solus qui fecit, neq; optime vtiq; iudicabit, quorũcumq; opera cognoscunt, & qui non habent artem. puta domũ, non solũ est cognoscere eius qui fecit, ĩmo melius qui vtit ipsa iudicat: vtitur aũt œconomus. Et gurbernaculum gubernator carpentario. & cibũ æpulans, sed non coquus. hanc quidẽ igitur dubitationẽ forte videbit̃ vtiq; aliquis sic soluere sufficienter.

l Alia aũt est habita huic, videtur. n. inconueniens esse maiorũ esse dominos prauos q̃ Epices'. Correctiones aũt & principatuũ electiones sunt maxima quas in quibusdã politijs, sicut dictum, & populis attribuunt: ecclesia. n. talium oĩum domina est, quidẽ ecclesiæ quidem participant & cõsiliantur & iudicãt a paruis honorabilitatibus & cuiuscũq; ætatis. præsunt aũt operibus & exercitus ducũt, & maximis principatibus principantur a maioribus.

m Similiter itaq; soluetv tiq; aliquis, & hanc dubitationẽ. forte .n. habent & hoc recte neq; .n. iudex, neq; cõsiliator neq; cocionator, princeps ẽ, sed prætoriũ, & consiliũ, & populus. Dictorũ autẽ vnusquisque pars est horũ, dico autẽ partem, consiliarium, & concionatorẽ & iudicẽ. Quare iuste dominans maior multitudo, ex multis. n. populus & cõsilium & prętorium Honorabilitas autẽ amplior horum omniũ quàm eorum quæ secundũ vnũ, & secundum paucos principantiũ magnis principatibus. Hæc quidem igitur determinata sint hoc modo.

A ¶ Ponit secundam obiectionem contra illam ordinationem, & diuiditur in duas In prima ponit obiectionem. In secunda soluit, ibi. {Similiter itaque, &c.} In prima dicit, ꝙ alia est dubitatio contra illam ordinationem, conuenienter se habens ad primam; inconueniens enim est prauis & imprudentibus cum

seruilis, erit enim vnusquisque deterior iudex, quàm hi qui sciunt, uerumtamẽ simul omnes, uel melius iudicabunt, uel non deterius.

B *Et de quibusdam quidem non solum is qui fecerit recte iudicat, & qui habet artem, puta domum non solum is intelligit & iudicat qui fecit, sed melius is qui utitur. Vtitur autem pater familias domo, & de clauo gubernator, non faber, & de epulis conuiua, non coquus. Hoc igitur dubium per hunc modum uidetur sufficienter solui.*

Est & alia dubitatio cum hac annexa, quia inconueniens uidetur ut deteriores quia sunt, maiorum rerum habeant potestatem quàm probi: rationes uero administratorum a magistratibus reposcere, & magistratus ipsos deligere maximum est, quæ duo in quibusdam ciuitatibus a populo fiunt. Concio enim talium omnium domina est, at qui concionis quidem participes sunt, deliberant, decernunt, exigui census hominesque & cuiusque ætatis. Quæsturam uero & præturam, et maximos magistratus suscipiunt ex censu magno atque ætate.

D *Quæstio illa potest eodẽ modo solui, nam forsan id se recte habet, neque enim iudex, neque consultor, neque is qui in concione existit dominatur, sed iudicium, & senatus, & populus: illorum uero unusquisque est particula illorum. Dico autem particulam esse consultorem, & concionatorem, & iudicem, itaque iuste domina maior est multitudo, ex multis enim populus constat, & senatus & iudicium, maiorque census est uniuersorũ quàm singulorum per se, & quàm illorum paucorum, qui magnos suscipiunt magistratus. Hæc igitur in hunc modũ terminata sint.*

E

C Correctiones aũt & pricipatuũ electiones sunt maxima quas in quibusdã politijs, sicut dictum, & populis atribuunt: ecclesia. n. talium oĩum domina est, equidẽ ecclesiæ quidem participant & cõsiliantur & iudicãt a paruis honorabilitatibus & cuiusc̃ũq; ætatis. præsunt aũt operibus & exercitus ducũt, & maximis principatibus principantur a maioribus.

ra, scilicet consiliarius, & concionator, & iudex. Et manifestum est, ꝙ expedit magis dominari totam multitudinem q̃ aliquos, quia tota multitudo studiosa magis est, q̃ aliqui pauci. Est enim multitudo ex sapientibus mediocribus & inferioribus est enim ibi populus, & consilium, & prætor. Et manifestum est, ꝙ honorabilior est tota multitudo q̃ aliquis vnus secundum se accept', vel aliqui pauci. Et ex his manifestum est, ꝙ obiectio prædicta non valet. Quod enim dicebatur, ꝙ multitudo prava est & imprudens, dicendum ꝙ non est verum, quamuis enim aliqui sint tales, non omnes tamen. Sed si esset talis multitudo vilis, in qua nullus

mittere maxima, sed electio, & correctio principum maxima sunt in ciuitate, ergo committere ista prauis, inconueniens ẽ, sed multitudo prava & imprudẽs est, quare manifestum est, ꝙ inconueniẽs est multitudinem habere potestatem in corrigendo & eligendo super principes & virtuosos, sed sicut dictum est, in quibusdam politiis, ista commissa sunt populo. multitudo enim in illis dominium habet, & in eligendo & corrigendo, quia in aliqua ciuitate populares & inferiores attingunt ad principatum, & ad iudicatiuum & cõsiliatiuum, etiam de paruis honoribus iudicant & præsunt diuitibus, & ducunt exercitus, & principantur maximis principatibus, & magis q̃ maiores. quare manifestũ est, ꝙ ordinationes istorum inconuenientes sunt. Deinde cũ dicit.

m ¶ Soluit dubitationem, & primo facit hoc. Secũdo ostẽdit, quid ex dictis potest esse manifestum, & quid immanifestum ibi. {Prima autem dicta dubitatio, &c.} In prima dicit, ꝙ eodem modo ista dubitatio potest solui sicut prima: forte enim veritatem habet, ꝙ expedit aliqua multitudinem habere potestatem in electione & correctione principum, in aliqua enim multitudine, nec iudex, nec consiliator, nec prætor, neque cõcionator vnus per se est iudex de principatu, & dominus in electione, sed totum aggregatum ex prætorio, consilio, & populo, & vnusquisq; illorum pars est aggregata

Universidad de Deusto
Biblioteca

nullus esset sapiens, nec prudens, nõ expediret talem habere po E testatem in eligendo, & corrigendo principes. Et ex his apparet quod philosophus intendit, q̃ magis expedit totam multitudinem habere potestatem, in eligendo & corrigendo q̃ paucos, & vocat hic multitudinem aggregatam ex sapientibus maioribus, & prudentibus, & mediocribus, & populo, istam totam multitudinem talem magis expedit dominari q̃ paucos. Vilem tamẽ multitudinẽ non expedit, & dicit forsan, quia i politia, in qua est vnus excellens in virtute, & alii nati sibi obedire, non expedit multitudinem attingere ad ista, quia duo exiguntur in regimine politiæ: Vnũ est ratio recta, hoc autẽ habet ista multitudo per illos sapientes. Aliud est potẽtia vt possit cohercere & punire malos, hoc autẽ habet per populũ. Deinde cum dicit.

n ¶ Ostendit quid est manifestum, & q̃d immanifestũ ex prædicta dubitatione, & primo ostendit quid est manifestum. Secũdo quid est immanifestum, ibi. {Quales tamẽ quasdam &c.} Ista litera dupliciter potest exponi. Primo, vt referamus istã literam ad dubitationem, qua quærebatur prius, vtrum magis expediret multitudinem dominari q̃ paucos virtuosos, vt dicebam sic. Dubitatio prima scilicet, ista q̃ iã dicta est, nihil aliud manifestat, nisi qualiter lex dominetur in ciuitate, & qualiter princeps, siue sit vnus, siue plures, legem. n. oportet esse dominã & principatuum omnium eorum de quibus leges determinare possunt, principem autem oportet esse dominum de omnibus illis, quæ per leges non possunt cũ certitudine determinari. Lex enim fertur in vniuersali, & ideo in aliquo particulari quandoque habet instantiã, non enim potest legislator præuidere omnia particularia, in quibus lex potest deficere: & ideo quandoq; deficit. In illo autem casu princeps dominatur, istud vero manifestum est ex prædicta dubitatione & solutione, oportet enim in ciuitate principem habere regulam, per quam dirigatur in K operationibus suis & dirigat alios, & per quam iudicet: hoc autem potest facere per legem. Quare oportet legem principari, & quia quandoque non potest per legem iudicare, quia lex deficit in aliquo casu, ideo apparet q̃ in illo casu oportet principẽ corrigere, & ideo expedit, q̃ in illo casu princeps dominetur.

Aliter potest exponi, vt referatur litera ad illud quod dictum ẽ prius: dicebatur enim, q̃ non oportet hominem principari secundum legem, quia passiones habet coniunctas, quæ peruertũt iudicium rationis. In contrarium arguebatur, quia contingit legem esse prauam, & talem non expedit principari. Ex hoc oritur dubitatio, quem expedit magis principari, vel legem vel hominem, & tunc legatur sic. Dubitatio prima, hoc est prius dicta, aliud non quærit, nisi quando oportet legem principari & quando principem, siue sit vnus, siue plures, & sicut prius dictum est, q̃ legem expedit principari in illis, in quibus potest cum certitudine terminare, in alijs in quibus non potest, expedit principẽ dominari. Deinde cum dicit.

n Prima aũt dicta dubitatio facit manifestũ nihil sic alterum, quõ quòd oportet leges rectè positas esse dominãs. principẽ aũt, siue vnus, siue plures sint, & de ijs esse dominos de quibuscũque, non possũt leges dicere certitudinaliter. propterea q̃d non facile sit vniuersaliter determinare de omnibus.

o Quales tamẽ quasdã oportet esse rectè positas leges, nondum palã, sed adhuc manet olim dubitatũ. Sed si simul politijs necesse, & leges prauas vel studiosas esse & iustas vel iniustas. Verũtamen, hoc manifestũ quòd oportet ad politiam poni leges. At vero si hoc palã quod eas quidẽ quæ scẽm leges rectas politias, necessariũ esse iustas: eas aũt quę secundũ trãsgressas nõ iustas.

LECTIO X.

Voniam aũt in omnib⁹ quidẽ sciẽtijs & artibus bonum, finis, maximũ itaq; & maxime in principalissima omniũ: hæc aũt est politica potentia, est aũt politicũ bonũ quod iustũ, hoc aũt est quod cõmuniter conferens.

b Videtur aũt omnibus æquali aliquid esse quod iustũ & vsq; ad aliquid quidẽ consentiũt, ijs qui secundum philosophiam sermonibus, in quib⁹ determinatũ

o ¶ Ostendit quid est manifestum ex dictis, quia dictum est superius, q̃ leges quædam sunt rectæ: dicit & quæ sint leges rectæ & quæ non, adhuc non est manifestum, sed adhuc est dubitatio de hoc, de quo similiter prius dubitatum est, sed de legibus dicendum est sicut de politijs: sicut enim quædã politię sunt prauæ & iniustæ, & quędã studiosæ & iustæ, sic sunt leges quædã iustæ & studiosæ, quędam prauæ & iniustæ, quia leges dantur de conferentibus ad finem politię, ergo si finis politiæ rectè simpliciter, & politia recta, & lex data de his quæ sunt ad talem finem recta est, si finis politiæ non sit rectè, nec politia recta, nec lex data de conferentibus ad finem talis politiæ recta erit, & si hoc manifestum ẽ, q̃ leges dantur in habitudine ad politiam & ad finẽ eius, & manifestum est, q̃ leges quæ dantur secundũ politias rectas, sunt rectæ, quæ secundũ transgressiones, non rectæ sunt.

Prima uero illa quæstio manifestũ facit, nihil adeo ut leges recte positas debere dominari, illum autem qui Rei pub. præest, siue unus hic sit, siue plures, in his potestatem habere debere, in quibus leges expresse cauere non possunt, ex eo quia non facile sit, generali sermone singulos casus comprehendere.

Quas tamen leges recte positas dicamus, nondum apparet, sed adhuc superest anterior dubitatio. Atqui tales esse leges quales sunt Respu. necessarium est, prauas uel studiosas, iustas uel iniustas, & hoc unum manifestum est oportere ad speciem Reipu. leges esse accommodatas. Quod si ita sit, patet quòd leges illas quæ ad rectas gubernationes accommodatæ sunt, necesse est esse iustas, illas uero quæ ad earum labes, esse non iustas.

LECTIO X.

Vm uero in cunctis scientiis & artibus finis sit bonum, maximum autem & maxime in principalissima omnium, hæc autem est ciuilis potestas. Est autem ciuile bonum iustum, id autem communis utilitas.

Videtur aũt omnibus æquum quod dam esse iustum, & usque ad aliquid consentiunt philosophicis rationibus, in quibus determinatum est de moralibus, quid enim, & quibus iustum,

Ostquam Philosophus declarauit quis debet esse dominans & principans in ciuitate, ostendit in parte ista secundum cuius boni excellentiã debeant distribui principatus, & diuiditur in duas. In prima præmittit intentum, & causam intenti. Secundo prosequitur, ibi. {Force enim &c.} Prima in duas. In prima ostendit, q̃ finis politiæ rectè ordinatæ, est bonũ communiter conferens. Secundo dat intentum suum & causam intenti, ibi. {Videtur autem omnibus, &c.} In prima dicit, q̃ in omnibus artibus & scientiis, scilicet operatiuis, finis est aliquid bonum, quia omnis doctrina & ars, similiter autem actus & operatio bonum quoddam appetere videtur, sicut primo Ethicorũ dicitur. Si autem cuiuslibet artis & scientiæ finis est aliquid bonum, principalissimæ est finis optimum & principalissimum, quia in his quæ sunt per se, sicut simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis, & maxime ad maxime, sed inter omnes scientias practicas actiuas, politica est principalissima, vt ostensum est in Primo huius. quare finis eius debet esse principalissimũ quid & optimum, sed bonum intentum in politica est illud quod iustum est simpliciter, idest in ordine ad quod attenditur iustũ simpliciter, & tale est bonum conferens communiter, ergo bonum cõmuniter conferẽs est finis in politia. Deinde cum dicit.

b ¶ Dat intentionem suam cum causa, & dicit q̃ omnibus apparet q̃ iustum est æquale, quod consonat ei quod dictum est, vbi determinatum est de sermonibus moralibus, scilicet in Ethicis: ibi enim dictum est, q̃ iustum est æquale in rebus, quæ debent distribui secundum dignitatem, & aliquibus, & æqualibus personis quibus debet fieri distributio. In huiusmodi vero distributione, oportet esse aliquam mensuram secundum quam dirigantur in distributione: huiusmodi autem mensuræ sunt ea quæ secundum q̃ aliquis plus accedit vel minus ad finem, secundum hoc plus vel minus debet ei distribui de communibus bonis, ita & qui æqualiter attingunt ad huiusmodi dignitatem in ordine ad finem, æqualiter debent recipere, quid autem est illud bonum respectu cuius vel quorum est æqualitas vel inæqualitas, nõ debet esse immanifestum, hoc. n. habet dubitationẽ, quam determinare pertinet ad politicum. Deinde cum dicit.

c ¶ Prosequitur, & primo improbat opinionem quorumdam circa hoc. Secundo inquirit veritatẽ secundum intentionẽ suam, ibi. {Sed ex quibus, &c.} Prima in duas. Primo ponit opinionem illorum. Secundo reprobat, ibi. {At non si hoc, &c.} In prima ponit opinionem, & dicit q̃ cum aliquis posset dicere q̃ principatus debet distribui secũdum dignitatem vel excessũ cuiuslibet boni, siue sit bonum secundum animam, siue sit secundum corpus. Si enim aliqui duo in aliquo bono differant secundũ excessum, ita q̃ vnus excedat alium in illo, & in omnibus aliis sint similes & non differant, principatus debet distribui secundum excessum illius boni, ita q̃ ille qui excedit plꝰ debet habere principatum, q̃ enim differunt in aliquo bono quocũq;, differunt secundum dignitatem, ad quam inspiciendum est in distribuendo honores communes, differentibus enim in aliquo bono nõ est idẽ iustum, nec est idem secundum dignitatẽ, sed diuersum & alterum, ita q̃ quæ est portio dignitatis alicuius, siue boni ad dignitatem alterius, sine ad bonum, eadem est proportio eius, quod debet distribui vni ad illud, quod debet distribui alteri, ita q̃ quantum bonũ vnius excedit bonũ alterius, & principatus vnius principatũ alterius. Deinde cũ dicit.

d ¶ Reprobat istam opinionem, & diuiditur in partes tres, secundum q̃ reprobat eam per tres rationes. Secunda ibi. {Si autem nondum, &c.} Tertia ibi. {Adhuc secundum hanc, &c.} In prima dicit, q̃ si istud verum est, q̃ principatus debet in æqualiter distribui secundum excessum cuiuslibet boni, manifestum est, q̃ secundum excessum coloris, & magnitudinis, & secũdum excessum cuiuslibet alterius boni, plus debet distribui de principatu politico, sed istud statim apparet esse falsum, & hoc manifestum est in aliis scientiis & potentiis. Si enim sint duo habentes æqualiter artem fistulandi, si vnus excedat alium in nobilitate, manifestum q̃ non propter hoc debent ei dari plures fistulæ, vel meliores ei qui excedit in nobilitate, & ratio huius ẽ, quia fistulæ non dantur nisi propter opus fistulandi, ergo non debent dari nisi ei, qui aptus natus est ad fistulandũ, quare plures & meliores debent dari ei, qui magis est aptus, & melius scit fistulare, ergo propter excessum illius, non debent plures distribui, per quod homo non est magis aptus ad fistulandum, nec melius scit fistulare: quare manifestum est, q̃ per excessum in nobilitate non debent plures fistulæ distribui, similiter si sint duo æquales in virtute, vnus tamen excedat alium in pulchritudine, vel in aliquo alio bono, cum hoc sit accidens in ordine ad principatum, manifestum est q̃ propter istum excessum non debet plus attribui d̃ principatu vni quàm alteri. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit secũdam rationem & dicit, q̃ si ex ista ratione non fit manifestum q̃ secundum excessum cuiuslibet boni non debet fieri distributio principatus, volentibus vlterius producere rationem prædictam, magis erit manifestum, si enim sit aliquis qui multum excedit alium in arte fistulandi, excedatur tamen ab alio in nobilitate & pulchritudine, suppositio q̃ quodlibet illorum sit melius q̃ ars fistulatiua, sicut pulchritudo & nobilitas, & secundum aliquã proportionem excedant plꝰ illa bona artem fistulandi q̃ alius secundũ artem fistulandi illa bona, nihilominus plures fistulę, & differentes in bonitate debent dari ei qui excedit in arte fistulandi, q̃ alii: & ratio huius est, quia distributio fistularum secũdum excessum debet fieri in ordine ad opus, q̃ fistulæ nõ dantur nisi propter opus: ergo ei qui melius scit artem fistulandi, plures & meliores fistulæ debent distribui, sed p diuitias & voluptates nõ est magis aptꝰ ad fistulandum: similiter si sit aliquis melius dispositus secundum virtutem, & magis aptus ad principandum q̃ alius, exceditur tamẽ ab alio in nobilitate & pulchritudine, distributio principatus magis debet fieri virtuoso, q̃ alii, & ratio huius est, quia distributio principatus secundum excessum, non debet fieri nisi ei qui magis ẽ aptus ad principandum, hic autem est ille qui excedit in virtute. Quare manifestum est, q̃ distributio principatus non debet fieri secundum excessum cuiuslibet boni. Deinde cum dicit.

f ¶ Ponit tertiam rationem, & est ducens ad impossibile, & diuiditur in duas. In prima ponit rationem. Secundo destruit cõsequens quod sequitur, ibi. {Quoniam autem, &c.} In prima dicit, q̃ si distributio principatus fiat secundum excessum cuiuslibet boni, tunc omne bonum erit ad omne bonum comparabile, & secundum magis & minus, & secundum æquale, sed hoc est falsum,

& oportere paribus par existere: quorum certe paritas, & quorum imparitas sit, oportet non latere: habet enim id dubitationem, & philosophiam ciuilem.

Forsan enim diceret aliquis secundum omnis boni præeminentiam, oportere impartiri magistratus tribuere, si in alijs non differant: sed pares sint, differentibus enim aliud esse iustum, & secundum dignitatem.

Atqui si hoc verum sit, erit & secundum colorem, & secundum magnitudinem: & secundum unumquod que bonorum plus tribuendum de ciuili iusto illis qui superexcellunt: At hoc quidem falsum est, quod patet in alijs scientijs & artibus. Paribus enim fistulatoribus quantum ad artem, danda non est prærogatiua fistularum illi, qui sit nobilior: nihil enim melius caneret, sed oportet his qui in opere superexcellunt tribuere fistularum prærogatiuam.

Quod si nondum patet quod dicimus, etiam magis deducentibus erit manifestum, nam si erit aliquis excellens fistulatoria arte, inferior tamen nobilitate generis, vel forma, & si magis quodlibet illorum est bonum quàm fistulatoria. Dico autem nobilitatem & formam, & secundum proportionem fistulatoriæ sunt anteponenda, tamen huic dandæ sunt meliores fistulæ, oportet enim in opus ipsum prærogatiuam conferre, diuinarum uero & nobilitatis respectus nihil confert.

Præterea, secundum istam rationẽ omne bonum ad omne bonum esset utique comparabile, nam si magis ali-

in nobilitate & pulchritudine, distributio principatus magis debet fieri virtuoso, q̃ alii, & ratio huius est, quia distributio principatus secundum excessum, non debet fieri nisi ei qui magis ẽ aptus ad principandum, hic autem est ille qui excedit in virtute. Quare manifestum est, q̃ distributio principatus non debet fieri secundum excessum cuiuslibet boni. Deinde cum dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

F

talium, quare & primum. Quòd autem ita sit, declarat Philoso-
phus, q̃ omne bonum sit ad omne comparabile secundum ma-
gis & minus, & si distributio principatus fiat secundum exces-
sum cuiuslibet boni, hoc manifestum est, & ideo Philosophus
hoc non declarat, sed q̃ sit comparabile secundum æquale, sic p̃
bari potest: si enim
sint duo, & vnus exce-
dat aliũ in nobilita-
te & pulchritudine,
manifestum est q̃ sũt
comparabilia secun-
dum magis & minus
similiter secundũ æ-
quale, quia si ab eo
quod excedit alium
auferat illud, in quo
excedit, manifestum
est, q̃ residuum erit
æquale, si enim ali-
qua magnitudo sit
maior altera, si aufe-
ratur ab ea in quo ex
cedit alteram, totali-
ter erit æqualis ei.
Eodem modo est cõ-
siderando ad diuitias
& ad libertatem. si. n.
aliquis excedat aliũ
in nobilitate & diui-
tiis & libertate, si a-
moueat illud in quo
excedit, manifestum
est q̃ erit æqualis, &
ex hoc manifestum
est, q̃ si isti duo sic se
habeant, q̃ magnitu-
do boni vnius, plus
excedat virtutem al-
terius, q̃ alius secun-
dum virtutem, si ad-
damus virtutem am
pliorem, manifestum
est, q̃ ille exceder in
virtute, quare mani
festum est, q̃ omnia
bona ad omnia sunt
comparabilia, & se-
cundum magis, & se
cundum minus, &
secundum æquale: si
enim tanta magnitu
do sit maior altera,
amoto illo in quo ex
cedit, residuum erit
æquale. Deinde cũ
dicit.

g ¶ Destruit conse-
quens & dicit, q̃ hoc
est impossibile, scili-
cet quòd omnia bo-
na sint comparabilia
secundum æquale, &
magis & minus, & ra
tio huius est, quia cõ-
parabilia oportet es-

Tex. cõ. 27. se vnius speciei, sicut dicitur 7. Physi. sed omnia bona non sũt
vnius speciei, nec etiam vnius generis, quare omnia bona ad-
inuicem non sunt comparabilia, & si hoc est impossibile, mani-
festum est q̃ hypothesis est impossibilis, scilicet, q̃ secundum ex
cessum cuiuslibet boni, vel qualitatis, distribuatur principatus,
& adiungit ad declarationem huiusmodi dicens, q̃ si isti sunt
tardi & alii sunt veloces, isti veloces non plus debent participa
re principatu, quia secundum aliquod istorum non magis attin
git ad finem principatus per se, quia propter aliquod istorum
non est magis virtuosus, tamen in agonibus exercitatiuis, hu-
iusmodi diuersitas consideranda est, in tali enim exercitio secũ
dum excessum velocitatis est distributio honoris, ita q̃ ille qui
velocior & agilior est, plus recipit de honore. In principatu ve-
ro politico secundum excessum istorum, non debet fieri distri-
butio principatus.

aliqua magnitudo & totaliter magnitudo vtique adæquabilis erit & ad diuitias & ad libertatẽ. Quare, si plus hic differat secũdum magnitudinẽ quàm hic secundum virtutẽ, & ampliorũ virtutis magnitudo totaliter excedit, erunt vtique cõparabilia omnia, tanta enim magnitudo si melior, valentior tanta, palam quòd æqualis.

G

g Quoniam aũt hoc impossibile, palam quòd in politiis rationabiliter non secundum omnẽ æqualitatem altercantur de prĩcipatibus, si enim ii quidẽ tardi ii autem veloces, nihil propter hoc oportet hos quidẽ plus, hos autẽ minus habere, sed in exercitatiuis agonibus horum differentia accipit honorem.

H

LECTIO XI.

SEd ex quibus ciuitas cõsistit, in iis necessarium fieri altercationẽ, q̃ propter quod quidẽ rationabiliter præparantur honori nobiles & diuites & liberi. Oportet .n. liberos esse & honorabilitatem ferentes: non.n. vtique erit ex egenis omnibus ciuitas, sicut neque ex seruis. At vero si opus est horum, palã quia & iustitię, & bellicę virtutis, neque.n. sine iis habitari ciuitatẽ possibile est, Sed sine prioribus quidem impossibile esse ciuitatem, sine iis autẽ habitari bene.

I

b Ad ciuitatem quidem igitur esse videbuntur vtiq; vel omnia vel quædam horum recte dubitari, ad vitam vero bonam disciplina & virtus maxime iuste vtique dubitarentur, quemadmodum dictum est prius.

K

LECTIO XI.

OStquàm Philosophus reprobauit opinionem antiquorum volentium, q̃ secundum excessum cuiuslibet boni debeant distribui principatus, inquirit secundum intentionem suam, secundum cuius boni excessum debeat fieri: sunt enim quædã bona quæ ordinantur ad ciuitatem propter finem ipsius, & de talibus inquirit, vtrum secundum excessum alicuius istorum quæ ordinantur ad ciuitatem debeat fieri. rationabile .n. videtur q̃ secundum excessum alicuius istorum, quæ ordinantur ad ciuitatem debeat fieri distributio principatus. Secundo, q̃ secundum dignitatem libertatis, ibi. {Liberi autem & ingenui, &c.} Tertio q̃ secundum dignitatem virtutis, ibi. {Si militer autem dicemus &c.} Quarto q̃ secundum dignitatẽ multitudinis ibi. {At qui, &c.} In prima igitur vult ponere rationes, per quas videtur, q̃ secundum diuitias magis debeat distribui, & primo dicit, q̃ manifestum ẽ q̃ non oportet, q̃ si aliqui sint secundum aliquid æquales, q̃ æqualiter debeant recipere, quia possibile est, q̃ sint æquales in paruo bono, & inæquales in maiori, nõ autem expedit q̃ isti æqualiter recipiant, immo iniustum est: similiter si aliqui sint secundum aliquid inæquales: non oportet q̃ inæqualiter recipiant, quia possibile est, q̃ sint inęquales in minori bono, & q̃ sint æquales in maiori bono, tales autem recipere inæqualiter iniustum est. Quare manifestum est, q̃ illæ politiæ, in quibus ita fit, q̃ equales secundum aliquid æqualiter recipiant, & inæquales secundum aliquid inæqualiter, transgressiones sunt secundum q̃ dictum est, omnes etiam tales altercantur considerantes secundum quid iustum & aliquo modo sed non simpliciter iustum, sicut diuites dicunt se plus debere recipere de principatu, quia ille qui plus habet in regione, plus debet participare principatu, quia regio communis est. Diuites vero plus participant regione, habent enim magnas possessiones, pauperes vero aut paruas aut nullas. Iterum illi qui fideliores sunt ciuitati & magis obseruant politiã & conuentiones politiæ plus debent participare principatu, sed diuites sunt fideliores pauperibus & melius seruant politiam & cõuentiones quia pauperes propter penuriam coguntur infringere pacta, & sic infideles sunt, diuites vero non quia diuitias habent, & iterum propter defectum diuitiarum non tradent regionem in manu alterius, & ideo fideliores sunt q̃ pauperes, in pluribus ad minus vt videtur. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit, q̃ secundum dignitatem libertatis & ingenuitatis debeat distribui, & dicit q̃ liberi & ingenui tamquam sint propinqui adinuicem inuicem altercantur de principatu, sliber autem dicitur qui mente potest præuidere quæ agenda sunt, & inclinatur ad virtutem, similiter ingenuus, sed differunt, quia ingenuus dicitur qui habet hmõi inclinationem ſm virtutẽ per sectam a parentibus, & illi ab aliis, & illi ab aliis & sic secundum quandam antiquitatem, liber autem qui habet vndecumq; isti agitur altercãtur dicentes se debere participare principatu, aliàs non, & hoc dupliciter. Primo quia illis magis debetur principatus, qui magis attingunt ad ciuitatem, sed liberi & ingenui tales sunt, quia generosi magis sunt ciues, q̃ alii non generosi, qa magis videntur virtuosi, & huiusmodi signum est, quia apud quoscumque nobiles siue generosi honorabiliores sunt, quare

b ¶ Concludit intentum suum, & dicit, q̃ manifestum est, q̃ omnia ista vel quædam horum conferunt & ordinantur ad ciuitatem, sed ad bonam vitã disciplina, & maxime virtus, propter quod manifestum est, q̃ rationabiliter dubitabit aliquis, vtrũ secundum excessum istorum vel alicuius eorum debeat fieri distributio principatus. Deinde cum dicit.

qua magnitudo, & certe omnino magnitudo comparabilis foret, & ad diuitias, & ad libertatem. Itaque si magis hic excelleret magnitudine, quàm ille virtute, & magis superemineret omnino magnitudo virtuti, essent omnia conferenda. Quanto enim magnitudo huius illum superaret, tanto constat esse ut parem.

Cum uero hoc sit impossibile, patet quòd in rebus ciuilibus non secundum omnem imparitatem de magistratibus recte contendunt. Si enim sint hi qui dem tardi, illi autem ueloces, nihil ob hoc oportet alios plus, alios minus habere, sed in gymnicis certaminibus horum excellentia honorem capit.

AT ex quibus constat ciuitas, in his necesse est contentiones cadere. Quapropter rationabiliter sibi arrogant honore m nobiles, & ingenui, & opulenti. Oportet enim ingenuos esse, & censum habere ad onera perferenda. Non enim ciuitas esse potest ex pauperibus omnibus, quemadmodum nec ex seruis. Atqui si hæc requiruntur, patet quòd & iustitia, & virtus bellica requiritur. Sine his enim stare ciuitas non potest. Hoc tantum interest, quòd sine primis illis, ciuitas esse non potest, sine his autem non bene permanere.

Ad hoc igitur ut sit ciuitas, uideri possunt uel omnia uel quædam istorũ recte sibi honores uendicare. Ad uitam tamen optimam disciplina & uirtus iustissime sibi uendicare honores utique uiderentur, ut supra dictũ est.

nis, nihil posset tribuere ad commune, quod tamen est necessarium, aliter non possent repelli inimici, nec debet esse ex seruis, quia non esset ciuitas, seruus enim non potest habere principatum, quia non potest præuidere de agibilibus, ergo oportet ciuitatem esse ex diuitibus & liberis: si autem ista sunt necessaria ad ciuitatem, multo magis iustitia & virtus bellica, nam sine istis non contingit inhabitari bene ciuitatem, sed differenter sunt necessaria ad ciuitatem ista, & primo, quia prima sic sunt necessaria, quòd sine ipsis non potest esse ciuitas, sed sine iustitia & bellica virtute potest quidem esse, sed non bene. Deinde cum dicit.

c ¶ Inquirit

A

c ¶ Inquirit, vtrum secundum excessum alicuius istorum debeat distribui principatus, & diuiditur in duas. In prima ponit rationes ad vtramque partem. Secundo soluit dubitationem, ibi. {Omnia itaque hæc, &c.} Prima in duas. In prima ostendit q̃ secundum dignitatem alicuius istorum debeat distribui principatus. Secundo arguit in contrarium, ibi. {Est autem dubitatio &c.} Adhuc prima in duas. In prima facit quod dictũ est. Secundo inducit quandam quęstionẽ, ibi. {Ergo si omnes sint, &c.} Prima in quatuor. Primo ostẽdit, q̃ secundum excessum diuitiarũ debeat fieri distributio principatus. Secundo, q̃ secundum dignitatem libertatis, ibi. {Liberi autem & ingenui, &c.} Tertio q̃ secundum dignitatem virtutis, ibi. {Similiter autem dicemus &c.} Quarto q̃ secundum dignitatẽ multitudinis ibi. {At qui, &c.} In prima igitur vult ponere rationes, per quas videtur, q̃ secundum diuitias magis debeat distribui, & primo dicit, q̃ manifestum ẽ q̃ non oportet, q̃ si aliqui sint secundum aliquid æquales, q̃ æqualiter debeant recipere, quia possibile est, q̃ sint æquales in paruo bono, & inæquales in maiori, nõ autem expedit q̃ isti æqualiter recipiant, immo iniustum est: similiter si aliqui sint secundum aliquid inæquales: non oportet q̃ inæqualiter recipiant, quia possibile est, q̃ sint inęquales in minori bono, & q̃ sint æquales in maiori bono, tales autem recipere inæqualiter iniustum est. Quare manifestum est, q̃ illæ politiæ, in quibus ita fit, q̃ equales secundum aliquid æqualiter recipiant, & inæquales secundum aliquid inæqualiter, transgressiones sunt secundum q̃ dictum est, omnes etiam tales altercantur considerantes secundum quid iustum & aliquo modo sed non simpliciter iustum, sicut diuites dicunt se plus debere recipere de principatu, quia ille qui plus habet in regione, plus debet participare principatu, quia regio communis est. Diuites vero plus participant regione, habent enim magnas possessiones, pauperes vero aut paruas aut nullas. Iterum illi qui fideliores sunt ciuitati & magis obseruant politiã & conuentiones politiæ plus debent participare principatu, sed diuites sunt fideliores pauperibus & melius seruant politiam & cõuentiones quia pauperes propter penuriam coguntur infringere pacta, & sic infideles sunt, diuites vero non quia diuitias habent, & iterum propter defectum diuitiarum non tradent regionem in manu alterius, & ideo fideliores sunt q̃ pauperes, in pluribus ad minus vt videtur. Deinde cum dicit.

c Quoniã autem neq; omnium æquale oportet habere æquales ſm vnum aliquid solũ existẽtes, neq; inæquale inęquales secundum vnum, necesse omnes tales politias esse transgressiones. Dictũ ẽ quidem igitur & prius, quòd altercantur modo quodã iuste omnes. simpliciter autẽ nõ omnes iuste. Diuites quidẽ quia plus regionis attinet ipsis, regio aũt commune. Adhuc ad cõuentiões, fideles magis vt ī plurib⁹.

B

d Liberi aũt & ingenui tamquã prope inuicẽ. Ciues .n. magis q̃ generosi ijs qui non generosi. Ingenuitas autem apud quoscũq; habet honorabilis. Adhuc quia meliores verisimile eos qui ex melioribus: ingenuitas autem est virtus generis.

C

e Similiter aũt dicemus iuste & virtutem altercari. Cõmunicatiuam. n. virtutem dicimus esse iustitiã, cui necessarium omnes alias assequi.

f At vero & plures ad pauciores Etenim valentiores & ditiores & meliores sunt, vt acceptis pluribus ad pauciores.

D

E

Cum uero nec omnium parium par habere debeant, qui in uno aliquo sint pares, nec impar, impares secundum unum, necessarium est, omnes huiusmodi Rerumpu. inanssgressiones esse, & labes. Dictum uero est prius quia inter se quoadammodo omnes iuste contendunt, simpliciter autem non omnes iuste, opulenti quidem quòd plus regionis possident. Regio autem commune est quiddam. Præterea in commercijs magis creditur eis, ut plurimum.

Ingenui autem et nobiles quasi prope inter se. Ciues enim magis generosi, quàm ingenerosi. Nobilitas autem apud omnes in honore habetur. Insuper consentaneum est ex melioribus ortos esse meliores. est enim generis uirtus nobilitas.

Similiter quoque dicimus uirtutem merito contentionem inducere. Sociabilem enim uirtutem dicimus esse iustitiam, cui cæteræ omnes uirtutes necessario consequuntur.

Atqui & plures ad pauciores, nã & potentiores, & ditiores, & meliores sunt, ut susceptis pluribus ad pauciores.

liberis & generosis magis debetur principatus q̃ aliis. Secundo quia illis magis debetur principatus, qui meliores sunt, sed liberi & generosi meliores sunt, generosi quidem, quia verisimile est, q̃ qui generati sunt ex melioribus meliores sint, generosi autem sunt ex melioribus, est enim generositas virtus generis, hęc est inclinatio ad virtutem. Sed intelligendũ circa hoc quod dicit, q̃ meliores ex melioribus generantur, q̃ bonus dicitur dupliciter. Vno modo secundũ actum perfectum, & sic bonus non generat bonum, quia bonus est secundum intellectum, & secundũ electionem & exercitationem, non ergo fit bonus aliquis secũdum actum perfectũ a parentibus, alio modo dicitur bonus secundum inclinationem ad virtutem perfectam, & sic bonus vult bonum generare, quia virtus in semine existens intendit per se generare simile ei a quo est ipsum semen secundũ omnes dispositiones ad quas potest attingere virtus generatiua. Attingit autem ad omnes dispositiones materiales quæ inclinant ad dispositiones voluntatis & intellectus, & ideo intendit generare sibi simile secundum omnes dispositiones inclinantes siue in bonum siue in malum: propter quod inclinatio ad virtutẽ aliqualiter est ex parentibus, bonus igitur isto modo generat vt in pluribus bonum, si autem quandoque accidit contrarium, hoc est per accidens. De hoc autem quod dicit, q̃ ingenuitas est virtus, intelligendum, q̃ virtus dupliciter dicitur, vno modo secundum actum perfectum, & sic nobilitas non est virtus, sed in ordine ad ipsam dicitur: alio modo dicitur virtus inchoatio quædam & dispositio siue inclinatio ad virtutem perfectam, isto modo dicitur virtus nobilitas, si prouenient ex parentibus & illi ex aliis, & sic secundum quandam antiquitatem, si aũt prouenient ex quacũq; causa facit liberũ. Deinde cũ dicit.

e ¶ Ostendit q̃ secundum dignitatẽ virtutis debeat distribui principatus, & dicit q̃ eodem modo rationabiliter altercantur virtuosi de principatu, dicentes se debere principari & nõ alios, quoniam secundum dignitatẽ illius debet distribui principatus quod est magis saluatiuũ ciuitatis: sed hoc est virtus, quod apparet, quia iustitia est maxime saluatiua ciuitatis. Est enim iustitia habitus, per quem sumus operatiui iustorũ, & volumus operari iusta, hoc aũt contingit in agere & contra pati æquale, hoc autem maxime saluatiuũ est ciuitatis, ve dicitur Quinto Ethico rum, ipsam. n. consequitur omnis alia virtus, quod potest dupliciter exponi: vno modo sic q̃ omnes aliæ sibi consequuntur pCap. 8. tanto, quia qui habet vnã virtutem perfecte habet omnes, iustitia est virtus perfecta, ergo qui habet iustitiam habet oẽs, aliter sic, quia duplex est iustitia, vna particularis, per quam aliquis bene se habet in operatione quæ est ad alterũ, vel in his quę ordinantur in bonum alterius, alia vero iustitia est vniuersalis, per quam aliquis bene se habet in opere, quod est ad alterum in ordine ad bonum commune. Vnde per iustitiam vniuersalem aliquis recte vtitur omni virtute & actu cuiusque virtutis in ordine ad bonum cõe, & sic includit omnem virtutem itale vero qđ includit omnem virtutem maxime saluatiuum est ciuitatis, & sic videtur, q̃ secundum dignitatem virtutis debeat distribui principatus. Deinde cum dicit.

f ¶ Arguit q̃ secundum dignitatem multitudinis debeat distribui, & dicit, q̃ plures siue multitudo altercantur cum pau-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ribus rationabiliter de distributione principatus dicentes se debere principari, quia secundum dignitatem istorum debet ei fieri principatus, qui meliores & ditiores & valentiores sunt: hunc autem multitudo valentior, melior, & ditior est q̄ aliqui particulares quicunque, quia multitudo includit illos & alios & pauci non. Quare manifestum est, q̄ secundum dignitatem multitudinis debet distribui principat⁹. Deinde cum dicit.

¶ Inducit quandam dubitationem, & dicit, q̄ si isti omnes diuites scilicet liberi, ingenui, & virtuosi sint in ciuitate iterum multitudo ciuilis. Dubitabit aliquis, vtrū inter istos sit altercatio de principatu aut non, & soluit q̄ sic, quoniam in vnaquaq; politia determinatum est quis debet esse dominans, sicut in statu populari populus, in statu paucorum diuites, in statu optimatum virtuosi, & sic de aliis: politiæ enim differūt secundum diuersitatem principatuum, & ideo erit altercatio de principatu. Dicēt enim diuites se debere principari, similiter virtuosi, quare altercatio erit quis debet esse principans, sed si sint omnes in ciuitate & eodem tēpore, considerādum est in vniuersali secundum cuius dignitatem magis & simpliciter debet distribui principatus, vtrū secundum diuitias vt ingenuitatem, & sic de aliis. Adhuc etiā magis considerandō est in speciali, si in ciuitate sint valde pauci viri virtuosi, dato q̄ princip at⁹ debeat distribui secundū dignitatem virtutis, cōsiderandum est quomodo illi pauci determinari debent. Et soluit dicens, q̄ in determinatione ista oportet considerare ad opus. Manifestum est enim, quòd ratio principatus ex fine sumitur. Finis vero politiæ rectæ est feliciter viuere, ideo ex hoc debet sumi ratio principatus, ideo tot sunt necessarii virtuosi in ciuitate, quot sunt necessarii ad dirigendum & regulandum ciuitatem vt possit feliciter viuere, iterum tot virtuosi debent principari, vt possint per prudentiam suam constituere ciuitatem. Sed quantam oportet esse multitudinem omnium habitantium in ciuitate? Dicendum, q̄ tanta debet esse, quanta potest viuere per se sufficienter, & quanta potest repellere inimicos, sicut inferius ostendetur in Septimo huius. Deinde cum dicit.

h ¶ Arguit in contrarium, & diuiditur in tres. In prima arguit q̄ secundum dignitatem diuitiarum & ingenuitatis nō debet fieri distributio principatus. Secundo, q̄ nec secundum dignitatem virtutis, ibi. ‡ Idem autem iis accidet, &c. ‡ Tertio, q̄ nec secundum dignitatem multitudinis, ibi. ‡ Igitur si & multitudo, &c. ‡ In prima dicit, q̄ ad omnes altercantes de distributione principatus est dubitatio alia in contrarium. Primo enim illi qui dicunt, q̄ secundum dignitatem diuitiarū debent principatus distribui, similiter & illi qui dicunt q̄ debet fieri secundum generositatem, non verum dicunt nec iustum, si enim secundum dignitatem diuitiarum distribuantur, si contingat vnum ditiorē esse omnib⁹ aliis, manifestum est q̄ secundum hoc iustum, q̄ ipsi dicunt oportebit illum principari, hoc autem est inconueniens, quia ille propter diuitias cum nō habeat virtutem iniuriabitur aliis. Erit enim elatus, & superbus. Quare manifestum est, q̄ secundū dignitatem diuitiarum non debet distribui principatus, similiter accidet illis qui altercantur propter libertatē & ingenuitatem, quia si fit vn⁹ generosior omnibus aliis, secundum istud iustū oportebit istū dominari: hoc autē est inconueniens, q̄ cum non habeat virtutem, sed solum ingenuitatis denominationem ad quā potest esse q̄ habeat malitiam, & tunc latebit iniurias alios quare manifestum est, q̄ secundum dignitatem ingenuitatis non debet fieri distributio principatus, eodem modo potest argui de libertate. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit q̄ nō debeat fieri distributio secundum dignitatem virtutis, & dicit q̄ illud idem accidit circa politiā optimatum, in qua distribuitur principat⁹ propter dignitatem virtutis, quia si contingat vnum esse melio rem secundum virtutē omnibus aliis suis subditis, qui sunt in ciuitate, ipse principabitur & dominabitur, hoc autem est inconueniens, quia sequitur, quòd alii erunt inhonorati, & tunc sequuntur seditiones & turbationes in ciuitate. Quare manifestum est, quòd non debet fieri distributio principatus secundum dignitatem virtutis. Deinde cum dicit.

K ¶ Arguit contra altercantes de multitudine, q̄ secundum dignitatem multitudinis non debeat fieri distributio principatus, quia si propter causam istam multitudo debet dominari, quia ditior & melior, tūc si vnus sit ditior omnibus aliis vel pluribus vel pauciores, tunc manifestum est, q̄ istum vel istos paucos magis expediret dominari q̄ totam multitudinem, sed tunc sequitur sicut prius, q̄ omnes alii erunt inhonorati, & ex hoc sequuntur seditiones & turbationes in ciuitate. Ista autem corrūpunt eam. Quare manifestum est, q̄ secundum dignitatē multitudinis non debet distribui principatus. Deinde cum dicit.

l ¶ Soluit dubitationem, & primo ponit solutionem, secundo inducit quædam ad declarationem eius, ibi. ‡ Ex quo ad quæstionem illam quam afferunt per hūc modum &c. ‡ In prima Philosophus videtur colligere solutionem suam ex tactis rationibus ad vtranq; partem, hæc enim est cōsuetudo Philosophi, cum arguit ad aliquā dubitationē ad vtrāque partem, q̄ rationes vtræque aliquid veri concludunt, & sic ex omnibus rationibus colligit solutionem. Dicit ergo, q̄ omnia ista quæ arguta sunt faciunt manifestum, q̄ nullum istorum per se determinate sit illud, secūdum cuius dignitatē debet distribui principatus nec diuitiæ, nec libertas, nec virtus, & sic de aliis, q̄ contra illos qui volunt principari propter diuitias & virtutes arguet multitudo volens principari, & hoc iuste & rationabiliter, quia melior & ditiorem oportet principari in ciuitate, sed multitudinem contingit esse meliorem & ditiorē quàm paucos, non q̄ quilibet de multitudine sit melior & ditior diuinus, sed omnes infimul contingit esse meliores & ditiores: possibile enim est in multitudine esse aliquos viros sapientes & prudentes, & aliquos valde diuites, ipsos autem & alios populares bene suasibiles a ratione & obedibiles, talem autem multitudinem melius est principari q̄ paucos, quia ad principandum duo requiruntur, scire recte regere, & potentia, sed in multitudine tali ista duo reperiuntur, quia sapientes habet & prudentes scit regere, quia multitudo est & habet potentiam cohercendi & repellendi inimicos: quare rationabiliter arguit multitudo contra illos, quòd melius est eam principari, aggregat enim multitudo & diuites & nobiles & virtuosos & populi potentiam, & ideō videtur rationabilius tota multitudinem quæ aggregat omnia ista debere principari, vbi possibile erit inuenire talem multitudinem, sed non multitudinem vilem & non persuasibilem, & propter hoc in electione principatus oportet ad multa inspicere non ad vnum, & hoc dixit Philosophus prius.

An ergo, si omnes isti forent in una ciuitate, ceu boni, & diuites, & nobiles, essetque alia multitudo populi. Vtrum in dubium ueniret quibus gubernatio Reipu. foret tribuenda, an nō esset dubium? In unaquaque igitur Rep. earum quas diximus, indubitatum est iudicium, qui nam debeant gubernare. Principatibus enim inter se differunt, ceu alia per diuites esse, alia per uirtuosos, & aliarum unaquæque eodem modo. Sed tamen considerandum est quando circa idem tempus ista existunt, quomodo sit determinandum. Nempe si uirtuosi sint in ciuitate admodum pauci, quomodo est agēdum? An considerare oportet, si pauci ad opus gubernandi Rempublicam sufficiant, An tot esse oporteat, ut ex his ciuitas constet?

Est autem dubitatio quædam in cūctis qui de honoribus Reipublicæ contendunt. Nam, qui uel propter diuitias, uel propter genus gubernationē sibi tribuendam putant, nihil iuste dicere uiderentur. Sequeretur enim, ut si quis unus omnium ditissimus foret is eodem iure gubernare alios omnes deberet. Eodem modo, qui nobilitate antecelleret, eorum gubernator esset, qui cum ipsi sint ingenui de honore contendunt.

Hoc idem forsan continget in optimatum gubernatione circa uirtutem. Siquis enim unus probitate antecellat aliis, qui in eadem Repu. uersentur, hunc dominari oportebit secundum illam rationem.

Ergo si multitudinem dominari oportet ex eo quia potentior est, quàm pauci, & si unus uel plures uno, pauciores tamen quàm multitudo potentiores sint aliis, hos oportebit gubernare potius quàm multitudinem.

LECTIO XII.

Ostquàm Philosophus declarauit, q̄ in distributione principatus non est inspiciendum ad vnum, sed multa, inducit quædam ad declarationem dictorum & diuiditur in duas, in prima præmittit dubitationem quandam: secundo declarat quiddā, cuius contrarium videtur opponi cuidā dictorum, ibi. ‡ Si autem est aliquis in tantum &c. ‡ Prima in duas, in prima præmittit dubitationē, secundo soluit eam, ibi. ‡ Rectum autem forte ad conferens, &c. ‡ In prima dicit, dictum est, q̄ expedit multitudinem aliquam magis principari quàm paucos alios quos vel vnum, & q̄ in distributione principatus non debet cōsiderari ad vnum solum, sed plura, propter hoc ad dubitationem quam quæsierunt aliqui & dimiserunt insolutam, isto modo potest solui vt obuiari ad ipsam. Dubitauerūt enim, vtrū legislator volens ponere rectas leges debeat eas ponere ad cōferens, vel bonum totius multitudinis vel meliorem aliquorū, vel secundū diuitias vel secundum virtutem, supposito q̄ sic multitudo habeus sapientes & diuites & alios suasibiles & obedibiles rationi. Deinde cum dicit.

b ¶ Soluit istam dubitationem, & dicit, q̄ illud quod rectum est & melius, hoc est accipiendum: melius autem & magis rectū est, q̄ leges ferantur ad bonum totius ciuitatis & communitatis & ciuium, nam leges feruntur de cōferentibus ad finem ciuitatis, finis vero ciuitatis est bonū communiter conferens, ergo leges debent ferri in ordine ad commune bonum totius ciuitatis & cireсte potest subiici, & principari in diuersis temporibus, sed alius & alius est secundum suppositum & rationem, & in diuersis politiis, nam in statu multitudinis populus eligit dominari propter libertatem, in statu paucorum propter diuitias, sed in optima politia ille dicitur ciuis qui eligit, & potest subiici, & principari propter vitam virtuosam. Deinde cum dicit.

c ¶ Declarat quiddam cuius cōtrarium videtur opponi cuidā dictorum prius: dictum est enim, q̄ magis expedit multitudinem dominari q̄ vnum vel plures, ideo intendit inquirere si inueniretur vnus vel plures in ciuitate, qui excederent omnes alios in virtute, vtrum expediret istum vel istos dominari, si enim expediat, non est verum quod determinatum est iam, & circa hoc duo facit, primo enim declarat, q̄ iste non sit ciuis t

Hæc itaque omnia uidentur ostendere, quòd harum determinationum nulla est recta, secundum quam censet sibi quisque gubernationem esse tribuendam. Cæteros uero omnes sub eorum gubernatione esse debere. nam profecto & ad eos qui per uirtutem sibi arrogant gubernandi auctoritatē, & ad eos qui per diuitias respondere posset multitudo iustum sermonem. Nihil enim uetat multitudinem quandoque meliorem esse, quàm pauci, ac ditiorem, non secundum singulos, sed secundum uniuersos.

LECTIO XII.

Ex quo ad quæstionem illam quam afferunt, per hūc modum responderi potest.

Quærunt enim quidam, ad quid respicere legis conditor debeat in legibus rectissimis cōstituendis. Vtrum ad meliorem uel ad plurium utilitatem, quādo contingat, quod modo diximus, rectum quidem accipiendum est æque.

Aeque uero rectum ad totius ciuitatis utilitatem & ad cōmunem ciuiū. Ciuis autem communiter est, qui participeps est imperandi & parendi, licet alius secundum unamquamque speciē rerum publicarum. Secundum autem optimam speciem, qui potest & eligit parere & imperare ad uitam secundū uirtutem degendam.

Quòd si unus sit usque adeo superexcellens uirtute, uel plures quàm unus, nec tamen tot numero ut impleant ciuitatem possint, ut neque comparanda sit aliorum omnium uirtus, neque facultas gerēdi Rempublicam ad hanc plurium, si plures sint, uel unius tantum, si unus, non amplius hi ponē dissunt ciuitatis pars.

Universidad de Deusto
Biblioteca

secundo declarat qualiter se debeat habere ad ciuitatem & ciuitas ad ipsum ibi. ¶ In transgressis quidem igitur, &c. ¶ Prima in duas. In prima proponit conclusionem suam. Secundo arguit ad hanc, ibi. ¶ Iniuriabuntur enim significati, &c. ¶ In prima dicit quod si in aliqua ciuitate vnus inueniatur qui excedat omnes alios in virtute vel plures virtuosi excedentes alios non tamen tot quot ex ipsis ciuitas possit compleri vel heri, & in tanto iste vel isti excedat alios, quòd virtus omnium aliorũ, & potentia ipsa ciuitatis non possit æquari secundum equalitatẽ virtutis & potentiæ illorum plurimum nec virtuti & potentiæ illius vnius si nõ sit nisi vnus solus, talis ille non erit pars ciuitatis, nec illi plures si sint plures virtuosi. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat quod dictum est, & primo arguit quòd iste vel isti non sint pars ciuitatis. Secundo respondet ad obiectionem, quæ posset fieri, ibi. ¶ Propter quod secũdum, &c. ¶ Tertio corrigit quoddam dictũ ibi. ¶ Melius quidem igitur, &c. Adhuc prima in tres, quia primo probat, quòd iste non sit pars ciuitatis per rationes politicas. Secũdo per facta & dicta aliorum, ibi. ¶ Dicentur autem vtique, &c. ¶ Tertio per simile, ibi. ¶ Patet hoc autem in alijs, &c. ¶ Adhuc prima in duas secundum quòd probat per duas rationes: secunda, ibi. ¶ Vnde palam quia, &c. ¶ Prima ratio consilit in hoc: iustum simpliciter est, vt qui sunt æquales in virtute, recipiant & attingant ad principatum æqualiter, qui vero inæquales sunt inæqualiter recipiant, sed iste vel isti excedit vel excedunt omnes alios in virtute: ergo plus debet recipere ille vnus vel isti plures, quam omnes alij: sed omnes alij propter multitudinem credunt se plus debere recipere, quam ille vel isti pauci, quare, si excedentes secundum virtutem & potentiam plus recipiant quam omnes alij, videbuntur inijtiari alijs, & tunc sequitur dissensio & turbatio in ciuitate & corrumpetur proportio ciuitatis, hoc autem est inconueniens, quare nec iste nec illi, si sint plures excedentes in ciuitate erunt ciues, propter talem vnum excedentem omnes alios in virtute, verisimile est esse quasi Deum. Circa quod intelligendum est, quòd aliquis potest attingere ad virtutem perfectam & actum ipsius dupliciter, vno modo secundum statum communem humanum: alio modo vltra communem modum vel statum humanum, hoc autem fit per virtutem heroicam. ¶ Est autem virtus heroica secundum quam aliquis per virtutem moralem & intellectualem attingit ad operationem cuiusliber virtutis supra communem modum hominum, hoc autem est aliquod esse diuinum, quod fit per aliquid diuinum in homine existens, quod est intellectus, sic loquitur hic philosophus, talem enim hominem, & sic excedentem omnes alios: dicit esse sicut Deum. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit secundam rationem, quæ est hæc: lex quæ datur in ciuitate est necessaria omnibus æqualibus potentia & genere, & hoc patet, quia lex est de conferentibus ad finem politiæ. In his autem non omnes sunt sufficientes se dirigere ex se, & ideo indigent lege dirigente eos in agibilibus, vnde datur lex eis qui sunt æquales genere & potentia isto modo: quia non sunt sufficientes dirigere se in actionibus, & isti dicuntur ciues, sed ratione, qui sic excedunt alios in virtute non datur lex, ipsi enim sunt sibi lex, & hoc patet, quia lex ẽ ordinatio quędam secundum rationem de conferentibus ad finem politiæ: isti enim ordinationem habẽt in seipsis, ideo sunt sibi leges. Deridendus igit̃ esset ille, qui vellet dare legem istis virtuosis, cum in eis non sit causa, propter quam lex fertur. Igitur isti sic excellentes, ciues non erunt. Deinde cum dicit,

f ¶ Probat, quòd iste qui sic excedit omnes alios, non sit ciuis respectu aliorum, & diuiditur in quinque secundum quod probat per quinque: secunda, ibi. ¶ Propter quod ponunt, &c. ¶ tertia ibi. ¶ Tradunt etiã, &c. ¶ quarta, ibi. ¶ Propter quod & virtuperãtes, &c. ¶ quinta, ibi. ¶ Idem autem circa ciuitates, &c. ¶ In prima dicit, q̃ de isto virtuoso vel de talibus fortassis recte poterit dici quod dixit Antistheges de leonibus: dixit enim quòd lepusculis volẽ tibus habere æquales, siue volentibus esse æquales, non est bonum habere leones cum dentibus in tonsoris: quia leones propter potentiam eorũ deuorarent eos si cum ciuitate non est bonum ciuibus volentibus esse æquales habere istum virtuosum, vel plures concitus, quia propter potentiam suam & virtutem opprimerent eos. Deinde cum dicit.

g ¶ Declarat secundum, & dicit quòd manifestum est, quòd isti vel iste sic excedentes alios non debent esse ciues, propter hoc enim ciuitates populares statuerunt Ostracismum: idest relegationem contra tales, huiusmodi enim ciuitates volunt habere æqualitatem, dominatur enim in tali Repub. populus propter libertatem, omnes autem æqualiter attingunt ad libertatem, & propter hoc illos, qui excedebant communiter ciues vel in diuitijs vel in amicis vel in potentia aliqua ciuili, relegabant a ciuitate, & transtulerunt aliquos extra ciuitatem aliquibus temporibus determinatis, quare manifestum est secundum istos, quòd non expedit sic excedentes ciues, esse & remanere in ciuitate. Deinde cum dicit.

h ¶ Declarat hoc idem per tertium, & dicit quod narratur, quòd quidam nautæ dicti Argonautæ ab Argo naui, voluerũt recipere Herculem propter consimilem causam. Hercules enim multum excedebat eos virtute & potentia, timentes ergo, q̃ quia excedebat eos multum, vellet dominari, deserũt eum, & noluerunt q̃ conduceret cum eis nauem suam. Quare videt, quòd iste excedens alios in virtute, & potentia, non debeat remanere in ciuitate, ne alios opprimat. Deinde cum dicit.

i ¶ Ponit quartum ad declarationẽ illius eiusdem, & dicit, q̃ propter hoc, q̃ non expedit tales excedentes alios, remanere in ciuitate, sed vel relegare vel interimere omnino, quidam volentes increpare tyrannidem, non secundum rationem vituperauerunt consilium Periandri ad Thrasybulum: misso enim nuncio a Thrasybulo ad Periandrum, quid faciendum sibi esset contra tis dominium, dicũt enim, q̃ nolens manifestare intentũ suũ Periander expresse nuncio misso, sub parabola dixit ei quid faciendum erat dicẽs q̃ auferens excedentes spicas æquabat se geres, cum autem nũcius ignoraret causã eius quod fiebat, & nunciaret quod ei dictum erat Thrasybulo, ſtatim intellexit Thrasybulus, q̃ oportebat viros excellentes in virtute & potẽtia politica interficere, & dico q̃ non rationabiliter fecerunt consiliũ huiusmodi: quia istud non solum expedit tyrannis, nec solum hoc ipsi faciunt, immo consimiliter fiebat in potentia paucorum & populari, in illis enim ordinata fuit relegatio ad prohibendum ne aliquis fieret ita excellens, & si contingeret esse aliquẽ talem, quòd relegaretur a ciuitate: sic igitur manifestum ẽ ex hoc, q̃ tales viri non debent remanere in ciuitate. Deinde cum dicit.

K ¶ Ponit quintũ ad declarationem illius eiusdem, & dicit q̃ idem in quibusdã ciuitatibus fecerunt aliqui habentes dominium & potentiã sup illas, sicut Athenienses subiugantes sibi Samios & Chios & Lesbios quibusdã pactis interuenientibus, cum illos Athenienses excederent, & principarẽtur magis quantum ad aliqua humiliauerunt eos, opprimendo eos prætermissis pactis q̃ habitis, eodem modo fecit rex Persarum cum subiugasset sibi Medos, & Babyloni eos, prudentiores & magis sagaces inter ipsos dispersit sæpe: videns enim, q̃ isti prudentes & sagaces erant, quia fuerant in principatu & ciuiliter vixerant, timẽs q̃ si simul manerent, per sapientiam possent inuenire vias, per quas discurrerent se a iugo illius, dispersit eos, & sic isti excellentes propter eorum sapientiam translati sunt ad alias regiones: sic igitur huiusmodi problema vniuersaliter est circa omnes politias, q̃ scilicet

illi qui excedunt alios in potentia & virtute, ciues non sunt. Istud autem in transgressis politiis obseruatur, nam principantes in illis intendentes bonum proprium, illos qui excedunt alios in potentia vel virtute, relegant a ciuitate, & non solum intendentes bonum proprium, sed commune hoc faciunt.

Deinde cum dicit.

l ¶ Declarat idem per simile in artibus & dicit, talem qui excedit alios non debere esse ciuem nec manere in ciuitate manifestum est per simile in aliis artibus: videmus enim, q̃ pictor si pingat imaginem, non pinget pedem excedentẽ alias partes secundum proportionem, dato ẽ q̃ sit pulchrior aliis, quinimmo si pinxerit, delet & pinget pedem minorem magis proportionatum: similiter ille qui facit nauem non facit proram, partem scilicet anteriorẽ nauis maiorem aliis præter proportionem, dato q̃ illa pars sit optime facta, & si fecerit abscindit & facit minorem: similiter magister chori, si vnus cantat altius omnibus aliis præter proportionẽ, dato q̃ pulchrius & delectabilius caniet, nõ permitteret eum cantare cum aliis, quare si militer legislator si sit aliquis in ciuitate excellentior omnibus aliis in virtute & potentia, quamuis secũdum se sit bonus, qa tamen improportionalis est aliis, ipsum debet relegare a ciuitate. Deinde cũ dicit.

m ¶ Respondet cuidam obiectioni quæ posset fieri. Aliquis enim posset dicere, q̃ talis q̃ excedit alios omnes in ciuitate deberet expelli propter excessum, cũ monarcha in aliqua monarchia excellat omnes alios, talis deberet expelli & non principari. Solut dicens, q̃ quamuis monarcha excellat alios in potestate, tamen nihil prohibet ipsum concordare cum aliis si principetur propter bonum commune, tunc enim concordabit cum aliis, si autẽ monarcha non principatur propter bonum commune, tunc ibi laborandum esset ad expulsionem eius. Deinde cum dicit.

n ¶ Docet corrigere quoddam dictum prius: dictum est enim & declaratum, quòd excellentes omnes alios debeant a ciuitate relegari, & hoc durum valde, ideo volens hoc corrigere dicit

A

B

C

D

E

F

G

H

I

K

auferentem excedentes spicarũ planasse aream. Vnde ignorãte quidem præcone, eius quod fiebat causam, proferente autẽ qđ contingit, intellexisse Thrasibulum quòd oportet excellentes viros perimere, hoc.n. non solũ expedit tyrannis, neque solũ tyranni faciunt, sed similiter habet & circa Oligarchias & circa Democratias. Relegatio enim eandem habet potentiã, modo quodam, scilicet prohibere excellentes & fugare.

K Idem autẽ circa ciuitates & gentes faciunt qui domini potẽtig, velut Athenienses quidẽ circa Samios, & Chios, & Lesbios. Cum.n. magis imperialiter haberent principatum, humiliauerunt ipsos præter pacta. Persarũ autẽ Rex Medos & Babylonios & aliorum sagaces factos, quia fuerant aliquando in principatu, dispersit sæpe. Problema aũt vniuersaliter est circa omnes politias etiã rectas, trãsgressæ quidem enim ad id quod propriũ respicientes hoc agunt, non solum sed cura commune bonũ intendentes, eodẽ habent modo.

l Palam aũt hoc & in aliis artibus & scientiis, neque.n. pictor finiet vtique aliter habere pedẽ excedentem commensurationẽ neque si differat pulchritudine, neque proram nauis factor, vel aliarum partiũ nauis, neq; vtiq; magister chori eũ qui altius & pulchrius toto choro cantat, sinet simul chorũ agere. Quare propter hoc quidẽ nihil prohibet monarchias concordare ciuitatibus, si proprio principatu proficuo ciuitatibus existente, hoc agunt.

m Propter quod secundum excessus excellẽtias habet aliquod ciuile iustum, sermo qui circa relegationem.

n Melius quidẽ igit̃ legislatorẽ a pricipio sic instituer politiã vt nõ idigeat tali medicina, secũda aũt nauigatio si euenerit tẽtare

missus fuerat, sed supereminentes spicas demetendo, segetem adæquasse, cuius causam cum non intelligeret nũcius, ac factum ab eo narraret, intellexisse Thrasybulum, quòd oportebat supereminentes ciues auferre. Hoc autem nec prodest solum tyrannis, nec solum faciunt tyranni, sed & in paucorum potentia, & in populari statu similiter se habet. Ostracismus enim eandem quodammodo uim habet tollendo eos, qui supereminent, & in exilium pellendo.

Hoc idem & in ciuitatibus, & in gentibus faciunt, bi qui dominantur, uelut Athenienses circa Samios, & Chios, & Lesbios: quam primum enim imperium firmiter habuere, eos in multis pessundarunt contra fœderis æquitatem. Persarum autẽ rex Medos & Assyrios, et alios qui magnum aliquid de seipsis sapiebant, ob imperiũ prius habitum, sæpe contriuit. Quæstio autem proposita circa omnes est rerumpublicarum species uniuersaliter. Et quæ sunt rectæ, nam illæ quæ transgrediuntur ad propriã respicientes utilitatem, hoc agunt. Quinimmo & illæ, quæ ad commune respiciunt bonum, eodem modo se habent.

Patet hoc in aliis quoque artibus et scientiis, neque enim pictor mensurã excedentem pedem animal habere pateretur, quãuis pulcherrimus ille pes esset, neque faber proram, aut aliam partem nauis, neque uero magister chori, eum qui pulchriorem ac meliorem toto choro uocẽ emittit, sineret in choro esse. Itaque ob hoc quidem nil prohibet eos, qui domini sunt, conuenire cum ciuitatibus si proprie dominationis gratia, quæ etiam ciuitatibus utilia sunt, agant,

Quare secundum eas quas consitemur super excellentias quandam habet utilitatem ratio illa, per quã Ostracismus fuit repertus.

Melius tamen foret sic ab initio per legis conditorem prouideri, ut resp. nõ indigeret tali medicina. Secundo antẽ loco, si quid tale accidat, comandum

philosophus, ꝙ sermo de relegatione facienda eius qui excedit omnes alios in potentia vel virtute aliquod iustum habet, sed non simpliciter iustum, ideo melius fuit a principio sic ordinare politiam, ꝙ non esset necessarium vti ipsa relegatione, quia relegatio ista periculosa est, quia non relegantur nisi potentes, isti autem nocere possunt ciuitati, & ideo melius fuisset sic ordinasse ciuitatem, vt non oporteret vti ea ita, ꝙ a principio fuisset ordinatum, quòd non liceret alicui excedere determinatũ gradum diuitiarum, nec excedere alios secundum quemcumque gradum, nec recipere excedẽtes sed æquales, & si contingeret aliquem excedere, corrigeretur & dirigeretur aliqualiter, secũdo loco, deest si secundario defecerit, corrigeretur tali relegatione: tunc.n. esset vtendum relegatione, sic autem non fiebat in quibusdam ciuitatibus, quia relegantes huiusmodi excedentes nõ respiciebant ad bonum cõmune politiæ, sed ꝙ piter cõmodum proprium, & malitiose & seditiose, & propter malam affectionem, quam habebãt ad illos. Deinde cũ dicit.

o ¶ Declarat qualiter iste qui excedit omnes alios in ciuitate potentia vel virtute se debeat habere ſ ciuitate & ciuitas ad ipsum, & dicit, ꝙ in politiis non recte ordinatis sed transgressis tantum, expedit talem sic excedentem relegare a ciuitate, & iustum sit non simpliciter, sed secundũ quid est iustum sicut in populari statu, in ipsa enim intenditur æqualitas ciuium, & ideo contra finem illius politię est talis excessus: propter quod iustum est in ea taliter relegari. Iterum in statu paucorum non expedit talem esse ciuem, quia per suam potentiam conuerteret politiam illam ad voluntatem suam, nec in tyrannide expedit talem esse, quia talis nimis tyrannizare vellet: quare manifestum est, ꝙ in transgressis iustum est talem relegare non simpliciter iustum sed secundum quid, quia in istis politiis non est iustum simpliciter, sed secundum quid, vt dictum est prius, sed in optima politia magna dubitatio est, qualiter se habendum sit circa talem, non est autem dubitatio de illo qui excedit omnes alios vel in fortitudine corporali, vel in diuitiis vel in multitudine amicorũ, sed de illo qui excellat omnes alios in virtute siue in bonis secundum animam, quid oportet facere de isto, non enim dicendum est, ꝙ debeat expelli a ciuitate, & transferri ad alium locum, hoc enim est contra rationẽ, ex quo est optimus, quare nullo modo est expellendus. Iterum non est assumendus ad principatum sicut alii, vt quandoque principetur, quandoque non: simile enim esset ac si vellemus principari Iouem aliquando & aliquando non, hoc enim derisorium est, & ideo relinquitur, ꝙ cum talis sit optimus, ꝙ dignum & iustum est, ꝙ omnes sibi lętanter obediant, & vt sit rex, vel si sint tales plures, ꝙ sint reges & principantes non aliquando sic aliquando non, sed semper. Sed est considerandum, ꝙ Philosophus videtur sibi contrariari, dixit enim prius, ꝙ melius est multitudinem aliquam principari q̃ paucos, dixit etiam, ꝙ si vnus principaretur, alii essent inhonorati, quod est inconueniens: in ista parte dicit, ꝙ iste qui sic excedit omnes alios non est ciuis, sed ille qui non est ciuis non debet principari: quare iste non debet principari, cuius contrarium dicit hic. Ad hoc dicendum, ꝙ si vnus inueniatur, qui excedat omnes alios in virtute, iste debet principari, & ratio huius est, quia illum oportet magis principari qui accedit magis ad principatum naturalem, & ad principatum vniuersi, sed iste qui sic excedit omnes alios in virtute est huiusmodi, ergo expedit ipsum solum principari: maior propositio apparet in animali, para enim quæ principatur cor est, cor autem vnum est & principale, a quo derivatur virtus ad singulas partes corporis, Item in vniuerso est vnus princeps, principatus autẽ vniuersi vnus & optimus est, quare ille in ciuitate qui magis vnus & melior est accedit magis ad similitudinem principat⁹ vniuersi & naturalis, ergo ille principatus erit melior, in quo erit vnus princeps, & illum magis expedit principari, qui vnus existẽs optimus est, talis est ille qui excedit omnes alios in virtute, ergo manifestum ẽ, quòd istum expedit magis principari quam alii, nec videtur esse quod primo obiicitur, ꝙ superius dixit, ꝙ magis expedit multitudinem dominari, quia illud intelligendum est vbi est politia æqualium & similium & virtus vnius non excedit virtute omnium aliorum, quod in propositio non cõtingit, nec valet quod secũdo obiciebatur, si vnus vel plures præciparentur, ꝙ omnes alii essent inhonorati, quia in politia recte ordinata quilibet diligit statum & gradum proprium, & gradum alterius, & ideo vult honorem sibi secundum gradum suum, & vult alii honorem secundum gradum illius, nec vult sibi honorem alterius, & ideo si sit vnus excellens omnes in virtute, omnes volunt sibi honorem qui debetur ei, & ideo non sunt inhonorati, quia quilibet habet honorem qui debetur ei: nec valet quod obiciebatur tertio de hoc quod dicit, ꝙ iste non est ciuis: verum enim est, quia sicut ille qui principatur propter excellentiam virtutis, non est ciuis, sed supra ciuem, eodem enim modo est aliquis ciuis, sicut se habet ad legem, sed cum assumitur, ꝙ non debet dominari nisi ciuis, nõ habet veritatem in politia regali & optima simpliciter, qualis est illa, in qua dominatur ille qui dictus est.

diligere tali aliqua directione: quod quidẽ non faciebãt circa ciuitates: non. n. respiciebat ad cõferens proprię politię, sed seditiose vtebantẽ relegationib⁹.

o In trãsgressis quidẽ igitur, qđ quidẽ singulariter expediat & iustũ sit, manifestum. Forte autẽ & qđ non simpliciter iustum, & hoc manifestũ. Sed i optima politia habet multã dubitationẽ, nõ secundũ aliorũ bonorum excessum, puta roboris, & diuitiarum, & multitudinis amicorũ, sed siquis fuerit differens secũdum virtutẽ, quid oporteat facere. Non.n. dicet vtique oportere eiicere & transferre talẽ, at vero neque principari talem. Similе.n. & vtique si Iouem principari velimus partientes principatus. Relinquitur igitur, quod etiam videtur aptũ natum esse tali obedire oẽs lętãter, vt reges sint tales perpetuũ in ciuitatib⁹.

LECTIO XIII.

Orte aũt bene hẽt post determinatas rõnes, trãsire & considerare de regno hoc. Dicim⁹.n. rectarũ

est tali aliquo remedio corrigere: qđ tamen factum non est a ciuitatibus. Non enim respexerunt ad commodũ publicum, sed per seditionem usæ sunt ciuili pulsione.

In his igitur speciebus gubernandi quæ lapsæ sunt: quod ad priuatum cõmodum pertinet: ac iustum est, patet: forsan autem non simpliciter iustum & hoc est manifestum: sed in optima republica magnam habet dubitationẽ, non per excellentiam aliorum bonorũ ceu uirtum, & diuitiarum & amicitiarum, sed siquis excellat uirtute, quid de eo sit faciendum: non enim dicendũ est, ut talis uir sit de ciuitate pellẽdus. At qui nequæ gubernationi aliorum talis uir euit subiciẽdus, perinde enim est, ac si qui Iouem gubernare uelint potestatem diuidentes. Restat ergo ut uidetur naturam huius talem esse: ut omnes sponte sua illi parere debeant: itaque huiusmodi quidem homines esse reges perpetuos in ciuitatibus.

LECTIO XIII.

Orsan uero post hæc cõgrum fuerit considerare de regia gubernatione, diximus enim hanc esse unam ex rectis

LECTIO XIII.

Ostquam distinxit Philosophus politias secundum distinctiones principatuum, hic prosequitur de vnaquaque ipsarum, & habet partes duas. Primo enim determinat de vnaquaque ipsarum: secundo ostendit ex quibus corrumpuntur & saluantur in principio Quinti Libri, ibi. ¶ De aliis quidem &c.} Prima diuiditur in duas. In prima determinat de optima politia scilicet de regno. In secunda determinat de aliis in principio Quarti Libri, ibi. ¶ In omnibus artibus, &c.} Ad huc prima in duas. In prima præmittit intentum suum, secundo prosequitur, ibi. ¶ Facile itaque, &c.} In prima dicit, ꝙ post prædictas inquisitiones de politiis forte bene se habet transire ad considerationem de regno, & ratio huius est, quia inter politias rectas regnum est optima & rectissima politiarum, & ideo regula & mensura aliarum, optimũ enim perfectissimum est in vnoquoq; genere, & mensura est omnium aliorum: pp quod primo dicendum est de regno. Est autẽ considerandum de regno vtrum ciuitati & regioni, quæ debent inhabitari expediat regi a rege vel non, sed magis expediat regi ciuitatem & regionem ab aliqua multitudine, vel aliquibus paucis viris. Primo autem videndum est, vtrum sint monarchiæ regalis plures modi & differentiæ, aut vnus modus solum. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur intentum suum, & habet partes duas. Primo distinguit modos monarchiæ regalis. Secundo prosequitur de principali modo, ibi. ¶ Principium autem, &c.} Prima in duas. Primo ponit diuersos modos huius monarchię. Secundo reducit istos ad duos modos, ibi. ¶ Fere itaque duæ, &c.} Prima adhuc in duas. Primo, ponit quatuor modos. Secundo recolligendo illos, addit quintum, qui est principalis, ibi. ¶ Regni quidem &c.} Prima in quatuor secundum quòd ponit quatuor modos. Secunda, ibi. ¶ Præter hanc autem &c.} Tertia, ibi. ¶ Altera autem, & cætera.} Quarta ibi. ¶ Quarta autem species, &c.} Adhuc prima in duas: in prima ponit primũ modum: in secunda declarat quoddam dictum per dictum Homeri, ibi. ¶ Significat autẽ Homerus &c.} In prima dicit ꝙ parum considerant ibus in politia regali, facile potest apparere, ꝙ principatus regalis, plura & diuersa genera continet, & istiusmodi principatus nõ est vnus modus sed plures, est autem vn⁹ mod⁹ ipsius qui fuit in Laconica regione: in isto enim Regno Rex principabat secundũ legem, & non erat domin⁹ omniũ, quia non ferebat sententias nec puniebat secundum suam voluntatem, tamen quãdo exibat regionem ad prælиandum, tunc principabatur quantum ad omnia, quæ pertinebant ad prælium, iterum dominus erat omnium eorum quæ pertinebãt ad cultum diuinum. Istud autem regnum erat sicut quidam ducatus exercitus imperialis, quia iste rex vniuersale imperiũ habebat quantum ad ea quę sunt exercit⁹. Iterum istud regnum perpetuum erat, ita ꝙ r ex non quandoq; regnabat, quandoq; non, sed non erat dominus omnium in ciuitate, quia non iudicabat homicidam, non enim erat dominus ad puniendum homicidium, nisi quando exibat ad prælia, poterat.n. tunc dare leges & punire vniuersaliter. Deinde cum dicit.

c ¶ Declarat quod dictũ est per dictum Homeri. Dixit enim, ꝙ in isto regno princeps est dominus omnium, & dicit, ꝙ hoc significauit Homerus dicens, ꝙ Agamem non cum esset in ciuitate & veniret ad congregationem ciuiũ, multoties opprimebatur, ꝙ non esset dominus omnium, cum autem ægrederetur ad prælium, dominus erat in omnibus, & interficiendi & dandi legem, quantum ad ea quæ erant exercitus, dicebat enim, quem videro fugientem ex prælio, taliter tractabo ipsum, quòd non poterit fugere canes, nec aues, apud me enim est mors, id est in potestate mea est interficere. Est ergo vna species monarchiæ regalis quæ ducatus exercitus est, ꝙ principatus durat ꝙ totam vitã hominis. Istorum autem qui principantur in isto regno, quidã regnant per successionem generis, quidam autem ex electione, quia ad hoc eliguntur. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit secundã speciem huius monarchiæ, & diuiditur in duas. In prima ponit speciem illam. In secunda declarat qualis est. Secunda, ibi. ¶ Habẽt autem hæc, & cætera.} In prima dicit, quòd præter speciem monarchiæ, de qua dictum est, est alia species secũdum quã aliqui regnant apud barbaros. Dicuntur autẽ barbari qui deficiunt a rationẽ: barbari enim quasi extranei dicuntur. Et quia homo vtitur ratione, quicumque deficiunt a ratione, barbari dicuntur, sicut apparuit in primo. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit qualis est, & primo, quòd est voluntaria: secundo quòd est secura, ibi. ¶ Secura autem, quia & cætera.} In prima dicit, quòd huiusmodi regna secundum quæ principantur aliqui barbari, sunt sicut tyrannides monarchicæ, & qui principantur in istis, principantur secundum legem & secundum leges patrias. Dicuntur autem leges patriæ consuetudines, quæ descendũt a parẽtibus in filios: isti autem secundum tales leges principantur. Et quia barbari naturaliter sunt magis seruiles q̃ Græci, & hi qui sunt circa Asiam sunt magis seruiles quàm qui circa Europam, quia Europa est media inter Affricam & Asiam, & sicut media est secundum locum, sic homines medio modo se habent in aliis dispositionibus, & ideo isti barbari sustinent principatum dominatiuum sine tristitia, quia inclinationem habent ad sustinendum ipsum. Quod autem est secundum inclinationem, naturale est, & voluntarium. Quare manifestum est, quòd tales, voluntarie sustinent talem principatum

politiarum vnam esse hanc. Cõsiderandum autem, utrum expediat bene habente habitari ciuitati, & regioi, rege regi, aut nõ, sed alia aliqua politia magis, vel aliquibus quidẽ expedit, aliquibus autem non expedit. Oportet itaque primo diuidere, vtrũ vnum aliquod genus est ipsius, uel plures habet differentias.

b Facile itaque hoc addiscere quòd plura genera continet, & principatus modus est nõ unus omnium. Qui enim in Laconica politia, videtur quidem esse regnũ maxime eorum quæ secũdum legẽ, non est autem dominans omnium, sed quando exierit regionẽ dux est eorũ quæ ad bellum. Adhuc autem quæ ad Deos, attributa sunt regibus, hoc quidẽ igitur regnũ uelut ducatus quidam exercitus imperialis & perpetuus est. Occidendi enim non dominus, nisi in aliquo regno quemadmodum sub antiquis, in bellicis exercitibus promptus potens lege.

c Significat autẽ Homerus, Agamẽnon. n. male quidẽ audiẽs de primebatur in cõgregationib⁹: egressis autẽ & interficiendi dominus erat, dicit, n. quẽ ego videro fugientẽ e prælio, non sufficiens erit sibi fugere canes uel vultures, apud me. n. est mors. Vna quidẽ igitur species huiꝰ regni ducatus exercitus per uitã. Horum autẽ ii quidem secundũ genus sunt, ii autem eligibiles.

d Prẽter hanc autem alia monarchiæ species, qualia eruntregna apud quosdam Barbarorũ.

e Habent autẽ hæc omnia potẽtiam similem tyrannibus, sunt tñ sm̃ legem & paterna. Quia.n magis seruiles moribus sunt natura barbari quidẽ græcis. Qui autẽ circa Asiã, ijs qui circa Europã, sufferunt despoticũ principatũ nihil contristati, tyranni quidẽ igitur propter tale sunt.

Speciebus Rerũpublicarum. Considerandum est autem, vtrum conducat ciuitati & regioni, quam recte gubernari oporteat, regem habere, uel non, sed alia quædam species gubernandi magis conducat, uel an quibusdam conducat, quibusdam non, Ante omnia uero distinguendum est, an sit unum genus eorum, vel differentias habeant plures.

Et facile est intueri, quòd plura genera sunt, nec est omnium regum modus unus potestatis. In Lacædemoniorum enim Rep, uidetur rex esse maxime secundum leges, neque enim potestatem habet omnium, sed cũ ægreditur extra regionem, imperium habet eorum quæ pertinent ad bellum. Præterea sacrificia deorumque ceremoniæ ei commissæ sunt. Hæc igitur regia potestas est, quasi auctoritatem belli perpetuam habere. Vitæ enim ne eiſque alicuius non habet potestatem: nisi dum bellum gerit, ut etiam apud antiquos fuisse uidetur.

Quod ostendit Homerus. Nam Agamemnon in concionibus, maledictis & iurgijs uexabatur, sed cum a concione digressus in prælio erat, occidendi habebat potestatem, itaque in quit. Quem ego procul a pugna fugientem conspexero, non sibi sat erit fugere canes & aues, nam penes me occidendi potestas. Vna ergo species regia est auctoritas belli perpetua. Et quandoque per genus, quandoque per electionem huiusmodi regnum obtinetur.

Est & alia insuper monarchiæ species, qualia sunt apud quosdam barbaros regna.

Vim habentia proximam tyrannidi, licet sit legitima, & secundum morem patriæ, ob id enim quia magis aptæ sunt ad seruiendum nationes Barbarorum, quàm Græcorum, & eorum qui incolunt Asiam, quàm eorum qui Europam, perferunt seruile iugum æquo animo, & ob hoc tyrannica sunt huiusmodi regna.

Universidad de Navarra
Biblioteca

dominatiuum, qui est domini ad seruum. Quare manifestum est, ꝙ principantes in tali regno, propter hoc assimilantur tyrannis. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit, ꝙ est secura, & dicit, ꝙ huiusmodi monarchiæ species secura est. Et ratio huius est, quia principans in tali regno principatur & secundū gen⁹, & secundū leges patrias. i. cōsuetudines, q̄ descendunt a parentibus. Et quia ꝓ̄ gen⁹, dominatur voluntarie, regnante enim patre aliquo modo assuescunt subditi filio, & ideo postmodum regnante filio, volūtarie sibi subiiciūtur, quia cōsueti sunt. Iterum principatur secundū consuetudinem & secundū leges, quæ autem iuste secundū consuetudinem delectabilia sunt, & ideo minus odiunt eos. Et ꝙ sit secura, signum est, quia isti barbari custodiūt regem suū, quia diligunt eum, & libenter subiiciūtur ei. Tyrannum autem custodiunt alieni, & ciues reges suos custodiunt cum armis, qa secundum legē & voluntarie subiiciūtur eis: tyranni aūt principantur subditis inuoluntariis, & propter hoc tyranni supciues habent custodiam, diffidunt enim de subditis. Sic igitur apparet, ꝙ hæ sunt duæ species monarchiæ regalis. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit tertiam speciem, & primo ponit eam, secundo declarat quoddam dictum per exemplum ibi. ¶ Qualem elegerunt quandoq; &c. ¶ In prima dicit, ꝙ alia é species monarchiæ regalis, q̄ erat apud antiquos Græcos, q̄ dicebātur Aesymnetæ. Est autem huiusmodi monarchia, vt simpliciter est dicere tyrannis secundū electionem, & dicit, vt simpliciter dicamus, quia tyrannis, quæ eligitur, simpliciter non est tyrannis. Differt autem ista a barbarica tyrannide, de qua dictum est, non eo ꝙ in ista quæ est secundum electionē, non principetur princeps secundum legē, in illa autem principetur, sed in hoc solū differunt, ꝙ ista non est patria, idest princeps nō principatur secundum successionem generis, vel non est sic assueta, sicut sūt ea quæ sunt patria, sed per electionem. In isto vero principatu quidam principantur per totam vitam suam, & eliguntur ad vitam suam: alii principantur vsq; ad aliqua tempora determinata, quia sic eliguntur, alii principantur quantum ad aliquas actiones. Deinde cum dicit.

f Secura autem, quia patria & secundum legem sunt. Et custodia autem regalis & non tyrannica propter talem causam. Ciues enim custodiunt armis reges, tyrannos autem extranei, ij quidem enim secundum legē & voluntariis, ij autem inuoluntariis principātur. Quare ij quidem & ciuibus, ij autem super ciues habent custodiam. Duæ quidem igitur species hæ monarchiæ.

g Altera autem, quæ quidem erat in antiquis græcis quos uocant Esymnetas. Est autem hæc vt simpliciter est dicere, electa tyrannis. Differēs autem a barbarica, non eo quòd non secundum legem, sed eo quòd non patria sit solum, principabuntur autem ii quidem per vitā principatu hoc, ii autem vsque ad quædam determinata tempora vel actiones.

h Qualem elegerūt quandoq; Mitilenæi Pittacū aduersus profugas, quibus præerant Antimenides & Alcæus poeta. Significat autem Alcæus quòd elegerunt Pittacū tyrannum, in quodam scoliorū versuū, increpat enim, quia malū patrię Pictacū præfecerunt ciuitati sine felle & grauis felicitatis tyrannum qui dem laudantes simul collecti. Hæ quidē sunt & erant, quia enī tyrannicę erant, despoticę, quia autem electæ & volūtariorum, regales.

i Quarta autem species monarchiæ regalis quę secundū Heroica tempora volūtariæ & patriæ factæ secundum legem, quia primi fuerunt benefactores multitudinis secundum artes, aut bellū, aut quia collegerūt, aut emerunt regionem, facti fuerunt reges voluntariorum & successiue sumentibus patrii.

h ¶ Declarat quod dictum est, per exemplum. Dictum est, ꝙ in isto principatu principatur tyrann⁹ per electionem, qualis fuit ille, quem elegerunt quidam dicti Mitylenæi, cum enim quidam essent profugi a ciuitate illorum, elegerunt quendam Pittacum nomine cōtra profugos illos vt fugaret illos, atque extirparet, tunc autem principabantur istis Mitylenæis duo quorū vnus erat Anthimenides, alius Alcæus poeta. Dixit autē iste Alcæus hoc in quoddā loco suorum carminum, dixit inquam, ꝙ isti elegerunt sibi Pittacum tyrannum, & increpabat eos, ꝙ malum patriæ præfecerunt. Iterum, præfecerunt ciuitati hominem fine felle. Fel autem dicitur commouere ad iram, ira autem valet ad fortitudinem in viris, vnde dicitur Tertio Ethi. Virtutē immittere furori, & virtutem erige furore. Volebat igitur dicere, ꝙ cum deberet esse fortis contra inimicos ciuitatis, non mouebatur, erat enim timidus nec potēs eos opprimere. Iterum, quia elegerant hominem gratis felicitatis, quia felicitatem suam posuit in volūptatibus & granabat subditos, vt posset exercere voluptates suas. Iterum, increpabat eos, quia cum cōuenissent & fuissent congregati, approbauerunt eum eligentes. Istæ autem monarchiæ erant regales & tyrannicæ. Tyrannicæ quidem, qa principantes in eis principabantur principatu dominativo. Et quia principabantur voluntarie & per electionem, erant regales. Deinde cum dicit.

i ¶ Ponit quartam speciem, & dividitur in tres. In prima ponit illam speciem. Secundo ostendit quorum erant domini principantes in isto regno, ibi. ¶ Dominī autem, &c. ¶ Tertio ostēdit, quomodo hæ iusmodi monarchiæ augmentata fuit, ibi. ¶ Qui quidem igitur in antiquis, &c. ¶ Dicit ergo primo, quòd quarta species monarchiæ regalis est secundum quòd aliqui principantur aliquibus secundum virtutem heroicam. Et principantes dicebantur Heroes, idest attingentes ad virtutem perfectam, & actum eius vltra communem statum hominum, & fuit ista temporibus eiusmodi Heroum. Isti autem voluntarie principabantur secundum legem. Primi autem principantes isto principatu fuerunt ad istum principatum, propter beneficium quod

Sed habent securitatem, quia moribus & legibus consistuni, & ea de causa custodiam habent regiam, non tyrannicam. Reges enim a ciuibus custodiuntur. Tyranni uero ab externis mercede conductis: & reges secundum leges, & uolentibus: Tyranni uero, inuitis dominantur: itaque alieni a ciuibus custodiuntur: alieni contra ciues custodiam parāt. Sunt igitur hæc, de quibus dictum est, duæ species monarchiæ.

Tertia est species, ut antiquitus in Græcia fuere: quos uocabant Aesymnetas. Est autem hic, ut simpliciter dicamur, electiua Tyrannis, differens a Barbarica, non eo quòd non legitime, sed eo quòd non consuete, potestas autem huiusmodi, aut uiuente eo durabat, aut tempore quodam præfinito, uel rebus gestis finiebatur.

Qualem elegerunt quandoque Mitylenæi Pittacū aduersus exules suos, quibus præerant Antimenides, & Alcæus poeta, ostendit hoc Alcæus in quodam loco suorum carminum, increpat enim quòd Pittacum hominem obscuri generis, & sine felle, laborāti ciuitati præfecerint tyrannum. huiusmodi igitur species, quia tyrannicæ sunt, dominationem habent, quia uero electiuæ sunt & uolentium, regiæ.

Quarta species regni est, quales erant heroicis temporibus spontaneæ, & secundum morem, & legem, propter beneficia enim a primis collata in populos, uel per artes, uel per bellū uel per congregationem in unum, uel per acquisionem regionis, delatum fuit eis regum de populorum uoluntate & successoribus, id erat secundum patriæ morem.

ra. } In prima dicit, quòd quarta species monarchiæ regalis est secundum quòd aliqui principantur aliquibus secundum virtutem heroicam. Et principantes dicebantur Heroes, idest attingentes ad virtutem perfectam, & actum eius vltra communem statum hominum, & fuit ista temporibus eiusmodi Heroum. Isti autem voluntarie principabantur secundum legem. Primi autem principantes isto principatu fuerunt ad istum principatum, propter beneficium quod contulerant multitudini, aut quia inuenerunt artem aliquam vtilem regioni, sicut Saturnus in Italia primus docuit artem seminandi triticum, propter quod reputatus fuit deus apud ipsos, aut quia primo preliati fuerunt contra inimicos multitudinis, aut quia primo congregauerunt homines regionis inducentes eos ad vitā ciuilem, aut quia emerunt regionem, & ideo facti fuerunt reges propter huiusmodi beneficia, & hoc volentibus subditis } voluntarie eos assuefacētibus, principantes secundum successionem generis, & erant quasi principātes patriæ, idest principantes secūdum leges descendentes a parentibus in ipsos. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit quorum erāt domini, & dicit, quòd isti domini erant omnium, q̄ pertinebat ad bellū: iterum omnium possessionum & substantiarum, quæ nō erat sacerdotales, siue pertinentes ad cultum diuinum, sicut erant possessiones sacerdotum, & cum hoc fere habent sententias & iudicabant. Ista autem faciebant, ita quòd quidam eorum non iurabant, quòd fideliter huiusmodi exercerent, quidam autem iurabant. Iuramentum autem ipsorum erat eleuatio sceptri scilicet baculi regalis. Deinde cum dicit.

l ¶ Declarat quomodo hmōi monarchia augmētata fuit & dicit, quòd in tempotibus antiquis primo principatis fuerunt in aliqua ciuitate, & in eis quę circa ciuitatem, sicut sunt castra, deinde gentibus, deinde principatibus fuerūt ciuitatibus circunuicinis, post hæc autem regibus ꝓ mittentibus & indulgentibus, vel multitudine ciuili cogente vel vsurpante, substantię paternæ regū remanserunt in ciuitatibus principantibus, ipsis regibus habentibus ducatum, vel dominium circa exteriora, & in remotis a ciuitate, vbi exēpta ciuitate principati & immuni facta a tributo regali, rex quasi in exterioribus principabatur. Deinde cum dicit.

m ¶ Recolligit istos modos, & addit quintum, & primo recolligit istos quatuor. Secundo addit etiam quintum ibi. ¶ Quinta autem species &c. } In prima dicit, quòd monarchię regalis sunt quatuor species numero. Vna species, in qua principabantur alii

k Domini autem erant præsulatus secundū bellū & substantiarū quæcumq; non sacerdotales, & cum ijs sententias iudicabant. Hoc autem faciebant ij quidem non iurantes, ij autem iurantes. Iuramentum autem erat sceptri eleuatio.

l Qui quidē igitur in antiquis temporibus & super ea quæ penes ciuitatem, & quæ popularia, & quæ circa confinia, continue principabantur. Posterius autē hoc quidem permittētibus ipsis regibus, hoc autē turbis occupantibus. In alijs quidē ciuitatibus patriæ substātiæ remāserūt regibus solū, vbi aūt dignum est dicere regnū in confinijs bellicorum, ducatum solū habebāt.

m Regni quidē species hę quatuor numero, vna quidē quæ circa Heroica tēpora. hęc aūt erat volūtariorū quidē, in quibusdā autem determinatis, dux enim exercitus & iudex, erat Rex, & corū quæ ad Deos dominus. Secunda autē quæ barbarica, hæc autē ex genere principatus despoticus secundum legem. Tertia autem quā Aesymneticā appelant, hęc autē est electa tyrannis. Quarta autē quæ Laconica horum, hæc autem est (vt simpliciter est dicere) ducatus exercitus secundum genus perpetuus, hæ quidem igitur hoc modo differunt abinuicem.

n Quinta aūt species regni qñ fuerit oīum dominus existēs, sicut vnaquæq; gēs & ciuitas vnaquæq; cōmuniū, ordinata secundū ęconomiā: sicut .n. œconomia regnum quoddam domus est, ita regnum ciuitatis & gentis vnius, vel plurium œconomia.

o Fere itaque duæ sunt, (vt dicere) species regni, de quibus considerandū, hęc & qđ est Laconica. Aliarū .n. multæ intermediæ harū sunt, pauciorū quidē .n. domini quàm regnū, pluriū autem

Hi & imperium habebant belli, & rei diuinæ cultum exercebant, nisi talis essent sacrificia, quæ sacerdotum requirerent, & præterea de controuersiis iudicabant, & hoc faciebant alii iureiurando præfitto, alii sine iureiurando. Erat autem illis iusiurandum per sceptri eleuationem.

Veteres igitur illi reges, antiquis temporibus, ciuitates, & gentes, & nationes externas, continue gubernabant, postea uero partim ipsis regibus diminentibus, parum multitudine detrectante illud solum in quibusdam ciuitatibus relictum est regibus, ut ceremoniarum erga deos haberent facultatem, ac belli duces in externis essent.

Regiæ ergo potestates tot sunt species, quatuor uidelicet, una qualis erat temporibus Heroum uolentium scilicet, & in quibusdam determinatis rebus. Dux enim belli, & iudex controuersiarum erat Rex, & dominus cerimoniarum erga deos. Altera erat barbarica ex progenie scilicet dominatio, secundum leges tamen. Tertia quam Aesymneticam uocant, quam esse diximus electiuam tyrannidem. Quarta Laconica, ea autem est, ut simpliciter dicam, imperium belli in quodam genere perpetuum, ista quidem igitur per hunc modum inter se differunt.

Quinta Regni species est, quando unus omnium habet potestatem, quem admodum unaquæque gens, & ciuitas unaquæque publice ordinata ad exemplar gubernationis domus, ut enim gubernatio patrisfamilias est regia quædam potestas domi, ita regia potestas est ciuitatis, & gentis unius, aut plurium, quasi domestica quædam gubernatio.

Fere autem duæ sunt regni species: de quibus considerationem facere expedit, una hæc, de qua diximus. Altera, Laconia, nam aliarum pleræque inter has mediæ sunt, pauciorum enim dominæ quàm omnimoda potestas re-

do ostendit de quo istorum dicendum est nunc, ibi. ¶ De tali quidem igitur &c. } In prima dicit, quòd fere duæ sunt considerandæ species monarchiæ regalis, ad quas aliæ aliquo modo reducantur. Et dicit, fere, quia distinguēdo eas per proprias rationes plures sunt, sed considerando eas inquantum reducuntur ad duas,

duas, duę sunt. Vna est Laconica, in qua principatur aliquis secũ dũ legẽ. Alia est regnũ. Laconica autẽ differt a regno, quia in Laconica Rex principatur secũdũ legẽ. Iterũ nõ est dominꝰ oĩum, sed in regno principatur secũdũ virtutẽ, & est dñs oĩum. Aliæ autem sunt mediæ inter istas vel priuationes ipsarũ, qa in aliqbus principantes plurib̃ sunt oĩ q̃n in Laconica monarchia, sed pauciorum quam in regno, sicut in monarchia, in qua principatur aliquis secundũ virtutem heroicã, & etiã illa est quæ dicitur electa tyrãnis. Manifestũ igitur ex istis, quòd de duobus restat cõsiderare. Primũ quidẽ de ducatu exercitus, vtrũ magis expediat esse ducem exercitus & ppetuũ, vel non, & vtrũ magis expediat, q̃ iste assumatur, vel per generis successionẽ, vel per electionẽ. Deinde regno etiã restat considerare, vtrũ expediat vnum esse principẽ oĩum, vel non expediat esse vnũ, sed plures magis. Deinde cum dicit.

p ¶ Ostẽdit de quo istorum est dicendũ. Et dicit, q̃ de ducatu exercitus considerare pertinet ad legislatorẽ magis quam ad politicũ. In omnibus enim politijs fit ducatus exercitus, & iõ cõsiderare de ipso dimittatur ad præsens, sed monarchia regalis species est politię, propter hoc de ista considerandum, & transcurrendæ sunt dubitatiões, quæ possunt circa ipsam accidere.

LECTIO XIIII.

Principiũ autem inquisitionis est hoc, vtrum expedit magis ab optimo viro regi, vel ab optimis legibus.

b Videtur itaq; putãtibus expedire a Rege regi, vniuersale solum leges dicere, sed non ordinare ad ea quę eueniunt, quare in quacũq; arte principari secũdum literas miserum, & quidẽ in Egypto post tertiũ diem mouere licet medicis, si autẽ prius, in suo periculo, manifestum igitur, quòd non est quę secundũ literas & leges optima politia propter eandem causam.

c At vero & illũ sermonem vniuersalem oportet existere principibus, valentius autem cui nõ adest quod passionale omnino, quàm cui connaturale, lege quidem igitur hoc non inest, humanam autem animã necesse hoc habere omnem.

d Sed forte dicet vtiq; aliquis, vt contra hoc consiliabitur de singularibus melius.

Lectio seq. Lectio 16. In fine huius Tertij, ibi. {De Rege &c.} Prima in duas. Primo inquirit, vtrum magis expediat ciuitatẽ regi ab optimis legibus, vel ab optimis hominibus. Secũdo, vtrũ ab vno optimo viro, vel pluribus, ibi. { Qñ autẽ tres &c. } Adhuc prima in duas. Primo inquirit, an melius sit ciuitatem regi ab optimis legibus, an ab optimis viris. Secundo mouet alias dubitationes, ibi. {Si vero aliquis &c.} Adhuc prima in duas. Primo præmittit dubitationẽ. Secundo prosequitur, ibi. { Videtur itaq; putãtibus &c.} In prima igitur dicit, q̃ primo inquirendũ est de regno, vtrum magis expediat ciuitatem regi ab optimo viro, an ab optimis legibus. Deinde cum dicit.

p ¶ Prosequitur. Et primo arguit, q̃ melius est regnũ regi ab optimo viro. Secũdo arguit in cõtrariũ, ibi. { At qui &c.} Quòd melius sit regnũ regi ab optimo viro, q̃ ab optimis legibus, ondit ratione, & exẽplo, & dicit, q̃ quidã opinãtur, q̃ ciuitati expedit magis regi ab optimo viro, quia ab eo melius est ciuitatẽ regi, q̃ põt terminare casus oẽs emergentes, sed hoc nõ potest lex, qa lex non dicit nisi vniuersale, nihil autẽ de particulari. Particularia aũt infinita sunt, & nõ possunt apprehendi. Iterũ lex nõ ordinat qd dicit, ad ea q̃ de nouo emergũt, sed hoc põt facere optimus vir p prudentiã suã: habet. n. rectum iudicium de agibilibus, & apperitũ rectũ p virtutem moralem, & tunc interponit exemplum antequã cõcludat cõclusionẽ, & dicit, q̃ sic videmus in artibus alijs, quòd nõ est semper bonum agere secundũ aũtẽ scriptã, quia aliqua sunt scripta, secũdũ quæ si ageretur esset nocumẽtũ alicui, sicut apparet in medicina. Nõ. n. medicus in oĩbus considerat ea q̃ scripta sunt in medicina, quia multa sunt dimissa prudẽtię medici, sicut apud Aegyptios scriptũ fuit, q̃ medicis post tertium die licebat mouere, hoc est, agere p medicinã ad expulsionẽ morbi, quia antẽ tertiũ diẽ nõ poterat bene videri natura morbi, & si moueret ante tertiũ diẽ, in periculo suo erat, hoc autẽ obseruatio in oĩbus non erat bonũ, in aliquibus. n. citius, in aliquibus tardius, q̃ hoc expedit secundũ diuersitatem medicinæ & morbi facere, sic militer est in politia, quòd non expedit semper p scriptum, vel per legem regi, quia lex quandoque deficit in aliquo particulari, & tunc indiget aliquo dirigente. Quare manifestum est, q̃ melius est regnũ regi ab optimo viro, quàm ab optimis legibus. Deinde cum dicit.

c ¶ Arguit, q̃ melius est ciuitatẽ regi ab optimis legibus. Et primo facit hoc. Secũdo objcit in cõtrarium, ibi. {Sed forte &c.} In prima dicit, q̃ principantibus oportet inesse vniuersale rationẽ, ideo melius est ciuitatẽ regi ab eo, qui nõ habet passiones cõmixtas, quàm ab eo, qui naturaliter habet eas, quia passiones pertuertunt iudicium rationis. Est enim passio motus appetitus sub fantasia boni vel mali, sed lex non habet passiones coniunctas, homo autem habet, quare melius est ciuitatem regi ab optimis legibus, quàm ab optimo viro. Deinde cum dicit.

d ¶ Objcit in contrarium, & ponit obiectionem. Secundo remouet eam, ibi. { Quod quidem igitur &c.} In prima dicit, q̃ dicet aliquis quasi in contrarium, quòd quamuis homo habeat passiones sibi naturaliter coniunctas, tamen bonus homo considerabitur de singularibus, & secundum deliberationem habitam ipse recte iudicabit, quare adhuc melius est ciuitatẽ regi ab optimo viro, quàm ab optima lege. Deinde cum dicit.

e ¶ Remouet istam obiectionem inducẽdo quandam aliam dubitationem, ex cuius dissolutione apparet solutio istius obiectionis. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictũ est. Secundo infert quędam correlatia, ibi. { Si itaque &c. } Adhuc prima i duas. Primo ponit dubitationem. Secundo soluit probando alterã partem ibi. { Etenim nunc &c. } In prima dicit, quòd manifestum est, quòd principantẽ in ciuitate oportet scire leges & ponere eas, nõ oportet tamẽ, quòd sit dominus omnium: ex quo enim dominatur secũdum legem, nõ oportet, quòd in omnibus dominet, sed oportet, quòd dominetur in illis, quæ non possunt per legẽ terminari, vel simpliciter, vel non bene, & tunc est dubitatio, vtrũ in isto casu magis oporteat vnum principari in iudicando de particularibus, de quibus nõ potest lex bene determinare, vel multos. Deinde cum dicit.

f ¶ Soluit probando alteram partem, & diuiditur in tres secundum quòd probat, quòd melius sit isto casu iudicare per plures, p tres rationes. Secunda ibi { Adhuc magis &c. } Tertia ibi { Si autem &c. } In prima dicit, quòd qñ emergit casus particularis, qui non potest terminari per legẽ, tũc cõueniũt plures & disceptãt de illo adinuicẽ, & inquirũt per cõsiliũ de illo, & post cõsiliũ iudicãt, & talia sunt oĩa iudicia de particularibus, de quibus lex non potest terminare. Sic autẽ possunt facere plures & non vnus, quia plures consiliantes super aliquo plura possunt videre quàm vnus. ergo manifestũ est, quòd vnus comparatus ad plures, deterior est in iudicando, & iudicium eius comparatum ad iudicium plurium deterius est: sicut enim ciuitas ex multis pulchrior est quàm ex paucis, & iudicium multorum melius est quàm vnius, sicut cœna comparata ex multis ferculis, idest sicut cœna, in qua sunt plura fercula pulchrior est quàm cœna simplex, vbi non est nisi vnum ferculũ. Manifestum igitur propter hoc, quòd melius & certius iudicabit multa turba, siue plures quàm vnusquisque de turba, & breuiter ratio Philosophi in hoc consistit. Per illum debet fieri iudicium in casu non determinato per legem, qui certius potest iudicare, sed in tali casu melius & certius possunt iudicare plures. ergo in tali casu debet fieri iudicium per plures. Minorem hu-

A ius rationis declarat. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit secundam rationem ad idem, & dicit, quòd manifestum est, quòd plures magis sunt indifferentes respectu passionum turbantium & peruertentium iudicium rectũ quàm vnus siue pauci, sicut aqua maior & amplior magis est indifferens vt fluat ad multa loca q̃ parua. Parua enim aqua cito fluit ad vnã partem, & ideo vnus potest magis occupari passionibus quàm plures. Cum autem vnus fuerit occupatus ab aliqua alia passione corrũpitur iudicium. Vbi autem sunt plures, difficile est corrumpi iudiciũ propter impetus passionum, quia si aliq̃ sunt passionati, tunc reprimentur passiones eorum per rationem aliorum, & ideo difficile erit eos peccare, & maxime si sic multitudo non vilis: sed sit eorum, qui liberi sunt secundum virtutem, tales enim nihil agent præter legem, nisi vbi lex deficit. Consistit autem ratio Philosophi in hoc: per illum debet fieri iudicium in tali casu, qui non terminatur per legem, qui magis indifferens est respectu passionum, sed plures sunt magis indifferentes respectu passionum q̃ vnus. quare melius debet fieri iudicium per plures quàm per vnum. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit tertiam rationem. Et primo ponit eam. Secundo objcit in contrariũ, ibi. {An palam quòd &c.} In prima dicit, quòd si dicat, quòd non est facile, quòd plures bene iudicent in tali casu, si fuerint quicumque indifferẽter. Si tamen fuerint boni viri & ciues, ad huc quærendum est si sic dicatur, vtrum vnus princeps difficilius possit peruerti & corrumpi quàm plures numero boni viri. Et manifestum est, quòd plures boni viri difficilius peruertentur & corrumpentur quàm vnus bonus, & per illum melius est fieri iudicium, qui difficilius potest corrumpi & peruerti: sed plures difficilius possunt corrumpi & peruerti quàm vnus, quare melius est, quòd fiat iudicium per plures quàm per vnum. Deinde cum dicit.

i ¶ Objcit in contrarium, & dicit, quòd aliquis dicet, quòd melius est, quòd fiat iudicium per vnum quàm per plures, quia plures facient dissensiones adinuicem secundum seditiones. Vnus autem sibi non potest dissentire, quare melius est fieri iudicium per vnum quàm per plures, & soluit hoc dicens, quòd contra hoc dicendum est, quòd isti plures studiosi sunt sicut ille vnus. Et manifestum est, quòd studiosus non est possibile adinuicem dissentire, secundum quòd huiusmodi. Deinde cum dicit.

k ¶ Infert duo correlaria, & habet duas partes secũdum quòd duo infert. Secunda, ibi. { Et propter hoc forte &c.} In prima cõcludit præeminentiam status optimatum ad regnum, & dicit, q̃ sic ita

e Quod quidem igitur necesse ipsum esse legislatorem, palam, & ponere leges, sed nõ dominos quàm transgrediuntur, quoniã de alijs oportet esse dominos, quæcumque vero non posibile legem iudicare, vel omnino, vel bene, vtrum vnum oportet opti mum principari. vel omnes.

B

f Etenim nunc conuenientes disceptant & consiliantur, & iudicant, hęc autẽ sunt iudicia omnia de singularibus, secundum vnum quidem igitur comparatus quicumque forte deterior, sed est ciuitas ex multis, sicut cõseruatio cõportata pulchrior vna & simplici, propter hoc & iudicat melius turba multa quàm vnus quicumque.

g Adhuc magis indifferens qđ C multum, quemadmodum aqua amplior, sic & multitudo paucis magis indifferens. Vno autẽ ab ira obtẽto, vel ab alia aliqua passione tali, necessariũ corrũpi iudicium. Ibi autem habent difficile simul oẽs impetu ferri & peccare. Si autem multitudo qui liberi nihil præter legem agentes nisi de quibus necessariũ deficere ipsam.

h Si autem nõ hoc facile in multis, sed si plures sint boni virj, D & ciues, vtrum vnus magis incorruptibilis princeps, vel magis plures quidem numero, boni autem viri.

i An palam quod plures, sed ij quidem diuisiones faciẽt, vnus autem sine seditione. Sed ad hoc contraponendum forte qđ studiosi secundum animam sicut & ille vnus.

k Si itaq; plurium principatũ, bonorum autem virorum om-

Quod igitur necesse sit ipsum legis conuentorem esse, ac leges poni, manifestum est, sed non inuiolabiles, quatenus transgrediuntur. Nam in cæteris quidem inuiolabiles esse oportet. At de quibuscunque lex, aut prouidere non potest omnino, aut non bene prouidere. Vtrum in his vni viro optimo danda sit potestas vel multis.

Etenim nunc plures simul cognoscunt de causis, & deliberant, & iudicant. Sunt autem huiusmodi iudicia de singularibus, & cum vnusquisque per se fortasse deficiat. Ciuitas autem ex multitudine constet, ut conuiuium ad quod plures conferunt, melius est quàm uno atque simplex mensa. Sic iudicia multorum sæpe meliora sunt, quàm uniuscuiusque.

Præterea, multitudo minus subiacet corruptioni, quemadmodum aquæ magna congeries, sic etiam plures, quàm pauci incorruptibiliores sunt. At cum unus iudicat, si ira, vel alia huiusmodi perturbatio vincat, necessarium est iudicium corrumpi. Sed in multitudine difficile foret omnes irasci atque errare. Sic multitudo liberorum hominum, qui nihil agant præter legem nisi in qbus lex ipsa necessario deficiat.

Quòd si hoc non facile in pluribus: si plures sint boni viri & ciues. Vtrum incorruptior erit unus in gubernando, vel cum erunt plures & boni omnes? An patet quòd plures?

Enimuero plures inter se factionibus contendunt. Vnus autem non contendit, sed aduersus hoc forsan ponendum est, quòd studiosi viri sunt omnes ut ille unus.

Si ergo plurium gubernatio, bonorum autem uirorum omnium, optima-

Universidad de Deusto Biblioteca

sit ita sit, vt declaratum est, quòd melius sit plures bonos iudicare quàm vnum. Et illa politia in qua principantur plures sapientes, si status optimatum, illa in qua vnus solus sapiens sit regnū, manifestum est, quòd status optimatū melior est quàm regnū. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit secundum correlarium, & est de ordine introductionis politiarum, & diuiditur i partes quinque. Primo enim cōcludit, qualiter monarchia regalis primus fuit introducta. Secundo qualiter status optimatum, ibi. { Quoniam autē euenit &c. } Tertio qualiter paucorum potētia, ibi. { Quoniā autem deteriores &c. } Quarto qualiter tyrannis, ibi. { Ex his &c. } Quinto qualiter status popularis, ibi. { Ex tyrannidibꝰ &c. } In prima dicit, quòd propter hoc, ꝙ melius est ciuitatem regi & iudicia dari ꝑ plures quàm per vnum ciuitates primo regebantur vno rege, quia in principatu facilius fuit inuenire vnum sapientem quàm plures, & ideo primo principatus regalis fuit concessus vni. Iterum in principio, ciuitates paruæ fuerunt, & iō sufficiebat vnus ad regendum. Iterū prę fecerunt sibi aliquē in regem propter beneficium eis ab illo collatū, vel quia pugnauit contra inimicos pro illis, vel inuenit arrem aliquā eis necessariam, hoc autem est opus boni viri, & ideo talē tam quàm bonum & virtuosum fecerunt sibi regem. Deinde cum dicit.

m ¶ Declarat qualiter postmodū introductus fuit status optimatum. Et dicit, quòd postmodum accidit, quòd plures exercitabant se in operibus virtutum, quia plures facti sunt virtuosi, similiter & tūc quærebant principatum plurium similiū in virtute, nec sustinuerunt principatum regalem, instituentes principatum æqualium in virtute: iste autem est status optimatum, post igitur regnum venit status optimatum. Deinde cum dicit.

n ¶ Declarat qualiter post venit status paucorum & dicit, ꝙ postmodum contingit, quòd isti principantes facti sunt diuites de bonis communibus, & inclinabantur ad voluptates deficientes a ratione, & principabantur propter diuitias, & sic conuersus fuit status optimatum in statum paucorum. Fecerunt enim diuitias honorabiles, & debere principari propter ipsas. Deinde cum dicit.

o ¶ Declarat de tyrannide & dicit, quòd postmodum contingit

nium Aristocratiam ponendū, cum autem qui vnius, regnum, eligibiliorvtique erit ciuitatibus Aristocratia quàm regnū, & cum potentia & sine potēria existente principatus, si sit accipere plures similiter.

l Et propter hoc forte rege regebantur prius, quia rarum erat inuenire viros multum differentes secundum virtutem. Alterū & tunc paruas habitabant ciuitates. Adhuc autem a beneficio instituebant reges, quod quidē est opus bonorum virorum.

m Quoniam autem euenit fieri multos similes ad virtutē, nō adhuc sufferebant, sed quærebant commune aliquid & politiam instituerunt.

n Quoniam autem deteriores facti, opulenti facti sunt, a communibus hinc rationabile factas esse Oligarchias, honorabiles enim fecerunt diuitias.

o Ex ijs autem primo in tyrannides transmutabantur.

p Ex tyrānidibus autem in Democratiam, semp enim ad pauciores ducentes propter turpe lucrum fortiorem ipsam multitudinem fecerunt, vt insurgerent & fierent Democratię quoniam autem & maiores accidit esse ciuitates, forte neque facile iam fieri politiam, aliam præter Democratiam.

q Si vero aliquis ponat optimū ciuitatibus a rege regi, quàm se habebūt quæ de natis, vtū & gēnus oportet regnare, sed genitorū quales quidē contingunt, nociuum, sed non tradet dominus existens natis, sed non facile adhuc hoc credere. Difficile enim & maioris virtutis, quàm secundum humauam naturam.

quòd vnus factus fuit ditior alijs, & potentior in amicis, & subiugauit alios, & sic conuertit statum paucorum in tyrannidē, principans propter commodum suum. Deinde cum dicit.

p ¶ Declarat qualiter introductus fuit status multorum, & dicit, quòd post tyrannidē factus fuit status multorum, cum enim tyrannus opprimeret diuites propter turpe lucrum, ciues aucentes politiam ad pauciores excortiones, fugientes turpe lucrum, tyranni induxerunt multitudinem fortiorem, & fecerunt eam vt insurgerent contra tyrannum, & contingit, ꝙ populꝰ insurrexit & expulsus est tyrannus & remansit potestas penes populū, & tūc fuit politia popularis. & hinc est ita, quare in pluribus ciuitatibus dominatur populus, quia populus multus est, & ideo potestatem habet, veruntamen vbi populus dominatur aliquid accipitur ab alijs politijs. Faciunt enim aliquos capitaneos & vnum suprà illos. Vlterius dicit, quòd quia contingit heri maiores ciuitates, fortassis non cōtingit de facili fieri aliam politiam præter populatem. Ex dictis autem apparet solutio obiectionis prius factę ad probādum, quòd vnus debeat iudicare, quàm uis habeat passiones sibi naturaliter conjunctas, quia consiliatur de singularibus & sic recte iudicabit. Est enim dicendum, quòd melius potērāt consiliari plures ꝙ vnus, & sic melius iudicare: quare adhuc melius est ciuitatem regi per plures quàm per vnum. Deinde cum dicit.

q ¶ Inducit alias dubitationes, & diuiditur in duas, secundū quòd ponit duas. Secunda ibi. { Habeat autē dubitationē &c. } In prima dicit, quòd si quis dicat, quòd optimum est ciuitatē regi ab vno, dubitatio erit de illo qualiter sit assumendus, vtrum per electionem, vel per generis successionem: & quòd non debeat assumi per generis successionem, ostendit, quia dubium est de filijs succedentibus quales futuri sint, & potest contingere, quòd malus sit filius. si ergo assumatur ille vnus per generis successionem, continget assumi malum ad principatum, hoc autem est inconueniens. ergo non est assumendus per successionem, sed quia forte aliquis diceret, quòd pater bonus existens videns malum filium non tradet filio regnū, sed alij, ipse istud remouet & dicit, quòd istud difficile est credere patrem scilicet, dimittere filium & tradere alij principatum. Hoc enim est supra communem facultatem hominum.

Tum dicitur, vnius autem regnum, optabilius esset ciuitatibus, ab optimis gubernari, quàm a rege. Et cum potestate & sine potestate modo reperiri quęam plures similiter.

G

Et ob hoc forsan rex ab initio repertus est, quòd difficile erat uiros plures excellenti uirtute reperiri, præsertim cum tunc ciuitates paruæ forent. Præterea ob beneficia accepta, reges creauere, quod opus est bonorum virorum.

Sed cum postea contingeret ut plures pari uirtute reperirentur, non amplius tolleraverunt regē, sed commune quiddam quærentes Respublicas constituerunt.

H

Cum uero deteriores facti, lucrum sibi quærerent ex gubernatione Rerumpublicarū, paucorum hinc potentiam exortam fuisse credendum est. Honorabant enim diuitias.

Ex his uero in tyrannides transiere.

Ex tyrannis rursus ad plebem: semper enim ad pauciores redigentes propter quæstus cupiditatem, multitudinem corroborauerunt, ut tandem insurgens multitudo ad popularem statum ciuitates redegerit. Factis nempe maioribus ciuitatibus, non facile est ad aliam quàm popularem gubernandi speciem remanere.

Sin autem quis ponat optimum esse ciuitatibus a rege gubernari, quomodo fiet in filiis? utrum per genus 'erit successio? At si natorum qualescumque, permitiosum est, sed non relinquet regnum huiusmodi natis rex, cum id in sua sit potestate, at non facile iam est in hoc fidem habere. Arduum enim ac maioris uirtutis est, quàm secundum humanam naturam.

I

K

Oportet

Oportet enim, quòd dimittat principatum magis dilecto, & magis dilectus secundum naturam est propinquior secundum naturam, filius autem est sicut alter pater, & ideo sicut pater plus diligit se quàm quemcumque alium, sic post se naturaliter plus diligit naturalem filium quàm quemlibet alium, quare citius dimittet sibi regnum quàm alicui alij. Et est intelligendum, ꝙ per se semper melius est assumi regem per electionē quàm per successionem, sed per successionem melius per accidēs: primum patet sic. Melius est assumi principantē illo modo, quo per se contingit ipsum accipi meliorem, sed per electionem contingit assumi meliorem quàm per successionē generis, quia melior vt in pluribus inuenitur in tota multitudine quàm sit vnus. Et electio per se est appetitus rationē determinatus, tamē per accidens est melius assumere principantem, per generis successionem, quia in electione contingit esse dissensionem inter eligentes. Iterum quandoque eligentes mali sunt, & ideo cōtingit quòd eligant malum. Vtrumque autem istorum malū est in ciuitate. Iterū consuetudo dominādi multum facit ad hoc, quòd aliquis subijciatur alteri. & iō regnante patre assuescunt filij subijci, qa patri ideo inclinatur ad hoc ve subijciatur ei. Iterum, valde durum & extraneū est, quòd ille qui est hodiē æqualis alicui, cras dominetur & sit princeps illi, & ideo per accidens melius est principantem assumi per successionē generis quàm per electionem. Deinde cū dicit.

r ¶ Mouet secundā dubitationem & diuiditur in duas partes. In prima mouet dubitationem. In secūda soluit, ibi. { Forte quidem &c. } In prima dicit, quòd de potentia principantis oporteat ipsum habere potentiam, per quam possit cogere & punire rebelles nolentes obedire sibi vel qualiter oportet principatum regere & dispensare, & quòd oporteat ipsum habere potentiam ad puniendum rebelles apparet, quia videmus ꝙ principans secundum legem nihil agens secundum voluntatem vltra legem, oportet ꝙ habeat potentiam, per quam puniat nolentes obedire legi, vel cōmittētes contra legem, quare similiter oportet principantem secundum suam voluntatem, qualis est in monarchia regali habere potentiam ad puniendum nolentes obedire sibi. Deinde cum dicit.

I ¶ Soluit istam dubitationem & dicit, quòd forte soluere dubitationem circa regem non est difficile. Manifestum est enim quòd oportet ipsum habere potentiam & maiorem potentiam, quàm sit potentia vnius, quia si non haberet maiorem, non posset illum vel illos punire, si nollent et obedire. Iterum & maiorē oportet ipsum habere potentiam quàm plurium simul, aliter nō posset illos punire, minorem tamen ꝙ sit potētia totius ciuitatis respectu multitudinis, quia si haberet maiorem potentiam ꝙ ciuitas, opprimeret eam & conueteret principatum i tyrannidē, sicut fecerunt quidam antiq, quando præfecerunt quendam in regem, quem dicebant Aesymnetem dederunt sibi custodias maioris potētiæ quàm vnius vel plurium insimul, minores tamē quàm ciuitatis totiꝰ. Similiter cum quidā alius Dionysius nomine, peteret custodias a Syracusanis, consuluit quidam illis, quòd darent tot custodias, quæ non excederent potentiā ciuitatis vel multitudinis, ne opprimeret eam, maiorem tamē custodiam quàm vnius, vel plurium insimul. Sic igitur manifestum est, quòd principantem secundum legem, oportet habere potentiam ad puniendum rebelles.

r Habet dubitationē & de potētia, vtrum oportet habere regnatorum robur aliquod circa ipsum quo possit cogere non volentes obedire, aut qualiter cōtingit principatum dispensare, si enim secundum legem sit dominus nihil agens secundum suā voluntatem præter legem, tamē necessarium existere ipsi potentiam qua custodiet leges.

Quæstio est etiam, vtrum habere debeat qui regnaturus est circa se potentiam quandam, qua possit compellere non parentes, vel quomodo gubernationem exercebit. Si enim habeat potestatem a legibus concessam, & nihil ex voluntate sua faciat præter leges, tamen necessaria erit sibi potentia, per quam leges tueri queat.

B

Forsan quidem de huiusmodi rege non difficile est determinare. Nam oportet ipsum vires habere, sed tales, vt unoquoque seperatim, & simul pluribus potentior sit, populo tamen sit impotentior, ut antiqui solebant custodiam ciuitatis tradere, quando aliquē præficiebant, quem Aesymnetam vocitabant, vel Tyrannum, & Dionysio sic postulanti circa se habere aliquos custodiæ causa, consuluit quidam Syracusanis tot esse dandos.

C

f Forte quidē igitur quæ circa regē talē non difficile determinare, oportet. n. ipsum quidē habere potentiā, esse autem tantā potentiā, vt sit ea quę singulorū & vnius, & simul pluriū maior, ea autem quæ multitudinis minor, quēadmodum antiqui custodias dederunt, quando præfecerunt ciuitati quendam, quam vocabant Esymnetem vel tyrānum, & Dionysio, quando petebat custodias, consuluit quidā Siracusanis dare tot custodias.

LECTIO XV.

D E rege autem qui secundum suam voluntatē omnia agat sermo instat nunc, & faciendū considerationē; qui quidē. n. secundum legem rex, non est species regni, sicut dicimus. In oibus. n. contingit esse ducatum exercitus perpetuum, puta in Democratia & Aristocratia, & multi faciunt vnum dominum dispensationis, talis enim quidam principatus est & circa Epidamnum & circa Opunta: Opunta autem circa aliquā partem minor est.

b De vocato aūt oīmode rege, hoc aūt est ī quo Rex principat oīb' secūdū suā voluntatē. Dicēdū, videtur aūt quibusdā, neq; secundū naturā esse quòd dominus sit cōmunium ciuium vnus, vbi cōsiliit ex similibus ciuitas.

D

E

LECTIO XV.

VErum de eo rege, qui cuncta ex voluntate sua gerit, consideratio nūc est faciendа. Nam ille qui secundum leges dicitur rex, non facit ut diximus regiæ gubernationis speciem, quia in cunctis Rebuspublicis cadere potest, ut sit quidam ducendo exercitui, quoties ciuitas bellum gerit, perpetuo præfectus, puta in populari statu, & optimatum gubernatione, pluresque auctoritatem vni committunt belligerendi. Est autem talis quædam deputatio apud Dyrachiū, & apud Sipontinos, licet apud Sipōtinos paulo cōstrictior.

Sed regia illa potestas plenissima, per quam rex omnia ex uoluntate sua gubernat, videtur quibusdam non esse secundum naturam, ut unus omnium dominus sit ciuium, cum ex similibus ciuitas constet.

LECTIO XV.

POstquam Philosophꝰ inquisiuit, vtrū magis expediat ciuitatem regi optimis legibus, an optimo viro. In parte ista inquirit, vtrum magis expediat ipsam regi vno viro optimo, an pluribus. Et diuiditur ī partes duas. In prima dat intentionē suā, & causam intentionis. In secūda prosequitur, ibi. { De uocato autem &c. } In prima dicit, quòd post prædicta restat dicēdū de rege simpliciter, qui in oibus secundū suā voluntā rē non ſm legē agit & regit, & nō ſm ꝙ mouetur ab alio, & de isto faciendа est cōsideratio. Et causa huius est, qa ille qui principatur ſm legem, non est rex simpliciter, nec principatus suus est species regni, sicut dictū fuit superius: & ꝙ non sit species regni apparet, quia ille principatus, qui est ducatus exercitus, reperitur in oibus politijs, sicut in statu multorū & optimatū. In istis enim faciunt vnū dominū ad regendū & dispensandū, & multi alij vnum faciunt ducem. Nō ergo iste ducatus est species regni. Talis autem fuit principatus, qui fuit circa Dyrachium & Siponтum, licet apud Sipontinos sit paulo constrictior, minore existente quàm prima. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur, & diuiditur in partes tres. In prima proponie dubita-

Universidad de Navarra
Biblioteca

Lectio. 8.

iudicationē. Secō arguit ad ipsam, ibi. ¶ Similibus enim &c.} F
Tertio determinat veritatem, ibi. ¶ Sed forte hæc &c.} In prima
reiūcit quā intentionem suam, dicit quòd de regno simpliciter, in
quo ipse dominatur omnibus secundum suam voluntatem,
& non secundum legem est nunc dicendum, quòd quibusdam ap
paret quòd non est secundum naturam:
nec ex inclinatione naturali, nec consonum rationi, quòd vnus sit dominus omnium secundum voluntatem, vbi ciuitas consisteret ex similibus secundum virtutem, idest, secundum dispositionem naturalē. Deinde cū dicit.

c ¶ Arguit ad quæstionem & ostendit, quòd non est naturale vnū dominari pluribus similibus illa secundum virtutem & dispositionem naturale. Et diuiditur in partes quatuor, secūdum quòd adducit quatuor rationes ad probationem huius. Secunda, ibi. ¶ At vero &c.} Tertia ibi. ¶ Adhuc melior &c.} Quarta ibi. ¶ Inconueniensq; forte &c.} Prima i duas. Primo ponit rationem illā. Secundo infert ex dictis, quòd melius est ciuitatem regi lege q̄ viro ibi. ¶ Propter quod &c.} In prima dicit, quòd similibus secundum dispositionem naturalem & secūdum virtutem, idē est iustum & eadem virtus. Dicim⁹ enim, quòd iustū est æquale. ergo quorum est eadem virtus & dispositio naturalis, idē est iustū & dignitas, quia dignitas attenditur secundum virtutē, & quorum nō est eadem virtus, nec dignitas eadem, nec iustum idem. Si igitur ponamus, quòd aliqui sint similes in virtute, eorum erit eadem dignitas & iustum: quare non expedit aliquem vnum dominari secundum voluntatem illis, quia non inesset eis eadem dignitas. Et sicut videmus in naturalibus, quòd non expedit inæquales habere par alimentum, aut eandem vestem, quia quod proficuum est vni, nociuum est alij. Sunt enim aliqui calidi, aliqui frigidi. Et manifestum est, quòd isti indigent diuersis alimētis, eodem modo est circa honores. Si enim inæquales secundū virtutem æquale recipiant, iniustum est, & si equales inæquale, similiter iniustum est. Si autem aliqui sint similes in virtute & dispositione naturali, & vnus principetur secundum suam voluntatem alijs, manifestū est, quòd equales inequale recipiunt, hoc ergo est inæquale & iniustum, quare manifestum est, quòd non expedit vnum dominari secundum virtutem equalibus & dispositione naturali. Deinde cum dicit.

d ¶ Infert ex dictis, quòd melius est optimam legem principari quàm optimum virum. Et primo facit hoc. Secundo adducit rationem ad probationē huius, ibi. ¶ At vero quęcumque &c.} Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ex eodem infert, quòd melius est legem principari quàm plures optimos, ibi. ¶ Secundum eandem &c.} In prima dicit, sicut dictū est, iustum est æquales secundum virtutem & dispositionem naturalem habere æquale, propter quod manifestum est, quòd si sint plures equales vel similes secundum virtutem & dispositionem naturalem, quòd vnus non est magis natus principari, vel subijci quàm alius, & ideo vnus non debet magis principari q̄ alius, & quia necesse est aliquem principari, iustum est quòd vicissim & secundum quendam ordinem principentur omnes & eodem modo. Principari autem eos secundum ordinem & vicissim lex quædam est. Est enim lex ordo quidam, quare manifestū est, quòd melius est & eligibilius legem principari quàm vnū aliquem ciuem. Deinde cum dicit.

Nam similibus natura idem ius esse necessarium est, & eandem dignitatem secundum naturam, quare vt parem habere impares alimoniam, aut vestem, nocuum est corporibus, ita & in honoribus res se habet, similiter ergo & inæquale æqualibus.

G

Ex quo non magis præesse, quàm subesse iustum est, & per vicissitudinem eodem modo. Et hæc iam lex, nam institutio lex est. Melius est igitur, vt lex dominetur, quàm aliquis ciuium.

Eadem; ista ratione, si quos præesse oportet, ita sunt præficiendi, ut custodes legum atque ministri, necesse est enim esse aliquos magistratus cum potestate, sed non vnum hunc esse debere aiunt in ciuium paritate.

H

Quæcumque tamen videtur per legem quidem terminari non posse, per hominem vero cognosci posse, prudenter cauens lex adiungit. Cætera iustissima intētione iudicari debere per eos, qui iudicijs præsunt. Ac insuper emendare permittit, quod videantur conantibus, vt melius disponatur, quàm sicut iacet.

I

Qui igitur legem præesse iubent, videntur iubere Deum præesse, & leges, qui autem hominem iubet præesse, aduingit & bestiam sæuam, libi-

c Similibus.n natura idē iustū, necessarium & eandē dignitatē secundū naturā esse, quare siquidem inæquales æquale alimentū habere vel vestimentum nociuū corporibus, sic habent & quæ circa honores, similiter & inæquales æquales.

d Propter quod quidem nihil magis principari quàm subijci, iustum est, & viciſsim igitur eodem modo hoc autem iam lex, ordo enim lex, legem ergo principari eligibilius magis quàm ciuium vnum aliquem.

e Secundum eandem autem rationem hanc vtique, si aliquos principari melius hos instituendū seruatores legis & ministros legum. Necessarium enim esse quosdam principatus, sed non hunc vnum esse aiunt iustum, similibus existētibus omnibus.

f At vero quęcumque non videtur posse determinare lex, neque homo vtiq; poterit nota facere, sed vniuersale lex instituit reliqua iustissima sententia indicare, & disponere principes. Adhuc autem omnia dirigere dant quodcumque videbitur tentantibus melius esse positis.

g Qui quidem intellectum iubet principari, videtur iubere principari Deum & leges, qui autem hominem iubet, apponit

cipari vel hominem secundum legem, quàm virum bonum secundum propriam voluntatem. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda soluit rationem adductam prius per simile ad probandum, quòd melius sit hominem principari quàm legem, ibi. ¶ Exemplum autem &c.} Adhuc prima in duas. Primo ostendit de quibus fertur lex, & quæ oportet dimittere principi. Secundo ponit rationem ad probandum, quòd melius est legē principari quàm hominē, ibi. ¶ Qui quidē &c.} In prima dicit, q̄ illa quæcumq; non possunt terminari per legem, nec homo secundum se potest facere nota & manifesta, nisi per prudentiā multā, & longa experientiā, lex vero de particularibus nihil ordinat secundum se, sed tārum in vniuersali. Est enunciatio vniuersalis, & ideo dictum est ipsam deficere in aliquo particulari, & talia dimitti principi, quæ oportet ipsum disponere & iudicare secundū rectā sententiā. Iterū si aliqd inueniat secundū rationē melius quàm lex posita determinet, illud dimittendū est principi vt ipse ordinet pro lege, ita q̄ duo dimittuntur principi, vnum est iudicare & disponere recte particularia per legem, vbi possibile est hoc fieri per legem. Secundum est, quòd vbi lex scripta deficit in aliquo casu particulari dirigat, & hoc est per virtutē ipsius propriā, vel si lex posita non sit bene ordinata secundum rationem, dimittitur principi, vt illa dimissa inueniat meliorem vel per se, vel de consensu multitudinis, & ordinet per legem. Deinde cum dicit.

g ¶ Adducit rationem ad probandum, quòd melius est legem principari quàm optimum virum secundum propriam voluntatem. Et est intelligendum, quòd vnumquodque maxime dicitur illud, vel secundum illud quod est principale in eo, sicut dicitur in decimo Ethi. Principale vero in homine est intellectus. Et ideo maxime homo dicitur intellectus vel secundum intellectum, & tunc dicitur homo maxime operari, cum operatur secundum intellectum.

Contingit autem q̄ homo aliquando operatur secūdum intellectum, ita q̄ non impedit a sensu omnino, nec sensu vincitur, nisi quantum sibi necessarius est, & tunc dicitur homo simpliciter operari, quia operatur secundum id quod simplicius est in eo, sed qa indiget sentiu: contingit aliquando operationi intellectus cōiungi appetitum sensitiuum, & tunc dicitur homo compositus, & cum homo operatur secūdum intellectum, nec impeditur a sensu, tunc operatur maxime secūdum intellectū & rationē, & secundum diuinum aliquid inexistēs, tum quia intellectus diuinum aliquid in eo est, tum quia operatur supra communem modum hominum. Dicit igitur quòd ille qui præcipit intellectui principari, vel homini secundum intellectum, ita quòd nō coniungatur appetitus sensitiuus aliqua liter retrahens, præcipit velut Deum, hoc est hominem secundum aliquid diuinū principari & legem, qui autem vult hominem principari cū comitante appetitu sensitiuo, apponit bestiam, idest apponit aliquid, p quod assimilatur homo bestijs scilicet appetitū sensitiuum, sed melius est principari aliquid diuinum quàm conjunctum bestiæ, quia si principetur homo secundum intellectum cum appetitu sensitiuo, cum in appetitu sint passiones peruertentes ipsum, & per consequens iudicium rationis, contingeret tandem, quòd principans existens in passione concupiscentiæ & iroris, quod bonos viros & virtuosos interficiet, hoc autem est inconueniens, quare melius est hominē per intellectum absolute principari, quàm per intellectum conjunctum appetitui sensitiuo. Cum igitur lex sit sine passione, & sit secundum rationem, relinquitur ipsam esse intellectum sine appetitu sensitiuo, quare melius est legem principari quàm hominem. Deinde cum dicit.

h ¶ Dissoluit rationem quę prius adducebatur ex simili in artibus operatiuis, ad probandum quòd melius sit hominem principari quàm legem, & primo per interemptionem assumpti. Secundo interimēdo similitudinē, ibi. ¶ Adhuc principaliores &c.} Prima in duas, secundum quòd dupliciter probat, quòd non est verum quod assumebatur. Secunda ibi. ¶ At non medici &c.} In prima dicit, quòd illud quod assumebatur prius ex simili in artibus, non videtur esse verum sed falsum. Assumebatur enim, q̄ non est bonum operari per artem, immo prauum sit, nec in politicis est bonum principari per legem, istud autem non est verū, immo melius est, quòd habentes artē operentur per eam q̄ alio aliquo modo. Et ratio huius est, quia operantes per artem secundum quòd huiusmodi non habent passiones, nec affectiones sibi coniunctas, & ideo propter amicitiam nihil operantur præter

A rationem, ex quo operantur per artem. Operantes enim per artem curant ægrotos, mercedem recusantes per gratiam id̄um, sed qui operantur per prudentiam propriam, possunt habere passiones coniunctas peruertentes appetitum sensitiuum, & per cō sequens iudicium rationis, multa faciunt sequentes passiones, dimittentes rationem, sicut principantes in politicis p passiones & affectiones, multa faciunt per gratiam dimittentes rationē rectā. Et propter hoc, quando amici ægroti alicuius suspicantur, quòd medici volunt illum interficere propter lucrum, quod recipiunt ab aliquo, tunc nolunt q̄ operētur circa ægrotum, nec curent eum secundum industriā propriam, sed volunt quòd operentur per artem, quare manifestum est, quòd melius est operari per artē quàm per industriā propriam, non igitur prauum est operari p artem, quemadmodū accipiebatur prius. Deinde cum dicit.

i ¶ Declarat secundo assumptū esse falsum, & dicit quòd melius est operari p illud, per quod certius operari potest & rectius, sed per artem certius & rectius potest operari quàm p rationem, quia operantem per rationē contingit habere passiones peruertentes iudicium, & propter hoc medici ægrotan tes ad seipsos vocant sanandos alios medicos, propter hoc licet, quòd sint passione, quamuis habeant habitum artis, & turbati a passione non possunt recte iudicare. Similiter illi qui sunt magistri palestræ, cum se exercent, vocant alios magistros vt videant si bene operentur ramquam non potentes recte iudicare de propriis: qui vt in pluribus non bene iudicant, nec vere de seipsis, quare manifestum est, quòd per passiones turbatur iudicium rationis. Operans autem per artem, passiones nō habet secundum quòd huiusmodi, quare certius & melius potest iudicare quàm per rationem, & tunc infert quandam conclusionem, quæ sequitur nō ex immediate dictis, sed ex prius dictis, & sequitur sic. Dictum est, quòd nō est iustum virum principari aliquibus similibus & æqualibus secundum virtutem & naturalem dispositionem, sed iustum est eos vicissim & secundum ordinem principari, & hoc est principari secundum legem. ergo iustum est principari secundum legem & operari. ergo cum lex sit medium, palam est, quòd quærentes iustum quęrunt medium. Deinde cum dicit.

k ¶ Soluit rationem per interemptionem similitudinis, & dicit, quòd ratio adhuc in alio deficit, non enim est simile in artibus & in politijs, & hoc apparet, quia leges politiarum, quæ confirmatæ sunt per consuetudinem, quia homines secundum illā viuere assueti sunt, sunt principaliores, & de principalioribus quàm leges operatiuarum artium, quia leges politiarum sunt de agibilibus in ordine ad finem politiæ, & de his per quę perficitur anima, sed leges artis, siue ea quæ sunt secundum artē sunt de his per quæ corpus perficitur sicut medicina. Sicut ergo anima est melior q̄ corpus & principalior, sic leges quæ sunt de his, per quæ perficitur anima, principaliores & meliores sunt quàm illę, quæ sunt de dispositionibus & de conferentibus ad corpus:

quare

quare manifestum est, quòd quamuis homo secundum artem iu-
dicet secure, & cum certitudine, tamen non certius per leges,
quæ sunt secundum consuetudinem, non secundum artem, cũ
istæ sint principaliores. Deinde cum dicit.

l Ponit secundam rationem ad principale scilicet, ad probandũ quòd non est natura-
le vnum dominari pluribus similibus se-
cundum virtutem, & dicit quòd adhuc ma-
nifestum est, q̃ non expedit vnum princi-
pari similibus secũdum virtutem, sed
magis plures, quia principantem oportet ad multa inspicere, sed vnus non potest bene inspicere. quare manifestũ est quòd oportet, quòd sint alij multi principantes sub ipso. ergo si a principio fuissent multi principantes, non videretur in aliquo differre, sed melius fuisset ordinatũ quàm sint multi sub ipso. si ergo vnus nõ potest principari nisi habeat sub se aliquos principantes, vbi autẽ omnes sunt similes & æquales secũdum virtutem, nullus naturaliter sub alio est, manifestum est quòd non est naturale vnum principari similibus & æqualibus secundum virtutem. Deinde cum dicit.

m ¶ Ponit tertiam rationem, & primo ponit eam. Secundo regreditur ad soluendum rationem, prius adductam, quòd melius sit bonum virum principari quàm bonam legem, ibi { Sunt autem &c. } In prima dicit, q̃ ex hoc, quod prius dictum est, manifestũ est, quòd non est naturale vnũ dominari pluribus, sed plures, quia secundũ quòd dictum est, virtuosis principari debet qui melior est, cũ ergo duo sint meliores vno, in similibus manifestũ quòd melius est plures dominari quàm vnum. & hoc est quod dicit Homerus. Duo simul euntes. Non plus ponit, sed supplendum est, quòd societas erit melior, quia vnus iuuabit alium, & hoc est quod Agamemnon petijt in oratione sua, quòd haberet tales consultores, quòd non esset iustum ipsum eis principari, sed q̃ illi essent comprincipantes cum illo. Manifestum igitur est, q̃ melius est plures principari quàm vnum, non est ergo secundũ naturam, quòd vnus principetur pluribus similibus secundum virtutem. Deinde cum dicit.

l At vero neq; facile prospicere multa vnũ. Oportebit igit multos esse sub ipso constituto principe, quare qd distet hoc a principio mox existere, vel vnum cõsistere hoc modo.

m Adhuc quod & prius dictũ est. Si quidem vir studiosus, q̃ melior principari dignius, vno autem duo boni meliores, hoc autem est quod dicitur simul duobus veniẽtibus, & oratio Agamenonis, tales mihi sodales, vt non iam principari iustum.

n Sunt autẽ & nunc de quibusdã principatus dominãtes iudicio, sicut iudex de quibus lex nõ potest determinare, q̃n de quibus potuit, nullus dubitat de ijs tamquã nõ vtiq; optime lex præceperit, iudicabit, sed q̃n hæc quidẽ cõtingit cõprehendi legibus, hæc autẽ impossibilia, Hæc sunt quę faciũt dubitare & quærere, vtrũ optimã legẽ principari eligibilius quàm optimũ virũ. De quibus n. cõsiliatur sunt impossibiliũ lege cõstituta esse. Nõ igitur hoc cõtradicũt, tamquàm nõ necessariũ esse hominẽ iudicãtẽ de talibus, sed qd non vnum solum, sed multos. Iudicat enim vnusquisque princeps eruditus a lege bene.

o Incõueniẽsq; forte vtiq; esse videbitur, si meli⁹ percipiat qs, duobus oculis, & duabus aurib⁹ iudicãs, & agẽs duobus pedibus & manib⁹, quàm multi multis. Q̃n & nũc oculos multos Monarchæ faciunt sibi, & aures & manus. & pedes. Eos. n. qui principatui & ipsius sunt amici faciunt cõprincipes, nõ amici qui dẽ igitur existentes nõ faciũt secundũ monarchæ voluntatẽ, si aũt amici & illi⁹ principat⁹ quo que amicos forte & similes, quare si hos extimat oportere principari æquales, & similes principari extimat oportere similiter. Qd qdẽ igitur dicũt dubitãtes aduersus regnũ, fere hæc sunt.

n ¶ Regreditur ad dissoluendum rationem prius adductam ad probandũ, q̃ melius est principari bonũ virum q̃ legem, & dicit q̃ in actionibus politicis sunt quædã quę oportet dimitti iudicio principãtis, sicut sunt illa, de q̃bus lex nõ põt determinare, in illis aũt de q̃bus põt lex determinare manifestũ est q̃ nullus dubitat, vtrũ bene ordinatus sit, nec intromittet se aliquis ad iudicandum de ipsis tamquam lex nõ bene ordinauerit, Propter quod in istis melius est legem principari, cum lex sit sine passionibus, per quas pertinet vtitur appetitus: per consequens iudicium rationis quàm principem, sed quia lex datur in vniuersali, aliqua possunt cõprehendi per legem, alia vero comprehẽdi est impossibile. Ex istis oritur dubitatio: vtrum melius est principari optimam legem vel optimum virũ. Illa vero de quibus principes consiliantur, non possunt esse ordinata per legem, quoniam si essent non inquirerent de istis per cõsilium, & ideo in talibus iudicabit princeps, in alijs vero de quibus determinauit lex nõ iudicabit. Et sic manifestum est, quòd ista non contradicunt legem principari in vniuersali, & principẽ in particulari, non enim recte potest duci quòd non sit expediens hominem bonum iudicare de talibus per legem nõ determinatis, sed dici potest, quòd non expedit vnum solum, sed magis plures, tunc enim plures iudicabunt optime, maxime si sint instructi secũdum legẽ. Deinde cũ dicit.

o ¶ Ponit quartam rationem & dicit, q̃ inconueniens est dicere, q̃ vnus duobus oculis & duabus auribus melius percipiat q̃ multi multis auribus & multis oculis. Et inconueniẽs est dicere, quòd vnus melius operetur duabus manibus & duobus pedibus quàm multi multis pedib⁹ & multis manibus. Similiter inconueniens est, quòd vnus melius iudicet per suam prudentiam quàm multi, & ideo videmus quòd principes faciunt sibi multos oculos, & multas manus & pedes, quia faciunt sibi multos comprincipantes: hos. nus vocat pedes, & manus, & oculos, quia per hos discernit & operatur. Faciunt autẽ comprincipes illos, qui sunt amici sui & principatus, quia si non essent amici vtriusque, sed alterius sicut principatus non curarent de bono principis: sed principatus. Item si non diligerent principatum, sed principem, non curarent de bono principatus. Oportet autem comprincipantes curare de bono principis & principatus: & ideo faciunt comprincipantes amicos sui & principatus: quia amici non faciunt nisi quod rectũ est & honestum: & si sint amici principis & principatus procurant bonum vtriusque: modo ita est quòd amicos oportet esse similes. Quare si istos oportet esse cõprincipantes illi, manifestum est, quòd similes & æquales secundum virtutem oportet similiter principari. Non igitur naturale est vnum secundum suam voluntatẽ principari aliquibus similib⁹ & æqualibus ei secundũ virtutem. Et adiungit recapitulando dicẽs: quòd ista sunt quæ faciunt dubitare de regno. Et est intelligendum circa id quod dictum est: quòd assumit principes sibi cõprincipantes amicos sui & principatus q̃ ratio principis sumitur a ratione principatus: & ideo bonum principis est in ordine ad principatus bonum: & ideo qui diligit principem secũdum quòd princeps est, diligit principatũ: sed ille qui principatur, duobus modis potest cõsiderari: vel secũdum quòd princeps: vel secundum quòd homo talis: & ideo potest aliquis diligere ipsum: vel secundum quòd princeps: vel secundum quòd talis homo. Si diligat ipsum secundum q̃ princeps, diligit principatũ: & procurãdo bona vnius, procurat bona alterius. Si diligat ipsum secundum quòd talis vel talis, non oportet quòd diligat principatum: & tunc procurat secundum quòd talis vel talis, non procurando de bono principatus.

LECTIO XVI.

Sed forte hæc in aliquibus quidẽ habent hoc modo, in aliquibus autem non sic, est enim aliquid natura despoticum, & aliud politicum & iustum & conferens, tyrannicum autem non est secũdum naturam, neque aliarum politiarum quæcumque transgressiones sunt, hæc enim fiunt quæ præter naturam.

b Sed ex dictis manifestum q̃ in similibus quidem & æqualibus, neque expediens est, neq; iustum, vnum dominũ esse omniũ, neq; non existentibus legibus, sed ipsum, tanquã sit lex neque legibus existẽtibus, neq; bonũ bonis, neque nõ bonis nõ bonum, neque si secundum virtutẽ melior sit, nisi modo quodam.

c Quis autẽ modus, dicendũ. Dictum est autem aliqualiter & prius, primo autem determinãdũ quid sit regnabile & quid sit Aristocraticũ & quid politicũ.

d Regnabile quidem igitur talis est multitudo quę nata est ferre genus superexcellens secundum virtutem ad præsulatum politicum. Aristocratia autem multitudo q̃ nata est ferre multitudinem porentem regi principatu liberorum ab ijs qui secũdum virtutem præsidibus ad politicum principatũ. Politica autem multitudo in qua nata est fieri multitudo politica, potens principari & subici secundum legem distribuentem principatus sm̃ dignitatem opulentis.

LECTIO XVI.

Postquam Philosophus posuit rõnes ad ostẽdendũ: q̃ nõ est naturale vnũ principari pluribus ẽm virtutẽ: in parte ista determinat veritatẽ, & diuidit in duas. In prima q̃ponit intentionẽ suam cũ quadã distinctione. In secunda manifestat eã ibi. (Sed ex dictis &c.) In prima dicit: ita dictũ est, q̃ non expedit vnũ dominari multis similibus: sed forte in aliquib⁹ expedit, in aliquibus aũt nõ expedit. Vnde est intelligendũ, q̃ aliquid est iustũ & cõferens ẽm naturã in ordine ad dominatiuã: aliud est iustũ & cõferens in ordine ad politicũ: & manifestũ est q̃ ista nõ sunt vnũ & idẽ, & hoc apparet: quia principatus dicitur⁹ est, in quo aliquis principatur alteri q̃ natus est subiici, sicut est seruus, & principatur primo & principaliter ad bonũ ꝓprium. Principatus aũt politicus est in quo principat aliquis liberis & æqualibus ẽm virtutẽ & ad bonũ subditorũ. Sicut ergo principatus isti sunt diuersi, sic iustũ qd est in ordine ad vnũ, non est idẽ qd iustum in ordine ad aliũ principatum, & ideo manifestũ est, q̃ non sunt idem iustum dominatiuũ & iustũ politicum. In tyrannide aũt & in aliis transgressis nõ est iustũ simpliciter: qa in illis politiis in quibus est finis pter naturã, nõ est iustũ simpliciter, sed in transgressis politiis est finis pter naturã, sunt .n. huiusmõi politiæ præter naturã: ergo in ipsis nõ est iustũ simpliciter vel ẽm naturã. Deinde cum dicit.

LECTIO XVI.

Sed hæc forsan in quibusdã ita se habent: in quibusdã autem non ita. Est enim quoddam natura dominabile, aliud regibile: aliud popolare, & iustum, & vile. Tyrannicum uero non est secundum naturam. nec ulla aliarum gubernationum, quæ rectã transgrediuntur formam, hæc enim fiunt præter naturam.

Sed ex his quæ dicta sunt, patet, quòd in similibus & paribus, nec utile est, neque iustum, vt vnus sit dominus omnium, neque si non sint leges, sed tanquam ipse sit lex, atque si sint leges, neque bonus, bonorum: neque non bonorum, non bonus: neque si secundum uirtutem sit melior, nisi per quendam modum.

Quis autẽ iste sit modus, dicendũ est, diximus uero aliqualiter & ante, sed primo determinandum est quid congruat regi, quid optimatibus, quid reipublicæ.

Regibus congruit huiusmodi multitudo, quæ natura apta sit ferre genus præstans uirtute ad principatum ciuilem, optimatibus uero congruens est multitudo liberorum quæ nata sit ad ferendum gubernationem eorum qui sunt secundum uirtutem primarij. Ad ciuilem gubernationem autẽ Reipublicæ congruit ea multitudo, in qua populus inuoscitur bellicus, qui gubernari possit & gubernare secũdum leges & æquitatem, impartiens tenuioribus honores & magistratus.

principat aliquis liberis & æqualibus ẽm virtutẽ & ad bonũ subditorũ. Sicut ergo principatus isti sunt diuersi, sic iustũ qd est in ordine ad vnũ, non est idẽ qd iustum in ordine ad aliũ principatum, & ideo manifestũ est, q̃ non sunt idem iustum dominatiuũ & iustũ politicum. In tyrannide aũt & in aliis transgressis nõ est iustũ simpliciter: qa in illis politiis in quibus est finis pter naturã, nõ est iustũ simpliciter, sed in transgressis politiis est finis pter naturã, sunt huiusmõi politiæ præter naturã: ergo in ipsis nõ est iustũ simpliciter vel ẽm naturã. Deinde cum dicit.

b ¶ Declarat solutionẽ in speciali, & primo declarat q̃ in similibus ẽm naturã & æqualiter se habentibus ad virtutẽ non est iustum esse vnum dñm, nisi aliquo modo. Secundo declarat quis est ille modus ibi. (Quis aũt.) In prima dicit, quòd patet ex dictis, q̃ nõ est ẽm naturam, nec expedit, nec iustum est, vnum principari similibus & æqualib⁹ ẽm virtutem, siue nõ principetur ẽm legẽ, sed secundum voluntatem suam, tanquã sit ipse lex, siue non principetur ẽm suam propriã voluntatem, sed secundũ legẽ, siue etiam princeps sit bonus & subditi boni, siue ipse sit malus, & ipsi mali, siue sit melior & excellẽtior oibus aliis in virtute ni si aliquo modo, apparet aũt hoc ex dictis. Sicut .n. dictũ est, iustũ est q̃ similib⁹ ẽm virtutẽ, sit eadẽ dignitas, si autẽ similibus ẽm virtutẽ vn⁹ prin ciparetur, nõ esset eis eadẽ dignitas. Iterũ dictum est prius, q̃ plures plura possunt videre, & rectius iudicãt q̃ vnus ex istis, manifestũ est, quòd non est iustum similibus existentibus secundum virtutem, vnum ex illis principari. Deinde cum dicit.

c ¶ Declarat quis est modus ille quo expedit vnum principari pluribus, & primo præmittit intentum suum. Secundo prosequitur, ibi { Regnabile quidem &c. } in prima dicit, q̃ dicendum est quis est modus ille quo expedit vnum principari pluribus & qualiter. Aliqualiter autem dictum est prius quis est modus ille, scilicet vbi quæ fuit. Vtrũ excedens omnes alios virtute, esset eius. Sed antequã dicamus quis est modus ille, dicendũ est quid sit regius status & optimatum & politicus. Et ratio huius est, quia ista sunt obiecta politiarum, & ex ratione istorum aliqualiter apparebit propositum. Deinde cum dicit.

d ¶ Prosequit, & primo declarat quid est vnumquodq; istorũ. Secundo declarat modũ illũ, ibi { Cũ igitur &c. } in prima dicit q̃ regius status est cui subiicitur multitudo q̃ nata est subiici ẽm inclinationẽ naturalẽ alicui superexcellenti in virtute ad principatũ politicũ vel regalẽ. Status optimatũ uero ẽ cui subiicit multitudo q̃ nata est sustinere dominiũ multitudinis studiosorum, q̃s. multitudo studiosorum nata est regi principatu optimatũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

& liberorum ab his qui principantur secundū virtutem in ordine qui politicum principatum, politicus autē est multitudo quæ nata est subijci & principari quandoque secundum legem, secū dum quam distribuitur principatus vel dignitates remotioribus, aliqui textus legunt opulentis, & ideo intelligendum est opulētis vel egenis, vtrisque tamen virtuosis. Deinde cum dicit.

e ¶ Declarat quis est ille modus, secundum quem expedit vnum principari pluribus & qualiter, & primo facit hoc. Secūdo recapitulat, ibi. ¶ De regno quidem &c. ¶ In prima dicit, quòd si contingat vnū totum genus vel vnū inter alios sic differre in genere ab alijs secundum virtutem, vt virtus eius excedat virtutem omnium aliorum, iustum est hoc genus esse regale, vel illum si sit vnus & regnum & dominium esse vnam omnium, hoc enim est secūdum naturā, quòd ille qui excedit secundum virtutem sit dominus aliorum. Ergo si virtus alicuius excedat virtutem aliorum, naturale est, quòd iste sit rex & dominus, nec solū propter hoc iustum est illum esse regem, quia excedit absolute sicut est prīdictum, quòd omnes illi qui instituerunt politias, dixerunt q̄ iustum est principari illum qui excedit, sicut & qui optimatū & qui paucorum potentum, & qui populare statum instituerunt: omnes enim cōsiderantes ad excessum, dixerunt illum qui excedit debere principari, quamuis non eundem excessum ponerent, sed q̄dam secūdum virtutem, quidam secundum diuitias, alij secundum libertatem, sed expedit istō principari qui excedit alios secundum virtutem, nec expedit interimere vel relegare vel fugare, hoc enim esset tollere regulam viuendi a ciuitate vel regione. Iterum non expedit istum principari secundum partem, sed omnibus, nec secundum aliquod tempus, sed semper, quia pars non est nata excedere suum totum, sed iste in virtute excedit omnes alios, ergo alij sunt pars respectu istius, ergo non sunt nati excedere ipsum sed semper excedens magis secūdum virtutem debet principari. Quare reliquitur istum debere principari omnibus & semper & dominum esse, & omnes illi tali obedire, quasi ex inclinatione naturali, sed est intelligendū, q̄ quamuis multi conueniant in virtute & disciplina, oportet tamen quandoq; vnum principari principatu regali, est enim aliqua multitudo virtuosorum, & hæc dignitatem habet, & dicitur multitudo politica, alia est quæ deficit a ratione multum, & hæc dicitur damnatiua, vtramque expedit regi principatu regali, primam inquantū est vnus qui excedit omnes alios in virtute, aliam autem expedit regi vno inquantum est aliquis qui excedit omnes alios in virtute, sed differt, quia in prima principatus politicus multum distat a damnatiuo principatu, in secunda autem multum appropinquat, quia multitudo ista a ratione deficit, prima autem non. Item differt, quia secundum regnū diuturnius est quām primum, quia ad secundum minus de virtute sufficit quām ad primum, & ideo facilius potest inueniri vnus qui excedat alios, in primo nō. In prima enim multitudine, quia omnes attinguntad rationē, cōtingit esse aliquos qui possunt inuenire diuersas vias & modos ad expellendum principem, nō sic est in secunda, quia in secunda deficiunt a ratione, & ideo nō possunt inuenire vias & cautelas contra principantem, & ideo secundus principatus plus durat quām primus. Deinde cū dicit.

f ¶ Recapitulat & dicit, quòd de monarchia regali quas habet differētias & modos, & quę sunt, & vtrum nō expediat vnū principari, & q̄ expediat, & quomodo dictum est. Deinde cum dicit.

g ¶ Declarat q̄ eadē est virtus optimi regis & viri studiosi, & adiungit etiam statū optimatum, & primo hoc declarat. Secundo continuat se ad dicenda, ibi. ¶ Determinatis autem ijs &c. ¶ Prima in duas. Primo ostēdit, quòd eadem est virtus, per quam aliquis instituit Rempublicā optimatum & regnū optimum & viri studiosi. Secundo ex dictis infert vnam esse disciplinam, & per consequēs vnam virtutem regis optimi & politici & optimi viri, ibi. ¶ Quare erunt &c. ¶ In prima dicit quòd cum sint tres politiæ rectē ordinatæ secundū q̄ dictū est prius, illa inter alias optima est, quæ regitur & dispēsatur ab optimo viro, vel ab optimis viris, quia ad optimū finē ordinatur, semper. n. quod fit ab optimo agente, ad optimū finem ordinatur per se. Illa igitur quę ab optimo viro vel optimis viris dispensatur optima est. Ea autem est politia illa, in qua principatur vnus vel totū vnū genus, vel in qua multitudo excellens secundum virtutem principatur, in qua quidā possunt subici & principari ad electissimā & perfectissimam vitam, scilicet, quę est secundum virtutem perfectissimam. Ostensum autē fuit quòd aliquo modo eadem est virtus optimi viri & optimi ciuis, quare manifestum est, quòd eodem modo & per eandem virtutem per quam aliquis est vir studiosus, instituit has politias, scilicet regnum & optimatum statum. Deinde cum dicit.

h ¶ Ex dictis infert vnam esse disciplinam, & per consequens virtutem vnam regis optimi & politici & optimi viri, & dicit, quòd si eadem est virtus per quam instituitur politia optimi viri, & viri studiosi, manifestum est quòd eadem erit disciplina & eędem consuetudines quę faciunt virum studiosum, & quæ faciunt ciuem politicum & regales viros, ratio autem huius consequētiæ est, quia per illam virtutē per quā aliqua causa per se & primo instituit aliquem effectum, per eandem est & determinatur, per idem enim est aliquid & operatur. Sed per virtutem boni & studiosi viri instituit Rex politiam regalem, & institutor status optimatum, statum optimatum, vt probatum est prius. Ergo per eandem sunt, hic autem est Rex, hic autem est institutor status optimatum. Deinde cum dicit.

i ¶ Continuat se ad dicenda, & dicit quòd his determinatis, considerandū est quæliter, & quomodo sit instituenda optima Respublica, & quomodo necesse est eum qui debet de ea facere speculationē conuenientē prius in vniuersali de ea considerare.

Quando igitur aut totū genus: aut inter alios vnum aliquem ita præcellere contingat: vt vnius ipsius virtus maior sit aliorum omnium virtute: tūc iustum est hoc eße regium genus: & omnium dominari: & hunc vnum esse regem. Vt enim dictum est prius, non solum id habet iustitiā quam præferre solent Rerumpu. institutores, & qui optimatum & qui paucorum potentiā: & qui populārem, omnes enim secundum excellentiam tribuunt: sed excellentiam, non eādem: sed secundū prius dictam, neque interficere, neque in exilium agere: neque relegare hūc posse decet: neque dignari: vt per vices gubernet, non enim natura fit: vt pars superet totum: habenti vero tantam excellentiam hoc accidit. Restat ergo vt huic suadenti pareatur, & potestatem eum habere non per vices sed simpliciter.

De regia igitur gubernatione: & quas differentias habeat: & vtrum vtile sit ciuitatibus vel non: & quibus & quomodo in hunc modum determinatum, sit.

Cū uero tres dixerimus eße rectas gubernandi species, harum uero necessarium sit eam esse optimam quæ ab optimis gubernetur: talis autem est in qua contingit aut vnum aliquem omnīū, aut genus totum: aut multitudinē uirtute præstantem gubernare eos: qui gubernari uoleant, ad eam uitam, quæ sit maxime expetenda, & in primis libris ostensum sit necessarium esse, ut sit eadem uirtus boni uiri, & ciuis optimæ ciuitatis. patet quòd eodem modo, & per eadem fit uir bonus, & ciuitatem statueret quis ab optimis gubernari, uel a rege.

a Quando igitur totū genus aut vnus aliquis excellit omnes alios in virtute, ita quòd virtus illius vnius sit maior virtute totius generis aut totius ciuitatis, tunc iustum est quòd ille vnus regnet & dominetur omnibus, & quòd sit rex totius ciuitatis. Et hoc est quod dicit, quando igitur totū genus aut inter alios vnum aliquem ita præcellere contingat, vt virtus illius vnius sit maior virtute totius generis aut totius ciuitatis, tunc iustum est hoc eße regium genus, & omnium dominari, & hunc vnum esse regem. Vt enim dictum est prius, non solum id habet iustitiā quam præferre solent Rerumpublicarum institutores, & qui optimatum & qui paucorum potentiā, & qui populārem, omnes enim secundum excellentiam tribuunt, sed excellentiam non eādem, sed secundū prius dictam, neque interficere, neque in exilium agere, neque relegare hūc posse decet, neque dignari, vt per vices gubernet, non enim natura fit, vt pars superet totum, habenti vero tantam excellentiam hoc accidit. Restat ergo vt huic suadenti pareatur, & potestatem eum habere non per vices sed simpliciter.

b De regno quidē igitur quas habet differentias, & vtrū nō expediat ciuitatib', aut expediat, & quibus & quomodo, determinatum sit hoc modo.

c Quāutē tres dicimus esse rectas politias. Horū autē necessariū optimā esse eam quæ ab optimis dispensatur, talis aūt est in qua accidit vel vnum aliquē simul omniū, vel genus totum, vel multitudinem excedentem esse secundum virtutem. ijs quidem subici potentibus, ijs autē principari ad delectissimam vitam. In primis autem sermonibus ostensum est, quòd eandem necessarium viri virtutem esse & ciuis optimæ ciuitatis, manifestum quòd eodē modo, & per eandē fit vir studiosus, & ciuitatem instituet vtique quis Aristocratizatam & regno gubernatam.

d De regno quidē igitur quas habet differentias, & vtrū nō expediat ciuitatib', aut expediat, & quibus & quomodo, determinatum sit hoc modo.

e Cū igitur vel genus totū, vel aliorū vnū acciderit esse differētē secundū virtutē tantū, vt excedat quæ illius, eam quæ aliorū oīum, tūc iustū est genus hoc esse regale & dominās oīum, & regē vnū hūc. Sicut. n. dictū prī', nō solū sic habet secundū iustū quod proferre cōsueuerunt qui politias instituerint, & qui Aristocratias & qui Oligarchias, & iterum qui Democratias, penitus. n. secundū excessum volūt, sed excessum nō eundē, immo secundū qđ prius dictū est, neq; enim occidere, vel fugare, neq; relegare vtiq; talē decēs est, neque vllo subici secūdū partē, nō enim nata est pars excellere ipsum oē, ei autē qui tantā excellētiā habet, hoc accidit, quare relinquitur solum obedire tali & dominum esse, non secundum partem sed simpliciter.

f De regno quidē igitur quas habet differentias, & vtrū nō expediat ciuitatib', aut expediat, & quibus & quomodo, determinatum sit hoc modo.

g Qm autē tres dicimus esse rectas politias. Horū autē necessariū optimā esse eam quæ ab optimis dispensatur, talis aūt est in qua accidit vel vnum aliquē simul omniū, vel genus totum, vel multitudinem excedentem esse secundum virtutem. ijs quidem subici potentibus, ijs autē principari ad delectissimam vitam. In primis autem sermonibus ostensum est, quòd eandem necessarium viri virtutem esse & ciuis optimæ ciuitatis, manifestum quòd eodē modo, & per eandē fit vir studiosus, & ciuitatem instituet vtique quis Aristocratizatam & regno gubernatam.

Itaque eadem ferē disciplina & ijdem mores facient studiosum uirum, qui faciunt ciuilem & regium.

His determinatis conandum iam erit de optima Republica dicere, quem admodum fiat, & quomodo constituatur, nam necesse est de illa conuenientem considerationem facere.

ARISTOTELIS POLITICORVM

LIBER QVARTVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

POstquam Philosophus determinauit de politia optima, puta de regno, & distinxit eius modos & dissoluit quasdam dubitationes ex quibus apparet natura ipsius scilicet, monarchiæ ideſt potestatis regalis, pro sequitur de alijs politijs. Et diuiditur in duas. In prima ostendit de quibus & quo ordine, considerandum est in hac scientia, & q̄ sunt considerata, & q̄ restant considerāda a. Secūdo prosequitur de illis, ibi. ¶ Vt igitē &c. ¶ prima in tres. In prima ostēdit quę sunt considerāda in hac scientia. Secundo ostendit quæ sunt cōsiderata, & quę restāt considerandā, ibi. ¶ Quoniā aūt in prima &c. ¶ In tertia ostēdit quo ordine eō siderandum est, ibi. ¶ Nobis autem &c. ¶ Adhuc primā duas. In prima ostendit, q̄ istius scientiæ est cōsiderare de politia optima, quæ, & qualis sit, & quibus & qualibus congruit. Secundo ostendit quæ sunt illa vniuersaliter q̄ pertinent ad considerationē huius scientiæ, ibi. ¶ Quam optimā sim pliciter &c. ¶ In prima intendit istam rationem, in omnibus artibus factiuis, & in omnibus scientijs actiuis, quæ non versantur circa aliquam naturam particularem, sed circa aliquod vnum commune, & quæ perfecte considerant aliquod vnum commune, vnius est considerare qualis dispositio conuenit vnicuique illorum, quæ sunt sub illo communi, & qualis est optima quæ competit illi communi, & primo: sed politica est scientia actiua considerativa alicuius vnius communis, non particularis, & perfecte considerat illud: quare ipsius est considerare quæ politia est optima, & quæ politia quibus conuenit. Circa istam rationem sic procedit. Supposita minore, primo probat maiorē, & eam ponit. Secundo concludit conclusionem, ibi. ¶ Quare manifestum &c. ¶ Circa primum intelligendum est, quòd scientiæ omnes aliquod subiectum considerant, sed in quibusdam contingit esse illud vniuocum, in alijs autem non vniuocum, sed analogum, dictum de pluribus per attributionem ad aliquod prius inter illa. Et sicut est in speculatiuis, sic etiam est in actiuis & factiuis, quæ sunt quædam scientiæ actiuæ & factiuæ considerantes aliquod vnum dictum de pluribus per attributionem ad aliquod primum. Et in talibus proponit propositionem suam maiorem. Et dicit quòd in omnibus artibus factiuis & scientijs actiuis, quæ non considerant particulare aliquod, sed considerant aliquod vnum commune pluribus secundum analogiā perfecte considerantibus, illud commune vnius est considerare, quæ & qualis ē dispositio vniuscuiusque illorum habentium attributionem ad primum, & qualis est optima dispositio quę competit illi primo, ad quod alia habent attributionem. Et declarat istā propositionem, quia ars exercitatiua considerat q̄ & qualis exercitatio, cui, & quali corpori conueniat. Considerat etiā quæ est exercitatio optima, quæ optime dispositio corpori conuenit. Optima. n. exercitatio cōuenit ei q̄ est optime dispositus & proportionatus secūdū naturā, & illa exercitatio, quæ cōpetit pluribus habētibus attributionē ad aliqđ vnū, illa vni oibus cōpetit secūdū attributionē. Illa. n. est cōsideratio exercitatiuę artis. Et si aliquis obijciat q̄ exercitatiua nō debet cōsiderare dispositionē illā optimā, q̄a nullus attingit ad eam. Hoc remouēs dicit, q̄ si aliquis non desideret dispositionem optimam, vel quæ sibi possibilis est, nec scientiam, vel habitum eorum, quæ circa exercitationem illam sunt, tamen ars exercitatiua de illis debet considerare. Iterum ars exercitatiua debet disponere potentiam exercitati ad hanc, similiter medicina considerat sanitatem, & quæ & qualis, cui & quali corpori conueniat. Considerat etiam dispositiones corporum, puta complexiones, & quæ complexio optima, & quę sanitas optime complexionato congruit. Similiter est circa artem faciendi vestes & circa omnes alias artes, & ratio huius est, quoniam si aliqua scientia considerat aliquam naturam, considerat passiones illius, considerat etiam

LECTIO I.

NOīb' artib' & sciētijs ijs, q̄ nō sm particulā fiunt sed circa gen' vnum aliqđ, pfectis existētib', vni' est cōsiderare qđ cōgruit circa vnūqđq; genus, puta exercitatio corpori qualis quali expediat, & quæ optima, ei. n. q optime apt' natus & ,pportionatus, optimā necessariu cōgruere. Et q̄ plurimis vna oībus. Etenim hæc exercitatiuæ opus est. Adhuc aūt si quis nō attiētē desideret, nec habitū, nec sciam eorū q̄ circa Agoniā, nihil min' exercitatoris disciplię & gymnastici est ppare, & hāc adhuc potētiā. Similiter

LECTIO I.

NCunctis artibus & scientijs quæ non circa partem, sed circa genus aliquod perfecte existunt, unius est considerare, quid cuique conueniat generi, ceu exercitatio corporis qualis quali conueniat, & quæ sit optima. Optime enim natura disposito, & optime affluenti, optimam conuenire necessarium est, & quæ plurimis una omnibus. Etenim hoc gymnasticæ est. Præterea uero si quis non exactam illam cupiat habitudinem, & scientiam circa certamina, nihilominus magistri Gymnasiorum est hanc potentiam præparare. Eodemque modo in

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnia, quæ attributionem habent ad illã naturam. Iterum passiones illorum attributorum, sed passio primi in scientia est dispositio eius optima. Passiones eorum quæ attribuuntur sunt quales illis congruunt, & ideo eiusdem scientiæ est conũderare, & optimã dispositionẽ, & q̃ quali congruit. Deinde cum dicit.

b ¶ Concludit cõclusionẽ, & dicit, q̃ ex istis manifestũ est, q̃ scientiæ eiusdẽ, s. politicę est considerare quæ est optima politia. Hoc autẽ est quę maxime desideratur, & est secundũ voluntatem, si nõ sit impedimentum per aliq̃d extrinsecũ. Cõtingit. n. per aliquod impediẽs q̃ aliqs nõ appetit optimã politiã. Iterũ politica scientia cõsiderat quæ politia quibus cõuenit. Sunt. n. multi qui nõ possunt attingere ad optimã quæ illis cõpetat, sed ad illam q̃ illis congruit. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostẽdit q̃ pertinẽt ad cõsiderationẽ vniuersaliter huius scięti æ. Et primo ostendit de quibus ex consequenti, puta de differentijs legum & politiarũ, ibi. ¶ Propter qd̃ &c. ¶ Pria i duas. In prima facit qd̃ dictũ est. In secunda tãgit de defectu quorundã circa prędicta, ibi. ¶ Quo plurimi &c. ¶ In prima dicit, q̃ manifestũ é ex dictis, q̃ politicus considerat politiũ simpliciter. Sicut. n. dictũ est considerans aliquã naturã, considerat quæ est optima dispositio eius, & ideo cõsiderãs politiã cõsiderat eã q̃ est optima, sed politicus de politia considerat, quare manifestũ est q̃ politicus & legislator considerãt de optima politia. Iterũ ad ipsum pertinet considerare quæ est politia optima ex suppositione. Si. n. in ciuitate aliqua sint plures virtuosi excedentes alios in virtute, & populus inclinetur ad virtutem, his suppositis optima politia regitur illi. Iterũ ad politicũ pertinet cõsiderare politiã, q̃ est ex suppositione, non ex suppositione simpliciter, sed ex suppositione alicuius, quod non est bonum simpliciter. Si. n. ista sit politia, oportet considerare in principio qualiter poterit fieri, & qualiter poterit conseruari in multo tẽpore. Si enim aliqua ciuitas non regeretur optima politia simpliciter, nec etiam sufficienti in per se necessarijs, nec etiam optima ex suppositione quę ei cõtingere põt, sed quadã alia politia peiori ista ex suppositione non simpliciter, sed alicuius quod non est simpliciter bonum. Item præter omnia ista considerat politicus quæ politia cui ciuitati congruit. Deinde cum dicit.

d ¶ Tangit defectũ quorundã circa prędicta. Et diuiditur i duas, secundũ q̃ dupliciter eos reprobat. Secunda, ibi. {Oportet autem &c. } In prima dicit, dictũ est, q̃ politicus debet cõsiderare politiã optimã simpliciter, & ex suppositione quæ pluribus ciuitatibus congruit. Sicut medicus nõ solũ cõsiderat sanitatem simpliciter, sed sanitatẽ q̃ cõpetit ipsi, in hoc autẽ multi loquentiũ de politia defecerũt. Et si in alĩ quibus dicant bene, tñ in politijs quæ nõ sunt optimæ, opportune tamẽ aliquibus ciuitatib⁹ defecerũt, quia politicus nõ solũ habet considerare politiã simpliciter optimã, sed ex suppositione, & q̃ cuiq; cõgruit, & quę possibilis est. Similiter debet politicus cõsiderare politiã faciliorẽ & communiorẽ omnibus. Illi autẽ solũ de optima politia dicunt minauerũt, q̃ multis indiget, ad quã pauci pungere possunt. Et ideo solũ de illa q̃ vix, aut nunquã esse põt, cõsideraverunt, Alij considerauerũt politiã magis cõem, & nihil de optima dixerũt, vñ reprobãtur quotidiã politias, sicut politias Laconicorũ, & liqua alia est q̃ approbãda est, & quam laudam⁹. Et ideo manifestũ est, q̃ errauerũt. Deinde cũ dicit.

e ¶ Secũdo improbat illos, reprobãt autẽ eos in hoc, q̃ volueruẽt alias politias corrigere, in quo errauerũt. Et dicit, q̃ volentẽ corrigere aliquam politiã, oportet talẽ modũ & ordinẽ inuenire ad quę possunt ciues suaderi & prosequi faciliter. Nã. n. minus difficile vẽt corrigere politiã aliquã quam instituere eam a principio, sicut nõ vẽ minus esse difficile addiscere, postq̃ aliqs oblitꝰ est, & a principio, sic aũt isti non fecerũt, oportebat autẽ. Oportet. n. q̃ vult cõ. Oportet domari, & qualiter oportet obseruare transgredientes ipsas. Igitur manifestũ, quod necesse est politicum considerare leges & differentias politiarum. Et primo facit hoc. Secundo dicit, quòd ad ipsum pertinet considerare differentias legum, ibi. {Cum eadem autem &c. } In prima dicit, quòd præter ea quæ dicta sunt, oportet politicum considerare per quæ, & quomodo contingit auxiliari politijs existentibus, cum fuerit error in illis, sicut præ tactum fuit in præcedentibus. Hoc autẽ non potest fieri nisi manifestum sit, quæ sint differẽtiæ & species politiarum, quia non est possibile aliquem auxiliari per se in eo quod nõ nouit, aliqui enim dicũt popularem esse vnã tãtum, similiter etiã & paucorum, nunc autem istud non est verũ, sunt enim plures species vtriusque istarum. Oportet igitur politicum, si debeat auxiliari politijs existentibus, & dirigere eas, considerare differentias ipsarum, quot sunt, & qualiter etiam componantur ex principijs suis. Consequẽter cum dicit.

g Declarat, quòd oportet ipsum considerare de differẽtijs legum dicens, quòd cum considerationę prędictorum oportet considerare de legibus, puta quæ sint optimæ simpliciter, idest quæ sint optimę secundum vnãquamq; politiam, & quæ, & quales vnicuique illarum conueniũt. Cuius ratio est, quoniam leges omnes seruntur, vel ferri debent, secundum quòd comperit politiæ per se, & non econuerso politias ordinare secundum q̃ competit legibus. Politia enim est ordo principatuũ in ciuitate, secundum quẽ distribuunt ipsi principatus fm rationẽ, & secũdũ quem attẽditur, quem oportet esse dominantem in ciuitate, & quis etiã sit finis cõciatiõis eiusdẽ. Ista aũt determinantur per leges. Leges. n. separatæ, seorsum acceptę sunt enunciationes de agibilibus significantes Prædictum ordinẽ. s. Q̃ oportet esse differẽtias, & q̃s finis ciuitatis, & qualiter, & qõo oportet domari, & qualiter oportet obseruare transgredientes ipsas quarum palam q̃ differentias & numerum necessarium habere politiæ vnius cuiusq;, & ad legum positiones. Non enim possibile est easdem leges conferre Oligarchijs neq; Democratiis omnibus: siquidem plures & non vna Democratia, neque Oligarchia solum est.

h Quoniam autẽ in prima Methodo, politiarũ diuisimus tres quidem rectas politias, regnũ aristocratiam, politicam. Tres autem harum transgressiones, tyrannidem quidem regni: Oligarchiam autem Aristocratiæ, Democratiam autem politię: & de Aristocratia autem quidem in regno dictum est. De optima enim politia considerare idem & de iis est dicere nominibus: vult enim vtrumque consistere secundum virtutem diffusam Adhuc autem quid differant inuicem Aristocratia, & regnum, & quando oportet regnum putare, determinatum est prius.

i Reliquum de politia percurrere ea quæ communi nomine appellatur & de aliis politiis, Oligarchia, & Democratia, & tyrannide.

medicina, & in fabricatione nauium, & vestium, & in omni alio artificio videmus contingere.

Quare manifestum est, quòd eiusdem est scientiæ videre quæ optima Respublica, & qualis maxime ad votum foret, nullo externorum eam impediente, & quæ quibus conueniant. Nam plures optimam assequi, forsan impossibile est.

Itaque & ea quæ sit simpliciter optima, & ea quæ quantum fieri potest optima, latere non debet legis conditorem, ac uere ciuilem hominem, ac præterea tertia quæ sit ex suppositione, nam oportet datam quoque considerare posse, quemadmodum ab initio constituatur, & constituta conseruetur quàm plurimo tempore. Dico autem, ceu si cui ciuitati contigerit ne que optimam gubernationem habere, neque necessaria illi adesse, neque illis ipsis q̃ adsint recte uti, sed alijs deterioribus. Præter hæc autem omnia eam gubernationem quæ omnibus maxime congruat ciuitatibus nosse oportet.

Vt tradunt plurimi eorum qui de Republica tractant, & si de aliis recte dicunt, de utilibus certe aberrant, non solum enim optimam Rempublicam considerare oportet, sed etiam illam, quæ in usum cadere possit, & quæ sit facilior, & communior omnibus, nunc autem alii supremam quærunt solum, multis sane adminiculis indigentem, alii magis communem aliquam tradentes, tollentesque eas, quæ in usu sunt, Laconicam, uel aliam quandam commendant.

At enim oportet talem institutionem Reipublicæ inducere ut uelint, ac possint homines ex his, quæ sibi adsunt faciliter eam recipere. Nam est non minus difficile corrigere Rempublicam iam institutam, quàm ab initio instituere, quemadmodum & post discere, quàm ab initio didicisse.

Quapropter non solum his, quæ libris scriptæ sunt Respu. uerũetiam illis

corrigere aliquam politiam, prius amouere inordinationes quæ sunt in illa politia, & deinde inducere nouum ordinem. Sicut si aliquis vult calefacere frigidum, oportet, q̃ prius natura abijciat formam frigiditatis, & postmodum indueat formam caliditatis, sic in proposito. Non sic autem fecerunt isti, & ideo errauerunt in corrigendo. Deinde cum dicit.

f ¶ Declarat, quòd oportet politicum considerare quæ sunt differentiæ

A differentias & numerum ipsarum, & differentias, quæ sunt secũdum differentias & numerum politiarum, quia non est possibile easdem leges conferre statui populari, & paucorum: leges enim differunt secundũ diuersitatẽ finis: status aũt popularis, & paucorum non est idem finis, nec etiam eædem leges competunt omnib⁹ modis statui populari, sicut nec oibus modis statui paucorũ, sinos supponam⁹ q̃ nõ sit popularis vna tãtũ, nec paucorũ vna tantum, sed multæ. Si enim sunt multę, aliqualiter diuersos fines habent, leges vero diuersificantur secundum diuersitatem finium. Consequẽter cum dicit,

h ¶ Declarat quę de prædictis considerata sunt, & quæ restãt considerãda. Et diuiditur in duas. Quoniam primo declarat quę sunt considerata. Secundo cum dicit. {Reliquum de politia &c. } Declarat q̃ restant considerandа Primo igitur dicit q̃ in præcedẽti methodo distinximus politias in rectas & trãsgressas. Rectas quidẽ vt sunt reguum, q̃ est optimum, & optimatum, & ea quæ dicitur cõmuni nomine politia. Transgressæ autem sunt tyrannis quæ a regno transgreditur, & propter hoc est pessima, & paucorum quæ transgreditur ab optimatu, & popularis quæ a politia. Adhuc autem cõsideratum est in præcedentibus de regno & de statu optimatum. Idem. n. est cõsiderare de his quæ significãt p̃ ista nomina, & de optima politia, vtraque enim illarum duatũ intendit principaliter in finem, qui est secundum virtutem, & ad ipsam virtutẽ multam & perfectã existentẽ. Iterũ consideratũ est i quo differũt regnũ, & Resp. optimatum, & quando etiam oportet regnũ eẽ, & quibus oportet viuere sub regno. Deinde cum dicit.

i ¶ Declarat q̃ restãt cõsiderandа, & circa hoc duo facit. Prio tãgit hoc qd̃ dictũ é. Secõda ostendit quare fecerat mẽtionem de trãsgressis politijs: declarat q̃ illarũ é magis, & q̃ minus mala, ibi. {Manifestũ qdẽ igit &c. } Circa primũ dicit. q̃ post ea quę determinata sunt,

quæ reuera existunt auxiliari posse oportet ciuilem hominem, vt diximus Hoc autem facere non potest, si ignoret, quot sint species earum. Nam nũc quidam putant vnam esse popularem & vnam paucorum potentium: quod non est verum. Itaque oportet latere differentias omnium, & quot sint, & quotupliciter componantur.

B

Leges etiam simul cum his considerandæ erunt quæ sint optimæ, & quæ conueniant vnicuique gubernationi. Sunt enim leges omnes ad Rempu. accommodandæ: non autem Respu. ad legem. Est nanque Respu. institutio ciuitatis circa magistratus honorescq; publicos: quemadmodũ debeant imperiri: & in quo potestas auctoritasque summa debeat consistere: & qui sit finis cuiusque societatis. Leges autem earum variæ sunt: per quas modus Reipu. gubernandæ significatur: secũdum quas debeant illi, qui sunt in potestate, imperare & prohibere transgressores Ex quo patet q̃ necessariũ est differentias, & numerum tenere singularum Rerumpu. etiam ad legũ positiones. Neque enim fieri potest vt eædem leges vtiles sint paucorum potentiæ, ac popularibus omnibus, siquidem plures sint: & non vna dumtaxat popularis potestas, neque vna paucorum potentia.

C

D

Cum vero in præcedentibus dictum sit a nobis tres esse Rerumpublicarũ species rectas: regnum, optimatum, & eã quæ appellatur Respu. ac tres earum transgressiones, & labes: cum regnum in tyrannidem, optimorum autem gubernatio, in paucorum potentiam, Respu. autem, in popularem statum labatur: & de optimatum gubernatione & regia sit dictum. Nam de optima Repub. considerare idem est: ac de illis dicere. Vult enim vtraque illarum per virtutem cæteris opportunius cons currẽtibus, consistere. Et insuper quid inter se differant, regia potestas, & optimorum gubernatio: & quando regia gubernatio putanda sit determinatum est prius.

E

Restat nunc, ut de illa quæ appellatur Respublica dicamus, & de cæteris gubernandi formis, & de paucorum potentia, ac de populari statu, & de tyrannide.

Universidad de Deusto
Biblioteca

relinquit nobis cõsiderãdũ de ea, quæ appellatur cõi nomine politiæ secta existente, & de his quæ transgrediũtur a rectis, sicut de popularí & paucorum & tyrannide. Consequenter cum dicit. k ¶ Declarat, quæ istorum est magis & minus mala. Et primo facit hoc. Secundo tangit defectum cuiusdam, ibi. ⁋ Iam quidem igitur &c. ⁋ Primo igitur dicit, q̃ ex dictis potest esse manifestum, quę politiarum trãsgressarum est pessima, & quę minus mala post illam, & quæ minime. Illa enim quæ trãsgreditur ab optima, & diuinissima politia, quæ est maxime secundum rationem rectam, necessarium est esse pessimã, sicut ex se est manifestum. Regnum autem est optima politia & maxime secundum rationem. Regem enim, aut solum nomen regis oportet habere, & æquinoce, aut talem esse propter excellẽtiam virtutis & boni vniuersaliter. Dicitur enim in octauo Ethicorũ, quòd non est rex qui non est per ta sufficiens & omnibus bonis superexcellens, quare tyrannis erit pessima omnium; & propter hoc, plurimum distat ab optima. Deinde autem post ipsam mala est gubernatio paucorum, transgreditur enim ab optimatu quæ optima est post regnum. Ergo ipsa pessima est post tyrannidem. Minus autem mala, & magis commensurata inter transgressas est popularis, quia transgreditur a politia, quæ minus recte est inter rectas, ergo ista est minime mala inter transgressas, quod enim a minus bono transgreditur, necesse est esse minus malum. Deinde cum dicit.

I ¶ Tangit defectum Platonis circa prædicta dicens, quòd quidam priorum philosophantium, scilicet Plato de istis pronũciauit, non tamen in idem ferens intentionem nobiscum. Ipse enim iudicauit omnes politias bonas esse, sicut regnũ & paucorũ & alias. sed popularem dixit esse pessima, respectu rectarũ simpliciter. Dixit tamen esse optimam respectu earum, quæ inordinatæ sunt. Nos autem econtrario dicimus, has tres politias totaliter transgressas esse, popularem scilicet & paucorum, & tyrannidem, & quòd non conuenienter dicitur gubernationem paucorum vni meliorem alia, quæ enim rationem boni non habent omnino, non sunt comparabilia secundum bonitatem, sed verius potest dici vnam esse minus prauam alia, quę enim prauæ sunt contingunt comparari vnum alii secũdum prauitatem, sed quia iudicium de talibus non multum facit ad propositum, dimittatur ad præsens. Deinde cum dicit.

m ¶ Determinat cõsiderande de istis. Et primo quantum ad ea, quę consideranda sunt in Quarto. Deinde cum dicit.

n ¶ Quantum ad quædam quæ consideranda sunt consequenter. Dicit igitur primo, quòd post prędicta primo est considerandum a nobis quot sunt differentiæ politiarum dictarum prius, puta popularis & paucorũ & optimatũ, & in sit quòd sint plures species ipsarum. Postea considerabimus quæ politiæ sint communissimæ quãtum ad omnes constitutione multitudinis, & quæ maxime eligibilis in ordine ad hanẽ post optimas politias, q̃ sunt regnũ & optimatum simpliciter. Et iterũ si cõtingit eã aliqua specie optimæ propter simplicitatẽ q̃ sit bene mixtum, & cõmensuratum ex multis simul, & b°, q̃ sit illa. Post hæc vero cõsiderandũ est, q̃ vel quales, q̃ vel qualibus sit magis eligibilis, & magis congruens. Posthæc autem q̃ quibus magis congruat popularis vel quibus magis oligarchia, aut illa, magis illo quam illa. Deinde cum dicit.

o ¶ Dat ordinẽ cõsiderãdi quibus ad cõsiderandũ est, dicens, q̃ deinde post determinationẽ dictorũ cõsiderandum erit, quo inuisitando sint a principio hanẽ politiæ, & ex quibus, puta ex quibus institutæ sunt, & ex quibus Respublicæ, puta ex paucis & paucorum & ex quibus species earũ, & quo optima sit instituenda. Deinde ait potentes ẽm inuestigare quis prius fuerit in executione, puta in Libro sequenti cõsideranda est quæ sint principia corruptiua & conseruatiua huiusmodi politiarum & in vniuersali, & secundũ vnamquamque aliarum, & quæ sunt causæ propter quas maxime natæ sunt corrumpi & saluari. Est tamen intelligendum q̃ prius considerat de corrumpentibus & saluantibus eas, puta in Quinto istius, posterius & deinceps de institutione earum, quamuis prius esset in intentione de institutione, quàm de salnatione & corruptione.

k Manifestum quidem igitur & harum transgressionũ quæ pessima, & secunda quæ, necesse. n. eam quidem quę primæ & diuinissimæ transgressionem, esse pessimã: regnum autem necessarium, aut nomen solum habere non existens aut propter multã excellẽtiam regis esse, & tyrannidem, pessimam existentem plurimum distare à politia, secundo autem, Oligarchiam, Aristocratia enim, distat multum ab hac politia. Mensuratissimam autẽ, Democratiam.

Iam quidem igitur pronũciauit, & quidam priorum sic non tamen in idem nobis aspiciens Ille quidem iudicauit omnibus quidem existentibus bpijceis, puta Oligarchia bona, & alijs, pessimam Democratiam, prauarum autẽ, optimam. Nos autem totaliter has vitiatas esse dicimus & meliorem quidem Oligarchiam, aliam alia, non bene habet dicere, minus autem prauam, sed de tali quidem iudicio dimittatur nunc.

m Nobis autẽ primo diuidẽdũ est, quot sunt differẽtię politiarum, siquidem sunt species plures Democratię & Oligarchiæ.

n Deinde quæ cõmunissima & quę eligibilissima post optimã politiã, & vtiq; siqua alia contigerit Aristocratia & consistens bene, sed pluribus congruens ciuitatibus quæ sit.

o Deinde & aliarum, quę quibus eligibilis. Forte n. ijs quidẽ necessaria Democratia, magis quàm Oligarchia, ijs autẽ hæc, magis quam illa. Post hoc autẽ quomodo oportet instituere volentẽ has politias, dico autẽ Democratias secundũ vnamquãq; speciem, & iterũ Oligarchias: tãdem autem post hęc omnia quã do fecerimus breuiter, contingentem memoriam, tentãdum superuenire quæ corruptiones, & quę saluationes politiarũ, & cõmuniter & sigillatim vniusc iusque, & propter quas causas hæc maxime fieri nata sunt.

Patet igitur harum transgreſſionum quæ deterrima ſit, quæ ne ſecunda. Neceſſe eſt enim primæ & diuiniſſimæ tranſgreſſionem eſſe deterrimam. Regiam quippe gubernationem neceſſe eſt, aut nomen habere ſolum, cum non ſit, aut propter magnam illius, qui regi excellentiam eſſe. Ex quo fit tyrannidem deterrimam exiſtere, ac plurimum a recta ſpecie gubernandi abeſſe. Secundo autem loco paucorum potentiam. Nam optimorum gubernatio multum ab hac ſpecie diſtat. Maxime uero mediocrem eſſe popularem ſtatum.

Fuit & prius quidam qui iſto modo tradidit, non tamen in idem aſpiciens nobiſcum. Ille enim exiſtimabat ſpecierum omnium, quæ recte ceu paucorum potentiæ ſane eſſent, & aliarum, deterrimam eſſe popularem. Improbarum vero, optimam. Nos autem eas quæ tranſgrediuntur aberrare omnes dicimus, nec paucorum potentia quòd melior ſit aliera quàm aliera, recte dicitur, ſed quòd minus improba. Verum de his nunc diſcutere omittamus.

Eſt autem nobis primo diſtinguendum, quot ſint differentiæ Rerumpu Siquidem plures ſunt ſpecies popularis gubernationis, ac paucorum.

Deinde quæ communiſſima, & optabiliſſima ſit poſt optimam Rempublicam. Et ſiqua contingit, alia ad optimatum naturam declinans, recte conſtituta, & quàm plurimis congruens ciuitatibus quæ nam iſta ſit,

Deinde aliarum quæ a quibus expetenda. Forſan enim quibuſdam neceſſaria eſt popularis gubernatio magis quàm paucorum potentia. Quibuſdã vero hæc magis quàm illa. Deinde quemadmodum diſpoſitum eſſe conueniat illum, qui velit has gubernationes recipere. Dico autem popularem ſecundum ſingulas ſpecies, ac rurſus paucorum potentiam. Tandem vero omnium iſtarum cum facta fuerit breuiter mentio, conandum erit referre quæ nam labes, & quæ conſeruationes ſint, & communiter omnium, & particulariter vnuſquiſque, & per quas cauſas illas maxime euenire contingat.

LECTIO II.

POſtquam Philosophus declaranit de quibus considerat scientia ista, & quæ sunt dicta, & quæ dicenda, & secundum quem ordinem. In parte ista prosequit, & diuiditur in partes duas, quia primo facit quod dictũ est. Secundo determinat de quibusdam partibus principalibus politiæ, ibi. ⁋ Quæ autẽ sit &c. ⁋ Prima ī duas. In prima distinguit politias. In secunda prosequitur de illis, de quibus non est dictum prius, ibi. ⁋ Reliquum autẽ est &c. ⁋ Adhuc prima ī duas. In prima ostendit esse plures politias. In secũda distinguit species ipsarum magis ī speciali, ibi. ⁋ Quod autem &c. ⁋ Prima in duas, secũdum quòd primo probat politias esse plures, & quot sunt aliquo modo. Secundo, q̃ sunt plures dictis, cum dicit. ⁋ Quòd autem & plures. ⁋ Adhuc prima in duas. In prima dicit, quòd sunt plures. In secunda quot sunt, ib. ⁋ Maxime autem &c. ⁋ Adhuc prima in duas. Primo præmittit causam, propter quam sunt plures. Secundo manifestat, ibi ⁋ Primo quidẽ enim &c. ⁋ In prima dicit, q̃ causa quare politiæ sunt plures est, quia cuiuslibet ciuitatis plures sunt partes differentes secundũ rationẽ, & quãnis distinctio formæ non sit propter distinctionẽ materiæ, tñ ad distinctionẽ materiæ sequitur distinctio formæ.

Deinde cum dicit.

b ¶ Propositam causam manifestat, & primo ostẽdit quę sunt partes ciuitatis, & quam habent habitudinem ad politiam. In secunda ex hoc concludit, quòd sunt plures politiæ subinducens causam ex dictis propter quam sunt plures politię, ibi. ⁋ Manifestum igitur &c. ⁋ Prima in duas. Primo distinguit partes ciuitatis. Secundo ostendit quam habitudinẽ habent ad politiam, ibi. ⁋ Harum enim &c. ⁋ Adhuc prima in duas. Primo distinguit partes ciuitatis. Secundo subdiuidit, ibi. ⁋ Et hunc quidẽ &c. ⁋ In prima dicit, q̃ manifestum est, q̃ primo ciuitas componatur ex domibus, & ideo quæcunq; sunt partes domus sunt partes ciuitatis radicaliter. Ité in multitudine ciuitatis, quidã sunt diuites &

LECTIO II.

IAm quidẽ igitur quòd esse plures politias causa, quia omnis ciuitatis sunt partes plures numero,

b Primo quidem enim ex domibus compositis, videmus omnes ciuitates: deinde rursus hui' multitudinis, hos quidem opulentos, necessarium esse, hos autem egenos, alios autem medios: & opulẽtorum autem & egenorũ hic quidem arma exercens, hic autem siue armis.

c Et hunc quidem populum videmus, agricultores esse, hunc autem circa forum occupatos, hunc autem banausum.

d Et insignium sunt differentiæ & secundum diuitias & magnitudines substantiæ: puta secũdũ nutritiones equorum, hoc enim non facile nõ diuites facere propter quod quidẽ in antiquis tẽporibus, quibuscunque ciuitatibus, in equis potentia erat. Oligarchiæ apud istos erãt, vtebantur autem ad bella equis ad vicinos velut Eretrij, & Chalcidij, & Magnetes, qui sub Meandro, & alio rum multi circa Asiam.

e Adhuc cum ijs qui penes diuites, differentijs sunt, hęc quidẽ secundum genus hæc autem secundum virtutem, & siquid vti que tale alterum dictum est esse ciuitatis pars, in ijs q̃ circa Aristocratiam, ibi enim diuisimus ex quot partibus necessarijs est omnis ciuitas.

f Harum enim partium aliquando quidem omnes participant politia, aliquando autem pauciores, aliquando autem plures.

LECTIO II.

TIgitur sint plures Rerumpublicarum ſpecies, illa eſt ⁋ cauſa, quòd cuiuſque ciuitatis partes ſunt plures.

Videmus enim primo ex domibus conſtare ciuitatem, deinde rurſus ex hac multitudine, alios eſſe diuites, alios pauperes, alios medios, diuitumque & pauperum partem eſſe bellicam, partem imbellem.

Et rurſus ex plebe partem agrorum culturæ eſſe dediſtam uidemus, partem mercaturæ, partem opificis & ſordidis miniſteriis.

Nobilitatis quoque differentiæ ſunt ſecundum opulentiam & magnitudinem cenſus. Sunt enim alii equites, quod munus nemo facilius ſupportare poteſt, niſi ſit dives. Itaque antiquis temporibus, quæcumque ciuitates conſiſtri potentia excellebant, in his paucorum potentia gubernabat. Acquitatu autem bellæ contra finitimos exercebant, ceu Eretrienſes, & Chalcidenſes, & Magneſii, qui ſunt ſuper Mæandro, & aliæ plures Aſiaticarum ciuitatum.

Præterea ſunt aliæ, quàm iuxta diuitias nobilium differentiæ, quoſdam enim genus, quoſdam uirtus extollit. Et ſiquid aliud tale ciuitatis partem eſſe dictum eſt, ubi de optimatibus tractauimus, ibi namque diſtinximus quot ex partibus neceſſariis omnis conſtat ciuitas.

Et hæ quidem partes, quandoque concurrunt omnes ad Rempublicam gubernandam, quandoque pauciores, quandoque plures.

A opulenti, quidã pauperes, paucã aut nullã habentes substãtiam, quidam medij. Iterũ, diuitũ & ægenorũ quidam habent exercitum armorum, quidam non habent. Deinde cum dicit.

c ¶ Subdiuit partes ciuitatis, & primo subdiuidit ægenos. Secũdo diuites, ibi. ⁋ Et in signium &c. ⁋ Tertio subdiuidit medios, ibi ⁋ Adhuc cum &c. ⁋ In prima dicit, quòd ægenorum multi sunt modi, quidam enim sunt agricultores q̃ versantur circa culturam agrorũ, alij sunt qui vacant circa commutationes venaliũ rerum, alij sunt dediti sordidis ministerijs qui faciendo opera sua maculãt corpus, sicut sunt mercenarij, & illorum sunt multi modi, quidam coriarij, quidam pellium curatores & hui iusmodi. Deinde cũ dicit.

d ¶ Subdiuidit opulentos, & dicit, quòd modi opulentorum sunt secũdum diuersitatẽ & excessum earum, q̃dam enim sunt diuites eo quòd vacant circa nutritionem equorum & aliorum animaliũ, tales enim non est difficile fieri diuites: illud. n. munus non possunt ferre nisi diuites, & ideo antiquitus in illis ciuitatibus quarũ potentia erat in equis & animalibus, erat politia paucorũ, isti enim vtebantur eqs quos nutriebant contra aduersarios sicut contra vicinos, sicut quidã dicti Eretrienses & Chalcidẽses & Magnesij, qui sunt sit per Męandro, & aliæ plures ciuitates Asiæ. Deide cũ dicit.

e ¶ Subdiuidit medios, & dicit, quòd præter differẽtias istorum diuitum sunt aliæ differentiæ mediorum, quorum quidam excedunt secundum genus & nobilitatem, alij excedunt secundum virtutem. Similiter si aliud aliquid sit tale quod sit necessarium & vtile ciuitati, & dicit pars ciuitatis, & hoc dictum fuit, vbi dicebatur de statu optimatum. Ibi enim dictũ fuit, ex quot partibus necessarijs est quælibet ciuitas, puta in Secundo huius, vbi posuit politiam Platonis, quam forte dixit esse optimatum. Ibi enim numeranit partes ciuitatis, vel forte ī Tractatu separato, vbi de Republica optimatum dixit. Deinde cum dicit.

f ¶ Declarat quam habitudinem habent istæ partes ad politiã, & dicit quòd istarum partium aliquando omnes attingũt ad politia, sicut in populari, in qua populꝰ dominatur, oẽs attingũt ad eã etiam infimi. Aliquando pauci, sicut in paucorũ statu, in qua diuites principantur. Aliquando plures, sicut in statu optimatum, in qua principantur plures virtuosi. Deinde cum dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Lectio. seq.

f ¶ Concludit causam propter quam sunt plures politiæ, & videtur concludere duas causas, & dicit quòd manifestum est, ꝙ necesse est esse plures politias differentes adinuicem secundum speciem, quia distinctio politiarum secundum speciem, est secũdum distinctionem partium principalium, quamuis enim diuersitas secundum speciem non sit propter diuersitatem partiũ materialium, tamen ad diuersitatem partium materialium sequitur diuersitas formę, sed partium ciuitatis quæda differunt specie adinuicē, etiã pertinẽtiũ ad speciẽ, pluries igitur erũt politiæ. Et est intelligẽdũ ad euidentiam dicti, quòd sicut partiũ animalis quæda sunt quę non pertinẽt ad speciem, sicut hęc caro, hæc ossa, quædam quæ pertinent ad ipsam, sicut caro, & ossa absolute. Et sicut sunt quædam, quæ non attingunt ad formam rei, sicut pili & ungues, quædam quę attingũt sicut cor & hepar. Et secundum distinctionem istorũ secũdum speciem diuersificantur animalia secundum speciẽ, non autem secundũ primarum distinctionem, quæ non attingunt ad formam, nec pertinẽt ad speciem, sic ciuitatis sunt q̃dam partes, quæ non attingunt ad formam ciuilitatẽ, nec pertinent ad formam eius. Aliæ sunt partes principales ipsius, & secundũ distinctionẽ istarũ distinguuntur politiæ, cuiusmodi sunt illæ secundum quas distinguuntur principatus. Aliam causam tangit & dicit, quòd politia est ordo principatuum, ergo secũdum distinctionem principatuum, est distinctio politiarum, sed distinctio principatuum est secundũ distinctionem huius modi partium, in quibusdã enim politijs principat⁹ distribuũtur secundum potentiam eorum qui possunt attingere ad principatum, in alijs secundum æqualitatẽ quandam, sicut diuites ꝓpter excessum diuitiarum, & egeni principãtur propter libertate, in alijs plures propter virtutẽ, & isti sunt medij inter istos, quare manifestum est, cum istæ partes sint plures differentes specie, quòd etiam erunt plures politiæ differentes secundum speciem, & tot erunt politiæ, quot sunt gradus secundum excessum aliquem. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit quot sunt politiæ, & primo facit hoc. Secundo removet errorem quorundam, ibi. ¶ Non oportet autem &c. ¶ Prima in duas. In prima dicit quot sunt secundum opinionem aliorũ. In secũda quot secundum opinionẽ suam, ibi. ¶ Maxime quidem &c. ¶ In prima dicit, quòd secundum intentionem aliorum, duæ videntur maxime esse politiæ, sicut duo sunt venti principales, scilicet Australis & Borealis & quòd alij omnes sunt prætergressiones istorum duorũ, & quòd ab eis deficiẽtes reducuntur ad ipsos, vna est paucorũ, alia popularis. Optimatum autem dicũt esse sub paucorum & reduci ad eam, & politiam dicunt esse popularem quandam, sicut accidit in ventis, ad illos enim duos omnes alios reducunt, sicut Zephyrũ ad Boream, Eurum autem ad Austrum. Eodem modo accidit in proportionibus musicalibus. Sunt enim dum harmoniæ principales, quibus omnes aliæ coordinantur, scilicet dorica & phrygia. Dorica dicitur harmonia primitoni. Phrygia vero tertij. Et istis aliæ coordinant, quasdam reducẽtes ad doricam, qualdam ad phrygiã. Similiter in proposito, duas posuerunt principales, scilicet popularem & paucorum, & istis duabus alias coordinauerũt. Deinde cum dicit.

i ¶ Declarat quòd sunt secundum suam opinionem, & dicit, quòd antiqui sic consueuerunt dicere politias, mediũs tamen est, quòd diuidamus eas secundum quòd superius dictum fuit, scilicet, quòd quædam sunt politiæ rectæ, quædã quæ sunt trãsgressiones, ita ꝙ vnius politiæ bene ordinatæ vel duarum, aliæ sunt transgressiones, puta quædam transgressiones sunt bene cõmẽsuratæ, sicut est illa, quæ cõi nomine nominatur Respubl. ea. Aliæ vero sicut transgressiones. Deinde cum dicit.

k ¶ Remouet errorem quendã circa distinctionẽ status paucorum & popularium, & primo probat, quòd non distinguuntur sicut ipsi posuerunt eas distingui proponendo intentum suum. Secundo ostendit qualiter distinguuntur, ibi. ¶ Magis igitur. ¶ In prima dicit, quòd non oportet, quòd determinetur status popularis sicut quidam consueuerunt ponere, & determinare ipsum simpliciter, ita quòd status popularis sit politia, in qua multitudo principatur, quia contingit, quòd in statu paucorũ, multi diuites dominentur, & tamen tunc non erit status popularis. Non ergo debet status popularis determinari ꝓ hoc, quòd multi principentur, nec paucorum debet determinari per hoc, quòd pauci dominentur, quoniam si essent in aliqua ciuitate mille trecenti, & mille essent diuites & principarentur aliis trecentis pauperibus, & liberis existentibus, & non concederent eis aliquid de principatu, sed tantum subijcerentur eis, nullus diceret eos principari principatu populari, & tamen multitudo dominaretur. Nõ ergo per hoc determinãt popularis status, quia multi principantur. Similiter si illi trecenti pauperes, & pauci respectu aliorum existentes essent meliores diuitibus & principarentur, diuites autem nõ principarentur, sed subijcerentur illis, ꝛalem politiam nullus diceret statũ paucorum, & tamen pauci sunt principantes. Quare manifestum est, quòd status paucorum non debet determinari per hoc quòd pauci dominentur. Deinde cum dicit.

l ¶ Declarat quomodo determinandæ sunt Respu. paucorum & populares, & habet partes duas. In prima proponit, quòd per se determinantur libertate, & diuitijs, & per accidens multitudine & paucitate. In secunda probat, ibi. ¶ Etenim vtique &c. ¶ In prima dicit, quòd magis dicendum, quòd status popularis sit, quando liberi existẽtes principantur, paucorum, quando diuites. Sed accidit liberos esse plures, diuites vero paucos, & ideo per accidens determinantur paucitate & multitudine. Deinde cum dicit.

m ¶ Probat istud quod dictum est, & primo probat, ꝙ multitudine & paucitate per se non distinguuntur nec determinantur. Secundo, quòd solum determinantur per se per diuitias & paupertatem, sed oportet adiungere multum & paucum, licet

Patet igitur, quòd necesse est plures Respublicas esse inter se differẽtes specie, nam & hæ partes earum inter se specie differunt, Respublicæ est institutio gubernatorum, hanc vero distribuunt omnes, vel secundum potentiam eorum, qui participes sunt, vel secundum aliquam æquitatem communem. Dico autem, veluti tenuiorum, & opulentorum, vel communem aliquam amborum. Necessarium est ergo Respublicas tot esse, quot sunt institutiones circa earum supereminẽtias, secundum differentiam partium.

Maxime uero duæ videntur esse, quemadmodum de uentis dici solet, alios quidem esse Boreales, alios Australes, cæteros autem ventos horum esse excessus. Sic etiam Respublicas duas esse, popularem, scilicet & paucorum potentiam, nam optimates speciem esse paucorum potentium posuere, & eam, quæ uocatur Respublica dicebant esse popularem, quemadmodum de uentis. Zephyrum quidem Borealem. Eurum autem Australem. Eodemque modo in harmonijs, vt quidam tradunt, nam & in illis posuerunt duas species, vnam doricam, alteram phrygiam, cæteras vero omnes, vel ad doricam, vel ad phrygiam referri.

Maxime quidem igitur consueuerunt de Rebuspublicis sic existimare, sed certe uerius ac melius est, vt nos diuisimus, duarum, uel unius recte constitutæ, cæteras esse transgressiones, vt rectæ harmoniæ, sic etiam optimæ Reipublicæ ad paucorum quidem potentiam inclinant, quæ duriores sunt ac magis violentæ, quæ uero remissæ & molles, ad popularem statum.

Neque uero popularis ita simpliciter ponenda est, vt quidam ponunt, ubi multitudo dominatur, nam & in paucorum potentijs, & ubi maior pars prænalet. Etenim si essent uniuersi mille trecenti, & horum mille forent opulenti, neque partem gubernationis darent trecentis illis pauperibus ingenuis, ac in cæteris paribus, nemo certe diceret hanc esse popularem. Eademque modo, si pauci quidem inopes in ciuitate plus possent quàm multi & opulenti, nec honores illis imparitentur, nemo utique diceret hanc esse speciem, quæ appellatur paucorum potentium.

Potius itaque dicendum fuerit, popularem quidem esse, cum penes ingenuos homines est gubernatio. Paucorum autem potentiam, cum penes opulentos, sed contingit, vt alteri multi sint, alteri pauci, plerique enim ingenui sunt, rari uero diuites.

Etenim si magistratus honoresque publici secundum dignitatem distribuerentur, vt in Aethiopia quidam tradunt fieri, uel secundum pulchritudinem paucorum esset gubernatio, cum parua sit multitudo magnorum & formosorum.

Verumtamen, his solum non sat est Respub. illas determinasse, sed cum plures sint partes & multitudinis & paucorum potentium, adhuc resumẽdum est, vt neque ingenui pauci existentes pluribus, neque multitudo ingenuis dominetur, vt in Apollonia quæ est in Ionio, & in Thera. In vtraque enim istarum urbium, honores, dignitatesque erant illorum, qui nobilitate præstabant, & qui primi in eas Colonias uenerant, qui erant pauci, non autem diuitum, licet multitudine superaret populus, vt in Colophone antiquitus. Ibi enim possidebat magna patrimonia multitudo antequam bellum gereret aduersus Lydos. Sed est multitudinis quidem gubernatio, quando ingenui homines & inopes multi existentes gubernant Rempu. Paucorum uero potentium quando opulenti & nobiliores pauci existentes, gubernant. Quòd igitur plures sint Rerumpub. species, & quibus de causis, patet.

A per accidens, ibi. ¶ Sed neque iis. ¶ In prima dicit ita, dictum est, quòd paupertate & diuitijs per se determinantur populares & paucorum, sed per accidens multitudine & paucitate, quia si per se distribuerentur principatus secundum magnitudinem, sicut dicunt quidam fieri in Aethiopia, vel secundum pulchritudinem, ita quòd ille qui esset maior & pulchrior principaretur, cum pauci sint pulchri & magni, esset tunc paucorum, hoc autẽ falsum est. Status enim paucorũ tantum est cum diuites principãtur. Quare manifestum est, ꝙ per se non determinantur paucitate & multitudine. Deinde cum dicit.

n ¶ Declarat, quòd paucitate & multitudine distinguuntur, sed per accidens, & quòd oportet istæ adiungere, & dicit, ꝙ status paucorum, & status popularis non sufficienter habent terminari his differẽtijs solũ, scilicet paupertate & diuitijs, sed cum sint plures partes popularis & paucorum, oportet adiungere aliqua ad determinationem eorum, saltem per accidens, quoniam ũ pauci liberi existentes principentur pluribus non liberis, non dicemus ꝙ sit principatus popularis, sicut accidit in Apollonia quæ est in Ionio & in Thera. In istis enim vrbibus principabantur excellentes secundum ingenuitatem, & pauci existentes erant ad alios collati, & iam non erat status popularis. Similiter si multi secundum diuitias excedentes principarentur, non diceremus popularem, sicut accidit antiquitus in quadam ciuitate quæ dicitur Colophon. In illa enim ciuitate erant plures diuites antequam fieret bellum inter ipsos & Lydos & principabantur, attamen non erat popularis, sed sic debet determinari popularis, vt dicatur, quòd status popularis est in qua plures existentes liberi & pauperes principantur, & status paucorum est, quando diuites pauci existentes vel nobiles dominantur & tunc concludit, ꝙ sunt plures politiæ, dicens quòd manifestum est, ꝙ politici sunt plures, & ꝓpter quam causam sunt plures.

B peribus liberis existẽtibus, & quãtum ad alia similib⁹, nullus vtique diceret democratizare istos. Similiter autem & si pauperes quidem pauci essent, valẽtiores autem diuitibus pluribus existentibus, nullus vtique Oligarchiam appellaret, neq; talẽ, si aliis existentibus diuitibus nõ attineret honorem.

C Magis igitur dicendum quòd demos quidẽ est quando liberi fuerint domini, Oligarchia aũt quando diuites: sed accidit hos quidem plures esse, hos autem paucos: liberi quidem enim multi, diuites autem pauci, etenim vtique si secundum magnitudinem distribuetur.

D m Principat⁹, sicut in Ethiopia aiunt quidam vel secundum pulchritudinem. Oligarchia utique esset: pauca enim multitudo & pulchrorum & magnorum.

E n Sed neq; ijs solũ sufficienter habet determinare politias has. Sed quoniã partes plures & populi, & Oligarchiæ sunt, adhuc distinguendum, tanquam neq; si liberi pauci existẽtes pluribus & non liberis principentur, demos, velut in Apollonia quæ in Ionio & in Thera. In vtraque n. harum ciuitatum in honoribus erant qui differebant secundum ingenuitatem & primi optinentes vicinias pauci existẽtes multorum, neque vtique diuites propter excedere secundum multitudinem demos, velut in Colophone, antiquitus ibi non possidebant magnam substantiam qui plures antequã fieret bellũ aduersus lydos; sed est Democratia quidem, quando liberi & egeni plures existentes dñi fuerint, principantur. Oligarchia autem quãdo diuites & nobiliores. pauci existẽtes. Quòd quidem igitur politiæ sunt plures, & propter quã causam, dictũ est.

LECTIO III.

Ostquàm Philosophus declarauit, q̃ plures sunt politiæ & propter quam causam & quot sunt aliquo modo, in parte ista declarat, q̃ sunt plures politię q̃ quæ dictę sunt, & ostendit hoc quasi ex virtute cuiusdam medii per qd ostendebat prius, q̃ sunt plures, & diuiditur in duas. In prima ostendit, q̃ sunt plures q̃ quæ dictæ sunt. In secunda ostendit quæ sunt principales inter illas secundum alios, ibi. ¶ Alias qui dem.} Adhuc prima in duas. In prima p̃mittit intentum suũ proponendo principium ad probandum hoc. In secunda prosequitur, ibi. ¶ Sicut igitur.} In prima dicit sic, dictum est, q̃ sunt plures politiæ, quædam enim sunt rectę & istæ sunt tres regnum, optimatum status, & Respub. Et sunt tres non rectæ, tyrannis, paucorum, & popularis, modo dicendum est, q̃ sunt plures politiæ q̃ quę dictæ sunt, & quæ sũt illæ & propter quam causã sunt plures, accipiẽdo principium ad hoc probandũ qd prius assumptũ fuit ad probandum, q̃ essent plures scilicet, q̃ omnis ciuitas plures partes habet & nõ vnam solum, ex isto enim eodem probabitur, q̃ sint plures q̃ quæ dictæ sunt. Deinde cum dicit.

b ¶ Probat accipiẽdo simile in his quæ sunt secundum naturam, quia politia assimilatur eis. Est enim politia secundum rationem, ea autẽ quæ secundum rationem sunt posteriora his q̃ sunt secundum naturam, & ortum habet ex illis, & ideo assumit simile in his ad probandum intentum suum, & habet partes duas. Primo assumit simile. Secundo adaptat ad propositum, ibi. ¶ Eodem autem modo.} Circa primum intelligendum est, q̃ sicut dictum est prius, partium materialiũ, quædam sunt quæ pertinent ad speciem, quædam autem non. Partes pertinentes ad ipsam sunt sine quibus species non potest esse, sicut caro & os pertinent ad speciẽ hominis, quia sine his non potest esse homo. Partes materiales non pertinentes ad speciem sunt, sine quibus species potest repetiri, sicut ista ossa & istæ carnes non pertinent ad speciem humanam, quia sine istis potest esse homo. Secundum igitur distinctionem partium pertinentium ad speciem distinguitur forma, quãmuis distinctio formæ non sit propter distinctionem materiæ. De talibus vero partibus secõdum quarum distinctionem distinguuntur formæ & species, loquitur hic Philosophus & dicit, q̃ si aliquis velit accipere species animalis, oportet q̃ distinguatur partes materiales animalis, sine quibus non potest esse forma animalis, non autem sine quibus animal potest esse ve dicat, q̃ partium animalis materialium, aliud est sensitiuũ, animal enim determinatur sensu, & ideo oportet esse vnam partem sensitiuam organicam: aliud nutritiuum, aliud digestiuum, & cum animal nutriatur, oportet q̃ recipiat alimentum, & q̃ digerat, ista autem sunt p

LECTIO III.

Vód aũt & plures dictis & quæ, & propter quid dicimus, principium sumentes dictũ prius. Cõtinetur .n. non vnam partem, sed plures habere omnem ciuitatem.

b Sicut igitur si animalis vellem accipere species, primo quidem, vtiq; segregaremus qd quidem necessarium habere omne aĩal, velut quidam sensitiuorum & quòd alimẽti elaboratiuũ & fusceptiuũ: puta os & ventrẽ. Ad huc aũt quibus mouetur partibus, vnũquodq; ipsorum. Si ita que, tot species solum aũt horũ essent differentię, dico aũt puta oris, quædam plura genera & uẽtris, & sensitiuorum. Adhuc aũt & motiuarũ partium numerus cõiugationis horum, ex necessitate faciet plura genera animalium. Non .n. possibile est idem animal habere plures oris differentias, similiter aũt neq; auriũ. Quare q̃n acceptæ fuerint horũ oẽs contingentes cõbinationes faciet species aĩalis & tot spẽs animalis quot quidẽ cõiugationes, necessariaru partiũ sunt.

c Eodem autẽ modo & dictarũ politiarũ: etenim ciuitates nõ ex vna sed ex multis partibus cõponuntur, sicut dictum est sæpe.

d Vna quidem igitur est quæ circa alimentũ multitudo, quæ vocatur agricolæ, secunda autẽ quę vocatur banausa: est autem

F diuersas partes, quare animalis est quædam pars receptiua alimenti, sicut os, alia digestiua sicut venter. Tertiam non adiungit hic, quæ necessaria est, per quam scilicet emittit impurum & superfluum, sed in libro de morte & vita adiungit illam. Iterũ cum animal moueatur vel de loco ad locum, sicut animalia, quæ mouentur motu progressionis vel motu dilatationis & cõstrictionis, sicut quædã imperfecta oportet, q̃ habeat partes aliquas opportunas ad motum. Si ergo sint tot partes animalis, & istarum partiũ sint plura genera differẽtia secundum speciẽ, sicut sunt plura genera oris & ventris quę differunt secundũ speciem. Similiter & plura sensitiua differentia secundum speciẽ, & plures partes opportunę ad motum, manifestum est, q̃ secundum distinctionem istarum partiũ est distinctio specierum animaliũ, quia non est possibile, q̃ idem animal secundũ speciem habeat plures ventres differentes secundum speciẽ & plures aures & plures differentias oris, quia si animal sit vnius speciei, oportet, q̃ partes sint vnius speciei, quia per formã partium ipsius partes eius determinantur. Ergo illæ quæ terminãtur per formam vnã, sunt vnius speciei. Non ergo possibile est vnius animalis esse plures differẽtias specificas oris & sic de aliis. Quare manifestum est, q̃ si accipiantur omnes combinationes quæ possibiles sunt istarum partiũ animalium quæ differunt secundum speciẽ, q̃ erunt diuersæ species animalis, & tot, quot sunt tales

LECTIO III.

Vamobrem uero plures sint quàm illæ quas diximus, et quæ nam istæ sint, & propter quid, deinceps dicemus, principio inde prius assumpto, fatemur enim non unam partem, sed plures omnem habere ciuitatem.

G *Vt igitur si animalis uellemus species capere, primo segregaremus id quod necessarium sit animal omne habere, ceu quoddam sensus instrumentum, & quòd cibum conficiat, atque receptet, puta os, & uentrem, & præterea illas, quibus mouentur partes: si itaque tot species solum, harum uero differentiæ forent. Dico autem ceu oris genera plura, & uentris, & sensuum instrumentorum, & præterea earum quibus mouentur partium, harum coniugationis numerus necessario efficiet plura genera animalium. Non enim fieri potest, ut idem animal habeat plures differentias oris, sic etiam neque aurium. Itaque quando susceptæ sint omnes combinationes istorum, facient species animalis, & tot quidem species, quot coniugationes sunt partium necessariarum.*

I *Eodem modo de Rebuspublicis, ciuitates enim non solum ex una, sed ex multis partibus constant, ut sæpius dictum est.*

Vna quidem pars est circa alimenta multitudo, quos agricolas dicimus. Altera uero pars circa ministeria, ceu artifices, sine quibus ciuitas habitari

combinationes. Deinde cum dicit.

c ¶ Applicat ad propositum & intendit istam rationem, Secũdum distinctionem partium pertinentium ad speciem distinguitur species: sed plures sunt partes pertinentes ad rationem politiæ, & plures q̃ quæ dictæ sunt, ergo plures erunt politiæ, & plures q̃ quę dictæ sunt. Circa istam rationem duo facit, primo applicando simile ad propositum ponit minorem. Secundo probat eam, ibi. ¶ Vna quidem &c.} In prima dicit, q̃ sicut secundũ distinctionem partium animalis pertinentium ad speciẽ est distinctio specierum animalis, & plures sunt species animalis cũ sint plures tales partes, eodem modo sunt plures politiæ, quia diuersæ sunt partes ciuitatis differentes secundum speciem, nõ enim ciuitas ex vna parte cõponitur, sed ex multis, sicut frequẽter dictum est superius. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat, q̃ sunt plures partes ciuitatis. Sunt autem tres gradus in ea, infimus, medius, & supremus, & secundum hoc diuiditur in tres partes. In prima enumerat partes populi qui est in gradu infimo. Secundo enumerat partes medias, ibi. ¶ Quintũ autem.} Tertio partes supremas, ibi. ¶ Reliqua.} In prima dicit, bene dictũ est, q̃ sunt plures partes ciuitatis. Vna enim est multitudo quæ administratiua est alimenti, sicut sunt agricolæ, & ista est prima pars & necessaria, alimentum enim necessarium est in

est in ciuitate, & ideo necessarii sunt illi qui administrant ipsũ. Secunda pars ciuitatis quantum ad gradum inferiorem sunt viles mercenarii, & dicuntur viles mercenarii qui in operibus suis maculant corpus, sicut sunt fullones, & coriarii, & alii huiusmodi artifices, sine quibus non potest ciuitas inhabitari, & istarum artium multæ sunt genera. Quædã enim est, quæ est ad necessitatẽ ciuitatis, sicut textiua & coriaria, sine enim istis non est ciuitas. Alia est propter delectationẽ, & bene viuẽ, sicut musica, & quædam, quæ ordinantur ad superfluas delectationes, sicut musica quædã, & quædam quæ nocuæ sunt ciuitati, sicut taxillaria & aleatiua. Tertia pars ciuitatis est forensis, quæ est circa venditiones & emptiones & negociationes & nummularios. Quarta pars ciuitatis est mercenaria, & dicuntur mercenarii qui locãt opera sua. Sic igitur sunt quatuor partes ciuitatis quarũ ad inferiorẽ gradũ ipsius. Deinde cum dicit.

e ¶ Enumerat partes medias ciuitatis, & dicuntur mediæ, quia medio modo se habẽt inter primum principans, & populum qui tenet inferiorem gradum, & diuiditur in partes quinque. In prima probat qd propugnatiuũ sit pars ciuitatis. In secũda, qd iudicatiuũ, ibi. ¶ At vero &c.} Et in tertia, qd consiliatiuum, ibi. ¶ Adhuc autem quod consiliatur, &c.} In quarta, q̃ diuites, ibi. ¶ Septima &c.} In quinta, qd directiuum populi, ibi. ¶ Octaua &c.} Prima istarum diuiditur in duas. In prima probat, q̃ propugnatiuum sit pars ciuitatis. Secundo remouet errorem quorundam, ibi. ¶ Quapropter &c.} In prima dicit, q̃ quinta pars ciuitatis computando quatuor primas partes, & prima inter medias, est q̃ p pugnatiuum est pars quæ non est minus necessaria q̃ aliqua prædictarum, si non debeat ciuitas esse serua: manifestum enim est, & inconuenies & contra rationem ciuitatis ipsam esse naturaliter seruam. Et ratio huius est, quia ciuitas est per se sufficiens, sed illud quod seruum est, non est per se sufficiens, quia omnes operationes eius ad alterum ordinantur. Illud autem cuius operationes ad alterum sunt, non est per se sufficiens, quare manifestum est, q̃ ciuitas non debet esse serua. Sed si ciuitas non haberet pugnantes contra aduersarios, subiugaretur aliis & esset serua. Quare manifestum est, q̃ necessarium est in ciuitate esse propugnatiuum. Deinde cum dicit.

hæc quæ circa has artes sine quibus ciuitatem ipossibile est, habitari. Harũ aũt artiũ has quidẽ ex necessitate oportet existere, has aũt ad delitias vel bene viuere. Tertia aut q̃ circa forũ, dico aũt foralẽ quæ circa venditiones & ẽptiones & negociationes, & cãpsorias demorat Quarta aũt quod mercenarium.

e Quintum autem genus quod propugnãs, quod ijs nihil minus necessariũ est existere, si debeãt nõ seruire inuadẽtibus. Nihil .n. minus imposibiliũ quàm dignũ esse vocare ciuitatẽ natura seruam, per se sufficiens .n. est ciuitas: quod autem seruũ, non per se sufficiens.

f Propter quod quidã in politia leuiter hæc, non sufficienter aũt dictum est. Ait enim Socrates e quatuor necessariissimis cõponi ciuitatẽ. dicit autẽ hos textorẽ, agricolã, coriariũ, ædificatorẽ. Rursum autẽ apponit tãquã nõ necessarijs ijs. Aerariũ & eos qui supra necessaria pecora. Ad huc aũt negotiatorẽ & cãpsorẽ, & hæc omnia fiũt complementum primæ ciuitatis, tãquã gratia necessariorũ omnis ciuitas sit cõstituta, sed nõ boni qui magis ęqualibusque indigeat æraryjs & agricolis.

g Partem autem propugnantẽ non prius attribuit antequam regione crescente, ac tangente vicinos ad bellum instituantur.

h At vero & inter quatuor & quotcũq; cõmunicantes necessarium esse aliquid reddẽtem & iudicantẽ qd iustũ: siquidẽ igit & aĩam ponat vtiq; quis magis partẽ animalis quàm corpus, & ciuitatum magis talia ponendũ quàm ea quæ ad necessariũ vsũ tendunt, scilicet, bellicum & qd participat iusticia disceptatiua.

A f ¶ Remouet errorem Platonis, & diuiditur in duas. In prima ostendit, q̃ insufficienter dixit de partibus ciuitatis. Secundo tangit quod dixit Plato de propugnatiuo, ibi. ¶ Partem autem propugnantem, &c.} In prima dicit, ea dictum est, q̃ quatuor sunt partes ciuitatis necessariæ circa gradum infimum ciuitatis, & est alia pars nõ minus necessaria quę dicitur propugnatiuũ: propter quod manifestum est, q̃ quædã, sicut Plato, leuiter, hoc est, sine inquisitione & non sufficiẽter dixit de partibus ciuitatis. Dixit enim Socrates & vocat Platonem Socratem, qa Plato intitulauit potiam nomine Socratis magistri sui, quod quatuor sunt partes valde necessariæ, & sine quibus nõ potest esse ciuitas. Dixit autem illas partes esse, agricolam curantem de alimento, & manifestum est, q̃ ista est necessaria, quia sine alimento non potest esse ciuitas: aliam dixit textorem & coriarium, sine istis .n. non potest esse similiter ciuitas, aliam dixit edificatorem, ciuitas enim ex domibus est, ideo oportet, q̃ sint ædificatores in ciuitate. Istas quatuor posuit necessarias ciuitati. Iterum posuit alias, quas dixit non necessarias scilicet fabrum ferrarium, & dicitur ferrarius qui operatur ferro. Iterũ pastores, qui curã habent de animalibus. Iterum negociatorẽ, & nummularium. Et istas dixit esse complementũ primæ ciuitatis. Vocabat autem primam ciuitatem vt est ex primis partibus composita. Sic autem posuit, ac si ciuitas esset gratia ipsius viuere absolute, & non propter bene viuere, ac si ciuitas tantum primo & per se sit ex æqualibus, sicut sunt coriarii, & agricolæ, non autem est ita: non enim ciuitas est gratia ipsius viuere absolute, sed gratia ipsi⁹ bene viuere, & propter hoc multę

non potest. Harum uero artium aliæ sunt necessariæ, aliæ ad delitias pertinent, & ad uitæ cultum. Tertia pars est forensis multitudo, quæ circa emẽdum uendendumque, & circa mercaturam, & nummulariam uersatur. Quarta pars mercenarii.

B *Quinta, propulsatores belli, quæ quidem pars non minus necessaria est ciuitati, quàm aliqua superiorum, si uelint tueri libertatem. Impossibile est enim ut quæ ciuitas uocari mereatur, sit natura serua. Per se enim sufficiens ciuitas, seruus autem, non per se sufficiens est.*

C *Quapropter in libris de Repu. ornate quidem hoc, sed non sufficienter dictum est a Socrate. Inquit enim, ex quatuor maxime necessariis ciuitatem constare, hos autem esse textorem, agricolam, coriarium, ædificatorem. Rursus uero adiungit quasi illi non sufficiant, fabrum ferrarium, & pastorem, & insuper negociatorem, & nummularium, & hæc omnia complent primam ciuitatem, quasi uero ci uitas omnis necessariorum gratia sit constituta, ac non magis gratia bone sti, & quasi æque indigeat coriariis,*

D *& agricolis.*

Propulsatores autem belli non primam facit partem antequam aucta regione, ac uicinis contractis ad bellum deueniatur.

Atqui & in quatuor illis & in quot cumque communicantibus, necessarium est esse aliquem, qui ius dicat ac decernat. Siquidem ergo animã quis ponat animalis esse partẽ magis quàm corpus, & ciuitatum magis talia, ponendum est esse partes, quàm ea quæ

E *pertinent ad necessarium usum. Propulsatores belli uidelicet, ac iustitia. Iudiciariæ exhibitores,*

aliæ partes sunt necessariæ in ipsa quas ille non posuit. Iterum ciuitas non tantũ indiget ęqualibus immo inæqualibus, & ideo dicendum est, q̃ erraut. Deinde cum dicit.

g ¶ Tangit, quod dixit de propugnatione & dicit, q̃ de propugnantibus similiter non bene dixit, q̃ in principio cum ciuitas ædificaretur, non fuerunt necessarii, sed postea cum ciuitas augmentatur & extenditur ad fines, vel ad terminos alterius ciuitatis, ex quibus sæpe causatur dissensio ad reprimendum violentiam aduersariorum. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit, q̃ iudicatiuum sit pars ciuitatis, & dicit, q̃ iterum inter quatuor partes, vel quot quot ponantur, necessarium est esse

Universidad de Deusto
Biblioteca

se esse in ciuitate partem, quæ determinet & diffinitæ accusatio
nes & disceptationes quæ sunt in ea, & faciat iustum: & hoc pro
bat, quia sicut anima se habet ad corpus, sic iudex se habet ad ci
uitatem, nam sicut anima vel intellectus inquirit & consiliatur
& iudicat de inuentis, sic iudex inquirit & consiliatur de confe
rentibus ad finem po
litiæ & iudicat, sed
alia necessaria pars e
animalis & hominis
magis q̃ corpus, ergo
similiter iudex est
pars necessaria in ci
uitate & q̃ propugna
ciuum & magis q̃ il
la quæ ordinatur ad
vsum corporis. Pro
bat autem Philoso
phus de istis, q̃ sint
partes magis quam
de aliis, quia de istis
minus videbatur q̃
essent necessariæ, &
præcipue minus vi
deretur si ciuitas es
set instituta, gr̃a ip
sius viuere absolute.
Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit, q̃ cõsiliatiuum sit pars ci
uitatis, & dicit, q̃ cõ
siliatiuum est pars ci
uitatis, & ratio huius
est, quia consiliari est
opus politici, habet
enim politicus consi
liari de conferentib⁹
ad finẽ ciuitatis, qua
re manifestum est, q̃
ad politicum ptinet
consiliari. Sed quæ p
tinent ad politicum,
secundum q̃ huius-
modi sunt de necessi
tate ciuitatis, quare
consiliatiuũ est pars
ciuitatis. Ista autem
scilicet consiliatiuũ,
& iudicatiuum, virũ
separatim existant,
vt alius sit ille qui in
dicat, alius sit qui cõ
siliatur, alius qui in
armis est, alius qui
colit agros, siue non
separatim existant,
sed vnus & idem sit
qui iudicat & consi-
liatur, nihil differt
ad propositum, hoc
enim possibile est: vi
demus enim q̃ idem
potest esse miles &
agricola, similiter idẽ
potest esse iudicans,
& consilians. Si igi-
tur miles & agricola
sint partes ciuitatis,
manifestũ, q̃ & ista &
illa quæ ordinant ad
bella, pars erit ipsius.
Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit, q̃ diuites sunt partes ciuitatis, & dicit, q̃ septi
ma pars ciuitatis computando omnes præcedentes, est illa, quę
ministrat diuitias, quam partem dicimus opulẽtos. Cum enim
ciuitas debeat esse per se sufficiens, oportet q̃ habeat diuitias,
aliter non esset, & ideo illi sunt necessarii in ciuitate, qui habẽt
huiusmodi diuitias. Deinde cum dicit.

l ¶ Ostendit, q̃ directiuum populi sit pars ciuitatis, & dicit,
q̃ octaua pars ciuitatis est illa quę magistratus gerat, idest dire
ctiua sit populi. Ista autem est necessaria, quia populus est sine
ratione, & ideo indiget aliquo directiuo, ne præter rationem
moueatur. Deinde cum dicit.

m ¶ Ostendit, q̃ suprema pars ciuitatis est necessaria, & dicit
q̃ pars quæ administratiua est in ciuitate circa principatus, ne-
cessaria est in ciuitate, quia ciuitas non potest esse sine principi
bus, cuius probatio est. Quia politia est ordo principatuum &
maxime primi, ergo manifestum est, q̃ necesse est aliquos esse in

i Adhuc autẽ quod cõsiliatur, quod quidẽ est intellectus poli-
tici opus, & hęc siue separatim existant aliquib⁹ siue eisdẽ; nihil
enim differt ad rationem: ditari & agros colere accidit eisdem
sæpe. Quare siquidem & hæc & illa sunt ponenda partes ciuita
tis, manifestũ q̃ & qui ad arma necessaria ciuitatis pars est.

k Septima autem quę subst̃atijs ministrat, quam vocamus opu-
lentos.

l Octaua aũt Demiurgica si po
puli institutiua & quæ circa pri
cipatus, administratiua: si qui-
dem, sine principatibus imposi
bile esse ciuitatem. Necessariũ
igitur esse aliquos potentes pri-
cipari & administrantes vel cõ
tinue, vel secundum partem ci-
uitati, hac administratione.

m Reliqua aũt, de quibus de-
terminauimus perfecte qđ con-
siliabitur, & conuincat altercan
tibus de iustis: siquidem igitur
hæc oportet fieri in ciuitatibus,
& bene fieri, & iuste, necessariũ
& aliquos politicorũ esse princi
pantes virtute.

n Alias quidẽ igitur potentias videtur multis cõtingere existe
re eisdẽ. puta eosdem esse pro-
pugnantes, & agricolas & arti-
fices, adhuc autem consiliantes
& iudicantes. Informãtur autẽ
& virtute oẽs & plurimis princi
patibus, prĩcipari putant posse:
sed pauperes esse & diuites eos-
dem impossibile est. propter q̃
hæ partes maxime esse videtur
ciuitatis diuites & egeni.

o Adhuc aũt propterea qđ vt ĩ plurib⁹ ij quidẽ pauci sunt ij aũt
multi, hæ videntur cõtrarię par
tes, partiũ ciuitatis, vt & politię
secũdum excessus harum con-
sistẽ existere simul: verbi gratia. Idem possunt esse propugnan
tes & agricolæ & artifices. Iterum iidem possunt esse consiliantes
& iudicantes. Iterum cum his possunt esse virtuosi. Sed im
possibile est vnum & eundem simul esse diuitem & pauperem.
Propter quod manifestum est, q̃ diuites & egeni videntur esse
maxime principales partes ciuitatis, & maxime differentes, p-
pter quod duæ maxime videntur partes ciuitatis esse, in quibus
diuites vel pauperes principantur. Deinde cum dicit.

o ¶ Ponit secundã rationem. Et dicit, quòd iterum diuites &
egeni videntur duæ partes esse ciuitatis maxime contrariæ, q̃a
vt in pluribus diuites sunt pauci & pauperes multi. Quare ma-
nifestum

*Ac præterea consultores, quod est ciuilis prudentiæ opus, & hoc siue se
paratim existat quibusdam, siue eisdem, nihil refert ad hunc sermonem,
nam & in armis esse, & agros colere
sæpe contingit eisdem. Quare, si hæc
& alia ponenda sunt ciuitatis esse par
tes, manifestum est, quòd & propul-
satores belli pars necessaria sunt ciui-
tatis.* G

*Septima pars est eorum, qui magna
patrimonia habentes, Reipub. onera
sustinent, quos opulentos nocamus.*

*Octaua eorum, qui publicam ope-
ram exhibent, & qui in magistra-
tibus gerendis occupati existunt, ciui-
tas enim absque magistratibus esse nõ
potest. Necessarium igitur est esse
quosdam qui magistratus gerere va-
leant, & hoc munus sufferre, vel per
petuo, vel ad tempus.* H

*Reliqua uero sunt illa, de quibus
supra determinauimus in consulendo,
& iure litigantibus reddendo uersari.
Si igitur hæc ciuitatibus adesse oportet
rectèque fieri & iuste, necessarium
est esse aliquos, qui uirtutem habeat
rerum ciuilium.*

*Cæteras ergo potentias eisdem ad-
esse posse uidentur pluribus, ceu eos
dem esse propulsatores belli, & agri-
colas, & artifices. Et præterea con-
sultores & iudicantes: & arrogant
quoque sibi uirtutem cuncti, & mul-
tifariam se idoneos existimant ad gu-
bernandum. Verum pauperes ac di
tes eosdem esse impossibile est. Qua
propter hæ partes præcipue uidentur
esse ciuitatis, inopes scilicet & opu-
lenti.* I

*Et præterea ex eo quòd ut plurimũ
alii pauci sunt, alii multi maxime om
nium contrariæ inter se partes istæ ap
parent. Itaque & Respu. secundum
earum præualentiam constituerunt, ac* K

nifestum est, q̃ politiæ quæ determinantur secundum excessus A
istarum partium, erunt duæ politiæ maxime contrariæ & di-
uersæ. Ex quo manifestum est, q̃ popularis & paucorum sunt
duæ politiæ diuersę & distinctę, quamuis autem diues secundũ
q̃ diues, & pauper secundum q̃ huiusmodi, maxime differũt,
nec vn⁹ & idem simul
possit eẽ diues & pau
per, tamen non ma
xime differunt secun
dum rationem boni
tatis & malitiæ. Et
ideo considerando se
cundum rationẽ bo-
ni & mali, non maxi
me differunt, sed sũt
aliæ quæ pl⁹ differũt.
Vlterius cõcludit qđ
dictum est prius, q̃
sunt plures politiæ q̃
quæ dictæ sunt & p-
pter quam causam.

LECTIO IIII.

Ostquàm Philoso-
phus ostẽ
dit plures
esse politias in gene-
rali, ostendit in spe-
ciali eẽ plures distin-
guendo quædam ge-
nera ipsarũ sicut po-
pularem & paucorũ.
Et diuiditur ĩ duas.
In prima præmittit
intentum suum. Se-
cundo prosequitur,
ibi. {Species enim,
&c.} In prima dicit,
q̃ postquam dictum
est, q̃ sunt plures spe
cies politię in gene-
rali, dicendum est
q̃ plures sunt species
popularis & paucorũ
& hoc manifestũ erit
ex eodem principio,
ex quo probatũ fuit
in generali, q̃ sunt
plures spẽs politiæ.
Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur &
primo ostẽdit, quòd
sunt plures politiæ
populares & plures
paucorum. Et primo
in generali. Secundo
in speciali & diuisim
ibi. {Democratia igi
tur.} In prima inten
dit istam rationem.
Secũdum distinctio-
nem partium pertinentium ad speciem,
distinguitur species,
sed partes materiales
populi pertinẽtes ad
rationem status po-
pularis, & partes di-
uitum pertinẽtes ad
rationẽ potẽtię pau-
corum sunt plures,
quare sunt plures spe
cies popularis & pau
corum, huius rationis declarat minorẽ, & primo, q̃ sunt plu-
res partes populi. Secundo, q̃ sunt plures partes diuitum, ibi.
{Insignium autem, & cætera.} In prima dicit, quòd plures
sunt partes populi differentes secundum speciem, & diuitum
similiter, vna quidem species vel pars populi est agricultura, alia
circa artes sicut operatores, alia quæ versatur circa emptionem
& venditionem, alia quæ circa mare, & ista multas habet

stant, & duæ politiæ vñr esse. De
mocratia & Oligarchia. Quòd
quidẽ igitur sint politiæ plures
& pp quas causas, dictũ est pri⁹.

LECTIO IIII.

Vòd autem sint & De-
mocratiæ specie plures B
& Oligarchię dicam⁹,
manifestũ aũt hoc & ex dictis.

b Species enim plures populi
& dictorũ insignium sunt, puta
populi quidem species, vna qui-
dem agricolæ, altera autem quæ
circa artes. Alia autem foralis
quæ circa emptionem & vendi-
tionem versatur. Alia autem q̃
circa mare, & hæc quidem belli
ca, hęc autem pecuniatiua, hæc
autem vectiua, hæc autem pisca
tiua. In multis enim locis singu-
la, horum multæ turbæ puta pis-
catores, quidem in Tarento &
Bizantio. Triericale autẽ Athe-
nis, negociatiuum aũt in Egina
& Chio, transuectiuum autem
in Tenedo. Adhuc autem quod
manuale & quod modicam ha
bet substantiam vt non possit
vacare. Adhuc quod quidem ex
ambobus ciuibus liberum & vti
quę siqua talis alterius multitu-
dinis species.

c Insignium autẽ, diuitiæ, nobi
litas, virtus disciplina, & ijs simi
lia, dicta sm̃ eandẽ differentiã.

d Democratia igitur est prima
quidem que dicitur maxime se-
cundum æquale, æquale .n. ait
lex talis Democratiæ nihil ma-
gis, existere egenis vel diuitibus
neque dominos esse vtroscunq;
sed similes ambos. Siquidem .n.
libertas maxime ẽ in Democra E
tia, sicut existimant quidam. &
æqualitas sic vtiq; erit maxime
cõmunicãtibus omnibus maxi-
me politia similiter. Qm̃ autem
amplior populus dominans aũt
qđ visum fuerit plurib⁹, necesse
Democratiã esse hãc, vna quidẽ
igitur species Democratiæ hęc.

*duæ uidentur, scilicet popularis, &
paucorum potentia.*

LECTIO IIII.

*Vòd igitur sint plures Re-
spubl. & ob quas causas,
dictum est prius.* B

*Quòd uero & popularis ipsius spe
cies sint plures, & paucorum po-
tentium ostendamus. Patet autem hoc
ex his quæ dicta sunt, nam & in ple-
be & in nobilitate plura sunt hominũ
genera. Plebis quidem una species,
agricolæ. Alia, artifices. alia, ne-
gociatores, qui emendis uendendisq;
rebus intendunt. Alia circa rem ma
C rũtimam, & horum alii bellatores,
alii mercatores, alii nautæ, alii pisca
tores, multis enim locis horum omniũ
turba ingens, ut piscatores Tarenti &
Bizantii. Naualis multitudo Athe-
nis. Mercatores in Aegina & Chio.
Portitores in Tenedo. Insuper ma-
nuales & paruas facultates habentes,
qui ocioſi esse non possunt. Præterea
qui non ex utroque parente ciues sunt
orti, liberi tamen homines, & si qua
huiusmodi plebeiorum hominum spe-
D cies altera.*

*Nobilitatis uero, diuitiæ, genus, vir
tus, disciplina, & his similia, quæ di-
cuntur secundum eandem differentiã.*

*Popularis igitur prima species di-
citur maxime secundum æqualitatem.
Vult enim lex huius popularitatis pa-
res esse diuites & pauperes, nec alte
ros plus posse, alteros minus, sed utrosq;
esse æquales, siquidem maxime
libertas est in populari statu, ut pu-
tant quidam, & æqualitas certe esset
maxime pariter omnibus Reipu. par-
E ticipantibus. Cum uero populus sit
multitudo, & id obtineat quòd plu-
ribus uideatur, necesse est, ut hæc sit
popularis gubernatio. Vna igitur spe
cies popularis est hæc.*

sub se species. Quædam enim est quæ ordinatur ad bellicas ope
rationes, alia quæ ad pecunias acquirendas. alia est nautica so-
lum, quæ merces vehit, alia ad piscandum, in diuersis autem lo
cis multi sunt operantes secundum singula istorum, sicut in Ta
rento & Bizantio multi sunt piscatores. Athenis sunt multi
nautæ. In Aegina ve
ro & Chio sunt mul-
ti negociantes in ma
ri. Et in Tenedo mul
ti sunt transportan-
tes per mare. Vlteri⁹
est alia pars populi,
quæ dicitur manua-
lis quę laborat man
bus. Hoc autem est,
quia modicam habẽt
substantiam tales vn
de possunt viuere, &
ideo non possunt va
care speculationi vel
actibus bellicis. Vlte
rius est alia species
populi, scilicet, si alĩ
quis nõ natus sit ex
duobus ciuibus liber
pars populi est. Ite-
rum si sit aliqua alia
species multitudinis,
pars populi est. De
inde cum dicit.

c ¶ Ostendit, quòd
sunt plures partes di
nitum. Et dicit, q̃ in
signium plures sunt
partes. Quidam .n.
sunt diuites, quia di
uitias habent. Alii
nobiles, alii virtuo-
si & disciplinati, & q̃
cumque alii similes
istis, secundum eun-
dem modum partes
sunt insignium. De-
inde cum dicit.

d ¶ Prosequit mo-
dos popularis & pau
corum in speciali &
diuisim. Et diuiditur
in duas, quoniam in
prima parte ponit
modos popularis, &
paucorum. Secundo
cum dicit. {Adhuc Lectio. 6.
autẽ &c.} Ponit mo
dos status optimatũ.
Adhuc prima diuidi
tur in duas. Quoniã
in prima ponit mo-
dos istarum politia-
rum. Secundo assi- Lectio. 5.
gnat rationem istorũ
secunda, ibi. {Non
oportet autem &c.}
Adhuc prima ĩ duas.
In prima enumerat
modos popularis. In
secunda modos pau-
corum, ibi. {Quare
siquidẽ, &c.} Prima
in quinque secundũ
q̃ enumerat quin-
que modos popula-
ris, quorum tamen
primus & vltimus in
vnum incidunt vt vi

lex,

Universidad de Buenos Aires
Biblioteca

lex, ꝙ illi non magis deberent dominari q̃ illi. nec econuerso, sed iste & illi indifferenter, quia sunt similes vel æquales. Et ideo quia æqualitatem habent in libertate, æqualiter debent dominari & recipere de honoribus, non plus vnus q̃ alter. Si enim libertas maxime sit in populari vt dicunt plures, in ista autem sunt omnes æquales, manifestum est, ꝙ maxime erit politia, & æqualitas secundũ ipsum, si omnes communicent in omnib⁹ æqualiter. Et ꝙ ista species sit popularis, probat sic. In ista n. specie, politiæ dominatur populus siue multitudo, quia omnes sunt æquales secundum libertatem, & principatus distribuitur secundum ipsam. Et ideo multitudo tota dominatur, sed vbi multitudo dominat, popularis est: hæc igitur est vna species popularis. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit secũdam speciem. Et dicit, ꝙ secunda species popularis est in qua assumitur aliquis ad principatũ propter aliquem terminũ divitiarum, paruũ quidem. Et adiungit parum ad hoc, vt plures possint regere. Si enim non assumerẽtur nisi qui magnum possiderent censum, esset admodum paucorum, & sic non esset popularis. Deinde cum dicit.

f ¶ Ponit tertiam speciem. Et dicit, ꝙ tertia species popularis est, in qua omnes habiles sunt ad magistratus gerendos, dũmodo non sint obnoxii ex aliqua causa, puta quia ex aliquo crimine ciuilitatem amiserint, vt contingit capite diminutis, aut quia serui sint, vt aliquo alio modo ciuilitate careant. Et in isto principatu principãs principatur secundum legem: cum enim quilibet assumatur, et quilibet ex se non potest esse sufficiens diripere, oportet, ꝙ sit dirigibilis & a lege dirigatur. Iterum non esse possũt vacare, ideo oportet, quòd secundum legem principentur. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit quartam speciem. Et dicit, ꝙ quarta species popularis est, in qua aliqui assumuntur ad principatum, siue sint terni, siue liberi, dum tamen sint in ciuilitate. Et quia non omnes tales possunt vacare ad principatum, oportet, ꝙ principentur secundum legem sicut prius. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit quintam speciem & videtur eadem esse cum prima, nisi ꝙ in ista repetit magis determinate quod dixit in prima. Et dividitur in duas. In prima ponit speciem istam. In secunda ostendit, ꝙ non est vere politia nec status popularis, ibi. { Rationabiliter autem &c. } Adhuc prima in duas. In prima ponit speciem istam. In secunda ostendit propter quam causam accidit, ibi. { Accidit autem &c. } In prima dicit, ꝙ quinta species quæ videtur esse eadem cum prima, est quando multitudo principatur non secundum legem, sed secundum decretum. Sit est intelligendum, ꝙ decretum intelligitur dupliciter. Vno modo dicitur enunciatio quædam vniuersalis de particularibus operabilibus, sicut dicit Philosophus secundo Rhetoricæ suæ. Alio modo dicitur iudicium alicuius quod de aliquo operabili, & sic sumitur hic decretum. Et differt a lege, quia lex est de vniuersali & obligat ad futurũ, decretum vero isto modo sumptum est de particulari operabili, & obligat ad præsens tantum. Deinde cum dicit.

i ¶ Declarat propter quam causam iste modus accidit. Et dividitur in duas. In prima proponit qd accidit propter ductores populi & suasores. Et assignat causam quare isti introducti sunt. In secunda assignat causam populares Reipu. Prædictæ ex dictis, ibi. { Sunt autem isti } Prima in duas. In prima ostendit quare ductores sunt introducti. Secundo comparat eos ad adulatores ibi. { Demagogus. } Dicit igitur, ꝙ accidit populum dominari non secundum legem, sed secundum sententiam populi propter prepotentes. Et hoc ita patet, quia in his populis in quibus principatus est secundum legem non oportet, ꝙ sit ductor, sed sunt viri optimi in præeminentia. Tunc enim populus non ducitur secundũ solam voluntatem alicuius, sed secundum legem. Prepotens autem ducit populũ secundum suam voluntatem, non secundũ legem. Sed vbi non est principatus secũdum legem, ibi est ductor & suasor, qꝙ populus deficit a ratione. Et ideo indiget aliquo ductore, & cũ non ducatur secundum legem, oportet

Alia uero species, in magistratus, honoresque in Repu. secundum censum patrimoniorum, & eum quidem paruum, tribuuntur, ita ut qui tanta possidet, habilis sit ad honores Reip. suscipiendos. Qui uero non possidet, sit inhabilis.

Alia species popularis est, ut omnibus omnino ciuibus habilitas sit, modo non sint alicui ex causa obnoxii, dominetur autem lex.

Alia species popularis est, ut omnes omnino habiles sint ad magistratus gerendos, modo sint ciues, & dominetur lex.

Alia species eodem modo, nisi ꝙ non lex dominatur, sed multitudo. Hoc autem fit, quando populi decreta prævalent legibus.

Accidit autem istud ob prepotentes quosdam qui populum ducunt. Nã in his Rebu. in quibus dominatur lex, prepotens aliquis non fit qui populum ducat, sed optimi ciuium. Rempu. gubernant. At ubi leges nõ dominantur, ibi ductores populi oriuntur. Solus. n. populus regit compositus unus ex pluribus. Multitudo enim auctoritatem dominandi habet non ut singuli, sed ut omnes. Homerus autem cum dicit nõ esse bonum ut plures regant, utrum de hac dicit, uel de illa cum plures gubernant ut singuli, incertum est. Talis ergo populus, utpote absoluta potestatem habens dominari solus quærit, nec ull legi subesse. Efficiuntque dominator, itaque assentatores eius in precio habentur. Et est huiusmodi populus in gubernatione sua, tyranno persimilis. Idem nempe mores, & utrobique meliores diffamantur. Et decreta huius populi perinde sunt ut tyranni præcepta.

ꝙ secundum rationem vel voluntatem alicuius. Talis vero est prepotens & suasor, & cum totus populus compositus ex multis dominatur, est sicut monarcha & princeps vnus. Omnes. n. principantur non diuisim sed coniunctim. De quo dixit Homerus, qꝙ nõ est bonus principatus vbi multitudo principatur. Sed incertum est, vtrum intellexit Homerus, ꝙ quando tota multitudo dominatur sicut vnus monarcha coniunctim, non sic per se bonus principatus, vel quando populus dominatur ita ꝙ vnusquisq; dominetur. Sed quando huiusmodi populus qui est sicut monarcha quidam vult regere ciuitatem monarchice, & quia hoc non facit ad vtilitatem omnium, sed sui & cõtra voluntatem insignium, oportet, ꝙ dominatiue principetur, ideo principatu domini ad seruum: propter quod accidit, ꝙ adulatores acceptantur & honorantur a talibus, quia acceptantur & honorantur a tyranno, cuius ratio est, quia adulator est qui dicit, & operatur ea quę opinatur placere, in nullo volens contristari. Vnusquisque autem diligit suam excellentiã & vult esse certus de tua de ipsa, & ideo libenter audit ipsam & illum qui testatur de ea, sed adulator dicit excellentiam alterius affirmando vt sibi placeat, & ideo honorator, & quia in ista politia sunt aliqui qui dicunt excellentiam populi, cum dicunt, quòd omnia debent referri in populum, & quòd vnus nõ debet magis dominari quàm alius, & quòd sunt omnes æquales, ideo in tali politia adulatores siue ductores honorantur vel accepantur. Populus etia iste qui sic principatur, proportionabiliter se habet tyrannis in monarchijs in quibus vnus principatur. Et ideo eadẽ consuetudo, & idem mos in vtroq; : in vtroq; n. opprimũtur meliores, est. n. principatus eorũ dominatiu⁹ respectu melioris, quia opprimũt ipsos, & non intendunt bonũ eorum per se. Iterũ in principatu istorum sunt decreta sicut in tyrannide sunt præcepta ad opprimẽdum meliores. Deinde cum dicit.

k ¶ Comparat ductoré ad adulatorẽ, dicẽs quòd ductor & adulator sunt idem, & proportionantur. Vterque enim vult dicere vel facere qđ placeat alijs. Sed differãt, quia ductor dicit ea quæ placẽt populo, sed adulator dicit ea quæ placent tyranno, quia tyrãnus & populus habẽt magnam potestatẽ, manifestũ est ꝙ vterq; habet magnã potestatem, sed ductor apud populũ, adulator apud tyrannum. Deinde cum dicit.

l ¶ Declarat propter quid accidit talis politia. Et dividitur in duas. Primo assignat causam propter quã fit principatus in ista politia secundum decretum non secundum legem. Secundo assignat causam quare totus populus dominatur, ibi. { Adhuc autem &c. } In prima dicit quòd ductores sunt causa quare populus dominatur secundum sententiam suam, non secũdum leges. Dicunt enim ductores & prepotentes omnia debere referri in populum, & quòd vnus non debet magis dominari quàm alius, & quòd omnes sunt æquales. Hæc autem placent populo, ideo dominatur secundum sententiam, & quia populus principatur omnibus, contingit quòd isti sunt magni & magnam potentiam habent. Isti. n. tenent opinionem populi, sunt. n. tria quæ faciũt ad bene persuadẽdũ secũdũ Aristo. 2. rheto. 5. prudentia, virtus, & beniuolentia. Et propter istud tertium ductores de facili suadent populo, sunt enim eis beniuoli. Deinde cum dicit.

m ¶ Declarat quare totus populus principatur. Et dicit quòd isti ductores accusantes principatus in quibus vnus vel pauci principantur, dicunt quòd tota multitudo debet dominari & iudicare quæ fiunt per alios magistratus. Omnia enim debent referri ad populum, & melius est totum principari quàm partem. Populus autem gratanter recipit hanc allegationem, omnes. n. faciliter exaudiunt proponentes prò eis ad quæ inclinantur, sicut intemperatus, pro actu intemperantiæ, propter quod cum potestatem habeant principantur, destruentes alios principatus. Deinde cum dicit.

A n ¶ Declarat qꝙ hmõi politia in qua principatur populus nõ secundum legem, sed secundũ sententia non est proprie politia, nec status popularis. Et primo declarat quòd non est proprie politia. Secundo qꝙ proprie non est popularis, ibi. { Quarũ quidem &c } In prima dicit qꝙ rationabiliter vt dicere ille qui dicit, qꝙ hmõi popularis nõ est propria politia, & ratio huius est, quia vbi non principantur leges non est politia, quia oportet in politia legẽ principari in omnibus. Oportet enim principatum & politiam iudicare de singularibus. Iudicant autem secũdum leges vbi leges prouidẽt, vbi vero nõ, tunc magistratus supplent & decernunt. Et ideo vbi est politia leges principantur, sed in tali populari statu nõ principatur leges, sed sententia populi. ergo talis popularis status non est politia proprie. Sed aliquis argueret cõtra illud qđ dicit, qꝙ vbi leges nõ prævalent, nõ est Respu. quia monarchia regalis politia est, tamen nõ est principatus secundum legẽ, sed secundum voluntatẽ & rationẽ principantis. Ad hoc posset aliquis dicere breuiter, qꝙ quædam est politia monarchica, i qua vnus dominat. Alia est politia poliatchica in qua plures principantur. In politia poliarchica non corrupta, principatus est secundũ leges, & de tali loquitur hic Aristo in alia non, aliter dicendũ est & melius, qꝙ in oi politia recta principans dominatur secũdũ leges, quia in omni politia principiẽ aliquis secundũ algula est interior existens in voluntate & ratione, in quibusdam illa regulam quæ est in voluntate & ratione eius, in politia poliarchica est extra in scripto. In monarchia regali, monarcha habet istã regulam quæ est in voluntate & ratione eius, in politia poliarchica est extra in scripto. Quod ergo dicebat qꝙ vbi est politia ibi est principatus secundum legem, verum est, vel intrinsecã, vel scriptam. Hic autem intelligit de scripta, & ideo non multũ differt a prima, sed eam declarat. Deinde cum dicit.

o ¶ Ostendit quòd non est proprie popularis. Et dicit quòd popularis est politia quędã, sed talis popularis in qua sententiæ principantur non leges, non est politia, quia politia est secundum leges, quæ sunt de vniuersalibus, sed sententiæ sunt de particularibus non vniuersalibus, nulla enim sententia est vniuersalis secundum quod hic intendimus de ipsa vt dictũ est prius. quare manifestum est, quòd talis popularis non est proprie popularis. Vlterius concludit quòd species popularis determinatur hoc modo. Deinde cum dicit.

p ¶ Enumerat modos paucorum, & diuiditur in quatuor secũdum quòd ponit quatuor. Secunda ibi. { Altera species &c. } Tertia ibi. { Alia autem quando &c. } Quarta ibi. { Quarta species &c. } In prima dicit quòd una species paucorum est, in qua distribuuntur principatus secundum quandam honorabilitatem, puta diuitiarũ vel generis, ita quòd egeni non attingãt ad ipsos

Et ductores suasoresque huius populi sunt uelut adulatores illi qui circa tyrannos uersantur, & utrisque apud utrosque potentia par, tam adulatoribus penes tyrannũ, quàm ductoribus suasoribusque populi, apud ipsum populum.

Hi auctores sunt ut decreta, & leges infringant, & ad uoluntatem populi cuncta referantur. Contingit autem illis fieri potentes ex eo, quia populus dominatur omnium. Ipsi autem uoluntatem populi maxime ducunt, quonam fides a populo eis adhibetur.

Præterea qui de magistratib⁹ quæ gerunt, ad iudicium populi negocia duxerunt. Populus autem gratanter audit eorum prouocationes, per hunc modum magistratus irritantur omnes.

Merito autem reprehendere uidentur, qui dicunt huiusmodi popularem non esse legitimam Reipublicæ speciem, ubi enim leges non prævalent, non est Respublica, nam lex dominari omnibus debet. In particularibus autem magistratus, & politia prouidere.

Itaque si est popularis una specierum Reipublicæ earum est, quòd talis gubernatio in qua decretis cuncta efficiuntur, non est proprie popularis. Nullum enim decretum recipit esse uniuersale. De popularis igitur speciebus in hunc modum determinatum sit.

Paucorum uero gubernationis species una est, in qua magnum habentes

quam regulam, quam dicimus legem. Sed in quibusdam illa regula est interior existens in voluntate & ratione, in quibusdam est extra in scripto. In monarchia regali, monarcha habet istã regulam quæ est in voluntate & ratione eius, in politia poliarchica est extra in scripto. Quod ergo dicebat qꝙ vbi est politia ibi est principatus secundum legem, verum est, vel intrinsecã, vel scriptam. Hic autem intelligit de scripta, & ideo non multũ differt a prima, sed eam declarat. Deinde cum dicit.

o ¶ Ostendit quòd non est proprie popularis. Et dicit quòd popularis est politia quędã, sed talis popularis in qua sententiæ principantur non leges, non est politia, quia politia est secundum leges, quæ sunt de vniuersalibus, sed sententiæ sunt de particularibus non vniuersalibus, nulla enim sententia est vniuersalis secundum quod hic intendimus de ipsa vt dictũ est prius. quare manifestum est, quòd talis popularis non est proprie popularis. Vlterius concludit quòd species popularis determinatur hoc modo. Deinde cum dicit.

p ¶ Enumerat modos paucorum, & diuiditur in quatuor secũdum quòd ponit quatuor. Secunda ibi. { Altera species &c. } Tertia ibi. { Alia autem quando &c. } Quarta ibi. { Quarta species &c. } In prima dicit quòd una species paucorum est, in qua distribuuntur principatus secundum quandam honorabilitatem, puta diuitiarũ vel generis, ita quòd egeni non attingãt ad ipsos

alios quamuis sint plures. In paucorum autem ista licitum est participanti attingere ad eandem Rempu. scilicet quantum ad consilium & deliberationes communes & tractatus. Deinde cum dicit.

q ¶ Ponit secundam speciem. Et dicit quòd alia est species paucorum, in qua distribuuntur principatus secundum minores census. Et principantes possunt eligere alios consocios suos si aliqui deficiant, & si eligant illos qui deficiunt ex quibuscumque, dum tamen virtuosi sint, optimatus est. Si autem ex aliquibus vt ex diuitibus, vel nobilibus, tantum paucorum. Deinde cum dicit.

r ¶ Ponit tertiam speciem. Et dicit, q tertia species est, quando principatus distribuuntur secundū honorabilitatem maiorem, ad hæc diuitiarum aut generis, & si huius principatu succedit patri & fit princeps pro patre. Deinde cum dicit.

s ¶ Ponit quartam speciem. Et dicit q quarta species est qñ aliqui principantur propter honorabilitatem maximam, & filius succedit patri. Et in isto principatu non principatur lex, sed principes secundum voluntatem propriam, & sic se habet ista inter paucos, sicut tyrannus inter monarchias: sicut.n. in tyrannide tyrannus principatur primo & per se propter bonum suum, & bonos opprimit, sic in isto principatu principes principātur propter bonum suum. Et ideo sicut inter monarchias tyrānis est pessima, sic inter paucorum potentias ista est pessima. Et sicut popularis vltima de qua dictum est inter omnes species popularis pessima est, assimilatur enim tyrānidi, sicut dictum est prius, sic inter potentias paucorū ista est pessima, & talem paucorum potentiā vocant paucorum potentiam, quia potentes valde principantur. In fine concludit quòd tot sunt species popularis & paucorum vt dictum est.

honorabilitatibus tantis, vt egeni, non participent cum sint plures. Licere autem possidenti participare politia.

q Alia autem quando ab honorabilitatibus imménsis sunt principatus, & eligunt ipsi eos qui deficiūt. Siquidem igit ex oībus ijs hoc faciat, vī hoc esse magis Aristocraticū. Si aūt ex aliquib⁹ determinatis, Oligarchicum.

r Altera species Oligarchiæ est quando puer pro patre vnus fit.

s Quarta autem quando extiterit quod nunc dictum est, & principetur non lex, sed principes & est conuertibilis hoc in Oligarchijs, sicut tyrannus in monarchijs, & de qua diximus vltima Democratia in Democratijs, & vocant & talem Oligarchiam potentatum, Oligarchiæ quidē igit species tot & Democratię.

LECTIO .V.

NOn oportet autē latere quòd in multis locis accidit vt politia quidem quę sm̄ leges nō sit Democratia, pp assuetudinē aūt & modum politizet & Democratizet. Similiter autem rursum: apud alios enim quædam quæ secundum leges politiam esse magis Democraticam. Assuetudinibus autē & modo Oligarchizaret magis.

b Accidit autem hoc maxime post transmutationes politiarum, non enim statim transmutantur, sed amant in primis paulatim rapientes ex inuicem, vt leges quidem permaneant quæ prius extiterunt, obtineant autem quæ transmutant politiā.

c Quòd autem sint tot species Democratiæ & Oligarchiæ, ex

LECTIO .V.

RE Latere nos debet, quòd multis locis accidit Reipu. quæ secundum leges non sit popularis, more tamen & gestione populariter gubernari. Similiter autem econuerso, apud alios contingit Rempu. secundum leges esse popularem, moribus tamen & gestione ad paucorum gubernationem magis referri.

Contingit autem hoc maxime post mutationes Rerumpu. non enim statim mutantur, sed contenti sunt ab initio homines parua accessione potentiæ. Itaque leges quidem manent vt prius erant, prævalent tamen qui Rempublicam mutauerunt.

Quòd autem tot sint popularis, & paucorum gubernationis species, ex

multis locis, quòd aliqua politia non sit secundum leges populares, sed propter consuetudinem & modum ipsam contingit esse popularem: similiter econtrario apud alios cōtingit vt sit popularis Respu. secundum leges, sed per assuefactionem contingit ciues viuere secundum Rempu. paucorum, sed illud non videtur esse verum, quia leges sunt de conferē tibus ad finē Reipu. ergo si aliqui viuant secundū vnā Rempublicam, & regantur per leges alteri⁹ Reipu. simul & semel in tendunt diuersos fines, vel eadem Respu. tendit in diuersos fines: sed hoc est impossibile, quare nō videtur esse possibile quòd aliqui viuāt secūdum vnam Rempu. & leges sint alterius Reipu. Dicēdū, quòd non est possibile q⁹ aliqui simpliciter viuant secundum vnā Rempub. & simpliciter leges in illa sint secundum alia, quia simul tenderēt in diuersos fines simpliciter, quod non est possibile, sed possibile est, quòd aliqui secūdum quid viuāt secundum vnam Rēpublicam, & secundum quid regantur legibus alterius Reipub. vel simpliciter quidem viuant secūdum vnam Rempu. regantur autē in aliquibus legibus alterius, vel econtrario. Et id est causa dissensionis in aliquibus ciuitatibus, quòd aliqui viuant secundū vnam Rempu. & leges sint secundū aliā, quia ille qui cognoscit leges & amat eas, odit volentes viuere secundum eas leges, & hoc est causa dissensionis. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit quando & propter quam causam accidit aliquos viuere secundū vnam Rempub. & leges secundum aliam. Et dicit, q⁹ hoc quod dictum est, maxime contingit post transmutationes Rerumpub. Cum enim vna ciuitas transmutatur de Repu. in aliā, non statim transmutatur, sicut enim in medicinalibus subitæ transmutationes nociuæ sunt, sic in Rebusp̄blicis, & ideo cum transmutatur de vna Repub. in aliā, aliquid retinēt de prima. Amāt enim ciues ea quę sub prima Repu. continebantur, & ideo aliquid retinentes de prima, transmutantur ad aliam, quasi paulatim aliquid accipientes de posteriori, & secundum aliud dimittentes primam, ita q⁹ accidit, q⁹ leges primæ Reipu. remaneant secundum aliud & viuant secundum Rempub. ad quam transmutantur. Deinde cum dicit.

c ¶ Assignat rationem modorum popularis & paucorum. Et primo assignat rationem modorum popularis. Secundo paucorum

corum, ibi. ¶ Oligarchiæ autem &c. ¶ Prima in quatuor secundum quòd assignat rationem quatuor modorum popularis. Secunda, ibi. ¶ Altera autem species &c. ¶ Tertia ibi. ¶ Tertia autē species &c. ¶ Quarta ibi. ¶ Quarta &c. ¶ In prima dicit, q⁹ ex his quæ dicta sunt apparet, quòd sunt tot modi popularis & pauco rū, quia in popolari, aut principantur omnes, aut plurēs. Et si plures, aut isti, aut illi contingit enim cō siderare agricolas & alios artifices. Et si agricolæ, & illi qui habent diuitias mediocres, ita quòd nō sūt excellenter diuites, nec nimis pauperes, sed mediocriter se habent principentur secundum leges, non secundum voluntates eorum, est prim⁹ modus. Et ratio huius est, quia agricolę habēt viuere de agricultura circa quā oportet eos laborare, & ideo non possunt vacare congregationibus ciuitatis, vnde principantes talibus scientes leges, non faciunt congregatiōes, nisi pro magnis, & valde necessarijs cāsibus, & quia multitudo non vult aliter subijci. Et oportet aliquos quandoque assumi ad principatū, ordinatur, quòd principentur secundum leges. Alij etiam qui habent aliquam dignitatem diuitiarū, aut generis moderatam, cum secundum legem possunt assumi ad principatum. Et ideo, omnes qui habent possessiones possūt assumi, vt melius possint vacare. Si enim non possunt assumi omnes qui habent aliquam dignitatem possessionis, erit paucorū, in qua non omnes assumuntur, sed excellentes valde. Illi autem qui non habent aliquas diuitias nō ponūntur assumi, quia tales debent assumi ad principatum qui possunt vacare, sed eum qui non habet aliquos prouentus, vel aliquas possessiones impossibile est posse vacare, quare manifestum est quòd in tali principatu non assumuntur omnes, sed qui mediocres habēt diuitias. Et tunc concludit, quòd hæc est vna species popularis, & propter prædictas causas. Deinde cum dicit.

d ¶ Assignat rationem secundæ speciei, & dicit quòd alia species popularis est, in qua aliqui assumuntur ad principatum per

ipsis quæ dicta sunt, manifestū, necesse.n. aut omnes dictas partes populi cōmunicare politia, aut has quidē, has autē nō. Quā doquidē igitur qđ agricultiuū, & quod possidet mediocrē substantiā fuerint dominātes politiæ, politizant secundū leges, habent.n. viuere laborātes, nō possunt autē vacare. Quare legem scientes cōuocant necessariissimas congregationes, alijs autē participare licet, cū possideant honorabilitatē determinatā a legibus, pp qđ oīb⁹ possidētib⁹ licet participare. Vniuersaliter quidē.n. nō licere oībus, oligarchicū, licere aūt vacare impossibile non existentibus prouentibus. Hęc quidē igit vna species democratię propter causas has.

d Altera aūt species ppter cōsequentē electionē est.n. & omnibus licere nō refutatis secundū genus, participare tamē potētib⁹ vacare, pp qđ quidē in tali democratia leges principātur propter non esse prouentum.

e Tertia autē species omnibus licere quicumq; liberi fuerint participare politia, non tamen participare propter prædictam causam. Quare necessarium, & in hac principari legem.

f Quarta aūt species democratiæ temporibus vltimo in ciuitatibus facta. Quia.n. factæ sunt ciuitates maiores multo quām a principio & prouentus existunt & opulentiæ, participant quidē oēs politia, ppter excessum multitudinis, cōmunicāt autē & politizāt quia possunt vacare etiā egeni accipiētes mercedē, & maxime autem vacat talis multitudo, neque enim impedit ipsos, neque propriorum cura, diuites impedit autem, vt sæpe non communicent congregationi, neque ei quod est iudicare, propter quod fit multitudo egenorum dominans politiæ, sed non leges. Species quidem igitur democratiæ, tot & tales propter has necessitates sunt.

A electionem assequentem, ad quam libet omnes attingere qui non sunt refutati secundum genus, puta viles valde, sed liberi simpliciter ex vtroque ciue libero, si tamen possint non refutari propter penuriam, propter quòd in isto principatu principātur secundum legem. Et ratio est, quia tota multitudo non habet sufficientes diuitias, & ideo oportet committere principatum alij, & quia subijci non vult omnino, ordinat multitudo quod principētur secūdum legem. Deinde cum dicit.

e ¶ Assignat rationem tertiæ speciei. Et dicit, quòd tertia species est quādo qui cumque fuerint, dū tamen liberi fuerint, quocumque modo assumantur ad principatum, non tamen principatur propter dignitatem aliquam diuitiarum sicut in alijs, sed assumuntur propter libertatem. In isto autem principatu, ille qui dominatur principatur secundum legem. Et ratio huius est, quia multitudo non habet diuitias sufficientes, & ideo oportet, quòd principatū cōmittat omnibus exceptis his de quibus non vult, aut subijci omnino voluntati alicuius, & ideo ordinat quòd principatus sit secundum legem. Deinde cum dicit.

f ¶ Assignat rationem quartę speciei, & dicit quòd quarta species popularis quę vltimo secundum tempus facta est in ciuitatibus est, quando tota multitudo dominatur secundum sententias non secundū legem. Et ratio huius est, quia ciuitates multo maiores sunt quām essent a principio, & prouentus, & diuitiæ multo maiores. Et ideo quia multitudo magna est, multa habet & magnam potētiā. Et ideo omnes de multitudine attingunt ad principatū, quia possunt vacare etiam egeni qui non habent sufficientes diuitias, nec ppter detectum diuitiarū impeditur aliquis a principatu, qa si cōtingat egenū principari, accipit de cōi aliquid, maxime etiam ista multitudo potest vacare, quia non impeditur propter curam de propriis, aliquas enim substantias habent, sed diuites impediuntur, vt frequenter non vadant ad congregationes ciuitatis, nec participent iudicatiuo: diuites enim volunt honorari, in

Universidad de Deusto
Biblioteca

regregationibus vero non honorantur, aut non tantum quantum credunt debere honorari, & ideo non curant ire: iterū multas habent diuitias, & ideo nihil curant habere de communi. Item virtuosi nolunt ire, quia non honorantur, vel non secundū quòd deberent, & ideo relinquitur quòd sit multitudo pauperum & egenorum dominans & principans in tali Republica secundum sententias non secūdum leges, & tunc cōcludit dicens, quòd species popularis, & tot, & tales sunt, & propter prædictas causas.

Deinde cum dicit.

g ¶ Assignat rationem modorum potentiæ paucorum & diuiditur in quatuor secundum quòd assignat rationem quatuor modorū ipsius. Secunda ibi. ¶ Quanto enim &c. ¶ Tertia ibi. ¶ Si autem inualuerit &c. ¶ Quarta ibi. ¶ Quoniam autē iam &c. ¶ In prima dicit, quòd quando sunt plures diuites i ciuitate non habentes tamē diuitias excellentes, sed mediocres, tunc est prima species gubernationis paucorum. Huiusmodi enim dant potestatem principā di alicui habenti, vel possidenti substātias siue diuitias, quia enim plures sunt qui potestatem habent, ideo eligunt alios, qa diuites sunt eligunt sibi similes. Vnusquisque enim libentius eligit sibi similem q̄ dissimilē, & quoniā multi sunt in ista specie qui attingunt ad Rempublicā, & possunt attingere ad principatū, principes dominantur in ea, non secundū ipsorum hominum voluntatem, sed secundum leges. Quāto enim magis distant a monarchia, quia scilicet, multi sunt potentes attingere ad principatum voluntates habentes diuersas non vnā sicut monarchia, & quāto mediocriores substantias habēt, nō tātas vt possint multum vacare negligentes propria negocia, nec tam paruas vt ne cessarie habeant viuere de cōi, tātū plus volūt nō seipsos principari, aut qa nō possunt omnino vitare, aut quia timent grauari ab alijs, sed leues magis. Deinde cum dicit.

g Oligarchiæ aūt quando qdē plures habent substantiā, minorem aūt & non multam valde, primæ Oligarchiæ species est, faciūt.n. potestatē principādi possidenti, & propter multitudinē esse participantiū politeumate necesse nō hoies, sed legē esse dominās. Quāto.n.;vtiq; plus distāt a monarchia, & neq; tantū habeāt substantiā vt vacent negligentes, neque tam modicam vt nutriantur a ciuitate, necesse legem velle ipsi, principari, sed non ipsos.

h Si autem vtique pauciores sunt qui substātias habēt quàm qui prius, ampliorem aūt, secundæ Oligarchiæ fit species, magis enim potentes supergredi volunt, propter quod ipsi quidē eligunt ex multis eos qui ad politeuma admittuntur. Quia autem nondum sic fortes sunt vt sine lege principentur, legem ponunt talem.

i Si autem inualuerint pauciores existentes habere maiores substātias, tertius gradus fit Oligarchiæ, scilicet per se ipsos principatus habere, secundum legē autem præcipientem morientiū filios succedere.

k Quando autem iam plus inualuerint substantijs & multis amicis, prope talis potentatus monarchia est, & domini fiunt homines, sed nō lex, & quarta species Oligachiæ, hæc est cōuertibilis vltimæ democratiæ.

LECTIO VI.

ADhuc aūt sunt duæ politiæ præter Democratiā & Oligarchiā, quarum alteram quidē dicunt oēs & dicta est quatuor politiarum species vna, dicunt autem quatuor, monarchiam, Oligarchiā Democratiam, quartam vero vocatā aristocratiā, quinta aūt est q̄ appellat cōi nomine oīum, politiā.n. vocāt, sed quia non sæpe fit, latet tentantes enumerare spēs politiarū, & vtunt quatuor solū, sicut Plato in politijs.

h ¶ Assignat rationem secundæ speciei, & dicit quòd si sint pauciores diuites quàm prius principes, sed tamen ditiores quàm qui prius, secunda species potentiæ paucorum est, quia ditiores sunt, ideo volunt excedere alios & supergredi, & ideo potestatem habent eligendi ex multis illos qui deficiūt in principatu. Et quia non sunt adhuc ita potentes quòd excedāt multitudinem, permittunt quòd principentur secundum legē. Deinde cū dicit.

i ¶ Assignat rationē tertiæ speciei & dicit, quòd si adhuc fuerint pauciores diuites quàm prius, & habentes maiores diuitias, tertia species est gubernationis paucorum, & videntur principes per se habere quasi ex hereditate principatus, & qa isti potentes sunt vade, ordinant & statuunt quòd filij succedant eis in principatu. Deinde cum dicit.

k ¶ Assignat rationem quartæ speciei, & dicit, q̄ quoniam adhuc sunt pauciores diuites q̄ prius, & multo ditiores & potentiores in amicis, est quarta species potentiæ paucorum, & tunc est huiusmodi principatus quasi monarchicus, quia illi qui principantur, principantur secundum suas voluntates nō secundum leges, sicut fit i monarchia regali, & propter potentiam ipsorum filij succedunt. Et ista quarta species potentiæ paucorum proportionatur quartæ speciei popularis, qa sicut illa pessima est inter populares, sic ista pessima est inter potētias paucorū, & tyrānidi assimilatur, principātes.n. in ista propter bonū p̄priū principaliter dominantur, sic autem est in tyrannide.

LECTIO VI.

POstquam Philosophus determinauit de speciebus popularis & paucorum, determinat spēs optimatū, & diuiditur in duas. In prima dicit, q̄ p̄ter istas Respu. s. popularē & paucorū, sunt aliæ duæ Respu. In sēda tāgit modos optimatū status, ibi. ¶ Aristocratiā qdē igitur &c. ¶ In prima dicit, quòd præter duas prædictas

Paucorum autem gubernationis prima species est, quando plures habent patrimonia, sed non admodum ampla, faciunt enim potestatem participandi ei qui tanta possidet, & propter multitudinem eorum qui ad Rem publicam recipiuntur, necesse est non hominem, sed legem dominari. Quanto enim magis distant a monarchia, neque tam amplas habent facultates, vt eas negligendo ociari valeant, neque ita exiguas, ut a ciuitate victum quærant, necesse est vt legem velint dominari, non autem ipsos.

Quòd si pauciores sint, qui possident patrimonia (siquidem prius, plures autem, secunda species fit gubernationis paucorum. Magis enim potentes plus habendi se dignos putant. Quapropter ipsi sumunt ex aliis, qui ad Rempublicam se conferant. Præterea, quia nondum ita robusti sunt, vt absque lege gubernare possint, legem huiusmodi posuere.

Quòd si eò deueniant, ut ipsi pauciores numero maiores facultates habeant, tertia cumulatio fit gubernationis paucorum, ipsi enim per se magistratus, & imperia retinent, secundum legem iubentem, ut parentum defunctorum loco filii succedant.

Quòd si magis etiam subnixi sint opibus, & amicitiis, prope est talis potentia ad monarchiam, & dominantur homines, non autem lex, & est hæc quarta species gubernationis paucorum, correspondens ultimæ speciei popularis.

LECTIO. VI.

VNt insuper duo alia genera Reipublicæ præter eas in quibus, aut multitudo, aut pauci gubernant, quarum alteram aiunt omnes speciem esse unam ex quatuor. Dicunt autem eas quatuor, monarchiam, paucorum gubernationem, popularem, & optimatem. Est & quinta, quam communi nomine omnium appellant Rempublicam, sed quia non sæpe fit, latet numerare nolentes, & ita suscipiunt, quasi sint quatuor solum, ut Plato in libris de Republica facit.

prædictas politias, id est popularem & paucorum, sunt aliæ duæ, quarum alteram omnes loquentes de rebuspublicis ponunt, & est vna species inter quatuor Respu. quæ dictæ sunt prius ab alijs. Posuerunt enim antiqui quatuor Respu. scilicet monarchiā, paucorum, popularem, & quartam optimatem dicunt. Sed tamen his quinta deest, quæ cōmuni nomine nominatur scilicet Respublica. Et quia ista Respu. communi nomine dicta raro accidit, latet homines volētes distinguere species Reipublicæ, & ideo nō habet nomen proprium, & ideo vtuntur tantum quatuor, sicut ſcit Plato in suis Rebuspublicis. Non.n. posuit nisi quatuor species, diuidēdo monarchiam in regalē rectam & tyrannidē cum Republica communi nomine dicta, apparet q̄ sunt sex.

b ¶ Ponit modos optimatum, & diuiditur in quatuor secundum quod ponit quatuor modos eius. Secunda ibi. ¶ Sed si nē sunt &c. ¶ Tertia ibi. ¶ Vbi vero &c. ¶ Quarta ibi. ¶ Et vbi ad &c. ¶ In prima dicit, q̄ Respu. illa de qua dictum est prius cū determinabatur de regno recte, dicitur optimatum. Respublicas enim i quas optimi viri simpliciter principantur & non aliquis vir optimus ex suppositione sola dicitur optimatum. Ité in sola ista Republica, idem est optimus vir & ciuis optimus simpliciter, in alijs autem non, sed optimus ciuis in aliqua alia Republica est optimus vir, in illa non simpliciter. Deinde cum dicit.

c ¶ Ponit secundū modum, & dicit q̄ non solum ista Respublica est species optimatū, immo sunt aliquæ Respublicæ, quæ differunt a paucorum potentijs, & ab ea quę Respublica dicitur, & in aliquo conueniunt cū eis, quarum vna est in qua eligūtur principantes habendo respectum ad diuitias, & ad virtutes, ita q̄ aliqui diuites & virtuosi assumūtur. Differt autem a paucorū & Repu. in hoc, q̄ eliguntur in ipsa virtuosi, & quia non solum habetur respectus ad diuites. Paucorum autem & Respublica non faciunt causam communem, propter quam scilicet assumantur ad principatum virtutis, id est a virtute, hoc est, non habent respectum ad virtutem in eligendo secundum quòd huiusmodi, quamuis sint aliqui approbati, & qui videntur esse excellentes viri, quibus attribuunt principatus, non quidem secundum quòd huiusmodi, sed secundū quòd diuites vel apti ad regendum. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit tertiam speciem, & dicit q̄ tertia species est in qua eligentes principes respiciunt ad diuites virtuosos & populum, sicut accidit in Carthagine, vbi respiciūt ad ista tria, & talis Respublica, optimatum status dicitur, sed mixta ex statu paucorum populari & optimatū. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit quartam speciem, & dicit q̄ quarta species status optimatū est in qua in eligendo principatus, habetur respectū ad duo scilicet, ad virtutem & populārem, vt est Respublica Lacædemoniorū, & propter hoc mixta est ex optimatum & populari primo modo dicta. Et tunc recapitulat istos modos, & dicit, quòd manifestū est, quòd prāter primam speciem status optimatum, quæ est optima sunt istę duæ vltimę, de quibus iam dictū est, & tertia quæ fuit secunda in ponendo species, & quæcunq; istius speciei quæ Respublica dicitur, magis inclinatur ad statum paucorum inquantum hic respectus ad diuites, & non ad pauperes.

LECTIO VII.

POstquam Philosophus diuisit Respub. & modos popularis, paucorum & optimatū in vniuersali, in particulari prosequit de ea q̄ cōi nomine appellata ē Respublica, & de tyrānide. Et diuidit i duas. In prima præmittit intentionē suam & ordinem procedēdi & causā ordinis. In secunda prosequitur inceptū suū, ibi. ¶ Nūc aūt &c. ¶ In prima dicit, q̄ postquā determinatū est de monarchia regali, & de modis eius, & de populari

a Oligarchiā quidem igitur bene habet vocare, de qua per tractauimus quidem in primis sermonibus, eam enim quæ ex optimis simpliciter politica secundum virtutem, & nō ad hypothesim aliquam bonorum virorum, solam iustum appellare Aristocratiā. In sola.n. simpliciter idem vir & ciuis bonus, bonus est. Qui autē in alijs boni, ad politiam ipsorum sunt.

c Sed fane sunt aliquæ q̄ ad oligarchiza tas habēt differētias, & vocantur Aristocratiæ & ad vocatā politiā, vbi vero non solū respectu diuitiarum, sed & respectu virtutis eligunt principatus, hęc politia differt ab ambabus, & aristocratica vocatur, etenim in non facientibus cōmunem causam virtutis, sunt tamē quidam approbati, & qui videntur esse Epijces.

d Vbi igitur politia respicit ad diuitias & virtutes & populum velut in Carchedonia, hæc aristocratica est.

e In quibus ad duo solum, vt quæ Lacedæmoniorum ad virtutem & populum, & est mixtio horum duorum democratiæ & virtutes. Aristocratię quidē igitur præter primā optimam politiam, hę duæ species, & tertia, quęcumque eius quæ vocatur politia inclinantur ād oligarchiam magis.

LECTIO VII.

RElquum autem est nobis de nominata politia differentiæ & de tyrannide. Ordinauimus autem sic non existentem, neque hanc transgressionem, neq; assignatas aristocratias, quia secundum veritatem quidem omnes sunt vitiatæ a rectissima politia. deinde dinumerantur cum ijs. Suntque ipsarum hæ transgressiones, sicut in ijs, quæ a principio diximus. Vltimo autem de tyrannide rationabile est facere mentionem, quia omnium minime politia hæc ē, nobis aūt est method⁹ de politia. Propter quam quidē igitur causam & ordinatū est, hoc modo, dictū est.

Optimatem igitur se recte habet appellare illam, de qua tractauimus in Primo libris. Quæ enim ab optimis viris simpliciter per virtutem est gubernatio Reipublicæ, & non ad suppositionem quandam bonorum virorum, eam solam iustum est optimatem appellari, in sola enim ista simpliciter, idem est vir bonus, & ciuis, in alijs autem boni sunt ad speciem gubernandi suam.

Sunt tamen quædam, quæ differentiam habeant a paucorum gubernatione, & appellantur optimates, & ab ea quæ vocatur Respublica ubi non solum respectu diuitiarum, sed etiam respectu virtutis ad gubernationem Reipublicæ sumuntur. Hæc Respublica differt ab illis, & naturam optimatis sapere videtur, nam in his ciuitatibus quæ non faciunt publice curam virtutis, sunt tamen quidam præstantiores, qui videntur esse boni viri.

Vbi ergo Respublica respicit ad diuitias, & ad virtutem, & ad populum, ut est apud Carthaginenses, ea naturam optimatum sapere videtur.

Et ubi ad duo illorum solum, ut Lacedæmoniorum, ad virtutem & ad populum. Et est hæc mixtura popularis ac virtutis. Optimatum igitur prater illam primam optimam Reipublicæ gubernandi formam, hæ duæ species sunt, & tertia quæcumque illius quæ appellatur Respublica inclinant ad paucorum gubernationem.

LECTIO VII.

RElquum est, ut de ea quæ Respublica appellatur, dicamus & de tyrannide. Ordinauimus autem ipsam nos, cū prius non esset, neque hæc transgressio, neq; illæ de quibus modo diximus, optimates, quia reuera omnes aberrant a rectissima gubernandi forma, postmodum cum istis numerantur, & sunt harum transgressiones & labes, ut in superioribus circa principium diximus. Merito autem postremo loco tyrannidem reseruauimus propterea quod ista minime est Respublica, nostra uero materia est de Republica tractare. Quia igitur de causa sic ordinauimus dictum est.

Universidad de Buenos Aires Biblioteca

paucorum, & optimatum, & modis earum, relinquitur considerandum nobis de illa quæ communi nomine appellatur Respu. & typannis. Causa autem quare primo de alijs Rebuspublicis, prius determinatum est quam de ea quæ communi nomine nominata est, est quia Respublica, & quædam species Reipublicæ optimatum prius assignatæ, aliquo modo transgressiones sunt primarum Rerumpublicarum, aliquo modo non: simpliciter quidem non sunt transgressiones, secundum quid autem sunt, quia omnes Respublicæ aliæ ab optima & rectissima, deficiunt ab ipsa, & ideo Respublica, quæ cõi nomine nominata ē, & species quædam optimatum trangressiones sunt, & contiuantur aliis quæ sũt transgressiones, sicut prius dictum est. Illud autem quod est transgressio alicuius cognoscitur ex illo, quare cognoscitur p alias rectas politias de quibus dictũ est. Illud autem quod co gnoscitur per aliud, sequitur illud, & posterius est eo quo ad nos. Quare post determinationem de alijs politijs rectis, debuit determinare de politia communi nomine nominata, cum & ipsa aliquo modo transgressio sit, scilicet optimę & perfectissime Reipu. Vltimo vero de tyrannide, & hoc rationabiliter, quia tyrannis inter oēs politias minime politia est, & iõ prius debuit determinari de illis, quæ simpliciter vel magis politiæ sunt, quia cõsideratio Philosophi in isto libro est determinare de politia:

b Nunc autem ostendendum est nobis de politia. Manifestissima enim potentia ipsius determinatis ijs quæ de oligarchia & democratia, est enim politia, vt simpliciter est dicere, mixtio oligarchię & democratiæ.

c Consueuerunt autem vocare declinantes quidem, vt ad democratiam, politias. Declinãtes autem ad oligarchiam magis Aristocratias, quia magis assequitur disciplina & nobilitas opulentioribus. Adhuc autem videntur habere opulenti quorum gratia iniusta agunt in iusti, vnde & Calusagathos, & insignes hos appellant. Quoniã igitur Aristocratia vult excellẽ tiam attribuere optimis ciuiũ, & oligarchias esse aiunt ex Calusagathis magis.

d Videntur autẽ esse impossibiliũ ciuitatẽ aristocratizantẽ nõ bene legibus disponi, sed male gubernatam, similiter ante & aristocratizari eam quæ nõ bene legibus disponuntur.

e Non est autem bona legũ dispositio, bene poni leges, non obedire autẽ, propter quod vnã quidem bonã legũ dispositionẽ existimandũ esse, obedire positis legibus, alterã autẽ bene poni leges quibus immaneant. Est enim obedire & bene positis, hoc autẽ contingit dupliciter, aut enim optimis contingentiũ ipsis, aut simpliciter optimis.

Lec. 9.

propter quam ergo causam prius determinatum est de alijs q̃ de politia & vltimo de tyrannide dicetur, dictum est. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur intentum suum, & diuiditur in duas. In prima determinat de politia. Secundo de tyrannide, ibi. {De tyrannide autem &c.} Adhuc prima in duas. In prima ostendit, quòd est composita ex populari & paucorum, & quam habet differẽtiam ad aliquas species status optimatum. In secunda ostendit, qualiter instituatur, ibi. {Nõ est autẽ &c.} Adhuc prima in duas. In prima probat quòd est composita ex populari & paucorum. Secunda, quia aliquam habet conuenientiam cum aliquibus speciebus status optimatum, ponit differentiam inter politiam & statum optimatum quantum ad illas species, ibi. {Videtur autem &c.} Adhuc primo proponit intentum suum. Secundo p̃bat, ibi. {Consueuerunt autem &c.} In prima dicit, quòd nunc dicendum est de politia. Ratio autem & natura eius manifesta erit visis rationibus status popularis, & paucorum, quia politia simpliciter vt est dicere, mixta est ex paucorum statu & populari, quia in politia actu & simpliciter non maneret ratio potentię paucorũ & popularis sed tãtũ virtute, sicut miscibilia manẽt in eo quod componitur ex eis. Hoc autem habet rationem medij. Ratio autem medij cognoscitur ex rationibus extremorũ. Quare manifestum est, quòd politia cognoscitur per rationes potentię paucorum & popularis. Deinde cum dicit.

c ¶ Probat quòd sit mixta ex illis. Probat autem hoc ex communi dicto quorundam, & dicit quòd quidam antiquorum politiam cum declinat ad popularem, dicunt eam Rempublicam, cum autem ad paucorum, dicunt eam statum optimatum, & ratio huius est, quia paucorum attenditur secundum dignitatem diuitiarum, diuitijs autem assequitur disciplina & nobilitas, disciplina quidem, quia organa necessaria ad disciplinã sunt diuitię, ideo pro tãto dicitur disciplina assequi diuitibus, qa habent ea quæ sunt necessaria ad disciplinam, nobilitas erũ assequitur, quia nobilitas est virt', idest inclinatio ad virtutẽ & diuitiæ antiquę. Ergo manifestum est quòd nobilitas & disciplina assequuntur diuitibus. Adhuc, qa diuites habẽt illa pẽnes se, propter quorum defectum aliqui faciunt iniuriam. Alii qui enim propter penuriam, quandoque faciunt iniurias, diuites autem substantiam habent. Habẽt igit penes se illa propter quorum defectũ aliqui faciunt iniustã propter quod dominates in statu paucorum, viros diuites & insignes vocant p se bonos, quia in politia optimatum principatus & excellentia attribuitur optimis viris & virtuosis, & fautores status paucorum dicunt statũ paucorum esse ex virtutis per se bonis. Dicunt etiam, quòd cũ politia declinat ad paucorum potentiã eam esse optimatum, hoc autem non esset nisi aliquid haberet de potentia paucorum. Similiter dicũt alij cũ declinat ad popularem, quòd est politia popularis. Quare manifestum est, quòd politia componitur ex statu populari & paucorum. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit differẽtia inter politiã & alias species optimatũ status, & diuidit i duas. In prima pmittit q̃dã necessaria ad hoc declarandũ. In secũda cõcludit differẽtiã, ibi. {Qm̃ aũt &c.} Pria in duas. Primo pmittit illa. Secũdo oñdit, q̃ politia obseruat in multis ciuitatibus, ibi. {In plurimis q̃dẽ &c.} Pria i quatuor fm̃ q̃ pmittit quatuor. Secũda ibi. {Nõ est aũt bona &c.} Tertia ibi. {Vẽ aũt &c.} Quarta ibi. {Hæc aũt &c.} In prima dicit, q̃ nõ ẽ esse possibile ciuitatem aliquã q̃ regitur principatu optimatũ, non bene disponi legibus, sed male gubernari fm̃ eas. Similiter non est possibile aliquã bene disponi, & nõ esse bene optimatũ, qm̃ ciuitas q̃ bene regitur fm̃ statũ optimatũ, bonũ finẽ habet simpliciter, quia finem virtutis, & bene disponit quæ ad finẽ, & ad illud gratia cuius est, bona autẽ ordinatio fm̃ rationẽ eorum quæ ad finem ad ipsum est bona legis ordinatio, ciuitas ergo quæ bene regitur secundum optimatũ statũ, bene regitur legibus. Et eadem ratio est de conuersa. Deinde cum dicit.

e ¶ Præmittit secundum, quia aliquis posset dicere, quòd leges bene sunt dispositæ & regitur ciuitas statu optimatum, sed tamen nolunt obedire legibus, ideo Philosophus dicit, quòd ista non est bona dispositio & ordinatio legum, quòd leges bene ponantur, & quòd non obediatur legibus. Et hoc apparet.

Leges

Leges enim sunt organa quædam ad finem ciuitatis. sicut igitur esset inconueniens, quòd aliqua organa sicut tibiæ essent bene posita vel facta, & tamen non bene ordinarentur ad finem, sic inconueniens est q̃ leges bene ponantur, & tamen non bene ordinentur ad finem. hoc autem contingit, si non obediatur legibus. Ergo manifestũ est quòd nõ est bona legis dispositio quòd lex bene ponatur, & q̃ non obediatur ei. Et ideo duæ videtur esse bonæ dispositiones legum. Vna q̃ legibus obediatur, alia vt ponantur leges rectæ & iustæ, quia sic legibus bene contingit obedire, & ideo sic debẽt poni vt eis obediatur & possint manere. Leges autẽ bene disponi vt eis obediatur contingit dupliciter, aut quia sunt optimæ ex suppositione & secundũ q̃ contingit in tali ciuilitate, aut qa sunt optimæ simpliciter & sine suppositione. Est enim intelligendum q̃ leges rationẽ sumunt ex fine, & ideo si finis ciuitatis est optimus simpliciter, sicut in regno & in statu optimatũ, leges sunt optimæ simpliciter, si autẽ finis non est bonus simpliciter, sed ex suppositione sicut est in potentia paucorum, leges non sunt optimæ simpliciter, sed ex suppositione, qa optimæ sunt in illa ciuitate. Deinde cũ dicit.

f ¶ Ponit tertium & dicit q̃ in statu optimatũ fit distributio principatus secundũ dignitatem virtutis. Et ratio huius est, qa ratio & terminus status optimatum est virtus, & ideo secundum dignitatem virtutis fit distributio principatus in ea. In paucorum autem fit distributio principatus secundum dignitatem diuitiarum, quia ratio & terminus eius sunt diuitiæ, sed ratio & terminus popularis est libertas, & ideo secundum dignitatem libertatis distribuitur principatus in ea. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit quartum, & dicit, quòd quicquid videtur pluribus in quacumque politia vigorem habet, & existit apud omnes in illa politia, sicut in paucorum illud quod videtur pluribus principantibus politia, hoc vigorem habet. Et ratio huius est, meli⁹ enim iudicant plures quàm pauci vel vnus. Item plures sunt potentiores quàm pauci vel vnus, & ideo quod videtur pluribus, melius videtur, propter potentiã ipsorum obseruatur & habet vigorem, propter quod illud qđ videbitur maiori parti eorũ, q̃ participant politia, erit principatus in ea. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit, q̃ politia obseruatur in pluribus ciuitatibus, & dicit quòd in plurimis ciuitatibus Respu. communi nomine vocata vocatur & obseruatur. Et ratio huius est, quia plurimę ciuitates mixtæ sunt ex pauperibus & diuitibus. Hæc autem cõmixtio nihil aliud coniecturat nisi libertatem & diuitias secundum quas determinantur gubernatio paucorum & popularis. Apud autem plurimos diuites existentes boni & honesti videntur, & ideo principantur in tota regione, & apud aliquos populus propter libertatem. Cum igitur politia sit mixta ex populari & paucorum, manifestum est quòd plures ciuitates seruant politiam. Deinde cum dicit.

i ¶ Concludit differentiam inter politiam & optimatum potentiam quantum ad aliquas species. Et primo facit hoc. Secũdo recapitulat, ibi. ¶ Quòd quidem igitur. ¶ In prima dicit, quòd tria sunt ad q̃ principaliter attendentes in politia altercantur de principatus æqualitate scilicet libertas, virtus, diuitiæ. Quidam, n. dicunt quòd principatus debet distribui secundum dignitatẽ libertatis, vt quia æquales sunt in libertate, equaliter participent principatu. Alij dicunt, quòd nõ debet fieri distributio principatus secũdum dignitatem libertatis, sed secundum dignitatem diuitiarum, vt qui abũdantes sunt in diuitijs. Alij dicunt, q̃ secundum nullum istorum debet fieri distributio principat', sed secundum dignitatem virtutis, vt qui æqualiter attingunt ad virtutem, equaliter attingant ad principatum, & sic altercantur aliqui secundum cuius istorũ æqualitatẽ debeat distribui æqualiter principatus. Quartum autem de quo aliqui altercantur quod vocatur nobilitas, annexum est, vel assequitẽ duobus scilicet, virtuti & diuitijs. Nobilitas enim est virtus generis, hoc est inclinatio ad virtutem descendens a parẽtibus in filios & in parẽtes ab alijs prioribus, & sic secundum quandam antiquitatem. Similiter nobilitas ẽ diuitiæ antiquæ, non quòd diuitię sint de ratione nobilitatis: possibile enim est quòd in pauperibus sit inclinatio ad virtutem orta ex parentibus, & secundum quandam antiquitatem, sed pro tanto dicitur nobilitas diuitię antiquę, quia sunt necessariæ ad virtutem. Cum igitur ita sit, manifestum est quòd politia mixta ex diuitibus, & egenis, dicenda est politia communi nomine, sed illa quæ mixta est ex tribus, scilicet diuitibus & egenis & virtuosis, optimatum status est vna de tribus optimatum potentijs alijs a prima, quæ est vera Respublica optimatum non mixta. Deinde cum dicit.

k ¶ Recapitulat & dicit, quòd dictum est iam, quòd præter monarchiam regalem & paucorum potentiam & popularem sunt aliæ species politiæ & quales sunt & quæ, quoniam optimatum & politia. Iterum dictum est, qualiter species optimatum adinuicem differunt, & qualiter politia differt ab optimatum statu, & manifestum est ex dictis, quòd non multum distant adinuicem politia, & optimatum status, qui respicit diuites & pauperes virtuosos, quia solum in hoc quòd respicit virtuosos, alia non, & ita diuites & pauperes sicut politia, propter quod manifestum est, quòd non multum distant.

f Videtur aũt Aristocratia quidem esse maxime honorẽ distribui secundũ virtutẽ, Aristocratiæ quidem enim terminus, virtus, oligarchiæ autem diuitiæ: democratiæ autem libertas.

g Hæc autem quodcumque videatur pluribus in omnibus existit. Etenim in Oligarchia & in Aristocratia, & in Democratia, quodcunque videatur maiori parti participantiũ politia, hoc est dominans.

h In plurimis quidem igitur ciuitatibus politiæ species vocatur, solum enim mixtio coniecturat diuitum & pauperum diuitias & libertatẽ, ferẽ. n. apud plurimos q̃ opulenti caloncagathon videntur tenere regionem.

i Quoniam autẽ tria sunt quæ altercantur de æqualitate politię, libertas, diuitiæ, virt', Quartum enim quod vocant ingenuitatem assequitur duobus. Ingenuitas. n. est virtus & diuitiæ antiquę, manifestum quod mixtio nem quidem duorum, scilicet opulentorum & egenorum politiam dicendum, trium autem Aristocratiam maxime aliarũ, præter veram & primam.

k Quòd quidem igitur sint & alię species politiæ præter monarchiam & democratiam, oligarchiam dictum est, & quales hæ, & quid differunt inuicem Aristocratiæ & politiæ ab Aristocratia, & quòd non ab inuicem longe, manifestum.

Videtur autem optimatum esse maxime honores tribuere secundum virtutem. Finis enim optimatum, virtus, paucorum vero gubernationis, diuitiæ, popularis autem, libertas.

Quod autem pluribus videtur cõmune est omnium. nam in paucorum, & in multitudinis gubernatione, & in optimorũ quod uidetur maiori parti eorum qui in Republica uersantur, id obtinet.

In plerisque igitur ciuitatibus hæc species gubernandi, Respu. uocatur, sola enim mixtio coniecturã facit opulentorum, & inopum, diuitiarum, & libertatis, ferè enim apud plurimos illi qui diuitiis pollent bonorum & honestorum locum obtinere uidentur.

Cum uero tria sint quæ circa æqualitatem Reipublicæ contendunt, libertas, diuitiæ, uirtus, nam quartum illud quæ appellatur nobilitas, duobus consequens est. Nobilitas enim est antiquæ diuitiæ, & uirtus. Manifestum est quòd duorum mixtura, diuitum & pauperum est Respublica appellanda. Trium uero, optimatum gubernatio maxime aliarum præter illam veram & primam.

Quòd igitur sint aliæ Respublicæ præter monarchiam & popularem, & paucorum potentium, dictum est, & quales istæ, & in quo differant inter se, & optimatum gubernatio, & aliæ species, quæ ad optimates declinant, & quomodo non longe distant inter se, manifestum est.

LECTIO VIII.

Postquam Philosophus declarauit quòd politia communi nomine nominata, est composita ex populari statu & paucorum, & qualiter differat ab optimatũ statu quantum ad aliquam speciem, ostẽdit qualiter instituatur, & habet duas partes. In prima præmittit intentum suũ. In secunda prosequitur, ibi. {Sunt autem termini &c.} In prima dicit, quòd postquam declaratũ est, quòd politia est composita ex populari statu & paucorum, cõsequenter dicendum est qualiter Respub. cõmuni nomine nominata sit quædã politia alia a statu populari & paucorum, cum tamẽ ex illis cõponatur. Dicendum etiam est, qualiter instituatur. Vilis autẽ rationibus, quibus determinantur gubernatio paucorũ & popularis, simul apparebit ratio politię. Et ideo sumenda est distinctio istarum duarum politiarũ, deinde qualiter ex istis duabus accipiẽdo ab vtraque & aliquid dimittendo, fit vnum mixtũ, vel totum aliquod continens aliquid vtriusque. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur & diuiditur in duas. In prima ostendit qualiter ex illis instituatur politia. Secundo, ostendit quis sit terminus & ratio bonæ commixtionis, ibi. {Modus quidem igitur &c.} Circa primã partem intelligẽdum est, quòd circa principatum tria est considerare Primum est personas principãtes. Secundum est actus principantiũ. Tertium est modus institutionis principantiũ: secundũ hoc ista pars diuidit in tres partes. In prima declarat terminũ & rationẽ mixtionis politiæ ex ipsis quantũ ad actus principantiũ. Secundo quantũ ad personas quæ debent assumi ad principatũ, ibi. {Alterũ autẽ &c.} Tertio quantum ad institutionẽ ipsorũ, ibi. {Tertium aũt &c.} In prima dicit, ꝙ termini siue rõnes compositionis, siue mixtionis politiæ ex gubernatione paucorũ & populariũ tres sunt, & vna ratio est quantum ad actum principantium qui est iudicare. Vt autem appareat hæc ratio mixtionis, aut sumenda sunt ea quæ vtræque ordinant, saltem secundum partem, quamuis non secũdum totum & simpliciter. v.g. de iudicio lex fuit in paucorũ statu, ꝙ si diuites non venirẽt ad iudicandum & disceptandum, ꝙ haberent damnum, puta ꝙ punirentur in aliquo, & si pauperes venirent nullam mercedem reportarent, manifestum est autem quòd ista lex introducta fuit in fauorem diuitum & in odiũ egenorum, quia lex ista data fuit, vt pauperes excluderentur a principatu, ex quo enim nullam mercedem reportant secundum legem non veniunt, & sic excluduntur. Data etiam fuit vt diuites participarent principatu, quia ex quo damnum reportarent, si non venirent compelluntur venire. In contrarium autem in populari statu fuit alia lex, quòd egeni veniẽtes ad disceptandum & iudicandum habeant mercedem, diuites vero nullum damnum. Et manifestum est, ꝙ ista lex data fuit in odium diuitum & in fauorem egenorum, quia per istam legem videntur excludi diuites, & solum pauperes participare principatu. Illud vero quod est commune istis duabus legibus, est mediũ in quo consistit ratio compositionis politiæ. Si enim accipiatur ex paucorum potentia diuites reportare dãnũ, ex populari pauperes reportare mercedem, hoc est medium & commune illis, & hoc est politicum. Quare manifestum est, quomodo politia componitur ex illis, & tunc concludit quòd vnus modus mixtionis politiæ ex statu populari & paucorum est iste qui dictus est. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat rationẽ mixtionis quãtum ad personas quę debent assumi ad principatum, & dicit ꝙ alia est ratio mixtionis scilicet, quantum ad personas quas tenentes paucorum potentiæ & populari dicũt debere vocari ad congregationes, siue ad principatum, quia fuit lex in populari, quòd nullus assumeretur ad principatũ secundum dignitatẽ diuitiarum vel honorabilitatem, sed si deberent assumi secundum aliquam honorabilitatem quòd assumerentur secundũ paruam in paucorũ. E contrario fuit lex, quòd assumerẽtur secundum honorabilitatem maximam. Manifestum est autem, quòd neutrum istorum est commune, sed sunt diuersa & separata. Si vero accipiatũ mediũ, in hoc cõsistit rõ politię, ꝙ. s. accipiatur princeps ẽm media honorabilitatẽ. Quare manifestum est quomodo politia miscẽda est ex populari statu & paucorũ quantũ ad personas, q debẽt assumi ad principatum. Deinde cum dicit.

d ¶ Declarat rationẽ mixtionis politiæ quantum ad institutionem personarum quæ debent assumi ad principatum, & dicit, ꝙ tertia ratio mixtionis est quantum ad modum eligendi, siue instituẽdi personas principantes, diuersus enim est modus eligendi in statu populari & paucorum. In populari enim lex fuit, ꝙ per sortem acciperentur principantes, & non secundũ honorabilitatem magnam diuitiarum. In paucorũ vero fuit lex, quòd acciperentur secundũ leges & secundũ dignitates diuitiarũ. Accipere aũt aliquid ab vtraq; politicum & optimatũ statui conuenit, malũ enim est, ꝙ omnes accipiantur per sortẽ, & etiã malum est, quòd omnes accipiantur secundũ honorabilitatẽ diuitiarũ, & ideo vtrumq; istorum dimittendum est. Sed accipiatur ab potentia paucorum, quòd accipiendi sunt per electionem, & quòd non secundum aliquam honorabilitatem diuitiarum, sed per sortem ex populari statu, & tunc erit politicum, quare manifestum est quomodo politia componitur ex populari & paucorum quantum admodum instituendi personas principantes. Deinde cum dicit.

e Declarat quis est terminus, & ratio bonæ mixtionis, & diuiditur in tres, In prima tangit quis est terminus bonæ mistionis. Secundo manifestat per exemplum ibi {Palã enim &c.} Tertio declarat quid oportet obseruari in politia bene mixta, ibi {Oportet autem &c.} In prima dicit, & quòd ratio & terminus bonæ mixtionis paucorum status & popularis, in politia aliqualiter est, qñ contingit dicere, ꝙ Respu. quæ mixta ẽ, ex statu paucorum & populari, & tunc bene mixta est Respu. ex illis, quãdo in Repub. apparẽt illę duę. Hoc enim cõtingit, quia mixta est ex illis. In mixto n. manent miscibilia aliqualiter, & in medio extrema. Medium n. comparatũ ad vtrũq; extremorum apparet esse vtrumque. Tũc igitũ bene mixta est Respu. ex paucorum & multorum statu, quando in Repu. apparet paucorum & multorum Respub. Deinde cum dicit.

f ¶ Declarat p exẽplum. Et dicit, quòd in Repu Lacedæmoniorum manifestum est, quòd in Repu. apparet popularis & paucorum, quia multi dicunt, quòd illa Respu. est popularis, quia habet multa de statu illo. v.g. Primo similiter se habet circa nutritionem sicut popularis. Pueri. n. in Lacedæmonia diuitum & egenorũ eodem modo & ex eisdem alimẽtis nutriũtur, similiter eodem modo erudiuntur, & illo modo quo possunt erudiri pauperũ filij. Similiter in cõsequenti ætate, cum facti sunt viri eodem modo se habẽt sicut diuites. In alimentis enim & vestimentis non est diuersitas inter pauperem & diuitem, talibus enim induuntur diuites quibus pauperes possunt indui n volunt. Iterũ habebant duos magnos principatus populares, populus. n. eligebat principẽ in vno principatu. Eligebantur en. in senes a populo. Ad principatum autem quẽdam attingebat populus scilicet ad principatum Ephororum. Et dicitur principatus iste eorum qui potestatem habent conuocandi multitudinem & exequendi per eã quæ ad ipsum pertinent, sic igitur apparet, quòd Respublica Lacedæmoniorum videbatur esse quibusdam popularis, alijs videbatur esse paucorum, scilicet, quòd omnes principantes assumuntur per electionem & nullus p. sortem. Item pauci erant principantes quantum ad condemnationem mortis & relegationem, & similiter quãrum ad alia talia. Sic igitur apparet, quòd in Republica cõmuni nomine nominata debent apparere popularis & paucorum status. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit quid oportet obseruari in Republica. Et dicit, quòd in Republica bene mixta ex populari & paucorum statu, oportet quòd vtrumque extremorum esse videatur & neutrum. Oportet quidem quod vtrũque videatur, quia in mixto manent aliquo modo miscibilia. Quare si bene fuerit mixta Respublica ex illis, oportet quòd in Republica aliquo modo appareat paucorum status & popularis. Itẽ oportet, quòd neutrum videatur scilicet secũdum actum, nam in mixto non saluantur miscibilia secundum actus proprios. Et ideo in Republica nõ debet apparere status paucorum simpliciter & secundum actum suum simpliciter, nec popularis. Item oportet hic obseruari, ꝙ Respublica sit talis, quòd p seipsam possit saluari, non per aliud extrinsecum, sed per se. Non ex eo, quòd sint aliqui plures extrinseci qui velint saluationẽ eius, quia hoc potest inesse tyrannidi, vel alicui alij praue vel male ordinatæ. Sed oportet, quòd saluetur propter hoc, ꝙ nulla pars huius Reipublicæ velit aliam Rempu. sed tãtũ istã. Et tũc recapitulat & dicit, ꝙ patet qualiter se habet Respu. similiter, qualiter se habẽt status optimatum mixti, dictũ est.

LECTIO VIII.

Quo aũt modo fit præter democratiã & oligarchiam quæ vocatur politia, & qualiter ipsam oportet institui, dicemus consequenter dictis, simul autem palam erit & quibus determinant, democratiã & oligarchiam. Sumẽdum enim horum diuisionem, deinde ex ijs ex vtraq;, velut symbolum accipientes componendum.

b Sunt autem termini tres cõpositionis & mixtionis, aut. n. vtrumq; sumendum quæ vtriq; lege statuunt, puta de eo quod est iudicare. In oligarchiis quidẽ enim opulentis damnum ordinant si non disceptent, egenis autem nullam mercedẽ. In democratiis autem egenis quidẽ mercedem, opulentis autẽ nullum damnum. Commune autẽ & medium horum ambo hæc, propter quod & politicum, mixtũ est. n. ex ambobus. Vnus quidẽ igitur iste cõbinatiõis mod⁹.

c Alterũ autẽ accipere mediũ eorũ quę vtriq; statuũt, puta cõgregationis fieri, ij quidem ab honorabilitate nulla vel parua omnino, ij autẽ ab immensa honorabilitate. Commune autẽ neutrum, sed media honorabilitas vtriusque horum.

d Tertiũ aũt ex duabus institutionibus, hæc quidem ex oligarchica lege, hęc autem ex democratica. Dico autem, puta videtur Democraticum quidem esse, sortiales esse principatus, eligibiles autẽ Oligarchicum. Et Democraticũ quidẽ qui non ab honorabilitate. Oligarchicũ autẽ qui ab honorabilitate: Aristocraticũ igitur & politicũ ex vtraq;, vtrũq; accipere, ex Oligarchia quidẽ eligibiles facere principatus, ex Democratia autẽ quod non ab honorabilitate.

e Modus quidẽ igitur mixtionis iste. Eius aũt qd' est bene misceri Democratiã & Oligarchiã terminus, quando contingit dicere eandem politiam, Democratiam & Oligarchiam.

f Palam enim quod hoc patiũtur dicentes propter mixtas esse bene. Patitur autem hoc & medium: apparet enim vtrumq; extremorũ in ipso, qd' quidẽ accidit circa Lacedæmoniorum politiam, multi enim conantur dicere tamquam Democratia existente, quia Democratica multa ordo habet, puta primo qd' circa alimentum puerorum, similiter enim qui diuitũ nutriuntur ijs, qui pauperum & erudiũtur hoc modo vtique, quo possent & pauperum pueri. Similiter autem & in habita ætate, & cum viri fuerint eodem modo. Nullo enim distinctus diues & pauper, sic quæ circa alimentũ eadem omnibus in conuiuijs & vestimentum tale diuites, quale vtique præparare posset & pauperum aliquis quicumque. Adhuc eo quòd duos maximos principatus, hunc quidem eligat populus, hoc autem participet. Senes quidem enim eligunt, ephoria autem participant. Alij autem oligarchiam, quia multa habet oligarchica, puta quod omnes sunt eligibiles & nullus sortialis & quod pauci sunt domini mortis & fugæ, & alia talia multa.

g Oportet autem in politia mixta bene videri vtraque esse, & neutrũ, & saluari per se ipsam, nõ eo ꝙ plures extrinsecus sint, qui volũt, erit enim vtiq; & prauæ politiæ hoc existens, sed eo quod neq; vtiq; velit politiam alteram nulla partium politiæ totaliter. Quo quidem igitur modo videtur cõsistere politia, Similiter autem & putatæ Aristocratiæ, nunc dictum est.

LECTIO VIII.

Quomodo autem fiat præter popularem, & paucorum potentiam illa quæ appellatur Respublica, & quo in ordine reponenda sit, deinceps dicemus, & simul apparebit quibus diffiniant popularem & paucorum gubernationem. Sumenda est enim horum distinctio, postea ex his ab vtraque tamquam regulam sumentes componere oportet.

Sunt autem diffinitiones tres, compositionis ac mixturæ, aut enim ambo sumenda, quorum vtræque leges ponunt, ceu circa iudicia. In paucorum enim potentia diuitibus pœnam constituunt, nisi in iudicando adsint. Pauperibus uero, mercedem nullam. In popularibus autem, pauperibus mercedem, diuitibus autem, pœnam nullam. Commune ac medium istorum ambo hæc, itaque & ciuile, mixtum est enim ex ambobus. Vnus igitur modus hic est combinationis.

Alius autem medium capere eorum quæ ab utrisque iubentur, ceu concionari, hæ quidem a nullo censu, uel exiguo penitus, hæ uero a magno censu, commune certe neutrum, sed medium utriusque census.

Tertius uero ex duobus iussis, hoc quidem ex populari lege, illo autẽ ex paucorum gubernatione. Dico autem tale aliquid, uidetur populare quidem magistratus sortiri. Paucorum autem gubernationis, eligere. Et populare non ex censu, tribuere. Paucorum autem ex censu. Optimatum igitur, ac ciuile ab vtraque vtrumque accipere, ex paucorum quidem gubernatione electiuos facere magistratus, ex populari autem sumere non per censum.

Modus igitur admiscendi, talis, bene autem admiscuisse popularem & paucorum gubernatione finis est, quando eadem Respublica dici potest popularis, & paucorum gubernatio.

Patet enim hoc accidere dicentibus eas bene esse commixtas, accidit hoc etiam medio. Conspicitur namque in eo vtrumque extremorum, quod contingit Lacedæmoniorum Republicæ. Sunt enim permulti, qui aggrediuntur dicere eam esse popularem, propterea quod populariter complura in illa sunt constituta, ceu præmium circa educationem puerorum. Pari modo diuitum filii educantur & pauperum, & erudiuntur per eum modum, per quem valeant pauperum filii erudiri. Similiterque in sequenti ætate, cum viri facti sunt. In nullo enim magis cõspicuus diues quàm pauper. Cibi quoque iidem vtrisque in congressionibus. Vestitu etiam tali diuites vtũtur, qualem & pauperum quiuis habere potest. Præterea duorum maximorum magistratuum, alterum eligat populus, alterum gerit. Senatores enim per populum eliguntur. Ephori autem, ex popularibus constituuntur. Alii vero dicunt esse illam paucorum gubernationem, quoniam multa habeat quæ paucorum potentiam asserant, ceu omnes dignitates per electionem conferri, per sortem vero, nullam. Et insuper apud paucos potestatem esse necandi, & in exilium pellendi, ac cætera huiusmodi permulta.

Oportet enim in Republica bene temperata vtrumque videri inesse, & neutrum, & conseruari per seipsam non aliunde, & per seipsam non per alios multos extraneos qui velint. Nam & prauæ Reipublicæ hoc potest contingere. Sed ne velle quidem gubernationem alterã quoquomodo partium ciuitatis omnino, quemadmodum igitur oporteat Rempublicam constituere, & similiter illas quæ appellantur optimates, dictum est.

LECTIO IX.

Postquam Philosophus determinauit de Republica qualiter mixta est ex statu paucorum & multorum, & qualiter habet institui, determinat de tyrannide. Et diuiditur in duas. In prima præmittit intentum suum. In secunda prosequitur, ibi. ¶ De regno quidē &c. ¶ In prima dicit, quòd postquam determinarum est de Repu. communi, nomine nominata. Dicendum est de tyrannide, non quòd debeat fieri sermo prolixus de ea, est enim Respu. pessima, & ideo breuiter dicendū est de ipsa vt habeatur pars quædam præsentis tractatus. Intentio enim Philosophi isto libro est determinare de Repu. sed tyrannis est Respu. quædā, ideo dicēdum est de ipsa. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur & quia tyrānis est trāsgressio a regno, recolligit primo quædam determinata de regno. Secundo prosequitur de ipsa ibi. ¶ Tyrannidis autem &c. ¶ In prima dicit, quòd in præcedentibus dictū est de monarchia regali, vbi tū consideratum est de ipsa monarchia, vtrū ciuitatibus expediat vnum principari, aut non expediat. Et dato quòd expediat, consideratū fuit qualem vnum, quoniam optimum, & vnde assumendus est, quoniam ex optimis viris & qualiter. Deinde cum dicit.

c ¶ Prosequitur de tyrannide. Et primo ponit duos modos eius quos posuit primo capitulo de regno. Secundo ponit modū vnum qui proprie dicitur tyrannus, ibi. ¶ Tertia autem species &c. ¶ In prima dicit, quòd due sunt species tyrannidis, de quibus dictum est superius cūde regno determinare quæ valde sunt propinquæ monarchiæ regali propter potentiam quam habent principantes secundum illas supra subditos, & principātes secundum istas species principantur secundum leges, quod pertinet ad monarchiam regalem. Est enim vna istarum specierum secundum quam in quibusdam ciuitatibus barbarorum assumitur monarcha, qui regit eos secundum leges & consuetudinem. Est autem consuetudo eorum quòd assumant sibi monarcham, vel per electionem, vel per successionem qui regat eos secundum leges. Secunda species est secundum quam aliqui eligunt sibi principem ad fugandum inimicos, secundum quòd apud græcos olim eligebantur quidam qui vocabantur Aesymnetæ. Illi enim eligebant quosdam in principes ad fugandū aduersarios. Istæ autem duę species habebant in se quędam opposita & differentia, quia videlicet cum regerent huiusmodi reges secundum leges & volentibus imperarent, erant eorum monarchiæ regales, cum vero prætermissis legibus secundum quas regere debebant plena potestate secundum arbitrium suum dominarentur tyrannice regnabant, & monarchiæ illæ tyrannides erant. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit modum qui proprie dicitur tyrannis. Et dicit, ℘ tertia species quæ ℘prie & maxime videtur esse tyrannis, videtur esse conuertibilis cum monarchia regali primo & principaliter dicta, non quòd sit eadem illi, sed per oppositum, quia sicut in regno principatur vnus secundum voluntatē suam & ratione ordinata ad vtilitatē subditorum, sic in ista principatur vnus secundum voluntatem suam. Est autem huiusmodi tyrānis multis subiacens legibus incorrigibilis principatus similiū ℘ meliorū pp bonū suum non propter bonum subditorum. In ista autē diffinitione principatus est loco generis, incorrigibilis loco differentiæ. Et dicitur incorrigibilis quia nō est natus corrigi. Illud enim dicitur corrigibile, quod a dispositione prauā ad bonam potest mutari, saluata natura eius, nunc autem iste principatus ita pessimus est, ℘ a dispositione sua prauā ad bonā non potest mutari, saluata eius natura, immo corrumpetur, per similiū & meliorum, tangitur materia principatus. Sūt enim in illo principatu æquales & liberi, & virtuosi. Cum sam finalem tangit cum dicit, propter bonum proprium nō subditorum. Ex quo sequitur, quòd iste principatus non est voluntarius, quia nullus liber voluntarie subijcitur tali principatui. Et ratio huius est, quia nullus qui est bene dispositus secundum naturam, & inclinatur ad virtutem, vult subijci ei qui principatur non secundum virtutem, sed propter bonum proprium, immo magis inclinatur ad principandum simpliciter quàm subijciendum. Nunc autem liber bene dispositus est secundum naturam & inclinatur ad virtutem. Ergo manifestum est, quòd non vult subijci ei qui non principatur secundum virtutem, sed inclinatur magis ad principandum. Sed tyrannis principatur non secundum virtutem, quare manifestum est quòd principatus iste inuoluntarius est. Dixit autē liberorum

LECTIO IX.

Restat nunc, vt de tyrannide dicamus, non quòd multis verbis indigeat, sed vt habeat in hoc tractatu locum suum. Quā quidem hanc quoque posuimus partem esse aliquam politicæ gubernationis.

De regno igitur determinauimus in superioribus libris, vbi tractatum est a nobis nunquid regis gubernatio vtilis foret ciuitatibus, an inutilis? & quam, & vnde constituere oportet, & quomodo.

Tyrannidis uero species duas ibidem diffinximus. Propterea quod earum potentia quodammodo alteratur ad regiam gubernationem, ex eo quia ambæ potestates illæ sunt secundum leges. Nam & apud quosdam barbarorum eligunt aliqui ad gubernandum soli, cum absoluta omnimodaque potestate. Et apud Græcos olim eodem modo quidam eligebantur, qui soli gubernarent, quos uocabant Aesymnetas: habent uero hæc inter se differentias quasdam, erant enim regiæ, ex eo quia secundum leges, & ex eo quia uolentibus imperabant: tyrannice autem, ex eo quia pro arbitrio dominationem exercebant.

Tertia species tyrannidis quæ maxime proprie uidetur id nomen habere, oppositā regiæ potestati absolutæ. Nam necesse est tyrannidem illam unius gubernationem esse, quæ nullis subiaceat legibus, & dominetur per nim æquabilibus ac melioribus ad propriam utilitatem, non ad utilitatem subditorum. Q uapropter, inuoluntaria est, cum nemo liber sponte sua ferat huiusmodi seruitutem. Species igitur tyrannidis tot & tales sunt, propter dictas causas.

liberorum

liberorum propter principatum seruilem. In illo enim principatu subditi subiiciuntur tyranno voluntarie: quia inclinantur ad subiiciendum tali principatui, sicut in principatu barbarorum. Viterius concludit quòd hæ & tot sunt species tyrannidis & propter causas dictas.

LECTIO X.

Postquam Philosophus determinauit de Repu. cōi nomine nominata: & de tyrānide, declarat quæ sit optima Respub. pluribus ciuitatibus & pluribus hominibus simpliciter. Et diuiditur in duas. In prima dat intentum suum. In secunda prosequitur, ibi. ¶ Si enim bene &c. ¶ In prima dicit, quòd postquam determinatum est de Repub. & tyrannide, dicendum est ℘ est optima Respub. & quæ est optima vita pluribus ciuitatibus, & pluribus hominibus: & nō dicendū est nobis, quæ est optima vita simpliciter secundum veritatem in comparatione ad simplices & idiotas, idest secundum quas simpliciter viuunt. Nec dicendū est quæ est optima vita in cōparatione ad disciplinam, qualis est speculatiua. Istæ enim indigent bona inclinatione naturali, & bono successu fortunæ. Ista autem habere difficile est. Iterum non dicendū est de Repu. optima, quę est secūdum voluntatem & electionem simpliciter. Sed dicendum est de vita optima quæ possibilis est pluribus hominibus & ciuitatibus, & de Repu. ad quam possunt ptingere plurimæ ciuitates. Status autem optimatū de quibus dictum est prius scilicet illæ quę sunt simplices & mixtæ, quæ magis accedunt ad ipsam non sunt possibiles multis ciuitatibus sed magis cadunt extra optimum pluribus ciuitatibus. Quidam autem magis appropinquant ei quam dicimus Remp. Et ideo de illis optimatibus & de hac Repu. dicendum est, sicut de vna Repu. quia ex eisdem principiis fit iudicium de ipsis. Et istæ duæ sunt optimæ & possibiles pluribus ciuitatibus & hominibus, de quibus nunc dicendum est. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur. Et primo ostendit quæ sit optima vita & Respub. possibilis pluribus ciuitatibus. Secundo qualiter aliæ Respu. se habent ad istam, ibi { Aliarum autem politiarum &c. } Prima in tres. In prima ostendit quæ sit optima vita hominis. Secundo, quòd ista eadem est ratio & terminus Reipu. possibilis pluribus ciuitatibus, ibi { Eosdem autem &c. } In tertia quæ sit optima Respu possibilis pluribus ciuitatibus, ibi { In omnibus itaque &c. } In prima dicit, quòd sicut dictum est in libro Ethicorum. Optima vita hominis est operatio secundum virtutem non impeditā. Non enim consistit in actu primo: quia existens in actu primo in potentia est ad secundum actum, ergo nō est perfectus simpliciter. Sed felix perfectus est simpliciter nec in habitu, quia in potentia est ad actum secundum, quare consistit in operatione vltima: quia illa non est amplius in potentia ad aliam: sed virtus est medietas quædā. Est enim habitus electiuus in mediocritate existens determinata ratione, & vt sapiens determinabit. Quare optima vita hominis est vita mediæ, & loquimur de tali mediocritate, quæ possibilis est homini bus. Deinde cū dicit.

c ¶ Declarat, quòd idem est terminus, & eadem ratio ciuitatis & Reipu. & virtutis vel malitiæ. Et dicit, quòd eadem est ratio ciuitatis bonę & Rei pub. bonæ, & ciuitatis malæ, & Reipub. malæ. Et ratio est, quia Respu. comparatur ad ciuitatem sicut vita. Est. n. Resp. ordo ciuitatis. Ordo autem vita est quædā eius, cuius est. Ideo Resp. vita é ciuitatis. Et sicut cessante vita cessat illud cuius est, sic cessante Repu. cessat ciuitas. Sicut ergo eadem est ratio vitæ, & illius cuius est & perfectionis & illa cuius est, sic eadē est ratio Reipu. bonæ & ciuitatis bonæ. De mala Repu. & ciuitate mala non probat, quia apparet ex eo quod dictū est de bona Republica. Deinde cum dicit.

Lec. 11.

d ¶ Probat quæ sit optima Respu. pluribus ciuitatibus. Et primo probat quę sit optima ciuitas. Secūdo, concludit quæ sit optima Respub. ibi. { Pala ergo &c. } Adhuc prima in duas. Primo ostendit, ℘ ciuitas est optima quæ est ex mediis. Secundo, quòd talis ciuitas bene saluatur, ibi { Et saluatur &c. } Adhuc prima in duas. Primo, ostendit qui sint optimi ciues, quoniam medii. Secundo, quæ optima ciuitas, ibi { Vult aūt ciuitas &c. } Ad hæc primo concludit ex præcedentibus, quòd medii sunt optimi ciues. Secundo probat per rationem, ibi { Facillima. n. &c. } In prima dicit: dictum est, quòd eadem est ratio bonæ Reipu. & bonæ ciuitatis. Sunt autem ciuitatis tres partes. Quidam enim sunt opulenti valde, quidam egeni valde, alii sunt medii, qui nec nimis diuites nec nimis pauperes sunt: sed medio modo se habent. Cum igitur omnes concedant, quòd medium est optimum, quoniam vita secundum virtutem est optima, virtus etiā est in medio, manifestum est, quòd medii in ciuitate sunt optimi, & possessio ipsorum media existens, optima est inter omnes. Deinde cum dicit.

e ¶ Probat hoc per rationes. Et diuiditur in quatuor, secundū quòd probat per quatuor rationes. Secunda, ibi { Adhuc autem &c. } Tertia, ibi { Adhuc autem qui &c. } Quarta, ibi { Qui autem non impedita. Non enim consistit in actu primo: quia existens in actu primo in potentia est ad secundum actum, ergo nō est perfectus simpliciter Sed felix perfectus est simpliciter nec in habitu, quia in potentia est ad actum secundum, quare consistit in operatione vltima: quia illa non est amplius in potentia ad aliam: sed virtus est medietas quædā. Est enim habitus electiuus in mediocritate existens determinata ratione, & vt sapiens determinabit. Quare optima vita hominis est vita mediæ, & loquimur de tali mediocritate, quæ possibilis est homini bus. Deinde cū dicit.

c ¶ Declarat, quòd idem est terminus, & eadem ratio ciuitatis & Reipu. & virtutis vel malitiæ. Et dicit, quòd eadem est ratio ciuitatis bonę & Rei pub. bonæ, & ciuitatis malæ, & Reipub. malæ. Et ratio est, quia Respu. comparatur ad ciuitatem sicut vita. Est. n. Resp. ordo ciuitatis. Ordo autem vita est quædā eius, cuius est. Ideo Resp. vita é ciuitatis. Et sicut cessante vita cessat illud cuius est, sic cessante Repu. cessat ciuitas. Sicut ergo eadem est ratio vitæ, & illius cuius est & perfectionis & illa cuius est, sic eadē est ratio Reipu. bonæ & ciuitatis bonæ. De mala Repu. & ciuitate mala non probat, quia apparet ex eo quod dictū est de bona Republica. Deinde cum dicit.

Lec. 11.

d ¶ Probat quæ sit optima Respu. pluribus ciuitatibus. Et primo probat quę sit optima ciuitas. Secūdo, concludit quæ sit optima Respub. ibi. { Pala ergo &c. } Adhuc prima in duas. Primo ostendit, ℘ ciuitas est optima quæ est ex mediis. Secundo, quòd talis ciuitas bene saluatur, ibi { Et saluatur &c. } Adhuc prima in duas. Primo, ostendit qui sint optimi ciues, quoniam medii. Secundo, quæ optima ciuitas, ibi { Vult aūt ciuitas &c. } Ad hæc primo concludit ex præcedentibus, quòd medii sunt optimi ciues. Secundo probat per rationem, ibi { Facillima. n. &c. } In prima dicit: dictum est, quòd eadem est ratio bonæ Reipu. & bonæ ciuitatis. Sunt autem ciuitatis tres partes. Quidam enim sunt opulenti valde, quidam egeni valde, alii sunt medii, qui nec nimis diuites nec nimis pauperes sunt: sed medio modo se habent. Cum igitur omnes concedant, quòd medium est optimum, quoniam vita secundum virtutem est optima, virtus etiā est in medio, manifestum est, quòd medii in ciuitate sunt optimi, & possessio ipsorum media existens, optima est inter omnes. Deinde cum dicit.

e ¶ Probat hoc per rationes. Et diuiditur in quatuor, secundū quòd probat per quatuor rationes. Secunda, ibi { Adhuc autem &c. } Tertia, ibi { Adhuc autem qui &c. } Quarta, ibi { Qui autem

Universidad de Navarra
Biblioteca de Humanidades

& autem &c.] In prima intendit istam rationem. *Illi sunt optimi* F *quia illi qui excedunt alios in bonis fortunæ, sicut in diuitiis, potentijs, & in amicis, & in communibus, nec subiici volunt alijs nec sciunt. Et hoc inest statim eis a pueritia. Nam a pueritia in delitijs nutriti sunt. Et ideo doctoribus non sunt assueti subiici, propter hoc non subiici eis volunt, quia non possunt inclinari ad oppositum eius ad quod assuefactum est ex assuetudine, sed statim ex natiuitate inclinantur ad oppositum eius quod est subiici. Et ideo ea adoriscere nolunt. Illi etiam qui excellenter egeni sunt, intantum sunt humiles, q̃ nescisunt principari, sed subiici etiam seruili principatui, nam subiacentur principatu despotico q̃ est domini ad seruum. Sic igitur ciuitas sit ex istis, erit ex seruis & dominis, sed ista inconuenientia sunt.*

Quare manifestum est, quòd extremi nō sunt optimi ciues, te medii. [Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit quartam rationem. Et dicit, quòd illi qui inuidẽt aliis & contemnunt alios nec magistratus gerere sciunt ne sunt optimi ciues. Sed egeni valde inuidẽ aliis, nec magistratus gerere sciunt. Diuites ẽt valde contemnũt eos qui sunt etiam contra rationem Reipu. medii non, quare extremi non sunt optimi ciues, sed medii.

i ¶ Postquã Philosophus determinauit qui sunt optimi ciues, quoniam medii, declarat quæ est optima ciuitas, quoniam illa quæ est ex mediis. Et dicit, quòd ciuitas debet & vult esse ex æqualibus maxime. Sed tales sunt medii, sicut probatum est, ergo

tẽ, aut super ingenuum, aut super diuitẽ, aut contraria ijs super egenum, aut super debilem, aut valde vile, difficile rationẽ sequi. Fiunt enim. ij quidem in iurioſi & in magnis iniqui magis, ij autem astuti, & in paruis iniqui valde. Iniuriarum autem hæ quidem fiunt propter iniuriam, hæ autem propter astutiam.

f Adhuc aũt isti minime amant principes, & volunt esse principes, hæc autem ambo nociua ciuitatibus.

g Adhuc aũt qui quidem sunt in excesibus eufortuniorũ potentię & diuitiarum, & amicorũ & aliorũ talium, subiici neq; volũt, neq; sciũt. Et hoc statim a primordio existit pueris existentibus, pp delitias enim neq; doctoribus subiici cõsuetũ ipsis.

h Qui autem secundum excessum in indigentia horum, humiles valde: vt ij quidem principari nesciant, sed subici seruili principatu. Ii autem subici q dem neque vno principatu, subici autem secundum despoticum principatum, fit igitur seruorum & despotorum ciuitas, sed non liberorum. Et horum quidem inuidentium, horum autem contemnentiũ, quæ plurimum distant ab amicitia & cõmunione politica. Communio enim amicabile, neque enim via volunt communicare cum inimicis.

i Vult autem ciuitas ex æqualibus esse & similibus quàm maxime, hoc autem existit maxime mediis Quare necessarium optime politizare hãc ciuitatem, ex quibus dicimus esse natura constitutionem ciuitatis.

cedant in alteriaram partem, seu si forma, si nobilitate generis, si diuitijs, uel his contrarijs, seu si pulcritudine nimia, si imbecillitate egregia, si ignominia multa, difficile est ut rationi obediant. Fiunt enim istorum alij superbi & delinquentes aperte in rebus magnis, alij occulte praui, & in rebus exiguis fraudatores. Iniuriæ ne ro inferuntur quandoque per contumeliam, quandoque per dolum.

Insuper hi minime circa gubernationem Reipublicæ afficiuntur, minimeque consulunt. Hæc autem utraque damnosa sunt ciuitatibus.

Præter qui bonis fortunij superabundant, seu opibus, diuitijs, amicis, & alijs huiusmodi, nec imperium cuiusquam pati uolunt, neque sciunt. & hoc statim domi eorum natis existit. Propter delitias enim ne in scholis qui dem præceptoribus obedire consueuerunt.

Qui autem eorum sunt in indigentia nimia constituti, detecto nimium animo ulleſque existunt. Ex quo fit, ut alij magistratum gerere nesciant, sed ac parendum seruiliter sint apti. Alij uero sibi imperari nullo modo patiantur, sed ipsi alios tamquam domini uolunt imperare. Efficitur ergo seruorũ & dominorum ciuitas. Non autem liberorum, & aliorum inuidentium, aliorum spernentium, quod plurimũ abest ab amicitia & ciuili societate. Nam societas amicabile quiddam est, cum inimicis enim ne ullam quidem communicare uolunt homines.

Vult quidem ciuitas ex paribus ac similibus esse, quantum fieri potest. Hoc aũt maxime existit mediis, Itaque necessario sit ut huiusmodi ciuitas optime gubernetur, ex quibus diximus natura constare ciuitatem.

non contemnunt autem, quia non sunt valde excedentes. Inuidere vero & contemnere sunt contra rationem Reipub. quod declarat. Quia amicitia necessaria est in ciuitate. Nam communicatio amicitiæ quædam est, quia inimici cum inimicis participare nolunt nec etiam in via. Sed inuidia & contemptus sunt contra rationem amicitiæ, quare sunt contra rationem Reipub. Manifestum igitur, quòd extremi non sunt optimi ciues, sed medii inter extremos. Deinde cum dicit.

ergo ciuitas optima est q̃est ex mediis. Et pp hoc manifestũ est, A q̃ talis ciuitas optime gubernatur. Illam necessariũ est optime gubernari, q̃ est constituta ex his, ex q̃b⁹ ciuitas optima naturali k ¶ Declarat, quòd talis ciuitas bene saluatur & sine pericu- lo viuunt tales. Et primo ostendit, quòd bene saluatur. Secundo quòd viuunt sine periculo, ibi ¶ Propter hoc bene &c. ¶ In prima dicit, quòd isti medij ex quibus cõponit ciuitas optima maxime saluantur in ciuitate, & hoc apparet, quia ipsi nõ concupiscunt aliena sicut pauperes. Habent enim ad sufficiẽtiam, & ideo non desiderant aliena, propter quod non insidiatur diuitibus. Pauperes vero quia deficientes sunt desiderant aliena: & ideo insidiatur diuitibus. Medij vero nõ, quia non habẽt superabũdantiam diuitiarum, ideo medij nec insidiantur aliis nec alij ipsis, tales autem maxime conseruantur, quare manifestũ est, q̃ ciuitas q̃ est ex mediis, maxime cõseruatur. Deinde cũ dicit. l ¶ Ostendit, quòd viuunt sine periculo & dicit quòd medij, quia nullus insidiatur ipsis nec ipsi alijs insidiantur, sine periculo viuunt. Et propter hoc Phocylides rationabiliter desiderauit medius esse in ciuitate, uidẽs q̃ medii sint in ciuitate optimi: unde dixit, medius in ciuitate volo esse. Deinde cum dicit.

m ¶ Ostendit, quòd Reſpubl. quæ est ex mediis est optima. Et diuiditur in duas. In prima infert ex dictis, quòd Reſpubl. media est optima. Secundo, probat hoc p signa & effectus, ibi ¶ Quòd autem &c.] Adhuc prima i duas. In prima facit quod dictum est. In secunda infert correlariũ, ibi ¶ Propter quod ¶ In prima dicit, quòd quia ciuitas optima est quę est ex mediis: manifestum q̃ Reſpu. optima est ex mediis, & illę ciuitates quæ multos habent medios habent Rempu. optimam. Et ratio huius est, quia pars media ciuitatis valentior & melior est quàm aliæ duæ partes diuisim, quia si vna pars præter rationem velit opprimere

k Et saluantur autem in ciuitatibus isti maxime ciuiũ, neq; enim ipsi aliena desiderant sicut pauperes ea quæ diuitum concupiscunt. Et propterea quòd neq; insidias patiuntur, neq; fraudes moliunt, sine periculo degunt.

l Propter hoc bene optauit Phocylides multa, medijs optima, medius volo in ciuitate esse.

m Palam ergo quòd & cõio politica optima per medios. Et tales contingit bene politizare ciuitates in quibus vtiq; multum q̃ mediũ, & valetius maxime q̃dem amborũ. Si aũt nõ, alterius partis, appositum enim facit inclinationem, & prohibet fieri contrarios excessus.

n Propter quod quidem EuforTunium maximũ, politizantes substãtiã habere mediam & sufficientẽ, tanquam vbi ij quidem multa valde possidẽrũt, ij autẽ nihil, aut populus extremus fit, aut oligarchia intẽperata, aut tyrãnis, ꝓpter ambos excessus. Etenim ex Democratia maxime iuuenili & ex Oligarchia fit tyrannis, ex medijs autem ex ijs qui prope multo minus. Causam autem posterius in iis, quæ circa transmutationes politiarum, dicemus.

o Quòd autem quę media, optima, manifestũ, sola enim sine seditione, vbi. n. multũ quod inter medium, minime fiunt conturbationes & dissessiones politiarum. Et magnæ ciuitates sunt magis sine seditionib⁹ propter eandẽ causam, quia multi q̃d medium In paruis aũt facile diuidere omnes in duo vt nullũ relinquatur mediũ, & oẽs ferè egeni, vel opulẽti sunt. & Democratiæ aũt securiores sunt Oligarchiis & durabiliores sunt, ꝓpter medios, plures enim sunt & magis participant honoribus in Democratiis, quàm in Oligarchiis, quoniam quando sine iis multitudine inualuerint, homines, mala operatio fit & pereunt cito.

aliam partem, sicut si diuites pauperes velint opprimere, pars media adiungit se pauperibus & cum illis exprimit malitiã diuitum. Si autem pauperes velint insurgere contra diuites prætẽ rationem, medij iungunt diuitibus se, & reprimunt pauperes. Et ideo medii prohibent fieri excessus in ciuitate. Talis autem Reipublica optima est. Deinde cum dicit.

Conseruantur quoque in ciuitatibus isti maxime caterorum ciuium. Neque enim aliena concupiscunt. Neque faciunt pauperes, neque eorum bona cupiuntur ab alijs, ut accidit diuitibus. Et quia ne insidiantur alijs, nec alij ipsi, sine periculo degunt.

B *Qua propter bene optauit Phocylides, multa mediocribus optima, mediocris esse uolens in ciuitate.*

Patet igitur, quòd ciuilis societas optima est, quæ per mediocres fit easque ciuitates recipere, ut optime gubernentur, in quibus mediocres plurimi sunt, ac plus possunt, maxime quidem ambobus, uel saltem altera parte. Hæc enim addita prævalere facit, & prohibet contrarios excessus fieri.

C *Qua propter valde optandũ est, ut bi qui in ꝓRepub. uersantur, facultates habeant mediocres ac sufficientes. Nam ubi alij nimis multa possident, alij nihil: uel plebs infima insurgit, uel paucorum potentia illa extrema, uel tyrannis, propter utrumque sexũ. Et populari enim statu nimium superbo, & ex paucorum potentia, ad tyrannidem deuenitur. Ex mediocribus autem ac prope paribus, multo minus.*

D *Cuius rei causam postea ubi de mutationibus tractabitur, dicemus.*

Quòd autem media sit optima, manifestum est: sola enim sed nonbus caret, ubi enim per multum est mediocre, nimium seditiones & discordiæ ciuium innascuntur magnaque ciuitates ob hanc ipsam autem causam, minus seditionibus subiacent: quia magna in his est mediocrium hominum multitudo. Paruas autem ciuitates facile est in duas partes diuidi omnes, ita ut nihil medium relinquatur. Et ferè cuncti uel inopes sunt, uel opulenti. Populares quoq; gubernationes tutiores sunt & diuturniores, quàm paucorum potentium propter medios. Plures enim sunt & magis honoris participat in populari gubernatione, quàm paucorum. Nam quando sine his multitudo inops plus potest, male res se habent, ac cito pereunt.

E

o ¶ Probat p signa, quòd Reſpu. quæ ex mediis optima est. Et diuiditur in partes tres secundum, quòd declarat per tria. Seda: ibi {Signum autem &c.} Tertia, ib i {Manifestũ aũt &c.} In prima intẽdit istã rationem: Illa Reſp. est optima quę est sine seditione magis & turbatione: sed talis est illa quæ est ex mediis. ergo Reſpu. quę est ex mediis optima est. Huius rõnis ponit cõclusionẽ & minorem cum sua probatione. Dicit igitur, quòd Reſpublica quæ est ex mediis sit optima, manifestum est. Ista enim sola & sine seditione & turbatione est. Hoc autem probat dupliciter. Primo quia vbi sunt plures medij nõ sunt seditiones nec turbationes. Et propter hoc magnæ ciuitates sunt magis sine seditionibus q̃ paruæ, quia in magnis ciuitatibus sunt multi medij, sed in paruis ciuitatibus statim oẽs sunt

Universidad de Navarra
Biblioteca

sunt diuiſ in diites & pauperes, & ideo in illis ſæpe ſiunt perturbationes & ſeditiones. Quare manifeſtum eſt, ꝙ illa Reſpu. quæ eſt ex mediis, magis eſt ſine ſeditione & turbatione. Hoc idem probat ſecundo ex alio, quia ſtatus populares ſunt durabiliores ꝙ paucorum, quia plures habent medios & magis attingunt medii ad principatum ꝙ in paucorum potẽtia. Ex quo manifeſtum eſt, ꝙ illa Reſpu. quæ eſt ex mediis, eſt magis ſine ſeditione & turbatione. Si autem accidat, quòd inter egenos & diuites nõ ſuerint plures medii, aut non ſufficientes, ſi multitudo inualuerit, multos exceſſus facient, & ideo male ſe habet, & cito peribit Reſpublica. Deinde cum dicit.

p ¶ Ponit ſecundum ſignum. Et dicit, ꝙ Reſpubli. quæ eſt ex mediis ſit optima, ſignum eſt, quòd optimi legislatores fuerunt de mediis, ſicut Solon. Iſte enim Solon non fuit de diuitibus excellẽter, nec de pauperib⁹. Et hoc ſignificauit in quadã poeſi ſua, quam non ponit Philoſophus: ſi militer Lycurgus nõ fuit de magnis: non enim fuit rex. Similiter Charõdas nec de diuitib⁹: nec de pauperibus excellenter fuit, ſed de mediis, ſimiliter plures alii. Illi vero fuerũt optimi legislatores, & fuerunt de mediis, quare manifeſtum eſt, ꝙ medio modo ſe habere diſponit ad optimam Rempu. quòd igitur optima Reſpublica ex mediis, ſignum eſt, ꝙ optimi legislatores fuerunt de mediis. Deinde cũ dicit.

q ¶ Ponit tertium ſignum, & ponit primo ſignum. Secundo, rationem aſſignat cuiuſdam quod in ſigno eſt dictum, ibi. ❴ Adhuc autem propter❵ In prima dicit, quòd manifeſtum eſt ex his quæ dicentur iam, ꝙ optima Reſpublica eſt ex mediis: quia propter hoc ſunt plures Reſpu. aut populares, aut paucorum: quia frequenter in ciuitatibus mediũ paucum eſt, ſtatim enim ſunt omnes vel diuites uel egeni: & quieũq; excellunt alios, conuertunt Remp. ſm voluntatẽ ſuam ad vtilitatem ſuam: ita quòd ſi diuites ſuperauerint pauperes, conuertunt Rempu. ad voluntatem ſuam & regunt eam, & tunc ſit paucorum potentia. Si autem pauperes exceſſerint, regunt Rempu. ſecundum voluntatem ſuam, & ſic ſtatus popularis: quare manifeſtum eſt, quòd aut erit popularis, aut paucorum. Cum ergo iſtæ accidant, quæ non ſunt rectę propter defectum mediorum, ſignum eſt quòd Reſpublica quæ eſt ex mediis ſit optima. Deinde cum dicit.

r ¶ Aſſignat cauſam, quare ſunt plures populares & paucorum, & diuiditur in duas, ſecundum ꝙ probat hoc per duas rationes. Secunda, ibi ❴ Præterea qui &c.❵ In prima dicit, ꝙ ſeditiones & pugnæ q̃ ſiunt in ciuitate inter ſiuites, & pauperes ad inuicẽ ſunt cauſa, quare ſunt tot populares & paucorũ. Illi enim qui obtinẽt cõtra aduerſarios non inſtituunt Remp. cõmune nec æqualem: ſed inſtituunt Remp. ad vtilitatem ſuã & honorem & præmiũ victoriæ ſuæ inſtituũt Rempu. in qua excedunt aduerſarios, ita quòd ſi pauperes obtineant faciunt popularem ſtatum, ſi diuites, paucorum potẽtiã. Deinde cũ dicit.

ſ ¶ Ponit ſecundam rõnem, & dicit, ꝙ ali qui pręeminentes in græcia in potentia amicorum, vel in diuitiis, vel in nobilitate, vel in aliquo alio nutriti in aliqua Rempu. cum vellent inſtituere Rempu. aliquã nõ inſtituerunt quãcumq; ſed conſiderantes ad Rempu. in qua nutriti ſunt inſtituerunt illam. Et quia illi nutriti erãt in populari, vel in paucorum, inſtituerunt hanc, vel illam, non conſiderãtes bonum cõmune: ſed bonum proprium, & iſtæ vtiliores erant eis. Et propterea iſtas inſtituerunt. Et propterea nunquam aut raro, & apud paucos inuenitur Reſpu. media, vnus autem optimus fuit vir, qui cum eſſet in principatu, ſuaſit ciuibus Rẽpu. hanc mediã: ſed illi noluerunt accepere ipſam: ſimiliter nec illi q modo ſunt in ciuitatibus volũt eam recipere, quia cõſuetudinem non habent per quam inclinentur ad volendum æqualitatem, ſed vel quærunt principari, aut magis volunt ſuſtinere Rempu. quã habent non rectè ordinatam, ſicut pauco rum potentiam, in qua dominantur: aut aliquam aliam. Et tunc concludit dicens, quòd quæ ſit optima Reſpu. & propter quam cauſam, manifeſtũ eſt ex determinatis. Deinde cum dicit.

t ¶ Declarat qualiter aliæ Reſpu. ſe habent ad iſtam: & dicit, quòd Rerũpub. aliarum a media poſſumus plures ſpecies, ſicut pupularis & paucorum. Vnaquæque enim iſtarum plures ſpecies habet ſicut apparuit prius, quæ autem iſtarum ſit melior, & quæ peior viſa ratione mediæ Reipu. non eſt difficile videre. Cum enim Reſpu. quæ eſt ex mediis ſit optima, illa quæ eſt ꝓpinquior huic melior eſt, & quæ remotior, peior. Nam vniuerſaliter hoc verum eſt, quòd in vnoquoq; genere illud quod eſt propinquius primo, perfectius eſt & melius in illo genere, quare illa Reſp. quæ propinquior eſt Reipu. optimæ in pluribus melior eſt: ſicut prima ſpecies popularis melior eſt q̃ ſecunda, & ſecunda q̃ tertia, & tertia quàm quarta, quarta vero peſſima eſt inter illas: ſimiliter de paucorum potentia prima melior quàm ſecunda, ſecunda q̃ tertia, & ſic deinceps. Et dato, quòd illa quæ eſt propinquior optimę eſt melior ſimpliciter loquendo ſine ſuppoſitione, quia ſi loquamur de meliori & optima ex ſuppoſitione nihil prohibet aliquã, quæ nõ eſt melior ſimpliciter eſſe meliorem aliquibus, ſicut ſi in ciuitate aliqua ciues ſint æquales in libertate, melius eſt eis regi populari q̃ Republica media. Sic igitur apparet qualiter aliæ ſe habẽt ad iſtã.

LECTIO XI.

Poſtquam Philoſophus declarauit, quæ & qualis Reſpublica eſt optima pluribus ciuitatibus, declarat quæ & qualis, quibus & qualibus expediat, & diuiditur in duas. In prima premittit intentorum ſuum. In ſecunda proſequitur, ibi ❴Sumendum❵ In prima dicit, ꝙ poſt illa quæ determinata ſunt, dicẽdum eſt pertranſeundo, quæ Reſpub. quibus, & qualis qualibꝫ expediat. Deinde cum dicit.

b ¶ Proſequitur, & diuiditur in duas. Primo præmittit quædã vniuerſalia quæ valent ad ſequentia in iſto capitulo. In ſecunda oſtendit quod propoſitum fuit, ibi ❴Quidem igitur❵ In prima dicit, quòd antequàm determinetur de Republica quæ eſt, & qualis quali cõpetat, accipiendum eſt primo, quod vniuerſaliter verum eſt in omnibus Rebuſpu. ſcilicet quòd illa pars Reipub. melior eſt, & valentior quæ vult ſaluationem Reipub. quàm illa quæ nõ vult. Et ratio huius eſt, quia bonum rei attenditur in ordine ad finẽ: ſed partes Reipub. ordinantur in finem Reipu. finis autem Reipub. eſt ſalus & permanentia eius. ergo bonum partium Reipu. intenditur in ordine ad finem iſtum. Sed vnumquodque vult bonum proprium, & quanto magis vult, tanto melius eſt, ergo illa pars Reipu. melior eſt, quæ intendit iſtum finem quàm illa quæ non intendit. Secundum eſt quod proponit, quòd omnis ciuitas componitur ex quali & quanto, & exponit quid vocat quale & quantum. Quale quidem vocat dignitatem, ad quam conſiderat volens inſtituere Rempu. vel volens diſtribuere principatum, ſicut ſunt diuitiæ, diſciplina, ingenuitas. Quãtum uocat multitudinem, modo ita eſt quandoque quod alteri parti ciuitatis ineſt quale, ita quòd excedit aliam in qualitatẽ. Alteri parti ineſt quantum, ita ꝙ excedit aliam in multitudine, ſicut v. g. plures ſunt in ciuitate ignobiles q̃ nobiles, pauperes quàm diuites, tamen pars illa quæ abundat in quanto, non abundat in illo quantum deficit in quali. Iſta autem conſiderãda ſunt in determinando, quæ vel qualis, cui uel quali conueniat comparando iſta ad inuicem, puta defectum ſecundum vnum ad ſuperabundantiam reſpectu alterius. Deinde cum dicit.

c ¶ Oſtendit, quòd qualis quibus & qualibus conueniat, & primo quibus & qualibus popularis ſtat⁹. Secundo quibus & qualibus paucorũ potentia, ibi ❴ Vbi autem multitudo &c.❵ Tertio quibus & qualibus Reſpublica, ibi ❴Oportet autem ſẽper &c.❵ In prima dicit, quòd quamlibet ciuitatem vbi abundat multitudo egenorum ſecundum diſ &am proportionẽ, ſcilicet, quòd non excedat, puta in virtute quãtum deficit in multitudine diuitũ vel egenorum, oportet regi ſtatu populari, vt ſi agricolæ excedunt, tunc eſt popularis ſtatus agricolarum. Et ſecundum quòd diuerſus eſt populus, ſecundum hoc oportet ipſum regi diuerſis ſpeciebus popularis ſtatus, vt ſi multitudo agricolarum excedat, oportet regi prima ſpecie popularis ſtatus. Si autem multitudo tenuiorum & mercenariorum, tunc oportet eam regi vltima ſpecie popularis ſtatus. Iſti enim minus ſunt perſuaſibiles ratione & magis inclinantur ad auaritiam, & ideo expedit eis magis regi illa ſpecie popularis ſtatus, per quam poſſunt ſatisfacere magis auaritiæ ſuæ. Hæc autem eſt vltima ſpecies, in qua principatur populus non ſecundum legem, ſed ſecundum ſuam

LECTIO XI.

Væ autem politia quibus, & qualis qualibus expediat, habitũ eſt dictis pertranſire.

b Sumendum itaque primo de oĩbus vniuerſaliter idẽ, oportet .n. valentiorẽ eſſe partem ciuitatis volentẽ, non volente manere politiã. Eſt aũt omnis ciuitas ex quali & quanto. Dico aũt quale quidẽ libertatem, diuitias, diſciplinã, ingenuitatem, quãrum autem multitudinis exceſſum. Contingit aũt quale quidẽ exiſtere alteri parti ciuitatis, ex quibus partibus conſiſtit ciuitas, alij aũt parti qđ quantũ, vt plures eſſe in numero nobilib⁹ ignobiles, & diuitib⁹ pauperes, non tamen tantum excedere quanto, quantum deficere quali, propter quod hæc & alia comparandum.

c Vbi quidẽ igitur excedit egenorũ multitudo, ſecundũ dictã analogiam hic nata eſt eſſe democratia, Siquidem enim agricolæ excedunt, fit agricolarum democratia: & unaquæque ſpecies democratiæ ſecundum exceſſum populi vniuſcuiuſque. puta ſiquidem agricolarum inualuerit multitudo, primam democratiam. Si autem multitudo banauſarum & mercede agẽtium, vltimã: Similiter autem & alias intermedias harum.

LECTIO XI.

Væ autem Reſpublica quibus, & qualis qualibus conferat, conſequens eſt tractare.

Sed capiendum prius eſt uniuerſaliter de cunctis. Oportet enim partem illam ciuitatis, quæ Rempublicam ſtare vult potẽtiorem eſſe, quàm illa pars, quæ non vult Rempublicam manere. Eſt autem omnis ciuitas ex quali, & quanto. Dico autem quale, ceu libertatem, diuitias, diſciplinam, nobilitatem. Quantum uero, ceu multitudinem populi præualentem. Fieri autem poteſt, vt quale exiſtat vni ciuitatis parti, alteri uero quantum, ceu maiorem eſſe numerum ignobilium, quàm nobilium, & pauperum, quàm diuitum, neque tamen tantum ſuperare quantitatem, quantum ſuperari qualitate. propter hoc adinuicem conferenda ſunt.

Vbi ergo ſuperat pauperum multitudo. eam quam diximus. proportionem, hic popularis gubernatio exoritur, ac ſpecies ſingulæ popularis ſtatus ſecundum multitudinis exuperantiam, ceu ſi agricolarum multitudo plus poſſit: prima ſpecies. Si multitudo tenuiorum ac mercenariorum, ultima ſpecies, & ſic de aliis, quæ ſunt harum mediæ.

Universidad de Alicante Biblioteca

suam sententiam & voluntatem, vbi autem multitudo est inter media competit regi eam aliqua specie intermedia, vt si excedat multitudo liberorum, secunda species debet esse, si multitudo horum quorumcumque, tertia species. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit quibus competit paucorum status, & dicit, quòd vbi multitudo diuitum, quæ plus abundat in quali, scilicet in diuitijs & nobilitate, quàm deficiant in quantitate, tm multitudine, ibi oportet esse paucorum status. Et secundum diuersitatem huiusmodi multitudinis oportet diuersificare ipés paucorum status, ita ꝙ vbi est multitudo diuitum habentiũ possessiones mediocres, oportet regi prima specie populatis status in qua dominantur plures diuites non nimis excedentes in diuitijs, sed habentes possessiones mediocres. Vbi autem est minor multitudo, sed habens plures diuitias, oportet regi secunda specie paucorum status. Vbi autem sunt adhuc pauciores diuites ditiores quàm primi, expedit illos regi tertia specie. Vbi autem pauciores sunt & magis diuites oportet regi illam ciuitatẽ quarta specie, ita quòd sicut se habent species status popularis quãtum ad multitudinem, sic species paucorum potentiæ quãtum ad diuitias, ita ꝙ sicut vbi sunt pauciores egeni sicut vbi sunt plures agricolæ, oportet esse primam speciem status popularis, vbi adhuc plures, secunda, vbi adhuc plures q̃ pri⁹, tertiam, vbi tota multitudo, quartam & pessimam, sic ex parte potentiæ paucorum vbi sunt plures diuites habentes mediocres diuitias, prima species, vbi pauciores ditiores, ibi secunda: sed vbi adhuc pauciores & ditiores, tertia: sed vbi sunt pauciores q̃ prius & valde diuites, quarta species & pessima. Deinde cum dicit.

d Vbi autem multitudo diuitũ & insignium super tendat quali quoniam deficit quanto, hic oligarchiam, & oligarchiæ eodem modo vnaquaque species secundum excessum oligarchicę multitudinis.

e Oportet autem semper legislatorem in politia coassumere medios siue enim oligarchicas leges ponat oportet coniecturare medios, siue democraticas adducere legib⁹ hoc, vbi aũt mediorũ supergreditur multitudo qm̃ simul amborũ extremorum, aut etiam alterius solum, hic cõtingit politiã esse legalẽ.

f Nihil enim timendum, ne forte consentiant diuites pauperibus super hoc. Nũquam.n. alteri volunt serui esse, communiorem aũt si quærant, nullã inuenient aliã ab hac. In parte enim principari, non vtique sustinebunt pp discredentiam adinuicem: vbi autem Dietetes fidelissimus, dietetes aũt qui medius. Quanto.n.vtiq; melius politia misceatur, tãto magis mansiua.

g Peccant aũt multi & eorum qui Aristocraticas volunt facere politias, non solũ in plus attribuere diuitibus sed in præter audiendo populum, necesse.n.tempore aliquãdo ex falsis bonis verum euenire malum. Supergressiones.n.diuitum destruunt magis politiam, quàm quæ populi.

h Adhuc aũt quæcũq; prolocutionis grãtia in politijs sapiẽter

F ret, quòd legislator non debet assumere medios· quia pauperes & diuites non consentirent, & sic erit turbatio in ciuitatibus. Remouet hoc & dicit, quòd non est timendum quin diuites cõsentiant pauperibus. Et ratio huius est, quia numquam volunt esse serui dominorũ nec diuites nec pauperes, & ideo grunt communem Remp. magis. Hoc autẽ est Reipub. & non alia. Si autem quæritur Rẽ pu. communem non inuenirent alia magis communem: quia pauperes nolunt ꝙ diuites dominentur ne opprimantur ab illis, nec diuites volunt quòd pauperes timeant opprimi ab eis, & ideo quærunt fideliorem principãtem. Sed vbique fidelissimus est & communis magis medius & arbiter. Ex quo manifestum est quòd Reipub. quanto magis mixta est accedẽs ad equalitatem & in differentiam, tanto magis mansiua est. Deinde cum dicit.

Vbi autem ea pars in qua sunt opulenti & nobiles magis superat qualitate, quàm deficiat quantitate, hic paucorum potentia gubernatioque exoritur. Ac eodem modo singulæ species huius, secundum exuperantiam istiusmodi hominum.

G *Debet autem qui legem ponit in Republica, semper ad medios respicere, siue enim ad paucorum gubernationẽ dirigantur leges, de medijs est coniectandum, siue ad popularem statum, hos respicere debet, ubi enim mediocrium superat multitudo, uel utrumque extremum, uel alterum tãtum, hic Respublica recipit stabilitatem.*

H *Non enim est metus, ne quandoque diuites cum pauperibus conspirent contra mediocres, numquam.n. alteri seruire alteris uellent. Quòd si communiorem aliquam quærunt, nullã aliam quàm istam reperirent. Nam per uices gubernare non paterentur, propter diffidentiam, quæ inter eos existit. In cunctis uero locis arbiter est fidelissimus, arbiter aũt medius, quantoque melior est gubernatio temperata, tanto durabilior.*

Aberrant etiam pleriq; illorũ qui optimates Reipu. gubernationes efficere uolunt, non solum in tribuendo nimis diuitibus, uerũ etiam in excludendo plebem. Necesse est enim procedente tempore, ex falsis bonis, uerum malum euenire. Diuitum enim cupiditates plus habendi, magis destruunt Rempub., quàm multitudinis.

Sunt autem illa circa quæ simulant ac fallacter prætexerũt ad populum,

I *sus diuitum magis corrumpit ciuitatem quàm excessus pauperum, & ratio huius est, quia excessus qui plus facit distare bonum commune a cõmuntiate magis corrumpit ciuitatem q̃ qui minus. Sed excessus diuitum magis facit distare a communitate, quia bonum commune trahit ad paucos, quia pauperes sunt plures q̃ diuites, quare manifestum est, ꝙ excessus diuitum magis corrumpit ciuitatem quàm excessus pauperum, quare hoc est malum & peccatum in Republica plus dare diuitibus. Deinde cum dicit.*

K *h ¶ Postquam declarauit quæ & qualis Respu. quibus & qualibus conueniat, regreditur ad declarandum qualiter Respu. misceatur ex paucorum & populari statu, diuiditur in duas. In prima ostendit ex quibus est maxime. In secunda recapitulat, ibi, ¶ Præter quam quidem &c.¶ Prima in tres. Primo ostendit qualiter misceatur. Secundo ostendit ex quibus est, quia ex habentibus arma, ibi ¶ Oportet autem &c.¶ In tertia assignat rationẽ propter quam antiqui vocauerunt Rempu. popularem statum. ibi ¶ Crescentibus autem &c.¶ Adhuc prima in duas, quia enim Respu. miscetur ex paucorum & populari statu, primo tangit leges popularis & paucorum. Secundo infert ex dictis quomodo misceatur ex illis, ibi ¶ Quare manifestum, &c.¶ Adhuc prima in*

in duas. In prima tangit leges paucorum status. Secundo popularis, ibi ¶ In democratijs autem &c.¶ In prima tangit leges paucorum status: per quas intendunt sophistice excludere multitudinem a Repu. & primo tangit ea de quibus feruntur leges. Secundo tangit leges ipsas, bi ¶ Circa congregationem ¶ In prima dicit, ꝙ illa de quib⁹ dominantes paucorũ status ferunt leges fallaciter & dolose, proponẽtes populo quinque sunt numero, scilicet cõcio, magistratus, iudicium, armatura, exercitatio. Deinde cum dicit.

i ¶ Tangit leges circa ista, & primo tangit legem circa concionem. Secundo, circa magistratũ, ibi. ¶ Circa principatus ¶ Tertio circa iudiciũ, ibi ¶ Circa prætoria ¶ Quarto circa arma & exercitia, ibi ¶ Eodem modo ¶ In prima dicit, quòd circa concionem ordinauerunt fauentes paucorum statui, quòd omnes venire liceret ad concionem, sed vlterius ordinauerunt, ꝙ diuites si nõ venirent haberẽt damnũ. Pauperes vero non. Vel ꝙ diuites multo magis damnũ reportarent quàm pauperes, & manifestum est ꝙ per istam legẽ pauperes excludebãtur, quia diuites ex hoc ꝙ damnum magnũ reportabant compellebantur venire pauperes, quia nullum damnum reportabãt non curabãt venire, & ita non participabant ciuitate libẽter. Deinde cum dicit.

k ¶ Tangit legẽ circa magistratum, ordinauerunt quòd omnes possent attingere magistratum, sed vlterius statuerunt, ꝙ pauperibus liceret re ũsciare magistratui, diuitibus vero nõ: & manifestũ ẽ ꝙ p istã legem excludebãtur pauperes, quia pauperes cum sint occupati circa alia, facile est, quòd cum liceat eis renunciare diuitant magistratum, diuites vero semper remanebunt, cum eis non liceat renũciare. Deinde cum dicit.

¶ Tangit legem circa iudicium & dicit, ꝙ circa iudicium ordinauerunt, supposito ꝙ omnes possint attingere ad iudicia. Vlterius ordinauerũt diuitibus damnum si non iudicarent & discuterent. Pauperibus vero dederunt licentiam de non discutiendo, vel si ordinauerunt damnum vtrisque, tamen diuitibus magnum damnum, pauperibus modicum, sicut ordinatum fuit in legibus Charon-

A dæ. In aliquibus vero paucorũ gubernationis licebat quidẽ omnibus discutere in iudicio & interesse congregationi, præceptis tamen prius. Si vero contingeret ꝙ scripti no interessent, vel nõ discuterent imponebantur magna dãna, ita vt propter fugam damni, non appeterent scribi, & sic si non scriberentur, nec interessent iudicio. Deinde cum dicit.

loquũtur ad populũ, sũt quinq; numero, circa congregationẽ, circa principatus, circa ptoria, circa armationẽ, circa exercitia.

quinque numero, concio magistratus, iudicium, armatura, exercitatio.

m ¶ Tangit legẽ circa arma & exercitia simul, & dicit ꝙ eodem modo tulerunt legem de possessione armorum, & circa exercitia ipsorum: & ordinauerunt, ꝙ liceret egenis non habere arma. Diuitibus si non haberent ordinauerunt magnũ dãnum, similiter circa exercitium ordinauerunt ꝙ pauperes si se non exercitarẽt in armis nullum damnum haberent. Sed diuitibus ordinauerunt magnum damnum: sic autem ordinauerunt vt diuites propter damnum haberẽt arma, & vsum armorum, & sic haberent soli potestatem & tenerent principatum, pauperes vero quia non timerent damnum, non haberent arma & vsum armorum, & per consequens non participarent principatu. Et tunc concludit quòd hæc sunt sophismata de legislatione, per quæ volunt fauentes paucorum potentiæ excludere multitudinẽ a ciuilitate. Deinde cum dicit.

Circa concionem quidem, licere omnibus adesse: sed pœna apposita diuitibus, si non adsint, uel solis, uel maior, quàm multitudini.

B

Circa magistratus autem, non licere his qui censum habent magnum, renunciare magistratui, pauperibus autem licere.

Circa iudicia uero, pœnam esse diuitibus, nisi iudicent, pauperibus autem, impunitatem: aut illis magnam, his paruam pœnam, ut est in Charondæ legibus. Quibusdam uero locis, omnibus licet descriptis in concionibus iudicũsque adesse. Quòd si descripti sint & non exerceant, in pœnas incidunt per magnas, ut uictu pœnæ uitent descriptionem, & per non descriptionem, neque iudicia, neque conciones exerceant.

C

n ¶ Ostendit, qualiter fauentes populo sapienter aduersantur istis & dicit quòd fauentes populo in politia sua sapienter aduersantur istis, contra enim omnia ista ordinauerunt, quòd pauperes qui conuenirent ad congregationem & discuteret, haberent mercedem: diuites vero si nõ venirent nullum damnum reportarent. Et per istam legem mõstratur quod excludebãtur diuites. Pauperes enim scientes quòd haberent mercedem libẽter veniebant. Diuites autem sciẽtes quòd nullum haberent damnum, si non irent non curabant ire, maxime quia non honorabantur, & sic tota potestas dimittebatur penes multitudinem. Deinde cum dicit.

Eodem modo circa arma & circa gymnasia legibus statuunt. Pauperibus enim licet non habere arma. Diuitibus autem pœna constituta est nisi habeant. Et si in gymnasio se non exerceant pauperes, nulla pœna est. Diuitibus autem est pœna, ut aly metu pœnæ se exercere compellantur, aly quia nullam formident pœnam, nõ faciant. Hæc igitur paucorũ potentiæ sunt machinamenta.

D

In populari autem statu, cõtra hæc alia excogitat, pauperibus enim salaria statuunt concionantibus atque iudicantibus. Diuitibus autem nullam pœnam imponunt.

E

Itaque manifestum est, ꝙsiquis uelit iuste hæc temperare, quòd oportet utrinque assumere, & his quidem salaria constituere, his autem pœnam. Sic enim omnes communicarent, nam illo quidem modo Respublica fit alterorum solum.

o ¶ Concludit, qualiter Respu. sit miscenda ex paucorum & populari statu, & dicit quòd manifestum est ex dictis qualiter Respu. miscenda est ex illis, mixtum enim debet aliqualiter habere

miscibilia, & aliqualiter non, & ideo si recte fiat mixtio ex istis, oportet accipere ea quæ pertinent vtrisque secundum partem, & ordinari pauperibus mercedem si veniant, diuitibus vero dãmum si non veniant, & isto modo omnes communicabunt ciuilitate, sed prædictis modis altera solum vt Respubl. tantum sit paucorum vel populo fauentium. Deinde cum dicit.

p Oportet autem politiam esse quidẽ ex habẽtibus arma solis, honorabilitate aũt sm̃ multitudinem, simpliciter quidẽ determinata, non est dicere tantum existere, sed cõsiderãtes qd qua le adijcit longissimũ, vt participãtes politia sint plures nõ participantibus hoc ordinare.

p ¶ Ostendit ex quibus est Respu. & primo ostendit, q est ex vtentibus armis maxime. Secundo, q est ex illis qui vsi fuerunt armis ibi. {Est enim politia.} Prima in duas. In prima facit quod dictum ẽ. Secũdo assignat causam cuiusdam dicti, ibi. {Volunt.n. pauperes.} In prima dicit, q Respu. debet esse ex habentibus arma & vtentibus iam in actu ipsis. Et ratio huius est, quia Resp. debet esse ex mediis, & ideo debet esse ex illis, in quibus sunt plures medii, tales sunt vtentes armis. Quãta autem debet esse multitudo ciuitatis & census nonẽ determinatum nũc: oportet enim cẽsum in ciuitate determinare secũdum regionem, & secundum potentiam aduersariorum. Oportet enim tantam esse multitudinem quantam regio possit nutrire, & tantam, q possit repellere aduersarios. Sed aduertendum, q qualitas & bona dispositio secũdum disciplinam vel mores multum addit ad bonitatem Reipublicæ, & ideo faciendum ẽ, q participantes politiæ sint plures saltem secundum qualitatẽ, quãuis deficiant quãtitate. Deinde cum dicit.

q ¶ Assignat causã cuiusdam dicti scilicet, q oportet esse plures participantes Reipublicæ q̃ non participantes, & dicit q pauperes in ciuitate existentes, absque principatu volunt viuere quiete, & sine turbatione, dato q nullus molestet eos, & dato q nihil auferatur ab eis de bonis suis, sed istud non ẽ facile, quia frequenter contingit, q principantes non sint mites & humani, & ideo difficile est, q non suscipiant pauperes molestiam. Iterum illi qui vtuntur armis quãdo bellum debet fieri volunt recipere alimentum a pauperibus si sint aliqui pauperes, & si non recipiãt mouent bellum contra illos, & si accipiant pauperes volunt insurgere. Vt igitur non possint insurgere contra principantes, expedit esse plures habentes arma quàm non habentes. Deinde cum dicit.

r ¶ Ostendit q Respu. non tantum est ex illis qui possident, sed ex illis qui possederunt arma & habuerunt vsum eorum, & dicit q apud aliquos est Respubl. non solum ex illis qui vadunt ad arma, & veniuntur eis in actu, sed ex eis qui ferunt & vsi sũt. Et rationabiliter hoc est, quia illi sunt magis exercitati in actibus virtutum & in armis. Rationabile autem est, q Respu. sit ex illis, quod declarat per quandam Rẽ pu. dicens, q apud Malienses erat Resp. ex his qui fuerant in armis & vsi fuerant. Verumtamen principantem eligebant ex militibus siue ex illis qui iam vtebantur armis. Primæ etiam Respubl. fuerunt magis ex præhãtibus & vtẽtibus armis p̃ter principatus regales. Principem autem eligebant de equestribus, & Resp. q̃ fuit a principio fuit ex equestribus, quia robur belli tũc in equestribus hãbebat. Peditatus autem est omnino inutilis, nisi adsit ordo & disciplina, sed qualis sit huiusmodi ordo & disciplina, non fuit cognitum antiquis, & propter ea totum robur & excellẽtia exercitus habebatur ex equestribus. Deinde cum dicit.

s ¶ Assignat causam cuiusdam dicti. Aliqui enim istam Respub. vocauerunt popularem. Alii paucorum, ideo causam huius assignat, & primo quare dixerunt eandem popularem statum. Secundo quare paucorum, ibi. {Fuerat enim &c.} In prima dicit, q crescenti bus ciuitatibus contingit, q erat magna multitudo habentiũ arma qui dominabãtur. Vbi autem multitudo dominatur, status popularis est, propter quod quidã dixerunt illam quã vocamus Remp. popularem. Deinde cum dicit.

t ¶ Ostendit quare vocauerunt eam paucorum statum, & dicit quòd antiquæ Respubl. rationabiliter erant status paucorum, & regalis. Antiquitus enim pauci erant homines inhabitantes ciuitates, & ideo pauci erant medii, & quia pauci erant secundum multitudinem, paucorum status erant, sed quia bene erant ordinati, bene sustinebant principatum, & sufficiebantur. Deinde cum dicit.

Oportet quidem Rempublicam esse ex his solum qui arma possident, census autem magnitudo diffiniri simpliciter non potest, sed considerata qualitate, adiungatur largissimus, vt qui participant Reipublicæ sint plures, quàm hi, qui non participant hoc instituere.

Volunt enim pauperes, & honorũ expertes, quietem agere, si neque cõtumelia eos quis afficiat, neque bona illis auferat, sed hoc non facile. Non enim semper contingit, ut qui Rempublicam gubernant sint mites, & humani. Et consueuerunt quoties bellum est, grauiter ferre, nisi suscipiant alimenta, nam sunt egeni, & siquis alimẽta porrigat, cupiunt bellum.

Apud quos gubernatio Reipu. exiit non in his qui ad armaturam sunt habiles, sed in his qui exercebãt arma. In Mailensibus quidem gubernatio Reipu. erat in istis, & magistratum creabant ex his qui militabant. Prima quę Respu. apud Græcos constituta est ex his, qui bellum gerebant, post quam desierũt regna ab initio quidem ex equitibus, nam robur belli tunc in equitibus habebatur. Peditatus enim nisi ordo ac disciplina adsit, inutilis ẽ. Huiusmodi autem disciplina & ordo antiquis illis temporibus nõdum erat, ex quo fiebat ut in equitatu robur belli haberetur.

Sed auctis ciuitatibus, quæ in armis potentiam habebant, plures ad communionem Reipu. recepti sunt, ex quo factum est, vt quas nunc Respu. vocamus, tunc popularis status diceretur.

Fuerat enim antiqua ciuitatum gubernatio rationabiliter paucorum, & regia, propter paucitatem enim hominum, non erat magnus numerus mediocrium. Itaque pauci cum essent, multitudine & institutione, magis fere bant ab aliis gubernari.

q Volunt.n. pauperes etiã non participãtes honoribus, quietẽ habere, si neq; aliquis molestet ipsos, neq; auferatur aliquid sub stãtiæ, sed hoc non facile: non.n. accidit semp gratiosos esse eos q participãt politeumate, & cõ sueuerũt aũt quando bellũ fuerit mouere, si non accipiant alimentũ, pauperes aũt sunt. Si autẽ acquirat aliquis alimentum, volunt bellare.

r Est.n. politia apud aliquos nõ solũ ex ijs qui sunt ad arma, sed etiam ex ijs qui fuerũt ad arma, Malienſiũ aũt politia qdẽ erat ex ijs, principatus aũt eligebant ex militãtib⁹, & prima aũt politia in græcis fuit. post regna ex p̃siantib⁹. Quæ quidẽ a principio ex equestrib⁹ robur. n & excellẽtiam ex equestrib⁹ prælijs habebat, sine coordinatione aũt. n. inutile quod ad arma. Experientiæ autem de talibus & ordinationes inter antiquos non erant quomodo in equestribus esset robur.

s Crescentibus autem ciuitatibus, & ijs qui in armis inualescẽtib⁹ magis, plures participabãt politia, ꝓpter quod quidẽ quas nunc vocamus Politias, priores vocabant Democratias.

t Erant aũt & antiquæ politiæ rationabiliter oligarchiæ & regales, ꝓpter paucitatẽ. n. hominum non habebant multum qd mediũ. Quare pauci existentes multitudine & secundum coordinationem, magis sufferebant subiici.

u ¶ Recapitulat dicta a principio quarti, & dicit quod dictum est in præcedentibus propter quam causam sunt plures Respu. & propter quam causam sunt aliæ Respub. præter sex Respub. acceptas secundum genus, vt sunt plures populares & paucorũ status & optimatum & non vna numero solum. Iterum dictum est qualiter differunt adinuicem, & quæ sit optima Respubli. & ꝓpter quam causã accidit, & quibus expediat.

LECTIO XII.

POstquàm Philosophus determinauit, quæ Respub. est optima, & quę & qualis, quibus & qualib⁹ conueniat, determinat de quibusdã partibus Reipubl. scilicet de consiliativo & dominativo & iudicativo. Et primo dat intentionem suam. Secũdo prosequitur, ibi. {Dominans est, &c.} In prima dicit, q postquam determinatum est de vnaquaque Repub. & in communi & diuisim, Consequenter dicendum est de quibusdam ex quibus penderet consideratio determinatorum, & dicit rursus, quia in tertio fecit mentionem de ipsis, & accipiendum est principium conueniens illis, scilicet quòd sunt tres partes Rerumpub. de quibus studiosus legislator debet considerare & conferre secũdum rationem de illis. Illis enim bene se habentibus necessarium est Rempub. bene esse ordinatam, & male se habentib⁹ male, & secundũ differentiam istorũ adinuicem necesse est, Respub. differre, qa per ista distribuitur Respubl. quæ est ordo principantium. Istarum autem vna pars est quæ consiliatur de communibus ciuitatis. Alia est quę versatur circa princi pat⁹, & hoc est, quos oportet esse principes, & quorum debent esse domini, & qualiter assumantur, vtrum per sortem vel per electionem. Tertia pars est quæ versatur circa iudicia. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur, & primo de consiliativo. Secundo de principatu, ibi. {De consiliante &c.} Tertio de iudicatiuo, ibi. {Reliquum autem &c.} Prima in duas. Primo tangit de quibus cõsiliantur in communi. Secundo prosequitur de ipso consiliatiuo, ibi. {Necessarium autem &c.} In prima dicit quòd dominans in ciuitate consiliatur de bello, vtrum bellandum sit vel non, & de pace, vtrum pax debeat fieri cum aduersariis vel nõ. Consiliatur etiam de propugnatione & de dissolutione, vtrum

u Propter quam quidẽ igitur causam sunt politiæ plures, & ꝓpter quid præter eas quæ dicuntur aliæ. Democratia autem nõ vna numero est, & aliarum similiter. Adhuc autem quæ differẽtiæ, & propter quam causam accidit, adhuc autem quę sit optima politiarum, dictum est.

LECTIO XII.

VRsum aute cum dixerimus & cõmuniter & sigillatim de vnaquaque, dicam⁹ de iis quę deinceps, accipientes ipsorum principiũ conuentiens. Sunt itaq; tres partes omniũ politiarum, de quib⁹ oportet considerare studiosum legislatorem conferens vnicuique, quibus se habẽtibus bene, necesse politiam habere bene, & politias abinuicẽ differre in diferendo vnumquodq; horum. Est autem tertiũ horum, vnum quidem aliquid quod consiliatẽ de cõmunibus, secundũ autem quod circa principatus, hoc autem est, quos oportet eẽ & quorum dominos, & qualem quandam oportet fieri electionẽ ipsorum. Tertium autem aliquid quod iudicat.

b Dominans aũt est quod consiliatur de bello & pace, & de compugnatione & dissolutione, & d legibus, & de morte & fuga, & populatione & de electione prĩcipatuum & correctionum.

c Necessariũ autem, aut omnibus dare omnia hęc iudicia, aut quibusdã omnia vel ut principatui alicui vni, aut pluribus, aut aliis alia, aut q̃dã quidẽ ipsorũ omnibus, quædã aũt quibusdã. d Omnes quidem igitur & de omnibus demotice, talẽ. n. æqualitatem quærit populus.

e Sunt aũt modi eius, quod est oẽs, plures, vnus quidem sm̃ partem, sed nõ oẽs simul, sicut ẽ in simul vel separatim debeat pugnare. Iterum consiliatur de legibus qualiter sint ferendæ. Consiliatur etiam de morte alicuius, vtrum expediat aliquem qui fuit contra ciuitatem interfici vel relegari. Iterum de populatione qualiter debeat si indigeat ciuitas populari, & ex quibus. Iterum qualiter principantes debent eligi, & corrigi. Deinde cũ dicit.

Quam igitur ob causam plures sint Rerumpu. formæ, & quamobrem præter eas quæ dicuntur aliæ sint, neque enim popularis gubernationis una est species, neque aliarum similiter, ac præterea quæ differentiæ sint inter eas & quare accidat, & insuper quæ sit optima Respub. (ut plurimum dici potest) & altarum qualis, & qualibus congruat, dictum est.

LECTIO XII.

VRsus autem, & communiter et separatim de unaquaque dicemus eorum, quæ post hoc sequuntur, conuenienti sumpto principio. Sunt ergo tres partes omnium Rerumpub. in singulis, quarum studiosus legis positor considerare debet utilitatem, quibus bene se habentibus, necesse est Rempub. bene se habere, & gubernandi formas inter se differre, in eo quòd singulæ istarum differunt. Harum trium partium una est quæ uersatur in publicis consiliis. Altera in magistratibus, hoc est, quos esse oportet, & quam potestatem habere, & quemadmodum debeant creari. Tertia pars in iudiciis consistit.

Ea pars quæ consulit, auctoritatẽ habet de bello & pace, de societate iuncta uel dissoluenda, de legibus ferendis uel abrogandis, de morte, de exilio, de publicatione bonorum, & rationibus reposcendis.

Necesse est enim, uel omnibus ciuibus hæc omnia decernenda tribuere uel quibusdam, ceu unicuidam magistratui, aut pluribus, uel aliis alia, uel quædam illorum omnibus, quædam quibusdam.

Omnes igitur & de omnibus, popularе est, talem enim æqualitatem esse stat populus.

Sũt aũt plures modi. Vnus si singulariter & nõ simul oẽs, ut ẽ in Repub. Theclei Milesii. Et in aliis Rebusp.

Et ratio huius est, quia fauens populo intendit æqualitatem, hoc autem videtur esse æqualitas, quòd omnes attingant ad iudicium de omnibus, quare ille modus pertinet ad popularem. Deinde cum dicit.

e ¶ Subdit modũ istum, & diuiditur in quatuor secundum q ponit quatuor modos, declarans quibus modis populari statui competunt illi modi. Secunda ibi. {Alius aũt modus &c.} Tertia ibi. {Alius aũt modus est vt.} Quarta ibi. {Quartus aũt mod⁹ &c.} In prima dicit q eius, quod est omnes iudicare de omnibus, plures sunt modi. Vnus est, q omnes attingant ad iudicia

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnia, sed quòd non omnes simul conueniant, sed secundum partem, sicut accidit in Repub. Milesii & in aliis. De quibus dam enim Rebuspub. consiliantur principantes. Conueniunt autem omnes secundum partem, vt secundum tribus & partes minimas, ita quòd modo vadat vna pars, eras alia, ita quòd nō sit aliqua pars quæ non attingat ad ciuitatem. Iste autem modus, comperit primo modo populari statui secundum quē principantur agricolæ, habentes diuitias mediocres & secundum leges, non secundum voluntatem. Tales enim non semper possunt venire, quia habēt viuere de agricultura, circa quam oportet eos laborare. Et ideo necessarium est eos venire secūdum partem, aliquando tamen oportet omnes venire simul, vt quādo debet ferri lex aliquā similiter quando debet tractari de his quæ pertinent ad Rempublicam, etiam quando debent audire respōsiones a principibus. Deinde cum dicit.

f ¶ Ponit secūdum modum. Et dicit, q̄ secundus modus est, q̄ omnes conueniāt simul, & hoc in magnis solum, sicut in electione principis, vel principantium, & quando debet lex aliqua dari, similiter quando debet tractari de bello vel de pace, similiter quando debēt fieri correctiones principantium. Alia vero dimittuntur principantibus qui assumendi sunt, vel per electionem, vel per sortem. Et comperit secūdo modo populari statui, in quo multitudo nō habet sufficientes diuitias, ideo oportet principatum cōmittere aliquibus. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit tertium modum, & dicit, q̄ tertius modus ē quādo omnes conueniūt in magnis, sicut in correctionibus principum, & tamen debet tractari de bello, & de pugnatione. Alia autem dimittūtur principibus, qui eliguntur a quibuscumque qui sciunt principari. Et differt iste modus a primo, quia in primo non eliguntur principantes ex quibuscumque, sed in isto eliguntur. Iste autem modus competit tertio modo populari statui, in quo assumuntur principes ex quibuscumque. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit quartum modum, & dicit quòd quartus modus est, quando omnes de omnibus consiliantur & iudicant, ita quòd nihil omnino dimittitur principantibus, sed solum referre, sic autem est in vltimo modo popularis status, in qua multitudo

politia Teleclei Milesii, & i aliis autē politiis cōsiliantur coprincipatus conuenientes. Ad principatus autē vadunt omnes particulariter ex tribubus & minimis partibus omnino, donec vtique pertranseat per omnes, cōuenire aūt solum de legū positione, & de iis quæ de politia, & responsa audientes a principibus.

f Alius autē modus quod oēs simul. Conuenire aut solum ad electiones principatuum electuros & ad legislationes, & de bello & de pace, & ad correctiones: alia autē consiliari principatus in singulis instituēs eligibiles existentes ex omnibus vel sortiales.

g Alius autē modus circa principatus & correctiones occurre re ciues & de bello cōsiliaturos & cōpugnatione, alia autē principatus disponere eligibiles existentes quoscumq; contingit, tales autē sunt quoscumq; principari necessariū scientes.

h Quartus autē modus omnes de omnibus consiliari, conueniētes autē de nullo iudicare, sed solum referre, quo quidē modo nunc Democratia vltima dispēsatur, quā proportionalem dicimus esse Oligarchiæ potestatiuę & monarchiæ tyrannicæ. Isti quidem igitur modi, sunt Democratici omnes.

i Quidam aūt de omnibus Oligarchicū, habet autē & hoc differentias plures.

K Quando quidem enim ab honorabilitatibus mediocribus eligibiles sunt & plures propter mediocritatis honorabilitatis, & d quibus lex vetat ne moueāt, sed sequantur & liceat possidēti honorabilitatem participare, Oligarchia quidem, politia autem ē talis propter moderare.

principatur. Et ideo iste modus quartus comperit quarto modo populari statui, qui vt dictum est superius, proportionabilis est quarto modo paucorum statui, qui quidem est potentatus proportionabilis monarchiæ tyranniceæ. Sicut enim ista monarchia tyrannica pessima est, & etiam hæc paucorum potentia pessima inter alias species eius, ita iste quartus modus, popularis status pessimus est inter omnes modos popularis status. Et vlterius concludit, q̄ omnes isti modi sunt de statu populari, quia conuenit popularis status modis. Deinde cum dicit.

deliberant magistratus simul collecti. Ad magistratum uero uadunt omnes singulatim ex tribubus: et partibus etiam minutis, donec transeat per omnes. Congregatur autem populus solummodo pro legibus ferendis: & pro his quæ pertinent ad Reipub. statum: & pro his audiendis, quæ a magistratibus annunciantur.

Alius modus est, omnes simul cōuenire, aut solummodo ad magistratus creandos, aut ad ferēdas leges: & pro bello uel pace, & ad rationes reposcendas. In cæteris uero eos qui magistratum gerunt decernere ad singula deputatos, uel per electionem, uel per sortem.

Alius modus est: ut ad magistratus creandos: & ad rationes reposcendas, conueniant omnes ciues, & ad deliberationem belli suscipiendi, uel societatis inundæ. Cætera uero magistratus exequantur per electionē creati quod fieri potest, talia uero sint, quot exercere necessarium est eos, qui sciunt.

Quartus modus est: ut omnes de omnibus conuenientes deliberent. Magistratus uero de nullo statuant: sed tantum primo loco sententiam dicant; quemadmodum fit in extrema illa gubernatione populari, quam in paucorum gubernatione, speciei illi uiolentæ, & in gubernatione unius tyranni correspondere diximus. Hi ergo modi populares omnes.

Quosdam uero de omnibus paucorum potentiæ, habet autem & hoc differentias plures.

Quando enim a mediocri censu fiet assumptio et multi assumentur propter eam census mediocritatem: & quæ lex uetat, nō moueant, sed sequantur, & liceat aquirenti censum habere, paucorum est huiusmodi gubernatio: sed tamen ciuilis, propter eius mediocritatem.

i ¶ Ostendit, quis modus est paucorum potentiæ, & diuiditur in duas. In prima ponit modū mixtū. Secundo ponit modos pure paucorum dominantium, ibi. {Quando quidem, &c.} In prima dicit, q̄ quando aliqui consiliantur de omnib⁹, est modus paucorū. Et iste modus diuiditur in plures: quando enim de omnibus consiliantur aliqui diuites non habentes diuitias excellentes, sed mediocres, & sunt plures secundū multitudinem plures habentes huiusmodi diuitias, & principantur secundum legem, ita q̄ legem non possunt mutare, nec facere quæ prohibet, sed exequi ea q̄ præcipit, & possunt attingere ad principatum, tunc est vnus modus paucorum dominantium, sed ciuilis est propter moderatas habēt diuitias. Tales enim mediū sunt in ciuitate. Respub. autem ex mediis est, quare iste modus mixtus ē ex paucorum statu & Republi. Deinde cum dicit.

K ¶ Tangit alios modos paucorū status pure. Et dicit, quòd quandoque nō omnes diuites consiliantur de omnibus, sed quidam electi ditiores prioribus, & principantur secundum legem paucorū potentię est, & quando adhuc ditiores principantur omnibus, & consiliantur & pauciores, & habent potestatem eligendi illos, qui deficiunt in principatu, & filii eorum succedunt in principatu, sed adhuc principantur secundum legem, vel quando principantur pauciores quàm prius & ditiores, & principantur non secundum legem, sed secundum suas sententias, ita quòd domini sunt legis, quia possunt ferre legem vel mutare, tunc est paucorum potentia secundum diuersos modos eius. Deinde cum dicit.

l ¶ Ostendit

l ¶ Ostendit, quis est modus optimatum, & circa hoc duo facit. Primo enim tangit quis modus est optimatum pure. Secundo cum dicit, quòd si de quibusdam electis &c. Ostendit, quis est mixtus ex paucorum & optimatum statu. In prima dicit, quòd quando omnes consiliantur de quibusdam magnis, sicut de pace, vtrum debeat fieri cum aduersariis, & de bello, & de correctione, & alia p̄mittuntur principantibus, qui sunt accipiēdi vel per sortem vel per electionem, modus est optimatum vel ciuilis, qa enim magna sunt & periculosa, magnam inimicitiam habent. Maiorem vero inimicitiam habet aliquis ad paucos, vel ad aliquos quàm ad totam multitudinem, quia diuiditur in plures, propter hoc minor est ad singulos. Et iō in talibus omnes debēt iudicare. In aliis iudicare possunt principes, in quibus non sunt magna pericula. Deinde cum dicit.

m ¶ Ostendit, quis modus mixtus est ex precedenti & ciuili intendens dicere, q̄ si de quibusdam omnes consilientur, sicut de magnis. De aliis autem principātes qui assumuntur per electionem, aut si contingat, quòd de quibusdam eligantur aliqui principantes per sortem, & hoc vel communiter ex quibuscumque, scilicet indifferenter, vel assumantur ex aliquibus, prius inquisito & facto iudicio vel scrutinio de illis ex quibus assumēdi sūt per sortem, vel si assumantur de omnib⁹ per electionem, hoc pertinet ad optimatum vel Rempubli. quod enim per electionem, & ex quibusdam, optimatum est, quod autem per sortem, magis ciuile est. Vlterius concludit quasi recapitulando, & consiliatiuum de eis, quæ ordinantur ad Respubli. habet diuidi, sicut dictum est, & quælibet Respub. disponitur, & regitur consiliatiuo secundum modū dictum. Deinde cū dicit.

1 Quando autē non omnes eo quod est cōsiliari participant, sed electi, secūdum legem autē participāt sicut & prius. Oligarchicum. Quando aūt ipsos eligunt ipsi qui domini eius quod est consilia i, & quando puer p patre ingreditur, & domini legum sunt, oligarchicū necessarium esse ordinē hunc. Quando autem quorundā, puta belli qui dem, sicut & pacis & correctionum oēs. Aliorum autē principes, & isti eligibiles, vel sortiales aristocratia est vel politia.

m Si aūt quorumdā quidem eligibiles, quorumdā autem sortiales, & sortiales, vel simpliciter, vel ex præiudicatis, vel communiter eligibiles & sortiales, hæ quidē horū sunt politię Aristocraticæ, hæ autē ipsius politiæ. Diuisum est quidē igitur quod consiliatur ad politias hoc modo. Et disponitur quælibet politia secundū dictū modum.

n Expedit autē Democratiæ q̄ maxime esse videtur democratia, quæ nunc. Dico autē talē in qua dominus populus & legum est ad cōsiliari, meliusq; ipsum facere quod quidē in prætoriis in Oligarchiis. Statuunt n. dam num iis quos volūt iudicare vt iudicent, Demotici autē mercedem egenis, hæc autem & circa congregationes facere: cōsilian tur. n. melius cōmuniter consiliantes: omnis populus quidem cum insignibus. Isti autem cū multitudine.

o Expedit autem & eligibiles esse consiliarios, vel sortiales æquales ex partibus.

p Expedit aūt, si excedant mul tum secundū multitudinem De motici super politicos, aut non omnibus dare mercedem, sed quot commensurati ad multitudinem insignium, aut ex sorte facere plures.

Quando uero non omnes participes sunt, sed qui eliguntur, & secundum leges gubernant, ut prius, pauca corum potentiæ est. Quando autem ipsi se eligunt qui deliberandi auctoritatem habent, & quando filius patri succedit, ac domini sunt legum, necesse est huiusmodi gubernationem esse paucorum potentium. Sed quando ali quorum aliqui, ceu cum de bello & pace, & repetendis rationibus, uniuersi, de aliis autem magistratus electi, uel sorte assumpti, optimatum, ideſt uel eius quæ appellatur Respublica.

Quòd si de quibusdam electi, de quibusdam uero sortiti, & sortiti uel simpliciter, uel ex prælatis, uel communiter electi, ac sortiti, partim optimatum est, partim Reipub. ipsius.

Distinguitur ergo ea pars, quæ in consulendo, deliberandoue consistit, in hunc modum pro natura Reipub. Et administratur unaquæque Respub. secundum huiusmodi terminationem.

Confert autem & gubernationi illi, quæ nunc maxime uidetur esse popularis. Dico autem ei in qua populus dominus est etiam legum in deliberādo, ac melius disponendo, hoc idem facere in concionibus, quod sit circa iudicia in paucorum potentia. Imponūt enim pœnam illis quos iudicare uolūt, ut iudicent. Populares uero mercedē statuunt pauperibus, confert & hoc idem circa conciones agere. Melius enim deliberabunt, si omnes consilio interſint, populus quidem cum nobilioribus, isti autem cum populo.

Confert etiam per electionem assumi eos, qui deliberaturi sunt, uel per sortem æqualiter ex partibus ciuitatis.

Confert etiam si plurimum excedat multitudo plebis eos, qui sunt in gubernanda Repub. peritiores, uel non omnibus mercedem tribuere, sed quantis respondet numero nobilitatis, uel sortiri plures.

ret esse popularis: sicut est quarta species, in qua populus totus dominatur non secundum legem sed secundum sententia: expedit & melius est facere illud quod obseruatur in iudiciis, & in paucorum statu, scilicet q̄ de diuitibus si non conueniant ad iudicium & cōgregationem, ordinetur damnum magnum, pauperibus si venerint ad congregationem, merces. Et ratio huius est, quia si venerint & diuites & pauperes, melius delibe rabunt, & sanius omnis populus, scilicet diuitibus, & econuerso. Quod enim non videbunt diuites, videbunt pauperes, & econuerso. Et tunc quoniam communiter deliberabunt, cōmuniter exequētur, propter quod expedit huic speciei popu lari ordinare diuitibus damnum, si non venerint ad congregationem, pauperibus mercedem, si venerint. Deinde cum dicit.

o ¶ Ponit secundū expediens, quod cōpetit aliis ab vltimo modo populari. Et dicit q̄ expedit populari statui, q̄ ad cōsiderandum vel iudicandum eligātur aliqui de omnibus, vt tot de diuitibus, tot de pauperibus, tot de ista turba, tot de alia, vel tot de isto vico, tot de alio, ita q̄ sem per cōseruetur æqualitas, vt quot assumētur de quibusdā, tot assumantur de aliis secundum æqualem proportionem. Et ratio est, quia melius exequuntur deliberationes & magis cōcordes erunt. Deinde cum dicit.

p ¶ Ponit tertium expediens, & videtur esse cautela contra aliquid, quod posset dici contra primum expediens. Dicebatur enim, q̄ merces erat danda pauperibus, si venirent ad congregationem. Potest autem dici q̄ non est hoc expediens, quia tunc multi venient, & tunc cum sint plures quàm diuites, deliberabūt secundum quòd placebit eis, & nollent illud obseruari, & sic erit dissensio. Contra hoc ponit expediens, & dicit, quòd si pauperes secundum multitudinem excedant viros ciuiles, sicut medios & insignes, aut quoscumque alios, tunc non est danda merces omnibus nisi secundum proportionem ad multitudinem diuitum, aut multos oportet priuare congregatione. Deinde cum dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ Tangit cautelas conuenientes paucis. Et diuiditur in tres, secundum quòd tangit tria. secunda ibi. {Adhuc eandem &c.} Tertia ibi. {Sic oppositum autem eius quod &c.} In prima dicit, q̃ ad hoc q̃ bene consilientur fauentes paucis, & consilium eorum sit firmum, oportet q̃ vocent aliquos fauentes populo siue aliquos de populo sicut illos qui præmittet aliqualiter populo, sicut est in quibusdam Rebuspublicis, vocantur præmissi, vel seruatores legis, & tractare cum istis de illis, de quibus fauentes paucis consiliati fuerunt.

Et ratio huius est, q̃ populus isto modo participabit consiliatiuo, & quod deliberatum fuerit isto modo, multitudo nõ poterit dissoluere, sed potius exequentur vnà cum paucorum potentia. Deinde cum dicit.

r ¶ Ponit secundã cautelam, & dicit q̃ ad hoc quòd consiliũ paucorum sit firmũ, oportet paucos inquirere sententiam populi vel opinionem quæ est, & tunc sententiare secundũ sententiam eius, ita q̃ populus eandem sententiam dicat, quam pauci, aut si non, nihil sententient contrarium populo, vel q̃ principes consiliẽtur de his, quæ ad Rempublicam ordinantur, & tunc quod inuentum est per cõsilium tradat omnibus consiliariis populi, sic enim sententia paucorũ firmior erit. Deinde cum dicit.

f ¶ Ponit tertiã cautelam, & dicit q̃ ad hoc q̃ consilium paucorum firmum sit, oportet eos facere oppositum eius, quod fit in Repub. scilicet cum pauci per sentẽtiam debeant absoluere aliquem, q̃ con nocent multitudinẽ & faciant eam dominam in dando sentẽtiam propter beniuolentiam habendam. Cum autem cõdemnabunt aliquem ad mortem vel relegabunt, non dent potestatem multitudini, sed potestas solũ dimittitur principib⁹. Et ratio huius est, quia condẽnatio alicuius ad mortem vel relegatio fit, quia cõmisit contra principantes paucos, populus autem contrarius est eis. Si igitur darent potestatem populo in condemnatione vel relegatione, contingeret quòd populus absolueret, aut non tantum permitteret quantum deberet, quod est in

q In Oligarchiis autẽ aut præligi quosdã ex multitudine, aut præparantes principatũ veluti quibusdam politiis est, quos vocant præmissos vel legis seruatores. De iis negociari de quibus vtique isti præcõciliauerint, sic.n. participabit populus eo qd est consiliari, & soluere nihil potest eorum quę circa politiam.

r Adhuc eadem sententiare populum, aut nihil contrarium iis qui inferuntur, aut consiliariis quidem tradere omnibus. Consiliari quidem principes.

s Et oppositum autẽ eius quod fit in politiis, oportet facere absoluentem quidẽ enim per sententiam, dominã oportet facere multitudinem. Condemnantem autẽ per sententiam, nõ dominam sed referatur rursum ad principes. In politiis enim contra faciunt, pauci enim absoluẽtes quidẽ domini. Condemnantes autem non domini, sed reducetur ad plures semper.

LECTIO XIII.

DE consiliante quidẽ igitur & dominante vtique politię, determinatum sit hoc modo. Habitum iis est quæ circa principatus diuisio, habet enim & hæc pars politiæ multas differentias, quot principatus, & quorũ domini, & de tempore quantũ vniuscuiusque principatus, ii quidẽ enim sex mensiũ, ii autem per minus ii autẽ annuales, ii autẽ diuturniores faciunt principatus perpetuos, vel multi temporis, vel neutrũ, sed sępe eosdem vel non eundem bis, sed semel solũ. Ad huc autẽ circa institutionẽ principatuũ ex quibus oportet fieri & a quibus, & qualiter, de omnibus.n. iis oportet posse diuidere secundũ quot cõtingit fieri modos. Deinde coaptare qualib⁹, quales politiæ expediant.

b Est autẽ neq; facile hoc determinare, quales oportet vocare principat⁹, multis.n. p̃ceptorib⁹ politica cõitas indiget, pp quod

b ¶ Prosequitur. Et diuiditur in duas. In prima determinat de diuisione principatuum, & de modo institutionis ipsorum. Secundo recollegit determinata, remittens nos de consideratione aliquorum ad sequentia, scilicet ad Sextum librum, ibi. {Quod

conueniens, & ideo non debent dare potestatem populo supra mortem alicuius, sed in Republ. sic econtrario, quia absoluentes sunt pauci scilicet principantes, condemnantes vero sunt non principantes, sed plures sicut populus, & tunc concludit intentum suum, quòd de principante consiliatiuo in Republ. determinatũ sit hoc modo.

LECTIO XIII.

In paucorum uero gubernationibus, aut eligere quosdam ex multitudine, aut tale aliquid constituere, quale est in quibusdam ciuitatibus, quos appellant præconsultores, ac legum custodes, ac de his solummodo rebus ad consilium referre, de quibus isti ante deliberauerunt, per hunc enim modũ populus interueniet in deliberãdo, nec tollere quicquã de Repu ualebit.

Iniuꝑ, aut illa decernere poterit populus, aut nihil cõtrariũ illis, quæ præponẽtur, uel cõsultandi quidẽ oẽs participes facere. Deliberãdi uero magistratibus potestatẽ relinquere.

Et oppositum eius facere quod fit in populari statu. Populi enim decretum in condemnando ratum non sit, sed ad magistratus rursus referatur, quod contra fit in popularibus. Magistratus enim absoluendi domini sunt omnino, condemnandi uero non sunt, sed ad populum habetur recursus.

LECTIO XIII.

DE consultando igitur & deliberando eiusque potestate, in hunc modum determinatum sit, consequens his est circa magistratus distinguere. Habet enim & hæc pars differentias multas, quotque magistratus esse, & quarum rerum auctoritatem habere oporteat, & pro quo tempore singulos, nam alii semestres, alii breuiores, alii annuos, alii diuturniores statuunt magistratus.

Et utrum magistratus oporteat esse ꝑpetuos, an ad longum tempus, aut neutrum, sed multotiens eosdem, aut non eundem bis, sed tantum semel. Et præterea circa constituendum magistratus ex quibus oportet creari, & a quibus, & quomodo. De his enim omnibus oportet posse distinguere, quot modis ualeant fieri, ac deinde accommodare quibus conferant gubernationibus Reipublicæ.

Est autem ne hoc quidem facile determinare, quales magistratus sint nũcupãdi. Indiget.n. ciuilis societas multis præsidentibus, quapropter non oẽs

{Quod igitur sunt &c.} Prima in duas. In prima determinat distinctionem principatuum in ordine ad Rempubli. Secundo determinat de modo institutionis ipsarum ibi. {Circa institutiones &c.} Prima in duas. In prima determinat distinctionem principatus in generali. Secundo tangit distinctionem principatus in ordine ad Rempub. ibi. {Sed hę differunt, &c.} Prima in duas. Primo tangit modos principatus minus principales. Secundo tangit modos principaliter dictos, ibi. {Maxime autem &c.} In prima dicit, quòd non est facile determinare qui debẽt esse principatus, & quot, quoniam Reipub. conueniens multis indiget principatibus, & præcipientibus, & quia plures oportet esse, manifestum est quòd non omnes sũt assumẽdi vel per electionem, vel per sortem, sicut sacerdotes. Et dicuntur sacerdotes qui curam habẽt de cultu diuino. Tales autem non debẽt assumi per sortem, sed per electionem: principatus autẽ iste est alter a ciuilibus principatibus. Sunt etiam alii principatus qui distribuunt bona communia, q̃bus debent distribui: sunt etiam præcones qui nunciant dicta communia, quæ debent nunciari. Eligũtur etiam alii qui dicuntur legati, qui mittuntur ad extrinsecas ciuitates & principatus. Sunt etiam alii principes ciuiles qui curam habent de omnibus ciuitatibus quãrum ad aliquam operationem, sicut est dux exercitus bellantium. Iste enim habet dirigere ciues in exercitu. Alii sunt principes qui nõ habent curam de omnibus quãtum ad aliquam operationem, sed curam habent de aliqua parte ciuitatis, sicut sunt mulierum puerorumque curatores. Alii sunt principatus œconomici quos frequenter eligũt, scilicet mensuratores frumenti, & ministeriales qui habent ministeria diuersa in ciuitate. Cum autem in talibus aliqui abundant, ordinant seruos ad huiusmodi officia. Deinde cum dicit.

c ¶ Tangit modos principatus principaliter dictos, & est intelligendum, quòd vnumquodque naturalium aliqua operatione determinatur in quam cum potest, dicitur illud. Cum autem non potest, non dicitur, nisi ꝙuiuoce, quare principatus est aliqua operatio in quam cum poterit, maxime dicetur principatus, cum autem non poterit, non dicetur nisi ꝙuiuoce: operationes autem principatus sunt consiliari de aliquibus, iudicare & præcipere, maxime autem operatio principatus est præcipere, præcipere enim maxime pertinet ad principatum, dicit igitur maxime & simpliciter, vt est dicere, illi debent dici principatus, quibus competunt isti actus, consiliari, iudicare, & præcipere. Et ille principatus maxime dicitur principatus, cui cõpetit præcipere, quia iste est actus præcipuus ipsius principat⁹. Deinde cum dicit.

d ¶ Tangit distinctionem principatus in ordine ad Rempublicam, & primo tangit quę circa principatus faciunt difficultatem, & quæ non. Secundo prosequitur de illis quæ faciunt difficultatem, ibi. {Ia magnis, &c.} In prima dicit, q̃ vtrum principatus dicatur secundum vnum modum vel plures, & secundum diuersas rationes, non multum facit ad propositum, quia iudicium non fit de altercatione q̃ fit de nominibus, sed pertinet ad aliud negociũ, scilicet ad metaphysicum: considerare enim de distinctione vocabulorum est negocium intellectuale, sed qui principatus, & quales sũt necessarii, & quare, & quot in ciuitate si debeat esse ciuitas, & qui & quales non sũt necessarii, tamen expediunt ad bonam Rempub. hoc magis facit ad propositum, & magis dubitabit aliquis de istis & circa omnem Rempub. & paruas ciuitates. Deinde cum dicit.

e ¶ Prosequitur de illis quæ faciunt difficultatem, & diuiditur in duas. In prima ostendit, in quibus ciuitatibus expedit vnum principatũ in plures diuidi, & in quibus non. Secundo mouet circa hoc dubitationes, ibi {Congruit autem.} Prima in duas. In prima ostendit, quòd in magnis ciuitatib⁹ non expedit vnum principatum in plures diuidi. In secunda, quòd in paruis non expedit, ibi. {In paruis autem, &c.} In prima dicit, quòd in magnis ciuitatib⁹ congruit & expedit vnum principatũ ordinari ad vnum opus & non ad plures, sed contingit esse multos principantes in talibus ciuitatibus, & ratio huius est duplex. Prima est, quia in magnis ciuitatibus multi sunt ciues digni principari, & expediens est, quòd quidam multo tempore dimittantur in principatu, alios semel expedit principari: hoc autem non contingeret, si vnus teneret multos principatus, quare in magnis ciuitatibus non expedit vnum plures principatus tenere. Alia ratio est, quia vnum opus melius perficitur ab vno adhibente curam circa illud, quàm si circa multa intendens distraheretur, quare melius est vnum principatum committere vni quàm plures. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit, q̃ in paruis ciuitatibus expedit vnũ plures principat⁹ tenere, & diuidit in tres. In prima facit q̃d dictũ est. In secunda respõdet obiectioni, q̃ posset fieri, ibi. {Indiget autẽ aliquado.} In tertia ostendit ex quo potest dignosci quos principatus cõgruat cõiungere in vnũ, & quos non, ibi. {Si igitur habeamus.} In prima dicit q̃ in paruis ciuitatibus oportet vnum plures

Lectio seq.

principatus tenere, & ratio huius est, quia in paruis ciuitatibus F
sicut pauci ciues, & ideo propter paucitatem ipsorum, non possunt esse plures principantes, quare oportet vnum principatus plures tenere, & contingit in talibus ciuitatibus, ꝙ successiue iterum principantur. Deinde cum dicit.

facile est in principatibus multos esse. Qui enim erunt qui hos successiue suscipiunt iterum.

g ¶ Respondet obiectioni, quæ posset fieri, aliquis enim posset dicere, si in magnis ciuitatibus oportet vnum principantem vnum principatum tenere, in paruis vnum plures, non erit idem principatus secundum rationem in magnis ciuitatibus & paruis, iterum posset dici, ꝙ non expedit in paruis ciuitatibus vnum principatus plures tenere, quia regimen vnius impediret curam alterius, minus enim potest esse intentus circa plures q̃ circa vnum, ista duo remouet, & dicit ꝙ paruæ ciuitates aliquando indigent eisdem principantibus secundum speciem, quibus indigent magnę, sed in hoc est differentia, quòd in magnis ciuitatibus frequenter sunt idē principatus & principantes ꝓpter multos esse ciues in ciuitate, in paruis autem non nisi in multo tempore. In paruis enim propter paucos esse ciues nō possunt multi esse principantes, & propter hoc oportet vnum multo tempore principari & tenere principat⁹ multos, non enim omnes principatus impediunt seinuicem, ita quòd propter curam vnius impeditur cura alterius, sicut plura luminaria vni obelisco imposita, non se impediūt: non secus ergo plures principatus vni iniuncti non se impediunt, tales autem sunt principatus propinqui existentes natura, qui vel ordinātur ad vnum finem vel ad propinquos, si cut est principatus qui habet curam honestatis puerorū & mulierum. Deinde cum dicit.

h ¶ Declarat ex quo potest dignosci quos principatus congruit demandare in vnū, & quos non, dicens, ꝙ si sciamus quos principatus necessarium est esse in ciuitate, & quos non est necessarium, & tamen expedit esse, de facili sciemus quos principatus, & quales expedit congregare in vnum principatum, & quos, & quales non. Deinde cum dicit.

i ¶ Inquirit quos principatus oportet vniri in vnum, & quos oportet diuidi in plures per comparationem ad loca, & homines & Respubl. & primo mouet dubitationes circa hoc. Secundo soluit eas, ibi. ¶ Aut existunt quidem.} In prima dicit, quòd non debet ciuem latere qui principes possunt habere curam de

facile est multos in magistratibus esse. Qui nam postea forent successores horum?

Indigent quandoque magistratibus eisdem & legibus paruæ magnæque ciuitates, nisi quòd hæ quidem sæpe indigent eisdem. His uero multo tempore intermisso id accidit. Quapropter nihil prohibet multa simul his demandare, non enim se impediunt. Et propter hominum paucitatem necessarii sunt magistratus quidam qua si luminaria obelisci imposita.

Si ergo dicere possumus quot necessarii sunt omni ciuitati, & quot non necessarii quidem, sed opportuni, facile quis sciens ista, coniungat quòt contingere congruat in ciuium magistratu.

H

Debet etiam hoc non latuisse quales conuenient secundum locum magistratus plurium curam habere, & qualium ubique unum magistratum potestatem habere, ceu honestatis.

Vtrum in foro præfectum annonæ, & alium alibi, aut ubique eundem. Et utrum secundum negocia partiendum est an secundum personas. Dico autē ceu utrum curam honestatis, alium puerorum & alium mulierum, & in Rebuspub. utrum differant secundum unamquamque & magistratuum genus, uel nihil, ceu in populari statu & paucorum gubernatione & optimatū & monarchia, utrum iidem sunt magistratus potestatem habentes, sed nō ex æqualibus aut similibus, sed alii in aliis, uelut in optimatibus quidem ex hominibus doctis. In paucorum autē potentia ex opulentis, In populari statu, ex ingenuis.

Vel existant quidā secūdū istas differētias magistratuū, et alicubi cōferat eosdē esse, alicubi diuersos, alicubi, n.

diuersis secundum diuersitatem locorum, & quorum & qualiū oportet vbique esse vnum principem, Verbi gratia. Contingit aliquam curam habere honestatis in foro, & in alia parte ciuitatis & extra, modo est dubitatio, vtrum curam honestatem in foro sit præfectus fori, & alius sit princeps honestatis in alia parte ciuitatis, ita quòd secundum diuersitatem locorum diuersi ponuntur principes, quamuis principatus honestatis sit vnius rationis, aut sit vnus princeps honestatis & in foro & in omni alio loco. Secunda quæstio est, vtrū principatus debeant distingui secūdum rem vel secundum hominem, idest secundū illud ad quē per se inspicitur in dirigendo, vel secundum multitudinem hominum qui debēt dirigi per illum, verbi gratia, vtrum sit idem principatus ornatus puerorum & mulierum, aut non. Tertia quæstio est, vtrum principatus distinguantur secundū distinctionem Rerū publicarum, sicut verbi gratia, vtrum in statu populari pauco rum & optimatum, & monarchia æqualit sint idem principatus vel alia genere vel specie non existentes ex æqualibus nec ex similibus, vel sint diuersi in diuersis Respubl. vt in statu optimatum virtuosi, in statu populari liberi, in statu paucorum diuites. Deinde cum dicit.

k ¶ Soluit dubitationes istas, & primo soluit eas. Secundo addit ad solutionem quiddam, ibi. ¶ Non solum.} Circa primum intelligendum est, quòd principatus distinguit, sicut alia naturalia, scilicet & secundum formā & secūdum materiam. Forma vero principatus virtus aliqua vel potentia est: est enim principatus potestas quædam vel virtus, virtus autem attendi tur in ordine ad finem, ergo secundum distinctionem finis distinguuntur principatus, finis autem principatus duplex est, quidam scilicet est remotus, quidam vero propinquus: remotus, sicut finis Reipubli. ad quem ordinantur vtrumo omnes principatus, & maxime & immediate principalis, principatus propinquus est sicut finis ducatus exercitus victoria, iudicii iudicare de subortis. Distinguitur igitur principatus primo secundum distinctionem finis remoti: cum igitur fines Rerum publi. sint diuersi, principatus diuersarum Rerumpubli. erunt diuersi, & sicut Respubli. omnes attributionem habent ad vnam primam, sic principatus Rerumpubli. posteriorum ad principatum in Republi. prima & simpliciter dicta, attributionem habent, & per hoc soluitur tertia quæstio cum quærebatur,

quærebatur, vtrum principatus distinguerētur secundū distinctionem Rerumpub. Apparet enim ꝙ sic, secundum distinctionem finis vltimi. Finis autem propinquus ciuitatis diuersus est in qualibet Repub. sicut ducatus exercitus victoria, iudicii iudicare. Secundum vero distinctionē huius finis distinguitur principatus, & hoc dupliciter, vno modo secūdum distinctionē ipsius finis secundū se, & sic diuersi sunt principatus ducatus exercitus & iudicii: alio mō distinguitur principatus per hoc ꝙ homines diuersimode se habent ad finem illum, ita ꝙ finis potest esse vnus secundum rē, sed quia homines aliter se habēt ad illum finem principatus distinguitur, sicut est principatus ornat⁹ mulierū, puerorum & virorum. Quamuis enim finis istorum sit vnus, tamen quia aliter se habet puer ad istum finem quàm mulier & quàm vir adultus, ideo alius est principatus ornatus mulierum, alius puerorum, & adultorum, & per hoc solui tur secunda quæstio cū quærebatur, vtrū distinctio principat⁹ esset secundum homines, vel rem, quia & est secundum rem vt quando distinguitur secundum distinctionē finis propinqui secundum se, & secundum homines, quando homines diuersimode se habent ad finem principat⁹. Secundo vero distinguitur principatus secundum materiam, vt secundum diuersitatem locorum & hominum: possunt.n. loca esse ita distantia ꝙ vnus homo non posset regere, & tunc vnus principatus diuiditur in plures. Iterum si sit magna multitudo ciuium, quæ non possit dirigi per vnum, oportet principatum vnum secundum speciem distingui in plures, si autem loca sint propinqua, & pauci sint homines, tunc plures principatus vniuntur in vnum. Similiter contingit aliquando diuersos principatus secundum rem, maxime eos quorum est vnus finis secundum rem, diuersus tamen secundū diuersum modum se habendi ad ipsum, ꝓpter paucitatem hominum & propinquitatem locorum coniungi, sicut contingit eundem habere curam boni ornatus virorum & puerorū & mulierum, aliquando contingit contrarium propter causas contrarias, & per hoc soluitur prima quæstio cum quærebatur, vtrum principatus distingueretur secundum diuersitatem locorum, quoniam aliquando sic, aliquando non, & hæc omnia innuit Philosophus breuiter dicens, ꝙ secundum diuersitatem istorū scilicet locorum, hominum, & rei, & Rerumpu. est diuersitas Principatuum. Contingit enim aliquando ꝙ diuersi principatus congregantur in vnum, aliquādo vnus diuiditur in plures, quia contingit in aliquibus ciuitatibus multos esse ciues & loca distantia, ita ꝙ vnus non posset regere, & vnus principatus diuiditur in plures, sicut principatus boni ornatus, & ꝓpter multitudinem ciuium & distātiam locorum distinguitur in plures: in aliquibus vero contingit paucos esse ciues & loca non esse distantia sed propinqua, & tunc plures principatus vniuntur in vnum, quia idem sufficiens est regere diuersos principatus. Deinde cum dicit.

l ¶ Adiungit prædictis quædam, & primo adiungit ꝙ sunt quidam principatus singulares quibusdam Rebuspu. Secundo adiūgit de principatu puerorum, ibi. {Puerorum &c.} Adhuc prima in duas. In prima facit quod dictum è. In secunda ostendit, ꝙ consilium in populari statu quoddā est, ibi. {Dissoluitur autem, &c.} In prima dicit ꝙ non solū distinguitur vel variatur principatus secundū loca, vt vnus diuidatur in duo, & duo in vnum congregētur, sed quidam sunt principatus singulares, q̃ reperiuntur in quibusdam Rebuspublicis, & non in aliis, sicut principatus præconsulentium est in paucorum statu non in populari, sed consilium inuenitur in populari statu, quia oportet in populari statu eē aliquos, qui consilientur de eis q̃ sunt populi. Populus enim deficit a ratione vt in plurib⁹, vniuersaliter enim in ciuitate oportet eē aliquid consiliatiuū qđ dirigat, & curet vt populus nō vacet & insolescat, & si fiat multi populare est, si autem pauci est paucorum potentia, non sunt autem in populari statu sed in paucorum præconsules, quia præconsules sūt pauci & diuites, & iō in paucorū statu sūt, vbi autem sunt ambo principatus, scilicet præconsulum & consiliantium, consules sunt supra consiliarios, consiliarius autem est, vt dictum ē, status populares, sed

congruit magnos esse, alicubi paruos eosdem magistratus.

Verumtamen sunt aliqui proprii, ceu eorum qui ante deliberant. Hæc enim potestas non est popularis, consilium uero populare, oportet enim esse aliquid tale, cui cura sit populum consilio præuenire, ne otiosus sit. Hi autem si pauci sunt numero, paucorū potentia est. Est autem necesse ut illi sint pauci, qui ante deliberant, itaque paucorum potentia est. Sed ubi sunt ambo hi magistratus, illi qui ante deliberant consiliarios constituunt. Consiliarius enim populi ris. Qui uero ante uenit in consulendo & deliberando paucorum potentiæ.

Dissoluitur etiam potestas consilii in huiusmodi gubernationibus, in quibus populus ipse conueniens de omnibus constituit. Hoc autem accidere cō sueuit, cum est utilitas quædam, aut merces constituta, his qui in concionē conueniunt, otiosi enim conueniunt p sæpe, & de cunctis ipsi statuunt.

Qui autem puerorum curam habent, & qui mulierum, & siquis alter est, qui potestatem habet, et curam huiusmodi optimatum id est, & non popularē. Fieri enim non potest, ut prohibere pauperum mulieres alicuius sit quam paucorum potentiæ, cum mulieres ipsorum in deliuis uiuant. Sed de his quidē eatenus dixisse nūc satis sit.

differunt propter hoc, hic quidem enim cōgruit magnos, hic esse paruos eosdem.

l Non solū, sed & singulares qui dem sunt, velut qui præconsulū hic enim non Democratiis. Cō silium autē Democraticū, opor tet enim quidem esse aliquid ta le, cui cura erit populi præconsi liari, quatenus non vacans erit. ii autē cum pauci numero sint, præconsules autē paucos necessarium esse multitudine. Quare Oligarchicū, sed vbi ambo idē principatus, præcōsules institui tur super consiliarios. Consiliarius quidem enim Democticum, præconsul autem Oligarchicū. m Dissoluitur autē & consilii potētia in talibus Democratiis, in quibus ipse propter cōueniēs tractat de omnibus, hoc autem accidere consueuit quando penuria aliqua fuerit, vel merces conuocatis. Vacantes.n. colligū tur sæpe, & omnia ipsi iudicāt. n Pueronomus autē & muliero nomus, & siquis alius principās dominus est talis curæ, Aristocraticum, Democraticum autē non. Quomodo enim possibile prohibere exire eas quæ egeno rum, neque Oligarchicum, deli tiantur enim quæ Oligarchizā tium. Sed de iis quidem in tantum dictum sit nunc.

LECTIO XIIII.

Circa institutiones autē principatuum, tentandum a principio pertransire.

LECTIO XIIII.

DE constituendis autem magistratibus conandum est in transigere.

præconsul est paucorum. Deinde cum dicit.

m ¶ Declarat, ꝙ in quadam potentia populari non est consilium, & dicit ꝙ principatus consiliatiuus in quibusdam a popularibus statibus amouetur seu destruitur, sicut in illis in quibus totus populus, cum conuenit, tractat de omnibus: hoc autem sic quando conuenit totus populus & omnes tractant de omnibus, maxime quando ordinatur damnum vocatis si non uenīt, & merces si veniunt: cum enim sic vocantur conueniunt, & de omnibus iudicant. Deinde cum dicit.

n ¶ Adiungit de principatu puerorum & mulierum, quod est optimatū potentiæ vel ciuilis, & dicit ꝙ principatus puerorū & mulierū, & si fit aliustalis principatus, optimatū potentiæ est nō popularis, quia popularis status non phibet mulieres pauperū exire ad negociationes, sed præcipit optimatū iste status prohibet, nec talis principatus est pauconū, quia mulieres paucorū de litiose viuunt, & ideo nolunt sequi rationis morū, & consequēter recapitulat dicens, ꝙ de his instantū determinatum sit.

LECTIO XIIII.

POstquam Philosophus de distinctione principatuū determinauit, declarat de modo institutionis ipsorum, & diuiditur in duas. In prima præmittit intētionē suam. In secunda prosequitur, ibi. {Sunt aut.}

Universidad de Bibliotecas

In prima dicit, quòd postquam determinatum est de distinctione principatuum, conandum est pertransire de modo instituendorum, hoc a principio. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur & primo declarat qualiter conuenit principatus instituì, ponendo quasdam diuisiones. Secundo ostendit qui modi cui Reipu. conueniunt ibi. {Harum autem duæ.} Prima in duas. In prima ponit distinctionem vnam. Secundo subdiuidit membra, ibi. {Vniuscuiusque autem.} In prima dicit, quòd tria sunt differentia secundum rationem, quibus diuisis & combinatis, possint omnes modi institutionis principatuũ accipi. Istorum autem triũ vnum est qui sunt instituentes principatum. Secundum est ex quibus instituitur princeps. Tertium é modus secundũ quẽ instituitur. Deinde cum dicit.

c ¶ Subdiuidit qãlibet istorum, & primo facit hoc. Secundo tangit diuersas cõbinationes diuidentium, vt habeatur numerus modorum, ibi {Rursus autem.} In prima dicit, q̃ istorum sunt tres differentiæ, vel tres diuisiones, ita quòd vniuscuiusque sit vna, aut enim instituentes sunt omnes ciues aut quidam, & hæc est prima differentia. Secũda est quòd aut instituunt ex omnibus aut ex aliquibus determinatis secundum aliquam dignitatem vel secundum genus vel secundum virtutem, vel secundum aliquem alium modum, sicut accidit in ciuitate Megarę. I qua instituũtur principãtes ex cõdescẽdẽtibus ad populũ, hoc est, ex illis qui condescendebant populo in ciuitate, & ex illis qui simul pugnabant cum populo contra impugnantes & grauantes eos. Tertia differentia est quòd instituentes aut instituũt sorte aut electione. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit combinationes diuersas vt habeatur numerus modorum, & dicit iterum quòd ista tria combinari possunt adinuicem. Vnde per alia diuidendum, & exponit quæ sunt illa tria dicens. Dico autem, ideſt expono, quia aut omnes instituunt, aut quidam, & aut ex omnibus, aut ex aliquibus, aut ex electione aut ex sorte, & quodlibet istorum quatuor habet differentias quibus diuiditur, quia si omnes instituunt, aut ex omnibus, aut ex quibusdam: si ex omnibus, aut sorte, & sic est vnũ membrum, aut electione, & sic secundum, aut diuisim, & sic tertium, aut coniunctim, & sic quartum. Dico autem diuisim, sicut si secundum tribus instituantur & populus diuersos & societates, ita q̃ modo instituantur ex vna tribu, deinde ex alia, & similiter discurrendo p̃ omnes partes ciuitatis. Coniunctim vero ita q̃ semper ex omnibus simul sumptis instituatur, aut alios quidem sic, alios autem alio modo, puta quosdam ex omnibus coniunctis, quosdam autem ex omnibus diuisis, & sic sũt sex membra, si autem quidam sunt instituentes habemus alia sex mẽbra, quia aut instituunt ex omnibus, aut quibusdam: & si ex omnibus, aut sorte, aut electione, & sic duo mẽbra habemus, si ex quibusdam, aut ex quibusdam vel sorte aut electione, & sunt alia duo, aut quosdam instituunt ex omnibus sorte, quosdam autẽ alios electione, & sic habemꝰ alia duo mẽbra, & sic in vniuerso habemus duodecim membra, ducendo membra primę diuisionis in membra aliarum duarum, prę mittendo duas combinationes, hoc est non ducendo membra tertiæ in membra secundę. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostendit qui modi cui Reipu. cõueniunt & diuiditur in partes quinque. In prima ostendit q̃ modi conueniunt populari statui. In secũda qui Reipubl. ibi. {Non omnes autem, &c.} In terna q̃ pauorum statui, ibi. {Hic quosdam ex omnibus.} In Quarta qui optimatum potentiæ, ibi. {Sed hos quidẽ.} In Quinta adhuc q̃s paucorũ potentiæ, ibi. {Quosdam autem ex quibusdã.} In prima dicit q̃ ista tum combinationũ quæ dictę sunt, duæ pertinent ad populare statum, scilicet, omnes principatus instituere ex omnibus sorte, vel etiam electione, vel etiam si assumũtur omnes ex omnibus cõiunctim vel diuisim, vel per sorte vel per electionem, hoc enim maxime pertinet vbi multitudo dominatur, hoc autem est populare status. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit qui modi sunt Reipublicæ, & dicit quòd non omnes instituere ex omnibus simul vel quibusdam, sed omnes simul & diuisim per tribus, & officia ex omnibus & diuisim, & hoc vel per sortem vel per electionem, aut secundum istos modos aliquos ex omnibus vel quibusdam, vt aliquos per sortem ex omnibus, alios per electionem ciuile est, quia Respubl. est mixtu ex paucorum & populari statu: instituere autem ex quibusdam paucorum est, instituere vero ex omnibus populare est, & ideo instituere ex omnibus vel quibusdam ciuile est, & exponit quod dixerat. {Vtroque modo.} Dicens, dico autem & expono vtroque modo, ideſt quosdam accipi ex omnibus diuisim, vel quibusdam per sortem vel per electionem. Deinde cum dicit.

g ¶ Ostendit

Consistunt autem differentiæ in tribus diffinitionibus, quibus compositis, necesse est omnes modos esse comprehensos. Vnum ex tribus est, qui sint illi qui magistratus constituant. Alterum, ex quibus constituantur. Tertiũ, per quem modum.

Cuiuscumque uero istorum sunt differentiæ tres. Aut enim ciues omnes constituunt, aut quidam. Et uel ex omnibus, uel ex quibusdam determinatis ceu per censum, uel per genus, uel p̃ uirtutem, uel per aliud quiddam tale, quale apud Megarenses, ex his qui una cum populo ad bella coniunctiue dierunt, & hoc aut per electionem, aut per sortem.

Rursus autem hæc simul condupli cata. Dico autem hæc, ceu quosdam aliqui, quosdam omnes. Et quidam ex omnibus, & quidam ex quibusdam. Et quidam electione, quidam sorte. Vniuscuiusque istorum differentiæ modi erunt quatuor. Aut enim omnes ex omnibus per electionem, aut omnes ex omnibus per sortem. Et uel ex cunctis, uel quasi diuisim per tribus, & conuentus & societates, quousque trã seat per uniuersos ciues, aut semper ex omnibus, & partim sic, partim illo modo. Rursus uero si pauci sunt illi qui constituunt magistratus, aut ex omnibus per electionem, aut ex omnibus p̃ sortem, aut ex quibusdam per electionem, aut ex quibusdam per sortem, uel partim isto modo, partim illo, Dico autem, quædam ex omnibus per electionem, quædam per sortem, atq; ita duodecim modi efficiuntur, seorsum duobus conduplicatis.

Horum autem duæ constitutiones sunt: populares, hoc est omnes ex omnibus electione, uel sorte, uel partim sorte, partim electione.

At enim non omnes simul, sed ex omnibus constituere, uel ex quibusdã sorte, uel electione, uel utroque modo.

g ¶ Ostendit qui modi sunt paucorum potentiæ, & dicit quòd quosdam instituere ex omnibus vel per sortem, vel per electionem, vel instituere aliquos ex omnibus secundum vtrumq; modum, vt scilicet aliqui instituantur per electionem, aliqui per sortem, paucorum potentia est magis, nam paucorum potentia est aliquos paucos principari, & hoc est isto modo. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostẽdit qui modi sunt ciuiles optimatum, ideſt Reipublicæ mixtæ cũ optimatum statu, & dicit quòd aliquos instituere ex omnibus, aliquos ex quibusdã, sed illos eligere per electionem, illos per sortem est Reipublicæ mixtæ cum statu optimatum. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit adhuc qui modus est pauco rum potentiæ, & dicit, quòd instituere quosdam ex quibusdam paucorum potentiæ est, quia paucorum potentia est paucos principari & eligere quosdam ex quibusdam per sortẽ facta electione nõ eo modo quo fit ab alijs, quia hic ad paucos diuites inspicitur, & instituì quosdam ex quibusdam secundum ambos modos eligendi, vt quidã in stituuntur sorte, quidã electione est paucorum potentia, sed instituere quosdam ex oĩbus simul, non est paucorum potentia, sed instituere ex quibusdam, sicut virtuosis per electionẽ optimatum est. Deinde cum dicit.

k ¶ Recolligit determinata, remittẽs de cõsideratione aliorum propositorũ prius ad sequentia, & dicit quòd modi eorum qui circa principatus, ideſt modi assumendi principatus tot sunt, quot dicti sunt, & sic diuiduntur principatus secũdum distinctionem Rerumpublicarum, quæ autem quibus principantibus expediãt & qualiter oportet eos instituì, postea simul erit manifestũ, cũ erit manifestũ de potẽtijs ipsorum, & exponit q̃d vocat potẽtiã principatus dicẽs, q̃ potẽtia principatus dicitur, vt quæ est domina prouentuũ & regionis. Istæ n. duæ potentiæ specie differũt, sicut potentia ducatus exercitus, & potentia quæ est domina contractuum, qui circa forum sunt.

LECTIO XV.

Postquam Philosophus determinauit de consiliatiuo & principatu, determinat de iudicatiuo, & diuiditur in duas. In prima premittit intentum suum. In secunda prosequitur, ibi {Sunt autem &c.} In prima dicit, quòd postquam determinatum est de consiliatiuo & principatu, dicendum est de tertio prius propositorum, scilicet de iudicatiuo & iudicio, & accipiendi sunt modi iudicij & iudicatiui, secundum quòd prius accepti sunt modi aliorũ scilicet principatus & consiliatiui. Circa iudicium autem tria sunt consideranda, in quibus consistit diuersitas iudicij, scilicet ex quibus sumẽdi sunt, secundum est a quibus, tertium est qualiter assumendi sunt, & exponit ex quibꝰ sunt assumendi, vtrũ ex omnibus, aut quibusdam: de quibus, quot scilicet sunt species iudicij, qualiter autem, vtrum, instituì debeant electione vel sorte, & primo videndũ est quot sunt species iudiciorũ. Deinde cũ dicit.

b ¶ Prosequitur & diuiditur in duas. In prima tangit species iudiciorum. In secũda ostendit quibus modis instituuntur, ibi. {Necesse itaque &c.} Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda excludit quædam a consideratione sua ibi. {Sed de his quidem &c.} In prima dicit, quòd species iudiciorum in vniuersali octo sunt. Vna est correctiua secundum quam transgredientes legem punitur. Alia est punitiua eius qui peccat cõtra aliquid communium, puta cõtra aliquam personam publicam. Alia est secũdum quam puniuntur qui deliquerunt contra toram Rempublicam. Quarta est, quæ est communis & principibus, & idiotis, & qbuscũq; quæ est damnorum, & iniuriarum illatarum iudicatiua, de quibus est altercatio. Quinta species est, de contractibus paruis & magnis. Alia vero est præter hanc iudicatiua homicidiorum, de peregrinis, ideſt de eis quæ ad peregrinos pertinent. Illa vero species quæ est iudicatiua homicidiorum, siue sint ijdem iudices iudicantes & exequentes, siue sint alij, vel sic, siue sint ijdem iudices secundum vnam Rempublicam, siue sint diuersi secundum aliam & aliam Rempublicam, species aliquas habet. Vna est quæ est iudicatiua homicidij facti ex præmeditatione & deliberatione, & voluntarie ponendo insidias. Secunda est iudicatiua homicidij perpetrati & confessi, allegatur tamen, quòd iuste factum est, & super hoc est altercatio, vtrum iuste vel iniuste factum est. Quarta species est, quę est iudicatiua eorum, quę ferunrur, ideſt ponuntur in descensu homicidij, ideſt in reatu, hoc est, quæ est iudicatiua eorum quibus imponuntur homicidia ab aliquibus, sed hoc ipsi fugientibus, hoc est negantibus: talibus enim solet aliquando

Aut partim ex omnibꝰ, partim ex quibusdam utroque modo. Dico autẽ utroque modo, partim sorte, partim electione, illius speciei est, quæ appellatur Respublica.

Quosdam uero ex omnibus constituere, partim electione, partim sorte, paucorum potentiæ est, multoque magis si ex ambobus.

Sed quosdam ex omnibus, quosdam ex quibusdam, ciuile optimatum est, uel quosdam electione, quosdam sorte.

Quosdam uero ex quibusdam, paucorum potentiæ, etiam si per sortem fiat, uel non fiat, & quosdam ex quibusdam utroque modo, quosdam autem ex omnibus, & ex quibusdam omnes per electionem optimatum.

Modi igitur circa magistratus tot sunt, & distinguuntur ita secundum Rerumpublicarum formas. Qui autem quibus conducant, & quomodo constitutiones eorum faciendæ sint, vnà cum potestatibus magistratuum, & qui sint, manifestum erit. Dico autem potestatem magistratus, ceu circa redditus auctoritatem habere, & circa custodiam. Alia enim potestatis species, quemadmodum circa bellum, & circa contractus forenses.

LECTIO XV.

Reliquum ex tribus est, de iudicijs dicere. Capiendi uero sunt illorum modi per eandem uiam. Est enim differentia iudiciorum in tribus terminis, ex quibus, & de quibus, & quomodo. Dico autem ex quibus utrum ex omnibus, uel ex quibusdam, de quibus quot species iudiciorum. Quomodo uarum per sortem, uel per electionem. Primo igitur distinguamus, quot sint iudiciorum species.

Sunt autem octo. Vnum, rationes repoſcere. Alterum, si publice quis

Universidad de Navarra Biblioteca

iudici duellū vel purgatio per iudiciū ignis, vel aquæ, vt q̄ accusatus accipiat ignitū ferrū manu nuda, & si vratur iudicetur reus, si nō, absoluatur, vel q̄ ligatis manibus & pedibus ponatur in aqua magna, & siquidē euadat, absoluat, si nō, reputet reus fuisse, sicut dicitur Athenis, q̄ iudex cōpulit se descēdere in puteo quendā ad purgādū forte se super homicidio. Istud autē est irrationabile, quia hoc est cōmittere se fortunæ & iudicio diuino, & ideo rato sit, nūc hominibus magis vtentibus ratione, minus autē in magnis ciuitatib⁹ vbi plures sūt sapiētes. Septima species iudicij est, quæ ē iudicatiua de disceptatione peregrinorū, & ista est duplex. Quædā quę est iudicatiua controuersiæ, quæ est inter peregrinos adinuicē. Alia ē iudicatiua de disceptatione quæ est inter peregrinos extraneos & ciues. Adhuc præter istas species iudicij est vna alia q̄ est octaua, & est illa quæ est iudicatiua de paruis cōmutationib⁹, quæ sunt circa minima, & quasi pūctualia, vt de his, quæ sūt quinq; drachmarū, & de his quæ parum plus valent de omnibus. n. talibus oportet fieri iudiciū, nec debēt reduci in multitudinē iudiciū pp paruitatem earum, sed in aliquem vnū determinatum. Deinde cum dicit.

c ¶ Excludit quędā a cōsideratione sua, & dicit quòd de istis, & de speciebus iudicatiuis homicidiorū, & de illis qui iudicāt de disceptatione peregrinorum dimittatur ad presens, sed de speciebus iudicij pertinentibus ad Rēpublicam dicendum est, quia si ista nō bene fiunt, accidunt seditiones & transmutationes Rerumpublicarum, de talibus autem per quæ possunt contingere seditiones & transmutationes Rerumpublicarum pertinet ad ciuem determinare. Deinde cum dicit.

d ¶ Tagit modos in statuendi iudiciū & dividit in duas. In prima tāgit modos instituendi iudiciū. In secūda ostendit q̄ modi conueniūt, ibi. {Horū aūt.} In prima dicit, q̄ necesse ē oēs iudicare, aut quosdam, siquis iniuste leserit aliqd cōmuniū, alia quęcūq; ī politiā ferūt, quarta & principibus, & idiotis quicūq; de damnificatiōibus altercātur, quinta de proprijs cōmutationibus & habētibus magnitudinē, & pp hoc qđ homicidiale & qđ peregrinū. Homicidialis quidē igit̄ species, siue inter eosdem iudices, siue inter alios, sed de ijs quæ ex præmeditatiōe & de inuolūtarijs, & quæcūq; cōfitētur quidē, altercātur autē de iusto. Quartū autē quæcūq; fugientibus in defensu ferūtur homicidia, velut Athenis dicit, & qđ in puteū cōpulit iudex. Accidit autē talia in p̄senti tēpore pauca, & in magnis ciuitatibus, Peregrinaljs autē, vnum quidē extraneis ad extraneos, aliud extraneis ad ipsos. Adhuc aūt præter oīa hæc de paruis cōmutationibus quæcūq; pūctalia & quinq; dragmarum & paulo amplioris. Oportet. n. & de ijs fieri iudicium, non incidunt autem in iudicium multitudinem.

c Sed de ijs qdē dimittat. & de homicidialib⁹, & de peregrinalib⁹. De politijs aūt dicam⁹ de q̄bus non factis bene, seditiones fiunt & politiarum motus.

d Necesse itaq;, aut oēs de oīb⁹ iudicare, diuisis electiōe, aut forte. Aut oēs de oīb⁹, ij qdē sorte, ij ät electiōe. Aut de q̄busdā eisdē, hos qdē sorte, hos aūt electione. Isti quidē igit̄ modi quatuor numero, tot aūt, & alteri qui sm partē. Kursū. n. ex q̄busdā & iudicātes de oīb⁹ electiōe, aut ex q̄busdā de oīb⁹ sorte, aut hoc qdē sorte, hoc ät electiōe, aut q̄dā p̄toria de eisdē ex sortialib⁹ & electis. Isti qdē igit̄ sicut dicti fuerūt modi dictis. Adhuc aūt eadē cōbinata, dico aūt puta, ij qdē ex oīb⁹, ij aūt ex q̄busdā, ij ät ex ambob⁹, velut si p̄torij essent, ij qdē ex oīb⁹, ii aūt ex q̄busdā, & aut sorte, aut electiōe, aut ambobus. Quot quidem igitur cōtingit eē modis p̄toria, dictū ē.

e Horū aūt, p̄ria qdē demotica q̄cūq; ex oīb⁹, aut de oīb⁹, secunda aūt oligarchica q̄cūq; ex quibusdā de oīb⁹, tertia aūt aristocratica & politica, q̄cūq; ii quidē ex oīb⁹, ij autē ex quibusdā.

f si cēs, aut de oibus, aut de quibusdā: si de omnibus, aut de omnibus per electiōné, aut de omnibus per sortem, aut de omnibus hæc quidem sorte, alia vero electione: si omnes iudicent de quibusdam, aut iudicabunt de quibusdā sorte, aut electione: de quibusdam, hęc quidem per sortem, alia per electionem, & sic sunt quatuor modi si omnes iudicent, similiter erūt quatuor modi subdiuidēdo aliud membrum. Adhuc si quidam iudicant, aut iudicant de omnibus, aut de quibusdam, si iudicant de omnibus, aut iudicant sorte de omnibus, aut per electionem, aut de omnib⁹ hęc iudicant sorte, alia autem electione. Si autem iudicent de quibusdam, aut sorte iudicant de quibusdam, aut electione, aut de quibusdā quidam sorte, quidā electione, & sic sunt alij quatuor modi subdiuidendo aliud membrum, scilicet vt quidam iudicant, & hoc breuiter innuit, cum dicit, vel quædam iudicia scilicet omnibus, vel quibusdā ex sortitis & electis. Vlterius concludit, q̄ isti modi consimiles sūt modis dictis p̄⁹ de institutione principatus. Iterū si ista fuerint cōbinata erunt alij modi. Vt si dicamus quòd iudicantes sunt, aut ex omnibus, aut ex quibusdam, & hoc secundum alterum modū eligendi, scilicet sorte & electione, vt si dicamus, quòd iudicia aut sunt ex omnibus, aut quibusdam, & si ex omnibus, aut sorte, aut electione, aut ex omnibus, hi quidem electiōe, alij vero sorte: & si ex quibusdam aut sorte, aut electione, aut ex quibusdam quidem sorte, ex quibusdam vero electione, & tunc concludit, quòd tot contingit esse modos iudicorum. Deinde cum dicit.

e ¶ Ostēdit qui modi Reipublicæ conueniunt, & dicit, q̄ primi quatuor. s. oēs de oibus conueniūt statui populari. Secūdi quatuor paucorū potētiæ sunt. s. q̄cūq; ex quibusdā de oib⁹. Tertij quatuor optimatibus conueniunt & Rebuspu. s. q̄ iudicia partim sunt ex omnibus, partim ex quibusdam.

cui iniuriatus sit. Aliud, quot ad statum ciuitatis pertinent. Quartum, & magistratibus & priuatis hominibus, quæcumque circa pœnas versantur. Quintum de priuatis contractibus, & habentibus magnitudinem. Ac præterea de homicidiis, & de peregrinis. Homicidii rursus species, siue in ipsis iudiciis, siue in alijs, ex prouidentia secerit, vel inuitus, & quotcumque confitemur quidem facta, sed de iure controuersiam facimus. Et quot pro homicidio exulantibus, circa reditum statuuntur, vt Athenis dicitur, & in Pheatti iudicium. Contingunt autem talia, & in omni tempore pauca, & in magnis ciuitatibus: de peregrinis autem vna pars est, si peregrinus contra peregrinum agat. Altera, si peregrinus contra ciuem. Est insuper vltra hæc omnia de paruis rebus cognitio, quæ drachmas quinque, aut non excedant, aut parum. Oportet enim de his ius dici, nec incidit in iudiciorum multitudinem.

Sed omittamus de his, & de homicidiis, & de peregrinis. Dicamus autem de ciuilibus, in quibus, si non recte iudicetur, seditiones gignuntur, ac Rerumpublicarum motus.

Necesse est enim, vel omnes de omnibus supradictis iudicare, electione, vel sorte, vel omnes de omnibus, partim sorte, partim electione, vel de quibusdā eorū aliquot partim sorte, partim electione assumptos. Hi ergo modi sunt quatuor, totidē alteri qui secūdum partē. Rursus. n. ex quibus, & qui iudicāt de oibus p electionē, aut ex q̄bus de oībus p sortē, vel partim sorte, partim electione, vel quædā iudicia ex eisdē, ex sortitis & electis. Isti ergo, ut dictū est, sunt modi in p̄dictis. Insuper ea dē cōduplicata, vt quædā ex omnibus, quædam ex quibusdam, quædā ex utrisque, ceu si eiusdem iudicii essent alii ex omnibus, alii ex quibusdam, & vel per sortem, vel per electionem, vel ex ambobus. Quot igitur modi iudiciorum esse possint, dictum est.

Horū autē, prima popularia sunt q̄cumq; ex oībus, vel de oībus. Secūda uero paucorum potentiæ quæcumque ex quibusdā de omnibus. Tertia optimatum & ciuilia, quæcumque partim ex omnibus, partim ex quibusdam.

ARISTOTELIS POLITICORVM

LIBER QVINTVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

POstquam Philosophus determinauit de Rebuspublicis ostendendo quid est, & de differentijs eius, & in vniuersali & in particulari. In isto Quinto libro determinat de principijs saluantibus & corrumpentibus Rempublicam, & diuiditur in partes duas. In prima dat intentionem suam continuando dicta dicendis. In secunda prosequitur cum dicit.

{ Oportet autē &c. } In prima dicit, quòd post illa quæ determinata sunt prius, consequenter dicendū est ex quibus corrumpūtur Respublica, & ex quot, & ex qualibus, & quę sint corruptiones, & correctiones cuiusque Reipublicæ, & ex qualibus & quibus Rebuspu. ad quas fit transmutatio, aliquando enim vna Respublica trāsmutatur in aliā, & ideo videndum est a quali ad qualem contingit fieri trāsmutationē. Item dicēdum est de saluatiōe cuiusq; Reipub. qualiter scilicet saluatur vnaquæque, & in vniuersali & in particulari. Itē dicendum est per q̄ maxime habet saluari quælibet: de omnibus enim alijs quæ proposuimus dicere, in principio fere dictum est, & dicit fere, quia superius fecit mentionem de institutione principatus, sed non determinauit de ipsa ad plenū, sed determinabit in sequenti libro, scilicet in Sexto. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur, & diuiditur in duas. In prima p̄sequitur de saluatione & corruptione Rerumpublicarum secundum intentionem suam. In secunda circa hoc reprobat opinionē Platonis in fine huius Quinti cū dicit. {In Republica &c.} Prima in duas. In prima determinat causas corruptionis & saluationis Rerumpu. proprie dictarū, scilicet in quibus plures principantur. In secunda determinat causas corruptionis & saluationis monarchiarum, sicut tyrannicæ & regalis, ibi. {Restat autem &c.} Prima in duas. In prima determinat causas corruptionis Rerumpu. in quibus principantur plures. Secūdo determinat de causis saluationis, ibi. { De saluatiōe &c. } Prima in duas. Primo dat radicale principium corruptionis Rerumpublicarum. Secundo determinat causas & principia corruptionis proxima magis, ibi. {Sunt autem &c.} Prima in duas. In prima declarat quæ est radix corruptionis Rerumpu. & quomodo transmutantur. In secunda resumit causam illam vt addat, ibi. {Vbique. n. &c.} Prima i duas. In prima ostendit quod est radicale principium corruptionis. In secūda ostendit quot modis transmutantur, ibi. { Propter quod &c. } Adhuc prima i duas. In prima præmittit quiddam. Secundo ex illo concludit causam primam corruptionis Rerūpublicarum, ibi. { Et propter hāc causam &c. } In prima dicit, quòd ad videndum causam corruptionis Rerumpublicarum, oportet primo accipere pro principio, quòd Rerumpublicarum, quædam sunt rectæ, quædam autem non, & quòd omnes intendūt aliquod iustum & æquale secūdum proportionem. Et ratio huius est, qa omnes intendūt saluationem. Respu. autē saluari non potest sine coniunctione, nec coniunctio fieri potest nisi reddatur æquale, hoc autem iustum est. ergo omnes intendunt iustum & æquale. Peccant tamē multi in determinando illud iustum. Quidam enim male determinant ipsum, populus enim putat, quòd si sint aliqui æquales in quocūq;, q̄ sint æquales simpliciter, & quòd æqualiter debent recipere, & quia omnes ciues sunt liberi, & æquales simpliciter dicit eos esse. Paucorum vero potentia putat, quòd si sint inæquales in aliquo, quòd sint inæquales simpliciter, & inæqualiter debeant recipere illos scilicet qui sunt inæquales in diuitijs, putant inæquales esse simpliciter & inæqualiter debere recipere de bonis cōmunibus, sed non oportet, quòd inæquales in diuitijs sint inæquales simpliciter, nec æquales in libertate sint æquales simpliciter, quia diuitiæ & libertas non sunt bona hominis secundum quòd homo. Manifestum igitur est, quòd omnes intendūt æquale, & dicit quòd

LECTIO I.

DEalijs quidē igitur quæ prędeligimus, fere dictū est de omnibus, ex quib⁹ autem transmutantur politiæ, & ex quot, & ex qualib⁹, & quæ sint vniuscuiusq; politiæ correctiones, & ex qualibus ad quales maxime referuntur, adhuc autē saluatiōes q̄ sint vniuscuiusque & cōiter & sigillatim. Adhuc aūt per quæ vtiq; maxime saluabit politiarū vnaquæq;, cōsiderandum consequēter dictis.

b Oportet aūt primo suscipere principiū, quia multæ factæ sūt politiæ, oībus quidē cōfitentib⁹ quod iustum, & qđ secundū proportionē æquale. Adhuc autem peccantibus, sicut dictum est & prius. Demos quidē. n factus est ex eo quòd est æquales in quocūq; existentes, putare simpliciter æquales esse. Quia. n. liberi, similiter oēs, simpliciter æquales esse putant. Oligarchia autē ex eo quòd est inæquales in quacumq; existentes, existimare totaliter esse inæquales. secundum substantiam. n. inæquales, simpliciter inæquales existimant esse. Deinde quidē ij tamquā æquales existētes, oībus æqualib⁹ volūt participare, ij aūt tāquā inæquales existentes, supergredi q̄runt, quod enim plus, inæquale. Habent quidem igitur politiæ omnes aliquid iustum, vitiatæ autem sunt simpliciter.

LECTIO I.

DE aliis quidem omnibus, de quibus dicere proposuim⁹, fere dictum est. Ex quibus autem mutantur Respublica, & quot ea sint, & qualia, & quænam sint singularum Rerumpublicarū corruptiones, & labes, & ex qualibus in quales maxime mutantur. Præterea, quæ remedia generaliter, & specialiter cuiusque, & per quæ maxime conseruari possūt vnaquæque Respublica, consideranda deinceps erit.

Oportet autem prius illud principium assumere, quòd plures sunt formæ Reipublicæ. Et in his confitentur quidem omnes iustitiam, & conuenientem æquitatem. Sed aberrant ab ea, vt est ante dictum. Nam populus constat ex his, qui cum sint secundum quid pares, putant se simpliciter pares. Paucorum vero potentia, ex his qui cum præstent aliqua re, se in cunctis præstare arbitrantur. Opibus enim superantes, simpliciter existimant se superare. Deinde uero illi qua si pares existentes, in cunctis dignum putant se parem portionem habere. Hi autem quasi superiores sint, maiora sibi competere arbitrantur.

Maius enim inæquale. Habent vero omnes aliquid iustum, sed simpliciter abcerrant.

Universidad de Puerto Rico
Biblioteca

etiam accipiunt, quòd si sint æquales aliqui, quòd debent recipere equaliter de communibus bonis, & cum omnes sint liberi equaliter secundum populares status, debent omnes recipere de bonis communibus æqualiter, quasi paralogizantes æquales æqualiter debent recipere de bonis communibus, sed liberi sũt æquales. ergo equaliter debent recipere. Sed manifestum est, quòd hic est defectus secũdum quid & simpliciter. Non enim sequitur, sunt æquales in aliquo, scilicet libertate. ergo sũt simpliciter æquales. Paucorum vero potẽtia dicit, quòd cum ipsi sint alijs inæquales, quia excellentes eos debent recipere plus & præponendi sunt in plus accipiendo. Quod enim plus est, inæquale est. Sic igitur manifestum est, quòd omnes istę Respublicæ aliquid iustũ intendunt. sed vitiatæ sunt simpliciter. Deinde cum dicit.

c ¶ Concludit ex dictis primam radicem & primũ principiũ corruptionis Reipublicæ & seditionis. Et primo facit hoc. Secũdo adiungit aliud principium, ibi. {Sunt autem &c.} Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ostendit qui sunt in ciuitate, qui iuste possunt mouere dissensionem, & tamen nõ faciunt, ibi. {Omnium aũt &c.} In prima dicit, quòd cum vnusquisque secundum vnam dignitatem debeat recipere de bonis communibus, quando nõ recipiunt secundum qꝫ existimãt se dignos, faciũt seditionem in ciuitate, & mutãt rẽpublicam ex hoc n. quod non recipiunt secundum existimationem quam habẽt de se, videtur eis, qꝫ fiat eis iniustum, & qꝫ contemnantur. Istã aũt causã sunt dissensiõis. Deide cũ dicit.

d ¶ Ostendit, qui iuste possunt mouere dissensionem in ciuitate, & tamen non mouent. Et dicit, quòd inter omnes iustissime possunt mouere seditionem in ciuitate, quãmuis nõ faciunt virtuosi excellentes alios secundum virtutem. Et ratio huius est, qa illi qui sunt simpliciter inæquales, si non recipiant secundum illam inæqualitatem iniustum fit eis. Et cum excedant in eo quod est bonum simpliciter, iustissime possunt mouere dissensionem, sed non faciunt propter duas causas. Prima est, quia frequenter contingit propter dissensionem detrimentum boni cõmunis. Sapiens autem vt plurimum plus diligit bonum commune quàm propriũ, & ideo non facit dissensionem. Secunda ratio est, quia ad hoc quòd aliquis debeat mouere seditionem in ciuitate, oportet qꝫ habeat iustam causam & potentiam, sed virtuosi vt frequenter

c Et propter hanc causam, quã do non secundum existimationem, quam forte vtrique participẽt politia, seditiões faciunt.

d Omnium autẽ iustissime quidem vtiq; seditiones facerent, minime autem hoc agunt qui secundum virtutem differunt. Maxime enim rationabile inæquales simpliciter esse hos solum.

e Sunt aũt qdã q sũ genus excellẽtes, nõ dignificãt equalibꝰ seipsos pp inæqualitatẽ hãc. Nobiles. n. esse vidẽtur quibꝰ existũt progenitorum virtus & diuitiæ. Principia qdẽ igitur, vt est dicere, hæc & fontes seditionũ sunt, vnde seditiones mouent.

f Propter quod & trãsmutationes fiunt dupliciter. Quandoq; quidem enim ad politiam, vt ex instituta aliam constituant, velut ex democratia, oligarchiã, aut democratiam. Ex oligarchia, aut politiam, & aristocratiam ex ijs, aut has ex illis.

g Qm̃ autẽ, neque ad constitutã politiã, sed institutionẽ quidẽ eligunt eandem, per ipsos autẽ esse volunt hanc, velut oligarchiam & monarchiam.

h Adhuc de eo quod est magis & minus, velut oligarchiam existentem ad magis oligarchizari, vel ad minus ad democratiã existentem ad magis Democratizari, vel ad minus, similiter etiam & in reliqs politijs, vt aut intendantur aut remittantur.

i Adhuc ad partem aliquam politiæ mouere, puta principatum aliquẽ instituere, vel destruere,

non habent potentiam, nec putant se habere iustã causam, ideo non mouent. Sed si ista concurrerent, quòd haberẽt causam iustam & potentiam, & non esset detrimentum boni cõmunis, moverent seditionem rationabiliter, & peccarent si non mouerent. Deinde cum dicit.

Et ob eam causam, quando non pro opinione sua, vtrique reportent de Republica, seditiones concitant.

Omnium vero iustissime hoc facerent qui virtute præcellunt, qui tamen minime omnium id faciunt. Nam bi simpliciter rationabile est, vt soli præferantur.

Sunt autem quidam, qui præstantes genere, plus habere se dignos putant, Videntur nobiles esse illi, quorum maiores virtute & diuitiis præditi fuere. Hinc principia & fontes, ut ita dixerim, seditionum oriuntur.

Quapropter & mutationes merito fiunt, quandoque ex præsenti statu ad alium, ceu ex populari gubernatione ad paucorum potentiam, uel ad popularem ex paucis, uel ad Rempublicam & optimatem ex illis, uel ad illas ex istis.

Quandoque præsentem gubernandi formam non quærunt mutare, sed in ea permanentes pro se illam suscipiunt, ut paucorum potentiam, uel monarchiam.

Insuper circa magis & minus, ceu uel paucorum potentiam existentem, magis extendere, uel cohercere, uel popularem statum ampliare, uel restringere. Eodemque modo de aliis speciebus ampliandis, uel restringendis.

Vel in aliqua parte Reipublicæ mouenda, ceu magistratum quemdam de nouo inducere, uel remouere, ut apud

e ¶ Adiungit aliud principiũ corruptionis Reipublicæ, & dicit, quòd sunt alij qui excellentes alios in nobilitate, credũt excedere illos simpliciter, & ideo reputant se dignos maioribus. Tales autem videtur esse illi, qui habẽt diuitias & virtutem a progenitoribus, & iõ si non recipiãt de bonis cõmunibus secũdum existimationẽ, quam habent de seipsis, mouent dissensionem, & tunc contingit quòd principia & fontes seditionum, p quæ mouentur ciuitates sunt ista, sed istud principium reducitur ad primum. Est enim radix seditionis excellentia in nobilitate, per hoc q tales nõ recipiũt sm existimationem suã. Deinde cum dicit.

f ¶ Declarat, quot modis fit trãsmutatio Reipublicæ, & dividit in quatuor, secundum quòd ponit quatuor modos. Secunda, ibi. {Quoniã aũt &c.} Tertia ibi. {Adhuc de eo &c.} Quarta ibi. {Adhuc ad partẽ &c.} In prima dicit, qꝫ propter hoc quod contingit fieri seditionẽ in Republica, cõtingit Republicã mutari. Primo quidem quando fit trãsmutatio a Republica, vna ad aliam diuersam, vt quando ex Repu. instituta, fit transmutatio ad aliã: vt ex populari gubernatione, administratio paucorum constituatur, aut econuerso, vel ex illis ad Rẽpublicã & optimatũ statum, vel econtra. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit secundum modum & dicit, qꝫ aliquando transmutatur Respublica in aliam Rempublicam, sed manet eadem, & eligunt eandem habere institutionem & ordinationem Reipublicę, sed principantes mutant & volunt eãdem Rempu. regere & obseruare per seipsos, vel per amicos suos, sicut in paucorum potentia & monarchia regali, manente eadem Repu. volunt eã seruari & regi per alios, & ideo mutant eos. Similiter est in monarchia ipsa remanẽte aliã constituũt quãdoq;. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit tertiũ modũ & dicit, qꝫ iterũ fit trãsmutatio Reipub. nõ qꝫ Respu. trãsmutet in aliã, nec etiã quãtũ ad principat' p se, sed fit qa eadẽ Resp. mutat in eadẽ magis intẽtam vel remissam, sicut paucorũ status trãsmutat in paucorũ statũ, magis intensum vel remissum, vel popularis status in popularẽ statum magis, vel minus intẽsum. Sicut est i alijs Rebusp. vt fiat trãsmutatio Reipublicæ in eandẽ sm intensionẽ & remissionẽ. Deinde cum dicit.

i ¶ Ponit quartum modum & dicit, quòd quarto fit transmutatio

tario Reipu. secundum partem, vt quando vnus principatus de struitur & alius instituitur, sicut dicitur factum fuisse in Lacedęmonia, quòd Lisander conatus fuit dissoluere regnum. sic similiter alius nomine Pausanias, qui rex fuit, conatus fuit destruere principatum Ephororum, secundum quem alius habet potestatem conuocandi multitudinem. Cõsimiliter fuit in ciuitate, quæ dicitur Epidamnum, fuit transmutata Respub. secũdum partem. In illa enim ciuitate erat alius principatus, illi vero amouerunt eũ, & fecerunt principatum senatorum. Videntes enim, qꝫ multi erant amatores illius principatus, mutauerunt ipsum in senatores. Propter qđ statuerunt etiam apud Eliẽses, qꝫ principatus omnes eligerentur in communi. Vñ necesse erat omnes principatus, qui potestatem habebãt & dignitatem in Repu. concurrere quando magistratus creabatur, & ibi eligere vt minor fraꝰ fieret. Ille autem principatus, qui fuit amotus paucorum potentiæ erat, & erat vnus princeps in illa Republica, non plures. Deinde cum dicit.

k ¶ Resumit causam seditionis vt addat, & primo tangit causam seditionis. Secundo exponit qdam dictum, ibi. {Est enim duplex &c.} In Prima dicit, qꝺ vbique fit seditio propter inæqualitatem, & nõ solum in æqualibus secundum aliquid est æquale proportione, puta dines & pauper inæquales sunt secundum substantiam, tamen contingit eis fieri æquale secundum proportionem, similiter magis & minus virtuosos, sed etiam eis qui sunt inæquales contingit fieri inæquales secundum proportionem, puta si quis sit dignior alijs secũdum virtutẽ, dignũ est eum regem esse, sed non perpetuum, quia forte non tantum excedit dignitas eius in virtute dignitatẽ aliorum, quantum honor perpetuo regnandi excedit honorem aliorum, & ideo eis inæqualis contingit fieri inæquale secundũ proportionem. Vniuersaliter igitur existimantes se debere æquale & non habentes, seditiones mouent in Repub. Et est intelligendum, quòd immediatum principium ipsorum agibilis est electio. Electio autẽ est habitus præconsiliativus. Ad consiliũ aũt requirit intellectꝰ practicus quare intellectꝰ practicꝰ est principiũ agibilis. Principiũ aũt intellectus practici est volũtas recti finis, & ideo adhuc principiũ agibilis est appetitus recti finis. Voluntas vero recti finis præsupponit intellectũ speculatiuũ, & ideo

intellectus speculatiuus causa est & principium agibilium. Et quantum ad hoc dixit prius, quòd existimare, principium est seditionis, principium vero intellectus est intelligibile, & hoc est inæqualitas. Secundum hoc dicit hic, qꝫ inæqualitas est causa seditionis. Deinde cum dicit.

l ¶ Eponit quod dixit, scilicet æquale, & primo facit hoc. Secundo assignat diuersitatem inter quæda dicta, ibi. {Continentes autem &c.} Circa primum intelligẽdũ est, quòd proportio est habitudo duarum quantitatum ad inuicem. Proportionalitas vero est habitudo proportionum, quæ consistit in quatuor terminis, vel secundum rem, vel secundum rationem, huiusmodi autem proportionis æqualitas, vel similitudo attenditur vel secundum æqualitatem quantitatis, vel secundũ qualitatem dignitatis, vel similitudinis. Et hoc est qđ dicit, quòd æquale dupliciter dicitur. Vno modo æquale dicit numero. Alio modo secundum dignitatem, & exponit quòd æquale numero dicit æquale secũdum magnitudinem, vel secũ dum multitudinem. Secundum dignitatẽ æquale dicitur æqua le secundum proportionẽ similitudinis. Et declarat per exempla æquale secundũ quantitatem, vt sicut se habent duo ad vnum, sic tria ad duo. Excessus enim vtrobique æqualis est. Ae qualitas vero secundum dignitatem, vt si dicamus: sicut quatuor ad duo, sic duo ad vnum, sicut enim duo sũt medietas de quatuor, sic vnum est medietas duorum. Deinde cum dicit.

m ¶ Ponit diuersitatem inter quædã dicta. Dixit enim quòd omnes volunt æquale secundum dignitatem popularis status & paucorum, dicit qꝫ differenter, & primo facit hoc. Secundo infert correlarium, ibi. {Propter quod &c.} In prima dicit, quòd omnes contentur, quòd iustum est secundum dignitatem, sed differunt quia popularis status fautores dicunt, quòd si sint aliq æquales secundum aliquid, puta secundum libertatem, quòd simpliciter sunt æquales, & quòd æqualiter debent recipere, paucorum status fautores. Etiam dicunt, quòd si aliqui sunt inæquales secundum aliquid, puta secundum diuitias, quòd sunt simpliciter inæquales & digniores, & secundum hoc inæqualiter recipere. Deinde cum dicit.

n ¶ Infert correlarium, & primo facit hoc. Secundo probat, qꝫ status popularis & paucorum sunt male ordinati, ibi. {Simpliciter

sicut in Lacedæmonia, aiunt quidem Lysandrum conatum fuisse dissoluere regnum, & Pausaniã regem Euphoriam, & in Epidamno autem transmutata fuit politia secundum partem, pro Philarchis enim consilium fecerũt. Apud eũdẽses aũt in prętorio eorũ necesse est, adhuc quis politeumate ire principatꝰ, cũ eligitur aliquis principatus. Oligarchicum autem & princeps vnus in hac politia.

k Vbique enim propter inæquale seditio, nõ solum inæqualibus existit proportionale, perpetuum enim regnũ inæquale, si sit in æqualibus. Totaliter enim æquale quærentes, seditiones faciunt.

l Est enim duplex qđ æquale, hoc quidem enim numero, hoc autem secundum dignitatẽ est. Dico autem numero quidem multitudine, aut magnitudine idem & æquale, secundum dignitatem autem quod ratione, vt puta excedunt secundum numerũ quidem æquali, tria duo, & hoc vnum, ratione autẽ quatuor duo, & hoc vnum, æqualis enim pars duo ipsorũ quatuor, & vnũ duorũ, ambo. n. dimidiũ.

m Confitẽtes aũt simpliciter esse instum quod secundũ dignitatẽ, differũt, sicut dictũ est prius, ij quidem, quia si secundum aliquid æquales sint, æquales tota liter esse putant, ij autẽ, quia secundũ aliquid inęquales, oibus inæqualibus dignificãt se ipsos.

n Propter quod, & maxime duæ fiunt politiæ, demos, & oligarchia, nobilitas enim & virtus in paucis, hæc autem in pluribus. Nobiles enim & boni nusquam centum, egeni autem in multis locis.

Lacedæmonios ferunt Lysandrum tentasse regiam potestatem tollere. Et Pausaniam regem Epboros, & Epidamni mutata est Respublica in parte, cum per tribuum præfectis senatores creauerunt. Apud Elæenses vero necessarium est illorum etiam qui versantur in Republica dignitates inuadere, quando creatur magistratus aliquis. Paucorum autem potentiæ erat in hac Republica, quòd vnus solus ad magistratum sumebatur.

Vbique enim propter inæqualitatem oritur seditio, disparibus tamen existit proportio. Perpetua enim potestas regia iniqua foret, si esset in paribus, omnino enim quærentes æquum, in seditiones incidunt.

At enim duplex est æquum, vnum numero. alterum dignitate. Numero quidem, ceu multitudine, ac magnitudine, idem & æquum. Dignitate autem dico id, quod est secundum rationem, ceu tria excedunt duo, secundum æqualem numerum, & hoc in vno. Dico autem quatuor excedere duo, & hoc in vno, æqua enim pars duo ex quatuor, & vnum ex duobus, ambo enim medietates.

Fatentes autem simpliciter esse iustum id quod est secundum dignitatem, contendunt, vt prius dictum est. Alii quia si in aliquo sint pares, se penitus pares existimant. Alij quia si in aliquo præstant, in cunctis se superare arbitrantur.

Quamobrem duæ præcipue fiunt gubernãdi formæ. Populus. s & paucorũ potentia. Nobilitatẽ. n. ac virtutẽ in verbis quidẽ oẽs ferè vsurpant. At enim qui reuera nobiles, ac boni sint, nusquam centum reperiuntur. Diuites autem multis in locis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliter vero &c. ¶ In prima dicit, quòd propter hoc, quòd fautores F
status popularis volunt æquale, fautores vero paucorum in æ-
quale, vtrique status popularis & paucorum sunt duæ Respublicæ
maxime distinctæ. Nobilitas enim, idest inclinatio ad virtutē,
& virtus in paucis reperiuntur, sed paupertas in pluribus. Nobi
les enim virtuosi vix
alicubi centum inue
niuntur. Pauperes au-
tem in plurimis lo-
cis, & ideo Respubli
cæ vt frequenter, vel
sunt paucorum, vel
sunt populares. De-
inde cum dicit.

o ¶ Ostendit, quòd
ambæ sunt malæ or-
dinatæ, & primo fa-
cit hoc. Secundo o-
stendit, quòd status
popularis sit securior
ibi. ¶ Attamen secu-
rior &c. ¶ In prima
dicit, q̄ vtraque Res-
publica male ordina
ta est, scilicet status
popularis in qua at-
enditur equalitas se
cundum libertatem,
& status paucorum,
in quo est æqualitas
secundum diuitias,
ex eo quod accidit, q̄
nulla istarum manē
ua est. Et ratio huius
est. Impossibile est
enim ex eo quòd in
principio corruptū
& inordinatum est, i
fine non accidere ma
lum. istæ autem in-
ordinatæ sunt. Qua-
uis igitur in princi-
pio videatur modica
inordinatio, tamen
in fine magna & ma
lum appareat. Male au
tem non potest esse manēns, & ideo vera
que Respublica, non
potest esse manēns,
& quia vtraque vitia
ta & inordinata est,
ad hoc quòd sint ma
gis manēnæ, oportet
quòd vtraque quin-
doq; vtatur æqualita
te secundum propor
tionem arithmetici,
in qua intenditur æ-
qualitas excessus, vt
sicut tria ad duo, ita
duo ad vnum, & quā
doque æqualitate se-
cundum proportio-
nem geometricam,
in qua attenditur æ-
qualitas, vt sicut se
habent quatuor ad
duo, sic duo ad vnū.
Deinde cum dicit.

p ¶ Ostendit, quòd status popularis sit magis securus & minus seditiosus. & diuiditur in duas secundum quòd ostendit hoc per duas rationes secunda, ibi. ¶ Adhuc autem &c. ¶ In prima dicit, quòd quamuis status paucorum & multorum sint male ordinati, tamen status popularis est securior & minus seditiosus quàm paucorum. fit ratio huius est, quia illa Respublica magis est se-
cura, in qua sunt pauciores seditiones, sed in statu podulari sunt pauciores quàm in statu paucorū, quia in statu paucorum sunt duæ seditiones. Vna diuitum inter se, alia pauperum ad diuites. In statu populari vero vna seditio est, scilicet diuitum ad paupe
res. Pauperū aut inter se nō est seditio, q̄ sit digna reputatiōe, q̄a inter se magis conueniunt q̄ cū diuitibus. Deinde cum dicit.

o Simpliciter autem omnino secundum vtramlibet æqualitatem ordinatum esse, prauū, manifestum autem ex eo quod accidit, nulla enim ex talibus politijs mansiua manifesta est, huius autem causa, quia impossibile a primo, & eo quod in principio vitiato, nō occurrere in fine ma G
lum aliquod, propter quod oportet hoc quidem arithmetica æqualitate vti, hoc autem ea quæ secundum dignitatem.

p Attamen securior magis, & minus seditiosa democratia q̄ oligarchia. In oligarchijs autē quæ ad oligarchiam solum, ipsi autem populo ad se ipsum quod & dignū H
dicere, non fit seditio.

q Adhuc autem quæ ex medijs politia propinquior populo, quàm quæ paucorum, quæ quidem est securissima talium politiarum.

LECTIO II.

Voniam autem considera-
ramus ex quibus seditio-
nes fiunt & transmuta- I
tiones circa politias, sumēdum vniuersaliter prima principia & causas ipsorum. Sunt autem fe-
re (vt est dicere) tres numero quas determinandum secundū se typo primum, oportet enim accipere qualiter se habentes se ditiones mouent, & quorū gratia, & tertio quæ principia fuerint ciuilium turbationum & se ditionum adinuicem.

b Eius quidem igitur quod est K
ipsos se habere aliqualiter ad transmutationem, causam vniuersaliter maxime ponendum,

q ¶ Ponit secundum rationem & dicit, quòd iterum manifestū est, quòd status popularis est securior, quia Respublica quę est ex medijs, propinquior est populari statui, quàm paucorum statui, in quo pauci dominantur, sed Respublica media securissima inter tales Respublicas quæ declinant ab optima, sed illa q̄ propinquior est, se-
curissime securior ē quàm paucorum potentia.

LECTIO II.

Simpliciter vero omnino secundum alteratra statuere æqualitatem, improbam est. Patet autem ex eo quod contingit, nulla enim huiusmodi Rerumpublicarum recipit stabilitatem. Causa vero huius, quia impossibile est ex primo errore in principio commisso, non euenire ad extremum aliquid mali. Quare opus est partim arithmetica æqualitate vti, partim ea quæ est secundum dignitatem.

Verumtamen tutior est, ac minus seditiosa iubacet popularis gubernatio quàm paucorum, nam in paucorum gubernatione duæ gignuntur seditiones. Vna inter seipsos, alia ad populum. In gubernationibus autem populi, vna tantum seditio fit ad paucorum potentiam. Ipsis vero inter se qđ quidem d gnum dictu fit, non accidit seditio populi.

Insuper mediocrium hominum gubernatio propinquior est populari gubernationi, quàm illi quæ paucorum, quæ quidem est magis tuta, quàm aliqua huiusmodi Rerumpublicarum.

LECTIO II.

Vm uero consideremus qui bus de causis seditiones, mutationesque Rerumpubli carum euenerint, capienda sunt primo vniuersaliter principia & causæ earum. Sunt autem ferè tria, de quibus ipsis primo succinctè determinandum est. Videre enim oportet quemadmodum dispositi ad seditiones deueniunt, & quarum rerum gratia, & tertio quæ sint initia ciuilium turbationum, ac seditionum inter ciues.

Quòd quidem igitur disponantur ad res nouas appetendas illa est potissima causa de qua iam diximus, quia alij pares esse uolunt his qui plus possunt, transmutationis ipsarum, de quibus considerare oportet sucinctè. Primo ergo oportet considerare qualiter homines se habentes mouent seditiones & transmutant Respublicas. Secundo propter quem finem hoc faciunt. Tertio quæ sint principia per quę disponuntur ad mouendum dissensiones & seditiones in Republica. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur & diuiditur in tres. In prima ostendit qualiter se habentes mouent seditiones & turbationes. Secundo propter quem finem hoc faciunt, ibi. ¶ De quibus autem &c. ¶ Tertio quæ sunt causæ & principia, & quot, & per quæ disponūtur ad faciendum seditiones, ibi. ¶ Causæ autem &c. ¶ In prima dicit, quòd causa eius quod est homines aliqualiter se habere ad faciendum

faciendum seditionem & turbationem est illa, de qua dictum, A
est prius, quòd aliqui homines ex hocquod appetunt æquale
si non credant se habere æquale sed minus, cum tamen sint æ,
quales vel existiment se æquales esse illis, qui plus receperunt,
mouent seditionem. Alij autē volunt habere inæquale & plu
existimantes se in æ-
quales alijs esse & ex
cedere alios. Si autē
existiment se habe-
re non plus, sed æqua
le vel minus mouēt
seditionem. Qualiter igitur se habētes
mouēt seditiōes exi-
stimātes se minus ha
bere quàm credāt se
debere habere, sed cō
tingit ista. s. plus &
æquale appetere iu-
ste & iniuste. Si.n. di
gnus est habere æqua
le habens in se bonū
virtutis & simplici-
ter æquale alijs, iuste
potest appetere. Si au
tem non est dign⁹ in
iuste apperit, simili-
ter potest aliquis ap-
petere plus & in æ-
quale, iuste & iniu-
ste. Iuste siquidem ex
cellat alios in his, q̄
sunt bona simplici-
ter. Si autem non ex
cellat iniuste appe-
tit, quia illi qui mi-
nus recipiunt vt sint
alijs æquales in reci-
piēdo seditiones fa-
ciunt, & illi qui sunt
æquales in accipien-
do, vt plus accipiant
dissensiones faciunt.
Hoc autem est iniu-
stum, & tunc conclu-
dit dicens, quòd qua
liter se habentes fa-
ciunt seditiones di-
ctum est. Et est intel
ligendū, q̄ illa æqua-
litas attenditur secū
dū dignitatē eius qđ
est bonū hominis se
cūdum q̄ homo. Bo
num autem hominis
duplex est. Quoddā
enim est bonum ho-
minis intrinsecum, &
istud diuiditur, quia
quoddam bonum se-
cundum partem inferiorem, sicut sanitas, robur. Aliud secundū
partem superiorem, sicut scientia, virtus, & huiusmodi, & ista sūt
bona simpliciter. Alia sūt bona hominis exteriora, sicut diuitię
& honor, ista vero sunt bona secūdum quid, & ideo dignitas ho
minis simpliciter non debet attendi secundum dignitatem ista
rum bonorum, sed secundum dignitatem bonorum simpliciter,
& ideo quia in paucorum statu attenditur æqualitas secundum
ista bona secundum quid, non consideratur iustum simpliciter,
sed secundum quid, & ideo propter ista non mouetur iuste sedi-
tio, si non recipiat plus qui excedit in istis. Sed ille qui non re-
cipit æquale secundum dignitatem boni simpliciter, si sit bonus
iuste potest mouere. In populari vero statu consideratur liber-
tas, vt scilicet non seruiat aliquis alij secundum corpus vel in re
bus. Ista autem non est bonum simpliciter, sed secundum quid,
& ideo quia in ista Republica attenditur æqualitas secundum
libertatem istam per quam non consideratur iniustum simplici
citer, sed secundū quid. Qualiter igitur se habētes hoīes. i. qualiter dispositi mouēt seditiones dictū est. Deinde cum dicit.

c ¶ Declarat propter quem finem faciunt dissensionem. Et est intelligendum, quòd quidam est finis secundum veritatem, sicut est bonum animæ. Alius finis est secūdum apparentiam, sicut est bonum corporis. Decet igitur hominem in operatione sua intēdere finem simpliciter vel secundum apparentiam. Et bonū corporis est lucrum, bonum autē animæ est honor. Dicit igitur, q̄ illa pro quibus, hoc est propter quæ faciunt dissensionem, sunt duo, scilicet lucrum, vt sub lucro omnia bona secundum quid siue corporis contineantur. Aliud est honor, vt sub honore omnia bona simpliciter, quæ sunt bona animæ comprehendantur. Faciunt similiter seditionem propter contraria istorum, vt propter damnum & inhonorationem. Propter dānum, q̄ eiusdem rationis est appetere lucrum & fugere damnum. Propter inhonorationē, quia eiusdem rationis est appetere honorem & fugere suū oppositum. Sed quia amicus est velut alter, ideo adiungit q̄ faciunt seditionē p̄pter honorem proprium, & damnum proprium vel amicorum suorum. Deinde cum dicit.

d ¶ Declarat, q̄ sunt principia, per quæ disponuntur ad faciendum dissensionem & seditionem, & diuiditur in duas. Primo declarat causas per quas disponuntur ad seditionem. In secunda declarat qualiter inchoatę exinde de facili inualescūt, ibi. ¶ Fiunt quidem igitur &c. ¶ Prima in duas. Primo enumerat causas illas. Secūdo prosequitur, ibi. ¶ Horum autē &c. ¶ In prima dicit, quòd principia & causæ trāsmutationū Reipu. per quas disponūtur ad faciēdum seditionem, & de dictis. i. propter dicta. s. lucrū & honorē, sunt septē numero, vno modo: alio modo plures. Si enim enumerentur causę, quæ disponuntur ad occultam dissensionem, cuius est seditio, est enim seditio occulta dissensio, sic sunt septem numero. Si autem istæ enumerētur, & illæ quæ disponunt ad manifestam dissensionem, sic sunt plures. Prima vero principia dispositiua ad seditionē sunt duo prædicta, honor, & lucrum, sed non sicut dictum est prius. Honor enim & lucrum possunt considerari dupliciter. Vno modo secundum quòd intenduntur ab aliquo, & sic habent rationem finis, & sic dicebat prius, quòd ea propter quæ finaliter faciunt seditionem, sunt honor & lucrum & opposita istorum. Alio mo mo possunt considerari secundū quòd aliquis videt ista in alio, & tunc quia videt lucrum & honorem, & vnum habere iuste, alum non, tristatur: non quia velint habere, sed quia iniuste de eis habet aliquis plus quàm deberet. Sunt igitur duo principia per quæ mouent seditionem, scilicet honor & lucrum. Sunt alia etiam, scilicet iniuria, timor, excessus, contemptus, excellentia præter proportionem, propter ista disponuntur ad manifestam dissensionem, scilicet verecundiam, paruipensionem, pusillitatē, impuritatem, vel negligentiam. Propter enim ista mouent seditiones. Deinde cum dicit.

e ¶ Prosequitur de istis, declarans qualiter ista disponunt ad seditionem, & primo prosequitur de illis quę disponunt indifferenter ad occultam & manifestam dissensionem. Secundo de illis quæ

de quā iā exstitimus dicētes. Ij qdē. n. æqualitatē appetētes, seditiōes mouēt, si putāt min⁹ habere, æquales existētes supergre diētibus, ij aūt in æqualitatē & excessum, si existimāt in æquales existētes nō plus habere. sed æquale vel minus: hæc aūt est qdē appetere iuste. Est aūt & iniuste, minores. n existētes, vt equales sint, seditiōes faciūt, & æquales existentes, vt maiores. Qualiter quidem igitur se habentes seditiones faciunt, dictum est. c De quibus aūt disident, sunt lucrū, & honor, & contraria ijs, etenim dehonorationem fugiētes, & damnum vel pro seipsis, vel pro amicis, seditiones faciūt in ciuitatibus.

d Causæ autē & principia motuū, vñ ipsi disponunē dicto modo, & de dictis, sunt quidē vt numero septē existētes, sunt aūt vt plures quorū quidē duo sunt ea dē dictis, sed non eodē modo, propter lucrū. n. & ꝓpter honorē exacerbantur ad inuicē, vt nō obtineant sibi ipsis, sicut dictū est prius, sed alios videntes, hos quidē iuste, hos aūt iniuste plus habētes in his. Adhuc ꝓpter iniuriā, propter timorē, propter excessum, propter despectionē, propter excrescentiam, propter proportionē. Adhuc autē alio modo propter verecundia, propter paruipensionē, propter paucitatem, ꝓp dissimilitudinem.

e Horum autem iniuria quidē & lucrum quam habeant poten

Causæ uero ac principia motus unde ipsi ita disponuntur, & pro his de quibus diximus, sunt ut septem, sunt etiam plura, quorum duo sunt eadem cum illis, quæ dicta sunt, non tamen eodem modo. Propter lucrum enim & propter honorem irritantur inuicem, non ut acquirant sibipsis, sed quia uident alios partim iniuste, partim iuste plus habere. Insuper propter contumeliam, propter mœtum, propter præponentiam, propter contemptum, propter incrementum excessuum, & alio modo propter uerecundiam, propter negligentiam, propter pusillanimitatem, propter imparitatem.

Ex quibus contumelia, & lucrum quam habeant uim, & quot causæ,

Res autem pro quibus contendunt, sunt lucrum & honor, atque his contraria. Dedecus enim & damnum vel ipsorum, uel amicorum fugientes, seditiones agunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

que disponunt ad manifestam principaliter, ibi. {Transmutantur autem &c.} Prima in duas. Primo declarat qualiter iniuria & lucrum disponunt ad seditionem. Secundo declarat de alijs, ibi. {Palam autem & honor &c.} In prima dicit, quam potentiam habeant, & qualiter sunt causa seditionis honor & lucrum fere manifestum est.

Contingit enim principantes iniuriari ciuib⁹ & excellere eosdem honoribus vel lucro, propter quod ciues mouent seditionem & cõtra principem, & contra Rẽpublicam. Cõtra principem, quia iniuriã fecit & excellit iniuste. Contra Rempublicam, quia per Rẽpublicam potestatẽ habet, & quòd sic dominatiua moueãt seditionem, manifestũ est, quia cũ princeps accipit bona subditorum, voluntatem habet ad accipiendum. Alij habent contrarias voluntates. ergo dissident voluntate, sed dissensio voluntatum radix est seditionis propter iniuriam, igitur & lucra mouent seditiones. Et dicit vlterius, ꝙ principes possunt plꝰ accipere quàm oportet, vel de bonis cõmunibus, vel de bonis proprijs subditorum, & vtroque modo faciunt iniuriam subditis. Et est intelligendum, quòd lucrum & iniuria, quãdoque idem sunt subiecto & differunt ratione, nam illud idẽ quod est lucrum respectu vnius qui plus accepit, iniuria est respectu alterius, scilicet a quo accepit.

Deinde cum dicit.

f ¶ Declarat de alijs, & diuiditur in quinque. Primo declarat de honore qualiter disponit ad seditionem. Secundo de excessu, ibi. { Propter excessum autẽ &c.} Tertio de timore, ibi. { Propter timorẽ autem &c.} Quarto de contemptu, ibi. { Propter despectionem enim ad seditiones &c.} Quinto de excrescentia præter proportionem, ibi. { Fiunt autem & propter excrescentiã &c.}

tiam & qualiter causa fere sunt manifestum. Iniuriãtibus enim ijs qui in principatibus & supergredientibus, seditiones mouẽt & ad inuicem, & ad politias dãtes potestatem, superacceptio autem fit qñq; quidẽ a proprijs, quandoque autẽ a cõmunibus.

f Palam autem & honor, & qd potest, & quomodo causa seditionis. Etenim ipsi inhonorati, & alios videntes honoratos, seditiones faciunt. Hęc autem iniuste quidem fiunt, quando præter dignitatem, aut honorantur aliqui, aut inhonorantur. Iuste autem, quando secundum dignitatem.

g Propter excessum autẽ, quando aliquis potentia maior aut vnus, aut plures, aut penes ciuitatem & potentiam politeumatis. Ex talibus enim fieri cõsueuit monarchia vel potẽtat⁹, propter quod alicubi consueuerunt relegare, velut in Argo & Athenis, quamuis melius a principio, qualiter non viderunt tãtum excedentes, quam postquam permiserunt fieri, sanare posterius.

h Propter timorem autem seditiones mouent, & qui iniusta secerunt, timentes ne dent vindictam, & qui iniusta passuri, volentes præuenire antequam iniusta patiantur, sicut in Rhodo conuenerunt insignes cõtra populum propter sententias quæ superferebantur.

i Propter despectionem & seditiones mouent & insurgunt, velut in oligarchijs, quando plures fuerint qui non participant politia. Valentiores enim putãt esse, & in democratijs opulenti contemnentes eos qui sine ordine & sine principatu, velut in

g ¶ Declarat, qualiter propter excessum faciunt seditionem, & dicit, quòd aliquando propter excessum faciunt seditionem, quã do enim aliquis maior est in potentia, siue vnus, siue plures potentiam habeant in ciuitate, vel in Republica faciunt seditionem. Ex talibus enim contingit quandoque fieri monarchiam, quod pater, quia vnusquisque inclinatur ad sui excellentiam.

fere est manifestum. Superbia enim & auaritia eorum, qui gubernant, homines prouocant contra se, & contra statum eius Reipublicæ quæ ista fieri patiantur. Auaritia vero quandoque ex priuatis rebus fit, quandoque ex publicis.

De honore etiam clarum est, & quid valeat, & quomodo causa sit contendendi. Ipsi enim inhonorati, & alios honoratos cernentes, seditionem aggrediuntur. Hæc autem iniuste quidem fiunt, cum præter dignitatem honorantur quidam, vel inhonorantur. Iuste vero cum secundum dignitatem.

Propter præpotentiam autem, quã do quis maior sit & potentior, vel vnus vel plures, quàm secundum dignitatem Reipublicæ. Consueuit enim ex talibus fieri vnius dominatio, vel gubernatio violenta. Quapropter qui busdam in locis, ostracismo utuntur, ceu Argis & Athenis. Atqui melius erat ab initio prouidere, ne in huiusmodi potentiam augeri homines permitterentur, quàm post contra auctos, remedium quærere.

Propter mœtum enim ad seditionẽ deueniunt, qui pœnas formidant, ob maleficia commissa, & hi contra quos paratur violentia, præuenire uolentes priusquàm malum patiantur, ut apud Rhodum nobilitas contra plebem insurrexit, mœtu iudiciorum, quæ sibi parabantur.

Propter contemptum uero ad seditiones deueniunt, ceu in paucorum potentia, quando plures sunt illi, qui a Republica excluduntur. Potentiores enim se putant, & in populari statu opulenti contemnentes inordinationem & incuriam eorum, qui Rempublicã gubernant, ceu apud Thebanos

Cum ergo est aliqualis, q excellit alios in potentia, vel in amicis, vel diuitijs conatur Rempublicam mutare in monarchiam, aut si nõ fiat monarchia fit quandoque potentatus, i quo dominantur diuites valde & potentes non secundum legem, sed secundum suas voluntates. Et propter hoc in quibusdam ciuitatibus relegabant tales excellentes, sicut fiebat in Argis & Athenis, & tamen melius fuisset a principio ordinasse, quòd nullus esset in ciuitate qui tãtum excederet, & vsque ad quem terminum posset excedere quàm postquam dimiserunt relegare, sicut in medicinalib⁹, melius est a principio prævidere, ne morbus aliquis excrescat quàm postquam excreuerit vel excreuerit ipsum expellere & curare.

Deinde cum dicit.

h ¶ Declarat, qualiter propter timorẽ fit seditio in ciuitate, & dicit, quòd propter timorem faciũt seditiones, quando enim aliqui fecerunt iniurias timentes, ꝙ puniantur & vindicta fiat de eis mouet seditionem, vt per se ditionẽ motam possint euadere vt non puniantur. Similiter si aliqui sint passuri iniusta, vel timeant se passuros propter aliquam causam antequam patiantur volentes præuenire, mouent seditionẽ & turbant Rempublicam, antequam sustineãt iniurias, sicut contigit fieri in Rhodo in sula. Diuites enim cõuenerunt cõtra populum timentes sententias, quæ debebant dari contra eos, & turbauerunt Rempub. Deinde cum dicit.

i ¶ Declarat, qualiter propter contemptum disponuntur ad seditionem & dicit, quòd propter contemptum faciunt seditionẽ & insurgunt. Manifestum est enim, quòd quilibet vult aliquid reputari, & ideo si contemnatur mouet seditionem, sicut fit in paucorum & populari potentia, quia in paucorum in qua plures sunt, qui non participant principatu, illi qui sunt diuites & tenent principatum contemnunt alios, qui non principantur, & ideo incitant alios ad dissensiones, propter quod faciunt seditiones contra diuites & permutant Rempublicã. Similiter est in populari statu, illi qui sunt ditiores contemnunt minores, q sunt

sunt vel videntur esse sine ratione & ordine, sicut indignos principatu, propter quod ipsi incitantur ad dissentiendum, sicut accidit in Thebis post prælium quod habuerunt in Oenophytis cum dominaretur populus excessit & male gubernabat, fecerũt diuites seditionem & mutauerunt popularem illum statum. Similiter i ciuitate Megarensium cum existeret ad prælium contigit, quòd populus principabatur & inordinate, & ideo fecerunt diuites seditionem. Similiter accidit in Syracusis antequam tyrannizaret Gelo, & i Rhodo insula populus dominabatur antequã insurgerent diuites, & quia diuites cõtemnebant eos, insurrexerunt & fecerunt seditionem & mutauerunt Rempublicam. Deinde cum dicit.

k ¶ Declarat, qualiter propter excrescẽtiam præter proportionem faciunt seditionem, & diuiditur in duas partes. In prima facit quod dictũ est. In secunda declarat, ꝙ hæc excrescentia fit a fortuna quandoque ibi. { Accidit autẽ aliquando &c.} In prima dicit, ꝙ propter excrescentiam, quæ præter proportionem fit, fiunt quãdoque seditiones & corruptiones Rerũpub. vt si diuites superexcrescãt, vel virtuosi vel pauperes, contingit fieri transmutationem ipsarũ. Et hoc apparet, quia sicut corpus componitur ex partibus pluribus, sic ciuitas componitur ex partibus pluribus, sic ciuitas componitur ex partib⁹. Nunc ita est, ꝙ oportet corpus animalis cõpositũ augeri sm proportionẽ, vt maneat recta proportio membrorum & commẽsuratio. Si autem non augeãtur partes proportionaliter, corrumpitur animal. Si enim pes tantum augeatur quòd sit quatuor cubitorũ, & residuum sit duorũ palmorum, corrũpitur proportio debita. Si autẽ animal crescat improportionabiliter & secundum quãtitatem, & secundum virtutem vel qualitatem, transmutabitur in formã alterius animalis. Similiter accidit in ciuitate, componitur enim ex partibus, & ideo si debeat saluari oportet eam componi ex partibus commensuratis adinuicem. Aliquando autem excedit multitudo sicut in populari statu, & in Repu. & tunc componitur paucorum status, & fit popularis vel Respublica. Aliquando est excrescentia non secundum quantitatem, sed secundum qualitatem, sicut quando sunt aliqui diuites valde excellentes in potẽtia, & tunc corrumpitur popularis status, & fit paucorum. Deinde cum dicit.

l ¶ Declarat, quòd hæc excrescentia fit aliquando a fortuna, & dicit quòd huiusmodi excrescentia accidit, quandoque a fortuna, sicut accidit i Tarento. Cum enim illi existẽti ad prælium & multi nobiles, & diuites fuissent interfecti a Iapigensibus, factaest ex populari statu paucorum potẽtia, & sic a fortuna & præter intentionem excreuit populus & mutauit Rempublicã. Idem etiam accidit Argiuis, cum enim fuissent interfecti illi, qui erant in ciuitate Eudoma a Cleomone sparciata, compulsi sunt ppter paucitatem inhabitantium in ciuitatem recipere aliquos inquilinos ad Rempublicam suam, qui postmodum excreuerũt & facta fuit Respublica popularis. Similiter accidit Athenis, cum diuites fuissent infortunati, & occubuissent multi i prælio, pauci fuerũt diuites, quia mortui fuerunt. Similiter accidit in popularibus, sed minus quàm in gubernatione paucorum. Cum enim sint plures egeni, contingit quòd plures ditẽtur, & tunc augmentatis diuitijs trãsmutant popularem statum in paucorum gubernationem & potẽtatus, in quibus plures diuites principantur non secundum legem. Deinde cum dicit.

m ¶ Declarat, quæ sunt causæ transmutationis Reipublicæ sine seditione occulta. Et diuiditur in partes quatuor. In prima declarat qualiter propter verecundiã fit seditio & trãsmutatio Reipublicę. Secundo qualiter ꝓpter paruipensionẽ, ibi. {Et propter paruipensionẽ &c.} Tertio qualiter propter cõtemptum eius qđ est paruum, ibi. {Adhuc ꝓp &c.} Quarto qualiter ꝓp dissensionẽ, ibi. {Seditionale autẽ &c.} In prima

Thebis post eã quę in Oenophitis pugnam male politizãtibus democratia corrupta est, & quę Megareorum propter victorum inordinationem & defectũ principatus. Et in Syracusis ante tyrannidem Gelonis, & in Rhodo populus ante insurrectionẽ.

k Fiunt autem & propter excrescentiã quæ propter proportionem transmutationes politiarum, sicut enim corpus ex partibus componitur, & oportet augeri proportionaliter vt maneat commensuratio, si aũt non, corrumpitur, quando pes quidem quatuor cubitorum, aliud autem corpus duorum palmorum, aliquando autem vtiq; & in alterius animalis formam transmutabitur, si non solum secundũ quantitatẽ, sed & sm qualẽ crescat ꝓter proportionẽ. Sic & ciuitas cõponitur ex partib⁹, quarum sæpe latet aliqua excrescens, velut egenorũ multitudo in democratijs & politijs.

l Accidit autem aliquãdo hoc, & propter fortunas, velut in Tarento victis, & pereuntibus multis insignibus ab Iapygijs paulo posterius a Medis, democratia facta est ex politia. & in Argo ijs qui in septima pereuntibus a Cleomene Lacedæmone, compulsi amittere vernaculorum aliquos. Et in Athenis infortunatis in campo insignes pauciores facti sunt, quia militabant supputati sub Laconico bello. Accidit autem hoc & in democratijs, minus autẽ, pluribus enim egenis factis, vel substantijs augmentatis transmutantur in oligarchias & potentatus.

m Transmutantur autem & politiæ, & sine seditione propter verecundiam, sicut in Hærea. Ex eligibilibus enim propter hoc fecerunt sortiales, quia eligebant verecundiam passos.

post pugnam in Oenophytis commissam mala gubernatione popularis status interit. Et in Megarensibus cum per inordinationem & negligentiam superati sunt. Et Syracusis, ante Gelonis tyrannidem, & Rhodi populus, antequam contra insurgeretur.

Fiunt etiam propter incrementum mutationes Rerumpublicarum. Fit enim corpus ex partibus suis conflat, & oportet eas simul pro modo quamque suo crescere, vt conuenientia per maneat, ac nisi hoc fiat, corrumpitur, ceu quado pes quatuor cubitorum sit, cæterum vero corpus duarum palmarum longitudinem habeat, interdum vero & in alterius animalis figuram transiret, si non solum quantitate, verum etiam qualitate immoderatum fieret incrementum, ita & ciuitas ex partibus conflat, quarum interdum aliqua pars paulatim subcrescit, ceu egenorum hominum multitudo in popularibus gubernationibus, & Rebuspublicis.

Contingit vero quandoque id per fortunam, velut apud Tarentum cum superati prælio ab Iapigensibus, nobilitatis magnam partẽ amisissent. Fuit autem id prælium paulopost id tempus, quo Medi Græciam inuaserunt, ad popularem statũ ex Republica est facta mutatio. Et Argiui post eadem suorum in Eudoma a Cleomone Sparciata factam, coacti sunt inquilinos quosdam ad Rempublicam recipere. Et Athenis cum terra male pugnaretur aduersus Lacedæmonios nobilitas attenuata est, cum ex descripto submittere se ad bellum cogeretur. Contingit autem hoc & in popularibus gubernationib⁹, rarius tamẽ, pluribus, n. diuitibus existentibus, vel diuitijs in pluribus auctis, mutatio fit in paucorum potentiam.

Mutantur etiam Respu. absq; seditione propter verecundiam, ut in Hærea. Cum. n. per electionẽ sumere magistratus solerent, postea sortiti sunt, ex eo quòd electiones eorum in homines turpes, pudendosque cadebant.

dicit, quòd Respu. aliquando transmutantur sine seditione, hoc est sine occulta dissensione, & hoc propter verecundiam, sicut accidit in Herea ciuitate. Contigit enim in illa ciuitate, quòd aliqui qui commiserant aliqua turpia vnde possi fuerant verecundiam, eligebantur ad principatum ab aliquibus. Alij vero nolentes sustinere, quòd isti infames principarentur, seditionẽ

fecerunt, & instituerunt quòd principatus qui prius fiebant per sortem, fierent per electionem, & sic propter verecundiam, quam aliqui passi fuerant, fuit facta seditio & transmutatio Reipublicæ. Deinde cum dicit.

n ¶ Ostendit, quomodo propter paruipensionem fit seditio & transmutatio Reipu.

Et dicit quòd propter paruipensionē, quandoque fit mutatio Reipublicæ & seditio, vt quando assumitur aliquis ad principatum principalē, qui nō diligit ipsum, sed paruipendit. Tūc enim accidit, q̄ ille q̄ paruipendit principatum mutat Rempublicā, sicut in Horeo ciuitate contigit, quòd eligerunt Heraclodorum in principem. Iste autē nō diligebat Rempublicam eorum, & ideo mutauit statum paucorum, qui erat in illa ciuitate, & instituit Rempublicam, & popularem statū. Deinde cum dicit.

o ¶ Declarat propter contemptū eius quod est penes pusillitatem mutator Respublica. Et exponit quid vocant pusillitatem, & dicit quòd penes pusillitatem est quando aliqua parua transgressio negligit, similiter & alia. Contingit enim ex omnib⁹ istis fieri magnam trāsgressionē, quæ a principio non erat manifesta, & propter talem magnam transgressionem, quę ex multis paruis neglectis causata est, cōtingit mutari Rempublicam, sicut dicit accidisse apud Ambraciotas. Apud eos enim vna honorabilitas parū reputabat, & multæ paruæ negligebatur quasi parum, vel nihil different, aut essent propinqua, & ideo accidit tandem in illa ciuitate, quòd nulli pręcipabantur, secundū honorabilitatē aliq̄, & tunc paucorū status, in quo principātur insignes & honorabiles, mutatus est i statum popularem.

Deinde cum dicit.

p ¶ Declarat, qualiter propter dissimilitudinē mutatur Respu. Et diuiditur in tres. In prima ostēdit qualiter pp dissimilitudinē disponūtur ad seditionē. Secūdo accidētaliter declarat qui mouēt seditiones in populari statu & paucorū, maxime ex dicta causa, ibi. {Seditionē aūt mouēt &c.} Tertio ponit cām accidentalē magis seditionis, ibi. {Seditiones aūt sustinēt &c.} Prima in duas. In prima ponit qualiter disponunt ad seditionē p dissimilitudinē. Secūdo manifestat p exēpla, ibi. {Propter qđ &c.} In prima

n Et propter paruipensionem, quando permittunt principatus intrare nō amicos politiæ, sicut in Horeo dissoluta fuit oligarchia principium facto Heracleodoro, qui ex oligarchia politiā, & democratiam instituit.

o Adhuc propter id qđ penes paruum, dico autem penes paruum, quia sæpe latet magna facta transgresio legitimorū, q̄ negligunt quod paruū, sicut in Ambracia, paruum erat honorabilitas, tandem autem nullius principabantur tamquam propinquū, si vel nihil differēs ab eo quod nihil, id quod paruum.

p Seditionale autem, & quod non eiusdem tribus, donec vtique simul spirauerunt, sicut enim neque ex quacumque multitudine ciuitas fit, ita neque in quocumque tempore.

q Propter quod quicumque iā cohabitatores susceperint, vel superuenientes. plurimi seditione diuisi sunt, velut cum Terzenijs Achæi cohabitauerunt Sibarim, deinde Achaici plures facti eiecerunt Trezenios. Vnde odium accidit Sibaritis. Et in Thurijs Sibaritę ijs, qui ibi cohabitauerunt, exigentes enim plus habere tamquam sua regione, exciderunt. Et Bizantinis aduenæ insidiantes deprædati exciderunt per pugnam. Et Antisæi, profugas de Chio proijcientes per pugnam eiecerunt. Zanclei autem Samios suscipiētes exciderunt ipsi. Et Apoloniatæ quidā Euxino Ponto aduenas superinducentes, seditiones passi sunt. Et Syracusani post tyrānica extraneos & mercēs portantes ciues cum fecissent, seditiones passi sunt, & ad pugnam deuenerunt. Et Amphipolitæ susciepientes Chalcideorum expulsos, exciderūt ab ijs plurimi ipsorum.

dicit, q̄ alia cā seditionis est dissimilitudo, eū. n. inhabitauerint ciuitatem illi qui nō habent eosdem mores, nec consuetudines mouent seditiones, nisi multo tempore conspirauerint, vel vixerint simul. Primum apparet, quia illi qui habent diuersos mores inclinantur ad diuersos fines. Ex hoc aūt sequitur diuisio voluntatis, hoc autem est causa dissensionis, quare manifestum est, q̄ dissimilitudo causa est seditionis. Secūdo apparet, quia si illi qui habēt diuersos mores simul vixerint, contingit quòd vnus trahit alium, & in fine habent eosdem mores, & inclinantur ad eūdem finem, & tūc nō mutant Rempu. Est igitur manifestum, q̄ donec simul vixerint multo tempore mouebūt seditiones illi, qui habent diuersos mores. Sicut. n. ciuitas non fit ex quibuscumque, sed ex ſ mulibus, ita non fit in quocumque tempore, sed qñ vixerint ciues simul, & iam inclinātur ad eosdē mores. Deinde cū dicit. q Manifestat qđ dictū est per sepē exēpla, & dicit, q̄ quia dissimilitudo causa ē seditionis, a. cidit q̄ illæ ciuitates, quæ ex tranęos indifferēter receperūt, plures passæ sunt seditiones & diuisiones, sicut accidit in quadā ciuitate quam vocat Sibarim. In illa enim ciuitate habitabāt Trazenij, isti vero receperunt Achęos, cum autem essent augmētati, eiecerunt Trazenios, & ex hoc nunc fuit odiū inter Sibaritas q̄ eiecti fuerūt, & Thurios, qui eos receperant, cū. n. plus exigerent, eo q̄ regio esset sua, electi fuerūt ab Sibaritis. Ponit secūdum exemplū & dicit, quòd similiter accidit Bizantijs. Cum enim illi recepissent extraneos, isti indigni sunt Bizantijs, & deprecauerunt eos, qui Bizantij, te cognita, eos prælio & armis expulerunt. Ponit tertium exemplum & dicit, quòd similiter accidit in alia ciuitate, quòd Antisæi profugos & extraneos ex Chio receperunt in sua ciuitate, & tandem facta fuit seditio inter ipsos, & erecti sunt extranei. Tunc ponit quartum exemplum & dicit, quòd Zanclei receperunt Samios in sua ciuitate, & postmodum facta seditione inter ipsos, ipsi expulsi fuerunt a ciuitate. Tunc ponit quintum exemplum & dicit Apolloniatæ ciuitatem inhabitantes ostia Ponti, cum recepissent extraneos passi sunt seditionem.

Et propter negligentiam, quando sinunt ad summas potestates eos assumi, qui non sunt amici status eorum. Per quem quidem modum apud Horeum euersa est paucorum gubernatio per Heraclodorū, q̄ magistratū natus, gubernationē ciuitatis ex paucorū potētia ad popularē statū traduxit.

Insuper propter pusillitatem. Dico autem pusillitatem, quando latet paulatim subrescens Reipublicæ mutatio, quæ ad magnitudinem latenter euadit, si negligatur, quemadmodum apud Ambraciotas a paruo censu prę erant magistratus, tandem uero a nullo fuerunt, quasi nihil aut prope, fores inter parum & nihil.

Seditiones quoque concitat peregrinitas, donec in eandem simul conspirationem deuenerit. Vt enim non ex quauis multitudine cōstituitur ciuitas, ita etiam neque in quouis tempore.

Quapropter, quicumque adhuc in quibus susceperunt, uel aduenas, omnes ferè seditionibus iactati sunt, ceu apud Sibarim una cum Trœzenijs incoluerunt Achæi. Postea maiorem in numerum crescentes Achæi Trœzenios pepulerunt, unde pollutio illa exorta est Sybaritis, & in Thurijs idē fecerunt Sybaritæ contra eos qui illos receperant, nam plus habere volentes, quasi de suis agris pulsi sunt, & apud Byzantium peregrini in oppressionem ciuium conurati cognita re, prælio & armis expulsi sunt, & Antisæi exules ex Chio susceptos, tandem armis decrere cōacti sunt. Zancleī uero qui Samios receperant, mox ab eis sunt propria ciuitate deiecti. Apolloniatæ qui sunt in Ponto, incolis receptis, seditione agitati sunt. Et Syracusani post tyrannoi expulsos, cum hospites & conductos milites fecissent ciues, in seditionem & prælium inciderunt. Et Amphipolitæ receptis Chalcidensium colonis, pulsi tandem ab illis sunt fere omnes.

Tunc ponit sextum exemplum & dicit, quòd Syracusani cū expulissent tyrannos a ciuitate, receperunt extraneos, & eos qui portant merces & fecerunt eos ciues, seditio facta fuit eis & venerunt ad pugnam. Tunc ponit vltimum exemplum & dicit, quòd Amphipolitę cum recepissent Calcidensium colonos, seditiōe facta inter eos plurimi Amphipolitarū mortui sunt, & expulsi ab alijs. Ex omnibus istis nō plus vult habere, nisi q̄ dissimilitudo cā est seditionis & destructionis Reipublicę. Deinde cum dicit.

r ¶ Declarat, qui mouent seditiōes in populari statu & paucorum ex dicta causa. Et dicit quòd in paucorum potentia facit seditiones populus. Populus enim credit se debere recipere æquale, qa oēs sunt æquales in libertate. Diuites autem totū habent vel plus, & iō populus existimans se iniusta sustinere mouet seditiones. In statu autem populari seditiones mouent diuites, quia in statu populari recipiūt æquale. Existimant autem plus se debere recipere, cum sint excellentiores, & ideo mouēt seditiones cōtra populum. Deinde cum dicit.

ſ ¶ Tangit causam seditionis accidentalem magis, & dicit q̄ in aliquibus ciuitatibus fiunt seditiones propter dispositionē loci. Contingit enim quòd regio nō est bene dispolita, ad hoc quòd ciuitas sit vna, sed magis alia & alia. Vnitas aūt ordinis in finem facit ciuitatem vnam, & ideo illud qđ disponit ad hoc requiritur ad vnitatem ciuitatis. Facit autem ad hoc bona dispositio loci. Si igitur locus non est bene dispositus, ad hoc quòd sit ciuitas, vna sit seditio, sicut accidit Clazomenijs. Illi enim qui inhabitabant in Chytro, q̄ est vna pars ciuitatis, erant contra illos, qui habitabāt in insula scilicet i alia parte ciuitatis, & volebant facere diuersas Respublicas, & ciuitatem principalem in sua parte. Similiter Colophonij, & Notij ad inuicem passi sunt seditiones propter malam dispositionem loci. Similiter Athenis non sunt bene dispositi ad vnam Rempublicam, quia illi qui sunt in suburbio, videlicet in Pirheo extra muros ciuitatis populares sunt magis quām illi, qui habitant in vrbe, quæ est locus magis munitus vbi sunt forralitia. Sic igitur manifestum est, quòd diuersitas facit ad diuisionem & seditionem in ciuitate. Sicut enim in bello paruus fossarum transitus, & quæcumque modica apertura distrahit exercitum,

r Seditiones autem mouent in oligarchijs quidem qui multi, tamquam iniusta sustinentes, quia nō participant æqualibus, sicut dictum est prius, æquales existentes, in democratijs aūt qui insignes, quia participāt æqualibus nō æquales existentes.

ſ Seditiones autem sustinēt aliquando ciuitates, & propter loca, quando non bene apte habet regio ad hoc quòd sit vna ciuitas velut in Clazomeniis q in Chytro ad eos qui in insula. Et Colophonij & Notij, & Athenis non similiter sunt, sed magis de motici sunt qui inhabitant suburbium quàm qui municipium, sicut enim in bellis penetrationes aperturarum etiam valde paruarum distrahunt acies, ita videtur omnis diuersitas facere dissidionem, maximum quidē igitur forte dissidentia virtus & malitia. Deinde diuitiæ & paupertas, & sic vtique altera magis quàm altera, quarum vna est, quæ dicta est.

LECTIO III.

Sunt quidem igitur seditiones nō de paruis, sed ex paruis, seditiones autem tales faciunt de magnis. Maxime autem & paruę inualescunt, quando inter dominos fiunt, velut accidit in Syracusis in antiquis temporibus, transmutata enim fuit politia ex duobus iuuenibus dissidentibus in principatibus qui erant circa amorosam causam, altero enim absente, leno quidam existens amicum ipsius finxit. Rursum autem ille huic indignatus est, vxorē ipsius persuasit tāquā ipsū venire. Vñ coassumētes eos q̄ in politeumate, diuiserūt omnes.

b Propter qđ qdē subditos vereri oportet talia, & dissoluere vel aciem, & ordinem eius interrumpit, ita omnis diuersitas & dissimilitudo in ciuitate facit seditiones. Sed considerandum est, quòd dissimilitudo quæ maxime causat seditionem est dissimilitudo virtutis & malitiæ, quia inclinant statim in diuersos fines. Post hæc autem diuitiæ & paupertas, & sic vlterius alia dissimilitudo secundum alia aliqua, quæ potest assedi inter multa. Sed hæc est differentia, quòd quędam magis, quædam minus faciunt seditiones, sub isto vero membro continetur causa, quæ iam dicta est.

Seditionem autem conciliant in paucorum quidem potentia, multitudo indigne ferens, quòd cum ipsi sint pares non pariter honorantur. In populari vero statu, nobilitas quòd par fiat cæteris, cum ipsi sint præstantiores.

Incidunt etiam quandoque in seditionem ciuitates, propter situm, quando talis est locus, vt non ad vnam eandemque gubernationem sit aptus, vt Clazomeniis accidit, qui in Chytro habitant contra eos, qui habitant in insula, & Colophonijs erga Notios. Athenis quoque non eodem modo, sed multo magis populares sunt, qui i Pirhæa habitant, quàm qui in vrbe. Vt enim in prœliis transitus fossarum, etiam si ad modum paruæ sint, interrumpunt ordines militum, ita & in ciuitate dissidentia omnis videtur disiunctionem facere. Maxime forsan dissident virtus & vitium. Deinde paupertas & diuitiæ, & alia magis quàm alia, quarum vna est illa, de qua diximus.

LECTIO III.

Oriuntur autem seditiones nō pro paruis rebus, sed ex paruis ad magna perueniunt. Maxime vero etiam paruæ corroborantur, quando in principalibus fiunt, vt contigit Syracusanis antiquitus. Mutatus est enim ciuitatis status propter duos adolescentes qui in magistratu constituti, simultatem inter se habuerunt ex amatoria causa. Altero enim absente, alter puerum quem amabat sibi conciliauit. A ille reuersus cum id graniter ferret, vxorem illius habere fluxit, ex hoc omnes qui versabantur in Republica diuerso fauore se diuiserunt.

Quamobrem ab istis principijs cauendum est dicigenter, ac dissoluendæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

proportionaliter se habet ad ea peccata, quæ fiunt in partibus principalibus animalium. Videmus autem quòd modica facta diuersitate in parte principali in animali.s.in corde, magna fit diuersitas in alijs partibus. Similiter modica existente diuersitate in semine, fit magna diuersitas in eo quod fit ex semine, quia ex modica differentia calidi & frigidi causatur differentia maris & fœminæ. Similiter facta modica transpositione in gubernaculo nauis, tota nauis transmutatur, quare sic erat in Repu.q̃ paruum peccatũ in principio & parua dissensio multum inualescit. Deinde cũ dicit.

c ¶ Tangit secundã causam & declarat, quòd dissensiones insignium multum inualescunt. Et primo proponit. Secundo manifestat per exempla, ibi. ⁊ Velut in Hestiea &c. ⁊ In prima dicit, quòd non solũ dissensiones principantium multum, & cito inualescunt, immo vniuersaliter dissensiones diuitũ, ex quo enim diuites sũt potentiam habent. Et manifestum est, q̃ indignantur si non fiat eis secundum q̃ existimant se excellere alios, & faciunt dissensiones & totã ciuitatem ponunt in dissensione. Deinde cum dicit.

d ¶ Declarat per exempla, & diuidit in quinq; secũdũ q̃ declarat per quinq; exẽpla. Secunda ibi. ⁊ Et in Delphis &c. ⁊ Tertia ibi, ⁊ Circa Mitilenem autẽ &c. ⁊ Quarta ibi. ⁊ Et Phoceis &c. ⁊ Quinta ibi. ⁊ Fuit aũt trãsmutata &c. ⁊ In prima dicit, ita dictum est, q̃ dissensiones diuitũ multum inualescunt, sicut accidit i Hestiæa ciuitate. Cõtingit.n. q̃ duo fratres dissident de paterna hæreditate, cũ vnus non haberet de diuitijs, & de thesauro, quem acquisiuit pater, coasumpsit sibi populares, alius diuites. Et fuit diuisa ciuitas in duas partes, & facta fuit magna dissẽsio. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit secundũ exemplum & dicit. si militer accidit i Delphis, q̃ quidã habuit quandã puellã in cura sua, quæ cura fuit principiũ oium dissensionũ, quæ post-

præsidũ & potentũ dissensiones, in principio enim fit peccatum, principium autem dicitur esse dimidium totius. Quare & q̃d in principio paruum peccatũ, proportionale est ad ea quæ in alijs partibus,

c Totaliter autem insignium dissensiones coassumere faciunt & totam ciuitatem.

d Velut in Hestiæa accidit post medica, duobus fratribus de paterna hæreditate dissidentibus, pauperior quidem enim tamquam non proferente alio substantiam, neque thesaurum, quem inuenit pater, adduxit populares. Alius autem habens substantiam multam, opulẽtos.

e Et in Delphis, differẽtia quæ facta est ex cura, fuit principium omnium seditionum posteriorum. Hic quidem enim auguratus quodam symptoma, vt venit ad sponsam, non accipiens, abscesit, hi autem tamquam iniuriam passi iniecerunt sacra rerum sacrificatorem, & deinde tamquam sacrorum violatorem interfecerunt,

f Circa Mitylenam autem ex hæreditatib' dissensione facta, multorum fuit principium malorum, & belli quod aduersus Athenienses in quo Pachus cepit ciuitatem ipsorum. Tymophane enim egenorum quodam relinquente duas filias Doxander coartatus, & non accipiens, filijs suis incepit seditionem, & Athenienses exacerbauit aduena existens ciuitatis.

g Et Phoceis ex hæreditatione facta seditione circa Mneseam patrem Mnasonis & circa Eutycratem Onomarchi, seditio hæc principium fuit sacri belli Phoceis.

h Fuit autem transmutata & in Epidamno politia ex nuptialibus. Cum desponsasset enim quidã filiam, & læsisset ipsum, desponsati pater factus principantiũ, alter cõprehendit eos q extra politiã, tãquàm delusus.

modũ cõtigerunt. Vnus enim desponsauit illam, postmodũ consulit quendam sacerdotem augurem, vtrũ expediret ei accipere eam in vxorem, qui consuluit q̃ non acciperet, tunc iste timens propter dictum auguris, scilicet infortunũ aliquũ, cũ veniret ad sponsam non accepit, sed recessit. Amici vero videntes hoc, sicut illi, quibus facta fuerat iniuria, eo sacrificante, sacrum aliquid clam iniecerũt. Deinde accusauerũt eũ q̃ male sacra tractasset, vnde tamquã sacrilegũ capite damnari fecerunt. Deinde cum dicit.

Statim sunt eorum discordiæ, qui multum in Republica possunt, in principio enim peccatur. Principium autem dicitur esse dimidium totius, itaque paruum in principio erratum, correspondens est ad alias partes.

Omnino enim excellentium virorum discordiæ totam post se trahunt ciuitatem.

Vt contigit apud Hestiæam post popularem statum. Duobus enim fratribus de diuisione patrimonii contendentibus, unus eorum qui erat pauperior, quasi non exhibente altero fratre bona omnia, neque thesaurum quẽ pater inuenerat proferente, quærebatur, ac populum in suos fauores pertraxerat. Alter vero qui diuitijs pollebat, locupletes sibi ascinerat.

Et in Delphis ex fauore partium cõtentione exorta principium fuit seditionum omnium, quæ postea fuerunt in ea ciuitate secutæ. Hic enim cum sibi triste augurium incidisset, ut venit ad sponsam, suscipere illam noluit. Parentes vero puellæ quasi spreti atque contempti, sacrorum quiddam, eo sacrificante iniecerunt, atque vt sacrilegum accusantes, capite damnari fecerunt.

Mytilenæ quoq; seditio ex hæreditate exorta, magnorũ malorũ fuit origo. Indeq; bellũ Athenienſibus cõtra Mitylenæos susceptum, in quo vrbs eorum, a Pachete duce, capta fuit. Timophane.n. quodam opulento homine vita functo, cum duæ filiæ superstites fuissent, Doxandrus quidam dari illas filiis suis in matrimoniũ cõcupiuit, quod cum assequi nõ potuisset, alios sibi præfatos dolens, res nouas moliri aggressus. Athenienſibus quibus erat publice hospes, bellum suscipere persuasit.

Et apud Phocenses seditio exorta est ex hæreditate inter Mnaseã Mnesonis patrem, & Euthycratem Onomarchi, hæc seditio Phocensibus initium fuit eius belli, quod sacrum appellauerunt.

Mutatus est etiam Epidamni ciuitatis status ex nuptiis. Desponderat.n. quis filiam. Cum uero pater sponsi magistratum gerens, illi mulcta irrogasset, quasi despectus, omnes qui præsenti ciuitatis statui infensi erant, per factionem ad se recepit.

i ¶ Cum declarauit quòd Respublicæ transmutentur, declarat in quid transmutantur, & primo proponit. Secundo manifestat ibi. ⁊ Vt apud &c. ⁊ In prima dicit quòd Reipu. transmutantur in paucorum statum & popularem, ex eo quod aliquod collegiũ, vel aliqua pars ciuitatis famam vel augmentum maiorem in modum consecuta est.

Ob hanc enim causã contingit quòd si regebat quòd intendat magis & fortior fiat eius status, & sic mutatur a debiliori ad fortiorẽ. Si vero non regebat contingit, q̃ iusta fama & potentia regere incipiat, & ab vna Republica ad aliam fit transmutatio. Deinde cũ dicit.

k ¶ Manifestat per exẽpla, & ponit sex, in quibus declaratur qualiter Respublica mutata est in Rempaliam, vel in eandem magis vel minus intensam, & dicit quòd bene dictum est q̃ fit mutatio Reipublicæ in Rempublicam, sicut accidit Athenis. Cum enim consiliũ Athenienſium quod erat in Ariopago, q̃ est pars excellentior ciuitatis illius tẽpore belli Persarum famam cõsecutum fuisset, formam Reipu. auxit, & fuit facta Respu. eorum fortior. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit secũdum exemplum, dicens q̃ multitudo naualis Athenis cum fuisset causa cuiusdam victoriæ circa Salaminam fortiter pugnando, & fuissent causa saluationis principatus & ob eam victoriam acquisiuisset potentiam maris ciuitati propter statum populi magis fortem. Deinde cum dicit.

m ¶ Ponit tertiũ exẽplum, in quo declaratur quòd Respublica mutatur in Rẽpublicam, & dicit q̃ in Argo cõtigit q̃ in signes & potentes cũ eligerentur ad prælium contra Lacedæmonios cõmisso prælio apud Mantineam vrbem magnã famã consecuti sunt, & ob hanc causam conati fuerunt destruere populare statum & cõtinere in paucorũ potentiam, & sic Respublica mutabatur in aliam Rempublicam. Deinde cum dicit.

n ¶ Ponit quartum exemplũ, in quo idẽ probatur, & dicit quòd in ciuitate Syracusanorum cum factum fuisset prælium inter eos & Athenienſes

i Transmutantur autem & in oligarchiam, & in demum, & in politiam, ex eo quod est approbari aliquid vel augeri, vel principatum, vel partem ciuitatis.

k Velut in Ariopago consilium bene complacens in Medicis videbatur fortiorem facere politiam.

l Et rursus naualis turba facta causa victoriæ circa Salaminã, & per hanc præsulatus propter eam quæ in mari potentiam democratiam fortiorem fecit.

m Et in Argo insignes accepta ti circa eam quæ in Mantinea pugnam ad Lacedæmonios, cona ti sunt dissoluere demum.

n Et in Syracusis populus cum esset causa victoriæ belli, quód ad Athenienses, ex politia in democratiã trãsmutatio facta est.

o Et in Chalcide populus cum insignibus Foxum tyrannum perimens, statim habebat politiam.

p Et in Ambracia rursum similiter, populus conijciens Periandrum tyrannum ijs qui infesti erant, in seipso cõstituit politiã.

q Et vniuersaliter etiam oportet hoc non latere, quòd qui potentiæ causa facti, & idiotę, & principatus, & tribus, & totaliter pars, & qualiscumque multitudo seditionem mouent, aut enim qui ijs honoratis inuident inchoant seditionem, aut isti propter excessum nõ volunt manere in æqualibus.

r Mouentur aũt politiæ, & quãdo qnæ videntur esse contrariæ partes ciuitatis ęquantur inuicẽ, velut diuites & populus, medium autẽ sit nullum, aut valde paruũ: si.n. multum excedat alterutra partium ad manifeste valentius, reliqua non vult periclitari: propter quod, & qui secundum virtutem differunt, nõ

A & obtinuissent, cuius victoriæ causa populus fuit, Rempublicã mutauit in statum popularem. Deinde cum dicit.

o Ponit quintum exemplum, & dicit quòd in Calcide ciuitate populus vna cum diuitibus quendam tyrannum interfecisse, statim adhesit Reipublicæ dimittens priorem Rempublicam. Deinde cum dicit.

Fiant etiam mutationes & in paucorum potentia, & in populari statu, & ĩ ea quæ appellatur Respublica ex eo quòd aliquod collegium, uel aliqua pars ciuitatis famam sit, vel augmentum maiorem in modum consecuta.

Vt apud Athenienses Ariopagi cõsilium per tempora belli Persarum, famam consecutum, seueriorem Reipu. gubernandi formã videtur feciſe.

Et rursus naualis turba, quòd causa victoriæ Salaminensi bello fuisse uidebatur, & ob eam victoriam principatum maris acquisisse ciuitati, populærem statum magis asserit.

Et apud Arginos nobilitas, quòd in prælio contra Lacedæmonios apud Mantineam urbem commisso, magnam famam consecuta erat, populærem statum delere tentauit.

Et apud Syracusanos multitudo urbana, quòd causa victoriæ belli aduersus Athenienses uidebatur fuisse, Rẽpu. mutauit ad popularem statum.

Et apud Chalcidenses quod simul cum nobilitate ad opprimendum Thoxum tyrannum plebs insurrexisset, statim Reipublicæ gubernationem suscepit.

Et apud Ambraciam eodem modo, populus una cum aggressoribus, Periandro tyrãno expulso, in seipsum gubernationem conuertit.

Et omnino hoc latere non oportet, quod qui potentiæ causa fuerunt, siue ne priuati homines, siue collegia publica: siue tribus: siue & pars aliqua ciuitatis, siue quæcunque multitudo, seditionem commouent: Aut enim qui honori illorum inuident, seditionem faciunt: Aut ipsi propter præualentiam partẽ habere cum cæteris non acquiescunt.

Mouetur quoque resp. quando partes illæ ciuitatis quæ contrariæ uidentur esse, parificantur: ceu diuites et plebs. Medium aũt parum, aut nihil oĩno sit. Si.n. quæuis pars, ita robusta fiat, ut ad illam quæ prædominabatur proxime accedat, non tollerat posthac discrimina subire. Quapropter & qui uirtute præcellunt, nullam (ut ita dixerim,) faciunt seditionem, pauci uero

p ¶ Ponit sextum exẽplum, & dicit q̃ in Ambracia cum populus eiecisset Periandrum qui tyrannizabat apud eos simul cum alijs diuitib' q̃ contrarij erant ipsi in populo, instituit Rempub. sibi conuenientẽ. s. statũ popularem dimittẽs priorẽ. Deinde cũ dicit.

q ¶ Concludit vnã regulam vniuersalẽ, dicens quòd vniuersaliter hoc debet esse manifestum & nõ debet latere, q̃ quicumque propter potẽtiã aliquid præclarũ fecerũt, siue fint idiotæ, siue principes, siue fint tribus aliquæ, siue tota vna pars, siue quælibet multitudo moueret seditionem, aut.n. qui inuident eis qui honorãtur i ciuitate mouẽt & faciunt seditionẽ, aut illi qui excellũt, & magnum aliquid fecerunt propter potentiam nolunt manere cum æqualibus & eis conformari. Fit hoc enim quòd magnum fecerunt inclinantur ad magna, quibus reputant se dignos. Ideo nolunt remanere cum æqualibus, vnde si potentiã habeant seditionẽ faciũt. Deinde cũ dicit.

r ¶ Declarat q̃s maxime mouẽtur Respubli. & dicit quòd tunc maxime transmutantur Respublicæ quando duæ partes quę videntur esse contrariæ, sicut diuites & populus æquãtur in potentia vel fere. Medij autẽ nulli sunt, aut valde pauci, quia tũc quælibet pars reputat se fortiorem alia, & nititur repellere aliam. Et si contingit vnam partem superare aliã instituit Rempublicã quæ sibi videtur. Si aũté vna pars quę cõq; sic illa excedat aliã in multo manifeste, illa pars quæ excedit nolẽs perire subijcitur parti quæ valentior est, nec mouet seditionẽ cõtra il

lam. Et propter hoc manifestum est, quòd i li qui excedunt alios in virtute, non mouent seditionem, quia pauci sunt respectu

multitudinis. Et tunc concludit, quòd vniuersaliter principia & causæ seditionum, & transmutationum Rerumpublicarum secundum hunc modum fiunt. Deinde cum dicit.

f ¶ Declarat, quomodo & qualiter dissidentes mouent Respublicas, & dicit, quòd quandoq; mouent Respu. & transmutant p violentiam, quando q; per fallaciam & astutiam. Per violentiã dupliciter. Vno modo in principio, s. inferendo violentiã, quòd Rempu. quam instituunt teneant. Alio modo cogendo posterius nõ in principio, quandoque. n. in principio suadent per astutias talé vel talem Rempu. & decipientes ciues transmutant Rempu. illis nolentibus. Et item in fine si nolunt resilire, faciunt eis violẽtiã & cogunt eos tenere Rempu. iam institutã, sicut accidit i quadringẽtis qui deceperũt populum dicentes ei, q̃ rex daret pecuniam ad prelian dum contra Lacedæmonios, & populus hoc audito noluit, & & instituit Rempu. quã isti instituerunt. Postmodum videns, quòd mentiti fuerũt, volens contradicere, illi conati fuerunt tenere eandẽ & obseruare, facientes violẽtiam populo. Aliq̃n autem contingit, q̃ in principio suadent & recipiunt Rempu. & postmodum quòd eam obseruant & suadent illis persuasis principantur illis volentibus. Et tunc recapitulat, quòd simpliciter, hoc est vniuersaliter secundum dicta contingit fieri mutationes omniũ Rerumpublicarum.

LECTIO IIII.

Postquam Philosophus declarauit causas & principia seditionis & transmurationis Rerumpub. in vniuersali, in quibus plures principantur, in parte ista incipit determinare in speciali causas & pricipia seditiõis & trãsmutationis ipsarũ. Et diuiditur in partes tres. In prima determinat causas seditionis & trãsmutationis status popularis. Secundo paucorũ ibi. {Oligarchię aũt &c.} Tertio stat' optimarũ ibi. {In Atistocratijs aũt &c.} Prima in duas. In prima proponit intentum suum. In secunda prosequitur ibi. { Democratiæ quidẽ igitur &c.} In prima dicit, q̃ postquàm determinatũ est de causis & principijs seditionis & transmutationis Rerũpu. in vñ, cõsiderandũ est in speciali quæ sunt accidentia ẽm quę fit transmutatio & seditio ẽm vnamquamq; speciem Reipu. pertinentes &

Lectio seq.

Lectio. 6.

faciunt seditionẽ, vt est dicere, pauci. n. fiũt ad multos. Vniuersaliter quidẽ igitur circa omnes politias principia & causæ seditionum & transmutationum, hunc modum habent.

f Mouent autem politias quandoq; quidem per violẽtiã, q̃nq; autem per fallaciam: per violentiam quidem, aut mox a principio, aut posterius cogentes. Et enim fallacia duplex, qui quidẽ enim cum deceperint primo voluntariorum transmutant politiam. Deinde posterius violẽtia detinent inuoluntariorum. Velut in trecentis qui populum deceperunt dicentes regem daturum pecunias ad bellum aduersum Lacedemonios, & cum mẽtiti fuissent, conabantur retinere politiam. Aliquando autem a principio cum persuaserint, & posterius iterum persuasis ipsis voluntarijs principantur, similiter quidem igitur circa omnes politias ex dictis accidit fieri transmutationes,

LECTIO IIII.

Secundum vnamquamque autem speciem politiæ ex ijs partientes, accidentia considerare oportet.

b Democratiæ quidẽ igitur maxime transmutãtur propter magogorum impudentiam, ij quidẽ. n. seorsum calumniantes habentes substantias, coadunãt ipsos, congregat enim & separatissimos communis timor. Hi autem communiter multitudinem inducentes.

c Et hoc in multis, videbit vtique aliquis factum. Etenim in Coodemocratia transmutata fuit demagogis factis malis. Insignes enim coaduuati sunt.

considerantes secũdũ vnãquãq; in speciali. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur & diuiditur in duas. In prima tangit causam propter quã popularis status transmutatur absolute. In secunda tangit causam vel modum transmutationis, ibi. {Trãsmutantur ex prima &c.} Prima in duas. In prima facit quod dictum est. Ibi secunda ostendit in quam Rempu. antiquitus magis fiebat trãsmutatio ibi. { In antiqs aũt &c.} Prima in tres. In prima ponit cãm trãsmutatio nis popularis status. In secũda manifestat p exẽpla ibi. {Et hoc in multis &c.} In tertia reddit cãm cuiusdã dicti ibi. { Et in Rhodo &c.} In prima dicit, q̃ populares status maxime trãsmutant, & patiunt, seditiones p̃p malitiã eorũ q̃ duces sunt i populo. Isti. n. p̃p malitiã vel impudẽtiam coadiuuant diuites, hoc aũt põt fieri dupliciter. Vno mõ calumniãdo eos. Est aũ tẽ calumnia falsi criminis impositio. Et q̃nq; dicit alienæ rei vsurpatio p̃p falsi criminis impositionẽ. Qũ igit isti duces imponũt falsa crimina ditioribus, diuites coadunantur inter se, & quamuis diuites essent separati & fortasis inimici, p̃p tũ calumniã coadunãtur, quia timor cõis congregat & adunat eos, qui valde sunt separati. Et rõ huius est, quia timor est trisstitia, vel turbatio p̃p fantasiã futuri mali, & ideo ille qui timet inquirit vias, p quas possit vitare malũ opinatũ futurũ. Si ergo estimet, q̃ hoc faciet si coniungat se cũ inimico, cõiungit se cũ illo. Est tũ intelligendũ q̃ si motus timoris minor fuerit q̃ motus inimicitię, nõ coniungef cũ inimico, si aũt maior coniungetur cũ eo ad repellẽdũ, semp. n. sequitur motũ maiorem. Quare manifestũ est q̃ diuites cõiungunt seinuicem, & adunati & coniuncti, insurgunt contra multitudinem & opprimunt eam & transmutant Rempublicam. Alio modo coadiuuant duces populi diuites procurando quòd multitudo grauetur a diuitibus, vt multitudo grauata, ab ipsis inducta ducibus, insurgat contra diuites, & tunc diuites timentes opprimi a multitudine coadunãtur & insurgunt contra multitudinem & transmutant Rempublicam. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat per exẽpla, & diuiditur in quinq; secũdũ q̃ manifestat p quinq; exẽpla. Secũda ibi. {Et in Rhodo &c.} Tertia ibi. { Dissolutus est autem & in Heraclea &c.} Quarta ibi.

Mutatur autem Respublica, quandoque per vim, quãdoque per dolum. Per vim autem, aut statim, aut postea compellendo. Nam & fraus duplex est. Nonnumquam enim decepti ab initio sua demum sponte recipiunt alium gubernandi modum. Deinde postea violenter conseruant, vt accidit, cum quadringenti illi Athenienſium Rempublicam susceperunt. Affirmãtes enim quòd Persarum rex pecunias ad bellum contra Lacedæmonios subministraret, ac in eo mentiti, nihilominus postea vi retinere gubernationem conati sunt. Interdum autem ab initio persuadentes, ac postea rursum persuasis sponte ac volentibus retinent gubernationem. Simpliciter ergo circa omnes Respublicas ex his quæ dicta sunt, contingit mutationes fieri.

LECTIO IIII.

Sed oportet in unaquaq; specie Rerumpublicarum hoc idem considerare.

Popularis ergo status maxime recipit mutationes propter eorum hominum perfidiam, qui sunt quasi Ducet in populo. Hi enim priuatim egregium quemque calumniando, conspirare eos simul compellunt. Cogit enim in vnum communis mœtus etiam eos qui prius erant inimicissimi, publice uero multitudinem irritant.

Et hoc fere ubiq; in hũc modũ fieri videm⁹. Nã & apud Choũ popularis status interiit ob prauitatẽ eorũ q̃ populũ ducebãt. Nobilitas. n. conspiratione facta, regimẽ ciuitatis arripuit.

Rempublicam. Alio modo coadiuuant duces populi diuites procurando quòd multitudo grauetur a diuitibus, vt multitudo grauata, ab ipsis inducta ducibus, insurgat contra diuites, & tunc diuites timentes opprimi a multitudine coadunãtur & insurgunt contra multitudinem & transmutant Rempublicam. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat per exẽpla, & diuiditur in quinq; secũdũ q̃ manifestat p quinq; exẽpla. Secũda ibi. {Et in Rhodo &c.} Tertia ibi. { Dissolutus est autem & in Heraclea &c.} Quarta ibi.

Nec

{ Nec multo dissimiliter &c.} Quinta ibi. { Dissolutus est autẽ & in Heraclea &c.} In prima dicit, q̃ si aliquis consideret, videbit in multis quòd popularis status transmutatur propter malitiam ducum populi, vnm in ciuitate quæ dicitur Chous; popularis status fuit transmutatus propter malitiam ipsorum, diuites enim coadunati fuerunt & insurrexerunt contra multitudinem, & transmutauerunt Rempublicam. Deinde cũ dicit.

d ¶ Ponit secundũ exemplum, & dicit quòd in Rhodo insula duces populi qui ordinati erant ad tractandum de stipendijs exoluendis, quibus debebantur, prohibuerunt ne redderentur huiusmodi stipendia militibus classis, cum eis deberentur, ipsi autem contũ ẽti insimul propter metum iudicij & iniurias prædictas, compulsi sunt dissoluere popularem statũ eorũ. Deinde cũ dicit.

e ¶ Ponit tertium exemplum, & dicit quòd in ciuitate quæ dicitur Heraclea stat' popularis fuit corruptus post recessum ipsorũ diuitum propter ipsos duces populi, quia diuites p̃pter iniurias illatas recesserunt a ciuitate, deinde coadunauerunt se, & coadunati superuenientes destruxerunt statum popularem & instituerunt aliam Rempu. Deinde cũ dicit.

f ¶ Ponit quartum exemplum, & dicit quòd in ciuitate Megareorum, popularis status fuit corruptus propeer malitiam ducum populi: quia duces volentes habere pecunias a diuitibus per bonorum publicationem eiecerunt multos diuites, & hoc donec fuerunt multi exules facti. Diuites autem postmodũ coadunati fuerunt, & venientes cõtra ciuitatem impugnauerunt eam & deiecerunt, & tunc corrumpẽtes populare, instituerunt paucorum statum. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit quintum exemplum, & dicit quòd istud idem accidit apud Cumas. Ab illa n. ciuitate fuit ex pulsus quidam nomine Trasimacus a ducibus populi, postmodũ iste insurrexit cõtra multitudinẽ, & deiecit & mutauit Rempu. Deinde cum dicit.

h ¶ Assignat causam cuiusdã dicti, dixit. n. q̃ duces populi mo

d Et in Rhodo demagogi tractantes stipendia, acquisierunt, & prohibebant reddere quæ debebantur trierarchis. Ij autem propter illatas iniurias coacti sunt coadunari dissoluere demum.

e Dissolutus est autem, & in Heraclea demus post migrationem mox propter demagogos. Insignes enim miusta passi ab ipsis secesserunt. Deinde coadunati qui secesserant, & superuenientes, dissoluerunt demum.

f Consimiliter autem & in Megaris dissoluta est democratia. Demagogi enim vt pecunias haberẽt de populari, eiecerũt multos insignium, donec multos facerent fugientes. Ij autem descendentes oppugnantes populum, vicerunt & instituerunt oligarchiam.

g Euenit autem idem & circa Cumam in democratia quam dissoluit Trasimacus.

h Fere autẽ, & in alijs videbit vtiq; aliquis cõsiderans trãsmutationes hoc modo se habentes. Quandoq; quidẽ. n. vt dona habeant iniusta facientes, insignes coadunãnt, vel substãtias æque partiales facientes, vel redditus sacrificijs. Quandoq; autem criminantes vt habeant depopulari possessiones diuitum.

i In antiquis autem quando erat idem Demagogus, erat & dux exercitus, in tyrannidem fiebat transmutatio, fere enim plurimi antiquorũ tyrannorũ ex demagogis facti sunt.

k Causa autem quare tunc quidem fiebat, nunc autem non, quia tunc quidem demagogi erant ex militantibus. Nondum enim erant differti loqui. Nunc autem rethorica augumentata, qui possunt loqui fiunt Demagogi, propter inexperientiam autem bellicorum, non superponuntur, nisi alicubi aliquid breue fiat tale.

uẽt multitudinẽ cõtra diuites, declarat p̃p quã causam hoc fa ciũt, & dicit q̃ fere in oibus alijs apparebit, si aliqs cõsideret, q̃ trãsmutaẽ popularis status, hoc modo. {p̃p malitia ducũ populi illi. n. mouẽt multitudinẽ cõtra diuites, vel vt dona habeãt a diuitibus p̃p iniustitiã, vt. s. diuites p̃p iniuriã moueantur ad redimendũ vexationẽ suã, vel a multitudine oderẽte ipsos diuites, & tũc cõtingit q̃ diuites propter istã iniuriã coadunẽtur. Quandoq; autẽ hoc faciunt, vt possessiones sint æquales, vt p hoc de possessiõibus diuitum possint aliquid habere, vel vt eorũ redditus muneribus publicis subijciantur. Quandoque autem imponũt crimina diuitibus, vt p hoc relegentur a ciuitate, & a populo cõficẽtur possessiones ipsorum. Sicut enim dictũ fuit superius, isti duces populi adulatores sunt, & ideo faciunt ea quę placẽt multitudini, propter qđ multũ lucrũ afferũt. Deinde cũ dicit.

i ¶ Declarat in quã Rempu. magis antiquitus fiebat trãsmutatio popularis status, quoniam in tyrãnidẽ, & primo proponit. Secundo probat cum dicit. {Causa autem &c.} In prima dicit, quòd in antiquis temporibus, qñ dux populi erat dux exercitus, popularis status trãsmutabatur in tyrannidem, vt frequentius, quia fere plurimi antiquorum qui fuerant tyranni, ex ducibus populi facti sunt. Deinde cum dicit.

k ¶ Assignat tres rationes eius quod propositum est, & secundum hoc diuiditur in tres. Secũda ibi. {Fiebant autem tyrannides &c.} Tertia ibi. {Adhuc autem &c.} In prima dicit, q̃ ea quare antiquitus trãsmutabant in tyrãnidẽ & modo non, est, quia antiquitus duces populi assumebãtur ex militantibus, isti. n. erãt magis differeti & facũdi q̃ alij, qa exercitati, & quia rhetoricam habebãt. Hoies aũt nõ erãt cõmuniter potẽtes loq, qa nec cõiter habebatur rethorica, & io illũ q̃ magis erat facundus & discretus, & exercitatus in bello eligebant in principem. Ille autẽ solus principans postmodum tyrannizabat, & sic mutabatur popularis status in tyrannidem, sed modo non sic est, quia rhetorica

augmentata est, & multi nouerunt eam, & ideo quicumque post F sunt loqui & disserti sunt, hunc duces populi, sed quia nō exercitati sunt in bellicis, non audent inuadere principatum, ita vt aliquis solus principetur, nisi accidat, quòd sit aliquis diserētus & facundus præ aliis & exercitatus in bellicis. Deinde cū dicit.

1 ¶ Ponit secūdam rationem, & dicit, q̄ antiquitus plures erant tyrānides quàm modo. Et ratio erat, quia magni principatus committebantur aliquibus, sicut in Mileto ex prytanea, multorum enim & magnorum erat dominus prytannus.

l Fiebant autē tyrannides priꝰ, magis quàm nunc, & quia magni principatus committebantur aliquibus, sicut in Mileto ex prytanea, multorum enim & magnorum erat dominus prytannus.

m Adhuc autem, quia non magnæ erant tunc ciuitates, sed in agris habitabat populus, occupatus existens operibus, optimates populi, quando bellicosi erant, tyrannide pręferebantur. Omnes autem hoc faciebāt credidi a vulgo, persuasio autem erat inimicitia ad diuites, velut Athenis Pisistratus seditionem mouit aduersus Pediacos, & Teagenes in Megaris diuitum pecora occidens, capiens iusta H fluuium pascentes, & Dionysius accusās Daphnæum & diuites dignificatus est tyrannide propter inimicitiam, creditus tamquàm popularis existens.

n Transmutantur autem & ex prima democratia in maxime nouam, vbi enim eligibiles qui dem principatus, non autem ab honorabilitatibus, eligit autem populus. Demagogi qui studēt principari, ad hoc insistunt vt I populus sit dominus legum.

o Remedium autem, vt nō fiat velut minus fiat, tribus ferre principes, sed non omnem populum. Democratiarum quidem igitur trāsmutationes omnes ferè fiūt propter has causas.

LECTIO V.

K Ligarchiæ autem transmutātur, maxime propter duos modos manifestissimos.

in popularem statum nouum, in quo tota multitudo dominat secundum sententiam, non secundum leges, & non principatur aliquis secundum aliquam honorabilitatem. Fit autē transmutatio isto modo. Cum enim populus in tali Repu. potestatē habeat in electione, duces populi qui principari intendunt, sua de creta proponunt, q̄ multitudo debeat principari, quia melior ē quàm aliquis de multitudine, & ideo melius est principari totam multitudinem, quàm aliquos. Populus autem libēter audit isti allegationē, & ideo instituit, q̄ tota multitudo principetur secundū legē, & dicitur ista popularis status nouus. Deinde cum dicit.

o ¶ Tangit remedium contra illum modū transmutandi popularem statū, quia ista species in quam fit talis transmutatio pessima est, & dicit q̄ remediū ne fiat huiusmodi popularis status vel vt minus fiat, est sustinere & procurare, q̄ vna tribus eligat, ita q̄ vna tribus modo eligat, deinde alia, & sic deinceps, & non tota multitudo. Minor enim est vna tribus quàm tota multitudo, & ideo melius est eligere tribus quàm totā multitudinē. Dicebat cū superius Philosophꝰ quòd tota multitudinē eligere contingit dupliciter. Vno modo diuisim, vt modo vna tribus, deinde alia, ita q̄ oēs partes obtineant electionē diuisim. Alio modo coniunctim: & quia primum potest haberi accipiendū est magis. Et cōcludit q̄ propter istas causas ferè fiunt oēs transmutatiōes statꝰ popularis.

Tyrannides certe frequentius fiebant prius quàm nunc, & propter magnas potestates quibusdam cōmissas, ceu Mileti ex consulatu, multarum enim ac magnarum rerum potestatē habebat consul.

Ac etiam ob id, quia tunc urbes nō erant magnæ, sed rure homines habitabant, ocium agentes, præterquam ab agris. Qui autem patroni erant in populis cum uiri militares essent, tyrannidem inuadebant, idque agebant omnes præstita sibi prius fide a populo, quæ acquirebatur ex inimicitia ad uersus opulentos, ut Athenis Pisistratus per factionem contra Pediacos sustepsam, & Megaris Theagenes, armentis opulentorum occisis, quæ iuxta fluuium reperierat pascentia. Et Dionysius accusans Daphnæum & diuites, meruit tyrannidem Syracusis obtinere, propter inimiciti am nobilitatis sibi fide a populo præstita, quasi popularis esset.

Mutantur etiam Respu. ex consueta gubernatione in ultimam speciem popularitatis. Cum enim per electionem sunt magistratus, non tamen a censu. Eligit autem populus ambientes populum, magistratuum gratia, cōvem deducunt, ut sit populus dominus etiam legum.

Remedium autem ne hoc omnino fiat, uel ut minus fiat, illud est, ut tribus quidem magistratum eligant, non populus uniuersus. Popularium igitur statuum mutationes ferè omnes p̄ has fiunt causas.

LECTIO VI.

Aucorum autem gubernationes mutantur per duos maxime modos manifestissimos.

Postquam determinauit Philosophus causas seditionis & transmutationis status popularis, in parte illa determinat causas transmutationis, & seditionis status paucorum in particulari, & diuiditur in partes duas. In prima tāgit modos, quibus trāsmutatur status paucorum. In secunda recapitulat, ibi. {Oligarchiæ quidem igitur &c.} prima in duas. In prima ponit modos per se, quibus transmutatur status paucorum. In secunda ponit vnum modum accidentalem, ibi. {Fiunt autem &c.} Prima in duas. In prima proponit, quòd duo sunt modi quibus transmutatur. In secunda prosequitur, ibi. {Vnū quidem si iniusta &c.} In prima dicit quòd status paucorum, transmutantur secundū duos modos, qui sunt valde manifesti, transmutantur enim propter dissensiones diuitum inter se, & propter dissensionem pauperum ad diuites. Deinde cum dicit.

b ¶ Prose-

b ¶ Prosequitur & primo primum. Secundo secundum, ibi. {Habet autem} In prima dicit q̄ propter vnum transmutatur status paucorū, scilicet si diuites principantes opprimant multitudinem iniusta faciendo, cum enim grauatur multitudo, insurgit contra diuites & expellit eos, & sic corrumpit statū paucorum. Quæcumq; enim sit multitudo, si præsens & vnanimis sit sufficiens est ad expulsionem diuitum, & corruptionē status paucorum, & maxime si populus vnum ex paucorum numero eligat, & decem faciat, sicut factū fuit in Naxo, vbi Lygdamꝰ assumptus fuit in Præsidem ex paucorum statu, qui postmodum tyrānizauit super illos Naxeos. Deinde cum dicit.

c ¶ Prosequit aliū modum, qui est propter seditionem diuitum inter se, & diuiditur in septem secūdum q̄ sunt septem modi. Secunda, ibi. {Trāsmutata autem fuit &c.} Tertia ibi. {Mouentur aūt Oligarchiæ &c.} Quarta ibi. {Adhuc autē, &c.} Quinta ibi. {Dissoluuntur autē &c.} Sexta ibi. {Fiunt etiā &c.} Septima, ibi. {Multę autem &c.} In prima dicit, q̄ principatus paucorū potentię patitur seditionem ab aliis diuitibus. Contingit enim quandoque q̄ illi diuites qui nō sunt in principatu corrūpāt Rempu. Et hoc accidit quando illi qui principātur sunt pauci, sicut accidit i Massalia, & in Histro & in Heraclea, & in q̄busdam aliis ciuitatibus. Contingit enim in illis q̄ illi diuites qui non principabantur exiuerunt ciuitatem, vel propter iniuriam illatā eis, vel propter inuidiam, & erant extra ciuitatē donec possent transmutare antiquiores fratrum principantes & postmodum iuniores, similiter enī pater & filius nō principabantur, sed pater tantum vel filius tantum, nec duo fratres simul, sed vnus tantum, videlicet antiquior, & maxime ac eidebat in illis ciuitatibus, in quibus paucorum patritia illustrior erat, & sic accidit in Histro, vbi propter dissensionem diuitum ex prædictis causis exortam, mutatus est status paucorum in popularem, & similiter in Heraclea a paucioribus ad sexcentos propter eandem causam transmutatus est. Deinde cum dicit.

b Vnum quidē si iniusta agant in multitudine. Omnis.n. sit pręses sufficiens. Maxime aūt quādo ex ipsa Oligarchia accidit fieri præsidē, sicut in Naxo Lygdamus, qui & posterius tyranni zauit super Naxios.

c Habet aūt & qui ex aliis principatus seditionis differentias. Quandoq; quidem.n. ex ipsis diuitibus non existentibus aūt in principatibus fit dissolutio, q̄n pauci valde fiūt qui in honoribus, velut in Massalia & in Istro, & in Heraclea, & in aliis ciuitatibꝰ accidit. Qui.n. non participabant principatibus euacuabant donec transmutarent seniores prius factū, posterius autem minores iterum. Non.n. principātur alicubi quidē simul pater & filius, Alicubi autē senior & iunior frater, Et in eo quidē magis politica facta fuit Oligarchia. In Istro autē ad demū remissa fuit. In Heraclea autē ex paucioribus ad sexcētos venit.

d Transmutata autē fuit & in Gnido Oligarchia ipsis insignibus seditionē facientibus ad se ipsos pp paucos participare, & sicut dictū est, si pater filiū non participare, neque si plures fratres, sed aut seniſſimū. Insurgēs enim populus seditionē agentibus, & accipiens præsidē ex insignibus, inualescēs obtinuit. Debile.n. quod seditione diuisum, & in Erythres autē in Oligarchia reginarum in antiquis temporibus, quāuis bene curam habētibus iis qui i politia, tamen pp a paucis regi indignatus populus, transmutauit politiam.

e Mouentur autem Oligarchiæ ex ipsis & propter contentione demagogizantium.

f Est.n. Demagogia dupliciter. Hæc quidē inter ipsos paucos. Insit.n. Demagogus & si omnino pauci sunt, velut in triginta Athenis qui circa Chariclea habuerunt triginta demagogizantes, & in trecētis qui circa Phry

A d ¶ Ponit secundum modum & dicit, q̄ in Gnido ciuitate trā smutata fuit paucorum potentia propter hoc, q̄ diuites inter se fecerunt dissensionem. Cum enim pauci essent principantes & plures diuites non principantes, fecerunt seditionem. Cum.n. pater principaretur & filius non posset, mouebat seditionem filius contra patrem: iterum cum plures fratres non possint principari, sed senior minor mouit seditionem aduersus fratrē seniorem. Ipsis autē dissentientibus, multitudo grauata propter eorum seditionē insurrexit contra illos, & obtinuit, & assumpsit sibi in principem vnum ex illis: cū enim diuites sint diuisi nō possunt obtinere contra multitudinem, nam quod diuisum est propter seditionem debile ē: omnis enim virtꝰ diuisa minor est seipsa vnita, similiter & apud Erithrienses cū esset status paucorū regiarum vrbium antiquitus, quāuis principantes bene regerent illos, qui erant in Repub. tum quia pauci erant, populus indignatꝰ insurrexit & transmutauit Rēpubi. paucorum. Deinde cum dicit.

Vnum quidē si iniuriis afficiant multitudinem, quilibet enim patronus sufficit, & maxime si ex numero paucorū dux aliquis existat, quemadmodum in Naxo Lygdamus, qui tyrannidem postea inuasit.

B *Habet autem etiam ex aliis initium seditionis differentias. Quandoque enim ab ipsis opulentis qui magistratibus non honorantur, magistratibus fit dissolutio, cum perpauci sint illi, qui dignitates usurpant, ut in Massaliensibus, & in Histro, & apud Heracleā, & in aliis ciuitatibus accidit. Honores enim ab honoribus, exclusi res nouas moliri non cessant, quoad ipsi quoque honorentur: primo quidem seniores ex fratribus, deinde iuniores, quibusdam enim locis non simul ad Rempub. gubernandam recipiuntur filius & pater. Alicubi uero frater senior ac iunior, & ibi paucorum potentia ciuilior est; in Histro autem ad popularem recidit, apud Heracleam uero, a paucioribus ad sexcentos.*

Mutata est etiam Gnidi paucorum potentia, seditione inter nobilitatem ipsam coorta, ex eo quòd pars eorum ab honoribus excludebatur. Siquidem pater filium impediebat, & frater fratrē nec nisi qui senior foret, honorabatur. D *Insurgens enim populus per illorum discordiam, ac ducem nactus, ex ipsa nobilitate petitum, imbecillis enim ad uersa pars erat, & apud Erythrienses in paucorum gubernatione regiarum urbium antiquis temporibus, licet dili genter curarent qui in gubernatione illarum uersabantur, tamen quia pauci erant, non tulit populus, sed Rempub. mutauit.*

Mutantur etiam paucorum gubernationes ex seipsis propter factiones ipsorum, qui plus posse apud populū E uolunt.

Hoc autem dupliciter fit. Quando que enim sibi asciscunt & coniungunt alios ex ipso numero paucorum, ut Athenis in triginta illis fecit Charicles, & in quadringentis Phrynicus. Quandoque uero ipsi qui sunt ex paucorum numero, uendicat sibi plebem

Phrynicus cum essent quadringenti, sic enim eos diuidens mutauit eorum statum. Alio modo quando pauci præpotentes cōciliant sibi plebem, sicut contigit in Larissa ciuitate. In illa principantes habentes custodiam ciuium, quia eligebantur a populo, & colendo plebem regebant ipsam, similiter in aliis gubernatio-

gubernationibus paucorum in quibus ipſi potentes, qui poſſũt gerere magiſtratum non eligunt ſeipſos ad magiſtratus: ſed permittitur cuibus electio, vel plebi: ita tamen ꝙ ſecundum magnos cenſus vel ex determinato alio genere fiat electio: vt Abydis, & ſimiliter ipſi qui rempu. gubernant non iudicant: ſed hoc permittunt plebi eã colendo. Vt igitur eorum ſuffragia promereri poſſent: cum & electio & iudicia ad plebem ſpectent, nichum eodẽ modo, aut quando turbã demagogizant qui in Oligarchia ſunt, velut in Lariſſa ciuiũ cuſtodes, ꝓpter eligere ipſos vulgus demagogizabãt & in quibuſcunq; Oligarchiis nõ iſti eligũt principatus ex qbus principes sũt, ſed principat' qdẽ ex honoris abilitatibus magnis ſunt ac in ſocietatibus, eligunt autẽ qui ad arma, vel popul', qđ qui dẽ in Abydo accidit & vbi prætoria non ex politeumate ſint. Demagogizantes aũt aduerſus iudicia tranſmutant politiam, quod quidẽ & in Heraclea quæ in Ponto, factum fuit.

g Adhuc autem, quãdo aliqui ad pauciores trahunt Oligarchiam. Qui enim quærũt quod æquale, coguntur inducere populum adiutorem.

h Fiunt autem tranſmutationes Oligarchiæ & cum conſumpſerit propria miuentes impudice, etenim qui tales innouare q̃runt, & aut tirãny de preferũtur ipſi, aut diſponunt alium, ſicut Ipparinus Dionyſiũ in Syracuſis, & in Amphipoli, cui nomen erat Cleotinus aduenas Chalcidẽſium induxit, & cũ veniſſent, ſeditioſe mouit ipſos aduerſus diuites, & in Aegina qui actionem ad Charetam egit conatus eſt tranſmutare politiam ꝓpter talem cauſam. Quandocunque quidẽ igitur mox conatur mouere aliqd, quandoq; aũt furantur cõmunia: vnde ad ipſos ſediciones agũt, aut iſti, aut qui pugnant aduerſus iſtos fures, qđ quidem accidit in Appollonia, ea quæ in Ponto.

i Concors aũt Oligarchia non facile corruptibilis ex ſe ipſa, ſignum aũt quæ in Pharſalo politia. Illi .n. pauci exiſtentes multorum domini ſunt, quia vtuntur ſe ipſis bene.

k Diſſoluuntur autem & quãdo in oligarchia alteram oligarchiã inducunt, hæc autẽ eſt quãdo toto populo exiſtente, maximis principatibus non participant qui pauci omnes, quod quidem in Elide accidit aliquando, politia enim per paucos exiſtente ſenum, pauci omnino fiebant, propter perpetuos eſſe nonaginta exiſtentes & propter electionem poteſtatiuam eſſe & ſimilem ei quæ in Lacedæmonia ſenum.

l Fit autem tranſmutatio Oligarchiarum & in bello & in pace. In bello quidem propter diſcredentiam ad populum, militibus coactis vti, cuicumque.n. manus iniecerũt, iſte ſepe fit tyrannus, ſicut in Corintho Timophanes, ſi autem plures iſti amplius acquirunt potẽtatum. qui autem hoc formidant tradunt multitudini politiæ, quia compelluntur populo vti.

m In pace autem propter diſcredentiam adinuicem immittunt cuſtodiã militibus & principante Meſidio qui aliquando fit dominus amborũ, quod qui dem accidit in Lariſſa in principatu Aloadorum circa Samum & in Abydo in ſodalitatib' quarum vna erat quæ Iphiadæ.

n Fiunt autem & ſeditiones & ex circunueniri alios ab alijs ipſorum qui in Oligarchia, & ex diſſidere penes nuptias vel ſentẽtias, puta ex nuptiali quidẽ cauſa, quæ pri' dictæ, & Oligarchiã quæ in Eretria equeſtrium Diagoras diſſoluit iuſta paſſus circa nuptias. Ex iudicio autẽ prætorii quæ in Eraclea ſeditio facta fuit, & in Thebis ex cã adulterii, iuſte quidem, ſeditionaliter autem facientibus punitionem, iis quidem in Eraclea contra Euritionem, iis autẽ qui in Thebis contra Archiũ, vicerũt .n. ipſos inimici, quare excepẽrunt in foro in Cyphone.

o Multæ autem & propter valde deſpoticas eſſe Oligarchias tempore pacis corrumpitur paucorum ſtatus propter diſſidentiam diuitum adinuicem: quia enim diuites diſſidũt de ſe inuicem, muniunt ſe ponendo cuſtodiam multam in munitionibus contra inuicem, & tunc contingit quòd populus grauarãs propter diſſenſionem ipſorum inſurgit contra ipſos, & contingit ꝙ aſſumit vnum, & ille fit princeps, & dominus diuitum & populi, ſicut in Lariſſa ciuitate accidit in principatu Aleuadẽ ſium: & circa Abydũ ſocietatem in ciuitatibus, quarũ vna fuit eorũ q̃ dicunt Iphidi, dicti a loco illo, vel regione diſſentiẽtibus diuitibus inſurrexit populus, & fecit vnum prætidem. Deinde cum dicit.

n ¶ Ponit ſextum modũ. Et dicit quòd fiũt ſeditiones, & trãſmutationes paucorũ potẽtiæ propter hoc, quòd illi qui principãtur circumueniũt alios, cũ enim populus videt ſe deceptũ a diuitibus, indignat, & mouetur cõtra ipſos faciens ſeditionẽ, & contingit ꝙ tranſmutet Rempu. illã. Similiter fit tranſmutatio ꝓp diſſenſiones quę fiũt ꝓp nuptias, vel iudicia: ꝓp diſſenſiones quidem, quæ in nuptiis ſiunt, de quibus dictũ eſt pri', ꝙ cum quidã deſpõſaſſet quandam nolens eã accipere, ductus conſilio cuiuſdã contigit ꝙ ſeditio facta fuit. Similiter paucorum potentia quæ erat in Eretria ciuitate Diagoras princeps equeſtrium diſſoluit ꝓp iniuriam ſibi illatam circa nuptias. Similiter i ciuitate Heraclea facta fuit ſeditio ꝓp ſententiã datam a iudice contra quendam. Similiter Thebis fuit ſeditio ꝓpter quoddam iudicii adulterii. Et quãuis iſte iuſte moueretur, tamen mouebãtur ſeditionaliter per ſeditionem faciendo violentiam, ſicut & i Heraclea ciuitate, q̃dam moti fuerũt cõtra quendam, cui nomen erat Euectio. Et quamuis iuſte mouerentur, tamẽ ſeditionaliter mouebantur. Similiter in Thebis ciuitate quidã moti fuerunt circa Archiũ ꝓp inuidiam: ꝓp diſſenſiones quidem, quæ in nuptiis ſiunt, de quibus dictũ eſt pri', ꝙ cum quidã deſpõſaſſet quandam nolens eã accipere, ductus conſilio cuiuſdã contigit ꝙ ſeditio facta fuit. Similiterpaucorum potentia quæ erat in Eretria ciuitate Diagoras princeps equeſtrium diſſoluit ꝓp iniuriam ſibi illatam circa nuptias. Similiter i ciuitate Heraclea facta fuit ſeditio ꝓp ſententiã datam a iudice contra quendam. Similiter Thebis fuit ſeditio ꝓpter quoddam iudicii adulterii. Et quãuis iſte iuſte moueretur, tamen mouebãtur ſeditionaliter per ſeditionem faciendo violentiam, ſicut & i Heraclea ciuitate, q̃dam moti fuerũt cõtra quendam, cui nomen erat Euectio. Et quamuis iuſte mouerentur, tamẽ ſeditionaliter mouebantur. Similiter in Thebis ciuitate quidã moti fuerunt circa Archiũ

ut apud Lariſſam nobilitas plebem colebat, ex eo quia per plebem fiebat electio magiſtratus illius, qui cuſtodia Reipub. vocabatur, & in quibuſcunque gubernationibus paucorum, non illi ipſi eligunt ad magiſtratus, qui & gerere illos poſſunt, ſed ex cenſibus magnis tribuuntur, uel ex aliquo corpore. Electio tamen eorum per ciues fit, uel per plebem. ut Abydi, & ubi iudicia non ſunt ex his, qui Rempubl. gubernant colendo plebem, quo eorũ ſuffragia promereantur. Rempub. mutant, ut apud Heracleam contigit, quæ eſt in Ponto.

Quod idem accidit quando in gubernatione paucorum quidam exiſtentes, ad pauciores etiam Rempub. trahunt. Pares enim cæteris eſſe quærentes, compelluntur populum in ſui auxilium adhibere.

Fiunt etiam mutationes in gubernatione paucorum, quando prodigaliter miuentes qui gubernant, per luxuriam patrimonia conſumpſerunt, optant. n. res nouas huiuſmodi homines, Tyrannidemque uel ſibiipſis, uel alteri affectant, quemadmodum Hipparinus Dionyſium Siracuſis, & Amphipoli Cleotimus, Chalcidenſes colonos ſuperinduxit, & cum uenissent ſeditionẽ cum illis contra diuites fecit, & in Egina qui negocium illud Chareti Atheniẽſi confecerat, res nouas molitus eſt, propter huiuſmodi cauſam. Hi ergo homines conſumptis patrimoniis, aut res nouas commouent, aut Rempub. furtis expilant. Itaque ſeditiones aut ab ipſis, aut ab illis concitantur, qui eorum furta nõ tollerant, ut Apolloniæ, quæ eſt in Ponto accidit.

Concors uero ſi ſit paucorum gubernatio ex ſeipſa non facile interat, huius ſignum eſt apud Pharſalum urbem Reipu. ſtatus, pauci ſiquidem in ea ciuitate gubernatores multorũ ſunt domini, qui ipſi inter ſe rectẽ ac debito more ſe gerunt.

Euertuntur etiam quando in paucorum gubernatione aliam paucorum

principantes, & ſint alii viri diuites & inſignes, qui non participant principatibus. Videntes enim quòd nõ attingunt ad principatum, reputant ſe contemptos: & ideo mouent ſeditionem, & reducunt illum paucorum ſtatum ad communiorem magis, in quo plures diuites quàm prius principantur, ſicut accidit in Elide ciuitate, Reſpu. enim ipſorũ regebatur per paucos. Cuius ratio poterat eſſe, qa illi qui erant principaliores in Reipu. regimine, erant tantum nonaginta, & principatus eorum perpetuus erat. Et iterum aliquo decedente, alii habebant poteſtatem altũ eligendi. Vnde frequentius eligebant amicos & notos, ſicut fiebat in Repu. Lacedæmoniorũ, de qua dictum eſt in Secundo huius, propter ꝙ alii videntes ſe contemptos, mouerunt ſeditionem, & mutauerunt Remp. in magis communem ſtatum paucorum. Deinde cum dicit.

l ¶ Declarat, quando fit magis trãſmutatio, & primo declarat quòd fit tempore belli. Secundo quòd fit tempore pacis, ibi (In pace autem.) In prima dicit ꝙ trãſmutatur paucorũ ſtatus tempore belli, & tempore pacis: & tempore belli ꝓpter hoc quòd diuites diffidunt de multitudine. Multitudo enim inuidet diuitibus, & reputat ſe contemni propter hoc quòd nõ reputatur ab eis. Ipſi autem contemptiodiũt eos. Vnde rationabiliter hoc præſentientes, diffidunt de eis, & tamen oportet quòd ipſi militantes contra aduerſarios vtantur multitudine habente potentiam. Cogitant etiã quòd quemcumque multitudo eleuauerit in principem ſibi dans poteſtatem eidẽ, ille principabiẽ, ſicut accidit i Corintho quòd multitudo inſurrexit & aſsũpſit ſibi vnum tyrannum cui nomen erat Timophanes, & iſte fuit princeps illorũ. Si autem plures aſsũpſerit, iſti magis erũt domini, & facili' maiorem habentes poteſtatem, & quia diuites riment iſta tradunt dominium Reipub. multitudini, ne totum amittant, propter enim bellum oportet eos vti multitudine, poſſet enim contingere ꝙ aduerſarii præualerent & quòd amitterent poſſeſſiones ſuas. Deinde cũ dicit.

m ¶ Declarat, qualiter corrumpitur tempore pacis, & dicit ꝙ

gubernationem efficiunt, id eſt, quando eorum ad quos pertinet gubernatio Reipu. qui pauci ſunt ſelectio quadã fiat, neque habilitas eſt oibus ad maximos magiſtratus dignitateſq; poſſe aſſumi. Q d apud Eliden vrbẽ quadoq; contigit, nam cũ paucorũ eſſet gubernatio Reipub. admodũ pauci eorũ ad ſenatorii ordinẽ, quæ erat ꝑpetua dignitas, peruenire poterant, ob id quod erat potentium hic ordo, ac perſimilis Lacedæmoniorum ſenatui.

Fit autẽ mutatio gubernationis paucorum, & in bello & in pace. In bello quidem, quòd populo diffidentes cõducto milite uti compelluntur, & qui illis præficitur ſæpe tyrannus euadit, ut Corinth. Timophanes, quod ſi plures præficiuntur ipſi ſibi potentiam parant. Interdum uero iſta formidantes qui regunt populum, recipiunt ad Reipub. communionem, quoniam neceſſitas cogit populo uti.

In pace autem propter diffidentiã quam inter ſe habent conductis militibus cuſtodiam tradunt, præficiuntque illis uirum aliquem, qui ad neutram partem magis inclinare uideatur. Aſt iſte ſæpe fit dominus partis utriuſque, quod accidit in Lariſſa urbe Aleuadẽ ſibus Rempub. apud Samum tenentibus, & apud Abydum tempore ſodalitatum, quarum una erat Ipbiadi.

Oriuntur etiam ſeditiones per excluſionem aliorum ab aliis factam, eorum ipſorum, qui ſunt in paucorum gubernatione, quando de nuptiis, uel de iudiciis concertant, quemadmodum de nuptiis ſupra diximus. Et in Eretria paucorum gubernatio equitum ſublata eſt per Diagoram, qui affectus iniuria fuerat ex nuptiis. Ex iudicio autem apud Heracleã ſeditio extiit, & Thebis ob adulterii iudicium. Atqui utroq; in loco nõ iniuſta fuerat accuſatio, ſed ꝓ factionem pœna nimis exaſperata, apud Heracleã quidem aduerſus Euectionẽ. Thebis uero aduerſus Archiũ, quem inimici peruincentes, in foro ligari, ac ceruicem eius anulo ferreo includi fecerunt.

Sæpe etiam paucorum gubernationes diſſolutæ fuerunt ob nimiam domi

quendã, contendebant. n. cum inimicis & volebant inimici in foro, ꝙ ligaretur in foro, & quãuis iſti mouerentur iuſte, tamen mouebantur ſeditionaliter. Deinde cum dicit.

o ¶ Ponit ſeptimum modum. Et dicit ꝙ aliquando corrumpitur ſtatus paucorum, quia valde dominatiuus eſt, & principantes

K. ¶ Ponit quintum modum, & diuiditur in duas. In prima ponit modum illum. In ſecunda declarat quando fit tranſmutatio paucorum potentiæ ſecundum hunc modum, & alios magis ibi. {Fit autem tranſmutatio} In prima dicit quòd contingit aliquando paucorum ſtatum tranſmutari, quando fit tranſmutatio a ſtatu paucorum aſſueto ad alium magis communem & paucorum. Hoc autem contingit quando ſunt pauci

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Bibliotecas

enter domini, quia enim volunt vti subditis, sicut seruis, contingit eos contristari & insurgunt contra eos & assumentes sibi vnum ex illis expellunt altos & corrumpunt paucorum potentiam, sicut corrupta fuit paucorum potentia, quę fuit in Gnido & ista quæ erat in Chio, quia principantes volebant vti eis sicut seruis, propter quòd insurrexerunt, & mutauerunt Rem publicã. Deinde cum dicit.

p ¶ Declarat, qualiter corrumpitur status paucorum per accidens. Et dicit quòd status paucorum, & Respub. transmutantur quandoq; ab euẽtu, & secundum accidens. Et hoc contingit, quando illi qui principantur principatu consiliatiuo vel iudicatiuo, secundũ aliquam honorabilitatem determinatam principantur, puta cum determinatur quantitas diuitiarũ, quam habentes licitum est attingere ad principatum. Contingit enim aliquando, vbi determinata est & statuta honorabilitas secundum quam principãtur & in statu paucorum pauci, & in Respub. medii, postmodum multos vel omnes venire ad illam honorabilitatem, & hoc existente fælicitate, vel propter pacem, vel propter aliã bonam fortunam, ita vt omnes digni sint omnibus principatibus, omnibus autem principantibus fit status popularis, quare transmutatur status paucorum in popularem ab euentu. Similiter est de Republica. Hæc autem transmutatio quandoque fit paulatim & latenter, quandoque autem celeriter. Deinde cum dicit.

q ¶ Recapitulat, & dicit qꝑ propter istas causas quæ dictæ sũt, paucorum status trãsmutantur, & sustinẽt seditiones. Vlterius dicit qꝑ status popularis transmutatur i statum paucorũ, quãdoque vero econtrario. Aliquando vero non est transmutatio Reipub. in aliam Rẽpubl. secundum genus, sed secundum speciem aliam, vel modum illius, velut quãdo status popularis in quo dominatur aliquis secundum leges transmutatur in illum in quo dominatur tota multitudo, vel aliqui secundum sententias & voluntates, non secundum leges. Similiter se habet de paucorum potentia,

ab iis qui in politia contristatis dissolutæ sunt, sicut quæ in Gnido & quæ in Chio Oligarchia.

p Fiunt autẽ & ab euentu transmutationes, & vocatæ politiæ, & Oligarchiarũ, in quibuscumque ab honorabilitate consiliãtur & iudicant & principatibus principantur. Sepe.n. primo statuta honorabilitas ad præsentia tẽpora vt participent in Oligarchia quidẽ pauci, in politia aũt medii facilitate facta ꝓꝑ pacem vel ꝓꝑ aliã aliquam bonam fortunã accidit easdẽ possessiones fieri dignas multiplicata honorabilitate, vt oẽs omnibus participent, quandoq; quidẽ paulatine & secundũ modicum facta transmutatione & latẽter, quãdoque autem & celerius.

q Oligarchiæ quidẽ igitur transmutãtur & seditiones sustinẽt propter tales causas. Totaliter autem & Democratiæ & Oligarchię transeunt, aliquando nõ in cõtrarias politias, sed in eas quę in eodẽ genere, puta ex legibus Democratieis & Oligarchicis ĩ eas q̃ dominæ, & ex iis in illas.

LECTIO VI.

IN Aristocratiis autem fiunt seditiones hæ quidem propter paucos participare honoribus, qđ quidem dictum est mouere & Oligarchias propter Aristocratiã esse aliqualiter Oligarchiam. In ambabus enim pauci qui principantur non tamen propter idẽ pauci, quoniã videtur propter hoc & Aristocratia Oligarchia esse, maxime autem hoc accidere necessariũ quando fuerit multitudo astutorum tamquam similis sm̃ virtutẽ, velut in Lacedæmonia qui dicebãtur Partheniæ, ex similibus erant, quos depredãtes cum insidiati fuissent emiserunt Tarentũ inhabitare.

LECTIO VI.

OSt quam Philosophus determinauit causas seditionis & transmutationis status popularis & paucorũ, nunc determinat causas seditionis & transmutationis optimatum & Reipub. distinctæ contra alias. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda concludit quiddam commune omnibus, ibi. Omnes autẽ soluunt &c.} adhuc prima in duas. In prima assignat causas huius modi transmutationis. In secunda declarat propter quã causam quandoque latẽt huiusmodi transmutationes, ibi.{ Maxime autem latẽt &c.} prima in duas, quia duo erant modi optimatum, vn⁹ simplex, alter mixtus. Primo declarat causas & principia seditionis, & transmutationis simplicis status optimatum. Secundo mixti & cum hoc Reipub. ibi. Soluitur autem maxime &c.} Prima in quinque secundũ, quod ponit quinque modos quibus fit seditio, & transmutatio simplicis status optimatum. Secunda, ibi.{ Aut quando aliqui &c.} Tertia, ibi {Aut quando virilis &c.} Quarta ibi.} Ad huc autem quando.} Quinta ibi. {Adhuc si quis magnus &c.} In prima dicit, quod in statu optimatum fiunt seditiones quãdoque, qꝑ pauci sunt honorati & principãtes principatu, quod quidem mouebat seditionẽ, vt dictũ est in statu paucorum, status optimatum aliqualiter est status paucorũ. Est autem status paucorũ, quia i vtraque pauci principantur: non tamen propter eandem dignitatem pauci sunt principantes in vtraque, quia in paucorũ statu ꝓpter hoc pauci sunt principantes: quia principatur propter diuitias. Pauci autem sunt diuites, in statu optimatum autem principantur propter virtutem, pauci autem virtuosi sunt, id eo vtrobique pauci sunt principantes. Contingit autem maxime huiusmodi fieri seditiones, quando sunt multi astuti, & quasi similes virtuosis, quia enim astuti sunt, possunt inuenire diuersas vias ad malum finem, propter quod sciunt & possunt mouere seditiones, sicut accidit in Lacedæmonia, quidam enim dicti Partheniæ, idest, honesti, similes existentes virtuosis propter apparentiam temperantiæ, quia non participabant principatu, procurauerũt seditionem,

nationem, non probantibus quibusdã ex ipsis qui gubernabant huiusmodi excessum, ut accidit his qui apud Gnidum & apud Chium per paucorũ potentiam gubernabant.

Fiunt etiam casu mutationes illis, quæ uocantur Respub. & gubernationes paucorum, ubicunque a censu sumuntur ad deliberandum, & iudicandum, & ad cæteros magistratus. Sæpe enim conflituitur primo census ad præsens tempus, ut participent, in paucorum quidem gubernatione pauci, in Repub uero medii fælicitate aliqua superueniente, uel per pacem uel per aliam causam, contingit easdem possessiones multo maioris prætii fieri, ita que omnes efficiuntur habiles ad cunctos Reipub. gradus, dignitatesque suscipiendas. Idque contingit interdum sensim & latenter, interdum celerius.

Paucorũ igitur gubernationes mutantur & seditionem recipiunt per huiusmodi causas, omnino autem & popularis status, & paucorum potentiæ conuertuntur. Interdum non in contrarias species sed in eas quæ sunt proprii generis, ceu ex institutis popularibus & paucorum, in ipsa propria, & ex illis rursus in ista.

LECTIO VI.

IN optimatibus autem seditiones fiunt. Interdum quidem ex eo qꝑ pauci sint bonorum participes, quod in paucorũ gubernatione diximus seditionem mouere. Nam & optimatum gubernatio, quodam modo paucorum est. In utraque enim pauci gubernant. Non tamẽ propter idem pauci, cum uideatur propterea optimatũ gubernatio esse paucorum, maxime uero id accidere necesse est, quando sit multitudo aliter sentientium, quasi similis secũdum uirtutẽ, uelut apud Lacedæmonios bi qui Partheniæ nuncupabantur. Ex similibus enim erant, quos deprehensos res nouas moliri in Coloniam Tarentum misere.

seditione ni, quod alii aduertentes, eos comprehendentes relegauerunt a ciuitate, mittentes eos in Coloniam Tarentum, & ibi inhabitarunt. Deinde cum dicit.

b ¶ Ponit secundum modum dicens, qꝑ aliquando contingit fieri seditionem, quando aliqui magni & non minus virtuosi q̃ principãtes inhonorantur a principantibus aliis inhonorationibus non decentibus eos. Indignari enim mouẽt seditionem, sicut Lysander cum esset magnus & non minor q̃ alii principantes, cum inhonorarentur a regnantibꝰ mouit seditionẽ. Deinde cum dicit.

c ¶ Ponit tertiũ modum. Et dicit, qꝑ iterum fit seditio in statu optimatum & trãsmutatio quando est aliquis virilis & prudens, qui secundum suam estimationem non participat principatu. Talis enim reputans se contemptũ mouet seditionem, sicut Cynadon, qui cũ esset subditus Agesilao, virilis existens, ordinauit qꝑ insurrectio fieret contra Spartiatas, & hoc modo eos opprimere tentauit.

d ¶ Ponit quartum modum dicens, qꝑ aliquando fit seditio in statu optimatum qñ aliqui sunt valde pauperes, alii valde diuites. Tunc enim contingit qꝑ pauperes inuidentes diuitibꝰ, mouent seditionem contra illos, & hoc maxime fit tempore belli, propter quod contingit fieri vt frequẽtius seditionẽ, sicut accidit i Lacedæmonia sub bello contra Messinenses. Pauperes enim tribulati, ꝓpter paupertatem ex bello contingentem mouerunt seditionẽ contra diuites, & voluerunt regionem facere æqualem. Hoc autem dicit esse manifestũ ex dicto Thirtei poetæ, qui hoc dixit in poesi dicta bona diuisio. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit quintum modum, & dicit qꝑ si sit aliquis magnus, vel secundum genus, vel secundum diuitias, vel virtutem, & possit, & adhuc aptus sit fieri maior, & non habeat monarchiã, mouet seditionem. Cum enim iste sit magnus & potens & reputet se maiorem aliis, si non principetur, reputat se contemptũ, & tunc mouet seditionem, sicut accidit in Lacedæmonia', Pausanias .n. qui fuerat dux belli aduersus Medos, & Hanno apud Carthaginenses cum essent magni, & non principarentur, mouerunt seditionem. Deinde cum dicit.

f ¶ Determinat causas & principia seditionis & transmutatio nis optimatum Reipub. mixtæ, & cum hoc Reipub. Et diuidi tur in duas, secundum qꝑ assignat duos modos. Secunda, ibi. {Adhuc autem &c.} Prima in duas. In prima tangit modum il

b Aut quando aliqui inhonorantur magni existentes & nullo minores secundum virtutem ab aliquibus honoratioribus, velut Lysander a regibus.

c Aut quãdo virilis aliquis existens non participat honoribus velut Cinadon qui sub Agesilao statuit insurrectionem in Spartiatas.

d Adhuc quando ii quidẽ egẽt valde, ii autem abundant, & maxime hoc fit in bellis. Accidit autem hoc & in Lacedæmonia sub Mesenaico bello. Palam autem hoc ex Tyrtei poesi vocata eunomia. Tribulati enĩ quidem propter bellum, voluerunt æque partialem facere regionem.

e Adhuc siquis magnus fuerit, & potens adhuc maior esse vt monarchizet, sicut in Lacedæmonia videt Pausanias qui fuerat dux exercitus in medio bello, & in Carchedone Annon.

f Soluuntur autem maxime politię & Aristocratiæ, propter eã quæ in ipsa politia iusti transgressionem.

g Principiũ enim id quod est, non esse mixta bene. In politia quidem Democratiã & Oligarchiam, in Aristocratia autẽ hæc & virtutem, maxime autem ipsa duo. Dico autem duo demũ, & Oligarchiam. hæc autem politiæ tentant misceri, & multæ vocatarum Aristocratiarũ, differunt enim a nominatis politiis Aristocratię hoc, & propter hoc sunt hæ quidem minus, hæ autem magis mansuæ ipsarum. Declinantes enim magis ad Oligarchiam Aristocratias vocant, eas autem quæ ad multitudinẽ politias. Propter quod quidem securiores tales aliis sunt. Valẽtius enim quod plus & magis

Vel quando aliqui inhonorantur cum sint magni, & nihilo inferiores uirtute quam illi qui honores capiunt, quemadmodum Lysander a regibus.

Vel quando uir fortis et magni animi non sit particeps honorum, quemadmodum Cinadon ille, qui coniuratione facta ꝑ Agesilai tempora, Spartiatas opprimere tentauit.

Præterea, cum alii paupertate nimis præmuntur, alii diuitiis abundant, quod maxime in bello contingit, & accidit hoc Lacedæmoniis Messinensi bello. Ostendit hoc etiam Tyrtæus poeta in illo carmine quod inscribitur Bona diuisio. Exhausti enim quidam per id bellum, ac pauperes facti censebãt agros æqua portione ciuibus esse diuidendos.

Insuper siquis magnus, & potens etiam maior fieri, ac solus dominari uelit, ut apud Lacedæmonios uidetur Pausanias ille feciſſe, qui dux belli ad uersus Medos fuit, & apud Carthaginenses, Hanno.

Dissoluuntur autem maxime & Respub. & optimatum gubernationes, propter transgressionem iustitiæ in se ipsis factam.

Huius autem origo est, non bene temperatam simul esse ac permixtã, in Rꝑu. quidem, popularem gubernationem & paucorum. In optimatibus uero ista simul atque uirtutem maxime illa duo, popularem dico atque paucorum. Hæc enim & Respu. conãtur miscere, & multæ illarũ quæ optimates uocantur. Differunt enim optimates ab illis, quæ appellantur Respubl. in hoc, & ob id sunt aliæ earum minus, aliæ magis durabiles. Illas enim quæ magis declinant ad paucorum potentiam, optimates appellant, illas uero quæ ad multitudinem, Respu, uocant. Quapropter tutiores sunt istæ quam aliæ. Fortius enim est id quod plus potest, ac magis acquiescunt,

qꝑ quædam sunt mansuæ magis, quædam minus. Illæ enim q̃ melius mixtæ sunt, magis continuari possunt q̃ quæ minus. Sicut enim in naturalibus mixtum ex aliquibus, quanto melius mixtum est, tanto plus conseruatur in esse, & quanto peius mixtum est & magis inclinatur ad alterum miscibilium, tanto minus, sic est in Rebuspub. Illæ enim quæ bene mixtę sunt, mansuæ sunt magis, & quæ malæ, minus. Illas autem Respu. quæ declinant ad statum paucorum, vocant aliqui optimatum statum, quia in vtraque fit distributio principatus secundum excellentiam & dignitatem aliquam virtutis & nobilitatis, & in vtrisque pauci principantur. Et ideo illæ, quæ inclinant ad status paucorum, dicuntur status optimatum, illæ Respu. quæ declinant ad multitudinem, Respub. communi nomine dicuntur.

Universidad de Deusto
BibliotecaDeusto

Ex quo manifestum est q̄ Respub. communi nomine nomina- F
ta secundum est ō status paucorum & q̄ status optimatum. Et assignat duplicem rationem, vna est, quia in Repu. multitudo dominatur, sed in statu paucorum & optimatum, pauciplus autē potest multitudo q̄ pauci, & fortior est, & ideo magis possunt conseruari q̄ aliæ.

Alia ratio est, quia in Repub. magis fit distributio bonorum, & principatuum secundum æqualitatē q̄ in aliis. In aliis .n. fit distributio secundum excellentia quādam. Homines autē communiter plus appetunt æquale, & iō amant plus homines cōmuniter Rempu. q̄ alias, ex quo sequitur q̄ plus conseruatur, & securior est q̄ aliæ. Si autem aliqui abundent vel in diuitiis, vel in aliis, si Respu. ad excessum inclinet, sicut stat' paucorum ad excessum diuitiarum, & status optimatū aliqui ad excessum generositatis, tunc sequētes motum istius excessus, faciliter iniuriabuntur, volentes superare alios, & tūc fit trāsgressio tuti, q̄ erat probandum. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostēdit, in quas Respu. fit transmutatio earūdem magis. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda manifestat dictum per exemplum, ibi. ‡ Accidit autem &c. ‡ In prima dicit q̄ Respub. totaliter aliquādo transmutatur in illam ad quam declinat magis, vtrisq; augentibus quod suum est, hoc ē impetu volentium transmutare Rempu. augente inclinationem Reipu. & inclinatiōē Reipub. augentem impetum volentium trāsmutare, sicut Respu. declinat ad statū populatem, & quando que in illā transmutatur. Similiter status optimatum ad paucorum statum declinat & in illam transmutatur. Si enim in statu optimatum mixto diuites excedant, & fiat distributio secundum excellentiam diuitiarum, fit status paucorum. Quandoque vero transmutatur in contrarium, sicut status optimatum ad populatem, & Respub. ad statum paucorum. Cum enim status optimatum declinet ad statum paucorum, si diuites excedant, tunc pauperes videntes se grauatos & iniusta sustinentes, insurgunt contra eosdem, & transmutant statum optimatum in statum popularem trahentes ad se. Similiter Respub. transmutatur in statum paucorum, quandoque vero in statum popularem. Sola enim illa bene mansiua est, in qua obseruatur æquale secundum dignitatem, & traditur vnicuique quod suum est. Si igitur in Repub. communi nomine dicta, plus attribuatur pauperibus q̄ diuitibus, & diuitibus non attribuatur secundum suam dignitatem, insurgunt diuites contra Rempub. & transmutant eam in statū paucorum. Deinde cum dicit.

amant æquale habentes, qui autem in abundantiis, si politia det excessum, iniuriari quærunt & supergredi.

h Totaliter autē ad quodcūq; vtique declinauerit politia ad hæc transit vtrisque quod suum augentibus, velut politia quidē ad demum, Aristocratia autem ad Oligarchiam, vel ad contraria, velut Aristocratia quidē ad demum, tamquam enim inuitā patientes trahunt in contrariū qui magis egent, politiæ autem ad Oligarchiā, solum enim mā suum quod secundum dignitatem æquale & id quod est habere quæ ipsorum.

i Accidit autem quod dictum est, in Thuriis. Quia quidem .n. ab āpliori honorabilitate erāt principatus ad vnius trāsiuit & ad principatiua plura, quia qui dem enim regionem totam insignes possidebāt præter legē, politia .n. magis Oligarchia erat. Quare poterant supergredi, populus autem exercitatus in bello factus fuit valētior donec dimitterent regionem quicumq; plus erant habentes.

K Adhuc, quia oēs Aristocraticæ politiæ sunt Oligarchicæ, magis plus occupant qui insignes, velut in Lacedæmonia ad paucos subsitātiæ deueniunt, & licet facere quodcumque voluerint insignibus magis, & curare de quocumque volunt. I

] Propter quod & Locrorū ciuitas periit ex ea quę ad Dionysium cura singulari, quod in Democratia non vtique fieret, neque vtique in Aristocratia bene mixta.

i ¶ Manifestat quoddam dictum per exemplum, ꝙ scilicet Respu. transeat ad Rempu. ad quam declinat. Et dicit, ꝙ illud quod dictum est accidit in Thuriis ciuitate. In illa enim fiebat distributio principatus secundum quandam honorabilitatem generis vel diuitiarum magnam, ita ꝙ pauci attingebant ad ipsum, & postmodum contigit ꝙ mutata fuit, & plures erant principantes, & ꝙ non fiebat distributio principatus secundum rātam honorabilitatē, sed secundum minorem. Cum insignes, & diuites principarē tur, Respu. erat magis pancorū, & ideo poterat facere excessum. Postmodum cū populus esset exercitatus in bello factus fuit potentior & valentior, & insurrexit contra illos insignes & principātes, & maiores habēs diuitias, & compellens eos dimittere regionē, mutauit Rempub. in statum popularem. Deinde cum dicit.

k ¶ Ponit secundū modum seditionis & transmurationis status optimatū. Et primo ponit illum modum. Secundo manifestat per quoddam exemplum, ibi. ‡ Propter quod & Locrorum &c. ‡ In prima dicit, q̄ iterum fit seditio & transmutatio i statu optimatū, quia omnis stat' optimatum mixtus, magis est statu paucorū, & ideo diuites plus habent de bonis cōmunibus quām pauperes. Causa autem quare in statu optimatum plus attribuatur diuitibus est, q̄ in statu optimatum distributio honorū, secundum dignitatē virtutis fit, ita ꝙ qui plus participant virtute plus recipiunt de bonis communibus, sed diuites plus attingunt ad virtutē, vel videntur attingere q̄ pauperes. Habent .n. illud per cuius defectum egeni iniuriantur, scilicet diuitias. Et ideo in statu optimatum plus recipiunt diuites q̄ pauperes. Sicut accidit in Lacedæmonia. In illa enim ciuitate pauci fuerūt diuites & habentes substantias & attingentes ad principatum, in Repub. etiam illa licet facere insignibus quicquid voluit, & curare de quocumque voluerunt. Ex hoc enim ꝙ egeni videbāt diuites plus recipere de bonis communibus q̄ ipsi recipiunt, indignabantur, & contristantur, & insurgunt contra eos, & contingit ꝙ mutent Rempu. & sic status optimatum mixtus mutatur in statum popularem. Deinde cum dicit.

] ¶ Manifestat per quoddam exemplum. Et dicit ꝙ propter hoc contigit ꝙ ciuitas Locrorum destructa fuit. In ciuitate ei ipsorū diuites plus recipiebant q̄ pauperes, & ex hoc mota fuit seditio in ciuitate, & insurrexit multitudo contra diuites, & assumens sibi in principem Dionysium trāsmutauit statum optimatum. Postmodum ille tyrannizauit, ex quo ciuitas illa destructa fuit, hoc autem non contingeret in statu populari, & optimatum

optimatum bene mixto. Quare manifestum est, ꝙ status optimatum mixtus ex hoc corrumpitur ꝙ diuites plus recipiunt q̄ pauperes. Deinde cum dicit.

m ¶ Declarat propter quam causam latent transmutationes status optimatum & Reipu. Et primo ponit rationes. Secundo manifestat per exemplum, ibi. ‡ Accidit autem hoc. ‡ In prima dicit ꝙ transmutationes status optimatum vel ipsi stat' optimatum cum trāsmutantur maxime latent, quia paulatim & secundum modica corrūpitur quod fuit dictum prius, vbi dictum fuit de causa transmutationis cuiuslibet Reipu. vniuersaliter. Transgressio enim eius quod ē modicum, causa est trāsmutationis, quia quando fit transgressio secundum modicum ab eo quod exigitur ad Remp. quia modicum est non curatur. Item cum trāsgressio secundū aliud modicum fit, negligitur. Sic autem procedendo paulatim permittent maiores motus negligendo quousque moueant totū Rempu. Sicut enim videmus in actibus moralibus ꝙ vnus actus inclinat ad consimilē actum, & exercitium inducit inclinationem ad consimiles actus, sic est in Rebuspu. ꝙ quando prætermittitur illud quod est necessarium ad Rempu. ille defectus inclinat ad consimilem actum. Et sic tandem per processū cōtinuum inducitur tāta inclinatio ad cōtrarium Reipub. q̄d corrumpitur. Quia igitur secundum modica sic ista corruptio & paulatim non apparet. Deinde cum dicit.

n ¶ Manifestat q̄d dictum est per exemplum. Et dicit, ꝙ Respu. Thuriorum per hunc modum destructa fuit, paulatim scilicet, & secundū modica. Nam cum ibi esset lex ꝙ nulli posset tenere præturam nisi per quinque annos, contigit ꝙ quidam facti fuerunt bellicosi & fortes & beniuoli multitudini deputatæ ad custodiam, contemnentes autem vtilitates ciuitatis, & credentes ꝙ possent cum multitudine obtinere quod volebant, conati sunt destruere istam legem, & sua seruitute multitudini q̄ idem possent tenere tiucatum exercitus per totam vitam. Consiliati autem principantes habentes potestatem super institutione legum & destructione, cum mouerentur ad contradicendum, hualiter tamen persuasi sunt illud concedere, & consiluerunt ꝙ circa alias partes Reipub. de cætero nihil immutarent. Postmodum conati isti fuerunt destruere aliam legem, & persuaserunt multitudini cui erant beniuoli. Cum autem principantes vellent resistere non potuerunt, immo totus ordo Reipub. paulatim & secundum modica corruptus est & transmutatus in potentatum paucorum, & dominium eorum qui conati fuerunt insolescere à Repub. inexistente prius, & destruere ipsam. Deinde cum dicit.

o ¶ Cōcludit quid dam vniuersale quātum ad omnes Resp. Et dicit ꝙ omnes Respu. corrumpuntur vel ex seipsis propter dissensionem ciuium vel ab aliqua causa extrinseca. Quando enim est Respu. contraria extra vel prope ciuitatem vel longe, quæ potentiā habet supra ciuitatem illam, corrumpit istā propter contrarietatem. Vnum enim cōtrarium natum ē dissoluere aliud. Sicut accidit apud Athenienses & Lacedæmonios. Cum enim Athenienses haberent Rempu. popularem, vbique destruebant statum paucorum & mutabant in statum popularem. Et Lacedæmonii cum statū paucorum haberent, vbique corrumpebāt statum popularem, & mutabant in statū paucorum. Et tunc recapitulat dicens, ꝙ vnde fiunt transmutationes & corruptiones Rerumpub. ferè dictum est.

Maxime autem latent optimatum gubernationes paulatim sese dissoluentes, quod quidem dictum est prius universaliter de omnibus Rebuspublicis atque inter causas mutationis minuta paruitas appellatur. Quando enim omittūt aliquid ex his, quæ ad Rempu. pertinent, ac deinde aliud paulo maius, facilius mouent, quousq; totam moueāt Reipub. formam.

Quod in Thuriis accidit. Cum .n. legem haberent, per quam non nisi intermisso quinquennio, præturam gerere liceret, iuniores quidam rei militaris periti, & apud multitudinem famam habentes, cum cæteros, qui in re bus gerendis uersabantur, spernerent ac faciliter se consecuturos arbitrarentur, legem totam illam tollere aggressi sunt, lata altera lege, ut liceret continue eosdem prætores esse. At enim magistratus qui præerat suffragiis, appellabantur uero Consultores, commoti prius ad resistendum, tamen postea desiterunt putātes, quāmuis hac una lege soluta, tamen cæteras esse permansuras. Postea uero prohibere uolentes ne alia mouerentur, nihil proficere ualuerunt, sed mutata est eorum Respu. in potentiam eorum qui nouas res aggrediebantur.

Dissoluuntur uero cunctæ Respub. interdum per seipsas, interdum per externam causam, quando contraria gubernatio sit, uel prope, uel longe quidem, sed admodum potens. Quod quidem contigit Athenien sibus & Lacedæmoniis. Athenienses enim ubiq; potentiam paucorum. Lacedæmonii uero ubique popularem statum euertebant. Vnde igitur Rerumpub. mutationes seditionesque exoriantur, ferè dictum est.

LECTIO VII.

DE saluatione autem cōmuniter, & singillatim vniuscuiusque politiæ, habitum est dicere.

LECTIO VII.

DE conseruatione autem earū & communiter, & seorsum de uniuscuiusq;, consequēs est ut dicamus.

do causas destructionis earum, quia superius primo dedit causas corruptionis & transmutationis Rerumpub. in vniuersali. Secūdo in particulari secundum vnamquamque Rempub. diuisim. Sed hic sic non facit, sed simul dat elementa per quæ saluat vnaquaq; Respu. in generali & in particulari. Dans igitur intentionem suam dicit, ꝙ postquam determinatū est de causis & principiis transmutationis vniuscuiusq; Reipu. in vniuersali & particulari, consequenter determinandum est de saluatione vniuscuiusq; Reipu. determinando quę sunt elementa & in vniuersali & in particulari per quæ saluantur. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur.

Universidad de Sevilla Biblioteca

b ¶ Prosequitur. Et diuiditur in duas. In prima ostendit vnde possunt accipi elementa per quæ saluantur Respu. Secundo accipit ipsa, ibi. {In bene autem temperatis &c.} In prima dicit q primo istud manifestum est, q si habemus quæ sunt causę & principia per quæ corrumpuntur Respu. habemus quę sunt causæ & principia p quæ saluantur. Et ratio huius est, quia cōtrariorum contraria sunt principia. Sed corruptio & saluatio sunt contraria, ergo habet contraria principia. Si ergo habemus quæ sunt principia transmutationis, & corruptionis Rerumpub. habem⁹ q sunt principia saluationis, quoniam contraria. Deinde cum dicit.

c ¶ Accipit huiusmodi principia & est intelligendum, q Respub. potest corrumpi vel destrui corruptione propinqua vt remota. Et secundū hoc diuiditur i duas. In prima dat elemēta quæ præseruāt Rēpubl. a corruptione remota magis. Secūdo dat elementa quæ præseruāt eam a corruptione propinqua magis, ibi. {Saluantur autem &c.} Circa primam intelligēdum q Respub. potest corrumpi corruptione remota tripliciter. Primo propter negligētiam eius qd paruum est. Secundo propter persuasionē adulatorum. Tertio propter malum modum ordinis Reipu. Et secundum hoc diuiditur pars ista in tres. In prima dat elementa per quæ saluātur a corruptione, q̄ est per negligentiam eius quod est paruū. Secūdo illa per quæ saluatur a corruptione quę est per adulationem. Tertio illa p quę saluatur ab ea q̄ est propter malū ordinem. Et incipit secunda, ibi. {Deinde non credere &c.} Tertia, ibi. {Adhuc autem videre &c.} In prima dicit, q in omnibus Rebusp. bene mixtis hoc oportet obseruari, q non fiat trāsgressio in aliquo, & maxime q non fiat secundum hoc quod est modicum. Aliquando enim contingit, q subintrat talis seditio quæ fit secundum modica, & latet propter eius paucitatem vel non curatur. Et si negliguntur huiusmodi pręuaricationes, facient vnam magnam pręuaricationem quæ corrumpet Rempubl. Sicut enim paruæ expensæ frequenter factæ corrumpunt totam substantiā alicuius, sic paruæ & modicæ prævaricationes frequenter factæ corrumpunt totam Rempu. Huiusmodi autem corruptio latet sæpe, quia non fit simul & secundum magna, sed fit paulatim, & secundum modica, mens enim quandoque paralogizatur, huiusmodi enim paruæ prævaricationes paralogizantur in sum, & equaliter inter se recipiunt. Sicut enim populares quærunt qd æquale & iustum est in Repu. illa, sic non solum iustum sed expediens est, principantes in statu paucorum æqualiter recipere & quando ista contingunt, dato q Respub. non sit recte ordinata, mansiua est multum. Deinde cum dicit.

f ¶ Concludit elementum suum, & dicit, q propter hoc q similes debent æqualiter recipere, si plures sint similes & æquales in Repu. pluta sunt introducenda, quæ in statu popolari statuta sunt, & ordinata. Verbi gratia. Lege statutum est in statu populari, q principatus sint breues, puta sex mensiū vel alicuius parui temporis, & non amplioris, & istud accipiendum est, si sint plures similes in Repub. Et rationem eius duplicem assignat. Prima est, q vbi sunt similes oportet æqualiter recipere, ergo vt omnes possint attingere ad principatum oportet accipere legem illam, sic enim omnes poterūt attingere ad principatum, quia ex quo non durabit principatus nisi per sex mēses, multi poterunt succedere in eo. Hoc autem quod similes æqualiter recipiunt, populare est, & ideo in Repu. in qua sunt plures similes, aliqua popularia ordinanda sunt: propter quod in talibus, in quibus sunt multi similes sūt duces populi, sicut dictum est prius. Alia ratio est, quia si statuatur q principatus non duret nisi p sex menses, tunc status paucorū & optimatum minus incident in potentiam, idest in aliam speciē status paucorum, in quo valde pauci principantur, diuites valde, & non secundum legem. Et ratio est, quia nō est facile aliquem consimiliter malignari in pauco tempore, & in multo, quoniam in statu paucorum & populi, propter hoc sunt tyrannides. Quia autem in vtraque assumuntur illi qui excellunt alios tyrannizantes, sicut in statu populari, duces populi, in statu paucorum, potentes valde; aut quia illi qui habent principatus excellentes, multo tempore principantur. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit principia per quæ saluantur Respub. a corruptione propinqua, & primo ponit vnum cōmune. Secundo ponit plura specialia, ibi. {Adhuc insuper contentiones &c.} In prima dicit, q non solum saluantur Respubl. quia sunt remotę a principiis corrumpentibus ipsas, sed etiam quandoque saluantur, quia sunt prope, & hoc quia qui timent de transmutatione Reipub. tenent eam quantum possunt, & ideo principantes qui curam habent de Repub. oportet ordinare & præparare timores, vt possint conseruare Rempub. & nihil corrumpatur eorum quæ ad Rempub. ordinantur, sicut debet ordinare propter

b Primo quidē igitur palā, q̄ siquidē habemus per quę corrūpuntur politiæ, habemus & per quę saluantur, contrariorum.n. cōtraria sunt factiua. Corruptio aūt, saluationi contrarium.

c In bene aūt temperatis quidē igitur politiis, sicut aliud aliquid oportet obseruare, vt nihil prævaricentur & maxime quod paruum serpere, latet.n. subintrans prævaricatio, sicut substātias paruę expensæ consumunt sæpe factæ. Latet autem seditio, quia nō simul tota fit: paralogizat.n. mēs ab ipsis, sicut sophisticā oratio, si vnūquodq; paruū, & omnia. Hoc aūt est quidem vt sic, ē aūt vt nō: totū.n. & omnia, non paruū, sed cōponitur ex paruis. Vnā quidē igit custodiā, ad hoc principium oportet facere.

d Deinde non credere iis qui sophismatis gra ad multitudinem applicantur. Arguuntur enim ab operibus, qualia autem dicimus politiarū sophismata, pri⁹ dictum est.

e Adhuc aūt videre quòd quę dam manent non solum Aristocratiæ sed Oligarchiæ, non propterea quòd firmę sunt politiæ, sed quia bene vtuntur ij qui in principatibus fiunt & iis quę extra politiam & iis quæ in politeumate, non iniusta facientes in eos quidem qui non participāt, & introducendo principales eorum ipsorum in politiam, & amatores quidem honoris non iniuriando i inhonorati one, & multos in lucro ad se ipsos autem, & ad principantes in vtendo inuicem demotice. Quod enim in multitudine quæruntur equale qui demotici. Hoc in similibus, non solum iustum, sed expediens est.

Illud ergo ante omnia patet: quòd si sciamus per quæ corrumpuntur Respub. scimus etiam per quæ conseruantur. Contrariorum enim contrarii effectus. Corruptioni autem, conseruatio est contraria.

In illis igitur Rebusp. quæ laudabiliter permixtæ, ac temperatæ sunt, illud est diligenter obseruandum, ne quid ex legibus institutisque moueatur: maximeque ab eo cauendū quod paulatim repit. latet enim corruptio: quia non tota simul fit, decipiturque mens ab illis: ut sophistica illa ratio: si unumquodque pusillum, & omnia, hoc autem est, ut sic, & est ut non. Totum enim & omnia, non pusillū. sed composita ex pusillis. Vna igitur custodia aduersus hoc principium, est opponenda.

Deinde non confidere his: qui finguntur quodammodo, & adumbrātur ad populum. Reprobantur enim ex ipsis operibus, Qualia uero dicamus Reipubl. figmenta, superius est ostensum.

Intueri licet quasdam Respub. durare, non solum ex optimatibus, uerūetiam ex paucorum potentiis, nō quia per se ipsæ stabiles sint: sed quia bi qui gubernant, recte se gerunt; tam erga eos qui sunt extra Rempu. quam erga eos qui in Respubl. gubernatione uersantur. Erga eos quidē qui non participes sunt gubernationis, non afficiendo ipsos iniuriis, ac præstantiores ipsorū ad participationē Reip. recipiēdo, cupidosque honoris non deprimendo; neq; multitudinē suis cōmodis fraudando. Erga illos uero, qui socii in gubernanda Repub. sunt, humane inuisecm populariter se gerendo. Aequalitas enim illa quæ in populari statu affectatur, ea in similibus, non solum iusta est, uerumetiam utilis.

dam manifestum contingens in multis. Secundo ex illo concludit elementum suum, ibi. {Propter quod si plures &c.} In prima dicit, q iterum manifestum est & potest videri, q quædam Respub. manent, non quia sint recte ordinatæ sicut status optimatum simplex, sed quia principantes bene vtuntur, & his quę sunt in Repub. & his quæ sunt extra. His autem quæ sunt sub Repub. non faciendo iniustitiam cōtra illos qui sunt extra Rempub. & in uocando ad Rempubl. eos qui sunt principaliores & meliores in multitudine, & non faciendo iniuriam quæ dam per dehonorationem his qui sunt ambitiosi honoris, vocando etiam populares ad officia & actus, in quibus possint lucrari, & in bene se habendo adinuicē & populariter, ita q̄ principātes

A obseruationem Reipub. vt ciuitas custodiatur de nocte, & prætingere quod illud quod longe est, sit prope, vt q inimici sint prope, & debet præcipere q̄ sint parati ad arma, quia ciues & eciam populares videntes talia, timebunt, & obseruabunt melius Rempublicam. Deinde cum dicit.

Quamobrem si plures sint in gubernatione Reipub. constituti, eii per multæ popularis institutorū utilia sunt ceu semestres esse magistratus, ut omnes qui similes sunt, adipiscī ualeant. Sunt.n. tamquam populus quidam illi qui inter se pares ac similes sunt, itaq; in illis frequenter existunt, ut fuit dudum populi, ut prius diximus. Deinde minus in potentias incidunt, paucorū gubernationes & optimates. Non.n. similiter facile est latere male agentē in breui tempore magistratus, & in longo. nam ob hoc in paucorum gubernationibus & popularibus tyrannides sunt. Aut.n. hi qui maximi sunt in utraque, tyrannidem inuadunt, hic ductores populi, ibi potētes. Vel qui maximos gerunt magistratus, quando longo tempore durant.

B

Conseruantur aūt Respu. non solū ex eo quia procul sint a periculis, uerum etiā interdū quia propinquæ sunt. Homines.n. formidantes, uigilantius intendunt ad Reipu. custodiam. Itaq; oportet eos qui Rempub. saluam esse uolunt, formidines quasdam parare, ut caueant, neque dissoluant, quasi nocturnam quandam custodiam, Reipu. obseruationem, & quod longe abest, propinquum facere.

C

Etiam nobilium contentiones seditionesque per leges quoque oportet custodire conari, & qui extra contentiones sunt eos ante capere, iaquam malum ab initio exoriens cognoscere, non cuiuslibet sit, sed ciuilis uiri.

D

Ad mutationes uero quæ propter censum sunt ex paucorum potentia, atque ex Rep. quando contingit hoc mā nentibus eiusdem censibus, aut pecuniarum copia facta, nulle in Republ.

E

h ¶ Ponit documēta specialia. Et est intelligendū q̄ Respu. corrumpitur aliquando propter honores, vel inhonorationes, aliquando pp insolentias ciuium, aliqn propter lucrū vel damnum, aliquando pp impotentiam, aliqn corrumpitur pp inconditionem & insatisfactionem. Et secundum hoc ista pars diuidit in quinq;. In prima ponit documenta q̄ præseruant a corruptione, quę fit pp honores vel inhonorationes. In secūda ponit documentum quod præseruat a corruptione quæ fit pp insolentias ciuium ibi. {Quamautē & pp proprias.} In tertia ponit documentū per quod præseruatur Respu. a corruptione quæ fit pp damnum & lucrum, ibi. {Maximū autē.} In quarta ponit documentū quod præseruat a corruptione quæ est pp impotentiam, ibi. {Et quod sæpe dictū est.} Quinto ponit documentū quod præseruat a corruptione quæ accidit pp inemulationem & insatisfactionē, ibi. {Et maxime quidē tentare.} Prima in tres, quia Respu. potest tripliciter corrumpi pp honores & inhonorationes. Primo pter contentionem eorū qui sunt honorabiles in ciuitate. Secundo pp distributionem honorū. Tertio pp intentum honoris præter proportionem, & secundum hoc diuiditur i tres. In prima ponit documentū q̄ præseruat a corruptione quæ fit pp honores vel inhonorationes ciuium, ibi. {Quamautē & pp honores &c.} In secunda ponit documentum quod præseruat a corruptione quæ fit pp distributionem honorum, ibi. {Ad eam autem.} Tertio ponit documentum quod præseruat a corruptione quæ fit propter incrementum honoris præter proportionem, ibi. {Commune.} In prima dicit quod cum Respu. aliquando corrumpatur propter contentionem insignium: & eorū qui sunt honorabiles, cauendū est per leges & p alia statuta ne accidant tales contentiones, & si acciderint, curandū est qualiter possint sedari. Similiter cauendū est, q illi qui nō sunt in contentione nō ponātur in ipsa. Et a. est principiū multorū magnorū malorū. Ad ciuem autem pertinet cognoscere malum in principio nō ad quencunq; alium, & iō in principio ciues debent obviare huic cōtentioni quia secundū q̄ dictū est superius, contentiones diuitū valde de facili inualescunt. Deinde cum dicit.

i ¶ Ponit secundum documentum quod præseruat a corruptione quę fit propter distributionem honorum, & diuiditur in

f Propter quod si plures sint in politeumate, multa expediunt demoticorū lege statutorū, velut sex mensiū principatus esse, vt oēs qui similes participent, ē. n. sicut demus iam qui similes, pp quod & in iis fiunt demagogi tæpe, sicut dictū est prius, de inde minus in potentatus incidunt Oligarchiæ & Aristocratię: non.n. similiter facile malignari pauco tēpore principantes & multo. Quoniā propter hoc in Oligarchiis & Democratiis sūt tyrannides, aut.n. qui maximi in vtraque præferuntur tyranni dē, si quidem demagogi, ti autē potentes, aut qui maximos habent principatus, quādo multo tempore principantur.

g Saluantur aūt politiæ non solum pp longe esse a corrumpentibus, sed aliquando & quia prope, timētes enim per manus habent magis politiā. Quare oportet eos qui de politia sollicitantur timores præparare vt cōseruent & non dissoluant, quemadmodum nocturnam custodiam politiæ obseruationem & quod longe, prope facere.

h Adhuc insigniū contentiones & seditiones & per leges oportet tentare cauere, & eos qui extra contentionē sunt antequam cōprehendantur, & ipsi tamquæ quod in principio fit malū cognoscere, sit non cuiuscumque, sed politici viri.

i Ad eam aūt quę per honorabilitatem fit transmutationē ex Oligarchia & politia, cū accidit hoc, manentibus quidē eisdē honorabilitatibus, abundantia

dus. In prima ponit elementum. In secunda tangit inconueniens quod accidit propter defectum huius, ex quo apparet ratio dicti, ibi. ¶ In Oligarchiis enim. ¶ In prima intelligendum, q̃ Respub. omnis in principio instituta fuit in aliquo ordine, ve q̃ principatus duret per annum vel biennium, q̃ habentes tantas diuitias vel tantum honorati attingant ad principatū, vel aliud huiusmodi. Contingit autem recedere ab istō ordine vel secundum excessum vel secundum defectum, remanente tamen illa Republi. Dicit igitur q̃ cum in Repub. aliquando fiat transmutatio propter honorabilitatē, sicut in statu paucorum & Respub. secūdum intensionem & remissionem, & hoc manente eadem Repub. expedit considerare ordinē, qui nūc est in ciuitate conferendo ad statū in quo Respubli. fuit instituta a principio, puta si in aliquā fuit institutum in principio, q̃ principatus duraret per annum considerare ad istud tempus, in maioribꝫ autem ad triennium vel ad quinque annos. Et tunc considerandum est, si excessus ab illo quod fuit a principio institutū sit multiplex, & si defectus sit submultiplex, & siquidem recessus sit multiplex remittendus est, & si sit defectus intendendus est secundum proportionem debitam secundum prima institutionem lege posita q̃ liceat intendere & remittere honorabilitates quādo videbitur faciendum. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit inconueniens quod accidit propter defectum huiusmodi, & dicit q̃ vbi ita fiat sicut dictū est in statu paucorū & Rebusp. continget Rempublicam transmutari in paucorum potentiam: & paucorū potentiā in magis remissam speciem illam quæ dicitur potentatus, in qua principantur valde diuites & secundum sententias proprias, non secundum legem quæ pessima est, & hoc si fiat excessus secundum superabundātiam, si autem fiat remissio ex Repub. fiet status popularis, ex paucorum vero, Respub. vel popularis status. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit elementum quod præseruat a corruptione quę est propter incrementum honoris præter proportionem: & diuiditur in duas. In prima ponit documentum. In secūda adiungit aliud secundum documentum, quod præseruat a corruptione quæ est propter excessum potentiæ, ibi. ¶ Et maxime quidē. ¶ In prima dicit q̃ istud est cōmune in statu populari, & paucorum & vniuersaliter in omni Repub. ad saluationem, q̃ non permittatur aliquis crescere secundū aliquā dignitatem præter proportionem vel dignitatē, sed dādi sunt parui honores sm̃ multū tēpus magis quam magni valde & secundū breue tēpus. Et rō huius est: quia ciuitates propter huiusmodi excellentias præter proportionem corrumpuntur. Iterum non omnes possunt ferre bonam fortunam: hoc enim est virtuosi: sicut enim dicit Philosophus in quarto Ethi. S. ne vir tute nō est facile ferre moderate bonas fortunas. Et rō si dentur alicui non virtuoso honores præter proportionem ad alios & ad dignitatem ipsius: grauabit eos, & destruent ciuitatem. Si autem nō fiat ita semper: sed dentur aliquā a casu, vel propter aliquam causam tales honores, & simul non simul auferēdi sunt omnes: sed paulatim, & secundū modica, paulatim. n. adimentes nihil videbit sibi adimere, modica n. parum reputā tur. Deinde cū dicit.

m ¶ Ponit documētum quod præseruat a corruptione quę est propter excessum potentiæ, propter similitudinem ad præcedens, & dicit q̃ maxime ordinandum est a legib⁹ vel al⁹ quocunque conuenientiam nullus fiat multum excellens præter proportionem in potentia, nec amicorū, nec pecuniarum, tales enim potentiæ de facili sicut dictum est in tertio huius, possent corrumpere ciuitatem, si autem non sic ordinetur semper sed contingat aliquē vel aliquos excedere alios in potentia, tūc ordinandum est, q̃ habeat mansionē diuisam a ciuitate qa tunc minus poterit grauare ciuitatem. Deinde cum dicit.

n ¶ Tangit documētum quod præseruat a corruptione quę est propter insolētias ciuitatis. Et quia exultatio & elatio propiquæ sunt insolentiæ quæ est ab elatione, adiungit elen sentum contra exultationem & elationem, ibi. ¶ Et quod iocundū. ¶ In prima intelligendū est, q̃ vita vno modo dicitur anima quę est principiū operationis, ex q̃ dicimus anima & vita sunt idem, alio modo dicitur vita operatio, cuius anima est per se principiū. Tertio modo dicitur cognoscitiua in qua aliquis assuetus est, & quæ delectat ipsum, & sic accipit hic Philosophus vitā & dicit, cū ciues insolescant & declinent a Repu. propter propriās vitas, oportet ordinare quendā principatum qui consideret quis insolenter viuit in ciuitate, & nocius est ad Rempublicam, sicut sunt illi, qui multum expendunt in

est considerare uniuersum totius ciuitatis censum, ac præsens tēpus ad præteritum conferre, nam in quibusdam ciuitatibus census agitur annuatim, in maioribus uero per triennii, aut quinquennium, & si sit multiplicatus, ac multo maior factus quām prius erat, illæ secundum quē statuta fuerat Reipub. gubernandæ habilitas, lege prouidere, ut census, uel augeatur, uel relaxetur, siquidem excedat, restringatur secundum multiplicationem, si uero deficiat, relaxetur ac minor fiat census taxatio.

In paucorum enim gubernationibus & in Respub., niſi hoc fiat, hic paucorum gubernatio, ibi potentia illa nimia insurget, illo autem modo ex Repub. quidem popularis status, ex paucorum uero gubernatione Respub. aut populus.

Commune autem est & in populari, & in paucorum gubernatione, & in omni Repu. neque augere nimium quemquam supra modum, sed magis conari paruos, & longi temporis honores præbere, quām confestim magnos, corrumpuntur enim, nec cuiusuis est hominis prosperitatem ferre. Quod si accumulate dati sint alicui honores, non sunt simul omnes postea auferendi, sed paulatim.

Maxime uero lege ita prouidere, conandum est, utnemini sit excessiua potentia, neque amicorum neque pecuniarum. Quod si ita contingat per absentiam removendæ sunt huiusmodi hominum clientelæ.

Cum uero ex priuata etiam uitare nouæ oriantur, magistratus constituendus est quidam, qui sit quasi in specula, ad mores ciuiū intuendos, ne quis ita uiuat, ut Reipublicæ nocere possit, in populari quidem statu, ne aliene uiuat a popularitate, in paucorum autē potentia, ne aliene a natura eius gubernationis, eodemque modo de aliis speciebus Rerumpublicarum.

aūt honorabilitatis facta expedit honorabilitatis cōis multitudinē cōsiderare ad præteriēs. In quibuscumq; quidē ciuitatibus honorantur sm̃ annum, sm̃ hoc tēpus: in maioribus aūt per triennū aut quinquennū, & si sit multiplex vel submultiplex prioris in quo honorationes in stitutæ fuerunt politiæ, legem & honorabilitates intēdere vel remittere, siquidē excedāt intendentes secundū multiplicationē si aūt deficiāt remittētes, & minorē faciētes honorationē.

k In Oligarchiis. n. & politiis non facientibus quidem sic, hic quidem Oligarchiā, hic aūt potentatū fieri accidit. Illo autem modo ex politia quidem Democratiam, ex Oligarchia aūt politiam vel demum.

l Cōe autē & in demo & in Oligarchia, & in monarchia, & in oī politia, neq; crescēr valde multum prēter cōmensurationem, sed magis tentare paruos & multi tēporis: dare honores quā breuiter magnos. Corrumpuntur .n. & non omnis viri ferre bonā fortunā, si aūt nō, neq; cū simul multos totos dederint auferre rursum simul totos, sed gradatī.

m Et maxime quidem tentare legibus, sic ordinare, vt null' fiat multū excedens potentia neq; amicorum neq; pecuniarum, si aūt non, sequestratas facere stationes ipsorum.

n Quoniam autem & propter proprias vitas insolescūt, oportet facere principatum quendā qui consideret viuentes nociue ad politiā, in Democratia quidem ad Democratiam, in Oligarchia autem ad Oligarchiam: similiter autem & in vnaquaq; aliarum politiarum.

ciuitate & nescitur vnde habeant, vtputa in statu populari qui nouerit si nō, similiter etiam in statu paucorum, & sic de aliis Rebusp. Si enim tales dimittantur, erit detrimentum ciuitatis. Cum enim nimis expendant cum substantia eorum finita fit, oportebit eos iniuriari & accipere ab aliis. Deinde cū dicit.

o ¶ Adiungit aliud documentum contra exultationem & elationem & dicit, q̃ cum per exultationē & elationem accidāt dissensiones in ciuitate & insolentiæ, diligenti remedio prouidendum diuisim, & sigillatim obseruādum est, si enim dimittantur qualitercumque se habere voluerint in huiusmodi ludis & exultationibus, fiēt ad Rei pub. bonum ciues insolentes, & bona sua expendent secundū q̃ non oportet. Vnde accidet q̃ oportebit accipere vndecūque, & propter hoc cauendum est qualiter fiant. Est autem remedium ad hoc, q̃ semper in huiusmodi actionibus & elationibus accipiantur partes oppositæ, & virtuosi ponantur cū multitudine, vt per virtutem multitudinis excessus reprimatur. Similiter ponendi sunt pauperes cū diuitibus, vt excessus eorum adinuicē reprimatur. Et si multitudo misceatur cū diuitibus, adiungendi sunt medii. Et si vna pars vellet excedere, alia pars cum mediis reprimet eā, per hoc enim destruūtur seditiones, quæ fiunt propter inæqualitatem, quia si diuites velint excedere, egeni turbantur contristātes, & seditionē procurant, per medios autem istud sæpe sedatur. Deinde cum dicit.

p ¶ Tangit elemētum quod præseruat a corruptione quæ é propter damnum & lucrum, & diuiditur in duas partes. In prima ponit elemēta specialia præseruantia a corruptione quæ est propter damnum & lucrum. In secunda ponit documentū magis generale, ibi. ¶ Simpliciter autem quæcūq; in legibus &c. ¶ Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ostēdit quot exiguntur ad perfectionem principatus ratione cuiusdam dicti, ibi. ¶ Tria autem quædam oportet. ¶ Prima in duas. In prima ponit elementum generale quantum ad omnes Resp. In secunda ponit elementa particularia quantum ad quasdam determinate, ibi. ¶ Oportet autem in Democratiis. ¶ Prima in duas. In prima ponit documentum. In secunda manifestat, ibi. ¶ Hoc autem maxime in Oligarchiis &c. ¶ In prima dicit q̃ documentum maximum in omni Republica ad saluandum ipsam est ordinare & videre, ne principatus sit lucratiuus, quod potest exponi dupliciter. Vno modo q̃ principatus non vendatur, qa si venderetur, tunc qui plus haberet in pecuniis, plus haberet de Principatu, quod est inconueniens. Alio modo potest sic expo

o Et quod iocundū aūt ciuitatis sigillatim obseruare pp eas dem causas, huius aūt remediū super oppositis partibus firmare actiones & principatus. Dico aūt opponi Epiices multitudini, egenos aūt opulentis, & tētare cōmiscere egenorum multitudinē & eam quę diuitū, vel quod medium augere. Hoc .n. dissoluit eas quæ pp inæqualitatem seditiones.

p Maximum aūt in omni politia & legibus & alia prouisione sic ordinari, vt non sit principatus lucrari.

q Hoc aūt maxime in Oligarchiis oportet seruare, non. n. sic indignantur coherciti ab eo qđ est principari multi. Immo gaudent, siquis finit circa ꝓpria vacare, quare si putauerint principantes furari cōia, tunc ambo contristantur. l. honoribus non participare & lucris.

r Singulariter aūt contingit simul esse Democratiā & Aristocratiam si hoc instituerit aliqs, contingit n. & insignes & multitudinē vtrosque habere quæ volunt. Licere quidem .n. scilicet omnibus principari, Democraticum. Insignes aūt esse in principatibus, Aristocraticū, hoc autem erit cū non sit lucrari a principatibus: egeni .n. non volent principari, eo q̃ nullū sit lucrū, sed circa propria ēē magis, opulenti aūt poterunt pp nullo cōmuniū indigere.

s Quare accidit egenis quidē fieri opulētos pp immorari circa opera, insignibus aūt, non subici quibuscumque.

Et si quid exultet, elatumque sit in ciuitate, per partes obseruare propter eadem causas: cuius remedium est semper contrariis partibus magistratus & res agendas committere. Contrarias partes uoco ceu præstantes uiros multitudini: et diuites pauperibus. Conandumque est uel admiscere pauperes cum diuitibus: uel medios augere: ibi enim dissoluent seditiones ob imparitatem procedentes.

Maximum uero illud est in omni Republica & legibus & cætera omni diligentia constituendum: ne ex magistratibus lucra proueniant.

Id autem maxime in paucorum gubernatione est obseruandum. Leuius enim ferunt populi qui ab Republica excluduntur. Quinimmo gaudent, quòd sua agere non impediuntur. At si existiment eos qui magistratus gerunt ex Republica ditari, duplicem ea pati molestiam: & quòd ab honore excluduntur, & quod a lucro.

Vnice uero etiam contingit simul existere popularem statum: et optimatum, si ita quis instituat, foret enim, ut & nobiles & plebei haberent quæ utrisq; uellet, licere enim omnibus Rem publicam gerere, populare est, magistratus uero a nobilibus obtineri, optimatum. Hoc autem accidit quando ex magistratibus nō proueniūt lucra. Pauperes enim magistratus non uolent, si nil insit lucri: sed potius suis rebus propriis intendere. Diuites autem qua non indigent ex Republica lucra ri, magistratus gerent.

Atque ita continget, egens quidem ditari ob operam rebus suis impensam: nobilibus uero, non subiici cuicunque.

subiici, illi vero diuites fieri, quare erit pax & concordia in ci
uitate, hæc autem sunt causa salutis ciuitatis, quare manifestū
est quòd expedit sic ordinari, q̄ nihil lucrentur ex ipso principa
tu. Deinde cum dicit.

t ¶ Declarat qualiter contingit fieri principatus non lucrati-
uos per duo documē
ta, & dicit q̄ ne prin
cipantes furentur bo
na communia, ordi-
nandum est, q̄ com
munis pecunia tra-
datur i præsentia om
nium ciuium, & q̄
habeantur rescripta
huc literæ super his
quæ reponētur apud
societates vel contu-
bernia, vel aliquas
tribus, sic enim non
poterūt furari de bo-
nis communibus. Se
cundum documentū
est, q̄ loco lucri ordi
nentur honores qui
fiant eis & reuerentiæ, puta si veniat ad
ciuitatem q̄ recipiā
tur cum magna reue
rentia & solennitate
& alia huiusmodi, sic
enim minus appetēt
bona communia. De
inde cum dicit.

p ¶ Ponit elementa particularia per q̄ saluantur populares, & paucorum status a corruptione quæ est a diuitibus propter damnum, & primo ponit illa documenta. Secundo declarat quod expedit vtrisq; scilicet populari, & paucorum statui, ibi. {Expedit autē.} Prima in duas. Primo ponit documentum quantum ad populare statum. Secundo quantum ad paucorum, ibi. {In Oligarchia autē.} In prima dicit, quòd vt saluetur popularis status, oportet nō solum q̄ possessiones non sint æquales, sed plus habeant diuites q̄ pauperes, imo etiam de fructibus oportet q̄ non sint æquales, sed q̄ plus participēt diuites, quia aliter diuites mouebunt seditionem, & continget poterit quod corrumpetur Respublica: quod patet in quibusdā Rebuspub. Sed istud magis est ordinandum q̄ nullus faciat expensas & oblationes sumptuosas & non vtiles, puta choreas & ludos, & alię tales expensæ debent prohiberi in ciuitate & consimiles, quia nō sunt vtiles, imo sunt nociuæ. Deinde cum dicit.

x ¶ Ponit documentum quantum ad paucorum statū, & ostēdit quid oportet facere ne pauperes moueantur contra diuites, & dicit q̄ in paucorum statu oportet principantes habere multam curam de pauperibus, & est expediens, vt dentur eis principatus, ex quibus possint aliqua habere. Et si aliquis diues injuriatus fuerit alicui pauperi magis puniatur quām si alicui diuiti, sic enim non facient pauperes seditiones contra diuites.

Iterum oportet ordinare quòd hæreditates, perpetuo distri-

t Et vbi non furentur quæ cōia traditio fiat pecuniarū præsentibus omnib' ciuib', & rescripta penes fraternitates, & cōtubernia, & tribus reponantur. Eius aūt quod est sine lucro principari oportet esse honores iege statutos, iege approbatis.

u Oportet aūt in Democratiis quidē opulentis parcere non solū in non faciendo possessiones equæ partiales, sed neque fruct': quod in quibusdā politiarū latet facū. Melius aūt & prohibere volētes oblationes facere sūptuosas quidem nō vtiles, puta chorigias quidem & lampadarchias & quæcūque alię tales.

x In Oligarchia aūt egenorū facere curam multā, & principat' a quibus receptiones iis tribuere, & siquis opulentorū iniuriatus fuerit ipsis maiores increpationes esse, quām si sibi ipsis. Et hæreditates non secundū datio nem esse, sed secundū genus, neque plures quām vnam eūdem hæreditare. sicut, vtiq; æqualiores substantię erunt, & egenorū vtique plures ad abundantiam pertingent.

y Expedit aūt & in Democratia & in Oligarchia aliorum vel æqualitatē, vel possessionem dare iis qui minus cōicant politia hac, in Democratia quidē opulentis, i Oligarchia aūt egenis, excepto, quicūque principatus sunt domini politiæ. Hoc autē iis qui ex politia cōmittere solis vel pluribus.

z Tria aūt quædā oportet habere futuros principari principales pricipat', primo quidē amorem ad consistentem politiam, deinde potētiam maximorum

bu antur & secundum genus non secundum dominationem, & ad tempus. Et oportet ordinare q̄ vnus non habeat plures hæreditates q̄ vnam. Et ratio huius est, quia sic possessiones erunt magis æquales, quod appetūt populares, & plures pauperes poterunt ad abundantiam necessariorum pertingere, & si sic fiat, salubitur magis pau
corum status. Deinde cum dicit.

y ¶ Ostendit quid expedit communiter in vtraque Republ, & dicit q̄ hoc expedit i populari & paucorum statu, quod si bona aliquorum per sententia alicuius magistratus in communi distribui debent, distribuantur illa pl' illis, qui non attingunt ad Rempub. in populari statu quidē diuitibus, in paucorum vero statu pauperibus. Verumtamē si magistratus sint in quibus sit plurimum auctoritatis, non debent distribui illis q̄ non attingunt ad principatum in populari statu, scilicet diuitib' sed debet attribui diuitibus in paucorum multitudine in populari, sed in omnibus aliis illud habet veritatem, q̄ quæ veniūt ad commune, debent distribui his qui attingunt ad Rempub. sic enim opus e salubitur vtraque Respubl. Deinde cum dicit.

z ¶ Declarat quæ requiruntur ad perfectionem principatus in principali i cipatu, & primo facit hoc. Secundo mouet quasdam dubitationes, ibi. {Habet autem dubitationē.} In prima dicit, q̄ debentem perfecte principari principali principatu, tria oportet habere. Primum est amor principatus oportet enim si perfecte debeat principari q̄ diligat principatū. Et ratio huius est, q̄ perfecte principans debet habere prudentiam, quia prudentia est recta ratio agibilium. Princeps autē cū hēat regere alios, oportet q̄ habeat rectam rationē de agibilibus. Quare oportet q̄ habeat prudentiā perfectam. Sed prudentiam non potest habere nisi habeat appetitum rectum ad finē, hoc autem non potest esse nisi diligat finē, & ea quæ sunt ad finem, secundum q̄ hūiusmodi principatus principiū est eorum quę ordinantur ad finem Reipub. Quare manifestum est, q̄ bene principantem oportet habere amorem ad principatum & Rempub. Secundo oportet, q̄ habeat potentiam respectu operum principantis, quæ maxima sunt. Et hoc patet, princeps enim habet dirigere in finem Reipub. subditos, inter autem subditos quidam sunt bene persuasibiles ratione, & quantum ad tales non est opus coactione, alii autem sunt, quibus non de facili suadetur a ratione, sed sunt

Ad hoc autem ut non surripiantur pecuniæ publicæ editio fiat pecuniarū ciuibus omnibus præsentibus, & descriptæ per societates, & ordines & tribus deponantur. Quod uero magistratus sint absque lucro, statuendi p legem sunt honores his qui optime se gesserint.

Oportet autem in populari statu, diuitibus parcere, ac non modo possessiones eorum non auferre, sed ne fructus quidem earum, quod in quibusdam ciuitatibus imprudenter fit. Melius etiam est volentibus prohibere, ut munera illa subeant quæ sint magni sumptus, ac nullius utilitatis, ceu choros exhibere, & ludos, & cætera huiusmodi munera.

In paucorum uero gubernatione, cura est pauperū suscipienda diligenter, & officia quibus sunt salaria constituta, istis tradenda, & siquis diuitū eos contumelia affecerit, maior pœna est constituenda, quām si ipsi inter se idem fecissent. Et successio in hæreditatibus per cognationem sit, non per dationem, nec ualeat quispiam plures hæreditates capere, sed unam solummodo, per hunc enim modum magis æquales erunt facultates, & egenorū permulti ad abundantiam traducentur.

Vtile est etiam in populari statu, et in paucorum gubernatione, aliorum uel æqualitatem uel præstantiam tribuere his, qui minus participant Rep. In populari quidem, diuitibus, in paucorum uero gubernatione, egenis Exceptis tamen his magistratibus, in quibus ius auctoritasque Reipu. consistit, hi enim solis his, qui sunt ex Repub. committi debent.

Tria uero debent habere illi, qui principaler magistratus sunt susceptur. Primum, ut ament præsentem ciuitatis statum. Deinde, ut habeant potentiam maximam ad ea exequenda

sunt inobedientes & insolentes, & pro talibus indiget potentia coactiua: cohercere autem & punire non potest nisi habeat potentiam, quare manifestum est, quòd oportet quòd habeat potentiam. Tertio oportet quòd habeat virtutem, & hoc apparet ex dictis, oportet enim principantem habere prudentiam, hoc autem non est nisi habeat appetitū rectū. Sed rectitudo appetitus est per virtutē moralem. Quare oportet quòd habeat virtutem & iustitiam secūdum quamlibet Rempu. In qualibet enim Repu. intendit æquale secundū aliquam dignitatem propriam ei, & ideo in vnaquaque Repu. oportet esse iustitiā secundum illam Rēpub. Et dico secundū illam Rempu. quia non est eadem iustitia secundum vnamquamque. Et hoc apparet, ratio enim habitus ex obiecto sumitur, obiectum vero iustitiæ iussū est, ergo ratio iustitiæ sumitur ex ratione iusti. Sed iustum non est idem secundum vnamquamque politiam, sed sunt diuersæ differentiæ eius, ergo iustitia nō erit eadem secūdum vnāquamque Rempubl. sed erunt diuersę differentiæ illius. Deinde cum dicit.

aa ¶ Mouet dubitationes, & diuiditur in duas secundum q̄ mouet duas. Secunda, ibi. {Dubitabit autem vbique &c.} Prima in duas. In prima mouet dubitationem. In secunda solutit, ibi: {Videtur autem oportere, &c.} In prima dicit, q̄ dubitationem habet, si vnus & idem non habeat ista omnia, sed vnus habeat vnū tantum, alius aliud cui attribuetur principatus, verbi gratia, si sit vnus qui habeat potentiam militarem, sed sit sine virtute ne

operum principatus, tertio aūt virtutem & iustitiā in vnaquaq; politia eā quæ ad politiam, si. n. non idē iustum secundum omnes politias, necesse & iustitiæ esse differentias.

aa Habet autē dubitationē q̄n non acciderit hæc oīa circa eundem, q̄o oportet facere diuisionem, puta si militaris quidē aliquis fuerit, nequā autē & nō politię amicus, alius autē iustus & amicus qualiter oportet fieri electionem.

bb Videtur aūt oportere respicere ad duo quo plus participāt omnes, & quo minus, pp quod in militia quidē ad experientiā magis virture, minus. n. militia participant. Epiicia aūt plus. In custodia aūt & cameratione cō frarium: ampliori. n. virture indiget quam qualem multi habent. Scientia autem communis omnibus.

cc Dubitabit aūt vtiq; aliquis si potentia extiterit politiæ, & amor, quid opus est virtute, facient enim quæ expediunt per ipsa duo.

dd Aut quæ cōtingit eos q̄ hæc duo habēt incōtinētes esse, quare quemadmodū & ipsis non seruant scientes & amantes ipsas, sic & ad cōmune nihil prohibet quosdam se habere.

ee Simpliciter aūt quæcumque in legibus vt conferentia dicimus politiis omnia hęc saluant politias.

ff Et quod sæpe dictū est maximum elementū, vt valentior sit multitudo quę vult politiā quā quæ non vult,

quæ magistratus requirit. Tertium, ut habeant uirtutem & iustitiam, in una quaque Repub. ad ipsam Rempub. ni si enim iustum idem sit in cunctis Rebuspub. necesse foret & iustitiæ esse differentias.

Habet autem dubitationem, quando hæc omnia nō concurrunt in eodē, quemadmodum sumere oportet, ceu si sit quidam aptus ad rem militarem. Sit autem ille idem improbus, nec Rei publ. amator. Alter uero iustus & amator, sed ad rem militarē non aptus cuius facienda sit electio.

Videtur inspiciendum esse ad duo, cuius magis participent omnes, & cuius minus. Quapropter in re militari quidem, ad peritiam magis quām ad probitatem est respiciendum, pauciores enim sunt rei militaris periti, plures uero probitatis. Contra uero, in custodia & administratione ærarii. Plus enim probitatis requirit, quām quantum habeant multi, scientia uero huius communis est omnibus.

Dubitari etiam potest, si potentia absit Reipub. & amicitia, quid opus est uirtute, sufficiunt enim illa duo ad Reipub. utilitatem.

An quia fieri potest ut duo illa habentes sint intemperati? itaque ut si hūpsis non obtemperant scientes, & amantes seipsos, sic etiam erga Rempub. nihil uetat ita se habere quosdā.

Simpliciter autem, quæcumque in legibus prodesse diximus, cuncta illa Rempub. seruant.

Et quod sæpe iam diximus, maximum fundamentum est custodire, ut potentior sit ea pars, quæ Remp. saluā esse uelit, quām illa quæ nolit.

tamen non habent virtutem, per quā regulē suas operationes, deficient & male se habebunt in principatu. Deinde cō dicit.

ee ¶ Dat vnum documentum generale. Et dicit, quod simpliciter illa de quibus sunt leges quæ conferunt ad Rempubli. saluant Rempub. Leges enim sunt de conferentibus ad Rempubli. talia vero saluant eam, & ideo de quibuscumque sunt leges saluant Rempub. Deinde cum dicit.

ff ¶ Postquam Philosophus posuit elementum per quod saluatur Respub. a corruptione quæ est propter lucrum, nunc ponit elementum per quod saluatur a corruptione quæ est propter impotentiam. Et primo ponit elementum. Secundo addungit aliud circa hoc propter conuenientiā, ibi. {Preter hæc &c.} In prima dicit quòd maximum & efficatissimum documētum ad saluandam Rempub. est procurare, vt pars illa quæ diligit, & vult saluationē Reipub. sit valentior & potentior, q̄ alia quæ non vult nec diligit, sic enim semper vel quam maxime erit ipsa Respub. Deinde cum dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ Adiungit circa hoc aliud documentum contra recessum a medio. Circa quod duo facit. Primo ponit elementum. Secũdo ex hoc concludit aliud, quod speciale est in populari statu, ibi. ℈ Peccant autem & cætera. ℈ Prima in tres. In prima ponit documentum. Secundo assignat rationem, cum dicit. ℈ Multa enim &c. ℈ Tertio cũ dicit. ℈ Propter hoc &c. ℈ concludit elementum declaratũ. In prima dicit q̃ præter omnia elementa quæ dicta sunt, oportet non latere, scilicet quid est medium & proportionale, per quod saluatur Respub. ne conseruetur, & nõ fiat trãsgressio ab eo. recessus enim ab huiusmodi medio causa est transgressionis facta in pluribus. Deinde cum dicit.

hh ¶ Assignat rationem documenti, & dicit q̃ bene oportet saluare medium, qa videmus quod multa quæ apparent esse popularia, corrumpunt popularem statum propter hoc, q̃ recedunt a medio. Similiter multa sunt q̃ corrumpunt paucorum statum quę videntur esse paucorũ.

Qui autem credunt esse virtutis opus intendere quantumcũque ea quæ videntur saluare vnamquamque Rempubl. putãtes opus virtutis popularis esse quãtumcunque intẽdere popularia, & paucorum statum intẽdere facientia ad statũ paucorũ, omnia quãtumcunque declinant a medio secundũ excessum, & corrũpunt volentes saluare. Sicut enim est in partibus corporis, sic est in Repub. Sic autem est in partib' corporis, quòd est aliqua determinata cõmensuratio partium secundum quam partes pulcherrime se habent. Sicut naris quæ si parum trangressa est ad simũ vel aquilinũ, adhuc pulchra est & gratiosa in aspectu, si tamen plꝰ declines ad excessum vel defectum primo contingit declinare a media ratione, in qua manet forma naris. Finaliter autem tantum contingit declinare q̃ non cõtingit remanere formã naris propter excellentiam vel defectũ.

Eodem modo se habet in aliis partibus corporis. Similiter se habet circa alias Respub, contingit enim popularem & paucorum statum esse in ordine optimo secundum illas Respubli. si autem aliquis declinet vel secundum intensionem vel secundũ remissionem, faciet Rempub. peiorem. Tandem autem poterit intendere vel remittere quòd corrumpet ipsam omnino. Et sic manifestum est, quòd ad saluationem Reipub. oportet considerare quid est mediũ, in quo saluatur Respubl. Deinde cum dicit.

Præter hæc autem omnia latere nõ oportet, quod modo latet eas Respublicas, quæ transgrediuntur medium.

Multa enim quæ popularia videntur, popularem statum dissoluunt. Multa etiam quæ paucorum esse videntur, dissoluunt paucorum gubernationem.

Qui vero existimant hanc esse vnam virtutem, trahunt ad excessum, ignorantes, quòd quemadmodum nasus excedit rectitudinem laudabilem, ad aquilinum esse vel simum, sed tamen adhuc pulchritudinem ac gratiam retinet. At si quis magis trahat ad excessum, primo quidem abiicit congruentem mensuram partis, tandem uero ita disponitur, ut non nasus appareat propter excellentiam, ac defectum contrariorum. Eodem modo, & de aliis partibus. Contingit autem hoc & circa alias gubernationes. Nam paucorum quidem potentiam, & popularem sufficienter se habere contingit. Et si transgrediantur ab optimo statu, quòd si quis intendat magis, vtramque earum deteriorem primam faciet, tandem uero, neque Rempublicam esse.

Quapropter id non ignorari oportet a legis conditore, ac ciuili homine, qualia popularium seruent populi status, & qualia paucorum apparentia, eruertant paucorum gubernationem. Nulla enim istarum uidetur stare posse absque opulentiis & multitudine, sed quando adæquatio fiat facultatum, aliam necesse est esse Rempublicam. Itaque dissoluentes leges quæ sunt circa excellentia, dissoluunt Respublicas.

Aberrant uero & in populari statu & in paucorum gubernatione. In popolari quidem, ductores populi, ut multitudini dominanti legum efficiant. Ob id. n. faciunt semper ciuitatem opulentis repugnantem. At oportebat cõtrarium videri semper dicere pro opulentis. In paucorum uero gubernatione, pro populo, eos qui Rempu. gubernant, & contraria iurare quàm nunc iurent. In quibusdam enim ciuitatibus nunc iurant: Populum odio habebo, & consilio annitar, ut male habeat. Expedit autem simulare ac fingere cõtrarium, atque ita iuramentum concipere, non officiam populum iniurijs.

si debeat saluari, oportet paucorum potentiam videri facere pro populo, & facere iuramenta contraria eis quæ facturi consueuerunt

consueuerunt enim paucorum status potentiæ cum instituuntur in principatibus iurando dicere. Iuro quòd populum odio habebo, & consilio annitar vt male habeat. Similiter in populari statu, iurat populus, malignus ero diuitibus & consulam quæ illi mala esse sciam. Hoc autem non est faciendum. Sed oportet opinari contrarium esse faciendum, & in simulare in iuramento, quòd potẽtes pauci eorum nõ facient in iustum populo. Et populus debet iurare, quod non iniuste aget contra diuites. Deinde cum dicit.

ll ¶ Ponit elementum quod vniuersaliter saluat Rempub. a corruptione quæ est propter ineruditionem & inassuefactionem. Et primo facit hoc. Secundo reprobat quoddam obiectum in populari statu, ibi. ℈ In Democratiis autem &c. ℈ In prima dicit quòd inter omnia elementa maximum & efficacissimum ad saluandam Rempub. quodmodo omnes negligunt est, scilicet eruditi in legibus & in eis quæ ordinantur ad Rempub. & assuefieri in illis. Ratio autem quare oportet assuefieri in illis est, quia illa in quibꝰ homines sunt assueti, delectabilia sunt eis & magis placent, & magis diliguntur. Quæ autem magis diliguntur, magis ialuantur. Si igitur assueti fuerint homines in his quæ sunt Reipub. plus diligẽt & delectabuntur in illis, & hic conseruabunt eam. Si autem non assueti & eruditi fuerint in Repub. & in legibus significantibus ordinem Reipub. puta si degentes in paucorum statu non fuerint assueti & eruditi legibus paucorum, & populares legibus status popularis, nulla vtilitas erit eis ex legibus, bonis & gloriosis existentibus. Sic enim continget esse in tali ciuitate, in qua sunt leges optimæ, & tamen ciues non sunt assuefacti in illis, sicut est in incontinente. Sic autem est in incontinente, quòd quamuis habeat rectum iudicium rationis aliquo modo, quia tamen sequitur impetum passionum, non proficit sibi rectitudo rationis. Similiter in proposito, quamuis ciuitas habeat bonas leges, si tamen non sunt ciues assueti & eruditi in illis, non proficient eis, quia non operabuntur secundũ illas. Sunt autem eruditendi & assuefacere debent non in illis ad quæ si possunt pertingere delectabuntur tam pauci potentes, quam populares, sed in illis in quibus eruditi poterunt obseruare Rempub. vt populares in illis per quæ poterunt viuere populares & seruare popularem statum. Paucorum potentes in illis per quæ poterunt obseruare paucorum statum, & viuere secundum illas. Nunc autem in ciuitatibus accidit cõtrarium, quia in paucorum statu, filij diuitum nutriti sunt in deliciis, & inclinantur ad eas, & in illis delectantur. Pauperes autem assueti sunt in laboriosis. Propter quod manifestum est, quòd filij diuitum & pauperum volunt & possunt & magis vincre insolenter quantum ad Rempub. Propter quod manifestum est, quòd in talibus non sunt eruditendi. Deinde cum dicit.

Maximum autem omnium quæ dicta sunt ad Reipu. stabilitatem est id quod nunc parui faciunt omnes eruditi ad Reipub. disciplinam. Nil enim prosunt utilissimæ leges quæ a gubernatoribus decernuntur: nisi moribus instituti, & disciplina imbuti homines fuerint, si leges populares, populariter, si paucorum potentiæ, ad hanc ipsam gubernationem. Nam si est in uno intemperantia, est etiam in ciuitate, disciplina autem Reipubl. est non ea facere per quæ lætentur pauci potẽtes, aut populares: sed quæ ualeãt illi quidem paucorum gubernationẽ tenere, hi uero popularem: nunc autem in paucorum potentia gubernatorum filii deliciis intendunt. Tenuiorum autem filii, Gymnasiis laboribusque exercentur: ita que, & volunt magis, & possunt res nouas moliri.

In populari uero statu, qui maxime uidetur esse popularis, contra quã utile sit constitutum est, huius rei causa est, quòd male diffiniunt libertatem. Duo sunt enim quibus popularis status diffinitur: potestate summa populi, ac libertate. Iustum autem & æquum uidetur esse. Æquum uero quodcunque uideatur multitudini id esse stabilitum. Liberum autem & æquum quodcunque uelit quis facere: ita quòd uiuit unusquisque ut uult, in huius populari statu: & ad quod gliscit, ut ait Euripides.

Sed hoc est prauum. Non enim putandum est esse seruitutem, uiuere ad formam Reipublicæ, sed salutem. Ex quibus igitur mutantur Respublic. & corrumpuntur: & per quæ seruantur, & permanent, ut simpliciter dicamus: tot & talia sunt.

Il Maximum autẽ omnium dictorum ad permanẽdũ politias quod nunc negligunt omnes. s. eruditi ad politias, profectus. n. nullus vtilissimarum legũ & cõglorificatarum ab omnibus politizantibus, si non erunt assueti & eruditi in politia, siquidẽ leges democticæ democticaliter: si autem oligarchicæ oligarchicaliter, quæ quidẽ est in viro incontinentia, est & in ciuitate: ẽ autem eruditi ad politiam non hæc facere quibus gaudent Oligarchizantes & Democratiã volentes, sed quibus poterunt, ii q̃ bus Oligarchizare, ii autẽ Democratizare, nunc autẽ in Oligarchiis quidẽ principantium filii deliciantur, qui aũt egenorũ fiũt exercitati & laboriosi. Quare & volunt magis & possunt in soleſcere.

mm In Democratiis autẽ quæ maxime videnẽ esse Democraticæ contrariũ conferentis consistit. Causa autẽ huius, quia male diffiniunt qđ liberũ, duo. n. sunt quibus videtur Democratia diffinita esse in id qđ populus esse dominũ, & libertate, qđ quidẽ. n. iuste, æquale videtur eẽ: æquale aũt quodcumq; videatur multitudini hoc esse dominans, liberum aũt & æquale quodcũq; nolunt quis facere, quare viuere in talibus Democratiis vnusquisq; non vult, & ad quod abũdat, vt ait Euripides.

nn Hoc autem prauum, non. n. oportet putare seruitutem esse viuere ad politiam, sed salutem. Ex quibus quidem ergo politiæ transmutantur & corrumpuntur & per quæ saluantur & permanent, vt simpliciter est dicere, tot sunt.

mm ¶ Remouet errorem specialiter accidentem in populari statu. Et diuiditur in duas. In prima ponit ipsum & tangit rationem eius. In secunda remouet ibi. ℈ Hoc autem prauum &c. ℈ In prima dicit, quòd in popolari statu obseruatur aliquod quod videtur populare, scilicet quòd contrarium est ei quod confert ad Rempublicam, quòd vnusquisque viuat sicundum quod vult. Et ratio huius est, quia male diffiniunt liberum. Sunt enim duo secundum quæ diffinitus est popularis status, scilicet potestas & libertas, vt scilicet multitudo dominetur & secundum libertatem. Illud enim iustum dicitur quod est æquale. Æquale autem videtur illud in statu popolari esse, quod videtur multitudini. Liberum autem dicunt, quòd aliquis faciat quicquid voluerit. Propter quod in popolari statu quilibet viuit secundum quòd vult, & secundum quòd possibile est ei, & secundum quòd plus abundat, vt dixit Euripides. Deinde cum dicit.

nn ¶ Remouet istũ errorem, & dicit q̃ non est opinandum seruitutem esse viuere secundum Rempub. immo libertatẽ & salutem. Et ratio huius est, quia secũdum quòd vult Philosophus. Liberum est quod ẽ causa sui, vel in genere causæ agentis vel finalis. Vnumquodque autem maxime dicitur illud quod est principale in eo. In homine vero principale est intellectus. Et ideo homo est maxime intellectus, vel operatur secundum intellectum, ergo homo maxime dicitur liber cum operatur secundum intellectum & rationem, & ad bonum sui secundum intellectum & rationem. Cum autem viuit secundum Rempub. operatur secundum rationem, ergo viuere secundum Rempublicam non est esse in seruitute, sed libertate magis. Et tunc recapitulat & dicit,

q̃ principia ex quibus corrumpuntur & trãsmutantur Respu. & principia ex quibus saluatur, & manſuæ sunt tot, quot dictæ sunt simpliciter, vt est dicere, qđ dicit pp principia saluãtia & corrũpentia monarchias de quibus dicet iam.

LECTIO VIII.

Postquam Philosophus determinauit causas & principia corruptionis & saluationis Rerumpu. in quibus plures dominantur, determinat causas & principia corruptionis & saluationis in quibus vnus dominatur, sicut sunt monarchiæ. Et diuiditur in duas. In prima determinat quæ sunt causæ & principia corruptionis & saluationis Rerumpublicarum monarchicarum. In secunda ostendit, quę illarum est nunoris dutationis, ibi. {Atqui omnium &c.} Prima in duas. In prima præmittit intentum suũ. In secunda prosequitur, ibi. {Existit autẽ generatio, &c.} In prima dicit, q̃ postquam determinatũ est quæ sunt principia saluationis & corruptionis Rerumpublicarum in quibus plures dominantur, restat consequenter considerandũ de monarchia, quæ scilicet sunt causæ & principia ex quibus corrũpitur, & quæ sunt principia & causæ ex quibus nata est saluari. Illa autem quæ accidũt circa monarchiã regalem & tyrannidem, sunt similia eis q̃ dicta sunt de aliis Rebuspublicis. Nam regnum congruit statui optimatum. Sicut.n. assumitur princeps secundum virtutem in statu optimatum, sic in regno tyrannis autem componitur ex statu paucorum vltimo, qui est pessim[a] inter omnes paucorũ status, & populari statu vltimo, qui similiter pessim[a] est inter omnes populares status, propter quod tyrannis ipsa multũ nociua est subditis, cum sit composita ex duobus malis, & habeat peccata & trãsgressiones vtriusque illarum. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur, & diuiditur in duas. In prima pmittit quiddam de istis monarchiis, quarum quædam dicta sunt prius. In secunda prosequitur de causis corruptionis & saluationis ipsarũ, cum dicit. {Sicut igitur &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit ex quibus componitur vtraque monarchia. Secundo declarat quoddam dictum de tyrannide, ibi. {Quòd autem tyrannis &c.} Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ostendit quid intenditur in vtraque, cum dicit. {Tyrãnis autem &c.} Adhuc prima in duas. In prima declarat ex quibus componitur ex vtraque monarchia, vt appareat ex quibus corrumpitur & saluatur. In secunda declarat quoddam dictum, ibi. {Sicut autẽ diximus &c.} Adhuc prima in duas. In prima ostendit ex quibus componitur regnum. In secunda ex quibus componitur tyrannis, ibi. {Tyraunis vero &c.} In prima dicit, q̃ vtraque monarchia ex contrariis generatur. Regnum enim factum est propter auxilium bonorum contra multitudinem, ne multitudo grauaret ipsos studiosos, & assumitur rex ex virtuosis excedens secundum virtutem, vel in opere virtutis, vel assumitur secundum nobilitatẽ generis, ne isti grauẽtur a multitudine. Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit ex q̃ bus generatur tyrannis. Et primo ex quibus nunc generatur. Secundo ex quibus generabatur antiquitus, ibi. {Quæ autem ante &c.} Dicit igitur, q̃ tyrannus aliũde est a populo, & ex populo & multitudine cõtra duces, & insignes ne populus molestetur a diuitibus, hoc autem manifestum est ex his q̃ contigerunt. Plures enim tyranni, vt est dicere: facti sũt ex his qui erãt ductores populi quibus multum crẽdebat populus eo quòd libenter imponebant crimina diuitibus calumniantes eosdem, huiusmodi autẽ tyrannides augmentatis ciuitatibus factæ fuerunt. Deinde cum dicit.

d ¶ Ostendit ex q̃ bus generabãt prius. Et primo facit hoc. Secundo facilem modum generationis ipsius ex prædictis tangit, ibi. {Omnibus enim inerat modis, &c.} In prima dicit, q̃ antiquitus tyrannides quę factæ fuerunt ante istas, quædam factę fuerunt ex regibus qui leges & consuetudines paternas in quibus nutriti fuerant trangrediebantur, & qui magis volebant principari principatu dominatuo qui ẽ domini ad seruum, volentes vti subditis tamquã seruis. Contigit enim, q̃ aliquis secundum hunc modum existẽs incepit tyrannizare, & opprimere subditos, & sic ex rege factus fuit tyrannus. Aliquando autẽ fuit principatus excellentiores & potentiores, antiquitus populus instituit multos principantes & perspectores populi siue rectores. Ex istis aũt contingebat aliquos magis puerfos trahere ad se dominiũ ciuitatis, & tyrannizare. Aliquando etiã facta fuit tyrannis ex paucorũ potentia viris eligẽtibus vnum potentẽ ad principatus maximos, qui postmodum tyrannizabat. Omnibus istis modis fiebat antiquitus tyrannis. Deinde cum dicit.

e ¶ Tangit facilem modũ generationis ipsius tyrãnidis. Et dicit, q̃ huiusmodi tyrannides de facili poterãt fieri ex prędictis, quia potentiam habebant. Quidam enim principabantur principatu regali. Et manifestum est, q̃ tales potentiam habebant propter quod de facili poterant fieri tyranni. Alij autem principabantur principatu qui est secũdum aliquam honorabilitatẽ. Tales etiam potentiam habebant, ideo de facili poterant tyrannizare. Et exemplificat. Quidam enim qui dicebatur Phidon apud Argum fuit tyrannus, & quidam alij similiter principates ex principatu regali.

Illi autem qui tyrannizauerunt circa Ioniam & Phalaris assumpti fuerũt ex illatu paucorum principatibus honorabilibus. Sed Panetius q̃ tyrãnizauit in Leontinis, & Cypselus q̃ in Corintho, & Pisistratus qui Athenis, & Dionysius qui Syracusis, & alij qui eodem modo fuerunt tyranni, fuerunt pri[a] duces ex fauore populorum. Isti enim potentiam habebãt. Quare manifestũ est, quòd facile fuit istos esse tyrannos, propter potẽtiam quam habebant. Deinde cum dicit.

f ¶ Probat quoddã dictum. Dixerat. n. q̃ regnum est institutum secundum statũ optimatũ. hoc probatur. Et prio facit hoc. Secundo ostendit qd est officiũ regis, ibi. {Vult enim rex &c.} In prima dicit quòd sicut dictum est pri[a]. Regnum est institutum secundum statũ optimatum. Et hoc apparet, quia institutum est secundum dignitatẽ vel virtutis, vel generis, vel propter beneficium impensum regioni, vel propter istã simul, & potentiam. Et hoc apparet, quia omnes antiqui reges, vt ita dicatur, cum fecissent aliquod beneficium ciuitati, vel genti regionis, vel qui potentes fuerant beneficia re istum honorem receperũt, quòd assumpti fuerũt in regem, quidam enim, sicut Codrus qui præliat[a] fuit contra aduersarios ciuitatis, & prohibuit, ne serui essẽt illis, factus fuit rex. Alij autem quia liberauerunt a seruitute, sicut Cyrus fact[a] fuit rex Persarum, quia liberauit a seruitute regis Caldeorum. Alij quia ciuitatem constituerunt. Alij qui acquisiuerunt regionem, sicut reges Lacedæmoniorum, & Macedonum & Molossorum. Deinde cum dicit.

g Vult enim Rex esse custos, vt quidem qui possident substantias nihil iniustum patiantur: populus autem nullam sustineat iniuriam,

h Tyrannis autem, sicut dictum est, sæpe autem nihil commune respicit nisi ꝓpriæ vtilitatis gratia. Est autem intentio tyranni ca quidem, quod delectabile, regalis autem, quod bonum,

i Propter quod & supergressionum, quæ quidem pecuniarum, tyrannycæ, quæ autem ad honorem, regales magis. Et custodia, regalis quidem, ciuilis, tyrannica autem per extraneos.

k Quòd autem tyrãnis habeat mala, & quæ democratiæ, & quæ oligarchiæ, manifestum, ex oligarchia quidẽ, eo quòd finis sit diuitiæ, sic enim solũ & permanere necessarium custodiam & delitias, & multitudini nihil crediderunt, quia custodiuntur ab eis, sed ꝓpter hoc quòd tyrannus, appetit delectationes, ꝓpter quas apperit pecunias, manifestum est quòd excessus insup accipiendo pecunias tyrannici sunt. Intẽdunt. n. tyrãni bonũ proprium non commune, sed supergressiones honorum regales sunt magis. Et ratio huius est. Quia rex debet esse excellens secundum virtutem. Excellentiæ vero virtutis debet excellentia honoris. Et ideo ad regem pertinet habere excellentes honores, & magis supergressionem honorum quàm pecuniarum. E contrario autem est in tyranno, & ꝓpter hoc idẽ etiam custodia regalis est ciuilis, sed tyrãnica est ꝓ extraneos. Et ratio huius est, qa rex dominatur subditis illis volẽtibus. Et ideo cõfidit de ipsis, propter quod custoditur ab eis, tyrannus autem cum opprimat eos dominatur eis illis nolentibus, & ideo nõ confidit in eis, ꝓpter quod custoditur ab extraneis. Posset etiam aliter introduci illa pars. Tyrannus autem, vt diceret, quòd intendit assignare differentias inter regnum & tyrannidem, & diuiditur in tres propter tres differentias quas ponit. Deinde cum dicit.

k ¶ Manifestat quoddam dictum de tyrannide, ꝓius enim dictum fuit quòd cõponitur ex duobus malis: hoc declarat. Et primo declarat quæ mala habet ex statu paucorum. Secundo quæ mala

A iam iniustitiam patiantur a non habentibus. Nec populus sustineat aliquam iniuriam a diuitibus. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit, quis est finis in vtraque monarchia ex quo appareat vna differentia inter ipsas. Et primo ostẽdit quid vtraque intendit. Secundo manifestat per effectus, ibi. {Propter quod suggressionum &c.} In prima dicit, quòd tyrannus non intendit bonum commune, sed intẽdit propriũ. Et ratio huius est, qa tyrannus intẽdit delectationẽ secundum sensum, & ideo appetit illud per quod existimat se habere eam, hoc autẽ est superexcessus pecuniarum, propter quod intendit pecunias ac quirere, credit enim per pecunias habere omnia, rex autem intendit bonum commune. Illum enim dicimus regẽ qui principatur propter bonum multitudinis. Talem autem oportet esse virtuosum, & ita nolle iniuriari subditis. Oportet ipsum esse diuitem, ne aliquid iniuste accipere a subditis compellatur. Deinde cũ dicit.

i ¶ Manifestat qd dictũ est ꝓ effectus. Et dicit quòd ꝓpter hoc quòd tyrannus, appetit delectationes, ꝓp quas apperit pecuniæ, manifestum est quòd excessus insup accipiendo pecunias tyrannici sunt. Intẽdunt. n. tyrãni bonũ proprium non commune, sed supergressiones honorum regales sunt magis. Et ratio huius est. Quia rex debet esse excellens secundum virtutem. Excellentiæ vero virtutis debet excellentia honoris. Et ideo ad regem pertinet habere excellentes honores, & magis supergressionem honorum quàm pecuniarum. E contrario autem est in tyranno, & ꝓpter hoc idẽ etiam custodia regalis est ciuilis, sed tyrãnica est ꝓ extraneos. Et ratio huius est, qa rex dominatur subditis illis volẽtibus. Et ideo cõfidit de ipsis, propter quod custoditur ab eis, tyrannus autem cum opprimat eos dominatur eis illis nolentibus, & ideo nõ confidit in eis, ꝓp quod custoditur ab extraneis. Posset etiam aliter introduci illa pars. Tyrannus autem, vt diceret, quòd intendit assignare differentias inter regnum & tyrannidem, & diuiditur in tres propter tres differentias quas ponit. Deinde cum dicit.

k ¶ Manifestat quoddam dictum de tyrannide, ꝓius enim dictum fuit quòd cõponitur ex duobus malis: hoc declarat. Et primo declarat quæ mala habet ex statu paucorum. Secundo quæ mala

LECTIO VIII.

Restat autẽ superuenire de monarchia ex quib[a] corrũpitur & per quæ saluari nata est, ferè aũt consimilia dictis circa politias, sunt & q̃ accidunt circa regna, & tyrannides: regnum. n. secundum Aristocratiam est, tyrannis aũt ex Oligarchia extrema componit & democratia, propter qd vtique & maxime nociua subditis est veluti ex duabus malis composita, & transgressiones & peccata habens, quæ ab ambabus politiis.

b Existit autẽ generatio mox ex contrariis vtriq; monarchiarum. Regnum quidem enim ad auxilium quod a populo Epiicis factum ẽ, & instituitur Rex vnus Epiicorum secundum excessum virtutis, vel actionũ quæ a virtute, vel secundũ excessum talis generis.

c Tyrannus autẽ ex populo, & multitudine ad insignes, quatenus populus nihil molestẽt ab ipsis. Manifestũ aũt ex iis quę acciderunt: ferè n. plurimi tyrãnorum facti fuerũt ex demagogis, vbi est dicere credibiles facti ex contrariari insignibus, hæc quidem enim hoc modo constituerunt tyrannides iam ciuitatib[a] augmentatis.

d Quæ aũt ante istas, ex regib[a] trangredientibus patria & magis despoticũ principatũ appetentibus. Hæ autẽ ex electis ad principales principat[a]: antiquitus. n. populi instituerunt multi tpis conditores populi & ꝓspectores. Hæ autẽ ex Oligarchiis eligentibus vnũ aliquẽ dominũ ad maximos principatus.

e Omnibus. n. inerat modis iis ad efficere de facili, si solum volent, potentia. Omnibus istis modis facultas fuit ꝓficiendi, si modo voluerit, per potentiam sibi præexistentem, vel ex regia potestate, vel ex honoribus a populo exhibitis, ceu Phidon apud Argos, & alii alibi regiam potestatem habentes, tyranni sunt facti. Circa Ioniam vero tyranni & Phalaris ex honorib[a]. Panetius quoque in Leontinis, & Cypsellus Corinthi, & Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis, & alii eodem modo ex fauore populorum apud quos multum poterant.

Vt ergo diximus, regia potestas instituta est secundum optimatum gubernationem. Est enim secundum dignitatem, vel per virtutem propriam vel generis, vel per beneficia collata, vel per ista simul, ac potentiam. Omnes enim qui maxima beneficia in ciuitates gentesque contulerunt, vel qui eam faculatem habuerunt, vt conferre valerent, hoc honore potiti sunt.

Alii bello conseruatis populis, ne in seruitutem deuenirent, quem admodũ Codrus, alii a seruitute liberatis, vt Cyrus, alii quod condidissent vrbem, vel quòd regionem acquisissent, quem admodum Lacedæmoniorum, & Macedonum, & Molossorum reges.

Vult autem rex esse custos, vt qui diuitias habent nihil iniustum patiantur. Nec etiam populus afficiatur contumelia.

Tyrannus autem, vt sæpe iam diximus, ad nullam cõmunem respicit vtilitatem, nisi gratia propria commodi. Est autem obiectum tyranni, quod placeat, Regis, quod honestum sit.

Quamobrem, & illa in quibus plus habent sunt, tyrannis quidem, pecuniæ. Regibus autem, honores. Et custodia regia a ciuibus suis est, tyranno autem, a peregrinis.

Quòd uero tyrannis contineat illa mala, quæ sunt & popularis gubernationis, & paucorum potentiæ manifestum est. Ex paucorum quidem potentia finem esse diuitias. Per has enim solas necesse est permanere, ut cõductos retineat custodes, ut sumptus

mala habet ex statu populari, ibi.{Ex democratia autem &c.} In primis dicit quod manifestum est, quòd tyrannis accipit mala, quæ sunt in statu paucorum & multitudinis. Ex statu paucorũ mala hæc habet, quia sicut finis status paucorum sunt diuitiæ, sic etiam in tyrannide. Sicut enim dominans in statu paucorum finaliter intendit diuitias, sic tyrannus. Ité tyrannus est sicut solus sine amicis, sicut dominãs in statu paucorum. Isti enim qa opprimunt multitudinem odio habẽtur, & ideo sunt soli sine amicis, sic tyrannus solus est, quia nõ habet amicos. Item sicut oportet dominãtes in paucis habere custodiam, quia multos inimicos habent, & sunt sine amicis, sic oportet tyrãnum custodiam habere, & quia hoc non potest sine diuitijs, ideo intendit diuitias. Item oportet ipsum non credere multitudini sicut potentatus paucorum, cũ enim odio habeatur a multitudine, non confidit in ipsa, & ideo non credit eidem, & propter hoc prohibet multitudinem non habere arma sicut potentes paucorum, ne possit insurgere contra ipsum. Item habet turbam suspectã, & ideo expellit eos a munitionibus & ponit extraneos in eisdẽ. Ité cõpellit eos morari i domo, & non habere societatem adinuicem, ne possint machinari aliquid contra ipsum. Ista igitur omnia mala communia sunt potẽtiæ paucorum & tyrannidis. Cõsequẽter cũ dicit.

l ¶ Ostendit, quæ mala habet ex populari statu, & dicit qꝫ ex populari statu habet ista mala, scilicet impugnare diuites, & insignes interficere, & hoc manifeste & occulte, vtroque enim modo tyrãnus persequit insignes, & habet ex statu popolari pugnare & relegare eos tamquam illos qui machinantur & insidias præparant contra principatum. A diuitibus enim & insignibus fiunt machinationes, & procurantur dissensiones, quandoque a quibusdam, quia volunt principari. A quibusdam vero, quia procurant forte aliquos alios principari non volentes sibi obtinere principatum. Vnde tyranni, multum quandoq; eos persequentur. Vnde Periander dedit consilium Thrasibulo tyranno qualiter principatus suus duraret, habuit in consilio ab eodem sicut dictum fuit in Tertio huius, oportunum esse excedentes spicas euellere, per quod innuebatur quòd diuites & insignes oportet interimere.

dere, propter quod & ablationem faciunt armorum, & suspectam habere turbam, & a munitione repellere, & demorari in domo, commune est ambarum & Oligarchiæ & tyrannidis.

I

1 Ex Democratia autem, & op G pugnare insignes & corrumpere occulte & manifeste, & fugare, tamquam contra machinantes & impeditores aduersus principatus, ex ijs enim accidit fieri & insidias, ijs quidem principari volentibus, vnde & Periandri ad Thasibulum consilium fuit, excedentium spicarum euulsio, quasi opportunũ sit semper excedentes perimere.

H

LECTIO IX.

SIcut igitur fere dictum est transmutationũ ipsa principia oportet putare circa politias esse & circa monarchias. Propter iniustitiam enim & propter timorem & propter contemptum multi subditorum insurgunt aduersus monarchias, iniustitiæ autem maxime propter iniuriam, aliquando autem & propter propriorũ spoliationem, sunt autem & fines ijdem, quemadmodum ibi & circa tyrannides, & circa regna. Magnitudo enim diuitiarum, & honoris existit monarchis quæ desiderant omnes.

b Insurrectionum autem, hæ quidem ad corpus fiunt principantium, hæ autem ad principatum, quæ quidem igitur propter contumeliam ad corpus, contumelia autẽ existente multarum partium quælibet ipsarũ fit causa iræ. Iratorum autem fere plurimi punitionis gratia insurgunt, sed non excellentiæ.

LECTIO IX.

POstquam Philosophus præmisit quædam de monarchia, prosequitur de causis & principijs corrumpentibus & saluantibus ipsas, & primo de corrumpentibus. Secundo de saluantibus, ibi. {Saluã tur autem &c.} Prima in duas. In prima determinat de principijs corrũpentibus ipsas in vniuersali. Secundo determinat de principijs corrũpentibus in specialis, ibi. {Corrumpuntur autem &c.} Prima ĩ duas. In prima proponit principia corruptionis in vniuersali. Secundo prosequitur in speciali magis, ibi. {Insurrectionum autem &c.} In prima dicit, quòd sicut dictum est prius, principia fere transmutationis & corruptionis Rerumpublicarum eadem sunt cũ principijs transmutationis & corruptionis monarchiarum: nam regnum est secũdum statum optimatum, & ideo quę sũt principia corruptionis status optimatũ, sunt principia corruptionis monarchiæ regalis. Tyrannis. n. est secundum statum pancorum & populorum vltimũ, & ideo quę corrumpũt illos, corrumpunt tyranni dem. Principia autẽ corrumpẽtia monarchias sunt tria: contumelia, metus, & contemptus. Propter enim contumeliam, & timorem, & contẽptum insurgunt subditi contra monarchas. Sunt autem alii quando contumeliæ propter iniuriam, quæ scilicet est in persona, aliquando vero sunt per subtractionem bonorũ propriorum. Ité monarchiarum & Rerumpublicarum prędicta prius sunt ijdem fines. Sicut enim intenduntur diuitiarũ multitudo, & magnitudo in illis, sic intenditur magnitudo diuitiarum in tyrannide, & magnitudo honoris in regno. Ista autem omnia appetunt, & ideo aliquando fit iniuria propter corruptionem istorum. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur de istis causis & principijs corruptionis monarchiarum, & primo prosequitur de illis quæ sunt principia corruptionis per se. Secundo adiungit vnum principium per accidens, ibi. {Eorum autem &c.} Prima in duas. In prima determinat causas insurrectionis. In secunda ostendit, qui maxime insurgunt propter tales causas, ibi. {Maxime autem &c.} Prima in tres. In prima declarat qualiter aliquando fiunt insurrectiones contra monarchas propter iniustitiam. Secundo qualiter propter timorem, ibi. {Similiter autem &c.} Tertio qualiter propter

Lectio. 11.

faciat in educando, vt populo suo in nulla parte confidat. Itaque arma ciuibus suis adimere, ac multitudinem populi conculcare, ac ex vrbe pellere, & vacuam habitatoribus ciuitatem reddere, communia sunt paucorum potentiæ & tyrannidis.

Ex populari autem habet, nexare nobilitatem, clamque euertere, & aperte in exilium pellere, tamquam ad uersarios, & machinatores contra potentiam suam, ex his enim & consilia aduersus eos iniri contingit, alios dominationem affectantibus, alios seruitutem fugientibus. Vnde Periandri consilium Thrasybulo datum, supereminentes spicas decerpere, tamquam oportunum fuerit eminentiores ciuium de medio tollere.

LECTIO IX.

VT igitur fere dictum est, eadem principia mutationum sunt existimanda, & in Rebuspublicis, & in unius gubernatione. Per contumeliam enim, & per metum, & per contemptum, insurgunt plerique subiectorum aduersus dominantes. Iniuriæ uero maxime per contumeliam, nonnumquam, & per ablationem rerum fiunt. Sunt autem & fines ibi tales, quales sunt circa tyrannides & regna. Opes enim & honores (qui in tyrannis regibusque maximi conspiciuntur) affectant omnes.

Insurgunt autem, quandoque in corpus dominantis, quandoque in ipsam dominationem. Quando enim per contumeliam adducuntur homines ad insurgendum, impetus fit in corpus. Cumque sint contumeliæ partes plures, unaquæque illarum concitat ad iram. Irascentium uero plurimi ultionis causa impetum faciunt, non causa potentiæ.

Lectio sex.

propter contemptum ibi. {Hoc autem propter.} Prima in duas. A Primo enim declarat quòd aliquando fit insurrectio contra monarchiam propter iniuriã quæ est contumelia. Secundo quòd propter affl ctionem corporis, ibi {Multi autem propter.} Prima in duas. In prima proponẽs distinctionem insurrectionis, assignat rationẽ qua re contumel a affecti insurgunt in corpus. In secunda declarat per exempla ibi. {Velut Pisistratidarum &c.} In prima dicit, quod aliquando insurrectiones fiunt in monarchiis in corpus principantium, aliquando contra principatum & quæ fiunt propter contumeliã fiunt contra corpus. Et hoc patet: quia cum sint multæ partes contumeliæ, quæ libet est inductiua iræ, vt apparet secundo Rhetoricæ. Irati autem ferè mouẽtur propter punitionem personalem magis q propter depositionẽ a principatu: & ideo manifestũ est quòd insurrectiones quæ fiunt per contumeliam, sunt in corpus: non contra principatum. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat p exẽpla, & primo de contumelia in persoñ coniunctam qualiter fit causa insurrectionis in corpus monarchię. Secundo de cõtumelia ĩ personam propriam, ibi. {Multæ autem.} Primum declarat per quinque exempla: & secundũ hoc habet quinque partes. Secunda, ibi. {Insidiati autem sũt Periandro.} Tertia, ibi. {Quæ autem Philippi.} Quarta ibi. {Et quę Aminteæ.} Quinta, ibi. {Et quæ Eunuchi &c.} In prima dicit, ita dictum est, quòd fit insurrectio cõtra personam coniunctam monarchæ: sicut fuit insurrectio cõtra filios Pisistrati: nam cum cõtumeliam intulisset sorori Armodii: & vlterius ipsum Armodium compellassent, Armodius propter sororis contumeliam, & Aristogiton propter Armodium contra illos insurrexerunt. Et sic patet quòd facta fuit insurrectio propter contumeliam in personam cõiunctam. Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit secundũ exemplum & dicit, quòd quidam qui habitabant in Ambracia insidiati sunt cuidam, qui dicebatur Periandet: quia iste Periander cum quadam vice biberet cum filiis illorum: dixit illis pueris, si erant prꝫgnantes ex ipso: ipse enim forte abutebatur eis: & ideo innuebat quòd illis pueris fuisset abusus: & ideo quærebat, si ex ipso erant prægnantes: tunc alii fratres propter contumeliam puerorum, insurrexerũt contra Periandrum. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit tertium exemplum, & dicit: quòd insurrectio quæ fuit contra Philippum regem Macedoniæ, facta a quodam qui dicebatur Pausanias, facta fuit, quia Philippus permisit Pausaniam contumeliam pati a quodam Attalo, qui erat coniunctus eidem Philippo vel consanguinitate, vel officio. Fuit autem iste Philippus rex Macedoniæ, pater Alexandri magni. Deinde cum dicit.

Quale fuit illud filiorum Pisistrati, ob contumeliam enim sorori Armodii illatam, & ipsum Armodium compellatum, impetus in eos factus est, ab Armodio quidem propter sororẽ. ab Aristogitone autem, propter Armodium.

Aduersus Periandrum quoq; Ambraciæ tyrannum insidiæ factæ sunt, ex eo quia in potu, quem amabat puerum interroganit, an adhuc ex se prægnans esset.

Philippus uero a Pausania occisus est, quia non ulciscebatur contumeliam sibi factam ab Attalo.

Et Aeacytas parum a Dardanis quia iactaret se in illius ætate abusum esse.

Et Eunuchus ab Euagora Cyprio, quòd enim mulierem elegerat eius filiam: quasi contumelia affectus eum necauit.

Plurimæ uero inuasiones factæ sunt ex eo: quia in corpus uerecundiam in tulissent.

Qualis fuit inuasio illa Cratæi aduersus Archelaum, semper enim molesta illi fuerat consuetudo eius. Itaque parua etiam occasio sufficiens fuit, uel quia filiarum nullam sibi dederat, cum se daturum promisisset: sed primum occupatus bello aduersus Syriam, & Arabeum tradidit regi Ehibeæ. Alteram uero filiam minorem natu filio Amyntæ coniunxit, existimans per hunc modum minime sibi fore aduersaturum ex Cleopatra genitum: sed in indignationis principium extitit, quòd grauiter ferebat se ad Ibidis gratiam haberi.

Fuit una cum illo a patrem dãdam Hellanocrates Larissæus ob eandem causam. Quod enim abusus state illius, non ut promiserat, deducebat: ob contumeliam id fieri ratus est, non ob amorem.

f ¶ Ponit quartum exemplũ, & dicit qꝫ Amyntas occisus est a Darda quia iactaret se in illius ætatem, & statum eius irrideret quod erat passus. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit quintum exemplũ & dicit, qꝫ Euahoras Cyprius insurrexit contra Eunuchum regem: quia eius filiam in concubinam elegerat, eam terfecit illum. Sic igit apparet ex istis quod contumelia facta in persona coniuncta, causa est insurrectionis contra personam monarchæ. Deinde cum dicit.

h ¶ Declarat, q cõtumelia facta in personam propriam, cã est insurrectionis cõtra personam monarchæ. Et primo proponit. Secundo probat per exempla ibi. {Velut Scũ Cratęi &c.} Adhuc secunda diuidetur in quatuor secundum quòd declarat per quatuor exẽpla. Secunda, ibi. {Cũ insurrexit autẽ &c.} Tertia, ibi. {Paron autem.} Quarta, ibi. {Adamas autem.} In prima dicit, q multæ insurrectiones factæ sunt contra monarchas: quia sueuerunt contra contumeliam vel verecundiam in personam suam facere. Deinde cum dicit.

i ¶ Declarat & dicit, ita dictũ, est pp contumeliam factam in personam propriã fiunt insurrectiones: sicut fuit facta insurrectio Cratei contra Archelaũ. Iste enim Archelaus grauiter se habebat, ad Cratæum colloquendo & conuersando. Cum si enim quam prætendebat: & si ve suf-

ficiens proponebatur: minor tamen fuit: & occasionalis magis scilicet, quia Archelaus cum promisisset Cratęo dare vnam de filiabus suis: nullam voluit dare: sed filiam primogenitam post bellum, quod habuit contra Syriam, & Arabiam dedit cuidam regi qui dicebatur Clenias. Filiam minorem dedit filio Aminteæ credens quod cum ille esset filius Cleopatræ, non esset aduersaturus. Ista enim causa insurrectionis prætendebatur: sed causa principalis, & principium inimicitiæ, & separationis ab eo fuit: quia volebat eum ad concubitum inducere. Deinde cum dicit.

k ¶ Ponit secundũ exemplum: & dicit quòd Hellanocrates Larissæus insurrexit contra eundem Archelaum propter causam eandem. Cum enim sicut promiserat eum non deduceret, & aduerteret ętate ipsius: credidit quòd hoc faceret propter con-

Universidad de Bibliotecas

ter contumeliam, & non propter amicitiam, & ideo insurrexit contra eundem. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit tertium exemplum, & dicit quòd Pharon, & Heraclides exinsurrexerunt contra Aenij Cotyn & inferentes supplicium patri interfecerunt eum. Et hoc fuit propter contumeliã eis facta a filio illius. Deinde cum dicit.

m ¶ Ponit quartũ exemplum, & dicit q̃ Adamas recessit a Coty monarcha, qã cũ esset puer, ille Coty castrauit eum, & hic Adamas propter iniuriam quam passus fuerat, insurrexit contra illum. Deinde cum dicit.

n ¶ Ostendit, quòd quandoque fit insurrectio propter afflictionem in corpore, & dimiditur in partes duas. In prima proponit. In secũda manifestat eum dicit. Vt Megacles &c.} In prima dicit, quòd multi qui afflicti fuerant in corporibus sustinentes percussiones, vel vulnera, insurgentes contra ipsum monarcham destruxerunt, siue interfecerunt. Alij autem passi iniuriam propter talem afflictionem, inuaserunt principatum & potentatum. Deinde cum dicit.

o ¶ Manifestat qd dixit & diuiditur in tres, secundum quòd manifestat p tria exẽpla. Secunda, ibi. {Et posterius &c.} Tertia, ibi. {Et surrectionis Archelai &c.} In prima dicit, ita dictũ est quòd fiunt insurrectiones propter afflictionẽ. Sicut enim in Mitilenæ insula Megacles insurrexit contra quosdam concinos suos & circũstantes, propter hoc quòd manus iniecerunt in eũ clauis pulsantes, & verberãtes eundem, propter qd cum amicis suis interfecit eos. Deinde cum dicit.

p ¶ Ponit secundũ exemplũ & dicit, q̃ postmodum, cum Sinerdes a Pentilone fuisset verberatus, & ejus ab vxore eius euasisset, insurrexit contra illum, & interfecit eum. Deinde cum dicit.

q ¶ Ponit tertium exemplum, & dicit quòd Dechamnicus fuit dux, & causa principalis insurrectionis, primus exacerbans, & commouens illos qui insurrexerunt in ipsum. Causa autem iræ quare alij insurrexerunt, & ipse insurrexit, fuit, quia Archelaus tradidit eum flagellandum Euripidi poetæ, qui contra ipsum tunc infremuit, quia Dechamnicus dixit, quòd os habebat fœtidum, propter hoc mortus Euripides flagellauit Dechamnicum, quod fuit causa irę. Propter quod insurrexit ipse contra Archelaum. Sic igitur multi insurrexerũt propter tales causas, & quidam ipsorũ interfecti sunt, alij graues insidias & vexationes passi sunt. Deinde cum dicit.

r ¶ Declarat, quòd aliquando fit insurrectio propter timorẽ, & dicit quòd sicut fit insurrectio propter iniuriam, sic aliquãdo fit propter timorem. Timor enim est vna de numero causarum insurrectiõis, sicut iniuria contra monarchas, sicut Artapanes voluit repellere Xerxem a principatu monarchico, quia timebat ipsum propter crimen qd cõmiserat contra Darium, quia suspenderat quendam notum ei⁹, quãmuis Xerxes non præcepisset, sed credebat, quòd indulgeret eidem non memorans factum post comestionem, sed cũ recoluisset & voluisset punire ipsum, timens punitionem insurrexit contra eum. Deinde cum dicit.

s ¶ Declarat, quòd aliquando fit insurrectio propter contemptum, & primo facit hoc in vniuersali. Secundo ostendit quòd amici etiam, quandoque propter contemptum insurgunt, ibi. {Amicorum autem quidem &c.} Dicit igitur primo, q̃ fiunt insurrectiones, aliquãdo propter cõtemptum, sicut quidam videns Sardanapallum deditum voluptatibus & comessationibus, semperludentem cum mulieribus in palatio, nũquam exeuntem ad præsidia, nec exercentẽ se in venationib⁹. Si verum est hoc de ipso, sicut dicunt fabulantes. Si autẽ nõ est verũ de illo, tñ de alio quo alio poterit esse hoc verũ, insurrexit contra illũ. Similiter Dion insurrexit contra Dionysiũ q̃ postea tyrannizauit, quia despexit eũ virgens ipsum semper ebrium & voluptuosum, & videns q̃ ciues ipsum contẽnebant. Deinde cum dicit.

t ¶ Declarat, quòd amici propter despectum aliquando insurgunt contra amicos, quia contemnunt eos, quia enim confidunt

P*aron vero & Heraclides Aenii Cotyn peremerunt patri inclantes.*

Adamas uero a Coty rebellauit, quasi contumelia affectus, quòd ab eo in pueritia exectus esset.

G

Multi etiam ob verberatum corpus, vel inter fecerunt ira perculi, vel impetum fecerunt, quasi contumelia affecti, & contra homines in potestate constitutos, & contra reges.

Vt Megacles apud Mitylenem magistratus circumeuntes, & clauis pulsantes cũ amicis aggressus interfecit.

H

Et postea Sinerdes verberibus cæsus, & a muliere tractus Pentilon interemit.

Archilei uero necis princeps fuit Dechamnichus. Is enim primus cæteros aggressores commouit, & irritauit. Causa vero fuit irarum, quòd illum Archelaus Euripidi poetæ verberandum tradidisset. Erat vero infensus illi Euripides, ob maledictum in ipsius insuauitatem oris iactatum. Et alii complures tali de causa, vel interfecti sunt, vel in periculum insidiari venerunt.

I

Similiter quoque propter mœtum, hæc enim vna ex causis est, vt in Republica, sic etiam in vnius gubernatione, ceu Xerxem Artapanes mœtuens calumniam de Dario, quòd eum suspendisset Xerxe non iubente, sed putans illi ueniam esse datam propter cœnam quasi ab ignoscente.

Aliæ uero propter contemptum, ut videns quidam Sardanapalum regem inter eas mulieres pensa diuidentem, si modo hæc fabula uera fuit, & si non in illo, attamen hoc in alio uerum esset. Et Dionysium posteriorem Dion inuasit, quòd eum contemnebat, conspiciens ipsum Dionysium semper ebrium, & ciues Syracusanos ita se habere.

K

Amicorum etiam quidam insurgunt propter contemptum. Ob fidem

r Similiter autem, & propter timorẽ, vnũ enim aliquid erat hoc causarum, sicut politias & monarchias, velut Xerxen Artapanes timens criminationem, quæ circa Darium, quia suspendit cum non iussisset Xerses. Sed putans indulgerri tamquãm non memorantem propter cœnam.

s Hoc autem propter contemptum, sicut Sardanapalum videns quidam percutientem se cum mulieribus, si vere hoc fabulantes dicunt, si autem non de illo, sed de alio erit vtique hoc verũ. Et Dionysio posteriori Dion insurrexit propter despectionem videns ciues sic se habentes, & ipsum semp ebriũ.

t Et amicorum autem quidam insurgunt propter despectionẽ,

sunt de ipsis, & familiares sunt eis: contemnunt eos quãdoque credentes quòd obliuiscantur iniuriæ illatæ propter amicitiam. Nimia enim familiaritas parit contemptũ. Et quia credunt posse obtinere principatum, & quia contemnunt, insurgunt contemnentes periculum: vnde de facili inuadunt: tum quia sperant obtinere: tum quia potentiã habent, non timẽtes periculum, tum quia cõtemnunt: sicut duces exercitus aliquãdo monarchas inuadunt propter causam istam: sicut Cyrus cõtemneris modum vi uendi Astyagis turpem & inhonestum, & potentiam quæ inutilis erat ad prælia, videns ipsum delitiose viuere, & præterrationem, insurrexit contra ipsum. Similiter autem, & Seuthes dux exercitꝰ de Thracia puincia, recessit ab Amadoco propter eandem causam: & insurrexit contra ipm. Sunt etiam alij qui propter plura istorũ insurgunt: & quia cõtemnunt & propter lucrum: sicut Ariobarzanem Mithridates. Deinde cum dicit.

u ¶ Declarat qui maxime insurgunt ꝓpter tales causas: & dicit quòd maxime qui naturaliter audaces sunt, sicut illi in quibus est abundantia caloris & spiritus & potentiam habẽt, & facti sunt duces exercitꝰ à monarchis. Inclinatio enim ad opera virilia, siue ad audaciam, & potentiam, reddunt homines audacem in actu; & propter ista duo quasi existimantes se prævalere, insurgunt.

propter considere enim contemnunt, tamquãm obliturі, & putantes posse obtinere principatum, modo quodam propter contemnere insurgunt, tãquam potentes enim & contemnentes periculum propter potentiam inuadunt defacili, sicut ducentes exercitus monarchis, sicut Cyrus Astyagi, & vitam contemnentes & potentiam, propter potentiam quidem inoperosam fuisse, ipsum autem delitiari. Et Seuthis thrax Amadoco existens dux exercitus, ij autem & propter plura horum insurgunt, vt & despicientes, & propter lucrũ, sicut Ariobarzani Mitridates.

v Maxime autem propter hãc causam inuadunt, qui quidem natura audaces & honorem habent bellicum a monarchis, virilitas enim potentiam habens audax est, propter quas ambas tamquam defacili præualituri C faciunt insurrectiones.

LECTIO X.

Orum autem qui propter amorem honoris insurgunt, est alius modus causæ præter dictos prius, non enim sicut quidam tyrannos inuadunt videtes lucra magna & honores magnos existentes ipsis, sic & eorum qui propter amorem honoris insurgunt vnusquisque prælegit periclitari, sed illi quidem propter dictã causam, ij autem ac si vtique alia qua alia fieret actio singularis, & propter quam nominati fierent & noti. sic & monarchas inuadunt non posidere volentes monarchiam sed gloriam.

b Sed tamen pauciſsimi numero sunt propter hãc causam impetum facientes, supponi enim oportet nihil curare de eo quo est saluari, si non debeat prævalere in actione, quibus assequi quidem oportet Dionis extimationem, non facile autẽ ipsam adesse multis, ille enim cum paucis militauit aduersus Dionysiũ sic habere dicẽs, q̃ vbicũq; posit procedere sufficiens sibi tantũ participare actionis, veluti, sicut modicũ inuasisset terræ, mox accideret mori, huic, bene habere sibi mortem.

enim eis adhibitam spernunt, tamquam facultatem habentes clam moliendi, & putantes se dominationem obtinere posse quodammodo per contemptum inuadunt. Tamquam enim potentes, & contemnentes periculum, propter suam potentiam, faciliter insurgunt, vt duces quidam exercituum aduersus principes suos, quemadmodum Cyrus contra Astyagem, cuius & vitam, & potentiam contemnebat, cernẽs, & copias eius iam consenuisse, & ipsum in deliciis uitam agere. Et Seuthes Thracius cum esset dux exercitus Amadoci. Quidam uero huius plurimum gratia insurgunt, ceu propter contemptum, & propter lucrum, velut contra Ariobarzanem Mithridates.

Maxime uero propter hanc causam insurgunt hi, qui sunt natura superbi, & honorem habent ex rebus bellicis apud dominantes & principes. Fortitudo enim potentiam habẽs, superbia est, per quas ambas quasi faciliter superaturi eos aggrediuntur.

LECTIO X.

Orum uero qui ob honoris cupiditatem insurgunt, alius modus est causæ ultra iam dictos. Non enim, vt quidam, tyrannos inuadunt, spe magnorum commodorum, magnorumque honorum quos in illis cernunt, inducti: sic & qui ob honoris cupiditatem eos aggrediuntur. Sed illi quidem, ut ea sibi arripiant quæ in tyrannis admirabantur, hi autem ut ex re gesta memorabili atque egregia, famam ac celebritatem nominis consequantur, non dominationem acquirere uolentes, sed gloriam.

Sunt tamen perpauci, qui ob hanc causam moueantur. Constituendum est enim, sibi uiendum non esse, nisi rem confecerint, quibus adesse oportet Dionis propositum, non facile quidem fieri in multis. Ille enim cum paucis militibus contra Dionysium profectus ait, quantumcumque progredi posset, satis id sibi foret, ut si uel parum terræ illius inuasisset, pulchrum iam sibi mori existi maret.

pauci insurgunt propter illam, ibi. {Sed tamen pauciſsimi,} In prima dicit, q̃ alij qui vno mõ insurgũt propter appetitũ honoris. Alio modo insurgunt qñq; quãm sint modi prius dicti secundum quos aliqui insurgunt. Sunt enim aliqui qui propter amorem honoris qualibuscunque insurgunt: facientes seditionem, nõ sicut alii qui inuadũt esse vt obtineant diuitias & honores magnos, quos vident eos habere: conueniunt tamen in hoc hi & illi, quòd exponũt se periculo & eligunt periclitari: sed propter aliam & aliã causam: quidam scilicet propter hoc vt obtineat diuitias aut principatũ: aut vtrũq;. Alia autem vt faciant aliquam actionem singularem, & notabilem: propter quam nominati sint apud alios: non curantes nec principatũ nec diuitias. Deinde cũ dicit.

b ¶ Ostendit quòd pauciſsimi insurgunt propter talem causã: & dicit quòd quãmuis aliqui insurgunt contra monarchiam propter appetitũ huiusmodi honoris, pauciſsimi tñ sunt, quoniã talis qui impetum facit contra monarchiam si debeat prævalere, oportet quòd non timet mortem: & sic existimet sicut existimabat Dionys. cum insurrexit contra Dionysium: sed hoc non est facile multis. Ille enim Dionys. cum paucis militibus inuasit & insurrexit cõtra Dionysium; & dicebat quòd quomodocunque posset procedere contra illum, hoc sufficiebat sibi, si tãtum faceret quòd terram inuaderet, & Dionysium: & si post modum mors sibi accideret, bene erat sibi, non curans nec timẽs de ipa. Sed istud difficile est: & pauci sunt qui negligentes vitam propriam, & contemnentes mortem. Propter quod manifestum é, quòd pauci sunt qui inuadãt monarchiam p.

pter

pter appetitum huiusmodi honeris. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat causas & principia corruptionis monarchiarũ in speciali, & primo tyrannidis. Secundo regnum, ibi. ¶ Regnũ autem &c. ¶ Prima in duas. In prima tangit modos quibus corrumpitur. In secunda tangit causas propter quas maxime corrumpitur, ibi. ¶ Duabus autem &c. ¶ Prima in duas secundũ quòd tãgit duos modos corruptionis tyrannidis. Primus modus est a causa extrinseca, secundus ab intrinseca. Secundus, ibi. ¶ Aliquando autẽ ex seipsa &c. ¶ In prima dicit, quòd tyrannis vno modo corrumpitur, sicut quælibet alia Respublica a causa extrinseca, vt si fuerit aliqua Respublica potẽtior cõtraria, propinqua illi, tunc enim illa valentior, quia contraria est isti, ipsam corrumpet. Non enim potest dici, quòd per consilium poterit pcauere ne corrumpatur, quia ad bene cõsiliandum requiritur appetitus recti finis. Consiliari enim est de his quæ sunt ad finem, & recte consiliari de his quæ sunt ad rectum finem. Sed tyrannus non habet rectum finem, nec appetitum rectum, immo electio, siue appetitus ipsius est cõtrarius recto fini, & ideo non poterit resistere alteri Reipublicæ, pter consilium, cum alia sit potẽtior. Omnes enim volentes aliquid agere, si habeant potentiam, agunt quæ volunt, & ideo alia Respublica contraria & valẽtior corrumpet istam. Tyrannidi autem contrariat popularis status, sicut dixit Hesiodus, per accidens, sicut figulus cõtrarius est figulo. Non enim est figulus per se contrarius figulo, immo est sibi similis, sed per accidens inquantum vnus impedit bonũ alterius scilicet lucrum, sic popularis status contrarius est tyrãnidi, non per se, sed inquantum vna impedit aliam, vltima enim species eius pessima est, quę est quædam tyrannis, sicut patet ex Quarto huius, sed regnum & optimatum status per se contrarij sunt, intendunt enim diuersos fines, quia vnus corrumpit aliũm. Propter quod contingit, quòd Lacedæmonij multas tyrannides corruperunt, quia potentiores erant, similiter Syracusani quamdiu habuerunt bonã Rempublicam habebant enim optimatum. Deinde cum dicit.

d ¶ Tangit secundum modum corruptionis, & dicit quòd aliquando autem ex se ipsa, quando qui participant seditiones fecerunt, sicut qui circa Gelonem, & nunc quæ eorum, quæ circa Dionysium. Quæ quidem Gelonis Thrasybulo Hieronis fratre filium Gelonis abducente, & ad delectationes excitante, vt ipse principaretur, familiaribus autem congregatis, ne tyrannis omnino dissolueretur, sed Thrasybulus congregati autem ipsorum tamquam tempus habentes, eiecerunt omnes ipsos, Dionysium autem Dion aggressus curator existens & assumens populum, illum eiiciens peremit.

e ¶ Duabus autem existentibus causis propter quas maxime insurgunt contra tyrannides, scilicet, odio, & contemptu, alterum quidẽ horum oportet existere tyrannis, scilicet odium, ex contemptu autem fiunt multæ dissolutionum, signum autẽ. Eorum quidem enim qui acquisierunt plurimi conseruauerũt principatus, qui autem susceperunt mox, vt est dicere, peremit omnes. Fruitiue enim viuẽtes facile contemptiui fiunt, & multas opportunitates dant insurgentibus.

F quando corrumpitur tyrannis non a causa extrinseca sed intrinseca, contingit enim quòd tyrannus habeat quandoque aliquos familiares qui attingunt aliquo modo ad principatum & participant honoribus. Quando igitur tales faciunt seditionem, contingit quòd corrumpitur tyrannis, sicut contigit circa tyrannidem Gelonis prius, posterius autem circa eam quæ Dionysij. Familiares enim Gelonis insurrexerunt contra ipsum, & expulerunt eum. Similiter & quidam contra Dionysium. Seditio autem quæ fuit facta contra Gelonẽ fuit facta a Thrasibulo qui frater fuit Hieronis, qui filium Gelonis abducẽs ab eo quod est secundũ rationẽ traducebat per illecebras & voluptates, vt sic contemptibilis fieret populo quod repelleretur a principatu, & ipse Thrasibulus principaretur. Cum igitur congregasset familiares & amicos, cauens ne dissolueretur tyrãnis, sed ipse tyrannizaret, considerantes tempus conueniens, ipsum Gelonem, & omnes amicos ipsius expulerunt & remansit Thrasibulus solus: contra Dionysiũ insurrexit Dion, qui cum habebat de Republica, erat enim familiaris eidem, & assumens sibi populũ in auxilium, insurrexit contra ipsum, & expulit eum & interfecit. Deinde cum dicit.

e ¶ Tangit causas propter quas maxime corrumpitur, & primo tãgit causas istas secundum se & absolute. Secundo concludit causas corruptionis eiusdem in cõparatione ad Respublicas inimicas, scilicet paucorum & popularis stat⁹, ibi. ¶ Vt autẽ in summa &c. ¶ In prima tangit illas causas. In secunda tãgit quãdam alias quæ reducitur ad vnam illarum, ibi. ¶ Parẽ autem quandam &c. ¶ In prima dicit, q̃ cũ sint duæ causæ propter quas aliqui maxime insurgunt contra tyrannum, scilicet, odium, & contẽcer, odium, propter quod ptus. Odium debetur tyranno magis per se. Et ratio huius est, quia ille qui principatur melioribus se, & præter vtilitatem ipsorum, & cum hoc intendit bonum proprium, solum odio habetur ab illis, talis est tyrãnus. Principatur enim tyrannus melioribus se, quia virtuosis, & non intendit nisi bonum proprium, & ideo tyranno debetur odium. De contemptu autem adiungit, quòd propter contemptum multoties corrumpitur tyrannis.

Corrumpuntur autem tyrannides, vno quidem modo, vt vnaquæque aliarum Rerumpublicarum ab extra, si aliqua sit contraria Respublica robustior, nam voluntas quidem aderit, propter contrarietatem electionis: quæ autem volunt, omnes efficiunt, modo possint. Contrariæ uero sunt gubernationes, populus quidem tyrannidi secundum Hesiodum, vt figulo figulus, nam gubernatio populi illa postrema, tyrannis est. Regia uero potestas, & optimatum gubernatio, propter contrarietatem gubernandi. Quapropter Lacedæmonii multas euerterunt tyrãnides, & Syracusani per id tempus, quo Respublica eorum recte gubernabatur.

Alio autem modo corrumpuntur cum in seipsis seditionem habent, quẽadmodum circa Gelonem factum est, & nunc circa Dionysium. Gelonis enim filium Thrasybulus Hieronis frater per illecebras & voluptates traducebat, vt ipse dominaretur. Domestici uero ac necessarii per factionem repugnabant, vt non tyrannis omnino solueretur, sed Thrasybulus. Verum alii inter hæc conspirantes eam occasionem nacti, ipsos omnes pepulerunt. Dionysium autem Dion, contra eum copias ductis, cum esset affinis, suscepto populo illum pepulit, ipse uero interfectus est.

Cumque duæ sint causæ propter quas maxime contra tyrannos insurgitur, odium scilicet & contemptus, odium quidem existat oportet in tyrannos, ex contemptu autem plurimæ fiunt euersiones, huius uero signum fuerit, quòd plerique eorum qui dominationes adepti sunt, eas usque ad extremum conseruauerunt, sed qui ab illis fuscepserunt, confestim (ut ita dicam) perierunt omnes. In uoluptatibus enim uiuentes, efficiuntur facile contemnendi, ac multas præbent occasiones opprimendi sui.

nis. Et huius signum est, quia illi qui acquisierunt principatũ A per virtutem & industriam propriam, magis conseruauerunt principatum, quia tales qui acquisierunt bellicosi fuerunt, tales autem non sunt contemptibiles. Sed illi qui receperunt tyrannidem ab alio statim admiserunt, & propter principatum mortui sunt, quia enim viuebant delectabiliter vacantes commessationibus & venereis, contemptibiles erant, & quia vacabant delitijs dabant multas oportunitates & occasiones insurgẽdi alijs, tum qa oportet quòd ponãs se quandoq; in potestate mulierum, tum quia inebriati sunt sæpe, & per cõsequẽs impotentes facti. Deinde cum dicit.

f ¶ Tangit aliam causam quam reducit ad odium, & est illa causa ira, & habet duas partes. In prima reducit iram ad odiũ. In secunda assignat duas differentias inter iram & odium, ibi. ¶ Sæpe autẽ &c. ¶ Dicit igitur primo, quòd ira pars ẽ odij, hoc est corruptio q̃ fit propter iram, aliquo modo fit ppter odium, vt non oporteat ipsã ponere causam distinctã. Est.n. ira appetitus recontristationis, & ideo manifestum est quòd iratus vult malũ alij, hoc autem pertinet ad odium. Vnde ira aliquo modo est causa earũdem actionũ, quarum est causa odiũ. Deinde cũ dicit.

g ¶ Assignat duas differentias inter irã & odium, & dicit q̃ frequenter ira est magis operosa, hoc est plus operatur quàm odium. Iratus enim cũ maiori impetu & robustius insurgunt q̃ habentes odium. Et ratio huius est, quia passio iræ est sine ratiocinatione. Iratus enim, & si audiat aliqualiter rationem, imperfecte tamen audit. Bene enim audit iratus quòd vindicta est accipienda, sed qualiter accipiẽda nõ audit. Vnde similis est famulo qui imperfecte audit mandatũ domini, propter quod

f Partem autem quandam iræ & odij oportet ponere, modo enim quodam earumdem actio num causa fit.

g Sæpe autem & magis operosa quàm odium, robustius enim insurgunt, propterea quod non vtitur ratiocinatione passio, B maxime autem significat furoribus assequi propter iniuriam, propter quam causam Pisistratidarum, destructa est tyrannis, & multæ aliarum, sed magis odium: ira quidem.n. cũ tristitia adest, quare nõ facile ratiocinari, inimicitia autẽ sine tristitia.

h Vt autem in summa est dicere quotcumque causas diximus oligarchiæ intemperatæ & vltimæ, & democratiæ extremæ tot & tyrannidis ponendum, etenim hæ existunt entes diuisibiles tyrannides. C

i Regnum autem ab extrinsecis quidem minime corrumpitur, propter quod & multi temporis est, ex se ipso autem plurimæ corruptiones accidunt.

k Corrumpitur autem secundum duos modos, vno quidem seditionem facientibus ijs, qui participant regno, alio autem D modo magis tyrannice tentantibus gubernare, quando exegerunt esse domini plurium & præter legem.

l Non fiunt autem regna nunc, sed si fiant, monarchiæ & tyrannides magis, propter regnum quidem esse voluntarium principatum, dominium autem maiorum, & proprer multos esse similes, & nullum differentem tantum vt correspondeat ad magnitudinem & dignitatem principatus, quare propter hoc quidem non permanent volũtarij, si autem per fraudem principatur aliquis vel per violentiam, iam hic videtur tyrannis esse. E

co ntingit, quòd male exequatur quandoque. Similiter est de irato. Imperfecte enim audit rationem, & ideo male exequitur vindictam. Vnde furiosus videtur propter iniuriam, & quamuis ira sit magis operosa, tamen odium magis nocet. Secunda differentia est, quòd ira est cum tristitia, & ideo non de facili iratus potest ratiocinari, propter enim multum passionis non potest, sed odium est sine tristitia, & ideo est cum ratiocinatione. Deinde cum dicit.

h ¶ Concludit causas corruptionis tyrannidis in comparatione ad Respu. intensas scilicet paucorũ & popularis status. Et dicit, quòd vt in summa dicamus quot diximus principia & causæ corruptionis paucorum status intemperate, quæ est vltima species ipsius & popularis status vltimæ, tot sunt causæ & principia tyrannidis, quia illę Respu. s. paucorum vltima & popularis sunt tyrãides quædam differentes tantum secundum hoc, quòd in his tyrannizant plures, in illa autem vnus. Deinde cum dicit.

Particulam vero quandam odii debemus iram existimare, nam quodammodo earundem rerum causa existit.

Et est interdum ira efficacior quàm odium, vehementius enim insurgunt, quia perturbato illa non vtitur ratione. Maxime vero contingit, vt ira deferantur, qui contumelia fuerint affecti, per quam quidem causam, & Pisistratidarum deleta est tyrannis, & multæ aliarum, sed odium magis ratione vtitur. Nam ira cum dolore fit, quare non facile ratione vtitur, odium vero sine dolore.

Vt autem summatim dicamus, quot cumque causas diximus paucorum potentiæ, illius postremæ & nimiæ, ac popularis gubernationis extremæ, totidem & tyrannidis causas esse pœnendum est. Nam & hæ sunt tyrannides quædam.

Regnum autem ab his quæ extra sunt minime corrumpitur, quapropter diuturnius est. Ex se autem ipso, vt plurimum, euerti contingit.

Corrumpitur autem duobus modis Vno modo si seditio oriatur inter eos qui participes sunt regni. Alio modo si tyrannice gubernare pergant, volentes esse domini plurium, & contra legem.

Non fiunt nunc amplius regna, sed si qua fiunt, monarchiæ & tyrannides magis sunt, ob id, quia regnum spontanea gubernatio est, ac maiorum propric. At plurimi pares sunt, neque usque adeo præcellentes, vt ad magnitudinem dignitatemque huius gradus se possint attollere. Atque ex eo fit vt sponte illi non pareatur. Quòd si deceptione quis, aut vi damnetur, iam apparet hanc esse tyrannidem.

tingit, quòd subditi insurgunt contra eundem, & ipsum expellant & mutent Rempublicam in aliam. Deinde cum dicit.

l ¶ Ostendit, quare non fiunt modo plura regna. Et dicit, quòd modo non fiunt plura regna, & si fiat sunt magis monarchiæ tyrannicæ quàm regna. Et huius assignat duplicem rationem. Prima est, q̃ regnum debet esse principatus voluntarius, principat̃ enim subditis nolẽtibus q̃ principat in principatu regio, & regẽ oportet esse dominũ maiorũ in Ciuitate vel regno. Difficile est autẽ vnũ inuenire qui volẽtibus pluribus principetur, & qui sit digna

Universidad de Deusto
Biblioteca

dignus d o minus esse maiorum. Et ideo non sunt plura regna. F Secunda ratio est, quia quæ est proportio dignitatis & honoris regis ad dignitatem & honorem subditorum, eadem debet esse proportio virtutis principantis ad virtutem subditorum. Nunc autem dignitas & honor regalis multum excellit dignitatem subditorum. Igitur virtus regis debet excedere virtutē omnium vel pluriū, talem autem inuenire non est possibile, vel nimis est difficile. Et ideo si aliquis assumatur in regem, nō principabitur volentibus subditis, ergo non multo tempore principabitur. Si autem aliquis per fraudem vel violenter principetur, non est rex, sed tyrannus, quia non principatur subditis volentibus. Deinde cū dicit.

m ¶ Assignat causam corruptionis regnorum secundū genus & dicit, quòd regnorum secundū genus, causæ & principia corruptionis sunt eadem cum his quæ dicta sunt superius; & quæ iam dicentur. Prima est, quia multi de facili sunt contemptibiles. Contingit enim quòd post patrem sequitur filius, qui omnibus cōtemptibilis est propter inhonestatem vitæ. Ex hoc autem insurgunt subditi & expellunt eum & mutant Rempublicam. Secūda causa est, quia nō habet rex tantam potentiam quāta est potentia tyrannica sufficiens ad puniendū malos, sed contingit ipsum regem pati iniuriam. Vbi autem ista contingunt de facili corrumpitur regnum, quia subditis nolētibus ipsum principari, statim non est rex, sed tyrannus. Tyrannus enim dominus est subditorū nolentium ipsum esse dominum. Et tunc recapitulat & dicit, quòd monarchiæ propter istas causas, & alias similes corrumpūtur.

LECTIO XI.

Maluātur autem palam, vt simpliciter quidē est dicere, ex contrariis.

b Vt autem secundum vnumquodque eo quod é regna quidē ducere ad moderatius, quanto enim pauciorum fuerint domini, ampliori tēpore necessārium manere omnium principatum, ipsi enim, & fiunt minus despotici, & moribus æqui magis & a subditis inuideturs eis minus.

c Propter hec enim & circa Molossos multo tempore regnum permansit, & quod Lacedæmoniorum, propterea quod a principio in duas partes diuisus fuit principatus, & rursum Theopompo moderante, & in aliis & instituente ephororum principatum, a potestate enim auferens auxit tempore regnū, quare modo quodam fecit non minus sed maius ipsum, qđ quidem, & ad vxorem respondisse dicunt ipsum, quæ dixerat si nihil verecūdatur minus regnum tradens filijs quàm a patre accepit, non oportet hoc dicere: trado enim diuturnius.

d Tyrannides autem saluantur secundum duos modos cōtrariissimos, quorum alter est qui traditus est, & sm quem dispensant plurimi tyrannorū princi-

LECTIO XI.

Postquam Philosophus determinauit de principijs corrumpentibus monarchias, determinat de principijs saluantibus ipsas. Et primo in generali. Secūdo in speciali, ibi. {Vt autē secundū vnūquodq; &c.} In prima dicit, q monarchiæ vt simpliciter est dicere saluantur ex cōtrarijs quibus corrūpunt. Cōtrariorū. n. extranea sunt principia. Corruptio & saluatio Reipublicæ sunt contraria. ergo ex contrarijs principijs fiunt. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat in speciali de principijs saluantibus ipsas. Et primo de saluatibus monarchiā regalē. Secūdo de saluantibus tyrannidē, ibi. {Tyrānides aūt &c.} In prima intelligēdū, q regnū est optima Respu. & optime ordinata. Et ideo ex ratione sua maxime saluabilis ē, qđ Philosophus non tangit nisi vnū modū saluādi regnū. Et primo tāgit ipsū. Secundo manifestat, ibi. {Propter hoc enim &c.} Dicit igit, quòd regnum saluat per hoc, q principatus trahitur ad mediocritatē secundum vnumquodq; qđ pertinet ad ipsum, vt si aliquid pertineat ad regē qui dominus est omnium, & in oibus principatur in quo videant grauari subditi, q multū illis displiceat illud tēperare, aut illis remittere. Quanto enim pauciorū erit dominus, tanto durabilior erit principatus, qa quanto erit pauciorū dominus tanto minus dominatiue principabitur, & sic de paucioribus iudicabit, & plures attingent ad principatum, & habebunt quod compete eis secundum dignitatem, & tunc vi debitur esse æqualis subditis. Sic autem rege se habente, minus ei subditi inuidebunt, & sic se habentibus, principabitur subditis volentibus, hoc autem facit principatum durabiliorem. Deinde cum dicit.

c ¶ Manifestat qđ dictū est per exemplū. Et dicit quòd propter istā causam circa Molossos regnum multum duravit. Similiter autem & regnum Lacedæmoniorum a principio. n. diuiserunt principatū in duas partes, & sic moderauerūt eō, similiter Theopompus q posterius ibi regnauit, consequēter moderauit principatū. Cū. n. esset dūs oium instituit principatū Ephororū, tradens ipsum alijs quasi auferens a sua potestate. Et quo fecit regnū suū aliquo modo maius, & durabilius multo, pp quod respondisse dicitur vxori suę cum arguereť eum dicens, ti non verecundabatur, q regnū minus traderet filijs suis quàm recipisset a progenitoribus, dixit, q hoc nō debebat dicere, quia quamuis non traderet eis æqualem secundum potestatem, trade bat tamē diutius, quod videtur esse melius. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat de principijs saluātib⁹ tyrānidē, tyrānis. n. qa de rōne sua inordinata est, est de facili corruptibilis. Et ideo dat elementa

In regnis autem illis, in quibus succeditur per genus, ponendum est corruptionis esse causam, vltra illas quæ supra sunt dictæ, quòd plerumque contemnendi homines succedunt in regnum, Et quòd cum non habeant potentiam tyrannicam, sed regiam, superbiunt. Est enim facilis delectio regis, si enim nolint, statim non erit rex. At enim tyrannus etiam nolentium est. Corrumpuntur ergo gubernationes unius per has, & huiusmodi alias causas.

LECTIO XI.

Seruantur autem simpliciter loquendo ex contrariis.

Singulariter autem loquendo, per deductionem illarum ad mediocrem modum. Quanto enim magis restringitur potestas omnis, tanto maiori tempore necesse est eam durare, nam & ipsi qui regunt minus superbiunt, magisque moderati sunt. Et illi qui reguntur inuident minus.

Propter hoc enim, & apud Molossos, longo tempore duravuerunt reges. Et apud Lacedæmonios, quod ab initio statim in duas partes diuisa fuerit regia potestas. Et post Theopompus ad mediocritatem magis illam deducens, Ephoros superaddidit, potestate quidem minuens, sed tempore augens regiam auctoritatem, ut faceret eam quodammodo, non minorem, sed maiorem, ut ad uxorem respondisse ferunt dicentem, an non erubesceret, quòd filiis minorem potestatem regiam derelinqueret quàm a parentibus ipse accepisset? non profecto inquit, nam relinquo eis multo durabiliorem.

Tyrannides vero seruantur duobus modis inter se contrariissimis, quorum alter est ir, quem per successionem traditum plurimi tyrannorum obseruant. Horum autem multa constituisse se-

elementa plura quibus saluari potest, saluatur autem duobus modis. Vno modo intendendo ipsam. Secundo remittendo, & secundum hoc diuiditur in duas. In prima prosequitur modum secundum quem saluatur per intensionem. Secundo modum q est per remissionem, ibi. {Alter autem &c.} Prima in duas. In prima ponit vnū modum secundum quē saluatur intendendo absolute. Secundo in comparatione ad regnum, ibi. {Regnum quidem &c.} Prima in tres, quia tyrannis tripliciter intenditur. Vno modo faciendo subditos ignorantes. Secundo incognitos. Tertio pauperes. Et ideo diuiditur in tres. In prima ponit modos secundum quos fiunt ignorantes. Secundo, modos per quos fiunt incognitos, ibi. {Et omnia facere &c.} Tertio, modos q̄bus fiūt pauperes, ibi. {Et pauperes facere &c.} In prima dicit q̄ tyrannis duob⁹ modis valde cōtrarijs saluatur. Quorum vnus est secundum intensionē, alius secūdum remissionem. Et alter istorum dictus est prius secundū qué tyranni dispensant vt cōmuniter, siue regūt principatū tyrannicū. Periander aūté vt dicit, multa talia instituit ex quibus intenditur tyrannis, & multa talia possunt accipi a Persis. Fuerunt aūté, & aliqua data antiquitus ad saluationē tyrannidis. Quorum vnum fuit excellentes in potētia vel diuitijs interimere, qa tales per potentiam quam habēt possunt insurgere contra tyrannū. Iterū interficere sapientes, tales. n. per sapientiam suam posūt inuenire vias ad expellendum tyrānidem. Iterum ad saluationem tyrannidis expedit non permittere communicationes, nec sodalitatem siue societatem, ne inter se vniantur per amicitiam. Ex hoc enim facilius possent insurgere contra tyrannum. Iterum non permittere disciplinam, & quæcumque possunt inducere sapientiam, sed omnia vitare, quia tales possunt inuenire vias diuersas ad insurgendum contra ipsum & expellendum eum, propter quod cauenda sunt omnia illa, ex quibus fiunt sapientes vel sapientia actiua, vel speculatiua, vel etiam illa ex quibus fit persuasio & ipsi persuasiui. Et ideo nec scholas, nec alias collectiones, per quas contingit vacare circa sapientiam permittendum est. Sapientes enim ad magna inclinantur, & ideo magnanimi sunt, & tales de facili insurgunt. Deinde cum dicit.

e ¶ Tangit modos quibus fiunt incogniti. Et diuiditur in quinque, secundum quòd tangit quinque. Secunda, ibi. {Et præfectos &c.} Tertia ibi. {Et deprehendere &c.} Quarta ibi. {Et ne lateant &c.} Quinta ibi. {Et criminari inuicem &c.} In prima

patum, horum autem multa aiunt instituisse Periandrum Corinthiū: multa enim talia est accipere & a principatu Persarū. Sunt autem & olim dicta ad saluationem vt posibile est tyrannidis excellentes perimere, & sapientes destruere, & neque cōmunicationes finere, neque sodalitatem, neque disciplinam, neque aliud nihil tale, sed omnia cauere. Vnde consueuerunt fieri duæ sapientiæ & persuasio, & neque scholas, neque alias collectiones permittere fieri vacatiuas.

e Et omnia facere ex quibus quàm maxime ignoti inuicem erunt omnes, notitia enim fidem facit magis ad inuicem.

f Et præfectos populi semp palam esse, commorari circa ianuas, sic enim minime latebit quid agunt.

g Et deprehendere si assuefiant modicum semper seruientes & alia quæcumque talia Persica & barbara tyrannica sunt, omnia enim idem possunt.

h Et tentare n o n latere quęcūque exciterit qu is dicēs vel agēs subditorum, sed esse attentos velut circa Syracusanos vocati podagogides, & auribus audientes, quos misit Hieron vbi fuerit aliqua congregatio & collectio, confident enim minus timentes tales, & si confidant, latebunt minus.

i Et criminari inuicem, & turbare, & amicos cum amicis, & populum cum insignibus, & diuites cum se ipsis.

k Et pauperes facere subditos tyrannicum, quatenus neq; custodia alatur.

dicit, q̄ ad saluandum tyrannidem oportet ordinare & faceret ex quibus subditi maxime inter se adinuicem erunt ignoti, quia mutua notitia facit, quòd magis credunt sibi adinuicem. Ex hoc autem quòd credunt sibi adinuicem facilius vniuntur & potentius insurgunt. Et ideo ordinanda sunt talia per quæ maxime sint ignoti. Deinde cum dicit.

runt Periandrum corinthium. Multa etiam ex gubernatione Persarum est assumere, sunt autem hæc illa per nitiosa quæ supra retulimus omni conatu at tyrannis fieri, quo dominationem retineant, veluti potentiores decerpere, & sapienter perimere. Et neque comessationes permittere, neque sodalitates, neque disciplinam, neque aliud quicquam tale, sed omnia cauere, vnde consueuerint oriri inter ciues intelligentia & fides. Et neque scholas, neque conuentus aliquos scholasticos fieri concedere.

Et omnia facere ex quibus ciues inter se quàm maxime incogniti sint. Cognitio enim fidem generat inter ipsos.

Et satellites eius apparere semper ac versari foris, quo minus latere possit quid quisque agat.

Assuescantque animum submittere per seruitutem continuam, & alia quæcumque talia Persica & barbara, tyrannidis sunt, cuncta enim idem valent.

Et ne lateant conari quæcumque quis dixerit, aut fecerit, sed esse exploratores, quemadmodum Syracusijs hi qui deductores nuncupabantur, & auricularij, quos submittebat Hieron, vbicumque foret congregatio aliqua, vel conuersatio. Minus enim audent, qui talia formidant, & si audeant, minus latere possunt.

Calumniari quoque inuicem, & collidere amicos cum amicis, & plebem cum nobilitate, & diuites inter seipsos.

Et subditos ad paupertatem redigere tyrannicæ est prauitatis, vt neque sumptus fiat in custodia.

f ¶ Ponit secundum modum. Et dicit, q secundo ad saluationem tyrannidis expedit facere quòd præpositi & seruientes sint manifesti in locis, in quibus debent subditi congregari & circa tanuas ciuitatis vel subditorum vt videant & sentiant qd dicunt vel agūt subditi. Sic enim magis erit manifestum qd faciunt, & minus poterunt machinari cōtra tyrannum minus inuicem credentes. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit tertium modum. Et dicit, q oportet ad saluationem tyrannidis ordinare q si subditi aliqua malefaciāt, aut in aliquo insolescant & deuient ab eo qđ est ordinatum a tyranno, etiam modicū deprehendere eos a seruientibus ordinatis ad hoc, similiter ordinare alia q̄cūque & barbara, & persica sunt tyrannica. Omnia enim talia possunt idē s. saluare tyrannidem. Ex hoc. n. quod subditi erunt occupati in aliquibus timentes magis, minus poterunt insurgere. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit quartum modum. Et dicit q tentandum est vt nō lateant quæcumq; dicunt & faciunt subditi, sed diligenter attendere quecumq; & sic facere sicut fecerunt circa Syracusanos tyranni. Ordinauerunt enim quosdā qui dicebantur deductores, quos misit Hieron qui audirent & inquirerent quæ diceret & facerēt subditi, sic similiter ordinādi sunt aliq q vbi fuerit aliqua cōgregatio audiāt q̄ dicunt ibi & fiūt. Sic. n. illi qui cōgregabuntur propter timorē minus cōfident de seipsis, & per cō sequens nihil machinabūtur, aut si cōfidant de se, minus poterūt latere, & vlterius poterit magis cauēri. Deinde cum dicit.

i ¶ Ponit quintū modū. Et dicit q̄ ad saluandā tyrānidē, oportet q̄ tyrānus procuret, q̄ subditi imponant sibi inuicē crimina & turbēt seipsos, vt amicus amicū, & popul⁹ cōtra diuites, & diuites inter se dissentiāt, sic. n. min⁹ poterūt insurgere p̄p eorū diuisionem. Omnis. n. virtus diuisa minor est. Deinde cum dicit.

k ¶ Ponit modos quibus fiunt pauperes. Et diuiditur in quatuor secundū q̄ ponit quatuor modos. Secunda ibi. {Et occupati &c.} Tertia ibi. {Omnia. n. hæc &c.} Quarta ibi. {Adhuc autem &c.} In prima dicit quòd ad saluationem tyrannidis, oportet facere subditos pauperes, sic enim minus poterūt insurgere

contra tyrannum. Facere autem pauperes subditos, & si contin
tio multiplicetur, contingit tamen ad prætens quadruplicetur.
Primo non dando expensas ciuibus de bonis communibus, sed eos compellere ad soluendum ex toto. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit secundum modum. Et dicit, q̃ ordinandum est, q̃ subditi sint occupati circa opera quotidiana vt sic occupati nō possint machinari, vel non sint vacantes ad machinandum aliquid cōtra tyrannū. Sicut habemus exēplum de tyrannidibus quæ fuerunt circa Aegyptū, vbi subditi compellebantur occupari circa opera quotidiana. Sicut apparet de filijs Israel, quos occupabant circa lutū & lateres. Similiter donaria Cypsellidarū, similiter edificatio olympi q̃ fuit facta a Pisistratide, similiter opera eorum quæ erant de Samo insula quę erant magnifica. Omnia enim ista possunt idē facere scilicet, q̃ subditi non possint vacare ad machinandum aliquid contra tyrannū. Ex quo.n. sunt occupati circa opera talia, non possunt tractare qualiter expellant tyrannum. Item possunt facere penuriam & paupertatem subditorum, ex quo enim cōpelluntur apponere ad ædificia faciēda, & occupari circa talia, oportet eos depauperari. Deinde cum dicit.

m ¶ Ponit tertium modum. Et dicit, q̃ procuranda sunt vectigalia, hoc est exactiones multæ & magnę, sic enim citō poterunt depauperari subditi, sicut factum fuit in Syracusijs. Ibi enim Dionysius qui principabatur tantas procurauit exactiones, quōd omnes diuitiæ subditorum venerunt ad ipsum in quinque annis. Deinde cum dicit.

n ¶ Ponit quartum modum. Et dicit, q̃ ad saluationem tyrānidis tyrannus debet procurare bella inter subditos, vel etiam ad extraneos, ita q̃ nō possint vacare ad aliquid tractandum contra tyrannum, & magis timentes. Sic etiam erunt indigentes præsidē, & tunc plura poterit exigere ab eisdem. Deinde cum dicit.

o ¶ Ponit aliū modū per quē saluaē tyrānis in cōparatione ad alias Respu. & ad alia quæda. Et diuiditur in quatuor. In prima ponit modū per quē saluaē in cōparatione ad regnū. In secunda ponit modū per quē saluaē in cōparatione ad populare statū, ibi. {Et adhuc quæ fiunt &c.} In tertia ponit aliū modū in cōparatione ad liberū & venerabilē, ibi. {Et nullo gaudere &c.} In quarto ponit aliū modū in cōparatione ad ciues & extraneos, ibi. {Et conduiturnari &c.} In prima dicit, q̃ regnū saluatur per amicos. Subditi.n. diligūt regem & volunt eū principari, hoc autē saluat regnū. Et ideo saluatur regnū per amicos. tyrannus autē ad saluandū tyrannidē, non debet confidere in amicis. Et ratio huius est, quia amici potentes sunt: ex hoc enim, quōd amici sunt aliqui principis, potentes sunt. Item inclinantur & volūt principari omnibus. Et ideo non debet cōfidere in eis si debeat saluare tyrānidē. Deide cū dicit.

p ¶ Ponit aliū modū in cōparatione ad statū popularem. Et primo ponit ipsum. Secundo assignat rationē cuiusdā dicti, ibi. {Etenim dem⁹ vult &c.} In prima dicit quōd ad saluandum tyrannidē, tyrannus debet ordinare ea q̃ sunt circa popularē statū vltimum q̃ pessimus est omnium. Omnia.n. illa tyrannica sunt, vt mulierū potentiæ corā populo, coram quo permissum est eis proponere contra viros quę voluerint. Et manumissio seruorum contra ciues. Mulieres enim quasi sunt medietas ciuitatis. Ipsæ autem & serui nō machinātur aliquid cōtra tyrānū. Nam gaudent serui de manumissione. Mulieres vero super libertate prędicta. oportet.n. eos esse beniuolos & popularib⁹. Et propter hoc nō insurgunt de facili. Deide cū dicit.

q ¶ Reddit causam cuiusdam dicti. Dixerat enim quōd in tyrannide ordināda sunt illa, quæ sunt in populari statu. Vltimo, huius reddit causam. Et dicit q̃ propter hoc debet tyrannus ordinare quæ sunt in populari statu vltimo, quia populāris status vltimus est sicut monarchia, totus enim populus dominatur sicut vnus monarcha. Vnde adulatores inueniuntur & in populari statu vltimo, & apud tyrannos, & honorantur ab eis. In populari statu quidem, populares ductores populi. Ductor enim, adulator in populari statu

Et illi quotidianis molestijs occupati, vacare non possunt ad consilia contra tyrannos inennda. Exemplum huiusmodi sunt Pyramides Aegypti, & donaria Cypsellidarum, & Olympiedificatio a Pisistratidis facta. Polycratis opera circa Samum.

Hæc.n. oī fuerūt instituta ad ociū & quietem populorū tollendā, & ad inducenda paupertatē per tributorum pensionē. vt etiā Syracusis factum est, Dionysio enim eam ciuitatem tenente, contigit Syracusanos in quinq; annorum tempore cunctas facultates suas in soluendis tributis consumpsisse.

Studet etiam bellum concitare: tyrannus, vt negocijs occupentur ciues, & indigentia Ducis continuo deuincantur.

Et regnum quidem per amicos saluatur, tyrannus autem est maxime amicis diffidere, quasi velint omnes, possint autem maxime amici eum subuertere.

Et quæ fiunt circa vltimam popularem gubernationem, tyrannica sunt omnia, vt potentia mulierum domi, quo reuelent virorum secreta, & manumissio seruorum eadem de causa. Non enim insidiantur serui & mulieres tyranno, & si prospere degant, necesse est benuolos fore, & ergo tyrannidem, & ergo popularem statū.

Nam & populus dominę esse vult. Ex quo fit, vt adulatores apud vtrosque in honore habeantur. Est enim qui populum colit & ducit, populi adulator, tyrannorum vero qui assentando emuersatur, quod est opus adulatoris. Nam propter hoc prauos amicos habent tyranni, quod adulationibus gaudent. Id autem nemo faceret qui mentem haberet libero homine dignam, sed amant boni viri, vel non adulantur, & utiles prauis ad praua. Clauus enim clauo, vt dictat Prouerbium.

l Et occupati circa quotidiana non vacantes sint ad machinandum, exemplum autem huius, tyrannides quæ circa Egyptum & anathemata Cypselidarum, & Olympij ædificatio a Pisistratidibus, & eorum quę de Samo opera multi imperij.

m Omnia enim hæc possunt idem, scilicet non vacationem & penuriam subditorum, & illatio vectigalium, velut in Syracusis, in quinque enim annis sub Dionysio substantiam omnem inferri accidit.

n Adhuc autem & bellorum procurator tyrannus, vt vtique sine vacatione sint & permaneant in indigentia præsidis existentes.

o Regnum quidē saluatur per amicos, tyrannicum autem maxime discredere amicis, tamquam volentibus quidem omnibus, potentibus autem ijs maxime.

p Et adhuc quæ circa democratiam fiunt vltimam, tyrannica sunt omnia. Et Ginecocratia circa domos vt enuncient contra viros, & seruorum remissio propter eandem causam. neq; enim machinant serui & mulieres cōtra tyrannos, gaudentes quia necessarium beniuolos esse & tyrannidibus & democratijs.

q Etenim demus vult esse monarchę, pp qđ & adulator apud vtrasque est honoratus, apud democratias quidem demagogus: est.n. demagogus demi adulator, apud tyrānos aūt qui humiliter colloquuntur, quod quidem est opus adulatiōis. Etenim pp hoc Ponirophilon. i. malorū amicus est tyrannus, adulatione.n. recipientes gaudent, hoc autē nullus vtiq; faciet sensum habens liberum, sed amant qui Epijces si non adulentur, & oportuni maligni ad maligna, clauo.n, clauus, sicut Prouerbium.

Ratu est, quia dicit quæ placent populo. Apud tyrannos autem honorantur, quia humiliter loquuntur. Hoc autem pertinet ad adulatorem, humiliter enim loquendo & demisciendo se credunt placere, propter hoc etiam tyrannus est amicus malorum, quia recepit adulatores & congaudet ijsdem, tales autem secundum se mali sunt. Sed nullus qui habet sensum liberum, hoc est qui inclinationē habet ad virtutem hoc facit, sed diligit virtuosos, & eos qui nō adulantur, qui secundum se boni existentes opportunitatem quandam habent ad reprimendum malignitatem adulatoris, qui secundum quod huiusmodi maligna est, quoniam sicut in prouerbio dicit, Clauus clauo retūditur. diligunt igitur bonos odientes adulatores, vt per eos reprimant maliciam adulatorum. Deinde cū dicit.

r ¶ Ponit alium modum in comparatione ad liberum & venerabilem. Et dicit, quōd tyrannus non debet congaudere libero & venerabili sīue virtuoso, quia tyrānus vult esse solus dominus. Venerabilis.n. & liber contrarij sunt illi, nec possunt sustinere excellēciā quam habet præter rationē, nec tyrānidem quam exercet principando dominatiue: pp qđ odiunt tyranni liberos & venerabiles tamquām dissoluētes eorū principatū. Deide cū dicit.

s ¶ Ponit aliū modū in cōparatione ad ciues & extraneos. Et dicit quōd tyrannus magis debet conuiuere & assuescere diurnis comessationibus cum extraneis, quām cū ciuibus, tāquām ciues sint aduersarij. extranei vero non. Ista igitur & similia sunt tyrannica & saluāt principatū. Nec aliquid malignitatis deficit in talibus, sed omnē malignitatem & iniquitatē continēt, sicut mala secundū seipsa bona, tamē ad saluationē tyrānidis, in quo inuit q̃ nō sunt faciēda simpliciter homini, sed ei qui voluerit saluare tyrannidem quæ secūdum se mala est. Deinde cum dicit.

t ¶ Reducit istos modos omnes ad tres, & primo facit hoc. Secundo recolligit illos, ibi. {Ad quos &c.} In prima dicit, q̃ omnia ista sub tribus speciebus vt est dicere comprehenduntur, qā tyrannus tria considerat ad saluandum principatum suum. Primum est vt subditi sint ignorantes & pauca scientes. Cuius ratio est, quia nullus pusillanimis insidiatur alicui. Et ideo ne subditi insidientur ei, considerat qualiter subditi sint ignorantes. Ignorantia.n. pusillanimes facit. Magnanimū.n. oportet habere scientiam magnorum & arduorum, est enim virtus qua aliquis inclinat ad magna & ardua simpliciter decentia ipsum. Secundum est, quōd ignoti sint sibi inuicem subditi. Et ratio huius est, quia tyrannis non prius dissoluitur quām credāt sibi inuicem. Et propter hoc tyrannus cōtrarius est virtuosis, quia nocini sunt ad principatum tyrannicum, non solum quia nolunt subijci tyranno dominatiue, sed quia sunt sibijpsis fideles & alijs conciui bus, nec manifestant ea quæ volunt facere vel ipsi, vel alij conciues eorum contra tyrannos. Tertium est, quōd reddat eos impotentes faciēdo eos pauperes. Et ratio huius est, qa nullus manum mittit ad illa q̃ credit esse impossibilia, & ideo manifestum est, quōd non dissoluetur tyrannis si subditi non habeat potentiam. Deinde cum dicit.

v ¶ Recolligit modos istos, & dicit q̃ isti sunt tres modi ad quos reducuntur omnia quæ placēt & volunt tyranni. Si.n. aliqs cōsideret, reducet oia tyrannica ad istas tres hypotheses, quarum vna est, vt non credāt sibi inuicem, alia vt sint impotentes, alia vt parū sciāt subditi. Vnus igitur modus per quem saluatur tyrānis est ille qui est intendēdo tyrannidem.

Nullo quidem honesto, nulloque libero delectari tyrannicum est. Se enim solum esse talem putat tyrannus. Qui autem subditorum vel honestati student vel libertati, minuere excellentiam & præeminentiam tyranni videntur. Oderunt ergo illos tyranni, tamquām euersores potestatis suæ.

Peregrinos etiam in conuiuia, & familiare vsum magis recipere quām ciues, tyrannorum est, quasi illos quidem habeant hostes, hos uero non aduersantes, Hæc & huiusmodi a tyrannis fiunt pro dominatione retinenda, nec quicquam omittunt prauitatis.

Sunt autem, ut ita dixerim, hæc omnia tribus speciebus comprehensa. Tria enim coniectat tyrannus. Vnum ut animos imminuat ciuium. Nemo enim parui animi contra tyrannum insurgit. Secundum, ut ciues inter se diffidentes reddat. Non euertitur enim tyrannus, nisi ciuium aliqui inter se fidem habeant. Quapropter & bonos uiros prosequitur quasi pestiferos, & aduersarios dominationi suæ. Non solum quia non acquiescunt in seruitute uiuere, uerum etiam, quia fides eis, & inter se, & ab aliis plurima adhibetur, neque accusant alios, neque ipsi inter se accusantur. Tertium impotentiam agendi. Nemo enim sibi impossibilia aggreditur, itaque neque tyrannidem tollere, si potentia desit.

Ad quos ergo fines referantur tyrannorum consilia, tres isti sunt. Ad has enim suppositiones tyrannica redigi possunt uniuersa, partim ne confidant inter se ciues, partim ut potentia eis desit, partim ut pusillanimes efficiantur. Vnus ergo modus, quo utuntur tyranni, talis est,

LECTIO XII.

Lius autem vt ex cōtrario dictis habet curā, est autem accipere ipsum ex corruptione regnorum, sicut enim vnus mod⁹ corruptionis,

LECTIO XII.

Later uero modus contrarius istis quæ dicta sunt, diligentiā facit. Est aūt deprehendere ipsum ex regnorū corruptiōe. Vt enim regni mod⁹ corruptiōis unus est,

Ostquām Philosophus posuit vnū modū saluationis tyrannidis qui est p intensionē, ponit aliū modū q̃ est p remissionē. Et primo in generali ondit qđo per hmōi remissionē saluaē. Secūdo i particulari ibi. {Primū enim &c.} In prima dicit, quōd alius est modus saluandi tyrannidē cōtrarius modis dictis prius, nam modi dicti prius saluant tyrannidē intēdēdo ipsam.

Hic autem modus per remissionem, istum autem modum contingit accipere per similitudinem ad corruptionem regnorum, qui sicut uno modo regnum corrúpitur per hoc quod accedit ad tyrannidem declinando a rectitudine rationis, sic saluatur tyrannis per hoc, quòd accedit ad regnum, & ad illud quod est secundum rationem.

Ex se enim regnum saluabile est, & ideo expedit ad saluandũ tyrannidem remittere ipsam, & accedere ad regnum seruando & retinendo principatum unius scilicet vt ipse solus principetur non quidem ipsis volentibus, sed nolentibus, sicut plures faciunt & nõ prætendat velle principari ipsis volentibus. Nam hoc prætendere, est prætendere q̃ ipse nolit tyrannizare. Et illud quod solus sit princeps & tyrannus accipiendum est sicut suppositio aliorum. Hæc quidem facienda sunt secundum veritatẽ ad saluandum tyrannidẽ, alia autem simulãda vt videantur saltem regalia quamuis non sint. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit in particulari qualiter saluatur p remissionẽ, & primo facit hoc. Secũdo recolligit q̃dã dicta excusando se ab vlteriori consideratione, ibi. {Superfluum &c.} Prima in duas. In prima ostendit qualiter tyrannis saluatur per remissionem, cum ciuitas nõ est diuisa. In secunda est diuisa, ibi. {Quoniam autem &c.} Prima in quatuor. In prima declarat qualiter saluatur per remissionem &c. {Primo quo ad pecunias. Secũdo qualiter quo ad conuersationes, ibi. {Et oportet autem &c.} Tertio qualiter quo ad honores, ibi. {Verumtamẽ &c.} Quarto qualiter quo ad demissionem a principatu, ibi. {Si vero &c.} Circa pecunias est considerare tria. s. consumptionem, rationationem, receptionem, & secũdum hoc diuiditur in tres. In prima declarat quid obseruandum est quo ad expensas rationabiles. Secundo quo ad ratiocinationem cum dicit, {Rationem &c.} Tertio ostendit quid circa receptionem, ibi. {Deinde redditus.} In prima dicit quòd ad saluandum Rempublicã tyrannicam, oportet, q̃ tyrannus sic se habeat vt videatur habere curam de communi, & quòd non expendat ea quæ accipit a subditis gratis, & in superfluis, vt in talibus quæ contristant subditos, vt quando accipiunt a subditis laborantibus & operantibus assidue & postmodum abundanter dant meretricibus & extraneis, & quos habent sibi sæpe familiares, artificibus, histrionibus: q̃n. sic facit tyrannus, odio habet a subditis & facilius i sur pũt cõtra ipsum, & ideo cauendũ est, q̃ nõ expendat bona, quæ accipit a subditis in illis quæ molestãt ipsos. Deinde cum dicit,

c ¶ Ostendit quid obseruandũ est quantũ ad ratiocinationẽ, & primo facit hoc. Secundo remouet dubiũ, ibi {Nec erit ei &c.} In prima dicit, q̃ ad hoc, q̃ saluet tyrannidẽ & videatur habere curã de cõmuni bono, oportet ipsum reddere rationẽ de acceptis & expensis factis, quod fecerunt quidam tyranni, vnde diuturniorem fecerunt principatum suum. Et ratio huius est, quia ille qui sic dispensabit & reget Rempub. videbitur esse œconomus quidam, id est dispensator, videbitur enim laborare propter bonum commune & non videbitur tyrannus. Deinde cum dicit,

d ¶ Remouet dubiũ siue respondet obiectioni. Diceret. n. aliquis q̃ si tyrannus reddat rationem de expensis, deficiet ei pecunia. Remouet hoc & dicit, q̃ non oportet tyrannum timere, ne pecuniæ & diuitiæ deficiant, emana enim quæ sunt a ciuitate, sed vius & vtilitates cões sunt eius, cum sit dominus ciuitatis. Cuius ratio est, q̃ bona exteriora sunt propter bona animæ & corporis, & bona corporis propter bona animę, & illa omnia sunt propter bonum commune ciuitatis & ideo illius sunt quodammodo bona subditorũ, cui est ordinare omne in finẽ ciuitatis, sed eius qui dominus est ciuitatis est ordinare bona exteriora in finem ciuitatis, propter quod ei sunt omnia. Et ideo non est timẽdum tyranno, quòd deficias sibi pecunia, quia poterit accipere a subditis, secundum tamen quòd ordinari habet in finem ciuitatis, sed illi timendum est magis qui accipit a dominis subditorũ præter rationem. Ex hoc enim odio habetur a subditis, & ideo time re debet, q̃ insurgant contra ipsum. Vnde magis expedit ipsis scilicet dimittere diuitias in dominis subditorum, & vti eis ad bonum commune cum necesse fuerit, quam omnino admittere eas congregatas in domo propria, quod licet extorserit eam tyrannus, minus insilient contra ipsum, tunc tyrãni etiã qa accipiũt a subditis & seruãt penes se, magis timent ab illis qui ægrediuntur cũ eis, & cõmilitat eis quasi q̃mquit eis quam ciuibus, qa primi cũ peregrinãtur ei extra ciuitatẽ: ciues autẽ magis residunt in ea, & ideo magis possunt insurgere & diripere thesaurum. Consequenter cum dicit.

e ¶ Tangit quid obseruandum est circa receptionem pecuniarum & dicit, quòd tyrannus debet redditus & oblationes gratis factas hdeliter colligere vt dispenset illa, & si aliquando oportunum fuerit expendere illa in preiio, & vniuersaliter debet se exhibere tamquam custodem, & camerarium ciuitatis

gubernationem ipsam regiam magis reducere ad tyrannicam, ita tyrannidis conseruatio est ad regiam gubernationem magis eam referre, unum solummodo custodientem vt potentiam retineat per quam non modo volentibus, uerum etiam nolentibus, dominari possit, nam si hanc abiiciat simul abiicit & tyrannum esse. Sed hoc tamquam suppositionem oportet manere, alia uero facere, partim quam optime simulare vt regia gubernatio videatur.

Primum enim videri communium commodorum curam habere, non effundentem largitiones tantas, ut ciues molestẽ ferant, quando quidem ab illa capitur operantibus, ac laborantibus in sua tenuitate. Donant uero scortis, & peregrinis, & histrionibus effuse.

Rationem reddentem eorum quæ acceperit & expenderit, quod iam factum est a quibusdam tyrannis, sic enim administrans, non tyrannus videbitur, sed legitimus gubernator.

Nec erit ei formidandum, ne quando sibi desint pecuniæ, cum sit dominus ciuitatis, sed dispergentibus tyrannis ex propria domo, & prodest hoc magis quam relinquere congregatas, minus enim custodes ipsi contra tyrannum insurgerent, sunt autem formidabiliores absentibus tyrannis qui custodiunt, quam ciues, nam illi quidem simul absunt, hi autem remanent.

Deinde redditus & impensas apparere oportet. cum gratia dil genis administrationis, tum etiam, vt si quando foret opus, illis vti possit ad bellum et ciuitates, omninoque seipsum præbere

d Non oportet autem timere, ne forte deficiat pecunijs, dominus existens ciuitatibus, sed extorribus tyrannis a domo, & expedit hoc magis, quàm delinquere cum congregauerint. Minus enim vtique qui seruant insilient rebus. Sunt autem tyrannorum qui seruant terribiliores egredictibus a populo q̃ ciuib', ij quidem enim peregrinantur, hi autem subsistunt.

e Deinde introitus oportet videri colligere dispensationis gratia, & si aliquando oportunum fuerit vti ad bellicas opportunitates. Vniuersaliter aũt

regni facere magis tyrannicum principatum, sic tyrannidis saluatio facere ipsum magis regalem, vnius seruantem solum potentiam, vt principetur non solum volentibus, sed & nolentibus, prætendens enim & hoc prætendit & tyrannizare, sed hæc quidem sicut suppositionem oportet manere, alia autem hæc quidem facere, hæc autem videri simulantem quod regale bene.

b Primo quidem, vt videatur curare communia, neque expendat gratuita talia, in quibus multitudines molestẽ ferant, quando ab ipsis quidem accipiunt operantibus & laborantibus assidue, dant autem meretricibus & extraneis, & artificibus copiosẽ.

c Rationemque reddat acceptorum & expensarum, quod quidem iam fecerunt quidam tyrannorum: sic enim vtique quod dispensans, œconomus, sed non tyrãnus esse videbitur.

ciuitatis & bonorum communium non sicut propriorum, sic enim minus odio habebitur & erunt magis contenti. Deinde cum dicit.

f ¶ Ostendit qualiter tyrannis saluatur in comparatione: & primo in comparatione ad ciues. Secundo cum dicit {Contrarium faciendum.} In comparatione ad totã ciuitatẽ, & diuinã. Adhuc circa primum duo facit. Primo ostendit qualiter saluatur per comparationem bene se habens quantum ad actus exteriores. Secũdo cum dicit, {Et circa voluptates} qualiter quantum ad delectationes. Circa primum adhuc duo facit. Primo facit quod dictum est quantum ad ꝓpriam. Secundo cum dicit, {Rodemque modo} quantum ad coniunctam. Adhuc primo ostendit quid obseruandum est ad tyrannidis saluationẽ quãtum ad gestus exteriores. Secundo cum dicit. {Insuper non} quantum ad actus exteriores in quibus est iustitia vel iniustitia. In prima parte duo tangit. Primum est, quod expedit tyranno ad saluandum tyrannidem, quod non appareat subditis segnus, sue credulis, & ratio huius est: quia ex hoc quòd apparet subditis segnus reddit se odiosũ eis: ex hoc autem facilius insurgunt in eum: sed debet se reddere reuerẽdum propter excellẽtiam alicuius boni excellentis, reuerentia enim debetur bono excellenti, & si nõ habeat illud bonum ex cellens debet simulare se habere illud. Secundum est quod tãgit, & sequitur ex primo, q̃ debet se reddere talem, q̃ si subditi obtieant ei, q̃ non timeant eum dimittere seruulis sed magis reuereantur. Non timeant quidem: quia si timerent cum habrent eum odio, reuerentur autẽ est enim reuerentia tristitia propter apparentem inglioritationem, ex hoc enim quòd aliquis obuiat alicui: & ille habet bonum in quo deficit, reuereatur: quia non habet illud, aut non illo modo. Et iõ tyrãnus debet se reddere talem quòd videatur subditis ipsos excellere in aliquo bono excellenti in quo ipsi deficiunt ex quo reuereatur. Tamen talem se sic reddere non est facile quia sequitur contemptus: si quidem nõ reddit se timendum. De facili enim contemnitur qui non timetur: & ideo si velit non terribilis videri & cum hoc non contemni, debet laborare ad virtutes & opera ipsa quæ reddunt hominem non contemptibilem propter excellentiam suam: & si non poterit habere omnes virtutes & actus eorum: saltem laboret ad virtutem ciuilem quæ videtur præcipua, & si non habeat eam secundum veritatem, faciat quòd opinentur ipsum habere eam: quamuis enim hoc non sit

exhibere se ipsum custodem & camerarium, tamquam communium, sed non tamquam proprium.

f Et videri non sæuus, sed reuerendus. Adhuc autem talem, vt non timeant occurentes, sed magis verecundentur: hoc tamen adipisci non facile, non existentem facile contemptibilem. Propter quod oportet, & si non aliarum virtutum curã habeat, tamen politicæ, & opinionem efficere de se ipso talem.

g Adhuc aũt non solũ ipsum videri, nullũ subditorũ iniuriantẽ, neq; iuuenẽ, neq; iuuenculã, sed neque alium vilum eorum qui circa ipsum.

h Similiter autem & habere vxores familiares ad eas quæ aliorum, tamquam & propter vxorum iniurias, multæ tyrannides perierunt.

i Et circa fruitiões corporales contrarium facere, quàm nunc quidam tyrannorum faciũt, nõ solum. n. mox diluculo hoc faciunt & cõtinue multis diebus, sed etiam videri alijs volunt hoc operãtes, vt tamquam felices & beatos admirẽtur, sed maxime quidẽ moderatos esse talibus, si autem non, tunc videri alijs dissugere, neque enim facile inuasibilis, neque facile contemptibilis qui sobrius, sed qui ebrius, neque qui vigil, sed dormiens.

k Contrariumque faciendum olim dictis ferè oĩbus, præparate enim oportet & ornare ciuitatẽ, tamquam procuratorẽ existentem, & non tyrannum.

custodem & quæstorem, non vt suarum pecuniarum, sed ut communium, & publicarum.

Et videri velle non asperum, sed cum grauitate honestum, & talem vt cum non timeant obuii, sed magis reuereantur. Hoc autem non facile est cum assequi qui sorex contemnendus. Quapropter opus est, vt si non aliarum virtutum, at saltem ciuilis eum curam habere, ac talem de seipso opinionem afferre.

Insuper non solum ipsum videri, nulli prorsus ciuium contumeliam facere, sed etiam neminem illorum qui circa eum sunt.

Eodemque modo se habere mulieres suas erga cæteras mulieres. Nam & per contumelias mulierum permulæ iam tyrannides perierunt.

Et circa uoluptates corporis, contrarium facere quàm nunc faciant quidã tyranni, non solum enim statim ab aurora id agunt, conuiuanturque per dies plures, uerum etiam apparere uolunt aliis, quòd ita faciant, vt tamquam felices beatosque admirentur, sed in talibus maxima erit moderatio adhibenda, uel saltem videri illa fugere, non enim faciliter inuadi potest, nec faciliter contemni qui sobrius sit, sed qui ebrius, neque qui uigilet, sed qui dormiat.

Contrariumque agendum est supradictorum ferè omnium. Corroboranda enim & ornanda ciuitas est ab eo, tamquam a curatore, ac non tyranno.

Universidad de Deusto
Biblioteca

arare ciuitatem scilicet faciendo turres & muros & ædes & hospitalia & alia huiusmodi communia, & ordinando ciues tamquam sit procurator ciuitatis, & non tyrannus: sic enim benivolus apparebit & non tyrannus. Deinde cum dicit.

l ¶ Ostendit quid obseruandum est in ordine ad Deum, & dicit quòd ad saluationem tyrānidis tyrannus in his quæ ad religionem, & cultum diuinū pertinent studiose, & reuerenter se debet habere, & tanto magis differenter ab aliis, quanto magis excellit, cuius ratio est, quia si subditi existimēt principantem religiosum & deicolam esse, non timebunt male pati ab ipso. A diuino.n. nullus expectat malum per se & minus inclinabuntur insidiātes opinantes ipsum deū esse sibi propitium & propugnatorem pro eo contra machinantes in eum. Deinde cum dicit.

m ¶ Ostēdit quid obseruandum est quantum ad distributionem honoris, & diuiditur in quatuor secundū q̄ quatuor rā git. Secunda ibi. ⁊ Et tales quidē. ⁊ Tertia, ibi. ⁊ Cōis autem. ⁊ Quarta ibi. ⁊ Si aliqd. ⁊ In prima dicit quod oportet tyrannum esse sapientem, vt sciat cōsiderare finem, & dignitatem hominis vel saltem vt videatur esse probus & sine improbitate: & oportet quòd bonos, & virtuosos ciues quantum ad actus aliquarum virtutum honoret; & sic vt putent se magis honorari ab eo quām a conciuibus propriis: quia sic maxime erit beniuolus subditis. Deinde cum dicit.

n ¶ Tangit secundum & dicit, quòd ad beniuolentiam maiorem honores debent distribui per ipsum: sed supplicia debent infligi per alios principes & iudicia. Deinde cum dicit.

o ¶ Tangit tertium dicens: quòd ad custodiam communem omnis monarchiæ multum expediens est nullum virum facere magnum valde aut in potentia, aut diuitiis. Magnus enim existens in potentia aut in diuitiis facilius insurget. Si autē oportet facere, magis expedit facere plures. Vix enim erunt vnanimes & vnus iuuabit contra alterum. Deinde cum dicit.

p ¶ Tangit quartum, & dicit, quòd si oportet facere aliquem magnum secundum potentiam, non debet facere illum, quia audax est secundum morem & inclinatur ad audaciam: quia talis est maxime inuasiuus & omnes actiones, & nō q̄a inclinatur ad magna cū haberet potentiū de facili insurgeret. Deinde cū dicit.

q ¶ Ostendit quid obseruandum est in demissione a principatu vel honore: & dicit quòd si oportet aliquem dimittere a potentatu, gradatim de hoc deponi, vt nō primo auferatur ei potestas tota: sed pars aliqua, deide alia vsque quo totam amiserit: quia minus contrista bit illum, & per consequens minus insurget & poterit minus insurgere auferens se cundum paruum q̄a quod paruum est, reputatur vt nihil. Si autem totum simul vellet auferre, multū contristaretur & posset insurgere. Deinde cum dicit.

r ¶ Ostēdit quid maxime obseruandum quātum ad iniurias, & prio quod omnes iniuriæ sunt cauendæ. Secundo cum dicit. Inuadentium autē q̄rum sunt maxime cauendę. In prima dicit quòd tyrannus volens saluare tyrānidem, omnem iniuriam debet prohibere, & nullam facere. Præcipue autem duas debet vitare ne faciat eas. Prima est flagellatio corporis, & alia est iniuria, quæ est secōdum ætatem scilicet inhonoratio. Flagellationem quidem corporis, quia ista seruilis est, ciues autem liberi volunt esse: & ideo si iniuriatur eis flagellando, possent insurgere. Iniuriam quæ est secundum ætatem non debet facere: sed exhibere maximam reuerentiam senibus sm virtutem & amatoribus honorum quia vnusquisque grauiter fert iniuriam circa illud quod multum diligit quia amatores pecuniarū grauiter ferunt, quòd pecunia ipsorum diminuatur, & amatores honori graviter ferunt si inhonorentur vel si non reddantur eis honores debiti, & virtuosi eodem mō: propter quod similiter oportet, q̄ ipse honoret virtuosos & amatores honoris, & oportet q̄ videatur, vt si inferat eis suplicia & inhonorationē hoc facere propter bonum pacis, & non propter paruipensionē, & correptiones per verba, vel increpationes quæ solent fieri ad aliquos facere ad virtuosos, & senes secundum ætatē, non propter ostentationem potestatis: sed propter amorem, vt videatur eos diligere, & si alicui fierent, aliquæ inhonorationes huiusmodi, debēt postmodum ei exhiberi maiores honores ad mitigationem ipsorum. Deinde cum dicit.

Adhuc autem quæ ad Deos videri semper in studio habētem differenter, minus enim timēt pati aliquid iniquum a talibus, si deicolam putant esse principē & curare de Dijs, & machinantur minus, tamquam habeant propugnatores etiam Deos.

Videri etiam oportet ipsum ergatare ligionem deorum affici vehementer, minus enim formidabunt populi, ne quid contra iustitiam fiat, si religioni deditum illum existimabant, ac deorum timorem habere, minusque contra illum audebunt insurgere, quasi deos habeat propitios, & fauentes.

G

Verumtamen oportet sine imprebitate talem videri, atque eos uiros qui aliqua in re laudabiliter se gesserint, honorare, ita ut non existiment unquam se magis honorari a ciuibus is in libertate degentibus potuisse.

Hos autem honores ipsemet tribue re debet tyrannus. Pœnas uero & animaduersiones per alios insligese, per magistratus ui delicet & iudicia.

H

Communis uero custodia omnis dominationis unius, est neminem unum præ cæteris magnum fecere, sed plures, nam se inuicem custodient.

Quòd si quem extollere oporteat, non tamen eum qui sit moribus audax, nam huiusmodi homines aptissimi sunt ad inuadendum circa res oēs.

Si uero cuiusquam potentia minuenda est, modice ac non uno simul impetu, omnis potestas est auferenda.

I

Insuper ab omni contumelia abstinendum, præcipue tamen a duabus, ne in corpus flagris, ne ue in ætatem libidine insultet. Maximeque id cauendum in illis hominibus, qui honorem magnificiunt. Nam in pecunias illatam iniuriam auari homines grauiter ferunt, in honorem uero illatam, & qui boni sunt uiri, & qui honorem magnificiunt, permolestę patiuntur. Quapropter, aut non huiusmodi hominum opera utendum est, aut animaduersiones in illos patrio more, ac sine ulla contumelia sunt faciendæ. In ætatem uero ex amore sit conuersatio, non ex licentia. Denique hoc dedecoris impensione maiorum honorū est redimendum.

K

Inuadentium autem, ad corporis differentiam, hi maxime terribiles, & indigent ampliori custodia, quicumque non eligunt acquirere viuere cum peremerint, propter quod maxime vereri oportet putantes iniuriam pati, aut ipsos, aut eos, quorum curantes existunt, non parcunt enim sibi ipsis, qui propter furorem inuadunt sicut & Heraclitus dixit, dicens, difficile esse cum furore pugnare, animæ enim prætium fieri.

B

Quoniam autē ciuitates, ex duabus partibus cōstitutæ sūt, ex egenis hominibus & opulentis, maxime quidem vtrosque oportet existimare saluari, propter principatum, & alios ab alijs iniustum pati nihil. Quicumque autem fuerint valentiores, hos proprios facere maxime principatus, quod si hoc extiterit rebus, neque seruorum liberationem, facere tyrannum, neque armorum ablationem, sufficiens enim altera pars apposita ad potentiam, vt valentiores sint insurgentibus.

C

Superfluum autē dicere per singula talium. Intentio.n. manifesta, quia oportet non tyrannicum, sed œconomum & regalem videri esse subditis, & non suum curantem, sed procuratorem, & mediocritates vitæ persequi non excellentias.

D

Adhuc autem insignes quidē affari, multos autem demagogizare, ex his enim necessarium non solum principatum esse pulchriorem & magis zelabilem, quàm quod meliores principentur, & non humilē, neque odio habitum, & timore perseuerare, sed & principatum esse durabiliorem.

E

Adhuc autem ipsum disponere secundum morem, vel bene ad virtutem, vel semibonum existentem, & non malignum, sed semimalignum.

Equidem omnibus malis politijs, paucioris temporis sunt oligarchia, & tyrannis.

Plurimo enim tempore fuit quæ circa Sicyonē tyrānis, quæ

& non gratia sui ipsius principati ciuitati: & potius ostendere se procuratorem & tenere statum mediorum non excellentium. Deinde cum dicit.

x ¶ Adiungit quædam, & primo adiungit vnum quantum ad insignes. Secundo cūdicit. ⁊ Adhuc aūt. ⁊ quantum ad ipsum tyrannum. In prima dicit quòd debet tyrannus esse affabilis insignibus & magnis virtutis in ciuitate: multitudinem autem debet retinere in obsequio per gratiam: sic enim principatus nō solum erit pulchrior & magis amabilis, scilicet, si melioribus principetur & non humilibus, nec odio habebitur princeps, nec perseuerabit in timore, immo principatus erit durabilior. Deinde cum dicit.

y ¶ Adiungit aliud quantum ad tyrannū, & dicit quod tyrannus ad saluationē tyrānidis seipsum debet disponere bene principaliter secundum mores & secundum virtutem, & magis debet seipsum facere semibonūq̄ malignū & semi malignū q̄ malignū, & si non sm virtutē: tū sm apparentiam: quanto enim erit minus malus vel secundum virtutem vel secundum apparentiam, tanto minus odiēt ipsum. Deinde cum dicit.

z ¶ Declarat quę istarum rerumpub. sunt breuis durationis per se: & quæ nō, & primo ꝓponit. Secundo ꝓbat ibi. ⁊ Plurimo.n. tempore. ⁊ In prima dicit, q̄ inter Respub. minoris per se durationis sunt paucorum status secundū vltimam speciem & tyrānis. Et ratio huius est: quia plus recedunt a regno quod per se diuturnius est & sunt præter voluntates subditorum. Tales autem Respu. minoris temporis sunt quàm aliæ. Deinde cum dicit.

aa ¶ Probat & primo ostendit qd quędam istarum sunt durationis longę propter, dicas causas. Secundo ostendit propositū scilicet, quòd quæ dam sunt breuis durationis, ibi. ⁊ Reliquarum autē. ⁊ Prima in tres secundum quod iudicit in tribus quæ fuerunt longæ durationis propter dictas causas. Secunda, ibi.

¶ Secunda autē &c. ¶ Tertia ibi. ¶ Tertia autem &c. ¶ In prima dicit, q tyrannis quæ fuit circa Sicyone ciuitatem multo tempore duravit, vbi tyrannizauit Orthagoras & filij eius. Duravit.n. centū annis. Et tō huius fuit, qa moderate se habuerunt ad subditos, & ē m aliquas leges disponebant tyrannidem, & seruiebant subditis. Clisthenes enim qui fuit illius Orthagorę quia fuit bellicosus non fuit contemptibilis & ducebat populū cum fauore in multis. Et ideo quia iste moderate vtebatur subditis diu tyranni zauit, & intātum moderauit tyrannidem vtens legibus quibusdam & mordinatione sapientum, quod quandoque de proprijs factis subibat iudicium seniorum sicut & alij, & sustinebat sententias, & ideo dicunt adhuc in ciuitate illa, quomodo Clisthenes coronauit iudicem q victoriæ eius contradixit, quia cum requireretur in iudicio de victoria, respondit, sicut quicumque alius de subditis nō vellēt tyrannus. Dixerunt autem quidā statuā, quæ est in foro esse imaginem istius iudicis, qui iudicauit, quem coronandum iudicauit. Dicitur etiā quōd Pisistratus, cū tyrannizaret, cum vocaretur ad Ariopagum, vbi reddebātur sententiæ, sententiā sustinuit, & ió tyrāniza uit longo tempore. Deinde cum dicit.

bb ¶ Tangit secundam, & dicit q secunda tyrannis quæ multum duravit fuit circa Corinthum quæ fuit Cypsellidarum sic dictorum a genere. Ista enim duravit septuaginta tribus annis, & sex mensibus: quia Cypsellus tyrānizauit triginta annis. Periāder quadraginta quatuor, imperfectis tamē. Pfammetius qui dicitur Gordii filius tribus annis similiter imperfectis. Et est intelligendum q sex mēses pro vno anno accipiebant. Causæ aūt, quare iſti Orthagori puercrum, & ipsius Orthagori, permansit enim ipsa annis centum, huius autē causa, quia subditis vtebantur moderate, & multis legibus seruiebant, & quia bellicosus fuit Clistenes, non fuit facile contemptibilis, & quantum ad multa, curis demagogizabat. Dicitur igitur Clistenes, respondentem de victoria, ipsum quomodo coronauit. Quidam autem aiunt, esse imaginem eius qui iudicauit sic statuā quæ in foro sedet. Aiunt autem & Pisistratum aliquando sustinuisse sententiam, cum esset vocatus ad Ariopagū.

bb Secunda autem circa Corinthum quæ Cypselidorum, etenim hæc perseueranit annis septuaginta tribus, & mensibus sex. Cypsellus quidem tyranni zauit annis triginta, Periander autem quadragintaquatuor, Psammiticus autē qui Gordię annis tribus. Causæ autem eædem, & huius, Cypsellus quidem enim Demagogus erat, & a principio permansit sine armorum custodia. Periander autem fuit quidem tyrannicus, sed bellicosus.

cc Tertia autem quæ Pisistratidarum Athenis, non fuit vero continua, bis enim fuit Pisistratus tyrannizans, ita vt & in annis triginta tribus, decem & septem annis tyrannizarit, pueri autem decem & octo, quare omnes anni fuerunt triginta & quinque.

dd Reliquarum autem quæ circa Hieronem & Gelonem, circa Syracusas, non autem permansit ipsas multis annis, sed omnes duobus deficientibus de viginti. Gelon quidem enim septem annis tygannizauit, octauo vitam finiuit, decem autem Hieron, Thrasibulus autem vndecimo mense excidit. Multæ autem tyrannides, pauci temporis fuerunt omnes penitus. Quæ quidem igitur circa politias, & quæ circa monarchias, ex quibus corrumpuntur & iterum saluantur, ferè dictum est de omnibus.

LECTIO XIII.

IN politia autem dicitur quidem de transmutationibus a Socrate, non

apud Sicyonios tyrannidem habuere ad centesimum usque annum peruenit. Durationis uero causa fuit, quōd mediocritate quadam erga subditos utebantur, multaque legibus seruientes agebant, & qui aptus rei militari fuit Clisthenes non facile contemnendus habebatur. Plurimum uero conuersatione & usu familiari fauorem, & gratiam hominum acquirebant. Fertur enim Clisthenes coronasse iudicem qui victoriæ illius contradixerat. Aiunt quidam huius iudicis statuam esse illam, quæ in foro sedet. Pisistratus, quoque fertur aliquando apud consilium Ariopagi citatus, iudicium subisse.

Secunda uero apud Corinthum Cypsellidarum tyrannis, nam ea duravit annis tribus & septuaginta, & mensibus sex. Cypsellus enim ipse tyrannidem exercuit annis triginta. Periandrus uero quadragintaquatuor. Psammeticus autem Gordii, annis tribus. Causa vero durationis eadem fuit. Cum enim popularis esset Cypsellus, ac gratia apud multitudinem præualeret, sine ulla corporis custodia in dominatione perseuerauit. Periander autem eius filius magis tyrannice se gessit, sed uir erat bello egregius.

Tertia Pisistratidarum Athenis. Hæc autem non fuit continua, bis enim tyrannide pulsus fuit Pisistratus. Itaque ex annis triginta tribus, solum annis septem & decem tyrannidem exercuit, filii uero eius annis decem & octo, atque ita omnes simul anni fuerunt quinque & triginta.

Ex reliquis uero illa quæ apud Syracusas fuit Hieronis & Gelonis, sed non longa fuit hæc, annis enim non amplius quàm duodeuiginti durauit. Gelon enim septem annis cum tyrannidem exercuisset, octauo defunctus est. Hieron autem decem. Thrasybulus uero mense decimo excidit. Cæterarum uero tyrannidum pleræque breui tempore durauerunt omnes. Quæ igitur sint tam circa gubernationes plurium quàm circa gubernationem vnius solius, per quæ & corrumpantur illæ, & seruentur, ferè dictum est.

LECTIO XIII.

IN Republica vero Platonis Socrates de mutationibus loquitur, nec tamen ve

durauit eędem sunt cū prædictis. Cypsel lus enim ductor populi erat & in principio non fecit custodiā armorum. Periander aūt fuit tyrannꝰ: sed fuit valde bellicosus: & ideo non fuit contemptibilis. Deinde cum dicit.

ee ¶ Tangit tertiam, & dicit q tertia tyrānis quæ multū duravit fuit Pisistratidārū Athenis. Ista autē non fuit cōtinua: qa Pisistratus bis tyrānizauit ibidē. Extrigintatribꝰ enim annis ipse septē, & decē primo tyrānizauit. Filii vero eius consequenter tyrānizauerūt decem & octo: & sic sūt in vniuerso quinq & triginta anni, quibus duravit illa tyrānis. Deinde cum dicit.

dd ¶ Ostendit propositū principale, scilicet quæ Respu. tyrannicæ fuerunt minoris durationis: & dicit, q illa tyrannis qua Hierō, & Gelon tyranniz auerunt in Syracusis nōfuit multum diuturna, nō enim duraverunt nisi in 18. annis, quia Gelon 7. annis tyrannizauit, in 8 mortuus est Hieron vero x. annis solum. Thrasybulus 9. menses mortuꝰ est, multæ etiam aliæ tyrannides pauci tēporis fuerūt, quia tyrannis contra naturam est, quæ autem contra naturam sunt pēr se breuis duratio nis sunt. Et tunc recapitulat, & dicit quōd quæ sint principia & causę quibus corrūpātur Respu. & monarchix. & iterum q̄ sint principia ex q̄bus saluentur, ferè dictū est.

LECTIO XIII.

QUoniam Philosophus determinauit de saluatione, & corruptione Reſpu. ſm intētionem propriā, hic intendit reprobare opinionem Platōis de corruptione earundem: & circa hoc primo ſmittens intētionē suā, innuit opinionē eius Secundo cū dicit. Tāquam natura, approbat eā i quodam hūdicto. Tertio cū dicit. ¶ Sed hęc quidem &c. ¶ improbat in maledictis.

Circa

Circa primū est intelligendum, q̄ opinio Platonis de corruptione Rerumpu. non est bene cognita a nobis, Tum quia non venit ad nos per libros eiusdem, nec expositorum eius. Tum quia dicta Aristo. hic de ea obscura sunt valde propter breuitatem ipsorum. Vnde magis videtur eam supponere quasi manifestam tē pore suo q̄ expresse ponere, exceptis qui busdam paucis. Sed ex suppositionibus q busdam Platonis in aliis & ex illis breuibus quæ hic ponit Aristo. & obscuris, & ex ipsa reprobatione poterit aliquaſ videri opinio prædicta ipsius. Posuit autē Plato sicut ex alijs apparet, q̄ ipsius vnū sit substantia eorum quæ dicuntur non distinguens inter vnū quod est principium numeri, & vnum qđ est substantiale. Et quia ex replicatione vnius quod est principium numeri causatur numerus, concessit q̄ ex replicatione vnius substantialis causetur numerꝰ. Ex replicatione aūt substantiæ non generatur nisi substantia, & ideo concessit substantiam eorum quæ ex pluribus sunt, esse numerum quendam, & formas eorum substantiales esse numeros quosdam, sicut formam hominis, leonis, cæli, & etiā animæ. In numeris autem primo inuenitur proportio, quę est certa habitudo vnius quantitatis ad aliam. Proportionum autem numeralium quædā sunt temperatæ magis, in quibus extrema magis accedunt ad naturam vnius, quædam autē intemperatæ magis, sicut sexquialtera magis temperata est q̄ sexquisexta vel sex quiseptima, vel dupla, vel tripla, & ideo substantias entium compositorum posuit consistere in quadam proportione numerali principiorum ex quibus sunt, sed quorumdam intemperata magis, quorumdam autem in intemperata, quorumdam autem in mediis. Et quia Respub. ex pluribus componitur sicut ex materia, est enim ordo inhabitantium ciuitatem ad per se sufficientiam vitæ, ideo posuit rationem eius consistere in proportione aliqua, cuiusdam quidem in ea quæ maxime temperata est quā dixit esse optimam & maxime vnam, vt apparuit ex Secūdo huius, alterius autem in intemperata valde, quam dixit esse pessimam, mediarum autem in mediis, quarum quæ magis accedunt ad temperatam primam, meliores sunt, quæ autem ad intemperatam, peiores. Secundo aliud principium posuit, q̄ in entibus compositis ex pluribus, illud quod magis vnum est, minus ex se est corruptibile, tum quia magis accedit ad secundum se vnum separatum, quod est ex seipso, est incorruptibile, tum quia etiā quod magis est vnum, magis est ens in actu secundum quod huiusmodi, quia vnum & ens conuertuntur, & quod magis est ens in actu, minus est ens in potentia ex se, & quod minus est in potentia ex se, minus est corruptibile: propter quod Rempub. primam & optimam quę maxime vna est, posuit minime corruptibilem ex seipsa. Tertio posuit q̄ omnia quæ fiunt hic secūdum naturam, reducuntur in superioribus in aliquam figuram cælestem, ita q̄ cum incipit sensibilis generatio figuræ in cælo per motum stellarum, incipit transmutatio ad substantiam generādam hic, & cū generata est figura prædicta, generatum est ens naturale ab illa, & cum incipit recessus stellarum a prędicta figura, similiter incipit hic declinatio sequentis figuram illa dispositione naturali. Et cum corrupta est figura, corruptum est & illud, ita vt profectus & defectus rei naturalis mensuratur secundum quantitatem accessus stellarum ad figuram determinatam, & recessus ab eadem. Et quantitas istius motus celestis in ordine ad rem naturalem dicitur periodus eius naturalis. Et quia tēpus accessus & recessus stellarum secundum naturam sunt æqualia, quia vniformiter mouentur, ideo tempus profectus seu generationis rei est æquale tēpori defectus seu corruptionis eiusdem, quamuis multoties in maiori accidit corrumpi q̄ generari, vel econtrario propter inæqualitatem materiæ, sicut Aristo. dicit secundo de Generatione. Corruptio autem rei quæ accidit secundum declinationē a prædicta figura cęlestis dicitur corruptio secundum tempus a Philosopho, quia igitur Respub. est aliquid causatum, hic dixit eam causari ab aliqua figura cælestis, & corrumpi per recessum ab ea in quodam periodo tēporis determinato. Et sic posuit optimam Rempub. corrumpi in eam, quæ Lacedæmoniorum, quæ fuit quædā species status optimi tum non in aliam. De tyrannide autem non dixit si corrumpitur, an non, nec si corrumpitur, quomodo corrumpatur, nec potuit rationabiliter dicere. Posuit etiam q̄ in statu paucorum hebat tranſmutatio ex optimarum statu seu populari, vel alijs huiusmodi, quia principantes erant amatores pecuniarum. Et pecuniosi facti principantur alijs ꝓpter pecuniam cogentes eos seruire ad vtilitatem propriam. Hæc igitur et videtur esse opinio Platonis in summa, quam recitat & reprobat Philosophus dicens, q̄ de transmutationibus, Rerumpub. dictum est a Socrate ideſt, a Platone introducente Socratem loquentē in Repub. sua non tamen secundum rationem, & bene. Dixit enim q̄ cum multæ Respub. essent & altera earum esset optima illius optimæ & primæ simpliciter secundum naturam non esse transmutationem proprie ideſt ex se minime esse corruptibilē, quia prima & optima Respub. maxime est vna secūdum ipsam, illud autem quod maxime vnum est, minime ex se est corruptibile, sicut dictum est prius. Dixit tamen ecorruptionem eius cē per accidens & ab alio, cuius causam dicit esse, quia nihil corū quæ sunt hic composita ex pluribus ex se natum est manere cōtinue. Sed necesse est transmutari in aliqua periodo determinata, hoc est in aliqua quantitate motus cælestis mensurantis durationem ipsius, sicut dictum est prius, principium autem esse & permanentiæ illarum Rerumpub. quarum fundus, ideſt substātia super quam fundantur omnia accidentia est epitritus, ideſt numerus continens proportionem sexquitertiam quę inuenitur primo inter quatuor & tria, quæ aggregata faciunt septem coniunctus quinario, qui continet proportionem sexquialteram, quæ primo reperitur inter tria & duo ex quibus aggregatum, puta ex 7. & 5. fi. 12. continet duas prædictas harmonias sexquialteram & sexquitertiam dixit esse causam per se, quia numerus huiusmodi diagrammatis, ideſt figurationis solidus est. Constat enim ex ductu vnius sui lateris in alterum, puta tria in quatuor entis autem illa quorum substantia est numerus aliquis solidus sunt maioris durationis. Et non vult aliud dicere vt videtur nisi q̄ Respub. illa cuius substantia est duodenarius numerus continens proportionem sexqualteram & sexquitertiam, quę magis ad vnitatē videntur accedere solidus existens, est maioris durationis, quia numerus iſte solidus est. Deinde cum dicit.

b ¶ Approbat ipsam in quoda bene dicto dicens, q̄ Plato dixit quasdam Respub. esse maioris durationis propter causam prędictam, ac si natura producens eas in esse produceret quaſdā pranas & quasdam meliores secundum disciplinam, hoc ipsum dicens forte non male. Contingit enim esse aliquos gubernantes, quos ex natiuitate & figura cælesti in hora natiuitatis impossibile, hoc est difficile est fieri studiosos & bonos. Sunt enim aliqui qui ex dispositione naturali quam acquirunt ex figura cælesti in principio inclinantur ad turpia & ea quæ præter rationem sunt. Alii autem qui ex dispositione naturali inclinantur ad honesta & ea quæ secundum rationem. Talem enim inclinationem ad honesta vel turpia causat ex figura cælesti necesse è dicere, quamuis necessitatem non imponat in his quæ operantur secundum intellectum. Deinde cum dicit.

c ¶ Reprobat eam in male dictis. Et primo quantum ad ea q̄ dixit de corruptione optimæ Reipub. Secundo quantum ad ea quæ de corruptione quorumdam aliarum, cum dicit. ¶ Adhuc autem tyrannidis, &c. ¶ Circa primum primo reprobat eam

quantum

Universidad de Sevilla Biblioteca

quantum ad hoc ꝙ dixit ipsius non esse transmutationem proprie. Secundo cum dicit. ¶ Adhuc autem &c. ¶ quantum ad terminum transmutationis. In prima parte dicit, ꝙ non bene dixit uoluntas esse transmutationem proprie, sed per transmutationem sicut cælestis in periodo determinata. Hæc enim transmutatio causata a motu cœli quæ omniū eorum quæ sunt natura, & per tempus saltem secundum accidens, inquantum tempus est mensura motus qui facit distare quod est, ve dicitur quarto Physicorum propter qđ dicit omnia quæ fiunt hic naturaliter transmutari, & illa quæ simul incœperunt transmutari, & illa quæ non simul, simul corrumpi. Sicut si aliqua facta fuerunt in die precedente tropicū, hoc est conuersionem solis a signis meridionalibus, ad septentrionalia, vel econtrario, simul terminantur, & finiuntur, magis est propria optimæ Reipub. quam aliarum. Illud enim qđ simpliciter generat, simpliciter corrumpitur, & quod secundū quid generatur, secū dum quid corrumpitur, sicut apparet ex primo de Generatione. Vnde substantiæ cuius est generatio simpliciter, est corruptio simpliciter. Et accidentis cuius est generatio secundum quid, est corruptio secundum quid. Reip. autem optimę primę est simpliciter generatio, quia cum generatio sit vna in eē cius, magis erit generatio quæ magis est ens in ġnrabilibus dico. Optima autem, & prima i genere Reumpub. maxime est ens. Ergo ipsius erit corruptio & magis quam aliarum. Sed illud quod concludit ratio ista, stat cum dicto Platonis qui dixit, ꝙ Respub. optima & prima ex se minime est corruptibilis, quia maxime vna & actu incorruptibilis est & corrumpitur ab alio, & illa corruptio eius est corruptio simpliciter, quia entis simpliciter, quod concludit ratio Aristo. Et ideo secundum rem non reprobat ipsum, sed ad illos, qui intelligerent Platonem dixisse Reipub. primæ non esse corruptionem simpliciter, decipi per equiuocationem huius termini proprie, quod vno modo significat illud quod simpliciter est. Alio autem modo illud quod est ex se, in qua significatione hic vtebatur ipse. Deinde cum dicit.

d ¶ Reprobat eam quantum ad terminum transmutationis dicens, ꝙ adhuc qua rendum est a Platone, propter quam causā ex optima Repub. fit transmutatio secundum eum in eam quæ Lacedæmoniorum, quæ fuit quædam species status optimatum sicut apparuit ex Quarto, propinqua optimę. Nos enim videmus magis quàm aliarum omnium, & eorū quæ fiūt omniū & per tē pus, per quod dicit omnia trāsmutari, & quæ non simul incepe runt fieri, simul transmutantur, velut si die priori ante tropicū facta fuerunt simul trāsmutant.

d Adhuc aūt pp quam causam ex hac in eam quæ Lacedæmoniorū fit trāsmutatio, sepius. n. in contrariā trāsmutātur oēs politiæ quàm in eā quæ prope. Eadē autē ratio, & de alijs trāsmutationibus, ex Lacedæmoniēsi enim, ait, transmutantur in oligarchiam. Ex hac autē in democratiam in tyrannidem autē ex democratia, & quidem etiam econtrario transmutantur, puta ex demo in oligarchiam, & magis quàm in monarchiam.

e Adhuc autem tyrannidis nō dicit, neq; si erit transmutatio, neq; si non erit, propter quam causam, & in qualem politiam. Huius autem causa, quia non facile vtiq; haberet dicere. Indeterminatū, n, quoniā & secundū illū oportet, & in primā & optimam, sic. n. vtiq; fieret cōtinuū & circulus, sed trāsmutatur, & in tyrannidem tyrannis. sicut q̄ Sicyonis, ex ea quę Myronis in eam quæ Clistenis, & in oligarchiam, sicut quæ in Chalcide, q̄ Antileontis, & in democratiā, sicut quæ Gelonis in Syracusis, & in aristocratiā, sicut quæ in Carilai, in Lacedæmonia, & in Carchedone, & in tyrannidem trāsmutatio fit ex oligarchia, sicut in Sicilia, ferè plurimæ antiquarum in Leontinis in tyrannidē Panetij, & in Gela, eā quæ Cleādri, & in Rhegio in eam quæ Anaxilai, & in alijs ciuitatibus multis similiter.

f ad sensum ꝙ sæpius transmutatio sit in contrariam Reumpub. q̄ in propinquam, sicut a regno in tyrannidem. Eadem autem ratio est de transmutationibus aliarum consequentium secūdum ipsum. Dixit enim ꝙ ex Repub. Lacedemoniorum sic transmutatio in paucorum potentiam, sicut in propinquiorem ei, & ex ista in popularem ex qua in tyrannidem, sicut in pessimam & vltimā, & tamen nos videmus econtrario fieri sepius transmutationem ex statu popolari in paucorum q̄ in tyrannidem. Et est intelligendum, ꝙ si Plato itellexit optimam Rempu. corrumpi in eam quæ ꝓ pinqua est ei natura, & similiter consequētes in propinquiores eis, solum, falsum intellexit, & procedit dictum Aristot. contra eum. Si autē non intellexit solum, sed quod facilius, verum dixit, nec Aristoteles hoc improbat, immo dicit in secundo de Generatione, ꝙ in habentibus symbolū facilior est transitus. Deinde cum dicit.

& uniuersorum quæ fiunt, & ex tempore, per quod inquit omnia mutari, & ex eo quia quæ non simul incipiunt simulque mutantur. ceu, si pridie mutationis facta essent simul forte mutarentur.

Præterea quam ob causam ex illa transit ad Lacedæmoniorum Rempu. Sæpe enim in contraria transeunt Reſpub. omnes, quàm in ea quæ sint propinqua. Eadem ratio est de aliis quoque mutationibus. Ex Laconica enim inquit mutatio fit ad paucorum potentiam, Ex ista uero, ad popularem statum ex illo rursus ad tyrannidem. At qui & contrario mutantur ceu ex popolari, in paucorum potentiam. Et magis quidem quàm in tyrannidem. Tex.cō.86

Præterea tyrānidis utrum mutatio sit, uel non sit, nil dicit, propter quam causam nec in quam Reipub. speciem transit. Huius uero causa est, quod nō faciliter dicere ualebat. Infinitum. n. Nam secundum eum oportebat in primam & optimam, sic enim utique fieret continuo circulus. Sed mutatur in tyrannidem tyrannis, ut ea quæ apud Sicyonios ex Mironis tyrānide in Clisthenis. Et in paucorum potentiam, ut illa quæ in Chalcide fuit Antileontis. Et in popularem statum, ut illa, quæ Gelonis fuit Syracusis. Et in optimates ut illa quæ Charilai apud Lacedæmonios, & Carthagmenses. Et in tyrannidem fit mutatio ex paucorum potentia, ut in Sicilia, plurimæ uetustiarum, in Leontinis in Panetii tyrannidem, & apud Gelam in Cleandri, & apud Rhegium in Anaxilai, & in aliis cōm pluribus ciuitatibus eodem modo.

corruptionibus ipsarum, puta si optima corrumpatur in statum optimatum, & hæc in Repub. quæ in statu paucorum, & ista in statum popularem quæ in tyrannidem, & tyrannis in optimam per consequens. Sed nos videmus ꝙ non sic transmutatur tyrannis in optimam semper, sed transmutatur quandoque tyrannis in tyrannidem, sicut illa, quæ est apud Sicionios ex Mironis in eam quæ est Clisthenis. Transmutatur etiam quandoque in paucorum potentiam, sicut in Calcide tyrannis quæ Antileontis transmutata fuit in eam. Item in statum popularem sicut illa quæ fuit Gelonis in Syracusis. Et in optimatum, sicut illa, quæ fuit Charilai apud Lacedæmonios. Et econtrario ex paucorū potentia transmutatio facta in tyrannidem, sicut in Sicilia plurimæ antiquæ paucorum gubernationes transmutatæ sunt, sicut in Leontinis in tyrannidem Panetii. Sic in ciuitate, quæ dicitur Gela, in illam quæ Cleandri. Et in Rhegio, quę est ciuitas Calabrię, in eam quæ Anaxilai. Similiter autē ſp habet in alijs ciuitatibus multis. Deinde cum dicit.

f ¶ Reprobat opinionem eius quantum ad hoc quod dixit de transmutatione paucorum potentiæ, in paucorum potentiam. Et primo reprobat causam ipsam trāsmutationis quā posuit. Secundo cum dicit. ¶ In multisq; Oligarchiis &c. ¶ propter insufficientiam. Causā autem improbat per tres rationes, quarū secūdam ponit cum dicit. ¶ In multisq; ¶ Tertiam cum dicit. ¶ Inconueniens enim est, dicere &c. ¶ In prima parte dicit, ꝙ inconueniens est credere & dicere ꝙ transmutatio fiat in paucorum potentiam ex alijs, puta ex statu popolari vel optimatū, vel huiusmodi, quia principantes sunt amatores pecuniarū. Et ideo acquirentes vndecumque & qualitercumq; pecunio si fiunt. Pecunioſi autem facti estimantes quasi se habere omnia, & præcellere omnes faciunt se dominos per potentiā pecuniarum, & non magis propter hoc, quia excedentes in substātiis, puta diuites existimant non iustum esse ipsos & paupe res qui nihil possidēt habere æquale de honoribus & bonis cōmunibus, sed ipsos debere plus habere secundum præeminē tiam diuitiarum propriarum ad eas quæ pauperum. Et est intelligendum ꝙ causa quam assignat Arist. huius transmutationis, puta non estima re eos, & pauperes nō habere æquale, est causa proxima ipſe. Causa autem quam assignauit Socrates ē magis causa remota & prima. Ex abundantia enim diuitiarum cōcipiunt estimationem prædictam, ad quam sequitur vo luntas transmutationis Reipub. Deinde cum dicit.

f Inconueniens aūt & putare in Oligarchiam ꝓp hoc transmutari, quia amatores pecuniarū & pecunioſi, qui in principatibus, sed non quia qui multum excedunt in substantiis non iustū putant æqualem participare p ciuitatem eos qui nihil possident cum his, qui possident.

g In multisque Oligarchiis nō licet pecuniosum fieri, sed leges sunt prohibentes. In Carchedone autem democratizantes pecunioſi sunt, & sic transmutatæ fuerunt.

h Inconueniens. n. est dicere, duas ciuitates esse eam quæ Oligarchia diuitum & pauperum. Quid. n. hæc magis q̄ Lacedæmonica passa est, vel quæcumq; alia, vbi non oēs possident equalia, vel non oēs similiter erūt boni viri, nullo aūt pauperiori facto q̄ prius nihil minus transmutantur in demū ex Oligarchia, si fiant plures qui egeni, & ex demo in Oligarchiam, si valētius fuit ꝙ opulētum, q̄ multitudo: & ii quidem non curent, ii autē adhibeant intellectum.

i Multisque existentibus causis per quæ fiunt transmutationes non dicit, sed vnā, quia prodigi facti vsurarii fiūt pauperes, vt a principio diuitibus existentib⁹ omnibus aut plurimis, hoc aūt est falsum. Sed quando quidam præsidum perdiderunt substantias, innouant, quando aūr alio rum, nihil fit dirū, & transmutā tur nihil magis numq̄ in demū q̄ in aliā politiam. Adhuc autē, & si honoribus non participāt, & si iniusta patiantur, vel iniurias, seditiones faciunt & transmutant.

Absurdum etiam putare in paucorum potentia ideo transire, quia homines cupidi & pecuniarum studioſi in magistratibus uersentur, ac non quia plurimi diuitiis superabundantes, non iustum existimant par habere in ciuitate eos, qui non habent facultates, & eos qui habent.

In multisque pauco um potentiis, non licet pecunias quærere, sed leges sunt prohibentes. Et apud Carthaginem quæ populariter gubernatur, pecuniis student, nec tamen adhuc mutati sunt.

Absurdum etiam dicere esse duas ciuitates sub paucorum gubernatione, opulentorum & inopum. Quid enim aliud huic, quàm Laconicæ accidit, uel alteri cuicumque, ubi non omnes æqualia possideant, aut non omnes æqualiter sunt boni uiri? Nullo autem pauperiore facto, nihilominus ex paucorum transmutantur gubernatione ad popularem statum, si plures sint inopes. Et ex popolari in paucorum potentiam, si potentiores sint opulenti, quàm multitudo. Et alteri negligant, alteri intendant,

Cumque plures sint causæ ex quibus mutationes fiunt, eas non dicit, sed unam solum quòd prodigaliter uiuentes, usuris confecti, pauperes efficiuntur. Quaſi uero fuerint omnes ab initio diuites, uel plurimi eorum, sed hoc falsum. At quando ipsorum potentium quidam patrimonia consumpserint, res nouas moliuntur. Quando autem alii, nihil graue accidit, & mutantur nihilo magis in popularem statum, quàm in aliam speciem gubernationis. Insuper uero, & si bonores una cum aliis non capiant, si iniurias inferant, si contumelijs afficiant,

sed magis videtur esse causa vna, ꝙ quando aliqui magni & præſidentes in ciuitate perdunt substantias & volunt eas innouare, trahunt ad se Rempub. transmutantes, vt ex hoc dicatur. Et tunc fit transmutatio non magis in popularem Rempub. quàm in quamcumque aliam. Quando autem aliqui communium & popularium ditantur, nihil fit dirum per quod Respub. transmutetur, vt frequentius, quia non sunt ita magnanimi. Adhuc autem & si reputent se dignos honoribus & non participent ipſi, & si iniustum reputent se pati in rebus vel iniurias in personis, seditiones mouent in ciuitate, & transmutant Rempublicam, sicut dictum est prius. Item quamuis non consumpserint substantiam seu diuitias, aliquando transmutant ipsum propter hoc quòd reputant sibi licere facere quodcumque voluerint. Cuius causam dixit Plato esse eam quæ libera est, hoc est ipsam libertatem. Insufficienter enim assignauit causam transmutationis prædictarum Rerumpublicarum. Deinde cum dicit.

k ¶ Reprobat

Universidad de Navarra Biblioteca

ARISTOTELIS POLITICORVM

LIBER SEXTVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

LECTIO I.

Lectio 1.

Vot quidē igitur differentiæ, & quæ eius qđ consiliatiuum & dominās politiæ, & eius qui circa principatus ordinis & de prætoriis, & qualia ad qualē politiā coordinata sunt. Adhuc autē de corruptione & saluatione politiarum, ex qualibus fit, & pp quas causas, dictum est prius.

Lect. seq.

Quoniam aūt fuerūt species plures Democratiæ existētes, & aliarū similiter politiarū simulque de illis, siquid resīduū, non deterius cōsiderare & modū cōgruū & conferentē assignare ad vnamquāq;. Adhuc aūt & collectiones ipsorū dictorū omni modorū considerandum.

Hæc enim combinata faciūt politias variari, vt Aristocratiæ sint oligarchiæ, & politiæ sint magis democratiæ. Dico autē

Vot igitur sunt differentiæ, & quales, eius quod deliberandum habet potestatem, & in quo summa Reipub. consistit, & circa magistratuum ordinationem circa iudicia, & qualis ad qualem ordinentur Rempub. & præterea de corruptionibus & conseruationibus Rerū pub. ex quibus proueniant, & quas ob causas, dictum est prius.

Sed cum plures sint species popularis, & similiter aliarum gubernationum, de illis siquid restat, non pcius fuerit considerare, ac simul unicuique earum proprium & conuenientem modum reddere, ac præterea considerare coniunctiones simul ipsorum modorum.

Nam eorum coniunctio parū Rerumpub. uarietatem, ut & optimatū gubernationes ad paucorum declināt potentiam), & Respu. magis popularem, & confert ad consequutionem finis vnuscuiusque: adhuc autē & commixtiones modorū Rerumpub. Deinde cum dicit.

c ¶ Reddit causam cuiusdam dicti immediate. Ad cuius intellectum sciendum, qđ sunt quædam partes materiales in habentibus materiam, quæ non pertinent ad speciem, sicut aurum vel cuprum non pertinent ad speciem circuli. Alia autem sunt quæ pertinent ad ipsam, sicut carnes & ossa ad speciem animalis vel hominis, & quia tales partes ad speciem pertinent, ideo secundum diuersitatem istarum accidit diuersificari speciem, in Rempub. sicut quædam partes sic non pertinentes ad Rempub. sicut iste homo vel ille, vel hoc officium vel illud, quædam autem secundum speciem, sicut principans & consiliatiuum iudicium, & sic de aliis, & ideo secundum distinctionem istorum diuersificantur species Reipub. Contingit autem commixtiones vel cōbinationes istarum fieri, puta qđ accipiatur consiliatiuum vnius & iudicium alterius, &sic de aliis, & secūdum hoc contingit diuersimode misceri Respu. Et hoc est qđ ipse dicit, qđ considerandæ sunt combinationes partium pertinentium ad speciem diuersarum Rerumpub. Istæ enim partes diuersimode combinatæ faciunt diuersitatem Rerumpub. ita quōd illę quæ aūt optimatum secundū aliquid videntur esse paucorum, secundū aliquid quidem & illæ quæ sunt Respub. secundum aliquid videantur populares secundum aliud. Dico autem exponendo pdictas combinatiōes quæ restant considerandæ, & ab aliis sūt omissę, vt si in aliqua Repub. vel in aliqua ciuitate consilium & ea quæ pertinent ad electionem principū accipiantur ex paucorum statu: id autē quod pertinet ad iudicia ex optimatum statu, aut eaque sunt circa iudicia, aut etiā circa consiliū ex paucorum statu, ea vero quæ ad electionem pertinēt ex optimatum, aut secundum aliquē alium modum talem quo nunc accipiatur omnia quæ cōuenīūt vni Reipub. ex propriis eius, sed ex his quæ cōueniunt aliis vel alius. Secundum enim diuersitatē istorum contingit diuersimode misceri Respub. Deinde cum dicit.

d ¶ In speciali magis dat intentionem. Et primo recolligit iterum quædam determinata prius. Secundo cū dicit. ¶ Attamen oportet. ¶ Declarat quæ restant determinanda nunc in speciali. Primo igitur dicit, qđ in præcedentibus, puta in Quarto dictum est, qualis species status popularis, quali multitudini cōueniat, & qualis species paucorum, quali multitudini insigniū conueniat, & similiter de reliquis Rebuspub. dictū est quæ cui vel qualibus conueniat, non enim quælibet cuilibet expedit, sicut nec quodlibet genus filiūlæ cuilibet filiatori, sed determinatum determinato. Deinde cum dicit.

e ¶ Tangit quę sunt considerāda nunc dicens, qđ quamuis ista considerata sint, tamen oportet manifestari non solum qualis Respub. cui multitudini conueniat, sed etiam qualiter & ex quibus & quomodo vnaquæque illarum sit instituenda, & ideo

& species earum adinuicem non differrent, hoc autem falsum est. Hæ enim diuersæ sunt & species diuersas habent, quare & causas diuersas. Diuersorū enim oportet esse diuersas causas proprias aliquo modo. Et in hoc terminatur intentio Aristotelis in hoc Quinto.

f ¶ Determinauit de principiis, & causis corrumpentibus & saluantibus Respub. & in vniuersali & in particulari, intendit nunc ostendere ex quibus & quomodo sunt instituendę, & primo declarat ex quibus & quomodo instituendæ sunt Respubl. transgressę, & in secūda parte ex quibus & quomodo Respubl. optima & recta in principio septimi, ibi. {De Politia optima} Respub. autem transgressę erant tres, Paucorum, Popularis & tyrannis, inter quas Tyrannis pessima est nec alicui expedit simpliciter, qa nihil magnificentiæ ei deficit, sicut dicebat in Quinto. Et ideo de ipsa nō determinat ex quib? & quomodo sit instituenda. Vnde tantū in isto sexto intēdit determinare, qualiter aliæ duę sint instituendæ. & diuiditur in duas, quoniam in prima parte premittit intentionem suā, & ordinem considerandi. In secunda cū dicit, {Hipotesis qdem igitur. } Prosequitur. Circa primū duo facit, quoniā primo dat intentionem suam. Secundo dat ordinem considerandi cum dicit. {Sit primo de Democratia.} Circa primum duo facit. Primo enim continuans se quædam dicta recolligendo, dat intentionem suam in vniuersali. Secundo cum dicit. { Qualis quidem igitur Democratia. } In particulari. Circa primum duo facit. Primo recolligit quædam determinata prius. Secundo cū dicit. {Quoniam autem fuerunt. } tangit quæ restant considerāda in vniuersali. In prima dicit. In præcedentibus, puta in fine quinti huius determinatum est, quæ & quot species differētiæ sunt eius quod consiliatur in Repub. & etiam eius quod dominatur simpliciter, & etiam ipsorum principantium vniuersaliter, & considerantium iudiciorum, qui reddunt sententias disceptatiuas, & etiam iudiciorum, qui reddunt sententias disceptatiuas, & in vniuersali & in particulari. Deinde cum dicit.

b ¶ Tangit in vniuersali quædam quæ restant considerāda & diuiditur in duas. In prima tangit illa. In secūda reddit causam cuiusdā dicti cū dicit. { Hæc enim cōbinata } In prima dicit, qđ quia plures aūt species Reipub. sicut dictum est prius, puta popularis & paucorum, & sic de aliis. Adhuc etiam plures sunt species popularis & plures etiā aliarum Rerumpubl. de quibus aliqua considerata sunt prius si aliquid remanserit & illis non considerātū & non declaratum, & quod minus expediens est cognoscere, considerandū est nūc de illo, puta de institutione secundū vnā quamque speciem. Item considerandus est modus, qui congruit vnicuique illarum, & confert ad consequutionem finis vnuscuiusque: adhuc autē & commixtiones modorū Rerumpub. Deinde cum dicit.

c ¶ Reddit causam cuiusdam dicti immediate. Ad cuius intellectum sciendum, qđ sunt quædam partes materiales in habentibus materiam, quæ non pertinent ad speciem, sicut aurum vel cuprum non pertinent ad speciem circuli. Alia autem sunt quæ pertinent ad ipsam, sicut carnes & ossa ad speciem animalis vel hominis, & quia tales partes ad speciem pertinent, ideo secundum diuersitatem istarum accidit diuersificari speciem, in Rempub. sicut quædam partes sic non pertinentes ad Rempub. sicut iste homo vel ille, vel hoc officium vel illud, quædam autem secundum speciem, sicut principans & consiliatiuum iudicium, & sic de aliis, & ideo secundum distinctionem istorum diuersificantur species Reipub. Contingit autem commixtiones vel cōbinationes istarum fieri, puta qđ accipiatur consiliatiuum vnius & iudicium alterius, &sic de aliis, & secūdum hoc contingit diuersimode misceri Respu. Et hoc est qđ ipse dicit, qđ considerandæ sunt combinationes partium pertinentium ad speciem diuersarum Rerumpub. Istæ enim partes diuersimode combinatæ faciunt diuersitatem Rerumpub. ita quōd illę quæ aūt optimatum secundū aliquid videntur esse paucorum, secundū aliquid quidem & illæ quæ sunt Respub. secundum aliquid videantur populares secundum aliud. Dico autem exponendo pdictas combinatiōes quæ restant considerandæ, & ab aliis sūt omissę, vt si in aliqua Repub. vel in aliqua ciuitate consilium & ea quæ pertinent ad electionem principū accipiantur ex paucorum statu: id autē quod pertinet ad iudicia ex optimatum statu, aut eaque sunt circa iudicia, aut etiā circa consiliū ex paucorum statu, ea vero quæ ad electionem pertinēt ex optimatum, aut secundum aliquē alium modum talem quo nunc accipiatur omnia quæ cōuenīūt vni Reipub. ex propriis eius, sed ex his quæ cōueniunt aliis vel alius. Secundum enim diuersitatē istorum contingit diuersimode misceri Respub. Deinde cum dicit.

d ¶ In speciali magis dat intentionem. Et primo recolligit iterum quædam determinata prius. Secundo cū dicit. ¶ Attamen oportet. ¶ Declarat quæ restant determinanda nunc in speciali. Primo igitur dicit, qđ in præcedentibus, puta in Quarto dictum est, qualis species status popularis, quali multitudini cōueniat, & qualis species paucorum, quali multitudini insigniū conueniat, & similiter de reliquis Rebuspub. dictū est quæ cui vel qualibus conueniat, non enim quælibet cuilibet expedit, sicut nec quodlibet genus filiūlæ cuilibet filiatori, sed determinatum determinato. Deinde cum dicit.

e ¶ Tangit quę sunt considerāda nunc dicens, qđ quamuis ista considerata sint, tamen oportet manifestari non solum qualis Respub. cui multitudini conueniat, sed etiam qualiter & ex quibus & quomodo vnaquæque illarum sit instituenda, & ideo

A de hac pertractandum est nunc breuiter. Consequenter cū dicit.

f ¶ Det ordinem considerandi, & diuiditur in duo, quoniam primo tangit qđ de populari statu primo est considerandum. Secundo cum dicit. ¶ Sumendū autem. } Ostendit quo ordine sit considerandum de ea. In prima dicit, qđ primo considerandum est ex quibus & quomodo instituendus sit popularis status.

Simul enim quātum ad vnitatem tractatus consequenter manifestum erit de Repu. quæ opponitur illi, quam vocant paucorum potentiam. Post hęc autem in sequenti tractatu dicem? de optima. Deinde cū dicit.

g ¶ Tangit ordinē considerandi de popularī statu, quod facit primo. Secundo cum dicit. ¶ Ex his enim. } Assignat rationem ordinis. In prima dicit, qđ in cōsiderando ex quibus & qualibus instituenda est Respu. accipienda sunt illa quæ sunt sicut principia & hypotheses & omnia q̄ assequuntur, sicut proprietates vel accidentia ipsi, deinde determinandū est, ex qui bus & qualibus instituatur. Deinde cum dicit.

h ¶ Assignat rationem propositi ordinis, & diuidit in duas secundum qđ duas rationes assignat. & incipit secunda, ibi. {Oportunum aūt. } In prima dicit, qđ bene dictum est, qđ primo considerandum est qđ proprietates & accidentia popularis status, quoniam ex diuersa compositione istorū contingit fieri plures modos popularis Repub. differentes adinuicem, & etiam ipsi es plures, propter enim duas causas contingit esse plures species ipsius, quarum vna dicta est prius, s. diuersitas multitudinis, Respub. enim diuersificantur secundum diuersitatē eius qđ principatur in eis: multitudo autem in popularī Repu. principatur, & ideo secūdum diuersitatē multitudinis contingit eam diuersificari. Est enim quædam multitudo agricolarum, alia autem opificum, & tertia ministrorum quæ mercedem accipit pro labore, in quibus si agricolarū multitudo accipiatur cum secunda, puta cum opificibus seorsum, & iterum tertia multitudo, puta ministrorum cum duabus aliis seorsum facient populares status differentes, non tamen secundum melius & deterius, sed etiam secundum speciem, quoniam ista combinatio & illa diuersum ordinem multitudinis ad finē faciunt, & diuersitatem multitudinis in ordine ad finem diuersitatem inducit secundum speciem popularis Reipub. Alia autem causa

B

C

D

E

Cōbinationes quas oportet quidem considerare, non sunt autē consideratæ nunc, puta si quōd quidē consilians, & qđ circa electionē principatuum Oligarchice fuerit institutum: quæ autem circa ptoria aristocratice, aut hoc qnidē & quod circa consilians oligarchice. Aristocratice autem qđ circa electiones principatuū, aut secundum aliquem alium modū non omnia cōponantur quę politiæ cōueniētia,

d *Qualis quidē igitur democratia ad qualē congruit ciuitatem, similiter aūt & qualis oligarchiarū, quali multitudini, & reliquarū aūt politiarū quid quibus expediat dictū est prius.*

e *Attamen oportet fieri palā, non solū qualis harū politiarū, sit optima ciuitatib?, sed & qualiter oportet instituere, & has, & alias, pertractemus breuiter.*

f *Et primo de Democratia dicamus, simul enim & de opposita politia manifestum, hæc autē est, quam quidam vocant Oligarchiam.*

g *Sumendū aūt ad hanc methodū, omnia quæ demotica, & q̄ videntur democratiis assequi.*

h *Ex his n compositis Democratiæ species fieri accidit, & democratias plures vna esse, & differentes: duæ.n. sunt causæ, propter quas Democratiæ sunt plures, primo quidē, quæ dicta est prius, quia diuersi populi, fit.n. hæc quidē agricola multitudo, hæc autē banausum & mercenarium, quorū primo assumpto cū secundo, & tertio rursum cum ambobus, non solū differt in fieri meliorem & deteriorē democratiam, sed ex eo quod non eādem: secunda autē de qua nunc dicimus: quæ.n. Democratiis res existant. Dico autem coniunctiones, quas considerare oportet, & nūc usque consideratæ nō sunt, ceu si pars illa quæ in deliberando uersatur, & ea quæ circa electiones magistratuum ita instituta sit, ut conferat paucorum potentiæ, Et circa deliberandum illo modo, circa electiones uero, ad optimatum gubernationem magis declinet, uel per alium quendam modum non omnia instituta sunt Reipublicæ congruentia.*

Qualis igitur popularis, quali cōgruat ciuitati, & qualis paucorum potentia, quali multitudini, & aliarum gubernationum, quæ quibus cōferant dictum est prius.

Verumtamen oportet fieri manifestum non solum quænam istarum gubernationum optima sit ciuitatibus, sed etiam quomodo constituendæ sint & istas, & aliæ, breuiter est explicandū.

Et primo de populari dicemus.

Nam per hanc etiam de contraria illius gubernatione patebit. Hæc est autem quam uocant quidam paucorum potentiam.

Capienda sunt autem ad hanc disciplinam cuncta popularia, & quæ uidentur popularium esse sequentia.

Ex his enim simul positis, resultant species gubernationis popularis, & plures esse eas, quām unam & differentes continget. Duæ sunt causæ per quas plures existunt populares. Primum, illa quæ dicta fuit, quia inter populos differentia est: sunt enim alii agricolæ, alii opifices, alii mimistri, quorum prima secundis, & tertiis ab utrisque non in eo modo differunt, q̄ melior aut deterior popularis status, uerumetiam in eo, quod non idem sit. Secunda uero causa est, de qua nunc dicimus. Quæ enim popularem statum sequuntur, ac uidentur esse pro-

causa est, de qua diximus nunc, quoniam in popularibus potentijs sunt quædam hypotheses & accidẽtia propria diuersa, quæ diuersimode composita diuersas respub. populares inducunt, puta si in aliqua accipiantur plura, in alia autem pauciora, in alia autem omnia, ista enim diuersificant eas, sicut apparebit consequenter. Deinde cum dicit.

i ¶ Assignat secundam rationem dicẽs, q̃ expediens est considerare principia & proprietates populares status ad instituẽdam vnamquamque speciem ipsius ad votum, & ad hoc vt aliquid dirigatur in ea, cognoscere. n. principia & proprietates alicuius operabilis, principiũ est ad operandum illud & dirigendum in eo. illi autem, qui respu. quærunt instituere, volẽtes congregare omnia conuenientia rei pub. ad instituẽdum vnamquamque peccant, sicut dictum est in Quinto huius, vbi dictum est quæ sunt saluantia & corrumpentia respu. Quædam enim respub. cõgregant omnia conuenientia ad suppositiones, quædam autẽ vel plura, quædã, pauciora, sicut iam dictũ est prius. Nunc autẽ consequenter dicamus exigentias vel proprietates conuenientes & consuetudines & ea quæ oportet sicut fines, vel ea quę sunt alia fines popularis status.

LECTIO II.

Lect. 7.

POstquam Philosophus præmisit intentionem suam, prosequitur intentum. Et circa hoc duo facit. Quoniã primo ostẽdit ex quibus & quomodo instituatur popularis status & paucorum. In secunda cum dicit. (Consequens autem est &c.) determinat de principantibus pertinentibus ad huiusmodi respu. Circa primum duo facit. Primo ostẽdit ex quibus, & quomodo instituatur status popularis. Secundo cum dicit. (Fere autem &c.) ex quibus paucorum status sibi oppositus. Circa primum duo facit. Primo præmittit suppositiones & conditiones popularis status. Secundo cum dicit. (Democratijs autem. &c.) determinat ex quibus, & quomodo est instituenda. Circa primum, primo facit, quod dictum est. Secũdo cum dicit. (Quod maxime videtur &c.) mouet dubitationem. Circa primum duo facit. Quoniam in prima præmittit quasdam suppositiones status popularis. Secundo cum dicit. (Talibus autem præsuppositis &c.) concludit multas conditiones ipsius. Circa primum duo facit. Quoniam primo præmittit vnam suppositionem primam & principalem. Secundo cum dicit. (Libertatis autem &c.) subdiuidit eam in duas. In prima igitur dicit, q̃ vna & principalis suppositio status popularis est libertas, quod probat ex communi dicto aliorũ, quia sicut omnes consueuerunt dicere, ac si solum in ista repu. ciues participarent libertate. Dicunt enim, quòd omnes in statu populari intendunt libertatem aliqualiter. Si igitur dictum commune veritatem habet, oportet libertatem esse suppositionem in ipsa. Et est intelligendum, quòd libertas dicitur, quæ aliquid potest ex propria voluntate mouere se, & ad finem sibi positum, quod apparet, quia liber est secundum Philosophum, qui est sui ipsius causa, vel in ratione mouentis, in quantum ex propria voluntate mouetur & ex propria ratione, vel etiam inquantũ mouetur vel agit gratia finis proprij non ad finem alterius. Accipitur etiã libertas pro ipsa operatione vel actu, quo aliquis dicitur a se moueri vel agi ad finem proprium. Hoc autem siue illo sine hoc modo sumatur, aliqui habent ex naturali dispositione, & tales sunt liberi natura, sicut dicebatur in primo huius. Aliqui autẽ habent hoc ex ordine reipub. q̃ nõ generatur ab alio, quã a se, nec ad finem alterius, sed ex se, & ad finem reipu. Et sic appropriat sibi popularis status fautores libertatem. Consequenter cum dicit.

b ¶ Subdiuidit & ponit quotuplam effectus ipsius. Et diuiditur in duas secũdum duos effectus quos ponit, vel secundum duo membra in quæ diuidit. secunda ibi. (Vnum quidem igitur &c.) In prima dicit, quòd vna pars libertatis vel vnus effectus in populari statu est nullum simpliciter subiici vel principari, sed omnes secundum partem, ita quòd quilibet secundum aliquod tempus subiiciatur, secũdum aliud principet, aut

LECTIO II.

Ypothesis quidẽ igitur Democraticæ politiæ libertas, hoc enim dicere consueuerũt, tamquam in sola hac politia participãtes libertate: hoc. n. cõiectare aiunt omnem Democratiam,

b Libertatis aũt vnum quidem in parte subijci & prĩcipari, etenim iustũ Democraticum est, habere æquale secũdũ numerum, sed non secundũ dignitatẽ. Huius autẽ existentis iusti multitudinem necessariũ esse dominam & quodcunq; videatur plurib' hunc esse finem, & hoc est quod iustum. Aiunt. n. oportere æqualem habere vnumquemque ciuiũ. Quare in Democratijs accidit magis esse dominos egenos diuitibus, plures enim sunt. Dominans autem quod pluribus visum.

Propositum igitur popularis Reipub. est libertas, hoc enim dicere consueuerunt, quasi in hanc solummodo Rempub. libertatem quærentes. Ad hanc enim respicere dicunt omnem popularem statum.

Libertatis uero ipsius pars una in eo consistit, ut per uices imperent & pareant. Nam iustum populare, est æquum habere secundum numerum, non secundum dignitatem. Ex quo fit ut secundum hoc iustum, multitudo ex necessitate dominetur, & quicquid decreuerit populus, id esse ratum, & id esse iustum, Aiunt enim oportere, ut unusquisque ciuium æquum habeat, atque ita contingit in popularibus gubernationib', inopes plus posse, quam opulentos, plures enim sunt, & id obtinent, quod pluribus uidetur.

Vtile uero horum singula cognoscere, & ad constituendum quam uelit quis, & ad corrigendum. Quærunt enim qui Rempub. instituunt, cuncta, quæ illi propria & conuenientia sint in unum colligere ad propositum suũ, sed aberrant dum hoc faciunt, ut supra dictum est a nobis, ubi de corruptionibus & conseruationibus Rerum sub. tractauimus, nunc autem dignitates & mores, & quæ sequuntur, dicemus.

LECTIO II.

Libertatis uero ipsius pars una in eo consistit, ut per uices imperent & pareant. Nam iustum populare, est æquum habere secundum numerum, non secundum dignitatem. Ex quo fit ut secundum hoc iustum, multitudo ex necessitate dominetur, & quicquid decreuerit populus, id esse ratum, & id esse iustum, Aiunt enim oportere, ut unusquisque ciuium æquum habeat, atque ita contingit in popularibus gubernationib', inopes plus posse, quam opulentos, plures enim sunt, & id obtinent, quod pluribus uidetur.

Vtile uero horum singula cognoscere, & ad constituendum quam uelit quis, & ad corrigendum. Quærunt enim qui Rempub. instituunt, cuncta, quæ illi propria & conuenientia sint in unum colligere ad propositum suũ, sed aberrant dum hoc faciunt, ut supra dictum est a nobis, ubi de corruptionibus & conseruationibus Rerum sub. tractauimus, nunc autem dignitates & mores, & quæ sequuntur, dicemus.

dominans est, quod videtur pluribus. Egeni autem sunt plures, quã n diuites, quia igitur necesse est aliquos principari, non pol sunt autem omnes simul principari, necesse est omnes in parte principari, & subiici. Vnus igitur effectus vel signum libertatis est, quod dictum est, quem omnes in populari statu ponunt, sicut terminum & finem in ea. Deinde cum dicit.

c ¶ Ponit secundũ effectum vel signum. Et primo ponit ipsum. Secundo cum dicit. { Hinc autem venit &c. } Infert primum ex isto. In prima dicit, q̃ aliud signum vel effectus libertatis est viuere secundum voluntatẽ, ita q̃ vouisqui sic operetur secundũ motum propriæ voluntatis non coactus ab aliquo, nec determinatus ad aliud determinate operandum. Hoc enim est secundum q̃ dicunt operatio libertatis, qđ apparet, quia opus seruitutis est viuere, vel operari, non secundum voluntatem propriam, sed secundum alterius libitum, vel votum, non ad finẽ proprium, sed ad finem alterius, ergo p̃ oppositũ opus libertatis est operari secũdum voluntatem, & ad finem proprium. Iste igitur est secundus terminus, quem ponunt populares in sua Repub. Deinde cum dicit.

d ¶ Infert primum ex secundo dicens, q̃ ex isto effectu qui est operari, vt vult aliquis, se iustur prim' effectus, scilicet non velle subiici, aut simpliciter sub nullo esse, si possibile esset, sed quia hoc non est possibile, subiici scilicet, & principari, omnes simpliciter expedit subiici & principari secundum partẽ, & sic subiici & principari acit ad libertatem, quæ attenditur in hoc, vel quantum ad hoc, quod omnes sunt æquales. Deinde cum dicit.

e ¶ Concludit ex prædictis multas proprietates popularis status. Est diuiditur in duas. In prima ponit eas. In secunda recolligit cum dicit { Communia quidem &c. } Circa primum tria facit. Quoniam primo ponit conditiones vel proprietates quæ attenduntur circa assumptionem principatus, & eorũ qui principantur, & ex quibus, & quando. Secundo cum dicit. {Deinde præmiare &c.} Illas quæ attenduntur quantum ad remunerationem principantium. Tertio cũ dicit. {Præterea &c.} Quæ attenduntur quantum ad conditiones eorum qui sunt in hac Repub. Circa primum facit duo. Quoniam primo tangit conditiones pertinentes ad assumptionem principatus, scilicet tempus & potestatem. Secundo cum dicit. {Principatuum autem, &c.} Tangit quis debet esse maximus principatus in hac Repu. Circa primum primo tangit eas, quæ pertinent ad assumptionem principatus. Secundo cum dicit { Non bis eundem &c. } Eas quæ pertinent ad durationem principatus. Tertio cum dicit. { Congregationem esse dominam &c. } Eam quæ pertinet ad potentiam eius. Circa primum tangit quatuor conditiones. Dicens primo, q̃ prædictus suppositis in popularistatu, & multitudine principante in eadem, necesse est has conditiones quæ si quuntur obseruari in ea. Primo quidem, omnis principatus tam minores q̃ minores eligere, ideest accipere ex omnibus indifferenter, non considerando ad dignitatem aliquam, sic enim omnes magis habebunt quoddã æquale quod est iustum in eo.

Vnum igitur libertatis signum hoc est, quod ponunt omnes populares Reipub. finem. Alterum uero, uiuere ut quisque uelit. Hoc enim aiunt opus esse libertatis, siquidem serui est uiuere non ut uult. Hic est igitur secundus popularis Reipub finis.

Hinc profectum est, nemini potissimum subesse uelle. Quod si hoc nõ datur, at saltem per uices subesse ac præesse, id quę pertinet ad libertatem quæ est secundum æquum.

His præsuppositis, ac tali existente principio popularia huiusmodi sunt sumi ad magistratus omnes ex omnibus, ac præsse omnes unicuique, & unumquemque uicissim omnibus per sortem tribuere magistratus, uel omnes penitus, uel illos saltem, qui non imperitia indigent & arte, a nullo cẽsu esse magistratus, uel saltem a minimo.

Non nisi semel eundem magistratum ab aliquo geri posse, uel perraro, & paucos, exceptis his qui uersantur in bello, parui temporis esse magistratus, uel omnes, uel quot recipiunt, iudicare omnes, & ex omnibus, & de omnibus, uel de plurimis, & maximis & principalissimis, puta de corrigendo, & de Repub. & de priuatis contractibus.

Et concionem esse omnium dominã magistratum uero nullius, aut dominam esse concionem rerum maximarum, magistratum uero minimarum.

Secundo omnes principari super vnumquemque, hoc est omnes coniunctim, super vnumquemque diuisim, & iterum vnumquemque diuisim, cũ acceptus fuerit alio & alio principatu, diuisim super omnes. Sic enim omnes principabuntur & subiicientur secundũ partem, ad autem est effectus libertatis primus. Tertio principatus eligi per sortem, vel vniuersaliter omnes, vel saltem illos, in quibus non indigetur multa sapiẽtia & prudentia, puta ducatum exercitus vel consilium. Tales. n. non expedit eligi sorte. Contingeret. n. ad tales principatus assumi idiotam quẽcunque, quod esset periculosum Reipu. Quarto principatus assumi, nõ ab aliqua excellentia, vel dignitate virtutis, vel diuitiarum, aut saltem a minima, quod dicit propter primam speciem popularis status, in qua assumuntur ad principatum ab aliqua dignitate diuitiarum vel virtutis, sicut apparuit in Quarto, sic enim magis æquales erunt, & minus subiicientur. Deinde cum dicit.

f ¶ Ponit conditiones duas pertinentes ad durationem principatus, dicens primo q̃ in Repub. hac, expediens est, eundem bis non principari in aliquo principatu, vel raro, & in paucis principari, sic enim plures poterunt attingere ad principatum, præterquam in ducatu exercitus, in quo periculosa est mutatio frequens, propter experientiam longam, quæ exigitur in illo. Secundo expedit paucæ in eadem, & breuis durationis esse principatus, vel simpliciter omnes, vel illos saltem, qui habent iudicare de omnibus casibus, quantum ad omnes ciues, vel saltem de pluribus, vel de maximis, & principalissimis, sicut de correctione principatuũ aliorum, & de ordine Reipub. & de commutationibus regulandis secundum legem iustitiæ. Expedit autẽ principatus esse breuis temporis, si possibile sit, vt plures attingere possint ad eos, & principari secundum partem. Maxime autem hoc expedit in magnis, ne nimis dirati insurgant contra multitudinem tyrannizantes. Deinde cum dicit.

g ¶ Tangit conditionem pertinentem ad potentiam. Dicens q̃ expediens est in huiusmodi Repub. congregationem multitudinis esse dominam simpliciter omnium in hac Repub. Principatus autem expedit habere nullius dominium si possibile sit, aut saltem paucorum, & nullo modo maximorũ Sic enim magis saluabitur æqualitas multitudinis, si enim principatus dominarentur simpliciter, aut in magnis excederent alios præter proportionem, & æqualitatem, quæ in ipsa intenditur. Deinde cum dicit.

h ¶ Manifestat

h ¶ Manifestat quis principatus magis necessarius est in ipsa Dicens q̃ principatus maxime necessarius in populari statu est illud, quod vocatur consilium, quod habet potestatem deliberandi de magnis & arduis. Cuius ratio est, quia multitudo populoris, quæ in ipsa dominatur, vt in pluribus, imprudens est & sine virtute, & ideo sequitur impetum voluntatis in operationibus suis, quare si deberet recte agere, oportet habere dirigens & regulam, hoc autem est consilium, & ideo cõsilium maxime necessarium est in statu populari, pterquã in illa, in qua laborantes in cõmunibus, præmium accipiunt magnum. Hæc enim multitudo remouet potẽtiam huius principatus, & reducit ad se omnia iudicia & deliberationes propter preciũ, sicut dictum fuit in ꝓcedentibus in quarto huius. Deinde cum dicit.

i ¶ Ponit conditionem quæ pertinet ad retributionem, dicẽs q̃ post ea quæ dicta sunt, expediens est remunerari omnes venientes ad congregationes, vt libentius veniant, & ad iudicia vt plures iudicent, & firmior sit sententia, & principatus, vt fidelius & magis laborent, & hoc dicunt si possibile est ciuitati. Si autem non est possibile omnes remunerari, saltem oportet premiare principar' & iudicia & consilia, & cõgregationes maximas, & præcipuas, & principatus cum quib' necesse est alios plures ciuitatis continuare. Tales enim principatus nullus acciperet propter magnitudinem expensarum, nisi bene præmiaretur, sicut ẽ dux exercitus. Deinde cum dicit.

K ¶ Ponit proprietatem quę pertinet ad conditionem gubernantium. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit. {In principatibus autem &c.} Resumit quandam conditionem dictã pr' de principatu, vt aliquid addat. In prima dicit, quoniam status paucorum & popularis sunt Respub. adinuicem contrariæ quodammodo, & contrariorum sunt contrariæ proprietates, oportet eas proprietates habere contrarias. Cum igitur in paucorũ statu gubernantes determinentur per nobilitatem generis, & p diuitias, & per virtutem, necesse est, q̃ gubernantes in populari statu determinentur per contraria, puta per ignobilitatem generis, paupertatem & ignorantiam, seu per sordidum opificiũ, ita q̃ sicut in paucorum statu sunt principantes nobiles & diuites & virtuosi, sic in statu populari viles & pauperes & inordinati. Deinde cum dicit.

l ¶ Resumit quandam proprietatem dictam prius de principatu, & adiungit alias dicens primo, q̃ expedit in populari statu nullum esse principatum durationis perpetuæ. Si enim esset

h Principatuum aũt, maxime demoticum consilium, vbi non mercedes de factis omnibus, ii .n. auferunt, & huius principat' potentiã, ad se ipsum enim reducit iudicia omnia populus abũdans precio, sicut dictũ fuit pr' in methodo, quæ ante hanc.

i Deinde præmiare, maxime q dem oẽs, congregationem, prætoria, & principatus, si aũt non principatus & prætoria, & cõsilia, & cõgregationes præcipuas aut principatuũ necesse conuiuari cum inuicem.

k Adhuc autẽ, q̃m Oligarchia, & genere, & diuitiis, & disciplina determinatur, quæ ãmotica, videtur cõtraria horũ esse, ignobilitate, paupertate, banausia.

l In principatibus aũt, nullum perpetuũ esse, si aũt aliquis deficiat ex antiqua trãsmutatione, tunc circũtollere potẽtiã ipsius & ex eligibilib' sorciales facere.

m Cõmunia quidẽ democratiæ hæc sunt, accidit autẽ ex iusto confesso esse democratico, hoc autẽ est æquale habere omnes secundũ numerũ. Quæ maxime videntur esse democratia & demus, æquale .n. nihil magis principari egenos q̃ diuites, neque dominos esse solos, sed oẽs ex æquo secundũ numerum. Sic .n. vtiq; putabunt existere æqualitatẽ ciuitati & libertatem.

LECTIO III.

Vod aũt post hoc dubitatur, quomodo habebũt qd æquale, vtrum oportet honorabilitates diuide

Inter magistratus autem popularissimum est consilium, ubi non omnibus est mercedis facultas. Nam tunc quidem adimunt, & huius magistratus potentiam. Ad se enim reducit iudicia cuncta populus, mercede abundans, ut diximus supra, ubi de hac parte tractauimus.

Deinde mercedem capere, potissimum quidem omnes, concionem, iudicia, magistratus, uel saltem magistratus & iudicia, & consilium, & concliones principales, uel eos magistratus, quos necesse est in eadem simul esse communitate.

Præterea cum paucorum gubernatio genere, & diuitiis, & eruditione diffiniatur, uidentur quæ popularitatis sunt, contraria esse, ignobilitas, inopia, sordidum opificium.

Præterea potestatem nullam perpetuam esse, quod si reliqua sit aliqua ex antiqua mutatione illius, auferre potentiam, & ex electione ad sortem reducere.

Hæc igitur omnia cõia sunt gubernationum popularium. Contingunt aũt ex eo iusto, quod fatentur esse popularе, hoc est æquũ habere omnes secundum numerũ. Quod maxime uidetur eẽ popularis status & populi. Æquũ est .n. cum nihil magis gubernant diuites quàm pauperes, nec soli potestatẽ habent, sed omnes ex æquo secundum numerum. Sic .n. demum existimant paritatem in Repub. esse ac libertatem.

LECTIO III.

Sed quæritur post hæc, quem admodum habebunt æquũ, utrum oportet partiri in mille eos census qui sunt quingento-

LECTIO III.

Ostquàm Philosophus præmisit suppositiones & cõditiones popularis status, in parte ista mouet quandam dubitationem. Et circa hoc tria facit. Primo enim mouet eam. Secundo, circa eius dissolutionẽ tangit opinionem quorumdam & reprobat, ibi. {Aiunt enim Demotici &c.} In tertia cum dicit. {Quę igitur vtique.} Soluit eam secundum intentionem suam. In prima igitur mouet dubitationem, quæ oritur ex præcedentibus. Dixerat enim, q̃ si omnes æqualiter principentur non magis diues q̃ pauper in popular statu habebunt secundum æqualitatem & libertatem, dicit igitur q̃ illud quod dubitationem habet ex præcedentibus est hoc, quomodo scilicet cum in qualibet ciuitate vel Republ. etiam populari statu sint diuites & pauperes, habebunt tam hi q̃ illi illud, quod est æquale & iustum, vtrum .s. in distributionibus honoribus tantum oporteat distribuere vel dare mille pauperibus quantum quingentis diuitibus, & ipsos mille tantum habere potestatem in tractatibus communibus, quantã habent quingenti diuites, aut non secundum hunc modum, sed accipiendo mille pauperes ex vna parte & quingentos ex alia diuidendo secundum modum prędictum, vlterius ex quingentis diuitibus accipere aliquos pauperes per electionem, deinde ex mille pauperibus aliquos, simiter paucos qui in eadem proportione se habeant ad ipsos mille, de quibus eliguntur, sicut illi pauci q̃ accipiuntur ex istis quingentis ad illos quingentos, & isti simul congregati sint domini in diuidendo bona communia, in iudicando & eligendo. Est igitur dubitatio, vtrum aliquod istorũ iustũ & æquale in Repub. populari, aut nonnulla istorum, sed magis omnia attribuere maioti multitudini, ita q̃ multitudo maior sit omnium domina. Deinde cum dicit.

b ¶ Tangit quorũdam opinionem primo. Secundo cum dicit. {Habent autem ambo &c.} Reprobat vtramque. In prima dicit q̃ de ista dubitatione aliter videntur popularibus, aliter dominantibus in paucis. Populares .n. dicunt illud esse iustum & æquale simpliciter, quod videtur pluribus, multitudo enim principatur in tali Repu. & ideo iustum attenditur p comparationẽ ad ipsam, sicut dicebatur prius in paucorũ potentia autem, illud dicunt esse iustum simpliciter quod videtur habentibus ampliores diuitias. Dicũt enim debere omnia determinari secũdum habitudinẽ ad diuitias, quæ sunt principale in ea. Deinde cum dicit.

c ¶ Reprobat vtrãque. Et primo secundum. Secundo cum dicit: {Si autẽ quodcumque &c.} Primũ. In prima dicit q̃ vtraque istorum quæ dicta sunt, inæqualitatem quandam habẽt in re, & iniustitiã in comparatione ad finem. Si enim illud ẽ iustum fieri in ciuitate quod videtur diuitibus paucis existentibus, tunc sequitur Rempub. conuerti in tyrannidem. Cuius ratio est, q̃m si illud est iustum quod videtur ditioribus, & oportet omnia secundum quantitatem diuitiarum determinari, tũc si vnus habeat ampliorem substantiam q̃ alii, iustum erit quod videtur huic soli, & omnia oportet determinari secundum voluntatem eius, & per consequens ipsum solum principari secundũ voluntatem eius. Hoc autem est tyrannis, si igitur omnia oporteat determinari secundum iudicium diuitum, Respub. conuertetur in tyrannidẽ. Deinde cũ dicit.

d ¶ Improbat primum dicens, q̃ si illud esset iustum, q̃d videtur pluribus, & oportet sequi iudiciũ plurium, cum plures habeant potentiam maiorem, & etiam se quãtur impetum voluntatis in iudicando conuertentur ad opera iniustitiæ, diripientes ea quę sunt diuitum paucorum existentium, sicut dictũ est in Quarto prius. Deinde cum dicit.

e ¶ Dissoluit eã secundum intentionẽ suam primo. Secundo cum dicit. {Sed de æquali &c.} Remouet obiectionem quæ posset fieri. In prima dicit rem resumendo dubitationem & dando intentũ in determinando eam dicens, q̃ ex diffinitione vel determinatione iusti siue æqualis, quam ponunt vtriq; accipiendum est, quę sit æqualitas siue iustitia, quam intẽdũt secundũ quam oportet distribuere singula. Cõueniunt enim in hoc vtrique quod iustum est esse illud dominans & principans in Repu. quod videtur pluribus partibus Reipu. Hoc .n. supponatur, non tamen simpliciter, sed cum determinatione quadam. Duæ enim sunt partes ex quib' ciuitas de necessitate componitur, scilicet, diuites & pauperes, quod igitur videbitur istis & illis simul consentientibus, vt pluribus, non dico totius multitudinis, sed pluribus de diuitibus, & pluribus de pauperibus, hoc sit principans, & stat in tota Repub. Si autẽ contingat q̃ contrarientur adinuicem, ita q̃ non omnib' diuitibus idem videat, sed quibusdam vnũ, quibusdam aliud, similiter nec omnibus pauperibus, sed quibusdã vnũ, quibusdã aliud, Verbi gratia. Si ponamus q̃ sint decẽ diuites & viginti pauperes, vnũ aũt videatur faciendũ sex diuitibus & quinque pauperibus adiunctis ei'.

re ipsis mille, eas quę quingentorum, & ipsos mille æquale posse quingentis, aut non sic oportet poni in ijs æqualitatẽ, sed diuidere quidẽ sic. Deinde ex quingentis æquales accipientem, & ex mille hos dominos esse diuisionum & prætoriorũ. Vtrum igitur hæc quæ sm̃ multitudinẽ honorabilitatum politia, iustissima sm̃ demoticum iustum, aut magis quæ sm̃ multitudinem?

b Aiunt .n. demotici, hoc iustũ quodcunq; videat ampliori substantiæ, secundum multitudinẽ enim substantiæ aiunt oportere iudicari.

c Habent aũt ambo inæqualitatẽ & iniustitiã. Si quidem .n. quodcũq; qui pauci, tyrannis, etenim si vn' habeat plura alijs diuitibus, sm̃ Oligarchicum iustũ, principari solum iustum.

d Si autẽ quodcunq; qui plures sm̃ numerum, iniusta agent depopulantes quæ diuitum & paucorum, sicut dictum est prius.

e Quæ igitur utiq; erit æqualitas quã confitentur utriq;, considerandum ex quibus iustis determinant. Dicunt .n. q̃ quodcũ que uidebitur pluribus ciuium, hoc oportet esse dominans. Sit itaq; hæc non cã tamẽ omnino, sed q̃m duæ partes existunt, ex quibus ciuitas, diuites & pauperes, quodcunq; utriq; uideat, uel pluribus, hoc fit quod dominans, si aũt cõtraria uideantur quodcũq; qui plures, & quorũ honorabilitas amplior, puta si ij quidẽ decem, ij aũt uiginti. Videbatur aũt diuitũ quidẽ ipsis sex, pauperiorũ aũt ipsis quidecim. Adiunganẽ aũt pauperibus quidẽ diuitũ quatuor, diuitibus aũt pauperũ quinq;, quorũcunq; igitur honorabilitas excedit, simul numeratis utrisque hoc dominans utriq;. Si aũt æquales euenerint, cõmunẽ hanc putandum esse dubitationẽ, sicut nunc si diuisa in duo congregatio fiat, uel prętorium, aut .n. sortiendum, aut aliquid aliud tale faciendum.

rum, & mille æqualiter posse quingẽtis, uel non, sic ponere oportet istam paritatem uel partiri quidem sic. Deinde ex quingentis pares accipientem, & ex mille hos potestatem habere partitionum & iudiciorum. Vtrum igitur Respub. ista iustissima est secundum populare iustum, uel magis illa quæ secundum multitudinem?

Aiunt enim populares id esse iustum quod uidetur utique pluribus. Potetes uero, quod uidetur his qui pl' possident. Pro multitudine enim sacultatum aiunt esse statuendum.

Sed habent hæc utraque imparitatem & iniustitiam. Si enim quod pauci, tyrannis est, nam si unus habeat plura quàm alii opulenti, secundum paucorum iustum, is solus dignus est qui gubernet.

Si uero quod plures secundum numerum, iniuriabuntur, publicantes bona opulentorum ac paucorum, ut superius dictum est.

Quæ igitur sit æqualitas quam ambo profitentur, considerandum est ex his, quæ utrique diffiniunt iusta. Inquiunt enim, quicquid uidetur maiori parti ciuium, id oportere esse ratum. Sit quidem hoc, attamen non penitus, sed cum duæ partes sint ex quibus ciuitas conflat, diuites scilicet & pauperes, quod ambabus uideatur, aut pluribus id ratum sit. Quòd si contraria uideantur, quod pluribus & habentibus maiorem censum, puta si alii decem, alii uiginti, uideatur autem diuitum sex, pauperũ uero quindecim: accidant uero pauperibus quatuor diuitum, diuitibus autem quinque pauperum, quorumcumque census exuperat, connumeratis ambobus, utrisque id ratum sit, quòd si forsan æquales essе contigerit, communem esse hanc ambiguitatem, putandum est, ut nunc accidit, si utrinque paria suffragia cõcionis sint, aut pares in iudicio sententiæ. Nam aut sorte dirimendum est, aut aliud quiddam huiusmodi agendum.

Opposítum autem videatur quindecim pauperibus & quatuor diuitibus, tunc iustum determinandum erit non secundum præ dictum modum, sed secundum aliqnam excellentiam aliam vel virtutis vel desiderii ad bonum commune. Et tunc illud quod videbitur parti, quæ excellit secundum illud collatione facta iu stum erit. Si autem æquales inueniãtur, puta in virtute, tunc manet dubitatio ea dem, si debentes iudicare in iudicio sint diuisi in duas partes, ita ꝙ nõ inueniatur excellentia, quorum sententiæ stãdũ erit, & tunc in vtroq; isto rum aut determinandum est sorte cui illorum sit, aut alio aliquo accidente simili sorti. Deinde cum dicit.

f ¶ Remouet obiectionem quæ posset fieri: dicetur enim aliquis, ꝙ electio principatus & distributio bonorum communi um, maxima sunt in ciuitate, maxima autem committenda sorti & viæ per quam cõtingit accipi deteriorem, inconueniens est: ergo inconueniẽs videtur quod dictum est, ꝙ vbi non inuenitur præeminentia sit sortiendum, hoc intendens remouere dicit, ꝙ cum difficillimum sit inuenire æqualitatem quod sit iustum & æquale in casibus prædictis & determinare secũdum rationem rectã, tamen melius est per sortem dirimere controuersias q̃ permittere ꝙ soli diuites principentur: semper.n. de duobus malis minus malum præligendum est, malum est aũt sorti committere & solos diuites principari, minus aũt malum est sorti committere q̃ diuites principari, quia pauperes quos quandoque contingit per sortem principari, magis volunt communiter iustitiam & æqualitatem q̃ divites. Diuites enim ex ipsa abundantia diuitiarum inclinantur ad contumeliam & elationem, & ad alia iniuriosa, & ideo nihil curant de iustitia, propter quod si oporteat alterum ipsorum eligi, magis est eligendum committere sorti q̃ permittere diuites solos principari in statu populari.

LECTIO IIII.

Postquam Philosophus præmisit hypotheses & proprietates status popularis, intendit hic determinare ex quibus & quomodo species ipsius instituantur. Et diuiditur in duas, qm̃ in prima parte ostendit ex quibus, & quo instituitur optima Respub. popularis. In secunda cũ dicit. {Quomodo ergo &c. } Ex quibus & quomodo aliæ. Prima in duas. Qm̃ primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. {Vbi aũt & accidit &c. } Ostendit vbi facile est eam instituere. Prima diuiditur in partes tres. Qm̃ in prima parte dicit ex quibus est optima Respub. popularis. In secunda cũ dicit. {Ad instituendum aũt &c.} Declarat quibus legibus firmanda & instruenda. In tertia cum dicit. { Post agricolam aũt &c.} Declarat qualiter aliæ multitudines populares se habent ad illam, ex qua instituitur optima Respub. popularis. In prima duo facit. Qm̃ in prima parte declarat ex quibus est optima Respub. popularis. In secunda cum dicit. {Propter quidem.n.&c.} Probat quoddam suppositum. In prima primo facit quod dictũ est. In secunda cũ dicit. {Quare & facere &c. } Concludit corollariũ. In prima dicit cũ sint quatuor species status popularis, optima est quæ est prima ſm ordinem inter illas, sicut dictum est prius.

f Sed de æquali quidẽ & iusto, quãuis sit ualde difficile inuenire ueritatem, de ipsis tamen facilius fortiori, quàm pmittere potentes supergredi: semper.n. quærunt quod iustũ, & quod æquale qui minores, præeminentes autem nihil curant.

LECTIO IIII.

Vm uero quatuor sint gubernationes populares, optima est illa, quam primo gradu posuimus, ut superioribus libris dictum est. Eadem quoque antiquissima omnium. Dico autem primam secundum distinctionem populorum. Nam optimus populus est ille, qui ex agricolis constat.

Itaque et popularis status efficiatur, ubi multitudo uiuit ab agricultura, uel pascuo.

Negotiosa quidem, quia nondum multum habet, ex quo sit, ut raro cõcionem agant. Cum enim laborandum sit illis circa necessaria ad uictũ, operibus distinentur suis, & aliena non appetunt, dulcisque illis est opus facere, quàm in Repub. uersari, nisi magna in gubernando sint emolumenta susceptura. Plerique enim magis lucrum appetunt, quàm honorem.

Optima.n. Respub. simpliciter regnum est, in qua vnus principatur, deinde status optimatũ, in quo pauci virtuosi. Deinde aũt Respub. in qua adhuc plures bellicosi. Deinde autẽ hæc species popularis status, in qua plures agriculturam colentes principantur. Deinde aũt aliæ species ipsius plus & plus deficientes ab ea, sicut dictũ est i Quarto huius. Ista aũt est antiquissima omniũ statuũ popularium, & antiquior multitudo, & magis naturalis est agricultiua. Dixit aũt ipsam primã esse, quia est ex prima multitudine & optimo populo, cuiusmodi est terræcultiuus, siquis supponat distinctionem multitudinis popularis in terræcultiuam & nõ terræcultiuam, & cõsistit virtus rationis suæ i hoc. Optima & prima Respub. popularis est ex optima & prima multitudine populari, optima autem & prima multitudo est terræcultiua, ergo prima & optima est Respub. popularis ex multitudine agricultiua. Deinde cum dicit.

b ¶ Concludit corollarium dicens, ꝙ quia optimus populus est agricultiuus, ideo de facili contingit fieri optimam Rẽ pub. popularem, vbi est ratio populi multitudo, ex optima materia bene dispota cõtingit fieri optimum compositũ, & in his quæ fiunt arte. Deinde cum dicit.

c ¶ Probat quod supposuit. f. ꝙ multitudo agricultiua sit optimus populus. Et primo facit hoc. Secundo cũ dicit. { Quod quidem igitur &c.} Concludit conclusionẽ principaliter intentã. Primum probat ex tribus, & ſm hoc potest diuidi i tres partes. Primo.n. probat, ꝙ agricultiua multitudo est optima, quia non est machinatiua. Secundo cũ dicit. {Propterea autem &c.} Quia non est concupiscitiua. Tertio cũ dicit. {Adhuc aũt quod domini sunt &c } Quia non est ambitiosa. In prima parte dicit, ꝙ multitudo agricultiua, quia non habet diuitias multas, nõ multum potest vacare ab operationibus exterioribus, sed necesse est intendere ad cultuꝫ terræ ex qua sustentatur, & ad alia necessaria, & quia nõ potest vacare ab exterioribus, non appetit facere congregationes, & ideo minus machinari potest. Solent enim in congregationibus propter mutuam collocutionem & adinuicem confidentiam machinari, inueniendo vias & modos insurgendi contra diuites, aut principantes, & quia minus machinatiua est, melior est ad politizandum. Secundo cum dicit. { Cum enim laborandum sit illis circa necessaria, &c. } Probat quòd est optima, quia non est concupiscitiua, dicens quòd huiusmodi multitudo propter hoc quòd non habet necessaria ad bene viuendum, necesse habet intendere circa exteriora operationibus exterius in regione, & quia operationibus exterioribus intendunt, minus concupiscunt aliena. Habitantes enim exterius in regione, intendentes propriis operibus, non percipiunt diuitias & bona principantiũ, & quia non aduertunt minus concupiscunt, imo magis delectabile est eis intendere negociationi circa propria q̃ intromittere se de Repub. aut principato, etiã vbi tunc non contingit multũ lucrari in principatu vel Repu. multitudo.n. popularis magis intendit & appetit lucrũ proprium q̃ honorẽ. Hoc.n. est eis magis necessariũ & signũ eius, quod dictum est, est qm̃ multi tales antiquitus tyrannides crudeles fuerunt, & status paucorum potentatus, & adhuc etiam stinuerunt, & status paucorum potentatus, & adhuc etiam multi sustinent, cum non prohibentur ab operibus propriis, nec

nec multum auferatur de substantia eorum, sic enim intendentes propriis operibus, quidam eorum faciliter fiunt diuites, alii vero non egentes, & quia sic aliena non concupiscunt, meliores sunt ad gubernandum, quia minus insurgunt & minus rapiunt aut furantur, hoc enim erat vna causa corruptionis Rerumpu. determinata i Quinto huius. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat idem ꝓpter hoc ꝙ non est ambitiosa. Et primo facit hoc. Secundo cõcludit corrolariũ cũ dicit. { Quapropter vtile est. } In prima parte dicit, ꝙ si huiusmodi multitudo habeat aliquem appetitum honoris ꝙ necesse est, quia homines naturaliter honorem appetunt, vt apparet secũdo Rhetoricę, appetitui eorũ satisfit per hoc quòd in quibusdã Rebuspub. popularibus dominium habet in eligendo & corrigendo principatus, quod est maximum. In aliis autem popularibus, statibus, quamuis nõ attingant ad electionem principatuum, cum principatus per partes, hoc est particulares eligibiles sũt ex omnibus indifferenter, sicut in Mantinea, vbi hoc seruabatur. In aliis autem potestatem habet huiusmodi multitudo super consilium Reipu. quod ordinat de omnibus, & hoc ipsum quòd dominiũ habet sup ipsum consilium multis est sufficiens ad supplendũ appetitum prædictũ, & est opinandum, ꝙ ista quę dicta sunt scilicet multitudinẽ habere potestatem in eligendo & corrigendo principatus, & ipsos attingere ad aliquos principatus minores, & habere dominium super consilium, est sicut quidã ornatus, & bona dispositio status popularis, sicut fuit in ciuitate Mantinea prædicta. Deinde cum c ¶ Concludit ad manifestationem eius, quod dictũ est, quod dam correlarium primo. Secundo cum dicit. { Necesse autem politizantes &c.} Assignat rationẽ eius. Primo ergo dicit, ꝙ quã ea quæ dicta sũt, sunt ornatus quidã status popularis & bona dispositio. Dispositio expediens est in prædicta specie status popularis, & consuenit obseruari in ea agricultiuam multitudinem habere potestatem super electione

Qui multi.n. magis appetũt lucrum & honorẽ. Signum autẽ, etenim antiquas tyrannides sustinuerunt, & Oligarchicas sustinent, siquis ipsos operari non ꝓhibeat, neq; auferat aliquid. Celeriter.n. ii quidem ditantur ipsorum, ii aũt non egent.

d Adhuc aũt, quòd domini sũt eligendi, & corrigendi, supplet indigentiã si quid ambitiõis habent, qm̃ apud quosdã demos, quãuis non participent electione principatuũ, sed quidam eligibiles sin partem ex omnibus sicut & in Mantinea. Eius aũt qđ est cõsiliari domini sint sufficiẽter hoc multis, & oportet putare, etiã hoc schema esse quoddã democratiæ, sicut in Mantinea aliquando erat.

e Propter quod vtique & expedies est prius dictæ democratiæ & existere consueuit eligere quidem principat', & corrigere & iudicare oẽs, principari aũt maximis electos, & ab honorabilitatibus maioribus: a maioribus aũt ab honorabilitatibus quidẽ nullum, sed eos qui possunt.

f Necesse aũt politizãtes sic politizare bene, prĩcipatus.n. semper meliores erunt populo consulente, & epiiceis nõ inuidẽte, & epiiceis & insignibus sufficere hunc ordinẽ, subicientur.n. nõ sub aliis deterioribus, & prĩcipabũtur iuste, propter ꝙ correctionũ sint alii domini, suspendere n & non omnem licere facere quodcumq; videatur expediens, potestas.n. agendi quodcumq; voluerit aliquis non põt seruare ꝙ in vnoquoque hominum tribuale.

g Quare necessariũ accidere, quod quidẽ est maximi profectus in politiis, principari epiiceis impeccabiles existentes, nihil minorata multitudine.

h Quòd quidẽ igitur hęc democratiarũ sit optima manifestũ, & ꝓp quã causam, quia ꝓp qualem quendam esse populum.

A principatus & correctione, & iudicare cum errauerint & principatus maiores eligi ab ea ex eis qui habent honorabilitates maiores vel virtutum vel diuitiarum, vel ex maioribus secundum nobilitatem, aut non eligi per eos qui habent tales honorabilitates magnas, sed eos qui possunt intendere non coacti propter indigentiam circa necessaria vacare. Deinde cum dicit.

f ¶ Assignat rationem huius dicti primo. Secundo cum dicit. {Itaque necesse est.} Infert correlarium ex ipsa. In prima parte dicit, ꝙ si hoc obseruetur qđ dictũ est, necesse erit in tali Repu. optime gubernare, ex hoc.n. multæ vtilitates contingent in Repu. Primo quidem ex parte principis, sic.n. magistratus per meliores regentur, cum assumuntur ab aliqua honorabilitate, iterum ex parte populi contingit populum consistere & non insurgere, nec etiam inuidere excellentibus viris & insignibus sufficiet hæc ordinatio, si enim principatus assumantur ab honorabilibus non subiicietur deterioribus ipsis, si quidem eos nõ contingat principari iterum principantes magis iuste principabuntur considerãtes, ꝙ sunt alii in Repu. qui possunt corrigere eorũ delicta si iniuste egerint. Hoc.n. expediens est in tali statu populari corrigere & suspẽdere delictum principantiũ, ita ꝙ non liceat eis facere quodcumque videbitur ipsis. Habens enim potestatẽ agendi quodcumque videbitur ei, non habet potentiam obseruandi ſm rationem excessus, qui sunt in vnoquoq; hominũ. Deinde cum dicit.

g ¶ Ex istis concludit correlariũ dicens, ꝙ ex his quæ dicta sunt si obseruentur, necessarium est accidere in Repu. maxime pfectum scilicet, bonos & iustos principari, & non delinquere, timentes punitionẽ & correctionẽ & multitudinẽ, nihil minus habere q̃ debeat, ẽ.n. domina maiorũ. Deide cũ dicit.

h ¶ Concludit conclusionẽ principaliter intentã, dicẽs ꝙ manifestũ est ex dictis, ꝙ hæc species status popularis q̃ dicta est, optima est, & ꝓp quam causam, qm̃ propter hoc ꝙ populus ex quo cõstituitur optimus est. Deinde cũ dicit.

Universidad de Oviedo Biblioteca

g ¶ Declarat quibus legibus vtendum est ad consistentiam ipsius, & diuiditur in partes quatuor secundum quatuor leges, quas dicit expedire ad consistentiam ipsius: secunda ibi. {Erat & quem dicunt antiquitus &c.} Tertia cum dicit. {Est autem, &c.} Quarto ibi. {Hunc autem oportet &c.} In prima dicit, q̃ ad instituendum populum agricultuum in populari statu præ dicto, sunt vtiles quædam leges apud antiquos quosdam positæ. Prima quidem est non licere possidere aliquem in ciuitate quantumcumq; quãtitatem terræ, sed secundum mensurã determinatam, nam si liceret possidere quãtamcumque possent acquirere, & diarentur nimis, & non remaneret popul⁹ agricola, aut si permitta tur habere quantam cumque mensurã terræ, non tamen in loco propinquo municipio ciuitatis, sed in remoto magis, hoc enim modo necesse haberet magis habitare in loco remoto a ciuitate quam in ipsa, & minus posset machinari & nocere. Deinde cum dicit.

K ¶ Ponit secundã legem & dicit, q̃ antiquitus statutũ fuit in multis ciuitatibus & lege ordinatum q̃ aliquid quod ad propositum expedit, scilicet, non licere vendere vel alienare primas sortes quas acceperunt a progenitoribus⁹, sicut filius israel non licebat secundũ legem alienare simpliciter hæreditates, sed tantum obligare ad tempus sic enim per alienationẽ possessionum aliqui nõ efficiebantur pauperes, nec alias per acquisitionem ditiores præter proportionẽ. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit tertiam dicens, q̃ est quædã alia lex quam dicunt fuisse Oxyli legislatoris, quæ eandem potentiam habet cum præcedenti, scilicet nõ mutuare aliquid super portionem terræ quam aliquis habet, nec etiam ipsam posse obligare, & est eadem ratio istius legis & præcedentis, nisi q̃ ista magis restringit q̃ illa, illa enim prohibet alienationem terræ simpliciter in qua transfertur dominium, ista autem obligationem retento dominio etiam. Deinde cum dicit.

m ¶ Ponit quartam dicens, q̃ adhuc oportet populum agricolam dirigere secundum legem & statuta Aphytalorum, idest illius gentis, ipsa enim vtilis est ad hoc, illi enim quamuis multi existerent & haberent paucam terram, omnes erant agricultores: illi enim si haberent terras vel possessiones vltra determinatam mensuram in lege, dabãt ad precium vel ad censum pauperibus, vel minus habentibus non totam, sed diuidentes eas secundum aliquas partes, & retinebant sibi quantum determinatum erat a lege, residuum tradentes secundum dictum modũ vt sic etiam pauperes per terram acceptam ad censum aliqualiter venirent ad aliquem excessum diuitiarũ. Deinde cum dicit.

n ¶ Declarat qualiter multitudines spolsres aliæ se habẽt ad istam, & diuiditur in duas. In prima declarat q̃ multitudo pastoralis melior est post istam. In secunda cum dicit. {Aliæ aũt omnes &c.} Declarat q̃ omnes aliæ deteriores sunt ipsa. In prima parte dicit q̃ optima multitudo popularis post agricultuam est illa, quæ est ex pastoribus viuentibus ex pecudibus. In multis enim consimiliter se habet ad agricultuã, sicut enim illa necesse habet immorari extra ciuitatem circa agricultuam, sic ista circa custodiam & procurationẽ animaliũ. Item ista multitudo est magis exercitata in actionibus bellicis secundũ habitus, sunt .n. exercitati in custodiendo a lupis, & latronibus. Item corpora habent bene dispositа, & sunt fortes secundũ corp⁹ assuefacti frigoribus, & exercitati circa venationes tales aũt bene dispositi sunt ad actus bellicos, vnde Vegetius in Libro de re militari dicit meliores milites eligendos esse ex venatoribus & carnificibus & fabris malleatorib⁹. Deinde cum dicit.

o ¶ Declarat, q̃ alię multitudines deteriores sunt multo, ista aũt diuiditur in duas secũdum q̃ hoc probat p duas rationes. Quarum secũdã ponit cũ dicit. {Adhuc aũt.} In prima dicit q̃ oẽs aliæ multitudines popularis ſtatus, puta mercenariorum in suis operationibus, & forensis, q̃ negociatur circa forum venalium & vilium personarũ, quæ locat opera sua mercede, sunt multo deteriores his quæ dictæ sunt iparum .n. participante vita, quę est secundũ rationem, & nullę operationes eorum secundũ q̃ huiusmodi sunt exercitantes ad virtutem. Contrarium autẽ inuenitur in prædictis multitudinibus, quare illæ sunt multo deteriores illis. Deinde cum dicit.

p ¶ Ponit secundam rationem dicens, q̃ præter illud quod dictum est, multitudo forensis & mercenaria, quę circa municipiũ ciuitatis moratur, vt in pluribus volunt facere congregationes, in quibus colligationes & conspirationes faciunt contra principem, & etiam peruerse sententiant, propter hoc quod ab ipsis congregationibus lucrum recipiunt. Ista autem sunt corruptiua Reipub. & ideo peiores sunt ad gubernandum, terræ cultores autem qui habitacula habent dispersa per regiones iuxta terras quas excolunt, non conueniunt libenter ad huiusmodi cõgregationes, quia propter hoc retardarentur ab operibus necessariis, nec indigent, similiter hac congregatione, propter hoc q̃ magis habent ad vitam necessaria curare. Deinde cũ dicit.

q ¶ Concludit ex præcedentibus, vbi contingit fieri bonã Rempub. populatẽ. Et primo facit hoc. Secundo concludit documẽtum cum dicit. {Quare oportet.} Dicit igitur primo, q̃ si in aliquo loco regio sic sit disposita, aut terra cultiua multum remota sit a municipio ciuitatis, facile est in illa ciuitatẽ bonum statum popularem facere & instituere. Cuius ratio est, quia multitudo agricolarum cogitur ædificare in locis magis remotis a ciuitate & habitare in illis, propter quod raro veniunt ad congregationes, & ideo contra principantes non machinabũntur, & ipsi principantes in pace principabũtur. Deinde cum dicit.

r ¶ Concludit documentum quasi ad remotionem obiectionis quæ posset fieri. Diceret enim aliqs q̃ quamuis agricolæ non multum curent venire ad congregationes propter causã prædictam, forensis tamen multitudo, & mercenaria nolẽt frequenter facere congregationes, & ineideret inconueniens cõtra prædicta, quasi ad huius remotionẽ dicit, q̃ si turba forensis, & mercenaria sæpe velit congregari, expedit ordinari per legem vel tenere per consuetudinem non facere congregationes aliquas, in quibus habeant potestatem de magnis non vocatis illis, qui habeant extra ciuitatem in regione, ex hoc enim sequuntur duo commoda. Primum, q̃ pauciores erunt congregationes, illi enim non sæpe conuenire possunt propter remotionem & necessaria. Secundo quia isti minus malitiosi sunt & meliores vt frequentius reprimunt aliqualiter malitiam & astutiam forensis multitudinis.

LECTIO V.

POstquam Philosophus declarauit, ex quibus & quomodo instituenda est optima Respub. popularis, declarat ex quibus & quomodo sunt instituendę alię species ipsius deteriores vel inordinatiores, & circa hoc duo facit. Primo enim breuiter tangit ex quibus, & quomodo instituantur prædictæ species. In secunda cum dicit. {Vltimam autem &c.} Insistit circa vltimam & inordinatissimam. In prima parte dicit, q̃ ex prædictis manifestum est quomodo instituenda sit optima Respu. popularis, quantum ad bonã ordinationem & primam secundum naturam. Ex quo potest esse manifestum, quomodo aliæ species ipsius sint instituendæ, si.n.

optima Respub. popularis ex multitudine optima instituenda est, & secundum ordinationem optimam sibi conuenientem, cum aliq deficiant ab ipsa, quædam minus, & quædam plus, manifestum est q̃ oportet transgrediẽdo & a bona multitudine deteriorem accipiendo multitudinem, & a recta ordinatione permittendo maiorem inordinationem secũdum plus & minus, ita q̃ minus inordinata Respu. popularis post primã sit ex multitudine minus inordinata, & magis inordinata, ex magis inordinata, & maxime inordinata, puta vltima ex maxime inordinata, sic enim differunt species status popularis secundum, q̃ apparuit in Quarto huius. Deinde cum dicit.

b ¶ Insistit circa vltimam, & primo tangit q̃ non est bene mansiua de se. Secundo cum dicit. {Ad firmãdum autem &c.} Declarat ex quibus maxime cõtingit eã firmare. In prima dicit, q̃ vltima species popularis status non potest bene sustineri a tota ciuitate, puta a diuitibus & pauperibus, nobilib⁹ & ignobilibus, nisi sit bene ordinata legibus, & consuetudinibus cõuenientibus ei. Et ratio huius est, quia in hac Repub. populari tota multitudo, quæcumque sit in ciuitate principatur sicut aliquis vnus, & secundum q̃ ei videtur. Nunc aũt huiusmodi multitudo quantũ ad maiorem sui partem imprudens est & inordinata, & in operib⁹ suis sequitur impetum magis q̃ rationem, propter quã opprimunt maiores & corrumpunt iudicia, ex quo contingit corruptio Reipub. Quæ aũt sunt quæ possunt corrũpere hanc Rempu. & etiam alias Respu. in vniuersali & in particulari dicta sunt prius pro maiori parte fere, dicit aũt fere, quia possunt esse aliqua, q̃ prius nõ tangebãtur. Deinde cũ dicit.

c ¶ Ostendit per quæ contingit firmare hmõi Rempu. Et diuiditur in partes duas, qm̃ primo docet per quæ contingit ei firmare intendendo ipsam. Secundo cũ dicit. {Est autem opus.} Per quę contingit eã firmari remittẽdo. Circa primũ ponit quatuor obseruanda, per quæ contingit eã firmare intendendo. Et ẽm ponit cũ dicit. {Adhuc aũt & talia.} Tertiũ cum dicit. {Ad huc aũt tyrannica.} Quartũ cum dicit. {Et viuere vt quis vult &c.} Circa primũ ponit primo documentũ illud. Secundo cũ dicit. {Consueuerũt quidẽ igitur &c.} docet ipsum moderari. In prima dicit, q̃ principes in hac Repu. populari ad faciendũ eã firmiorẽ, & ad faciendũ multitudinẽ popularẽ valde potentem, consueuerunt coadiungere plurimos extraneos, & aliquando aliquos qui non sunt legitimi ciues, sed spurii, qui sunt ex alterutro ciue patre vel matre, hoc .n. conueniens est huic Reipu. pluribus enim adiunctis Reipub. fortior est multitudo, fortior autem existens magis potest reprimere excessus diuitum & volentium tyrannizare. Deinde cum dicit.

d ¶ Declarat qualiter moderãdum est istud documentũ, quia non quocumq; modo obseruatum expedit dicens, q̃ ductores

Universidad de Deusto
Biblioteca

po puli cõstrueuerunt facere, sicut dictum est, hoc tamen aliqua liter expedit, aliqualiter autem non, quandiu enim potestas diuitum & nobilium & mediorum inter diuites & pauperes excedit potestatem ipsius multitudinis, expedit adiungere extraneos vsquequo potentia multitudinis excedat, sed vltra hoc non tabiliter adiungere q̃ plurimos, non simpliciter expedit propter duo. Primo, quia si numerus aduenarum excedat multitudinem, accidit Rempublicã magis inordinatam esse, quia extranei adiuncti aut imprudentes sunt & sine virtute, vt in pluribus, aut non assuefacti in ordine Reipublicæ, & ideo ipsis habitis additur quidẽ ad potentiã & ad indiscretionem. Excessus autem potentiæ sine discretione Rempubl. corrumpit. Secundo, quia cum multi extranei adiunguntur turbantur nobiles & insignes & magis graues sustinent Rempub. propter hoc q̃ deteriores ipsis assumuntur ad dominiũ Reipublicæ, & hæc fuit causa seditionis, factæ in Repub. Cyrenensium, scilicet, notabilis multitudo multitudini assumptorum ad Rempubl. si enim pauci adiuncti fuissent, non esset ita notabiles, nec curarent. Paruum n. malũ negligitur, quia illud quod est paruũ reputatur quasi nihil, quia propriũ ineest ei, aut quia omni no non cognoscitur, magnum autem magis est manifestũ, propter quod magis curatur. Deinde cum dicit.

Excedentes .n. inordinatiorem faciũt politiam, & insignes exacerbant magis ad grauiter sufferre democratiã. Quod quidem euenit fieri causam seditionis circa Cyrenem, paucũ quidẽ. n. malũ negligitur, multũ aũt factum magis in oculis est.

e Adhuc aũt & talia instituta sunt oportuna ad democratiã talẽ, uelut Clisthenes Athenis usus fuit uolens augere Democratiã, & circa Cyrenem qui de mũ instituebãt. Tribus. n. aliæ faciẽdæ plures & fraternitates & in proprijs sacris, colligendum in pauca & cõmunia, & oĩa sophisticãdũ, ut utiq; quã maxime pmisceãtur oẽs inuicẽ. Cõsuetudines aũt cõiũgant quę priores.

f Adhuc aũt & tyrannica instituta, demotica videntur oĩa, dico aũt, puta anarchia seruorũ. Hæc aũt vtique erit vsque ad aliquid expediens, & mulierum & puerorum.

g Et viuere vt quis vult dissimulare, multum .n. erit politię tali auxiliãs, delectabilius. n. multis viuere inordinate, q̃ tẽperate.

h Est aũt opus legislatoris, & volentiũ consistere talem quandam politiã, non instituere maximum opus, neque solum vnũ, sed vt saluetur magis. Vno .n.

e ¶ Ponit secundum documentum dicens, q̃ præter hæc instituta vel statuta quę Clisthenes instituit Athenienſibus ad agendum vel fortificandum statum populatem ipiorum sunt conuenientia ad firmandum prædictam Rempub. similiter & illa quæ instituerunt populatis Reipub. conditores circa Cyrenem. Vnum quidem eorum est, q̃ aliquę tribus de nouo faciendæ sunt in ciuitate per aliquorum eiusdem generis receptionẽ, & inexistentes augmentandæ sunt per coniugia. Secundum vero q̃ fraternitates & societates circa aliqua particularia & propria plures existentes reducendę sunt in paucas & communes magis, ita vt sint pauciores secundum numerum societates, plurium autem hominum, & sic omnia sunt excogitanda, vt omnes adinuicem in ciuitate sint permixti, vel secundum tribus quod fit per coniugia vel per sodalitates, quod fit vel per conuersationes vel congregationes communes: sic enim magis adinuicem erunt vniti per dilectionem, & per consequens fortiores, quia omnis virtus coniuncta fortior est seipsa diuisa, tamen hoc faciendo obseruandum est, q̃ eædem leges & consuetudines obseruentur nunc & prius: si enim mutatis tribubus & sodalitatibus mutarentur leges & consuetudines, necesse esset Rempublicam mutari, quia leges & consuetudines in Republica instituẽdæ sunt secundum ordinem ad Rempub. sicut dicebatur prius in Tertio Libro. Deinde cum dicit.

f ¶ Ponit tertium dicens, q̃ cum his statuta tyrannorum videntur esse vtilia ad statum populatem huiusmodi, quia iste status est sicut quædam tyrannis, sicut licentia seruorum, hoc est

F principatus super seruos, similiter principatus super mulieres, & super pueros coram quibus competat actio seruis contra dominos, & mulieribus contra viros, & pueris contra parentes, ista enim instituunt tyranni, vt per hoc magis habeant beniuolentiam puerorum, mulierum, & seruorum, quæ sunt magna pars ciuitatis, & per eandem rationẽ hoc expediens est in prædicta populari Republica. Sed intelligendum q̃ hoc vtile est vsque ad aliquid, nõ autem quantum ad omnia, instituere .n. principatus prædictos coram quibus competat actio mulieribus, seruis, & pueris, quantum ad omnia quæ possent proponere contra viros dominos & parentes inconueniens est & diuidere ciuitatem, tamen instituere aliquos principatus coram quibus competat actio contra prędictos, tamen quantum ad pauca, & magna non est inconueniens in ista Republ. quamuis simpliciter inconueniens sit, & malum. Deinde cum dicit.

turbationem efficiunt Rempublicam, ac nobilitatem exasperando magis irritant, quæ causa seditionis fuit apud Cyrenem. Paruum enim inconueniẽs commuendo transitur, magnum uero in oculis hæret.

G

Insuper, talia constituta, utilia sunt ad popularem statum hmõi, & ad populi corroborationẽ, qualia Clisthenes Athenis factitauit, quo populi gubernationẽ augeret, & apud Cyrenẽ qui populum constituerunt. Tribus enim aliæ constituendæ sunt plures, & sodalitates priuatorũ sacrorum redigendæ sunt ad pauca, & publica, & cuncta diligenter excogitanda, quo quãm maxime oẽs simul admisceantur, familiaritates, conuersationesque primæ disiungantur.

H

Præterea, tyrannica machinamenta omnia uidentur esse popularia, ceu licentia seruorum, & mulierum, & puerorum.

g ¶ Ponit quartum dicẽs, q̃ adhuc ad firmandum statum popularem talem vtile est, q̃ principantes ea dissimulent viuere subditorum vt volunt, non punitndo malas actiones omnes voluntarias, hoc enim multum auxiliatur tali Reipubl. quia multis delectabilius est inordinate viuere quam temperate & secundum virtutem. Homines .n. vt in pluribus a ratione recta deficiũt. Ad defectionem aũt erationis sequitur viuere præter rationem & ordinem, pauci aũt sequuntur rationem rectam, & ideo pauci temperate assuescũt viuere, multi autem inordinate, & ideo delectabilius est plurib⁹ inordinate viuere, quia magis assuescunt, & ideo magis diligunt Rempu. in qua permittuntur in delectationibus viuere. Sit est notandum q̃ non dicit Philosophus q̃ præcipiendũ sit in ista Repub. quantũcumq; sit male ordinata viuere vt quis voluerit, nec etiã permittendum cũ scitum fuerit, sed dissimulandum q̃ minus est. In nulla .n. societate hominũ si debet manere, præcipiendum est hoc, nec permittendũ vsquequaq; & passim, sed dissimulandũ quandoque pp qualitatem personę, vel alicuius alterius circumstantiarũ, & ideo rationabiliter dixit Cõmentator super sexto Ethicorũ, illum non esse verum legislatorẽ, sed corruptorem magis, qui tales delectationes sequendas lege statuit vel permisit passim, sicut fecit Machometus, pp quod in breui tẽpore adhęserunt legi ipsius multi, quia delectabilius fuit eis viuere inordinate q̃ secundum ordinem. Deinde cum dicit.

K

h ¶ Docet ex quibus firmanda est per remissionẽ magis, & circa hoc primo tangit præeminentiã huius viæ ad precedentẽ. Secundo cum dicit. {Qui aũt demagogi.} Ponit documenta. In prima dicit q̃ ad legislatorem, & ad eos qui volunt permanere Rempub. istam talem qualẽ pertinet non multũ laborare instituendo magnũ opus, neque solũ, ideſt nullũ, intendendo eã, sed magis pertinet ad eos laborare vt saluetur plurimo tpe, non n. difficile est Rempu. qualitercumq; ordinatã permanere pauco tẽpore vno vel paucis diebus, sed difficillimũ est ipsam manere multo

multo tempore, & ideo oportet reducere ad memoriam quæ A
sunt saluantia & corrumpentia Respublicas, de quibus conſide
ratum est in Quinto, & per ea tentare quomodo saluetur Respublica, fugientes ea quæ corrumpunt ipsam, & instituentes leges & consuetudines non scriptas & scriptas, in quibus comprę
henduntur illa quæ saluent eandem, &
nõ debet aliquis credere, quòd illud statutum sit magis popu
lare vel paucorum potentiæ, quod magis facit ciuitatẽ popu
lariter viuere vel secundum statũ paucorum, sed illa quæ faciunt eam permanere plurimo tempore, sicut Philosophus scripsit prius in Quinto, vbi dixit multa eorum, quæ videtur popularia soluũt populares status & paucorum: si igitur illa expeditiora sunt per quæ magis contingit saluari statum popularem, talia aũt sũt remittentia vel quæ attenduntur secundum remissionem. Deinde cum dicit.

i ¶ Ponit documẽta, quæ attenduntur penes remissionẽ ipsius, & circa hoc primo ponit documentum sumptum ex distributione communium acceptorum ex condemnatione. Secundo cũ dicit. {Adhuc autem eas.} Ponit documentũ aliud sumptum ex his quæ sunt attendenda circa publicas vindictas Tertio cum dicit. {Quoniam autem vltimæ &c.} Ponit alia quæ accipiuntur ex his quæ circa congregationes, & iudicia sunt seruanda. In prima dicit, quòd illi q̃ sunt ductores populi qui intendunt habere gratiã ipsius, multa instituunt in statu populari faciendo in iudiciis ad vtilitatẽ pauperum apparentem & damum diutum, puta quòd illa quę obueniunt ex condemnatione aliquorũ distribuantur multitudini pauperum, propter quod contingit multitudinem male quandoque sententiare propter dilectionem pecuniæ, & ideo oportet illum qui habet cordi saluationem popularis status, ob mando contrarium intendere & ordinare lege vel statuto, quòd nihil eorum quæ confiscantur ex bonis condemnatorum distri buatur multitudini, sed dedicetur Deo & fiat sacrum. Ex hoc enim continget, q̃ iniusta volentes agere, non minus dubitabunt q̃ si deberent distribui multitudini, æqualia enim amittẽt modo vtroq; & iterum multitudo minus corrumpet iudicia & sententias circa ea, circa quæ iudicatura est, non sperans inde lucrum aliquod accipere. Deinde cum dicit.

k ¶ Ponit documentum quod sumitur ex his quæ obseruanda sunt circa publicas vindictas. Circa quod est intelligendum q̃ cum pœnæ quantitas debeat respondere quantitati delicti secundum legem iustitiæ, delictorum autem quædam sunt occulta, quædam autem manifesta & publica, oportet pœnam aliquã

multo tempore, & ideo oportet reducere ad memoriam quæ sunt saluantia & corrumpentia Respublicas, de quibus conſideratum est in Quinto, & per ea tentare quomodo saluetur Respublica, fugientes ea quæ corrumpunt ipsam, & instituentes leges & consuetudines non scriptas & scriptas, in quibus comprę

aut duobus aut tribus diebus nõ difficile manere politizãtes qualitercumque: pp quod oportet de quibus consideratũ est prius quæ saluationes, & correctiones politiarum, ex iis tentare facere firmitatẽ, verentes quidẽ corrumpentia, ponentes aũté tales leges & non scriptas & scriptas, B
quæ cõprehendent maxime saluantia politias & nõ putare hoc esse demoticũ, neque oligarchicum quod faciet ciuitatẽ q̃ maxime democratizari neque oligarchizari, sed qd̃ plurimo tpe.

no enim, uel duobus, uel tribus diebus permanere, quomodocumq; gubernantibus haud difficile est. Quapropter opus est ex his, quas supra retulimus conseruationibus, & corruptelis Rerum publicarum, cautelam assumere, cauendo illa quæ corruptiua sunt, ac leges tales ponendo, & sine scripto, quæ & scriptas conseruationes status maxime comprehendant, neque putare id esse populare, neque paucorum potentiæ, quod efficiat ciuitatem, maxime a multis, uel a paucis gubernari, sed quòd quàm plurimum tempus.

At nunc hi qui sunt potentes in populis, gratificantes multitudini, multa populariter agunt, per publicationes honorum in iudiciis factas, quare oportet eos, qui curam salutis habent Rripub. contra moliri, leges ponendo, ut damnatorum bona, sacra sint & nõ in publicum, sed in sacrum referantur. Hæc enim lex nihilominus iniurias cõpesceret, nam pœna eadem erit. Populus autem minus cupide damnabit, cũ nihil sit utilitatis ex damnatione susceptura.

i Qui aũt demagogi gratiosi, populis multa democratizãt p prętoria, pp quod oportet, ad hæc contra agere eos qui cordi habent politiã, lege statuentes nihil esse publicũ, eorum quę cõ C
demnantur & feruntur ad cõe, sed sacrum. Qui quidem .n. iniusta agunt, nihil minus verẽtes erunt, damnificabunt. n. similiter: turba aũt, minus corrũpet sententias de iis qui iudicãtur, cum nihil debeat accipere.

k Adhuc aũt eas quæ fiunt publicas vindictas, q̃ pauciſſimas semp facere, magnis damnis p
hibentes eos qui vane scribunt, D
non n. populares, sed insignes consueuerunt inducere. Oportet aũt politiæ, omnes ciues maxime quidẽ beniuolos esse, si autem non, numquam vt aduersarios putare dominos.

l Quoniã aũt vltimę democratiæ multorũ hominũ sunt, & difficile congregari sine mercede, hoc aũt vbi redditus nõ exiſtũt ẽtes aduersariũ insignib⁹, ab illa E

Insup, publicas accusationes quàm variſſimas facere, magna pœna constituta aduersus eos qui falso accusarint, non enim populares in iudicium uocare consueuerunt, sed nobiles: oportet autem erga statum Reipub. quantum fieri potest, omnes reddere beniuolos, quod si id fieri nequeat, saltem conari ne hostes existiment eos, qui gubernant.

Cũ uero postremæ illæ ſpecies gubernationum popularium in multitudine consistant, ac difficile sit ut concionibus uacare possint, sine alicuius mercedis susceptione, hoc autem

dam dictorum. Circa primũ declarat primo qualiter se habendum est quantum ad congregationẽ & iudicia, vbi non existunt redditus. Secundo cum dicit. {Vbi autem sunt redditus non facere &c.} Qualiter se habendũ est vbi existunt. In prima parte ipse dicit q̃ vltima ſpecies popularis status, de qua nunc est sermo, est multorũ hominum, quoniam ipsi omnes cõicant & difficile est omnes congregari sine mercede, multos .n. & pauperes congregari sine mercede difficile est, mercedẽ autem dare omnibus vbi redditus non sunt, non potest esse sine prætudicio dinitum. Necesse est enim mercedem tribuere ex his quæ inferuntur ab illis, vel quæ accipiuntur ab eis depauperando eos, & ex hoc fiunt mala iudicia malorũ, propter quæ destructę sunt multæ Respu. populares, oportet in populari statu, in quo non sunt redditus communes, q̃ pauciſſimas & tantũ necessarias facere cõgregationes, & iudicia fieri quidem ex multis, sed paucis diebus, & istud quidem expedit pp duo: si enim fiant paucæ congregationes, pauciora expendentur in ipsis, & diuites non timebunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

paucas expensas, quamuis ipsi non accipiunt, sed pauperes tantum. Secundo, quia multo melius si conueniant multi & insignes & pauperes iudicabunt secundum legem iustitiæ, plures autem poterunt conuenire si pauce fiant congregationes & pauca iudicia, diuites enim vbi non lucrentur nec honorem reportant, nolunt diutius

tione.n. & depopulatione necessarium fieri, & prætoria malorũ quæ multas iã Democratias euerterunt. Vbi quidẽ igitur redditus nõ existunt entes, oportet facere congregationes paucas, & prætoria, multorũ quidẽ, paucis aũt diebus, hoc enim facit. & ad non timere diuites expensas, sed diuites quidẽ non accipiant prætoriale, pauperes aũt, facit aũt & ad iudicare sententias multo melius. Diuites enim multis quidẽ diebus non volũt a propriis abesse, breu autem tempore volunt.

m Vbi autem sunt redditus nõ facere quod nunc demagogi faciunt, obuenientia enim distribuunt, accipiũt autem simul, & rursum indigent eisdem, perforata enim lagena est tale auxilium pauperibus.

n Sed oportet vere demoticũ prouidere, qualiter multitudo non valde egens sit, hæc.n. causa eius quòd est prauam esse Democratiam.

o Artificiandũ igitur, qualiter abundantia fiat diuturna. Qñ autem expedit hoc etiã diuitibus, quę quidẽ a redditibus fiũt congregantes simul tota oportet distribuere pauperibus.

p Maxime aũt siquis potest tãtum congregans quantũ ad funiculi acquisitionẽ, si autem nõ ad occasionẽ negociationis & agriculturæ.

q Et si non omnibus possibile, saltem sũ tribus vel secundum partem aliquã alteram in parte distribuere. In hoc autẽ ad necessarios synodos diuites inferre mercedem respuentes vanas oblationes.

r Tali aũt quodam modo Carchedonii politizantes, amicum acquisierunt populũ. Semper.n. aliquos de populo emittẽtes ad negocia domus, faciũt diuites. Gratioforum autẽ & intellectũ habentiũ insigniũ est & assumẽtes pauperes, occasiones quidẽ dãtes, uocare ad operationes,

nisi redditus habeat ciuitas, maxime inimicum est præstantibus uiris, nam ex tributo & publicatione bonorum, & ex iudicatorum improbitate, necesse est prouenire quòd multas iam populariũ Respub. subuerit, ubi ergo publici redditus non sunt, facere oportet conciones raras, & iudicia magna quidem, sed paucis diebus duratura. Hoc autem confert ad illud quod non formidabunt impensas opulenti, si diuites non capient mercedem iudicii, sed pauperes. Confert etiam ad recte iudicandum multo magis. Nam qui magna patrimonia habent multis diebus abesse nolunt, a rebus suis. Modicum uero abesse tempus, nõ molestè ferũt.

Vbi uero sunt redditus publici, non id facere quod nunc magni quidam in populo faciunt. Superflua enim diuidunt, ac simul capiunt, moxque rursus indigent eisdem. Est enim pauperibus, ceu uas perforatum, huiusmodi emolumentum.

Sed oportet eum qui uere popularis sit, uidere ne multitudo pauperie nimia prematur. Nam egestas prauam reddit populi gubernationem

Conandum est igitur ingemoſe, ut abundantia assit diuturna. Nam id prodest etiam diuitibus. Congregantes uero illa quæ ex redditibus prouenient, simul omnia egenis tribuere oportet

Præsertim siquis possit tantum congregare, quantum sat est ad agelli cõparationem, uel saltem ad facultatem negociandi, & agrum colendi.

Et si non omnibus possibile, at secũdum tribus aut partem aliquam id facere. In hoc autem ad necessarios cõuentus mercedem diuites conferrecusent inanium munerum.

Per talem aliquem modum Carthaginenſes gubernantes, amicum retinent populum. Semper enim quosdã a populo mittentes in aliquas gubernationes eos diuites faciunt. Gratiosorum uero ac mentem habentium nobilium, est suscipere egenos, & occasionem præbentes conuertere ad res agendas.

p flatu populari, congregare in aliqua quantitate notabili ea quę obueniunt ex redditibus communibus, & tunc simul pauperibus distribuere secundum aliquas magnas partes simul, vt vnusquisque de multitudine si potest fieri tantum accipiat simul, q possit sibi acquirere fundiculum aliquem, hoc est paruam mensuram terræ ex qua vlterius lucrari possit, hoc enim expedit diuitibus, quia non grauantur per hoc, & etiam pauperib⁹ magis quàm si secundũ prauas partes, & sæpe recipierent quod nunc obseruant ductores populi secundum quod dictum ẽ prius. Deinde cum dicit.

p ¶ Ponit secundã di. q si hoc non potest fieri commode, saltem dãdæ sunt eis occasiones inducentes eos ad negociationes & agriculturam, vt sic ex altero istorũ vel ex vtroque ditentur. Deinde cũ dicit.

q ¶ Ponit tertiam dicens quòd si non ẽ possibile singulis diuitibus aliquid inferre ad distribuendum pauperibus, saltẽ expedit ipsos immittere aliquam quantitatem pecuniæ, vel secundum tribus vel secundum fraternitates, vel secundum aliquam aliam talẽ collectionem ad distribuendum pauperib⁹ in congregationibus necessariis, & vt liberius hæc faciant tollendę sunt expensæ supernacuæ. quas solent facere diuites puta expensę conuiuiorum, & oblationum vanarum. Deinde cum dicit.

r ¶ Manifestat per exemplum prædicta, & primo per exemplum Carthaginensium. Secundo cum dicit. {Bene autẽ habet &c.} Per exemplum Tharentinorũ. In prima parte dicit q Carthaginenſes bene politizantes acquisierunt amicitiã populi secundum modum prædictum, semper enim insignes & diuites accipiebãt aliquos de pauperibus destinantes eos ad negocia domuum suarũ procuranda, & mercedem dantes faciebant eos diuites. Iterum insignes magis gratiosi & magis secũdum intellectum gẽtes, assumebãt pauperes dantes eis occasiones aliquas, per quas rationes, ex quibus ditabantur. Deinde cum dicit.

s ¶ Ponit

s ¶ Ponit secundum exemplum dicens, quòd adhuc expedit ad saluandum statum popularem imitari Tharentinos. Principantes enim inter eos diuites existentes iumenta, & fructũ possessionum suarum faciebant communem multitudini dominium retinentes per actum liberalitatis, & secundum hoc fecerunt multitudinem pauperũ benuolam sibi, iterum oẽs principatus duplices instituebant, alteros assignatos per electiones, alteros autem per sortem, per sortẽ quidẽ aliquos, vt pauperes participarent, per electionem autẽ vt meliores possent accipere qui melius regerent Remp. Contingeret autẽ hoc facere & de diuersis principatibus vnum accipere sorte, reliquum electione, & etiam in eodem vnũ principatum sic, aliũ autem illo modo, & tunc recapitulat dicens, q quomodo oporteret instituere statum popularem, & ex quibus, & qualiter firmare maxime, infirmum circa illas dictum est.

LECTIO VI.

POstquam Philosophus ostẽdit ex quibus & quomodo instituenda est Respu. popularis, nunc ostendit ex quibus & quomodo instituẽda est Respu. paucorum, & primo circa hoc dans intentionem dicit, q ostenso ex quibus & quomodo instituenda est Respu. popularis, manifestũ est fere quomodo instituendæ sunt Respu. paucorũ. Fere autẽ dicit propter aliqua quæ sunt propria Respu. paucorum: cum enim species status paucorum quodãmodo cõtrarientur speciebus statũ popularis, & cõtraria ex cõtrarijs instituuntur & contrario modo oporteat vnãquamque speciem status paucorum ex his institui quæ contrariantur illis ex quibus componitur contraria Respu popularis, & modo contrario illi. Deindẽ cũ dicit.

b ¶ Prosequitur, & primo declarat ex quibus & quomodo optima Respu. paucorum est instituenda. Deinde cum dicit. {Similiter autem &c.} Ex quibus & quomodo species cõsequentes. In prima parte dicit, quòd speciem status paucorum quę reputatur maxime temperata instituenda est modo consequenter, hęc autem species statuũ paucorũ est propinqua ei quę vocatur Respu. nomine communi, in qua principantur habentes arma & dignitatem aliquam diuitiarum, sicut dictum est in Quarto etiam, & in qua honorabilitates, quæ attenduntur penes diuitias distinguuntur in maiores & minores: sunt enim quidam habentes maiores diuitias, quidam minores. Similiter principatuum sunt quidam magis necessarij & minores, quidam autem principaliores & maiores, minores autem habentes diuitias inter ipsos participant principantibus magis necessarijs, & maiores principalioribus, & licitum est in ipsa omnes habentes aliquam dignitatem diuitiarum artiũgere ad Rempu. Ad instituẽdũ igitur istã oportet inducere tantam multitudinẽ habentium honorabilitatem diuitiarum determinatam, vt eum ipsa sint potentiores his qui non participant Repu. & vniuersaliter oportet istam multitudinẽm assumi ex meliori populo: melior enim status paucorum ex meliori populo habente diuitias instituitur, sicut in omnib⁹ aliis ex melioribus fit melius. Deinde cũ dicit.

c ¶ Declarat & qualiter, & quomodo instituuntur aliæ, & primo tangit modum instituẽdi omnes in vniuersali. Secũdo cũ dicit. {Oppositæ vltimæ &c.} Insistit circa vltimã & pessime ordinatã. In prima autẽ est intelligendum, quòd species status paucorum quatuor consequenter se habent secundum ordinem. Prima.n. est ex ampliori multitudine & minori honorabilitate diuitiarum, & magis secũdum rationem & legem ordinatam, sequens autem ex pauciori multitudine & maiori abundantia diuitiarũ & minus vrens legibus. Tertia autẽ adhuc ex minori & ampliori multitudie diuitiarum, vltima aũt & pessima ex quãm paucissima multitudine, & maxima honorabilitate, & ideo non recta legibus, sed voluntate principantium, & ideo consequens semper attenditur respectu antecedentis. Dicit igitur q similiter specie Respu. paucorum consequentem posit primã & consequentẽ post illam vsque ad vltimam, oportet instituere per intentionem eius quod obseruatur in institutione precedẽtis, vt v.g. si prima ex multitudine magna & parua honorabilitate diuitiarum instituitur, sequens ex minori multitudine & maiori honorabilitate, & sic vsque ad vltimam inclusiue, quę instituitur ex quãm paucissima multitudine paucorum & maxima honorabilitate diuitiarum. Deinde cum dicit.

d ¶ Insistit circa vltimam & pessimam, & circa hoc primo ostendit quòd indiget multa cautela. Secundo cum dicit. {Democratias quidem igitur &c.} Ostendit quomodo contingit ipsam fieri melius. Circa primum primo proponit. Secundo cũ dicit,

{Sicut

LECTIO VI.

REctè autem & circa Oligarchias, quomodo oportet, manifestum ex ijs, ex contrarijs enim vnamquamque oligarchiam oportet colligere, ad contrariam democratiam.

b Reputantem bene temperatam quidẽ maxime oligarchiarũ & primã, hæc aũt est quæ propinqua vocatę politię, qua oportet honorabilitates diuidere, has quidẽ minores, has aũt maiores faciẽtes. Minores quidẽ a quibus participabũt necessarijs principatibus. Maiores aũt a quibus principalioribus habenti q honorabilitatem licere participare politia, tantã populi multitudinem introducentes per honorabilitatem, cum qua valentiores erunt ijs, qui non participant. Semper autem oportet assumere ex meliori populo cõmunicantes.

c Similiter autem & communicantes, similiter & consequentem oligarchiam intendentes oportet parum instituere.

d Oppositę vltimæ democratiæ ei quæ maxime potestatiua &

Rectè quoque se habet Tarentinorum exemplum imitari. Illi enim iumenta facientes communia ad pauperum usum, benuolam per hunc modum sibi plebem constituunt. Magistratus insuper omnes duplices faciunt, vt sint alii per electionem, alii per sortem. Quo enim populus capiat, per sortem. Quo autem melius gubernentur, per electionem. Est autem hoc facere etiam in vno eodemque magistratu, vt alii sorte, alii electione ad eum gerendum assumantur. Quemadmodum ergo oporteat gubernationes multitudinis instituere, dictum est.

LECTIO VI.

DE paucorum quoque gubernationibus quomodo agendum sit, patet ferè ex eisdem. Nam per contrarium agendum est in omni paucorum gubernatione ad oppositam sibi popularis gubernationis speciem.

Reputando meram illam ac summam exterarum gubernationem paucorum, & primam. Hæc autem est propinqua illi, quæ Respublica nuncupatur, in qua oportet census diuidere & alios minores, & alios maiores facere. Minores quidem a quibus necessarij magistratus capiantur. Maiores uero, a quibus capiantur hi magistratus, qui sunt principaliores, & qui tantum ad pii fuerint censum, habiles sint ad Rempublicam gerendã, offerente populo tantam multitudinẽ per ipsum censum, vt cum illa potentiores sint qui gubernant Rempublicã quàm illi q non gubernãt. Semper enim ex meliori populo capiẽdi sunt illi, qui ad societatẽ Reipu. capiuntur.

Similiter autem, in ea gubernatione paucorum, quæ sequitur, intendentes, parumper est instituendum.

In ea uero quæ opposita est extremæ popularitati, quæ est paucorum

{Sicut

Universidad de Deusto
Biblioteca

{ Sicut enim corpora &c.} probat. In prima parte dicit, qꝓ illa
maxime tyrannica oligarchiarum, quanto quidem pessima, tãto ampliori cautela opus est.
e Sicut enim corpora, quæ bene disponuntur ad sanitatem, & naues quæ bene se habẽt nautis ad nauigationẽ, sustinent plura peccata vt non corrumpatur propter ipsa, quę autẽ ægrotantia se habent corporũ & nauiũ resolutæ & nautas prauos sortitæ, neq; praua possunt ferre peccata. Ita & politiarum pessimæ plurima indigent cautela.
f Democratias quidẽ igitur taliter multitudo hominum saluat, hæc.n. opponitur ad iustum id, quod secũdum dignitatem: oligarchiã autẽ palam quod e-
G contrario a bona ordinatione oportet sortiri saluationem.
g Quoniam autẽ quatuor quidem sunt maxime partes multitudinis, agricultiua, banausa, forensis, mercenaria, quatuor autem quæ oportuna ad bellum, equestre, armatiuum, nudum, nauticum, vbi enim accidit regionem equitabilẽ esse, hic quidem bene apte habet instituere oligarchiam fortem, salus.n. habitantibus per hanc potentiam est, nutriturę autem equorum magnas substantias possidentiũ sunt, vbi autem armatiuam, consequẽtem oligarchiã, quod enim armatiuum est, diuitum magis quãm egenorum.
h Nuda autem potentia & nautica popularis omnino hęc quidẽ, nũc quidẽ igitur vbi est talis magna multitudo, cum dissenserint agonizant deterius, oportet aũt ad hoc remediũ accipere, a ducibus exercitus bellicis qui combinent ad equestrẽ potentiã & armatiuã eam quæ con-
K gruit nudorum. Hac aũt præualent in dissensionibus diuitibus populares: nudi.n. existentes & ad equestrem & armatam agonizant facile, ex ijs quidem igitur consistere hanc potentiam, sibi ipsis est constituere.

F bonam ordinationem secundum rationem & iusti saluationem. Deinde cum dicit.
g ¶ Docet in speciali ex quibus firmatur, & primo declarat ex quibus contingit fieri fortem paucorum statum & minus forte. Secundo cum dicit. { Appositionem autem fieri &c. } Ponit elementa ad firmãdum ipsã, adhuc circa primum duo facit, quoniam primo declarat ex quibus contingit cõstituere magis fortem statum paucorũ & consequentem. Secundo cũ dicit. { Oportet autem &c. } tangit remedia. Primo vnum. Secundo cum dicit. { Oportet autẽ &c. } aliud. In prima dicit, quòd contra inordinationem & malitiam prædictę multitudinis oportet duces exercitus adducere remedium, videlicet adiungendo ad equestrem multitudinem, & etiam ad pedestrem, vtentem tamen armis tantũ de multitudine expeditorum quantum eis congruit, & nõ plus, vt videlicet ad tantã multitudinem equestrium apponatur tãta multitudo expeditorum quanta est eis necessaria ad finem, sic tamen quòd non præualeat in potentia & non sit maior. Similiter autẽ & ad armatiuam, ratio autẽ quare expedit talem multitudinẽ ordinari bene in exercitu est, quia nos videmus, quòd popularis multitudo quãdo dissentit a diuitibus, paulatim contra eos propter virtutem expeditorum, quia expediti faciles existẽtes, faciliter insurgũt cõtra equestres, & etiã contra pedestres armatos, quia ipsi diuites sunt & oppressiui suipsius, & ideo expedit paucorum potentiæ diuitibus retinere sibijpsis hanc potẽtiam expeditorum contra populares, & eos constituere & ordinare sic, vt per beniuolentiam & bonam ordinationem cum eisdem expeditis prævalcant contra eos. Deinde cum dicit.
i ¶ Ponit secundum remedium, quod etiam est ad declarationem dicti, dicens quòd adhuc expedit paucorum statui ad bonã ordinationem expeditorum distinguere secundum ætates, videlicet in iuniores & seniores ipsorum, & iuniores filios ipsorum exercere ad cursum, saltum, ascensum, vlterius autem magis proiectos & fortiores constituere Athletas ad opera facienda, puta vel ad onera portanda, vel ad duellum, vel ad aliquod aliud tale, & ex hoc sequuntur duo. Primo quòd benjuolentiam expeditorum habebunt quasi habentes curam & sollicitudinem de bona ordinatione ipsorum, aliud autem, quia ipsi inuenes magis exercitati erunt in eis, quæ expediunt statui paucorum. Deinde cum dicit.
k ¶ Ponit elementa ad saluandum potentatum paucorum, & primo ponit huiusmodi elementa. Secũdo cũ dicit. { Sed hoc &c. } tangit dicta non obseruari nũc in paucorum statibus. In prima ponit vnum elementum. Secundo cum dicit. { Adhuc autẽ &c. } ponit. Tertio cum dicit. { Congruit autem sacrificia &c. } ponit aliud. In prima dicit, quòd ad saluandum potentatum paucorũ

potentia, tyrannidi persimilis, quanto deterrima est, tanto maiori opus est custodia.

Vt enim corpora bene disposita ad sanitatem, & nauigia bene instructa ad nauigandum, multos ferunt errores, necũ eos succumbunt, vel iudicaria autem corpora, & nauigia parum firma, naut sque instructa prauis, ne paruos quidem ferunt errores. Ita Rerumpublicarum, hæ quæ deterrimæ sunt, plurima indigent custodia.

Populares igitur gubernationes per multitudinem hominum omnino seruantur. Hoc enim opponitur ad illud iustum, quod est secundum dignitatem. Paucorum vero potentium contra, videlicet per rectam ordinationem oportet assequi firmitatem.

Cum vero sint multitudinis potissimum partes quatuor, agricolæ, artifices, negociatores, mercenarii. Quatuor etiam viles ad bellum, equites, pedites, grauis armaturæ, expediti leuis, & turba naualis. Vbi contingit regionem esse ad equitatum aptam, ibi locum habet apprissimum paucorum potentia, illa summa. Nam conserua-
I *tio habitatorum ab equitibus prouenit. Equos vero nutrire, eorum est, qui magnas habeant facultates. Vbi autem regio ad peditatum est apta, alteram speciem affectat paucorum potentiæ. Nam grauis armatura, diuitum est magis quàm pauperum.*

Expediti autem leuis armaturæ, & nautica turba a plebe est omnis. Nũc autem vbi talis turba multa est, quando seditio fit, deterius certant. Sed oportet huius medicinam capere a bellicis ducibus, qui ad equitum ac peditum robur, expeditos leuis armaturæ solent coniungere, & cum his superant populi in seditionibus opulentos. Nã leues & expediti, contra equites & contra grauis armaturæ pedites, facile pugnant. Instituere igitur ex his potentiam istam, contra seipsos est in-
H *stituere.*

post primam, quæ dicta est, habere enim multitudinem quãm ad egenos, morũ & vsum eorũ magis pertinet ad diuites, quãm ad egenos, qui diuites dominantur in statu paucorum. Deinde cum dicit.
h ¶ Declarat quæ est multitudo, ex qua non contingit fieri fortem statum paucorum, & primo facit hoc. Secundo tangit remedia per quæ contingit illam melius ordinari ad fortem statũ paucorum cum dicit. { Oportet autem &c. } In prima dicit, quòd

potentia multitudinis, quæ non vtitur armis, sed ordinatur ad A
leues operationes, puta ad cursum, ad ascensum murorum, & naualis, quæ in aqua pugnat, omnino sunt populares non paucorum, tales autem propter defectum virtutis & rationis sequũtur impetum, & ideo vbi est multa multitudo talium, si dissentionem habeant ad superiores, pugnant, cõtendẽtes deterius cõtra eosdem, & ideo non bene ordinabiles sunt ad statũ paucorum. Secũdo cum dicit. { Oportet autem &c. } tangit remedia. Primo vnum. Secundo cum dicit. { Oportet autẽ &c. } aliud. In prima dicit, quòd contra inordinationem & malitiam prædictę multitudinis oportet duces exercitus adducere remedium, videlicet adiungendo ad equestrem multitudinem, & etiam ad pedestrem, vtentem tamen armis tantũ de multitudine expeditorum quantum eis congruit, & nõ plus, vt videlicet ad tantã multitudinem equestrium apponatur tãta multitudo expeditorum quanta est eis necessaria ad finem, sic tamen quòd non præualeat in potentia & non sit maior. Similiter autẽ & ad armatiuam, ratio autẽ quare expedit talem multitudinẽ ordinari bene in exercitu est, quia nos videmus, quòd popularis multitudo quãdo dissentit a diuitibus, paulatim contra eos propter virtutem expeditorum, quia expediti faciles existẽtes, faciliter insurgũt cõtra equestres, & etiã contra pedestres armatos, quia ipsi diuites sunt & oppressiui suipsius, & ideo expedit paucorum potentiæ diuitibus retinere sibijpsis hanc potẽtiam expeditorum contra populares, & eos constituere & ordinare sic, vt per beniuolentiam & bonam ordinationem cum eisdem expeditis prævalcant contra eos. Deinde cum dicit.
i ¶ Ponit secundum remedium, quod etiam est ad declarationem dicti, dicens quòd adhuc expedit paucorum statui ad bonã ordinationem expeditorum distinguere secundum ætates, videlicet in iuniores & seniores ipsorum, & iuniores filios ipsorum exercere ad cursum, saltum, ascensum, vlterius autem magis proiectos & fortiores constituere Athletas ad opera facienda, puta vel ad onera portanda, vel ad duellum, vel ad aliquod aliud tale, & ex hoc sequuntur duo. Primo quòd benjuolentiam expeditorum habebunt quasi habentes curam & sollicitudinem de bona ordinatione ipsorum, aliud autem, quia ipsi inuenes magis exercitati erunt in eis, quæ expediunt statui paucorum. Deinde cum dicit.
k ¶ Ponit elementa ad saluandum potentatum paucorum, & primo ponit huiusmodi elementa. Secũdo cũ dicit. { Sed hoc &c. } tangit dicta non obseruari nũc in paucorum statibus. In prima ponit vnum elementum. Secundo cum dicit. { Adhuc autẽ &c. } ponit. Tertio cum dicit. { Congruit autem sacrificia &c. } ponit aliud. In prima dicit, quòd ad saluandum potentatum paucorũ

i Oportet autem diuisa ætate, & ijs quidem existentibus senioribus, ijs autem iuuenibus. Adhuc existentes iuuenes ipsorum filios, doceri leues & nudas operatiões, sequestratos aũt ex pueris, Athletas esse ipsos operum.

k Appositionem autẽ fieri multitudini politeumatis, vel quẽadmodum dictum est prius, ijs qui honorabilitatem habent, vel sicut Thebanis abstinẽtibus per tempus aliquod a banausis operibus, vel sicut in Massalia discretionem facientes dignorum qui in politeumate, & eorum quæ extra ciuitatem.

l Adhuc autẽ & principatibus præcipuis, quos oportet eos, qui in politia, obtinere, opus est ap- C
ponere oblationes, vt voluntarius populus non participet, & compassionem habeat ad principes tamquam principantes, multum precium dantes principatus.

m Congruit autẽ sacrificia immittentes facere magnifica & præparare aliquid communiũ vt ijs quæ circa conuiuationes participans populus & ciuitatẽ videns ornatam, hæc quidem D
sursum suspensis, hæc autem ædificijs, gaudens videat manentem politiam. Accidet autem & insignibus esse memoralia expensarum.
n Sed hoc nunc qui circa oligarchias non faciunt sed contrarium, acceptiones enim quæ-

expe lit aliquos de popularibus apponi Reipublicæ, vtputa de his qui aliquam honorabilitatem habent diuitiarum, vel sicut fiebat Thebis, puta, quòd nullus accipiebatur ad Rempublicã ipsorum qui non abstinuisset a foro venalium per decennium, sicut dicebatur prius in Quarto, vel sicut obseruabant in Massilia quadam alia ciuitate, qui distinguebant inter dignitatẽ eorum qui attingebãt ad Rempublicã, & eorum qui nõ participabant, & si inuenichant aliquos non participantes dignioes vel æque dignos quibusdam, qui participabant, assumebãt ipsos vel aliquos ex eis, per talẽ enim appositionem popularium ipsi Reipublicę magis diligunt ipsam, & ideo magis nituntur eam saluare, hoc tamen est obseruandum sicut dicebatur prius, quòd non assumat magna multitudo talium, possunt enim in ordinatione facere paucorum potentiam, sed tanta, vt cum ipsa valentiores sint reliqua multitudine regionis. Deinde cum dicit.
l ¶ Ponit secundum elementum dicens, quòd expediens est eos qui assumuntur ad præcipuos & honorabiliores principatus in tali Republica facere oblationes denariorum magnorum vel Deo, vel cõmunitati, ex hoc.n. se quuntur duæ vtilitates: vna quod populares non affectabãt principatus propter magnitudinem denariorum, & ideo magis quieti erunt, alia quia multum compatientur principantibus videntes eos multa expendere in eis, pauperes enim diuitias maximum bonũ

Sed oportet diuisis ætatibus, cum alii seniores, alii iuniores existant. In iuuenili adhuc ætate constitutos filios suos erudire ad leues & expeditas operationes. Delectos quidem ex pueris, Athletas esse ipsos operationum.

Concessio autem Reipublicæ populo facienda est, vel cum ad censum peruenerint, vt dictum est prius, vel vt faciunt Thebani, cum certum tempus a mercatura, & huiusmodi exercitiis defluerint, vel vt apud Massiliam iudicio facto, qui digni sint, ad Rempublicam recipi, & qui excludi.

Præterea dignitatibus his, quæ sunt principalissimæ, quas suscipere oportet eos qui in Reipublicæ gubernatione versantur, adiungenda sunt onera publica, ut populus sponte sua eas nolit, & veniam habeat illis qui huiusmodi magistratus suscipiunt, utpote mercedem permagnam pro ea dignitate soluentibus.

Congruit autem cũ huiusmodi magistratus ineunt, & sacra magnificentissime facere, & publica quædam ædificia ad vsum populi constituere, vt multitudo cernens urbem ornari, tum muneribus erga deos, tum ædibus ad usum publicum, libenter aspiciat præsentem statum ciuitatis. Continget etiam præstantibus viris hæc esse monumenta suæ largitatis.

Sed hoc non sit nunc per eos homines qui magni sunt in paucorum potentia, sed contrarium. Lucrum enim

reputãt, ex quo sequitẽ maior quieratio ipsorũ. Deinde cũ dicit.
m ¶ Ponit tertium dicens, quòd adhuc expedit assumendos ad principatum sacrificia magnifica facere & magnitudinem expensarum, & facere aliquod conuiuium magnum toti ciuitati, vt si populus participans conuiuio, & videns ciuitatem bene dispositam & ornatam, & secundum ædificia communia & propria, & etiam multa seorsum posita & dedicata ad honorẽ Dei gaudeat, & per cõsequẽs velit manere Rempublicam & iterũ magnitudo expensarum expediens est insignibus sicut memoriale, & ad diffusionem famæ, sicut enim dicit Arist. in quarto Ethicorum, amantur maxime liberales omnium aliorum qui alijs præstant virtutibus, vtiles enim sunt & profunt dando, propter quod magis diffunditur fama hominis per actum dationis liberalis. Consequenter cum dicit.
n ¶ Tangit cõtrariũ esse in cõsuetudine modernorũ dicẽs, qꝓ ea quæ dicta sunt nõ obseruãt moderni, q regũt in paucorũ Repub. vel insignes, nõ.n. quærũt bonam famã magis, aut etiã honores, sed magis extorsiones pecuniarũ calumnioſæ, seu qualitercũq; ꝓpter hoc moderatæ Resp. paucorũ sũt prauæ Resp. populares, in qb⁹ q̃rit magis extorsio pecuniæ, q̃ honor, & tũc recapitulat dicẽs, qꝓ ex qb⁹, & quo cõtingit bene firmare status populares, & paucorum, male ordinatos intantum est determinatum.

Lectio

Universidad de Deusto
Biblioteca

LECTIO VI.

POstquam Philosophus declarauit ex quibus & qualiter instituantur Respublicę minus rectæ, determinat nunc de principalibus earundem, supplendo quod in fine Quarti omisit, & circa hoc primo dat intentionem & rationem eius. Secundo cũ dicit. ¶ Primo quidem &c. ¶ prosequitur. Circa primum primo dat intentionem suam dicens, quòd posteaquę dicta sunt, oportet determinare ea quę pertinẽt ad principatus, puta quot sunt principatus necessarij in huiusmodi Rebuspublicis & qui secundũ speciẽ, & quorũ sint domini, sicut dicebatur prius i fine Quarti. Deinde cum dicit. b ¶ Dat necessitatẽ huius cõsiderationis, & diuiditur in duo. Primo enim assignat rationem vnam. Secundo cũ dicit. ¶ Adhuc autem &c. ¶ alia. In prima parte intendit rationem hãc de illis sine quibus, aut impossibile est esse ciuitatem, aut bene habitari, & consequenter oportet determinare vel considerare Rempublicam, sed sine principibus, aut non est possibile ciuitatem, aut non bene habitare. ergo &c. ma iorem supponit sicut manifestam, minorẽ subiungens, dicens quod sine principatibus necessarijs, puta sine principatu principali & ducatu exercitus, & etiam iudicio & alijs huiusmodi, non potest esse ciuitas sine principatibus, aut qui curat de bono ornatu ciuium quantum ad extetiora vel accidẽtia magis nõ potest bene habitari. Deinde cũ dicit. c ¶ Ponit secundam rationem dicens, quòd præterea in ciuitatibus paruis necesse est pauciores principatus & plures in vnũ cõiungi, tum quia pauciores sufficiunt, tum quia non plures inueniuntur esse sufficientes. In magnis autem ciuitatibus, oportet plures esse, & vnum diuidi in plures propter oppositas causas, sicut dictum fuit in Quarto huius. oportet igitur ciuem nõ ignorare quales principatus conueniat contingere in vnum, & quales diuidere in plures, hoc autem non contingit nisi sciatur, qui & quot sunt, & quorum domini, & quam habitudinem habent adinuicem, & qui propinquiores, & qui remotiores secundum naturam. ergo necesse est ista præconsiderare. Deinde cũ dicit. d ¶ Prosequitur, & est intelligendum q̃ simul determinat q̃ & quorum, & quot. Et diuiditur in partes duas, quia primo facit quod dictum est. In secunda cum dicit. ¶ Horum autem &c. ¶ ad quam Rempublicam pertineant quidam illorum magis. Adhuc circa primum primo declarat de necessarijs magis. Secundo cum dicit. ¶ Adhuc autem soliciti &c. ¶ De his quæ ad bonum ornatum. Adhuc primo facit, quod dictum est. Secundo cum dicit. ¶ Necessarie quidem igitur &c. ¶ Circa primum adhuc primo determinat de principantibus Rebuspublicis. Secundo cum dicit. ¶ Alia autem species &c. ¶ de his qui curant de diuinis. Circa primum adhuc primo determinat de principantibus minoribus particularibus. Secundo cum dicit. ¶ Præter omnes autẽ hos &c. ¶ de vniuersali & summo. Adhuc prima in duas. Primo facit qđ dictum est. Secundo cum dicit. ¶ Quòniã autem &c. ¶ De eo qui habet curam super correctione & emendatione ipsorum. Circa primum adhuc primo determinat de principantibus qui habẽt curã super rebus exterioribus. Secundo de his qui habent curam de personis ciuium cũ dicit. ¶ Post hunc autẽ &c. ¶ Circa primum duo facit. Quoniam primo determinat de his qui habent curam super rebus exterioribus. Deinde cum dicit. ¶ Altera autem cura &c. ¶ de eo qui habet curã de rescriptis super prędictis & accessorijs. Prima diuiditur in tres. Primo determinat de eo q̃ habet curam de his quę circa forum. Secundo cum dicit. ¶ Alia autem necessaria &c. ¶ De his quæ circa ædificia & immobilia. Tertio cũ dicit. ¶ Alia autẽ principatus &c. ¶ de eo qui habet curã super redditibus cõmunibus. In prima parte dicit, quòd primo oportet esse quẽdam principatũ circa forum eorũ quæ sunt necessaria ciuitati, qui aspiciat quòd contractus talium iuste & legitime fiant, & etiam ædificia circa forum bene ornata sint, puta in quibus fiunt huiusmodi contractus, cuius ratio est, quia in omnibus ciuitatibus fere necesse est aliqua recipere per emptionem, & aliqua emittere per venditionẽ, & quãtum ad totam ciuitatem & respectu aliorum, & quãtum ad ciues inter se, fere autem dicit, quia contingit esse aliquam ciuitatem per se sufficientem, in qua hoc non est necessariũ, & hoc est conuenientissimum ad per se sufficientiam: est enim ciuitas communitas perfecta omnis per se sufficiẽtiæ terminum habẽs; vt dicebatur in primo, propter quam conuenerunt in vnam ciuilitatem, quia enim vna domus non est sibi sufficiens, ideo cõiungitur alij in vico: & quia vnus vicus, nec pauci sufficiunt sibi omnino, ideo plures coniunguntur in ciuitate vna quę per se sufficiens est, per se autem sufficiens non potest esse nisi per cõmutationes mutuas, quæ fiunt per emptionem & venditionem, vel inter se, vel ad alios legittime factas, hoc autem non esset nisi esset aliquis dirigens & reducens inæquale ad æqualitatem p̃ sapientiam & publicam potestatem, hoc autem est principatus, est igitur necessarius principatus quidam circa contractus. Deinde cum dicit. e ¶ Determinat de principatibus, qui curant de ædificijs publicis & proprijs, & primo de his qui curant de his, quæ in ciuitate. Secundo cum dicit. ¶ Alia autem &c. ¶ de his quæ extra. In prima parte dicit, quòd alius est principatus consequenter se habens ad istum & propinquus eidem, qui habet curam de ædificijs communibus & proprijs, & stratis, & aquæductibus, & alijs huiusmodi qualiter fiant vt expedit, & bene dispositæ sint, secundum quòd expedit ciuitati, & qualiter ruinosa ædificia reparentur, & qualiter confinia ædificiorum sic determinentur vt fiat sine quærela, & de alijs huiusmodi, quæ sunt similia huic curæ, quidam autem vocant hunc principatum ędilitatem, prædictus autem principatus plures partes habet secundum modum, quarum aliæ & aliæ ad alia & alia ordinãtur in ciuitatib⁹ magnis, puta factores murorum & curatores fontium & custodes portus & fortaliciorum ciuitatis. Deinde cum dicit. f ¶ Determinat de his, quæ in regione dicens, quòd alius principatus est necessarius consimilis prædicto, de illis. n. etiãm, de quibus curat prædictus est iste extra ciuitatem in regione, puta ille qui curat de castris & ædificijs, & aquæductibus & confinibus agrorum, & aliorum, quæ sunt extra ciuitatem. Appellant autẽ quidã istos diffinitores, alij custodes agrorum, isti igitur sunt tres principatus necessarij. Deinde cum dicit. g ¶ Determinat de eo qui habet curã circa redditus communes dicens, quòd alius est principatus, qui habet curam circa communes redditus, ad quem tria pertinent, scilicet recipere ipsos a differentibus & custodire receptos, & distribuere quod necessariũ est i vnaquaque dispensatione secundum ordinationẽ ciuitatis vel superiorum, & vocãtur a quibusdam receptores a recipiendo, a quibusdam autem quæstores. Deinde cum dicit. h Determinat de eo coram quo fiunt rescripta de contractibus & iudicijs dicẽs, quòd alius est principatus, ad quem referuntur omnia rescripta circa contractus & iudicia, vt habeant auctoritatem, scilicet per signi eius appositionem, apud quos etiam oportet manere registrum cum rescripto contractuum & sententiarum, & etiam eorum qui inducũtur in ciuitate. Iste vero principatus in ciuitatibus maioribus distinguitur in plures, sed vnum oportet esse principalem omnium, sicut nunc videmus in curijs magnatum aliquem esse cancellarium principalem, & alios plures esse sub eo, puta notarios & registrarios & huiusmodi, & vocantur a quibusdam præfecti vel memoriales, quia apud eos debet remanere memoria magnorum quæ fiunt in ciuitate. Ab alijs autem alijs nominibus propinquis. Deinde cum dicit. i ¶ Determinat de eo qui principatur super ipsa substantia ciuium, & primo de eo qui habet curã super actionibus cõdemnãdorum & præscribendorum. Secundo cum dicit. ¶ Post hos autem &c. ¶ De eo qui habet curã super custodia ciuium. Circa primum primo ostẽdit, quòd principat⁹ talis grauis & necessarius est. Secundo cũ dicit. ¶ Cõtingit q̃q; ¶ tangit quoddam accidens circa ipsum. Primũ primo facit quod dictum est. Secundo cũ dicit. ¶ Præterea melius est &c. ¶ tangit quædam expedientia ad mouendũ grauitatẽ ipsius. Circa primũ primo proponit. Secundo cum dicit. ¶ Grauis quidẽ igitur &c. ¶ probat. In prima dicit, quòd post præcedentẽ principatum qui maxime necessarius est, sicut primum principium in vnoquoque genere, & est maxime difficilis inter omnes, puta ille qui curat de exactionibus condemnandorũ ad mortem, & relegandorum secundum accusationes inscriptas, & circa custodia corporum ipsorum antequam condemnentur, aut proscribatur. Deinde cum dicit. k ¶ Probat vel assignat rationem istorum, & primo grauitatis ipsius. Secundo cum dicit. ¶ Necessarius autem &c. ¶ Assignat rationem necessitatis. In prima dicit quòd principatus prędictus grauis est valde ꝓpter multas inimicitias multorum, amici enim cõdemnandorum & proscribendorum, habẽt ad ipsum odium vt in pluribus, siquidem ille, vel illi qui diligũt aliquos, sunt inimici inimicorum illorũ, & tanta est inimicitia ad ipsum, quòd vbi non contingit multum lucrari, pauci aut nulli sustinerent præesse in isto principatu, & si sint aliqui qui sustineãt, nolunt procedere in ipso secundum rigorem legum, timentes inimicitias, vel offensionem, timor enim & amor, sæpe solent peruertere iudicium principantis. Deinde cum dicit. l ¶ Probat vel assignat causam necessitatis dicens, quòd necessarius quidem est huiusmodi principatus, quia nihil proficuum est recte secundum iustitiam sententiare de actionibus, & sententias

LECTIO VII.

Onsequens autem dictis est, diuidere bene quę circa principatus quot, & qui, & quorum, sicut dictum est & prius.

b Sine necessarijs quidẽ enim principatibus impossibile est esse ciuitatem, sine ijs autem qui ad bonum ordinem & ornatũ, impossibile habitari bene.

c Adhuc autem necessarium in paruis quidem pauciores esse principatus, in magnis autem plures, sicut extitit prius dictũ. Quales igitur congruit simul ducere, & quales separare, oportet non latere.

d Primo quidem igitur cura necessariorum, quæ circa forum, cui oportet quendam principatum præesse aspicientem circa contractus & bonum ornatũ, ferè enim necessarium omnibus ciuitatibus, hunc quidem emere, hunc autem vendere, ad eam quæ ad inuicem necessariam vtilitatem, & hoc est accommoditissimum ad autarciam, propter quam videntur in vnam politiam conuenisse.

e Altera aũt cura huic habita & propinqua, quæ eorũ quæ circa

LECTIO VII.

Onsequens est circa magistratus videre diligenter quod bi sint, & quales, & quibus de rebus, vt supra dictum est.

Sunt enim quidam magistratus, sine quibus ciuitas esse non potest. Sunt etiam quidam ad cultum ornatumque pertinentes, sine quibus bene habitari ciuitas non valet.

Præterea, necessarium est & in paruis quidem ciuitatibus pauciores esse magistratus. In magnis autem, plures, vt prius ostendimus. Quales ergo congruat simul coniungere, & quales separare, non debet esse clam.

Primum ergo cura rerum necessariarum, vt in foro adsint, uenundenturque. Super qua quidem cura, magistratus quidam est constituendus, cuius officium sit circa contractus, & circa honestatem. Nam cunctis ferè ciuitatibus necessarium est emptiones uendutionesque fieri mutuam, pro usu rerum necessariarum, & hæc facultas maxima, & expeditissima est, ad eandem sufficientiam consequendam, cuius gratia, in unam uidentur conuenisse Reipublicæ societatem.

Altera uero cura huic coniuncta, ac propinqua est, circa urbem de pu-

ca municipium publicorum & propriorum, qualiter bonus ornatus sit & cadentium ędificiorum & viarum saluatio & directio, & confinium ad inuicem, qualiter sine ꝗrela se habeant & curæ alia ꝗcũq; ijs similis modi, vocãt aũt plurimi astinomiã talẽ principatũ: hẽt ãt ꝓtes plures nũero, quarũ ad alias alios instituũt i ciuitatib⁹ magis populosis, velut murorũ factores, & fõtiũ curatores, & port⁹ custodes.

f Alia autem necessaria & consimilis huic. De eisdem quidem enim, sed circa regionem est, & de eo quod extra oppidum. Vocant autem principes hos, ij quidem agoronomos, ij autem hylores, hæ quidem igitur curæ horum sunt tres.

g Alius autem principatus ad quem redditus communium referuntur, a quibus custodienti bus patiuntur ad vnamquamq: dispensationem. Vocant autem receptores hos & camerarios.

h Alius autem principatus, ad quem rescribi oportet proprios contractus & iudicia ex prætorijs, apud eosdem autem istos, & scripturas sententiarum fieri oportet, & inductiones: alicubi quidẽ igitur partiuntur & hunc in plures: est autem vnus principalis horum omnium, vocantur autem Hieromnimones & præsides, & alijs ijs nominibus propinquis.

i Post hunc autem consequens quidẽ, necessarijssimus autem ferè & maxime difficilis principatuum est, qui circa actiones condemnatorum & præpositorum scriptionibus, & circa custodias corporum.

K Grauis quidem igitur est propter multam habere inimicitiã, ita vt vbi nõ est magna iucrari, neque principari sustinẽt ipso, neque qui sustinent volunt agere secundum leges.

l Necessarius autem est, quia nullus profectus est fieri quidẽ sententias de iustis, has autem non accipere finem. Quare si fa

blicis priuatisque rebus, de ædificatione decenti, de uirorum conseruatione ac directione, de finibus regendis, vt sine quærela sint, & de similibus. Vocant autem plurimi huiusmodi magistratum ædilitatem, partes eius uero sunt plures, vt in magnis ciuitatibus aliæ super alias incidunt, ceu mœnibus reficiendis præfecti, & fontium curatores, & pontium ac portuum cõseruatores.

Alia uero est cura & quidem necessaria, atque huic propinqua, nam de eisdem rebus cæterum non in urbe, sed extra urbem in agro versatur. Vocant autem huiusmodi magistratum, alii diffinitores, alii custodes agrorum. Hæ igitur procurationes sunt tres.

Est & alius magistratus, ad quem redditus publici referuntur, qui apud eos conseruati, mox distribuuntur ad singulas opportunitates. Vocant uero istos receptores & quæstores.

Alter uero magistratus est, apud quem præscribi oportet priuatos contractus & sententias iudicum, apud quos etiam postulationes, uocationesque in ius præscribi debent. Quibusdam in locis huiusmodi magistratum diuidunt in partes plures, sed est una eademque auctoritas istorum omnium, appellantque eos qui hunc magistratum gerunt, tum præfectos, tum memoriales, uel similibus nuncupationibus.

Qui uero post hunc sequitur, summe necessarius est, ac difficillimus omnium magistratuum. Versatur autem circa executiones eorum qui damnati sunt, & circa eorum pœnas atque custodias.

Est autem grauis huiusmodi administratio, propter multas quæ inde proueniunt inimicitias. Itaque nisi magna emolumenta ex eo capiantur, gerere illum omnes recusant. Et si quẽvãt, secundũ leges facere non tolerãt.

Sed est necessaria res. Nam nihil prodessent iudicia, aut sententiæ, nisi forent qui eas executioni mandarent. Quare, si hæc

Universidad de Sevilla Biblioteca

rentias etas non deducere ad finem per executionem. In opera bilibus enim iudicium rectum est propter operationē sicut propter finem. agere autem aliquid eorum quæ sunt ad finem per se & non deducere ad finem vel attingere, non est proficuum, propter quod si impossibile est communicationem ciuium inuicem saluari non factis sententijs rectis de cōtrouersijs subortis inter ipsos, impossibile est eandem communicationem ciuium adinuicē saluari, nisi sententiæ latæ recte executioni demandentur. Si igitur necessarium est in ciuitate cōmunicationē saluari necessitate, quæ est in ordine ad finē, necessarium est eadem necessitate, iustas sententias demā dare executioni, hoc autem principaliter fit per huiusmodi principatū, quare huiusmodi principatus necessarius est si debeat saluari communicatio. Deinde cū dicit, m ¶ Tangit quædā expedientia circa ipsum, & diuiditur in partes duas. Primo tāgit quædam documēta & rōnem assignat. Secundo cum dicit. {In multis autem locis &c.} adiungit aliud. Circa primum primo tangit documenta. Secundo cum dicit. {Quāto. n. &c.} assignat rationem. In prima dicit, quòd qa huiusmodi principatus est necessarius & grauis, & expedit istū principatum non esse vnum tantum, sed distingui in plures & alios ex alijs iudicijs accipere, vtputa qa alius sit qui audiat accusationē, alius qui inquirat, alius autē qui sententiat, & similiter eos qui circa rescripta intendunt oportet tentare diuidere, puta vt vn⁹ scribat accusationem, alius inquisitionē, ali⁹ sententiam. Iterum expedit quosdam de istis agere aliqua, & quosdā alia, puta eos qui magis fuerunt in principatu iudicare minus periculosa, nouos autem noua, & veteres magis periculosa, & iterum negociorum instantium, si alter condemnauerit alterū exequi. v. g. eos quos principantes intra ciuitatem condemnauerint, principantes extra ciuitatem magis puniant exequendo, & econtrario. Deinde cum dicit.

n ¶ Assignat rationem dicens, quòd ista obseruanda sunt, quoniam quanto minor erit inimicitia huiusmodi principantibus, actis, non communicare inuicem impossibile, & executionibus non factis.

m Propter quod, melius nō vnum esse hunc principatum, sed alios ex alijs prætorijs & circa præpositiones eorū quæ rescripta sunt eodē modo tentare diuidere. Adhuc aūt quedā agere, & ipsos principatus alioſque & nouorum magis nouos, & eos q instantium cum alter condemnauerit, alterum esse exequentē: velut astynomus eos qui agoronomon, eos aūt qui ab ijs, alios.

n Quanto enim vtique minor inimicitia insuerit exequentibus, tanto magis accipient finē executiones, eosdem quidem igitur esse condemnantes & exequentes inimicitiam habet duplicem, de omnibus autem eosdem, aduersarios omnibus.

o In multis autem locis diuisi sunt qui custodit ad eum qui esequitur, velut Athenis vocatorum vndecim, propter quod melius, & hunc separare, & sophisma quærere etiā circa hūc, necessarius quidem enim non minus dicto.

p Accidit autem epijces quidē fugere maxime hunc principatum, prauos autem non securum facere dominos. Ipsi enim indigent custodia aliorum, magis q̄ possint alios custodire.

q Propter quod oportet, non vnum repositum principatum esse apud ipsos, neque continue eodem, sed iuuenum, vbi aliqs epheborum vel custodiarū est ordo. Et principatuum oportet secundum partes facere curam alios, hos quidem igitur principatus, tamquam necessarijsimos ponendum esse primos.

r Post hos autē necessarios qui dem nihil minus, in maiori autem schemate ordinatos. Etenim experientia & fide indigent multa, tales autē erūt vtiq; qui tanto sententię & executiones magis de fine accipient. Eosdem autem esse cōdemnantes & exequentes inimicitiam habet propter duo, tum quia condemnat, tum quia exequitur, eos autem omnia tractare, quæ pertinent ad dictum principatum, inimicitiam habet quātum ad omnia, si autem diuidantur, ita quòd alter sit condemnans & alter sit exequens, & diuersa diuersis attribuantur, diuidetur inimicitia, quare minor erit ad singulos, & sententiæ, & executiones magis finē accipiēt, quod est expedientius. Deinde cum dicit.

o ¶ Adiungit aliud dicens, quòd in multis ciuitatibus diuisi sunt, ille qui custodit illos qui condemnādi sunt, & ille qui esequitur sententiam, sicut Athenis illi q vocabantur vndecim viri, & ideo expediētius est & istos separare & alia sophisma tā & adumbrationes circa hoc facere per quæ contingat minorem esse inimicitiā. & per cōsequens minus grauem principatum, necessarius .n. est & non minor prædicto. Deīde cū dicit. p ¶ Tangit accidēs inducens impedimētum circa ipsum, & primo facit hoc. Secūdo cum dicit. {Propter quod &c.} tāgit remedia. In prima dicit, qp propter difficultatem, quæ est in isto principatu, viri boni fugiunt huiusmodi principatū, malos autem non est securū apponere f ipso, mali enim magis indigent regula & custodia aliorū quām possint alios regere, vel etiam custodire: regulās enim alium, in se oportet esse regulatum prius. Deinde cum dicit.

q ¶ Tangit remedia dicens, quòd quia boni fugiunt principatum illū propter causam prædictam, expediens est non esse tantum vnum principantem in huiusmodi negocio, nec etiā cōtinue eosdem principari, sed modo hos, modo alios, quia etiā nos videmus, quòd vbi est aliquis ordo iuniorum, vel vbi est ordo custodiarum ciuiū & principatuū, nunc autem illos. Isti autem principatus qui dicti sunt, ponendi sunt necessarij & primi respectu prædictorum prius. Deinde cum dicit.

r ¶ Inquirit vel prosequitur de eo qui habet curam super custodiam ciuium, & circa hoc primo dat necessitatem ipsius. Secundo

desint, communio inter se ciuium per manere non potest.

Præterea, melius est non vnum hunc esse magistratum, sed partiri in plures, vt alii de aliis iudicia exequantur. Et circa actiones eodem modo conandum est distinguere, adhuc etiam magistratus alios aliis exequendis, & nouorum, magis nouos. Et præsidentium alio condemnante, alii sint qui exigant, ceu prætores vrbani, ædilium condemnationes, ac rursus istorum, alii.

Quanto enim minus inimicitiarum sit illis, qui executioni demandant, tanto magis res finem suscipient. Si sint ergo iidem qui condemnant, & qui condemnationes exigunt, duplex contrahitur odium, in omnibus autem eosdem cunctis inimicum est.

Multis etiam locis separatur ille qui custodit reos, ab illo qui animaduertit in eos, vt Athenis illi qui vndecim viri nuncupantur. Quapropter melius est hunc quoque diuidere magistratum, & quasi adumbrare, & mitigare, est enim necessarius non minus quàm superior.

Contingitque in eo, vt viri boni maxime vitent hoc officium, prauos autem nequaquam tutum sit ei præficere, cum ipsi potius indigeant custodia & carcere, quàm alios debeant custodire.

Itaque oportet hoc, non vnum esse officium, neque continuo ab eisdem fieri, sed ubi est aliquis iuniorum ordo, aut custodum, aut magistratuum, deputandi sunt pro tempore alii, atque alii, qui horum officiorum suscipiant curam. Hos ergo magistratus tamquam summe necessarios, ponendum est esse primo.

Post hos autem alii sunt magistratus, nec sanè minus necessarii, & maioris quidem dignitatis, nam plurima indigent experientia & fide. Tales uero sunt circa custodiam urbis, &

oportet istorum curam facere particulariter, nunc autem illos.

eundo cum dicit. {Hic quidem igitur &c.} tangit eius diuisionem. In prima ipse dicit, quòd post prædictos principatus necesse est ponere alios non minus necessarios si debeat saluari communitio ciuilis, ordinatos tamen in excellentiori gradu dignitatis, quoniam indigent ad executionem principatus prudentia multa, quæ habetur per experientiā longi temporis, & multa fide, idest multa fidelitate. Isti autē sunt qui custodiūt ciuitatem, & ordinantur ad opportunitates bellicas cōtra inimicos ciuitatis. Expediteenim si debeat saluari esse curatores ipsius, & in tempore pacis, & in tempore belli. Tales etiā sunt illi ad quos pertinet custodire portas & muros, similiter illi qui habēt curam exquirendi insidias, & de ordinatione ciuiū adinuicem pacifica. Tales autem ad recte operandum indigent prudentia multa & fidelitate, qa indiscretio & infidelitas ipsorū, de facili induceret corruptionē ciuitatis. Deinde cū dicit. s ¶ Tangit diuisionem ipsius dicens, qp ista cura in quibusdā ciuitatibus continet principatus plures, sicut f magnis & magis ordinatis ad bellū. In alijs autē pauciores, sicut in paruis ciuitatibus cōtingit aliquem vnum de ciuibus præfici in tota cura vel aliquos paucos, & aliqui vocat istos principatus, ducat⁹ exercitus, alij principes belli. Ierō si in ciuitate inueniātur equites multi, aut pedites, sicut expositum est prius, aut sagittarij, qui ordinantur ad pugnam sagittando, vel nautici, q pugnant in nauibus, aut aliqui alij tales super vnumquodq; istorum in maioribⁿ ciuitatibus ordinant aliqui principantes, ex hoc nominationē habentes, sicut præfecti nauales, & equitum, & legionum. Et adhuc magis particulatim sub vnoquoq; istorum sunt multi principatus particulares, puta in nauticis præfecti triremiū, similiter & ille q̄ habet curam super dispositione insidiarū, & illi qui dicuntur præfecti cohortium & tribuni militum, & quicumque alij tales diuersitatem talem habent. Omnia tamen ista habent vnam speciem curę communē, quæ dicitur cura belli, & per consequens vnum principatum supremum ad quem omnes alij ordinantur, hoc ergo modo se

circa custodiā ciuitatis, & quicunq; ordinātur ad bellicas oportunitates. Oportet aūt & in pace & in bello, portarū, & murorum custodiæ similiter curatores esse exquisitiōis & coordinationis ciuium.

f Hic quidē igitur in omnibus ijs principatus plures sunt, hic aūt pauciores, uelut in paruis ciuitatibus unus in omnibus. Vocāt aūt duces exercitus & principes belli tales. Adhuc aūt & si sint equites, aut nudi, aut sagittarij, aut nautici, & super horū unumquēq;, aliquando constituuntur principatus uocati nauarchiæ & equiarchiæ, & ordinū archię, & particulariter autē qui sub ijs trierarchiæ insidiarū dispositiones & phylarchiæ, & quęcunq; partes horū: quod aūt omne una quædā horum est species curæ bellicorum. Circa hunc quidem igitur principatum habet hoc modo.

t Quoniā aūt principatū qui dam, & si nō oēs tractant multa communiū, necessariū alium eē sumentē rationem. & emendantē ipsum nihil alind tractantē: uocant autem hos, ij quidē correctores, ij autem ratiocinatores, ij autem exquisitores, ij uero synigores.

u Præteroēs aūt hos principatus qui maxime dominans est oīum. Idē n. sæpe habet finē & ephoriam quæ præsidet multitudini, ubi dominans est populus, oportet. n. esse cōgregans q̄ dominans politię: uocantur autē hic quidem præcōsules propter præconsiliari, ubi autem multitudo est consilium magis: politici quidem igitur principatuum tot quidem sunt.

x Alia aūt species curæ quę circa Deos, uelut sacerdotes & curatores eorū quæ circa sacra, ut seruentur existentia, & erigantur decedētia ędificiorū, & aliorū q̄cūq; ordinata sūt ad Deos.

circa illa omnia, quæ ordinantur ad bellicas expeditiones. Opus est enim & in pace, & in bello per multis, nam & mœnia ciuitatis curanda, tuendaque sunt, & disquisitiones, descriptionesque ciuium agendæ.

Alicubi ergo super his plures sunt magistratus. Alicubi pauciores, veluti in paruis quidem vrbibus, vnus super omnibus. Appellant uero hos prætores, vel consules. Insuper si sint æquites, aut pedites, aut sagittarii, aut turba naualis, super vnoquoq; eorum præfecti quidem statuuntur, appellanturq; præfecti equitum, præfecti legionum, præfecti nauales, & seorsum sub his, præfectus triremis, præfectus cohortis, tribunus militum, & alia huiusmodi particularia. Totum uero, unum aliquid est, procuratio scilicet rerum bellicarum. Et erga huiusmodi magistratum, hoc modo se habet.

Cum uero quidam magistratuū, & si non omnes pertractent multa negociorum publicorum, necesse est esse alium magistratum qui rationes repetat atque corrigat, ipse uero nihil tractet. Vocant uero hos alii correctores, alii rationales, alii scrutatores, alii procuratores.

Præter hos uero omnes magistratus, unus est maxime principalissimus omnium, idem enim plerumque habet finem & introductionem, qui præsidet multitudini, ubi populus dominatur. Oportet autem id quod cogit summam habere in Republica auctoritatem. Appellantur uero quibusdam in locis præconsultores, ex eo quia ante deliberant, ubi uero multitudo est, consilium magis. Ciuitatum igitur magistratus ferè tot alii qui sunt.

Alia species curationis est circa rem diuinam, ceu sacerdotes, & ædituī circa templa, ut conseruentur quæ sunt, & erigantur ruinosa ædificia, & cætera omnia, quæ pertinent ad diuinum cultum.

dit autem &c.} Ponit distinctionem istius principatus vel vnionem in diuersis ciuitatibus. In prima dicit, quòd alia est species principatus necessaria in ciuitate, puta eorum quæ ad diuina pertinent, cuius sunt sacerdotes sacra tractantes, & eorum qui curant de ædificijs sacratum domuum, qualiter salua maneant, & in

habent circa principatum. Deinde cum dicit.

t ¶ Prosequitur de eo, cuius est corrigere alios quosdam principatus dicens, quoniam quidē principantes in ciuitate, quamuis non omnes habent tractare bona communia, scilicet colligēdo & dispensando. Difficile autem est huiusmodi bona tractare sine aliqua inquisitione vel appropriatione, eo quòd omnes habent appetitum huiusmodi bonorum, si nō sint studiosi & fidelissimi viri, necessarium est esse aliquem principatum super istos, cuius sit iumere rationē super receptis & expensis, & corrigere vbi inuenerit delinquentes. Aliter enim cōtingeret distractio in bonis communibus ciuitatis & iniustitia, expedit autem, quòd ille principatus super nullo alio habeat curam, vt diligentius possit curare de prædictis, vocantur autem isti principatus a quibusdā correctores, eo quòd corrigere habent delinquentes, a quibusdā vero rationales, eo q debent audire rationes, a quibusdā scrutatores, eo quòd habent exquirere diligenter, ab alijs procuratores. Deinde cum dicit.

v ¶ Determinat de maximo principatu dicens, quòd præter prædictos principatus est alius necessarius, ille scilicet qui habet dominium super omnibus, & ad quem omnes alij ordinantur a quo accipiētes rationem operandi dirigiuntur in eis quæ subsunt curæ ipsorum, & ad quem finaliter reducuntur omnes operationes ciuitatis, oportet autem id qđ cogit summam habere in Republica auctoritatē, appellant autem qui busdam in locis præconsultores, ex eo quia ante deliberāt, vbi vero multitudo est, cōsilium dicitur. Deinde cum dicit.

x Determinat de principatu qui dirigit in his quę ad deum pertinent, & circa hoc duo facit. Primo in. præmittit opportunitatem ipsorum. Secūdo cum dicit. {Accidit autem &c.} Ponit distinctionem istius principatus vel vnionem in diuersis ciuitatibus. In prima dicit, quòd alia est species principatus necessaria in ciuitate, puta eorum quæ ad diuina pertinent, cuius sunt sacerdotes sacra tractantes, & eorum qui curant de ædificijs sacratum domuum, qualiter salua maneant, &

& si aliqua decidant erigantur, & etiam aliorum quorumcumque, qui ad cultum diuinum ordinantur. Deinde cum dicit.

y ¶ Ponit diuisionem & vnionē eius Rebuspu. diuersis dicēs, q̄ iste principatus alicubi est vnus tantum curans de omnibus quę pertinent ad prædictum cultū, sicut in ciuitatibus paruis, alicubi aūt sunt multi & separati principatus, puta sacrificia offerētes & custodes templorum & ærarij sacrarum pecuniarum Deo dedicatarū, consequenter autem ille qui ordinatur ad dispensandas immolationes cōmunes, quas non assignauit lex ipsis sacerdotibus, sed recipiunt ipsas a mēsa cōi. Erant. n. apud gentiles quædā quæ immolabantur, quæ sacerdotes accipiebāt de propriis, quædam autem quæ ministrabantur eis a communi, & isti a quibusdā vocabantur reges a quibusdam vero pontifices maximi. Deinde cum dicit.

z ¶ Recolligit prædictos principatus dicēs, q̄ principatus necessarij, vt contingit dicere, in summa sūt de his, & circa hoc, puta principatus circa rem diuinam, & principatus circa bellica, & ille qui curam habet super acceptione redditurum & dispensatione eorum, & ille qui habet dominiū circa forū quātum ad cōmutationes, & ille q̄ circa municipium ciuitatis & exterius circa portū & regionem subiectā ciuitati, iterū ille qui circa iudicia & circa scripturas commutationum, & circa executiones sentētiarū, & ille qui habet curā super custodia ciuitatis & regionis, & ille qui habet audire compositum & corrigere delinquentes, & finaliter circa consilia. In ciuitatibus autē, q̄ magis vacant ab exteriorib⁹ bellis, & intendūt speculationi, & magis delectantur circa talia, sunt alij proprij principatus, de q̄bus nūc dictum non est, nec de Repu. taliū ciuitatū, sed tantū dictū est de principatibus pertinētibus ad statū paucorū & populare, de q̄b⁹ erat prius determinatū, q̄uis q̄dā istorū pertineant etiā ad prædictas ciuitates. Deinde cum dicit.

y Accidit aūt, curā hanc alicubi quidem esse unā, uelut in paruis ciuitatibus: alicubi aūt multas & separatas sanctitatis. puta sacrorū factores & templorū custodes, & camerarios sacrarum pecuniarum, habitus autē huic qui determinat⁹ ad immolationes cōmunes oēs quas cunq; nō assignat lex sacerdotibus, sed a cōmuni mensa habent honorē. Vocantur autē quidē principes hos, ij aūt reges, ij uō prytanes.

z Necessariæ quidem igitur curæ sint de ijs, vt est dicere sumatim, circa dæmonia & bellica, & circa redditus, & ea quæ expenduntur, & circa forum, & circa municipium, & portus, & regionem. Adhuc quæ circa prætoria, & commutationes, scripturas & executiones, & custodias, & circa ratiocinationes, & exquisitiones, & correctiones principatuum, & finaliter quæ circa consilians sunt communium. Proprij autem ciuitatibus quæ magis vacant & magis gaudent.

aa Adhuc autem soliciti de bono ornatu, de gyneconomia, de custodia legum, de lege puerorum, de principatu exercitiorum. Adhuc autem cura circa agones gymnasticos & dionysiales, & vtique si quas tales alteras accidit fieri theorias.

bb Horum autē manifeste quidam sunt non demotici principatuum, puta Gyneconomia & pædonomia, egenis enim necesse vti mulieribus & pueris tamquām consequentibus propter inseruilitatem.

cc Tribus autem existentibus principatibus secundum quos eligunt quidē principatus principales, scilicet custodibus legum, præconsulibus consilio, qui quidem legum custodes, aristocraticum, oligarchicum autem qui præconsules, consilium vero demoticum, de principatibus quidem igitur in typo ferè dictum est de omnibus.

aa ¶ Determinat de principatibus non necessarijs magis dicens, quòd adhuc præter principatus prædictos & necessarios sunt alij principatus curantes de bono ornatu ciuitatis & ciuiū, de mulierum disciplina, & de custodia legum, ita quòd nullus transgrediatur, & de lege puerorum, puta disciplina & cura ipsorum, de gymnasiorum gubernatione, iterum de ludis gymnasticis, in quibus homines exercebant se nudi, & de musicis, & alijs huiusmodi spectaculis. Deinde cum dicit.

Euenit autem alicubi curam hanc esse unam, ut in paruis ciuitatibus, alibi vero plures separata a sacerdotio, vt sacrificuli, ac æditui, & custodes sacrarum pecuniarum. Huic consequens est illa quæ circa sacrificia publica, quotcumque sacerdotibus lex non committit, sed ex publico fiunt. Vocant autem eos qui istis præsunt, alii reges sacrorum, alii pontifices maximos.

Necessaria ergo officia sunt circa hæc, vt illa repetamus circa rem diuinam, circa rem bellicam, circa reditus publicos, & impensas circa forum, circa vrbem, & portus, & regionem. Insuper circa iudicia, & contractus, postulationes & executiones, & custodias, & super rationibus & disquisitionibus, & super correctionibus eorum, quæ quis gesserit in magistratu, & finaliter circa consilia hæc communia, proprie autem earum ciuitatum, quæ magis pacatæ atque tranquillæ sunt.

bb ¶ Declarat ad quas Respublicas pertineat quidem horum principatuum, & prio declarat hoc, de quibus minus principalibus. Secundo cum dicit. { Tribus autem existentibus &c. } De principalibus. In prima dicit quòd quidam istorum principatuū non competunt statui populari, puta principatus mulierum, puerorum lex, vel principatus, & ratio huius est, quia in populari statu est multitudo egenorū, egeni autem necesse habent vti mulieribus & pueris tamquam quibusdam cōsequentibus de necessitate ad operationes necessarias & seruiles propter carentiam seruorum, hi enim quia seruos nō habent vtuntur mulieribus & pueris sicut seruis. Deinde cum dicit.

cc ¶ Declarat hoc idem de quibusdam principatibus dicēs, quòd cum sint tres principatus secundum quos eligunt alios principales principatus, scilicet conseruatores legum, præconsultores & cōsilium, legum conseruatores pertinent ad statum optimatum, quia legum conseruatores prudentia indigent & virtute, quę sunt principalia in statu optimatum. Præconsultores autem pertinent ad paucorum statum. Consilium vero ad populare, sic igitur in typo, & figuraliter dictū est ferè de omnib⁹ magistratibus.

Cum tres sint magistratus, per quos aſsumunt quidam summas potestates, conseruatores legum, & præconsultores, & consilium. Conseruatores legum, optimatum magistratus est, præconsultores uero, paucorum potentiæ. Consilium autem, populare. De magistratibus ergo, ut in figura, ferè dictum est omnibus.

ARISTOTELIS POLITICORVM

LIBER SEPTIMVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

ROsquam Aristoteles declarauit ex quibus & qualibus, & quomodo instituenda est Respublica minus recte ordinata, intendit nunc declarare quomodo, & ex quibus instituenda est simpliciter optima, siue sit Respublica cōmuni nomine nominata, siue Respublica optimatum, siue regnū. Et circa hoc præmittit quædam pertinentia ad declarationem intenti sui. Cum dicit. { De Republica autem ipsa &c. } ostendit ex quibus & qualibus est instituenda. Ad instituendum autem Rempu. optimā oportet præcognoscere quædam ex parte formæ ipsius Reipu. quæ sumitur ex ratione ipsi⁹ finis. Quædam autem ex parte materiæ, quæ sunt ciues ipsi, & loc⁹, & habitatio. Et secundum hoc circa primū duo facit, quoniam primo inquirit de fine ipsius Reipub. Secundo cum dicit { De reliquis dicēdum &c. } inquirit de materia. Circa primū, adhuc primo præmittit intentionem suam. Et secundo cum dicit. { Putantes &c. } prosequitur. Circa primum dat intentionē suā respectu duorū, dicens primo, q̄ qui vult facere inquisitionem certam & conuenientem materiæ subiectæ de Repub. optima simpliciter non ex suppositione, necesse habet prius considerationem facere, quæ vita sit eligibilissima simpliciter, ideſt, quæ sit actio optima simpliciter. Dicitur enim vita vno modo de hoc, quod est principium motus ex se, sicut dicitur q̄ anima & vita sunt idem. Consequenter autem dicitur de operatione procedente ab huiusmodi principio intrinseco, sicut dicimus quòd sentire & intelligere sunt vitæ quædam, & secundum hoc eligibilissimum hominis est vita optima, vel actio eius secundum excellentiorem animæ potentiam. Et rationem huiusmodi assignat, quoniam si non fuerit manifestum, quæ sit optima operatio hominis simpliciter, nō erit manifestū quæ sit optima Respu. simpliciter, quoniā optime versantes in Repu. necessarium est attingere ad optimam vitam, seu actionē hominis, aut simpliciter, aut secūdum exigentiam dispositionū inexistentium, secundum quarum diuersitatem necessarium est actionē, seu finē diuersificari, sicut actionem artificis optimā necesse est diuersificari propter diuersitatem materiæ, ex qua operatur. Dico autē, q̄ optime versantes in Repu. oportet attingere ad optimam operationē, nisi fuerit aliquid quod accidet præter rationem, puta vel defectus naturæ, vel alicuius exteriorum, quæ necessario exiguntur ad optimam actionem. Igitur volentē considerare de optima Repu. oportet primo præaccipi, sicut manifestū est, quæ sit vita optima, vel etiā actio eligibilissima omnibus hominibus, vt est dicere, q̄ adiungit propter hoc, q̄ quidam sunt male nati, vel in malis consuetudinibus nutriti, qui vix aut

LECTIO I.

DE politia optima factu-
rum conuenientem in
quisitionē: necesse determinare prius quæ sit eligibilissima vita. Immanifesto enim existente hoc, & optimam politiā necessariū esse immanifestā, optime. n. agere conuenit eos q̄ optime politizat existētib⁹ sibi, nisi aliqd fiat pter rōnē, pp qđ oportet prius cōfessum esse quæ sit quæ oibus (vt est dicere) eligibilissima vita, post hæc vtrum cōiter & seorsū eadē vel altera.

b Putātes igitur sufficiēter multa dicere, & eorū quæ extrinsecis sermonibus de optima vita, & nunc vtendum ipsis, vt vere. n. ad vnā diuisionē nullus dubitabit vtique, quoniam tribus existentibus partitionibus eorum quę extrinsecus, & eorum quę in corpore, & eorū quæ in anima, oīa hæc existere beatis oportet. numquàm possunt attingere ad optimam vitam, seu actionem hominis. Consistit autem virtus rationis eius in hoc, quia ad cognitionem cuiuscumque oportet præcognoscere ea, ex quibus per se sumitur ratio. Per hanc enim cognoscitur vnumquodque. Ratio autem optime Reipublicę sumitur ex optimo fine hominis, sicut vniuersaliter ratio operabilium ex ratione finis. Finis autē optimæ Reipublicæ est optimus finis hominis, quia Respublica nō est aliud quàm ordo ciuitatis, sicut dicitur Tertio huius. Ratio autem ordinis sumitur ex fine, & iō ad cognitionem optimæ Reipub. oportet præcognoscere quis sit optimus finis hominis seu actio. Deinde dat intentionē suam respectu alterius dicēs, quòd post hoc erit considerandum, vtrum eadem sit optima vita vel actio vniuscuiusq; seorsum viuentis ciuis & totius ciuitatis, an alia & alia huiusmodi & illius. Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur, & primo inquirit quæ sit optima vita hominis, vel optim⁹ finis. Secundo cum dicit. { Vtrum autem &c. } Vtrum eadem vnius & totius ciuitatis, optima autem vita, seu actio est fœlicitas. Primo igitur inquirit, quæ sit fœlicitas hominis. Secundo quæ ipsius ciuitatis cum dicit. { Habitum autem est &c. } Circa primū primo præmittit suppositionem prædictam. Secundo cum dicit. { Nemo enim dicere &c. } manifestat eam quantum ad alteram partem. Circa primum intelligendum est, quòd bonum hominis est esse perfectum ipsius hominis, quia bonitas perfectio quædam est. Homo autem compositus est ex corpore sicut ex materia, & ex anima sicut ex forma, & ideo quodda est esse eius perfectum quo ad corpus. Quoddam autem secundum animam, & adhuc quia ad perfectionem animæ & corporis indiget quibusdam exterioribus, sicut organis, puta nutrimento & alijs huiusmodi. Est aliud esse perfectum hominis quātum ad ista bona exterius, & ideo est triplex bonum hominis. s. bonum secundum animam, & secundum corpus, & exteriora bona. Fœlicitas autē cum sit bonū perfectissimum ipsius hominis aggregat omnia ista. Et hoc est quod dicit, quòd nos putamus multa sufficienter dixisse de vltimo fine hominis, in his quæ sunt dicta in extrinsecis sermonibus, hoc est in libro Ethi. qui est extrinsecus ab his, quæ considerantur in hoc libro per se, & nunc vtamur eis ad propositum, & vt ad vnam diuisionem reducamus, nulli dubiū est, quin bonis hominis distinctis in tres partes, videlicet in ea quę exterius, puta diuitias & amicos, & in ea quæ secundum corpus, puta sanitatem & vinacitatem sensuum & huiusmodi, & in ea q̄ secundum animam, quin omnia ista necesse sit inesse beatis. Beatitudo enim est perfectissimum bonum hominis. Si ergo omnia

Lectio seq.

Universidad de Bibliotec

ista sunt bona hominis, necesse est omnia ista in eo existere. Si enim aliquod istorum deficeret, ex illa parte contingeret imperfectio. Et hoc est quod Boetius dicit Tertio de Consolatione q̃ fœlicitas est status aggregatione omnium bonorum perfectus. Deinde cum dicit.

c ¶ Probat quantum ad alteram partẽ, scilicet quantum ad ea quæ sunt secundum animam ex quodam quod omnes concedunt dicẽs, q̃ hoc manifestum est de bonis secundũ animã, quia nullus bene disposit⁹ diceret illum simpliciter esse fœlicem, qui non attingeret ad aliquam partem virtutis, puta fortitudinis, vel temperantiæ, vel iustitiæ, vel prudentiæ, q̃ sunt quatuor virtutes principales, nullus enim diceret illum fœlicem esse, qui nõ aggrederet aliqua terribilia, vel formidaret muscas volãtes, & pauperet ad sonum folij, vel ad apparitionem vmbrę, nec etiam illum qui in vsum ciborum vel venereorum non abstinet ab aliquo extremorum, sed appeteret comedere vel bibere quodcunque vel quomodocumq;, & vteretur venereis quomodocũque vel quantumcumque. Similiter autem nec illum qui nullam habens æquitatem iustitiæ, sed gratia quadrantis, quę est quarta pars denarij habẽdi quomodocumque vellet perimere amicos dilectissimos. Similiter autem se habet in his quæ circa prudentiam. Nullus enim diceret illũ esse beatum, qui sit imprudẽs & sine discretione, & mendax est, sicut puer aliquis sensum non habens, nec vsum rationis. Hoc autem non esset nisi ad beatitudinẽ pertineret operatiões virtutis. Deide cũ dicit.

d ¶ Inquirit, hoc supposito, in quo istorũ principaliter cõsistat fœlicitas. Et primo tangit errorem quorundam. Secundo cum dicit. ¶ At enim nos &c.} reprobat ex quo apparet intentũ suũ. In prima parte dicit, q̃ omnia prædicta bona pertinere ad fœlicitatẽ concedunt vt omnes, quod dicit propter aliquos sylvestres, qui etiam nihil sciunt de fœlicitate. Differenter tamẽ dicunt ista pertinere ad ipsam secundum quantitatem & excessum virtutis vel aliorum. Quidam enim dicunt sufficere ad fœlicitatem perfectam quantumcumque virtutis etiam modicum, diuitiarum autem & pecuniarum, quæ sunt diuitiæ accidentales, & potentiæ, & gloriæ, & famę, & omnium talium, dicunt pertinere ad excessum infinitum, & ideo ipsam dicunt consistere principaliter in bonis exterioribus. Sed quidam in diuitijs, quidam in gloria, quidam etiam in bonis corporis, puta in voluntate,

c Nullus.n.utiq; dicet beatũ eũ qui nullam partem habet fortitudinis, neq; tẽperantiæ, neq; iustitiæ, neq; prudentiæ, sed formidantem quidem uolantes muscas, abstinentem aũt a nullo extremorum, si appetat comedere vel bibere, gratia quadrantis peremẽtem amicissimos amicos. similiter aũt & quę circa prudẽtiam, sicut imprudẽtem & mendacem, sicut quidam puerulus vel insensatus.

d Sed hæc quidẽ dicta, ut oẽs utiq; concedent, differunt autẽ in quãto & excessibus, uirtutis quidẽ n. quãtãcunq; habere sufficiens eẽ putant. Diuitiarũ aũt & pecuniarũ, & potentiæ & gloriæ, & omniũ talium infinitum quærunt excessum.

e Nos autẽ ipsis dicemus quod facile quidem de ijs & per opera prouenire fidẽ, uidentes quia acquirant & cõseruant non virtutes extrinsecis, sed illa ijs, & viuẽdo fęliciter siue in gaudere est, siue in uirtute omnibus, siue in ambobus, quia magis existit ornatis moribus quidẽ & intellectu ad excessum, circa extrinsecã aũt possessionẽ bonorũ mediocribus q̃ ijs qui illa quidem possident ampliora optimis, in ijs autem deficiunt.

f Quinimmo & secundũ rationẽ considerantibus facile cõspicabile est. Quæ quidẽ .n. extra habent terminum, sicut organũ quoddam, omne autẽ quod utile est eorum excessum aut nocere necessarium, aut nihil proficũ esse habentibus. Bonorũ autẽ quæ circa aiam vnũquodq;, quanto quidem utique excedit tanto magis utile esse, si oportet, & in ijs dicere non solum quod bonum, sed & quod utile.

Nemo enim fœlicem diceret eum, qui nullam partẽ fortitudinis habeat, neque temperantiæ, neque iustitiæ, neque prudentiæ, sed timentem etiam circumuolantes muscas. Temperantem vero a nulla penitus edendi bibendique extrema cupiditate, & gratia quadrantis vnius, dilectissimos interficientem. Similiter & mente tam stultum, atque ignarum quasi puerum quendam, vel insanum.

Sed ista quidem sic, vt dicta sunt, omnes concederent. Discordent tamen in quanto, atque excessu. Nam virtutis quidem satis habere se putant, quantulumcumque habeant. Diuitiarum vero atque pecuniæ, potentiæq;, & famæ, & huiusmodi omnium, infinitum excessum sequuntur.

At enim nos illis dicemus, quia facile est de his etiam per opera ipsa fidem suscipere, cernentes, quia homines acquirunt & conseruant non virtutes externis bonis, sed extrema virtutibus. Ipsaque beata vita, siue in gaudio posita est, siue in uirtute, siue in ambobus, magis existit moribus & intellectu in excessum ornatis. Mediocria vero externa possidentibus, quàm his qui in externis plura possident quàm opus sit, & in illis deficiunt.

Quinetiam ratione licet hoc intueri. Nam externa quidem bona fidem habent tamquam instrumẽtum quoddam. Omne autem utile tale est, ut eius excessus uel noceat habenti, uel certe nil prosit. At bona animi quanto magis excedunt, tanto magis utilia sunt. Siquidem non solum honesti, uerumetiam utilis appellationem tribuere illis oportet.

vel in aliquo huiusmodi principaliter. Per posterius autẽ in virtute scilicet, secundum q̃ ordinantur ad illa. Deinde cum dicit.

e ¶ Reprobat opinionem istam, ostendens contrarium, scilicet ipsam principaliter consistere in virtute. Et circa hoc primo ponit rationes hoc ostendentes. Secundo cum dicit.{ Quod igitur fœlicitatis &c.} inducit conclusionem subiungendo quasdam persuasiones. Circa primum ponit quatuor rationes: Secunda ibi. { Quinetiam &c.} Tertia ibi. {Omninoque patet &c.} Quartam ibi. { Insuper animi grã &c.} Circa primum dicit, quòd nos reprobantes dictum istorũ dicemus, quòd est facile facere fidem ex ipsis operationibus nobis magis manifestis de his, q̃ fœlicitas siue consistat in operatione virtutis, siue in delectatione, siue in vtroque, magis existit, & princi palius in moribus, idest in cõsuetudinalibus operationibus ordinatis secundum rationem, & in excellentia operationis perfectæ intellectualis, cum mediocri possessione bonorum exteriorum, quàm in abundantia præter opportunum huiusmodi bonorũ exteriorum, & deficiẽtia virtutis vel intellectualis operationis. In illo enim bono principalius fœlicitas consistit quo acquiruntur & conseruantur, & bene ordinantur alia quàm in illis, quæ acquiruntur, conseruantur & dirigũtur per alia. Illud enim quo aliquid dirigitur & mẽsuratur principalius videtur, sed nos videmus ad sensum, q̃ bona exteriora & quædam corporis acquiruntur, conseruantur, & dispensantur secundũ rationem rectam per operationem virtutis & intellectus, & non econtrario. Vnde dicitur in quarto Ethi. quòd sine virtute non est facile bene sustinere bonas fortunas. Diuitiarũ .n. abundantia fm se inclinat ad id, quod præter rationẽ est. Vnde secundo Rhetoricorum dicitur, q̃ diuites contumelioſi & elati & iactatores sunt patientes aliquid a possessione diuitiarum, ergo principalius consistit fœlicitas in excellentia virtutis & operatione intellectus quam bonorum exteriorum. Deinde cum dicit.

f ¶ Ponit secundã rõnẽ dicens, q̃ insuper facile põt videri volẽtibus cõsiderare fm rõnẽ, q̃ fœlicitas cõsistit p se & principalius in actione aliqua fm virtutẽ. In illo .n. bono per se & principali⁹ consistit fœlicitas, cuius appetitus nullũ terminũ habet q̃ in eo quod habet appetitum determinatum, sicut enim dictum est in primo huius. Finis medicinalis est ad sanare in infinitum, & ceu libet artium finis est in infinitum, quàm maxime enim illum volunt

volunt facere. Eorum autem quæ ad finem non in infinitũ, sed appetitus bonorum exteriorum terminum habent. Appetitus autem eorum quæ circa animam non habent, ergo principalius consistit in bonis animæ quàm in exterioribus. Minorem istius rationis probat sic dicens, quòd bona exteriora terminum quendam habent in ordine ad appetitũ, quę-runtur enim sicut organum quoddam necessarium ad operationem. Omne autẽ quod rationem organi & vtilis habet si excedat ab eo, quod est secundum rationem, necessarium est esse nociuum, aut nihil proficere, sicut de fistula apparet, quoniam si sint maiores, aut plures quàm possint moueri a fistulãte, nocent aut nõ proficiunt. ergo de necessitate terminum quẽdam habent vsque ad quem quæruntur & nõ vlterius. Bona autem secũdum animã quanto magis excedunt tanto vtiliora sunt, sic oportet ista non solum bona dicere, sed etiam vtilia, quod adiungit, qui secundum veritatẽ in bonis secundum animam est aliquid qd̃ habet rationẽ boni & non vtilis, puta vltimus finis qui nõ est propter aliud, veile autẽ dicimus qd̃ ordinatur in finẽ aliũ. Hoc autem non esset nisi appetitus bonorum, secundum animam infinitus esset, & quęrerentur sine termino. Sic igit patet, q̃ bona exteriora terminum quendã habent. Illa autem q̃ sunt secundũ animã nullum in ordine ad appetitum. Et hæc fuit minor propositio. Deinde cũ dicit.

g ¶ Ponit tertiã rationẽ dicens, q̃ vniuersaliter manifestũ est, q̃ optimam dispositionẽ cuiuslibet ad inuicem respectu alterius dicimus attendi secundum excessum, quem habet dispositio respectu dispositionis alterius, distantiã, idest per distantiam quam sortitur. Per distantiam illarum rerum, quarum dicimus esse illam dispositionem & aliam, & per hoc totum nihil aliud intendit vt videtur, nisi quòd illa dispositionem. Si igitur anima melior & excellentior est quàm possessiones exteriores, & quàm ipsum corpus, & simpliciter secundum rem, & quo ad nos, necesse est dispositionem animæ ad dispositionem corporis & possessionis exterioris proportionabiliter se habere, & ideo sicut anima est optima pars hominis, necesse est dispositionem eius secundum se esse optimam, quare si optima dispositio hominis est fœlicitas ipsius, necesse est fœlicitatẽ ipsius consistere in aliquo bono animæ. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit quartam rationẽ dicens. Fœlicitas consistit principaliter in illo bono, cuius gratia quæruntur alia, & non econtrario. Hoc .n. dicimus finẽ vltimũ, sicut dicitur Primo Ethi. Sed bona corporis & exteriora eligũtur gratia ipsius animæ, & tantũ quę rũtur in quantũ sunt vtilia ad actionẽ & opus. Et hoc videmus

g Totaliterque palã quod assequi dicemus dispositionẽ optimã vniuscuiusque rei ad inuicẽ secũdum excessum quem distantia quidem sortita est, quãtum dicimus esse, ipsas has dispositiones. Quare siquidem est aia preciosior & possessióe & corpe &, simpliciter & nobis:, necesse & dispositionẽ optimã vniuscuiusq; ,pportionaliter iis haberẽ. h Adhuc autẽ, & animę gratia eligibilia nata sunt hæc, & oportet omnes eligere bene prudentes, sed nõ illorũ gratia animã. i Quod quidem igitur vnicuique fęlicitatis adiacet tm̃, quantum quidem virtutis & prudentiæ, & eius quod est agete secundũ has, sit cõfessum nobis teste Deo vtentibus, qui fælix quidẽ est & beatus, pp nullum autem extrinsecorũ bonorum, sed propter seipsum ipse, & propterea q̃ qualis quis est secundum naturam. Quoniam & bonam fortunam à fælicitate, propter hoc, necessarium esse alteram, Bonorum quidẽ enim quæ extra animam causa casus, & fortuna, iustus aũt nullus neq; tẽperatus à fortuna, neq; pp fortunam est. k Habitũ autẽ est & eisdẽ rationibus oportunum & ciuitatem fęlicem esse eam quæ optima & agentem bene. Impossibile aũt bene agere ijs q̃ nõ bona agũt. Nullum aũt bonũ opus, neq; viri. neque ciuitatis, sine virtute, & prudentia, fortitudo aũt ciuitatis & iustitia & prudentia eandem habet potẽtiam & formã, quibus participans vnusquisque hominum dicitur iustus & prudens & temperatus.

Omninoque patet quod sequi dicemus, dispositionem optimam cuiusq; rei adinuicem secundum excessum distantiæ illorum, quorum dicimus eas esse dispositiones. Quare si est anima preciosior corpore & pecunias, & simpliciter & nobis necessarium est, & dispositionem vtriusque optimam eodem modo illis correspondere.

Insuper animi gratia illa expeti nata sunt, & ita rectè sentientes expetere omnes oportet. Non autem animum gratia illorum.

Quod igitur fœlicitatis tantum vnicuique contingit quantum virtutis, atque prudentiæ, & quantum secundum has operatur, confessum nobis existat, teste deo fretis, dicente, fœlicem esse atque beatum non per aliquod externorum, sed per seipsum, quia talis est secundum naturam. Cum & bonam fortunam aliud esse quàm fœlicitatem propter hæc necessarium est. Nam externorum quidem bonorum causa est fortuna & casus. At iustus & temperatus nemo a fortuna est, neque per fortunam.

Consequens vero est, & hisdem rationibus consentaneum, ciuitatem quo que beatam esse, quæ optima sit, & quæ bene agat. Impossibile autem bene agere eos qui bona non agant. Nulla uero bona actio est neque viri, neque ciuitatis, sine uirtute, atque prudentia. Fortitudo autem & iustitia, & prudentia ciuitatis eandem habent uim ac formam ijs, secundum quas unusquisque hominum dicitur iustus, & prudens, & temperatus.

omnes & bene prudentes eligere, & non econtrario animam, & bona ipsius quærere gratia istorum. In bonis igitur animę principalibus consistit fœlicitas. Deinde cum dicit.

i ¶ Inducit conclusionem principaliter intentam cum quibusdam persuasionibus dicens, q̃ sic igitur propter prędictas rationes tantum vnicuique adiacere fidelitatis practicæ quãtum virtus moralis, & prudentiæ, & virtutis intellectualis, & actionum quæ sunt secundum has virtutes sic nobis concessum, & manifestum inuocantibus deum in testẽ, qui Beatus est simpliciter. Attingit enim ad optimũ suum non propter aliquod extrinsecũ sibi, sed propter seipsum, quoniã si fœlicitaretur propter aliquod extrinsecum, cum fœlicitas sit finis, haberet aliquem finem diuisum a seipso, & esset aliqd melius ipso. Finis.n. melior est eis quæ sunt ad finem, quod est nephas dicere. Et ideo fœlix est propter ipsam naturam suã, ita quòd fœlicitas eius sit ipsa natura eius differens ratione tantum. Si .n. nõ esset ipsa natura eius, sed aliquid additum ei, sequeretur in eo esse compositionem, & q̃ esset aliquid prius eo, quod esset principium compositionis, & aliquid melius eo, sicut dictum est, quæ valde absurda sunt, & ideo fœlix est secundum naturam suam & nõ per aliquod extrinsecũ. Et propter hoc scilicet, quia fœlicitas non consistit in exterioribus bonis, sed in his quæ sunt secundum animam, dicimus bonam fortunam esse diuersam a fœlicitate. Bonorum enim quæ sunt extra animã fortuna & casus sunt causa, vnde & dicũtur bona fortunæ. Virtuosus autẽ, puta iustus, aut tẽperatus nullus est nec a fortuna, nec propter fortunam, sed propter consuetudinem & rationem rectam. Et ideo huiusmodi bona animæ altera sunt a bonis fortunæ. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit, quæ sit fœlicitas, seu vita optima ciuitatis. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit. { Sed hæc quidẽ tantum &c.} excusat se a certiori cõsideratione de istis. In prima parte dicit, quòd consequenter opportunum est ostendere, & per virtutem quarundam rationum eorundem de fœlicitate ciuitatis, quę est. Illam .n. ciuitatem dicimus esse fœlicem, & etiã optimã quæ optima operatur. Fœlicitas enim supponat esse optima operatio ex primo Ethi. Impossibile autem est optime operari illos, qui nõ optima operantur, bonum enim in operatione sequitur bonitatem obiecti, siue operati. Sed nullum bonum opus est, neque virtuosum viri secundum seipsum, neque ciuitatis sine virtute morali & prudentia intellectuali. ergo impossibile est ciuitatem esse fœlicem & optimam simpliciter sine virtute morali & intellectuali, consistit igitur fœlicitas in aliquo pertinente ad virtutem. Sed quia aliquis posset dicere, quòd fortitudo, & iustitia, & Cap. 10.

Universidad de Sevilla Biblioteca

aliæ virtutes morales non sunt vnius naturæ, & ideo non oportet quòd si felicitas vnius hominis consistat in actionibus istarum, quòd propter hoc felicitas ciuitatis consistat in actionibus earundem, quasi hoc volens remouere, dicit q̃ fortitudo ciuitatis, & iustitia, & prudentia, & aliæ virtutes eandem habent potentiam in ordine ad operationẽ, & formam quãtum ad naturam ipsam in se cũ fortitudine, & iustitia, & prudentia, & aliis virtutibus, quibus informatur vnusquisque homo secundum seipsum, & dicitur iustus, prudes, tẽperatus. Et est intelligendum, q̃ virtus totius ciuitatis, & virtꝰ vniuscuiusq; est eiusdem naturę in se & in ordine ad operationem non differẽs, nisi sicut totũ a parte & amplius a minori. Virtus enim moralis ciuitatis aggregatur ex virtutibus partialibus ciuium, & ideo sicut vnius naturę est istibilitas in vno homine & in cẽtũ, ita eadem est virtus in vno & in tota ciuitate. Deinde cũ dicit.

l ¶ Excusat se a certiori consideratione de istis dicens, q̃ de fœlicitate vnius hominis & totius ciuitatis tantum dictum sit rõne per modum procemij, respectu sequentium. Nõ enim declaratione dictorũ de ipsa possibile est intelligentem effugere omnem rationẽ, sunt enim quædã manifesta ex se, ex quibus declarãtur prędicta. Nec etiã possibile est pertrãsire omnes rationes, quæ possent adduci propter multitudinẽ earũ, & brevitatẽ tractatus. Omnes.n. istas dicere alterius studij est opus. Istæ.n. pertractatæ sunt in Primo & in 10. Ethi. de fœlicitate quæ est secundum vnũ, nunc vero supponatur ad propositam intentionẽ, quòd vita optima, & fœlicitas, & vniuscuiusque secundum seipsum & totius ciuitatis est perfectio, quæ est cum virtute, non secundum quòd habitus quidam est, sic enim in potentia est ad vlteriorem perfectionẽ, sed secundum quòd redundat in opus intantum vnumquemq; vel ciuitatem contingat participare actionibus virtutis, dimittentes in præsenti consideratione alia, quæ considerari possunt, cõsiderãtes ipsa posterius, si aliquis nõ credat rationibus prædictis.

LECTIO II.

ROsiquam Philosophus ostendit quæ sit optima vita vnius, & quæ optima ciuitatis, vult inquirere nunc, vtrum eadem sit vnius secundum seipsum. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit. {Sed hæc iam duo &c.} mouet quasdam dubitationes. Et circa primum præmittit intentionem suam. Secundo cum dicit. {Manifestum autem &c.} Prosequitur. In prima dicit, q̃ post prædicta relinquitur considerandum, vtrum fœlicitas vniuscuiusque hominis secundum se, & ut istitis communiter sit eadem secundũ rationẽ, vel altera. Hoc.n. fuit secundum propositorum prius. Deinde cum dicit.

Hæc hactenus præmissa sint, neque enim non attingere illa possibile fuit, neque omnino omnes eorum propias rationes explicare, nam alterius operis ista sunt. Nunc autem supponatur nobis, quòd vita optima & priuatim vnicuique, & publice ciuitatibus est cum virtute intantum externis facultatibus adiuta, vt actiones studiosas conficere possit. Sed de his nunc prætermissis postea considerandum erit, siquis forsan dictis non acquiescit

LECTIO II.

VTrum autem eadem sit dicenda fœlicitas singulorum hominum, & ciuitatis, uel nõ eadem, reliquum est uidere.

Manifestum vero, & hoc, omnes enim faterentur esse eandem. Nam quicumque in diuitiis beatam uitam posuerunt, hi ciuitatem quoque totam, si opulenta sit, beatam fatebuntur. Et quicumque tyrannicam uitã aliis præferunt, hi ciuitatem late dominantem beatissimam esse dicent, quisque id unum per uirtutem recipit, is & ciuitatem beatiorem dicet, si sit studiosior.

Sed hæc iam duo sunt, quæ indigent considerationc. Vnum, numquid uita illa præferenda sit, quæ uersatur in Republica, & in communi societate, an potius uita peregrina & a ciuili societate remota. Præterea quã speciem Reipublicæ, & quam dispositionem ciuitatis is optimam putare debeamus, siue ab omnibus expetenda sit communio ciuitatis, siue a quibusdam non, sed tamen a pluribus.

a Sed hæc quidẽ in tãtum sunt proheimtaliter dicta sermone, neq; enim nõ attingere ipsa possibile, neque oẽs cõuenientes rationes cõtingit ediscere, alteri'.n. studij opus sunt hæc. Nunc aũt supponantur tm̃, q̃ vita quidem optima & seorsum vnuscuiusque & cõiter ciuitatibus, quę cũ virtute redundante in tantũ, vt sit participare ijs quæ secũdum virtutẽ actionibus. Ad dubitãtes aũt dimittentes in præsenti methodo considerandum posteri', siqs dictis existit nõ persuasus.

LECTIO II.

MAnifestum autẽ & hoc, omnes.n. vtique confitebuntur esse eandem. Quicunque.n in diuitijs viuere bene ponunt in vno, isti & ciuitatem totã si fuerit diues, beatificãt. Et quicunq; tyrãnicã vitã maxime appretiãtur, isti & ciuitatẽ plurimis principantẽ fœliciſsimã esse dicẽt vtique, si etiã aliquis vnũ pp virtutem recipit, & ciuitatẽ felicioreẽ, dicet eã quæ studiosorum.

c Sed iam duo hæc sunt quę cõsideratione egent, vnum quidẽ, vtrum eligibilior vita, quæ per simul politizare & communicare ciuitate, vel magis quę peregrina, & à politica communione absoluta. Adhuc aũt quã politiam ponendum & qualem dispositionem ciuitatis optimã, siue omnibus existente eligibili communicare ciuitate, siue & quibusdam quidem non, pluribus autem.

b ¶ Declarat ipsam esse eandem quãm ex communi opinione omniõ dicens, q̃ manifeste apparet fœlicitatem vnius hominis & ciuitatis esse eãdem & vnius rationis, quoniam omnes loquẽtes de fœlicitate, hoc videntur dicere. Quicũque enim ponunt fœlicitatem hominis in diuitijs constituere, isti etiam dicunt ciuitatem beatam esse si fuerit abũdãs diuitijs. Qui autem vitam tyrannicã qua aliquis viuit principans tyranice alijs, dicunt esse excellentissimam, isti ciuitatem fœliciſsimam esse dicũt, qui plurimis ciuitatibus & regionibus principãtur tyrannice. Si etiam aliquis dicit aliquẽ vnũ fœlicem esse propter operationẽ virtutis, ille dicet ciuitatem esse optimam, quę magis studiosa est, & magis participat actioni bus virtutis, & sic de alijs. Per quodcũque enim dicit aliquis aliquem fœlicitari, per illud idem dicit & totam ciuitatem. Omnes igitur cõfitentur vnam esse fœlicitatẽ vniuscuiusque hominis secũdum & ciuitatis. Et hoc rationabiliter contingit, quoniam quorum est vna natura, eorum est vnus vltimus finis. Vnus autem homo & omnes ciues ciuitatis sunt vnius ꝑ speciei, ergo vnius & omniũ ciuium est vnus vltimus finis. Deinde cum dicit.

c ¶ Mouet duas dubitationes ad declarationem dictorum. Et primo mouet eas. Secũdo cũ dicit. {Quod igitur necessarium sit &c.} prosequitur eas. Et circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. {Quoniam autẽ & politici &c.} manifestat modum considerandi de eis. In prima dicit, q̃ circa prædicta incidunt duæ dubitationes, quæ sunt dignæ consideratione, ad euidentiam dictorum & dicendorum consequenter. Quarum vna est, cum sint duæ vitæ hominis magis principales, scilicet practica & speculativa, quæ istarum sit eligibilior, vtrum illa quæ consistit in communicatione ciuili infimul viuendo ciuiliter scilicet actiua, vel illa quæ peregrina est & absoluta ab huiusmodi communicatione ciuili, scilicet cõtemplativa. Vocat autem vitam contemplativam absolutam & peregrinam, quia principaliter consistit in applicatione hominis secũdum intellectum ad primum obiectum eius & optimũ, quę non potest esse sine seditione motuum & perturbationum, sine quibus non est uita ciuilis, & ideo oportet ipsam esse absolutam a communicatione ciuili, & per consequens peregrinam. Peregrinum enim dicitur quod longe ab habitudine consueta est. Magis autẽ consueta vita cõiter est vita ciuilis. Et propter hoc dicit Eustratius supra primum Ethi. q̃ speculatiuus separatus est a corpore & sensibilibus secundum electionẽ, quãmuis non secundum rẽ. Secũda dubitatio est, quæ sit optima Respu. simpliciter, & quæ optima ordinatio ciuitatis, supposito q̃ sit magis eligibilis vita ciuilis vel omnibus hominib⁹, vel si non omnibus, sed tamen pluribus, & si omnes homines non eligant viuere ciuiliter. Sunt enim quidam, qui aut nõ possunt cõmunicare ciuiliter propter defectum naturæ vel consuetudinis, sicut bestiales homines, aut quia reputant se per sufficientes, non eligunt vitam ciuilem, sicut hoies diuini, sicut dicitur in Primo huius, plures tamen eligunt ipsam. Deinde cum dicit.

d ¶ Dat modum cõsiderandi de istis dubitationibus dicens, quoniam considerare de hoc, quod est eligibile omnibus, aut etiam plurimis est opus intellectus ciuilis, & pertinet ad speculationem eius, nõ autem considerare illud quod est eligibile huic vel illi, quoniam considerat bonum commune ꝑ se, bonum autem huius vel illius nõ nisi in ordine ad bonum cõe. Ideo nos intendimus hunc modum speculatiõis circa ꝓdictas dubitatiões cõsiderando eas secundum q̃ referũtur ad totam ciuitatem, & non secundum q̃ referuntur ad hunc vel ad illum ciuem. Hoc enim modo considerare de ipsis est accessorium. Primo autẽ modo principalis intentionis est, ita q̃ intendit Philosophus, vt videtur quãtum ad primam dubitationem, vtrum vita speculatiua totius ciuitatis non minus sit eligibilior quàm Respublica. Et quantum ad secundam, quæ sit optima dispositio ciuitatis non huius vel illius. Deinde cum dicit.

e ¶ Prosequit istas dubitatiões. Et primo ꝓmittit quãdã suppositionẽ dicẽs, q̃ ex se manifestũ est, q̃ illa Respu. & ille ordo ciuitatis optimus est, ẽm quẽ quilibet vel plurimi operanẽ optime & viuũt fœliciter. Optima.n. opatio & fœlicitas finis sunt optimæ Reip. & ideo ex hoc habet rationẽ ciuitas. Deinde cũ dicit.

f ¶ Prosequit, & primo prosequit eas rõcinãdo. Secundo cũ dicit. {Ad eos autẽ &c.} Determinãdo. Prima adhuc in duas, quoniã primo arguit ad primã. Secũdo cũ dicit. {Ij quidẽ igitur &c.} arguit ad secundã. Prima adhuc diuiditur in partes duas. Primo enim adhuc resumit dubitationẽ. Secundo cũ dicit. {Putãt aũt ij quidẽ &c.} arguit ad ipsam. In prima parte dicit, q̃ ab illis qui dicunt optimam vitam hominis esse in optima operatione virtutis, dubitatur vtrũ vita ciuilis, quæ consistit in cõcatione ciuili, & actiua, quæ consistit in directione vel ordine operationũ, q̃ sunt ad alterũ sit eligibilior, vel illa quæ est absoluta a turbatione ciuili & actionibus exterioribus magis, quam dicimus contẽplatiuã, quã solam intendimus Philosophos intẽdere: has enim duas vitas homines excellentes, qui honoratissimi sunt propter virtutẽ, & q nũc sunt, & qui nos præcesserunt videntur se tẽ præeligere sicut pcellentes. Fertẽ autem apponit, quia sunt quidam homines bestiales rectũ vsum rationis non habentes, q vitam pecudum eligunt, puta voluptuosam, no aliquam prędictarum duarũ. Dico autem duas vitas, scilicet ciuilẽ & philosophicã, siue contẽplatiuã, nec refert pa rũ scire quæ istarum eligibilior sit, & quo modo veritas se habet. Necesse enim est sapientem & optimũ virum, & ciuitatẽ optimam ad meliorẽ ipsarum dirigere intentionem suam, nõ potest autẽ ad meliorem intentionẽ dirigere, nisi sciatur quę sit melior, & ideo necesse est sapiẽtem cognoscere, quomodo se habeat veritas circa prædictam dubitationem. Deinde cum

g ¶ Arguit, & primo quod absoluta sit melior. Secundo cum dicit. {Ijs autẽ ex contrario &c.} quòd ciuilis. In prima parte arguit dupliciter, q̃ cõtemplatiua sit melior dicens, q̃ quidã opinantur, q̃ principari domiatiuæ, hoc est principatu domini ad seruum, & alios ciuiles actus exercere, non potest esse sine iniustitia magna. Optima autem vita huiusmodi iniustitiam, quę magis accidit in ciuili communicatione nõ habet, quia optima vita nihil prẽter rationem habet, igitur optima vita non est ciuilis, sed absoluta magis. Secundo hoc idem arguit. Illa vita quæ præstat impedimentum delectationi, quæ circa ipsum, non est optima, optimam enim vitam oportet habere maximam delectationẽ, sed vita ciuilis impedimentum præstat huic delectationi, non est igitur optima sed magis absoluta. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit rationẽ in oppositũ dicẽs, q̃ alij econtrario opinantur dicentes, q̃ ad virum optimũ pertinet sola vita actiua & ciuilis. Illa.n. vita pertinet ad optimũ virũ, in qua sunt plures actiones & excellentiores virtutes, nũc autẽ plures actiones secundã vnamquamque virtutẽ nõ sunt ducentibus vitã solitariã quàm his qui ducunt ciuilẽ, & tractantes cõia. Isti.n. exercent opera fortitudinis & liberalitatis, quæ non multum pertinent ducentibus vitam solitariam, sed magis econtrario. ergo ciuilis vita magis pertinet ad optimum virum, erit igitur optima. Hi quidem ipsitur habent hanc opinionem. Deinde cum dicit.

i ¶ Videtur arguere ad secundam dubitationem: fuerunt enim quidam

d Quoniam autẽ. & politici intellect⁹ & theoriæ hoc est opus, sed non circa vnũquodque eligibile: nos autem nunc hanc eligimus speculationem, id quidem accessorium vtiq; erit, hoc autẽ opus methodi huius.

e Quód quidem igitur necessarium esse politiã optimam hãc, secũdum quem ordinem & quicunque vtique optime aget & viuet beate, manifestum est.

f Dubitatur autem ab ipsis qui confitentur vitam cum virtute esse eligibiliſsimam, vtrum politica & actiua vita eligibilis vel magis absolura ab omnibus exterioribus, velut contemplatiua quędam, quam solam quidã aiũt esse philosophicam. Ferè enim has duas vitas hominum honoratisimi ad virtutem videntur, præeligentes, & priorum, & eorum qui nunc, dico autem duas, politicam & philosophicã. Differt autem non modicum, vtro modo se habeat veritas, necesse enim bene prudẽtem ad meliorẽ coordinare intentionẽ & hominum vnicuiq; & cõi politiæ.

g Putant autem, ij quidem proximis principari: despotice qui dem factum cum iniustitia esse maxime, politice autem q̃ qui dem iniustum non habere, impedimẽtum autem habere qui circa seipsum iucunditati.

h Iis autem ex cõtrario, alij existunt opinantes, viri enim solam vitam actiuam esse & politicã: in vnaquaque enim virtute non esse actiones magis solitarijs, quàm ijs qui cõmunia agũt & politizantibus.

i Ij quidem igitur sic existimãt, ij autem despoticum & tyran-

Cum uero ciuilis intelligentiæ & speculationis hoc sit opus, non autem circa unumquodque expetendum, præferamus & nos hanc cõsiderationem. Nam illud quidem extra propositum esset. Hoc autem secundum propositum huius inuestigationis.

Quòd igitur necessarium sit illam esse optimam Rempublicam, per cuius institutionem unusquisque optime agat, & beate uiuat, manifestum est.

Sed dubitatur etiam ab his, qui uitam cum uirtute maxime eligendam putant, utrum uita ciuilis & actiua sit præferenda, an potius illa uita, quæ sit ab omnibus externis soluta, ceu contemplatiua, quam solam putant quidam esse sapientis. Ferè enim has duas uitas præstantissimi ad uirtutem homines anteponere uidentur, & antiqui & recentes. Dico autem duas, ciuilem, & Philosophicam. Sed refert non parum, utrum hoc uel illo modo ueritas se habet, necesse est enim illum qui recte sapit ad melius propositum se disponere, & priuatim unumquemque hominem & publice ciuitatem.

Putant quidam in gubernando alios, si cum dominatu fiat, iniuriam esse summam, si ciuiliter ceßare quidem iniuriam, sed impediri uitæ tranquillitatem.

Alii uero contra hæc omnino putant ciuilem & actiuam uitam solam esse uiri, in singulis enim uirtutibus nulli esse maiorem operandi facultatem, quàm his qui in Reipublicæ gubernatione uersantur.

Sunt etiam qui aliis dominari, & tyrannicum Reipublicæ modum putãt

quidam qui dixerunt optimam ciuitatem & optimam dispositionem ciuitatis esse vitam dominatiuam & tyrannicam, qua quis principatur pluribus tyrannice. De hoc igitur intendit inquirere hic, & primo arguit, ꝙ talis dispositio Reipub. sit optima. Secundo cū dicit. ¶ Quamuis videbit vtiq; &c.¶ arguit in oppositū. Tertio cū dicit palā igit &c.¶ Ex rōnibus cōcludit veritatem. Prima pars diuiditur in tres partes. Primo enim adducit rationem sumptam ex termino legis & Reipu. Secunda dicit. ¶ Adhuc autem in gentibus &c.¶ Ex honoratione dominantium. Tertio cum dicit. ¶ In aliquib⁹ enim & leges &c.¶ ponit rationem sumptam ex prouocatione quæ per leges est. In prima parte dicit, quòd quidam fuerūt qui dixerunt ordinē Reipu. tyrānicum & dominatiuū, quo aliquis principatur prīcipatu dominatiuo solum fœlicem esse & maxime homini eligibilem. Quorum vna ratio videtur, quoniā ille videtur optimus modus Reipu. & optimus finis, ad qđ ordinantur leges & Reipub. lex enim & Reipu. rationem sumunt ex fine. Nūc autē videmus, ꝙ apud quosdā leges & Reipu. ad hoc ordinantur finaliter, quatenus pluribus principentur dominatiue, propter quod quamuis legalia pluribus sint diuersa, (vt est dicere) & non ordinata ad vnum finem, sed quædam ad vnū, quædam ad alium, si tamen alicubi ordinātur ad vnum, videm⁹ quòd omnes intendunt finaliter hoc vt principentur vicinis pluribus, sicut appareret in legibus Lacedæmoniorum & Cretensium, tota enim disciplina iuuentutis & legum multitudo ad hoc coordinata sunt ferē, vt plures eis subijciantur, & ipsi pluribus principentur tyrannice ad vtilitatem ipsorum nō subditorum, ergo talis modus Reipublicæ est optimus. Deinde cum dicit.

K ¶ Ponit secundā rationem quæ videtur esse. Ille modus Reipu. optimus videtur propter quem homines maxime honorantur. Excellentiæ enim boni debetur honor, sed non videmus quòd in omnibus gentibus quæ possunt alios supergredi principando, talis potentia supergrediendi vel dominandi honorata est, sicut apud Scythas, & apud Persas, & Thraces, & Gallos, ergo talis modus Reipublicæ optimus est. Deinde cum dicit.

Præterea apud gentes omnes, quæ possunt præualere huiusmodi honorantur potentia, ceu apud Scythas & Persas, & Thraces, & Gallos.

Quibusdam enim leges sunt ad huiusmodi prouocationes virtutum, vt apud Carthaginenses ornatum ferunt annullorum accipere pro numero expeditionum, in quibus militauerint. Fuit etiam quandoque in Macedonia lex, cum qui nullum hostem interfecisset capistro cingi. Apud Scythas uero non licebat solennibus epulis pateram circumlatam accipere ei, qui nullum occidisset hostem. Apud Hiberos quoque pugnacem gentem tot obeliscos erigere circa sepulchrum mos est, quot homines ex numero hostium necauerit. Et alia apud alios sunt huiusmodi complura legibus, aut moribus constituta.

Atqui uideretur forsan nimis absurdum esse si quis considerare uelit, an hoc propositum esse debeat eius qui legibus instituit ciuitatem, prouidere scilicet ut illa dominetur finitimis & uolentibus & inuitis. Quomodo enim id ciuile, aut lege sanciendum, quod ne legitimum quidem est, neq; enim legitimum non solum iuste, uerumetiam iniuste dominari, subdere uero est & non iuste. Atqui nec in aliis scientiis ita uidemus, nec enim medici, neque gubernatoris est id persuadere ægrotis & nautis, uel uim afferre, sed plerique uidentur existimare ciuilem disciplinam esse dominari, & quod in seipsos fieri nollent, hoc in alios facere non erubescunt. Ipsi pro se iustitiam quærunt, pro aliis vero nulla eis iustitiæ cura est.

l In aliquibus n. & leges quædā sunt prouocātes ad virtutē hāc, sicut in Charcedone aiunt ornatū ex lilijs accipere quotcumq; militijs militauerunt. Erat autē aliquando, & circa Macedoniā lex, eū qui nullū occidisset inimicorū virū circumcingi capistro. Inter Scythas autē non licebat bibere in festo quodā cyphū circumportatum ei, qui nullum inimicū occidisset. Inter Hiberos autē, qui sunt gēs bellicosa, tot numero obeliscos cōmassāt circa sepulchrū, quot vtiq; pere merint inimicorum, & alia multa vtique apud alios sunt talia, hæc quidē legibus comprehensa, hæc autem cōsuetudinibus.

m Quāmuis videbitur vtique valde incōueniēs esse forte volētib⁹ cōsiderare, sed hoc est op⁹ politici, posse speculari qualiter principetur & despotizet vicinis & volētibus & nō volentib⁹. Qualiter n. vtiq; erit hoc politicū, aut lege feribile qđ neq; legale est, non legale autē, non iuste solum, sed & iniuste principari. Imperare autem est & nō iuste, neq; n. medici, neq; gubernatoris opus est suasisse, aut sanasse, huius quidē eos qui curātur, huius aūt nautas. Sed videtur multi despoticā putare esse politicā, & quod quidem singuli sibi non aiunt esse iustum neque expediens, hoc non verecundantur ad alios studentes. Isti quidem enim apud se iuste principari quærunt, ad alios autem nihil curant iustorum.

l ¶ Ponit tertiam rationem, cuius virtus est, ille modus Reipublicæ optim⁹ ad quē leges maxime intendunt prouocare, legis enim latoris est ea ues quales quosdam facere, quoniam boni operatores prouocando per remunerationem bene operantes, sed ad talē modū Reipub. plures leges prouocant, ergo talis modus Reipub. optimus est. Minorē propositionem ipse declarat quasi in quatuor legibus obseruatis apud diuersos, dicens primo, ꝙ apud aliquos sunt aliquæ leges prouocātes ad virtutem, qua aliqs pōt supergredi plures, sicut dicitur quādam legē fuisse apud Carthaginenses tot ornatus ex annulis accipere quot militijs militauerit vincens aduersarium. Fuit etiam lex in macedonia militem, qui nullum inimicū occidisset circumcingi capistro in vituperiū. Itē apud Scythas nō licebat secundum legem & consuetudinē in quodam festo pateram circumlatam exhibere ei, qui non interfecisset aliquem inimicorum in vituperium, et aūt qui interfecerat licebat ad laudem & ad honorē ipsius. Inter Hyberos quoq;, quæ sunt gētes bellicosę multum tot obeliscos numero apponūt circa sepulchrū alicuius militis, quot interfecerit inimicos, & alia talia multa apud alios diuersos, quorum quædam ordinata sunt legibus, alia sola consuetudine obseruantur. Deinde cū dicit.

n ¶ Ponit rōnes tres in cotrariū, quarū se cūdā cū dicit. ¶ Inconueniēs āt &c.¶ Et tertiā cū dicit. ¶ Aut nō erit vtiq; &c.¶ In prima pte dicit ita, qđ dixerūt, ꝙ mod⁹ Rei pub. tyrānic⁹ est optimus, quis videat valde incōueniēs, & prērōnē cē si aliq voluerit cōsiderare hoc cē op⁹ ad ciuē ptinēs. si posse

posse considerare qualiter principetur principatu dominatiuo quocumque, siue volentibus, siue nolentibus, hoc enim non videtur. Illud enim quod illegale est, vel illegitimum non est ciuile, aut lege ordinabile, leges enim ordinantur de legitimis & legalibus. Principari autem vicinis non solum iuste, sed etiam iniuste, manifestū est quòd legale non est, nec legitimū, & principari contingit non solum iuste, sed etiā non iuste. ergo principari quocumq; modo non est ciuile, aut ordinabile secūdū legem. Et iterum sicut est in alijs artibus operatiuis, ita in Republica & legislatiua. In alijs autem sic est, puta in medicina opus medicorū est nō suadere ægroto vt sanetur, sed ipsum sanare. Similiter in gubernatiua, op⁹ est gubernantis non curare nautas ab infirmitate, sed dirigere ad gubernandum nauē. ergo similiter in Repub. & legislatiua opus erit ciuilia & legalia ordinare non illegalia, & principari eis, qui nati sunt & debēt subijci. Adiungit autem increpationem cōtra contrariū opinantes, dicens, ꝙ quāmuis ita sit, sicut conclusum est prius secūdum veritatem, tamen plures videntur opinari modum Reipub. dominatiuū optimum esse, nō verecundantes ordinare sicut iustum & expediens, quod sibijpsis non credunt iustū esse & expediēs ad finem, ipsi enim volūt sibijpsis iuste principari & fieri, quæ sunt expedienda, ꝙ autē alijs principentur in iuste non curant, & hoc valde verecundum est. Siquidem verecūdi est de turpi. Turpe autem est homini præter rationem rectam agere. Recta autē rō dē nō facere, alij quod sibi nō vult fieri. Deinde cum dicit.

n ¶ Ponit secundam rationem & est. Inconueniens est & irrationabile illis principari dominatiue, qui non sunt nati subijci dominatiua subiectione. Hoc enim contra naturam videtur, & per consequens violentum, & violentum præter rationem est, quidam autem sunt, qui non sunt nati subijci tali subiectione. Inconueniens enim est si sint aliqui nati subijci tali subiectiōe, & alij non nati nec dispositi ad hoc, sicut inconueniens est aliquem non esse seruum, & aliquem liberum naturaliter, sed omnes seruos. ergo irrationabile est principari omnibus dominatiue. Quare si veritas hoc modo se habet, non oportet secundum rationem tentare velle dominari omnibus, sed illis qui nati sūt, sicut nec optimum est homines venari ad mensam vel sacrificiū quodcumque animal, sed illud quod ad hoc venabile, quod ad hoc conueniens est, puta esibile & mundum, vnde venabile animal dicimus quodcumque syluestre fuerit aptum ad generandū nutrimentum. Deinde cum dicit.

o ¶ Ponit tertiam rationem dicens, ꝙ adhuc possibile est esse aliquam ciuitatem secundum seipsam, ab alijs separatam, vnam bene gubernantem & fœlicem existentem, puta si contingat aliquam esse talem ciuitatē remotam secūdum situm ab alijs, quæ regatur legibus rectis ordinabilibus in finē rectū, & tñ ordo Reipublicæ illius, & leges hanc signantes, non ordinantur ad bellū,

neque ad subijciendum vicinos, neque ad dominandum aduersantibus qualitercumque. Supponatur enim, ꝙ non sint aliqui propinqui, quibus possint & velint dominari, sed habet bonum suum in seipsa. Hoc autem non esset si optimus modus Reipublicæ esset principari alijs qualitercumque iuste vel iniuste. Nō est igitur optimus ordo Reipu. dominatiue principari vicinis. Deinde cum dicit.

p ¶ Ex rōnibus præ dictis concludit veritatem. Ad cuius euidentiam est intelligēdum, ꝙ actiones bellicæ in ciuilibus per se ordinātur ad duo, scilicet ad repellendum insurgētes & iniuriantes, ne seruiant iniuste, & ad compellendum seruire illos, qui nati sunt & debent seruire, & cū ordinantur ad alterum istorum duorum bonæ sunt & eligibiles secundum rectam rationem. Si autem contingit ꝙ ordinentur ad repellendum eos, quibus nati sunt seruire, vel ad impugnādum nō natos seruire, & sic nec bonæ, nec secundum rationem eligibiles, & ideo actiones bellicæ & præparatio curæ earū absolute, nec bonæ, nec eligibiles sunt, sed tantum secundum primū modum, & adhuc tunc non sunt querendæ, sicut vltimus finis, vel sicut illud quod ordinatur in finē s. in pacem & tranquillitatem ciuitatis. Et hoc est quod intēdit concludere primo dicens, ꝙ manifestum est ex rationibus præ dictis, ꝙ omnes curæ & præparationes eorum quæ ad bellū ad repellendum violentias, vel ad impugnandum alios secundum rationem rectam, bonæ quidem sunt & eligibiles, sicut dictum est prius, non tamē in hoc consistit optimum Reipub. vel ciuitatis. Non enim gratia huius quæruntur alia, & ipsum non propter aliud, sed ipsum gratia alterius finis. Nullus enim eligit bellare eius quod est bellare gratia, neque præparare bellum, videtur enim quis occisor violentus esse, si amicos oppugnatores faceret, vt pugnæ & occisiones fierent, sicut dicitur in 10. Ethico. & ideo ad legislatorem, cuius est bonum ciuitatis procurare, pertinet considerare ipsam ciuitatem, & quantum ad fortitudinem quæ est ex situ, & quantum ad ordinationem Reipublicæ, & etiam modum hominum, quem habent ex naturali inclinatione, & aliam communicationem eorum adinuicem, & alios, scilicet ad quam vitam ordinabiles sunt ex natura. Omnibus istis pensatis, siue sit optima simpliciter, siue optima his, & tunc ordinare leges & statuta, per quæ poterunt attingere ad hanc optimam vitam & fœlicitatem conuenientem sibi, differentiam tamen quandam oportet esse huiusmodi statutorum legalium. Primo quidem secundum diuersitatem finium & vitæ, ad alium & ad alium enim finem, alias & alias oportet ordinare leges. Secundo, quia quędam sunt de his, quę immediate ordinantur in finem, quædam autem de his, quæ ordinantur ad aliud eorum quām ad finem, quædam autem ad remouendum prohibentia, iterum ad legislatorem pertinet considerare si aliqui sint vicini ciuitatis, quales sunt eorum dispositiones, si fortes,

Hoc autem absurdum, nisi tales sint natura, vt alter dominari debeat, alter non. Quod si est ita, non est eo nandum omnibus dominari, sed illis duntaxat, qui dominabiles sunt, sicut nec venari hominis ad mensam, vel sacrificium, sed illud quod venabile est. Est autem venabile omne animal, quod sit natura ferum, & esui aptum.

Enimuero fieri potest ut sit ciuitas una seorsum per seipsam beata, uidelicet si gubernetur recte, nam potest esse sita in loco penitus separato, & legibus uti laudabilibus, cuius Reipublicæ constitutio non ad bellum, neq; ad superandum hostes sit.

Patet igitur, quòd omnia rei bellicæ studia bona sunt existimanda, sed non ut finis supremus, sed gratia illius. Studiosi autem legum positoris est considerare urbem, ac naturam hominū, & omnem aliam communionem uitæ laudabilis quo participent quantum fieri potest fœlicitatem. Differentia tamen erit in quibusdam legum institutis constituendis, & hoc pertinet ad eam disciplinam, quæ est de legibus ponendis uidere, siqui sunt finitimi populi, qualia ad quales exercenda sint, & quemadmodum cum singulis conuersandum. Verum de hoc postea suo loco considerationem faciemus, ad quem finem debeat optima Reipublicæ constitutio tendere.

Universidad de Navarra Biblioteca

vel effeminati, si liberi naturaliter vel serui, & tunc conferendo conditiones ciuium & ciuitatis aliorum ad conditionem ciuitatis propriæ, considerare qualiter se habendum ad illos, & qualiter vtendum ad quoscunque ex contingentibus, puta si sint serui natura & effeminati debellandum eos, siquidem ciues sint cõtrariæ dispositionis.

Si autem viriles & liberi secundum naturam ciuibus econtrario se habẽtibus, aut seruiendum eis sicut natura inclinat, aut parcẽdum habendum.

Sed de illis erit conueniens consideratio nem in sequentibus facere, ad quem finẽ oportet tendere Repub. optimam, & qualiter ordinanda sunt ea quæ ad finem talẽ. Deinde cum dicit.

q ¶ Intendit soluere prædictas dubitationes. Sed est intelligendum, quòd dissolutio secundæ pẽdet ex dissolutione primæ: si enim declaratum fuerit quæ sit eligibilissima vita simpliciter, statim ostẽsum erit, quę sit optima Respublica & optimus ordo eius, illam enim Rempubli eam, & illum ordinẽ ei⁹ oportet esse optimum secundum se, quæ vnitur optime, & in quibus intenditur optima vita, & iõ tantum soluit princi paliter primam, sed quia circa primã dubitationem fuerunt opiniones subcontra riæ, primo declarat, quòd vtraque illarũ quantum ad aliquid recte, & quantum ad aliquid non recte dicit. Secundo cum dicit. {Quòd si hæc &c.} dissoluit eandem. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. {Quinimmo respondebit &c.} remouet obiectionem quæ posset fieri. Et circa primum primo proponit. Secũdo cum dicit. {Vtrique eorum &c.} manifestat. In prima parte dicit, quòd ad illos qui opinantur vitam, quæ consistit cum virtute esse optimam & eligibilissimam, differunt tamen in vsu cuius virtutis existat. Dicẽdum ad vtrosque, quoniam vtrique in aliquo dicunt recte, in aliquo autem non recte. Quidam enim ipsorum reprobantes ciuiles principatus tamquam præter rationem existentes, putant vitam liberi, hoc est absolutam & contemplatiuam alteram esse, vel diuersam omnino a ciuili & esse optimam & eligibilissimam inter omnes. Alij autem econtrario, vitam ciuilem optimam dicunt esse, rationem adducentes, quoniam vita contemplatiua in vacatione, & in vacando videtur consistere. Nunc autem impossibile est cũ, qui nihil agit bene agere. Bona autem actio & felicitas sunt idẽ, hoc enim dicimus fœlicitatem, ergo impossibile est ducentem vitam cõtemplatiuam habere felicitatem simpliciter. Ciuilis autem vita multas actiones bonas & pulchras habet. ergo videtur quòd ista vita sit eligibilior alia. Deinde cum dicit.

r ¶ Manifestat in quo dicentes vitam contemplatiuam optimam, bene & male dixerunt, ex quo apparet in quo alia opinio male dixit quod dammodo per oppositum, & primo in quo bene. Secundo cum dicit. {Putare vero omnium &c.} In quo male. Ad euidentiam primi & quorundam posterius dicendorum intelligendum est, quòd sicut Philosophus dicit in primo Metaphisicæ. Liber est qui est suijpsius causa, quod non potest intelligi sic, quòd aliquis sit causa suijpsius primo. Nihil enim est causa sui, sed est intelligendum quòd liber sit ille, qui secundum aliquid proprium sibi est causa sibi operandi, & tunc veritatem habet, quòd liber est suijpsius causa in duplici genere causæ, & in

q Ad eos autem qui consitentur quidem vitam, quæ cum virtute esse eligibilissimam, differentes autem de vsu ipsius, dicẽdum nobis ad vtrosq; ipsos, ij quidẽ.n. reprobãt politicos pri cipatus, putãtes vitã liberi alterã quandã esse a politica & omniũ eligibilissimã, ij aũt hãc optimã. Impossibile.n. nihil agentem agere bene. Bonam autem actionem & fœlicitatẽ esse idẽ.

r Quia hæc quidem vtrique dicunt recte, hæc autem nõ recte, ij quidem quòd liberi vita melior quàm despotica, hoc enim verum, neque enim seruo inquãtum seruus vti venerabile, iussio enim quę de necessarijs nullo participat honestorum.

s Putare vero omniũ principatũ esse despotiã, non rectum, nõ enim minus distat liberorũ principatus ab eo qui seruorũ q̃ rursum quod natura liberum a natura seruo, determinatum est autem de ipsis sufficiẽter in primis sermonibus.

t Magis autẽ laudare sine actione esse quàm agere, non verum, fœlicitas enim actio est. Adhuc autẽ multorum & pulchrorum, finem habent quæ iustorum & temperatorum actiones.

ratione agentis, & in ratione finis. In ratione agentis in quantum per aliquod principium quod est principale in eo operatur. In ratione autem finis inquantum operatur ad finem sibi debitum secundum principium illud. Et quia homo maxime in esse constituitur per intellectum, est enim intellectus, vel maxime secũdum intellectum secũdum Arist otilem in .x. Ethi. & ideo homo liber dicitur, qui per virtutem intellectualẽ existẽtem in eo operatur non accipiens ab alio rationem operandi, nec impedimentum habens ex parte materiæ, & qui operatur ad finem, qui debetur ei secundum naturam prædictam. Et quanto magis natus est operari secũdum illud quod perfectius est in intellectu in eo, & ad finẽ excellentiorem secũdum idipsum, tanto liberior, & ideo qui simpliciter operatur secundum virtutem intellectualem, & ad finem secundum intellectum perfectissimum, perfectissime liber est. Econtrario autem, homo seruus dicitur, qui non est natus operari secundũ virtutem intellectus proprij, sed virtutẽ & rationem operandi accipiens ab alio obediens, operatur. Et quia finis correspondet agenti, seruus eriã est qui operatur principaliter ad finẽ alterius, & ideo sicut liber homo est qui est suijpsius causa, & in ratione finis & agentis, ita seruus qui neutro istorum modorum principatur sibi, & hoc propter imperfectionem intellectus in eo secundum se, vel ex dispositione materię, & ita vita liberi dicitur vita secundum rationem propriam, serui autem secundum rationem alienam. Dicitur igitur, q̃ opinantes vitã cõtemplatiuam esse optimam, rationabiliter dicunt in hoc quẽ dicunt, q̃ vita liberi est operatio secundum rationem propriã melior est quàm vita dominatiua, hoc est seruilis. Semper enim in vnoquoque genere illud quod est per se, melius est eo, quod est per accidẽs. Istud enim simpliciter verum est, quoniam seruus secundum quod seruus, deficiens est, bonum autem honorabile est bonum excellens, iussio enim passiue quę est de his, quæ sunt necessaria ad vitam, quæ fit ex a dominio non est aliquid secundum se honestum, quia honestum est quod secundum se quæritur, vt in secundo Rhetoricorum dicitur, iussionem autem passiuã nullus bene dispositus eligeret. Deinde cum dicit.

s ¶ Declarat in quo male, & diuiditur in duas secundum quòd declarat in duobus, in quo male dixerunt. Secunda ibi. {Magis autem laudare &c.} In prima parte ipse dicit, q̃ vlterius in hoc, quòd acceperunt omnem principatum vniuersaliter esse dominatiuum, idest principatum domini ad seruum non recte dixerunt. Est enim quidam principatus liberorum & quidam seruorum, & differunt isti principatus adinuicem, non minus quàm naturaliter liberum & naturaliter seruum, oportet enim principatus differre adinuicem secundum differentiã subditorũ. Principatus.n. ad subditum dicitur. Natura autẽ liberũ & natura seruum differunt secundum rationem, & de hoc dictũ est sufficienter in primo Tractatu libri istius. Ergo principatus liberorum & seruorum secundum rationem differunt. Nõ igitur omnis principatus est dominium vel seruitutis. Deinde cum dicit.

t ¶ Declarat in quo male dixerunt secundo, dicens quòd vltius in eo quòd dixerunt laudabiliorem vitam illam quę est sine

sine actione q̃ illam quæ est cum actione non recte dixerunt. Fœlicitas enim actio quædam est, & felicitas optima, est optima vita. Ergo optima vita est actio non priuatio actionis. Ad hoc operationes quæ sunt secundum habitum iustitię & temperantiæ finem habent multorum bonorum & bene ordinatorum, ita q̃ actio aliqua iustitiæ finis est eorum quę secundum temperantiam quæ secũdum iustitiam proximius, & actio aliqua secundum temperãtiam finis est propinquus, & similiter se habet de his quæ sũt secundum alios habitus virtutum. Viterius tamen iste actiones ad alium finẽ vlteriorem ordinãtur, quæ est actio quædã, & ideo tam finis proximus agibilium q̃ finis remotus actio quædam est, finis autem actionis vita est optima. Ergo optima vita est actio & nõ priuatio actionis. Deinde cum dicit.

u ¶ Tangit obuiationem quam primo ponit. Secundo cum dicit. {Hoc illi forsan &c.} Remouet eã. In prima parte dicit q̃ forte aliquis poteit opinari per ea q̃ determinata sunt de optima vita, scilicet, q̃ ipsa est actio, q̃ optimum sit esse dominium omniũ qualitercumque. Optimum enim est attingere ad optimam vitam, optima autem vita videtur esse secũdum prædicta secundum quam principatur omnibus. Optima enim vita est optima actio, dominans autẽ omnium dominus est plurimarum actionum & pulcherrimarũ, & ideo optimum videtur principari omnibus, propter quod si verum est optimum virum potentem aliis principari, non expedit parcere cuicumque quantumcumque proximo, quin principetur eidem sicut patet, neque patrem reputare filios, neque filios patrem, neque vniuersaliter amicos amicum vt non principetur eisdem, nec curare, quantumcumque sint coniuncti vel boni vel qualiter aliter se habentes. Vniuersaliter enim id quod est optimum eligibilissimum est, optime autem agere optimum videtur esse, ergo est eligibilissimum. Si igitur principari qualitercumque & quibuscumque est optime agere, est eligibilissimum. Deinde cum dicit.

x ¶ Remouet obiectionem quod primo facit. Secundo cum dicit. {Propter quod & si aliquis.} Remouet obiectionem quãdam. Primo igitur remouet obiectionem prædictam, declarans non esse optimum principari omnibus qualitercumque dicens, q̃ hoc quod dictum est vere dictum est, forsitan si quidem ita esset q̃ principantibus priuando alios iure suo, & inclinatione naturali & inferendo violentiam inesset illud quod est eligibilissimum homini. Sed hoc forte est impossibile quod adiungit, quamagni opinabantur contrarium, ipsi tamen hoc supponunt, sicut secundum se manifestum. Sed hoc est impossibile, quoniã actiones principantis non contingit esse optimas, nisi idẽ principans tantum differat ab eis, quibus principatur in dispositione naturali & acquisita, quantum distat vir a muliere aut pater

a filiis, aut dominus a seruis. Actiones enim diuersificantur secũdum diuersitatem agentiũ vt agentia sunt. Si igitur aliquis transgrediatur volens dominari aliquibus non habens hanc differentiam ad illos, quam vir habet ad mulierem, vel pater ad natum, vel dominus ad seruum, non optime operabitur principando, nec etiam poterit tãtum recte agere in posterioribus quantum trãsgressus est in principio, volens principari nõ dispositus ad hoc: parum enim error in principio magnus est in principiatis, & iterum eos qui sunt similes, & æquales & secũdum naturam & secundum virtutem, bonum est & iustum omnes principari non simpliciter, sed secundum partẽ, puta vnum in vno tẽpore, alium in alio, vel vnum in vno principatu, alium in alio. Iustum enim est similes & æquales simile & æquale habere, nõ æquales autem neq; secundum virtutem, neque secundum naturam habere æquale, vel econtrario æquales habere inæquale, & non similes habere simile, hoc est præter naturam: similes enim & æquales ad æqualia similia inclinantur secũdum naturam, sed nullum eorum quæ sunt præter naturam bonum est, quoniam quod est præter naturam est violentum, & nullũ violentum est bonũ, ergo aliquem principari quibuscumq; qualitercumque non est bonum. Deinde cũ dicit.

y ¶ Remouet obiectionem quæ posset fieri, crederet .n. aliquis propter prædicta, q̃ non expediret aliquem vnum principari omnibus aliquo modo, sed esset præter naturam, quod econtra regni rationem, quod est optima Respub. Hoc intendẽs remouere dicit quasi concludendo ex dictis q̃ propter hoc, quia similes & æquales iustum est habere simile & æquale in principando secundum partem, si aliquis inueniatur in ciuitate qui fuerit melior aliis, etiam bonis existentibus secundum virtutẽ & secundum potentiam actiuam in regẽdo, per quam possit cohercere malos, huic bonum est subici, quia naturale est q̃ deficiens supponatur perfecto in vnoquoque genere, & etiam iustum est obedire sibi vni soli principanti. Iustum est enim vnũquemque secundum dignitatem propriæ virtutis habere, talis autem ponitur esse melior aliis secundum virtutem & secundũ potentiam. Expedit autem debentem bene principari habere non solum virtutem, per quam inclinetur in bonum & sciat dirigere actiones subditorum, sed etiam oportet ipsum habere potentiam, per quam possit sic agere cohercendo, declinando a rectitudine rationis. Deinde cum dicit.

z ¶ Dissoluit primam dubitationem, ex cuius dissolutione apparet dissolutio alterius, & primo dissoluit eam. Secundo cum dicit. {At vero neque sine actione &c.} Respondet rationi inductæ in oppositum. Circa primum est intelligendum q̃ fœlicitas est operatio hominis secundum intellectum. In intellectu autem est considerare speculatiũ, cuius finis est cognitio veritatis,

q Ad eos autem qui consitentur quidem vitam, quæ cum virtute esse eligibilissimam, differentes autem de vsu ipsius, dicẽdum nobis ad vtrosq; ipsos, ij quidẽ.n.reprobãt politicos prĩ cipatus, putãtes vitã liberi alterã quandã esse a politica & omniũ eligibilissimã, ij aũt hãc optimã. Impossibile.n.nihil agentem agere bene. Bonam autem actionem & fœlicitatẽ esse idẽ.

r Quia hæc quidem vtrique dicunt recte, hæc autem nõ recte, ij quidem quòd liberi vita melior quàm despotica, hoc enim verum, neque enim seruo inquãtum seruus vti venerabile, iussio enim quę de necessarijs nullo participat honestorum.

Ad consitentes autem vitam cum virtute esse maxime recipiendam, sed contendentes de illius vsu dicendum est nobis. Sunt enim qui despiciunt magistratus ciuitatis, putantes ingenui hominis esse aliam vitam quàm ciuilis & omnibus præferendam. Alii vero hanc optimam putant. Impossibile enim nihil agentem bene agere. Bene autem agere, ac fœlicem esse idem est.

Vtrique eorum quædam dicunt recte, & quædam non recte, nam liberi quidem hominis vitam meliorem esse quàm in dominando occupari, verum est. Nihil enim ægregium est seruo vti inquantum seruus. Iussus enim domini in rebus necessarijs nihil habet decorum.

At putare omnem gubernationem esse dominationem, nequaquam est uerum, non enim minus distat liberorum gubernatio a dominatione seruorum, quàm differat natura liber a natura seruo, de quo sufficienter in superioribus libris determinatum fuit.

Sed laudare magis nihil agere, quàm agere non est rectum, nam fœlicitas actio est. Præterea multorum & præclarorum finem habent iustorum, temperatorumque actiones.

s Putare vero omniũ principatũ esse despotiã, non rectum, nõ enim minus distat liberorũ principatus ab eo qui seruorũ q̃ rursum quod natura liberum a natura seruo, determinatum est autem de ipsis sufficiẽter in primis sermonibus.

t Magis autẽ laudare sine actione esse quàm agere, non verum, fœlicitas enim actio est. Adhuc autẽ multorum & pulchrorum, finem habent quæ iustorum & temperatorum actiones.

u Et quidem forte vtique exisli mabit aliquis iis ita determinatis q̃ dominans esse omniũ optimum, sic.n. vtique plurimarũ & pulcherrimarum dominus erit actionũ. Quare non oportet potentẽ principari parcere proximo, sed magis auferre, & neq; patrem pueros, neq; pueros patrem, neq; totaliter amicũ, amicum nullũ reputare, neque ad hoc curare. Quod.n. optimum eligibilissimũ, bene autem agere optimum.

x Hoc quidẽ igitur vere dicũt forte, siquidẽ existit priuantib⁹ & vim inferentibus quod entiũ eligibilissimũ, sed forte non est possibile existere, sed supponũt hoc, non.n. adhuc bonas actiones contingit esse ei qui non differt tm̃, quantum vir a muliere aut pater a natis, aut despotes a seruis. Quare qui transgreditur nihil vtique tm̃ dirigere posteri⁹ quantum iam trangressus est virtutem: similibus.n. bonum & iustum in parte, hoc.n. æqnale & simile, non æquale autem æqualibus & non simile similibus præter naturam, nullum aũt eorum quæ præter naturam bonum.

y Propter quod & si aliquis ali⁹ fuerit melior secundũ virtutem & secundũ potentiam actiuam optimis, huic bonum assequi, & huic obedire, iustũ, oportet aũt non solũ virtutẽ sed ẽt potentiã existere sĩn quam erit actiuus.

z Sed si hęc dicimus bene, & fœlicitatem bonam operationem

Quinimmo respondebit fortasse aliquis quod potestatem habere optimum esset, sic enim plurimas ac pulcherrimas res agere posset. Itaque ir qui do minus agendi esse potest, hanc facultatem dimittere alijs non debet, sed si bi arripere, neque filium patris, neq; parentem filij, neque amicum amici rationem habere, nam quod optimum sit, id nobisipsis ascisceere debemus, optimum autem est bene agere.

Hoc illi forsan recte dicerent, si modo existeret auferentibus ac uiolantibus illud quod esset omnium maxime optandum, sed fortassis id fieri non potest, falsoque hoc supponunt: non .n. amplius bonas actiones illas esse continga, nisi tantum ipse præstet quantum uir mulieri, & pater filijs, & dominus seruo. Quare is qui uiolaret, nihil tantum proficeret postea, quantum iam a uirtute ipsa recessit, paribus enim honestum & iustum in parte, hoc enim iustum ac par, non par autem paribus, & non simile similibus præter naturam est, nihil autem bonum, quod sit præter naturam.

Quapropter & si alius quidem sit melior secundum uirtutem, & secundum potentiam actiuam in rebus optimis, hunc sequi honestum est, & huic parere, iustum. Sed oportet illi nõ uirtutem solum, uerumetiam potentiam existere per quam sit actiuus.

Quod si hæc uera sunt, & fœlicitas in bene agendo est reponenda, & pu-

Universidad de Sevilla
Biblioteca

LECTIO III.

Ostquam Philosophus inquisiuit de his quæ supponenda sunt ad futuram optimam Rempu. ex parte finis ipsius, inquirit nunc de his quę supponenda sũt ex parte materiæ ipsius, & circa hoc primo præmittit intentionem suã & ordinem considerandi. Secundo cum dicit. {Putant plerique &c.} Prosequit. Circa primum tria facit. Primo dat intentionem suam. Secundo cũ dicit. {Neque enim fieri &c.} Probat ꝙ oportet aliqua supponi considerãtem de Repu. optima ex parte materię. Tertio cũ dicit. {Est autem ciuilis &c.} Tangit quæ sunt illa. In prima parte dicit, quoniam ea quæ dicta sunt prius de fine optimæ Reipu. introducta sunt sicut quoddam proœmiũ ad euidentiam dicendorum, & de Rebuspub. minus bene ordinatis, puta de statu paucorum & multitudinis, determinatum est in præcedenti Libro ex quibus & quomodo sunt instituendæ, relinquitur nobis considerãdum nunc quales suppositiones ex parte materiæ Reipub. oportet supponẽ ad optimã ordinationem futuram secundum votũ ipsius Reipub. puta ex parte ciuium & regionis, & quæ sunt sicut materia ipsius. Deinde cum dicit.

b ¶ Probat, ꝙ oportet aliqua supponi p duas rationes, quarũ secũdam ponit cum dicit. {Vt enim &c.} In prima parte intẽdit rationem hãc, ad optimam Rempub. futuram oportet supponere omnia illa, sine quibus nõ potest institui vel esse, sicut ex se est manifestũ. Sed non est possibile esse optimam Rempub. sine abundantia multorum moderata, tamen oportet multa supponi si debeat institui optima Respub. quasi optantibus illa, quamuis non obtinentibus, non tamen impossibilia haberi. Dico autem multa oportere supponi quantũ ad multitudinem ciuiũ & regionis. Deinde cõ dicit.

c ¶ Ponit secundam rationem & est, sicut est de aliis conditoribus, hoc est artificibus, ita est de ciuili. De aliis autem artificibus, puta textore & nauiculario & quocumque alio tali, sicut videmus ꝙ si debeant recte operari secundum artem, oportet prę existere materiam conuenientem existentem & organa conuenientia, sicut textoris fila, nauiculari ligna & ferram bene dispositam. Videmus etiam ꝙ quanto huiusmodi organa & materia melius dispositа sumit, tanto operatio quæ secundum artem est melior & conuenientior. Est ergo similiter ciuili viro & legislatori ad ordinationem ciuium & ciuitatis conuenientem, oportet pręexistere materiam & organa idonea. Deinde cum dicit.

d ¶ Tangit quæ sunt illa, quæ sunt supponenda, dicens ꝙ ad successum ciuilem pertinet primo & præexigitur multitudo hominum, sicut materia scilicet, qui & quot, & quales secundũ dispositionem naturalem debeant esse, vel oporteat eos existere. Et secundo ad ipsum pertinet regio scilicet, quantam oporteat esse secundum quantitatem, & qualem secundum dispositionem ad bonam ordinationem futuram. Deinde cum dicit.

e ¶ Prosequitur & diuiditur in partes duas, quia primo inquirit de his quæ supponenda sunt ex parte materiæ remotæ Reipub. s. ciuium & regionis. Secundo cũ dicit. {Cum vero.} Inquirit de illis quæ supponenda sunt ex parte materię propinquę quę sunt collibationum, bellicum, agricolæ, loca munita & ædificia. Circa primum adhuc primo inquirit de magnitudine & multitudine ciuium & regionis. Secundo cum dicit, {Nunc quales autem &c.} De dispositione naturali ipsorũ. Circa primũ adhuc primo inquirit de magnitudine ciuitatis quantum ad multitudinem ciuium. Secũdo cum dicit. {De regione autẽ &c.} De ea quæ regionis. Circa primum inquirendo primo ponit opinionem quorumdã de magnitudine ciuitatis, & reprobat eã. Secundo cum dicit. {Cum & bonũ &c.} Determinat de ea secundum intentionẽ suam. Circa primum ponit opinionẽ aliorum. Secundo cum dicit. {Sed oportet &c.} Arguit in contrarium. Circa primam partem dicit, ꝙ multi antiquorũ opinati sunt ciuitatẽ illam fœlicem esse quę magna est, quãmuis hoc veritatẽ habeat, scilicet ciuitatem fœlicem magnam esse, ipsi tamen non bene determinant cuiusmodi ciuitas magna, & cuiusmodi parua sit, nec bene accipiunt magnitudinem ipsius. Opinantur enim magnitudinem ciuitatis debere attendi simpliciter secundum multitudinem ciuium sine aliqua determinatione, sicut si magnum exercitum diceremus simpliciter qui est ex pluribus bellatoribus. Deinde cum dicit.

f ¶ Ponit rationes in contrarium per quas probatur ꝙ magnitudo ciuitatis non cõsistit in multitudine ciuium absolute, sed cum determinatione aliqua, & sunt tres. Quarum secundã ponit cum dicit. {Quinimmo &c.} Tertiam. {Quando etiam & re &c.} Circa primum est intelligendum ꝙ omnis res est propter suam operationem per se. Hæc enim est vltima eius perfectio. Omnes autem dispositiones rei, puta quantitas, qualitas sunt propter ipsam rem, & ideo tam res quam dispositiones eius sunt propter operationem, & quia ratio eorum quæ sunt propter aliquid

LECTIO III.

Voniam aũt prohemialiter dicta sunt, q̃ nunc dicta sunt de ipsis, & circa alias politias nobis considerandum est prius: principiũ reliquorum dicere, primo quales quasdam suppositiões oportet esse de futura consistere ad votum ciuitate.

b Non.n. possibile est politiam fore optimã sine moderata abũdantia, pp quod oportet multa præsupponi, quẽadmodũ optantes esse, tamen nihil horũ impossibile: dico aũt, puta de multitudine ciuium, & regionis.

c Sicut.n. & aliis conditoribus, puta textori, & nauifico, oportet materiã existere idoneã existentem ad operationẽ: quanto.n. hæc extiterit præparata melius, necesse & qđ sit ab arte esse melius, ita & politico & legislatori oportet conuenientem materiã existere idonee se habẽtẽ.

d Est aũt politici successus, primum multitudo hominũ, quos, quot, & quales quosdã existere oportet natura, & secundũ regionem similiter quantam esse, & qualem quandam hanc.

e Putant quidẽ igitur plurimi congruere magnã esse fœlicem ciuitatem, si autem hoc verum, ignorant qualis magna & qualis parua ciuitas, secundum numerum enim multitudinem inhabitantium iudicant magnã.

f Oportet aũt magis nõ ad multitudinem, sed ad potentiã aspicere: est.n. quoddam & ciuitatis opus, quare potentem maxime

LECTIO III.

Vm uero ista nunc præmissa sint ac de aliis Rebuspu. fuerit prius a nobis considerandum. De reliquis dicendi initium faciamus. quales aliquas suppositiones esse oportet pro ea ciuitate, quæ maxime secundum uotum sit constitutionem susceptura.

Neque enim fieri potest ut optima sit Respub. nisi opportune adsint faculcultates, ex quo necesse est multa præsupponere, quasi optantes esse, tamen nullum eorum impossibie. Dico autẽ ceu de multitudine ciuium ac de regione.

Vt enim cæteris artificibus, putatextori, & nauicularío, materiam subesse oportet aptam ad opificium. Nã quanto melior hoc existit, tanto id qđ fit ex arte erit præclarius, sic & gubernatori Reipub. & legum positori, oportet propriam subesse materiam apte se habentem.

Est autem ciuilis facultatis primo uidere de multitudine hominũ, quam multos & quales natura esse oportet. De regione quoque eodem modo, & quanta, & qualis esse debet.

Putant plerique magnam esse debere beatam ciuitatem, id & si uerum est, ignorare tamen uidetur qualis magna, & qualis parua dicenda sit ciuitas. Existimant enim magnam ex numero habitantium.

Sed oportet non tantum ad numerum, sed magis ad potentiam respicere. Est enim ciuitatis opus quoddam, quare quæ maxime id efficere potest,

---

ponẽdum, & cõmuniter omnis ciuitatis vtique erit & secundũ vnumquẽque optima vita quæ actiua, sed actiuã non necessariã esse ad alteros, sicut putant quidam, neque meditationes solas has esse actiuas, eas quæ gratia eorum fiunt ex agere, sed multo magis eas quę per se perfectæ, & eas quæ ipsarum gratia theorias & meditationis: bona enim actio finis, quare actio aliqua, Maxime autem agere dicimus & dominos extrinsecarum actionum architectorias intelligentibus.

aa At vero neq; sine actione eẽ necessarium ciuitates secundũ se locatas, & ita viuere eligẽtes: contingit.n. secũdum partes & hoc accidere. Multę.n. communicationes ad inuicem partibus ciuitatis sunt. Similiter autẽ & hoc existit circa vnumquemq; hominum, vacationem.n. vtiq; Deus habebit bene, & totus mũdus quibus non sunt extrinsecæ actiones præter proprias quæ ipsorum.

bb Quòd quidem igitur eandẽ vitam necessariam esse optimã vnicuique hominum, & cõmuniter ciuitatibus, & hominibus manifestum est.

me enim dicimus agere illos qui secũdum quod huiusmodi dominium habent extrinsecarum actionum omnium, tales enim sunt sicut architectonici. Speculatiui autem maxime dominiũ habent operationum extrinsecarum, sicut rationem imponentes & sicut architectores. Intellectus enim practicus qui dirigit in operationibꝰ exterioribus supponit sicut principium rectum appetitũ finis. Et rectus appetitus finis non est sine recti tudine voluntatis. Rectitudo vero voluntatis supponit rectitudinem intellectus bonum vel finem ostendentis. Siquidẽ voluntas nihil vult, quòd non sit intellectum prius, sicut dicitur primo Rhetoricæ. Iste autem intellectus est intellectus non practicus, sed speculatiuꝰ, si practicus per se depẽdet a voluntate, iste autẽ non, quare prima regula agendi vniuersaliter ẽ intellectus speculatiuus secundum ipsum, igitur agere dicimus, quare optima actio hominis est speculatio, & per cõsequens vltimus finis eius. Non igitur meditatio de agibilibus est optima operatio hominis, sed considerațio vel speculatio speculatiua, & maxime illa quæ ẽ de primis, aut de primo simpliciter. Deinde cum dicit.

Quòd igitur necessarium sit eandem esse uitam optimam priuatim uni cuique hominum & publice ciuitatibus & hominibus, manifestum est.

aa ¶ Respondet ad rationem in oppositum quod primo facit. Secundo cum dicit. {Quòd quidem igitur &c.} Inducit conclusionem principaliter intentam. Fuit autem ratio quòd optima vita hominis est vita actiua, sed contemplatiua vita siue absoluta sine actione est, igitur &c. Ad quam respondet concedendo maiorem per interemptionem minoris, dicens quòd ciuitates secundum se locatæ non principantes exterioribus ciuibus, & ita viuere eligentes inter se inuicem communicantibus, & etiam speculantes non sunt sine actione omnino, sed habent multas & pulchras actiones, quãmuis enim non habeant actiones ad extrinsecos in principando vel subiiciendo aliis: inter se tamen habẽt vnam partem respectu alterius, quoniam multas habent communicationes partes ciuitatis adinuicem, similiter hoc se habet & circa vnumquemque hominem secundum seipsum, quãmuis enim non habeat actiones ad alterum, nihilominus tamen cõtingit ipsum habere actiones perfectas in speculando secundũ seipsum, talem enim vacationem quæ est in operationibus speculatiuis, Deus qui est maxime perfectus habet optime, & totũ etiam vniuersum operationes habet, & tamen Deus non habet operationem extrinsecam, quę sit alia ab operatione sua, nec etiam mundus habet operationes in aliquid extrinsecum præter illas quæ sunt partium adinuicem. Non igitur est verum, ꝙ homo siue ciuitas ducens vitam speculatiuam sit sine actione. Deinde cum dicit.

bb ¶ Inducit conclusionem principaliter intentam prius, dicens, ꝙ ex his quæ dicta sunt est manifestum, ꝙ optimam vitam vniuscuiusq; hominis secundum seipsum & totius ciuitatis, necesse est esse vnam & eandem secundum rationem, puta speculationem, differunt tamen differentia partis ad totum.

aliquis simiter ex eo propter quod sunt, necesse est rationẽ rei & omnium dispositionum ciusumi ex ratione operationis. Secundum est autem operationis est ratio potentię, quę est principium immediatum ipsius. Hoc igitur supposito, dicit ꝙ in determinando magnitudinem ciuitatis, non oportet respicere ad multitudinem ciuium secundum ꝙ huiusmodi, sed magis ad potentiam ipsius, per quam potest in operationem suã. Ciuitatis enim ẽ aliqua propria operatio, puta illa quæ est secundũ virtutẽ principalem. Si igitur ratio magnitudinis sumatur ex ipla operatione quæ est sicut finis, illam ciuitatem oportet dicere magnã simpliciter, quæ potest in operationẽ sibi debitam perfectę, sicut Hippocratẽ non dicimus esse maiorem hominem aliquo excedẽte ipsum secundum magnitudinem corporis, sed dicimus ꝛteum maiorẽ medicum illo, qui excedit ipsum in artẽ medicinæ, quamuis excedatur ab illo magnitudine corporis. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit secundã rationem, & quia in eo quod cõponitur ex pluribus partibus necesse est magnitudinẽ includere multitudinem quandam partium. Dicit, ꝙ nõ solũ oportet magnitudinem ciuitatis attendi secundum rationem operationis, sed si oportet cosiderare ad multitudinẽ ciuium ex quibus cõponitur, non tamen ad quorũcumq; multitudinem vel quamcumque contingentem, quoniam in ciuitatibus est quędam multitudo seruorũ, & quædam aduenarũ & extraneorum confluentium ad ipsam, tales autem non sunt per se pars ciuitatis, sicut cõsequẽter ostẽdetur, & ideo magnitudo ciuitatis non ẽ accipienda secundum multitudinem istorum. Sed qm̃ magnitudo rei attenditur ꝑm multitudinem partium, ex quibus componitur secundum aliquem modũ, magnitudo ciuitatis debet attendi secundum multitudinem partium per se, cuiusmodi sunt liberi, & bellici, & consiliantes. Excessus .n. multitudinis istorũ signum est magnitudinis ciuitatis. Illam aũt impossibile est magnam esse simpliciter, ex qua possunt egredi multi numero mercenarii aut serui, viri aũt bellici pauci, aut cõsiliantes pauci, illi enim sunt per se pars, illi aũt non. Non enim dicimus idem esse ciuitatem magnam & multorum hominum, quia magnitudo ciuitatis attenditur secundum multitudinem partium per se ipsius, & non omnes homines inhabitantes eam sunt per se partes eius. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit tertiam rationem. d. ꝙ non solum ex dictis manifestum est, ꝙ magnitudo ciuitatis non attendatur secundũ multitudinem hominum quantamcumque, sed etiam ex operibus accidẽtibus potest hoc videri, videmus enim, ꝙ difficile est vel etiam impossibile ciuitatem quæ est multorum hominum, valde bene legibus & consuetudinibus bene regi, difficile quidem si sint multi prudentes, impossibile aũt si pauci. In Repub. autẽ oẽs vel plures idiotæ sunt, nulla etiam illarum ciuitatũ quæ bene gubernatur remittitur ad recipiẽdum quantamcumqs multitudinem, & iterum per rationem potest hoc idem apparere. Lex .n. secũdum quã regitur ciuitas, ordo quidã est, & bona legislatio bona quædã ordinatio, & ideo ꝙ non est facile, aut nõ possibile ordinari, non est facile, aut nõ possibile bene legibꝰ regi. Nunc aũt excellens multitudo hominũ non potest participare ordinẽ. Excedentem .n. multitudinẽ ordinare est opꝰ diuinæ virtutis, quæ totũ hoc vniuersum continet & ordinat, ergo difficile, aut nõ possibile est multitudinem excedentẽ hominum bene legibus regi. Sed hæc est operatio ciuitatis regi bene legibꝰ rectis, ergo ciuitas nõ debet esse quã tacũqs multitudinis excedentis hominũ. Deinde cum dicit.

i ¶ Inquirit de magnitudine ciuitatis, & primo declarat ꝙ magnitudo ciuitatis consistit in quadam multitudine determinata. In secunda cũ dicit. {Propter quod &c.} Concludit quæ sunt illa. Prima in duas, quia primo concludit hoc ex præcedentibus. Secũdo cũ dicit. {Sed est magnitudinis ciuitatis quædã &c.} Probat hoc per simile in naturalibus. In prima parte dicit, ꝙ in omnibꝰ habẽtibus per se magnitudinem & multitudinem bonitas cõsistit aliqualiter in multitudine partiũ ad seinuicem ordinatarum & ad finẽ, & in magnitudine aggregata ex multitudine, quam consequitur virtus, per quam potest in finem, & hoc secũdũ aliquam rationẽ. Ciuitas aũt habet ꝙ in se multitudinem quandã & magnitudinẽ: ergo ciuitatem illã dicemus optimam quæ habet magnitudinẽ & multitudinem secundum dictũ terminum, qui anteceditur secundũ tria quæ apparent ex tribus rationibus præcedentibus .s. secundum ordinẽ ad finem & operationẽ quod accipiebatur in prima, & secundũ ꝙ partes principales quod accipiebatur in secunda, & secundũ illam bene regibilis legibus rectis, quod in tertia, ita ꝙ secundũ illam ciuitatem dicimus magnã simpliciter, quæ habet multitudinẽ tantam partium per se, ꝙ bene potest legibus regi & attingere ad operationem per se ipsis. Deinde cum dicit.

k ¶ Probat idem per simile in naturalibus, & primo proponit similitudinem. Secundo cũ dicit. {Similiter aũt & ciuitas &c.}

hoc efficere, hanc esse maximũ, velut Hippocratẽ non hominẽ, sed medicũ, dicet vtique aliqs esse maiorẽ differentiæ secundũ magnitudinem corporis.

g Non solum, sed & si oportet iudicare respicientes ad multitudinem, non secundum cõtingentem multitudinẽ, hoc putãdum. Necessarium .n. fore in ciuitatibꝰ existere & multorũ seruorũ numerũ, & aduenarũ & extraneorũ. Sed quicũq; sunt pars ciuitatis, & ex quibus cõstat ciuitas propriis partibus: horũ .n. excessus multitudinis magnæ ciuitatis signum, ex qua aũté banausi quidẽ multi numero egrediuntur, armorum autem viri pauci, hanc impossibile esse magnã: non .n idem magna ciuitas & multorum hominum.

h Non solũ, sed & hoc ex operibus manifestum. quia difficile. Forte aũt impossibile bene legibus eam quæ valde multorũ hominũ, earum .n. quæ videtur politizare benẽ, nullam videmus existentem remissã ad multitudinẽ, hoc autem palã est ꝑ suasionem rationum. Lex .n. ordo quidã est, & bonam legislationem necessariã bonam ordinationẽ esse valde aũté excedens numerus nõ põt participare ordine. Diuinæ .n. vtique potentiæ opus hoc, quę & hoc oẽ cõtinet.

i Qm̃ quod bonum in multitudine & magnitudine consueuit fieri, ꝑp qd & ciuitatẽ, cuius cũ magnitudine dictus termin⁹ existit, hãc eẽ optimã, necessariũ.

k Sed est magnitudinis ciuitatis quædã mensura, sicut & aliorum omnium aialium, plantarũ & organorũ. Etenim horum vnũquodque neque valde paruũ, neque secundum magnitudinẽ excedens habebit suam potentiã, sed aliquando quidem totaliter erit priuatũ natura, aliquando autem praue habẽs: puta nauis palmi quidẽ nõ erit nauis oĩno, neq; duorum stadiorum: ad aliquam autem magnitudinem veniens, qũque quidem propter paruitatẽ prauã faciet: nauigationẽ, qũque aũt ꝑp excessum.

l Similiter autẽ & ciuitas, quæ quidem ex paucis valde nõ per se sufficiens, ciuitas autem per se sufficiens. Quæ autem ex multis valde, in necessarijs quidem per se sufficiens sicut gens, sed non ciuitas, politiam enim non facile existere. Quis enim dux exercitus erit valde excedentis multitudinis, aut quis preco nõ magnæ vocis.

m Propter quod primam quidem ciuitatem necessariam esse eam quæ ex tanta multitudine, quæ prima multitudo cã per se sufficiẽs est ad viuendũ bene, secundũ politiæ communionem.

n Contingit autem & eam quæ excedit secundum multitudinẽ esse maiorem ciuitatẽ. Sed hoc non est, sicut diximus, infinitũ. Quis autem sit excessus terminus, ex operibꝰ videre facile est.

o Sunt .n. actiones ciuitatis, horum quidem principantium, horum autẽ subditorũ, principantis aũt opus est iusio & iudiciũ. Ad iudicãdũ aũt, de iustis & ad.

l ¶ Applicat simile ad propositum. d. ꝙ similiter ciuitas cum sit a natura inclinante & ratione perficiente quæ imitatur eam, habet magnitudinem determinatam ad minus & etiam ad maius. Illa enim quæ componitur ex paucis ciuibus, non est per se sufficiens, sicut nec vicus. Ciuitas autem est communitas per se sufficiens, sicut dictum est prius, ergo illa quæ est ex paucis ciuibus valde rationem ciuitatis non habet. Illa autem quæ est ex multitudine superabundanti, per se sufficiens est sibi in necessarijs ad vitam, sicut regio aliqua, sed non sicut ciuitas. Ciuitatẽ enim oportet habere ordinem quendam ciuilem. Multitudinẽ autem superabundantem habere ordinem ciuilem aut difficile est valde, aut impossibile, & ideo illa quæ ex multitudine superabundanti est, propriæ rationem ciuitatis non habet. Sic ergo illa quæ deficit a multitudine determinata, & illa quæ excedit propriæ ciuitates non sunt. Nullus enim dux exercitus potest principari multitudini excedẽti ad maius, sed determinate, nec aliquis est preco qui non habet aliquam magnitudinem vocis, sicut fuit quidam nomine Stentor. Deinde cum dicit.

m ¶ Concludit quis est terminus magnitudinis ciuitatis, & primo quis est terminus eius ad minus. Secundo cum dicit. {Contingit autem &c.} Quis est ad maius. In prima parte dicit ꝙ propter hoc, quia ciuitatem oportet esse per se sufficientem, & per se sufficiens non est ex paucis existens primam ciuitatem secundum viam generationis qua minor rationem ciuitatis non habet, necessarium est esse illam quæ ex tanta multitudine componitur, quæ est per se sibi sufficiens ad bene viuendũ secundum communicationẽ ciuilem propter diuersitatem officiorum & artificiorum, qua minor non esset per se sufficiens. Deinde cum dicit.

n ¶ Declarat quis est terminus eius ad maius, & circa hoc primo proponit. Secundo cum dicit. {Sunt enim &c.} Probat. Tertio cum dicit. {Patet igit &c.} Concludit interim recapitulando. In prima parte dicit, ꝙ contingit ciuitatem quę excedit eam quę dicta est secũdũ multitudinem esse maiorem ciuitatem, sed non contingit excessum esse in infinitum ita vt quæ magis excedit, magis sit ciuitas. Quis autem sit terminus talis excessus, vltra quem non est ciuitas, facile est considerare ex operationibus. Deinde cum dicit.

o ¶ Manifestat hoc ex duobus. Secundo ibi. {Insuper &c.} In prima parte est intelligendum, quòd sicut dicitur in primo huius, omnia quæcũque secundum naturam & artẽ sunt diffinita, sunt virtute quadam & operatione, in quam cum possunt dicuntur, cum autem non possunt, non dicuntur, nisi equiuoce. Ciuitas vero est aliquid eorum quæ secundum aliquid est a natura, & secundum aliqui ab arte, & ideo operationem determinatam habet, in quam cum potest dicitur ciuitas, cum autem non potest, non dicitur. Operatio autem principalis ciuitatis attenditur secundum partem principaliorem in ea, quæ est ipse principans. Operatio autem principalis principantis est dirigere subditos secundum rationem præcipiendo, & distribuendo bona communia & iudicando recte, ad quæ præexigitur cognitio ciuium. Dicit igitur, quòd ciuitatis sunt aliquæ operationes: quædam quas exercet per principantes, quædam autem quas per subditos. Operatio autem principantis est iudicare & præcipere recte & distribuere recte principatus, quia istę competunt sibi per virtutem quæ est prudentia quæ est propria ei. Ad hoc autem quòd recte iudicet de iustis, & quòd recte distribuat principatus & bona communia ipsis ciuibus, necessarium est ipsum cognoscere ciues quales quidem sunt secundum virtutem, & quam differentiam habent inuicem secundum virtutem, vt secundum exigentiam dignitatis virtutis distribuat principatus, & iudicet, & differenter secundum differentiam dignitatis eorum, aut si vbi non sit secundum hunc modum, oporteat distributionem bonorum communium & iudicia praue se habere. Circa enim ista operari non secundum rationem rectam, sed secundum

Applicat

proprium

Applicat eam ad propositum. In prima parte dicit, ꝙ magnitudinis ciuitatis est aliqua determinata mensura, & ad maius & etiam ad minus, quam non contingit transgredi secundum rationem, sicut nec aliorum istorum naturalium. Naturalium .n. puta animalium & plantarum est terminus quidam determinatus ad plus, & etiam ad minus, quem non est transgredi secundum naturam. Omnia .n. naturalia habent formas determinatas per se, ad quas consequuntur quantitates & passiones determinatæ. Et hoc ẽ quod Aristo. dicit secundo de anima, omnium naturæ constãtium positus est terminus, & ratio magnitudinis, & augmẽti. Et hoc quidem cõtingit videre ad sensum, quoniam vnumquodque istorum si deficiat a magnitudine sibi determinata ad minus, vel si excedat magnitudinẽ determinatam ad maius, non habet propriam virtutem, per quam determinatur. Sed aliquando quidẽ deficit a natura speciei propriæ, puta cũ parum deficit aut excedit. Aliquando autem & si attingat ad naturam speciei præuæ, tamen attingit quãtum ad dispositiones, puta cũ parua deficit aut excedit sicut nauis si fuerit vnius palmi, speciem nauis nõ habebit omnino. Similiter nec si sit duorum stadiorũ, si autem habeat aliquam magnitudinẽ parum deficientem aut parum excedentem magnitudinem sibi naturalem, male se habebit ad operationem eius quæ est nauigatio, aut propter paruitatem, aut propter excessum. Deinde cum dicit.

l ¶ Applicat simile ad propositum. d. ꝙ similiter ciuitas cum sit a natura inclinante & ratione perficiente quæ imitatur eam, habet magnitudinem determinatam ad minus & etiam ad maius. Illa enim quæ componitur ex paucis ciuibus, non est per se sufficiens, sicut nec vicus. Ciuitas autem est communitas per se sufficiens, sicut dictum est prius, ergo illa quæ est ex paucis ciuibus valde rationem ciuitatis non habet. Illa autem quæ est ex multitudine superabundanti, per se sufficiens est sibi in necessarijs ad vitam, sicut regio aliqua, sed non sicut ciuitas. Ciuitatẽ enim oportet habere ordinem quendam ciuilem. Multitudinẽ autem superabundantem habere ordinem ciuilem aut difficile est valde, aut impossibile, & ideo illa quæ ex multitudine superabundanti est, propriæ rationem ciuitatis non habet. Sic ergo illa quæ deficit a multitudine determinata, & illa quæ excedit propriæ ciuitates non sunt. Nullus enim dux exercitus potest principari multitudini excedẽti ad maius, sed determinate, nec aliquis est preco qui non habet aliquam magnitudinem vocis, sicut fuit quidam nomine Stentor. Deinde cum dicit.

m ¶ Concludit quis est terminus magnitudinis ciuitatis, & primo quis est terminus eius ad minus. Secundo cum dicit. {Contingit autem &c.} Quis est ad maius. In prima parte dicit ꝙ propter hoc, quia ciuitatem oportet esse per se sufficientem, & per se sufficiens non est ex paucis existens primam ciuitatem secundum viam generationis qua minor rationem ciuitatis non habet, necessarium est esse illam quæ ex tanta multitudine componitur, quæ est per se sibi sufficiens ad bene viuendũ secundum communicationẽ ciuilem propter diuersitatem officiorum & artificiorum, qua minor non esset per se sufficiens. Deinde cum dicit.

n ¶ Declarat quis est terminus eius ad maius, & circa hoc primo proponit. Secundo cum dicit. {Sunt enim &c.} Probat. Tertio cum dicit. {Patet igit &c.} Concludit interim recapitulando. In prima parte dicit, ꝙ contingit ciuitatem quę excedit eam quę dicta est secũdũ multitudinem esse maiorem ciuitatem, sed non contingit excessum esse in infinitum ita vt quæ magis excedit, magis sit ciuitas. Quis autem sit terminus talis excessus, vltra quem non est ciuitas, facile est considerare ex operationibus. Deinde cum dicit.

o ¶ Manifestat hoc ex duobus. Secundo ibi. {Insuper &c.} In prima parte est intelligendum, quòd sicut dicitur in primo huius, omnia quæcũque secundum naturam & artẽ sunt diffinita, sunt virtute quadam & operatione, in quam cum possunt dicuntur, cum autem non possunt, non dicuntur, nisi equiuoce. Ciuitas vero est aliquid eorum quæ secundum aliquid est a natura, & secundum aliqui ab arte, & ideo operationem determinatam habet, in quam cum potest dicitur ciuitas, cum autem non potest, non dicitur. Operatio autem principalis ciuitatis attenditur secundum partem principaliorem in ea, quæ est ipse principans. Operatio autem principalis principantis est dirigere subditos secundum rationem præcipiendo, & distribuendo bona communia & iudicando recte, ad quæ præexigitur cognitio ciuium. Dicit igitur, quòd ciuitatis sunt aliquæ operationes: quædam quas exercet per principantes, quædam autem quas per subditos. Operatio autem principantis est iudicare & præcipere recte & distribuere recte principatus, quia istę competunt sibi per virtutem quæ est prudentia quæ est propria ei. Ad hoc autem quòd recte iudicet de iustis, & quòd recte distribuat principatus & bona communia ipsis ciuibus, necessarium est ipsum cognoscere ciues quales quidem sunt secundum virtutem, & quam differentiam habent inuicem secundum virtutem, vt secundum exigentiam dignitatis virtutis distribuat principatus, & iudicet, & differenter secundum differentiam dignitatis eorum, aut si vbi non sit secundum hunc modum, oporteat distributionem bonorum communium & iudicia praue se habere. Circa enim ista operari non secundum rationem rectam, sed secundum

proprium

Universidad de Alcalá Biblioteca

proprium impetum periculosum est & injustum: & tamen hoc necesse est accedere in ciuitate quæ est superabūdantis multitudinis. Non enim omnes ciues a principāte bene possunt cognoscī. Oportet igitur esse multitudinem ciuium ad plus in ciuitate quæ recte debet operari, quàm ab principante cognosci. Deinde cū dicit.

p ¶ Probat idē ex secundo sic. In ciuitate superabundantis multitudinis contingit esse multos extraneos & aduenas: & alios non diligentes Rēpu. Extraneis autē & aduenis & nō diligentibus Rēpub. facile est Remp. trāsmutare propter multitudinem ipsorum. Nō enim difficile est latere eorū machinationē propter excessum multitudinis. Magis enim latēt male operātes in maiori multitudine q̄ minori. Hoc autem est malum ciuitati & cōtra naturā eius: ergo malum & contra naturam ciuitatis est ipsum esse superabundantis multitudinis. Deinde cum dicit.

q ¶ Inducit conclusionem intentam dicens. Manifestum est igitur ex his quæ dicta sunt, q̄ optimus terminus ciuitatis est excessus multitudinis maximus, qui est sufficiēs ad per se sufficientiam vitę: & est facile auxiliabilis & ordinabilis secundū rationem rectam, ita q̄ terminus ciuitatis ad minus accipitur a ratione p se sufficientis: ad maius autem a ratione bonæ ordinationis. Sic igitur determinatū sit de magnitudine ciuitatis.

LECTIO IIII.

POstquam Philosophus inquisiuit de his quæ supponenda sunt ex parte magnitudinis ciuitatis ciuilis: inquirit nunc de his quæ supponenda sunt ex parte regionis adiacētis. Et circa hoc primo facit quod dictum est. Secūdo cum dicit. ⁋De regione quidem igitur &c.⁋ recapitulat determinata. Regio autē quę ritur secundum q̄ vtilis est ad bene viuendum ciuiliter. Ad hoc autem oportet ipsam esse quantam & qualem & bene positam. Et secundum hoc diuiditur pars ista in partes duas. Quia primo declarat qualem & quantam oporteat eam esse. Secūdo determinat de situ ipsius cum dicit ⁋Speciem autem &c.⁋ Circa primum primo ostendit qualem oporteat eam esse. Secundo cum dicit. ⁋Multitudine autē & magnitudine &c.⁋ quantam ſm quantitatem. In prima parte intelligendū est, q̄ cum regio omnis quæratur per ciues vel vsum ipsorum: oportet ipsam esse proportionatam ciuibus: & dispositionem ipsius quærere ſm q̄ competit vsui ipsorum. Et ideo dicit, q̄ illa quæ ad regionem pertinent, proportionaliter se habent his quæ dicta sunt de magnitudine ciuitatis quo ad ciues, qualem enim oportet ipsam esse, manifestum est, per se sufficientem vsui inhabitātium. Quilibet enim regionem talem laudat quæ sufficiēs est ad omnia illa quæ sunt necessaria ab bene viuere. Talem autem oportet fertilem esse & ferre omnia ex quibus sustentatur natura hūana quo ad potum & cibū, & quo ad prohibitionē intemperantiæ incontinētis. Hoc enim dicimus per se sufficiēs qd omnia habet & nullo indiget. Regionem igitur talē oportet esse ſm qualitatē q̄ possit omnia ferre quæ sunt necessaria ad p se sufficientiam vitæ. Hoc autē potest facere si fuerit temperata secundum qualitates primas, calidū, frigidū, humidū, siccū, quod conuenit ei per conuenientem habitudinem ad figuram cęlestem & loci dispositionem. Deinde cū dicit.

b ¶ Declarat quantam oportet eā esse & quia nō quæritur regio, vt dictum est, nisi ſm q̄ ordinatur ad vitam humanam: dicit q̄ oportet esse tantam secundū magnitudinē ad mōtes vel fluuios vel loca prærupta, adhuc oportet multitudinē hominum in ciuitate esse bene conspicacem, ita q̄ quælibet pars si indigeat possit de facili auxiliari a qualibet vel iuuare. Est autem intelligendum, q̄ sicut animal est aliquod vnum cōpositum ex partibus diuersis vnitis in toto, ita q̄ operatio cuiuslibet ad bonū cuiuslibet ordinatur, sicut operatio oculi ad bonum pedis, & illa quę pedis ad bonum oculi, & sic de aliis, ita & ciuitas est communitas ex pluribus compositā, quorum operationes ad bonū sint singulorum, ordinabiles sunt, saltem secundum q̄ sunt partes ciuitatis, ita & similiter regioné oportet esse aliquod vnum compositum ex pluribus partibus sic dispositis, q̄ quælibet ordinabilis sit ad bonum cuiuslibet, & ideo oportet ipsam esse sic dispositam secundum situm, q̄ quælibet pars possit auxiliari a qualibet quantum ad defensionem ab aduersariis, vel quantum ad necessaria vitæ, vel aliquid aliud huiusmodi. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat de situ ciuitatis in comparatione ad mare & aridam, & primo facit hoc. Secundo cum dicit. ⁋De nauticę autem.⁋ Inquirit de potentia & turba nauali, vtrum expediat ciuitati vel non. Circa primum primo declarat quomodo oportet ciuitatem esse sitam ad aridam & mare. Secundo cum dicit. ⁋De communicatione autem.⁋ Mouet dubitationem. In prima parte dicit, q̄ si oportet positionem ciuitatis ad votum habere, oportet q̄ bene situetur in ordine ad aridam & ad mare, ita vt aliqualiter vtrique communicet si possibile est. Et huius vna ratio est quę dicta est prius, quoniam oportet ciuitatem bene & distribuendum principatus secundum dignitatem, necessariū cognoscere inuicem ciues quales quidem sint, tamquam vbi hoc non accidit fieri, praue necesse fieri quæ circa principatus & iudicia. Circa vtraque enim nō iustū proprio impetu agere, qd quidē in ea quæ valde multorū hominū existit manifeste.

p Adhuc autem extraneis & aduenis facile transumere politiā, nō enim difficile latere propter excessum multitudinis.

q Palam igitur quòd iste est ciuitatis terminus optimus, multitudinis maximus excessus ad autarchiciam vitæ facile conspirabilis. De magnitudine quidē igitur ciuitatis, determinatum sit hoc modo.

LECTIO IIII.

DE regione autem eadem fere dici possunt. Nam qualis esse debeat, clarum est, quòd sufficientiam omnes laudabunt. Hanc autem necesse est feracem esse omnium. Nam omnia in seipsa habere, & nullius indigere sufficientis est.

Multitudine uero ac magnitudine tantam, ut queat habitatores otiosos nutrire, liberaliter simul temperateq; uiuentes. Hoc autem, utrum bene uel non bene dicatur, postea diligentius erit considerandum, ubi de possessionibus & facultatibus mentionem fieri continget, qualiter & quemadmodum se habere erga usum ipsum oportet. Permultæ enim circa considerationem istam dubitationes cadunt, propter trahentes in utramque partem uitæ excessum, alios ad tenuitatem, alios ad largitatem.

Insuper hospitibus & inquilinis facile est ad Rempub. reperere, eū non difficile sit in tanta hominum multitudine latere.

Patet igitur quòd hæc est optima determinatio ciuitatis, ut sit maximus multitudinis excessus, quæ sit per se sufficiens ad uiuendum, & facile inter se cognosci possit. De magnitudine ergo ciuitatis, determinatum sit in hunc modum.

LECTIO IIII.

Onsimiliter aūt & quæ de regione habent, de eo quidem enim q̄ est qualem quādam, palam quia p se sufficiētissimam, omnis quicumque laudabit vtique, talem autem necessarium esse omnia ferentem, omnia enim existere, & nullo indigere autarces.

b Multitudine autē & magnitudine tantam vt possint habitantes viuere vacantes libere simul & temperate. Hunc autem terminum, si bene vel non bene dicimus, considerandum poste rius diligentius, quando totaliter de possessione & de ea quæ circa substantiā abundantia, ac cidet facere mentionē qualiter oportet habere & qūo ipsam ad vsum. multæ enim circa cōside rationē hāc sunt dubitationes. propter trahentes ad vtrumq; excessum vitæ, hos quidē ad tenacitatē, hos autē ad delitias.

mitatem intellectus eorum non potētis supergredi sensum, nec discutere veritatem propter naturæ inclinationem. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat de situ regionis, & primo in se. Secundo cū dicit. ⁋ Ciuitatis autem potentiam &c.⁋ In comparatione ad mare & aridam. In prima parte dicit, q̄ facile est considerare secundum rationem qualem oportet esse speciem, idest dispositionem vel situm regionis, & conuenit̄ est persuaderi ad hoc ab his qui obseruant vel dicunt hi qui experti sunt circa ducatum exercitus. Dux enim exercitus circa dispositionem regionis negociatur & expertus est. Dicendū est igitur secundum q̄ ab ipsis supersuasi sumus, quod oportet ipsam esse difficile adibilem ab impugnātibus & facile exibilē ab inhabitantibus, si enim esset facilis aditus aduersariis faciliter destrueret ab eis, similiter & si esset difficilis exitus ipsis, nō de facili possent repellere aduersantes, sit autem hoc per habitudinem locorum conuenientem in habitudinem ad montes vel fluuios vel loca prærupta, adhuc oportet multitudinē hominum in ciuitate esse bene conspicacem, ita q̄ quælibet pars si indigeat possit de facili auxiliari a qualibet vel iuuare. Est autem intelligendum, q̄ sicut animal est aliquod vnum cō positum ex partibus diuersis vnitis in toto, ita q̄ operatio cuiuslibet ad bonū cuiuslibet ordinatur, si cut operatio oculi ad bonum pedis, & illa quę pedis ad bonum oculi, & sic de aliis, ita & ciuitas est communitas ex pluribus compositā, quorum operationes ad bonū sint singulorum, ordinabiles sunt, saltem secundum q̄ sunt partes ciuitatis, ita & similiter regioné oportet esse aliquod vnum compositum ex pluribus partibus sic dispositis, q̄ quælibet ordinabilis sit ad bonum cuiuslibet, & ideo oportet ipsam esse sic dispositam secundum situm, q̄ quælibet pars possit auxiliari a qualibet quantum ad defensionem ab aduersariis, vel quantum ad necessaria vitæ, vel aliquid aliud huiusmodi. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat de situ ciuitatis in comparatione ad mare & aridam, & primo facit hoc. Secundo cum dicit. ⁋ De nauticę autem.⁋ Inquirit de potentia & turba nauali, vtrum expediat ciuitati vel non. Circa primum primo declarat quomodo oportet ciuitatem esse sitam ad aridam & mare. Secundo cum dicit. ⁋ De communicatione autem.⁋ Mouet dubitationem. In prima parte dicit, q̄ si oportet positionem ciuitatis ad votum habere, oportet q̄ bene situetur in ordine ad aridam & ad mare, ita vt aliqualiter vtrique communicet si possibile est. Et huius vna ratio est quę dicta est prius, quoniam oportet ciuitatem bene & facile auxiliabilem esse contra impugnantes, hoc autem magis inerit si sit communis duorum, scilicet maris & aridæ habens auxilium ab vtroque. Alia autem est, quia oportet ciuitatem sustentari ex fructibus regionis propriæ vel alterius, quod non potest fieri nisi deferantur ad ipsam, facilius autem deferuntur, si fuerit communis maris & aridæ. Iterum materia lignorum & si alicui quid aliud tale sit, qđ inueniatur in regione necessarium ciuitati, expedit q̄ possit de facili deferri ad ipsam, hoc autem sit si fuerit communis maris & aridæ, & ideo expedit eam esse cōmuné vtriusque istorū. Deinde cū dicit.

e ¶ Mouet dubitationem de propinquitate ad mare, & proponit primo circa hoc dubitationē antiquorum. Secundo cum dicit. ⁋ Aduenire enim aliquos &c.⁋ Prosequitur ipsam. In prima parte dicit q̄ de propinquitate & communicatione ciuitatis ad mare, vtrum expediat ciuitatibus bene gubernatibus & rectis bene legibus, multi dubitant, multas adducētes rationes ad vtramque partem. Deinde cum dicit.

f ¶ Prosequitur eā, & primo tangit noxamenta quæ accidunt ex ipla. Secundo cū dicit. ⁋ Quòd quidem igitur &c.⁋ vtilitates maiores cō sequentes. Tertio cū dicit. ⁋ Sibi n. &c.⁋ Docet vitare nocumenta ex propinquitate possibilia contingere. In prima parte tangit duo propter q̄ videretur q̄ non expediret ciuitatem eē propinquā mari, necesse enim conuenire multos institutos vel instructos in aliis legib⁹ & exercitatos in aliis consuetudinibus, sicut videm⁹ nēc de omnibus ciuitatibus & villis propinquis mari, nutriti autem in aliis legibus & exercitati in aliis consuetudinibus, distrahunt ciues ab obseruantia propriarū legum, & ab his ad quæ sunt assueti propter communicationem & conuictum, ex conuictu enim formantur mores, hoc autem inconueniens est ciuitati & corruptiuū Reipub. ergo non expedit eam esse propinquam mari. Secundum est, quoniam in ciuitate propinqua mari necessariu m est aggregari multitudinem nociuam Reipub. propter opportunitatem enim maris emittentes in quibus superabundant, & suscipientes in quibus deficiunt, necesse est subintrare multitudinem negociatorum seu mercatorum, talis autem multitudo cōr rariatur ad bene gubernare, quia lex ipsorum facit diuitias magis eē præciosas virtute, quare contrariatur rectæ Reipu. & ideo non videtur expedire ciuitatem esse propinquam mari. Deinde cum dicit.

g ¶ Arguit in oppositum, tangens vtilitates prouenientes ex propinquitate, & primo proponit eas. Secundo cum dicit. ⁋ Etenim ad facilius.⁋ Manifestat eas. In prima parte dicit, q̄ nō immanifestum

Universidad de Sevilla Biblioteca

Universidad de Salamanca Biblioteca

manifestum est, q̃ multo melius ē regionem esse propinquā mari, vsque ad aliquid & pp maiorem abundantiam necessariorum ad vitam, & ad securitatem maiorem ipsius, si possent predicta inconuenientia vel nocumenta vitari. Deinde cum dicit.

h ¶ Manifestat & primo primum dicens ciuitatem si non debeat seruire, oportet sic esse dispositam q̃ faciliter & sine damno possit sustinere impetus debellantium, ad faciliter autem ferre ipsos, & cum minori damno facit, quòd possint se iuuare contra eos per mare & p terram, etenim si nō possunt ledere eos q̃ sic debellant, tamen secundum alterā magis poterunt, si communicētur ambob⁹: ab arida enim iuuabunt se in mari & a mari in arida contra eos. Expediēs est igitur eam communicare mari. Deinde cū dicit.

i ¶ Docet vitare nocumenta quæ videntur sequi ex dicta cōmunicatione. Duo autem illa quæ tangebantur ad vnum videbantur reduci: q̃ enim aliqui nutriti i aliis legib⁹, aut multitudo negociatorū aduenientiū per mare noceant ciuitati, hoc est inquantū distrahunt ciues ab ordine ciuili, & ideo si mul docet vtramque vitare. Et circa hoc duo facit, quoniā primo inquirit vsq; ad quantum quærenda est in ciuitate negociatio. Secundo cum dicit. ⁋ Quoniam autem & nunc. ⁋ Docet vitare prædicta nocumenta. Circa primū est intelligendum, q̃ negociatio in ciuitate quæritur propter commutationem necessariorum ad bene viuendum, huiusmodi autem commutatio quæritur propter se sufficientiam vitæ, & ideo negociatio in ciuitate vsque ad hoc quærenda est per se, quod facit ad per se sufficientiam ipsius & non amplius, sicut ea quæ sunt ad finem quæruntur secundū q̃ competunt fini, & propter hoc non est quærenda pp alios principaliter. Dicit igitur, q̃ ciuitatem quæ non sibi sufficit in omnibus ad bene viuendum, expedit esse negociatiuam sibi, hoc est secundum q̃ facit ad per se sufficientiam ipsius, sed non aliis, idest non ad per se sufficientiam aliarum ciuitatum vel regionū principaliter. Illi autem qui exhibēt se negociatiuos ad omnes quasi facientes forum omnium in propria ciuitate, faciunt hoc gratia acquisitionis diuitiarum, nimis reputantes diuitias preciosas, quod est nociuum Reipub. recte. Ciuitatem igitur illam quam non oportet participare acquisitionem superfluarum diuitiarum, non oportet recipere super excedentem multitudinē negociatorum, sed tantam quantam facit ad per se sufficientia vitæ. Deinde cum dicit.

k ¶ Docet vitare nocumenta prædicta, dicens q̃ sic faciendū est in ciuitate bene ordinanda circa communicationem ad mare, sicut videmus fieri & existere in regionibus & ciuitatibus bene ordinatis & propinquis et, sic autem videmus q̃ in talibus

h Et enim ad facilius ferre aduersarios facile auxiliabiles, oportet esse secundum ambo saluandos & per terram, & per mare, & ad lædēdū inuadētes, si nō sīn ambo possibile, tamē si secū dū alterā existet magis, participabit ambobus. Quæcūq; autē nō extiterūt apud ipsos entia su scipere hæc & superflua nascentiū emittere sunt nēcessariorū.

i Sibi aūt negociatiuā, sed non aliis oportet esse ciuitatē. Qui aūt exhibent se ipsos omnibus forum, acquisitionis gratia hoc agunt, q̃ autē ciuitatē non oportet tali participare superacquisitione, neq; negociatoriū oportet habere tale.

k Quoniam autē & nunc videmus multis existens & regionibus & ciuitatib⁹ suburbia & portus bene iacentia ad ciuitatē, vt neque occupetur ipsum municipiū, neq; sit longe valde, sed optime muris & aliis talibus firmaculis, manifestum, q̃ siquidē bonū aliquod accidit, fieri pp cōmunicationem ipsorū, existet ciuitati hoc bonū, si autem aliquid nociuū, caueri legibus facile dicētes & determinātes quos non oportet, & quos oportet, misceri ad inuicem.

l De nautica autē potentia, q̃d quidē opportunū existere vsq; ad aliquā multitudinē, non immanifestum, non.n. solū sibi ipsis & vicinorū aliquibus oportet & terribiles esse & posse auxiliari, sic vt p terram & mare.

m De multitudine autē iam & magnitudine potētiæ huius aspi

& regionibus & ciuitatibus municipium ciuitatis distantiā quā dam habet a mari, ita vt suburbia & portus in quibus recipiuntur negociatores sint dispositi apte inter ciuitatem & mare, ita vt ipsa ciuitas non occupetur a mari, nec sit valde longe ab eo, sed sint muri & aliæ munitiones puta turres vel castra interiacētia ciuitati & suburbio, cō similiter faciēdum est i ciuitate sic da ad votum, si possibile sit. Manifestum est enim q̃ si ita se habeat & mare fuerit sic propinquum ciuitati vt dictum est, q̃ si aliquod bonū possit contingere ꝓpter communicationē ad mare inerit ciuitati sic dispositæ, si autē ad nocumentum possibile sit euenire, id cauendum est per leges diuersas determinantes, quos oportet recipere ad municipium, & quos non oportet & vsq; ad qd, & quibus oportet cōiungi per mercimonia & quibus non & quomodo. Sic igitur apparet q̃ ciuitatem esse coniunctam mari omnino non expedit, tum ꝓpter dicta nocumenta q̃ Arist. tangit, tum quia magis egrotatiua esset, & ꝓpter alia multa, nec etiam expedit eā esse nimis remotam, multas enim ab eo recipit vtilitates sicut ipse tangit, & sic medio modo expedit eam poni ad mare vt vtilitates quæ a mari sunt inde recipiat de facili, & incōmoditates possit vitare. Deinde cū dicit.

l ¶ Inquirit de potentia, & turba nauali, quomodo ciuitas se habet ad eas, & circa hoc duo facit. Primo enim manifestat q̃ potentia naualis vsque ad aliquem terminum expedit ciuitati. Secundo cū dicit. ⁋ Multitudinem autem &c. ⁋ Ostendit q̃ turba naualis non debet esse pars ciuitatis, quamuis necessaria sit. Circa primum primo ostendit, q̃ potentia naualis expedit ciuitati. Secundo cum dicit. ⁋ De multitudine autem iam & magnitudine &c. ⁋ Declarat vsq; ad quē terminum. In prima parte dicit, q̃ de potentia nauali quæ ordinatur ad bellum per mare, manifestum est, q̃ optimum est ipsam inesse ciuitati bene ordinatæ vsque ad aliquem terminum multitudinis, quoniam expedit ciuitatem non solum sibiipsis viuere, sed etiam ad alios, puta vicinos, debellando eos si iustum sit eis seruire, aut prohibēdo insultus eorum si velint debellare iniuste. Quapropter oportet q̃ sint terribiles eis, & possint sibi auxiliari multipliciter contra eos. Hoc autem erit, si habeant potentiam, sicut per terram pedestrem, ita per mare naualem. Expedit igitur ciuitati potentiam habere nauticam. Deinde cum dicit.

m ¶ Declarat vsque ad quid dicens, q̃ de multitudine & magnitudine potentiæ naualis vsque ad quem terminum expediat ciuitati considerandum est inspiciendo ad vitam, idest ad finem per se intentum in ciuitate. Illud enim quod ordinatur ad finē intentum quærendum est, inquantum vtile est ad ipsum & non amplius. Si igitur finis alicuius ciuitatis sit vita ducalis & ciuilis, hoc est finis ad quem ordinatur ducatus exercitus, scilicet subiugare alios & ciuiliter regere illos, tunc potentia naualis debet esse commensurata, ita vt tanta sit, vt per ipsam & pedestrē potentiam possint debentes sibi seruire debellare, & insurgentes in eos repellere, non maior neque minor secundum q̃ possibile est. Deinde cum dicit.

n ¶ Declarat, q̃ turba nautica nō debet esse pars ciuitatis, q̃ primo facit. Secundo cum dicit. ⁋ Multitudine autem existente &c. ⁋ Declarat q̃ est necessaria ei. In prima parte dicit, q̃ multitudinem hominū quę est circa turbam naualem non expedit inesse ciuitatibus sicut partem, neque ipsos nauticos oportet esse partem ciuitatis, superexcessiuos enim in iniuriis & q volunt esse liberi omnino a subiectione quacumque, & qui sunt pedestres ad virtutem deficientes ab ipsa, non debent esse pars ciuitatis, quoniam illos qui sunt pars ciuitatis oportet esse non iniuriosos, & subiici in parte, & ordinabiles ad virtutem. Nautica autem turba quæ dominatur nauigio & obtinet ipsum huiusmodi est, quia iniuriosa est & subiici nō vult & deficit a virtute, sicut frequenter & in pluribus, ergo non expedit eam esse partem ciuitatis. Deinde cum dicit.

o ¶ Declarat, q̃ multitudo naualis necessaria ē ciuitati dicēs, q̃ cum in ciuitate sit multitudo seruorū & tenuiorū hominum, necessarium est in ipsa existere multitudinem agricolarum ex colentium terram regionis & multitudinem nautarum. Et hoc quidem apparet per inductionem. Sic enim videmus in pluribus ciuitatibus bene ordinatis, & specialiter in ciuitate Heracleotarum. Quāmuis enim ciuitas eorum sit contractior, idest minor secundum multitudinem multis aliis, multas possunt de viris nauticis ordinatis ad bellum implere triremes, idest naues trium ordinum remorum. Deinde cum dicit.

p ¶ Recapitulat determinata, dicens q̃ iam in præcedentibus dictum est de regione, quantam & qualem oportet eam esse, & de portu & ciuitate qualiter se debeat habere ad mare, & de potentia nautica quòd necessaria est ciuitati & vsque ad quid. Pri⁹ autem dictum fuit de multitudine ciuili, quantam oportet eam esse, & vsq; ad quē terminum expediat ciuitati bene ordinatæ.

LECTIO V.

Vales autem quosdam non oportet esse, nunc dicamus, ferè itaque de prehēdet vtique quis hoc respiciens ad ciuitates approbatas Græcorum, & ad totū orbē terrę, vt occupatus est gentibus.

b Quæ quidē.n. in frigidis locis gētes, & q̃ circa Europā sūt qui dē plenę animositate, intellectu

ciendum ad vitā ciuitatis. Siquidē.n. ducali & politica viuat vita, necessariū & hanc potētiam existere ad actiōes cōmēsuratā.

n Multitudinem autem hominum quæ sit circa nauticam turbam, non necessariam existere ciuitatibus. Neque enim ipsos oportet esse partem ciuitatis, quod quidem enim supergressiuū liberū et pedestriū est qd̃ dominans est, & obtinet nauigiū.

o Multitudine autem existente vernaculorum & regionis agricolarum copiam necessariū est esse & nautarū, videm⁹ aūt hoc & nūc existēs quibusdā, puta ciuitati Heracleotarū: multas.n. replet trieres, ędificata ciuitate, magnitudino aliis cōtractiore.

p De regione quidem igitur & portubus & ciuitatibus, & mari, & de nautica potentia, sit determinatum hoc mō. De ciuili aūt multitudine, quē quidē terminū oportet existere, pri⁹ dixim⁹.

LECTIO V.

Postquàm Philosophus de ciuili multitudine determinauit, transit nunc ad inquirendum quales secūdum naturam oporteat esse gubernantes recte, & circa hoc primo præmittit intentionem suam cum ordine considerandi. Secundo cum dicit. ⁋ Quæ quidem enim in

frigidis &c. ⁋ Prosequitur. Tertio cum dicit. ⁋ De politizantibus quidem &c. ⁋ Recapitulat dicta. In prima parte ipse dicit, q̃ determinato de his quę supponenda sunt ex parte magnitudinis ciuitatis in generali, restat consequenter dicere quales secundum naturalem dispositionem oporteat esse futuros bene gubernantes, quod se cūdo proponebatur prius inquirendum. Ferē autem fiet hoc manifestum, si aliqs voluerit considerare inspiciendo ad ciuitates Græcorum quas dicimus bene gubernare, & etiam ad totum orbem terrę, secundum q̃ est occupatus gentibus & ciuitatibus considerando dispositiones naturales earū, ex illis enim aliqualiter poterit concludi intentū. Deinde cū dicit.

b ¶ Prosequitur & circa primo p̃mittit diuersas dispositiones regionum ad gubernandum. Secundo cum dicit. ⁋ Patet igitur &c. ⁋ Ex hoc infert intentum, & circa primum adhuc primo tangit, qui sūt inepti ad gubernandum naturaliter. Secundo cum dicit. ⁋ At Græcorum genus. ⁋ Qui sūt apti magis. Circa primum est intelligendum, q̃ quāuis intellectus per se non cōmunicet corpori in operatione sua, communicat tamen corpori communicanti secūdum Cōmētatorem libro de Anima. Quicquid enim intelligit in fātasmatibus sensibilibus intelligit, quia cum speculatur necesse est simul fantasma aliquod speculari. Fantasmata autē in actu sensibilia sūt in actu, sicut dicitur tertio de Anima. Sensibile vero in actu & sensus in actu, sunt vnum in actu, & ideo sm diuersam dispositionē sensus in actu diuersimode disponit intellectus ad intelligendū. Sensus aūt in actu diuersimode disponitur sm diuersitatē organi & spiritus, specialiter in subtilitate & grossitie, in quo primo videtur figillari formæ sensibiliū. Et ideo sm diuersitatē spiritus in grossitie & subtilitate, & aliis hmōi, diuersimode disponit intellectus ad intelligendū, ita vt qui habent spiritus subtiles & claros bene repræsentatiuos formarū sensibiliū, bene nati sunt itelligere, qui aūt grossos & turbidos prauē. Multitudo etiā spiritus naturalis & sanguinis, & p consequēs caliditatis facit homines robustos. Robur.n. facit spiritus sm Philosophū libro de Somno, & multitudo calidi animosos & excessiuos, quia calidū maxime actiuū est inter qualitates. Habitantes aūt in regionibus calidis caliditate regionis poros aperiente exhalat humidū, trahens secū calidū intrinsecū, & ideo sunt pauci sanguinis & caliditatis. Spiritus aūt & si paucos habeant, claros tn & mundos habent, & ideo bene intellectiui sunt. Habitantes aūt in frigidis, frigiditate extrinseca poros concludente, fortificatur calidū interius, & sunt fortis digestionis & plurimo indigent cibo. Spiritus aūt multos habent pp multitudinem calidi, grossos tamen propter grossitiē & multitudinem alimenti, & propter minorem exhalationē.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et ideo propter abundantiam caliditatis & sanguinis animosi F
sunt, propter grossitiem autem spirituum & turbulentiam minus intellectiui. Qui autem habitãt in temperatis regionibus, medio modo se habent inter istos medioceriter dispositi ad animositatem & ad operationem intellectus. Hoc suppositio, dicit q habitantes in regionibus frigidis, & circa Europam quæ est regio protensa ad aquilonem in parte remota a via solis sũt naturaliter animosi propter abundantiã sanguinis & caliditatis, propter causam dictam, in intellectu autẽ speculatiuo scilicet & arte, hoc est intellectu factiuo inueniuntur deficientes magis, & ideo qa animosi sunt & potentes, libere viuunt in regionibus propriis, potentes & audentes repellere insultus insurgentium, nesciunt autem bene gubernare nec principare vicinis ꝓpter defectum intellectus & prudentiæ, quę requiruntur ad bene gubernãdum & principandum recte. Habitantes autem in regionibus calidis, & circa Asiam, quæ est regio protensa ad meridiem prope viã solis, bene intellectiui sunt & artificiosi multum secundum animam, propter subtilitatem & mũditiam spirituum in eis causa prædicta, tamen timidi & sine animositate sunt propter defectum sanguinis & caliditatis naturalis, & ideo subiecti sunt & seruiunt aliis, non audentes nec potentes repellere debellantes, nisi forte quandoque per fraudem & dolum ex cogitata per intellectum quem habent subtilẽ. Deinde cũ dicit.

c ¶ Declarat qui sunt magis apti, dicens ꝙ illi qui medium locum tenẽt inter prædictas regiones Europam & Asiam sicut genus Græcorum, sicut medium tenent secundum locum, ita & secundum dispositiones. Non enim tantum est frigidum apud eos, sicut in septentrione, nec tantum calidum sicut apud eos q circa Asiam, & ideo temperati existentes secundum calidum & frigidum ambobus participant, sunt enim intellectiui, minus tamen q̃ qui circa Asiam, & etiam animosi minus quam qui circa Europam, & ideo permanent liberi in regione sua, potentes & audentes aliqualiter repellere debellantes, bene etiam nati sunt gubernare inter se & principari aliis secundũ aliquam vnã Rempub. propter vigorem intellectus & rationis in eis. In ipsa etiam regione Græcię inuenitur differentia gẽtis alicuius ad alias in eadem regione, quę totius Græcorũ ad duas prædictas, ita ꝙ in aliqua eius parte habitantes habent naturã quasi vnius membri vel dispositionis vnius, puta quia accedunt ad septentrionem magis inter Græcos, magis animosi sunt inter ipsos naturaliter. Habitantes autem in alia parte alterius dispositionis sunt, sicut habitantes in parte propinquiori Asiæ, magis intellectiui sunt inter eos. Alii autem sunt bene mixti siue proportionati ad vtrasque potentias istas, scilicet intellectiuam & animatiuam, sicut illi qui magis accedunt ad medium per æque distãtia. Sed contra ista arguetur aliquis rationabiliter, quòd cum ea quæ sunt naturalia semper vel in pluribus eodem modo se habeant, sed græci sunt nati principari aliis non autem illi qui circa Asiam vel Europam, sequeretur, ꝙ græci semper vel in maiori parte principarentur aliis & alii non ipsis, cuius contrariũ apparet ex historiis antiquorum, Chaldæi enim & Persæ qui sunt circa Asiam, multo tempore dominati sunt ipsis & vicinis eorum, monarchiam tenentes. Similiter Romani qui circa Europam sunt plurimo tempore dominati sunt Græcis q̃ contrario, diuturnior enim fuit monarchia Romanorum q̃ Græcorũ, ergo videtur ꝙ ipsi non sint nati principari aliis, sed magis ecõtrario. Ad hoc est intelligendum, ꝙ dispositiones naturales rerũ naturalium quæ sunt hic, reducuntur in dispositionem cœlestẽ, sicut dicit Philosophus in primo Metheororum dicens. Fiat autem ex necessitate continuus iste mũdus superioribus lationibus, vt omnis sui virtus gubernetur inde. Vnde motus principium omnibus illam causam putandum esse, & hoc satis ostendit octauo Phisicorum. Dispositio autem cœlestis per comparationem ad ea quæ sunt hic, duplex est, vna communis quæ attenditur secundum propinquitatem vel remotionem a via solis, qui maxime mouet ita inferiora. Et secundum hoc quidam hic existẽtes sunt calidi, quidam frigidi, quidam temperati, & inclinantur ad ea ad quę ista dispouũt, & quantum esset de inclinatione naturali græcorum in tali dispositione magis temperati essent natura & magis attingerent ad vtrumque dictorum prius, scilicet animositatem & intellectum proportionaliter, & magis nati essent gubernare, & principari aliis & septentrionales magis animosi deficientes intellectu, qui autem circa Asiam ecõtrario. Alia autem ẽ dispositio cœlestis in ordine ad ea quæ sũt hic, quæ attenditur secundum figuram stellarum erraticarũ ad seinuicem & ad signas, & in ordine ad ea quæ sunt hic, & ista dispositio vel ista figura continuę alia & alia est aliquo modo, quamuis non sensibiliter hoc appareat, & respectu alterius & alterius loci alia & alia, ita quòd si respectu huius regionis sit nunc talis figura cœlestis, consequenter in alio tempore erit alia, & si respectu huius regionis sit talis, respectu alterius erit alia. Si igitur aliqua dispositio insit alicui ciuitati vel regioni ex tali figura cœlesti durante figura inerit dispositio illa naturaliter, & secũdum hunc modum potest dici, ꝙ græci ex figura cœlesti tali aliquando nati fuerunt bene gubernare & principari aliis, aliquando autem alii, puta Chaldæi vel Romani, & si ista figura non permanet nunc, nunc non sunt nati ad eadem, sed ad alia secundum exigentiam figuræ nunc existentis. Viterius etiam intelligendum est, ꝙ dispositio ciuitatis vel regionis naturalis non tantum consideratur ex figura cœlesti absolute, sed etiam ex dispositione partium regionis vel ciuitatis secundum habitudinem quam habet ad montes vel mare vel loca paludosa vel munda. Virtus enim figurę cœlestis non recipitur in contento, nisi mediante continente proximo. Et secundum hoc potest contingere ꝙ quamuis aliqua ciuitas vel regio sit frigida naturaliter & inclinetur ad ea quæ disponit frigidum, quantum est ex dispositione figuræ cœlestis communis, tamen secũdum dispositionem regionis per comparationem ad montes vel mare, contingit eam esse calidam excellenter, aut etiam temperatã vel econtrario. Ex quo contingit ꝙ quamuis existentes in aliqua regione non inclinentur ad gubernandum bene ex figura cœlesti communi, tamen ex speciali dispositione ipsius hoc potest ei contingere. Tertio est intelligendum, ꝙ virtus cœlestis cum sit materialis & corporea, intellectus autem immaterialis, & separatus non agit per seipsum, sed tantum per accidens inquantum dependet ex sensu, & ideo intellectus & voluntas nõ necessitantur in operationibus suis a virtute cœlesti per se. Vnde potest cõtingere ꝙ quamuis aliqua ex virtute cœlesti vel naturali dispositione non inclinentur ad gubernandũ, nec ad operationes intellectus vel virtutis, si tamen per electionem intendant studio sapientiæ & exercitio virtutum, contingit eos esse intellectuos & bene gubernantes, & econtrario si bene nati adsistant se ocio & exercitio in malis operationibus, efficiuntur insipientes & male gubernantes, & serui aliorum fiunt. Et hoc forte fuit vna causa destructionis regni Romanorũ & Græcorum, tenentes enim monarchiam viuentes in tranquillitate dederunt se ocio & voluptatibus carnalibus & auaritiæ, nolentes vacare sapientiæ, & ideo facti minus intelligentes & minus exercitati in actionibus ciuilibus & bellicis, non potuerunt gubernare nec principari bene aliis, & ideo rebellauerunt subiecti ipsis nescientibus & impotentibus obuiare. Per prædicta apparet solutio ad obiectum. Deinde cum dicit.

d ¶ Infert

parum habent. Quapropter in libertate magis perseuerant, disciplinam uero Reipublicæ difficulter recipiunt, ac finitimis dominari non possunt. Quæ uero Asiam incolunt, ingenio, & arte abundant, sed animositatem non habent, propter quod & parere dommantibus, & seruire perseuerant.

At græcorum genus ut mediam regionem locorum sortium est, sic etiã amborum est particeps, nam & animosum & ingeniosum est. Ex quo fit, ut in libertate degat, & disciplinam Reipublicæ optime recipiat, & unus Reipub. constitutionem sortitus, imperare omnibus possit. Eandem quoque differentiam habent græcorum gẽtes inter se, quædam enim habent naturam ad unum illorum, quædam uero permixtæ aequẽ temperatæ sunt ad utrãque illarum potentiarum.

d ¶ Infert ex præcedentibus quales nati sunt bene gubernare & principari, & primo facit hoc. Secundo cum dicit. ¶ Nam qd de &c. ¶ Manifestat hoc ex dicto quorumdam. In prima parte dicit ꝙ quia græci bene gubernant & principantur aliis natura liter, quia animosi sunt & bene intellectiui, asiani autem serui sunt aliorum, quia inanimosi sunt, quãuis vigeãt intellectu. Septemtrionales autem aliis non principantur, quia deficiũt intellectu, quamuis sint animosi, manifestum est, ꝙ oportet eos esse de numero legislatorum qui debent esse boni ductores ad virtutem & bene gubernare inter se, & principari aliis esse animosos, vt possint malos cõpescere & debellantes impugnare, & bene intellectiuos vt sciant se dirigere & alios in operationibus. Deinde cũ dicit.

e ¶ Probat hoc ex dicto quorumdam, & circa hoc primo ex parte illius dicti ostẽdit intentum. Secundo cum dicit. ¶ Non bene autẽ habet &c. ¶ Reprobat alterã partem eiusdem dicti.

In prima parte dicit ꝙ illud quod quidã dicunt, ostẽdit quòd oportet bene gubernãtes esse animosos. Dicũt enim ꝙ oportet custodes aliorum & principantes esse amatiuos notorum, adignotos autem syluestres & duros magis. Signum autẽ primi est, quia animus hominis magis attollitur colloquendo & bene faciendo reputans se debere magis reputari ab eis respectu notorum & consuetorum q̃ respectu ignotorum purãs se parumpendi. Noti.n. & consueti magis reputantur amici, ignotus autem quasi non amicus, & ideo disponitur homo ad notũ & consuetũ sicut ad seipsum, ad ignotos autem sicut ad inimicum, & propter hoc sicut quilibet reputat seipsum & magnipẽdit, ita vult reputari & magnipendi ab amico & noto, ab inimico autem & ignoto, putat non reputari & parumpendi. Non autem ꝙ custodes oportet esse amatiuos, quia animus, ideſt voluntas est quę facit homines amatinos inuicem, hæc enim potentia principium est dilectionis. Propter quod Archilocus quærelans de amicis disputat ad animum, quasi ad amicum dicens, ꝙ homines non sustinent vulnerationes a lanceis ab amicis, sed bona magis. Amare enim est velle alicui bonum propter ipsum. Velle autem est actus voluntatis, ergo & diligere. Inclinatio autem ad principandum & ad actus libertatis est ab ista potentia omnibus qui ad hoc inclinantur, principatiuum enim & inuincibilem & liberum dicimus animum, quia principari primo & per se est agere, immediatum autem principium agendi in nobis est animus siue voluntas, & ideo animus est principatiuum quid. Libertas autem est quæ in natura intellectiua per virtutem eius quod principale est in ea, & intrinsecam agit in finem proprium secundum illud idem. Agere autem in natura intellectuali ad finem proximo competit animo & voluntati secundum Aristo. nono Metha. Et ideo libertas est virtus quædam voluntatis in ordine ad actum intellectiuum præcedentem & finem sequentem. Si igitur animus est secundum quem principamur & liberi sumus, & animus est quo amamus quod competit principantibus & custodibus, vt iam dictum est, conuenienter dictum est quod principantes oporteret esse animosos. Deinde cũ dicit.

f ¶ Reprobat alteram partẽ dicti aliorum dicens, ꝙ non conuenienter dicunt in eo quod aiunt, ꝙ principãtes vel superiores i ciuitate oportet esse infestos & diros ad ignotos, non enim expedit ad aliquem hominem bonum esse tales, quia facto & verbo expedit magis se reddere amabiles: viri etiam magnanimi qui sunt digni principari, non sunt serui seu diri ad aliquos nisi cõtra iniustos, quia non expedit eos esse diros, nisi cia qui contraria tur eis secundum ꝙ huiusmodi. Ipsi autẽ secundum ꝙ huiusmodi, virtuosi sunt vel debent esse, magnanimitas enim est ornatus virtutum, vt dicitur quarto Ethi. Cap. 8. Virtuti autem cõtrariatur malitia seu iniustitia secundum ꝙ iniustitia se extendit ad omnem malitiã. Magis autẽ duri sunt ad notos seu amicos, si fuerit mali, siue putẽt se iniuste pati ab eis, & hoc rationabiliter faciunt: si enim ab amicis iniuste patiũtur, nocumentum reportant ab eo a quo credebant se iuuari debere, & ipso priuatur, ppquod indignantur magis, amicus.n. est velut alter ipse, vt dictum est. Et ideo sicut aliquis ad seipsum disponit, ita ad amicum. A seipso autẽ expectat vnusquisq; bonũ & non nocumentum, ꝙ ꝙ quod & ab amico, vnde si putet reportare nocumentũ, indignatur, & quanto magis amicus, tanto magis creditur tenere ad beneficentiã. Et ideo dicitur prouerbialiter ꝙ fratrũ inimicitia crudelis est valde, & qi illi qui valde diligunt seinuicẽ, sunt valde inimici ex casu, sicut eadẽ siunt calidissima & frigidissima sicut dicit Arist. Quarto Metheo. Dicimus.n. de magno amico magnum inimicũ fieri. Sic igitur nõ expedit magnanimum vel principantem esse agrestem ad aliquem, nisi ad iniustum, & magis si fuerit amicus prius. Deinde cum dicit. Tex. cõ. 3.

g ¶ Recapitulat dicens ꝙ de viuentibus in ciuitate determinatum est quot oportet esse secundum multitudinem in ciuitate ordinata, & quales secundum naturalẽ dispositionem. Iterũ

Patet igitur, ꝙ oportet & intelligẽtiam & uigorẽ animi natura existere illis, qui futuri sint idonei, quos legum positor ad uirtutem instituat

Nam, quod de custodibus aiunt quidam oportere, ut benuoli sint erga notos: erga ignotos uero, infesti. Vigor animi est qui benuolentiam facit: illa est enim potentia animæ, per quam amamus, ac benuoli sumus. Cuius rei signum est, quod magis irritatur animus contra familiares & amicos, quàm contra ignotos: si contemptum se putet. Quapropter Archilocus recte cum amicos incusaret, ad animum loquitur, inquiens. Non tu quidem ab amicis lanceis transfixus es. Quod dominatur & quod libertatem seruat, ab hac potentia animi existit, dominus enim, & inuictus est animus.

Nec bene se habet dicere, quod aduersus ignotos debent esse infesti: nam aduersus neminem esse tales oportet. Neque sunt magnanimi homines natura infesti, nisi cõtra iniuriantes, hoc autem magis contra notos familiaresque patiuntur, si iniuriatos sibi existimant. Et hoc non sine ratione contingit. A quibus enim deberi sibi beneficium expectant, ab eisdem non solum priuari beneficio, sed insuper se lædi putant. Vnde in prouerbio dicitur, fratrum contentiones & iræ sunt acerbissimæ, & qui se nimium amant, hi se nimium oderunt.

De hominibus quidem igitur qui in Repub. futuri sint, & quot esse oportet, & quales natura, & de regione quantam & qualem, fere determinatum est. Non enim eadem certitudo quædam est in his quæ per rationes, & in his quæ fiunt per sensum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

de regione dictum est, quantam & qualem oportet eam esse ad bene habitandum in ciuitate per rationes verisimiles, & concordantes sensui. Non enim eandem certitudinem oportet quærere eorum quæ sunt manifesta, ratione sola non conueniente vsquequaque sensui, & eorum qui conueniunt cum sensu.

LECTIO VI.

Postquam Philosophus inquirit d his quæ supponenda sũt ad Rempub. rectam ex parte materiæ remotæ, inquirit nũc de his quæ supponẽda sunt ex parte materiæ propinquę. Ciuitatis autem materia propinqua est duplex. Vna propria si cut liberi principantes & subiecti qui attingunt ad ciuilitatem. Alia autem domus & ædificia ciuitatis & regionis quæ magis ſe habent in ratione organi. Diuidit igitur pars ista in duas, quia primo inquirit quæ sunt partes ciuitatis propriè dictæ. Secundo de ædificiis & domibus & dispositione ciuitatis & regionis, cum dicit. ¶ Ciuitatem autem &c. } Adhuc in prima parte ostendit primo quę sunt necessaria ad consistentiam ciuitatis. Secundo cum dicit. ¶ Determinatis autem &c. } Inquirit quę eorum sunt partes ciuitatis. Circa primũ adhuc ostendit, q̃ non omnia quæ requiruntur ad consistentiam ciuitatis sunt partes ipsius. Secundo cum dicit. ¶ Quoniam autẽ &c. } Declarat quæ exiguntur ad consistentiam eius. Primũ ostendit duabus rationibus. Secundum ponit, ibi. ¶ Vnum enim aliquid &c. } In prima parte dicit, sicut est in his quæ fiunt & constant secundũ naturam, ita in ciuitate quæ est a natura inclinante & ratione perficiente. In his autem quæ fiunt & constant natura, non omnia quæ requiruntur ad consistentiam ipsorum sunt partes illorum, sed quædam sunt sicut materia, quædam autem ad ornatum, & quædam ad alia, sicut in animali alimentum & humores non sunt partes in actu, sed sicut materia, pili autem & ornatum sunt seu ad protectionem. Sudores autem sicut deciden tia a natura, ergo manifestum est, q̃ neque ciuitatis, neque communicationis alterius ciuiuscumque ex pluribus ex quibus sit aliquod vnum ratione omnia dicenda sunt partes, siue quibus nõ existunt. Deinde cum dicit.

b ¶ Ponit secundam rationem ad idem quæ est hæc, omnium partium per se alicuius totius est ad vnum commune, per quod determinantur & sunt, & hæc est forma totius. Et ad hoc attingunt omnes siue æqualiter siue inæqualiter per transmutationẽ factam ad illud ex aliqua materia, siue illa sit alimentum, sicut in animalibus & plantis, siue multitudo hominum in regione, siue in ciuitate, vel aliquid aliud sicut in quibuscumque aliis, quando vero aliqua plura sic se habent, q̃ vnum est gratia alterius vt finis, alterum autem est sicut finis ipsorum, non est aliquod vnum commune secũdum rationem, sed ad alterum istorum pertinet attingere aliquod principaliter; ad alterum autẽ attingere accipiendo virtutem ab alio, sicut se habet organum ad opus factum, & ad agens principale, quibus non est aliquid commune secũdum rationem, sicut domui & ædificatori nihil est commune secundum q̃ huiusmodi, sed ars ædificatoria & organa ædificãdi sunt propter ipsã domum: igitur quorum vnum est gratia alterius secũdum q̃ huiusmodi, non sunt partes alicuius vni⁹, possessio vero in ciuitate est gratia possidentis: quamuis igitur sit necessaria ciuitati non erit aliqua pars ciuitatis, cuius partes sunt possidentes per se: sed multa sunt animata quę sũt possessio alterius, sicut iumentum & seruus qui est organum animatũ alterius possessio existens, sine quibus tamen non ẽ ciuitas, ergo multa sunt in ciuitate quæ nõ sunt partes ipsi⁹. Ciuitas enim est cõmunitas quædam ex pluribus similibus secundum naturam cõposita gratia per se sufficientis, & optimæ vitę. Deinde cum dicit.

c ¶ Intendit declarare quæ sunt necessaria ad consistentiã ciuitatis. Et circa hoc primo tangit ex quibus sumitur diuersitas Rerumpub. & ciuitatum. Secundo cũ dicit. ¶ Considerandum &c. } Ex quibus sumitur numerus eorum quæ sunt necessaria ad ciuitatem. Tertio cũ dicit. ¶ Ex iis enim &c. } Sumit eorum numerum. In prima parte est intelligendum quòd ratio eorum quæ sunt ad finem ex fine sumitur, & ideo diuersitas eorum primo est ex diuersitate finis, deinde ex diuerso modo se habendi ad ipsum, finis autem ciuitatis fœlicitas est, & ideo dicit, quoniam fœlicitas est optimum quod intenditur, sicut finis in ciuitate, fœlicitas autem est operatio secundum virtutem perfectam & exercitium illius perfectum, & contingit aliquos in ciuitate habitantes attingere ad huiusmodi operationem perfectam. Alios autem contingit attingere mediocriter. Alios autem nihil, sed ad contrarium magis, manifestum est quòd hęc est causa quare sint diuersæ species & differentiæ Rerumpublic. diuersitas enim Rerumpublic. est ex diuersitate finis, vel ex diuerso modo se habendi ad finem. Ex hoc enim quòd diuersos fines eligunt vel eundem, alio & alio modo, & per alia & alia venantur, diuersas vitas faciunt, & per consequens diuersas Respublic. Diuersi enim modi viuendi, diuersæ Respublic. sunt. Diuersæ igitur Respubl. sunt ex diuersitate finium, vel ex diuerso modo se habendi ad finẽ. Deinde cum dicit.

d ¶ Declarat ex quibus sumitur numerus eorum quæ sunt necessaria ad ciuitatem. Et præmittens intentionem suam dicit, q̃ post hæc considerandum est nobis quę & quot sunt illa quæ sũt necessaria ad consistentiam ciuitatis. Inter ista enim inueniuntur illa quæ per se sunt partes illius. Et quia vnumquodque eorum quæ sunt natura vel arte, determinatur aliqua propria operatione, sicut dicitur primo huius, sumendæ sunt operationes eorum quę sunt in ciuitate. Ex diuersitate enim istarum, manifesta erit multitudo necessariorum ad eã. Deinde cum dicit.

e ¶ Primo assumit operationes necessarias ciuitati. Secundo cum dicit. ¶ Necesse igitur &c. } Concludit multitudinem eorum quæ requirũtur ad consistentiam cius. Circa primum, primo assumit operationes dictas. Secundo cum dicit. ¶ Opera quidẽ igitur &c. } Probat eas esse necessarias. In prima parte dicit, quòd ciuitati cuicumque si debeat esse ciuitas, oportet præexistere præparationem alimenti, siquidem debeant viuere & nutriri. Deinde autẽ operationes artium, puta fabricationem & carpentationem & huiusmodi, multis enim indigent organis existentes in ciuitate quæ p parantur per huiusmodi opera. Deinde tertio oportet in ipsis esse arma, communicantibus enim cõmunicatione ciuili, sunt necessaria propter duo. Primo quidem ad seipsos ad puniendum insolentes & transgredientes leges vel principat⁹ gratia inobedientium cõstituti mandatum. Secundo ad repellendum extrinsecus volentes inferre molestiam iniuste. Deinde oportet eos habere pecuniarum abundantiam aliquam similiter propter duo. Primo propter opportunitates ad commutationes inter se faciendas. Secundo ad expeditiones bellorum si emergant. Deinde autem quinto ex pedit inesse ciuitati q̃ principium est inter dicta, curam & cultum diuinum, quod appellatur sacerdotium. Sexto oportet inesse rectam deliberationem de conferentibus & nocuis, & iudicium iustum de his quæ veniunt in disceptatione. Deinde cum dicit.

f ¶ Probat huiusmodi opera esse necessaria vna ratione communi, dicens q̃ huiusmodi operationes sunt necessariæ ciuitati omni, vt ita dicatur, quod adiunctum est propter aliquas ciuitates, quæ propter dispositionem regionis, non similiter indigẽt omnibus prædictis, aut non indigent similiter vt forte abundãtia pecuniarum propter abundantiam diuitiarum naturalium, & ratio huius quod dictum est, quoniam ciuitas communitas quædam multitudinis ciuium est, non quæcumque, sed per se sufficiens ad bene viuere vt est dictum. Si vero aliquod prædictorum operum contingat deficere in aliqua multitudine, vtputa præparationem alimenti vel artificiatorum, aut etiam arma, nõ erit per se sufficiens ad bene viuere, vt ex se manifestum est, ergo non erit ciuitas. Si ergo debeat esse ciuitas, necesse ẽ omnia huiusmodi opera inesse ipsi. Deinde cum dicit.

g ¶ Concludit numerum eorum quæ sunt necessaria in ciuitate dicens, q̃ si huiusmodi operationes sunt necessariæ, & ipse non possunt esse sine quibusdam aliis, puta præparatio alimenti sine agricolis, opera artium sine artificibus, opera armorũ sine pugnantibus, diuitiæ sine opulẽtis nec cultus diuinus sine sacerdote, nec iudicium sine iudice, manifestum est, q̃ ad consistentiam ciuitatis necessarii sunt agricolæ, artifices, bellici, diuites, sacerdotes, & iudices.

LECTIO VII.

Postquam Philosophus ostẽdit quæ sunt necessaria ad cõsistentiam ciuitatis, declarat quæ istorũ sunt partes ipsius, & quæ nõ, & graria huiusmodi inquirit q̃ istorum contingit attribuere vni, & quę non, & quomodo. Et circa hoc primo facit quod dictum ẽ. Secundo cum dicit. ¶ De distributione autem &c. } Quia dixerat agricolas non debere esse partes ciuitatis optimæ, determinat d̃ diuisione regionis, & quos oportet esse agricolas. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. ¶ Quod quidem igitur &c. } Recapitulat. Circa primũ adhuc facit quod dictum ẽ. Secundo cum dicit. { Videtur autem &c. } Declarat illud non esse nouum, sed ab antiquis inuentum prius. Circa primum dans intentionem suam ponit dubitationem, vtrum omnia prædicta vel quædam possent eidem conuenire; secundã soluit cum dicit. { Sed non &c. } Declarat intentum. Primo igitur dicit quòd post declarationẽ dictorum, relinquitur cõsiderandum, vtrum omnia prædicta sex sint communicanda omnibus in ciuitate, ita q̃ idem sit agricola, artifex & miles & sic de aliis. Hoc enim bene possibile est, scilicet eosdem esse agricolas & consiliarios, & sic de aliis.

Lect. 9.

Lect. seq.

Lect. seq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aut vnumquodque istorum attribuendum est vni conditioni hominum, puta q̃ quidam sint agricolæ, alii autem & diuersimilites, & sic de aliis. An magis quædam istorum sint attribuenda ciuibus, quædam autem omnino diuersis. Hoc enim dubitationem habet, cuius determinatio valet ad declarandum intentum principale. Deinde cum dicit.

b Non in omni aũt politia hęc. Sicut enim diximus, cõtingit & omnes cõmunicare omnibus, & non omnes omnibus, sed quosdam quibusdam, hæc enim & faciunt politias alteras. In democratiis enim participãt omnes omnibus, in oligarchiis autem econtrario.

c Quoniam aũt existimus considerãtes de optima politia, hęc aũt secundum quam ciuitas vtique erit maxime fœlix-fœlicitatem aũt, quod sine virtute impossibile est existere, dictum est prius. Manifestũ quòd in optima politizante ciuitate, & habẽte iustos viros simpliciter, sed non ad suppositionem, neq; banausam vitam, neque forẽsem, oportet quærere ciues. Vilis .n. talis vita, & ad virtutem subcõtraria: neque oportet agricolas esse, opus est.n. vacatione & ad virtutis generatione & ad actiones politicas.

d Quoniam aũt quod bellicũ, & quod consiliatiuũ de conferentibus, & iudicans de iustis in existit, & videntur maxime esse partes ciuitatis. Vtrũ altera & hoc ponendum, aut eisdem dandum ambo.

e Manifestum vtiq; & hoc, quia modo quidem aliquo eidẽ, modo aũt aliquo & alteris, quadem enim alterius ætatis vtrũq; operũ, & hæc quidem indiget prudentia, hæc aũt potẽtia alte-

positione. Cujus ratio est, quia ciues in ciuitatẽ optima oportet operari ad fœlicitatem, & habere illud quod est principium ipsius. Hoc autem est virtus ciuilis, ergo oportet ciues in huiusmodi ciuitate virtuosos esse, mercenariam autem vitam ducentes aut forensem, virtuosi non sunt vt huiusmodi. Vita enim eorum vilis existens ad eam non dirigit, nec ordinatur, immo magis est non conueniens vel subcontraria ei, ergo tales non sunt ciues, neq; pars ciuitatis optimę. Nec etiã agricolæ seu terram colentes, quoniam ciuibus necessaria est vacatio ab operationib⁹ necessariis & vilibus, & intendere contẽplationi quãdoque & operationibus liberalibus ad generationem virtutis, & ad actiones communes, per quas determinantur, huiusmodi autem vacatio nõ potest inesse agricolis, cum sint dediti agriculturę & laboribus extrinsecis, ergo nõ sunt ciues vel pars ciuitatis. Deinde cum dicit.

d ¶ Inquirit quæ prędictorum possunt inesse eidem. Et primo declarat q̃ bellicum & consiliatiuũ debent eidem attribui aliquo modo. Insecunda cum dicit. {Reliquum est &c.} Declarat q̃ ista eadẽ & sacerdotium eidẽ aliquo modo, & alteri alio aliquo modo attribuenda sunt. Circa primum primo mouet dubitationem. Secundo cum dicit. {Palam igitur &c.} Dissoluit eam. Circa primum est intelligendum q̃ aliquis bene consiliatiuus est per habitum prudentiæ per quem ex fine bene ratiocinatur, & inquirit de his quæ sunt ad finẽ, sicut autem aliquis se habet ad prudẽtiam perfectã, ita & ad alias virtutes morales, quasimul sunt & non sunt: & ideo consiliatiuũ determinatur virtute, bellicum etiã oportet habere virtutem per quã sit aggressiuus terribilium, & per consequens prudentiã aliquam ad hoc necessariam, & alias aliqualiter virtutes, vnde & dicebat prius Philosophus in Secundo huius, q̃ militaris vita multas habet partes virtutis, & ideo bellici & consiliatiui simpliciter determinant virtute, & quia illi qui determinantur virtute sunt partes ciuitatis optimæ, ideo tales sunt partes ipsius per se, & ideo hoc supposito, dicit, q̃ illi qui ordinantur ad bellũ in ciuitate optima, & ad consiliandũ de conferentibus, & ad iudicandũ iuste inter discẽtes necessarii sunt in eadẽ. Et maxime videntur esse partes ipsius propter rationẽ prædictam, inquirendum est dubitando, vtrum idẽ sint ordinandi ad bellũ & ad consiliũ, an alii ad hoc, alii autem & diuersi ad illud. Deinde cum dicit.

e ¶ Dissoluit, & primo manifestat q̃ ista duo aliquo modo eidem, aliquo modo alii sunt attribuenda. Secundo cum dicit, {At vero & possessiones &c.} Ostendit quor istorũ esse debent possessiones. Et in parte ista dicit, q̃ manifestũ erit ex dicendis, q̃ & bellicũ & consiliatiuũ sunt attribuenda eidem vno modo, q̃ & alio modo alteri. Dicitur enim ad præsens idem & diuersum dupliciter. Idem.f. secundũ suppositum & secundũ formam, sicut

Sed non in omni Repub. hoc, ut diximus, contingit. Nam fieri potest, ut omnes participent omnium, & non omnes omnium, sed quidam quorundam. Hæc enim faciunt Rerumpub. varietatem. Nam in populari quidem participant omnes omnium. In paucorum autem potentia, contrarium est.

Cum autem consideratio nostra sit de optima Repu. Ea vero est per quã ciuitas esset maxime fœlix. Fœlicitatẽ autem quod sine virtute impossibile ẽ existere, primo diximus. Manifestũ est ex his quod in ciuitate quæ optime gubernetur, & quæ iustos habeat ciues simpliciter, ac non ad suppositionem, neque artifices, neque mercatores, ciues esse oportet. Vilis est enim huiusmodi vita, & virtuti aduersa, nec certe agricolas esse oportet eos qui futuri sint ciues. Opus est enim quiete & ocio ad virtutem comparandam, & ad Rempub. gerendam.

Cum uero hi supersint qui bello intendunt, & hi qui consultant de utilibus, & iudicant de iustis, & non iustis, qui quidem maxime uidentur partes ciuitatis, utrum & hos esse alios ponendum sit, an eisdem hominibus ambas partes tribuendum.

Clarum est, quòd quodammodo eisdem, & quodammodo aliis. Qua .n. alterius uigoris utrumque opus & alterum prudentia, alterum uiribus indiget aliis? Qua uero impossibilia est eos qui afferre uim, & prohibere hos

Sortes idem est supposito. Ipse autem & Plato diuersi. Sortes autem & Plato albi, sunt idem in forma. Sortes autẽ albus prius & niger, posterius est alter a seipso, sicut Porphyrius dicit, quòd Sortes senex differt a se puero differentia accidentali. Intendit igitur, q̃ bellicum & consiliatiuum eidem secundum suppositũ sunt attribuenda, differenti tamen secundum prius & posteri⁹ & secundum fortius, & minus forte, magis prouectum & minus, secundum enim q̃ alteri ætati oportet attribuere bellicũ puta iuuentuti, & alteri consiliatiuum, puta ætati magis prouectæ, & secundum consiliatiuum indiget prudentia, quæ magis viget in ętate prouecta, & bellicũ robore corporali, qđ magis in iuuentute oportet ea alteri attribui. Bellicum quidem iuuenibus, consiliatiuum autem prouectis. Secundum vero q̃ impossibile est eos, qui possunt violentiam inferre & delicere principãtes facere semp subiectos, oportet vtrumque eidem attribui. Viri autem bellici, qui sunt armorũ domini potentiam habent faciẽdi manere Rempub. & non manere propter armorum violẽtiã, & ideo relinquitur vtrumque istorũ dari debere eisdem in Repub. recta, sed non secundum idem tempus, sed vnicuiq; dare illud tempore, in quo magis aptum est ad illud. Sed in iuuenibus viget virtus corporalis magis q̃ prudentia, vel virtus quæ maxime necessaria est in bellicis, & ideo bellicum attribuendum est ipsius in tempore iuuentutis. Prudentia autem & virtus magis vigent in prouectis, quæ magis sunt necessariæ ad consilium & iudicium, & ideo consiliatiuum & iudicatiuum attribuenda sunt eis, quando sunt prouectæ ętatis. Sic igitur ambo oportet attribui eisdem, in alia tamen & alia ętate, & hoc iustum videtur. Iustum enim est vnumquemque habere secundũ dignitatem. Diuidere autem sic secundum dignitatem videtur. Dignum est enim vnumquodque ordinari ad illud, ad quod magis natum est, ac quando magis natum aptum est, sic enim facit natura. Iustum est igitur ista distribui secũdum prædictum modum. Deinde cum dicit.

f ¶ Declarat, quor istorum debent esse possessiones in eadem dicens, q̃ adhuc expedit in ciuitate optima possessiones esse circa hos, ita q̃ ipsi sint earum domini, aut maxime, quia necessarium est ciues in ipsa abundantes esse. Siquidem ciuitas optima ordinatur per se ad sufficientiam secundum dispositionem suã. Isti autem qui dicti sunt, ciues sunt simpliciter. Artifices autem & quicumque alii, qui non sunt factiui operationum virtutis non participant ciuilitate per se. Et huiusmodi declaratio est ex suppositione, quoniam nullus potest fœlicitari nisi cum virtute, quæ est principium fœlicitatis. Ciuitatem autem optimam dicimus esse fœlicem simpliciter, non quantum ad aliquam partem, & quantum ad aliquam non, sed quantum ad omnes ciues, vt est dicere. Omnes igitur ciues oportet esse virtuosos, qui ergo non sunt virtuosi secundum q̃ huiusmodi, non sunt ciues.

ris. Qua aũt impossibiliũ est, potẽtes violẽter agere, & prohibere, hos sufferre subiectos sp, hæc eosdẽ: qui.n. armorũ domini & manendi & non manendi politiã sunt dñi. Relinquitur igitur eisdẽ quidẽ vtriq; dare politiã hãc, nõ aũt simul, sed sicut aptũ natũ est, potẽtia quidẽ in iuuenibus, prudentia aũt in senioribus est. Igitur sic ambob⁹ distribui expedit & iustũ esse videt: habet enim hæc diuisio quod secundum dignitatem.

f At vero & possessiones oportet esse circa hos, necessariũ .n. abundantiã existere ciuibus, ciues aũt isti, quod .n. banausum nõ participat ciuitate neq; alia nulla pars quæ nõ virtutes conditiua est, hoc aũt palam ex suppositione, fœlicitari quidem.n. necessariũ existere cũ virtute, sęlicem aũt ciuitatẽ non ad partẽ aliquam ipsius respiciẽtes oportet dicere, sed ad oẽs ciues. Manifestum autẽ, & quòd oportet possessiones esse horũ, siquidẽ necessariũ agricolas esse seruos aut barbaros, aut vernaculos.

g Reliquum aũt ex dinumeratis, quod sacerdotũ genus, manifestum aũt & horũ ordo, neq; enim agricolã neque banausum sacerdotem constituendũ, a ciuibus .n. decet honorari Deos, qñ autem diuisum est id quod ciuile in duas partes, hoc ẽ in id quod armorum, & quod in consiliatiuum. Decet autem cultũ

Si igitur ciues oportet esse abundantes, vt prędictum est, & hoc non potest esse nisi sint domini possessionum aut maxime, necesse est eos esse dominos possessionis, & hoc si supponamus q̃ expedit in tali ciuitate agricolas esse seruos, & hos aut barbaros aliunde venientes, aut ministros. Deinde cum dicit.

possunt subiectionem pati semper eisdem? Qui enim armorum domini sunt idem etiam sunt domini status, uel mutationis Reipub. Restat igitur ut eisdem quidem ambobus Respub tradatur, non simul quidem, sed ut natura fert. Vires quidem in iunioribus sunt, prudentia uero in senibus. Sic inter eos distribui commodum est, & iustum esse uidetur. Habebit enim hæc distributio id, quod est secundum dignitatem.

Atqui possessiones quoq; circa hos esse oportet. Necesse est enim facultates adesse ciuibus, hi autem sunt ciues. Nam turba quidem urbana utilium ministrorum, nulla pars est ciuitatis, nec aliud genus quodcumq;, quod nõ sit uirtutis effector. Patet hoc ex eo q̃ præmisimus. Fœlicitas .n. necesse est ut per uirtutem fiat. Fœlicem uero dicere ciuitatem debemus, non ad partẽ aliquam eius respicientes, sed ad omnes ciues. Manifestum igitur q̃ horũ esse possessiones oportet, siquidem necesse est agricolas esse seruos, uel barbaros, uel ministros.

Reliquum est ex his, qui supra memorati sunt, genus esse sacerdotũ, quorum institutio manifesta est. Neque enim agricola, neque artifex, neque ullium exercitiorum quisquam sacerdos est deputandus. Honos.n. diis est a ciuibus impendendus. Sed cum distincti sint ciues in partes duas, hoc est in eos qui arma tenent, & in eos qui consultant, & decens sit diis cultum

g ¶ Declarat, q̃ sacerdotium aliqualiter est attribuendum eidem, & aliqualiter diuersis cum prędictis, & quibus non ẽ attribuendum dicẽs, quòd ex his quæ dicta sunt necessaria ciuitati, enumeratis prius, relinquitur genus sacerdotum, cuius ordo ad alios ritus est manifestus. Non enim expedit ĩ Repub. bene ordinata artificem, seu agricolam, vel forensem sacerdotem cõstituere. Sacerdos enim ordinatur ad cultũ diuinum celebrandum & honorem deo exhibendum pro subditis. Nunc autem conueniens est cultũ exhiberi deo & honorẽ a principalioribus ciuibus. Omnia enim excellentiora exhibẽda sunt Deo propter eius excellentiam, a quo est omne bonũ & quicquid est. Si igitur agricolæ, & artifices, vel forenses ciues non sunt, vt probatum est prius, non expedit eos esse ciues in ciuitate bene ordinata, sed quoniam ciues distinẽti sunt ĩ duo, sicut dictum est prius, videlicet, in ordinatos ad arma, & consiliarios, quos ali quando contingit abdicatos esse propter intolerantiam laboris, & emeritos propter exercitium præteritum in bellicis & iudiciis, & oportet eos habere requiem maxime in speculatiuis, cum motus passionum sensibilium sint omnino in eis sedati vt in pluribus. Eos autem qui intendunt honori & cultui diuino oporteat habere requiem & vacationem contemplationis, expedit eos promoueri ad honorem sacerdotii, & assignari ad sanctificationem hanc eos, qui abdicati sunt propter labores in præterito passos, & emeriti propter honesta exercitia in bellicis & consiliis. Est autem intelligendum, quòd sicut natura illud quod est perfectius & in tempore, in quo perfectius est ad perfectionem ordinat operationem, seu finem, sic & ratio vel ars, quę imitatur naturam. Homines autem post tempus eruditionis & exercitii in disciplinabilibus imperfectiorem prudentiam habent propter motum fortiorem passionum in eis. Robur autem corporale & magnanimitatem habent maiorem propter iuuentutem, hoc autem magis competit in bellicis, & ideo rationabiliter tales in ętate illa ad bellica ducet ordinare Philosophus. Deinde autem procedente ætate represso calido, & aliqualiter remissis motibus passionum remittitur robur & magnanimitas secundum aliquid, ratio autem & prudentia magis vigent. Sedendo enim & quiescendo fit anima sciens & prudens. Istud autem conuenit deliberationi & iudiciis, & ideo secundum rationem tales ordinandi sunt ad consilia & iudicia. Viterius autem magis procedente ætate remisso calido propter tempus & ferè mortificatis passionibus, vt est

dicere, aut regulatis propter longum exercitium, ferè deficiendo bus corporale, & maxime viget intellectus. Illud autem maxime requirendum in his, quæ ordinantur ad cultum diuinū. Oportet enim eos vacare ab exterioribus actionibus, & maxime intendere speculationi diuinorum, & ideo in ætate tali conueniet er assignandum (ne ci
tos ad cultū diuinū) ita vt primo exerceantur in bellicis, deinde in agibilibus. Vltimo autem vitam finiant in speculatione diuinorū, in quo ponitur vltimus finis hominis. Deinde cum dicit.

h ¶ Recolligit determinata dicens, q̄ sic igitur determinatum est, quæ sunt illa, quæ sunt necessaria ad constitutionem ciuitatis, & quot illorū sunt partes ipsius. Agricolæ enim & artifices, & mercenarii qui pro mercede commutat opera, necessarii sunt in ciuitate. Sed nequaquam sunt partes ipsius per se. Bellici autē & cōsiliatiui, & sacerdotes sunt partes ciuitatis, & sunt distincti a præcedentibus secūdum omne tempus. A se autem inuicem secundum partem rēporis, ita vt inter prīo ordinetur ad bellū, deinde ad cōsilium, & vltimo ad sacerdotium. Deinde cum dicit.

i ¶ Declarat ista fuisse ab antiquis inuenta. Et primo narrando. Secundo cum dicit. {Quòd autē omnia &c.} Per signum. Circa primū primo declarat distinctionē bellicorum & consiliatiorum ab aliis, & institutionem conuiuiorum etuilium fuisse antiqua. Secundo cum dicit. {Fere qui dem igitur.} Concludit idem de aliis. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. {Conuiuiorum quidem igitur.} Declarat quod illorum a quo institutum fuerit primo. Circa primum primo declarat distinctionem prædictorum institutā esse ab antiquo. Secundo cum dicit. {Quæ autem circa &c.} Distinctionē conuiuiorum. Circa primum dicit, q̄ volentibus
phice considerare de Repub. apparet hoc non nunc primo, ne
neq; recenter esse notū, quod oportet in ciuitate genus bellicorum & consiliatiorum esse distinctum ab agricolis & artificibus & mercenariis secundum q̄ huiusmodi. In Aegypto enim, vbi

exhibere diis, & requiē habere circa ipsos eos qui pp tempus abdicati sunt, hos assignandum vtique erit sanctificationibus.

h Sine quibus quidē igitur ciuitas non consistit, & quot partes ciuitatis, dictū est. Agricolas enim & artifices, & omne qd̄ mercenarium, necessarium existere ciuitatibus, partes aūt ciuitatis id quod armorū & consiliatiuū, & separatum est vtique vnūquodq; horū, hoc quidē semper, hoc aūt secundū partem.

i Videtur aūt non nunc neque recenter hoc esse notū iis qui de politia philosophizant, q̄ oportet diuisam esse seorsum secundum genera ciuitatem, & quod bellicum alterū esse, & quod terræ cultiuum, in Egypto. n. habet hoc modo. Adhuc autē & nunc, quæ circa Cretam. Quod quidem igitur circa Egyptū Sesostris, vt aiunt ita lege statuit. Minos aūt quę circa Cretā, aliqua aūt videt esse & cōuiuiorū institutio. Quę quidē circa Cretā facta circa regimen Minois.

k Quæ autem circa Italiā multo antiquiora iis, aiunt enim historiæ inhabitantium ibi Italū quēdam fuisse regem Oenotriæ a quo nomen trtn sumentes Italos, pro Oenotriis, vocatos esse, & oram hanc Europæ Italiæ nomen accepisse, quæcumque existit intra sinum Scylleticum & Lameticum. Distant autē hæc ab inuicem itinere mediæ dieij. Hunc itaq; Italum dicūt Oenotrios pastores existentes feciss agricolas, & leges ipsis alias posuisse, & conuiuia constituisse primo, propter quod* & nunc vocati cognominatione Ausones. Quod autem ad Iapigiam & Ionium Chaones vocatā Syrtem, erant autem & Chaones œnotrii genere.

primo concessum est studere secundum q̄ dicitur primo Metaphi. primo obseruauerunt leges statuentes. Deinde autem posterius in Creta, quæ est insula in Græcia. Dicunt enim, q̄ Sesostres legislator Aegyptiorum hoc primus ordinauit legem, de quo fit memoria. Circa Cretam autē Minos legislator ipsorū. Deinde cum dicit.

exhibere, & requiem suscipere eos, qui pro tempore in his laborauerunt, ac defessi sunt, his utique esset sacrorum cura demandanda.

Quæ sint igitur, sine quibus ciuitas stare non potest, & quot sint ciuitatis partes, dictum sit. Agricolas enim & artifices, & omne ministerium ciuitatibus existere necessarium est. Sed partes ciuitatis sunt, qui arma tenent, & qui consultant, & separatum est unumquodque istorum, hoc quidem semper, hoc uero secundum partem.

Videtur autem non nunc, neque paulo ante, hoc notum fuisse his, qui de Republica philosophantur, quòd per genera sit ciuitas distinguenda. Et pugnatorū genus aliud esse, aliud agricolarum. Nam in Aegypto usque ad hoc tempus in hunc modum se habet & in Creta. In Aegypto quidem Sesostri legem ferente, & in Creta uero Minoe.

Antiqua uidetur esse etiā comessationum institutio, quod in Creta factū est Minoe regnante. Sed multo prius hoc in Italia, quàm in Creta constitutū fuit. Tradunt enim periti homines illorum locorum fuisse Italum quendam, Oenotriæ regē, a quo mutato nomine, pro Oenotriis, Itali sunt uocitati, orāq; illam maritimā Europæ, quæ est inter Scillaticū & Lamedicū sinum, distant uero hæc loca inter se, meridiei iter, Italiæ nomen primo cæpisse. Hunc ergo Italū tradunt agriculturam Oenotrios docuisse, cū prius essent pastores uagi, ac palantes, illisque leges posuisse, & comessationes instituisse primū. Quapropter etiā nunc quidā illorum populorum comessationibus utuntur, & legibus quibusdā ab illo positis. Incolebant aūt eam Italiæ partē, quæ ad Tyreniā uersa est Opici, qui nunc Ausoni nominantur. Alterā uero partē, quæ ad Iapygiā & Ioniū pertinet incolebant Chaones, Syrtim appellatā, & ipsi quoque ab Oenotris orti.

Deinde cum dicit.

k ¶ Declarat institutionem conuiuiorum ordinatam esse ab antiquis dicens, q̄ institutio conuiuiorum ciuilium, quib⁹ participant omnes ciues determinatis festis vel tēporibus, videntur esse facta ab aliis multis Cretensibus scilicet, & Italicis. Sed illa quæ ordinata fuerūt in Creta ordinata fuerunt maxime circa temp⁹ regiminis Minois regis. Illa autem quæ in Italia, multo fuerūt antiquiora p̄dictis. Dicūt enim Cosmographi illius regionis quēdam regem fuisse Italum nomine, in illa, quæ tunc dicebatur Oenotria, a quo accipientes nomen, dicti prius Oenotri, vocati sunt Itali, & hanc partem Europæ quæ sita est inter sinum maris Scylaticum, ita dictum a scylla periculo maris in quo sæpe periclitātur naues propter collisionem ad rupes præruptas, & sinum Lamedicum quod videtur esse, qd̄ diuidit prædictam Italiā ex parte opposita, quæ videntur adinuicem patum differre circa locum, in quo concurrunt, videlicet p̄ intermedię dieī dicunt assumpsisse nomen Italiæ ab eodē. Hic igitur Italus dicitur collegisse pastores illi⁹ regionis, primo in vnum ordinē ciuilem & constituisse quoddā corū agricolas, alios aūt fortes artifices, & alios bellicos, & leges ordinasse determinantes regulam viuendi eisdem, & instituisse cōuiuia communia omnib⁹ primo. Propter quod & nūc ibidem obseruant conuiuia, & leges quasdam ordinatas ab illo, quod intelligendum est q̄ tēpore Philosophi. Apud Tyreniam autem quæ est alia pars Italiæ habitabāt pri⁹ Opici dicti, & tunc habitabant pro tempore suo: apud Iapygiā autem & Ionium, quę est alia pars Italiæ vocata prius Syrtes habitabant dicti Chaones, qui fuerunt quondam de genere Oenotriorum, qui dicuntur fuisse græci quidam. Vnde & quædā pars Italiæ

Italiæ quondam magnæ Græcia dicebatur. Sed est intelligēdū, quòd propter mutationem inhabitantium regionem prædictā, vel propter bellum, vel occupationem, vel epidimiam plura prædictorum nominū partium regionis prædictæ mutata sunt, aut etiam ablata, & alia imposita, & ideo nescimus bene communiter quas partes regionis illius quædam prædictorum nominum significent. Deinde cum dicit.

l ¶ Declarat, quòd istorum a quo primo fuit inuentum dicēs, quòd institutio conuiuiorum cōmunū legitur primo facta fuisse in Italia a prædicto Italo, distinctio autē ciuilis multitudinis secundum modum prædictū in Aegypto, institutio enim quę fuit facta sub regimine Minois apud Cretam multo posterior fuit quàm illa, quæ fuit facta in Aegypto, quam dicitur fecisse legislator eorum Sesostres. Deinde cum dicit.

m ¶ Concludit idē de alijs ciuilibus dicens, q̄ oportet credere prædicta, & alia ferè ciuilia inuenta, & obseruata prius multo tpe, aut magis infinities. Si. n. supponamus, q̄ omnia quę fiunt hic reducantur in motum & figuram cœlestem de necessitate, & motus cœli est æternus secundum opinionē Philosophi, oportebit ista inferiora circulari infinities, vt videtur secundum ordinationē ciuilū q̄dam sunt necessaria ad viuendum absolute, sicut agricultura, quædā autem ad bene viuēdum. Illa igitur, quæ sunt necessaria, primo inuenerunt ipsa necessitate coacti, quæ vero ordinantur ad bene viuēdum istis existētibus inuenta fuerunt, & rationabiliter accepe runt incrementum. Similiter & circa Respublicas totas, illa enim quæ est necessaria ad viuendum absolute, rationabiliter inuēta esse creditur prius, quæ autem ordinatur ad bene viuendum & optima est, posterius procedendo ab imperfecto ad perfectum secundum modum naturæ. Deinde cum dicit.

n ¶ Manifestat dicta per signum dicens, quòd signum q̄ omnia ciuilia antiqua sint & inuenta prius sunt ea, quæ fuerunt in Aegypto, & sunt adhuc obseruata, isti enim sunt antiquissimi Philosophantes & ordines ciuiles instituentes, leges & ordinem ciuilem inuenientes & obseruantes, sicut etiam Plato dicit in Primo Thimei, & ideo eis quæ dicta sunt prius, & ab eis obseruata, vtendum est gubernantibus bene ciuitates. Si autem aliqua omissa sunt ab eis, vel etiam a nobis, tentandum est ea inuenire. Deinde cum dicit.

o ¶ Recapitulat quædam determinata dicens, quòd sic igitur determinatum est prius, quòd regionem & possessionem principaliter oportet esse bellicorum & aliorum participantium Republica, puta consiliariorum & sacerdotū, & q̄ agricolas & mercennarios, & artifices non expedit esse ciues in optima ciuitate, prius autem dictum fuit quantum secundum quantitatem, & qualem secundum dispositionem, oportet esse regionem optimam.

l Conuiuiorū quidē igitur institutio, hinc facta fuit prius, separatio autem quæ secundum genus ciuilis multitudinis ex Aegypto, multis. n. excedit tempore regimē Minois Sesostris. Ferè quidem igitur & alia oportet putare inuenta fuisse sæpe in multo tempore, magis autem infinities, necessaria quidē enim opportunitatē ipsam verisimile est docere, quæ autē ad bonam aptitudinem & circūstantiam existentibus iam ijs, rationabile accipere incrementū. Quare & circa politias oportet putare eodē modo habere.

n Quòd autē omnia antiqua, signū quæ circa Egyptum sunt, itti. n. antiquissimi quidē videntur esse, leges autem fortiti fuerunt, & ordines politicos, propter quod oportet dictis quidē sufficienter vti, prætermissa autem tentare quærere.

o Quòd quidem igitur oportet regionem esse arma possidētium, & participātium politia, dictum est prius, & quòd agricolas oportet esse alteros ab ipsis, & quātam, & qualem oportet esse regionem.

LECTIO VIII.

DE distributione autem, & de agricolis, quos & quales esse oportet, dicendū primo, quoniā neq; cōmunē dicimus oportere esse possessionem, sicut quidam dixerunt, sed vsui amicabiliter factā communem, neque egere alimento aliquem ciuium.

b De conuiuijs autem simul videtur optimum esse omnibus ci

LECTIO VIII.

DE distributione vero ipsius regionis, & qui & quales debent esse cultores dicendum est, quandoquidem neque communes omnium censemus esse debere possessiones, vt quidam tradidere, sed vsu amicabili communes fieri, neque de esse ulli ciuium alimenta.

De comessationibus videtur quoque omnibus utile esse, ut absit bene

LECTIO VIII.

OSTquam declarauit Philosophus quæ sunt partes ciuitatis per se, & quæ non, & quòd agricolas non expedit esse partes ipsius, quorum est excolere regionem, trā sit nunc ad determinandum diuisionem regionis, & quos & quales oportet ēe cultores ipsius, & circa hoc primo determinat de diuisione regionis quomodo facienda est. Secundo cum dicit. {Terrā autē &c.} quos & qualēs oportet esse cultores ipsius. Circa primum præmittit quasdam suppositiōes cū intentione sua. Secūdo cum dicit. {Necessariū igitur &c.} ex dictis cōcludit regionis diuisionem. Tertio cū dicit. {Vt duabus sortib⁹ &c.} rationē assignat. Circa primum primo p̄mittens intentionē suam, primo præmittit quasdam suppositiones ex parte possessionum. Secundo cum dicit. {De conuiuijs autem &c.} ex parte conuiuiorum. Tertio cum dicit. {Adhuc autem &c.} quādam ex parte expensarum in cultu diuino factarum. Primo igitur dicit, quòd posſ prædicta dicendum est de regione qualiter distribuenda est, & de cultorib⁹ eius, quos secundum ferentiam, & quales secundum conditionem oporteat eos esse: supponentes primo quòd non expedit in ciuitate bene ordinata possessiones esse communes, sicut Plato & sequaces eius dixerunt, sicut ostensum fuit in secundo. Magis enim negligeretur cura ipsarum necessaria. De communibus enim minus curant homines quàm de propriis, quia magis propria diligunt. Sed expedit eas appropriatas esse singulis quantum ad proprietatem & curam, facere autem eas communes alijs quantum ad vsum per actum liberalitatis & amicabiliter. Secundo supponendum est, q̄ non expedit in eadem ciuitate aliquem ciuem indigere alimento, & eis quæ sunt necessaria ad vitam, quia Ciuitas optima, est per se sufficiens, & ciuis per ciuitatem determinatur. Deinde cum dicit.

b ¶ Præmittit tres suppositiones ex parte conuiuiorum cōmunium, quarum prima est, q̄ de conuiuijs communibus, simul videtur cum precedētibus opportunū esse ea fieri in ciuitate optima. Causa vero propter quam opportunū est & nobis videtur, in sequentibus huius libri dicetur, disponunt. n. ad familiaritatem ciuium & amicitiam ipsorum. Secūdo de eisdem supponendum est

dunt est, quòd oportet omnes ciues tam diuites quàm pauperes communicare ipsi, aliter enim non essent communia tori ciuitati, per quam determinatur ciuis. Tertio accipiendum est, ꝙ cum sint egeni vel minus diuites, paucas habentes possessiones, nō est facile eos sine graui mine magno aferre ad conuiuia communia quod proportionale est, & sustentare familiam propriā de modica substantia sua, modica enim possessio, ad duo minus est sufficiens. Deinde cum dicit.

c ¶ Contra unam suppositionem quærū ad expensas diuinorum dicens, quòd adhuc accipiendum est, ꝙ expensæ quæ fiūt in cultu diuino, puta in sacrificijs & ędificijs, & alijs ad hoc ordinatis, cōmunes sunt toti ciuitati, siquidē prædictus cultus cōmunis est. Deinde cum dicit.

d ¶ Infert diuisionē regionis ex dictis suppositionibus dicens, si veræ sunt prædictę suppositiones, expedit i ciuitate optima possessionum regionis esse diuisam, & alteram partem eius esse communem ad cōmunes eius expensas faciendas, & alteram propriā vnicuiq; ad familiares opportunitates, & quælibet istarum partium diuiditur in duas, ita vt vna pars possessionis communis ordinetur ad oblationes vel cultum diuinum, altera autem ad expēsas communes in cōiuijs communibus faciendas. Altera autē pars eius, quæ propria est singulis ordinetur ad necessitates proprias vnicuique, alia vero ad negocia communia ciuitatis, puta ad munitionē, custodiam, & ornatum. Deinde cū dicit.

e ¶ Assignat distinctionis prædictæ rationes duas, quarum secundam ponit cum dicit. {Quamobrem, &c.} In prima parte dicit, ꝙ sic conuenienter diuisa est regio in duas sortes, & quælibet illarum distincta in duas. Et hoc rōnabiliter, quia sic ea diuisa per diuersas sortes, omnes in ciuitate participabunt vtræque diuisioni, quia omnes participabūt possessione cōmuni, saltem in quantū participant conuiuijs cōmunibus. Propriam autem

F

tem manifestum est, quòd participant omnes. Hoc autem æquale & iustum videtur, & per consequens rationabile. Rationabiliter igitur diuiditur secundū prædictū modū. Deinde cū dicit.

f ¶ Tangit secundam rationem, & est. Expedit possessiones regionis diuidi secundum quòd magis conueniens est ciuibus in ordine ad vicinos cō terminales eisdem & potentes aduersari, sed eam diuidi secundum modum prædictum magis conueniens est ipsis in respectu ad vicinos municipij ciuitatis volē tes aduersari, cuius signū est, quia vbi nō obseruant illum modum, sed vbi omnes possessiones sunt cōmunes paruipendūt inimicitiam vicinorum, non curantes si occupēt partem possessionis ciuitatis: minus enim dolent de omissione communium, vbi autem omnes possessiones sunt propriæ, vel ferē nimis curant de inimicitia vicinorum, & præter illud quod bonum est, verentur enim amittere possessiones proprias, eas magis diligētes q̄ cōmunes: & ideo in quibusda ciuitatibus solet ēē lex, vicinos cōterminales non participare honore vel cōsilio eorum in ordine ad bellum, vel qđ cūque aliud magnū, quasi non possent bene conseruari propter affectionē aliquā propriam inimicitię vel amoris. Expediēs est igitur regionem diuidi secundum prædictum modū, propter prædictas rationes. Deinde cum dicit.

g ¶ Declarat quos & quales oportet esse cultores regiōis dicens, quòd in ciuitate optima terræ cultores si possint haberi ad votum, oportet esse seruos robustos corpore, vt bene elaborare ipsam possint deficiētes intellectu, ne sint inuētiui fraudum cōtra dominos. Sed circa hos oportet duo obseruare. Primo, quòd nō sint eiusdem tribus, sic. n. vniti adinuicem magis possunt esse fortes quàm ciues. Secūdo quòd nec animosi, si enim essent, magis auderent insurgere. Expedit igitur eos esse robustos corpore, deficientes intellectu, pusillanimes, & non eiusdē tribus, sic enim

unitatibus bene institutis existere, propter quam autē causam simul videtur & nobis, posterius dicemus. Oportet autem ijs cōmunicare omnes ciues, non facile autem egenos a proprijs auferre, quod statutum, & gubernare aliam domum.

c Adhuc autē quę ad Deos expensæ, sunt communes toti ciuitati.

d Necessarium igitur in duas partes diuisam esse regionem, & hanc quidem esse communem, hanc autem propriam, & harum vtramque diuisam esse dupliciter omnibus, communis quidem altera pars ad oblationes ad Deos, altera autem ad expensas conuiuiorum, eius autem quæ singulariū, altera pars ad proprias necessitates, altera autem ad ciuitatem.

e Vt duabus sortibus vnicuiq; distributis, vtrisq; locis omnes participant, quod enim æquale sic habet, & quod iustum, & ad municipales vicinos aduersarios magis consentaneum, vbi. n. nō hunc habet modū, ij quidē paruipendent inimicitiam ad vicinos, ij autem nimis curant, & præter id quod bonum.

f Propter quod quibusdam lex est, vicinantes cū terminis nunc participare honore eorum quæ ad ipsos præliorum, tamquam propter proprium, non vtique potentes consiliari bene, regionem quidem igitur necesse est diuidi hoc modo, propter prædictas causas.

g Terrā autē culturos maxime quidem, si oportet ad votū, seruos esse, neq; omnibus ciusdē tribus, neq; animosiſtic. n. vtiq; ad operationē erunt vtiles, & ad nihil insolescere securi: Secūdo autem barbaros vernaculos consimiles dictis secūdum naturam, horum autem proprios quidē in proprijs esse possidentiū substātias, eos aūt quæ in cōi terra, cōmunes. Quo autē modo oportet vti seruis, & quia melius omnibus seruis præmiū proponi libertatem, posterius dicemus.

institutis ciuitatibus. Quam uero ob causam nobis quoque idem uideatur, postea dicemus: oportet autem ciues uniuersos ad earum communionem admitti, at non facile est, ut qui pauperes sint, contribuere statutam pensionem ex proprio possint, & cæteram domum gubernare.

G

Præterea in sacrificiis, cultuque deorum sumptus communes esse debent totius ciuitatis.

Est igitur necessarium in duas partes regionem diuidere, & aliam esse publicam, aliam priuatorum. Vtraque illarum partium rursus diuidenda est, illius namque partes, quam publicam esse debere diximus, una pars deorum cultui deputanda est, altera uero ad comessationum impensam. Rursus uero, priuati agri, pars una ad proprias necessitates est deputanda, altera uero ad ciuitatem.

H

Vt duabus sortibus utrimque distributis, amborum locorum omnes participes sint, æquum enim & iustum ita se habet, & ad finitima bella concordatius: ubi enim hic modus non seruatur, alii faciliter prosiliunt ad finitimorum inimicitias, alii nimium illas refugiunt & contra dignitatem.

I

Quamobrem apud quosdā lex est, ut qui agros habent uicinos, hi non admittantur ad consilium belli aduersus illos suscipiendi, quasi ob priuatam sui causam recte consilium dare non ualentes. Agrorum igitur per hunc modum facienda partitio est, ob causas antedictas.

Cultores autem ipsi maxime quidem, si secundum uotum optandum, est, serui esse debent, neque omnes unius generis, neque animo elati, ita & ad faciendum opus, utiles forent, & nihil noui ab eis metueretur. Secundo autem loco, barbari minister, natura similes his quos supra diximus, horum autem in priuatis quidem agris, & ipsi priuatorum dominorum sint, in publicis uero, publici. Quemadmodum autem seruis utendum sit, & quale, melius est omnibus seruis præmium libertatis esse propositum, postea dicemus.

K

enim magis vtiles erunt ad terræ elaborationem, & nihil insolescent contra dominos machinantes. Deinde autem expedit si illi non possunt haberi terræ cultores esse barbaros in alia regione natos, & natos seruire, & ministros natura, tales enim sunt similes prædictis secundum dispositionem naturalem, sed colen tes terras proprias vnius cuiusque ciuis oportet esse proprios illorum, quorū sunt terræ, eos autem qui terram communem, expedit esse seruos communitatis. Quo modo autem dominus se debeat habere ad seruos in vtendo ipsis, & melius est ad inducendum eos ad bene operādum proponi eis libertatem in præmium si bene operentur, cum autem verbere vel afflictione affici debeant, in sequētibus huius tractatus dicetur.

LECTIO IX.

Postquam Philosophus declarauit ea, quæ supponenda sunt ex parte multitudinis ciuilis ad rectam Rempublicam, vt nunc declarare, quæ supponēda sunt ex parte situs ciuitatis, & ædificiorū eius & regionis in speciali magis, & primo ostendit quæ supponē da sunt ex parte situs ciuitatis in speciali. Secundo cum dicit. ¶ De locis autē &c. } qui ex parte munitionum & ædificiorum. Circa primum recolligit quædam dicta prius de situ ciuitatis. Secundo cum dicit. { Ipsius autem ad seipsam &c. } declarat q̄ vlterius supponenda sunt circa situm eius in speciali. Primo igitur dicit, ꝙ prius determinatum est a nobis, quòd si ciuitas optima debeat situari ad votum, oportet quòd communicet mari & terræ secūdum quòd contingit melius, vt ex vtroque possit iuuari, & in necessarijs ad vitam, & contra vicinos debellātes. Deinde cū dicit.

b ¶ Declarat quæ attendenda sunt de positione ciuitatis in ordine ad sanitatem & ad bellica, & primo facit hoc. Secundo cum dicit. { Qm̄ aūt oportet &c. } de quibus istorum magis solicitandum est propter sanitatem. Circa primum tangit quattuor, ad quæ oportet respicere in bona positione ipsius, quorum duo prima per se ordinantur ad sanitatem. Tertium ad bellicas opportunitates. Quartum vero ad hoc & ad necessitatem vitæ. Dicit igitur, quòd si oportet ciuitatem ipsam situari ad votū, oportet respicere ad quatuor principaliter. Primo quidem, ꝙ declinationem habeat, & sit propatula, si fieri potest ad orientem, & ad ventos sanes ab ortu, qui sunt saniores alijs, tamquàm hoc sit opportunum ad bonam dispositionem ciuium, scilicet sanitatē. Sunt venti orientales saniores, quoniam plurima materia ipsorum plus moratur sub via solis, & ideo calidiores sunt secundū Philosophum. 2. Metheororum. Propter caliditatem autem suā nubes resoluūt, & aerem subtiliant & mundificant, quæ faciūt ad bonam dispositionem & ad sanitatem. Si quidem aer paludosus, & nubilosus, & grossus, est egrotatiuus. e contrario vero ventus occidentalis frigidus est & parum moratur sub via solis, nec est fortis flatus vt frequentius, & ideo propter frigiditatem va-

A

B

C

D

E

pores congregat & aerem ingrossat, & propter paruitatem flatus non potest nubes propellere, ista autem non conueniunt ad bonam dispositionem corporum, & ideo loca propatula ad occidētem non sunt salubria bene, vt frequentius. Secundo expedit ciuitatem declinare ad boream & ad ventos boreales, sic enim recentior erit & magis remota a putrefactione, quia venti illi recentiores sunt & saniores. Cuius ratio est, quia ventus septētrionalis frigidissimus est & fortissimi flatus, & ratione fortitudinis flatus & nubes, & vapores grossos propellit ab aere mundificando ipsum, ratione vero frigiditatis congregat calidū intrinsecum claudendo poros exterius, & propter primum prohibet putrefactionem, propter secundū confortat digestionem, & ista bene competunt sanitati. Econtrario ventus australis calidus est & tortuosi flatus, & virtute caliditatis elevat vapores, & poros aperit, & virtute flatus tortuosi nubes congregat, & ideo ingrossat aera, & ad putrefactionem disponit, & debilitat digestionē, quæ sunt principia ægritudinis, & ideo ventus australis non est bene salubris. Tertio autem oportet ciuitatem situari, vt bene se habeat ad actiones ciuiles, & ad opportunitates bellicas propter quas oportet eam sic disponi, vt sit boni exitus ciuibus & facilis, difficilis autē & malitus debellantibus, & per consequens difficile comprehensibilis, quòd sit vel per naturalem dispositionem, vel montium, vel rupium, vel aquarum, vel per artificialem, puta turrium, vel munitionum. Quarto expedit eam sic poni, quòd habeat multitudinem aquarū sufficientium, vel fluuialium conuenientium sanitati & munitioni, si possibile est, si autem hoc non est possibile, oportet inuenire & præparare susceptacula aquarum fluuialium & defossarum, puta cisternas & puteos potentes continere copiam multam ipsarū, ita vt non contingat eos deficere propter multitudinem, etiam si ab aduersarijs prohiberetur aquæ exteriores. Deinde cū dicit.

c ¶ Declarat de quibus prædictorum magis solicitandum est ad sanitatem, quod primo facit. Secundo cum dicit. { Propter quod &c. } ponit quoddam documentum. Primo dicit, quòd conditorem ciuitatis oportet esse solicitum multum de sanitate inhabitantium ciuitatem. Primo enim & principaliter oportet esse solicitum de bona dispositione animę. Secundo de bona dispositione corporis in ordine ad animam, bona autem dispositio corporis, seu sanitas primo videtur causari ex dispositione ciuitatis ad talem vel talem situm, puta ad orientem vel boream propter bonam dispositionem aeris. Secundo vero causatur ex vsu aquarum bene dispositarum, puta dulcium & leuium, & ideo de istis, & de aere principaliter non accessorie, illa enim multum conferunt ad sanitatem & bonam dispositionem, quibus vt plurimum & frequentissime vtuntur homines ad vitam corporis sustentandam. Hæc sunt natura aquarū & aeris. Aqua enim vtuntur secundum se ad potum & ad cibum saltem secundum ꝙ

Sed cum oporteat de sanitate habitantium curam habere, hoc autem sit primum in situ, & qualitate loci, secundum in aquarum salubrium usu, in ea quoque re est diligentia merito adhibenda. Quibus enim plurimum & frequentissime utimur ad corpus, ea plurimum important ad sanitatem.

Universidad de Sevilla
Biblioteca

dum quòd mista est. Aere autem ad respirationem, ergo multũ conferunt ad sanitatem, oportet igitur conditorẽ ciuitatis multum sollicitari de bona dispositione aquarum & aeris, forte autẽ magis de dispositione aeris. Siquidem aer inspiratus cum minori alteratione peruenit ad principium vitæ, scilicet ad cor.

Deinde cum dicit.

d ¶ Ponit quoddã documentũ circa naturam aquarum in ciuitate dicens, quòd propter hoc, quia aquæ multum conferunt ad sanitatem, si non fuerint omnes aquæ in ciuitate similes, nec copiosæ distinguuntur seorsum accipiendo eas de numero ipsarũ quæ ad alimentum sunt conuenientes & seorsum, alias quæ ad alias opportunitates in ciuitatibus sapienter ordinatis, vt conueniẽtibus ad alimentum, si copiosæ non fuerint, non vtantur ad alia, necnon conuenientibus vtantur ad alimentum. Deinde cum dicit.

e ¶ Inquirit de his quæ supponenda sũt ex parte munitionũ & edificiorum, & circa hoc prio facit qd dictum est. Secundo cum dicit. ⁊ Sed immorari &c. ⁊ excusat se ab vlteriori consideratione taliũ. Circa primum primo declarat quæ supponenda sunt circa munitiones & ædificia in ipsa ciuitate. Secundo cum dicit. ⁊ Etenim in principantibus &c. ⁊ quæ in regione exterius. Circa primum primo inquirit de munitionibus & ædificijs communibus ciuitatis. Secundo cum dicit. ⁊ At vero neque &c. ⁊ De his quæ ordinatur ad principalia opera ciuitatis. Circa primũ primo tangit, qꝑ non eodem modo se habet de munitionibus & in omnibus Rebuspublicis. Secundo cũ dicit ⁊ Priuatorum autem &c. ⁊ inquirit de ipsis & de ædificijs in ciuitate optima. In prima parte dicit, qꝑ illud quod est expediens & melius circa loca munita, non eodẽ modo se habet in omnibus Rebuspublicis sed in statu paucorum & monarchia expedit esse arcẽ, ideſt partẽ superiorem ciuitatis fortissimam esse, in qua dominãtes in paucorum statu & monarchæ morantes possint defendere se, si opus fit, ab impetu multitudinis insurgentis si contingat. In statu autem populari, expedit æqualitas ædificiorum vt nullus propter fortitudinem munitionis alios expugnans, tyrannizet vel dominetur solus. In statu autem optimatum in quo principantur plures virtuosi, intendentes bonum commune, neutrum istorũ expedit, sed magis multitudo locorum fortium per quos possit cueri ciuitas communiter. Deinde cum dicit.

f ¶ Declarat qualem oporteat esse dispositionem habitationũ propriarum & munitionum, & primo inquirit de dispositione habitationum familiarium propriarum. Secundo ibi. ⁊ Et totã quidem &c. ⁊ De communibus, puta de muris & munitionibus. Circa primum est intelligendum quòd antiqui habitationes familiares fortiores faciebant propter aduersarios & rudiores, qa non ita erant experti, posteriores autem magis delectabiles & vtiliores ad quædam & subtiles magis propter maiorem experientiam. Dicit igitur, quòd dispositio habitaculorum familiarium & hippodamium, ideſt domicilium equorum, ideſt ad equos nutriendos, si fuerit bene penetrabilis, hoc est propatula & bene cuẽtabilis secũdum modum ædificandi posteriorũ, est magis delectabilis ad inhabitandum, & vtilior ad aliquas actiones, puta ad nutritionem animaliũ, sed dispositio eorum secũdum modum antiquũ vtilior est propter securitatem ab insurgentibus ꝓpter fortitudinẽ, & min⁹ delectabilis propter ruditatem ipsius, erat enim difficilis introitus impugnantibus & difficile penetrabilis eis, & ideo si debeant disponi ad votum familiaria habitacula, oportet quòd habeant ista duo, vt scilicet sint fortia cõtra bebellantes, & difficilis aditus eis secũdum dispositionem antiquorum, & delectabilia & vtilia ad actiões familiares secundum dispositionem posteriorum: si enim aliquis ita præparauerit, continget habitationem eius esse similem habitationi agricolarum, quos vocant quidam custodes vinearum, quia in vineis & in capite solitarie immorãtur, quorũ habitacula sic sunt disposita vt dictum est prius, vt bene se habeant ad actiones familiares & contra volentes nocere. Deide cũ dicit,

g ¶ Inquirit de dispositione munitionum totius ciuitatis, & primo in generali. Secũdo cũ dicit. ⁊ De muris autem &c. ⁊ specialiter de muris. In prima parte dicit, qꝑ similiter sicut dictum est de familiaribus habitationibus, quod expedit eas esse dispositas dicto modo, ita dicendum est rationabiliter quòd expedit totam ciuitatem esse dispositam quantum ad munitiones, vt non sit facile penetrabilis aduersarijs, scilicet turribus & fossis & alijs huiusmodi dispositis secundum partes & loca quibus magis competunt, si enim sic se habeat, melius se habebit ad securitatem propter ipsas munitiones & ad ornatum, & per consequens ad delectationem propter debitum ordinem & situ earum. Deinde cum dicit.

h ¶ Inquirit de muris: fuit autem opinio quorundam, quòd muri non sunt necessarij ciuitati optimæ, quæ habet optimos viros, tum quia propter confidentiam murorum forte redderentur negligentes in actionibus bellicis, tum quia vbi est maior fortitudo & melior, non competit multis minor: fortitudo autem virorum optimorum maior est & melior ad defensionem ciuitatis quàm ea quę murorum, ergo videtur fortitudo murorum nõ competere eidem. Primo igitur proponit opinionem istam simpliciter non esse tenendam, innuens rationem ad hoc. Secundo cum dicit. ⁊ Est autem ad consimiles &c. ⁊ declarat quibus non competunt multum, & quibus sunt necessarij. Tertio cum dicit. ⁊ Si ergo per hunc modum &c. ⁊ concludit ex dictis esse multum curandum de eis & propter quas causas. Circa primum dicit, quòd dicentes de muris non oportere eos circumponere ciuitati bene ordinatæ ad virtutem, & habẽti viros virtuosos valde antiquam habent æstimationem, & simpliciter & præter rationem, maxime cũ videãt illas, quæ hoc modo decorantur sine muris in sola multitudine confidentes ex ipso opere redargutas & ductas ad inconueniens, multæ enim fuerunt ciuitates habẽtes viros fortes & bonos, quę propter defectum munitionis & murorum succubuerunt & captæ sunt. Deinde cũ dicit.

i ¶ Declarat, respectu quorum non multum competunt & respectu quorum sunt necessarij, & primo facit primum. Secundo cum dicit. ⁊ Quoniam autem & accidit &c. ⁊ secundum. In prima parte dicit quòd ciuitati habenti bonos viros, non multum cõpetit saluari per munitionẽ murorum & consimilibus secũdum virtutem, & non multum differentibus secundum multitudinem, in loco enim ꝓprio in quo potẽtiores videntur ciues virtuosi videntur se posse defendere a consimilibus virtute vel parũ excedẽtibus, & ideo non sunt eis necessarij muri ad hoc, quia non est faciendum plura, quod bene potest fieri per vnum, & iterum opprobrium est, qꝑ aliquis qui potest expugnare per propriam virtutem, nitatur expugnare ꝓ propriam & alienam. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit, quòd respectu superexcellentis multitudinis & virtutis sunt necessarij, & ad hoc adducit rationes tres, quarũ secundam ponit cum dicit. ⁊ Simile enim velle muros &c. ⁊ Tertiam cum dicit. ⁊ At vero neque &c. ⁊ In prima parte dicit, quoniam virtutem insurgentium cõtra ciuitatem contingit esse maiorem multo quàm sit virtus eorum qui inhabitãt ciuitatem & paucorum, & illi qui sunt maioris virtutis multo vt frequentius debellant eos qui minoris: munitio murorum bellicosissima, ideſt apta ad bellandum, necessaria est ciuitati quæ minoris virtutis est, vt pluribus modis possit resistere impugnantibus, & propter alia multa, & ad euitandum & ad repellendum ictus sagittarum & machinarum diuersarum, quæ inuentæ sunt ad certitudinem insultus. Dicit autem munitionem murorum esse necessariam non simpliciter, sed ex suppositione finis si debeat ciuitas saluari, nec pati nocumentum aut iniuriam sustinere, aut fieri seruam. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit secundam rationem dicens, quòd simile idem videtur dicere muros non circumponendos esse ciuitatibus, & circumtollere, hoc est de circuitu tollere montana loca, ideſt fortia loca prohibentia aduersarios, & regionem facere facilem penetrabilem ab ipsis, similiter dicere muros non circumponere habitationibus proprijs, ac si timeretur quòd non essent futuri habitatores virtiles, simile est facere eam penetrabilem furibus & raptoribus, nunc autem in conueniẽs est ciuitatem, aut propriam in habitationem facile penetrabilem facere aduersantibus. ergo inconueniens est muros non apponere vtrique. Deinde cum dicit.

m ¶ Ponit tertiã rationem dicens, quòd adhuc oportet intelligere, quòd si circũponantur muri ciuitati habẽti viros virtuosos possunt repellere insultum aduersantium, & per muros, & per virtutes ipsorum, & vti contra eos, & tamquàm habẽtes murum, & tamquàm non habentes, quæ autẽ muros non habent, non possunt nisi altero tantum: nunc autem melius est pluribꝰ modis vicissim resistere aduersario, quàm vno tantum. Deinde cum dicit.

n ¶ Concludit curandum esse de muris, & ꝓpter quas causas. d. qꝑ si ea quæ dicta sunt se habent vt dictum est, manifestum est, qꝑ non solũ circumponendi sunt muri ciuitati, sed etiam multum curandum est de eis, vt bene sint dispositi ad ornatum & decorem ciuitatis, sed etiam ad repellendas opportunitates bellicas aduersariorum, & quæ nunc inuentæ sunt, & quas contingit inueniri, & ad eos impugnandum. Sicut enim inuadentes curant diligenter quibus modis possunt supergredi inuasos, vtẽ

---

plurimum conferunt ad sanitatem, aquarum autem & spiritus natura, hanc habent naturam.

d Propter quod quidem in bene sapientibus ciuitatibus oportet distingui, si non omnes simiIes, neque copiosæ sint talium aquarum, seorsum eas quæ ad alimentum aquas, & eas quæ ad aliam opportunitatem.

e De locis autem munitis non omnibus politijs similiter habet quod expediens, puta arx, oligarchicum & monarchicum, democraticum autẽ æqualitas, aristocraticum autem neutrũ, sed magis fortia loca plura.

f Dispositio autem familiariũ habitationum delectabilior putatur & vtilior, ad alias actiões, si bene penetrabilis sit secundũ modum iuniorem & domatium equorum. Ad bellicas autem securitates econtrario, vt habebant secũdum antiquum. Difficilis enim exitus illa extraneis, & difficile perscrutabilis inuadentibus, propter quod oportet vtrisque ijs participare. Contingit enim siquis ita præparauerit, sicut inter agricolas quas vocant quidem vinearum sistadas.

g Et totam quidem ciuitatem non facere facile penetrabilem, secũdum partes autem & loca, sic enim ad securitatem & ad ornatum bene habebit.

h De muris autem dicẽtes, nõ oportere habere virtuti contrafactas ciuitates valde antique existimant, & hoc videntes opere redargutas eas quę illo modo decorantur.

Aquarum autem & uentorum potentia talem habet naturam.

Quapropter in ciuitatibus quæ recte fapium, distinguendus est aquarum vsus, si non omnes sunt pares, nec abundantia sit earum aquarum, vt aliæ seorsum aquæ ad cibum & potum, aliæ ad aliam indigentiam deputentur.

Loca autem munita non pariter cũ actis ciuitatibus vtilia sunt, vtputa arx ad dominationem vnius vel paucorum. In populari uero uiuendi modo æqualitas loci. In optimatum uero gubernatione neutrum istorum, sed magis loci plures ardui.

Priuatarum autem domorum forma gratior & commodior ad cæteras res existimatur secundum nouiorem istum hippodamium morem, sed ad securitatem tutelamque ciuitatis utilior erat antiquorum ædificatio, habent enim illorum ædificia inextricabiles aditus, ex quibus, nisi consueti euadere uix possunt, & inscrutabiles latebras, si qui aggrederentur, ex qua utriusque horum participare debent, põt enim hoc fieri, siquis ita disponat, ut solent agricolæ illos quos uocãt quidam, uinearum tramites.

Et cæteram urbem non facere penetrabilem, sed partes quasdam & loca, sic enim & ad securitatem, & ad ornatum se bene habebit.

Mœnia uero qui dicunt non oportere adesse ciuitatibus illis quæ uirtutem possideant, nimium prisce loquuntur, & hoc uident per experientiam reprobatum in his ciuitatibus, quæ sibi id ad gloriam iactabant.

Est enim ad pares, ac non multo excedentes multitudine, non satis decorum per mœnia seruari velle.

Sed cum aliquando contingat & fieri possit, vt multo maior hominum multitudo, & maiori virtute supernemiat, si saluos esse oportet, neque perire, neque contumelias affici, firmissimam munitionem murorum, putandum est opportunissimam esse in bello, præsertim hoc tempore, in quo tormenta & machinæ ad obsidiones vrbium, cum omni subtilitate sunt adinuenta.

Simile est enim ciuitatem non circundandam mœnibus censere, & regionem facilem ad inuadendum quærere, & deuere montosa loca, & priuatis domibus non circundare parietes, quasi viles futuri sint habitatores.

Atqui, ne id quidẽ latere oportet, quòd qui mœnibus circundantur, eis licet in vtramque partem vti vtribus, & tamquam muros habentibus, & tamquam non habentibus, sed eis qui mœnia non habent, non licet.

Si ergo per hunc modum se habet, non solum mœnia circundanda sunt vbi, verumetiam curandum, vt & ad ornatum ciuitatis se habeant decenter, & ad bellicas opportunitates, tum alias, tum ad illas quæ nunc repertæ sunt, ut enim aggressoribus cura est, quibus modis vincant, ita quædam tã reperta sunt, quædam inuestigare atque philosophari oportet eos qui defendunt. Principio enim non aggrediuntur expugnare eos, qui bene se præparauerunt.

Cum uero multitudo ciuium in comessatiões distributa esse debeat, mæ

---

i Est autem ad consimiles quidem, & non multum differentes multitudine, nõ bonũ tẽtare saluari per munitionẽ murorum.

k Quoniã autẽ & accidit & cõtingit, maiorẽ excessum fieri insurgentiũ q̃ sit virtus humana, & ea quę in paucis, si oportet saluari & non pati male, neque in iurias sustinere, firmissimã munitionem murorum existimandum esse bellicosissimam, aliterque & nunc inuentis ijs, quæ circa sagittas & machinas ad certitudinem insultus.

l Simile enim velle muros non circumponere ciuibus, & regionem facile ingressibilem quærere, & circum tollere montana loca. Similiter autẽ & proprijs habitationibus non circumponere muros, tamquàm non viribus futuris habitatoribus.

m At vero, neque hoc oportet latere, qꝑ circũponentibus quidẽ muros circa ciuitatem, licet vtroq; modo vti ciuitatibus, & tamquam non habentibus, ijs autẽ quæ nõ habẽt, non licet.

n Sed vtique hoc habet modo, non quia muri solum circumponendi, sed & de ijs curandum, quatenus & ad ornatum habeãt ciuitati decenter, & ad bellicas oportunitates & ad alias, & ad nunc adinuentas, sicut enim inuadentibus cura est, per quos modos supergrediuntur, sic hæc quidem inuenta sunt, hæc autẽ quærere oportet & philosophari custodientes, A principio enim neque conantur inuadere bene præparatos.

o Qm̃ autẽ oportet multitudinẽ quidẽ ciuiũ in conuiuijs di-

---

tes instrumentis inuentis & tentantes inuenire alia, sic cura debet esse inuasis quomodo possint se custodire, vtendo eis quæ inuenta sunt, & quærendo nõ inuenta per viam philicam, si enim inuadentes scirent inuadendos bene munitos esse & potentes resistere, non multum conarentur eos inuadere a principio. Nullus enim conatur ad illud quod credit esse impossibile vel simpliciter vel sibi. Deinde cum dicit.

o ¶ Determinat de dispositione habitationum quæ ordinantur ad actus principales, & primo dispositionem earum quæ ordinãtur ad quosdam actus communes omnibus. Secundo cum dicit. ⁊ Quoniam autem ciuitatis &c. ⁊ earũ quæ ordinantur ad actus speciales quorundam. Circa primum primo manifestat dispositionem eorum quæ ordinantur ad cultum diuinum & cõuiuia. Secundo cum dicit. ⁊ Venalium autem &c. ⁊ eorum quæ ordinãtur ad commutationem. Circa primum primo dat intentionẽ suam. Secundo cum dicit. ⁊ Et hæc quidem &c. ⁊ prosequitur. In prima parte dicit, quoniam in ciuitate perfecta necessarij sunt muri, vt dictum est prius: & necessarium est eos esse distinctos ꝓ obseruatoria, & turres positas in locis opportunis ad defensionem &

nem & ordinem. Adhuc autem expedit communitatem ciuilē conuiuia cōmunia facere, & expedit eam esse distinctam in eis, secundum quòd quidam in ipsa inueniuntur excellentiores, qui tām autem minus excellentes habitationes dispositas ad huiusmodi conuiuia disponet aliquis rationabiliter, secundum quòd dictum est. Deinde cū dicit.

p ¶ Prosequitur, & circa hoc primo declarat quales debent esse secundum q̄ habitationes huiusmodi. Secundo cum dicit. ‡ Illet vero &c. ‡ in comparatione ad ciues. Circa primum primo declarat quales oportet eas esse interius. Secundo cum dicit. ‡ Decet autem &c. ‡ quales exterius. Circa primum est cōsiderādum, q̄ omnia quæ hic sunt & nos & operatiōes nostrę, ex bonitate & munificentia diuina causantur, & ideo tenemur ei ad reuerentiā & honorem, cum aliter attribuere nō possumus, reuerentia autem & honor per cultum exhibentur, quē oportet fieri i aliquo loco determinato ad hoc, & ideo in ciuitate vnita ex similibus oportet esse aliquem vnum locum conuenientē ad hoc ordinatum, & quia antiquitus gentiles coniuia communia faciebant tēporibus ordinatis ad cultum diuinum, & ob reuerentiam diuinorum, ideo habitationes ad conuiuia erant exēde cum his quæ ordinabantur ad cultum diuinum. Dicit igitur Philosophus, q̄ habitationes illas quæ ordinantur ad cultum diuinorum & ad cōuiuia principalissima ab antiquis ordinata temporibus prædicti cultus, expedit habere locum conuenientem & excellentem, ita vt dispositio eius ostendat præeminentiam eius cui exhibetur cultus & reuerentia colentium, ad ipsum & vnum & eundem principalem in tota ciuitate, ne si plures essent, essent occasio diuisionis ciuitatis, nisi in aliquibus partibus ciuitatis, lex quæ ordinat de cultu diuino determinaret esse aliquem talem, habitationem seorsum, vel aliquas dependentes, tamen ad primam & principalem in quibus cultus exhibeatur alicui oraculo, vel Apollinis, vel vniuscuiusque alterius responsui secundum opinionem gentilium, qui stellas opinabantur quosdam deos. Locus autem iste conueniens erit, si bene fuerit dispositus quantum ad duo. Primo quidem quòd habeat positionem bene se habentem ad apparentiā virtutis. Secundo, quòd eminentior sit respectu partium ciuitatis. Ex ipsa enim eminentia situs eius qui colitur & ex apparē tia virtutis dispositio colentium. Deinde cum dicit.

q ¶ Declarat quales decet esse istas habitationes exterius, dicēs, quòd expedit̄ est sub loco huiusmodi habitationum, & ad meliorem euentationem & ad deductionem esse quendam forum præparatum inter ipsas & reliquas habitationes, quòd quidē dicunt debere esse liberum vel ab immunditijs & turpibus, vel qa ibi existentes & confugientes aliquam libertatem habeant, vel

F verumque, huiusmodi autem locū oportet esse segregatum ab omnibus venalibus, quia locus iste, locus vacationis est, & ideo oportet ipsum esse sequestratum a tumultu. Venalia autem non tractantur sine tumultu. Et iterum locus hic ordinatus est ad virtutum exercitia. Negotiatio vero quæ est circa venalia remota est ab hoc. Et iterum expediens est mercenarios & agricolas & alios tales viles quorum operationes per se non ordinantur ad virtutes, non accedere ad locum hunc, nisi vocentur ab aliquo principum propter aliquam necessitatē, si locus iste totaliter ordinatus est ad exercitia virtutum. Deinde cum dicit.

r ¶ Declarat quales oportet eas esse in cōparatione ad ciues, dicens quòd locus prædictus bene gratiosus erit & conueniēs cultui diuino, si distinctus fuerit secundum gradus diuersos, ita vt aliqua pars ordinetur ad gymnasia seniorum exercēda. Alia autem ad diuinorum actus secundum ordinem, & sic præeminentia illius ad istum in dispositione & ornatu secūdum præeminētiam seniorū ad iuuenes. Rōnabile enim est locum habitationis, & ornatum eius distinctum esse secundum distinctionē ætatum, ita vt ipsa distinctio loci distinctionē resīdentium ostēdat, & expedit etiam q̄ tempore prædicti cultus inter iuniores, sint aliqui principantes, & matronæ apud principes resideant, sic enim minus præter rationem agent iuuenes ex feruore iuuentutis, & mulieres ex mutabilitate earum. In præsentia enim seniorum causatur verecundia vera quæ est timor de turpi, & timor liberalis q̄ est turbatio ex fantasia futuri mali, quæ solent retrahere magis mulieres & iuuenes ab operatione turpi. Differentia est inter timorem liberum & seruilem, quia liber est quo aliquis timet amittere bonum honestum & secundum rationem, seruilis autē est quo aliquis timet amittere bonum secundum corpus, vel pati malum secundum ipsum. Corpus enim seruus est quodammodo respectu animæ. Deinde cum dicit.

s ¶ Declarat dispositionem habitationum quæ ordinantur ad commutationem dicens, q̄ forum rerum venalium oportet esse aliud & remotum a loco prædicto, quia locus venalium locus tumultuosus est, & locus prædictus ad vacationē ordinatus quietem exigit, & expedit quod habeat seorsum locum congregationum bonorum quę a mari immittuntur, & seorsum aliorum, quæ ab ipsa regione, & vlterius in speciali secundum diuersitatem generum rerum venalium, ita quòd alia pars ordinetur ad pannos, alia ad calciamenta, alia ad alia: sic enim facilius expedientur commutationes, si sciuerit vnusquisque locum determinatum ad vnumquodque commutabilium. Deinde cum dicit.

i ¶ Declarat

stributum esse, muros autem distinctos esse obseruatorijs & turribus in locis opportunis, & hęc quidē vtiq; hoc mō disponet aliquis. Eas aūt quę diuinis appropriantur habitationes, & principalissima antiquorū conuiuia, congruit locū idoneū habere.

nia vero sint præsidūs quibusdam, & turribus per opportuna loca interposita, munienda, clarum est, quòd res exigit aliquas comestationū in illis ipsis præsidā collocari.

G *Et hæc quidem per hunc vtique modum uidentur constituenda. Aedes uero deorum, ac principalissime magistratuum comestationes idoneum locū habere debēt, & eūdē sacra quotcūque lex nō seperat, aut responsum oraculi. Esset autem talis locus, quisquis supereminentiam haberet, & ad eden dam uirtutem sufficienter, & ad uicinas partes ciuitatis excellenter.*

Decet autem sub hunc locum constructionem fori esse talem, qualis est in Thessalia eius, quod liberum uocāt, ideſt quod debet esse purum ab omni mercatu. Et neque opifices, neque agricolas, neque alios ullos tales illi appropinquare, nisi a magistratibus uocarentur.

H *Esset uero is locus gratior, si & gymnasia seniorum in eo sint constituta. Decet enim secundum ætates distribuhunc ornatum, & in iunioribus magistratus quosdam uersari. Seniores autē magistratibus assistere. Præsentia enim magistratuum ante oculos posita, gignā ueram reuerentiam, liberalemque pudorem.*

Venalium autem rerum, aliud forum esse debet, & alio loco situm accessu facile, quo & a terra, & a mari facilis sit importatio omnium.

I

J

K

t ¶ Declarat dispositionem habitationū eorum qui sunt principaliores in ciuitate dicens, quoniam autem multitudo partiū ciuitatis distinguitur in sacerdotes qui ordinantur ad cultum diuinum, & principes qui curant de ordine ciuili, opportunum est habitationem sacerdotum & locum ad conuiuia ipsorum situari iuxta sacras ædes ordinatas ad cultum diuinum, vt locus habitationis ipsorum non sit remotus a loco cultus ad quem ordinatur, & quia expedit eos habere locum quietum propter contemplationem in qua maxime debent viuere inter alios. Principes autem qui ordinantur ad directionē cōtractuum & ad sentētiandum super discussionibus super eisdem, & ad scripturas sententiarum & vocationum ciuium, & ad alias huiusmodi dispensationes tales, & qui ordinantur ad regulandum agros, vel agrestes, & qui ad regulandum corpus ciuitatis, & expedit habere habitationes circa forum commune, & in loco vbi cōmuniter concurrunt plures, qualis est locus qui est circa forū rerum venalium, qa hic locus ordinatur ad necessarias commutationes quibus plures indigent. Locus autem ad cultum ordinatus qui est in superiori parte indiget vacatione. Deinde cum dicit.

v ¶ Declarat dispositionem habitationum exterius in regione, dicens quòd si militer in regiōe exterius, oportet ædes & habitacula dispositā & distributa esse secundum ordinationem proportionalē ei quæ est i ciuitate. Sūt enim i ipsa principes & magistratus quos oportet habere habitacula conuenientia principatui ipsorum & ad ornatum, & ad fortitudinem. Iterum oportet esse in regione ædes communes ſ diuersis partibus regionis, vt opportunum est ad cuſtodiendum redditus & bona communia exterius collecta. Et iterum expedit in regione exterius esse sacras ædes, seu templa particularia in diuersis partibus secundū quòd opportunū est distributa. Aliqua q-

t Quoniā autem ciuitatis multitudo diuiditur in sacerdotes & in principes, decet & sacerdotum conuiuia habere ordinem circa ædes sacras, principatum autem quicumque circa cōtractus faciūt curā, & circa scripturas sententiarū, & vocationes, & aliam talem dispensationē. Adhuc autem circa Agoranomiā, & eā quæ vocatur astynomia apud forum quidē oportet & in concursu quodam communi constitui, talis autem qui circa necessarium forum locus est. In vacatione.n. esse id quod superius ponimus, hoc autem ad necessarias actiones, distributa autem esse oportet dicto ordine & quæ circa regionem.

v Etenim in principātib⁹ quos vocant ij quidem Hylores, ij autem Agronomos & seruatoria, & conuiuia ad custodiam necessariam existere, est autem sacra per regionē esse distributa, hæc quidē dijs, hæc quidē Heroib⁹.

x Sed immorari nunc diligēter exquirētes, & dicētes de talib⁹ inutile est, nō.n. difficile est talia intelligere, sed facere magis. Dicere quidē.n. voti opus est, euenire aūt, fortunæ, propter qđ de talibus quidem, quod quidē ad plus dimittatur nunc.

LECTIO X.

DE ipsa aūt politia ex quibus & qualibus oportet consistere ciuitatē quæ debet esse beata & politizare bene, dicendum. Quoniā aūt duo sunt, in quibus sit bene omnibus, horū autē est, vnū quidē in eo quod intentionē & finē actionū poni recte, vnū autē inuenire actiones ferētes ad finē, cōtingit.n. hæc & dissonare ab inuicem & cōsonare, aliquando enim intentio quidem latet bona, in agere autem vt adipiscantur ipsam peccant, aliquādo autem in omnia quidem quæ ad finē adipiscuntur, sed finem posuerunt prauum, aliquando autem in vtroque peccant, velut circa medicatiuam, neq; quale quid oportet esse, quod conualescit corpus indicant aliquando bedem ad cultum deorum, alia vero ad cultum Heroum, quod dicit secundum consuetudinem gentilium, qui cultum diuinum exhibebant animabus virorum, qui excellentes fuerunt in virtute heroica. Deinde cum dicit.

x ¶ Excusat se a diligentiori consideratione de his dicens, q̄ de istis tanta sunt dicta & restant dicēda plura. Sed immorari diutius in diligenter inquirendo & determinando de ipsis, non est vtile propter facilitatem. Non enim multum difficile est cōsiderare quare oporteat illa ordinare secundum rationem, sed facere ipsa magis difficile est propter raritatem eorum quæ ad hoc sunt necessaria. Determinare enim talia & cōsiderare secūdum intellectum, est facere opus voti, seu voluntatis. Ipsa autem fieri vel esse, pendet ex fortuna magis, quia bona dispositio ciuium & abundantia bonorum exteriorum quę sunt necessaria ad prædicta, aliqualiter dependet ex ea, & ideo illa quæ vlterius possent cōsiderari de ipsis, prætermittuntur ad præsens.

Cum vero multitudo ciuium diuisa sit in sacerdotes & magistratus, decens est sacerdotibus circa ædes sacras esse comestationes institutas. Magistratuum autem quicumque de contractibus ius dicunt, & qui de accusationibus cognoscunt, & qui circa vocationes in ius, & aliam huiusmodi administrationem intendunt, Et insuper qui ædilitatis, & vrbanarum rerum curam gerunt, iuxta forum in loco celebri, communique sunt comestationes statuendæ, talis est locus illius fori in quo necessaria venundantur.

Nam alterū illud forum superiori loco situm debere esse, diximus otiosum. Hoc autem ad negocia rerum necessarium deputari, hunc eundem ordinem in regione quoque imitandum esse dicimus.

C *Sunt enim magistratus quidam apud rusticos, quos alii custodes, alii rectores appellant, quibus & loca ad custodiam regionis & commestationes sunt ijsdem in locis constituendæ: templa quoque per agros distributa esse debēt, partim dijs, partim heroibus.*

Sed immorari nunc circa ista super fluum est, cum sint illa non difficilia cognitu, sed magis factu, dicere enim voti est, euenire autem fortunæ. Quapropter circa talia insistere ad præsens omittamus.

LECTIO X.

D *E Republica autem ipsa ex quibus & ex qualibus constare debet ciuitas quæ beata fit futura, & recte gubernari, dicendum est, duo sunt in quibus omnis commendatio bene agendi consistit: vnum ut propositum ac finis agēdi recte subiaceat, aliud, ut eas quæ ad illum finem ferant actiones inueniamus. Fieri enim potest, ut & concordent hæc inter se, & discordent. Nam quandoque illud ad quod intenditur, recte iacet. Sed in actionibus per quas illo potiri credimus aberratur. Quandoque autem omnia ad finem diriguntur, sed finis ipse est prauе positus. Quandoque etiam in utroque est error, ueluti circa medicinam. Neque enim quale aliquid esse oportet sanum corpus recte iudicat interdum, neque ad subiectum sibi finem opera dirigun*

E

LECTIO X.

Postquam inquisiuit Philosoph⁹ de his quæ supponenda sunt ad instituendā optimam Rempublicam ex parte finis & materiæ ciuitatis ipsius, transit nunc ad declarandum ex quibus & qualibus instituenda est optima ciuitas. Et circa hoc primo præmittit intentionem suam dicens, declarato quæ supponenda sunt ad futuram optimā Rēpublicam, nunc determinandum est nobis de ipsa Republica scilicet ex quibus & qualibus instituenda est ciuitas quæ debet felicitari & bene gubernare simpliciter. Secundo cum dicit. ‡ Quoniā autē &c. ‡ prosequitur. Et circa hoc primo offendit, quòd illos ex quibus constituitur optima ciuitas oportet esse studiosos. Secundo cum dicit. ‡ At vero boni &c. ‡ declarat p quoe, & quomodo ei heiuntur tales, quia non sufficit in agibilibus scire

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus scire qualem oportet esse vnumquemque, quoniam bonum & studiosum, & qualiter contingit fieri talem. Circa primum adhuc primo ostendit, qualem oportet esse ciuitatem optimam, quoniam studiosam. Secundo cum dicit. { At vero studiosa &c. } ea hoc concludit, quales oportet esse ciues ex quibus componitur, quoniam studiosos. Ciuis enim diffinitur per ciuitatem, & quoniam ciuitas optima determinatur per finem optimum, primo premittit quædam de ipsis. Secundo cum dicit. { Quonia autē &c. } ex ipsis ostendit quæ sunt necessaria ad ciuitatem optimam, & qualem oportet eam esse. Circa primū primo tangit ea quæ requiruntur ad hoc ꝙ homo sit optimus. Secundo cū dicit. { Qđ quidem igitur &c. } quòd non omnes homines eodem modo se habent ad illud optimum. Circa primum est intelligendum, ꝙ sicut in vniuerso inuenitur duplex bonum, scilicet separatum, & bonū ordinis, & bonum separatum maius est q̄ bonū ordinis, quod determinatur per ipsum secundum Arist. 12. Metha. bonū autem perfectum ex istis bonis aggregatur, sicut in homine qui dicitur minus vniuersum, duplex inuenitur bonum quodammodo. s. ꝙ est finis, & bonum ordinis eorum quæ ad finem, per finem determinantur, & perfectum bonum hominis ex istis duobus bonis aggregatum est. Hoc igitur supponens dicit, quoniam duo sunt ꝑ quæ contingit omnes homines esse bonos, & sunt boni, & qui boni sunt, quorum vnus est finis operationum rectus, & intentio ipsius recta, aliud autem est inuentio actionum organorum ordinatorum ad ipsum finem. Optimum enim vniuscuiusque consistit in optimo fine eius, & in ordinatione aliorum ad ipsum. Accidit autem aliquando ista dissonare & consonare ad inuicem. Dissonare quidem, quia aliquando finis bonus ponitur & intentio recta ad ipsum subest. Peccatū autem est in actione eorum quæ sunt ad finem, vel in ordine. Aliquando autem econtrario illa quæ ordinantur ad finem subsunt omnia & recte ordinata, sed finis positus & intentus malus est consonare quidem, quia aliquando contingit quòd peccatum in vtroque & in fine, & in his quæ ad ipsum, sicut circa medicinam accidit aliquando, quòd medicus non recte iudicat quale contingit fieri corpus quod cōualescit, & ad quem terminum sanitatis contingit ipsum deduci. Nec etiam bene accipit illa vel ordinat quæ deducit ad suppositum terminum sanitatis. Aliquando autem vtrumque recte accipit, rectum ponens & intendens finem, & ea quæ sunt ad ipsum recte ordinans, homines vero in omnibus artibus & scientijs, & vniuersaliter virtutibus finaliter intendunt optimum in illis, & ideo oportet si debeant fieri in illis optimi attingere ad ambo, puta ad finem rectum & ad ordinationem actionum & organorum quæ ad finem. Apparet igitur, ꝙ in qualibet arte & scientia speculatiua, vel practica, homo est optimus per finem optimum, & ea quæ ad ipsum. Deinde cum dicit.

b ¶ Declarat quòd non omnes homines eodem modo se habēt ad suum optimum, seu fœlicitatem dicens, ꝙ manifestum est ex se, quòd omnes homines naturaliter appetunt bene viuere. Omnia enim naturaliter appetunt suam perfectionem. Sed non omnibus hominibus ineſt æqualiter habilitas ad adipiscēdum hoc; sed quidam sunt dispositi bene ad acquirendum eam. Quidam autem indispositi, aut propter materiam, aut propter naturalem

ne, neque ad suppositum ipsis terminum adipiscūtur factiua. Oportet autem in actibus, & scientijs hæc ambo obtineri finem, & eas quę in finē actiones.

b Quod quidem igitur bene viuere, & fœlicitatem appetūt omnes, manifestum. Sed hæc adipiscendi; iis quidem potestas, iis autem non, propter quandā fortunam aut naturam. Indiget. n. & successu aliquo viuere bene, huiꝰ autem minori quidem qui melioꝰ dispositi, ampliori aūt qui deteriꝰ, hi aūt mox nō recte q̄ūt fœlicitatem potestate existente.

c Quoniā autē proposirum est, optimam politiam videre, hæc autem secundum quam optime politizabit ciuitas, optime vtique autem politizabit, secundū quam fœlicitari maxime continget ciuitatem, palā quia fœlicitatem quid sit oportet nō latere.

d Dicimus autem & determinauimus in Ethicis, si quæ positionum illarum vtilitas est, operationem esse, & vsum virtutis perfectum, & hanc non ex suppositione sed simpliciter.

e Dico autem ex suppositione, quæ necessaria, simpliciter autē

F complexionem, per quam inclinatur ad operationes inordinatas, aut propter formam, quia aliquod bonorū fortunæ quæ sunt necessaria deficit eis. Indiget enim debens fœlicitari & bene viuere inclinatione naturali ad hoc & successu aliquo in exteriorib⁹ bonis. Siquidem priuatum omnibus bonis fortunæ impossibile est bene operari. Sed illi qui melius dispositi sunt ex natura, ad hoc minori indiget successu, qui autem minus, ampliori. Alii etiam ita depranati sunt per consuetudinem vel aliquid aliud, quòd quamuis inclinentur ex natura ad fœlicitatem & bene viuere, non tamen recta via vel modo quærunt eam, & ita quòd aliquis non fœlicitetur, potest cōtingere, aut quia nō recte ponit fœlicitatē, aut quia non recte quærit quæ ad ipsam, aut propter vtramque. Deinde cum dicit.

c ¶ Declarat qualem oportet esse optimā ciuitatem. Et primo ostēdit, quòd ad hoc primo necessariū est præintelligere quid est ipsa fœlicitas. q. p. mittens intentum. Secundo cum dicit. { Diximus autē &c. } declarat illud. In prima parte dicit, quoniam propositum intentionis nostræ est considerare de optima Repub. qualis sit. Optima autē Resp. est secundum quam ciuitas optime gubernat & viuit. Ciuitas autem optime gubernat & viuit, quæ attingit ad fœlicitatem optimam. Et ideo oportet nos præconsiderare illud, per quod determinatur. Ciuitatē autem, seu Rempublicam optimam, per fœlicitatem determinamus, vt dictum est. Deinde cum dicit.

d ¶ Declarat intentum. Et primo præmittit diffinitionem fœlicitatis & eam explanat. Secundo cum dicit. { Vtetur quidem vtique &c. } ostendit qualem oportet esse ciuitatem optimam. Circa primum, primo præmittit diffinitionem fœlicitatis in alijs positam, dicens, quòd ad manifestationem intenti diximus & determinauimus in libro Ethico. Si quidē ea quæ determinata sunt, bene vtilia sunt ad propositum. Fœlicitatem esse operationem & vsum virtutis perfectum simpliciter, & non ex suppositione. Fœliciras quidem est operatio, quia habitus in potētia est & imperfectus. Fœliciratem autem perfectum bonum dicimus, virtutis autem, quia virtus est quæ habentem perficit & operationem eius bonam reddit. Fœlicitas autem bonum hominis est perfectum, ergo secundum virtutem eius. Vsus autem perfectus est, qa vita operatio sola non facit hominem fœlicem, sed multæ & continuæ. Continuatio autem alicuius actus vsus perfectus est illiꝰ actus, secundum quòd vsus est idem quod exercitium. Vnde ista diffinitio eadem est secundum rem, ei quæ ponitur primo Ethic. qua dicitur, quòd est operatio hominis secundum virtutem perfectam, & in vita perfecta, ita vt quòd ponitur hic vsus perfectꝰ, sit idem ei, quòd ibi ponitur in vita perfecta. Deinde cum dicit.

e ¶ Explanat vltimam particulam, scilicet non ex suppositione. Ad cuius euidentiam est intelligendum, quòd finis secundū se rationem boni habet. Eorum autem quæ ordinantur ad ipsum, quædam sunt quæ rationem boni de se habent aliquam, & aliquam ex ordine ad finē, sicut medicina dulcis. Alia vero quæ secundum quòd huiusmodi rationem boni & eligibilis non habent, sed tantum ex ordine ad finem, sicut medicina amara, secūdum se enim eligibilis non est, sed propter sanitatem tantum. Et prima bona dicuntur simpliciter bona, secunda autem bona dicuntur ex hoc solum necessaria. Dicit igitur, quòd operationem bonam

tur. Oportet autem in artibus & scientijs hæc vtraque obtineri finem, & eas quæ sunt ad finem actiones.

Quod igitur bene viuere ac fœlices esse omnes cupiunt manifestum est, sed alijs potestas est adipiscendi, alijs non propter fortunam aliquam vel naturam. Opus est enim adiumentis qui busdam ad bene viuendum. Minoribus quidem illis qui melius dispositi sunt. Maioribus autem qui peius. Alii vero statim non recte quærunt fœlicitatem, cum possint.

Cum autem propositum nostrum sit optimam Rempu. videre. Ea vero est per quam ciuitas optime gubernatur. Optime autem gubernatur si fœlicitatem maxime recipiat. Manifestū est quòd sit felicitas latere non debet.

Diximus autem in Ethicis, si modo illorum librorum vtilitas vlla est, operationem esse, & vsum virtutis perfectum. Et hunc non ex suppositione, sed simpliciter.

Dico autem ex suppositione quæ necessaria sunt. Simpliciter autem quod in seipso commendationem habet, ve-

bonam ex suppositione dico quæ necessaria quidem est ad finē, A sed secundum se rationem boni non habet. Simpliciter autem bonam dico, quæ secundum se rationem boni habet, non tantū ex fine sicut in actionibus iustitiæ. Sententiæ enim condemnandorum, & supplicia & punitiones eorum procedunt a virtute iustitiæ, & necessariæ quidem sunt in ciuitate, quia aliter non saluaretur ciuitas, nec communicatio, & rationem boni habent, quia necessarię. Secundum se autem eligibiles non sunt absolute. Eligibilius enim esset, si contingeret quòd homines vel ciuitates talibus non indigerent. Sed actiones quæ sunt circa honores & circa abundantiam exteriorum, sunt simpliciter eligibiles & secundum se. Rationē autem quare primæ sunt eligibiles, & nō istæ, tangit dicens ꝙ electio sententiarum & suppliciorum & aliorum huiusmodi in ciuitate, est electio alicuius, quod malum est, secūdum quòd huiusmodi, sed in ordine ad finem. Electio autem eorū quæ circa honores, & circa diuitias & actiones eorum econtrario, est electio cuiusdam boni secundum se, quia sunt dispositiones quædam ad bonum & generationes eius. Honor enim disponit & factiuus est boni secundum animam, inquantum aliquis propter honorem operatur magna & honorabilia. Diuitię autem naturales sunt factiuæ boni secundum corpus principaliter. Deinde cum dicit.

f ¶ Declarat ex dictis qualem oportet esse ciuitatem optimam. Et circa hoc, primo ipse declarat qualiter ipse studiosus vtitur bonis prædictis vtrisque. Secundo cum dicit. { Palam autē &c. } declarat quòd vsus istorum qui est secundum virtutem studiosus est. Tertio cum dicit. { Necessarium igitur &c. } ex dictis concludit qualem oportet esse ciuitatem optimam. In prima parte dicit, quòd vir studiosus qui virtutem perfectam & appetitū ordinatum habet, bene vtitur his quæ secundum se rationem boni non habent. Sunt tamen ordinabilia in finem, puta paupertate & ęgritudine, defectu amicorum & huiusmodi: secundum illud quod beatum est & perfectius est in vsu contrariorum, puta diuitiarum, & sanitatis, & amicorum. Meliorem enim operationem facit ex suppositione istorum, quia secundum quòd determinatum est a nobis in sermonibus moralibus ad Eudemum, Bonus & studiosus est, cui simpliciter bona sunt bona propter ipsā virtutem. Cui autem simpliciter optima non sunt optima, non est bonus vel studiosus, quemadmodum neque esse sanus videtur, cui sana simpliciter non sunt sana. Sed sanitas & diuitię secundum se, rationem boni habent. ergo bene vtetur eis studiosus propter virtutem, studiosus etiam secundum rectam rationē vtitur omnibus datis, quia per rationem operatur. Ratio autem recta dicit, quòd vtatur vnoquoque secundum quòd contingit melius ad finem. Si igitur paupertas & ægritudo, & eorum contraria ordinabilia sunt in fœlicitatem, vtetur studiosus istis pro paupertate & diuitijs meliori modo, quo contingit ad ipsam. Si militer & eorum oppositis. Sed paupertate aut ægritudine suppositis, minus perfectas faciet operationes, cum secundum se non sint bona. Diuitijs autem & sanitate suppositis, perfectiores, quia secundum se rationem boni habent, sicut bonus coriarius ex corio dato meliores calceos quos contingit facit, sed ex meliori meliores, ex peiori autem peiores. Est autem intelligendum ad euidentiam dictorum & dicendorum iam, quòd fœlicitas per se non existit in bonis exterioribus, puta in diuitijs, nec etiam in vsu earum in ipsis quidem non existit per se, quia fœlicitatem nullus quærit propter aliquid aliud, diuitias autem quę runt propter aliud, vel propter necessitatem vitæ, vel propter operationem virtutis. ergo in ipsis non existit per se. In vsu autē pius per se non consistit, quoniam optimus vsus diuitiarum qui

qđ bene, puta quæ quidem circa iustas actiones sententiæ, supplicia, punitiones a virtute qui dem sunt, necessaria aūt, & qđ bene necessario habēt. Eligibilius quidē. n. nullo taliū indigere, neq; virū, neq; ciuitatē. Quæ aūt ad honores & abundantias simpliciter sunt optimæ electiones. Alterū qđē. n. mali cuiusdā electio est, tales aūt actiōes econtrario, ꝓparationes. n. bonorū sunt & generationes.

f Vtetur autem vtiq; studiosus vir & paupertate & ęgritudine, & alijs prauis fortunijs bene, sed quod beatum in contrarijs est, etenim hoc determinatum est secūdum morales sermones, quod talis est, qui studiosus cui propter virtutē bona sunt, quæ C simpliciter bona.

g Palam autem & qđ necessariū vsus hos studiosos & bonos

luti circa res iustas iudicare, punire, supplicio afficere, a virtute quidem est, sed ex necessitate, commendationemque habet ex compulsione. Eligibilius namque foret nullo tali indigere, neque hominem, neque ciuitatem. At enim ad honores & opes simpliciter sunt optimæ actiones. Nam alterum quidem illud mali alicuius electio est, hæ autem contra. Effectiones enim bonorum sunt & generationes.

Studiosus enim vir, & paupertate & morbo, & alijs fortunæ aduersitatibus laudabiliter vtitur. Verumtamen fœlicitas in contrarijs existit. Nam & hoc determinatum fuit in Ethicorum libris, quòd talis est studiosus, cui per virtutem bona sunt simpliciter bona.

Patet autem, quòd & vsus istos necessarium est studiosos & bonos

non est operatio per fectissimæ virtutis, quia liberalitas, seu magnificentia quarū est operatio, nō sunt perfectissimæ virtutes, sed prudentia, aut sapientia magis. ergo in vsu ipsarum non consistit per se fœlicitas, oportet tamen ipsas præexistere ipsi fœlicitati. Fœlicitas enim consistit in optima operatione intellectuali per se. Ad operationem autē optimam quam cumque, seu speculatiuam, seu practicā, oportet præsupponere consistentiam subiecti & bonam dispositionem. Consistentia autem & bona dispositio, nō sunt sine suppositione eorum quæ sunt necessaria ad vitam & bonam dispositionem, quæ sunt diuitiæ, seu bona exteriora, ergo diuitias necesse est præexistere fœlicitati tam speculatiuæ quàm practicæ, quàmuis alia ratione speciali sint præneceſſarię practicæ seu ciuili. Quod autem est præneceſſarium ad aliquid, videtur ordinari ad ipsum sicut ad finem, & sicut instrumentum ad operationem. Et ideo diuitiæ ordinantur ad fœlicitatem sicut ad finem, & sicut organum ad operationem. Ea autem quæ ordinantur ad finem, vel se habent ad aliud, sicut organum ad operationem, oportet esse commensurata, seu proportionata fini seu actioni, & non excedere vel deficere a media ratione. Diuitias igitur quas necesse est præexistere fœlicitati, oportet esse commensuratas ei, ita vt nec maiores, nec minores quærantur quàm sint necesse ad ipsam, maiores tamen exiguntur ad practicam, seu ciuilem quàm ad speculatiuam. Ad speculatiuam enim sufficiunt secundum quòd vtiles sunt ad sustentationem vitæ, & bonam dispositionem corporis. Ad practicam autem, seu ciuilem exiguntur ad hoc, & ad expeditionem operationum practicarum, seu ciuilium, & quanto perfectior est, tanto maiores. Et si a prædicta commensuratione superexcedant, aut totaliter tollunt fœlicitatem, aut saltem diminuunt ipsam, sicut tanta potest esse magnitudo fistulæ, quòd peior erit fistulatio, & adhuc tanta, ꝙ penitus nō erit. Similiter si deficiant a mensura secundum quam sunt necessariæ diuitiæ ad perfectam fœlicitatem, secundum aliquid parum diminuent ipsam. Si autem secundum multum, totaliter tollent, sicut si minor sit fistula quàm quę nata est moueri a fistulatore, parum debilior erit fistulatio, si autem multum, omnino non erit, sic igitur fœlicitas per se non existit in diuitijs, nec in vsu earum per se. Verumtamen ipsæ & vsus earum qui non est sine ipsis, sunt præneceſſaria ad ipsam secundum quandam mensuram & proportionem, a qua si deficiat secundum minus & parum, minus perfecta erit fœlicitas. Et hoc intendebat Aristoteles quando dixit, quòd studiosus vtetur paupertate & ægritudine bene, vt contingit. Quod autem beatum in contrarijs est. Si autem multum non erit omnino, eodem autem modo se habet & si excedat secundum maius a prædicta mensura. Verum autem necessarium sit eas præexistere per se vel per alterum, vel sicut proprias, vel sicut communes, non refert ad propositum, dum tamen præexistant secundum hoc, ꝙ commensuratæ sunt. Ille tamen modus præexistendi vel præhabendi eas eligibilior videtur, quo habentur secundum hoc, quòd necessarię & commensuratæ sunt ipsi fini, & quo minus impediuntur homines a rectitudine operationis, siue per affectum siue per solicitudinem inordinatam circa eas. Deinde cum dicit.

g ¶ Declarat, quòd vsus prædictos oportet esse studiosos, dicens, quòd manifestum est quòd necesse est vsus prædictorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

honorum, scilicet diuitiarum & sanitatis, & huiusmodi studiosos esse & bonos: quia vsus qui sunt secundum virtutem studiosi sunt & boni: sed vsus prædictorum bonorum a studioso per se a virtute sunt. Studiosus enim secundum quòd huiusmodi, virtuosus est. ergo oportet vsus prędictos studiosos esse, propter quòd credunt bona extrinsecaquorum vsus studiosus est: & ipsam esse studiosã, si vsum oportet esse studiosum, quorum primum necesse est præexistere: cuius fortuna est domina. Dicimus enim ipsam esse dominam huiusmodi bonorum. Secundum autem oportet legislatorem procurare per disciplinam & consuetudinem, scilicet ipsam esse studiosam. Studiositas enim ciuitatis non est opus fortunę: quia secundum rationem est, & fortuna est cauſa præter rationem. Sed est operatio scientiæ dirigentis, & electionis inclinantis. Deinde cum dicit.

esse simpliciter, peruenire & putant homines fœlicitatis causas extrinsecas bonorum esse, sicut eius quod est cytharizare pulchre & bene, pro causa habetur lyra, magis quàm ars.

h Necessarium igitur ex dictis hoc quidem existere, hoc autem præparare legislatorem. Quare ad votum optamus ciuitatis cõsistentiam quorum fortuna domina, dominam enim existere ponimus, studiosam autem esse ciuitatem, non adhuc fortunæ opus est, sed scientię & electionis.

i At vero studiosa ciuitas ẽ in ciues participãtes politia studiosos eẽ, nobis aũt oẽs ciues participãt politia, hoc ergo cõsiderã dũ qualiter vir sit studiosus. Etenim si oẽs cõtingit studiosos esse, nõ secundũ vnũquemq; aũt ciuiũ, sic eligibilius, assequitur enim ei quod secundum vnumquemque, & id quod omnes.

k At vero boni & studiosi siunt per tria. Tria aũt hæc sunt, natura, consuetudo, & ratio.

l Etenim nasci oportet primũ, puta hominem, sed non aliorũ aliquod animalium, sic & qualẽ quendam secundum corpus & secundum animam.

m Quædam autem nulla vtilitas nasci, consuetudines. n. transmutari faciunt, quędam enim sunt per naturam ad vtrumq; se habentia, per consuetudines autem ad deterius & ad melius.

i ¶ Declarat ex dictis quales oportet esse ciues, quoniam studiosos dicens, quòd ciuitas studiosa non est, nisi quia ciues participantes Reipublicæ studiosi sunt. Ciuitas enim non est aliud quàm communitas quædam ciuium secundum aliquam rationem. Si ergo ciuitatem optimam oportet studiosam esse vt probatum est, oportet omnes ciues in ea studiosos esse. Nos enim supponimus nunc quòd in optima ciuitate omnes ciues participant Republica. Et ideo vlterius considerandum est nobis, qualiter ciuis fiat studiosus: quamuis autem bonum & eligibile sit vnumquemque diuisim studiosum esse. Melius tamen & eligibilius est si contingat omnes collectim esse studiosos. Quia illud quod est posterius secundum viam generationis, perfectius & melius est in bonis & eligibilius, eo quòd prius est si actus bonus melior est potentia ad ipsum. Sed omnes collectim esse studiosos assequitur secundum viam generationis, eo quòd est vnũquemque diuisim studiosum esse, vtrumque existente eligibili & bono. Ergo melius est & eligibilius. Deinde cum dicit.

Atqui boni quidem & studiosi fiũt propter tria. Sunt autem hæc tria, natura, mos, & ratio.

Etenim nasci oportet primum, ceu hominem & non aliud animal, & sic quale aliquem secundum corpus & animam.

Quædam etiam nasci nulla vtilitas est, mores enim mutari faciunt: nam aliqua per naturam ad vtrumque apta, per mores ad peius, vel ad melius conuertuntur.

k ¶ Declarat per quot, & quomodo efficiantur boni & studiosi. Et circa hoc declarat primo per quot, & quæ efficiuntur tales. Secundo cum dicit. ¶ Quod quidem itaque &c. } quales oportet esse eos secundum hoc. Circa primum, primo proponit per quot & quæ efficiuntur studiosi. Secundo cum dicit. ¶ Etenim nasci oportet &c. } declarat. In prima parte dicit, quòd viri fiunt boni secundum virtutem, & studiosi secundum rationem per tria. Ista autem tria sunt naturalis dispositio ad virtutem. Et illud quod est secundũ rationem. Et consuetudo in operatione. Et etiam ratio dirigens. Deinde cum dicit.

l ¶ Declarat, & primo quòd natura faciat ad hoc. Secundo cum dicit. ¶ Quædam autem &c. } Quod consuetudo. Tertio cum dicit. ¶ Alia quidem igitur &c. } Quod ratio. In prima parte dicit, quòd debentem fieri bonum & studiosum oportet esse dispositum a natura primo, omnibus enim quæ fiunt natura vel arte, oportet supponi materiam & bonam aptitudinem eius: si quod recipitur in alio recipitur per modum recipientis: & ideo debentem fibi bonum & studiosum oportere esse bene natum ad hoc, puta ꝑ sit homo habens intellectum & rationem, sed non aliqd brutum irrationale. Et vlterius sic existẽs homo sit bene dispositus secundum corpus, & per consequens secundũ animã. Bene enim dispositi secũdũ corpus, bene dispositi sunt secundũ animã vt in pluribus. Si. n. anima secundũ se vnius rationis sit secundũ speciem in omnibus hominibus & non suscipiat intensionem & remissionem, cũ sit forma substantialis, diuersitas operationũ ipsius & proprietatũ, erit propter diuersitatem corporum & materiæ, vel alicuius extrinseci alterius. Deinde cum dicit.

m ¶ Declarat, quòd consuetudo ad hoc faciat dicẽs quòd quosdam homines nõ est vtilitas nasci, hoc est ex natiuitate nõ sunt dispositi ad bonum, nec ad opus intellectus, per consuetudinem autem transmutantur: sunt enim quidam qui per naturam indifferenter se habent ad virtutem & ad contrarium, per consuetudinem autem in operatione respectu alterius determinantur ad alterum, puta vel ad melius, vel ad deterius. Sed illi qui bene dispositi sunt ad virtutem, puta consuetudine, indigent in operatione ad hoc vt fiant boni, qui autem ad vtrumque æqualiter nati sunt, ampliori indigent, qui autem ad contraria inclinantur ex natura, non possunt fieri boni, aut cum difficultate & multa consuetudine. Deinde cum dicit.

n ¶ Declarat

n ¶ Declarat, quòd ratio, dicens quòd alia animalia ab homine sola naturali inclinatione, hoc est memorijs & imaginationibus agunt actiones suas, quædam autem parua secundum quantitatẽ agunt aliquas actiones per consuetudinem, sicut illa quæ bonã æstimationem habent, vt canis, equus, & similia. Homo vero actiones suas dirigit ratione, solus enim inter animalia rationẽ habet, per quam determinatur. Quare hoc oportet consonare inter se, scilicet naturã, consuetudinem, & rationẽ, semper enim posterius præsupponit priꝰ, multa enim sunt quæ agunt homines præter naturã & consuetudinẽ propter rationem, si suadeatur ab illa contrarium esse melius, sicut in continente apparet, q quamuis inclinetur ad ꝓsequutionem passionis, sequitur tamen rationem persuadentẽ cõtrarium. Deinde cum dicit.

o ¶ Declarat quales oportet eos esse. Et primo continuat dicta ad dicenda. Secundo cũ dicit. ¶ Cũ vero &c. } Prosequitur. In prima parte dicit, ꝙ prius determinatum est quales oportet esse secundũ naturam futuros studiosos & bonos, vbi dictum est quales oportet esse bene gubernantes, nunc autem considerandum est nobis quales oportet esse secundũ disciplinã, ad quam reducuntur consuetudo & ratio, addiscũt enim aliqua ꝑ assuefactionem, aliqua autem audientes ratiocinantem alium. Deinde cum dicit.

p ¶ Prosequitur. Volens autem ostendere quales oportet esse ciues secundum disciplinam, quoniam in ciuitate in qua sunt quidam principantes & quidam subiecti, primo inquirit, vtrum eandem oportet esse disciplinam principantium & subiectorũ in optima ciuitate. Secundo cum dicit. ¶ Quoniã aũt ciuis &c. } prosequitur principale intentum. Et circa hoc primo præmittit intentionem suam & modum considerandi. Secundo cum dicit. ¶ Siquidem igitur &c. } prosequitur. In prima parte dicit, quòd omnis ciuitas composita est ex principãtibus & subiectis. In omnibus enim quæ ex pluribus constituta sunt, siue natura, siue arte ex quibus ẽst vnum aliquod commune, siue ex coniunctis, siue ex diuisis, videtur esse principans aliquid, & aliquid subiectũ, sicut ostẽsum est in Primo huius. Considerandũ est a nobis iam, vtrum expedit in ciuitate optima aliquos & diuersos esse principantes & subiectos per vitam, aut eosdem secũdum suppositum differentes secundum aliquam dispositionem, quia manifestum est quòd consequenter se habebit huic diuisioni de disciplina ipsorũ de qua intendimus nunc. Si enim omnino sint diuersi principantes & subiecti, & disciplinam oportebit esse aliam, si autem idem eandem proportionaliter. Cuius ratio est, quia illud per quod determinantur principans & subiectum, est disciplina recta in ordine ad operationem, diuersitas autem vel vnitas determinatorum est secundum vnitatem vel diuersitatem determinãtium. Si igitur principãtes & subiecti diuersi sunt omnino, & disciplina ipsorum diuersa erit, & si ijdem & eadem proportionaliter. Deinde cum dicit.

q ¶ Prosequitur, & primo inquirit, vtrum expedit eosdem esse principãtes & subiectos, aut nõ. Secundo cũ dicit. ¶ Quarũ & disciplinã &c. } Ex hoc concludit proportionale de disciplina. Circa primũ primo endit, vbi expedit eosdẽ principari semper & alios subijci. Secũdo cũ dicit ¶ Quoniã aũt hoc nõ facile &c. } Declarat ꝙ cõtingit melius est & magis necessariũ eosdẽ esse principãtes & subiectos in alio & alio tẽpore. Circa primũ intelligẽdũ est prius, quòd principãs se habet ad subiectum sicut agens ad passum, & mouẽs ad motum, principantis enim est mouere & dirigere subiectum, subiecti vero moueri & dirigi ẽm quòd hmõi. Mouens autẽ & agẽs ẽm ꝙ tale excellẽtius est passo & moto ẽm ꝙ hmõi, quia illud est in actu, hoc aũt in potẽtia, & ideo principãs in eo quòd principãs oportet esse excellẽtius subiecto ẽm ꝙ subiectũ, excellẽtia aũt mouentis respectu moti attenditur in ordine ad operationẽ quãtũ ad formã eius principaliter. Deinde autẽ quãtũ ad dispotiões materiæ subsũãtis ipsi formæ. Tertio quãtũ ad exteriora coadiuuantia ad ipsam, & ideo oportet ꝙ excellẽtia principantis respectu subiecti in ordine ad finẽ attendatur principaliter ad formã ẽm quam agit vt hmõi. Deinde aũt quãtũ ad dispositiões materiæ, & vltimo quãtũ ad exteriora. Forma aũt ẽm quam operaẽ principans in optima Rep. est disciplina recta secundũ rationẽ rectam, puta prudẽtia & virtus ciuilis. Dispositiões autẽ materiæ sunt bonæ dispositiones ipsius ad istas, sicut inclinatio naturalis & bona dispositio corporis, coadiuuantia autem exterius sunt potẽtia & diuitiæ, & ideo expedit principantem in optima Republica, si possibile est excedere subiectum & quantum ad prudentiam & virtutem quæ sunt bona animæ, & quantum ad bona corporis & quantum ad exteriora. Vnde dixit Philos. 8. Ethi. Non est rex qui non est per se sufficiens & omnibus superexcellens, & ideo si inueniatur aliquis vnus in ciuitate vel regno, qui omnibus istis superexcellat alios, iustum est ipsum principari solum quandiu est talis, si autem secundum successionem inueniantur tales in aliquo genere, expedit secundum genus principari sicut prius, vt in Tertio dictum est. Si autem inueniantur plures qui sic excedant reliquam multitudinem, expedit eos principari per vitam. Et hoc est quod ipse dicit, si fuerint aliqui in ciuitate qui tantum differant ab alijs quantum credimus deos, idest diuinos homines, & heroes, idest attingentes ad virtutem heroicam, quæ est perfectissima virtutum siue intellectualium, seu moralium differre ab alijs hominibus communiter, ita vt primo secundum viam generationis multam habeant excellentiam secundum corpus, idest secundum dispositiones materiales, puta secundum magnitudinem & pulchritudinem & inclinationem ad virtutem. Deinde autẽ secundum perfectiones animæ, ita vt excellentia istorum respectu illorum sit manifesta sine dubitatione, manifestum est quòd melius est semper eosdem in tota vita, hos quidem esse principantes, scilicet excellentiores, hos autem esse subiectos, scilicet deficientes, excellentius enim & perfectius, quandiu est huiusmodi, natum est principari ei quod deficit secundum naturam respectu illius. Deinde cum dicit.

Cætera igitur animalia maxime viuunt secundum naturam, parum uero aliquid & secundum mores. Homo autem & secundum rationem, solus enim rationem habet. Itaque oportet hæc simul concordare, multa enim præter mores & præter naturam agunt homines, propter rationem, si persuadeatur melius esse aliter agere.

Natura igitur quales esse oportet eos, qui legum positori sint pariturí, determinatum est prius. Reliquum opus est iam disciplinæ, quædam assuescendo discantur, quædam audiendo.

Cum uero omnis societas ciuilis cõflet ex imperantibus & parentibus, hoc iam considerandum est, utrum alios esse oportet qui imperant, & alios qui parent, an eosdem per uitam, patet enim quòd & disciplina secundum hanc diuisionem sequi debebit.

Si ergo differrent alteri ab aliis tantum, quantum dii & heroes ab hominibus differre putantur, ut primo statim corpore, ac postea animo longe antecellerent, ac manifeste, indubitatoque appareret eorum supereminentia, clarum est quòd semper eosdem istos melius foret imperare, alios uero parere.

Tho. sup Poli. R a ¶ Declarat

Universidad de Sevilla Biblioteca

r ¶ Declarat quòd melius & magis necessarium est cõmuniter F
eos principari & subijci secundum aliud & aliud tempus. Et primo declarat, quòd melius est eosdem esse principantes & subiectos secundum aliud & aliud tempus. Secundo cum dicit. { At vero quòd &c. } aliud necesse est eosdem secundum aliquid esse alteros. Tertio cum dicit. { Qualiter igitur &c. } qualiter expedit eosdem esse & alteros. Circa primũ intelligẽdum est, q̃ aliquos esse sicut excellentes totam multitudinem, vt prædictum est, rarum valde propter summam perfectionem ipsorũ, rarum autem difficile est inuenire, & iõ dicit, quoniam non est facile nunc in ciuitatib⁹ accipere vel inuenire aliquos excellentes in tãtum reliquam multitudinẽ, nec inueniuntur reges tantum differentes a subditis, quantũ heroes ab hominib⁹, sicut Scylax dixit esse inter Indos, manifestum est quòd melius & magis necessarium est eosdem quãdoq; principari, quãdoque autem subijci secũdum partem, propter multas rationes. Illi enim qui sunt similes secundum naturã & virtutẽ, habẽt idem iustum & æquale, & æqualiter debẽt recipere de communibus, principari autẽ honor communis est, & ideo illi qui sũt similes secũdũ prædictum modum, æqualiter debent principari, sed non possunt secundum idem tempus omnes, ergo secũdum aliud & aliud. Iterum Respublica fundata super iniustum subditorum nõ est bene mansiua, qa cum subditis grauatis per iniustitiã sũt omnes mali & insolẽtes in regiõe, qui volentes de facili possunt corrumpere Remp. sed Resp. in qua idẽ semper principantur similibus existentibus super iniustum fundatur & inæquale, ergo bene mansiua non est. Sed qa aliquis diceret quòd potentia subditorum & insolentium reprimi potest per potentiam principantium, quasi remouens hoc, dicit. Subditi & insolentes in regione multi sunt, & magnam potentiam habent valde. Tot autem inuenire secundum multitudinem in Republica principantes qui sunt potentiores omnibus illis, est aliquid de numero impossibilium, ergo illorum potentia per istos reprimi non potest. Deinde cum dicit.

s ¶ Declarat, quòd oportet eosdem esse aliqualiter alteros dicens. At enim manifestum est considerãti secundum rationẽ & indubitanter, quòd principantes & subiectos oportet habere aliquam diuersitatem, quia principans ad subditum se habet sicut mouens & ens in actu ad motum, & ens in potentia, ista autẽ secundum se differentiam aliquam habent. ergo principantem & subditum oportet aliqualiter differre, & ideo oportet legislatorem & ciuem considerare qualiter oportet illos esse eosdem & alteros, & qualiter sic se habentes principabunt principatui & subiectioni. Deinde cum dicit.

t ¶ Declarat, qualiter oportet eos esse eosdem & alteros, dicens quòd prius vbi determinatum est de partibus ciuitatis per se, dictum est de hoc, natura enim faciens in eodem genere hominũ aliud iunius, aliud senius procedẽdo de imperfecto ad perfectũ, dedit nobis modum per quem possimus eligere, quando idem magis debet principari quàm subijci. Manifestũ est enim, quòd idem secundum q̃ iunius est, magis expedit subijci. Iunius .n. secundum q̃ huiusmodi imperfectũ est, secundum quòd huiusmodi, & robustius ad operandum opera ministerialia, hæc autem ad subditum pertinent. Senius autẽ perfectius est, quia posterius secundum generationem, & secundum virtutem & secũdum intellectũ. Non enim pueri iudicant senibus præsbyteris, vt dicitur Septimo Phisic. Per hæc autem determinatur principans, vt dictum est prius. Sed quia aliquis diceret, quòd iuuenes indignantur, si secũdum ætatem illã sint subditi, hic remouet dicens, q̃ nullus iuuenis bene ordinat⁹ indignabitur, si subijciatur in ætate iuuentutis, nec putat se valentiorem esse senioribus & progenitoribus suis, liquidẽ eos reuereatur. Non credens autem valentior esse non indignabitur si subijciatur. Et aliter, qa futurus est suscipere honorẽ principat⁹ ex ordine Reipublicæ cũ fuerit perfectus in ætate senili vero habet rationẽ per quam debeat indignari, si nunc non principetur. Sic igit̃ dicendum est, q̃ expedit eosdem principari & subijci vno modo, puta secundũ appositũ, alteros aũt secundum alium modum, puta secundum iunius & senius. Deinde cum dicit. Tex.62.a.

u Quoniam aũt hoc non facile accipere, neque est sicut inter Indos, ait Scylax, esse reges tãtũ differentes a subiectis, manifestum quòd propter multas causas necessarium omnes similiter communicare, eo quòd est secũdum partem principari & subici, quòd enim æquale idem similibus, & & difficile manere politiam cõstitutam præter id qđ iustum. cum subditis enim existunt omnes volentes insolescere, qui per regionem, totque multitudine eẽ eos q̃ in politeumate vt sint valentiores ijs omnibus, vnũ aliq̃d ipossibiliũ est.

f At vero quòd oportet principantes differre a subditis, indubitatum est.

r Qualiter igitur hæc erunt & H
qualiter participant, oportet cõsiderare legislatorem. Dictum est autem prius de ipso. Natura enim dedit electionem faciens, eidem enim hoc quidẽ iunius, hoc autem senius, quorum hoc quidem subici decet, hos autem principari. Indiguatur nullus secundum ætatem subditus, neque putat esse valentior, aliterque, & futurus suscipere talem honorem, cum fortius fuerit adueniente ætate: est quidem igitur, vt eosdem principari & subici, dicendum est autem vt alteros.

I

u Quare, & disciplinam est vt eandem necessario, est autem vt alteram esse, futurum enim bene principari, subditũ fuisse primo aiunt oportere.

x Est autem principatus, sicut in primis dictum est sermonib⁹, differentia subditi in vtroque principatu. In prima parte dicit, quòd duplex est principatus sicut dictum est in primis sermonibus, idest in Tertio lib. Vnus quidem qui principaliter est ad bonum principantis, propter autem bonum subditi secundum accidens. Alius autem est qui principaliter est propter aliquod bonum subditorum, vel alicuius cõmunis principãti & subiecto, ex consequenti propter vtilitatem principantis, & primus istorũ dicitur principatus dominatiuus, qui est domini ad seruos: in principatu igitur dominatiuo non expedit eundem esse principantem & subiectũ secũdum aliquod tẽpus, sed eosdem esse principãtes semper, puta seruos secundũ naturam, non enim sunt similes secundũ naturam. In principatu autem politico expedit quod dictũ est quantum ad principari & subijci & quantum ad disciplinam, sunt enim isti similes secundum naturam, quia liberi. Deinde cum dicit.

y ¶ Declarat, ex quo sumenda est differentia per se vtrorumq; principãtium. Et est intelligẽdum, q̃ operum ministerialium quædam sunt honesta magis, quædam autem inhonesta & seruilia, honesta opera ministerialia idifferenter conueniunt subditis in vtroque principatu, sed ad aliud & aliud finem, dicit igitur quòd quædam præcepta, puta honesta, communiter seruis & liberis quantũ ad operationem non differunt: eodem.n. modo ea exequũtur & liberi, subditi & serui, sed magis differũt in ordine ad finẽ, qa seruus operatur gratia domini, liber autẽ gratia sui vel boni cõmunis, & hoc accidit propter hoc, quia honestum est iuxta liberos subditos, multa eorum quæ videntur ministerialia opera exercere, sicut dictum est, & actiones non sic differunt honesto & inhonesto secundum se acceptę sicut in ordine ad finem, gratia cuius sunt, & dicuntur magis honestæ & inhonestæ quam secundum se, & vt naturales sunt.

Sed cum facile non sit hoc reperire, nec sit, vt apud indos Scylax esse ait, reges tantum a populis differre, manifestum est, quod propter multas causas necessarium est, vt omnes similiter participes sint vicissim imperandi & parendi, Aequum enim idẽ similibus, & difficile est stare Rempublicam quæ constituta sit præter iustitiam, cum illis enim qui ab imperando excluderentur, concurrerent omnes, qui sunt in regione, Statum mutare cupientes, & tantam esse multitudinem in Reipublicæ gubernatione, vt sit potentior istis, vnum aliquid impossibilium est.

At enim quòd oporteat eos, qui in magistratu sunt differre a subiectis, indubitabile est.

Quomodo ergo hæc futura sint, & quomodo participent considerare debet legislator, ut prius diximus, natura enim ostẽdit quemadmodum hæc distinguenda sint. Facit enim eosdem genere, alios iuniores, alios seniores, quorum alteri debent parere gubernantibus, alteri gubernare. Indignatur autem nemo propter ætatem maiori alteri concedere, nec putat illum cui cedit potiorem esse se, præsertim cum & ipse quando ad id ætatis peruenerit, eundem honorem sit receptu- I
rus. est ergo, vt eosdem esse dicere eos qui parent & imperant, est etiam ut diuersos.

Itaque & disciplinam, ut eandem dicere necesse est, & ut diuersam, qui enim imperare uelut recte oportere aiũt, ipsum prius sub imperio fuisse.

Imperium vero, ut in Primis libris dictum fuit, aut gratia imperantis aut gratia subiectorum, horum alterum seruorum esse diximus, alterum liberorum.

Mandatorum vero, quædam inter se differunt, non in agendo, sed in cuius gratia, quapropter multa quæ videntur esse ministrorum opera, & adolescentum liberis hominibus pulchrum est ministrare, ad pulchrum enim & non pulchrum non tantum differunt actiones propter seipsas, quantum in fine, & gratia cuius.

y Differunt autem quædã præceptorum non operibus, sed eo quod alicuius gratia, propter quod multa eorum quę videtur B
esse ministerialia opera, & iuuenum liberis honestum ministrare, ad honestum enim & nõ honestum non sic differunt actiones secundum se, vt in fine, & eo quod cuius gratia.

LECTIO XI.

Voniam autem ciuis & principantis eandẽ virtutem esse dicimus & optimi viri, eundem autem subditũ prius oportere fieri & principantem posterius: hoc utique erit legislatoris tractãdum, qualiter viri boni fiant, & per quas adinuentiones & quid quod finis optimæ vitæ.

b Diuisæ sunt autem duæ partes animæ, quarum hæc quidẽ habet rationẽ secũdũ se, hæc autem nõ habet quidẽ secũdũ se, rationẽ aũt obedire potest, quarũ dicimus virtutes esse, secũdũ quas vir bonus dicitur aliqualiter, harum aũt in qua magis, qđ D
finis diuidẽtibus quidem sic vt nos dicimus, nõ in manifestum qualiter dicendum. Semper.n. quod deterius melioris gratia est, & hoc manifestũ similiter in ijs quæ secũdum artem, & in ijs quæ secundum naturam.

LECTIO XI.

Vm vero ciuis & præsidentis eandem virtutem esse dixerimus, quæ optimi viri, & eundem prius parere debere, posteà imperare, hoc vtique erit legum positori intuendum, laborandumque vt boni viri efficiantur, & per quæ exercitia, & quis finis vitæ optimæ. C

Diuisæ autem sunt duæ partes animæ, quarum altera rationem per se habet, altera non habet quidem per se, verumtamen rationi obtemperare potest, quarum diximus esse virtutes illas, per quas vir bonus dicitur quodammodo, sed in vtraque istarum magis est finis, quam ita diuidunt, vt nos facimus, his ambiguum non est quomodo sit dicendum, semper enim deterius melioris gratia est. patet hoc in his, quæ sunt secundum artem, & in his quæ sunt secundum naturam.

LECTIO XI.

Ostquam Philosophus ostendit, quòd in Republica recta principantis & subiecti est eadẽ disciplina vno modo, & altero alia, transit nunc ad declarandum qualiter, & per quas adinuentiones efficiantur ciues bene disciplinati, seu studiosi, & circa hoc primo dat intentionẽ suam & ordinem considerandi. Secundo cum dicit. { Diuisę sunt autem &c. } prosequitur. In prima parte dicit, quoniam intendimus principaliter considerare qualiter, & per quę ciuis efficiatur disciplinatus & studiosus. Eadem autem est disciplina, seu virtus ciuis optimi in optima Republica p quam ordinatur in fœlicitatem perfectissimam, quæ est finis, in illa etiam principantis in ipsa, similiter autem optimi viri, & si eundem oportet prius subditum esse cum est iuuenis & imperfectus. Posterius autem principantem cum est perfectus, magis considerandum est ciuitatem gubernanti, seu legislatori, qualiter & per quas adinuentiones fiũt optimi viri & bene disciplinati, & quiã ratio istorum sumitur ex fine vltimo vitæ humanæ, considerandum est quis est ille finis, hoc enim ostenso, apparebit qualiter, & p quas adinuentiones ciues fiant bene disciplinati & studiosi. Deinde cum dicit. A

b ¶ Prosequitur, & primo declarat quis est finis vltimus vitæ humanæ. Secundo cũ dicit. { Quoniam autem idem finis &c. } declarat quòd virtum & ciuitatem fœlices oportet habere omnes virtutes. Tertio cum dicit. { Qualiter autem & per quæ &c. } declarat per q̃ & qualiter erunt bene disciplinati, seu virtuosi. Quid autẽ sit fœlicitas declarat per diuisionem partium animæ primo. Secundo cum dicit. { Diuisa est autem vita tota &c. } declarat vitam humanam & agibilia ab homine proportionaliter diuidi, & se habere partibus animæ prædictis. Circa primũ primo ostendit fœlicitatem consistere in eo quod pertinet ad partem animæ rationalem per essentiam. Secundo cum dicit. Melius autem &c. } declarat eam consistere in operatione partis animæ rationalis speculatiuæ. Circa primum est intelligẽdum q̃ vltimus finis vitæ humanæ non cõsistit principaliter in aliquo eorum, quæ p se pertinent ad corpus. Corpus enim & perfectiões ipsius sũt propter animam, sed magis in aliquo eorũ, quæ ad animam pertinet, quæ est excellentior pars hominis. In anima autem est considerare partem rationalem quocũque modo & irrationalem omnino, in actu autem partis animę irrationalis omnino non potest consistere vltimus finis vitæ humanæ, quoniam necesse est ipsum consistere in aliquo, quod est proprium hominis, in quo distinguitur ab alijs, quia vltimus finis hominis est proprius ei, pars autem animæ irrationalis omnino communis est sibi & alijs, ergo non consisteret in aliqua perfectione pertinente ad partem illam, sed magis in aliqua pertinente ad partem animæ rationalem aliquo modo, sed cũ hæc pars animæ diuisa sit in plures, vult declarare Philosophus in perfectione cuius illarum consistat, dicens partes animæ rationem habentis sunt duæ distinctæ adinuicem, quarum altera est quæ est rationalis per essentiam accipiens rationem in ratione quodquidest, alia autem est quę secundum se non est rationalis, nec accipit rationem in ratione dicente quid est, sed rational⁹ est secundum quandã participationem, quia nata est obedire rationi vel ordinasi, vel deduci ab ea. Cuiuslibet autem istarum partium animæ rationalis sunt aliquæ virtutes morales, puta temperantia iustitia in irrationali. In rationali autem per essentiam sunt rationes, puta prudentia, sapientia, & manifestum est ex dictis, quòd in actu alicuius harum E

consistit vltimus finis hominis, sed in qua & cuius actu manifestum est qualiter est dicendum eis, qui diuidunt partes animæ rationalis secundum quòd nos diuisimus eas. In vnoquoque. n. genere illud quod deterius est & minus bonum, est gratia melioris, & hoc apparet per se, & in his quæ fiunt a natura, & in his quæ fiunt arte. In natura .n. materia est gratia formæ, & elementa prima simplicia propter mixta, in quib⁹ imperfecta sūt gratia perfectorum, vt in genere animalium similiter & in his quæ sunt secūdum artem se habet, ligna enim & lapides sic disponuntur gratia formæ domus, domus autem est gratia habitationis, ratio autem dicti est, quoniā id quod deterius est in vnoquoque genere, rationem imperfecti & entis in potētia habet, melius autem in eodem rationem perfecti & entis secundū actum. Imperfectum autem & ens in potētia se habent ad ens perfectum, & ens in actu, sicut potētia ad actum in eodem genere. Potentia autem est gratia actus in eodem genere, ergo ens in potentia & ens imperfectum, est gratia entis in actu & perfecti. Et vlterius deterius gratia melioris in eodem genere, sed rationale per essentiam melius est in partib⁹ animæ rationali participatione, quia illud quod per essentiā est tale, melius & perfectius est eo quod p aliud est tale. ergo rationale participatione erit gratia rationalis per essentiam, & per consequens perfectio eius gratia perfectionis istius. Si igitur illud cuius gratia aliud est, rationem finis habet respectu illius, pars animæ rationalis per essentiam, & aliqua perfectio eius erit finis partis animæ rationalis per participationem & perfectionem eius. Deinde cum dicit.

c ¶ Declarat, quòd vltimus finis vitę humanæ consistit in operatione partis animæ speculatiuæ, dicens q̄ pars animæ rationalis per essentiam diuisa est in duas partes, sicut communiter solemus dividere, quarum altera est practica, quæ ratiocinatur de agibilibus possibilibus aliter se habere, altera autē speculatiua, quæ negociatur principaliter circa naturam entium & impossibilium aliter se habere secundum quòd huiusmodi. Et quia operationes consimiliter diuiduntur principijs, & se habent adinuicem proportionaliter sicut illa, necesse est operationes huiusmodi partium diuisas esse, & alteram esse operationem practicam, alteram autem speculatiuam, & ita se habere adinuicem proportionaliter, sicut practicum ad speculatiuum se habet, & per consequens operationes melioris partis secundum naturam oportet esse meliores secundum se & eligibiliores illis, quæ possunt sortiri illis, aut omnibus operationibus, aut saltem duabus si nō fuerint nisi duæ, operatio enim sequitur naturam per se, & ideo perfectioris est perfectior, & vnicuique illud est magis eligibile, quo potest attingere ad summum & perfectissimum, hoc autem est operatio perfectioris secundum naturam, ex quibus accipienda est ista propositio, quòd melioris partis animæ, & excellentioris melior est operatio, & magis eligibilis simpliciter, & per consequens magis rationem finis habens, sed pars animæ speculatiua melior & perfectior est natura quam practica, quod quidem apparet ex ratione obiecti, illa enim pars animæ intellectualis perfectior & melior est in genere intellectus, cuius obiectum magis habet rationem intelligibilis, quia natura potentiæ considerātur ex ratione obiecti, & magis intelligibile secundum naturā perfectius est in genere intelligibilium, sed obiectum intellectus speculatiui magis habet rationem intelligibilis, quàm obiectū intellectus practici. Huius enim obiectū est bonum agibile & possibile aliter se habere, quæ minus rationem intelligibilis propter rationē motus & possibilitatis adiunctorum habēt. Obiectum autem intellectus speculatiui est natura entium intrāsmutabilium, aut non secundum quòd transmutabilia, quæ magis rationem intelligibilis habent, sicut remota magis a motu & materia, ergo pars animæ speculatiua excellētior & nobilior erit practica, sequitur igitur q̄ operatio ipsius perfectior & eligibilior erit, & magis habens rationem finis, illius principalis rationis: maiorem solum ponit Philosophus cū declaratione eius. Deinde cum dicit.

d ¶ Declarat primo totam vitam humanam & agibilia ab homine consimiliter diuidi partibus animæ & actionibus, & diuidentia proportionaliter se habere illis. Secundo cum dicit. ¶ Ad omnia quidem igitur &c.} ex dictis concludit quædā corelaria. Tertio cū dicit. ¶ Qui autem nunc &c.} reprobat opinionem quorundam contrariam dictis. Primo igitur dicit, quoniam actus & obiecta proportionaliter diuiduntur ipsis potentijs, & se habēt adinuicem diuidentia, sicut & ipsæ potentiæ ad le, tota vita humana. i. conuersatio secundū rationem, quæ est actus animæ rationē habentis, diuisa est proportionaliter partibus animæ dictæ in negocium. i. in exercitium virtutum moralium principaliter, quæ sunt ad alterum, & in otium. i. in exercitiū virtutū contēplatiuarum, quod magis in otio fit, & in exercitiū belli & pacis: & agibilia ab homine diuisa sunt in bona necessaria & vtilia ad finem, & in bona secundum seipsa, circa quę oportet se habere electionem, sicut circa partes animæ, vt sicut pars animæ rationalis per participationem est gratia rationalis per essentiam, & huiusmodi gratia speculatiuæ, ita hic bellum quærendum propter pacem & exercitium virtutum practicarum propter otium in contemplatione, vt consequenter magis dicet, & bona necessaria & vtilia in finem propter illa, quæ sunt secundum se bona. Deinde cum dicit.

e ¶ Concludit corelaria duo. Secundum ibi. ¶ Quare ad has &c.} In prima dicit, quia ciuilis gubernatoris & legislatoris est per leges & consuetudines facere bonos ciues ciuitatis, gubernatorem expedit aspiciendo ad omnia prædicta leges ordinare, puta inspiciendo partes animæ debet quidem ferre leges, per quas bene disponantur ad virtutes & actiones, & per quas actiones ipsarum dirigantur secundum rationem, & magis debet esse solicitus ad ordinandum meliora, & quæ rationem finis habent, puta circa partem animæ principaliorem & actiones eius, sic enim videmus naturam magis solicitam esse circa nobiliora, eodem modo expedit

Melius autem illud quod rationem habet, dividitur dupliciter, ut nos consueuimus dividere, est enim ratio, alia actiua, alia cōtemplatiua. Sic ergo necesse est & hanc partem dividere, & actiones, clarum est quod correspondenter se habere dicemus, & oportet eas actiones quæ sunt meliores secundam naturam, magis expetendas esse ab illis qui consequi possūt, aut omnia, aut illa duo, semper enim cuique id est maxime expetendum, cuius potiri est summum.

Diuisa est autem uita tota in negocium & ocium, bellumque & pacem: & agibilium quædam sunt necessaria & utilia: quædam honesta, in quibus necesse est eandem esse optionem: & partibus animæ & ipsarum actionibus Bellum quidem gratia pacis, negocium autem gratia ocii: necessaria & utilia gratia honestorum.

Ad cuncta igitur hæc aspicere debet, qui legem ponit & ad partes animæ, & illarum actiones, magis uero ad ea quæ meliora sunt, et finis: eodem modo & circa uitas, & rerum diuisiones. Posse enim oportet & in negocio uersari & in bello, præferenda tamen est pax & ocium: necessaria & utilia posse agere, præferenda tamen sunt honesta.

expedit ipsum ferre circa vitas, idest conuersationes & circa diuisiones agibilium, puta circa vtilia & secundum se bona ad dirigendum in eis. Expedit enim ciuibus habere potentiam operandi operationes virtutum practicarum & debellare quandoq; quòd sit in non vacando, & vlterius in ocio & in tranquilitate viuere, & magis quāto hoc est melius q̄ sit in vacatione, & oportet eos vtilia in finem posse agere, magis autem ea quæ sūt secundum se bona. Ad omnia autē ista indigent aut habitibus quibusdam, aut consuetudine inclinantibus, aut legibus & ratione dirigētibus. Deinde cum dicit.

f ¶ Concludit secūdum corelarium, intendens q̄ quia ex similibus operationibus similes habitus sunt & operationes per leges diriguntur, nec parum differt sic vel sic a iuuene assuefieri, sed multum expediens est in ciuitate ordinata, pueros adhuc exhistētes, ad intentiones legū eruditi & assuefieri, obedire eis & operari secundum eas, similiter eos qui sunt alterius ætatis indigentis eruditione & assuefactione. Consuetudines enim sunt delectabiliora. Delectabiliora autem dibētius & facilius operantur. Deinde cum dicit.

g ¶ Reprobat opinionem contrariam quibusdam prædictorum, & Primo tangit opinionem ipsam, & reprobat eam. Secundo cū dicit. ¶ Quod autem oportet &c.} manifestat quoddam acceptum prius. Circa primum primo tāgit opinionem erroneam. Secundo cum dicit. ¶ Quæ & sm rationem &c.} reprobat eam. Tertio cum dicit. ¶ Neque itaque &c.} concludit contrarium ipsius, quod est principale intentum. In prima parte dicit, q̄ quidā ex eorum q̄ optime dicuntur a quibusdā gubernare & legislatores instituentes Resp. ipsorum, contra prædicta peccauerunt in duobus. Primo quidem, quia ordinē ciuilē nō ordinauerunt ad finem optimum hominis. Secūdo, quia leges quæ significant ordinem ciuilem & eruditionem, nō instituerunt ad operationes virtutū optimarū, sed magis declinauerunt ad ea q̄ videntur vtilia, per quæ possent ditari & supergredi dominando alijs, similiter autem & quidam philosophantes qui de Repub. scripserunt posterius enunciauerunt eandem opinionem, puta Plato & alij quidam, qui laudantes Remp. Lacedæmoniorū, laudauerunt intētionem legislatoris, quia omnia statuta ordinauit ad principandum a vicinis, & ad bellum per quod subijcerētur. Deinde cum dicit.

h ¶ Reprobat eam & primo ex ipsis operationibus manifestat ipsam redargutam. Secundo cum dicit. {Non recte autem &c.} per rationes. Ex operibus autem docet eam redarguram dupliciter. Secundum facit ibi. {Quamuis palam &c.} In prima parte dicit, q̄ Resp. & leges & statuta prędictorum facile possunt redargui per rationem, & factis contingentibus redarguta sunt: si enim ordo ciuilis ipsorum & leges & eruditiones essent optimæ, tunc ex virtute aliorū priciparēturalijs, nunc autem hoc nō videmus, sicut enim plures homines appetunt principari pluribus, quia principantes, fortunatos videntur habere successus, sic Thibron & quilibet alius scribens de Repu. Lacedæmoniorū laudauerunt legislatorem eorum, quia multis principabantur, non quidem propter ordinem ciuilē per se, sed quia exercitati erant ad pericula bellorū, quamuis etiā manifestum sit, quòd nunc pluribus non principātur, nec etiam sunt fœlices remanente eadē Rep. Legis igitur lator in ordinando prædictā Remp. bon⁹ nō fuit. Deinde cum dicit.

i ¶ Ponit secundum dicēs, quòd adhuc dignum est derisione, si Lacedæmonij prædicti perseuerantes in eisdem legib⁹, quib⁹ prius nullo prohibēte eos viuere secundū eos non viuunt bene secundum rationem. Irrationabile. n. est, si leges eorum & Resp. rectæ sunt, q̄ viuentes secundum eas nō viuant recte. Palā autem est, q̄ ipsi tenentes easdem leges, non ducant optimam vitā, leges igitur & ordinatio Reipu. ipsorum rectæ non sunt. Deinde cum dicit.

k ¶ Docet eam esse redarguibilem per rationem, & principaliter quantū ad principātū. Et circa hoc primo ponit rationē vnam. Secundo cum dicit. {Præterea &c.} aliam. In prima parte dicit q̄ legislator Lacedæmoniorū & aliorum prædictorum, non rectam existimationem habent de principātu supremo in Republica, quē maxime videntur honorare & iudicant honorandum sicut optimum, principatus enim ipsorum est principatus dominatiuus, quo principantur etiā indigni seruire. Tali enim principatu est alius principatus ciuilis liberorum excellentior & magis secundum virtutem, quare magis laudandus erit. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit secundam rationem dicens, quòd non est rationabile credere ciuitatem esse fœlicem, & legislatorem ipsius laudare, quia potest principari super vicinos qualitercumque, principari enim ipsis quomodocumque optimum non est, sed magnum nocumentum affert ciuitati: si enim hoc optimum esset, si in ciuitate aliquis inueniretur prepotens alijs expedire ipsum propriæ ciuitati principari solum, & tentare qualiter posset eam totam subijcere sibi, de quo sicut

Itaque ad hæc, tamquam ad signum, & pueri adhuc existentes, & aliæ ætates quæ indigent, per disciplinam sunt dirigendi.

Nam qui nunc græcorum rectē gubernari videntur, & legum latores, qui eas Respublicas instituere, neque ad optimum finem videntur aspexisse, neque ad omnes virtutes disciplinam & leges direxisse, sed onerose declinauerunt ad illas virtutes quæ videntur vtiles, ac plus habere faciūt, similiter quoque posteriorum quidam scriptores, opinionem suam eandem ostenderunt: laudantes enim Lacedæmoniorum Rempublicā admirātur & commendant legislatoris eius propositum, quod omnia ad potentiam & ad bellum direxerit.

Quæ & per rationem refelli possunt, & per facta ipsa nunc reprobata sunt: vt enim plurimi hominum dominari late cupiunt, quoniam exinde multa proueniunt fortunæ commoda: sic Thibron admirari laudareque videtur Lacedæmoniorum legislatorem, & quicumque alter qui de Republica illorum scripsit, quod propter exercitationem eorum ad pericula, multorum dominationem sibi compararunt.

Atqui patet, quòd cum non habeant nunc dominationem Lacedæmonii, nec fœlices amplius essent, nec legislator eorum bonus. Insuper illud ridiculum, si permanentes in legibus eius, nulloque impediente illis legibus uti, omiserunt bene uiuere.

Non rectē uero suscipiunt, neque de dominatione ad quam intendisse legislatorem ostendunt, nam imperium liberorum melius est, ac magis ex iustitute, quàm dominari ut seruis.

Præterea non per hoc ciuitas fœlix est existimanda, neque legislator

de inconuenienti. Lacedæmones increpuerunt Pausaniam regem ipsorum qui honorem regalem habens apud eos, & diuitias & possessiones molles, voluit propriæ ciuitati ipsorum principatum solus, prædictus igitur modus principandi optimus non est. Deinde cum dicit.

m ¶ Concludit contrarium dicens, quòd ex prædictis rationibus manifestū est, q̃ nulla legū prædictarum & rationum, q̃ ad prædictum modū gubernandi ordinatur, ciuilis est, hoc est ordinata optime, neque proficua ciuitatibus, neque etiam vera est in se, quia non ordinata ad optimū finem, vt prætendūt. Eadem enim optima & priuatim & publice inducere oportet in animos hominum legislatorem & studium ciuū quod habent & ad ciues, & etiam ad aduersarios non ordinari ad hoc vt subijciant seruituti eos qui nō sunt naturaliter serui. Talis enim principatus cū sit contra inclinationē naturalē nō pōt esse continuus, nec amicabilis, sed debent intendere primo, q̃ ipsi non efficiātur serui aliorū indigni exilientes. Secundo, si appetant principatū, apparent ipsum propter vtilitatem subditorum non propriā, nec propter hoc vt principentur eis dominatiue, hęc enim est differentia inter dominatiuum principatum & ciuilem, q̃ principans principatu dominatiuo principatur per se propter vtilitatem subditi, econtrario est de ciuili, sicut dictū est i Tertio huius. Tertio aūt debent intendere qualiter principabūtur eis qui nati sunt eis seruire, hoc n. est iustū, & ad tales contingit mouere iustū bellū, si fuerint rebelles. Deinde cū dicit.

n ¶ Declarat quoddā suppositū per signū dicēs, q̃ ea quæ apparent ad sensum testificantur rationi, quia magis oportet legislatorem intendere ad pacem quàm ad bellum, & magis studere gratia huius q̃ illius, sicut suppositū est prius. Videmus. n. q̃ plurimæ ciuitates q̃ diu sunt in exercitio belli cōtra aduersarios, saluātur. Cū autē obtinuerint cōtra eos & viuūt in pace, corrūpitur Respu. eorum. Bellantes. n. multas virtutes habēt, sicut dictū est prius, puta temperantiæ, fortitudinis, liberalitatis, & religionis, pp quas sibijnuicē minus sunt iniuriosi, pacē autē habentes occasionē exercitādi in actibus hmōi virtutū nō habēt, dant aūt se voluptatibus cōgregātes diuitias per quas estimāt se posse voluptuose viuere, p̃p q̃ efficiuntur sibijnuicē iniuriosi & seditionē inducūt, delicatā. n. & quietā vitā ducētes quasi rubiginē prauorū habituū & cōsuetudinū contrahunt, exercentes autē se in bellicis clarificantur per actus virtutum, sicut ferrū quia tum de facili rubiginē contrahit, elaboratum autē quāmuis visus consumat, clarificat tamen & emendat, sicut Seneca dicit. Causa autem huius fuit legislator ipsorū qui non ordinauit eis honestas occupationes quibus vacarent cum cessarent a bellis, puta exercitium studij in philosophia & partibus eius, hoc. n. multas & admirabiles delectationes habet portitate & firmitate, sicut dicit Philosophus. 10 Ethicorum. Deinde cum dicit.

Cap. 10.

o ¶ Declarat q̃ ciuitatē & vnumquemq; existētes simpliciter fœlices oportet habere omnem virtutē. Et primo hoc declarat. S. do cū dicit. ¶ Quòd quidem igitur &c. ¶ concludit hoc declaratū, adiungens quādā persuasionē. Circa primū primo ostēdit, q̃ debentem fœlicitari simpliciter oportet præhabere oēs virtutes, quæ exiguntur ad vacationē. Secundo cū dicit. ¶ Finis est. n. &c. ¶ ostendit q̃ oportet præhabere oēs virtutes, & quæ ad vacationē, & quæ non ad vacationem ordinātur. Circa primum est intelligendum q̃ si finis est, necesse est præexistere ea quæ ad finem sunt per se, sicut si fistulatio est, necesse ē præexistere fistulas. Vltimus autem finis vnuscuiusque hominis est contemplatio aliqua alicuius intelligibilis, & idē est finis totī ciuitatis optime ordinatæ, sicut ostensum est in principio illius Septimi. Ad hanc autem ordinantur primo habitꝰ intellectus per fectissimus eorum est actus. Deinde habitus imperfecti ipsius per quos dirigitur in speculando entia, quorum cognitio via est in cognitionem intelligibilis primi. Tertio habitus partis animę appetitiuæ, per quos regulatur appetitus, ne præter rationē deuertatur homo ab intelligibilib' primis, detentus circa passiones & motus irrationales. Deinde autem virtutes per quas acquirit bona exteriora, secundum quòd necessaria sunt ad finem, & repellit motus impedientium ab ipso, ergo necesse est si finis vnuscuiusque hominis vel ciuitatis existat, præexistere huiusmodi virtutes omnes, & ideo dicit, quoniam idem finis videtur esse & cōmuniter omnium hominum secundum quòd homines sunt simpliciter, & vnuscuiusque singulariter accepit secundum quòd homo, & idē vltimus terminus actionum optimi viri & optimæ Reipublicæ, sicut ostensum est prius in isto Septimo. Huiusmodi autem est speculatio perfecta intelligibilium primorum, quæ in vacationem ab exterioribus existit, maxime autem ad hunc ordinantur omnes virtutes quæ sunt ad quietem hominis ab exterioribus, manifestum est quòd si homo secundum seipsum vel tota ciuitas fœlicitetur necessarium est præexistere omnes virtutes quę sunt ad vacationem, seu quietem. Deinde cum dicit.

p ¶ Declarat quòd necessarium est præhabere omnes quæ ad vacationem non vacationis, vtiles aūt virtutum ad vacationē & deductionem sunt, quarū in vacatione ē opus, & quarū in nō vacatione. Oportet, n. multa necessariorū existere, vt deinceps vaces, pp quod tēperatam esse ciuitatem conuenit, & fortē & perseuerati nam: secundū Prouerbiū. n. non est seruis vacatio.

q Qui aūt non possunt periclitari viriliter, serui inuadētium sunt, fortitudine quidē igitur & perseuerantia opus est, ad nō vacationē, philosophia aūt ad vacationē, temperantia aūt & iustitia in vtrisq; tēporibus, & magis pacē ducentibus & vacantibus, bellum quidem. n. cogit iustos esse & tēperate agere. fruitio aūt bonæ fortunæ & vacare cum pace, iniuriatores facit magis. Multa igitur indigent iustitia & multa tēperātia, qui optime videatur agere & omnibus beatis frui, velut siqui sunt, sicut Poetæ aiunt in beatorū insulis, maxime. n. ii indigebunt philosophia, & tēperantia, & iustitia, quanto magis vacant in abundantia talium bonorum.

r Quòd quidē igitur futuram fœlicitari, & studiosam futurā ciuitatē oportet iis virtutibus participare, manifestū, cum. n. sit turpe non posse vti bonis, ad huc aūt magis non posse in vacatione vti, sed non vacantes quidem & bellantes videri bonos, pacem aūt ducentes & vacātes, seruiles. Propter quod oportet, non sicut Lacedæmoniorū ciuitas virtuti studere. Illi quidē. n. non hac differunt ab aliis in nō putare eadē aliis maxima bonorū, sed in fieri hæc magis, p quandā virtutē. Quoniā aūt maiora bona quàm q̃ belli hæc, & fruitionē horū, aut eā quæ virtutū, & quia pp ipsā, manifestū ex iis.

Laudandus: quòd vincere docuerit, & finitimis dominari: hæc enim magnum continent nocumentum; nam & aduersus ciues hoc aget qui poterit, & ciuitati suæ dominari quæret: de quo accusant Lacedæmonii Pausaniam, Ita oct in tanta dignitate constitutum.

Nec sane aliqua huiusmodi ratio est, aut lex ciuilis, neque artis, neque uera: eadem enim optima & priuatim, & publice legislatorem inducere oportet in animos hominum, neq; exercitationem rerum bellicarum ob id est meditanda, ut in seruitutem adigant immerentes, sed primum ne ipsi seruire aliis compellantur, deinde ut imperium quærant gratia utilitatis subiectorum, non autem omnium dominationem. Tertio ut eis dominentur qui seruire sunt digni.

Quòd autem oporteat legispositorem studere vt prouisio sua circa res bellicas, & circa alias institutiones ad otium & ad pacem referatur, id attestatur, quòd pleræq; talium ciuitatū bellum gerentes conseruantur, sed cū dominationem adeptæ sunt, destruuntur Splēdorem enim, ueluti ferrum per pacem amittunt, causa huius est legispositor, qui non ita instituit, ut otio fiare possint.

Cum ergo idem finis esse uideatur publice & priuatim hominibus, & eandem diffinitionem esse necesse sit uiro optimo & optimæ Reipu manifestum est oportere uirtutes eas, quæ ad otium spectant illi existere.

Finis enim est, ut sæpe iam diximus belli pax, negotii otium: sunt

vacationem, & quæ ad non vacationem. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit. ¶ Qui autem non pūt &c. ¶ Tangit quæ virtutes ordinantur ad vacationem & non vacationē, & quæ ad vtrū que. Circa primum intendit, q̃ sicut dictum est, omnes virtutes quę ordinantur ad vacationē præexiguntur ad fœlicitatē vniuscuiusq; ciuitatis, sed ad vacationem contemplationis ordinātur omnes virtutes, & quæ ad vacationē, & quæ ad non vacationē sunt, ergo omnes præexiguntur ad fœlicitatem, minorē huius declarat dicēs, q̃ sicut supra dictum est sæpe, finis belli ē pax, nullus enim bellatur belli gratia, sed pacis magis, sicut dicitur. 10. Ethico. Et finis operum quę non in vacatione sunt, aūt ea quę in vacatione, quia ea quorum opꝰ in vacatione & non vacatione vtilia sunt ad vacationem & delectationem quæ in ea, aut quia in earū operatione consistit finis, aut quia disponūt ad ipsum, aut removent prohibētia. Si enim aliquis debeat vacare multa oportet præexistere, necessarium ē igitur ciuitatem & vnumquemque debentem fœlicitari habere tēperātiam, & iustitiā, & sapientiam, & cæteras huiusmodi virtutes, quæ ad vacationem quātum ad partes principales eius, quæ sunt liberi, non quantum ad seruos. Ad seruos enim non pertinet vacatio, sicut Prouerbiū dicit. Deinde cum dicit.

A

B

C

q ¶ Tangit quæ sūt virtutes, quæ per se ordinantur ad vacationem vel non vacationem, vel ad vtrūque, intendens q̃ dictis virtutibus opus ē ad non vacationē & bellum, quibus prohibentur ne sint serui aliorum, sed illi qui non sunt dispositi agredi pericula maxima quæ in bello, nec sunt perseuerativi in eis, serui sunt eorum qui inuadunt eos qui prohibentur per fortitudinem & perseuerantiam: fortitudinis igitur & perseuerantiæ virtutibus opus est ad non vacationem, philosophia autem necessaria est ad vacationem contemplationis, contemplatio. n. est opus eius. Ad vtrumque aūt necessariæ sunt, temperantia per quam reprimuntur motus concupiscentiarū, & iustitia per quā diriguntur operationes hominis ad alterum, magis tamen vacantibus & ducentibus pacem q̃ non vacantibus propter exercitium belli & periculum quod in eo est, disponuntur ad operā temperantiæ, quia secundum poetam. Ocia si tollas, periere cupidinis arcus, sed ad opera aliarum virtutum mulcarum. Militaris enim vita multas partes habet virtutis, sicut dicebatur in Secundo huius, econtrario, fruitio bonorum fortunæ in tranquillitate disponit ad iniurias, possessio enim diuitiarum contumeliosos & ælatos facit, credentes enim omnia habere per ipsas, credūt omnia bona possidere in possidendo eas, sicut dicitur secūdo Rhetoricę, & iō efferuntur per elationem & contemnunt alios, propter quod eis qui volunt fœliciter agere & frui omnibus, quæ ad beatitudinem pertinent, necessaria est temperantia & iustitia multa, sicut si qui sunt in insulis beatorū, sicut Poetæ dicunt, dicentes insulas quasdam esse, in quibus animæ bene operantium sū viuunt fœliciter per seuerant post mortē. Talibus autem maxime necessaria est philosophia, i cuius actu consistit vltimus finis, & temperantia, p quam sedantur concupiscentiæ, & iustitia, per quam regulātur operationes ad alterum, & tāto magis quanto magis perseuerant in abundantia bonorum talū. Deinde cum dicit.

D

Qui uero non possunt fortiter periculā jubire, serui sunt inuadentium. Fortitudine igitur & constantia opus est ad negocium, philosophia uero ad otium, temperantia autem & iustitia in utroque tempore, sed magis in pace & otio, nam bellum quidem ipsum cogit homines esse iustos ac temperatos, fortunæ autem prosperæ fruitio, & otium cum pace, petulantes magis facit, multa igitur iustitia multaque temperantia indigent hi, qui in optimo statu constituti uidentur, & in fruitione omnium rerum quæ beatos facere putantur, ueluti siqui sunt, ut Poetæ tradunt, in beatorum insulis, maxime enim hi philosophia, & temperantia, & iustitia indigerent, quanto magis otiosi sunt in abundātia talium bonorum.

Qua igitur de causa beata & studiosa futura ciuitas hic indigeat uirtutibus, manifestum est. Turpe est enim non posse frui bonis, sed in negociis quidem & bello, uiros probos uideri, in otio autem & pace, seruiles. Quā obrem oportet, nō quemadmodum Lacedæmoniorum ciuitas uirtutem exercere. Illi enim non eo ab aliis differūt quòd non putent eadem maxima bona quæ cæteri, sed eo quòd prouenire illa existimant magis per aliquam uirtutem. Cum uero maiora sint hæc bona, quàm ea quæ belli, & fruitio eorū quàm uirtutum, & quia illius gratia, manifestum ex his.

E

r Quòd quidē igitur futuram fœlicitari, & studiosam futurā ciuitatē oportet iis virtutibus participare, manifestū, cum. n. sit turpe non posse vti bonis, ad huc aūt magis non posse in vacatione vti, sed non vacantes quidem & bellantes videri bonos, pacem aūt ducentes & vacātes, seruiles. Propter quod oportet, non sicut Lacedæmoniorū ciuitas virtuti studere. Illi quidē. n. non hac differunt ab aliis in nō putare eadē aliis maxima bonorū, sed in fieri hæc magis, p quandā virtutē. Quoniā aūt maiora bona quàm q̃ belli hæc, & fruitionē horū, aut eā quæ virtutū, & quia pp ipsā, manifestū ex iis.

Qui uero non possunt fortiter periculā jubire, serui sunt inuadentium. Fortitudine igitur & constantia opus est ad negocium, philosophia uero ad otium, temperantia autem & iustitia in utroque tempore, sed magis in pace & otio, nam bellum quidem ipsum cogit homines esse iustos ac temperatos, fortunæ autem prosperæ fruitio, & otium cum pace, petulantes magis facit, multa igitur iustitia multaque temperantia indigent hi, qui in optimo statu constituti uidentur, & in fruitione omnium rerum quæ beatos facere putantur, ueluti siqui sunt, ut Poetæ tradunt, in beatorum insulis, maxime enim hi philosophia, & temperantia, & iustitia indigerent, quanto magis otiosi sunt in abundātia talium bonorum.

Qua igitur de causa beata & studiosa futura ciuitas hic indigeat uirtutibus, manifestum est. Turpe est enim non posse frui bonis, sed in negociis quidem & bello, uiros probos uideri, in otio autem & pace, seruiles. Quā obrem oportet, nō quemadmodum Lacedæmoniorum ciuitas uirtutem exercere. Illi enim non eo ab aliis differūt quòd non putent eadem maxima bona quæ cæteri, sed eo quòd prouenire illa existimant magis per aliquam uirtutem. Cum uero maiora sint hæc bona, quàm ea quæ belli, & fruitio eorū quàm uirtutum, & quia illius gratia, manifestum ex his.

cere vitam seruilē & præter rationē, & ideo non oportet ciuitatem debentē fœlicitari tantū intendere & studere virtuti, hoc ē fortitudini quæ ordinatur ad bellū, sicut fecerūt Lacedæmonii, non. n. differenter se habuerunt ad alios, in hoc q̃ non crederēt eadem esse maxima bona hominis quæ alii. Opera virtutū, sed magis in hoc q̃ opinabantur hoc fieri p vnam virtutem, alii autem p aliam: ipsi. n. opinabantur optimum bonū hominis consistere in actu fortitudinis bellicæ, alii aūt in actu sapientiæ magis. Manifestū est igitur ex his quæ dicta sunt, qm̃ contingit esse quædā bona maiora hominis q̃ quæ ēm bellum sunt, & esse ista magis contingit in fruitione & actu q̃ in habitu, & istorum illa magis quæ propter seipsa quæruntur, q̃ quæ propter alia.

LECTIO

LECTIO XII.

Quoniam Philosophus ostẽdit quis sit vltimus finis optimæ vitæ humanæ, transit ad declarandum qualiter & per quas adinuentiones fiunt optimi viri in ordine ad ipsum. Et circa hoc primo præmittit intẽtionem suam & ordinem considerandi.

Secundo cum dicit. ¶Manifestum vtique &c.¶ Prosequitur. In prima parte dicit q̃ declarato quis sit vltimus terminus optimæ vitæ humanæ, cõsequenter considerãdũ est, per quæ & qualiter ficut boni & studiosi in ordine ad ipsum. Distinximus autem prius tria quæ necessaria sũt ad hoc, scilicet natura, consuetudo, & ratio, secundum quales oportet eẽ futuros studiosos, & bene gubernãtes secundum naturam, quoniam intellectiuos & animosos, sicut dictũ est prius, & ideo relinquit nũc considerandum quales oportet esse secundum consuetudinem & disciplinam. Prius tamen considerandũ est, vtrum prius instruendi sunt secundum rationem vel intellectum, aut secundum cõsuetudinem seu appetitũ, & vtrũ prius disponi secundum animam, aut secundũ corpus, oportet enim ista consonare adinuicem consonantia debita, ita q̃ illud quod natum est prius disponi secundum naturam disponatur prius, & q̃d posterius, posterius. Cõtingit enim multoties peccare rationem ab eo, quod est optimum, & duci per similia & apparentia quædam, ad ea quæ præter naturã sunt, ita vt priꝰ nitatur disponere, quod posterius natum est perfici, sed cum ratio posterior sit natura & imitetur eam, optimum est in his quę rationis sunt sequi dispositionem ipsius naturæ, ita vt prius consideret & disponat, quæ prius natæ sunt considerari & disponi secundum naturam.

Deinde cum dicit.

b ¶ Prosequitur. Et primo declarat q̃ futuri studiosi & boni prius disponendi sunt secundum corpus q̃ secundum animam, & secundum appetitum q̃ secundum intellectum. Secundo cũ dicit. ¶Siquidem igitur &c.¶ Qualiter disponendi sunt secundum ista. Circa primum, primo ostendit q̃ generationem hominis & consuetudinem oportet ordinari ad rationem & intellectum. Secundo cum dicit. ¶Deinde vt corpus & anima &c.¶ Ostẽdit q̃ appetitus irrationalis prior est q̃ intellectus in actu perfecto. Tertio cum dicit. ¶Propter quod &c.¶ Concludit ex istis q̃ prius oportet curare de dispositione corporis q̃ animę, & appetitus irrationalis q̃ intellectus. Primo igitur dicit, in omnibus in quibus est aliquis finis ea, quæ sunt ad finem oportet ordinare in ipsum & disponere secundum q̃ ipsi congruunt. manifestum est autem q̃ sicut in aliis qui sunt secundum naturam & secũdum artem, generatio incipit ab aliquo principio primo imperfecto & terminatur in aliquid perfectum & finem. Huiusmodi autem finis hoc est terminus est alicuius moti ab aliquo principio imperfecto, ita & in homine generatio incipit ab aliquo imperfecto, & tendit in aliquid perfectum & finem. Huiusmodi autem terminus & finis naturalis hominis est ratio & intellectꝰ in actu nõ in potentia, quare generationẽ ipsius hominis & studium circa consuetudines & dispositiones ipsius, oportet ordinari ad rationem & intellectum perfectum, & ipsi disponi secundũ q̃ ipsi congruunt.

Deinde cum dicit.

c ¶ Ostendit q̃ appetitus irrationalis generatione præcedit intellectum in actu dicens, q̃ postea sicut corpus & anima sunt duo differentia adinuicem, quia corpꝰ rationem materiæ, & subiecti habet, anima autem rationem actus, ita animam hominis videmus duas partes habere, quarũ altera rationem moti & subiecti habet, reliqua autem rationem principalis mouentis, videlicet appetitus irrationalis, qui natus est regulari a ratione, & rationalis para per essentiam quæ rationem mouentis habet, & istorum duorum sunt duo habitus differentes secundum numerum: Primi quidem virtus moralis, secũdi autem intellectualis, & alterum istorũ appetitus est, alterũ autem intellectꝰ seu ratio. Sicut igit corpus secundum viam generationis præcedit animam, ita appetitus irrationalis intellectum & rationẽ in actu, & hoc apparet ex hoc q̃ animꝰ, idest virtus irascibilis, & voluptas & cõcupiscentia insunt pueris statim ex natiuitate. Intellectus autem & ratio in actu, non insunt nisi procedente tempore. Si aliquis argueret contra hoc quod dictum est, quoniam appetitus irrationalis in homine est qui non est regulatus ratione secundum se, regulatus tamen a rationali per essentiam, sed rationale secundum se prius videtur esse q̃ regulatum a ratione, tum quia mouens est prius moto, tum quia simplex prius compositio, sicut albedo q̃ albũ. Et est dicendum ad hoc, q̃ prius dicitur aliquid alio, hoc quidẽ secundum substantiam & perfectionem, & sic intellectus præcedit appetitum, sicut mouens motum & forma materiam. hoc autem secundum viam generationis, sicut materia prior est forma, & tunc appetitus potest considerari secundum q̃ natus est regulari a ratione, & sic prior est generatione intellectu seu ratione determinante ipsum, aut secundum q̃ regulatus in actu, & sic posterior est sicut compositum simplici, & per hoc apparet solutio ad rationem. Deinde cum dicit,

d ¶ Cõcludit ex dictis, q̃ prius oportet disponi corpus q̃ animam, & appetitum q̃ intellectum, dicens, q̃ propter hoc quia prius oportet quærere & disponere ea quæ sunt ad finem quam ipsum finem, & corpus ordinatur ad intellectum & rationem, sicut in finem, vt probatum est prius, & appetitus similiter sicut materia ad formam, manifestum est q̃ prius oportet facere curam corporis q̃ animæ. Deinde eam quę appetitus propter ipsum intellectum, & gratia ipsius & gratia istius eiusdem curare omnia illa, quæ sunt ipsius animæ, omnes enim partes animæ & habitus ordinantur ad perfectionem, quæ secundum intellectum est. Deinde cum dicit.

e ¶ Declarat qualiter, & per quæ disponendi sunt ad virtutem. Et primo qualiter secundum corpus & appetitum. Secundo cũ dicit. ¶ Quòd quidem igitur &c.¶ in principio octaui, qualiter secũdum intellectum & rationẽ. Circa primum primo præmittit intentionem suam & ordinem considerandi. Secundo cum dicit. ¶Oportet quidẽ igitur &c.¶ Prosequit. In prima parte dicit quoniam legislatorem optimũ primo oportet intendere qualiter, & per quę ciues optime disponantur secũdum corpus. Dispositio autẽ optima ciuium primo dependet ex bona dispositione generãtium in actu generationis, qui fit per coniunctionem maris & fœminæ per copulam nuptialem: ergo considerãda sunt ei ea quæ sunt circa huiusmodi copulam seu coniugiũ, videlicet qua ætate, & quo tempore, & qualibus existentibus copulãdis inecũda est huiusmodi coniunctio nuptialis. Deinde cum dicit.

f ¶ Prosequitur, & quoniã bona dispositio ciuium, sicut dictum est, primo pendet ex dispositione generantium, deinde ex dispositione matris, tempore gestationis. tertio autem ex conuenienti alimento & cõsuetudine post natiuitatem. Primo declarat qualiter disponendi sunt generantes ad bonam dispositionem prolis futuram. Secundo cum dicit. ¶Oportet autem & prægnantes &c.¶ Qualiter prægnantes. Tertio cum dicit. ¶ De reseruatione autem &c.¶ Qualiter curandi seu disponendi sunt pueri post natiuitatem. Circa primum primo ostendit quando facienda est copula nuptialis. Secundo cũ dicit. ¶ Qualibus autem quibusdam &c.¶ Quales oportet esse copulandos secundum habitudinem corporis. Circa primũ primo ostendit qua existente ætate vtriusque, oportet eam fieri. Secundo cum dicit. ¶ De eo quidem igitur &c.¶ Quali existente temperatura seu dispositione continentis. Circa primum primo ostendit, q̃ oportet eam fieri tẽpore & ætate determinatis. Secundo cum dicit. ¶ Quoniam enim determinatus est &c.¶ Declarat quæ sunt tempus & ætas determinata, in quibus oportet fieri. Primum ipse primo declarat per rationem sumptã ex cautela dissensionum & diuersitate copulãdorum. Secundo cum dicit. ¶ Deinde ad puerorum successionem &c.¶ Per rationem sumptam ex eis quæ accidunt secundum successionem puerorũ ad patres. Tertio cum dicit. ¶ Adhuc autem &c.¶ Ex ea quæ sumitur ex bona dispositione prolis vel puerorum futura. In prima parte dicit, q̃ oportet legislatorem intendentem bonam dispositionem puerorum futuram ordinare leges & statuta circa communicationem nuptialem ciuium, considerando ad dispositionem ipsorum tempore quo copulantur, vt scilicet sint perfecta in se, & bene se habentia ad generationem, & considerando ad tempus vitæ vtriusque & maris & fœminæ, quantum scilicet vterque secundum naturam viuere potest, ita vt conueniant ad actum generationis, primo in ætate qua hic perfecte potest generare, & illa concipere, suppositis bona dispositione ipsorũ in se, & in ordine ad finem temporis vitæ eorum, vt simul vel fere hic possit generare & illa cõcipere, & non dissonent potentiæ, ita vtrũque possit generare, & illa nõ concipere, aut econtrario, ista possit concipere, ille vero non generare, propter dispositionem inuentutis vel senectutis: talia enim inducunt dissonem & diuersitatem inter ipsos. Si ergo copulentur tempore quo vnus possit generare, alter nõ, propter ætatem adinuicẽ dissentiunt, & ideo copulam alteram petũt quod est inconueniens, vt igitur videtur dissensio & diuersitas inter eos copulandi sunt in ætate conueniente vtrique in ordine ad tempus durationis ipsorum. Deinde cum dicit.

g ¶ Ponit secundã rationem dicens, q̃ secũdo copulãdi sunt in ætate conuenienti considerando successionem puerorum ad patres, sicut enim parentes secundum legem naturæ tenentur filiis ad nutrimentũ & disciplinam vsque ad perfectum, ita necessitate quadam parentibus impotentibus factis, tenentur filii subuenire in necessitatibus, auxilium autem quod potest accidere senioribus parentibus a pueris genitis in senectute eorum sine profectu, est propter impotentiam puerorum, similiter auxilium quod potest accidere pueris in senectute genitis a parentibus senioribus existẽtibus, debile est propter impotentiam eorum ex senectute, & ideo non expedit copulam nuptialem fieri senibus existentibus, neque etiam valde prope principium natiuitatis, hoc est nimis iuuenibus existentibus, multũ enim displicet quandoque iuuenes existentes pueros habere quasi coæuaneos & minus verentur filii parentes iuuenes, & verecundantur minus male in eorum conspectu, quasi coæui & nutriti cum eis propter consuetudinem, & magis conquæruntur in inuicem circa ea quæ ad mutuam dispensationẽ pertinent, cum sint simul æque potentes vel impotentes æque, & ita cum filius requirit a patre iuuari in necessitatibus, potest respondere ipsum æqualiter posse sibi & econtrario. Deinde cum dicit.

h ¶ Ponit tertiam rationem, dicens q̃ adhuc idem potest ostẽdi per rationem sumptam ex his quæ diximus prius, vnde incipimus sermonem de hoc, oportet enim copulam nuptialem tali ætate, & tali tempore fieri, quibus corpus puerorum nascentium contingat disponi melius ad virtutem, & secundum intentionem legislatoris, hoc autem magis contingit fieri si fiat tempore & ætate determinatis, vt consequenter apparebit, ergo expedit eam fieri tempore determinato, sic igitur omnia quæ sunt circa

LECTIO XII.

Vomodo autem, & per quæ id erit utique considerandũ diximus supra, diuidentes quòd & natura, & more, & ratione indigemus. Ex his autem quales aliquos natura esse oportet, determinandum, restat uidere, utrũ ratione prius an moribus sit eruditio facienda. Hæc enim simul concordare debent optima concordatione. Contingit enim rationem aberrare ab optima suppositione, & similes per mores duci.

Clarum est hoc, primum quidem, quemadmodum in aliis, quòd generatio est a principio, & finis a principio aliquo alterius finis. Ratio autem nobis et mens naturæ finis, quarẽ ad hæc generationem ac morum institutionẽ parare oportet.

Deinde ut anima et corpus duo sũt, ita quoque duas uidemus esse animæ partes, unam irrationalem, alteram quæ habet rationem. habitus quoque earum duos, quorum alter est appetitio, alterꝰ mens. Vt autem corpus in generatione antecedit animam, sic pars irrationalis antecedit eam partem quæ habet rationem, patet id in pueris, quibus statim ira & uoluntas, & concupiscentia existit, at ratio & mens procedente ætate in illis fieri natæ sunt.

Quapropter, corporis curam necesse est prius suscipere quàm animi.

priorem quàm eam quæ animæ, deinde eam quæ appetitus, gratia uero itelleꝰ eã q̃ appetitus, huius autem eorũ quæ animæ.

e Siquidem igitur a principio legislatorẽ videre oportet, qualiter corpora optima fiant eorũ quæ educãtur, primo quidẽ curandum circa coniugiũ, qũ & quales quosdã existẽtes oportet facere nuptialẽ collocutionẽ.

f Oportet autẽ leges ferre circa hanc communicationẽ aspicientẽ ad ipsos & ad tẽpus viuẽdi, vt cõueniant ætatibus ad idẽ tẽpus & nõ dissonẽt potẽtię, huius quidẽ adhuc potẽtis generare, hac autem non potente, aut hac quidem, viro autem non: hæc enim faciunt & dissensiones ad inuicem & diuersitates.

g Deinde ad puerorum successionem, oportet enim neq; subdeficere pueros ætatibus patrũ, sine profectu enim senioribus gratia quæ a pueris, quod autẽ a patribus auxilium pueris, neque valde prope esse, multam enim habet displicentiam, verecundiaque minus existit talibus, tamquam coætaneis, & circa dispensationem quærulosum quod propinquum.

h Adhuc aũt vnde incipientes huc deuenimus, quatenus corpora natorum existant ad legislatoris volũtatem, ferè itaq; sola accidunt secũdũ vnam curam.

deinde appetitus. Curam tamen appetitus gratia mentis, curam uero corporis gratia animi.

Si ergo ab initio prouidendum est a legispositore, ut optima sint corpora eorum qui educantur. Primo quidem circa coniugia prouidere debet, quàm ætate, & cuiusmodi existentes sint in matrimonium copulandi.

Hoc autem instituet legispositor inspiciens ad ipsos & ad uitæ tempus, ut ætatibus in idem concurrant, nec discrepet gignendi potentia. Vir o enim generare adhuc potente, si mulier ipsa concipere non possit, uel mulier quidem ad concipiendum apta, si uir ipse non possit, lites ac discordiæ inter eos oriuntur.

Ad filiorum quoque susceptionem est inspiciendum, ne nimis distent ab ætate paterna, quoniam nec ipsi senioribus gratiam referre ullam possunt, nec parentes filiis adiumenta præstare, nec etiam nimis proximi ad ætatẽ paternam accedere debent filii, habet enim hoc turbationem non paruam, cum neque tanta sit reuerentia huiusmodi filiis erga genitores, utpote quasi æqualibus, & circa gubernationem domus quærelæ ex ista quasi paritate soleant prouenire.

Insuper quòd dicere incipiẽtes huc digressi fuimus, ut corpora natorum sint secundum legispositoris uoluntatem, ferè quidem hæc omnia prouenient per unam diligentiam.

Universidad de Buenos Aires

circet cura m nuptialem vnam communem curam habent ferè, vt scilicet fiat tempore determinato, ferè autem dicit sorte, quia non idem tempus determinatum conuenit omnibus propter diuersitatem materiæ. Deinde cum dicit.

i ¶ Intendit declarare, qua ætate expedit eam fieri ex termino generationis in vtroque, & ex inconuenientibus, quæ accidunt si fiat nimis cito, & secundum hoc primo premittit quæ dam necessaria ad declarationem intenti. Secundo cum dicit. {Propter qđ has quidem &c. } Ex illis cõcludit intentum suũ. Circa primũ primo tangit quid sit terminus generationis in vtroq; secundũ quẽ oporteat considerare. Secundo cum dicit. {Est autem iuuenum vel iuniorum &c. } Ostendit qp coitus iuuenum nõ est conueniens ad generationem. In prima parte dicit, vltimus terminus generationis hominibus determinatus est, sicut & aliis. In omnibus enim q̃ contingit esse & nõ esse, est tempus determinatũ quo contingit esse, & per consequens agere, sicut dicitur Primo Cœli & mundi: & iste terminus masculis, vt in pluribus est septuaginta anni, quia tunc sensibiliter debilitatum est calidum naturale, quãuis in aliquibus sit longior, in aliquibus brevior, propter dispositionẽ materiæ aliam & aliam, fœmellis autẽ quinquaginta, vt in pluribus. Brevior autem est periodus generationis mulieris q̃ viri, quia mulieres naturaliter sunt minoris virtutis & caliditatis q̃ viri, & quia expedit propter dissensionem vitãdam in cõiugandis simul terminare potentiam generationis in vtroque, oportunum est in determinando principium ipsius condescẽdere commensurando ad tempora hæc. Deinde cum dicit.

k ¶ Ostendit, qp coitus iuniorum est prauus. Et diuiditur in quatuor partes secundũ quatuor rationes quas adducit ad hoc. Secundam ponit cum dicit. { Adhuc autem in partibus &c. } Tertiam cum dicit. { Adhuc autem & ad temperantiam &c. } Quartam cum dicit. { Et masculorum corpora &c. } Primo igitur ponit primam quæ sumitur ex ordine ad generationem dicens, qp coitus iuniorum siue masculi, siue fœmellæ prauus est ad generationem puerorum, & hoc quidem apparet ad sensum, q4 in omnibus animalibus partus iuniorum sunt imbecilles & imperfecti, quia imperfectio partus est ex imperfectione principiorum generantium, sicut vniuersaliter imperfectio effectus, est ex imperfectione causarum, & fœminæ crebrius q̃ mares, & parua corpora gignuntur, cum enim principium generationũ in semine non poterit digerere menstruum mulieris propter indigentiam caliditatis, vt deducat ad similitudinem suam secundũ omnes dispositiones, sed magis vincatur propter superabundantiam frigidi & humidi, de necessitate transmutat in contrarium & in fœmellam, talis autem dispositionis sunt semina iuniorũ. Et iterum generati ab eis parui sunt secundum formam, idest secundum figuram, extensio enim secundum figuram causatur a magnitudine calidi, cuius est mouere sursum, quod est imperfectum in iunioribus, vt dictum est, quare si sic accidit in omnibus animalibus, necesse est ita accidere in hominibus, in quibus argumentum speciale apparet ad hoc, quoniam in quibuscumque ciuitatibus seu regionibus permittuntur iuuenes, & iuuenculæ coniugari & permisceri ad generationem, generantur parui & imperfecti secundum corp, & per cõsequens minus viles ad opera bellica. Deinde cum dicit.

l ¶ Ponit secundã, quæ sumitur ex accidenti parturientibus dicens, qp ad hoc mulieres concipientes ĩ ætate imperfecta in partu maiorem sustinent dolorem, & plurimæ moriuntur, tũ propter membri ad hoc ordinati arctitudinem, tum propter virtutis debilitatem: quanto enim virtus minor est ad resistendum, tanto dolor maior, sicut videm' onera cadẽ grauiora apparere debilibus. In iuuenioribus autẽ supponimus virtutẽ innorem esse, & ideo maiorem dolorẽ accidere, qui tantus potest esse qp mortem inducit, & propter hoc dixerũt Antiqui apud græcos tactũ esse oraculum Trezenis, vt dolor eius adiutorio mitigaretur, & fœtus ad ortum produceretur, cum multæ in iuuentute mulieres morerentur, & fructus non veniret ad productionem ꝓpter imperfectionẽ. Deinde cum dicit.

m ¶ Ponit tertiam quæ sumitur in ordine ad virtutem dicẽs, qp adhuc coitus est minus expediens iunioribus ad temperantiã & magis expedit senioribus existentibus, iuuenculæ enim quæ magis assuetæ sunt coire in iuuentute intemperantiores sunt, illa enim ad quæ assueti sumus magis sunt delectabilia, & ad ea q̃ sunt magis delectabilia, magis inclinamur. Deinde cum dicit.

n ¶ Ponit quartam rationem dicens, qp adhuc corpora masculorum coeũtium in imperfecta ætate dum corpus est in augmẽto, læduntur & defectum patiuntur a quantitate eis determinata & in complexione, alimentum enim digestum principium é nutritionis & augmentationis & generationis, tempore enim augmenti totũ quod conuertitur de alimento adueniente, vel ferè necessarium est ad nutritionem & augmentum, & parum vel nihil est de superfluo, quod ordinatur ad generationem: & ideo si multum coeant, necessarium est, qp illud quod deberet transire in augmentum & nutritionem conuertatur in semen, quare detrimentum patientur in augmento & nutritione, est enim quoddam tempus determinatum, in quo animalia nata sunt augmentari, quod non multum excedit a tempore deputato ad generationem: statim enim deficiente augmento, & perfectis corporibus cum plus conuertitur de alimento q̃ sit necessarium ad nutritionem conuenientius ordinatur ad generationem, coitus etiam non perfectis corporibus detrimentum inducit quantum ad complexionem propter exiccationem & infrigidationem,

Quoniam.n.nõ determinatus est finis generationis, vt ad plurimum est dicere, viris quidẽ numerus septuaginta annorum vltimus, quinquaginta aũt mulieribus, oportet principiũ coniugationis secundũ ætatem ad tempora hæc descendere.

Nam cum sit finis gignẽdi ut plurimum viris quidem septuagesimus annus, mulieribus autem quinquagesimus, ita coniugandi ab initio sunt, ut ætatibus ad hunc finem concurrant.

Est autem adolescentium coniunctio improba ad filios. In cunctis enim animalibus iuueniles partus imperfecti sunt, & fœminæ crebrius quam mares: & parua corporis forma gignuntur, quo circa necesse est hoc idẽ in hominibus prouenire. Huius autem coniectura fuerit, quòd in quibuscunque ciuitatibus consuetudo est adolescentes mares puellasque coniugari, in eisdem inutilia ac pusilla hominum corpora existunt.

In partu quoque laborant magis puellæ ac pereunt plures, ex quo responsum oraculi Trezenii datum qui dam existimant, ob istam causam, quasi multis pereuntibus propter immaturitatem nuptiarum, non propter fructuum collectionem.

Ad continentiam quoque vtile est nuptias fieri seriores, intemperatiores enim esse videntur cum puellæ veneri assuescunt.

At masculorum corpora crescere impediuntur, si adhuc augente se corpore, consuetudinem ineant, nam huiusmodi terminus hic esse videtur, quẽ non multum excedit amplius.

frigidationem, si mul enim conducitur calidum & humidum, vnde Philosophus dicit in Lib. de Causis lon. & bre. vitæ, qp coitus & multi spermia cito senescunt, quia sperma superfluum existens amplius desiccat emissum, & ideo multis longioris vitæ est q̃ ea ex quibus generatur, quia minus spermatizat, & passeres masculi breuioris q̃ magis coitui sũt. Deinde cum dicit.

o ¶ Concludit ex dictis quando & qua ætate opportunum ẽ fieri copulam nuptialem dicẽs, qp propter hoc quòd finis generationis in viris, vt i pluribus est septuagesimus annus vel circa, mulieribus autẽ quinquagesimus vel circa vt in pluribus, & expedit coniugatos simul deficere a potentia generandi, vt probatum est pri⁹, & coitus iuniorum i imperfectis corporibus prauus est: corpora autem mulierũ vt in pluribus perficiuntur in decem & octo annis vel circa, virorum autẽ in triginta sex, aut parum plus, aut minus, expediẽs est magis eos cõiugari muliere existente decem & octo annorum vel circa, viro autem triginta sex aut parum plus vel minus. Sic enim cõiungẽtur corporibus perfectis, & per consequens virtutibus, quibus existentibus erit coniugatio ipsorum in tempore conuenienti ad perfectionem generationis puerorum, virtutibus etiam perfectis perfectior erit actio, & etiam ipsum generatum, & iterum successio puerorum ad patres opportunius fiet si statim cũ copulati sunt muliere. 18. viro. 36. annorum existentibus statim generent, succedent enim filii parentibus in principio status corpore per fecto, scilicet circa. 30. annum matre agente quinquagesimum, patre septuagesimum vel circa impotentes ferè existentes quasi resoluta ætate, impotentia tamen eorum supplebitur per filiorum potentiam perfectorum existentium, quando igitur oportet fieri coniugium considerato bono coniugatorum & generandorum, dictum est. Est autem intelligendum quòd quamuis viri & mulieres sint eiusdem speciei, non tamen idem periodus est vitæ vtriusque ipsorum, quia tempus durationis ipsorum non sequitur eos ratione speciei communis vtrique, sed sequitur virtutem complexionis, virtus autem complexionis multo fortior est in viro quàm in muliere propter abundantiam caliditatis, & meliorem proportionem eius ad alias qualitates, & ideo viri longioris vitæ sunt secundum naturam mulieribus. Et qa illud quod perfectius est pluri tempore indiget ad sui perfectionem, quanto plura exiguntur ad eius perfectionem, viri autem perfectiores sunt mulieribus, ideo pluri tempore indigent ad sui perfectionem quàm mulieres, vt in pluribus, quamuis propter indispositionem materiæ possit accidere econtrario: Philosophus autem determinauit tempus perfectionis mulierum. 18. annos vel circa, virorum autem. 37. vel circa, quia sic apparebat ei forte, vt in pluribus, aut quia secundum proportionem horum numerorum adinuicem excedit virtus complexionis: viri, virtutem complexionis mulieris secundum naturam. Si autẽ obiiciat prius debere fieri coniugationem nuptialem quam determinat Philosophus: primo, quia generatio fit ex superfluo alimenti, quando igitur primo incipit esse superfluum alimenti, & primo incipiunt spermatizare, videtur qp deberet fieri talis copulatio, hoc autem contingit multo tempore prius quàm determinet Philosophus, puta tempore pubescentiæ, ergo prius videtur debere fieri. Et præterea hoc iura determinant quę videntur considerare bonum commune, matrimonia, scilicet posse fieri muliere existente. 12. annorum, viro existente. 14. vel circa. Ad hoc est intelligendum secundum intentionem Philosophi, quòd si consideremus bonam dispositionem generantium & bonam habitudinem generandorum futurum, & per cõsequens vtilitatem communem ciuitatis seu regionis per se, melius est coniunctionem istam fieri perfectis corporib⁹ vtriusq;, quod est tempore determinato a Philosopho, vel circa vt in pluribus, perfectis enim corporibus perfectæ erunt virtutes, nec detrimentum aliquod patientur in augmento, aut complexione secundum quòd huiusmodi, nisi propter superfluitatem, aut aliquid huiusmodi. Et pueri melius erũt dispositi quãtum ad corpus, quia a magis & melius dispositis generabuntur, & per consequens secundũ animam, quia bona dispositio corporis disponit ad bonam dispositionẽ animæ, & hc magis apti erũt ad virtutes & actus ciuiles, propter accidens tamen aliquod expedit tardius, vel citius fieri in aliquibus, puta si tardius vel citius perficiantur corpora, aut si timeatur fornicatio cũ alienis, aut aliquid huiusmodi, quãmuis autem prius in aliquib⁹ inueniatur superfluum alimenti, & emissio seminis, nõ tñ sequitur qp tũc melius & aptius sit ad generationẽ, sicut accipiebat ratio in oppositũ. Non.n. oportet in his quæ procedunt de imperfecto ad perfectum, quòd quando aliquid potest aliquid primo, quòd tunc perfecte possit, sicut quando aliquis potest cytharizare qualitercumque, non sequitur quòd optime possit, sed magis econtrario, quę enim sunt priora secundum viam generationis imperfectiora sunt, quæ autem posteriora perfectiora, sicut vir puero, vt dicitur Nono Meth. Iura autem non determinant optimum esse fieri matrimonium tempore pubescentiæ, scilicet muliere existente. 12. annorum vel circa, viro. 14. vel circa, sed tunc concedunt posse fieri primo, quia tunc primo potest valere consensus propter vsum rationis tunc primo, vel circa inexistente, & quia tunc primo incipit aliquod superfluum alimenti fieri vt in pluribus, quãmuis imperfectum. Deinde cum dicit.

Quapropter, puellas quidem circa ætatem decem & octo annorum nupsisse tradere congruit, masculos autẽ circiter ætatem annorum sex & triginta. In hoc enim tempore & viginentibus corporibus coniungentur, ac procedẽte tempore simul apte desinent procreare posse, & filiorum susceptio partim erit ab initio eis ætate viginentibus, si recte procedat statim generatio, partim iam vergentibus ad annum septuagesimum.

Quibus igitur ætatibus coniugia sint facienda dictum sit, tempus autem anni, vt nunc multi obseruant, recte per hiemem aptius ad nuptias esse videtur, sed considerandum est in procreatione liberorum quæ a medicis, & quæ a physicis traduntur. Medici autem tempora corporum sufficienter ostendunt, physici autem de spiritibus, borealia magis quàm australia laudant.

p ¶ Declarat, qua temperie vel dispositione aeris expediẽtius sit fieri hanc coniunctionem. Circa quod intelligendum est, qp bona dispositio generari sequitur bonam dispositionem principiorum generantium in actu. Dispositio autem generantium sequitur aliquam dispositionem continentis, vnde & locus dicitur principium generationis, sicut & pater a Porphyrio: dispositio autem continentis mutatur secundum dispositionem temporum & ventorum & aliorum huiusmodi, & ideo est expediẽs intendentem bonam dispositionem generatorum considerare bonam dispositionem continentis & temporis & ventorum. Et ideo dicit, quòd ad huiusmodi copulam vel coniunctionem faciendam, oportet vti temporibus, & his quæ circa temperiẽ, hoc est dispositionem aeris secundum tempus, quibus vtuntur multi bene & rationabiliter, dicentes hanc debere magis fieri tẽpore hiemis, tunc enim frigiditate continentis clausis poris fortificatur calidum interius & congregator virtus, & fortior est. In ætate autem poris apertis exalat calidum interius, fortiore autem existente virtute & calido melius est commisceri ad generationem, expedit autem considerare ad generationem puerorum ea quæ dicuntur a Philosophis naturalibus & a medicis. Medici enim sufficienter dicunt dispositionem temporum in ordine ad corpora respectu operationum diuersarum, Naturales autem eas quæ ventorum, dicentes boreales & orientales meliores australibus & occidentalibus ad bonam dispositionẽ corporum, sicut dictum & expositum fuit prius, vbi determinatũ fuit de optimo situ ciuitatis. Deinde cum dicit.

q ¶ Declarat,

q ¶ Declarat quales oportet esse copulandos ad generationem secundum habitudinem corporis, & circa hoc primo declarat, qualis oporteat esse quo ad quantitatem. Secundo cum dicit. {Oportet quidem igitur habere habitum labores.} In comparatione ad exercitium. In prima parte dicit, q̄ qualibet existētibus corporibus eorum qui copulantur secundum habitudinem quantitatis, maxime vtilia erunt ad bonam dispositionē eorum qui generantur, dicendum est in his quę pertinent ad disciplinam ciuium, figuraliter autem & in summa sufficit dicere nunc. Manifestum est enim q̄ habitudo corpis athletarum qui sunt valde magni corpore non est perfecte bona dispositio corporis, tū propter ponderositatem, tum quia virtus spiritus & calidi euanescit in tanta protēsione membrorum. Nec etiam ad sanitatem propter easdem rationes, & per consequens nec ad rationem intellectus & rationis quę sequūtur dispositionē corporis vt in pluribus, & quia bona ciuilis cōmunicatio idiget bona dispositione quātum ad corp⁹ & quātum ad animam, nō est optima ad eam. Similiter habitudo imperfectorum secūdum quantitatem & morbidorum qui indigent maiori cura, non est optima propter imperfectionē, & improportionem, sed media habitudo magis, in omnib⁹. n. & quæ sunt secundū naturam, & quæ secundum rationē media sūt eligibilia magis, & ideo habitudo media secundum quantitatem in generantibus eligibilior est. Deinde cum dicit.

q Qualibus aūt quibusdā corporibus existētibus maxime vtilitas erit iis qui generantur, sciētibus quidē magis dicēdū in iis quæ de disciplina, typo aūt sufficiens dicere & nūc, neq; .n. qui athletarū optim⁹ habitus ad politicam bonā habitudinē, neq; ad euexiā, neq; ad sanitatem, & puerorū procreationē, neq; qui curis indigens, & male habens valde, sed medius horum.

r Oportet quidē igitur habere habitum labores, passiuum autē labores non violentos, neq; ad vnū solū, sicut athletarū habitus, sed ad actiones liberorū. Similiter aūt oportet idē existere & viris & mulieribus.

s Oportet aūt & prægnātes curare de corporibus, neque desidia torpentes, neq; subtili cibo vtentes. Hoc aūt facile legislatori facere præcipienti quotidie aliquod iter facere ad Deorum reuerentiā, iis quæ sortitæ sunt eū qui de generatione honorem. Intellectū vero econtrario corporibus pigrius cōgruit deducere. Quæ.n. generātur videntur absumētia ab ea quæ habet, sicut nascentia a terra.

t De reseruatione aūt & alimēto genitorū sit lex, nullū orbatū nutrire, pp multitudinem aūt puerorū, ordo gentium prohibet nihil reseruari genitorum.

principio, & ideo oportet puerum disponi secundum dispositionem mulieris gestantis. Igitur expediens est ad bonam dispositionem prolis futurā, curare de bona dispositione mulieris, specialiter autem expedit curare ne sint torpentes multum per desidiam, quæ frequenter accidit mulieribus prægnantibus propter defectum calidi & superabūdantiam humidi grossi indigesti, si enim prægnās torpeat nimis per desidiam oportebit calidum & spiritus in puero torpere, deinde expedit cauere ne vtantur cibo nimis subtili, tum quia facilis digestionis existens facit repletionē quādam inanem magis q̄ veram, tum quia statim propter facilē digestionem eius assumitur in membris fortioris virtutis secundū totum vel fere, ita q̄ parum aut nihil erit superfluū, quod transeat in nutrimentum fœtus. Facile autem erit cauere desidiam legislatori, si præcipiat prægnantibus quę fortitæ sunt honorem generationis & fugerūt opprobrium sterilitatis secundū antiquos facere aliquam peregrinationem quotidie, vel bis, vel ter in septimana vel aliqd huiusmodi ad aliq̄ oraculū propter deorum reuerentiam, vt quos habuerunt propitios in cōceptu, benignos habeant vbi magis necesse est, scilicet in partu, & loquitur secundum opinionem Gētilium antiquorum qui opinabantur multitudinem deorum eē, & illos vel corpora supercęlestia vel virtutes aliquas in corporibus, quāuis autem ad bonam dispositionem puerorum futuram ad Rempubl. oporteat mulieres labores aliquos exercere, vt sint sine pigritia tamen natos iam & incipientes disciplinari ad bonum intellectus quod est speculatio, non oportet multum laborare, sed pigrius disponi corpora ne per laboris continuitatem distrahantur a disciplina, & per motum spiritus nimis accendātur, vt sint nimis mobiles quod non competit speculationi. Oportet enim formas sensibilium, in quibus speculatur intellectus fixionē habere in subiecto primo eorū, quod est spiritus. Deinde cū dicit.

r ¶ Declarat quales oportet esse per comparationem ad exercitia dicens, q̄ expedit ad bonam dispositionem generandorū futuram habere bonam habitudinem corporis & exercitatos esse per aliquos labores ad exercitandum virtutem & caliditatē, quæ per motum excitantur, non tamen per violentos, ne per laboris violentiam spiritus exaletur & debiliretur. Et ideo oportet exercitari vel laborare non in aliquo vno solum, sicut athletæ laborant ad superandum, sed multis pertinentibus ad ciues & liberos, expediens enim est exercitari futurum bonum ciuē in multis operationibus liberorum, vt consequenter facilius & magis cum delectatione illas operentur, oportet autem & viros & mulieres exercitari, sed vnumquemque in operationibus decentibus eum. Deinde cum dicit.

s ¶ Declarat, q̄ curandum est de mulieribus prægnantibus ad bonam puerorum dispositionem di. q̄ oportet legislatorem curam habere de bona dispositione corporum mulierum prægnātium, pueri enim generati nutrimentū videntur assumere a muliere habente in vtero per venas & poros a natura ad hoc ordinatos, sicut terræ nascentia per radices assumunt a terra, nutrimentum autem assumptum a muliere consimiliter disponitur complexioni mulieris, & puer de necessitate disponitur secundum dispositionem nutrimenti ex quo nutritur], & maxime in

Quæ autem corpora maxime utilia sint, magis dicendum esset, ubi disciplina liberorum tractatur. Summatim uero sat fuerit nunc dixisse, neq; enim athletarum habitudo utilis foret ad ciuilem habitum, neque ad sanitatem & procreationem liberorum, nec rursus humilis & imbecilla nimium, sed media istarum.

Laboriosam enim habitudinem habere oportet, exercitatam uero laboribus non uiolentis, neque ad unum laborem solum, ut athletarum habitudo, sed ad liberalia opera. Hæc autē similiter uiris, mulieribusque existere debent.

Prægnantes quoque mulieres curam habere corporum oportet, non pigrescentes neque subtili utentes alimonia. Hoc autem facile est legumpositori prouidere si inbeat singulis diebus iter quoddā facere debere ad deorum sacra mulieres, quæ sortitæ sint cōcipiendi honorem. Mens tamen, contra quam corpus, in tranquillitate est traducenda, quæ enim fiunt, ab ea quæ continet, capere uidentur, quemadmodum illa quæ nascuntur a terra.

Circa expositionem autem, uel educationem filiorum, lex sit, nihil orbatum natura fore educandum, in aliis uero, si mores institutaq; ciuitatis prohibeant, natos exponere.

quanta

quanta nutriendi sunt perfecti nati. Illud enim quod ordinatū est ad aliquem finem, quanto magis natum est attingere ad ipsum, tanto magis disponendum est ad ipsum, & quanto minus tanto minus curandum: sic enim videmus naturam magis solicitam esse de perfectioribus, pueri autem nati perfecti membris & sensib⁹, perfectius nati sunt attingere ad finem humanum. ergo magis disponendi sunt. Orbati autē aut sensu aut membro, nati sunt attingere aliqualiter, ex quo animam & intellectū habent: sed nō æque perfecte, & ideo curādum est de eis: sed non æqualiter vt de perfectis, & vniuersaliter inquantum vnusquisque natus est attingere ad finem, intantum disponendum est, cum sit propter ipsum, loquimur autem hic de fine humano secundū vitam præsentem: qa sic loquitur de ipso Philosophus. Deinde cum dicit.

u ¶ Declarat quid faciendum est si excedant secundum multitudinem. Est enim intelligendum q̄ cū ciuitas sit communitas per se sufficiēs ad vitam, oportet ciues per se sufficientes esse & non pauperes, & ideo cauenda sunt illa in ciuitate quæ inopiam inducunt, hoc autem est multitudo filiorum debentium succedere in hæreditate, magna enim & multa hæreditas parentum cum diuidetur in multitudinem filiorum, valde tenuis erit secundum vnumquemque, maxime in tertiam vel quartam generationem, sicut ad sensum videmus, non enim placuit Philosopho lex seu consuetudo de successione primogeniti secundum totum, tum quia cum primogeniti sint singuli, posteriores autem multi vt frequēter, sequeretur plures liberorum esse pauperes q̄ diuites: tum quia habentes possessiones sunt partes ciuitatis, non habētes autem, non, ciuium enim oportet esse possessiones, vt dictum est prius, quare si posteriores geniti non succederent in aliquo parentibus plures liberorum non contingeret esse ciues, sed expelli a ciuitate: tum quia posteriores nati sicut & primi, possunt esse bene nati ad magna, non habentes autem vnde operentur ad quæ nati sunt, compelluntur accipere vndecumque, insidiantes ciuibus & alijs per furtum, per rapinam, & homicidia, & cō iungunt se aduersarijs, quæ omnia sunt inconuenientia. Suppositō igitur q̄ omnes succedere debeant in hæreditate qualitercūque. Primo proponit ad vitandam superfluam multitudinem filiorum legem seu consuetudinem quarundam gentium. Secundo cum dicit. {Quoniam autem principium quoddam.} Ponit documentum ad hoc secundum intentionem suam magis. In prima parte dicit, q̄ ad vitandam multitudinem puerorum superfluam, ordo, idest lex vel consuetudo gentium quarumdam prohibet nullum genitorum vltra multitudinem determinatā debere reseruari, oportet enim si debeat ciuitas esse diues determinatam esse multitudinem ipsorum, aliter enim depauperaretur si dimitteretur quilibet generare quantumcumque: sed quia durum est pueros non reseruari ad vitam, declarat si necesse sit illud fieri qualiter cum minori culpa fiet dicens, q̄ si aliquibus coniugatis fiant plures q̄ sit determinatum a lege, & necesse est eos exterminari, magis procurandum est fieri aborsum antequā sensus & vita insint q̄ postquam insuerint: procuratus enim aborsum postquam infuerint, homicida a lege reputatur & magis peccant: semen enim & non semen determinatur per sensum & motum. sic igitur Aristotel. non dicit secundum intentionem

u Oportet enim determinatā esse multitudinem puerorum, q̄ creationis, si autem aliquibus fiant propter hoc combinatis antequam sensus insit & vita, fieri oportet aborsum, quod .n. sanctum & quod non determinatum, & ipso viuere erit.

x Quoniam autem principiū quoddam ætatis viro & mulieri determinatū est, quādo oportet incipere coniugationem, & quanto tempore deseruire concubitui ad puerorum procreationem, sit determinatum. Seniorum enim fœtus, sicut & iuniorum, imperfecti fiunt & corporibus & intellectibus. Qui autē decrepitorum debiles, propter quod secundum intellectus acmens, hoc autem ē in plurimis, quam quidem poetarū aliqui dixerunt mensurantes ebdomadibus ætatem circa tēpus quinquaginta annorum, vt quatuor aut quinque annis excedentem ætatē hanc, dimittere oportet eam quæ ad manifestā gōtionē.

y Quod autē reliquū sanitatis gratia, aut alicuius alterius talis causa, oportet videri facientes collocutionem.

suam, q̄ debeant exterminari aliqui nati: sed secundum legem gentium, nec q̄ procurandus sit aborsus absolute: sed si interficiendi sunt ab aliquibus magis faciendum est hoc ante sensum, & vitam non sicut bonum secundum se: sed sicut minus malum. Deinde cum dicit.

At si multitudo tanta prolis alicui contigerit ut duplicatus sit filiorum numerus, nam is diffinitus esse debet, ad multitudinem nimiam euitandam ante uenire oportet, ne fœtus concipiantur, nam postquam concepti sunt, & sensum aut uitam acceperint, nefas est attingere eos.

Cum uero determinatum sit qua ætate uir & uxor sint ab initio coniugādi, quamo tempore liberis operam dare conueniat, determinemus, seniorū enim fœtus, quemadmodum iuniorū, imperfecti sunt, & corporibus, & intellectibus. Senescentium quoque fœtus sunt irrobusti. Quapropter illud maxime tempus probādum est, in quo maxime intelligentia uiget in nobis. Id autem esset in plurimis circiter annum quinquagesimum, ut poetarum quidam dixerunt, septenario numero ætatem dimetientes. Itaque qui quatuor aut quinque annis hanc ætatem excesserint, derelinqvere debent in aperto procreandi studium.

Ac de cætero, uel sanitatis, uel alterius huiusmodi causa, concubium facere uideri.

x ¶ Ponit documē rum ad hoc secundū intentionem suam, sumptum ex determinatione temporis deputati ad generationem, circa quod tria facit. Primo declarat qualiter determinandum est tempus deputatum ad generationem ad vitandum superfluitatem puerorum. Secundo cum dicit. {Ac de cætero.} Ex hoc concludit commixtionem vltra tēpus illud nō debere fieri propter generationem. Tertio cum dicit. {Deea autem quæ ad alia.} Declarat q̄ huiusmodi commixtio non ē facienda cum alieno vel aliena. In prima parte dicit, quoniam principium ætatis ad generationem deputatæ determinatum est viro & mulieri, huic quidem, 37. illi vero. 18. annus vel circa: similiter autem & finis viro scilicet, 70. mulieri. 50. secūdum naturam cōmunem, oportet tēpus intermedīū quo possunt generare magis determinari & breuiari ad superfluam enim q̄ fœtus seniorum etiam citra. 70. annum in viro, vel 50. in muliere imperfecti sunt & corporibus & intellectibus propter debilitatem virtutis generantium, quæ quanto magis distat a statu minor est, sicut & fœtus iuniorum etiam circa tempus determinatum a natura. Fœtus vero decrepitorum vltra tempus deputatum a natura omnino debiles sunt corpore propter debilitatem virtutis in eis, & propter hoc: quia calidum remissum est in eis, & passiones sedatæ sunt naturaliter, & multa experti sunt propter tēpus, sunt etiam in statu secundum intellectum, anima enim sedendo & quiescendo fit sciens & prudens, sicut dicitur septimo Phy. hæc autem vera sunt vt in pluribus, ideo ætatem hanc deputatam ad generationem manifestum est, quam quidam poetarum determinauerunt hebdomadibus quibusdam annorum, videlicet septenario numero, itaque qui quatuor aut quinque annis hanc ætatem excesserint, relinquere debent procreādi studium, vsque ad. 50. annum, vel ad ætatem excedentem tempus hoc, quatuor vel quinque annis in viris, vt sic viri deseruiant manifeste generationi a. 37. anno vsque ad. 55. annum ad plus, & mulieres proportionaliter a. 18. vsque ad. 37. annum, tunc enim vterque ipsorum maxime est in statu perfecto secundum naturam, & virtutes magis perfectæ sunt, propter quod pueri, & melius dispositi generabuntur & pauciores. Deinde cum dicit.

y ¶ Concludit vltra tempus hoc non debere fieri commixtionem propter generationem dicens q̄ in reliquo tempore, non debent coniugati commisceri adinuicem manifeste propter generationem: sed si commisceantur, permittatur hoc gratia sanitatis aut alicuius alterius. Contingit enim aliquando quod in vasis seminariis ē multitudo seminis, aut naturalis quę propter multitudinem grauat naturam, aut innaturalis ibi vel in aliis partibus corporis, quas contingit euacuari per coitum, & per consequens alleuiare naturam & melius disponi ad sanitatem. Deinde cum dicit.

z ¶ Declarat

z ¶ Declarat, q̄ mixtio talis non debet fieri ad alium vel ad aliam personam, propter quod est intelligendum q̄ mixtio maris & fœminæ naturaliter in homine est ad generationem prolis & nutritionem & eruditionem, ad hoc autem neuter istorū sufficit per se, & ideo oportet q̄ vniantur ad hoc per cōsensum mutuum, non per aliquod parium temporum: sed vtiq; ad perfectionem prolis secundum corpus & secundum animam, qđ erit si incipiant generare in tempore determinato a Philosopho circa finem vitæ eorum: puer enim si fuerit masculus non perficitur vsque ad. 37. annum vel circa: & si ista. 37. adiungatur. 37. annis patris generatis antequam generaret erunt. 74. quādo impotens erit naturaliter ad generandum & circa finē vitę, & ideo communicatio maris & fœminæ per totam vitā & ad perfectionem prolis est a natura inclinante, & omnis cōmixtio quæ sit præter huiusmodi cōmunicationem innaturalis est, & ideo dicit q̄ de commixtione viri cum aliena muliere, vel mulieris cū alieno viro sit lex & teneatur vt bonum non permittere, nec etiam velle videre tāgentem alienum aliquo modo, si enim permittatur aliquis accedere ad aliquam quæ sua non est per fornicationem, cum post mixtionem non maneant mixti per consensum ad educationē prolis, sequitur malum & imperfectio eius maxime: nullo ergo modo permittatur fieri commixtio cum alio vel alia vbi est & appellatur coniugium. Tunc enim & sequitur malum prolis & incertitudo & iniustitia, minime vero permittendum est circa tempus procreationis filiorum, tunc enim maxime accideret error per incertitudinem, & si aliquis apparet tale aliquid faciēs puniatur punitione commensurata peccato, vt secundum mensuram peccati sit plagarum modus, vt alibi dicitur, ita q̄ prohibet Philosophus hic primo sicut malum per se commixtionē cum aliena, quamuis sit libera, magis autem commixtionem cum ea quæ est alterius propter iniustitiam, maxime autem cū ea quæ est alterius tempore deputato ad generationem. Deinde cum dicit.

aa ¶ Declarat qualiter curandi sunt pueri perfecti & reseruandi post natiuitatem, & primo qualiter in prima ætate quæ extēditur secundum Philosophum vsque ad tertium annum. Secundo cum dicit. {Habitam autem huic.} Qualiter in secūda quæ extenditur vsque ad quinq; annos inclusiue. Tertio cum dicit. {Transactis autem quinque annis.} Qualiter in tertia quæ extēditur vsque in finem septimi. Circa primū primo declarat qualiter curandi sunt & disponendi sunt quantum ad nutrimentū conueniens. Secundo cum dicit. {Adhuc autem & motus.} Quantum ad exercitia & consuetudinem. In prima parte dicit. Cum pueri nati sunt ex matribus, manifestum est q̄ alimētum magnam facit differentiam ad potentiam corporum & dispositionem secundum differentiam qualitatis suæ, quale enim est secundum virtutem tale facit & corpus. Virtus enim alimēti quod conuertitur in illud quod alitur remanet in eo, sicut saporem paboli videmus apparere in lacte, & vim vini in aceto, & virtutem lactucæ in sanguine generato ex ea, sicut enim virtutes miscibilium manent in mixto, quamuis formæ corrumpantur, ita & virtus illius ex quo generatur aliud aliqualiter in eo quod generatur, patiuntur enim agentia naturalia a contrariis. Manifestum est autem, & considerando in aliis animalibus, & etiam in gentibus diuersis quibus cura est in pueris inducere habitum & dispositionem ad bonum, q̄ lactis natura abundans

z De ea autem quę ad aliam & ad aliū sit quidē simpliciter nō bonum tangentem videre nulla tenus nullo modo cum fuerit & appelletur connubiū, circa tempus aūt puerorum procreationis, siquis appareat tale quid agens damnificetur inhonoratione decenti ad peccata.

aa Satis autem pueris, magnā putari esse differentiā ad corporum potentiā alimentum, quale quoddam vtiq; fit, apparet & per alia animalia considerantibus & per gentes, quibus cura ē inducere bellicum habitum, lactis abundans alimentū est maxime familiare corporibus, magis autem sine vino propter ægritudines.

bb Adhuc autē & motus quoscumq; contingit facere tantillos, expedit Ad non defluere autem mēbra propter teneritudinem vtuntur, & nunc quædā gētium instrumentis quibusdā mechanicis, quæ faciunt imperuertibile corpus animaliū & taliū.

Coitus uero omnis alterius quām coniugis penitus sit interdictus, quan doquidem sit & appelletur coniunx. Quod siquis deprehendatur contrafacere per tempus procreationis, dignā pro delicto pœnam reportet.

Susceptis autem filiis, multum referre putandum est ad corporis robur quali uictu nutriantur. Apparet uero ex cæteris animalibus & ex cæteris gentibus quibus cura est assidua belli cæ habitudinis, nutrimentum lactis maxime proprium esse corporibus, abstemium autem magis propter ægritudines.

Et præterea motus quoscumque in ea ætate fieri datur, conferunt, ne mēbra uero ob teneritudinem distorta fiant, utuntur adhuc gentes aliquæ organis quibusdam & machinis, quæ corpus a talibus illæsum conseruant.

est alimentum conueniens, & familiare corporibus humanis, etenim alia plura animalia fœtus post partum ad tempus ex lacte nutriunt, & similiter gentes bene volentes disponere pueros, quoniam sicut Aristo. dicit secundo de Generatione, ex eisdem sumus & nutrimur. Nutrimentū enim conuertitur in substantiam rei alitæ, & eiusdem substantiæ, & formę oportet esse materiam vnam, & ideo quanto alimentum aliquod similius est ei ex quo generatur aliud, tanto conuenientius est ad nutriendum ipsum. Lac autem valde simile ē secundum cōplexionē menstruo ex quo generatur puer: superfluum enim alimenti deriuatum a natura ad matricem menstruum est, deriuatū autem ad mamillas, & dealbatum ibi est lac, & ideo conuenientissimum alimentum pueris post partum est lactis natura, & magis mulieris q̄ bestiæ, & adhuc maxime matris propriæ q̄ alienæ, vnde illi qui nutriuntur ex lacte matris propriæ, melius debēt esse dispositi secundum naturam, propter quod Auicenna dicit, q̄ ex tremū mamillæ matris propriæ ponere in ore infantis valde confert ad remouendum omne nocumentum, lac tamen matris propriæ statim post partum non est conueniens puero, donec complexio dittemperata per partum temperetur, expedit autem pueris non conferre vinum in nutrimentum propter ægritudines accidentes ex ipso, vinum enim multum vaporatiuum est propter caliditatē, & humiditatem, & pueris multum ascendit nutrimentū ad partes superiores, & ideo pueris bibentibus vinum multus fit descensus euaporationis a capite. Vnde contingit quandoq; coarctatio pori & respirationis quod est epilepsia & alię infirmitates ex hac materia generatę similiter & accensio coleræ rubeæ, & q̄ accidunt ex ea, nec differt dare vinum pueris & nutricibus secūdum Aristo. sed si oportet bibere oportet qđ sit modicū & aquaticum valde. Deinde cum dicit.

bb ¶ Declarat qualiter curandi sunt quantum ad exercitia & consuetudines, & primo declarat in quibus assuescendi sunt. Secundo cum dicit. {Circa primam quidam &c.} Quòd secundum ordinem determinatum. Circa primum ostendit q̄ assuefaciendi sunt ad motum. Secundo cum dicit. {Expedit autem, &c.} Quòd ad frigora. In prima parte dicit q̄ adhuc pueros statim post natiuitatem expedit assuesci ad motus tantillos quoscumque & paruos, puta manuum & pedum aliarum partium. Motu enim iplarum partium exercitatur & acuitur calor naturalis in eis, qui consumens humidum superfluum in eis exiccat corpus & fortius facit, & Auicenna adiungit q̄ cum motu procuranda est consonantia musicę, & vox cantilenæ ad delectandum in consonantiis musicis propter causam dicendam posterius, adhuc autem q̄ membra puerorum propter fluxibilitatem humidi abundantis non effluant a figura debita, consueuerunt quædam gentes vti quibusdam instrumentis mechanicis, quibus cum alligantur membra puerorum, faciliter, & subtiliter fiunt imperuertibilia, sicut cunabulo vtuntur ad directionem totius corporis & pileo rotundo ad debite figurandum caput, oportet enim in ista ætate nutricem suauiter membra rangere, & quod dilatandum est dilatare, & qđ subtiliandū est subtiliare, & vnumquodque conuenienti figura figurare, & manus & brachia ad genua ducere, & crura & tibias fascia ligare, & caput pileo rotundo astringere, tunc enim puer est bene susceptibilis, & ducibilis, sicut cera mollis. Deinde cum dicit.

¶ Declarat

cc ¶ Declarat, q̄ assuescendi sunt ad frigora, dicens q̄ expedit ad bonam dispositionem puerorum in hac ætate ad frigora moderata assuescere paruos existentes hoc enim proficit ad sanitatem corporis & ad bellicas actiones futuras, cum enim assuefi sunt a iuuentute ad tollerantiam frigoris, non grauantur in superueniente ætate a frigore in bellicis, vbi necesse est quandoque, nec patiuntur ægritudines quæ ab ipso sunt. Iterum propter consuetudinem ad frigus fortificatur calidum & fortiora redduntur corpora, & ideo consuetudo ē apud multos barbarorum quibusdam abluere pueros in aqua frigida statim natos. Aliis autem paruo inuolucro induere eos, sicut cōtingit Gallis morantibus circa plagā occidentalem, vniuersaliter enim omnia quæcumque possibile est assuescere ad bonum habitum futurum, melius est assuescere statim a principio quando sunt magis ducibiles, non parum enim differt: sic vel sic a puero assuesci, sed multum, magis autem omne nunc assuescit, sicut dicitur Primo Ethicorum. Deinde cum dicit.

dd ¶ Declarat secundum gradum dicens, q̄ ad exercitiū in tollerando frigora expedit assuescere statim secūdum gradum, tum vt primo assuefiant ad tollerāda magis temperata frigida. Deinde excedentia magis & magis fortificantur virtus vel complexio, & hoc propter caliditatem fortificandam, & alias vtilitates, cauendo autem ne grauetur natura propter excessum frigidi cui exponitur, similiter autem se habet de assuefactione in alijs conuenientibus, natura enim puerorum propter teneritudinem & mollitiem nata est assuesci ad quæcumque non dura nec grauantia naturam ipsorum. Circa primam igitur ætatem optimum est talem curam & similem habere circa eos. Deinde cum dicit.

ee ¶ Declarat quomodo curandi sunt in habita ætate quæ incipit in tertio anno, & circa hoc primo declarat quibus sunt assuefaciendi. Secundo cum dicit. {Cohibitiones vero puerorum &c.} A quibus prohibendi sunt. Circa primum primo declarat q̄ assuefaciendi sunt in ætate hac quibusdam motibus. Secundo cum dicit. {Et de sermonibus autem &c.} Quòd in his quæ pertinent ad auditum. In prima parte dicit q̄ in ætate consequente quæ incipit a tertio anno & protenditur vsq; ad finem quinq;, in qua non sunt nati ad eruditionem seu disciplinam propter

ee Expedit autē mox etiā a frigore consuescere ex paruis pueris. Hoc. n. & ad sanitatem & ad bellicas actiones maxime proficuum, propter quod apud multos barbarorū est consuetudo, iis quidem in fluuium frigidum abluere natos, iis aūt inuolucre paruum circūponere, puta Celtis. Omnia n. quæcumq; possibile assuescere mox inchoātibus melius quidem assuescere, gradatim autē assuescere, bene aūt apta puerorū habitudo pp calidiatē ad frigidorūexercitium. dd Circa primam quidē igitur expedit facere curam talem, & huic consimilem.

ee Habitam autē huic ætati vsque ad quinq; annos in qua nō dum neque ad eruditionem aliā bene habet adducere, neque ad necessarios labores vt non impediant incrementum, oportet tanto sortiri motu, vt diffugiat inertiam corporum quā oportet instituere & per alias actiones & per ludum. Oportet autē & ludos eē neq; illiberales neq; super laboriosos neq; remissos. ff Et de sermonibus aūt & fabulis, quales quosdā oportet audire tantillos, cura sit principibus quos vocant pedonomos. Omnia enim talia oportet prēuia facere ad posteriores conuersationes, propter quod ludos plures, oportet esse mutationes posterius studendorum.

gg Cohibitiones autē puerorū in ploratibus non recte detestātur qui prohibent in legibus, cō ferunt enim ad incrementū, fit enim quodāmodo exercitatio corporibus. Detentio. n. spiritus facit robur laborantibus, quod accidit & pueris qui cohibētur. hh Consid erandū aūt pedenomis horū deductionē & aliā & quomodo q̄ minime cum seruis erunt, hanc. n. ætatem & vsq; ad

tenuitatem complexionis & virtutum imperfectionem, nec ad magnos labores, vt propter violentiam non impediantur crescere, oportet eos exercere in aliquo modico motu, vt exercitata caliditate resoluente humidum superfluum diffugiat inertia corporum, huiusmodi autem exercitium in motu oportet fieri & per actiones alias, & p ludos, ludos autem oportet esse nō declinantes ad teruitatem, sed liberales magis, nec etiam supra laboriosos vel violētos, vt non grauētur virtutes propter excessum, neque nimis molles & remissos ne cōprehēdantur a desidia. Deinde cū dicit. ff ¶ Declarat, quòd expedit eos in ætate hac exerceri in his q̄ ad auditum pertinēt dicens, q̄ expedit eos in ætate hac exerceri in audiendo aliquos paruos sermones, & fabulas aliquas, propter hoc vt exerceantur in locutione & rationibus nominum, & de hoc debent habere curā principes eorū publice illis præfecti. Sed hoc obseruandū est in hac ætate, q̄ omnia in quib. assuefiunt, & motus, & operationes, & ludi, sermones, & fabulæ quos audiunt, & etiam ea quæ vident sint imagines quædā eorū, in quibus posterius sctio conuertari debent, & quasi via ad illa in quibus cōse quēter studere debet seu intendere, ad illa .u. quę assuefecēt i primis magis posterius inclinātur, q̄ a assuetā sunt magis delectabilia. Deinde cū dicit. gg ¶ Declarat a quibus prohibendi sunt, & primo tangit q̄ cohibitio a fletu ꝓdest eis. Secundo cum dicit. {Considerādum aūt &c.} A quorū cōuersatione auditu & visione cauēdi sunt. Primo igitur dicit, q̄ quidam ciuitatis gubernatores seu legislatores non inconuenienter detestātur in ordinatione & Reb. sup. suis cohibitiones puerorū a ploratibus, hoc. n. expediēs est & conferens ad augmentū virtutis & nutrimentū: fit. n. per hoc quædam exercitatio corporis ad ista, cū .n. cohibentur a ploratu sit retentio spiritus interius, in ploratu autē diffusio exterius. Retentio aūt spiritus interius robur facit propter. n. congregationem ipsius interius fortificantur, virtus enim vnita fortior est seipsa dispersa, fortitudo aūt spiritus ad incrementum & ad alia multa valet. Deinde cum dicit.

hh ¶ Declarat primo a quorum conuersatione auditu & visu cauendi sunt. Secundo cum dicit. {Iam de missione & ab ebrietate &c.} Tangit per quid faciliter hoc potest fieri, excusando se ab vlteriori inquisitione de talibus. Tertio cum dicit. {Forte autem non male & cætera.} Reprobat circa hoc opinionem

Circa primam igitur ætatem hæc, & huiusmodi diligentia est adhibenda.

Sequenti uero ætate usq; ad annos quinque, qua nondum ad disciplinam aliquam sunt admouendi, neque labores perferre cogendi, ne crescere impediantur. Motus solummodo quosdā suscipere debent, quo pigritiam corporis euitent, qui motus præparandi sunt illis & per alios actus, & per ludum. Ludi uero ipsi neque illiberales, neq; laborioſi esse debent, neque remissi.

Quas autem narrationes & fabulas illa ætate pueri audire debeant, cura sit his, qui pueris publice præficiuntur. Cuncta enim talia ad conuersationes postea futuras accōmodanda sunt itaque ludi ut plurimum tales esse debent, ut sint imitationes eorum quæ postea serio erunt facienda.

Cohibitiones uero puerorum, & interruptiones ploratus qui legibus prohibent, non recte non faciunt. Sunt. n. utiles ad augmentum, cum sint quodā modo exercitationes corporum. Spiritus. n. compressio facit robur laborantibus. Quod contingit etiam pueris ploratum cohibentibus.

Prouidēdum est ab his quibus puerorum cura publice commissa est circa huiusmodi educationē & aliam, & ut quàm minime cū seruis uersentur.

Universidad de Buenos Aires

contrarium. Circa primum primo ostendit q̃ cauendi sunt a conuersatione cum seruis. Secundo cum dicit. ¶ Totaliter quidem igitur turpiloquium &c.¶ Quòd a turpium auditione. Tertio cum dicit. ¶ Quoniam autem dicere &c.¶ Quòd ab inhonestorum visione. Circa primum dicit q̃ puerorum rectores quorum est regulare pueros, cõsiderare debent educationẽ puerorum quomodo bene regulentur, ipsi enim in omnibus debent esse eorum regula; sicut autẽ eodem ratio est regula virtũ inferiorum, vnde sicut in eodẽ tota deordinatio virium inferiorũ rationali parti animæ imputatur, sic tota deordinatio puerorum quam accipiunt in prima ætate imputanda est magistris, debent autem curare & quantum ad alia & quãtum ad hoc, vt quanto minꝰ poterit cũ seruis conuersentur, in hac.n. ætate vsque ad septimum annum necesse habent conuersari in domo & alimentum accipere in ea, in qua serui negociantur, cõuersantes enim cum seruis accipiunt quãdam inclinationẽ ad illiberalitatem & ad actiones seruiles ex eis quę audiunt & vident seruos dicentes & operantes, etiam cum sint parui & bene informabiles ad quamcumque. In eis enim, inquibus assuescunt maxime in prima ætate delectantur, delectati autem faciliter inclinantur ad ipsa. Deinde cũ dicit.

septem annos necessariũ domi alimentum habere. Rationabile igitur assumere illiberalitatẽ ab auditis & visis, & tantillos existentes.

ii ¶ Ex hoc infert q̃ cauendi sunt a turpium auditu dicens, q̃ oportet bonum legislatorem turpiloquia, puta de venereis, & de aliis quæ sunt præter rationẽ, & honestatem omnino exterminare ex ciuitate, sicut quodcumque aliud turpe, ex hoc enim q̃ aliqs ꝺ facili dicit aliquid turpe, consequitur ipsum prope facere, sæpe enim dicendo aliquod turpe agibile sepius meditatur de eodem, & ex frequenti meditatione de ipso sequitur inclinatio maior ad ipsum faciendum, & quamuis vniuersaliter sit prohibendum a ciuitate, maxime tamen prohibendum est iuuenibus & ad præsentiam ipsorum, ita vt nec loquantur ipsi nec audiant ab aliis aliquid tale, omnia enim quæ audiunt vel vident vel operantur in prima ætate, admirantur tamquam noua eis, propter quod & ea melius memorantur & magis delectantur, miranda enim sunt delectabilia, ad ea autem in quibus delectantur faciliꝰ inclinantur, si autem aliquis transgrediatur dicens aut faciens aliquid contra huiusmodi prohibitum, si fuerit liber non adeptus aliquam dignitatem puniatur, priuando ipsum de mensa in communis communibus, & aliquibus dehonestationibus & verberibus decentibus transgressionem, si autem fuerit senior ætate præcedentibus & adeptus aliquam dignitatem, puniatur inhonorationibus seruilibus, non decentibus statum eius propter vtilitatem, cum operatus sit non decentia ipsum, prælatus enim si peccat manifeste amplius punitendus est quam priuata persona, & quia trãsgreditur in peccando, & quia præbet subditis occasionem peccandi credẽtibus bonum esse & sibi licere quicumque viderũt ipsum facientem aut dicentem. Deinde cum dicit.

kk ¶ Declarat, q̃ cauendi sunt a visione inhonestorum dicens, quoniam facere aut dicere aliquid turpe dicimus debere exterminari a ciuitate, manifestum est quòd videre picturas aut sermones inhonesta representantes cauendum est in ciuitate, & maxime a iuuenibus, ex visione enim talium infit imaginatio, & memoria ipsorum, & maxime iuuenibus existentibus propter admirationem, ad imaginationem autem fortẽ eorum contingit dispositi appetitu & virtutes motiuas ab ipsa, fantasia enim & intelligentia habent rerum virtutes, sicut dicit Aristoteles in libro de Motibus animalium, & ideo principes cauere debent ne sculptura quæ fit per incisionem, neq; pictura quę fit per appositionem quę sunt representatiuæ istorum, fiant in loco priuato nec publico, nisi forte in oraculis aliquorum deorum quibus lex attribuit aliquas laiciuias, sicut Veneri laiciuiam circa venerea, & loquitur secũdum opinionem gentilium antiquorum. Ad cultum autem illorum, vbi tales laiciuiæ fiunt, aut sunt imagines earum representatiuæ lex permittit parentes magis prouectos existentes pro se & pueris deos huiusmodi honorare. Iuuenes autem non esse inspectores istorum, neque iamborum neq; tragœdiarum aut comœdiarum, in quibus representantur gesta, & mores rusticorum seu ruralium vsque ad ætatẽ in qua debent communicare mensa commum, in conuiuiis publicis, puta quãdo in eis incipit vigere ratio. Deinde cum dicit.

ll ¶ Declarat, per quæ possunt faciliter prohiberi excusando se ab vlteriori cõsideratione de istis dicẽs, q̃ ab inhonestorũ auditu & visione, & ab ebrietate, & vniuersaliter a turpiũ operatione ꝑ hibebuntur, & impossibiles erunt si occupentur in aliqua disciplina & assuefaciant delectari in ea, occupati.n. cũ delectatione ipsa ad alia nõ attendũt, sed de talibus nũc pertransẽndo dictũ est, posterius aũt insistẽdo, determinabitur magis, si oportet puerorũ esse aliquã disciplinã vel nõ dubitando, & si oportet, qualiter est. & qualiter instruendi sunt, nunc aũt de hoc recordationẽ fecimus secundum q̃ necessarium erat. Deinde cum dicit.

Hæc enim ætas usque ad annos septẽ necessarium est ut domi alatur. Rationabile est ergo præcipere in hac ætate, ut ab auditu & usu seruilium rerum absint.

Omnino igitur obscenitas uerborũ per legislatorem exterminanda est de ciuitate. Ex turpiter enim loquendi licentia sequitur & turpiter facere. Potissimum igitur statum a pueris, neque dicant, neque audiant quicquam turpe. Siquis uero dicere aut facere quicquam prohibitorum deprehensus fuerit, is si liber sit, sed nondum in conuentum comessatorum dignatus assumi, honore prohibeatur, & uerberibus castigetur. Sed si sit maioris ætatis seruili infamia afficiatur.

Cum uero dicere quicquam turpe interdixerimus, clarum est quòd & aspicere, aut picturas, aut actus deformes prohibebimus. Sit igitur cura magistratibus nullam neque picturã, neque statuam esse talium rerum imitatricem, nisi apud deos quosdam, quibus etiam lasciuiam mos tribuit, apud hos permittet lex iam homines factor pro se & filiis & uxoribus sacra facere. Iuniores autem neque iamborum, neque tragœdiarum spectatores esse sinat, nisi cum ad eam peruenerunt ætatem, ut in comessationibus una cũ aliis sedere.

Et potus esse participes esse possint & ab huiusmodi labe insontes disciplina omnes præstabit. Nos quidem nunc cursim ista attingimus, posthea uero insistentes oportebit determinare magis, siue oportet siue non oportet, primo quærentes & quomodo, sed in præsenti mentionem de his facere, necessarium fuit.

mm ¶ Inducit quoddam signum, quo ostenduntur ea, quæ in principio audimus, & cognoscimus fieri nobis delectabilia, & quòd eis fauemus & consequenter in eis persistimus, ramquam in re nobis grata & delectabili: dicit enim quòd Theodorus tragœdiarum actor non male in hoc censebat, quòd cum erat acturus aliquid, nolebat q̃ aliquis prius aliquid representaret, quàm ipse, qualiscũque hystrio esset. & hoc ideo, quia auditores magis fauent his, quos primo audierint, ex quo patet q̃ amamus ea, quæ primo cognouimus, & quibus primo assuescimus. Manifestũ enim est quod idẽ accidit, quantum ad assuefactionem hominum in locutionibus & rerum operationibus. In vtrisq; enim consuetudo inclinat ad similia. omnia.n. q̃ primo operamur, seu videdo seu audiedo, seu alitercũqs, puta in prima ętate, magis diligimus, quia magis delectamur in eis admirãtes ea sicut noua: ea autẽ quę magis diligimus, magis possumꝰ operari, quare si expedit in prima ætate pueros audire comœdias, aut tragœdias, magis inclinabuntur ad ea, q̃ representantur q̃ eas in ætate futura quod est inconueniens, & ideo oportet a iuuenibus omnia turpia, etiam in honesta in prima ętate facere ex extranea, vel per assuefactionem in contrariis, vel per afflictionem pœnæ operanti bus. Inter ista autem magis illa quæ maioris sunt adhęsionis & facilioris, puta inhonestatem, quæ circa venerea, & circa potũ & cibum, concupiscentia enim talium, quasi innata est nobis statim ex iuuẽtute, secundum philosophum secundo Ethicorũ. Deinde cum dicit.

nn ¶ Declarat qualiter instruendi sunt in habita ætate, puta a fine quinti anni vsq; ad finẽ septimi breuiter se expedit, dicẽdo q̃ transactis quinque annis, duobus sequentibus vsque ad finẽ septimi oportet iuuenes esse inspectores disciplinarum, in quibus erudiendi sunt, vt si sunt erudiendi in æquestri, oportet fieri inspectores æquestrium, si in musica, musicalium, vt per auditum & inspectionem talium assueti, magis inclinentur ad ea. Deinde cum dicit.

oo ¶ Volens se continuare ad sequentia distinguit tempus sequens conueniens disciplinæ dicens, quòd duæ sunt ætates secundum quas necessarium est diuidi disciplinam conuenientem vnicuique illarum, puta illam quæ est a fine septimi anni vsque ad pubescentiam, idest vsque ad finem 14. & illam quæ est a pubescentia vsque ad duodecimum annum. Qui autem omnes ætates distinguunt per septemnia, dicentes primam ætatem continere primum septemnium, & secundam secundum, & tertiam tertium quantum ad omnes ætates, non bene dicunt: oportet enim, quòd diuisio ætatis consequenter accipiatur diuisioni naturalis dispositionis hominis vt mensuratur tempore, & ideo secundum diuersitatem status conuersationis & dispositionis naturalium, vt mensurantur tempore, oportet ætates diuersificari sed iste status aliquando diuersificatur in minori tempore quàm in septenario, quandoque in ampliori. Alius enim est status cõuersationis naturalis hominis in tribus primis annis: alius in duobus sequentibus, & alius in duobus sẽsibiliter sequẽtibus, & ideo secundũ hoc tres ætates ante septem annos perfectos distinguuntur. Deinde alius status cõuersationis & modi viuendi est in sequenti septemnio a præcedẽtibus & alius in sequenti, & ideo istæ duæ ętates septẽniis distinguuntur. Status autem vel modus viuendi conuersationis sequens longior est & protenditur vsque ad 37. vel circa, & ita non mensuratur vno septemnio, sed pluribus, & sic de aliis. Et ideo non diuiduntur ętates vniuersaliter septemniis, sed oportet essequi distinctioni naturali: omnis autem ars & disciplina in actu nata est supplere defectum naturæ, & inquantum perficit aptitudinem naturæ ad ipsam per hoc quòd sciens in aptitudinem fit sciens in actu. vel per hoc quòd formam inducit in materia extrinseca apta nata, & ideo eruditi sunt ad vnamquamque disciplinam ad quam apti sunt: est igitur considerandum primo, vtrum sit facienda aliqua cura circa disciplinam propriam puerorum, & dato quòd sic. Secũdo vtrum oporteat ipsam esse communem vel propriã, sicut nunc faciunt in multis ciuitatibus, & dato quòd magis expediat esse communem. Tertio est considerandum qualem oportet esse huiusmodi disciplinam, & de istis considerabit in sequenti libro, statim incipiens octauum librum a determinatione primi istorum, & in hoc terminat philosophus intentionem suam in isto septimo.

Forsitan enim non male circa hoc censebat Theodorus tragœdiarum actor: nulli enim umquam concedere uolait ut ante se ageret. Neque ex uilibus etiam hystrionibus, quasi magis faueant auditores illis, quos primo audierint. Contingit hoc idem in conuersationibus hominum & rerum, omniũ enim prima nos magis delectãt. Qua propter oportet a pueris omnia turpia procul remouere. Et maxime quæcũque habent in se, uel obscenitatem, uel improbitatem.

Transactis uero annis quinque in duobus usque ad septem, oportet iam disciplinas spectare, quas addiscere eos oportet.

Duæ sunt ætates in quas necessariũ est disciplinas diuidere. Vna post septimum annum usque ad pubertatem. Altera a pubertate usque ad annum uigesimum primum. nam qui Hebdomadibus diuidunt ætates, ut plurimum non dicunt bene, itaque sequenda est naturalis distinctio. Omnis enim ars & disciplina implere uult id quod deest naturæ. Primum igitur uidendum est, si facienda sit institutio quædam circa pueros. Deinde si utile sit publice curam eorum suscipere, uel magis priuatim, quomodo nunc fit in pluribus ciuitatibus. Tertio qualem hanc esse curam oportet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS POLITICORVM

LIBER OCTAVVS.

Cum Sancti Thomæ Aquinatis præclarissimis commentarijs.

LECTIO PRIMA.

Postquam Philosophus declarauit qualiter & quibus iuuenes sint disponendi & instruendi quantum ad corpus & vsque ad finem tertiæ ætatis, quæ secundū ipsum terminatur in fine septimi anni, nunc intendit declarare qualiter instruendi & disponendi sunt secundum intellectum in duabus sequentibus ætatibus, quæ terminantur in fine xxi. anni, & secundum ordinē præmissum prius diuiditur liber iste in partes tres, quoniam primo ostendit qp puerorum oportet facere curam circa disciplinā in ciuitate optima. Secundo cum dicit. ¶ Quoniā autē. } Declarat qp communem. Tertio cum dicit. ¶ Quæ autē sit. } Declarat quæ sit illa, & qualiter erudiendi sint in ipsa. Circa primum præmittit primo conclusionē suā dicens, qp nullus habens rectum vsum rationis dubitat quin legislatori curanti de bono communi ciuitatis, maxime negociandum sit circa disciplinam & bonam dispositionem iuuenum. Deinde cum dicit. ¶ Nam mos. } Probat hoc per vnam rationem. Secundo cū dicit. ¶ Adhuc aūt. } Per aliam. In prima parte ipse intēdit rationem hanc. De illo oportet negociari legislatorem & curā habere, quod non factum in ciuitatibus lædit & corrūpit Respu. maxime enim debet intendere bonum & saluationem Reipub. sed non curare de bona dispositione puerorum, & dimittere eos assuesci in quibus volunt lædi & corrumpi Rempub. Cuius declaratio est, quia expedit ciuitatem gubernanti assuescere & disponere futuros ciues ad vnamquamque Rempub. secundum modum conuenientem ei, sicut materiam ad formam, consuetudo enim vniuscuiusque Reipub. & dispositio conueniens principium est instituendi Rempub. & conseruandi ipsam institutam, sicut bona præparatio materiæ ad formam principium est educendi formā illam in esse & conseruandi illam eductam, sicut videmus qp cōsuetudo popularis principium est instituendi & saluandi popularem statum, & consuetudo paucorum potentiæ statum paucorum, & similiter in alijs. Et semper consuetudo melior principium institutionis est & saluationis siue conseruationis melioris Reipub. sicut excellentior dispositio materiæ est principium generationis excellentioris formæ. Ex quo manifestum est, qp bona dispositio & consuetudo iuuenum ad Rempub. instituit & saluat ipsam, quare per oppositum indispositio ipsorum & negligentia circa hoc destruit & corrumpit eandem, quare de bona dispositione seu disciplina puerorum oportet legislatorē curare. Deinde cum dicit.

b ¶ Ponit secundam rationem dicens, quòd adhuc sicut est in alijs potentijs & artibus operatiuis respectu operationum, sic est in virtutibus politicis & scientia politica respectu actionum politicarum, sed ita se habet in alijs potentijs & artibus, quòd omnibus oportet præexistere aliquam bonam dispositionem materiæ, aut aliquā eruditionem, aut assuefactionem, hoc et videmus in speculatiuis, quoniam omnis ars & omnis doctrina ratiocinatiua fit ex præexistenti cognitione, & in operatiuis similiter, sicut in fistularijua, debens enim recte fistulare prius assuescit in quibusdam præludijs & rudimentis, similiter autē & in alijs se habet, oportet enim materiam bene disponi ad actionē, quia vtiq; actiuorum fūt in patiēte bene dispositæ: quare in virtutibus, & scientia politica oportet ad actionem rectam futuram præerudiri & assuefieri, & disponi in quibusdam, & de hoc debet curare legislator, cuius est intendere bonum & saluationem Reipub. Deinde cū dicit.

c ¶ Volens probare qp oportet de pueris curam cōmunem habere, probat prius qp omnium in ciuitate vnam oportet esse disciplinam, vnam intendens rationem hanc. Quorumcumque est vnus finis per se, eorum est disciplina vna de eis, quæ ad finem ordinantur, quia ratio eorum quæ sunt ad finem ex fine sumitur, & quorum est ratio vna, & disciplina vna, quòd huiusmodi. omniam autem viuentium in ciuitate secundum Rempublicam vnam, est vnus finis, puta finis Reipublicæ, Quare manifestum est quòd omnium oportet esse vnam & eandem disciplinam de necessitate. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat, qp oportet de his fieri curam cōmunem quantū ad disciplinam, & primo per rationes, Secundo com dicit. (Laudabit vtique) per exemplum. Circa primum ponit rationes duas, quarum primam tangens dicit, quòd de disciplina puerorum oportet legislatorem facere curam vnam & non diuisim, sicut nunc in quibusdam ciuitatibus vnusquisque curat de prolis priis pueris secundum quòd videtur sibi seorsum instruens disciplina propria quæcūq; videtur sibi vtilis, alius & alius in alia & alia. Et huius ratio est, quoniam eorum quorū est disciplina vna & cōis, expedit facere curam cōmunē & studium, vt cura sit proportionalis

LECTIO I.

Vòd igitur a legispositore maxime intendendum sit circa disciplinam iuuentutis nemo utique dubitabit, nam id quidem neglectum in ciuitatibus affert Reipub. detrimentum, oportet enim ad singula gubernandi genera disciplinam accōmodari, nam mos uniuscuiusque proprius consuevit & seruare Rempub. & ab initio constituere, ceu populares mos popularem, & paucorum potentiæ accommodatus mos, eam quæ consistit in paucorum gubernatione. Semper autem melior mos causa est melioris Reipublicæ.

Præterea in cunctis facultatibus & ortibus sunt quædam ad quæ eruditi prius oportet, & assuefieri ad earum opera, itaque manifestum est quòd & ad virtutis actiones.

Cum uero unus sit finis ciuitati toti, clarum est oportere disciplinā quo que esse unam & eandem omnium.

Et huius curam esse publicam, & non priuatam, quemadmodum nunc unusquisque curam habet suorum filiorum, priuatimque docens, & priuatā disciplinam, prout ei uidetur, sed oportet publicorum publice exercitationem fieri.

proportionalis disciplinæ. Sed omnium in ciuitate vna est disciplina, & vna & eadem ratio, vt probatum est prius. Ergo de omnibus est facienda cura communis, & eadem quantum ad illam. Deinde cum dicit.

e ¶ Ponit secundam rationem & est. Cura de parte & dispositio debent esse secundum habitudinē ad totum, tū quia pars est propter ipsum totum, tum quia rationem & esse habet ab ipso, nunc autem simul cum his quæ dicta sunt oportet intelligere vnumquemque ciuem non esse suipsius solum neq; gratia sui, sed omnes ciuitatis & gratia ei⁹ ergo cura vnuscuiusque ciuium & dispositio facienda est secūdum habitudinē ad totam ciuitatem, & bonum ipsius, secundum igitur eundem modum curandi sūt & disponendi iuuenes, secundum qp tota ciuitas curatur & disponitur ad bonū commune, sed de istis facienda est cura communis, ergo & ā iuuenibus. Deinde cum dicit.

f ¶ Manifestat idem per exemplum dicēs, qp rationabiliter poterit aliquis laudare Lacedæmonios, qui reputantur bene gubernare in hoc, maximam enim curam & studium impēdūt circa disciplinā puerorum, & hoc nō priuatim sed communiter, bene existimātes quòd bona dispositio puerorum cōmunis induceret bonam Rempub. consequenter. Quòd igit oportet legislatorem curare & ferre leges de disciplina iuuenum, & qp hanc curā & disciplinam de ea oportet esse communem, manifestum est ex dictis. Deinde cum dicit.

g ¶ Declarat quæ sit illa disciplina, & qualiter sunt erudiendi in ea, & circa hoc primo præmittit intentum, & necessitatem considerationis de ipso. Secundo cum dicit. ¶ Quòd quidem igitur. } Prosequitur. In prima parte dicit qp ciuitatis gubernatorem oportet non latere quę sit huiusmodi disciplina puerorū communis, & qualiter & vsque quo oportet pueros eruditi in ipsa. Cuius ratio est, quoniam multi dubitant de ipsa sicut apparet ex operibus & diuersis opinionibus de ea, non enim omnes opinantur pueros debere eruditi in eisdem disciplinis, neque in ordine ad virtutem, neque in ordine ad idem optimum, sed quidam in vna, puta in iudicatiua seu rhetorica, quidam in alia, puta medicatiua vel exercitiua vel huiusmodi. Nec etiam manifestum est omnibus, vtrum magis oportet eos eruditi seu assuefieri in his quæ pertinent ad intellectum, puta in virtutib⁹ intellectualibus, vel in his quæ pertinent ad morem animæ, hoc est in virtutibus moralibus, quæ sunt in parte appetitiua ipsi⁹. Iterum consideratio de disciplina quæ ordinatur ad vitam actiuam plena est turbatione, quæ scilicet sit optima, cui magis inte dendum sit, diuersi enim diuersas ponunt, secundum qp diuersos fines in agibilibus sibi constituunt. Adhuc non est manifestum, vtrum magis studendum sit circa operationes vitæ actiuæ, aut circa ea quę tendunt ad virtutem quæ est principium illius, an circa superflua, puta circa delectationes sensibiles non necessarias, diuersi enim circa hoc diuersa opinantur, & quilibet istorū habet proprios iudices. Iterum de virtutibus quæ sit principalis nihil concorditer dicunt, non enim omnes honorant eandē sicut principalitorem sed alij & alij, aliam & aliam, quia igitur de his diuersi diuersi mode existimant, & secundum diuersitatem existimationis seqtur diuersitas studij, rationabiliter diuersificatur circa studium istorum, quilibet enim studet & intendit circa id quod sibi melius & potius luus existimat. Quare rationabiliter considerandum est quæ sit disciplina omnia circa quam sit studēdum sicut circa optimam pueris. Deinde cum dicit.

h ¶ Prosequitur, & primo declarat vniuersaliter in quibus erudiendi sunt, quoniā in vtilibus & liberalibus. Secundo cum dicit. ¶ Sunt autē quatuor. } Magis determinate declarat quæ sint illæ. Circa primum primo ostendit qp in vtilibus & liberalibus sunt eruendi. Secundo cum dicit. ¶ Sunt etiam quædam. } Declarat vsq; ad quid & cuius gratia. Et circa primum est intelligendum qp homo liber est, qui ē suipsius causa, & in ratione causæ mouētis & in ratione finis sicut dictum est prius. In ratione quidē mouentis quando ab illo per quod ē homo, & quod est principale in eo, puta ab intellectu mouetur prudicando & ordinando modum, & rationem agendi. In ratione autem finis cum mouetur ad bonum & finem ipsius ſm illud idem quod principale est in eo ſm intellectum, & tanto qpe magis liber est ſm naturam, quanto magis natus est moueri ab eo quod principalissimum est in eo, & ad finem & bonum eius ſm illud idem. Homo aūt seruus dicitur qui non est natus moueri pp indispositionē materiæ ab intellectu proprio per quē determinatur, sed ab intellectu & ratione alterius. Nec etiā operatur sui gratia, sed gratia illius alterius, & quāto minus natus est moueri a se & magis ab alio & ad finē alterius, tanto magis seruus est. Ad hoc aūt qp moueatur ab alio & agat ad finē alterius, requiritur robur corporale. Et hoc rationabiliter accidit, quia vbi deficit virtus intellectiua & formæ, excedit virtus corporis & materiæ. Et pp hoc dixit Arist. in Primo huius qp vigētes intellectu, & si deficiant corpore, sunt naturaliter aliorū domini, robusti aūt corpore deficientes intellectu, sūt naturaliter serui. Et ſm hoc sciētia libera vel liberalis dicta est ab antiquis ſm quā homo p se disponit ſm intellectū ad finē propriū, illa aūt ſm quā disponit in ordine ad bonū corpis p se & ad bona exteriora seruilis, qa ordinatur ad bonū eius ſm hoc debet seruire, in hoc vt mechanica, quia mechani facit quodāmodo intellectū circa ea q nō sunt ppria sibi ſm qp hmōi. & inter liberas illa libera est maxime q immediate disponit intellectum ad finem optimum, puta

Universidad de Buenos Aires

illa in cuius operatione consistit felicitas: illa autem quæ mediate dripouit intellectum ad ipsum minus, sicut scientiæ posteriores in quibus scire cõtingit ordinare ad scire in superiori, quamuis contingat ipsum quærere propter seipsum & illa minime liberalis est inter speculatiuas, in qua minime quæritur scire propter se & q̃ per plura media ordinatur ad bonũ hominis vltimum. Similiter inter seruos illa magis serua est, in qua magis deprimitur intellectus seu tanto circa viliora & magis extranea ab homine secũdum q̃ homo, sicut illa quæ ordinatur ad bona exteriora magis q̃ illa quæ ordinatur ad bonũ corporis. Quãuis autẽ liberali maxime non contingat vti male quãtum ad vsum per se ipsius posterioribus, tamen etiam minus liberalibus quãtum etiam ad vsum earum per se contingit, sicut circa finem vltimũ hominis simpliciter nõ contingit male se habere: his autem quæ sunt ad ipsum, contingit quandoq; male vti, & hoc contingit quando per consideratione vel exercitium in eis retrahitur aliquis vel a fine vel ab his quæ propinquiora sunt fini, sicut cõtingit per cõsiderationem in aliqua scientia posteriori respectu alicuius minus scibilis retrahitur aliquis a consideratione in prima respectu maxime scibilis: hoc igitur viso supponens. Arist. q̃ expedit pueros eruditi in disciplinis vtilibus ad finem, sicut manifestum, probat quòd non in omnibus vtilibus, sed in liberalibus, dicens q̃ manifestum est ex se quòd expedit pueros in ciuitate bene ordinata eruditi in disciplinis vtilibus ad finem Reipublicæ, illa enim quę ordinantur ad finẽ aliquem expedit præparari & disponi ad ipsum. Pueri autem ordinandi sunt ad finem Reipublicæ, & disciplina & eruditio sũt quædam præparationes ipsorum ad ipsum. Quòd autem non expediat eos eruditi in omnibus vtilibus vniuersaliter: sed tantum in vtilibus & liberalibus manifestum est distinctis disciplinis per liberales quę per se disponunt intellectum ad finem, & illiberales quæ per se ordinantur ad bonum corporis, sicut dictũ est, sed talibus expedit eos participare quæcumque de numero vtilium ad finem per se faciunt participantem mercenarium: mercenariam autem operationem & artem & doctrinam oportet intelligere eas quęcumque corpora liberorum aut animam, aut etiam intellectum male, & inutiliter disponunt ad vtus, & actiones virtutum moralium & intellectualium, vel etiam ad vsum perfectissimæ virtutis quæ est fœlicitas, propter quod & huiusmodi artes quæcumque disponunt corpus deterius ad hujusmodi artes & in quarum operationibus absorbetur intellectus viles dicimus, sicut artes forenses vel artes etiam in quibus corpus maculatur, quoniam per vsum earum faciunt mentem non vacantem circa ea quæ sunt bona eius per se, & deprimunt eam ad ea in quibus perfectio ipsius secundũ se non inuenitur. Deinde cum dicit.

i ¶ Declarat vsque ad quid & cuius gratia oportet eruditi in liberalibus & assuefieri, & dicit q̃ quamuis eruditio & vsus prius

putare eẽ hoc, & artẽ hãc & doctrinã quæcũq; ad vsus & actiones virtutis efficiunt inutile liberorum corp⁹, aut animã, aut intellectum. Propter quod tales artes quæcumq; faciunt corpus deterius disponi, banausas vocamus & mercenarias operationes, non vacantem enim faciũt mentem & depressam.

i Est aũt & liberalibus scientiis aliquibus vsque ad aliquid participare non illiberale. Assidua re valde aũt ad perfectionẽ, obnoxium dictis nocumentis, habet aũt multam differentiam & quod cuius gratia agit quis aut addiscit: ipsius quidem .n. gratia aut amicorũ, aut pp virtutẽ non illiberale. Qui autẽ id ipsũ agit pp alios sæpe mercennariũ & seruile vtique videbitur agere, p̃missæ quidẽ igitur nunc erudientes eruditiones, sicut dictũ est prius, ad vtrũlibet se habẽt.

k Sunt autẽ quatuor fere quæ addiscere consueuerunt, literas & luctatiuã, & musicã, & quartam quidã protractiuam. Et literas quidem & protractiuã tãquam vtiles ad vitã existẽtes & valde bonas, luctatiuã aũt tam q̃ conferentem ad fortitudinem.

l De musica aũt dubitabit vtiq; aliquis. Nunc quidem.n.vt delectationis gratia plurimi participant ipsa, alii aũt a principio instituerũt ĩ disciplina pp naturã

F mæ & prio cipalis virtutis quærenda fuit quantacumque & sine termino, tamen participare scientiis liberalibus aliquibus, puta quarum vsus ordinatur ad vsum excellentiorem vsque ad aliquẽ terminum, non illiberale est. Continue autem & assidue exercere se in eis vsque ad quantamcumque perfectionem valde nocium est, propter dicta nocumẽta, quia scilicet accẽsio & cõsideratio cõtinua in eis retrahit aut simpliciter aut in parte ab vsu optimæ virtutis. Et iterum manifestum est, q̃ scientiæ istæ & vsus earum ordinantur in finem vlteriorem. Quamuis autem appetit⁹ finis infinitus sit, appetitus tamen eorum q̃ ad finem ordinãtur, non est infinitus, sed determinatus a fine vsque ad aliquid erudirti & considerare in eis liberale est, scilicet inquantum vtiles sunt ad finem, & non amplius. Sed multa differẽtia est, ad quem finem aliqs addiscit aut exercetur in eis, si enim p̃pter actum virtutis excellentioris suiipsius non est parum nec illiberale, aut si etiam propter bonũ virtutis aliquorum amicorum, quia amicus est velut alter ipse. Si autem aliquis addiscat eas & operetur in eis sæpe propter alios, vt inde reportet commodum, & vtilitatem secundum bona exteriora sicut multi iuristarũ, & medicorũ faciũt, mercenarium & seruile erit: dictũ enim est prius disciplinam seruilem esse, quæ ordinatur ad corpus &

disciplina quæcumque corpus, aut animum, aut mentem liberi hominis, ad usum & opera uirtutis inutile reddũt. Itaque & artes illæ quæ deterius disponunt corpus, & cuncta mercenaria exercitia sordida nuncupamus, mẽtem enim occupatam & uilem reddunt.

Sunt etiam quædam ex liberalibus scientiis, quas usque ad aliquid discere honestum sit, penitus uero sese illis tradere, ac ad extremum usque prosequi uelle, nocumentis illis quæ supra diximus obnoxios facit: sed refert plurimum cuius gratia quis agat, uel discat, nam si gratia sui uel amicorum, uel propter uirtutem non est illiberale, qui uero idipsum agit propter alios, sæpe utique uidebuur illiberaliter ac sordide agere. Disciplinæ igitur illæ de quibus diximus, ad utrã que partem se habent.

Sunt autem fere quatuor quas discere iuuenes consueuerunt, literas, gymnasticam, musicam, addunt uero quidam figurandi peritiam: literas quidem & figurationem tamquam utiles, ac ualde expedientes ad uitam.

Gymnasticam uero tamquam perinẽ tem ad fortitudinem.

De musica uero ambigitur. Nam nunc quidem plurimi uoluptatis gratia illam addiscunt. Veteres autem inter disciplinas eam collocauerunt, ex eo quòd natura quærit, ut sæpe dictũ

ad bona exteriora cum depressione intellectus. Dicit autem q̃ hoc agit sæpe pp alios, quia quãdoq; bonum est vti talibus scientiis ad alios, aliquando pp bonum aliorum tantum sine vtilitate propria, vt q̃n necessitatem habentes a se vel ab aliis non possunt iuuari opportune, aliquando etiam pp vtilitatem propriã, vt reportent lucrum rationabile, ℔ tamen q̃ vtile est ad finem & bonum ℔ intellectum, non deprimendo intellectum ipsum in vsu ipso. Præmissæ igitur disciplinæ seu eruditiones ad vtrũque se habent, quia contingit eis bene vti ad finem & male, quẽ admodum dictum est. Consequenter cum dicit.

K ¶ Declarat determinate quę sunt scientiæ conuenientes pueris, & primo præenumerat eas. Secundo cum dicit. {De musica vero.} Declarat cuius gratia & qualiter sunt in eis erudiendi. In prima parte dicit, q̃ quatuor sunt disciplinæ fere, quas cõ sueuerunt iuuenes addiscere in ciuitatibus quæ bene gubernantur, scilicet disciplinam literarum, puta grammaticam seu rationalem vniuersaliter, & luctatiuam, & musicam, & artem figurãdi, quæ communis est pictorię & scriptoriæ, sicut valde vtiles ad operationes vitæ humanæ, & valde bona secundum seipsas inquantum in eis aliqualiter perficitur intellectus. Gymnastica vtilis est tamquam conferens ad fortitudinem & robur iuuenum. Deinde cum dicit.

l ¶ Declarat cuius gratia & qualiter erudiendi sunt in eis, & primo facit hoc. Secundo cum dicit. {De musica autem.} Regreditur ad inquirẽdum de musica, vt magis appareat veritas de ea. Circa primum primo ostendit, quare & cuius gratia erudiendi sunt pueri in musica. Secundo cum dicit. {Adhuc autem.}

Cuius

cuius gratia In disciplina literarum. Tertio cum dicit {Ac etiã de vtilibus.} Cuius gratia in figurativa. Quarto cum dicit. {Similiter vero.} Cuius gratia & vsque ad quid & qualiter in gymnastica. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. {Quod igitur.} Recolligit dicta. Circa primum adhuc primo ostendit, quòd sunt quædam scientiæ quas expedit addiscere p̃pter deductionem in vacatione. Secundo cum dicit. { Qua propter musicam, & cætera.} Ex his concludit musicam addiscendam esse propter delectationem in vacatione, non propter vtilitatem. Circa prmum adhuc primo tangit, quòd non vacatio est propter vacationem. Secundo cum dicit. { Itaque manifestum & cætera.} Ex dictis concludit propositum suũ. Adhuc in prima parte ostendit quòd nõ vacatio est, propter vacationem habentẽ delectationem secundum seipsam. Secũdo cum dicit. {Si .n. vtroque, & cætera.} quod vacatio quę est in quiete rationem finis habet secundum se, & quærenda est nõ propter aliud. Tertio cum dicit. {Ociũ autem, & cætera.} Ostendit quòd vacatio in his quæ ad intellectum pertinent habet delectationem secundum seipsam & rationem finis. In prima parte dicit, q̃ de disciplina musicæ, cuius gratia iuuenes eruditi sunt in ea dubitabit aliquis pro pter diuersitatẽ quæ accidit circa eam.

ipsam quærere, quod quidem sẽpe dictum est, non solum non vacare recte, sed & vacare posse bene, hoc enim principiũ omnũ, vt & iterum dicamus de ipsa.

m Si enim ambo quidem oportet, magis autem eligibile vacare quàm non vacatio, & finaliter quærendum quod facientes oportet vacare, non itaque ludentes: finem enim necessarium esse vitæ nobis ludum, si autem hoc impossibile, & magis in nõ vacationibus vtendum ludis, laborans enim indiget requie, ludus autem gratia requiei est, nõ vacare autem accidit cum labore & fatigatione, propter hoc oportet ludos introducere obseruantem tempus ad vsum, tã quam adducentem pharmaciæ gratia. Remissio enim talis motus animæ, & propter delectationem requies.

n Vacare autẽ videtur ipsum habere delectationem, & fœlicitatem, & viuere beate: hoc autẽ non existit non vacantibus, sed vacantibus. Non vacans quidẽ non vacat gratia alicuius tamquam non existentis, fœlicitas autem finis est, quam non cum tristitia sed cũ delectatione putant esse omnes. hanc vero delectationem non adhuc eandem ponunt, sed secundum se ipsos vnusquisque & secundum habitum suum, optimus autem.

est, non solum in negocio recte, uerum etiam in ocio laudabiliter posse uersari. Hoc enim principium est omnium, ut rursus de illo dicamus.

Si enim utroque opus est, magis autem expetendum est ocium quàm negocium. Nec id quidem in loco. Nam sic necesse foret iocum esse finem uitæ, quòd si sit impossibile, magisque in negociis utendum est loco. Nam qui laborant, indigent relaxatione, & huius gratia est iocus. Negocia uero sunt cum labore & conatu. Et propterea oportet iocum adhibere, qui tamquam medicinam eo tẽpore afferat. Nam relaxatio est huiusmodi motus animi & requies per uoluptatem.

Ocium autem ipsum uidetur in se uoluptatem habere, & fœlicitatem, & uitam beatam, & hoc non negocio sis, sed otiosis existit. Nam qui negociatur, alicuius gratia negociatur, quod sibi desit. Fœlicitas autem finis est quam non cum labore, sed cum uoluptate esse omnes putant. Hanc tamen uoluptatem, nõ eandem omnes posuerunt, sed secundum se unusquisque, & secundum suum habitum. Optimus tamen, optimam, & eam quæ sit ab honestissimis.

Quidam enim participant ea propter delectationem quæ est circa sensum. Sonus enim musicus proportionaliter mouet auditum, cuius apprehensionem sequitur delectatio sensibilis, sicut participant tam rurales. Alii autem instituerunt eam vt disciplinam quandam videlicet propter cognitionem proportionum & ipsarum harmoniarum speculationem, propter hoc quòd natura humana secundum intellectum appetit, sicut sæpe dictum est, non solum non vacare, ideſt agere operationes extrinsecas recte, sed etiam posse bene vacare, ideſt vacando ab operationibus exterioribus intendere circa speculationem. Speculatio enim primi intelligibilis rationem primi principii habet in operationibus. Est enim vltimus finis hominis sicut dictum est prius, quãuis enim ambo sint eligibilia scilicet non vacare, ideſt intendere exterioribus operationibus, & vacare, ideſt intendere interioribus, vacatio tamen magis habet rationem eligibilis & boni q̃ non vacare. Inquirenda est ergo vacatio aliqua sicut finis omnium aliorum quæ oportet facere gratia ipsius. Sicut bellum propter pacem, & hoc satis ostensum est prius, & decimo Ethicorum. Deinde cum dicit.

m ¶ Quia forte aliquis crederet, quòd cum in ludo sit delectatio quædam delectabilis quòd ipsa haberet rationem finis, cuius gratia alia quærenda essent. Et ideo ostendit contrarium huiusmodi dicens, quòd quamuis non vacare eligẽdum sit propter vacationem, non tamen propter eam quam exercemus ludentes. Si enim ita esset tunc ludus & exercitium in ipso esset finis vitæ nostræ: quia igitur hoc est impossibile, ludus enim laborioſus est & cum tristitia & nocumento sæpe, manifestum est quòd inconueniens est non vacationis finem esse ludum, & manifestum est magis intendendum ludis in non vacationibus, vt magis possint operari, qua laborans in operando indiget requie propter restitutionem & saluationem virtutum. Cuiuscumque enim est aliquod tempus determinatum ad operationem agere si excesserit illud necesse est lãguescere, sicut Philosophus dicit libro de somno, propter hoc indiget remissione illius: ludus autem propter requiem est, vel est requies quædam. Sed operari operationes exteriores accidit cum labore & fatigatione, tum propter motum membrorum præter naturam, tum propter cõsumptionẽ spirituũ. Et ideo oportet ludos introducere, obseruantes tempus & locum opportunum, & alias circumstantias ad vsum ipsorũ tamquam ad requiẽ adducant, & quęrantur quasi gratia farmaciæ, ideſt medicinæ. Vt sicut medicina amara existens, ad sanitatem deducit, ita etiam ludus, & si sit cum tristitia & labore ad restitutionẽ virtutum. Remissio enim motus laborioſi animæ propter delectationem cõsequẽtem requies quędam est virtutum animæ. Sic igitur vacatio q̃ in ludo rationem finis non habet: sed magis quæritur propter requiem a fatigatione quæ in operatione est, huiusmodi autem requies propter ipsam operationem quæritur. Deinde cum dicit.

n ¶ Ostendit quòd in vacatione in operationibus circa speculabilia est fœlicitas & delectatio secundum se, dicens quòd operatio circa speculabilia habet secundum seipsum delectationem & fœlicitatem & vitam beatam, sicut ostensum est prius. Beate autem viuere non existit in non vacatione: sed in vacatione magis. Non vacans enim, ideſt exercens operationes exteriores, operatur gratia alicuius finis non existentis in illa operatione: sed in aliqua vlteriori. Sicut bellum exercens operatur propter eũ pacem, & currens in stadio currit propter brauium; Fœlicitas autem perfecta rationem finis vltimi habet, quæ non est cum tristitia, sed cum delectatione excellentissima. Operationem enim excellentissimam sequitur excellentissima delectatio. Siquidem operationem per se sequitur delectatio: sed hanc fœlicitatem & operationem non eandem ponunt omnes: sed diuersi diuersam secundum diuersitatem æstimationum, & habituum. Vnusquisque enim operationem secundũ habitum quem existimat perfectissimum, ponit fœlicitatem esse & delectationem propriam ei. Secundum veritatem autem operatio quæ est secundum excellentissimum habitum fœlicitas est & delectatio, consequens ipsam excellentissimam. Habitus autem ille optimus est, qui est secundum virtutem perfectissimam & respectu perfectissimi obiecti. Per ista enim duo determinatur, puta per potentiam, & obiectum. Deinde cum dicit.

e ¶ Concludit ex dictis, ꝙ sunt aliquę disciplinæ quærendæ propter delectationem quæ in vacatione est, dicens, quia in vacatione consistit fœlicitas, quę rationem finis habet & delectationem maximam, vt dictum est. Ea autem quæ sunt ad finem quærenda sunt propter ipsum & delectationem quæ in ipso est, & sunt quædam disciplinę vel eruditiones ordinatæ ad fœlicitatem per se, manifestum est, ꝙ oportet ad vacationē quæ in contemplatione, & delectatione quæ in ipsa est, addiscere disciplinas quasdam & eruditi in eis, & istas esse gratia suiipsius tamquam bonas secundum seipsas, quibus valeant ad fœlicitatem. Eas autem q̄ ordinantur ad non vacationē seu ad operationes exteriores, vel opera exteriora esse necessarias, quibus non simpliciter bonas secundum seipsas, sicut extrinseca bona ad quæ ordinantur sunt necessaria ad vitam, sicut organa quædam seu materia, & non simpliciter bona secundū seipsa. Deinde cū dicit p ¶ Ex dictis declarat ꝙ musica addiscēda est propter eruditionem & delectationem non sicut necessaria. Et primo declarat hoc per rationē. Secundo cum dicit. {Quapropter, &c.} Per dicta Homeri.

In prima parte ipse dicit, ꝙ propter prædicta antiqui musicam dixerunt esse quærēdam propter eruditionem & delectationem quæ in vacatione, & non propter aliquam vtilitatem extrinsecam. Necesse est enim musicam quærere, aut propter necessitatem extrinsecorum bonorum, aut propter delectationem quæ est in vacatione, & non propter aliquam vtilitatem extrinsecam. Omnis enim scientia aut propter hoc, aut illud quęritur. Speculatiua quidem propter delectationem quæ in vacatione, practica autem propter opus. Sed ipsa non est quærenda propter necessariū vel vtile aliquod extrinsecum. Non enim secundum se est vtilis ad acquisitionem pecuniarum seu iconomiam, sicut scientia literarum vtilis est ad istas & ad doctrinā aliarum, & ad actiones politicas multas, nec etiam vtilis est, sicut videtur figuratiua esse vtilis ad recte iudicandum artificum opera, vt non decipiantur. Nec etiā est vtilis ad sanitatem & robur per se, sicut luctatiua. Neutrum enim istorum facit musica per se, quamuis quandoque faciat per accidens, ergo relinquitur debere ipsam addiscere propter scire & deductionem quæ in vacatione est, ad quod antiqui sapientes ordinauerunt ipsam, delectationem enim quam eredunt esse liberorum, & in qua eos exerceri dicūt fieri per musicam, ad hoc eam ordinantes. Deinde cum dicit.

q ¶ Declarat hoc ꝙ dicta Homeri tria, quæ imperfecte ponit. Dicit igitur ꝙ propter prædicta, Homerus in quodā metro ita inquit de ipsa, quasi aduersando quibusdam dicentibus ipsam esse necessariam dicens ita non esse. Sed contingit delectari in ea per se, sicut vocari ad epulas delectabile est per se multis. Et iterum in alio metro dicens alteros quosdam esse qui dicunt cātatiuam naturam, hoc est musicam esse valde delectabilem, sicut delectantem omnes. Et in aliis introduxit Vlyxem dicentē hanc esse optimam hominum delectationem, ipsis gaudentibus in epulando, si audiant cantilenas musicas, a Cytharedo ipsi dicto residentes. In primo autem dicto dicit habere omnem delectationem absolute. In secundo delectationem naturalem. In tertio optimam. Deinde cum dicit.

s ¶ Recolligit dicta, dicens ꝙ ex his quæ dicta sunt, manifestū est ꝙ est aliqua disciplina in qua erudiendi sunt pueri, non sicut in vtili aut necessaria propter extrinseca bona: sed sicut in liberali & honesta secundum seipsum. Vtrum autem ipsa sit vna vel plures secundum numerum, & si sunt plures quæ sunt hæ, & qua liter addiscendæ posterius determinabitur. Nunc autem tantū præmanifestum est nobis, ꝙ ab antiquis habemus testimoniū quoddam, ꝙ sunt aliqua erudimenta puerorū liberalia, & honesta secūdum se, & ꝙ musica hoc operatur manifeste. Deinde cum dicit.

f ¶ Declarat cuius gratia addiscenda est scientia literarum, dicens, ꝙ adhuc manifestum est ꝙ oportet pueros erudiri in quibusdā disciplinis vtilibus, non tantum ꝓpter vtilitatem extrorum quæ sequitur ex eis: sed ꝓpter hoc ꝙ ad scientias & ad liberales actiones valent, sicut in scientia literarum quæ non tantum vtilis est ad extrinseca bona, sicut dictum est prius, & propter hoc addiscenda: sed etiam propter hoc quòd per ipsam cōtingit fieri eam ditiones multas in aliis scientiis, puta eas quæ fiūt per disciplinam audiēdo ab alio ꝙ non fit nisi per sermonē significatiū, cuius significationē, & rationem modi significandi, simul autem, & ordinationē conuenientem docet prædicta scientia. Deinde cum dicit.

t ¶ Declarat cuius gratia erudiendi sunt in figuratiua. Dicēs quòd simul expedit pueros erudiri in figuratiua, quæ sub se cōtinet scriptiuam & pictiuam, aut etiam sculptiuam, non solum vt non decipiantur in vendendo propria, sed etiam vt sint in se ductibiles circa emptionem & venditionem valorum vniuersaliter, quorum valor præter eum qui materiæ cognoscitur per artem prædictam, quod pertinet ad vtilitatem: aut magis erudiendi sunt in ea, quia per ipsam magis possunt considerare pulchritudinem corporū quæ consistit in debita proportione quantitatis membrorum adinuicem, & ad totum & etiam ad colorē quod est bonum & delectabile secundum seipsum. Et huiusmodi gratia erudiendi sunt magis liberi & magnanimi, quærere enim in omnibus vtilitatem in exteriorib⁹ bonis, & illud quod amplius est in eis, non congruit liberis & magnanimis secundū quod huiusmodi. Liberi enim sunt vigentes intellectu magis quam secundum corpus. Et ideo magis intendunt bonum secundum intellectum quam secundum corpus & quam exteriora: magnanimi enim ex inclinatione animi & virtute habitus inclinantur ad maxima & honorabilissima, quæ sunt bona secūdum intellectum, & ideo respectu istorum despiciunt exterinseca bona. Vnde dicit Philosophus quarto Ethico. ꝙ neque bene fortunatus gaudiosus erit, neque infortunatus tristis, & etiam bonum corporis. Vnde dicit in eodem, ꝙ est magnorum factiuus, & cum periclitetur in magnis & bonis non parcens vitæ, & ideo ad liberum & ad magnanimum pertinet magis quærere præeminentiam in bonis, quæ secūdum intellectum sunt, quam in bonis exterioribus & secundum intellectum magis amare se ipsum, sicut idem Philosophus dicit in nono Ethicorum. Deinde cum dicit.

u ¶ Declarat cuius gratia, & quibus, & qualiter exercitādi sūt in luctatiua seu agonallica. Et circa hoc primo manifestat cuius gratia. Secundo cum dicit. {Nunc autem &c.} Qualiter & in quibus agonibus. Primo igitur dicit quoniam ex his quæ dicta sunt prius iam manifestum est, vtrum eruditi sunt prius in consuetudinibus disponentibus appetitum, vel in his quæ pertinent ad intellectum, quoniam secundum appetitum prius & etiam circa corpus prius, quàm circa intellectum, manifestum est, quòd pueri in hac ætate tradendi sunt luctatiuæ & etiam pedotriuicæ, quarum prima facit bonum habitum corporis ad fortitudinem & ad armorum vsum. Secunda autem bene dirigit & regulat operationes ipsorum in ordine: dicitur autem pedotriuica disciplina, qua pædonomus dirigit operationes puerorum ad virtutem, a pedos ꝙ est puer, & triue quòd est exercitium. Deinde cum dicit.

x ¶ Primo declarat qualibus agonibus erudiendi sunt. Secundo cū dicit. {Quod igitur &c.} quo ordine: & circa primum adhuc primo declarat quòd non in nimijs laboribus. Secundo ex hoc concludit magis erudiendos esse indignis & humanis agonibus, cum dicit. {Quare quod bonum &c.} Primum probat reprobando opinionem & vsum contrarium quę primo ponit. Secundo cū dicit. {Atqui vt} improbat. In prima parte ipse dicit, quòd nunc ciuitates quæ magis videntur habere solicitudinē de bono habitu puerorū, inducunt in eis habitum athleticū, idest habitū ad robur athleticæ exercentes eos in operationibus laboriosis, tollētes pulchritudinem corporum, & augmentum impedientes propter excessum laboris in eis. Lacedæmonij enim qui magnam curam habuerūt de eis, peccauerunt manifeste in isto peccato faciētes eos efferatos in huiusmodi operationibus, ac si huiusmodi efferatio conferret maxime ad fortitudinem bellicam. Deinde cum dicit.

y ¶ Reprobat vsum & opinionem istorum. Et primo in hoc, quòd eos exercitabant tantum ad vnam virtutem. Secundo cū dicit. {Si.n.ambo &c.} quia nec ad illā bene. {Vnde in prima parte dicit quòd prædictæ ciuitates sic exercitabant pueros propter fortitudinem, quamuis manifestum sit, sicut dictum est prius, quòd non expedit futuros bene gubernare exercitari tantum ad vnam virtutem, sed magis ad omnes. Si quidem fœlicitatem oportet habere omnes virtutes vt probatum fuit: ipsi autem tantum exercitabant eos ad vnam. Iterum dato quòd sufficiat exerceri ad vnam maxime, non tamen ad hanc quam ipsi opinabantur, puta ad fortitudinem. Maxima enim expedit exercitari ad optimam virtutem. Optima autem virtus non est fortitudo, sed iustitia, aut prudentia magis. Deinde cum dicit.

z ¶ Ostendit, quòd neque ad hanc conuenienter exercitabant eos per duas rationes, quarum secundam ponit cum dicit. {Præterea scimus &c.} In prima dicit, quòd & si expedit pueros exercitari maxime ad fortitudinem secundum opinionem ipsorum, tamen non bene inuenerunt agones & modos exercitandi ad ipsam, exercitantes eos in operibus ad crudelitatem & immisericordiam, puta in homicidijs, rapinis, & alijs huiusmodi. Et hoc apparet, quia neque illa animalia bruta magis assequuntur fortitudinem secundum veritatem quæcumque sunt siluestria, & crudelia magis, puta lupus aut draco, sed magis illa quæ habent mores mitiores & leoninos, & sunt magis assueta prędictis, sicut leo qui fortissimus animalium dicitur esse & multas habere proprietates similes proprietatibus quarundam virtutum. Et ea nes quidam qui ex hoc etiam nobiles dicuntur, nec etiam gētes quæ magis crudeles & immisericordes sunt, magis habent fortitudinem secundum veritatem, multæ enim inueniuntur quæ inclinantur vel ex natura quadam corrupta, vel ex consuetudine ad interficiendum homines & comedendum carnes humanas. Sicut Achęi & Eniochi dicuntur & circa pontum habitantes, sicut etiam Tartari. Si militer & aliæ gētiū non habitantium iuxta mare, quędā sunt similes prædictis. Quædam autē sunt quæ inclinantur ad rapinas & latrocinia facienda, & tamē omnes istæ participāt parū fortitudine. Quare exercęri in huiusmodi operib⁹ ad crudelitatem pertinentibus non est exercęri ad fortitudinem veram. Fortitudo enim vera habitus est in medietate consistens, quæ circa timores & audacias sufferentia facienda, & periculorum, & mortis quādo oportet, & vbi, & veri boni grā secundum quam oportet, quādoq; aliquos aggredi, aliquādo refugere, aliquando interficere, & aliquando parcere. Exercitati autem in operibus feralibus, quāuis multum aggrediuntur, non tamen boni gratia, non considerantes quando, & vbi oportet, nec etiā parcentes cuicumque. Deinde cum dicit.

aa ¶ Ponit secundā rationem dicens, ꝙ adhuc nos scimus ꝙ Lacedæmonij quamdiu exercitauerunt se in huiusmodi laboribus, præualuerunt vicinis, præliantes aduersus eos, nunc autem deficiunt ab alijs quibusdam vicinis eorum in agonibus luctatiuis & bellicis non habentes artem luctandi & modum, & prudētiam bellandi, sicut alij habent. Et ideo non dominātur nunc. Non enim differebāt prius ab alijs præualentes eis propter hoc per se, quòd exercitabant pueros ad habitus ferales. Sed quoniam exercitati in talibus habitibus pugnabant cum eis qui ad hoc nō studuerant omnino: præualet enim aliquis, quandoque alicui, quia ipse exercitatus est ad prælium. Alter vero nō, aut propter inexperientiam & inexercitium eius cui præualet, quamuis prę ualens non habeat artem bellandi. Nunc autem vicini eorum exercitati sunt in luctatiua arte & bellica. Et ideo præualent eis feralibus existentibus, non exercitatis autem in actibus prædictis. Deinde cum dicit.

bb ¶ Concludit ex dictis, quòd magis exercitandi sunt pueri in agonibus humanis & in ordinatis ad virtutem. Et primo facit hoc. Secundo cum dicit. {Oportet autem nō ex proprio &c.} remouet obiectionem quæ posset fieri. Primo igitur dicit, quoniam prædictæ ciuitates non conuenienter eruditunt pueros exercitantes eos in feralibus operibus, manifestum est quòd magis expediens est, multum præexercitare eos in agonibus & actibus ad bonum deducentibus, quàm in feralibus, quia nec lupus nec alia aliqua fera, quantumcumq; crudeles sint, non bene se haberent in experiendo aliquod periculum bonum. Similiter nec homo habens proprietates ipsorum propter declinationem a ratione recta ad alterum extremum, sed vir studiosus secundum rationem operans magis. Quicumque vero permittunt pueros exercitari in huiusmodi, & sine pedagogo in necessarijs faciunt eos sordidos, hoc est depressos secundum intellectum, & magis intendentes bonum corporis, & disponunt eos secundum veritatem ad vnum opus Reipublicæ, puta ad robur corporis, quāuis magis expediret eos esse dispositos ad plura vel ad omnia. Et iterum ad illud vnum multo deterius disponunt ipsos quàm alij secundum

In græco codice versus ad.5. sunt qui hic desiderantur.

Universidad de Buenos Aires

secundum quòd dicit ratio vel sermo prius. Sed quia aliquis posset dicere, quòd exercitatio in seralibus expedientior esset ciuitatibus quoniam antiqui in eisdem exercitati prævaluerunt alijs, sicut Lacedæmonij hoc remouet. Consequenter cum dicit.

cc ¶ Dicens, quòd de his quæ conueniunt ciuitatibus & Rebus publicis rectis, non debem⁹ iudicare ex operibus ciuitatum antiquarum & ex dispositionibus priorũ hominum omnino, sed magis ex his quæ sunt nunc. Antiqui enim pugnabant cõtra inexercitatos & insuetos ad arma, cõtra quos non erat necesse habere multum exercitium & artem ipsorum: parum.n. exercitati poterant eis prævalere. Nunc autem homines sunt exercitati in agonibus & vsu armorum magis: & ideo disciplinæ & eruditiones in talibus nũc habẽt opus & locum magis cõtra tales quàm pri⁹ haberent. Deinde cum dicit.

dd ¶ Manifestat quo ordine sunt exercitãdi in istis. Et primo ostendit, quòd vsque ad pubescentiam cõtinue erudiendi sunt in facilioribus. Secũdo cum dicit. ¶ Quãdo autem a pubescentia &c. ¶ quod in sequenti ætate exercitãdi sunt in intensioribus, & debent vti alimentis siccis magis quàm prius. In prima dicit, quòd cũ ex dictis manifestum sit quòd pueri exercitãdi sunt in luctatiua quæ inclinat ad habitus morales virtutũ, manifestum etiã potest esse, qualiter, & quo ordine sũt exercitandi, vsq; enim in finem pubescentiæ exercitãdi sunt in leuiorib⁹ exercitijs & moderatis magis retinentes ab eis exercitium violentum, & labores qui ordinantur ad necessitatẽ vitæ, qui ad seruos pertinent, ita vt per violentiam per talia non fiat aliquod impedimentum ad incrementum & bonam dispositionem corporis. Per labores enim immoderatos debilitantur virtutes & complexio. Signum autem, q̃ exerceri in facilioribus valet ad bonam dispositionem corporis, exerceri autem in violentis grauat, est quia si ponamus quòd aliquis vir exercitatus recte prius inueniat duos alios homines in violentis exercitatoa in iuuentute, vt in olympionicis contingeret, istum deuincere illos viros iam existentes perfectos secundũ ætatem, quamuis pueros secundum fortitudinem, propter hoc quòd exercitia violenta & necessaria abstulerunt ab huiusmodi inuenibus in prima ætate potentiam & vigorem. Deinde cum dicit.

ee ¶ Declarat in quibus exercendi sunt in ætate sequenti, dicẽs, buòd quando fiunt apti ad alias eruditiones fortiores, puta post pubescentiam, vel post ttes annos sequentes vel circa, tunc expedit eos exercitari in exercitiis magis laboriosis, conuenientibus tamen ætati, ita vt sicut natura magis & magis perficitur, ita plus & plus addatur ad exercitia proportionaliter, & tunc etiam expedit eis magis administrare alimentum siccum, quod magis disponit ad fortitudinem. Sed cauendum est, quòd simul non exerceãtur in eis quæ pertinent ad bonam dispositionem intellectus & ad bona corporis per se. Contrariantur enim sibi inuicem & cõtraria operantur, & labor in exercitio corporali impedit intellectum, & labor in his quæ ad intellectum & dispositionẽ corporis. Cuius ratio est, quia quandocumque aliquæ duæ potẽtiæ fundantur in aliqua substantia, vna intensio in actu vnius remittit operationem alterius, quia omnis virtus diuisa minor est seipsa vnita. Potentia autem ad operationem corporalem, pura ad augmentationem & nutritionem, & potentia intellectiua ad vnam substantiam pertinent. Et ideo intensio in actu alterius impedit aliã.

Oportet autem non ex prioribus operibus, sed ex his quæ nunc fiunt, iudicare. Nam nunc quidem illi qui repugnant, disciplinam habent, tunc vero non habebant.

Quòd igitur vtendum sit gymnastica, & quomodo vtendum, confessum existat. Vsque enim ad pubertatem leuiores exercitationes sunt adhibendæ absque victu illo violento, & laboribus coactis, ne corpora crescere impediantur. Signum erit non parum, quòd ita contingat, quia inter eos qui olympia vicerunt, duo vel tres tantum reperiuntur qui idem ado lescentes, & uiri, sint victoriam consecuti. Propterea quòd per exercitationes pueris adhibitas, sublata sit uis ac robur a uiolentis laboribus.

Post pubertatem uero, cum annis tribus ad alia perdiscenda intenderint, tunc congruit & laboribus, & victu necessario illos occupare. Nam simul mente & corpore non oportet, cum seinuicem impedire nata sint. Labor quidem corporis, mentem: mentis autem, corpus.

LECTIO II.

cc Oportet aũt nõ ex prioribus operibus iudicare, sed ex ijs quę quæ nunc. Contra agonizantes enim disciplinæ nunc habent, prius autem non habebant.

dd Quòd quidem igitur vtendum luctatiua, & qualiter vtendum, confessum est, vsque ad pubescentiam enim leuiora exercitia affereudum violentum alimentũ, & eos qui ad necessitatẽ labores reiicientes, vt nullum impedimentum sit ad incremẽtum. Signũ.n. nõ paruum quòd possunt hæc instituere. In Olympionicis.n. quidem vir duos vel tres inueniat eosdem vicisse viros & pueros, propter iuuenes inuoluntarios auferre potentiã a necessarijs exercitijs.

ee Qũ aũt a pubescentia annis tribus ad alias eruditiones fiũt, tũc cõgruit & laboribus, & victu necessario illos occupare. Nam simul mente & corpore non oportet, contrarium.n. efficere natus est vterq; laborum impediens, qui quidem corporis labor, intellectum, qui autem huius, corpus.

LECTIO II.

DE musica autem quædã quidem dubitauimus ratione & prius, bene autem habet, & nunc resumentes ipsa producere, vt sicut aditus fiat rationibus quas vtique aliquis dicet enuncians de ipsa. b Neque.n. quam potentiã habet, facile de ipsa discutere, neque cuius gratia oportet participare ipsa, vtrũ ludi gratia & requiei, sicut somno & ebrietate. Hæc.n. sũ se quidẽ, neq; studiosorum sunt, sed delectabilia simulq; solicitudinem cessare facientia ad tempus, & propter hoc quòd exercitia violenta & necessaria abstulerunt ab huiusmodi inuenibus in prima ætate potentiam & vigorem. Deinde cum dicit.

De musica uero dubia quædam posuimus antea, & nunc rectum erit illa resumere, ut tamquam consentanea fiat rationibus quas quid de ea dicens ostendat.

Neque enim facile est demonstrare quam potentiam habeat, neque cuius gratia illam adipisci oportet, utrũ solatij causa & requietis, quemadmodum somnus & potus. Nam hæc per seipsa non sunt honesta, sed iocunda, & simul cessare curas faciunt, ut inquit Euripides. Quapropter insti-

mo igitur dicit quòd de disciplina musicę quædam dubitando rationabiliter diximus prius. Et ideo vt dubium certificetur, bene expediens est nunc producere sermonem de ipsa resumentes quæ dicta sunt prius, vt sint sicut aditus rationibus, quas aliquis faciet determinando de ipsa. Deinde cum dicit.

b ¶ Recolligendo quædam dicta prius, assignat rationem intẽti dicens, quòd certius determinandum est de ipsa, quia non est facile cognoscere de ipsa quam virtutem & potentiam, & cuius scientia habeat, & etiam vtrum participandum sit ea, causa ludi & requiei, sicut aliqui requirunt somnũ vel ebrietatem. Somnus & requies, sicut aliqui requiunt somnũ vel ebrietatem. Somnus & ebrietas secundum se, nec bona, nec studiosa sunt, vtrũ enim & ebrietas secundum se, nec bona, nec studiosa sunt, vtrũque enim in potentia quadam est operationum, & tamen delectabilia sunt hominibus. Somnus quidem propter remissionem laboris & requiem, ebrietas autem quia delectabilis est propter spirituum multiplicationem, & iterum faciunt cessare solicitudinem

dinem de agibilibus. Non enim solicitatur de agibilibus qui nõ considerat de eis. Somnus autem & ebrietas, considerationem remouent & rationis vsum. Et propter delectationem hanc & remotionem solicitudinis quidam ordinant ipsas, & vtuntur cõ similiter ad ista vino, ebrietate, & musica, addunt autem aliqui istis saltationem. Nõ est igitur facile differere de musica an q̃rẽda sit propter hoc. Aut magis existimandum sit ipsam valere ad virtutem tamquã potentem morẽ qualem quendam facere in assuescendo recte iudicare & delectari secundum rationẽ, sicut exercitatiua quale aliqd̃ corpus efficere, & musicã morẽ qualẽ quendã facere. assuescẽtẽ gaudere recte ad deductionẽ, aut aliquid confert & ad prudentiam, etenim hoc tertium ponendum dictorum.

c Quòd quidem igitur oportet iuuenes non ludi gratia erudire, non immanifestum, non enim ludunt addiscentes, cum tristitia enim addiscere.

d At vero neque in deductionẽ pueris & talibus ætatibus congruit attribuere, neq; enim imperfecto conuenit finis.

e Sed forte vtiq; videbitur puerorũ studiũ ludi gratia esse viris factis & perfectis. Sed si hoc est tale, cuius vtiq; gratia oportet addiscere ipsos, sed nõ sicut Reges Persarum & Medorum per alios facientes ipsum transumere delectationẽ & eruditionẽ, Etenim necessarium melius efficere opus eos, qui hoc ipsum fecerũt & artẽ ijs, qui tanto tẽpore curauerũt, quãtũ ad addiscere solum, si autẽ alia oportet celebrare ipsos, & circa negociũ pulmentorum ipsos oportebit præparare, sed inconueniens.

ciũt, vt ait Euripides, propter quod & ordinant ipsam, & vtuntur ijs omnibus similiter, vino, ebrietate, & musica, ponunt autẽ & saltationem in ijs. Aut magis ad virtutẽ tendere siũ aliqd extimandũ musicã, tamquã potentẽ, sicut exercitatiua quale aliqd̃ corpus efficere, & musicã morẽ qualẽ quendã facere. assuescẽtẽ gaudere recte ad deductionẽ, aut aliquid confert & ad prudentiam, etenim hoc tertium ponendum dictorum.

c Quòd quidem igitur oportet iuuenes non ludi gratia erudire, non immanifestum, non enim ludunt addiscentes, cum tristitia enim addiscere.

d At vero neque in deductionẽ pueris & talibus ætatibus congruit attribuere, neq; enim imperfecto conuenit finis.

e Sed forte vtiq; videbitur puerorũ studiũ ludi gratia esse viris factis & perfectis. Sed si hoc est tale, cuius vtiq; gratia oportet addiscere ipsos, sed nõ sicut Reges Persarum & Medorum per alios facientes ipsum transumere delectationẽ & eruditionẽ, Etenim necessarium melius efficere opus eos, qui hoc ipsum fecerũt & artẽ ijs, qui tanto tẽpore curauerũt, quãtũ ad addiscere solum, si autẽ alia oportet celebrare ipsos, & circa negociũ pulmentorum ipsos oportebit præparare, sed inconueniens.

Aliquid igitur non est quærendum propter ludum quod delectationem non habet, sed addiscere in pueris delectationem non habet, est enim eis cum tristitia, quia laboriosum, & quia non apprehendunt bonum quod est in eo, ergo ab eis non est quærendum addiscere musicam, vel quodcũque aliud propter ludum. Deinde cum dicit.

tuunt in illa, & vtuntur cunctis istis similiter, somno, & potu, & musica. In his quoque saltationem posuerunt. An magis putandum est ad virtutem tendere musicam, vt potentem. Quemadmodum gymnastica tale aliquod corpus reddit, sic & musica talem aliquem morem efficere assuescientem posse recte lætari. An ad degendi rationem aliquid confert, & ad prudentiam. Nam hoc tertium ponendum est ex his quæ dicuntur.

Quòd igitur oporteat pueros non solatij gratia discere, manifestum est. Non enim solantur discentes, nam cum labore est disciplina.

Atqui, nec degendi rationem pueris, neque illi ætati congruit attribuere, nulli enim imperfecto competit perfectio.

Sed forsan videbitur puerorum studium solatij esse gratia viris factis & perfectis. Quod si hoc tale est, cuius gratia oportet ipsos addiscere, ac non potius instar Persarum Medorumque regum per alios idem facientes, uoluptatis ac disciplinæ participes fieri, Etenim necesse est melius perficiab his, qui hoc opus suum fecerunt & artem quam ab his, qui tanto solum tempore in eo laborauerũt quãto addiscunt. Quòd si oportet in his eos laborare, similiter, & circa epularum apparatum oportebit utique eos addiscere, quod est absurdum.

cum dicit. {Quòd si hoc tale &c.} dicens, quòd si propter delectationem futuram in ætate perfecta quærenda est musica, non oportet ipsos futuros perfectos addiscere ipsam cum sunt pueri, sed sicut reges Persarum & Medorum delectari in actibus musicalibus exercitatis per alios cantatores, vel histriones, non per ipsos. Similiter enim videntur delectari & eruditi cum exercentur per alios, sicut cum per seipsos. Sed ipse soluit rationem hanc cum dicit. {Et enim necesse est melius &c.} dicens, quòd immo expedit magis ipsos pueros addiscere & exercitari in ea propter delectationem futuram in ætate perfecta, quia est necessarium eos qui exercitati sunt in operibus secundum aliquam artem, & ex illis acquisierunt habitum ipsius, melius facere operationem, quæ secundum illam quàm hi qui laborauerunt aliquanto tempore in ea quantum addiscere propter lucrum proprium, & delectationem aliorum, sicut exercitatus in operibus cytharizandi, & ex hoc habens habitum, melius cytharizat & magis delectatur. Operationes enim consuetæ, & quæ sunt secundum habitũ magis sunt delectabiles, sicut innuit Philosophus secundo Rhetoricorum. Dicit tamen interpres, quòd ante illam literam. {Etenim &c.} necessarium videtur sibi aliquid deficere: consequenter cum dicit. {Quòd si oportet &c.} arguit contra solutionem prædictam dicens, si oportet pueros addiscere musicam, quia melius operantur in ætate perfecta, & magis delectantur, tunc eadem ratione oportebit eos laborare circa præparationem pulmentorum & alia seruilia, vt melius ipsimet operentur & delectentur posterius. Sed hoc est inconueniens, ergo & primum videbitur

eße

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse inconuenients.sed manifestum est quòd non est simile, quia musica & operatio quæ secundam ipsam liberales sunt, & delectationem, & deductionem liberales habent quæ decent liberos, ita paratio autem pulmenti & aliorum seruilium, nec deductionem, nec delectationem habent liberalem secundum seipsa, sed sunt seruilia, & ideo conueniunt seruis & nullo modo liberis. Deinde cum dicit.

f ¶ Arguit, quòd nõ oporteat in ea studiosos iuuenes propter mores, per duas rationes, quarum secundã ponit cum dicit.

{ Considerare hoc. } Circa primum primo ponit rationem. Secundo cum dicit. { Eadem quoq; &c. } extendit eam ad probandum, quòd non valet ad deductionẽ liberalem. Dicit igitur primo, quòd eadẽ ratio q̃ dicta est prius facit dubitare, si musica potest meliores secundum mores facere, & propter hoc addiscenda sit, non enim potest meliores secundum mores facere, nisi propter consuetudinem iudicando & delectando, circa ea quæ secundũ rationem sunt. Sed ad recte iudicari & delectari proportionibus musicalibus, nõ oportet ipsos addiscere musicam, audientes enim ab alijs illa videntur posse facere sicut Lacedæmonij, ipsi enim metnon addiscunt musicam, & tamẽ possunt recte iudicare, vt dicunt melodias bonas & non bonas. ergo non oportet eam ipsosmet addiscere. Sed est intelligendum q̃ mentiuntur Lacedæmonij dicentes se recte posse iudicare melodias, nõ edocti pri⁹.

f Eandem autem dubitationẽ habet, & si põt mores meliores facere, hoc enim quid oportet addiscere ipsos, si non alios audientes recteque gaudere & posse iudicare, sicut Lacedæmonij. Illi enim non addiscentes tamẽ possiunt iudicare recte, vt aiunt, bonas & non bonas melodiarũ.

g Eadem autem ratio vtiq; & si ad bonam diurnationem & deductionem liberalem vtendum ipsa, quòd oportet addiscere ipsos, sed non alijs vtentibus frui.

h Considerare autem licet extimationem quam habemus de dijs, non. n. Iupiter ipse cantat & cytharizat poetis, sed etiã Banausos vocamus tales, & agere non viri non inebriati aut ludentis, sed forte de ijs quidem posterius considerandum.

i Prima autẽ quæstio est: vtrum non ponendum in disciplinam musicam. Musica, aut ponendũ, & quid potest dubitatorũ triũ, vtrum disciplinam, aut ludum, aut deductionem.

k Rationabiliter autem in omnia ordinatur & videtur participare, ludus enim gratia requei est. Requiem autem necessariũ delectabilem esse, eius enim quę per labores tristitiæ medicina quædam est. Et deductionẽ conuenire esse oportet non solum habere quod bonũ, sed & delectationẽ, fœlicitari. n. ex ambobus ijs est, Musicam autem omnes esse dicimus delectabilissimorum, & nudam existentem, & cum melodia, ait enim & Museus esse hominibus delectabilissimũ cãtare, propter quod in conuẽtus & deductiones rationabiliter assumunt ipsam, tamquam potentem lætificare, quare & hinc existimabit vtique aliquis oportere ipsam eruditi iuniores.

l Quæcũq; enim innocua delectabiliũ non solũ congruunt ad finem, sed ad requiem. Quoniã autẽ in fine quidẽ accidit hominibus raro fieri, sępe autem requiescunt, & vtuntur ludis, non quãtum ad plus, sed & propter delectationem, vtile vtique erit requiescere in delectationibus quæ ab ipsa.

m Accidit autem hominibus facere ludos, finem, habet enim forte delectationem quandam & finis, sed non quantãcumq; Quærentes autem hanc, accipiunt vt hanc illam: propterea quòd finis actionis habet similitudinem quandam, finis enim nullius gratia futurorum est eligibilis, & tales delectationũ nullius gratia futurorum sunt, sed factorum, laborum & tristitiæ, propter quam quidẽ igitur causam quærunt fœlicitatẽ fieri per has delectatiões, hãc merito vtique quis existimabit causam.

n De eo autem quod est cõmunicare Musica, non propter hãc solã, sed neq; propterea quod vtilis est ad requies, vt videt, non solum, sed quærendum, ne forte hoc quidem accidat. Honorabilior est aũt natura ipsius, quàm secundũ dictã oportunitatẽ, & oportet non solum cõmuni delectatione participare ab ipsa cuius habent sensum omnes. Habet. n. Musica delectationẽ naturalem, propter quod omnibus ætatibus & omnibus moribus vsus ipsius est amicus.

o Sed videre, siqua & ad morẽ cõfert & ad animã, hoc aũt vtiq; erit palã, siquales quidã mori bus sumus per ipsam.

p At vero, q̃ efficiamur quales quidam, manifestũ per multa

Eadem quoque dubitatio cadit, si possit mores facere meliores. Quid enim opus est, eos hæc addiscere, ac non ex alijs audientes recte lætari, & iud care posse, quemadmodum Lacones, illi enim quanquam non didicerint, possunt tamen recte iudicare, vt aiunt, quæ sit bona vel non bona melodia.

Eademque ratio foret ad solatium & ad rationem degendi otij, libero homine dignam. quid enim, oportet eos discere ac non alijs utentibus frui.

Considerare hoc licet ex opinione quam habemus de alijs, non enim Iupuer cantat, aut cytharam pulsat secundum poetas, immo illos qui talia faciunt, appellamus viles, & opus illud non viri, neque sobrij: sed iocantis. At enim de his postea erit considerandũ.

Prima vero quæstio est, vtrum musices sit in ioco reponenda vel non, & quid potest efficere de his tribus, in dubitatione propositis, vtrum disciplinam an solatium, an rationem otij degendi.

Rationabiliter quidem ad omnia instituitur, & videtur omniũ particeps: nam & iocus gratia requietis est, ac requietem necesse est esse iocundam, est enim medicina molestiæ illius, quæ per labores suscipitur, & ratio degendi otij non solum honestatem habere debet, verum etiam voluptatem. Fœlicitas enim ex ambabus istis est, musicam vero omnes fatentur esse ex iocundissimis, siue nuda sit, siue cum modulatione. Inquit profecto & Museus, carnem dulcissimam rem esse mortalibus. Quapropter & ad cætus familiarium, & ad vitam in otio degendam rationabiliter illam recipiunt, vt potentem lætitiam afferre, vnde & ex hoc quis intelligat illam pueris esse perdiscendam.

Quæcumque enim iocunda sunt, atque eadem innocua, non solum congruunt ad finem, verum etiam ad cessationem. Cum vero contingat homines perraro esse in fine, persepe autem cessent, & vtantur iocis, non ob aliud modo, sed etiam ob delectationem, utile foret requiescere in his, quæ ab illa proueniunt uoluptatibus.

Contingit autem hominibus facisse iocos, finem. cum & habeat fortasse finis uoluptatem quandam, sed non quamcumque, quærentes uero istam, accipiunt hanc pro illa, ex eo quòd cum fine agendi similitudinem habet. Nam finis, gratia nullius futuri expetitur, & tales uoluptates nullius futuri gratia, sed gratia eorum quæ anteceſſerunt, laborum scilicet & molestiarum. Per quam igitur causam quæ runt fœlicitatem fieri, per huiusmodi uoluptates, hanc utique aliquis rationabiliter existimet causam,

De communione autem musicæ, nõ per hæc solum, sed etiam quia utilis sit ad cessationes ut uidetur, nec per eas modo. Sed insuper quærendum, num aliquando aliud ex ea prouenias, precioſior quidem natura eius est, quàm secundum eum usum de quo supra dicitur, & oportet non solum ab ipsa uoluptatem capere, quam percipiunt omnes secundum sensum, habet enim musica naturalem uoluptatem per quam illius usus cunctis ætatibus, cunctisque moribus est acceptus.

Sed uidere, si quo modo ad mores extenditur & ad animum, id autem patebit, si aliquando tales aliqui secundum mores per illam efficiamur.

Atqui, quod efficiamur per Olympi modulationem, manifestum est, ea

mus non est gratia alicuius futuri, aut etiam facti eligibilis. Hoc enim dicimus finem vltimum, propter quod sunt omnia alia, & ipsum non propter aliud. Delectationes etiam tales quæ sunt in Ludis, aut musica non quæruntur propter aliquod futurum, nec sunt gratia ipsius, sed magis gratia laboris & tristitię factorum, vt remittantur vel ex terminentur. Causa igitur propter quam aliqui quęrunt fœlicitatem & finem sibi per huiusmodi delectationes, hæc est, & hanc rationabiliter existimabat aliquis. Deinde cum dicit.

n ¶ Ostendit, quòd participandũ est musicæ, quia aliquo modo disponit ad virtutes morales, & primo præmittit intentum suum. Secundo cum dicit. { Sed videre siqua &c. } dat modum & ordinem considerandi. Tertio cũ dicit. { At vero quod efficiantur &c. } prosequit. In prima parte dicit, quòd quærẽdum est consequenter, vtrum expediat communicare musicæ non propter hanc causam solam, puta deductionẽ, sed propter hoc, quòd vtilis est ad requiem operationis laboriosæ, & nõ solum ad hoc, sed quærendum est, quia forte prædicta accidunt ipsi, an natura ipsius honorabilior existẽs ordinetur ad aliquid honorabili⁹, quàm sint dictæ opportunitates, oportet enim in musica non solum communicare communi delectatione, quæ secundum ipsam est, quam sentiũt vniuersaliter omnes, talem enim delectationem naturalẽ habet quæ causatur ex motu proportionali auditus per actum ipsius, propter quod exercitium ipsius diligitur ab omnibus ætatibus & ab habentibus quoscumque mores. sed etiam videre oportet vlterius, si aliquid confert ad virtutem moralem, & ad operationem rectam quæ est secundum animam. Deinde cum dicit.

o ¶ Dat ordinem cõsiderandi dicens, q̃ hoc ipsum, quòd aliquid confert ad mores & ad animã, manifestum erit, si quales quidam, hoc est, dispositi ad mores efficiantur per ipsam, & hoc declaratum fuit prius. Deinde cum dicit.

p ¶ Prosequitur, & primo ostendit, quòd quales quosdam & bene dispositos ad mores facit. Secundo cum dicit. { Palam quia docendum &c. } ex hoc concludit iuuenes debere eruditi in ea

Primum

Universidad de Sevilla Biblioteca

Primum ostendit, primo per signa. Secundo cum dicit. ¶ Quoniam autem accidit &c.¶ per rationem. Adducit autem duo signa, quorum secundum ponit cum dicit. ¶Adhuc autem &c.¶ In prima parte dicit, quòd manifestum est, quòd per vsum musicæ quales quidam & bene dispositi ad mores fumus, & per alia mul

ta quidem & alteram, non mini me autē & per melodias Olympi, hę enim confesse faciunt animas raptas. Raptus autem eius qui circa animam moris, passio est.

q Adhuc autem audientes mutationum fiunt omnes compatientes, & sine rythmis & melodijs ipsis.

r Quoniam autem accidit musicam esse delectabilium, virtutem autem circa gaudere recte, & amare, & odire, palam quòd oportet addiscere & assuefieri nihil ita, vt iudicare recte, & gaudere dicentibus moribus, & bonis actionibus.

f Sunt autem similitudines, maxime penes veras naturas ī rythmis & melodijs iræ, & mansuetudinis, adhuc aūt fortitudinis & tēperātiæ, & oium cōtrariorum ijs, & aliorum moralium, palā autem ex operibus, transmutamus. n. animā audientes talia.

Erhi. 3. ca. 2 & 3.

& principaliter dicā, motus quidā tractus est, tractus autem motus violentus est ab alio ad se vel ad alterum, sicut dicitur. 7. Phisicorum. Violentum autem est cuius principium est ab extra, non conferens vim passo. Et ideo raptus est motus alicuius præter inclinationem eius naturalem vel voluntariam a principio extrinseco. Huiusmodi autem violentia potest considerari vel quantum ad terminum & modum motus simul, vt cum ignis ab aliquo extrinseco rapitur deorsum, vel quantum ad modum motus tantum, vt cum velocius propellitur sursum quām natus sit moueri. Deinde autem per similitudinem hanc translatum est nomen eius ad signandum motum hominis secundum animam ad aliquid, ad quod secundum se non habet inclinationem, vel eo modo quo non habet, sed non ad quemcumque talem. Sed cum naturale sit homini intelligere ex phantasmatibus sensibilibus exterioribus secundum actum existentibus translatum est ad significandum operationem intellectualem, qua homo fertur in aliquod intellectuale vel sibi connaturale vel supra naturam per auersionem sensuum ad interiora, & eorum immobilitationem. Ex quo apparet quid sit raptus vt hic sumitur. Est enim operatio partis animæ intellectualis, secundum quam ab aliquo extrinseco fertur in aliquid non naturale sibi, aut naturale per auersionem & immobilitationē sensuum. Et quia operatio partis animæ appetitiuę est secundum eius inclinationem, & a principio intrinseco non violento. Raptus autem econtrario, non potest esse operatio partis animæ appetitiuæ sensibilis vel intellectualis, causa autem ipsius per se & naturalis videtur esse intensio vehemens animæ circa aliquid, quæ est vel ex vehementi desiderio attingendi ad aliquid, vel fugiendi ab aliquo, vel vehemens adhæsio ad aliquid per dilectionem, vel delectationem, vel delectatio maxima circa aliquid. Ex hoc enim, quòd aliquis vehementer intendit circa aliquid intrinsecum contingit, quòd anima reuocet spiritum, qui est primum instrumentum sensus & motus ab exterioribus ad sensitiuum & cogitatiuum primū, circa quæ magis tunc laborat. Hoc enim est de proprietatibus naturæ mittere spiritum ad locum vbi magis indiget, & per consequens sensus exteriores & membra immobilitantur, & efficitur homo quasi immobilis, & sine sensu exteriori in actu, & tunc anima non laborans in sensu vel motu exteriori corporis quasi libera speculatur magis circa aliqua, quæ vel sunt supra communē potestatem hominum, aut secundum naturam, non tamen cum sensu exteriori, quod est magis naturale, qui autem paucos & debiles spiritus habent & bene mobiles cum minori intensione animæ circa aliquid intrinsecum rapiuntur. Nō enim possunt pauci spiritus & debiles, sufficere ad motum fortem interiorem & exteriorem, sicut accidit in mulieribus quibusdam. Qui autem habent abundantes spiritus, non rapiuntur nisi cum vehementissima intensione animę circa aliquid, sicut in viris quibusdam accidit. Vehemens autem desiderium, seu dilectio vel delectatio quæ faciunt vehementem intensionem animæ vel causantur a vehementi considerationē intellectus immediate vel ab aliqua superiori causa immediate mouente voluntatem ipsam, vel ab interiori, scilicet causa superiori mediante intellectu. Deinde cum dicit.

namque abstrahit animam, & quodammodo rapit: raptus vero & abstractus animæ circa morem affectio est.

Præterea audientes representationem omnes afficiuntur, etiam sine melodijs & versibus.

Cum vero contigerit musicam esse delectabilium, virtutem autem esse circa lætandum recte, & amare, & odisse, oportet profectò addiscere, & assuefieri ad nullam rem, adeo ut ad iudicandum recte, & ad gaudendum mansuetis moribus, & laudabilibus operibus.

Sunt autem in rythmis & melodijs similitudines, maxime penes veras naturas iræ & mansuetudinis, ac fortitudinis, & temperantiæ, & contrariorū his, & aliorum omnium quæ ad mores pertinent: patet id ab effectu, mutamus enim animum talia audientes.

q ¶ Cōfirmat id qđ dixit sumpto loco ab eo quod minus videtur dicit enim quòd etiam audientes aliqua verba, quæ repræsentēt aliquid aut triste, aut iocundum afficiuntur, etiam si cū nulla melodia, aut versu exprimantur, quod tamen minus videbatur, ergo cum verbis adiūgitur melodia quę habet maiorem vim ad mouēdum propter consonantiam ad animam, & potētiam auditus, multo magis per musicam afficietur animus audientis ad diuersas animi passiones. Deinde cum dicit.

r ¶ Hoc idem per rationem declarat. Videtur autem ratio ipsius esse hæc. Assuefieri iudicare recte de actionibus moralibus, & recte gaudere, & delectari in eis, est efficacissimum ad rectitudinem morum & actionum moralium: sed assuefieri iudicare recte de harmoniis musicalibus, & delectari secundum rationem in eis est assuefieri recte iudicare de actionibus moralibus, & delectari in eis recte, ergo hoc est efficacissimum ad rectitudinem actionum moralium. Istius rationis primo probat maiorem. Secundo cum dicit. ¶ Sunt autem similitudines &c.¶ minorem. Maiorem autem probat sic, Quoniā musicæ idest, actiōes quæ sunt secundum musicam sunt de numero delectabilium secundum se, sicut dictum est prius; virtus autem moralis consistit circa delectationes & tristitias, amorem & odium, & circa alias huiusmodi passiones, sicut circa propriam materiam, circa quam quærit illud quod secundum rationem. Et medium est manifestum, quòd nihil oportet addiscere, & nihil ita assuefieri ad generationem habituum moralium rectorum & actionum ipsorum, sicut iudicare recte de motibus ipsarum passionum, & de his quæ circa ipsas, & delectari secūdum rationem in eis, cuius ratio est, quia ad rationem & generationem virtutis moralis requiritur recta ratio, per quam discernatur illud quod rectum est & secundum rationem, quax consequitur delectatio proportionalis, sicut apparet ex secundo Ethicorum. Deinde cum dicit.

t ¶ Assuetudo aūt in similibus ei quod est tristari & gaudere prope est eo quod ad veritatem eodem habeat modo, puta si quis gaudet, imaginem alicuius videns, nō propter aliam causam, sed propter formā ipsam, necessarium huic illam visionem cuius videt imaginem secundum se esse delectabilem.

v Accidit aūt sensibiliū in alijs nullam quidem existere similitudinem ad mores, puta in tangibilibus & gustabilibus, sed in vi sibilibus debiliter. Figurę enim sunt tales, sed ad modicum, & omnes tali sensu communicant. Adhuc autem non sunt hæ similitudines morum, sed signa magis, factæ figuræ, & colores morum, & hoc est a corpore in passionibus, non solū, sed quantum differt, & circa horum speculationem, oportet non quæ Pausionis cōtēplari iuuenes, sed quæ Polygnoti, & siquis alius pictorū, aut sculptorū est moralis.

x In melodijs autem ipsis sunt imitationes morum, & hoc est manifestum, mox enim armoniarum distat natura vt audientes aliter disponātur, sed nō eodē modo se habeant ad vtramq; ipsarum, sed ad quasdā quidem planctiue & contrarie magis, velut ad eā que vocatur myxolydiste, ad has aūt mollius mente,

etiam consistunt, similiter passiones animæ consistunt in quadam determinata proportione agentis ad passum, & consequuntur aliquam determinatam proportionem calidi & frigidi, humidi & sicci, ira enim est accensio sanguinis circa cor, & timor infrigidatio quædam, habitus etiam morales in quadam determinata ratione appetitus ad rationem mouendi, virtutes etiā in quadam media ratione extremorum consistunt. Similiter & omnia alia moralia, & hoc etiam manifestū est ad sensum, qa audientes aliquas melodias, aut rythmos, trā smutantur secundū animam, aliquando quidem ad tram, aliquando ad mansuetudinem, aliquando ad audaciam, aliquando ad timorem, quod nō est nisi ꝓpter aliquā similitudinem istorū ad illa. Deinde cum dicit.

s ¶ Ponit maiorem, & probat dicens, ꝙ assuesci gaudere & tristari in eis quę sunt similia delectationibus & tristitijs moralibus, est propinquū ei quod est delectari in eisdem, quia illud qđ est simile alicui, quasi eodem modo se videtur habere ad veritatem sicut illud, similia enim parum distare videntur, simili tudo enim vnitas quædam est, talia autem accipit intellectus vt eadem frequēter, sicut dicitur secūdo Phvsicorum. Et ideo assuefieri in eis quæ sunt similia alicui, est assuefieri quodam modo in illo, v.g. si aliqs respiciēs vel considerans imaginem formæ alicuius, puta Herculis, & delectetur in ipsa secundum quòd imago est forma illius, visio formæ ipsius Herculis secūdum seipsam de necessitate erit sibi delectabilis & magis, quo niam propter quod vnumquodque tale & illud magis, sicut dicitur primo Posteriorum. Deinde cum dicit.

v ¶ Regreditur ad declarandum minorem, & primo tangit ꝙ in sensibilibus secūdum alios sensus, aut nullæ, aut modicę sunt similitudines morum. Secundo cum dicit.¶ In melodijs autem ipsis &c.¶ declarat, quòd in his quæ sunt secundum auditum, sunt manifestæ. Circa primum est intelligēdum, quòd in sensibilibus secundum vnumquemq; sensum, sunt aliquæ similitudines passionum & habituum moralium, & actionum, quoniam omnia sensibilia consistunt in aliquibus proportionibus determinatis primorum suorum, quemadmodum passiones & habitus, & alia moralia. Adhuc etiam videmus, quòd ad aliquas alterationes factas ab ipsis sensibilibus secundum vnumquemque sensum mouemur ad aliquas actiōes vel passiones morales bonas vel malas, quod non est nisi propter aliquam similitudinem, quare in omnibus inuenitur aliqua similitudo istorum, verum tamen non in omnibus æqualiter, cum enim omnia moralia sequantur apprehensionem aliquam secūdum rationem, rationabile videtur, quòd sensibilia secundum illos sensus quæ nos magis cognoscere faciunt secundum rationem, maiorem habeant similitudinem secundum quòd huiusmodi ad moralia, tales autem sunt visus & auditus secūdum Arist. lib. de Sensu. Et ideo in sensibilibus secūdum istos sensus magis existunt similitudines morum, in tangibilibus autem quæ maxime materialia sunt & prima secundum viam generationis minime, in gustabilibus autem & odorabilibus modice propter propinquitatem eorum ad tangibilia. Adhuc autem magis manifeste inueniuntur in audibilibus quam in visibilibus, rationabile enim est, quòd in sensibilibus secundum illum sensum inueniantur magis manifeste, qui magis faciunt ad cognitionem secundum rationem quam præexigunt omnia moralia in actu, ad hoc autē magis facit auditus secūdum accidens. Sermo enim audibilis existens causa est disciplinæ non secundum se sed secundum accidens, ex nominibus enim constat, nominum vero vnūquodque simbolum est, sicut dicitur libro præ dicto de Sensu et īō rationabiliter in audibilibus inueniuntur magis manifestæ similitudines morum in actu quām i visibilib⁹. Adhuc autem audibilia fortius mouent quam visibilia & plurib⁹ modis: visibilia enim mouēt visum sola quadam alteratione tenui, & quasi insensibili. Audibilia autem mouēt secundum alterationem quandam, & secundum motum quē dam localem medij & organi. Quare manifestius excitant passiones similitudinem habentia. Hoc suppositō dicit Arist. quòd in sensibilibus quæ sunt secundum alios sensus contingit nullam existere similitudinem morum, sicut in gustabilibus & tangibilibus. Similiter autem & odorabilibus. Dicit autem nullam, quia paucam, & immanifestam, qđ autem paucam & immanifestam est nihil reputatur, in visibilibus autem inuenitur aliqua sed debilis, figuræ enim quæ maximè comprehenduntur a visu maxime videntur esse tales. Sunt enim quædam acuæ, quædam obtusæ, sicut & passiones, sed secundum modicum sunt similes, & ideo non multum mouet hæc similitudo. Et iterum omnia visum habentia habent sensum huiusmodi figurarum, & tamen non omnia attingunt ad mores, quod tamen videtur si proprie similitudinem haberent ad ipsos. Iterum figuræ & colores non sunt proprie similitudines morum expressæ sicut harmonię, sed magis signa quædam coincidētia cum ipsis moribus, & talia signa morum bene contingit accipere in passionibus sensibilibus, non solum in visibilibus, sed in odorabilibus & tangibilibus & alijs. Sed differt secundum quantitatem, quia manifestius inueniūtur in visibilibus quām in alijs, & circa horum speculationem quantum ad rectum iudicium & delectationem conuenientem oportet contemplari iuuenes, intendentes considerationem istorum propter mores, non figuras & picturas Pausitoris, qui pictor erat imaginum representantium turpia & inhonesta, sed eas quas Polignotus, qui pingebat figuras representatiuas honestorum, & siquis alius fuerit pictor, aut sculptor figuratum representiuarum moralium. Deinde cum dicit.

Mos autem dolendi, ac lætandi in similibus prope est, vt erga veritatem eodem modo se habeat, ceu si quis gaudet, imaginem alicuius videns, non propter aliam causam, sed propter formam ipsam, necessarium est huic & aspectum ipsum illius, cuius imaginem contemplatur, esse iocundum.

Contingit autem in alijs quidem sensibilibus nullam existere similitudinē morum, vt in his quæ tactu vel gustu percipiuntur, in his etiam quæ visu, admodum parum, figuræ enim sunt talia, sed ad modicum, & omnes huiusce modi sensus participant. Insuper non sunt hæ similitudines morum, sed signa magis, quæ sunt figuræ & colores morum, & sunt hæc a corpore in passionibus, attamen quantum refert circa horum visionem, oportet pueros non figuras inspicere Pausonis sed Polygnoti, & siquis alter pictor vel statuarius sit moralis.

At in melodijs ipsis sunt imitationes morum, & hoc est manifestum, statim enim harmoniarum distincta est natura, ita vt qui audiunt aliter disponantur, nec eodem modo se habeant ad vnam quamque ipsarum, sed ad quasdam flebiliter & contracte magis, puta ad eam quæ appellatur Lydia mixta. Ad quasdam vero mollius secundum mentem, ceu ad illas quæ

x ¶ Declarat, quòd in audibilibus manifestè inueniuntur similitudines morum, & hoc primo declarat in melodijs musicis. Secundo cum dicit.¶ Eodem modo habent &c.¶ declarat eodē modo se habere in ryrhmis. Tertio cū dicit.¶ Ex his quidē igitur.¶ infert conclusionem principalem. In prima parte dicit, quòd in ipsis melodijs musicalibus manifestè inueniuntur imitationes morum, & hoc manifestum est, natura enim ipsarum harmonia

rum

Universidad de Navarra
Biblioteca de Humanidades

rum tantum differt, vt audientes statim aliter & aliter disponantur secundum passiones & motus, & non eodem modo se habeãt hoies in audiẽdo vnãquãq; ipsarũ, sed in audiẽdo quasdã efficient plãctui, & quasi contracti per retractionẽ spiritum ad interiora, cuius est illa quam dicimus Lydiam mixtam, est autẽ Lydia mixta melodia vel cantilena septimi toni, quæ propter acumen magnarum vocum, fortiter percutit spiritus & retrahit ad interiora, propter quã decompassionem disponit, alias autẽ audiẽtes, puta remissas, magis disponũtur ad mollitiem, cuiusmodi sunt forte ea quæ dicitur lydia, quæ est melodia quinti toni, & ea quę dicitur Hypolydia, quę est sexti toni, quæ propter remissionem vocum & motuum maxime p semitonia, q̃ frequenter accipiunt, manifeste videmus mouere ad mollitiẽ, alias aũt audiẽtes bene disponuntur & constanter se habẽt in operibus. Talis autem est illa quæ dicitur Dorica sola quę est cantilena primi toni, quæ maxime moralis est. Aliæ autem sunt quę raptos faciunt, sicut ea quæ dicitur Phrygia, quæ est melodia tertij toni, quæ propter fortem percussionem i vocibus fortissime reuocat spiritus ab exterioribus ad interiora quod dispont ad raptũ, illa enim dicuntur, & cõuenienter illi qui circa hunc ludum musicæ philosophati sũt, & accipiunt testimonia rationum suarũ ex ipsis operibus. Sic igitur apparet, quòd in melodijs maxime sunt similitudines morum, & quòd homines per ipsas disponuntur ad eos, quod maxime videtur contingere propter duo, quorum alterum accidit ex parte operationis vel consequentis ipsam operationem animæ. Sensus enim auditus in quadam media ratione consistit. Et ideo cum mouetur a sono sibi proportionabili, est delectatio secũdum ipsum sensum, cum etiam ratio in audiru secundum actum iudicat mediam rationẽ sonorum, & in intelligendo est delectatio intellectualis proportionalis delectationi, quæ est in operibus moralibus consistentibus in eadem proportione, delectatio autem in aliqua operatione adauger operationem illam, sicut dicitur in 10 Ethi. & per consequens eam quæ ei assimilatur. Alterum autem ex parte dispositionis materiæ & organi, quoniam spiritus organũ est primum omnium virtutum animæ & sensituarum & motuarum, & ideo diuersus motus spirituum vel per alterationem, vel per hanc & motum localem ex quibus contingit contractio vel ebullitio vel expulsio, diuersimode disponitur homo ad passiones vel actiones. Hoc autem modo harmoniæ musicæ maxime possunt mouere spiritum diuersimode secundum diuersitatẽ earum. Deinde cum dicit.

y ¶ Declarat idem de rythmis dicens, q̃ eodem modo se habẽt illa quæ circa rythmos. Quidam enim ipsorum habent virtutem per quam disponunt ad motũ stabilẽ. Alij aũt per quam disponunt, & ad instabilẽ. Et iterum quidã ipsorum habent motus ad

puta ad remissas, medio autem modo & constanter maxime ad alteram, quale videtur facere quæ doristæ sola armoniarum, raptos autem quæ phrygistæ, hoc enim bene dicunt qui circa ludum hunc philosophati sunt, accipiunt enim testimonia rationum ex ipsis operibus.

y Eodem modo habent & quæ circa rythmos, ij quidem habent enim morem stabiliorem, ij autem motiuum, & horum ij quidem honorabiliores habent motus, ij autem liberiores.

z Ex ijs quidem igitur quòd potest morem animæ qualem quẽdam musica facere.

aa Palam, quia docendum & erudiendum in ipsa iuuenes, est autem congruum ad naturam tantillum doctrinę musicæ, iuuenes quidem enim propter ætatẽ indelectabile nihil sufferunt volentes. Musica autem naturę delectabilium est. & quædam videtur cognatio armonijs & rythmis esse, propter quod multi aiunt sapientum, ij quidem armoniam esse animam, ij autem habere.

bb Vtrum autẽ addiscere eosdem cantantes & manu operantes, aut non, sicut dubitatum est prius, nunc dicendum.

cc Nõ imanifestũ, q̃ multã hẽt differẽtiã ad fieri quales quosdã, siqs ipse cõicet operib⁹, vnũ enim aliqd impossibiliũ, aut difficiliũ est eos q̃ nõ cõtigerunt operibus, iudices esse studiosos.

Ex his igitur patet, quòd musica potest animi morem aliquem facere.

Quòd si hoc potest musica, clarum est quòd ad puerorum disciplinam est adhibenda, & in ea pueri sunt instituendi. Congruit autem naturæ huius modi disciplina. Nam pueri propter ætatem nihil ferunt sponte, quod non habeat in se iocunditatem. Musica uero ex his est quæ sunt iocunda secundum naturam, & videtur cognatio quædam esse nobis cum harmonijs & rythmis. Quapropter multi sapientum dixere. Alij quidem animum esse harmoniã, alij vero habere harmoniã.

Vtrum autem addiscere eos oportet cantando, & manibus agendo, uel nõ quemadmodum prius dubitatum est, nunc erit dicendum.

Non est obscurum interesse multũ ad hoc, ut efficiamur aliquales, siquis operum ipse sit particeps. Nempe impossibile est, uel certe admodum difficile, ut qui opera ipsa non tractat, peruse ualeat iudicare.

oneroſa & illiberalia magis. Alij autem ad delectabilia & liberalia. Est autem rythmus numerus syllabarum determinatus in oratione simili sine terminatus. Deinde cum dicit.

z ¶ Infert conclusionem principalem dicens, quòd ex his quæ dicta sunt, manifestum est quòd musica qualem quendam & bene dispositum ad mores potest facere, quare manifestum est q̃ vtilis est ad mores. Deinde cum dicit.

aa ¶ Concludit ex dictis iuuenes debere erudiri in ea adiungẽdo nouam rationem ad hoc, & dicit, si musica qualem quendã & bene dispositũ ad mores nata est facere. In eo autem quòd disponit ad mores, expedit iuuenes erudiri & assuefieri in musica. Est etiam disciplina musicæ conueniens naturę puerorum tantillæ & paruæ existẽti propter aliam rationem. Iuuenes. n. non possunt sustinere aliquid indelectabile, vel contristans propter ætatem, habent enim operationes sensuũ perfectas propter vigorem virtutum. Tales autem operationes cõsequũtur fortes delectationes, & ideo fortiter delectantur, nec possunt sustinere tristitias. Harmoniæ autẽ musicæ sunt de natura delectabilium. Similiter autẽ & rythmi. Est enim quędã similitudo naturalis rytmorum ad harmonias. Vtrumque .n. cõsistit in proportionibus numeralibus, & quia harmonia est delectabilis secundũ sensum multi antiquorum sapientum dixerunt. Alij animam esse idẽ quod harmoniã, alij autẽ habere harmoniam, sicut Plato & sequentes ipsum, dicentes animam esse numerum seipsum mouentem. Deinde cum dicit.

bb ¶ Inquirit, vtrum oporteat participare musicam quantum ad actum vtrumque partis eius, cantatiuę, scilicet & instrumentalis. Et primo manifestat q̃ sic. Secundo cum dicit. ¶ Dicens autem, &c non dicens &c. ¶ declarat q̃ differenter oportet se habere quantum ad hoc, secundum diuersas ætates. Circa primum primo præmittit dubitationem, dicens quòd post ea quæ dicta sunt est considerandum, vtrum opportunum sit ad bonam dispositionem eius eosdem addiscere musicam & exercitari in ea quantum ad veendum actu, idest cantando & manu operando, hoc est tangẽdo organa, aut non, secundum quòd propositum fuit prius. Deinde cum dicit.

cc ¶ Dissoluit eã, ostendẽs q̃ expedit cõmunicare musicã secundum vtrũq; modum per duas rationes. Quarum secundam tangit cũ dicit. ¶ Simul aũt &c. ¶ Primo igitur dicit, q̃ manifestũ est, quòd cõmunicare actibus musicalibus magnã differentiã secundũ præemuentiam habẽt ad faciendum iuuenes, quales quosdã & bene dispositos. Studiosum enim iudicium de moralibus vel de eorum similibus multum valet ad bene disponendum eos ad mores, sicut dictum est prius. Sed ex hoc, quòd aliquis communicat operibus musicæ studiosius iudicat de eis quæ sunt similia moribus. Vnum enim de numero impossibilium est, aut valde difficillimum

difficillimum est illos iudicare de agibilibus bene, qui non communicauerunt operationibus. Studiosum enim iudicium est per facilem & delectabilem reductionem in principia prima. Facilis autem & delectabilis reductio in principia non est nisi per habitum inclinantem ad modum naturæ, qui generatur in nobis ex frequenti operatione. Et iterum ad rectitudinem iudicij exigitur certitudo q̃ maxime videtur in agibilibus causari ex operibus. Opportunum est igitur participare musicam quãtum ad actus operationes. Deinde cum dicit.

dd ¶ Ponit secundã rationem dicens, q̃ simul cum eo quod dictum est, quòd oportet pueros mobiles existentes habere aliquid circa quòd occupentur. Et ideo cõuenienter introductum est instrumentum quod dicitur Architæ tabella ita dicta ab inuentore Archita quem attribuũt pueris, vt circa istam occupati nõ destruãt aliquid eorũ quæ in domo sunt. Iuuenes enim propter multitudinem motuum in eis existentium, propter ætatem quiescere nõ possunt. Et propter hoc ludius illius tabellæ cõueniẽs est, eis saltem ad occupationẽ. Disciplina autem, idest rectus vsus ipsius reseruanda est magis prouectis secũdum ætatem, qui magis discernere possũt quid est secũdum artem & quid non. Quòd igitur expediat iuuenes eruditi in musica per cõmunicationem operum, manifestum est. Deinde cum dicit.

ee ¶ Declarat, quòd differenter oportet se habere in hoc secũdum ætates diuersas, simul cum hoc remouendo quandam increpationẽ adductã in contrarium prius. Et primo præmittit intentum suum. Secũdo cum dicit. ¶ Primo quidẽ &c. ¶ prosequitur. In prima parte dicit, quòd in vsu musicę quid sit decens & non decens secundum ætates diuersas, puta iuuentutis & senectutis non est difficile sapientem determinare, nec etiam soluere rationem opinantium exercitium in musica inutile & sordidum esse. Deinde cum dicit.

ff ¶ Prosequitur, & primo primum. Secundo secundum, cum dicit. ¶ De increpatione autem facta &c. ¶ primo igitur dicit, quòd exercitium in his quæ secundum musicam non æqualiter competit, nec eodem modo secundum omnem ætatem. Primo enim hoc manifestum est, q̃ operibus musicæ cantatiuæ. s. & instrumẽtalis oportet participare propter rectitudinẽ & certitudinẽ iudicij, quã ẽm se bonum & delectabile est, sicut quædam perfectio intellectus & in ordine ad mores, sicut dictum est prius. Iuniores autem rectitudinem iudicij simpliciter habere non possunt pro

dd Simul autẽ, & oportet pueros habere quandã occupationẽ, & archyte platagẽ quã dãt pueris, quaten' vtẽtes hac nihil destruant eorum quæ in domo, non.n. potest q̃ iuuene quiescere, hic quidẽ igitur est congruẽs paruis ludorum, disciplina autẽ platagæ maioribus iuuenũ. Quòd quidẽ igit erudiendũ musicam, ita vt cõmunicetur omnibus, manifestum ex talibus.

ee Decens autem, & non decẽs ætates, non difficile determinare, & soluere ad dicentes banausam esse curam.

ff Primo quidem enim, quoniã gratia iudicij oportet participare operibus, propter hoc oportet iuuenes quidem existentes vti opib⁹, seniores aũt factos, opera qdẽ dimittere, posse ãt bona iudicare, & gaudere recte, p̃p eruditionẽ factam in iuuentute.

gg De increpatione aũt facta, qua quidẽ increpãt tãquã faciẽte musica banausos, nõ difficile soluere, cõsiderãtes vsq; ad quã tũ operibus cõmunicandũ ijs q̃ politizant ad virtutẽ politicã, & qualibus melodijs, & qualibus rythmis cõmunicandũ. Adhuc aũt in qualib⁹ organis eruditionẽ faciendũ, etenim verisimile hoc differre, in ijs.n. solutio est increpationis, nihil enim prohibet modos quosdam musicæ operari quod dictum est.

hh Manifestũ igitur quòd oportet eruditionem ipsius, neq; impedire ad posteriores actiones, neq; corp⁹ facere Banausum & inutile ad bellica & politica exercitia, ad vsus quidẽ, iã, ad eruditiones aũt posterius. Accidit aũt vtiq; circa eruditionem, si neque qui intendunt ad agonẽ technicos elaborauerunt, neq;

A pter motum multum existentem in eis, & propter inexperiẽtiã. Possunt in multũ laborare. Seniores aũt ecõtrario, minus laborare possunt. Rectius aũt iudicare propter quietationẽ & experientiã. Et p̃p hoc opportunũ est iuuenes participare musicã vtendo operibus, & cantãdo & instrumenta tangẽdo. Seniores existẽtes opera ipsa dimittere propter debilitatem. Audiendo autem bene posse iudicare rationes harmoniarũ propter virtutẽ & perfectionem intellect⁹, & delectari recte consequẽter, propter hoc q̃ eruditi sunt prius in his in iuuentute. Deinde cum dicit,

gg ¶ Intendit remouere increpationem quorundam volentium excludere musicam a iuuenibus. Et primo tangit ex quibus contingit eam remoueri. Secundo cũ dicit. ¶ Manifestũ igitur &c. ¶ declarat quę & qualia oportet ista.

Et simul opus est, vt pueri habeant exercitationem aliquam. Et Architæ tabella recte reperta est, quam pueris dant, vt in ea occupati, illa quæ sunt domi non frangant. Nescit enim puer a quiescere. Hic est ergo infantibus conueniens ludus. Disciplina vero maioribus tamquam tabella quædam. Quòd igitur docendi sint musicam ita, vt in opere ipso versentur, ex his patet.

Quid autem deceat vel non deceat secundum ætates, non difficile est determinare, ac respondere vituperatoribus, vile hmõi exercitiũ esse dicẽtib⁹.

Primum igitur rum iudicandi causa sint hæc opera perdiscenda, oportet in pueritia illis operam dare. In maiori nero ætate exercitationem eorum dimittere, tantummodo autem iudicare posse per disciplinam adeptam, ac lætari recte.

Vituperatoribus autem qui aiunt sordidos, ac viles musicam facere, non difficile est respondere, si consideremus quousque illi opera danda sit, ab his qui ad virtutem ciuilem eruduntur, & quæ melodiæ, quæ rythmi sint addiscendi, & præterea quibus instrumentis percipiatur. Nam in eo quidem plurimum refert, consistitque in his obiectionis solutio, nihil.n. uetat modos quosdam musicæ illud quod aiunt efficere.

Clarum est igitur oportere disciplinam eius, neque impedimentum afferre cæteris operationibus, neque corpus efficere inutile ad bellicas ciuilesque exercitationes. Ad usus quidem iam, ad disciplinas uero postea. Erit autem hoc, si neque hic in illis laborabunt quæ ad certamen artificii pertinent, neq; circa admirabilia quædã, & superflua, quæ in certamina prius,

In istis enim est differentia quędam ad Propositum, & in ipsis est solutio increpationis proposite. Nihil enim prohibet, immo manifestum est melodias & rythmos & organa aliqua male disponere iuuenes secundum intellectum & viles facere. Alia autẽ bene disponere ad intellectum & mores. Et ideo expedit considerare quibus organis melodijs & rythmis vtendum est ad bonũ intellectus & mores, & quibus non. Et per hoc tolletur prædicta increpatio. Deinde cum dicit.

hh ¶ Declarat quæ & qualia oportet esse musicalia, quibus vtendũ ad bonũ intellectus & mores. Et primo in vniuersali. Secundo cũ dicit. ¶ Palã aũt ex ijs &c. ¶ in particulari. In prima parte ipse dicit, q̃ manifestũ est, q̃ eruditionẽ & vsum ipsius musicæ oportet esse tantũ & talẽ, & per talia vt non impediant hominem, ad actiones ciuiles futuras, neq; faciãt corpus ipsius male dispositũ ad operationes intellectus & inutile ad bellicas opportunitates.

& ciuilia exercitia propter debilitationem ad exercitium quidē & paulatim assuefactionem nunc, ad eruditiones autem prædictas pollicitus. Omnia enim quę circa iuniores sunt, oportet commensurari & determinari secūdum hoc quòd vtilia sunt ad finem Reipu. quod est bonum perfectum secundum intellectum.

Contingit autem hęc se habere iuuenes circa eruditionem in musicalibus, si illi q̄ incipiunt ire ad agones non elaborauerint in cognitis organis laboriosis & grauantibus corpus ad motum, labore immoderato grauante corpus & virtutē eorum, nec etiam exerceant se in mirabilibus & superfluis operibus qui nunc dedu xerunt ad ludum agonasticum, & ex eo deuenerunt ad eruditionem volentes iuuenes eruditi in eis, sed magis si exercitē tur in facilioribus & moderatis laboribus, cantibus, & organis musicalibus vsq; ad hoc quòd possint delectari recte in harmonia musica & rythmis considerantes, & non solum in communi musica in qua omnes sensum habētes delectantur, sicut quędā animalia bruta & multitudo puerorum, & etiam viliū hominum siue seruilium. Deinde cum dicit.

i) ¶ Declarat in speciali quæ & qualia oporteat esse musicalia, & in quibus exercitādum est ad mores. Et primo declarat, quæ & qualia oportet esse organa in quibus exercitandum est. Secundo cū dicit ¶ Cōsiderādū adhuc &c.} quibus, & qualibus melodijs & rythmis vtēdum est magis ad mores. Circa primū primo ostēdit ex præcedentibus in quib⁹ organis exercitandū vel non exercitandū. Secundo cum dicit. ¶ Adhuc autem non est ipsa fistula &c.} manifestat hoc per rationē. In prima parte dicit q̄m nō est vtendū organis in quibus mouēdis grauat corpus immoderate, & quę immoderate personum eorum excitant spiritus, sed magis moderatis. Manifestum est ex hoc qualibus organis vtendum ad mores, & qualibus non. Non enim vtendum est ad disciplinam fistulis. Fistula autem est organum vniuersaliter, quòd sonat per expulsionē spiritus. Et est intelligendum dictum Aristotelis vt videtur de fistulis illis quæ exsufflatione multi spiritus indigent ad hoc vt reddant sonum, & immoderatum sonum faciant, sicut tibię & musę quædam. Tales enim propter multam exsufflationem spiritus grauant corpus, & propter magnitudinem soni nimis excitant spiritus. Nec etiam vtendum est organis, quæ propter magnitudinem & confusionem soni confundunt spiritus, sicut cythara, & siquid alterum tale est, sed illis magis vtendum est quæ bene disponunt auditores secundum corpus & secundum animā ad mores, aut ad ludos musicos, aut alios q̄ eis proportionāt. Deinde cū dicit. ¶ Probat hoc p rationem. Et primo de fistula. Secundo cū dicit. ¶ Quoniam autem organorū &c.} de organis. Circa primum primo probat, quòd ad aliud vtendum est fistula. Secūdo cum dicit. ¶ Apponamus autem quod accidit &c.} quod nō addisciplinam. In prima igit parte dicit, quòd præter ea quæ dicta sunt, manifestū est quòd fistula non est organum disponens ad mores, sed magis propter magnitudinem & multitudinem soni est excitatiuum irę, propter fortem motum spirituum. Et ideo magis vtendum est ipsa in talibus temporibus in quibus exercitium est in ea propter purificationem, idest dispositionem ad iram & audaciam, puta in bellis & insultibus, quam eruditionem vel dispositionem ad mores, sicut nunc videmus vti eadem in bellicis, & ad illud quod dictum est, & ad terrorem aduersariorum. Deinde cum dicit.

ii ¶ Probat, quòd non est vtendū ea ad disciplinam. Et primo per rationem. Secūdo cum dicit. ¶ Rationabiliter autē habet &c.} per dictum fabulare. In prima parte dicit, quòd in his quæ dicta sunt adiungendum est, q̄ ex vsu fistulæ accidit contrarium disciplinę, puta disciplina, quia contingit fistulationē prohibere vsum rationis rectum, propter quòd rationabiliter antiqui virtutē eius considerantes, prohibuerunt vsum ipsi⁹ a iuuenib⁹ & liberis bene disposit is secundū intellectū, quamuis primo vsi fuissent ipsarū. n. primo incœperunt vacare studio & disciplinæ propter abundantia necessariorum ad vitam & magnanimiores existētes ad virtutē, hoc est ad fortitudinem prius, postea in operationibus facti prudentiores, sequebantur eruditionem in doctrina quacumq; non discernentes quæ esset vtilis & quæ non. Et superinquirentes quamcumque propter quod adduxerunt fistulationem ad eruditiones, volentes in ea erudiri, quoniam in Lacedæmonia primo quidem

q mirabilia & superflua operū, q̄ nūc venerūt ad agones, ex agonibus aūt ad eruditionē, sed talia quousq; vtiq; possint gaudere bonis melodijs & rythmis, & nō solū eo qđ cōe musicæ, sicut & aliorum quædam animaliū, adhuc autem & multitudo humilium & puerorum.

G

ij Palā aūt ex ijs & quib⁹ organis vtendū, neq; n. fistulas ad disciplinam adducendū, neque aliud aliquod organicū, puta cytharam, & siquid tale alterū est, sed quæcumque facient ipsorū auditores bonos, aut musici iudi, aut alterius.

kk Adhuc autem non est ipsa fistula morale, sed magis iræ excitatiuum. Quare ad talia tempora ipsa vtendum, in quibus H *speculatio potest purificationē magis quàm eruditionem.*

ll Apponam⁹ aūt qđ accidit ipsi contrariū ad disciplinā, & prohibere vti ratione fistulationē, propter qđ bene reprobauerūt priores ipsius vsum a iuuenibus & liberis quāmuis prio vti fuissent ipsa. Magis. n. vacātes facti propter abundātias & magnanimiores ad virtutē. Adhuc & prius, & post medica sapientes facti ex operibus, omnē sequebantur eruditionē nihil discernētes, sed super inquirentes pp qđ & fistulatiuā adduxerunt ad eruditiones, etenim in Lacedæmonia quidā chori ductor fistulauit choro & circa Athenas ita deuenit. Quare ferē plurimi liberorū participāt ipsa, palā aūt ex titulo quē statuit Thrasippus Elephantidi, cū chorū duxisset, posterius autē reprobata est p experientiā ipsam melius potētibus iudicare qđ ad virtutem, & qđ nō ad virtutē tendit. Similiter aūt & multa organorū antiquorū, puta pectides & barbiti, & q̄ ad delectationē faciūt audietib⁹ vtētū. Septigona, & triI gona, & sambucæ, & oia quæ indigent manuali scientia.

& de certaminibus in doctrinam veniē. sed eo vsque, vt gaudere valeant probabilibus melodijs, & rythmis, & non communi sensu musicæ solum, vt animalia quædam, & turba seniorum, ac puerorum.

Patet etiam ex his quibus instrumentis sit utendum: neque enim tibiæ sunt in disciplina recipiendæ: nec aliud artificiosum instrumentum: ut cythara: & siquid aliud tale. Sed quæcunque facient auditores bonos uel musicæ disciplinæ, uel alterius.

Insuper tibia non est morale, sed potius suscitatiuum & concitatiuum. Itaque ad huius tempora est utendū illa in quibus spectacula magis purificationem patiuntur, quam disciplinam.

Adiungamus autem & illud quod contrarium disciplinæ efficit, impediens ratione uti per tibiarum sonum, Quapropter bene reprobauerunt illarum usum antiqui: licet prius usi fuissent. Studiosiores enim facti propter diuitias & animosiores ad uirtutem post uictoriam contra Medos habitā: ac ex rebus gestis magnum de se opinantes disciplinam omnē arripuerunt. nō iudicantes, sed experientes. Quapropter tibiarum quoque usus tunc receptus est. Nam & apud Lacedæmonios quidam qui ludos exibebat, ipse met tibiis modos fecit: & Athenis eousq; in consuetudinem uenit, ut fere ingenui omnes addiscerent, Quod patet ex tabula a Thasippo posita, cum ludos pro tribu sua dedit. Postea uero in desuetudinem abiit, & improbari cepta est, cum iam melius per experientiam iudicare possent, quid ad uirtutem pertineret, & quid non. Eodemque modo permulta instrumentorum antiquorum improbata sunt, ueluti pectides, & barbiti, & quæ ad uoluptatem audientium intendebant, heptagona & trigona & sambucæ, & cuncta quæ indigent perita manuū gesticulatione.

K

quidem choreator in chorea fistulauit, & dehinc deuenit Athenas: propter quod plurimi liberorum Athenienſium voluerunt participare ipſa propter nouitatem ipſius ſecundum conſuetudinem eorum. Et hoc manifeſtum eſt ex titulo quem Thraſippus ſtatuit qui bene duxerit chorum. Non autem ponit titulū, forte autem potuit eſſe. Hic iacet fiſtulator optimus, vel aliquid tale alterum, poſterius autem quando melius potuerunt iudicare propter experientiam longam, quid vtile vel inutile eſſet ad virtutem, cōſiderantes quòd non diſponit ad eam, ſed magis ad contrarium reprobauerūt ipſam, prohibentes eruditionem & vſum ipſius a iuuenibus. Similiter autem & multa alia organorum antiquorum ſimilia fiſtulis quāum ad hoc, ſicut pectales & barbiti, q̄s nos dicimus muſam & alia, quæ & ſi faciāt ad delectationem vtētium, tamen nihil diſponunt ad mores, ſicut hepragona, ideſt inſtrumentum ſeptē angulorum, vel ſeptē chordarum, & trigona, ideſt trium angulorum vel chordarū, & ſambuca ex duab⁹ longis chordis. Forte & omnia quæ indigent manuali ſcientia multa prohibentes ex hoc conſideratione intellectus. Huiuſmodi autem organa communiter non ſunt nota nobis, aut non ſub iſtis nominibus. Deinde cum dicit.

m ¶ Hoc idem manifeſtat per dictum fabulare dicens, quòd propter hoc rationabiliter dictum eſt, q̄ de quibuſdam alijs in fabola dictum eſt ab antiquis, quòd cum Pallas inueniſſet fiſtulas & conſideraſſet eas & vſum earū, abiecit eaſdem. Nec eſt malum dicere propter quid, quia ſcilicet cōtriſtata eſt propter hoc, quòd in vſu ipſarum dehonestabatur facies. Oportet enim fauces inflari ad retentionem ſpiritus exſuſſlandi ad motū ipſarum, quod deformat faciem. Et multitudo ſpiritus exſuſſlantis debilitat corpus. Nec ſolum propter hoc, ſed magis veriſimile eſt, quia eruditio & vſus fiſtularionis ad perfectionem intellectus nihil facit. Palladem autem dicimus Deam ſcientiæ & artis. Sic igitur Pallas, ideſt ratio recta & ars recte diiudicans, reprobat vſum fiſtulæ, quia inutile ad corpus, tū quia deformat, tum quia debilitat, & quia non diſponit ad perfectionem intellectus, ſed ad contrarium magis, quia nimis commouet & confundit ſpiritus. Deinde cum dicit.

n ¶ Probat ludum artificioſum non valere ad mores dicens, q̄ iuſte reprobamus ludum artificioſum organorū & operationis. Ludum autem artificioſum hunc dicimus ludum qui fit in agonibus vel Theatris ad excitandum homines ad fortiter agoniza-

mm Rationabiliter autem habet, & quod de fiſtulis ab antiquis in fabulis dictū eſt, aiūt. n. Palladem, cum inueniſſet fiſtulas abieciſſe, non male. n. habet dicere & propter inhoneſtatem faciei hoc feciſſe contriſtantem Deam, non ſolum, ſed magis veriſimile, qa ad intellectū nihil ē eruditio fiſtulatiōis. Palladi autē attribuimus ſcientiā & artē. nu Qm̄ autē organorū & operationū reprobamus technicum ludum. Technicum autem dicimus eum qui ad agones. In hoc enim agens non gratia virtutis ſuimet operatur, ſed gratia delectatiōis audiētiū, & huius oneroſæ, propter quod non liberorum iudicamus eſſe operationem, ſed ſeruiliorem & banauſos vtique accidit fieri. Mala enim intentio ad quam faciunt finis. Speculator enim oneroſus exiſtens, tranſmutare conſueuit Muſicam. Quare & artifices qui ad ipſum cogitant, facit & ipſos quales quoſdam, & corpora, propter motus.

B

C

LECTIO III.

D

Onſiderandum adhuc circa harmonias, & rythmos, & ad eruditionem, vtrum harmonijs omnibus vtendum & omnibus rhythmis, aut diuidēdum. Deinde ijs qui ad eruditionem laborant, vtrum eandem determinationē ponemus, aut oportet tertiam aliquam aliam.

b Qm̄ Muſicā quidē videmus p melodiarū factionē & p rythmos exiſtētes, horū aūt vnūqđque non oportet latere, quam potentiam habeat ad diſciplinam, & vtrū eligendū magis bene melodizatam Muſicam, aut bene rythmizatam.

E

Rationabiliter quoque illud ſe habet quod antiqui de tibus fabulantur. Aiunt enim Mineruam repertricem tibias abiecisse ob deformitatem oris. Atqui non male ſe habet dicere feciſſe hoc Deam, deformitate oris infenſam. Sed tamen multo magis ob id, quia nihil confert tibiarum vſus ad intelligentiam, & mentem, cum ſcientia & ars Mineruæ ſit attributa.

Cum uero inſtrumentorum, & operis improbauerimus artificioſam diſciplinam. Artificioſam uero illam poſſumus, quæ uerſatur in certaminibus. In illis enim qui agit, non propriæ uirtutis gratia agit, ſed vt audientes delectet, & oneroſa quidem delectatione. Quapropter non ingenui hominis cenſemus eſſe huiuſcemodi opus, ſed per uiles, ac ſordidos contingit illud fieri. Nam finis cuius gratia faciunt, improbus eſt, cum ſpectator oneroſus exiſtens, modo hoc, modo illud exigere conſueuit, ita vt artifices quoque placere ſtudentes illiuſmodi efficiantur, & corpora ſimiliter propter motus.

LECTIO III.

Onſiderandum eſt autem, vtrum omnibus vtendum ſit harmonijs, & omnibus rythmis, an diſtinguendum. Deinde vtrum illis qui eruditionis cauſa laborant, eandem diſtinctionem tribuamus, an tertium quiddam aliud.

Quoniam uidemus muſicam eſſe per melodiam & rythmos, horum vtrumque latere non debet, quam vim habeat ad doctrinam. Et utrum præferenda ſit ea pars quæ in melodijs cōſiſtit, an ea quæ in rithmis.

dum vel delectandum ſolum. In iſto enim ludo operans non operatur propter exercitium ad virtutem in ſeipſo, ſed ad excitādum audientes & gratia delectationis eorum non cuiuſcumque, ſed oneroſæ & ſeruilis. Et quia operatio & delectatio liberorum non ſunt tales, nō iudicamus talem ludum eſſe ludum liberorū, ſed ſeruorum, & quæ facit viles & depreſſos ſecūdum intellectum. Finis enim ad quem faciunt iſtos ludos & intentio, non eſt bonus ſecundum ſeipſum. Intendunt enim ad delectationem audientium tantum, aut lucrum proprium. Operationes enim iſtius ludi oneroſi exiſtentes, conſueuerūt mutare muſicam, modo ludentes vel cātantes vno modo, nunc vero alio ſecundum diuerſitatē audientium, & finis intenti ad quem intendunt eos deducere, propter quod artifices, ideſt authores ludi facti, ſecundum artem qui cogit, aut ad ludū ipſum, facit quales quoſdam, ideſt diſpoſitos ſecundum paſſiones animæ ſecundum modum dictum prius, & etiam ſecundum corpus propter motus & geſtus, quos exercet in ludē do, non autem bene diſponit ad mores, niſi forte ſecundum accidens.

LECTIO III.

Oſtquam Philoſophus oſtē dit quib⁹ organis vtendum, & non vtendum ad mores, tranſit nunc ad conſiderandum quibus & qualibus melodijs, & rythmis ſit vtēdum & ſimpliciter, & ad eruditionem i. diſciplinam. Et circa hoc primo præmittit intentum ſuum. Secūdo cum dicit ¶ Quoniam autem diuiſionem &c.} proſequit. Adhuc in prima parte primo proponit intentum ſuum principale. Secundo cum dicit. ¶ Quoniam muſicam quidem videmus &c.} tangit quid conſiderandum eſt ad declarationem intēti principalis. Tertio cū dicit. ¶ Putantes igit multa &c.} tangit q̄ de p̄dictis ſupponēda ſunt ab alijs. Dicit igit prīo, q̄ poſt p̄dicta cōſiderādū ē circa natūrā, & vsū harmoniarū & rythmorū, & ſimpliciter & in ordine ad eruditionē. i. diſciplinā, ſimp̄r qdē, vtrū oibus harmonijs & rythmis vtēdū ſit in ciuitate, aut oportet diuidere ipſas & dicere, q̄ quibuſdā vtēdū eſt, q̄buſdā aūt nō. Deinde per comparationē ad eruditionē, vtrū. ſ. his quæ laborāt ad ipſam vtendū ſit oibus ad eā. Aut etiā vtrū ſit ponenda eadem determinatio in ipſis per comparationem ad diſciplinam, quæ & ſimpliciter, aut aliqua alia diuerſa. Deinde cum dicit.

b ¶ Tangit quæ conſideranda ſunt ad declarationem dictorum. Dicens, quoniam ad ſenſum videmus muſicam diſtingui

per melodiam in cantu vel organis & per rythmos, oportet considerare ad eruditionem propositi, quam potentiam & virtutem habeat vnaquæque istarum ad disciplinam & mores. Illis enim quæ habent virtutem conuenientem ad ipsa, vtendum est ad ea, aliis autem non. Adhuc autem vtrum magis eligenda sit ad mores & eruditionem musica bene melodizata, aut ea quæ bene rythmizata est. Deinde cum dicit.

c ¶ Quæ de istis supponēda sunt ab aliis. Dicens, quòd nos opinantes, quòd multi modernorum considerarium in musica, & alii ex philosophis antiqui qui perfecti fuerunt, bene se habētes in hac disciplina ex parte, idest particulari, musicæ considerationem specialem circa singula prædictorū, omittemus requirēdum ab eis, vel a scriptis ipsorum. Nunc vero in vniuersali dicemus de ipsis secundum quòd ad propositum facit, dimittētes legaliter modos ipsius musicæ, declarantes quibus vtēdum est ad mores vel simpliciter ad quamcumque. Deinde cū dicit.

d ¶ Prosequitur. Et circa hoc duo facit. Primo enim præmittit quasdam diuisiones. Secundo cum dicit. ¶ Tertio autem ad deductionem &c. ¶ concludit quibus & qualibus harmonijs vtendum est. Primo igitur dicit, quoniā diuisionem melodiarum musicalium approbamus rationabiliter secūdum quam quidem approbati in philosophia diuidūt eas, dicentes, alias illa tum esse morales, seu disponētes ad mores, alias autem practicas, idest passionum iræ & mansuetudinis factiuas, alias autem raptus factiuas, quæ faciunt audientem quasi immobilem & non sentientem, exquisitius assignantes melodiam & harmoniam determinatam ad vnumquemque ipsorum naturaliter. Phrygiam dicunt raptus factiuam. Lydiam mixtam autem disponētem ad planctum & compassionem. Doricam autem ad mores, sicut dictum est prius. Dicimus quòd musica non est simpliciter quærēda gratia alicuius vtilitatis vnius, nec vtendum est ipsa propter vnum solum, sed gratia plurium. Etenim vtendum est eadē causa ludi & purificationis. Quid autem dicimus purificationem, nunc quidem simpliciter supponatur. In poetica autem magis manifeste dicetur de ea. Videtur autem esse purificatio corruptio alicuius passionis votiuæ inexistentis. Et quia corruptio vnius est per generationem alterius, ideo est corruptio vnius passionis, vel per generationem contrariæ, sicut iræ corruptio per generationem mansuetudinis. Tertio autem vtilis ad deductionem est, seu delectationem intellectualem & mores, sicut dictum est prius. Deinde cum dicit.

e ¶ Concludit ex prædictis quibus harmoniis vtendum est, & qualibus. Et primo facit in vniuersali. Secūdo cum dicit. ¶ Quoniam autem spectator &c. ¶ Ostendit quibus in speciali vtendum

c Putātes igitur multa bene dicere de ijs, quosdā modernorū musicorū & eorū qui ex philosophia quicūq; exiſtūt, expertes se habētes in disciplina, quæ circa musicā, cā quidē quæ per singula disceptationem committemus quærere volētibus ab illis, nūc aūt legaliter diuidim⁹ modos Typus solū dicētes de ipsis.

d Qm aūt diuisionē acceptam⁹ melodiatū, vt diuidūt quidā eorū q in philosophia, has qdē morales, has aūt practicas, has qdē raptus factiuas ponētes, & armoniarū naturā ad singula horū cōuenientē aliā ad aliā partē ponūt. Dicimus aūt nō vnius vtilitatis gra oportere vti musica, sed plurium gratia, etenim ludi gratia & purificatiōis. Quid autē dicim⁹ purificationē, nūc qdē simpliciter. Iterū in ijs quæ de Poetica, dicemus manifestius.

e Tertio aūt ad deductionē ad remissionēque, & ad distēsionis requiē, manifestū quòd vtendū quidem omnibus armoniis, nō tamē eodem modo omnibus vtendum. Sed ad discīplinā quidam maxime moralibus, ad auditum autem aliorum manu laborantium & practicis & raptiuis.

f Quę.n. circa quasdā animas accidit passio fortiter, hæc in omnibus exiſtit, differt autem in eo quod min⁹ & magis, velut misericordia & timor. Adhuc autē raptu, etenim ab hoc motu decentes quidam sunt, ex sacris autē melodijs videm⁹ hos, quando vsi fuerint melodiis deirascentibus animā, restitutos

f est. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. ¶ Quæ enim circa quasdam animas &c. ¶ probat quoddam suppositum. Dicit igitur primo, quòd ex his quæ dicta sunt pr⁹ manifestum est quòd ad remissionem laboris, & ad requiem distentionis, hoc est operis vnius distensi vtēdum est vniuersaliter omnibus harmoniis musicis quantum ad bene dispositos natura. Omnes enim harmoniæ musicę quæ in media quadam ratione consistunt quātum ad sensum qui similiter in quadā media ratione consistit, videntur delectationem inducere in habentibus sensus bene dispositos natura, qđ dico propter eos qui indispositi sunt secūdum sensum vel animam, qui in harmoniis bene proportionatis contristantur propter contrarietatem. In proportionatis autem & distortis delectantur propter similitudinem, vt consequenter dicetur. Sed ad disciplinā & mores vtēdum est maxime moralibus, idest disponentibus ad mores secundum auditum eorum qui manu vel corpore, vel etiam anima laborant in aliqua passione. Practicis & raptuis hoc est ducentib⁹ ab aliqua passione ad contrariū vel ad medium. Deinde cum dicit.

f ¶ Probat quoddā suppositum. Supponit enim, quòd sunt harmoniæ quædā purificatiuæ a passionibus nociuis quibusdam per generationē oppositarum vel mediarum. Hoc autem intendit manifestare hic per illud qđ apparet ad sensum. Et est intelligendum, q⁹ passio animę secūdū quòd hic loquitur est motus partis animæ appetitiuæ sub phantasia boni vel mali. Et ideo sequitur apprehensionem boni conuenientis vel mali disconuenientis, & sic est quatur apprehensionem boni conuenientis cum delectatiōe est secundum quòd huiusmodi. Si autem apprehensionem mali disconuenientis cum tristitia, & quia pars animæ appetitiua est virtus quædam in corpore & organo, ideo sequitur in esse & operatione sua dispositionem materiæ & corporis, & ideo huiusmodi passiones ipsius aliquam dispositionem qualitatum primarum sequuntur, sicut audaciam abundatia caliditatis circa cor. Timor autem infrigidationem quandam. Ira autem accensionē sanguinis vel spiritus. Et quia huiusmodi dispositio qualitatum in omnibus hominibus est inquantum omnes compositi sunt ex ipsis sicut ex materia, sed tamen magis & minus secundum quòd quidam magis calidi, quidam minus, & secundum quòd quidam magis frigidi, quidam autem minus sunt, propter hoc omnes huiusmodi passiones quadam aptitudine & virtute sunt in omnibus. Sed in quibusdam magis secundum actum & intense. In quibusdam autem magis secundum potentiam & remisse. Et ideo dicit, quòd bene dictum est quòd Harmoniæ quędam sunt factiuæ passionum, quoniam

Putantes igitur multa de his esse dicta recte a musicis quibusdam, qui nunc sunt, & a philosophis qui peritiam habent huius disciplinæ, discussionem & examen singularum partiū illis dimittemus, qui perquirere volent. Nos autem solummodo in genere de ipsis dicamus.

G

Cum illa probetur a nobis melodiarum diuisio, quam faciunt quidam philosophi, quod aliæ sunt morales, aliæ effectiuæ, aliæ abstractiuæ, ponentes naturam earum ad singulas istarum propriam. Dicimus autem non vnius vtilitatis gratia oportere musica vti, sed multarum. Nam & doctrinæ gratia, & purificationis. Quid autem purificationem intelligamus, nūc simpliciter. Alias vero diligentius in his quæ de poetis scribimus, dicetur.

H

Tertio gratia degendi otij quietisque causa, & remissionis curarum, patet omnibus harmonijs esse utendū, sed non eodem modo. Verum ad doctrinam quidem moralibus est utendum maxime, ad auditionem uero alio pulsante effectiuis & abstractiuis.

I

Nam affectio illa quæ contingit circa animos quorundam uehementer in cuncta exiſtit. Differt autem secundum magis & minus, ceu commiseratio & mœstus. Et præterea abstractio animi. Nam per hunc motum deuoti & supplices quidam fiunt. Videmus autem & sacris melodijs ita affici, quando utuntur expiantibus animam carminibus, quasi medicina fretos, &

niam passiones quæ fiunt in animalibus quorumdam secūdum excellentiam quandam, secundum q⁹ quidam sunt excellenter audaces, quidam excellenter timidi, & sic de aliis exiſtunt vniuersaliter in omnibus virtute sicut calidum & frigidum, & humidum & siccum, quę sunt principia istorum secundum magis & minus, secundum q⁹ magis vel minus dominantur qualitates quæ disponūt ad eas, sicut misericordia timor & raptus q est immobilitas sensuum & partium exteriorum propter reuocationem caloris, & spiritus ad interiora. Sunt enim aliqui qui a passione huiusmodi detinentur. Videmus enim ad sensum q⁹ quando aliqui vti fuerunt melodiis quibusdam quibus antiqui solēt vti in veneratione Deorum, q⁹ restituunt & sūt maxime d trasce ribus mansueti quasi fortiti medicinā quādam & purificationē a passione nociua, & præter naturam. Idē autem hoc contingit exiſtētibus in passione misericordię & timiditatis, & vniuersaliter in quacumq; alia passione quantū cumque adiacet vnicuique, & omnibus insit quædam alleuiatio & purificatio passionis propter delectationem factam ex melodia disponente ad contrarium. Eodē autem modo huiusmodi melodiæ purificatiuæ faciunt regionem innocuā hominibus inquantum passiones reprimunt, propter quas sibi inuicem iniuriabātur. Et est intelligendum q⁹ omnes huiusmodi passiones in aliqua p portione calidi & frigidi & aliarum qualitatum primarum consistunt dispositiue & materialiter, quamuis alterius istarum sit a dominio, & omnes cum delectatione quadam vel tristitia exiſtunt, vel cum vtroque, quamuis cum altero magis, quæ enim causantur ex phantasia boni conuenientis secundum q⁹ huiusmodi, cum delectatione sunt, quæ autem ex phantasia mali disconuenientis, cum tristitia. Harmonię autem musicæ similiter in quadam media ratione sonorum exiſtunt, quę similes sunt aliquando proportioni in qua consistit passio aliqua, aliquando autem dissimiles. Declaratur autem quilibet in eo quod conuenies, & proportionale est ei secundum naturam, tristatur autē per contrarium, propter quod exiſtens in passione aliqua siue cum delectatione siue contra audiens melodiam in consimili p portione magis intenditur in eadem passione, audiens autem melodiam in contraria proportione exiſtentem remittitur quasi per contrarium, sicut si aliquis sit in passione iræ quæ est cum tristitia & accensione quadam audiat melodiam in contraria p portione causantem delectationem & remittentem calidum tedabitur ab ira. Similiter autem & in aliis passionibus se habet, & propter hoc tractantes musicam vti debent melodiis & harmoniis talibus contrariis ad se dandum excessus passionum. Deinde cum dicit.

g ¶ In speciali declarat quibus & qualibus melodiis vtendum est, & primo quibus & qualibus vtendum est ad requiem indisciplinatorum & vilium. Secundo cum dicit. ¶ Ad ludum aūt. ¶

A Quibus vtendum est ad disciplinam liberorum & disciplinatorum magis. In prima parte dicit q⁹ spectator, idest auditor harmoniæ musicalis duplex est. Vnus quidem liber, idest bene dispositus ad opera intellectus & bene disciplinatus. Alter autem seruus & onerosus compositus ex vilibus & mercenariis & aliis huiusmodi indoctis onerosis & seruilibus assignandi sunt agones & speculationes conuenientes eis ad requiem & delectationem. Laborantes enim istis indigent quandoque. Sicut autem ipsi secundum animam male dispositi sunt, & distorti ab illo habitu qui est secundum naturam, ita sunt quædam harmoniæ rigidæ valde & distortæ a media ratione, omnibus autem delectabile è id quod conueniens est eis secundum naturalem inclinationē eorum, quia delectatio est operatio connaturalis habitus non impedita sicut dicitur 7 Ethic. Et ideo agonizantibus & operantibus in musicalibus concedendum est q⁹ possint vti aliquo tali genere musicæ, rigido scilicet & distorto ad talem spectatorem vilem & indispositum, vt ipso delectatus quiescat, secundū q⁹ dicimus communiter q⁹ plus valet ruralis fistula quàm aliquod nobilius instrumentum, intelligendum est q⁹ anima potest considerari secundum seipsam, vt est forma quædam specifica hominis, vel secundum dispositionem materiæ in hoc indiuiduo, vel in illo si considereretur secundum naturam p priam, sic nulla inclinatio ad imperfectionem, nec etiam imperfectio inuenitur in ea, immo quantum in se est perfecta est naturaliter, quantum est ex inclinatione eius, tale enim est vnūquodque secundum naturam quale est generatione perfecta, sicut dicitur in Primo huius. Et sic anima cuiuscumque hominis non inuenitur distorta a naturali habitu, & secundum q⁹ huiusmodi quilibet liber est. Si autem considereretur secundum dispositionem materiæ in hoc indiuiduo & in illo, quia inueniūtur quædam dispositiones quæ non disponunt eam ad illud ad qđ inclinantur secundum naturam suam, sed quædam ad contrarium magis, sic anima vel homo secundum eam distortus est a perfectione ad quam inclinatur secundum naturam. Deinde cum dicit.

h ¶ Declarat quibus moralibus vtendum est ad disciplinam, & primo facit hoc. Secundo cum dicit. ¶ Sunt autem duæ considerationes. ¶ Declarat q⁹ omnes & omniquaq; non debent vti illis, sed cum determinatione. Circa primum primo facit quod dictum est. Secundo cum dicit. ¶ In politia autem Socrates. ¶ Reprobat opinionem Platonis circa quoddam dictum. Tertio cū dicit. ¶ Iterum de Doristica. ¶ Regreditur ad declarandum quoddam suppositum. In prima parte dicit q⁹ ad disciplinam quæ delectabilis est sicut ludus, vtendum est moralibus melodiis & harmoniis disponentibus ad hanc. Talis autem est illa quæ vocatur Dorica, sicut diximus prius & apparebit consequenter, ergo ad disciplinam vtendum est ea, & adiungendum est ei aliquas si

Quibus vtendum est ad disciplinam liberorum magis. In prima parte dicit q⁹ spectator, idest auditor harmoniæ musicalis duplex est. Vnus quidem liber, idest bene dispositus ad opera intellectus & bene disciplinatus. Alter autem seruus & onerosus compositus ex vilibus & mercenariis & aliis huiusmodi indoctis onerosis & seruilibus assignandi sunt agones & speculationes conuenientes eis ad requiem & delectationem. Laborantes enim istis indigent quandoque. Sicut autem ipsi secundum animam male dispositi sunt, & distorti ab illo habitu qui est secundum naturam, ita sunt quædam harmoniæ rigidæ valde & distortæ a media ratione, omnibus autem delectabile è id quod conueniens est eis secundum naturalem inclinationē eorum, quia delectatio est operatio connaturalis habitus non impedita sicut dicitur 7 Ethic. Et ideo agonizantibus & operantibus in musicalibus concedendum est q⁹ possint vti aliquo tali genere musicæ, rigido scilicet & distorto ad talem spectatorem vilem & indispositum, vt ipso delectatus quiescat, secundū q⁹ dicimus communiter q⁹ plus valet ruralis fistula quàm aliquod nobilius instrumentum, intelligendum est q⁹ anima potest considerari secundum seipsam, vt est forma quædam specifica hominis, vel secundum dispositionem materiæ in hoc indiuiduo, vel in illo si considereretur secundum naturam p priam, sic nulla inclinatio ad imperfectionem, nec etiam imperfectio inuenitur in ea, immo quantum in se est perfecta est naturaliter, quantum est ex inclinatione eius, tale enim est vnūquodque secundum naturam quale est generatione perfecta, sicut dicitur in Primo huius. Et sic anima cuiuscumque hominis non inuenitur distorta a naturali habitu, & secundum q⁹ huiusmodi quilibet liber est. Si autem considereretur secundum dispositionem materiæ in hoc indiuiduo & in illo, quia inueniūtur quædam dispositiones quæ non disponunt eam ad illud ad qđ inclinantur secundum naturam suam, sed quædam ad contrarium magis, sic anima vel homo secundum eam distortus est a perfectione ad quam inclinatur secundum naturam. Deinde cum dicit.

purificatione hoc idem euenire necessarium est his qui commiseratione & qui mœtu, & qui alijs affectibus detinentur, & alijs, quatenus cuique talia contingant, fieriquе in omnibus purificationem quandam & alleuationem cum uoluptate. Similiter autem carmina purificatiua lætitiam afferunt in nocuam hominibus. Quapropter talibus harmonijs & talibus carminibus spectandi sunt hi qui theatralem musicam tractant certatores.

B

Sed cum spectator sit duplex, alter ingenuus & doctus, alter uilis & indoctus ex opificibus turbaq; urbana. His quoque accommodanda sunt certamina & specula ad ceßationem, & requietem, ut enim illorum animæ distortæ sunt a naturali habitudine, sic harmoniarum & melodiarum distorsiones sunt quædam illæ quæ sunt uehementes & infractæ. Delectat uero singulos id quod suæ naturæ sit aptum, quamobrem licentia permittenda est his qui de arte musica certant in theatro, ut ad huiusmodi spectatorē tali genere utantur musicæ.

C

Ad doctrinam uero moralibus melodiis est utendum, & talibus harmonijs qualis est Dorica, ut supra diximus, recipienda est & alia quæcumque nobis suadent, qui in philosophia musicaque uersantur.

D

quas

Universidad de Sevilla Biblioteca

quàs approbauerint sicut conuenientes ad hoc qui exercitati F
sunt in philosophico exercitio & disciplina musicali. Deinde
cum dicit.

i ¶ Reprobat opinionem Platonis circa prædicta, & primo facit hoc. Secundo cum dicit. {Manifestat autem poesis.} Declarat quoddam suppositum. In prima parte dicit quòd Socrates in Repub. sua idest Plato introducès Socratem loquentem, non conuenienter dicit solam Phrygiam melodiam cum ea quam dicimus Doricam debere recipi in ciuitate ad disciplinam & mores iuuenum, simul cum hoc reprobans fistulã inter organa tamquàm non conuenientem ad eas illam enim eandem naturam & virtutem quam habet fistula inter organa habet melodia Phrygia inter harmonias, ambo n. prouocant iram, & sunt illatiua passionis ad quam disponit calidum propter fortitudinem motus & percussionis, ratione quorũ habent excitare caliditatem in spiritibus. Si ergo fistula reprobanda est sicut inepta ad disciplinam & mores, eadem ratione & melodia Phrygia, & si ista vtilis est eadem ratione & illa. Deinde cum dicit.

K ¶ Declarat quoddam suppositum, puta quòd eandem naturã habeant Phrygia in melodiis & fistula in organis dicens, quòd ea habere eandem naturam manifestat poesis, quæ dicit, quòd omnis bacchatio, idest impetuositas & omnis motus consimilis passionis violentæ, maxime causatur a motu fistulæ in organis, & in harmoniis musicalibus a melodia Phrygia. Accipiunt autem ad huiusmodi declarationem hoc quod conueniens & verũ videtur, puta quòd Dithyrambus manifeste videtur eẽ modus quidam melodiæ Phrygię, ad hoc autem exempla multa adducunt illi qui circa obiectum huius sensus, scilicet auditus laborant, & alia. Et quia Philoxenus musicus fabulans aliquando visus fuit Dithyrambum facere in melodia Dorica, scilicet primi toni, non potuit autem, quia non conueniebat illi, sed ex ipsa inclinatione naturæ eius incidit in Phrygiam, cum qua magis conueniebat, hoc autem non esset nisi Dithyrambus de quo manifestum est quòd conuenit cum fistula vel tuba propter fortitudinẽ motus, & est factiuus iræ & passionis fortis. Et est modus quidã cantus qui dicitur Phrygius, scilicet tertii toni apud nos & per consequens Phrygia conueniret cum fistula. Deinde cum dicit.

l ¶ Regreditur ad probandum minorem rationis prędictæ, scilicet quòd melodia Dorica maxime sit moralis dicens, quòd Dorica melodia loquentes omnes vniuersaliter confitentur, quòd inter omnes melodias stabilissima existit, propter quod conuenit cũ virtute ad quam requiritur constantia mentis in his quæ sunt secundum rationem, & maxime habet morem virilem, idest virtuosum, quod quidem per rationem apparet, medium enim inter duas superabundantias excellentiæ & defectus laudamus, & approbamus magis & in his quæ sunt secundum naturam, puta complexionem temperate calidam laudamus magis q̃ eam quæ

i In politia autem Socrates nõ bene Phrygistem solam admittit cum ea quę doristice, & hæc reprobãs organorum fistulam: habet enim eandem potentiam Phrygista armoniam, quam qui dem fistula inter organa: ambo enim iram prouocantia & passionis illatiua.

k Manifestat aũt poesis, omnis enim petulantia, & omnis talis motus, maxime autẽ organorũ est in fistulis, armoniarum autẽ ī melodiis, Phrygisticis accipiũt hoc quod decens, puta dithyrãbus confesse videtur esse Phrygium, & huius exẽpla multa dicunt qui circa sensum hũc, aliaque, & quia Philoxenus conat' in doristica facere dityhrambũ fabulam non fuit potens, sed ab H ipsa natura decidit in Phrygistã conuenientem armoniam.

l Iterum de Doristica autẽ omnes confitentur, tamquam stabilissima existente, & maxime habente morẽ virilem. Adhuc autem quoniam mediũ quidẽ superabundantium laudamus & dicimus persequi oportere. Doristica autem hanc habet naturam ad alias armonias, manifestum q̃ Doricas melodias oportet erudiri magis iuniores.

m Sunt autẽ duæ consideratio I nes, quod possibile, & quod decens, etenim q̃ possibilia oportet tractare magis, & quæ decẽt singulos. Sunt autem & hæc determinata ætatibus, velut abdi-

excellenter frigida est, & in his quę sunt secundum ãrtem & secundum rationem, virtutem enim quæ in medio consistit laudamus, superabundantiam autem & defectum quæ rationem extremorum habent, vituperamus. Adhuc autem dicimus, q̃ medium in omnibus magis prosequendum est sicut bonum, melodia autem Dorica rationem medii habet respectu aliarum, nõ enim ita excellenter acuta ẽ sicut illa quæ dicitur Lydia mixta, quæ est septimi toni nec etiam ita depressa in grauitate, sicut hypodorica vel hypophrygia quæ est iecũdi vel quarti toni, & ideo manifestum est q̃ maxime laudanda est & prosequenda sicut disponens ad virtutem, propter quod iuuenes magis exercitandi sunt in ea.

Socrates uero in libris de Republ. non recte Phrygiam tantummodo adiungit ad Doricam, licet improbans tibiam ex instrumentis, habet enim eã dem uim Phrygia in harmoniis, quã habet tibia in instrumẽtis, ambæ enim concitant animos, & in affectus impellunt.

G

Ostendit hoc poesis, tota enim bacchatio & tota huiusmodi cõcitatio maxime omnium instrumentorum per tibias fit. Harmonia uero Phrygia maxime hunc modum habet ceu Dithyrãbus manifeste uidetur esse Phrygius, cuius quidem rei plura afferunt argumenta qui circa huius rerum intelligẽtiam uacant. Et inter cætera illud, qđ Philoxenus aggressus Dorice facere Dithyrambos in fabulis non potuit, sed ui illius naturæ tractus fuit ad Phrygiam harmoniam, quæ maxime illis congruebat.

Doricam autem fatentur omnes cõstantem esse ac firmam, moremq; sum mopere continere uirilem. Præterea cum medium extremorum sumendum esse dixerimus, Dorica autem hanc habeat naturam ad alias harmonias, manifestum est q̃ Doricam præ cæteris decens est iuniores addiscere.

n Adhuc autẽ siqua est talis armoniarum, aut decet puerorũ ętatem, propterea quod potest ornatũ habere simul & intellectũ, vt quæ lydistica videtur pati maxime armoniarũ, palã, qa tres hos terminos faciendũ ad disciplinã quod medium, quod possibile, & quod decens.

C

Sed duo considerandа sunt, unum quid possit, alterum quid deceat. Nã possibilia quisque aggredi & conuenientia sibi debet. Sunt autem hæc distincta ætatibus, ceu defessis iam tempore non facile est alti spiritus cantis per tẽpus non facile canta re rigidas armonias, sed remissas natura iniit talibus, propter quod bene increpant & hoc aduersus Socratem quidã eorum qui circa musicam, q̃ remissas armonias reprobauerit ad disciplinam tamq̃ inebrietatis petulantia, impetuosum. n. ebrietas facit magis, sed abdicatas, quare ad futuram ętatẽ seniorum oportet tales armonias tãgere, & melodias tales.

Deinde cum dicit.

m ¶ Declarat quòd non quocumque modo quibuscumq; moralibus vtendum est a quibuscumque, sed secundũ diuersas determinationes secundum diuersitatẽ ætatum, & circa hoc primo declarat quibus & qua determinatione expedit vti senib' Secundo cum dicit. {Adhuc aũt siqua.} Quibus & qualibus iuuenibus, concludẽs conditiones vniuersaliter quæ requiruntur in melodia conueniente vnicuique ætati. Dicit igitur primo q̃ non omnibus melodiis, & moralibus & mediis expedit vti omnibus quomodocũque, sed cum determinatiõe. Sunt autem duo per quæ determinat, videlicet qđ possibile, & qđ decẽs nulla enim magis oportet agere aut operari inter bona operabilia quæ possibilia sunt operanti, nullus enim manum immittit ad illud quod impossibile reputat vel simpliciter vel sibi, quamuis etiam bonum sit secundum se, & illa quæ decent ipsum operantem, aliqua enim sunt bona & possibilia operanti quæ tamen non decent ipsum, sicut bonum est dare paruum munusculum, & possibile est regi, non tamẽ decet ipsum, siquidem magnificus est, & ideo illa quæ bona sunt, & possibilia operanti & decentia ipsum, magis facienda sunt, possibilitas autem & decentia distinguuntur secundum diuersitatẽ ætatum, aliqua enim sunt possibilia viro perfecto & decentia ipsum quæ nõ sunt possibilia iuueni & decentia ipsum, & ideo sunt aliquæ harmoniæ vtiles ad mores secundum se, quę tamen non conueniunt quibusdam, quia non sunt eis bene possibiles, sicut eis qui sunt abdicati, hoc est declinantes per tempus vel senium ab æqualitate, non faciliter possunt cantare harmonias rigidas & acutas propter debilitatem virtutis & spiritus, sed magis remissas secundum naturam, propter quod quidam posteriorum musicorum conuenienter reprobauerunt Socratem qui reprobauit omnes harmonias remissas vtiliter tamquam inutiles ad mores & disciplinam, dicens eas esse sicut inebriatiuas homi num, sed cum ebrietas duo faciat in homine, scilicet motus impetuositatem & declinationem a sobrietate & dispositione naturali, dixit esse ipsas inebriatiuas non secundum potentiam ebrietatis, idest secundum impetuositatem. Verum enim est, q̃ ebrietas impetuosum hominem facit, huiusmodi enim melodiæ remissæ

remissæ talem impetuositatem non inducunt, sed dixit eas esse A
inebriatiuas sicut abdicatiuas, idest declinantes ab æqualitate & medio. Et propter hoc inclinantes homines ad ea, quæ declinant ab æqualitate & rectitudine. Hoc autem dicebat Plato ac si omnes homines & semper existerent in statu & æqualitate mediī secundum naturam, & nullas declinaret abea, si enim ita esset, nulli expediret vti harmoniis remissis, sed quia quidam sunt in statu & æqualitate, quidam autem ab ea declinãt per senium vel alio modo, vnumquodq; autem delectatur in eo quod conuenienS est ei secundum naturam, sicut dictum est prius, ideo non expedit oẽs vti melodiis, mediis sed quibusdã expedit vti remissis mediis, & ideo ad ętatem futuram senum qui declinant ab æqualitate prædicta, & sunt debilis virtutis expedit vti melodiis & harmoniis remissis. Deinde cum dicit.

n ¶ Ostendit quæ expediunt iuuenibus concludens conditiones quę exiguntur in musica ordinanda ad

lenas canere, sed talibus subiicit natura remissas, ex quo Socratem in hoc quoque merito reprehendunt quidam ex his qui circa musicam uersantur, quod remissiores harmonias improbauit ad doctrinam, quasi uinolentas accipiens eas, non secundum uinolentiæ naturã, nam uinolentia magis debacchari facit, sed defessas, quare & ad futuram ætatem seniorum opus esse huiusmodi harmonias attingere, & huiusmodi melodias.

B

Præterea siqua est talium harmoniarum quæ conueniat puerorum ætati, ex eo quia possit ornatum simul doctrinamque afferre, quod Lydia maxime omnium harmoniarum habere uidetur, manifestum quòd hæc tres determinationes sunt in doctrina faciendæ, medium, possibile, ac decens.

C

mi obiecti ipsius, qui est Deus benedictus in secula seculorum.

Expositionis Diui Thomæ Aquinatis super octo libros Politicorum Aristotelis, Finis.

REGISTRVM

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T.

Omnes sunt Quaterniones prẽter T, qui est Duernio.

ROMAE
Apud hæredes Antonij Bladij, & Ioannem Osmarinum Liliotum socios.
M D L X X.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ROMAE

Apud hæredes Antonij Bladij, & Ioannem Oliuarium Liliorum loco.

M D L X X.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca